DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Modern Strateji

Machiavelli'den Nükleer Çağa

Derleyen

Peter PARET

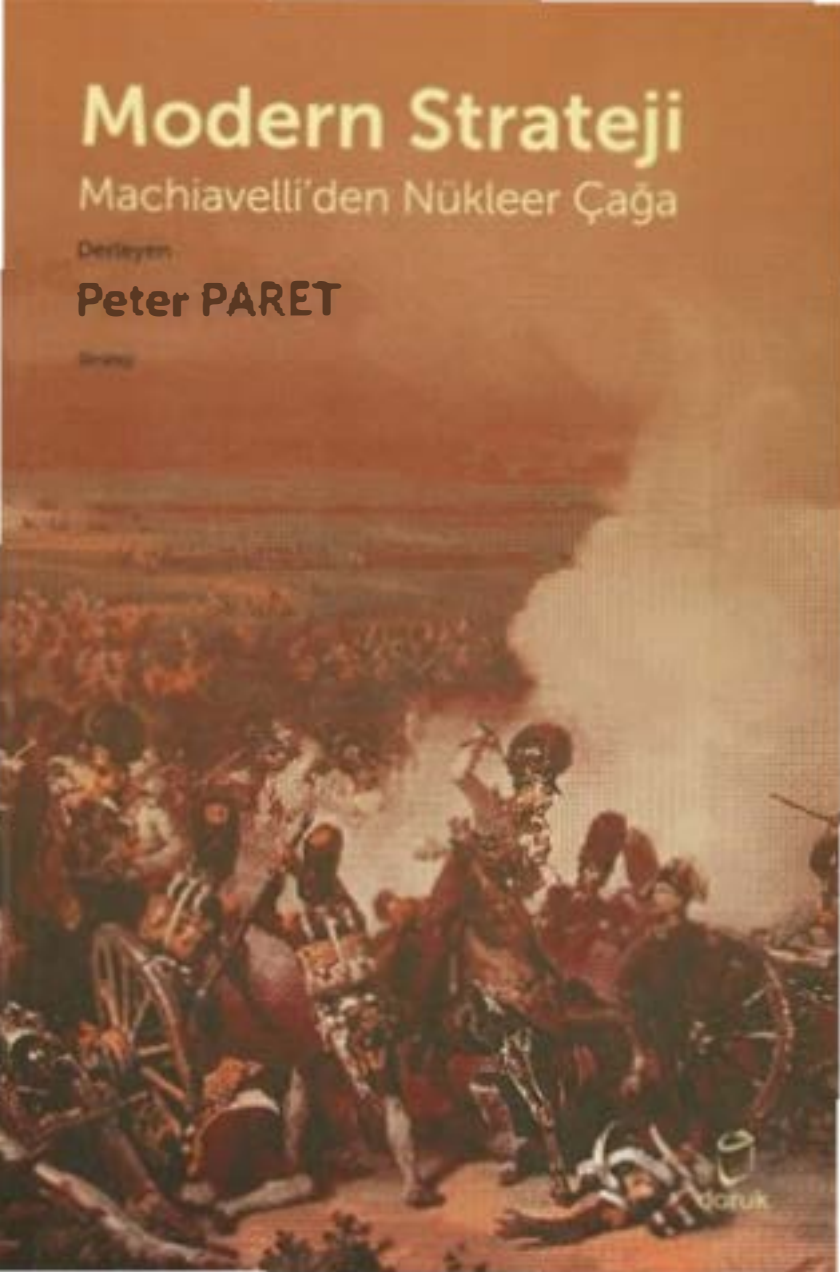

MODERN STRATEJİ

Machiavelli'den Nükleer Çağa

DORUK YAYIMCILIK / Strateji
Modern Strateji / Machiavelli'den Nükleer Çağa

Özgün Adı:
Makers of Modern Strategy

Derleyen:
Peter Paret

Çeviren:
Doruk Can Koçak

Kapak Tasarımı:
Doruk Can Koçak

Sayfa Tasarımı:
Cafer Çakmak

© Doruk Yayıncılık 2015
Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

ISBN: 978-975-553-639-2

Baskı: Temmuz 2015

Baskı-Cilt:
Sonsuz Matbaa

e-posta: bilgi@dorukyayinlari.com
www.dorukyayinlari.com
Yayınevi sertifika no: 13086

MODERN STRATEJİ

Machiavelli'den Nükleer Çağa

Derleyen:

Peter PARET

Çeviren:

Doruk Can Koçak

doruk

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I

MODERN SAVAŞIN KÖKENLERİ 9

Machiavelli: Savaş Sanatında Rönesans
Felix Gilbert 11

Nassaulu Maurice, Gustavus Adolphus, Raimondo Montecuccoli ve On Yedinci Yüzyılın 'Askeri Devrim'i
Gunther E. Rothenberg 39

Vauban: Bilimin Savaş Üzerindeki Etkisi
Henry Guerlac 79

Büyük Frederick, Guibert, Bulow: Kraliyet Savaşlarından Ulusal Savaşlara
R. R. Palmer 109

BÖLÜM II

SAVAŞIN GELİŞİMİ 139

Napolyon ve Savaştaki Devrim
Peter Paret 141

Jomini
John Shy 165

Clausewitz
Peter Paret 215

BÖLÜM III

ENDÜSTRİ DEVRİMİNDEN 1. DÜNYA SAVAŞINA 249

Adam Smith, Alexander Hamilton, Frederich List: Askeri Gücün Ekonomik Temelleri
Edward Mead Earle 251

Engels ve Marx: Devrim, Savaş ve Ordu
Sigmund Neumann / Mark von Hagen 291

Moltke ve Schlieffen: Prusya-Almanya Ekolü
Hajo Holborn 313

Moltke, Schlieffen ve Stratejik Kuşatma Öğretisi
Gunther E. Rothenberg 351

Delbrück: Askeri Tarihçi
Gordon A. Craig 387

Rus Askeri Düşüncesi: Batı Modeli ve Suvorov'un Gölgesi
Walter Pintner 415

Bugeaud, Galliéni, Lyautey: Fransız Sömürgeci Savaşın Gelişimi
Douglas Porch 441

Başlangıcından Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuna Dek Amerikan Stratejisi
Russell F. Weigley 479

Alfred Thayer Mahan: Bahriyeli Tarihçi
Philip A. Crowl 523

BÖLÜM IV

1. DÜNYA SAVAŞINDAN 2. DÜNYA SAVAŞINA 565

Stratejist Olarak Siyasi Lider
Gordon A. Craig 567

Ateşe Karşı İnsanlar: 1914'teki Taarruzun Öğretisi
Michael Howard 603

Makine Savaşı Çağında Alman Stratejisi: 1914-1945
Michael Geyer 625

Liddell Hart ve De Gaulle:
Kısıtlı Sorumluluk ve Hareketli Savunma Öğretileri
Brian Bond / Martin Alexander 709

***Central Blue*'dan Gelen Sesler: Hava Gücü Kuramcıları**
David Maclsaac 741

Sovyet Stratejisinin Oluşumu
Condoleeza Rice 775

Avrupa'da Müttefik Stratejisi: 1939-1945
Maurice Matloff 809

Pasifik Savaşındaki Amerikan ve Japon Stratejileri
D. Clayton James 843

BÖLÜM V

1945'TEN GÜNÜMÜZE 881

İlk İki Nükleer Stratejist Nesli
Lawrence Freedman 883

Nükleer Çağda Uylaşımsal Savaş
Michael Carver 933

Devrim Savaşı
John Shy / Thomas W. Collier 977

Günümüzdeki ve Gelecekteki Strateji Üzerine Düşünceler
Gordon A. Craig / Felix Gilbert 1033

Yazarlar 1043

BÖLÜM I

MODERN SAVAŞIN KÖKENLERİ

MACHIAVELLI: SAVAŞ SANATINDA RÖNESANS

Felix Gilbert

"Birçok kişi, sivil ve askeri hayat kadar birbirine aykırı ve ters düşen başka iki şey olmadığı kanısındadır. Ancak hükümetin yapısını göz önüne alırsak, bu ikisi arasında çok sıkı ve yakın bir ilişki bulduğunu ve bunların birbirleriyle sadece uyum ve istikrar içinde değil, mutlaka birbirine bağlı ve birleşmiş durumda olduklarını görürüz." Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*[1] adlı kitabının girişinde yer alan bu cümleler, onun askeri sorunlara olan ilgisini anlamak açısından bir ipucu verir. O, bu konulara bir askeri teknisyen olarak yaklaşmamıştır; askeri gücün politikada etkin rolünü gözlemiş ve bir devletin varlığının ve büyüklüğünün ancak askeri gücün siyasi düzen içinde uygun yerini alması yoluyla sağlanacağı sonucunu çıkarmıştır.

Principe'de[2] şöyle yazmıştır (ve bu cümleye verdiği önem, bunu *Discorsi*'de[3] de tekrarlamasından anlaşılabilir): "İyi bir askeri kuvvetin olmadığı yerde iyi kanunlar olamaz ve iyi bir askeri kuvvetin olduğu yerde mutlaka iyi kanunlar vardır." Buna uygun alarak *Principe*'de prense, iktidarı korumanın askeri kuvvete dayandığını aklından çıkarmamasını öğütler:

"Böylece, bir prensin savaş ve onun örgütlenmesi ve disiplini dışında başka hiçbir amacı veya düşüncesi veya üzerinde çalışacağı bir konu olmamalıdır."[4]

---

(1) Machiavelli, *Arte della Guerra, Tutte le opere storiche e letterarie di Niccolò Machiavelli*, ed. G. Mazzoni ve M. Casella Floransa 1929, s. 265.
(2) *Principe*, Bölüm 12, *Opere*, s. 24.
(3) *Discorsi*, 3. Kitap, Bölüm 31, *Opere*, s. 244.
(4) *Principe*, Bölüm 14, *Opere*, s. 29.

Discorsi de aynı sorunla ilgilenir; bu eserin konusu, Roma askeri teşkilatı, siyasal yapısı ve Roma'nın bir dünya gücü haline gelmesi arasındaki karşılıklı ilişkilerdir ve Roma tarihinden aldığı bu dersten Machiavelli şu sonucu çıkarır: "Devletlerin temeli iyi bir askeri teşkilattır."[5] Machiavelli'nin askeri düşünür olarak ün kazandığı büyük askeri ders kitabı *Savaş Sanatı*, askeri teşkilata ve taktiklere ilişkin ayrıntılar üzerinde durmakla birlikte, bunların ötesine gider ve iyi bir askeri teşkilatın siyasal koşullarını ve sonuçlarını tartışır. Askeri gücün siyasi hayattaki rolünü araştırmak, Machiavelli'yi bir mıknatıs gibi çekmiştir.

I

Nasıl oldu da Machiavelli, dikkatini askeri ve siyasi teşkilatlar arasındaki ilişkilere yöneltti? Hayatı boyunca edindiği tecrübeler ona, askeri unsurun siyasi hayat üzerindeki etkilerinin gözlenmesi yolunda bir ders vermişti. Askeri mekanizmanın başarısızlığından dolayı, doğduğu şehrin özgürlüğünü kaybetmesine tanık olmuş; İtalya'nın düşman ordularının egemenliği altına girdiğini görmüştü. Her şeye rağmen Machiavelli'nin bu konuya olan ilgisi, temelde onun üstün siyasi sezgisinin bir ürünü; zamanının siyasi kaderini tayin eden siyasi güçleri çok iyi anladığının bir belirtisidir. Çünkü siyasi ve askeri teşkilatlar arasındaki ilişki, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllardaki devrimci hareketlerin temelinde yatmaktaydı.

Askeri teşkilatta meydana gelen değişiklikler ile siyasi kesimde ve toplumda meydana gelen devrimci gelişmeler arasındaki bağı sadece zeki biri fark edebilirdi. Alelade bir gözlemci için, askeri gelişmelerdeki sebep ve sonuç ilişkileri olağandı. Barutun keşfinden, ateşli silahların ve topun icadından ötürü zırh önemini yitirmiş görünüyor, şövalyelerin etkin rol oynadıkları Ortaçağ askeri teşkilatının yıkılması, kaçınılmaz bir sonuç sayılıyordu. Machiavelli'nin çağdaşı ve yurttaşı Ariosto, ünlü destanı *Orlando Furioso*'da (1516) şövalyeliğin tüm niteliklerini şahsında toplayan Orlando'nun, ateşli silaha sahip bir düşmanla mücadelesini anlatır[6]:

"Birden şimşek çakar, titretir yeri.
Sarsılan siperler yankılar sesi.

(5) *Discorsi*, 3. Kitap, Bölüm 31, *Opere*, s. 244.
(6) L., Ariosto, *Orlando Furioso*, Kitap 1, Bölüm 9, İngilizceye çeviren John Hoole.

Gücünü hiç boşa harcamayan musibet,
Yoluna çıkmaya kalkışanı parçalar.
Vızıldayarak şiddetle uçar, rüzgârla beraber."

Yenilmez Orlando heybetli düşmanını yenmeyi başarmış, zengin ganimetlerle karşı karşıya kalmıştır:

"..... götürmeyecekti galip hiçbir şey,
O zafer gününün sunduklarından,
O aletten başka, hani karşı gelinmez gücü,
Hızıyla gök gürültüsünü andıran."

Sonra okyanusa açılır, silahı denize fırlatarak şöyle haykırır:

"Ey! Lanetli alet! Ölümün eli! Silmek için insan neslini,
Yerin altından, Kara Tatar ülkesinden çıkmış,
Beelzebub'un karanlık sanatının marifeti.
Sayende saldırmak için asil bir düşmana,
Artık edemez hiçbir şövalye cesaret,
Ne de korkak bir namert.
Yat burada, ummanın dibinde sonsuza dek!"

Kısacası, eğer ateşli silahlar icat edilmeseydi veya şimdi yasaklanabilseydi, şövalyelerin dünyası bütün ihtişamıyla sürüp gidecekti.

Şövalyelerin düşüşünü böyle dramatik bir şekilde açıklamak gerçeklerle bağdaşmaz. Askeri kuruluşların tarihi, bir devrin genel tarihinden soyutlanamaz. Ortaçağ'ın askeri teşkilatı, Ortaçağ dünyasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmuş ve Ortaçağ'ın toplumsal yapısı parçalandığı zaman çökmüştür. Gerek ekonomik, gerekse manevi açıdan şövalye, Ortaçağ'ın bir ürünüydü. Tanrı'nın hiyerarşik düzenin başı olarak görüldüğü bu toplumda, her makamın dini bir görevi yerine getirdiği düşünülmekte ve dünyevi bütün işlere de dini bir kisve verilmekteydi. Şövalyelik kurumunun başlıca görevi ülke halkını korumak ve savunmaktı; savaşmak suretiyle şövalye, Tanrı'ya hizmet ediyordu. Şövalyeler derebeyinin emrindeydi; derebeyleri ise kilise tarafından dünyevi işleri yönetmekle görevlendirilmişlerdi. Ancak manevi-dini yönden ayrı olarak, kul ile efendi arasındaki askeri ilişkinin hukuki ekonomik bir yönü de bulunuyordu. Şövalyenin toprağı, yani tımarı, kendisine efendisi olan derebeyi tarafından veriliyor ve bunu kabul etmekle

savaş zamanında efendisine askeri hizmette bulunmayı da peşinen kabul etmiş oluyordu. Ortaçağ'ın tarıma dayalı yapısına ve derebeylik sistemine uygun olarak bu, bir mala karşı hizmet takasıydı.

Savaşın, adaletin yerine getirilmesi olduğunu ileri süren dini bir kavram; askerlik hizmetinin sadece toprak sahibi şövalyelere verilmiş olması ve orduyu bir arada tutan bir ahlâk-hukuk adabının varlığı: Ortaçağ'ın askeri teşkilatını ve savaş usullerini tayin eden öğeler işte bunlardı. Ortaçağ ordusu sadece savaş çıktığı zaman toplanabiliyordu; kesin bir sefer amacıyla kurulan bu ordu, sadece bu sefer sürdüğü sürece bir arada tutulabiliyordu. Askerlik hizmetinin tamamen geçici nitelikte olması ve savaşçıların birbirleriyle eşit rütbelere sahip olmaları, sıkı bir disiplini olanaksız kılmasa bile zorlaştırıyordu. Muharebeler, çoğu zaman şövalyeler arasında teke tek mücadelelere dönüşüyordu ve liderler arasında yapılan böyle teke tek mücadeleler de çoğunlukla muharebe sonucu üzerinde etkin bir rol oynuyordu. Savaşlar dini ve ahlâki bir görevin yerine getirilmesini simgelediğinden, savaş ve muharebelerin sabit kurallar ve belli bir adap içinde yapılması için kuvvetli bir eğilim mevcuttu.

Bu tür askeri teşkilat, Ortaçağ toplumsal sisteminin belirgin bir ürünü olduğundan, bu sistemin temellerinde meydana gelen her değişiklik askeri sahaya da kaçınılmaz şekilde yansıyordu. Para ekonomisinin hızla yayılması, Ortaçağ toplumunun tarımsal bünyesini sarsınca, bu gelişme askeri kurumlar üzerinde de etkisini derhal göstermiştir. Bu yeni ekonomik gelişmeye ön ayak olanlara –şehirler ve zengin derebeyleri– askeri saha, yeni fırsatlardan yararlanmak için en uygun alandı; örneğin, hizmet yerine para kabul etmek veya hizmetleri para ile ödüllendirmek ve maaşlarla güvence altına almak gibi. Derebeyi, askeri yükümlülüklerini yerine getirmek arzusunda bulunmayanlardan karşılığında para kabul edebilir ve öte yandan da muntazam maaş ödeme vaadiyle ordusunda kalan şövalyeleri, savaş dışında ve daha uzun süreli kendisine bağlı tutabilirdi. Böylece, kendisini tımarlı kullarına bağlı kalmaktan kurtararak, devamlı ve profesyonel bir ordunun temelini atabiliyordu. Bu süreç, derebeyi ordusundan profesyonel orduya ve derebeylik yönetiminden bürokratik ve mutlakiyet yönetimine geçiş –gayet yavaş bir süreçti– doruğuna ancak on sekizinci yüzyılda ulaşabildi. Elimizde bu değişikliği dile getiren ve Burgundyli Yiğit Charles'ın ordusundaki hayatı anlatan on beşinci yüzyıldan bir balad bulunmaktadır.[7] Yiğit Charles, özel-

(7) Ballad E. Deschamps: "Quand viendra le trésorier?" (Hazinedar Ne Zaman Gelecek?) E. Deschamps'ta basıldı, *Oeuvres complètes*, editör Saint Hilaire, 4. cilt Paris 1884., s. 289.

likle eski gelenekleri ve âdetleri devam ettirerek yönetimini meşru kılmaya gayret gösteriyordu ve sonuç olarak da şövalyeliğin romantik bir şekilde yeniden doğuşuna ön ayak oluyordu. Bu yüzden de şarkıda "şövalye, silahtar asker ve kulun" tek düşüncesinin "Maaşlarımız Ne Zaman Gelecek?" olması daha da anlamlıdır. Burada şövalyeliğin parlak kisvesi altında, maddi çıkarlar gerçeği yatmaktadır.

Fransa, Aragon veya İngiltere gibi daha büyük kuvvetlerin ordularında, eski ve yeni unsurlar, derebeyliğin zorunlu askerliği ile profesyonellik karışmış durumdaydı; ancak o devrin büyük para güçleri olan İtalyan şehirleri tamamen profesyonel askerlerine güveniyorlardı. On dördüncü yüzyıldan beri İtalya, savaşı tamamen bir kazanç vasıtası olarak gören şövalyeler için 'vaat edilmiş ülke' idi. Ücretli askerler, yani 'compagni di ventura'nın başkanları 'condottieri', ücretlerini ödeyebilecek herkese hizmet sunuyordu ve çetedekilerin, maaş, iaşe ve ibadesi 'condottieri' tarafından karşılanıyordu. Böylece İtalya'da askerlik, diğer bütün sivil faaliyetlerden ayrılmış olarak kendi başına bir meslek haline geldi.

Kapitalizm ve para ekonomisinin etkisiyle, orduların asker alma gücü de oldukça artmıştır. Paranın cazibesiyle askeri geleneklerden yoksun yeni sınıflar da askerlik hizmeti yapmaya koştular. Bu yeni askerlerin orduya katılmasıyla yeni silahlar ve yeni savaş yöntemleri bulunup geliştirildi. Okçular ve piyade, Fransız ve İngiliz ordularında Yüzyıl Savaşları'nda ortaya çıktı. Yeni askeri yöntemlerin denenmesine olan eğilim, Yiğit Charles'ın ordularının on beşinci yüzyılın sonlarında İsviçrelilere yenilmesiyle daha da hızlanmıştı. Morat ve Nancy savaşlarında (1476) İsviçreli piyadelerin kare düzenini bozamayan ve bunların oluşturduğu mızrak ormanını geçemeyen Yiğit Charles'ın şövalyeleri tamamen bozguna uğramışlardı. Bu, Avrupa çapında bir olay olmuştu. Devrin askeri örgütlenmesi içinde piyade de böylece yerini kazandı.

Barutun icadının taşıdığı önem, aşağıdaki genel gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilmelidir: Birincisi, para ekonomisinin doğuşu; ikincisi, derebeylerinin kendilerini kullarına bağlı olmaktan kurtararak, güvenilir bir kuvvet kurma gayretleri ve üçüncüsü de derebeyliğin yıkılışıyla askeri teşkilatlarda yeni deneyimlere girişme eğilimidir.

Ateşli silahlar ve top, bu gelişmelerin sebebi olmamakla beraber bu evrimin temposunu hızlandırmıştır. Seferde top kullanmak oldukça ağır bir işti; ağır topun ve teçhizatının taşınması için birçok araba gerekti, özel bir istihkâm ekibine ihtiyaç vardı ve bütün bunlar çok pahalıya mal oluyordu. Bu

döneme ait askeri harcama kayıtlarının gösterdiğine göre; toplar için yapılan harcamalar, toplam harcamalar içinde orantısız şekilde büyük bir yer tutuyordu.[8] Sadece çok zenginler topa sahip olabilirlerdi. Öte yandan, topun icadının askeri sahada etkisi, büyük kuvvetlerin lehinde ve küçük devletlerin ve bağımsız mahalli merkezlerin aleyhindeydi. Ortaçağ'da şövalye, kalesinin içindeydi ve herhangi bir hücuma karşı gayet iyi korunabilmekteydi. Kale inşaatları bu dönemde çok ilerlemişti.[9] Küçük devletler kendilerini, sınır boylarında bir dizi kale kurarak koruyorlardı ve bunlar sayesinde kendilerinden kat kat üstün kuvvetlere bile karşı koyabiliyorlardı. Ancak bu kaleler top ateşine karşı zayıftı. Böylece askeri denge, askeri taarruzun lehinde olanlar lehine bozuldu. Urbino Dükü'nün kalelerini yapan ve 15. yy'ın büyük İtalyan mimarlarından biri olan Francesco di Giorgia, askeri mimariyi konu alan eserinde şöyle demektedir: "Savunmayı taarruz ile eşit duruma getirebilecek kimse, insan değil ancak Tanrı olabilir."[10]

Orduların terkibinde ve askeri teknikte meydana gelen bu değişiklikler askeri örgütün ruhunu da değiştirdi. Derebeyliğin geliştirmiş olduğu ahlâk anlayışı, âdet ve gelenekler, orduları meydana getiren yeni askerler üzerinde eskisi kadar etkili değildi. Orduların büyük bir kısmı, servet ve talan arzusuyla gelen maceraperest ve haydutlardan, kaybedecek hiçbir şeyleri olmayan ve her şeylerini savaştan kazanmayı ümit eden adamlardan meydana geliyordu. Savaş artık dini bir görev olmaktan çıkmış, askerlik hizmetinin amacı parasal kazanç haline gelmişti. Diğer insanların öldürülmesini amaçlayan bir mesleğe girmenin, günah sayılıp sayılmayacağı konusunda bir ahlâk sorunu ortaya çıktı. On beşinci yüzyılın başlarında Christine de Pisan, yazmış olduğu askeri eserin bir bölümünü 'askerlik hizmetine karşılık para alınmasının kabul edilip edilmeyeceği'[11] sorununa ayırmış ve bundan yüzyıl sonra Martin Luther bir askerin Hıristiyan sayılıp sayılamayacağı sorusuna yanıt verme gereğini duymuştu.[12] Avrupa'nın İtalya gibi en medeni yerlerinde halk, profesyonel askerlerle ilişki kurmaktan kaçınır olmuştu.

Devlet adamları arasında bile askerliğin erdemlerine artık itibar edilmiyordu: 1474'te Ferrara Dükü'nün elçisi, Floransa'dan şöyle yazmıştı:[13] "Artık

(8) "Ordine dell' Esercito Ducale Sforzesco, 1472-1474", *Archivio Storico Lombardo*, III. ser. I (1876), s. 448-513.
(9) C. Oman, *A History of the Art of War in the Middle Ages* (Londra, 1924), 1, 358.
(10) Francesco di Giorgio Martini, *Trattato di Architettura Civile e Militare*, C. Promis baskısı (Torino, 1841), 131.
(11) Christine de Pisan, *Livre des faits d'armes et de cheualrie*, Kitap 3, Bölüm 7.
(12) *"Ob Kriegsleute auch ym seligen stande sein kuenden."* 1526 tarihli kitapçığında.
(13) Cappelli, "Lethere e notizie di Lorenzo de' Medici," *Atti e Memorie della RR. Deputazione di Storia Patria per le Provincie Modenesi e Parmensi*, 1. (1863), 251.

durgunluk öyle arttı ki şayet olağanüstü bir şey olmazsa, gelecekte ordular arasında yapılan savaşlardan çok kuşlara ve köpeklere karşı yapılan savaşlardan bahsedeceğiz. Ve İtalya'yı barış içinde yönetenler şan ve şöhret bakımından onu savaşa sokmuş olanlardan aşağı kalmayacaklardır, çünkü savaşın gerçek sonu barıştır." Daha hayalci kafalar ise savaş belasını ve askerliği, tamamen ortadan kaldırma ihtimali üzerinde tartışıyorlardı. Askeri teşkilatın terkibi ve niteliği, toplumsal düzen içindeki yeri ve önemi, yeniden gözden geçirilmesi gereken sorunlar haline gelmişti. Eski sınıflandırmalar artık geçerli değildi. Yeni bir devir başlıyordu.

Ancak yeni tarihi güçlerin yükseldiğini ve yeni bir siyasi düzenin geliştiğini kavrayabilmek için keskin bir zekâya sahip olmak ve politikayla gayet yakından ilgilenmek gerekir. Mevcut siyasi kavramların yetersizliği, büyük bir siyasi olay sonucu eskiden beri süregelen önyargılar ve fikirler yıkıldığı zaman ortaya çıkar ve siyasi durumun tamamen yeni bir şekilde değerlendirilmesi ve ele alınması için bir fırsat doğmuş olur. Buna benzer bir durum 1494'te VIII. Charles komutasındaki Fransız ordusu, kuvvetli toplar ve İsviçreli piyadelerle İtalya'yı istila edip siyasi sistemini tamamen ortadan kaldırdığı zaman meydana gelmiştir. Machiavelli'nin arkadaşı ve bu devrin büyük tarihçisi Guicciardini bu konuda şöyle der: "1494 İtalya için üzücü bir yıldı, bundan sonra gelen sefalet yıllarının başlangıcı oldu, çünkü bir yığın felakete yol açtı."[14] Sonra Fransız istilasının çok derinlere ulaşan devrimci sonuçlarını anlatır:[15]

"İstilanın etkileri, İtalya üzerinde bir ateş veya bir illet gibi yayıldı, sadece iktidardakileri düşürmekle kalmadı, hükümet yöntemlerini ve savaş yöntemlerini de değiştirdi. Önceden İtalya'da ileri gelen beş devlet vardı. Kilise, Napoli, Venedik, Milano, Floransa ve bu devletlerin en büyük uğraşı durumlarını muhafaza etmekti. Her biri, diğerlerinin sınırlarını genişletmesini ve kendileri için tehlike yaratacak şekilde kuvvetlenmesini engellemeye çalışıyordu. Siyasi satranç tahtasındaki her hamleyi yakından izliyorlar ve en ufak bir kale bile el değiştirdiği zaman büyük yaygara koparıyorlardı. Savaş çıktığı zaman kuvvetler birbirlerine denk, askeri teşkilat yavaş ve toplar çok ağırdı. Dolayısıyla bir kalenin alınması için genellikle bütün bir yaz uğraşılıyordu; savaşlar çok uzun sürüyor ve muharebeler ya kayıpsız ya da çok az bir kayıpla sona eriyordu.

(14) Francesco Guicciardini, *Storia d'Italia*, Kitap I, böl. 6. Ed., C. Panigada (Bari, 1929), I. 42.
(15) F. Guicciardini, *Storie Fiorentine*, ed. R. Palmarocchi (Bari, 1931), s. 92-93.

Fransızların istilasıyla, sanki ani bir kasırga olmuş gibi her şey tersine döndü; İtalya'nın hükümdarlarını bir arada tutan bağlar koptu ve hükümdarlar ülke refahı ile ilgilenmez oldular. Şehirlerin, dukalıkların ve krallıkların birbiri ardına yıkıldığını gördükçe, devletler korku içinde sadece kendi güvenliklerini düşünür oldu. Ve komşunun evinde çıkan yangının kolaylıkla kendisine de sıçrayabileceğini unuttu. Şimdi savaşlar daha çabuk ve daha şiddetli yapılıyor, bir krallığın yıkılması ve ele geçirilmesi daha kısa zaman alıyor. Şehir kuşatmaları çok kısa sürüyor ve şehrin alınması aylar yerine birkaç gün veya saatte tamamlanabiliyor; muharebeler kızgın ve kanlı geçiyor. Devletlerin kaderini artık incelikle hazırlanmış antlaşmalar ve diplomatların kurnazlığı değil, askeri seferler ve askerin yumruğu tayin ediyor."

Guicciardini'nin sözleri, İtalyanların on beşinci yüzyıl ile on altıncı yüzyıl koşulları arasındaki farklılıktan ne denli etkilendiklerini göstermektedir. On beşinci yüzyılda İtalyanlar, zenginliklerinin bilinci, icatları, bilim ve sanat alanlarındaki ilerlemeleri ile yarattıkları yeni hayatlarının gururu içinde, sosyal sistemleri ve kafa yapıları hâlâ batıl itikatların ve önyargıların kıskaçlarından kurtulamamış diğer Avrupa toplumlarına tepeden bakmaya alışmışlardı. Şimdi, on altıncı yüzyılda İtalya'nın kaderi, hor görmekte haklı olduklarını zannettikleri bu devletlerin elindeydi. Guicciardini'nin sözleri aynı zamanda İtalyanların bu yenilgiyi nasıl açıkladıklarını da dile getirmektedir. İtalyan medeniyetinin ekonomi ve bilim alanlarındaki üstünlüğü sabit olduğundan, kendilerini modern savaş tekniklerini ihmal etmiş olmakla suçladılar. Her İtalyan devletinin, topraklarına giren yolları korumak için çepeçevre diktiği kale ve şatolar, VIII. Charles'ın topları karşısında çabucak düşmüş; İtalyanların paralı süvarileri Charles'ın İsviçreli piyadelerine ve top ateşine karşı koyamamışlardı. Modern askeri teknik, köhnemiş tekniğe galip gelmişti. Machiavelli'nin dediği gibi bu bir 'guerra corte e grosso'[16] veya bugünkü dille yıldırım savaşı olmuştu. Muharebeler 'col gesso'[17] şeklinde cereyan etmişti; yani Fransızlar, zayıf İtalyan kuvvetlerinden gelebilecek karşı koymayla ilgili bir kaygı duymaksızın, askerlerini konaklatacakları evleri tebeşirle işaretleyerek tespit edebilmişlerdi. Bundan sonra da Fransızların bu kolay zaferinden ve İtalyan ordusunun güçsüzlüğünden cesaret alan İspanyollar ve Almanlar da bu galibiyetten paylarını alabilmek için harekete geçmişlerdi. Üzüntü içindeki İtalyanlar,

(16) *Discorsi*, Kitap 2, böl. 6 (*Opere*, s. 147)
(17) *Principe*, böl. 12 (*Opere*, s. 25).

ülkeleri, Avrupa için bir savaş alanı ve askeri şöhret peşinde koşan yabancıları çeken bir merkez haline gelince, sadece seyirci durumuna düşmüşlerdi. Bütün İtalya, Napoli seferlerinde umursamazlık içinde İspanyol paralı askerlerini sıkı disiplinli bir piyade kuvveti haline sokma mucizesini yaratan Gran Capitano'yu, Gaetano di Consalvo'yu; kıtalarını süratle hareket ettirerek ve gece intikallerinin öncülüğünü yaparak kendisinden sayıca üstün düşmanlarını bertaraf eden Gaston de Foix'i; Alman 'Landsknechte' (Paralı askerlerinin) kurucusu ve daha sonra 'sacco di Roma' da bunların başına geçen Frundsberg'i hayranlık ve korkuyla anıyordu. İtalya'nın kaderi üzerinde fikir yürütenler mecburen şu sonuca vardılar: "Eğer İtalyanlar, yabancı barbarlarla eşit güce erişmek ve tekrar ülkelerinin hâkimi olmak istiyorlarsa askeri kurumlarını muhakkak yenilemek zorundadırlar."

Bu devrimci dönemin ve İtalya'nın başına gelen felaketin sonucu olarak askeri konulara karşı duyulan genel ilgi, Machiavelli'nin durumunda, Floransa'da edindiği siyasi tecrübelerinden ötürü daha yoğundur. Machiavelli Floransa'da iken askeri teşkilat ve bunun siyasi sonuçlarından iyi bir ders almıştır. 1498-1512 yılları arasında, Piero Soderini en büyük mülki amir yani Gonfaloniere olarak Floransa şehir devletini yönetirken Machiavelli'nin de kısa bir süre de olsa, faal olarak siyasi bir görev alması hayatındaki en büyük trajedi olmuştur. Machiavelli'nin siyasi faaliyetinin, Soderini'nin yönetimine rastlaması bir tesadüf değildir. Medicilerin kovulmasından ve bunu izleyen kısa süreli bir kargaşalık ve düzensizlik devrinden sonra, Floransa'nın iki rakip grubunu oluşturan demokratlar ile aristokratlar Soderini'nin seçilmesi üzerinde uzlaşmaya varmışlardı. Bu iki muhalif grubun ikisine de tam olarak itimat edemeyen veya etmek istemeyen Soderini, rejiminin esas dayanağının köklü bürokratlar olmasına karar verdi. Fakir düşmüş asil bir aileden gelen Machiavelli, iki gruba da dahil değildi. Floransa'nın her iki partisinde de yükselme şansı yoktu. Ancak yüksek mahkeme sekreteri olarak, Soderini'nin tuttuğu bir gruba mensuptu, burada yeteneğini kanıtlama olanağını bulmuştu. Soderini, bu hırslı genç adamın yeteneklerini kısa zamanda keşfetti; onu yakın çevresine aldı ve ona önemli diplomatik ve idari görevler verdi. Dolayısıyla Machiavelli, Soderini'nin bütün yönetimine gölge düşüren büyük bir askeri sorun olan Pisa'nın yeniden fethi ile yakından ilgilenmek zorunda kaldı.

Arno'nun ağzındaki büyük liman şehri Pisa, Fransız istilasının yarattığı karışıklıktan faydalanarak Floransa'nın egemenliğinden kurtulmuştu. Soderini rejiminin yerine oturabilmesi, Pisa'nın yeniden fethedilmesinde gösterilecek başarıya bağlıydı. Ardı ardına her yıl İtalya'nın en iyi *condottieri* (o

dönemde prenslerin hizmetine girmiş paralı askerlerin kumandası)leri Floransa'da hizmet etmeye çağrılıyorlardı. Arno'nun akışını değiştirerek Pisa'yı susuz bırakmak gibi akla gelen her türlü yol deneniyordu. Ancak her yıl kışın gelmesiyle askeri harekât durduğunda, Pisa hâlâ fethedilmemiş olarak kalıyordu. Başarısızlık, Soderini rejimine karşı sürekli bir memnuniyetsizlik yaratıyordu. Bu durum, Floransa'nın prestijini yitirmesine yol açmıştı. Bundan da öte, yıldan yıla devamlı olarak bir kıta paralı asker bulundurma zorunluluğu, hazineye ve vergi ödeyenlere yük oluyordu. Soderini ile arkadaşları, Pisa kuşatmasına son verecek ve mali baskıları ortadan kaldıracak yeni bir yöntem aradılar. İleri sürülen fikirlerden biri, halktan oluşacak bir milis kuvveti kurmak için Toscano'nun insan gücünden faydalanmayı öneriyordu. Bu planı ilk önerenin Machiavelli olup olmadığını bilmiyoruz ama şunu biliyoruz ki, 18-30 yaş arası erkeklerin tümüne zorunlu askerlik hizmetini düzenleyen 1506'da ilan edilen *Ordinanza*'nın metnine esas olan muhtırayı o hazırlamıştır.

Ordinanza, askere alma işlemi için katı ve geniş kapsamlı bir sistem getirmemişti; metin daha çok bu yolda atılan bir ilk adım olma niteliğindeydi. Zorunlu askerlik hizmeti, Floransa vatandaşları için geçerli değildi. Sadece Floransa'nın idaresindeki Toscano'nın tarım bölgelerinde yaşayan ahaliye yönelikti. Bunların arasından bile sadece ufak bir kısmı seçiliyor ve sivil hayatın faaliyetlerini aksatmamak için özel itina gösteriliyordu. Barış zamanında, askere alınanlar için eğitim fazla bir yük olmuyordu. Pazar ve bayram günlerinde köylüler yürüyüş esaslarını ve mızrak kullanmayı öğreniyorlardı. Yılda iki kere değişik köylerden erkekler, bölgedeki kasaba merkezine yürüyorlar ve orada iki gün kalarak daha büyük gruplar halinde eğitim görüyorlardı. Floransalı politikacılar, daha kuvvetli bir eğitim uygulamaya cesaret edememişlerdi, çünkü Toscano köylülerinin silahlandıktan sonra, Floransa'nın egemenliğine başkaldıracaklarından veya kuvvetli bir askeri örgüt sayesinde Soderini'nin kendisini mutlak hâkim ilan edeceğinden korkuyorlardı.

Floransa'nın insan gücünü seferber etmek için yapılan bu gönülsüz girişimin herhangi bir sonuç vermesi ve 1507'den sonra Pisa kuşatmasında 2000 milisin görev alması, büyük ölçüde Machiavelli'nin çalışmalarının ürünüdür. Askere alma işi onun dairesince yürütülüyordu. Askerlik hizmetine alınacakları seçmek için köy köy dolaşmıştı ve bunların eğitimine o bakıyordu. Aynı zamanda subayların seçiminden de o sorumluydu. Milis kuvvetleri Pisa önlerinde konaklarken ikmallerinden o sorumluydu. Milis kuvvetleri, sadece paralı kıtaları takviye etmekle görevli olduğu halde, kuşat-

maya olan katkıları Floransalıların başarıya ulaşmasında gayet önemli bir yer tutar. Milis kuvvetleri kuşatmayı kışın da sürdürerek ve Pisalıların ikmal almasını önleyerek onları aç bırakmış ve Pisalılar, 1509 yılında teslim olmak zorunda kalmışlardır.

Milis kuvvetlerinin Pisa önlerinde bu şekilde değerini kanıtlaması, Floransalıların bu yeni kuruma olan güvenini arttırmıştı. İki yıl sonra imparatorun ordusu, Medicilerin yönetimini tekrar başa geçirmek için Floransa üzerine yürüdüğü zaman da büyük çapta bu ordularına güveniyordu. Ancak imparatorluk ordusunun tecrübeli askerleri karşısında, milis kuvvetleri feci şekilde yenildi. Milisler, Floransa'ya giden yolu korumak için küçük bir kasaba olan Prato'da yığınak yapmışlardı. Fakat imparatorun kuvvetleri daha ilk hücumda Prato duvarlarında gedik açmayı başardı. Paniğe kapılan Milis kuvvetleri ciddi bir direniş bile gösteremeden kaçtılar. İmparatorluk kuvvetlerinin bunları kovalaması esnasında çoğu milislerden olan 4000'in üzerinde insan öldü ki vahşet ve zulme alışılmış olan bu devirde bile bu, büyük bir kıyım olarak ün salmıştır. Floransa'ya giden yol açılmıştı ve Mediciler şehirlerine muzaffer olarak döndüler.

Medicilerin yeniden yönetime geçmeleri ile Machiavelli'nin siyasi yaşamı son buldu. Tekrar makamına dönmek için gösterdiği bütün çabalar boşa çıktı. Mecburen emekliye ayrıldığı bu dönemde eylemden düşünceye, siyasi faaliyetten siyaset teorisine döndü. Muhakkak ki siyasi tecrübelerini anımsadığında savaş ve askeri teşkilat sorunları özellikle acı anılar olmuştur. Cumhuriyetçi rejimin düşmesine ve dolayısıyla hayatının şanssız bir şekilde yön değiştirmesine neden olan faktörlerden biri de belli bir dereceye kadar kendi tasarısı ve eseri olan Milis Kuvveti değil miydi? Ancak bu durum, onu kendi hareketlerini haklı çıkartmak için saldırgan bir tavır takınmaya veya diğerlerinin hatalarını bulmaya itmemiştir. Onun zekâsının üstün bir özelliği de tek tek siyasi olguların ardındaki tüm tarihi gerçekleri görebilmesi ve izole edilmiş olayları izah eden genel kuralları bulmadan tatmin olmayışıdır. Dolayısıyla Machiavelli'nin hareketlerini haklı çıkartma arzusu, onu olumlu genellemeler yapmaya itmiş ve bunun sonucu olarak da İtalya'nın kaderi ve zamanının önemli gelişmeleri üzerinde askeri unsurların etkilerini görebilmiştir; askeri ve siyasi güçler arasındaki ilişkileri derinlemesine araştırmıştır. Şahsen edindiği tecrübeler onu, zamanının askeri buhran konusunu objektif bir açıdan incelemeye yöneltmiştir. Böylece Machiavelli, modern Avrupa'nın ilk askeri düşünürü olmuştur.

II

Görmüş olduğumuz gibi, Machiavelli askeri sorunlarla ilgilenmiştir; çünkü edindiği tecrübelerle bu sorunların siyasi olayların genel gelişmesi üzerindeki etkilerini hissetmişti. Dolayısıyla Machiavelli'nin askeri teorilerinin incelenmesi, sadece askeri konulara vakfettiği eseri *Savaş Sanatı*'na bağlı kalamaz. Siyasi ve tarihi eserlerinde de savaş ve askeri teşkilat önemli bir yer tutar. Örneğin *Principe*'de, *Discorsi*'de ve *Floransa Tarihi*'nde; *Savaş Sanatı*'ndaki askeri fikirlerle Machiavelli'nin diğer tarihi ve siyasi eserlerinde yer alan fikirler arasındaki farklılıklar, bu eserlerin yazılış amaçlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. *Savaş Sanatı*'nda Machiavelli'nin askeri düşünceleri sistematik ve daha çok tekniktir. *Discorsi* ve *Principe*'de ise bu fikirleri birer öneri olarak birer vecize gibi sunmaktadır. *Savaş Sanatı* olumlu bir askeri reform programı ile ilgilidir. *Principe* ve *Discorsi*'de askeri konular üzerindeki gözlemleri daha çok olumsuz bir nitelik taşımakla birlikte zamanın askeri kurumları ile ilgili eleştirilerini içermektedir.

Machiavelli'nin eleştirileri, İtalya'da Fransız istilasından önce ortaya çıkmış askeri sisteme yöneliktir. Özellikle *condottieri* ve onların paralı süvarileri onun nefretini çekmiştir: "Bunlar birlikten yoksun, haris, disiplinsiz, imansızdırlar; arkadaşları arasında iken cesur, düşman içindeyken ise korkaktırlar; ne Tanrı korkuları vardır ne de sadakat hisleri."[18] *Floransa Tarihi*'nde on beşinci yüzyılda *condottieri*'nin yaptıkları muharebeleri anlatırken bunları ne kadar hor gördüğünü alaylı bir ifade ile yansıtmaktadır. Zagonara Muharebesi'nde "Bütün İtalya'ya ün salan bu zaferde, Lodovico değil Obizzi dışında kimse ölmedi o da iki adamıyla beraber atından düşüp çamurda boğulmuştu."[19] Anghiari Muharebesi'nde "Yirminci saatten yirmi dördüncü saate kadar geçen süre içinde sadece bir kişi öldü; o da ne aldığı yaralardan ne de yiğitliğinden; sadece üzerinden düştüğü atın ayakları altında kalarak can verdi."[20] Yarım gün süren Molinella Muharebesi'nde "Kimse ölmedi; sadece birkaç at yaralandı ve bir de karşılıklı birkaç esir alındı."[21] Machiavelli'nin, açıkladığına göre condottieri ve askerlerinin bu kadar kötü savaşmalarının nedeni, savaşma amaçlarının tamamen parasal olmasıdır. "Cüzi bir yevmiyeden başka bunları savaş alanında tutacak hiçbir sevgi veya başka bir sebep yoktur, aldıkları yevmiye de sizin için canlarını

(18) *Principe*, Böl. 12 (*Opere*, s. 25).
(19) *Istorie Fiorentine*, Kitap 4, Böl. 6 (*Opere*, s. 475).
(20) *Istorie Fiorentine*, Kitap 5, Böl. 33 (*Opere*, s. 528).
(21) *Istorie Fiorentine*, Kitap 7, Böl. 20 (*Opere*, s. 578).

feda etmelerine yeterli değildir.[22] "Machiavelli'ye göre on beşinci yüzyıl İtalya'sında, askeri teşkilat ile birlikte savaş tarzı da parasal çıkarların ön planda tutulmasından etkilenmiştir. Askerler, *condottieri*'nin sermayesini oluşturduğundan bunları harcamak istememiştir. Ancak muharebe etmek kaçınılmaz olduğu zaman da kayıpları asgaride tutmaya çalışmıştır. Bu, bir kansız muharebeler dönemiydi. Öte yandan kısa süren savaşlar *condottieri*'nin işine gelmiyordu. Çünkü işini kaybetmek istemiyordu; zaferin kesinleştiği zamanlarda bile savaşları birkaç sefer düzenleyerek uzatıyorlardı. Machiavelli, İtalya'da piyadenin ihmal edilişinin sebeplerini de *condottieri*'nin parasal çıkarlarında aramak gerektiğini ima etmiştir. Yaya askerlerin teçhiz edilmesi; atlı birliklerden çok daha ucuza mal oluyordu, ancak atlı birlikler *condottieri*'nin sermayesini oluşturuyordu. Süvari olmadığı zaman bütün devletler, komşu ordulara sayısal üstünlük sağlamak için, en ucuz yol olan zorunlu askerliğe başvuracaklardı. Piyadenin görev alması da *condottieri*'yi gereksiz kılacaktı. Ve Machiavelli'nin dediğine göre, bu şartlar altında fazla bir gelişme olması mümkün değildi. Bütün *condottieri*'ler aynı bencil sebeplerle hareket ettiklerinden ve savaşı tamamen ticari bir teşebbüs olarak gördüklerinden, bu ticaretin kurallarına uymak ve aynı oyunu oynamak hepsinin ortak çıkarıydı.

Machiavelli'nin on beşinci yüzyıl İtalyan savaş yöntemleri ile ilgili tarifi, tarihi bir gerçek olarak görülmemelidir. Aslında on beşinci yüzyıl *condottieri*'lerini canlandırırken, Machiavelli de zamanının usta ressamları gibi birkaç egemen öğe üzerinde durmuş ve bu çizgilerin dışına taşan ve canlandırdığı tipin istikrarlılığını bozan diğer hiçbir şeye yer vermemiştir. Halbuki on beşinci yüzyılın ikinci yarısında *condottieri* askeri yeniliklere ilgi göstermeye başlamış ve küçük ölçüde de olsa, piyade ve topu da bünyelerine almıştır. Bunun yanı sıra *condottieri*'ler arasında da kuvvetli rekabetler bulunduğunu unutmamamız gerekir; bunun sonucu olarak da şahsi hırs ve prestijleri için de olsa, düşmanlarını yenmeye gayret gösteriyorlardı. Sık sık uzun süren manevra savaşlarına girdilerse de bu kasıtlı veya gerçekten kötü niyetleri olmalarından kaynaklanmıyordu. Benimsedikleri stratejiyi on beşinci yüzyıl İtalya'sının siyasi durumu zorunlu kılıyordu. Küçük devletlerin sınırlı imkânları ve kuvvetlerinin aşağı yukarı birbirine denk oluşu, büyük çapta askeri reformların yapılabilmesini mümkün kılacak bir kuvvet birikimi için aşılmaz bir engel oluşturuyordu.

(22) *Principe*, Böl. 12 (*Opere*, s. 25).

Machiavelli de İtalya'nın siyasi sistemi ile askeri mekanizmasının köhneliği arasındaki ilişkinin farkındaydı. İtalya'nın diğer Avrupalı güçlerin saldırılarına karşı başarılı bir direniş gösterebilmesi için askeri teknik önlemlerden ve paralı askeri sisteminin kaldırılarak piyadenin kurulmasından başka önlemler alınması gerektiğini anlıyordu. İtalyanların savaşının ruhunda temelden bir bozukluk vardı. "İnsanların birbirini öldürmediği, şehirlerin yağma edilmediği veya ülkelerin mahvedilmediği savaşa savaş denmez."[23] Düşman devletin tamamen imha edilmesi savaşın ana hedefi olmalıdır; gerçek savaş, hayatta kalma mücadelesidir ve bu mücadelelerde her şey mübahtır. "Ülkenin güvenliği alınacak bir karara bağlı ise, adalet veya adaletsizlik, insanlık veya zulüm, şeref veya utanç düşünülmemelidir."[24] Savaş usulleri, tamamen sağlayacakları yarara göre değerlendirilmelidir. Machiavelli, Castruccio Castracani'den takdirle bahseder. "Hile ile kazanabileceği durumda hiçbir zaman zor kullanmaya teşebbüs etmedi, çünkü söylemiş olduğu gibi, galibe şeref getiren, zaferin nasıl kazanıldığı değil zaferin kendisidir."[25] Dolayısıyla Machiavelli'nin düşüncesine göre, generaller sadece askeri faaliyetlerle ilgilenmekle kalmamalıdırlar; aynı zamanda düşmanın cesaretini kırmak için onu aldatacak etkin yöntemler icat etmeli ve hileden de yararlanmalıdırlar.[26] Machiavelli, savaş hileleri üzerine yazılmış *Stratejiler* kitabının yazarı Frontinus'un (40-103) hayranlarındandı ve onun pek çok buluşunu da tavsiye etmişti. Machiavelli'nin modern psikolojik savaşın öncüsü olduğunu iddia etmek biraz abartılı olur, ancak onun yaklaşımından yeni ve radikal bir savaş kavramı ortaya çıkmaktadır. Çünkü Machiavelli'nin zamanında (Örneğin Ravenna muharebesinde) taraflar, hâlâ saldırıya geçmeden önce birbirlerine nezaket dairesi içinde meydan okurlar ve karşılıklı iltifatlarda bulunurlardı; teoride bile olsa savaşların açıkça belirlenmiş usullerle ve belli kurallar çerçevesinde yapılacağı görüşü devam ediyordu. Savaşı, kişilerin eşit ve adil şartlar altında karşılaştığı ve muharebe etmek suretiyle denendikleri bir sınav olarak gören Ortaçağ geleneğinin izleri hâlâ hâkimdi. Machiavelli'nin savaşta mümkün olan her türlü yönteme başvurulmasına ilişkin devrimci görüşü böyle bir ortamda ortaya çıkmıştı: O, ülkenin tümünü, savaş zamanında bütün kaynaklarının, gücünün, zekâsının ve cesaretinin sınandığı, canlı bir varlık olarak görüyordu.

(23) *Istorie Fiorentine*, Kitap 5, Böl. 1, (*Opere*, s. 499)
(24) *Discorsi*, Kitap 3, Böl. 41, (*Opere*, s. 256)
(25) *Vita di Castruccio Castracani*, (*Opere*, s. 761)
(26) *Discorsi*, Kitap 3, Böl. 14: "Of the Effects of New Stratagems and Unexpected Cries in the Midst of Battle."

Topun icadının önemi hakkında yanlış hüküm verdiği zannıyla ve savaşta paranın rolünü önemsemediğinden ötürü Machiavelli, sık sık eleştirilere uğramıştır. Ancak onun radikal savaş kavramının ışığında bu hususlarla ilgili görüşleri, son derece mantıklı ve anlaşılabilir gelmektedir. *Discorsi*'deki ünlü bölüm, "Modern ordularda ağır silahların önemi ve bu konuyla ilgili genel kanının doğruluğu"[27] topun icadının savaş yöntemlerinin gelişmesi üzerindeki etkileri üzerine yazılmış kararsız bir eser olmayıp, daha ziyade konunun bir tek yönüyle ilgilidir: bu yeni savaş aracına ilişkin olarak cesaret ve inisiyatifin önemi. Machiavelli, birçok kimsenin "Savaşlar bundan sonra tamamen toplarla yapılacak"[28] dediğini duymuştu. Bu konu üzerindeki bütün tartışmaları, bu görüşün yanlışlığını kanıtlamak içindi. Topun vurucu gücü arttırdığını inkâr etmiyor ancak topun, tek başına savaşların kaderini tayin edeceği fikrini kesinlikle reddediyordu. Topun icadının sonucu, savaşın artık teknisyenlerin, mühendislerin ve istihkâmcıların eline kalacağı değildi; bir ülkenin bütün güçlerinin askeri ve manevi birleşmesi hâlâ gerekliydi; savaşların kaderinde en kesin faktörler, her zaman için komutanın yeteneği ile askeri cesaretiydi.

Paranın savaştaki rolünü tartışırken de Machiavelli aynı noktayı belirtmiştir: "Genellikle öyle görülmesine rağmen; para, savaş için her şey demek değildir"[29] diye başlayan bir bölümü şöyle bitirmektedir: "Savaşta başarıyı sağlayan altın değil iyi askerdir ... çünkü altın sayesinde iyi asker bulmak imkânsızdır ama iyi askerler sayesinde altın bulmak hiç de imkânsız değildir." Machiavelli'nin çağdaşları, örneğin Guicciardini,[30] Machiavelli'nin bu ifadelerinden onun pratikten haberi olmayan, sadece bir kuramcı olduğu sonucunu çıkartmışlardır. Ancak Machiavelli'nin mektuplarından[31] bazı bölümler, onun siyasi bir buhranın meydana gelme şansı üzerinde dururken mali unsurları da dikkate aldığını göstermektedir. Machiavelli, savaşların yürütülmesi için mali kaynakların önemsiz olduğunu ima etmek istememiş fakat Floransa ve Milano gibi İtalya'nın büyük şehirlerinin bütün zenginliklerine rağmen nasıl yabancılara yenildikleri üzerinde durmuştur. İddiası, daha çok siyasi gücün temelinde askeri gücün bulunduğu ve paranın ancak askeri güce dönüştürüldüğü zaman siyasi güç oluşturacağıydı.

(27) *Discorsi*, Kitap 2, Böl. 17 (*Opere*, s. 162-166)
(28) *Opere*, s. 162.
(29) *Discorsi*, Kitap 2, Böl. 10, (*Opere*, s. 152-153).
(30) Francesco Guicciardini, "Considerazioni intorno ai Discorsi del Machiavelli", *Seritti politici e Ricordi*, editör R. Palmarocchi (Bari, 1933), s. 50-51.
(31) Özellikle bkz. Francesco Vettori'ye 20 Aralık 1514 tarihli mektup.

Bununla beraber, Machiavelli'nin mali ve askeri güçler arasındaki ilişki üzerine kullandığı ifadelerin daha geniş bir anlamı vardır. O, savaş için gerekli olan meziyetlerin ticari tutumla bağdaşmadığı kanısındaydı. İtalyanların on beşinci yüzyıldaki barışçı eğilimlerinin, gerçek anlamda bir askeri ruhun gelişmesine engel olduğuna inanıyor ve bu barışçı havanın yayılmasıyla ticari konulara duyulan ilginin artması arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu düşünüyordu. Bu konuda arkadaşı Vettori'ye yazdığı mektuplarından birinde şöyle demişti: "Talih, benim ipekçilik, yün imalatı, kârlar, zararlar gibi konularda tartışamayacağıma göre, siyaset konusunda tartışmam gerektiğine karar verdi. Ya hiç konuşmayacağım ya da bu konuda konuşacağım."[32] Aslında, Floransa'yı yöneten yün ve ipek tacirlerinin, toplumda kendisine yer olmadığını hissetmesinden ötürü fazla bir kaygı duymamıştır. Onun görüşüne göre Floransalıların mali konuları, her şeyin üstünde tutması siyasetin çökmesine yol açmıştır. Paralı askerlere yönelttiği ithamlar, İtalyanların müteredditve etkisiz savaş yöntemleri ile ilgili eleştirileri, onun yeni bir askeri kahramanlık ruhu yaratılması arzusunu yansıtmıştır. Düşüncesine göre savaş ruhunun eksikliği ve yumuşaklık, kişisel refaha düşkünlükten ileri geliyordu ki, bu da mali ve ticari çıkarların egemen olduğu bir toplumun kaçınılmaz bir niteliğiydi. Ancak kişisel geleceği yerine memleketin yücelmesini üstün tutan ve siyasal inançları için hiçbir şeyi feda etmekten kaçınmayacak ve bu uğurda ölümü göze alabilecek bir milletin askerleri, yenilmez bir ordu meydana getirebilirdi.

Machiavelli'nin askeri reforma ilişkin fikirlerinin ana prensipleri, eski sisteme yöneltmiş olduğu eleştirilerinden kolayca çıkartılabilir. O, genel mecburi askerlik konulması suretiyle toplanacak askerlerden oluşturulacak bir piyade ordusu tavsiye ediyordu. Ancak böyle bir askeri örgütlenme, siyasi reformlar gerektirecekti; başarı, yeni bir ruh oluşturulmasına bağlıydı ve bu da siyasi değerlerin diğer her şeyin üstünde tutulması demekti. Bunun yanı sıra kendi kendini idare eden bir toplum kendisi için savaşmaya daha hevesli olacaktı; demokrasi ile muvazzaf bir piyade ordusu fikri arasında yakın bir bağ vardı.

Ancak Machiavelli'nin askeri konular üzerine yazdığı ana eseri olan *Savaş Sanatı*'nda bu fikirlerin on altıncı yüzyıl koşullarına nasıl uygulanacağı yolunda ayrıntılı bir tartışma ve bu devirde yapılan savaşların gerçekçi bir tasvirini bulacağını uman okuyucu hayal kırıklığına uğrayacaktır. Machiavelli

(32) Francesco Vettori'ye 9 Nisan 1513 tarihli mektup (*Opere*, s. 882)

bir Rönesans çocuğuydu; fikirlerinin geçerliliğini ispat etmek için başvurduğu yöntem, bunların eski zamanlarda da geçerli olduğunu göstermekten ibaretti. Kitabın içeriği ve kullanılan anlatım yöntemi, bu yaklaşımın etkisi altındadır. Roma ordusunun da muvazzaf piyadelerden kurulmuş olmasının, kendi kuramları lehindeki en kuvvetli kanıt olduğuna inanıyordu.

Machiavelli'nin kitabı, büyük ölçüde Romalıların askeri kurumları hakkındaki açıklamalardan oluşmuştur. Kullandığı örnekler daha çok Livy ve Polybius gibi eski tarihçilerden alınmış; askeri bilim konusunda büyük ölçüde hatta körü körüne eski ustaları izlemiştir; gerçekte de eseri, eski askeri kuramların kendi zamanına uyarlanmasından ibarettir. En çok esinlendiği kaynak Vegetius'un *De Re Militari* idi. Kendi kitabı da aynı konularla ilgilidir: askerlerin seçilmesi, teçhizat ve eğitim, muharebenin karakteri ve askeri harekât esnasında ortaya çıkabilecek çeşitli olaylar, yürüyüş ve konaklama düzenleri ve tahkimat sanatı. Bu konuların düzenlenmesinde de Machiavelli yine Vegetius'un kullandığı düzene sadık kalmıştır. Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*'na itibar edilmemesinin sebebi, çoğu kimsenin bu eseri İtalyanlaştırılmış ve bir parça modernleştirilmiş bir Vegetius olarak görmesidir.

Klasik (eski) modellerden saptığı zamanlar da olmuştur. Machiavelli, esas görevinin eski askeri bilimi yeniden canlandırmak olduğuna inanmıştı. Bu nedenle sapmalar muhakkak ki onun için gayet önemliydi ve bu yüzden de bunların üzerinde özellikle durulması gerekir. Vegetius'tan ayrıldığı en önemli nokta, Machiavelli'nin muharebenin savaş içindeki önemine büyük bir yer vermiş olmasıdır. Bu konuyu gayet kısa olarak geçen Vegetius'a karşın, muharebe, Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*'nda bir kitaplık yer işgal eder. Hayali bir muharebenin tasvirini yapan bu kitap, eserin tamamı içinde özel bir yere sahip olup eserin kalbini oluşturmaktadır. Askerlerin seçilmesi ve eğitimi ile ilgili olan ve askeri harekâta hazır bir ordunun, muharebe alanına nasıl yerleştirilebileceğini anlatan birinci ve ikinci kitaplar, üçüncü kitaptaki muharebe için zemin oluşturmaktadır. Muharebenin doruğuna erişildikten sonra gerilim gevşemekte ve takip eden kitapların konuları (yürüyüş düzeni, konaklama, tahkimat) birbirinden bağımsız olarak ve birbiri ardına kısa kısa ele alınmaktadır. Bu kısmın düzeni önceki kısma oranla daha dağınıktır. Böylece, kitabın düzenlenme şeklinden ötürü, dolaylı olarak da olsa, muharebe, eserin ana bölümü olarak göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra muharebenin önemi, kitap içinde çeşitli yerlerde karşımıza çıkan doğrudan ifadelerle de vurgulanmaktadır. "Şayet (bir general) bir muhare-

beyi kazanıyorsa, bu yapılan diğer bütün hataları ve kusurları siler."[33] Muharebe "orduların yetiştirildiği ana amaçtır ve onları disipline sokmak için çekilen bütün cefa ve gösterilen büyük itina hep bu amaca hizmet eder."[34] "İyi bir düzen ve disiplin tesis etmek için gösterilen bütün çaba ve çekilen cefalar, bir orduyu düşmana karşı gerektiği şekilde hazırlamak ve yetiştirmek amacı içindir ve bu amaca hizmet etmek için planlanmıştır, çünkü tam kazanılmış bir zafer hemen her zaman savaşın sonunu getirir."[35] Ayrıca muharebeden kaçınmak diye bir şey söz konusu değildir. Eğer düşman muharebeye karar vermişse, her zaman için sizi öyle bir pozisyona zorlar ki, muharebeyi kabullenmek zorunda kalırsınız. "Eğer düşman bütün tehlikeleri göze alarak savaşmaya karar vermişse hiçbir general bundan kaçamaz."[36] Dahası, topun icadından beri düşmanın ilerlemesini önlemek için artık ne kalelerin ne de şatoların bir değeri kalmıştı. Muharebe, kesin olarak her savaşın doruğunu oluşturur.

En son olarak da üçüncü kitapta muharebenin anlatım şekli Machiavelli'nin bu kısma verdiği önemi vurgulamaktadır. Bu kısım; bütün dramatik unsurlardan yararlanmış, uzun ve itinayla hazırlanmış bir anlatıma sahiptir.

Burada, ayrıntılı olarak daha çok tarih meraklılarının ilgisini çekecek bir konuyu, bir ordunun nasıl savaş düzenine sokulması gerektiğini anlatır: Piyade, yani esas kuvvetler ortadadır. Süvari ve hafif piyade birlikleri yanları korumak için kanatlarda yer alırlar. Topçu ateşinin ardından, süvari ve hafif piyade birliklerinin hücumlarından sonra savaş alanı esas kuvvetlerin yani piyadenin çatışması için temizlendiğinde esas muharebe başlayacaktır. Mızrak taşıyanlar ilk safı oluşturacaklar ve düşmanı zorlayacaklardır; iki düşman arasındaki mesafe azaldığında, mızraklılar yerlerini kılıç taşıyan piyadelere bırakacaklardır. Bu en kritik andır. Sonucu tayin edecek olan, bu manevranın ne kadar ustalıkla başarıldığıdır. "Ne katliam! Ne kadar çok yaralı var! Kaçmaya başladılar. Bakın, sağ ve sol kanatlar dağıldı. Muharebe bitmiştir. Parlak bir zafer kazandık."[37] Bu coşku dolu sözlerle Machiavelli anlattığı muharebeyi bitirmektedir. Bu, yapılabilecek manevraların tahlilinden ziyade iyi bir yerde mevzilenmiş bir gözlemcinin anlatımı; sözlerle tasvir edilen bir muharebe tablosudur. Muharebeye dışarıdan bakıldığı için de

(33) *Arte della Guerra*, (*Opere*, s. 275).
(34) *Arte della Guerra*, (*Opere*, s. 303).
(35) *Arte della Guerra*, (*Opere*, s. 352).
(36) *Discorsi*'nin 10. Bölümü'nün Başlığı, Kitap 3.
(37) *Arte della Guerra* (*Opere*, s. 309).

muharebedeki olaylar önceden tespit edilmiştir; sanki önceden hazırlanmış bir plana göre cereyan etmektedirler ve bir buhran hali, tereddüte düşme ve karar verme gibi unsurlar eksiktir. Askeri olayların edebi biçimde incelenmesi sanatı henüz daha başlangıç aşamasındaydı.

Ancak Machiavelli, muharebeyi iyi yağlanmış bir mekanizmanın işlemesi şeklinde görüyordu, bunun da sebebi bu görüşün gerçek muharebelerin şartları için de geçerli olmasıydı. Bu dönemde, bir muharebe başladığı zaman, komutanların kendi inisiyatiflerini kullanmaları için fazla bir olanak yoktu. Kare düzenindeki piyadeler karşılıklı birbirlerine dayandıkları zaman, bu yoğun kalabalığa manevra yaptırmak tamamen imkânsızdı. Bu durumda baskısı daha dayanıklı olan, daha kuvvetli 'iten' taraf kazanıyordu. Dolayısıyla askerlerin muharebeden önce gördükleri eğitim gayet önemliydi: Muharebenin sonucu, safların birlik ve beraberlik içinde olmasına ve düşmanı düzenli bir ritim ile itmelerine bağlıydı. Örneğin Frundsberg esasen bir eğitim uzmanıydı ve bütün askeri şöhretini dünyaya nam salmış askerlerinin eğitilmesinde gösterdiği disipline borçludur.

Machiavelli'nin muharebe üzerinde bu derece önemle durmasından, askeri disiplin konusuna ne kadar önem verdiği görülebilir. Denilebilir ki, muharebeden sonra *Savaş Sanatı*'nın ana temasını bu konu oluşturmaktadır. İyi bir disiplinin önemi her fırsatta vurgulanmıştır. İyi bir ordunun temelinde iyi bir disiplin yatmaktadır. "İyi bir düzen askerleri yiğitleştirir, bozuk düzense korkaklığa iter."[38] Disiplin cesaretten daha etkilidir ve fiziki kuvvete de galip gelir: "Pek az kimse doğuştan cesurdur ama iyi bir düzen ve disiplin, birçok kimseyi cesur kılabilir. Bir orduda cesaretten daha fazla iyi bir düzen ve disipline güvenilmelidir."[39]

Ordu disiplini sorununun Machiavelli için iki değişik yönü vardır. Birinci olarak, askerlere tek tek silah kullanmanın temellerini öğretme ve birlik düzeninde hareket etmeye alıştırma gereği vardır. "Hizalarını korumasını, emirlere itaat etmesini, davul veya boruyla verilen işaretlere uymasını ve dursalar da, ilerleseler de, geri çekilseler de, düşman karşısında olsalar da iyi bir düzeni sağlamayı öğrenmelidirler."[40] Disiplinin ikinci ve daha önemli olan yönü, sonraki iki yüzyıl boyunca askeri tartışmalarda önemli bir yer tutmuştur; bu ise bir ordunun küçük taktik birliklere bölünmesi sorunudur. Harekât esnasında disiplini sağlayabilmek için piyadelerin oluşturduğu

(38) *Arte della Guerra*, (*Opere*, s. 392).
(39) *Arte della Guerra*, (*Opere*, s. 362).
(40) *Arte della Guerra*, (*Opere*, s. 292).

kalabalığın küçük gruplara bölünmesi ve bunların belli bir esneklik ve manevra kabiliyeti sağlayacak şekilde düzenlenmeleri gerekiyordu. Muharebe hattı, üç grupluk bir düzen öneriyordu ki böylece ilk baskı başarıya ulaşmadığında dahi muharebeye devam etme imkânı bulunabilecekti. Bunun için Romalıların lejyonunu, model olarak almayı tavsiye etmiştir; en büyük birlik, tabur olacak ve lejyonda olduğu gibi 6000 ila 8000 askerden oluşacaktı. Yine lejyonda olduğu gibi, tabur da on birliğe bölünecek ve her birliğin başında kendi komutanı bulunacaktı. Bu şekilde bile kurulsa Machiavelli, büyük bir orduyu idare etmenin güç olduğu görüşündeydi; onun tavsiyesine göre bir ordu azami 50.000 askerden oluşmalıydı. "Çünkü daha fazlası ihtilaf ve kargaşa yaratır, kendileri idare edilemeyeceği gibi, disiplinli olan birlikleri de bozarlar."[41]

Yukarıdaki örnek, Machiavelli'nin kafasında her memleketin askeri örgütünün gerçekleştirmeye çalışacağı tek ve belli bir düzen olduğunu göstermesi açısından gayet önemlidir. Bu, onun bütün askeri düşüncelerinin temelini oluşturan savdır. Sık sık özel durumların ve şartların da ele alınması gerektiğini söylemesine rağmen, gerçekte sadece genel anlamda geçerli olacak hüküm ve kuralların oluşturulmasıyla ilgilenmiştir. Genel prensiplerin bu şekilde daha hâkim olması, gerçekçi noktaların eksikliği, Machiavelli'nin askeri fikirlerinin askeri tecrübeyle ne kadar bağdaştığı konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Eserinin pratikte ne kadar kullanışlı olduğu hakkındaki bu tür şüpheler, fikirlerinin sunuluş tarzından ötürü daha da artmaktadır. *Savaş Sanatı* Floransa'nın aristokrat ailelerine mensup üç kişiyle Condottiere Fabrizio Colonna arasında ve Rucellai ailesinin felsefi toplantılara ve tartışmalara mekân olmasıyla ün salmış bahçelerinde geçen bir diyalog olarak yazılmıştır. Bu diyaloğun geçtiği ortam, Platoncu bir havayı simgelemekte ve bütün eser boyunca hissedildiği gibi Eski Roma'ya karşı duyulan özlemi dile getirmektedir. Ancak bunun böyle olmasından ötürü de modern okuyucu muallakta kalmaktadır. Machiavelli'nin kahramanlarının Rönesans mı, yoksa eski çağlara mı ait oldukları veya ileri sürdükleri fikirlerin eskiyle mi, yoksa bugünle mi ilgili oldukları belli değildir.

Kısacası *Savaş Sanatı*'nda ileriye sürülen fikirler, eserin ana hatlarını belirsiz kılan bir sis tabakası altındadır. Bu fikirler iyice açığa çıkarılmadan ve eserin askeri düşünce tarihindeki yerini yorumlamadan, *Savaş Sanatı*'nın,

(41) *Arte della Guerra, (Opere* s. 347).

askeri düşüncenin gelişmesi yolunda atılmış önemli bir adım olduğunu ve halen inşası devam etmekte olan bir yapının temelini oluşturmuş olduğunu anlayabilmek hayli zordur.

III

Savaş Sanatı, askeri bir klasik haline gelmişti. On altıncı yüzyılda en az yedi kez basılmış ve çoğu Avrupa diline çevrilmişti. Montaigne, askeri alanda bir otorite olarak Machiavelli'yi Sezar, Polybius ve Commynes'le bir tutuyordu.[42] On yedinci yüzyılda değişen askeri metotlarla birlikte ortaya yeni yazarlar çıkmasına rağmen Machiavelli'nin adından sık sık bahsediliyordu. On sekizinci yüzyılda Mareşal De Saxe (*Savaş Sanatı Üzerine Düşünceler*'i) *Reveries Upon the Art of War* (1757) yazarken büyük ölçüde ona bağlı kalmış ve Algarotti -pek bir nedeni olmadan- Machiavelli'yi, Büyük Friedrich'e Avrupa'yı şaşırtan taktikleri öğreten usta olarak görmüştü.[43] Askeri konularla ilgilenen pek çok kişi gibi Jefferson da Machiavelli'nin *Savaş Sanatı*'nı kütüphanesine almış[44] ve 1812 savaşı ile birlikte Amerikalıların savaş sorunlarına ilgileri arttığı vakit *Savaş Sanatı* özel bir Amerikan baskısıyla piyasaya sürülmüştü.[45] Ancak on dokuzuncu yüzyılda siyasal bir düşünür olarak Machiavelli'nin ünü yeni bir doruğa ulaştığında, askeri bir otorite olarak etkisi azalmaya başladı. Birçokları tarafından Fransız İhtilali'nin getirdiği büyük yeniliği yani zorunlu askerliği önceden görmüş, modern savaşın peygamberi olarak benimseniyordu. Fakat diğerleri, onun topu önemsememesini vurguluyorlar ve Romalıların askeri kurumlarını öven ifadelerinde, askeri konularda gerçekçi bir bilgiden yoksun olduğunun delilini buluyorlardı.

Bu görüş ayrılığında doğru veya yanlışın tek bir tarafta toplandığını söylemek mümkün değildir. Örneğin Machiavelli'nin zorunlu askerliği tavsiye etmesi, ki yakın tarihteki gelişmelerin ışığında oldukça şaşırtıcıdır. Machiavelli'nin kendi yaşadığı zamanın genel koşullarını bilmediğini ileri süren görüşü çürütmekten çok, doğrulamaktadır. Çünkü o zamanın siyasal güçleri derinlemesine incelenirse (para gücünün yükselmesi, prenslik şeklinde mut-

(42) Montaigne *Essais* Kitap 3, Böl. 34: "Observations sur les moyens de faire la guerre de Julius Caesar."
(43) F. Algarotti, çalışmasının 8 ve 9 sayılı mektupları, *Scienza Militare del Segretario Fiorentino,* içinde *Opere* (Venezia 1791) cilt 5.
(44) 1815 Kongresinin Kütüphane Kataloğu Jefferson'un kütüphanesi.
(45) *New York devletinin bir beyefendisi olarak Nicholas Machiavelli tarafından 7 kitap halinde yazılan savaşa ilişkin göreli imaları eklediği Savaş Sanatı* (Albany, 1815).

lakiyetin büyümesi) o günlerde sürekli bir profesyonel ordunun geçerli olduğu ve Romalılarınki gibi halktan kurulmuş bir ordunun tamamen romantik bir hayal olduğu görülecektir.

Öte yandan topun etkinliği ile ilgili olarak Machiavelli'nin gösterdiği şüpheciliğin, teknik icatların etkilerine rağmen savaşın temel unsurlarının aynı kalacağı yönünde mantıki ve sağlam bir teze dayandığını görmüş bulunuyoruz. Dahası, Machiavelli'nin Romalıları örnek olarak tavsiye etmesinin, bize bugün göründüğü kadar ütopik ve kullanışsız olmadığı akıldan da çıkarılmamalıdır. On altıncı yüzyıldaki askeri reformlar, Romalıların lejyon düzeninden esinlenmişti. Önce Fransa Kralı I. François ve sonra daha önemlisi Nassaulu Maurice; bu ikincisi, Romalıların askeri tekniklerini iyice inceleyerek temel piyade birliği olarak taburu yaratmış, piyadelerin kuruluş düzeni ve eğitimiyle ilgili metotları kısa zamanda bütün Avrupa'da taklit edilmeye başlanmıştı. Romalıların askeri metotları, modern gelişmeleri doğrudan ve önemli bir şekilde etkilemiştir. Dolayısıyla Machiavelli'nin askeri fikirlerinin ne kadar gerçekçi olduğu şeklinde tartışmalar sonsuza kadar sürebilir.

Machiavelli'nin askeri kuramlarını o günlerde kullanabilirlikleri açısından değerlendirmek hatalıdır. Buradaki değer kıstası, bu kuramların savaş sorunlarıyla ilgili yeni ve orijinal bir yaklaşım olup olmadığı, savaşın ve askeri örgütlenmenin şartları ve gereklerinin daha belirgin bir şekilde anlaşılmasını sağlayacak yeni bir yol açıp açmadığı olmalıdır. Askeri düşünce tarihinde Machiavelli'nin yerini belirlemek için kullanılacak ölçüt, önerdiği tedbirlerin kullanılışı değil onun genel kavramlarının ve metotlarının verimliliğidir.

Machiavelli, ilk modern askeri düşünür olarak adlandırılmıştır. Muhakkak ki askeri konularla ilgilenen ilk kişi değildi; ondan önce ve onun zamanında bu konularla ilgilenmiş pek çok kimse vardı. Ama Machiavelli askeri tartışmaları yeni bir seviyeye yükseltmiş, savaş ve askeri konuların teorik olarak incelenmesine ve anlaşılmasına ilişkin prensipleri saptamıştır. Onun yaklaşımının özelliklerini ve gerçek niteliğini, ancak onu, kendisinden önceki ve çağdaşı askeri yazarlarla karşılaştırarak anlayabiliriz.

Klasik edebiyatı Ortaçağ şartlarına uyarlanan ve Hıristiyanlığın ahlâk normlarına tabi tutan Ortaçağ'ın, büyük din bilimcilerinin toplumsal felsefelerinde askeri konular, insanın toplumsal faaliyetlerinden biri olarak yer almıştı; geleneksel olarak askeri konular siyasi teorinin bir parçası olarak ele alınıyordu. Daha sonra hümanistler, siyasal yaşamın askeri yönleri üze-

rinde özellikle durdular. Roma ve Roma Tarihi'ne karşı duydukları büyük ilgiden dolayı askeri olaylar ve askeri tarih, siyasal güçlülüğün ve tarihin özü olarak görülüyordu. Nihayet, doğa bilimlerinin ve teknolojinin ortaya çıkışı, teknik konuların işlendiği yeni bir edebiyata yol açtı; askerlik sanatının teknolojik yönleri birçok esere konu oldu.

Kuşkusuz bu akımların her üçü de Machiavelli'nin askeri fikirlerinin gelişmesini etkilemiştir. Vegetius'un resmen bir otorite olarak tanınması Ortaçağ'da gerçekleşmişti; askerlik sanatı üzerine yazılmış Ortaçağ'ın en iyi iki eseri –Egidio Colonna'nın[46] ve Christine De Pisan'ın[47] eserleri– aslında Vegetius'un uyarlanmasından ibaretti. Vegetius'u kendi zamanının ihtiyaçlarına göre şekillendirerek, Machiavelli de onların yolunda yürümüştür. Silahların kullanılışını etraflı biçimde anlattığı kısımlarda ve tahkimat sanatı[48] ile ilgili bölümde Machiavelli'nin askeri sorunlara aşina olduğu belli olmaktadır.

Ancak hümanistlerin etkisi en belirgin olanıdır. 1468 yılında Platina şöyle yazmıştı: "İtalya'nın etkisini ve gücünü en çok zayıflatan etken, İtalyanların silah kullanmayı unutmuş olmalarıdır."[49] Machiavelli'den önce Matteo Palmieri (1406-1475) gibi Floransalı devlet adamları da paralı askerleri eleştirmişler ve vatandaşların silahlandırılması yoluna gidilmesini savunmuşlardı.[50] Particius (1412-1494) gibi hümanistler, bütün genç erkekler için zorunlu askeri eğitim konmasını tavsiye etmişlerdi.[51] Zamanlarındaki yumuşaklık ve askeri kahramanlığın eksikliği konusunda feryat figan eden hümanistler ticari ruhu siyasal duygusuzluğun nedeni olarak görüyorlardı. Daha on dördüncü yüzyılın sonunda Salutati'nin (1331-1406) gözlemlerine göre, Floransa'nın politikasında "soyluluğun özelliği olan hırs değil, ticari menfaatler hâkimdir; tüccar ve sanatkârlar için savaşın doğuracağı kargaşalık ve huzursuzluktan daha zararlı ve olumsuz bir şey olmadığına göre tabii ki bizi idare eden tüccar ve sanatkârlar barışı severler ve savaşın israfından nefret ederler."[52]

Machiavelli'nin düşünceleri ile kendisinden önceki askeri yazarların düşünceleri arasındaki bu belirgin bağdan ötürü onun askeri teorisinin

(46) Egidio Colonna'nın 3. kitabının 3. Bölüm'ü, *De regimine principum*, savaş ve askeri kurumlarla ilgili olarak: "Quomodo regenda sit civitas aut regnum tempore belli."
(47) Bkz. Yukarıdaki 11. not.
(48) *Arte della Guerra*'nın 7. Kitabı.
(49) Platina, *De vero Principe*, Kitap 3, Böl. 6.
(50) Matteo Palmieri, *Libro delia Vita Civile* (1529'da basıldı) sayfa III ve sayfa 76.
(51) Franciscus Particius *De institutione rei publicae* (yaklaşık olarak 1470'te yazıldı 1594'te basıldı) s. 406.
(52) Coluccio Salutati, *Intectiva ... in Antonium Luscum de florentina republica male sentientem* (1400'de yazıldı) ed. D. Moreni (Firenze 1826) s. 181.

özünü oluşturan fikirlerinde bu yazarlara bağlı kalmaması daha da anlamlıdır. Ne piyade kuvvetini tavsiye eden görüşleri ne muharebenin önemini vurgulayan ifadeleri ve ne de genel olarak savaş kavramı, kendisinden önceki askeri edebiyatta yer almıştır. Aksine, Machiavelli bu konularda geleneksel askeri düşüncenin tamamen karşısına çıkmıştır. Ondan önce süvarinin hâkim rolünden şüphe edilmiyordu. Örneğin 1507'de basılan *De Re Militaria*'da Cornazzano'nun ifade ettiğine göre "Modern çağ, atlılardan (süvariden) hoşlanmaktadır. Savaş sırasında bunlar oldukça kullanışlıdır."[53] Subaylara muharebeden kaçınmaları öğütleniyordu. Çünkü bir muharebenin sonucunu tahmin etmek hemen hemen imkânsızdı. Patricius: "Zekâ, cesaret ve askeri bilgi yardım etse de son sözün sahibi Tanrıça Fortuna'dır."[54] diyordu. Dahası, bütün literatür hâlâ *bellum justum* kavramının egemenliği altındaydı; savaş daha yüksek ahlâki bir amaca hizmet eden bir araç olarak görülüyordu. Savaş yöntemleri ve prensipleri ahlâk standartlarına tabi tutuluyor ve kurallarla sınırlandırılıyordu.[55]

Ancak önemli olan Machiavelli'nin bu noktalarda, eskiden sapması ve daha gerçekçi bir görüşü sergilemesi değil, bütün görüşlerinin birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan gerekli parçalar olmasıdır. Hepsi Machiavelli'nin savaş kavramına dayanır. Ona göre siyasal yaşam, büyüyen ve yayılan ülkeler arasında, bir hayatta kalma mücadelesiydi. Savaş doğal ve gerekliydi; hangi ülkenin hayatta kalacağını belirleyen ve yok olma veya büyüme arasında karar veren unsur, savaştı. Dolayısıyla savaş bir sonuca ulaşmalıdır ve sonuca ulaşmanın en çabuk yolu da yenilen ülkeyi, yenen ülkenin merhametine bıraktığı için muharebedir. Ancak muharebenin bu büyük öneminden ötürü bu konu, hiçbir zaman şansa bırakılmamalı, zaferi garantilemek için mümkün olduğunca iyi hazırlanılmalıdır. Dolayısıyla muharebe için etkin şekilde hazırlanmak, bir ordunun terkibi için tek ölçüttü. Bu da geleneksel askeri teşkilatın yeniden incelenmesini gerektiriyordu. Dahası siyasal kurumlar, biçimsel ve manevi açıdan askeri ihtiyaçlara uygun olarak şekillendirilmeliydi. Hümanistler kendi çağdaşlarını, askeri kahramanlıktan yoksun olmakla suçlamışsalar da bu eksikliğin sonuçları üzerinde fazla durmamışlardı; onlarınki tamamen değişik ve birbirinden kopuk bir düşünce

(53) Cornazzano *De Re Militaria* (Pescaro, 1507) Liber 2, Böl. 1.

(54) Patricius *op. cit.* s. 374 bkz. "Memoriale" of Diomede Carafa (1479'da yazıldı) *Archivio Storico per le Provincie Napoletane*'de P. Pieri tarafından basıldı LVIII (1933) s. 208.

(55) Machiavelli'nin yeni ve radikal savaş konseptine bir eğilim, bazı hümanistlerin 'hayatta kalmak için savaş' ve 'ün ve şeref için savaş' arasında yaptıkları ayırım göze çarpar. bkz. örn. M. Palmieri *op. cit.* s. 72 ve L. Bruni Aretino *Oratio in funere Nannis Strozzae* (1430) E. Baluze'da basıldı, *Miscellaneorum Liber Tertius* (Parisius 1680) s. 246.

yapısına bağlı manevi bir çağrıydı. Ama Machiavelli'nin askeri kuramlarında yer alan bütün fikirleri, birbirini tamamlayan, onun siyaset ve savaş hakkındaki genel felsefesinin parçalarını oluşturan birer unsurdur.

Dolayısıyla Machiavelli'nin yaklaşımının gücü ve yeniliği, onun görüş açısının genişliğinden doğmaktadır; o, askeri sorunların bütün karmaşasını içine almış ve teknik ayrıntılarla, savaşın genel amacı arasında; askeri kurumlarla siyasal örgütlenme arasında yakın bir bağ olduğunun farkına varmıştır. Bu yeni görüşün oluşmasında muhakkak ki Machiavelli'nin içinde yaşadığı tarihi ortam ve edindiği tecrübeler büyük bir rol oynamıştır. Rönesans'ın getirdiği gelişmeler ve o zamanın siyasal olaylarının sergilediği yeni manzara olmasaydı, Machiavelli'nin bu görüşlere sahip olması mümkün olmayacaktı.

O devirdeki askeri yenilikler, yeni silahların bulunması ve piyadenin ortaya çıkması, bir yankı uyandıracaktı. Ancak sosyal bir dengenin hüküm sürdüğü ve siyasal değerlerin kayıtsız şartsız kabul edildiği bir devirde askeri düşünce, büyük bir olasılıkla teknik öneriler çerçevesinde kalacak, bir ayrıntı tartışmasından öteye geçemeyecekti. Ortaçağ'ın sonunu simgeleyen, siyasal kurumların ve değerlerin geçirdiği buhran, bunların ifade ettikleri şeylerin radikal bir şekilde yeniden incelenmesi için bir fırsat yaratmıştır. Bütün siyaset dünyası bir akıntıya kapılmış gibi göründüğünden bu kurumları yeni prensiplere göre şekillendirmek mümkün olabilirdi. Ancak bu, o devirdeki bütün düşünürler arasında böylesine radikal bir yaklaşımın yaygın olduğu anlamına gelmemelidir. Bu devirdeki bunalımın yarattığı olanaklardan yararlanmak için, bir Machiavelli'ye ihtiyaç vardı; ancak Machiavelli'nin siyasal sorunlara devrimci bir şekilde yaklaşmasının olanaklı ve verimli hale gelmesi için de bu buhran gerekliydi.

Siyasal olayların yeni ilkeler açısından incelenmesi için Rönesans'ın yarattığı ruh, biçilmiş kaftandı. Rönesans düşünürlerinin felsefe ve bilim alanlarında kaydettikleri başarıların ve bütün yaklaşımlarının altında yatan varsayım, toplumsal yaşamın ve insan faaliyetlerinin ardında akıl yoluyla bulunabilecek ve bu sayede olayları kontrol altına alabilecek bazı yasaların mevcut olduğu inancıydı. Bazı kanunların askeri olayları da idare ettiği ve bu olayların istikametini tayin ettiği fikri, Machiavelli'nin askeri konulara yaklaşımındaki temel varsayım olmuştur; bütün ilgisi bu yasaların bulunması üzerinde toplanmıştı. Dolayısıyla Rönesans'ın insan aklına olan güveni ve akıl yoluyla insanın hayattaki şans ve talih ilkesini yıkabileceği ve fethedebileceği yolundaki iyimser görüşe o da katılıyordu.

Bu boş bir iyimserlik değildi. Rönesans düşünürleri Fortuna'nın (Talih Tanrıçası) kuvvetini pek yabana atmıyorlar ve hayatı, insan aklıyla, bu dönek Tanrıça arasında tehlikeli bir mücadele olarak görüyorlardı. Ancak sonunda insan aklının galip geleceğinden kuşkuları yoktu. Machiavelli, muharebeyi askeri kuramlarının göbeğine yerleştirmişti. Çünkü kendisinden önceki yazarları korkutan belirsizlik (muharebenin sonunun önceden kestirilememesi) onu korkutmuyordu; akıl yoluyla bulunan yasalara uygun şekilde bir askeri örgüt kurularak şansın etkisini azaltmak ve başarıyı garanti altına almak mümkün olabilirdi.

Aklın üstünlüğüne olan bu inanç, Machiavelli'nin Romalıların askeri kurumlarına hayran olmasının da gerçek nedenidir. Onun, bütün örnekler arasından bir tek bu tarihi örneği tercih etmesi, ne eskiye karşı duyulan bir merak ve ne de şahsi bir önyargıdan ötürüdür. Roma ordusunun yenilmezliği ve Roma İmparatorluğu'nun büyüme doğrultusu, Romalılların aklın bulabileceği en iyi örgüte sahip olduklarının deliliydi. Onların askeri kurumları evrensel bir kuralı gerçekleştirmişti ve her ülke kendi askeri kurumunu bu kurala göre düzenlemeliydi.

Düşmanı tamamıyla hâkimiyet altına almayı, savaşın ana hedefi olarak ortaya koyarak askeri düşünce, kendi mantığı ve yöntemleri olan bağımsız bir alan haline getirilmişti; askeri konuların bilimsel bir düzeyde tartışılması mümkün kılınmıştı. Başka bir deyişle, bütün askeri önlemlerin tek ve üstün bir amaca yönelik ilişkileri açısından değerlendirilmesi ve bunlar için rasyonel bir ölçüt konması mümkündü. Dahası, savaşın başarılı bir sona ulaşmasının askeri konuları yöneten yasalara uygun olarak alınacak önlemler sayesinde mümkün olacağı şeklinde bir düşünce vardı. Kısacası, Machiavelli'ye göre savaşta başarı, akılsal bir sorunun çözümlenmesine dayanıyordu. O zaman strateji terimi henüz mevcut olmamasına rağmen bu stratejik düşüncenin başlangıcıydı.

Machiavelli'nin attığı temeller üzerinde askeri düşünce, o günden bu yana devamlı bir gelişme göstermiştir. Bu Machiavelli'nin önerilerinin somut bir gerçek olarak kabul edildiği anlamına gelmez. Ancak daha sonraları yapılan tartışmalar onun görüşüne karşıt olarak değil, onun fikirlerinin doğrultusunda, bu fikirleri zenginleştiren bir biçimde gelişmiştir. Örneğin, muharebenin kesin sonucu tayin edeceği konusunda Machiavelli'nin fikrine verilen önem bir yana, muharebenin sonuçları üzerinde çok daha derinlemesine bir inceleme yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Askeri kuramlar sadece en doğru muharebe düzeninin kuruluşuyla ilgili kurallar koymakla kalamazdı. Mu-

harebe anındaki olayların akışının da araştırılması gerekiyordu. Öte yandan, eğer savaşın doruğunu bir muharebe oluşturuyorsa, o zaman bütün harekâtın bu kesin sonucu tayin edecek muharebeye göre planlanması ve incelenmesi gerektiği açıktır. Bu tip düşünceler, teorik hazırlığın ve önceden planlanmış askeri harekâtın modern savaşta oynadığı rolün, Machiavelli'nin düşündüğünden kat kat fazla olduğunu göstermektedir. Machiavelli, bir generalin oynadığı rolün önemi üzerinde pek durmamış, bir generalin tarih ve coğrafya bilgisine sahip olması gerektiğinden öte bir şey söylememiştir. Daha sonraları askeri liderliğin planlanması ve generallerin entelektüel bir eğitime tabi tutulması konuları, askeri düşüncenin ana sorunları haline gelmiştir. Bu sorunları geliştirirken askeri düşünce, Machiavelli'den çok öteye ilerlemiştir. Ancak bu modern sonuçlar onun başlattığı araştırmanın mantıksal bir devamıdır.

Yine de modern askeri düşüncenin bir yanı vardır ki, Machiavelli'nin düşüncesiyle hiçbir ilgisi olmadığı gibi, tamamen ona karşıdır. Machiavelli, esas olarak her devletin askeri kurumları için her zaman geçerli olacak genel bir ilke ile ilgileniyordu. Modern askeri düşünce ise farklı tarihsel koşullar altında, değişik şekilde hareket edileceğini ve askeri kurumların başarılı olabilmesi için her devletin kendi anayasasına ve koşullarına uygun şekilde kurulmuş olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca Machiavelli'nin askeri kurumların oluşturulmasının ve savaşın idaresinin rasyonel ve genel olarak geçerli kurallara göre yapılması üzerinde durması ile askeri konularda rasyonellik (akılcılık) unsuru ağırlık kazanmıştır. Machiavelli, on beşinci yüzyılda satranç oyununa benzer savaşları şiddetle eleştirmişse de, on sekizinci yüzyılda generaller kısmen de olsa manevra savaşlarına dönmüşlerdir ve bu gelişme de Machiavelli'nin askeri bilimlerde başlatmış olduğu felsefeye fazla ters düşmemektedir. Savaşlara akılcı kuralların hâkim olduğu düşünüldüğünde, düşmanın mantıksal olarak savaşı kaybedeceği bir pozisyona düşürüldüğü zaman kendiliğinden pes edeceğini beklemek gayet doğaldır. Savaşı sadece bir bilim olarak görürsek ya da en azından askeri konularda rasyonellik unsuruna gereğinden fazla değer verirsek, bunun sonucu olarak ortaya çıkacak görüş, savaşın savaş alanında olduğu kadar kâğıt üzerinde de kazanılabileceği görüşüdür.

Artık anlaşılmıştır ki; savaş sadece bir bilim değil, aynı zamanda bir sanattır. On sekizinci yüzyılın ve akıl çağının sona ermesiyle birdenbire akılcı unsurlar dışındaki şeyler önem kazanmaya başladı. Bir olayın genel niteliği değil ama onun özel ve kendine özgü niteliklerine daha çok önem veriliyordu. Somut olmayan, ölçülemeyen unsurların da akılcı ve ölçülebilir un-

surlar kadar etkili olduklarına inanılıyordu. Bu yeni entelektüel akımların, kişilik ve özellik niteliklerinin öneminin farkına varılması, bilimsel unsurun yanı sıra yaratıcı unsurun önem kazanması, askeri kuramlara girmesi Clausewitz sayesinde olmuştur. Ancak diğer askeri yazarları devamlı eleştirmesi ve hor görmesiyle tanınan Clausewitz'in, Machiavelli'nin önerilerini dikkatle incelemesi ve sonunda da Machiavelli için "Askeri konularda sağlam bir yargıya sahiptir"[56] gibi bir ifade kullanması hayret vericidir. Bu da Clausewitz'in askeri kuramlara Machiavelli'den ayrı olarak getirmiş olduğu yeni görüşlere rağmen temel çıkış noktasında, Machiavelli ile aynı fikirde olduğunu göstermektedir. O da Machiavelli gibi askeri konularda yapılacak herhangi bir özel durum incelemesinin geçerli olabilmesi için önce genel durumun bilinmesi ve savaşın önemiyle ilgili olarak doğru bir kavrama sahip olunması gerektiğine inanıyordu. Clausewitz'in bütün doktrinlerinin kaynağında, savaşın genel öneminin incelenmesi yatar. Dolayısıyla on dokuzuncu yüzyıl askeri yazarlarının bu büyük devrimcisi bile Machiavelli'nin temel savına karşı çıkmamış, aksine kendi eserlerinde bu savı işlemişti.

(56) C. Von Clausewitz, *Strategie*, ed. E. Kessel (Hamburg, 1937), s. 41

NASSAULU MAURICE, GUSTAVUS ADOLPHUS, RAIMONDO MONTECUCCOLI VE ON YEDİNCİ YÜZYILIN 'ASKERİ DEVRİM'İ

Gunther E. Rothenberg

Modern çağın başlarında, bir 'askeri devrim' kavramı Avrupa'da genel olarak kabul görmüştür. Buna karşılık, bu gelişmenin tam olarak ne zaman meydana geldiği konusunda bir anlaşmaya varılamamıştır. Geleneksel olarak tarihçiler, VIII.Charles'ın 1946'da İtalya'ya götürdüğü orduyu, "üç yüz yıl sonra Napolyon'un aynı savaş alanlarına götürecek olduğu ordudan mahiyet bakımından temelde farklı olmayan" ilk modern ordu olarak görmüşlerdir."[1] Diğer yandan, piyade sınıfının yükselişi, ateşli silahların yaygın olarak benimsenmesi, ve yeni ağır silahlara karşı koyabilecek tahkimatların hızlı evrimi de dâhil olmak üzere, askeri devrimin pek çok öğesinin halihazırda onbeşinci yüzyılın sonunda ortaya çıkmış olduğu konusunda anlaşırken, diğer tarihçiler bu devrimin en önemli bileşeni olan profesyonel daimi orduların ortaya çıkışının, daha sonra, 1560 ve 1660 yılları arasında, meydana geldiğini öne sürmüşlerdir.[2]

Bu dönemden önce, savaşın Batı ve Orta Avrupa'da - herkesin kabul edeceği gibi doğudaki kenar bölgelerde durum biraz daha farklıydı- giderek durağan ve belirsiz hale gelmiş olduğunu belirtiyorlardı. Taktiksel olarak, belki de en etkili olarak Agincourt'ta ispat edilmiş olan füze ateşi ve hareket hız-

(1) Michael Howard, *War in European History* (Londra, 1976), 19-20; Geoffrey Parker, "The 'Military Revolution, 1560-1600'—A Myth?" *Spain and Netherlands: Ten Studies* içinde (Londra,1979), 90, 92. Karş. Charles Oman, *A History of the Art of War in the Sixteenth Century* (Londra, 1937), 6.

(2) Michael Roberts, *The Military Revolution, 1560-1660* (Belfast, 1956) *Essays in Swedish History* eseri içinde; eser birkaç ufak değişiklikle yeniden basılmıştır (Minneapolis, 1967), 195-225.

lılığının ölümcül birleşiminin yerini, kocaman nişancı ve mızrak düzenleri almıştır. Ve bu düzenler, her ne kadar süvari sınıfını güçlü piyadelere karşı yapılan saldırılardan vazgeçmeye zorladıysa da; savaşın derin düzeni de, on iki ya da daha fazla sıra halinde dizilmiş askerlerin varlığıyla, hücuma yönelik eylemi engelledi. Taktik konusundaki miskinlik, lojistik ve stratejik faktörlerce pekiştirilmişti. Çok sayıda bölge, orduları uzun süreler boyunca ayakta tutabiliyordu ve yetersiz iletişim sebebiyle askerler, erzak ve ihtiyaçlar için, genelde kalelere konumlandırılmış, cephaneliklerden oluşan belirlenmiş noktalara bağımlıydılar. Ama görevleri artık İtlayan eseri çoktabyalı dizayna göre düzenlenen ve hayati önem taşıyan bu noktalar, bundan böyle topçu birlikleri tarafından hızla ele geçirilemezdi. Kuşatmanın şeklen yapılması gerekiyordu; bu da, ağır silahlar, çok fazla cephane ve erzak gerektiren, uzun bir süreçti. Kalelerin ertafını kuşatmalarla çevirmek için, cephede savaşmak isteyen komutanların kayıtlarında bile sahadaki savaşlardan daha önemli kabul edilen ve artık sayıları çok daha fazla olan pek çok sefer düzenlendi. Bu askeri çevrede, "askeri girişime bakış açısı neredeyse tam bir soyut 'strateji' kavramı eksikliğinden ibaret olan savaş sanatı, hareketsizlikten kaskatı kesiliyordu".[3]

Buna karşılık, bu gelişmenin tamamıyla çağdaş lojistik ve kuşatma muharebesi sorunlarının sonucu olarak meydana geldiği varsayılmamalıdır. Belki de, devamlı askeri operasyonların yürütülmesine en büyük engel, çoğu ordunun sosyal karakteristiklerinde bulunabilirdi. Her ne kadar on altıncı yüzyılda kalıcı olarak şekillendirilmiş bazı birimler vardıysa da, bu birimler diğer kaynaklardan oluşturulması gereken güçlü cephe orduları olmakta yetersiz kalıyorlardı. Ve çoğu ülke, artık hükmü olmayan ortaçağ enstitülerinin andaçlarını, feodal şövalyelik hizmeti ve milis tekâlifini muhafaza etmesine rağmen, normal olarak etkisizdi ve orduların büyük çoğunluğu her yerde paralı askerlerden oluşuyordu.[4] Paralı askerler çarpışmada yeterince yetkindi, ama bunun yanında işverenleri açısından güvenilmez ve tehlikeliydiler. Derhal paraları ödenip ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde-ki bu ilk modern devletlerin zorlandığı bir konuydu- ayaklanabilir, her şeyi bırakıp gidebilir ve hayati önem taşıyan operasyonları ihmal edebilirlerdi.[5] Büsbütün, taktiksel savunmanın egemenliği, yeni tahkimatların gücü ve askeri

(3) Roberts, *Essays in Swedish History*, 59-60; J. R. Hale, "Armies, Navies, and the Art of War," *The New Cambridge Modern History* içinde (Cambridge, 1968), 3: 200-201.
(4) André Corvisier, *Armies and Societies in Europe 1494-1789* (Bloomington, 1979), 27-40.
(5) Geoffrey Parker, "Mutiny and Discontent in the Spanish Army of Flanders, 1572-1607", *Spain and the Netherlands* içinde, 106-21.

birliklerin paralı oluşu Avrupa'da savaşın neden bu kadar bitkin ve belirsiz hale geldiğini açıklar.

Devlet politikasının güvenilir bir aracı olarak hizmet verebilecek olan etkili bir ordunun nasıl yetiştirileceği sorunu, daha on beşinci yüzyılın sonlarında fark edilip tanındı ve kısa bir süre sonra klasik medeniyete ilginin yeniden canlanmasının, askeri kuram ve uygulamada belirgin bir etkisi oldu. Roma askeri yöntemlerinin incelenmesi, özellikle reformcular için bir ilham kaynağı haline geldi ve Machiavelli'nin *Arte della guerra* [Savaş Sanatı[6]] kitabı, Greko-Romen askeri sisteminin değerlerini yeniden keşfeden ve dirilmesini tavsiye eden pek çok inceleme arasında sadece en ünlüsüdür. Sıkça beceriksiz amatörler olarak küçümsenmiş olsalar da, bu "neoklasikçiler" arasında aslında, Lazarus von Scwendi ve Huguenot Kaptanı La Noue gibi deneyimli askerler vardır; genellikle savaş ve taktik üzerine önerilerinin işe yaramaz olduğu ortaya çıkmış ve pek çok klasik esinli reform kısa ömürlü olmuş, hızla tanınamaz hale gelecek şekilde değiştirilmişse bile, Machiavelli ve diğer hümanistler temel görüşlerinde haklıydılar –disiplinin gerekliliği ve toplumun askeri bir mecburiyeti olduğu mefhumu. İlki Florentine olmak üzere, bu yazarların pek çoğu yerli askeri birliklerin paralı askerlerden daha üstün ve daha güvenilir olduğunu ileri sürmüştür. Buna karşılık yöneticiler, vatandaşlarını silahlandırmaktan çekindiler ve belki de daha önemlisi, sadece deneyimli paralı askerlerin çağdaş silah ve taktiklerin karışıklıklarıyla başa çıkabileceğine inandılar. Aslında, hem Batı hem Orta Avrupa'da, yarı-zamanlı milis kuvvetlerinin performansında pek çok eksik vardı. Toplanmakta yavaş ve cephede sakar olan bu birlikler, kendi şehirlerini korumada gayet yararlı, ama karmaşık ve uzun süreli operasyonlar için yetersizdiler.[7]

Bütün bunlara rağmen, Machiavelli'nin Roman lejyon sistemini savunmasında saklı olan; hiyerarşik komuta zincirine dayalı disipline, işlevsel ödevlere ve sürekli tatbikat ve eğitimle edinilmiş askeri yeterliliğe yaptığı vurgu, Hollanda'daki Seksen Yıl Savaşları sırasında muharebe-etkili ama aynı zamanda kontrollü kuvvetlerin ortaya çıkışında hatırı sayılır derecede etkili olmuştur. Burada yönetimde olan Hollanda oligarşisi Orange-Nassau Meclisi'nin prensleri olan komutanlarına yeni bir model ordunun düzenlenmesi konusunda yetki vermeye hazırlıklıydı. Çağın diğer aydın askerleri gibi,

(6) *Savaş Sanatı*, N. Machiavelli, çev. Berna Hasan, Doruk Yayımcılık, 2007. (ed.n.)
(7) Hale, "Armies, Navies, and the Art of War," 181-82; Helmut Schnitter, *Volk und Landesdefension* (D. Berlin, 1977), passim; Eugen v. Frauenholz, *Lazarus von Schwendi* (Hamburg, 1939), 16-21.

Oranjist prensler antik dönemin askeri metinlerine aşinaydılar, ama taktiksel misket tüfeği ve mızrak karışımından mümkün olan en büyük çıkarları sağlamanın, savaş önderliği ve daha çok eğitimle kombine edilmiş, yeni bir kontrol derecesi gerektirdiğinin de farkına vardılar. En yüksek ateş gücü ve hareket kabiliyeti derecesine ulaşabilmek için, piyade sınıfı artık geniş toplu düzenlerde görevlendirilemezdi; bunun yerine, gittikçe artarak daha küçük birimler halinde dizilmiş, aynı zamanda geniş kapsamlı bir savaş planına uyarken kişisel inisiyatif ve taktiksel beceriler gösterebilecek subaylar ve askerler gerekiyordu. Roman taktiksel modellerinin tamamen mekanistik bir imitasyonu yeterli değildi; feodal şövalyelerin ehlikeyif cesaretinden ve paralı askerlerin kişisel zenginleşmeye yönelik bencil dürtüsünden farklı olan, yeni bir askeri değerler sistemi ile tamamlanmalıydı. Bu sorunu çözerken, Oranjist reformcular, savaş uzmanlığını belli sosyal ve ruhani değerlerle birleştirerek, yeni bir profesyonel asker ve savaş lideri tipi yarattılar.

Bunun için aldıkları ilhamı, bir neo-Stoacı filozof, çoklu-tarihçi ve 1571-1591 yılları arasında Leiden Üniversitesi'nde filolog olan, Nassaulu Maurice üzerinde doğrudan bir etkisi olmuş olan Justus Lipsius'a borçluydular. Bir Machiavelli hayranı olan ve onu Platon ve Aristoteles ile eşdeğer tutan Lipsius, derslerinde ve yazılarında itaat, sadakat ve devlete hizmet öğretilerini vurgulamıştır. 1589 yılında yayımlanan, bir süre öğrencisi olan Maurice'e bir kopyasını sunduğu *Politicorum libri six* eseri, Hollanda reformlarının entelektüel temeli olarak tanımlanmıştır. Lipsius'a göre, savaş, kontrolsüz bir şiddet eylemi değil, daha ziyade gücün, yetkin ve meşru bir otorite tarafından yönetilerek, devletin yararına düzenli kullanımıdır. Ona göre, ideal subay, kişisel şan arayışıyla motive olan değil, itaat etmek kadar komuta etmeyi de öğrenmiş olarak, kendine her şeyden önce toplumuna hizmet eden bir profesyonel gözüyle bakan subaydı. Sabırlı ve ölçülü bir şekilde, itibarını lekeleyecek hiçbir ortak şiddet eyleminde bulunmayan bir subay, sadece adamlarına bir örnek teşkil etmekle kalmaz, devamlı tatbikat ve eğitimle de askerlerini yetkin ve disiplinli savaşçılara dönüştürebilirdi. Bu nitelikler, Lipsius'a göre, Romalı vatandaş-askerlerin kendilerinden sayıca üstün ama daha az disiplinli düşmanlarını yenebilmelerini sağlayan ana etkenlerdir.[8]

(8) Gerhard Oestreich, "Justus Lipsius als Theoretiker des neuzeitlichen Machtstaates," *Historische Zeitschrift* 181 (1956), 66-67; David C. Rapoport, "Military and Civil Societies: The Contemporary Significance of a Traditional Subject in Political Theory," *Political Studies* 13 (1964), 178-83; and G. Martin, "Moritz von Orainen," Grosse *Soldaten der europäischen Geschichte* içinde, ed. Wolfang v. Groote (Frankfurt a.M., 1961), 37-62.

Bundan böyle, disiplin temel unsur haline geldi ve şartlar Oranjist reformcuları profesyonel paralı güç olarak uzun yıllar hizmet edecek bir vatandaş ordusu kavramını ıskartaya çıkarmaya mecbur bıraktıysa da, profesyonel subaylar, tatbikatlar ve eğitim ile elde edilen disiplinin önemini vurgulamaya devam ettiler. Bu, asker ve devlet arasındaki ilişkiyi dönüştürmek ve Hollanda ordusunun savaş yeteneklerini büyük ölçüde arttırmak için yeterliydi. Max Weber, "dönüşümü başlatan barut değil disiplindi" ve "dönüşümle ilişkilendirilen barut ve tüm savaş teknikleri, sadece disiplinin varlığıyla önemli hale geldi" sonucuna vardı.[9] Erken modern dönemin yeni ordu teşkilatları için temel parametreleri oluşturan, teknolojiden ziyade sosyal ve ahlaki boyutlardı; Maurice ve kuzenleri tarafından uygulanan yöntemler de daha sonra kurulan tüm Avrupa orduları için normatif standartlar haline geldi. Lipsius'un belirlediği standartlarla ölçüştürüldüğünde; Avrupa'da üstünlük kurmak için gelen profesyonel güçler mezar eksikliği çektiler; önceki dönemin paralı askerlerine kıyasla onlar, devlet politikasının, belirlenmiş bir politik-askeri komuta zincirinin emirlerine, öngörülebilir itaat kalıpları içinde kalarak karşılık veren yetkin araçlarıydılar.

Bu gelişmeler, strateji ve taktik üzerinde hatırı sayılır ölçüde etkili oldu. Her ikisi de iletişim eksikliğinin ve kalelerin baskın olduğu bir çevrenin sıkıntısını çekmeye ve her ne kadar strateji ve taktik arasındaki çizgi on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru bulanıklaşmaya devam etse de, disiplinli daimi ordular sayesinde komutanlar aralıksız operayonlar planlayıp uygulayabildiler. Aynı zamanda, güçleri Maurice'inkinden pek çok açıdan farklı olsa da, azımsanamayacak bir devamlılık vardı. Hem Gustavus Adolphus hem de Montecuccoli "Hollandalı reformcuların öğrencileriydi", özellikle de iyi düzenlenmiş askeri birliklerin modern savaşın en temel gereksinimlerinden olduğu inancı bakımından.[10] Ama yine de, daimi Avrupa ordularının evriminin iki bağımsız gelişme dizisinden kaynaklanmış olduğu göz ardı edilmemelidir. Hollanda modeli, kuşkusuz, daha yaygın olarak örnek alınan modeldi, ama aynı zamanda Türkler'e karşı yapılan uzun savaşlardan türetilen bir "imparatorluk" modeli de vardı. Kutsal Roma İmparatorluğu'nda, Aventinus gibi hümanistler ile Fronsperger ve Schwendi gibi komutanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nun ordu teşkilatına hayranlıkla bakar olmuşlardır

(9) *From Max Weber: Essays in Sociology*, çev. ve ed. Hans H. Gerth and C. Wright Mills (New York, 1946), 256-57.

(10) Werner Hahlweg, "Aspekte und Probleme der Reform des niederländischen Kriegswesens unter Printz Moritz von Orainen," *Bijdragen en mededeelingen betreffende de geschiedenis der Nederlande* 86 (1971), 164, 176.

ve benzeri bir sistemin uygulanması için defalarca baskı yapmışlardır.[11] Hem İsveçlilerle hem Türklerle savaş konusundaki tecrübesiyle, Montecuccoli en sonunda bu iki modeli yazılarında birleştirdi; bu, erken modern dönemde savaş fenomenini tüm stratejik, taktiksel, idari, politik ve sosyal boyutları açısından ele alan ilk sistematik girişimdi. İşte, Hollanda, İsveç ve Avusturya mirası bu şekilde Eugene, Marlborough, Büyük Frederick'e ve en sonunda Fransız Devrimi dönemine aktarılmıştır. Scharnhorst, Clausewitz'in kendine örnek aldığı kişi, Motecuccoli'ye büyük bir hayranlık beslemiş ve onu savaşın ebedi doğası için gerekli bir rehber olarak görmüştür.[12]

O halde, eğer "askeri devrim" terimi, sadece yeni silahlar ve taktiksel düzenlemeler edinmeden daha fazla şey ifade ediyorduysa ve orduların ve savaşın doğasında tam ve temel bir değişimi kucaklamak için tasarlandıysa, böyle bir değişim ancak 1560'tan sonra, Maurice, Gustavus Adolphus ve Montecuccoli döneminde meydana gelmiştir. Ancak o zaman, hiyerarşik üstünlük prensibine, disipline ve sosyal zorunluluğa dayanarak kurulmuş olan modern ordular günümüze dek korumuş oldukları şekli aldılar. Büyük ölçüde bu üç komutanın çabalarıyla, uygulamalarıyla ve kuramlarıyla gerçekleştirilen bu dönüşüm, gerçekten de tam bir "askeri devrim" tesis eder.

I

Sessiz William'ın ikinci oğlu olan Nassau'lu Maurice'in adı, her şeyden çok Hollanda profesyonel ordusunun organizasyonuyla ilişkilendirilmiştir. Seçkin bir yönetici, taktik adamı ve kuşatma muharebesi ustası olsa da, Maurice gerçek bir büyük stratejist sayılamaz. Fazlasıyla tedbirli biri olarak, ordusunu riske atmaktan kaçındı ve yirmi yıl içinde tek bir büyük savaş yaptı. Stratejik amacına, Birleşik Hollanda'nın bağımsızlığını güvence altına alarak ulaştı, ama tedbirliliği kimi zaman onun, daha hırçın ve daha az yöntemsel hareket eden düşmanları karşısında dezavantajlı bir konumda kalmasına neden oldu.[13] Bütün bunlara rağmen, uyumsuz bir güvenilmez paralı asker ve yarı-zamanlı milis yığınını dönüştürmedeki başarısı, ona modern savaşın evriminde kalıcı bir yer kazandırmaya yetti.

(11) Gunter E. Rothenberg, "Aventinus and the Defense of the Empire against the Turks," *Studies in the Renaissance* 10 (1961), 60-67; Hans Schnitter, "Johann Jacobi von Wallhausen: Ein fortschrittlicher deutscher Militärtheoretiker des 17. Jahrhunderts," *Militärgeschichte* 6 (1980), 709-12; Hans Helfritz, *Geschichte der preussischen Heeresverwaltung* (Berlin, 1938), 41-42.

(12) Rudolph Stadelmann, *Scharnhorst: Schicksal und geistige Welt* (Wiesbaden, 1952), 92-95.

(13) Jan W. Wijn, *Het krijgswezen in den tijd van Prins Maurits* (Utrecht, 1934), 538-41; Pieter Geyl, *The Revolt of the Netherlands, 1555-1609* (Londra, 1962), 244.

Tabii ki, 1589'dan 1609 yılına dek askeri reformların tam olarak gerçekleştirilmesi bir işbirliğinin ürünüydü. Ordunun baştanbaşa bir çerçevesini yapılandırmada ve mali konularda, Maurice, Hollanda'nın *landsadvocaat*'ı, ve otuz yıl boyunca States General'ın (Birleşik Hollanda'yı oluşturan Yedi Eyalet'in meclisi) en önemli görevlisi olmuş olan Johan van Oldenbaarneveldt'in desteğini aldı. İdari ve taktiksel konularda Maurice iki kuzeninin, William Louis ve Nassau-Siegenli Johann'ın, yardımını aldı.[14] Son olarak, kuşatma muharebesi ve askeri teknoloji konularında, Maurice, kendisinin matematik ve kuşatma taktikleri hocası olan, ordunun başmühendisi olup büyük kuşatmaların çoğunu yöneten ve askeri mühendis teşkilatının kurulmasına yardımcı olan Simon Stevin'in tavsiyelerine uydu.[15]

Maurice'in tedbirli ve kasti stratejisi, Hollanda Cumhuriyeti'nin karmaşık siyasi ve askeri durumlarını yansıtan biricik konumundan da doğmuştu. Bir Gustavus Adolphus, Büyük Frederick ya da Napolyon'dan farklı olarak, bağımsız bir savaş beyi değildi; azımsanamayacak derecede sivil denetimine maruz kalıyordu. 1588 yılında, yirmibir yaşındayken, Maurice "Birleşik Hollanda Amirali-Generali" ve aynı zamanda "Brabant ve Flanders'teki Askeri Birlikler Albay-Generali" (eyaletlerin ana cephe ordusu) pozisyonlarına atandı. Buna ek olarak, Maurice zaten iki eyalette, Hollanda ve Zeeland'da, *stadtholder* (hükümdarın temsilcisi) olarak görevdeydi; ve 1591'den sonra Gelderland, Overijsel ve Utrecht'te de. Aynı zamanda, kuzeni William Louis, Friesland'ın *stadtholder*'iydi; ve 1594'ten itibaren Groningen ve Drenthe'nin de.[16] Ama çok makam çok güç demek değildi. Deniz komutanı olarak, Maurice beş farklı eyaletin bahriye şurasından sorumluydu ve genellikle States tarafından "Büyük Mareşal" adıyla anılsa da, hiçbir zaman Hollanda kara kuvvetlerinin tamamına komuta etmedi. Eyalete dayalı bölünme kuvvet gelişimine ve bazen operasyonlara engel teşkil ederken, States General'ın özel bir komitesi olan Devlet Konseyi, sürekli askeri ilişkileri düzenleyip özel cephe delegeleri aracılığıyla harekâtları gözlüyordu. Bir tarihçi, Maurice'in konumunu bir "teknik uzman, operasyon müdürü ve devletin askeri danışmanı" olarak tanımlamıştır.[17]

Bu düzen, özünde doğal olarak varolan potansiyel çatışmaya rağmen, uzun süre boyunca yeterince iyi bir şekilde işledi. Tüccar oligarşi yönetici-

(14) Jan W. Wijn, "Johann der Mittlere von Nassau-Siegen," *Klassiker der Kriegskunst* içinde, ed. Werner Hahlweg (Darmstadt, 1960), 119-24.
(15) Christopher Duffy, *Siege Warfare* (Londra, 1979), 81-82; Wijn, *Krijgswezen*, 28-32, 376-88.
(16) Geoffrey Parker, *The Dutch Revolt* (Ithaca, 1977), 241-43.
(17) Wijn, *Krijgswezen*, 533.

leri askeri geleneklerden ve askeri kariyere ilişkin bir fikirden dahi yoksunken ve ordu yönetiminin detaylarını *stadtholder*'lara bırakmak konusunda hallerinden memnunken, Maurice'in sınırlı siyasi hedefleri vardı. Yine de, çatışma tam olarak engellenemedi. Siyasi baskılar 1600 yılında Maurice'i Flanders'ta hırslı bir sefer üstlenmeye zorladığında, erkân, "uzun paltolular"ın, yani politikacıların, orduyu gereksiz yere tehlikeye sokmalarından yakındı.[18] Ve en sonunda, bir mezhepçilik-politika çatışması sırasında Oldenbaarneveldt, şehrin paralı askerlerini arttırmak suretiyle ordunun rolünü azaltınca, Maurice onu tutuklattırdı, yargılattırdı ve 1619 yılında idam ettirdi. Ama bu talihsiz olay, uzun süreli arkadaşlar arasında meydana gelen ölümüne anlaşmazlık dahi, ordunun üzerindeki sivil denetimi sarsmadı.

Maurice 1588 yılında başkumandanlık görevine geldiğinde, tüm bunlar henüz gelecekte yatıyordu. O sırada politikacılar ve askerler, paralı askerler ve milis kuvvetlerinin etkisiz birleşimini, deneyimli İspanyol Flanders Ordusu'nu püskürtebilecek bir güce dönüştürme ihtiyacı dolayısıyla birleşmişti ve bu işin ehli Parma Dükü Alexander Farnese önderliğinde, Kuzey Hollanda'yı yeniden fethetmeye hazırdı. O yıl, Hollanda ayaklanmasının başından beri olageldiği gibi, mücadele asimetrikti. Aşağı Ülkeler'deki uzun çatışma, bir ulusal özgürlük savaşı olduğu kadar bir iç savaş da olmuştu ve Hollandalılar zamanın en başarılı askeri gücüyle karşılaşmalarında, sadece olağanüstü çabalarından dolayı değil, aynı zamanda coğrafyaları ve İspanyollar'ın büyük çaplı harekâtları uzatılmış zaman dilimlerinde tertip etme konusunda çektikleri güçlüklerden dolayı da hayatta kaldılar.

1566 yılındaki ayaklanmanın başında, İspanyol Hollanda yaklaşık üç milyonluk bir halkla on yedi eyaletten oluşuyordu. Ren, Maas ve Scheldt nehir sistemleri, on güney eyaletini, büyük şehirleri de içine alan, açık, verimli tarım bölgesini, daha fakir ve daha seyrek yerleşimli kuzeyden ayırıyordu. Güney, başlangıçta ayaklanmanın odağı olmuştu, ama 1579 itibariyle, hazırlıksız isyankâr cephe ordularının tekrarlanan yenilgilerini, aristokrat liderler arasındaki bir ayrılığı ve onların giderek radikalleşen şehirli destekçilerini müteakiben, güney eyaletleri İspanyol yönetimine geri döndü. Bu sırada kendi birliklerini oluşturan yedi kuzey eyaleti, güneyde direnmeye devam eden yerlerin imdadına koşmaya çalıştı, ama kuzey ve güneyin saygısını kazanmış tek devrimci lider olan Sessiz William'ın 1584 yılında bir suikaste kurban gitmesinin ardından, bu eyaletlerin askeri çabaları gücünü

(18) Parker, *The Dutch Revolt*, 234.

kaybetti. Hizipçi ve yerel rekabetlerce bölünmüş olan kuzey eyaletleri, paraları ödenmeyen paralı askerleri "savaş emri alınınca para" talep ediyorken, güçlerini birleştirmiyorlardı.[19] Hiç aralıksız, şehirler Parma askeri birliklerine yenik düştü. Bazıları, hepsinden çok Antwerp, uzatılmış direniş önerdi, ama çoğu teslim oldu ya da hıyanet sonucu elden gitti. Parma nehir bariyerleri boyunca kuzeye ilerlemeye devam ederken, Friesland, Groningen ve Gelderland'ın içinden Ijsel Nehri'ne karşı ilerleyerek ve Utrecht, Hollanda ve Zeeland'a tehlike oluşturarak, doğuda ikinci bir cephe açtı. İspanyol zaferi korkusu İngiltere'de Elizabeth'i, zaten devrimcilere dolaylı destek sağlarken, askerlere ve mali yardımlara doğrudan müdahale etmeye zorladı. İngiliz müdahalesinin etkisiz olduğu görüldü. Komutan, Leicesterli Earl, States ile tartıştı ve teğmenlerinden bazıları kendilerine emanet edilmiş olan önemli müstahkem mevkileri Parma'ya sattı. 1587 yılında, ayaklanmanın dönüm noktasının eli kulağındaydı. Parma'nın doğu taarruzu Zuider Zee'ye ulaştı ve hâlâ silahlanmış olan bölgeyi Hollanda, Zeeland, Utrecht ile Overijsel, Gelderland ve Friesland'da birkaç yalıtılmış yere ve büyük nehirlerin güneyinde Ostend ve Bergen-op-Zoom'a indirgeyerek güney cephesiyle birleşti. Parma'nın taahhütünü 1587-1588 yılları arasında tamamlayamaması, İngiliz müdahelesinin Kral Philip'i adanın karşısına "Yenilmez Armada"yı göndermesine yetecek kadar kızdırmış olmasından ve Parma'nın Dunkirk'e gidip ordusunu hazırlama emrini almış olmasındandı. Bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, ertesi yıl tekrardan hareket etmeye hazırken Parma, Fransız din savaşlarında Katolik tarafı desteklemeye yönlendirildi.[20]

Bu yönlendirmeler, Maurice'e orduyu yeniden yapılandırmak, kuzeydoğu bölgesinin çoğunu kendine getirmek ve savunmayı cesaretlendirmek için zaman sağladı. 1672 yılında Fransızlara karşı mücadele eden ama 1940 yılında Almanların eline geçen stratejik tahkimli mevzi alanının, Hollandalıların deyimiyle "Bahşeden Hollanda"'nın ele geçirilmesi can alıcı önem taşıyan bir hazineydi. Kuzey ve güneyde, Kuzey Denizi ve Zuider Denizi; güneyde nehirler ve doğuda Ijsel Nehri ve bataklıklar tarafından korunan bölge, esas olarak kanallarla, bentlerle, ağızlarla ve bataklıklarla parçalara bölünen ve küçük müstahkem şehirlerle süslenmiş olan deniz seviyesinin altındaki arazilerden oluşuyordu.[21] 1572-1574 yılları arasında bir İspanyol gi-

(19) Geyl, *The Revolt of the Netherlands*, 188.
(20) Parker, *The Dutch Revolt*, 208-24; Charles Wilson, *Queen Elizabeth and the Revolt of the Netherlands* (Berkeley, 1970), passim.
(21) Duffy, *Siege Warfare*, 58-61.

rişini durdurmak üzere kullanılmış olan, bentlerin yönünü değiştirme önlemiyle, savunmacılar, geniş alanları su altında bırakabilirlerdi. Dahası, o zamandan beri, Hollandalılar genellikle kıyı ve iç kısım sularının kontrolünü ellerinde tutuyorlardı. Eğer İspanya daha üstün bir donanma oluşturabilseydi, hâlâ bir zafer elde edebilirdi, ama Fransa'daki müdahalesi, Akdeniz'deki sorumlulukları ve denizaşırı imparatorluğunun güvenlik ihtiyaçları kaynaklarını dağıtmıştı. Ve son olarak, Channel'in şüpheli kontrolü nedeniyle, orduya gönderilen takviyeler için İtalya üzerinden uzun ve dolambaçlı bir rota olan İspanyol Yolu kullanılırken, İspanyanın ekonomik sıkıntıları Flanders Ordusu'nda sık sık tekrarlanan ayaklanmalara yol açtı.[22]

Aksine, denizdeki ve iç kesim sularındaki ustalıkları Hollandalıların güçlerini büyük nehirler üzerinde hızla kaydırabilmelerini ve Brabant ve Flanders'a kısa seferler tertip etmelerini sağladı. Dahası, gelişmekte olan, ama yine de henüz tartışmasız olmayan, denizden gelen teşebbüsler üstündeki kontrolleriyle, Hollandalılar deniz ticaretini hızla büyüterek ekonomilerini iyileştirdiler. Amsterdam belediye başkanı, "Toprakları ve insanları mahvetmek genelde savaşın doğası gereği iken, bu ülkeler savaş sayesinde dikkate değer ölçüde gelişmiştir." demiştir.[23] Ekonomik güç, Oranjist reformculara daimi bir profesyonel ordu edinebilmek, büyük çaplı kuşatma muharebeleri yürütebilmek ve cepheleri boyunca yeni müstahkem saflar oluşturabilmek için gerekli parayı elde edebilecekleri kaynaklar sağlamıştır.

II

Ordu reformları için ilham, klasik modeller kadar on altıncı yüzyıl savaş sanatının tatbiki gereksinimlerinin de bir sonucudur.[24] Son olaylar paralı askerlerin tamamıyla güvenilir olmadıklarını göstermiş ve Lipsius sadık vatandaş-askerlerin kullanımını savunmuşsa da, reformcular parayla tutulmuş profesyoneller kullanmaya mecburlardı. Denizde övgüye değer bir hizmet göstermelerine rağmen, "Hollandalıların düşmana karşı kendiliklerinden silahlanmaları nadiren görülüyordu... savaşmak büyük ölçüde, dışarıdan top-

(22) Geoffrey Parker, *The Army of Flanders and the Spanish Road, 1567-1659* (Cambridge, 1972), 80-101, 188-202.
(23) Geyl, *The Revolt of the Netherlands*, 233.
(24) Maury D. Feld, "Middle-Class Society and the Rise of Military Professionalism. The Dutch Army 1589-1609," *Armed Forces and Society I* (1975), 428-29, 437-38. Standart uygulama geçerlidir. Werner Hahlweg, *Die Heeresreform der Oranier und die Antike* (Berlin, 1941), 20-23, 191-96.

lanmış askerlere bırakılmıştı." Bu sadece bir muharebe hoşnutsuzluğu değildi. Daha önceki kuşatmalar sırasında, Aşağı Ülkeler'deki Hollandalı kasaba milisleri yeterince iyi derecede mücadele etmişlerdi, ama deniz ticareti ve gelişmekte olan deniz kuvvetleri, yerli insan gücü açısından birincildi. Dolayısıyla, yerel savunma ve garnizon görevleri için paralı garnizon askerleri, *waardgelder*, tarafından desteklenmiş eski milis bölükleri bulundurulsa da, her zaman kuramcı neoklasikçilerden ziyade gerçekçi olan *stadtholder*ler, Michelet'in deyimiyle "çok adamdan değil; iyi seçilmiş, iyi beslenen ve çok iyi para alan adamlardan" meydana gelen, disiplinli bir paralı cephe ordusu oluşturmuşlardı.[25]

Yeni kuvvetin ayırt edici karakteristikleri; zeki bir liderlik, sorgusuz sualsiz boyun eğme, birliğe bağlılık, taktiksel tertiplenme ve harekette gelişmişlikti. Reform, sayıların azaltılıp, azaltılmış maliyetle asker gücünün hizaya getirilmesiyle başladı. 1600 yılına dek, Hollanda cephe kuvvetleri yirmi bin kişiyi, 1595'te kırk iki parçalık ama sadece altı sahra topu olan görece güçlü bir topçu kafilesi tarafından desteklenen yaklaşık iki bin at ve on bin piyadeyi nadiren aştı.[26] Erlerin büyük çoğunluğu Fransız, Alman, İngiliz ve İskoçlar'ın yanısıra birkaç İsveçli ve Danimarkalı olmak üzere, yabancılardan oluşuyordu. Yıl boyu görevlendirme ve vaktinde yapılan ödemeler sayesinde, bu adamlar disiplini kabul etti. Maurice son derece katı kurallar uyguladıysa da, tatbikatların disiplini yavaş yavaş aşılamak için kullanılabilecek bir yöntem olduğunu yeniden keşfetti. William Louis'in önerilerine uyularak, askerlere, doğrudan Aelian ve Leo tarafından tanımlanan Roma modellerinden alınan şablonlar ve Hollandaca, İngilizce ve Almancaya çevrilen emirlerle her gün tatbikat yaptırılıyordu.[27] Tabii ki, orduların her zaman silahları idare edecek eğitimli askerleri vardı, ama burada hedef kişisel uzmanlığın ya da birlik uzmanlığının başarılmasını aşıyordu. Silahları tutuş şeklinin adamakıllı uygulanması, disiplinin dışarıdan görülebilen bir kanıtı haline gelmişti; bunun yanısıra emirlere anında itaati öğretmek ve birlik uyumunu sağlamak için tasarlanmış egzersizler de cabası. Tatbikatın orduya yeniden girişi, Oranjist reformların vazgeçilmez bir öğesi olmanın yanında, modern askeri sisteme de özlü bir katkıydı.[28]

(25) Johan H. Huizinga, *Dutch Civilization in the Seventeeth Century* (Londra, 1968), 34-35; Geyl, *The Revolt of the Netherlands*, 235; Wijn, *Krijgswezen*, 9-10, 19-21.
(26) Wijn, *Krijgswezen*, 40-43, 62-64; F. J. G. ten Raa and François de Bas, Het Staatsche Leger 1568-1795 (Breda, 1913), 2:35.
(27) Hahlweg, *Heeresreform*, 31,39, 48, 255-64; Wijn, *Krijgswezen*, 480-81.
(28) William H. McNeill, *The Pursuit of Power* (Chicago, 1982), 128-33.

Tatbikat ve birlik uyumunun doğal bir sonucu, geliştirilmiş muharebe yetkinliğiydi. "Doğa", diye yazmıştır Lipsius, "yiğit adamlar doğurur, ama endüstri aracılığıyla sağlanan iyi bir düzen daha fazlasını yaratır."[29] Günlük silahlı egzersizler daha doğru gelişmelere ve gelişmiş ateş ve mızrak eşgüdümüne olanak verdi ve Maurice'e 1594 yılında William Louis tarafından tavsiye edilen, korik yöntem adlı yeni bir geri yürüyüş biçiminin benimsenmesi ateş oranını arttırdı.[30] Daha küçük birimlere olan genel eğilime uyularak, İspanyol *tercios*ları bile 1584'ten sonra yaklaşık 1500 adama indirildi ve Maurice birliklerdeki asker sayısını, tüm rütbelerden toplam 130 kişi olacak şekilde azalttı, top mermisinin mızrağa oranını arttırdı ve birliklerini önce onlu kolda sonra da altılı kolda düzenledi. Kalıcı önemli taktiksel düzenlemeler koymadı, ama savaş için bölükler, Roma lejyoner konuşlanmasına benzer olarak doğrusal dama tahtası düzeninde dizilmiş, başlangıçta 800, daha sonra 550 kişilik olacak şekilde taburlarla birleştirildi.[31]

Hollanda taktiksel sistemindeki alt birimlerce üstlenilen bağımsız muharebe rolleri kadar sürekli eğitim için de daha iyi eğitimli ve daha fazla sayıda subay gerekiyordu ve Maurice modern Avrupa subay teşkilatının atası olarak tanımlanagelmiştir. Daha da önemlisi, mesleğin temel değerler sistemini değiştirmiştir. Kalvinist yetiştirilme tarzı ve neoklasik eğitiminin etkisiyle, doğuştan asil olmakla değil, devlet tarafından verilen bir komisyondan gelen yetkiyle yapılan komutaya kamu güveni gözüyle bakıyordu. Bir hiyerarşik rütbe düzeni içinde koşulsuz itaat kavramıyla birleşince, bu bakış açısı modern komuta yapısının temellerini oluşturdu. Tabii ki, uygulamada işler farklıydı. Hollanda ordusunun çoğu kıdemli rütbesinde *stadtholder*lerin akrabaları ve üst sınıfta nüfuzu olan asiller bulunuyordu. Ancak belirlenmiş terfi ölçütlerinin yürürlüğe konduğu 1618 yılından itibaren, gerekli uzmanlığa sadece onlar sahip olduklarından, pek çok yabancı da kıdemli memur görevlerinde yer almaya başladı.[32]

Yeni taktik sistemi zaman zaman eleştirilmiştir. Ünlü bir tarihçi, yeni düzenin "ne süvariler ne de piyadeler açısından, savaş kazandıran taktiksel bir savunma kapasitesini iyileştirebilmeyi" başarabildiğini söylemiştir. Yeni

(29) Justus Lipsius, *Six Books of Politickes or Civil Doctrine*, çev. William Jones (Londra, 1594), kitap 5, sayfa 13.

(30) Hahlweg, *Heeresreform*, 61-68, 70-78. Korik geri yürüyüş tanımlanmıştır James Turner, Pallas *Armate: Military Essayes of the Ancient Grecian, Roman, and Modern Art of War* (Londra, 1683; yeniden basım New York, 1968), 9-11.

(31) Ten Raa and de Bas, *Staatsche Leger*, 2:332-35; Wijn, *Krijgswezen*, 32-33.

(32) Wijn, *Krijgswezen*, 32-33. Profesyonel subaylık kavramı bazen Wallenstein'a atfedilir. Bkz. Francis Watson, *Wallenstein: Soldier under Saturn* (Londra, 1938), 161.

savaş düzenlemeleri, esneklikten çok fazla yoksun, kararlı taarruzlar için çok yetersiz ve genelde sadece savunmaya uygun düzenlemelerdi.[33] Fakat bu iddianın doğruluğu olgularla kanıtlanmamıştır. Aşağı Ülkeler'in parçalanmış arazilerinde, Hollandalılar sadece yaptıkları iki büyük eylemde yeterince iyi bir iş çıkardılar; 1597'deTournhout Çarpışması'nda ve 1600 yılında Nieupoort Savaşı'nda. Tournhout'ta süvariler İspanyol atlarını cephe dışına çıkardılar ve sonra da piyadeleri mahvettiler; Nieupoort'ta ise, Hollandalılar önce düşman atlarını yenecek bir hücum tertip ettiler, sonra da ilerleyen piyadelerin de desteğiyle, İspanyol cephesini parçaladılar.[34]

Maurice'in kuşatma muharebesine olan katkıları tartışmasızdır. Muharebe kervanını arttırdı ve ordusunda topçu birliklerine, mühendislere ve levazıma kalıcı bir rol vermeye başladı, ayrıca asker işçiliğini uygulayarak kuşatma operasyonlarını daha etkili hale getirdi.[35] O zamana dek, askerler kazı yapmayı itibarlarını zedeleyici bir iş olarak görmüşlerdi ve ordular bu işler için kiralanmış ya da zorlanmış iş gücüne bel bağlamak zorunda kalmışlardı. Bunun zayıf bir uygulama olduğunun farkında olan bazı komutanlar, adamlarını utandırmak için ellerine kazma ve kürek almışlardır. Lipsius, "subayların emretmek için değil de, öğretmek için tahta ve kalaslar taşımalarını" önermiştir.[36] Maurice daha da ileri gitti. Kürekleri, standart piyade ekipmanının bir parçası haline getirdi ve askerleri ihtiyaca göre görevlendirdi. Normal ücretin birkaç katı değerindeki fazladan ödemeler de, gerekli teşviği sağladı. 1593 yılında yapılan uzun Gertruidenberg Kuşatması sırasında, "üç bin kılavuz gece gündüz çalıştı" ama bildirildiğine göre, "askerler işi sevdiler, çünkü bu işlerde çalışan her adam günlük -dönemin Hollanda parasıyla- on stiverlık ve hiç vakit geçirmeden yapılan ek ödemeyi alıyordu".[37] Elinin altındaki güvenilir iş gücü ile Maurice, muharebe saflarını kurmayı ya da gerektiğinde saha çalışmalarını hızla halledebiliyordu.

Stratejiye gelince, Maurice, States General'ın istekleri ve kendi eğilimleri doğrultusunda, kısıtlı hedefler peşinde koşuyordu; temelde, Yedi Eyalet topraklarının geri kazanılmasıyla uğraşıyordu. Dahası, bu hedefe esas olarak mevzi savaşıyla ulaşmaya çalışıyordu ve düşmanın ana gücünü yenmeyi kendine dert edinmiyordu. 1589 ve 1609 yılları arasında yirmi dokuzdan fazla

(33) Roberts, *Essays in Swedish History*, 61-62.
(34) Oman, *A History of the Art in the Sixteenth Century*, 578-83, 587-603.
(35) Wijn, *Krijgswezen*, 319-28, 376-88.
(36) Rapoport'ta alıntılanmıştır, "Military and Civil Societies", 186.
(37) John L. Motley, *History of the United Netherlands from the Death of William the Silent to the Twelve Years' Truce- 1609* (New York, 1886), 3:74.

kale ele geçirdi ve üç kuşatma dindirdi, ama sadece bir savaş yaptı –Nieupoort Savaşı– ve onu da gönülsüzce yaptı. Ordusunu güney ve doğu cepheleri arasında kaydırmak için büyük nehirlerin iç hatlarından faydalandı; bu yöntem, küçük ordusunun normalde elde edebileceğinden çok daha fazla saldırı gücü sağladı. Su taşımacılığından yoksun bir şekilde ilerlemeyi, 1602'de çıktığı yarım kalan Brabant Seferi'nde olduğundan çok daha zor buldu. Sonunda, girişimlerinin kapsamı, eyaletlerin sürekli bağlılığı ve States General'ın gerekenden çok daha fazla kuvveti elde bulundurmak konusundaki direnci ile daha da kısıtlandı.

1590-1594 yılları arasında yapılan harekâtlar, Maurice'in savaş stilini gözler önüne serer. İspanyol kuvvetlerinin dikkatinin İngiltere ve Fransa'ya yönelmesi bir fırsat yarattı ve Devlet Konseyi bunun "düşmanı yaralamak için iyi bir fırsat" olduğunu beyan etti. Buna rağmen, States General saldırı eylemine karşı çıktı. Sakin dönemden savunmayı güçlendirmek için faydalanmanın daha iyi olduğunu söylediler; saldırı eylemi "uyuyan yılanı uyandırıp, şu an başka yöne odaklanmış olan savaşı tekrardan kendilerine yöneltecekti".[38] Sonunda, Maurice'e kuzeyde Parma tarafından ele geçirilmiş olan ana şehirleri geri kazanmak için kısıtlı harekâtlar düzenleme yetkisi verildi. 1590 yılında, Breda'ya karşı bir ayaklanma ile başlayarak, Devlet Ordusu İspanyol tutunma noktalarını büyük nehirlerin kuzeyine atarak saf dışı bıraktı ve sonra Brabant ve Flanders'taki küçük kaleler zincirini fethetmek için Waal'ı geçti. Ertesi yıl, Maurice dikkate değer bir saldırıyı yöneterek, sefer sezonunda, Mayıs ayından Ocak ayına kadar dört önemli kaleyi ele geçirdi. Doğudan başlayarak, Mayıs ve Haziran 1591'de iki hafta içinde Ijsel Nehri hattı üzerinde Zupthen ve Deventer'i aldı; ardından, Eylül'de Antwerp yakınlarındaki Hulst'u almak için kuvvetlerini mavna ile beş günde taşıdı ve sonra da hemen Dordrecht'e dönüp karayolu ile, Ekim ayında altı günlük bir kuşatmanın ardından ele geçirilen Nijmegen'e ilerledi. Bu olağanüstü sonuçlar, beklenmedik anda yapılan saldırılara ve hızlı kuşatmalara ek olarak düşman garnizonlarına teklif edilen avantajlı şartlar sayesinde elde edildi.

1592 yılında, Maurice kuzeydoğuda harekâtlara devam etti ve Sttenwijk ile Coevorden'i hızlı bir şekilde ele geçirdi. Sonra eyalet bağlılığından meydana gelen bölünme kendini gösterdi. Friesland, Overijsel ve Gelderland seferini desteklemişti, ama Zeeland'dan gelen baskı Maurice'i güneydoğuda Gertruidenberg aleyhine dönmeye zorlayınca, Friesland Eyaletleri William

(38) Geyl, *The Revolt of the Netherlands*, 220.

Louis ve askerlerinin harekâtlara dâhil olmasını yasakladı. Hatırı sayılır bir gecikmenin ve uzun bir kuşatmanın ardından, Gertruidenberg Haziran 1593'te düştü ve ertesi yıl Maurice doğuya geri dönerek Temmuz 1954'te Groningen'i fethetti. Bunun sonrasında, birincil hedeflere ulaşılmasıyla, eyaletler orduya olan desteklerini azaltıp harekâtların kısmen askıya alınması için baskı yaptılar.[39]

Ara sırasında, Maurice yeniden organize oldu ve 1597'de, İspanya yine ciddi bir şekilde Fransa'yla uğraşırken birkaç kale ele geçirerek Doğu ve Güney İspanyol cepheleri arasındaki iletişime ağır bir darbe vurdu. Lakin 1598'de İspanya ve Fransa arasında yapılan barış, durumu değiştirdi. İspanyol ordusu, güçlenmiş olarak, Hollanda mevzisinin güneydoğu kanadındaki nehir hatlarına dayandı ama 1599 yılının başlarında geri püskürtüldü. Bu durumda, İspanyol askerleri bir kere daha ayaklandı ve elde edilen başarılardan cesaret alan States General, Maurice'i güneye, Nieupoort ve Dunkirk'teki korsan savaş gemisi üslerinin karşısındaki Flaman kıyılarına doğru ilerlemeye ikna etti. 2 Temmuz 1600'de, alelacele toplanan bir İspanyol ordusunu Nieupoort yakınlarında, taktiksel ama stratejik olmayan bir zaferle yendi; çünkü öngörülen kuşatmaların hiçbiri için yeterli düzeyde olmayan Hollanda ordusunun Ağustos ayının başlarında deniz yoluyla tahliye edilmesi gerekti.

Bunun ardından, İspanyol komutanı Arşidük Albrecht, Ostend'i almaya karar verdi. Maurice, hayatının en hırslı operayonuyla, kuşatmayı kaldırmaya çalıştı. 5.442 süvari ve sayısı yaklaşık 19.000 piyadeye çıkarılmış bir ordu ile, Brabant'ın içine nüfüz etmeyi ve sonra da hemen Flanders'a geçip İspanyollar'ı yenmeyi plandı. Harekât, Hollandalılar Maas'ı geçtikten sonra atları için yeterli saman bulamadıkları için başarısız oldu ve Maurice tekrardan nehri geçerek geri dönmeye mecbur kaldı.[40] States General, Maurice'e savunmayı yönetmesini emretti; inisiyatif artık İspanyollar'ın ve yeni gelen Ambrogio Spinola'nın, uzun savaşlarda açık arayla en iyi olan İspanyol generalinin, eline geçmişti. Denizden destek alan güçlü bir kale olan Ostend'in üç yıl süren kuşatması sırasında States, müdafaası zor olan doğu cephesini desteklemek için kapsamlı bir toprak işi çalışması başlattı. Buna rağmen, Spinola ana ordusunu 1609 yılında oraya geçirmeyi başarınca, şiddetli sonbahar yağmurları ilerlemesini kesmeden önce Overijsel ve Gelderland'da başarılar elde etti. Bu noktada, İspanya'nın felaket haldeki mali durumunun

(39) Operasyonların özeti için, Oman, *A History of the Art of War in the Sixteenth Century*, 569-603.
(40) Martin Van Creveld, *Supplying War* (Cambridge, 1977), 11-12.

farkında olan Spinola, düşmanlıklara bir son verilmesi taraftarıydı ve Nisan 1607'de, 1608 yılının sonundan itibaren on iki yıl süreyle ateşkes kararı alındı. Bu, Hollanda Cumhuriyeti için münferit mücadelenin sonu oldu. 1621 yılında savaş yenilendiğinde, sonra Almanya'da da sürdürülen daha büyük bir çatışmanın kapsamına girdi.[41]

III

Nieupoort Savaşı'nın ardından, Hollanda taktik sistemi büyük dikkat çekti. Devlet Ordusu artık Avrupa'nın en iyi ordusu kabul ediliyordu ve bir yazar, Aşağı Ülkeler'in "İyi ya da kötü, Avrupa Gençliği'nin büyük bir kısmının askeri talimlerini yaptığı Askeri Okullar" haline geldiğini gözlemledi.[42] Genel olarak, Oranjist reformlar Protestan eyaletler tarafından canı gönülden kabul edildi. İsveç'te Gustavus Adolphus, onların hücum kabiliyetlerini arttıran değişikliklerle "başlangıçtan itibaren Prens Maurice'in yöntemlerini kullandı".[43] Gustavus, şok ve ateş sentezinin değerini tam olarak anlayan ilk askerdi ve ikisinin de etkilerini yeni savaş yöntemleriyle ve gelişmiş silahlarla arttırdı. İdari açıdan, büyük seferlerini çoğunlukla disipline ettiği ve taktiklerini öğrettiği paralı askerlerle yapmış olan kral, acemi ulusal orduyu yeniden gündeme getirdi. Kralın bütün bu konulardaki yardımcıları, aralarında "Schwerin, Frederick için ya da Parmenio, Alexander için ne ise", Gustavus için *o* olan diye tanımlanan Jacob de La Gardie'nin de bulunduğu, mesleklerini Hollanda'da öğrenmiş olan subaylardı.[44]

Savaşmaya ondan daha eğilimli olsa da, Gustavus tarihteki yerini, Maurice gibi, her şeyden çok, getirdiği taktiksel ve idari yeniliklere borçludur. Stratejik kavramlarında, içinde yaşadığı dönemin kısıtlamalarından kaçamazdı. Bir hükümdar olarak Maurice'in yapabildiğinden çok daha büyük çaplı planlar yapabiliyorduysa da, aynı zamanda "her adımını temkinli atan ve gereksiz yere hiçbir şeyi riske atmayan" dikkatli bir general, "sağlam, sistemli bir stratejist"ti.[45] Almanya'daki ünlü seferleri bir kale ortamında gerçekleşti ve büyük planlarıyla birlikte, esas harekâtları genelde onun ele geçirme yetisiyle ve muhaberatı ve ikmal bölgelerini kontrol eden güçlü yer-

(41) Duffy, *Siege Warfare*, 85-88; Parker, *The Dutch Revolt*, 237-39.
(42) Turner, *Pallas Armate*, 360.
(43) Michael Roberts, *Gustavus Adolphus*, 2 cilt (Londra, 1953-58), 2:188-89.
(44) Theodore A. Dodge, *Gustavus Adolphus* (Boston ve New York, 1895), 77.
(45) Roberts, *Gustavus*, 2:297.

leri alma yeteneğiyle belirlenirdi. Tabii ki, bu onun hızlı kararları gerçekleştirme yeteneğini kısıtlıyordu ve Maurice gibi o da, mevzi ve manevra savaşının bir sembolü ve on sekizinci yüzyıl stratejistlerinin bir habercisi olarak görülüyordu. Bu akımın aksine hareket eden Clausewitz, Gustavus'u sert bir şekilde yargıladı. Clausewitz, onun "gözü pek bir fatih" olmadığını, "yapay, taktiksel ve yöntemsel bir savaş stili" ile fazlasıyla alakadar olan, "dikkatli kombinasyonlarla okullu bir komutan" olduğunu yazmıştır.[46]

Gustavus Adolphus, hemen hemen on yedi yaşındayken, 1611 yılında İsveç'te tahta çıktığında, "kötü eğitilmiş, disiplinsiz" ve kötü organize edilmiş bir ordu teşkilatı buldu.[47] Kökenleri bir elli yıl kadar geriye, Hollanda reformlarını öngörerek eski feodal orduyu ve hükümdarlığın yabancı paralı askerlerini bir daimi ulusal orduya dönüştüren Gustavus Vasa'ya ve XIV. Erik'e dayanıyordu. Aslında, iyi bir mızrak ve nişancı karışımıyla ufak taburlar halinde iyi düzenlenmiş olan bu yenilikler, Avrupa'nın ana eğilimine yeterince etkili olamayacak kadar uzakta gerçekleşti ve her surette çoğu kısa ömürlü oldu. Ordu, başarılı yöneticilerin önderliğinde, Danimarka, Polonya ve Rusya ile yapılan fasılalı savaşlar sırasında düşüşe geçti. 1605 yılında Polonya'da bunu gözlemleyen Nassau-Siegenli Johann, çok büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Bu, genç kralın hedeflerine uygun bir araç değildi. Her ne kadar Gustavus, klasik edebiyat ve daha yakın döneme ait hümanist yazılarla bir tanışıklığı da içeren üstünkörü bir askeri eğitim almış olsa da, Hollanda reformları konusunda bilgiliydi ve La Gardie'nin altında bir çıraklık dönemi geçirmişti. Ordunun yetersizliklerini net bir şekilde belirledi ve kuvvetleri yeniden yapılandırmak en büyük önceliği haline geldi.[48]

Derhal Polonya ile bir ateşkes imzaladı ve 1613 yılında pek çok yetersiz koşula rağmen, Danimarka ile olan savaşta uzlaşma sağladı. Sonra, kendisinin komutan muavini olan La Gardie ile birlikte, Finlandiya'da savaşarak 1617 yılında Rusya'yla avantajlı bir barış yapmayı başardı. Üç yıl sonra, kuvvetleri oldukça gelişmiş bir şekilde, Polonya'yı istila etti ve sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya ile savaştı. Ama kısa ve kolay bir savaş beklentileri gerçekleşmedi. Onun yerine bu, genç kralın lojistik, hareket kabiliyeti, süvari darbesi ve kuşatma savaşı hakkında yararlı şeyler öğrendiği uzun bir yıpratma savaşı haline geldi.[49] Sadece 1622 yılında yapılan iki yıllık bir ateş-

(46) Carl von Clausewitz, *Strategische Beleuchtung mehrerer Feldzüge*, *Hinterlassene Werke* içinde, 10 cilt (Berlin, 1832-37), 9:29, 47.
(47) Roberts, *Gustavus*, 1:33.
(48) A.g.e., 2:191-99.
(49) Dodge, *Gustavus Adolphus*, 61-62, 141-42.

kes ile bölünerek, bir başka ateşkes ile durdurulan savaş, 1629 yılına dek sürdü. O zamana dek, Almanya'daki daha büyük çatışmanın İsveç için bir fırsat kadar bir tehdidi de temsil ettiğini fark eden Gustavus, ordu teşkilatında büyük değişimler yaptı.

İşe, 1625 yılında askeri istihdam yöntemini gözden geçirerek düzeltmekle başladı. Ruhban sınıfının on sekiz ve kırk yaşları arasındaki erkeklerin kaydını tuttuğu bir kanton sistemi başlatıldı. Askerliğe yirmi yaşında başlanıyordu ama normalde sadece on erkekten biri çağrılıyordu, ayrıca ailevi ve mesleki muafiyetler vardı. Memleket içi hizmeti sırasında para ödenmeyen piyadeler, arsa payları ile destekleniyordu; süvariler, asiller ve zengin çiftçiler arasından seçiliyordu. Şehir halkı, genişletilmiş deniz kuvvetlerinde görev yapıyordu. Nüfusun geri kalanından alınan vergiler de gerekli teçhizatın temini için kullanılıyordu. Sistem, uzun süre hizmet eden, Avrupa'da türünün ilk örneği olan, sayısı kırk bin kişiye kadar çıkan önemli bir ulusal ordu oluşturdu.[50]

Belki de ulusal ordu çok abartıldı. Sistem esas olarak vatan savunması için tasarlanmıştı. Yurt dışındaki harekâtlar, hepsinden çok da kralın Almanya'daki savaşı, yaklaşık bir buçuk milyonluk bir nüfüsla idame ettirilemezdi ve paralı askerler önemli yerlerini kaybetmediler. Her ne kadar, Gustavus'un 1627 kanunları arasında "devleti en iyi şekilde yerlileri korur" ibaresi vardıysa ve Gustavus yabancı paralı askerleri "sadakatsiz, tehlikeli ve pahalı" olarak tanımladıysa da; Pomerania'ya doğru yelken açmadan dahi önce, İngiliz, İskoç ve Alman birlikler oluşturmaya başladı. 1631'de, artık ordusunun çoğunluğunu yabancı askerler oluşturuyordu ve savaşın büyük bir kısmını da onlar yapıyordu. Bu, ordu ciddi bir zarar aldığında, İsveç birliklerinin toprakları korumak için güvende olacağı düşünülerek, bilinçli olarak izlenen bir politikaydı.[51] Dolayısıyla, normalde stratejik rezervde tutuluyorlar, iletişim hatlarını koruyorlardı. Montecuccoli, "bütün limanların İsveç kumandanları ve garnizonlarınca korunduğunu; onların ne Finler'e, ne Livonyalılar'a, ne de Almanlar'a güvendiklerini" gözlemledi.[52] Gustavus 1632 yılında öldürüldüğü sırada, emri altında olan 120.000 kişinin sadece onda biri İsveçli idi. Kalanı, içinde müttefiklerin askerlerinin ve Saxe-Weimarlı Bernhard ve diğer Alman prensler gibi paralı yandaşların askerlerinin de bu-

(50) Roberts, *Essays in Swedish History*, 64-65.
(51) Roberts, *Gustavus*, 2.205-206; Theodore Lorentzen, *Die schwedische Armee im Dreissigjährigen Kriege* (Leipzig, 1894), 8-9.
(52) "Relation ueber die Art der Kriegsfuehrung der Schweden," *Ausgewählte Schriften des Raimund Fürsten Montecuccoli*, 4 cilt, ed. A. Veltzé (Viyana ve Leipzig, 1899-1900), 2:9.

lunduğu yabancı askerlerdi. Yabancı birliklerin çoğu, önce 1631'de "hareket kabiliyeti ve ateş gücünün çokluğunun yanında mızrağın gayreti ile kazanılan bir zafer"diye nitelenen Breitenfeld Savaşı'nda büyük ölçekte sınanmıştı ve neredeyse tüm Avrupa ordularını savaş yöntemlerini yeniden gözden geçirmeye zorlayan İsveç taktikleri ile eğitilip onları benimsiyordu.[53]

Gustavus'un taktik sistemi, hücum hareketini kombine edilmiş silahlarla pekiştirdi; ama sık yapılan anlık geçici uygulamalar sebebiyle, "herhangi bir yöntemin evrensel olarak geçerli olduğu bir an bile" yoktu.[54] Piyade alayları, iki bölük ya da sekiz birlikten oluşmak kaydıyla, en küçük idari ve taktiksel birimlerdi; savaş için iki ya da üç alaylık tugaylar halinde düzenleniyordu. Her alay yaklaşık sekiz yüz adama ek olarak, ayrı görevlerde kullanılmak üzere doksan dört silahşordan oluşuyordu. Normalde hem mızrak hem nişan için sığ bir biçimde altı kademeli kolda konuşlanan alaylar, geriye yürüyüş sırasında dahi, Gustavus tarafından son etkiye katkısı olan bir hücum silahı olarak görülen mızraklarla ilerlemeye devam ederdi.[55] Yakın mesafede geri yürüyüşün dalga dalga gelen ateşinin yerini, birbirine yakın duran üç nişancı grubu tarafından yapılan yoğun bir yaylım ateşi aldı; "uzun ve devamlı bir gök gürültüsü ... ölümlüler için on tane aralıklı ve farklı ateşten çok daha korkunç ve dehşet vericidir."[56] Dörtnala giderken hücum etmeye eğitimli olan ve emir altındaki nişancılarla desteklenen süvari sınıfı, genelde topçular belirli noktalardan ateş açarak saldırı başlatırken, düşman kanatlarına karşı kullanılırdı. Breitenfeld'den sonra, yaklaşık iki kiloluk, hafif ve taşınabilir alay silahının kullanılmaya başlaması, piyadelere doğrudan ateş gücü sağladı. Süvari ve piyade rezervleri, ihtiyaç olduğunda kullanılmaya hazır tutuluyordu. Bu, çettrefilli olmasına rağmen etkili bir sistemdi ve tutkulu, iradeli, kararlı ve özgün yöntemleri olan bir savaş kumandanı olan Gustavus bile, böyle bir savaşı yönetmeyi zor buluyordu. Ama yine de, İsveç modeli sonraki yüzyılın tüm komutanları için bir standart haline geldi.

Yeni İsveç ordusu, bir stratejik araç olarak çok daha az etkiliydi. Gustavus, savaş alanında hareket kabiliyetinin disiplin ve etkili yönetimden doğan bir disiplin temeli üzerine kurulduğunun farkındaydı, ama İsveç askeri ilişkilerinin bu yönü zayıf kaldı. Eğitim, birçok İsveç birliğinde yüksek bir standarda ulaştı ve paralı asker alaylarında kabul edilebilir durumdaydı ama bu,

(53) J. F. C. Fuller, *Decisive Battles* (New York, 1940), 340.
(54) Dodge, *Gustavus Adolphus*, 51.
(55) Roberts, *Gustavus*, 2:258-60.
(56) Turner, *Pallas Armate*, 237.

müttefik birliklerinde ve ilgili birliklerde her zaman böyle değildi. Disipline gelince, kral 1621 yılında, askeri diyanet işleri, günlük dualar ve diğer ahlaki yaptırımlarla arka çıkılan, katı kuralları olan bir kanunname ilan etti. Buna rağmen, henüz 1630'da, disiplin aşınmaya başladı. Bu, sadece pişkin paralı askerlerin ağır basmasından dolayı değil, her ne kadar İsveç askerleri kısmen daha iyi bir şekilde kontrol edilebildiyse de, orduyu uygun biçimde idame ettirmedeki yetersizlikten dolayı oldu. Gustavus'un yapmış olduğu ayrıntılı lojistik hazırlıklara rağmen, İsveç kaynakları Almanya'da gelişmekte olan ordunun ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Bir İsveç diplomatının söylediği gibi "diğer uluslar savaşa zengin oldukları için girdiler, İsveç ise fakir olduğu için."[57] Fransa ve Hollanda'nın maddi destekleri bu durumu değiştiremedi. Dahası, para destekleri varken, ikmal tedariğine ve ulaşımına olan ihtiyaç ortadan kalkmıyordu. 1631 yılının ilkbaharında, İsveç askerleri Protestan şehirlerini yağmaladı ve o yaz Gustavus parası ödenmeyen ve aç kuvvetlerinin, kendi bölgesel ikmal üslerini mahvetmelerinden şikâyetçiydi.[58] Savaş disiplini sonuna kadar korunduysa da, İsveç ordusu, dönemin tüm diğer orduları gibi, geçimini topraklardan sağlamak zorundaydı. Zengin bölgelerin dahi tüketilmesi ve İsveç ordusunun hareketlerini, harekâtlara ilişkin kaygılardan ziyade "atları ve askerleri doyurma ihtiyacının" yönetmesi, kralın "muhteşem stratejik planının sadece kâğıt üzerinde kalması"na yol açtı.[59]

IV

Gustavus 1630 yazında Oder Nehri'nin ağzına geldiğinde, hem Katolikler ve Protestanlar arasında bir mücadele, hem de Almanya'daki emperyal hâkimiyet konusu üzerinde bir çatışma olarak ortaya çıkmış olan Otuz Yıl Savaşları, çoktan uluslararası bir nitelik kazanmıştı. İlk Hapsburg zaferlerinin ardından, imparatorluğun yeniden dirilmesine karşı çıkmak için Fransa, İngiltere, Danimarka ve bazı daha önemsiz Alman Protestan prenslerinden oluşan üstünkörü bir koalisyon kuruldu. Ama bu uyumsuz düzenleme kısa zamanda, dişli bir askeri girişimci olan Albrect von Wallenstein'ın ve Katolik ittifakı kuvvetlerine komuta eden, oldukça işinin ehli bir general olan Johann Tilly'nin kontrolü altındaki imparatorluk kuvvetleri tarafından par-

(57) Lorentzen, *Schwedische Armee*, 3.
(58) A.g.e., 23-24; Roberts, *Gustavus*, 2:204-205.
(59) Van Creveld, *Supplying War*, 16-17.

çalandı. 1627 yılında imparator, Baltık güney kıyısı hâkimiyetinin büyük bir kısmını yeniden ele geçirmişti. En önemlisi Stralsund olmak üzere, sadece Danimarka ve İsveç askerlerince kuvvetlendirilen birkaç liman dayanmayı başarabildi. Buna rağmen, Baltık'ta bir imparatorluk hegemonyası beklentisi kralı rahatsız etti ve *Riksdag*'ına, Almanya'ya sadece Protestanlık'ın kaderi söz konusu olduğu için değil, dışarıda savaşmak yurtta savaşmaktan daha iyi olacağı için de gittiğini söyledi. 1629 yılında, Almanya'da büyük çaplı bir müdahale için hazırlıklar yola çıkmıştı.

Staratejik durum, avantajlı görünüyordu. Almanya'daki savaşa bitti gözüyle bakan İmparator II. Ferdinand, İtalya'da Fransızlarla savaşmaya başladı, Wallenstein'ı azletti ve Tilly'e sadece kuzeyde birkaç dağıtılmış garnizon bıraktı. Yine de, Gustavus bir kumar oynadı. Asker toplama görevlileri İskoçya ve Danimarka'da daha fazla adam topluyor ve kral Alman prenslerinden önemli bir yardım bekliyorduysa da, sefer kuvvetleri on üç bin kişiyi geçemiyordu. Ama kralın bekledikleri olmadı. Kuzey Almanya'daki iki önemli Protestan yönetici, Brandenburg ve Saksonya'nın seçmenleri, nötr kalmakta kararlıydı ve bu nedenle, Gustavus başından itibaren uzatmalı bir savaş üretecek bir strateji edinmeye mecburdu. Danimarka ve Rusya'dan gelebilecek potansiyel tehditlere dair kaygıların yanısıra, lojistik ve anavatanla iletişimi koruma ihtiyacı da stratejisine ciddi kısıtlamalar getirdi. İlk endişe, onu nehirleri takip etmeye ve yol üstündeki güçlü yerleri güvenlik altına almaya zorladı; ikinci endişe ise, Almanya'nın kuzeyinde, ordusunun içine çekilebileceği müstahkem üs alanları oluşturmaya ve korumaya ve yerli askerlerinin büyük kısmını yurt koruması için alıkoymaya mecbur etti.[60]

Gustavus, harekâtını Stralsund'dan değil de (çünkü şehir nehir üzerine kurulmamıştı), daha doğuda olan Oder Nehri'nin ağzından başlattı. Burada, Tilly'nin Mecklenburg ve Batı Pomerania'daki garnizonlarına komşu olan iyi bir stratejik konum buldu ve oradan Brandenburg ve Saksonya'ya müttefiklik için baskı yapabilirdi. Karşı konulmayan bir çıkarmanın ardından, Temmuz ayının başında Oder'in kırk mil kuzeyindeki Stettin'e girdi ve 1630 yılının kalanını üssünü yavaş yavaş genişleterek, bazı küçük şehirleri ele geçirerek ve asker toplayarak geçirdi. Bu, gerekli olsa da, aynı zamanda kendini de alt etmekti. Giderek kontrolü altındaki alanı genişletirken, cephe ordusunu dağıttı ve yavaş işleyiş iki seçmeni tedbirli tarafsızlıklarından vazgeçirmeyi başaramadı. Gustavus belki de bir fırsatı kaçırdı. Ordusu hâlâ kü-

(60) Roberts, *Gustavus*, 2:26.

çüktü ama rakibi Tilly'nin de yeni kuvvetleri ve bunlara ek olarak, orta Elbe'de zengin ve stratejik bir şehir olan Magdeburg'daki bir isyanla uğraşan askerleri vardı. Eğer Gustavus hızlıca Elbe'ye ilerlemiş olsaydı, Tilly'i imparatorluk kuvvetleri oluşturulmadan savaşa zorlayabilirdi ve erken bir zafer, Protestan desteğini harekete geçirebilirdi. Bunun yerine, Ekim ayında İsveçliler Pomerania ve Mecklenburg'daki kışlağa gittiler.

Aşağı yukarı bu sıralarda, Gustavus ertesi yıl için muhteşem bir stratejik tasarım yarattı. Tasarım, 100.000 askeri aşan, yaklaşık olarak eş-merkezli bir şekilde nehirler boyunca ilerleyerek orta Almanya'da birleşen beş orduyu öngörüyordu. Bu tasarıma hayranlık duyan bir biyografi yazarı, onu "Napolyoncu bir kapsam ve ihtişam"ın doğurduğu bir plan olarak tanımlamış olsa da, tasarım içerikten yoksundu. Kral, stratejik pozisyona da, gerekli askerlere de sahip değildi. Yeni kuvvetler oluşturma kabiliyetini büyük ölçüde azımsadı ve mesafeler, muhaberat, kaynaklar ve ordusunun harekât yelpazesini anlamakta başarısız oldu.[61]

Böylelikle, kaynak yoksunluğu kışlaktan erken çıkmaya zorladığında, Tilly'nin ana ordusuyla birleşmeyi başaramadı. Bunun yerine, Tilly'i Magdeburg'daki kuşatmasından belki bir manevrayla uzaklaştırabilmeyi umarak, Oder boyunca ve batı Mecklenburg'da küçük harekâtlar yönetti. 1631 yılının Mart ayının başında, Tilly onunla orada savaşmak üzere 12.000 kişiyle yola çıktı, ama Gustavus on sekiz bin kişiyle savaşı geri çevirdi. Bu, askeri kariyerinin "en göze çarpan gafıydı"; Clausewitz'in küçümseyerek "stratejik manevrayla bir savaş kazanmaya girişmenin yeni yöntemi " diye tanımladığı şeyin bir örneğiydi.[62] Gustavus küçük şehirleri ele geçirerek Oder'e doğru ilerlemeye devam etti ve 3 Nisan'da Oder üzerindeki Frankfurt'a şiddetli bir şekilde saldırıp garnizonu katlederek ve Protestan vatandaşları soyarak orayı fethetti. Gustavus, kafası güvenli bir gerileme hattı konusunda meşgul bir şekilde hâlâ tedbirle ilerliyorken, imparatorluk ordusu 20 Mayıs'ta Magdeburg'u aldı. Ardından gelen yağma, onyedinci yüzyılda bile herkes tarafından biliniyordu; yaklaşık yirmi beş bin insan doğrandı ve katedral dışındaki tüm binalar yakıldı. Bu, Gustavus'un Alman Protestanlar'ın koruyucusu olma iddiası için büyük bir aksilikti ve onu harekete geçmeye zorladı. Sonunda Brandernburg seçmenini iki önemli kale olan Küstrin ve Spandau'yu hizmetine vermeye zorladı ve aşağı Oder'de garnizonları kesin olarak kurmuş olan kral, hemen batıdaki Elbe'ye geçti. Ama

(61) A.g.e., 450-72; Dodge, *Gustavus Adolphus*, 177-78.
(62) Roberts, *Gustavus*, 2:478-79; Clausewitz, *Strategische*, 29.

yine de, yol üzerinde yerleşik kamplar kurarak, temkinli bir şekilde ilerliyordu. Sıra, Havel ve Elbe arasındaki, Tilly'nin Temmuz ayında başarısız bir şekilde test ettiği bir güçlü konum olan Werben'deydi. Ama büyük bir eylem olmadı. İmparatorluk kuvvetleri İtalya'dan takviye birlikleri bekliyorlardı ve bu birlikler geldiğinde Saksonya'ya girip Seçmen John George'un kendini savunmasını talep ettiler. Bu, sonunda, Seçmen'i Gustavus'u desteklemeye zorladı.

Artık bir karar alınması yakındı. Gustavus, Saksonlar'a katılmak üzere ilerledi ve 17 Eylül 1631'de ana ordular Breitenfeld'de çarpıştı. Sakson birlikleri savaşın başlamasından kısa bir süre sonra kaçmış olsa da, Gustavus beş saatlik ağır bir savaşın sonunda büyük bir zafer kazandı. Ama savaşın sonucundan yararlanılamadı. Tilly'nin ordusunun kalıntıları geri çekilirken, hemen bir takip yapılmadı. Bunun yerine, savaştan bir hafta sonra Halle'de bir savaş konseyi mümkün olan seçenekleri tartıştı. Takip seçeneği elendi ve bu noktadan sonra tartışma, Viyana'ya karşı Bohemya Dağları'nı almaya çalışmanın mı yoksa güneybatıyı Aşağı Palatinate'ye ve Rhineland'a çevirmenin mi daha iyi olduğu üzerinde ilerledi. Viyana üzerine bir ilerleme, imparatorluk gücünün tam kalbine bir darbe indirmek olurdu, ama Gustavus, yaklaşmakta olan kışı ve arkasını sadece güçsüz Saksonlar'ın koruduğunu göz önünde bulundurarak böyle bir girişimi çok riskli buluyordu. Bu nedenle, ordusunu, aynı zamanda doğudaki Bavyeralılar ile batıdan gelebilecek olası Hapsburg birliklerinin arasında iyi bir stratejik konum sağlayan zengin bir bölgeye yerleştirerek, güneybatıya doğru ilerlemeye karar verdi. John George kuzeydeki hatlarını emniyete almak için Bohemya ve Silezya'ya bir keşif ordusu yollarken, Magdeburg yakınlarına ve Alman yol ağının merkezi olan Erfurt'a İsveç müfrezeleri yerleştirildi.[63]

Bazı eleştirmenler, Gustavus'u zaferini yeterince iyi değerlendirmediği için suçlamışlardır. Esas hedef, Ren'den, hatta Viyana'dan ziyade Tilly'nin ordusuydu. Hal böyleyken, Tilly ve başteğmeni Pappenheim, kulağı çekilmiş bir imparator olan Wallenstein'la Bohemya'da yeni bir ordu oluşturmak için alelacele bir antlaşma yapmışken, kışın yeni kuvvetler yetiştirebildiler. Ama Gustavus, güvenli bir üs kurmakla ilgileniyordu. Ren'e ilerleyip küçük Hapsburg, Bavyera ve İspanyol garnizonlarını tahliye ederek, kısa sürede Rhineland'ı kontrol altına aldı. İşleyişi hızlıydı ve kuşatma yöntemleri, biraz sıçanyolu kazmanın ve bombardımanın yanısıra, blöf ve ani saldırıların dik-

(63) Roberts, *Gustavus*, 2:539, 543-44.

kate değer bir karışımıydı. Ekim 1631'in sonuna doğru, yine gelecek yıl için hırslı bir plan yapmaktaydı. Bu sefer, "tek bir koca harekât gibi görünen, yedi ordunun Vistula'dan Brenner'e, Glogau'dan Constance Gölü'ne uzanan orak biçimli bir cephede eşgüdümlü bir şekilde eylem yapacağı" muazzam bir kuşatma yapmayı tasarladı.[64] Bohemya ve Silezya'daki Saksonlar hareketin menteşesi görevini görecekken, kralın idare ettiği ana ordu, Bavreya'yı işgal edip Viyana'ya kadar Tuna'yı takip edecekti. Diğer önemli müfrezelerin içinde, Almanya'nın kuzeybatısındaki imparatorluk kuvvetleri olacak ve diğerleri onun İsviçre ile olan muhabere hatlarını korumaya devam edecekti. Kral, emrinde Saksonlar dışında 120.000 civarında asker olacağını ve yoğun takviyelerle de, ilkbahar sonuna kadar bu sayıyı 170.000'e çıkarmayı bekliyordu. Bu sırada, her zaman tedbirli olan Gustavus, Tuna'nın kuzeyi, Lech'in doğusu ve güneydeki Alp Dağları'nın etekleri arasındaki alanı, muazzam planının bir aksilikle karşılaşması ihtimaline karşı, bir taarruzi savunma üssüne, bir *sedem belli*'ye, çevirmeye niyetlendi.[65]

Kral Mart 1632'de tekrar yola çıkarak, şiddetli bir hücumla 10 Nisan'da Bavyera'nın en batısındaki kale olan Donauwörth'ü aldı ve beş gün sonra bir taktiksel başyapıt örneği sergileyerek, direnişle karşılaşan göz alıcı bir nehir geçişiyle Lech'i geçti. Ama yine, bu çok az şeyi belirledi. Tilly ölümcül bir yara almışsa da, Bavyeralılar sadece akıntı yönünde aşağıya çekildiler ve Gustavus güçlü bir kale olan Ingolstadt'a vardığında, o kaleyi hep kullandığı yöntemlerle ele geçiremeyeceğini anladı. Vazgeçen Gustavus, Bavyera ve Swabia'da daha önemsiz fetihler yaptı ama stratejik inisiyatifi kaybetti.

Esas neden, Viyana'daki ilerlemesini sürdürmek için ihtiyaç duyduğu güce sahip olmamasıydı. Hâlâ hiç azımsanamayacak sayıda askeri vardı, ama asker toplama kuvveti azaldı ve orduları etkili eşgüdüm sağlayamayacak kadar dağılmıştı. Breitenfeld'den sonra Tilly'i ezmemesi, düşmanın yeniden toparlanmasına olanak verdi ve İsveçliler şimdi yeni ordularla karşılaşıyordu, özellikle de Wallenstein'ın şaşılacak bir hızla Moravia'da ayaklandırdığı güçlü kuvvetlerle. Dahası, kralın uç hedefleri müttefikleri alarma geçirdi. Alp Dağları geçişlerinde hâkimiyet kurma girişimleri İsveç kantonlarının arasını bozarken, Ren Nehri üzerindeki eylemleri onu, Ocak 1631'den beri en önemli mali destekçisi olan Fransa ile anlaşmazlığa soktu. Üstelik, Brandenburg ve Saksonya'nın seçmenleri, Wallenstein onlara sessizce, belki de tüm tarafların üzerinde anlaşabileceği önemli ana hedefin bu yabancı işgal-

(64) Roberts, *Essays in Swedish History*, 72-73.
(65) Roberts, *Gustavus*, 2:676-78.

ciyi Almanya'dan çıkarmak olduğunu önerdiği için kararsız kalıyorlardı.

Gustavus, Wallenstein'ı kuzey cephesini mahvederek Bavyera'ya gitmeye zorlamaya çalışmasına rağmen, düşmanı İsveç, durumundaki ana zayıflığı tam olarak anladı. Bu zayıflık, Sakson müttefikliğinde yatıyordu. Saksonya kaybedilirse, Gustavus'un İsveç'le olan muhaberatı kesilirdi ve o da buna izin veremezdi. Dolayısıyla, Wallenstein Bohemya'ya geçti, Saksonları kolayca oradan çıkardı ve sonra, şaşırtıcı bir hızla ilerleyerek güneye döndü ve Eger yakınlarında Bavyeralılar ile birleşti. İsveç'ten, Şansölye Oxenstierna, kralı, gerekirse muhaberattan yakasını kurtararak Tuna boyunca devam etmeye ikna etmeye çalıştı. Viyana üzerine ilerleme devam ettiği sürece, Kuzey Almanya'nın kaybedilmesinin önemli olmadığını söyledi. Ama Gustavus, bir kere daha bu riski almayacaktı.[66] Bavyeralılar ve Wallenstein'ın birleşmesine engel olamayan Gustavus, yerleşik bir kamp kurarak Nuremberg yakınlarına konuşlandı. Wallenstein da ardından, kralı beklemeye niyetlenerek yakınlarda bir kamp kurdu. İsveç harekât yöntemlerini çözümlemişti ve taktik sistemlerinin cephede hareket kabiliyetine, stratejik sistemlerinin ise savaşırken güvenli üs ve muhabere hatlarını korumaya dayanadığını farketti. Gustavus'la aynı şartlarla savaşmayı başaramayan Wallenstein, kimin çarpışmaya daha uzun süre dayanabileceğini görmeye niyetlendi. Her iki ordu da altı hafta boyunca birbirleriyle savaştıktan sonra açlık ve hastalıktan kıran geçiriyorken, Gustavus 3-4 Eylül'de Wallenstein'ın hatlarına umutsuz bir saldırı düzenlemeye mecbur kaldı ve ağır zararlarla mağlup oldu.

Artık kralın durumu kritik hale gelmişti. Wallenstein Protestan bölgesine tehlike teşkil edecek kadar yakındı ve Gustavus onu güneye çekmek için Viyana'ya doğru bir başka sefer başlattı. Wallenstein onu görmezden gelerek Saksonya'ya girdi, Leipzig'i aldı ve sonra ülkeyi yağmalamaya başladı. Bu, dolaylı yaklaşma stratejisinin iyi bir örneği olan, akıllıca bir hamleydi.[67] İmparatorluk kuvvetleri Viyana'yı, Gustavus'un bir Sakson başarısızlığı riski almasından çok daha iyi koruyabileceği için, Wallenstein 20 günde 270 mil katederek hızlıca kuzeye gitti. Bu, dikkate değer bir başarıydı ama Gustavus sadece on sekiz bin civarında asker getirebilmişti. Kaynak sıkıntıları ve imparatorluk akınlarına karşı garnizon ihtiyacı gücünü azalttı. En güvenilir Alman müttefiği olan Saxe-Weimarlı Dük Bernard denetimindeki bir birlik ona katıldı ama Saksonya Seçmeni ana ordusunu Torgau'ya çekmişti ve İs-

(66) A.g.e., 743-44.
(67) Basil H. Liddell Hart, *Strategy* (New York, 1962), 85.

veçliler'e katılması için kendisine yöneltilen tüm talepleri görmezden gelmişti. Bu sırada çoktan Kasım ayına girilmişti ve Wallenstein askerlerini kış için dağıtmaya niyetliydi. Gustavus, bunu fark edince saldırmaya karar verdi. "Şimdi gerçekten" dedi, "Tanrı'nın onu ellerime teslim ettiğine inanıyorum."[68] 6 Kasım 1632'de, Sakson müttefiklerinin desteği olmadan, Leipzig'in güneybatısındaki Lützen'de son savaşını yaptı. Bu, umutsuz bir vakaydı. Wallenstein'ın savaş sırasında takviye almış olmasına rağmen, Gustavus Katolik ev sahibini yendi ama süvarileriyle hücum ederken öldürüldü.

Gustavus otuz yedi yaşında hayatını kaybettiğinde başarısının doruk noktasını çoktan geride bırakmış olsa da, bu, muhteşem bir askeri kariyere layık bir sondu. Kral, Lützen'de cephede ölünce, Almanya'yı harekâtları için bir üs olarak kullanma ve kontrol etme projesi başarısız oldu. Hayatta kalıp müttefiklerinin bağlılığını elinde bulundursaydı bile, bir zafer daha elde edilmesi savaşı sonlandırmaya yetmeyecekti. Orta Avrupa'nın iletişim ve tarım kaynakları durumu, Gustavus'un imkânsız olduğunu düşündüğü büyük harekâtları mümkün kıldı. Kaynaklar peşinen teslim edilmedikçe ya da denizyoluyla taşınmadıkça, sadece birkaç bölge uzun süreler boyunca ordularını ayakta tutabilirdi ve harekât stratejik kaygılardan ziyade lojistik kaygılar tarafından belirleniyordu. Dahası, tüm hamleler yavaştı, özellikle de ağır ekipmanların deniz değil karayoluyla yer değiştirmesi gerektiğinde. Marlborough bile, bir kuşaktan daha uzun bir süre sonra, savaşlarını tek bir büyük harekâtla bitiremedi; Blenheim ya da Ramillies gibi büyük zaferleri, ertesi yıl başka bir sefer takip etti. Her ne kadar Gustavus 1630 ve 1631 yıllarında yaptığı çoklu-ordu projelerinde zaman zaman bu kısıtlamaları göz ardı etmeye çalışmışsa da, uygulamada bunlara boyun eğmek zorunda kalmıştı ve stratejisi "çağını aşmaktan çok, onun tipik bir örneğiydi."[69]

Tüm bunlara rağmen, Gustavus Otuz Yıl Savaşları'nın olağanüstü kumandanıydı. Savaşı doğru şartlar altında riske atmaya olan istekliliği ile desteklenen mevzi ve manevra stratejisi, Fransız Devrimi ve Napolyon'a kadar etkili oldu. Hedef koşulları hesaba katıldığında, Gustavus çok şey başardı. Ordusunun harekât aralığını büyük ölçüde genişletti ve 1632'de Wallenstein kendisine hareket üstünlüğü sağladıysa da, cephede hiç yenilmemişti. İdari, taktiksel ve harekâtsal uygulamaları yaygın olarak taklit edilmişti ve çağının tüm generallerinden daha çok, savaşta liderliğini içinde barındıran çeşitli öğelerde ustalaşmıştı. İradesi ve kararlılığını, bunların yapamayacağı

(68) Roberts, *Gustavus*, 2:747-48.
(69) Van Creveld, *Supplying War*, 16-17.

hiçbir şey olmadığı fikriyle beraber ordusuna aşılayıp benimseten muhteşem bir liderdi. Hatalarına rağmen, bir savaş kuramcısından ziyade uygulayıcısı olan muazzam bir komutandı; Turenne ve Montecuccoli'nin, Savoy'lu Eugene'in ve Marlborough'nun "askeri ata"sıydı. Napolyon, Gustavus'u çok kısa olan büyük generaller listesine koyarak onun değerini ve yeteneklerini kabul etmiştir.[70]

V

Avusturya Hapsburglar ordusunun korgenerali ve feldmareşali olan Raimondo Montecuccoli, 1664'teki St. Gotthard Savaşı'nın galibi, 1673'te Turenne'i alt eden manevra savaşının ustası, Hapsburg daimi ordusunun kurucularından biri olduğu öne sürülen işinin ehli bir yönetici, belki de en çok bir askeri entelektüel olarak bilinir. St. Gotthard'daki önemli zaferi, 1683'te Viyana cephesindeki Türk mağlubiyetiyle gölgede bırakıldı ve Turenne'e karşı başarısı iki yıl sonraki cansız seferi sırasında bir daha tekrarlanmadı. Bu sebeple, yönteticilikteki, teknolojideki ve taktikteki yeniliklerinin etkisi kısıtlıydı. Bir yönetici olarak Montecuccoli, Hapsburg bürokrasisinin doğuştan gelen uyuşukluğunun üstesinden hiçbir zaman gelemedi; taktikleri, zamanın tüm Batı Avrupa ordularınınki gibi, İsveç modelinden alınmıştı. Gerçek önemi ve stratejik düşünceye büyük katkısı, yazılarında görülür. Savaşın tüm yönleriyle kapsamlı bir çözümlemesini yapmaya girişen ilk modern kuramcıydı. Yazılarında "hukuk" ve "sistem" mefhumlarının hüküm süren önemini yansıtan Montecuccoli, evrensel bir paradgima aradı; bilimsel, askeri ve siyasi, deneyimden çıkarılmış her türlü bilginin, kesinlikle, Montecuccoli'nin her zaman bağlı bir evladı olarak kaldığı Katolik Kilisesi'nin çerçevesi içinde kalan bir birleşimini. Aksiyomlarının, doğru bir şekilde uygulandıklarında, harekâtların gidişatını öngörülebilir hale getirerek ölü ve yaralı sayısı ile maliyetleri azaltacağını umuyordu. Tabii ki bunun imkânsız olduğu görüldü ve kavramları, saygı duyulan bir tarihçinin sözlerine göre"bir zamanlar ihtişamlı ama artık bu ihtişamını kaybetmekte olan savaş sanatından, olabilecek en çok şeyi özütleme çabası" kadar yenilikçi olmayan, katı bir dogmatizme doğru eğilim gösterdi.[71] Buna rağmen, ölümünden hemen sonra, o da bir kısmı olmak üzere, yayımlanan yazıları,

(70) Roberts, *Essays in Swedish History*, 74.
(71) Piero Pieri, "Raimondo Montecuccoli," *Klassiker*, ed. Hahlweg, 141-43.

Machiavelli'nin zamanından Fransız Devrimi'ne ve Napolyon'a kadar, askeri konular üzerine en yaygın olarak okunan ve Frederick, Scharnhost ve hatta imparator tarafından onay alınarak alıntılanan bilimsel inceleme haline geldi.[72]

Montecuccoli'nin yazıları, manevra savaşının en başta gelen uygulayıcılarından olma ünü dolayısıyla bu kadar yaygın olarak kabul gördü. Turenne'e karşı düzenlediği seferlere büyük hayranlık duyuldu. Manevra savaşının destekçisi olmayan Clausewitz bile, bunun zaman zaman gerekli olabileceğini ve Montecuccoli'nin 1673 ve 1675 eylemlerinin "bu biçimin en dâhice örnekleri" arasında olduğunu itiraf etti.[73] Kendi döneminde Montecuccoli'ye bazen çekingen bir komutan, bir "Fabius Cunctator" olduğu eleştirileri yapıldı; ama bu tarz ithamlar onu rahatsız etmedi. Bir defa, "Herkes" diye yazdı, "bir komutan ve bir askeri eleştirmen olmak istiyor" ama iyi generaller oynak yığın görüşleriyle dikte edilmez. Aksine, "bir dizi yenilgiden sonra savaş yöntemlerini değiştirmek gerektiğini ve bu sırada bir yıpratma stratejisi benimsemeyi öğrenmek için diktatör Fabius'u incelemek" gerektiğini söylemiştir.[74] Fakat yıpratma onun tek stratejik tutumu değildi. Elverişli şartlar altında, savaşmaya oldukça istekliydi. "Savaşın çarpışmadan sürdürebileceği düşüncesi ile kendini kandıranlar var. Ama fetihler ve sonuçlar ancak çarpışma ve muharebe ile elde edilebilir ve bunun aksine inanmak bir sanrıdır" diye yazmıştır. Dahası, küçük ve kısa süreli çarpışmalar hakkında değil, çok büyük ve şiddetli savaşlar üzerine yazıyordu. Türklere karşı yaptığı harekât sırasında, acı bir şekilde çatıştığı Macar liderler tarafından çok tutulan akınlar, istilalar, pusular ve benzerleri hiç belirleyici olmadı. "Bu şekilde savaşmayı isteyen biri, gölgelere el uzatıp yakalamaya çalışır ve özü kaçırır" uyarısını yaptı. "Prensler arasında itirazı mümkün olmayan yargılar veren, savaşları bitiren ve komutanları ölümsüz hale getiren" çarpışmalar, belirleyici oldukları için, hafife alınmamalıdır.[75] Montecuccoli savaşın, sonradan Delbrück tarafından yıpratma ve yok etme olarak tanımlanan, iki kutbu olduğunun farkındaydı ve kuramlarında her ikisini de kapsamaya çalıştı.

(72) Thomas M. Barker, *The Military Intellectual and Battle* (Albany, 1975), 1-5.
(73) Carl von Clausewtiz, *On War*, çev. ve ed. Michael Howard and Peter Paret, düz. baskı (Princeton, 1984), kitap 7, bölüm 13, sayfa 542. Türkçe çeviri için, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayımcılık, 2008. (ed.n.)
(74) Raimondo Montecuccoli, "*Della guerra col Turco in Ungheria*", in *Ausgewählte Schriften*, ed. Veltzé, 2:257-59, 485-86.
(75) A.g.e., 522-23, 343-44.

Montecuccoli, 1609 yılında Emilia Romagna'da, Modenalı ufak bir soylu ailenin oğlu olarak doğdu. Askeri kariyerine on altı yaşında bir er olarak başladı ve 1632 yılında süvari yarbaylığına, 1635 yılında da albaylığa yükseldi. Otuz Yıl Savaşları'nın sonunda, general rütbesini elde etti. Çoğu önemli savaşın katılımcılarından olan Montecuccoli, Breitenfeld'de yaralanıp esir alındı; altı ay sonra serbest bırakıldı, önce 1632'de Nördlingen'de ve ardından 1636'da Wittstock'ta imparatorluk ordusunun yenilmesinin ardından geri çekilmesini telafi ederken kendini gösterdi. 1639'daki Melnik Savaşı'nı takiben artçı eylemde yaralanan Montecuccoli, yakalandı ve üç yılını bir İsveç esiri olarak Stettin'de geçirdi. İyi bir temel eğitim almıştı ve bu süre içinde, ilk iki eserini oluşturarak çalışmalarına devam etti. Serbest bırakılmasının ardından, *Generalfeldwachtmeister*'liğe terfi etti, ama kendi isteği üzerine, düklüğün papalık eyaletleriyle olan çatışmasında Modenese komutanı olmak üzere imparatorluk hizmetinden affedildi. 1643 yılında imparatorluk ordusuna geri döndü ve savaşın son yıllarında süvari önderi olarak kendini gösterdi. Vestfalya Barışı'nın ardından, bir dizi diplomatik görev gerçekleştirdi ve sonra da İskandinav Savaşı'nda (1656-1658) İsveç'e karşı Polonya'ya destek veren Avusturya yardımcı birliklerini yönetti. Bundan sonra, Macaristan'da birkaç görev aldı ve 1663 yılında Türkler taarruza geçince, birleştirilmiş bir Avusturya, imparatorluk ve Fransa ordusunun kontrolünü alarak 1 Ağustos 1664'te St. Gotthard Savaşı'nda, kendisinden daha üstün olan düşmanı yendi. Ona minnettar olan bir komutan tarafından, o zaman ordunun en yüksek rütbesi olan korgenealliğe atandı; 1668 yılında aynı zamanda *Hofkriegsrat* başkanıydı, böylece devletin en yüksek iki rütbesini elinde bulunduyordu. 1672 ve 1678 yılları arasında Fransa'ya karşı yapılan savaş sırasında, 1673 yılında Turenne'e karşı örnek bir harekât yürüttü ve 1675'te tekrar cephe komutanlığı yaptı ama bu sefer daha az başarılı oldu. Bundan sonra, eleştiriler ve bozulan sağlığı nedeniyle Avusturya'ya döndü; 1680 yılında hayatını kaybetti.[76]

Montecuccoli'nin savaş tarzı kariyeri boyunca değişti. 1648 yılına dek, kendine Baner ve Torstensson'u örnek alan, atılgan bir süvari savaşı lideriydi. Bağımsız komutayı ele geçirdikçe, daha tedbirli hale geldi. Avusturya daimi ordusunun dokuz piyade ve on süvari birliğinin yanısıra, ele geçirmesi zor olan eğitimli yedeklerden oluştuğunun tamamen farkında olarak,

(76) H. Kaufmann, "Raimondo Montecuccoli, 1609-1680" (Diss., Free Univ. Berlin, 1974), 8-28.

gücünü hep idareli kullandı. İskandinav Savaşı'nı yönettiği sırada ve savaşın kendi zorluğunun yanısıra, müttefik kuvvetlerin doğası gereği ortaya çıkan komuta zorluklarıyla da mücadele etmek zorunda olduğu Macaristan'da da böyle yaptı. Dahası, Macarlarla, özellikle de Miklos Zrinyi gibi başına buyruk ve inatçı kodamanlarla olan ilişkileri zoraki ve gergindi. Macaristan'ı yönetmenin zorlukları hakkında yazarken, Montecuccoli Macarların "dengesiz, dikkafalı, nankör,disiplinsiz ve yaygaracı" oldukları ve sıkı bir kontrole ihtiyaç duydukları sonucuna vardı.[77] Bu onun, Macar vatanseverlerinin ve generalliğini kötüleyen ve hatta manevra stratejisi için aşağılayıcı bir terim, *metodizmus*, icat eden on dokuzuncu yüzyıl tarihçilerinin antipatisini kalıcı olarak kazanmasına yol açtı.[78]

Ama genellikle Fransa'nın Napolyon'dan önceki en büyük generali olarak görülen Turenne'e karşı yürüttüğü harekâtta başarı elde etmesini sağlayan, bu stratejiydi. 1673 yılında, Turenne'in görevi imparatorluk ordusunun Ren'i geçip Alsas'ı ele geçirmesini önlemek ve Montecuccoli'nin Aşağı Ülkeler'de Hollanda ordusuyla birleşmek için kuzeye ilerlemesine engel olmaktı. Montecuccoli'nin hedefi Hollandalılar'a katılmaktı. Onu engellemeye çalışan Turenne, Ren'i geçip, Montecuccoli'nin onu önce savaş önerip sonra sıvışarak oyuna getirdiği Würzburg'a ilerledi. Main boyunca Ren'e doğru ilerledi, Turenne'in teçhizatını ele geçirdi ve Ren'in öbür tarafına doğru sahte bir saldırı düzenleyerek Fransızları Alsas'ın savunmasına hız vermeye zorladı; sadece imparatorluk ordusunun nehir mavnalarına atılıp Ren üzerinden aşağıya doğru yüzerek Hollandalılara katılmasını sağlamak için. Bunun üzerine, Turenne hâlâ Alsas'ta organize olmaya çalışırken, birleşik müttefik orduları Fransızları Hollanda'dan çıkardı. Aksine, 1675 yılında, Montecuccoli'nin dâhice hamlelerine rağmen Turenne, her ne kadar sonunda savaşta ölmesi Fransız avantajının büyük bir kısmını etkisiz bırakmış olsa da, genel olarak üstünlüğü elinde tutmayı başardı.

1675'ten itibaren, Montecuccoli'nin durumu daha da zorlaştı. *Hofkriegsrat*'ın başkanı olarak, yerleşik mahkeme bürokrasisi ve onun bitmeyen dolambaçlarıyla uğraşmak zorunda kaldı. "Bir saatte yapılabilecek ve yapılması gereken bir işi bitirmek" diye yazdı, "bu adamların bir yılını aldı."[79] Dur-

(77) Raimondo Montecuccoli, "L'Ungheria nell'anno 1677," *Ausgewählte Schriften* içinde, ed. Veltzé, 3:423-24, 450.

(78) Thomas M. Barker, "Montecuccoli as an Opponent of the Hungarians," *Armi Antiche* içinde, *Bolletino dell'Academia di S. Marciano* özel baskısı (1972), 207-21.

(79) Kaufmann, "Raimondo Montecuccoli," 30.

madan, küçük daimi ordu teşkilatını muhafaza etmek, yeni silahlar, alay silahları ve hatta deneysel çakmaklı tüfekler alabilmek için gerekli fonlar uğruna mücadele etmek zorundaydı. Ona göre, daimi ordu devletin tek garantörüydü; onun koruması altında "sanatlar ve ticaret gelişir, kuvvetler parçalandığında ise güvenlik, güç ya da onur kalmaz"dı. Ve bu, özellikle Avusturya için çok önemliydi çünkü "Avrupa'da başka hiçbir yerin bu kadar düşmanı yoktu."[80] Montecuccoli, daimi birliklerin savaşlar başlayınca acil olarak tamamlanan bir çekirdek kadro oluşumu olarak muhafaza edilmesi uygulamasına karşıydı. "Eğitimli ve hiç dağıtılmamış" uzun süreli askerlerin güvenilir bir araç oluşturduklarını; buna karşılık, yeni yetiştirilen birliklerin "tecrübesiz ve deneyimsiz rezil bir ayaktakımından, sadece lafta bir ordudan başka birşey olmadığını" belirtti.[81] Tavsiyeleri önemsenmedi. 1679'daki Nijmwegen Antlaşması'nın ardından, Avusturyalılar kuvvetlerini dağıttılar ve belirgin taktik kalitesizliklerine rağmen Türkler 1683 yılında Macaristan'daki zayıf imparatorluk ordusunu alt edip Viyana'yı kuşatmaya doğru ilerleyebildiler.[82] Kuvvetlendirilmiş ama büyük bir kale olmayan bir şehri kuşatmanın, stratejik bir hata olduğu ortaya çıktı. Lojistik kapasitelerinin olabilecek en uç noktasında çalışan Türkler, şehri alamayacak kadar güçsüzdüler ve sonunda Viyana, uluslararası bir kuvvet tarafından destek alana kadar dayanmayı başardı.[83] Kuşatma sırasında, muvazzaf askerler savunmanın belkemiğini oluşturdu ve 1683'ten sonra Avusturyalıların Türkleri Macaristan'dan atma hareketine önayak olanlar da onlardı. Montecuccoli haklıydı, ama elinden gelen her şeyi yapmış olmasına karşın, Hapsburglar'ın daimi ordu teşkilatı kayda değer ölçüde gelişme kaydetmedi. En büyük mirası, halefleri olan Lorraineli Francis, Starhembergli Rüdiger, Badenli Louis ve belki de Savoylu Eugene'e teşkil ettiği örnekte ve hepsinden çok, tüm yazılarıydı.

(80) Montecuccoli, "Della guerra col Turco," 459, 467.
(81) A.g.e., 456-57.
(82) Walter Leitsch, "Il dolce suono della pace: Der Kaiser als Vertragspartner des Königs von Polen im Jahre 1683," *Studie Austro-Polonica* 3 (1983), 163-67.
(83) Thomas M. Barker, *Double Eagle and Crescent* (Albany, 1967), 228-35.

VI

Montecuccoli'nin edebi eserleri otuz yılı kapsar ve üç ana döneme bölünebilir: 1640'tan 1642'ye kadar olan birinci dönem, 1649'dan 1654'e kadar olan ikinci dönem, ve 1665'ten 1670'e kadar olan son dönem. Birinci döneminde, *Sulle battaglie* (Savaş Üzerine) ve *Trattato della guerra* (Savaş Üzerine İnceleme) eserlerini yazdı. İkinci döneminde; matematiğe, lojistiğe, organizasyona ve tahkimata yönelik olan *Dell'arte militare* (Savaş Sanatı Üzerine) incelemesini bitirdi, ve *Sulle batteglie*'nin ikinci bir versiyonunu yazdı. Daha çok *Aforismi dell'arte bellica* (Savaş Sanatı Üzerine Aforizma) adıyla bilinen, Türklere karşı ileride düzenlenecek bir harekâta ilişkin fikirlerini içeren, en ünlü eseri olan *Della guerra col Turco in Ungheria* (Macaristan'da Türklere Karşı Savaş Üzerine) 1670 yılında tamamlandı. Her ne kadar Montecuccoli'nin metinleri el yazması halinde Viyana'daki yüksek politik ve askeri kademeler arasında dolaşmış olsa da, yaşamı süresince hiçbir eseri yayımlanmadı. Yine de, on sekizinci yüzyılın başlarında, *Della guerra col Turco in Ungheria* eseri, yer yer diğer eserlerinden alıntılarla uzatılarak; yedi İtalyanca, iki Latince, iki İspanyolca, altı Fransızca, bir Rusça, ve iki Almanca nüshası ile ona bir askeri kuramcı ünü kazandırmıştır.[84]

Montecuccoli'nin yaklaşımı tümevarımsaldı. *Trattato della guerra'nın* önsözünde "Lipsisus'un yöntemlerini izlemekten büyük keyif aldım"ve "en iyi modern yazarlar kadar önemli antik tarihçilerin de eserlerini okudum. Bunlara, on beş yıllık kesintisiz hizmetimden edindiğim tecrübelerden çıkardığım birtakım örnekleri de ekledim" demiştir. Yazarların kim olduğuna dair bir liste verilmemişse de, dikkatle dipnot koyulmuş *Della guerra con Turco in Ungheria* eseri, kaynakları arasında on beş antik, beş Ortaçağ sonları ve Rönesans, yirmi iki çağdaş ya da yakın dönem yazarının bulunduğunu gösterir. Antik yazarlar arasında, hem Yunanlılar hem Romalılar yer alır; Aeneas Tacticus, Heredot, Thucydides ve Ksenephon'un yanısıra, Sezar, Aelian, Frontinus, Polybius ve Vegetius da vardır. Commines ve Froissart gibi ortaçağ yazarlarının sadece birkaç tarihsel ayrıntı konusunda etkili olduğu, ama Machiavelli'nin yazılarının Montecuccoli'nin savaşın siyasi yanına dair düşüncelerini oldukça açık biçimde etkilediği görülür. Doğal olarak, modern yazarlar ve örnekler sıklıkla alıntılanmış fakat Montecuccoli baştan itibaren,

(84) Kurt Peball, "Raimund Fürst Montecuccoli 1609-1680," *Österreische Militärische Zeitschrift* 2 (1964), 303. Max Jähns, *Geschichte der Kriegswissenschaften* (Münih and Leipzig, 1890), 2:1162-1171 metinlerin bir özetini içerir ve Veltzé, I:xli-xc (bkz. not 51) tam bir bibliografya vardır.

atalarından daha pratik ve anlama yeteneği daha fazla olan biri olduğunu açıklamak için çok çalışmıştır. *Tratto della guerra*'da "Pek çok antik ve modern insan savaş üzerine yazmıştır. Ama çoğu, kuramın sınırlarını aşamamıştır. Her ne kadar Basta, Melzi, Rohan, La Noue gibiler ve diğerleri uygulamayı yorumlarla birleştirmiş olsalar da, çok büyük bir arazinin sadece ufak bir kısmını işleyebilmişlerdir ya da kendilerini belli eylemlerin ayrıntılarına kaptırmaksızın, sadece genellemelerle kısıtlamışlardır. Sadece genellemelerin değil de, belli eylemlerin üzerinden edinilen bilgi, başarılı bir komutanı meydana getiren şeydir. Neticede, onu oluşturan parçaları anlamadan bütünü anlamak olanaksızdır."[85] Başından sonuna dek bu yaklaşımını korudu ve aynı zamanda tüm yazılarının bir bütün olarak görülebilmesi için oldukça tutarlı bir şekilde yazdı.

Dünyaya, siyasete ve savaşa bakışı gerçekçiydi. Savaşın büyük bir kötülük olduğunu, ama doğal düzenin bir parçası olduğunu söylemiştir: "Filozoflar doğada devamlı bir savaş halinin varolup olmadığını tartışabilirler, ama devlet adamları güçlü rakip devletler arasında hiçbir zaman gerçek bir barış olamayacağından şüphe edemezler; bir taraf ya bastırmalı, ya bastırılmalıdır; ya öldürmeli ya da yok olmalıdır."[86] Ama yine de, farklı çatışma seviyeleri vardı. *Trattato della guerra* eserinde, iç ve dış savaşlar, saldırı ve savunma savaşları ile dolaylı yollarla sürdürülen düşmanlıklar arasında ayrım yapmıştı. Bir devletin yıkılabileceğine dair uyarıda bulundu ve sosyopolitik çözümlerin askeri eyleme tercih edilmesini tavsiye etti. "Eğer bir prens zorba değilse, hıyanet ve komplolar açısından güvendedir." Ve Clausewitz'in önceden habercisi gibi görünen bir formülasyonda, Montecuccoli savaşı "yabancı bir prense ya da halka karşı kuvvet ya da silah kullanılması" olarak ve savaş sanatını da önceden hazırlık gerektiren "iyi savaşma ve yenme yeteneği" olarak tanımlamıştır; ve daha önce Gian-Jacopo'nun söylemiş olduğu bir sözü tekrarlayarak, "para, para, ve yine para, savaşın anadamarıdır" demiştir. Komutanlar, konumları kadar, liderlik ve hızlı karar verebilme yeteneğini de içermesi gereken kalifikasyonları da gözönünde bulundurularak seçilmelidir. Savaş, devlet için bir ölüm kalım meselesi olduğundan, "prensler ve devletler, komutanlarına hızlı bir şekilde eyleme geçmek ve fırsatları sonuna kadar değerlendirmek için gereken serbestliği vermelidir" demiştir.[87]

(85) Montecuccoli, *Ausgewählte Schriften*, ed. Veltzé, 1:58.
(86) Montecuccoli, "Della guerra col Turco," 459-60.
(87) Raimondo Montecuccoli, "Trattato della guerra," *Ausgewählte Schriften* içinde, ed. Veltzé, 1:21, 47, 76, 89-90.

Montecuccoli'nin en sık alıntılanan sözleri, aforizmalar şeklinde daha önceki görüşleri tekrarlayan *Guerra col Turco in Ungheria* eserinde bulunur. Ona göre savaş, "tarafların birbirlerine mümkün olan her türlü yolla zarar vermeye çalıştıkları bir faaliyettir; savaşın amacı zaferdir." Savaşın doğası ve seviyesi ne olursa olsun; zafer, hazırlığa, plana ve harekâta bağlıdır. Hazırlıklar, insan gücü, malzeme ve ekonomiyi içeriyordu. Planlama, karşıt kuvvetlerin güç oranlarına, savaş alanına ve hedeflerin tüm kapsamına bağlıydı. Her koşul altında, harekâtlar gizlilik, hız ve kararlılıkla yürütülmeliydi.[88] Montecuccoli, "şeylerin düzeni" diye adlandırdığı harekât ilkelerini sonradan Frederick, Clausewitz ve Moltke'nin benimsediği formülasyonlarda ayrıntılı olarak hazırladı. Bir eyleme başlamadan önce, kişinin "konuları dikkatlice tartmasını ve sonra hızlıca uygulamasını" tavsiye etti. Buna rağmen, yüksek bir öngörülebilirlik derecesi elde edebilme girişiminin üzerinde bir iyileştirme yaparak, her etkenin önceden hesaplanabilmesinin mümkün olmadığını ve bazı konuların "kadere bırakılması gerektiğini" belirtmiştir, çünkü "her şey için kaygılanan biri hiçbir şey başaramaz; çok az şey konusunda endişeli olan biri ise kendini kandırır."[89] Montecuccoli'ye göre kusursuz komutan cengâver, sağlıklı olmalı ve askeri bir endama sahip olmalıdır. Ahlaki açıdan güçlü, sağduyulu ve hepsinden önemlisi, cesaret, dayanıklılık, enerji ve kararlılık özelliklerini içeren bir nitelik olan "nüfuz" sahibi olmalıdır; Machiavelli'nin istediği *virtù* ve Lipsius'un övdüğü *constantia* gibi.

Montecuccoli, hepsini birden bölünmez bir oluşum olarak gördüğü strateji, harekât ve taktik arasında kesin bir ayrım yapmadı. Temel prensibi her zaman bir yedek bulundurmaktı, çünkü "her kim sonunda daha fazla sağlam kuvvet kullanırsa, savaşı o kazanır." Savaş düzenlemelerinde, Gustavus'un geliştirdiği müşterek birlik sistemini kullandı, ama ana gücü ancak etkili bir savunma ile düşmanı zayıflattıktan sonra belirleyici bir karşı saldırı için kullanmayı önerirdi ve acil takip konusunda ısrarcıydı. "Bozguna uğratılmış olan ordunun kalıntıları hemen yakalanıp yok edilmelidir."[90] Bir ordunun büyüklüğünün, bir adamın rahatlıkla emredebileceği şeylerle ve lojistik sistemin dayanıklılığıyla kısıtlı olduğunu fark etti. Orduların büyüklükleri hızla artıyor olsa da –14. Louis 1672 yılında Hollanda'ya karşı 100.000 adam görevlendirdi– Montecuccoli, bir cephe ordusu için 50.000

(88) Montecuccoli, "Della guerra col Turco", 206-207.
(89) A.g.e., 253-54.
(90) Barker, *Military Intellectual*, 153-54, 162-63; Pieri, "Raimondo Montecuccoli," 140-41.

kişilik bir üst limit önerdi.[91] İdeal ordu kompozisyonuna ilişkin olarak, özellikle süvari-piyade oranı konusunda, fikirleri değişti ve süvari gücünde düzenli bir artış gösterdi. İsveç modeline uygun olarak, süvari sınıfının saldırı hedefini beğendi ve piyade sınıfının çarpışma potansiyelinin geliştirilmiş tüfekler, hafif birlik silahları ve arttırılmış mızrak oranı ile yükseltilmesi gerekiyordu.[92] Bu tarz fikirler, şüphesiz, hiç de benzersiz sayılmazdı; aslında Batı ve Orta Avrupa'daki çağdaş askeri düşünce durumunu yansıtıyordu.

Montecuccoli, bir cephe komutanı ve askeri yönetici olarak ün kazandı ve her ne kadar fazla tedbirli ve ölçülü olduğu tartışılabilirse de, belki de sadece elindeki kaynakların ne kadar kısıtlı olduğunun çok iyi farkında olmasından dolayı gerçekten en iyiler arasında yerini aldı. Buna rağmen, generealliği Folard, de Saxe ve Büyük Frederick tarafından saygıyla karşılanmıştı; Napolyon, Montecuccoli'nin 1673 harekâtını manevra stratejisinin bir başyapıtı olarak gördü.[93] Ama yine de, Montecuccoli'nin en önemli katkısı, askeri düşünce alanında oldu. Fikirleri genelde didaktik biçimde sunulsa da, aslında bir strateji öğretmeni değildi. Komuta sanatının ancak, "silâhaltında, cephede, terleyerek ve donarak"[94], uygulama ile elde edilebileceği kanaatindeydi. Dinine düşkün ve itaatkâr bir Katolik olan Montecuccoli, buna karşın, doğru uygulanırlarsa savaşı öngörülebilir sonuçlarla bilimsel bir süreç haline getirecek olan değişmez ilkeleri, deneyime dayalı araştırmayla bulmaya çalışan bir rasyonalistti. *Dell'arte militare*'nin girişinde, "Bu kısa ve öz çalışmada, hükümdar için hayati önem taşıyan tek bilimin geniş alanlarını kapsamaya çalıştım, ve her bilimin dayandığı temel kuralları keşfetmek için elimden geleni yaptım . . . ve dünya tarihinin tüm alanları üzerinde etraflıca düşünmüş biri olarak diyebilirim ki, bu kurallara uymayan tek bir dikkate değer askeri hareket dahi bulamadım." diye yazmıştır.[95] Dahası, araştırması savaş sanatının sadece mekanik yönleriyle kısıtlı değildi; ahlaki, psikolojik, sosyal ve ekonomik düşünceleri de içeriyordu.

Montecuccoli'nin yaklaşımı hem bilimsel hem hümanistti, buna ek olarak, yazılarına uzun yıllar askerlik yapmış birinin deneyimi ile az ve öz tarzını da katma avantajı vardı. Savaşı bilimsel bir girişim olarak tanımlama ve tarif etme girişimi sonuçta boşuna ise ve onu "savaş sanatı" diye nitelendirmeyi kendisi seçmişse de, yaptığı şey, her şeye rağmen önemli bir entelek-

(91) Montecuccoli, "Della guerra col Turco," 497-99.
(92) Pieri, "Raimondo Montecuccoli," 139-40.
(93) Kaufmann, "Raimondo Montecuccoli," 75-76.
(94) Montecuccoli, "Della guerra col Turco," 482.
(95) Raimondo Montecuccoli, "Dell'arte militare," *Ausgewählte Schriften* içinde, ed. Veltzé, 1:xlvi-xlvii.

tüel çabaydı. Montecuccoli'nin komutanlığı konusunda oldukça eleştirel olan bir Alman tarihçi, onu "on yedinci yüzyılın ikinci yarısının tüm askeri düşünürlerinden daha üstün" olarak tanımlamıştır ve bir başka tarihçi de "Bodin politika bilimi için ya da Bacon felsefe için ne demekse, Montecuccoli de savaş bilimi için o demektir" demiştir.[96] Belki de bu fazla iddialıdır. Ama yine de, Montecuccoli hem etkileyici bir uygulayıcı hem de hayalgücü geniş bir savaş kuramcısıydı. Kendi tecrübesini, Machiavelli ve Lipsius'un düşüncelerinin Maurice tarafından uyarlanmış ve Gustavus tarafından daha da geliştirilmiş haliyle harmanlayıp, geniş kapsamlı bir entelektüel yapı meydana getirmiştir. Askeri devrimin pek çok farklı kısmını sentezleyip, onun temel kavramlarını bir sonraki yüzyıla aktaran yazıları, modern stratejinin evrim zincirinin önemli bir halkasını oluşturur.

(96) Jähns, *Geschichte*, 2:1162; Stadelmann, *Scharnhorst*, 95-96.

KAYNAKÇA

NASSAULU MAURICE, GUSTAVUS ADOLPHUS, RAIMONDO MONTECUCCOLI VE ON YEDİNCİ YÜZYILIN "ASKERİ DEVRİMİ"

Bu makalede çözümlenen, Hollanda Ayaklanması ile başlayan, Otuz Yıl Savaşları ile devam eden ve XIV. Louis'nin Hollanda Savaşı'yla son bulan "askeri devrim", bir asırdan fazla bir süreye yayıldı. Aynı zamanda, Avrupalılar Türklere karşı savaş açmaya devam ettiler, birbirlerine karşı sayısız çatışmada yer aldılar ve her yerde daimi ordular için temel atmaya başladılar. Bu gelişmeler üzerine muazzam bir birincil ve ikincil literatür bulunur. Fakat bu makalede tartışılan üç askeri devrim öncüsüne, Maurice, Gustavus ve Montecuccoli'ye döndüğümüzde, literatürün yalnızca Flamanca, İspanyolca, İsveççe, Almanca, Fransızca ve İtalyanca dillerinde zengin olduğunu görürüz.

Bu dönemin genel bir arka planı için, başlığına rağmen ağırlıklı olarak erken modern döneme yoğunlaşan ve yararlı bir kaynakça içeren Oliver L. Spaulding, Hoffman Nickerson ve John W. Wright, *Warfare: A Study of Military Methods from the Earliest Times* (Washington, D.C., 1937) eserine başvurunuz. Hâlâ değerli olan eserler arasında Hans Delbrück'ün *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*, 4 cilt, yeni baskı (Berlin, 1962-64) eserinin ilgili ciltleri bulunur. Delbrück'ün *History of the Art of War within the Framework of Political History* (Westport, Conn., 1975-) eseri ise Walter J. Renfoe, Jr. tarafından İngilizceye çevrilme sürecindedir. Taraflı olsa da yararlı olan bir başka eser ise Eugen von Frauenholz, *Entwicklungsgeschichte des deutschen Heerwesens*, 5 cilt (Münih, 1935-41) eseridir. George Livet, *Guerre et paix de Machiavel à Hobbes* (Paris, 1972) felsefi arka planı ele alır. *Klassiker der Kriegskunst*, ed. Werner Hahlweg (Darmstadt, 1960) eserinde yer alan Piero Pieri, Jan W. Wijn ve Werner Gembruch tarafından yazılmış bölümlerde ve Victor G. Kiernan'ın, *Crisis in Europe* 1560-1660, ed. Trevor H. Aston (Londra ve New York, 1965) eserinde yer alan "Foreign Mercenaries and Absolute Monarchy" adlı açıklayıcı makalesinde de ilginç malzemeler bulunur.

İngilizcede, Aşağı Ülkeler'deki seferlerin uzun ve acı veren gidişatını ele alan hiçbir eser yoktur. F.J. G. ten Raa ve François de Bas'ın *Het Staatsche Leger 1568-1795* (Breda, 1913)'teki eserlerini tamamlayan, I. L. Uiterschout, *Geknopt overzicht van de bekangrijkste gebeurtenissen uit de nederlandsche krijgsgeschiedenis van 1568 tot heden* (The Hague, 1937) eserinde bir genel taslak bulunur. Maurice'in ilk seferlerine ilişkin standart açıklama hâlâ T. Fruin, *Tien jaren uit den 80 jarigen oorlog 1588-1598* (Leiden, 1857) eseridir. Oranjist reformları üzerine detaylı bir kaynak, kıdemli bir devlet memurunun günlüğü olan *Journaal van Anthonis Duyck, advokaaet-fiskaal van den Raad van Staate*, ed. Lodewijk Mulder, 3 cilt (The Hague, 1862-86) eseridir. Maurice'in hiçbir geniş kapsamlı biyografisi yoktur ama kuzeni William Louis, fazla vatansever bir çalışma olan Lutzen H. Wagenaar, *Het leven van Willem Lodewijk* (Amsterdam, 1904) eserinde tartışılır. Friesland seferleri için bkz. Gerrit Overdiep, *De Groningen schansenkrijg: De strategie van graaf Willem Lodewijk* (Groningen, 1970). Siyasi-idari taraf için bkz. P. F. M. Fontaine, *De Raad van Staat: Zijn taak, organisatie en werkzaamheden in de jaren 1588-1590* (Groningen, 1970). Taktik reformları ve tüfek omza hakkında fevkalade bir tartışma, J. B. Kist'in Jacob de Gheyn, *The exercise of armes for calivers, muskettes, and pikes after the Order of his Exellence Maurits Prince of Orange, Counte of Nassau* (The Hague, 1607; yeniden basım New

York, 1971) eserinin tıpkıbasım edisyonuna yazdığı sunuşta bulunur. Ayrıca, iki önemli biyografi bulunur. İlki, ne mutlu ki İngilizcede kısaltılmış bir versiyonu da (2 cilt, Cambridge, 1973) bulunan Jan den Tex, *Oldenbarneveldt*, 5 cilt (Haarlem-Groningen, 1960-72) eseridir. İspanyol görüşü ve çok daha fazlası Léon van der Essen, *Alexandre Farnèse, prince de Parme, gouverneur-général des Pays Bas, 1545-1592*, 5 cilt (Brüksel, 1933-37) eserinde tartışılır. Son olarak, yakın zamana ait metinler J. W. Smit'in, *Britain and the Netherlands*, ed. John S. Bromley ve Ernst H. Kossmann (Londra, 1960), 1:11-28'de yer alan "The Present Position of Studies regarding the Revolt of the Netherlands" makalesinde ele alınmıştır.

Nils Ahlund, *Gustav Adolf the Great* (Princeton, 1940) eserini de İsveççeden çevirmiş olan İngiliz biyografı Michael Roberts, Gustavus Adolphus'a iyi hizmet etmiştir. Gustavus Adolphus'un savaşları için standart başvuru kaynağı Generalstaben, *Sveriges Krig 1611-1632*, 5 cilt ve 2 ek cilt (Stockholm, 1936-36) eseridir. İsveç ordusuna ilişkin kısa bir işleyiş Claude Nordmann, "L'armée suédoise au XVII siècle," *Revue du Nord* 54 (1972), 133-47'de bulunur. Kralın başlıca düşmanlarının da iyi biyografları olmuştur. Tilly, oldukça faydalı ama Bavyera arşivlerini esas alan bir çalışma olan Georg Gilardone, *Tilly, der Heilige im Harnisch* (Münih, 1932)'de tartışılır. Wallenstein için en yakın zamana ait biyografi Hellmut Diwald, *Wallenstein* (Münih-Esslingen, 1969) eseridir ve Wallenstein'ın harekât maharetleri Hans Schmidt, "Wallenstein als Feldherr," *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs* 14 (1984), 241-60'ta değerlendirilir. Almanya'daki savaşım üzerine malzemeler G. Benedecke, *Germany in the Thirty Years' War* (Londra, 1978) kitabında bulunabilir. İsveç savaşım yöntemlerinin İngiliz ordusu üzerindeki etkisi üzerine bkz. Charles H. Firth, *Cromwell's Army*, 3.baskı (Londra, 1921); bu eser aynı zamanda İsveç ordusu hakkında yararlı bilgiler de içerir. Fransız ordusunun erken dönemdeki gelişimi hakkındaki en yararlı eserler hâlâ Louis André, *Michel Le Tellier er l'organisation de l'armée monarchique* (Paris, 1906; yeniden basım Cenevre, 1980) ve Léon Mention, *L'armée française de l'Ancien Régime* (Paris, 1900) eserleridir. Camille F. A. Rousset, *Historie de Louvois et de son administration politique et militaire*, 4 cilt (Paris, 1862-64) eseri de hâlâ değerli bir kaynaktır.

Montecuccoli üzerine, Cesare Campori, *Raimondo Montecuccoli, la sua famiglia e i suoi tempi* (Floransa, 1876) eseri hâlâ en iyi biyografidir. Tommaso Sandonnini, *Il Generale Raimondo Montecuccoli e la sua famiglia*, 2 cilt (Modena, 1914) eseri, şovenist bir İtalyan yorumuyla bozulmuştur. Motecuccoli'nin entelektüel gelişimi için, notlarda alıntılanan çalışmalara ek olarak, Piero Pieri, "La formazione dottrinale di Raimondo Montecuccoli," *Revue internationale d'historie militaire*, no. 10 (1951), 92-115 vardır. En ünlü savaşı, *Militärhistorische Schriftenreihe* (Viyana, 1964)'ün ilki olan Kurt Peball, *Die Schlacht bei St. Gotthard-Mogersdorf 1664* eserinde ustalıkla ele alınır. Lojistik sorunlarına ve stratejik sistemine ilişkin bir tartışma, Géza Perjés, "Army Provisioning, Logistics and Strategy in the Second Half of the 17th Century," *Acta Historica Academiae Scientiarium Hungaricae* (1970), 1-51 tarafından sunulur. Ernst Heischmann'ın daha eski olan *Die Anfänge des stehenden Heeres in Österrich* (Viyana, 1925) eseri, Philipp Hoyos, "Die kaiserliche Armee 1648-1650" *Schriftenreihe des Heeresgeschichtlichen Museums (Militärwissenschaftliches Institut) in Wien* 7 (1976), 169-232'deki ayrıntılı verilerle bütünlenmelidir. Türklere karşı cephe savunmalarının oluşturulması hakkında bkz. Gunther E. Rothenberg, *The Austrian Military Border in Croatia, 1522-1747* (Urbana, 1960) ve kuşatma ve savunma durumu için Walter Hummelberger, "Bemerkungen zur Taktik und Bewaffnung der Verteidiger Wiens 1683," *Studia Austro-Polonica* 3 (1983), 81-110'a başvurunuz.

Hapsburg mahkemeleri arasındaki karşılık yardım, Bogdan Chudoba, *Spain and the Empire* (Chicago, 1952) eserinde tartışılır. Hapsburglarla ilişkilendirilen Alman ordularının gelişimi için Curt Jany, *Geschichte der königlich-preussischen Armee*, 4 cilt (Berlin, 1938-33) eserinin ilk cildine ve F. A. Francke, *Geschichte der sächsischen Armee*, 3 cilt (Leipzig, 1885) eserine başvurunuz. Orduların ve savaş sanatının askeri devrimin sonundaki durumuna genel bir bakış, David G. Chandler, *The Art of Warfare in the Age of Marlborough* (Londra, 1976) tarafından sağlanır.

VAUBAN:
BİLİMİN SAVAŞ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Henry Guerlac

Machiavelli'nin zamanından İspanyol saltanat savaşlarının sonuna dek Avrupa'da savaşların ardı arkası kesilmemiştir. Machiavelli'yi harekete geçiren Fransız istilası (İtalya), iki yüzyıl süren uluslararası bir rekabetin başlangıcı olmuştu: Hapsburglulara karşı Valois ve Bourbonlar. Bu dönemin büyük bir kısmında saltanat mücadelelerinin yanı sıra, iç savaşlar patlak vermiş, fakat iç savaşlar saltanat savaşlarına son vereceği yerde, çoğu kez bunlarla birleşerek şiddetli bir düşmanlık dönemi yaratılmıştır. On yedinci yüzyılın sonlarına doğru iç savaşlar kısmen hafiflediğinde ve Avrupa'nın büyük devletleri en sonunda birleştiklerinde bu kez, on dördüncü Louis'nin Avrupa'ya hâkim olma arzusundan ötürü eski mücadele devam ettirildi; ancak buradaki fark şuydu: İspanya'nın hâkimiyetine son vermek için Fransa'ya yardım etmiş olan Hollanda ve İngiltere gibi yeni yükselen iki ticari güç, bu kez ona karşı birleşmişlerdi. Utrecht Barışı (1713) İngiltere'nin denizlerde hâkim olabilmesi için zemin hazırladı. Fakat Fransa'nın üstünlüğünü Avrupalı rakiplerinin arzu ettiği ölçüde azaltmadı. Fransa'nın zamanında almış olduğu en önemli yerlere dokunulmadı. Fransa'nın güvenliğini sağlayan Westphalia hükümleri de pek az bir değişikliğe uğradı ve en önemlisi, ordusu (Avrupa'nın ilk büyük milli ordusu) zayıflamış da olsa heybetinden fazla şey kaybetmemiş ve Fransa'nın, Avrupa Kıtası'nın önde gelen askeri gücü olarak saygınlığına zarar vermemişti.

Bu ordu, iki yüzyıllık askeri gelişmeyi simgeliyordu ve bu da yabana atılır bir gelişme değildi.[1] İlk olarak ordular daha büyüktü. Büyük orduların ilk kez Fransız İhtilali sırasında ortaya çıkarılmasından etkilenerek, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Avrupa ordularının devamlı bir büyüme göstermiş olduğunu unutabiliyoruz. Örneğin Richelieu, 1635'te Fransa'nın askeri gücünü 100.000 kişiye çıkardığında, bu güç son Valois kralları zamanındaki ordunun aşağı yukarı iki misline denkti; ancak Richelieu'nun ordusu da Louvois'nın XIV. Louis için kurduğu ordunun sadece dörtte biri kadardır.

Askeri örgütün bu şekilde büyümesi büyük ölçüde piyadenin önem kazanmasından ötürüdür. VIII. Charles'ın İtalya'yı istila ederken kullandığı ordudaki piyade sayısı süvarilerinin ancak iki misli kadardı; fakat on yedinci yüzyılın sonunda beş misline ulaşmıştır. Piyadenin böyle önem kazanmasını açıklamak için en çok ileri sürülen neden ateşli silahların gelişmesidir; karabinanın icadının, daha sonra çakmaklı tüfeğin geliştirilmesinin ve süngünün icat edilmesinin, piyadenin ateş gücünü büyük ölçüde arttırdığı ve dolayısıyla piyade sınıfının büyümesine neden olduğu doğrudur. Ancak bu hikâyenin sadece bir kısmıdır. Kuşatma savaşının gitgide önem kazanmasının da etkileri olmuştur. Çünkü burada piyade (gerek kuşatma kuvveti ve gerekse istihkâmları savunan kuvvetler olarak) süvarinin başaramayacağı görevler yapmaktadır.

On yedinci yüzyıldaki Avrupa orduları, çoğu yabancı olan ve gönüllü olarak askere yazılmış profesyonellerden oluşuyordu. Bir iki kez bir derebeylik kalıntısı sayılan ve daha çok alay konusu olan *arrière-ban*'a (derebeyinin sefer için o sefere mahsuben adam toplaması), müracaat edilmesinden ve XIV. Louis devrinin sonlarına doğru milis kuvvetlerini yeniden kurma deneyiminden başka Fransa'da bugünkü gibi bir askerlik hizmetine benzer bir kavram yoktu. Başka bir açıdan bakıldığında da bu 'ulusal' ordunun gerçekte ulusu temsil ettiğini söylemek mümkün değildi. Bir tarafta soylular, güzide süvari birliklerine girebilmek için birbirleriyle yarışır ve piyadenin subayları da bu kesimden temin edilirken, öbür tarafta piyade erleri toplumun en alt seviyesinden çıkmakta, mülk sahibi zengin köylüler ve burjuva sınıfının mensupları ise askere yazılmaktan kaçındıkları ve milis kuvvetine katılmaktan muaf tutuldukları için hiçbir askerlik hizmeti yapmamaktaydılar.

(1) Bu ve sonraki bölümde ağırlıklı olarak bibliyografyada sıralanan Boutaric, Camille Rousset ve Susane'nin çalışmalarından hareket ettim. Louis Andre'nin *Michel le Tellier* adlı çalışması 17. yy'daki askeri reformla ilgili en değerli ve alanında tek yapıt olduğunu kanıtladı.

Demek ki, toplumun bütün bir kesimi ülkenin askeri gücüne hiçbir katkıda bulunmuyordu. Bu kesinlikle yanlıştır. Burjuvalar piyade veya süvari olarak hizmet görmedikleri halde, Fransa'nın askeri gücüne önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bunların gerçekten kayda değer katkıları iki ana grupta toplanır. Birincisi, teknik hizmetlerde yani topçulukta, istihkamcılıkta ve bilimin savaşa uygulanmasında çok önemli katkıları vardı ve ikinci olarak da on yedinci yüzyılda aniden gelişen ve birçok ilerleme ve reformlarda imzası bulunan sivil yönetimde önde gelen kişiler olmuşlardır. Bu teknik ve örgütsel gelişmeler belki de yukarıda değinilen ilerlemenin en önemli yönleridir. Fransız ordusu her iki alandaki gelişmelerden de öncelikle yararlanmıştır.

II

XIV. Louis'nin kendisinden sonrakilere bıraktığı ordu, Valois krallarının ordusundan çok farklıydı. Örgütlenme, disiplin ve malzemelerde görülen ilerleme, on yedinci yüzyıla şekil veren büyük planlamacıların (Richelieu, Le Tellier, Louvois ve Vauban) ellerinde gelişen sivil yönetim tarafından başarılmıştır.

On yedinci yüzyıla kadar ordunun işleri hemen hemen askeriyenin kendisi tarafından yönetiliyordu ve merkezi kontrol pek azdı. Gerçi önceden kendi yüzbaşılarının komutası altında oldukça bağımsız olan piyade bölükleri birleştirilerek alaylar oluşturulmuş, bu alaylar da *colonel général de l'infanterie* rütbesindeki bir subayın emrindeki *mestre de camp*ların komutasına verilmiş ve böylece belli bir ölçüde koordinasyon sağlanmıştı. Ancak bu yüksek makamın saygınlığı ve bağımsızlığı, kralın yeni kurulan alaylar üzerindeki hâkimiyetini güçlendireceği yerde azaltıyordu. On altıncı yüzyılda süvari de kralın emrine ancak kısmen bağlıydı. Bunu bir itibar ve gelenek meselesi yapan süvari bölükleri, on yedinci yüzyıla kadar alay seviyesinde düzenlenmeyi reddetmişlerdir. En eski süvari birliklerini temsil eden seçkin jandarma birlikleri, sadece kendi yüzbaşılarının ve krala bağlı bir üstsubayın komutası altındaydılar; bu subay da çoğu zaman kralın iradesi dışında, başına buyruk bir kimseydi. II. Henri devrinden sonra hafif süvari birlikleri de piyadeninkine benzer bir *colonel général*'in emrine verildiler. Tek istisna topçulardaydı. Burada, Bureau kardeşler zamanından beri süregelen bir gelenek olarak, burjuvaların nüfuzu kuvvetliydi ve aktif idare bir *commissaire général d'artillerie*'nin elindeydi; bu kişi de genellikle orta

sınıftan biri olurdu. Ancak unvan olarak topçu sınıfındaki en yüksek rütbe topçu üstadı idi ve bu da on altıncı yüzyıldan itibaren devamlı yüksek sınıfa mensup bir kişiye verilmiştir. Dolayısıyla ordu içinde göze çarpacak şekilde bir koordinasyon eksikliği vardı. Kralın şahsı dışında, merkezi bir otorite yoktu. Topçu sınıfı dışında da yüksek rütbeli sivil memurlara rastlanmamaktadır.

Kralın iktidarını güçlendirmek için en büyük dayanağın orta sınıf mensupları olacağı yolundaki ünlü politikasını orduya uygulayan Richelieu, orduda sivil yönetimin temellerini attı. Her bölge ordusuna, savaş zamanında özel görevler için seçilmiş mahalli bir levazım müdürü atadı; *intendants d'armée*. Birliklerin maaşlarının ödenmesi, malzemelerin depo ve muhafazası gibi konulara bakacak *commissaireler* de bu müdürlere karşı sorumluydu ve nihayet Richelieu zamanında önemli bir makam olan 'Savaş Bakanlığı' kuruldu. Michel de Tellier (1643-1668) ve oğlu Marki de Louvois (1668-1691) gibi iki büyük bakan zamanında, bu makamın itibarı çok artmış ve buna ilişkin olarak sivil yönetim de daha karmaşık hale gelmiştir. Bakanın şahsı etrafında çeşitli daireleri ve arşivleri ile gerçek bir hükümet dairesi oluşturuldu. 1680 yılına gelindiğinde birbirinden ayrı beş büro kurulmuştu; her büronun başında bir *chef de bureau* bulunuyordu ve bunların da sayısız yardımcıları vardı. Müdürler, şube şefleri ve hatta birlik komutanları raporlarını ve taleplerini bu bürolara sunuyorlardı. Savaş bakanının emirleri bu bürolardan çıkıyordu; çünkü bütün önemli askeri konularda kralın en yakın danışmanı haline gelen bakanla, sadece çok önemli kişiler doğrudan görüşebiliyorlardı.

Modern standartlarla ve hatta Napoléon'un standartlarıyla ölçüldüğünde XIV. Louis devrindeki Fransız ordusunun simetrik bir şekilde örgütlenmemiş olduğu görülür. Örgütlenmede, yönetimde, askere alma işlerinde ve subaylık kurumunda pek çok hata, düzensizlik vardı. Ancak bu ordu artık, kendilerini askere yazan yüzbaşılarından veya albaylarından başka efendi tanımayan ve birbiriyle koordinasyonu sağlanmamış bir birlikler grubu olma durumundan çıkmıştı. Ordu, artık açıkça tanımlanmış bir askeri hiyerarşiye sahip olmuş ve bu hiyerarşideki yetkiler açıkça belirtilmiş; ast rütbelilerin ceza korkusu olmaksızın kralın otoritesine karşı çıkmaları ve komutanların başkaldırmaları önlenmişti. Bütün bunlar, sivil yönetimin on yedinci yüzyıldaki zorlu çabalarıyla gerçekleştirilmişti. Saraya bağlı fakat yarı bağımsız çalışan güçlü makamların çoğu ortadan kaldırılmış, diğerleri ise yola getirilmişti. Yetkileri daha açık olarak belirlemek ve çok sayıdaki mareşal ve korgeneral arasındaki devamlı rekabete son vermek ve görev

dağılımındaki belirsizliği önlemek için; generaller hiyerarşisinde de bazı reformlar gerçekleştirilmişti. İlk olarak kıdem ilkesi ortaya kondu. Geçici ve istisnai bir rütbe olan *maréchal général des armées,* yaratılarak komuta birliği mümkün kılındı ve bu rütbe ilk olarak 1660 yılında Turenne'e verildi. Bu devrede ayrıca çeşitli konularda birçok irili ufaklı reform yapıldı. Ordu içinde makam fazlalığının zararları üzerinde duruldu ve sıkı bir denetim altına alındı; makamların rüşvetle satın alınması olayına el atıldı, fakat bunun önüne geçilemedi; orduya üniforma ve disiplin sokuldu; askere alma, askerlerin yerleşim ve maaş sorunlarında olumlu gelişmeler kaydedildi.

Kuşkusuz ki ordunun yapısını düzene sokmak için gösterilen bu çabalar, diğer alanlardaki gelişmeleri yansıtıyordu. Merkezi iktidarı kuvvetlendirmek amacıyla, Fransız siyasi yaşamının her kesiminde eski geleneklerin sağlamış olduğu haklar ve bunun doğurduğu fakat uzun zamandır mevcut olduğu için düzeltilmeyen karışıklıklar, saldırılara neden olmuştu. Bu akılcı ve düzenci akım, sadece merkeziyetçilerin başvurduğu bir araç veya o günlerde revaçta olan klasisizmden esinlenen bir estetik ideal arama çabalarından ibaret değildi. Nerede olursa olsun, manasız düzensizliğe karşı çıkma fikri, esas olarak Descartes'ın matematiksel neorasyonalizm (yeni akılcılık) ve Pascal'ın ortaya attığı *esprit géométrique* kavramlarının bir ifadesiydi. Bilimsel devrim ve onun yandaşı mekanik felsefe, Fransa'da ilk olarak böyle ortaya çıkıyordu. Ve bunun sonucu, insan gücünün yerini makine alıyordu; makine, her parçası önceden belirlenmiş görevini yapan ve hiçbir hareketin israf olmadığı, hiçbir çarkın gereksiz olmadığı, sadece insan aklının ürününü değil, Tanrı'nın evrenini de simgeliyordu. Bu evrendeki çarklar, Gassendi'nin atomları veya Descartes'ın 'karşı koyulmaz güçleri', *primumi mobile* (hareketin ilk kaynağı) ise Fontenelle'nin 'ilahi saatçi'siydi. Çoğu kez makinenin on sekizinci veya on dokuzuncu yüzyılda değer kazandığından söz ederiz ancak bu tam olarak doğru değildir. Makineyi, matematiksel düşünce tarzını, on yedinci yüzyıl keşfetmiştir. On sekizinci yüzyılda bu kavrama Newtoncu bir yön verilmiş, on dokuzuncu yüzyılda ise makineden çok, güç önem kazanmıştır. Dolayısıyla Richelieu ve XIV. Louis devrinde, devrimcilerin orduyu ve sivil bürokrasiyi modernleştirme çabalarında, devlete ve orduya iyi bir makine düzeni kazandırma atılımlarında rehberleri, o devrin ruhu olan bilimsel akılcılık (rasyonalizm) olmuştur. Ancak bilimin konular üzerinde doğrudan ve başka etkileri de vardır.

III

Bilim ve savaş, her zaman çok yakın ilişki içinde olmuştur. Eski çağlarda bu ilişki, Hellen ve Roma devirlerinde, daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Bunun en klasik örneği olarak aklımıza hemen Arşimet'in Siracusa savunmasındaki katkıları gelmektedir. Batı Avrupa'nın, on ikinci yüzyıldan sonra kültürel ve ekonomik bakımdan yeniden doğuşu, bu ilişkinin tesadüfi olmadığını göstermektedir, çünkü eski savaş sanatının yeniden canlanması, eski bilim ve tekniklerin tekrar ortaya çıkması, bu konudaki gelişmelerle yakından ilgilidir.[2] Avrupa'nın ilk bilginlerinin çok azı askerdi. Fakat pek çok bilgin, bu ve daha sonraki devirlerde teknik danışman ve hatta teknisyen olarak orduda görev almıştır. Tıp ve anatomi tarihlerinde pek çok askeri cerrahın adına rastlanır; bunlardan daha kalabalık olan grup ise askeri mimari, eski ve modern topçuluk ve çeşitli makinelerin kullanılmasındaki emekleriyle, en az onlar kadar savaş sanatının ilerlemesine hizmet eden ve kuramsal bilime katkıda bulunan mühendisler veya tam anlamıyla makine ustalarıydı. Modern bilim tarihinde karşımıza çıkan ilk büyük yaratıcı deha olan Leonardo da Vinci, bu çok yönlü askeri mühendislerin ne ilki ne de sonuncusu ancak büyük olasılıkla en büyüğüdür.

On altıncı yüzyıl boyunca ve on yedinci yüzyılın büyük bir kısmında, ordunun teknik sınıfları daha henüz tam olarak gelişmemişken, İtalya, Fransa ve İngiltere'nin en büyük bilim adamlarından bir kısmı dikkatlerini, savaşın teknik yönüyle ilgili sorunlara yönelttiler. 1600 yılına gelindiğinde, subayların da teknik eğitime tabi tutularak dışarıdan gelen uzmanların takviye edilmesi gerektiği hemen herkes tarafından kabul ediliyordu. Bütün sistemli askeri öğretim projelerinde, örneğin IV. Henry'nin ve Richelieu'nün planlarında, temel bilimsel eğitime de yer verildi.[3] Pek az kimse tarafından bilinmekle beraber, Büyük Galileo subay adayları için kapsamlı bir matematik ve fizik programı hazırlamıştı. Teknik öğretim bir yana, düzenli bir askeri öğretimin on sekizinci yüzyıldan önce gerçekleştirilememesine rağmen Vauban'ın devrinde iyi subayların hemen hepsi yüzeysel de olsa teknik bilgi sahibiydiler, olmayanlarsa bunun eksikliğini hissediyorlardı. Bu durumu yaratan bilimsel gelişmeler, en iyi şekilde askeri mimari ve topçuluk alanlarında yer alan değişikliklerle açıklanabilir.

(2) Bu bölümde kendi yayımlanmamış doktara tezimden yararlandım: *Science and War in the Old Régime* (Harvard, 1941).
(3) F. Artz, *Les débuts de l'éducation technique en France, 1500-1700* (Paris, 1938, s. 38-43.

Machiavelli devrindeki İtalyan savaşlarını izleyen yüzyılda, askeri mimari sanatı veya bilimi köklü bir devrim geçirdi. Fransız topçusu (ilk etkin kuşatma topunu kullanarak) İtalyan şehirlerini çevreleyen yüksek duvarlı Ortaçağ kalelerini inanılmaz bir kolaylıkla yıkmıştı. İtalyanlar ise buna yeni bir kale tipi icat ederek yanıt verdiler ki, bu kale tipi daha sonraki eklemelerle on dokuzuncu yüzyıla kadar Avrupa'da yaygın olarak kullanılmıştır. En büyük özelliği şekliydi: Bu şekil, saldırganları iki ateş altına alabilecek biçimde her köşesine tabyalar yerleştirilmiş bir çokgendi. Daha sonraları İtalyan mühendisleri tarafından geliştirilen bu kaleler üç ana bölümden oluşuyordu: siper yeri olan kalın ve alçak bir sur, geniş bir hendek ve arazi seviyesine kadar eğimli inen bir dış sur veya sahra şevi.

Bu kalelerin tasarlanması önemli ölçüde matematik ve mimari bilgi gerektiren bir sanat haline geldi. Bazı birinci sınıf bilim adamları uygulamalı bilimlerin bu dalında uzmanlaştılar. İtalyan matematikçisi Tartaglia ve büyük Hollandalı bilgin Simon Stevin birer mühendis olarak, matematik ve mekanik bilimlerine olan katkılarından ötürü bugün ne kadar tanınıyorlarsa, o zaman da o kadar ünlüydüler. Galileo bile Padua'da istihkam dersi vermiştir.[4]

İtalyan mühendislerinin yeteneklerini fark eden Fransa Kralı I. François, bunlardan birkaçını hizmetine alarak V. Charles tehlikesine karşı kuzey ve doğu sınırlarını tahkim etmek amacıyla giriştiği istihkam işlerinde kullandı. Bu inşaat işleri IV. Henri döneminde de sürdürüldü, fakat iç savaşların patlak vermesiyle yarıda kaldı. IV. Henri ve Sully devrinde bu inşaatlara tekrar devam edildiği zaman Hollandalılar, İtalyanlarla bu konuda yarışır hale gelmeye başlamışlar ve Errard de Bar-le-duc gibi Fransız mühendisler de yabancıları aratmayacak kadar ilerlemişlerdi.[5]

Errard, Fransız tahkimat ekolünün gerçek kurucusudur ve bu ekolün onun *Fortification réduicte en art* adlı eserinin (1594) yayımlandığı tarihte başladığı söylenebilir. On yedinci yüzyıl boyunca kimisi asker, kimisi sivil değerli birçok bilim adamından yetenekli mühendisler yetişmiştir. Siviller arasında büyük matematikçi Gerard Desargues, çok yönlü bir bilim adamı olan Pierre Petit, astronomi ve fizik bilgini Jean Richer sayılabilir. Tahkimat kuramlarının geliştirilmesinde Vauban'ın ilham kaynağı ve hatta üstadı Kont de Pagan olmuştur.

(4) J. J. Fahie, "The Scientific works of Galileo", *Studies in the History and Method of Science*, içinde Charles Singer, ed. (1921), II, s. 217.
(5) Lieuntenant Colonel Augoyat, *Aperçu historique sur les fortifications*, I, 13-21.

Blaise de Pagan (1604 - 1665) bir kuramcı olup, mühendislik deneyimi yoktur. Bilindiği kadarıyla fiili olarak önemli bir inşaatın başında bulunmamıştır. Mühendislik alanında, gerçeğin aksine, bilim alanında olduğu gibi mühendislik alanında da bütün katkıları masa başında olmuştur. Ancak Fransızların on yedinci yüzyılın sonlarına doğru inşa ettikleri kale tipleri üzerinde bazı önemli reformlar yapmayı da başarmıştır. Vauban'ın ünlü 'ilk sistemi', gerçekte Pagan'ın stilinin ufak eklerle geliştirilmiş ve değişik arazi koşullarına uyacak şekilde esneklik kazandırılmış bir modelinden başka bir şey değildir. Pagan'ın temel fikirleri *Les Fortifications du comte de Pagan* (1645) adlı eserinde özetlenmiştir. Bütün fikirlerinde tek bir nokta göz önünde tutulmuştur: gerek hücum ve gerekse savunmada topun daha etkin olması. Pagan'a göre tabyalar, kale planının en önemli kısmını oluşturuyordu, bunların konumu ve şekilleri ise kendi bulmuş olduğu basit geometri kurallarının yardımıyla saptanıyordu.

Bilimdeki gelişmelerle askeri ihtiyaçlar arasındaki karşılıklı ilişkiler, topçuluğun 16. ve 17. yüzyıllardaki gelişmesinde de görülür. Şimdi kimya tarihinin klasiklerinden biri olarak kabul edilen Biringuccio'nun *De la pirotechnia*'sı (1540) uzun zaman askeri fişekçilik, barutun hazırlanması ve top metalürjisi gibi konularda temel el kitabı olmuştur. Sınır balistiği kavramı da modern dinamiğin kurucularından Niccolo Tartaglia ve Galileo tarafından geliştirilmiştir. Belki de temel balistik sorununun çözümlenmesi, modern fiziğin temelini attı, demek pek yanlış olmayacaktır. Tartaglia'nın ateş açısı ile mermi mesafesi arasındaki ilişki konusunda yaptığı deneyler, Aristoteles'in dinamik kavramlarını eleştirmesine yol açmıştır. Azami menzil açısının 45° olduğu şeklinde bulduğu sonuçlar, topçu gönye veya açı ölçerlerinin yaygın olarak kullanılmasına yol açtı. Fakat mermi yolunun, hava direnci gibi unsurları bir tarafa bırakan ideal durumda, parabolik olması yolundaki temel buluş Galileo'ya aittir. Bu buluşu, bundan önceki üç büyük dinamik buluşu sayesinde mümkün olmuştur: Onun, balistik araştırmalar sırasında bulduğu yasaları sayesinde kendisinden sonrakiler klasik fiziğin yapısını kurmuşlardır.

On yedinci yüzyılın sonuna gelindiğinde 'Yeni Öğretim'de kaydedilen ilerlemeler, teknik askeri öğretim konusunda ilk deneyimlerin gerçekleştirilmesini, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin bilimi himaye etmelerini sağladı. II. Charles devrinde Londra'da *Royal Society of London* kuruldu ve dört yıl sonra da Colbert'in teşviki ile Fransa'da *Académie Royale des Sciences* doğdu. Kuruldukları günden itibaren kendilerini 'yararlı bilgilere' adayan

bu her iki örgütte de ordu ve donanma için acil veya potansiyel değeri olan birçok araştırma yapılmıştır. Balistik araştırmalar, darbe ve geri tepme konusunda etütler, barutun özelliklerine ilişkin incelemeler, denizde boylamın saptanabilmesi yolunda araştırmalar... Her iki ülkede de bu akademilerin en çalışkan üyeleri arasında karacı ve denizci subaylar bulunuyordu. Fransa'da silahlı kuvvetlerle ilgili teknik konularda özellikle bilim adamlarının görüşlerine sık sık başvuruluyordu. Colbert'in denetimi altında *Académie des Sciences*'a bağlı bilim adamları, Colbert'in 'denizlerde genişleme' programının bir bölümü olarak çok etraflı kıyı ve jeodetik (arz sınırlarının ölçülmesi) araştırmalarına giriştiler ve belki en önemlisi bilimsel haritacılığın temellerini attılar, böylece bir sonraki yüzyılda Cassini'nin ünlü Fransa haritasının tamamlanmasıyla, ilk defa bir ordu, savunmakla görevli olduğu ülkenin kusursuz bir topografik haritasına kavuşuyordu.

IV

Şayet bu gelişmelerin on altıncı ve on yedinci yüzyıldaki askeri literatüre nasıl yansıdığını sorarsak, bunun yanıtı gayet basittir: Bir konuda pek çok şey yazılmışsa da genel olarak, içerik bakımından fazla bir şey yoktur. Askeri kuramların temel noktalarında hâlâ eskinin hükmü sürüyordu. Vegetius ve Frontinus'tan bir türlü vazgeçilemiyordu ve yüzyılın en popüler kitabı olan Henri de Rohan'ın *Parfait Capitaine*'i Caesar'ın *Gallic Wars* (Gal Savaşları) eserinin bir uyarlamasıydı.

Kuşkusuz savaş sanatı ile ilgili en önemli eserler şu sınıfta toplanıyordu: uluslararası hukuk alanındaki öncü çalışmalar ve askeri teknolojideki öncü çalışmalar. Machiavelli, kuralları olmayan savaş döneminin kuramcısıydı, fakat on yedinci yüzyılın sonlarına doğru etkisi zayıflamaya yüz tutmuştu. Büyük bir ihtimalle Machiavelli'nin son öğrencisi Francis Bacon olmuştur, çünkü onun *Essays* (Denemeler)'inden günümüze kadar savaşların kurallara bağlı olmamasını, savaşın sınırı olmayacağını savunan başka bir eser bulmak hayli güçtür. Ancak Bacon'ın zamanında yer yer tepkiler oluşmaya başlamıştı. Grotius gibi kişiler, uluslararası anarşi ve sınırsız tahribe karşı açılan savaşın ön saflarındaydılar. Uluslararası hukukun kurucuları olan bu kişiler, doğa yasasında uluslar yasası için bir hüküm bulduklarını söylüyorlardı ve Talleyrand'ın Napoléon'a sert bir dille belirttiği gibi; ana ilkeleri ulusların barış zamanında birbirlerinin yararına çalışmaları, savaş zamanında ise, birbirlerine mümkün olduğu kadar az zarar vermeleriydi.

Bu iyimser kuramların, savaşın gerçekleri üzerinde fazla etkili olmadığını ileri sürmek ve Albert Sorel'in Eski Rejim devrindeki uluslararası ahlâk ve tutum ile ilgili karamsar görüşüne katılmak kolaydır. Aslında uluslararası hukuk kuralları, on yedinci yüzyılın sonlarına doğru savaşın usulleri ve tarzı üzerinde yadsınamayacak ölçüde etkili olmuşlardır.[6] Bunlar siyasete ahlâk kavramını getiremedilerse de savaş uygulamalarını, bazı ufak kurallar ve yasaklarla sınırlayarak, on sekizinci yüzyıldaki savaşların daha insani ve kurallar çerçevesinde yapılmasına katkıda bulunmuşlardır. Karşılıklı savaş halinde bulunan komutanlar bu kuralları bilmekte ve genellikle de bunlara uymaktadırlar. Buna örnek olarak esirlere yapılan muamele ve esirlerin takası ile ilgili talimatlar; zehir gibi bazı tahrip vasıtaları kullanmanın yasaklanması; sivillere yapılacak muamele ile ilgili kurallar; müzakere ve barış yapılması ve düşman toprağında tehlikesiz seyahat olanakları ile ilgili kurallar veya zapt edilmiş toprakları vergiye bağlama veya yağmalama ile ilgili kurallar ve kuşatmaya son verme usulleri ile ilgili kurallar sayılabilir. Bütün amaç, savaş zamanında fertlerin ve özel mülkün korunması, böylece savaşın olumsuzluklarının hafifletilmesiydi.

İkinci sınıfta, yani askeri teknoloji konusundaki kitaplar arasında ise en çok itibar gören ve etkileyici olanlar, XIV. Louis devrinin büyük askeri mühendisi Sébastien le Prestre de Vauban'ın eserleri olmuştur. On sekizinci yüzyılda nüfuzu çok kuvvetliydi ve Napoléon devrinden sonra bile itibarı fazla azalmamıştır.[7] Ancak Vauban'ın on sekizinci yüzyıla bıraktığı eserleri çok az olup, bunlar ihtisas konularında yazılmış topu topu kuşatma sanatı üzerine bir eser, kale savunmaları ile ilgili bir çalışma ve mayınlarla ilgili kısa bir çalışmadan ibarettir.[8] Askeri mimari üzerine hiçbir şey yayımlamamış ve genel olarak stratejiye veya savaş sanatına sistemli bir katkıda bulunmamıştır ancak bütün bu konularda etkisi hissedilmektedir. Bu ise bir kısım öğrencilerinin yazıları ve gayretleri ile yaptıklarının sonradan yo-

(6) Bu nosyon Hoffman Nickerson tarafından vurgulandı, *The Armed Horde 1793-1939* (New York, 1940), s. 34-40.

(7) Asilzadelik eğitimi üzerine yazan bir 18. yy. yazarı, bir öğrencisinin bilmesi gereken en önemli beş yazarı öneriyor: Rohan, Santa Cruz, Feuquiéres, Montecuccoli ve Vauban bkz. Chevalier de Brucourt, *Essai sur l'éducation de la noblesse nouvelle édition corrigée et augmentée.* (Paris, 1748), II, 262-263.

(8) Yaşamı boyunca yönetimsel sorunlar üzerine yayımlanan çalışmaları iki taneydi. Bunlar *Directeur général des fortifications* (The Hague, 1685, Paris'teki yeni basım, 1725), *Dixme Royale* (The Hague [?], 1707). Ölümünden önce tahlimat metotlarının yorumlanması anlamına gelen pek çok sahte metin ortaya çıkmıştı. 18. yy'daki en bilinen üç incelemesi şu başlıkla düzenli bir şekilde birleştirilerek ilk kez yayımlandı: *Traité de l'attaque et de la défense des places suivi d'un traité des mines* (The Hague, 1737). Bu çalışma, 1742'de yeniden yayımlandı ve bir sonraki baskısı 1771'de yapıldı. *Traité de la défense des places* 1769'da Paris'te Jombert tarafından ayrı şekilde yayımlandı. Dikkatlice hazırlanan baskılar 1795'e kadar yayımlanmadı. Bkz. Bibliyografya.

rumlanması gibi kapalı ve dolaylı bir şekilde olmuştur. Ancak bu yoldan, Vauban'ın fikir ve katkılarından çoğu yanlış anlaşılmış ve saptırılmış, yaptıklarının büyük bir kısmı uzun zaman ortaya çıkmamıştır. Vauban'ın mektuplarının ve notlarının önemli bir bölümü ancak on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki bilim adamlarının sayesinde basılabilmiştir ve bugün onun yaptıklarını on sekizinci yüzyıldaki hayranlarından daha iyi anlayabiliyoruz. Modern çalışmaların ışığında, Vauban'ın çalışmaları öneminden kaybedeceği yerde aksine değer kazanmıştır. Vauban efsanesinin böylece açıklanmasından ve belgelenmesinden, birçok önemli hususların da düzeltilmesinden sonra sıra, bu efsanenin nasıl oluştuğuna geldi.

V

Vauban efsanesi, bazı açıklamaları gerektirir. Ne kadar yetenekli ve mesleğine bağlı olursa olsun, basit bir mühendis bu kadar kısa zamanda milli kahraman düzeyine neden çıkarılmıştır? Neden, kuşatmalar ve kale savunmaları konusunda yazdığı eserler onu, en etkili askeri yazarlardan biri yapmaya yetmiştir?

Yanıtı uzakta aramamak gerek; Vauban'ın eserleri on sekizinci yüzyıl savaşlarının en önemli olmasa bile, çok önemli sayılan bir yönü konusunda yazılmış birer ders kitabı niteliğindeydi. On yedinci yüzyıl sonları ve on sekizinci yüzyıl boyunca yapılan savaşlar, göründüğü kadarıyla bir türlü sona ermeyen bir kuşatmalar zincirinden ibaretti. Kuşatmalar her zaman bir seferin en önemli harekâtıydı: Esas hedef, bir düşman kalesinin alınması olmadığı zaman, düşman topraklarının istila edilmesi için ilk aşama muhakkak kuşatma oluyordu. Kuşatmalar meydan muharebelerinden daha sık yapılıyor ve muharebeden kaçınıldığı yerde kuşatma başlıyordu. Muharebeler ise çoğu kez ya kuşatma altındaki bir kaleyi kurtarmak ya da bunu engellemek amacıyla yapılıyordu. Birkaç istisna dışında bütün komutanların stratejileri kuşatma savaşının kuralları ile sınırlıydı. Kuşatma stratejisinin öncelik kazandığı bu devirde, Vauban'ın eserleri zorunlu bir ihtiyaca yanıt veriyordu ve dolayısıyla Vauban, gayet nüfuzlu bir isim olup çıkmıştı.

Ancak Vauban'ın adı etrafında oluşan bu itibarın tamamı da bu teknik yazılarından ötürü değildir. Kişiliği, uzun yıllar bir aydın olarak devlete hizmet etmiş olması, kendi ihtisası dışında da askeri ilerlemelere çeşitli katkılarda bulunmuş olması, toplumun refahı konusundaki liberal ve insancıl görüşleri dolayısıyla birçok kişi tarafından seviliyor ve sayılıyordu.

Başından beri Vauban, kamu hizmetinde çalışan bir kişi olarak hayranlık uyandırmıştı. Mütevazı geçmişi, çalışkanlığı ve dürüstlüğü, şahsi cesareti ve devlete olan bağlılığıyla Roma Cumhuriyeti devrinden kalma bir hizmetkârı hatırlatıyordu. Gerçekten de Fontenelle ünlü *éloge*'sinde onu, sanki "XIV. Louis devrinin, cumhuriyetin en iyi günlerinden çalmış olduğu bir Romalı" olarak tasvir etmektedir. Voltaire'e göre o, vatandaşların en mükemmeliydi: 'Romalı' lakabıyla yetinmeyen Saint Simon ona modern anlamıyla ilk kez kullanılan *patriote* (vatanperver) kelimesini yakıştırmıştır.[9] Saygı duyulan bir memur, örgütlenme alanında bir deha ve aydın bir devrimci olarak Vauban'ın kişiliğinde, yeni milli devleti oluşturmak için birçok kişinin nitelikleri toplanmış gibiydi.

Ayrıca, Vauban'ın teknik bilgisi, uygulamalı matematikteki yeteneği; düzen aşkı ve *Académie des Sciences*'teki üyeliği, bilimsel bilginin devletin refahı açısından kazandığı önemi simgeliyordu. Kartezyen (Descartes) mantığı, gerek savaş, gerekse barışta uygulamalı bilimin toplumdaki yeri, o devirde hâkim olan *ésprit géométrique* kavramı; bütün bunlar onda birleşmişti ve çizdiği kalelerin olağanüstü hatlarında da görülebiliyordu.

VI

Vauban'ın meslek hayatı o kadar uzun ve dolu geçmiştir ki, böyle bir denemede ancak özetlemekle yetinmemiz gerekir. XIV. Louis'nin bakanlarından veya subaylarından onunki kadar uzun ve aktif meslek hayatı olan hemen hemen yoktur. Kraliyet hizmetine, Mazarin zamanında ve henüz yirmi yaşlarında girmiş ve yetmiş üç yaşında ölümünden birkaç ay öncesine kadar da sahasında aktif kalmıştır. Bu yarım yüzyıllık emek süresinde, aşağı yukarı elli kadar kuşatma yönetmiş, yüzden fazla kale ve liman tesisinin planlarını çizmiştir.

Morvan'da hali vakti yerinde bir noterken; on altıncı yüzyılın ortalarında, aynı yörede küçük bir tımar da edinen bir babanın oğlu olarak, burjuva ile alt tabaka soyluları arasındaki belirsiz kesimden geliyordu. 1633 yılında Saint Léger'de doğdu, Semuren-Auxois'de mükemmel sayılamayacak bir öğrenim gördü -biraz tarih, biraz matematik ve çizim- ve 1651 yılında 17

(9) Vauban, *Lettres intimes inédites adressées au Marquis de Puyzieulx (1699-1705). Introduction et notes de Hyrvoix de Landosle* (Paris, 1924), s. 16-17.

yaşındayken, o sıralarda krala isyan etmiş olan Condé'nin birliklerine subay adayı olarak katıldı. Condé'ye tanınan aftan yararlanarak, 1653 yılında kraliyet hizmetine girdi ve Fransa'nın bir numaralı askeri mühendisi olarak kabul edilen, fakat orta yetenekli bir kişi olan *Şövalye de Clerville*'nin emrinde görev yaparak sivrildi. İki yıl sonra *ingénieur ordinaire du roi* unvanını aldı; kısa bir süre sonra da Maréchal de la Ferte'nin alayında bir piyade bölüğünün komutanlığına getirildi; ancak bu ikinci görev sadece bir rütbe olup, aktif bir yönü yoktu.

İspanya savaşına ara verildiği 1659 yılı ile XIV. Louis'nin fetih seferine çıktığı 1667 yılı arasındaki dönemde Vauban, Clerville'nin emrinde, ülkedeki çeşitli tahkimatları tamir ve tadil etmekle uğraştı.

1667 yılında XIV. Louis Hollanda'ya saldırdı. Kısa süren bu savaş esnasında Vauban, kuşatma ustası olarak o kadar sivrildi ki, Vauban'ın Clerville'den daha üstün olduğunun farkına varan Louvois ona *commisaire général* rütbesini vererek kendi bakanlığındaki istihkam işlerinin başına getirdi. Bu savaş sonunda kazanılan yerler, Vauban'ın büyük inşaat programına başlamasına neden oldu. Hainaut ve Flanders'ta önemli şehirler ele geçirilmişti; bunlar Fransa'nın yayılma planındaki ileri uçları oluşturuyordu: Bergues, Furnes, Tournai ve Lille. Bu yerler ve diğer önemli birçok mevzi, Vauban'ın aşağıda değinilecek olan 'ilk sistemi'ne göre tahkim edildi.

İşte Vauban'ın XIV. Louis hizmetindeki durmak bilmeyen çalışma temposu böyleydi: barış zamanında devamlı denetim; tamirat ve yeni inşaat çalışmaları; savaş zamanında yeni kuşatmalar ve yeni fetihler; sonra barış zamanında yeniden inşaat işleri. Bu görevleri yaparken Vauban, öldüğü yıla kadar, Fransa'nın bir ucundan öbür ucuna, önceleri at sırtında ve daha sonra ise atların çektiği ünlü tahtırevanında dolaşmış durmuştur. Bu süre içinde istirahat ettiği zamanlar pek azdır. Karısına ve 1675'te aldığı çiftliğe pek az zaman ayırmış, Paris veya Versailles'a geldiği zamanlarda ise mümkün olduğu kadar az kalıp, saraya bile pek uğramamıştır. Günlerinin ve gecelerinin büyük kısmını hudut köylerindeki han odalarında, medeniyet ve gösterişten uzak, bitmek tükenmek bilmeyen görevlerini yerine getirerek geçirmiştir. İstihkam işlerinden ayırabildiği ender zamanlarını ise resmi yazışmalara ve teknik yazılara ayırmıştır. Louvois ile devamlı temas halinde olmuş, ona sık sık sert bir dille yazılmış mektup ve raporlar yollamıştır. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Vauban, bir de kendi ihtisasıyla ancak dolaylı ilgisi olan çeşitli sivil ve askeri sorunlarla ilgilenmiştir. Bunların bir

kısmından mektuplarında söz etmiştir, diğerleri hakkındaki görüşleri ise on iki ciltlik *Oisivetés* adlı eserini oluşturan uzun anılarında yer alır.

Bu anılar, çok farklı konuları işler. Bazıları tekniktir, bazıları ise değildir. Ancak neredeyse hepsinde Voltaire'nin kendisiyle ilgili tanımını haklı çıkarır: "O, her zaman yararlı bazen uygulanabilir ama hep ilginç konularla uğraşan bir adam!"[10] Askerlikle ilgili ve denizcilik konularındaki tartışmalarının veya iç bölgelerdeki su yollarına ve Languedoc Kanalı'na ilişkin raporlarının yanı sıra, bir ağaçlandırma programı olmasının gereğine değinmiş, Amerika'daki Fransız kolonilerinin durumunu geliştirmek için ele alınabilecek yöntemler üzerinde durmuş, Nant Fermanı'nın feshiyle ortaya çıkan kötü sonuçları eleştirmiş ve –bir anlamda Napoléon tarafından verilmeye başlanan şeref nişanı (Legion of Honor) ima ediliyor– doğuştan gelen anlamsız soyluluk yerine bütün sınıflara açık ve liyakate dayalı bir soyluluk kurumu yaratılmasının faydaları üzerine yazılar yazmıştır.

Oisivetés (Aylaklıklar) Vauban'ın eseri için gerçekten uygun bir addır. Bu eserin bölümleri değişik tarihlerde, garip yerlerde ve olmayacak saatlerde yazılmıştı. Bunlar çoğu kez Vauban'ın Fransa'nın çeşitli yörelerindeki gezileri sırasında tutulmuş notlar ve gözlemlerden ibarettir. Bu yazıların ortak noktası ise Vauban'ın bilimsellik ruhunu açığa çıkarmaları ve insancıl bir görüş açısından yazılmış olmalarıdır. Vauban'ın meslek hayatı ve yazıları, bu bölümde daha önce de belirtilen ve on yedinci yüzyılın bilimsel rasyonalizminin (akılcılık), reform hareketlerinin kaynağı olduğu tezini doğrulamaktadır. Vauban'ın fikirleri, kendi deneyimlerine ve kişisel gözlemlerine dayanır. Mesleği dolayısıyla devamlı seyahat etmesi ona, ülkesini tanıma ve bu ülkenin ihtiyaçlarını yakından görme bakımından bulunmaz bir fırsat vermiştir. Geniş merakı ve uyanıklığı sayesinde, bir koleksiyoncu gibi çalıştığı bölgelerin ekonomik ve sosyal durumlarında gördüğü gerçekleri toplamış; mümkün olduğu nispette de gözlemlerini bilimsel bir şekilde niceleştirmiştir.

Bu gibi noktaların ışığında Vauban'a bilim adamlığının mı, yoksa biraz matematik ve mekanik bilgisi olan bir asker ve inşaat ustalığının mı yakıştırılacağı sorusuna yanıt verebiliyoruz. 1699'da ona tanınan *Académie des sciences* üyeliği sadece kamu yararına çalışan bir kişiyi onurlandırmak için mi verilmişti ve Fontenelle ölümsüz *éloges* (methiyeler)'larından birini sırf bu nedenle mi Vauban'a adamıştı?

(10) Voltaire, *Le siècle de Louis XIV*, Böl. XXI.

Vauban'ın başarıları, uygulamalı bilimlerde ve uygulamalı basit matematikte olmuştur. Kendisinden sonra gördüğümüz Fransız askeri mühendisi olan Lazare Carnot gibi tanınmış bir matematik veya fizik bilgini değildi. Ne Carnot'un çağdaşlarından Coulomb gibi makine mühendisliği alanında büyük kuramlar geliştirmiş ne de Cugnot gibi buharlı bir araç icat etmiştir. Kale planları çizmekten ki -tamamen bilimsel bir uğraş olduğu söylenemez- başka tek katkısı set (su veya toprak akmasını önleyen setler) hesapları üzerine deneysel bir çalışmasıdır.[11] Vauban'ın bilime getirdiği en önemli yenilik ise kantitatif yöntemleri (İngiliz çağdaşlarından başka) diğer bilim adamlarının ciddi olarak yönelmedikleri sahalara uygulamaya çalışması olmuştur. Gerçekte de Robert Hooke ile birlikte, sistematik meteoroloji biliminin kurucularından birisidir, öte yandan da onu John Graunt ve Sir William Petty gibi isimlerin yanında, istatistik alanındaki öncülerden biri olarak görüyoruz.[12] İstatistiğe olan ilgisi, yazmış olduğu askeri ve mühendislik ile ilgili raporlardan da yansımaktadır. Bu raporların birçoğu konu ile ilgili olmadığı halde Fransa'nın çeşitli bölgelerine ait nüfus, zenginlik, doğal ve diğer kaynaklarıyla ilgili bir yığın bilgi ile doludur.

Çok sıkı bir şekilde çalıştırdığı astlarından da aynı araştırmaları yapmalarını bekliyordu. Bir süre Dunkirk'ten Ypres'e kadar olan kuzeybatı sınırındaki tahkimatların sorumlusu olan Hue de Caligny'ye yazdığı bir mektupta o bölgeden gelen raporlardaki bilgi eksikliğinden ötürü ne kadar öfkelendiğini ifade etmektedir. Bu mektupta Caligny'den bölgenin bir haritası su yolları, ormanlar ve ağaç kesim zamanları hakkında ayrıntılı bir rapor, yaş grubu, cinsiyet, meslek ve rütbeye göre sınıflandırılmış bölge nüfusuna ilişkin ayrıntılı istatistiki bilgiler talep etmiştir. Ek olarak Caligny, bölgedeki iktisadi hayat ile ilgili toplayabildiği bütün bilgileri de gönderecekti.[13] İşte Vauban ordu mühendisliği çalışmalarının yan ürünü olarak ve binbir sıkıntıyla topladığı bu tip bilgiler ile askeri konularda uyguladığı yöntemleri, aynı düzen ve mantık ilkesini sivil konularda da uygulamak istiyordu.

(11) A. Wolf, *History of Science, Technology and Philosophy in the Eighteenth Century (1939)*, s. 531-532; *Bernard Forest de Bélidor, La Science des Ingénieurs* (1739), Kitap I, s. 67-79.

(12) Meteorolojideki duruma öncülük etme hakkı, *Académies des Sciences*'te sunduğu yağış miktarı üzerine raporuna dayanır. *Bélidor, op. cit.* Kitap IV, s. 87-88.

(13) Georges Michel, *Histoire de Vauban* (1879), s. 447-451.

VII

Vauban, kendi yüzyılındaki askeri devrimcilerin en sebatkârlarından biri olmuştur. Mektupları ve *Oisivetés*'i çeşitli önerilerle doludur. Askeri örgütlenme ve askeri teknoloji konusunda Vauban'ın elini uzatmadığı bir sorun veya projeyle çıkmadığı konu hemen hemen yok gibidir.[14]

Emrindeki mühendislerin (istihkâmcılar) kendi subayları ve birlikleriyle ve kendilerine özgü bir üniforma içinde ordunun düzenli bir sınıfı olarak ortaya çıktığını görmek en büyük arzusuydu ve meslek hayatı boyunca bunun için uğraşmışsa da pek az başarı elde edebilmiştir.[15] Ancak bu konudaki önerileri ve teknik sınıfların bilimsel eğitime tabi tutulması için gösterdiği gayretler bir sonraki yüzyılda meyve vermiştir. XIV. Louis devrinin sonlarına doğru kurulan ilk topçu sınıf okullarını çok beğeniyordu ve istihkamcılar için benzer okullar kuramamasına rağmen, kraliyet brövesi alacak istihkam mühendis adaylarının yetişme düzeyini ölçmek için bazı sınavlar koymuş ve bu adayların özel öğretmenler tarafından yeterli şekilde yetiştirilmesi için bir kısım önlemler almıştır.

Bir kuşatma uzmanı olması nedeniyle topçu sınıfındaki gelişmeler Vauban'ı yakından ilgilendiriyordu. Bu alanda birçok çalışma yapmış ve yenilikler getirmiştir. Ağır topların taşınması amacıyla kazıklar kullanmayı denemiştir. O günlerde kullanılan bronz topları hatalı bulmuş ve kara ordusunda da donanmada olduğu gibi demir toplar kullanılması için yetkilileri ikna etmeye uğraşmıştır. Taş atan yeni bir havan tipi üzerinde birçok başarısız deney yapmıştır. Ve nihayet ilk olarak Philipsbourg Kuşatması'nda kullanılan ve sevk edici barut miktarının büyük ölçüde azaltılması sayesinde, güllelerin hedefe çarptıktan sonra sekmesini ve böylece yakınında bulunan insan veya makineler için tehlike oluşturmasını sağlamıştır.

Vauban yazdığı mektuplarda ve *Oisivetés*'de piyade ve bütün kara ordusu için birçok temel reformdan söz etmiştir. Israrla, piyadede çakmaklı tüfek kullanılmasını savunmuş ve esaslı ilk süngünün mucidi olmuştur. Daha 1669'da Louvois'ya yazdığı mektupta, çakmaklı tüfeklerin herkes tarafından kullanılması ve kargıların iptal edilmesinin gerekliliğinden söz etmektedir. Bundan kısa bir süre sonra da kargının yerine tüfeğin namlusuna raptedile-

(14) P. Lazard, *Vauban*, 1633-1707 (1937), s. 445-500.

(15) H. Chotard, "Louis XIV, Louvois, Vauban et les fortifications du nord de la France, d'aprés les lettres inédites de Louvois adressées à M. de Chazerat, Gentilhomme d'Auvergne" *Annales du Comité Flamand de France*, XVIII (1889-1890), 16-20.

bilecek ve böylece tüfek üzerindeyken de ateş edilmesini mümkün kılacak bir süngü kullanılmasını önermişti.

Vauban, sadece teçhizat değil askerlerin kendileri ve onların refahı ile de yakından ilgileniyordu. Askere alma usullerinin ve maaş işlerinin daha düzenli olması için de uğraşmıştır. Askerlerin konaklaması için sivil halka başvurulmasından kısmen de olsa vazgeçilmesi ve Aix-le-Chapelle Barışı'nı izleyen dönemde, kışlaların kurulması büyük ölçüde onun sayesinde olmuştur.[16] Vauban tarafından tasarlanan ve inşa edilen bu özel kışlalar daha çok sınır bölgelerinde ve yeni zapt edilmiş bölgelerde kullanılıyordu.

Vauban, deniz üzerindeki inşaatlar konusunda sistematik bir çalışma yapmamıştır ve bu konuda bildiklerini bu tip çalışmalarda uzman olan Clerville'den öğrenmiştir.[17] Bu alanda ilk çalışması, liman tesislerine ilaveler yaptığı Toulon'da olmuştur, ancak en büyük eseri Dunkirk Limanı'dır. Kadırgaların donanmada kullanılmasıyla ilgili ilginç bir çalışma yapmıştır; bu çalışmaya göre Akdeniz'den Atlantik kıyılarına kadar olan bölgede, devriye gemisi veya kıyıya yakın seyreden daha ağır gemiler için seyyar bir perde vazifesi görerek veya Afrika ve hatta İngiliz kıyılarına ani baskınlar için kadırgalardan istifade edilmesi mümkündü. Bu çalışmalarına bağlı olarak da Colbert tarafından büyük çabalarla kurulmuş olan Fransız donanmasının çöküşünden sonra en uygun strateji olarak *guerre de course*'u savunuyordu.

VIII

Vauban'ın savaş sanatına en önemli katkıları, doğal olarak kendi ihtisas konularında olmuştur: kuşatma ve istihkam (tahkimat) bilimi. Kuşatmaya getirdiği yeniliklerin daha çok kalelerin alınmasının bir düzene bağlanması ve özellikle kuşatan kuvvetlerin fazla kayıp vermelerinin önlenmesi şeklinde olması, Vauban'ın gereksiz kan dökülmesine karşı çıkma isteği de, o günlerde ortaya çıkan ılımlı savaş modasını simgelemektedir. Vauban, paraleller sistemini geliştirmeden önce (büyük bir olasılıkla bunu o icat etmemiştir), iyi savunulan tahkimatlara yapılan saldırılar saldıran kuvvetlere çok pahalıya mal olmaktaydı.[18] Siper ve tabyalar sistemsiz bir şekilde işgal

(16) Bélidor, *op. cit.*, Kitap IV, s. 73.
(17) Lazard, *op. cit.*, s. 501-524; La Roncière, *Histoire de la marine Française*, VI (1932), s. 164-169.
(18) Eski metotların tarifi için, Gaston Zeller, *L'organization défensive des frontières du nord et de l'est au XVIIe siècle* (1928), s. 54-55.

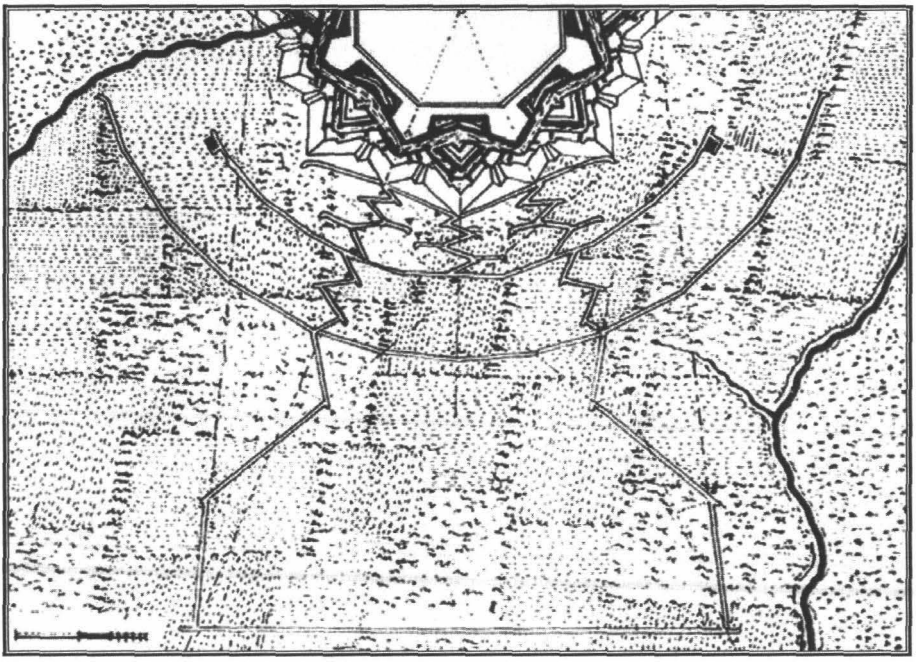

Vauban'ın Paraleller Yoluyla Taarruz Sistemi

ediliyor ve zayıf olduğu sanılan bir noktaya hücum ettiklerinde piyadeler, çoğu kez öldürücü bir ateşe maruz kalıyorlardı.

Vauban'ın geliştirdiği hücum sistemi ufak değişikliklerle on sekizinci yüzyıl boyunca kullanılmış olup, çok düzenli ve yavaş bir işlemdi. Saldıran taraf ilk olarak asker ve teçhizatlarını yığıyor, kaleyi savunanların ateş menzili dışında bir yerde, suni veya tabii örtü kullanılmak suretiyle uygun şekilde gizliyordu. Bu esnada lağımcılar kaleye doğru uzanan derin bir siper kazmaya başlıyorlardı. Bu siper, belli bir mesafeye ulaşınca da ileride yapılacak saldırının mevkisine paralel olarak bu sipere dik açı yapan bir şekilde sağlı sollu uzanan başka bir siper kazılmaya başlanıyordu. Bu 'ilk parelel'e müstahkem bir mevki oluşturacak şekilde asker ve teçhizat yığınağı yapılıyordu. Daha sonra, bu siperden gene kaleye doğru yaklaştıkça zikzaklar oluşturacak şekilde, yeni bir siper kazılıyordu. Bu da arzu edilen mesafeye gelince, ikinci paralel inşa ediliyor, üçüncü ve çoğunlukla sonuncu paralel, şevin eteğine yakın bir mesafede inşa edilebilecek şekilde kaleye doğru uzanan siper kazımına devam ediliyordu. Birlikler üçüncü paralele yerleşirken lağımcılar da şevin eteğine ulaşacak şekilde siperi uzatıyorlardı. Şevi tırmanmak ise korugandaki (şevin üzerindeki örtülü yol) düşman

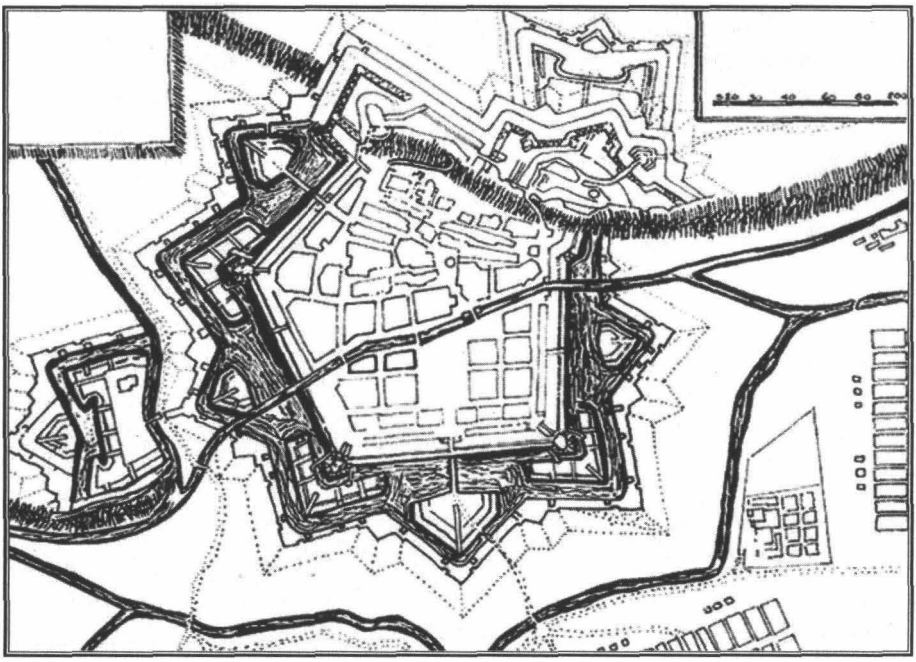

Vauban'ın İkinci Sistemi: Belfort Kalesi

ateşine maruz kalındığından tehlikeli bir görevdi ve bu yüzden de *cavaliers de tranchées* denilen ve koruganı savunanların ateşine karşılık verebilecekleri topraktan yapılmış ve siper bulunan yüksekçe yerler yardımıyla başarılabiliyordu. Bu ilk savunma hattı, savunanları, seken gülle bombardımanına tutarak veya *cavaliers*'nin ateş örtüsü altında kumbaracıların saldırılarıyla yapılabiliyordu. Düşmanın bu koruganı ele geçince de kuşatma topları kuruluyor ve ana savunma hattını yarma işine geçiliyordu.

Böylece Vauban kuşatma sisteminin en belirgin özelliği, ilerleyen birlikleri korumak için geçici tahkimatlardan, siperlerden ve toprak inşaatlarından yararlanmasıydı. Vauban'ın paralelleri ilk olarak, 1673 yılında Maestricht Kuşatması'nda, *cavaliers de tranchées* ise 1684'te Lüksemburg Kuşatması'nda denenmiştir. Geliştirilmiş haliyle sistem, Vauban'ın 1705'te Bourgogne Dükü için yazmış olduğu *Traité des Siéges*'de ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

Vauban'ın askeri mimarideki çalışmaları; birincisi çizdiği kalelerin hakikaten büyük bir özelliği olup olmadığı konusunda ve ikincisi de bu kaleleri yerleştirirken, Fransa'nın savunması için yapılmış belli bir master plana bağlı kalıp kalmadığı konusunda oldukça tartışmalara yol açmıştır.

Yakın tarihe kadar Vauban'ın en ateşli hayranları bile; onun askeri bir mimar olarak fazla bir özelliği bulunmadığı ve Pagan'dan kendisine miras kalan kale planlarına hemen hemen hiçbir eklemede bulunmadığı görüşünü kabul ediyorlardı. Lazard Carnot, diğer on sekizinci yüzyıl mühendisleri gibi Vauban'a hayrandı, ancak fazla bir özellik bulamadığını itiraf etmektedir. "Vauban'ın tahkimatları ilk bakışta kendinden öncekilerin çalışmalarını göstermektedir, ancak iyi bir gözlemci bu eserlerde harikulade sonuçlar, parlak buluşlar ve şaheserler görebilir."[19] Allent de onu doğrulamaktadır: "Daha iyi bir profil, daha basit çizgiler, daha büyük ve daha iyi yerleştirilmiş yapılar: Kullanılmakta olan sisteme getirdikleri bunlardan ibarettir."[20] Çok yakın tarihe kadar bu yargılar geçerli olmuştur. Bu konudaki en son ciddi çalışma Yarbay Lazard'ın olup, Vauban'ın aleyhindeki bu görüşü biraz lehine çevirmiştir.[21]

Lazard, Vauban'ın istihkam yöntemlerini yorumlama biçimine önemli değişiklikler getirmiştir. Daha eski yazarlar Vauban'ın *üç sisteminden* söz ettikleri halde, Lazard, Vauban'ın birbirinden kesinlikle farklı sistemleri olmadığını ileri sürmekte ve daha ziyade farklı planları benimsediği değişik dönemleri bulunduğunu ve bu planların hepsinin de yukarıda söz edilen tabyalı modelin değişik tipleri olduğunu söylemektedir. *Üç sistemden* söz ederken bu sınırlamayı göz önünde bulundurmak yerinde olacaktır.

Vauban'ın tahkimatlarının büyük bir kısmı, Pagan'ın planını hemen hiç değiştirmeden uyguladığı *ilk sistemine* göre inşa edilmiştir. Bu kaleler şekil bakımından mümkün olduğu oranda düzgün poligonlardır (köşegen); sekizgen, dörtgen ve hatta La Kenoque'da olduğu gibi kabaca bir üçgen. Kendisinden önceki ustalarınkine nazaran daha küçük olmakla beraber tabyalar, yine de savunma sisteminin kilit noktalarını oluşturmaktadır. Bazı ayrıntıların geliştirilmesi ve kale duvarları dışında uzantı tahkimatlar (kıskaçlar) ve yarım ay şeklinde tabyalar yapılması dışında, Pagan'ın modeli pek değiştirilmemiştir. Dolayısıyla Vauban'ın eserlerinin çoğu bu muhafazakâr modele göre inşa edildiğinden ve Vauban'ı, bu eserlerinin simgelediği düşünüldüğünden onu eleştirenlerin pek fazla özellik bulamamalarına şaşmamak gerekir. Lazard'a göre Vauban'ın özelliği, kendisinden sonrakileri çok fazla etkilememiş olan ve çok az sayıda örneği bulunan diğer iki stilinde göze çarpmaktadır.

(19) Didot-Hoefer, *Nouvelle Biographie Générale*, 1870.
(20) *A.g.y.*, A. Allent, *Histoire du Corps Impériale du Génie* (1805), 1 (yalnızca bir cilt yayımlandı) s. 209-210.
(21) Lazard, *op. cit.*, s. 377-394.

İlk olarak, Belford ve Besançon'da kullanılan *ikinci sistem*, ilk sistemden türetilmiş bir modeldir. Poligonal yapı korunmuş, ancak perdeler biraz (tabyalar arasındaki bölümler) daha uzatılmış ve tabyaların yerine ise daha ufak yapılar veya köşelere yerleştirilmiş kuleler konmuş, bunların korunması için de hendek içine inşa edilen ve ayrık tabya (kale dışında) denen tabyalar yerleştirilmiştir.

Üçüncü sistem ise, ikincinin biraz değiştirilmiş bir modelidir. Bu model sadece bir kez, o da Vauban'ın en büyük şaheseri olan Neuf-Brisach'ta kullanılmıştır. Bu modelde savunmada topun da kullanılabilmesi amacıyla perdenin şekli değiştirilmiş, kuleler, ayrık tabyalar ve ay tabyalar da büyütülmüştür.

Vauban'ın üzerinde durulmaya değer modeli esasen *ikinci sistem*dir. Burada çağdaşları fark edemediği halde, Vauban gayet önemli, hatta devrim sayılabilecek bir gelişme ortaya koymuştur. Ana duvarlara bağlı kalmaktan kurtulmuş ve derinlemesine savunma yolunda ilk adımları atmıştır. Ana savunma hattına, tehlike oluşturmayacak şekilde modelin araziye uydurulması konusunda yeni bir esneklik kazanmıştır. Bundan önceki bütün modellerde, araziye uymak için ana duvarlardan boynuz ya da taç şeklinde çıkıntılar yapılıyordu. Bunlar düşmanın eline geçince de ana savunma hattı doğrudan etkileniyordu. *İkinci sistem*, Cormontaigne ve daha sonra da fikirleri on sekizinci yüzyıl boyunca hâkim olan ve tahkimat modeli olarak Vauban'ın birinci sistemini benimseyen *Ecole de Mézières* mensuplarınca reddedilmiştir. Onlara göre *ikinci sistem*, kabaca Ortaçağ yöntemlerine dönmek demekti. Vauban'ın *ikinci sistemi* ancak on sekizinci yüzyıl sonlarına doğru ve üstünlüğünü Almanların, Fransızlardan çok önce kabul ettiği Montalembert tarafından uygulanmıştır; bu, ana duvarların bir parçası olan klasik çıkıntılar yerine, kale duvarları dışında küçük kaleciklerden oluşmaktadır.[22] Montalembert'in getirdiği bu devrimi ve daha sonraları ortaya çıkan derinlemesine tahkimat kavramı, Vauban'ın ikinci sisteminde yer almaktadır; ancak Montalembert'in Vauban'dan esinlenip esinlenmediği şüphe konusudur.

Fikirlerinin yakın tarihe kadar tartışma konusu olması, Vauban'ın sabit tahkimat sanatı üzerine hiçbir eser yazmamış ve bu konudaki görüşlerini

(22) Lazard, *op. cit.*, s. 389-390: A. de *Zastrow, Histoire de la fortification permanente* (3. basım., 1856), II, 62-208 (Almancadan İngilizceye çeviri de la Barre du Parcq).

savunma ve hücum sanatına ait kuramlarla sistemli bir şekilde belirtmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kendisi hayattayken ve de öldükten sonra ortaya çıkan, sözde onun gizli kuramlarını özetleyen kitapların tümü sahtedir. Sadece Bélidor'un eseri ki, yalnızca inşaat konuları ile ilgilidir, doğrudan Vauban'dan esinlenmiştir.[23] Ancak Vauban'dan esinlenen ve istihkamcılığın temel kuralları üzerine yazılmış ancak basılmamış iki eser daha vardır. Bunları yazanlardan biri Vauban tarafından mühendis adaylarını yetiştirmek ve sınamak üzere seçilen matematikçi Sauveur'dür, diğeri ise sekreteri Thomassin'dir. Kalelerin kendilerinden başka, Vauban'ın genel istihkamcılık prensiplerini öğrenmek için başvurulacak en iyi kaynaklar bunlardır. Vauban'dan ancak genel ilkeleriyle söz edilebilir, dogmatik bir sistem söz konusu değildir, bu genel ilkeler, Vauban'ın her üç stilinde de gayet güzel simgelenmektedir. Bu ilkelerin mahiyeti genel olup sadece birkaç tanedir. İlk önce, kalenin her bölümü eşit derecede emniyetli olmalıdır. Bu emniyet de kalenin düşmana açık noktalarına sağlam yapılar kurularak (tabyalar) ve perdelerin yeterli şekilde korunmasıyla sağlanmaktadır. Bu koşulların sağlanması için de genel olarak:

(1) Ana duvarın her yanının müstahkem noktalarla takviye edilmesi.

(2) Bunların mümkün olduğu kadar büyük olması.

(3) Birbirlerinden azami bir tüfek atımı uzaklıkta bulunması gerekmektedir. Bu müstahkem noktalar öyle planlanmalıdır ki, koruyan kısımlar mümkün olduğu kadar, korudukları kısımların tam cephesinde olmalıdır; buna karşın koruyan kısımlar ancak korunan kısımlardan görünebilmelidir. Biraz düşünülürse, bu temel ilkelerin Vauban'ın bütün tasarımlarında hâkim olduğu ortaya çıkar. Asıl sorun ise sabit tahkimat inşa edilirken planı (tabyalı veya ayrık tabyalı poligonal şekli), bu ilkeleri ihlal etmeden arazinin şekline uydurabilmekti. Kuşkusuz, bu istihkamcıya büyük bir serbesti ve esneklik tanıyordu. Vauban'ın ikinci stili bu şekilde geliştirilmiştir; kendi söylediğine göre de Vauban, ikinci stili teorik hesaplar sonucu değil, Belfort'daki arazi koşullarının zorlamasıyla ortaya çıkmıştır.[24]

(23) Bélidor, *op. cit.*, Kitap III, s. 29-34, 35-43, 90-96.
(24) Zeller'in aktardığı, Louvois'a Mektup, 7 Ekim 1687, *op. cit.*, s. 144.

IX

Louis'nin askeri inşaat programında strateji kavramı ne derece etkili olmuştur ve eğer böyle bir kavram gerçekten var idiyse, Vauban'ın bundaki rolü nedir? Bu sorular kuşkusuz çok önemli olmakla birlikte yanıtlanması pek kolay değildir.

Vauban'ın biyografisini kaleme alan ilk yazarlar, kahramanlarına duydukları büyük hayranlıktan ötürü biraz da aceleci davranarak, Vauban'dan önce Fransa'da doğru dürüst bir tahkimat sistemi olmadığını ve Vauban'ın meslek hayatının sonunda, krallığın dört bir yanında yükselen kalelerin büyük tahkimat ustasının parlak zekâsıyla tasarladığı bir master plana göre yapıldıklarını ima etmişlerdir. Bu yazarlara göre; bu savunma sisteminin düzenlenmesinde Vauban'dan başka birisinin parmağı olduğunu düşünmek bir yana, bu sistemin tarihi bir gelişmenin sonucu olduğunu kabul etmek bile olanaksızdır.

Öte yandan, yakın tarihlerdeki çalışmalar askeri bir mimar olarak Vauban'ın teknik alandaki şöhretini arttırıcı nitelikte olmuşsa da, bazı yazarlar ısrarla Vauban'ın stratejik kavramdan yoksun sadece büyük bir usta olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu yazarlara göre Vauban, körü körüne tarihi bir gereksinime yanıt veren veya strateji kararlarını alan üstlerinin emirlerini yerine getiren parlak bir teknisyenden ibarettir.

Vauban'ın ihtisas konusundaki yetkisine karşı çıkabilecek kim vardı? Bunun yanıtı, kralın kendisidir. Görüldüğü üzere, XIV. Louis tahkimat sanatı konusunda orta düzeyden biraz fazla bilgi sahibiydi. Gençliğinde ve hükümdarlığının ilk yıllarında bu konuyu çalışmış; Turenne, Villeroi ve Condé'nin ders ve önerilerinden yararlanmıştı. Tahtta bulunduğu yıllar süresince tahkimat sanatıyla ilgili en basit ayrıntıyla bile yakından ve devamlı ilgilenmiş ve birkaç kez Vauban'ın ısrarlı önerilerine karşı çıkmıştır. Fort Louis ve Mont-Royal gibi iki önemli kale, kralın kendi inisiyatifiyle ve Vauban'ın önerisiyle yapılmıştır.[25] Bir yazara göre, Üstad Louvois, her alanda hatta teknik konularda bile, kesinlikle bir uzmandı. Louis, sadece mükemmel bir hizmetkârdı. "Vauban ise onun (kralın) emirlerinin uygulayıcısı olmaktan başka bir şey değildi... ama kuşkusuz kusursuz bir uygulayıcıydı."[26] Başka bir yazar Vauban'ı şöyle betimlemektedir: "Büyük bir taahhüte girmiş birinci derecede bir ustabaşı, ancak bu taahhütün idari sorumluluğu hiçbir zaman

(25) Chotard, *op. cit.*, s. 30-35; *Zeller*, *op. cit.*, s. 96-117 Lazard, *op. cit.*, s. 49-50, 202-204.
(26) Chotard, *op. cit.*, s. 36.

tamamen kendisine verilmemiştir."[27] Aslında, bu yorumların doğruluk payı büyüktür. Vauban, üstleri tarafından kararlaştırılan kale planlarını çiziyor ve düzeltmeler yapıyor, teknik önerilerde bulunuyor, sorulduğu zaman, bazen de sorulmadığı zaman önemli konular hakkında görüşlerini bildiriyordu. Ancak karar alınacağı zaman onun hazır bulunması gerekli görülmüyordu. Çünkü o karar verici değildi; sadece bir danışmandı.

Bu onun, kralın kararları üzerindeki etkisini küçümsememize yol açmamalıdır. Ancak gerçekten de Vauban'ın Fransa'nın savunması için hazırladığı bir master planı olmuş olsa dahi, bu plana kuşkusuz tam olarak sadık kalınmamıştır. Vauban'ın üstünde titizlikle durduğu birçok önerisi reddedilmiş, tasarımlarından pek çoğunu savaş ve diplomasi gerçekten altüst etmiştir. Örneğin 1697'deki Ryswick Antlaşması XIV. Louis'nin fetih hareketlerinde ilk geri çekilmeyi simgeler. Koşulları hakkında kendisine danışılmayan Vauban'a göre bu antlaşma, korktuğu kadar kötü olmamasına karşın büyük bir ihanetti. Lüksemburg'un (Avrupa'daki en müstahkem yerlerden biri olarak görüyordu), Brisach'ın, Fribourg'un ve Nancy'nin kaybedilmesiyle açılan gediği kapamak için çok iş yapılması gerekecekti.[28]

Vauban'ın gerçekten bir master planı var mıydı? Bu soru üzerinde kesinlikle bir görüş birliğine varılamamaktadır. Geçen yüzyılın yazarları Vauban'ın kaleleri için hazırladığı belli bir stratejik planı olduğunu peşinen kabul etmişlerse de bunun içeriği hakkında pek fikir sahibi değillerdi. Bir yazara göre bu plan, "Aralarındaki aralıkların korunmasına imkân verecek şekilde birbirine yakın bir yapılar topluluğudur." Bu yapıların her biri, düşmanı kuşatmaya zorlayacak kadar müstahkem, öte yandan da az sayıda adamın savunmasına olanak tanıyacak kadar da küçük olmalıdır.[29] "Gaston Zeller ise bu yorumun tersi bir görüşe sahiptir. Ona göre ne Vauban ne de XIV. Louis savunma planına sıfırdan başlamışlar, ancak kesinlikle kendilerinden öncekilerin çalışmalarından yararlanmışlardır; savunma sistemi birçok özelliğini I. François, Sully, Richelieu ve Mazarin'in inşaat programlarından almıştır. XIV. Louis devrinde Fransa'nın uzandığı sınırlar, uzun zamandır izlenen bir milli politikanın doruğuna erişmesinin sonucuydu.[30] Aynı şekilde, kale de şehirlerin tertiplenmesinde "krallığın savunma düzenini değişen sınırlara göre uydurmak için eskiden beri süregelmekte olan çaba-

(27) Zeller, *op. cit.*, s. 118.
(28) Zeller, *op. cit.*, s. 103-104; Th. *Lavallée, Les frontiéres de France* (Paris, 1864), s. 83-85.
(29) Chotard'ın aktardığı şekliyle, Hennebert, *op. cit.*, s. 42.
(30) Zeller, *op. cit.*, s. 2.

ların sonucuydu." Kaleler sisteminin tek bir kişinin eseri değil, tarihi bir oluşumun sonucu olduğu yolunda ki Zeller'in iddiaları, Vauban'ın eserlerinde doğrulanmaktadır. Ona ait olarak gördüğümüz tahkimatların çoğu *yeni yapılar* değildir. Errard veya ondan önceki İtalyan ustalar tarafından yapılmış ve Vauban'ın modernleştirerek tahkim ettiği eski kalelerdir. Vauban'ın bulduğu şekliyle bu kaleler belli bir sistem oluşturmuyordu. Her biri tek başına önemliydi. Aralarında bir irtibat olmadığı gibi çoğu kez de birbirlerinden çok uzak mesafelerdeydi. Bunların yerleri ise bölgesel önemlerine göre seçilmişti: Bir köprüyü, bir yol ağzını veya iki nehrin birleştiği bir noktayı korumak gibi. En önemlisi ise bunların mevkilerinden çok sayılarıydı.[31] Zeller ve Lazard, Vauban'ın genel planının bu kaleler arasında bir seçme yapılması sonucunda ortaya çıktığı fikrinde birleşmektedirler. Elde bulundurulmaya ve tahkim edilmeye değer yerlerdeki bazı kaleleri seçip, diğerlerini yıktırarak, Vauban bu kargaşadan bir düzen yaratmıştır. Ancak stratejik görüşlerini serbestçe uygulayamıyordu, iktisadi sorunlardan ötürü sadece mevcut kaleler üzerinde çalışmakla sınırlandırılmıştı. Seçme işinde kendisine rehber olan ilkeleri keşfetmek ve böylece onun stratejik düşüncelerini anlayabilmek oldukça kolaydır. Zeller'e göre bu ilkelerin olağanüstü hiçbir tarafı yoktur; Vauban'ın yarattığı 'düzen' büyük bir strateji kavramının çok uzağında kalmaktadır. Ancak Lazard, Vauban'dan daha övgülü söz etmektedir. Ona göre Vauban, tarihte kalelerin stratejik rolünü tanı olarak gören ilk kimsedir. O sadece bir mühendis değil, fikirleri o güne göre çok ileri olan bir stratejisttir.[32] Okuyucunun bu iki yorum arasında bir karar vermesi için ancak Vauban'ın kendi yazılarına başvurulmalıdır.

Şunu hatırlamak gerekir ki, ilk fetih savaşı olan İspanya Savaşı'nın sonunda, XIV. Louis, sınırlarını kuzeybatı sınırı boyunca İspanyolların elinde bulunan Hollanda'nın içlerine kadar genişletmişti. Bu elde edilen yeni yerler (kıyıdaki Furnes'dan doğuya doğru Bergues'e ve Courtrai'den Charleroi'ya kadar) Fransa'ya, İspanyol garnizonlarının içlerinde stratejik noktalar kazandırmıştı. Vauban'ın ilk büyük görevi bu yeni ele geçirilen yerleri güçlendirmek ve tahkim etmekti ve bu görev 1668'den 1672'ye kadar olan barış yıllarının büyük bir kısmını almıştı. Ancak 1672'nin baharında, Louis Hollandalılara savaş açtı. Bu vesileyle Vauban, ilk defa sınırların genel düzeni sorununu ortaya atma fırsatını buldu. 20 Ocak 1673 tarihli mektubunda Louvois'ya şöyle yazmıştır: "Gerçekten de efendim, kralımız topraklarının

(31) Zeller, *op. cit.*, s. 123.
(32) Lazard, *op. cit.*, s. 408-421.

sınırlarına bir çekidüzen vermeyi ciddi olarak düşünmelidir. Dost ve düşman kalelerin bu şekilde karmakarışık birbirinin içine girmiş olmasından hiç memnun değilim. Bir yerine üç kale korumak zorunda kalıyoruz."[33]

1675 yılında Fransa'nın Franche Comté'de ve diğer yerlerde ele geçirdiği toprakları tahkim etmekle uğraşan Vauban daha somut önerilerde de bulundu. O yılın eylül ayında, Condé, Bouchain, Valenciennes ve Cambrai kuşatmalarını önerdi. Ona göre bu yerlerin alınması, Louis'nin fetihleri için bir güvence olacak ve arzu edilen sınır düzenini sağlayacaktı. Böylece bu şehirler alındı: 1676'da Condé ve Bouchain, 1677'de de Valenciennes ve Cambrai. Bir yıl sonra ağustos ayında imzalanan Nimwegen Barışı, Fransa'ya kare düzenine yaklaşan bir sınır kazandırdı. Flandres'da (Kuzey Belçika) bazı toprakların kaybedilmesine karşın Saint-Omer, Cassel, Aire, Ypres ve çevrede yarım düzine kadar önemli yer elde edilmiştir. Doğuya doğru Lorraine'de Nancy ve Rhine'ın öbür yakasında Fribourg kazanılmıştı. Ancak Vauban, sınırın batı yakasından pek memnun değildi; imzalanan barışın bu sınırda bir gedik açtığına ve Hollanda istikametine doğru bir boşluk olduğuna inanıyordu. Nimwegen Barışı'ndan üç ay sonra 1678'in Kasım'ında, Manş'tan Meuse Nehri'ne kadar olan kuzey sınırının düzenlenmesi ile ilgili genel görüşlerini içeren önemli bir dizi yazının ilkini yazdı.[34]

Bu yazıda Vauban, önce tahkim edilmiş bir sınırın amaçlarını tartışmaktadır. Bu sınır düşmana karşı krallığın bütün giriş noktalarını kapamalı ve aynı zamanda düşman topraklarına karşı bir saldırıya olanak tanımalıydı. Vauban, hiçbir zaman kalelerin sadece savunma amacıyla önemli olduklarına inanmıyordu; düşmana karşı taarruz harekâtında birer üs olarak önem taşıdıkları konusunda özenle duruyordu. Tahkimatlar kendi bölgemiz içindeki haberleşme olanaklarını komuta edebilecek ve önemli yolları ve köprü başlarını kontrol altına almak suretiyle, düşman toprağına girmeyi mümkün kılacak şekilde yerleştirilmeliydi ve sadece savunma için gerekli olan ikmal malzemelerinin değil, buradan yapılacak bir hücumu destekleyecek ve devamını sağlayacak malzeme ve ikmal maddelerinin de depolanabileceği büyüklükte olmalıydı. Vauban'ın anılarında yer alan bu fikirler, daha sonra on sekizinci yüzyılda, onun müritlerinden olan ve Voltaire'in XII. Charles'ta sözünü ettiği istihkamcı ve maceraperest Maigret tarafından işlenmiş ve onun yazdığı *Devlet Güvenliğinin Kalelerle Korunması Üzerine Risale* (Trea-

(33) Lazard, *op. cit.*, s. 155; De Rochas, *op. cit.*, II, 89.
(34) Lazard, op. cit., s. 409-414; Zeller, *op. cit.*, s. 96-98. Bu önemli rapor, Rochas'taki *extenso*'da yayımlanmıştır.

tise on Preserving the Security of States by Meons of Fortresses) tahkimatların stratejik önemi konusunda en çok başvurulan çalışma haline gelmiştir. Şimdi pek az bilinen bu kitap, ünlü Fransız istihkam okulu Ecole de Mézières'de kullanılmıştır. Bu çalışmada Maigret şöyle yazmaktadır: "En iyi kale tipi, kendi ülkemize girişi engellerken, aynı zamanda düşmana kendi topraklarında hücum etmemizi olanaklı kılan tiptir."[35] Bir kaleye önem ve değer kazandıran özellikleri şöyle sıralamaktadır: Bir boğaz ya da geçit gibi, ülkeye giren kilit yolların kontrolü; büyük nehirler üzerindeki köprü başlarının kontrolü ki, en iyi örnek olarak Strasbourg gösterilebilir; ülke içinde önemli haberleşme yollarının kontrolü bunun örneği de imparatorun Hollanda ile olan haberleşmesini sağlayan Lüksemburg'dur.

Bir kaleyi önemli kılan daha başka hususlar da vardır. Bir kale gerektiğinde bir taarruz harekâtı için ikmal üssü vazifesi görebilir ya da civardaki insanlar için bir sığınak olabilir veya yabancıları vergiye (geçiş ücreti, giriş ücreti vs.) tabi tutarak ticarete hükmedebilir ya da emin ve iyi bir limanı olan, tahkim edilmiş bir kıyı şehri olabilir; garnizon ve tahkimat masraflarını fazlasıyla karşılayan zengin bir sınır şehri olabilir ya da iç ve dış düşmanlara karşı kralın hazinelerini güvenle koruyabileceği bir şehir olabilir.[36] Bir kalenin değeri, tabii ki, büyük ölçüde bölgesel durumuna bağlıdır. Sanat veya bilim, arazideki bazı aksaklıkları giderebilir. Ancak haberleşme konusunda fazla bir şey yapamaz. Dolayısıyla kaleler yer bakımından savunanlara haberleşme yollarını sıkı bir kontrol altında tutma olanağını sağlar. Oldukça avantajlıdır. Buna karşın düşman uzun süreli bir kuşatma için gerekli ikmal desteğini getirmekte güçlük çekecektir.[37]

Bu ölçütler, bazı kalelerin diğerlerine tercih edilmesi konusunda bir seçim yapma olanağı sağlar. Fakat bunların birbirleriyle olan ilişkileri, yani irtibat sorunu ortada kalmaktadır. 1678 yılı anılarında Vauban, kuzey sınırı boyunca kalelerin piyade savaş düzenine benzer bir şekilde, her sırada on üç adet olmak üzere, iki saf halinde yapılmasıyla sınırın yeterince tahkim edileceğini ifade etmiştir.[38] Birinci saf, ayrıca denizden Scheldt'e kadar uzanan bir su yolu ile daha da güçlendirilebilir ve birleştirilebilirdi. Kanallar veya ka-

(35) *Traité de la sureté et conservation des états, par le moyen des forteresses. Par M. Maigret, Ingénieur en Chef, Chevalier de l'orde Royal et Militaire de Saint Louis* (Paris, 1725), s. 149.
(36) Maigret, *op. cit.*, s. 129-148.
(37) Maigret, *op. cit.*, s. 152 ve 221-222.
(38) İlk hat: Dunkirk, Bergues, Fuernes Fort de la Kenoque, Ypres, Menin, Lille, Tournai, Fort de Mortagne, Conde, Valenciennes, Le Quesnoy, Maubeuge, Philippeville ve Dinant. İkinci hat: Gravelines, Saint-Omer, Aire, Béthune, Arras, Douai, Bouchain, Cambrai, Landrecies, Avesnes, Marienbourg, Rocroi ve Charleville.

nalize edilmiş akarsu ve nehirler, kalelerin birbiriyle bağlantısını sağlayacak; bu kanallar da belli aralıklarda kurulacak tabyalarla korunacaktı; aslında Vauban bunları yazdığı sırada, bunların bir kısmı uygulamaya konulmuştu. Vauban, su yollarının ne derece kuvvetli olduğunu çok iyi biliyordu: Çünkü bunların esas amacının küçük düşman birliklerinin sürekli olarak düzenledikleri taciz edici baskınları önlemek olduğunun farkındaydı. Eğer, düşman saflarımıza bir ordu ile saldırırsa bizim de saflarımızı bir orduyla savunmamız gerekirdi.[39]

Tabii ki; böyle bir proje yeni inşaatlar gerektirecekti, ancak Vauban, bu projenin uygulanmasının birçok eski kalenin de ayıklanacağı anlamına geldiğine işaret ediyordu ve bu nedenle sınır boyuna uzak kalan ve yukarıda konu olan iki saf üzerinde bulunmayan bütün kalelerin yıkılmasını talep etti. Ona göre bu, sadece hazineye tasarruf kazandırmakla kalmayacak; aynı zamanda insan gücünden de tasarruf sağlayacaktı. On tane kalenin boşaltılması 30.000 askerlik bir kaynak demekti.

Ünlü 1678 anılarında ayrıca, ileride gerçekleştirilmesi muhtemel fetihlerden söz edilmekte ve bu da Vauban'ın kuzey ve doğu sınırları ile ilgili olarak sadece bir hat düzenlenmesinden daha ileri düşünceleri olduğuna işaret etmektedir. Dediğine göre bir savaş halinde, bazı düşman kalelerinin derhal ele geçirilmesi gerekiyordu. Dixmude, Courtrai ve Charlemont, Hollanda yolunu açacaktı; doğuda ise Strasbourg ve Lüksemburg alınması gereken çok önemli şehirlerdi. Bu kaleler büyüklük, zenginlik ve yer itibariyle çok avantajlı özelliklere sahip olmaları bir yana, Fransa'nın doğal sınırlarına ulaşması için de bir anahtar görevi görecekti. Vauban, bir Fransız olarak, Fransa'nın kuzeyde ve doğudaki doğal sınırının Rhine olduğuna inanıyordu. Bu görüşte olduğu kesindi ve büyük olasılıkla meslek hayatının daha ilk yıllarında bu fikir kafasında belirgin bir uygulama planı kazanmıştı. Daha sonraki yıllarda ise belli bir planı olduğu bilinmektedir. Ryswick Barışı'ndan bir süre önce Fransa'nın hem Strasbourg'u, hem de Lüksemburg'u kaybedeceği korkusuyla dehşete kapılarak şunları yazmıştı "Eğer bunları geri alamazsak, Rhine'i sınır yapma fırsatını ebediyen kaybedebiliriz."[40]

1678 yılı anılarının Vauban'ın sabit tahkimatlar konusundaki en olgun ve nihai görüşlerini temsil ettiği hakkında kesin bir yargıya varmak kolay değildir. Vauban'ın daha sonraki yıllarda yazdığı anılarında, kalelerin rolü

(39) Lazard, *op. cit.*, s. 282-284; Augoyat, *op. cit.*, I, 229.
(40) Lavallée, *op. cit.*, s. 83-85.

hakkındaki stratejik düşünceleriyle ilgili fazla bir şey bulamamaktayız. Paris şehrinin tahkim edilmesiyle ilgili olarak ülkenin başkentinin stratejik önemini uzun uzadıya tartıştığı bir yazısı hariç, sonraki çalışmalarının çoğu stratejik fikirlerden yoksundur. Bunlar, daha çok hangi kalelerin yıkılması, hangilerinin büyütülmesi veya tadil edilmesi gerektiği konusunda ayrıntılı önerileri içermektedir.

Ancak bu eksikliklere rağmen, Vauban'ın daha sonraki yıllarda kısmen fikirlerinin gelişmesinden; ama esas olarak çalışma koşullarının değişmesinden ötürü, görüşlerinde bazı değişiklikler fark edilmektedir. Mali zorlukların binmesi ve insan gücünde gitgide sıkıntı çekilmesi, Vauban'ı kale yıkımı üzerinde yeni inşaatlardan daha fazla durmaya yöneltmiştir.[41] Bunun sonucu olarak da 1678 anılarında değindiği ikinci savunma hattı üzerindeki kalelerden çoğunun yıkılmasını talep etmiştir. Bu arada XIV. Louis orduları gitgide savunmaya geçmek zorunda kalıyordu ve Vauban da kendini buna uydurarak daha çok savunma açısından düşünmeye başlamıştı. Yüzyılın sonlarına doğru daha belirgin olarak ortaya çıkan ve savunma dayanağının kuzey sınırı boyunca açılacak bir su yolu olduğu şeklindeki görüşü o da izliyordu. Ancak bu tip bir savunmanın kendine has zayıflıklarının farkındaydı. 1696 yılında, kaleleri desteklemek ve su yolunu takviye etmek amacıyla tahkim edilmiş ordugâhlar (*camps retranchés*) kurulmasını önerdi. Bu ordugâhların görevi, kaleler arasındaki boşluklarda suyolunu korumak veya kuvvetli bir dış savunma yaparak kaleleri takviye etmek olacaktı. Kalelerin dışında yerleşmiş ve iyi düzenlenmiş toprak tahkimatlarla korunan küçük bir ordu (normal bir ordudan küçük) sayesinde, doğrudan kaleyi kuşatma hatasına düşen düşmana engel olmak veya onu daha geniş bir hatta savaşmaya zorlamak mümkün olabilecekti.

Bu iki hususu bir arada ele alınca (birincisi, tahkim edilmiş ordugâhlarla takviye edilen bir suyolu üzerinde ısrar etmesi ve ikincisi 1678'de önerdiği ikinci kale hattını feda etmek istemesi) Vauban'ın modern stratejide uygulanan 'tahkim edilmiş bölge' fikrinin öncüsü olduğu yolunda Lazard'ın görüşü geçerliliğini kaybetmektedir. Tam aksine, Vauban'ın fikirleri, gitgide incelen bir savunma hattı doğrultusunda gelişmiştir. Kendisinden öncekilerden miras kalan o düzensiz müstahkem bölge taklidini sadeleştirmiştir. İlk önce bunu, bildiğimiz piyade düzeni taklidi iki sıra kale hattına çevirmiş; sonra daha da sadeleştirerek, kesintisiz bir suyolu ile irtibatlanan ve birliklerce desteklenen

(41) Zeller, *op. cit.*, s. 98-107.

tek bir sıra kaleye indirgemiştir. Belki de bundan, bu büyük tahkimat ustasının meslek hayatının sonuna doğru, ordulara daha çok ve tahkimatlara daha az önem vermeye yöneldiği anlamını çıkarmamız yanlış olmayacaktır. Vauban, fikir olarak bir ülkenin gerçek savunmasının tahkimat değil, ordusu olduğunu ileri süren Guibert'e çok yaklaşmıştır; yani tahkimatlar sadece, ana duvarını ordunun meydana getirdiği daha büyük bir kalenin tabyalarından ibarettir.

BÜYÜK FREDERICK, GUIBERT, BULOW: KRALİYET SAVAŞLARINDAN ULUSAL SAVAŞLARA

R. R. *Palmer*

1740'ta Büyük Frederick'in Prusya kralı olması ile başlayan ve 1815'te Napoléon'un Fransa İmparatorluğu tahtından inmesiyle biten dönemde, eski savaş usulleri geliştirilmiş ve bugün hâlâ birçok yönüyle kullandığımız yeni bir savaş tarzı ortaya çıkmıştı. Bu iki tarzın karşılaştırılması bu bölümün ana konusunu oluşturmaktadır. Ancak eski tarzın birçok özelliği, yenisinde de devam ettirilmiştir. Bundan önceki iki bölümde sergilenen fikirlerin modası henüz geçmemiş ve bugün de bu fikirler savaş teorisi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Machiavelli, savaşın incelenmesini sosyal bir bilim haline getirmişti. Savaşı ahlâki amaçlarından soyutlamış, anayasal, iktisadi ve siyasal amaçlarla bağdaştırmıştır. Askeri konuları şansa bırakmak yerine planlamaya önem vermiştir. Vauban askerlere doğa ve teknolojinin kaynaklarını göstermiştir. XIV. Louis'nin hükümeti, bir yandan ordularını daha önceye nazaran görülmemiş şekilde büyütürken, düzen ve kontrol ilkelerini de yerleştirmiştir. Disipline yeni bir boyut getirmiş; taktik birliklerin hiyerarşisini bütünleştirmiş, komuta ilişkilerini açıklığa kavuşturmuş ve silahlı kuvvetleri hükümetin hizmetkârı haline sokmuştur. Bütün bu gelişmeler, bu bölümün ele aldığı değişmeler süresinde hızlandırılmış ve işlenmiştir.

Belli başlı yenilikler; orduların kuruluşu ve kullanılışı, yeni insan gücü ve stratejidir. Halk kuvvetlerinin yerini profesyonel ordular, ağır olan kuşatma stratejisinin yerini, saldırgan, hareketli ve savaşçı strateji almıştır. Her ikisinin temeli de Machiavelli tarafından atılmış, fakat 1500 yılından beri hiçbir önemli boyut da geliştirilmemiştir. 1792 yılından sonra 'sınırlı' savaşın yerini 'sınırsız' savaşın alması ile savaşçılıkta önemli bir devrim olmuştur. Bu

devrim, devletin kralların elinden ulusa geçmesi ile ve Fransız İhtilali'nin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Fransız İhtilali'nden önce savaş, genellikle krallar arasındaki bir çarpışma haline gelmiş ve böylece bir 'bütün' olmuştur.[1]

Kraliyetle idare edilen devletler ordulara belirli sınırlar koymuşlardı. Teoride tek hâkim olan krallar, gerçekte kendilerine hiçbir yarar sağlamayan bir durumda bulunmaktaydı. Her kraliyet aristokrasi ve idareciler arasındaki hassas bir dengeye bağlıydı. Soyluların sahip olduğu özel haklar, hükümetin bağımsız hareket etmesini önlüyordu. Bu özel hakların içinde bazı vergilerden muaf tutulma ve ordudaki önemli rütbeleri tekellerinde bulundurma da vardı. Vergi kaynakları kısıtlanmış olan hükümetler, ülkelerin toplam maddi gelirlerini belirleyemedikleri gibi tam insan gücünü de saptayamıyorlardı. Subaylık aileden veraset yoluyla geçiyordu, halk çocuklarından subay olabilenler %2'yi geçmiyordu. Halkla, hükümetler arasında sadece bürokratik idari, mali ve mekanik bir bağ vardı. Bu da Fransız İhtilali'nin getirdiği ve idare edenle, edileni birbirine kaynaştıran, halkın sorumluluğu ve idaresi doktrinine çok ters düşüyordu. Eski rejimin iyi hükümeti; uyruklarına faydalanılacak kişiler gözü ile bakan, onları devlet işlerine karıştırmayan, savaşı sivil hayata mümkün olduğu kadar bulaştırmayan hükümetti. 'İyi uyruk' ise yasalara uyan, vergilerini ödeyen, kraliyete bağlı olan kişiydi. Kendi varlığını veya ulusal varlığı bilmemeli, idari işlerde sorumluluk sahibi olmamalı veya savaşta kilit noktada bulunmamalıydı.

Ordu devleti yansıtıyordu. Çeşitli sınıflara ayrılmıştı. Subaylar, şeref, zafer, maddi ihtirasları uğruna; yüce duygulardan yoksun oldukları düşünülen ve birliklerine saf bir gururla bağlı olan erler ise hayatlarını kazandıran bir iş olduğu için asker oluyorlardı. Rusya, Avusturya ve Prusya orduları genel olarak köylülerden meydana geliyordu. Prusya ve İngiltere çok sayıda yabancı kullanıyordu. Avusturya kuvvetlerinde konuşulan diller ise çok çeşitliydi. Tüm ülkelerde ortak bir eğilim vardı ki, o da ekonomik bakımdan en faydasız olanları, yani toplumun en hakir görülen kişilerini askere almaktı. Her yerde siviller, askerlerden uzak dururdu. Avrupa'nın en milli ordusuna sahip Fransa'da bile, kahve ve diğer umumi yerlerde "Köpekler, uşaklar, sokak kadınları ve erler giremez" şeklinde levhalar bulunurdu.[2]

(1) Konuyla ilgili çağdaş literatüre bakınız, M. Jähns, *Geschichte der Kriegwissenschaften vorniehmlich in Deutschland* (3 cilt; Münih, 1891), Cilt III.
(2) M. Weygand, *Histoire de l'armée française*, (Paris, 1938), s. 173.

Toplumun hemen hemen aforoz etmiş olduğu erlerle, aristokratlıktan başka bir nitelikleri bulunmayan genç subayları ortak bir amaç etrafında toplamak gerekiyordu. Ancak birlikler, bunun için gerekli ahlâki ve psikolojik düzeyde değildi. Hükümetler, disiplinin dışarıdan ve yukarıdan kurulabileceğine inanıyordu. Disiplinsiz askerlerin korkunçluğu, özellikle Otuz Yıl Savaşları'ndan sonra Almanya'da hatırlanmaktaydı. On sekizinci yüzyılın aydın monarşileri sivil halkı, insansal ve ekonomik ne-denlerden dolayı koruyordu.

Sivil disiplini güçlendirmek ve birlikler arası morali yükseltmek amacıyla hükümetler personellerinin sağlıklarına önem vermeye başlamışlar, onları kışlalarda barındırmışlar, onlara doktorlar ve hastaneler tahsis etmişler, bol yiyecek temin etmişlerdir. Profesyonel askerin asıl amacı, vatan için ölmek veya dövüşmek değil de hayatını kazanmak olduğundan, iyi yaşam koşulları sağlanmadığı takdirde bunların orduyu terk edeceğinden korkulurdu. Nitekim, on sekizinci yüzyılda savaşta veya barışta gerek subaylar, gerekse erler bir ordudan diğerine kolaylıkla geçebilmişlerdir. İyi bakımın yanı sıra, yine yukarıdan gelen sıkı bir disiplin ve eğitime de önem verilmiştir. Birbirleriyle hiçbir şekilde bağdaşamayan bu insanlar, ancak güçlü bir yönetim sayesinde birleşip bir kuvvet haline gelebilirlerdi. İdareciler ve soylular, erlerin geldiği aşağı sınıflarda ahlâki nitelikler bulunabileceğini pek sanmazlardı, ne cesaret, ne bağlılık, ne birlik ruhu, ne fedakârlık, ne de kendine güven duygusu. Ayrıca bu nitelikler, o zamanların birliklerinde geliştirilmemişti de. Erlere bireysel olarak veya subaylarının kontrolü olmadan güvenilemezdi. Teknik sorunlar bireysel olmayı da baltalıyordu. Atış sıhhati yoktu ve silahlar kısa menzilliydi. Bu nedenlerle tek başına atış pek etkin olmuyordu. Bunun sonucu olarak da askeri eğitimin amacı; ruhsuz ve ham bir maddeyi, makine gibi bir tabur haline getirmekti. Düşman karşısında bütün taburlar yan yana tek saf halinde dururdu. O kadar birbirlerine yakın olurlardı ki, neredeyse askerlerin dirsekleri birbirine değerdi. Genellikle önden arkaya doğru üç sıra bulunurdu ve her tabur aldığı komuta göre bir ateş makinesi gibi davranırdı. Taktik çevikliğe erişmek için uzun ve yoğun bir eğitim gerekiyordu. Profesyonel bir er yetiştirmek için iki yıl bile yetersizdi.

Orduların kuruluşları, onların kullanılış şekillerini etkiliyordu. Sınırlı kaynakları bulunan *Eski Rejim* hükümetleri için profesyonel ordular pahalıya mal oluyordu. Her asker, zaman ve para bakımından büyük bir yatırım gerektiriyordu. Savaş sırasında kaybedilen birliklerin yerine yenilerini kolayca koymak mümkün olmuyordu. Ulaşım zorluklarını göz önüne alarak savaşın cereyan edebileceği sahaların yakınında, önceden depolanan

çok miktarda silah ve yiyeceği korumak da ayrı bir sorundu. Ayrıca on yedinci yüzyılın ikinci yarısında, bilimsel ilerleme tahkimat sanatını geliştirmiş ve sivil hayatın üretkenliğini ters yönde etkileyen, dini savaşlar adı altındaki karmaşık savaşlara karşı da bir tepki doğmuştu. Bunun açık sonucu ise orduların zincirleme tahkimatlarda toplanması olmuştu. Orduların ve bunlara bağlı birliklerin, üslerinden beş günlük yürüyüş mesafesinden uzağa ayrılmaları yasaklanmıştı. Mühimmatlarının çok yakında olmasına karşın birlikler, bir günlük yürüyüş mesafesi için dahi yanlarına çok miktarda eşya alırlardı. Ayrıca asil subaylar yolda dahi belirli âdet ve kıyafetlerini terk etmezler, birliklerdeki erlerin ise yiyecek stokları azaldığı zaman moralleri bozulurdu.

Bu koşullar altında orduların bir bütün halinde, geniş çapta bir savaşa girmeleri olanaksızdı. Bir komutan için savaşmayı istemeyen bir düşmanla çarpışmak çok kolay değildi. Karşı karşıya gelmiş iki ordu arasında dahi savaş hattı oluşturmak zaman alıyor, taraflardan biri mevzilenirken diğeri geri dönmeye kalkınca da savaş yapılamıyordu. Yok edici takip tekniği gelişmemiş olduğundan, savaşta kazanılmış bir başarı kolayca genişletilemiyordu. Askeri düşünürler, zaferin de yenilgi kadar bir devlete zarar getirebileceğine inanıyorlardı. Her durumda, savaştan çabuk ve kesin politik sonuçlar beklenmiyordu. Bu da 18. yy. ve Napoléon savaşları arasındaki büyük farkı belirtmektedir. Blenheim, Malplaquet, Fontenoy ve Rossbach'dan sonra savaş yıllarca sürüyordu. Marengo, Austerlitz, Jena, Wagram veya Leipzig'den sonra birkaç ay içinde barış kapıları açılıyordu.

Özet olarak, Fransız İhtilali'nden önce birçok etkenin birleşmesiyle sınırlı amaçlar için sınırlı silahlarla, sınırlı savaşlar yapılıyordu. Savaşlar uzun, muharebeler öldürücüydü ve bu yüzden de çok arzu edilebilecek bir yönleri yoktu. Harekâtın kalelere, cephaneliklere, ikmal hatlarına ve kilit noktalara karşı yapılması tercih ediliyor, bu da ustalıkla manevra kabiliyetinin çok önemli bir yer tuttuğu bilgiye dayanan savaşı doğuruyordu. Mevzi savaşı hareket savaşının yerini, arka arkaya küçük avantajlar stratejisi de imha stratejisinin yerini almıştı.

Bütün bunlar 1789'dan sonra Avrupa'yı sarsan olaylar sırasında değişmişti. Fransa ve İngiltere arasındaki mücadele ve ilk yıllar haricinde, 1792-1815 'dünya savaşı' her biri savaş sahasında çabucak sonuca ulaşan ve barışla biten bir seri kısa savaştan ibaretti. Yetkililer, 1500 yıllarında başlayan bir dönemin kapanmasına ve henüz belirli bir şekilde çıkamadığımız bir dönemin açılmasına neden olan bu savaşların önemli bir dönüm nok-

tası olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır. Yazarların çoğu, değişikliğe Fransız İhtilali'nin neden olduğu ve sonucunda da halkta milliyetçi fikirler doğduğu, idare edenlerle edilenler arasında daha yakın ilişkiler meydana geldiği düşüncesindedirler. Bu yorum yarım asır önce Jähns ve Delbrück tarafından ortaya atılmıştır. Daha maddeci veya en azından daha teknik bir izah arayan ve bunu 18. yy.'ın ikinci yarısında topçu, ordu teşkilatı, yol yapımı ve kartografya alanlarındaki önemli gelişmelerde bulan General Colin'in yazılarında olduğu gibi 'revizyonist' bir eğilimin olduğuna dair bazı deliller vardır. Delbrück'ün dediği gibi, "Fransız İhtilali'nin yeni *dünya politikasını* etkilemesi yeni bir ordu, yeni bir taktik ve yeni bir stratejiye yol açmıştır."[3]

Aşağıda ele alınan üç yazarın eserlerinde bu değişiklikler açıkça görülmektedir. Her üçü de askeri düşünce tarihinde belirli dönemlerin temsilcileridir. Büyük Frederick, Fransız İhtilali'nden önce Avrupa'daki koşullar çerçevesinde askeri alanda en başarılı kişidir. Guibert, Frederick'in bilinçli öğrencilerinden biriydi, fakat meydana gelecek değişiklikleri Frederick'ten daha iyi görmüştü. Devrim yaratan Napoléon savaşları sırasında yaşayan Bülow da, bu savaşların verdiği derslerden çoğunu zamanla anlamıştı. Bu üçünden sadece Frederick deneyimli bir komutandı. Onun yazıları, o günün savaşçılığını anlatmaktadır. Guibert ve Bülow subaylık öğrenimi yapmış olmalarına rağmen komutanlık yapmamışlardı; onlar uzağı gören iyi birer eleştirmen ve devrimciydi. Frederick'in fikirleri konuya tamamen hâkim olduğunu göstermektedir. Deneyimlere daha az dayanarak ve var olan koşulların ötesine gitmeyi amaçlayarak yazan Guibert ve Bülow konuya onun kadar hâkim değildirler.

II

Frederick'in 1740 yılında Silezya'yı hiçbir uyarıda bulunmadan istila etmesi, Avrupa'ya, sonradan yıldırım savaşı olarak adlandırılan savaşı tattırmıştı. Üç Silezya savaşı ile tüm eyaleti eline geçirmeyi başarabilmiş ve kendi küçük krallığından hemen hemen iki misli büyük topraklara sahip olmuştu. Zaman zaman inanılmaz güçlüklere karşı çarpışarak, tüm düşmanlarından onlarla kıyaslanamayacak kadar üstün bir general olduğunu

(3) H. Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst* (7 cilt.; Berlin, 1900-1936), IV, s. 363-426; J. Colin, *Education Militaire de Napoléon* (Paris, 1900).

kanıtlamıştı. Ayrıca Prusya'da krallıkla yönetilen bir devletin ana nitelikleri tümüyle vardı. Avrupa'nın başlıca devletlerinden olan Prusya; en fazla yukarıdan idare edileni, halkın sesinin en az duyulanı ve kaynakları en yoksul olanıydı. Frederick, aynı zamanda yetenekli ve çok eser veren bir yazardı. Böyle bir kraliyetin, böyle bir kralın yazılarında yukarıdaki bölümde özetlenen genel hususlar kesin ve belirli bir hal almaktadır.

Frederick'in önemli olan ilk askeri eseri 1746'da yazdığı *Principes généraux de la guerre* (Savaşın Genel Prensipleri) adında olanıdır; bunda, ilk iki Silezya savaşından edindiği deneyimleri anlatmaktadır. Gizli bir eser olduğu için sadece kendi generalleri okumuşlardır. 1760'ta bu generallerden birinin Fransızların eline düşmesi sonucunda eseri yayımlanmıştır. 1752'de ise kral, tahta kendisinden sonra geçeceklerin kullanmaları amacı ile *Testament politique* (Siyasi Vasiyetname) adlı eseri yazmıştır. Bu vasiyetnameye *Prencipes généraux*, ek bölüm olarak konmuştur. 1768'de savaşlarını bitirdikten ve fikirlerini biraz değiştirdikten sonra varisleri için *Testament militaire* (Askeri Vasiyetname) adlı eseri yazmıştır. 1771'de generalleri için *Eléments de castramétrie et de tactique* (Kastrametri ve Taktik Unsurları) adlı eserini yayımlamıştır. Hükümdarlığı süresince ordunun çeşitli branşları için özel talimatlar yazmış, bunlar toplanarak diğer yazıları ile birlikte 1846 yılında basılmıştır. Halka açık eserleri arasında *L'art de la guerre* (Savaş Sanatı) adlı didaktik şiir, askeri sorunlara değinen bazı politik denemeler ve hükümdarlığı ile ilgili çeşitli anılar bulunmaktadır. Bu yazılarla çağdaşları, onun generalliğinin gizli yönlerini keşfetmeye çalışmışlardır. Almanca yazdığı teknik talimatlar dışındaki bütün eserlerini Fransızca yazmış, yazı hayatı kırk yıldan fazla sürmüştür. Ordu teşkilatı ve taktik ile ilgili konularda genellikle aynı fikirlere bağlı kalmış, fakat strateji ve savaş politikası konularında 1740'ların saldırganlığı yerini göreli bir hareketsizlik felsefesine bırakmıştır.

Ordunun teşkilatı, Prusya idarecilerinin eski bir sorunuydu. 1640 yılında, Frederick'in tahta çıkışından tam bir yüzyıl önce, büyükbabası Büyük Elector, Otuz Yıl Savaşları'nın en yoğun olduğu sırada tahta çıkmıştı. O zaman Prusya krallığı yoktu; sadece paralı askerlerin bulunduğu, her kuvvetin istila ve yağma ettiği Kuzey Almanya düzlüklerindeki toprak parçaları vardı. Büyük Elector bir ordu kurdu. Bu orduyu desteklemek için de belli bir politika ve ekonomi izlemeye başladı. Onun hükümdarlığı ile Prusya'yı belirleyen nitelikler de ortaya çıktı. Prusya varlığını ve bu varlığı devam ettirmeyi ilk önce ordusuna borçluydu. İkinci olarak; askerlik bilimi, politika ve ekonomi, devlet idaresi denen bilime ayrılamayacak şekilde girmişti. Üçüncü olarak ise, Hohenzollern hanedanının yaratttığı Prusya, dikkatli bir planla-

manın zaferiydi. Frederick'in babası I. William, Frederick'in zamanında, Prusya kralı genellikle Avrupa'nın en çok çalışan kişilerinden biri olarak düşünülürdü. Devleti şahsen yönetirdi, bütün ipler onun elindeydi ve bunları birleştiren tek merkez kendi beyniydi. Prusya'nın düzeni, özgür fikir alışverişinden ve işbirliğinden doğmamıştı. Büyük Frederick'in işaret ettiği gibi; şayet Newton, Descartes'a ve Leibniz'e danışmış olsaydı, kendi felsefesini asla yaratamazdı.

Frederick'e göre Prusya kralı bir orduya sahip olabilmek için sınıflar arasında ve ekonomik üretim ile askeri kuvvet arasında güçlü bir denge kurmalıdır. Asillere ait toprakların köylülere ve şehirlilere satılmasını yasaklayarak soyluluğu korumalıdır. Köylüler subay olabilmek için çok cahildirler,[4] burjuvaların arasından subay almak "ordunun gerilemesine ve çökmesine yol açacak ilk adım olacaktır."[5] Ordu ve devlet için katı bir sınıf yapısı gereklidir. Frederick, cesur bir albayın cesur bir tabur yarattığını ve bir kriz anında albayın verdiği kararın krallığın kaderini etkileyebileceğini söylüyordu. Fakat kral, bu aristokratların arzulanan ruha sahip bulunduklarından emin olmalıydı. Frederick, Birinci Silezya Savaşı'nda adamlarına Prusya krallığı için çarpıştıkları fikrini aşılamakta özel çaba harcamış olduğunu ilk politik vasiyetnamesinde, kendinden sonra tahta geçeceklere itiraf etmiştir.[6]

Kendisine hizmet uğrunda hayatlarını tehlikeye attıkları için; Frederick erlere bir tür saygı duyuyordu. Ancak onun erlerle ilgilenişi, hemen hemen sadece disiplin yönünden ve maddi bakımdandı. Köylü aileler (örneğin Elbe Nehri doğusundaki serfler) korunmalıydılar, toprakları burjuvalar veya soylular tarafından paylaşılmamalıydı, sadece ziraat için gerekli olmayanlar, örneğin ailenin en genç oğlu, askere alınmalıydı. Köylüler ve kasabalılar kesinlikle en iyi üreticilerdi. "Çalışkan ve yararlı kişiler milletin gözbebeği olarak korunmalı ve savaş zamanında mecbur kalınmadıkça ülke içinden asker toplanmamalıdır."[7] Ordunun yarısı veya daha fazlası Prusyalı olmayan profesyonellerle, savaş esirleri veya yabancı orduları terk edenlerle doldurulabilirdi. Frederick, Prusya'nın kanton sistemini övüyordu. Asker alma güçlüğünü hafifletmek için bu sistem, belirli yerlerin belirli alaylara insan gücü sağlamasını öngörüyordu. Bu sistem ve yabancıların kullanılması sayesinde Frederick, her yıl sadece 5000 Prusyalının askere alındığını 1768'de

(4) *Politisches Testament von 1752, in Werke Friedrichs des Grossen* (10 cilt; Berlin, 1912-1914), VII, s. 164.
(5) *Exposé du gouvernement prussien, des principes sur lequel il roule* (1775) *Oeuvres de Frédéric le Grand* içinde (30 cilt; Berlin, 1846-1856), IX., 186.
(6) Pol. Test 1752, *Werke* içinde, VII, s. 146; *Oeuvres*, XXIX, s. 58.
(7) *Militärisches Testament von 1768, Werke* içinde, VI, 226-227.

memnuniyetle belirtmişti. Bununla beraber, kalpleri vatan sevgisi ile çarpan milli kuvvetlerin değerinin farkındaydı. 1746'da şöyle yazmıştı: "Vatandaşlarımızın meydana getirdiği kuvvetler şeref ve cesaretle dövüşüyorlar. Zaferler düşmana olduğu kadar onlara da ölüm saçmamış olsaydı böyle kuvvetlerle bütün dünya yenilirdi. Frederick daha sonra diğer *filozoflar* gibi vatanperverliğe daha da fazla teorik değer verdi. Fakat bu konuda hiçbir şey yapmadı ve krallığında ihtilal yaratmadan bir şey yapamazdı da. Pratik hayatta erlerin, şereften yoksun olduğunu varsayardı ve dövüşmek için yabancılar kullanılmasının mantıklı bir yol olduğuna inanarak öldü.[8]

Frederick'in erleri ona büyük bir içtenlikle bağlı değillerdi. Tüm 18. yy. komutanlarının kabusu firardı, özellikle her savaşta, her iki tarafta da aynı dili konuşan askerlerin bulunduğu karışıklık içindeki Almanya'da. Ordusu erimeye başladığı için Frederick, Bohemya'daki ilerleyişini 1744'te durdurmak zorunda kaldı. Firarı önlemek amacıyla bazı kurallar koydu. Kıtalar korulukların yakınlarında konaklayamayacaklar, geri bölge ve kanatlar hafif süvarilerce gözetlenecek, gerekmedikçe gece yürüyüşten kaçınılacak, askerler yemeğe veya yıkanmaya giderken bir subay tarafından sıralar halinde götürüleceklerdi.[9]

Babasının zamanında Prusya ordularının alışmış olduğu disiplini Frederick de devam ettirdi. Disiplinde en ufak bir gevşemenin barbarlığa yol açacağını söylerdi.[10] Ordu bu alanda da devleti yansıtıyordu. Disiplinin amacı sarhoşluk ve hırsızlık gibi kötü davranışları önleyerek, erleri, otorite ile akılcı bir varlık haline getirmekti. Ancak esas amaç, orduyu tek beyin ve tek irade yapmaktı. Subaylar ve erler, her hareketin tek bir adamın işi olduğunu anlamalıydı ya da "Hiç kimse düşünmemeli, herkes uygulamalıdır." Bu, düşünme, merkezi olarak kralın zihninde olur demektir. Erlerle yapılabilecek tek şeyin, onların kişilikleri ile birliklerini kaynaştırmak olduğunu söylemiştir. Yaşlandıkça, iyi niyetin korkutmaktan daha etkili olduğunu fark etti. Subaylar erleri tehlikeye sürmelidir; "Bundan dolayı (şerefin onlar üzerinde hiç etkisi olmadığına göre) subaylarından her tehlikeden daha fazla korkacaklardır." Ancak insanlığın iyi bir tedaviye ihtiyacı olduğunu da eklemişti.[11]

---

(8) *Principes généraux de la guerre* (1746) *Oeuvres* içinde, XXVIII, 7; *Lettres sur l'amour de la patrie* (1779), *a.g.y.*, IX, s. 211-244.

(9) *Prin. gén., a.g.y.*, XXVIII, 5-6; *Ordres für die sämmtlichen Generale von der Infanterie und Cavalerie, wie auch Huzzaren, desgleichen fur die Stabsofficiere und Commandeurs der Bataillans* (1744) *A.g.e.*, XXX, 119-123; *Règles de ce qu'on exige d'un bon Commander de bataillon en temps de guerra* (1773) *a.g.y.*, 57-65.

(10) *Pol. Test. 1752, Werke* içinde, VII, s. 172.

(11) *Mil. Test. 1768, a.g.y., VI*, s. 233-237; *Oeuvres* XXVIII, s. 5.

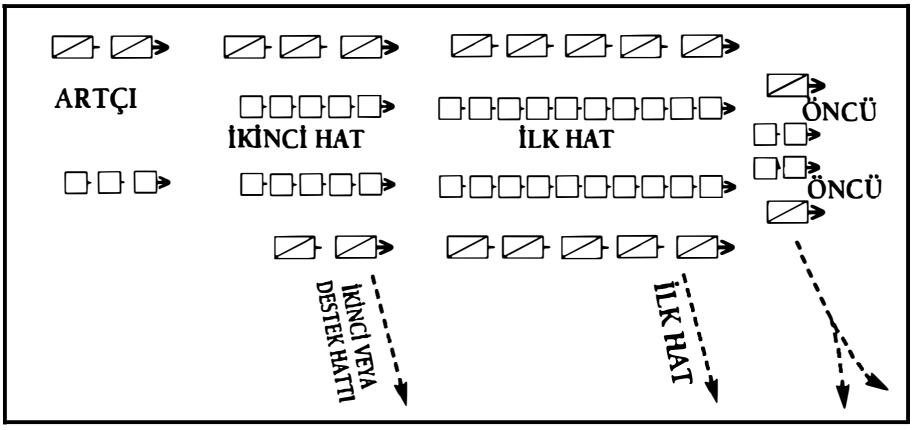

Büyük Frederick'in Yürüyüş Düzeni. Yürüyüş kolunu sağa döndürmek suretiyle müfrezelerce 'Sol Teker' oluşturulmasını sağlıyor ve muharebe düzenine girebiliyordu.

Disiplinle idare edilebilir hale gelen birlikler, dikkatli bir eğitimden geçirilmeliydiler. Prusya, eğitim alanları ile ün yapmıştı. Bölük ve taburların buralarda başarı ile yaptığı zor manevralar, yabancı gözlemciler tarafından hayranlıkla izlenirdi. Amaç, taktik hareket kabiliyetine, yürüyüş düzeninden muharebe düzenine geçme ustalığına, ateş altında dayanıklılığa, komutu eksiksiz yerine getirme düzeyine ulaşmaktı. Frederick, böyle eğitilmiş bir ordunun generallik sanatına büyük ölçüde yardımcı olduğunu yinelerdi. Komutan fikirlerini, gerçekleştireceklerini bilerek oluşturabilmeliydi. Bu nedenle Frederick, generallerini savaşta ve barışta aralıksız eğitim yapmaya zorlardı. "Her erkek önceden, barış zamanında, savaşta yerine getirmek zorunda oldukları ile ilgili bir eğitim görmedikçe, elimizde işin adını bilen ama nasıl yapılacağını bilmeyen insanlardan başka bir şey bulunmaz."[12]

Ruhen mekanize olmuş birliklerle savaşmak yöntemsel bir işti. Karşıt ordular, bir satranç oyununun başlangıcındaki gibi belli bir düzen çerçevesinde yerleştirilirlerdi: Her kanatta süvariler; geride hemen hemen eşit aralıklarla topçu; iki paralel sağlam hat halinde piyade taburları bulunurdu. Bu hatlardan ikisi veya en azından birincisi, üç sıradan meydana gelir, her sıra, diğer ikisi silah doldururken tek komutla ateş ederdi. Frederick, bu savaş düzeninin esaslarından hiçbir zaman ayrılmadı, bununla beraber bütün iyi generaller gibi bu düzeni belirli amaçlara göre uyarma özgürlüğünü de korudu. Muharebe düzeni, yürüyüş düzenini saptıyordu: Fre-

(12) *Pol. Test. 1752, Werke* içinde, *VII*, s. 173-175; *Prin. gén., Oeuvres* içinde, XXVIII, s. 7.

derick 'e göre birlikler, süratli bir dönüşle kanatlarda süvarilerin bulunduğu ateş hatları meydana getirebilecek kollar halinde yürümeliydiler. Muharebe düzeni sıkı bir disiplini de gerektiriyordu. Birkaç yüz yarda uzaklıktaki düşman karşısında askerleri hatlar halinde tutmak pek kolay değildi. Fakat emirler kesindi: "Savaş sırasında erlerden biri firar edecek gibi etrafına bakınırsa veya hattın dışına çıkarsa, arkasındaki astsubay onu süngüleyerek, bulunduğu noktada öldürecektir."[13] Düşman kaçsa bile zafer kazanan hat yerinde kalacaktı. Ölü veya yaralıları yağmalamak, ölüm cezası ile yasaklanmıştı.

Ordusunun hemen hemen dörtte birini meydana getiren süvarilere Frederick büyük değer verirdi. Fakat bunları genellikle darbe için kullanırdı. Bu nedenle keşif hizmetleri zayıftı; 1744'te 20.000 süvari ile Avusturyalıların yerini saptayamamıştı. Hafif piyadelerin çatışma veya devriye için kullanılmasında da başarılı değildi. Avusturyalıların bindirilmiş veya yaya birçok hafif birliği vardı. Frederick ise böylesine dağınık birliklerle ne yapabileceğini pek bilmiyordu.[14]

16. yy'dan 20. yy'a kadar olan süre içinde, topçunun kullanılışında diğer sınıflara oranla 18. yy'ın ortalarında süratli bir artış oldu.[15] Avusturyalılar Silezya'yı kaybettikten sonra, Frederick'in çevik kollarına karşı koyabilmek için topçuya özellikle önem verdiler. Fransızlar Avrupa'nın en ileri topçu-

(13) *Disposition, wie es bei vorgehender Bataille bei seiner königlichen Majestät in Preussen Armée unverändert-lich soll gehalten werden* (1745)," in *Oeuvres*, XXX, s. 146.

(14) Delbrück, *op. cit.*, IV, s. 327-328.

(15)

	I	II	III	IV
Otuz Yıl Savaşları	19.000	1.5	1	.24
XIV. Louis Savaşları	40.000	1.75	7	.77
II. Frederick Savaşları (İspanya Veraset Savaşları)	47.000	3.33	12	
Avusturya Veraset Savaşları (Yedi Yıl Savaşları)			8 2	
Fransız İhtilal Savaşları	45.000	–	12	
I. Koalisyon				3.0
II. Koalisyon				4.4
Napoléon Savaşları	84.000	3.5	37	
III. Koalisyon				7.0
1809 Savaşı			11.0	
1812 Savaşı				5.2
Amerikan İç Savaşı	54.000	3.0	18	1.0
1870 Savaşı	70.000	3.3	12	9.0
Rus-Japon Savaşı	110.000	3.75	3	1.0

Kolonların Açıklaması:

I. Muharebede ordunun ortalama büyüklüğü, her savaştan mümkün mertebe 30 muharebe alınarak hesaplanmıştır.

II. Her 1000 muharip için top sayısı.

III. 100.000 kişinin üstündeki dost-düşman orduların yaptığı muharebe sayısı.

IV. Aylık ortalama muharebe sayısı.

larıydı, belli başlı devletler arasında topçu yarışına en az katılabilme olanağına Prusya sahip olduğundan, Frederick bu gelişmeden sık sık üzüntü duyardı. Topçu modasının bir devletin bütçesi için gerçek bir uçurum olduğunu 1768'de belirtmişti. Bununla beraber o da yarışa katıldı; Frederick süratli harekete önem verirdi ve savaş sırasında mevzi değiştirebilmek için atla çekilen topu ilk bulan o oldu: Topçunun bir 'sınıf' değil piyade ve süvariden alt seviyede bir 'yardımcı' olduğunda ısrar etmeye devam etti, ancak kullanılma tarzı üzerinde de önemle durdu. *1782 Talimatı*'nda Fransız topçu teknisyenlerinin etkisi görülmektedir. Frederick burada, topçu subaylarına sadece piyade ve süvarileri memnun etmek için ateş etmemelerini; düşman hattında bir gedik açmak ve piyadelerinin buradan düşman saflarına girmelerini sağlamak amacıyla ilk ateşin düşman piyadeleri üzerine açılmasını emreder.[16]

Uzun ve kesintisiz iki cephe hattının karşı karşıya gelmesi çok kanlı bir durum yaratacağından Frederick, kanat taarruzu üzerinde durmuş ve kanatlardan biri kademeli şekilde ilerlerken diğerinin ilerlemediği ünlü düzeni yaratmıştır. Taktik ayrıntıları bir tarafa bırakırsak, Frederick 'in bu tip savaşı tercih etmesinin amacı, başarılı olunduğu takdirde düşman hattına yanlardan baskı yaparak süratle zafer kazanmak; başarısızlık halinde ise duran kanadın geri çekilmekte olan kanadı örtmesi ile kayıpları azalt-maktadır. Frederick 'in üstün hareket yeteneği ve koordinasyonu, bu kanat hareketlerine özel bir etkinlik kazandırmıştır.[17]

Ordu teşkilatı ve taktik konularının bu hususları ile ilgili fikirlerinde Frederick hiçbir zaman büyük değişiklikler yapmadı. Stratejinin daha önemli alanları ile ilgili fikirlerinde değişiklik oldu. Önceleri yeni bir ruh getirmiş gibi görünüyordu ancak sonunda savaşın hangi koşullar altında, nerede ve ne zaman yapılacağı gibi konularda siyasi düzenin zorunlu kıldığı birtakım kısıtlamaları kabul etti.

Silezya'ya yaptığı yıldırım taarruz Avrupa'yı ürkütmüştü. I. Silezya Savaşı (1740-1742) umutsuz bir kumardı ve Prusya kralı için ortaya konan miktar çok yüksekti. II. Silezya Savaşı'nda (1744-1745), bir süre Hapsburg Krallığı'nın topyekûn imhasını bile arzu etti. Bu amacı başarısızlığa uğradı. Ancak Frederick Silezya'yı elinde tuttu. Bundan sonra savaş politikası daha

(16) *Mil Test. 1768*, *Werke* içinde, *VI*, s. 228; *Mémoires depuis la paix de Hubertsbourg*, *Oeuvres* içinde, VI, s. 97. *Elements de castramétrie et de tactique* (1771), *a.g.y.*, XXIX, s. 42; *a.g.y.*, XXIX, s. 42 *a.g.y.*, XXX, s. 139-141, 391-396.

(17) *A.g.y.*, XXIX, s. 25; Delbrück, *op. cit.*, IV, s. 314-322.

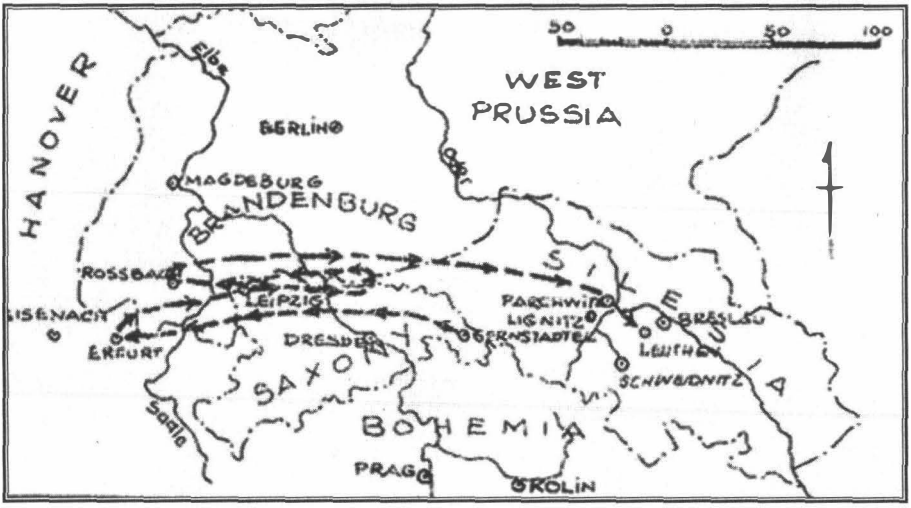

Frederick'in Yürüyüşleri ve Karşı Yürüyüşleri, Sonbahar Seferi: 1757

ılımlı oldu. Yedi Yıl Savaşları'nın (1756-1763) Prusya'yı yok olmaktan kurtaran Rossbach ve Leuthen muharebelerinden sonra, her biri en azından Frederick'ten dört misli fazla nüfusa sahip Fransa, Avusturya ve Rusya birleşik kuvvetlerine karşı başarılı bir savunma yapmaktan öte bir varlığı kalmadı. Frederick'in son savaşı (1778-1779) kansız birtakım askeri gösteri ve yürüyüşler halinde oldu.

Principes généraux de la guerre (Savaşın Genel Prensipleri) adlı eserinde, yıldırım savaşı (blitzkrieg) stratejisinden söz etmekte ancak *blitzkrieg* terimini kullanmamaktadır. Prusya savaşlarının 'kısa ve hareketli' olması gerektiğini ve Prusyalı generallerin süratli karar vermek zorunda olduklarını söylemektedir.[18] Gerçekten de bunlar başlangıçta uyguladığı prensiplerdir. Uzun bir savaşın Prusya'nın kaynaklarını tüketeceğini ve ordunun örnek disiplinini yok edeceğini söylemiştir.

Frederick Prusya'yı zengin bir devlet haline getirememiş ama kaynaklarını tutumlu bir şekilde kullanabilmiştir. Fransa'daki ihtilal hükümetlerinin yaptığı gibi, ordularını işgal edilen topraklarda yaşatması mümkün değildi. Böyle bir durumda orduları yiyecek arama amacı ile dağıldıkları takdirde yok olacaktı ve sürekli ikmal yapılamazsa da moralleri bozulacaktı. Ayrıca işgal edilen topraklarda memnuniyetle karşılanacaklarına dair bir güvencesi de yoktu. Frederick'in Bohemya'da beşinci kol kurma gayretleri

(18) *Prin. gén.*, (1746), *Oeuvres* içinde, XXVIII, s. 84.

sürekli olarak başarısızlığa uğradı. Hayat görüşünü ve tüm sistemini değiştirmeden birliklerine moral vermesi mümkün değildi.

Ayrıca Avusturyalılar Silezya'yı kaybettikten sonra tahkimat ve topçularını kuvvetlendirmişler, Frederick'in saldırgan stratejiyi geliştirmesini teknik bakımdan engellemişlerdi. Son yıllarında yaşlı kral, gençliğindeki koşulların değişmiş olduğunu, bundan böyle Prusya'nın sadece mevzi savaşı yapabileceğini belirtti. Büyük cephaneliklere ve hassas sınırlara sahip olması, sabit tahkimata büyük değer vermesine yol açtı. Kalelerin "bir hükümdarın eyaletlerini birbirine mıhlayan kuvvetli çiviler" olduğunu söyledi, böyle kaleleri kuşatmak ve ele geçirmek savaşın esas hedefi oldu. Kuşatmaların sevk ve idaresi Vauban'dan beri bir bilim haline gelmişti. Frederick de bu geleneğe uyuyordu. Onun muharebe kavramı bile bununla renklenmişti. "Muharebe düzenimizi, kuşatma kurallarıyla ortaya çıkartmalıyız." 1770'te Frederick, muharebe düzenindeki iki piyade hattının, bir kuşatma kuvvetinin meydana getirdiği paralellere eşit olduğunu söyledi. Ona göre köylerin işgalinde bile bu ilkeler akıldan çıkarılmamalıydı. Ancak gelecekte askeri uygulama çok farklı olacaktı. Napoléon, tüm askerlik hayatında sadece iki kuşatma yapacaktı.[19]

Frederick'in Napoléon'dan farklı bir başka yönü de başarılı bir muharebeci olmasına rağmen, büyük çaplı muharebelerden hoşlanmaması, yani muharip devletlerin esas kuvvetlerinin topyekûn güçlerini ortaya koyarak çarpışmalarına karşı olmasıydı. Ona göre muharebenin sonucu, büyük ölçüde şansa bağlıydı, şans ise akılcı hesabın aksiydi. Frederick'e göre bilimsel savaşmanın başlıca unsurları olan yüksek planlama zekâsına ve itaat sağlamak için gerekli komuta yeteneğine, önemli bir muharebenin tüm şiddeti içinde güvenilemezdi.[20]

Düşmanın ana muharip gücünü imha etmek, Frederick'in olağan stratejik hedefi değildi. Muharebe yapılmışsa kazanan taraf düşmanı imha etmek için kovalamalıydı. Fakat imha kovalayışı Frederick ordusu için kolay değildi: Darbe için eğitilmiş süvariler dağıldıklarında firar etme eğilimine giriyorlardı. Napoléon süvarilerinin, Jena Muharebesi'nden sonra yaptıkları Frederick için söz konusu olamazdı. Gerçekten de Frederick için muharebenin amacı, düşmanı hareket ettirmekti. "Muharebeyi kazanmak, düşmanınızı, mevzisini size bırakmaya mecbur etmektir."[21]

---

(19) Mil. *Test.* 1768, *Werke* içinde, VI, s. 247, 257; *Pol. Test.* 1752, *a.g.y.*, VII, s. 176; *Eléments de castramétrie et de tactique* (1771) *Oeuvres* içinde, XXIX, s. 4, 21, 38.

(20) *Reflexions sur Charles XII* (1759), *Oeuvres* içinde, VII, s. 81; *Essai sur les formes du gouvernement* (1777), *a.g.y.*, IX, s. 203.

(21) *Mil. Test. 1768 Werke* içinde, VI s. 246-249; *Pol. Test.* 1752, *a.g.y.*, VII, s. 174.

Böylece Frederick savaşları; mevzi savaşı çok çeşitli manevra savaşı ve küçük kazançların yavaş yavaş elde edildiği savaşlar haline gelerek, 1746'da tavsiye ettiği kısa ve sert savaşlardan oldukça farklı bir nitelik aldı. 1768'de "Çok sayıda küçük başarı elde etmek; yavaşça tepeleme bir hazine meydana getirmektir" diye yazmış, 1770'te de şunları eklemişti: "Savaştaki bütün manevralar bir generalin avantajlı olarak elinde tuttuğu ve en az kayıpla taarruz edebileceği mevzilere yönelir." Ayrıca Bohemya'da edindiği kötü deneyimlerden de, bir ordunun ülkesinden uzakta başarılı savaşamayacağı sonucuna varmıştı. 1775'te "Ülke sınırlarından uzakta yapılan bütün savaşların, yakın yerlerde yapılanlara oranla daha az başarılı olduğunu düşünüyorum. Bunun nedeni insanın, komşusunu imha etmekten ziyade kendini savunmasının daha adil bir davranış olduğu yolunda doğal bir duyguya sahip olması olamaz mı? Fakat belki de fiziksel nedenler ahlâki nedenlerden daha ağır basmaktadır; sınırdan uzakta bulunan yerlere yiyecek ikmali sağlamaktaki güçlüklerle, yerli askerler, atlar, giyecekler ve savaş malzemeleri temin etmedeki güçlükler gibi." Fransa'dan, Austerlitz ve Friedland kadar uzak mesafelerde muharebeler kazanabilmiş olan Bonapart, bu tür önlemlere gülecekti. Frederick için ise bu kurallar geçerliydi.[22]

Frederick'in stratejik düşünce tarzı, mevzi savaşın eski sınırları içinde kalmış olmasına rağmen ve ciddi muharebeye yanaşmamasına rağmen (Rossbach ve Leuthen'in yapıldığı yıl danışmanları, harekete geçilmesi için baskı yapmışlardı) o, hiçbir zaman harekâtta pasif davranmaya taraftar değildi. Baskın yapmanın önemi üzerinde ısrarla durdu. Yedi Yıl Savaşlarından sonraki barış yıllarında, devlet sırrı olarak saklanan yeni tip süvari hücumları, yeni 10 poundluk obüsler ve ayrıntılı ve kesin bilgilerin bulunduğu haritalarla donatılmış olarak Saksonya ve Bohemya'ya anında sıçrayabilecek şekilde hazırlandı. Daha fazla inisiyatif kullanma serbestisi tanıdığından arazide taarruz stratejisine taraftardı. Fakat düşmandan daha az kuvvetli olduğunda veya zamanın avantaj sağlayacağını umut ettiğinde, sık sık mecbur kalmış olduğu gibi, savunmada da dövüşebilirdi. Bununla beraber bu aktif ve meydan okuyan bir savunma olmalıydı; öyle ki, belirli bir seri tahkimatta üslenip, düşman mevzileri ve müfrezelerine serbestçe hücum ederdi. "Hiçbir inisiyatif göstermeden, bütün savaş boyunca hareketsiz kalan bir komutan, bir savunma savaşını iyi yönettiğini düşünürse, kendi kendini aldatır. Böyle bir savunma bütün ordunun, generalin korumaya çalıştığı ülkeden çıkarılması ile sonuçlanacaktır"[23] demişti.

(22) *A.g.y.*, VI, s. 248; *Oeuvres*, XXIX, s. 3: *Histoire de mon temps*, 1775'teki önsöz, *a.g.y.*, II, s. XXVIII.
(23) *Mil. Test. 1768*, *Werke* içinde, VI, s. 253, 260-61; *Jähns op. cit.*, III, s. 2027.

Savaştan beklenen kazançlar hakkında kararsızdı. Avrupa Kıtası'nda en başarılı kuvvet dengesini kurarak işe başlayan Frederick, Silezya'nın alınması ile bir barış adamı oldu ve sonunda da Avrupa dengesine kuvvetle inandı. Prusya'nın Polonya, Saksonya ve İsveç'te yayılacağını öngördü; fakat bu yayılmayı kendisinden sonrakilere bırakma arzusundaydı. O bir maceracı değil, bir hükümdardı, başkalarına da yapacak şeyler bırakabilirdi. 1775'te askeri statükoyu o temsil ediyordu. "İhtiraslı olanlar her şeyden önce düşünmelidirler ki, silahlar ve askeri disiplin Avrupa'nın her yerinde birbirine benzemekte ve kural olarak ittifaklar karşıt taraflar arasında kuvvetleri eşit hale getirmektedir; bu nedenle prenslerin savaşlardan umacakları en büyük avantajlar savaş masraflarının faizini dahi karşılamayacak ve nüfusu savaşta ölenlerin sayısından da az olacak bir sınır şehrini veya toprak parçasını ele geçirmekten öteye gitmeyecektir" diye yazmıştı. Dev komşuları tarafından yok edilmekten de korkmamıştı. "Küçük devletler (5.000.000 nüfusu ile Prusya'yı kastetmişti) endüstrileştiği, iç ve dış işlerini büyük ölçüde düzene soktuğu takdirde en büyük hükümdarlıklar (her biri 20.000.000 civarında nüfusa sahip olan Fransa, Avusturya ve Rusya'yı kastetmişti) karşısında varlıklarını devam ettirebilirler. Büyük imparatorlukların suistimaller ve karışıklıklarla dolu olduğu kanaatindeyim; bunlar varlıklarını sadece büyük kaynakları sayesinde ve büyüklüklerinden gelen güçle koruyabilmektedirler. Bu saraylarda dönen entrikalar, gücü daha az olan prensleri mahvedebilir; entrikalar her zaman zararlıdır; fakat birçok ordunun varlığını sürdürmesine engel olamamaktır." Frederick, şayet en büyük hükümdarlıklar suistimalleri ve karışıklıkları bir kenara iterlerse, aristokratik rejimin koymuş olduğu sınırları tanımazlarsa ve Prusya'da yerleşmiş olan dikkatli iş yapma alışkanlığına sahip olurlarsa 'Avrupa dengesinin' ne hale gelebileceğini hiç düşünmemiş gibi görünmektedir. Nitekim o Fransız İhtilali'ni öngörememiştir.[24]

III

Her şeye rağmen Fransa'da Napoléon savaşçılığının temelleri atılmaktaydı. 1763 yılında yapılan utanç verici barışla Fransa'nın denizaşırı topraklarını ve Avrupa'daki saygınlığını kaybetmesi askeri alanda ciddi

(24) *Pol. Test, 1752, Werke* içinde, VII, 158; *Histoire de mon temps*, 1775'teki önsöz, *Oeuvres* içinde, II, s. XXVIII-XXX.

düşüncelere yol açtı. Gribeauval, 'müşterek parça ilkesini' bularak, atış sıhhatini mükemmelleştirerek ve ağırlığı azaltmak suretiyle, silahların hareket kabiliyetini arttırarak topçu sınıfında devrim yaptı. Mareşal de Broglie ve Choiseul Dükü, 1760'larda ordu teşkilatına yeni ve daha büyük bir birlik olan tümeni soktular. Tümen yavaş yavaş gelişerek ordunun belirli ve daimi bir bölümü haline geldi ve general rütbesinde bir subayın komutasına verildi. Tümen savaş alanına diğer tümenler yetişene kadar düşmanla başarılı bir şekilde çarpışacak kadar kuvvetli olarak tanımlanıyordu. Büyük ordular, artık savaşta kesintisiz bir cephe meydana getiren tek bir kitle değildi: Ayrılabilen ve bağımsız manevra yapabilen bölümlere sahip bir bütündü. Başkomutanlar için yeni stratejik ve taktik olanaklar doğdu ve aynı zamanda küçük rütbeli generaller de tümen komutanı olarak Frederick zamanında asla erişememiş oldukları bir önem kazandılar. Tümen, önemini ilkin ihtilal savaşlarında kanıtladı. Kazanan Napoléon ve mareşalleriydi.[25]

1763'ten sonraki pratik yeniliklerin yanı sıra birçok kuram da ortaya atıldı. Bu kuramcılar arasında, 1772'de *Essai général de tactique* (Taktik Hakkında Genel Deneme) adlı eseri basılan genç asilzade Kont de Guibert de bulunuyordu. Sadece yirmi dokuz yaşındaydı, fakat kitabı onu aniden üne kavuşturmuştu. Davetlerin aranan kişisi haline gelmiş, Bayan de Lespinasse'a âşık olmuş, nazımla üç trajedi yazmış, bir süre Savaş Bakanlığı'nda çalışmış ancak daha sonra tepkisel davranan ve kıskanç kişiler tarafından saf dışı bırakılmıştı. 1790 yılında ölürken "Beni tanıyacaklar! Adalet yerini bulacak!" diye haykırmıştı.[26]

Guibert istikrarsız bir kişiydi; mağrur, ne yapacağı kestirilemeyen çağdaşlarının dâhi olarak nitelediği çok zeki bir *edebiyatçı ve filozof*. Bulunduğu durumun etkisinde kalan fazla duygusal ve tutarsız bir kişi. *Essai*'yi yazmadan önce Almanya ve Korsika'da görev yapmıştı. Diğer *filozoflar* gibi o da aydınlanma ve moderniteyi temsil eden Frederick'e hayrandı. Söylentilere göre, Büyük Frederick sınırlarının bir kendini bilmez genç tarafından kutsallaştırıldığını okuyunca son derece kızmıştı.

---

(25) E. Picard, *L'artillerie française au XVIIIe siécle* (Paris, 1906); J. Campana, *L'artillerie de campagne*, 1792-1901 (Paris, 1901); Weygand, *op. cit.* s. 192; J. Colin, *op. cit.* s. 1-85.

(26) 1790'da editörün giriş yazısı Guibert'e, *Journal d'un voyage en Allemagne* (Paris, 1803); P. de Ségur, "Un grand homme des salons: le comte de Guibert, 1743-1790," *Revue de Paris* içinde, II (1902), 701-736; P. Vignié, "Un Montalbanias célèbre; le comte de Guibert," *Bulletin archéologique de Tarn-et-Garonne*, LII (1924), 22-43; Guibert, *Précis de ce qui s'est passé à mon élgard à l'Assemblée de Berry* (Paris, 1789); Jâhns, *op. cit*, III, 2059-2072.

Essai general de tactique'de iki tema işlenmiştir. Biri vatandaşlardan meydana gelen bir ordu kurulmasıdır. Diğeri ise bir hareket savaşı çağrısı gibidir. Her ikisi de Guibert'in taktikle ilgili kavramına uygundur. O zamanlar bu sözcük genellikle 'büyük taktik' adı altında bizim strateji dediğimiz anlam ve 'başlangıç taktik' adı altında bizim taktik dediğimiz anlam da dahil olmak üzere birliklerin manevrası anlamını taşıyordu. Bu anlamı, Guibert çok dar kapsamlı olması nedeniyle reddetti. Onun için taktik, tüm askeri bilim anlamını taşıyordu. Bu, iki kısımdan meydana geliyordu. Birinci kısım, orduların yetiştirilmesi ve eğitilmesi, ikincisi ise, bizim taktik ve strateji dediğimiz, o zamankilerin sadece taktik olarak adlandırdığı kısımdı. Bu genç yazar, kendi anladığı geniş anlamdaki taktiği evrensel gerçek düzeyine yükseltmek istedi.[27]

Vatandaşlardan meydana gelen ordu teması *filozofların* ortak bir doktriniydi. Montesquieu, Rousseau, Mably ve 1770'lerin liberal düşüncelerine sahip birçok kişi, istibdata karşı bir emniyet tedbiri olarak vatandaşların silah eğitimi görmelerini savunuyorlardı. İhtilal sırasında savaş bakanı olan Diderot'un *Encyclopedia*'sına katkıda bulunan J. Servan adındaki yazar; 1781'de vatandaş askerle ilgili bir kitap yazmıştı. Guibert'in hem askeri hem de siyasi bir anayasa yapılmasını ve bütün Fransızlara, soylulara ve soylu olmayanlara, krala ve tebasına, 'vatandaş' unvanının verilmesi gerektiğini ileri sürdüğü *Essai*'si askeri bilime yönelik başlıca *felsefi* eser sayılabilir.

Guibert, Avrupa'da o zaman iş başında olan hükümetlerin hepsinin birer despotik makine olduğunu söyleyerek başlar eserine: Ellerinden gelse tüm halklar onları devirir, der. Hiç kimse onlar için savaşmayacaktır. Hiçbir hükümet askeri bilimle gerçekten ilgilenmemektedir. Prusya'da bile disiplin sadece dış görünüşte, orada yaşayanlar çoğunlukla askerliğe karşı ilgisiz ve gençlik savaşçı geleneklerine ve Sparta geleneklerine uygun eğitilmemekte. Kralın asker olmadığı Fransa'da koşullar daha gevşek, halklar, savaşın sonuçlarına karşı ilgisiz, çünkü artık esirler soğukkanlılıkla öldürülmemekte ve ele geçirilen bir eyaletin sivil halkı, çoğunlukla ödemekte olduğu vergilerden daha ağır olmayan bir haraç ödemekten başka bir eziyete maruz kalmamaktadır. Kısacası, bütün Avrupa halkları rehavet içindedir ve bütün hükümetler zayıftır. "Avrupa'da; ruhu, hükümeti ve elindeki araçları kuvvetli bir halkın ortaya çıktığını düşünün" der, "güçlü niteliklerle, milli bir orduyu

(27) *Essai général de tactique* (1772) *Oeuvres militaires du comte de Guibert* içinde (5 cilt.; Paris, 1803), I, 136-141. *Défense du système de guerre moderne* içinde (1779), *a.g.y.*, cilt. III ve IV, Guibert *Stratégique* terimini kullanır.

ve saptanmış bir büyüme planını kaynaştıran bir halk. Böyle bir halkın komşularını dize getireceğini ve zayıf kurumlarımızı kuzey rüzgârının kamışları büktüğü gibi bükeceğini görürüz."[28]

Bu sözler, sık sık ihtilal ve Napoléon savaşları ile ilgili bir kehanet olarak gösterilmiştir. Aslında böyle değildir. Guibert böylesine güçlü bir halkın ortaya çıkmayacağını söylemiştir. Petro idaresi altındaki Rusya, yüzyılın başlangıcında böyle olabilirdi, ancak şimdi Rusya bile fazla batılılaşmıştı, uygarlığın inceliklerine ve 'lükse' fazla alışmıştı. Guibert kuramlarına uygun değişmeler beklemiyordu, bu derece köhnemiş bir dünyada bir nebze devrim yapan ülke, diğerleri karşısında büyük avantaj sağlayacaktı. Fransa için bunu umut etmekteydi. Halkın gücünü ordusunda kullanarak, Fransa daha kararlı, daha süratli ve daha yok edici bir savaş türü geliştirebilirdi. Arzu etmesine rağmen, Guibert bu kadarının dahi gerçekleşebileceğini beklemiyordu. Modern savaşçılığın 'kusurları' politik ihtilal olmadan düzeltilemez diyordu. İhtilal ise söz konusu değildi, diğer *filozoflar* gibi Guibert de ihtilalci düşünceleri, ihtilalci bir tutumun takip edebileceğine dair bir fikre sahip değildi. "Vatandaş birliklerine ve mükemmel birliklere sahip olamadığımıza göre, yapacağımız iş, en azından birliklerimizi disiplinli ve eğitimli tutmaktır" diyordu. Böylece genel ilkeleri sıraladıktan sonra Guibert, Frederick'in başladığı yere, 1746'da Friedrich'in ifade ettiği; vatandaş askerlerin gerçekten en iyi olduğu fakat askerlerin çoğunluğu vatandaş olmadığından sıkı bir disipline ve eğitime tabi tutulmaları fikrine varır.[29]

Essai'nin ikinci teması olan hareket savaşı, vatandaş ordusu temasından çok daha fazla geliştirilmiştir. Birinci temada işlendiği gibi, bu ikinci temada da aynı ilkellik izleri, 18. yy. kültürünün fazla karışık ve safsatalı olduğuna dair aynı düşünceler, sert ve Sparta'ya has niteliklerin aynı idealleştirilişi işlenir. Guibert, savaşın unsurlarını sadeleştirerek, savaşı daha çevik ve kesin hale sokmayı umar. Zamanının ordularını gereğinden büyük, topçuya verilen değeri abartılmış, tahkimat ve cephanelikleri fazla büyümüş, topografya çalışmalarını çok özentili bulur. Ona göre Avrupalı halklar, ruhi güçleri olmadığından kendilerini maddi şeylerle ve boş rakamlarla zenginleştirmeye çalışırlar. Yiğitlikten mahrum olduklarından paraya güvenirler.

Guibert, etkileri gittikçe artmaya başlayan ve 1813'te Leipzig'deki savaşta kazanılan başarıyla 20. yy'a kadarki dönemde doruk noktasına ulaşan orduların büyüklüğü ve topların sayısı konusundaki görüşlerinde üstadı Frede-

(28) *Essai général, Oeuvres* içinde, I, 1-23.
(29) *A.g.y.*, s. 1-151.

rik'le aynı fikirdeydi ve mevzi savaşı ekolünde kalmaya devam etti. Çok büyük orduları, yetkililerin beceriksizliğinin işareti olarak kabul eder. 70.000'den fazla kişinin çalışma halindeki gücünün iyi bir generali engelleyeceğini söyler. Çağdaş top yarışı konusunda ise, Frederick'in üzüntülerini yansıtır. Frederick gibi o da topun sadece bir yardımcı olduğuna, bir 'sınıf' olmadığına inanır. Gribeauval'in teknik alandaki yenilikleri, uzmanlar arasında her zamanki gibi görüş ayrılıklarına yol açmıştır. O zamanın daha küçük çaptaki topçusunun konumu, günümüz havacılığının konumu gibiydi. Guibert orta yolu seçti, Gribeauval'den yanaydı; fakat ateş yoğunluğu elde etmek için silahların yeni hareket kabiliyetinden yararlanan ve topçu subaylarının en başarılısı olan Napoléon Bonapart'ı etkilemiş olan, du Teil gibi çağdaş topçu kuramcılarının çalışmalarını hiçbir zaman tümüyle benimsemedi.[30]

Guibert, Frederick'ten uzaklaştı; tahkimat ve cephanelikler hakkındaki fikirleriyle kısa süre sonra çıkacak dünya savaşı uygulamasına yaklaştı. Orduların, işgal ettikleri ülkelerin kaynakları ile yaşamaları gerektiği düşüncesindeydi. Roma'nın en iyi günlerinde olduğu gibi savaşı, savaş desteklemeli; birlikler tutumlu olmalı, ihtiyaçları ve eşyaları az olmalı ve yokluğa, zorluğa şikâyetsiz dayanmalıydılar. Guibert'e göre Fransız sisteminde sivillerin ikmal amacı ile orduya refakat etmeleri askeri karar yönünden yıkıcıydı, çünkü bu karar, düşmanla çarpışmaktan ziyade ikmal maddelerini korumayı düşünen sivillerin rızasına dayanır olmuştu. Ağırlıksız yol alan, ihtiyaçlarını bulundukları ülkeden karşılayan bir ordu yeni bir çeviklik, hareket menzili ve baskın gücü kazanacaktı.[31]

Guibert, Vauban'dan beri tahkimat sanatı konusunun abartıldığını düşünür. Kaleler, korumakta oldukları büyük cephanelikler kaldırıldığında daha az gerekli olacaktır. Zincirleme kaleler, savaşı gereğinden fazla masraflı yapmıştır. Birlikleri garnizonlar içinde dağıtmak, orduları gereğinden fazla büyütmüştür. Askeri harekâtı bir seri kuşatmalar haline getirmek savaşları gereksiz şekilde uzatmıştır. Guibert, düşündüğü türde çok çevik bir ordu karşısında tahkim edilmiş noktaların, gerçek bir savunma değeri olduğunu da kabul etmemiştir. "Sanki tabyalar çevreledikleri şehirleri kendi başlarına koruyabilirler, sanki bu şehirlerin kaderi onları savunan ve destekleyen birliklerin nitelik ve kuvvetine dayanmıyor, kısacası zayıf savunulan kaleler onları inşa eden fethedilmiş kişiler için bir son, yüz karası ve

(30) *A.g.y.*, I, 97, 445-472.
(31) *A.g.y.*, II, 254-307.

belirli bir esaret haline gelemez" diye yazmıştır. Kalelerin az sayıda, çok kuvvetli ve stratejik hareket için tamamen bir yardımcı olması gerektiğini belirterek sözlerini bitirmiştir.[32]

Hareketi hızlandırmak için Guibert, yeni bir buluş olan tümene taraftardı. 1772'de tümen prensibi çok gelişmemişti ve Guibert, Fransız ordusundaki yeni tümenlerle Büyük Frederick'in uygulaması arasındaki farkı açıkça belirleyememişti. Bununla beraber, doktrini belirgindir ve Frederick'inkine nazaran bir ilerlemeyi göstermektedir. Frederick'in uygulaması, çoğunlukla yürüyüşte orduyu bölümlere ayırarak, düşmana varıldığında, ordunun önceden planlanan muharebe hattına uygun şekilde yer almasıydı. Ordu dövüşe hazır olunca yürüyüşe geçerdi. Guibert, bu muharebe düzeninden, yürüyüş düzenini çıkarttı. Guibert'in düşüncesine göre her tümen bir kol meydana getirir. Bu kollar, yürüyüş sırasında ayrılarak daha hızlı hareket eder, daha geniş alan kaplar ve düşmanı istenen istikamete dönmeye zorlar; onları tek bir ordu haline getiren daha yüksek derecedeki birliği asla kaybetmeyerek muharebeye yönelirler. Başkomutan, önde bulunmak suretiyle muhtemel muharebe alanını izler, gördüklerinin ışığında muharebe taktiğini saptar ve muharebe alanına varıldığında tümenlerinin yer alışlarını düzenler. Muharebe önceye nazaran daha esnek olur, araziye ve duruma daha iyi uyarlanır ve savaş başladıktan sonra komutanın sevk ve idaresine daha hassastır. Hohenfriedberg'de böyle bir sistemi kullanmış olduğu için Guibert, Frederick'i takdir eder; fakat gerçekte bu fikir Frederick niteliklerinden ziyade Napoléon niteliklerini taşır.[33]

Essai général de tactique'in açık mesajı, ideal olarak bir halk ordusu, fakat her durumda bulunduğu memleketten ikmal görmek suretiyle daha çevik, kalelerden kurtulmuş olduğu için hareketi daha serbest, tümenler halinde düzenlenmiş olduğu için manevra yeteneği daha fazla olan yeni tür bir ordu meydana getirilmesiydi. Böyle bir ordu ile eski mevzi savaşı, yerini hareket savaşına bırakacaktı. "Ne kadar çok hareket savaşı yaparsak, şimdiki sistemden o oranda uzaklaşmamız gerekir, daha küçük ve yükü daha az ordulara döneriz ve mevzilere daha az bağlı kalırız, çünkü mevziler çevik ve iyi kumanda edilen bir ordu için son bir kaynaktan başka bir şey olmamalıdır. Bir ordu manevra yapmasını bilirse ve dövüşmek istiyorsa, geriden taarruz edemeyeceği pek az mevzi vardır. Kısaca mevziler, sadece hareketi denememek için neden olduğunda geçerlidir." Ve Guibert, Bonaparte'ın ileride yapacağı

(32) *A.g.y.*, II, 208-220.
(33) *A.g.y.*, II, 15-88.

yıldırım savaşını tarif eder. İyi bir generalin modası geçmiş 'mevzileri' dikkate almayacağını söyler. "Bu konuda yerleşmiş yanlış hükümleri bir kenara atan bir generalin düşmanını dehşete sevk edeceğini, sersemleteceğini, ona nefes alacak vakit bırakmayacağını, devamlı olarak savaşmaya veya geri çekilmeye zorlayacağını belirtir. Fakat, böyle bir generalin bugünkü ordularımızdan değişik yapıda bir orduya ihtiyacı olacaktır; kendisi tarafından meydana getirilmiş, uygulamak istediği yeni tür harekât için hazırlanmış bir orduya."[34] İhtilal bu yeni tür orduyu doğuracaktı.

Guibert'in askeri bilimle ilgili tamamlanmış diğer eseri 1779'da yayımlanan *Défense du système de guerre moderne,* ne yazık ki *Essai*'nin esas fikirleriyle ters düşmüştür. "O kitabı yazdığımda on yaş daha gençtim. Modern felsefenin buharı, başıma vurmuş ve muhakeme gücümü bulutlandırmıştı."[35] Ayrıca, *Essai* ile üne kavuştuktan sonra büyük Frederick'le tanışmıştı, Almanya'yı dolaşmıştı, sosyeteye girmişti, uzman olarak alkışlanmıştı ve dünyayı daha çok sevmişti.

Défense'in anlatmaya çalıştığı 'modern sistem', klasik antik devirlerin savaşçılığı ile günün savaşçılığının karşılaştırılmasıdır. 1779'un muhafazakâr askeri tekniğidir. Kitap, bu 'modern' savaşın sadece bir yönünü ele alır: piyade muharebe taktiğinde kolların ve hatların yararları. Guibert muhafazakâr tarafı benimsemiş, kol veya darbe hücumuna karşı hat veya ateş kudretini savunmuştur. Bu incelemeye Guibert son bir bölüm eklemiştir. "Mevcut savaş sistemlerinin politika ve yönetim çerçevesinde incelenmesi." Büyük çelişki bununla ortaya çıkmıştır.

Guibert, artık vatandaş ordusu fikrinden ayrılmıştır. Halbuki o sırada vatandaş orduları Amerika'da, İngiliz profesyonellerle savaşmaktadır. Birçok Avrupalı subay bunu ilgi ile izlemektedir. Lafayette, Berthier, Jourdan, Gneisenau Amerika'dan vatandaş askerler hakkında bazı olumlu fikirler getireceklerdir. Guibert, sivillerin profesyonellere karşı koyamayacağında ısrar eder ve Amerikalıların başarısını sadece İngilizlerin beceriksizlikleri olarak görür. Ona göre ateşli silahların bilinmediği ve manevraların basit olduğu eski zamanlarda uygulanan, vatandaşlar arasından toplanan askerleri kullanma tehlikesini hiçbir modern devlet göze alamaz, Türkiye ve Polonya'nın dışında bütün Avrupa milletleri bundan vazgeçmiştir. O, Polonya'nın ise harap durumda olduğunu belirtir. Bu anlamda 'vatandaş', 'ikamet' edenden pek fazla bir şey ifade etmemektedir.[36]

(34) *A.g.y.*, II, 249-254.
(35) *Défense du système de guerre moderne, a.g.y.*, IV, 212.
(36) *A.g.y.*, IV, 219-231.

Guibert aynı zamanda 'modern' yani profesyonel savaşı, yumuşak ve hatta zararsız olduğu için över; halbuki *Essai*'de profesyonel harbe, aynı nedenlerden ötürü, karşı çıkmıştır. Son zamanlarda ele geçirilen ülkelerin intikam ve imha felaketlerinden kurtulduklarını belirtir, fakat "Halkı tarafından savunulan bir ülkenin eninde sonunda böyle bir felaketle karşılaşması kaçınılmaz" der. Halklar için savaşa seyirci kalmak daha insanidir. Tahkimatların üzerinde önemle durulması "zararlı olabilir... fakat muhakkak ki, bunlar milletlerin sükûn ve imparatorlukların güvence içinde olmalarının nedenidir." Askeri güçler arasında eğitim, disiplin, kaynaklar ve yeteneğin görece eşit olmasının övünülecek bir denge yarattığını belirtir ve *Défense* Büyük Frederick'in fikirlerinden pek farklı olmayan cümlelerle son bulur.[37]

Guibert, her iki kitabında da mevzi savaş ve genel savaş arasındaki farka veya profesyonel askerlerin çarpışmalarıyla halkların öldürücü mücadeleleri arasındaki farka değinir. Savaşçılıkla, hükümet yapısı arasında yakın bir ilişki görmüştür. Tutarsızlığı mantıki değil manevidir, tutumundaki bir tutarsızlıktır, tahlillerindeki bir tutarsızlık değil. Yirmi dokuz yaşındayken milli ordu fikrine ve yıldırım savaşı stratejisine taraftar, otuz beş yaşındayken ise aynı fikirlere karşıydı. Hiçbir zaman pratik bir uzak görüşe sahip olamamış ve 1772'de taraftar olup, 1779'da karşı olduğu fikirlerinin gerçekleştiğini o zamanki nesil görmemişti.

Défense'ın sonuna doğru, savaş aleyhtarı olan veya en azından o zamanki hükümetlerin açtıkları savaşlara muhalif bulunan *filozoflara* karşı çıkmıştır. "Savaş aleyhinde ezbere laflar söylemek, havanda su dövmektir, çünkü böyle yollarla ihtiraslı, adaletsiz ve güçlü yöneticilerin önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Ama bu tutum, sonuçta askeri ruhu yavaş yavaş yok edecek; yönetimin bu önemli dalı ile hükümetin daha az ilgilenmesine yol açacak ve bir gün ulusu rehavet içinde ve silahsız olarak veya aynı kapıya çıkan kötü silahlandırılmış ve silahlarını nasıl kullanacağını bilmeyerek belki daha az medeni, fakat daha akılcı ve tedbirli olan savaşçı milletlerin kucağına atacaktır."[38] Bu da Fransa'ya ilişkin bir kehanetti. Bununla beraber 18. yy'da gereksinim duyulmayan bir uyarıydı, çünkü filozoflara rağmen savaş karşıtı fikirler yaygınlaşmayacaktı.

IV

1793'te ihtilalci Fransız Cumhuriyeti; Büyük Britanya, Hollanda, Prusya, Avusturya, Sardinya ve İspanya'nın koalisyonu ile karşı karşıyaydı. Bir hükümet etrafında toplanmış uluslar arasında, en kalabalığı ve belki de en zengini Fransızlardı. Güvenlik Komitesi, krizin üstesinden gelmek için askeri potansiyelleri eski rejimde görülmemiş biçimde kullandı. Eski özel haklardan, mahalli ve sınıf imtiyazlarından, dahili engellerden ve tekelden kurtulmuş olan Komite, diktatörlük yöntemleri ile bir savaş ekonomisi yarattı, halkın milli duygularını uyandırdı ve 'levée en masse' a evrensel askerlik prensibini getirdi. İhtilalciler, savaşın politik yönüne yeni bir askeri düzen getirmekte olduklarının bilinci içindeydiler. Teknik ve stratejik alanlardaki yeniliklerde daha az bliinçliydiler. Carnot'un strateji ile ilgili fikirleri oldukça eskimişti.[39] Her şeye rağmen, Cumhuriyetçiler ordularına bulundukları ülkeden ikmal sağlamakla, lojistikte bir devrim yarattılar ve yarı eğitimli ordularını süratle hareket eden kollar halinde muharebeye sokmakla, Frederick sistemini tabur sisteminden ayırdılar; ve taktik alanda bir devrime kuvvet kaynağı oldular.

1794'te Fransızlar taarruzi bir tutum takındılar. 1795'te Prusya, Hollanda ve İspanya savaştan çekildi. 1796'da Bonapart, dağlardan İtalya'ya indi. 1797'de kıta barış içindeydi. İkinci Koalisyon'la birlikte savaşa 1798'de yeniden başlandı. 1799'da Bonapart Fransa'nın mutlak hâkimi oldu. Yine bir seri yıldırım harekâtı sonucunda, İtalya'da Marengo muharebesini kazanarak Napoléon, 1800'de İkinci Koalisyonu yıktı.

Savaş sanatında bir devrim olmuştu. Bunun anlamını gözlemciler yavaş yavaş kavradılar. Bazı siviller, örneğin Mallet du Pan ve Gentz, bazı noktaları profesyonel askerlerden daha çabuk anladılar. Bunun nedeni, esas değişmenin askeri teşkilatın politik yönlerinde olmasıydı. Fransa'da profesyonel askerler ise yaptıkları ile ilgili, bilimsel eserler yazmak için savaşlarla çok fazla meşguldüler. Almanya'da Scharnhorst olaylarla ilgili bir gazete çıkarttı ve Gneisenau birliklerin eğitimi konusunda Amerika'da ki deneyimlerini Silezya'da bir garnizonda uyguladı, her ikisi de mesleklerinde kendilerini yeniden eğitiyorlardı ve her ikisi de 1806'dan sonra Prusya ordusunu yeniden kurmak için atılım yaptı. 1800'den hemen önceki ve hemen sonraki yıllarda halk, çoğunlukla asker yazarların –Bernhorst, Bülow, Hoyer, Ventu-

(39) R. Warschauer, *Studien zur Entwicklung der Gedanken Lazare Carnots über Kriegführung* (Berlin, 1937).

rini– gerçekleri göremediklerini düşünmüştü. Bülow'u incelemek bu bakımdan çok öğreticidir.[40]

Kont Guibert gibi, Freiherr Dietrich von Bülow da orduda az deneyimi olan ufak bir aristokrattı. Hayatını kazanmak için birçok konuda kitaplar yazdı. Guibert kadar kararsız ve ondan daha da mağrurdu. Olağanüstü bir zekâya sahip olduğu yolundaki iddiaları ile herkesi kendisinden uzaklaştırdı. Prusya-Rusya ittifakı zamanında Ruslara karşı çıktı; deli olduğu hükmüne varıldı ve kapatılmış olduğu Riga'da 1807'de öldü. O zamandan beri onunla ilgili pek çok şey söylendi. Bazılarına göre, o kendisini beğenmiş bir dengesiz; bazılarına göre ise modern askeri bilimin kurucusuydu.[41]

İlk askeri eseri, *Geist des neueren Kreigssystems*, 1799'da büyük bir beğeni kazandı ve kısa süre içinde Fransızca ve İngilizceye çevrildi. Bugün jeopolitikle uğraşanlar, bu eseri kendi konularının gelişmesinde bir basamak olarak görürler. Bülow'un kitabı politik 'alan' ile ilgili düşüncelerle son bulur. Frederick'in aksine, Bülow modern askeri sistemden dolayı küçük devletler devrinin geçmiş olduğunu belirtti. Devlet gücünün belli bir alanı doldurduğu ve bu alanın ötesinde etkisizleştiği; böylece her kuvvetin kendi doğal sınırları bulunduğu; bu sınırlara ulaşmanın politik bir denge ve daimi bir barış yaratacağı fikrindeydi. Çünkü, her kuvvet savaş alanının doğal sınırlarına ulaşmış olacaktı. Avrupa'da bir düzine kadar devlet olacağını söylemişti: Britanya Adaları; Meuse'e kadar genişlemiş bir Fransa; Prusya etrafında toplanmış, Meuse'den Memel'e kadar uzanan bir kuzey Almanya; Avusturya'ya doğru bir Güney Almanya; sınırları Tuna'ya belki de Karadeniz'e kadar uzanan bir Avusturya; birleşik bir İberya Yarımadası; İsviçre; Türkiye; Rusya; İsveç ve muhtemelen bağımsız bir Hollanda ve bağımsız bir Danimarka.[42]

Bu, 1870'te oluşacak Avrupa'nın hayret edilecek kadar iyi bir haritasıydı. 1799'daki askeri durum görüntüsüne ise çok az dayanıyordu. *Der Geist des neueren Kreigssystems* İhtilal savaşlarının iyice anlaşılmış olduğunu göstermiyordu. Bülow, sadece piyade taktiğinde anlamlı bir yenilik ortaya atmıştı.[43] Yapmış olduğu tanımlamalar genellikle kabul edilmemiş olsa bile terimlere

(40) J. Mallet du Pan, *Considérations sur la nature de la révolution de France* (Londra, 1793); F. Gentz, *Von dem politischen Zustande van Europa vor und nach der französischen Révolution (1801)*; ve bkz. *Jähns, op., cit.*, alıntılanan isimlerin altında.

(41) *A.g.y.*, III, 2133-2145.

(42) R. Strausz-Hupé, *Geopolitics: the struggle for space and power* (New York, 1942), s. 14-21; Bülow, *The spirit of the modern system of war* (Londra, 1806), s. 187-285 - Bu kitabın orijinal Almanca basımı AB-D'de bulunmamaktadır.

(43) *A.g.y.*, s. 109 ff.

açıklık kazandırmakla; 'strateji'; 'taktik' ve 'harekât üssü' gibi terimlere belirli bir anlam vermekle takdir edilir.

Guibert'inki gibi, Bülow'un 'modern sistemi' de 17. yy'dan beri geliştirilen sistemdi. Ancak o, harekât üssü kavramında, bu sistemin esas anahtarını keşfetmiş olduğunu iddia etti. Ayrıca, eski savaş geometrisi kavramını da yeniymiş gibi savundu. Onun sistemindeki 'harekât üssü' hazırlanmış bir dizi cephaneliklerdir; bu üsten çıkan iki 'harekât hattı' taarruz edilen noktada asgari 90°'lik bir açı ile birleşmelidir. Taarruz ordusu, cephaneliğinden üç günlük yürüyüş yolu mesafesinden fazla uzaklaşmamalıdır. Generalin esas hedefi, düşman kuvvetine taarruz değil, kendi kuvvetlerinin ikmal güvenliğini sağlamaktır ve taarruzi harekâtta dikkatini düşman ordusuna karşı değil, düşmanın aldığı ikmale karşı yöneltmelidir. Savaşmaktan kaçınılmalıdır. Zafer kazanan bir general 'zaferlerinin ortasında durarak' anavatanını kaybetmekten sakınmalıdır. Modern muharebeler hiçbir şeye karar vermez; muharebe alanında mağlup edilen bir düşman birkaç gün içinde yeniden taarruz edebilir.[44]

Düşüncelerinin gerçekçi olmadığı, Fransız süvarilerinin Amsterdam'a buz üzerinden yaptıkları girişlerinde –daha 1794 yılında– görülmüştü. Hohenlinden ve Marengo muharebeleri, kitabının basılmasından birkaç ay sonra Bülow'un 'sistemine' bir yanıt oluşturdu. Bu savaş, Bülow'un gözlerini açtı. Bu konuda bir kitap yazarak, Fransız zaferlerinin kendi doktrinini kanıtladığında ısrar etti. Ancak gerçekte daha önce söylemiş olduğu pek çok şeyle çelişkiye düşüyordu. Öğrendi fakat hiç de arzulu olmayarak...

Bülow, Marengo bir aydan daha kısa bir süre içinde "Fransız İhtilali'nin kaderini ve böylece Avrupa'daki insanların kaderini tayin etti" dedi. Hareket yeteneği, Fransız başarısının sırrıdır. Çevik bir ordu karşısında çoğu tahkimat faydasız olmuştur. Hareket yeteneği ve atılganlık, taşınan eşyaların azaltılmasıyla ve ikmal sorunundan kurtulmakla mümkündür. Bonapart'ın Alpleri yiyeceksiz, fakat doyurucu, dayanıklı, taşınması kolay, pişirmeyi gerektirmeyen bir besin olan bisküvi ile aştığını, İtalya'ya ise aç bir ordu ile, oradan yiyecek ikmali yapmayı planlayarak vardığını belirtir. Bülow, bütün bunların 90°lik açısı olan 'harekât üssü teorisi' ile nasıl bağdaştığını, uzun uzun tartışmasına rağmen açıklığa kavuşturamamıştır. Yeni hareket atılganlığının bir kaynağı olarak, o, Fransız ordusundaki yeni tip personeli göstermiştir. Avusturyalı subayların durumlarını kıdemlerine borçlu olduk-

(44) *A.g.y.*, fakat bkz. s. 1-25, 81-82, 108, 183-184.

larını söylemiştir. Onların kabiliyetleri orta derecededir. "İhtilalin neden olduğu hareketlenmeler, Fransa'da kendilerinin nelere muktedir olduklarını olaysız dönemlerde hiç tahmin etmemiş insanları ortaya çıkartmıştır. Ortaya çıkan bu yeteneklerin aniden yayılması, Fransızların bu savaştaki belirgin üstünlüklerinin başlıca nedenlerinden biridir."[45]

Fakat, Bülow Avrupa'yı şaşkına çeviren yıldırım savaşını hiç anlayamadı. Fransa'nın zaferini bir mucize, Tanrı'nın bir mesajı olarak tanımladı. Bonapart ve Fransız yanlısı oldu. Milli hareket Almanya'ya sıçrayınca bu, onun durumunu fevkalade garipleştirdi ve paranoid eğilimlerini belirginleştirdi.

Sonra 1805 seferi oldu. O yıl Avusturya ve Rusya Üçüncü Koalisyon, İngiltere ile birleşti. Kıtadaki bu iki kuvvet batıya doğru büyük umut bağlamıştı. Hayal kırıklığı nadiren bu kadar süratli olmuştur. Bonapart, birkaç gün içinde kıyıdan Güney Almanya'ya kolordular getirdi. Ulm'da stratejinin üstadı olarak ün yapmış olan General Mack'ı zorlayarak 30.000 kişiyi, fazla dövüşmeden teslim aldı. Viyana üzerine yürüyerek ve Moravya'ya girerek taarruz arzusundaki Avusturya-Rusya birleşik kuvvetlerini buldu. Austerlitz köyünde onları perişan etti.

Austerlitz'den sonraki aylarda Prusya'nın iki yüzlü bir diplomasi uygulayarak, Jena felaketine adeta hipnotizma olmuşçasına sürüklendiği sırada Bülow, derhal Austerlitz seferi ile ilgili iki ciltlik bir kitap yazdı. Bülow bu eserini, özel olarak yayımlamak zorunda kaldı. Kitap, ondan başka herkese göre fazla tehlikeliydi ve onun mahvolmasına neden oldu. Hem kendi akli dengesizliğini, hem de Avrupa'nın genel şaşkınlığını yansıtıyordu. Sadece kendisinin gerçeği gördüğünü, dikkate alınmasa bile görevinin herkese öğüt vermek olduğunu, Almanya'da metafizik ile askeri düşüncenin birlikte yürümüş olduğunu, inanmış bir kişinin yazdığınca yazdı. Kaderinin, gelecekteki tüm subayların yetiştirileceği ve *Bülowisch* olarak bilinmesi gereken yeni bir savaş teorisi yaratmak olduğunu ilan etti. Büyük Frederick'i ve sistemini kınadı, Jena'ya kadar, Prusya'nın uygulamaya niyetli olmadığı bir yenileşme yapılmasını istedi. Bununla beraber, yenileşmenin umutsuz olduğunu, Napoléon'un Avrupa'yı savaş yoluyla birleştireceğini ve kıtadaki kuvvetlerin Napoléon'un üstünlüğünü kabul etmeleri gerektiğini de söyledi.[46]

Bülow, Fransızların 1805'teki zaferini, Guibert doktrininin bir kanıtı olarak gördü. Ona göre büyük bir sanat olan savaş, eldeki kapitalden azami de-

(45) *Histoire de la campagne de 1800 en Allemagne et en Italie* (Paris, 1804), s. 4-5, 16, 90, 92, 142 ff., 183. Almanca orijinalini, *Der Feldzug von 1800* (Berlin, 1801) bulmak zordur.

(46) *Der Feldzug von 1805, militärisch-politisch betrachtet* (2 cilt; auf Kosten des Verfassers [Leipzig], 1806), I, s. xvi, II, s. 158.

recede istifade etmekti; orduyu garnizonlara dağıtmak değil, ordunun tümünü sürekli olarak kullanmaktır. Napoléon "kapitalini diğerlerinden daha aktif tutar." Demek ki, Bülow mevzi savaşının önemini kaybetmekte olduğunu kabul ediyordu. Ulm'da Mack'in iyi mevzilenmiş kuvvetli bir ordusu vardı. Buna rağmen Napoléon onu teslim olmaya mecbur etti. Bunu, Guibert'in prensiplerini uygulayarak başardı: Tümenlerin ustalıkla kullanılması (bir Napoléon yeniliği olan kolordu ile daha kolaylaşmıştı); yürüyüşe sürat kazandırmak için ve birliği bozmadan daha geniş bir alan kaplayabilmek için bu tümenlerin fiziki dağılımı; mahalli koşulların ışığı altında, muharebe mevzisi almak suretiyle aynı anda hedefte toplanmak, Bülow'a göre sonuç "modern savaşta stratejinin taktikten daha önemli olduğunu iyi şekilde göstermişti."[47]

Yüksek komuta, taktikten ziyade stratejiye dayandığı için, yüksek komuta konuları birdenbire önem kazandı. Friedrich'i endişelendiren ve İhtilalden önce birçok taarruzi harekâta karşı caydırıcı bir unsur olan şansın, muharebedeki rolü zayıfladı. Planlama daha yararlı hale geldi; uzağı görme imkânı fazlalaştı; savaşçılık daha 'bilimsel' oldu. Askeri komuta bir yandan diplomatik ilişkilerin, bir yandan da iç siyaset ve anayasal uygulamanın arkasındaydı. Bu konularda Bülow'un söyleyeceği çok şey vardı.

Frederick gibi Bülow da devletin başında birleştirici tek bir zekânın gerekliliğinde ısrar etti. Stratejinin modern koşulları altında politika ile savaşın birbirinden ayrılamayacağını savundu; büyük askerlerin dış politikayı, başarılı diplomatların askeri işleri anlamaları gerekliydi. Napoléon'un meslek hayatı ile ittifak hükümetlerinin bocalamaları, dış politika ile askeri sorumluluğun tek kişiye verilmesinin ne kadar yararlı olduğunu göstermekteydi. Öte yandan teknolojinin o günkü koşulları zeki bir yol göstericiyi daha fazla gerekli kılıyordu. Yüksek komuta, uzmanların üstünde olmalıydı. Bülow, tahkimat tekniğinin, topçu ateşi teorisinin, askeri tıbbın, lojistiğin sadece 'hazırlık bilimleri' olduğunu söylüyordu. "Toplumun güçlenmesi ve savunması için bütün bunların uygun şekilde kullanılması gerçek askeri bilimdir." Generalliğin esas görevi budur. "Şunu herkes bilmelidir: Bir devlet başkanı, savaşta devletin güçlerini hazırlık bilimlerinde eğitim görmüş bir manga uzmana bırakmaya mecbur kalırsa, kaçınılmaz sonuç bölünme ve birbirini yanlış anlayarak hareket etme olur, bunun ilk sonucu, güçsüzlük – buzağı ve merkeplerle dolu bir ahır– son sonucu ise yok olmaktır; çünkü malzemeyi bir binada veya bir amaçta toplayan birleştirici zekâ eksiktir."

(47) *A.g.y.*, I, s. lviii-lix, II, s. xxxiv, 109.

Burada da ders, Napoléon ve Avrupa'nın diğer yöneticileri arasındaki farklardan çıkarılmıştır.[48]

Bülow'un insan gücü ve orduların kuruluşları hakkındaki fikirleri, o günkü Prusya için hiç de iltifatkar değildi. Ölümünden önce Frederick'in dahi zayıf noktalarını görmüş olduğu, halkı öğrenimden ve moralden yoksun kılan, insan haklarını ihlal edici bir disiplin altına sokan Frederick sistemini, gözleri kapalı devam ettirdiği için Prusya hükümetini eleştirdi. Milli duyguları kamçılayan bir sistem olan Fransızların herkesi askere kabul etme sisteminin benimsenmesini öğütledi. "Sırf kullanışlılık açısından alsak bile, ordu, gençlik için en üstün genel öğretim kurumu olarak görülebilir." Prusya'nın birkaç dâhi yetiştirmiş olduğunu ancak yetenekli kişilerce kontrol edilmedikçe bu kaynakların harcandığını belirtir. Bu nedenle, Bülow, yetenekli kişiler için bir meslek politikası izlenmesini ister ve Napoléon'un ortaya çıkarmış olduğu şeref madalyasını (Legion of Honor) örnek olarak gösterir. Kişilerin zekâsına, muhakeme güçlerine ve devlete sağladıkları yararlara göre derecelendirileceği ve hiç olmazsa idealde, eski aristokratik farkların bulunmadığı bir *Bund der Tugend* ileri sürer.[49]

Bütün bu fikirler Bülow'un zihninde derlenip toplanmadan kalmıştır. Liderlik için mutlak gerekli gördüğü kavrama gücüne ve amacın özlüğüne kendisi ulaşamamıştır. Kendi hedeflerinin neler olması gerektiği konusunda ne hissetmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Fransız İhtilali'ne taraftar gibi görünmüş ve insan hakları konusunda iyi şeyler söylemiştir. Mukayese için başka bir profesyonel askerden bahsedecek olursak o, Gneisenau'dan daha az liberaldir. Kendisini bir Prusya vatanseveri olarak tanıtmış; fakat Frederick'i aşağılamış ve "Prusya kendi varlığı ile Almanya'nın milli varlığını yok etti" demiştir. Bazen bir Alman milliyetçisi gibi konuşmuştur, fakat inatçı bir şekilde Fransız yanlısı kalmıştır. Bazen kuvvet dengesine taraftar olmuş ve yine Avrupa hükümdarlarının bağımsızlıklarını sürdürmelerine önem verilmemesini öğütlemiştir. O tabii ki bir haçlıydı, fakat ne dereceye kadar haçlı olduğu açık değildir. Çok ateşli bir reformcuydu, fakat reformu bir kabus olarak görüyordu. Bir tür transandental filozoftu, görevin hedefini belirtmeden, görevi görev olarak benimsiyordu. Pratikte Prusya ve tüm Avrupa'ya Austerlitz'den sonra Napoléon'la anlaşmayı tavsiye etti; bir Dördüncü Koalisyon'un yararsız olacağını söyledi ve İngil-

(48) *A.g.y.*, I, 5-20.
(49) *A.g.y.*, II, s. xviii-xxxii, 131-136; *Neue Taktik der Neuern* (Leipzig, 1805), s. 48.

tere'yi küçük düşürmek için bütün kıtayı Napoléon'la birleşmeye zorladı. Jena'dan sonraki tutumu sadece "Ben size söylemiştim" oldu.

Bülow, Prusya hükümetince deli olarak veya milli bir felaket sırasında en azından bir baş derdi olarak nitelendirilme sebeplerini 1807'ye kadar kendisi hazırlamıştı. Sadece kendi görüşlerini ilan etmek için ve kendisini hapse atan resmi makamlar hakkında söylenebilecek en kötü sözleri söylemek için yazıyor gibiydi. O, yenileşmenin uygulanmasında, kendisiyle işbirliği yapılamayacak kadar sorumsuz, mağrur ve belirsizdi.

Teorisyen olarak zamanındaki askeri devrimin türünü, yavaş ve karışık bir şekilde de olsa, hissetmiş olması bir fazilettir. Topçu sınıfındaki önemli ilerlemelere rağmen, bu devrim teknolojiye dayanmıyordu ve ikmal depoları ile teşkilatlı tümenlerden kurtularak hareket yeteneği ve vurucu gücü yükselen orduya rağmen, strateji alanında da kesin bir devrim değildi. Askeri devrim, esasında politik bir devrimdi. Fransızların itici gücü onların yeni 'politicshes Weltbild'i idi. Bu ise ihtilalin gerçekleştirmiş olduğu; hükümet ve halkın kaynaştırılması demekti: Bir yandan halkın, 1789'dan önce mümkün olmayan bir şekilde devlet yönetimine katıldığını, hükümetlerin halk yararına çalıştığını, bu yüzden de hükümet için sadakatle ve istekle savaşmaları gerektiğini hissetti; öte yandan da milletin verdiği yetki ile idare eden ve milletin mutlak hâkimiyetini gözler önüne seren hükümet, insan ve malzeme kaynaklarından, Büyük Frederick'in hayal bile etmemiş olduğu kadar çok yararlanabildi. Fransızların daha güncel avantajları ise devrime olan içten bağlılık ve görev aşkıydı. Bunun kesin sonucu olarak, 1793'ten sonra Fransa'nın zenginliği, insan gücü ve zekâ düzeyi arttı ve Avrupa'yı etkisi altına aldı. 19. yy'ın esas prensibi, hükümet ile halkın kaynaştırılması, demokratik olsa da olmasa da çoğu Avrupa devletinin siyasi sistemine girdi. Kralların savaşları bitmiş, ulusların savaşları başlamıştı.

BÖLÜM II

SAVAŞIN GELİŞİMİ

NAPOLYON VE SAVAŞTAKİ DEVRİM

Peter Paret

1805 yazının sonlarında, Fransa'nın yeni açılımı denetim altına alınmış gibi görünüyordu. Fransa deniz kuvvetlerinin, Channel'i sadece birkaç günlüğüne bile idare edememesi, İngiltere'i işgal konusunda güvenli hale getirdi. Avusturya, Orta Avrupa'ya gelebilecek herhangi bir Fransız tehdidini ortadan kaldırmak ve belki de Kuzey İtalya'yı yeniden ele geçirmek amacıyla hücuma geçmek için, Viyana'nın kuzeyindeki Tirol'e ve Almanya'nın güneyine gönderilmek üzere dayanıklı kuvvetler oluşturuyordu. Polonya'dan Avusturya'ya destek için ilk Rus bölükleri yola çıkıyordu, kuzeyde ise, hâlâ tarafsız olmasına rağmen çarın yaltaklandığı Prusya hareketleniyordu. Üçüncü Koalisyon'un birleştirilmiş gücü, henüz tamamıyla faal durumda olmasa da, yeni bir Avrupa güç dengesi için temel hazırlamayı vaat ediyordu.

23 Ağustos'ta Napolyon, askeri hedefini değiştirdi. 176.000 *Grande Armée* askeri Channel kıyısını terk etti, Eylül ayının son haftasında Ren Nehri'ni geçti, alelacele sağlanmış ittifaklar sayesinde Güney Almanya'dan geçen yollar üzerindeki tüm engeller kaldırılmış olarak Tuna'ya ilerlediler ve Avusturyalıların Viyana ve Moravya'daki Rus ordusu ile olan muhabere hatlarını tehdit ettiler. Ulm'daki Avusturya ileri mevzii sarılmıştı; 19 Ekim'de 33.000 kişi teslim oldu. *Grande Armée*, 13 Kasım'da, büyük bir savaş yapmaksızın Viyana'ya girdi ve artık birleşmiş olan Avusturyalılar ve Ruslara, onlar takviyeler sayesinde saldırılamayacak kadar güçlü hale gelmeden önce ulaşmak için şehrin ötesine doğru ilerledi. 2 Kasım'da Napolyon, Austerlitz'teki Müttefik orduyu ortadan kaldırdı. Üç hafta sonra, Pressburg Barışı ile, Avusturya Üçüncü Koalisyon'dan çıkarıldı, Venedik Fransa'ya verildi ve böylece Fransa Orta Avrupa'da baskın hale geldi.

Daha önceki savaşlarda böyle olaylar hiç görülmemişti. Rakip ordunun büyüklüğü çok sıradışı sayılmazdı; ama nasıl imparatorun, Avrupa'nın kuvvetler ayrılığını sadece birkaç aylık bir süre içinde yok eden diplomasi ve kuvvet idaresi benzersizse, Fransız harekâtlarının hızı ve kapsamı da eşine rastlanmayan türdendi. Hükümetlerin ve askerlerin şoku çok büyüktü; bu şokun etkisinin izlerine hâlâ, bir sonraki yılın Jena'da Prusya ordusunun yok edilmesine ve Fransız gücünün Rusya sınırlarına taşınmasına büyük katkıları olan cesaretsizliği ve karışıklığında rastlanabilir.

Daha sonraki gözlemciler, 1805 seferinin sonucunu daha az şaşırtıcı buldular. Clausewitz, *On War* [Savaş Üzerine] adlı eserinde, Ulm'daki Avusturya mevzisinden yayılan, "bilimsel ama fazlasıyla kuvvetsiz planlardan oluşan derme çatma bir örümcek ağı"na değinmiştir ve böyle bir ağın on sekizinci yüzyılın tedbirli manevraları ile eğitilmiş generalleri yakalayabileceğini söylemiş ama "Devrimin İmparatoru olan Bonaparte için yeterince güçlü değildi" demiştir.[1] Bu sözler, Avrupa'yı sersemleten şokun en büyük kaynağını ortaya koymaktadır: Devrimin İmparatoru olarak, Fransa'daki eski rejimin devrilmesi ile ortaya çıkan sosyal, siyasi ve askeri öğelerin benzersiz kaynaşımının simgesi olan ve bundan yararlanmış olan bir adamın dehası.

I

Fransız Devrimi, monarşinin son on yıllarından beri yolda olan bir savaş devrimi ile aynı zamana rastlamıştır. Kısa bir süre içinde, ikisi birlik oldu. Ordu teşkilatında ve uygulamalarında, bazıları zaten eski rejim sırasında tam olarak oturtulmuş, kalanı ise henüz belirsiz ve deneysel olan geniş kapsamlı değişiklikler yapıldı ve daha da geliştirildi. Devrim, bu yeniliklerin kapsamını, onlara kendi dinamiğini aşılayarak ve genelde şiddetli olan iç ve dış politikalarıyla birleştirerek genişletti. Ordunun gerektirdikleri ve değerleri, Fransız yaşamında yeni bir önem kazandı -bu, neticede bir askerin yüksek siyasi gücü konusuna yansımıştır; ama zaten Kurultay ve Yönetim'in kontrolünde olan iç politika ve dış genişleme el ele yürüyordu. Aynı zamanda, askeri devrim tam bir Fransız fenomeni olmaktan çıkmıştı. 1792'den itibaren Fransız hükümetlerinin başarısıyla yürüttüğü savaşlar, sadece siyasi

(1) Carl von Clausewtiz, *On War*, çev. ve ed. Michael Howard ve Peter Paret, gözden geçirilmiş baskı (Princeton, 1984, kitap 6, bölüm 30, sayfa 518. Türkçe çeviri için, *Savaş Üzerine*, çev. Selma Koçak, Doruk Yayımcılık, 2008. (ed.n.)

ve sosyal değişimin değil, askeri değişimin de Avrupa'nın her yerine yayılmasını sağladı.

Bu yeniliklerin en önemlisi, önceki Fransızların monarşi uygulamalarında, Aydınlanma'nın son dönemlerinin askeri ve siyasi literatüründekilerden daha az bulduğu, en azından kuramda evrensel zorunlu askerlik hizmetine yakın olan bir politikanın, Kurultay tarafından aşamalı olarak kabul edilmesidir. Bu, asker sayısında çok büyük bir artış sağlayarak Fransız dış politikasına yeni bir ağırlık katmış ve Fransız komutanlara daha çok sayıda, daha saldırgan ve daha maliyetli harekâtlar düzenleyebilme şansı vermiştir. Monarşinin son on yıllarının genişleyen ve giderek daha tecrübeli hale gelen askeri yönetimi, yeni kuvvetleri teçhizatlandırmak, eğitmek ve idame ettirmek için uygundu. Deneme yanılma yoluyla, Yedi Yıl Savaşları'ndan beri yoğun bir şekilde süregelen, avcı erleri, yürüyüş ve saldırı kolları ile çizgisel konuşlanmadan oluşan "karma" sistem gibi piyade taktiklerine dair tartışmanın sonucunun, Devrim ordularına en uygun sonuç olduğu kararına varıldı. Gribeauval ve Du Teil tarafından yapılan kraliyet topçu sınıfı reformu ve 1760'lardan itibaren yapılan diğer reformlar, Devrim Fransası'na dünyadaki en etkili ve hareketli topçu sınıfını sağladı. İlk kez, piyade sınıfı savaşın her aşamasında sahra silahları ile yakından desteklenebiliyordu ve bu da Fransız ordularının vurucu gücünü kayda değer ölçüde arttırdı. Sayıları artık çok fazla olan sahra askerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak, kısmen, meydana gelişinden Devrim'in sorumlu olduğu on sekizinci yüzyıl uygulamasından farklı olarak yapılan tek uygulama ile mümkün kılınmıştı: *la guerre nourrit la guerre* prensibiyle, askeri talepte bulunmaya mecbur bırakmak. Napolyon, başarısının zirvesindeyken, "İşgal ettiğin ülkeden her türlü ihtiyacını nasıl elde edeceğini bilmek . . . savaş sanatının büyük bir kısmını oluşturur" diye yazmıştır.[2]

Ülke üzerinden geçinme sistemi, kökenleri Yedi Yıl Savaşları'na dayanan bir gelişmenin kurumsallaştırılması ile kolaylaştırılmıştı ve Napolyon'un stratejisi ve savaş idaresi için vazgeçilmez olacaktı: eskiden bölünmez olan orduların, kalıcı bölüklere ve birliklere, birleştirici piyadelere, süvarilere, topçulara ve destek hizmetlerine dönüştürülmesi. Harekâtlar sırasında bu büyük alt birimler genelde ayrı yollar izler, her biri kendi alanından sorumlu

(2) *Correspondance de Napoléon I* (Paris, 1857-70), cilt 12, no. 9944, Joseph Bonaparte'a, 8 Mart, 1806. "Savaş savaşı besler [ya da 'beslemelidir']" formülasyonu Devrim sırasında sıkça kullanıldı, Napolyon'un yazılarında da bulunabilir; örneğin, "Mémorie sur l'armée d'Italie" (Temmuz 1795), *Correspondance*, cilt 1, no. 49.

olur ama karşılıklı destek verebilirlerdi. Genişletilmiş ordu çok yol aldı, bu da onun devamlılığını sağlamayı kolaylaştırdı; ama aynı zamanda ve hepsinden önemli olarak, daha fazla esneklik sağladı ve başkomutanın harekâtlara dair seçeneklerini arttırdı. Eski Rejim'den beri yolda olan, kadronun genişlemesi ve alt birimlerin çoğalması gelişmeleri, sürekli daha büyük ve daha geniş alanlara yayılmış kuvvetleri kontrol etmeyi mümkün hale getirdi. Bunlar ve diğer yenilikler, Avrupa asker nesillerinin varsayımları, teknikleri ve uygulamaları ile ipleri kopardı. 1792 ve 1815 arasında savaş idamesini kökten değiştirdi ve on dokuzuncu yüzyıl ve sonrasında da etkili olmaya devam eden modeller tesis etti.

Ama devrimin Devrim Savaşları üzerindeki etkisi, çok büyük olmasına rağmen, sanıldığı kadar nihai olmadı. Kuvvetlerinin sadece bir bölümünü harekete geçiren ve Brunswick Dükü'nün 1792 yılında Valmy'de yaptığı siyasi-askeri seferi harekâtın başarısızlığa uğramasının ardından sadece kısıtlı hedefler için savaşan rakiplere karşı, yeni Fransa büyük ölçüde durumunu korudu. Kısa bir süre sonra Fransız orduları Avusturya-Hollanda'yı geçti ve Rhineland'a kadar dayandı. Ama galibiyetleri kadar mağlubiyetleri de olduğundan, askeri sonuçların yeni yöntemlerin lehine olduğu söylenemezdi. Bu kısmen, 1789'dan beri siyasi olayların ülkenin askeri kurumlarını ciddi ölçüde altüst etmesi yüzündendi. Kraliyet kuvvetlerini hızla genişletmek ve hem etkili hem de yeni hükümete bağlı bir kuvvete dönüştürmek zordu. Askeri devrimin pek çok farklı öğesinde ustalaşmak ve bunları sahrada kullanmayı öğrenmek için deneme-yanılma yöntemini kullanmak gerekiyordu. Bununla birlikte, Fransız ordularının performansı dengesizdi. 1796'da İtalya'da, yeni sistem ilk defa belirleyici ve görünüşe bakılırsa kesin bir başarı kaydetti. O zamana kadar, evrensel zorunlu askerlik hizmeti, Fransız ordusunu açık arayla Avrupa'nın en büyük ve gücünü en kolay muhafaza eden ordusu haline getirdi ve bu ordunun pek çok subay ve eri yeni düzene, yönetime ve taktiklere alıştı. Ama hâlâ savaştaki devrim kendisinden önceki her şeyi silip süpürememişti. Napolyon'un İngiliz filosundan kurtulması ve Mısır'a varmasıyla Akdeniz'de başlayan İkinci Koalisyon Savaşı, Avrupa kıtasında bir dizi zincirleme Fransız yenilgisi ile başladı. 1799 yazına kadar, Napolyon'un 1796'da fethettiği tüm topraklar kaybedilmişti; Riviera hariç İtalya'nın tümü tekrar müttefiklerin elindeydi ve Avusturyalılar Güney Almanya'yı tekrardan ele geçirmişti. Fransızlar'ın sonunda parlak zaferler elde etmeleri, ancak çok sıkı savaşmalarıyla mümkün olmuştur. Onların savaş idareleri eski sisteminkinden şüphesiz çok daha üstündü; ama bu, bir düzine

seferden edinilen tecrübeden sonra dahi, nitelikli ama mutlak olmayan bir üstünlüktü.

Savaşta meydana gelen devrimin muğlâk çabaları, şayet Napolyon gücü ele geçirmeseydi sonradan neler olabileceğini sormamızı gerekçelendirir. Şüphesiz ki, bu tür yorumlar çok önemli değildir ama gerçekleşmemiş alternatifleri tartmak, zaman zaman tarihsel gerçekliği daha net görebilmemizi sağlayabilir. Napolyon'un Carnot, Jourdan, Hoche, Masséna ve Moreau gibi en işinin ehli meslektaşları ve rakipleri hakkında bildiklerimizin ışığında; eğer Napolyon Toulon'dan önce ölseydi ya da Mısır'a giderken Girit kıyılarında ele geçirilseydi, Fransa'nın Avrupa güç dengesini yok etmek konusundaki çabalarını durdurmuş ya da en azından yavaşlatmış olacağını söyleyebiliriz. Napolyon'un, Avrupa genelindeki savaşların gerektirdiği uçsuz bucaksız uğraşlar üzerindeki ısrarları olmasaydı, hükümet muhtemelen Fransa'nın -özünde Fransız topraklarının oldukça önemli bir açılımı olan- "doğal" sınırlarını güvence altına almakla yetinirdi. Eğer daha fazla savaş genişleseydi –özellikle çarpışma Fransa'dan uzakta gerçekleşseydi–, kıdemli Fransız komutanlarının sicilleri, zafer elde ettikleri sıklıkta yenileceklerine işaret eder. Devrim ve savaşın dönüşümü sayesinde Fransa hâlâ Avrupa'nın en güçlü ülkesi olarak kalırdı; ama siyasi topluluğa hükmetmekten çok, neredeyse onu fesheden bir ülke olarak kalırdı.

Bunun yerine, Napolyon savaş devriminin tam potansiyelini fark etti, parçalarının bir arada çalışmasının nasıl sağlanabileceğini keşfetti –Clausewitz'in sözleriyle, yeniliklerin, o zamana dek etkinliklerini kısıtlamış olan kusurlarını düzeltti– ve bir süreliğine Fransa'nın kaynaklarını yeni sistemin hizmetine açarak, ona mutlak bir üstünlük sağladı.[3]

II

Cumhuriyet ordusunda yükselen ufak bir soylu ailenin oğlu olan Napolyon, kökleri eski rejimde olan ve 1789'dan sonraki olaylarla kuvvetlenen askeri devrimin simgesidir. Kendisi bir reformcu olmayan Napolyon, yeni liderlerin tam olarak anlamamış ya da sonuna kadar faydalanamamış olduğu reformcuların işlerinden faydalandı. İki örnek verelim: Konsolosluk'tan itibaren, zorunlu askerlik hizmeti, 1790'larda olduğundan daha düzenli ve kapsamlı şekilde uygulandı. Devrim Savaşları'nda genellikle gay-

(3) Clausewitz, *On War*, kitap 8, bölüm 3B, sayfa 592.

retin parçalara ayrılması anlamına gelen, ordunun büyük ölçüde kendine yeten komutalara ayrılması Napolyon tarafından da devam ettirildi; ama Napolyon, parçalanmış komutalara çok daha katı bir merkezi kontrol uyguladı ve onlara, hızlı hareket ve taarruza olan inancını aşıladı. Sonuç, belirleyici noktada daha üstün bir kuvvet oluşmasını sağlayan yeni bir hareket kabiliyeti oldu.[4]

Napolyon mevcut kurumları ve yöntemleri kullandıysa da, stratejisi bir anlamda, diğerlerine çok şey borçludur. Napolyon savaşlarının en akıllı ve derin öğrencisi olan ve çözümlemeleri hâlâ doğrudan ya da dolaylı olarak alandaki tüm ciddi çalışmaları bilgilendirmekte olan Jean Colin'in sözleriyle: "Eğer Napolyon'un en parlak projelerini alıp, onları rakiplerinin benzer planlarıyla karşılaştırırsak, neredeyse hiçbir fark algılamayız." Ve yine: "Napolyon'un çağdaşları, rakibi atlatarak yanından dolanıp arkasına geçmenin avantajını onun anladığı kadar iyi anlamıştı."[5] Zaman zaman, farkı yaratan Napolyon'un muharebelerde ya da seferlerde yaptıkları ya da yapmaya çalıştıkları değil, onları nasıl yaptığı ve savaşı, savaş devriminin ona verdiği fırsatla basit ama etki alanı geniş olan stratejik planların odağı ve doruk noktası olarak kullanışıydı. Hayatının sonunda hâlâ şuna inanıyordu: "Savaş sanatı basittir, her şey uygulama meselesidir."[6]

Napolyon savaş üzerine fikirlerinin kapsamlı bir pusulasını hiçbir zaman yazmadı. Orduların düzenlenmesi ve yönetimi, seferlerin yürütülmesi ve devletler arası ilişkilerde savaşın işlevi hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için başka türlü bulgulara bakmamız gerekir: politikaları, eylemleri ve muhtıralardan emirlere, geriye dönük değerlendirmelere dair resmi yazışmalara, tarihsel tartışmalara ve kendini çağdaşlarının ve gelecek nesillerin gözünde temellendirmek için St. Helena'de yazdırdığı muhtelif yazılara kadar, çeşitli olsa da kapsamlı olan yazılarına. Anılarını yazıya dönüştürdükçe olayları ve bireyleri değerlendirmesi önemli ölçüde değişmiş olabilir, ama savaşın kendisi üzerine görüşleri ilk seferinden sonra az miktarda değişti. Bu tutarlılık her zaman sözcük seçimlerini etkilemedi. İlk ilkelerden ya da savaşın temel öğelerinden –ama bunlar da duruma göre farklı olabilirdi– bahsedebilirdi;

(4) St. Helena'de, İsviçre'deki 1799 harekâtı sırasında bir Fransız generalin yaptıklarını eleştirirken, Napolyon kuvvetlerin parçalanmasını önemli sonuçlar elde etmeyi engelleyen zararlı bir alışkanlık olarak kınadı. Şöyle ekledi, "Ama o günlerde usul böyleydi: her zaman küçük gruplar halinde [savaş]" (Charles Tristan de Montholon, *Récits de la captivité de l'empereur Napoléon* [Paris, 1847], 2:432-33).

(5) Jean Colin, *The Transformations of War*, çev. L. H. R. Pope-Hennessy (Londra, 1912) 253, 290. İngilizce versiyonu hâlâ tumturaklı ve hatalı olduğu için, alıntılanan kısımları tekrar çevirdim.

(6) "Oeuvres de Sainte-Helené, Événements des six premiers mois de 1799," *Correspondance*, 30:263. Bkz. A.g.e., 289.

ama "ilke" ya da "kural" sözcükleriyle, geçerliliğini her durumda inkâr etmiş olduğu, sistematik bir kuram içinde tam olarak tanımlanmış öğeleri kastetmiyordu. Daha çok *un principe général* ya da *une grande régle de la guerre* terimleri basitçe, tecrübe ve esinlenmiş sağduyu ile varılmış bir farkındalığa ilave olarak otorite sağladı. Eylemlerine değişmeden hükmeden tek kavram, savaş için olabildiğince güçlü olmaktı; bu, ikincil üsleri terk etmek ve muhaberelerini korumasız bırakmak anlamına gelse dahi. Kaçınılmaz olarak, belli durumlarda sıklıkla düşmanın niyetlerini ve eylemlerini yanlış yorumladı, kendi askerlerinin yapabileceklerini yanlış değerlendirdi ve özellikle daha sonraki yıllarda umutları ve devasa hedefi tarafından yanıltılabiliyordu. Ama bu hatalar ve zayıflıklar, onun, her zaman gerçekliğinin derin ve ölümcül takdiri ile sivrilen savaş anlayışını kısıtlayacak ya da bulandıracak hiçbir şeye neden olmadı.

Napolyon'un savaş idamesinin çarpıcı karakteristiklerini eylemlerinden ve onların etkilerinden çıkarma girişimi, gereğine uygun olarak, siyasi bağlam ve hedeflerle başlayıp, strateji ve savaşla devam edip, Napolyon'un kişisel liderlik nitelikleri üzerine yorumlarla bitirilebilir.

Her savaşın siyasi kararların bir sonucu olduğu ve siyasi bir amaç ifade ettiği –politikalar gerçekçi olsa da olmasa da ve onlara cazip olarak bakılsa da bakılmasa da– olgusu her savaşın hizmet ettiği politikaya uygun olması gerektiği anlamına gelmez. Tarihsel olarak, hükümetler ve onların askeri danışmanları, dış politika ve savaş arasındaki ilişkinin, harekete geçirilmesi gereken kaynakların oranı ya da bu kaynakların nasıl kullanılması gerektiği gibi yönler konusunda karar vermeyi zor ve sıklıkla imkânsız bulmuşlardır. Bir subayken bile, bu temel konular Napolyon'u askerlerin eğitimi ya da onların taktiksel kullanımı gibi tamamen askeri konulardan çok daha fazla meşgul etmiştir. Alman tarihçi Hans Delbrück, Napolyon'un stratejik görüşü ve savaş idaresindeki dehasına rağmen, doğuştan gelen yeteneklerinin bir askerinkinden çok bir devlet adamının yetenekleri olduğuna inanmıştır.[7] Ama Napolyon'un devlet adamlığı aşırı derecede saldırgan ve savaş canlısı idi. Savaşa, bir acil durum önlemi, diplomasinin başarısızlıklarını onaracak bir son çare olarak bakmıyordu; bunun yerine, savaş onun dış politikasının başlıca öğesiydi.

Şartlar onu mecbur bırakmadıkça, Napolyon asla yetersiz askeri kaynaklarla büyük politika hedefleri peşinde koşmadı. Avusturyalıların kendi-

(7) Hans Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst*, yeni bas. (Berlin, 1962), 4:494.

sine karşı İtalya'da 1796 ve 1797 yıllarında düştüğü hataya – eldeki kuvvetlerin sadece bir kısmını harekete geçirip, ilki yenildikten sonra ikincisini ve sonra da üçüncüsünü harekete geçirmek- düşmeyi reddetti. Eğer baştan itibaren tam kuvvetle harekete geçselerdi, onu bile alt edebilirlerdi. Aksine, Napolyon eldeki tüm araçların tam kullanımına inanıyordu. Büyük hedefler ve onları elde etmek için harekete geçirilmiş olan kaynaklar, her zaman mümkün olduğunca iyi dengelendi. Napolyon'un siyasi ve askeri stratejisi farklı bir zayıflıktan mustaripti. Ona göre, kısıtlı araçlarla kısıtlı savaşlar yapmak zordu; 1778'te Avusturya ve Prusya arasındaki, tek bir muharebenin bile yapılmadığı savaş gibi savaşlar onun doğasına aykırıydı. Onun ellerinde tüm çatışmaların sınırsız hale gelme eğilimi vardı, çünkü açıkça ya da ima yoluyla hasımlarının sürekli bağımsız varlığını tehdit ediyorlardı.

On beş yıl boyunca, eylem özgürlüğüne dair sadece birkaç kısıtlamayla hem devletin başı hem de yüksek komutan olması, siyaset ve savaşın en yakın bütünleşmesini sağlamaya kesinlikle müsaitti. Siyasi ve askeri otoritenin birliği, otoriteleri ayrı olması durumunda meydana gelmesi kaçınılmaz olan anlaşmazlığı bertaraf etti. Her şeyden çok, hızlı kararlar alınmasını ve bunların hemen uygulanmasını kolaylaştırdı ve sayesinde, Napolyon'un uygun gördüğünde isteklerini arttırarak ya da uzlaşma isteğini gösterek ,diplomasisini değişken askeri durumlara uydurduğu korkutucu esnekliği mümkün kıldı. Komuta birliği, şüphesiz, kusursuz bir politikayı garanti etmiyordu. Napolyon'un sonraki yıllarında, tek kişilik yönetiminde kuvvetler ayrılığının yokluğu can alıcı hatalara yol açtı ve sonunda imparatorluğu çökertti. Ama Rusya'nın işgaline dek, imparatorun kapsamlı otoritesi, modern savaşın hızlanan temposuna denk düşen siyasi-askeri bir komuta sistemi geliştiremeyen rakiplerinin karşısında ona bir avantaj sağladı.

Napolyon'un diplomasi ve şiddeti birleştirmesi hiçbir yerde, geleneksel bir hedef olan, gelecekteki rakibi siyasi olarak yalıtma çalışmasını yürütmesindeki kadar etkili olmadı. Fransa'ya karşı müttefikliklerin oluşmasını – büyük ölçüde, nihai hedeflerinin fazla şeffaf olması dolayısıyla-engelleyemese bile, müttefik kuvvetlerin sahrada birleşmesini geciktirmek için ortakların herhangi birinin özel istekleri üzerine oynadı. 1805 yılında, diplomatik temsilcilerin yanısıra *Grande Armée*'nin Fransa'dan Bavyera'ya şaşılacak derecedeki hızlı ilerleyişi, Rusya askerleri hâlâ yüzlerce mil doğudayken, onun bir Avusturya ordusunu ele geçirmesini sağladı. O yılın Aralık ayında, Prusya'yı tarafsızlığa ikna etmiş olarak, Avusturyalıları ve Rusları yendi. 1806'da, İngiltere ve Rusya, Prusya ordusunun yok edilişini izledi. Ertesi ilkbaharda, Avusturya hâlâ silahlanırken, Prusya'dan kalanları ve onların Rus müttefik-

lerini yendi; ve 1809'da potansiyel destekçileri hâlâ yardıma gidip gitmemeyi tartışırken, Avusturya bir kere daha yenildi.

Napolyon'un aynı harekât alanında iki ya da daha fazla müttefik kuvvetin bulunmasını engellemesinin imkânsız olduğu görülse de, birleşme noktaları ya da olası birleşmeleri yine de Napolyon'un siyasi ve askeri etkileşim farkındalığı bakımından değerli fırsatlar sağladı. Farklı devletlerin ordularının varlığı, bölünmüş komutanın tüm siyasi ve askeri zorluklarını ortaya çıkardı. İlk İtalyan seferi sırasında Carnot'ya, St. Helena'da yaklaşık olarak aynı kelimelerle tekrarladığı "bir kötü general, iki iyi generalden daha iyidir" düşüncesini yazdırdı.[8] 1796'da, kuvvetlerini Sardunya ve Avusturya orduları arasına yerleştirerek ve onların birleşmesini engelleyerek, derin bir stratejik etkiyle ona itibar kazandıracak olan bir sefer başlattı; bunu, bazı analistlerin merkezi mevzi stratejisi olarak adlandırmış oldukları bir strateji izledi; önce Sardunyalıları savaşın dışına attı ve ardından Avusturyalılara saldırdı. Yüz Gün'de de, yalıtıldığından emin olur olmaz, Prusyalıları Anglo-Hollanda ordusuna saldırmadan önce devre dışı bırakmak için Blücher ve Wellington arasındaki iç hatlarda savaşarak aynı stratejiyi kullandı. Waterloo'da, yirmi yıl önce Dego ve Mondovi'de olduğu gibi, rakip ittifakın siyasal etkeni harekât bakımından bir fırsat haline geldi.

Müttefik bir kuvvetin doğasında bulunan zorluklarla uğraşmanın karmaşık bir değişkeni, Austerlitz seferinde bulunabilir. Avusturyalıların Viyana'yı yeniden işgal etme isteğinden yararlanarak, Napolyon, komuta yapısı ve birimleri etkili işbirliği sağlamak için fazlaca yetersiz bir şekilde birleştirilmiş olan ana Avusturya-Rusya ordusunu, kuzeyden güneye doğru yaklaşmakta olan Rusya ve Avusturya takviye kuvvvetlerini beklemeden, yönü Napolyon'un Viyana ile ilişkisini kesmek üzere tasarlanmış, erken bir hücum yapmaya ikna etti; bu, askeri düşüncelerden çok siyasi düşünceleri yansıttı.

Kendi stratejisinin her zaman net bir siyasi amacı oldu, ama en azından yönetiminin son yıllarına kadar, politikaya dair düşüncelerin kuvvetlerin en etkili tehdidini ya da uygulanmasını engellemesine izin verilmedi. Aksine, Napolyon hangi siyasi hedef söz konusu olursa olsun, o hedefe ulaşmak için en iyi yöntemin rakibinin direniş gücünü mümkün olduğu kadar azaltmak olduğuna inanıyordu. Bu, her şeyden çok, büyük düşman ordularını yenmek anlamına geliyordu. Kalelerin ele geçirilmesi, arazilerin ya da başkentlerin işgali, düşmanın savaşma potansiyeli üzerinde, ancak nadiren sahra

(8) *Correspondance*, cilt 1, no. 421, Carnot'ya, 14 Mayıs 1796; "Oeuvres de Sainte-Hélène, Campagnes d'Italie," a.g.e., 29:107.

ordusunun yenilmesiyle aynı etkiyi yaptı. Ciddi bir yenilgi yeni bir durum yarattı –askeri açıdan daha fazla kayba, geri çekilmelere ve kapitülasyonlara götürerek; siyasi açıdan, rakip hükümeti yeni elverişsiz koşullar altında anlaşmalara tuzaklarla ikna ederek ya da zorlayarak.

Napolyon'un stratejik planları –ya da daha doğrusu, bu terimi sabit, değişmeyen bir tasarıya işaret etmesi nedeniyle sevmediğinden, stratejik hazırlıkları– çok büyük bir taktiksel kararı hedefliyordu: rakip sahra ordusunu saf dışı bırakan büyük muharebeyi ya da muharebeleri. En büyük seferlerinde düşman bölgesinin derinlerine doğru uzun ve hızlı ilerlemelerden kilit muharebeler doğdu; ama ilerlemeler hiçbir zaman belli konumlara, coğrafi bir hedefe yöneltilmedi. Daha ziyade, güçlü bir orduyu yok sayılamayacağı, çarpışılmak zorunda olduğu bir noktaya kadar itti. Napolyon stratetijisinin hedefi, belirleyici çarpışmanın tehdidini ya da gerçekliğini meydana getirmekti. Seferin kendisi, karşı güçlerin kademe kademe yenilmesine olanak verecek olan merkezi, içerlek bir konumdan başlatılabilir ya da böyle bir konumu işgal edebilirdi; bunun yerine düşmanın mevzisini saracak ve muhabere hatlarını tehdit edecek şekilde geriye karşı bir manevra şeklini aldı.

İmparatorun gözü peklik ve sonuçsallıkla belirleyici muhabereyi yürütmesine bir örnek olarak, 1806'da yapılan ve Napolyon'un neredeyse bitişine kadar Prusya ordusunun mevzisi ve niyetleri konusunda kararsız kalması olgusuna rağmen stratejik bir zafer olduğu ortaya çıkan kısa harekât verilebilir. İki kilit muharebe olan Jena ve Auerstedt muharebelerinin hatalı varsayımlara dayanılarak yapılmış ve sadece taktiksel önlemlerle kazanılabilecek oluşu, temel kavramın gücünün altını çizer.

Napolyon Prusya'yla savaşmak istemedi. Savaş çıktı; çünkü Fransa 1805'teki zaferlerinden sonra Orta Avrupa'da öyle bir üstünlük sağladı ki, bölgede başka bir büyük gücün varlığı artık mümkün olan bir olasılık değildi. Prusyalılar harekete geçip Saksonya içinden Thuringian Ormanı'na ilerlediğinde, Fransız ordusunun önemli bir kısmı Ren boyunca ve Güney Almanya'da mevzilenmişti. Ekim ayının ilk günlerinde Napolyon kuvvetlerini Bamberg ve Würzburg arasında oluşturdu ve işe bakın ki, muhabere hatlarını neredeyse hiç korumasız olarak Ren'e bırakarak kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Esasen, Napolyon'un sefer planı, mümkün olan en büyük kuvveti harekete geçirmek ve ardından Berlin'e ilerleyerek kendi çıkarına kullanmak üzere fırsat yaratmaktan oluşuyordu. Prusyalılar hücuma geçtiklerinde, başkentlerini koruma ihtiyacı ya da isteği nedeniyle dikkatleri dağılır ve ordular karşılaşınca da Fransız sayısal üstünlüğü ve daha büyük hareket kabiliyeti sonucu belirlerdi. Napolyon'un çok daha büyük olan gücü

göz önünde bulundurulduğunda, herhangi bir yönden yapılacak herhangi bir taarruz başarı vaat ediyordu. Ama batıdan yapılan bir ilerleme Prusyalıları tekrardan Berlin'e ve olası Rusya yardımına doğru gitmeye zorlayacakken, güneyden yapılan bir taarruz çok daha hızlı başlatılabilirdi ve ana Prusya kuvvetlerini başkentlerinden, ikmal üslerinden ve Rus cephesinden ayırma ihtimali yüksekti.

Grandée Armee, her birinde iki kolordu olmak üzere ihtiyaç halinde birbirini destekleyecek yakınlıkta olan üç kola ayrılmış 180.000 civarında askerle, otuz-kırk millik bir cephenin üzerine doğru ilerledi. 12 Ekim'e dek, bu devasa "müfreze meydanı" –Napolyon'un bu düzenin oluşturulması için ilham veren eşgüdüm ve karşılıklı destek ülküsünü vurgulamak için kullandığı bir isim–, Prusyalılar'ın sol kanadının etrafından ilerisine doğru ilerlemişti, artık yavaşça Weimar ve Jena arasında geri çekilmekteydi; ve Prusya'nın Leipzig, Halle ve Berlin'le olan muhabere hatlarını kesmişti. 13 Ekim'de Napolyon, kuvvetlerinin büyük bir kısmını, Jena'nın ilerisindeki tepelerde konuşlanmış olan Prusya ana ordusu olduğunu düşündüğü şeye karşı, batıya yolladı; bu sırada zaten yaklaşık on beş mil daha kuzeyde olan Davout'ya, düşmana arkadan saldırarak ana Fransız taarruzunu desteklemesini emretti. Ertesi gün, Fransızlar doğudan batıya ilerlerken iki muharebe, cepheler tersine dönmüş olarak yapıldı. Varsayımlarının aksine, Napolyon Prusya ordusunun kendi kuvvetlerinin neredeyse yarısı kadar olan sadece küçük bir kısmıyla karşılaştı, bu sırada çevreleme taarruzu yapmaktan çok uzak olan Davout, çok daha güçlü olan ve Fransızları geçerek muhabere hatlarını geri almaya çalışan Prusya ana ordusu tarafından saldırıya uğramıştı. Davout'un 26.000 askeri mücadeleyi bırakmayınca, Prusya ordusu Berlin'den uzağa, batıya geri çekildi. Jena'da yenilmiş olan diğer ordularının gerileme hattını geçtiler, ve çok enerjik bir Fransız takibi, onların çözülmesini ve fiili yok oluşunu tamamladı.

Napolyon'un Prusya devletinin merkezine yakın bir yere yerleştirdiği muazzam askeri güç, Prusyalılar'ın karşılık vermek zorunda olduğu bir tehdit yarattı. Sonuç, olağanüstü büyüklükte bir zaferdi. Böyle bir felaketin ardından Prusyalıların yine de bir sekiz ay daha savaşmaya devam etmiş olmaları, hem savaş devriminin ortaya çıkardığı savaştaki büyümeye hem de yine onun getirmiş olduğu yeni kısıtlamalardan birine işaret eder. Milli kaynakların ve kuvvetlerin cumhuriyet ve imparatorluk tarafından harekete geçirilmesi, aynı boyut ve yoğunluktaki karşı-önlemlerin uyanmasına neden olmaya başlıyordu.

Napolyoncu Çağ'da strateji, bugün olduğundan bile daha fazla, içindeki tek referans noktalarının komutanın silahlı kuvvetin ve milli gücün potansiyelini ve sınırlarını anlayışı olduğu belirsiz bir alanda düşünmek ve hareket etmek anlamına geliyordu. Napolyoncu savaş da belirsizlikle doluydu; ama komutan, stratejinin çoğu bileşeni konusunda mümkün olduğundan daha kesin bir bilgiye sahipti –topraklar, güç, kendi askerlerinin ve düşman askerlerinin mevzisi ve hatta genellikle diğer tarafın niyetleri hakkında. Kuvvetleri üzerinde de, mevzisi sadece genel hatlarıyla bilinen bir düşmana karşı büyük ölçüde parçalanmış birliklerle yapılan yüzlerce millik bir ilerleme sırasında mümkün olduğundan çok daha doğrudan ve kapsamlı bir kontrolü vardı. Napolyon, tarihte komutanın muharebe sırasında düşman askerlerinin olduğu kadar kendi askerlerinin çoğunu da görebileceği çok uzun bir dönemin sonuna doğru yaşadı. Endüstri Devrimi'yle muharebenin karakteri değişti: muharebe alanı genişledi, askerler alana döküldü; ve Napolyon ile Wellington'ın doğal bir hak olarak gördüğü, ordularının üzerinde görsel kontrol sağlama derecesi, bugün ancak bir çavuşun birkaç adamı üzerinde sağlayabildiği bir şeydir.

Düşmanı sayıca önemli derecede üstün olduğunda Napolyon cephe muharebesi açardı; eğer mümkünse akarsular gibi, düşmanın yanlamasına hamlelerini engelleyecek doğal engellerle bölünmüş topraklarda ve mümkün olan en fazla sayıda yedekte tutulan askerle. Düşman tüm cephe boyunca hapsedilir edilmez, yedekler –artık *masse de rupture*–, cephenin bir bölümüne saldırır ve engeli aşmış olarak kanatlara ve diğer mıntıkaların arkasına doğru ilerlerlerdi. Eğer kuvvetleri düşmanınkine eşit ya da onunkinden daha üstünse, cephesini genişleterek ya da ayrı birliklerle bir kanat taarruzu düzenleyerek düşmana üstünlük sağlamaya girişirdi. Daha derin bir etkisi olması nedeniyle kanat taarruzu ile düşmana üstünlük sağlamak daha büyük sonuçlar vaat ederdi, ama birlikler arasındaki muhabere ve koordinasyon birkaç milden daha fazla bir mesafeyle ayrılmış olduğu için güvenilmez olduğundan, bunun başarılması daha zordu. Üstünlük sağlama hamleleri, o dönemin –ya da, aslında, herhangi bir dönemin- savaş şartları açısından hiç de alışılmadık değildi. Napolyon'un rakipleri, bu hamlelerin etkinlikliğinin en az Napolyon'un farkında olduğu kadar farkındaydı. Ama onun için normal olan şeye düşmanlar nadiren girişiyordu: bir cephe karşılaşmasının kontrolü teknik açıdan daha kolaydı ve öngörülemeyen şeylerin kapsamını azaltıyordu. Bu bakımdan, pek çok diğer bakımdan olduğu gibi, Napolyon ve ona rakip olan generaller arasındaki fark, önem ve psikolojik tutum açısından bir fark olma eğilimi gösteriyordu.

Her ne kadar Napolyon bazen rakibi kendini çaresiz bırakıp çok fazla aşana kadar savunmada kalmaya devam etse de, tercih ettiği şey taarruzdu. Tamamen savunmacı olan muharebeleri sevmezdi; girişkenliğin önemini ve değerini biliyordu ve onu kaybetmekten korkuyordu. Ama taarruz, savunma-taarruz ya da tamamen savunma muharebesi olsa da –her muharebe; yer ve zaman kullanımına, kuvvet tüketimine, morale, farklı kaynaklara, karşıt tarafların çatışan amaçlarına ve komutanların karakter ve iradelerine dair problemler içeriyordu. On dokuzuncu yüzyılın başlarında bu problemler hâlâ, sadece ikinci dereceden verinin çözümlenmesi –raporların okunması ve haritalar üzerine çalışılması- ile değil, aynı zamanda kişinin görüş sahasındaki on binlerce askerin manevralarla yönetilmesi yoluyla doğrudan algılanan gerçekliğe müdahale edilmesi ile de çözülüyordu. Bu askeri enerji birliklerinin konuşlandırılması ve topların ve tüfeklerin dumanının içinden görebildiği rakiplerine üstünlük sağlayıp onları yok etme gibi somut görevler, Napolyon'un en derin endişelerini harekete geçirdi ve en güçlü ruhsal ve entelektüel tepkilerini uyandırdı. Entelektüel olarak üzerinde ustalaşılabilecek olan şey, Napolyon'un mekaniğin bir başka şekli olan siyasi ve askeri çatışma anlayışıydı –"savaşta zaman, . . . ağırlık ve kuvvet arasındaki büyük öğedir"– insan duygularının farkındalığı ve değerlendirilmesinin bir birleşimini içermesi, onu çağın en büyük askeri yapmıştır.[9]

Karizmasının etkisi ve mutlak üstünlüğüne olan inanç kendi askerlerinden, düşmanlarının subay ve generallerine kadar uzanmıştır. Wellington, onun varlığının kırk bin askerin varlığına eşit olduğunu düşünmüştür. Onun olduğu yerden millerce uzakta olan Fransız birlikleri, düşmanı Napolyon'un orada olduğuna inandırmak için "*Vive l'Empereur!*" diye bağırma emri almışlardır. 1813 yılının sonbaharında, Orta Avrupa'daki çeşitli müttefik ordularının savaş planı, açık açık Napolyon'un üzerine ilerlediği her ordunun geri çekilmesini öneriyordu. Komutanların ve askerlerin psikolojisini ve birbirleriyle olan ilişkilerini içermeyen herhangi bir savaş kuramının ciddiye alınamayacağına inanan Clausewitz, Napolyon'un en büyük başarısının, kazanılmış muharebelerinden ya da başarılı seferlerinden hiçbiri değil, 1796'da İtalya'da ordusunun moralini yerine getirmesi olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir.[10]

(9) Napolyon'un savaş ve mekanik karşılaştırması "Notes sur la défense de l'Italie"de ortaya çıkar, (14 Ocak 1809), a.g.e., cilt 28, no. 14707.

(10) Carl von Clausewitz, *Hinterlassene Werke* içinde *Der Feldzug von 1796 in Italien*, 10 cilt (Berlin 1832-37), 4:15.

III

Napolyon'un uzun zafer zincirinin sebeplerinden biri de, rakiplerinin onun savaş stilini anlamakta ve etkili karşılıklar planlamakta çektikleri güçlüktü. Belirsiz algıları, büyük ölçüde savaşta meydana gelen devrimin doğasıyla açıklanabilir.[11] Pek çok kayda değer yönü açısından bu devrim, bildiğimiz gibi, ani yenilikten değil, on yıllardır varolan ya da literatürde uzun ve detaylı olarak tartışılmış olan kurumların ve yöntemlerin daha genel ve etkili kullanımından oluşur. Bu, uzun vadede anafikirde değişikliklere, yeni bir savaş türüne yol açtı; ama ilk başta meydana gelmekte olan bu değişimlerin zaten hâlihazırda aşina olunanların az çok uzantısı olduğunu ve dolayısıyla kişinin düşüncelerinde ve eylemlerinde kökten düzeltmeler gerektirmeyeceğini düşünmek anlamsız değildi. İki olgu bu bakış açısını pekiştirdi: Fransızlar sıklıkla yeniliyordu, bu nedenle onları taklit etmek gerektiği konusu pek açık değildi. Ve yöntemlerin bazıları –evrensel zorunlu askerlik hizmeti, komisyonlara açık erişim, hatta sistematik olarak gıdasını araziden temin ederek yaşama– eski rejimin değerleri ve şartlarıyla ancak zar zor bir arada varolabilirdi. Bu yöntemlerin tarafsız bir askeri çözümlemesi, benimsenmeleri halinde kişilerin sosyal ve siyasi sistemlerini değiştirmeleri gerekeceği inancı nedeniyle çok daha zor hale gelmişti.

Bununla beraber, itaatkâr asker için savaşın en azından bazı önemli bakımlardan değişmekte olduğu su yüzüne çıkmadı. Birinci ve İkinci Koalisyon savaşlarında, Fransızlar büyük ölçekte yeni teknikler kullandı, bununla birlikte, bunların ülkenin siyasi karışıklığından kaynaklanan ve şartlar normale dönünce yerlerini geleneksel yöntemlere bırakacak olan tedbirler olup olmadığı konusu bir süre belirsiz kaldı. Diğer ülkeler de –çeşitli birlik düzeni biçimleriyle; örneğin, büyütülmüş ve yeniden düzenlenmiş genelkurmay başkanlıklarıyla, yeni subay eğitim sistemleri ile- denemeler yapıyordu; hafif piyadelere olan rağbet Avrupa askeriyelerinin çoğuna yayıldı. Bu genel çalkantı havasında, Napolyon ilk başta farklı bir yol izlemedi. 1790'larda hâlâ savaş tarzı diğer yetenekli komutanlarınkinden önemli ölçüde farklı olmayan, enerjik, işinin ehli ve şanslı bir general olarak görülebilirdi. Sisteminin temellerinin yeterli ölçüde belgelenip çözümlenerek genel olarak

(11) Algı problemi konusunda, bkz. "Revolutions in Warfare: An Earlier Generation of Interpreters", bu yazarın *National Security and International Stability* içinde, ed. Bernard Brodie, Michael D. Intriligator ve Roman Kolkowicz (Cambridge, Mass., 1983); ve "Napoleon as Enemy," *Proceedings of the Thirteenth Consortium on Revolutionary Europe*, ed. Clarence B. Davis (Atina, Ga., 1985).

tanınır hale gelmesi, komutan olarak ortaya çıkışının on yıl sonrasına tekabül eden Ulm ve Austerlitz'e kadar gerçekleşmedi.

Başarısının bir sonucu olarak, ama 1792'den beri neredeyse kesintisiz süren savaş dizisi sırasında daha da belirgin olarak, Avrupa'nın büyük bölümünde ordu teşkilatları çeşitli derecelerde modernleşti. Bazıları Fransız modelini yakından takip etti –yeni Ren Konfederasyonu'nun orduları ile Hollanda ve Napoli'nin uydu krallıklarının orduları– diğerleri yerli gelenekler temelinin üzerine yeni düzenler kurdu; hepsi Fransız meydan okumasından teşvik olup etkilendi –özellikle Hapsburg İmparatorluğu'nun ve Prusya'nın orduları. Bu yenilikler zorunlu olarak, toplumda ve sivil yönetiminde birkaç değişikliği beraberinde getirdi. Ama hem Napolyon İmparatorluğu hem de 1807'den sonra Prusya, en kökten askeri yeniliklere, 1790'ların başında Fransa'da olduğu gibi, sosyal ve siyasi bir devrimle arka çıkılması gerektiğini gözler önüne serdi; bu yeniliklerin yürürlüğe konup korunması, dengeli ve son derece otoriter hükümetler ile mümkün olabilirdi. Bu modernleşme sürecinde en büyük istisna İngiliz ordusuydu. Örgütlenmede yapılan birçok değişikliğe rağmen, temelde bir on sekizinci yüzyıl kuvveti olarak kaldı; bunu mümkün kılan, küçük oluşu, müttefiklere ve İngiliz donanmasına bel bağlaması ve –İspanya hariç– genellikle kısıtlı harekât görevleriydi.

Kurumsal ve taktiksel modernleşme, yenilikçiler ve gelenekçiler arasında yoğun çatışmaların olmadığı hiç görülmeden, Fransa'nın çok uzağındaki ordulara kadar yayılmışsa da, stratejik kavramlardaki ve harekât liderliğindeki değişimler daha yavaş yayılıyordu. Napolyon'a harekât teknikleri ve düşmanın fiziksel yok edilişine olan tutkusu konusunda denk olacak hiç kimse ortaya çıkmadı. Ama her yerde, askerler yeni ya da yenilenmiş askeri araçları kullanmakta ustalık kazandı; ve Prusya'da, çeşitli birimlere atanmış olan üyelerinin kapsamlı bir stratejik tasarımın uygulanması sırasında bir dereceye kadar bağımsız hareket ettiği yeni bir tür genelkurmay başkanlığının yürürlüğe girmesi, hızlı ve sürekli muhabereden uzak bir şekilde parçalara ayrılmış olan büyük orduların hareketini ve çarpışmasını eşgüdümlü hale getirme sorununa, erken ama tam olarak gelişmemiş olan bir sonuç tesis etti. Bu gelişmelerin sonucu, Napolyon Rusya'nın işgaline karar verinceye kadar potansiyel ve gerçek düşmanlarının savaştaki devrimden yararlanmaya başlamış olmalarıydı. Napolyon'un yıllar boyunca tadını çıkardığı mutlak üstünlüğü belli belirsiz bir şekilde düşüşe geçti.

Ona daha önceden faydası dokunmuş olan bir bakış açısı, artık onun aleyhine işlemeye başladı. Genç bir adamken, rakibinin gücünün çekirdeğine saldırmanın etkisini algılamıştı. Düşmanın ana orduları yenildikten ve belki de düşmanın idari ve ekonomik merkezleri de ele geçirildikten sonra, geri kalan her şey kendiliğinden gelirdi. Napolyon, bu hedeflere ulaşmanın en kesin yolunun, mümkün olan en sağlam kuvveti yetiştirmek ve onu temel hedefler üzerinde yoğunlaştırmak olduğunun da farkındaydı –bu ikisi, siyasi ve askeri gerçekliğin bazı yönlerini tam olarak tanımlamakla beraber, aslında, tesadüfî olmaksızın, Napolyon'un fetih ve kesin hâkimiyete olan kendi yoğun psikolojik ihtiyacını yansıtan farkındalıklardır.

Ama bu içgörüler gerçekçilikten uzak bir şekilde savaşlarının yelpazesini, mümkün olan en büyük güçle mümkün olan en büyük sonuçlar için yürütülen çatışmalarla kısıtladı. Bir devletin dış politikasının sadece büyük savaşlara gereksinim duyması nadir görülür, ama Napolyon kısıtlı hedefler için yapılan küçük savaşları siyasi ve askeri sisteminden çıkardı. Bu sayede, sadece seçeneklerini azaltmakla kalmadı, aynı zamanda İmparatorluk'un kaynaklarının bile ötesinde olan ve rakiplerini olağanüstü çabalar göstermeye zorlayan ve sonunda ne taktiksel, ne stratejik, ne de siyasi olarak kazanılabilecek olan savaşlara çakılıp kaldı.

Stratejik düzeyde, Napolyon'un devasalık eğilimi, yetersiz gücün temel kusurunun ötesinde olan iki ciddi noksanlık yarattı: Kuzey İtalya'da ve Orta Avrupa'da iyi işleyen komuta sistemi, İspanya ve Rusya'daki savaşların ve 1813'ten itibaren yeniden oluşturulmuş ve giderek gücü artan koalisyona karşı yapılan seferlerin yükü altında gücünü kaybetmeye başladı. Buna karşılık olarak, bu gerilemeler ve yenilgiler, askeri ve siyasi kararlar ve tedbirler arasındaki ilişkinin dengesini bozdu.

Napolyon sadece tek kişi ile yapılan yönetimde değil, aynı zamanda tek kişi ile yapılan komutada da ısrarcı olduğu için, kadrosunun harekât bakımından özü hiçbir zaman, onun ihtiyacı olan bilgiyi toplamaya ve raporlarla emirleri aktarmaya yarayan bir teşkilattan daha fazlası olmadı. Kadro ne stratejik planlar üretti, ne de Napolyon'un stratejik ve harekâtlara ilişkin niyetleri bağlamında bağımsız karar almak üzere bir teşkilat yeterliği geliştirdi. Birliklere ayrılmış olsa da, ordu aynı genel bölgede savaştığı sürece az miktarda sorun çıkıyordu; ama orduların büyüklüğü arttıkça ve genişçe ayrılmış savaş meydanlarında yer almaya başladıkça, Napolyon'un stratejik denetimi bozuldu. Amirlerine, verdiği emirleri sürekli değişen duruma uygun olarak yorumlamaları konusunda, ne Rusya'da ne de 1813 yılında ilkbahar

ve sonbahar aylarında Almanya'daki seferlerde güvenilebilirdi. Napolyon hiçbir zaman yüzbinlerce birliği geniş alanlarda güçlü rakiplere karşı başarıyla idare etmiş olabilecek ayrı ordu komutaları için bağımsızlık ve rütbe hiyerarşisinin alışılmadık birleşimine göz yummazdı. Böyle bir sistem dahi, şüphesiz ki, dönemin basit ve kaba muhabere araçları nedeniyle engellenebilirdi. Napolyon'un son yıllarındaki büyük orduları ve onlara verdiği görevler, on dokuzuncu yüzyılın başlarının teknolojik kapasitesinin sınırlarını zorladı.

Zaferleri daha belirsiz hale geldikçe, kendisinde birleşen askeri ve siyasi otorite, iki ya da daha fazla kişi arasında sorumluluk paylaşımının ya da en azından sözüne kulak verilebilecek danışmanların varlığının önleyebileceği feci politikalara yol açtı. Diğer yöneticiler, en yakın olarak Büyük Frederick, devleti mahvetmeden mutlak otoriteyi sağladılar. Ama Frederick büyük riskler almaya hazır olmasına rağmen, hedeflerini sınırlayabilirdi. Napolyon'un Rusya'yı işgali, aklın sınırlarının ötesine geçti; en iyimser görüşle, Rusya sahra ordusu henüz yok edilmeden Moskova üzerine ilerleme kararı gibi, umutsuz ve gereksiz bir kumardı. Ekim ayının ortasına kadar Moskova'da kalmak, *Grande Armée*'yi Alexander'ın her şeye rağmen uzlaşacağına dair boş bir umut için kurban etmek demekti. 1813 yazında uzlaşmalı barışın reddedilmesi, Fransızları son derece elverişsiz şartlarda bir sonbahar seferi yapmaya zorladı. Daha düşük, harekâtsal bir seviyede, Dresden'i Ekim ayında Saksonya ittifakı uğruna kaybetmemek için Leipzig Muharebesi'nde acilen ihtiyaç duyulan St. Cyr'in birlikleri oradan çekildi ve yine de Saksonya müttefikliği elde tutulamadı. "Belirleyici savaştan önce politika araya girdi ve her şey kaybedildi."[12] Genellikle Napolyon'un başyapıtlarından biri olarak göklere çıkarılan 1814 seferi, dâhice olsa da, anlamsız bir kan dökmeydi, çünkü çarpışma siyasi bir boşlukta meydana geldi. Müttefikler Fransa'ya girmeden önce Napolyon, askeri üstünlüklerin artık Müttefikleri ikiye ya da üçe karşı bir destekliyor olması olgusuna rağmen, ileriye dönük olarak onları siyasi açıdan bölme ve kabul edilebilir bir barış yapma şansını reddetmişti. Châtillon'daki görüşmeler, Blücher Paris'e giden yolu yarılamışken başladı ve Fransız temsilcileri durumun gerektirdiği aciliyet ve kararlılıkla baskı yapmadılar. Seferin tamamı, askeri ve siyasi komutanın birliğinin ihtişamını değil, aksine sefaletini gözler önüne serer. Napolyon'un 1814 yılının ilk aylarında yaptığı, akılcı bir siyasi hedeften yoksun olan ha-

(12) Colin, *Transformations of War*, 264.

rekâtlarının, 1945 yılının ilkbaharında Rundstedt'in taarruzunun başarısız olmasının ardından Hitler'in Batı Almanya'yı bu umutsuz duruma rağmen koruma ısrarını anımsattığını söylemek, durumu abartmak olmaz.

IV

Napolyon'un son seferlerine kadar, Fransız gücüyle makul bir ilişki içinde olan siyaset, stratejisinin ayrılmaz bir parçasıydı, ama savaşlarının çağdaşları ve sonraki nesiller tarafından yapılan çözümlemelerinde neredeyse tamamen, yalnızca askeri yönlerine odaklanılmıştır. Seferleri üzerine incelemeler yapan askerlerin büyük çoğunluğu, seferlere modern savaşın dönüm noktaları gözüyle bakmıştır; onun yaptıklarını anlamaktan çok, kendilerini gelecek savaşlara hazırlamak amacıyla, imparatorun stratejik düşüncesinin ve harekât tekniğinin sırlarını keşfetmeye çalışmışlardır. Egemenliği ve savaşlarının Avrupa üzerindeki etkisi o kadar geniş ve derin olmuştur ki, son yıllarındaki art arda yenilgileri bile itibarını azaltmak konusunda çok yetersiz kalmıştır. Hatta düşmanlarının sonunda onu yenmiş olmaları olgusu, Napolyon'un büyüklüğünü daha rahatça kabul etmelerine yardımcı olmuş olabilir. Sayısal üstünlüğü, derin stratejik anlayışı ve belirleyici noktada kuvvetin yoğun olarak oluşturulmasını öne çıkaran bir Napolyon geleneği ya da ekolü oluşmuştur. 1790'larda, bunlar hâlâ yabancı kavramlar ve uygulamalardı; gittikçe yoğunlaşan sanayi devriminde bir anlam ifade ettiler.

Pek çok askerin düşüncesinde, kitle ve hareket kabiliyetinin sembolü olarak Napolyon, temellerinde teknolojik gelişmeden etkilenmemiş olan, zamandan bağımsız, paradigmatik bir nitelik kazandı. Aksine, demiryolları, telgraf ya da kuyruktan dolma tüfekler gibi yenilikler, nihayet imparatorun kavramsal açıdan döneminin ilerisinde olan en gözü pek projelerini olanaklı hale getirmiş gibi görünebilir. Aynı şekilde, on dokuzuncu yüzyılın sonlarının tam gelişmiş milliyetçiliği, nihayet yeni kitle ordularına imparatorun sadece basit olarak bildiği güvenilir ve motive edici bir kuvvet sağladı.

Napolyon savaşlarının askeri düşünce üzerindeki etkisinin gücünü ve süresini göstermek için, Birinci Dünya Savaşı arifesinde ortaya çıkan üç eserden ve de sonrasında yazılmış olan bir başka eserden alıntılar yapmak yeterli olacaktır. 1910 yılında, savaş sırasında üst düzey komutaya terfi eden bir Alman albay, *Napoleon's Generalship and Its Significance for Our Time* [Napolyon'un Generalliği ve Bunun Zamanımız Açısından Önemi] başlıklı bir

kitap yayımladı; girişinde "Napolyon döneminin çoğu şeyi artık demode olduysa da, savaşlarının incelenmesi bizim için en değerli şeylerden biri olmaya devam etmektedir; çünkü bu savaşlardan çıkarılan dersler günümüz askeri düşüncesinin temelini oluşturur" diye yazdı.[13] İki yıl sonra, Alman genelkurmay başkanlığının tarih bölümünün başkanı, 1813 sonbahar seferinde Napolyon'un emirlerinin ve resmi yazışmalarının "bugün bile. . . her türlü askeri faaliyet için bitmez tükenmez bir içgörü kaynağı, on dokuzuncu yüzyılın askeri kuramlarının temellerinden biri" olarak kaldığını belirtmiştir.[14] Seferin Napolyon için tam anlamıyla bir felaketle bitmesi, General Friedrich'in değerlendirmesini sadece daha da dikkate değer hale getirir – her ne kadar pek çok okurunun şaşırmış olması son derece uzak bir ihtimal olsa da. Bu sırada Fransa'da, Jean Colin, Napolyon kanat taarruzları ile Rus-Japon Savaşı'ndaki benzer harekâtlar arasında bir karşılaştırma yaparken şöyle yazmıştır: "Napolyon'un manevrasını tam olarak kopya edemesek de, her şeye rağmen ondan ilham almalıyız." "Düzenleri körü körüne taklit etmekten daha iyisini bilenler için, ilham alınacak örnekleri, üzerine düşünülecek konuları, yirminci yüzyıla uygulanacak fikirleri sunan, Napolyon savaşları olacaktır" diye devam etmiştir.[15]

Birinci Dünya Savaşı sırasında batı cephesindeki açmaz, bu son savın çoğu kişiye absürd gelen dar bir yorumunu yapmıştır; aslında, 1918 yılından sonra yapılan eleştirilerde, Napolyoncu hareket kabiliyetine, iki tarafın da komutanlarının siper savaşının gerçekleri konusundaki körlükleri açısından yapılan kemikleşme eleştirileri hiç de nadir rastlanan eleştiriler değildi. Artık klasik olan idealin lehinde, Fransız genelkurmay başkanlığı memuru ve tarihçi General Hubert Camon, Napolyon stratejisinin devam eden geçerliliğinin yeniden doğrulaması üzerine bir yayın yaptı ve dahası onun savaşın en başarılı harekâtlarını doğrudan etkilediği konusunda ısrar etti. "Siper savaşı Napolyon'un 1812'deki ilk harekâtlarından etkilenen bir manevra olan ilk Alman manevrasının [Belçika üzerinden kuzey Fransa'nın işgal edilmesi] denetimine kadar baskın olmadı. Bu manevranın engellenmesi, 1914'te kullanılabilecek olan araçların Napolyon manevra sistemini demodeleştirmesinden değil, manevranın kötü bir şekilde uygulanmasın-

(13) Hugo von Freytag-Loringhoven, *Die Heerführung Napoleons in ihrer Bedeutung für unsere Zeit* (Berlin, 1910), v. Bu eser "Napolyon ve Moltke'ye uygun olarak yürütülen savaşların efendisi" olan Schlieffen'e adanmıştır.
(14) Rudolf Friederich, *Die Befreiungskriege 1813-1815* (Berlin,1911-13), 2:413.
(15) Colin, *Transformations of War*, 167, 226.

dandı."[16] Ludendorff'un doğu cephesindeki harekâtları, diye devam eder Camon, "Napolyon manevralarıydı." Ama diğer yandan, Almanların Rusya'da tam zafer kazanamaması, "Napolyon modeline yeterli derecede aşina olmayan Falkenhayn'ın, bu modelin başarı ihtimaline inanmamasındandı." Ludendorff'un "Mart 1918'deki taarruzu, şüphesiz, Napolyon'un 1815 Belçika seferinin açılış safhasından esinlenmiştir." Son olarak, "eğer stratejik manevralardan muharebelere geçersek, Marne Muharebesi'nin bir neo-Napolyon muharebesi olduğunu kabul ederiz. [Fransız tarafında] eksik olan tek şey, nihai öğeydi: *masse de rupture.*"[17]

Bunlar ve benzer türde pek çok diğer çalışma, Waterloo'dan bir asır sonra, Napolyon'un askeri düşüncede kuvvet olarak kalmaya devam ettiğini görünür hale getirir. Ama bu kuvvet aslında nelerden oluşuyordu? Alıntılanan bölümlerin öne sürdüğü gibi, esinlenme ve etki arasında bir ayrım yapmamız gerekir. Esinlenme, geçmişin şimdi ile ilgili düşüncelerimizi uyarabilecek, güçlendirebilecek ve genişletebilecek olan fikir verici niteliğinden türer. Diğer yandan, etki, herhangi bir anlam içerecekse, bir özgünlük derecesi –ele aldığımız durumda, Napolyon stratejileri ile sonraki nesillerin stratejileri arasında bir bağlantı– ifade etmelidir. Planların ve kararların pek çok kaynaktan beslenerek ve devamlı değişen, affetmeyen bir bağlamda en büyük etken çeşitliliği de hesaba katılarak verildiği savaş gibi bir alanda, elli ya da yüz yıldan fazla bir süreçte bu tür bağlantıların varlığını kesin olarak tanıtlamak zor, büyük ihtimalle imkânsız olurdu. General Camon'un örneklerinden birine dönersek: şüphesiz, Schlieffen belli Napolyon seferlerini çok detaylı olarak inceledi –örneğin, bir Schlieffen planı olarak adlandırılabilecek olan, Napolyon'un 1806'da Orta Almanya'yı işgalini; ama Hannibal'ın savaşlarını daha yakından inceledi ve 1914'teki Alman taarruzunun yaklaşık iki bin yıl önce gerçekleşen, Carthaginian'ın Apulia'daki harekâtlarından etkilendiğini söylemek, garip bir hayalperest cüretkârlık gerektirir. Schlieffen'in yaptığı şey –çoğu tarihi incelemesinin emekliliğinden sonraki yıllara tekabül etmesi konuyla ilgili bile olmayabilir– kendini başka bir çağın askerlerinin yerine olabildiği kadar iyi bir şekilde koyup karşılaştıkları sorunları ve ulaştıkları çözümleri etraflıca incelemek olmuştur. Bu entelektüel ve psikolojik egzersizler büyük ihtimalle kendi zamanının sorunları ve çö-

(16) Hubert Camon, *Le système de guerre de Napoléon* (Paris, 1923), 1-2. Camon'un Napolyon savaşları üzerine sayısız incelemesi hem Birinci Dünya Savaşı öncesinde, hem de sonrasında yaygın olarak okunmuştur.
(17) A.g.e., 3.

zümlerinden, belki de onlara daha farklı bir perspektiften bakabileceği kadar uzaklaşmasını sağladı; belli bir süre için geçmişe odaklanarak, zihni şimdi için yeni ihtimaller bulmuş, ya da önceden benimsenmiş fikirleri doğrulamış olabilir. Ama bu, General Camon'un inceliksiz etki-tepki ve stratejik modellerin tekrarı iddiasından –bunu neredeyse körü körüne kabul edişinden– çok farklıdır.

Aslında, en uç etki iddialarının bile, ciddi bir şekilde ele alındıklarında, neredeyse her zaman, çok daha az belirgin şeyler oldukları ortaya çıkar: Napolyon'un savaşta, seferlerinin ve yazılarının modern askere aktardığı, belli kalıcı değerleri açığa çıkarmış olduğu iddiası. Napolyon, ebedi doğrulukların, bunları bize özellikle net biçimlerdeki içgörülerde ve diğer kişilerin de sahip olmuş olabileceği anlayışlarda ileten esinlenmiş yorumcusu olarak görülür. On dokuzuncu yüzyılda ve hatta 1914'te bile, bu inanç Napolyon Çağı'nın hâlâ sahip olduğu belli bir çağdaşlıkla kolaylaştırılabilirdi; Büyük Frederick ve Gustavus Adolphus'la karşılaştırıldığında, Napolyon insanların o zaman modern çağ gözüyle baktıkları şeyin başlangıcında durur. Onun içinde yaşadığı ve savaştığı şartlar, günümüze on yedinci ve on sekizinci yüzyılın şartları kadar uzaktır. Ama Napolyon'un bu görüşü bile, ancak zamandan bağımsız hakikatleri en genel anlamıyla yorumlarsak temellendirilebilir: kuvvet derişiminin cazibesi (genelde), gayret ekonomisinin avantajı, moralin önemi –Napolyon ve post-Napolyon çağlarının değişen kontrol listelerine çevirdiği büyük ölçüde sağduyuya dayanan "savaş ilkeleri" olarak adlandırılan gözlemler. Uygulamada, bu prensipler genellikle çatışır ve değişen durumlarla yeni, bazen de çok şaşırtıcı biçimlere girme eğilimi gösterir.

Her çağın kendi stratejisi vardır. Tabii ki tarihi de biraz dikkate alarak, ama esas olarak çeşitli başarı dereceleriyle dönemin ekonomik, sosyal, teknolojik ve siyasi şartlarını kullanma ve onlara karşılık verme girişiminde bulunan, 1806, 1870, 1914 yıllarının stratejileri kendi dönemlerinin birer ürünüydü. Genellikle –Birinci Dünya Savaşı'nın önemli aşamalarında olduğu gibi- strateji, çağdaş gerçekliğin gerisinde kalır. Napolyon, aksine, çağının imkânlarına uygun stratejiler geliştirdi ve belli bir süre boyunca onlardan sonuna kadar faydalanmayı başardı. Anlamış ve üzerinde ustalaşmış olduğu şartlar değişmeye başladıkça, bazen buna karşılık olarak onun da eylemleri ve stratejik kavramları değişmek ya da geçerliliğini yitirmek zorunda kaldı. Esas ilginç olan şey, sonraki nesillerin stratejik ve harekâta dair düşünceleri üzerine yaptığı, tarifi zor etkiden ziyade, on dokuzuncu yüzyıl boyunca ve sonrasında birçok askerin bu etkiye inanmasıdır. Napolyon'un esas etkisi başka yerlerde olabilir. Büyük yığınlara ve kuvvet kullanımına

olan güveni, mutlak zaferde ısrarcı oluşu, kısıtlı hedefler için kısıtlı savaşlar yapmayı reddedişi –bu fikirler ve politikalar, Batı dünyasının her yerinde her durumda hızla ortaya çıkmakta olan tutumlara bir miktar tarihsel otorite ve doğrulama katmıştır. Burada, Napolyon'un modern savaşın ustası olduğu iddiaları için onaylanmamış bir sebep olabilir. Ama bunlar dayanaksız görüşlerdir.

Kesin olarak belirlenebilecek şey, Napolyon'un sonraki nesiller üzerinde yapmış olabileceği etki değil, yaşamı boyunca neyi başarıp neyi başaramadığıdır. Devrim'de ayakta kalmış ve yükselmiş bir eski rejim askeri olarak, eğitimi ve tecrübesinde savaştaki devrimi yeniliği ve devamlılığıyla yansıtır. Meydana gelmekte olan değişimlerin potansiyelini diğerlerinden çok daha kesin olarak fark etmiş ve onlardan eşsiz bir yok edici güç sistemi oluşturmuştur. Bir süre, olayların üstesinden onları şekillendirerek ve öne çıkararak gelmiştir, ta ki Batı medeniyetinin savaşı daha da genişletmeye yönelik uzun genel tarihi gelişim akımının ve uzun vadeli eğilimlerinin içine yeniden saplandığı son yıllarına kadar.

KAYNAKÇA

NAPOLYON VE SAVAŞTAKİ DEVRİM

Napolyon'un savaş hakkındaki fikirleri ve savaş uygulaması için temel kaynak, mektuplarından, emirlerinden ve diğer yazılarından oluşan *Correspondance de Napoléon 1er*, 32 cilt (Paris, 1857-70) eseridir. Bu esere, ortaya çıktığından beri, sayısız ilave mektup ve belge ile özgün basımdaki hataların ya da yanlışların düzeltmelerinin yayımlanmasıyla ilaveler yapılmıştır. Kapsam bakımından neredeyse ölçülemez olan ikinci bir kaynak grubu ise yazışmalarla, günlüklerle ve Napolyon'un generallerinin ve askerlerinin yanı sıra rakiplerinin de anılarıyla oluşturulmuştur. Bunun iyi bir örneği, Fransız genelkurmay başkanlığının tarih bölümünün Davout'un 1806'daki resmi yazılarından oluşan *Opérations du 3e corps, 1806-1807: Rapport du Maréchal Davout* (Paris, 1896) eseridir.

Ne yazık ki, sadece birkaç Napolyon seferi Fransız arşivlerindeki kaynaklar esas alınarak hazırlanan ayrıntılı ve kapsamlı belgesel çalışmalarına konu olmuştur. Bunun bir istisnası, E. Buat tarafından dikkatle hazırlanan *1809: De Ratisbonne à Znaim*, 2 cilt (Paris, 1909) eseridir. G. Fabry'nin, yine kendisine ait iki ciltlik *Campagne de 1812* (Paris, 1912) eseriyle tamamlanmış olan önemli projesi *Campagne de Russie (1812)*, 5 cilt (Paris, 1900-1913), hâlâ eksiktir. Bununla birlikte, belli harekâtlar ve muharebeler kapsamlı bir şekilde belgelenmiş ve çözümlenmiştir; örneğin bkz. arşiv çalışmaları olan P. J. Foucart, *Bautzen* (Paris, 1897) ve Capitaine Alombert, *Combat de Dürrenstein* (Paris, 1897). Napolyon'un 1796'dan 1815'e dek yaptığı seferleri gösteren fevkalade bir harita serisi, aynı zamanda nevi şahsına münhasır olsa da yararlı bir açıklamalı kaynakça da içeren Vincent J. Esposito ve John Robert Elting, *A Military History and Atlas of the Napoleonic Wars* (New York, 1964). Daha az kapsamlı ama başvurmaya değer olan bir başka eser ise, benzer bir çalışma olan J. C. Quennevat, *Atlas de la grande armée* (Paris ve Brüksel, 1966) adlı kitaptır.

Napolyon'un seferlerine ilişkin genel bir açıklama için Jomini'ye, özellikle de *Historie critique et militaire des guerres de la révolution*, 15 cilt (Paris, 1820-24) ve Henry W. Halleck tarafından yapılan bir çevirisi, *Life of Napoleon*, 1864'te Londra'da ortaya çıkan ve birkaç defa basılmış olan *Vie politique et militaire de Napoléon*, 4 cilt (Paris, 1827) eserlerine başvurmak hâlâ yararlıdır. Clausewitz benzer derecede kapsamlı bir eser yazmamıştır; ama *Hinterlassene Werke*, 10 cilt (Berlin, 1832-37) eserinin 4'üncü cildinden 8'inci cildine kadar, 1796, 1799, 1812, 1813 ve 1815 seferleri üzerine yaptığı çalışma, dönemin büyük bir kısmını kapsar ve en önemli tarih çözümlemelerinden bazılarını içerir. *On War*, şüphesiz, Napolyon'a ve Napolyon savaşlarına yapılan göndermelerle doludur.

Bir stratejist ve komutan olan Napolyon'un modern yorumu, büyük ölçüde, Fransız genelkurmay başkanlığının *section historique* bölümünde çalışan ya da onunla ilişkili olan subaylar tarafından şekillendirilmiştir. Burada sadece Hubert Cannon'ın, aralarında 1925'te yedinci bir genişletilmiş baskısı yapılan *La guerre napoléonienne*, 3 cilt (Paris, 1903-1910); *La fortification dans la guerre napoléonienne* (Paris, 1914); *Le système de guerre de Napoléon* (Paris, 1923); ve *Génie er métier chez Napoléon* (Paris, 1930) eserlerinin de bulunduğu sayısız eserini belirteceğiz. Napolyon'un en büyük modern savaş öğretmeni olduğuna aynı derecede ikna olmuş olan bir başka kişi de, pek çok metni –aralarında *De Rosbach à Ulm* (Paris, 1903) ve *La manoeuvre de Landshut* (Paris, 1905) de bulunur- Ecole Superiore de Guerre'de kullanılmak üzere yazılan metinlerle başlamış olan General Henri

Bonnal'dır. Özgüllük ve tarihsel duyarlılık bakımından çok daha iyi olan eserler ise bir başka subayın, gelecekteki General Jean Colin'in kitaplarıdır. Fransız Devrimi sırasındaki savaş çalışmaları, daha genel bir eseri olan *The Transformations of War* (Londra, 1912) ve özellikle de *L'éducation militaire de Napoléon* (Paris, 1900) kitabı, sonraki yazarların ancak nadiren yaklaşabildiği bir fevkaladelik standardı belirlemiştir.

Napolyoncu stratejinin Fransız olmayan bir akademisyen tarafından yapılan en özgün çözümlemesi hâlâ Hans Delbrück'ün, *Geschichte der Kriegskunst*, yeni basım (Berlin, 1962) eserinin dördüncü cildinde yaptığı çözümlemedir. Hugo von Freytag-Loringhoven, Kont Yorck von Wartenburg ve diğerlerinin yaptığı, Delbrück'ün reddettiği yorumlar, bugün yalnızca antika ilginçliği taşır. Öte yandan, 1806 Savaşı'nın ve Kurtuluş Savaşları'nın Alman genelkurmay başkanlığı tarafından yazılan tarihçelerindeki Fransız yöntemlerine ilişkin çözümlemeler, değerlerinin büyük bir kısmını hâlâ korumaktadırlar – özellikle de komuta yapısı, ikmal, harekât ve taktik alanlarında.

İngilizcedeki standart genel açıklama, yazarının sadece "artık mevcut olan daha kapsamlı ve saygın askeri çalışmalar için bir 'ön oyun' " olarak karakterize ettiği, David G. Chandler, *The Campaigns of Napoleon* (New York, 1966) eseridir. Konuya vakıf olan giriş niteliğinde bir çalışma ise Gunther E. Rothenberg, *The Art of Warfare in the Age of Napoleon* (Londra, 1978) eseridir. Çok daha az tatmin edici bir çalışma ise, Henri Lachouque'nin kapsamlı fakat analitik olmayan *Napoléon: Vingt ans de campagnes* (Paris, 1964) kitabıdır. Lachouque'nin Napolyoncu savaş üzerine yazdığı yaklaşık iki düzine kitap, bu alandaki engin modern literatürün büyük bir kısmını karakterize eder. Bu kitaplar, henüz cevaplanmamış olan soruları yanıtlamak şöyle dursun, gündeme dahi getirmeden şahısların ve olayların renkli, coşkulu bir işleyişini sunar. Son olarak, Napolyon'un generalliğinin en iyi modern çözümlemesi bana göre James Marshall-Cornwall, *Napoleon as Military Commander* (Londra, 1967) eseridir.

JOMINI

John Shy

Modern askeri düşüncenin biçimlendirici periyodunda üç isim öne çıkar: Napolyon, Clausewitz ve Jomini. Napolyon ve Clausewitz tarihten bihaber olanların dahi bildiği isimlerdir, ama her ne kadar askeri kuram ve popüler kavramlar üzerinde muazzam bir etkisi olmuşsa da, Jomini'ye sadece askeri uzmanlar aşinadır. Düşünceleri ve düşüncelerinin etkileri üzerine yapılan hiçbir kapsamlı çalışma, yayımlanmamış makalelerine dayanarak hazırlanmış hiçbir yeterli biyografi Jomini'yi, namının yavaşça içine gömüldüğü bilinmezlikten kurtarmamıştır.[1] Jomini'nin etkisi ve bizim genel olarak bundan bihaber oluşumuz arasındaki büyük ayrılık, onun Fransız Devrimi'nden itibaren Batı tarihindeki önemli yerini anlamak için önemli bir anahtardır.[2]

Çağdaşları olan Napolyon ve Clausewitz gibi, Antoine-Henri Jomini de 1789'dan itibaren Fransa'yı ve tüm Batı dünyasını sarsan büyük Devrim'in bir ürünüydü. 1779 yılında doğmuş olan bir İsviçreliydi. On dokuz yaşındayken, gönülsüzce de olsa düpedüz, bankacılık ya da ticarette bir kariyere doğru ilerliyordu. Ama on yaşından beri Fransız Devrimi'nin haberleriyle heyecanlanıyordu. On yedi yaşında Basel'de, Fransız cephesinde bir banker yardımcısıyken Fransız askeri birliklerini yakından görmüştü. Sonraki iki yıl içinde, Paris'te, Fructidor'un *coup d'état*'ını [hükümet darbesi --ç.n.]gör-

(1) Jomini üzerine yapılmış olan en değerli çalışma hâlâ, Crane Brinton, Gordon A. Craig ve Felix Gilbert tarafından kırk yıldan fazla bir zaman önce *Makers of Modern Strategy* eserinin orijinalinde yayımlanmış olan makaledir. Jomini üzerine daha yakın zamanda yazılan makalelerin bir listesi bibliyografik not bölümünde bulunabilir.

(2) Günümüzde de en temel biyografi, Jomini'nin öğrencisi olan ve üzerine yazdığı çok sayıda yazının yanı sıra onunla uzun söyleşiler de yapan Ferdinand Lecomte'un hazırladığı biyografidir: *Le Général Jomini, sa vie at ses écrits* (Paris, 1860; 3d ed., Lozan, 1888).

müş ve İtalya'dan General Bonaparte'ın olağanüstü askeri zaferleri üzerine yazılmış raporları etraflıca incelemişti. Sonra, 1798'de, Fransız askeri müdahelesinin de yardımıyla, İsviçre kendi devrimini yaptı ve genç Jomini, bankacılıkta parlak bir kariyer yapmaktan, önündeki yetmiş yılı savaşa ve onun incelenmesine adamak için vazgeçti.

Savaş ve devrim, 1789-1815 yılları arasındaki büyük değişikliklerin meydana geldiği son derece çalkantılı dönemde birbiriyle yakından bağlantılıydı; Fransız Devrimi'nin doğası, güçlü bir şekilde bu konunun Napolyoncu akıbetini biçimlendirdi. Ama Batı'nın şiddetli ölçüde Napolyon tecrübesi ile şekillenmiş olan askeri kuramlarını, o kuramların faaliyet alanları olan esas tarihi durumlardan ayıran şey, Jomini'nin daha gençlik yıllarındayken başlayarak hayatı boyunca yaptığı işlerdi. Savaşı "bilimsel" hale getirmek adına, Jomini savaş incelemesini "strateji" ile ilgili bir zihin uğraşına – yani, konu üzerindeki düşüncelere egemen olmaya devam etmiş olan, askeri çözümleme ve planlamaya dair bir kurallar dizisine– indirgedi; ve bunu da Napolyon ve Fransız Devrimi arasındaki aşikar bağlantıyı etkili bir şekilde kırarak yaptı. Jomini'nin bellirli konular üzerine olan düşüncelerinin birçoğu –örneğin, "dahili" harekât hatları üzerine– artık sadece tarihsel açıdan önem teşkil eder, ama savaş sorununa genel yaklaşımı, savaşı siyasi ve sosyal bağlamından soyutlayışı, karar verme kurallarını ve harekât sonuçlarını vurgulayışı, savaşı koca bir satranç oyununa çevirişi şaşırtıcı derecede uzun ömürlü olmuştur. Jomini, şüphe götüren bir unvan olan "modern stratejinin kurucusu" unvanını Clausewitz'den daha çok hak eder.

Tarihçiler, 1790'ların sonları sırasında Devrim ordularının, Avrupa'nın kalanının çoğunluğunun oluşturduğu müttefik ordulara karşısında elde ettiği dikkate değer başarının, eşit derecede dikkate değer olan Fransız toplumu seferberliğine dayandığı konusunda genel olarak fikir birliği içindedir. 1789'dan sonra kraliyet mahkemesinin, çoğu aristokratın ve din adamının yanı sıra Güney ve Batı Fransa'nın geniş alanlarındaki çoğu sıradan insanın da Devrim'e giderek artmakta olan direnci, bir karşı devrim için dışarıdan destek kazanma çabalarını da beraberinde getirmiştir. 1792'de artık açık savaş vardı. Savaş kısa süre içinde, Devrimci liderliğin gözünde, hayatta kalmak için çaresiz bir ideolojik mücadele haline geldi ve bu mücadeleyle savaşma çabaları neredeyse kaçınılmaz olarak monarşiyi devirmeye, kraliyet ailesinin idamına ve "iç düşmanlar"a karşı Terör Dönemi'ne yol açtı. Savaş, askeri kargaşayı da getirdi. Birçok birlik bütün halinde düşman karşısında yetersiz kaldı ve pek çok kraliyet subayı –asil olmaları dolayısıyla vatan ha-

inliği zanlısı durumunda olduklarından– başka ülkelere göç etti. Paris'ten Devrim'i savunacak gönüllüler için art arda yapılan çağrılara kısmen riayet edildi, ama Müttefik ilerleyişi devam etti ve Devrim, zorunlu askerlik hizmetine başvurdu.[3] Ağustos 1793'teki ünlü *levée en masse* zaten çoktan yolda olan bir hamleyi basitçe dramatize etti:

> Bu dakikadan itibaren düşmanlarımız Cumhuriyet topraklarından atılana dek, tüm Fransızlara askeri hizmet için tamamen el konulmuştur.
>
> Genç erkekler muharebeye gidecek; evli erkekler silah yapacak ve mühimmat taşıyacak; kadınlar çadır ve giysi yapacak; çocuklar eski bezlerden sargı bezi yapacak; ve yaşlı adamlar, Cumhuriyet'in birliği ve krallara olan nefret konusunda vaaz verip askerlerin cesaretini arttırmak için kamusal meydanlara getirilecektir.[4]

Tabii ki tüm Fransızlar silaha sarılmadı ama bir yıl içinde benzeri görülmemiş boyutta bir kuvvet olan, (yirmi beş milyonluk bir nüfus içinden) bir milyondan fazla sayıda askeri olan Fransız orduları, karşı Devrim koalisyonunu durdurdu ve taarruza geçerek başarı elde etti.

Bu devasa hazırlıksız askeri güç kitlesinin içinde, Lazare Carnot, Alexander Berthier ve Eski Rejim'in askeri mirası olan Napolyon Bonaparte gibi kimseler tarafından temsil edilen sağlam bir askeri profesyonellik de vardı. Tarihçiler hâlâ, bir yandan bu profesyonel mirasın Fransız bekası için görece önemi ve sonunda gelen zaferi konusunda, diğer yandan da yeni Devrim ordusunun büyük boyutu ve coşkusu üzerinde fikir birliğine varamamıştır. Eski ordudan, erlerin çoğunun yanı sıra subay ve astsubayların çoğu da Devrim'e katıldı; "teknik" kuvvetlerden –mühendisler ve topçu sınıfı– gelen destek bilhassa önemliydi. Ama hayret verici askeri sonuçları, sadece ikisi de Devrim'in birer sonucu olan, sayılardaki büyük artış ve yeni motivasyon seviyeleri tam olarak açıklayabilir.[5] Tartışmalı olmayan şey, Fransızların savaşta bir atılım gerçekleştirdikleridir; Fransız generaller, yeni kuvvetlerini gözü pek ve artan bir yetenekle kullanarak, düşmanlarını defalarca yenik ve moralsiz bir halde bırakmıştır. 1794'ten itibaren, ergenlik çağında olan Jo-

(3) Devrim'in ordu üzerindeki etkileri Louis Hartmann'ın *Les officers de l'armée royale et la Révolution* (Paris, 1910) eserinde betimlenmiştir. R. R. Palmer, *Twelve Who Ruled* (Princeton, 1941) eseri, savaştaki Devrim'in grafiksel bir açıklamasını içerir.

(4) *Archives Parlementaires de 1787 à 1860*, 1. Seri, LXXII (Paris, 1907), 688-90.

(5) Samuel F. Scott, *The Response of the Royal Army to the French Revolution* (Oxford, 1978) ve Jean-Paul Bertaud, *La Révolution armée* (Paris, 1979).

mini'nin bir kariyer peşinde koştuğu yıllarda, Fransız orduları Fransız karşıtı koalisyonu tuzla buz etti, Avrupa'nın siyasi yapısını dönüştürmeye başladı ve Fransa'da en yüksek güce kendi liderlerinden birini –Napolyon Bonaparte'ı– getirdi.

Bunu nasıl yapmışlardı? Bu soruyu, ikna edici ve etkili bir şekilde cevaplamak, Jomini'nin büyük başarısı olurdu. Fransız Devrimi'nin ve Napolyon'un savaşları, onun sunacağı gibi net, yalın, güven tazeleyici türden bir açıklama için kalabalık ve yeniliğe açık bir izleyici topluluğu oluşturdu. Alenen "bilim"in prestijinden yararlanan ama bunun yanında zamandan bağımsız hakikatlere olan ısrarcı, hararetli ilgisi nedeniyle de neredeyse dindar olan Jomini'nin bu sıkıntılı soruya verdiği cevap, Fransız askeri zaferlerinin yaratmış olduğu karışıklığı ortadan kaldırmış ve korkunun çoğunu da dindirmiş gibidir. Waterloo'nun ardınan, Napolyon yenik, Devrim'in askeri gücü ise aciz bir haldeyken, Jomini'nin apaçık tarihsel sonuç tarafından doğrulanmış olan cevabı, son derece ikna ediciydi. Ve cevabının altında yatan temel dayanak, on yıllar içinde az miktarda değişti; Jomini, bu fikre on sekiz yaşındayken haiz olduğunu ifade etti ve doksan yaşında, ilk kez 1803 yılında ortaya atılan aynı temel düşüncelerin hâlâ geçerliliği konusunda direterek öldü:

> Strateji savaşın anahtarıdır;
>
> Tüm strateji değişmez bilimsel ilkeler tarafından kontrol edilir; ve
>
> Bu ilkeler kütle kuvvetlerine, stratejinin zafere götürmesi için, daha zayıf düşman kuvvetlerine karşı belirleyici noktalarda taarruz eylemini tavsiye eder.[6]

O halde, Jomini'nin cevabı; neredeyse yirmi yıl boyunca, Napolyon ve Fransızların bu ilkeleri rakiplerinden daha iyi kavramış ve uygulamış olduklarıdır. Bu, Jomini'nin savaş kuramının özüydü. Aldatıcı bir şekilde basit olan bu fikirlerin alt kollarını ve etkisini anlamak için, nasıl formüle edildiklerini ve uygulamaya konduklarını incelemekle başlayabiliriz.

---

(6) Antoine-Henri Jomini, *Traité des grandes opérations militaires, contenant l'historie des campagnes de Frédéric II, comparées à celles de l'empereur Napoléon; avec un recueil des principes généraux de l'art de la guerre*, 2. basım, 4 cilt (Paris, 1811), 2:312n. Bu ilk tam basımdır ve metin boyunca *Traité* olarak alıntılanacaktır. Jomini ilkeler üzerine ilk makalesinin yazım tarihini hep aynı vermezdi, ama 1803 diğer kanıtlarla da en iyi desteklenen tarih gibi görünmektedir.

I

Jomini Ailesi, diğer eski ailelerle evlilik yoluyla yakından bağlı olan eski bir İsviçre ailesiydi; ailenin üyeleri, küçük bir yerin önemli insanlarıydı: Cenevre ve Bern arasındaki Vaud'un kırsal bölgesinde yer alan Payerne şehrinde yaşıyorlardı.[7] Vaud'da Fransızca konuşulurdu, ama 1798'den önce anayasal olarak, Vaud'un on dördüncü yüzyılda Bordo yönetiminden "özgürleşme"sine yol açan ve Almanca konuşulan Bern kantonuna bağlıydı. 1790'lar sırasında, Vaud anlaşılır biçimde Fransız yanlısıydı, ama aynı zamanda Bern'le "feodal" ilişkisini sonlandırma arzusu dolayısıyla, Devrim yanlısıydı da. Jomini'nin babası, Benjamin, daha önce kendi babasının da yaptığı gibi, Payerne belediye başkanlığı görevini yapıyordu. 1798'deki İsviçre Devrimi'nde Benjamin Jomini, Vaud il meclisinde milletvekili oldu ve sonrasında Yeni Helvetya Cumhuriyeti'nin Büyük Konsey'inde görev yaptı. Ama Jomini'nin anne tarafından dedesinin Bern ile önemli mali bağları vardı ve dedesi, İsviçre "vatansever hareketi"ne şiddetle karşı çıktı. Aile içindeki bu siyasi ayrılık, her ne kadar Jomini'nin ilerideki görüşlerinin bir habercisi olsa da, 1798'de Jomini'nin kendisi de hevesli bir devrimciydi. Paris'te LaHarpe başta olmak üzere muhacir İsviçre köktencileriyle ilişkide bulundu ve İsviçre Devrimi'nin haberleri gelir gelmez, yeni rejimde iş bulmak için ülkesine koştu. Yaklaşık üç yıl kadar İsviçre Savaş Bakanı'nın sekreterliği yaptı, önce yüzbaşı, sonra da *chef de bataillon* askeri rütbelerini kazandı, birkaç siyasi isyan atlattı ve muhtemelen yeteneği ve hırsı için daha geniş bir faaliyet alanı aramak için 1802'de Paris'e döndü.

Bu ilk yıllara dair geriye kalan bulgular, son derece hararetli bir siyasi ortamı ve Stendhal tarafından otobiyografisinde tanımladığından farklı olmayan taze devrim heyecanı sarhoşluğunu akla getirir; bu, Henry "Brulard"ın Granoble'da hissettiği, daha o kendi bölgesel hapishanesinden çıkamadan "koca dünyada bir altın dakikanın" geçip gideceğinden duyduğu çocuksu korkudan farklı değildi.[8] Yaşamının sonlarında, Jomini bu hikayeyi kendi bildiği gibi hatırlayacaktır. Jomini gençliğine rağmen, LaHarpe'nin 1798'de Fransa Yönetimi'ne yazdığı, Vaud haklarının Bern baskısı karşısında Fransa

(7) Jean-Pierre Chuard, *Le général Antoine-Henri Jomini (1779-1869): Contributions à sa biographie*, Bibliothèque Vaudoise, no. 41 (Lozan, 1969), 11-24 içindeki "Les années d'enfance et de jeunesse"; R. R. Palmer, *Age of the Democratic Revolution, 1760-1800*, 2 cilt (Princeton, 1959, 1964), 1:358-64, 2:395-421.

(8) Jomini'den dört yaş genç olan Stendhal, Bonaparte'ın Lodi ve Arcola'da 1796 yılındaki zaferlerini ve 1799'da Mısır'dan dönüşünü duyduğunu ve yakışıklı genç generalin kendini Fransa Kralı yapacağını umduğunu hatırlar. (*Vie de Henry Boulard, ed. Henri Martineau, 2 cilt* [Paris, 1949]), 1:388-89.

tarafından güvence altına alınmasını talep eden dilekçeyi ilk imzalayanlardan olduğunu ileri sürmüştür. Aslında, imzası dilekçenin üstünde yer almaz. Yine, Jomini İsviçre savaş bakanlığından istifa edip Paris'e dönmesinin, Bern'deki kumar borçlarını ödemek için bir askeri tedarikçiden rüşvet istemesinden doğan skandaldan sonra olduğunu unutmuş gibidir. Ama Fransa'nın İsviçre ilhakı konusundaki dilekçesini 1804 yılında Napolyon'dan gizleyemedi. Öfkeli bir İsviçre hükümeti, -bir "düzenbaz" ve "adı çıkmış Jakoben" olarak tanımlanan- Jomini'nin ihracını talep etti. Fransız dışişleri bakanı Talleyrand hiçbir şey yapmadı –belki de yirmibeş yaşındayken çoktan kaypak ve haddini bilmeyen biri olarak tanınan ve Altıncı Kolordu komutanı General Ney'in koruyucu kanatları altına alınmış olan Jomini yüzünden.[9]

1803 yılında Ney, Jomini'nin ilk kitabının yayımlanması için maddi destek verdi. Yakında "cesurların cesuru" olarak efsaneleşecek olan Ney, kitap kurtluğu ile pek alakası olmayan bir askerdi, ama 1802 yılında, Vaud Fransa'yı kesin olarak desteklerken, İsviçre'deki Fransa karşıtı ayaklanma sırasında Fransız naipliği yapmıştı ve bu parlak, gayretli, hırslı genç adamın Ney'in dikatini çekmesini sağlayan da bu İsviçre bağlantısıydı. Jomini, kendisini askeri bir kuramcı yapmış olan şeyin 1796-1797 yılları arasında Fransız Ordu'sunun General Bonaparte önderliğinde İtalya'dan faydalanması olduğunu hatırlar. Bonaparte sadece bir yılda; Piedmont'u barış yapmaya zorladı, Avusturyalıları Po Vadisi'nden attı, İtalya'nın geri kalanını haraca bağladı, dört büyük çaplı Avusturya karşı taarruzunu alt etti ve dağ geçitleri arasından Viyana üzerine ilerleyerek bitirdi. Bu durumda, Jomini'nin hafızasını sorgulamak için hiçbir sebep yoktur, çünkü 1803'ten önceki beş ya da altı yılda, bir şekilde, savaş hakkında epeyce okumak ve yazmak için zaman bulabilmişti. Aklının devamlı kendini, kendisinden on yaş büyük olan Bonaparte'ın inanılmaz yükselişine benzer halde gördüğü askeri ihtişam hayallerine takılmasının yanı sıra, etkileyici bir sözünde de Jomini o zaman bile *"le sentiment des principes"* e–gerçekliğin, yerçekimi ve olasılık gibi devamlı ve değişmeyen ilkelerin içinde yer alan tarihi anın yüzeysel karmaşasının arkasında gizli olduğuna dair Platonik inanç- kapıldığını hatırlamıştır.[10] Jomini'yi savaş konusunda çalışmaya yönelten şey, hırs ve gençliğin verdiği sabırsızlık gibi daha ilkel duygusal ihtiyaçları karşılamanın yanı sıra, sözü geçen ilkeleri de kavrama isteğiydi. Doymak bilmeden askeri tarih okumak

(9) Jean-Charles Biaudet, *Le général Antoine-Henri Jomini (1779-1869): Contributions à sa biographie*, Bibliothèque Historique, no.41 (Lozan, 1969), 25-52 içinde "Jomini et la Susisse".

(10) Antoine-Henri Jomini, *Tableau analytique des principales combinaisons de la guerre* (Paris, 1830), vii.

ve okuduklarından kuramlar ortaya koymak, Fransız zaferinin sırrını açığa çıkaracaktı.

Jomini, entelektüel açıdan en çok General Henry Lloyd'a borçlu olduğunu düşünmüştür.[11] Bir Galli olan Lloyd, 1745 İsyanı'na bulaşmış, İngiltere'den kaçmış ve 1783'teki ölümünden bir süre önce İngiliz hükümetiyle barış yapmadan evvel birkaç kıta ordusunda görev yapmıştır. Aslında bir İngiliz ajanı ya da iki taraflı çalışan bir casus olabilirdi. Yedi Yıl Savaşları sırasında Avusturya ordusunda önemli bir sahra komutası görevi aldı ve diğer çalışmalarının yanı sıra bir de o savaşın Alman seferlerinin tarihini yazdı. 1781'de yayımlanan, bir sistematik savaş tartışması ve onun altında yatan ilkelere dair *Military Memoirs* eseri gibi, 2. Frederick'in stratejistliğine yaptığı eleştiri de dikkate değer bir ilgi uyandırdı.[12] Bu hatıralar Fransızcaya çevrildi ve 1798 yılında Basel'de basıldı. Genç Jomini'ye yaptıkları güçlü etki neredeyse kesin olarak bu biçimde olmuştur. Lloyd, genç adamın on sekizinci yüzyılın sonunda savaşın fantastik dünyasını bir tür entelektüel düzene indirgeme çabaları için hem bir örnek hem de bir meydan okuma tesis etmiştir.

Savaş sanatı "doğaları gereği değişmez olan kesin ve sabit ilkeler . . ." üzerine kurulmuştur.[13] Bu sözler Lloyd'a aittir, ama bunlara benzer sözler Jomini ve öğrencileri tarafından defalarca tekrarlanmıştır. Bu bahsedilen "değişmez ilkeler" konusu için Lloyd'un kitaplarına baktığımızda şaşırtıcı derecede az şey olduğunu görürüz. Her şeyin, sonunda tek bir noktaya indirgendiği görülür: ancak mümkün olduğunca kısa ve güvenli tutulan tek bir harekât hattı üzerinde ilerleyen bölünmemiş bir ordu yenilgiyi önlemeyi umabilir. Tabii ki zafer kazanabilir, ama ancak düşman, kuvvetlerini bölecek ve onları uzun, tehdide açık bir hat üzerine yayacak kadar tedbirsizse. Lloyd, ilke arayışı sırasında, Fransız Devrimi'nden önce Avrupa'nın çoğunu karakterize eden tedbirli ve savunma öncelikli manevra stratejisinin bir akılcılaştırılmasını –hatta neredeyse bir parodisini– ortaya çıkardı. Jomini, Lloyd'da

(11) Michael Howard, (bkz. n.37) Lloyd'un Jomini üzerindeki etkisini vurgulayan ilk kişidir; bkz. "Jomini and the Classical Tradition." Lloyd hakkında çokça yeni kanıta dayanılarak hazırlanmış en geniş bilgi Franco Venturi, "Le avventure del Generale Henry Lloyd," *Rivisita storica italiana 91* (1979), 369-433. Mah Jähns, *Geschichte der Kriegswissenschaften*, 3 cilt (Münih, 1889-91), 3:2102-2114 eseri de Lloyd'un askeri yazıları konusunda değerli bir eserdir.

(12) Lloyd'un genellikle *Military Memoirs* adıyla alıntılanan eseri orijinalinde *Continuation of the History of the Late War in Germany* . . . (Londra, 1781) adıyla yayımlamıştır. *The History of the Late War in Germany* eserinin 2. Bölüm'ü olması planlanmıştır ama aslında "the General Principles of War" (vi) [Savaşın Genel İlkeleri] üzerine yazılmış yaklaşık iki yüz sayfalık bir makaledir.

(13) Lloyd, *Continuation of the History of the Late War in Germany*, vi.

kendisinin henüz tam oluşmamış olan, bilim olarak savaş "ideal"inin net ifadesini buldu, ama İtalya Ordusu'nun nasıl olup da uzun ve zayıf bir harekâtlar dizisinin sonunda sadece zaferler kazanmakla kalmayıp aynı zamanda Avrupa'nın askeri dengesini altüst edebildiğini açıklayabilmek için hiçbir şey bulamadı. Lloyd'un Aydınlanma'ya olan ilgisini görmek kolaydır: onun savaş bilimi, herkes tarafından anlaşılması ve uyulması halinde, muharebeyi fiilen imkânsız hale getiriyordu ve hatta savaşa bir son vaat ediyordu. Ama Lloyd'un bir devrim ve geniş kapsamlı askeri yenilik çağına nasıl herhangi bir şey önerebileceğini görmek daha zordur. Napolyon'un kendisi de Lloyd'u okumuş ve ek açıklamalar yapmıştır; dipnotları alıntılanmayı hak eder: "Cahillik... Cahillik... Absürd... Absürd... İmkansız... Yanlış... Kötü... Çok kötü... Ne kadar absürd... Bu ne absürdlük!"[14] Hal böyleyken, Jomini'nin Napolyon'un askeri efsanesini aşağı yukarı eksiksiz olarak yeniden içine dökeceği kalıp, Lloyd'un yarattığı entelektüel kalıptır.

Aşikâr bir çelişki vardır: Jomini, Lloyd'a bir askeri eleştirmen ve kuramcı olarak yaptığı işler dolayısıyla hayranlık duymuştur ve ondan, Devrim ve Napolyon savaşı üzerine kendi çalışmaları konusunda örnek olarak yararlanmıştır; ama Napolyon Lloyd'un kuramlaştırmalarına açıkça zavallı bir şaka gözüyle bakmıştır ve aslında Lloyd'un Yedi Yıl Savaşları hakkındaki eleştirel incelemesinde, 1790'lardaki Fransız askeri atılımına benzer herhangi bir şeyin mümkün olduğunu ifade eden hiçbir şey yoktur. Basitçe, Jomini'nin Napolyon yorumunda Eski Rejim'in askeri kategorilerini kullandığını söylemek fazla kolaydır; Napolyon'un kendisi de dâhil olmak üzere, çok fazla sayıda zeki ve deneyimli asker, Jomini'nin aslında 1789'dan önceki ve sonraki Avrupa savaşı arasındaki temel farkları tekrar tekrar vurgulayan eserlerine hayranlık duydu.[15] Burada, entelektüel bir yapbozdan daha fazlası söz konusudur. Bu bariz çelişkiyi çözüme ulaştırarak, Jomini'nin ne söylediğini ve ardından da mesajının niçin etkili olduğunu tam olarak anlamaya doğru önemli bir adım atabiliriz.

Lloyd'un savaş ilkelerine ilişkin arayışı, Yedi Yıl Savaşları tarihiyle ve Frederick'in komutanlığına yaptığı eleştiriyle ayrılmaz olarak bağlantılıdır; eleştirisi, anlamlı bir şekilde, bilimsel ilkelerin tarihi olaylara uygulanmasına

(14) *Notes inédites de l'Empereur Napoleon Ier sur les mémoires militaires du Général Lloyd*, ed. Ariste Ducaunnès-Duval (Bordo, 1901).

(15) "Son tahlilde, Jomini gibi bir adama göre büyük savaşlar on sekizinci yüzyıl savaşlarıydı . . ." (Brinton et al., "Jomini", 92) cümlesi Jomini'nin Eski Rejim'le empatisini vurgulayan son derece tipik tarihi yargılardandır. Bu makaleyi yazmak, beni bu vurgunun tek taraflı olduğuna ve kendisinin de Devrim'in bir ürünü, Napolyon'un coşkulu bir hayranı ve Napolyon Savaşları'nın deneyimli bir gazisi olduğunu görmezden geldiğine ikna etti.

dayanıyordu. Lloyd'dan önce, Aydınlanma sırasında savaş üzerine yazılan ciddi yazıların neredeyse tamamı Fransızca ya da Almancaydı –İngilizler, esas itibarıyla tartışmaya değerli hiçbir şey katmamışlardır. Lloyd'un eserinin bu anlamda alışılmamış olmasının yanı sıra, Frederick'e yaptığı eleştiri de Prusya Ordusu'ndan Albay Georg Friedrich Tempelhof tarafından çürütme amaçlı ortaya konan kapsamlı bir Alman cevabına yol açmıştır.[16] Bu anlaşmazlık, Yedi Yıl Savaşları'nın yoğun bir tartışmaya maruz kaldığı Fransa'da ilgi uyandırdı ve buradan hareketle Lloyd'un çalışmaları Avrupa'da yaygın olarak bilinir hale geldi. Genç Jomini, Devrim'in nasıl savaş açtığının sırrını bulmak için askeri çalışmalarına başladığında, Lloyd ve Tempelhof'un eserleri eline kolayca ulaştı. Bu eserler, konuyla en alakalı askeri tecrübe hakkında iki kıdemli subay tarafından yazılan, yakın zamana ait, detaylı ve çekişmeli açıklamalardı. Jomini ayrıca, hem Lloyd'da hem de onun baş eleştirmeninde, kendisini oldukça güçlü bir şekilde çeken "genel ilkeler"e ilişkin itimadı buldu. Ve son olarak, 1756-1762 yıllarının stratejik olasılıklarına dair tartışmalarında, ne Lloyd ne de Tempelhof 1793-1801 yıllarının hayret verici askeri olaylarına benzer herhangi bir şey hayal etmişti. Lloyd ve Tempelhof'un omuzları üzerinde duran Jomini, onların savaşın gerçek doğası üzerine kısıtlı görüşlerini genişletebilirdi.

Bu yöntemi örneklemek için tek bir durum yeterli olabilir. Jomini, 1756 Seferi'ni ilk kitabı olan ve ilk iki cildi 1805 yılında ortaya çıkan *Treatise on Major Military Operations of the Seven Years' War* [Yedi Yıl Savaşları'nın Büyük Askeri Harekâtları Üzerine İnceleme] eserinde detaylı olarak tartıştı.[17] Yedi Yıl Savaşları'na dair kendi versiyonunun yanı sıra savaşın zamandan bağımsız ilkeleri ve onların doğru uygulanmalarına dair kendi görüşlerine de temel oluşturması için, Lloyd'un her bir harekât hakkındaki açıklamalarını ve Tempelhof'un verdiği karşılıkları özetledi. Tabii ki, 1756-1762 seferleri –her savaş gibi– bu ilkeleri ortaya koyuyordu, ama Jomini ayrıca Lloyd ve Tempelhof'un ilkelerin farkına varmak ve onları doğru şekilde uygulamak konusundaki eksik çabalarını düzeltmek için Fransız Devrimi Savaşları seferlerinden de yararlandı. 1756 seferi için Lloyd, Frederick'in Saksonya'yı işgalini, Avusturya'yla savaşın başlangıcında kanadını korumaya yönelik akıllı bir harekât olarak onaylamıştı. Ama Lloyd aynı zamanda Viyana'yı doğrudan tehdit edecek olan Bohemia ya da Moravia'ya yapılacak bir işga-

(16) Jähns, *Geschichte der Kriegswissenschaften*, 3:1873-75.

(17) *Traité*, I:i-v, 24-43, ve 85. İlk iki cildin orijinal baskısı *Traité de grande tactique* . . . (Paris, 1805) başlığıyla basılmıştır.

lin, Frederick'in Sakson kanadını bastırmak için bir kuvvet ayırması halinde daha da iyi olabileceğini söylemişti. Tempelhof bu fikri, lojistik gerekliliklerı hesaplayıp bu gerekliliklerin harekâtı imkânsız kılacağını söyleyerek eleştirdi. Tempelhof, riskli doğrudan hamlenin ayrıca, harekât hattını kısa ve güvenli tutma temel ilkesini sarsmış olacağını söyledi.

Genç Jomini, iki öncelini de çekingenlikleri konusunda eleştirdi. Lloyd'un Viyana'ya doğrudan ilerleme fikri iyiydi, ama bu fikri Sakson tehdidine dair endişeleri ile zayıflattı. Frederick'in gerçekten yapmış olduğu gibi, Saksonları ülkelerini işgal ederek yabancılaştırmak ya da Lloyd'un önerdiği gibi, Saksonya'yı bastırmak için bir kuvvet ayırarak ana orduyu zayıflatmak yerine, Jomini birleşik bir Prusya ordusunun Viyana yolunda Olmütz'e doğru son hızla harekete geçmesi gerektiğini öne sürdü. Prusya işgalinin korkularından kurtulmuş olmanın verdiği rahatlık içinde olan Saksonlar, harekete geçemeyecek kadar çok korkmuş olurlardı. Jomini'ye göre, 1756'da onların yerinde Napolyon olsaydı, kırk yıl sonra İtalya'da defalarca yapacağı gibi, kesinlikle böyle yapardı. Tempelhof'un eleştirisine gelince, lojistik hesaplar ve savaş ilkeleri temel alındığında, Jomini sert ve acımasızdı. Tüm askeri planları ve harekâtları ikmal trenlerine ve kuvvetlendirilmiş cephaneliklere bağlama alışkanlığı, on sekizinci yüzyılda "savaş sanatının geriye doğru bir adım attığını" açık olarak kanıtlıyordu. Sezar, savaşın savaşı besleyebileceğini söylemişti ve haklıydı. Bohemia ve Moravia'daki sekiz-on milyon insan doksan bin kişilik bir Prusya ordusunun ihtiyacını kolaylıkla karşılayabilirdi. *Treatise*'in 1811 basımında Jomini, "İmparator Napolyon'un ölümsüz 1809 Seferi"nden, aynısının 1756'da yapılabilecek olduğuna ve Napolyon'un Frederick'ten daha iyi bir stratejist olduğuna dair olumlu bir kanıt olarak söz etti. Tempelhof'un, harekât hattını kısa ve güvenli tutma ilkesine dair sözüne karşılık olarak Jomini, daha iyi bir değerlendirme ve daha fazla cesaret için çağrıda bulundu. Tempelhof'un bu ilkeyi hayal gücünden yoksun bir şekilde uygulayışı, hiçbir ordunun kendi cephesinden ileriye gitmemesi anlamına geliyordu. Jomini, "Her askeri harekâtta, daima biraz eksiklik ya da zayıf nokta vardır; ama harekâtları değerlendirirken ilkeleri, kafamızdaki hedef dahilinde uygulamalı ve incelenen harekâtın zafer için en yüksek ihtimali içerip içermediğini sorgulamalıyız" diye yazmıştır.[18]

(18) *Traité*, 1:35. 1811 yılında yayınlanan bu basımda, Tempelhof'u 1805 basımında olduğundan daha fazla eleştirmiştir. Daha öncekinde, okuyucularından yazdığı sırada savaş konusunda daha az deneyimli olduğu "ilk makale"sindeki hatalarını hoşgörüyle (40n) karşılamalarını istemiştir.

Jomini'nin hızla çevrilen ve yaygın olarak tartışılan ilk kitabında, savaşın 1790'lardaki yeni yüzünü tanımak konusunda başarısız olduğunu ya da bir el çabukluğu ile Frederick ve Napolyon'un seferlerini farklılaşmamış bir savaş sanatında birleştirdiğini öne süren hiçbir yer yoktur. Aksine, insan gücüne ve ikmal kısıtlamalarına aldırış etmeyen, tüm enerjilerin sadece zafer hedefine odaklanmış olduğu yeni savaş tarzını görmüş ve ona büyük hayranlık duymuştur. Lloyd ve Tempelhof'un doğal olmayan taraflılığını kendi sağgörülü evrenselciliğini ortaya koymak için kullandığı gibi, Frederickçi savaşın çekinceleri ve kısıtlamalarını da Bonaparte'ın dehasını ortaya koymak için bir arka plan olarak kullanmıştır.

Treatise eserinin 7., 14., 34. ve 35. bölümlerinde (son iki bölüm ilk kez 1809 yılında IV. Cilt'te ortaya çıkmıştır) Jomini, askeri tarihin belli bölümlerinden, savaşın genel hakikatlerine geçmiştir. Giriş bölümünde kullandığı dil, Lloyd'unkine çok benzer: "Diğer bütün fikirlerin kendisine dayandığı ve basit ve tam bir kuram için temel oluşturacak olan savaş sistemini onun temel kombinasyonuna indirgeme fikri sayısız avantaj sunar: eğitimi kolaylaştıracak, harekât değerlendirmelerini sağlamlaştıracak ve hataları azaltacaktır. Komutanların bu kavramı özümsemek için çok çaba göstermeleri ve bu kavramı tüm plan ve eylemlerine rehber almaları gerektiğine inanıyorum."[19] Tarihi kanıtların daha belirgin sonuçlarına döndüğünde, Jomini hâlâ Lloyd'un izinden gidiyor gibidir: tek bir birleşik harekât hattı en iyisidir.[20] Ama bu noktadan sonra Jomini, yeni ve kökten bir savaş kuramı sunan Fransız Devrimi insanı olarak ortaya çıkar: "belirleyici noktaya karşı, mümkün olan en büyük güçle birleştirilmiş bir ortak çabayla savaşma" temel ilkesine uymayan tüm stratejik "kombinasyonlar" kusurludur *(vicieuses)*.[21] Nasıl saldırılacağına –cephe saldırısı ya da kanat saldırısı– karar verilmesi her durumun kendi şartlarına bağlı olacaktır, ama saldırının kendisi esastır; inisiyatif düşmana bırakılmamalıdır. Bir kez eyleme geçti mi, komutan çekinmemelidir. O ve subayları, atılganlıkları ve cesaretleri ile, birliklerini mümkün olan en büyük çaba için telkin etmelidir. Eğer yenilmişse, düşman durmak bilmeden takip edilmelidir. Eğer zafer herhangi bir sebeple komutanın elinden kaçarsa, komutan başka hiçbir sistemden bir şey beklemeden, sağlam ilkeler kullanarak –toplanma, saldırı, ısrarcılık– yeniden denemelidir. Jomini'nin savaş betimlemesi, Eski Rejim'in tedbirli, sınırlı-savaş stratejilerinden çok

(19) *Traité*, 1:288.
(20) A.g.e., 2:271.
(21) A.g.e., 4:275.

da farklı değildi. Kapanış cümleleri çeviriye gerek olmaksızın yazılabilir: "*Voilà la science de la guerre en peu de mots.*" Bu ilkeleri yok saymak, Avusturyalıların 1793-1800 arasında ve yine 1805'te yenilmesine, 1793'te Fransa'nın Belçika'yı kaybetmesine ve Fransa'nın Almanya'da (1796), İtalya ve Swabia'da (1799) başarısız olmasına yol açtı. Aksine, "*Le système de l'Empereur Napoléon présente une application constante de ces principes invariables.*"[22] [İmparator Napolyon'un sistemi, değişmez ilkelerin devamlı bir uygulamasını sunar.]

Jomini, Ney'in kadrosuna katıldığı 1805 yılından, Ruslara katılmak için Fransız ordusundan ayrıldığı 1813 yılına dek, faal olarak görev yaparken yazılar yazmaya ve yazdıklarını yayımlamaya devam etti. 1811 yılına kadar *Treatise*'ini, Yedi Yıl Savaşları'ndan Devrim Savaşları'nın ilk iki yılının sonuna kadar olan dönemi kapsayan altı cilde çıkarmıştı. Sonraki iki cildi 1794-1797 seferlerinde tamamlamıştır ve onları da 1816 yılında yayınlayacaktır. Ayrıca, üçü savaş ilkeleri üzerine görüşlerini ayrıştıran nitelikte olan birkaç makale ve küçük kitap da yayımladı.[23] Ney'in kadrosunun ve Napolyon'un kendisinin bir subayı olarak, *général de brigade* rütbesine yükseldi ve Ulm, Jena, Eylau, İspanyol ve Rus seferlerinde görev yaptı. Otuz dört yaşında, Bautzen'den kısa bir süre sonra Fransız hizmetinden çıktığında, tanınmasında en büyük rolü oynayan kitabının basılmasına daha yıllar olmasına rağmen, modern savaşın en önde gelen tarihçisi ve kuramcısı olarak uluslararası bir ün kazanmıştı. Hızlı yükselişinin, katıksız enerji ve kararlılığa ek olarak kendi çapında kısıtlı olan askeri çalışmalar dünyasında birazcık da şansla, Napolyoncu olduğunu söylemek sadece hafif bir mübalağa olur.

Jomini, 1813 yılından öldüğü 1869 yılına dek, bir Rus generali olarak, askeri kuramını savunarak ve işleyerek dikkate değer ününü arttırmaya, yazmaya ve yazdıklarını yayımlamaya devam etti.[24] 1828-1829 yılları arasındaki Rus-Türk Savaşı ve Kırım Savaşı sırasında olduğu gibi, Viyana, Aix-la-Chapelle ve Verona Kurultayları'nda da çara danışmanlık yaptı. Yeni bir Rus askeri akademisinin kurulmasında görev aldı ve müstakbel II. Alexander'a

(22) A.g.e., 4:286.

(23) John I. Alger'in paha biçilmez kitapçığı, *Antoine-Henri Jomini: A Bibliographical Survey* (West Point, N.Y., 1975), bahsedilen eserlerin genellikle kafa karıştırıcı olan listesini netleştirir.

(24) Son yıllarından kalan üç tomar yazısı İngiltere Kütüphanesi'ndedir (Egerton MSS. 3166-3168). Rus hizmetine ilişkin akıllıca yazılmış bir eser, Daniel Reichel, "La position du général Jomini en tant qu'expert militaire à la cour de Russie," *Actes de Symposium 1982*, Service historique, Travaux d'historie militaire et de polémologie, cilt 1, (Lozan, 1982), 59-75.

hocalık yaptı. Ama yaşamının son elli altı yılında şaşırtıcı derecede az entelektüel gelişme görülür. Çoğunlukla Paris'te yaşayarak, *Treatise*'den ayrı olarak on beş cilt halinde yayımlanan Fransız Devrim Savaşları tarihini tamamladı. Napolyon'un askeri biyografisine dört cilt daha ayırdı. 1830 yılında, Çar I. Nicholas'ın önerisi üzerine, savaş ilkeleri üzerine çeşitli bölümlerini ve makalelerini aceleyle *Synoptic Analysis of the Art of War* [Savaş Sanatı Üzerine Özet Niteliğinde Bir Çözümleme]adlı bir eserde topladı. Genişletilmiş iki ciltten oluşan ve 1839 yılında yayımlanan *Summary of the Art of War* [Savaş Sanatının Özeti] eseri, en ünlü kitabıydı. *Summary*, Jomini'nin Clausewitz'in ölümünden sonra yayımlanan *On War* [Savaş Üzerine]eserini okumuş ve o eserden orta yaşlarının sonunda kendi fikirlerinin bir kısmını yeniden gözden geçirmek konusunda etkilenmiş olduğunu gösterir. Ama yazıldığından bu yana pek çok dile çevrilmiş olan *Summary*'nin içine katılmış olan yeni materyal, etkisi açısından ölü doğmuştu. Jomini'nin takipçileri, temel mesajını çok önceden almıştı ve hiçbir yeni konu ya da bölüm, vurguda yapılan kökten bir değişiklikle desteklenmediği sürece, ya da belki kuralcı ilkeler üzerine yapılan vurgunun tamamen terk edilmesi bile, Jomini'nin askerlik mesleği ve savaş öğrencileri üzerindeki etkisini değiştiremezdi.

Görüşlerinin en gelişmiş ve etkili ifadesi, daha önce yayımlanan eserlerindeki temel savları, *Summary*'de değiştirmeden detaylandırır. Başlık, okura konusunun"savaş" değil, "savaş sanatı" olduğunu söyler. Bu sanatın, Sezar için olduğu kadar Napolyon için de geçerli olan, zamandan bağımsız ilkeleri vardır. Jomini, bu ilkelerin sırrını ararken, onları daha önceki yazarların kuramsal "sistem"lerinde bulmayı başaramamıştır ama II. Frederick'in askeri tarihinde keşfetmiştir. Frederick, düşman ordusunun sadece bir kısmına karşı, kendi ordusunun çoğunluğunu harekete geçirerek kazanmıştı. Savaşmanın en yüksek seviyesine yükseltilen bu teknik, özünde diğer tüm ilkelerin kendisinden türetildiği stratejinin sırrıydı. Herhangi bir savaş kuramının geçerliliğinden şüphe eden Clausewitz gibi eleştirmenler, *sistem*lerden oluşan bir kuram ile *ilke*lerden oluşan bir kuram arasında ayrım yapmayı başaramamışlardır. İlkeler, mutlak matematik hesaplara değil, eylemlere rehberlik ediyordu. İlkelerin özel uygulanışı, savaşı "büyük bir drama" haline getiren binlerce değişken fiziksel ve psikolojik etkene bağlı olarak değişirdi. Yetenek ve deneyim, beceriksiz çaylağı nasıl geride bırakırsa, deha da kurallara sıkı sıkıya bağlı olan bilgiç askeri öyle alt eder. Ama doğruluğu her türlü askeri tecrübe ile kanıtlanan ilkelerin kendileri, tehlike olmaksızın yok sayılamazdı ve uyuldukları zaman "neredeyse değişmez olarak" (*presque en tout temps*) zafer getirmişti.

Jomini, bir savaş alanında ordunun çoğunluğunu "belirleyici noktalar"ı tehdit edecek şekilde ayarlama ve ardından eldeki tüm kuvvetleri, düşman kuvvetlerinin sadece o noktaları savunan bölümünün üzerine yağdırma ilkesinin çok basit olduğunu itiraf etmiştir. Ama eleştirmenleri "belirleyici nokta"nın ne olduğunu sormuşlardır. Jomini, oradan yapılacak olan saldırı ya da ele geçirmenin düşmanı tehlikeye sokacağı ya da ciddi ölçüde zayıflatacağı nokta olduğu cevabını vermiştir. Bu bir yol ağzı, bir nehir kavşağı, bir dağ geçidi, bir ikmal üssü ya da düşman ordusunun açık bir kanadı olabilir. Napolyon'un bir stratejist olarak büyük erdemi, basitçe sınırlı bir avantaj için hareket etmesinde değil, kaybedildiğinde düşmanı "yerinden oynatacak ve mahvedecek" olan noktaları tespit etmesinde yatar. Genç Bonaparte, namını, kendini tam olarak bilgilendirerek, kuvvetlerini belirleyici noktada birleşmeleri için hızla harekete geçirerek ve yenilen düşmanı *à outrance* takip ederek kazanmıştır. Bu ilke, daha büyük bir savaş alanında ya da farklı hedeflerle savaş halindeyken, farklı, belki de daha tedbirli bir biçimde uygulanabilirdi. Ama temel ilke hiç değişmedi. Neredeyse istisnasız olarak, düşman kanatları ve ikmal hattı, saldırılacak belirleyici noktaları tanımlar; bir ordu, ikmali olmadan hayatta kalamaz ve üssünü tehdit etmek, şartlar ne kadar elverişsiz olursa olsun, onu savaşmaya zorlar. Napolyoncu savaşın özel yapısını göz ardı etmeden de olsa Jomini, *Summary*'deki kuramsal tartışmanın her yerine yayılmış olan çeşitli örnekleyici tarihi olaylarla, modern savaşta meydana gelen düzensiz değişikliklerin ardında stratejik evrenselliğin yattığını vurgulamıştır.[25]

II

Bu devrim adamı, nasıl oldu da savaştaki Fransız atılımını devrimsel kökenlerinden ayırdı? Jomini'nin eski ve yeni savaş idamesi yöntemleri arasındaki büyük farklılıkların farkında olduğunu ve görüşlerinin Napolyon seferlerinin ortasında görev yaptığı sırada tam olarak geliştiğini zaten görmüştük. Jomini, yenilenme için oturduğu yerden stratejistlik yapan, kütüphanesinden denenmemiş kuramlar ortaya atan bir adam değil; pek çok sefere katılmış olan kıdemli bir savaşçı, Avrupa'daki yoğun bir savaş on yılını gözlemlemek için önemli derecede iyi bir yerde duran bir adamdı. Eserlerinde

(25) Antoine-Henri Jomini, *Précis de l'art de la guerre*, yeni baskı, 2 cilt, (Paris, 1885; Osnabrück, 1973 H. R. Kurz'un Almanca önsözüyle yeniden basılmıştır) en son cümledir. Bkz. 1:5-10, 16, 21-22, 27, 159, 191-205, et passim. (Buradan sonra *Précis* olarak alıntılanacaktır.)

ve etkisinde savaş anlayışını, içinde savaşların gerçekleşmekte olduğu bir ortamdan nasıl soyutlayabildiğini anlamak, konu üzerinde birkaç farklı düzlemde düşünmeyi gerektirir.

Jomini'nin kendi kişiliği ve kariyeri bize, zihninin ve eserlerinin izlediği alışılmadık yönü ele almak için en ulaşılabilir olan düzeyi verir. Sorunlu, parlak ama rahatsızlık verici bir çocuktu ve hiç değişmedi. Her zaman biriyle bir sebepten anlaşmazlığı vardı ve kavga etme şansını elden kaçırmamak konusunda çok hassastı. *Grande Armée*'de genç bir subay olarak portresinden kibir akar ve yaşlı bir adam olarak, fotoğrafından kızgın bir şahin gibi bakar. Kavgacı ve nezaketsiz biri olarak kaldığı, onu tanıyan herkes, hatta hayranları tarafından da doğrulanmıştır.[26] Hiçbir şey Jomini'nin karakterini, Napolyon'un ağzından söylettiği kendi sözlerinden daha iyi anlatamaz. 1827'de anonim olarak yayımlanan *Life of Napoleon . . . as told by himself* [Napolyon'un Hayatı . . . kendi ağzından] adlı eserinde Jomini kendi rolünü 1813 seferinde Ney'in genelkurmay başkanı olarak betimlemiştir. Napolyon'a, Jomini'nin Bautzen Muharebesi'nde "değeri hesaplanamayan" bir çıkarı mümkün kılan "kusursuz" bir manevradan sorumlu olduğu ve onu takiben Rus hizmeti için ayrılışının (aslında Napolyon o zaman bunu "kaçış" olarak adlandırmıştı) ciddi bir kayıp olduğu "çünkü savaş sistemimi anlayan subaylardan biri" olduğu söyletilmiştir. Jomini'nin bu ifadelerdeki kibiri, nefes kesicidir ama kusursuz bir şekilde karakterine uygundur. Daha açıklayıcı olması için, Napolyon'un, Jomini'nin düşmana katılmak için ayrılışını mazur gösteren sözleri ele alınabilir: "Jomini hassas, vahşi, çabuk sinirlenen [*mauvaise tête*], ama önceden planlanmış bir dalaverenin içinde yer alamayacak kadar açık sözlü [*franc*]bir adamdı."[27] Böylece, kırklarındayken yazılmış ve yayımlanmış olan kendi beyanıyla, Jomini aşırı derecede hiddetli, kibirli ve hassastı.

Hassaslığının ve hiddetinin arkasında, kişiliğin daha derin kaynakları yatıyordu –hırs, hüsran, güvensizlik ve muhtemelen depresyon. Jomini ergenlik çağında bir delikanlıyken, Bonaparte'ın yükselişi ile afallamış ve heyecanlanmıştı; on dokuz yaşında, ihtişam, ün ve güç bulmak için yola koyuldu. Kendini Ney'e bağlayarak ve hatta bir süre Napolyon'un bile olumlu

(26) Bu yargının dili sert görünebilir, ama Jomini'ye yıllar boyunca yakın olan Lecomte'un hayranlık duyulası biyografisi tarafından kolayca doğrulanır. *Général Henri Jomini, 1779-1869* (Payerne, 1969) ölümünün yüzüncü yıldönümünde düzenlenen bir Jomini hatıraları sergisinin kataloğudur ve portrelerinin reprodüksiyonlarını içerir. General George B. McCellan 1868 yılında Jomini'yi ziyaret etmiştir; suratını "yaşlı ve bitkin bir kartalınkine çok benzer" olarak tanımlamıştır (*The Galaxy* 7 [Haziran, 1869], 887).

(27) [Antoine-Henri Jomini], *Vie politique et militaire de Napoléon,* racontée par lui-même, au tribunal de César, d'Alexandre er de Frédéric, 4 cilt (Paris, 1827), 4:305, 368-70.

dikkatini çekmeyi başararak, hızla ama yeterli olmayan bir seviyeye yükseldi. Birliklerin komutası konusunda hiç güven kazanamadı ve haddini bilmeyen entelektüelliği, birlikte görev yaptığı bazı külyutmaz generallerin sinirine dokundu. Ney ve Napolyon onun yol göstericileriyse, Napolyon'un genelkurmay başkanı olan Berthier de onun *bête noire*'ıydı [sevilmeyen kimse – ç.n.]. Berthier birden fazla defa yoluna çıkmıştı ve Bautzen'den sonra Ney, Jomini'nin terfi etmesini önerince, Berthier onun Ney'in genelkurmay başkanı olarak periyodik raporunu ibraz etmemek suçundan tutuklanmasını emretti.[28] Jomini'nin, Napolyon rejiminin ölüm çırpınışından hemen önce, tam zamanında denecek bir anda Rus ordusuna katılmasına yol açan şey bu olaydı.

Ruslar'ın hizmetine I.Alexander'ın askeri danışmanı olarak katılmıştı, onun 1825 yılında ölmesinden sonra da I. Nicholas'a danışmanlık yapmaya devam etti. Ama Rus hükümdarlığı, Jomini'nin çok derine doğru ya da güvenli bir biçimde içine sızabilmesi için çok karmaşık ve giriftti; daima bir patron arayışı vardı –bir süre için Alexander, sonra Nicholas ve en sonunda da reformcu bakan Miliutin- ama Berthier de Jomini'nin tekliflerinin önüne set çeken bir zalim olarak hep oradaydı.[29]

Kanıtlar, tüm ününe rağmen umutsuzca –Ney'in kadrosundaki alışılmadık konumuna, imparator ya da çarla kişisel ilişkisine, bir Rus generali olarak rütbesine ve maaşına– tutunan, sonuna kadar dayanan bir adam portresi çizer. Aile mirası için erkek ve kız kardeşi ile tartıştı ve kitaplarının devam eden satışına rağmen, ifade edilmiş mali korkuları samimi görünür.[30] Ka-

(28) Bu eylemin Jomini'nin temellendirmekten hiç vazgeçmediği versiyonu için, a.g.e., 37 ve devamı. Daha az olumlu versiyonları çok sayıdadır; yakın zamana ait olan bir tanesi Fransçois-Guy Houtoulle, *Ney, les braves des braves* (Paris, 1981), 140-43, Ney'in kadrosunun bir başka üyesi tarafından yapılmış olan; Jomini'nin Bautzen'deki ibret verici harekete dair iddiasının asılsız olduğu ve abartılı davranışının sonradan tıbbi haplarla tetiklenmiş olduğu önerisini de içerir. Olayın, Jomini taraftarı bir dille detaylı bir anlatımı *Revue historique vaudoise I* (1893), 65-80, 1890 yılında Jomini'yi Napolyon'un planlarını Müttefiklere aktarmakla suçlayan General Marbot'nun hatıralarının yayımlanmasıyla hatırlanmıştır.

(29) Geç bir yaşta, Rus dışişleri bakanlığında çok yükselen oğlu Alexander'a yazdığı mektuplarda Jomini 1813-1814 yıllarında, sonra da Osmanlı ile yapılan savaşta çara çok önemli tavsiyeler verdiğini ama Chernyshev'in çevirdiği bir "dolabın" Rus askeri akademisi için planlarını mahvettiğini ve Kırım'da "bir piyesteki suflör"den (*un souffleur de comédie*) daha fazlası olmamış olduğunu ifade etmiştir. Jomini'den Alexander'a, 30 Nisan 1867, Egerton MSS. 3167, ff. 78-79, İngiltere Kütüphanesi. 1864'te yazılmış olan önceki mektuplar askeri akademinin hikâyesini anlatır (Egerton MSS. 3166, ff. 91-93, 112, 115, 122 ve126). Jomini'nin Rusya'daki durumu hakkında bkz. Reichel, "La position du général Jomini."

(30) Çoğu hâlâ özel olarak saklanan kişisel yazılarından yayımlanan bölümlerde büyük bir öfke ve mutsuzluğun izleri görülür. 1823'te Payerne'e dönerken, oradan bahsederken "şu düşüncesiz ve aceleci virane" (*cette horrible bicoque*) diye yazmıştır. Ergenlik çağındaki oğlu Henry'i "ahlaksızlık içinde sebatla direnmek onu yok edeceği" için bir er olarak deniz kuvvetlerine göndermekle tehdit etmiştir. (Henri Perrochon, *Le général Antoine-Henri Jomini [1779-1869]: Contributions à sa biographie*, Bibliothèque Historique Vaudoise, no.41 [Lozan, 1969], 73-87 içinde "Jomini écrivain."

nıtlar aynı zamanda, derin bir biçimde başarısız olduğunu hisseden bir adam portresi de çizer. Hiçbir zaman askeri komutada bulunmadı ve asla savaş üzerine kitap yazmak onu tam olarak tatmin etmedi. Askerler onu övebilir, hatta gözünün içine bakabilirlerdi ama Jomini mesleğin, sadece savaş üzerine yazılar yazanlar hakkında ne düşündüğünü anlamamak için fazlaca askerdi. Bunu özgürce itiraf edemeyecek kadar gururlu, bilmemek için fazla zeki olan Jomini'nin, kendine bir başarısızlık gözüyle baktığı anlaşılır. Ve gençlik yıllarının heyecan verici ama sıkıntılı olan tecrübelerinden yükselen ve hayatının kalanı tarafından da pekiştirilmiş bir his olan, acımasız bir dünyadaki istikrarsız ve sonuçta tatmin edici olmayan yerine ilişkin derin hissine kendini verişi, Jomini'nin savaşın kendisine ilişkin düşüncelerini biçimlendirdi.

Savaş, en azından savaşın onu gerçekten ilgilendirmiş olan tek kısmı, yüksek komutanla alakalıydı –katıksız zekâ ve irade ile kendilerine hizmet eden adamlara yön veren ve onları düşmanlarını alt etmek için kullanan, büyük kanlı oyunu oynayan Napolyon ya da Frederick'le. Bu, Jomini'nin bir karargâh personeli olarak deneyimlediği savaş –ve yaşam– idi. Genel karargâhta, kişilik oyunu genelde bunaltıcı görünür, başarı ve başarısızlık büyük bir baskı altında olan birkaç adamın –komutan ve personelin– yeteneklerine ve tuhaflıklarına dayanır. Olayları şekillendiren daha büyük, kişilik üstü kuvvetlere dair görünümü kaybetmek, herkesin bildiği gibi, tam olarak Jomini'nin savaşı tecrübe ettiği koşullar altında kolaydır.

Düşüncelerinin kendi kişisel deneyimine ne denli doğal olarak yansıdığını görmek için, Jomini'nin çalışmalarındaki psikolojik öğeyi abartmaya hiç lüzum yoktur. Erken dönemlerden itibaren Jomini'nin yaşamı bazı kilit insanlar üzerinde-İsviçre Savaş Bakanı, Ney, Napolyon, çar ya da yaşamının sonunda Miliutin- etki bırakarak ve aynı zamanda bazı rakip ve düşmanları –Berthier, Chernyshev, Clausewitz, ya da yolunu kesen her kimse– geride bırakarak başarılı olmak için çılgınca bir mücadele olmuştur.[31] Jomini, genç bir görmemiş olarak rekabete dayanan balta girmemiş bir ormanda faaliyet göstermiştir ve her zaman bir yabancı gibi olmuştur. Jomini'nin dünyası, çapışan büyük kuvvetlerden çok hırslı adamların sürekli çatışma halinde olduğun bir dünya idi.

(31) 1864'te Rus Savaş Bakanına yazılmış, askeri eğitim reformuna dair, uzun özel mektupların taslaklarında Jomini, bir Rus askeri akademisi için yaptığı planların Chernyshev tarafından nasıl bozulduğunun hikâyesini anlatır (Egerton MSS. 3168, ff. 43-57). Ayrıca, Fransız eğitim sistemini övdüğü ve Ecole Polytechnique'i, bir kışkırtma yuvası olduğu ithamlarına karşı savunduğu bölümleri karalamıştır.

Jomini'yi bu bağlamda Clausewitz'le kıyaslamak yol göstericidir. Jomini'den bir yıl sonra doğmuş olan Clausewitz, Prusya ordusunda mütevazı başlangıç noktalarından, kısmen yetenek ve hırs, kısmen de Scharnhorst'un himayesi nedeniyle yüksek rütbelere yükseldi. Ama bu benzerliğin ötesinde, her ikisinin de modern savaşı kavrayışını belirleyen büyük farklılıklar vardı –Prusya ve Fransa arasında, patron olarak Ney ve Scharnhorst arasında, Clausewitz ve Jomini arasında. Clausewitz ve Prusya, zorluğu, yenilgiyi ve küçük düşmeyi biliyordu; Prusya askeri sistemi, ancak 1806'da Jena'da meydana gelen askeri felaketten sonra gerçekleştirilen büyük reformların ardından Napolyon Fransası ile baş edebilecek yollar buldu. Jena seferinde ele geçirilen Clausewitz, reform grubunun kıdemsiz üyelerindendi. Napolyon'un güvenli bir şekilde yurttan sürüldüğü Waterloo'dan sonra, Clausewitz ve diğer Prusyalı reformcular bir şüphe bulutunun altına girdi. Muhafazakâr monarşi ve aristokrasi hiçbir zaman onların 1806'dan sonra özgürlükçü değişimlere ilişkin taleplerini unutmadı ve affetmedi; ve 1820'lerde Clausewitz artık, uzmanlık seviyesinde Berlin Savaş Üniversitesi'ne yönetici olarak gönderilmesinin sürgün amaçlı olduğundan neredeyse hiç şüphe etmiyordu. Clausewitz başarısızlığın ne olduğunu biliyordu; Jomini bundan şüphe etse de, kendi fikirlerinin başarısını duyurduğu uzun bir yaşam geçirdi. Daha güçlü ve istikrarlı biri olan Clausewitz, kendini ve belki de 1813'te öldürülen, kanatları altına aldığı genç insanlar için en yüksek kişisel ve entelektüel doluluk standartlarını ortaya koyan Scharnhorst'un hayaletini tatmin etmek için savaş üzerine yazılar yazdı. Ney, aksine, Jomini'ye bir iş, para ve ele avuca sığmaz karakterinden sıkıldığında genç delikanlıyı yüzüstü bırakarak değerli ama düzensiz bir destek verdi. Jomini yazılarını yayımlatmak için yazdı ve yazdıklarını etkili olmak için yayımladı, çünkü ancak etki bırakarak yükselmeyi ya da yerini korumayı umabilirdi. Zıt psikolojilerini temel alan bir bakış açısıyla; Clausewitz'in savaşı karmaşık bir bütünlük olarak görüp ona trajik denebilecek şartlar dâhilinde, her zaman insan kontrolünden çıkmakla tehdit eden bir olgu olarak bakması ve Jomini'nin ise savaşa buyurgan bir komutan tarafından idare edilen, büyük ölçüde kişisel, kahramanca şartlar çerçevesinden bakması şaşırtıcı değildir.

Saygın bir generallik bilimi arayışının Jomini'yi ne kadar ileriye götürebileceği, 1793-1794 seferleri ile örneklendirilebilir. Bu, kuzeydeki ve doğudaki Fransız kuvvetlerinin yenilgiyi nihayet zafere dönüştürdükleri Terör Yılı'ydı. Fransız ordusu yeniden yapılanma aşamasındayken, muhtelif cephelerde tam gücüyle savaştı. İsyanlar sıkça görülüyordu ve yenilen Fransız

generallerinin başları tam anlamıyla dönüyordu. Çılgın bir çaba ve umutsuzca yapılan yenilikler dönemiydi. Jomini, ünlü *Treatise*'inin on dördüncü bölümünde "harekât hatları"nı örneklemek için bu dönemden 1794 Seferi'ni seçti. Siyasi, duygusal ve organizasyona ilişkin şartlar hakkında çok az şey söyledi ama yerine, 1757 ve 1794 yılları arasındaki benzerlikler üzerinde uzunca durdu. İki seferde de, iki ayrı ordu tek bir hedefe doğru "eş merkezli bir şekilde" ilerledi -1757'de Frederick Saksonya ve Silezya için Bohemia'yı işgal etti, 1794'te ise Fransız orduları Flanders ve Meuse Vadisi'nden Brüksel üzerine ilerliyordu. Jomini, başkalarının 1794 harekâtlarını farklı bir ışıkta gördüğünün farkındaydı. "Ama [1794 seferinin] yeni bir askeri sistem, savaş tarihinde benzeri görülmemiş bir tür mucize olarak lanse edilişinde mübalağa yapılmıştır. Fransız ordularının sadece zaferlerinin gerçek doğasını örtbas etmeye yarayan mübalağaya ihtiyacı yoktur."[32] Fransız zaferinin gerçek mizacı, Jomini'ye göre, Fransız tarafında zaten daha belirleyici olan zaferi güvene altına almak amacıyla geliştirilmiş olan ve Avusturya tarafında ise, kuvvetleri önce tek bir Fransız ordusuna, sonra da diğerine karşı yoğunlaştırmamaktan kaynaklanan klasik bir "dâhili hatlar"dan faydalanma başarısızlığı durumu olan stratejik manevrada yatıyordu (Avusturyalılar aynı hatayı 1757'de Frederick'in karşısında da yapmıştı). Savaş ilkelerine göre hareket etmemekten ötürü meydana gelen bu Avusturya başarısızlığı, 1794'teki Fransız zaferinin en olası sebebidir.

Ama 1794'te Fransa'nın Belçika'yı fethetmesine yol açan harekâtlar, aslında Avusturyalıların basitçe yenildiği, oyun havasında gerçekleşen bir dizi hamleden çok daha karışıktı. Hemen hemen her veri -çağdaş ya da modern-, Fransız taarruzunun, ağır kayıpların yerine devamlı takviye akışı yapılarak desteklenen ve Carnot ve Saint-Just'un kişisel varlığıyla kamçılanan amansız karakterine vurgu yapar.[33] Tarihi kanıtlar, net bir biçimde seferde yer alan Fransız kuvvetlerinin *nicelik* ve *niteliklerinin* belirleyici önemine işaret eder. Jomini'nin, Avusturya'nın, Fransız "eş merkezli harekât hatları"na karşı, varsayılan "dâhili harekât hattı" avantajından faydalanmakta başarısız olmasını vurgulamayı seçmesi, adeta bir yalınlaştırmadır. Bu seferin kurumsal, siyasi, psikolojik etkenlerinin açıklayıcı değerini bariz bir biçimde inkâr ederek daha da ileriye gidişi, tuhaf ve ancak zar zor güvenilir

(32) *Traité*, 2:305.

(33) "Observations sur l'armée française de 1792 à 1808," 1808'de anonim olarak yayımlanmış, *Spectateur militaire*, 5. Seri, 47.cilt (1902), 25-34 içinde yeniden basılmıştır; Steven T. Ross, *Quest for Victory: French Military Strategy 1792-1799* (New York, 1973), 58-87, konu üzerindeki modern çalışmaların iyi bir örneğidir.

görünür. Ama genel savını açıklamak için bu belli örneği kullanışı ne kadar tartışmaya açık olursa olsun, kuramsal yönteminin etkisi, askeri tarihin Jomini versiyonunun yaygın olarak kabul edilişi gibi, pek kolayca inkâr edilemez.

Jomini'nin okurlarının büyük bir çoğunlukla olumlu olan tepkisi, eserlerine önemini veren şeydir. Bu tepki olmaksızın, çağdaşı Bülow gibi, ancak tarihi bir antikadan biraz daha fazlası olabilirdi belki. Ama Napolyon çağı sırasındaki ve sonrasındaki savaş öğrencileri, aradıkları şeyi, Jomini'nin yazdığı *Treatise*'de, Devrim Savaşları tarihinde, Napolyon'un hayatında ve hepsinden çok da *Summary of the Art of War*'da bulmuşlardır. Jomini, okurlarına besbelli istedikleri şeyi vermiştir.

Kitapları, hem anlatım açısından hem de kuramsal yönden, antik bir askeri tarih yazarlığı geleneğine uygundur: Joshua, Sezar, Alexander, Frederick, Napolyon; üstün-insan niteliklerini taşıyan, insanlarını zafere götüren savaşçı-kral efsanesi. Bu hikâye, edebiyatın kendisi kadar eskidir. Jomini, orduların, gizemli şekillerde beslenen ve silahlanan, muharebedeki davranışları ırklarının, milletlerinin ve komutanlarının doğuştan gelen karakterini yansıtan, yüzleri olmayan kitleler olarak görüldüğü bu geleneğe rahatça uymuştur. Sonuçta, değerlendirme, geleneksel olarak Büyük Önder'in performansına ve düşmanlarına devredilir.[34] Her ne kadar Jomini'nin analitik yazılarının en iyileri bu tür askeri tarih yazarlığının üstünden yükselse de, yayımlanan eserlerinin çoğu komuta kararlarına odaklanan sefer anlatımlarıdır. Bugün bile, bu öyküler, 1756'dan 1815'e kadar Avrupa'da yapılan askeri harekâtların net, yeterli miktarda detay içeren ve –kendi didaktik sınırları içinde– güvenilir açıklamalarını oluşturur. Ama aynı zamanda, tüm peşin hükümlü ve tarih dışı eğilimleriyle savaşa bakışın geleneksel yolunu güçlü bir şekilde pekiştirir.

Diğer daha faal, tarihsel açıdan belirgin olan kuvvetler de Jomini ve okurlarını bir araya getirmekte rol oynamıştır. Jomini'nin kendi yaşamı sırasında modern askerlik mesleği, akılcı hale getirilmiş asker alımı, eğitim, terfi, emeklilik, personel sistemleri –giderek hem hizmet ettiği varsayılan sivil dünyadan hem de askeri rolün aristokrasi ve üst tabaka ile özdeşleştiği geleneksel tanımlamadan ayrılan, ayrık, uzman bir uygulayıcı ruhbanlığın tüm özellikleri– ile Batı toplumlarında ortaya çıkmıştır. Jomini, gelişimi ve güveni

(34) John Keagan, *The Face of Battle* (Londra, 1976), bölüm 1, askeri tarih yazarlığındaki geleneklerin iyi bir tartışmasıdır.

1792-1815 arasındaki uzun savaşlarla büyük ölçüde teşvik edilmiş olan bu yeni doğmuş mesleğe, profesyonel bir özerklik iddiası için gerekli olan gerekçenin yanı sıra, bilimin prestijini de verdi. Yeni askerlik mesleğinin kendi uzmanlığını "bilimsel" hale getirme arzusu, her mesleğin kendi özel "bilim"ini tanımlama ve savunma arayışında olduğu çok daha uzun bir hikâye olan on dokuzuncu yüzyıl uzmanlığının ancak bir bölümünü oluşturabilir. Ama askeriye başka bir sorunla karşı karşıya kaldı: güç ve otorite ile olan ilişkisi. Subayların aristokrat ya da soylu beyefendiler olduğu dönemde, ilişkiler üstü kapalı olarak onların sosyal kökenleriyle belirleniyordu. Demokrasi, bürokrasi ve meritokrasi askeriyeyi dönüştürmeye başlayınca -1800 yılında artık neredeyse her yerde gözle görülür şekilde gerçekleşmekte olduğu gibi- siyasi ilişki sorunlu hale geldi.[35] Artık monarşi ve aristokrasinin otoriteyi paylaştığı anlaşmanın bir parçası olmayan askeriye, sadece devlet düzeneğinin ikinci dereceden bir parçası mı olacaktı?

1799 yılında Napolyon'u güce getiren askeri darbe, 1812 krizinde Prusyalı subayların siyasi nedenli ilticası ve 1825'te Rus subayları tarafından yönetilen Dekamberist ayaklanması, bu sorunu akademik bir sorundan fazlası haline getiren önemli olaylardı. Muhafazakârlar da liberaller kadar, devlet ve toplumdan soyutlanacak denli uzmanlaşmış bir askeriyeden korkuyorlardı ve askeriye de buna karşılık, bu korkuların zorla benimsetebileceği dış idareleri önlemek için yollar arıyordu. Askerler, Jomini'de tam da aradıkları şeyi buldular: siyasi otoriteye katı bir biçimde bağlılığa karşı iyi argümanlar. Jomini çalışmalarını, siyasi ve askeri otoriteyi kendilerinde birleştiren Napolyon ve Frederick'e odakladı. Bunlar, egemen olan hükümdarın bir daha asla başkomutan olarak sahraya çıkmayacağı en despot devletlerle bile ilgisi olmayan, benzersiz durumlardı ama Jomini sorunla açıkça yüzleşmedi. Bunun yerine, 1756'dan 1815'e kadar önemli seferlerinin çoğunu kaybetmiş olan zıt Avusturya örneği üzerinde durmayı seçti ve böylece bu siyasi-askeri ilişki konusunda güçlü bir mesaj iletti. Jomini, Avusturyalı askeri komutanların sıklıkla, stratejik toyluk ve yüksek siyasi gücü Hapsburg hanedanını genelde askeri felakete sürükleyen "Aulic Konseyi"nin "müdahale"si nedeniyle darbe aldıklarını yazdı.[36]

(35) On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllardaki askerlik mesleği üzerine yazılmış sayısız eserin arasında en seçkin olanları Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State* (Cambridge, Mass., 1957); Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army, 1640-1945* (New York, 1964); ve Raoul Girardet, *La société militaire dans la France contemporaine, 1815-1939* (Paris, 1953).

(36) *Précis*, 1:135-136.

Alınacak ders açıktı: hükümet en becerikli komutanını seçmeli ve sonra da onu bilimsel ilkelere göre savaş açması için özgür bırakmalıdır. Hükümetler silahlı kuvvetlerini ihmal etmemelidir, ama yalnızca eğitimli ve deneyimli subayların anlayabileceği konulara burunlarını sokmamalıdır da. Askerlik mesleği, doğal olarak, bu dersi yürekten kabul etti, yeni katılanlara öğretti, ne zaman siyasi "müdahale" tarafından tehdit edilse bunu hatırlattı ve –rehberleri olan Jomini'nin izinden giderek- asla böyle basit bir formülasyonun yarattığı zorlukları keşfetmek için çok fazla ihtiyaç hissetmedi. Bu zorluklar, *On War* eserinin anafikriydi, ama askerler Clausewitz'i dahi, söylemek istediklerini döndürerek tatminkâr Jomini formülasyonuna uygun hale getirecek şekilde okumayı başardılar.[37]

Daha geniş düşünce ve duygu akımları, Jomini'nin eserleri için yeni düşüncelere açık bir okur kitlesi yaratmaya yardımcı oldu. Jomini yazılarını, Devrim ve Napolyon tarafından sarsılmış olan ama yine de o tecrübeden hayranlıkla etkilenen bir Avrupa'ya yazdı. Büyük değişimler kuşağı ve Fransız İmparatorluğu'nun Batı dünyası üzerindeki fevkalade etkisi görmezden gelinemezdi. Aynı zamanda, bu rahatsızlık verici çağı belli bir entelektüel düzene sokma, Fransız cinini çıktığı yere bir şekilde geri göndererek bu çağı normalleştirme arzusu oldukça yaygındı. Jomini bu arzuya; stratejiye, biyografiye ve bilime yaptığı vurguyla karşılık verdi.

Jomini, Napolyon'un büyüklüğünün, askeri hedefler için Devrim'in enerjilerinden faydalanmasında değil, savaşın bilimsel hakikatlerini fark edip uygulamasında olduğunu söylemiştir. Bu bağlamda, Napolyon benzeri görülmemiş bir devrim kuvveti değil, yinelenen bir fenomenin –dahi liderin üstün modern hali olmuştur. Fransız Devrimi, onun hızlı yükselmesini mümkün kılmıştır ama gücünün kaynağı olmamıştır; gücü, İmparatorluk'u yeniden yapılandırmadan önce Devrim'in yok edici merkezkaç etkisini durdurması gereken güçlü zekâsı ve iradesinden gelmiştir. Jomini, Napolyon'a olan taze hayranlığını kaybetmedi, kuram ve tarih çalışmalarına, onların Waterloo-sonrası Avrupa'da ilgi görmesinin önemli bir parçası olan bir belirsizlik kattı. Muhafazakârlar Jomini'de, Devrim'in siyasi ve sosyal çalkantısının, Napolyon askeri zaferlerinin nedenlerinden ve sonuçlarından ustaca ayrıştırılmasını buldu; böylece, devrimle olası ilişkisi konusunda sorun yaşamadan savaş üzerine düşünebildiler. Jomini'nin kendi politikası,

(37) Peter Paret, *The Theory and Practice of War*, ed. Michael Howard (Londra ve New York, 1965), 21-41 içinde "Clausewitz and the Nineteenth Century."

eserlerinin bu şekilde okunmasını destekler; 1827'de yayımladığı dört ciltlik Napolyon biyografisinde Napolyon'a yapmış olduğu lehte muamelenin eleştirisilmesiyle müşkül hale düşmesinin ardından Jomini, kralın kutsal yönetme hakkı olan monarşinin değerleri hakkında öğüt vermek için, biyografide kısaca yer vermiş olduğu 1815 Seferi'nin detaylı bir "takviye ve düzeltmesi" vesilesinden yararlandı.[38] Gençliğinin Jakobenliğinden bu yana çok yol almıştı ama bunu savaş alanındaki çalışmalara olan yaklaşımında herhangi bir fark edilebilir değişim yapmadan başarmıştı.

Jomini'de, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, önemli bir katıksız pazarlamacılık öğesi bulunur; okurlarının ne istediğini biliyordu ve istedikleri şeyi onlara verdi. Yayımlanmış olan bazı eserlerinde, teknik bir sorun olan, okurun argümanını kabul etmeye ikna edilmesi engelini ortaya koyan konu dışı ifadeler bulunur. Eski kitaplarında Lloyd ve Tempelhof'un omuzları üstünde duran Jomini, bu konumdan, bu ciltteki daha önceki bir makalede tartışılmış olan talihsiz Heinrich Dietrich von Bülow'a ateş açmıştır. Jomini, Bülow'un kendini matematikçiler hariç hiç kimse tarafından anlaşılamayacak hale getirdiğinden ve bunun da kuramının değeri ne olursa olsun bir hata olduğundan emindi. Jomini, savaş ilkelerini açıklığa kavuşturmak için önce Lloyd ve Tempelhof'un çalışmalarının art arda eleştirilerini kullanmayı denedi, ama bu yöntemin ortaya uzun ve sıkıcı bir eser çıkaracağını görünce bundan vazgeçti. Can sıkıcı, anlaşılması güç, kötümser –Jomini'ye göre bunlar aynı zamanda Clausewitz'in büyük hatalarıydı, her ne kadar *On War*'da bazı iyi fikirlerin gizli olduğunu itiraf etse de.[39] O halde sorun, haklı olmakta değil, ilgi çekecek ve ikna edecek bir biçim bulmakta yatıyordu.

Jomini, doğruyu bulmanın, onu paketleyip pazarlamaktan daha az çaba gerektiren bir şey olduğuna olan itimadı açısından çok modern görünür. Askerler ve stratejistler için önem taşıyan tek doğruluğu sıkıca kavradığına dair inancı hiç sarsılmayan Jomini, en çok kendi askeri tarih versiyonlarını ve askeri kuramını mümkün olduğunca ilgi çekici hale getirmek için çalıştı. Mesajını net, yalın tuttu ve her fırsatta tekrarladı. Askeri tarih yazıcılığının kurulu düzeninin sınırları içinde kaldı. Askerlere ve muhafazakârlara duymak istediklerini söylese de, büyümekte olan Napolyon efsanesine kendi katkılarını yaparak da herhangi bir olası taraflılık suçlamasını savuşturdu.

(38) *Précis politique et militaire de la campagne de* 1815, "par le général J***" (Paris, 1839), 3, 15-41, 88ff. Jomini, Napolyon'un orjinal biyografisini yazarken 1815 yılı için yazılmış olan müsveddenin kaybolduğunu öne sürdü (a.g.e., 1-4).

(39) *Traité*, 1:iii-vi; *Précis*, 1:17-18, 21-22.

Çeşitlilik ve bir tutam bilimsel cila için şematik diyagramlar ve Bülow'un hatasına düşmemek amacıyla aşırıya kaçmadan biraz da matematik kullandı.[40]

Esas itibariyle Jomini, on dokuzuncu yüzyıl başlarının iki büyük kültürel akımını kaynaştırdı: formül dâhilindeki ifadelere ve kuralcı kararlara indirgenen engin bir romantik duyarlılığı ve bilimin gücüne dair bir saplantıyı. Jomini'nin önceden Frederick tarafından delalet edilen Napolyon'u, üstün zihni ve iradesi, dinî bir vahiy gibi, bilimin güzelliği ve gücünü –cazibesini– kavramış olan askeri bir dehaydı. Jomini'nin etkisi, belli hükümleri ve programları birbirlerinden farklı olabilirse de gerçekliği aşağı yukarı aynı şekilde gören etkili çağdaşları bağlamında anlaşılmalıdır: sadece birkaç örnek seçmek gerekirse, Bentham, Comte, Marx ve artık unutulmuş olan, halka hitap eden Victor Cousin. Cousin gibi, ama Bentham ve Marx'tan çok farklı olarak, Jomini dikkatini sadece seçtiği entelektüel soruna vermedi; o, bu sorunu daha çok genç bir adamken çözmüştü.[41] Daha ziyade, duyulmak, ikna etmek ve insanların savaş hakkındaki düşüncelerini belirlemek istedi; ve bu göreve, uzun yaşamını ve bitmek bilmeyen enerjisini adadı. Ve bu görevde, ne kadar başarısızlık ve boşunalık duygusu hissetmiş olursa olsun benzersiz şekilde başarılı oldu.

III

Esas fikirleri, özellikle yirminci yüzyıl savaşının devasa prizması içinden bakıldığında, parodi ve yergiye oldukça elverişlidir. Pek çok savaş karşıtı romancının yanı sıra bazı tarihçiler de, Jomini tarzı bayağılıkları, bazıları aptal, bazıları sadist, bazıları da hem aptal hem sadist olarak tarif edilen modern askeri komutanların ağzına koymuşlardır. Jomini'nin askeri teknolojide meydana gelebilecek en kökten değişimlerin dahi savaşın ilkelerini değiştiremeyeceği konusundaki ısrarı, topçulara makineli tüfeklere saldırmalarını emredebilecek ya da nükleer enerjiyi "sadece başka bir tür silah" olarak tanımlayabilecek olan bir zihniyeti ifade eder gibidir. Eşit derecede dehşet verici olan şey, Jomini'nin modern dünyanın kronik bir derdi olan askerlik mesleği ve siyasi otorite arasındaki içler acısı uçuruma yaptığı katkıdır. Jo-

(40) Bkz. *Précis*, 1:180, 183 'te "harekât temeli" üzerine görüşlerini açıklamak için bir ABCD dikdörtgeni kullanmıştır, ya da 2:25 (plate), muharebenin on iki taarruz ve savunma düzenini diagramla gösterir.
(41) D. G. Charlton, *Secular Religion in France, 1815-1870* (Londra, 1963), bölüm 3, "The Cult of Science."

mini, stratejiyi siyasi ve sosyal bağlamından yalıtarak, hâlâ bizi usandırmakta olan bir savaş düşüncesi biçiminin beslenmesine yardımcı olmuştur. Ama daha sonraki askeri sorunlarımız için Jomini'yi suçlamak hatalı olur. Güçlü bir şekilde etkili olan tüm fikir silsileleri gibi onunki de -bu durum için Napolyon savaşları sırasına ve sonrasına tekabül eden bir dönemde- zaten yaygın olan düşünce, tutum ve duygulara, açık bir ifade kazandırmıştır. Eğer mümkün olan tüm iyi niyetimizle bu fikirleri ciddiye alırsak, daha fazla şey anlayabiliriz.

Jomini günümüzde en çok, pek çok dile çevrilen ve genelde kısaltılan, alıntılanan ve kaynak gösterilmeden yararlanılan *Summary of the Art of War* eseriyle tanınır. Bu, umduğu gibi olmuştur. Kendini, askeri kuramcılığın Kopernik'i ya da Kolomb'u olarak tanımlayan Jomini, yaklaşık otuz ciltlik askeri tarih eseri de dâhil olmak üzere tüm kitaplarının, 1804'e kadar tamamlamış ve 1807'de yayımlamış olduğu, savaşın ilkeleri üzerine yazdığı tek kısa makelesinden daha az değerli olduğunu söylemeyi severdi.[42] Genişletilmiş ve detaylandırılmış olan bu makale, *Summary* eserinin özüydü. Kendi zamanında Clausewitz'den, bizim zamanımızda Bernard Brodie'ye kadar Jomini eleştirmenleri, onun savaşı basit bir kurallar dizisine indirgemeye çalıştığından yakınmışlardır.[43] Bu noktada, hiçbir yanlış anlaşılmayı ileri süremezdi. Ama doğrultusu ,eleştirmenlerini çileden çıkaran, çok didaktik olan vurgusu, çalışmalarının diğer önemli yönlerini gölgede bırakmış olabilir.

Jomini'nin askeri tarih yazarlığı, göz ucuyla bakılmaktan daha fazlasını hak eder. Yedi Yıl Savaşları üzerine olan ilk eseri, türün başına bela olan bariz taraflılığı aşmak için önemli bir girişimdi. Askeri tarih, bir lideri ya da halkı monarşik gücün bir tamamlayıcısı olarak ya da ulusal gururun bir ifadesi olarak göklere çıkarmak için o kadar sık kullanılıyordu ki, Jomini'nin savaş üzerine daha az taraflı, daha eleştirel olan çalışması etkileyicidir. Yol göstericileri olan Lloyd ve Tempelhof bile bariz bir biçimde taraflıydı; Lloyd Avusturya tarafında bir general olarak görev yapmış ve Tempelhof da Lloyd'un eleştirilerini çürütmek için Frederick tarafından yüreklendirilmişti. Jomini'nin yanlılığı, şüphesiz ki, savaş ilkelerinin gerçekten var olduğuna ve etkinliklerinin farkına savaş idaresinde somut olarak varılabileceğine

(42) *Tableau analytique*, vii; Lecomte, *Le général Jomini*, 3.baskı, xxxi.
(43) Peter Paret, *Clausewitz and the State* (New York, 1976; yeniden bas. Princeton, 1985), 152-53 ve passim; Bernard Brodie, "Strategy as a Science," *World Politics 1* (1949), 467-88, ve daha kısa olarak *Encyclopedia of the Social Sciences* (New York, 1968), 15:281-88 içinde.

inanmasında yatıyordu. Ama en azından Jomini, övgü ve suçlamanın, gerçekçi bir temelde tarihi olasılıklar yelpazesinin kurulmasından daha az önemli olduğu yeni bir standart örnekledi. Bundan sonra gelen, Devrim ve Napolyon Savaşları üzerine yaptığı çalışması kesinlikle hafife alınmıştır. Jomini'nin Fransız, Rus ve Avusturya arşivlerine erişimi vardı, pek çok seferde bizzat yer aldı ve 1815'ten sonra kıdemli komutanları –örneğin, Verona Kongresi'nde Wellington Dükü'nü– sorguladı. Dönemin askeri tarihine ilgisi olan her tarihçi bu ciltlerin ayrıntıları, netlikleri ve genel doğrulukları açısından hâlâ değerli olduğunu görecektir. Savaşta taraf olan herkesin eylemlerini araştırmaya çalışarak, hâlâ askeri tarih yazımının başındaki bir dert olan tek taraflı araştırmadan kaçınmaya çalıştı.[44] Bütün bunları söyledikten sonra, dikkatimizi Jomini'nin eserlerinin daha önemli kısmını oluşturduğunu söylediği bölüme, strateji kuramına vermeliyiz.

Jomini'nin savaşın Sezar ve Alexander için olduğu kadar, Frederick ve Napolyon için de geçerli olan "değişmez" ilkeleri olduğu argümanının özünü oluşturan şey, "harekât hatları"na yaptığı vurgudur.[45] Jomini'nin Batı askeri düşüncesi üzerindeki uzun süreli etkisinden yakınan modern eleştirmenlere göre, bu "harekât hatları" basitçe, kuramcılığının sözde-bilimsel doğasının yansımalarıdır; en iyimser görüşle, bunlar modern savaş öncesi dönemde bir şeyler ifade etmiş olabilecek ama artık belli bir tarihi savaş biçimine uygun olmaları dışında ilgi çekmeyen, kılpayı teknik ve kesinlikle hükümsüz olan sözlerdir. "Hareket hatları"nı bu şekilde görmek, Jomini'nin söylemeye çalıştığı şeyin can alıcı kısmını kaçırmaktır.

Jomini, *lignes d'opérations* [harekât hatları –ç.n.]terimini, savaş üzerine kendi görüşlerinin kökenlerini kendilerine dayandırdığı Lloyd ve Tempelhof'tan aldı. Ama aynı zamanda terimin kendi selefleri tarafından kafa karıştırıcı, net olmayan bir şekilde kullanıldığını ve bu terimin ayrıntılandırılmaya ve açıklığa kavuşturulmaya ihtiyacı olduğunu da gördü. Belki de terimi daha erken bir aşamada bütünüyle bırakmamakla hata etti, çünkü bu onu, okurlarını ve eleştirmenlerini yeni kafa karışıklığı düzeylerine, kısır polemiklere ve –en sonunda da, ölümünden dahi önce– yergilere sürükledi. Fransız or-

(44) Jomini tarzı askeri tarih yazarlığı kavramından şiddetle etkilenmiş olan iyi modern tarihçilere örnek olarak David G. Chandler, *The Campaigns of Napoleon* (New York, 1966) ve Hew Strachan, *European Armies and the Conduct of War* (Londra ve Boston, 1983) verilebilir.

(45) *Traité*'nin (2:269-328) on dördüncü bölümünün başlığı "Observations générales sur les lignes d'operations. Maximes sur cette branche importante de l'art de la guerre."'dir. Bölüm başlığına bir not olarak Jomini bu kilit bölümü nereye yerleştirmesi gerektiği konusunda kararsız kaldığını, sonunda tüm tarihi değerlendirmelerinin temeli olan fikirlerin ifadesini kitabın sonuna bırakmanın aksi yönünde karar verdiğini söylemiştir.

dusunun düşüncesiz bir genç kurmay subayı olarak, baştan başlamak yerine Lloyd, Tempelhof ve Bülow'un bu merkezi önem taşıyan kavrama dair yanlış anlamalarını düzeltmekten bariz bir keyif aldı. Bu terim 1805 yılına kadar bir defa yayımladıktan sonra, Jomini hayatının geri kalanı boyunca kendi hırçın mizacı nedeniyle kısıldığı, kendi tasarımı olan entelektüel kapandan kurtulamadı.

Hırslı gençliği tarafından kurulmuş ve bir kez üstüne kapanmış olan tuzak, asla değişmedi. Eğer *lignes d'opérations* teriminden, bir silahlı kuvvetin *nerede*, hangi *hedef* için ve devletin askeri gücünün tamamına kıyasla *hangi kuvvetle* savaştığı anlaşılıyorsa, Jomini temel bir ayrımın yapılması gerektiği konusunda ısrar eder; iki tür *lignes d'opérations* olduğunu ileri sürmüştür. Birincisi "doğal" olan türdür –nehirler, dağlar, sahiller, okyanuslar, çöller ve askeri harekâtların içinden, üzerinden ve etrafından yürütülmesi gerektiği bütün mesafeler. Ama dahası var: savaşı daraltan, tam anlamıyla kalıcı, insan yapısı olan çevre de "doğal", ya da mevcut, *lignes d'opérations*'un bir bölümüdür –müstahkem mevziler, siyasi sınırlar, deniz üsleri ve yol ağları. Savı sıradan görünebilir ama askeri tarihçilerin ve kuramcıların savaşta çevresel açıdan mümkün olan ve savaşta aslında yapılan arasındaki ayrımı bulandırmış oluşu kadar, bu sav da belirtilmeye değerdi. İkinci tür *lignes d'opérations*, çevresel kısıtlayıcı etkenler anlaşılıp bir kenara konduktan sonra, bilhassa stratejik tercihle ilgilidir; savaş öncesi ortamın sağladığı seçenekler yelpazesinden, nerede savaşmalı? Ne amaçla? Hangi kuvvetle? Bunlar, Napolyon Savaşları'nda olduğu gibi günümüzde de ne önemsiz ne de kolay olan sorulardır.

Jomini, ayrımı yapmak için mutsuz bir şekilde farklı kelimeler kullanmakla başladı: stratejik seçimin doğal ya da çevresel sınırlaması, "bölgesel" harekât hatları olarak; esas stratejik tercihler ise "manevra" harekât hatları olarak kategorize edildi. Daha detaylı olan tarihi tartışma kaçınılmaz olarak bu kategorileri "üsler" ve "bölgeler" ya da harekât "alanları"na yapılan referanslarla karıştırdığında, karışıklık giderilmedi, iyice karmaşıklaştı. Pek çok sabırsız asker ve anlayışsız eleştirmen nesli, esas –ve önemli– anlamları her şeyden çok gerçekçi, doğrudan, yalın ve net olduğunu öne süren bir yazarın dilinden çok daha kolay anlaşılabilecek olan bu yeni terimlerin, anlaşılması güç, soyut kullanımı dolayısıyla kafası karışarak çileden çıkmıştır.

Jomini, "manevra" *lignes d'opérations*'u en az on alt kategoriye daha ayırıp, "tesadüfî" adlı inandırıcı olmayan bir kategoriyle sonlandırarak, yanlış anlaşılma ihtimalini arttırdı. Ama "tesadüfî harekât hattı" terimi bile can

alıcı bir nokta içerir: savaşta, beklenmeyen şey beklenmelidir –hızla değişen şartlar, yeni bir harekât hattını gerektirebilir. Bu alt kategorilerden bazılarına tartışmanın ilerleyen safhalarında dönmemiz gerekir ama bu aşamada; Jomini'nin çok genç –hırslı, hassas ve düşüncesiz- iken, *"principes généraux de l'art de guerre"*sinin [savaş sanatının genel ilkeleri –ç.n.]ilk kapsamlı açıklamasını Ney'in Altıncı Kolordu'sunun Silezya'da garnizon kurduğu durgun bir dönemde, aceleyle, onca yer arasından Glogau'da baskıya verdiğini, basılan beş yüz kopyanın çoğunu Berlin ve Breslau'daki kitapçılara, kalanını da Napolyon'a ve etkilemeyi umduğu diğer insanlara gönderdiğini bilmek yeterlidir. Başlıca sonuç, yanıltıcı ve üstü kapalı bir dille, Jomini'nin tüm savaşların can alıcı bir yönü hakkındaki değerli düşüncesinin vaktinden önce dondurulması oldu.[46]

Zaman ve mekâna ilişkin stratejik tercih, mikroelektroniğin, nükleer enerjinin ve hatta "uzay"ın kendisinin askeri amaçlarla kullanıldığı bir çağda dahi temel bir sorun olarak kalmıştır. Jomini'nin Napolyoncu başarının, II. Frederick'in daha az dikkat çekici zaferlerinin ve tüm geçmiş ve gelecek savaşların sonuçlarının temelinde gördüğü sorun buydu. Jomini, "bölgesel" harekât hatlarını ya da harita üzerinde planlanabilecek olan savaşı anlamaya çalışmasının nedeni, onu bir kenara koymak ve stratejiye daha net bir şekilde odaklanabilmekti. Benzer şekilde, fikirlerini ayrıntılandırdıkça; askeri eylemin, değerler ve duygularla silahlar ve tekniklerin meydana çıktığı, "siyasi ve ahlaki" ve "taktiksel" olarak adlandırdığı en yüksek ve en düşük düzeylerinin, yazılış sırasına göre, askeri sonuçlar için önemli etkenler olduğunun farkına vardı. Ama Jomini'ye göre, bu "siyasi" ve "taktiksel" seviyeler nitelik bakımından "stratejik" seviyeden farklıydı; siyasi sistemler ve duygusal şartlar büyük ölçüde farklılık gösterirken, taktikler var olan –ve değişen- silahlara göre dar bir çerçevede belirleniyordu. Hiçbiri temelde yatan değişmez ilkelere tabi değildi; savaşın bilimsel çözümlemeye elverişli olan tek yönü stratejidir.[47] O halde, eserlerinin uzun vadeli etkisi, bu tür bir eğilimi olduğunu defalarca reddetmesine rağmen, savaş sorununu savaş zamanı komutanının profesyonel meselelerine indirgemekti.

(46) Alger, *Antoine-Henri Jomini*, 22 n. 20, orjinal 1807 kitapçığının hiçbir kopyasının bulunmamış olduğunu belirtir. Ama makale, *Pallas 1* (1808), 31-40 dergisinde tekrardan basıldı. *Traité*'nin 35.bölümü olarak görünür, 4:275-86.

(47) *Précis*, 1:42-147 ve 2:195-97'deki siyaset ve taktik konularını ele alışında bu sav içkindir, ama aşağıda belirtildiği gibi, Jomini genellikle kendi kategorik ayrımlarını görmezden gelirdi.

Jomini'nin savaş "ilkeleri", çeşitli modern versiyonlarında, stratejik tercihler yapmaya ilişkin reçetelerdi, hâlâ da öyledirler. Onun kullandığı şekliyle "strateji", belli düşmanlara karşı savaş açılmasına dair verilen siyasi kararın daha altında yer alan, çarpışmanın kendisine kadar olan (ama çarpışma bu seviyelere dâhil olmamak kaydıyla) tüm askeri eylem seviyelerini içeriyordu. Komutan her seviyede, amacına ulaşabilmek ve en iyi şartlar altında savaşmak için kuvvetlerini nerede, ne zaman ve nasıl kullanacağına karar vermelidir. Jomini'nin, henüz gençlik yıllarındayken Bonaparte'ın 1796-1797 seferini göz önünde bulundurarak vardığını söylediği yargısına göre, çoğu komutan strateji ilkelerini anlamadığı için yanlış tercihler yapmıştı. Bu ilkeler, en kısa şekilde, daha üstün olan kuvvetin, düşmanın hem daha zayıf hem de felç edici zarara maruz olduğu noktaya yönelmesini sağlamak olarak özetlenebilir.

Burada da Jomini, bu noktaya neden vurgu yaptığını göremezsek, sıradan görünür: çoğu komutanın kötü stratejik tercihler yapmasının sebebi, "sağduyu" (Jomini'nin kullanmadığı ama tarihi olaylarla ilgili bitmeyen tartışmalarının şiddetle işaret ettiği bir terim) tarafından yanlış yönlendirilmeleridir. Bölgeyi ya da daha zayıf bir orduyu savunmaya girişerek, nerede, ne zaman ve nasıl saldırılacağına düşmanın karar vermesine neden olmuşlardır. Muhtelif "doğal" harekât hatlarını nasıl koruyacaklarından ya da onlardan nasıl faydalanacaklarından emin olamayan komutanlar, çeşitli olasılıklar arasından kuvvetlerini ayırmayı seçerek, kaybetme riskini azaltmak için kendilerini korumaya almışlardır. Napolyon ve genellikle Fredercik'in ve ayrıca tüm başarılı komutanların alışılmadık düşüncesi her zaman –Jomini'ye göre– "belirleyici" olduğuna karar verilen düşman noktalarına yoğun kuvvetlerle saldırmak olmuştur. Gerektiği gibi anlaşıldığında, böyle bir stratejinin bazı noktaları zayıflamış ya da savunmasız halde bırakan aşikâr tedbirsizliği, aslında ihtiyatlılıktır. Sert taarruz eylemi, düşmanı düşünecek ve harekete geçecek zamandan yoksun bırakırken, muharebe zamanındaki ve yerindeki daha üstün kuvvet, nihai zaferin en iyi güvencesidir. Stratejiye başka herhangi bir yaklaşım, Jomini'nin en sevdiği kelimelerden biriyle, "*vicieuse*"dir [kısır –ç.n.]. Bu formülasyonlar ne kadar basit görünseler de, Jomini onları yazılarının genelinde yinelemiştir çünkü esas savaş idaresi sırasında sıklıkla görmezden gelinerek korkunç sonuçlara yol açmışlardır.

Jomini için tarih, hem bu ilkeleri kavrayışının kaynağı hem de bu ilkelerin askeri eylemin gerçek dünyasında doğrulanması ve açıklığa kavuşturulması demekti. Burada, Jomini'nin tarihle ilgili beyanlarının, yerleşmiş

kuramsal fikirlerini ne derece yansıtacak biçimde şekillendiği konusunda bir soru ortaya çıkar. Özellikle Clausewitz, Jomini'nin tarihe ilişkin birkaç hükmüyle ağır biçimde ters düştü ve onu hem kuramsal taraflılıkla hem de bilgi yetersizliğiyle suçladı.[48] Ama Yedi Yıl Savaşları'nda Prusya'ya karşı olduğu gibi, Devrim ve Napolyon Fransası'na karşı, muhtelif askeri koalisyonlar dâhilinde doğru stratejik tercihler yapmanın büyük zorluğu hiç şüphe götürmez.

Yakın bir zamanda İkinci Koalisyon'un (1799-1802) sonundaki İngiliz stratejisi üzerine yapılan, İngiliz arşivlerindeki yorucu araştırmalara dayanan bir çalışma, emrinde geniş donanma ve mali güçler ve dikkate değer bir kara kuvveti olan, nereye saldıracağı ya da saldırıp saldırmayacağı konusunda kararsız olan bir savaş kabinesi sergiler. Akdeniz'e mi? Amerika'ya mı? Fransa'ya mı yoksa Flanders ve Biscay Koyu arasındaki bir yere mi? Eğer bu büyük stratejik başarısızlığın içinde William Pitt, Henry Dundas ve Lord Grenville'den daha az becerikli olan insanlar yer alsaydı, onları, Jomini'nin daha vasıfsız olan askeri yenilgi açıklamalarında "ezik"leri tarif ettiği şekilde düşünebilirdik.[49] Stratejik tercihler yapmanın ve onları uygulamanın zorluğu, günümüze kadar birbiri ardına yapılan savaşlarla doğrulanmıştır. Ve bu zorluğun özü; Jomini'nin tanımladığı şekilde, riskleri, çıkarları ve olasılıkları tartmak ve uygulanacak kadar emin olunan bir hükme varmaktır. Yoğun taarruz eyleminin her zaman mı yoksa genelde mi doğru reçete olduğu konusu büsbütün ayrı bir sorudur ama Jomini'ye en azından, stratejik karar vermeye, tarihinin ve sonuçlarının hak ettiği dikkati vermiş olması konusunda hakkını verelim.

Çözümlemesinde en çok dikkat çeken stratejik kavram, "dâhili" ya da "iç" harekât hatlarıdır. Bir tarafın, basit bir fikir olan ayrılmış düşman kuvvetleri arasında –"içinde"– bir mevzi edinebileceği fikrinden bahseder. Böyle bir "iç" konumla, düşman ordusunun önce bir kısmına, sonra da diğerine saldırıp, ikisini de sırayla alt etmek mümkündür; her ne kadar güçlü olan taraf –eğer birleşik haldeyse– düşman olabilirse de. Jomini, Frederick ya da Napolyon tarafından idare edilen küçük bir ordunun, kendisinden daha büyük ve muhtemelen daha kuvvetli bir orduyu, düşman "çoklu" ya da "eş merkezli" harekât hatları üzerinde faaliyet gösterirken, "tek" ya da birleşik bir harekât hattında savaşarak yenebileceğini açıklamaktan asla yorulma-

(48) Paret, *Clausewitz and the State*, 148-49.
(49) Piers G. Mackesy, *War Without Victory: The Downfall of Pitt, 1799-1802* (Oxford, 1984).

mıştır. Becerikli bir komutan, 1796'daki Bonaparte gibi, hızlı manevralarla düşman kuvvetlerinin ayrılığından faydalanarak, rakibinin "dış" harekât hatlarına karşı bir "iç" harekât hattı oluşturmak suretiyle belirleyici bir zafer kazanabilirdi.

Jomini, bu fikrin aklına ilk kez, Frederick'in 1757'deki Leuthen zaferi üzerinde çalışırken geldiğini ifade etmiştir. Frederick orada, ordusunun çoğunluğunu tek bir Avusturya kanadının üzerine getirmeyi başarmıştı. Jomini, Bonaparte'ın da İtalya'da aynı şeyi çok daha büyük bir stratejik ölçekte ve daha sonraki seferlerinde de tekrar tekrar farklı şekillerde yaptığını gördü. Waterloo'da, Napolyon'u aynı başarılı formülü bir kere daha uygulamaktan alıkoyan tek şey, Prusya'nın dürüstçe hareket etmeyi reddedişi oldu. Wellington idaresi altındaki İngiliz ordusundan ayrılmış olan Prusyalılar, Ligny'de yenilmişlerdi ama Napolyon'a müttefiklerini yenmesi için gerekli olan zaman ve mekânı bir daha asla vermemeyi acı bir şekilde öğrenmişlerdi. Waterloo'daki kritik anda, Prusyalılar kendi harekât hatları boyunca geri çekilmek yerine, savaş bölgesine geri döndüler, Fransız sağ kanadıyla çarpıştılar ve berabere bitmiş olan muharebeyi belirleyici bir Müttefik zaferine çevirdiler.

"İç" harekât hattı, Jomini'nin düşman kuvvetinin savunmasız bir bölümüne yoğun kuvvetle saldırı ilkesine verdiği en belirgin, en uygulanabilir biçimdi. Ve buna bağlı olarak, işe yarar stratejik fikirler arayışında olan askerler arasında epey ilgi uyandırdı. Tabii ki, Waterloo'da olduğu gibi, uygulanması düşman davranışlarının yanı sıra, zaman ve mekâna da dair tam hesaplamalar yapılmasına bağlıydı. Eğer düşman kendi kuvvetlerini bütün halinde tuttuysa, ya da böldüğü kuvvetlerinin saldırıya uğrayıp yenilebilmesi için çok az miktarda zaman ve mekân bıraktıysa, zafer mümkün olmayabilirdi. Jomini, bir Büyük Önder'in, 1805'te Avusturyalılara, 1806'da da Prusyalılara yapılmış olduğu gibi, rakibini, kafasını karıştırmak ve kandırmak suretiyle, kuvvetlerini bölmeye sevk edeceğini söylemesinin haricinde bu sorunla uğraşmadı. Bu bağlamda, Jomini savaş biliminin daima bir sanat olacağını kabul etti.

Strateji üzerine yazdığı olgunluk dönemi yazılarında Jomini, tek bir noktaya yönelik yoğun taarruz eylemi ilkesinin bir büyük istisnası olduğunu itiraf etti. Bu istisnayı muhtelif isimlerle –sivil, dini ya da milli savaş, veyahut fikir savaşları- adlandırdı. Bunlar, her iki tarafta da düzenli orduların yer aldığı değil, halkın tamamının tahrik olmuş ve faal halde olduğu silahlı mücadelelerdi. Fransız Devrimi Savaşları'nın *levée en masse* ve Terör Dö-

nemi zamanındaki en yoğun safhası bu türdendi. Jomini bu türden iki başka savaşta bizzat yer almıştı: Fransa'nın İspanya'yı ve Rusya'yı işgalinde. Bu seferlerde, kuvvetleri yoğunlaştırmak tam anlamıyla amaçsızdı çünkü saldırılacak hiçbir belirleyici nokta yoktu; düşman genellikle, işgalciyi kör eden bir düşmanlık perdesinin arkasına gizlenmiş bir şekilde, her yerdeydi. Jomini, Kuzeybatı İspanya'da altmış mil içinde hiçbir İspanyol birliği rapor edilmemişken Ney'in kolordusunun bir topçu bölüğünün tamamen yok edilmiş olduğu korkunç geceyi hatırlıyordu. Hayatta kalan tek kişi, saldırının rahipler tarafından yönetilen köylülerden gelmiş olduğunu söyledi. Jomini, Meksika'daki tüm altınların, İspanya'daki Fransız kuvvetlerinin ihtiyacı olan savaş zekâsını almaya yetmeyeceğini yazdı.[50] Benzer şekilde, 1812 yılında umutsuz bir şekilde Beresina Nehri'ni geçerken tüm yazılarını kaybetmiş olan Jomini, Rus gerillasının geri çekilmekte olan Fransız kollarını nasıl aralıksız saldırılarla taciz ettiğini hatırladı. Bu gibi savaşlar, Jomini'ye göre, "tehlikeli ve içler acısı"ydı –"hep, onları kindar, acımasız, korkunç yapan vahşi hırslar uyandırırlar." Her asker, *"loyale et chevaleresque"* savaşı, sivil, milli ve ideolojik savaşların "örgütlü katli"ne tercih eder.[51]

Doğru stratejiyi bu tür "tehlikeli ve içler acısı"savaşlar hakkında bilgilendiren ilkeler hakkında söyleyecek neredeyse hiçbir şeyi yoktu. Silahlanmış bir halkı yenmek, kaçınılmaz olarak kuvvetleri bölmek anlamına geliyordu; kuvvetleri muharebe için bir araya toplamak her zaman güçsüz alanlarda İspanyol köylüleri ya da Rus gerillası gibi isyancı kuvvetlerin karşısında kontrolü kaybetme riskini içeriyordu. Tek yol, hem bir hareketli sahra ordusuna hem de garnizonda ayrık "bölgesel" tümenlere sahip olmak ve fethedilmiş olan her bir bölgeyi denetlemekti. Bu tümenlerin komutanları zeki ve deneyimli (*instruit*) olmalıydı, çünkü siyasi rolleri zaferi güvence altına alan silahlı kuvvetler kadar önemliydi.[52] Bu hiçbir bilimsel otorite iddia etmeyen faydalı tavsiyenin, Jomini'nin temel olan bir noktaya yönelik yoğun taarruz eylemi ilkesini yok saydığı anlamına gelmesi, onu, okurlarını ve hatta eleştirmenlerini sıkıntıya sokmamış gibidir. Bunun yerine, Jomini bu konunun bütünüyle onu bezdirdiğine dair bir fikir ileri sürmüş ve her askeri gücün milli ya da sivil savaşlardan uzak durmasının [illegible] olacağına dair açık bir imada bulunmuştur.

(50) *Précis*, 1:77-78.
(51) A.g.e, 1:83.
(52) Bu tavsiye, eserlerinde çok erken bir dönemde ortaya çıktı; bkz. *Traité*, 4:284-85n.

Bir askeri sorun ya da savunma yolu olarak görülen halk savaşı, herhangi bir bilimsel strateji çalışmasının kapsamına giremeyecek kadar fazla tahrip edici, maliyetli ve zapt edilmesi zordu. Jomini, ilerideki savaşların, 1793-1794'te olduğu gibi, "milli savaşlar" olacağı –ya da olması gerektiği– fikrine, stratejinin, siyaset gibi, geçmişte profesyonel orduların yaptığı savaşlarla Devrim'in serbest bıraktığı yeni ama eski olan barbarca savaşlar arasında bir "*juste milieu*" [denge-ç.n.] bulması gerektiği cevabını verdi. Jomini'ye göre orta yol; halkın hırslarını, savaş zamanında çabucak düzenli orduya dâhil olabilecek olan eğitimli, düzenli bir askeri rezerve kanalize etmekte yatıyordu.[53] Buraya kadar, Jomini'nin reçetesinin kâhince olduğu görüldü. Ama sonunda, varsayıma dayalı bir senaryo kullanarak bocaladı. Fransa'nın Belçika'yı işgal etmesi ve buna karşılık olarak Alman birliklerinin Fransa'nın Flanders'a ilhakını önlemek amacıyla Ren bölgesini ele geçirmesi halinde, Fransız hükümeti doğu cephesini korumak için bir *levée en masse*'ı serbest bırakmalı mıdır? Tabii ki hayır; her iki tarafın da hedeflerinin kısıtlı olduğu ve bunun bir halk savaşının yaratacağı dehşete değmeyeceği açıktır. Ama Alman kuvvetlerinin doğuda bir zafer elde etmesi halinde, ele geçirilmiş Fransız topraklarını kendi topraklarına keyifle katma kararını ne önleyebilir? Bu tür bir yükseliş riski, Fransızların ilk başta yaptığı hesapları nasıl değiştirebilir? Jomini, bunun zor bir soru olduğunu itiraf etti ve tartışmayı bu noktada bitirdi.[54]

Jomini, yaşlandıkça savaşın, kendi kuramlarının arka plana itmiş olduğu siyasi ve psikolojik yönleriyle daha çok ilgilenmeye başlamış gibiydi. Daha önceki eserlerinde, bu tür siyasi etkenler hakkındaki tartışmalar düzensiz ve seyrekti. 1830 yılında aceleyle derlenmiş olan *Synoptic Analysis*'de savaş diplomasisi (*politique de la guerre*) ve stratejinin siyasi yönleri (*politique militaire*) üzerine yaklaşık elli sayfa bulunur. Yedi yıl sonra yayınlanmış olan *Summary*'de, savaşın siyasi boyutuna ilişkin çok daha uzun ve daha dikkatlice ele alınmış bölümler bulunur. Jomini'yi dar görüşlü, basit ve yüzeysel olmakla eleştiren ve kendisi de savaşın siyasetin bir uzantısı olarak görülmesi gerektiğini vurgulayan Clausewitz'in tamamlanmamış olan *On War* başyapıtını okumanın, Jomini'nin 1837 yılında konuyu daha geniş olarak ele alışında önemli bir etken olma ihtimali yüksektir. Jomini buraya, en yüksek komuta ve moral hakkında yeni kısımların yanı sıra, "fikir savaşları" üzerine de uzun bir bölüm ekledi. Ama bu konuları daha kapsamlı olarak ele alır-

(53) *Précis*, 1:81-82.
(54) A.g.e., 1:80-81.

ken, yerleşmiş söylem biçiminden kurtulamadı. Her noktada iyi ve kötü sonuçları tanımladı, okurlarını iyiyi benimseyip kötüden kaçınmaya teşvik etti ve bunu gerçekleştirmek için çeşitli yollar önerdi. Örneğin, Frederick ya da Napolyon gibi, en yüksek komutayı elinde bulunduran komutanların siyasi ve askeri gücü birleştirmeleri idealdi. Ama hükümdarın bir yüksek komutan belirlemesi gerektiğinde, uyuşmazlığı ve kumpası önleme ve yüksek komutana stratejik planlarını uygularken mümkün olan tüm siyasi desteği verme sorunu ortaya çıkardı.[55] Siyasi otorite ve askeri komuta arasında neden uyuşmazlık çıktığı sorusuna, bir insan zayıflığı belirtisi halinde ortaya çıkması dışında, çok az değinilmiştir. Benzer şekilde, ulusal askeri ruhun iyi bir şey olduğu düşünülür; ama bu fenomene ilişkin hiçbir çözümleme yoktur, sadece, askeriyeye onurlu ve saygıdeğer olması için yapılan bir çağrı vardır.

Jomini, siyaset tartışmasını herhangi bir bilimsel ilke temeline dayandırdığını iddia etmemiş olsa da, çözümlemeden çok reçete niteliğinde olduğuna yapılan aynı boğucu vurgu vardır. Jomini'nin ideal yüksek komutan tanımı, *Summary*'de stratejik olmayan konuları ele alışının tamamının bir özeti niteliğindedir: yüksek komutan, muazzam bir ahlaki ve psikolojik yürekliliğe sahip olmalıdır, ama öğrenme konusunda çok iyi olması şart değildir; "birkaç şeyi çok iyi bilmelidir [*il faut savoir peu mais bien*], özellikle de düzenleyici ilkeleri."[56] Jomini, savaşa yaklaşımını genişletmeye çalışırken dahi, strateji ve ilkelere ilişkin saplantısından kurtulmayı başaramadı.

Jomini'ye yapılan temel eleştirinin ne olduğu bellidir: indirgemeciliğe ve talimata düşkün oluşu. Ama Jomini'nin bu eleştiriye karşılığı "Aynen öyle!" olurdu. Savaşın karmaşıklığını mümkün olan en az sayıda kritik etkene indirgemek ve zaferi en olası hale getiren eylem dizilerini tanımlamak, Jomini'nin hiç değişmeyen niyetleriydi.[57] Eleştirmenlerine, savaşın çözümleme yoluyla yalınlaştırılamayacağını mı, yoksa çözümlemenin, muhtelif seçeneklerin olası sonuçlarını saptayamayacağını mı düşündüklerini sorardı. Jomini'nin eleştirilmesi, üzerinde çalıştığı konuya daha farklı bir açıdan yaklaşması gerektiği konusunda ısrar etmekten daha fazlasını yapmalıdır; Jomini'yi olduğu gibi kabul etmeli ve sonra da çalışmanın kendi hedefleri açısından nerede yetersiz kaldığını sorgulamalıdır.

Bu tür dâhili yetersizliklerin dört tanesi kendini ortaya koyar. Biri, iyi bir bilim adamının yapacağının aksine, "boş hipotez"i –yani, kendi ilkelerine

(55) A.g.e., 1:121-36. Bu bölümde Jomini, "savaş meclisleri"nin zararlı etkilerinden de yakınır.
(56) A.g.e., 1:128.
(57) Clausewitz'e yaptığı eleştirilerde bu hedef son derece belirgindi; bkz. *Précis*, 1:21ff.

dayalı öngörüyü onaylamayan gerçek askeri deneyimlerin olduğu tarihi durumları- test etmemesidir. Aslında, bu tür durumlardan söz etti –Fransızlar'ın, kuvvetlerini bölerek Avusturyalılar'a potansiyel "dâhili harekât hatları" avantajını vermelerine rağmen zafer elde ettikleri 1794 seferi bunlardan biriydi- ama Jomini bu tür durumları makul şekilde açıklamak konusuyla çok açıkça, onların kendi kuramını nasıl zenginleştirebilecekleri ya da genişletebilecekleri konusuyla ise çok az ilgileniyordu. Bu durumlara, kısaca, konumuna bir tehdit gözüyle baktı ve onları sadece şüpheleri ve eleştirileri herkesten önce defetmek için ele aldı.

İkinci bir yetersizlik ise, Jomini'nin indirgemeci yöntemiyle yakından ilişkiliydi. Çözümlemesinde ilgili etkenleri indirgemek için, eş boyutlu askeri birimlerin temelde eş olduğu varsayımını yaptı –yani, eşit derecede silahlanmış, eğitilmiş, disipline edilmiş, tedarik edilmiş ve motive edilmiş oldukları varsayımını.[58] Sadece, komutanların kapasitesi ve verdikleri stratejik kararların niteliğine ilişkin en dikkat çeken farklarla ilgilendi. Satranç ya da savaş oyunları oynayanlar gibi, komutanlar da "değerleri" aşağı yukarı bilinen, savaş eşitliğinde Clausewitz'in ileri sürdüğü gibi değişken değil de sabit olan kuvvet birimleriyle oynarlar. Bu varsayım, çözümlemeyi kendi geçerlilik limitleri dâhilinde kolaylaştırır ama bu limitlerin ötesinde, daha detaylı çözümleme için felç edici bir engel haline gelir. Jomini'nin savaşların önemli bir sınıfının, silahlı kuvvetleri modern ve kabaca eş güçte olan devletler arasında yapıldığını varsayması mantıklı değildi. Çok fazla eşitsizlik olması halinde, zayıf olan taraf savaşa girmeyi riske atmazdı. 1815'ten sonraki Avrupa savaşı, 1789'dan önce olduğu gibi, bu örneğe gayet uygundu; dolayısıyla Jomini tarzı varsayımlar on dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nın uluslararası sistemi dâhilinde gerçekçi göründü.

Ama Jomini'nin kendi yaşamı sırasında önemi artmakta olan, çatışan silahlı kuvvetlerin asimetrik karakterinin tüm yeterli çözümlemeler için kritik olduğu başka bir savaş sınıfı da vardı. Jomini'nin, İspanya ve Rusya'daki gibi halk savaşlarını değerlendirirken bocalamasının ve Napolyon'a karşı yapılan seferlerde olduğu gibi, müttefik devletlerin çatışan hedeflerinin, birleşik ve tehlikeli bir düşman karşısında bile uzlaştırılamadığı koalisyon stratejilerinin, doğaları gereği ortaya çıkan sorunlarını neredeyse görmez-

(58) Simetri ve denklik varsayımları, *Précis*, 2:375-401'e ikinci ek olarak yayımlanan, tüfekli piyade silahlarının taktik üzerine etkilerini incelemeye giriştiği "Sur la formation des troupes pour le combat" makalesinde açıkça görülür.

den gelmesinin nedeni bu varsayımdır. Jomini tarzı kuramı, 1866 ve 1870'de Prusya zaferlerini, 1914-1918 ve 1939-1945'te Avrupa felaketini ve Avrupa dışında gerçekleşen modern özgürlük ve devrim savaşlarından muhteşem sonuçlar ortaya çıkaran teknolojik ve organizasyona ilişkin değişim türlerine dogmatik olarak duyarsız hale getiren de aynı varsayımdır. Tüm bu savaşlar, taraf olan silahlı kuvvetlerin *nitelik*lerindeki dengesizliklere ya da değişimlere bağlıydı; ama Jomini tarzı kuram, tuhaf bir şekilde, niteliksel çözümlemeye uygun değildir –stratejik karar verme dışında.

Üçüncü yetersizlik, ikincisine bağlıdır; Jomini, ne savaşların yapıldığı siyasi alanın ne de savaşları yapmaya yarayan askeri tekniğin kendisinin stratejiye ve stratejik karar vermeye getirdiği türden bilimsel çözümlemeye elverişli olduğunu kendisi söylemiştir. Siyaset, değişken koşullara ve siyasi liderler ile siyasi kuvvetler arasındaki sürekli değişen ilişkiye çok fazla bağlıdır. Benzer şekilde, askeri taktik detayları da, değişen silahlara ve sabit ilkelerin faaliyetinden kolayca kaçan diğer etkenlere bağlıdır. Ama gelişmiş eserlerinde, özellikle de *Summary* eserinin ana bölümünde, Jomini bilimsel çözümlemeye elverişsiz olan ve olmayan şeyler arasındaki ayrımın konumu ve önemi konusunda çok kayıtsızdır. Sıkça modern "strateji" kavramının ("siyaset" ve "taktik" kavramlarından ayrı olarak) mucidi olarak görülen Jomini, bu üç alanın farklı kurallarla düzenlendiğini unutmuşçasına, birinden diğerine, ilkelerden söz ederek ve eylemler reçeteleyerek serbestçe geçiş yapar. En kötü hatalar, profesyonel okurlarının çoğunun doğal olarak faydalı açıklamalar arayacağı taktik alanındadır. İlk kuramlaştırmasını Leuthen muharebesi üzerinde temellendirmiştir ve –"zamandan bağımsız ilkeler"in geçerli olmadığı– muharebe meydanı, her zaman Jomini'nin ilgisini çekmiştir.[59] Mümkün olan her fırsatta, tek bir noktaya yönelik yoğun kuvvet ilkesini hatırlatarak, "iç hatlar"ın değerine işaret ederek, düşmana arkadan saldırırken kendi arkasını açıkta bırakma tehlikesine karşı uyarılarda bulunarak, muharebe için şematik seçenekler geliştirdi. Etkisi, askeri harekât kademeleri arasındaki hayati önem taşıyan ayrımı bulanıklaştırmak oldu –bir alt birimin, son derece makul bir şekilde, edilgin savunma yapabileceği, kuvvetlerini bölebileceği ya da daha büyük, iyi kurulmuş bir stratejik plan dâhilinde faaliyet gösterirken arkasını açıkta bırakabileceği durumu tamamen karmaşık hale getirmek.

(59) *Précis*, 1:16.

Çalışmasının son yetersizliği, kendi koşullarında değerlendirildiğinde, savaş ilkelerinin nerede geçerli olup nerede olmadığı konusundaki belirsizliği ile tanımlanır. Yetersizlik, akademik yorumcular da dâhil olmak üzere, okurlarınJomini'nin çalışmasını oldukça farklı, kimi zaman da çelişen şekillerde anlamasına yol açan, her tarafa yayılmış muğlâklıkta yatar.[60] Clausewitz'de de bol miktarda muğlâklık bulunur, ama *On War* eseri bilinçli olarak kışkırtıcıdır, yazarın savaşa dair kendi algısını yansıtır –karmaşık, dinamik, sıkça belirsiz. Jomini, basitlik ve netlik peşinde koştu ama aceleyle ya da seçilerek değil de, dikkatlice okunduğunda, vermek istediği mesaj belirsizdir. Bir yerde, zafer stratejik kurallara katı olarak uymaya dayanırken, bir başka yerde can alıcı etken, komutanın bu ilkeleri uygulayışındaki dehası (ya da bu ilkeleri ne zaman güvenli olarak görmezden gelebileceğini bilmesi) olur. Savaş kavramı bilimseldir, ya da bilimsel hale getirilebilir; ama savaşın kendisi, şans ve akıl dışı etkilerle dolu olan düzensiz bir dramadır. Bülow'un aşırı bilimciliğini ve savaşı mekanik bir işlem haline getiren herkesi kötülerken de, kuralcı harekât ilkelerinin değerini sorgulayan Clausewitz ve diğerlerini çürütürken de, sürekli değişen vurgu, sıklıkla Jomini'nin yer değiştiren tartışmalı saldırı çizgisini takip eder gibi görünür. Bu noktaya kadar, Jomini'nin muğlâklığı ne şaşırtıcı ne de özellikle sorunludur. Ama stratejik karar gibi kritik bir alanda, belirsizlik ciddi anlamda argümanının savını köreltir. Düşman silahlı kuvvetlerine saldırmak stratejinin özüdür, ama nereye kadar? Yenilmiş olan düşmanın amansız takibine yaptığı vurguya rağmen, Jomini'nin eserlerinde silahlı çatışmanın esas hedefinin bölgesel hâkimiyet olduğuna işaret eden çok şey bulunur. Clausewitz'in aksine, Jomini savaşı mekân bağlamında düşündü ve bu tercih Jomini'nin daha etkili olan sonraki eserlerinde daha çok telaffuz edilir hale geldi. Jomini'nin belirsizliğiyle yakından iligli olan, stratejik eylemin hedefinin bölge hâkimiyeti mi yoksa düşman gücünün yok edilmesi mi olması gerektiği sorusu, saldırganlığın ve güvenliğin birbirleriyle rekabet halinde olan gereksinimlerine ilişkin bir belirsizliktir. Ancak taarruz eyleminin zafere götüreceğine dair hiçbir şüphe bırakmadı ama aynı zamanda, bu eylemin dost kuvvetler karşı taarruz eylemine maruz bırakılmadan yapılması gerektiğinde de diretti. Savaşın gerçek dünyasında, Jomini'nin de iyi bildiği gibi, bir karşı saldırı riski

(60) Örneğin, John Gooch, "Clio and Mars: The Use and Abuse of History", *Journal of Strategic Studies* 3, no.3 (1989), 26'da yer alan makalesinde şu ifade yer alır: "Jomini, eserlerinin normatif anlayış içinde ele alınmasına çalışmadı." Şüphesiz, ya Gooch ya da ben hatalı olmalıyız. Ama daha önemli olan nokta, Jomini'nin kolayca yanlış yorumlandığıdır.

olmadan saldırmak nadiren mümkündür, ama Jomini bir kere daha, konuyla doğrudan yüzleşmedi. "Taarruzun" ve "güvenliğin" çatışan ilkeleri, muğlâk ilişkileri üçüncü bir ilke olan "hedef"in harekât bakımından anlamına ilişkin tereddüt tarafından kızıştırılmış halde bırakılarak, tatmin edici bir çözüme kavuşturulmadan kaldı.

Jomini'nin kendi savaş yaklaşımının içeriğine ilişkin olan, dolayısıyla yaklaşımın kendisine bir saldırı niteliği taşımayan bu eleştirileri gözden geçirerek, Jomini'nin sığ ya da disiplinsiz bir zihni olduğu ya da kendi temel entelektüel konumunun erimini denetlemekte psikolojik olarak yetersiz ve buradan hareketle de, bu erimi genişletmekten ya da değiştirmekten aciz olduğu sonucuna varabiliriz. Bütün bunlar, biraz zorlama olmakla birlikte, yeterince doğrudur. Fevri ve narsist kişiliği kendisinin de eserlerinin de karikatüre dönmesini kolaylaştırsa da, eldeki verilerden ve kendi yazılarından hareketle, Jomini'nin zihni hızlı ve keskindi. Kitaplarındaki tekrarlanan polemiklerin içinde, değerli gözlemler, aydınlatıcı fikirler ve en azından kendi uygulanabilirlik sınırları dahilinde kesinlikle doğru olan, stratejiye ilişkin bir argüman gömülüdür.

Jomini, son yayımlanan makalelerinden, 1866 yılındaki Avusturya-Prusya Savaşı üzerine olan metninde, yeni demiryolu ulaşımı tekniğini ölçüp biçti.[61] Savaş öncesi demiryolu ağının, stratejik tercih üzerindeki –ya da kendi terminolojisiyle, yeni "bölgesel" harekât hatlarının manevra harekât hatları üzerindeki– kısıtlayıcı etkisinin gelecekte zafer ya da yenilginin belirlenmesinde şansın rolünü gerçekten arttırıp arttırmayacağı üzerine düşündü. Ama bu ilginç yorum, yerini kısa sürede ne buhar gücünün ne de başka herhangi bir şeyin "değişmez kalan" strateji ilkelerini değiştirebileceğine ilişkin ısrara bıraktı.[62] Basitçe, zihninin onyıllarca içinde iş gördüğü kalıbı bırakmadı, muhtemelen bırakamadı. Ama o kalıp, sadece şahsi bir tuhaflıktan daha fazlasıydı; nesiller boyunca askerlere derinden hitap etti. Onlar, doğası gereği muhafazakâr olan, sadakate, itaate ve düzene olan bağlılığının, Jomini'nin değişmez, özellikle yalın ve –bir kez kavrandı mı– muazzam derecede faydalı olan hakikate ilişkin ısrarına fazlasıyla karşılık veren bir meslektendiler. Jomini'nin askeri gerçeklik hakkındaki görüşü, onların ve diğer savaş öğrencilerinin, 1866 gibi deneyimlerin kışkırttığı şüpheleri

(61) "Questions stratégiques relatives aux événments de la guerre Bohême," *Revue militaire suisse II* (1866), 577-86, "Un invalide quasi nonagénaire" imzalı.

(62) A.g.e., 580. Bu savını, Milituin'den makalenin kopyası için gelen teşekküre (4 Ekim, [1866], Egerton MSS. 3167, ff. 54-55) karşılık olarak, oğlu Alexander'a da tekrarladı.

boğmalarını ve askeri politikaya yapılan nahoş eleştirileri savuşturmalarını sağladı. Jominici düşünce sisteminin bu devam eden ilgi çekiciliği, bundan daha fazla tartışma gerektirir.

IV

Jomini'nin on dokuzuncu yüzyıldaki ve sonrasındaki etkisine ilişkin kanıtlar etkileyicidir. Lloyd ve Tempelhof hakkındaki yorumunun İngilizceye çevrilmesi ve savaş ilkeleri üzerine makalesinin Almanya'da yayımlanması ve olumlu karşılanması, 1808'de gerçekleşti.[63] 1811 yılına kadar, *Treatise*'in tamamı Almanca ve Rusça olarak yayımlanıyordu. Jomini'nin ünü, Waterloo'dan sonra, Devrim seferlerine ilişkin düzenli olarak çıkan her yeni ciltle ve Jomini'nin tavsiyesinin 1813'te Napolyon'a karşı yapılan Müttefik seferinde can alıcı derecede önemli olduğuna dair yaygın inançla pekiştirilerek arttı. 1821 yılında ölümünün ardından, Napolyon'un Jomini'nin 1796-1797 İtalyan seferi üzerine yazıları hakkında yapmış olduğu yorumlar yayımlandı; sürgün edilmiş imparator eseri övdü, 1813 yılında Jomini'yi vatan hainliğinden beraat ettirdi (sonuçta Fransız değil, İsviçreli idi) ve "yeni baskı" için sadece seferle ilgili birkaç nokta üzerinde yeni bilgiler verdi. Napolyon, sürgünü sırasında başka bir zamanda, ilerideki bir rejimde Jomini'yi askeri eğitimin başına getirmeyi düşündü.[64]

Her ne kadar Jomini hayatının genelinde bir İngiliz düşmanlığı beslediyse de, İngiliz yazarlar da Jomini'nin eserlerini en az diğerleri kadar takdir ediyordu. Yarımada seferlerinin önde gelen tarihçilerinden olan William Napier, bariz bir Jominici idi.[65] 1825 yılında, Kraliyet Topçu Sınıfı Yüzbaşısı J. A. Gilbert, *An Exposition of Grand Military Combinations and Movements complied from . . . Jomini* [Büyük Askeri Kombinasyonlar ve Hareketler Üzerine Jomini'den Derlenmiş Bir Yorum] adlı bir eser yayımladı. Jomini, Atlantik'in öbür tarafında bile, en önde gelen Napolyon yorumcusu ve askeri

(63) Tanınmış askeri yazar Berenhorst, Jomini'nin Jena üzerine yazdığı yayımlanmış eserini eleştirse de, *Pallas*'da 1808 yılında yayımlanan savaş ilkelerine ilişkin makalesiyle ilgili olumlu yorumlar yaptı (*Aus dem Nachlasse von Georg Heinrich von Berenhorst*, ed. Eduard von Bülow, kısım 2 [Dessau, 1847]), 286. İngiliz ordusundan Albay Charles Hamilton Smith, *The History of Seven Years War in Germany by Generals Lloyd and Tempelhof, with Observations and Maxims Extracted from the Treatise of Great Military Operations of General* Jomini, 1.cilt (Londra, n.d. [c. 1808]) adlı eseri çevirdi. Sayfa 81'deki bir not, Jomini'nin *Traité* eserinin kalanının da çevrilmeye değer olduğunu söyler.

(64) Comte de Montholon, *Mémoire pour servir à l'historie de France sous Napoléon*, 6 cilt (Paris, 1832), 1:1.

(65) Jay Luvaas, *The Education of an Army: British Military Thought, 1815-1940* (Londra, 1964), 25-28.

kuramcıların duayeniydi. West Point'teki, en büyük önemin teknisyenlerin –topçular ve mühendislerin- eğitimine verildiği ufacık askeri akademide, askeri öğrenciler Gay de Vernon'un *Treatise on the Science of War and Fortification* [Savaş Bilimi ve Tahkimat Üzerine İnceleme]adlı eserinin bir çevirisini kullanıyordu. Ama onun yanında, çalışmaları Amerikalı editör tarafından "bir başyapıt ve en yüksek otorite. Aslında, Jomini'nin ortaya attığı ilkeleri etüt etmemiş ve onlar üzerine derinlemesine düşünmemiş olan hiç kimse, herhangi bir hatırı sayılır ölçüdeki askeri birliğe komuta edebilecek yeterlilikte olduğu iddiasında bulunmamalıdır" diye övülen Jomini'nin eserlerinden oluşturulan bir ek kitap da kullanıyorlardı.[66] Jomini'ye dair bu karakteristik değerlendirme, *Synoptic Analysis* (1830) ve *Summary of the Art of War* (1837-1838) eserlerinin yayımlanmasından önce ortaya çıktı. Daha genç olan Napolyon sonrası subay nesli, savaşı bir avuç stratejik maksime indirgeme değerinden en az üstleri kadar etkilendi. O halde, Jomini'nin daha sonraki eserlerin başlıca etkisi, vermek istediği mesajın granit üzerine oyulmasıydı.

Eğer askeri tarihte şaka diye bir şey olabilirse, Clausewitz'in ölümünden sonra, 1830'larda yayımlanan *On War* kitabının Prusya ordusunun kutsal kitabı, 1866 ve 1870 zaferlerinin kaynağı ve ondan kısa bir süre sonra da Batı dünyasının askeri kuramı haline gelmesi, kesinlikle küçük bir şaka olarak ele alınabilir. Gerçek şu ki; çoğu Alman savaş öğrencisi Clausewitz'i, en az onu yetersiz çevirilerden okuyan çoğu Alman olmayan insan kadar, zor, anlaşılması güç ve yararlılığı şüpheli olarak gördü. 1840 yılında *Theory of Great War* [Büyük Savaş Kuramı]kitabını yayımlayan, önde gelen Alman askeri yazarlarından Willisen, kendini Jomini'nin "şevkli bir öğrencisi" olarak tanımladı. Daha genç bir Prusya subayı ve askeri kuramcı olan Friedrich Wilhelm Rüstow, Jomini'nin etkisinin her tarafa yayılmış olduğu genellemesini sınayan uç bir durumdu. Rüstow, 1848 Devrimi'nden sonra Prusya'dan kaçan, Garibaldi'nin kurmay başkanı olarak görev yapan, Marx ve Engels tarafından iyi tanınan ve Jomini'ye bir "burjuva" kuramcı olduğu iddiasıyla saldırması beklenebilecek olan bir siyasi köktenciydi. Ama saldırmadı. Willisen gibi Rüstow da, Jomini'nin "gerçekten sadık bir taraftarı" olarak tanımlanır ve 1857 ile 1872'de yayımlanan kendi strateji çalışmaları,

(66) Simon Français Gay de Vernon, *A Treatise on the Science of War and Fortification* . . ., çev. John Michael O'Connor, 2 cilt (New York, 1817), 1:v. 2.cilt, sayfa 386'da da, Jomini "savaş üzerine yazan tüm yazarları aşmış" olduğu için övülür.

yeni silahların asla strateji ilkelerini değiştiremeyeceği dogmasını yineledi. Daha az tanınan birkaç Alman yazar da aynı düşüncedeydi.[67]

Fransa-Prusya savaşından sonra, Fransız ve İngiliz savaş öğrencileri Clausewitz'i Prusya cephaneliğinin gizli silahlarından biri olarak "keşfederlerken", etkili Alman yazarlar Jominici inançlarını korudular. 1880 yılında, Prusya ordusundan Albrecht von Boguslawski, Jomini'nin *Summary* eserini yeniden düzenledi ve çevirdi. Boguslawski, Jomini'nin Clausewitz ile olan ilişkisini açıklarken, birbirleriyle karşıt düşüncelere sahip olan bu iki "bilge düşünür"ün savaş ilkeleri ve kavramlarını belirleyişinde hiçbir mantık bulamadığını belirtti –bu açıklama, her ikisini de şok ederdi.[68] Yüzyılın sonunda, başka bir Prusya subayı olan Yorck von Wartenburg, *Napoleon as a General* [Bir General Olarak Napolyon] aslı eserini yayımladı; mesajı katıksız bir Jomini mesajıydı ve çevirisi, 1950'lerde hâlâ West Point'te kullanılıyordu. Prusya ve Alman ordularında, askeri kuram üzerine canlı bir tartışma vardıysa da, eldeki kanıtlar Peter Paret'in Viktoryen, Wilhelmci ve *fin-de-siècle* savaş öğrencilerinin Clausewitz'i "keşfine" ilişkin değerlendirmesini doğrular: "Askeri düşünceye egemen olan tutum, özü itibariyle Clausewitzçi tutumdan ziyade Jominici tutumdu ve dönemin yoğun bir şekilde deneyci olan atmosferinde, *On War* eseri bir tür harekât kılavuzu olarak görülmeyi neredeyse hiç engelleyemedi."[69]

Bir harekât kılavuzu olarak görülen *On War*, Jomini'nin yoğun, saldırgan kuvvet üzerine yaptığı vurguyu pekiştirdi. Ama iki kuram arasındaki devasa fark, Clausewitz'in savaşın (ideal olarak basit olsa da) gerçekte aşırı derecede karmaşık olduğu; kuramın sadece, ilişkileri tanımlamak ve açıklığa kavuşturmak suretiyle, savaşın karmaşıklığını aydınlatabileceği (ama herhangi bir eylem reçetelemeden); ve savaşın, özünde siyasi olduğu ve ona bu şekilde yaklaşılması gerektiği (ve aşağı yukarı belirli siyasi sınırlar içinde meydana gelen özerk bir faaliyet olmadığı) düşüncelerindeki ısrarında yatıyordu. 1870'ten sonra Clausewitz'in adı Alman askeri yeterliliğinin evrensel olarak bilinen simgesi haline gelirken, Jomini çoktan Clausewitz'le olan kişisel düellolarını kazanmış, tesiri itibariyle de her ikisinin de okurlarını Clausewitz'in mesajının en önemli kısımlarına duyarsız hale getirmişti.

(67) Rudolph von Caemmerer, *The Development of Strategical Science during the 19th Century* (Londra, 1905), 135, 142-143 ve 221.
(68) Antoine-Henri Jomini, *Abriss der Kriegskunst*, ed. ve çev. Albrecht von Boguslawski (Berlin, 1881), iv.
(69) Paret, "Clausewitz and the Nineteenth Century," 31.

Jomini'nin öğrencilerinin ve hayranlarının listesi çok uzundur ve hatta onun on dokuzuncu yüzyıldaki eleştirmenleri bile, onun savaş hakkındaki temel yaklaşımını kabul etmiştir. Ama 1890 civarında, Jomini'nin genel etkisi Alfred Thayer Mahan'ın çalışmaları aracılığıyla ileriye doğru önemli bir atılım yaptı.[70] Clausewitz'in aksine Jomini, savaşın belirgin biçimde denizcilikle ilgili olan boyutuna, her ne kadar başlıca sömürgeci ve amfibi harekâtlar için bir araç olarak olsa da, biraz ilgi göstermişti. Hem Clausewitz hem de Jomini en çok, kısıtlı bir alanda eş zamanlı olarak yer alan muhtelif büyük askeri güçler dolayısıyla ortaya çıkan klasik Avrupa sorunu ile ilgilendi. Mahan, Amerikalı bir deniz subayıydı. Babası, Dennis Hart Mahan, West Point'te uzun yıllar boyunca "askeri sanat (ya da bilim)" öğretmenliği yaptı ve tartışmalı bir şekilde, Jominici görüşlerin en önde gelen Amerikalı temsilcisi ve tedarikçisiydi.[71] 1880'lerde deniz kuvvetlerinin barış zamanı rutininden sıkılarak ilmi araştırmalara dönen genç Mahan, bilinçli olarak Jomini'nin kara savaşı için yaptığını "deniz gücü" için yapmaya karar verdi. Bunun sonucu olarak 1890 yılında yayımlanan *Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* [Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi, 1660-1783] kitabı, modern dünyada, denizcilik politikası ve stratejisinde olduğu kadar modern sömürgeci öğretide de derin bir iz bıraktı. Mahan, bu ciltte başka yerlerde de ele alınmıştır; burada, çözümlemesini ve denizin hücuma yönelik, yoğun deniz eylemiyle komuta edilmesi gerekliliğine yaptığı yinelenmiş vurgusunu şekillendirmek için altı "ilke"sini kullanmasının, onu nasıl Jomini'nin denizcilikteki emsali –Mahan'ın zevkle kabul edeceği bir tanımhaline getirdiğini belirtmek yeterlidir.

Yalınlaştırma, indirgeme, reçeteleme –bunlar, yüzyılın dönümünde Batı askeri düşüncesine kaçınılmaz şekilde egemen olan nitelikler haline gelmişti. Ve neredeyse hiç değişmeden, bu nitelikler toplanma, saldırı ve kısa sürece belirleyici zaferler kazanma şeklindeki Napolyon modelini övmek için birleşti. Daha az ya da farklı olan her şey, bir başarısızlık olarak görüldü. Savunmacı, yıpratıcı, uzatmalı ve kısıtlı savaşlar, Napolyoncu ve Jominici olmayan, ilkece kınanan, uygulamada ise artık kullanılmayan, kaderine terk edilmiş askeri eylem türleri arasındaydı. Karmaşıklık ve çeşitliliğin daha çok farkında olan, şiddetin dinamik karakteri konusunda ısrarcı olan ve kuralcılıkla, çözümlemeden daha az ilgilenen Clausewitz tarafından temsil edilen

(70) Russell F. Weigley, *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy* (New York ve Londra, 1973), 173-91.
(71) Stephen E. Ambrose, *Duty, Honor, Country: A History of West Point* (Baltimore, 1966), 99-102.

alternatif bir yaklaşım el altındaydı ama büyük ölçüde ihmal edildi. Benzer şekilde, Jomini'nin kendi eserleri, oldukça seçici olarak okunuyordu; "fikir savaşları"nın Jomini'nin temel strateji ilkelerinin dışında yer aldığını sadece birkaç kişi fark etti. Foch ve diğer Fransız askeri yazarların eserlerinde olduğu gibi, vurgu zaman zaman, savaşın fiziksel ve mekanik yönlerinden, psikolojik yönlerine kaysa da, bu kayma Jominici inanışın çerçevesi dâhilinde gerçekleşti.[72]

Jomini'nin etkisinin izini 1914'teki kanlı parçalanmaya dek sürmeden önce, dayanıklı cazipliğinin arkasında neyin yattığını özetleyebiliriz. Hiçbir şey, daha sonraki savaşa –savaşın doğasına, potansiyeline ve yöntemine- ilişkin Batı askeri düşüncesi üzerindeki travmatik etkileri açısından Napolyon Savaşları'na eş tutulamazdı. Jomini, neredeyse bir anda, Napolyoncu savaşın yetkili yorumcusu olarak yer edindi. Napolyoncu deneyimin Jomini versiyonu sadece inandırıcı değil, aynı zamanda –kendi sınırları dâhilinde- zekice ve sağlamdı da. İçinde hatalar bulanlar tarafından bir kenara atılamayacak ve bu bağlamda da Bülow'a hiç benzemeyen bir versiyondu. Jomini, Napolyon'un güçsüz ve hassas bölgelere şiddetli olarak yoğunlaştırılmış askeri kuvvet uygulayarak, hızlı ve belirleyici savaşlar kazanmış olduğunu söyledi. Jomini'ye yapılan en ciddi eleştiri, söylediğinin yanlış olduğu değil, 1796'dan 1815'e kadar olanlar hakkında, ihmal ve mübalağa yoluyla, garip bir şekilde basit bir açıklama ve dolayısıyla sonuçları potansiyel olarak dehşet verici olan fena halde yetersiz bir kuram ürettiğiydi. Ama bu eleştiri, 1914'ten önce, ilerideki savaşlara ilişkin dayanaksız görüşlere dayanıyordu. Uzun bir yüzyıl boyunca, Batı askeri deneyimi sınırlıydı ve Jomini'nin kuramının potansiyel yetersizlikleri fark edilmeden geçildi. Sürüncemeli Amerikan İç Savaşı'nın ve Kırım Savaşı fiyaskosunun yanı sıra, 1859, 1866 ve 1870'te kısa sürede kazanılan zaferler de, harekât hatları, kuvvetin yoğunlaştırılması ve hücuma yönelik kullanılması gerekliliği ve kuvvetleri bölmenin ve pasif savunma yapmanın tehlikeleri bağlamında kolayca açıklanabilirdi. Rus ordusunun 1905 yılında Japonlar'a karşı yıpratıcı siper savaşı batağına saplanmasının açıklaması, Rus cahilliğinde ve verimsizliğinde yatıyordu. Klasik Avrupa askeri sorunundan pek çok açıdan oldukça farklı olan "sömürgeci" askeri harekâtlar, güvenli bir şekilde görmezden gelinebilirdi. Waterloo'dan sonra, 1914'e kadar, Jominici kuramın paradigmasını sarsacak dikkate değer hiçbir şey olmadı.

(72) Ferdinand Foch, *Des principes de la guerre* (Paris, 1903), 3-4. Foch, Jomini'nin büyük bir "drama" şeklindeki savaş tanımını, "savaş ilkeleri" üzerine çalışmalarının kalkış noktası olarak aldı.

Büyük Savaş, çok şeyi yıktı ama hiçbirini askeri(kuramı yıktığından daha fazla yıkmadı. Siper savaşının dehşetinden ve fiyaskolarından sonra, "askeri bilim" fikri gülünç göründü. Tüm tarafların askeri komutanları kendi beceriksizliklerini, ünü dönüşü olmayacak biçimde yokuş aşağıya giden Jomini'den aldıkları basit stratejik maksimlerle sesli olarak savundular. Modern silahlar, ekonomilerin ve toplumların tümüyle harekete geçirilmesi ve devrimsel sonuçlarıyla yıpratıcı savaş, Jomini'nin harekât hatlarına ve ufak stratejik manevra diyagramlarına ilişkin uğraşlarını komik duruma düşürmüş gibiydi.

Ama Büyük Savaş, aynı zamanda en azından iki tanesi Jominici savaş görüşünü yeniden biçimlendiren ve böylelikle de ölümsüzleştiren yeni askeri gelişmelere de sebep oldu. Hiçbir savaş zamanı stratejisi eleştirmeni, İngiliz Albay B. H. Liddell Hart kadar kolay anlaşılabilir ve etkili değildi. Liddell Hart, batı cephesinin anlamsız kan döküşü nedeniyle dehşete düşmüş olan ve Avrupalıların bir daha asla bu şekilde savaşmaması konusunda kararlı olan kimselere doğrudan hitap ediyordu. Barış yanlısı olmayan ve kalıcı barış ihtimali konusunda kötümser olan Liddell Hart, modern savaşın ana sorununu, intiharla eş anlamlı olan, Büyük Muharebe –ana orduların ya da donanmaların, zaferi fiziksel olarak varlığını sürdürmeye devam etme şeklinde tanımlayarak, doğrudan çarpışması– saplantısı olarak belirledi. Bu saplantıdan, Jomini'yi değil Clausewitz'i sorumlu tuttu. 1870'ten sonra Alman askeriyesinin kör bir hayranlıkla izlenmesi ve taklit edilmesi ile özellikle askeriyenin Prusyalı peygamberinin –Liddell Hart Clausewitz'e "Masslı Mehdi" diyordu– etkisi, Avrupa savaş kuramı ve uygulamasındaki korkunç bozulmanın altında yatıyordu.

Liddell Hart; Clausewitzçi savaş kavramının –yoğun orduların çarpışması, sonucun büyük sayılar ve irade gücü ile belirlenmesi ama insanın değerinin hayal edilebilecek herhangi bir "zafer"in gerekçelendirebileceğinden daha yüksek oluşu- yerini alacak, hareket kabiliyeti, ataklık ve beceriye yapılan yeni bir vurgu için çağrıda bulundu. Liddell Hart'ın tarihle ilgili ve kuramsal bir dizi kitap ve makalede detaylandırılan dolaylı yaklaşım stratejisi, düşmandan daha akıllıca davranmak ve düşman kanadını çevirmek suretiyle, hem psikolojik hem de coğrafi olarak, en düşük risk ve maliyetle üstünlük sağlamayı öngören manevra savaşını destekliyordu. Bu, silahlanmış bir milletten ziyade, son teknolojiyle donatılmış, yeterli olacak bir büyüklükte, oldukça profesyonel olan bir kuvveti gerektiriyordu. Kendini bir Jominici olarak gördüğünü söylemek zor olsa da, Liddell Hart'ın Jomini'nin en sert eleştirmeni oluşunun ve stratejiyi bir teknikler kümesi olarak görüşü-

nün etkisi, Jomini'nin eserlerinin belirleyici unsuru olan didaktik, kuralcı, indirgemeci yaklaşıma yeniden hayat vermek oldu.[73] Liddell Hart'ın etkisini abartmaksızın, önemli çağdaşlarının savaşlar arası on yıllardaki askeri düşüncelerinde, onun görüşlerine benzer görüşler buluruz: J. F. C. Fuller, Charles de Gaulle, genç George Patton ve hepsinden önemlisi, hızlı kısıtlı zaferler için –yıldırım harbi– teknikler geliştiren Heinz Guderian gibi tüm genç Alman subaylar.[74]

Dolaylı yaklaşım ve yıldırım harbi stratejilerinden daha uzun-vadeli bir önemi olan bir mefhum, yeni doğmakta olan stratejik bombalama kavramıydı. Burada da Jomini geleneğiyle net bir bağlantı vardı. 1920'lerde Giulio Douhet ve diğer eski "hava kuvveti" kuramcıları, Mahan'ın 1890'larda savaş gemisi için yaptığının aynısını, uçak için yaptılar; uçağın optimum stratejik kullanımı için, Napolyoncu savaşın Jomini versiyonuna oldukça benzeyen bir öğreti geliştirdiler.[75] Uçaklar da savaş gemileri ve ordular gibi, belirleyici nokta üzerinde yoğunlaştırılmalıydı. O nokta, düşmanın silahlı kuvvetinde değil, hava saldırılarına karşı oldukça savunmasız olan ekonomik ve idari merkezlerindeydi.

Bu "belirleyici nokta" tanımındaki stratejik bombalama öğretisi, ordaların ordularla, ya da donanmaların donanmalarla çarpışmasını vurgulayan eski Jomini ve Alfred Thayer Mahan inanışlarından sapmış gibi görünür. Bununla birlikte, daha yakından bakıldığında, göründüğünden daha az sapma olduğu farkedilir. Hem Jomini hem de Mahan, hedefin askeri ekonomisi olarak adlandırılabilecek olan şeye vurgu yapmıştı. Bu, ordular için, savaş cephesinin ardındaki ikmal ve muharebenin yer aldığı, hayati önem taşıyan bölgeydi. Donanmalar için ise, deniz gücüne temelini veren limanlar ve ticaretti. Bu merkezlere saldırmak, hatta sadece oraları tehdit etmek dahi, düşmanı genellikle elverişsiz şartlar altında oraları savunmaya zorlardı. Stratejik bombalama, Jomini ve Mahan'ın tanımladığından daha önemli ve daha savunmasız olan hedeflere aniden saldırmak için yeni teknolojiyi kullanıyordu ve bu bağlamda hava gücü, nihai strateji biçimi olmayı vaat ediyordu; ama kavramsal olarak üç askeri fikir öbeği de birbirine oldukça benziyordu.

Üçünde de, düşman gücünün sinir ve dolaşım sistemlerine saldırırken silahlı kuvvet kullanmaya yapılan ortak bir vurgu vardır. Bu sistemlerin aslında savaşçı olmayan ve bu nedenle şiddet karşısında oldukça çaresiz olan

(73) Brian Bond, *Liddell Hart: A Study of His Military Thought* (Londra ve New Brunswick, N.J., 1977), 80.
(74) Bkz. bu ciltte yer alan yirminci yüzyılla ilgili makaleler.
(75) Brodie, *Strategy in the Missile Age*, 71-106.

insanlardan oluştuğunu varsayılarak, her üç kuram da Batı'nın klasik asker ve sivil ayrımını yansıtır. Askerlerin oluşturduğu sert bir kabuk tabakası, yumuşak bir sivil çekirdeği ile desteklenirken savunma yapar; bu nedenle, üstteki kabuğu kırmak zafer getirir, çünkü asker olmayanların askeri direniş için çok az kapasitesi olduğu, ya da hiç olmadığı varsayılır. Ama orduların bile, sivilleştirilmiş askerler tarafından güçlendirilmiş savaş cepheleri ve güçsüz, savunmasız arka alanları vardır. Gerçekliğin açık, aşikar bir tanımı olarak sunulan bu ikilik, incelenmemiş ve davranışçı mizaçlı bir metafor olarak daha iyi görülür. Pek çok tarihi deneyimin yanı sıra, Clausewitz'ten Marx'a ve çağdaş devrim kuramlarına kadar alternatif bir düşünce dizisi de, zıt görüşü destekler: sıradan insanlar, yani "siviller", karmaşık toplumlarda bile şiddet karşısında büyük bir direnç ve sertlik gösterebilirler. Bir kere daha, Jominici yaklaşım soruyu cevaplayarak ortadan kaldırır; 1940-1945 yılları arasında yapılan stratejik bombalamanın sonuçları, olası vargılardan bazılarına işaret eder.[76]

1945'ten sonra Jominici eksenin izine rastlamak gittikçe zorlaşır ve tartışmalı hale gelir, ama bu konudaki çabalar değerlidir. "Savaş İlkeleri", Sovyet bloğununkiler de dâhil olmak üzere, neredeyse her modern silahlı kuvvetin askeri öğretisinin resmi ifadelerinin bir parçası olmaya devam eder.[77] Etkisi açısından muhtemelen askerlere uygun adım yürümeyi öğretmekten daha derin olmayan öğretinin bu ritüelci varsayımının gerçekteki etkisine ve işlevine ilişkin bir soru doğal olarak ortaya çıksa da, bir silahlı kuvvetten diğerine değişiklik gösteren bu ilkelerin doğrudan Jomini'den türedikleri kesindir.

Daha önemli ve çok daha basit olan şey, 1945'ten itibaren askeri düşüncenin yapısıdır.[78] Doğrudan bağlar iddia etmek aptalca olur; çağdaş strateji, askeri kuramın kalıtım zincirinin ürünü değildir. Modern stratejik çalışmalara egemen olan sosyal bilimciler, belki tarihe ilişkin bir merakın dışında, Jomini'yi okumazlar ve hiçbiri bu denli bariz olarak eski olan bir eserden etkilenmeyi kabul etmez. Bununla birlikte, Jominici yaklaşımın 1945'ten sonraki sürerliği, en çok çağdaş stratejik düşünce *eleştiri*sinde görülür. Bir siyaset aracı olarak savaşı reddetmeyen eleştirmenler sürekli, mevcut dü-

(76) A.g.e., 107-144, ayrıca Kent Roberts Greenfield, *American Strategy in World War II: A Reconsideration* (Baltimore, 1963), 85-121.

(77) John I. Alger, *The Quest for Victory: The History of the Principles of War* (Westport, Conn., 1982) kitabında, dikkate değer bir inceleme bulunur (pp. 195-270).

(78) Faydalı kaynaklar şunlardır: Laurence Martin, ed., *Strategic Thought in the Nuclear Age* (Baltimore, 1979) ve John Baylis et al., *Contemporary Strategy* (Londra, 1975).

şünceyle ilgili, standart Jomini eleştirisine çok benzer olan savlar ileri sürerler. Eleştiri, nükleer çağ stratejistlerinin maket yapımı ve sistem çözümlemesi gibi, savaşı harekât alıştırmasına indirgeyen soyut yöntemler kullanmak suretiyle, onu gerçek dışı ama aşırı derecede tehlikeli bir oyuna dönüştürdükleridir. Eleştirmenlere göre tehlike, sadece modern silahların akıl almaz seviyelere yükselttiği ölüm ve yok etmede değil, aynı zamanda "strateji"yi gerçek dünya bağlamından çekip çıkararak büyük yanlış hesaplama riskini bariz bir biçimde arttıran yöntemde de yatar. Arttırılmış risk, yöntemin kendi içinde yer alır: zaman, mekân, kuvvet seviyeleri ve yeterliliklerine ek olarak bazı genel milli "çıkar" ve "hedef" tanımları, tabii ki daha detaylı incelemeye elverişli ama temelde şiddeti kullanma ve kontrol etme işinde ihmal edilebilir olarak görülen, arka plana sürülmüş olan diğer tüm etkenler ya da ihtimaller ile beraber, stratejik çözümlemenin can alıcı değişkenleri olarak değerlendiriliyor. Bu az sayıdaki seçilmiş değişkenin çözümlemesi, sonradan maliyet, çıkar ve olasılıklar bağlamında değerlendirmeye alınacak olan küçük bir mevcut stratejik seçenekler kümesi doğuracaktır. Çağdaş stratejistlerin vardıkları hükümler bile, Jomini'nin niyetlendiğinden daha az katı bir biçimde kuralcıdır; iki entelektüel süreç arasında temel bir benzerlik vardır. Çağdaş stratejistler, kendilerini bu eleştiriye karşı savunurken, eleştirmenlerin stratejinin acilen ihtiyaç duyduğu netlik, kesinlik ve yararlılığı karşılamakta başarısız olduklarında direterek, Jomini'nin kendisini Clausewitz'e karşı savunmasının yankısını oluştururlar. Buradaki soru, bu argümanda kimin daha iyi bir konumda olduğuna değil, Jomini'nin Napolyon'la ilgili beyanlarından doğan askeri düşünce türünün, demiryollarının, makineli tüfeklerin ve hava bombardımanının ortaya çıkışıyla nasıl ve neden yitip gitmediğine ilişkindir. Ortadan kaybolmadı, çünkü acil ve kaçınılmaz bir ihtiyaca cevap vermeyi sürdürdü.

Modern dünyayı değiştirmekte olan en güçlü kuvvetlerden biri, varolmanın bariz düzensizliğinin altında, evreni düzenleyen yasaların, keşfedilebilecek ya da anlaşılabilecek olan ilkelerin yattığı düşüncesi olmuştur. İnsan faaliyetinin neredeyse her bölgesinde, bir defa keşfedildi mi varolmayı kontrol etmek ve şekillendirmek için yeni araçlar sunan düzenleyici ilkelere ilişkin, bitmek bilmeyen bir arayış vardır. Bu arayışın gittikçe büyüyen heyecanı, on sekizinci yüzyıl Aydınlanma'sının ayırt edici niteliğidir (ve kesinlikle en ilgi çekici özelliğidir) çünkü doğal dünyanın eylemini düzenleyen yasaların kesin olarak keşfedilişi, çoğunluğu, kıyaslanabilir olan yasaların tüm insan faaliyetlerini yönetmesi gerektiğine ikna etmiştir. Savaş, düzenleyici yasaların el atacağı bu faaliyetlerin en sonuncuları arasındaydı.

Askerler, uzun zamandır muhtelif askeri "maksim"lerden –kişisel tecrübeye dayalı faydalı tavsiyeler– haberdardı, ama yasalar ya da ilkelere ilişkin ciddi bir araştırmanın başlaması, on sekizinci yüzyılın sonlarını buldu. Akla uygun bir dünya fikrine oldukça zıt görünen şiddetin bu yasalarla yönetilebileceğine dair şüpheler; Prusyalı II. Frederick'in etkileyici askeri başarıları karşısında yıkıldı ve yüzyılın sonunda, Fransız orduları Avrupa'da hızla ilerleyince tamamen çöktü. 1800 yılında, rüştüne erer ermez bu inanca dönen Jomini, savaşı aynı şekilde yeni ve heyecanlı görenlere katıldı ve kısa bir süre içinde onların binlercesine önderlik edecekti. Her Napolyon zaferi, bu inancın dogmasını kuvvetlendirdi ve on dokuzuncu yüzyılın üçüncü ve dördüncü on yıllarında artık, ancak Clausewitz gibi aykırı görüşlü biri kafasında bu konuya bakmak için farklı, daha az kuralcı ve etkili bir yol canlandırabilirdi. Bu dogmanın en lafını sakınmayan eleştirmenlerinin muhalif askeri kuramcılar değil de, savaş etik nedenlerle karşı olanlar ve barış yanlıları oluşu, Jomini'nin ve onun izinden gidenlerin, bilimlerinin su götürmez ilkelerini ne kadar güvenli bir şekilde kurduklarına işaret eder.

Kusurlarına ve savaşın doğasında meydana gelen büyük değişimlere rağmen bu denli kalıcı olduğunu gösteren bir savaşa ilişkin düşünce biçimi üzerine daha fazla şey söylemek mümkün görünmüyor. Neredeyse iki yüzyıl boyunca, Batı anlayışında o kadar derinden yerleşik hale gelmiştir ki, çoğu destekleyicisi, onun bir düşünce "biçimi" olduğunu kabul etmeyi tamamen reddediyor ve Jomini ile modern Jominicilerin, doğru olarak anlaşıldıklarında, savaşa ya da en azından stratejiye dair Hakikati ortaya koyduğunda diretiyorlar. Jomini'nin kendisi ve yayımlanmış eserleri akademik bilimin gölgesinin ardına düşmüş olabilir ama Jomini'nin temel görüşleri, nadiren tanınsalar da, hayatta kalmıştır. Belki de, Jomini hakkında bir çalışmayı bitirmenin, bu Jominici görüşün devam eden varlığının ve olağanüstü direnişinin hakkını vererek bitirmekten daha uygun bir yolu yoktur.

KAYNAKÇA

JOMINI*

Jomini'nin en önemli eserleri, *Traité des grandes opérations militaires*, 2.baskı, 4 cilt (Paris, 1811) ve *Précis de l'art de la guerre*, 2 cilt (Paris, 1838) kitaplarıdır. *Traité*'nin ilk baskısı, bölüm I ve II, *Traité de grande tactique* (Paris, 1805) adıyla ve bölüm V'de 1806 da aynı başlıkla yayımlanmıştır; kalan iki bölüm, bölüm III ve IV, 1807'de ve 1809'da sırayla basılmıştır. Hem *Traité* hem de *Précis*, muhtelif baskılarda yeniden yayımlanmış ve çevrilmiştir. Jomini'nin kaynakçasının karmaşıklıkları için vazgeçilmez rehber John I. Alger, *Antoine-Henri Jomini: A Bibliographical Survey* (West Point, N.Y., 1975) eseridir. *Précis*'in İngilizcedeki en yakın tarihli baskısı *Jomini and His Summary of the Art of War: A Condensed Version*, ed. J. D. Hittle (Harrisburg, Penn., 1947) eseridir ve *Précis*'in 1855 tarihli nihai baskısı Osnabrück (1973)'te, H. R. Kurz tarafından yazılan Almanca bir sunuşla yeniden basılmıştır.

Jomini'nin diğer önemli eserleri arasında ilk olarak 1811'de *Traité*'nin bir devamı olarak ortaya çıkan *Historique critique et militaire des guerres de la révolution*, 15 cilt (Paris, 1820-24), başlangıçta anonim olarak basılmış olan *Vie politique et militaire de Napoléon*, 4 cilt (Paris, 1827); Jomini'nin, Napolyon'un hayatı üzerine yazdığı kitabının Waterloo Seferi hakkındaki "kayıp" bölümü olduğunu söylediği *Précis politique et militaire de la campagne de 1815* (Paris, 1839); ve Jomini'nin "savaş ilkeleri" üzerine yazdığı, kitap uzunluğundaki ilk ayrıntılandırma olan *Tableau analytique des principales combinaisons de la guerre* (Paris, 1830) bulunur. Tüm bu eserlerin daha sonraki baskıları vardır ve hepsi de İngilizceye ve diğer dillere çevrilmiştir.

Temel biyografi hâlâ Ferdinand Lecomte, *Le général Jomini, sa vie et ses écrits* (Paris, 1860; 3.baskı, Lozan, 1888) eseridir. Lecomte İsveçli bir subay ve Jomini'nin yakın bir arkadaşı ve öğrencisiydi; yazdığı biyografi birincil bir bilgi kaynağıdır. Lecomte'un *Jomini* eserinin Georges Gilbert tarafından yapılan önemli bir değerlendirmesi *La nouvelle revue* (1 Aralık, 1888), 674-85'te yayımlanmıştır. C. A. Sainte-Beuve, *Le général Jomini* (Paris, 1869) adlı eserine yeni bir bilgi eklemeden Jomini'nin ününü arttırmıştır. Xavier de Courville, Jomini'nin torununun oğlu, *Jomini, ou le devin de Napoléon* (Paris, 1935) eseri için elindeki yazılardan yararlanmıştır ama üzücü bir şekilde, Lecomte'un yazdıklarından fazlasını yazmamıştır. Jomini'nin yayımlanmamış hatıralarından yapılan iki büyük seçki *Guerre d'Espagne* (Paris, 1892) ve *Précis politiques et militaire des campagnes de 1812 à 1814* (Paris, 1866) eserleridir; bunların ikisi de Jomini'nin ölümünden sonra Lecomte tarafından yayımlanmıştır. Jomini'nin yayımlanmamış yazılarının en ulaşılabilir bölümü, 1940'ta Mme. Nathalie Onu'dan edinilmiş olan daha büyük bir koleksiyonun parçası olarak İngiliz Kütüphanesi'ndedir (Egerton Manuscripts 3166-3168, 3198 ve 3217); bunlar yalnızca Jomini'nin Paris'te geçirdiği son yılları ele alır. Hem konusu hem de yayımlanmamış olan diğer materyallere ilişkin kısa açıklaması bakımından özellikle değerli olan bir eser Daniel Reichel, "La position de général Jomini en tant qu'expert militaire à la cour de Russie," *Actes du symposium 1982*, Service historique, Travaux d'historie militaire er de polémologie, cilt 1 Service historique (Lozan, 1982), 51-75'tir. Jomini'nin

(*) Bu makaleyi hazırlarken, John Bowditch, Robert Cummins, Jonathan Marwil'in ve Michigan Üniversitesi Askeri Çalışmalar Grubu üyelerinin değerli eleştirilerini aldım.

ölüm yıldönümünde, bir biyografik makale dizisi olan *Le général Antoine-Henri Jomini (1779-1869): Contributions à sa biographie*, Bibliothèque Historique Vaudoise, no. 41 (Lozan, 1969) eserinin yanı sıra, *Général Antoine-Henri Jomini, 1779-1869* (Payerne, 1969) adlı, Comité du Centenaire du Général Jomini tarafından bir sergi kataloğu da yayımlandı. Bu eserlerin ikisi de değerlidir.

Makers of Modern Strategy kitabının 1943 edisyonunda Brinton, Craig ve Gilbert'in Jomini üzerine yazdıkları makale tüm diğer eserler için temel ölçüttür. Jomini'nin kuramlarının daha önceki değerlendirmeleri arasında Edouard Guillon, *Nos écrivains militaires*, 2 cilt (Paris, 1898-99) ve Rudolph von Caemmerer, *The Development of Strategical Science during the Nineteenth Century* (Londra, 1905) bulunur. Michael Howard'ın *The Theory and Practice of War*, ed. Michael Howard (Londra ve New York, 1965), 5-20'deki "Jomini and the Classical Tradition" adlı makalesi, Lloyd'un etkisini ilk kez tetkik etmiştir ve Jomini hakkında bir hayli duygudaş bir açıklamadır. Çağdaş strateji yazarlarının arasında yer alan Bernard Brodie, özellikle de *Strategy in the Missile Age* (Princeton, 1959), 3-39'da, Jomini'yi ve onun etkisini daha sert bir şekilde ele alır. Diğer modern açıklamalar arasında *Klassiker der Kriegskunst*, ed. Werner Hahlweg (Darmstadt, 1960), 267-84'te Gustav Däniker; Jehuda L. Wallach, *Kriegstheorien: Ihre Entwicklung im 19. und 20. Jahrhundert* (Frankfurt am Main, 1972), 11-27; ve Hew Strachan, European Armies and the Conduct of War (Londra ve Boston, 1983), 60-75 bulunur. Jomini'nin Amerikan İç Savaşı'ndaki stratejiyi ne dereceye kadar etkilemiş olduğu konusunda, tartışma hâlâ devam etmektedir; Thomas L. Connelly ve Archer Jones, *The Politics of Command: Factions and Ideas in Confederate Strategy* (Baton Rouge, 1973), 3-30, 174-176 ve 226-229, kapsamlı bir giriştir ama son söz değildir.

CLAUSEWITZ

Peter Paret

Clausewitz'in yazılarında esas cevaplandırmaya çalıştığı sorular –Savaşı nasıl çözümleyebiliriz? Savaş nedir?– nükleer çağda, onun kuşağında olduklarından daha önemli hale gelmişlerdir. 1792'den 1815'e kadar şiddet dalgaları Avrupa'nın her yanını sardı, milyonlarca insana ölüm ya da acı getirdi, cepheleri kaydırdı ama aynı zamanda toplumları değiştirdi ve açtı. Ama sel geri çekildiğinde, geride bu afeti araştırmaya ya da açıklamaya ilişkin hiçbir ısrarlı istek bırakmadı. Her savaştan sonra olduğu gibi, erkekler tecrübelerine ilişkin yazılar yazdılar ve geleceğe ilişkin dersler olarak çıkardıkları şeyleri anlattılar; ama savaş fenomeninin kendisini araştırmak, yapısını, iç dinamiğini, sosyal varoluşun savaşın sebepleri olabilecek ve onun etkisiyle değişmiş ya da yok olmuş olan diğer öğeleriyle olan bağlantılarını incelemek için, taktik ve strateji yüzeyinin altını kazmak neredeyse kimsenin ilgisini çekmiyordu. Savaş, insan varoluşunun, teknik yönleri zaman içinde değişebilecek ama her zaman hükmedilebilecek olan kalıcı bir kuvveti olarak kabul edilmeye devam etti. Clausewitz de, kültürel ya da tarihi bir krize ilişkin herhangi bir duygu olmaksızın, genellikle yenilikçi olan araştırma rotasını izlemeye devam etti. Bugün, nükleer silahlanmanın gölgesinde, biz bu duygudan kaçamıyoruz ve içinde yaşadığımız bu krize ilişkin farkındalık, sadece geleceğin savaşlarına ilişkin düşünüşümüzü değil, aynı zamanda tarihteki savaşlara ilişkin düşünüşmüzü de etkiliyor. Devletler arasındaki şiddetin doğasını anlamaya dair daha önceki girişimlere olan ilgimizi yoğunlaştırıyor. Clausewitz'in en önemli kuramsal eseri, *On War*[1], 1830'larda

(1) *Savaş Üzerine*, Carl von Clausewitz, çev. Selma Koçak, Doruk Yayımcılık, 2008. (ed.n.)

ilk olarak yayımlandığından bu yana hiç olmadığı kadar yaygın olarak okunuyor. Büyük olasılıkla bu sadece, kitabın zaman içinde, Goethe çağının entelektüel ve estetik niteliklerini, günümüzde dahi seyrek olarak rastlanmasaydı modern olarak adlandırılabilecek katı bir gerçeklikle birleştiren benzeri olmayan bir başarı sonucunda, bir klasik havasına bürünmüş olmasından değildir; kitap, içindeki görüşleri yararlı bulmayı umduğumuzdan dolayı da okunmaktadır.

Savaşın anlaşılabilip anlaşılamayacağı ve dolaylı olarak entelektüel açıdan idare edilip edilemeyeceği ya da denetlenebilip denetlenemeyeceği, sorabileceğimiz bağlantılı sorulardan sadece biridir. Diğerleri ise şunlardır: Savaş, dış politikanın ahlaki bir aracı mıdır? Savaş kısıtlanabilir mi, hatta ortadan kaldırılabilir mi? Ya da, diğer taraftan, savaş nasıl en etkili biçimde sürdürülebilir? Clausewitz, *On War* kitabında bu sorulardan ilk ikisine neredeyse hiç değinmez. Ahlaki sorunun farkındaydı ama onunla bizim yapacağımızdan farklı bir şekilde uğraştı. Clausewitz, savaşı politikanın uç ama doğal bir ifadesi olarak gördü ve yedi seferde savaşmış olmaktan hiç pişmanlık duymadı. Fransız Cumhuriyeti'ne karşı yapılmış olan, içinde yer aldığı ilk savaşı, Prusya ve Almanya çıkarlarının, siyasi ve stratejik açıdan yetersiz olsa da, gerekçeli bir savunması olarak düşündü. Napolyon'a karşı yapılan diğer savaşların ise, sadece gerekçeli değil aynı zamanda ahlaki birer zorunluluk da olduğuna inandı. Üçüncü soru –nasıl etkili olarak savaşılabileceği sorusu- üzerine söyleyecek, çoğu artık –en azından doğrudan- konuyla bağlantılı olmayan çok şeyi vardı. Ama Napolyon tehdidinin geri çekilmesinin ardından, reçetelemenin çözümlemeye kıyasla ikincil olduğunu düşündü. Etkili stratejik şemalar ve taktiksel tedbirler tasarlamak Clausewitz için, savaşın daimi öğelerini belirlemek ve nasıl işlediklerini anlamaktan çok daha az önemliydi. *On War* kitabının hâlâ, yazardan yirminci yüzyılın sanayi devrimi ve askeri felaketleri nedeniyle ayrı düşen okuru ilgilendiren savaş ve barış sorunlarıyla ilgili olabilmesi bu sebeptendir.

Bununla birlikte kitabın geçerliliği, şimdikinden çok farklı olan koşullar altında düzenlenmiş olan kuramlardan beklenecek olan belirli bir türdendir. Clausewitz savaş incelemesini, ressamlık incelemesiyle kıyaslamayı severdi; ikisi de belli bir teknik uzmanlık gerektiren ama süreçleri ve sonuçları öngörülebilir olmayan ve önemli sonuçlara ulaşmak için uğraşıyorsak mekanik olarak yürütemeyeceğimiz faaliyetlerle ilgilidir. Bugün ancak birkaç ressam, sanatları konusunda yardım almak, hatta o konuda kuramsal bir anlayış elde etmek için on dokuzuncu yüzyılın başlarında ressamlık ile ilgili yazılmış olan incelemeleri okur. Ressamlığın tarihi ve kuramı ile ilgilenen bir res-

sam, bahsedilen türden bir incelemeyi, kendi kuramlarını oluşturmak için kullanabileceği ve hatta görüşlerinin uygulamasını etkileyebilecek olan, bazıları belki de kalıcı bir geçerlilik taşıyan gözlemler ve kavramlar için yine de okuyabilir.

Bir başka örnek söylemek istediğimizi açıklığa kavuşturabilir. Napolyon Savaşları'nın bitmesinden birkaç yıl sonra, Clausewitz strateji hakkında bir taslak üzerinde çalışmaya başladı. Sonradan, "benim asıl niyetim, bu konunun başlıca öğelerine ilişkin olarak vardığım hükümleri kısa, kesin, özlü ifadelerle, bir sistem ya da biçimsel bağlantı kaygısı olmaksızın ortaya koymaktı. Aklımda, belli belirsiz bir şekilde Montesquieu'nün kendi konusunu ele alış tarzı vardı..." şeklinde bir yorum yaptı. [2] Bu yaklaşımın, sistematik ve uzantılı bir çözümleme amacına uygun olmadığını fark edince, taslağı gözden geçirdi; hâlâ onu tatmin etmeye yetmeyince vazgeçti ve taslağın bazı bölümlerini yeni, daha uzun bir eser olan *On War* için yapıtaşları olarak kullandı. Ama Montesquieu'yü kendine örnek alma konusundaki seçimi, bize planlarıyla ilgili birşeyler söyler ve aynı zamanda okurlarının amaç ve beklentilerine ilişkin bir soru doğurur. Bugün *The Spirit of the Laws* [Kanunların Ruhu] kitabını, benimseyebileceğimiz kapsamlı bir hükümet kuramı ile karşılaşma umuduyla değil de, daha farklı, daha az faydacı nedenlerle okuduğumuz doğru değil midir? Bir yandan, iki yüzyıldan uzun bir süre boyunca okurların ilgisini çekmiş olan bir esere aşina olmak istiyoruz; diğer yandan ise, onu temel siyaset konuları üzerine düşüncelerimizi geliştirmek, Montesquieu'nün görüşleriyle ve argümanlarıyla uyarılmak için okuyoruz. Savaş alanında, *On War* benzer bir yaklaşımı gerektirir.

The Spirit of the Laws gibi Clausewitz'in eseri de oldukça kişisel, bazı bakımlardan neredeyse otobiyografik bir belgedir; bu, onu modern kuram türlerinden daha da uzağa koyan ayırt edici bir niteliktir. Bu iki kitap, yazarlarının geçmişlerini, toplumdaki konumlarını, mesleklerini, Montesquieu'nün İngiltere'deki, Clausewitz'in Fransa'daki geçici ikametleri gibi hayatlarındaki dönüm noktalarını, kendi tarih görüşlerini ve siyasi inançlarını yansıtır. İki yazar da, kendi durum ve deneyimlerinin eserlerinde net bir biçimde ortaya çıkan detaylarını ölçüp tartarak ve onlara tepkiler vererek, eserlerine kalıcı bir değer veren yüksek soyutlama dereceleri olan genellemeler geliştirir. Clausewitz'in tarihi çevresi ve kişisel kaderi konusunda gözlerimizi dört açmak, onun fikirlerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

(2) Carl von Clausewitz, "Author's Comment" [1818?], *On War*, çev. ve ed. Michael Howard ve Peter Paret, gözden geçirilmiş baskı (Princeton, 1984), 63.

I

Carl von Clausewitz, 1780 yılında, Berlin'in yetmiş mil güneybatısında yer alan küçük bir kasaba olan Burg'da, aile geleneğinin gücü dolayısıyla asil olduklarını öne süren burjuva bir ebeveynin dördüncü ve en küçük çocuğu olarak doğdu. Yerel vergi dairesinde görev yapmış emekli bir yüzbaşı olan babası, Lüteriyen papazların oğlu ve torunu olan bir teoloji profesörünün oğluydu; annesinin babası bir kraliyet çiftliği işletiyordu. Ordunun Clausewitz ve iki kardeşini yedek subay olarak kabul edişi, son yıllarında subay teşkilatını halktan olanlardan uzak tutmak için büyük acılara katlanmış olan Büyük Frederick'in ölümünden hemen sonraya tekabül eder. Hepsi general oldular ve sonunda 1827 yılında soyluluk statüleri kraliyet emriyle onaylandı. Bu dönem sırasında birçok diğer aileyle beraber, Clausewitz ailesi de kilise ve ordu hizmeti ya da Prusya devletini büyütme bürokrasisi yoluyla soyluluğa giriş yaptı.

Clausewitz çarpışmayı ilk kez on iki yaşındayken, 1793 yılının kışı ve ilkbaharında Fransızları Rhineland'dan atan seferde gördü. Temmuz ayında Mainz yeniden ele geçirildikten sonra, alayı başlıca müfrezelerden, akınlardan ve pusulardan oluşan bir savaş yaptıkları Vosges Dağları'na doğru güneye ilerledi. Ordu 1795 yılında terhis edilince, Clausewitz Prusya'ya, savaşta başlıca hatta neredeyse tek görevi adamlarının yakın hizalanmasını ve hızlı yaylım ateşlerini idare etmek olan piyadelerin çoğunun aksine, çatışma ve küçük-birim taktiklerine ilişkin bir miktar kavrayışla döndü. Kariyeri, başta belli belirsiz olmak üzere az çok farklı bir yol almaya başladı. Takip eden birkaç yıl süresince, Clausewitz küçük bir garnizonda görev yaptı; bu görev yine de ona bazı alışılmadık avantajlar sağladı. Clausewitz'in alay komutanı, Prusya'da askeri eğitimin öncülerindendi; er ve erbaş çocukları, astsubaylar ve kendi alayındaki asteğmenler için dersler düzenledi ve subaylarını mesleki konular, edebiyat ve tarih üzerine çalışmaya teşvik etti. Bu dar görüşlü ama destekleyici ortamda Clausewitz Berlin'deki askeri okula kaydolmak için başvuruda bulmaya yeterli olacak kadar mesafe kaydetti ve 1801 yazında, yirmi birinci doğum gününden kısa bir süre sonra, üç yıllık bir eğitim için kabul edildi.

Okul yakın zamanda orduya yeni katılan ve Prusya'nın tarihinde ve Clausewitz'in hayatında önemli bir rolü olacak olan Gerhard von Scharnhorst tarafından yeniden düzenlenmişti. Emekli bir süvari çavuşunun oğlu olan Scharnhorst, on altı yaşından beri askerdi; önce küçük bir Alman prensliğinde, sonra bir ateş idare subayı ve askeri konular üzerine yazan bir yazar

olarak isim yaptığı Hanover ordusunda görev yaptı. Hanover'dan sonra 1793 yılında Fransa'ya karşı yapılan savaşta yer alan Scharnhorst, olağanüstü girişken bir savaş askeri olarak kendini gösterdi. Namı, Prusya'dan albaylık ve soyluluk tescili teklifi almasını sağladı ve 1801 yılında Prusya ordusuna transfer oldu. Sayısız başka görevin arasında, Berlin'deki askeri okulun müdürlüğünü yaptı ve kısa süre içinde o okulu, Prusya ordusuna onların aracılığıyla savaşa ilişkin modern görüşler sokmayı umduğu muhtelif kanallardan biri haline getirdi. Scharnhorst, Devrim Savaşları'ndaki askeri yenilik ile sosyal ve siyasi değişimlerin karşılıklı olarak birbirlerine bağlı olduklarını fark eden ve bunu çözümleyen ilk insanlardandı. Ona göre, Fransa'dan çok daha zayıf olan merkezi Avrupa güçlerinin karşısındaki sorun, cumhuriyet tarafından geride bırakılmayı önlemek için, modernleşmenin temel bileşenlerinin zaman içinde nasıl benimseneceğiydi ve Scharnhorst, Prusya'da fark yaratabileceğine inanacak kadar kendine güveniyordu. Hiç kimse Clausewitz'e, onun kuramsal meraklarını teşvik ederken Prusya ordusunun gelenekselciliğine ilişkin tatminsizliğini de pekiştiren bu bilgili askerden daha iyi bir öğretmen olamazdı.

1804 yılında, Clausewitz sınıf birincisi olarak mezun oldu ve Prusya Prensi August'un emir subayı olarak atandı. Sosyal ve mesleki ufku genişledi. Clausewitz sıklıkla, Ana Kraliçe olmayı bekleyen ve birkaç yıl sonra evleneceği Marie Brühl ile tanıştığı sarayda bulunuyordu. Scharnhorst onu, 1805'te, o yıllarda en çok okunan Alman Napolyoncu savaş yorumcusu olan Heinrich Dietrich von Bülow'un stratejik kuramlarının çürütüldüğü ayrıntılı bir makale olan ilk makalesini yayımlayan, Almanya'nın en önemli askeri dergisine editör olarak önerdi.

Bülow'un, savaşta meydana gelen son değişimlerin bir devrim teşkil ettiğini fark etmek gibi büyük bir meziyeti vardı. Ama bu devrimin doğasını anlamakta başarısız oldu; özellikle de muharebenin yeni önemini kavrayamadı. Bazı diğer yazarların yaptığı gibi yeni yolları, geçici çareler ya da anarşi olarak görerek geçiştirmeyi reddetti; bunun yerine, görünürde karmaşık olan yüzeyin altındaki akla uygun yapıyı ortaya çıkaracak matematik ilkeler aradı. Bu çabanın en belirgin özelliği, Bülow'un, bir askeri harekâtın uygunluğunun büyük ölçüde harekâtın coğrafi hedefi ve üssü arasındaki geometrik ilişki tarafından belirlendiği varsayımıydı. Clausewitz, savaşı çok farklı görüyordu. Makalesi, Bülow gibi, savaşı bir tür uygulamalı matematiğe dönüştürmek isteyen olağanüstü yetenekli bir Aydınlanma sonları kuramcısının bile eserlerini, Clausewitz'in geliştirmeye çalıştığı gerçekçi, ama yöntem ba-

kımından çok sıkı olan yaklaşımdan ayıran mesafeye tuttukları ışık açısından belirtilmeye değer olan üç ana eleştiri doğurdu.

Clausewitz'e göre, Bülow'un her şeyden önce, yöntemi kusurluydu. Mesela Bülow stratejiyi "düşmanın top ve görüş menzilinin dışındaki her hareket" olarak, taktiği ise "bu menzil içindeki her hareket" olarak tanımlıyordu. Clausewitz bu ayrımı yüzeysel, zamana bağlı –çünkü teknolojik değişimlerden etkilenirdi– ve konu dışı –çünkü iki kavramın amacı belirtilmemişti– olması dolayısıyla reddetti. Bunun yerine, işlevsel ve geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki tüm savaşlar için geçerli olan tanımlar önerdi: "Taktik, silahlı kuvvetlerin muharebedeki kullanımına ilişkin kuramı; strateji ise, muharebenin savaş amaçları için kullanımına ilişkin kuramı tesis eder."[3] "Kullanmak" teriminin Clausewitz için aynı zamanda "kullanmakla tehdit etmek" anlamına da geldiğini eklemek neredeyse gereksizdir.

İkinci olarak, Clausewitz Bülow'un savaş görüşünün gerçekçi olmadığını düşünüyordu. Bülow, çözümlemesini coğrafya ve matematik temeli üzerine kurarak, düşmanın eylemlerini ve savaşmanın fiziksel ve psikolojik etkilerini görmezden geldi. "Bununla birlikte strateji, muharebe olmadan hiçbir şeydir, çünkü muharebe, stratejinin kendisiyle iş yaptığı hammaddedir, kullandığı araçtır."[4]

Son olarak, Clausewitz herhangi bir kuramın anlamlı olabilmesi için –Bülow'un kuramının aksine- konusuyla ilgili tüm öğeleri içermesi gerektiği konusunda ısrarcıydı. Bülow, savaşın temel kısımlarını, şiddetin kullanımını anlama, onu bilime dönüştürme ve öngörülebilir kılma dürtüsünün kapsamına sokmadı. Bir savaş kuramı, sadece "matematik çözümlemeye duyarlı olan" öğelere, örneğin, mesafelere ve yaklaşma açılarına değil, aynı zamanda askerlerin morali ve komutanların psikolojisi gibi öngörülemez öğelere de değinmelidir.[5]

Clausewitz her ne kadar bir isim yapmak konusunda istekli olsa da, Bülow'un karışıklıklarını ve hatalarını ortaya çıkarmak konusunda gönülsüz değildi; uğraştığı en önemli şey Bülow'un ve diğerlerinin kuramlarını sınayabileceği ve sayesinde entelektüel olarak savunulabilecek bir savaş çözümlemesi geliştirebileceği güvenilir bir yöntem oluşturmaktı. Bu ilk aşamada bile argümanlarının altında yatan, gözlenebilir şimdiki zamanla,

(3) [Carl von Clausewitz], "Bemerkungen über die reine und angewandte Strategie des Herrn von Bülow," *Neue Bellona 9*, no.3 (1805), 271.
(4) A.g.e.
(5) A.g.e., 276.

zamandan bağımsız olan savaş fenomenine ilişkin –tarihle ilgili çalışmalar, sağduyu ve mantık aracılığıyla keşfedilen- hipotezler arasındaki karşılıklı etkileşimdi. Bülow'un harekât üssü ve hedef arasındaki geometrik ilişkinin önemine ilişkin görüşünün ilginç olduğuna ve hatta tüm Napolyoncu seferleri açıklayabileceğine katılıyordu. Ama tarih, seferlerin, Bülow'un yetersiz gördüğü üslerden kazanılıp onun uygun gördüğü koşullara uyan üslerden kaybedildiğini gösteriyor, tarih ve çağdaş gerçekliğin yanı sıra mantık ve sağduyu da hedeflerin sabit olması gerekmediğini, düşman ordusu olabileceğini öne sürüyorsa da, Bülow'un görüşü ayakta kalamazdı.

Clausewitz 1806 yılında savaşı, Napolyon'un Avrupa'ya egemen olma dürtüsünü kontrol altına almanın tek yolu olarak memnuniyetle karşıladı, ama zaferden emin değildi. Prusya ordusu sayıca daha azdı, liderliği –artık ana kuvvetin kurmay başkanı olan- Scharnhorst'un fikirlerini uygulatamayacağı kadar bölünmüştü ve taktiksel programı kadar düzenlemesi, yönetimi ve ikmali de hızlı harekâtları imkânsız hale getiriyordu. Auerstedt Muharebesi'nde el bombası taburunu yöneten Prens August ve Clausewitz, Fransızların esnekliğine benzer taktiklerle karşılık vermeyi denediler ve Clausewitz erlerin üçte birini avcı erlerine dönüştürdü. Muharebenin kaybedilmesinin ardından tabur, cephanesi bitip de teslim olana dek, geri çekilmekte olan ordunun arkasını koruyanların bir kısmını oluşturdu. Kralın yeğeni olan Prens August, Napolyon için değerliydi. Prensin ve emir subayının Fransa'ya gitmeleri emredildi ve orada onlara görece hareket özgürlüğü verildi; ama Prusya'ya dönme iznini 1807 yılının sonbaharına kadar alamadılar.

1812 yılında Rusya'da kalışının dışında, bu on ay Clausewitz'in hayatı boyunca Almanya dışında geçirdiği tek uzun süreydi. Bu ona Fransız toplumu ve kültürü hakkında doğrudan bazı bilgiler edinme ve Prusya'daki koşulları yeni bir entelektüel ve duygusal bakış açısıyla görme olanağı verdi. Yenilginin sebebi olarak gördüğü tutum ve politikalara yaptığı eleştiri çok sertti: hükümet savaşı bir dış politika aracı olarak kullanmamış, kendini muhtemel müttefiklerden soyutlamış ve sonra da askerlerine gerçekleştirilmesi imkânsız bir görev vermişti. Ordu, çağ dışı ve etkisiz olmasına rağmen, eğer liderler güçlü konumların içine ve dışına doğru yapılan manevraların faydasına sırtlarını çok fazla dayamak yerine muharebe peşinde koşşalardı, çok daha fazla şey başarabilirdi. Hepsinden önemlisi, Prusya toplumu durağan ve tesirsiz olmuştu; ülke, savaşa sadece orduyla ilgili bir şey gözüyle bakıyordu. Hükümet ülkeyi bir edilgenlik ve tam itaat durumunda tutmuş olduğu için, kriz geldiği zaman nüfusun potansiyel enerjisini ve idealizmini

devreye sokamıyordu. Artık devleti, ancak devrim niteliğindeki değişimler kurtarabilirdi.[6]

Savaşın daha sonraki aşamalarında, Scharnhorst bir savaş askeri ve stratejik planlamacı olarak değerini yeniden gösterdi ve savaş bittiğinde ordunun yeniden düzenlenmesi için taslak planları yapacak olan komisyonun başkanlığı için bariz bir seçenek haline geldi. Scharnhorst kısa süre içinde komisyonu, ülkenin ordu teşkilatını –insan gücü politikalarından, tüfeklerin tasarımına ve güncel harekât ve taktik öğretilerinin geliştirilmesine kadar– modernleştirmek için yapılan yeni bir seferberliğin merkezi haline getirdi. Muhalefet hızlı ve güçlüydü. Scharnhorst'un önerdiği kadar geniş kapsamlı reformlar, sadece orduyu dönüştürmekle kalmaz, ülkenin toplumunu ve ekonomisini de etkiler, asilliğin subay mevkileri üzerinde neredeyse tekel oluşunu bozar, er ve erbaşları eski ve genellikle insanlık dışı olan tatbikat ve disiplin sisteminin bağlayıcılığından tahliye ederdi. Prusya devletinin karakteri hakkındaki büyük bir mücadele olan reform konusundaki anlaşmazlık, sonraki beş yıl boyunca şiddetle devam etti. Clausewitz 1808 ilkbaharında işgal altındaki Berlin'den Prusya hükümetinin geçici merkezi olan Königsberg'e gitmek için ayrıldıktan kısa bir süre sonra, reformcuların beyin takımına dâhil oldu ve muhafazakârlar arasında hayatının sonuna kadar üzerine yapışacak olan muhtemelen tehlikeli bir köktencilik namı edindi.

Başta, Scharnhorst Clausewitz'i kişisel asistanı olarak işe aldı. Gizli yeniden silahlanma tedbirleri düzenliyordu ve subay seçimi ve terfisinde seçme sınavı gibi sosyal açıdan duyarlı yenilikleri açıklamak ve savunmak için makaleler yazıyordu. Hükümet Berlin'e geri dönünce, Clausewitz Scharnhorst'un bürosunun başkanı oldu; bu, onu reform hareketinin merkezine yerleştiren bir makamdı. Scharnhorst'un nüfuzu sayesinde, genelkurmay başkanlığına ve strateji ve taraflı savaş üzerine ders vermek üzere yeni savaş yüksekokulunda öğretim üyeliğine atandı. Ekim 1810'da, veliahtın özel öğretmeni oldu ve birkaç ay sonra piyade ve süvari sınıfları için yeni harekât ve taktik düzenlemeleri tasarlayan komisyona katıldı. Bu yıllar içinde görevlerinin yelpazesi Clausewitz'e bir orduyu neredeyse sıfırdan başlayarak

(6) Bkz. özellikle Clausewitz'in 1806 Aralık ve 1807 Ekim arasında nişanlısına yazdığı mektuplar, *Karl und Marie Clausewitz: Ein Lebensbild in Briefen und Tagebuchblättern*, ed. Karl Linnebach (Berlin, 1917), 67-149, ve bu dönemin Prusyasına ilişkin sonradan yazdığı tarih, *Nachrichten über Preussen in seiner grossen Katastrophe*, Alman genelkurmay başkanlığı dizisinin 10.cildi *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften* (Berlin, 1888).

yeniden yapılandırmanın entelektüel, teknik, organizasyona ilişkin ve siyasi sorunlarını öğrenmesi için nadir bulunan bir fırsat verdi.

Bu yeni sorumluluklar daha önce uğraştığı, savaşın bilimsel incelemesine olan ilgisini azaltmadı. Bu yıllar süresince yazdığı denemeler ve notlarda, savaş gibi karmaşık bir faaliyetle ilgili bir kurama uygun hedefler ve yöntemler üzerine fikirlerini açıklığa kavuşturdu. Kuramın bilişsel, eğitimsel ve faydacı potansiyeli arasında ayrım yaptı. İlk olarak, kuramın işlevi geçmiş ve şimdinin gerçekliğini entelektüel olarak biçimlendirmek, "şeylerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduklarını göstermek ve önemli ile önemsizi birbirine karıştırmamak"tır; savaş fenomeninin indirgenemez öğelerine ulaşmak ve onları birleştirerek kapsamlı yapılar haline getiren mantıksal ve dinamik bağlantıları keşfetmektir. Mantıksal ve tarihsel olarak savunulabilir olan ve şimdinin gerçekliğini yansıtan bir kuramın, öğrenciye deneyimden, çalışmadan ve tarihten edindiği –geçmişin araştırılması, herhangi bir bireyin tecrübe edebileceği gerçekliği genişletir–, savaşa ilişkin kendi fikirlerini düzenlemesi ve geliştirmesinde yardımcı olan bir eğitsel işlevi vardır. Kuram asla tam olarak kavramaya götürmez –bu zaten imkânsız bir şeydir– ama değerlendirmeyi güçlendirebilir ve saflaştırabilir. Kuramın başlıca görevi öğreti, kurallar ya da eylem yasaları oluşturmak değildir. Bilgi ve performans birbirinden farklıdır, ama faydacı çıkarlar geçerli kuramlardan çıkartılabilir.

Kuram kapsamlı olmalıdır, yani, konusunun şimdiye ya da diğer zamanlara ilişkin tüm detaylarını içermelidir. Konusunun sabit ya da mutlak olan temelleri üzerine kurulmalıdır, geçici olabilen fenomenler üzerine değil; o fenomenler o anda savaşa egemenmiş gibi görünse bile. Napolyoncu savaş geçici bir fenomendir. Mutlak olanlara örnek olarak, savaşın sosyal ve siyasi yapısı ve komutanın psikolojisi verilebilir. Mutlak olanlar, kuramın düzenleyici ilkeleri görevini görür. Tüm diğer fenomenler onlara bağlıdır ve –genellikle dolaylı olarak– birbirleriyle bağlantılıdırlar; kuram, bu bağlantıları ortaya çıkarmalıdır. Clausewitz 1808'de, bu tür bir entelektüel yapının her mevcut ya da daha sonraki gözlem ve içgörüye mantıksal bir yerin bırakıldığı karşıtının, Bülow ve Jomini gibi yazarların yaptığı, rastgele ulaşılmış düşünceler ve teşhisler etrafında kesin öğretiler oluşturma –sadece kısıtlı ya da geçici bir geçerliliği olan fikirlerden genellemeler elde etme– işi olduğunu belirtmiştir.

Kuram sürekli olarak gerçeklik sınamasından geçmelidir. Mantık adı altında, gerçeklik tarafından yanlış olduğu kanıtlanmış olan bir şeyde diretilemez. Herhangi bir anda, gerçeklik kuramdan daha az kapsamlı görünür;

mesela on sekizinci yüzyıl savaşı da Napolyon seferleri de, savaşın her olasılığını tüketmez. Diğer yandan, gerçeklik sürekli değiştiği ve ölçülemeyen ve öngörülemeyen şeylerce belirlendiği için, onu hiçbir kuram, hiçbir zaman, tam olarak açıklamak bir yana, tam olarak yansıtamaz bile. Kuram, ölçülemeyen etkenleri hesaba katabilmek için yeterli derecede esnek ve açık olmalı ve daha fazla gelişme potansiyeline sahip olmalıdır.[7]

Bu fikirlerin çoğu, Alman İdealizmi'nden ve dönemin bilimsel düşüncesinden alınmıştır ama bu, Clausewitz'in felsefe konusunda derin bir bilgiye sahip olduğu anlamına gelmez. Genç bir subayken, Kant'ı halkın anlayabileceği düzeye indirgeyen Johann Gottfried Kiesewetter'in giriş seviyesindeki mantık ve etik derslerine katıldı ve o zaman ve sonrasında matematik, felsefe ve savaş çözümlemesiyle alakalı olduğuna inandığı –örneğin yetenek ve dehayı ele alışı açısından- estetik kuramı üzerine kitaplar ve makaleler okudu. Hepsinden önemlisi, kendi kültürel çevresinden ikinci ya da üçüncü elden fikirler türetti: mesela kutupluluk kavramını kullanışı –etkin ve edilgenin, olumlu ve olumsuzun ayrılması ve bağlantısı; bunu, saldırı ve savunma çözümlemesi için kullandı- ve fikirlerini tez ve antitez aracılığıyla diyalektik olarak geliştirişi, dönemin eğitimli Almanlarının ortak özellikleriydi. Ama reform yılları süresince düzenlediği kuramsal sisteminin bileşenleri türetilmiş olsa da, bu fikirleri transsendental felsefenin "gerçek" olarak değerlendirmeyeceği ya da sadece naif anlamda gerçek gözüyle bakacağı fenomenlere sistematik olarak uygulayışının eşi görülmemişti. Clausewitz'in anlamak istediği gerçeklik saf aklın soyut gerçekliği değil, siyasi ve askeri varlığın esas fiziksel, entelektüel ve psikolojik bileşenleriydi.[8]

1809 yılında Fransa ve Avusturya arasındaki savaşın patlak vermesi, Clausewitz'in, Napolyon'un sonunda kendi sınırlarının dışına taşmış olduğuna ilişkin umutlarını arttırdı. Avusturya ordusunda görev almak için baş-

(7) Bu özet, Reform Çağı'nda yazılan, Clausewitz'in orijinali 1804 yılında yazılmış ve Eberhard Kessel tarafından *Strategie* (Hamburg, 1937) başlığı altında yayımlanmış olan strateji üzerine yazdığı makalesine 1808 ve 1809 yıllarında yaptığı ilaveler; ve Walter Schering tarafından, Clausewitz'in yazılarını topladığı *Geist und Tat* (Stuttgart, 1941) içinde yayımlanan "Über den Zustand der Theorie der Kriegskunst" makalesi gibi metinlerden derlenmiştir. Bu fikirlere ilişkin daha sonraki yenilenen ifadeler ve geliştirmeler *On War* eserinde, özellikle de 1.,2. ve 8. kitaplarda bulunabilir. Bu tür bölümlere de dikkat ediniz: "Hedefimiz savaş idamesine ilişkin yeni ilkeler ve yöntemler ortaya koymak değil; biz daha ziyade uzun süredir varolan şeyin temel içeriğini incelemekle ve onun izini temel öğelerine gelene kadar sürmekle ilgileniyoruz" (Kitap 6, bölüm 8, sayfa 562); ya da "Biz kesin ilkeler, kurallar ya da yöntemler ifade edemeyiz . . . [Yine de] tarih ürün olarak hiçbir formül vermese de, her yerde olduğu gibi burada da bir *değerlendirme alıştırması* sunar" (Kitap 6, bölüm 30, sayfa 756).

(8) Clausewitz'in görüşleri ve Alman felsefesi arasındaki ilişki *Clausewitz and the State* (Oxford ve New York, 1976; yeniden basım Princeton, 1985) adlı eserimde tartışılmıştır, bkz. özellikle s. 147-208.

vuruda bulundu, onu Prusya'da tutan tek şey Wagram'daki Fransız zaferinin ardından yapılan ani ateşkes oldu. Bunu izleyen yıllar boyunca, Almanya'da bir silahlı ayaklanma ihtimalini asla tam olarak akılından çıkarmadı. 1811 yılının sonunda Napolyon Prusya'yı topraklarını Rusya işgali için bir konaklama bölgesi olarak kendine açmaya ve yirmi bin adamını *Grande Armée*'ye katmaya zorlayınca, Clausewitz hem korkakça hem de siyasi açıdan mantıksız olan bir teslimiyet olarak adlandırdığı durumun en lafını sakınmayan muhalifleri arasında yer aldı ve emrindeki yaklaşık otuz subay görevinden istifa etti; bu, onun edindiği "kendi değerlerini kralın politikasından üstün tutan bir adam" namını pekiştiren bir hareket oldu.

Clausewitz, 1812 savaşında muhtelif karargâh heyeti mevkilerinde bir gözlemciden biraz daha fazlası olan bir Rus albayı olarak görev yaptı, çünkü dili zar zor konuşabiliyordu. Ama seferin sonuna doğru, Prusya yardımcı kolordu komutanı General von Yorck'u *Grande Armée*'den ayrılmaya ve kuvvetlerini tarafsız hale getirmeye ikna etmeye yardımcı olarak, Fransızlara ağır bir darbe indirme fırsatını yakaladı. Yorck'un, Clausewitz'in emrinde görev yaptığı Rus Kontu Wittgenstein ile yaptığı sözde Tauroggen Antlaşması, sadece Fransızların Rusya sınırında yeniden toplanmasını engellemekle kalmadı, aynı zamanda bir devrim niteliği taşıyan, bir Prusya subayının vicdanının ve siyasi görüşünün belli şartlar altında itaat yemininden daha öncelikli olabileceği mesajını da iletti.

Clausewitz Yorck'la beraber, bölgesel milis kuvvetlerini yetiştirmek için bir plan yaptığı –bu, potansiyel bir devrim savaşı hareketiydi, çünkü yirmi bin adam kralın izni olmaksızın silahlandırılmıştı– Doğu Prusya'ya döndü. Prusya Mart 1813'te, Fransa'ya karşı yapılan savaşa nihayet katıldığında, III. Frederick William, Clausewitz'in başına buyrukluğuna, Prusya ordusuna tekrar girme talebini reddederek karşılık verdi. Hâlâ Rus üniforması giyen Clausewitz, Scharnhorst Grossgörschen muharebesinde ölümcül bir yara alana kadar onun asistanı olarak gayri resmi eylem yaptı. 1813 sonbaharında, Fransızları Baltık sahillerinden atan küçük bir uluslararası kuvvetin genelkurmay başkanlığını yaptı. Sonunda Prusya ordusuna yeniden kabul edilmesinin ardından, Yüz Gün sırasında, Grouchy'nin kolordusunu Wavre Muharebesi'nde kayıt altına alarak Waterloo'da Napolyon'a takviye kuvveti olarak katılmasını engellediği, üçüncü kolordu kurmay başkanlığına atandı.

Saraydaki ve ordudaki muhafazakârların Clausewitz'e şüpheli bir gözle bakmaları, kesinlikle arkadaşlarının onu yerleştirmek istediği daha önemli görevleri almasına engel oldu; yine de, Napolyon Savaşları sona yaklaştıkça,

akranı olan birkaç subay onunki gibi, çatışma ve karargâh görevlerinden stratejik planlama ve en önemli siyasi-askeri kararlarda rol oynamaya kadar giden, çok çeşitli olan tecrübeleri yeniden gözden geçirebildi. Öncü üyelerinden olmasa da faal üyelerinden biri olduğu reform hareketi, birkaç yıl içinde Prusya ordusunu Eski Rejim'in hantal askeri teşkilatlarından biri olmaktan kurtarıp, ona artık pek çok yönden Fransızlarınkinden üstün olan bir kuvvet olarak yeniden hayat vermekte başarılı olmuştu. Sosyal değişim, yeniliklerle bağlantılıydı ama reformcuların umduğu kadar yol alamadı. Prusya giderek katılaşan bir muhafazakârlığa geri döndükçe, Clausewitz kişisel ve siyasi hayal kırıklıklarına, bir zamanlar idealleştirilmiş ve yenilenmiş devletin içine dâhil etmiş olduğu çok büyük beklentilerinden vazgeçerek tepki verdi. Clausewitz'in yirmili yaşlarındaki ve otuzlu yaşlarının başındaki koyu ve genellikle eleştirel olan vatanseverliği, yerini ülkesi hakkında daha dengeli bir görüşe bıraktı –henüz 1814'te, cezai barış çağrısında bulunan bir arkadaşına katılmadı. Ona göre Fransa, Avrupa'daki güç dengesinin korunması için kendisine ihtiyaç duyulması nedeniyle belli bir dereceden daha fazla güçsüzleştirilmemeliydi. Clausewitz siyasette de bir parti yanlısından çok bir kuramcı haline geliyordu.

Barışın ilk yıllarında Clausewitz, Rhineland'daki Prusya kuvvetlerinin genelkurmay başkanlığını yaptı. 1818'de, otuz sekiz yaşındayken, Berlin'deki savaş yüksekokulunun müdürü olmak için teklif aldı; bu idari makamı isteksizce kabul etti ve tümgenerallik rütbesine terfi etti. Bir süre boyunca St. James Sarayı'na büyükelçi olarak atanmanın peşinde koştu, ama başına buyrukluğuna ve siyasi açıdan güvenilmezliğine ilişkin namı, bir kere daha ona engel oldu. 1816'da, Napolyon'a karşı verdiği can alıcı mücadele yüzünden yarıda kalan yoğunlaştırılmış askeri tarih ve kuram çalışmalarına geri döndü. Hayatının geri kalan on beş yılında sayısız savaş ve sefer tarihi yazdı, ama ayrıca sonradan Ranke tarafından yayımlanan bir Scharnhorst biyografisi, olağanüstü özgünlükteki siyasi makaleler ve o yıllara ilişkin dikkate değer yorumlardan biri olarak kalan, Prusya'nın 1806 yenilgisi sırasında ve öncesindeki tarihini de yazdı. 1819 yılında, *On War* eserinin yazımına başladı ve onu izeyen sekiz yıl içinde, planladığı sekiz bölümden altısının yanısıra 7. ve 8. kitapların taslaklarını da tamamladı. Ama 1827'ye kadar, taslağın ilk olarak yirmili yaşlarında belirlemiş olduğu ve kuramının kilit öğeleri olan iki değişmez öğeyi yeteri kadar net bir biçimde ortaya koymadığını fark etti: savaşın siyasi yapısı ve savaşın aldığı iki temel biçim. Metinleri detaylı olarak gözden geçirerek düzeltmeler yapması gerektiğini açıklayan bir notta şöyle yazdı:

Zaten temize çekmiş olduğum ilk altı kitaba sadece, baştan sona bir kere daha üzerinde çalışılması gereken biçimsiz bir yığın gözüyle bakıyorum. Tekrar gözden geçirilince, iki savaş türü her noktada daha net olarak ortaya çıkacak.

Savaş iki türlü olabilir, hedef ya *düşmanı devirmek* olur –düşmanı siyasi olarak çaresiz ya da askeri olarak yetersiz hale getirmek, bu sayede de ona istediğimiz her türlü barışı imzalatabilmek; ya da *sadece düşmanın bazı cephe-bölgelerini işgal etmek* olur ve böylece o bölgeleri topraklarımıza katabiliriz ya da barış görüşmelerinde pazarlık yapmak için kullanabiliriz. Bir türden diğer türe dönüşümler tabii ki konuyu işleyişimde yer alacaktır; ama bu iki tür savaşın hedeflerinin çok farklı olduğu olgusu her zaman net olmalıdır ve bağdaşmazlık noktalarının da üzerinde durulmalıdır.

İki savaş türü arasındaki bu ayrım gerçektir. Ama en az bunun kadar uygulanabilir olan da, mutlaka açıklığa kavuşturulması gereken bir başka noktanın, yani *savaşın, politikanın başka araçlarla yapılan bir devamından başka hiçbir şey olmadığının*, önemidir. Bunun hep iyice akılda tutulması, konuya ilişkin çalışmayı kolaylaştıracak ve bütünü çözümlemek de daha kolay olacaktır.[9]

Clausewitz, değişikliklere başlamadan önce, savaşın iki biçimliliği ve siyasi yapısı hakkındaki düşüncelerinin gerçekte nasıl işlediğini açıkça anlamak için, Napolyon'un İtalya seferlerinin ve Waterloo seferinin tarihini yazdı. Sonuç itibarıyla, topçu denetleme kurulundan yeni bir görev aldığı 1830 yılına kadar ancak birkaç bölümü gözden geçirebildi ve *On War* kitabının taslağını bir kenara bırakmak zorunda kaldı. O yıl, daha sonraki bir zamanda Fransız Devrimi ve Polonya ayaklanması bir Avrupa savaşı ihtimalini arttırınca Prusya, ordusunun bir kısmını silâhaltına aldı ve Clausewitz bu ordunun genelkurmay başkanlığına atandı. 1831 yılında, Rusya'dan Polonya'ya sonra da Orta ve Batı Avrupa'ya yayılan büyük kolera salgını, Kasım ayında Clausewitz'in elli bir yaşında ölmesine neden oldu.

(9) Clausewitz, "Note of 10 July 1827," *On War*, 69. Metindeki vurgulama orijinaldir.

II

128 bölüm ve kısımdan oluşan *On War* kitabı, sekiz kitapta toplanmıştır.[10] Birincisi, "On the Nature of War" [Savaşın Doğası Üzerine], sosyal ve siyasi dünyada savaşın genel özelliklerini tanımlar ve savaş idamesinde her zaman mevcut olan öğeleri belirler: tehlike, fiziksel ve zihinsel çaba, psikolojik etkenler ve Clausewitz'in "uyuşmazlık" kavramı altında topladığı, kişinin amaçlarını gerçekleştirmesine engel olan pek çok etken. İkinci kitap, "On the Theory of War" [Savaş Kuramı Üzerine], kuramın olasılıklarının ve kısıtlamalarının anahatlarını çıkarır. Üçüncü kitap, "On Strategy in General" [Genel Olarak Strateji Üzerine], sadece kuvvet, zaman ve mekâna ilişkin bölümler değil, aynı zamanda Clausewitz'e göre tümü "savaştaki etkin öğeler" olan psikolojik etkenler üzerine daha detaylı bir çalışma da içerir.[11] Dördüncü kitap, "The Engagement" [Çarpışma], "maddi ve psikolojik etkisi dolayısıyla savaşın hedefini bütün olarak, basit ya da bileşik biçimde içeren, temel askeri faaliyet olan savaşmayı" tartışır.[12] Beşinci kitap, "Military Forces" [Askeri Kuvvetler], altıncı kitap "Defense" [Savunma] ve yedinci kitap "The Attack" [Taarruz] –bu üçü, eserin en geleneksel olarak askeri olan bölümleridir–, daha önceki argümanları açıklar ve detaylandırır. Son olarak sekizinci kitap, "War Plans" [Savaş Planları], ilk kitabın en önemli konularını yeniden ele alır, kuramsal "mutlak" savaş ve gerçek savaş arasındaki ilişkiyi araştırır ve muazzam özgünlükteki kuram ve tarih makaleleri aracılığıyla savaşın siyasi karakterini ve siyaset ile stratejinin etkileşimini çözümler.

Belki de, dizgede tam olarak tatmin edici bir yeri olmayan beşinci kitap, "Military Forces", hariç olmak üzere, eserin geneli mantıksal biçimde düzenlenmiştir; giriş bölümünde bütüne ilişkin genel bir bakışla başlayarak, savaşın doğası ve kuramın amacı ve zorluklarını ele alarak devam eder. Üçüncü kitaptan yedinci kitabın sonuna kadar, strateji ve askeri harekâtların idamesi tartışılır. Eser, savaşta siyasi ve askeri liderliğin en önemli özelliklerinin bir çözümlemesiyle sona erer ve savaşı sosyal ve siyasi bağlantıya daha etraflıca dâhil eder.

Kitaba ilişkin bu kısa çerçeve bile, Clausewitz'in kendine iki ana hedef belirlediğinin göstergesidir: biri, mantıksal çözümleme yoluyla mutlak savaşın, dönemin felsefi diliyle "ideal" savaşın, özünü kavramak; diğeri ise, savaşı,

(10) Sıradaki çözümleme kısmen, *Clausewitz and the State* eserimdeki *On War*'a ilişkin tartışmama dayanır, özellikle s. 356-81.
(11) Clausewitz, *On War*, 4. Kitap, bölüm 1, sayfa 225.
(12) A.g.e.

gerçekte aldığı muhtelif biçimlerle, sosyal ve siyasi bir fenomen olarak, stratejik, harekâta ilişkin ve taktiksel yönleriyle anlamak. Ama felsefi, ilmi hedef, Clausewitz için sadece bir entelektüel alıştırmadan daha fazla şey ifade ediyordu; gerçek üzerinde çok az etkisi olan soyutlamarla oynanan bir oyun. Clausewitz, kuramsal çözümlemenin tek başına, gerçek savaşın inanılmaz çeşitliliğinin anlaşılması için yeterli bir araç olamayacağına inanıyordu. Bunun karşılığında, gerçek savaşın çözümlemesi devamlı olarak kuramın geçerliliğini sınar. Clausewitz'in yaptığı benzetmeye göre: "Aynı bazı bitkilerin ancak çok fazla uzamamaları halinde meyve vermeleri gibi, . . . kuramın yaprakları ve çiçekleri budanmalı ve bitki de kendine uygun olan toprağa – tecrübeye– yakın tutulmalıdır."[13]

Gelgelelim, eserin sekiz ana parçaya bölünmesi okur için sağlam bir rehber tesis etmez. Parçalar arasındaki ayrımlar, onları birbirine bağlayan konu ve argüman ağı kadar önemli değildir. Bir görüş, aşırı ve tek taraflı bir netlikle, bazen bölümler sonra çeşitlendirilmek üzere tanımlanmış ve diğer savların ve gözlemlerin içine karıştıkça yeni bir boyut kazanmıştır. Tezi antitez izler; bir fenomenin ayırt edici özellikleri en sonunda zıttı çözümlenerek belirlenir. Savaşın doğasına ilişkin tartışmalar kuramsal olarak, amaç ve araç kuramı gibi analitik düzeneklerin, uyuşmazlık ve deha gibi önemli kavramların, daha az önem teşkil eden taarruzun savunmayla ilişkisi gibi ifadelerin gerçek savaşa uygulanmasıyla ve –hepsi tarihten kanıtlarda yer alan- harekâta ilişkin ve taktiksel gözlemlerle değişir.[14] Metnin ayırt edici özellikleri; devinim, çapraz referanslar ve sadece kitabın diğer bölümlerine ilişkin değil, yazarın ve onun neslinin tecrübelerine de yapılan göndermelerdir. Eserin tümünde, harici tasarımın bütünlüğünü gölgede bırakan bir dâhili bütünlük yaratan ve ikisi de giriş bölümünde tanıtılan iki diyalektik ilişki görülür: kuramsal savaşla gerçek savaş arasındaki ilişki; ve bir araya gelerek savaşı oluşturan üç etken arasındaki ilişki –şiddet, şans ve olasılık oyunu ile akıl.

Örgütlü kitle şiddeti, savaşı tüm diğer insan faaliyetlerinden ayıran tek özelliktir. Savaş bir "güç oyunudur ve bu kuvvetin kullanımına ilişkin hiçbir mantıksal sınır yoktur." Savaş, "canlı bir kuvvetin, cansız bir kitle üzerindeki eylemi değil (tam dirençsizlik savaş olmazdı), her zaman iki canlı

(13) Clausewitz, "Author's Preface", *On War*, 61.

(14) Clausewitz, tarihsel kanıtların dört kuramsal işlevini şöyle tanımlar: "Tarihsel bir kanıt basitçe, bir fikrin *açıklanması* için kullanılabilir. . . İkinci olarak, bir fikrin *uygulanışını* gösterme görevi görebilir . . . Üçüncü olarak, tarihsel bir olguya, bir ifadeyi desteklemek için . . . bir fenomenin ya da etkinin *olasılığını* kanıtlamak için başvurulabilir." Son olarak, tarihi bir olayın detaylı, durumla ilgili bir işleyişinden bir ilke ya da ifade çıkarılabilir. (*On War*, Kitap 2, bölüm 6, sayfa 171).

kuvvetin çarpışmasıdır." Taraflardan hiçbiri eyleminin kontrolünü tam olarak elinde tutamaz ve her iki taraf da diğerine emir verir; sonuç itibariyle, birbirlerine üstün gelmeye çalışırlarken, çabaları artar. "Serbest olarak iş yapan ve kendi yasalarından başka hiçbir yasaya tabi olmayan kuvvetlerin çarpışması", eninde sonunda uç savaşa –mutlak savaşa, yani bir tarafın diğer tarafı tam olarak yok etmesiyle sonuçlanan mutlak şiddete– ulaşır.[15]

İdeal savaş olarak tam savaş tezini, savaşın kuramsal olarak dahi daima dış etkenlerden etkilendiğini savunan antitez izler. Savaş, çatışan devletlerin belli ayırt edici özelliklerinden ve içinde bulunulan dönemin genel belirleyici özelliklerinden –siyasi, ekonomik, teknolojik ve sosyal öğelerinden- etkilenir. Bunlar, tam şiddet aşamasına yükselmeye engel teşkil edebilir. Dahası, belli bir savaş, düşmanın tam olarak yenilmesinden daha küçük bir hedef peşindeyse, kuram dahi uçlara doğru yükselişi gerektirmez. Şiddet, sınırlı hedefler için yapılan sınırlı savaşların bile özü, düzenleyici fikri olmaya devam eder ama bu tür durumlarda, öz bütünüyle ifade edilmeyi gerektirmez. Mutlak savaş ve sınırlı savaş kavramları bir araya gelerek savaşın ikili yapısını oluşturur.

Gerçek dünyada, her ne kadar bazen ona çok yaklaşılsa da –belli Napolyon seferlerinde ya da ilkel bir kabilenin başka bir ilkel kabileyi yok etme girişiminde olduğu gibi–, mutlak her zaman değiştirilmiştir. Savaş, hiçbir zaman yalıtılmış bir eylem değildir; kendisini etkileyen ve şiddetini değiştirebilecek olan diğer güçlerin bir sonucudur. Tek bir belirleyici eylemden ya da bir dizi eş zamanlı eylemden de oluşmaz. Eğer savaş tek bir kısa ve kesintisiz patlama olsaydı, yapılacak hazırlıklar bütünselliğe doğru yönelirdi, çünkü "hiçbir ihmal, bir daha asla düzeltilemezdi." Ama gerçekte savaş her zaman şiddetli eylemlerin daha kısa ya da daha uzun sürede, planlama, gücün yoğunlaştırılması, kaybedilen enerjinin yeniden toplanması için aralarla bölünerek –hepsinin de etkileşim içinde olan iki ya da daha fazla muhalif tarafından– gerçekleştirilmesidir. Askeri hedefi ve onun için sarf edilecek olan çaba miktarını, çatışmada olan toplumlardaki öğe çeşitliliği, liderliğin nesnel gerçekliklere uyan ya da uymayan "özgür irade"si ve savaşın siyasi devindiricileri belirleyecektir. "Savaş, adeta, siyasetin başka araçlarla yapılan bir devamıdır."[16]

(15) A.g.e., Kitap 1, bölüm 1, sayfa 77-78. Ayrıca bkz. Kitap 1, bölüm 2.
(16) A.g.e., 87.

Clausewitz'in savaşın ikili yapısına ilişkin tezi, yok etme savaşlarından silahlı gösterilere kadar diğer diplomatik manevralardan sadece doğrudan şiddet tehditleri dolayısıyla ayrılan tüm örgütlü kitle şiddeti eylemlerinin çözümlenmesi için bir temel oluşturur. Tez, herhangi bir savaş türünü, politikayı belirlemesi gereken norm ya da tüm savaşların kendisine göre değerlendirildiği bir standart olarak ele almayı imkânsız hale getirir.

Clausewitz'in savaşın siyasi niteliğine ilişkin teşhisi, savaşın ikili yapısında ifade edilen, savaşın özerk ya da yalıtılmış bir eylem olmadığı savını güçlendirir. Düşmanın silahlı gücünün ve onu kullanma iradesinin mağlup edilmesi kendi içinde bir son değil, siyasi hedefleri gerçekleştirmek için bir araçtır. Şiddet, siyasi amacı ifade etmeli ve bunu da akla uygun, faydacı bir tutumla yapmalıdır; siyasi amacın yerini almamalıdır, ama onu geçersiz kılmamalıdır da.

Sonuç olarak, siyasi liderlik savaş idamesini denetim altına almalı ve yönetmelidir. Bu, harekât planlamasında ve idamesinde askerlerin yerini alması demek değildir. İmkânsızı istememeye özen göstermeli ve genel politikanın belirlenmesinde kıdemli komutanlarla işbirliği yapmalıdır; ama silahlı kuvvetler, sadece kendileri için varolmazlar. Onlar, kullanılacak bir araçtır. Clausewitz, askeri liderliğin siyasi liderliğe ikincil olması talebinde ideolojik bir tercih belirtmekten çok uzaktı; sadece savaşın siyasi yapısı ve amacına ilişkin çözümlemesinden mantıksal sonucu çıkardı.

Savaş politikanın devamı olduğundan, "önemli bir stratejik meselenin *tamamen askeri* bir değerlendirmesi olamayacağı gibi, çözümü için de tamamen askeri bir plandan söz edilemez."[17] Eğer siyasi amaç gerektiriyorsa, silahlı kuvvetler kaynakların kısmi olarak harekete geçirilmesiyle ve kısıtlı başarılarla yetinmelidir; ya da diğer yandan, onların görevinin ötesinde akla uygun bir politika ifadesiyse, kendilerini feda etmeye hazırlıklı olmalıdırlar ve ne toplum ne de hükümet bu fedakârlıkla ilgili olmalıdır.

Bunlar, Clausewitz'in savaşın ikili ve siyasi yapısına ilişkin kuramının, gerçekteki savaş hakkındaki önemli çıkarımlarından bazılarıdır. *On War* eserinin sekiz kitabı boyunca görülen ikinci önemli diyalektik ilişki, gerçek savaşın üç öğeden oluşan bir bileşim olduğu savıyla çevrelenmiştir. Clausewitz, savaşın baskın eğilimlerinin "savaşı her zaman dikkate değer bir üçleme"

(17) Carl von Clausewitz, *Two Letters on Strategy*, çev. ve ed. Peter Paret ve Daniel Moran (Carlisle, Penn., 1984), 9. Vurgu, orjinalindeki gibidir. Ayrıca *On War*, Kitap 8, bölüm 6B, sayfa 607 ile de kıyaslayınız.

yaptığını öne sürmüştür; bu üçleme, şiddet ve hırs; belirsizlik, şans ve olasılık; ve siyasi amaç ve etkiden oluşur.[18]

Savaşı genel olarak çözümlemek ya da belli bir savaşı anlamak, ama aynı zamanda bir savaş planlamak ve idame etmek de, bu üç öğenin hepsinin üzerine çalışmayı ya da hepsinden faydalanmayı gerektirir. Bir kuram ya da politika, bu öğelerden herhangi birini yok sayması ya da sadece onların bileşen parçalarından yalnızca bazılarına –mesela, sadece ikinci öğenin askeri yönüne: belirsiz bir süreç olan düşmanı yenme sürecinde planlama, liderlik ve gayretin nasıl başarılı olacağına– dikkatini vermesi halinde kusurlu olur. Aynı derecede yetersiz olan bir diğer şey de, başlıca savaşın siyasi yönlerine ya da savaşta ifade edilen ya da savaştan kaynaklanan duygulara değinen bir görüş olurdu.

Kuram ve liderlik, Clausewitz'in metaforu kullanılarak ifade edilirse, her savaşta etkileşim içinde bulunan şiddet, şans ve siyaset mıknatısları arasında asılı kalmalıdır.

Bir araya gelerek savaşı oluşturan üç alanı belirlemiş olan Clausewitz, her birini toplumun farklı katmanlarının ana faaliyet alanı olarak saptadı. Clausewitz, her şey hesaba katıldığında, ilk öğe olan şiddet ve hırsın esas olarak halkla ilgili olduğunu düşündü. İkinci öğe olan belirsizlik ve şans, komutanın ve kuvvetlerinin cesaretini, kararlılığını ve yeteneğini kapsar. Üçüncü öğe olan siyaset ise "sadece hükümetin işidir".[19]

Muhtemelen kuramsal düzenlilik amacıyla yapılmış olan bu varsayımlar, şüphesiz ki, son derece özneldir. *On War* eserinin yazarını, tarih içindeki duruşuyla, kendine Prusya devletinin bir hizmetkârı ve toy duygularının hem kontrol altında tutulması hem de onlardan faydalanılması gereken bir toplumun koruyucusu gözüyle bakan bir asker olarak açığa çıkarır. Clausewitz'e göre, toplumun enerjilerini onların akıl dışı gücüne yenik düşmeden soyutlamak siyasi liderliğin göreviydi: bir hükümet, ruhsal enerjiyi ordunun gerçekleştirilmesine yardımcı olduğu, akla uygun politikaya kanalize eder.

Clausewitz'in kendi çapında bir deneme niteliğindeki formülasyonlarında bile, bu ilişkiler –nefret ve şiddetin esas olarak halkla, şans ve olasılığın orduyla ve komutanıyla, akılcı politikanın hükümetle özdeşleştirilmesi- tartışmaya açık bir geçerlilik taşır. Napolyon Savaşları'nda, Clausewitz'in en

(18) Clausewitz, *On War*, Kitap 1, bölüm 1, sayfa 89.
(19) A.g.e.

sevdiği örnek havuzundan faydalanmak gerekirse, imparatorun hırsı ve şiddeti, Fransız nüfusunun Avrupa'nın geri kalanına dair hissettiği nefretten, kesinlikle daha fazla ağırlık taşıyordu; ve en azından İmparatorluk'un son yıllarında, akla uygunluğun özellikle etkileyici bir biçimi olan sağduyu, Napolyon'dan çok savaş yorgunu insanlara düşüyordu. Ama Clausewitz'in öne sürdüğü –açıkça psikolojisi ve entelektüel ve siyasi bakış açıları üzerinde etkili olan kişisel tecrübelerinin ürünü olan– ilişkiler, üç bölümlü tanımın geçerliliğini ve analitik gücünü ortadan kaldırmaz: savaş; şiddet, şans ve siyaset alanlarından oluşur ve bu alanlarda varolur.

III

Şiddet, şans ve siyaset üçlemesi, devletler arasındaki şiddet ilerleyişini hazırlık ve düşmanlık başlangıcından barışa ve ötesine kadar çevreler. Savaşı oluşturan eylemler ve olaylar, bu üç parametrenin her birinde ve genellikle her üçünde birden, yerlerini bulurlar. Ama onları çözümlemeye elverişli kılmak, bağlantılarını fark etmek ve analitik çerçeveden taşmalarını önlemek için, uygulamaya ilişkin ayrıntıların büyük çoğunluğu gruplanmalı ve soyutlanmalıdır. Clausewitz bu sebeple önem dereceleri açısından genel önemden harekâta dair belirli ayırt edici özelliklere kadar değişen kavramlar geliştirdi. Bunların en kapsamlı olanları uyuşmazlık ve deha kavramlarıdır.

Uyuşmazlık, belirsizliklere, hatalara, kazalara, teknik zorluklara, öngörülemeyenlere ve onların kararlar, moral ve eylemler üzerindeki etkilerine değinir:

> Uyuşmazlık, gerçek savaşla kâğıt üzerindeki savaşı birbirinden ayıran etkenlere aşağı yukarı denk düşen tek kavramdır. Askeri makine... temelde oldukça basittir ve dolayısıyla idaresi kolaydır. Ama bileşenlerinden hiçbirinin tek bir parça olmadığını aklımızda tutmamız gerekir: her parça, her biri uyuşmazlık potansiyelini muhafaza eden bireylerden oluşur... Bir tabur, en önemsizi, şeyleri geciktirebilecek ya da onların aksamasına neden olabilecek olan birey olmak üzere bireylerden oluşur. Savaşın ayrılmaz bir parçası olan tehlikeler ve savaşın gerektirdiği fiziksel gayretler... sorunu ağırlaştırır...
>
> Mekaniğin aksine birkaç noktaya indirgenemeyen bu büyük uyuşmazlık, her yerde şansla bağlantı içindedir ve ölçülemeyen etkilere yol açar. ... Mesela biri, havadır. Sis, düşmanın zamanında görülmesine, bir tüfeğin gereken zamanda ateşlenmesine, bir raporun birlik komutanına ulaş-

masına engel olabilir. Yağmur, bir taburun gideceği yere ulaşmasına engel olabilir, üç değil de sekiz saat yürüterek başka bir taburun da gecikmesine neden olabilir, atların çamura saplanmasına yol açarak bir süvari saldırısını mahvedebilir, vs.
Savaşta eylem, dirençli bir toprakta hareket etmek gibidir. Hareketlerin en basiti ve en doğalı olan yürümek nasıl suda kolayca yapılamazsa, savaşta da normal eylemlerin mütevazı sonuçlar ortaya çıkarması bile zordur. Bizim verdiğimiz isimle uyuşmazlık, görünürde kolay olanı oldukça zor hale getiren kuvvettir.[20]

Soyut ve belirli olan arasında gidip gelişiyle Clausewitz'in tipik düşünce ve ifade biçimini yansıtan bu bölüm, pek çok psikolojik uyuşmazlık olasılığının bazılarının yanı sıra, gayri şahsi uyuşmazlık olasılıklarını da ana hatlarıyla belirtir. Uyuşmazlık her zaman, şu ya da bu biçimde mevcuttur. Eğer entelektüel ve duygusal enerjinin yaratıcı bir biçimde kullanılması ona engel olmasaydı, uyuşmazlık savaşa egemen olabilirdi. En azından bir dereceye kadar, zekâ ve kararlılık uyuşmazlığın üstesinden gelebilir ve onun ötesinde şansı değerlendirebilir ve öngörülemeyenleri kazanca dönüştürebilir. Bunun yanında, bu kuvvetler çözümlemeye tabi tutulmalıdır. Kuram, "gerçek savaşı kağıt üzerindeki savaştan ayıran", ölçülemeyen etkenleri ve olayların tekliğini görmezden gelmemesi gerektiği gibi, genellikle ölçülemez olan ve uyuşmazlıkla mücadele eden kuvvetlere de değinmelidir: komutanın ve astlarının entelektüel ve psikolojik güçleri; ordunun morali, ruhu ve kendine güveni; ve toplumun, askerlerine yansıyan belli geçici ve kalıcı özellikleri –savaşa dair coşku, siyasi sadakat, enerji.

On War eseri bu nitelikleri "ahlaki ya da psikolojik öğeler" olarak doğrudan ve "deha" aracılığıyla da dolaylı olarak ele alır. "Deha" kelimesinin bu bağlamda kullanımı, bu kelimenin Clausewitz için sadece olağanüstü birey anlamına değil (dâhi), aynı zamanda sıradan insanların yeteneklerinin ve hislerinin de kendisine dayandığı şey anlamına geldiğini görmezsek çok az şey ifade eder: "Dehaya ilişkin tartışmamızı sadece kelimenin standart anlamı olan, yeteneğin en üstün derecesi anlamıyla kısıtlayamayız . . . Yapmamız gereken, bir arada askeri faaliyetle ilgili olan, zihnin ve mizacın tüm hünerlerini araştırmaktır. Bunlar bir arada ele alındığında, askeri dehanın özünü oluşturur."[21] En üst derecede güce ulaşmış olan özgünlük ve yaratı-

(20) A.g.e., Kitap 1, bölüm 7, pp. 119-21.
(21) A.g.e., Kitap , bölüm 3, sayfa 100.

cılık –bu, deha kelimesinin Aydınlanma'nın sonlarına yakın dönemde ve idealist filozoflar tarafından yapılan tanımıdır–, buradan hareketle, Clausewitz'in yazılarında, her insanda potansiyel olarak mevcut olan irade ve eylem özgürlüğünü temsil ettikleri ve açıklanmasına yardımcı oldukları gibi, genel entelektüel ve psikolojik nitelikleri belirlemek ve yorumlamak için kullanılıyordu. Muhteşem insanın, yani "dâhi"nin psikolojik şekillenimi, mutlak savaşın tüm savaşları aydınlatmasına benzer şekilde, tüm insanların duygularını açıklığa kavuşturmak amacıyla kullanılmıştır.

Bu, psikolojik nitelikleri kavramsallaştırma ve tartışma biçimi, gereksiz ölçüde karmaşık görünebilir. Clausewitz bu biçimi kullanmaya, döneminin psikoloji öğretisinin ilkel hali nedeniyle sürüklenmişti. *On War* kitabındaki "On Military Genius" [Askeri Deha Üzerine] bölümünde, psikolojiden "belirsiz bir alan" olarak söz eder ve daha sonraki bir bölümde psikolojik öğelerin akademik bilgeliğe boyun eğmeyecek olmasına hayıflanır. Psiklojik öğeler sınıflandırılamaz ve sayılamaz. Görülmek ya da hissedilmek zorundadırlar.[22] Ama yaklaşımı için iyi sebepler olmasına rağmen, bu yaklaşım bazı açılardan yetersiz olmaya mahkûmdur. Clausewitz'in psikolojik özellikler listesi basmakalıp kalır; bu özelliklerin savaşla ilgisi üzerine yaptığı yorumlar, her ne kadar sağduyu ile dolu ve görkem kıvılcımlarıyla etiketlenmiş olsalar da, kendisinin de itiraf ettiği gibi, diğer kuramcıların yazılarında kınadığı aynı izlenim kusurundan mustariptirler.[23] Büyük önderin psikolojik özellikleri, Clausewitz'in sıradan insanın hislerini ve yeteneklerini yorumlarken kullandığı prizmadır; ama kendi başlarına yüksek başarılar elde edebilecek olan bir Napolyon ya da Frederick'e olan düşkünlüğü bakımından, çözümlemesi genelde onların istisnai yeteneklerini araştırmakla sınırlı kalır.

Gelgelelim, bu tek taraflılık, Clausewitz'in psikolojiyi kuramına önemli bir bileşen olarak dâhil etmiş olduğu olgusunu ortadan kaldırmaz. Bunu, antik çağ yazarlarının savaşta duygunun önemini vurgulamış olmaları nedeniyle yapmıştır; ama bu yazarlar, istenen ve istenmeyen özellikleri belirtmek dışında konuya ilişkin çok şey yapmamışlardır. Daha yakın bir geçmişte, Devrim Savaşları zincirinde, bazı yazarlar akıl dışı olanın önemini vurgulamış, onu şansın gücüyle bağlantılandırmış ve ya asker psikolojisinin çok belirsiz olduğu ya da savaşın bilimsel çözümlemeye tabi olamayacak kadar

(22) A.g.e., 106; a.g.e., Kitap 3, bölüm 3, sayfa 184.
(23) A.g.e, 185.

anarşik olduğu sonucuna varmışlardır. Clausewitz, psikolojik etkilerin çözümlemesini savaş incelemesinin tam göbeğine oturtarak nihai bir adım attı. Kantçı felsefeye paralel olarak, bazı şeylerin tam olarak anlaşılamayacağını kabullendi; ama bu, onların yok sayılması anlamına gelmiyordu. *On War*, askerin, komutanının ve hizmet ettikleri toplumun psikolojisini, savaş kuramının başlıca parçası haline getirdi. Yirminci yüzyılın başında insan davranışına ilişkin daha kapsamlı ve dinamik kuramlar geliştirildiği için, Clausewitz'in kuram yapısının psikolojik içeriği, üç parçalı savaş tanımına ya da bir yanda "deha" –inisiyatifin ve askeri yaratıcılığın diğer türlerinin psikolojik kökenleri–, diğer yanda ise "uyuşmazlık" arasında kurduğu ilişkiye zarar verilmeden güçlendirilebildi.

Deha ve uyuşmazlığın etkileşimi, düşmanlar arasındaki her çarpışmayı –savaş sırasında meydana gelen küçük ya da büyük her türlü mücadele olayını- tanımlar. Clausewitz bu oluşturucu parçaları, önemlerine rağmen uyuşmazlık ve deha kavramlarından daha kısıtlı bir ilgiye sahip olan bir dizi önerme ile sınıflandırdı ve kavramsallaştırdı. Daha önce de bahsedilmiş olan –biri düşmanların karşılıklı ilişkisine, diğeri ise çabalarının yükselme eğilimine ilişkin olan– bu iki tez, saldırı ve savunmanın strateji ve taktik bakımından karşılıklı olarak birbirine bağlı oluşu hakkındaki bir başka tezi doğurur. Başka bir önermeye göre taarruz; zaman, mekân ve enerjiye bağlı sebeplerden giderek zayıflar, ta ki bir "doruk noktası"na –sonrasında saldıran tarafın artık kendini bir karşı saldırıya karşı kolayca koruyamayacağı aşama– ulaşılıncaya kadar. Üçüncü bir önerme ise, taarruzun saldırı, ara ve direnişten oluşması gibi, savunmanın da direnişin yanı sıra karşı saldırılardan oluştuğunu öne sürer.

Clausewitz bir bütün olarak savaşın doğasını çözümlemekten, bir çatışmanın açıldığı muhtelif biçimlere ilişkin çalışmaya geçti. Bu ikinci cinsten önermeler, tarihteki tüm savaşlar için geçerli olmaya devam eder –iki kabile arasındaki çarpışmada bir doruk noktası olabilir; aynı Eylül 1914'te Marne üzerine yapılan Alman ilerlemesinde ya da Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal edişinde olduğu gibi. Ama Clausewitz'in bu ilkelere dair tartışması, kendi neslinin belli tecrübelerini, savaşın temel doğası hakkındaki düşüncelerinin yansıttığından daha doğrudan yansıtır. Çözümlemesi, savaş alanındaki kuvvetlerin eylemine ilişkin olduğundan, büyük ölçüde Devrim ve Napolyon Dönemi –en yakın döneme ait önemli büyük ölçekli savaş olayları– bağlamında ifade edilmiştir, bununla birlikte Clausewitz akınların ve diğer küçük-birim harekâtlarının yapısına ilişkin örnekler vermek

için askerliğinin 1790'larda Fransa'ya karşı yapılan Müttefik seferlere tekabül eden ilk yıllarına başvurur.

Bu önermeler ve onlardan kaynaklanan ayrıntılı başlıklara ilişkin tartışmalar, Clausewitz'in kuramları için hammaddenin çoğunu sağlayan şimdiki gerçekliği oluşturur. Bunların, Clausewitz'in kuramsal çabalarının özüne etki eden bir başka işlevi de oldu. Devletlerin ve toplumların kaderinin akıl, duygu ve öngörülemeyenler tarafından belirlendiği, savaşın daha yüksek erimlerinin kuram için muazzam güçlükler ortaya çıkarmasına rağmen, savaşın büyük ve görece ikincil öneme sahip alanlarının çözümlemeye son derece elverişli olduğunu ve böylelikle bir savaş kuramının aslında mümkün olduğunu gösterdiler. Clausewitz'in yaşamının sonuna doğru yazdığı gibi:

> Bir savaş sanatı kuramı oluşturmak çok zor bir görevdir ve bunun için yapılan o kadar fazla girişim başarısız olmuştur ki çoğu insan böyle bir kuramın, hiçbir kalıcı yasanın yeterli olmayacağı konularla uğraştığı için imkânsız olduğunu söyler. Kişi onlara katılıp bu girişimden vazgeçilebilirdi, eğer bir dizi önerme kolaylıkla kanıtlanamasaydı; örneğin: savunmanın olumsuz bir hedefle daha güçlü bir savaşım şekli, taarruzun ise olumlu bir hedefle daha güçsüz bir savaşım şekli olduğu; büyük başarıların daha küçüklerine yol açtığı ve böylelikle stratejik sonuçlara belli dönüm noktalarında rastlanabildiği; tatbikatın, gerçek saldırıdan daha zayıf bir kuvvet kullanımı olduğu ve bu nedenle net bir şekilde gerekçelendirilmesi gerektiği; zaferin sadece muharebe meydanının işgal edilmesinden değil, düşmanın fiziksel ve psikolojik kuvvetlerinin yok edilmesinden de oluştuğu . . . başarının, her zaman zaferin kazanıldığı noktada en büyük olduğu . . . bir dönüş hareketinin ancak genel üstünlük ya da düşmandan daha iyi muhabere hatlarına ya da geri çekilmeye sahip olunmasıyla gerekçelendirilebileceği; kanat mevzilerinin de aynı düşünceyle yönetildiği; her saldırının, devam ettiği sürece itici gücünü kaybettiği.[24]

Aslında bu önermelerin birçoğu, Clausewitz'in okurlarının bulacaklarını umduğu kadar apaçık değildir. Mesela, savunmanın daha güçlü bir savaşım şekli olduğuna ilişkin ifadesi, analitik kapasiteleri ülkelerinin jeopolitik durumu tarafından karartılmış olan pek çok Alman askeri nesli tarafından yanlış anlaşıldı ve reddedildi. Ama, zorunlu sonucuna kadar takip etmesinin

(24) A.g.e., "Unfinished Note, muhtemelen 1830'de yazılmış," 71.

hiçbir ideolojik önyargı tarafından engellenmediği diyalektik etki ve tepki mantığı, Clausewitz'e dile getirmiş olduğu pragmatik bakış açısının ihtiyaç duyduğu güvenceyi sağladı: taktik ve harekât düzeyindeki şiddet ve dolayısıyla her düzeydeki şiddet, entelektüel olarak çözümlenebilir ve denetim altına alınabilirdi.

On War eserinin başlıca konularına ilişkin bu özeti bitirmek için, Clausewitz'in tüm eser boyunca görülen amaç, hedef ve aracın işlevi ve ilişkisi üzerine düşüncelerine dönmemiz gerekir. Bir savaşın uğruna yapıldığı siyasi amaç, kullanılan araçları ve gereken çabanın türünü ve derecesini belirlemelidir. Siyasi amaç, aynı zamanda askeri hedefi de belirlemelidir. Bazen bu ikisi aynıdır –Clausewitz belli bir toprağı fethetmek için yapılan bir savaş örneğini verir. Diğer durumlarda ise, "siyasi hedef, uygun bir askeri hedef temin edemeyecektir. Böyle bir durumda, siyasi amaca hizmet edecek başka bir askeri hedef benimsenmelidir. . . ."[25] Bir düşmanın siyasi sistemini yok etmek için, silahlı kuvvetlerini yok etmek ya da siyasi ve ekonomik merkezlerini işgal etmek, ya da her ikisini birden yapmak zorunlu hale gelebilir. Kendini saldırıya karşı korumak için, saldıran kuvveti savuşturmak yeterli olabilir. Ya da üslerinin yok edilmesi gereklidir, ya da başka yollarla ileride meydana gelebilecek düşmanlıkların bedelini, düşmanın çekileceği noktaya kadar arttırmak zorunlu hale gelebilir.

Askeri hedef siyasi amaca bağımlıdır ama aynı zamanda düşmanın siyasi ve askeri koşullarına ve her iki tarafın da koşulları ve kaynaklarına da bağlıdır ve bu etkenlerle orantılı olmalıdır.[26] Savaş yöntemleri kuvvetin uygulanışına ya da kuvvet tehdidine dayanır. Kuvvet de askeri hedefle ve siyasi amaçla orantılı olmalıdır.

Amaç, hedef ve araçlar arasındaki ilişki, taktik ve harekâtlarda da en az stratejide ve genel olarak savaş idamesinde bulunduğu kadar bulunur.

> Eğer bir tabur, düşmanı bir tepeden, bir köprüden vs. sürme emri aldıysa, gerçek amaç normal olarak o noktayı işgal etmektir. Düşman kuvvetinin yok edilmesi sadece sonuca götüren yolda atılan bir adımdır, ikincil bir konudur. Eğer düşmanın mevzisini terk etmesini sağlamak için sadece bir gösteri yeterliyse, hedefe ulaşılmıştır; ama kural olarak, tepe ya da köprü sadece düşman üzerinde daha fazla hasar oluşturmak için ele geçirilir. Eğer muharebe meydanındaki durum buysa, birbirleriyle karşıla-

(25) A.g.e, Kitap 1, bölüm 1, sayfa 81.
(26) A.g.e., Kitap 8, bölüm 3B, s. 585-86.

şanların yalnızca iki ordu değil, iki devlet, iki halk, iki millet olduğu harekât meydanında, bu daha da çok böyle olacaktır . . . Gayelerin muhtelif komuta düzeylerinde derecelenmesi, ilk araçları nihai hedeften ayırır.[27]

Taktik ve harekât düzeylerinde, siyasi öğe genellikle uzaktır ama her zaman potansiyel olarak mevcut olacaktır. Ayrıca, herhangi bir belli askeri eylemin doğrudan ya da dolaylı siyasi imaları olabilir. Birkaç askerin mücadelesinden orduların çarpışmasına, büyük stratejinin entelektüel ve duygusal savaş alanlarına ve en üst düzey siyasi kararlara kadar; amaç, hedef ve araç ağı olayları belirler ve düşmanların düşünüşünü ve davranışını yönlendirmelidir.

IV

On War eserinin büyük bir kısmı, daha dikkatli olarak okunduğunda yalnızca sağduyuymuş gibi görünür. Oldukça soyut bölümler bile, parçalara ayrıldığında, genellikle kendiliğinden açık olan savlara işaret eder ya da onlardan neredeyse zorunlu olarak çıkan içerikler ortaya koyar. Tabii ki, bilinenlere ilişkin yakın odak, Clausewitz'in kitabı yazma amacına uygundu. Üzerine çalıştığı sorunlar yeni değildi ve Clausewitz de onlara dair yeni çözümler sunmakla ilgilenmiyordu. İstediği şey, iyi bilinen fenomenleri açıklığa kavuşturmak ve onları kuramın uğraşabileceği bir biçimde yeniden ifade etmekti; bunun karşılığında da kavramsallaştırılmış fenomenler genel kuramsal yapıya katkıda bulundu. "Uyuşmazlık" kavramının icadı buna bir örnektir. Herkes, hava durumunda meydana gelen beklenmeyen değişimlerin, yanlış anlaşılan emirlerin ve kazaların olayları etkileyebileceğini bilir. Clausewitz, bu tür oluşumları uyuşmazlık kavramı altında toplayarak, onları gelişigüzel aşinalıkta olan fikirlerden, konusunu açıklamaya çalışan katı bir analitik tanım bileşenine dönüştürdü.

Clausewitz'in tanımının eksik olduğu belirtilmelidir ve bunun sebebi sadece taslağın bitirilmemiş olması değildir. *On War*, Napolyon tarzı savaşın stratejisinin, harekâtlarının ve taktiklerinin kapsamlı bir çözümlemesini ve on sekizinci yüzyıl arka planını içerir. Hesaba katılmayanlar en çok teknolojik, idari ve organizasyona ilişkin etkenlerdir; karateristik olarak, zorunlu

(27) A.g.e., Kitap 1, bölüm 2, sayfa 96.

askerlik hizmeti kurumu, askeri enerji oluşturulmasına yönelik düzeneklerdeki ana manivela bile, her ne kadar sıklıkla bahsi geçse ve savaşın daha dinamik ve yok edici hale getirilmesindeki etkisi vurgulansa da, detaylı olarak incelenmemiştir. *On War*, neredeyse tamamen en üst düzey konularla, Clausewitz'in onları gördüğü biçimde ilgilenir: siyasi ve stratejik planlama ve düşmanlıkların yürütülmesi.

Bu kısmi görüşten çıkan ve ona eşlik eden savaş kuramı da aynı derecede eksik görünebilir. *On War*, sadece idari ve kurumsal öğelerin savaştaki rolüne, teknolojik değişime ya da ekonominin temel önemine doğrudan değinmemekle kalmaz, amfibi harekâtlara ilişkin bir ya da iki örneğin haricinde deniz savaşlarını görmezden gelir. Clausewitz, karayla çevrili bir monarşinin askeri olarak kendi edindiği tecrübelerin ötesine geçmedeki ve kendi zamanındaki savaşın diğer yanını görmedeki yetersizliği nedeniyle sıklıkla eleştirilmiştir. Ama bu eleştiri, Clausewitz'in kuramını, o kuramın çıkış noktası olan tecrübeleriyle karıştırır. Bir kavramı, onu etraflıca açıklamadan geliştirmek ve çözümlemek mümkündür. Uyuşmazlık, yükselme, saldırı ve savunma etkileşimi savaşta, karada olduğu kadar, denizin üstünde ve altında –ve havada– da mevcuttur. İçindeki örneklerin sadece Clausewitz'in en iyi bildiği ve en çok ilgilendiği çatışma türünden alınmış olmasından ötürü *On War* eserinin kuramsal yapısının eksik olduğunu düşünmek hatalıdır.

Teknolojinin ve ekonominin savaştaki rolüne ilişkin sistematik değerlendirmelerin olmayışı konusunda da aşağı yukarı aynı şeyler söylenebilir. Clausewitz, ekonomik, sosyal ve siyasi değişimlerle ortaya çıkan teknolojik gelişmenin daima taktik ve stratejiyi etkilemesini olağan bir şey olarak gördü. *On War* bu temel olguya ilişkin sayısız gönderme içerir. Clausewitz, yalnızca zenginliği askeri güçle bir tutamayacak kadar bilgili olmasına rağmen, askeri kurumların ve savaşın aslında ekonomik kaynaklara ve politikalara dayandığını da yok saymadı. Prusya'nın tarihi, işin içinde kaç başka etkenin daha yer aldığını göstermeye elverişliydi.[28] Clausewitz'e göre; bir devletin ekonomik kaynakları, coğrafyası ve sosyal ve siyasi koşullarıyla beraber, onun askeri politikalarını belirler, ya da belirlemelidir. Kuram bu gerçeği içerdiği ve dinamik savaş betimlemesinde ona uygun bir yer verdiği sürece, ekonomiyi kapsamlı olarak ele almak şart değildir. Eğer bunun aka-

(28) Clausewitz'in ekonomik etkenlerin savaştaki rolünün farkında olduğunu gösteren iyi bir örnek, on sekizinci yüzyıl savaşının yapısına ilişkin, "Bu askeri düzenleme para ve asker alımına dayanıyordu" cümlesi ile başlayan tartışmasıdır (a.g.e., Kitap 8, bölüm 38, s. 588-89).

binde ekonominin savaşla olan ilişkisi de etraflıca açımlanmışsa, çözümleme zaten varolan kuramsal şemaya yerleştirilebilir. Bireylerin ve grupların güdülerine ve davranışlarına ilişkin kuramların, konularının her değişkenine değinmeleri gerekli değildir ve aslında bunu asla yapamazlar; kuramın yeni alanlarla ilgili yeni bulguları ve araştırmaları da –bunlar temel hipotezinin yetersiz ya da yanlış olduğu gösterilmeksizin geliştirilebileceği için- içine alan bir kapasiteye sahip olması yeterlidir.

Bazı okurlar Clausewitz'i, *On War* eserinde ahlakı yok sayması, savaşın nedenlerini etraflıca ele almaması ve savaşa yol açan politikaların geçerliliğini sorgulamaması nedeniyle eleştirmişlerdir. Bu itirazlar önemli konuları gündeme getirir; bununla birlikte, bu itirazlar yine, Clausewitz'in niyetlerini kabullenmedeki başarısızlıktan ve eserinin mantıksal parametrelerini anlayamamaktan kaynaklanır gibidir.

Clausewitz, savaşa girme ahlakının savaş kuramıyla alakalı bir konu değil, bir siyasi ahlak konusu olduğunu düşündü. Savaş sosyal bir eylemdir ve ona başvurmak savaşın ötesinde yatar. Bu, kararın askeri liderlik tarafından etki altında kalınarak ya da tamamen kararlı olarak verilmiş olmasından bağımsız olarak doğrudur, çünkü ne olursa olsun askerler siyasi otoritede pay sahibidir ya da onu kabul ederler. Ama bunlar savaşın dışında ilerleyen olgulardır.

Savaşa başvurmak için ahlaki gerekçelendirmeler, harekâtların idamesini kesinlikle etkileyebilir. Bu gerekçelendirmeler savaşan güçlerin hükümetlerini ve uluslararası toplumu etkiledikleri kadar, savaş kuramının dışında yatarlar. Eğer varsa, savaşta gerçekten yer alan askerlerin üzerindeki etkileri, Clausewitz'in savaşan insanın morali, bağlılığı ve psikolojisi üzerine tartışmalarında içerilir.

Bu, savaştaki davranış etiği için de geçerlidir. Ahlak kuralları, onlara riayet edilmesi ya da onların ihlal edilmesi askeri etkileyebilir. Bu kurallar, Clausewitz'e göre her zaman savaşı etkileyen toplum değerlerinin bir parçasıdır. Ama Clausewitz bu kuralların *kendi içlerinde*, çok az miktarda gerçeklik içerdiklerini düşünmüştür: "Kuvvete ilişik olarak kendiliğinden, fark edilemeyen, bahsedilmesi de çok gerekli olmayan ve uluslararası yasa ya da adet olarak bilinen kısıtlamalar bulunur . . . ahlaki gücün, devlette ya da yasada ifade edilenden başka bir mevcudiyeti yoktur."[29] Kısaca, ideallerle sadece bu değerlerin gerçekteki davranışı etkilediği ölçüde ilgilenir. *On War*,

(29) Clausewitz, *On War*, Kitap 1, bölüm 1, sayfa 75.

savaşın gerçekliğini anlamaya ve savaşa dâhil olan kuvvetlerin mantıksal gereklerini açığa çıkarmaya çalışır; bu gerçekliği belli bir ahlaki sisteme uygun hale getirmeye çalışmaz. Kendisinin de söylediği gibi Clausewitz, Machiavelli'nin konumuna, adil savaşı ve savaştaki adil davranışı tanımlamaya çalışan kilise babalarından ya da ahlak felsefecilerinden daha yakındır.

On War'da politika kelimesi –Almanca *Politik* kelimesi hem belli bir hareket tarzı hem de siyaset anlamına gelir–, savaşa yol açan, savaşın amacını belirleyen, idamesini etkileyen ve sona erişini ortaya çıkaran siyasi eylemler anlamında kullanılır. Clausewitz tarihle ilgili yazılarında ve siyasi makalelerinde sıklıkla Prusya'nın ya da diğer devletlerin politikalarının başarısızlıklarını çözümledi. *On War* eserinde kendine başka bir görev belirledi. Burada söz konusu olan, politikanın anlamı değildir; önemli olan hükümetin, siyasi amacına ulaşmak için askeri kaynaklarını ne kadar etkili olarak yönettiğidir. Clausewitz, bu amacın genellikle gerçekçi ve sorumlu olduğunu varsayar. Sekizinci kitapta şöyle yazmıştır: "Politika, kendi içinde hiçbir şeydir; [belli bir toplumun, "ruhani" değerleri de dâhil olmak üzere] tüm çıkarlarının dış dünyaya karşı mutemetidir. Hata yapabileceğinin, gücü elinde tutanların hırslarına, özel çıkarlarına ve aşırı gururuna alet olabileceğinin konuyla ilgisi yoktur. Savaş sanatı, hiçbir bağlamda, hiçbir zaman politikanın öğretmeni olarak düşünülemez ve biz burada politikayı ancak toplumun tüm çıkarlarının temsilcisi olarak değerlendirebiliriz."[30] Savaş kuramı kuvvetin dış düşmanlara karşı kullanımıyla ilgili olduğu için, Clausewitz akıl dışı ya da hatalı politikaların yol açtığı sorunları –siyasi kurama bıraktığı sorunları– açımlamamak konusunda mantıksal olarak haklıydı. Elbette, eserinin örnekleyici, açıklayıcı bölümlerinde Napolyon ve XII. Charles gibi kimselerin yanlış yola saptırılmış politikalarına ilişkin kısa göndermelerini kuramsal yapıya zarar vermeden genişletmiş olabilir. Taslağının gözden geçirilmiş halini tamamlayabilecek kadar yaşamış olsaydı yine böyle yapıp yapmayacağını söylemek imkânsızdır.[31]

(30) A.g.e., Kitap 8, bölüm 6B, s. 606-607.

(31) James E. King, kişisel bir ilişkisinde Clausewitz ile ilgili olarak şöyle bir gözlemde bulunmuştur: "siyasi değerlerin (hedef) silahlı kuvvetleri ve onların savaşta kullanımını (araç) neden ve nasıl idare ettiğine ilişkin analitik soruları kendi savaş kuramı kadar sofistike olan bir siyasi kuramın cevaplandırması için bırakmıştır. Bu görev hâlâ tamamlanmamıştır."

V

Düşünceler tarihinde, bir yazarın eserinin geniş ölçüde tartışılması ve konusu üzerine –örneğin, özel ahlak ya da hükümet biçimleri– düşünüşü etkilemesi alışılmadık bir şey değildir, fakat bu sırada konunun kendisi eserden neredeyse hiç etkilenmez. Clausewitz de böyle bir yazardır. Ama belki de üzerine yazılar yazdığı alanın kuramsal literatürünün felsefi ya da bilimsel anlamda spekülatif olmaktan ziyade, neredeyse tamamen faydacı olması nedeniyle, Clausewitz'in düşüncelerinin gerçekte savaş üzerine, savaşların gerçekte yapılış biçimine yapmış olduğu etkiyi keşfetmeye yönelik çabalar epeyce fazla olmuştur –eserlerinin faydacı olmayan yapısını vurgulayan bir yazar için ne garip bir kader diye düşünülebilir.

En önemli eserindeki, amaçları kuralcı olmayan bir kuramcının etkisini belirlemek belki de bilhassa zordur. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında başlayan, Clausewitz'in etkisine ilişkin araştırmanın karışık ve sonuçsuz olmuş olması şaşırtıcı değildir. *On War*'dan bir ya da iki cümlenin genel kullanıma dâhil olmuş olması ya da argümanlarından bazılarının dönemin askeri üslubunu desteklemek için yanlış yorumlanmış olması, düşüncelerinin gerçekten etkili olduğunu hemen hemen hiç kanıtlamaz. Aksine, eğer Clausewitz yazdığından bu yana savaş idamesini incelersek, askerlerin ve hükümetlerin onun kuramlarından faydalandığına dair çok az kanıt buluruz. Savaşlar tekrar tekrar Clausewitz'in kuramlarının geçerliliğini kanıtlamıştır ama hiçbir şeyin, *On War*'dan alınan "derslerin" uygulanmasından daha zor olduğu görülmemiştir.

Konunun birbiriyle bağlantılı olan iki yönünü geçici olarak birbirinden ayırmanın Clausewitz'in etkisiyle ilgili tartışmaya faydası olabilir: insanların savaş hakkındaki düşünme biçimini nasıl etkilediği; ve askerler ile devlet adamlarının eylemlerini nasıl ve ne ölçüde etkilediği. Clausewitz'i okumak, örneğin Marx'a, Engels'e ve Lenin'e savaşın siyasi doğasına dair düşüncelerini açıklığa kavuşturmalarında yardımcı olmuş gibi görünür; ama Clausewitz'in eserleriyle olan karşılaşmalarının, düşüncelerinin gelişimi için gerekli olduğu kesinlikten çok uzaktır. Diğer siyasi şahsiyetlerin *On War*'dan, başka bir yerden edinemeyecekleri kavrayışlar kazanıp kazanmadıkları da net değildir. Bakış açıları birbirlerini etkilemeksizin bağdaşabilirler. Savaş ve siyasetin yakın etkileşimi, sadece en aşikâr örneği vermek gerekirse, bir program değil gerçeklikten bir parçadır, bazı toplumlarda diğerlerinden daha kolayca anlaşılan ve daha iyi idare edilen bir süreçtir. Abraham Lincoln ya da Georges Clemenceau'nun yaptıkları savaşların askeri hedefleri ve siyasi amaçları

arasındaki ilişkiyi keşfetmek için Clausewitz'i okumaya ihtiyaçları yoktu. Bazı insanlar Clausewitz'in vardığı sonuçlara benzer sonuçlara *On War* eserini okumaksızın vardılar; diğer yandan, Clausewitz'in pek çok okuru ya onu anlamadı ya da onunla aynı görüşte olmadı.

Kendi toplumunda en iyimser görüşle kuşkulu olarak kabul edilmiş olan şey, Clausewitz'in kuramlarının tam olarak siyasi yönleriydi. 1930'lara dek, en ciddi Alman okurları, Clausewitz'in siyaset ve savaşın yakın bütünleşmesine ve savaş sırasında bile siyasi etkenlerin önceliğine ilişkin tezini kabul etmek konusunda ya isteksizdi ya da beceriksizdi. Bunun yerine, on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyılın başları boyunca, Prusya-Almanya ordusunun başındaki genelkurmay başkanları ve komutanlar savaşa, bir kere patlak verdi mi özünde özerk olan bir faaliyet gözüyle baktılar ve ordularını, stratejilerini ve harekâtlarını siyasi müdahaleden korumak için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Bismarck ve Moltke arasındaki yakın ortaklık bile zaman zaman askerlerin özerkliklerini koruma çabaları ile sarsıldı. Hindenburg ve Ludendorff, Birinci Dünya Savaşı sırasında nihayet oldukça dikkate değer bir ölçüde bağımsızlık elde etmeyi başardılar, ta ki 1918'deki ilkbahar ve yaz taarruzları, sorumluluğu artık çaresiz olan bir hükümetin kucağına bırakmalarına neden olana dek. Clausewitz'in genç bir adamken geliştirmiş olduğu ve ona hayatı boyunca kılavuzluk eden, siyaset ve savaşın devamlı etkileşiminin içgüdüsel anlamı, toplumları sanayileştiği ve emperyalizm çağına girdiği için Almanlar için artık anlaşılabilir değildi. Uzmanlar ve teknokratlar tarafından giderek artan bir biçimde şekillendirilen ve siyasi liderlik tarafından denetlenmeyen iddialı ama tedirgin bir askeriyesi olan bir kültürde, Clausewitz'in *On War* kitabında ifade ettiği evrenselci bakış açısı karanlığa gömüldü ve kaybedildi.

Alman askerlerinin Clausewitz'den aldıkları ve yirminci yüzyıla kadar ordunun öğretisinin elini kolunu bağlayan iki önemli miras belki de, Clausewitz'in Napolyon'la paylaştığı, bir büyük zaferin birçok küçük başarıdan daha önemli olduğu görüşü ve de ölçülemeyen etkenler kavramıdır. Öngörülmeyenlerin altında ezilmemek, savaşın büyük stratejiden (1914 yılında Schlieffen planına sadık kalma kararı bir esneklik örneği sayılamazsa da) taktiklere kadar tüm yönlerinde esnekliği gerektiriyordu. Bunun bir sonucu, *Auftragstaktik*'in, yani ikincil komutalara önemli bir miktar inisiyatif ve belirli emirlerin yayımlanması bırakılırken yüksek komutanın genel amaçlarını belirten yönergeler tebliğ etme politikasının, gelişimiydi. 1914'ten kısa bir süre önce, tanınmış Fransız subayı ve tarihçi Jean Colin, Clausewitz'in yazılarının bu yönünde yine de aşikâr bir faydacı çıkar buldu: Clausewitz'in

"biçimciliği askeri eğitimin dışına atmak gibi benzersiz bir erdemi" vardı.[32] Colin'e göre, bir eylem kuramının kurallar koymaması gerektiği inancı (Clausewitz bunu ilk olarak Bülow eleştirisinde dile getirmiştir), kendi içinde büyük önem taşıyan uygulanabilir bir derstir.

Ama bu tür istisnalarla, Clausewitz'in savaşlara nasıl hazırlanıldığı ve savaşların nasıl yapıldığı üzerindeki etkisini fark etmek zordur; doğrulamak daha da zordur. Clausewitz'in savaşa ilişkin daha kuramsal ya da tarihsel düşünüşler üzerindeki etkisini görmek daha kolaydır; her ne kadar bilginler arasında bile bir okul kurmuş olduğu söylenemese de.[33] Pek çok disiplinde ve çalışma alanında –etik ya da siyasi kuram yine örnek olarak verilebilir– düzensiz, spekülatif yapıdaki genel çözümlemeler nadir rastlanan türden değildir; ama savaş konusu hâlâ, savaşı kınayan ya da saf dışı bırakmak isteyen, ya da çatışma araçlarının ve stratejilerinin etkililiğini arttırma arayışı içinde olan çalışmalara neden olma eğilimindedir. Savaşın farklı bir ruhla incelenebileceği, Clausewitz'in eserinden çıkarılabilecek belki de en önemli derstir. Clausewitz bize, geliştirmemiz için bir temel vermiştir. Ama örgütlü kitle şiddetinin ayrık yorumu, modern dünya açısından en büyük zorlukları oluşturmaya devam etmektedir.

Clausewitz, tam bir fenomen olarak ele alınan savaşa ilişkin kuralcı ya da yargılayıcı olmayan çalışmaların başında durur ve *On War*, hâlâ bu geleneğin en önemli eseridir. Siyasetin ve savaşın gerçek işlevine olan tutkulu ilgisi bakımından belki de en çok benzediği Machiavelli bile, daha çok bir savunucuydu. *The Prince* [Prens][34] ve *The Art of War* [Savaş Sanatı] eserleri, İtalya'nın siyasi koşullarına ilişkin bir görüşle ve Machiavelli'nin onlardan duyduğu tatminsizlikle canlandırılmıştır; ama *On War* Prusya monarşisini güçlendirmek için yazılmamıştı. Clausewitz, stratejik düşüncenin savaşın nihai doğasını ve dinamiğini açıklamak için harekete geçtiği başarı ve başarısızlık parametrelerinin çok ötesinde yer alır. Bu entelektüel anlayışın sadece etkili stratejinin temelini oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda

(32) Jean Colin, *The Transformation of War* (Londra, 1912), 298-99. Bu parlak tarihçinin dahi Clausewitz'in düşüncelerinin 1866 ve 1870 yıllarında Prusya stratejisi üzerindeki etkisini (a.g.e., 303-304) sorgusuz sualsiz kabul etmesi, Clausewitz'in etkisine ilişkin araştırmanın belirgin bir özelliğidir. Sözü geçen varsayım, o çatışmalar sırasında görevde olan Prusya genelkurmayını ve Prusya ordularının komutanlarını hayrete düşürecek bir varsayımdır.

(33) Düşünüşü Clausewitz'den şiddetli ölçüde etkilenmiş olan ve tarihteki savaşlara ilişkin yorumlarında Clausewitz'in görüşlerini uygulamaya ve geliştirmeye çalışmış olan bir tarihçi Hans Delbrück'tür; bu ciltteki bir başka makalede Gordon Craig onu tartışır.

(34) *Prens*, N. Machiavelli, çev. Anita Tatlıer, yeni basım 2010, Doruk Yayımcılık. *Savaş Sanatı*, N. Machiavelli, çev. Berna Hasan, Doruk Yayımcılık, 2007. (ed.n.)

sorumlu askeri politikaya ve devlet idaresine yardımcı da olduğuna inanmak rahatlatıcı olur. Clausewitz hiçbir zaman bu varsayımda bulunmadı ve tarih, o yazmadan önce de sonra da, bu varsayımın her zaman doğru olmayacağını göstermiştir. Yine de hem zamanımıza egemen olan bir konu hem de geçmişimize ait, hâlâ eksik olarak anlaşılan bir kuvvet olarak savaşın daha çok araştırılması gerekmektedir. Çok az sayıda âlim ve askerin Clausewitz'in nesnel araştırma ruhundan ve gerçeklik ve kuramı birleştirme yetisinden bir şeyler öğrenmiş olması başarısının en düşük ölçüsü değildir.

KAYNAKÇA

CLAUSEWITZ

Clausewitz'in yazılarının hiçbir bütünlüklü edisyonu yoktur. Ölümünden kısa bir süre sonra, taslak halindeki metinlerinin kapsamlı bir derlemesi yayımlandı: *Hinterlassene Werke des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung*, 10 cilt (Berlin, 1832-37). O zamandan bu yana, sıklıkla birbirlerini tekrarlayan edisyonlarda, ilave metinler de basılmıştır. En önemlileri şunlardır: "Über das Leben und den Charakter von Scharnhorst," *Historisch-Politische Zeitschrift I* (1832); *Nachrichten über Preussen in seiner grossen Katastrophe*, *Kriegsgeschichtliche Einzelschriften*, cilt 10 (Berlin, 1888) birkaç defa yeniden basılmıştır; *Politische Schriften aus dem Jahr 1804, mit Zusätzen von 1808 und 1809*, ed. Eberhard Kessel (Hamburg, 1937); *Zwei Briefe des Generals von Clausewitz: Gedanken zur Abwehr*, *Militärwissenschaftliche Rundschau* 2 (1937) özel sayısı, yakın zamanda İngilizce olarak *Two Letters on Strategy*, ed. ve çev. Peter Paret ve Daniel Moran (Carlisle, Penn., 1984) adıyla basılmıştır. Sıklıkla absürd olan yorumuna rağmen, Clausewitz'in metinlerinin Milliyetçi-Sosyalist bir derlemesi olan *Geist und Tat*, ed. Walther Malmsten Schering (Stuttgart, 1941) eseri de belirtilmelidir, çünkü Clausewitz'in daha önce yayımlanmamış olan ve artık kaybolmuş gibi görünen bazı daha kısa yazılarını içerir. Clausewitz'in 1806 seferi hakkındaki, 1807'de anonim olarak ortaya çıkan çözümlemesi, Joachim Niemeyer'ın yazdığı yararlı bir sunuşla, *Historische Briefe über die grossen Kriegsereignisse im Oktober 1806* (Bonn, 1977) adıyla yeniden basılmıştır.

Clausewitz editorlerinin ve bibliyografılarının en başta geleni olan Werner Hahlweg, Clausewitz'in, bazıları ilk kez basılan taslaklarının ve mektuplarının etraflıca açıklamalı bir edisyonunu ortaya çıkarmıştır: Carl von Clausewitz, *Schriften-Aufsätze-Studien-Briefe*, 2 cilt (Göttingen, 1966, 1986). Aynı editörün bir derlemesi olan Carl von Clausewitz, *Verstreute kleine Schriften* (Osnabrück, 1979), genel okur için hazırlanmıştır. Profesör Hahlweg en akademik metin olan *Vom Kriege* (Bonn, 1980) eserinin de editörüdür. Clausewitz'in başlıca kuramsal eserinin en yakın tarihli İngilizce çevirisi Michael Howard ve Peter Paret tarafından yapılmış, bu kitap, *On War* (Princeton, 1976; gözden geçirilmiş baskı 1984), Peter Paret, Michael Howard ve Bernard Brodie'nin yazdığı makalelelerle ve yorumlarla birlikte basılmıştır.

Clausewitz ve karısı arasındaki, büyük önem taşıyan bir biyografik ve tarihi kaynak olan yazışmalardan oluşan *Karl u. Marie v. Clausewitz* (Berlin, 1917) eserinin editorlüğünü Karl Linnebach yapmıştır.

İkincil literatürün en iyi araştırması, Werner Hahlweg'in editörlüğünü yaptığı, birkaç yüz kita ve makale listeleyen, *Vom Kriege* eserinin 1980 edisyonunda bulunur. Burada belirtilmesi gereken eserler şunlardır: iki ciltten oluşan, hayat hikâyesi ve mektupları içeren Karl Schwartz, *Leben des Generals Carl von Clausewitz und der Frau Marie von Clausewitz geb. Gräfin von Brühl* (Berlin, 1878); önemli ama biraz romantik bir çalışma olan Hans Rothfels, *Carl von Clausewitz: Politik und Krieg* (Berlin, 1920); ve iki kısa, değerli çalışma: Rudolf von Cemmerer, *Clausewitz* (Berlin, 1905) ve Werner Hahlweg, *Clausewitz* (Göttingen, 1957). Peter Paret, *Clausewitz and the State* (Oxford ve New York, 1976; yeniden basım Princeton, 1985) biyografiyi ve düşünceler tarihini birleştirir (bkz. Raymond Aron'un *Annales* 32, no. 6 [1977] dergisinde yer alan değerlendirmesi). Raymond Aron'un iki ciltlik çalışması *Penser la guerre: Clausewitz* (Paris, 1976), Clausewitz'in ku-

ramlarını, onları günümüze genişletmek ve uyarlamak için yüksek bir spekülatif gayretle ele alan önemli bir eserdir (bkz. Peter Paret'in *Journal of Interdisciplinary History* 8, no. 2 [1977] dergisindeki değerlendirmesi). Aron'un eserinin İngilizce edisyonu, *Clausewitz: Philosopher of War* (Londra, 1984), özgün metnin tamamını içermez, editörlüğü kötü bir şekilde yapılmıştır ve sayısız hatayla bozulmuştur (bkz. Hew Strachan'ın *The Times Higher Education Supplement*, 1 Haziran 1984'teki değerlendirmesi). Michael Howard, Clausewitz'in kuramlarının kısa bir tartışmasını, *Clausewitz* (Oxford ve New York, 1983), yazmıştır.

Siyaset bilimcilerinin ve stratejik analistlerin Clausewitz'in görüşlerini çağdaş strateji ve savaş sorunlarına uygulama çabalarının çoğu, görece verimsiz olmuştur. Bir istisna, Harry G. Summers, Jr.'ın *On Strategy* (Novato, Calif., 1982) adlı güvenilir ve aydınlatıcı eseridir. John E. Tashjean Clausewitz'in bugünkü önemi üzerine birkaç kısa, yaratıcı makale yazmıştır, örneğin, "The Cannon in the Swimming Pool: Clausewitzian Studies and Strategic Ethnocentrism," *Journal of the Royal United Services Institute* (Haziran 1983). Clausewitz çalışmasını çağdaş stratejik çözümlemelerle bağlama bakımından biraz başarılı olmuş olan iki Alman kolokyumu *Freiheit ohne Krieg*, ed. Ulrich de Maizière (Bonn, 1980) ve 1980 Uluslararası Clausewitz Konferansı'nın *Wehrwissenschaftlische Rundschau* 29, no. 3 (1980) dergisinde yer alan tutanağıdır.

BÖLÜM III

ENDÜSTRİ DEVRİMİNDEN 1. DÜNYA SAVAŞINA

ADAM SMITH, ALEXANDER HAMILTON, FRIEDRICH LIST: ASKERİ GÜCÜN EKONOMİK TEMELLERİ

Edward Mead Earle

Ekonomik ve politik gücü birbirinden ayırmak, olsa olsa, ancak ilkel toplumlarda mümkündür. Günümüzde ulusal devletin oluşması, Avrupa uygarlığının dünyaya yayılması, sınai devrim ve askeri teknolojinin devamlı gelişimi sonucunda bir yanda ticari, mali ve sınai gücün, öte yanda da politik ve askeri gücün birbirleriyle karşılıklı ilişkilerine tanık oluyoruz. Bu karşılıklı ilişkiler, devlet adamlığı kavramının en kritik ve uğraşturıcı sorunları olarak bir ulusun güvenliğini ilgilendiriyor ve daha da ileri giderek, bireylerin yaşam, özgürlük, mülkiyet ve mutluluğa hangi oranda sahip olacaklarını belirliyor.

Devlet yönetiminin ana ilkesini *merkantilizm* (15-18. yy. arası ticaret burjuvasının çıkarlarını öne çıkaran öğreti) veya *totaliter devlet* olduğunda, devletin gücü erişilecek tek sondur; milli ekonomi ve bireylerin refahı Almanların *Wehrwirtschaft* ve *Kriegswirtschaft* olarak nitelendirdikleri, savaşa hazır olma ve savaş-ma potansiyelini geliştirme amacı yanında çok az önem taşır. Colbert, yaklaşık üç yüzyıl önce, yükselmekte olan XIV. Louis monarşisinin politikasını "Ticaret para kaynağı ve para da savaşın can damarıdır" diye özetliyordu. Günümüzde ise; Goering, Nazi siyasal ekonomisinin amacı için; 'tereyağı değil, silah' üretimidir diyordu. "Sütsüz sosyalizm, sosyalizmsiz sütten iyidir", Sovyetlerin topyekûn savaş hazırlıklarını haklı göstermek için kullandıkları bir slogandır. Öte yandan demokratik toplumlar ise savaş hazırlıklarına yönelik bir ekonominin getirdiği sıkıntılardan hoşnut değildir: *Wehrwirtschaft* onların yaşam tarzlarına yabancı düşen,

kişisel güvenlik ve refahlarının gerektirdiğini düşündüklerini aşan bir durum. Devletin aşırı güçlenmesi yerine, bireysel refahın arttırılmasına yönelik bir ekonomik sistemi benimsiyorlar. Ve koordineli bir askeri ve ekonomik gücün, uzun zamandan beri var olan özgürlüklerine bir tehdit oluşturacağı konusunda köklü bir kuşku besliyorlar.

Ancak ulusun siyasal ve ekonomik felsefesi ne olursa olsun, hükümetin bütün diğer sorunlarının temeli olan ulusal güvenliğe ve askeri güce duyulan ihtiyacı bir ulus, ancak kendisini büyük bir tehlikeye atarak görmezlikten gelebilir. Alexander Hamilton'a göre "Dış tehlikelere karşı güvenlik içinde olma arzusu" ulusal davranışlara yön verici en önemli etkendir. Gerektiğinde özgürlükler bile güvenliğin emirlerine boyun eğmelidir, "zira insanlar daha fazla emniyet içinde olmak için daha az özgür olmak tehlikesine katlanmayı"[1] kabule hazırdırlar derken; devlet yönetiminin temel taşlarından birini koyuyordu. Bir ulusun maddi refahının, hükümetin bireysel özgürlüklere mümkün olduğu kadar az müdahale etmesi temeline oturtulmasını savunan Adam Smith bile, "Savunma refahtan önemlidir"[2] diyerek milli güvenlik söz konusu olduğunda bu genel ilkeden vazgeçilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Birçok konularda Adam Smith'le anlaşamayan Friedrich List de bu konuda aynı görüşü savunuyor ve: "Kuvvet refahtan daha önemlidir... çünkü kuvvetin karşıtı olan güçsüzlük sahip olduğumuz her şeyin, sadece refahın değil, aynı zamanda üretim güçlerinin, uygarlığımızın, özgürlüğümüzün, hatta ulusal bağımsızlığımızın yitirilerek bizlerden, kuvvetli olanların eline geçmesine yol açar"[3] diyordu.

Adam Smith'in *Wealth of Nations* adlı eserinin yayımlanmasından iki yüzyıl önce, Batı Avrupa'da 'Merkantilizm' olarak adlandırılan görüşler ve uygulamalar hüküm sürüyordu. Merkantilist sistem, kuvvet politikasına dayalı bir sistemdi. İçişlerde, Ortaçağ kalıntısı feodal kurumlara karşı devletin gücünü arttırmayı, dışişlerde ise diğer ulusların güçlerine karşı, ulusun gücünü arttırmayı amaçlıyordu. Kısaca merkantilizmin amacı ulusal devle-

(1) *The Federalist* (1787), No: VIII (New York, Modern Library, 1937 baskısı E. M. Earle'nin giriş yazısıyla birlikte) s. 42. Bütün göndermeler bu baskıya yapılmıştır. Tam metin ise Hamilton'ın çalışmalarının toplandığı (30. dipnotta ifade edildiği gibi) Work'un XI. ve XII. ciltlerindedir.

(2) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, (1776). Orijinal olarak 1776'da yayımlandı. Güvenilir olduğu için Edwin Cannan'ın yayımladığı (Londra, 1994) Modern Library baskısını kullandım (Max Lerner'in girişiyle). Burada kullanılan ifade Kitap IV, Böl. II, s. 431'de bulunmaktadır.

(3) Friedrich List, *Das nationale System der politischen Ekonomie* (Stuttgart, 1841) *Schriften, Reden, Briefe* içinde (10 cilt, Berlin, 1930-1935) VI (ed. Arthur Sommer, Berlin 1930), s. 99-100. List'in *Deutsche Akademie*'yle işbirliğinde yayımlanan çalışmalarının en iyi baskısı budur. Alıntı ise Sampson S. Lloyd'un İngilizce çevirisindendir (Londra, 1885). Bundan sonra İngilizcesinden (s. 37-38) *National System* olarak ifade edilecektir.

tin bir birlik olarak oluşması ve onun sınai, ticari, mali ve askeri kaynaklarının gelişmesiydi. Bu amaçlara ulaşmak için devlet, ekonomik işlere müdahale ederek halkın uğraşılarını siyasal ve askeri gücü arttırıcı biçimde yönlendiriyordu. Merkantilist devlet de günümüzün totaliter devletleri gibi koruyucu, ekonomik alanda kendi kendine yeterli olan, yayılmayı amaçlayan askeri bir devletti.

Merkantilist kuralların en belirgin amacının askeri potansiyeli veya savaş potansiyelini geliştirmek olduğunu söyleyebiliriz. Bunun için ithalat ve ihracat çok sıkı kontrol ediliyor, değerli madenler stoklanıp saklanıyor, ordu ve deniz kuvvetlerine ait mallar prim sistemiyle üretiliyor, gemicilik ve balıkçılık bir deniz gücü kaynağı olarak teşvik ediliyor, anavatanın zenginliğine ve kendi kendisine yeterliliğine ek olarak koloniler oluşturuluyor, korunuyor ve denetleniyor, asker sayısının artması için nüfus artışı teşvik ediliyordu.[4] Bu ve benzeri önlemler, ulusun birlik ve kuvvetine katkıda bulunmak amacıyla alınıyordu.

Ekonomik hayatın, öncelikle siyasal amaçlar doğrultusunda hareket ettiği ve gücün son amaç olduğu bütün sistemler gibi, merkantilist sistemin ruhunda da savaş yatıyordu. Güç politikasının temsilcileri "amaçlarına kendi ekonomik güçlerini arttırmakla ulaşabilecekleri kadar, belki de daha kolayca, diğer ülkelerin ekonomik güçlerini zayıflatmakla ulaşabileceklerine inanıyorlardı. Zenginliğin hedef olarak gösterilmesi saçmalık olabilir ama siyasal güç açısından gayet mantıklıdır ...Bir ülkede halkın kendi gayretiyle ekonomik alanda ilerleme girişimi, diğer ülkelerin varlıklarının bir kısmını çalmadıkça başarısız kalmaya mahkûmdur. Merkantilist felsefenin çok az unsuru, ekonomik siyasetin ve hatta dış siyasetin şekillendirilmesine bundan daha fazla katkıda bulunmuştur."[5] Merkantilistlerin bu acımasız mantığı, on yedinci yüzyılın ortalarında başlayıp on dokuzuncu yüzyıl başlarına kadar Avrupa'da süregelen gizli ve açık savaşların nedenini açıklıyordu. Napoléon'un Kıtasal Sistemi ve ona karşın İngilizlerin *British Orders in Council* sistemi bu türden alınan önlemlerdendi.

Merkantilist savaşlardan sadece İngiltere zaferle çıktı. Ulusal birliğini Avrupa'daki diğer güçlerden daha önce gerçekleştiren ve ada üzerindeki konumunun verdiği güvenceyle İngiltere donanmasının büyüklüğünü, gümrük

(4) Halkın cesaretlenmesi için tipik bir önlem de yiyecek tarımı yapılan toprakların genişletilmesi adına meraların çevrilmesini yasaklamaktı. İngiltere'de 1548'de yayınlanan bir bildiride "Krallığın güvenliği koyun ve hayvan sürüleri ile değil insan gücü ile savunulacaktır" deniyordu. Eli Heckscher'in ifadesi, *Mercantilism* (İngilizceye çeviren M. Shapiro, 2 cilt, Londra, 1935), II, s. 44.

(5) *A.g.y.*, II, s. 21-24.

ve seyrüsefer kanunları sistemini, ulusun ve devletin ekonomik çıkarlarının hizmetine daha çabuk, daha korkusuzca ve belli bir amaçla koyabildi; ticari ve siyasi hegemonya mücadelesinde önderliği ele geçirdi.[6] İngiltere 1763 yılından önce İspanya, Hollanda ve Fransa'nın ticaret, sömürge kurma ve denizlere hâkim olma konusundaki arzularını yok etmişti. Napoléon ve ihtilal sonrası Fransa, Waterloo'da büyük bir yenilgiye uğradı. Amerika'daki sömürgelerini kaybetmesine rağmen 1815'te Büyük Britanya, eski çağlardaki büyük imparatorlukları andıran büyüklükte ve seviyede bir dünya kuvveti haline geldi. "Her çağda sanayi, ticaret ve denizcilikte diğerlerini aşan ülkeler ve kentler olmuştur, fakat Britanya'nın üstünlüğü gibi bir üstünlüğe yeryüzü ilk defa tanık oluyor. Her çağda uluslar dünya hâkimiyetini ellerine geçirmek için mücadele ettiler, ancak bugüne değin hiçbiri gücünü böylesine muazzam temeller üzerine oturtmadı. Topraklarının her yanını tek bir üretim, ticaret ve liman kentine dönüştüren, tüm sanayi, bilim ve sanat dallarını, büyük ticaret ve zenginlikleri, deniz ulaşımını ve deniz gücünü bünyesinde toplayarak, dünya metropolisi haline gelen İngiltere'nin gayretleriyle karşılaştırıldığında, dünya hâkimiyetine askeri güçle ulaşmayı amaçlayanların çabaları ne kadar boş geliyor..." Alman milliyetçisi List 1841 yılında hayranlık ve gıpta ile bunları yazıyordu.[7]

Muzaffer bir İngiltere ve merkantilist bir zemine karşı İngiliz Smith, Amerikalı Hamilton ve Alman List, kendi ülkelerinin politik ve ekonomik siyasetlerinin ana hatlarını belirliyordu. Askeri gücün ekonomik temelleri konusunda söyledikleri; yaşadıkları devir ve ülkelerinin o an içinde bulunduğu ruh hali ve koşullar çerçevesinde anlaşılabilir.

II

The Wealth of Nations 1776'da yayımlandığı zaman, İngiltere'de merkantilist teori ve uygulamaların eleştirisi için uygun bir ortam vardı. Amerika'daki sömürgelerin başkaldırması, dikkatleri Britanya'nın sömürge politikası kapsamına giren ticaret yönetmeliği sistemi üzerinde toplamıştı. Bir yüzyılı aşan bir zamandan beri süregelen savaşlar ve artan savaş borçlarının yükü hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bundan başka, İngiltere'nin Yedi Yıl

(6) Bu, Gustav Schmoller'den bir alıntı değil bir ifadedir, *The Mertile System and Its Historical Significance* (Londra ve New York, 1896), s. 72. Almancadan çev: W. J. Ashley. Almanca metin *Das Werkentilsystem in Seiner Historischen Bedeutuna.* İlk kez *Schmollers Jahrbuch*'da 1884'te yayımlandı.

(7) List, *op. cilt.*, s. 293.

Savaşları'nda (1756-1763) Fransa'ya karşı kazandığı zafer, ticarette ve deniz gücünde rakipsiz kalmasına yol açmıştı. Dolayısıyla, ülkelerin çıkarlarının komşularını zayıflatmaktan ibaret olduğu öğretisini veren politik ve ekonomik felsefeye karşı giderek artan bir şüphe oluşmuştu. İngiltere'nin bir dünya gücü olarak yeri kesinleşmiş olduğuna göre; daha liberal bir politikanın başlatılabileceği ve bir 'komşu ülke zenginliğinin, savaşta ve siyasette tehlikeli olmasına karşın, ticarette yararlı olduğu'[8] konusunda görüşler gelişmeye başlamıştı. Yaygın bir görüşle, imtiyazlı kişilerin mevcut sistemi istismar ederek kendilerine, ulusun çıkarlarıyla olan ilişkilerinden doğan bir menfaat sağladıklarıydı. İşte, Smith tekelci uygulamaları, devlet otoritesinin kötüye kullanılması ve savaş kışkırtıcılığından dolayı, genelde tüccar sınıfı ve özellikle imtiyazlı şirketleri eleştirirken bu yolsuzluklara hücum ediyordu:[9] "Bu ve bundan önceki yüzyılda, kral ve bakanların keyfi ihtirasları, Avrupa'nın huzuru için, tüccar ve imalatçıların arsızca kıskançlıklarından daha fazla zararlı olmamıştır. Hükümdarların şiddet ve adaletsizlikleri, eskiden beri var olan bir kötülüktür... Ancak insan soyuna hükümran olmayan ve olmaması gereken tüccar ve imalatçıların tekelci doğaları ve açgözlülüklerinin başkalarını rahatsız etmesi kolaylıkla önlenebilir"[10] demiştir.

Smith'in merkantilizm konusundaki en şiddetli eleştirisi, devletin savaş kasası olarak değerli maden külçeleri stok etmesini de içeren para politikasına yönelikti. "Çalışkan ve dolayısıyla zengin olan bir ulus, bütün uluslar içinde en çok saldırıya uğrayacak olanıdır" diyerek İngiltere'nin savaşa hazırlıklı olması gerektiğini kabul ediyordu. İngiltere'nin sömürgelere ve ticarete ilişkin taahhütlerinin büyük bir askeri güç ile deniz gücü gerektirdiğinin de farkındaydı. Ancak savaş kasalarının gerekli ve hatta ulusun fiili savunmasına yararlı olduğunu reddediyor, çünkü "Donanmalar ve ordular altın ve gümüşle değil; tüketim maddeleri ile idame ettirilir. İç sanayinin yıllık üretimi, topraklarının yıllık geliri, iş gücü ve tüketim maddeleri sayesinde uzak ülkelerden tüketim maddeleri satın alabilen bir ulus, savaşı o ülkelerde sürdürebilir" diyordu. Yedi Yıl Savaşları'nın yarattığı büyük masrafları, İngiltere'nin gelişen üretimi ve artan dış ticaretiyle karşılaması bu fikrin

(8) *Wealth of Nations*, s. 460-461. David Hume, Yedi Yıl Savaşları'nın öncesinde bile *Jealousy of Trade* üzerine bir denemesinde bütün merkantilist fikirlere karşı geldiğini: "Almanya, İspanya, İtalya ve hatta Fransa'nın bile gelişmesi için sadece bir insan olarak değil bir İngiliz yurttaşı olarak dua ediyorum" sözleriyle dile getirmiştir. T. H. Green ve T. H. Grose (editörler), Hume'un *Essays Moral, Political and Literary* (Londra, 1898), I, s. 348.

(9) İmtiyazlı şirketler üzerine, op. cit., s. 595-606.

(10) *A.g.y.*, s. 460.

doğruluğunu kanıtlamıştır.[11] Başka bir deyimle, Smith bir ulusun savaş yeteneğinin en iyi şekilde, üretim hacmiyle ölçülebildiğine inanıyordu ki, bu tema sonradan Friedrich List tarafından çok etkin bir biçimde işlenmiştir. Bunun da ötesinde, savaş sermayesi olarak kullanılan araçlardan savaş kasalarına olduğu kadar, savaş borçlanmalarına da karşıydı ve onun yerine ağır vergiler öngörüyordu. Cari olarak ödenecek savaşlar genellikle daha çabuk sona erdirilecek ve hükümetler "savaşı pek kolay başlatmayacaktır; savaşın ağır ve kaçınılmaz yükü, gerçek ve somut bir neden olmaksızın, sorumsuzca savaş yapılmasını önleyecektir."[12]

Wealth of Nations'ın on dokuzuncu yüzyıl İngiliz iktisat kuramcılarının kutsal kitabı ve Adam Smith'in de onun entelektüel babası olmasına rağmen, gerçek şu ki: Adam Smith, merkantilist doktrinin bazı temel ilkelerini gerçekten reddetmemiştir. Onun bazı araçlarına karşı çıkmış, ancak hiç değilse amaçlarından birini –ulusun askeri gücü için vazgeçilmez olduğunda devletin ekonomik işlere müdahale etmesi gerektiğini– kabul etmiştir. Takipçileri, Smith'ten daha fazla serbest ticaret yanlısı ve daha ateşli savaş aleyhtarıydılar. "Egemen olanın ilk görevi olan toplumu başka toplumların şiddet ve istilasından korumak, ancak askeri güç sayesinde yerine getirilebilir." Ancak bu gücü barışta hazırlamak ve savaşta da kullanmak devletlere göre değişir. Toplumlar mekanik sanatlarda ilerledikçe savaşlar, daha karışık ve pahalı bir hal alıyor, dolayısıyla bir ticaret ve sanayi devletinde askeri kurumlar daha ilkel bir toplumunkilerden farklı olacaktır.[13] Başka bir deyişle Marx ve Engel'in daha sonra ortaya koyacağı gibi geniş ölçekte ekonomik düzenleme biçimleri, savaşta kullanılacak araçların ve askeri operasyonların karakterinin nasıl olması gerektiğini belirler. Bu nedenle, askeri gücün ekonomik temeller üzerine inşa edilmesi kaçınılmazdır.

---

(11) Savaş sandıklarıyla ilgili tartışma Kitap IV, Böl. I, s. 398-415'tedir. Buradaki alıntılar s. 399, 409, 679'dan yapılmıştır.

(12) *A.g.y.*, s. 878-879. Tarihi gercekler; hükümetlerin ya da halkın düşmanlıktan önce savaşın maliyetini dikkatlice hesapladıkları tezini çok nadir destekler.

(13) *A.g.y.*, Kitap 5, Kısım I, Bölüm I, s. 653-669. Alıntılar s. 653'ten. Heckscher, Smith'in merkantilizmin temel ilkeleri olarak kabul ettiklerini elinden geldiği kadar anlamıştır. Smith'in hayranı William Cunnigham, *Growth of English Industry and Commerce in Modern Times* (2 cilt, Cambridge, İngiltere, 1882) adlı anıtsal yapıtında Smith'in 'güce doğrudan referans almadan zenginliği' konu ettiğini söylediğinde hakikati gözden kaçırmıştı; tabii ki Smith, Cunnigham'ın 'ulusal rakipler ve ulusal gücün bayağı şeyler olduğu' ve zenginlik alanındaki çalışmaların bu 'bayağı amaçlardan' ayrılması gerektiği yönündeki ifadesini onaylamayacaktır. (Cilt I, s. XXIX, 593-594, özellikle dipnot 2, s. 594) Yedi Yıl Savaşları'ndan kısa bir süre sonra ve Fransız ve Amerikan devrimlerinin arifesinde yazan Smith kuvvet politikası gerçeklerinin şiddetle farkındaydı; savaşın uzak göründüğü neredeyse barış yüzyılının tam ortalarında yazan Cunnigham ise durumu daha farklı gördü. Smith'in sert düşmanı List ise Cunnigham kadar kötü bir şekilde gerçeği gözden kaçırdı; daha sonra görüleceği gibi Smith'i de onun izinden gidenleri de yanlış anladı.

Merkantilist sistemin İngiltere için en önemli yanı –the ark of the coverant*– Seyrüsefer Kanunları'ydı. Merkantilizmin bazı yönleri İngiltere'nin kalkındığı ilk dönemlerde belki gerekliydi; ancak on sekizinci yüzyıl sonuna doğru İngiltere sanayide o kadar ileri gitmişti ki, Fransa ve Almanya'ya oranla yerli malların korunması İngiltere için pek az önem taşıyordu. İç ve dış pazarlarda ciddi bir rekabetle karşılaşmadığı için gerektiğinde birçok mamulü gümrük ve vergiden muaf tutabilirdi. Gerçekten daha sonraları kendi çıkarı için önceki kısıtlayıcı politikasından vazgeçmişti; çünkü Bismarck'ın deyimiyle; 'serbest ticaretin en kuvvetlinin silahı olduğunu' öğrenmişti. Ama deniz gücü farklı bir konuydu ve onunla ilgili her şey başka bir yargıyla değerlendirilmeliydi. Anavatanın ve imparatorluğun güvenliği, İngiltere'nin okyanus yollarını kimsenin meydan okuyamayacağı bir şekilde elinde tutmasını gerektiriyordu; bunun aksini düşünen bir gücün amansız bir düşmanlıkla karşılaşacağı kuşkusuzdu. Bundan başka İngiliz sanayisinin, maliyesinin ve ticaretinin o muazzam yapısı, denizaşırı pazarlar ve ikmal kaynakları üzerine kurulmuştu. Böylelikle ticaret filosu hem bir ekonomik varlık hem de ticaret gemilerinin kolaylıkla savaş gemilerine dönüştürülebildiği bir çağda askeri güvenliğin vazgeçilmez bir unsuruydu. Lord Haversham, Lordlar Kamarası'nda şöyle diyordu "Filolarınız ve ticaretiniz, birbiriyle yakından ilişkilidir ve birbiri üzerinde karşılıklı etkileri vardır, birbirlerinden ayrılamazlar; ticaretiniz denizcilerinizin anası ve dadısı: Denizcileriniz, filolarınızın canı, filolarınız ticaretinizin güvenliği ve koruyucusu ve ikisi birlikte İngiltere'nin zenginliği, kuvveti, güvenliği ve şanıdır."[14]

Bu nedenlerle Adam Smith'in merkantilizm ve güç politikası hakkındaki görüşlerinin gerçek ölçüsü, Seyrüsefer Kanunları ve balıkhaneler ile ilgili tutumudur. "İngiltere'nin savunması, gemicilerinin ve gemilerinin sayısına bağlıdır. Dolayısıyla, Deniz Ticaret Yasası'nı, haklı olarak Büyük Britanya'nın gemilerine ve gemicilerine ülke ticaretinin tekelini vermeyi amaçlıyor."

Smith şöyle devam ediyordu: "Seyrüsefer Kanunu yapıldığında İngiltere ve Hollanda savaş halinde olmadıkları halde aralarında büyük bir düşmanlık vardı. Bu düşmanlık, kanunu hazırlayan hükümet (Kral vekili ve II. Charles) zamanında başlamış ve Hollanda savaşlarıyla kendini göstermişti. Onun için, *bu meşhur kanundaki hükümlerin milli düşmanlıktan kaynaklandığını*

(*) Üzerinde on emir yazılı olan taş tabletlerin bulunduğu sandık (ç. n.).

(14) G. S. Graham, *Sea Power and British North America* (Cambridge, Massachusetts, 1941), s. 15. İngiliz devlet dairesinde denizcilik faaliyetlerinin yeri ile ilgili ustaca bir tartışma için bu çalışmaya başvurulmalıdır. Bkz. özellikle s. 7-15.

söylemek cok yanlış değildir. Bununla beraber hükümler son derece akılcıdır. *O devredeki milli düşmanlık*, İngiltere'nin güvenliğini tehlikeye düşürebilecek yegane deniz gücü olan, *Hollanda deniz gücünün zayıflatılmasına yönelikti.*

Seyrüsefer Kanunu, dış ticarete veya onun yarattığı servetin gelişmesine elverişli değildir... Fakat savunma servetten daha önemli olduğu için Seyrüsefer Kanunu belki de İngiltere'deki ticari hükümlerin en akılcısıdır."[15]

Balıkhaneler konusunda da Smith aynı görüşteydi. "Balıkhanelere ödenen tonaj primleri, ülkenin servetine katkıda bulunmamasına rağmen, gemilerin ve gemicilerin sayısını arttırarak savunmaya katkıda bulunduğu düşünülebilir."[16] Smith aynı şekilde, Amerika'daki kolonilerde deniz levazımatı üretilmesi için prim ödenmesine yetki veren ve üretilen malların İngiltere dışındaki ülkelere ihracını yasaklayan kanunları da uygun buluyordu. Çünkü bu tipik merkantilist kanunlar, İngiltere'yi askeri ihtiyaç maddeleri bakımından İsveç ve diğer kuzey ülkelerinde bağımsız kılacak, dolayısıyla imparatorluğun kendine yeterliliğine katkıda bulunacaktı.[17]

Bundan başka, Smith askeri güvenliğin gerektirdiği yerli malları koruyan gümrük vergilerine de karşı değildi. "İç sanayinin teşviki için bazen, yabancı mallara bazı yükler bindirmek avantajlı olabilir." Gemi sanayisinin korunması Seyrüsefer Kanunları ile sağlanıyordu. "Savunması için gerekli malzemeler konusunda krallığın komşularına mümkün olduğunca az bağımlı olması gerekir ve eğer bunlar ülke içinde temin edilemezse alımlarını desteklemesi için diğer sanayi dallarının vergilendirilmesi normaldir." Smith bu amaçla ve başka sanayi dalları yararına gümrük vergileri konulmasına ve prim ödenmesine taraftardı. Sonraları 'gümrük vergisi savaşı' olarak tanımlanan misilleme niteliğindeki vergileri de biraz gönülsüzce de olsa kabul etmişti.[18]

Adam Smith serbest ticarete içten inanmıştı. Merkantilizmin temelinde yatan bazı kuramları tamamen yıktı. O günkü Britanya İmparatorluğu'nda var olan merkantilist uygulamalar ona çirkin geliyordu. Özel girişime devlet müdahalesini şüpheyle karşılıyor ve devlet gücüne salt devlet gücü olduğu için tapılmasına karşı çıkıyordu. Ancak onun merkantilist ekolle ilişkisini belirleyen en kritik sorun, merkantilist sistemin bütçe ve ticaret kuramlarının doğru olup olmadığı değil, gerektiğinde ulusun ekonomik gücünün devletin bir aracı olarak kullanılıp kullanılmamasıydı. Adam Smith'in

(15) *Wealth of Nations*, Kitap IV, Böl. II, s. 430-431. İtalikler bana ait.
(16) *A.g.y.*, Kitap IV, Böl. V, s. 484-485.
(17) *A.g.y.*, s. 545-546, 609-610, 484 dipnot 39.
(18) *A.g.y.*, s. 429, 434, 484-489. (özellikle dipnot 39)

bu soruya yanıtı açıkça "Evet" olacaktı, yani ekonomik güç bu şekilde kullanılabilmeliydi.

Bu husus iyice anlaşılmamıştır. Smith'in izinde yürüyenler özellikle on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde, onun katı bir serbest ticaret yanlısı olarak tanıtılmasından sorumludurlar. Smith'i eleştirenlerden bazıları, özellikle Alman Schmoller ve List, 'serbest ticaret' naraları atarak Smith'in diğer öğretilerine gölge düşürmüşlerdir. Böylece bazı çevreler Smith'i, merkantilist strateji ve taktiklerle ülkesinin meydan okunamayacak bir güç haline geldiğini gördükten sonra aynı strateji ve taktiklerin başka uluslarca kullanılmamasını öğütleyen ikiyüzlü bir İngiliz vatanseveri olarak görmüşlerdir. Smith'in bir vatansever olduğu yadsınamazsa da ikiyüzlü olduğu kesinlikle yanlıştır. Smith, kendi taraftarlarının 'Ekol'üne kendisinden daha çok aşina olan List'in, aşağıdaki utanç verici suçlamasını hiç de hak etmez:

"Büyüklüğün zirvesine vardıktan sonra tırmandığı merdiveni başkalarının tırmanmasını önlemek için tekmeleyerek devirmek akıllıca bir harekettir. İşte Adam Smith'in kozmopolit doktrininin; çağdaşı William Pitt'in kozmopolit eğilimlerinin ve İngiliz hükümet yönetimindeki bütün halefllerinin sırrı bunda yatar.

Koruyucu vergiler ve deniz ulaştırmasındaki kısıtlamalarla üretici gücünü ve denizciliğini, başka ulusların kendisiyle serbest rekabeti sürdüremeyecekleri bir düzeye getiren bir ulus için bu büyüklüğe ulaştıran merdivenleri fırlatmak, diğer uluslara serbest ticaretin yararlarını vaaz etmek ve tövbekâr bir eda ile şimdiye kadar yanlış yolda olduğunu ve ilk defa şimdi doğruyu bulmayı başardığını ilan etmek kadar akıllıca bir şey yoktur."[19]

III

Üç yüzyıl kadar önce Francis Bacon bir ulusun kendini savunabilmesinin maddi varlıklardan ziyade halkın ruhuna, altın stoklarından ziyade, politik yapıdaki çelik kararlılığa bağlı olduğunu belirtiyordu.[20] Ahlâk profesörü olan Smith'in, Bacon'ın eserlerine aşina olması gerekir. O şuna inanıyordu;

(19) *Op. cit.*, s. 295-296. Bkz. Schandler'in benzer fakat daha az kinci bir yorumu, op. cit., s. 79-80. Yakın zamandaki bir Nazi eleştirisi de bu aynı bağlantıdaki değerli bir referanstır. P. F. Schröder, "*Wehrwirtschaftliches in Adam Smiths Werk Über*'den Volkwohlstand'in *Schmollers Jahrbuch*, cilt 63, (1939), No. 3, s. 1-16.

(20) *Essays Civil and Moral*, No. 19, "Of the True Greatness of Kingdoms and Estates." *Works of Francis Bacon* içinde, ed. James Spedding. (Boston 1840), s. 176.

"Her toplumun güvenliği az veya çok halkın yapısındaki askeri ruha bağlıdır... Askeri ruh, tam disiplinli mevcut bir ordu tarafından desteklenmedikçe hiçbir toplumun güvenliği ve savunması için yeterli değildir. Fakat her vatandaşın askeri bir ruha sahip olduğu yerde ufak bir ordu mutlaka yeterlidir" ve Smith "halktaki askeri ruh, toplumun savunmasında faydalı olmasa da korkaklığın içinde var olan ruhi sakatlık, çarpıklık ve kötülüğün halk arasında yayılmasının önlenmesi için... (askeri ruh) devletin en çok üzerine düşmesi gereken konudur" demekle daha da ileri gidiyordu. Ancak hükümetin desteklediği bir 'askeri eğitimle' askeri ruhun yüceltilmesi mümkündür.[21] On dokuzuncu yüzyılda Smith'in taraftarlarından çoğu özellikle Cobden ve Bright, koyu birer serbest ticaret ve barış yanlısıydılar ve yukarıda sözü edilen fikirleri hiçbir zaman benimsemediler.

İngiliz ve Amerikalılarda daimi ordulara karşı eskiden beri köklü bir önyargı vardır. İngiltere'nin adasal konumu, parlamentonun ulusal savunma sorunlarından her şeye rağmen başarıyla sıyrılmasını mümkün kılıyordu ve parlamento ile taht arasındaki uzun mücadele (ki ordu bunda Stuartlar'ın bir aleti olmuştur) profesyonel bir ordunun insan hakları için tehlikeli olduğu fikrini yaratmıştı. Kıta Avrupa'sında Büyük Britanya'nın rakipleri, kuvvetlerini arttırmak için daima silah altında bulunan ordulara başvurmuşlar ve profesyonel askerler sayesinde, askeri teşkilatta ve savaş sanatında büyük ilerleme kaydetmişlerdi.[22] Buna rağmen İngiliz Parlamentosu barış zamanında orduyu asgari seviyede tutmaya devam etti. Bütün güvenliği, Dryden'ın Cymon and Iphigenia'da hicvettiği milislerdi:

"Yurdun her yanında gümbür gümbür alarm çanları çalar.
Ve vahşi milis sürüleri acemice kırlara dolar;
Büyük masraflarla beslenen işe yaramaz boğazlar,
Barışta yüktür, savaşta güçsüz kalır bunlar.
Patırtılı bir bando eşliğinde ayda bir gövde gösterisi yaparlar.
Daima hazırdırlar ama gerektiğinde sırra kadem basar
sözde kahramanlar."

On yedinci yüzyıl sonlarında, Macaulay şöyle yazıyordu: "Aklı başında olanların hemen hepsi bizim politikamız ile daimi bir ordunun bağdaşama-

(21) *Wealth of Nations*, V, I, s. 738-740.?
(22) Bkz. Böl. II. Mevcut orduyla ilgili Smith'in inançları üzerine daha fazla materyal için bkz. özellikle Harvardlı Prof. Charles J. Bullack'un "Adam Smith's Views upon National Defense" *Military Historian and Economist*, I (1917), 249-257.

yacağı kanısında olduklarını belirtmişti. Whigs (Liberal Parti), daimi ordu-ların komşu ülkelerdeki özgür kurumları yok ettiğini sürekli olarak tekrarlıyordu. Tories (Muhafazâkar Parti) de aynı şekilde (Cromwell emrindeki), daimi ordunun kendi adamızda kiliseyi saptırdığını, soyluları baskı altında tuttuğunu ve kralı katlettiğini söylüyordu. Dolayısıyla her iki partinin liderlerinden hiçbiri, tutarsızlıkla suçlanmayı göze almadan, böyle bir ordunun krallığın daimi kurumlarından biri olması gerektiğini savunamazdı."[23]

Bu durum, Smith Glasgow'da (1752-1763) ahlâk profesörü olarak adalet, polis, vergiler ve askerlik konularındaki ünlü derslerini verdiği sıralarda da devam ediyordu.[24] Bu derslerde Smith, daimi ordu kavramına karşı çıkan ünlü hocası Francis Hutcheson'dan ayrılıyordu. Francis Hutcheson'a göre "Askerlik sanatı ve meziyetleri bütün şerefli vatandaşlara özgü uğraşılardı" ve "dolayısıyla savaş hiç kimsenin daimi mesleği olmamalı fakat; herkes sırasıyla bu hizmeti yerine getirmeliydi."[25] Smith'e göre ise, bunun uygulanması son derece zordu; o profesyonel ordudan yana bir tutum benimsedi.

Smith, daimi ordunun özgürlüğe karşı tehdit oluşturabileceğini kabul ediyordu. Cromwell, parlamentoyu kapı dışarı etmemiş miydi? Fakat o, gerekli önlemler alındığı takdirde ordunun anayasayı umursamayacağına değil, destekleyeceğine inanıyordu. Ne olursa olsun güvenlik, iyi eğitimli ve iyi disiplinli bir orduyu gerektiriyordu, ancak bundan sonra millet kaderini savaş tanrısının ellerine teslim edebilirdi. Ne kadar eğitimli ve disiplinli olursa olsun milisler, profesyonel askerlerin yerini dolduramazlardı, özellikle ateşli silahların kahramanlık ve cesaretten ziyade, teşkilat ve düzeni ön plana çıkardığı bir dönemde. Demek ki askeri önlemlerin ilki, milislere olan tarihi bağımlılıktan ve profesyonel orduya karşı duyulan geleneksel şüpheden vazgeçmeyi ve zamana uymayı gerektiriyordu. Ayrıca işbölümü konusundaki ekonomi ilkesi de savaşın amatörce değil profesyonelce yapılmasını emrediyordu.

Smith şöyle yazıyordu: "Kuşkusuz sanatların en soylusu olan savaş sanatı, daha iyiye ulaşma söz konusu olduğunda sanatların en zoru haline gelir. Bağlı olduğu diğer bazı sanatların durumu ve mekanik durum, savaşın belli bir anda mükemmele ne derecede ulaşabileceğini saptar. Savaşı mükemmele ulaştırmak için onu belli bir sınıfın tek veya en önemli uğraşı haline getir-

(23) *History of England* (Riverside basımı, Boston), IV, s. 186-187.
(24) Ed. Edwin Cannan (Oxford, 1896) 1763'te bir öğrencinin tuttuğu notlardan oluşmaktadır.
(25) Francis Hutcheson, *A Short Introduction to Moral Philosophy* (2 cilt, Glasgow, 1764), II, s. 348-349.

mek gerekir ve –her sanat için olduğu gibi– daha iyi savaşmak için de işbölümü şarttır. Diğer sanatlarda işbölümü, birçok iş yerine tek bir iş yaptıklarında kişilerin daha fazla kişisel çıkar sağladıklarını fark etmeleri sonucunda doğal olarak ortaya çıkar. Fakat askerliği diğerlerinden farklı ve ayrı bir uğraş haline getirmek sadece devletin elindedir. Barış zamanında, halktan belli bir teşvik görmeden zamanın büyük bir kısmını askeri tatbikatlarda geçiren bir vatandaş, kuşkusuz bu alanda kendini geliştirecek ve bundan zevk alacaktır, ancak kişisel çıkar sağlayamayacaktır. Zamanın çoğunu bu uğraşıya ayırmasının onun çıkarına olacağı ortamı hazırlamak devlete düşer: Ancak devletler her zaman böyle davranmamışlardır, varlıklarının devamı söz konusu olduğunda bile"[26]

İngilizce konuşan toplumlar için 1776 önemli bir tarihti. *Wealth Of Nations* ve ABD Bağımsızlık Bildirisi o yıl yayımlanmıştı. Smith kitabında Büyük Britanya'nın Amerika'daki sömürgeleri ile ilişkilerini uzun uzun ele almıştı ve söyledikleri Amerikan veya İngiliz tarihi ile ilgilenen herkes için önemliydi. Ancak bizim konumuzu ilgilendiren Smith'in emperyalizme ilişkin tutumudur. O; İngiltere'nin koyduğu kısıtlamalardan Amerikalıların sıkıntı çekmediğini düşünüyordu ancak yine de bu tür kısıtlamalar ne de olsa 'en kutsal insan haklarının açıkça ihlali' idi. Ona göre, imparatorluk sisteminde sömürgelerin değeri, imparatorluk savunmasına sağladıkları askeri kuvvetler ve imparatorluğa sağladıkları gelirle ölçülmeliydi. Bu açıdan değerlendirildiklerinde Amerika'daki sömürgeler Büyük Britanya için birer varlık değil, sorumluluktu; sömürgeler, hem imparatorluk savunmasına katkıda bulunmuyor hem de Britanya kuvvetlerinin Amerika'ya yollanmasını gerektiriyordu ve çok yakın bir geçmişte İngiltere'nin Fransa ile pahalı bir savaşa girmesine yol açmıştı.[27] Sömürgelerin olmaması ticari ve mali denge açısından İngiltere için çok daha yararlıydı.

Bu, imparatorluğun Neville Chamberlain'ı anımsatan dar bir görüşüydü. Fakat Smith, Amerika'nın bağımsızlık talebine İngiltere'nin boyun eğmesini önermiyordu. Böyle bir şey "dünyanın hiçbir milletinin şimdiye kadar kabul etmediği ve etmeyeceği bir önerinin ileri sürülmesi olurdu." İdare edilmesi ne kadar güç olursa olsun, geliri masrafından ne kadar az olursa olsun hiçbir millet şimdiye kadar hiçbir sömürgesinden vazgeçmeye istekli olmadı. Bu

(26) A.g.y., Kitap V, Böl. I, s. 658-659. Bkz. Lectures, Böl. IV. "Of Arms", ayrıntılı bir incelemesi önceki bölümdedir.

(27) Smith, Yedi Yıl Savaşları'nın 'bütün bedeli'nin, önde gelen savaşların bedelinin de sömürgelere yüklemesi gerektiğini söylerken açıkça hatalıydı. Sömürgeler üzerine bu tartışma için bkz. Kitap IV, Böl. 7-8.

tür fedakârlıklar, çoğunlukla çıkarlar için yararlı olursa da, milletin gururunu her zaman zedelemiştir.[28]

Smith, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın uzun süreceğini ve pahalıya mal olacağını öngörmüştü. Sömürgelerde yaşayanların zafere ulaşma olasılığını bile tahmin etmiş ve şöyle demişti: "Dükkân sahiplerinden, tüccarlardan, avukatlardan devlet adamları ve idareciler çıkacak, bunlar büyük bir imparatorluk için yeni bir hükümet şekli üzerinde çalışacaklar ve bu imparatorluğun dünya yüzünde şimdiye kadar kurulmuş olanların en büyüğü ve heybetlisi olacağını söyleyerek övünecekler, söyledikleri de gerçekleşecektir."[29] Smith haklıydı ve devlet adamı olan avukatlar arasında Alexander Hamilton vardı. O; Amerika Birleşik Devletleri'ni kuran gerçekten büyük ve olağanüstü devlet adamları arasında bir devdi.

IV

Kıta Avrupa'sında seyahat ettiği iki yıl (1764-1766) hariç Adam Smith'in hayatı tamamen akademik amaçlara adanmıştı. A. Smith Glasgow ve Oxford'da öğrenciydi, Edinburgh'da ders verdi ve Glasgow'da önceleri mantık profesörlüğü ardından da ahlâk profesörlüğü yaptı. Avrupa'dan döndükten sonra ise, ölümünden on dört yıl önce yayımlanan büyük eseri *Wealth of the Nations*'ı yazmaya koyuldu.

Öte yanda, Alexander Hamilton ilk gençlik yıllarından itibaren bir eylem adamıydı. Hayatı, gelecek için pek umut vermeyen, Nevis isimli küçük bir Batı Hint adasında başladı. Babası beş parasız olan Hamilton, 1768 yılında, daha on bir yaşındayken annesini kaybedince kendi hayatına bir yön vermek zorunda kaldı. Önceleri bakkal çırağı olarak çalıştıktan sonra New York'a gitti ve 1773'te Kings College'a (şimdiki Columbia) girdi. Bir sene içinde, daha sonraları Amerikan Devrimi'ne yol açacak savaşa karışmıştı bile. Böylece daha delikanlılık çağına yeni girdiği yaşlarda, neslinin en çetin yazarlarından biri olarak ün yapmıştı. 1776'da askere gitti ve Washington'la birlikte Long Island, White Plains, Trenton ve Princeton'da savaştı. Mart 1777'de, yirmi yaşındayken, yarbay rütbesiyle başkomutanın askeri sekreteri

(28) *A.g.y.*, s. 581-582. Smith'in sömürgeler üzerine görüşü ile Smith'in en sadık takipçilerinden biri olan Jeremy Bentham'ınkini karşılaştırmak ilginç olur. Bentham sömürgelerin savunmasının çok masraflı olacağına katılmakla kalmayıp İngiltere'nin mevcut sömürgeleri ve yenilerini elde etme girişimlerinden vazgeçilmesini savundu. *Principles of International Law*; *Works*, içinde ed. John Bowring. Cilt 2 (Edinburgh, 1843), deneme IV, özellikle bkz. s. 548-550.

(29) *A.g.y.*, s. 587-588.

olmuştu. Bu sayede, hem Washington'un müşaviri ve sırdaşı oldu, hem de ordu teşkilatı ve yönetimi konularında bir seri başarılı rapor yazdı.[30] Daha sonra Lafayette'in kolordusunda bir piyade alayını kumanda ederek, Yorktown'da kahramanlığı ile dikkatleri üstünde topladı. Askerlik mesleğine, devrim sona erdikten çok sonralara kadar devam etti ve 1798'de tümgeneralliğe ve ordu genel müfettişliğine terfi etti ve Fransa ile çıkması beklenen muhtemel bir savaşa hazırlanmak amacıyla Washington'un yardımcısı oldu.

Hamilton'un Annapolis ve Philadelphia antlaşmalarının gerçekleşmesindeki rolü ve her şeyden önce anayasanın kabulünün sağlanmasındaki hizmetleri, fazla yorum gerektirmeyecek kadar bilinen olaylardır. Kaleme aldığı devletle ilgili birçok önemli yazı yanında, *Federalist*'in yarısından fazlasını yazmış olması, onun en önemli politika yazarları arasında yer almasını sağladı. Washington'un kabinesinde, maliye bakanı olarak kendi görevlerinden çok daha zor görevleri başarıyla üstlendi. 1789-1797 yılları arasında ilk ABD milli politikasının saptanmasında belki de kabinedeki diğer üyelerin hepsinden fazla etkili olmuştur.[31] 1804 yılında daha kırk yedi yaşındayken ölmesi milli bir kayıptı.

Askeri bilimler öğrencisi için Hamilton, Adam Smith'le Friedrich List arasında bir bağ oluşturur. Hamilton, *Wealth of the Nations*'a aşinaydı ve Tench Coxe'un yardımıyla, meşhur "Report on Manufactures"i yazdığı sırada kitap önünde duruyordu.[32] Profesyonel ordunun gerekliliği, faydaları ve milli savunma ile ilgili bazı konularda Smith'le aynı fikirdeydi. Friedrich List'in yazılarında Hamilton'un etkileri açıkça görülebilir ve List'in, yerli malların korunmasından yana olan ABD'deki grupla ve özellikle Mathew Carey ile olan ilişkilerinin ışığında, "Report on Manufactures"ı siyasi ekonomi konusunda büyük bir ders kitabı olarak gördüğü kesindir. Gerçekten List, zaman zaman Hamilton'dan destek gördü ve 'milli sistemi'nde, Hamilton'un fikirlerinin önemli bir yeri olduğunu yazıları kanıtlamaktadır.[33]

---

(30) Hamilton'ın askeri makaleleri Henry Cabot Ladge'un yayıma hazırladığı *Works*'un 6. ve 7. ciltlerinde bulunabilir, (Federal Basım, 12 cilt New York ve Londra 1904).

(31) Hamilton'un yaşamında çok tatmin edici bir şey olmadığı için Allan Nevins'in *Dictionary of National Biography*'deki mahallesi onun meslek hayatının olguları için en iyi kaynak olabilir. Bu mahalle Amerikalı önde gelen tarihçilerden birinin olağan ustalığıyla yazılmıştır.

(32) Bu olgu W. S. Culbertson'ın hayranlık verici denemesi *Alexander Hamilton*'da (New Hawen, 1911), s. 107-108, 127-129 yer alır. Ayrıca bkz. Henry Cabot Lodge *Works* içinde, 111, 417, Edward G. Bourne, "Alexander Hamilton and Adam Smith" *Quarterly Journal of Economics*, VIII (Nisan 1894), 328-44. Tench coxe'un rolüyle ilgili olarak bakınız dipnot 61.

(33) William Notz, "Friedrich List in in America", *American Economic Review*, XVI (Haziran 1926), s. 249-265. Dr. Notz, List'in çalışmalarının yukarıda ifade edilen baskısının editörlerinden biriydi. Onun hayranlık verici tanıtım denemesi. Cilt II (Berlin, 1931), s. 3-61, List'in Amerika'daki yıllarının ve bunların

Ateşli bir serbest ticaret yanlısı olan William Graham Sumner'a göre, Hamilton'un milli politikası; "ABD şartlarına uyarlanmış eski İngiliz merkantilist sisteminden başka bir şey değildi."[34] Bu eleştirinin haklı yönleri vardı, ancak Hamilton, hiçbir zaman merkantilist doktrinlerin körü körüne bir takipçisi ve hayranı olmamıştı. Daha önce de belirtildiği gibi,[35] Avrupalı merkantilistler birbiriyle yakından ilgili iki ayrı şeye ilgi duyuyorlardı; milli birlik ve askeri potansiyele bağlı olarak milli kaynakların geliştirilmesi. Hamilton, gerçekten bir milliyetçiydi ve ekonomik politikayı hem milli bir bütünleştirici hem de milli güç için bir alet olarak kullanma taraftarıydı. Söylediği ve inandığı hemen her şey bu tema etrafında toplanabilir. İmalat sanayisini içeren merkezi bir ekonomiyi savunması, kamu borçları konusundaki tavsiyeleri, bir merkez bankasını gerekli görmesi, dış politika ve güvenlik kavramları, federal hükümetin 'saklı kuvvetleri' şeklindeki kendi doktrini, savaş gereçlerinin üretiminin teşviki ve gerekirse millet tarafından kontrolüne olan inancı, askeri politika konusundaki raporları, donanmayı ateşli şekilde desteklemesi, hatta demokratik hükümete karşı tutumu; hep bütün bunlar, önce milli birliğe olan tutkusu ve sonra da milletin politik ve ekonomik gücüne olan sınırsız saygısıydı.

5 Aralık 1791'de Hamilton'un Kongre'ye sunduğu *Report on Manufactures* amaçları öylesine doğru ve etraflı yazılmıştı ki, Adam Smith'in bile serbest ticaret konusunu bu kadar güzel özetleyebileceği kuşkuludur.[36] Bundan başka, Hamilton'a göre eğer, sınai ve ticari özgürlük sistemi daha yaygın olsaydı, milletler refaha ve büyük devlet olma niteliğine daha çabuk ulaşabilirlerdi. Böylece herkesin yararına uluslararası bir işbölümü doğabilirdi ve doğardı da. Fakat ticaret ve alışveriş özgürlüğü yaygınlaşmamış olduğundan, özellikle Avrupa ulusları arasında imalat sanayisi gelişmiş olanlar, karşılıklı ilişkilerden doğacak menfaatleri, her şeyi satmak ve hiçbir şey almamak gibi faydasız projeler uğruna feda ediyorlardı. Sonuç olarak Amerika Birleşik Devletleri, bir dereceye kadar dış ticaretten men edilmiş bir ülke durumundadır ve Avrupa ile eşit koşullar altında ticaret yapamamaktadır. "Bu gerçeklerin belirlenmesi, bir şikâyet havası içinde yapılmamaktadır. Çok fazla elde etmeyi amaçlayan söz konusu milletler, kazançtan çok kayıpları olup

bütün olarak onun kariyerindeki öneminin en iyi açıklamasını verir. Hamilton'ın List üzerindeki etkisiyle ilgili fikir edinmek için bkz. C. Meitzel'in Hamilton üzerine denemesi *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, 4. baskı (1923), IV. 21 içinde ve M. E. Hirst, *Life of Friedrich List* (Londra, 1909), s. 112-118.

(34) W. G. Summer, *Alexander Hamilton* (New York, 1890), s. 175.

(35) Bkz. Bölüm I.

(36) *Works*, IV, 70-198.

olmadığını kendilerine sormamışlardır. Amerika Birleşik Devletleri kendisini başka devletlerin, doğru veya yanlış, dış politika düzenlerinden mümkün olduğu kadar bağımsız kılacak araçları düşünmelidir."[37]

Report on Manufactures'da belirlenen program, Hamilton'un milli ekonomi yanlısı olduğunu kanıtlamaktadır. Hamilton, amacının ABD'yi askeri ve diğer önemli ikmal maddeleri bakımından yabancı milletlerden bağımsız kılacak üretim dallarının desteklenmesi olduğunu söylemektedir.[38]

"Sadece bir ülkenin refahı değil, aynı zamanda bağımsızlığı ve güvenliği üretilen mallara bağlıdır. Her millet, bu büyük amaçların ışığı altında, kendi içinde gerekli bütün ulusal ikmal maddelerini sağlamak zorundadır. Bunlar varlığı devam ettirebilme, ikamet, giyim kuşam ve savunma araçlarını içerir."

Hamilton "Bunlara sahip olma, politik yapının mükemmelleşmesi için olduğu kadar toplumun güvenliği ve refahı için de gereklidir. Her biri politik yaşam ve faaliyetler için önemli birer organdır ve bir devleti bekleyen çeşitli krizlerde bu tür eksikliklerin etkileri çok şiddetli hissedilir, Amerika Birleşik Devletleri'nin son savaşta çektiği ve kendi kendisine yeterli olamamaktan doğan aşırı güçlükler hâlâ hafızalarda yaşamaktadır; yetersizlik zamanında ve etkin tedbirlerle giderilmediği takdirde, gelecek bir savaşta ne denli kötü ve tehlikeli olduğunu gösterecektir. Bu değişikliklerin yapılabilmesi bütün halk konseylerinin dikkat ve gayretlerini gerektirmektedir. Bu, gerçekleştirilmesi gereken en büyük iştir.

Dış ticaretimizin, devam ettiği sürece, korunması için donanmaya gerek duyulması, önemli malların ikmalini donanmaya bağımlı kılmaktadır; bu durum, imalat sanayisinin lehindeki fikirlerin desteklenmesine yardım etmelidir."[39]

Hamilton, Amerika Birleşik Devletleri gibi genç bir ülkenin, imalat sanayisini çok önce kurmuş olan Büyük Britanya gibi devletlerle boy ölçüşebileceğine inanmıyordu. "Bir ülkenin yeni kurumları ile başka bir ülkenin eskiden beri var olan kurumları arasında eşit koşullar altında bir rekabet... birçok durumda mümkün değildir." Bu nedenle genç bir ülkenin sanayisi "hükümet tarafından büyük ölçüde desteklenmeli ve korunmalıdır."[40] Bu destek ve koruma (bazı durumlarda ithal yasağına kadar varan) gümrük vergisi, hammadde ihracatına konacak kısıtlamalar, primler, hayati değeri

(37) *A.g.y.*, s. 73, 100-102.
(38) *A.g.y.*, s. 70.
(39) *A.g.y.*, s. 135-136.
(40) *A.g.y.*, s. 105-106.

olan bazı hammaddelerden ithal vergisinin kaldırılması şeklinde olmalıdır. Bu görüş 'emekleme dönemindeki sanayi' savı olmakla birlikte, merkantilizmin kendi kendine yeterlilik ilkesine de uymaktaydı.

Yerli sanayiyi desteklemek amacıyla hangi mallara, ne kadar gümrük vergisi konacağı belirlenirken, milli savunmaya önem verilmeli ve belki de milli savunma ön plana alınmalıydı. O halde:

"Ateşli silahlar ve diğer askeri silahlar hiçbir sakınca olmaksızın yüzde on beşlik mallar sınıfına konabilir. Zira halihazırda bunları üreten fabrikalar vardır ve bütün Amerika Birleşik Devletleri'ne yetecek kadar üretim yapmaları için belirli bir taleple desteklenmelidirler."

Yerli üretimden her yıl belli bir miktar silah satın alınırsa, bu hem kamu güvenliğine yarar sağlar, hem de söz konusu imalatçılar için maddi bir yardım oluşturur. Cephanelikler kurularak, zaman zaman kullanılan cephaneler tamamlanmalı ve böylece stokta her zaman için yetecek miktarda cephane ve silah bulunmalıdır. "Fakat savaş için gerekli tüm silahların gelecekte hükümet tarafından üretilip üretilmemesi yasal yönden incelenmeyi gerektirebilir." "Söz konusu mallar, basit ve dayanıksız tüketim malları olmadıkları için milli savunmanın bu önemli araçlarının çok az güvenilir bir kaynak olan kişisel maceranın, rasgele spekülasyonuna bırakılması geleceği iyi görememezliktir. Genel bir kural olarak, fabrikaların hükümet kontrolünde olmaması gerekir, fakat bu kuralın izin verdiği birkaç istisnadan biri de çok özel nedenlerden dolayı, bu üretim dalıdır."[41]

Report on Manufactures daha sonra Friedrich List tarafından genişletilen şu fikri vurgulamaktadır: Ziraati, imalat sanayisini ve ticareti içeren yaygın ekonomi sayesinde, bir ülke içte birleşecek ve dış güçlerle ilişkilerinde daha kuvvetli olacaktır. Ancak Hamilton bu tezi, en iyi şekilde 1796 yazında kaleme aldığı Washington'un "Veda Nutku"nun ilk müsvettesinde savundu.[42] Hamilton, değişik ekonomi dallarının bir ağ oluşturacağını ve böylece milletin ortak bir milli ekonomi ve çıkar etrafında birleşeceğini düşünüyordu. Güneyin ziraatçılığı, sadece ulusal refaha kendince katkıda bulunmakla kalmayacak, aynı zamanda kuzeyin endüstriyel gücünün yararlarından da

(41) *A.g.y.*, s. 167-168. Hamilton'ın savaş gerekçeleriyle ilgili böyle bir öneri getirmesinin ilk nedeni bu değildi. Kongre özel komitesinin başkanı olarak 1783'te "Bu politikanın ciddi bir hedefi yapılmıştır savaştaki ilk zorunluluk olarak bütün maddelerle kendimizi destekleyebilmemizi gerektirmektedir" diye önermişti. *a.g.y.*, s. 467, 475. Bu amaçla silahların ve gerçeklerin imalatı oluşturmalıdır.

(42) Metin ve diğer ayrıntılar için bkz. Victor H. Paltsits, *Washington's Farewell Address* (New York, 1935), özellikle bkz. s. 184-185. Washington'ın Hamilton'un argümanını uyarladığı çerçeve bu bağlamda sürregiden taslak halindeki nihai elyazması ile karşılaştırıldığında açığa çıkacaktır. *a.g.y.*, s. 143-144. Açıklık için metindeki noktalamaya dayandım.

faydalanacaktı. Batı, özellikle ulaşım yollarının yeterli hale gelmesinden sonra, Doğu'nun ürettiği mallar için bir pazar oluşturacak ve karşılığında "Atlas Okyanusu kıyılarındaki eyaletlerin ağırlık, etki ve deniz kaynaklarından yararlanacaktır." Bundan da öte, "herkesin değişik bir yarar sağladığı birlik sayesinde ülkenin her yanı, daha büyük bir bağımsızlığa kavuşacaktır." Ortak ekonomik çıkarlar etrafında birleşmiş bir milletin toplam gücü, böylelikle her alanda artmış olacaktı. Amerika Birleşik Devletleri yaygın bir ekonomi geliştirerek "yabancı tehlikelere karşı daha iyi korunacak, yabancı entrikalarla körüklenecek kavga ve savaşlardan uzak olacaktır." Sonuçta, millet "özgürlüğü tehdit eden büyük çaptaki askeri kuramlara ihtiyaç duymaktan kurtulacaktır." Hamilton, ekonomik sistemle ulusal güvenliği işte bu şekilde bağdaştırıyordu.

Hamilton'ın Amerikan donanmasına ve ticaret filosuna ilişkin fikirleri de buna benzer bir politika ve ekonominin bileşimiydi. Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük bir deniz gücü haline geleceğine inanıyordu. Amerikalıların dünyanın dört bucağına yaptığı maceraperest seyahatler 'tükenmez bir milli servet olan bu benzersiz girişim ruhu' Avrupalıları 'rahatsız etmeye' başlamış ve 'öteden beri deniz güçlerinin temelini taşımacılık sanatına bizim el atacağımızdan kuşku duymaya başlamışlardır.' Bazı Avrupa devletleri kısıtlayıcı kanunlar çıkararak 'tehlikeli yüksekliklere ulaşmamıza yarayacak kanatlarımızı kesmeye karar verdiler.' Fakat sıkı bir birlik, gelişen bir ticaret filosu, iyi iş yapan balıkhaneler, misilleme niteliğindeki denizcilik kanunları ve bir donanma ile "Doğanın karşı konulmaz ve değiştirilmez akışını kontrol etmek isteyen küçük politikacıların küçük sanatlarına karşı çıkabiliriz." Amerika Birleşik Devletleri donanması 'büyük deniz güçleriyle başa çıkamayabilir' ama özellikle Batı Hint Adaları'nda 'iki büyük gücün yanında saygıdeğer bir ağırlığa sahip olacaktır.' Bizim 'konumumuz' birkaç gemimizle dahi bize ticari 'imtiyazlar ve avantajlar sağlayabilecektir.' Bundan başka, yabancı güçler arasında çıkacak bir savaşta 'bizim tarafsızlığımızın ve dostluğumuzun bir fiyatı olacaktır.' Dolayısıyla, "birliğe sıkı sıkıya sarılarak" çok geçmeden, Amerika'dan Avrupa'yı kontrol altına alabiliriz ve dünyanın bu kısmında kuvvet dengesini kendi çıkarımıza göre yönlendirebiliriz."[43] Bu gerçekten bir *Realpolitik*'tir ve Amerika'nın dünya politikasına ilişkin stratejisini cumhuriyetin babalarının yaratmış olduğunu göstermektedir.

(43) Bu ve bundan sonraki paragrafta bulunan tırnak içindeki sözlerin hepsi *Federalist*, No: II'den alınmıştır. Hamilton'ın Avrupa'daki bir politik güç dengesi oluşturmaya çalışmamızı istemediğine dikkat edilmelidir. Bkz. *a.g.y.*, *Works*, IX, 327; X, 397.

Hamilton, Amerika Birleşik Devletleri'nin milli ekonomiye sahip olmasını gerekli görüyordu. Donanma, bu büyük amaca katkıda bulunacağı gibi politik ve ekonomik birlik de donanmanın büyümesine katkıda bulunacaktı:

"Amerika Birleşik Devletleri'nin donanması bütün kaynakları kucaklayacağı için tek bir eyalet veya kısmi bir federasyon donanmasından daha kolay gerçekleştirilebilir. Amerikan Konfederasyonu'nun her kesimi bu önemli teşkilatın belli bölümlerini temin edebilecek durumdadır. En güneyde bulunan eyaletler donanma için gerekli bazı malları –katran, terebentinbol miktarda temin edebilirler. Gemi inşası için sağlayacakları ağaçlar daha sağlam veya dayanıklı bir yapıya sahiptir. Eğer güneydeki ağaçlardan inşa edilirse, donanmayı oluşturacak gemilerin dayanıklılığı, gerek donanmanın gücü, gerekse ulusal ekonomi açısından çok büyük önem taşıyacaktır. Amerika'nın bazı güney ve merkezi eyaletleri bol ve kaliteli demir cevheri çıkarmaktadır. Denizciler özellikle kuzey bölgelerden sağlanmalıdır. Dış ticaretin ve deniz ticaretinin donanma tarafından korunması gereği, ticaretin donanmanın gelişmesine katkıda bulunduğundan öteye bir açıklama gerektirmemektedir."[44]

Hamilton'un bütçeye ilişkin görüşleri de politik izler taşıyordu. Kamu borçları için para temin ederek, devlet borçlarını üstlenerek ve bir milli banka kurarak 'devletin menfaati ile zengin kişilerin menfaatleri' arasında bağ kurmayı ve her ikisinin de servet ve nüfuzunu karşılıklı yarar amacıyla ticari kanala akıtmayı umuyordu. Dolayısıyla ulusal borç, "Birliğimiz için kuvvetli bir harç oluşturacağından milli bir kazancı olabilir."[45] Hamilton, tüccar ve varlık sahibi sınıfların desteğini istedi, çünkü İngiltere'de merkantilist kanunların çıkartılmasında hükümeti nasıl etkilediklerini biliyordu ve politikanın ekonomik dürtüsünün, her milletin içinde yattığına inanıyordu.[46] Bundan başka, "milletler savaşta kaynak olarak kullanmaya devam ettikleri sürece, milli kredilerin sağlam temeller üzerine oturtulması şarttı. Bir ülke için, bu önemli kaynaktan eşit şekilde yararlanmaksızın, başka ülkelerle eşit şartlar altında mücadele etmek veya onların girişimlerine karşı güvenlik içinde olmak mümkün değildir. Kredi orta derecede bir sermayeye ve çeşitlenmemiş bir sanayiye sahip genç bir ülkeye, her iki dalda da

(44) Bu sözleri, Theodore Roosevelt'in (kendisi Hamilton'un hayranıdır) 1910'da batılı bir dinleyiciye söylediği sözler ile karşılaştırınız: "Arkadaşlar, Donanma sadece kıyılarla ilgili değildir. Kırsal bölgede, göller bölgesinde, Missouri nehri çevresinde yaşayıp da donanma ile yakından ilgilenmeyen tek kişi yoktur..." Omaha konuşması, 2 Eylül, yeniden basımı *The New Nationalism* (New York, 1910) s. 147.
(45) Robert Morris'e yazdığı mektup. (1780) *Works*, içinde III 338, 387.
(46) Bu konuda bkz. *Federalist*, No: 10, Madison'un yazdığı.

ilerlemiş ülkelerden daha gereklidir." İnsan, "Kredisiz savaş büyük bir felaketten daha da öte mahvolmaktır" diye hüküm vermekten başka bir şey yapamaz. "Savaş sırasında şahsi varlıklara el koymanın yasal olduğunu kabul etmekle birlikte, yabancı sermayenin Amerikan hisse senedi ve tahvillerine yatırımını caydıracağı düşüncesiyle böyle bir uygulamaya karşı çıktı.[47] Kısacası 'krediyi bir güç ve güvenlik aracı olarak' tavsiye etmişti.[48]

V

Milli güvenlik, Hamilton için çok ilginç bir konuydu ve bu konuda gerçekçi bir görüşe sahipti. ABD'nin Avrupa'dan uzak ve topraklarının çok geniş oluşunun ABD için son derece değerli olduğunu anlamıştı; çünkü bunlar, yabancı bir kuvvetin istilasını olanaksız kılmasa bile zorlaştırabilirdi. Ancak o, ABD'nin durumunu sağlamlaştırmak için zamana ihtiyacı olan genç, gelişmemiş ve politik bakımdan olgunlaşmamış bir ülke olduğunu da biliyordu. Milli birlik üzerinde önemle durması, bölücülüğe karşı cephe alması, diğer milletlere karşı 'körü körüne bağlanmaya' veya aşırı 'önyargılı' olmaya karşı oluşu bu yüzdendi.[49] Ancak güvenlik "güç olmadan mümkün değildir."[50] Sadece güçlü olduğumuz zaman "barışı veya savaşı çıkarlarımız doğrultusunda seçme olanağına sahip olabiliriz."[51] Fakat güçlü olmak, birlik içinde bulunmaya ve Jay'in dediği gibi "hükümete, silahlara ve ülkenin kaynaklarına bağlıdır."[52]

Hamilton, Avrupalı güçlerin bu kıtada toprakları bulunduğu sürece, ABD'nin asla tam bir güvenlik içinde olamayacağını da anlamıştı. Amerika topraklarının, Amerikalı olmayan bir güçten diğerine geçmesine karşıydı, böylece muhalifi Jefferson tarafından gerçekleştirilmiş olsa bile Luizana'nın satın alınmasından yana olmuştu. Monroe Doktrini[53] olarak bilinen siyaseti

(47) "Second Report on the Public Credit" (Aralık 1794). *Works*, III içinde, s. 199-300. Alıntılar s. 295-296'dan yapılmıştır.
(48) Hamilton'un Washington'un "Forewell Address" için taslağı Paltsits, op. cit., s. 193.
(49) *A.g.y.*, s. 193-196.
(50) *The Federalist*, No. II, s. 65.
(51) Bu ünlü söz Washington'un değil Hamilton'undu. Paltsits, *op. cit*, s. 196. Washington *danışma* biçimini değiştirdi.
(52) *Federalist*, No. 4, s. 65.
(53) Nakledilemeyen ilke için bakınız "Answer to Questions Proposed by the President of the United States" 15 Eylül 1730, *Works* içinde, IV, 338. Amerika'da Avrupalı devletlerin tehdidi için bakınız *Federalist*, No. 24, s. 150-151. Kıtadan Avrupa etkisini çıkarmak Amerika'nın dış politikasında haklı olarak değişmez bir etkendir; E. M. Earle "National Security and Foreign Policy", *Yale Review XXIX* (1940), s. 444-460. *Federalist*, No. II, s. 69. Hamilton'ın eğer yaşasaydı Monroe Doktrini'ni destekleyeceğini gösterir.

dahi ortaya o atmış gibidir. O Anglopfil'di, sadece ihtilalci Fransa'nın radikal ilkelerinden nefret ettiği için değil, aynı zamanda İngiltere ile olan ticari ilişkilere ABD'nin fazla bağımlı olduğuna ve ABD'nin silah denemelerinde çok güç olduğuna inandığı için de.

Hamilton anayasanın ruhunda bulunan daha mükemmel birlik halinin, ortak savunmanın ve özgürlüğün korunmasının birbirine bağlı olduğunu kabul etmişti. *Federalist*'in 8. sayısında askeri güç ile temel siyasi özgürlüklerin yakınlaştırılması konusunda, uzun ve gerçekçi bir yazı yazmıştı. Bu yazı, Adam Smith'in aynı konudaki fikirlerine şaşırtıcı biçimde benzemektedir. Aynı zamanda o, savaş zamanında ordu kurmak için hükümetin yetki sahibi olmasının yeterli olmadığını da yazmıştı, hükümet barış zamanında da yeterli kuvvetler bulundurmalıydı. Yoksa, "malımızı ve özgürlüğümüzü yabancı istilacıların merhametine terk ederiz... çünkü bizim seçtiğimiz ve bizim arzularımıza bağlı olan idarecilerin, özgürlüğü korumak için gerekli araçları iyi kullanamayarak özgürlüğü tehlikeye düşürebileceklerinden korkarız."[54] Ayrıca savaş zamanında, 'ortak gücün yönlendirilmesi için'[55] yöneticilerin yeterince yetki sahibi olmaları gerekir, Amerikalıların merkezi otoriteye duydukları geleneksel korkuya rağmen.

Adam Smith gibi Hamilton da milli savunmanın temelinin, profesyonel ordu olduğuna inanmıştı. *Federalist*'te şöyle yazmıştı: "Daimi ve disiplinli bir orduya karşı yapılan bir savaş ancak aynı tür bir kuvvetle başarılı bir şekilde yürütülür. İstikrar ve gayretin yanı sıra ekonomi de bu durumu onaylar. Son savaş sırasında Amerikalı milisler, çeşitli durumlarda gösterdikleri kahramanlıklarla adlarına ölümsüz anıtlar dikmişlerdir, ancak en cesur olanları ülke özgürlüğünün, ne kadar büyük ve değerli olursa olsun, sadece onların gayretleri ile sağlanmasının mümkün olmadığını bilmektedir. Savaş da diğer birçok şey gibi; özen, sabır, zaman ve uygulama ile öğrenilecek ve mükemmelleştirilecek bir bilimdir."[56]

---

(54) *Federalist*, No. 25, s. 156. Bu aynı noktada bkz. *a.g.y.*, No. 4 (Jay tarafından), No. 23 (Hamilton tarafından), No. 41 (by Madison tarafından). *Federalist* bu ve diğer sayılarında askeri politik ve milli güvenlik öğrencileri için bir ders kitabıdır.

(55) *A.g.y.*, No. 74, s. 48.

(56) No. 25, s. 157. Daha önce bile Hamilton ABD için askeri politika alanında önemli, ciddi düşünceler geliştirdi. Bakınız 1780 yılında James Duare'ye yazılmış bir mektup ve Hamilton'un 1783'te Kongre'nin özel bir komitesi adına yazdığı rapor, *Works* içinde I, s. 215-216; VI, s. 463-483. Hamilton ordunun düzen ve sadakat açısından ulusal olması gerektiğine inandı; ülke sınırlarını hesaba katmayarak oluşturulması gereken bir savunma sistemi; milli güçlerinin servis düzeni, eğitimi ve teçhizatının ulusal bir denetleme altında olması gerektiği; ulusal bir askeri akademi olması gerektiği ve savaş gereçleri imalatının federal hükümet tarfından teşvik edilmesi ya da belki de üstlenilmesi. Hamilton ayrıca askerlik servisi için evrensel sorumluluk ilkesine de inanıyordu. a.g.y., VII, s. 47.

18. yüzyılın ikinci yarısında, özellikle tüccar sınıfın hâkimiyetindeki parlamenter hükümetlerin krallıklara nazaran daha az savaş yapacaklarına ilişkin yaygın bir inanç vardı. Hamilton böyle bir düşünceyi, sağduyuya ve tarihin bilinen gerçeklerine ters buluyordu. Halk meclislerinin 'öfke, infial, kıskançlık, hırs ve benzeri duygulara' diğer hükümet tipleri kadar (belki de daha fazla) yatkın olduğuna inanmıştı. Montesquieu'nün dediği gibi 'ticaretin doğal sonucunun, barışı korumak olduğu' fikrini de kabul etmiyordu. Aksine, ona göre ticaretin yeni savaşlara neden olması daha fazla olasılık dahilindeydi. "Ticaret, şimdiye kadar savaşın hedeflerini değiştirmekten öte bir şey yaptı mı? Zenginlik tutkusu; güçlülük ve şan tutkusu kadar hâkim ve harekete geçirici değil midir? Ticaret, milletlerin hâkim sistemi haline geldiğinden bu yana, daha önceleri toprak ve sömürge tutkusunun yol açtığı kadar çok savaşa yol açmadı mı? Çoğu kez ticaret, şunun veya bunun için teşvik edici olmadı mı?" O, bu soruların yanıtının kesinlikle evet olduğunu düşünüyordu. Şeklen değişikliğe uğrasa bile savaş toplumun iliklerine işlemişti.[57]

Tuhaftır ki, Thomas Jefferson da ticaretin, savaş için potansiyel bir neden oluşturduğu konusunda Hamilton ile aynı görüşteydi. 1785 Ağustos'unda, John Jay'a Paris'ten şöyle yazmıştı: "Halkımız, okyanusun işgaline katılmamız konusunda kararlıdır ve köklü alışkanlıkları denizlerin kendilerine açık tutulması talebinde bulunmalarına yol açmaktadır ve de bundan mümkün olduğunca fazla faydalanmalarını sağlayacak bir siyasetin izlenmesini istemektedirler. İdarecilerin, onların kararlı isteklerine uymalarının bir görev olduğuna inanıyorum ve bu nedenle onlara taşımacılık, balıkçılık ve denizlerin, başkaca kullanımlarına ilişkin eşit hakları her zaman (kesin savaş pahasına bile) sağlamalıyız."[58] Ve Jefferson, barışçı inançlarının aksine başkan olarak, Berberistanlı korsanlara karşı savaş açtığında bu inancını uygulamış oldu.

Gerçekten de Hamilton'ın önemi, en sert muhalifi olan Jefferson'ın, onun ekonomiye ve milli savunmaya ilişkin fikirlerini zamanla ne denli kabul etmiş olduğu, incelemekle görülür. Jefferson, serbest ticaret yanlısı ve imalatçıların can düşmanıydı. Hamilton'ın ithal mallarına gümrük koyarak yerli

(57) *Federalist*, No: 6, savaşın nedenlerini geniş çaplı tartışır. Alıntılar s. 30'dan yapılmıştır. Fizyokların ve başkalarının görüşüne göre ticaretin etkisi uluslararası barışı geliştirme doğrultusundaydı. Bkz. Edmond Silberner, *La guerre dans la pensée economique du XVIe au XVIIIe siècle* (Paris, 1939). *Federalist*'in 3, 4, 5 nolu sayıları. John Joy Çin'de büyüyen ticaretin Uzakdoğu'daki uluslararası çatışmaya ABD'yi de dahil edeceği öngörüsünde bulunur ve ayrıca savaşın nedenlerini tartışır (No 4'te).

(58) *Writings of Thomas Jefferson* (Memorial Edition), V, 94.

sanayiyi koruma programından nefret ediyordu. Ancak, ambargodan edindiği deneyimler ve İngilizlerle 1812-1815 yıllarında yapılan savaşın sonuçları, onun görüşlerini değiştirmesine yol açtı. Fransız iktisatçısı ve aynı zamanda serbest ticaret yapan Jean Batiste Say'e Mart 1815'te şöyle yazmıştı:

"... Avrupa'nın çekişmelerinden uzak, başka güçlere kötülük etmekten kaçınan, onlardan bir kötülük gördüğünde soğukkanlılığını kaybetmeyen, herkese adil davranan, tarafsızlık vecibelerini sadakatle uygulayan, kardeşçe davranışın gereklerini yerine getiren, ticaretimizin sağladığı yararlarla onların çıkarlarına yardım eden bizim gibi bir milletin barış içinde yaşayacağını ve kendini büyük insanlık ailesinin bireylerinden biri olarak göreceğini düşünürdüm. Böyle bir ortamda, milletin kendisini, en verimli işlere verebileceğini, üretim fazlasını, diğer milletlerin kendilerine daha avantajlı biçimde sağlayacakları ürünlerle değiş tokuş yapacaklarını beklerdim, tıpkı Fransa'nın bir şehri ile diğer bir şehri arasında olduğu gibi. Ancak deneyimler, sürekli barışın sadece bizim temkinli ve adil olmamıza dayanmadığını, diğerlerininkine de dayandığını gösterdi. Uçsuz bucaksız okyanusun bir ucundan öbür ucuna yapılan ticaret, okyanusta hâkimiyet kurmuş olan bir düşmanın elinde güçlü bir silah haline geliyor ve savaşın diğer sıkıntılarına, onlardan temin etmek zorunda olduğumuz birçok ihtiyacı ve silah ile giyecekleri bile ekliyor. Demek ki *bu gerçek, devletin en önde gelen çıkarının kâr mı yoksa, korumak mı olduğu sorusunu ortaya çıkarıyor.* Sonuçta öylesine üretici olduk ki, bunu görmeyenlerin inanamayacağı bir düzeye ulaştık. Her tür yabancı mala koyduğumuz vergiler ve her iyi vatandaşın fiyat farkı gözetmeksizin, ülkemizde yapılabilen hiçbir yabancı malı kullanmamakta gösterdiği yurtsever kararlılık, bizi yabancılara bağımlı olmaktan kurtarıyor."[59]

Jefferson, Hamilton'ın daimi orduya ilişkin fikirlerini asla tamamen kabul etmemekle birlikte, zorunlu askerliğe dayanan askeri bir kurum konusu üzerinde daha fazla durulması gerektiğine de inandı. Savaş bakanının bir yazısını yorumlarken, James Monroe'ya 1813'te şöyle yazmıştı: "Zamanımızın daimi ordularını meydana getiren tehlikeli kişilerden bizde pek az bulunması sevindirici bir durumdur. Ancak bu da her vatandaşın asker olması gerektiğini daha kuvvetle kanıtlamaktadır, Yunanlılarda ve Romalılarda bu böyleydi, her özgür devlet için de böyle olmalıdır... Erkek vatandaşlarımızın tümünü eğitmeli ve sınıflandırmalıyız, askeri öğretimi kolej öğretiminin bir

(59) Op. cit., XIV (Washington, 1903), s. 258-260. İtalikler bana ait.

parçası haline getirmeliyiz. Bu gerçekleşene kadar güvenlik içinde olamayız."[60]

Belki bir yönü dışında Alexander Hamilton'ın büyük bir iktisatçı olduğu söylenemez. Bir yönü de imalatçıların korunmasına ilişkin 'emekleme dönemindeki endüstriler'e olan gerçekçi yaklaşımıdır: Bu konuda söylenebilecek her şeyi en iyi biçimde söylemiştir. Kendisine, raporunun bu kısmında yardımcısı ve yerli malları koruma akımının Philadelphia ekolü mensuplarından ve onu bu konuda çok etkilemiş olan Tench Coxe yardım etmiştir. Amerikan endüstrisinin geliştirilmesi için yaptığı çağrının tarihi önemi, özünün öneminden daha büyüktür, çünkü Amerikan ekonomik politikasının yapısı onun yazdıkları üzerine oturtulmuştur. Ekonomiyi, politika ve devlet işleri ile kaynaştırmış bir kişi olarak Hamilton, yine de zamanımızın büyük devlet adamları arasında bir yere sahiptir. Gerçekten de o, 'Amerikalı bir Colbert, Pitt veya Bismarck'tır. Fikirleri, kendisinden sonraki nesilleri büyük ölçüde etkilemiş olduğundan, hükümet ve sanayi alanlarındaki etkisi, Jefferson hariç, çağdaşlarınınkinden çok daha belirgindir.[61]

VI

Tarihin öyle bir cilvesidir ki, Hamilton'ın yerli malların korumasına ilişkin ve milliyetçi görüşleri, kendisinden ziyade siyasi muhalifleri olan Jefferson ve Madison tarafından uygulanmıştır. Jefferson'un Aralık 1807'de başlattığı ambargo, İlişkilerin Kesilmesi Kanunu ve ardından gelen İngiltere Savaşı, dış ticaretin tüm yollarını kapatmış ve ABD'nin üretim ile savaş malzemesi bakımından kendi kaynaklarına dönmesine yol açmıştır. 1808–1815'in sıkıntılarından ve ihtiyaçlarından doğan endüstriler, 1816'daki ve daha sonraki birtakım vergi kanunları ile milletin kanatları altına aldığı bebekler olmuştur.

---

(60) *A.g.y.*, XIII, s. 261.

(61) Princeton Üniversitesi Kütüphanecisi Julian Boyd, Tench Coxe'un yazılarını ve mektuplarını incelemiş ve "Report on Manufactures"ın hazırlanmasında Coxe'un faal rol oynamış olduğunu saptamıştır. Coxe'un makalesi gerçek boyutuyla basılabilmek için Coxe ailesinin Coxe raporlarını salıvermesini ve basmasını beklemek zorunda kaldı. Raporun, dökümandaki uyuşmazlıkları ve çelişkileri ortaya çıkaran çok önemli bir analizi için bakınız Frank A. Fetter, L. S. Lyon ve V. Abramston, *Government and Economic Life* (2 cilt, Washington, 1940) içinde, II, s. 536-540. Aynı konu hakkında Hamilton için daha az sıkıcı olan, daha uzun bir ele alış tarzı için bakınız E. C. Lunt, "Hamilton as a Political Economist" Journal of Political Economy, III (1895), s. 289-310. Philadelphia Ekolünün etkisi için Profesör Fetter'in raporuna bakınız "The Early History of Political Economy in the United States" *Proceedings of the American Philosophical Society*, LXXXVII (1943), s. 51-60.

Napoléon Fransa'sı ile İngiltere'nin kötü tutumundan Amerikalıların sıkıntı çektiği sırada, sanayiyi devlet güvencesi altına alma konusunda önemli bir görüş birliği doğmuştur. Bir taraftan Madison ve Jefferson, öte taraftan 1812'nin 'savaş kartalları' Clay ve Calhoun aynı safta yer aldılar. Jefferson, serbest ticarete ilişkin önceki görüşlerini 'bizi sonsuza dek yabancı ve dost olmayan insanlara (İngilizler) kulluk ettirecek kendi hain emellerini gizlemek için bir maske' olarak niteleyenlere karşı, Ocak 1816'da çok sert bir yazı yazdı. Bütün Amerikalılara çağrıda bulunarak "Fiyatı ne olursa olsun yerlisi olduğu takdirde, yabancı hiçbir mal satın almamakta bana ayak uydurun çünkü 'tecrübe bana sanayinin, rahatımız için olduğu kadar şimdi bağımsızlığımız için de gerekli olduğunu öğretti' dedi. Bağımsızlığımızı kurtarmak için artık sanayiciyi çiftçi ile yan yana koymalıyız."[62] Hamilton da bundan fazlasını söyleyemezdi.

Ancak zamanla eski çekişmeler yeniden başgösterdi ve yerli malların korunmasına ilişkin mücadele, 1846 Walker Gümrük Tarifesi'nin geçici olarak sorunu yatıştırmasına dek sürdü. Friedrich List'in Amerika'da sahneye çıkması, bu tartışmaya katılması ile oldu. Ortaya koyduğu ekonomi teorileri Almanya'da, ABD'den daha da fazla etkili olacaktı. List, 1789'da Württemberg'de doğdu, Tübingen Üniversitesi'nde okudu (sonra burada kısa bir süre profesörlük yaptı) ve *Zollverein*'in ateşli bir temsilcisi oldu. Liberal ve milliyetçi fikirleri reaksiyoner hükümetle arasının sürekli açık olmasına neden oldu ve nihayet 1825 yılında sürülerek, Amerika'ya geldi, Reading'deki Pennsylvania Almanları arasına yerleşti. Pennsylvania ile ilgili işlerde güçlü bir sese sahip olan bir Alman-Amerikan dergisi *Adler*'in yazı işleri müdürü oldu. Ticari siyasete duyduğu ilgi, kısa zamanda Mekanik Sanatları ve İmalatı Destekleme Derneği ile temas kurmasına neden oldu. Bu derneğin başında Mathew Carey, Charles Jared Ingersoll ve Pierre du Ponceau gibi yetenekli liderler vardı.[63] List, ekonomi ve siyaset alanındaki engin deneyimlerine dayanarak yazdığı yazılarla, Amerika'da kaldığı süre içinde yerli malların korunmasına ilişkin görüşün en önde gelen yazarı ve propagandacısı oldu. Pennsylvanialı sanayiciler onu bir kahraman yaptı, zamanın en

(62) *Op. cit* XIV, s. 389-393. Benjamin Austin'e yazdığı mektup.

(63) Bu dernek, daha önce Hamilton'un kurmuş olduğu *Philadelphia Society for Promotion of Domestic Industries* (Yerli Sanayinin Kurulması için Philadelphia Derneği)den esinlenmiştir. Pennsylvania Derneği, sözde Amerikan sistemini beraberinde getirmek için Hamilton dışında herhangi bir Amerikalı olan daha fazla şey yapan Mathew Carey'nin risalelerini olduğu gibi "Reports on Manufactures"ın da pek çok basımını ve dağıtımını yaptı. 1827'deki ünlü Harrisburg Anlaşması'nda yüksek gümrük tarifeleri yararına Kongre'yi destekledi; etki propagandası ile ulusal çapta dikkat çekti ve genel olarak Pennsylvania'nın Amerikan politikasında daima korumacı kampta yer almasına hizmet etti.

belli başlı Amerikalı devlet adamları ile tanıştı ve Andrew Jackson'un emri ile ABD konsolosu olarak 1832'de Almanya'ya döndü. 1834'e kadar Baden-Baden'de, 1834-1837 arası Leipzig'de ve 1837-1845 arası Stuttgart'ta konsolosluk yaptı. Ölümü ise, bir hastalık sonucunda kamu hizmetinden ayrıldıktan sonra 1846'da kendi elinden oldu.

List'in entelektüel gelişmesini takip etmek oldukça kolaydır. Gençliğinde Almanya'nın ne kadar kötü duruma düşmüş olduğunu görerek, siyasi ekonomi okumaya ve 'Almanya'yı yükseltebilecek' yolları yurttaşlarına milli siyaset çerçevesi içinde öğretmeye karar verdi. Almanya'nın sorunlarını çözümleyecek anahtarın milliyetçilik ilkesi olduğu sonucuna vardı. "İleri bir uygarlığa erişmiş iki millet arasındaki serbest rekabetin ancak her ikisi de sanayi alanında hemen hemen eşit bir gelişme içinde ise yararlı olacağını açıkça anladım. Birtakım talihsizlikler nedeniyle sanayide, ticarette ve denizcilikte diğerlerinden geri kalmış olan millet, daha ilerlemiş milletlerle serbest rekabete ayak uydurabilmek için her şeyden önce kendi güçlerini kuvvetlendirmelidir. *Kozmopolitik*[64] ve politik (siyasi) ekonomi arasındaki farkı anladım. Almanya'nın, ülke içinde uygulanan tarifeleri kaldırarak; yabancılara karşı ortak bir ticaret siyaseti kabul etmesi; başka milletlerin ortak ticaret siyaseti ile ulaştıkları ticari ve sınai gelişme seviyesine ulaşmaya çalışması gerektiği kanısına vardı."

Yukarıdaki fikirler ile merkantilizmin ana temaları –milli birlik ve ekonomik politika ile milli gücün geliştirilmesi– arasındaki benzerlik açıktır.

List şöyle devam ediyordu: "Daha sonra ABD'yi ziyaret ettiğim zaman bütün kitapları bir tarafa bıraktım –kitaplar beni sadece aldatacaktı. Bu modern topraklarda siyasi ekonomi konusunda okunabilecek en iyi kitap, gerçek hayattır. Onda, insan varlıklı ve güçlü devletlerin nasıl doğduğunu görüyor ve Avrupa'da yüzyıllar gerektiren gelişme orada insanın gözleri önünde oluyor... Gerçek hayat kitabını, içten ve dikkatle inceledim, onu önceki incelemelerim, deneyimlerim ve düşüncelerim ile kıyasladım. Ve sonuçta eşyanın doğasına, tarihten alınan derslere ve milletlerin ihtiyaçlarına dayanan bir sistem ortaya çıktı."[65]

---

(64) 'Kozmopolitik' List'in, A. Smith, J. B. Say ve onların ekolüne mensup diğer kişilerin yazılarını tanımlamak için kullandığı bir terimdi. List'in Smith'in fikirlerini yanlış anlamış olduğunu *Wealth of Nations* ve *The National System of Political Economy*'yi okuyanlar çok rahat anlayacaktır. List ne yazık ki Smith'in kendi görüşleriyle Smithhianismus'u (insanların Smith'in görüşü olarak anlattıkları şeyi) birbirine karıştırmıştır. Bu noktada The National System'in Lloyd tarafından yapılan çevirisine Profesör J. S. Nicholson'ın yazmış olduğu mükemmel Giriş bölümüne bakınız, 1994 basımı, (dipnot 3'te de alıntılandığı gibi).

(65) *The National System*'de yazarın önsözü. List 'bu çok fazla kötülenen sistemin değerli kısımlarını' ele aldığını kabul etmesine karşın merkantilist olduğunu hep inkâr etti. s. xl, xlii. List.

List'in siyasete ve ekonomiye ilişkin fikirlerini, onun söylediği gibi Almanya'da iken değil, ABD'ye geldikten sonra oluşturduğu anlaşılmaktadır. *Outlines of American Political Economy* (1827 yazında Charles Jared Ingersoll'a yazdığı mektuplar; basılarak Pennsylvania'daki sanayicilere dağıtılmıştı) on dört yıl sonra ortaya çıkan *The National System of Political Economy*'deki başlıca fikirlerin tümünü kapsamaktadır. *Outlines*, Hamilton ve Mathew Carey'in etkisini öylesine yansıtmaktadır ki, List'in ekonomi teorilerinin oluşmasında Amerika koşullarının ve fikirlerinin rolü olduğu şüphe götürmez gibidir.[66]

Ne olursa olsun List, her zaman ve her şeyden önce bir Alman'dı. Amerika'da iken hep mutsuz bir sürgün oldu ve Amerikan uyruğuna da özyurdunda uğradığı kötü muameleye uğramamak için geçti. Amerika'nın uçsuz bucaksız işlenmemiş kaynaklarına, ülkenin dinamizmine, siyasi birliği gerçekleştirmedeki başarısına, Hamilton'un *Realpolitik*'ine, Jackson'un güçlü milliyetçiliğine, demiryolları ve kanallar için gösterilen çabaya ve ABD'nin bir dünya gücü olarak sınırsız imkânlar vaat eden geleceğine, hayranlık ve kıskançlık duyuyordu.[67] Bütün bunlar kendi ülkesi ile ilgili umut ve emellerini besledi. O günkü Almanya, verdiği karardan dönmeyen bir kişi olan Colbert'i bile caydırabilecek bir durumdaydı. Kuzey Alman devletlerinden biri olan Prusya'nın, kendi toprakları içinde, ortalama 3000 çeşitli eşya için 67'den fazla gümrük vergisi uygulanıyor ve bunların çok sayıda gümrükçü tarafından toplanması gerekiyordu. Prusya'nın Almanya içindeki sınırları hemen hemen 1000 mil kadardı ve 28 ayrı devletle ortak sınırı vardı. Aşılmaz görünen bu büyük güçlüklere rağmen, List, serbest iç ticaret, yerli malların korunması, milli bir posta ve demiryolları sistemi konularında birlik kurmuş ve büyük bir Avrupa gücü haline gelmiş yeni ve daha güçlü bir Almanya'yı hayal ediyor ve bunun rüyasını görüyordu. Yaşadığı süre içinde düşlediği programın sadece bir kısmının gerçekleştirildiğini gördü. Amerikan ve Fransız ihtilallerinin estirdiği siyasi fırtınaların silip süpürdüğü iç ticaret ve siyasi birlik engellerinden daha fazlasını ortadan kaldıran Zollverein, kısmen onun yorulmak bilmeyen gayretlerinin sonucuydu. Demiryolları için

(66) Bu soru hararetle tartışıldı. Bkz. Prof. K. T. Eheberg'in *The National System* (Stuttgart, 1853)'inin 7. baskısına yazdığı tarihsel ve eleştirel girişi, (Hamilton'un List üzerinde etkisinin çok az olduğu ya da hiç olmadığı görüşü için) Tersi için bkz. Hirst, op. cit., s. 111-118 ve özellikle Ugo Rabbeno, *American Commercial Policy* (Londra, 1893), *Protezronismo Americano: Saggi Storizi di Politico Commerciale* (Milan, 1893)'in İngilizce çevirisi. Deneme III, Böl I (Hamilton üzerine) ve II (List üzerine), Rabbeno'nun çalışması sorunun en açık özeti olabilir.

(67) List, Birleşik Devletler'in bir yüzyıl içinde sanayide, refahta, ticarette ve deniz gücünde İngiltere'yi geçeceğine kuvvetle inanıyordu. *The National System*, s. 40, 77-86, 339.

yaptığı bitip tükenmez propaganda, onu yorgun düşürmeden ve ölümünü hızlandırmadan önce, bazı somut sonuçlar verdi. 1848 İhtilalleri'ni, Bismarck'ın başarılarını ve Alman İmparatorluğu'nun son kuruluşunu görecek kadar yaşamadı. Fakat, onun modern Almanya'nın yaratıcılarından birisi olduğu, her geçen gün daha iyi anlaşıldı. Ne yazık ki o, uygar dünyanın kâbusu haline gelen daha büyük Almanya'nın da ilk temsilcilerinden biriydi.[68]

VII

Kuvvet, kuvveti refahla bağlantılandırmasına karşın List'in politika ve ekonomiye ilişkin siyasetlerinin başlıca ilgi alanıydı. Kendisi hiç kabul etmemekle beraber bu konuda merkantilizme dönüş yapıyordu. "Bir millet, ortak hükümeti; ortak kanunları; hakları, çıkarları; ortak tarihi ve zaferlerin, haklarının, zenginliklerinin ve hayatlarının ortak savunması ve güvenliği olan bireylerin meydana getirdiği aynı bir toplumdur. Bu toplum özgür, bağımsız, tek bir vücut oluşturur; diğer bağımsız toplumlar karşısında kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder ve içte azami refah ve diğer milletlere karşı azami güvenlik sağlamak amacıyla, toplumu meydana getiren bireylerin çıkarlarını düzenlemek için kuvvete sahiptir."

Şöyle devam ediyordu: "Bu toplumun ekonomik hedefi, bireysel ve kozmopolit ekonomide olduğu gibi sadece varlık değil, kuvvet ve varlıktır. Çünkü milli varlık, kuvvet ile artar ve güvence altına alınır, milli kuvvetin milli varlıkla arttığı ve güvence altına alındığı gibi. Demek ki toplumun başlıca ilkeleri sadece ekonomik olmayıp, politiktir de. Bireyler çok varlıklı olabilirler, fakat onları korumak için millet kuvvete sahip değilse, millet ve bireyler uzun zamanda elde etmiş oldukları hakları, özgürlüğü ve bağımsızlığı da bir gün kaybedebilirler."

Dahası "Kuvvetin, varlığı güvence altına aldığı ve varlığın, kuvveti arttırdığı gibi, varlık ve kuvvet, tarım, ticaret ve sanayi arasında bir uyum gerektirir. Bu uyum olmazsa bir millet asla kuvvetli ve varlıklı olamaz." Demek

(68) Yayılmadan yana olanlar, Pan-Almanlar ve Naziler List'i örnek almışlardır. 1. Dünya Savaşı'nın karakteristik bir kitabı için bakınız Karl Kumpmann, Friedrich Lis als Prophet des neven Deutschland (Tübingen, 1915). Günümüz için bakınız çok satan romanlardan *Ein Deutscher ohne Deutschland: ein Friedrich List Roman*, Walter von Molo (Berlin, Viyana, Leipzig, 1931 ve sonraki basımlar). Bu roman tarihsel bir kurgu olduğu için değil Pan-Cermen ve Nazi zihniyetinin bir örneği olduğu için değerlidir –İngiltere ve Fransa'ya şiddetle düşman, ABD'yi koruyan (bağımsızlığı için askeri deha Steuben'e güvenen), Avusturya'yı küçümseyen. Von Molo pek çok desteksiz sav ortaya atar, bazıları List'in Andrew Jackson, von Moltke ve diğerleri üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda olasılık dahilinde bile değildir.

ki, üretici güç milli güvenliğin anahtarıdır. "Şayet bireyler tarafından gerçekleştirilemiyorsa, milletin kuvvetini ve varlığını arttırmak için her çabayı göstermek, hükümetin sadece hakkı değil, görevidir de. Ticareti deniz kuvvetleri ile korumak da hükümetin görevidir, çünkü tüccarlar kendi kendilerini koruyamazlar; deniz taşımacılığını yasalarla korumak da hükümetin görevidir, çünkü deniz kuvvetinin deniz taşımacılığını desteklediği gibi, deniz taşımacılığı da deniz kuvvetini destekler, demek ki denizcilik ve ticaret dalgakıranlarla; tarım ve endüstriler, köprülerle, kanallarla, demiryollarıyla; yeni buluşlar, patent yasaları ile desteklenmeli, yabancı kapital ve yetenek bireyleri sanayiye yönelmekten alıkoyuyorsa sanayi koruyucu vergilerle güçlendirilmelidir."[69]

Varlık, 'millet birlik içinde ve kuvvetli değilse' yararsızdır. Siyasi birliği veya 'etkin ve birleşik bir ticari politikası' bulunmayan modern Almanya, uygarlığının layık olduğu devletler arasındaki yerini bu yüzden nesiller boyunca alamamıştı. Almanya, "yabancılarla serbest rekabet yüzünden birçok kere uçurumun kenarına kadar getirilmişti. Bu, ona var olan dünya koşullarında her büyük milletin refah ve özgürlüğünü, her şeyden önce kendi kuvvetlerinin ve kaynaklarının özgür ve uyum içinde gelişmesini garanti altına almaya çalışması gereğini öğretmişti."

Bu kuvvetleri ve kaynakları geliştirmek için koyulan tarifeler ve kısıtlamalar, çıkar çatışmalarının doğal bir sonucu ve bağımsızlıkları ya da üstünlükleri ellerinden alınmış ulusların çabaları gibi spekülatif zihniyetlerin icadı değildir –başka bir deyişle savaş sisteminin icadı değildir. "Savaş veya savaş tehlikesi, birinci sırada yer alan her millet için sanayiyi, kaçınılmaz bir gereksinim haline getirir." Modern dünyada bir ülkenin "ordularını dağıtması, donanmasını imha etmesi ve kalelerini yıkması" nasıl bir çılgınlıksa, bir milletin ekonomik siyasetini, sadece serbest ticaret ekolünün hayalinde var olan bir dünya federasyonu ve sürekli barış gibi hiç garantisi olmayan bir tasavvur üzerine kurması da o kadar yıkıcıdır.[70] Bir milletin savaş kabiliyeti, varlık üretme gücü ile ölçülür. Milletçe birleşmenin ve yerli malları korumanın amacı da üretim gücünü en yüksek seviyeye ulaştırmaktır. Tarifeler, fiyat-

(69) *Outlines, Schriften, Reden , Brife* içinde (bundan sonra *Works* olarak alıntılandı), II, s. 105-106. Aynı konu üzerindeki Hamilton'un görüşleriyle uyumlu çıkarlar fikrinin benzerliği apaçıktır. Ayrıca bkz. *a.g.y.*, s. 374; burada editör Dr. Notz List'in öğretisini yalnızca Hamilton ile değil aynı zamanda Daniel Raymond, Mathew Carey ve John C. Calhovn ile de bağlantılandırır.

(70) *Le système naturel d'économie politique* (1837) Bölüm II; *Works*, IV, s. 186. *The National System* s. 87, 91-92, 102-107. Okuyucuya Adam Smith'in evrensel bir barış ya da dünya federasyonu gibi bir varsayıma dayandırmadığını hatırlatmak gerek. List ise bazı durumlarda bu düşüncenin yayıcısı olmak için fazla milliyetçi olmasına karşın, tüm toplumların nihai hedefinin bir dünya devleti olduğunu söylemiştir.

ların artmasına neden olduğu için yerli malları koruma siyaseti, sadece ve sadece bir süre için yaşama standardını düşürebilir. Fakat dış ticaretin sağladığı yararları değerlendirirken üzerinde durulması gereken esas noktanın, tüketim mallarının ucuzluğu olduğunu ileri sürenler, "milletin gücünü, şan ve şerefini düşünme zahmetine katlanmamaktadırlar." Korunan endüstrilerin Alman halkının yaşayan bir parçası, bir organı olduğunu anlamalıdırlar. "Ve kolunu yitirmiş ama yine de gömleklerini %40 ucuza satın almış bir adamı kim teselli edebilir?"[71]

Üretim gücü ne kadar büyük olursa, milletin dış ilişkilerindeki gücü de o kadar büyük olur ve savaş zamanında da o kadar özgürdür. Demek ki, ekonomik ilkeler, siyasi sonuçlarından soyutlanamazlar:

"Teknik ve mekanik bilimin savaş metotlarını böylesine etkilediği; tüm harekâtın milli gelir durumuna bağlı olduğu veya milletin zeki veya aptal; canlı veya uyuşuk olmasına dayandığı; vatanına veya yabancı ülkelere duyduğu sempatiye bağlı olduğu bir devirde endüstrilerin, siyasi açıdan değerlendirilmesi her zamankinden daha gereklidir."[72]

List askeri potansiyele giren faktörleri iyi biliyordu.

"Milletlerin şimdiki durumu, bizden önce yaşamış tüm nesillerin keyiflerinin, icatlarının, gelişmelerinin ve çabalarının birikimidir... Ve her millet, kendisinden önceki nesillerin bıraktıklarını kendine mal etmesini bildiği ve bunları kendi katkıları ile çoğalttığı kadar üretken olur. Arazinin doğal nitelikleri, büyüklüğü, coğrafi konumu, ülkenin nüfusu ve siyasi gücü, ülke sınırları içinde bulunan tüm zenginlikleri mümkün olduğunca ve simetrik biçimde geliştirebilmiş ve daha az ilerlemiş milletler üzerinde ve özellikle dünya olaylarında manevi, zihinsel, ticari ve siyasi etki yapabilmiştir."[73]

Bu tür görüşlerden; diğer kıtalarda sömürgeler edinme ve Avrupa Kıtası'nda yayılma siyasetine doğru yönelmek, kolay bir adımdı ve List, bu adımı atmakta tereddüt etmedi. Ren'den Vistül'e, Balkanlar'dan Baltık'a kadar uzanan birleşmiş bir Almanya'yı arzuladı. O, "yoğun nüfusun ve çeşitli doğal kaynaklarla dolu geniş toprakların şart olduğuna" inandı; "bunlar halkın manevi yapısının ve maddi gelişmesi ile siyasi gücünün temelleridir... Sınırlı

(71) *A.g.y.*, s. 119, 140. List'in üretici güç düşüncesiyle Adam Smith'in savaşmak için güç "[bir ulusun] yıllık sanayi üretimi, topraklarından, çalışmasından ve tüketim mallarından elde ettiği yıllık gelir"in ölçülmesiyle bulunur ifadesini karşılaştırın. Yukarıda, II. Kısım. Ayrıca değer ile ilgili olarak bakınız Jefferson, Kısım V ve savaş zamanında kendi kendine yetme ile ilgili olarak bakınız Hamilton, Kısım IV.

(72) *A.g.y.*, s. 168-169; ayrıca 118-119.

(73) *A.g.y.*, s. 113-114.

bir nüfusa ve topraklara sahip olan bir millet, özellikle dil farklılıkları varsa sadece sakat bir edebiyata, sakat sanat ve bilim kurumlarına sahip olabilir. Küçük bir devlet, çeşitli üretim kaynaklarını hiçbir zaman tam anlamı ile geliştiremez." Böylece, küçük milletler bağımsızlıklarını, büyük zorluklarla sürdüreceklerdir ve sadece daha büyük devletlerin hoşgörüsü ile milli hükümranlıktan büyük bir fedâkarlık gerektiren ittifaklarla var olabilirler.[74]

Yukarıdaki görüşler *Lebensraum*'un bugünkü Almanya ile ilgili tanımlamalarından çok farklı değildir. List, birleşmiş Almanya'ya, Danimarka, Hollanda, İsviçre ve Belçika'nın da dahil edilmesini ileri sürdü. İlk üç devleti istemesi; ırk, dil, ekonomi ve strateji bakımındandı. Danimarka, Belçika ve Hollanda, Alman nehirlerinin ağızlarını ve ayrıca Ren'den Doğu Prusya'ya kadar olan kıyı şeridini, Almanya'nın kontrol altında tutabilmesi için gerekliydi; böylece Almanya'nın 'ihtiyacı olan deniz gücü, deniz ticareti ve sömürgeler' sağlanıyordu. Bu üç ülkenin ve İsviçre'nin alınması, Almanya'yı ekonomik ve askeri bakımdan gerekli olan doğal sınırlara da kavuşturacaktı.[75] Aynı şekilde Almanya, barışçı yoldan Tuna etrafındaki topraklara ve Türkiye'nin Avrupa kesimine de sızmalıydı. Bu bölgeler Almanya'nın doğal sınırlarıydı ve buralarda "sağlam bir güvenlik ve düzen kurulmasında Almanya'nın büyük çıkarları vardı."[76]

Bir millet "daha az ilerlemiş milletlerin uygarlıklarını yararlı biçimde etkileyecek güce sahip olmalı ve kendi nüfus fazlası, zihni ve maddi kapitali ile sömürgeler kurarak yeni milletler doğurmalıdır." Bir millet sömürgeler kuramadığı zaman, "tüm fazla nüfusu başka ülkelere akar; bu edebiyatı, uygarlığı ve endüstrisi için kayıptır ve bu durumdan diğer milletler faydalanır." ABD'ye olan Alman göçü bakımından bu görüş çok doğrudur. "Kuzey Amerika'ya göç edenlerin bu kadar zenginleşmelerinin yararı nedir? Kişisel ilişkilerinde Alman milletinden sonsuza kadar kopmuşlardır ve maddi üretimlerinden Almanya sadece önemsiz meyveler umabilir. ABD'de yaşayan Almanların Almancayı devam ettireceğini veya bir süre sonra orada Alman devletleri kuracaklarını düşünmek hayaldir." Böylece ortaya çıkan kaçınılmaz sonuç, Almanya'nın Güneydoğu Avrupa'da ve Orta ve Güney Amerika'da kendi sömürgelerini kurmasıdır. Ve bu sömürgeler, 'etkin bir

(74) *A.g.y.*, s. 142. Bu örnekteki Lloyd'un çevirisi yeterli görünmüyor ve belirli temel noktalarda bunu yeniden dile getirdim. Almanca orjinali için bkz. *Works*, VI, s. 210-211.

(75) *A.g.y.*, s. 142-143, 216, 327, 332, 346-347. Açıklanamayan bir nedenle doğal sınırlar olarak nehirler List'in ilgisini çekmedi.

(76) *A.g.y.*, s. 347. List Almanlar için Danube'ye göç etmenin Erie Gölü kıyılara göç etmekten daha iyi olduğunu söyledi. Alıntı için bkz. *Works*, V, s. 449-500.

Alman konsolosluk ve diplomatik sistemi' de dahil olmak üzere milletin tüm kaynakları ile desteklenmelidir.[77]

List, kıtasal yayılma ve denizaşırı ülkelerde sömürgeler kurma yolundaki programının savaşmadan gerçekleştirilemeyeceğini biliyordu. Londra'da yayımlanan *The Times*'a yazdığı sert bir yazıda, Almanya için milli bir sistem isteyenlerin, gelecekte milli savaşlar çıkabileceğinin farkında olduklarını, fakat milli ekonomiyi desteklemek için Alman milletinin tüm maddi ve manevi kaynaklarını seferber hale getirmeye bu yüzden daha da kararlı olduğunu yazdı.[78]

Almanya'nın emellerine set çeken tabii ki İngiltere'ydi. İngiltere güç dengesine ilişkin siyasetin baş temsilcisiydi. Endüstrisinin geliştirilmesi ile ulaşmış olduğu imparatorluk gücü sapasağlamdı. Demek ki, "diğer Avrupa milletleri de boş topraklarda bir şeyler yetiştirmek, barbar milletleri veya bir zamanlar uygar olup da barbarlaşmış milletleri uygarlaştırmak gibi kârlı bir işe girişmek istiyorlarsa, önce kendi iç üretim güçlerini, kendi deniz ticaretlerini ve deniz kuvvetlerini geliştirmelidirler. Şayet bunları yaparken İngiltere'nin, endüstriyel ticarete ve deniz kuvvetlerine ilişkin üstünlüğü onları engellerse, bu tür mantıksız gösterileri mantıklı hale sokmanın tek yolu, kendi kuvvetlerinin birleşmesidir."[79]

Dünya deniz yolları üzerinde de azametli bir heykel gibi yükselen İngiltere'ydi ve başka bir milletin kendi kaderi için gerekli deniz gücüne sahip olmasını zorlaştırıyordu. İngilizlerin denizleri kontrol etmesine ilişkin olarak List şöyle yazmıştı:

"İngiltere, her denizin anahtarını eline geçirmiştir ve her millete karşı nöbetçi dikmiştir: Almanlara; Fransızlara; Kuzey Amerika, Bermuda Adaları, Orta Amerika ve Jamaika'da oturanlara, Akdeniz kıyısındaki tüm ülkelere; Cebelitarık'a, Malta'ya, Yunan Adaları'na, Hindistan'a giden yolların üzerindeki her önemli stratejik mevkiye sahiptir. Cebelitarık aracılığıyla Akdeniz'de, Aden aracılığıyla Kızıl Deniz'de ve Karaçi yoluyla Basra Körfezi'nde hâkimiyet kurmuştur. Her denizi ve deniz yolunu keyfince açıp kapayabilmek için artık sadece Çanakkale Boğazı'nı, Süveyş ve Panama kanallarını eline geçirmeye ihtiyacı vardır."[80]

(77) *A.g.y.*, s. 142, 216-217, 345-347.
(78) "Die Times und des deutsche Schutzsystem", *Zollvereinsblatt*, IV (1846), s. 693-694.
(79) *The National System*, s. 216-217, 330.
(80) *A.g.y.*, s. 38. İngiltere ve ABD'nin sahip olmak için mücadele ettiği Panama ile ilgili Alman işadamlarının denetiminde uluslararası kullanıma açılmış bir kanal olmasını önerdi. "Der Kanal durch die Landange von Panama, ein Unterrehmen für die Hansestädte" *Works* içinde, VII, s. 234-236.

Büyük Britanya deniz kuvvetlerinin, ticaretinin ve sömürgeciliğinin büyüklüğü karşısında hiçbir millet diğer milletlerin yardımı olmaksızın tek başına onunla başa çıkamaz. "Denizde daha güçsüz olan milletler, ancak kendi deniz kuvvetlerini birleştirerek İngiltere ile aynı seviyeye gelebilirler." Bu durumda olan her millet "bütün diğer milletlere ait deniz kuvvetlerinin iyi durumda olmasından yarar sağlar" ve bu milletler dünya deniz yollarını (özellikle Akdeniz'dekileri) Büyük Britanya'nın tek başına kontrol etmesini önlemek için "birleşik bir deniz kuvvetleri kurmalıdırlar."[81] Britanya'nın gücünü kontrol etmek için kıta milletlerinin bir Avrupa bloğu oluşturmaktaki "ortak çıkarlarının ne kadar muazzam olduğunu düşünürsek, milletler için birleşmeden başka hiçbir şeyin bu kadar gerekli ve kıta savaşlarından başka hiçbir şeyin daha yıkıcı olamayacağı kanısına varırız. Geçen yüzyılın tarihi bize, kıtadaki güçlerin birbirlerine karşı açmış oldukları savaşların Britanya'nın sanayisini, varlığını, denizciliğini, sömürgelerini ve üstünlüğünü arttırmaktan başka bir sonuca hizmet etmemiş olduğunu gösterir."[82]

Ancak List'in sınırsız bir stratejik düşüncesi vardı. Geleceğe baktığında denizlerde, İngiliz değil Amerikan bayrağının dalgalandığı günleri görüyordu:

"Büyük Britanya'yı bugünkü durumuna getiren nedenler (muhtemelen gelecek yüzyılın içinde), ABD'yi İngiltere'yi geçecek bir endüstri, varlık ve güç seviyesine ulaştıracaktır. ABD bu sürede, nüfusunu yüzlerce milyona çıkaracaktır ve nüfusunu, kurumlarını, uygarlığını ve ruhunu Orta ve Güney Amerika'nın tümüne yayacaktır, tıpkı son zamanlarda komşu Meksika'ya yaydığı gibi. Federal Birlik, bütün bu uçsuz bucaksız topraklardan oluşacak, yüzlerce milyonu bulan halk, büyüklük ve doğal zenginlik bakımından Avrupa'yı kat kat geçen bir kıtanın kaynaklarını geliştirecektir. Batı dünyasının deniz gücü, Büyük Britanya'nınkini geride bırakacaktır" tıpkı kıyıları ve nehirleri gibi.

"Bu nedenle, çok da uzak olmayan bir gelecekte, şimdi Fransa'nın ve Almanya'nın İngiliz üstünlüğüne karşı kurmak zorunda olduğu kıtasal ittifak ihtiyacı, ABD'nin üstünlüğüne karşı bir Avrupa koalisyonu ihtiyacını İngilizlerin karşısına çıkaracaktır. O zaman Büyük Britanya, Amerika'ya kaptırmış olduğu üstünlüğü ve güvenceyi Avrupa birleşik kuvvetlerinin liderliğinde arayacak ve bulacaktır."

(81) *A.g.y.*, s. 332, 337.
(82) *A.g.y.*, s. 338.

"Onun için İngiltere, Avrupalı kuvvetlerle şimdiden dostluklar kurmaya çalışmalıdır ve kendisini eşitleri arasında sadece birincisi olduğu fikrine alıştırmalıdır."[83]

Friedrich List'in İngiltere'ye ilişkin fikirleri psikoloji, özellikle Alman psikolojisi bakımından ilginçtir. List, bir taraftan Britanya'ya ve Britanya'nın liberal kurumlarına hayranlık duyuyor ve onları kıskanıyordu, bir taraftan da Britanya'dan korkuyor hatta nefret ediyordu. Kendi kendine zulüm kompleksinden –resmi Almanya tarafından aralıksız saldırılarla taciz edilmesinden kaynaklanmıştı– acı çekiyordu ve bu nedenle Britanya'nın *Zollverein*'i ve Alman birliğini engellediğine inanması şaşırtıcı değildi. Aksiliği yüzünden pek çok İngilizle anlaşmazlık içindeydi. Öte yandan hayatının son zamanında İngiltere-Almanya ittifakını hazırlamak gibi boş bir umuda kapılarak İngiltere'ye gitti. Bu konuda hazırladığı ayrıntılı bir muhtırayı Prens Albert'e, Sir Robert Peel'e (başbakan), Lord Clarendon (dışişleri bakanı) ve Prusya kralına sundu. Prusya'nın Londra Büyükelçisi de Bunsen ve bazı İngiliz kaynaklarından cesaret gördü. Ancak Peel, planı kabul edemiyordu ve List, sonbaharda sağlığını kaybetmiş ve ruhen çökmüş bir halde Almanya'ya döndü, 30 Kasım 1846'da ise intihar etti.[84]

List'in muhtırasında İngiltere–Almanya ittifakının değerine ve koşullarına ilişkin bazı olmayacak noktalar vardı, fakat yine de 19. yüzyıl ortasında iki ülkenin karşı karşıya bulunduğu bazı stratejik gerçeklerin doğru bir değerlendirmesini yapmıştı. List, Sir Halford'un yarım yüzyıl sonra ortaya atacağı, İngiliz deniz üstünlüğünün sonsuza dek süremeyeceğini önceden gördü. Buharlı trenlerin ve gemilerin, kıtasal güçlere İngiliz Adaları'na nazaran birtakım avantajlar sağlayabileceğini düşündü. Diğer milletlerin, özellikle ABD'nin gücünün artması, denizlerin kontrolünü tehdit edebilirdi; denizlerin kontrolü olmadan adada olmanın Britanya'ya sağladığı yararlar ciddi külfetler haline gelebilirdi. Bir Fransız–Rus ittifakı ile Latin ve Slav ırklarının birleşeceğini de öngördü ve böyle bir durumda İngiltere ile Almanya'nın birleşerek denge kurması gerektiğine inandı. Fransız–Rus ittifakının, sadece İngiltere'nin Avrupa'daki ve doğudaki çıkarlarını tehdit etmeyeceği, aynı zamanda, Almanya'yı da yok edeceği kanısındaydı. Britanya bir kıta gücünün,

(83) *A.g.y.*, s. 339-340. Aynı tema List'in 1846'daki ölümünden kısa bir süre önce yazılan önemli bir kaynakta biraz daha geliştirildi: "Über den West und die Bedingungen einer Allianz zwischen Grassbritannien und Deutschland" *Works*, VII, s. 267-298. Ayrıca bakınız "Die vorige und die gegenwörtige Regierung von Nordamerika" Staatslexikon (1841), s. 219.

(84) İngiliz görevli için bkz. Hirst, *op. cit.*, s. 377-106. İttifak önerilmesi üzerine not için -gelecek paragrafta tartışılacak olan- bkz. not 83.

Almanya ise bir deniz gücünün yardımından faydalanabilirdi. Almanya'nın Britanya'dan tek istediği, birleşik bir Almanya için de uygulanacak ılımlı bir gümrük tarifesini anlayışla karşılaması ve desteklemesiydi.

List, bunu Alman dostluğu karşısında Britanya için küçük bir bedel olarak görüyordu. İngiliz endüstrisinin yasal çıkarları böyle bir şeye tabii ki karşı çıkacaktı, fakat buna karşın Britanya, bir dünya gücü olarak kuvvetleneceği ve hatta büyüyeceği gerçeğini ileri sürmeliydi. Pek çok kişi gibi, List de İngiltere–Almanya dayanışmasına yol açacak bir formül bulamadı. Bunu başaramadı, çünkü iki millet arasında gerçek bir çıkar toplumunu neyin oluşturduğu konusunda iyi veya kötü, hiçbir görüş birliğine, hiçbir zaman varılamamıştı, çünkü pek çok manevi ve psikolojik faktör birbirlerini anlayabilmelerini engelliyordu. Başaramadı, çünkü yıllar boyunca yapmış olduğu İngiliz aleyhtarı sert propagandanın açtığı yaraları birkaç ay içinde sarması mümkün değildi.

VIII

List'in modern stratejiye yaptığı en büyük katkı, demiryollarının askeri güç dengesi üzerindeki etkisiydi. Demiryollarına, ilkin Amerika'da kaldığı süre içinde ilgi duydu. List, şimdiki Reading System'in öncüsü olan Schuylkill Navigation, Railroad ve Coal Company'nin kurucularındandı. O zamandan itibaren demiryolları, hayatının en büyük tutkusu oldu. Bu konu ile ilgili yazıları iki tam cilt tutar ve *Works* adlı yapıtının indeks bölümünde neredeyse iki tam sayfayı kaplar. 1835 ve 1836 yılları arasında *Das Eisenbahn Journal* adında bir dergi çıkardı. Dergi, Almanya'da demiryolları yapımını destekliyordu. Başka hiçbir amaca bu kadar bağlanmadı ve bu kadar çaba harcamadı, çünkü gerçek bir milli sisteme bağlı demiryolu ağının, Alman birliğini pekiştirecek kuvvetlerden biri olduğunu anlamıştı.

Çağdaşlarının birçoğundan çok daha uzak görüş sahibi olmasına rağmen, demiryollarının ekonomik etkilerine duyduğu ilgi pek olgunlaşmamıştı. Ancak buharlı ulaştırmanın Almanya üzerindeki stratejik etkilerini çok iyi kavramıştı. Demiryollarından önce Avrupa'da, stratejik durumu en zayıf olan Almanya'ydı, bunun sonucunda da tüm kıtanın geleneksel savaş alanı haline gelmişti. List, demiryollarının Almanya'nın coğrafi durumunu, büyük bir güç kaynağı haline dönüştüreceğini herkesten önce gördü. Ülke çapında demiryolu bağlantıları ile güçlendirilen siyasi birlik ile Almanya, Avrupa'nın tam ortasında bir kale haline gelebilirdi. Seferberlik hızı, birliklerin ülkenin

iç kısmından dış kısımlarına taşınabilme hızı ve demiryolu ulaşımının sağladığı diğer yararlar, başka Avrupa ülkelerine nazaran Almanya için daha büyük yararlar getirecekti. List'e göre kısaca, mükemmel bir demiryolu sistemi ülke topraklarının tümünü; ülke ekonomisini çok az etkileyerek, asgari masrafla, tüm muharip gücü ile savunulan büyük bir kale haline getirebilirdi. Savaş bittikten sonra da birliklerin yerlerine dönmeleri aynı kolaylıkla ve hızla sağlanabilirdi. Bütün bu ve diğer nedenlerden dolayı List, 1833 yılında Almanya için öngördüğü demiryolu ağının, birleşik Almanya ordusuna; bir istila halinde, savunma potansiyelini arttırmak ve böylece iki yüzyıldan beri süregelen istilaların tekrarını önlemek için, birliklerini ülkenin herhangi bir yerinden sınırlara nakletme olanağı verecekti. Savunmada on kat daha güçlü Almanya, taarruzi bir savaşa giriştiği takdirde de on kat daha güçlü olacaktı.[85]

List'in Almanya'da demiryolu yapımına ilişkin çağrılarında bir aciliyet seziliyordu. "Komşu ülkelerin bizden önce bitirdiği demiryolunun her mili, sahip olduğu demiryolunun her fazla mili, bizden daha avantajlı olmasını sağlar" diye yazıyordu. Demek ki "atalarımızın, yay ve ok yerine tüfek mi taşıyacaklarına karar verme durumunda kaldıkları gibi, biz de ilerlemenin bize sunduğu yeni silahları kullanıp kullanamayacağımıza karar vermek durumundayız."[86] Bütün bunların, demiryollarının askeri değerini ilk kez kesinlikle kanıtlayan Amerikan İç Savaşı'ndan önce yazıldığını düşündüğümüzde, ne kadar gerçekçi ve olağanüstü bir ileri görüş olduğu ortaya çıkar.

List, demiryollarının, Avrupa devletlerine ordularını küçültme imkânı vereceğini düşünmekle hata etmişti; aksine Fransa-Almanya Savaşı'nın sonradan göstermiş olduğu gibi demiryolu, lojistik sorunları azalttı ve astronomik miktarda savaş malzemesi ve ikmal maddelerini de beraberinde götüren büyük orduların taşınmasını mümkün kıldı. List, demiryollarının, taarruzu çok masraflı hale getirerek savaş tehlikesini azaltacağını düşünmekle de hata etti.[87]

Daha; Almanya, demiryolu sistemine sahip olmadan, List'in hayalleri Almanya sınırlarını aşarak Avrupa'nın diğer yörelerine ve Asya'ya ulaştı. Gerçekten de Bağdat demiryolu fikri ondan kaynaklanmış gibi görünmektedir. İngiltere–Almanya ittifakına ilişkin projesinde, İngiltere'nin Hindistan ve

(85) 1833 planı için bakınız *Works* içinde "Über ein sächsisches Eisenbahnsystem als Grundlage eines allgemeinen deutschen Eisenbahnsystems", III, Kısım 1, s. 155-195. Demiryolları konusundaki genel stratejik teori için bakınız "Deutschlands Eisenbahnsystem in militärischer Beziehung" a.g.y., s. 260-270 ikincisi 1834-1836 arasında yazıldı.

(86) "Deutschlands Eisenbahnsystem..." op. cit, s. 266-268.

(87) Ayrıca bakınız "Über ein allgemeines Eisenbahnsystem in Friedrich" a.g.y., Cilt III, Kısım 2, s. 564-573'e bakınız.

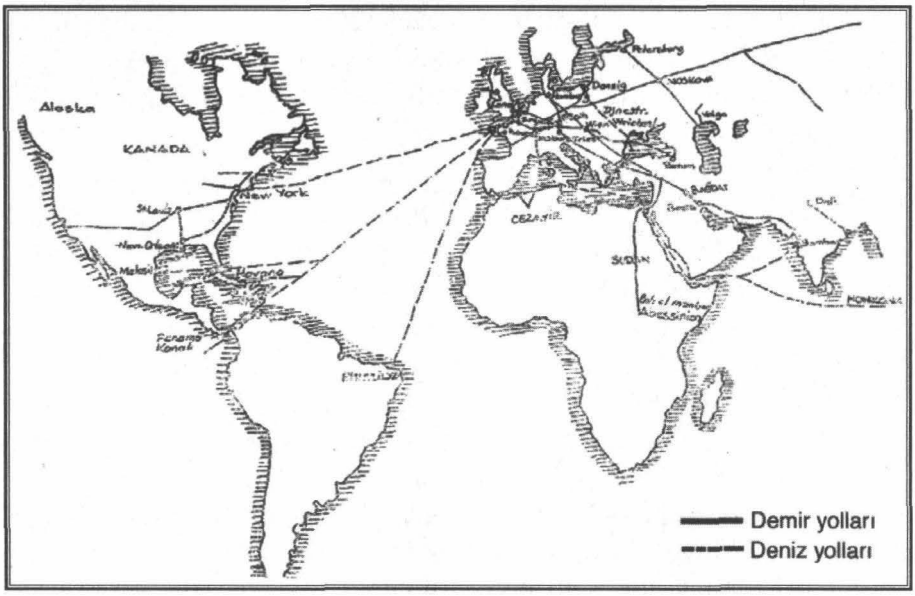

List'in Önerdiği Demiryolu ve Buharlı Gemiler Güzergâhları 1820-1844

Uzakdoğu ile olan ulaşımının İngiltere'den Hint Okyanusu'na kadar uzanan bir demiryolu ile geliştirilmesini teklif etti. Napoléon'un zamanında Ren ile Elbe'nin olduğu gibi, Nil Nehri ile Kızıl Deniz'in İngiliz Adaları'na mümkün olduğunca yaklaştırılmasını; Bombay ve Kalküta'nın, Lizbon ve Kadiz kadar ulaşılabilir hale getirilmesini yazdı. Bu, Belçika–Almanya demiryolunun, Venedik ve oradan da Balkanlar ve Anadolu üzerinden Fırat Vadisi'ne, Basra Körfezi'ne ve nihayet Bombay'a kadar uzatılması ile gerçekleştirilebilirdi. Suriye'den bir hat, Kahire ile Sudan arasındaki ana hatla birleşebilirdi. Downing Street'in, Jersey ve Guernsay gibi, Hint Adaları ile de temas halinde olması için demiryoluna paralel bir de telgraf hattı olmalıydı. List, Moskova'dan Çin'e kadar kıtayı kateden bir demiryolunu da hayal etti.[88] Ona göre bu projelerin hiçbiri, o zaman Amerika'da tartışılan Atlantik-Pasifik demiryolundan daha zor veya cesaret gerektiren bir iş değildi.

Öngörülen demiryollarının geçeceği topraklarda siyasi güvenliği sağlamak amacıyla, Almanya ile Büyük Britanya arasında, her birinin çıkarlarının neler olduğunu belirleyen bir ittifaka gidilmeliydi. Alman idaresinin, Türkiye'nin Avrupa kesiminin tümüne yayılması, Britanya İmparatorluğu'na düşman olan

(88) Bkz. harita, s. 209.

herhangi bir kuvvetin müdahalesini önleyecekti. Çoğunlukla abartılı konuşan List, '70-80 milyon' Alman'ın gereken garantiyi sağlayacağını söylüyordu. Öte yandan Büyük Britanya; Küçük Asya'nın, Mısır'ın, Orta Asya'nın ve Hindistan'ın tümünü kontrol etmeliydi.[89]

List'in, Türkiye'nin Avrupa kesimini Almanya'nın kontrol etmesine ilişkin önerisi tabii ki, Tuna bölgesi ve Balkanlara büyük çapta göç yolundaki arzusu ile yakından ilişkiliydi. Gerçekten de demiryolu yapımı konusundaki bütün planları birleşmiş ve daha büyük bir Almanya için duyduğu arzuya şu veya bu yönden bağlıydı. Şöyle yazıyordu: "Bir Alman demiryolları sistemi ve *Zollverein* Siyam ikizleridir. Aynı zamanda doğmuş, fiziken birbirlerine bağlı, tek ruha sahip, birbirlerini destekler ve aynı büyük amaç için çaba gösterirler." Alman soylarının büyük, yetişmiş, varlıklı, güçlü ve dokunulmaz tek bir Alman milleti halinde birleşmesi, *Zollverein* olmadan, Alman demiryollarının değil yapımı, tartışması bile olamaz. Alman sosyal ekonomisinin ulusal düzeye ulaşması sadece Alman demiryolu sisteminin yardımı ile mümkündür ve demiryolları, sadece böyle bir milli seviye sayesinde tam potansiyel ile çalışır.[90]

IX

List 1846 yılında öldüğü zaman, tüm hayatını adadığı amaçlardan sadece birkaçı için umut ışığı vardı. 1846'da Britanya, Corn Laws'u kaldırdı ve ABD, Walker Tarifesini kabul etti, bunlar serbest ticarete doğru atılmış adımlardı. Sanayi, Almanya'da yavaş bir gelişme göstermiş ve Alman demiryolu sistemi sadece kâğıt üzerinde kalmıştı. Ren'in doğusunda muhafazakârlık ve bölücülük hüküm sürmeye devam etmiş ve sonuçta milli birliğe ulaşılamamıştı. Ancak List, gerçekleşmesinde kendine büyük bir pay çıkarabileceği *Zollverein*'in verdiği huzur içinde bu dünyadan göçmüştü. *Zollverein*'in ne büyük bir önem taşıdığının, tam olarak bilincine varılması ise daha sonraki Alman İmparatorluğu'nun kuruluşunda tarihçilere düşmüştü.

Her şeye rağmen List'in ruhu göçüp gitti. Kötü akıbetinden iki yıl sonra Almanya'nın bir ucundan öbür ucuna ihtilalci hareketler oldu. Bu hareket-

(89) Hindistan'a demiryolu tartışması için bkz. "Über...einer Allianz zwischen Grossbrit-tannien und Deutschland" dipnot 83'teki ifade. İstanbul-Bağdat-Basra-Bolmbay hattıyla ilgili ayrıntılar için bkz. *Works*, cilt. III, Böl. 2, s. 679. Alman İmparatorluğu'nun nüfusu I. Dünya Savaşı arifesine kadar 70 milyona yaklaşmıştı.

(90) "Das deutsche Eisenbahnsystem" *Works*, içinde cilt III, Böl. I, s. 347. Danubian alanındaki demiryolunun genişlemesiyle ilgili: "Die Transpartverbesserung in Ungarn", *a.g.y.*, s. 434-460.

ler Alman halkının, milli bir devlet haline geleceği umudunu doğurdu; böyle bir hareketi List bütün kalbiyle desteklerdi çünkü o, bireylerin özgürlüğünü yeterli derecede garanti altına alan liberal, anayasal bir orta sınıf hükümetinin en ateşli taraftarlarındandı. Ancak 1848'in liberal ihtilalleri başarısız oldu, bir kan ve ateş siyasetine yol açtı. Hayes şöyle demişti: "Muhafazakâr ve geleneklere bağlı Alman milliyetçileri, List'in liberalizm ve kişisel haklara ilişkin politik tavsiyelerini bir kenara iterek, ekonomi alanındaki öğretilerini kabul edebilirlerdi. Ve sayıları her geçen gün artan Alman sanayicileri, List'in milli programında İngiliz rekabetine karşı rahatlatıcı yönler gördüler. Liberalizmden ziyade milliyetçiliğin yardımıyla büyüyen daha sonraki neslin liberal milliyetçileri dahi, zamanla List'in iddialarını kabul ettiler. 1880'e varıldığında Alman milli devleti, görünüşte Bismarck'ın rehberliğinde, ama gerçekte Friedrich List'in açtığı ekonomi yolunda ilerliyordu."[91]

Gerçekten de, Bismarck ve onu izleyenler, ekonomide milliyetçilik konusunda List'den de ileri gittiler. List, yiyecek maddelerine ilişkin ithalat vergisine her zaman karşı çıkmıştı. Fakat imparatorluk zamanında gelişen Alman vergi sistemi hem aristokratları, hem sanayicileri koruyan her şeyi içine alan bir plandı. Böylece aristokratlar ile sanayiciler; milliyetçi ekonominin, askerliğin, denizciliğin ve sömürgeciliğin desteklenmesinde bir araya getirilmişlerdi. List, tahıl vergileri konusunda ne düşünmüş olursa olsun, 10 Aralık 1891 yılında Şansölye Caprivi'nin yaptığı konuşmanın ruhuna ve amaçlarına itiraz etmezdi.

"Devlet, kendi ikmal kaynaklarına dayanmayan bir durumda ise varlığı tehlikededir. Acil bir durumda... savaşta... artmakta olan nüfusumuzun beslenmesine yetecek miktarda tahılı gözden çıkarmamızın mümkün olmayacağı inancındayım. Bir savaş halinde Almanya'nın başkasının meçhul yardımından ziyade, kendi tarımına güvenmesini daha iyi bir siyaset olarak görürüm. *Sarsılmaz inancım odur ki, gelecek bir savaşta ordunun ve ülkenin beslenmesi, sonucu etkileyecek bir rol oynayacaktır.*"[92]

İkinci Reich'ın ekonomik politikasının büyük bir kısmı, topraklarını savunmak için ve herkesçe kabul edilen yüksek ve şerefli konum kazanmak için, Almanya'nın er geç bir savaşa gireceği görüşüne dayanıyordu. Buna ilişkin olarak Alman devlet adamları, ülke kaderinin komşularının iyi niye-

(91) C. J. H. Hayes, *The Historical Evolution of Modern Nationalism* (New York, 1931) s. 272-273.
(92) W. H. Dawson'un alıntıladığı *The Evolution of Modern Germany* (New York, 1908) s. 248. İtalikler bana ait.

tinden ziyade, Almanya'nın mevcut gücüne dayanması gerektiğine inanıyorlardı. Kaiser'in devlet adamları List'in fikirlerini biraz çarpıtmış olabilirlerdi fakat List, yaşamış olsaydı onları çok iyi anlardı. Hitler'in ırkçı fikirlerini ve Himmler'in kişisel haklara saygı göstermemesini hiç onaylamasa da List, Nazilerin *Wehrwirtschaft*'ındaki koyu milliyetçi ekonomiyi de anlardı.

List, ne yazık ki *Lebensraum, Drang nach Osten* --denizlerde ve sömürgelerde yayılma, devamlılığı olmayan sınırlar– *Auslanddeutsche*'nin anavatana sürekli sadakati ve İngiliz-Amerikan gücüne karşı kıtasal bir blok oluşturma arzusu gibi Pan-Germanizmin ve Nasyonal Sosyalizmin bazı ana kavramlarının da temellerini attı.

Hamilton gibi List de, merkantilizmin modern dünyada yeniden canlanmasına yol açan başlıca kişilerdendi. Merkantilizmin 17. ve 18. yüzyıllardaki yararları, zamanımızın her an patlamaya hazır dünyasında birer kıvılcıma dönüşmüştür. Yeni merkantilizm daha tehlikelidir, çünkü toplum oldukça teşkilatlanmış ve çapraşık bir hale gelmiştir. Merkantilizm savaşla dokunmuş bir kumaş gibidir. Devlet, gücünü arttırmak için, devletin gücünü eski merkantilistleri utandıracak bir seviyeye çıkarmıştır. Eski ve bilinen unsurların tümü; kota, boykot, vesikaya bağlamak, yedek stok, tahsisat gibi bir yığın yeni unsur ile takviye edilmişti. 1870'ten itibaren 50 yıllık milliyetçi ekonomiden totaliter ekonomi, totaliter devlet, totaliter savaş ortaya çıkmıştı. Bunlar birbiriyle öylesine çapraşıktı ki; hangisinin neden, hangisinin sonuç olduğunu söylemek olanaksız olmuştu. Milli güvenlik uğruna; siyasal otorite insan faaliyetlerinin her alanına el atmıştı.[93]

Bütün bunların neredeyse kaçınılmaz sonucu 1914 ve 1939 patlamaları oldu. Bunları 19. yüzyıl Avrupa'sının kuvvet kavramları ile anlamak mümkündür. Adam Smith, Alexander Hamilton ve Friedrich List'in fikirleri İngiliz, Amerikalı ve Alman olmalarıyla belirlenmişti. Fakat görüşleri şaşırtıcı derecede birbirine benziyordu. Her biri, askeri gücün ekonomik temellere dayandığını anlamıştı ve her biri, ülkenin ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayacak milli bir ekonomi istemişti. Neo-merkantilizmin sonucunda dünyanın kedere boğulmuş olması, bunda mutlaka onların suçu olduğunu göstermez. Milletler, sınırsız milliyetçiliğe ve egemenliğe inandıkları sürece, kendilerince bağımsızlığı ve güvenliği garanti altına alacak her önleme başvurmaya devam edeceklerdir.

---

(93) Bu fikirlerin daha çok genişlemesi için bkz. E. M. Earle, "The New Mercantillism", *Political Science Quarterly*, XL (1925), 594-600. Ayrıca totaliter ekonomilere bir gönderme, A.T. Lauterbach, *Economics in Uniform: Military Economy and Social Structure* (Princeton, 1943) özellikle Böl. I-IV.

ENGELS VE MARX: DEVRİM, SAVAŞ VE ORDU

Sigmund Neumann
Mark von Hagen

Felsefeciler, dünyayı sadece çeşitli şekillerde *yorumlamışlardır*; ancak asıl mesele onu *değiştirmektir*. Karl Marx'ın edebi kariyerinin başlangıcında yazdığı Feuerbach Üzerine Tezler (1845) adlı eseri, Marx'ın teorisinin hareketliliğinin anlaşılması için anahtar rol oynayan ve Marx'ın inançları ve ilkelerini dile getiren bir çalışmadır. Bu eser, temel olarak eyleme yöneliktir. Teorik inceleme, nihai devrimci saldırı için sadece bir önhazırlık ve çalışmadır. Dünya çapında bir devrimi gerçekleştirmek hedeflendiğinde, stratejik nedenler başlıca ve temel unsurlar haline gelir. Bu nedenle Marx ve Engels, tüm eserlerinde taktiksel sorunlara ve savaş unsurlarına sürekli yer vermişlerdir.

Tuhaf bir biçimde, Marx ve Engels'in öğretilerinin can alıcı tarafı, Marksist literatür ile ilgili eserlerde son derece ciddi bir şekilde ihmal edilmiştir. Böyle bir ihmalkârlığın nedeni, hem stratejik sorunlarla ilgili materyallerin çok olması nedeniyle kendi eserlerinde dağınık bir yapıda bulunması hem de Marx'ın ekonomi teorisinin başlıca çalışması olan *Kapital* adlı eserdeki gibi büyük bir çatı altında toplanamayacak olmasıdır.

Marx ve Engels'in geçerli olarak görülen tarihi çalışmaları ayrı tutulduğunda, her iki düşünürün savaş kuramcısı olarak anlaşılabilir bir şekilde incelenmelerindeki en önemli yan; Marx ve Engels arasındaki verimli alışveriş ve her ikisinin de kapsamlı bir şekilde haber toplayıcı çalışmalarıdır. Büyük bir kısmı henüz kullanıma koyulmayan tüm bu kaynaklar, sistematik bir şekilde bir araya getirilmeyi ve düzenlenmeyi gerektirmektedir ve bu yüzden yoğun bir çalışma gerekir.

Marksist stratejinin dikkate alınmaması, sadece teknik zorlukların değil, bunlardan çok bu stratejinin öğretileriyle ilgili temel kavramların yanlış anlaşılmasının bir sonucudur. Konuya yüzeysel açıdan yaklaşan bir gözlemcinin zihninde savaş stratejisi ve taktiklerle ilgili kavramlar, açıkladıkları politika; savaş makinesine, askeri sınıfa ve asker devletine karşı bir düşmanlık politikası olan radikal düşünürlerin taşıdıkları ruha tamamen yabancıdır; bu düşünürlerin hayal ettikleri sosyalist düzen, barışçı bir çağ ile birleştirilmiş ve yine bu düşünürlerin 'devletin yabancıları' olarak adlandırılan konumu, askeri gücün ve belirli seferlerin tasarlanmasının gerçekçi bir yaklaşımını cesaretlendirmemiştir. Ancak yine de uluslararası sınıfın bu öncülerini, barış yanlısı ve gerçekçi olmayan ideologlar olarak mücadele veren kimseler gibi değerlendirmek büyük bir yanlış anlaşılmaya neden olacaktır. Bu yüzden erken Marksizmin askeri yönleri ile ilgili yenilenen bir yorum hüküm süren görüşlerle ilgili gerekli düzeltmeleri gündeme getirebilir.

Marksizm, erken ütopyacılığın yerini, sadece toplumsal gelişmeye yeni bir 'bilimsel' yaklaşım olarak değil, aynı zamanda siyasi güçlerin gerçekçi bir evrimi olarak da almıştır. Bu yeni öğreti büyük oranda pratik, yani 'uygulamalı bilim'di. O dönemi takip eden kuşaklar, özellikle Karl Marx ve Friedrich Engels'in bıraktığı büyük teorik yapıdan çok etkilenmişti; tarihsel sorunların somut bir şekilde incelenmesi Marksizmin kurucusu olan bu iki düşünür için de aynı derecede ilgi çekiciydi. Devrimsel öğretinin bu 'pratik' yönü, Engels'in cesur bir şekilde adlandırdığı sosyalist uluslararası, 'Altıncı Güç'ün tam olarak billurlaştığı bir zamanda dünyanın, orijinal kavramdan ne kadar farklı da olsa, altıda birini kontrol eden SSCB'de büyük bir önem kazanmıştır. Stratejik konular, özellikle on dokuzuncu yüzyılın ortalarında gerçekleştirilen devrimlerin siyasi teorisinin çekirdeğini oluşturuyordu.

Yirminci yüzyıl yapısının ve savaş sorunlarının daha açık ve tam olarak anlaşıldığı bir dönemde, başlangıçta Marx ve Engels'in yazılarının büyük bir önem ve perspektif kazandığını söylemek çok abartılı olmayacaktır. Marx ve Engels için, modern topyekûn savaşın babaları olduğunu söylemek doğru olacaktır. Siyasi kurumların ve iç politikanın tarihinde uzun zamandır fark edilen bir konu, 'totaliter kesimin' başlangıcını sosyalist harekette bulduğu ve aynı zamanda savaş konuları alanında da uygulanabilir bir milliyetçi sosyalist olan Dr. Blau'nun gurur duyduğu keşfi, yani günümüz savaşının dört misli bir yapıya sahip olduğu –diplomatik, ekonomik, psikolojik ve savaş için son çare– doğrultusundaki görüşü, Marx ve Engels için bilinen bir ger-

çekti. Her ikisi de tek bir kurşun atılmadan savaş seferlerinin kaybedilebileceğinin ve bu seferlere ekonomik ve psikolojik savaşın hazırlık cephesinden önce karar verilmesi gereken bir konu olduğunun farkındaydı. Çok cepheli bir savaşın, tek ve bölünemez bir durum olduğunu ve bu yüzden uluslararası savaşta olduğu gibi ulusun sivil kavgasında ya da her bir vatandaşın azalan inancı dahilinde kazanılacağı ya da kaybedileceğini net bir şekilde anlamışlardı. Savaş ve devrim –günümüzde açık bir şekilde ikiz hareketler olarak görülmektedir– daha önceki zamanlarda dünya devriminin bu kararlı strateji uzmanları tarafından temelleri ve devamlı olarak birbiriyle bağlantıları açısından ele alınmıştı.

Böyle bir manzara, bu uzmanlara, savaş konularıyla ve günümüz devrimlerinin yapısıyla ilgili olarak kendilerinden önce gelenlerin hiçbir zaman tam olarak kavrayamadığı yeni bir bakış açısı kazandırmıştı. Marx ve Engels'in tarihsel fenomene diyalektik açıdan yaklaşım olarak adlandırdıkları şey, aslında günümüz dünyasında hüküm süren sosyo-politik güçlerin her şeyi kapsayan ve hareketli yaklaşımından başka bir şey değildir. Ancak bu tip bir görüş, Marx ve Engels'in eserlerindeki askeri stratejinin ele aldığı konuların düzgün bir şekilde ayrılmasını olanaksız-laştırmıştır. Bu iki düşünüre göre savaş, farklı alanlarda farklı araçlarla yapılırdı. Genel bir darbe, daha sonra bir militan olan sendikacı Georges Sorel'in ifadesiyle tıpkı Kırım Savaşı'nın büyük bir uluslararası iç savaşın başlangıcı olarak değerlendirilmesi gibi, bir 'Napoléonvari savaş' da olabilirdi. 1857 yılının 'umut verici' sorunları sırasında Engels Marx'a şöyle yazmıştır: "Süregelen bir ekonomik sıkıntı, kurnaz bir devrim stratejisi tarafından müzmin bir baskının yararlı bir silahı haline getirilebilir... böylece halk duruma ısınır... tıpkı atları, düşmana saldırmak için uygun mesafeye gelene kadar ilk önce beş bin adım gittiği takdirde bir süvari saldırısının daha çok arzulanacağı gibi."

Modern sosyalizmin bu militan ve eylemci doğası düzgün bir şekilde anlaşıldığında, bu eylemin liderlerinin rolleri de bu oranda değişecek ve usta kuramcı Karl Marx ile karşılaştırıldığında Friedrich Engels de itibarını hak eder bir şekilde elde edecektir. Engels (son zamanlardaki araştırmacıların gösterdiği gibi), sadece bu zamana kadar Marx'a atfedilen tarihsel çalışmaların büyük bir kısmını yazmamış, aynı zamanda 'gelecekteki devrimin Carnot'su' olarak dünyada hüküm süren gerçek kuvvetlerle ilgili, daha derin bir bakış açısına da sahip olduğundan gelecekteki akımları önceden görebilmiş ve gelecek yüzyıllardaki savaş stratejisinin kavramlarına ve tekniklerine de doğrudan olmasa bile, büyük bir katkıda bulunmuştu.

Birçok yönden, hem kişilik hem de tutum bakımından, farklı olan Marx ve Engels, neredeyse klasik yapıda bir dostluk sergilemiş ve böylece Marx'ın insanlara karşı olan soğuk tutumunu ve yalnızlığını sık sık çürütmeyi başarmışlardır. Neredeyse kırk yıllık bir süre boyunca, bir yazarın edebi çalışması diğer yazarın çalışmasının tamamlayıcısı niteliğinde olmuştu. Onların paylaşımı, işin doğal bir şekilde bölüştürülmesinden ibaretti. Derin ve araştırmacı eserinde, atalarının tutucu zihinsel geleneğini ortaya çıkaran Marx, Engels'ten daha iyi olan sistematik bir düşünürdü. Marx olmadan Engels'in çalışmalarının sentez yönü ve gücü kesinlikle eksik kalırdı. Marx, aynı zamanda bir durumu, özellikle devrimci hareketlerde, toparlama yeteneğine sahip olduğundan daha iyi bir siyasi strateji uzmanıydı –bu özelliği aynı zamanda birlikte çalıştığı arkadaşını da ani kararlar vermekten kurtarmıştır. Ancak son derece samimi olan Engels, ikinci derecede rol oynamayı kabul etmişti, yine de onun katkısı, bir bütün olarak her iki yazarın eserinde de son derece önemlidir. İngiltere'deki erken çalışmalarından ve özellikle dünyayı sarsan eseri *The Condition of the Working Class in England*'dan sonra Engels, büyük sosyalist teorinin temellerinin atılmasına yardım etti. Tüm hayatı boyunca hiç yorulmadan birçok değerli materyali bir araya getirmiş, dikkatlice seçmiş ve tüm bunları kendinden emin bir şekilde ve sağduyu ile birleştirmişti. Engels, olup bitenler hakkında güçlü bir hisse sahipti ve bununla beraber umut verici sonuçları önceden görebiliyordu. Pratik bir zekâya sahipti. Bir Rhein şarabı sanayicisinin oğlu ve hayatının uzun bir döneminde İngiltere'nin dolup taşan şehirlerinden biri olan Manchester'da, isteksiz olmasına rağmen, kendi adına bir *girişimci* olarak, çocukluğundan itibaren ilerleyen fabrika sistemini çok iyi öğrenmişti ve hepsinden de önemlisi o bir eylem adamıydı.

Çok iyi bir binici ve avcı olarak, kendisini hiç düşünmeden 'soyut düşüncenin yüksek engellerini aşmayı' gerektiren işine adadı. Daha ağırbaşlı bir yapıya sahip olan 'Jacob'un melekle mücadele ettiği gibi, zamanının yaygın görüşüyle mücadele eden ve çalışması yavaş yavaş meyve veren' Marx, Engels'in gücüne hayrandı. "Aç ya da tok, günün her saatinde çalışır; eşi benzeri olmayan bir akıcılıkla yazar ve derlerdi." Engels de kendi tarzıyla ilgili olarak, ağır silahlarda olduğu gibi, "Her bir yazı tıpkı bir deniz kabuğu gibi vurdu ve parçalandı" demiştir.

Böyle militan bir sözcük dağarcığı, sadece sözcüklerle oynamaktan ibaret değildi. *Anti-Dühring* adlı eserde olduğu gibi, soyut çalışmalarının çoğunda Engels, askeri terimleri ve deneyimleri bol miktarda kullanmıştır, çünkü yapısı itibariyle Engels bir asker ve savaşçıydı. Hizmeti sırasında de-

neyimleri ve daha da önemlisi 1848 yılındaki Alman Devrimi sırasında yapılan Baden Ayaklanması'ndaki aktif rolü ile gurur duyan Engels, yaklaşan devrim için hazırlıklı olmak adına, İngiltere'deki sürgün yılları boyunca tüm dikkatini savaş bilimine verdi.

Arkadaşlarının şaka maiyetinde kendisine verdikleri takma ad ile 'general'in kendi mücadelesini kanıtlamak için hiçbir şansa sahip olmadığına üzülebilir. Ancak, Rus Devrimi taktikleri ve stratejisi üzerindeki etkisi çok iyi bilinmektedir. Savaş uzmanları arasındaki çağdaş muhalifleri bile onun fikirlerine saygı duymuştur. *New York Tribune*'de Kırım Savaşı ile ilgili yazdığı makaleleri, o zamanlar başkanlık için yarışan Amerikalı General Scott'a atfedilmiştir. *Po and Rhine* adlı risalesinin, Prusyalı General von Pfuel'a ait olduğu düşünülür.

Engels'in savaş bilimi alanındaki çalışmaları, tüm diğer edebi eserlerinden daha fazladır. Dağınık bir şekilde bulunan bu yayınlar, tek ya da daha büyük bir eser halinde bir araya getirilseydi, bu eser büyük bir olasılıkla Karl Marx'ın *Kapital*'inin, öğrenim görmüş Marksizm karşıtları tarafından incelendiği gibi incelenme fırsatı bulabilirdi. Engels, askeri seferler ve savaş teknikleri ile ilgili ayrıntılı eserler, askeri liderlerin kısa biyografileri ve savaş bilimi alanındaki kitaplarla ilgili ciddi incelemeler yazmıştır. Tüm çalışma hayatı boyunca, tarihte yer alan büyük savaş strateji uzmanlarının yaptıkları ve çalışmaları ile son derece büyük bir benzerlik göstermiştir. Aynı zamanda bağımsız ve orijinal kararları da şaşırtıcıdır. Belirli askeri konularla ilgili incelemelerinde, bilinen birçok savaş uzmanından daha ileri görüşlü biriydi ve savaş konularıyla ilgili habercilik çalışmaları da halen kabul görmektedir.

Engels'in askeri alandaki yazılarıyla ilgili olarak, bir eleştirmenin Clausewitz hakkında söylediklerini yinelemek mümkündür: "O eleştiri sanatında bir dehadır. Kararları altın gibi berrak ve değerlidir. Stratejik düşüncedeki büyüklüğün nasıl basitlikte yattığını çok iyi göstermiştir." Aslında Alman savaş stratejisinin ustalarını çok derinden etkileyen Clausewitz, aynı zamanda Engels'i de büyük bir oranda etkilemiştir. 25 Eylül 1857'de Marx'a şöyle yazmıştır: "Diğer işlerimin yanı sıra, aynı zamanda Clausewitz'in *Savaş Üzerine* adlı eserini de okuyorum. Clausewitz'in garip düşünme tarzı var, ancak konu üzerine yoğunlaşma tarzı oldukça iyi. Savaşın bir sanat mı yoksa bir bilim olarak mı değerlendirilmesi gerektiği ile ilgili soruya verdiği yanıt, savaşın büyük oranda ticarete benzediğidir. Savaşmak, nakit ödemenin ticaretteki anlamıyla aynıdır, çünkü gerçekleşmesi ne kadar az gerekli olsa da her şey o yöne doğru kaymaktadır ve sonunda her ne pahasına olursa olsun gerçekleşir ve nihai olmak zorundadır."

Nihai hareket, taktiksel saldırı ve hatta savunma üzerinde durulması, devrimsel stratejinin sermayesi oldu. Önemli bir şekilde; bu önem, sadece uzun iç savaş sırasında Kızıl Ordu'nun zafer dolu seferlerine değil, aynı zamanda ordunun tekrar gündeme gelen Dünya Savaşı'ndaki saldırısına karşı olduğunda da kendini göstermiştir.

Militanlık ve saldırı hareketi için hazır olma durumu, bu devrim askeri için belitsel düzeyde kaldı ve onun etkisi altında kalan Marx da bu duruma dahil olduğundan, her iki düşünür de hayatları boyunca bundan etkilendi. Tüm bu temel kavramların da ötesinde, bu sosyal devrimcilerin askeri düşüncesinde belirli bir ilerleme vardır –onları kendi zamanlarındaki savaş ve siyasi tarihin daha gerçekçi, tedbirli ve dinamik bir şekilde yorumlanmasına yönlendiren bir gelişme. Bu yüzden her iki yazarın düşüncelerinin üç aşamada kendisini gösterdiği düşünülebilir. 1848 yılında yayımlanan *Civil War Tactics*'in ve ellili ve altmışlı yılların büyük güçlerinin askeri stratejilerinin dikkatli bir şekilde ele alındığı derslerinin incelemeleriyle başlandığında, her iki düşünür de devrimci devletin yapısı ve kavramları ile ilgili orijinal bir araştırmaya doğru ilerlemişti –bu çalışmalar iç savaş sırasındaki devrimsel taktik deneyimlerinin ve uluslararası yangınların askeri stratejilerinin bir araya getirilmesiyle modern topyekûn savaşının düzenine yaklaşmıştır.

II

1848 yılında gerçekleşen devrim, tarihte yer alan kaybedilmiş savaşlara da denildiği gibi, hem yapısı hem de gerçekleştirmek istedikleri açısından yanlış anlaşılmış ve küçümsenmişti. 'Devrimden' ölesiye korkan, savaş meydanlarında doğan ve yaşayan bir hareket olan tepkinin, Napoléon sonrası dönemin orta sınıf barışçılığından farklı olarak, 1848 yılının radikalciliği, kesinlikle militan bir hareketti. Bu hareket, 1793 yılının büyük geleneğinin bir yankısıydı.

Marx, on dokuzuncu (yarı) yüzyıl Avrupa'sının temel militancılığını, son derece barış dolu göründüğünde bile yanlış anlamadı. 28 Ocak 1853'te *New York Tribune*'e şöyle yazdı: "Manchester okulu tarafından sunulan barış kitabının herhangi bir felsefi önemi olduğunu düşünmek büyük bir hata olur. Bu kitabın belirttiği tek şey, savaş sanatındaki feodal yöntem yerine, ticari bir unsurun getirilmesi gerektiğidir –toplar için sermaye."

Avrupa'da 1848 yılının hareketleri, büyük bir yenilgiyle sonuçlandı. Başarılı bir başlangıç aşamasından sonra umutsuzluğa kapılan birlikler, kısa bir süre sonra devrimci güçleri ayırdı ve siyasi açıdan acemi olan orta sınıf, kendisinden daha deneyimli olan hâkim sınıfa boyun eğdi. Bu yüzden devrimci hareketler, görünür bir sonuç elde edemeden yok oldu. Ancak Avrupa'daki bu iç savaş, büyük anlamı olan bir askeri olaydı. Almanya'da barikatlarda ve savaş meydanında savaşılmıştı. Asiler, çoğu zaman eğitimli subaylar tarafından yönlendiriliyordu ve bu subaylar devrimcileri incelemişti, çünkü Prusya ve Avusturya orduları yirminci yüzyılda ifade edildiği gibi 'Bolşevik' etkilerinden henüz kurtulamamıştı.

Devrim komutanları arasında, maceraperest Otto von Corvin gibi son derece renkli karakterlere sahip askerler vardı ve bunlardan bazıları daha sonra askeri yeteneklerini kanıtladı. Marx ve Engels'in ilk takipçilerinden biri olan George Weydemeyer, Prusya ordusunda topçu subayıydı ve Amerika'ya göç ettikten sonra, iç savaş sırasında kuzey ordusunda kendisini bir albay olarak kanıtladı. Daha sonra devrimci olan Prusyalı kurmay subay Wilhelm Rüstow, bir albay olarak uzmanlar arasında büyük bir askeri başarı kazandı ve aynı zamanda İsveç ordusunun savaş akademisinde bir öğretmen ve yazar olarak ve daha ileri yıllarda da Sicilya seferinde Garibaldi'de kurmay sınıfı başkanı olarak –ve Napoli'ye yapılan ilerleyişte de– kendini kanıtladı. Aslında, çağdaş savaş literatürünün de gösterdiği gibi resmi askeri çevre, tıpkı yirminci yüzyıl Avrupa'sının sömürge orduları için Rifflerin bir soru işareti oluşturması gibi, profesyonel savaş sınıfı için de bir soru işareti oluşturdu ve askeri gruplar, barikat savaşçılarına ne kadar az sayıya sahip olsalar da üstün ve aşılması olanaksız bir güç olarak baktı. İlk olarak 1848 yılının Haziran ayında Paris'te başarı kazanan Cavaignac barikatların efsanesini ortadan kaldırdığı için yüzyılın büyük savaş dehası olarak kutlandı. Prusya ordusunun büyük askeri gücü, Baden ayaklanmalarını bir meydan seferinde mağlup etmeye zorunluydu.

1848 yılındaki hareket, başarısızlığına rağmen ve başarısızlığından dolayı, bilimsel sosyalizmin çıkış noktası ve usta kuramcılarının büyük mirası haline geldi. Anlamı ile ilgili araştırma –savaş stratejisi ve tarihi altyapısı– Marx ve Engels'in sürgünlerinin ilk yıllarında ortaya çıkardıkları çalışmalarının ana temasını temsil ediyordu. Yenilgiden çıkarılan dersler, ayaklanmanın ileriki yıllardaki stratejisinin kurallarını açığa çıkaracaktı. Bu kurallar, ilk olarak Engels tarafından yazılan ve kendi adı altında 1851–1852 yıllarında *New York Tribune*'de makaleler dizisi olarak yayımlanan, Marx tarafından redaksiyonu yapılan, Orta Avrupa'da baş gösteren 1848-1849 yıllarındaki

devrimlerin, son derece iyi incelemelerinde açığa çıkmış ve aydınlanmıştı. *Germany: Revolution and Counter-Revolution* ile ilgili keskin ve gerçekçi bir incelemenin en önemli ifadesi, 1917 yılında Petrograd'daki devriminin arifesinde, Lenin'in Finlandiya'dan Bolşeviklere gönderdiği mektupta da tekrar tarihi bir ilgi odağı oldu. "Savaş ne kadar sanatsa isyan da o kadar sanattır... ve belirli kurallara bağlıdır... İlk olarak, oyunun sonuçlarına katlanmaya hazır olana kadar asla bir isyan eylemine girmeyin... Bir diğer nokta ise, isyan... Danton'un deyişiyle bir kez giriştiniz mi size en yüksek derecede devrimci kariyer lisansı verir, büyük bir kararlılıkla hareket edin ve hücum pozisyonunda olun. Savunma ko-numunda olmak isyan eden ordunun ölümü demektir... Muhalifinizi şaşırtın... Şu ana kadar ilk başarılı ayaklanma politikası olan "De l'audace, de l'audace, encore de l'audace!"* ile manevi üstünlüğünüzü koruyun.

Marx ve Engels'in devrimsel taktiklerle ilgili kavramlarının tam olarak ifade ettiği sadece, her ikisinin de 'tarihin materyalist bir şekilde yorumlanmasına' dayalı olan, bütün felsefi sistemlerinin altyapısına karşı ve bunun sosyopolitik hareketlerin anlaşılması için bir anahtar olarak hüküm süren ekonomik koşullar üzerinde yapmış olduğu vurgulamaya dayanarak anlaşılabilir. *Komünist Manifesto*'da bu teori, modern tarihin tamamına sadece dış hatlarıyla uygulanmıştır. Aynı zamanda çağdaş olaylar ile ilgili sayısız düz yazıda da ele alınmıştır. Böyle bir yorumun ışığı altında, 1848 yılının yaygın hareketlerinin ortaya çıkışı ve çöküşü en son incelemelerde ekonomik nedenlere göre belirlendi ve konumlandırıldı. Engels'in sözcükleriyle (Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşları 1848-1850* adlı eserinin, 1895 yılında Londra'da yayımlanan yeni baskısının önsözünde): "1847 yılının ticari krizi, aslında şubat ve mart aylarındaki devrimlerin gerçek nedeniydi ve 1848 yılının ortalarına doğru yavaş bir şekilde gelen sanayi alanındaki verimlilik, 1849 ve 1850 yılında tam olarak meyvelerini verdi, yeniden doğan Avrupa tepkisine hayat veren şeydi. Bu kesindir." Aynı şekilde, "Yeni bir devrim, sadece yeni bir krizin sonucu olarak ortaya çıkması muhtemel bir eylemdir ve aynı zamanda bir önceki durum gibi kesindir" demiştir.

Yeni bir ekonomik krizin ortaya çıkması, Marx ve Engels için devrimin açık bir çağrısı anlamına geliyordu. Bu yüzden 1857 yılındaki bunalım, her iki düşünür tarafından olması yakın bir devrimsel durumun göstergesi olarak değerlendirildi. Engels, kısa bir zaman içinde işini savaş meydanı ve ta-

(*) "Cesaret, cesaret, daha cesaret!"

buresini bir at için terk etmek zorunda kalacağı gerçeği konusunda çok sevinçliydi. "Bizim zamanımız yaklaşıyor -bu sefer tam anlamıyla geliyor: Bir ölüm-kalım meselesi. Askeri çalışmalarım bir anda daha kullanışlı hale gelecek. Kendimi hemen Prusyalıların, Avusturyalıların, Bavyeralıların ve Fransız ordularının taktiklerine ve düzenine vereceğim. Bunların dışında, ata binmekten yani avlanmaktan başka bir şey yapmayacağım; çünkü avlanmak gerçek bir süvari okuludur." Ancak söz konusu 'kronik kriz' devrime ve savaşa dönüşmedi.

Usta strateji uzmanları, hüküm süren gerçek güçleri değerlendirme konusunda başarısız olurken, gelecekteki devrimci planlamalara önemli bir unsur kazandırmışlardı. *Zamanlama*, usta bir stratejinin çıtası haline geldi. Marx ve Engels'in Sovyet Devrimi'ndeki öğrencileri bu dersi, kendi evlerinde tam anlamıyla uyguladılar; ancak Üçüncü Enternasyonal bunları uygulamadı.

Devrimci durum geçtikten sonra Marx ve Engels, gayretli bir şekilde devrimle oynamakla ilgili tüm girişimlerin, gereksiz ve tehlikeli olduğuna dikkat çektiler. O zaman zarfında işçiler, gerici güçlerin ekmeğine yağ sürecek ani bir ayaklanma (*putsch*) girişimine karşı uyarılmışlardı. Bu yüzden usta strateji uzmanları, ellili yılların başında böyle ilkel bir girişim ile çalkalanan Schapper ve Willich'e karşı savaştı. Böyle umutsuz bir ayaklanma üzerinde durmak yerine, barışçıl yapıya benzer aralık sırasında, daha uzun menzilli bir hazırlığın stratejisi üzerinde durmakta ısrar ettiler. Engels 'burjuvazi ve proletarya arasındaki ölümüne büyük dövüş' için tekrar ata binebileceği zamanı ne kadar sabırsızlıkla beklemiş olsa da, her tür girişim için büyük bir tehlikenin hareket arzusunda yattığını da biliyordu. Zamanlama ve sabır, mantıklı bir stratejinin başlıca gereksinimleriydi.

Marx ve Engels, kendilerini siyasi göçmenlerin varlığının barındırdığı gizli tehlikelerin özelliğine karşı korurken, sürgün sürelerini, meydan okuyan ve üretken bir deneyime dönüştürdüler. Londra sürgünlerinin ilk on yılı Marksizmin *weltpolitische* (uluslararası politika) *Lehrjahre*'sinin dönemi haline geldi. Bu eserde Marx ve Engels, on dokuzuncu yüzyıl orta sınıf medeniyetinin dünya çapındaki olaylarına değindi. Alman küçük devletlerinin ve Fransa'nın önemsiz politikalarının yerel, belirleyici ve sınırlı açılarından ayrılarak; bu iki keskin düşünür, daha geniş bir manzaraya bakabilirdi. "Belirli bir toplumun tüm sınıflarının karşılıklı ilişkilerinin toplamının, nesnel olarak değerlendirilmesinden başka hiçbir şey, ileri bir sınıfın doğru taktiklerinin temelleri olarak hizmet edemez." Toplumsal güçler ile bağlantılı ola-

rak böyle 'objektif bir sonuç' Marx'ın başlıca yapıtı *On Sekizinci Brumaire* adlı eserinde geçmiştir. Fransız Devrimi'nin Küçük Napoléon'un ellerinde aldığı büyük yenilginin taktiksel dersi, Marx tarafından 'köylülerin demokratik gücünün' geliştirilmesinin gerekliliği çerçevesinde değerlendirilmiştir. Engels de *German Peasant War* adlı çağdaş çalışmasında aynı sonuca varmıştır. Engels'e yazdığı mektupta Marx, "Almanya'da olup bitenlerin tamamı, proletarya devrimini, Köylü Savaşı'nın ikinci bir baskısı ile destekleme olasılığına bağlı olacaktır" demiştir. O zamandan itibaren köylü halk, her iki düşünürün gözünde de yaklaşmakta olan toplumsal devrimde, olası bir ittifak ya da yönlendirici güç olarak büyük bir rol oynamıştır. Özellikle Rusya'nın toplumsal sahnesinde yer alan olasılıklar, neredeyse tamamen köylü halkın kaderine bağlı koşullar ile ölçülüyordu. Serflerin özgürlüğü, siyasi tarihte bir dönüm noktası ve devrimci güçlerin yeni bir düzeni olarak sesini duyuruyordu. Napoléon tarzı emirleri, Londra'daki sefil evinden bildiren dünya devriminin başkomutanı olarak Marx, şöyle yazmıştır: "Rusya, asilere severek katılacaktır." Bundan sonra bir Rus devrimi, her ikisinin siyasi tahminlerinde de kalıcı bir etken haline geldi. Böyle bir uyanıştan sonra doğrudan bir hareket, 1917 yılındaki Sovyet ayaklanmasına uzandı. Temel olarak köylülerden oluşan ordular, 1848 yılındaki devrimleri her yerde bastırdı; devrimci köylülerle kurulan bir ittifak, Sovyet Rusya'yı iç savaş günlerinden kurtardı. Bu, zafer dolu bir devrimden ve devrimin aydın rehberlerinden çıkarılan bir dersti.

Devrimci düşüncenin gelişimi için daha da önemli olan bir diğer konu da; sosyalizmin babalarının, genel anlamda uluslar-arası konuların incelenmesine yönelmeleriydi. Kısa bir süre sonra bu kimseler, 1848 yılındaki devrimin başarısızlığının uluslararası etkilerinin nedenlerinden kaynaklandığını fark ettiler. Aslında, Marx'ın 'İlk Alman devriminin daha radikal, daha canlı ve daha bireysel bir girişimini aktarmak için' editör olarak adlandırıldığı *Neue Rheinische Zeitung*'un ilk günlerinden itibaren iki arkadaş, dış politikanın ve uluslararası ilişkilerin ne kadar bağlantılı olduğunu fark etmişti; aynı zamanda Avrupa devriminin geleceğinin, sadece bir tek ülkenin gayretleri ile belirlenemeyeceğini de anlamışlardı. Böyle bir konuda bir şeylerin bilincine varmak, sosyalizmin ve dış politikaların getirdiği sorunların dikkatli bir şekilde incelenmesini ve daha gerçekçi bir devrim stratejisi için askeri ilişkilerin ciddi bir şekilde ele alınmasını gerektirdi. Marx ve Engels'in birçok yorumcunun gözünden kaçan en önemli katkıları, kendi dönemlerinin toplumsal dinamiklerini soyutlanmış komploların (*putsch*) ayaklanma aşamasından ötesine, dünya politikası düzlemine yükseltmeleridir.

III

Marksist strateji, ikinci aşamasına ellili yılların başlarında ulaşmıştır. Ne kadar tuhaf olsa da, bu iki yabancı (Marx ve Engels) sürgün yıllarının başlarında kendi ulusal bağlarının farkına varmışlardır. Engels, derin bağlılıklar ve samimi vatanseverlik ifadesinde hiç kuşkusuz daha açık sözlüydü; ancak Marx bile çoğu zaman farkında olmadan, kendi siyasi düşmanları ile ilgili saldırılarında milli önyargılar sergilemiştir. Daha da önemlisi, sosyalist liderler artık uluslararası ilişkilerde milli bireyselliğin tamamını ve giderek artan önemini de ele almışlardır. Orta ve Doğu Avrupa'da uyanan milliyetçiliği dikkatli bir şekilde önemsemiş ve bu özgürlük hareketlerinden, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sının tepkisinin siyasi ilgisizliğini yok edecek devrimci güçlerin yenilenmesini beklemişlerdir.

Bu gibi tipik beklentiler Engels'in, o zamanlar (daha sonraki fikrinin tam tersi bir şekilde) kendisinin 'Danton ve Carnot'nun bir karışımı' olarak gördüğü, Kossuth'un liderliğindeki Macaristan devrimi için umduğu beklentilerdi. Engels'in *Neue Rheinische Zeitung* için yazdığı, Macaristan'daki askeri seferin günlük raporlarının onu, hayatı boyunca ilgilendiği kurmay sınıfı subayının sorunları ile ilgili düşüncesinde aydınlatmıştı.

Sosyalist liderler, kendi ifadeleriyle enternasyonalistler, orta sınıf grupların sözcüleri, kendilerini daha dar bir özellikten kurtarmadan çok uzun zaman önce, uluslararası güç politikaları açısından konuya yaklaştılar. Bu yüzden her siyasi hareket, hangi ülkede gerçekleşirse gerçekleşsin, daha büyük Avrupalı konular dahilinde ele alınmıştı. Böyle uluslararası bir yönlendirme, hiç kuşkusuz başlarda tamamen dogmatik ve gerçeğe sadece genel hatlarıyla yaklaşan bir hareketti. Siyasi kesimler, iki Avrupa'nın formülüne göre belirleniyordu; tepkiye karşı devrim, çarlığa karşı ilerici Batı. Uzun bir zaman boyunca Fransa, devrimin anavatanı olarak görüldü. Batı güçlerinin Rusya'yla savaşmak için ittifak kurması, Jacobin Fransa'sı ile Kutsal İttifak'ın savaşması –bunlar, Marx ve Engels'in 1848 yılında ciddi olarak savunduğu uluslararası politikanın ta kendisiydi. Doğu ve Batı arasında gerçekleşmesi beklenen çarpışma Kırım'da kendini gösterdiğinde; bu çatışma Çar ve gasp eden Napoléon arasında, İngiltere'nin Fransa'yı desteklediği bir platformda gerçekleşmişti. Yine de Marksist strateji uzmanları, zamanla savaşın, devrim güçlerini serbest bırakacağı konusunda umutluydu.

Kırım Savaşı, Engels'e o zamanın savaş sorunlarını ayrıntılı bir şekilde inceleme fırsatı sağlamıştı. O zaman, savaş bilimini hayatının mesleği haline getirmeye bile çalışmıştı; ancak Londra'da, *Daily News*'te istediği pozis-

yonu bulmakta başarısız olmuştu. Sıra dışı bilgisinin tek çıkış noktası, Karl Marx'ın sık sık *New York Tribune*'e katkıda bulunduğu makaleler olmuştu. Bu makaleler aynı şekilde, Amerikan halkı tarafından da uzman ellerden çıkan çarpıcı katkılar olarak övgüler almıştı.

Savaşın başlangıcında Engels, Karadeniz ve (İsveç ve Danimarka'yla bir arada) Baltık'ta, Rus donanmasının yok edilmesine ve tüm donanma kalelerinin fethedilmesine yarayacak, bulunan ittifak kuvvetleri ile ilgili daha hızlı ve enerjik bir hareket için büyük beklentiler taşıyordu. Bu yüzden 'gözleri olmayan dev' büyük bir kıskaç hareketiyle dizlerinin üzerine çökertilecek ve yaklaşmakta olan iç devrim kısa sürede Çarlık Rusya'sının gelişimine son vererek bitecekti. Ancak Prusya ve Avusturya'nın kararsız tutumu, savaş stratejisinde çok büyük zorluklara neden oldu. Her iki ülkenin de tarafsızlığı büyük kara savaşlarına engel oluşturdu; Avusturya'nın seferberliği, Rus ordusunun büyük bir kısmını tarafsızlaştırdı; aktif bir Hapsburg katılımı ile ilgili umutlar da ittifak hareketini beş ay kadar geciktirdi. Engels, böyle bir gecikmeyi, taktiksel bir gaf olarak değerlendiriyordu, ancak Marx ile, aynı zamanda Palmerston'da 'arkadaşı Çar Nicholas'ın gizli bir ittifak oluşturduğundan da kuşkulanıyordu ve bu doğrultuda hakkında çok fazla konuşulan İskoçyalı, tek bir fikir delisi Urquhart'ın liderliğini de takip ediyordu.

Muharip orduların düzeni ve taktiksel özelliklerinin dikkatli bir şekilde incelenmesi, Engels'in aklında müttefik ulusların üstünlüğü ile ilgili en ufak bir kuşku bile bırakmadı. Inkerman Savaşı'na kadar bu orduların ağır silahlarının ve süvarilerinin üstünlüğü kanıtlanmıştı; şimdi de Rus piyadeleri, bir kitle ordusu olarak başarılı olmalarına rağmen, modern savaş teknikleri ve küçük müfrezelerin taktiksel hareketleri ile baş etme konusundaki yetersizliğini kanıtlamıştı. Çok uzun yıllar sonra Engels; Kırım Savaşı'nı, Rus ekonomist Danielson'a şu şekilde nitelendirmiştir: "Bir ulus ile ilkel bir üretim tekniğinin ve güncel olan diğerlerinin umutsuz mücadelesi." Bir ittifak zaferine güvenmek, Engels'i İngiliz ordusu ile ilgili ağır eleştirilerde bulunmaktan vazgeçirememiştir. Yiyecek, giyecek ve tıbbi yardım konularındaki ciddi eksiklik, aynı zamanda İngiliz halkının da öfkesini kabartmıştı. Tarihin Marksist bir şekilde yorumlanması ile Engels, asıl suçu yönetim sahibi sınıflara atmıştı.

Kırım Savaşı'nın önemli bir diğer özelliği de, kalelerin alınması ve kuşatma savaşı üzerine yoğunlaşmış olmasıydı. Yüzeysel açıdan yaklaşan bir gözlemci için bu gerçek, savaş sanatında bir değişim anlamına gelebilirdi,

Napoléon zamanından gelen 'kaygan bir dayanak' Büyük Frederick zamanına kadar uzanmıştı. Ancak Engels, bu gibi sonuçlara varmadı. Sivastopol'un düşüşünden sonra, "Hiçbir şey daha az gerçek olamaz" demişti. "Günümüzde tahkimatlar, bir meydan ordusunun hareketlerine destek çıkmak için kullanılan merkezi noktalardan daha fazla bir öneme sahip değildir. Bunların değeri görecelidir. Kaleler artık, savaş seferlerinde bağımsız etkenler değil, son ana kadar savunulabilir ya da savunulamaz değerli konumlardır." Bu yüzden Engels, Rusların açık bir meydan savaşını istememe konusunda ve bir kalenin soyut değerinden çok, ordularının güvenliğine önem vermekte haklı olduklarını söyleyerek sözlerini bitirmiştir. Kırım Savaşı'nın başlangıcında Engels, sadece Napoléon'dan Jomini –Willisen, Clausewitz ve diğerleri– itibaren ortaya çıkan büyük savaş strateji uzmanlarını okumakla kalmamış, aynı zamanda Napoléon'un Rusya'daki seferlerini de dikkatli bir şekilde takip etmişti. Bu yüzden müttefik güçlerin Kırım seferinden sonra Rusya ile çarpışmak için karşılaşacağı zorlukları çok iyi biliyordu. Büyük arazilerdeki lojistik sorunların aşılması olanaksız gibiydi ve ittifakın savaşın erken bitirilmesi ile ilgili arzusu bu yüzden anlaşılırdı.

Böyle bir engel karşısında Engels'in yanıtı devrimci stratejiye başvuruydu. "Bir ilke savaşı", ona göre hem müttefikler hem de Rusya için bir çözümdü, bunlardan biri Almanya, Polonya, Finlandiya, Macaristan ve İtalya'da artmaya başlayan milliyetçiliğin devrimci güçlerine hitap ediyor; diğeri de tamamen köleciliğe hitap ediyordu. Bir ideoloji savaşının tüm bu olasılıkları, durum ile ilgili doğru bir tahmindi ve III. Napoléon'un kendisi de Kraliçe Victoria'ya itiraf ettiği gibi; savaşın devam etmesi onun, özgürlük için yanıp tutuşan halkları silah başına çağırmasını gerektirecekti. Böyle bir dönüm noktasını, Engels, ne kadar arzu etse de, ne Nicholas ne de Napoléon, yirminci yüzyıl militarizminin yapısında nihai bir hal alan savaş hareketlerinin iplerini koparmaya hazırdır.

1856 yılında Kırım Savaşı'nın sonu, Engels'in daha büyük devrimci ayaklanmalar konusundaki umutlarını paramparça etti. Aynı zamanda devrim, strateji uzmanlarının Bonapartçılık tehlikesi ile ilgili fikirlerini de güçlendirdi. Bonapartçılık ve katı kölecilik, artık Engels'in stratejik görüşlerinin temeli haline gelmişti. Giderek büyüyen yayılmanın ve Rusya'nın milli hedeflerinin getirdiği korku, hiç kuşkusuz 1848 devrimini yok eden askeri aracılığın Rusya'nın tepkisel mutlakiyetinin yok olmayan nefretiyle beraber içinden çıkılamayacak bir şekilde karışmıştı. Ancak Marx ve Vogt arasındaki acı ve oldukça kişisel çekişme, Marx-Engels'in askeri güvenliğin stratejik

düşüncelerinin ne dereceye kadar 'Almanya'nın kalbinde yatan Bohemya'nın bir Rus eyaleti olmasına' hiç aldırış etmeyen 'Rus katı köleciliğine' karşı verdikleri savaşın temelinde yattığını göstermiştir. Engels'e göre Bohemya'nın bir Alman terk edişine bırakılması, Alman ulusal varlığının sonu anlamına geliyordu; Berlin'den Viyana'ya giden yol böylece Rusya üzerinden geçecekti. Stratejik, kültürel ve ekonomik düşünceler, Engels'i artık daha önce Almanya tarafından ele geçirilen Doğu ve Güneydoğu Avrupa'daki tüm kısımların Almanya'ya ait olması gerektiği konusunda ikna etmişti. Engels, büyük kültür ülkelerinin çözülmesini ve özgür bir milli mevcudiyetten yoksun –ve milli kararlılık adına olan her şeye– dağınık ulusların yaratılmasına şiddetle karşı çıktı. Yirminci yüzyılda gerçekleşen gelişmelerin getirdiği tehlikeler, böylece önceden açık bir şekilde görülmüştü.

Yine zaman açısından az çok uygun olan çağdaş bir eleştiri de, Engels'in Bonapartçılığa karşı verdiği savaştı. Bu savaşın gerçek gücü ve tehlikesi Engels'in de doğru bir şekilde fark ettiği gibi, tatmin olmayan bir orta sınıfın gizli ekonomik genişlemesine hitap eden demagojik yapısında ve devrim kitlelerinin 'vatanseverliğinde' yatıyordu. Engels, Napoléon tarzı hırsların, savaş ile ilgili sonuçlarını mükemmel olarak kabul edilen *Po and Rhine* (1859) ve *Savoy, Nice and the Rhine* (1860) adlı iki kitapçığında dikkatli bir şekilde incelenmiştir. İlk kitapçıkta Engels, gününün tezine, yani Ren'in Almanya'nın bir parçası olarak görülen Po'da savunulması gerektiğine, yaygın savaş uzmanları arasında saldırmıştır. Yukarı civarlardaki İtalya nehirlerinin ve İtalyan kalelerinin stratejik konumu ile ilgili derslerinin güvenilir incelemelerinden birinde (çağdaş jeopolitikacıların gururunu arttıracak bir çalışma) Engels, Po vadisinin kontrolünün Almanya'nın güney sınırının savunması için askeri açıdan bir gereklilik olmadığını kanıtlamıştı. Dahası, Engels sözde savaş tartışmalarının arkasına saklanan bu gibi stratejiler için gerekli gerçek motivasyonun, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun yeniden canlanması ve bir Almanın Avrupa'nın hâkimi olmak istemesiyle ilgili siyasi hırslar olduğunu da kanıtlamıştı. Özellikle, zayıf komşularının 'özgürlüğü' sayesinde Avrupa'nın en çok nefret edilen ülkesi haline gelecek daha büyük bir Almanya'nın, ilhakçılık politikasına karşı da ciddi uyarılarda bulundu. Roma-Berlin ekseni ve Hitler Almanya'sının yeni düzeni, böylece resmen işe başlamalarından seksen yıl önce reddedilmişti.

Daha da hayrete düşürücü bir konu; Engels'in bir batı seferinin olası stratejisi ile ilgili çalışmasıdır. Bu çalışmada Engels, Paris'i korumaya alan Fransa'nın artık kendi geleneksel iddiasını Ren'in sol yakasında bırakmak zorunda olduğunu göstermiştir. Daha önce Almanya-Avusturya'nın, Kuzey

İtalya'daki iddialarında olduğu gibi Engels yine, özellikle savaş kanıtı bakımından, Fransa'nın 'doğal bir sınır' iddiasını kesinlikle reddetti. Fransız seferlerinin stratejisi, temel ve haklı olarak Paris'in savunulmasına yönelikti, çünkü Fransa'nın merkeziyetçileştirilmesi, Paris'i anahtar şehir haline getiriyordu. Başkentin teslim olması imparatorluğun sonu demekti. Ancak Paris'e son zamanlarda yapılan kalelerle beraber, Vauban'ın üç katlı kaleler zinciri gereğinden fazla olduğunu ve sadece askeri güçlerin verimsiz bir şekilde saptırılmasını sağlayacağını göstermişti. Engels, Fransa'nın güvenliği ile ilgili asıl tehlikenin zayıf bir durumda olan Belçika sınırı olduğunu görmüştü, çünkü Avrupa'daki çalışmalara rağmen 'Belçika'nın tarafsızlığının savaşa dönüşmesinin bir kâğıt parçasından daha fazla şey ifade ettiğini tarih gösterecektir. Bu tip bir gerçekçi değerlendirmeyi temel alarak Engels, başarılı bir savaş seferi ile ilgili planını daha ayrıntılı olarak değerlendirmiştir. Korunmakta olan Paris'e bağlı olarak Fransa, kendini Belçika sınırında sadece saldırı konumunda koruyabilirdi. "Eğer bu saldırı püskürtülürse, ordunun Oise-Aisne hattında son bir direniş göstermesi şarttır; düşman için daha fazla ilerlemek yararlı olmayacaktır, çünkü Belçika üzerinde işgal etmekte olan ordu, tek başına Paris'e karşı hareket etmek için çok zayıf bir durumda kalacaktır. Paris'le tartışmasız bir iletişim halinde olan Aisne'nin gerisinde –Kuzey Fransa ordusu sadece saldırı konumuna geçebilir ve diğer güçlerin gelmesi için bekleyebilirdi." Elli beş yıl sonra Fransız *poilus* (özel askerler) Engels'in Marne mucizesine ilişkin isabetli tahminini haklı çıkaracak motorlu taşıtlarla vardılar.

Fransız-Prusya Savaşı sırasında yani on yıl sonra Engels, sefer stratejisi ile ilgili uzmanlığı konusunda bir kez sınavdan geçti. Londra *Pall Mall Gazette* için yazdığı makaleler dizisinde, Belçika sınırı üzerinde Châlons'a ilerlemekte olan Prusya ordusunun gösterdiği ani değişimi ayrıntılı bir inceleme ile gözler önüne serdi ve böylece Moltke'nin Sedan'da elde ettiği nihai zafer stratejisini önceden takip eden tek Avrupalı gözlemci oldu.

Savoy, Nice and the Rhine adlı eseri ise Birinci Dünya Savaşı'na kadar fark edilmeyen savaş stratejisinin bir diğer unsurunu tam anlamıyla dile getirdiği bir eserdi: Fransız-Rus ittifakından doğan iki cepheli bir savaşın hortlağı. "Rhineland'ın Rusya'ya Vistül ve Tuna'da sınırsız bir yetki vermek için bir savaş ile lanetlenmekten başka bir çaresi yok mudur?" diye haykırmıştı. Engels, artık bu tehlikenin kısa bir süre içinde devrimin yeni bir ittifakı, özgür serfler tarafından kontrol edilebileceği konusunda boş umutlar beslemesine rağmen Rusya, Avrupa'nın özgürlüğü ile ilgili olarak büyük bir tehlike olmayı sürdürüyordu. "Rusya'da kırsal nüfusun hâkimiyet sahibi sınıfları ve

yönetilenler arasında henüz baş gösteren mücadele artık Rusya'nın dış politika sisteminin tamamına zarar veriyor. Bu sistem, Rusya'nın herhangi bir iç siyasi gelişimi olduğu süre boyunca ayakta kalması olası bir sistemdir; ancak artık çok geçtir."

Diğer taraftan daha büyük önem verilmesi gereken konu III. Napoléon'un planlarıydı. Engels, İngiltere'ye yapılacak bir Fransız istilasının ve İngiliz adalarının savunma olasılıklarını ciddi bir şekilde inceledi. Bu bağlamda Engels, savaş biliminin (*Darmstädter Allgemeine Militär Zeitung ve Volunteer Journal of the Lancashire and Cheshire*) iki teknik güncesi halinde, özellikle gönüllü tüfekçileri ele alan birçok makale yayımladı. Bu makalelerin bir kısmı *Essays Addressed to Volunteers* adlı kitapçıktan alınarak 1861 yılında ortaya çıkarıldı. Tüfek erlerine ve onların daha yumuşak olan eğitim sistemlerine karşı büyük bir yakınlık duymasına rağmen Engels, bu askerlerin kendi tabiriyle 'Avrupa'daki en iyi askeri kurum' olarak adlandırdığı Fransız ordusu ile karşılaştırılamayacakları sonucuna vardı.

Bir sonraki yılın askeri tarihinde meydana gelen büyük olay ise Amerikan İç Savaşı'ydı. O zamanlar bu büyük ve acı mücadeleye –Moltke'nin 'silahlı mafyaların hareketlerini' incelemekle ilgilenmediği söylenir– fazla ilgi göstermeyen birçok resmi savaş yetkilisinin aksine Engels, bu trajediyi 'askeri tarihin yıllıklarında eşi olmayan bir drama' olarak değerlendirdi. Bu savaş, askeri harekâtların çoğunda sadece öncelikle demiryollarının ve zırhlı gemilerin stratejik kullanımı açısından değil, 'dünyayı değiştirecek bir hareket olan köleliği kaldırma' açısından da bir devrim savaşıydı. *Kapital*'in (1867) ilk basımının önsözünde Marx şöyle yazmıştır: "On sekizinci yüzyılda olduğu gibi Amerikan Bağımsızlık Savaşı, Avrupa orta sınıfı için tehlike çanları çalmıştı, bu yüzden on dokuzuncu yüzyılda Amerikan İç Savaşı çanını Avrupalı işçi sınıfı için çaldı."

Engels'in görüşleri büyük oranda Kuzey'den yanayken, Güney'in ölümcül samimiyeti ile karşılaştırıldığında Kuzey'in 'gevşek yönetimi' karşısında dehşete düşmüştü. 5 Kasım 1862 yılında Marx'a yazdığı bir mektupta, artık 'Böyle sömürgesel bir konuda, kendilerini sürekli olarak kendi nüfusunun bir dördüncüsü tarafından ezdirmeye devam eden bir halk için bir sempati besleyemeyeceğini' söylemiştir. Savaşın sonucu konusunda bile şüpheleri vardı. Engels'i savaş konularına tek taraflı önem vererek önyargılı olmaması konusunda uyaran Marx'tı. Engels ancak, üstün bulduğu stratejisine hayran olan Lee'nin kuşatıldığı ve Grant'in Napoléon gibi 'Jena' Savaşı'nda düşman ordusunun tamamını ele geçirdiği zaman savaşa 'yarı ayık ve gö-

nülsüz' bir şekilde giren Kuzeylilerin hayranlık uyandıran disiplinini ve moralini fark edebildi.

Bismarck'ın liderliğinde yükselen Prusya ile beraber devrimcilerin askeri fikirleri, bir kez daha Avrupalı savaş meydanlarına döndü. Kısa süren Danimarka Savaşı Engels'e, Alman piyadelerinin Danimarkalı piyadelerden daha iyi ve "Prusyalı ateşli silahlar –tüfekler ve ağır silahlar– dünyadakilerin en iyisiydi." Ancak yine de Engels, Prusya'nın askeri açıdan çarpıcı gücünü küçümsemeye devam etti. *Manchester Guardian*'da Sadowa Savaşı'nın arifesinde yayımlanan bir makalede askıda bulunan savaşta Sadowa'nın yenilgiye uğrayacağını söyleyerek çok ileri bile gitti. Moltke'nin sefer için hazırladığı plana sert bir şekilde karşılık verdi ve bunu sadece bir gün sonra Prusyalıların 'savaşın önemli kurallarına karşı işledikleri günahlara rağmen kötü gitmediklerini' söylemek için yaptı. Engels'in bu konuda yaptığı şaşırtıcı yanlış tahmin, büyük oranda Prusyalıların iç durumunu yanlış bir şekilde değerlendirmesinden kaynaklanmıştı. Altmışlı yılların başında ordudaki reformlar konusundaki en şiddetli yapısal mücadele, hem Engels hem de tanınmış birçok karşı görüşlü kişi tarafından ordunun parçalanması ve devrimin bir başlangıcı ile karıştırılmıştı. "Eğer bu fırsat kullanılmadan elimizden kaçarsa... işte o zaman devrimle ilgili bütün her şeyimizi toplayabilir ve daha saf bir teori üzerinde çalışmaya başlayabiliriz" şeklinde bir itirafta bulundu. Gerçekten de bir başka devrim fırsatı daha elden kaçmıştı ve Sadowa'dan bir gün sonra Engels, bu gerçeği kavramakta gecikmedi. Prusya ordusu için vasıfsız saygıyla beraber Engels, aynı zamanda ordunun zaferinin siyasi sonuçlarını da kabul etti. Marx'a şöyle yazmıştır: "Asıl gerçek, Prusya'nın beş yüz bin silaha sahip olduğu ve dünyanın geri kalanının beş yüz silaha bile sahip olmadığıdır. Hiçbir ordu iki ya da üç, belki beş yıldan kısa bir sürede kuyruktan dolma tüfeklerle donatılamaz. O zamana kadar Prusya çoktan öne geçecektir. Bismarck'ın bu fırsatı kullanmayacağına ihtimal veriyor musun? Elbette kullanacaktır."

III. Napoléon'dan daha tehlikeli olan gerçek Bonapartçı Bismarck'taki büyük toplumsal devrimcilik fark edilmiş olmasına ve 'geçici olarak Prusyacılıkla dolu' bir Alman birleşmesine üzülürken, aynı oranda Wilhelm Liebknecht gibi sosyalist liderlerin 'gerçekleri değerlendirme' gibi gerçekçi olmayan reddetme taleplerini de geri çevirdi. Onların karanlık karşı çıkışlarına rağmen Engels, Prusyalı Junker ile olan mücadelesini Prusya'nın başarıları tarafından belirlenen temellere göre tekrar canlandırdı.

Marx ve Engels'in diyalektik bakış açılarının ihtişamı, artık bir sınavla karşı karşıyaydı. Sürgünleri sırasındaki zorlu okulda her ikisi de büyük Av-

rupa bağlamları dahilinde sınıfların ve ulusların belirli gelişimlerini görmeyi ve kendi devrimci generalliklerini 'toplumsal gelişmenin nesnel durumunun' temeline dayanarak çözmeyi öğrenmişlerdi. Böylece her ikisi de savaş stratejilerinin üçüncü aşamasına ulaşmışlardı; devrim durumuna yaklaşım.

IV

Marx'ın ve daha çok Engels'in gözünde canlandırdığı şekliyle devrimci devletin stratejisi, birbirinden bağımsız parçalar olarak kaldı. Kendilerinin sözcüleri olduğu sosyalist hareketin statüsü, fikirlerinin tam bir gerçekleştirme sürecine girmesini engelledi ve bu fikirlerin bir sosyalist düzene uygulanmasından mahrum bıraktı. O zamanların sosyalist partilerinin liderlerinin bile, Engels'in kavramlarına muhalefet olmasa da ihtiyatlı bir tutum sergilediği söylenebilir. Yine de Engels'in politikalarının yönü, bu aşamada savaş stratejisi ile ilgili uzun süreli çalışmasını tamamlayarak ve Avrupa'daki demokratik radikalciliğin gelecekteki gelişimine şekil vererek açıklık kazanmasını sağladı.

Engels'in olumlu savaş politikasının temelinde, demokratik ordunun doktrini, silahlı halk ve bu doktrinin giderek yaygınlaşan bilincine duyduğu inanç yatıyordu. Gerçekten de Engels'in *The Military Questions and the German Working Class* (1865) adlı kitapçığında bu görüş çoktan ortaya koyulmuştu. Bu görüş, Engels'in önündeki otuz yıl boyunca onun kılavuz ilkesi oldu.

Prusya'nın savaş sorunu ile ilgili çalışma, feodal hâkim sınıf ve yükselen bağımsız burjuvazi arasındaki kurumsal sorunun doruk noktasında yayımlanmıştı ve temel olarak işçiler partisinin bir astarı olarak yazılmıştı. Engels'in kendi siyasi özgürlüğü için savaşan proletaryaya nasihati, tepki gösteren güçlere karşı burjuvayı desteklemekti (siyasi gücün her göstergesinin hem işçiler hem de kapitalistler tarafından terk edildiği Bonapartçılığın yeni haliyle şekillenmiştir). Bu çalışmaya büyük bir önem veren asıl konu sadece orta sınıf muhalefetinin zayıflığının ve gücünün kurnaz bir şekilde değerlendirilmesi ve Napoléon savaşlarından beri Prusya ordu düzeni tarihi ile ilgili teknik ayrıntıların olağanüstü bir şekilde yönetilmesi değil, aynı zamanda çalışmanın Prusya'nın artan nüfusu, refahı ve özellikle komşularının askeri potansiyeli ile ilgili artış açısından ordu reformlarını gerçekçi bir şekilde desteklemesiydi. Aslında Engels'in saldırısı, büyük oranda stratejik avantajını kaybeden ve bu kritik yıllar içinde ordusunu kazanmayı başara-

mayan burjuvaziye yönelikti. Engels, bu temel başarısızlığın, her şeyin ötesinde 1870 yılından sonra Almanya'daki demokratik gelişimin durgunluğundan sorumlu olduğunu iddia etti. Engels'e göre ordunun gelişimi toplumsal büyümenin ayrılmaz bir parçasıydı.

New American Cyclopaedia (ed. George Ripley ve A. Dana, New York, 1860-1862) için yazdığı makalelere benzeyen daha erken yıllardaki çalışmalarında Marx ve Engels, askeri düzen için toplumsal temellerin ve önhazırlık durumlarının geçmiş ve o andaki önemi üzerinde durdular. Ancak artık, ordunun kendisinin başlıca düzenin bir toplumsal kurumu şeklinde hizmet edebileceğini anlamışlardı; aslında, ordu demokratik bir toplumun ortaya çıkacağı başlıca kanal olarak da hizmet edebilirdi. Formül basitti ve kesinlikle Fransız Devrimi'nin beraberinde getirdiği tarihsel akımları izliyordu. Burjuvanın ve köylü halkın özgürlüğü, çağdaş kitle ordulari için yolu açmıştı. Sürekli olarak uygulandığı takdirde genel olarak askere alma girişimi, ulusun dış dünyaya karşı savunulması için en güçlü ve verimli orduyu garanti edebilirdi. Aynı şekilde, zorunlu askerlik alt sınıfın giderek artan sayısının ağırlığı sayesinde silahlı kuvvetleri bir halk ordusu haline getirerek, bu kuvvetlerin iç yapısını da değiştirdi.

Engels 1891 yılında gururla şöyle demiştir: "Görünenin tam tersine, zorunlu askeri hizmet, demokratik bir kurum olarak oy verme hakkının ötesindedir. Alman sosyal demokrasisinin gerçek gücü oy verenlerin sayısında değil, askerlerinde yatmaktadır. Oy vermek için yirmi beş, asker olmak için yirmi yaşında olmak gerekir ve bir partinin takipçilerini bir araya getirdiği kitle genç kitledir. 1900 yılı itibariyle bir zamanlar Prusya ordusunu andıran ve ülkenin en gerici unsuru olan ordu, kaderden kaçılmadığı gibi çoğunluğunda da sosyalist bir yapıya sahip olacaktır."

Şu bir gerçektir ki; Engels, dayanma gücünü ve oturmuş bir durumda olan kurumların hareketliliğini yanlış hesaplamıştı; aynı zamanda büyük tarihsel değişimlerin ritmi konusunda da yanlış tahminde bulunmuştu. Ancak yine de görüşü, demokrasinin ve sosyalist devletin son kavşağına duyduğu iyimser inancın bir parçası ve kesimiydi. Yine de böyle bir inanç, Engels'i mevcut ülkenin askeri ihtiyaçlarını, özellikle 'benzeri görülmemiş şiddet ve evrenselliğin' bir dünya savaşını sürekli tehdit etmesi açısından, küçümseme konusunda yanlış yönlendirmedi. Böyle genel bir Avrupa savaşı ile ilgili nihai bir kararın İngiltere'ye bağlı olduğunu, çünkü İngiltere'nin Fransa ya da Almanya'yı ablukaya alabileceğini ve böylece birini ya da diğerini boyun eğmeye mecbur edeceğini tahmin ediyordu.

1891 yılının Ekim ayında Bebel'e şöyle yazdı, "Mevcut askeri düzenin, savaş tehlikesi hâlâ kol gezerken tamamen değiştirilmesini talep edemeyiz." "Can Europe Disarm?" (1893) başlıklı makaleler dizisinde Engels, savaşa engel olacak bir araç olarak 'uluslararası bir anlaşma tarafından askerlik hizmetinin süresinin yavaş yavaş azaltılması', böyle bir hizmet için başlangıçta iki yıl verilmesi gerektiğini önerdi. Ancak temel inanışında ısrarcı olarak, "Kendimi, mevcut herhangi bir hükümetin kendi ülkesinin güvenliğini tehlikeye atmadan kabul edeceği gibi bu tekliflerle sınırlandırıyorum" demiştir; *Miliz* sistemini nihai bir amaç olarak görürken, Marx'a "sadece komünist bir toplum, gerçekten tam *Miliz*'e yaklaşabilir ve bu yaklaşma bile sadece *asimptotik* (kavuşmaz) olacaktır" demekle acele etmiştir.

Engels'in, son gelişiminin daha önceki günlerinde barındırdığı devrim politikalarıyla çelişip çelişmediği hâlâ yanıtı bulunamamış bir sorudur. Hem evrimsel hem de devrimci sosyalizm, çelişkide ikiz kardeşler, Engels'in ustaları olduğunu iddia edebilirler. Engels'e göre; bu çelişkiler hemen hemen anlamsızdı. Savaşçı ve asker olarak, yavaş ve usandırıcı reformlarla tatmin olmazdı. Aynı zamanda, sosyalizmin büyük strateji uzmanı, her bir çarpışmanın mevcut silahlara bağlı olduğunu ve her halkın ve dönemin farklı bir yönteme gereksinim duyacağını anlayacak kadar akıllıydı.

Hayatının sonlarına doğru Engels, henüz yeni basılan *Class Struggles in France 1848-1850* (Londra, 1895; *The Revolutionary Act,* New York, 1922 başlığı adında yeniden basılan) adlı eserinin giriş kısmında devrim stratejisinin gerekli değişiklilerini kanıtlamıştır. "1848 yılının savaş yöntemleri, günümüzde her açıdan modası geçmiş yöntemlerdir." Barikatların, sokak köşelerinde yapılan devrim günleri geride kamıştı. Aslında Engels, 'sokak savaşlarının klasik dönemi sırasında bile, barikatların somut bir etkiden çok manevi bir etkiye sahip olduğu' gerçeğine değinirken haklıydı. Barikat, ordunun kendine olan güvenini sarsana kadar dayandığı takdirde zafer kazanılırdı; dayanmadığı takdirde yenilgi gelirdi. 1849 yılında bile başarı olasılıkları oldukça zayıftı. "Barikat, tüm büyüsünü yitirmişti; asker artık barikatın ötesinde halkı değil isyancıları görüyordu... zamanla subaylar da sokak savaşlarının taktiksel yapılarına aşina olmuşlardı. Artık askerler düzgün bir sıra halinde ve uydurma göğüs zırhları olmadan yürümek yerine, rakiplerini bahçeler, saray avluları ve evlerinden geçerek mağlup ediyorlardı." O zamandan beri çok şey değişti ve her şey ordunun lehine oldu; asilerin tarafında ise tüm koşullar daha da kötüleşti. Yeni silahlar ve eşi olmayan etkili cephane, büyük sanayi ürünleri, artık ayaklanmacılar tarafından elde edilemiyordu. 1848 yılından beri yeni bir şekilde inşa edilen büyük şehir

karargâhları uzun, düz ve geniş sokaklar boyunca sanki yeni top ve tüfeklerin etkili kullanımı için yapılmışçasına uzanıyordu. Hâkimiyeti elinde bulunduran sınıflar, devrimcilerin bu yeni işçi sınıfı sınırlarını bir barikat savaşı olarak seçmelerini beklememeliydi. "Bir sonraki savaşta düşmanlarından onlarla II. Frederick'in hat düzeni ya da *à la Wagram* ve Waterloo'daki bütün birliklerin kolları halinde karşı karşıya gelmelerini isteyebilirlerdi. Bilinçsiz kitlelerin başında bulunan küçük topluluklar tarafından yönlendirilen devrimler artık geçmişte kaldı. Devrim, toplumsal düzenin tamamen değişmesi ile ilgili bir konu haline geldiğinde kitlelerin kendisi buna katılmalı, tehlike altında olan şeyleri fark edebilmelidir; son elli yıllık tarih bize bunları öğretmiştir."

Devletin yasal mücadelesi, günün düzeniydi. Militan sosyalist güçlerin giderek artan büyümesinin o an durdurulması için onunla ilgili tek bir yol vardır –1871 yılında kısa süre ayakta kalan ve çok fazla kanın döküldüğü Paris Komünü'nün zamanında olduğu gibi ordu ile büyük çapta yapılacak bir çarpışma. 'Sosyalist Cumhuriyet' için yapılan bu ilk girişim, çoğu zaman edebiyatta sonraki yıllarda ortaya çıkan Avrupalı devrimciler için büyük bir hedef dersi olarak övülmüştür. Marx bunu *Civil War in France* (1871) adlı eserinde dikkatli bir şekilde incelemiştir; Lenin'in fikirlerinin bu olaydan büyük bir şekilde etkilenmesi şaşırtıcı değildir ve bu olayın etkisi, Sovyet rejiminin erken gelişimi sırasında kesinlikle görülmekteydi. Ancak Komün, toplumsal devrimcilerin savaş stratejisi ile ilgili olarak çok fazla şey önermiyordu. Aslında, bir Paris Komünü'nün tekrar canlanması, gerici güçlerin tehdit edici bir *hükümet darbesi (coup d'etat)* ile kışkırtılsa bile, usta strateji uzmanı Engels'in fikri ile paralel bir durum değildi. Devrimci kariyerinin son aşamasında Engels; sosyalizmin başarısının, demokrasinin başarısının evrensel askeri hizmet kanalları yoluyla hayal ettiği gibi oy verme hakkının demokratik bir şekilde uygulanmasından geçtiğini gördü.

'Silahlı halk' Engels'in bir savaş stratejisi uzmanı olarak ilan ettiği idealiydi. Toplumun mevcut durumunda militancılığın yok edilmesini hedeflemek, Engels tarafından boş bir ideoloji olarak görüldü. Bunun yerine toplumun feodal geleneklerinin kökünü kazımak ve evrensel açıdan zorunlu bir askeri hizmette var olan demokratik eğilimleri canlandırmak gerekiyordu –Engels'e göre bu umut vaat eden tek politikaydı. Yirminci yüzyıldaki takipçileri çok fazlaydı ve Engels'in etkisi parti hatlarının ötesine ulaştı. 'Silahlı halk' kavramı modern Sovyet Rusya'sında tam anlamıyla gerçekleştirildi ve mevcut savaştaki militan demokrasilerin rehber ilkesi haline geldi. Engels'in seçkin takipçilerinden biri olan Fransız sosyalist Jean Jaurès'in *Armée Nou-*

velle adlı eserinde ifade ettikleriyle hemfikir olacağı hiç kuşkusuz bir gerçektir: "Eğer ordunun seferberliği, ulusun kendisinin seferberliği olursa hükümetler maceraperest politikaların hayalini kurma konusunda daha az hazır durumda olacaklardır... Barış isteyen bir ulus, kendi yerel sıkıntılarından büyük bir yağma ya da etkileyici bir sapma arayışı ile dolu olan yıkıcı ve maceraperest hükümetler tarafından saldırıya uğrarsa, işte o zaman gerçek bir milli savaşa girmiş oluruz... 'Silahlı halk' kavramı ulusal savunmayı kendi üst ve olgun yapısıyla fark edecek en iyi tahminlere dayalı sistemi temsil etmektedir. Silahlı bir halk, çoğu zaman adalet ile motive olan bir halktır. Böyle bir durum Avrupa'da yeni bir çağ açacak, adalet ve barış umutlarını yeşertecektir."

MOLTKE VE SCHLIEFFEN: PRUSYA-ALMANYA EKOLÜ

Hajo Holborn

"Viyana barışından sonraki 50 yıllık sürede Prusya, Avrupa savaşlarına katılmaktan kaçındı. 60'larda Prusya ordusu, kıtanın en güçlü kuvveti olarak ortaya çıktığı zaman, iki nesil hemen hemen hiç savaş deneyimi geçirmemişti. 1848-1849 ihtilali sırasında bazı önemsiz seferler ve 1830-1859 arasında sık sık seferberlik yapılmış, ancak savaşa girilmemişti. Aynı süre içinde Rus, Avusturya, Fransız ve İngiliz orduları savaşmışlardı. Prusya ordusunun 60'lardaki üstünlüğü; sadece teşkilatı, barış zamanındaki eğitimi ve savaşın teorik yönden incelenişi sayesinde gerçekleşmiş, Sadova ve Sedan'dan 50 yıl önce ordu mükemmel hale gelmişti.

19. yy. Prusya ordusunu dört kişi yaratmıştı: Büyük Frederick, Napoléon, Scharhorst ve Gneisenau. Ordunun gururu ve kendi kendine güvenmesi için çok gerekli olan zafer ve dayanıklılık anıları Frederick'ten miras kalmıştı. Ayrıca o, kendisinden sonra gelen askerlere, barış sırasında bile ordunun çok ciddi çalışması gerektiğini ve muharebelerin ilk önce eğitim alanında kazanıldığını aşılamıştı. Askeri hayatın en küçük ayrıntılarına dahi Prusya ordusunda çok fazla önem veriliyordu. Bununla beraber Büyük Frederick, kendinden daha genç strateji uzmanlarını eğitmedi; stratejinin savaşta oynadığı rolü Prusyalılara hatırlatan yabancı bir istilacıydı ve Prusya ordusunu büyük ölçüde Fransız çizgilerine uygun olarak modernleştiren de yine Prusya'da doğmamış olan iki genç subaydı. Böylece Napoléon Prusya ordusunun ikinci yaratıcısı oldu ve Jena'dan sonra Scharnhorst ve Gneisenau, Prusya ordusunu yeni savaş tipine uyarladılar.

Prusyalı askeri reformcular, yeni savaş metotlarının Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı büyük toplumsal ve siyasal değişikliklerin sonucu olduğunu

biliyorlardı. Büyük Frederick'in ordusu, toplumun sivil kesiminden apayrı bir paralı askerler gücüydü. Sadece asil subayların şeref ve sadakati dikkate alınıyor ve rütbe ile düzen, sert bir disiplinle bir arada tutuluyordu. Prusyalı askeri reformcular, despotizm devri ordusunu milli bir ordu haline getirmeyi üstlendiler. Bunu gerçekleştirmek için de o zamana kadar görülmemiş derecede akılcı bir genel askere alma yöntemi yarattılar. Napoléon'un Tilsit Antlaşması, Scharnhorst'un fikirlerinin hemen gerçekleşmesini engelledi, ancak öğrencisi Boyen'in hazırladığı 1814 Prusya askeri kanunu ile Scharnhorst'un planı, Prusya askeri sistemine sürekli olarak girdi.

Askere alma, Avrupa'nın tüm ülkelerinde uygulanan bir kural olmuştu, fakat hali vakti yerinde olanların para ödemelerine veya yerlerine başkalarını yollamalarına izin verildiği için bu, Prusya dışındaki bütün ülkelerde sadece yoksulların askere alınması demekti. Prusya'da ise nüfusun her kesimi askerlik hizmeti yapıyordu. Bu yönden Prusya ordusu, diğer ülkelerin ordularına nazaran daha çok vatandaş ordusu niteliğindeydi. Ne yazık ki Prusyalılar demokratik haklara sahip değillerdi. Hükümette ve orduda asiller imtiyazlı durumdaydılar, subaylığı tekellerinde tutmaya devam ettiler. Amerika ve Fransa'da milli ve liberal düşüncenin mantıki bir sonucu olan ulus çapında askeri hizmet, Prusya'da mutlak hâkimiyetin güçlenmesi için bir araç oldu.

Prusya askeri, reformcularının gerçek vatandaş ordusu yaratma rüyasını, 1815 sonrasının politik tepkisi boşa çıkardı. Eski ekolün bazı başarılar elde etmesine rağmen, reformcuların stratejik ve taktik bilgileri daha çok puan topladı. 1847'de Prusya sahra hizmeti kuralları, Frederick taktiklerini canlandırmaya çalışmıştı. Scharnhorst'un ve Gneisenau'nun stratejik fikirleri ise Prusya ordusunda hâlâ unutulmamıştı. Hannover ve Avusturya ailelerinden gelen sadece bu iki subay, çağdaşları arasında savaş sanatı konusunda Napoléon ile eşittiler. 1813 yazında erken gelen bir ölüm, Scharnhost'u savaşın komutanlığını yapmaktan alıkoydu. 1813'ten 1815'e kadar Prusya ordusu kurmay başkanlığı yapan Gnisenau, Prusya yeni askeri düşünce ekolünün, sadece yeni bir felsefe değil aynı zamanda bunu uygulayacak yetenekli kişileri de ortaya çıkarabileceğini kanıtlayacaktı.

Hangisinin daha büyük bir general olduğu konusunda büyük tartışmalar olmuştu. Her ikisinin de arkadaşı ve öğrencisi olan Clausewitz, derin bir düşünce yeteneği ile büyük bir uygulama arzusuna sahip olduğu için üstünlük tacını Scharnhorst'a vermişti. Schlieffen ise, muharebe alanında daha kurnaz ve kararlı olduğu için Gneisenau'yu daha üstün buluyordu. Bununla beraber tarihi açıdan her iki subayın da yeni bir general tipinin temsilcisi ol-

duklarının hatırdan çıkarılmaması büyük önem taşır. Her ikisi de doğuştan liderdi, birisi belki insanlara savaşı öğretmek konusunda, diğeri ise onları savaşta yönetmek konusunda. Kant ve Goethe döneminin, Alman felsefe çağının bu iki çocuğu da düşüncenin harekete dönüştürülmesi gerektiğine inanıyorlardı.

Prusya'nın yeni stratejisi, Napoléon'a ait savaş sanatının değişik bir yorumundan doğdu. Sadova ve Sedan'dan önceki birçok 19. yy. savaş öğrencisi, Jomini'nin yazılarını Napoléon stratejisi hakkındaki son söz olarak kabul ediyordu. Napoléon'un kendisi, İsviçreli bu adamın kendine ait stratejinin en gizli noktalarını saptırdığını söylememiş miydi? Napoléon, Jomini'ye hayranlık duymasına rağmen, Jomini'nin daha ziyade ilkeler koyduğuna, dehanın ise sezgi gücüne dayandığına işaret etmişti.[1] Jomini'nin soğuk rasyonalizmi, Napoléon'un hareketlerinin gizli gücü olan, duruma göre karar verebilme yeteneği ile bağdaşamazdı. Scharnhorst'un ortaya koyduğu ve Gneisenau'nun 1813-1815 seferlerinin sevk ve idaresinde uyguladığı Napoléon stratejisinin yorumu, komutanın yaratıcı gücü ve birliklerin morali esasına dayanıyordu. Bu yeni felsefe, klasik ifadesini Clausewitz'in *Savaş Üzerine* adlı eserinde buldu.

Prusya'nın yeni strateji ekolü, ordunun beyni ve can damarı haline gelen Prusya genelkurmayını yarattı. Genelkurmayın ortaya çıkışı 1806'lardan öncelere dayanmasına rağmen, karakteristik durumuna Scharnhorst'tan önce erişmedi. 1806'da Scharnhorst; savaş bakanlığını yeniden düzenlerken, ordunun organizasyonu ve seferberliği ile ilgili planları yapmakla ve barış zamanında eğitimi ve öğretimi yürütmekle yükümlü olan özel bir kısım kurdu. Bu kısmın yükümlülükleri arasında; istihbarat yolu ile askeri harekât hazırlığı, topografik incelemeler, taktik ve stratejik hazırlık ve bunlara ilişkin yönetimler de bulunuyordu: Savaş bakanı olarak Scharnhorst, bu kısmın yönetimini elinde bulundurmuş ve subayları savaş oyunları ve kurmay manevraları ile eğiterek onların taktik ve stratejik düşüncelerini büyük ölçüde etkilemişti. Bu subayların çeşitli ordu birliklerine atanmaları âdet olmuş, genelkurmay başkanının bütün generaller üzerindeki kontrolü genişlemişti. Pantalonlarında eflatun çizgi taşıyan bu genç adamlar, ordunun her kademesine stratejik düşünceyi sokmuşlardı.

Genelkurmay, Scharnhorst'un elinde hâlâ savaş bakanlığının bir kısmıydı ve Prusya'da parlamento kurulmuş olsaydı bile öyle kalırdı. Ancak Prusya

(1) General Baron Gourgaud, *Sainte Hélène, Journal inedit, 1815 à 1818* (Paris, 1899), II, s. 20.

hükümetinin mutlak hâkimiyete dayanan yapısı, askeri sorumluluğun kralın başkomutanlığında bölünmesini olanaklı kılıyordu. 1821'de genelkurmay başkanı, savaş konularında kralın en yüksek müşaviri yapılmış, savaş bakanlığının sorumluluğu ise ordunun politik ve idari kontrolü ile sınırlanmıştı. Sadece savaş patladıktan sonra değil aynı zamanda savaşa hazırlıkta ve savaşın ilk safhasında da genelkurmayı söz sahibi yapmış olduğu için bu kararın sonuçları çok geniş olmuştu.

II

Moltke, bağımsızlık savaşları sırasında yaratılan kurumlardan ve geleneksel fikirlerden büyük faydalar sağlayacaktı. O da Scharnhorst ve Gneisenau gibi Prusya'da doğmamıştı, Mecklenburgluydu. Babası Danimarka kralının bir subayıydı ve hâlâ da bir Alman prensiydi. Moltke, bir Danimarka subay adayı olarak yetiştirilmiş ve 1819'da teğmen olmuştu. Bununla beraber okul sırasındaki deneyimleri kötü olmuştu. Babası ile ilişkileri iyi olmadığı gibi, Danimarka ordusunda hizmet etmek de büyük bir gelecek vaat etmiyordu. 1822 yılında Moltke, babasının Danimarka ordusuna geçmeden önce askerlik hayatına başladığı Prusya ordusuna başvurdu.

Prusyalılar genç teğmeni zor bir sınavdan geçirdiler ve onu yine askerliğin en alt kademesinden başlattılar. Ancak bir yıl sonra Clausewitz'in yönetimindeki Savaş Akademisi'ne girmesine izin verildi: Clausewitz ders vermiyordu ve Moltke, Clausewitz'in ölümünden sonra yayımlanan çalışmasını okumadan önce yani 1831'den önce onun etkisinde kalmadı. Savaş Akademisi'ndeki öğrenimi Moltke'de coğrafyaya, fiziğe ve askeri tarihe karşı bir ilgi uyandırdı. Moltke 1826 yılında, iki yıl içinde alayına geri döndü, ancak bu sürenin büyük bir kısmını oradaki subayların öğretimi için teorik çalışmaya verdi. 1828'de altı yıldan fazla çalışacağı genelkurmaya atandı.

Moltke, Danimarka ve Prusya ordularında teğmen olarak bulunduğu 5 yılın dışında birliklerde görev yapmadı. Elli altı yaşında Avusturya'ya karşı Prusya ordularının komutanlığını üstlendiği zaman, bölükte veya daha büyük bir birlikte hiç komutanlık yapmamıştı. 1835-1839 arasında Türkiye'de Bab-ıâli nezdindeki askeri müşavirliği sırasında, Mısır'da, Mehmet Ali Paşa'ya karşı açılan savaş ona birtakım gerçek savaş deneyimleri kazandırdı. Türk komutan, bu genç yüzbaşının tavsiyelerini dinlemedi ve Moltke yenilgiye uğramış birlikler arasında savaşı en kötü şekli ile gördü.

Berlin'e döndüğü zaman hayatının en çetin günleri bitmişti. Teğmenken harcayacak tek kuruşu olmamıştı. Bu nedenle, bir dergide kısa hikâyeler ve tarihi denemeler yazmak zorunda kaldı. Yaşamını sürdürebilmek için gerçekten mücadele etti. Başlangıçta en fazla topografya ile ilgilenmiş ancak coğrafyanın diğer bütün yönlerini de ele almış ve tarihin derinliklerine de inmiştir. Fevkalade bir öğrenim gören Moltke'nin anlatım gücü de çok iyiydi. Alman düzyazı sanatının en ileri gelenlerinden biri oldu.

Bununla beraber bir devlet adamı veya yenilik getiren politik bir düşünür olmadı. Scharnhorst ve Gneisenau, general oldukları kadar devlet adamıydılar da ve onların askeri reformları tüm milletin hayatına yönelikti. Muhafazakâr Prusya, Avusturya ve Rusya sarayları bu yüzden onlara şüphe ile bakmıştı. Fransız İhtilali ve Napoléon yenik düşmüş gibi görünür görünmez, onlara Jacobin denmiş ve Gneisenau ile daha genç reformcular emekliye sevk edilmişlerdi. Moltke, generallik ile devlet adamlığı arasındaki doğal ilişkinin bilincindeydi ve politikaya karşı büyük ilgi duyuyordu. Bununla beraber politik işlerde faaliyet göstermekten kaçındı ve güçler ne olursa olsun onlarla ilgili sorular sormadı. Monarşinin üstünlüğüne inanmıştı ve monarşinin subaylara ordu işlerini, profesyonel olmayan unsurların müdahalesi olmaksızın yürütebilme olanağı sağladığına inanıyordu. Alman liberalizminin 1848-1849 ihtilalindeki ve 60'lardaki yenilgileri onun için memnuniyet verici olmuştu.

Sakin bir kişiliği, uyumlu politik görüşleri ve geniş bilgisi sayesinde sarayda iyi bir izlenim uyandırmıştı. 1855 yılında IV. Frederick William onu, yeğeni Prens Frederick William'ın emir subayı yaptı. Moltke, bu görev sayesinde prensin babası olan ve asker prens olarak bilinen I. William ile tanıştı. I. William onda, genelkurmay başkanlığı yapabileceği kanısı uyandıran bazı yetenekler buldu.

1857'de Prusya naibi olduğu zaman, William'ın ilk yaptığı işlerden biri Moltke'yi bu göreve atamak oldu. I. William ordunun politik ve teknik olarak yeniden düzenlenmesi ile çok ilgileniyordu ve Savaş Bakanı Roon, sessiz genelkurmay başkanını gölgede bırakmıştı. Roon ve William, ordunun etkinliğinde kesin bir aşama yapılmasını istiyorlardı, ancak bu aynı zamanda, daha bağımsız bir ruha sahip olan ordunun bazı milis benzeri kısımlarının kaldırılması demekti. *Landwehr* (milli muhafız) çok büyütülmüş daimi bir ordu lehine azaltılacaktı. Bu ise, profesyonel kralcı subaylara ülkenin tüm askeri kurumlarında kesin bir kontrol olanağı verecekti. Prusya parlamentosu bu önleme karşı çıktı; ancak Bismarck döneminde yeniden düzenleme parlamentonun rızası alınmadan gerçekleşti. Sadova Savaşı yapıldığı zaman or-

taya çıkmış olan anayasal anlaşmazlık hâlâ sürüyordu. Bununla beraber, Bismarck'ın siyaseti ve Moltke'nin zaferleri, arzulanan Alman milli birliğini gerçekleştirince, parlamentonun muhalefeti sona erdi. Böylece Moltke'nin başarılı stratejisi iki şeye yol açtı: Birincisi birlik halindeki bir Almanya'nın, diğer Avrupa ülkeleri arasından yükselmesine; ikincisi Prusya ordusunun otoriter yapısının korunması sayesinde, Prusya tacının Almanya'daki liberal ve demokratik muhalefete galip gelmesine.

Politik anlaşmazlık yılları sırasında Roon'un savaş bakanı olarak oynadığı rol, 1866'dan önce onu ordudaki en etkili kişi yaptı. I. William, onun tavsiyelerini almaya o kadar alışmıştı ki, genelkurmay başkanı hemen hemen unutulmuştu. Mütevazı Moltke orduda az tanınıyordu ve hatta Sadova Savaşı'nda bir subay, ondan, bir tümen komutanına emir getirdiğinde, tümen komutanı şöyle yanıt vermişti: "Tamam, ama General Moltke kim?" Moltke'nin kralın karşıtları arasında ön safa çıkışı ani ve beklenmeyen bir durumdu. Ancak bu, Scharnhorst ve Gneisenau'yu izleyen günlerdeki Prusya askeri tarihinin mantıki bir sonucuydu.

1857-1866 yılları arasında politikadan uzak durması, onun tüm dikkatini gelecekteki askeri harekât hazırlığına yöneltmesine yol açmıştı. 1848-1849 ihtilalleri, Fransa'da II. imparatorluğun kurulması ve Kırım Savaşı, Avrupa tarihinde askeri gücün serbestçe kullanıldığı yeni bir devrin açılmış olduğunu göstermişti. Moltke, Prusya genelkurmay başkanlığının yapmış olduğu planları hemen incelemeye başladı. Selefi General Reyher, çok ileri görüşlü bir kişi ve çok iyi bir strateji öğretmeniydi. Savaşın taktik sorunlarına ilginç çözüm yolları bulmakta Moltke, Prusya subayının yeteneğine güvenebilirdi. Gerçekten de 1866'da Bohemya sınırını geçer geçmez, subaylar 1847 resmi hizmet yönetmeliklerini sessizce bir kenara bıraktılar ve çoğunlukla kendi fikirlerince hareket ettiler.

Prusya ordusunun barış zamanındaki düzeni, diğer her ülkeninkinden daha fazla gelişmiş bir sistemdi. Muhafız birliklerinin dışında alaylar, muvazzaf ve ihtiyatlar mahalli mıntıkalardan alınırdı. Hapsburg İmparatorluğu, milliyet sorunlarından dolayı böyle bir sistemi kullanamazdı. Ayrıca, Napoléon'un savaşları sırasında ortaya çıkarttığı ancak; Bourbonlar zamanında Fransa'nın vazgeçtiği kolordular, savaş arifesinde oluşturulurdu, ancak Prusya buna katılmadı. Kolordular, büyük çaplı harekâtta liderlerin ve birliklerin kapasiteleri ve süratli seferberlikleri üzerinde bir fren etkisi yapardı.

Prusya ordusunun süratli olan seferberliğini Moltke daha da arttırdı. Bu devrede Prusya'nın elverişsiz coğrafi yapısı, Prusya askeri sorunlarını

arttırdı. Demiryolları çağı, bir çare olarak ortaya çıktı ve Moltke de bundan tam anlamıyla yararlandı. Almanya'da daha bir tek demiryolu yokken, Moltke demiryollarını incelemeye başlamıştı. O, demiryollarının gelecekteki önemine inanmıştı ve hatta 40'ların başında demiryolu inşası gerilediğinde bile, Berlin–Hamburg demiryoluna yatırım yaparak tasarrufları tehlikeye sokmuştu. Askeri düşünceler onda her zaman ön plandaydı. 1847-1850 yıllarında ilk defa, çeşitli milletlerin birlikleri demiryolu ile taşınmıştı. 1859'da, İtalya Savaşı için yapılan Prusya seferberliği sırasında Moltke, demiryolu ulaşımının tüm ordunun taşınmasında sağladığı kolaylıkları deneyebildi ve önemli ilerlemeler getirdi.

Demiryolları, yeni stratejik olanaklar yarattı. Birlikler Napo-léon'un ordularından altı misli süratle nakledilebildi ve tüm stratejinin esası olan – zaman ve mekân– yeni bir anlam kazandı. Demiryolu ulaşımı çok gelişmiş bir ülke, savaşta önemli ve sonuca etki edebilecek avantajlar kazandı. Seferberlik hızı ve orduların toplanma hızı, stratejik hesaplarda mutlak bir faktör haline geldi. Seferberlik zamanlaması ve toplanma, ilk yürüyüş emri ile birlikte, sonraları savaş beklentisi içinde yapılan stratejik planların esasını oluşturdu.

Demiryollarına ek olarak, Moltke sanayi devrimi sırasında yapılan yoğun yol sisteminin de kullanılmasını teklif etti. Ulm'da Avusturyalıların teslim olması ile sonuçlanan 1805 seferi sırasında ordusunu ayrı ayrı yollardan yürüten ve böylece ayrı yürüyüş düzeninin stratejik kullanımına klasik bir örnek veren Napoléon, bunun önemini daha önceden ortaya koymuştu. Bununla beraber bir ordu kolu muharebeye hazır değildir ve 30.000 kişinin muharebeye hazır olması tüm bir günü alır. Yürüyüş düzeninden muharebe düzenine geçiş zaman alıyordu ve bundan dolayı da orduların muharebeden günlerce önce toplanması gerekiyordu. 1815'ten sonra yol durumu büyük ölçüde gelişti ve yeni taktikler olanaklı hale geldi. 1815'te Moltke şöyle yazmıştı: "Seferberlik sırasında karşılaşılan zorluklar, askeri birliklerin büyüklüğüne göre artar; bir yolda, aynı gün içinde bir ordudan fazlası taşınamaz. Varış noktasına yaklaşıldıkça da zorluklar artar, çünkü mevcut yolların sayısı azalır. Demek ki, ordunun normal hali kolordulara ayrılmasıdır ve bu kolordukların çok kesin bir amaç olmaksızın birleştirilmesi bir hatadır. Önhazırlıktan başka bir amacı olmayan sürekli toplanma; müşkül ve hatta çoğunlukla olanaksızdır. Toplanma, muharebeyi zorunlu hale sokar ve bundan dolayı da böyle bir karar verme zamanı henüz gelmemişse toplanma yapılmamalıdır. Toplanmış bir ordu; artık yürüyüş yapamaz, sadece bir alandan diğerine hareket ettirilebilir. Yürüyüş için önce ordu bölünmelidir, bu ise

düşman karşısında tehlikelidir. Bununla beraber, muharebe için tüm birliklerin toplanması mutlak gerekli olduğundan, stratejinin esası tam zamanında toplanmaya olanak sağlayacak ayrı ayrı yürüyüş düzenlemektir."

Moltke'nin, ordunun muharebenin başlamasından çok önce toplanması gerektiğini belirten Napoléon ilkesini; bir kenara iterek, ordunun muharebe sahasında toplandığı bir harekâtı düşünmüş olması ihtimali vardır. Ancak, Sadova'dan önceki haftalarda Moltke'nin, Napoléon ilkesini göz önüne almamış olması söz konusu değildir. Orduları muharebeden önce bir araya getirebilirdi, ancak bunların ayrı tutulmalarının devamına ve muharebe sahasında birleştirilmelerine geç bir tarihte karar verdi. Sadova'dan sonra fikirlerini şöyle özetledi: "Kuvvetlerin, muharebe sahasının karşısındaki değişik noktalardan muharebe günü toplanması daha da iyidir. Diğer bir deyişle, şayet harekât değişik yönlerden yapılan kısa bir yürüyüşle düşman cephesine ve kanadına ulaşacak şekilde yönlendirilebilirse, strateji yapabileceğinin en iyisini yapmış olur ve bunu büyük sonuçlar izler. Hiçbir önlem, ayrı ayrı ordular ile böylesine kesin bir harekât sonucunu garantileyemez. Sonuç sadece hesaplanabilir faktörlere, zaman ve mekâna değil aynı zamanda önceki, daha önemsiz muharebelere; havaya; yanlış haberlere; kısaca insan hayatında şans denen her şeye dayanır. Bununla beraber savaştaki büyük başarılar, büyük tehlikelere girilmeksizin kazanılamaz."

Bu son sözler, Moltke'nin felsefesini anlamamıza yardım eder. Moltke, Clausewitz'in sadık bir öğrencisi olarak, savaşın mümkün olduğunca aklın kontrolünde bulunmasından yanaydı. Bununla beraber o, savaş sorunlarının hesapla üstesinden gelinemeyeceğini de çok iyi biliyordu. Savaş, siyasetin bir aracıydı ve askeri harekâtı yönetirken, komutanın hür olması gerektiğine inanmasına rağmen Moltke, değişen siyasi amaçların ve olayların stratejiyi her zaman değiştirebileceğini kabul etmişti.

Siyasetin, strateji üzerindeki etkisinin, bir generali kesin olmayan bir unsurla karşı karşıya bırakmasına rağmen, Moltke seferberliğin ve ordunun ilk toplanmasının, savaşın başlamasından çok önce hazırlanabileceği nedeni ile hesaplanabilir olduğu inancındaydı. "Orduların ilk toplanması sırasında yapılan bir hata, seferin akışı sırasında nadiren düzeltilebilir" demişti, bununla beraber gerekli emirler çok önceden düşünülebilir ve birliklerin savaşa hazır oldukları kabul edilerek, ulaştırma iyi bir şekilde düzenlenir, istenilen sonuçlara ulaşılır.

Bu aşamanın ötesinde savaş, bir cesaret ve hesap birleşimi haline gelir. Harekât başladıktan sonra "amacımız düşmanınki ile karşılaşır. İnisiyatifi

elimize geçirmeye kararlı ve hazırsak düşmanın amacını kısıtlarız, ancak onu taktikten yani muharebeden, başka bir araç ile yok edemeyiz. Daha büyük bir karşılaşmanın maddi ve manevi sonuçları o kadar geniştir ki, yepyeni bir durum ortaya çıkar ve yeni önlemlerin alınmasına yol açar. Hiçbir plan, başlıca düşman kuvvetleri ile olan ilk karşılaşmanın ötesini kesin biçimde göremez... Komutan, sefer boyunca öngörülemeyen durumlar çerçevesinde kararlar vermeye mecburdur. Bu nedenle, savaşın her aşaması önceden düşünülmüş bir planın uygulanması değil, askeri yeteneğin yönettiği duruma göre saptanan hareketlerdir. Sorun, bir sis perdesi ile örtülü gerçek durumu, sayısız özel durum içinden bulup çıkartmak, gerçekleri doğru olarak değerlendirmek ve bilinmeyen unsurları tahmin etmek, süratle karar vermek ve sonra da bu kararı güçlü biçimde ve yılmadan uygulamaktır... Teorik bilginin yeterli olmayacağı açıktır, ancak askeri eğitimin etkisi altında olmasına ve askeri tarih veya hayattan alınan deneyimlerle yönetilmesine rağmen, burada zekâ ve kişilik; serbest, pratik ve artistik bir ifadeye dönüşür."

Moltke, stratejinin bir bilim olduğunu ve harekât planlarının meydana getirebileceği genel ilkeler koyulabileceğini kabul etmemişti. İç harekât hattının veya kanat harekâtının avantajları gibi, kurallar da onun için göreli bir değer taşıyordu. Her durum, kendi olayları çerçevesinde bir tanımlamayı, eğitim ve bilginin, cesaret ve görüşle birleştiği bir sonucu gerektiriyordu. Moltke'ye göre, tarihten alınması gereken başlıca ders buydu. Geleceğin komutanını, savaşlarda karşılaşılabilecek ne kadar çeşitli olaylar bulunabileceğine alıştırmakta da tarihi öğrenmenin büyük yararı vardı. O, plan subaylarının eğitimi için vazgeçilmez olan ordu manevralarının, savaşın önemli yönlerini gözler önüne sermekte tarih kadar gerçekçi olamayacağına inanıyordu.

Askeri tarihin incelenmesi, Prusya genelkurmay başkanlığının en önemli sorumluluklarından biri haline getirilmiş, alt kademeye bırakılmamıştı. İlk defa 1862'de basılan, 1859 İtalyan Savaşı'na ilişkin eseri ile Moltke, geçerli pratik sorunlara varabilmek için olayların tarafsız biçimde anlatımını amaçlamıştı. 1866 ve 1870-1871 savaşlarının tarihleri de onun yönetiminde aynı tarzda, daha sonraları yazılmıştı.

Moltke, doğru açıdan bakılması koşuluyla stratejinin tarihten çok yararlanabileceği görüşündeydi. Kendi uygulamaları, tarihin incelenmesinden sağlanan yararlara örnektir. Tabii ki o, Napoléon'un, taarruzda düşman kanatlarına veya gerisine karşı sık sık müfreze kolordu kullandığını biliyordu.

Bununla beraber, geçici birliklerle yapılan harekât, Napoléon'un ordunun genel ilkesini ve merkezi taarruzun karşı koyulmaz gücü ile ilgili inancını etkilememişti. Napoléon devrinde böyle bir stratejinin yararları büyüktü, ancak bu yararlar onu mutlak bir yenilgiden korumamıştı. Leipzig Savaşı ayrı orduların müşterek merkezli harekât yapabileceklerini göstermişti. Scharnhorst, bir ordunun boşu boşuna toplu halde tutulmaması gerektiğini belirtmişti. Moltke'ye göre, teknoloji ve ulaştırmada meydana gelen ilerlemeler, müşterek merkezli harekât planlarının yarım asır öncesine oranla daha geniş çaplı yapılmasını mümkün kılmıştı.

Tarihin bir subay için önemli olmasına rağmen Moltke, bunun strateji ile aynı şey olmadığına işaret etti. "Strateji bilgiden ötedir, bilginin günlük hayata uygulanmasıdır, orijinal bir fikrin sürekli değişen olaylara uygun biçimde geliştirilmesidir. Strateji, en zor koşulların baskısı altında faaliyet sanatıdır."

Buna uygun olarak, Moltke'nin savaşla ilgili fikirlerinde emir komuta çok önemli bir yer tuttu. İtalya seferi ile ilgili tarihte, Moltke bu konuyu büyük bir açıklıkla işledi. Savaş konseyi orduyu yönetemezdi ve harekât planı konusunda komutana tavsiyede bulunabilecek tek kişi, genelkurmay başkanı olabilirdi. Güçlü olarak uygulandığı takdirde, hatalı bir plan bile, yapay bir üründen daha tercihe değerdi. Öte yandan, en mükemmel harekât planı bile, savaş sırasındaki değişiklikleri ve o anda varılması gereken kişisel taktik kararları öngöremezdi. Moltke, harekât planının harfi harfine uygulanmasını korkunç bir günah olarak görüyor ve inisiyatiflerini kullanmaları konusunda ast ve üst tüm komutanların teşvik edilmesine büyük özen gösteriyordu.

Moltke, sadece en gerekli emirlerin çıkartılmasından yanaydı. "Bir emir, komutanın kendi başına yapamayacağı her şeyi kapsamalı, bunun dışında hiçbir şey bulunmamalıdır." Bu, başkomutanın taktik konulara nadiren müdahale edeceği anlamını taşıyordu. Ancak Moltke, daha da ileri gitti. Moltke, astkomutan önemli taktik başarılar elde edecekse, harekât planından uzaklaşılmasını hoş görmeye hazırdı, çünkü şöyle demişti: "Taktik zafer önünde, strateji boyun eğer." Fransız-Prusya Savaşı'nın ilk haftalarında bazı generallerin çılgınca davranışları, Moltke'nin tüm harekât planını bozduğu zaman, o yine tutumunu değiştirmedi.

Moltke, ordunun savaş ruhunu felce uğratmak veya astkomutanların seri hareket etmelerini ve tepki göstermelerini kısıtlamak istemedi. Çağdaş gelişmeler, daha önceki devirlere nazaran astkomutanlara daha büyük sorumluluklar yüklemişti. Napoléon'un ordusunu bir arada bulundurmasının

başlıca nedenlerinden biri, tüm birliklerini doğrudan emir verebileceği mesafe içinde tutmak istemesiydi. Muharebe öncesi yürüyüşün, telgraf ile kolayca düzenlenmesine rağmen, Moltke'nin kurduğu enine tertip sistemi, muharebenin merkezini oldukça zorlaştırdı. 1866 savaşı sırasında Moltke, birçok hareketi Berlin'deki işyerinden yönetti ve savaş alanına Sadova Muharebesi'nden sadece 4 gün önce gitti. Akıllıca davranarak genel stratejik emirlere bağlı kaldı. Stratejik fikirlerin daha etkin uygulanmasını sağlamak için ordu komutanlıkları kuruldu, taktik sorunlar ile ilgili yetki ise kolordu ve tümen komutanlıklarında kaldı.

Moltke'nin strateji ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları, ilk ve en büyük sınavını 1866 Avusturya seferinde verdi. 1864'te Avusturya ve Prusya'nın, Danimarka'ya karşı yaptığı savaşta onun mütevazı bir rolü olmuştu. Moltke, savaşın son safhasında, eski Mareşal Wrangel rejiminin karakteristiği olan beceriksizliği hemen ortadan kaldırmış ve eleştirili tavsiyeleri, William'ın onu, temkinli bir stratejist olarak tanımasına yol açmıştı. Avusturya'ya karşı yapılan savaş planlarının müzakereleri sırasında Moltke, o kadar ön plana çıktı ki, I. William 2 Haziran 1866 tarihinde, ordudaki tüm emirlerin onun tarafından çıkartılmasını istedi. Kralın, Moltke'nin tavsiyelerini hemen hemen kayıtsız şartsız kabul etmesinden sonra, emekliliği düşünen 65 yaşındaki bu general, kendisini Prusya ordusunun güçlü başkomutanı olarak buldu.

Generalliğinin ilk sınavı, aynı zamanda meslek hayatının da en büyük sınavıydı, kuvvetler daha sonraki Fransız-Prusya Savaşı'nda olduğundan daha dengeliydi ve Moltke'nin daha inatçı olan coğrafi ve politik sorunların üstesinden gelmesi gerekiyordu. 1866 savaşı ve özellikle Bohemya seferi, aynı zamanda savaşın stratejik yönünü Fransız-Prusya Savaşı'ndan veya diğer birçok savaştan daha açık bir şekilde gösterir.

I. William, Avusturya ile savaşa girmekten kaçındı; fakat sonunda Bismarck onu âdeta savaşa itti. Bu nedenle, Prusyalılar seferberliğe Avusturyalılardan çok sonra başladılar ve o zaman bile, kralın savaş ilan etmek için ikna edilebileceği şüpheliydi. Bu nedenle, stratejik sorunlar da çok nazik bir safhadaydı. Bohemya veya Morova'dan, Avusturyalılar harekâtı Yukarı veya Orta Silezya üzerine yapabilirlerdi veya muhtemelen Kuzey Bohemya'da veya Saksonya'da; Bavyera ordusu ile birleştikten sonra Berlin'i tehdit etmek için Saksonya'ya yürüyebilirlerdi. Bu olasılıklardan hangisinin gerçekleştirilebileceği, tamamen savaşın açılma tarihine dayanıyordu. Kralı bir an önce harekete geçmeye zorlamakta Moltke, Bismarck'ı destekledi, ancak politik çıkış

yollarının askeri tedbirlerle kapanmasından kaçındı –1914 Ağustos'unda kurmay başkanı olarak, II. William'a genelkurmay stratejik planlarının hükümeti hareket özgürlüğünden yoksun kıldığı şeklinde bilgi veren yeğeninin aksine.

Büyük Moltke'nin ilk işi, hemen başlatılmamış olan Prusya seferberliğinin neden olduğu gecikmeyi telafi etmekti. Ayrıca, Saksonya'nın muhtemel bir ilerlemesine karşı koymak istedi, Yukarı Silezya ise korunmasız kaldı. Avusturyalılar, Morova'daki seferberlik için sadece bir demiryolundan yararlanırken, Moltke; Prusya birliklerini Prusya'nın dört bir yanından savaş alanına taşımak için beş demiryolundan faydalandı. Bunun sonucunda, 5 Haziran 1866'da Prusya orduları 275 millik yarım daire içinde Halle ve Torgau'dan, Goerlitz ve Landeshut'a kadar yayılmıştı. Avusturya kuvvetleri güneyde olduğu sürece, Prusya kuvvetlerinin durumu sağlamdı. Moltke'nin tahminine göre, Avusturya birlikleri Bohemya'da bile değil, hâlâ Morova'daydı.

Tabii ki Moltke, birliklerini indirme noktalarında bırakmayı düşünmedi ve birlikleri hemen Goerlitz çevresinde toplamaya başladı. Öte yandan, Avusturya büyük kuvvetinin Bohemya'da değil de Morova'da toplandığını duyduğunda, Moltke biraz endişelendi; bu durum, Avusturya'nın Yukarı Silezya'ya taarruza geçeceğini gösteriyordu. Sol kanadın Neisse Nehri'ne doğru yayılmasını sağladı. Böylece Prusya orduları Torgau'dan Neisse'e kadar yeniden 270 milden fazla yayılmış oldu. Tereddütleri, askeri nedenlerden ziyade I. William'ın tutarsız politikasından kaynaklanıyordu. Moltke'ye göre, şayet en kısa yol boyunca yığınak yapma fırsatını kaçırmazsa ki, bu ileri bir hareketle Bohemya'ya girmek demekti, her şey yolunda gidecekti.

Böyle bir yığınak için Moltke, Gitschin'i seçmişti. Bu seçiminde sadece mesafeler rol oynamıştı. Burası, Veliaht Friedrich Wilhelm komutasındaki İkinci Ordu ile Prens Friedrich Karl komutasındaki Birinci Ordu'ya aynı mesafedeydi. Aynı zamanda Gitschin, Torgau'dan ve Olmuetz'den, yani Prusya'nın Elbe Ordusu'ndan ve Avusturya kuvvetlerinin büyük kısmından aynı uzaklıktaydı. Prusya orduları, Avusturya ordusunun Morova'dan hareket ettiği gün yürüyüşe geçebildiği takdirde Avusturyalılar, Gitschin'e ulaşmadan önce Prusya orduları toplanmış olurdu. Prusya öncüleri, Avusturyalılara savaş ilanını ancak 22 Haziran'da verdiler, fakat Prusya, 16 Haziran'da başka Alman devletlerine karşı saldırıya girişmişti. Böylece Avusturya ordusu, Olmuetz'den Josephstadt'a yürüyüşe geçtiği gün, Elbe Ordusu Saksonya'yı istila etmeye başladı.

1866, Bohemya Muharebe Alanı, başlıca demiryolları ve Prusya Ordusunun İlerleyişi

Avusturya ordusu, Avusturya askeri tarihinde iyi bir yer yapmıştı. Morali ve savaş arzusu yüksekti. Aralarında zamanın en iyi generallerinin de bulunduğu subayları çok yetenekli ve deneyimliydi. Bazı sınıfları, özellikle süvari ve topçu, Prusya ordusununkinden kesinlikle üstündü. Prusya ordusunun üstünlüğü ise hem taktik hem de silah bakımından ileri olan piyadelerindeydi. Prusya'nın iğneli topu ise tek başına zafere ulaştırmazdı. Avusturyalıları dezavantajlı duruma düşüren Avusturya piyadelerinin, modası geçmiş şok taktiği ve eski tip silahlarıydı.

Avusturya yüksek komuta kademesinin stratejik yeteneği daha azdı. Benedek, savaşta yararlıklar göstermiş iyi bir askerdi. Muharebede üstüne yoktu, yenilgiye uğrayan ordusunun Sadova muharebe alanından geri çekilmesini, korkusuzca ve hatasız olarak yürüttü. Ancak klasik strateji ekolüne bağlı olarak yetişmişti ve strateji konusundaki başmüşaviri General

Krismanic, 18. yy. savaş düşüncesine bağlıydı. Savaşın stratejik sevk ve idaresini bu unsurlar saptadı. Demek ki, derinliğine düzen ve güçlü mevzilerin tutulması gerekiyordu. Moltke ise mekânın zamanla fethedilebileceğini gösterdi.

Avusturya ordusu, Morova'dan birbirine paralel üç kol halinde hareket etti. Böyle bir yürüyüşün zorluklarına rağmen, Avusturyalılar hedefe süratle ve iyi bir düzen içinde vardılar. Fakat öncü birliklerin 26 Haziran'da Josephstadt'a varışından sonra, ordunun toplanması için en az üç güne ihtiyaç vardı. Prusya ordularını muhtemelen bu zaman kaybı kurtardı.

Moltke'nin sürekli ikazlarına rağmen, Birinci Ordu çok yavaş ilerlemişti; çünkü Prens Friedrich Karl, Elbe Ordusu'nu beklemek istemişti, bu ordu Saksonya'yı istila ettikten sonra kendi komutası altına girecekti. Bu durum Benedek'e iç harekât hattını kullanma fırsatını verdi. Benedek'in eşit güçteki Prusya ordularından hangisine taarruz etmesi gerekirdi sorusu, askeri tarih öğrencileri arasında ilginç bir tartışma konusu olmuştur. Özellikle Birinci Ordu'ya taarruz etmeyi düşündüğünde Benedek belki haklıydı. Ancak, bir veya en çok iki gün içinde Prusya ordularından birine taarruz etmesi gerektiğini zamanında anlayamadı. Avusturya yüksek komuta kademesi, zamanın sınırsız değerinden çok, kuvvetli mevzilerin taktik avantajına inandığı ve ordunun erkenden toplanması hareket kabiliyetini önlediği için bu fırsat kaçtı. Benedek hatasını anladığı zaman, Josephstadt ve Koeniggraetz'de Elbe'nin gerisine çekilmek için bile çok geç kalınmıştı ve Benedek, nehir geri bölgesinde olduğu halde, savaşmayı kabullenmek zorunda kaldı.

Taarruz tehlikesi atlatılınca Moltke, muharebe alanında uyuşma sağlamak amacıyla orduları birbirinden birer günlük mesafede tutarak toplanmalarını geciktirmeye başladı. 2 Temmuz gecesi son emirler verildi. Moltke'ye göre; İkinci Ordu'nun sol kanadı ile Birinci Ordu'nun sağ kanadı sadece kanatlara karşı değil, düşman geri bölgesine karşı da savaşacaktı. Moltke Sadova'yı bir çevirme muharebesi olarak düşünmüştü. Fakat Prusyalı generaller onu dinlemedi ve kuvvetinin dörtte birini kaybetmekle beraber Avusturya kurtuldu. Anında takip mümkün değildi. Çünkü İkinci Ordu birlikleri, Birinci Ordu cephesine girmiş ve içinden pek kolay çıkılamayacak bir karışıklığa neden olmuştu. Dört yıl sonra, Sedan Muharebesi Prusyalıların bundan ders almış olduğunu kanıtladı.

Benimsediği strateji ile Moltke iç harekât hattının sadece sınırlı bir önem taşıdığını göstermiş oldu. Deneyimlerini şöyle özetliyordu: "İç harekât hattının tartışma götürmeyen avantajları sadece düşmana karşı ilerlemek

için yeterli mesafe korunduğu sürece geçerlidir, böylece düşmanı yenmek ve onu kovalamak için zaman kazanılır ve sonra dönüp diğerinin üzerine yürünür. Şayet bu mesafe daralıp da siz bir düşmana taarruz ederken, diğer düşmanın size kanattan veya geri bölgeden taarruz etme tehlikesi başgösterirse, muharebe sırasında iç harekât hattının stratejik avantajı, çevirme taktik dezavantajı haline gelir."

Bu sözler, çoğu zaman iç hat harekâtının kesinlikle reddi ve iç içe manevranın tavsiye edilmesi olarak yorumlanmıştır. Halbuki Moltke'nin görüşü bu değildi. 1870-1871 Fransa-Prusya Savaşı sırasında o, düşmanın hareket tarzına göre her ikisini de rahatça ve başarıyla uyguladı. Moltke'nin stratejisi, açık fikirliliği ve bir yöntemden diğerine geçmedeki esnekliği ile önem kazanmıştır.

Onun stratejisinin, Prusya'nın o zamanki üstün askeri gücünü yansıttığı söylenmiştir, ancak böyle bir söz sadece birtakım sınırlar çerçevesinde doğrudur. 1866 yılında, Bohemya'daki Prusya ordularının biraz üstün olan gücünü Moltke yaratmıştı. Bütün Prusya eyaletlerinden birliklerini çekmeyi ve Avusturya'nın Alman müttefiklerine karşı sadece çok küçük bir ordu bırakmayı göze aldı. Şayet Bohemya seferi uzun sürseydi veya bir çıkmaza girseydi, III. Napoléon, Ren'in batısındaki eyaleti alma fırsatını kaçırmaz ve kıtanın kaderini tayin ederdi. Benzeri durumlar 1870-1871 Savaşı'nda da vardı.

Başlıca komşuları olan Fransa ve Rusya'nın askeri işbirliğini önlemek koşuluyla, Frankfurt Antlaşması yapıldıktan sonra Prusya daha rahat nefes alabiliyordu. Moltke bunu önce 1859 yılında düşünmüş, ancak o zamanki siyasi ortamda bu bir bulut gibi geçip gitmişti. Muhtemel bir Fransa-Rusya koalisyonu 1879'dan itibaren genelkurmayın düşüncelerini her geçen gün biraz daha fazla işgal etti. 1890'ların başında Fransa-Rusya ittifakının gerçekleşmesiyle de en önemli stratejik sorun halini aldı.

Moltke'nin bu durum karşısındaki planları geçmişteki stratejisine uyuyordu, şöyle ki: Bir düşmanı büyük kuvvetlerle ezebilmek için diğer düşman ile mümkün olduğunca az dövüşmek. O, Batı'da savunmaya çekilmenin, Rusya'ya karşı ise taarruza geçmenin daha doğru olduğunu söylüyordu. Alsace-Lorraine'e sahip olan Almanya Batı sınırlarını küçük kuvvetlerle savunabilirdi. Ama, ortam Fransız tahkimatına karşı hızlı sonuçlar elde etmeyi umut etmemeliydi. Rusya karşısında daha önemli sonuçlar beklenebilirdi. Moltke'den sonra genelkurmay başkanı olan ikinci halefi Kont Schlieffen 1894 yılında bu planın aksini kabul etti ve o savaş planları ilk taarruzun Batı'ya yöneltilmesini öngördü.

III

1833 yılında doğan, Kont Alfred Schlieffen, Prusya Krallığı'na birçok değerli devlet adamı ve subay yetiştirmiş soylu bir aileye mensuptu. Suskun doğası, gözlerindeki bozukluk ve öğrenmeye karşı duyduğu büyük ilgi, onun askeriden ziyade sivil hayatta görev almasını öngörmüş gibiydi. Askerlik hizmetini yapana kadar da subay olmaya karar vermemişti. 1858'den 1861'e kadar Savaş Akademisi'ne devam etti ve bundan sonra atandığı görevler, üstlerinin onu yüksek kurmay mevkileri için seçmiş olduğunu göstermektedir. Genelkurmay başkanlığındaki görevinden birliklerde plan subaylığı görevine atandı, 1876 yılında ise Potsdam'daki alayın komutanı oldu ve bu görevde yedi yıl kaldı. 1883 yılından emekliye ayrıldığı 1906 yılına kadar önce bazı dairelerin başkanı olarak, 1891'den sonra da genelkurmay başkanı olarak, yeniden genelkurmayda çalıştı.

Schlieffen'in genelkurmayda geçirdiği son on beş yıldan önceki meslek hayatı, onun kıta hayatını Moltke'den daha iyi tanımasına yol açtı. Ayrıca savaş deneyimi de Moltke'den daha fazlaydı. 1866 Savaşı sırasında Schlieffen, süvari kolordusunda karargâh subayıydı. Bu görevdeyken onu çok etkileyen Sadova Muharebesi'ni gördü. Fransa-Prusya Savaşı'nın sınır muharebelerine katılmamış olmaktan üzüntü duyardı. Fakat Loire seferi sırasında, bir ordunun kurmay heyetinde hizmet verirken yeteneğini gösterme fırsatını buldu; savaş ve generallik konularında çeşitli gözlemlerde bulundu ve fikirlere sahip oldu.

Moltke'nin başlangıçta verdiği mücadele ile kıyaslandığında, Schlieffen'in doruğa tırmanması görece kolay oldu. Genelkurmay başkanı olarak verdiği tavsiyelerin kabul edilmemesi gibi bir korkusu da yoktu. 1866'dan önce genelkurmayın etkisi zedelenmemişti. Fakat bu makamın yüce otoritesi, Sadova ve Sedan'dan sonra Moltke sayesinde Schlieffen'e nasip olmuştu. Böylelikle Schlieffen, askeri sorunlara Moltke'den daha fazla eğilebiliyor ve bunların siyasi sonuçlarını görmezlikten gelebiliyordu. 19. yy. sonlarının en belirgin yönlerinden biri olan profesyonelleşme, Alman Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarihine yansıyordu. 1850'lerde daha Schlieffen Savaş Akademisi'nde okurken, uzmanlar ve teknik adamlar Moltke'nin tanrısal vakar ve sükûnetini büyük ölçüde açıklığa kavuşturan ve ona manevi bir güç veren eski felsefi ve tarihi evrenselliği yermeye başlıyorlardı. Schlieffen'in olanaksızı gerçekleştirmek için bitip tükenmek bilmeyen bir mücadele gücü vardı, ancak çabaları mesleki dünyası ile sınırlanmıştı. Savaşın siyasi nedenleri ve sonuçları üzerinde pek spekülasyon yapmadı. Moltke de siyasete karışmak

istememişti, ancak siyasi güçlerin bilincindeydi ve stratejisini onlara uygun yapmaya çalışmıştı. Schlieffen, tüm hayatını ve düşüncelerini sadece askeri sorunlara adamıştı.

Kısa bir evlilikten sonra genç eşinin ani ölümü, Schlieffen'i genelkurmay başkanlığı görevinin dışındaki her şeye karşı büyük bir ilgisizliğe itti. Hayatta karşılaştığı her olayı, hemen savaş potansiyeli çerçevesinde inceliyordu. Askeri görevlere aşırı bağlılığında insanlık dışı bir şey vardı. Modern generalliğin sınırlarını öğrenmek isteyen meraklılar için, onun düşünceleri büyüleyici derecede çekiciydi.

Prusya genelkurmayı, 1891'den sonra, personel ve daire bakımından büyüdü ama kurum olarak değişmedi. Görevleri, orduda savaş öğretimi ve harekât hazırlığı olarak kalmaya devam etti. Schlieffen'in başlıca katkıları; demiryolu ulaştırmasının daha fazla geliştirilmesi, seyyar ağır topçunun oluşturulması ve ordu demiryolu istihkâmı gibi bazı yeni sınıflar kurulmasıdır. Modern teknolojinin kaydettiği ilerlemelere büyük bir ilgi duyuyordu, ancak yeni buluşlardan tam anlamıyla yararlanılması konusunda yarı feodal subayları ikna etmekte pek başarılı olamadı. Subaylar, modern teknolojiye karşı oldukça kuşku duymaya devam edi-yorlardı ve bilim adamları ile mühendislere askeri işlerde önemli bir rol verilmesine karşıydılar. I. Dünya Savaşı'nda sadece ağır topçu ve askeri demiryolu istihkamları onlarla eşit durumdaydı. Alman hava kuvvetleri ve muhabere sınıfı yetersizdi ve daha da kötüsü kara kuvvetleri yeni teknik olanakları kullanmaya hazır değildi. 1918 tank muharebeleri sayesinde bir değişiklik meydana geldi, bunun sonuçlarını, Hitler ordusunun askeri ve teknik sınıflar arasındaki koordinasyonda görmek mümkündür.

Schlieffen'in modern teknolojiye önem vermesi, teknolojinin stratejinin yerini alacağına inandığından değil, askerlikte yeni ufuklar açacağına inandığındandı. Modern teknolojinin kaydettiği ilerlemeler konusunda bir keresinde, kendine özgü alaycı tutumuyla şöyle demişti: "Herkese eşit ve tarafsız sağladığı değerli yararlar ile herkesin başına büyük dertler açtı ve çıkarlarını zedeledi."[2] Endüstri çağının başlıca iki sonucu; hız ve büyük miktarda üretimden sadece ikincisi, savaşı etkiliyor gibi görünüyordu. Modern ordular, ateş güçlerinin oldukça artması ile Napo-léon'un ve Moltke'nin geliştirdiği hareket savaşı stratejisini geçersiz kılıyordu. Schlieffen, manevra ve hareket yeteneğinin kaybedilmesini kabullenen subayları eleştirdi, bu du-

(2) "Der Krieg in der Gegenwart", Schlieffen, *Cannae* içinde, s. 274.

rumda savunma mevzileri ile cephe taarruzundan başka bir çözüm yolu düşünemiyordu. "Rus-Japon Savaşı, bütün zorluklara rağmen cephe taarruzlarının hâlâ başarılı olabileceğini kanıtlamıştır. Bununla beraber, en mükemmeli bile küçük bir başarıdır. Tabii ki düşman püskürtülür, ancak kısa bir süre sonra düşman, kırılmış olan direnmesini yenileyecektir. Savaş süründecemede kalır. Ancak bir milletin varlığının, ticaret ve endüstrinin kesintisiz ilerlemesine dayandığı bir dönemde bu tür savaşlar olanaksızdır... Milyonlarca insanın idamesi milyarları gerektiriyorsa, zayiat stratejisi uygulamak mümkün değildir."[3] Schlieffen'e göre; mevcut toplumsal düzeni, sadece imha stratejisi koruyabilirdi.

Uzun bir savaşta, bazı temel toplumsal değişikliklerin meydana geleceğinden korkmasına rağmen Schlieffen, topyekûn savaşın habercisi değildi. Çağdaş stratejistlerin başarısız olabileceğine ilişkin kuşkuları, tüm düşüncelerini ve öğretilerini karartıyordu. Tarihteki yerini bir düşünür ve strateji öğretmeni olarak yaptı. Büyük bir komutan olarak kendini savaşta da kanıtlamış olduğu söylenemez. Komutanlığın birtakım olağanüstü niteliklerine sahipti. Ufak tefek olaylar onun düşüncelerini etkilemezdi; herkesle mesafeli ve soğuk olmasına karşın kişiliği, etrafındakileri elektriklendiren bir güce sahipti. Öğrencileri onun, masada olduğu gibi muharebe alanında da büyük bir usta olabileceğine ve I. Dünya Savaşı generallerinden hiçbirinin onun kadar büyük olmadığına inandılar. Ancak Scharnhorst gibi Schlieffen de son dakikalarına kadar Almanya'nın askeri sorunlarının nasıl çözümleneceğini düşünerek, büyük kararlar arifesinde Ocak 1913'te öldü. Etkisi, I. ve II. Dünya savaşlarında hissedildi. Alman askeri düşüncesi üzerindeki etkisi gerçekten son derece büyüktür. Almanya Genelkurmay Başkanı General Beck, 1938 yılında bile onu 'stratejinin klasik öğretmenlerinin öncüsü' olarak tanımlıyordu. Fakat General Von Fritsch, buna şunu ekliyordu, "Schlieffen'in ölümünden beri teknolojinin kaydettiği büyük ilerleme, onun koyduğu bazı kuralları artık tümüyle geçerli kılmayabilir."[4]

1893 Fransız-Rus ittifakı, Avrupa'da bir savaş çıktığı takdirde, Almanya'nın iki cephede savaşması gerekeceğini kesinleştirdi. Fransız-Rus bloğu ile sayıca başa çıkmak olanaksız gibi görünüyordu. Siyasal nedenlerden dolayı Avusturya-Macaristan, silahlarını büyük ölçüde arttıramıyordu. İtalya'nın müttefikliğine güvenilemezdi ve zamanın akışı içinde Britanya'nın potansiyel bir düşman olduğu açıklığa kavuştu. Öte yandan, Almanya kıta-

(3) A.g.y, s. 279-280. Cf. *Dienstschriften*, I, s. 86-87.
(4) Schlieffen, *Dienstschriften*, cilt I ve II'nin girişinde.

daki merkezi konumunun avantajını hâlâ elinde tutuyordu ve şayet tehlikeyi göze alırsa, savaşın başlangıcında savaş alanının bir kısmında daha büyük bir vurucu kuvvete sahip olma avantajını da elde edebilirdi. Schlieffen'e göre geçici olan bu Alman üstünlüğü, sadece zafer olasılığı kuvvetli muharebelerin olduğu yerde değil, aynı zamanda süratle sonuca ulaşılabilecek yerde kullanılmalıydı. Moltke'nin Fransa'ya karşı savunma savaşı, Rusya'ya karşı ise taarruzi savaş yolundaki tavsiyesi, böyle bir başarıyı vaat eder görünmüştü. Doğuda yapılacak harekât zaman alacaktı; çünkü uçsuz bucaksız doğu düzlükleri, Rusların kaçma taktiği uygulamalarına olanak tanıyordu. Batı'da yerinden kımıldayamamak ve Doğu'da sürüncemede kalmış bir savaş, Britanya'yı Avrupa'nın hâkimi haline getirecekti. İngiliz müdahalesini bile aklından geçirmeyen Moltke, 1859, 1864 veya 1870-1871 savaşlarının aksine gelecek savaşların yıllarca sürebileceği uyarısında bulunmuştu. Yıllar boyu savaş tehlikesi ile karşılaşmamak için 1894'te Schlieffen, bir savaş halinde önce Fransa'ya karşı saldırıya dayalı harekâta geçilmesine karar verdi.

Schlieffen'in bu kararı, Fransa'nın daha güçlü bir düşman olduğu gerçeğine dayanıyordu. Fransa'nın kontrol edilmesi, Britanya'nın müdahalesini olasılık dışı ve etkisiz bırakacaktı. Bununla beraber; Avrupa savaşında kesin sonuç elde etmek için Fransız ordusunu, Fransa içlerine çekilmeye zorlamak ve hatta Paris'i ele geçirmek bile yeterli olmayacaktı. Almanya'nın Batı'daki düşmanının tüm silahlı gücünü imha etmek gerekecekti.

Schlieffen'in Fransa'ya ilk taarruz planı (1894), bunu gerçekleştirmek için yeterli değildi; plan hâlâ, Lorraine'den yapılacak bir cephe taarruzuna dayanıyordu ve Fransız silahlarının artan gücü bu planı, masraflı ve tehlikeli hale sokuyordu. 1897 ve 1905 yılları arasında Schlieffen, Alman taarruzuna ilişkin büyük planını geliştirdi. 1905'in ünlü muhtırası, Batı seferine ilişkin stratejik fikirlere klasik niteliğini verdi, bununla beraber Schlieffen, ölümüne kadar sorunları incelemeye ve yeni çözümler aramaya devam etti. Belçika ve Hollanda tarafsızlığının ihlalinden doğacak büyük politik tehlikelere rağmen, Alman Genelkurmay Başkanlığı ve hükümeti Fransa'ya karşı yıldırım taarruzunu içeren iki cepheli savaş açılması kararını kabul etti. Doğu, sadece küçük kuvvetler tarafından korunacak ve Alman ordusunun dokuzda sekizi Fransa'nın silahlı gücünü yok etmek için kullanılacaktı. Ancak Schlieffen'e göre; Doğu'daki Alman ordusu, Vistül'ün gerisindeki kalelerin arkasına çekilmeyecekti ve Doğu Prusya'yı işgal ederek hemen kuvvetlerini ikiye bölmek isteyecek, Rus ordularına karşı taarruza başlayacaktı. İç harekât hattı,

çevirme stratejisi ile birlikte sayıca az olan bu ordunun zafer kazanmasını mümkün kılabilirdi.

Bu Doğu zaferi rüyası, Samsonov ordusunun imha edildiği 28 Ağustos 1914 Tannenberg muharebesi ile gerçekleşti. Böyle bir muharebenin planı önce, Schlieffen tarafından düşünülmüş ve onun subayları ile sık sık denenmişti. Schlieffen, bu tür bir Doğu Muharebesi'nin kesin sonuca ulaştırabileceğini hiç ummamıştı. O, sadece böyle bir zaferin Batı'daki büyük harekâtın tamamlanması için zaman kazandıracağını umut etmişti.

Bununla beraber, muharebe stratejisi olarak Doğu veya Tannenberg Muharebesi türü, Schlieffen'e generalliğin en büyük başarısı olarak görünmüştü. Delbrück'ün 1900 yılında basılan *Savaş Sanatının Tarihi* adlı eserinin ilk cildinde, Kartacalıları Cannae'da zafere ulaştıran muharebenin bunun tıpatıp benzeri olduğunu görmüştü. MÖ 216'da Anibal, düşman kanatlarını yenilgiye uğratmak ve alaylarını çevirmek için kuvvetli olmak amacıyla merkezde geçici bir yenilgiyi cesaretle kabul ederek, kendisinden kat kat üstün olan Roma ordusunu imha etmişti. Schlieffen, tarihindeki bütün büyük komutanların Cannae planını hedef aldıkları kanısına vardı. Büyük Frederick, bu tür imha darbesi indirebilecek kadar büyük kuvvetlere sahip olmamıştı ama; Schlieffen'e göre, Frederick'in önemli zaferleri tamamlanmamış birer Cannae idi. Napoléon askerlik hayatının zirvesindeyken Anibal'in izleri görülmüştü; örneğin, Ulm'da Mack'ın ordusunun ele geçirilmesiyle sonuçlanan 1805 seferinde olduğu gibi. Öte yandan Napoléon'un yenilgisi de Cannae stratejisinin sonucuydu, özellikle Leipzig ve Waterloo muharebelerinde. Aynı şey, çok iyi planlanmış fakat pek iyi uygulanmamış olan Sadova Muharebesi için de geçerliydi. Yakın zamanlarda Sedan, gerçek bir Cannae olmuştu.

Schlieffen, askeri tarihi basitleştirme eğilimindeydi. Stratejiye ilişkin kavramlarını, modern taktikleri inceleyerek oluşturmuş ve sonra da dönüp modern fikirleri kolaylıkla çok eskilere yöneltmişti. Napoléon stratejisinin, onun askeri dehasına örnek oluşturduğu tartışılabilecek bir konudur. Bununla beraber, modern ateş gücünün etkisiyle cephe taarruzunun oldukça masraflı ve daha etkisiz hale geldiğini vurgulaması doğru bir hareketti. Daha Moltke'nin zamanında bile durum böyleydi, fakat Sadova'dan sonraki 50 yıl içinde askeri teknolojinin kaydettiği ilerlemeler taktik savunmayı daha da güçlendirdi. Öte yandan mühimmat, modern orduların savaşma düzeyini devam ettirebilmek için hayati bir ihtiyaç haline gelmiş ve modern orduların ulaştırma hatları daha da hassaslaşmıştı. Bu nedenle düşmanın geri böl-

gesine hamle yapmak, yan taarruzun esas hedefiydi. Düşmanın kanatlarını merkezine doğru sürmek yeterli değildi. Schlieffen, bu yöntemin Napoléon'un deyimiyle sadece 'olağan' bir zafere ulaştıracağını söylüyordu, halbuki geri bölgeye yapılacak bir hamle, imha muharebesi olurdu.

Schlieffen, düşmanın her iki kanadına karşı yöneltilen taarruz şeklindeki çevirme muharebesinin, stratejinin en büyük başarısı olduğuna inanmıştı. Sayıca zayıf olan bir ordunun böyle bir stratejinin doğuracağı sorunların üstesinden gelmesi şarttı, çünkü zafer umudu sadece ondaydı.

Doğu Prusya gibi manevra yapmak için saha bulunan yerlerde bile, Cannae stratejisini uygulamak epeyce zordu. Fakat orduların büyümesi ve modern ateşli silahların sonucu olarak sahaya ihtiyaç duyulması, bu planın Avrupa savaş alanında uygulanmasını olanaksız kılıyordu. Fransız-Alman sınırı boyunca milyonların meydana getirdiği ordular her yeri kaplayacak

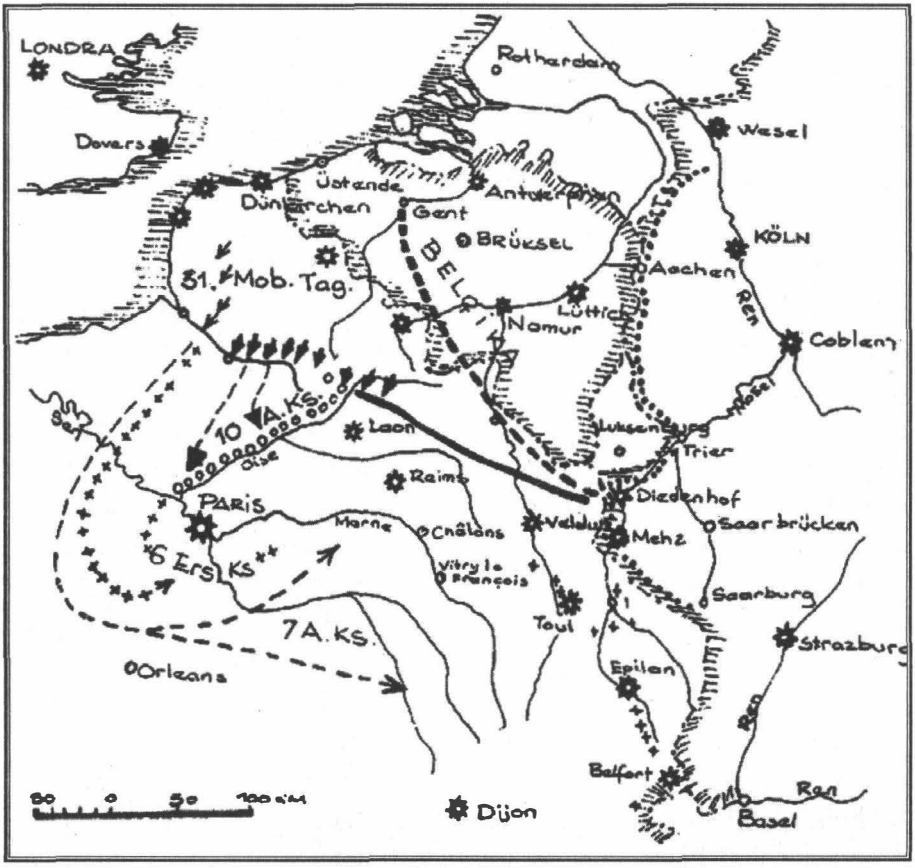

Schlieffen'in Harekât Planı (1905)

ve muhtemelen Manş Denizi'nden İsviçre'ye kadar da uzanacaktı. Fransız ordusunun iki kanadına birden hücum etmek olanaksızdı, çünkü Fransızların sağ kanadı Belfort ve İsviçre Juraları ile korunuyordu. Düşmanın geri bölgesine hamle yapma şansı sadece, Fransız ordusunun sol kanadına Belçika'dan yapılan bir taarruzla elde edilirdi. Schlieffen planı, Frederick'in 1757'de 70.000 kişilik Avusturya'nın 35.000 kişilik bir orduya yenildiği Leuthen'deki dolaylı savaş düzenine benzetilir. Ancak Frederick'in güçleri kuşatma stratejisi amacıyla kanat taktiklerini kullanmak için çok güçsüzdü. Geçici bir süre için Almanya'nın Doğu eyaletlerine yönelik Rus tehdidini görmezlikten gelerek, Schlieffen imha muharebesi için yeterli kuvvet toplayabilirdi.

1905 muhtırasında Schlieffen, Fransa'ya karşı 72 tümenden, 11 süvari tümeninden ve $26^{1/2}$ *Landwehr* tugayından oluşan, toplam 8 ordu kullanmayı düşündü. Ayrıca seferber hale getirildiklerinde 8 *Ersatz* kolordusu da kullanmayı amaçlıyordu. Bu orduların büyük bir kısmı, Metz ve Aix-la-Chapelle arasında toplanacak ve en büyük kuvvet sağ kanatta bulunacaktı. Metz ve Strasbourg arasına sadece 9 tümen, 3 süvari tümeni ve 1 *Landwehr* tugayından oluşan bir ordu yerleştirilecek, yukarı Ren'in sağ kıyısında ise sadece, $3^{1/2}$ *Landwehr* tugayı bulundurularak, güney Alsace korunmasız bırakılacaktı. Alman ordusunun sağ ve sol kanatları arasındaki kuvvet orantısı 7:1'di.

İlk safhada Verdun'dan Dunkirk'e uzanan bir hatta ulaşması gereken taarruz, Metz çevresinde olacaktı. Seferberlikten 31 gün sonra Somme'a ulaşılması ve Abbéville ile Amiens'in geçilmiş olması gerekiyordu. Bir sonraki safhada, Aşağı Seine'e harekât yapılacak ve Seine'in karşı kıyısına geçilmesiyle de muharebenin son safhasına ulaşılmış olunacaktı. Bu safhada, Alman sağ kanadı doğuya dönecek ve Paris'in güneyinde Yukarı Seine'e karşı harekât yapacaktı, böylece Fransız ordularını kendi kalelerine ve İsviçre sınırına sürecekti.

Bu planın cüretli olan yanı, Alman sağ kanadının muazzam üstünlüğünü sağlamak için Schlieffen'in göze almış olduğu tehlikelerdir. Sağ kanadın Belçika'da karşılaşabileceği her direnişi ezmek için sadece çok kuvvetli olması gerekmiyor, aynı zamanda kuzeye ve batıya doğru sürekli açılarak ileri süpürme taarruzunu 5 ila 7 hafta sürdürmesi de gerekiyordu. Fransız ve Alman ordularının hemen hemen eşit kuvvette olacağı umuluyordu ve bu büyük plan için yeterli kuvvet toplamak, sadece Alsace'ı gözden çıkartarak ve hatta, Fransızlara Yukarı Ren'in karşı kıyısına geçme fırsatını tanımak mümkündü.

Schlieffen, Fransızların kalelerini güçlü tutmayacağını ve Alsace veya Güney Almanya'yı işgal edecek olan birliklerin Alman sağ kanadının tehdidi karşısında kısa sürede geri çekileceğini var sayıyordu.

1901 yılında savaş oyunlarını gözden geçirirken Schlieffen, kendi strateji kavramları ile Moltke'ninkiler arasındaki farkları şöyle dile getiriyordu: "1870'te biz düşman cephesinden taarruz edebildik. O zamanki sayısal üstünlüğümüz, düşmanla temastan sonra kanadına darbe indirmemize olanak sağladı. Şimdi, sayısal üstünlüğe hiç güvenemeyiz, en iyi olasılıkla eşitliği düşünebiliriz. Normal olarak, sayıca az olduğumuzu bilmeliyiz. Koşullar bizi, sayıca az kuvvetlerle nasıl fetih yapabileceğimizi düşünmeye itiyor. Bir panzehir ya da, tek bir çıkar yol yok, fakat bir fikir doğru gibi görünüyor: Şayet bütüne taarruz etmek için çok zayıf olunursa, bir bölümüne taarruz edilmelidir. Bunun çeşitli biçimleri vardır. Düşman ordusunun bir bölümü kanadıdır, demek ki kanada taarruz edilmelidir. Karşıda bölük, tabur veya müfreze olduğunda bu zorlaşır, fakat düşmanın kuvveti arttıkça kolaylaşır, düşman hatları ne kadar uzunsa, taarruz edilen kanadı başka bir kanatla desteklemesi de o kadar zaman alır. Düşman kanadına nasıl taarruz edilmelidir? Bir veya iki müfrezeyle değil, bir veya daha fazla ordu ile ve bu orduların yürüyüşü kanada değil, düşmanın geri çekilme hattına yöneltilmelidir. 1807'deki kış seferinde Ulm'da Sedan'da görüldüğü gibi. Bu, düşman geri çekilme hattının hemen bozulmasına yol açarak ters cepheli bir muharebe, bir imha muharebesi, düşmanın geri bölgesinde engel bulunan bir muharebe fırsatı verir."[5]

Bu sözler, daha kuvvetli bir düşmana karşı kısa sürede ve kesin sonuç almak için nasıl savaşılması gerektiğini irdeleyen Schlieffen'in stratejik düşüncelerinin özüdür. O, ordunun büyütülmesine çalıştı ve bu 1891 ile 1906 arasındaki değişik zamanlarda gerçekleşti. İstifasına rağmen, Almanya askerlerinin Fransa'nın %78 oranına karşılık sadece %54'ünü eğitti. Fakat hiçbir zaman, Alman erkeklerinin tümünün seferber edilmesini talep etmedi, sadece bu tür harekât için yeterli sayıda birlik bulundurulmasını istedi. Onun için strateji ve yetenek, ordunun sayısal üstünlüğünden ve büyüklüğünden daha önemliydi.

Schlieffen, bu ruh içinde genelkurmay mensuplarını daha mükemmele ulaştırmak amacıyla eğitmeye gayret etti. Alman Genelkurmay Başkanlığı'nca 1937 ve 1938 yıllarında bastırılan resmi askeri yazıların ilk iki cildi, Alman

(5) Schlieffen, *Dienstschriften*, I, 86-87.

ordusunda Scharnhorst ve Moltke'nin kavramlarının ve öğretilerinin kaydettiği ilerlemenin incelenmesini mümkün kılar. Schlieffen'in fikirlerinin çoğu, Frederick'in Napoléon'un ve Moltke'nin klasik düşüncelerinin devamı ve modern savaş koşullarına uyarlanmışıdır. Ancak Schlieffen seferberliğin, ulaştırmanın, ilk toplanmanın ve taarruzun yönünün yanı sıra, kesin sonuç alınacak muharebeyi de önceden planlayarak onları geçmiştir. 1905 'Schlieffen planı'na strateji tarihindeki yerini veren de budur. Ancak bunun plan olarak nitelendirilmesi pek doğru değildir; çünkü, henüz Alman yüksek komutasının emrinde olmayan kuvvetler üzerine kurulmuş olan bir taslaktır sadece.

Napoléon, sık sık tüm seferlerini önceden planlamış olmakla övünürdü. Fakat çelişkili sözleri ve uygulamaları bunun aksini göstermektedir. Moltke'nin 'düşmanın bağımsız arzusunun' savaşın ne şekilde gelişeceğini önceden saptamayı olanaksız kıldığına ilişkin sözlerini Napoléon genelde kabul edebilirdi. Schlieffen ise aksine, başlangıçtan itibaren düşman savunma yapmaya zorlanırsa arzusunun kırılabileceğine inanıyordu. Bu ise tüm harekâtın oldukça süratli yapılmasını gerektiriyordu. Daha yüksek hareket yeteneği, her zaman için askeri başarının temel koşullarından biri olmuştu. Schlieffen, sadece bu eski ilkeyi ulaştırma ve muhabere bakımından çok gelişmiş ülkelere uyguladı...

Ancak; Schlieffen ayrıca, düşmanın karşı stratejik harekât yapmasını engellemek için bu tür stratejik harekâtın başarısının, mevcut alanın tam olarak kontrol edilmesine dayandığını da vurguladı. Güney Hollanda ve Belçika üzerinden Kuzey Fransa'nın istila edilmesine ilişkin planı, büyük ölçüde Fransız ordusunu Manş Denizi ile İsviçre Alpleri arasındaki hatta tutma arzusundan kaynaklandı. Alman ordusunun Manş Denizi'ne ve Abbéville'e ulaşmasının şart olduğunu defalarca yineledi, yoksa düşmanın kuşatma harekâtının önüne geçmek çok zordu. Sağ kanadı Fransa kıyıları ile korunan bir Alman ordusu karşısında Fransız ordusu, özellikle merkezi de muharebede ise, Alman taarruzunu durdurmak için, sol kanadını zamanında ve yeterince kuvvetli biçimde genişletmekte büyük zorluk çekecekti.

Schlieffen planı, Fransızlara tek bir stratejik seçenek bırakıyordu. Fransızlar Alsace-Lorraine'e taarruz edebilirlerdi, fakat bundan kesin sonuç elde edemezlerdi; aksine kritik bölge olan Kuzey Fransa'dan birliklerini daha da uzaklaştırmış olurlardı. Schlieffen, düşmanın 'lütfu' dediği bu tür hatalara dayanarak plan yapmaya niyetli değildi. Tabii ki düşmanın yapacağı hataların başarılı bir harekâtı kolaylaştıracağını umuyordu, fakat bu hataların,

Almanların aldığı beklenmeyen tertipler karşısında acele ile girişilen karşı hareketlerden kaynaklanacağını umut ediyordu. Cesaretliydi ve tehlikeleri göze almaya hazırdı, fakat kumar oynamak istemiyordu ve kendi stratejisini çizerken, Fransızların hatalı bir plan yapacağı varsayımını bu nedenle kabul etmedi.

Şayet Schlieffen, ulaştırma ve ordunun ilk toplanmasına ilişkin planlarla tüm savaşı önceden planlanmış ve hazırlanmış tek bir muharebe haline getirmek istiyordu ise, ordu komutasının mükemmel şekilde teşkilatlandırılması gerekiyordu. O, daha çok önceden, başkomutanı I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi tasavvur etmişti: "Modern başkomutan sırmalı üniforması ile bir tepenin üzerinde duran Napoléon değildir. En iyi dürbünle bile muhtemelen pek fazla bir şey görmeyecektir. Ve beyaz atı topçu için kolay bir hedef oluşturacaktır. Komutan telgraf, telsiz, telefon ve muhabere aletlerinin bulunduğu geri bölgedeki bir binadadır ve otomobiller ile motosikletlerden oluşan bir filo, en uzun yolculuklar için hazır durumda emir beklemektedir. Burada, rahat bir iskemlede ve büyük bir masanın başında modern İskender, muharebe alanının tümüne haritadan bakmaktadır. Emirlerini telefonla vermekte ve düşman hareketlerini gözetleyen ve mevzilerini saptayan balonlardan, ordu ve kolordu komutanlarından raporlar almaktadır."[6]

Bununla beraber subaylarına şunu açıklıyordu: "Kesin bir muharebe emri hazırlamak her zaman mümkün olmayacaktır. Ne olursa olsun, yürüyüş emri taarruz emrinin yerini almıştır, bundan doğrudan muharebe alanına ulaştıran yürüyüş emri kastedilmekte, ilk toplanma gerçekleştikten sonra, orduyu harekete geçiren ve sadece en sonunda düşmanla karşılaşmaya yol açan yürüyüş emri kastedilmektedir. Olayların akışının normal olacağı varsayılırsa, düşmanla karşılaşan kolordu sadece muharebe hattı oluşturacak ve taarruza geçilecektir. Yürüyüş emrini: Kuşatma, yarma taarruzu vb., kısacası, başkomutanın planlamış olduğu muharebe şekli izleyecektir. Ancak böylesine kolay bir hareket tarzını varsayabilmek için her şeyi öngörme olasılığı yoktur. Orijinal plandan sapmaları gerektirecek çeşitli olaylar meydana gelebilir. Bu durumda komutanın emirlerini sormak mümkün olmayacaktır, çünkü telgraf ve diğer muharebe aletleri işlemeyebilir. Kolordu komutanı, kendi kararını vermek durumunda kalacaktır. Başkomutan, bu kararın kendi fikirlerine uygun olması için kolordu komutanlarına sürekli bilgi vermeli, öte yandan

(6) Schlieffen, *Cannae*, s. 278.

kolordu komutanları da bütün harekâtın temel fikirlerini sürekli hatırda tutmaya ve başkomutanın düşünce tarzına girmeye çalışmalıdırlar."[7]

Esnek harekât planları uygulamada önemli hatalara yol açan Moltke'nin aksine, Schlieffen'in stratejisi büyük bir uyum gerektiriyordu. Moltke, kuşkusuz şanslı varisleri kadar sözünü geçirecek durumda değildi. Ancak ne olursa olsun, hareket savaşında ve özellikle sayısal güçsüzlüğün manevra kabiliyeti ile giderilmek istendiği durumlarda, modern ordular daha sıkı bir koordinasyonu gerektiriyordu.

Bu nedenle Schlieffen, genelkurmay mensuplarını eğitirken stratejiyi daha da vurguladı. Birçok subay, büyük ordu birliklerinin manevralarını, genelkurmaydaki çok genç subayların bile yönetmesine izin verilmesini şaşkınlıkla karşılıyordu. Bu, Alman ordusunda taktik bilginin bir kenara itilmesine yol açmadı, ancak stratejik düşünce kaynağından uzaklarda bulunan yaşlı ileri hat komutanlarına saygı duyulmamasına sık sık neden oldu. Marne Muharebesi sırasında, komutan ve Birinci Ordu kurmay başkanının vardığı kararın aksine, Alman sağ kanadındaki orduların geri çekilmesini emreden Yarbay Hentsch'in tutumu bu durumu açıkça göstermektedir. Bununla beraber, Schlieffen'in halefi olan Moltke'nin gençlik zamanında, Alman yüksek komutası öylesine değişti ki, bu konuda tam bir karşılaştırma yapmak mümkün değildir. Schlieffen, komuta konusunda geleceğe yönelik düşüncelerinden söz ederken, ordunun başında kendi stratejik kavramlarından tereddüt duyan ve en kritik anda kendisinin alması gereken tarihi kararları karargâhından kıdemsiz bir subaya bırakan birinin değil, gerçek bir liderin bulunacağını tasavvur ediyordu her zaman.

Ağustos 1914'te yapılan Fransa seferi de Schlieffen planı için bir sınav değildi. Schlieffen'in 1905 muhtırasında çözümlemeye çalıştığı durum 1914'teki durumdan farklıydı. Rusya 1905'ten beri güçlenmişti ve Albay Grandmaison'un öğretilerinin etkisiyle saldırıya dayalı savaş fikri, Fransa Genelkurmay'ında iyice yerleşmişti. Doğu'da zayıf bir savunma ve Batı'da kuvvetli bir taarruz harekâtı planlayarak, genç Moltke Schlieffen'in izinde yürüdü. Ancak sağ kanadın harekâtı, Schlieffen'inkine göre büyük ölçüde değiştirilmişti. Alman ordusunun sağ ve sol kanatları arasındaki kuvvet orantısını Schlieffen 7:1 olarak saptamış, Moltke ise 3:1 olarak kabul etmişti. Moltke, Alsace-Lorraine üzerine yapılması beklenen Fransız süpürücü taarruzundan haklı olarak kuşku duyuyordu, fakat Alman ordusu savunmada

(7) Schlieffen, *Dienstschriften*, II, 49.

güçlü tahkimatın avantajını elinde tuttuğundan, güney kanadı büyük ölçüde kuvvetlendirmeyi haklı göstermek mümkün değildi. Aslında Moltke, Fransız taarruzunun Alsace-Lorraine'de kesin sonuç elde edilecek bir muharebe fırsatı yaratacağına inanmamış olsaydı, o da başka bir düzen alırdı. Şayet Fransızlar kalelerini terk edip, ordularının yarısını Lorraine'e gönderseydi, Fransızların güney kanadı Vosges ve Ren'e doğru sürülebilir ve imhası da bütün direniş umutlarını kırardı. Ayrıca Lorraine muharebesi, 1905 Schlieffen planının öngördüğünden üç dört hafta önce yapılabilirdi.

Böylece, Alman ordusunun sağ kanadı Moltke'nin görüşünde başka bir anlam kazanmıştı; başlıca görevi Fransız taarruzunun Lorraine'e yöneltilmesini

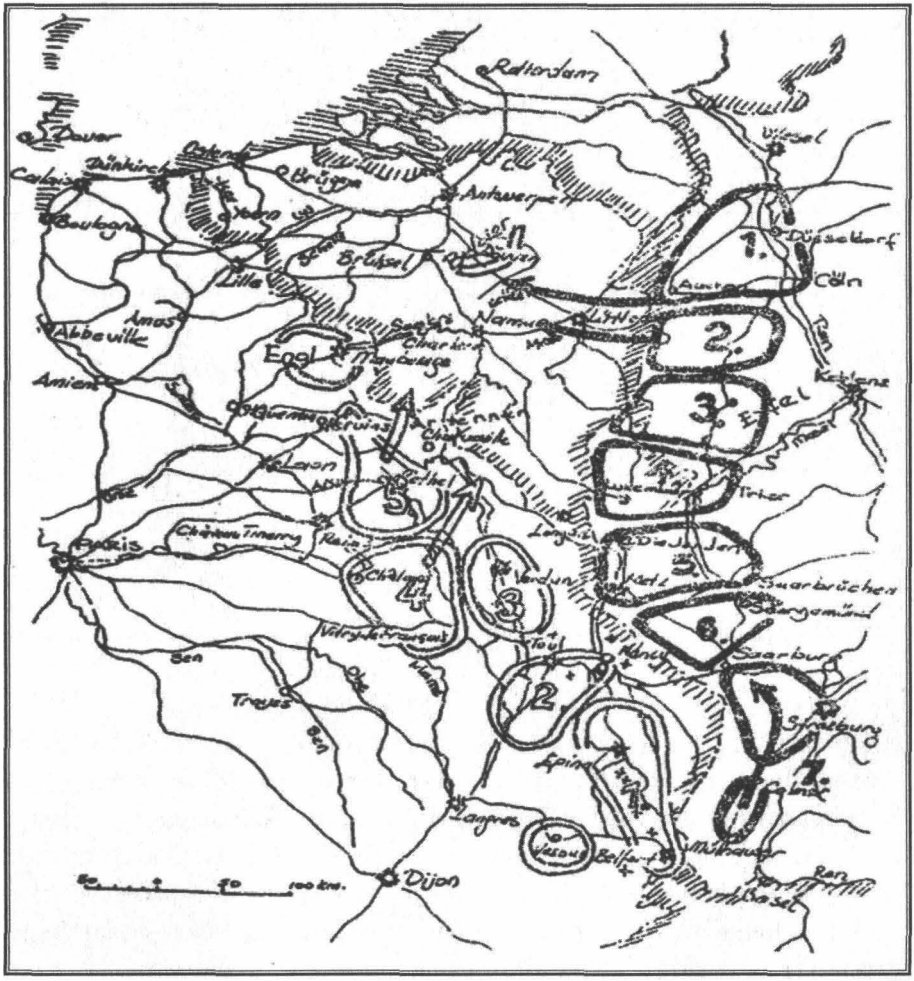

Batıda Stratejik Düzenleme

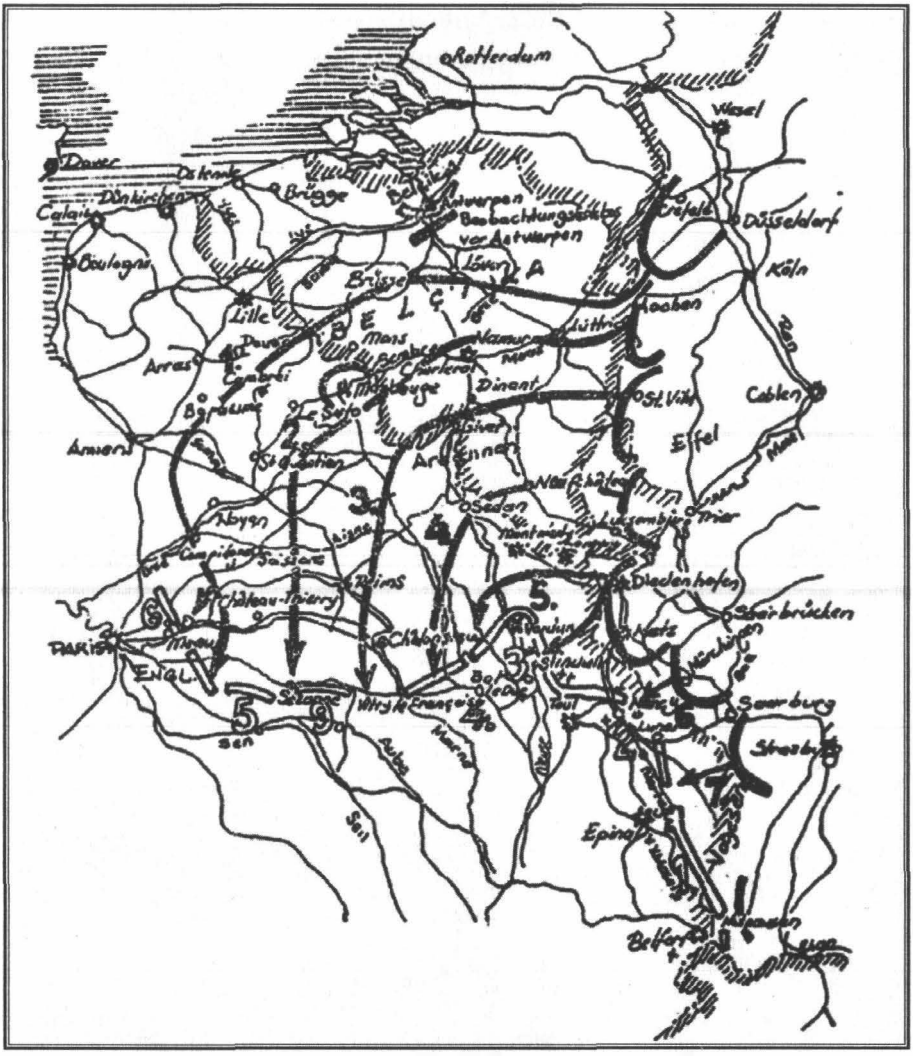

5 Eylül 1914'e kadar Almanya'nın Batıda İlerleyişi

sağlamaktı. Bu durumda Alman orduları Belçika'dan geçmek zorundaydı, fakat bundan sonra Paris'e doğru yürüyüş, bu arada Alman sol kanadı darbe indirebilirse, daha önemsiz hale gelebilirdi. Moltke, amcasının izinde yürüme gayreti içinde açık bir strateji sistemi seçti. Schlieffen, Fransızlara hareketleriyle Alman stratejisini etkileme fırsatını vermek istemezken, Moltke harekâtın sevk ve idaresini kısmen 'düşmanın bağımsızlık arzusu' üzerine kurdu. Bu tutum, Alman yüksek komutasının stratejik hedefleri konusunda bir tereddüte yol açtı. Koordinasyonu sağlamak ve harekâtın gidişatı ile ilgili son

kararı vermek için, Moltke'nin birliklerle çok yakın temas halinde olması ve birliklerin faaliyetlerini kendi askeri düşünce sistemine göre şekillendirmesi gerekiyordu.

Şayet Moltke, Altıncı ve Yedinci Ordu'nun, Fransızların kalelerinden uzaklaştırılmasını öngören orijinal plana uyması konusunda ısrar etmiş olsaydı ve aynı zamanda Alman sağ kanadının süratli ilerlemesini yavaşlatmak ve güçlü kuvvetleri Lorraine'e yollamak için önlem almış olsaydı, belki Lorraine'de kesin sonuca ulaşacağı muharebe rüyası gerçekleşebilirdi. Ludendorff'un 1917-1918'de harekât başkanı olan General Wetzel, 1939 yılında böyle bir harekâtın başarısına ilişkin güzel bir kuram oluşturmuştu.[8] Moltke ise, Altıncı Ordu'nun bir cephe taarruzu ile erken bir taarruza kalkışmasını hoş görmüştü. Bu taarruz Fransızları geri çekilmeye zorlamıştı, ancak geri çekildikleri yer, kendi kalelerinin emniyet bölgesiydi. Bundan sonra Moltke, Fransız hatlarının doğrudan hücumunu bile engellemedi, bu Altıncı Ordu'yu çok zor durumda bıraktı ve birliklerin sağ kanatta kullanılmak üzere geri çekilmesini olanaksız kıldı.

1914'teki Alman sağ kanadı, Schlieffen'in saptadığı hedefleri gerçekleştirmek için daha başlangıçtan itibaren çok zayıftı. Alman ordularının Manş Denizi'ne ulaşabilme ve Paris'in batısı ile güneyinde harekât yapabilme olasılığı yoktu. 25 Ağustos'ta iki kolordunun, Belçika'dan Doğu Prusya'ya kaydırılmasıyla Alman sağ kanadı daha da zayıfladı. Bu kolordular Marne Muharebesi sırasında yoktu ve Tannenberg Muharebesi yapılırken de hâlâ doğuya doğru kayıyorlardı. Hiç kuşku yok ki; Alman Sekizinci Ordusu'nu güçlendirecek birliklerin, ihtiyatların bulunduğu Alman sol kanadından alınması gerekirdi.

Moltke, büyük kararlar için fırsat gibi görünen 20-23 Ağustos Lorraine muharebelerinin etkisiyle bu şekilde hareket etti. Öte yandan Alman orduları, Belçika'da istikrarlı ve süratli biçimde ilerlemişti ve en korkulan yer olan Liege'den bir önceki Brüksel-Namur hattını yeni geçmişti. Yine de gerçek görevleri henüz başlamıştı, çünkü ittifak ordularının moralini kırmayı veya İngiliz kuvvetleri veya Fransız Beşinci Ordusu gibi ayrı düşman birliklerini çevirmeyi başaramamıştı. Gelecek haftalardaki zorunlu yürüyüşlerde taze kuvvete duyulan ihtiyaç artacaktı. İki Alman kolordusunun doğuya kaydırılmasına ve Maubeuge kuşatması için kısa bir süre sonra bir kolordunun gereksiz yere eklenmesine rağmen, Alman yüksek komutası, demir-

(8) "Das Bild des modernen Feldherrn", *Militär-Wochenblatt*, s. 2257-2264, 2329-2338, 2406-2409.

yolu ile sol kanattan birlikler getirerek veya en azından merkezin harekât istikametini daha sağa yönelterek sağ kanadı güçlendirme olasılığına sahipti. Ancak, Moltke, esas stratejik görevini yerine getiremese de, Alman sol kanadının güçlü Fransız kuvvetlerini meşgul ederek, Paris bölgesine kaydırılmalarını engellediğine ve Schlieffen planının hedeflerine ulaşmakta Alman sağ kanadına yardımcı olduğuna inanmaya devam etti.

Kendisinin değiştirmiş ve zedelemiş olduğu Schlieffen planına duyduğu bu inanç, artık çok tehlikeli bir hal almıştı. Batıdaki kanada yöneltilecek güçlü bir taarruz bu durumda Almanların başarıya ulaşması için ellerinde kalmış son bir şanstı ve bu nedenle Alman Birinci, İkinci ve Üçüncü ordularına kesin darbe indirmek için ihtiyaç duydukları büyük gücü sağlamak amacıyla mümkün olan her şeyin yapılması gerekirdi. Moltke, bu ordulara çok ihtiyaç duydukları kısa bir dinlenme süresi bile tanıyabilirdi. Ancak bu arada, Fransız yüksek komutası tüm ordularının harekâtını sağlam bir şekilde sevk ve idare ediyordu ve Fransa demiryollarından denge sağlamak ve taarruza hazırlanmak için en verimli şekilde yararlanılıyordu. Moltke, cephedeki gerçek durumdan haberdar değildi, muharebe zayıftı, demiryolu ulaşımı sınırlı ve bozuktu; ancak esas mesele, Alman genelkurmay başkanının stratejik planına ilişkin tereddütlerdi. Alman ordularının başındaki komutanlar hatalar yapmışlardı, fakat suçu tamamen onların üzerine atmak mümkün değildi, çünkü başkomutan, bir bütün olarak harekâtı onlara yeterince anlatmamıştı.

Sonunda, Birinci Ordu büyük bir cesaret göstererek kendisini korkunç tehlikeden kurtarıp, imkânsızı gerçekleştirmeyi başardı. Eski Schlieffen planının öngördüğü kazançların bir kısmını elde etmenin tam zamanı gibi görünürken, Moltke tarafından Batı kanadının durumunu incelemek üzere yollanmış olan Yarbay Hentsch geri çekilme emri verdi. Açık bir strateji sistemi izlemeye çalışmış ve Schlieffen planına katı bir biçimde bağlanmaktan kaçınmış olan Moltke, savaş stratejisinin başlangıç döneminde çeşitli ordu komutanlarının girişimlerini genellikle kabul etmişti. Şimdi, krizin son safhada olduğu bir sırada, karargâhından daha genç birine yetki vererek koordinasyonu sağlamaya çalışıyordu. Hentsch yetenekli bir subaydı, yeteneğini daha sonra 1915 Sırbistan seferinde kurmay başkanı olarak gösterdi. Alman sağ kanadının içinde bulunduğu muharebe koşullarının, Lüksemburg'da bulunan yüksek komuta heyetinin tahmin ettiğinden daha da kötü olduğunu görmek onu şaşırtmıştı, 8 Eylül 1914'te aldığı kararlar büyük ölçüde bu şaşkınlığın sonucuydu.

Schlieffen planı, bu kırpılmış haline ve Alman stratejisinin tutarsız yönetimine rağmen taarruza öldürücü bir güç kattı. Şayet Alman yüksek komutası, Doğu Prusya Savaşı ve Lorraine'de kesin sonuç elde etme hayali yerine başlangıçtan itibaren plana sadakat göstermiş olsaydı başarıya ulaşılırdı. Fransızlar tahkimatlarına çekilebilme imkânına sahip olabileceğinden, Lorraine'de büyük bir zafere ulaşabilmenin çok zor olacağını söylemekle Schlieffen doğru bir tahmin yapmıştı. Savaş sırasında ortaya yeni durumların çıkabileceğini ve başkomutanın yeni kurallar koyması gerekeceğini inkâr etmiyordu. Sağ kanadın güçlendirilmesi harekâta bütünlük kazandıracaktı ve başkomutan ortak harekâtın anlamını ordu komutanlarına anlatmalıydı. Böylelikle muharebe kesildiği takdirde bile, ordu komutanlarının harekâtın genel ruhu doğrultusunda bir hareket tarzı seçme olanağı olacaktı.

1905 planı, gelecek savaşın sorunlarına Schlieffen'in son yanıtını oluşturmuyordu. Daha önce de belirtildiği gibi, 1905'te o, Fransızların cephedeki tahkimatlarını terk edeceklerini varsaymak istemiyordu. Bu çok doğruydu, 15 numaralı Fransız seferberlik planı stratejik savunmayı öngörüyordu.[9] Bununla beraber, emekliliği sırasında Schlieffen, Fransa'da 'Neo-Napoléon' saldırıya dayalı savaş ekolünün etkisini arttırmakta olduğunu fark etti. Fransız genelkurmayının Namur-Brüksel-Anvers hattını başlangıçta istila ederek, Alman taarruzunu Belçika'da karşılamaya çalışacağından kuşkulandı. Fransız Yüksek Savaş Konseyi'nce başkomutan olarak atanması düşünülen General Michel, 1911'de sunduğu planda 1914 Alman harekâtını hemen hemen etkisiz olarak öngörmüştü. Uygulamada Michel planı, 1940 müttefik harekâtına çok benziyordu, hatta Gamelin'in bu planın etkisinde kaldığı bile düşünülebilir. Almanların Belçika'yı işgal edebileceği fakat, Meuse Nehri'nin ötesine geçmek için yeterli sayıda birliğe sahip olmayacakları varsayımına dayanan 17 numaralı plan kabul edildi. Fransız askeri istihbaratının bu büyük yanılgısını, hiçbir Fransız subayı veya tarihçisi hiçbir zaman açıklamaya çalışmadı.

Emeklilik yıllarında bile Schlieffen'in, düşmanın yapacağı hatalara dayanan bir düşünce tarzının gafletine düşmemiş olması ilginçtir. Taktik ve teknolojik alandaki yeni gelişmeleri izlemeye devam etti. Anvers-Namur hattının Fransızlar tarafından işgal edileceğinden, sonra da Lorraine'e taarruz edileceğinden korktu; bunun, Alman cephesinin gerisinde güçlü ihtiyatlar ge-

(9) Plan 1903'te yapıldı ve 1906 ve 1907'de çok az değiştirildi. 1871-1914'teki Fransız harekât planları için başlıca kaynak Birinci Dünya Savaşı'yla ilgili resmi Fransız çalışmasıdır: *Les Armées Françaises dans la Grande Guerre*, ed. Savaş Bakanı, Etat Major de l'Armée, Service Historique, cilt 1 (Paris, 1922).

rektirdiğini savundu. Alman muharebe kuvvetlerini güçlendirmek için başlangıçtan itibaren ihtiyatların kullanılmasını ve Belfort'tan Liége'e kadar olan cephe boyunca inisiyatifin ele geçirilmesini, en iyi karşı hareket olarak ileri sürdü. Aynı zamanda, demiryolu ulaşımı sayesinde yeni stratejik olanaklar keşfettiğini düşünüyordu. Büyük Moltke'nin ordunun ilk toplanmasına ilişkin bir hatanın sefer sırasında düzeltilemeyeceği yolundaki görüşü, Batı ve Orta Avrupa'nın var olan koşullarında geçerliliğini kaybetmeye başladı. Demiryollarının çokluğu komutana birlikleri bir kanattan diğerine kaydırma olanağı verebilirdi ve Schlieffen'in son yönettiği genelkurmay savaş oyunlarında bu tür manevralar büyük ölçüde denendi. Ancak 1914 Alman yüksek komutası, bu fikirlerin Schlieffen'in halefini henüz etkilememiş olduğunu gösterdi. Fransızlar hareket yeteneğinin bu yeni kaynağını kullanmakta daha üstün olduklarını kanıtladılar. Birliklerini Marne'daki mevzilere nakletmek için Galliéni'nin Paris taksilerine el koyduğunda da motorlu nakliyenin sağladığı olanakları ilk keşfedenler Fransızlar olmuştu. Ayrıca daha sonra, Eylül 1914'te Foch da 60.000 adamı Flanders'a götürmek için motorlu taşıtlardan yararlanmıştı.

Marne Muharebesi, Schlieffen'in Alman subayları arasındaki ününü zedelemedi. Aksine, Batı'daki uzun ve umutsuz savaş, Alman toplumu ve ekonomisi üzerindeki etkileriyle birlikte onun askeri dehasını dinlememiş olmanın bir sonucu olarak göründü. Doğu'da ise, Tannenberg veya 1916 Romanya seferi başlangıcındaki Herrmannstadt gibi büyük zaferlere, Schlieffen'in öğretileri sayesinde ulaşılmıştı. Böyle zaferler, Alman ordusunun dört yıl süreyle dünya çapında bir savaş yapmasına olanak tanımış ve onu büyük zafere de çok yaklaştırmıştı... Almanya'nın 1918'deki yenilgisi bile, Schlieffen'in modern savaşın üstadı olduğuna ilişkin inancı sarsmadı ve Almanya tekrar silahlanmaya başladığında bu inanç daha da köklendi.

1920-1939 yılları arasındaki dönemde, Alman ordusunda ortodoks Schlieffen ekolüne büyük bir inanç beslenmekle beraber, *Reichswehr* ve Hitler ordusu stratejistleri –Groener, Seeckt, Fritsch ve Beck gibi– Schlieffen'in stratejik kavramlarını uyarlarken bazı eleştirilerde bulundular. Yeni Alman ordusu onun stratejik inisiyatifin, hareket yeteneğinin ve çevirme harekâtının gücüne olan inancına tapar gibiydi. Ancak Dünya Savaşı'ndan da bazı dersler alınmıştı. Eylül 1914'te, Fransa'ya karşı taarruzun durdurulmasından sonra savunma savaşı büyük bir önem kazanmıştı. Uçsuz bucaksız Doğu cephesindeki çarpışmaların çoğu da gerçekte savunma savaşı olmuştu. Alman ordusunun hâlâ zayıf olduğu 1933'ten sonra, savunma genelkurmay için önemli bir sorun oluşturuyordu. Mareşal Von Leeb'in 1937-1938 sa-

vunmasına ilişkin incelemeleri, bu konudaki gayretlere biraz ışık tuttu.[10] Alman subaylarının artık tahkimata daha fazla önem vermeye başlamış oldukları da netlikle görülmekteydi.

Daha da önemlisi, cephe taarruzlarından kazanılan dene-yimlerdir. 1914-1918 siper savaşı, Alman yüksek komutasını kesin sonuç muharebesine ilişkin yeni bir stratejik yaklaşım aramaya itti. Taktik cephe hücumu, sadece Schlieffen'in düşmanın geri çekilmek zorunda kalacağı fakat savaşı yeni mevzilerde sürdürmek için serbest olacağı yolundaki sözlerini doğruladı. Kesin sonuç elde etmek için, düşman hatları geri bölge muharebesi tehlikeye girecek ve hareket özgürlüğü kalmayacak derecede perişan edilmeliydi. Başarılı bir yarma taarruzu stratejisinin ilk örneği, Seeckt tarafından planlanan 1915 Mayıs'ındaki Gorlice Tarnow muharebesiydi. Önemli sonuçlar elde edildi, harekât daha iyi hazırlanmış olsaydı daha da önemli sonuçlar elde edilirdi. Bir hafta sonra müttefikler, Arras ve Labassée'deki Alman mevzilerine saldırdılar. Bundan sonra hem müttefik hem de Alman generalleri, stratejik yararlar elde edilecek yarma taarruzuna ilişkin çalışmalar yaptılar. 1918 ilkbaharında Ludendorff Fransa'da taarruza geçti, amaç Almanya kuvvetten düşmeden önce kesin bir sonuç elde etmekti. Ancak stratejik bir başarıya ulaşılamadı.

1914'te ve 1918 ilkbaharında uğranan başarısızlıklar, 1920'-den sonra Almanya'da eleştirilere yol açtı. Ludendorff döneminin en önemli topçu uzmanı Kraft Von Dellmensingen II. Dünya Savaşı'ndan iki yıl önce Hitler ordusunun faydalanması için bu tartışmaları *The Break-through (Yarma Taarruzu)* adlı kitabında derledi. Bir bakıma Schlieffen'in doktrinini tekrarlıyordu: "Verilmesi en zor karar yarma taarruzudur" yarma taarruzu "düşmana büyük zarar verebilecek hazırlayıcı bir harekettir" fakat "nihai zafer sadece daha sonraki çevirme harekâtı ile gerçekleştirilebilir."[11] Bununla beraber, yazar gelecekte yarma taarruzundan kaçınmanın çok zor olduğunu ekliyordu: "Hiçbir ordu sadece çevirme teorileri yaratacak kadar tek yönlü olmayacaktır."[12]

Benzeri Alman çalışmalarında olduğu gibi bu kitapta da ileri sürülen çözüm, mekanize ve motorize kuvvetlerle baskın ve hareket kabiliyetinin ıslah edilmesiydi. Alman ordusu düşmanlarından en fazla bu alanda ders

(10) İlk kez yayımlanması *Militärwissenschaftliche Rundschau*, 1937. Daha sonra ayrı bir cilt olarak: Wilhelm Ritter von Leeb, *Die Abwehr* (Berlin, 1938), İngilizce çeviri: S. T. Possony ve D. Vilfroy, *Defense* (Harrisburg, Pa., 1943)

(11) K. Kraft von Dellmensingen, *Der Durchbrurch*, Hamburg, 1937 s. 405.

(12) *Der Durchbrurch*, s. 407.

aldı. Müttefik tanklarının Soissons ve Amiens'e doğru ilerleyerek Alman yenilgisini noktaladığı 18 Temmuz ve 8 Ağustos 1918'in o 'kara günleri' unutulmamıştı. Stratejik bakımdan sınırlı olsa da tankların bu hücumu taktik bakımdan büyük bir olaydı. 1930'lardaki Alman genelkurmayı bu taktik olanakları özellikle hava silahlarının kullanımı ile birleştirerek yaygınlaştırmaya çalıştı. Fakat esas amacı Schlieffen'in Eylül 1914'ten 1918'e kadarki savaş konumundaki üstünlüğünü kaybettiği görülen çevirme ve imha stratejisini canlandıracak bir taktik geliştirmekti.

Bu bakımdan 1940 yılında Almanya'nın Fransa'ya karşı giriştiği taarruz yine Schlieffen'in fikirleri doğrultusunda hazırlandı. Ancak Schlieffen planı bir bütün olarak canlanmadı. 1940 planı müttefik cephesinin merkezine bir yarma taarruzu yapılmasını öngörüyordu, bu 14 Mayıs 1940'ta Sedan'da gerçekleştirildi. Arkadan bir çevirme muharebesi yapılacaktı, birincisi kuzeydeki Fransız ve Britanya ordularına karşı olacak ve bu ordular Belçika kıyıları ile Manş Denizi'ne sürülecekti. İkinci muharebe Sedan-Abbéville hattından başlatılacaktı ve amaç Güney Fransa ordularını Maginot tahkimatına ve İsviçre sınırına doğru zorlamaktı. Demek ki, Hitler 1940 seferi ile 1914 seferi arasındaki farkı vurgulamakta haklıydı. Fransa savaşının ikinci safhası Schlieffen planı ile bazı benzerlikler gösteriyordu, birinci safha olan Belçika muharebesi ise bir ölçüde Büyük Moltke'nin Sedan'da MacMahon'a karşı uyguladığı stratejiye benziyordu. Bununla beraber, Fransa Savaşı'nın her iki safhası da başlangıçtaki yarma taarruzuna dayanıyordu ve tarihin belli bir anında taarruzun savunma karşısındaki korkunç üstünlüğü ile gerçekleşti.

Bu az rastlanan fırsat Alman stratejisinin genel karakterini büyük ölçüde etkiledi, ancak Almanları hareket savaşına yönlendiren Schlieffen'in öğretileri oldu. Onun Alman askeri tarihinin son elli yılı üzerindeki etkisi büyük oldu. Alman askeri geleneklerinin onun sayesinde yeni boyutlara ulaşmasına rağmen, Alman strateji ekolünün eski idealist enerjisini ve gerçekçi gücünü kaybetmiş olduğuna dair belirtiler vardı. Scharnhorst ve Gneisenau hem milli reformcu hem de askerdi. Onlar Prusya ordusunda yaptıkları reformlarla hem Napoléon'dan kurtulmayı hem de daha liberal bir Prusya kurmayı amaçlamışlardı. Askeri bir teşkilatın doğuracağı toplumsal sonuçların çok geniş olacağını bilen bu iki reformcu savaş sorununu, arkasından gelecek barışla birlikte ele aldılar. Savaşın politik bir hareket olduğunun ve politika ile savaşın 'ayrı bir dil kullanmalarına rağmen aynı mantığa sahip olduğunu' söyleyen Clausewitz ile onların fikirleri tam bir uyum içindeydi.

Viyana Kongresi'nden sonraki tepki dönemi, ordu ile yeni toplumsal ve politik güçlerin yakınlaşması yolunda gösterilen tüm gayretleri engelledi. Prusyalı soylular orduyu tamamen kontrol altına aldı ve bu durum Almanya'da krallığın korunması için iyi bir ortam yarattı. Var olan kraliyet kurumlarının korunması dışında subaylar politikaya karışmadılar ve o asrın yeni fikirlerinden uzak kaldılar.

Fırtınalarla dolu olan 1848-1871 Avrupa tarihi ve Clausewitz'in evrensel entelektüel ilgisi Büyük Moltke'nin düşüncelerini oldukça etkiledi. Zamanının politik sorunlarını kesinlikle muhafazâkar biçimde ele aldı, ancak Bismarck'ın oportünist politikası daha da muhafazakârdı. Moltke askeri konularda Bismarck'ın üzerinde büyük bir otorite kurdu fakat politikada onun liderliğini kabul etti. Bismarck'ın içte ve dışta elde ettiği başarılar, ordunun parlementodan ya da halktan çekinmesini engelledi ve orduyu gerici bir uyuşukluğun içine itti. Sonuçta ordu I. William ve Bismarck'ın görevini II. William'ın aldığı 1890'dan sonra bile körü körüne imparatorluk hükümetine itaat eder duruma geldi.

Askeri konularda kralın başmüşaviri olarak Schlieffen, William'ın izlediği siyasetlerin Alman güvenliği için tehlikeli olduğunu anlatmalıydı. II. William ile Tirpitz'in donanmaya ilişkin planı Britanya'nın karşı cephede yer almasına yol açtı. Almanya'nın silah düzeyi ve savaş planları uluslararası durumun yarattığı tehdidi görmezlikten gelmeye olanak vermezken Schlieffen hükümeti uyarmadı. Daha önce de belirtildiği gibi Schlieffen'in harekât planı Fransız yenilgisinin Britanya'yı barış yapmaya zorlayacağı umuduna dayanıyordu. Ancak bu sadece bir umuttu. Prusya genelkurmayı İngiltere'yi işgal etmeyi hiçbir zaman düşünmemişti. Fransız yenilgisinden sonra Alman-Rus Savaşı devam etmiş olsaydı, Britanya en azından Alman ticaretini ve endüstrisini felce uğratır ve Alman ekonomik ve toplumsal sisteminde Schlieffen'in çok korktuğu büyük bir değişikliğe yol açardı. Schlieffen'in Alman deniz kuvvetlerinin milli savunma programındaki rolüne karşı ilgisiz kalması daha da şaşırtıcıydı. Schlieffen'in planlamış olduğu savaş tipinde deniz kuvvetlerinin hiçbir rolü olamazdı ve bu nedenle bu boyutlarda bir deniz kuvvetleri boşuna bir masraftı. Ordu ise, Schliffen planının gerektirdiği yeni tümenler için yeterince para ve subay adayı bulamıyordu. Fakat Schlieffen ses çıkartmıyor ve sonunda İngiliz ordusunun kıtaya çıkmasına yol açacak deniz kuvvetleri programının uluslararası etkilerinden endişelenmiş gibi görünüyordu. Mevcut hükümet sisteminin yarattığı sorunlara karşı daha da ilgisizdi.

Schlieffen II. William'ın mutlak hâkimiyetini kesinlikle sorgulamıyordu. Büyük Frederick'in krallığa zarar getireceğinden korktuğu için imparatorun hatalarını dile getirmekten bile kaçınıyordu. II. William büyük süvari hücumları düzenleyerek zafer kazanmayı seviyordu ve kurmay subaylarının performansı ile ilgili eleştiriler yapıyordu. Ancak eleştirileri askeri işlerde pek de usta olmadığını ortaya koyuyordu. Bu uygulamalar subaylar arasında korku ve hoşnutsuzluğa yol açıyordu. Schlieffen ise imparatoru eleştirmenin, Prusya ordusunun moralini ayakta tutan kraliyet otoritesini zedeleyeceğini söyleyerek karşı çıkıyordu. Küçük Moltke'nin genelkurmay başkanı olarak atanması bile Schlieffen'in Almanya'nın stratejik pozisyonun ciddi karakterinin yanlış askeri adımlar atmaya izin vermeyeceğiyle ilgili temkinli öğütlerde bulunmasına yol açmasına karşın yine de onun krallığa körü körüne bağlılığını zedelemedi.

Schlieffen, bu körü körüne bağlılığı yüzünden, savaşın en köklü sorunlarının sadece askeri yetenekle çözümlenemeyeceğini anlayamadı. Hiçbir çağdaş general askeri komuta ve politikayı birleştirme konusunda Malborough, Prens Eugene, Büyük Frederick ya da Napoléon ile rekabet etmeyi umut edemez. Askeri ve politik işler öyle karmaşıktır ki üstesinden gelmek için her birinde deneyim sahibi olmak gerekir. Savaşın politikanın bir eylemi olduğu gerçeği hâlâ değişmemiştir. Stratejinin en yüksek düzeyde olanı eleştirici ve yapıcı politik bir yargı ile aydınlatılmış olan askeri yetenektir. Prusya strateji ekolünü kuranların çok iyi bildiği bu gerçek Schlieffen ve öğrencileri tarafından unutulmuştu.

Marne muharebesini izleyen hareket savaşının başarısızlığı, İkinci Alman İmparatorluğu'nun askeri liderlerini savaşın sevk ve idaresinde uluslararası ve ulusal politikanın etkileriyle karşılaştırdı. Topyekûn savaş seferberliği ve savaş ekonomisi yaratılmalıydı. Savaşın sonucu kara stratejisinden ziyade amfibik stratejiye dayanır oldu. Schlieffen'in öğrencileri, piyade ve topçu silahları ile olduğu kadar politik, ekonomik ve psikolojik silahlarla da savaşılması gereken dünya çapında bir savaş gerçeğine kötü hazırlanmışlardı. Ludendorff, bu güçleri de orduyu yönettiği kadar kolay yönetebileceğini düşündü ve yüksek komuta emirlerini hükümetin üstüne çıkartarak Almanya'yı gerçek bir askeri diktatörlük haline getirdi. Fakat ordu anavatan cephesini koruyamadı.

Ordu bunun utancını asla unutmamasına ve Alman Cumhuriyeti'nin kısa ömründe gerici ve yıkıcı bir güç bırakmasına karşın 1918 Alman devrimi, halkta subaylara karşı büyük bir kızgınlığın doğmasına yol açtı. Alman or-

dusunun aklı başında kişileri Ludendorff'un hatasının tekrarlanmaması gerektiği kanısına vardılar. Ancak bu, ordunun yeni halk güçleri ile ittifak kurması gerektiği anlamına gelmiyordu. Onlar, Schlieffen'in zamanında olduğu gibi stratejiyi profesyonel olarak ya da onların dediği gibi 'apolitik' görev şeklinde ele almalarını mümkün kılacak politik güçlerle işbirliği yapılması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu teori Alman genelkurmayındaki en zeki kişilerin bile Hitler'in iktidara gelmesini hoş görmelerine yol açtı. Hitler Alman generallerine 1914-1918 savaşını yenilemek için tüm olanakları sağladı ancak onlar 'savaşın politik bir eylem' olduğunu yeni öğreniyorlardı. Ancak bu kez de Nazi politikasının mantığı onları Cannae stratejisine göre programladıkları bir savaş yenilgisine doğru sürüklüyordu. Schlieffen ve onun izinde yürüyenler, Anibal'in zaferlerine rağmen Kartaca'nın yenilgiye uğradığı gerçeğini hep görmezlikten gelmişlerdi.

MOLTKE, SCHLIEFFEN VE STRATEJİK KUŞATMA ÖĞRETİSİ

Gunther E. Rothenberg

On dokuzuncu yüzyılın ortasından Birinci Dünya Savaşı'na kadar ve sonrasında, Prusya-Almanya askeri düşünüşüne iki büyük asker, Yaşlı Helmuth von Moltke ve Alfred von Schlieffen, egemen oldu. Napolyon'un muharebe yoluyla çabuk sonuç elde etmeye ve muharebede de düşmanı yok etmeye çalışma ilkesini sanayi çağına uyarlayan bir taarruz savaşı biçimi geliştirdiler ve uyguladılar. 1857'den 1887'ye dek genelkurmay başkanı olan Moltke, yeni silahlardan ve genişletilmiş cephe uzunluklarından kaynaklanan çıkmazla karşı karşıya kalınca, hareket kabiliyetini, yoğunluğu, hareketi ve savaşımı birleştiren tek bir devamlı stratejik-harekât zinciri ile düşmana üstünlük sağlama kavramını geliştirdi. İnisiyatifi en baştan itibaren elde tutarak, düşmanı kısmi ya da tam bir kuşatmaya yönlendirerek ordusunu büyük ve belirleyici bir yok etme ya da kuşatma muharebesi ile, *Vernichtungs*–ya da *Kesselschlacht*- ile yok etmeyi amaçladı. Moltke, bu ardışıklığın doğru şekilde yürütülmesini denetlemek amacıyla yarattığı modern genelkurmay sistemi için kendine daha önceki gelişmeleri temel aldı ve *Auftragstaktik*'i yani görev taktiklerini –genel bir stratejik plan içinde merkezsizleştirilmiş inisiyatifi vurgulayan bir komuta yöntemi– yürürlüğe soktu.

Her ne kadar Moltke yeni yöntemlerinin potansiyelini 1866 ve 1870'te gösterdiyse de, kendisinden sonra 1891'den 1906'ya kadar görev yapan Schlieffen hiçbir zaman muharebede ordulara komuta etmedi. Ama yine de, tarihte, bir öğretmen olarak ve Cannae kavramı olarak tanımladığı ve övdüğü ve savaş açmanın gerçekten etkili olan tek yöntemi olarak gördüğü stratejik kuşatmanın temsilcisi olarak önem kazandı. Fransa'ya karşı hızlı

ve kesin bir zafer kazanma projesi 1914'te başarıya yaklaştı ama sonuçta başarısız olsa da, bu kavram doğu cephesinde çok sayıda görkemli zafer kazanılmasını sağladı. Schlieffen'in fikirleri, stratejik kuşatma kavramını güncelleyen ve onu İkinci Dünya Savaşı'nın yıldırım harbi aşamasında dikkat çekici bir başarıyla uygulayan bir başka Alman stratejist neslini etkiledi. *Heeresleitung*'un başkanı olan ve 1919-1926 yılları arasında Alman ordusuna biçimlendirici bir etki yapan General Hans von Seeckt, Schlieffen'in öğretisinin devamlı bir geçerliliği olduğuna inandı, çünkü küçük bir profesyonel ordusu olan Almanya'nın tek başarı şansı, savaşın başında elde edilecek hızlı ve kesin zaferlerde yatıyordu. Bu stratejik düşüncenin taktiksel çerçevesi, 1933'ten 1938'e dek genelkurmay başkanlığı yapan Ludwig Beck tarafından rötuşlandı ve zırhlı-mekanize biçimi General Heinz Guderian ve diğerleri tarafından verildi. Bu tür kuvvetlerle öncülük edilmiş, taktiksel hava kuvveti tarafından desteklenmiş olan stratejik kuşatma, Polonya ve Fransa seferlerinde hızlı zaferler sağladı ve yeni ateş gücü ve manevra birleşimi, 1941'de Almanya'nın bir dizi Rus ordusunu yok etmesini mümkün kıldı. Ama sonra yıldırım harbi bocalamaya başladı. Kısıtlı bir harekât alanında, yetersiz bir biçimde hazırlanmış ve genellikle yetersiz şekilde komuta edilen düşmanlar karşısında etkili olan bu strateji, uzun mesafelerde yürütülemiyordu ve mekânı zaman karşılığında takas edebilecek ya da bol miktarda yedek kuvvet kullanabilecek olan bir düşmana karşı zafer elde etmeyi mümkün kılmıyordu. Savaşın daha sonraki bir kısmında, 1943'ten itibaren, stratejik kuşatma kavramı Almanya'ya karşı kullanılmaya başladı; ama yine içsel komuta, idare ve lojistik sorunları nedeniyle tam başarı için yetersiz kaldı. Stratejik bir ideal olarak kalan bu kavram, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan pek çok çatışmada rol oynadı ama yüzyılın ikinci yarısına kadar meydana gelen yeni teknik, siyasi ve sosyal gelişmeler onu hızlı ve kesin sonuçlar elde etme yetisinden mahrum bıraktı.

I

Moltke, Napolyon Çağı ve Birinci Dünya Savaşı arasındaki en keskin ve en önemli Avrupalı askeri yazar olarak düşünülebilir. Clausewitz daha derin bir düşünürdü ve taktikçiler ve savaş liderleri kadar büyük olduğuna ilişkin eş iddialar, birçok diğer komutan için de öne sürülebilirdi ama Moltke sadece düzenleme ve stratejik planlamada değil, aynı zamanda harekât komutası ve savaşta neyin mümkün olup neyin olmadığına ilişkin keskin bir

farkındalıkla birleştirdiği yetenekleri açısından da en üst düzeye çıktı. Moltke'nin kültürel konulara geniş bir merakı vardı ve "Goethe sonrası dönemde temelde bir hümanist" olarak tanımlanmıştır.[1] Belki de bu çok abartıldı. Moltke aslında Alman klasizminin entelektüel niteliklerini paylaşıyordu ama her şeyden çok bir askerdi ve onun için gerçekten önemli olan şey, Prusya monarşisinin hizmetinde kuvvetin kontrollü olarak uygulanışıydı.

Çoğu Prusya askeri gibi Moltke de fikirlerinin bir kısmını Clausewitz'e atfetti ve kendini bir öğrenci olarak tanımladı. Ama Clausewitz'in Prusya askeri öğretisine ve uygulamasına olan esas katkısına değer biçmek zordur. Moltke'nin durumunda, devlet ve ordu ilişkisi konusunda Clausewitz'e bir miktar yakınsama olabilir ama düzenlemeye ve harekâta ilişkin konularda çok daha az fikir birliği görülür. Clausewitz hep savaşın evrensel doğasını keşfetmeye çalışan ve belli örnekleri başlıca açıklamalar olarak kullanan bir filozof olmuşken, Moltke özü itibariyle çok az sayıda soyut spekülasyonla uğraşmış olan bir savaş gramercisiydi. Kendi neslinin çoğu askeri gibi, savaşı kaçınılmaz olarak, kutsal bir biçimde takdir edilmiş düzenin temel bir öğesi gördü ve her şeyden çok savaşı başarılı bir şekilde idare etme yolları aradı. Bu yüzden her zaman savaşın genel yönlerinden ziyade gerçek siyasi-askeri durumun ayrıntılarıyla ilgilendi.

Büyük bir kuramcı olmayan Moltke hiçbir zaman verimli yazılarında savaşa ya da stratejiye ilişkin tek bir kapsamlı sistem üretmedi; fikirlerini, uyuşumu, talimatları ve muhtıraları bağlamında incelemek gerekir. Politika, savaş ve strateji üzerine en kapsamlı ifadesi 1869 yılında yayımlanan "*Instructions for the Senior Troop Commanders*" [Kıdemli Askeri Birlik Komutanları için Talimatlar] eserinde ve 1871 tarihli "On Strategy" [Strateji Üzerine] makalesinde bulunabilir.[2] Moltke bu genel alanlarda Clausewitz'i yakından takip etti ve bazı önemli ifadelerinde ustanın sözlerini başka sözcüklerle ifade etti. "*Instructions*" eseri, "savaşın hedefinin hükümetin politikasını, kuvvet kullanarak gerçekleştirmek" olduğunu öne sürdü. Clausewitz daima, savaşta bile politikanın stratejiden öncelikli olduğunu vurgulamış olmasına rağmen, politikanın gerçekçi olması gerekliliğini de vurguladı: "Savaş sanatının ilk görevi ve hakkı, politikanın savaşın doğasına aykırı olan şeyleri talep etmesini önlemektir."[3] Moltke, bu ifadeye de tam olarak katılı-

(1) Gerhard Ritter, *The Sword and the Scepter*, 4 cilt (Coral Gables, Fla., 1969-73), 1:89.
(2) Gerhard Papke, *Klassiker der Kriegskunst*, ed. Werner Hahlweg (Darmstadt, 1960), 311-16 içindeki "Helmuth von Moltke" metninden alıntılar.
(3) Peter Paret, *Clausewitz and the State* (New York ve Londra, 1976; yeniden basım Princeton, 1985), 369.

yordu. Ama neyin savaşın doğasına uygun olup neyin olmadığına ilişkin yorumunda, Clausewitz'den çok daha ileriye gitti. Bismarck'la Paris'in bombalanması konusunda karşı karşıya gelmesinden kısa bir süre sonra tamamlanan "On Strategy" makalesinde, ordu bir kere savaşa girişikten sonra askeri çabanın yönünün sadece askerler tarafından belirlenmesi gerektiğini savundu. Moltke'ye göre, "siyasi kaygılar, ancak askeri açıdan uygun ya da mümkün olmayan taleplerde bulunmadıkları sürece dikkate alınabilir"di.[4] Moltke, politikayı gerçek savaş idamesinde herhangi bir anlamlı rolün dışında tuttuğunda, tehlikeli bir öğreti geliştirmekle suçlandı. Ama "eldeki imkânlarla elde edilebilecek olan en yüksek amaç" olarak tanımladığı zaferi sadece askeri yollarla elde etme konusundaki ısrarı, sonradan pek çok yazarın da dile getirdiği gibi, çok da doğrudan eleştirilebilecek türden değildi. Moltke orduya, devleti temsil eden hükümdarın bir aracı olarak baktı. Kralın iki baş danışmanı, askeriyede genelkurmay başkanı ve siyasi alanda şansölye, kişisel yetki alanlarında birbirlerine denktiler ama birbirlerini bilgilendirmekle yükümlüydüler.[5] Sonraki yıllarda askeriyenin tamamen teknik olan yönlerine ölümcül biçimde gereğinden fazla değer verilmesi ve askeriyenin ihtiyaçlarının sağduyulu siyasi ve diplomatik politikalara engel olması, sivil kuvvetsizlikten olduğu kadar askeriyenin haddini bilmemesinden de kaynaklandı.[6]

Moltke, Clausewitz'in savaşın amacının tatmin edici bir siyasi sonuç elde edilmesi olduğu ve bunun esnek ve uyarlanabilir bir strateji gerektirdiği konusundaki iddiasına da katılıyordu. Savaşta hiçbir şeyin kesin olmadığı görüşünde olan Moltke, esneklikten yoksun sistemlerden hiç hoşlanmazdı. Bu nedenle, değişmeyen kurallar öne sürmenin imkânsız olduğunu düşündü. Moltke'ye göre "sanatta olduğu gibi savaşta da hiçbir genel kural yoktur; ikisinde de ilke, yeteneğin yerini alamaz" ve Moltke, savaşın belirsizliklerini de göz önünde bulundurarak, stratejinin sadece bir "çareler sistemi"nden ibaret olduğu sonucuna vardı.[7] Moltke, stratejinin temel öğelerinin sağduyu önermelerinin çok da ötesine geçmediğini ama bu öğelerin doğru uygulanmasının güçlü bir karakter ve baskı altında hızlı kararlar verebilme yeteneği

(4) Papke, "Helmuth von Moltke", 316. Krş. *Moltke: Ausgewählte Werke*, ed. Ferdinand v. Schmerfeld (Berlin, 1925), 1:35.
(5) Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army 1640-1945* (New York, 1964), 214-16 eserinde farklı bir görüş sunulur.
(6) Ritter, *Sword and Scepter*, 1:196; Eberhard Kessel, *Moltke* (Stuttgart, 1957), 508-509.
(7) Oberkommando des Heeres, *Gedanken von Moltke* (Berlin, 1941), 13; Kriegslehren, ed. Grosser Generalstab, Abteilung für Kriegsgeschichte (Berlin, 1892-1912), 3:1 içinde *Moltke's militärische Werke*. (Bundan böyle *Kriegslehren* olarak belirtilecektir.)

gerektirdiğini düşündü. Büyük Frederick ve Gneisenau, Moltke'nin ideal örnekleriydi ama oldukça ilginç bir şekilde, Moltke bunların arasına dikkate değer ölçüde başarılı bir sahra komutanı olmayan ama sıkıntılı durumlarda azimli ve dirençli olan ve savaşın siyasi ve psikolojik boyutlarına ilişkin engin bir anlayışla "dünyanın en büyük stratejistleri" arasında yer alan George Washington'ı da dâhil etti.[8]

Daha kısıtlı bir harekât alanında Moltke, oldukça gelişmiş ateşli silahlar, ulaşım ve muhabere ile meydana gelen değişikliklerin, devletlerin daha büyük ordular yetiştirme ve muhafaza etme yeteneğiyle beraber stratejide, taktikte, komutada ve düzenlemede de benzer değişimler gerektirdiğini fark etmek açısından iyi durumdaydı. Amerikan İç Savaşı, bu yeni etkenlerin taktik ve harekât konusunda bir çıkmaz yaratabileceğini gösterdi ve her zaman potansiyel çok cepheli çatışma ile karşı karşıya olan Prusya, uzatmalı bir savaşı kaldıramadı. Ama yivli ateşli silahlardan dolayı öldürme gücünde meydana gelen büyük artış, cephe saldırılarını yanına yaklaşılamayacak kadar maliyetli hale getirdiği ve uzatılmış cepheler taktiksel üstünlük sağlamayı imkânsız kıldığı için, hızlı sonuçlar düşman kuvvetlerini yok etmeye yönelik şiddetli bir taarruz gerektiriyordu. Moltke'nin çözümü, yani "stratejik kuşatma", doğrudan başlangıç yoğunluğundan çıkıyordu ve harekât ile taktiğin gerektirdiklerini kaynaştırıyordu. "Hiçbir harekât planının ana düşman birliğiyle ilk karşılaşmada hayatta kalamayacağı"nın farkında olan Moltke, yine de inisiyatifi elde tutma ve muhafaza etme konusu ile, belirleyici muharebeyi strateji ve harekâtları tek bir seri içinde birleştirmek suretiyle biçimlendirme konusunda kararlıydı.[9] Moltke, teknik ilerlemelerin sadece savunmayı kuvvetlendirmekle kalmayıp, büyük bir taarruz planını gerçekleştirmeye de yardımcı olduğunu fark etti. Moltke'nin esnek "çareler stratejisi", 1866'da dış hatları ve 1870'te savaşın ilk aşamasında iç hatları kullanarak, düşmandan daha hızlı bir şekilde sayıca üstün kuvvetler oluşturmak için her türlü gayreti gösterdi. Bu başarıldıktan ve ordular birbirlerine destek verebilecek mesafeler dâhilinde dizildikten sonra, bu kuvvetler düşmanı kuşatarak yok etme amacıyla onun cephesini ve kanatlarını eş zamanlı olarak işgal etmek için gerekli olan kuvvete eriştiler.[10] Muhtelif orduların belirleyici muharebe için birleşmesiyle sonuçlanan bu hareket ve çarpışma etkileşimi, Moltke'nin savaşlarının alamet-i farikası haline geldi.

(8) Kessel, *Moltke*, 507.
(9) *Kriegslehren*, 3:3.
(10) Kessel, *Moltke*, 514.

Bu stratejik-harekât dizisi içinde en zor öğeler başlangıç yoğunluğu ve mevzilenme (*Aufmarsch*) ile belirleyici muharebe için farklı rotalar üzerinden birleşen farklı orduların idaresiydi. Atlı harekât taşımacılığı çağında neredeyse kontrol edilemez bir konu olan lojistik gibi diğer sorunlar, Moltke'nin harekât planında daha düşük bir önceliğe sahipti.[11] Planlama ve hazırlık, demiryolları ve telgraf, hareket kabiliyetini ivmelendirebilirdi ama başlangıç yoğunluğu ve sahra ordularının mevzilenmesi can alıcıydı. Moltke, "ordunun başlangıç yoğunluğuna ilişkin bir hatanın, seferin gidişatı sırasında telafi edilmesi çok zordur" diye yazdı.[12] Bariz ikilem, başlangıç yoğunluğu oldukça merkezi bir idare gerektirirken, ayrı orduların sahradaki hareketlerinin merkezsizleştirilmiş bir komuta gerektirmesiydi. Moltke'nin, 1859 Kuzey İtalya seferine ilişkin çalışmasıyla da pekiştirilen modern savaş yönetimine yaklaşımı, Yüksek Komutanlığın –bu durumda gelenlkurmay başkanının– kendisini, kıdemli ast komutanlara genel hedefin ve belli görevlerin ana hatlarını içeren genel talimatlar vermekle ve astlarına detaylarla ilgilenmeleri için müsade etmekle kısıtlaması gerektiğiydi. Moltke, "savaşın bir yeşil masadan yürütülemeyeceğini" gözlemledi.[13]

Bazı yazarlar Moltke'nin komuta sistemini kınamışlardır. Örneğin J. F. C. Fuller, Napolyon önderlik yaparken ve idare ederken, "Moltke'nin, ordularını başlangıç noktalarına getirip sonra da komutasından el çekerek askerlerini salıverdiğini" ifade etti.[14] Dışarıdan bakıldığında, bu suçlamanın kısmen geçerliliği olduğu görülür. Gevşek komuta sistemi yüksek nitelikli ast komutanlar gerektiriyordu ve hem 1866'da hem de 1870'te Prusya generalleri, cephe saldırılarını düşüncesizce yapmak gibi, süvarilerinin doğru istihbarat sağlayamamalarının teşvik ettiği bir yöntem olan içler acısı bir eğilim gösterdiler. Ama kralın genelkurmay başkanı, prenslerin ise ordu komutanları gibi davrandığı Prusya askeri çerçevesi göz önünde bulundurulduğunda, Moltke'nin komuta güçleri Napolyon'unkilerle kıyas dahi kabul etmezdi. Moltke sıklıkla, kendi genel planına müdahale eden emirlerin verilmesinin ardından hazırlıksız olarak bir şeyler yapmaya mecbur kalıyordu. Dahası, Moltke'nin yönettiği kuvvetler Napolyon ordularından çok daha büyük ve daha geniş olarak yayılmıştı ve telgraf stratejik yön için bir araç teşkil etse de, harekât kontrolü için yeterince esnek değildi. Moltke, komuta

(11) Martin Van Creveld, *Supplying War: Logistics from Wallenstein to Patton* (Cambridge, 1977), 79-82, 91-96, 103-08.
(12) Papke, "Helmuth von Moltke", eserinde alıntılanmıştır, 316.
(13) *Kriegslehren*, 3:42-3.
(14) J. F. C. Fuller, *A Military History of the Western World*, 3 cilt (New York, 1954), 3:134.

sisteminde gördüğü bariz kısıtlamaları telafi etmek için, Prusya genelkurmay başkanlığını, esneklik ve inisiyatifi yerel düzeyde ortak bir harekât öğretisine ve yüksek komutanın amaçlarına uygun olarak birleştiren benzersiz bir araca dönüştürdü. 1873'e dek tamamlanmayan bu gelişme, yeni bir modern karargâh çalışması ve düzenlemesi çağı açtı. İyileştirilmiş olan ve 1871'den sonra varlığını sürdüren Bavyera, Saksonya ve Württemberg Prusya genelkurmay başkanlıklarıyla karıştırılmaması için Büyük Genelkurmay Başkanlığı adı verilmiş olan Prusya genelkurmay başkanlığı, hem ortak hem de merkezsizleştirilmiş işlevler gördü. Merkezi rolü bakımından, ordunun, stratejik planlar ve harekât yöntemleri geliştiren beyniydi. Merkezsizleştirilmiş işlevleri ise, tümenlerde, kolordularda ve ordu kademelerinde görev yapan kurmay subayları, *Truppen Generalstab*, tarafından hallediliyordu. Diğer çağdaş ordularda bu kişiler sadece teknik danışmanlık yapıyor idiyseler de, Almanya'da küçük komuta ortakları haline geldiler. Komutan en yüksek otoriteyi elinde bulunduruyordu ama harekât kararlarını, hatalı harekât hükümleri olarak gördüğü şeylere itiraz etmek hakkı -aslında görevi- olan genelkurmay başkanı ile beraber vermesi bekleniyordu. En iyi durumunda olan Prusya genelkurmay başkanlığı sistemi, belli bir durumda, ortak bir savaşım öğretisi eğitimi almış olan farklı kurmay subaylarının, eldeki kuvvetlerin en etkili biçimde kullanılması konusunda yaklaşık olarak aynı çözüme ulaşmalarını güvence altına alarak çarpışma etkinliğini kurumsallaştırdı.[15]

1857 yılında hâlâ Savaş Bakanlığı'nın bir alt kolu olan Prusya genelkurmay başkanlığının en önemli komuta kurumuna dönüşümü, Moltke'nin merkezi rolü kadar kurmay subaylarının yeni öğretimi ve eğitiminin de genel olarak tanınmasını gerektirdi. Haliyle, görevlerinin kapsamı da göz önüne alınarak karargâh boyutu mütevazı kaldı. Tüm branşlarının ve kollarının bünyesinde hiçbir zaman birkaç yüz subaydan fazlasını bulundurmayan Alman genelkurmay başkanlığı, olağanüstü entelektüel kapasitesi, çalışkanlığı ve adanmışlığı ile sivrilen, ziyadesiyle seçilmiş, ne yaptığını bilen elit bir tabaka oluşturuyordu. Yeni komuta ve kontrol sistemi, kadrosunun mükemmelliğinin yanında, ortak bir savaş öğretisine ve ortak harekât yöntemlerine dayanıyordu. Bunlar, ardından kadronun sonraki seçimi ve komuta mevkilerine verilen görevlerin geldiği devamlı eğitim için bir ön koşul olan Savaş Akademisi eğitimi aracılığıyla uygulanıyordu. Yalnızca birkaç askerin çok sayıda harekât durumu tecrübe etme fırsatını yakalayabildiğinin far-

(15) Theodore Ropp, *War in the Western World* (Durham, 1959), 137-39.

kında olan Moltke, kurmay subaylarının pek çok beklenmedik duruma karşı önceden hazırlıklı olmalarını sağlamak için askeri tarihi bir araç olarak vurguladı. İşlerinin pek çok tatbiki yönünün etraflıca temellendirilmesiyle birlikte didaktik tarih çalışması, Alman genelkurmay subaylarının hazırlığının alamet-i farikalarından biri haline geldi. 1870-1871'de artık Moltke'nin sistemi hem sahradaki muhteşem performansı hem de etkileyici profesyonelliği bakımından yaygın olarak tanınır hale gelmişti. Sonraki otuz yıl içinde, önemli değişikliklere rağmen bu sistem tüm büyük ordular tarafından benimsendi.

II

1866 seferi pek çok açıdan Moltkeci savaş idealini temsil etti. Belirleyici muharebe, düşmanlıkların patlak verişini izleyen birkaç hafta içinde yapıldı ve sonucu, düşmanı daha fazla savaşmak için ihtiyaç duyduğu araçtan ve iradeden mahrum bıraktı. Buna rağmen Moltke, Avusturya'ya karşı yapılan savaşa üzücü ama kaçınılmaz bir kardeş katilliği olarak baktı. Buna karşıt olarak, derin bir güvensizlik duyduğu ve "sadece en tehlikeli değil aynı zamanda en iyi hazırlanmış düşman" olarak gördüğü Fransa'ya karşı bir savaş yapma arzusu içindeydi.[16] Hâlâ Avrupa'nın en iyisi olduğuna yaygın olarak inanılan 3. Napolyon ordusu, çatışma konusunda tecrübeli, modern silahları ve deneyimli komutanları olan, profesyonel, kıdemli bir kuvvetti. Moltke, Prusya genelkurmay başkanı oluşundan kısa bir süre sonra, Fransa'ya karşı ilk savaş planını hazırladı; Main boyunca, yandan saldırmak suretiyle Fransız hamlesini ya Kuzey ya da Güney Almanya'ya sevk edecek olan savunma amaçlı bir mevzilenme. Moltke savunmaya yönelik bir tutum benimsedi, çünkü o sırada Prusya ordusu hâlâ güçsüzdü; ama ordu reformu gelişme kaydettikçe, sahra kuvvetlerinin yoğunluğu Ren'e ilerledi ve Moltke o bölgede olası bir düşman kuşatması hakkında tahminlerde bulunmaya başladı. Avusturya-Prusya Savaşı, Moltke'nin bakış açısını değiştirdi. Yeni Kuzey Alman Konfederasyonu'nun gücü ve 1867'den sonra Güney Alman desteği beklentileriyle birleşen Prusya başarıları, Moltke'ye on iki deneyimli Kuzey Alman kolordusu, 200.000'den fazla sayıda ikinci-sıra *Landwehr* birliği ve 80.000 Güney Alman tarafından desteklenen yaklaşık 740.000 savaşçıdan oluşan mobilize güç sağladı; bunlara karşı, Fransız ordusu en iyi ihtimalle

(16) Kessel, *Moltke*, 536.

350.000 civarında asker toplayabilirdi.[17] 1867'den itibaren Moltke, Fransa'ya karşı bir taarruz savaşına hazırlandı ve hatta bir önleyici saldırı yapmayı bile düşündü. Temel planı basitti. Ulusal insan gücü seferberliği, dikkatli planlama ve oldukça gelişmiş bir demiryolu sistemiyle sağlanan, sayıca üstün olan kuvvetlerle düşmanı bulup yok etmeyi amaçlıyordu. 1868 yılında, "Fransa'ya karşı harekât planları ana düşman ordusunun yerini saptadıktan sonra, ona bulunduğu yerde saldırmaktan oluşuyor. Tek zorluk bu basit planın çok büyük kitlelerle nasıl uygulanacağı" diye yazdı.[18]

Gelgelelim, Fransa'nın önemli bir avantajı vardı. En azından kuramsal olarak, profesyonel ordusu Prusya'nın zorunlu askerlik hizmetini yapanlardan ve yedeklerden oluşan kuvvetlerinden daha çabuk hazır olurdu ve Moltke, Ren üzerinden bir Fransız bozgun saldırısı yapılması konusunda endişeliydi. Ama bu olası durumda bile, daha büyük kuvvetlerden kurtulurdu. Moltke, savaşın başlangıç aşamalarında kendi 380.000 adamına karşı Fransa'nın 250.000'den fazlasını toplayamayacağını ve bir süre sonra zorunlu askerlik hizmetini yapanlarla beraber Prusya rezervlerinin eldeki sayıyı üçe katlayacağını hesapladı. Fransız demiryolu ağına ilişkin bir çalışma, düşmanın hızlıca birleşmek için Vosges Dağları'nın böldüğü, biri Metz'de diğeri Strasbourg'da olan iki alanda toplanması gerekeceğini ortaya çıkardı. Moltke, Fransızların yapacağı olası bir bozgun saldırısından korunmak için üç ordusunu kuzeyde Trier'in, güneyde ise Landau'nun arasında kalan Ren'de topladı; böylece Fransızların saldırması halinde, merkezi konumda bulunan üç ordu birbirini Lorraine ve Alsace'ta bulunan ayrık Fransız komutalarından daha çabuk destekleyebilirdi. Hareket hızı hayati önem taşıyordu ve 15 Haziran 1870 gecesi kral, ordusuna savaş mevzisi alma emri verdiğinde Prusya genelkurmay başkanlığı, kitle düzenlemesi ve hareketi sorununun üstesinden geldiğini kanıtladı. Seferberlik tamamlandıktan sonra, Prusya ordusunun bir milyondan fazla askeri olacaktı; bu arada on sekiz gün içinde Güney Almanların altı ana, üç de ilave hattı cepheye 426.000 asker, on kolordu getirdi. Savaş 19 Haziran'da ilan edilmişti ama Fransızlar kuvvetlerini zamanında toplamayı başaramadılar ve sadece 4 Temmuz'da, Alman toplanması neredeyse bitmişken, Saar'da küçük bir saldırıda bulundular.[19]

(17) A.g.e., 534-38.
(18) *Kriegslehren*, 1:98-99, 106-107.
(19) Olaya ilişkin klasik açıklama Michael Howard, *The Franco-Prussian War* (New York, 1961) eserinde bulunabilir.

Muharebe, Moltke'nin kısmen uygulanmış olan komuta sistemindeki zayıflıkların kaldığını gösterdi. Astları, Moltke'nin Fransızları kuşatmaya uygun konumlara getirmeye yönelik talimatlarına uymayarak gerekenden çok erken bir zamanda ve fazla faal bir şekilde hareket ettiler ve Fransızları tekrardan Lorraine'e doğru ittiler. Bunu, "birkaç komutanın amaçladıklarından daha fazla sayıda ya da olduğundan farklı bir şekilde veya farklı bir zamanda savaşmak istedikleri muharebeler yapmış olabilecekleri" bir Alman ilerlemesi izledi.[20] Keşif yine yetersizdi ve generaller bir an önce cephe saldırıları yapmak konusunda ısrarcıydılar. Yine de görev taktiklerinin etkili olduğu görüldü. Silahların sesine doğru ilerleyen komşu düzenler, emirleri beklemeksizin harekât alanında birleştiler ve Fransız mevzilerine üstünlük sağlamak için gereken sayıyı sağladılar. 18 Ağustos'a kadar, iki Fransız ana ordusundan biri, uzun bir kuşatmanın ardından teslim olduğu Metz'e itilmişti, kaleyi kurtarmaya girişen ikinci ana ordunun ise yolu kesilmiş, Sedan'daki Belçika sınırına sürülmüş ve 1 Eylül'de teslim olmaya mecbur bırakılmıştı. Bu orduya eşlik eden 3. Napolyon'la beraber 104.000 asker savaş esiri oldu. Daha büyük tümenlerin avantajlarından faydalanan beceriksiz, etkili ve saldırgan harekât liderliğine rağmen, daha üstün kadro çalışması ve hızlı hareket kabiliyeti Fransız İmparatorluk Ordusu'nu ezip geçti. Ast komutanların idaresinde karşılaşılan zorluklar Yüksek Komutanlığı birkaç farklı durumda doğrudan kontrole zorladı ve hızlı ilerlemenin yol açtığı lojistik sorunları geçici önlemlerle giderildi. Fransızların aşırı özgüvenleri, planlama eksiklikleri ve geçerliliğini yitirmiş olan düzenlemeleri bu felakete katkıda bulundu.

Bu, Fransızların savaş ilanından sonra yedi haftadan az bir sürede kazanılan olağanüstü bir zaferdi ama Fransız direniş iradesini kırmak beş ay daha aldı. Sedan'ın haberleri Paris'e ulaşınca geçici bir ulusal savunma hükümeti kuruldu ve sayısız düzensiz kuvvetle desteklenen dört eyalet ordusu, bir de başkent ordusu oluşturmayı başardı. Almanlar 18 Eylül'de Paris'i kuşattılar ve Fransızlar kuşatmaya son vermeye ve muhabereleri kesmeye çalıştılar. Almanlar, ellerinde sadece Paris'e giden dar bir geçit bulunduruyorlardı. Fransızların hâlâ kayda değer kaynakları vardı ve deniz üzerindeki egemenlikleri onlara yurtdışından ikmal getirme imkânını sağlıyordu. İhtiyaç duydukları şey zamandı ve Alman morali ve dış müdahale konusunda endişeli olan Bismarck bunu onlara vermek istemiyordu. Şehrin acilen bombalanmasını talep

(20) Cyril Falls, *The Art of War from the Age of Napoleon to the Present* (New York, 1961), 78.

etti ve bu konuda Moltke'yle aralarında büyük bir uyuşmazlık çıktı. Bismarck, savaşın en başından beri Moltke'nin onu harekâtların gidişatı konusunda tam olarak bilgilendirmemesine gücenmişti ve genelkurmay başkanı, ancak kral ısrar ettikten sonra bunu yapmaya razı oldu. Buna rağmen, hâlâ şansölyeyi ilerideki harekâtların planlamasına dâhil etmeyi reddediyordu. Bu nedenle bombardıman meselesi daha fazla önem teşkil etti; Prusya karargâhındaki sivil-asker gerilimlerinin altını çizdi.[21]

Askerler, Bismarck'ı her şeye burnunu sokan biri olarak, harekât planlamasına dâhil olma isteğini ise sadece tasarımların askeriyede etki kazanması için bir paravan olarak görüyorlardı. Moltke, Paris'in etkili bir biçimde bombalanması için gerekli olan yeterli silahlardan yoksun olduğunu ve güçsüz bir gayretin sadece direnişi kuvvetlendireceğini söyledi. Ama hâlâ kritik olan ikmal durumuyla beraber, demiryollarının ağır kuşatma trenleri nakliyesi için fazla yüklenmesinin amaca zararlı olduğunu düşündü. Bu nedenle, Bismarck "askeri açıdan uygun ya da mümkün olmayan" bir şey talep ediyordu. Sonunda, kral bir kere daha şansölyenin yanında yer aldı ama bu olana kadar uyuşmazlık kendi kendine çözülmüştü. Aralık ayında ikmal durumu iyileşti ve ağır silahlar gelmeye başladı. 5 Ocak 1871'de bombardıman başladı. Bu sırada, Fransızlar defalarca Alman saflarına karşı saldırılarda bulundular ama ekipman ve önderlerden yoksun olan kötü eğitilmiş hazırlıksız kuvvetleri Almanlar karşısında oldukça yetersiz kaldı ve bu çabaların hiçbiri başarılı olamadı. Ateşkes görüşmeleri, Versailles'te yeni bir *Reich* ilan edilmesinden beş gün sonra, 23 Ocak'ta başladı ve Paris 28 Ocak 1871'de teslim oldu.

Fransa'daki beklenmeyen halk direnişi, savaşı her zaman uylaşımsal kuvvetler arasındaki bir mücadele olarak gören Moltke için rahatsızlık verici bir tecrübe oldu. Moltke, geçici ordular, düzensiz öğeler ve halk hırslarına başvurulmasıyla dehşete düştü ve bunu "barbarlığa dönüş" olarak tanımladı. Paris halkının kanlı gösterisiyle daha da tedirgin hale gelen Moltke, "silahlanmış Fransız halkı"nı, Prusya zorunlu askerlik hizmeti sisteminden ayırmak konusunda çok çaba sarf etti. Nüfusun ayrım yapmaksızın silahlandırılmasıyla, silahlı halk sosyal devrim kuruntusunu ortaya çıkardı. Moltke, "silahların hızla dağıtıldığını ama geri alınmalarının zor olduğunu" gözlemledi. Bunun aksine, Prusya sistemi "uygun askeri değerlerin yanı sıra disiplini de" işledi.[22] Halk savaşı ve devrim, Moltke üzerinde kalıcı bir etki

(21) Howard, *Franco-Prussian War*, 325-26.
(22) *Letters of Field-Marshal Helmuth von Moltke*, ed. ve çev. Clara Bell ve Henry W. Fischer (New York, 1892), 204, 209.

yaptı ve onu bir ikilem içinde bıraktı. Moltke bir yandan, 1871'den sonra diğer güçlerin Prusya'nın önderliğini takip edip zorunlu askerlik hizmetini yürürlüğe koyduğunda Almanya'nın insan gücü avantajını kaybedeceği konusunda endişelendi ve "devamlı başarı, ancak savaşa baştan itibaren sayısal üstünlükle girildiğinde elde edilebilir" dedi. Sağlam bir muhafazakâr olan Moltke, diğer yandan da sosyalizmin sanayi işçilerinin bağlılığını baltalamasından korktu. Bu nedenle, yeterli seviyede düzenli eğitim kadroları hazırlanmadan yıllık asker alımı kotalarında büyük artışlar yapılmasına karşı çıktı.[23] Moltke'nin görüşleri askeriye ve sosyal elit tabaka içinde geniş olarak destek buldu ve bunun sonucu, 1914 yılında savaşın patlak vermesinden iki yıl öncesine kadar Almanya'nın mevcut askerlerinin sadece yarısı kadarının göreve çağırılması oldu.

III

Prusya hep çok cepheli savaştan çekinmişti ve bu ihtimal Moltke'nin kafasını kurcalamaya devam etti. Genelkurmay başkanı oluşundan kısa bir süre sonra, "Avrupa'nın merkezine karşı, Slav Doğusu ve Latin Batısı" birleşimi üzerine kafa yormuştu. Bu tür düşünceler, Moltke'nin kısa ve kesin bir savaş peşinde koşmasının başlıca nedenleri arasındaydı ve 1870 seferinin ilk haftaları boyunca büyük bir kaygı oluşturmuştu. Zaferin doruğunda bile, bu potansiyel tehlike Moltke'yi endişelendirmeye devam etti ve Paris'in düşüşünden sonraki üç ay içinde bir Fransa-Rusya ittifakını "yeni Alman İmparatorluğu için en tehlikeli tehdit" olarak tanımladı ve ona karşı koymak amacıyla detaylı planlar yaptı.[24] Siyasi farklılıkların böyle bir ittifak ihtimalini zayıflattığını teşhis etti ama tüm olası beklenmeyen durumlar için hazırlık yapmayı bir görev olarak gördü. 1879'a kadar, genelkurmay başkanlığı da, oluşması için daha da az ihtimal olan bir Fransa-Rusya-Avusturya koalisyonuna karşı yapılacak savaş için planlar hazırladı.[25]

Fransa'daki savaş, Moltke'nin stratejik beklentilerini de değiştirdi. Fransa ve Rusya'ya karşı Nisan 1871'de hazırladığı ilk savaş planında zaten hızlı bir zaferin çok olası olmadığı konusunda uyarıda bulunmuştu. "Almanya, daha sonra diğeriyle ilgilenmek için, bir düşmandan batıda elde edilecek hızlı bir

(23) *Kriegslehren*, 2:25-26; Kessel, *Moltke*, 741-47.
(24) Gerhard Ritter, *The Schlieffen Plan* (Londra, 1958), 18; Ferdinand v. Schmerfeld, *Die deutschen Aufmarschpläne 1871-1890* (Berlin, 1928).
(25) Schmerfeld, *Aufmarschpläne*, 62-67; Kessel, *Moltke*, 649-50.

zaferle kurtulmayı umamaz. Yakın zamanda Fransa'ya karşı zafer elde ettiğimiz savaşı sonlandırmanın bile ne kadar zor olduğunu gördük." Savunmanın gücünü anlayan ve tam zafer elde etmeye çalışmanın uzatmalı bir direnişi kışkırtacağını kabul edecek kadar gerçekçi olan Moltke, artık savunma-taarruz harekâtlarına dayanan bir stratejiyi savunuyordu. Artık belirleyici muharebelerle belirlenen hızlı bir sonuç peşinde koşmayan Moltke, taarruz faaliyetlerinde bulunmayı, düşman toprağının doğusuna ve batısına girerek hareket kabiliyetini aksatmayı ve kolay savunulabilen hatları işgal etmeyi ve ardından da düşmanın Alman savunma ateş gücüne karşı yapacağı nafile saldırılarda ağır yaralılardan mustarip olmasını sağlamayı planlıyordu. Bunu başarmak için, yaklaşık olarak eş seviyede olan iki kuvveti bölerek iki cepheye dağıtmayı amaçladı.[26] Moltke ne tam bir zafer bekliyordu ne de fazladan bölge kazanımı taraftarıydı, ama ihtilafı kabul edilebilir bir sona ulaştırması için diplomasiye güveniyordu.

Temel olarak, Moltke'nin daha sonraki tüm planları bu savunma-taarruz varsayımlarından türedi ama kısa bir süre içinde, gelişmeler kuvvetlerin doğuda ve batıda kabaca eşit olarak konuşlandırılmasını hükümsüz kıldı. Şüphesiz, 1873'ten sonra Bismarck'ın Üç İmparator İttifakı cumhuriyet Fransa'sına karşı monarşik dayanışmayı yeniden doğruladı ve en azından geçici olarak iki cepheli savaş tehlikesini azalttı. Ama şansölyenin engin diplomatik yeteneği bile Almanya'nın coğrafi konumu dolayısıyla taşıdığı tehlikeyi defedemedi. Şaşırtıcı derecede hızlı olan Fransız askeri toparlanması, Moltke'nin kaygısını arttırdı. 1872'de Fransa, mevcut askerlerin neredeyse beşte dördünü eğiterek ve aynı zamanda etkili bir karargâh ve hareket sistemi geliştirerek evrensel askerlik hizmetini yürürlüğe soktu. 1873 yılına kadar Moltke "seferberlik sürecini hızlandırmanın bir zorunluluk olduğunu" ilan etti ve batıdaki asker gücünü, doğu pahasına da olsa arttırmaya karar verdi.[27] Artık, Almanların daha hızlı hareket edebilen bir Fransız ordusu tarafından geri sürülebileceği ihtimalini düşünüyordu. Bu olası sonuç nedeniyle Moltke, Ren üzerinde yeniden toplanmayı ve sonra da yine iki grup halinde toplanması beklenen Fransızlara merkezlerinden karşı saldırı yaparak kuzey grubunu Paris'e, güney grubunu ise Loire'ye sürmeyi amaçladı. Planın başarılı olması halinde, Fransa'ya cömert koşullar teklif edilirdi ve bunlar reddedilse bile Fransa o kadar zayıf bir hale gelmiş olurdu ki ana kuvvetler doğuya geri gönderilebilirdi.[28] Bu durumda, kuvvetlerin bölünerek ko-

(26) Ritter, *Schlieffen Plan*, 18.
(27) Schmerfeld, *Aufmarschpläne*, sayfa 19.; Ritter, *Sword and Scepter*, 1:227.

nuşlandırılması teklifi hâlâ şiddetle batıya doğru yönelmiyordu ve 1877 kadar geç bir dönemde Moltke iki cepheli bir savaş yapılması halinde, seferberliğin üçüncü haftasında Lorraine'de bir belirleyici muharebe yapılmasını bekliyordu. Gelgelelim bir kere daha, tam bir zafer peşinde koşmuyordu ve şunu vurguluyordu: "Takibimizi Paris'e kadar uzatamayız. Bu, o cephede bir barış antlaşması yapılmasını başarıp başaramayacağını görmek üzere diplomasiye bırakılmalıdır."[29]

Fransa'ya karşı savaşa ilişkin bu kısıtlı beklentilerin bir başka sebebi de, Rusya'nın 1877-78 Rus-Türk savaşı sırasında ve güçlü bir Fransız cephe tahkimat şeridinin neredeyse tamamlanmasıyla gözler önüne serilmiş olan geliştirilmiş askeri kabiliyetlerinin batıda savunma harekâtlarını ve doğuda da taarruz harekâtlarını daha umut verici ve gerekli hale getirmiş oluşuydu. Moltke, "eğer iki cepheli bir savaş yapmak zorundaysak . . . Ren'in ve güçlü müstahkem bölgelerimizin savunma avantajını kullanmalı ve doğuya karşı dayatmacı bir taarruz için tüm kuvvetleri [batıda] vazgeçilebilir bir şekilde kullanmalıyız"[30] diyordu. Bununla, Almanya'nın batıda edilgen bir durumda olması gerektiğini kastetmedi. Önerilen kuvvet dağıtımı hayli dengeliydi – Rusya'ya karşı 360.000, Fransa'ya karşı 300.000– ve Moltke, Fransız taarruzunu alt etmek için Lorraine'deki ve Saar'daki ileri mevzilerden çaba gösterilmesi gerektiğine karar verdi. Büyük bir savaş yapılmadan Ren'e geri çekilmek morali tehlikeye atardı ve zor bir stratejik durum yaratırdı. Moltke şöyle bir hükme vardı: "Ben, sayıca daha üstün olan kuvvetlerin karşısında bile, gerisine çekilmeden önce Ren'in önünde bir muharebeye girerek risk almamız gerektiği görüşündeyim."[31] Rus cephesinde iç hatlar üzerinde kısıtlı bir taarruz yürüterek, Kovno ve Varşova'da toplanan Rus ordularının hareket kabiliyetlerini bozmak amacıyla onların arasında gidip gelmeyi amaçlıyordu. Söz konusu halklar arasında isyanlar çıkarmaya yönelik sistematik çabalarla birleştirilen plan, Rusya'nın dengesini bozmak ve Çar hükümetini Almanya'yla makul şartlarda uzlaşmaya ikna etmek için tasarlanmıştı. Ayrıca, 1871'den beri Moltke zaman zaman Rusya'ya karşı Avusturya-Macaristan desteği ihtimali üzerine kafa yoruyordu ve Ocak 1879'da imzalanan İkili İttifak, kuzeyde Avusturya Galisyası'ndan Orta Polonya'ya yapılacak bir tamamlayıcı taarruz için olasılıklar yarattı. Ama askeri bakış açısından 1879

(28) Schmerfeld, *Aufmarschpläne*, 21, 29, 38, 52-55.
(29) A.g.e., 64-66; Ritter, *Schlieffen Plan*, 19.
(30) Schmerfeld, *Aufmarschpläne*, 77; Craig, *Politics of the Prussian Army*, 274-75.
(31) Kessel, *Moltke*, 651-52, 672-75; Schmerfeld, *Moltke*, 1:250.

antlaşmasının bir büyük zayıflığı vardı. Belli askeri mutabakatlardan yoksundu. Bismarck bu antlaşmayı esas olarak Avusturya-Macaristan'ın Rusya'ya karşı güvence ihtiyacını karşılamak için tasarlamıştı ve ona tamamen savunmacı bir biçim vermişti. Antlaşma, taraflardan herhangi birinin Rusya tarafından saldırıya uğraması halinde karşılıklı destek vaat ediyordu ama koalisyon savaşı planlaması için hiçbir düzenek sağlamıyordu. Her halükarda, Moltke peşin bağlılık beyanları konusuna şüpheyle yaklaşmaya devam etti. Şöyle yazdı: "Ortak harekâtlar konusunda peşinen anlaşmak faydasızdır, çünkü uygulamada bunlar gerçekleştirilmeyecektir."[32] Moltke esasen, görece güçsüz olan ve yavaş hareket eden Avusturya-Macaristan ordusunun büyük taarruz harekâtlarını üstlenmek için gerçekten hazırlıklı olduğundan şüphe duyuyordu.

Karargâh heyeti görüşmeleri her şeye rağmen 1882 yılında başlatıldı ve Moltke'nin yeni atanan başvekili olan Oberquartiermeister [Genelkurmay Asbaşkanı –ç.n.] Kont Alfred von Waldersee'nin isteğiyle, on yıldan fazla bir süre boyunca, zaman zaman kesilerek devam etti. Moltke 1881'de emeklilik talebinde bulunmuş ama İmparator I. William, onu yüklerini paylaşacak daha genç bir adamla birlikte görevine devam etmeye ikna etmişti. Hırslı ve yerinde duramayan bir subay olan ve 1888'de Moltke'nin yerine geçen Waldersee, hiçbir zaman tutarlı bir stratejik politika oluşturmadı ve çabalarının çoğunu Bismarck'ın hem Avusturya-Macaristan'la hem de Rusya'yla iyi geçinmeye ilişkin bariz amacına uymayan entrikalara harcadı. 1882'de, yeni Avusturya-Macaristan genelkurmay başkanı Baron Friedrich Beck'in defalarca yaptığı önerileri müteakiben, iki adam buluştu ve Waldersee, iki cepheli bir savaş yapılması halinde Almanya'nın Avusturya-Macaristan'a Rusya ordularının Polonya çıkıntısında çifte kuşatmasını gerçekleştirmek için yaklaşık olarak yirmi faal ve altı yedek bölükle yardımcı olmaya hazırlıklı olduğu sözünü verdi. Beck teklif edilen kuvvetler konusunda hayal kırıklığına uğradı; özellikle de kendi ordusu Almanlardan iki hafta sonra hazır olabileceği ve savaşın başlangıcında büyük bir katkıda bulunması için müttefiğine güvenmiş olduğu için. Moltke ve Beck arasında yapılan ek konuşmalar çok az değişikliğe yol açtı. Waldersee ve Moltke, ana Alman gücünü Fransa'ya karşı kaydırmak üzereydi ve 1886 yılının sonunda Beck durumu açıklığa

(32) Schmerfeld, *Moltke*, 1:44. Cf. Dennis E. Showwalter, olağanüstü bir inceleme olan "The Eastern Front and German Military Planning, 1871-1914 –Some Observations," *East European Quarterly* 15 (1981), 163-80.

kavuşturma talebinde bulununca Moltke ona bir savaş olması halinde –bu, o zaman için uzak bir ihtimaldi–, Almanya'nın doğudaki ordusunun yalnızca üçte birini devreye sokacağını söyledi. Ve Moltke'nin 1 Nisan 1888'de yürürlüğe giren en son planı, ilk Fransız taarruzunun geri püskürtülmesini, Alman ordusunun üçte ikisiyle yapılacak olan güçlü bir karşı saldırının izlemesini bekliyordu. Doğuda sadece on sekiz bölük kalacaktı.[33] Batıda bir taarruz yapma eğilimi, henüz Schlieffen'in sonradan kafasında canlandırdığı topyekün biçimi almamış idiyse de, 1887-1888'de çoktan ortadaydı.

Önceliklerde meydana gelen bu değişme, Bismarck'ın görüşlerini de yansıtıyordu. Şansöyle her zaman Rusya'dan ziyade Fransa'yı büyük bir tehlike olarak gördü ve 1887'nin başlarında Viyana'dan gelen araştırmalara karşılık olarak, her ne kadar Almanya ittifakına sadık kalacak olsa da, Avusturya-Macaristan'ın Rusya'yı kışkırtmaktan kaçınması gerektiğini ve eğer iki cepheli bir savaş noktasına gelinirse Almanya'nın önce Fransa'ya karşı bir sonuç arayışına gireceğini ifade etti. Bismarck'ın Rusya'yla yaptığı gizli ve Moltke'nin ancak imzalandıktan sonra hakkında bilgi sahibi olduğu Reasürans Antlaşması'na götüren pazarlıklar, iki müttefik arasında ileride meydana gelecek olan soğukluğa katkıda bulundu. Buna rağmen, Waldersee 1888 yılında Moltke'nin yerine geçtiğinde Avusturya-Macaristan ve Almanya genelkurmay başkanlıkları arasındaki müzakereler devam etti; ama yeni genelkurmay başkanı 1887 yılında Rusya'ya karşı bir önleyici saldırı taraftarı olmuşsa da, artık esas çabayı batıda göstermeyi öneriyordu. Rusya'nın büyüyen gücü göz önüne alındığında, doğu cephesine gönderilen Alman birlikleri kısıtlı taarruzlar için bile açıkça yetersizdi ve 1891'de Waldersee'nin yerini alan Schlieffen, 1895 yılında Beck'e Almanya'nın Polonya'ya ortak bir taarruz yapma projesinden vazgeçtiğini bildirdiğinde sadece samimiydi. Bunun yerine, Schlieffen Avusturya-Macaristan'ın Varşova genel yönünde bağımsız bir hücum üstlenmesini tavsiye etti; bu, Avusturya kabiliyetlerini bariz bir şekilde aşan ve Viyana'da Almanların amaçlarına ilişkin hâlâ devam eden şüpheleri doğrulayan bir öneriydi. Bunun üzerine, 1896'da karargâh görüşmeleri durdu ve 1908'e kadar devam etmedi. O zaman bile, hayati önem taşıyan başlangıç düzenleri konusunda hiçbir net fikir birliğine varılamadı.[34]

(33) Ritter, *Sword and Scepter*, 1:232-34; Schmerfeld, *Aufmarschpläne*, 144-45; Kessel, *Moltke*, 708-09.

(34) Gunther E. Rothenberg, *The Army of Francis Joseph* (W. Lafayette, 1976), 112-17, 155; Gordon A. Craig, *War, Politics, and Diplomacy* (New York, 1966), eseri içinde "The Military Cohesion of the Austro-German Alliance, 1914-18", 47-51.

İki müttefik genelkurmay başkanlığı arasındaki istikrarsız, hatta karışık ilişki, en azından kısmen, güçlü bir harekât ikilemini ifade ediyordu. Seksenlik Moltke, görevindeki son yıllarında artık Almanya'nın temel stratejiharekât ikilemine bir çözüm bulamıyordu. Taarruz savaşına ilişkin güçlü eşitsizliklerin farkına varacak kadar esnek olmuştu ve 1871'den sonra, kısıtlı zaferler ve stratejik bir uzak duruş elde etmeye yönelik savunma-taarruz tutumuna ilişkin kendi kavramını geliştirdi. Ama hem Fransız hem de Rus orduları güçlendikçe, bir düşmana karşı erken bir zafer elde etme ihtiyacı tekrardan bariz bir şekilde baş gösterdi. Ama Moltke artık bu hedefi başarmak ve uzun ve yok edici bir yıpratma savaşını önlemek için olası hiçbir yol görmüyordu. 1890'da son kamu açıklamasını yaparak, Reichstag'ı artan halk hırslarıyla gelecekteki çatışmaların "yedi ve belki de otuz yıl" sürebileceği ve kurulu sosyal düzeni mahvedeceği konusunda uyardı.[35]

Moltke, şüphesiz ki, kâhin gibiydi ama savaşın kötüleşerek uzun ve kanlı bir açmaza dönüşmesini önleyebilecek hiçbir yol gösteremedi. Bu sebeple, 1871'den sonraki Alman askeri düşünürlerinin hiçbiri, taarruz eylemi gereksinimi ile yerleşik piyade sınıfının modern silahlarla saldıran kuvvetleri desteklenemeyen kayıplara uğratma kapasitesi arasındaki çatışmayı çözemedi. 1870 tecrübeleri, Rus-Türk Savaşı'nın ve Balkan ve Güney Afrika savaşlarının tecrübeleriyle pekiştirildi. Generaller Wilhelm von Blume, Prens Kraft zu Hohenlohe-Ingelfingen ve Colmar von der Goltz gibi yazarlar arasında, bir saldırının ancak arttırılmış piyade ateş gücünün, sahra kuvvetlerine eşlik edecek taşınabilir ağır silahlar da dâhil olmak üzere, geliştirilmiş topçu sınıfı tarafından etkisiz hale getirilmesiyle başarılı olabileceği konusunda fikir birliği vardı. Aynı zamanda, bu daha genç adamlar Moltke'nin savaşın geleceğine ilişkin kötümser görüşlerini tam olarak kabul etmiyorlardı. Hepsi de, harekât öğretilerinde katı bir biçimde dogmatik hale gelmeksizin, taarruzun daha üstün bir savaş biçimi olarak kaldığını düşünüyordu ama taarruzun düşmanı güçsüzleştirmek amacıyla ön savunmayla birleştirilmesi gerekebileceğini de kabul ediyordu. Modern koşullar altında bile stratejik kuşatmanın, özellikle de Batı Avrupa'nın kısıtlı alanlarında, hâlâ büyük bir zafer için –ama muhtemelen Sedan Zaferi büyüklüğünde olmayan zaferler için– en iyi ihtimalleri sunduğunu düşünüyorlardı. Son olarak, sayıların azami derecede önemli olduğu inancını paylaşıyor ve Alman insan gücü re-

(35) Kessel, *Moltke*, 747-48; *Kriegslehren*, 1:7.

zervlerinden daha fazla yararlanılması gerektiğini savunuyorlardı.[36] Tüm bu kavramlara, hızlı sonuç arayışına özellikle yapılan vurguyla beraber, 7 Şubat 1891'den itibaren genelkurmay başkanlığı görevini alan Alfred von Schlieffen de katılıyordu.

IV

Eski bir Prusya ailesinin soyundan gelen Schlieffen, 28 Şubat 1833'te Berlin'de doğdu. Protestan dindarlığı ruhuyla eğitilen Schlieffen, Berlin'deki Joachimsthaler Gymnasium'dan mezun oldu ve 1853'te İkinci Guard Uhlans'a bir yıllık gönüllü olarak başvurdu. Bir yıl içinde düzenli hizmete transfer edildi ve Aralık 1854'te görevlendirildi. Savaş Akademisi'ne gitmek için erkenden seçilen Schlieffen, 1865 yılında genelkurmay başkanlığına katıldı ve 1876'dan 1884'e kadar Birinci Guard Uhlans komutası da dâhil olmak üzere, muhtelif karargâh ve saf görevleri yaptı. O sene genelkurmay başkanlığındaki görevine döndü ve çeşitli bölümleri yönettikten sonra, 1889 yılında Waldersee'nin başvekili oldu. Waldersee siyasete burnunu sokma girişimlerinin bir sonucu olarak görevini bırakmaya mecbur kalınca, Schlieffen, 1 Ocak 1906'da görevini Genç Helmuth von Moltke'ye bırakıncaya kadar onun yerine geçti. Schlieffen emekliliğinde de belirleyici bir batı kuşatmasına ilişkin büyük planını kusursuzlaştırmaya devam etti ama artık politikayı etkilemiyordu. 4 Ocak 1913'te, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden on dokuz ay önce öldü.[37]

Schlieffen, zamanının en çok tanınan ve en tartışmalı stratejisti oldu. O, birinci sınıf idare yeteneklerini sağlam bir eğitimle birleştiren yeni bir profesyonel askeri önderlik neslini temsil etti ama Moltke'nin daha geniş olan kültürel meraklarından yoksundu. Sağlam hesaplamaları soyut tahminlere tercih eden bir uzman, karısının ölümünden sonra kendini yalnızca mesleğine adayan ağırbaşlı, yalnız bir adamdı. General Erich Ludendorff ona "tüm askerlerin en büyüklerinden biri" diyordu ve pek çok öğrencisi onun Almanya'nın stratejik ikilemine, Birinci Dünya Savaşı'nda erken bir zafer ge-

(36) Heinz-Ludger Borgert, Militärgeschichtliches Forschungsamt, *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte* (Münih, 1979), içinde, "Grundzüge der Landkriegsführung von Schlieffen bis Guderian" 9:435-37, 462-66 (Bundan böyle *Handbuch* olarak belirtilecektir.) Krş. Jay Luvaas, *The Theory and Practice of War*, ed. Michael Howard (Londra ve New York, 1965) içinde, "European Military Thought and Doctrine," 73-36 ve Herman Teske, *Colmar Freiherr von der Goltz* (Göttingen, 1958), 32-56 passim.

(37) Friedrich v. Boetticher, *Schlieffen* (Göttingen, 1957).

tirebilecek olan bir çözüm bulduğuna ikna olmuştu.[38] Eleştirmenleri onu "dar görüşlü askeri skolastisizmi" ve daha geniş siyasi bölünmelere ilişkin umursamaz ilgisizliği nedeniyle suçladılar. Schlieffen'in "bir teknisyen gibi, eldeki imkânlarla elinden gelen her şeyi yapınca görevini yerine getirmiş olduğu görüşünü benimsemiş gibi göründüğünü ve mesleğinin adetleri ve kuralları uyarınca 'kötü bir meslekten en iyi işi çıkarmış' olduğunu" öne sürdüler.[39] Sırtını tamamen askeri planlara –ve hatta kusurlu olanlarına– dayaması, "Almanya ve Avrupa'nın talihsizliklerinin başlangıcından başka bir şey değildi."[40] Eleştirmenler ve hayranlar Schlieffen'in temel kavramlarının değilse bile, stratejik uygulamalarının Clausewitz ve Moltke'den beri süren devamlılıkta bir ara olduğu konusunda aynı görüştedirler. Schlieffen'in bir hayranı olan General Wilhelm Groener, Clausewitz'inkilerin aksine Schlieffen'in yazılarının "gereksiz kuramsal spekülasyonlardan muaf . . . yaşamı ve gerçekliği yansıtan" yazılar olduğunu onay dahilinde belirtmiştir ve Schlieffen'in harekâtlardan "uyuşmazlık" öğesini çıkarmaya yönelik çabaları "Clausewitz'in antitezi" olarak adlandırılmıştır.[41] Schlieffen, kariyerinin son aşamasında hem savaşta orduları yönetmektense komuta etmeye karar vermesi hem de iki cepheli bir savaşta tek bir düşman karşısında erken ve kesin bir zafer kazanmaya ilişkin bir strateji geliştirme arayışındaki kararlığı bakımından Moltke'den farklıydı.[42]

Yenilenmiş olan bu hızlı bir zafer arayışının arkasındaki başlıca sebep, değişen siyasi-askeri durumdu. Schlieffen'in göreve gelişinden birkaç ay sonra, varsayımsal iki cepheli savaş, çok daha olası hale geldi. 1891 ve 1894 yılları arasında birçok Fransa-Rusya karargâh görüşmesi, görüş birliği ve anlaşması Avrupa'daki insan gücü dengesini değiştirdi. Halk inanışı, Almanya'yı bir silahlı kamp olarak görüyordu; ama Fransa her yıl daha çok asker eğitirken, zaten çok büyük olan Rusya ordusu genişlemeye devam ediyordu. İkili İtilaf'ın gerçek ya da öngörülen askeri gücü, İkili İttifak'ınkinden sayıca üstündü. Sayıların en önemli konu olduğu düşünülüyordu. Schlieffen 1891 yılında şöyle yazdı: "Geçmiş zaferlerimiz sayı üstünlüğüyle kazanılmıştı. Strateji sanatının temel öğesi, sayı üstünlüğünü harekete geçirmektir.

(38) Erich Ludendorff, *My War Memories 1914-1918* (Londra, 1920), 24; Wilhelm Groener, *Lebenserinnerungen* (Osnabrück, 1972), 85-91.
(39) Ritter, *Schlieffen Plan*, v, vii.
(40) A.g.e., sayfa 88; Jehuda L. Wallach, *Das Dogma der Vernichtungsschlacht* (Frankfurt a.M., 1967), 55-56.
(41) Wilhelm Groener, *Das Testament des Grafen Schlieffen* (Berlin, 1927), 11; Werner Hahlweg, *Clausewitz* (Göttingen, 1957), 95.
(42) Ritter, *Sword and Scepter*, 2:198.

Bu, baştan itibaren güçlü olunduğunda görece kolay, güçsüz olunduğunda zor, sayısal dengesizlik çok büyük olduğunda ise muhtemelen imkânsızdır."[43] Bu nedenle, savunma-taarruz savaş planlarında belirtilen yıpratma stratejisini reddetti. Bu stratejinin benimsenmesi halinde, "savaş kuvvetlerimizin giderek zayıflamasına ve kayıplara uğramasına yol açarak uzayıp giderken... Alman kuvvetleri, düşmanı şurada burada geri iterek cepheler arasında mekik dokumak zorunda kalacaktır."[44] İki cepheli bir savaşta, zaman Almanya'nın lehine işlemiyordu ve düşmanı baştan yok etmek şarttı. Bu, en iyimser görüşle uzatılmış bir savaşın izleyeceği "sıradan" bir zafer getirecek olan bir cephe saldırısıyla gerçekleştirilemezdi. Bir yok etme savaşı gerekiyordu. "Solferino Zaferi gibi bir zafer işimizi görmeyecektir; bize bir Sedan ya da en azından bir Königgrätz Zaferi gerekiyor."[45]

Genelkurmay başkanı, Almanya'nın askeri elverişsizliklerinin azaltılmasını diplomasiden beklemiş olabilir ama Schlieffen artık geleneksel olan yetki alanlarının ayrılmasına katı bir biçimde riayet etti. Politika sorunlarına girişmeye cüret eden, imparatoru Alman bahriye takviyesinin sağlıksız olduğu ve sadece Birleşik Krallık'ı kızdırmaya yaradığı konusunda uyaran ve sonunda görevinden alınan Waldersee örneği, Schlieffen için bir uyarı teşkil etmiş olabilir. Her halükarda, Schlieffen kendi profesyonel alanıyla yetindi. 1904-1905'te, "Fransa-Rusya ittifakını önleyici bir saldırıyla bozma fikrinin Almanya'ya en cazip geldiği dönemde", davasını zorlamaktan kaçındı.[46] Yıllık asker alım kotası arttırılarak ordunun büyütülmesi gibi konularda dahi, siyasi bir mücadeleye girmeyi reddetti. Önerileri yasal olarak sorumlu kurum olan Savaş Bakanlığı'nın muhalefetiyle karşılaştığında, sesini çıkarmadı. Schlieffen'e göre genelkurmay başkanının barış zamanındaki başlıca rolü planlamayla, çarpışma öğretisini ve becerilerini geliştirmekle ve sorulduğu zaman tavsiyelerde bulunmakla sınırlıydı.

(43) Alfred v. Schlieffen, *Briefe*, ed. Eberhard Kessel (Göttingen, 1958), 296-97.
(44) Generalstab des Heeres, *Dienstschriften des Chefs des Generalstabes der Armee General Feldmarschall Grafen von Schlieffen*, 2 cilt (Berlin, 1937-38), 1:86-87.
(45) A.g.e., 2:222-23.
(46) Ritter, *Sword and Scepter*, 2:194; L. F. C. Turner, *The War Plans of the Great Powers, 1880-1914*, ed. Paul M. Kennedy (Londra, 1979), içinde "The Schlieffen Plan", 207-10. Craig, *Politics of the Prussian Army*, 283-85 ile karşılaştırınız.

V

Schlieffen mevcut kuvvetleri daha etkili hale getirmek için dikkate değer ölçüde çaba sarfetti. Yüzyılın sonunda ateş gücündeki, makineli silahlardaki, hızlı ateşlenen sahra silahlarındaki ve dumansız baruttaki iyileştirmelerin yanı sıra muhabere, telsiz ve telefon gelişmeleri de kara savaşının yapısını değiştiriyordu ama ordular henüz bu yenilikleri tam olarak anlamamıştı. Süvari sınıfı hâlâ atlı çarpışmayı tercih ediyordu, piyade taktikleri şoka çok fazla vurgu yapıyordu ve sahra topçuları vurucu güçten yoksundu. Yaklaşan savaşın merkezi ve belki de belirleyici silahı olan ağır taşınabilir silahlara olan ihtiyacın farkına varılmıştı ama Schlieffen, daha ağır malzemelerin kullanılması için geleneksel nişancıların itirazına karşı çok direndi. Waldersee'nin vekili olarak zaten görev taktiklerini resmen tanımış, 1888'de yeni piyade düzenlemelerinin benimsenmesini şiddetle desteklemişti ve yeni görevinde süvari keşif kabiliyetlerini geliştirmeye çalıştı. Ayrıca, teknik birimlerin sayısını arttırdı ve makineli tüfeklerin, modern işaret teçhizatının ve motorize araçların kullanılmasına arka çıktı. Genelkurmay başkanlığı içinde, subayları bağımsız komutaya hazırlamaya özel ilgi gösterdi. Bütüne bakıldığında, Schlieffen'in çabaları esas olarak Alman ordusunun gelecek yıllardaki performansına katkıda bulundu.[47]

Tüm bunların amacı, belirleyici muharebeyi mümkün kılmaktı. Schlieffen savaşın belli temel ilkelerinin, hepsinden çok da taarruz, manevra, toplanma ve kuvvet ekonomisinin, küçük ve büyük eylemler için aynı derecede geçerli olduğuna inandı. Kendisinden önceki Napolyon ve Moltke gibi, o da çok büyük kayıplar vermeyi önlemek için düşmana üstünlük sağlamak gerektiğini ve harekâtların hedefinin muhalif güçleri yok etmek olduğunu düşündü. Askeri tarihe ilişkin çalışması onu, bunun daha güçsüz bir ordu tarafından bile düşmanın bir ya da iki kanadına karşı yoğunlaşılarak yapılabileceğine ikna etti. Hannibal, Büyük Frederick, Napolyon ve Moltke bunu muharebelerinde olduğu kadar seferleri boyunca da kanıtladılar; Sedan da bunun en yakın örneğidir. Gelgelelim Schlieffen, ordu komutanlarının baskı altında merkezi hedefi gözden kaybedecebileceklerinden korktu. Sonuçta bu generallerin "Moltke'nin düşmanın tam olarak çevrelenmesine ve yok edilmesine ilişkin basit ve büyük planını" adamakıllı uygulamayı başaramadıklarını öne sürdü ve bu generallerin kavrayışlarının ve özdenetimlerinin 1870'ten beri herhangi bir gelişme gösterdiğinden şüphe etti. "Çareler

(47) Boetticher, *Schlieffen*, 57-60; *Handbuch*, 9:427-34.

stratejisi", sorunun bir parçası olmuştu. Schlieffen, Moltke'yi genelkurmay başkanının "komuta etmektense yönetebileceğini" düşündüğü için eleştirdi.[48] Clausewitz'in ve "uyuşmazlığın" öngörülemeyen etkilerini ve düşmanın "bağımsız irade"sini fark eden Moltke'nin çok ilerisine giden Schlieffen, düşmanın kişinin kendi harekât planına önemli ölçüde uymaya mecbur bırakılabileceğini savundu. Taarruza geçerek inisiyatifi elinde tutmayı planladı ve düşman kanadına karşı toplanarak da sadece düşmanın dengesini altüst etmeyi değil, aynı zamanda onu uygulanabilir stratejik seçeneklerden mahrum bırakmayı da amaçladı. Plan, hareket kabiliyetinden kilit muharebeye kadar, programlara ve belirlenen harekât hedeflerine katı bir biçimde bağlı kalmak da dâhil olmak üzere, tüm sıralamanın yakından bütünleşmesini gerektiriyordu. Schlieffen bazı beklenmedik gelişmeler olabileceğini hesaba katıyordu ama kontrollü strateji sistemi, *manoeuvre a priori*, önceden planlama ve merkezi komuta yoluyla bu gelişmeleri mümkün olduğu kadar önlemeye çalışıyordu.[49] Schlieffen, modern orduların tek bir adam tarafından idare edilemeyecek kadar büyük hale geleceğini kabul etti ama çözümü teknolojiden bekledi. 1909 yılında, "modern bir İskender'in" uzak bir karargâhtan komuta edebilmek için yeni muhabere araçlarından, yani "telgraf, telsiz, telefon... otomobil ve motorsiklet"ten en iyi şekilde yararlanması gerektiğini yazdı.[50]

Hem genelkurmay başkanlığı içinde hem de kıdemli komutanlar arasında, Schlieffen'in yaklaşımını eleştirenler vardı. 1896'ya dek Muhafız Birliği'nin komutanlığını yapan General von Schlichting, gösteriş harekâtlarına ve ne pahasına olursa olsun taarruz yapmaya karşı muhtelif eleştiriler yayımladı ve Prusya subaylarının eylemleri için kişisel sorumluluk alarak kendi inisiyatifleriyle hareket etme hak ve görevini şiddetle savundu.[51] Dönemin Büyük Genelkurmay Başkanlığı tarih bölümü başkanı olan bir diğer etkili yazar, General von Bernhardi de, *manoeuvre a priori* kavramına karşı çıktı. Böyle kişisel inisiyatiften uzak ve mekanist bir yaklaşımın savaş sanatını ticaretten biraz daha fazlasına, stratejisti ise sadece bir teknisyene indirgediğinden yakındı. Kitleye yapılan vurguyu sorguladı ve önderliğin ve birliklerin niteliğinin aynı derecede önemli olduğunda diretti. Dahası, sa-

(48) Alfred v. Schlieffen, *Gesammelte Schriften*, 2 cilt (Berlin, 1913), 1:163-84; Schlieffen, *Briefe*, 312.
(49) Wallach, *Dogma*, 90; *Handbuch*, 9:444.
(50) Schlieffen, *Schriften*, 1:15-16.
(51) Rudolph v. Caemmerer, *The Development of Strategic Science during the 19th Century* (Londra, 1905), 248-67; Herbert Rosinski, *The German Army* (New York, 1966), 135-56 eserleri içinde özetler bulunabilir.

dece kuşatmaya bel bağlamak yerine, taktiksel olmadığı zaman harekâtsal olan cepheyi yarıp geçme yönteminin hâlâ mümkün ve etkili olduğunu öne sürdü. Schlieffen'in vekillerinden biri olan General von Bülow ile o sırada Doğu Prusya'da görev yapan General von der Goltz da, Schlieffen'in düşüncelerine itiraz ettiler.[52] Ama Schlieffen eleştirileri umursamadı. Zaman ilerledikçe, Almanya'nın her ne pahasına olursa olsun ilk muharebeyi kazanması gerektiğine daha da çok ikna oldu ve tek başına zafer elde edilmesini sağlayabileceğini düşündüğü projenin uygulanmasını olumsuz etkileyebilecek olan tüm düşünceleri bir kenara itti.

VI

Schlieffen'in büyük planı, bildiride ana hatlarıyla belirtildiği şekliyle, Fransız ordusunun hızla ve tam olarak alaşağı edilmesiydi; bu plan genellikle Schlieffen Planı olarak anılır ve Şubat 1906'da, kısa bir süre önce emekli olmuş olan genelkurmay başkanı Schlieffen onu, yerine gelen kişiye iletmiştir. Bu, Schlieffen'in düzenlediği stratejik planlar serisinin sadece en sonuncusuydu. Büyük Genelkurmay Başkanlığı her yıl, karargâh denemelerinde ve savaş oyunlarında sınandıktan sonra kabul edildikleri takdirde sonraki senenin 1 Nisan'ında yürürlüğe giren farklı muhtemel durum planları geliştirirdi. Schlieffen görev süresi boyunca Fransa'ya karşı toplam on altı, Rusya'ya karşı toplam on dört ve artık kesinliğe yakın olan bir iki cepheli savaş için de toplam on dokuz plan geliştirdi.[53] En zorlu konular, ana gücün hangi düşmana karşı kullanılacağına ve diğer cepheyi savunmak için hangi kuvvetin uygun olacağına karar verilmesiydi. İç hatlar yeniden konuşlanmayı kolaylaştırıyordu ama başlangıçtaki *Aufmarsch*'ın değiştirilmesinin bir kez harekete geçildikten sonra zor, muhtemelen de imkânsız olduğu kabul ediliyordu. Bu nedenle askeri kararların muazzam siyasi sonuçları ve ciddi ölçüde kısıtlı diplomatik seçenekleri vardı. Gelgelelim, 1914'ten önceki yıllarda askerlerin planlarını sivil otoritelere zorla kabul ettirdikleri şeklindeki ısrarlı izlenim doğru değildir. Schlieffen'in, Dışişleri Bakanlığı'nda oldukça etkili bir üst düzey yetkili olan Friedrich von Holstein ile çok yakın ilişkileri vardı ve hem Şansölye Bülow hem de Şansölye Bethmann Hollweg, savaş planlarının genel özellikleri hakkında bilgilendiriliyordu. Buna rağmen,

(52) *Handbuch*, 9:465-66; Ritter, *Schlieffen Plan*, 51-52.
(53) Boetticher, *Schlieffen*, 61.

1912'den beri Liège'e karşı planlanan *coup de main* gibi belli ve hayati önem taşıyan bazı detaylardan haberleri yoktu. Bismarck'ın aksine, bu adamlar bilgi sahibi olmak için hiçbir çaba göstermiyorlardı ve stratejik planlama ve dış politika arasında eşgüdüm sağlayacak hiçbir resmi düzenleme olmadığından, yetki alanlarının bölünmesi sadece askeri planlara aşırı derecede güvenilmesi gibi ciddi, muhtemelen ölümcül bir sonuç doğurdu.

Schlieffen, genelkurmay başkanlığı görevine geldiğinde Moltke'nin hazırladığı ve Waldersee'nin de üzerlerinde sadece ufak değişiklikler yaptığı planları devraldı. Fakat Moltke'nin iki cepheli bir savaş için hazırladığı savunma-taarruz planının altında yatan varsayımlar onu tatmin etmedi. Her şeyden çok, Almanya'nın bir karşı saldırıda bulunmadan Fransız taarruzundan sağ salim çıkamayacağından korkuyordu. Aynı zamanda, Rusya'nın batı eyaletlerine yapılması teklif edilen kısıtlı bozgun taarruzunun ihtimallerini sorguladı. 1894'te planlarda temelli bir değişiklik yaptı. İnisiyatifi elde tutmak ve Fransız taarruzunu önlemek için, bir karşılaşma muharebesi pahasına da olsa, ilk Alman yığınağını daha batıya taşımaya karar verdi. Fransızların savunmaya devam etmeye karar vermeleri halinde, onların sınır tahkimatlarını, Nancy platosunun zaptına yönelik olarak Frouard-Nancy-St.Vincent ileri konumuna karşı bir saldırıda bulunmak suretiyle kırmayı amaçladı.[54] Ama kısa süre sonra, bunun tatmin edici bir plan olmadığını fark etti. Başarılı olsa bile, o arada yapılacak bir atak ne Fransız ordusunu saf dışı bırakıyordu ne de önemli öğelerin doğuya sevk edilmesini mümkün kılıyordu. Bu plan, Rusya'ya nakliyeyi tamamlamak için ihtiyaç duyduğu zamanı sağlayacak olan uzun takip harekâtları gerektiriyordu. Baskın vaadini de mümkün kılmıyordu; Fransız genelkurmay başkanlığı burada yapılacak bir saldırıyı zaten tahmin ediyordu.[55]

Ama Schlieffen, Fransa'nın ezici bir taarruzla ortadan kaldırılması gereken önemli bir tehdit olduğuna ikna olmuştu ve bu nedenle Avusturya-Macaristan ile birlikte Rusya'ya karşı yapılacak olan ortak harekâtlara ilişkin planlamalara devam etmedi. 1897'ye kadar, önce Verdun'un hemen kuzeyine bir atak tasarladı ve sonra ondan vazgeçti. Stratejik kuşatmada yayılma için daha fazla alan gerektiğine karar verdi. "Verdun'un etrafını çevirmeye yönelik bir taarruz, Belçika kadar Lüksemburg'un da tarafsızlığını ihlal etmekten çekinmemelidir" dedi.[56] Bu yeni rota, 1904-1905'e kadar iki cepheli

(54) *Handbuch*, 9:447-48; Ritter, *Schlieffen Plan*, 38.
(55) Ritter, *Schlieffen Plan*, 38.
(56) A.g.e., 41.

bir savaş olması halinde batıdaki taarruz için temel olarak kalan ve 1899'da yayımlanan bir bildiride açıklandı. Üçü Lorraine'de bulunan, dördü de iki kanada eşit olarak dağılmış olan toplam yedi ordu, Aachen ve Basel arasında birleşecekti. Schlieffen, Fransızların ya Belçika üzerinden ya da Lüksemburg'a karşı ilk olarak ilerlemeye hazır olacaklarını varsayarak, onların sol kanadına yönelik bir saldırı ile karşılık vermeyi amaçladı. "Eğer bu başarıya ulaşırsa, Fransız ordusunun tamamını, tahkimatlarından Üst Ren'e doğru uzaklaştırmamızı sağlayacaktır" dedi. Fransızların savunmaya devam etmeleri halinde, onları Belfort-Verdun bölgesinde bir cephe saldırısıyla sıkıştırmayı ve Belçika üzerinden bir hamleyle arkalarına geçerek yenmeyi planladı. Burada hiçbir büyük zorluk beklenmiyordu. Schlieffen, "Lüksemburg'un ordusu yok ve görece zayıf olan Belçika ordusu da kalelerine çekilmeyi isteyecektir" dedi.[57] Schlieffen sonraki yıllarda alternatif seçenekleri de defalarca gözden geçirdiyse de, hep Belçika üzerinden çevreleme planına geri döndü.[58] Hıza ve yoğunluğa olan ihtiyaç, kuşatmanın sıkı tutulmasını gerektiriyordu ve Schlieffen ilk başta Meuse'nin güney bölgesiyle kısıtlı olan bir saldırı yapmayı düşündü. Ama böyle kısıtlı bir manevranın Fransızları tahkimatlarından uzaklaştırmak için yeterli olup olmayacağını sorguladı. Dahası, 1904'teki karargâh gezisi, planlanan Alman konuşlanmasının merkezi çok güçlüyken, sağ kanadının çok güçsüz olduğunu ortaya çıkardı. Ayrıca, Rusya'nın Mançurya'daki yenilgileri o zaman için doğudan gelebilecek olası büyük tehditleri saf dışı bıraktı. Buna bağlı olarak, Schlieffen doğu cephesini daha da azalttı ve o zaman elde bulunan mobilize sahra gücünün yüzde 75'ini Verdun-Lille hattında yapılacak olan uzatılmış bir kuşatmada kullanmaya karar verdi.[59]

Rusya'daki 1905 devrimi, Schlieffen'in Alman ordusunun büyük bir kısmını Metz'in kuzeyini çevreleyen hareketli kanada yerleştirme kararını pekiştirdi. Ekim 1905'te kadrosuna bir konuşma yaparken, Napolyon'un "tabur meydanı"nı anımsattı ve planladığı kuşatmanın aynı yolu izleyeceğini söyledi; "sadece daha yoğun, büyük ve güçlü bir biçimde."[60] Bunu, 1905 savaş oyunlarına ilişkin son eleştirisinde detaylandırdı. Schlieffen'e göre, Mançurya'daki açmaz gibi bir durum bir cephe saldırısıyla desteklenen uzun erimli, büyük bir kuşatmayı izleyen amansız bir takiple önlenebilirdi. Bu-

(57) *Handbuch*, 9:449-51.
(58) Boetticher, *Schlieffen*, 63-65.
(59) Ritter, *Schlieffen Plan*, 44-45.
(60) *Klassiker*, ed. Hahlweg, 335-36 içinde, Hans Meier-Welcker, "Graf Alfred von Schlieffen."

nunla birlikte, doğu cephesini tamamen görmezden gelmedi ve "belirleyici muharebenin ertesi sabahında orduyu doğuya gönderebileceğimiz fikri gerçekçi değildir. Sedan böyle bir belirleyici muharebeydi ama kim 2 Ocak'ta Alman ordusunun büyük bir kısmının doğuya gönderilebilecek durumda olduğunu öne sürebilir?" şeklinde bir uyarıda bulundu.[61] Schlieffen'in 1 Nisan 1906'da yürürlüğe giren son resmi savaş planı, herhangi bir kesin antlaşma olmamasına rağmen, Galiçya'nın kuzeyinden bir Avusturya-Macaristan taarruzunun fazladan yardım önereceği beklentisiyle doğu cephesine müfreze sağlıyordu. Yine de, gücün yoğun olarak batıdaki sağ kanatta konuşlandırıldığı bu plan, 31 Aralık 1905 tarihli ünlü (ama Schlieffen'in yerine gelen kişiye sonraki Şubat ayına kadar iletilmemiş olan) bildirinin temellerini içeriyordu.

1903'ün sonundan beri, çok yakında gerçekleşecek olan emekliliğinin bilincinde olan Schlieffen, "Fransa'ya Karşı Savaş" başlıklı bildiriyi stratejik vasiyetnamesi olarak oluşturdu. Bu, tam bir savaş planından ziyade, yerini alacak kişi için detaylı bir açıklama ve rehberdi. Tüm siyasi kaygıları görmezden geliyor ve Rusya'yı yok sayıyordu; harekâta ilişkin konulara odaklanıyordu. Bunlar Schlieffen'in savunmanın giderek artan gücüne karşı, belirleyici bir taarruzun yapılabilirliğini tespit etme konusundaki kararlılığını belirgin kıldı. Gerçek konu ve Schlieffen'in stratejik düşüncenin gelişmesine bıraktığı en büyük miras, oldukça tartışmalı olan varsayımsal planın ilk şekliyle uygulanması halinde başarılı olup olamayacağı sorusundan ziyade, taarruz isteği konusundaki bu kararlılıktır.[62]

Bildiri, Fransa'yı 150 mil uzunluğundaki Almanya sınırını da kapsayan, ele geçirilmesi neredeyse imkânsız hatları olan büyük bir kale olarak tanımlıyordu. Schlieffen bu mevzileri çevirmek için beş ordu arasında bölünmüş olan otuz beş kolordudan oluşan Alman sağ kanadının ta Dunkirk'ten, Belçika üzerinden Güney Hollanda'ya kadar uzanan geniş bir cephede hareket etmesini istedi. Askerleri Antwerp'i maskelemeleri için orada bırakan rota, şimdi Amiens'i geride bırakıp, Abbeville'deki Somme'yi ve Paris'in batısındaki Seine'yi geçecek ve sonra da Fransızları Vosges'e ve İsviçre sınırına karşı sürmek üzere güneybatıya yönelecekti. Plan, doğal bir sınırın ve sıradağların ikinci kuşatma kanadının yerini aldığı çok büyük ölçekte bir Cannae öngörüyordu. Cannae modeline uygun olarak, sadece beş kolordudan oluşan zayıf sol kanadın Fransızları doğuya, Ren'e doğru çekmesi gereki-

(61) A.g.e.; *Handbuch*, 9:451-53.
(62) Ritter, *Schlieffen Plan*, 134-60.

yordu. Bir askeri yazar, bu planı bir döner kapıyla kıyasladı: bir tarafını ne kadar itersen, seni arkadan vurmak üzere o kadar hızlı dönecektir.[63]

Sağ kanatta devinirliğin kesintiye uğramaması hayati önem taşıyordu ve Schlieffen kolay bir zafer öngörmüyordu. Her şey Almanya'nın askeri durumunun geliştirilmesine bağlıydı. Dayanak noktası olan Metz kalesinin güçlendirilmesi gerekliydi, yürüyüş sırasında karşılaşılan müstahkem mevkilerin ezilip geçilmesi için daha fazla taşınabilir ağır silah lazımdı ve hepsinden önemlisi, ordunun daha çok adama ihtiyacı vardı. Schlieffen "devasa Paris kalesini" kuşatmak için gereken birlikler konusunda kaygılıydı ve taarruz savaşının "çok fazla güç gerektirdiği ve çok fazla tükettiği"ne ilişkin geçmiş çıkarımlara değindi. "Saldıran tarafın gücü", diye yazdı, "savunan tarafın gücü arttıkça devamlı olarak azalır."En azından sekiz ilave kolordu gerekiyordu, yoksa Alman ordusu "bu girişim için çok güçsüzdü." Diğer yandan, bir İngiliz seferberlik kuvvetinin müdahalesinin savuşturulabileceğinden emindi ve biraz şaşırtıcı bir şekilde, asker yorgunluğu ve ikmal konularında da iyimserdi. Schlieffen, en uçtaki sağ kanadın "çok büyük gayretler göstermek zorunda kalabileceğini" kabul etti ama görünen o ki, Belçika ve Fransa demiryollarının aslında bütünüyle Almanya'nın eline düşmesini bekliyordu. Ve askerlerin indirme istasyonlarından uzakta faaliyet gösterebilecekleri mesafeler 1870'ten beri neredeyse yarıya inmişse de, Schlieffen harekât ikmaline bir çare bulunabileceğini varsaydı. Bir analist, "amaçların lojistik kısmının sadece sağlam olmayan temellere dayandığını" gözlemledi.[64]

Schlieffen görevinden arta kalan zamanlarında, bildirisini gözden geçirerek onu daha da kesin hale getirmekle uğraştı. "Uyuşmazlığa" neredeyse hiç yer yoktu ve harekâtın tamamı adeta devasa bir *manoeuvre a priori* haline geldi. Belçika'daki ve Fransa'daki büyük muharebenin tek önemli şey olduğuna inanan Schlieffen, Rusya'nın askeri açıdan iyileşmesini görmezden geldi ve doğu eyaletlerinin kaderinin Vistula'da değil Seine'de belirleneceğini ifade etti. 1912 tarihli son gözden geçirmesinde Schlieffen, Paris'in etrafındaki ilerleyiş tehlikeli bir zorunluluktan katı bir zaman çizelgesinin bir parçası haline gelmişken, harekâtların kapsamının Hollanda'nın da ele geçirilmesini içerecek şekilde genişletilmesini önerdi. Schlieffen riskleri arttırıyordu ve daha da kötüsü, düşmanlarını hafife alıyordu. Stratejik kuşat-

(63) Basil H. Liddell Hart, *A History of the World War 1914-18* (Londra, 1934), 68-69.
(64) Larry H. Addington, *The Blitzkrieg Era and the German General Staff, 1865-1914* (New Brunswick, N.J., 1971), 19-20; Van Creveld, *Supplying War*, 113, 118.

manın başarısı, neredeyse Almanlara bağlı olduğu kadar düşmana da bağlıydı. Soğukkanlı ve rezervlerini harekete geçirebilecek olan işinin ehli düşmanlar, bu girişimi ciddi bir tehlikeye atacaklardı. Schlieffen'in kavramına örnek oluşturan 1866 ve 1870 zaferleri, komuta sistemleri zayıf, düzenlemeleri yetersiz ve sayıca daha az olan düşmanlar karşısında kazanılmıştı. Bu sefer, düşmanın komuta sistemi oldukça gelişmişti, düzenlemesi Almanya'nınkine denkti ve 1912 askeri kanununun geçmesinden sonra fazladan sekiz kolordusu bile olan İmparatorluk Ordusu'nun batıda hiçbir belirleyici sayı avantajı yoktu. Liddell Hart, bu plana "Napolyon tarzı bir gözü karalık anlayışı" deyip, imparatorun döneminde uygulanabilir olmasına rağmen 1914'te artık ilerleyen Alman piyadelerinin hızına, Fransızların daha hızlı olan demiryolu ilerleyişiyle karşılık verilebileceğini de eklerken doğruyu söylüyordu. Liddell Hart şöyle dedi: "Plan bir sonraki nesilde yine mümkün olacak –mekanize kuvvetlerin gelişimi, çevirme hamlelerinin hızını büyük ölçüde arttırmış ve yelpazesini genişletmişken, hava gücünün savunma yapan tarafın kuvvetlerini değiştirme girişimini felç edebileceği zaman. Ama Schlieffen'in planının başarı şansı, ortaya çıktığı dönemde oldukça düşüktü."[65]

Şüphesiz, tüm askeri harekâtlar risk içerir; ama yine de, planın "bir dâhinin eseri, maalesef yetersiz bir halefin eline düşen güvenilir bir zafer reçetesi" olduğu iddiaları yanlıştır.[66] Esas itibariyle bu iddialar Alman askeri üstünlüğüne, "eğitim ve önderliğin engin avantajları"na ve "1914 İmparatorluk Ordusu'nun mükemmelliği"ne ilişkin varsayımlara dayanır.[67] Ama şayet bu avantajlar gerçekten olsaydı, Alman ordusu başarıya gerçekten yaklaşmış olsa da, lojistik ve sayısal yetersizliğin ve darbe almış ama parçalanmamış bir ordunun kararlı direnişinin üstesinden gelmek için yeterli değillerdi. Dahası, şayet ilk taarruz başarılı olsaydı bile, Fransa, İngiltere ve Rusya'nın savaşı bırakma ihtimali oldukça düşüktü. Alman askerleri iki cepheli bir savaş sorununun neden olduğu temel bir sorunla –bir düşmanı hızla alaşağı etme ihtiyacı– boğuşmaya devam etti ve bu, önderlik eden generallerin Schlieffen Planı'nın savaşı kazanabileceğini iddia etmelerine neden oldu. Ancak 1940'larda, Feldmareşal von Rundstedt gibi makul bir stratejist, büyük muharebenin kaybedilme sebebinin ilk tasarının "yumuşatılmış olması" olduğunu öne sürdü ve General Ludwig Beck, batıda hızlı bir zafer

(65) Ritter, *Schlieffen Plan*, vi-vii.
(66) A.g.e., sayfa 48.
(67) Rosinski, *German Army*, 138; Walter Goerlitz, *History of the German General Staff 1657-1945* (New York, 1966), 135.

elde etmeye çalışma kararının doğru olduğuna katıldı. Ancak, Schlieffen'i sadece askeri şartlarla düşünerek genel siyasi ve ekonomik kaygıları ihmal ettiği için suçladı.[68]

VII

Sıklıkla, Schlieffen'in büyük planını gerektiği gibi uygulamayı başaramayan, beceriksiz ve ürkek bir komutan olarak görülen, büyük feldmareşalin yeğeni olan General Helmuth von Moltke, aslında maharetli ve itinalı bir askerdi. 1870'te büyük bir seçkinlikle görev yaptı, Savaş Akademisi'nden yüksek notlarla mezun oldu ve birçok karargâh ve komuta konumunda görev aldı. Berlin'deki elit saray tabakası ile içli dışlı olsa da, genelkurmay başkanı olarak imtiyazlarını savunmaya hazırlıklıydı; gelgelelim, savaşta yüksek komutanın baskısına dayanmak için gerekli olan güçlü bir karakterden, kendine güvenden ve zinde bir sağlıktan yoksundu.

Genç Moltke, barış zamanında ordunun çarpışma kabiliyetlerini arttırmak için çok çabalayan, işinin ehli bir idareciydi. Hepsinden önemlisi, Schlieffen'in belirlediği emsal ile ipleri koparan Moltke, orduyu 624.000 kişiden 650.000 kişiye çıkaran 1912 Mayıs askerlik yasasını faal olarak teşvik etti. İngiltere'nin İtilaf'a katılmasıyla ve Rusya'nın hızla toparlanmasıyla, kötüye giden bir askeri durumla karşı karşıyaydı ve selefinin bıraktığı savaş planlarında değişiklik yapmak Moltke'nin hakkı ve göreviydi. Elbette, Aralık 1905 bildirisinin genel kavramlarına bağımlı değildi.

Moltke'nin büyük stratejik problemlere ilişkin iyi bir kavrayışı vardı ve Almanya'nın konumunun daha geniş kollara ayrılmasından Schlieffen'den daha fazla haberdardı. Belki de Napolyon'un sözleriyle "çok fazla şey gören" türden bir general olan Moltke, her şeyi tek bir karta oynamak konusunda gönülsüzdü ve seçeneklerini açık bırakmaya çalıştı. Almanya'nın doğudaki güvenliğinin faal bir Avusturya-Macaristan gayreti gerektirdiğine inanan Moltke, Franz Baron Conrad von Hötzendorf'un karargâh irtibatını yeniden başlatma teşebbüsünü memnuniyetle karşıladı ve biraz tereddütün ardından, Doğu Prusya'daki on-on iki tümenden oluşan Sekizinci Ordu'nun Galiçya'dan yapılacak olan bir taarruza faal olarak destek olacağına söz verdi. Ayrıca, Fransa'nın saf dışı bırakılmasından sonra "makul bir zaman" içinde,

(68) Günther v. Blumentritt, *Von Rundstedt: The Soldier and the Man* (Londra, 1952), 22; Ludwig Beck, *Studien*, ed. H. Speidel (Berlin, 1955), 63, 106-107.

güçlü kuvvetlerin doğuya kaydırılacağını belirtti; bu, Conrad'ın dört ila altı hafta arası bir süreye tekabül ettiğini yorumladığı bir ifadeydi. Ama yine de, yenilenmiş olan Almanya-Avusturya-Macaristan askeri irtibatları, karşılıklı zorunlulukları ya da en üst düzeydeki eşgüdüm planlarını tam olarak açıklığa kavuşturmuyordu.[69]

Moltke, Almanya'nın Fransızları savaşın dışına atmaya yönelik yıldırım seferi düzenleme planlarının önündeki engellerin farkındaydı ve kötü bir durumdan mümkün olan en iyi sonucu elde etmek amacıyla harekât tasarısında belli değişiklikler yaptı. Amcasının izinden giderek, açık bir strateji sistemini tercih etti ve komuta etmektense yönetmeye hazırdı. 1903'ten 1905'e kadar Schlieffen'in vekilliğini yaparken, amirinin önceden planlanmış harekâtlara kesin bağlılık konusundaki ısrarına karşı çıktı ve beklenen Fransa ve Belçika demiryolları yıkımının etkililiği konusunda ona katılmadı.[70] Aslında Moltke, batı seferi için lojistik alt desteklerin yetersiz olduğuna inanıyordu. Genelkurmay başkanı olduktan sonra, görüşünü doğrulayan pek çok lojistik ve muhabere talimi emri verdi. O zamandan itibaren, Schlieffen'in aksine, lojistik düzenlemelerine önemli ölçüde ilgi gösterdi ve 1914'te, daha önceden yapmış olduğu hazırlıklar Marne ilerleyişinin yapılmasına yardımcı oldu.[71]

Moltke, Almanya'nın en uygun stratejisinin savaşın ilk aşamalarında bir sonuç elde etmeye çalışmak olduğu inancı bakımından, hem amcasının hem de Schlieffen'in izinden gitti. Yok etme muharebesi Moltke'nin başlıca hedefi olarak kaldı ama Moltke, ondan istediği sonuçları alabilmek için izleyeceği yol konusunda daha esnek olmaya gönüllüydü. "Belçika üzerinden ilerleyiş", dedi, "kendi içinde bir son değil, sadece sonuca yönelik bir adımdır." Fransızlar'ın savunmaya devam etme ya da saldırma seçeneklerini ellerinde bulundurduklarını vurguladı. Bu nedenle, Belçika'ya yapılacak olan ilerleme, tasarımının sadece başlangıç hamlesini oluşturarak Alman ordularını, geniş kuşatma planını uygulayacakları ya da Lorraine'de saldırada bulunan Fransız ordularına yandan ya da arkadan saldıracakları bir konuma getirdi. Moltke durumu şöyle açıkladı: "Fransız orduları Lorraine'deyken Belçika üzerinden ilerlemeye devam etmenin hiçbir anlamı yoktur. Bu durumda ge-

(69) Rothenberg, *Army of Francis Joseph*, 157-58; Norman Stone, *War Plans*, ed. Kennedy, 225-28 içinde, "Moltke and Conrad: Relationships between the Austro-Hungarian and German General Staffs, 1909-1914". Bununla birlikte, Showalter, "*Eastern Front*," 173-74 ile kıyaslayınız.

(70) *Handbuch*, 9:467-68.

(71) Van Creveld, *Supplying War*, 119-21; Helmut Haeussler, *General William Groener and the Imperial Army* (Madison, 1962), 34-36.

riye sadece bir fikir kalıyor: Fransız ordusuna mümkün olan tüm güçle saldırmak ve onu bulunduğu ilk yerde alt etmek." Bu düşünceyi, 1912 karargâh gezisi sırasında ayrıntılandırdı. Fransız ordusunun çoğunluğunun Metz ve Vosges arasında bir taarruzda bulunduğunun kesinleşmesiyle beraber, Belçika'da devam eden bir Alman ilerleyişinin daha fazla bir stratejik amaca hizmet etmediğini ifade etti. Bunun yerine, "Alman sol kanadı savunmaya devam ederken... Belçikalıları ve İngilizleri zapt etmesi gerekmeyen tüm kuvvetlerin Metz'den batıya doğru gitmekte olan bir safa saldırmak için güneybatıya ilerlemeleri gerektiğini" söyledi.[72]

Bu kısaltılmış rotayı desteklemeye yönelik olarak, Moltke ve genelkurmay başkanlığının harekât bölümünün başkanı olan Albay Erich Ludendorff, hem düşmanı sıkıştırmak hem de karşı saldırıda bulunmak için merkezi güçlendirerek bir çifte kuşatma potansiyeli yaratmayı planladılar. Merkezin kuvvetlendirilmesi aynı zamanda, endüstriyel Ren bölgesine ve Belçika'daki sağ kanadın arkasına karşı derin bir nüfuza ilişkin kabul edilemez Fransız tehdidini de ortadan kaldırdı. Kuvvetlerin yeniden gözden geçirilerek dağıtılması, Schlieffen'in tasarısının sözde "yumuşatılması", daha önceden sağ kanada yerleştirilmiş olan elli dört tümenden oluşan birliklerin hiçbirini bulundukları yerden kaldırmadı ama yeni düzenleme imkânları ortaya çıktığından, merkezi ve solu büyüttü.[73] Ayrıca, Moltke hem ekonomik hem de stratejik nedenlerle Güney Hollanda ilerleyişinden vazgeçerek ve böylece bazen Belçika ordusundan daha etkili olarak görülen Hollanda ordusunu giderek artan düşman listesinden çıkartarak, sağ kanadın işini kolaylaştırdı.

Liège bölgesi üzerine ilerlemenin ilk cephesinin daraltılması yeni lojistik sorunlar yarattı ama üstesinden gelinemeyecek türden olmayan bu sorunlar, demiryolu hatlarının dokunulmazlığı güvence altına alınırken yapılmış olan Liège müstahkem mevkisine beklenmeyen bir saldırı yapılmasını sağladı. Her şeye rağmen, Moltke'nin ve Ludendorff'un yaptığı değişiklikler, hepsinden çok da kuzeydeki düşman birliklerinin etrafından dolanma hareketini kısa tutma ve Fransız ordusunu Alman sınırı yakınında bir çifte kıskaç harekâtıyla kuşatma seçimi, umut vaat ediyordu. Sonuç, herkesin kabul edeceği gibi, Schlieffen'in önceki planlarının önemli öğelerini içeren ama yine

(72) Wolfgang Foerster, *Aus der Gedankenwerkstatt des deutschen Generalstabes* (Berlin, 1931), 38, 66; *Handbuch*, 9:470-73.
(73) Wallach, *Dogma*, 113, 136-37.

de sadece Schlieffen'in önceki tasarılarının farklı bir versiyonu değil, Moltke'nin kendisine ait olan yeni bir savaş planıydı.[74]

Ağustos 1914'te savaş başlayınca, Moltke'nin planı tamamen olmasa da başarısız oldu. Başarısızlık; hız, dayanıklılık ve lojistiğe ilişkin dâhili sorunlar kadar Moltke'nin komuta ve idare arasında bir denge bulmadaki başarısızlığının da bir sonucuydu. İlk aşama sırasında Fransızlar daha başarılı bir manevra ile tamamen alt edildiler ve İngiliz Sefer Kuvvetleri yok edilmeseler de geri sürülmüşlerdi. Bununla beraber, Eylül ayının ilk haftasına kadar, Alman ilerleyişinin Birinci Ordu adıyla General von Kluck komutasındaki en sağ kanadı kendini, Paris'ten dışarıya doğru yayılan demiryollarından iyi yararlanarak Moltke'nin o zaman sadece Bülow'un komşu ordusuyla zayıf bir irtibatı olan ordusu üzerine hızlıca toplanmış bir ordu gönderen Fransızlarca karşılık niteliğinde kuşatılma tehlikesi içinde buldu. Bu zamana kadar Moltke uzakta, Lüksemburg'da bulunan genel karargâhında sağ kanatla olan etkili muhaberesini kaybetmişti ve artık harekâtları düzenleyemiyordu. Yüksek Komutanlık'la irtibatı olmayan, tükenmiş ve ikmal sıkıntısı içinde olan birlikleri von Kluck'u durdurmuştu ve sonra Moltke, Alman harekât komuta öğretisine uygun olarak kendi kararını verip kuşatma tehdidinden kaçmak için geri çekildi. Ciddi bir taktik yenilgisine uğramadıysa da, bu geri dönüş Moltke'nin planının sonu oldu ve birkaç ay boyunca karşılıklı başarısız birbirlerini alt etme çabalarından sonra iki tarafın da orduları, cephe hatlarını Channel'den İsviçre Alplerine kadar sabitledi.[75]

Şüphesiz, Moltke'nin planının başarısızlığı kısmen bir harekât ve taktik ayrıntısı meselesiydi ve aslında kuşatma stratejisinin temel bir kusuru olduğunu kanıtlamıyordu. Aslında doğudaki harekâtlar düşüncenin sağlam olduğunu gösterdi. Doğu Prusya'daki Sekizinci Ordu, gizlilik ve hızla hareket ederek Ağustos ayının sonlarında Tannenberg'de bir Rus ordusunu kuşatmayı ve yok etmeyi başarmıştı. Ama daha geniş olarak bakıldığında, büyüyen bir siyasi-askeri tehdidin sadece askeri yollarla ortadan kaldırılabileceği inancından kaynaklanan temel kusurlar, Alman stratejisinin belirgin özelliklerini oluşturuyordu. Tüm farklılıklarına rağmen, iki Moltke ve Schlieffen, Almanya'nın jeostratejik konumunun hızlı bir sonuç gerektirdiği varsayımında bulundular ve çözümü bir yok etme savaşıyla sonuçlanan harekâtlardan beklediler. Daha yaşlı olan Moltke'nin 1870'ten sonra benimse-

(74) *Handbuch*, 9:474.
(75) Addington, *Blitzkrieg Era*, 17-22'de iyi bir özet bulabilirsiniz.

nen savunma-taarruz tutumu bile bu sayıltıyı haksız çıkarmadı; sadece onu geliştirdi. Bununla birlikte, yirminci yüzyıla kadar, savaşın sonucu artık insan gücüne, demiryollarına ve harekât tasarımına bağlı hesaplamalarla öngörülemez hale gelmişti. Bunun yerine, hızlı bir zaferin teknoloji tarafından belirlenen imkânsızlığı, ulusal moral, sosyal denge ve ekonomik kaynaklar gibi kuvvetlerin savaşa giderek artan bir biçimde egemen olmasına neden oldu. En az ordu tarafından kabul edilen bu olgu yaygın olarak tanınmasa da, savaşın doğası değişmişti. Şayet Sedan ve Tannenberg'de olduğu gibi, bir sahra ordusu bir harekât planlaması şaheseri sayesinde yok edilseydi bile, emrinde henüz kullanılmamış imkânlar olan kararlı bir hükümet, diğer kuvvetlerini devreye sokarak savaşmaya devam edebilirdi. Sadece askeri kaygılara bağlı olan her savaş planı yeterli hale gelmişti ve en yüksek seviyede siyasi-askeri işbirliği artık bir temel gereksinimdi.

Geçmişte Gustavus Adolphus, Büyük Frederick ve Napolyon gibi büyük komutanlar tüm gücü tek elde toplayarak politika ve stratejiyi birbirlerine uygun olarak ayarlamışlardı ama bu, on dokuzuncu yüzyılın ortasında artık imkânsız hale gelmişti. Bismarck gibi, hükümdarın tüm güveninden ve desteğinden yararlanan ve Yaşlı Moltke çapında bir asker olan olağanüstü bir devlet adamı yine de, gönülsüzce de olsa, savaşta neyin gerekli, istenen ve mümkün olduğuna ilişkin genel bir kavrayışa varabilmişti. Ama bu adamların ardından, Almanya'da ve bu nedenle Avrupa devletlerinin çoğunda, stratejik planlamaya sadece askeri değerlendirmeler egemendi ve stratejik planlama artık hiçbir siyasi değerlendirmeye ve denetime tabi değildi. Clausewitz'in hükümetlerin askerlerden imkânsızı istememeleri gerektiği düşüncesinin, askerlerin hükümetlerini askeri eylemlere ilişkin kısıtlamalar konusunda bilgilendirmelerini gerektirdiği ileri sürülmüştür. Bu nedenle, diye devam eder argüman, Alman genelkurmay başkanlığı şayet 1894'ten sonra durumun artık askeri yollarla çözülemeyeceğini ve diplomasinin bu belirgin stratejik ikileme en azından kısmi bir çare bulması gerekeceğini kabul etseydi, milletine daha iyi hizmet etmiş olurdu. Bu iddiaların geçerli bir savı vardır ama dönemin hâkim şartlarına çok az dikkat eder. Bu tür kabuller sadece genelkurmay başkanlığındakilerin ordunun rolüne ilişkin temel algılarıyla çatışmakla kalmaz, aynı zamanda Almanya'nın iç ve dış politikalarında büyük bir değişiklik yapılmasını da gerektirirdi. Bu koşullar altında, nihai başarı konusunda giderek kötümser olsa da Alman genelkurmay başkanlığı, stratejik kuşatma kavramını mükemmelleştirmeye devam etti ve sonunda 1914 yılında ümitsiz kumarını oynadı.

KAYNAKÇA

MOLTKE, SCHLIEFFEN ve STRATEJİK KUŞATMA ÖĞRETİSİ*

Hajo Holborn'un kaynakça notu, 1940'ların başına kadar Prusya-Alman kara savaşı ekolü hakkında yayımlanmış olan kapsamlı literatürü etüt etmiştir. O zamandan beri, hatırı sayılır miktarda ilave eser yayımlanmıştır. Yaşlı Moltke üzerine hiçbir yeni belgesel materyal olmamış olsa da, Schlieffen'in ünlü Aralık 1905 muhtırasının metni, daha önceki taslaklarla ve sonraki gözden geçirmelerle birlikte, Gerhard Ritter, *The Schlieffen Plan* (Londra, 1958) eseri içinde yayımlanmıştır. Buna ek olarak, Eberhard Kessel, kendisinin yazmış olduğu önemli bir sunuşla, Schlieffen'in mektuplarından oluşan bir derleme olan *Briefe* (Göttingen, 1958) eserinin editörlüğü yapmıştır ve Moltke ile Schlieffen'in resmi yazılarından seçmeler, *Klassiker der Kriegskunst*, ed. Werner Hahlweg (Darmstadt, 1960) kitabının Gerhard Papke ve Hans Meier-Welker tarafından yazılan bölümlerinde bulunabilir.

Schlieffen'in ölümünden kısa bir süre sonra, yayımlanmış makaleleri ve halka yapılı konuşmalar şu başlık altında toplanmıştır: Graf Alfred von Schlieffen, *Gesammelte Schriften*, 2 cilt (Berlin, 1913). Bu derlenmiş metinlerin kısaltılmış bir baskısı 1925'te *Cannae* başlığı altında yayımlanmıştır. Her iki baskının da büyük bir kısmı, Schlieffen'in Cannae'den Sedan'a kadar yapılan kuşatma muharebelerine adamış olduğu çalışma dizisiyle oluşturulmuştur. Cannae makalelerinin kısaltılmış bir İngilizce çevirisi 1931'de Fort Leavenworth, Kansas'ta basılmıştı. Schlieffen'in yazılarına yapılan en önemli ilave, Alman genelkurmaylığı tarafından 1937 yılında başlatılmış olan, resmi yazılarının şaşaalı edisyonunda bulunur: *Dienstschriften des Chefs des Generalstabes der Armee, Generalfeldmarschall Graf von Schlieffen*. Günümüzde Schlieffen planı hakkındaki en iyi tarih kaynakları hâlâ şunlardır: Hans von Kuhl, *Der deutsche Generalstab in Vorbereitung und Durchführung des Weltkrieges*, 2.baskı (Berlin, 1920); Wolfgang Foerster, *Graf Schlieffen und der Weltkrieg* (Berlin, 1921); Birinci Dünya Savaşı'nın resmi Alman tarihçesi: Reichsarchiv, *Der Weltkrieg 1914-1918*, 14 cilt (Berlin, 1925-44); Rüdt von Collenberg, "Graf Schlieffen und die deutsche Mobilmachung," *Wissen und Wehr* (1927); Wolfgang Foerster, *Aus der Gedankenwerkstatt des deutschen Generalstabes* (Berlin, 1931).

Schlieffen'in stratejik görüşlerinin tartışması, strateji hakkında yazılmış tüm modern Alman kitaplarının içinden kırmızı bir iplik gibi geçer. Birinci Dünya Savaşı harekâtlarına Almanlar tarafından yapılan eleştirilerde en büyük rolü oynar. Hans von Kuhl ve Wolfgang Foerster'in yukarıda adı geçen çalışmalarına ve başlıca Hans von Heaften'in yönetimi altında yazılmış olan Birinci Dünya Savaşı'nın resmi Alman tarihçesine ek olarak, kalburüstü eser, 1914'te genelkurmay başkanlığının demiryolu bölümünün başında bulunan ve 1918 güzünde Ludendorff'un yerine geçmiş olan General Wilhelm Groener'in kaleminden çıkmıştır. Cumhuriyet'in altında savaş bakanı olan Hans von Haeft, modern Alman ordusunun ve stratejisinin başlıca babalarından biri olmuştur. *Das Testament des Grafen Schlieffen* (Berlin, 1927) adlı eseri, Schlieffen hakkındaki en seçkin ve temel çalışmadır. Groener, sonradan bu eseri, genç Moltke'nin stratejisi hakkında bir çalışma olan *Der Feldherr wider Willen* (Berlin, 1931) kitabı ile tamamlamıştır. Alman askeri çevrelerinde

(*) Yazar tarafından, Hajo Holborn'un özgün makalesi için yazılan kaynakça notlarından bazı ilavelerle hazırlanmıştır.

Schlieffen'e duyulan derin saygı neredeyse geneldir. Bunun iyi bir ifadesi, *Militärwissenschaftliche Rundschau* dergisinin 1938'deki özel bir sayısında bulunur: Lieutenant General von Zoellner, *Schlieffens Vermächtnis*. Schlieffen'in 1914'ten önceki baş rakibi olan General Friedrich von Bernhardi, taraftar edinmek bakımından başarısız olmuştur. Gelgelelim, ya Schlieffen'in harekât planlarının esnemezliğini eleştirerek ya da Moltke'nin doğuda bir taarruz yapılmasına ilişkin görüşünü iki cepheli bir savaş için daha iyi bir çözüm olarak tavsiye ederek Yaşlı Moltke'yi Schlieffen'den daha üst bir yere yerleştiren bir düşünce ekolü olmuştur. Bu ekolün en iyi temsilcisi muhtemelen General E. Buchfinck'tir. "Moltke und Schlieffen", *Historiche Zeitschrift* 158 (1938) makalesine bakınız. Ludendorff'un kendisi de, Schlieffen Planı'nın genç Moltke tarafından değiştirilmesini *Deutsche Wehr* (1930) eserinde yer alan bir makalede savunmuştur.

J. V. Bredt, *Die belgische Neutralität und der Schlieffensche Feldzugplan* (1929), 1914'ten önce Alman askeri ve siyasi çevrelerindeki Belçika sorunun ele alınması için başlıca kaynaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın resmi Alman tarihçesinin özel ciltleri, Schlieffen'in modern savaş kavramının, Almanya'daki ekonomik ve mali hazırlıklar üzerindeki etkisini gösterir: Reichsarchiv, *Der Weltkrieg, Kriegsrüstung und Kriegswirtschaft*, cilt 1 ve cilt 1, ekler.

Askerler ve devlet, özellikle de genelkurmay başkanlığı ve siyasi otoriteler arasındaki ilişkiye epey ilgi gösterilmiştir. Önemli eserler arasında, Rudolf Stadelmann, *Moltke und der Staat* (Krefeld, 1950); Gerhard Ritter, *The Sword and the Scepter*, 4 cilt (Coral Gables, Fla., 1969-73) ve Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army 1640-1945* (New York, 1964) bulunur. Jacques Benoist-Mechin, *Historie de l'armée allemagne*, 10 cilt (Paris, 1938-64) eserinde bazı yararlı bilgiler bulunabilir ama genel çözümleme yazarın sağcı algılarından ötürü kusurludur. Artık, Prusya genelkurmay başkanlığı üzerine birtakım özel çalışmalar vardır. Bunların arasında Walter Goerlitz, *History of the German General Staff* (New York, 1953) bulunur ama çevirisi özgün metin olan *Der deutsche Generalstab* (Frankfurt, a.M., 1951) eserinin bazı bölümlerini içermez. Wiegand Schmidt-Richberg, *Die Generalstäbe in Deutschland 1871-1945* (Stuttgart, 1962), kapsam bakımından daha uzmanlaşmış ve sınırlıdır. Schlieffen'in eserlerine ilişkin incelemeler Herberst Rosinski, "Scharnhorst to Schlieffen: The Rise and Decline of German Military Thought," *U.S. Naval War College Review* 29 (1976), 83-103'te; Helmut Otto, *Schlieffen und der Generalstab* (Doğu Berlin, 1966) eserinde ve N. T. Tsarev, *Ot Schlieffen do Gindenburga* (Moskova, 1946) eserinde sağlanır. Son iki eser güçlü bir ideolojik eğilim gösterir. Waldersee hakkındaki tek yeni yayın, Eberhard Kessel'in "Die Tätigkeit des Grafen Weldersee als Quartiermeister und Chef des Generalstabes der Armes," *Die Welt als Geschichte* 15 (1954), 181-210 adlı önemli makalesidir. Kişiliklerin yanı sıra harekât öğretisini de ele alan en yakın tarihli Amerikan çalışması Trevor N. Dupuy, *A Genius for War: The German Army and General Staff, 1807-1945* (Englewood Cliffs, N.J., 1977) eseridir. Yeni araştırmaları esas almaz ve yıllardır Birleşik Devletler Ordusu kurmay okullarında ortak olan Alman yöntemleri hayranlığını ve dogmayı yansıtır.

Harekâtlar bakımından, Militärgeschichtliches Forschungsamt, *Handbuch zur deutschen Militärgeschichte* (Münih, 1979) eserinin dokuzuncu cildi olan *Grundzüge der militärischen Kriegsführung* vazgeçilmezdir. Yıpratma savaşı öğretisinin devam eden nüfuzu Jehuda L. Wallacah, *Das Dogma der Vernichtungsschlacht* (Frankfurt, a.M., 1967) ve Edgar Röhricht, *Probleme der Kesselschlacht dargestellt durch Einkreisungoperationen im zweiten Weltkrieg* (Karlsruhe, 1958) eserlerinde incelenebilir. Uzmanlık başlıkları Eberhard Kessel, "Zur Genesis der modernen Kriegslehre," *Wehrwissenschaftliche Rundschau* 3 (1952), 405-23'te; E. V. Kiliani, "Die Operationslehre des Grafen Schlieffen und ihre deutschen

Gegner," *Wehrkunde* 2 (1961), 71-76'da; ve E. Kaulbach, "Schlieffen –Zur Frage der Bedeutung und Wirkung Seiner Arbeit," *Wehrwissenschaftliche Rundschau* 13 (1963), 137-49'da ele alınır. Sıklıkla ihmal edilmiş olan lojistik durumlara Larry H. Addington, *The Blitzkrieg Era and the German General Staff 1865-1941* (New Brunswick, N.J., 1971) kitabında ve Martin Van Creveld, *Supplying War: Logistics from Wallenstein to Patton* (Cambridge, 1977) kitabının ilgili bölümlerinde değinilir.

Diğer meselelerin yanı sıra stratejik-siyasi meseleler de Hans-Ulrich Wehler, " 'Absoluter' und 'totaler' Krieg von Clausewitz zu Ludendorff," *Politische Vierteljahreszeitschrift* 10 (1969), 220-48'de; *Strategic Military Surprise*, ed. Klaues E. Knorr ve Patrick Morgan (Brunswick, N.J., 1983), 41-75'te yer alan Klaus E. Knorr, "Strategic Surprise in Four European Wars" makalesinde; Lancelot L. Farrar, Jr., *The Short-War Illusion* (Santa Barbara, 1973) kitabında; ve Robert E. Harkavy, *Preemption in a Two-Front Conventional War: A Comparison of the 1967 Israeli Strategy with the Pre-World War I German Schlieffen Plan* (Kudüs, 1977) eserinde ele alınır. Savaş öncesi planlama, *The War Plans of the Great Powers, 1880-1914*, ed. Paul M. Kennedy (Londra, 1979) eserindeki birkaç dikkate şayan makalede; Dennis Showalter, "The Eastern Front and German Military Planning, 1871-1914: Some Observations," *East European Quarterly* 15 (1981), 163-80'de; ve Norman Stone, "Moltke-Conrad: Relations between the Austro-Hungarian and German General Staffs, 1909-1914," *The Historical Journal* 9 (1966), 201-28'de tartışılır.

Biraz saygı dolu ve idealleştirilmiş olsa da, Eberhard Kessel, *Moltke* (Stuttgart, 1957), oldukça incelmiş bir eserdir ve artık standart biyografidir. Hâlâ, Schlieffen'in eksiksiz bir biyografisi yoktur. Friedrich v. Boetticher, *Schlieffen* (Göttingen, 1957) kısa olmakla beraber bilgilendiricidir. Ayrıca bkz. Eugen Bircher ve Walter Bode, *Schlieffen: Mann und Idee* (Zürih, 1937). Genç Moltke hâlâ neredeyse tamamen ihmal edilmiş haldedir. Correlli Barnett, *The Sword Bearers* (New York, 1963) eserindeki "The Tragic Delusion: Colonel General Helmuth Johannes Ludwig von Moltke" adlı uzun bölüm, iyi yazılmıştır ama yeni olan çok az şey içerir. Hem Gordon A. Craig, *The Battle Königgrätz* (Philadelphia, 1964) hem de Michael Howard, *The Franco-Prussian War* (New York, 1961) yaşlı Moltke'nin iki büyük zaferinin yeniden yorumlanışlarıdır.

DELBRUCK: ASKERİ TARİHÇİ

Gordon A. Craig

II. Alman İmparatorluğu döneminde yaşamış olan Hans Delbrück, hem bir askeri tarihçi, hem Alman halkına askeri konuları aktaran bir yorumcu, hem de bir eleştirmendi. Rollerinin her birinde modern askeri düşünceye katkısı dikkate değerdir. *History of the Art of War* Almanlar için sadece anıtsal bir eser değil, aynı zamanda o günün teorisyenleri için değerli belgelerle dolu bir hazineydi. *Preussische Jahrbücher*'de askeri konularda yazdığı yorumlar, Alman halkının askeri konuları öğrenmesine ve özellikle I. Dünya Savaşı'nda genelkurmayın karşılaştığı başlıca stratejik sorunları halkın daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur. Onun yüksek komuta heyetine ilişkin eleştirileri, Moltke'den beri Almanya'da geçerliliğini korumuş olan stratejik düşünce tarzının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır.

Alman askeri liderleri, askeri tarihten alınabilecek derslere her zaman, özellikle 19. yy'da büyük bir önem vermişlerdir. Savaşı tarihten örneklerle öğretmek Clausewitz'in fikriydi; Moltke ve Schlieffen de askeri tarihin incelenmesini, genelkurmayın sorumlulukları arasına sokmuşlardı.[1] Ancak askeri tarihin askerlere yararlı olması, saptırılmadan doğru olarak yazılmasına bağlıydı. 19. yy boyunca Alman düşünürleri tarihi, efsanelerden arındırmaya çalıştılar. Fakat Delbrück, *History of the Art of War*'u yazana kadar, geçmişin askeri olayları bilimsel metotlarla anlatılmamıştı. Delbrück'ün yapmış olduğu en büyük katkı budur.

(1) 10. bölüme bakınız.

Delbrück, başka katkılarda da bulunmuştur. On dokuzuncu yüzyıl içinde hükümet yapılarında değişiklik olmuş ve batı dünyasında halkın sesi, devlet idaresinin her dalında daha fazla duyulur hale gelmişti. Askeri işlerin kontrolü, küçük bir idareci sınıfın tekelinden çıkmıştı. 1862'de Prusya'da baş gösteren askeri bütçe konusundaki zorlu mücadele, gelecekte halkın ve onun temsilcilerinin askeri konulardaki görüşlerine daha büyük bir önem verilmesi gerekeceğinin bir belirtisi olmuştu. Bu nedenlerle devletin ve askeri kurumlarının güvenliği bakımından, halkın askeri sorunlar konusunda eğitilmesi önemli görülmüştü. Genelkurmayın askeri yayınları, sadece ordunun kullanımı için değil, halkın kullanımı için de hazırlanıyordu. Ancak profesyonel askerlerin yazıları, genellikle halkın kullanımı için fazla teknik nitelikteydi. Askeri konuların halk düzeyinde anlatımı büyük bir gereksinim haline gelmişti.[2] Delbrück, bunun farkına vararak bu gereksinimi karşılamaya çalıştı. Hiçbir yazısında askeri konuları halk için yorumladığını unutmadı. En yoğun çalışmaları I. Dünya Savaşı'na rastlar. *Preussische Jahrbücher*'de Alman ve düşman yüksek komuta heyetlerinin stratejilerini açıklayan yorumlar yazmıştır.

Delbrück; özellikle son yıllarında, zamanının stratejik düşünce tarzını ve askeri kurumlarını eleştirmiştir. Geçmişteki askeri kurumlar üzerinde yaptığı incelemeler, ona politika ile savaşın yakın bir ilişkisi olduğunu ve askeri ve siyasi stratejinin el ele olması gerektiğini göstermiştir. Clausewitz: "Savaşın kendi grameri vardır, fakat kendi mantığı yoktur" demekle bu gerçeği ifade etmişti, Delbrück ise savaş için; "Devlet politikasının başka araçlarla yürütülmesidir" diyordu. Ancak Clausewitz'in yukarıdaki sözü onun, askeri liderlerin özgürlüğüne ilişkin sözlerini hatırlayanlar tarafından unutuluyordu.[3] Delbrück, Clausewitz doktrinini benimseyerek, sevk ve idarenin ve strateji planlamasının devlet politikasına uygun olarak yapılmasını savundu. Ona göre, strateji esnekliğini kaybettiği anda en parlak taktik başarılar bile, siyasi bir felakete yol açabilirdi. Savaş sıralarında yazdığı yazıları ile tarihçiliği eleştirmenliğe dönüştü. Yüksek komuta heyeti stratejisinin devlet politikasına uygun olmadığı kanısına varınca, barış müzakereleri yapılmasını en ateşli biçimde savundu. Savaştan sonra Reichstag, Almanya'nın 1918'de uğradığı yenilginin nedenlerini araştırırken, Delbrück, Ludendorff'un stratejisini çok sert biçimde eleştirdi. Tabii eleştirisinde tarihten pek çok örnek vardı.

(2) Hans Delbrück, "Etwas Kriegsgeschichtliches," *Preussishe Jahrbücher*, LX (1887), 607.
(3) 5. ve 8. Bölümlere bakınız. (dikkat!!!!!!!! bu notu düzenle!!!!)

I

Delbrück'ün hayatının ayrıntılarına girmeye pek gerek yoktur.[4] 1920'de Delbrück hayatını şöyle özetlemişti: "Anne tarafından Berlinli bir aileden, resmi ve akademik bir çevreden gelmekteyim; yedek subay olarak savaşa katıldım; İmparator Frederick veliahtken, 5 yıl süreyle sarayında bulundum, parlamenter oldum, *Preussische Jahrbücher*'in yazı işleri müdürü olarak basında yer aldım, öğretim üyeliği yaptım."

Delbürck, Kasım 1848'de Bergen'de doğdu. Babası hâkimdi, annesi Berlin Üniversitesi'nde bir felsefe profesörünün kızıydı. Ailesinde ilahiyatçılar, hukukçular ve akademisyenler vardı. Üniversite öncesi hazırlık öğretimini Greifswald'da bir okulda aldı ve daha sonra Heidelberg, Greifswald ve Bonn Üniversitelerinde okudu. Genç yaşında tarihe ilgi duydu ve Noorden, Schäfer ve Sybel'in ve Ranke'nin bir katkısı olan yeni bilimsel eğilimden derinden etkilenmiş herkesin derslerini izledi. 11. yy'daki bir Alman tarih yazıcısının yazılarındaki tahminlerini büyük oranda haksız çıkaran ve oldukça önemli olan Delbrück'ün doktora tezinde Ranke'nin etkisi çok belirgindir.[5] Delbrück pek çok tarihçi tarafından bir deha ürünü olduğu kabul edilen bu yazıların büyük bölümünün güvenilmez olduğunu açıklamıştır ve böylelikle daha sonraki çalışmalarında açıklığa kavuşacak eleştirel cinayeti ilk defa göstermiştir.

Öğrenciyken siyasi sorunlarla yakından ilgilendi ve Alman birliğini savundu. Ancak 1870'ten sonra Bismarck siyasetinin, bu birliği sağlayabileceği kanısına vardı.[6] Fransa ile savaşın kaçınılmaz olduğunu anladığı için 1867'de orduya girdi. Ve 1870 savaşına katıldı, 1885'e kadar yedek subay olarak kaldı.

1874'ten 1879'a kadar Delbrück, veliahtın oğlu Prens Waldemar'ın öğretmeni oldu. Sarayda bulunması, hem saraydakilerle yakın ilişkiler kurmasını, hem de zamanın siyasi sorunlarını daha yakından öğrenmesini sağladı. Bu arada, hâlâ tarihçi olmaya kararlıydı. 1881'de Berlin Üniversitesi'nde bir görev aldı ve 1920'ye kadar görevini başarıyla yürüttü. Zamanının büyük

(4) Delbrück kendisi *Über die Glaubwürdigheit Lamberts von Hersfeld* (Bonn, 1873) s. 78'de, *Die Geschichte de Kriegkunst im Rahmen der politischen Geschichte* (Berlin, 1900-1920), 1, vii'de ve *Krieg und Politik* (Berlin, 1918, 1920), III, s. 225'te kısa otobiyografik hikayeler yazmıştır. Ayrıca bakınız J. Ziekursch, *Deutsches biographisches Jahrbuch* (1929). Richard H. Bauer'in *Some Historians of Modern Europe*'de yazdığı makalede Delbrück'ün hayatından ayrıntılı olarak söz edilmiştir. (Chicago, 1942) s, 100-127.

(5) *Über die Gloubwürdigheit Lamberts von Hersfeld* (Bonn, 1873). Bakınız Richard H. Bauer, Schmitt içinde, op. cit., 101.

(6) *Krieg und Politik*, III, 226.

bir kısmını araştırmalara ve derslere ayırmasına rağmen, fiilen politikaya da girdi. 1882'den 1885'e kadar Prusya Londtag'ının 1884'ten 1890'a kadar da Alman Millet Meclisi'nin üyesiydi. Ancak bir parlamenter olarak daha ziyade gözlemci kaldı; kendini 'bir politika öğrencisi'[7] olarak görürdü.

Bu faaliyetlerinin yanı sıra, o itibar ve şöhretin siyasi yazarıydı. Resmi ve diplomatik belgelerin toplandığı bir yıllık olan *Staatsorchiv* ve önceki yılların olaylarını yeniden gözden geçiren bir yayın olan Schultheas'in *Europäischer Geschichtskalender*'inin yazı işleri müdürü olarak görev yaptı. 1883'te *Preussische Jahbücher*'in editörlük bölümüne atandı ve 1890'dan sonra bu güçlü yayının tek editörü oldu. Delbrück'ün savaş sırasında ve savaş sonrası yıllarda askeri yorumlarını ve Versay Antlaşması'nın savaş suçları ile ilgili maddesi üzerine sert eleştirilerini yazdığı sayfalar bu yayın organındaydı.

Delbrück, Berlin Üniversitesi'ndeki kariyerine başlamadan önce bile dikkatini askeri tarih çalışmalarına yöneltti. 1874'te Wittenberg'deki bahar manevraları sırasında bir asker olarak Rüstow'un *History of Infantry* adlı çalışmasını okudu ve daha sonra bu olaydan kariyer seçiminin belirleyicisi olarak söz etti. Ancak 1877'ye kadar ciddi olarak savaş çalışmalarına eğilmedi. 1877'de Delbrück'e daha önce Georg Heinrich Pertz tarafından başlanan Gneisenau'nun mektupları ve hatıralarının basımını tamamlama fırsatı verildi. Kurtuluş savaşı tarihine dalınca bir yanda Napoléon ve Gneisenau öte yanda Arşidük Chartes, Wellington ve Schwarzenberg'in stratejik düşünceleri arasındaki temel ayrım dikkatini çekti. Yazı işleri müdürlüğü görevinin[8] bir gereği olarak araştırma bulgularını Gneisenau'nun biyografisine taşıdığında bu ayrım daha da belirginleşti ve genel olarak 19. yy. stratejisinin bir önceki yüzyıldan çok farklı olduğunu anladı. Clausewitz'i ilk kez okudu ve Frederick'in sarayında bulunan subaylarla bu konuyu uzun uzun konuştu. Böylece merakı gitgide arttı ve stratejinin ve askeri harekâtın temel ve önemli unsurlarını araştırmaya karar verdi.

Berlin Üniversitesi'ndeki ilk dersleri, 1866 seferi ile ilgiliydi. Ancak daha sonra geçmişe döndü; önce feodal sistemin başlangıcından itibaren savaş sanatı tarihini, sonra daha da gerilere giderek, Pers savaşları ile Roma'nın çöküşü arasındaki devreyi anlattı. Pers Savaşları, Pericles ve Cleon'un stratejileri, eski Roma bölüklerinin taktikleri, erken Almanların askeri yapıları, İsviçreli ve Burgonyalılar arasındaki savaşlar ve Büyük Frederick ve Napo-

(7) *A.g.y.*, 226.
(9) H. Delbrück, *Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neidhardt von Gneisenau* (Berlin, 1882).

léon'un stratejileri üzerine eski ve Ortaçağ'da basılmış kısa çalışmaları kapsayan sistematik bir kaynak araştırmasına başladı. Bu arada öğrencilerini de belli dönemlerin ayrıntılı bir araştırmasını yapmaları için cesaretlendirdi. Yaptığı araştırmalar ve yazdığı yazılar sonunda *History of the Art of War in the Framework of Political History*'nin ilk cildi 1900 yılında yayımlandı.[9]

II

İlk cildinin yayımlandığı andan itibaren *History of Art of War*, eleştirmenlerin tüm şimşeklerini üzerine çekti. Klasik bilimciler Delbrück'ün Herodotus'u itip kakmasına gücendiler; Ortaçağ uzmanları Delbrück'ün feodal sistemin kökeniyle ilgili bölümüne saldırdılar; yurtsever İngiliz bilimciler Delbrück'ün Gül Savaşları'nı görmezden gelmesine kızdılar. Ortaya çıkan pek çok tartışma akademik öfkenin hâlâ devam ettiği çalışmanın sonraki basımlarında dipnotlarda belirtilmiştir. Ancak ana hatlarında uzmanların bu saldırılarından etkilenmemiştir ve hak ettiği övgüyü Weimar Cumhuriyeti'nde savaş bakanı olan General Groener ve büyük sosyalist siyaset yazarı Franz Mehring'in içinde yer aldığı geniş bir okuyucu kitlesinden almıştır. General Groener, kitaptan "Tek kelimeyle eşsiz"[10] diye söz ederken Franz Mehring de "Yeni yüzyılda Alman burjuvasının tarihsel yazılarıyla üretilen en önemli çalışma"[11] demiştir.

Delbrück'ün yazmış olduğu 4 ciltten birincisi, Pers savaşlarından Sezar devrine kadar olan Roma savaşlarını inceler. İkinci cilt, Almanların başlangıcını, Roma askeri kurumlarının gerilemesini, Bizans İmparatorluğu'nun askeri teşkilatını ve feodal sistemin doğuşunu ele alır. Üçüncü cilt, Ortaçağ'da taktik ve stratejinin gerileyişine ve İsviçre-Burgonya savaşları sırasında taktiğin yeniden canlanışına ayrılmıştır. Dördüncü ciltte ise, Napoléon devrine kadar taktik metotlarda ve stratejide meydana gelen gelişmeler incelenir.

---

(9) *Geschichte der Kreigskunst im Rahmen der politischen Geschicte* (Berlin 1900) Bu eser 7 ciltten oluşur ancak sadece ilk dört cilt Delbrück'ün eseri sayılabilir. 5. (1928) ve 6. (1932) ciltler Emil Daniels tarafından 7. cilt (1936) ise Daniels ve Otto Haintz tarafından yazılmıştır. İlk dört cilde bu çalışmada değinilecek. Tüm alıntılar ilk basımdan yapılacak. İlk iki cildin ikinci basımı 1908'de yapıldı ve ilk ciden üçüncü basımı da 1920'de çıktı. Sonraki basımlarda yapılan hiç bir düzeltme ya da ekleme eserin orijinalliğini bozacak nitelikte değildir.

(10) Wilhelmm Groener "Delbrück und die Kriegwissenchaften", Emil Daniels ve Paul Rühlmann'ın *Am Webstul der Zeit, eine Erinnerungsgabe Hans Delbrück dem Actzigjährigen... dargebracht* (Berlin, 1928) s. 35.

(11) Franz Mehring. "Eine Geschichte der Kriegkunst," *Die Neue Zeit* (Erganzungsheft, No. 4, 16 Ekim 1908). s. 2.

Proust'un *The Guermantes Way* adlı romanında genç bir subay "Askeri tarihçinin anlatımında yer alan çok küçük ve önemsiz olaylar analiz edilmesi gereken fikrin sadece görünürdeki işaretleridir ve bunlar incelendiğinde tıpkı bir parşömen gibi diğer fikirleri aydınlatır" demiştir. Bu sözcükler Delbrück'ün askeri tarih kavramını en doğru tanımlar. Delbrück erken askeri tarih kitaplarının sayfalarını dolduran ayrıntılardan çok genel düşünce ve eğilimlerle ilgilenmiştir. Çalışmasının ilk cildindeki önsözde savaş sanatının çok geniş bir tarihini yazma amacında olmadığını özellikle belirtmiştir. Böyle bir çalışmanın zorunlu olarak "talim talimatları, silah teknikleri, at bakımı ve son olarak denizcilikle ilgili –ki bunlar benim üzerinde söyleyecek tek yeni bir çözüm olmayan hatta kavradığımı bile iddia edemeyeceğim konular– konuları içermelidir." Onun çalışmasında tarihin amacı; siyasi tarih çerçevesinde savaş sanatının tarihi olarak gösterilmiştir.[12]

Dördüncü cildin girişinde Delbrück, bu noktayı ayrıntılı olarak anlatmıştır. Eserin amacı devlet, taktik ve strateji arasında bir bağ kurmaktır. "Taktik, strateji, devlet ve siyasetin karşılıklı ilişkiler içinde bulunduğunu kabul etmek, askeri tarih ve dünya tarihi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarır ve şimdiye kadar karanlıkta kalmış veya fark edilmemiş birçok noktaya ışık tutar. Bu eser savaş sanatı uğruna değil, dünya tarihi için yazılmıştır. Askerler okuyup etkilenirlerse memnun olurum ve onur duyarım, ancak bu eser bir tarihçi tarafından tarihi sevenler için yazılmıştır."[13]

Ancak Delbrück, aynı zamanda geçmişteki savaşlardan birtakım genel sonuçlar çıkarmadan önce, tarihçinin bu savaşların nasıl yapıldığını doğru saptaması gerektiğini anlamıştı. Delbrück geçmişteki muharebelerin 'önemsiz olayları', 'küçük ayrıntıları'yla uğraşmak zorunda kalmıştı. Bu nedenle amacı kesinlikle diğer tarihçilerin işine yarayacak genel düşünceler bulmaktı.

Bu 'gerçekler' geçmişten kalan pek çok kaynağın yer aldığı büyük bir kitapta bulunuyordu. Ancak kaynakların pek çoğu çok az güvenilirdi ve 'ayaküstü gevezelik ya da emir subaylarının dedikodularından'[14] daha fazla bir değer taşımıyordu. Modern tarihçi eski olayların doğruluğunu nasıl saptayabilirdi?

Delbrück, bunun çeşitli şekillerde yapılabileceği kanısındaydı. Geçmişteki muharebelerin yapıldığı arazi bilindiği takdirde, tarihi bilgilerin

(12) *Geschichte der Kriegekunst*, I, s. XI.
(13) *A.g.y.*, IV, Önsöz.
(14) *A.g.y.*, I, 377.

doğruluğunu kontrol etmek için modern coğrafi bilimin kaynaklarından yararlanmak mümkündü. O zaman kullanılan silah ve teçhizatın neler olduğu bilindiği takdirde muharebe taktiği mantıksal yoldan yeniden yaratılabilirdi, çünkü her tür silahın taktik yasalarını araştırmak mümkündü. Modern savaşların incelenmesi de tarihçi için pek çok bilgi sağlardı, çünkü zamanın savaşları, normal bir askerin yürüyüş gücü, ortalama bir atın taşıma kapasitesi, çok sayıdaki askerin manevra yeteneği hakkında karar verebilecek sonuçlara ulaşabilirdi. Son olarak daha önceden gerçekleşen savaşlarla neredeyse aynı koşullarda yapılmış ve güvenilir kaynaklara sahip savaş ve muharebelere rastlamak da mümkün. Hakkında doğru bilgiler bulunan İsviçre-Burgondiya Savaşı da, Heredotos'un tek kaynak olduğu Marathon Savaşı da bir yanda atlı şövalyeler ve okçular öbür yanda silahlarıyla göğüs göğüse savaşan piyade neferlerinin olduğu savaşlardı ve her ikisinde de piyade neferleri muzaffer oldu. Bu nedenle Granson, Murten ve Marathon savaşına yaklaşan Nancy savaşlarından sonuçlar çıkarmak mümkün olabilir.[15] Tüm bu yöntemlerin birleşimine Delbrück *Sachkritik*[16] adını vermiştir.

Sachkritik'in birkaç uygulamasına değinmek yerinde olur. Delbrück'ün elde ettiği en şaşırtıcı sonuçlar, geçmişin büyük savaşlarında görevlendirilen birliklerin sayılarına ilişkin sonuçlardır. Örneğin Heredot'a göre Atina'ya karşı savaşan Pers ordusunda MÖ 5. yüzyılda dört milyondan fazla asker vardı. Delbrück, bu rakamın güvenilir olmadığını belirtti.

"Alman yürüyüş emrinde belirtildiğine göre; bir kolordu, yani 30.000 asker, eşya ağırlıkları olmaksızın üç millik bir mesafe kaplar. Buna göre Perslerin yürüyüş kolunun 420 mil uzunluğunda olması gerekirdi ki ilk birlik Thermopylae'nin önüne geldiğinde sonuncusu Tigris'in öte yanındaki Susa'dan yeni hareket etmiş olsun."[17]

Bu garip durumu açıklamak mümkün olsa bile, muharebe sahalarının hiçbiri Herodotus'un hesaplarına göre bu kadar kalabalık orduları alacak büyüklükte değildi. Örneğin Maraton ovası "o kadar küçüktür ki, 50 yıl kadar önce oraya gitmiş olan Prusyalı bir kurmay subay, bir Prusya tugayının bile burada tatbikat yapamayacağını yazmıştır."[18]

(15) Delbrück bu son yöntemi, Pers Savaşlarını açıklarken kullanmıştır, *Die Perserkriege und die Burgunderkriege: zwei combinierte kriegsgeschichtliche Studien* (Berlin, 1887).
(16) *Geschichte der Kriegskunts*, I, Giriş.
(17) *A.g.y.*, I, 10.
(18) H. Delbrück, *Numbers in History: Two Lectures Delivered before the University of London* (Londra, 1913), s. 24.

Eski Yunan nüfusu ile ilgili yapılan modern araştırmalar ışığında Delbrück Xerxes ile karşılaşan Yunan ordusunun büyüklüğünü 12.000 kişi olarak tahmin etti. Bu, acemi bir asker alayı olarak eğitilmiş bir yurttaş ordusuydu ancak taktik manevra yeteneği yoktu. Pers ordusu ise profesyonel bir orduydu ve askerlerinin cesareti Yunan tarafında bile kabul ediliyordu. "Eğer bunların her ikisi de doğruysa askeri cesareti gibi (Pers ordusunun) büyüklüğü de Yunanlıların üst üste kazandığı zaferleri anlaşılmaz kılacaktı. İkisinden yalnızca biri doğru olabilir; bu nedenle Pers ordusunun avantajını büyüklüğünde değil, niteliğinde aramak gerektiği çok açıktır."[19] Delbrück, Heredot tarafından tarif edilen büyüklükte bir orduya sahip olmak bir yana, Perslerin Pers Savaşları boyunca Yunanlılara karşı sayısal anlamda da zayıf oldukları sonucuna varmıştır.

Heredot'un verdiği bilgilerden zaten kuşkulanılıyordu ve Delbrück'ün eleştirisi bir yenilik sayılmazdı. Onun esas katkısı, bu yönetimi, Pers savaşlarından Napoléon savaşlarına kadar olan bütün savaşlara uygulamış olmasıdır. Sezar'ın Galya seferinde, bazı siyasi nedenlerle karşısındaki kuvvetlerin sayısını abartılı olarak belirttiğini öne sürmüştür. Sezar'a göre, Helvetyalılar 368.000 kişiydi ve 3 aylık malzemeleri de beraberlerindeydi. Delbrück, bu kadar malzemenin 8500 araba ile taşınabileceğinin ve yolların o zamanki durumunda böyle bir kolun hareket etmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir.[20] Delbrück, Moltke'nin 500.000 kişilik bir orduyu, 1870 seferinde zorlukla idare ettiğine değinerek Hunların Avrupa'yı istilası sırasında Atilla'nın 700.000 askeri olduğunu da kabul etmemiştir. "Demiryolları, yollar, telgraf ve genelkurmay mevcutken bile bu kadar büyük bir kitleyi uyumlu tarzda sevk ve idare etmek oldukça zordur... Moltke, aynı yerlerde 500.000 kişiyi idare etmek için bu kadar büyük zorluklarla karşılaşmışsa, Atilla 700.000 kişiyi nasıl idare edebilmiştir? Bir ralom diğerini kontrol etmeyi sağlar."[21]

Delbrück'ün sayılarla ilgili araştırmaları eskiye ilgi duyanların meraklarını gidermekten çok daha fazla işe yaramıştır. Alman ordusunun tarihten alınabilecek derslere büyük önem verdiği bir sırada; efsane bozucuların yanlış sonuçlara varmasını önlemiştir. Savaşta ve savaşa ilişkin çalışmalarda rakamlar oldukça önemlidir.[22] Delbrück şöyle demiştir. "1000 askerin ko-

(19) *Geschichte der Kriegskunst*, I, 39.
(20) *A.g.y.*, I, 427.
(21) *Numbers in History*, s. 18.
(22) General Groner Delbrück'ün bu katkısına değinmiştir. Bakınız *Am Webstuhl der Zeit*, s. 38.

layca yaptığı bir hareket, 10.000 asker için zor bir görev, 50.000 asker için bir sanat işi 100.000 asker içinse imkânsız bir iş haline gelir."[23] Erişilebilir doğru rakamlar olmadıkça geçmişteki seferlerden hiçbir ders alınamaz.

'*Sachkritik*'in başka yararları da vardı. Onun sayesinde Delbrück, ayrı muharebelerin ayrıntılarını mantık yoluyla ortaya koyabiliyordu ve bu konuda elde ettiği başarı, Alman Genelkurmayı'nın Tarih Dairesini büyük ölçüde etkiledi. General Groener, Delbrück'ün kanat hücumunu olanaklı kılan eğik savaş düzeniyle ilgili araştırmalarının değerini onaylamıştı[24]; öte yandan Delbrück'ün Kartaca'daki kuşatma harekâtıyla ilgili bilimsel tanımının Kont Schlieffen'in[25] teorileri üzerinde büyük etkileri olduğu herkes tarafından bilinir. Ancak onun başarılarına belki de en iyi örnek geçmişteki muharebelerin ayrıntılarını yeniden yapılandırdığı Marathon Savaşı ile ilgili hesaplamalarıdır ki, bu başarısı aynı zamanda onun "Silahların neler olduğu ve orduların çarpışma yöntemi biliniyorsa, arazi, muharebenin karakterini ortaya koyan önemli bir unsur olur, o zaman sonuç da bilindiği takdirde, muharebenin gidişatını genel hatları ile çizmek mümkündür" yolundaki inancını kanıtlıyordu.[26]

Marathon'daki Yunan ordusu; ağır silahlarla donatılmış, ilkel alay düzeninde dizilmiş, manevra yeteneği ağır ileri yürüyüşle sınırlı yaya askerlerden oluşuyordu. Karşısında ise sayıca az ancak iyi eğitilmiş okçu ve süvarilerden oluşan bir ordu vardı. Heredot Yunanlıların 4800 fit (yaklaşık 1,5 km) kadar bir mesafe olan Marathon düzlüğü boyunca saldırarak ve Pers savunmasının merkezini yararak muharebeyi kazandığını yazmıştır. Delbrück bunun fiziksel açıdan imkânsız olduğunu öne sürmüştür. Modern Alman askeri eğitim kitaplarına göre tam teçhizatlı askerlerin sadece iki dakika boyunca 1,080-1,150 fit (340-360 m) koşması beklenebilir. Yunanlılar, Alman askerlerinden daha az silahlanmamışlardı ve bunun yanı sıra iki dezavantajları daha vardı. Askerleri profesyonellerden değil sivillerden oluşuyordu ayrıca çoğu modern ordulardaki yaş sınırının çok üstündeydi. Dahası alay, ani herhangi bir hareketi imkânsız kılan bir insan kütlesi halinde yanaşık düzendeydi. Böyle bir

(23) *Geschichte der Kriegskunst*, I, 7.

(24) *Am Webstuhl der Zeit*, s. 38; *Geschichte der Kriegskunst*, I, 130-135. İlk olarak Theban Epominondas tarafından kullanılan eğik savaş düzeni, 1757 yılında Leuthen'de Büyük Frederick tarafından kullanılan düzene dikkat çekici bir benzerlik doğurmaktadır. Epominondas ile ilgili olarak bakınız *Geschichte der Kriegskunst*, I, 130-135.

(25) *Geschichte der Kriegskunst*, I, s. 281-302. Graf Schlieffen, *Cannae* (Berlin, 1925), s. 3. Ayrıca Bkz. Bölüm 8.

(26) *Geschichte der Kriegskunst*, II, s. 80. Delbrück bu yöntemi yalnızca Marathon Savaşı için değil, aynı zamanda Teutoburger Wald savaşını yeniden yapılandırırken de kullanmıştır.

mesafeden yapılacak hücum, bir alayın kısa zamanda düzensiz bir kalabalığa dönüştürülmesi ve Pers profesyonelleri tarafından kolayca önünün kesilmesiyle sonuçlanırdı.[27]

Heredot'un anlattığı taktikler kesinlikle olanaksızdı çünkü Yunan alayı kanatlarda zayıftı ve açık alanda Perslerle gerçekleşebilecek herhangi bir karşılaşmada Pers süvarileri tarafından kuşatılabilirdi. Delbrück'e göre muharebe kesinlikle Marathon ovasında yapılmış olamazdı; Yunan ordusunun kanatlarının herhangi bir taarruza karşı dağlar ve ormanlar tarafından korunduğu daha güneydoğudaki bir düzlükte cereyan etmiş olmalıydı. Heredot'un anlattığına göre düşman orduların hazırlıkları günlerce uzamıştır ve bu da göstermektedir ki, Atinalı komutan Miltiades, güçlü bir mevki seçerek orduya taktik şeklini vermişti ve bunun için en muhtemel mevki Brana Ovası olarak görünmekteydi. Bu ova aynı zamanda Atina'ya giden tek yola da hâkimdi. Şehre ulaşmak için Persler Miltiades'in ordusunu bertaraf etmek zorundaydı ya da tüm seferden vazgeçeceklerdi ve ilkini seçtiler. Bu savaşın mantıklı tek açıklaması; sayıca daha az ve kanat taktiklerini kullanma yeteneğinden yoksun olmalarına karşın Perslerin ilk hücumu yapması ve Miltiades'in kritik bir anda savunmadan taarruza geçerek Perslerin merkezini dağıtması ve onları ovadan atması olarak görünmektedir.[28]

Sıradan bir okur için *History of the Art of War* kendisinden önceki pek çok çalışma gibi yalnız bu tür savaş öykülerinin yer aldığı bir kitaptır. Ancak Delbrück'ün muharebeleri yeniden oluştururken gösterdiği özen asıl amacına ulaşması için gerekliydi.

Delbrück, önemli muharebeleri incelemenin öğrencilere o dönemlerin taktiklerini öğreteceğini ve öğrencilerin bu taktiklerden yola çıkarak daha büyük sorunların araştırılmasına geçebileceklerini düşünmüştür.[29] Çünkü, büyük muharebeler sadece dönemlerinin tipik örnekleri değil, aynı zamanda askeri bilimin gelişmesindeki safhalardır. Bir anlamda Delbrück Proust'un genç subayı gibi geçmişteki savaşların 'günümüz savaşlarının edebiyatı, bilimi, etimolojisi ve aristokrasisi' olduğuna inanmıştır. Tek tek muharebeleri yeniden yapılandırarak askeri tarihte bir devamlılık aramıştır ve *Sachkritik*

(27) Ulrich von Willamowitz, Tanrıça Artemis'in Yunanlılara hücum için yeterli gücü verdiğini öne sürerek Heredot tarihini desteklemiştir ve tanrıların askeri katkılarını önemsemeyen bilimcilere sert bir kanıt sunmuştur. Delbrück'ün bu açıklamayı reddetmesi Willamowitz ile değil ama onun yardımcısı J. Kromayer ile tartışmasına neden olmuştur. Bu tartışma *Historicshe Zeitschrift* (XCV, 1 ff. 514 f.) ve *Preussische Jahrbücher* (CXXI, 158 f.).

(28) *Geschichte der Kriegskunst*, I, 41-59.

(29) *a.g.y.*, I, s. 417.

ise, daha önce bu konuda yazılmış hiçbir kitapta bulunmayan bir bütünlük ve anlam taşıyan üç ana tema geliştirmesini mümkün kılmıştır: yani Perslerden Napoléon'a taktik biçimlerinin evrimi, tarih boyunca savaş ile politika arasındaki karşılıklı ilişkiler ve stratejinin iki temel şekli.

Delbrück'ün, taktiğin geçirdiği evrime ilişkin incelemesi, askeri bilime yaptığı en büyük katkı olarak nitelenmiştir.[30] Delbrück, eskiçağda Romalıların hangi nedenlerle askeri üstünlüğe sahip olduklarını araştırmak istemiştir. Bu sorunun anahtarını ararken, Romalıların başarısının taktiklerinin mükemmelliğinden kaynaklandığı sonucuna varmıştır. Bu, ilkel Yunan alayının 'eski savaş sanatının asıl anlamını' içeren Romalıların üst düzeyde koordine olmuş taktik birliğine evrilmesiydi.[31] Modern sürece dönüldüğünde Delbrück bunun, Romalılarda ve İsviçre-Burgondiya savaşlarında olduğu gibi, onların modern askeri tarihe bir bütünlük katan Napoléon dönemine kadarki gelişmeleri ve mükemmelliklerinin, taktik birliğin yeniden doğuşu olduğunu kanıtladı.

Eskiçağ savaşlarının dönüm noktası Anibal komutasındaki Kartacalıların Romalıları o zamana kadar görülmemiş mükemmellikte bir taktik muharebeyle yendikleri Kartaca Savaşı'dır.[32] Romalılar kötü durumdan nasıl kurtulmuşlar, Kartacalıları nasıl yenmişler ve sonunda dünya yüzünde nasıl askeri üstünlük kurabilmişlerdi? Bu sorunun yanıtı, Yunan alayının geçirdiği evrimde yatmaktadır. Kartaca'da Roma piyadeleri, Maraton muharebesinin kazanıldığı düzeni almışlardı. Alayın temel zayıflığı, Roma ordusunu Anibal'in silahlarına teslim etti. Kanatların açık olması ve Roma geri bölgesindeki birliklerin ordunun büyük kısmından bağımsız olarak manevra yapmamaları, Kartaca süvarilerinin uyguladığı çevirme taktiğini Romalıların önleyememesine yol açmıştı. Ancak bu muharebeyi izleyen yıllarda, Roma muharebe düzeninde büyük değişiklikler yapılmıştı. "Romalılar alayı önce kollara ayırdılar, daha sonra çok sayıda taktik kuvvetlere (*Treffen*) böldüler. Bu kuvvetler artık hem bir aradayken aşılmaz sıkılıkta bir birlik oluşturuyordu hem de durumlarını şu ya da bu şekilde mükemmel bir esneklikle değiştirme yetenekleri vardı."[33] Bu gelişme günümüzde, farkına bile varılmayacak kadar doğal gelebilir. Ancak bunu başarmak son derece zordu ve o zaman bunu sadece Romalılar başarmıştı. Romalılar ancak 100 yıllık bir de-

(30) F. J. Konrad Molinski ve Siegfried Mette, *Hans Delbrück: der Historiker und Politiker* (Berlin, 1928), s. 96. Eugen von Frauenholz, *Entwicklungsgeschichte des deutschen Heerwesens*, II, s. vii.
(31) *Geschichte der Kriegskunts*, II, 43.
(32) *A.g.y.*, I, 330.
(33) *A.g.y.*, I, s. 380.

neyimden sonra –bu arada ordu profesyonel bir ordu haline gelmişti– ve Roma sisteminin karakteristiği olan askeri disiplin sayesinde uygulayabilmişlerdi.[34]

Romalılar dünyayı birlikleri 'düşmanınkinden daha cesur olduğu için değil; disiplinleri sayesinde daha güçlü taktik kuvvetler oldukları için'[35] fethettiler. Romalıların fethinden başarıyla kurtulan tek halk Almanlardı ve bunların direncini de siyasal kurumlarının doğasında olan disiplin ve Alman kollarının, *Gevierthaufe*, çok etkili bir taktik birlik olması mümkün kılmıştı.[36] Aslında Romalılarla yaptıkları savaşlarda Almanlar onlardan, yerine göre kollarını (*Gevierthaufe'lerini*) bağımsız veya birlikte hareket ettirmeyi öğrenmişlerdi.[37]

Roma devletinin gerilemesi ve imparatorluğun barbarlaşmasıyla birlikte Miltiades'in zamanından beri devam eden taktik ilerlemeler durdu. Severi hükümdarlığını izleyen dönemde siyasal alanda baş gösteren bozuk düzen, Roma ordusunun disiplinini zayıflattı ve taktik alanda görülen mükemmellik gittikçe kayboldu.[38] Aynı zamanda çok sayıda barbarın orduda çeşitli mevkilere atanmaları nedeniyle yüzyıllardan bu yana miras kalan yüksek düzeydeki savaş düzenine bağlı kalmak olanaksızlaşmıştı. Tarih; yaya askerlerin güçlü taktik kuvvetler olarak düzenlenmesi koşuluyla, piyadenin süvariden daha üstün olduğunu göstermiştir. Devletin gerilemesi ve sonucunda da taktiğin yozlaşması, Batı'nın barbar imparatorluklarında ve aynı zamanda Justinian'ın ordusunda piyadenin yerini ağır silahlarla donatılmış süvarilerin almasına ilişkin bir eğilim yarattı.[39] Bu eğilim, yüksek kademe arasında da yayılınca savaşların piyade taktiği ile kazanıldığı günler geride kaldı ve Avrupa askeri tarihte silahlı şövalyelerin egemen olduğu uzun bir döneme girdi.[40]

Delbrück askeri bilimdeki gelişmelerin Roma'nın gerilemesiyle durduğu ve Rönesans ile yeniden canlandığını öne sürmekle suçlanmıştır.[41] Charlemagne'ın zamanından Burgonya savaşları sırasında, İsviçre piyadesinin or-

(34) *A.g.y.*, I, s. 381 Ayrıca bakınız I, 253. "Disiplin gücünün anlamı ilk ve tam olarak Romalılar tarafından fark edildi ve önemsendi."
(35) *A.g.y.*, II, s. 43.
(36) *A.g.y.*, II, s. 45.
(37) *A.g.y.*, II, s. 52.
(38) *A.g.y.*, II, s. 205 *Niedergang und Auflösung des römischen Kruegswesens* adlı bu bölüm, ikinci cildin en önemli bölümüdür.
(39) *A.g.y.*, II, s. 424.
(40) *A.g.y.*, II, s. 433.
(41) T. F. Tout, *English Historical Review* XXII (1907) içinde, s. 344-348.

taya çıkışına kadar olan tüm savaşların esas unsuru, feodal orduydu. Delbrück'e göre bu ordu, taktik bir kuvvet değildi. Ordu, her savaşçının kendi niteliğine dayanıyordu; disiplin ve komuta birliği yoktu, silahlar arasında bir farklılık gözetilmiyordu. Bütün bu süre içinde hiçbir taktik ilerleme yapılmadı ve Delbrück Mark Twain'in *Connecticut Yankee*'si ile aynı fikirde olmaya eğilim gösterdi: "Sonuç anlamaya başladığınızda bir savaşı diğerinden ayırmak da kazananın kim olduğunu söylemek de zorlaşır." Şurası bir gerçektir ki, Crecy'de İngiliz şövalyeleri attan inerek bir savunma savaşı yapmışlar ve öte yandan Agincourt'ta yaya şövalyeler bu kez taarruz pozisyonu almışlardı. Ancak bunlar önemsiz olaylardır ve modern piyadenin gelişimi konusunda tahminler olarak nitelenemez.[42]

Bağımsız piyade, 15. yy'da yeniden İsviçre'de doğdu. "Laupen, Sempach, Granson Murten ve Nancy muharebelerinde Yunan alayı ve lejyonlara karşılaştırılabilecek yaya askerleri yeniden görüyoruz."[43] İsviçreli mızraklı askerler kendilerini Alman *Gevierthaufe*[44] birliklerine benzer biçimde yapılandırdılar ve İsviçre piyadeleri Burgonya'ya karşı Roma lejyonlarının kullanmış olduğu taktiği uyguladılar. Örneğin, Sempach'ta İsviçre piyadeleri ikiye ayrılmıştı; bir bölümü atlı düşmana karşı savunma yaparken, diğer bölümü de düşman kanadına darbe indiriyordu.[45]

Taktik kuvvetlerin yeniden doğuşu, Kartaca Savaşı kadar önemli bir askeri devrimdi. Ortaçağ savaşlarını sona erdiren, ateşli silahların kullanılmasından ziyade, taktiğin yeniden doğuşuydu. Murten, Granson ve Nancy'de şövalyeler yeni silahları kullanmışlar, ancak bu silahlar, muharebenin sonucunu etkilememişti.[46] Taktik piyadenin ortaya çıkışından sonra süvari, ordunun çok yararlı ancak sadece ikinci derecede önemli bir sınıfı haline geldi. Dördüncü ciltte Delbrück, bu gelişmeyi ve modern piyadenin geçirdiği evrimi ele alır ve Fransız İhtilali'nin taktik alanda yol açtığı devrimi anlatır.[47]

Delbrück'ün taktik kuvvetlerin doğuşuna gösterdiği dikkat; sadece yazdığı askeri tarihe süreklilik kazandırmakla kalmaz, aynı zamanda kitabının ana temasını gösterir, yani politika ile savaş arasındaki karşılıklı

(42) *Geschichte der Kriegskunst*, III, s. 483. Delbrück'ün Ortaçağ savaşları tartışmasının etkili bir eleştirisi için bakınız Tout.
(43) *Geschichte der Kriegskunst*, III, s. 661. Bkz. Bölüm I.
(44) *A.g.y.*, III, s. 609.
(45) *A.g.y.*, III, s. 594.
(46) *A.g.y.*, IV, s. 55.
(47) Bkz. Bölüm 3.

ilişkileri tarihin her devrinde politik gelişmeler ile taktiğin evrimi arasında yakın bir bağ olduğunu belirtir. "Hopliten Yunan alayı, Makedonya kralların yönetimi altında soylu Roma *Beamten-Republik*'in yönetimindekinden farklı bir gelişim göstermişti ve *cahart* (Romalılarda lejyonun onda biri) taktikleri yapısal değişikliklere uygun olarak geliştirilmişti. Yine doğaları gereği Alman yüzlükleri (*hundreds*), Romalı *cahart*'lardan oldukça farklı bir biçimde savaşıyorlardı."[48]

Örneğin Roma ordusu, Kartaca'da taktiği zayıf olduğu için yenilmişti. Fakat bu zayıflığın nedenlerinden biri, ordunun profesyonel askerler yerine, eğitimsiz sivillerden meydana gelmiş olması ve yasaların başkomutanlığı nöbetleşe iki konsüle vermesiydi.[49] Kartaca Savaşı'ndan sonraki yıllarda birleştirilmiş komutanlığın gerekliliği hissedildi. Birtakım siyasi deneylerden sonra, MÖ 211'de P. C. Scipio, Afrika'daki Roma ordularının başkomutanlığına getirildi ve savaş süresince devam edecek imtiyaz sağlandı. Atama, anayasaya aykırıydı ve bundan sonra cumhuriyet kurumları gerilemeye başlayacağını gösteriyordu. Bu olay, politika ile savaş arasındaki karşılıklı ilişkileri açıkça göstermektedir. Delbrück "İkinci Pön Savaşı'nın dünya tarihindeki önemi, Roma'nın askeri potansiyelini geniş çapta büyüten iç dönüşümü etkilemesidir"[50] diye yazar ancak bu dönüşüm aynı zamanda tüm ülkenin yapısını değiştirmiştir.

Roma taktiğinin mükemmelleştirilmesinde siyasi unsur nasıl egemen olmuşsa, taktiğin bozulmasının nedenleri de sadece imparatorlukta siyasi kurumların dikkatli incelenmesiyle açıklanabilir. Üçüncü yüzyılda politika ve ekonomi alanlarında görülen bozuklukların, Roma askeri kurumları üzerinde doğrudan bir etkisi olmuştur. "Şimdiye kadar Roma ordusunun duvarlarını ayakta tutmuş olan harcı, (yani) lejyonların askeri değerini oluşturan disiplini sürekli iç savaş yok etmiştir."[51]

Delbrück, *History of the Art of War*'un hiçbir bölümünde politika ile savaş arasındaki ilişkileri genel olarak ele almamıştır. Askeri olayları anlatırken, bu olayların meydana geldiği ortamları da anlatarak, siyasi ve askeri kurumlar arasındaki yakın ilişkileri gösterir ve bir alanda meydana gelen değişikliklerin, diğer alanı nasıl etkilemiş olduğunu ortaya koyar. *Gevierthaufe* adı verilmiş olan Alman kolunun, Alman kabilelerinin köy teşkilatından doğmuş

(48) *Geschichte der Kriegskunst*, II, s. 424.
(49) *A.g.y.*, I, s. 305.
(50) *A.g.y.*, I, s. 333.
(51) *A.g.y.*, II, s. 209.

olduğunu ve kabile hayatının yok olmasıyla *Gevierthaufe*'nin de taktik bir kuvvet olarak kaybolduğunu göstermiştir.[52] Demokratik ve aristokratik unsurların şehir asaletiyle köylü halkın birleşmesi sayesinde 15. yy'da İsviçre'nin nasıl zaferler kazanmış olduğunu ortaya koymuştur.[53] Fransız İhtilali sırasında doğan 'anavatanı savunma fikrinin, askerlere yeni bir azim vererek, yeni taktiklerin geliştirilmesine'[54] yol açmış olduğunu göstermiştir.

Politika ile savaşın yakın bir ilişki içinde olduğu, Delbrück'ten önce de kabul edilen bir gerçekti. Ancak her yönüyle üzerinde çalışılması ve somut olaylarla gösterilmesi gereken bir gerçekti. Delbrück, her devirdeki politik ve askeri faktörlerin karşılıklı ilişkilerini sistemli bir biçimde göstermek suretiyle askeri teorisyenlere ışık tutmuştur.

Delbrück'ün askeri teorileri içinde en önemli olanı, bütün askeri stratejilerin iki temel şekli olduğu yolundaki teorisidir. *History of the of War*'un yayınlanmasından çok öncelere dayanan bu görüş, aynı eserin 1. ve 4. ciltlerinde özetlenmiştir.[55]

Clausewitz'in *On War* adlı kitabının etkisi altında kalmış olan Delbrück'ün dönemindeki birçok askeri düşünür, savaşın amacının; düşmanın tamamen imha edilmesi ve bu amaca ulaştıran muharebenin de, tüm stratejinin hedefi olduğuna inanıyordu. Delbrück, yaptığı ilk araştırmalardan sonra bunun, her zaman için geçerli olmadığını ve tarihte tamamen başka stratejilerin geçerli olduğu uzun dönemler bulunduğunu gördü. Ayrıca Clausewitz'in de, birden fazla stratejik sistem olabileceği görüşünde olduğunu ortaya çıkardı. Clausewitz, 1827 yılında yazmış olduğu bir notta, savaşı sevk ve idarenin iki kesin metodu bulunduğunu; birinin düşmanın imhası, diğerinin ise politik amaçlar veya politik gerginlikler nedeniyle, imhanın söz konusu olamayacağı sınırlı savaş olduğunu belirtmişti.[56]

Clausewitz bu iki biçimin var olduğunu ortaya çıkarmaktan fazlasını yapacak kadar uzun yaşamadı. Delbrück, bu iki strateji arasındaki farkları her birinin doğasında var olan prensipleri açıklamaya çalıştı. Clausewitz'in *On War* adlı kitabını adadığı stratejinin ilk türüne *Niederwerfungsstrategie* (imha stratejisi) adını verdi. Bu türde tek amaç, kesin sonuca götüren muharebeydi ve komutanın rolü sadece belli bir durum karşısında muharebenin değerlendirmesini yapmaktı.

(52) *A.g.y.*, II, s. 25-38, 424.
(53) *A.g.y.*, III, s. 614.
(54) *A.g.y.*, IV, s. 474.
(55) *A.g.y.*, I, s. 100; IV, s. 333-363, 426-444.
(56) Bkz. Bölüm 5, Kısım vi.

İkinci tür stratejiye, hem *Ermattungsstrategie* (yıpratma stratejisi) hem de iki kutuplu strateji adlarını verdi. İmha stratejisi yıpratma stratejisinden şöyle ayrılıyordu: *Niederwerfungsstrategie* tek kutupluydu ve bu kutup muharebeydi oysa *Ermattungsstrategie* iki kutupluydu; muharebe ve manevra. *Ermattungsstrategie*'de muharebe stratejinin tek amacı değildi; *Ermattungsstrategie*, politik amaçlara ulaşabilmek için aynı etkinlikteki çeşitli araçlardan sadece biriydi ve toprakların işgali, ticaretin tahribi ve ablukadan başka bir şey değildi. Bu ikinci strateji türü birinci türün bir başka şekli veya ondan daha aşağı bir tür sayılmamalıydı. Tarihin bazı devirlerinde, politik faktörlerden veya orduların küçük olmasından dolayı uygulanması mümkün olan tek strateji olmuştu. Bu stratejide komutanın üstüne düşen görev, imha stratejisindeki görev kadar zordu. Emrindeki kısıtlı kuvvetlerle komutan, hangi sevk ve idare şeklinin amaca en uygun şekilde hizmet edeceğine, ne zaman savaşacağına ve ne zaman manevra yapacağına, ne zaman 'cesaret' kurallarına uyacağına ne zaman 'kuvvet tasarrufu' uygulayacağına karar vermek zorundaydı. "Bu nedenle karar, kişisel bir karar olurdu çünkü hiçbir zaman koşullar ve durum, özellikle düşman tarafında neler olduğu tamamen ve kesinlikle bilinemez. Bütün ayrıntıları –savaşın amacı, muharebe kuvvetleri, politik sonuçlar, düşman komutanının kişiliği, tıpkı kendininkini olması gerektiği gibi düşman hükümetinin ve halkının özellikleri– gözden geçirdikten sonra, komutanın muharebenin yararlı olup olmayacağına karar vermesi gerekirdi. Her ne pahasına olursa olsun muharebeden kaçınılması veya her koşulda muharebe yapılması kararına varabilirdi. Bu nedenle muharebe kararı aldığı takdirde, savaşın sevk ve idaresi tek kutuplu stratejiden çok farklı olmazdı.[57]

İmha stratejisini uygulamış olan, büyük komutanlar arasında İskender, Sezar ve Napoléon sayılabilirdi. Ancak başka büyük komutanlar da *Ermattungsstrategie*'yi uygulamışlardı. Bunlar arasında Delbrück; Perikles Belisarius, Wallenstein, Gustavus Adolphus ve Büyük Frederick'i saydı. Büyük Frederick'i bu listeye dahil etmesi, Delbrück'ün şimşekleri üzerine çekmesine yol açtı. Genelkurmay tarihçileri, yalnızca imha stratejisinin doğru olduğunda ve Frederick'in Napoléon'un öncülüğünü yaptığında ısrar ettiler. Delbrück, bu görüşü savunmanın, Frederick'e hakaret olduğunu söyledi. Şayet Frederick, imha stratejisinden yana olsaydı, o zaman 1741'de emrindeki 60.000 kişi ile zaten yenik düşmüş 25.000 kişiye taarruz etmemiş

(57) H. Delbrück, *Die Strategie de Perikles erlaütert durch die Strategie Friedrichs des Grossen* (Berlin, 1890), s. 27-28. Bu çalışma, Delbrück'ün iki çeşit stratejiyle ilgili en sistematik açıklamasıdır.

olması ya da 1745'te Hahenfriedberg'deki büyük zaferinden sonre yeniden manevra savaşına başvurması nasıl açıklanabilirdi?[58] Bir generali değerlendirirken, sadece *Niederwerfungsstrategie*'nin ilkeleri göz önüne alınacaksa o zaman Frederick, çok değersiz bir komutan görünümünde olurdu.[59] Frederick'in büyüklüğü, kuvvetlerinin muharebe yapmasına imkân vermediği hallerde, başka stratejiler uygulayarak savaşlar kazanmasından geliyordu.

Delbrück'ün fikirleri eleştirmenleri ikna etmedi. Colmar von der Goltz ve Frederick von Bernhardi ile aralarındaki tartışma 20 yıldan fazla sürdü.[60] Tartışmadan hoşlanan Delbrück, kuramını çürütmeye çalışanlara bıkmadan usanmadan yanıt verdi. Ancak onun *Ermattungsstrategie* kavramı; Napoléon ve Moltke geleneğiyle yetişmiş; kısa ve yok edici savaşın uygulanabilirliğine inanan bir kolordu komutanı tarafından reddedildi.

Askeri eleştirmenler, Delbrück'ün stratejik teorisinin derin anlamını kavrayamadılar. Tarih, her dönem için geçerli tek bir strateji olamayacağını gösteriyordu. Savaşın her safhası gibi strateji de politika, yaşam ve devletin gücü ile yakından ilgiliydi. Mora Savaşı'nda, karşısındaki güçle kıyaslandığında zayıf kalan politikası, Perikles'in izlediği strateji türünü belirlemişti. Daha sonra Cleon'un yaptığı gibi *Niederwerfungsstrategie*'nin ilkelerini izleseydi, bu kesinlikle bir felaketle sonuçlanırdı.[61] İtalya'da Beliaurus'un savaşlarındaki stratejiyi belirleyen, Bizans İmparatorluğu ile Persler arasındaki gergin politik ilişkilerdi. "Her zaman olduğu gibi burada da savaşın idaresini ve stratejinin izleyeceği yolu belirleyen politika olmuştur."[62] "Otuz Yıl Savaşlarının stratejisini çok karmaşık, sürekli değişen politik ilişkiler etkilemişti" ve cesareti ile muharebeye olan eğiliminden şüphe edilemeyecek olan Gustavus Adolphus gibi generaller, her şeye rağmen mevzii savaşı tercih etmişlerdi.[63]

(58) *Preussische Jahrbücher*, CXV (1304), s. 348.

(59) *Strategie des Perikles*'te Delbrück böyle bir kriterin Frederick'in seferlerine uygulanmasının onun üçüncü sınıf bir general olduğunu kanıtlayacağını gösteren bir hezel yazmıştır. Bu nedenle Prusya Londtag'ında bir ulusal kahramana iftina etmekle suçlanmıştır.

(60) Bu tartışma, bir bibliyografiyle birlikte *Geschichte de Kriegskunst*'ta yer alır, IV, s. 439 444. Ayrıca bakınız Friedrich von Bernhardi, *Denkwürdigkeiten ous meinem Leben* (Berlin, 1927), s. 126, 133, 143. Delbrück'ün stratejiyle ilgili teorisinin en mükemmel ve mantıklı eleştirisi Otto Hinze tarafından yapılmıştır, "Delbrück, Clausewitz und die Strategie Friedrichs des Grossen", Forsuchungen zur Branden burgischen und Preussischen Geschichte, XXXIII (1920), s. 131-177. Hintze; Delbrück'ün Frederick dönemi ve Napoléon dönemi stratejileri arasına çizdiği keskin ayrıma karşı çıkar ve Frederick'in bir *Niederwerfung* ve *Ermattung* kuramcısı olduğu konusunda ısrar eder. Ayrıca H. Rosinski'nin *Historische Zeitschrift*'te CLI (1938) yaptığı gibi Delbrück'ün Clausewitz'in eğilimleri ile ilgili yorumlarını sorgular. Bakınız Clausewitz'in Hintze'ye yanıtı, *Forschungen zur Brandenburgischen Geschichte*, XXXIII (1920), s. 412-417.

(61) *Geschichte der Kriegkunst*, I, s. 101.

(62) *A.g.y.*, II, s. 394.

(63) *A.g.y.*, IV, s. 341.

Büyük Frederick'i üstün bir general yapan, kazandığı muharebeler değil, onun politik alandaki yeteneği ve politik gerçeklere uygun stratejisiydi. Hiçbir stratejik sistem kendi kendine yeterli değildir; onu kendi kendine yeterli yapmaya politik faktörlerden soyutlamaya çalışan stratejist, devleti tehlikeye atar.

Saltanat savaşlarından ulusal savaşlara geçiş, 1864, 1866 ve 1870'te kazanılan zaferler, ülkenin savaş potansiyelindeki korkunç artış, sanki *Niederwerfungsstrategie*'nin savaşın en doğal şekli olduğunu kanıtlıyordu. 1890'a kadar buna stratejinin göreceliğinde ısrar etmesine karşın Delbrück de inanmış gibiydi.[64] Ancak 19. yy'ın son yıllarında 60'lardaki kitle ordusu, Dünya Savaşı'nda yer alan *Millionenheer* haline dönüşmekteydi. Bu değişim, imha stratejisini olanaksızlaştıramaz ve Perikles ile Frederick'in ilkelerine dönülmesine neden olamaz mıydı? Genelkurmay, başka strateji seçenekleri olduğunu reddettiği sürece, devlet ciddi bir tehlike ile karşı karşıya değil miydi? Delbrück'ün tüm yazılarında karşılaşılan bu sorular; Almanya Dünya Savaşı'na girdiğinde hâlâ sürekli dudaklarındaydı.

III

Delbrück, Almanya'nın askeri konulardaki başlıca sivil uzmanı olduğu için, 1914-1918 savaşı sırasındaki yazıları çok önemlidir. Askeri bir yorumcu olarak bilgi topladığı kaynaklar, herhangi bir gazetenin ya da süreli yayın çalışanının kaynaklarından hiçbir şekilde üstün değildir. Tıpkı onlar gibi genelkurmayın yayınladığı bildirilerden, günlük gazete ve dergilerde çıkan yazılardan ve tarafsız ülkelerden gelen haberlerden yararlanmak zorunda kalmıştır. Eğer onun savaşla ilgili açıklamaları, diğer eserlerde genelde bulunmayan daha geniş bir imgelem gücü ve algılama yeteneğiyle değer kazanıyorsa; bu, modern savaşın teknik yönleriyle ilgili bilgisi ve tarih çalışmalarının kendisine kazandırdığı bakış açısı nedeniyledir. *Preussische Jahrbücher*'deki aylık yorumlarında, tarihsel çalışmalarında tarif ettiği prensiplerin ve özellikle strateji teorisi ile savaş ve politika arasındaki ilişki konusuna yaptığı vurgunun ayrıntılı açıklamaları bulunabilir.[65]

(64) *Strategie des Perikles*, Bölüm I.

(65) Delbrück'ün *Preussische Jahrbücher*'de yazdığı makaleler, *Krieg und Politik* (Berlin, 1918-1919) adlı çalışmada bir araya getirilmiştir. Delbrück makalelere ara ara açıklayıcı notlar ve oldukça ilgi çekici kısa yorumlar eklemiştir. Delbrück'ün savaş yazılarıyla ilgili en iyi makale General Ernst Buchfinck tarafından yazılan "Delbrücks Lehre, das Heer der Weltkrieg"dir, *Am Webstuhl der Zeit*, s. 41-43 içinde. Ayrıca bakınız M. von Hobohm, "Delbrück, Clausewitz und die Kritik des Wektkriges", *Preussische Jahrbücher*, CLXXXI (1920), s. 203-232.

Schlieffen stratejisine uygun olarak, Almanya Fransız direnişini kırmak, sonra da Almanya'nın tüm kuvvetleriyle Rusya'ya hücum etmek amacıyla 1914'te Belçika'ya girdi. Bu tam anlamıyla *Niederwerfungsstrategie* idi ve Delbrück de savaşın ilk ayında bunun doğru bir tutum olduğu kanısındaydı. Diğer pek çok kişi gibi, o da Fransız direnişinden endişe duymuyordu. Politik alanda Fransa'da görülen istikrarsız durum, Fransa'nın askeri kurumlarını da kaçınılmaz olarak etkileyecekti. "43 yılda 42 savaş bakanı olan bir ordu için etkin şekilde organizasyon yapmak olanaksızdır."[66] Ayrıca İngiltere'nin de sürekli direniş yapabileceğini sanmıyordu. Geçmişteki siyasi gelişimi İngiltere'nin sembolik bir güçten fazlasına yükselmesini olanaksız kılıyordu. İngiltere her zaman küçük profesyonel ordulara güvenmişti, topyekûn askere alma psikolojik ve politik bakımdan imkânsız olacaktı. "Her insan geçmişinin ve kendi tarihinin çocuğudur ve tıpkı bir kişinin gençliğinden kopamadığı gibi o da kendi tarihi ve geçmişinden kopamaz."[67]

Ancak ilk büyük Alman süpürücü taarruzu amacına ulaşamayınca ve uzun bir siper savaşı başlayınca, Delbrück, stratejik bir yenilik yapmanın çok önemli olduğunu anladı. Batıdaki faaliyet-sizliğin sürmesi nedeniyle özellikle Verdün'e yapılan taarruz başarısız olduktan sonra, yüksek komuta heyetinin, stratejik düşünce tarzında bir değişiklik yapması gerektiği kanısına vardı. Hiç olmazsa batıda, savunma savaşı yapılmalıydı. "Daha önemlisi savaştan önce savunmanın üstünlüğü her zaman ilan edildi ve Almanya'da teşvik edilen strateji teorisindeki oldukça istisnai tarafgirlikle açıklandı."[68] Batı cephesindeki koşulların *Ermattungsstrategie*'yi gerektirdiği apaçıktı. "Bu savaşın birçok yenilik getirmiş olmasına rağmen, bu savaşta bazı tarihi benzerlikler de bulmak mümkündür. Örneğin, Frederick stratejisi, ele geçirilmez mevzileri, gittikçe güçlenen topçusu, tahkimatları, taktik kararları ve sonucundaki geri çekilmeler bakımından bugünkü mevzi ve yıpratma savaşı (Stellungs-und Ermattungskrieg) ile büyük benzerlikler göstermektedir."[69] Batı cephesinde kesin sonuca götüren muharebeye güvenmek artık mümkün değildi. Almanya'nın düşmana isteklerini kabul ettirmesi için başka yollar bulması gerekiyordu.

1916 Aralık ayında Delbrück şöyle diyordu: "Askeri durumumuz ne kadar iyi olursa olsun, savaşın sürdürülmesi, düşmanı kolayca barış

(66) Krieg und Politik, I, s. 35.
(67) Delbrück'ün İngiltere'nin askeri gücünün zayıflığı konusundaki görüşleri en açık Nisan 1916'da yazılan bir makalede ortaya çıkar. Bakınız *Krieg und Politik*, I, s. 243.
(68) *A.g.y.*, II, s. 242.
(69) *A.g.y.*, II, s. 164. Ayrıca bakınız II, s. 17.

masasına oturtmamıza pek olanak vermeyecektir."[70] Alman ordularının tam ve ezici bir zafer kazanması olanaksız değilse de, pek mümkün de görünmemektedir. Ancak bu, Almanya'nın, savaşı kazanamayacağı, anlamına gelmiyordu. İçerideki durumu, yalnızca düşmanları arasındaki bağlantıyı kesmiyor aynı zamanda önceliği ele geçirmesini de olanaklı kılıyordu. Almanya öylesine güçlüydü ki, düşmanı, Almanya'yı yenemeyeceğine inandırmak zor olmazdı. Batıda güçlü bir savunma yapılırken, müttefik koalisyonun en zayıf noktaları olan Rusya ve İtalya üzerine en güçlü kuvvetlerin yollanması tavsiye edilebilirdi. Rusya üzerine yapılacak büyük bir taarruz, Çar ordularının moral çöküntüsünü artırır ve St. Petersburg'da bir ihtilale yol açabilirdi. İtalya'ya karşı girişilecek başarılı bir Avusturya-Almanya taarruzu sadece İngiltere ve Fransa üzerinde büyük bir moral çöküntüsü yaratmakla kalmaz aynı zamanda Fransa'nın Kuzey Afrika ile irtibatını da tehlikeye sokardı.[71]

Demek ki, Delbrück'ün görüşüne göre, Almanya'nın stratejisi düşman koalisyonunun bozulmasına ve buna bağlı olarak İngiltere ile Fransa'nın tecrit edilmesine yöneltilmeliydi. Bu bağlamda Batılı güçlere yeni müttefiklerin katılmasını önlemek büyük bir önem taşıyordu. Delbrück, denizaltı savaşına her zaman karşı çıkmıştı. Böyle bir savaşın Amerika Birleşik Devletleri'ni savaşa sokacağından korkuyordu ve bu korkusunda da haklı çıktı.[72]

Son tahlilde Almanya savaşı kazanmak zorundaysa; hükümet, bu savaşın altında yatan politik gerçeklerin açıkça bilincine varmalıydı. Savaş, batıda *Ermattungskrieg* haline dönüştüğünden beri, anlaşmazlığın politik yönü önem kazanmıştı. "Politika hâkim ve kısıtlayıcı bir faktördür. Askeri harekât sadece onun araçlarından biridir."[73] Fransız ve İngiliz halkının azmini zayıflatmak için siyasi bir strateji çizilmelidir.

Siyasi yönden Delbrück, savaşın başından itibaren, Almanya'nın bu alandaki stratejisinin zayıf olduğuna ve Almanya'nın bunun sıkıntısını çektiğine inanmıştı. "Prusya'nın Polonya ve Danimarka kesimlerindeki Almanlaştırma politikasının dar görüşlü olmasından dolayı, dünyaya kendimizi, küçük milletlerin hamisi değil onlara zulmeden bir millet olarak tanıttık."[74] Bu ün, savaş sırasında doğruluğunu kanıtlarsa, Almanların düşmanlarını sav-

(70) *A.g.y.*, II, s. 97.
(71) E. Buchfinck, "Delbrücks Lehre, das Heer und der Weltkrieg", s. 48.
(72) Krieg und Politik I, s. 90, 227, 261.
(73) *A.g.y.*, II, s. 95.
(74) *A.g.y.*, I, s. 3.

aşmaya teşvik edecek ve mutlak zafer umudu tehlikeye düşecekti. Delbrück, tarihten Napoléon'u örnek vererek, Almanya'nın siyasi liderleri için bir uyarı oluşturması gerektiğini belirtti. İmparatorun en büyük zaferleri, düşmanlarının azmini güçlendirmekten başka bir şey yapmamış ve mağlup edilmesine ortam hazırlamıştı. "Tanrı Almanya'yı Napoléon politikasından korusun... Avrupa tek vücut halinde tek bir inanca sahiptir; asla zorla bir devletin hegemonyası altına girmeyecektir."[75]

Delbrück, Belçika'yı istila etmenin stratejik bakımdan zorunlu olduğuna inanıyordu;[76] ancak bununla birlikte bu istila yanlış bir hareketti çünkü Almanya'nın küçük devletleri ilhak edeceği yolundaki kuşkuları doğrular nitelikteydi. Eylül 1914'ten savaşın sonuna kadar Delbrück, Almanya'nın savaştan sonra Belçika'yı ilhak etmeyeceğini kesin olarak açıklamasını talep etti. Belçika kıyılarının Almanya'nın elinde kalacağı tehlikesi olduğu sürece, İngiltere'nin asla barış yapmayacağını savundu. Batılı güçlerin direnişini azaltmak için atılacak ilk adım; Almanya'nın, batıdaki topraklara sahip olma arzusu taşımadığını ve savaş amacının 'diğer milletlerin şerefine ve özgürlüğüne zarar vermek olmadığını'[77] açıkça belirtmekti.

Belki Batılı güçleri, Almanya'nın dünya hâkimiyeti kurmak istemediğine inandırmanın en iyi yolu, Almanya'nın barış müzakerelerine karşı olmadığını açıkça ifade etmekti. Delbrück bunu, müttefiklerin Marne'da Eylül 1914'te yaptığı başarılı karşı taarruzdan beri hep savunmuştu. Savaşın Rusya'nın saldırganlığı sonunda çıktığına ve İngiltere ile Fransa'nın, Avrupa ile Asya'yı Rus hâkimiyetinden (*Moskowitertum*) korumaya çalışan tek güce karşı, savaşı sürdürmesi için bir neden kalmadığına kuvvetle inanıyordu.[78] Savaş uzadıkça, müzakere arzusu göstermenin Almanya'yı silahların kazandıramayacağı bir zafere götüreceğine daha fazla inandı. ABD'nin savaşa girmesinden sonra, Alman liderlerin bu silahı kullanmamaları halinde Almanya'nın yenileceğini kesinlikle ifade etti. Bu nedenle Reichstag tarafından Haziran 1917'de hazırlanan Barış önerisi[79] konusunda istekliydi çünkü

(75) Bakınız Krieg und Politik, I, s. 59 ve "Das Beispiel Napoléon" adlı makale, a.g.y., II, s. 122.
(76) *A.g.y.*, I, s. 33.
(77) *A.g.y.*, II, s. 97.
(78) *A.g.y.*, I, s. 18.
(79) Barış Önerisi (Peace Revolution) 126'ya karşı 212 oyla Reichstag'dan geçti. Bir bölümü şöyledir: "Reichstag halk arasında sonsuz uzlaşma ve anlayış getirecek bir barış için uğraşmaktadır. Toprak ihlalleri, politik, ekonomik ve finansal baskılar bu tür bir barışla tamamen zıttır. Reichstag her türlü haksız ekonomik engellemeyi ya da savaştan sonra uluslar arasındaki nefreti devam ettirmeyi amaçlayan her tür planı reddeder. Denizlerin bağımsızlığı güvence altına alınmalıdır. Ekonomik barış tek başına halkların barış içinde işbirliği yapmaları için temeli hazırlayacaktır. Reichstag, etkin bir biçimde uluslararası adalet organizasyonlarının kurulmasını destekleyecektir. Ancak eğer düşman hükümetler böyle bir

bunun batı güçlerinin direnişini azaltmak için batı cephesine yapılacak herhangi yeni bir hücumdan daha fazlasını yapabileceğini hissediyordu.

Delbrück, Alman ordusunun dünyanın en iyi ordusu olduğundan bir an bile kuşku duymadı, ancak en iyinin yeterince iyi olmadığını gördü. 1917 boyunca sabit bir konu üzerinde durmadan çalıştı: "Gerçeklerle yüzleşmeliyiz –bir anlamda tüm dünyayı birleşmiş olarak karşımıza aldık– ve bu karşımızdaki dünya koalisyonun temel nedenlerini her anlamaya çalışışımızda Almanların dünya hegemonyası kuracağından duyulan korkuyla karşılaştığımız gerçeğini kendimizden saklamamalıyız... Alman despotizminden duyulan korkunun, düşman gücünü oluşturan faktörlerin en önemlilerinden biri olduğunu hesaba katmalıyız.[80] Bu korku sürdükçe savaş da sürecekti. Korkuyu yok etmenin tek yolu, Almanya'nın batıdaki toprakları ele geçirmek istemediğini ve müzakere arzusunda olduğunu belirten siyasi bir stratejinin saptanmasıydı.

Delbrück'e göre bu savaşın koşulları, nasıl bazı bakımlardan 18. yy'daki bazı savaşlara benziyorsa, savaşın siyasi yönlerinin bu kadar önem kazanmış olması da Büyük Frederick'in uyguladığı *Ermattungsstrategie*'nin ilkelerine çok uyuyordu. 1914'te Alman ordusu sefere çıktığında mutlak muharebe için her şeyi tehlikeye atmıştı ve kaybetti. Delbrück artık askeri harekâtları ikinci derece önem düzeyinde değerlendiriyordu. Muharebe tek başına bir amaç değil, bir araç olabilirdi. Eğer Alman diplomasisi, batı güçlerini barış istendiğine ikna etme konusunda ilk seferde başarısızlığa uğradıysa, yeni bir askeri savunma göreve getirilmeli ve bu kuşkuyu yıkmak için hizmet etmeliydi. Ancak sadece askeri çabanın politik programla koordineli yürütülmesi savaşı başarılı sonuca ulaştırabilirdi.

Düşman direnişini zayıflatacak siyasi strateji konusunda Delbrück, hayal kırıklığına uğradı. Alman kamuoyunun büyük bir kesiminin savaşı, yalnızca doğuda değil batıda da toprak elde etmek için bir araç olarak gördüğü 1915'te açığa çıktı. Delbrück Belçika'nın boşaltılması isteğiyle bir bildirge yayımlanması için çağrı yaptığında sövgü dolu sözlerle karşılandı ve *Deutsche Tageszeitung* tarafından 'yabancı ülkelerde düşmanlarımıza köle gibi boyun eğmekle'[81] suçlandı. Savaşın değişen kaderi, ganimet toplama arzu-

barıştan kendilerini ayrı tutarlar; Almanya ve müttefiklerini fethetmek ve idaresi altına almakla tehdit ederlerse, o zaman Alman halkı birleşik ve sarsılmaz bir biçimde direnecek ve kendilerinin ve müttefiklerinin yaşamlarını sürdürme ve büyüme haklarını güven altına alana dek savaşacaktır. Birleşik Alman halkı fethedilemez."

(80) Krieg und Politik, II, s. 187.

(81) Bakınız R. H. Lutz, *Fall of the German Empire* (Hoover War Library Publications, No. 1), s. 307.

sunu ve güçlü *Vaterlandspartei*'ye duyulan özlemi azaltmadığı gibi, belli başlı ilhak yanlısı gruplar Alman hükümetleri üzerinde derin bir etki sahibi olmaya devam ettiler. Alman hükümeti yalnızca Belçika'yla ilgili herhangi bir açıklama yapmamakla kalmadı, aynı zamanda barış görüşmeleri ile ilgili net tavrını da ortaya koymadı. 1917'de Barış için çözüm önerileri tartışılırken, Hindenberg ve Ludendorff; Reichstag'ı önlemler benimsenirse istifa edecekleri konusunda tehdit ettiler. Çözüm önerisinin uygulamaya konmasından sonra yüksek komuta nüfuzunu öyle etkili kullandı ki; hükümet öneriyi, politikanın esas maddesi yapmaya cesaret edemedi. Sonuç olarak Temmuz 1917 krizi olarak da adlandırılan sürecin sonunda Batılı güçler, Reichstag'ın beyanlarının samimiyetsiz olduğu ve Alman liderlerinin hâlâ dünya hâkimiyeti peşinde koştuklarına daha fazla inanmaya başladılar.

Delbrück'e göre Temmuz krizinin daha derin bir önemi vardı. Bu kriz, hükümetteki lider kıtlığını ve askeri kanadın siyasi formülasyon üzerindeki artan hakimiyet eğilimini ortaya koymuştu. Almanya'nın siyasi liderleri hiçbir zaman siyasi dirayetleriyle tanınmamıştı ancak geçmişte devletin siyasi liderlerinin tavsiyelerine uymuşlardı. Gneisenau, Hardenberg'in görüşlerine gönüllü olarak bağlı kalmış; Moltke –zaman zaman gönülsüzce de olsa– Bismarck'ın siyasi kararlarına boyun eğmişti. Şimdi, Almanya'nın en büyük krizi sırasında askeriye idareyi tamamen elinde tutuyordu ve aralarında günün siyasi gereksinimlerini doğru değerlendirebilecek bir kişi bile yoktu. Tüm askeri yeteneklerine rağmen Hindenburg ve Ludendorf hâlâ sadece batılı güçler karşısında kazanılacak askeri zaferi ve Batı Avrupa'yı avuçlarına taşıyacak bir *Niederwerfung*'u düşünüyorlardı. Gittikçe artan bir çaresizlik içinde Delbrück şöyle yazmıştı: "Atina, Mora Savaşı'nda kötü talihine yenildi çünkü Pericles'in bir varisi yoktu. Almanya'da yeterli sayıda 'ateşli Clean'a sahibiz. Alman halkına inanan herkes, Almanya'nın oğulları arasında sadece büyük strateji kuramcılarının değil, aynı zamanda zamanın gerekliliklerinin ellerine dış siyasetin dizginlerini bırakacağı hünerli devlet adamlarının da olduğundan emin olacaktır."[82] Ancak hünerli devlet adamları asla ortaya çıkmadı ve ateşli Cleonlar galip geldi.

Sonuç olarak Delbrück, 1918 Alman taarruzunun başlangıcını çok az bir güvenle izledi. Delbrück şöyle yazıyordu: "Şurası açıktır ki; savaşın başından beri açıkladığım ilkelerde bir değişiklik yapılması olanaksızdır ve batıdaki savaşımızın amacıyla ilgili anlaşmazlığımız hâlâ devam etmektedir."[83] Stra-

(82) *Krieg und Politik*, III, s. 123.
(83) *A.g.y.*, III, s. 63.

tejinin soyut bir şey olmadığı ve politik düşüncelerden ayrı tutulamayacağı konusunda ısrar ediyordu. "Büyük bir stratejik taarruz, benzeri politik bir taarruzla koordineli ve onun desteğiyle gerçekleştirilmelidir. Politik taarruz, Hidenburg ve adamlarının ön cephedeki çamurlu tarlalarda mücadele ettikleri gibi düşmanımızın yurt cephesine yönelik olmalıdır." Alman hükümeti, taarruz tarihinden on dört gün önce barış görüşmelerine istekli olduğunu ve böyle bir barış halinde Belçika'yı boşaltacağını ilan etseydi, acaba sonuç ne olurdu? Lloyd George ve Clemenceau, bu talebi Alman zayıflığının bir işareti olarak değerlendirebilirdi. Ancak şimdi taarruz başladıktan sonra "Lloyd George ve Clemenceau hâlâ idarede olur muydu? Bu konu hakkında oldukça kuşkuluyum. Şimdi bile konferans masasında oturuyor olabiliriz."[84]

Askeri ve politik yönlerin koordine edilememesinden dolayı Delbrück taarruzun en fazla taktik bir başarıya ulaştırabileceğini ve hiçbir stratejik önemi olmayacağını düşünüyordu. Ancak yine de bu taarruzun imha stratejisinden yana olanların son kumar olduğunu tahmin etmemişti ve Almanya'nın çöküşünün birdenbire ve topyekûn olması onu çok şaşırttı. Delbrück, *Preussische Jahrbücher*'in 1981 Kasım sayısında okuyucularından alışılmamış ve açıklayıcı bir özür diliyordu; "Ne kadar yanılmışım. Dört hafta öncesinden durumun vahameti görünmesine rağmen her ne kadar sallantıda olsa da cephenin düşmeyeceği ve düşmanı sınırlarımızın korunacağı bir ateşkese zorlayacağı konusundaki umudumu korumaktan vazgeçmedim." Başka bir cümlede bir yorumcu olarak, Alman halkına karşı duyduğu sorumluluğu dile getiriyordu: "Çoğunlukla hissettiğimden daha güvenli ifadelerde bulunduğumu kabul ediyorum. Birçok kez kara ve deniz kuvvetlerinin güven dolu açıklamalarının ve raporlarının beni yanıltmasına izin verdim." Bu hatalarına rağmen, her zaman Alman halkının kötü de olsa gerçekleri öğrenmeye hakkı olduğunu ve sürekli olarak politik alanda ılımlı bir tutum önererek, onlara zafere giden yolu göstermiş olduğunu ve bununla gurur duyabileceğini söylemiştir.[85]

Delbrück, savaşın son safhasına ilişkin askeri harekâtın en etraflı eleştirisini bu haleti ruhiye içinde yaptı. Bu eleştiri, 1918 Alman çöküşünün nedenlerini araştırmak için Reichstag tarafından savaştan sonra kurulan komisyonun Dördüncü Alt Komitesi için hazırladığı iki raporda yer alıyordu.

(84) *A.g.y.*, II, s. 73.
(85) *A.g.y.*., III, s. 203-206.

Alt Komite huzurundaki tanıklığında, *Preussische Jahrbücher*'in sayfalarında yaptığı tartışmaları tekrarladı ancak sansür sınırlamalarının kalkmış olması, 1918 taarruzunun askeri sayfaları ile ilgili eleştirilerinin savaş sırasında yaptıklarından daha ayrıntılı olmasına olanak tanıdı.[86]

Delbrück'ün eleştirisi, daha ziyade 1918 harekâtını planlayan ve yöneten Ludendorff'a yönelikti. Ludendorff'un sadece bir alanda askeri beceri göstermiş olduğunu ileri sürdü. Ludendorff "birliklerin önceki eğitimini ve düşmana baskın yapma zamanını göz önüne alarak büyük bir dikkat ve enerjiyle taarruzu ustaca hazırlamıştı."[87] Ancak bu ön hazırlığın avantajları, temeldeki bazı zayıflıklar ve stratejide yapılan büyük hatalar yüzünden kaybolmuştu. Taarruz arifesinde Alman ordusu, düşmana öldürücü bir darbe indirebilecek durumda değildi. Sayısal üstünlüğü pek azdı ve düşman ihtiyat kuvvetleri bakımından daha üstün durumdaydı. Ayrıca Alman ordusu, teçhizat bakımından da yeterli değildi, ikmal sistemi hatalı ve motorlu birlikleri için yeterli yakıt stokları yoktu. Bütün bu dezavantajlar, taarruzdan önce ortadaydı. Fakat yüksek komuta bunları göz önüne almamıştı.[88]

Ludendorff, bu zayıflıkların farkındaydı ve en büyük stratejik başarının kazanıldığı noktada düşmanı bozguna uğratmanın olanaksızlığını kabul ediyordu. Kendi sözcükleriyle: "Stratejiden ziyade taktiğin üzerinde durulmalıdır." Bu sözler, taarruzun amaca en yararlı olacak yerlerden ziyade, direnişin en kolay kırılacağı yerlere yapıldığını göstermektedir. Seferin stratejik amacı düşmanın yok edilmesiydi. "Stratejik hedefe ulaşmak için; İngiliz ordusunu Fransız ordusundan ayırmak ve İngiliz ordusuna yanlardan yüklenmek için taarruz Somme nehrini takip ederek yapılmalıydı. Ancak, Ludendorff, taarruz cephesini 4 mil daha güneye çekmişti, çünkü düşman burada zayıf görünüyordu."[89] Ordunun Hutier emrindeki savunma kanadı, bu noktada direnişi kırdıysa da kazanılan bu başarı taarruzun gelişmesini engelledi, çünkü Arras üzerine harekât yapan Below emrindeki esas taarruz kanadından ileri geçilmiş olundu. Below'un güçleri kontrol altına

(86) Delbrück tanıtlaması bütünüyle *Das Werk des Untersuchungsausschusses der Deutschen Verfassunggebenden Nationalversummlung und des Deutschen Reichstages* 1919-1926'da yer alır. *Die Ursachen des Deutschen Zusammenbruchs im Jahre 1918.* (Vierte Reihe im Werk des Untersuchungsausschusses), III, s. 239-273. Komisyon Raporu'ndan yapılan ancak Delbrück tanıtlamasının çok küçük bir kısmının yer aldığı seçmeler için bakınız ed. R. H. Lutz, *The Causes of the German Callapse in 1918* (Hoover War Library Publications, No. 4)

(87) Die Ursachen des Deutschen Zusammenbruches, III, s. 345, Lutz, s. 90.

(88) Die Ursachen des Deutschen Zusammenbruches, III, s. 246.

(89) *A.g.y.*, III, s. 247.

alındığında "Bir anlamda Hutier'in başarı hattını takip etmek zorunda kaldık... böylece taarruz fikri değişmişti ve güçlerimizin dağılma tehlikesi ortaya çıkmıştı."[90]

Kısacası Ludendorff, en az direniş gelen yere taarruz taktiğini izlemekle, uyguladığını söylediği *Niederwerfungsstrategie*'nin ilk prensibini ihlal etmiş ve felakete götüren gelişigüzel bir politika izlemeye başlamıştı. "Kesin bir karara ya da düşmanı imha etmeye dayanmayan ancak basit hücumlarla yetinen bir strateji, bazen bu yerde bazen diğerinde başarıya ulaşabilir. Ancak kararı zorlamakta ısrar eden bir strateji, bunu ilk başarılı hücuma darbe indirildiği yerde yapmak zorundadır." Ludendorff ve Hindenburg bu kurala uymayarak bir yerde zorlukla karşılaşıldığında başka bir yerde yeni darbeler indirilebileceği prensibine göre hareket ediyorlardı.[91] Sonuç olarak, büyük taarruz bir seri koordinasyonsuz, verimsiz tek tek hamleler haline dönüştü.

Yüksek komuta heyetinin en büyük hatası, 1918'de Alman ordusu ile nelerin başarılabileceğini açıkça görememiş olmak ve stratejiyi potansiyele uygun olarak yapamamaktı. Burada Delbrück, bir tarihçi ve yazar olarak işlemiş olduğu ana temalara döndü. Karşıt kuvvetler arasındaki göreli gücün, artık düşmanın imhasına olanak vermeyeceğini yüksek komuta heyetinin anlamış olması gerekirdi. Bu nedenle 1918 taarruzunun hedefi, düşmanı yıpratarak onu müzakere masasına oturtmak olmalıydı. Bu sadece, Alman hükümeti böyle bir barışa istekli olduğunu ifade ettiği takdirde mümkün olabilirdi. Böyle bir girişim, Alman ordusunun taarruza büyük bir stratejik avantajla başlamasına yol açardı. O zaman taarruz mevcut kuvvete göre yapılırdı. En küçük bir zafer bile, düşman başkentlerinde iki misli moral etki yapacağından, taktik bakımdan avantajlı olan, başarının en kolay olduğu yerlere başarıyla taarruz edilebilirdi.[92] Yüksek Komuta heyeti, tarihinden alınabilecek en büyük ders olan politika ile savaş arasındaki karşılıklı ilişkileri göz önüne almamış olduğu için başarısızlığa uğramış ve 1918'de savaşı kaybetmişti. "Clausewitz'in temel görünüşünü bir kez daha tekrar edecek olursak politik hedefi düşünmeksizin hiçbir stratejik fikri tam olarak düşünmek mümkün değildir."[93]

IV

Askeri tarihçi genellikle biraz uyumsuz olmuştur, faaliyetlerinin tablosunu çizmek istediği askerler ve kendi meslektaşları, bu tarihçiye kuşku ile bakmışlardır. Askeriyenin kuşkusunu açıklamak zor değildir. Bu kuşku, profesyonellerin amatörleri doğal olarak küçük görmesinden kaynaklanır. Ancak bilim adamlarının, aralarındaki askeri tarihçilere karşı güvensizliklerinin nedeni daha derinlere iner. Özellikle demokratik ülkelerde bu kuşku, savaşın iyiden, doğrudan ve güzelden ayrılmak olduğu inancından kaynaklanır; onun için savaşı incelemek, hem uygunsuz hem de yararsız bir tutum olarak görülür. Yaşayan askeri tarihçilerin en kıdemlisi Sir Charles Oman'ın *On the Writing of History* adlı yapıtında kendi alanındaki bir makaleyi "Askeri Tarihle ilgili Bir Savunma" olarak adlandırması ilgi çekicidir. Sir Charles sivil bir tarihçinin askeri konularla uğraşmasını sıra dışı bir olgu olarak değerlendirir ve bunu şöyle açıklar: "Hem Ortaçağ manastır tarihçilerinin hem de modern liberal tarihçilerinin savaşın acınacak derecede çok can kaybının yanı sıra dehşet ve nefret içerdiği dışında bu konuda pek az fikirleri vardır. Her iki kesim de kişisel cehaletlerini veya askeri konulara duydukları nefreti, bu konuların tarih içindeki önemini reddederek saklamaya çalışmaktadırlar."[94]

Oman'ın kızdığı önyargılar, Hans Delbrück tarafından yaşamı boyunca eşit şiddette hissedildi. Delbrück, genç sayılabilecek bir yaşta askeri tarihi incelemeye başladığı zaman, bu dal için sarf ettiği çabaları meslektaşlarının küçümsediğini gördü. Prusyalı akademisyenler savaşı, doğaya aykırı bir olay olarak görmeye İngiliz liberal tarihçiler kadar hazır değillerdi; onlar askeri işlerle ilgili çok fazla çalışma yapmanın kişiye akademik olarak tanınma, terfi ve bununla birlikte ücretinin yükselmesi gibi haklar kazandıracağından emin değillerdi. Delbrück'ün ustalığa doğru ilerlemesi, kendi ısrarı yüzünden geciktirildi; öyleki savaş tarihi onun için, Roma yazıtlarının[95] çözülmesi kadar önemliydi, yaşamı boyunca hiç durmadan savaş tarihinin meşruluğunu tartıştı. Mesleğinin ilk yıllarında tarihçilerin, 'savaş tarihine de profesyonel bir ilgi göstermelerinin'[96] çok gerekli olduğunu savunmuştur. Bilim adamları çok sonra, Delbrück'ün hayatının son yıllarında, *World His-*

(94) Sir Charles Oman, On the Writing of History (New York, tarihsiz), s. 159.
(95) J. Ziekursch, "Delbrück", *Deutsches Biographisches Jahrbuch* (1929).
(96) H. Delbrück, "Etwas Kriegsgeschichtliches", Preussische Jahrbücher, LX (1887), s. 610.

tory'de 'muharebelerin ve savaşların dünya tarihinin önemsiz, ikinci sınıf olayları'[97] olduğu kanısını taşıyanlara yine karşı çıkmışlardır.

Delbrück'ün askeri düşünce tarihindeki önemi de, bilim adamlığı gibi tepkilere yol açmıştır. *Sachkritik*'e dayanarak elde ettiği bulgulardan pek çoğu ya kuşku ile karşılanmış ya da yeni bir bulgu olmadığı gerekçesiyle üzerinde durulmamıştır. Öte yandan Delbrück'ün stratejik teorisi, genel olarak tarihçiler ve askerler tarafından hiçbir zaman benimsenmemiştir. Ancak *History of the Art of War* modern bilimin geçmişe uygulanışının en güzel örneklerinden biri olarak kalacaktır. Ayrıca savaşın, her insanın sorunu haline geldiği günümüzde, Delbrück'ün bir tarihçi ve yazar olarak işlediği ana tema, hem hatırlatıcı hem de uyarıcı niteliktedir. Politika ile savaşın koordinasyonu, bugün de Perikles'in zamanındaki kadar önemlidir. Kendi kendine yeterli hale gelen veya savaşın politik yönünü göz önüne almayan stratejik düşünce tarzı, sadece felakete götürebilir.

(97) H. Delbrück, Weltgeschichte (Berlin, 1924-1928), I, s. 321.

RUS ASKERİ DÜŞÜNCESİ: BATI MODELİ VE SUVOROV'UN GÖLGESİ

Walter Pintner

Büyük Peter'in 1709'da Poltava'da İsveçlilere karşı elde ettiği zaferden beri, Rusya ilerideki yıllarda dünyanın büyük güçlerinden biri olmaya doğru yükselen önemli bir Avrupa gücü olmuştur. Bu yükselişi, askeri güç mümkün kıldı. Ama pek çok etkili lidere ve on dokuzuncu yüzyılda savaş kuramı üzerine detaylı bir literatürün gelişmesine rağmen, Rusya'dan, eserleri geçici bir etkiden daha fazlasını yaratan hiçbir askeri düşünür çıkmadı. Hiçbir Rus Mahan, Clausewitz ya da Jomini yoktur –Jomini kariyerini Rusya hizmetinde sonlandırmış olsa da.

Bu paradoks, on dokuzuncu yüzyılın ortasına kadar askerlik hizmetinin Ruslar için tercih edilen bir kariyer olduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda daha da şaşırtıcı görünebilir.[1] I. Aleksandr ve I. Nicholas'ın hâkimiyetleri boyunca, ordu ve askeri değerler egemen bir rol oynadı. 1855'ten sonra, ekonomi genişledikçe ve toplum daha karmaşık hale geldikçe, ordu üst sınıflar üzerinde daha önceki hâkimiyetini yitirdi, ama herhangi bir şekilde önemsiz hale geldiğine ilişkin iddiaları gerekçelendiren hiçbir şey yoktur.

On dokuzuncu yüzyıl Rusya'sında neden edebi, müzikal ve bilimsel dehanın yıldızının parlayıp da stratejik deha için aynı şeyin geçerli olmadığını açıklamak bu makalenin amacı olamaz. Bilakis, ülkenin sosyal ve siyasi gelişimi gibi geniş bir bağlamda Rus askeri düşüncesinin gidişatını tartışacağız.

(1) Walter M. Pintner, "The Burden of Defense in Imperial Russia, 1725-1914", *The Russian Review 43*, no. 3 (1984), 256-57.

Her ne kadar hiçbir Rus askeri düşünür sadece kendileri için kapsamlı çözümlemeyi hak etmiyor gibi görünse de, Rus oldukları ve Rusya'da gerçek siyaset, diplomasi ve savaş dünyasında önemli olduğu ve hâlâ bu önemini koruduğu için, Ruslar'ın askerlik hizmeti, taktik ve strateji üzerine düşünceleri ilginç ve önemli bir konu teşkil eder.

I

Rusya'yla ilgili hemen hemen her soruda, kişi, cevabına Rusya'nın Avrupa'nın geri kalanıyla olan çarpık ve karmaşık ilişkisini, ya da genellikle ama biraz yanıltıcı olarak söylendiği gibi "Rusya ve Batı"yı göz önünde bulundurarak başlamaya mecbur kalır. Rusya'nın bir şekilde Batı medeniyetinin dışında olduğunu öne sürmek yanıltıcıdır; açıkça, durum bu değildir. 988 yılında Hıristiyanlığın benimsenmesinden beri Rusya batıyla başka büyük medeni toplumların olduğundan daha yakından ilgili olmuştur. Geçmişteki ve günümüzdeki farklılıkları neler olursa olsun, Rusya'nın kökenleri, Avrupa'nın geri kalanının kökenleriyle aynı nihai kaynaklarda bulunur. Rusların yerlerini belirlemelerini zorlaştıran şey, farklılıkları kadar yakınlıklarıdır da. Batı kültürünün genelinin ne kadarı Rus değil de "Batı Avrupalı"dır ve bu nedenle bilinçli olarak kabul ya da reddedilir? Eşsiz olarak Rus olan nedir?[2]

Askeri düşünürler Rus entelektüellerinin bu başlıca kaygısını paylaştı. Bir "Rus savaş sanatı" arayışı, on dokuzuncu yüzyıl Rus askeri yazımının esas konusuydu. Rusluk arayışıyla ilgili olan, ama aynı şey olmayan bir diğer konu da, gerilik ve diğer güçlerle –özellikle de Batılı güçlerle– uygulanabilir rekabet meselesiydi. Gelgelelim, Rusya'nın gücünü ve stratejik konumunu etkileyen konular, Rusya ve batı sorunuyla uğraşan entelektüelleri kaygılandıran konularla zorunlu olarak denk düşmüyordu.

Özellikle, Rus nüfusunun yarısını köleleştiren serf sistemi, Rus aydınlarını on sekizinci yüzyıldan itibaren giderek daha fazla rahatsız etti. Bu sistemin, diğer şeylerin yanında, insan özgürlüğüne ilişkin, kendilerinin de paylaştığı batı inancıyla bağdaşmadığını düşündüler. Eninde sonunda bu ay-

(2) On dokuzuncu yüzyılın ortasının Rus milliyetçileri, örneğin bölümsel mülkiyete dayalı Rus çiftçi köy sisteminin geçmişi erken dönemlere kadar giden antik bir milli gelenek olduğuna ve bu nedenle de Rus milli karakterine ilişkin bir şeyler tanıtladığına karar verdiler. Tam olarak neyi tanıtladığı ise yazarın siyasi duruşuna bağlıydı. Sonradan, bu sistemin Büyük Peter'in hâkimiyeti sırasında vergilendirme sisteminde yapılan değişikliklere bir cevap niteliğinde gelişmiş olan, genellikle görece yeni bir kurum olduğu tespit edildi. Jerome Blum, *Lord and Peasant in Russia from the Ninth to the Nineteenth Century* (Princeton, 1961), 504-535.

dınlardan bazıları, aşırı batılılaşma olarak görmeye başlamış oldukları şeyi reddederek serf sistemine karşı çıktılar çünkü bu onlar için bir zamanlar varolduğunu hayal ettikleri paternalist, bürokratik olmayan, Peter öncesi toplumun bozulmasıydı. Yine de, serf sistemi askeri bir kaygı haline gelmeden önce elli yıl boyunca aydınların uğraştığı bir mesele oldu. On sekizinci yüzyıl boyunca ve Napolyon Savaşları'nın sonuna kadar serf sistemi, ahlaki ve diğer hataları ne olursa olsun, Rus ordusu için hiçbir sorun teşkil etmedi; aksine, orduyu güçlendirdi ve onun olduğu hale gelmesine yardımcı oldu.

Profesyonel askerlerden oluşan büyük bir daimi orduyu muhafaza etmek için görece az sayıda serfi hayat boyu (sonradan yirmi beş yıllık) hizmet için zorla askere almak gibi acımasız ama etkili bir düzenek, Rusya'nın 1709'dan on dokuzuncu yılın ortalarına kadar gösterdiği dikkate değer başarının temeliydi. On sekizinci yüzyılda bu sistem, Eski Rejim Batı Avrupa'sının ordularını karakterize eden zorunlu askerlik hizmeti ve paralı asker karışımından belki de daha tatmin ediciydi. Rus köylü askerlere hiç ücret ödenmiyordu ve çoğunun kaçtığı askere alım ve alaya teslim olma travması bittikten sonra, batıda rapor edilen yüksek oranlara kıyasla, firar oranı oldukça azdı.[3]

Onsekizinci yüzyıldaki Rus komutanların, büyük bir başarıyla benimsedikleri Frederick modelinden aşırı derecede etkilendiği ileri sürülebilir. Gelgelelim, güvenilir Rus köylü askerlerin onlara sağladığı taktiksel yenilik potansiyelinden yararlanmakta başarısız oldular.[4] Sadece yüzyılın sonlarında, en büyük Rus komutan olan Aleksandr Suvorov'un altında, Rus kuvvetlerinin benimsediği hızlı cebri yürüyüşler ve dağınık nizam gibi taktiksel yeniliklerin bazıları Devrim Çağı'nı simgeledi. Suvorov her şeyden çok yaratıcı bir önderdi ve aristokrat olmasına rağmen seleflerinin hiçbirinin yapmadığı kadar açık bir şekilde köylü askerin değerini tanıdı. Ayrıca kültürlü ve iyi okumuş biri olarak, önemli Avrupa dillerine aşinaydı ve batı, özellikle de Fransız, askeri makalelerinin ve kitaplarının sayfalarını dolduran taktiksel yenilik tartışmalarından haberdardı.[5] Suvorov'un köylü askerlerin daha esnek ve modern bir tutumla savaşabileceklerini içgüdüsel olarak mı hissettiği yoksa batının kuramsal metinlerinde tanımlanan tekniklerle kendi

(3) Walter M. Pintner, *Russia and the West in the Eighteenth Century*, ed. A. G. Cross (Newtonville, Mass., 1983), içinde, "Russia's Military Style, Russian Society, and Russian Power in the Eighteenth Century", 262-70. Ayrıca bkz. Pintner, "Burden", 251.
(4) Pintner, "Russia's Military Style," 262-70.
(5) Philip Longworth, *The Art of Victory: The Life and Achievements of Generalissimo Suvorov, 1729-1800* (New York, 1965), bölüm 10.

kendine mi tecrübe ettiği özellikle önemli olan bir konu değildir. Suvorov, on sekizinci yüzyıl sonu Rus askeri sisteminin yeni taktikler benimseyebildiğini ve batının en iyi kuvvetleriyle rekabet edebileceğini tanıtladı. Michael Kutuzov ve Michael Barclay de Tolly gibi daha az yetenekli ve daha az yaratıcı olan ve daha geleneksel yöntemler kullanan komutanların altında dahi, Rus seferberlik sistemi ve askeri gayreti bir bütün olarak 1812 yılında Napolyon'un ordularını yenebileceğini kanıtladı.

Suvorov örneği, muhtemelen yazdığı herhangi bir şeyden daha önemlidir. Suvorov sistematik, stratejik ya da taktiksel bir düşünür değildi ya da en azından o konudaki düşüncelerini kâğıda dökmedi. En ünlü eseri olan *The Art of Victory* (1975) [Zafer Sanatı], sekiz sayfalık bir el kitabı, subay ve astsubaylara yönelik bir pratik tavsiye kılavuzudur. Basit bir dille yazılmış olan bu kitapçık askerlerin savaşma ruhunu vurgular, muharebe alanı taktiklerini açıklar ve sağlığı ve morali korumak için tavsiyelerde bulunur.[6] Suvorov'un bir kuramcı olarak başarısı ne olursa olsun, bir komutan olarak yetenekleri mükemmeldi ve sonraki tüm Rus komutanlarının kıyaslandığı bir standart ortaya koydu. Onlardan hiçbiri, Napolyon fatihi olan Kutuzov bile, Suvorov'a yetişemedi.

Dille ilgili yeteneklerine ve batıya ilişkin gelişmiş bilgisine rağmen Suvorov, Rus savaş sanatını temsil eder hale geldi. Bunun pek çok sebebi vardı: Prusyalılaştırıcıların en iyisi olan I. Paul ile geçinemiyordu; her ne kadar tuhaf biri olsa da tuhaflığının bir sempatikliği vardı ve köylü askere ve bu nedenle de halkçı-milliyetçi eğilimleri olan sonraki aydınlara hitap ediyordu; ve hepsinden önemlisi, Rusya'nın düşmanlarına karşı muharebeler kazandı. Alpler üzerindeki son geri çekilmesi bile öylesine olağanüstü bir gayretti ki, Ruslar bu eyleme bir manevi zafer, Avusturya hıyaneti karşısında kazanılan bir galibiyet gözüyle baktılar.

Ruslar böylelikle on dokuzuncu yüzyıla, kısmen geri kalmışlık nedeniyle ya da en azından sosyal ve siyasi düzenlerinin ayırt edici nitelikleri yüzünden, askeri başarının pratik zaferiyle girdiler. Ama ülkelerinin kültürel ya da entelektüel çabalarının hiçbiri, siyasi ya da askeri başarılarıyla kıyasla-

(6) Başlık genellikle *The Science of Victory* [Zafer Bilimi] olarak çevrilir, bu da o bağlamdaki nauka kelimesinin anlamını ve eserin esas doğasını bozar. Belki garip olsa da daha isabetli bir çeviri *Practical Wisdom for Winning* [Kazanmak için Pratik Bilgelik] olurdu. Suvorov'un diğer önemli eseri "Suzdal' Regulations" (1765) adlı, kariyerinin başlarında yazılmış bir eğitim rehberi olan eseridir. *Nauka pobezhdat'* için bkz. A. V. Suvorov, *Dokumenty*, ed. G. P. Meshcheriakov (Moskova, 1952), 3:501-508 ve aynı zamanda A. V. Suvorov, *Dokumenty* (Moskova, 1949), 1:73-168'de de bulunan "Suzdal Regulations" için bkz. A. V. Suvorov, *Polkovoe uchrezdenie* (Moskova, 1948).

namazdı. Onlar kazananlardı ama kendilerine stratejik düşünce açısından yol göstermesi için Clausewitz ve Jomini'nin temsil ettiği batıya, bir anlamda kaybedenlere, bel bağlamaları gerekiyordu.[7]

Çelişkili bir şekilde, yeni yeni şekillenmeye başlayan "Rus milli okulu" ya da bir Rus savaş sanatı mefhumu, milli öğeyi askerleri bağlılık ve coşkuyla savaştıran bir kuvvet olarak vurgulayan Devrim Çağı'ndan büyük ölçüde etkilenmişti ya da muhtemelen onun bir ürünüydü. Bu mefhum ve buna bağlı bir kavram olan evrensel hizmete ve büyük, eğitimli bir rezerve ya da milis kuvvetlerine dayanan bir ordu kavramı, bazıları Aralık 1825'te başarısız bir *coup d'etat* girişiminde yer alan daha genç ilerici askeri subay neslinin askeri düşüncesinin en önemli özellikleriydi. Çok sayıda başka liberal siyasi mefhumun yanı sıra bu askeri düşünceleri de benimsemeleri, I. Nicholas'ın peş peşe gelen hükümdarlık dönemleri sırasında (1825-1855) askeri düşüncenin muhafazakârlığına katkıda bulunmuş olabilir. Nicholas, her şeyden çok, tahta çıkmasını önlemeye çalışmış olan Dekambristlerin yıkıcı etkisinin kökünü kazımayı istedi ve onların savunduğu her şey otomatik olarak şüpheliydi. Ama milli ruh ideali zaten Rus askeri geleneğine derinden yerleşmişti. Gelgelelim, kısa dönem zorunlu askerlik hizmetinin yanında büyük bir rezerv kuvveti olan bir orduya geçme tartışması sonlandı çünkü tartışılmış olsa da Nicholas'ın hükümdarlığı sırasında yerinde sayan serf sistemlerindeki büyük reformlarla kaçınılmaz olarak bağlantılıydı.[8]

1. Nicholas'ın hükümdarlık dönemi, genellikle Rus militarizminin zirvesi olarak tanımlanır, gerçekten de pek çok yönden böyledir. Nicholas kesinlikle böyle olmasını istedi. Akılsızlıktan çok uzakta olan ve riskler çok büyük olmadıkça değişime ya da denemeye her zaman karşı olmayan Nicholas, iş en büyük aşkı olan askeri meselelere gelince son derece muhafazakârdı.[9] Yüzyılın ikinci yarısının önde gelen askeri kuramcılarından olan G. A. Leer sonradan Nicholas Dönemi'ne ilişkin olarak şöyle yazdı: "Genellikle, Frederick tarzı taktiklerin . . . Jena'da ve Auerstedt'te gömüldüğü söylenir.

(7) Hem Clausewitz hem de Jomini belli zamanlarda Rusya için görev yaptı; Clausewitz kısa bir süre için, Jomini ise hayatının büyük bir kısmında.

(8) John L. H. Keep, "The Russian Army's Response to the French Revolution," *Jahrbücher für die Geschichte Osteuropas* 28, no.4 (1980), 515-16; E. A. Prokof'ev, *Borba Dekabristov za peredovoe russkoe voennoe iskusstvo* (Moskova, 1953), 109-28; Peter H. C. Von Wahlde, "Military Thought in Imperial Russia" (Ph. D. Tezi, Indiana Üniversitesi, 1966), 47-49.

(9) Nicholas, mesela Kiselev'in devlet köylü yönetiminde yaptığı kapsamlı yeniden düzenlemeye destek verdi ve daha gelenekçi olan danışmanlarının itirazlarına rağmen Rusya'daki ilk demiryollarının yapılmasına izin verdi (Walter M. Pintner, *Russian Economic Policy under Nicholas I* [Ithaka, 1967], 131-52).

Aslında, dış kabukları, biçimleri gömülmüştü ama ruhları yaşamaya devam etti, en azından 1850'lerde bizim ordumuzda."[10]

Ama yine de, askeri ve sivil toplum arasındaki dengede büyük değişimlerin meydana gelmeye başlaması 1. Nicholas'ın hükümdarlığı sırasında oldu. Napolyon Çağı'ndan sonra muhafaza edilen devasa daimi orduya rağmen, sivil bürokrasinin hızlı gelişimi, yüzyılın ortasında sivil memurların ilk kez askeri memurları sayıca geçtiği anlamına geliyordu. Dahası, sivil kariyer büyük ölçüde askeriyeden ayrık hale geldi, böylece Nicholas'ın hükümdarlığının sonunda daha genç en üst düzey sivil yetkililerin çoğunluğu tüm kariyerlerini sivil kurumlarda geçirmiş olan adamlardı. Askeri memuriyet kariyeri artık asillerin çoğu için eldeki neredeyse tek makul seçenek olmaktan çıkmıştı.[11] Yüksek ve orta eğitimin I. Aleksandr'ın hâkimiyeti sırasında başlayan ve 1. Nicholas ile devam eden nicelik bakımından genişlemesi, her ne kadar müfredatın içeriğini idare etmeye yönelik giderek artan girişimler eşliğinde de olsa, sadece en iyi bilinenlerin adını söylemek gerekirse Puşkin, Lermontov ve Gogol gibi on dokuzuncu yüzyıl Rus edebiyatının ilk gerçekten büyük simalarını da içeren yeni Rus yazar nesline bir pazar sağlayan, kayda değer ölçüde okuyan bir halkın ortaya çıktığı anlamına geliyordu. Çelişkili bir biçimde, Rus yaşamının askeri olmayan yönleri, Nicholas'ın hükümdarlığı altında askeriyeden çok daha hızlı ve başarılı bir şekilde gelişiyordu.

Ama yine de, Leer'in dönemin kışla avlusu zihniyetine ilişkin kasvetli gözlemine rağmen, sonradan Rusya'da askeri düşünceye egemen olan bazı konular resmi görevli yazarlar arasında bile, Nicholas döneminde ortaya çıkmaya başladı. General N. V. Medem 1837 yılında yazdığı yazılarında, Dragomirov tarafından yönetilen milliyetçi "Suvorov'a dönüş" ekolünün başlıca saldırısını sezerek, silahlarda ve savunma savaşı tekniklerinde meydana gelen gelişmelerin savaştaki "manevi kuvvet"in önemini arttırdığını öne sürdü.[12] Dragomirov'un kendisi, görüşlerini dönemin bir başka siması olan ve 1850'lerde Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nde profesörlük yapan Albay A. P. Kartsov'a atfetti.[13]

---

(10) G. A. Leer, *Korennye voprosy* (St. Petersburg, 1897), 33, Von Wahlde tarafından "Military Thought", 59'da alıntılandığı gibi.

(11) *Russian Officialdom: The Bureaucratization of Russian Society from the Seventeenth to the Twentieth Century*, ed. Walter M. Pintner ve Don Karl Rowney (Chapel Hill, 1980), 209 içindeki Walter M. Pintner, "The Evolution of Civil Officialdom, 1755-1855";Pintner, "*Burden*", 254-57.

(12) N. V. Medem, *Taktika* (St. Petersburg, 1837), 7-8, 32-39, Von Wahlde tarafından "Military Thought", 37'de alıntılandığı gibi.

(13) M. I. Dragomirov, *Uchebnil taktiki* (St. Petersburg, 1879), xxv'i alıntılayan G. P. Meshcheriakov, *Russkaia voennaia mysl' v XIX v.* (Moskova, 1973), 94.

Yeni oluşan milliyetçi ekol için bir sorun teşkil eden şey, Rusya'nın ikinci büyük kahramanı olan Kutuzov'un en çok Napolyon'un istilacı ordusu karşısındaki dikkatli stratejik geri çekilmesi ile tanınmasıydı; bu geri çekilme, son olarak Moskova'nın terk edilmesini ve yakılmasını da içeriyordu. Medem'in Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nde strateji profesörü olarak halefi olan M. I. Bogdanovich, bir düşmanı zayıflatma aracı olarak savunmanın önemini ve bu nedenle de büyük bir daimi ordunun değerini vurguladı ve Kutuzov'u verimsiz muharebelerden kaçındığı için övdü.[14]

I. Nicholas'ın hâkimiyetinin başından sonuna kadar, geleneksel yirmi beş yıl süreli köylü zorunlu askerlik hizmeti sistemi temelinde çok büyük bir daimi ordu muhafaza edildi. İran ve Osmanlı ile görece ufak ihtilaflarda ve Polonya ve Macaristan'daki ayaklanmaların bastırılmasında, edinilmiş bilgi ve tecrübenin verdiği avantajla bazı zayıflıklar görülebilirse de, ordu işini yaptı. Gelgelelim, rejimin her şeyin yolunda olduğu ve hiçbir özlü değişime gerek olmadığı kanısını bozacak hiçbir şey olmadı.[15] Rusya'nın politikası, Avrupa statükosunu korumaya yönelikti ve Nicholas onu artık bir caydırma politikası olarak sınıflandırılabilecek bir şekilde tanımladı: Rusya kendi çapında kudretli ve talihli bir güçtür; hiçbir zaman komşularına ya da Avrupa'ya bir tehdit teşkil etmeyecektir. Gelgelelim, savunmacı konumu, hiçbir saldırıya imkân vermeyecek şekilde etkileyici olmalıdır."[16]

II

Kırım Savaşı yenilgisi ve Nicholas'ın ölümü, Rus askeriyesinde eski rejimin ve Rus toplumunda da başka pek çok şeyin sonunun başlangıcını imler. Rus askerler Kırım'da cesurca ve iyi bir şekilde savaştılar. Pek çok zorluğa rağmen askerlerin ihtiyaçları karşılandı ve muhtemelen Müttefik komutanlar, rakiplerinin yaptığı kadar hata yaptılar. Ama yine de savaş kaybedildi. 1.742.297 subay ve askerin (bunun yanında 787.197 kişiden oluşan düzensiz kuvvetin ve milis kuvvetlerinin) seferber edilmesinin 300.000 kişilik Fransız, İngiliz, Sardunyalı ve Türk askeri kuvvetiyle başa çıkmakta yeter-

(14) M. I. Bogdanovich, *Zapiski o strategii. Pravila vedeniia voiny, isvelechennye iz sochienenii Napoleona, ertsgertsoga Karla, generala Zhomini i drugikh pisatelei* (St. Petersburg, 1847), bölüm 2, pp. 324-36, Von Wahlde tarafından "Military Thought", 72-73'te alıntılandığı gibi.

(15) Tüm seferlerin bir tartışması için bkz. John Shelton Curtiss, *The Russian Army under Nicholas I, 1825-1855* (Durham, 1965), bölümler 2, 4, 8 ve 15.

(16) A. A. Shcherbatov, *General' Feldmarshal Kniaz' Paskevich, Ego zhizn'i deitatel'nost'* (St. Petersburg, 1894), 4:167, 174; çarın 1831'de elle yazılmış bir muhtırasını alıntılar.

siz kaldığı görüldü.[17] Şüphesiz, Baltık sahilini olası Müttefik çıkarmalarına ve Avusturya sınırını da olası müdahalelere karşı koruma ihtiyacı, Rus sayısal gücünü harcadı ve güçlü rezervlerden yoksunken eldeki etkili birliklerin sayısını hızlı bir şekilde arttırmanın hiçbir yolu yoktu.

Kırım Savaşı, kavrayışlı Ruslara, Avrupa askeri dengesinin 1815'ten itibaren değiştiğini ve Rusya'nın Büyük Peter zamanından beri elinde bulundurduğu ve yararlandığı avantajların artık egemen Avrupa kara gücü olmak şöyle dursun, büyük bir güç olarak süregelen statüsünü güvence altına almak için yeterli olmadığını gösterdi. Silahlarda ve teknolojide meydana gelen yenilikler de sorunun bir parçasıydı; ama şayet bu tek sorun olsaydı, çözümü görece basit olurdu. Yüzyılın sonunda dahi, yeni silahların pek çoğu kullanılıyorken, askeri teçhizat hâlâ toplam askeriye bütçesinin çok küçük bir bölümünü oluşturuyordu.[18] Yeni tüfek ve ağır silah modelleri yurt dışından alınabilir ya da yurtta aynıları yapılabilirdi.

Üstesinden gelinmesi daha zor olan şeyler, seferberliği, ulaşımı ve askerler ile levazımın düzenlenmesini de içeren temel değişimlerdi. Avrupa güçleri benzeri görülmemiş büyüklükteki bir savaş –Birinci Dünya Savaşı'nın dehşetleriyle sonlanacak bir süreç– için tüm halkı seferber etmeye yönelik araçlar geliştiriyorlardı. On sekizinci yüzyıldaki Rus otokrasisi, hizmet devleti ve serf sistemi geleneğini sömürerek köylülere hayat boyu zorunlu hizmet yaptırma avantajına sahipti. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında, modern idari teknikler, kitle eğitimi ve demiryolu ulaşımı, Almanya'nın, Fransa'nın ve Avusturya'nın erişkin erkek nüfusunun yüksek bir miktarını kısa bir süre önceden haber verildiğinde hizmete hazır olan eğitimli askerlere dönüştürmelerini mümkün kıldı. Bu, Kırım sonrası dönemde Rus askeriyesinin karşılaştığı temel stratejik sorundu.

Neyse ki, 1855'te II. Aleksandr'ın tahta çıkmasıyla başlayan, Büyük Reformlar Çağı olarak adlandırılan dönemi başlatarak çok sayıda büyük projeyi faaliyete geçirmek üzere, I. Nicholas bürokrasisinden dikkate değer bir ilerici, zeki ve enerjik üst düzey yetkili topluluğu ortaya çıktı. Reformlar, en önemli icraat olarak serflerin özgürleştirilmesi ile, merkezi siyasi sistem dışında Rus yaşamının neredeyse her yönüne dokundu.[19] Küçük "modernleş-

(17) Robert F. Baumann, "The Debate over Universal Military Service in Russia, 1870-1874" (Ph.D. tezi, Yale Üniversitesi, 1982), 3, Central State Military Historical Archive'den 1870 tarihli yayımlanmamış bir belgeyi alıntılar.

(18) Pintner, "Burden," 240-45.

(19) Bu dikkate değer reformcu bürokrat topluluğunun kökenleri ve gelişimine ilişkin olağanüstü bir tartışma için bkz. W. Bruce Lincoln, *In the Vanguard of Reform* (De Kalb, III., 1983).

tirici bürokratlar" topluluğunun önde gelen üyelerinden ve 1861'den 1881'e dek savaş bakanı olan Dmitrii Miliutin, Rusya'nın 1874 askeri reformunda ve ilgili tedbirlerde dışa vurulan temel stratejik sorunu olan insan gücü seferberliği ve eğitim sorununu halletme girişiminden büyük ölçüde sorumluydu.

Miliutin Kafkaslar'da övgüye değer bir hizmet göstermişti ama belki de şaşırtıcı bir şekilde onun en etkili çevrelerin dikkatini çekmesini sağlayan esas faaliyeti, bir askeri tarihçi ve Askeri Eğitim Kurumları için Yüksek Karargâh'ın eğitim bölümünün müdürü olarak yaptığı işlerdi.[20] Orada doğrudan, I. Nicholas'ın kardeşi olan Büyük Dük Mikhail Pavlovich ve sonradan özgürleşmenin detaylandırılması ile ilişkilendirilecek olan General Ia. I. Rostovtsev'in altında görev yaptı. 1852-1855'te beş cilt halinde yayımlanan tarihle ilgili en önemli eseri, Rusya'nın İkinci Koalisyon Savaşları'na katılımının tarihiyle, başlıca da Suvorov'un ünlü İtalya seferiyle ilgili olan kitabıydı. Miliutin, tamamen Rus olan bir savaş sanatı düşleyen bir romantik değil, becerikli bir modernleştiriciydi ama açıkça, Suvorov'un savaştaki ahlaki ve manevi etkenlerin hayati önemine yaptığı vurgudan etkilenmişti. Şöyle yazmıştır: askerlik sanatının iki yanı vardır,

> maddi ve manevi. Bir ordu sadece fiziksel bir güç, askeri harekât silahlarından oluşan bir kitle değildir, aynı zamanda zekâ ve yürekle donatılmış bir insanlar birliğidir de. Manevi güç, askeri liderin tüm düşüncelerinde ve hesaplamalarında önemli bir rol oynar ve sonuç olarak ikincisi için [hesaplamalar], orduları bir makine olarak yönetmek yeterli değildir. Lider, insanı orduyu kendine bağlayacak şekilde yönetebilmeli ve ordu üzerindeki manevi gücüyle de koşullu bir otorite kazanabilmelidir.[21]

Miliutin'in reform programının üç ana hefedi vardı: (1) askeriyenin idari yapısını iyileştirmek; (2) azaltılmış bir daimi ordu ve büyük bir rezerv kuvveti ile kısa dönem askerlik hizmetine geçiş yapmak; ve (3) askeri eğitimin, özellikle subayların ama bunun yanında er ve erbaşların da eğitiminin kalitesini yükseltmek. Tüm bu çabaların ve özellikle de genel zorunlu askerlik hizmetinin yürürlüğe sokulması ile geliştirilmiş olan eğitimin, yeni bir silah yapmaları için birkaç yabancı teknisyen tutmaktan çok farklı olan geniş toplumsal imaları vardı. Miliutin, şayet Rusya diğer büyük güçler arasındaki

(20) Forrestt A. Miller, *Dmitrii Miliutin and the Reform Era in Russia* (Nashville, 1968), 19-20.

(21) Dmitrii A. Miliutin, *Istoriia voiny s Frantsieiu v Tsarsvovanie Imperatora Pavla I, v 1799 godu*, 5 cilt (St. Petersburg, 1852-55), 5:155, Von Wahlde tarafından "Military Thought", 70'te alıntılandığı gibi.

yerini koruyacaksa, Rus toplumunun –sadece Rus ordusunun değil– modernleşmesi gerektiğini fark etti. İdari yapıdaki değişimler, her ne kadar Miliutin'in bürokratik rakiplerince karşı çıkılsa da, savaş bakanına daha fazla otorite kazandırdı.[22] Uzun süredir devam eden, askerlik hizmetinin serf statüsünü sonlandırması geleneğinden ötürü, serflerin özgürleştirilmesinden önce düşünülmesi imkânsız olan aşağı yukarı evrensel zorunlu askerlik hizmetine ve rezerv sistemine geçilmesinin çok daha fazla bir genel önemi vardı. Köylü askerlerin orduda birkaç yıl geçirdikten sonra tekrardan serf konumuna geri dönmeleri beklenemezdi.[23] Büyük Peter'in, batılı askeri kuvvetlerle mücadele edebilmek için üst sınıfı modernleştirmesinden beri, Rusya'nın askeri gereksinimleri ilk kez önemli toplumsal değişimleri zorunlu kılıyordu.

Miliutin reformu, sadece kısa dönem askerlik hizmetini ve bir rezerv sistemini başlatmakla kalmadı, aynı zamanda bunun çok ötesine geçerek Rusya'nın hukuki olarak tanımlanmış geleneksel toplumsal sınıflarını da değiştirdi. Reformdan önce sadece köylüler ve şehir toplumunun en alt tabakaları zorunlu askerlik hizmetine tabiyken, 1762'den beri soylular istedikleri takdirde subay olarak görev yapabiliyordu. Yenileştirilmiş sistem, toplumsal statüden bağımsız olarak evrensel hizmet zorunluluğu ilkesini getirdi; tek ayrım, eğitim miktarıyla ters orantılı olarak değişen hizmet süresiydi. Tamamen eğitimsiz köylüler altı yıl görev yapıyordu (sonradan bu süre beş yıla indirildi); her eğitim düzeyinde mühim bir azalma vardı; üniversite mezunları sadece altı ay hizmet yapıyordu. Elbette soyluların soylu olmayanlardan daha çok eğitimi vardı ama hatırı sayılır miktarda ilköğretim, lise ve hatta üniversite eğitimi almış, soylu olmayan insan vardı. Bu alanda soylularla eşit muamele görmeleri gerekliliği, sosyal politikada sadece askeri dayanaklarla gerekçelendirilemeyen önemli bir hareketti. Ama geniş olarak tarihi anlamda, Rus devletinin her zaman soylu olmayanları devlet hizmetinde, hatta gerekli göründüğünde yüksek kademelerde kullanmak için kapıyı açık bırakma politikasına uygundu. Gelgelelim, tartışmasız olarak, Danıştay'ın tamamlanmış reformlar önergesinin tartışılması konusunda

(22) David R. Jones, "Administrative System and Policy-Making Process, Central Military (before 1917)," *The Military-Naval Encyclopedia of Russia and the Soviet Union* (Gulf Breeze, Fla., 1980), 108-30.

(23) Alfred J. Rieber, ed., *The Politics of Autocracy: Letters of Alexander II to Prince A. I. Bariatinskii, 1857-1864* (Paris ve The Hague, 1966) ve Daniel Field, *The End of Serfdom: Nobility and Bureaucracy in Russia, 1855-1861* (Cambridge, Mass., 1976). Rieber, 15-58 arasındaki sayfalarda özgürleştirmenin başlıca sebebinin genel zorunlu askerlik hizmeti ve rezerv sistemine geçme isteği olduğunu öne sürer. Konuya ilişkin en kapsamlı batılı çalışma olan eserinde Field, bu konumu kabul etmez (bkz. bölüm 2).

eski orduya ilişkin beyanatında iyi bir şekilde ifade edilmiş olan bir idealizm öğesi, Büyük Reformlar Çağı'nın içine sızar: "Kısa bir zaman önce pek çok mahrumiyetin eşliğinde neredeyse hayat boyu olan hizmet, memleketin her yurttaşı için onurlu ve doğal olarak değil, bir suç ve ahlaksız bir yaşam cezası olarak görülüyordu. Bir adamın askere alınması ceza kanununda Sibirya'ya sürgünle ve bir cezai birlikte alıkonma ile eşdeğer olarak tanımlanıyordu; ayrıca, toplum toprak sahiplerinin ahlaksız bireyleri diğer yöntemler işe yaramadığında bu şekilde uzaklaştırmasına müsaade ediyordu."[24]

Danıştay, oldukça kıdemli bürokratlardan ve askerlerden oluşan üst düzey bir danışma konseyiydi. Bu konseyin uzun süre hizmet eden eski askeri sisteme karşı katı bir tavır alması, büyük bir değişime olan ihtiyacın farkına varanların sadece reform hareketinin önderleri değil, pek çok diğer kademeden kimse de olduğunun çarpıcı kanıtıdır. Rus askeri reformcuların başvurduğu etkili örnek, Prusya'nın Fransa-Prusya savaşında Fransa'yı etkileyici bir biçimde mağlup etmesinden önceki ve özellikle de sonraki durumuydu. Ama yine de, Danıştay'ın beyanı ve Miliutin'in kendisinin[25] benzer açıklamaları da, daha önceki bir dönemde, Suvorov ve Kutuzov'un yönetimleri altında gerçekleşen Rus zaferleri çağında, baskıcı asker alma sisteminin bile –görünüşe göre– Rus askerinin coşkusunu yok etmemiş olduğu dönemde, ordunun ruhu olduğuna inanılan şeyi yeniden canlandırmaya ilişkin bir girişimi ortaya atar.

Aynı genel hedef, Miliutin'in subay eğitimini iyileştirme girişimlerinde de vardır. Eski orduda, subayların çoğu, alaylarda "Prusya aristokratları" ya da yedek subay olarak kısa süreli görev yapan soylulardı ve en düşük eğitimle terfi ettiriliyorlardı ve de çoğu durumda kariyerleri boyunca ikinci-sınıf statüsüne mahkûmlardı. Soyluların çok daha küçük bir kısmı (tamamının yüzde 17'si) özel devlet askeri okullarına gidip genellikle yüksek rütbeleri dolduruyor ve seçkin birliklerde görev yapıyordu. Miliutin, özünde iki-sınıflı bir sistem olan bu sistemi ortadan kaldırmayı ve tüm subaylar için ortak eğitim standartları koymayı umdu. Gelgelelim, seçkin subayların sağlam siyasi etkileri onların özel ve devlet için çok pahalı olan okullarını muhafaza etmelerini sağlayarak, subay teşkilatının çoğunluğuna

(24) Baumann, "Debate", 134; Moskova'daki Lenin kütüphanesinin taslak bölümündeki Miliutin koleksiyonunda bulunan yayımlanmamış bir belgeden alıntı yapar.
(25) A. g. e. , 34.

yönelik genişletilmiş tesislere vakfedilmek üzere az miktarda kaynak bırakıyordu. Miliutin'in bu alandaki tedbirlerinden bazıları 1881'de savaş bakanlığından istifa etmesinden sonra daha da yumuşatıldı ama Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, muhtelif subay türleri arasındaki eğitim farklılıkları, tam olarak ortadan kaldırılamasa da büyük ölçüde azaltılmıştı ve pek çok albay ve general sıradan kökenlerden geliyordu.[26]

Bununla birlikte, bir bütün olarak toplumda, subay teşkilatının durumu eski rejimin son elli yılı boyunca kötüledi. Subaylara çok az ücret ödeniyordu ve daha da önemlisi, ekonomi genişleyerek eğitimli erkekler için alternatif kariyer fırsatları yaratıyordu. 1850'lere kadar, genç bir soylu erkeğin tercihi genelde askerlik hizmeti ya da sivil bürokrasiydi; artık öğretmenlik, ticaret, mühendislik mesleklerini ve daha pek çok başka mesleği düşünebilirdi. Bir kariyer seçmek, aynı zamanda bir siyasi karardı. Askeriye, rejimin kale duvarıydı; Büyük Reformlar Dönemi'nden sonra onun yerini yeni bir muhafazakârlık aldı; Rus toplumunun giderek büyüyen eğitimli bölümü faal aleyhtarlığa gitmediyse de en azından rejim için olan coşkusunu kaybetti. Bu, askeri kariyer seçimini, askerliği toplumda yükselmenin bir yolu olarak gören oldukça sıradan geçmişlerden gelenler ve aileleri geleneksel olarak ünlü alaylarda görev yapmış olan küçük bir zengin soylu seçkin tabaka dışındakiler için, eskiden olduğundan daha az cazip hale getirdi.

III

Böylelikle Rusya, 1870'lerin ortalarına kadar modern kıta Avrupası askeri sisteminin temel yapısını oturttu. Artık sorun, işe yaramasının nasıl sağlanacağı sorusu ve diğer büyük Kıta Güçlerinin kuvvetleriyle gerçekten kıyaslanabilir olan bir kuvvet geliştirmekti. İnsan gücü artık bir sorun değildi; Rusya'nın eğitemeyeceği kadar çok adamı vardı. Tesadüfle birleşen cömert muafiyetler aracılığıyla, yeni sistem gerçekten evrensel olmakta oldukça yetersiz kaldı. Yukarıda belirtildiği gibi, 1870'lerden 1914'e kadar geçen on yıllar içinde hızla gelişen yeni askeri teknoloji de aşılması güç zor-

(26) Tüm subay teşkilatının yaklaşık olarak yarısı miras yoluyla soylu olmuş asillerin oğullarıydı, üçte birinden fazlası ise "kişisel soyluların", yani devlete hizmet etmiş olan fakat oğullarının doğumu sırasında rütbe tablosunda onlara soyluluk statüsü verebilecek kadar yükselmemiş olan soyluların oğullarıydı. Geri kalanı ise soylu olmayan altyapılardan geliyordu, genellikle de asker çocuklarıydı. Curtiss, *The Russian Army*, 176-77, 189-90; Peter Kenez, "A Profile of the Pre-revolutionary Officer Corps," *California Slavic Studies* 7 (1973), 121-45.

luklar ortaya çıkarmadı; Rusya, rakiplerininkilerle kıyaslanabilir nitelikte olan makul sayıda silah kullandı. Temel sorun, ordunun bütçesi ve büyüklüğüydü. Daha az etkili bir yönetim [illegible] cahil dışında, uzun sınırlar ve daha az geniş olan demiryolu ağı, daha yavaş hareket kabiliyeti ve daha fazla daimi güç ihtiyacı demekti. Ayrıca, cahil Rus köylülerinin batılı emsallerinden daha fazla eğitilmesi gerektiğine inanılıyordu; bu da, pek çok adamı silâh altında tutmak için bir nedendi. Askeri bütçenin büyük bir kısmı, teçhizata harcanan orandaki mütevazı bir artışa rağmen hâlâ tayın giderlerine gidiyordu, dolayısıyla da ordunun toplam büyüklüğü askeri bütçenin belirlenmesinde can alıcı etkendi.[27] Rusya 1890'ların hızlı sanayileşmesinden sonra bile fakir, görece az gelişmiş bir ülkeydi ve hemen batısındaki komşularının kuvvetlerinden daha büyük olan kuvvetleri muhafaza etmek ağır bir yüktü. Polonya'nın Avusturya ya da Almanya tarafından işgal edilmesini durdurmanın en iyi yolunun ne olduğundan daha önemli olan hayati sorun, ekonominin büyük ordular ve hızlı hareket kabiliyeti çağında gerekli askeri teşkilatı ve bu kuvvetlerin yoğunlaştırılmasını destekleyecek kadar hızlı gelişememesiydi.

Yüzyılın sonunda bir asker, Genelkurmay Akademisi'nden Yarbay A. A. Gulevich, modern savaş ve milli ekonominin yakın bağlantısını fark etti. Gulevich, bir sonraki Avrupa savaşının muhtemelen hızlı ve belirleyici olmaktan ziyade bitkin ve tüketici olacağını bile öngördü. Bununla birlikte iyimser olarak, Rusya'nın düşük ekonomik seviyesi ve yetersiz yaşam standartlarını böyle bir savaşın zorluğuna katlanmayı daha kolaylaştıran etkenler olarak gördü. Rusya'da seferber edilecek insan oranı, Fransa ve Almanya'nın daha hassas, kolayca bozulan ve seferberlikten ötürü daha fazla insan gücünün çekilmesi nedeniyle daha çok zarar görecek olan iyi gelişmiş sanayi ekonomilerinde olduğundan daha küçük bir orandı.[28]

Askeri konular üzerine, on dokuzuncu yüzyılda Rusya'nın dışında önemli bir etki yaratan muhtemelen tek Rus eseri, bir asker tarafından yazılmamıştı. Jan Bloch'un *The Future War in Its Technical, Economic, and Political Aspects* [Teknik, Ekonomik ve Siyasi Yönleriyle Gelecekteki Savaş] eseri, savaştaki endüstriyel ve bilimsel ilerlemenin etkisi üzerine, bolca örneklendirilmiş ve sayısız çizelge ve tablo ile dolu olan beş ciltlik koca bir çalışmaydı. On dokuzuncu yüzyılın son yıllarında gelişmiş olan yeni savaş teknolojisinin mu-

(27) Pintner, "Burden," 245-48.
(28) A. A. Gulevich, *Voina i narodnoe khoziaistvo* (St. Petersburg, 1898), 15-16, 23-32.

azzam potansiyelini doğru bir biçimde tanımlıyor ama modern endüstriyel ekonominin, savaş baskısı altında kendini uzun süre ayakta tutamayacağını öne sürüyordu. Sayıların ağırlığıyla, savaşın modern dünyada kabul edilemez olduğunu tanıtlamaya kararlı ve içtenlikle barış yanlısı bir eserdi ama sonuçları Gulevich'inkilerle oldukça benzerdi.[29] Bloch, Leh bir Yahudiydi, bu koca eserin bir araya getirilmesinde muhtemelen General A. K. Puzyrevskii ve pek çok diğer önemli insanla işbirliği yapmış olan bir demiryolu kralıydı. Gulevich büyük bir olasılıkla projeye ve Bloch'un daha önceki eserlerine dâhil olmuştu ya da en azından onlardan haberdardı. Bloch, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki Avrupa savaş karşıtı hareketinde belirgin bir sima olarak kaldı ama eseri askeriye tarafından, en azından Rusya'da, büyük ölçüde görmezden gelinmiş gibi görünür.

Reform sonrası dönemden Birinci Dünya Savaşı'na dek Rus askeri düşüncesi, büyümekte olan modern endüstriyel savaş sorununa odaklanmadı. Daha ziyade, şaşırtıcı bir ölçüde Rus savaş sanatı üzerine, oldukça alakasız görünen tarihi bir anlaşmazlıkla ilgilendi. Bu döneme ait askeri düşüncenin temsilcileri, görev bilincine ve milletlerinin yüzyılın ikinci yarısında Rus milliyetçiliğinin genel gelişmi ile teşvik edilen askeri başarılarıyla gurur duyan zeki adamlardı. Kırım Savaşı'ndaki aşağılanma ve Rusya'nın Osmanlı karşısındaki parlak olmaktan uzak olan durumu (1877-1878), bu adamları kendi geleneklerine göre çözümler bulmaya yöneltti; bu, kaçınılmaz olarak Büyük Peter ve Suvorov'a geri götüren bir arayıştı. Ekolün önde gelen temsilcilerinden biri, Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nde kendisi için 1890'da kurulan Rus Askeri Sanatı Tarihi başkanlığı yapan ilk insan olan yetenekli askeri tarihçi D. A. Maslovskii'ydi.[30] Maslovskii'ye göre, Peter borçlanıcı değil, dönüştürücüydü:

> Askerlik sanatı üzerine yazılan orijinal ve çeviri eserlerin tümü ve [1716 Askeri Tüzüğü]oluştururken kesinlikle Peter'in emrinde olan Batı Avrupa ordularının tüzükleri, büyük komutana sadece tamamen kendi görüşleri ve deneyimleri olan şeylerin sistematik gelişimi için bir araç olarak yaradı ve sadece onun dehası Avrupa talim ve düzenlerinin "barbarca karmaşıklığı"nın düzenli ordumuzun başlangıç zamanında Rus askerlik sanatında nasıl ustalıkla basitleştirildiğinin açıklanmasını mümkün kılar.

(29) Ivan S. Bliokh, *Budushchaia voina v tekhnicheskom, ekonomischeskom i politicheskom otnosheniiakh*, 5 cilt (St. Petersburg, 1898). Eser ayrıca muhtelif sayıda ciltlerle Lehçe, Fransıza, Almanca versiyonlarıyla ve kısmen İngilizcede basılmıştır. Bloch'a ilişkin bir tartışma için bkz. makale 18.

(30) Von Wahlde, "Military Thought," 104.

Tüm diğer ehil komutanlar gibi Peter de muhaliflerini tanıması gerektiğinin farkındaydı ama Maslovskii'ye göre bu, başarısının eşşsiz bir şekilde Rus olan doğasını yok etmedi.[31]

Maslovskii ve sonradan onun yerine geçen ve ondan biraz daha ılımlı olan A. Z. Myshlaevskii gibi tarihçilerin, askeri politikaya daha doğrudan dâhil olan insanların stratejik düşünüşleri üzerinde bazen önemli olsa da sadece dolaylı bir etkisi oldu. Bunların arasından açık arayla en önemli olanı, cephede askerlerle birlikte görev yapan, taktikler üzerine ders veren ve sonradan da Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nin başına geçen M. I. Dragomirov'du. 1879 yılında yayımlanan taktiklere ilişkin ders kitabı, Rus subaylarının otuz yıl boyunca kullandığı standart eserdi.[32] Dragomirov, ateşli silahların yerine süngüyü tercih etmeyi savunmasıyla ve moralin önemini vurgulamasıyla tanınır. Rus-Japon Savaşı tecrübesi bile konumunu değiştirmedi. Dragomirov ölümünden sonra, 1906'da yayımlanan bir eserinde, o savaştan bahsederken "kurşun ve süngü birbirini dışlamaz, aksine tamamlar. Ateşli silahların mükemmelliği ne kadar ileriye götürülürse götürülsün, bu karşılıklı ilişki aynı kalır" demiştir.[33] İddialara göre "Kurşun bir budaladır, ama süngü iyi bir adamdır" dediğinde, Suvorov kadar anlayışsız değildi, temel mefhumu aynıydı- savaşta gerçekten önemli olan şey, askerlerin savaşma iradesidir:

> Mesela, çağdaş gelişmiş seri ateşli ağır silahları düşünün; subayların nişancılıkta becerikli olduğunu ve silahlara bakım yapanların da bu silahların işleyişi konusunda üstün bir şekilde eğitilmiş olduğunu varsayın; bu tür ağır silahların önemi, yine de çalışan insanların kafalarının üzerinde patlayan mermilere dayanamayarak muhteşem silahlarını terk etmeleri halinde yok olacaktır.[34]

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Rus askeri düşüncesinde daha da belirgin olan bir isim, Dragomirov'dan sonra Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nin başına geçen General G. A. Leer'di. Leer, Dragomirov'a ve "milli

(31) D. F. Maslovskii, *Stroevaia i polevaia sluzhba russkikh voisk vremen Imperatora Petra Velikaga i Imperatritsy Elizavety* (St. Petersburg, 1883), 6-7; ayrıca bkz. aynı yazarın *Zapiski po istorii voennago iskusstva v Rossii* (St. Petersburg, 1891), 1:4.

(32) Dragomirov, *Uchebnik taktiki*. Dragomirov üretken bir kitap ve makale yazarıydı. Meshcheriakov, *Russkaia voennaia mysl'* eserinde 302. sayfada dokuz monografi ve toplanmış eserlerin dört cildini listeler.

(33) *Russkaia voenno-teoreticheskaia mysl' XIX i nachâlâ XX vekov*, ed. L. G. Beskrovnyi (Moskova, 1960), 346 içinde M. I. Dragomirov, *Uchebnik taktiki*, 1906 ed.

(34) M. I. Dragomirov, *Izbrannye trudy* (Moskova, 1956), içinde, "Podgotovka voisk v mirnoe vremia (vospitanie i obrazovanie)", 603 (Kiev, 1906).

okul"a karşı çıkan "akademik"lerin en başta geleniydi ve Dragomirov hariç, Rusya'nın dışında da tanınan tek Rus askeri yazardı.[35] Leer'e göre stratejinin temel öğeleri sabit, değişmez ve Avrupa savaşçılığının geçmişteki yazarlarının ve komutanlarının incelenmesinden çıkarılacak öğelerdi: Lloyd, Napolyon, Jomini ve Clausewitz. Bununla birlikte, Dragomirov'dan, görüşlerinin anlamından ziyade ilhamının kaynakları bakımından farklıydı. Leer de soğuk çeliğin belirleyici önemini vurguladı –ateş gücü hazırlık niteliğindeydi, süngü belirleyiciydi ve zafer de eninde sonunda moral kuvvetine dayanıyordu.[36]

Rus-Japon Savaşı yenilgisi ve onun doğal bir sonucu olarak Rusya'da bir devrimin eşiğine gelinmesi, askeri çevreler içinde pek çok tartışma yarattı ama silahlı kuvvetlerin güçlendirilmesine ilişkin aşikar ihtiyacın ötesinde hiçbir konuda fikir birliği sağlamadı. Büyük ölçekli, çok pahalı ve tartışmalı olan deniz inşaatı programı, Tsushima Muharebesi'nde batmış olan filonun yerine yenisini koyabilmek için başlatıldı. Savaştan sonraki birkaç yıl boyunca ordunun dikkati iç güvenlik sorunlarına, pek çok askeri liderin bezginliğine yönelmişti.[37] Orduyu artık muhtemel ve hatta kaçınılmaz hale gelmiş olan genel Avrupa savaşına hazırlamaya yönelik büyük bir geliştirme programına başlanması, ancak 1910'da mümkün oldu.

Rus-Japon Savaşı'ndan modern ateş gücünün önemine ve yerleşik mevzilere saldırmanın zorluğuna ilişkin alınan derslere rağmen, milli okul hiçbir şekilde saygınlığını yitirmedi. Aslında, Japon askerlerinin ruhu ve coşkusu, yukarıda Dragomirov'dan alıntılanan sözlerin de işaret ettiği gibi, Rusların moralin olağanüstü önemine ilişkin temel inancını pekiştirdi.[38] Yeni bir kıdemli kuramcı grubu, kimilerinin her iki tarafı da desteklemeye girişmesiyle beraber çitin her iki tarafında da Dragomirov ve Leer neslinin yerini aldı. Kısa bir süre için Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'ndeki, geleneksel olarak milli okulun kalesi olan Rus Askerlik Sanatı Tarihi bölümü başkanlığının fesh edilmesi konusu gündeme geldi, ama böyle bir şey olmadı. 1906 yılında Myshlaevskii'nin yerini enerjik ve üretken bir tarihçi olan General A. K. Baiov aldı. Belki de daha önemli olan şey, milli okulun görüşle-

(35) 1868 ve 1880 yılları arasında en az dört eseri Almanca, ve biri de 1894 yılında Fransızca olarak yayımlanmıştır.
(36) Leer üzerine bkz. Meshcheriakov, *Russkaia voennaia mysl'*, 200-202, 246-57.
(37) William C. Fuller, Jr., *Civil-Military Conflict in Imperial Russia* (Princeton, 1985), 5-8. bölümler. Ayrıca bkz. John S. Bushnell, "Mutineers and Revolutionaries: Military Revolution in Russia, 1905-7" (Ph.D. tezi, Indiana Üniversitesi, 1977).
(38) Bu savı William Fuller'a borçluyum.

rinin birçoğuna katılan General N. P. Mikhnevich'in akademinin müdürü olmasıydı.

Gelgelelim, şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Uzak Doğu'daki yenilgi bir özeleştiri dalgası getirdi ve kimileri için bu, Rus tarihi boyunca hep olduğu gibi, çözümler için batıya yönelmek anlamına geldi. Bunların başında, Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nde taktik üzerine dersler veren Albay A. A. Neznamov geliyordu. Her ne kadar Neznamov geçmişteki büyük Rus komutanları kadar Avrupalı komutanlardan ve askeri yazarlardan da alıntı yapmaktan hoşlanıyorduysa da, oldukça tartışmalı olan yazılarının başlıca itkisi, Rusya'nın "modern savaş" –bu terimi önemli eserlerinden birinin başlığı olarak kullanmıştır– yapmayı dört gözle beklemesi ve bunun için hazırlık yapması gerektiğiydi.[39] Neznamov'un söylediği gibi:

> Daha önce de belirtildiği gibi, sadece temel ilkeleri bilmek yeterli değildir; ilkeler bakidir ama muharebe araçları değişir ve onlarla beraber, söylemeye bile gerek olmaksızın, yöntemler ve biçimler de değişmelidir. Kuramın görevi tam da bu çağdaş yöntemleri ve biçimleri göstermek ve hatta biraz da ileriye, yakın geleceğe bakmaktır. Fikirler için, *en yakın geçmişin tüm* örneklerinde bitip tükenmez bir kaynak vardır, bu da çağdaş etkenlerin, stratejik etkenlerin –demiryolları, telgraf ve kitle orduları– ve taktiksel açıdan önem taşıyan etkenlerin –seri ateşli silahlar ve telgraf– belirgin olduğu bir kaynaktır.[40]

Neznamov, Rusya'nın Japonya'yla yaptığı savaşı kaybetmesinin nedeninin yetersiz muhabere, halk desteği yoksunluğu, çok iyi bilinmeyen Mançurya arazisi ve bitki örtüsü, yetersiz generaller ya da "hükümet politikasının genel gidişatı" bile olmadığına inanıyordu. Tüm bu etkenler, Rusya'nın askeri görkem günlerinde de vardı –Kuzey İtalya Suvorov'un adamları için, en az Mançurya'nın Kuropatkin'in adamları için olduğu kadar yabancı değil miydi? Modern ateş gücü zamanlarında, Rusya hâlâ şiddetli süngü saldırıları hayal ediyordu, askerlerinin yiğitliğine güveniyordu ve savaşın bir kahraman-komutan doğurmasını bekliyordu.[41] Suvorov'u ve çok sayıdaki takipçilerini kararlı bir şekilde tersine çeviren Neznamov şunu öne sürdü: "Savaşı belirleyen ateştir."[42]

---

(39) A. A. Neznamov, *Sovremennaia voina. Deistviia polevio armii* (St. Petersburg, 1911; 2. baskı, 1912).
(40) Neznamov, *Sovremennaia voina*, 1911 baskısı, 9. Vurgu orjinalindeki gibidir.
(41) A.g.e., vi.
(42) A. A. Neznamov, *Tekushchie voennye voprosy* (St. Petersburg, 1909), 56, Von Wahlde tarafından "Military Thought," 321'de alıntılandığı şekliyle.

Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Neznamov gündeme muhtemelen herkesin olabileceği kadar hâkimdi. Uzatılmış cephelerde kitle ordularıyla uğraşmanın sorunlarını tartıştı. Savaşın hedefinin, düşman ordusunun hızlı bir belirleyici muharebeyle yok edilmesi olarak kaldığını düşündü ama böyle bir sonucun, tanımlamaya giriştiği gelecekteki savaşlarda çok olası görünmediğini fark etti. Gelgelelim, siper savaşının açmazını öngörmedi ama savaşın kısa olabilmesi için, her iki taraf da birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışırken, büyük kuvvetlerin geniş alanlar üzerinde mevzilendirilmesini umdu –büyük olasılıkla birkaç aydan daha uzun süremeyecek bir senaryo.[43]

Milli okul üyelerinin yaptığı gibi Neznamov da kendine Büyük Peter'i örnek aldı, ama onun çarı yorumlayışı diğer üyelerinkinden farklıydı:

> Büyük Peter, büyük dehasıyla şüphesiz yabancı şeyleri benimserken yararlı ve zararlı arasındaki sınırı tanıdı; Rusya'yı, ülkesinin iyiliği için feda etmiş olduğu kendi oğlundan daha çok sevdi. Kendi kelimeleriyle "öykünmelerini" şöyle tanımladı: "Avrupa bize birkaç on yıl daha gerekli, ondan sonra Avrupa'ya sırtımızı döneceğiz." "Avrupa'yı sollayıp geride bırakacağımızı ve ona üstün geleceğimizi" hayal etti. Bazı yönlerden öyleydi de, sadece harbiyede olsa da! Ama sonra tarih kendini tekrarladı ve Avrupa bizi tekrardan geçti. Ve bir kere daha eski yöntemi izleyeceğiz; hazır olanı, en iyi olanı hızlıca alacağız ve yurdumuzda bunlarda gelişeceğiz ve de sonra "sırtımızı döneceğiz."[44]

Açıkça, Neznamov Rusya'nın kendi milli kimliğini kaybetmekten endişe etmeksizin batıdan bir şeyler alabileceğine ve alması gerektiğine inanan uzun Rus düşünürleri ve liderleri listesinde yer aldı. Bazıları, I. Peter, on dokuzuncu yüzyılda ise Kont Witte ya da Miliutin gibi hükümet liderleriydi; diğerleri ise Catherine'in Aydınlanma hitabetine muhalif olan Aleksandr Radishchev, Neznamov'un döneminde liberal Cadet partisinin lideri olan Paul Miliukov ya da Lenin ve diğer Marksistler gibi muhaliflerdi.

Neznamov 1911 yılında *Sovremennaia voina* eserini yayımladığında, Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nde profesör olan bir albaydı. Üstleri eserlerini okumuş ve hatta kısmen onaylamış olabilirlerse de, o yıllarda verilen ve 1914 ve sonrasında Rus politikasını etkilemiş olan önemli stratejik ka-

(43) Beskrovnyi, *Russkaia voenno-teoreticheskaia mysl'*, 557-61, 567, 624 içinde Neznamov, "Sovremennaia voina," 1912 baskısı; Beskrovnyi, *Russkaia voenno-teoreticheskaia mysl'*, 673-93 içinde Neznamov, "Plan voiny" (St. Petersburg, 1913); ayrıca bkz. Von Wahlde, "Military Thought," 223-33 'teki Neznamov tartışması.

(44) Neznamov, "Plan voiny," 714.

rarlara etki etmiş olma ihtimali düşük gibi görünür. Neznamov önemli ve ilgi çekicidir, çünkü askeri düşünce yelpazesinde aşırı "Batı" konumunu temsil eder.

IV

Birinci Dünya Savaşı arifesinde Rusya'nın stratejisini planlayan ya da planlamak isteyen insanlar arasında, çok kabaca milli okulun ve akademiklerin kuramcıları arasındaki bölünmeye denk düşen bir fikir bölünmesi vardı. Savaş bakanı ve politikanın gelişiminde önemli bir sima olan Sukhomlinov, milli okulun büyük yaşlı adamı olan Dragomirov'un koruması altındaydı. Pek çok konu üzerindeki görüşlerinin karşısında, Genç Türkler olarak bilinen ve Batı teknolojisi ve askeri yöntemlerinin Rus ordusu için merkezi bir önem taşıdığına ikna olmuş olan bir grup subay vardı. Bu grubun içinde, Devrim sonrasında bir siyasi göçmen olarak yazdığı kapsamlı yazıları sayesinde batıda iyi tanınır hale gelmiş olan General Golovin ve 1914'te önemli Kiev Askeri Bölgesi'nin komutanı olan General Alekseev vardı. İkincisinin etkisi, yürürlüğe konan savaşın ilk haftalarında hem Avusturya'ya hem de Almanya'ya saldırma planının belirlenmesinde can alıcıydı.

Bu hayati ve geriye dönülüp bakıldığında açıkça hatalı olan karar, Orta Avrupa güçlerinden sadece birine ya da diğerine saldırmayı çok zorlaştıran coğrafi gerçekliğin ve siyasi koşulların sonucuydu. Sonuç, hiçbir alternatifin avantajını taşımayan mutsuz bir uzlaşmaydı. İmparatorluğun batı sınırı, güneyde Avusturya-Macaristan ve batı ve güneyde de Almanya ile çevrilmiş olan Rus Polonyası'ydı. Bu nedenle de, güneyde Avusturya Galiçyasından kuzeyde ise Alman Doğu-Prusyası'ndan gelecek bir kıskaç hareketine açık olan, savunmasız bir konumdu. Rus-Japon Savaşı'nın hemen ardından gelen yıllarda ve 1905 devriminde, Rus ordusunun çoğunluğu iç güvenlik görevlerine yöneltilmişken, Yüksek Komutanlık, Polonya'nın büyük bir kısmından çekilmeyi ve ne kuzey ne de güney kanatlarından tehdit edilemeyecek olan daha doğudaki bir yere savunma hattı kurmayı gerektiren bir stratejik savunma yapmaya karar verdi. Bu, gerçeklikle ve derinliğine savunmayı Rus geleneğinin bir parçası olarak gören "milli okul"un görüşleriyle tutarlıydı. Bununla birlikte, dönemin neredeyse tüm stratejik kuramcıları arasında yaygın olan, normal şartlarda taarruz eyleminin daha tercih edilir olduğu mehfumuna aykırıydı.

1910 ve 1914 yılları arasında Rus ordusu gücünü arttırdı, Fransa ile ittifak daha yakınlaştı ve Rusların Fransa'ya güveni ve Almanlara ilişkin kor-

kusu büyüdüğü için plan yeniden gözden geçirildi. Savaş Bakanı Sukhomlinov ve General Danilov, Avusturya'ya karşı savunmacı tutumu sürdürürken, Almanya'ya karşı olası en erken taarruzu savundu. Almanya baş tehditti ve Almanların Fransa'yı istila etmek konusunda başarılı olmaları halinde, Rusya'nın durumu umutsuz olurdu. Dolayısıyla, Alman baskısını Fransa'dan uzaklaştırmak için mümkün olan her şeyi yapmak şarttı. Ama coğrafya bu yaklaşımı çok zor kılıyordu. Rus Polonyası'nın batı sınırından Berlin'e yapılacak bir taarruz, Doğu Prusya'nın güneyinden ona rahatlıkla son verebilecek olan Alman yan saldırılarına açık olurdu. Doğu Prusya'ya yönelik bir taarruz ise, aşılamaz Masurian Gölü bölgesi ve kuzey-güney demiryolu hatlarının olmayışı nedeniyle zordu. Ruslar sadece doğudan saldırarak Polonya'dan kuzeye doğru ilerleyebilirlerdi, bu sırada da Alman kuvvetleri, iki yönlü bir Rus saldırısıyla baş etmek için demiryoluyla doğuya ve batıya kaydırılabilirdi. Zaten gerçekten de böyle oldu.

General Alekseev, Almanya'ya hemen bir taarruz yapmaya alternatif olarak güneye, Avusturya Galiçyası'na ilerlemeyi savunuyordu. Avusturya-Rusya sınırının korunması kolay değildi ve Ruslar saldırmasa bile, bir Avusturya taarruzundan korunmak için pek çok asker gerekirdi. Bu nedenle, argüman şuydu: Neden Avusturya'ya karşı doğu ve batıya gidilerek arkadaş canlısı Slav halklarının yaşadığı topraklara girilmesin? Orada elde edilecek erken bir başarı Avusturya'ya savaştan çekilmeye zorlayabilirdi. Bu plan, geleneksel Slav birliği düşüncelerine ve Avusturya karşıtı hislere uygundu ve tamamen coğrafi nedenlerle, hızlı zafer için daha fazla ihtimal vaat ediyor gibi görünüyordu. Fikir ayrılığının sonucu, hem Avusturya'ya hem de Almanya'ya hızlıca saldırma girişimi oldu ve bu da hiçbir taarruzun kesin bir zafer elde etmek için gereken kaynaklara sahip olmadığı anlamına geliyordu. Her strateji için iyi argümanlar geliştirilebilir ama hiç kimsenin birinde ya da diğerinde ısrar etmeye yetecek kadar otoritesi yoktu ve sonuç da feci bir taviz oldu.[45]

Savaş öncesi dönemdeki önemli askeri yazarların hiçbiri, Rusya'nın savaşın başlangıcındaki esas hamlelerininin belirlenmesi konusunda başlıca sorumluk sahibi olan gruba dâhil değildi. Buna en çok yaklaşan kişi, 1904'ten 1907'ye dek Genelkurmay Başkanlığı Akademisi müdürü ve

(45) Bkz. Jack Synder, *The Cult of the Offensive in European War Planning, 1870-1914* (Ithaca, 1984), 6. ve 7. Bölümler ve Norman Stone, *The Eastern Front, 1914-1917* (Londra ve New York, 1975), 1. ve 2. Bölümler. Savaş planları konusunda başlıca Rus kaynağı A. M. Zaionchkovskii, *Podgotovka Rossii k imperialisicheskoi voine* (Moskova, 1926)'dır.

1911'den 1917'ye kadar genelkurmay başkanı olan N. P. Mikhnevich oldu. Mikhnevich'in strateji hakkındaki ders kitabı yirminci yüzyılın başında standart eser olarak Leer'inkinin yerini aldı.[46] Mickhnevich, bir taraftaki Neznamov ve diğer taraftaki A. N. Kuropatkin uçlarının arasında yer alan ılımlı bir milliyetçiydi. Japonya ile yapılan savaşta Rus ordularının başarısız komutanı olan Kuropatkin, 1910 yılında yayımlanan üç ciltlik Rus ordusu tarihinde, Napolyon'un yenilgisinden beri Rusya'nın giderek artan batılılaşma ve Avrupa meselelerine müdahil olma nedeniyle hem manevi hem de maddi anlamda zayıflatıldığını öne sürdü. Kuropatkin modern askeri teknolojinin benimsenmesine karşı olmasa da, "Rusya'nın" yabancılara ya da Rus olmayan imparatorluk vatandaşlarına değil de, "Ruslar'a ait olması gerektiği"ne inanan ilk ve en önemli romantik milliyetçiydi.[47]

Batı askeri düşüncesine aşina olan makul ve sistematik bir yazar olan Mikhnevich, bu tür milliyetçi aşırılıklarda yer almadı ama yine de 1898'de şöyle yazabildi: "Bizim askerlik sanatımız neredeyse hiçbir zaman Avrupa'nın gerisinde kalmadı ve epey sıkça da, Avrupa'nın bizden aldığı taktik ve stratejiye yön ve yeni fikirler vererek onun ilerisine gitti."[48] Kuropatkin gibi Mikhnevich de teknolojinin savaş üzerinde büyük bir etkisi olduğunun farkındaydı; 1898 yılında *The Influence of the Newest Technical Inventions on Army Tactics* [En Yeni Teknik İcatların Ordu Üzerindeki Etkisi] isimli bir kitap yayımladı.[49] Bu eserde, muhtelif yeni ve geliştirilmiş silahlara dikkatli bir şekilde değinir ama saldırı ve savunma arasındaki dengenin aslında değiştirilmemiş olduğu ve tüm büyük komutanların, manevi bir avantaj sağladığı ve çabanın belirleyici bir noktada yoğunlaştırılmasını mümkün kıldığı için taarruzu tercih ettikleri hükmüne varır.[50]

On beş yıl sonra, 1913'te, Rus-Japon Savaşı tecrübesinin ardından, Miknevich şöyle yazdığında Suvorov'a biraz daha az benziyordu: "Taarruz eylemi daha büyük çıkarlar getirir ama ancak ordu stratejik konuşlanmasını tamamladıktan ve yeterli kuvvetle tam olarak hazır olduktan sonra kabul edilebilir."[51] Muhtemelen bu, Rusya'nın Fransa'yı desteklemek için taarruza çok

(46) N. P. Mikhnevich, *Strategiia*, 2 cilt (St. Petersburg, 1899-1901).
(47) A. N. Kuropatkin, *Zadachi russkoi armii* (St. Petersburg, 1910), 1:i-iii, 3:189.
(48) N. P. Mikhnevich, *Osnovy russkogo voennogo iskusstva. Sravnitel'nyi ocherk sostoianniia voennogo iskusstva v Rossii i zapadnoi Evrope v vazhneishie istoricheskie epokhi* (St. Petersburg, 1898), 9-10, Von Wahlde tarafından "Military Thought," 206'da alıntılandığı şekliyle.
(49) N. P. Miknevich, *Vliianie noveishikh teknicheskikh izobretenii na taktiku voisk* (St. Petersburg, 1898).
(50) Beskrovnyi, *Russkaia voenno-teoreticheskaia mysl'*, içinde; 415, 426 Mikhnevich, "Vliianie."
(51) Beskrovnyi, *Russkaia voenno-teoreticheskaia mysl'* içinde; Mikhnevich, "Osnovy strategii", 463 (St. Petersburg, 1913).

hızlı bir hareket gerektiren o zamanki savaş planlarına bir eleştiriydi. Ama yine de, sadece sayısal olarak değil, manevi kuvvet açısından da kuvvet üstünlüğünün zafer için şart olduğunu iddia ederken, milli okulun manevi güce yaptığı geleneksel vurgu açıktır. Zaferin dörtte üçünün manevi güce ve dörtte birinin de maddi etkenlere bağlı olduğunu söyleyerek, iki etkenin de görece öneminin niceliğini belirtir. Ayrıca Mikhnevich, Rusya'nın daha üstün olan askeri ruhunu tanıtlamak için, yüzyıllar boyunca Avrupa ordularının Rus askerleriyle yaptıkları savaşlarda diğer Avrupalılar ile yaptıklarından daha yüksek kayıp oranlarından mustarip olduğunu gösteren tablolar sunar. Son olarak, teknoloji meselesine geri dönerek, bir ordunun silahlarının en az düşmanınkiler kadar iyi olması gerektiği, bunun da sebebinin daha üstün silahların daha etkili olması değil de, daha basit silahlara sahip olmanın morale zarar vermesi olduğu hükmüne varır.[52] Neznamov'un ve dönemin pek çok Avrupalı yazarının aksine, Mikhnevich "yıldırım savaşı" mefhumunu reddetti ve Rusya'nın, iş gücü seferberliği halinde ekonomileri bozulacak olan daha gelişmiş Avrupa sanayi devletleri karşısında bir avantajı olduğunu ileri sürdü: "Bu nedenle, zaman askeri kuvvetlerimizin en iyi müttefiğidir ve bunun içindir ki, öncelikli olarak kuvvet üstünlüğü düşmanın tarafında olabilecekken düşmanla sınırda belirleyici çarpışmaları önleyerek, 'bir yıpratma ve tüketme stratejisi' izlememiz tehlikeli değildir."[53] Gulevich'i hatırlatan bu kanı, Kutuzov'un Napolyon'u yenmesi örneğine rağmen, ekonomik geriliği bir avantaj olarak görmeyen alışıldık milli görüşten ayrılma gibi bir şeydi. Milli okul genelde, Rus askerinin manevi avantajının daha olumlu olan niteliğine vurgu yapmayı tercih etmişti. Mikhnevich, şüphesiz, gelişmiş sanayi ekonomilerinin hassasiyeti konusunda yanıldı –ama Birinci Dünya Savaşı arifesinde bütün Avrupalı ya da Rus yazarlar da yanılmışlardı.

V

Bu makalenin amacı Rusya ve batı arasındaki ilişkinin Rus stratejik düşüncesindeki tek konu olduğunu öne sürmek değildir. Kısaca tartışılan adamlar ve kendilerinden söz dahi edilmemiş olan diğer kimseler bilgili, kavrayışlı profesyonellerdi ve eserleri pek çok konuyla ilgiliydi: seferberlik,

(52) A.g.e., 464, 467-69.
(53) A.g.e., 461.

lojistik, farklı kuvvet türlerinin (piyade, topçu, süvari, vs.) düzenlenmesi, harekâta ilişkin ve stratejik planlama ve daha birçok konu. Bununla birlikte, Rus stratejik düşünürlerini konu üzerine yazan diğer Avrupalı yazarlardan ayıran ve aynı zamanda onlarla diğer alanlardaki Rus düşünürlerini birbirine bağlayan entelektüel bağı sağlayan, Rusya'nın özel nitelikleri konusudur. Hevesli batılılaştırıcılar da olsalar, Rusya'nın özel avantajlarına en coşkulu şekilde inansalar da, hepsi de ihtişamlı Rus askeri geçmişinin üç bileşenli sorunuyla, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların üzücü tecrübeleriyle ve diğer alanlardaki Rus başarılarının dünya çapında giderek daha fazla tanındığı bir dünyada profesyoneller olarak başlarını dik tutma arzularıyla mücadele etmek zorundaydılar.

Milli okulu kendi çağlarının teknik gerçekliklerini görmezden gelen akılsız romantikler olarak kapı dışarı etmek kolaydır ama bunu yapmak bir hata olur. Savaşma iradesi, hayatını riske atma her ordu için olmazsa olmazdır. Rus askerleri, Suvorov gibi yaratıcı liderler şöyle dursun, en kötü komutanlar altında bile defalarca hem yurtta hem de yurt dışında etkileyici bir azimlilikle savaşacaklarını kanıtlamışlardır. Bu, tartışmasız olarak, görmezden gelinmesi akılsızca olan bir değerdir. Bunun aydınların Avrupa'yla ilgili kendi güven ihtiyaçlarını tatmin etme arzusuyla birleşmiş olması önemsizdir. Ama manevi gücün, ruhun önemine yapılan vurgu, subay teşkilatının en düşük kademelerine nüfuz etmemiş gibidir ve bu nedenle de askere yazılan adamların sefil hayatları ve subaylarıyla olan ilişkisi üzerinde çok az etkili olmuştur. Öndeki askerlerin Şubat 1917 devriminin sonrasına dek sadık kalmış olmaları, yine de milli okulun temsilcilerinin Rus köylü askerinin mizacı hakkında bir noktaya kadar haklı olduklarını öne sürer.

Ama iki düşünce okulu temelde bağdaşmaz değildir; sonuçta, bu bir vurgu meselesiydi. "Akademikler" maneviyatın ve ruhun önemini inkâr etmediler ve millyetçiler de modern silahların şart olduğunu kabul ettiler. Belki de sadece Rusya'da, daha geniş bir mesele olan Rusya ve Avrupa konusunun hassas yapısı nedeniyle, askeri çabaya ilişkin bu iki temel bakış açısının birine ya da diğerine vurgu yapmak nesiller boyu süren bir stratejik düşünme bölünmesinin temeli olabilirdi.

KAYNAKÇA

RUS ASKERİ DÜŞÜNCESİ: BATI MODELİ VE SUVOROV'UN GÖLGESİ

İmparatorluk Rusyası'nın askeri tarihi genel olarak modern Batı âlimliğinden çok az ilgi görmüştür ve Sovyetler Birliği'nde de durum çok farklı değildir. Bu konuyla ilgilenen araştırmacı bundan ötürü, büyük ölçüde, mevcut askeri sorunlar ve savaş tarihi hakkındaki devrim öncesi Rus literatürüne bel bağlamak zorundadır. Ne yazık ki, bu eserlerin çoğuna bir şekilde ulaşılabilirse, bu ancak az sayıda Batı kütüphanesinde olabilir ve tabii ki hepsi Rusçadır.

Rus askeri meselelerini ele alan az sayıda Batı çalışmasından neredeyse hiçbiri ağırlıklı olarak askeri öğretiye adanmamıştır. Bir Batı dilinde Rus askeri düşüncesi üzerine yapılan tek genel çalışma, Peter H. C. Von Wahlde'nin fevkalade fakat maalesef yayımlanmamış olan doktora tezidir, "Military Thought in Imperial Russia" (Indiana Üniversitesi, 1966). Rusçada da çok daha fazlası mevcut değildir. G. P. Meshcheriakov, *Russkaia voennaia mysl' v XIX v.* (19. yüzyılda Rus askeri düşüncesi) (Moskova, 1973), görece kısa, oldukça ideolojik ve 1899'dan sonra yayımlanan hiçbir şeyi tartışmayan bir eserdir. Sovyet askeri yazarların en üretkeni olan L. G. Beskrovnyi, kuramsal konular üzerine çok az şey yayımlamıştır. Faydalı kaynak derlemesi olan *Russkaia voenno-teoreticheskaia mysl' XIX i nachâlâ XX vekov* (19. yüzyıldaki ve 20. yüzyılın başındaki Rus askeri-teknolojik düşüncesi) (Moskova, 1960) eserinde, giriş niteliğinde bir makale yer alır. *Ocherki po istochnikovedeniiu voennoi istorii Rossii* (Rusya'nın askeri tarihi için kaynaklar üzerine denemeler) (Moskova, 1957) eserine, Beskrovnyi kuramsal meseleler üzerine görece kısa bölümler eklemiştir.

Başlıca askeri düşünürlerin eserleri, Von Wahlde'nin ve 1900'de de Meshcheriakov'un kaynakçalarında uygun bir şekilde listelenmiştir. Christopher Duffy, *Russia's Military Way to the West: Origins and Nature of Russian Military Power, 1700-1800* (Londra, 1981), kapsamı bu işleyişin özet niteliğinde olmasını zorunlu kılsa da, on sekizinci yüzyılın hem kurumları hem de büyük seferleri üzerine fevkalade bir çalışma temin eder. On dokuzuncu yüzyılın tamamı için buna benzer bir çalışma yoktur. John Shelton Curtiss, *The Russian Army under Nicholas I, 1825-1855* (Durham, 1965) yararlıdır fakat askeri düşünce hakkında neredeyse hiçbir şey içermez. Büyük Rus komutanlarından sadece Suvorov tatmin edici bir İngilizce çalışmanın konusu olmuştur, Philip Longworth, *The Art of Victory: The Life and Achievements of Generalissimo Suvorov, 1729-1800* (New York, 1965). Kutuzov ve Barclay de Tolly, Michael ve Diana Josselson, *The Commander: A Life of Barclay de Tolly* (Oxford, 1980) eserinde ve oldukça yüzeysel olan Roger Parkinson, *The Fox of the North: The Life of Kutuzov, General of War and Peace* (Londra, 1976) eserinde çok daha az tatmin edici bir şekilde ele alınmıştır. Suvorov ve Kutuzov hakkındaki Sovyet literatürü kapsamlıdır. Büyük reformcu Dmitrii Miliutin üzerine, bkz. Forrestt A. Miller, *Dmitrii Miliutin and the Reform Era in Russia* (Nashville, 1968) ve Robert F. Baumann, "The Debate over Universal Military Service in Russia, 1870-1874" (Doktora tezi, Yale Üniversitesi, 1982).

Son yıllarda birkaç batılı akademisyen dikkatini, büyük ölçüde kurama olmasa da, Rus askeri tarihine çevirmişlerdir, özellikle de Dietrich Beyrau, John L. H. Keep, Jacob Kipp ve Bruce Menning. Beyrau, Keep ve Menning ordu üzerine, Kipp ise donanma üzerine yazmıştır.

1980'deki makaleleri de dâhil olmak üzere, yazdıkları makaleler bibliyografik bir makale olan Walter M. Pintner, "The Russian Military (1700-1917): Social and Economic Aspects," *Trends in History* 2, no. 2 (Kış 1981) makalesinde tartışılır. Ayrıca, Menning'in, *Russia and the West in the Eigteenth Century*, ed. A. G. Cross (Newtonville, Mass., 1983) içindeki daha yakın tarihli "Russia and the West: The Problem of 18th Century Military Models" makalesine; "G. A. Potemkin: Soldier Statesman of the Age of the Enlightenment," International Commission on Military History, *ACTA*, no. 7 (Washington, D.C., 1982) makalesine; ve "Russian Military Innovation in the 18th Century," *War and Society* 2, no. 1 (1984) makalesine de başvurunuz. Ayrıca bkz. *Russia and the West in the Eighteenth Century* içindeki Walter M. Pintner, "Russia's Military Style, Russian Society, and Russian Power in the Eighteenth Century". John L. H. Keep'in yakında yayımlanacak olan *Soldiers of the Tsar* kitabına ek olarak, bkz. onun "The Military Style of the Romanov Rulers," *War and Society* 1, no. 2 (1983) makalesi. Dietrich Beyrau'nun *Militär und Gessellschaft im Vorrevolutionären Russland* (Köln, 1984) eseri, bu makale hazırlanırken henüz yayımlanmamıştı.

Eski rejimin neredeyse Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan son elli yılı, modern literatürde, daha önceki dönemler kadar iyi bir şekilde ele alınmamıştır. En yararlı Sovyet eserleri şunlardır: L. G. Beskrovnyi, *Russkaia armiia i flot v XIX veke: Voenno-ekonomicheskii potentsial Rossii* (19. yüzyılda Rus ordusu ve Donanması: Rusya'nın askeri-ekonomik potansiyeli) (Moskova, 1973) ve P. A. Zaionchkovskii, *Samoderzhavie i russkaia armiia ba rubezhe XIX-XX stoletii, 1881-1903* (19.-20. yüzyılların dönümünde otokrasi ve Rus ordusu, 1881-1903) (Moskova, 1973). Bu eserlerden hiçbiri askeri düşünceyi önemli derecede ele almaz. Birinci Dünya Savaşı'nın arifesindeki Rus ordusu üzerine, bkz. Allan K. Wildman, *The End of the Russian Imperial Army: The Old Army and the Soldier's Revolt (March-April, 1917)* (New York, 1975). Stratejik planlar ve uluslararası ilişkiler üzerine, bkz. A. M. Zaionchkovskii, *Podgotovka Rossii k imperialisticheskoi voine* (Moskova, 1926); Jack Synder, *The Cult of the Offensive in European War Planning, 1870-1914* (Ithaca, 1984); Norman Stone, *The Eastern Front, 1914-1917* (Londra ve New York, 1975); ve D. C. B. Lieven, *Russia and the Origins of the First World War* (New York, 1983).

BUGEAUD, GALLIENI, LYAUTEY: FRANSIZ SÖMÜRGECİ SAVAŞIN GELİŞİMİ

Douglas Porch

Sömürgeci savaş hâlâ, askeri tarihin daha çok ihmal edilen alanlarından biridir. On dokuzuncu yüzyıl söz konusu olduğunda bu bilhassa gariptir, çünkü hem İngiliz hem de Fransız ordularının Waterloo ve Marne arasındaki önemli askeri deneyimleri Avrupa'nın dışında yer aldı. İngilizler, 1815 ile 1914 yılları arasında yalnızca bir tane Avrupalı rakiple savaştılar –Kırım'da Rusya ile. Fransızların ise, özellikle III. Napolyon'un altında, Avrupa'da daha faal bir rol oynadıkları doğrudur. Bununla birlikte, 1830 ile 1854 arasında, Fransa'nın yüz saflık piyade alayının altmış yedisi Kuzey Afrika'da ortalama altı yıl süreyle görev yaptı ve İkinci İmparatorluk boyunca kıdemli generallerin çoğu "Afrikalı"ydı. Büyük Avrupa güçleri arasındaki, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önceye denk düşen kırk üç yıllık barış döneminde sömürgeler, bir Fransız askerin kızgınlıkla ateş edildiğini duyabileceği tek yerdi. Sömürge hizmeti, Fransız ordusundaki en uygun ilerleme yollarından birini sunuyordu. Dolayısıyla, 1914 öncesi Fransası'nda, en etkili askerlerin önemli miktarda sömürge hizmeti yapmış olmaları şaşırtıcı değildir: Franchet d'Esperey, Mangin, Gouraud, Henrys ve Philipot gibi, savaşta yüsek rütbelere yükselecek olan ve daha az bilinen bir subay grubunun yanı sıra, Joffre ve Galliéni. Aslında, hem 1870'te hem de 1914'te Fransız Yüksek Komutanlığı'ndaki sömürgeci öğe o kadar belirgindi ki, Fransa'nın her iki savaştaki yetersiz askeri performasına ilişkin suçlama, sıklıkla sömürgelerde gelişen yöntemlerin Avrupa'da yanlış uygulanmasına dayandırılmıştır. Eleştirmenler, sömürge hizmeti ile Birinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarında 3. Büro'nun başında, bir sömürge askeri olan ve *à outrance* taarruzu

resmen onaylayan 1913 piyade Mevzuatı'na ilham veren Albay Louis de Grandmaison'un sağladığı ölümcül ve nafile saldırılar arasındaki bağlantıyı özellikle vurguladılar.

Yurt dışındaki Fransız ordusu, Avrupa'nın dışında karşılaştığı yeni savaş koşullarını benimseme yetisiyle övündü. Neredeyse 1830'da Kuzey Afrika'ya ayak bastıkları andan itibaren, *armée d'Afrique* [Afrika ordusu –ç.n.] askerlerinin birçoğu, Fransızlar'ın sömürgeci fethe yaklaşımlarını karakterize edecek olan "yerliler gibi davranmaya yönelme" arzusunu sergilemeye başladılar. Cezayir'deki askerlerin birçoğu tarafından benimsenen renkli, Afrikalılaştırılmış üniformalar, askerlerin bukalemun gibi yeni çevrelerine uyum sağlamak konusundaki kararlılıklarının en görünür kanıtıdır. Her ne kadar İngiliz ordusu, yurt dışında fethedilen yerlerdeki halklar arasından yeni askerler almış ve yerli geleneğe bazı ayrıcalıklar vermişse de, sömürgeci alaylar temelde bir Avrupa kalıbına dökülerek biçimlendirilmişti. Bununla birlikte, Fransız askerleri ise sadece giysileri değil, Afrika'da karşılaştıkları taktikleri de benimsediler. Aslında Fransızlara göre, sömürgeci yöntemlerinin gücü, eski düşmanlarının "doğal" savaşma becerilerini ve savaş tarzlarını Fransız sömürgeci fethinin ezici gücüne koşmakta yatıyordu. Fransızlar, ordularına kattıkları yerlileri Avrupalılaştırmaya çalışmadılar. Daha ziyade, onların kendi geleneksel savaş yöntemlerini uygulamalarını, ama bunu da Fransa'nın yol gösteren eli altında ve yine onun çıkarlarına uygun şekilde yapmalarını istediler.

Afrika'daki Fransız stratejisi ve taktikleri sadece düşman tarafından belirlenmiyordu. Arazinin yapısı tarafından da belirleniyordu. Çorak ve yabancı alanlarda, sıklıkla ele geçirilmesi zor olan bir düşmana karşı sefer yapan Fransız askerler, Avrupa'ya uygun olan savaşma yöntemlerini terk etmeye mecbur kaldılar. Hareketlilik, küçük-birlik harekâtları ve baskın, Afrika'da sayıların ağırlığından ve alışılageldik lojistikten daha önemli hale geldi.

O halde, Fransız sömürgeci ordusuna ilişkin geçerli görüşümüz, başlıca kuramları Cezayir'de Bugeaud tarafından geliştirilmiş ve sonra da Tonkin'de Galliéni ve Fas'ta Lyautey tarafından düzenlenmiş olan bir "sömürgeci savaş ekolü" olduğudur. Bu "sömürgeci ekol", Fransız askerlerinin yurtdışında karşılaştığı yeni koşullar nedeniyle var oldu. Afrika ve Hindiçin'de yalıtık durumda olan Fransız sömürge askerleri, Avrupa savaşının gerçeklikleriyle olan bağlantılarını kaybettiler. Yetersiz şekilde silahlanmış ve düzenlenmiş olan yerliler karşısındaki başarılarından cesaret alarak, Afrika'da edindikleri

tecrübeleri Avrupa'ya aktardılar ve bunları tamamen uygunsuz koşullarda uygulamaya çalıştılar. Dolayısıyla, Fransız askeriyesinin 1914'te Avrupa'daki eksikliklerinin sorumluluğundan, bu adamların omuzlarına büyük bir pay düştü.

Bu görüş biraz daha yakından incelenmelidir. Fransızların yurt dışındaki askeri tecrübelerinin çeşitliliği, Fransız birliklerinin karşılaştığı rakiplerin farklı kapsamlılık dereceleri ve içinde savaştıkları arazi ve iklim aşırılıkları göz önünde bulundurulduğunda; her durumda uygulanabilir olan bir dizi taktiksel ilke ayrıştırmak imkânsız olmasa bile, herhalde zor olmuştur. Fransa'daki sömürgeci deneyimin etkisi hakkında çok şey söylenmiştir. Ama sömürgelerde büyükşehir ordusunun, "Avrupalı" düşünüşün etkisi ne kadar önemliydi? Ayrıca, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllar boyunca Fransa'da sivil-askeri ilişkilerin düzenli bir şekilde bozulması, çoğu Fransız'ın sömürgeciliğe olan temel kayıtsızlığı ve zaman zaman da düpedüz düşmanlığı da dikkate alındığında, siyasetin ya da halkın önyargılarının Fransız ordusunun yurt dışındaki gelişmesi üzerinde bir miktar etkisi olmuş olamaz mı? Kısacası, Fransız ordusunda Lyautey'nin ve diğerlerinin öne sürdüğü gibi bir "sömürgeci ekol" var mıydı[1], yoksa sömürgeci yöntemler, bir deneme-yanılmanın ve belki de Afrika kökenli dahi olmayan etkenlerin bir ürünü müydü? Ve son olarak, sömürgeci askeri deneyim, 1914'ten önce, Avrupa'da Fransız yöntemlerini ne kadar etkiledi?

I

Eğer Fransa'da bir "sömürgeci ekol" vardıysa, kurucusu su götürmez bir şekilde Mareşal Thomas-Robert Bugeaud idi. İspanya'da yoğun bir hizmet yapmış Napolyoncu bir emekli subay olan Bugeaud, Bourbon Yeniden Yapılanması sırasında ordudan zorunlu olarak emekli oluşundan sonraki yıllarını Fransa'nın mağlubiyeti üzerine kafa yorarak geçirdi. 1830 Temmuz Devrimi'ni müteakiben orduya yeniden katıldığında, kontra gerilla savaşı üzerine görüşleri, çoktan iyi bir şekilde biçimlenmişti. 1836'da Cezayir'de birkaç ay geçirmiş olsa da, Cezayir serüvenine olan, lafını sakınmayan düşmanlığı, orada yüksek komutaya getirilmesine ilişkin düşünceleri ortadan kaldırdı. Gelgelelim, Bugeaud görünüşe göre 1839'a dek bir fikir değişmin-

(1) *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1943) içinde Jean Gottman, "Bugeaud, Galliéni, Lyautey: The Development of French Colonial Warfare."

den geçti ve bir sonraki yıl Kral Louis Philippe tarafından atandığı genel valilik ve başkomutanlık görevlerinin peşinde faal olarak koştu.

Bugeaud 1840 yılında Cezayir'e vardığında, neredeyse bir *déjà vu* hissine yenik düştü –Fransız ordusu, İspanya'da yaptığı tüm hataları tekrarlıyordu. Askerlerin çoğu, sabit noktaları koruma göreviyle bağlanmıştı ve ikmal vagonlarını istila etmiş, ekinleri ve "hatların ardındaki" levazımı yok etmiş olan Araplar tarafından işkenceye maruz bırakılmıştı. Misilleme saldırıları yapma girişimleri, herhangi bir net hedefin olmayışından ötürü bocaladı. Ağır silahlarla ve ağır ikmal konvoylarıyla yüklenen binlerce kişilik kıtalar, düşmanlarını ararken çıplak ve kabarık kırsal bölgede çalışıp didindi. Muharebeyi reddeden ama kanatlara, ikmal konvoylarına ve dökümtülere saldırılarda bulunan düşman, onlardan önce geri çekildi. Fransız kıtaları, birkaç hafta boyunca bu şekilde mücadele ettikten sonra, gösterdikleri çabaların karşılığında ellerinde çok az şeyle, tükenmiş bir şekilde üsse dönüyorlardı.

Bugeaud, bitkin ve morali bozuk komutasına yeni bir biçim vermeye koyuldu: Askerlerine, "medeni toplulukların birbirleriyle yaptıkları planlı ve çarpıcı muharebeleri unutmak zorundayız" dedi, "ve bu savaşın ruhunun alışılmadık taktikler olduğunun farkına varmalıyız." Bugeaud, reformlarını dört ilke temeline oturttu: hareketlilik, moral, önderlik ve ateş gücü. Kırsal bölgeyi idare etmek için başlıca Fransız yöntemi olarak süregelen tahkimatlar yerine, birliklerin hızla onlara karşı konuşlandırılacağı düşman kuvvetlerinin yerini saptamada keşif ekiplerinin ve istihbarat raporlarının değerini vurguladı. Birkaç yüz askerden birkaç bin askere kadar değişen sayılardan oluşan, ağır silahlardan ve ağır vagonlardan yoksun olan hareketli kıtalar, farklı yönlerden gelerek daha önceden seçilmiş bir hedefte birleşmek üzere, kırsal bölge üzerine yayılabilirdi. Böylece, Bugeaud daha önceden saldırıdan muaf olan alanlara sızarak savaşı Kabylia Dağları'nın tam göbeğine taşıyabiliyor ve düşmanlarına hiç fırsat vermeyebiliyordu.

Gelgelelim, böyle bir strateji uygun psikolojik hazırlık yapılmadan imkânsız olurdu. Morali bozuk olan askerler nadiren taarruza meyilli olurlar ve 1840 yılında Bugeaud'nun komutası neredeyse dibe vurmuştu. Fransız üniformaları ve teçhizatı Afrika iklimine uygun değildi. Hastalıkların kol gezdiği garnizonlara mahkûm olan ve devamlı Arap akıncıları tarafından rahatsız edilen askerlerin çoğu, köpeklerden, kedilerden ve köklerden oluşan, sıklıkla şiddetli ishale yol açan ve su kaybından ötürü ölüme kadar götürebilecek olan bir beslenme biçimini, tedarik edilen bayat ekmeğe, düşük ka-

liteli pirince ve tuzlanmış domuz pastırmasına tercih ediyordu. Hastalarla ve yaralılarla ilgilenmek için yapılan düzenlemeler ilkeldi ve hastaneye havale edilmek, neredeyse ölüm cezasıyla eşdeğerdi. Aslında, askeri hastanelerdeki koşullar o kadar berbattı ki, askerler orada can çekişerek ve sefil bir şekilde ölmeyi önlemek için bazen intihar ediyorlardı.[2]

Bugeaud, yeni bir iyimserlik algısı işlemeye koyuldu. Adamlarının sağlığı, neredeyse öldürücü garnizonlarından çıkarılır çıkarılmaz iyileşti. Daha önceden sefer sırasında sıklıkla Arapların insafına terk edilen hastaların ve yaralıların bakımı için yeni önlemler alındı. Morgdan biraz daha fazlası olan ahşap barakaların yerini yerleşik hastaneler aldı. Teçhizat yeniden tasarlandı ve piyade erlerinin yükü dikkate değer ölçüde hafifletildi; ikmal, insanlar ya da vagonlar yerine katırlarla taşınıyordu. Küçük hareketli kıtalar artık tepelere taşındı, askerler tahıl ambarlarını yağmalayarak ya da Arapların sürülerini istila ederek hayatta kalıyorlardı. Bugeaud'nun, adamlarının iyiliğine ilişkin kaygıları ile askerlerin onun liderlik yeteneklerine güveni, askeri harekâtlara yeni bir yaşam nefesi vermek üzere birleşti. Bugeaud'nun örneği, tüm orduya güven ve enerji vererek subay teşkilatının içine girdi. 1842'ye dek, orduyu tekrar taarruza geçirmişti ve ancak belli belirsiz bir mübalağa ile, kuvvetlerini "Araplardan bile daha Arap" hale getirmiş olduğunu iddia edebilirdi.

Bugeaud'nun ateş gücü hakkındaki düşünüşü, Cezayir'de kalışı sırasında bazı değişikliklerden geçti. Başlangıçta, Fransızlar'ı sayıları üç bin adama kadar çıkan ve birkaç kol derinliğindeki kocaman kareler oluşturdukları için eleştirmişti. Araplar kareleri alt etmeye nadiren girişirdi ve iç taraflardaki adamlar, ateş edemedikleri için heder olurlardı. Bugeaud bunun yerine, birbirlerine karşılıklı olarak destek verebilmeleri için örtüşen ateş alanları olan birkaç küçük kare oluşturmayı savundu. Yaylım ateşleri nizami olmalıydı ve ateş de düşmanın ciddi bir zarar verilebilecek kadar yakına gelmesini sağlamak için mümkün olduğunca uzun süre devam etmeliydi. Gelgelelim, 1836'dan sonra Fransız kalelerini ya da kışlalarını tehdit edebilecek büyüklükte bir Arap ordusu olmadığı açıkça görülür hale geldi. Cezayir'de, büyük muharebelerden ziyade kısa süreli çarpışmalar bir kural haline geldi ve kareler ile ateş disiplini üzerine yapılan vurgu azaldı.[3]

(2) Anthony Thrall Sullivan, *Thomas-Robert Bugeaud, France and Algeria 1784-1849: Politics, Power, and the Good Society* (Hamden, Conn., 1983), 85.

(3) Bugeaud'nun askeri reformları için bkz. Gottman, "Bugeaud, Galliéni, Lyautey," ve Sullivan, *Thomas-Robert Bugeaud*, 77-93.

Bugeaud, kesinlikle on dokuzuncu yüzyılın en becerikli ve hayal gücü en kuvvetli savaş uygulayıcısıydı. Taarruz harekâtları yapabilen bir kuvvet yarattı, hedefini belirledi ve sonra da askerlerinin daha üstün disiplininin ve ateş gücünün ona avantaj sağladığı noktada düşmanı çatışmaya çekmeye çalıştı. Araplar çatışmaya çekilemeyince –ki bu 1836'dan sonra giderek daha da sık karşılaşılan bir durumdu– onların kaynaklarına karşı savaştı. Bugeaud, Arapların geçim yollarını yok ederek onları boyun eğmeye zorladı.

Razzia, ya da akın, Afrika'da uzun süredir uygulanmaktaydı. Fransızların gelmesinden önce, Kuzey Afrika savaşçılığını karakterize eden şey, ölüme neden olma arzusundan ziyade savaş ganimeti ele geçirmekti. Büyük muharebeler azdı ve genellikle de adamların çok sayıda düşman öldürmekten çok, gürültü yaparak korkuttuğu, boyun eğdirttiği biçimsiz baskınlar şeklindeydi.

Gelgelelim, 1841'de Bugeaud, *razzia*yı tam bir savaş seviyesine yükseltti. Bundan önce, Fransızlar ekinleri yakmayı ve ağaçları kesmeyi sadece gelişigüzel bir şekilde yapıyorlardı. Bugeaud, Arapların haklarını arayıp savaşmayı reddetmeleri karşısında şüphesiz hüsrana uğradı. Ayrıca, Fransız hareketliliğine ilişkin epeyce göklere çıkarılan iddialarına rağmen, askerleri sıklıkla ele geçirilmesi zor olan düşmanlarını yakalamak konusunda başarısız oluyorlardı. Dolayısıyla, ilk tahribat seferini Miliana yakınlarında yukarı Cheliff'te yaptı. Cezayir'in her yerinde, karartılmış tarlalar, yok edilmiş meyve bahçeleri ve harap edilmiş köyler kısa zamanda Fransız kıtalarının geçişini imler hale geldi. Bu dönemde Cezayir'i ziyaret eden General Castellane, *razzia*yı savundu: "Avrupa'da, bir kere iki ya da üç büyük şehrin başına geçtiniz mi, tüm ülke sizin olur" diye yazdı. "Ama Afrika'da, toprak parçasıyla tek bağlantısı çadırlarının kazıkları olan bir nüfûsa karşı nasıl hareket edersiniz? ... Tek yol, onları besleyen ekin tarlalarını, giysilerini yaptıkları hayvan sürülerini almaktır. Bu nedenle, ambarlar üzerine, büyükbaş hayvanlar üzerine savaş yapıyoruz, *razzia* yapıyoruz."[4]

Askeriye *razzia* lehine her neyi savunduysa, uzun süreli etkisi zararlı oldu. Askerlerin yakmalarına, yağmalamalarına ve tecavüz etmelerine izin verilen bir ortamda, disiplini muhafaza etmek zordu. Kısa zamanda tutumlar sertleşti, duyarlılıklar uyuştu ve tam yıkımın ötesindeki tüm siyasi ya da askeri hedefler bir barbarlık ve taşkınlık cümbüşü içinde yok oldu. Savaşın giderek büyüyen vahşiliği, Haziran 1845'te, Albay Pelissier'nin bir grup Arabı

(4) General le Comte de Castellane, *Souvenirs de la vie militaire en Afrique* (Paris, 1879), 268.

Cheliff'in kuzeyindeki kıyı dağlarında bulunan Dahra mağaralarında tuzağa düşürmesiyle olabilecek en üst noktasına ulaştı. İstikrarsız pazarlıklardan sonra, Pelissier mağara ağzında bir ateş yakılmasını emretti. Beş yüz Arap erkek, kadın ve çocuk oksijensiz kalarak boğuldu.

Pelissier'nin, bu hunharlığı donuk ve kendini tebrik eder nitelikte düzyazıyla tanımlayan raporu Peers Kamarası'na sunulduğunda, Fransa'da bir protesto fırtınası patlak verdi. Ama Bugeaud, astını kınamak şöyle dursun, Pelissier'yi övdü ve hatta bu eylemin tekrarlanabileceğini ifade etti. O yılın Ağustos ayında, Albay Saint-Arnaud bir mağaraya sığınmaya çalışan bir grup Arap'ı mezara koydu: "Burada bir daha asla Fransızları katletmeyecek olan beş yüz eşkiya var" diye ilan etti. Bunu, sonraki iki yıl boyunca başka kitle tasfiyeleri takip etti.[5]

Fransızların yurt dışında diğer sömürgeci güçlerden daha barbarca davranmadıkları belirtilmelidir –Kafkasya'da Ruslar, Hint Ayaklanması sırasında İngilizler ya da yüzyılın dönümünde Almanlar. Ama bu yayımlanmış hunharlıkların uzun süreli sonuçları olacaktı. Bu sonuçlardan birincisi ve en aşikâr olanı da, Arapların devam eden düşmanlığıydı. Bugeaud, ancak savaşın sert eli aracılığıyla "fethin boyunduruğunu kabul edeceklerini" öne sürerek, rakiplerinin gönlünü almanın gerekli olduğunu düşünmedi. Bugeaud'ya göre, Arapların düşmanlığı değiştirilemezdi ve bu nedenle de kontrol edilebilmeleri için ezilmeleri gerekiyordu.[6] Ayrıca, kırsal alanı denetleyebilmek için stratejik noktalarda emekli askerlerden oluşan köyler kurmayı denedi. Ama sadece birkaç yerleşimci ileriye doğru adım attı ve bu planlar terk edildi.

Cezayir'in fethinin tamamlanmasıyla, bazı subaylar orduyu, Fransız yerleşimcilerinin açgözlülüğüne ve ırkçılığına karşı Arapların koruyucusu olarak görmeye başladı. Bununla birlikte, bu fetih yıllarının öfkesi ve güvenilmezliği hiçbir zaman yok olmadı. Askerler her zaman, günün birinde ayaklanarak onları denize dökebilecek olan, kasvetli ve düşmanca bir Cezayir kitlesine bekçilik ettiklerinin bilincindeydiler. Bunun sonucu olarak, Cezayirlileri bir ayaklanmaya yöneltebileceğinden korktukları bir İslami uyanışa ilişkin en ufak bir işaret karşısında aşırı derecede gerginleşiyorlardı.

Bugeaud'nun seferlerinin ikinci sonucu ise, bu seferlerin Fransızları çok öfkelendirmesi oldu. Cezayir'de yaptıkları hizmetin Fransız askerlerinin de-

(5) Sullivan, *Thomas-Robert Bugeaud*, 127-32.
(6) A.g.e., 129.

ğerlerini bozmuş olduğu ve Fransa'nın Afrika'ya uygarlık ve düzen getirme iddiaları ile fethin acı gerçekleri arasında bir uçurumun meydana geldiği fazlaca aşikârdı. 1846'da, Alexis de Tocqueville, Cezayir'den oradaki askeri rejimin aşırılıklarından dolayı dehşete düşmüş halde döndü –sonradan Cezayir ordusunun subaylarını "embesilce" şeklinde tanımladı.[7] Fransız ordusunun Cezayir'deki hunharlıkları, Avrupa sivilleriyle uğraşırken bile özgürlüğün en temel mefhumlarıyla gösteriş yapması, Fransa'da yüzyılın sonunda Dreyfus olayı ile önemli bir siyasi kuvvet haline gelecek olan antimilitarizme katkıda bulundu.

Son olarak, Bugeaud'nun seferleri orduyu Fransa'ya yabancılaştırdı. Avrupa'dan İslami bir bölgeye gönderilen askerlerin *dépaysement* [sürgün – ç.n.] hissi zaten güçlenmişti. Kendilerini ülkelerinin büyük ihtişamı için mücadele etmiş oldukları düşüncesi ile avuttular. Bununla birlikte, vatanlarına döndüklerinde çektikleri güçlüklerin görmezden gelinmesine şaşırdılar, Afrika'daki mevcudiyetlerinin amacı sorgulandığında rahatsızlık duydular ve son olarak da mücadele yöntemleri kınanınca öfkelendiler. Fransa'nın ne onları anladığını ne de onlara minnettar olduğunu hissettiler: Saint-Arnaud, "Biz Afrika'da sağlığımızı bozarak, hayatlarımızı riske atarak, Fransa'nın ihtişamı için çalışıyoruz ve en bihaber gözlemci bize hakaret edebiliyor ve niyetlerimize çamur atabiliyor; ve böylece üzerimize bu yüzyıla ait olmayan ve bir askere ait olamayacak olan cinai hislerin suçunu yüklüyor" diye feryat etti. "Defolun gidin aleni yericiler!"[8] Bu "mağdur olmuşluk ve saptırılmışlık" hissi, Afrika'daki orduyu içine kapanmaya, bir kardeş grubu oldukları, Fransa'nın kendileri için giderek daha da uzak ve anlaşılamaz hale gelen bir ülke olduğu profesyonel askeri mülteciler oldukları olgusuyla rahatlamaya çalışmaya zorladı. Onlar, iki kültür arasında sıkışıp kalmış, Afrikalı olmak istemeyen ve vatanlarına dönemeyen adamlardı.

Bu tutumun Fransa'da sivil-askeri ilişkiler üzerindeki uzun süreli etkisi sıklıkla belirtilmiştir. Bu incelemenin genel çerçevesi içinde ilginç olan şey, sömürgelerdeki harekâtlara yaptığı etkidir. Harekâtlar barbarlıklarından hiçbir şey kaybetmedi. Aksine, sadece birkaç tanesi dışında tüm subaylar arasında, Fransa'daki hoşnutsuzluğun otomatik olduğu hissi, büyükşehir duyarlılıklarının gerektirdiği gibi davranmaya ilişkin tüm ihtiyaçları ortadan kaldırdı. Galliéni ve Lyautey'nin kuramları, Fransa'da ordunun giderek büyüyen rağbet görmeyişinin ve 1840'lardaki seferler ile daha sonra Batı Af-

(7) Melvin Richter, "Tocqueville on Algeria," *Review of Politics* 25 (Temmuz 1963), 377.
(8) Sullivan, *Thomas-Robert Bugeaud*, 130.

rika'da yapılan seferlerin sömürgeci teşebbüsün tamamına getirdiği itibar kaybı bağlamında anlaşılmalıdır.

II

Galliéni ve Lyautey, Fransa'nın sömürgeciliğinin genişlemesinin Üçüncü Cumhuriyet döneminde başlayan ikinci aşaması ile en çok ilişkilendirilen iki isimdir. Şüphesiz, Fransız imparatorluk genişlemesi, 1847'de Cezayir direnişi son bulana dek durmadı. Fransız deniz kuvvetleri Vietnam'da kıyı üsleri kurdu, General Faidherbe Senegal'deki Fransız tutunma noktasını büyüttü ve bir de talihsiz Meksika teşebbüsü oldu. Ama bunlar görece kısıtlı harekâtlardı. Bu, 1880'lerde değişti. Neredeyse bir gecede, Fransız askerleri Afrika'nın büyük bir kısmını alma, Madagaskar'ı işgal etme ve Fransız gücünü Hindiçin artbölgesinin içlerine kadar genişletme görevlerini aldılar.

Sömürge askerlerinin durumu, Bugeaud'nun günlerinden beri Üçüncü Cumhuriyet'in yönetiminde az da olsa değişti. Öncelikle, askeri teknolojideki ilerlemeler, Afrika'daki Avrupalılara rakipleri karşısında devasa avantajlar sağlayacaktı. Fransızlar 1830'da Cezayir'i işgal ettiklerinde, Cezayirlilerin en az sekiz bin tüfeği vardı –ki bu, işgalcileri herhangi bir önemli teknolojik avantajdan yoksun bırakmaya yeterdi. Sahrada, uzun namlulu *jezail*'ler [bir tür çakmaklı Afgan tüfeği –ç.n] gerçekten de yakın mesafeler dâhilinde, grup halinde ateş etmek için tasarlanan Fransız tüfeklerini geçebilirdi. Fethin anahtarı, daha üstün silahlardan ziyade disiplindi. Fransızlar'ın ateş gücünde sahip oldukları tek avantaj –ağır silahlar–, ağırlığı ve taşınamazlığı nedeniyle Bugeaud tarafından seve seve elden alınmıştı.

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde, mekanizmalı ve şarjörlü tüfeklerin elde bulunması, Fransızlara, antik ya da ilkel silah çeşitleriyle silahlanmış olan rakiplerinin karşısında su götürmez bir teknolojik avantaj sağladı. Samori'nin ve bazı Fas kabilelerinin yaptığı gibi, rakipleri modern silahlar edinmeyi başardıklarında bile, nadiren yeterli sayıda silahları, yeterli miktarda cephaneleri oluyordu ya da silahları tam verim alarak kullanmak için gereken ateş disiplinini nadiren geliştirebiliyorlardı.

Fransız ateş gücü, 1890'larda saniyede on bir atış yapan Maksim silahının [su ile soğutulan tek namlulu ilk otomatik makineli tüfek –ç.n.] kullanılmaya başlanmasıyla desteklendi. Bugeaud'nun çok ağır diye kaldırdığı ağır silah türünün yerini, parçalarına ayrılabilecek ve katırların ya da develerin sırtında taşınabilecek olan, önce 80-mm'lik sonra da 65-mm'lik taşı-

nabilir "dağ silahları" aldı. Fransızlar Fas'ta 75'lik silahlarını bile kullanabilirlerdi. Rakipleri nadiren ağır silahlar edinebiliyordu, bulduklarında bile silahlar genellikle müze eserleri gibi oluyorlardı. Bu teknolojik ilerlemeler, Fransız seferlerine açıkça güç kattı. Aynı zamanda daha az sayıda askerin mücadele etmesini de sağladılar çünkü ateş hacmi artık mutlak olarak asker sayısına bağlı değildi. Daha ufak seferler, hareketlilikte bir artışı da mümkün kıldı. Ağır silahlar ayrıca, Fransızların "tatas" adı verilen ve Afrika arazisine serpiştirilmiş olan, duvarları çamur ve taştan yapılmış kalelere girebilmelerini de sağladı. Seri ateşli tüfeklerle ve ağır silahlarla silahlanmış olan az sayıda disiplinli asker, artık modası geçmiş silahları olan çok daha büyük orduları yenebilirdi. Daha üstün ateş gücü, su götürmez bir şekilde, Fransızların Avrupalı olmayan rakipleri karşısında sahip oldukları en önemli avantajdı.

Ordunun durumunun, Bugeaud yönetimindeki ordununkinden farklı olduğu bir diğer yön, sömürge hizmeti için uygun hale getirilmiş olan alayların yaratılması ile ilgiliydi. Daha önce de belirtildiği gibi, Cezayir'in fethi başlıca büyükşehirli Fransız alayları tarafından gerçekleştirilmişti; ama hayal gücü geniş olan birkaç komutan, uzmanlaşmış yerli alaylar geliştirmeye başlamıştı.

Yüzyıl yavaş yavaş ilerledikçe, Fransa kendisi için mücadele etmesi için yerliler arasından alınan askerlere giderek daha fazla bel bağlamaya başladı. 1857'de, Faidherbe ilk *tirailleurs sénégalais* [Senegalli piyade eri –ç.n.]alayını yetiştirdi. Yerli askerler ayrıca Tonkin'de, Madagaskar'da, Vietnam'da ve Sahra'da da yetiştiriliyordu ve bundan böyle, aynı zamanda yerli alaylar, Yabancı Lejyonu ve Fransız disiplin birimleri için subayların ve astsubayların çoğunu sağlayan Fransız deniz kuvvetleri için de hizmet verdiler. En geç 1900'lere kadar, sömürge askerleri Fransız ordu gücünün onda birini oluşturur hale geldi.[9]

(9) "Sömürge askeri" terimi belki de biraz kafa karıştırıcı bir terimdir, özellikle de bu makale kapsamında. Fransa'nın, aslında, iki sömürge kuvveti vardı. *Armée d'Afrique* [Afrika ordusu –ç.n.], Kuzey Afrika askerlerinden ve Mağrip'te görev yapmak üzere yetiştirilmiş olan beyaz asker birliklerinden –Yabancı Lejyonu, *bataillons d'Afrique* [Afrika taburu –ç.n.], Zouaves ve *chasseurs d'Afrique* [Afrika avcıları –ç.n.]- oluşuyordu. *Armée coloniale* [sömürge ordusu –ç.n.] aslında, Sahraaltı Afrika'da, Hindiçin'de ve diğer sömürgelerde askere alınan *infanterie de marine* [deniz piyadeleri –ç.n.]ve *tirailleurs* [piyade erleri –ç.n.] 'den doğdu. Sömürge ordusu, Fransız deniz kuvvetlerinin bir kolunu oluşturdu, ta ki 1900'de Savaş Bakanlığı'ndan ayrı bir statü verilene dek. Bununla birlikte, bu kategoriler hiçbir zaman çok sıkı olmadı. Yabancı Lejyonu Sudan, Dahomey, Madagaskar ve Hindiçin'de kullanıldı; Cezayirli *tirailleurs* ise Hindiçin ve Madagaskar'da savaştı; denizciler ve Senegalli *tirailleurs* de Fas'ın fethinde görev aldılar. Büyükşehir ordusu askerleri, hem Galliéni'ye hem de Lyautey'e olduğu gibi, sömürgelere yardımcı olmak amacıyla da yaygın olarak görevlendirilirdi.

Fransızların imparatorluğun genişlemesinin ceremesini çekmeleri için yerli askerlere bel bağlamalarının pek çok sebebi vardır. Fransız subayları, ülke ordusuna alınan bu adamların, Afrika ikliminin kötü şartlarına maruz kaldıklarında çoğunluğu ölen beyazlardan daha dayanıklı ve şartlara daha çok uyum sağlayabilen adamlar olduklarını öne sürdüler. Ayrıca, esas olarak iç tüketim için, yerlilerin asker olarak alınmasının, Afrikalıların Fransız genişlemesine ilişkin muhalefetini parçalamaya yardımcı olan "böl ve yönet" politikasının bir parçası olduğunu da iddia ettiler: Afrikalıları Fransızlar ele geçirmiyordu; Afrikalıları Afrikalılar, Fransa için ele geçiriyordu. Böylelikle, barbarlıklar Fransız taşkınlıklarından ziyade, Afrikalı taşkınlıklarının bir sonucu olarak açıklanabilirdi.

Yerlilerin askere alınmasını destekleyen bir başka etken de maliyetti. Yerliler neredeyse hiçbir ücret almıyorlardı; sıklıkla bir sefere katılmak için başvuruda bulunmalarının sebebi yeni bir tüfek ve ganimet beklentisiydi. Geçimlerini bulundukları topraklardan sağlayabiliyorlardı, dolayısıyla da Fransız askerlerine eşlik eden ikmal konvoylarına gerek duymuyorlardı.

Fransız sömürge askerleri, Fransa-Prusya Savaşı'nın ardından Fransa'da evrensel zorunlu askerlik hizmetinin yürürlüğe girmesi ile bağlantılı olan bir sebepten dolayı da yerli askerleri tercih eder hale geldiler. Her ne kadar sömürge askerleri Fransız askerlerinin sömürge koşullarına yeterince uyum sağlayamadıklarını öne sürdülerse de, esas korkuları vatandaş-askerlerin deniz aşırı katlanılması gereken siyasi etkiler ortaya çıkarmasıydı. Sömürge askerlerinin istediği en son şey, hoşnutsuz Fransız askerlerince sunulan şikâyetlere cevap olarak, sömürgelerin üzerinden çapraz biçimde geçen parlamenter soruşturma komiteleriydi. Bugeud döneminin zayıf sivil-askeri ilişkileri, sömürge askerlerine kapalı bir profesyonel teşkilatın değerini öğretmişti. Kendilerini Fransa'dan ve Fransız büyükşehir ordusundan yalıtma arzuları 1900'de, sömürge ordusuna ayrı bir organizasyon ve statü verildiğinde, tam olarak gerçekleştirildi.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında sömürge harekâtlarını etkileyen üçüncü etken ise, sömürge yarışının etrafını saran yoğun uluslararası rekabet atmosferiydi. Berlin'deki 1884-1885 Kongo Kongresi, sömürgeci hak talepleri için "etkili işgal" ilkesini kabul etti. Ayrıca, Almanya'nın Afrika toprakları için yarışa dâhil olduğunu da duyurdu. Aralarında bir korsanlık öğesi hâkim olan Fransız sömürge askerleri, artık kendilerini Afrika topraklarının ele geçirilmesine yönelik büyük arayışın başlangıç aşamasına yerleştiriyorlardı.

Uluslararası rekabetin, özellikle de milliyetçi ve hırslı Fransız askerlerinin zihinlerinde, sömürge fethine verdiği aciliyet, sıklıkla taktiksel ihtiyatlılığın en temel mefhumlarının topraklar üzerinde hak iddia etmek için apar topar ve düşüncesizce yapılan girişimler sırasında feda edilmesine yol açtı. Bugeaud, ikmal hatlarını hafife almış ve Cezayir artbölgesine seyyar kıtalar göndermişti. Ama tecrübesi, bu harekâtların, insanlara ve hayvanlara çok zarar verdikleri için, uzatılmamaları gerektiğini doğruladı.[10] Ve Bugeaud'nun seyyar kıtalarının bir askeri mantıklı gerekçesi vardı. Batı Sudan'da durum genellikle bu değildi. 1880'lere kadar, bağımsız askeri kıtalar Bugeaud'nun bile güvenli addetmeyeceği sınırların çok ötesinde riskler almaya başlamışlardı. Genellikle ateş gücü, Fransızları zor durumlardan kurtarmak için yeterliydi. Ama Batı Afrika'da birden fazla durumda, kıtalar sadece ikmallerini tüketmeye yaramış olan keşfedilmemiş bölgelere doğru yola çıktılar. Böyle bir durumda da geri çekilmeye, sıklıkla da saldırıldığında etkili bir şekilde desteklenemeyecek kadar uzakta olan tehlikeli bir ileri karakoldan çıktıktan sonra, mecbur kaldılar.[11] 1895 yılında, Madagaskar sahilindeki Majunga'dan, Tananarive'ye kadar 350 mil ilerlemek üzere yola çıkan sekiz bin kişilik Fransız kıtası, sıtmalı bataklıklarda korkunç bir şekilde acı çekti ve kurak merkezi platoya ulaştığında da neredeyse yok oluyordu. Üç ay sonra, hâlâ hedefinden 125 mil uzaktaydı. General Duchesne, askerlerden en uygun olan 3.500 tanesini seçmek ve onlara Tananarive'e ilerlemelerini ya da bu uğurda ölmelerini emretmek zorunda kaldı.

Sömürgeci savaşta sağduyunun ihmal edilmesi, yüzyılın son yıllarında, "seyyar kıta" gerçek üstü âleme girdiğinde, özellikle belirgin hale geldi. Marchand'ın Afrika üzerinde Fashoda'ya destansı ilerleyişi ve bir araya gelerek sıklıkla üç kollu "Chad Gölü yarışı" olarak tabir edilen Foureau-Lamy, Voulet-Chanoine ve Emile Gentile yardımcı görevleri, askeri planlamanın sömürge askerlerine ve onların uluslararası rekabette herkesten önce yol alma isteğine ne denli feda edilmiş olduğunu gözler önüne serdi. Marchand'ın üç bin millik keşif gezisi, Fransız erkek öğrencilerine ilham veren muazzam bir dayanıklılık gösterisi sundu. Ama bu keşfin askeri nedeni hiçbir zaman net değildi. Ona sadece iki şey olabilirdi: onu ya Mandhi'nin kuvvetleri ortadan kaldırabilirdi ya da Kitchener'ınkiler. Cezayir'den Çad Gölü'ne gitmek için çöl yolunu kullanan 250 kişilik Foreau ve Lamy kıtası,

(10) Hew Strachan, *European Armies and the Conduct of War* (Londra ve Boston, 1983), 83.
(11) A. S. Kanya-Forstner, *The Conquest of the Western Sudan* (Cambridge, 1963), 188-89.

sadece esirleri vurarak ve susuz halkı yemek ve yük hayvanı getirmeye zorlamak için kuyuların etrafını çevirerek hayatta kaldı. Dile düşmüş Voulet-Chanoine görevi kısa zamanda tüm askeri uyumunu kaybetti, çünkü askerler kendilerini doyurmaktan acizlerdi: Niger Nehri'nin doğusundaki kırsal alanda hücumlar yaparak ve öldürerek başıboş bir şekilde dolaştılar, ta ki iki yüzbaşı, bir ayaklanmada Afrikalı yardımcı kuvvetlerin arasında yok olana dek. Gentil'in güneyden Çad Nehri boyunca ilerleme rotası, Sudanlı maceraperest Rabih tarafından inşa edilmiş olan bir dizi kaleyle karşılaştı. Sık sık tekrarlanan, asker ve ikmal için Brazavil'e dönme ihtiyacı, seferin Çad Nehri'ne ulaşmasının yaklaşık olarak beş yıl alması demekti.

Fransız sömürge taktiklerinin Üçüncü Cumhuriyet altındaki evrimine etki eden son etken, ordunun siyasi evrimiydi. Napolyon Savaşları'nda ortaya çıkan kuvvet, dönemin standartlarına göre solcu olarak değerlendirilen çok sayıda subay içeriyordu. Burbon Yeniden Yapılanması askerlerine hiç güvenmedi ve ordunun 1830'da "trois glorieuses"teki donuk performansı büyük ölçüde Yeniden Yapılanma ile arasında bulunan güven uçurumuna atfedilebilir. On dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarında, Ecole Polytechnique, bir liberalizm kalesiydi. Buna bağlı olarak, topçular ve özellikle de mühendisler "cumhuriyetçi" silahlar olarak görülüyordu.

Gelgelelim, yüzyıl ilerledikçe, ordunun siyasi ağırlık merkezi sağa doğru kaydı. Bu değişim, muhafazakâr sınıfların oldukça büyük bir kısmının silahlanmaya ilişkin bir kariyere yönelmesi olgusundan ziyade, ordunun ona düzene ilişkin bir ilgi veren bürokratikleşmesinden kaynaklandı. Aşırı sol görüşleri nedeniyle Cezayir'e sürülen Cavaignac gibi subaylar, 1848'de hem cumhuriyetçi hem de devrim karşıtı olmakta hiçbir çelişki görmediler. Bununla birlikte, ordunun 1848 Haziran Ayaklanması'nda Parisli işçileri bastırması, Saint-Arnaud gibi bazı subayların Louis-Napolyon'un 2 Aralık 1851'deki *coup d'état* ile ilişkili olması ve son olarak 1871'de Komün'ün vahşi bir şekilde zapt edilmesi, Sol'a artık askeriye içinde destek bulmayı ümit edemeyeceğini bildirdi. Dreyfus olayı, ordu için eşsiz bir felaketti çünkü orta sınıfların büyük bir bölümünde, askeri adalet ve askeri zihniyete ilişkin müstehzi bir görüşü teşvik etti. Siyasi partiler arasındaki, ordunun kutsal olduğu anlayışını tuzla buz etti. Ordu da, kilise gibi, artık daha önce hiç olmadığı kadar siyaset dünyasına sokuldu. 1899'dan beri hükümetleri idare eden Solcu siyasetçiler, artık kendi çıkarları için tüm askeri skandallardan çıkar sağlamaya hazırlıklıydılar. Sağ da, orduyu korumak için oldukça ileri gitmeye aynı ölçüde hazırdı.

Fransız emperyalizminin belirgin biçimde askeri olan damgası, sömürgecileri Sol'un antimilitarizmine karşı korumasız bıraktı. Sadece birkaç siyasetçi askeri reforma ya da Afrika'da sömürgelere yönelik yarışın durdurulmasına ilgi gösteriyordu. Gelgelelim, sömürgeci harekâtlar artık iç politikanın içine çekilmişti. Bu, ilk olarak 1885'te, Temsilciler Meclisi Negrier'nin Hindiçin'de Lang-son'daki yenilgisini, Jules Ferry'nin sömürge-öncesi hükümetinin devrilmesi için bahane olarak kullandığında belirgin bir şekilde ortaya çıktı. Yüzyılın sonuna doğru, militarizmin ve sömürgeciliğin evliliği daha da siyasi olan bir yavru ortaya çıkardı. Sağ kesim, şiddetle hükümetin Fachoda'daki geri çekilişinden yakınıyordu. Voulet-Chanoine barbarlıklarının haberleri ordu ve orta-sağ için daha kötü bir zamanda patlak veremezdi; 1899 yazında Yüzbaşı Dreyfus'un Rennes'de siyasi suçlardan yeniden yargılandığı dönemde. 1901-1902'de, Tuat'taki keşif gezisi sırasında 25.000 devenin tecrübesiz Fransız askerlerin elinde can vermesi, yıllık ticareti "büyük bir şehirdeki marketinkine dahi eşit olmayan" bir bölgenin fethedilmesinin devasa maliyetleri ile birlikte, meclisteki "Cezayirli generaller"in ithamlarını ve askeri harekâtların sivil genel valinin kontrolüne verilmesine yönelik bir kanun tasarısının yürürlüğe girmesini kışkırttı. Fas'ın fethi, askerlerin ve sömürgecilerin siyasi ithamlarda bulunması için sayısız fırsat sağladı. Sömürgelerde çete halinde yapılan her türlü taşkınlığı cezaya çarptırması için, her zaman sosyalist lider Jean Jaurès'ye güvenilebilirdi –örneğin, 1913'te 100.000'in üstünde yas tutan asker, bir Tunus cezai taburunda esrarengiz şartlarda hayatını kaybetmiş olan Er Aenoult'un cenazesi için Sosyalistler tarafından toplanmıştı.

Fransa'da 1890'larda antimilitarizmin giderek artan gücü ve bunun sonucu olarak sömürgeci hareketin savunmasızlığı, sömürgeci fethe yeni bir yaklaşım gerektirdi. Galliéni ve Lyautey'nin stratejik kuramları bu yeni şartlara bir cevap niteliğindeydi.

III

Afrika'daki ilk yıllarında, Joseph-Simon Galliéni'yi diğer hırslı ve atılgan genç subaylardan ayırt etmeye yarayacak çok az şey vardı. Gelgelelim, 1890'a kadar, Galliéni Batı Sudan'ın büyük alanlarını yakıp yıkmış olan, ehlikeyif ve kötü hazırlanmış Fransız seferleri ile ciddi bir şekilde ilgili hale gelmiş gibidir. Yerle bir edilmiş alanların iyileştirilmesine müsaade etmek için harekâtların askıya alınması çağrısında bulundu. Galliéni, Fransa'nın Afrikalı

tüccarların çıkarlarını karşılayarak, daha fazla kaba kuvvete başvurmaksızın etkisini arttırabileceğini öne sürdü. Bu görüşler, Galliéni'nin, Oran temsilcisi, sömürgeler için devlet müsteşarı ve Temsilciler Meclisi'ndeki güçlü "Sömürge Partisi"nin müstakbel lideri olan Eugène Etienne'in dikkatini çekmesini sağladı. Galliéni'nin büyükşehirde Afrika'daki askeri hunharlıklar konusundaki hoşnutsuzluğun boyutlarından tam olarak haberdar olması; Etienne ile bağlantısı ve Yukarı Niger'deki Fransız politikasının ilerideki gidişatı konusunda danışmanlık yapmak için kurulmuş olan şube komisyonunda –bu, Fransız sömürge subaylarına aşırı derecede husumet gösteren bir komisyondu- askeri delege olarak bulunması aracılığıyla gerçekleşti. Bununla birlikte, Galliéni'nin görüşleri üstün gelmedi ve bir rakibi, Albay Louis Archinard, 1892 yılında yeniden Sudan'da *commandant supérieur* görevine getirilince, Galliéni Tonkin'e taşındı.

Galliéni'ye, Hindiçin'de, ülkenin Fransa tarafından kıyıdaki kalelerinden edilmiş olan Çin "korsanları" tarafından istila edilmiş durumdaki en kuzey bölümünde asayişi sağlama görevi verildi. Büyük ölçekli harekâtlar ya da "ön hatlar" kavramlarından vazgeçen Galliéni, "aşamalı işgal" adını verdiği bir yöntemi uygulamaya koydu. Etrafında devriyelerin birleşik bir kışlaya varana kadar kontrol alanını aşamalı olarak arttırarak dolaşacağı kışlalar kuruldu. Kışla aynı zamanda, sıklıkla mallarını piyasa seviyesinin üstündeki fiyatlara alarak, yerlileri çekecek bir pazar da olacaktı. Yerli nüfusun gelmesi Fransızlara bağlantı kurma ve istihbarat toplama şansı verdi ama hepsinden önemlisi, yerlilere Fransızlarla yapılan işbirliğini refahın izleyeceğini gösterme fırsatı sağladı. Fransızların finanse ettiği yollar, pazarlar, kuyular ve diğer kamu işleri projeleri ile topraklarının ekonomik olarak yeniden yapılanmasına minnettar olan yerliler, sömürgeciliğin avantajlarını tanıdılar ve işgalci güce destek verdiler.

Galliéni'nin görüşleri, şevkli astı Hubert Lyautey tarafından sistematik hale getirildi ve ayrıntılandırıldı. İlk bakışta, bu iki adamın çok az ortak özelliği varmış gibiydi. Galliéni'nin sosyal kökenleri mütevazıydı; Lyautey kökenlerinin izini Normandiya'nın ve Fransa'nın doğu hudutlarının büyük asil ailelerine kadar sürdü ve burjuva Fransa'nın "bayalığını" açık bir şekilde küçümsedi. Galliéni, kaşarlanmış bir *broussard* –kariyerinin büyük bir kısmını sömürge hizmetinde geçirmiş olan kimse- idi ve Lyautey sömürgelere görece ilerlemiş bir yaş olan kırk yaşında gelmişti. O zamana dek, genelkurmay görevlerinde ve revaçta olan süvari alaylarında hizmet yapmıştı; Faubourg Saint-Germain'deki siyasi ve edebi salonlarında nüfuzlu arkadaşları vardı. Lyautey'nin tükenmiş monarşiye olan özlemi, Galliéni'nin Üçünü Cumhu-

riyet'e olan bağlılığını aşmıştı. Galliéni soğukkanlı, ağırbaşlı ve mesafeliydi. Lyautey ise sıcakkanlı, coşkulu ve biraz kırılgan olsa da, engin bir cazibesi olan bir adamdı.

Bu iki adamın önce Tonkin'de, ardından da Madagaskar'da buluşması ve işbirliği yapması, gelecek yıllar boyunca Fransız askeri politikasını etkileyecek olan tesadüfî bir olaydı. Lyautey'nin Tonkin'e gönderilmeyi ne kadar istemiş olduğu net değildir. Bariz vaadine rağmen ya da belki de onun yüzünden, Lyautey orduda çok sevilen biri değildi. Çok hırslı olan Lyautey kısa zamanda, yavaş terfisi ve usandırıcı görevleri olan askerlik kariyerini seçmiş olmaktan pişmanlık duyar ve meslektaşlarının hayalgücünden yoksunluğunu ve uyuşukluğunu küçümser hale geldi. 1891'de hüsranları, kendilerine prestijli *Revue des deux mondes* dergisinde basılan bir makalede yer buldular. "Du rôle social de l'officier dans le service militaire universel", Fransız ordusunun Üçüncü Cumhuriyet altında evrensel zorlunlu askerlik hizmetine geçişteki başarısızlığına ilişkin uzun ve detaylı bir şikâyet listesi sunar. Lyautey, hırs ile tüketilmiş, savaş incelemesinde aşırı derecede entelektüel bir yaklaşıma meraklı olan ve üyeleri her ne pahasına olursa olsun asker komutasını önlemeye çalışan bir genelkurmay başkanlığının "atlarını askerlerinden daha iyi tanıyan" subayları hakkında karamsar bir tablo çizer. Hepsinden önemlisi, Lyautey subay teşkilatının Yüzbaşı Albert de Mun ve General Louis Lewal gibi, orduyu Fransızları bölen siyasi, sosyal ve dini farklılıklar arasında uzlaşma sağlayabilecek ve onlara ortak bir amaç ve vatanseverlik anlayışı kazandırabilecek olan bir kurum olarak gören reformcuların ruhunu benimsemedeki başarısızlığını yerdi. "Du rôle social de l'officier", Lyautey'yi milli birliği oluşturacak ve Fransa'nın yenilenmesini sağlayacak bir ülkü arayışında olan, kafası karışık bir idealist olarak ortaya çıkarır.

1894'te Lyautey Hindiçin'e gönderildi ve orada bir adam ve hizmet etmeye değer bir ideal keşfetti. Geçmişlerindeki ve mizaçlarındaki farklılıklara rağmen, Galliéni ve Lyautey birbirlerini mükemmel bir biçimde tamamladılar. Galliéni, askeri hedeflerine ulaşmak için siyaseti ve diplomasiyi kullanmaya hazır olsa da, barış sağlamayı temelde askeri bir sorun olarak gören, tam bir askerdi. Lyautey, Galliéni'nin yöntemlerini özümsedi ama onları, sömürgeci genişlemeyi idealizmiyle ve vatanseverliğiyle bağdaştıracak genel bir sisteme oturtmaya çalıştı. Bu kolay bir görev değildi, çünkü Lyautey sömürgeciliğe ilişkin kendi idealleştirilmiş versiyonunun en az iki tane içsel çelişki barındırdığını fark etti. Öncelikle, sömürgecilik bir ırkın bir başka ırk tarafından hâkimiyet altına alınması ve dolayısıyla da sömürül-

mesi demekti. İkincisi, pek çok eleştirmenin de belirttiği gibi, sömürgeci genişlemenin maliyeti yüksekti. Lyautey onları, sömürge askerlerinin Fransa için kazanmakta olduğu tüm o kum, çalı ve orman arazilerinin zaman içinde sömüren güce kâr sağlayacağına nasıl ikna edecekti?

Bu sorunun cevabı, *Revue des deux mondes* tarafından Ocak 1900'de yayımlanan "Du rôle colonial de l'Armée" başlıklı, ikinci bir makalede kısmen sağlanır. Makale, Galliéni'nin Tonkin'de kullandığı yöntemleri övüyordu. Ama dahası, büyükşehir ordusu subaylarının üzerlerine almak konusunda gönülsüz gibi göründükleri sosyal rol, aslında sömürgelerdeki subaylarca benimsenmişti: "Sömürge askeri, kendini her şeyden çok sosyal rolü ile tanımlar." Bir sömürge askeri, bir savaşçıdan daha fazlasıydı. Bir yönetici, çiftçi, mimar ve mühendisti –kısaca, kendi yönetimi altında olan bölgeyi geliştirmek için gerekli olan her türlü beceriyi barındırırdı. Lyautey, sömürgelerde savaşın yapıcı bir güç, anarşi nedeniyle parçalanmış ya da Doğu despotizminin ağır elinden mustarip olan toprakların ekonomik olarak yeniden canlanmasının başlangıcı olduğunu öne sürdü. Sömürge ordusu, fethin vahşetini en aza indirgemek için ekonomik, siyasi ve diplomatik silahlar kullanan "ilerlemekte olan bir teşkilat" haline geldi. Böylece, sömürgecilik artık bir ırkın bir diğer ırk tarafından sömürülmesi ya da yabancı bir hükümetin kendini zorla kabul ettirmesi değildi. Sömürgecilik gelişmeye neden oluyordu ve bu nedenle hem fetheden hem de fethedilen için aynı derecede kazançlıydı. Barış, istikrar ve ticari ve tarımsal kaynakların gelişimi, eninde sonunda hem Fransa hem de sömürgeleri için kâr demekti. Dahası bu, Tonkin'i ya da Madagaskar'ı sanki büyükşehir *départements* [bölümleri -ç.n.]imiş gibi yönetmeye çalışacak olan dar görüşlü Fransız yetkilileri ile geleneksel hiyerarşiyi alt etmekten ziyade, ona yön vermeye çalışan uyumlu ve esnek bir sömürge aracılığıyla yerli elitlerle "işbirliği" içinde yapılabilirdi.

Fakat Lyautey'nin makalesinin, nadiren tartışılan üçüncü bir boyutu da vardı. 1900'de, sömürge ordusunu deniz kuvvetlerinin himayesinden çıkarmaya ve ona Savaş Bakanlığı içinde bağımsız bir statü vermeye ilişkin bir kanun tasarısı parlamentoya sunuldu. Lyautey, sadece sömürgeci genişlemenin değerlerini överek değil, aynı zamanda imparatorluk kurmak gibi büyük bir işin "*sömürgelerdeki ordu* değil de, ondan farklı bir şey olan, gerçekten bir *sömürge ordusu* olan bir *sömürge ordusu*nu" gerektirdiğini de öne sürerek, bu tasarı için oyları etkilemeye çalıştı. Sömürge ordusu, büyükşehir ordusu tarafından "kapsanmasın, bürokratikleştirilmesin" ya da "yeniden Austerlitz'le savaşmak için . . . sömürge subayının günlük işleri, tek karlı

işleri olan azimli, nankör, anlaşılması güç işleri yapmak için kötü bir şekilde hazırlanmış şekilde" sömürgelere gelen subayların akınına uğramasın diye, "özerkliğine" ihtiyaç duyuyordu.[12]

"Du rôle colonial de l'Armée", sadece sömürge askerlerinin, onları büyükşehirli meslektaşlarından ayrı bir yere koyan bir zihniyet ve sadece sömürgelerin gelişimini değil, aynı zamanda Fransa'nın manevi bakımdan yeniden biçimlenmesini de içeren bir görev anlayışı benimseme yolunda iyi bir şekilde ilerlediklerini duyurmasından ötürü bile olsa önemlidir. Lyautey, "Fransa'nın dışına adım atar atmaz her yerde yöntemlerimizin ve kaybolmakta olan etkimizin dalgalarını fark etmemek imkânsızdır" diye yazmıştır. ". . . Fransa'nın dışındaki bu hayat, beraberinde şüphe ve ızdırap saatlerimizi de getirir." Gelgelelim, Lyautey'nin kötümserliği, sömürgeci eylem yoluyla milli kurtuluş umudu ile azalıyordu. Lyautey'ye göre, sömürgeler "çarçur edilmemesi gereken emsalsiz bir enerji ve irade sermayesi" sunan, "Fransız bireylerinin büyüyen değilse bile devam eden değerine" tanık olmuşlardı. Lyautey, sömürge ordusunun, "la race française"yı [Fransız ırkını –ç.n.] yeniden dünyadaki rakipsiz yerine kavuşturmak için gerekli olan kıvılcımı ve çerçeveyi sağlayacağını düşünüyordu.[13]

En azından görünüşte, "Du rôle colonial de l'Armée", sömürgeci fethin ve gelişimin sorunlarına ilişkin makul ve insancıl bir yaklaşım sunuyordu. Bürokratik uygulamanın aptallığını kınayan bu memuru, savaşın yok ediciliğini yeren ve zihninde aydınlanmış sömürge askerleri ve yöneticiler tarafından idare edilen mutlu ve gönençli yerlilerin sömürge dünyasını canlandıran bu sömürge askerini kim takdir etmeyebilir? Gelgelelim, bariz soru şudur: "İşe yaradı mı?" "Rôle colonial" sadece bir ideal dünya tasavvuru, sömürge ordusu kanununun kabul edilmesini garantilemek için tasarlanmış bir propaganda mı, yoksa Fransızların yurt dışındaki sömürge yöntemlerinin gerçekçi bir tanımı mıydı? Bu sorunun cevabı belki de, Lyautey'nin isminin silinemez bir şekilde bağlantılı olduğu bir olay olan, Fransızların Fas'ı fethetmesinde bulunabilir. 1903'te, Lyautey Cezayir-Fas sınırı üzerindeki Güney Oranais askeri bölgesine komuta etmek üzere önerildi. Çırak, Fas'ta "Galliéni yöntemi"ni uygulamak için tam yetki alarak artık kendi çapında bir büyücü olmuştu. Deneyim, Lyautey'nin kuramlarının defaten fazlasıyla sınırlı ve idealist olduğunu kanıtlayacaktı.

(12) Hubert Lyautey, "Du rôle colonial de l'Armée," *Revue des deux mondes* 157 (15 Ocak, 1900), 324-25.
(13) A.g.e., 238.

Sınırlılık, Lyautey'nin insanı temelde ekonomik bir hayvan olarak değerlendiren görüşünün bir sonucuydu. Fas'ta subaylarına şöyle dedi: "Sömürgeci askeri harekâtlarımızın raison d'être'i [varoluş nedeni –ç.n.] her zaman ve her şeyden çok ekonomiktir."[14] Sonuç olarak, askeri mühendisler, Faslıların keçilerini, koyunlarını, develerini ve atlarını Tafilalet ya da Fez'de elde edebilecekleri fiyatların çok daha üstünde satabilecekleri "çekim merkezleri" haline gelecek olan kışlalar kurdular. Yerliler ayrıca Lyautey'nin fethe ilişkin "insanların sevgisini ve gönlünü kazanma" yaklaşımının bir parçası olarak getirtmiş olduğu askeri doktorları ziyaret etmekten dolayı da mutluydular. Ama pazar yeri asla Lyautey'nin ummuş olduğu gibi "muhaliflerin dağılması için büyük aracı" olmadı. Faslılar önce Fransızlarla ticaret yapıp hemen ardından da onları yağmalamakta hiçbir çelişki görmediler. Lyautey, suni olarak şişirilmiş fiyatlarıyla ticareti Tafilalet'ten ve Fez'den uzaklaştırarak, oradaki güçlü çıkarları da uzaklaştırmış oldu. 1906'da bu insanlar Fransız pazarlarını boykot etmeye yönelik bir düzenleme yaptılar. Temmuz ayına kadar Fransız kışlalarındaki ticaret neredeyse bitmişti.[15]

Faslılara Fransız kışlalarının yakınına yerleşmeleri için pek çok özendirici teklifte de bulunulmamıştı. Fransız yönetimi altındaki askerler, akşam yemeği için bir koyun ya da birkaç tavuk hazırlanmasını talep etmek için "arkadaşça" köylere giderek büyük bir kibirle hareket edebiliyorlardı. Fransızların kendi bitmek bilmeyen konvoyları için katır ve deve talebinde bulunma alışkanlığı halk tarafından sevilmiyordu. En kötü haliyle, bir Fransız kışlasının yakınına yerleşmek, oldukça tehlikeli olabilirdi çünkü Fransızların askeri adaleti, yerlilerle bütün halinde uğraşma ve en yakındakileri cezalandırma eğilimi gösteriyordu.[16] Bu nedenle, 1906 yılının ortalarına kadar Lyautey'nin "ekonomik nüfuz" programının mahvolmuş bir halde olması şaşırtıcı olmamalıdır.

Lyautey'nin askeri reformları, ekonomik reformlarından biraz daha fazla başarı elde etti. O, Fransız ordusunun en prestijli, "yerliler gibi davranma", askerlerinin yükünü hafifletme ve hareketliliklerini arttırma savunucusuydu. "Afrika'da, kendinizi hareket ederek korursunuz " demekten hoşlanırdı. Pek çok bakımdan, bu mantıklıydı. Bununla birlikte, Lyautey'nin uzmanlaşmış birimler yaratma girişimleri, eski bir sorun olan hareketliliğin sağlamlıkla nasıl bağdaştırılacağı sorununa saplanıp kaldı. Lyautey, kışlaları

(14) André Le Révérand, *Lyautey* (Paris, 1983), 283.
(15) Ross E. Dunn, *Resistance in the Desert* (Londra, 1977), 116-19.
(16) Hubert Lyautey, *Vers le Maroc* (Paris, 1937), 276.

için uzun erimli güvenlik sağlamaları için gerillalardan ya da *goumier*lerden (Bu terim, 1908 ve 1956 arasında Fransız ordusuna bağlı yardımcı birimlerde hizmet yapan Faslı askerler için kullanılır. Ayrıca nadiren, sömürgecilik döneminde Fransız Sudan'ında ve Yukarı Volta'da Fransız ordusundaki yerli askerler için de kullanılır. ç.n) oluşan birimlere bel bağlıyordu. Ama kısa bir süre içinde, bu birimlerin de eksiklikleri olduğunu keşfetti. Düzenli askerlerce desteklenmeleri halinde, *razzia*lar için yeterliydiler. Geleneksel mücadelede, olumlu bir sorumluluk sunabiliyorlardı: beş dakikada tüm cephanelerini harcıyor ve eğer sıkıştırılırlarsa kaçıyorlardı.[17] Ailelerin oğullarından birini *goumier*lere katması ve ailenin geri kalanının muhaliflere katılması alışılmadık bir şey değildi. Hiç şaşırtıcı olmayan bir şekilde, saldırılar sıklıkla Fransız subaylarının hoşlanacağı gibi gayretle yapılmıyordu. *Goumier*leri yöneten birkaç subay, muhtemelen yerli askerlerin en meşhur özelliği olan vahşi, gelişigüzel ateşlemenin bir sonucu olarak arkadan vurularak öldü. Ama kimse *goumier*lere o kadar güvenmiyordu. Şüphesiz, yerlilerin askeri yararlılığı kısıtlıydı. Fransız subayları defalarca, gerillalarının yakalamak konusunda kararlı oldukları akıncı çetelerinden daha az hareketli olduğunu gördüler. Sıklıkla daha kötü silahlanmış olduklarından, rakipleri serbest piyasadan en son modelleri temin edebilirken, Fransızlardan artan silahlarla yetinmek zorunda kalıyorlardı. Küçük gruplar halinde iş gören Faslılar, ikmal kıtalarına saldırmaya ve Fransızlar'a "boyun eğen" kabilelerin hayvan sürülerini yağmalamaya devam ettiler. *Goumier*ler nadiren akıncıları takip ederek yakalayabiliyorlardı.[18]

Lyautey'nin "ilerlemekte olan teşkilat"ı, güvenilir bir istihbarat ağı gerektiriyordu. Şayet Fransızlar direnişi en aza indirgemek istiyorlarsa; kabileler, onların kolları ve başlıca liderleri hakkında sağlam bir bilgi edinmeleri şarttı. Lyautey, İstihbarat Teşkilatı'nı kabileleri incelemek, casuslar göndermek ve nüfuzlarını Fransa için kullanabilecek olan kişilere rüşvet vermek üzere özel olarak görevlendirdi. Etnografik çalışmalar yapan bir akademik organizasyon olarak çok başarılı oldu. Bir casus servisi olarak ise büyük ölçüde başarızdı. İstihbarat subayları harcadıkları paranın karşılığında yetersiz bir getiri aldılar. Kabile insanları her zaman, bir sonraki alışveriş gününde satacak bir şeyleri olsun diye, bazı bildiklerini saklayarak onlara muğlâk ve bölük pörçük bilgiler verdiler.[19] Lyautey'nin parasını almak isteyen Faslılar

(17) Charles Kuntz, *Souvenirs de campagne au Maroc* (Paris, 1913), 20-21. Ayrıca bkz. L. Lehuraux, *Le conquérant des oasis, Colonel Theodore Pein* (Paris, 1935), 87-89.
(18) Douglas Porch, *The Conquest of Morocco* (New York, 1983), 185-86.
(19) Said Guennoun, *La montagne berbere* (Paris, 1929), 107, 137.

hiç eksik olmuyordu. Ama Fas toplumu hakkında sadece yüzeysel bir bilgileri olan Fransız subayları tarafından verilen rüşvetler, neredeyse kaçınılmaz olarak yanlış insanlara gitti; Faslı kabile başkanı Risuni'ye göre, "hiç nüfuzu olmayan küçük adamlar"a. "Büyük şeyler vaat ettiler ama onları gerçekleştirmek için hiçbir güçleri yoktu."[20]

Düşmanlarından daha yavaş ve yetersiz bir şekilde bilgilendirilmiş olan Fransızlar, eldeki tek seçenek olarak gördükleri *razzia*lara yeniden başvurdular. Mademki suçluyu cezalandıramıyorlardı, o halde, kimi yakalayabiliyorlarsa onu cezalandıracaklardı. "Lyautey yöntemi" uygulamada, verilen zararlar için misilleme akınlarına indirgendi. Dehşet verici *razzia* kurumsallaştırıldı ve sürekli kılındı. "Ekonomik nüfuz", "çekim bölgesi", "yerli politikası" ve "ilerlemekte olan teşkilat" sözleri, kulağa giderek daha da içi boş klişelermiş gibi gelmeye başladı. Şüphesiz, Lyautey hiçbir zaman kuvvet kullanımını bertaraf etmedi –zaman zaman "bu ülkede sadece kuvvet saygı getiriyor" itirafında bulundu. Ama şayet bir felsefi öğreti olarak ele alınırsa, Lyautey'nin fethe ilişkin "sevgi ve gönül kazanma" yaklaşımının ilginç bir Orta-Viktorya dönemi tınısı vardı. Bu yaklaşım, tüm insanlara, hatta Araplara bile, Avrupalılar tarafından tanımlanan kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmenin öğretilebileceğini varsayıyordu; ancak birkaç fanatik daha ikna edici yöntemler kullanılmasını gerektirebilirdi. Bu görüş, 1857-1858'deki Hint Ayaklanması'nın ardından İngiltere'de büyük ölçüde itibarını kaybetmişti. Lyautey gibi tümüyle muhafazakâr, tarihte ve kendi kabilecilik tarzında demlenmiş bir adamın bu tür bir öğreti öğütlemesinin nedeni, askeri kuram alanından ziyade siyaset alanında aranmalıdır.

Galliéni, Tonkin'de sınır asayişinde görev almıştı. Fransız işgalini Çin'e dek genişletmeye yönelik hiçbir arzusu yoktu ama sadece kuzeyde eylem yapan Çin korsanlarını hizaya getirmek istiyordu. Galliéni'nin Tonkin'deki başarısının boyutlarını bilebilmek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. O ve Lyautey, barışçıl yöntemlerinin meyve vermiş olduğunu öne sürdüler. Bunun sebebi şu olabilir: Vietnamlılar ve Çinliler arasındaki düşmanlık o kadar şiddetliydi ki, Vietnamlılar geleneksel düşmanlarının karşısında Fransızları desteklediler. Ya da Vietnamlılar savaştan dolayı o kadar bitkinlerdi ki, tamamen tükenmişlik nedeniyle boyun eğdiler.[21] Tonkin'deki durum her ne olursa olsun, Lyautey'nin yöntemleri Fas'ta tam başarıdan daha azını elde

(20) Rosita Forbes, *El Raisuni* (Londra, 1924), 194.
(21) J. Kim Munholland, " 'Collaboration Strategy' and the French Pacification of Tonkin, 1885-1897," *The Historical Journal* 24, no. 3 (1981), 629-50.

edebildi. Kabile rekabetlerine rağmen, Faslılar "Dar al-Islam"da [Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgeler –ç.n.] yaşamaya ilişkin ortak bir sağduyuyu paylaşıyorlardı ve sultana ortak bir bağlılık duyuyorlardı. Lyautey'nin Bechar'da ve Ras'ta, Fas'ın daha da içlerine doğru kışlalar kurarak ilerlemeye ilişkin iki girişimi kısmen başarısız oldu, çünkü bu girişimler Paris'te protestolara yol açtı. Ama daha da önemlisi, bu girişimler 1908'de Fas'ın doğusunda bir kabile ayaklanması çıkarmaya yaradı. Bunun ardından gelen Fransız çıkarması, Doğu'daki işgalin Atlas Dağları'nın eteklerine kadar genişlemesini sağladı. Fas, Lyautey'nin "ilerlemekte olan teşkilatı"nca fethedilmemişti. Aksine, Fransızların "barışçıl nüfuz"u diplomatik ya da askeri olarak detaylı bir şekilde ele almaya yönelik her girişimleri, eninde sonunda Fransız askerlerinden oluşan güçlü kıtaların çıkarma yapmalarını gerektiren bir tepkiye neden oldu. Bir sınır asayişi öğretisi olarak, Lyautey'nin "ilerlemekte olan teşkilatı" yeterince işe yaramadı; bir fetih öğretisi olarak ise tamamen başarısız oldu.

O halde, neden Fransızların Fas'ı fethetmek için iknaya kuvvetten çok daha fazla bel bağladığı miti hâlâ güncelliğini koruyor? Temelde, "sevgi ve gönül kazanma" yaklaşımının, Fas'ta uygulanabilir olan bir askeri formül olmaktan çok, Fransız halkına yönelik bir halkla ilişkiler icrası olması sebebiyle. Tüm gerilla savaşlarında olduğu gibi, Lyautey'nin sorunu da bir avuç kararlı savaşçıyı muharip olmayan bir nüfusun desteğinden ve duygudaşlığından yoksun bırakmaktı. Lyautey'nin "ekonomik nüfuz"unun amacı, bu mülayim merkezi, çıkarlarının Fransa'yı desteklemekte yattığına ikna etmekti. Görmüş olduğumuz gibi, bunun çok basit bir yaklaşım olduğu ortaya çıktı ve sonunda bir askeri bir uygulama olarak başarısız oldu.

Lyautey'nin "sevgi ve gönül kazanma" yaklaşımını teşvik etmeye devam etmesi, Fas'tan ziyade Fransa'daki siyasi durumla oldukça bağlantılı olan nedenler yüzündendi. Ancak Fas'ı "medenileştirdiğini", Faslıların aslında normal anarşi durumundansa, Fransızların mevcudiyetini tercih ettiklerini öne sürerek sömürgeci genişlemeyi, değerinden şüphe eden Fransız halkına satabilirdi. "Sevgi ve gönül kazanma" –ya da Lyautey'nin belirttiği şekilde "yerli politikası"-, askerlerinin ülkenin egemenliği altına almak konusunda ısrarlı oldukları çalı ve çöl arazileri hakkında en iyi ihtimalle çelişik duygular taşıyan Fransızlara hitap etmek üzere tasarlanmıştı.[22] Ekonomik nüfuz ve barışçıl ilişkiler aracılığıyla imparatorluğu genişletme planları Afrika'da işe

(22) Porch, *Conquest of Morocco*, 187-88.

yaramadı. Tunus buna verilebilecek iyi bir örnektir: günümüz Cezayiri, haritaya doğu komşusunu Mağrip'in dışına atacakmış gibi bakıyorsa, bunun nedeni Cezayir'deki Fransız askerler daha kuvvete dayalı bir yaklaşım benimsemişken, Tunus'taki Fransız askerlerin nüfuzlarını Sahra'nın içlerine kadar genişletmek için ticaret ve diplomasi yolunu kullanmaya çalışmış olmalarıdır.[23] Ordular süngülerinin uçlarıyla ilerlediler; gülücükler ve ticaret antlaşmalarıyla değil.

Lyautey'ye ilişkin nahoş bir tablo çizmemek için dikkat edilmelidir. O, temelde kullandığı fetih yöntemleri, örneğin Sudan'daki deniz piyade subaylarınca uygulananlardan çok daha az acımasız olan, insancıl bir bireydi. Ve sıklıkla, tamamen kişilik nufüzundan ötürü Fas'taki isyan ve bağlılık arasındaki dengeye yön verebilen tecrübeli bir diplomattı. Ama yine de, Lyautey'in kişisel yeteneklerini etkili bir sömürgeci hükümet sistemine dönüştürmek, özellikle de Fransızların eli ağır bürokratik sistemleri ile, imkansız değilse bile çok zor olurdu. Lyautey'nin albenisi bile, o kadar engin olmasına rağmen, 1925'te bir sürü kabilenin bütün halinde Abd-el Kerim'in Riff İsyanı'na katılmasını önlemeye yetmedi.

Lyautey'nin görüşlerinin sınırlılığı konusunda bu kadar tartışma şimdilik yeterli. Ama nasıl oldu da idealizmi onu başarısızlığa uğrattı? Lyautey'nin sömürgeciliğe ilişkin görüşü onun "iki halk arasındaki verimsizliğin ve sefaletin hakkından gelecek kardeşçe bir birlik" olduğuydu.[24] Gelgelelim, uygulamada Lyautey kadar maharetli bir adam bile, sistemin idealine uygun şekilde işlemesini sağlayamadı. Fas sömürgesi, sultanın güçlerini elinden aldı ve göçmenler yerlileri topraklarından ederken Faslıların yerine Avrupalılar yönetime geçtiler. Irkçılık, Lyautey'nin Faslıların değersiz değil sadece "farklı" oldukları konusundaki ihtarlarına rağmen tüm canlılığını korudu. Ordu tarafından yönetilen kabilesel alanlarda, subayların denetimi altındaki "dolaylı yönetim" çok sıklıkla Fransız gücü tarafından desteklenen kabile başkanlarınca yapılan insafsız sömürü anlamına geliyordu. Belki de en büyük istismarlar, Lyautey'nin "Atlas Lordları"nın gönüllerince yönetmek için tam yetki verdiği ve Madani el Galoui'nin şehrin 34.000 fahişesinin idaresine kadar, Marakeş'i neredeyse bir mafya babası gibi yönetmesiyle sonuçlanan güneyde meydana geldi. Lyautey'nin kendisini savunmak için söyleyebildiği tek şey, "Bir sömürgeyi bakirelerle yönetemezsiniz" oldu.

(23) Kenneth J. Perkins, *Quaids, Captains, and Colons: French Military Administration in the Colonial Maghrib, 1844-1934* (New York, 1981), 154.
(24) Le Révérand, *Lyautey*, 235.

Fransızlar Fas'a şüphesiz istikrar getirdi, bu da ekonominin dar sınırlar dâhilinde gelişmesine imkân verdi. Bununla birlikte, bu işten karlı çıkan, Faslıların çoğunluğundan ziyade yöneticiler ve göçmenler oldu.

IV

Eğer Afrika "sevgi ve gönül kazanma"dan ziyade Fransız süngüleriyle kazanıldıysa, Fransızlar sömürgecilik tecrübelerinden ne dersler çıkardılar ve 1914'ten önceki Avrupa taktik öğretisini ne kadar etkilediler? Sömürgeci bir savaş ekolünü tartışırken, bu denli çeşitli olan bir tecrübeden bir dizi askeri ilkesi ayrıştırmak zordur. Harekâtların biçimi; düşmanın mizacı, arazinin yapısı ya da son olarak içsel siyasi baskılar tarafından dikte edilebilirdi.

Fransız yöntemleri üzerindeki ilk ve en aşikâr tesir, düşmanın mizacıydı. Neredeyse bir yüzyıl süren, fazladan Avrupalı olan savaşta, Fransızlar örgütlenme dereceleri önemli ölçüde farklı olan rakiplerle karşılaştılar. Bazıları, "Amazon" birliklerini de içeren Dahomey kralının orduları gibi, iyi örgütlenmiş ve iyi silahlanmıştı. Bu askerler kademeli olarak ateş açabiliyor, koruma ateşi sunabiliyor, uzak kıtalardan genişletilmiş saflar oluşturabiliyor ve kanat hareketleri gerçekleştirebiliyorlardı; gelgelim, göreceğimiz gibi, bu illa onları askeri açıdan etkili hale getirmiyordu.[25] Diğerleri kısmen örgütlenmişti: Abd-el Kader'in Arapları, Samori'nin *sofa*ları, Rabih'in Chad Gölü'ndeki ordusu ya da Vietnam'daki Çin korsanları. Onların makul surette modern silahları, iptidai bir askeri teşkilatları vardı ve Avrupa normları kadar olmasa da, en azından onlara yerli rakipleri karşısında belirgin bir üstünlük veren tatbikat ve disiplin standartlarına göre eğitilmişlerdi. Üçüncü bir kategorinin ise sadece ilkel silahları vardı –örneğin, teçhizatı bir mızrak, pala ve kalkandan oluşan Tuareg. Pek çok diğer Afrikalı'nın en fazla, savaştan ziyade avlanmak ya da hayvanları ekinlerden uzak tutmak için tasarlanmış tüfekleri vardı. Fransızlar ayrıca tüm harekât alanlarında gerillalarla da karşılaştılar. Şüphesiz, bu kategorilerdeki rakiplerin bazıları örtüşebilirdi, öyle de oldu. Cezayirliler de, Faslılar da, Çin korsanları da, Samori de saat gibi planlamış ve yürütülmüş muharebeler yaptılar ve gerilla taktikleri olan pusulara ve muhabereye karşı harekâtlara başvurdular. Düşman taktiklerinin çeşitliliği ve Fransızların yurt dışında karşılaştıkları silahlar göz önüne

(25) R. A. Kea, "Firearms and Warfare in the Gold Coasts from the 16th to the 19th Centuries," *Journal of African History* 12 (1971), 185-213.

alındığında, sömürge savaşının genel ilkelerini tespit etmeyi reddetmiş ve bunun yerine önemli olanın her duruma ortaya çıktıkça adapte olmak olduğu hükmüne varmış olmaları şaşırtıcı değildir.

Bir seferin başlangıcında bir komutanın en önemli kaygısı, hem mücadelesinin mizacına hem de seferinin amaçlarına uygun olan bir hedef seçmekti. Fransızlar aralıksız istilada ve ilhakta ya da sınır asayişinde yer almış olabilirler. Her iki durumda da savaş, İngiliz General Sir Garnet Wolseley'in sözleriyle, düşmanın "en çok değer verdiği" şeyi tutuşturmak zorundaydı. En bariz hedefi, bir başkent ya da başka bir direniş merkezi oluşturuyordu: Tunus, Tananarive, Fez, Marakeş ya da Abomey. Bu durumda, bir kıta harekete geçirilebilir ve hedef ele geçirilebilirdi. Şans yaver giderse, bunun üzerine direniş yıkılırdı. Kaleler de hedefleniyordu. Hindiçin seferinin ilk aşamaları, büyük ölçüde deniz piyade amfibi taarruzu ile müstahkem nehir mevkilerinin ele geçirilmesiyle geçti. Batı Sudan'da, Afrikalılar sıklıkla tataslarını savunmayı seçtiler. Emile Gentile'in Chari'de keşfettiği gibi, bunlara saldırmak maliyetli olabilirdi. Gelgelelim, çamurdan ve taştan yapılmış duvarları, tatasları ağır silahlar karşısında, hatta Fransızların sefer sırasında taşıdıkları 80 mm'lik topun karşısında bile, aşırı derecede savunmasız bırakıyordu. Daha iyi silahlanmış ve disipline edilmiş Fransızlar, bir kez gedik açtıktan sonra genellikle çok az sıkıntı yaşıyorlardı.

En az sorunlu olan düşmanlar, gözü karalıkları nedeniyle Fransız karelerine intiharvari saldırılarda bulunanlardı. Bu tür muharebeler, zorla Fransız ateş gücünün üstünlüğünü ve direnişin beyhudeliğini gözler önüne seriyordu. Bu da, bir sonraki görev olan barış sağlamayı çok daha kolay hale getiriyordu. Bugeaud'nun 1836'da Sikkak Nehri'nde ve 1844'te Isly'de Faslılara karşı elde ettiği harikulade zaferler, direnişi sonlandırmadı fakat düşmanı savaşa sokmanın değerini kanıtladı. Özenle hazırlanmış organizasyonuna rağmen, aslında tam da o yüzden, Dahomey'in ordusu görece kolay bir şekilde yenildi. Batı Sudan'da, Tuat'ta ve Fas'ta, Fransız kuvvetleri onlara açıkta saldıranların büyük bir kısmını yok edebiliyordu. Bu, düşman saflarına nifak tohumları ekmeye, kabile koalisyonlarını bölmeye ve fethin kademeli bir biçimde ilerlemesinin mümkün hale gelmesine yardımcı oluyordu. Fransız ateş gücü üstünlüğünün belirleyici olacağı bir yerde düşmanı muharebeye sokmak, Jomini geleneğindeki gibi karmaşık manevra stratejilerine olan ihtiyacı ortadan kaldırdı.

Düşman, bir kez muharebede ciddi bir şekilde zarar aldığında ya da ana üssü ele geçirildiğinde, gerilla harekâtlarına başvurabilirdi. Her ne kadar Sa-

mori gibi gerilla liderlerinin aşırı derecede becerikli olduğu görülse de, sonunda Fransızların kayıpları fındıkkabuğunu doldurmayacak bir seviyede kalırken, Fransız ateş gücü üstünlüğü genellikle en iyi şekilde planlanmış olan bir pusuyu maliyetli bir girişime dönüştürüyordu.

Muharebede istilacılara karşı koymanın zorluğunu tanıyan çoğu "muhalif", kendi bölgesine çekildi. Fransızların görevi, onları boyun eğmeye ikna etmekti. Pazar yeri nadiren Lyautey'nin ummuş olduğu gibi "muhaliflerin dağılması için büyük aracı" olduğundan, Fransızlar genellikle çareyi *force majeure*de [mücbir sebepte –ç.n.] bulmaya mecbur kalıyordu. Bir bölgeyi boyunduruk altına almak için en çok tercih edilen yol *razzia* idi. Bu, askerler için kesinlikle kârlı yoldu; ganimet almak bir kıtayı finanse ediyordu ve daha hareketli hale getiriyordu. Ama *razzia*nın başlıca amacı, düşmanı dehşete ve açlığa düşürmekti. Fransızların genelde eğitimli asker eksikliği çektiği Batı Sudan'da, yerli yardımcı askerler kırsal bölgenin büyük alanlarını yerle bir ediyor, hayatta kalanları da tamamen tükenmişlik nedeniyle boyun eğmeye zorluyorlardı. Bu uygulamalar, Lyautey'nin sömürge askerlerinin sadece zafer için gerekli olan en az gücü uyguladıklarına ve bugün düşman olanın, yarın müttefik olacağını hiçbir zaman akıllarından çıkarmadıklarına ilişkin iddialarını alay konusu haline getirdi. Düşmanın ortadan kaldırılmaktan çok yıldırılması gerektiği konusundaki uyarıları ise genellikle kulak arkası edildi. *Razzia* işe yarıyordu ve bu nedenle de Lyautey de dâhil olmak üzere sömürge askerleri bu yöntemi kullandı.

Arazinin yapısı, sömürge harekâtlarını etkileyen ikinci bir etkendi. Hakiki manada, tüm sömürge seferleri düşmana karşı olduğu kadar, hatta belki daha da fazla, "doğaya karşı" yapıldı. Fransız sorunlarına yol açan, sıklıkla, düşmanın esas savaşım güçlerinden ziyade ulaşılamazlığıydı. Mesela, Yüzbaşı F. Hellot'ya göre, Madagaskarlı Hovalar tükenmiş ve fazla genişlemiş Fransızlara ciddi bir zarar verebilirlerdi; "eğer isyancıların cesareti, hareketlilikleri kadar büyük olsaydı. Ama askerlerle doğrudan temas halinde bulunma korkusu, süngünün dehşeti, üzerlerine yürünür yürünmez kaçıp gitmelerine neden oldu."[26] Bununla birlikte, Tonkin'de ve Batı Sudan'da olduğu gibi, Madagaskar'da ve Cezayir'deki ilk yıllarda, zorluklar araziden, iklimden ve özellikle de hastalıktan olduğu kadar isyancıların kurşunlarından kaynaklanmamıştı. Hastalığın kol gezdiği alanlardan hızla geçme gerekliliği, dağlık arazide ya da çöl şartlarında mücadele etmenin zorlukları

(26) Sonia Howe, *The Drama of Madagascar* (Londra, 1938), 320.

ve mesafelerin son derece geniş oluşu Fransızları harekâtları arazinin durumuna uygun hale getirmeye mecbur bıraktı. Yolları aydınlatmaları, hareket kabiliyeti üzerinde çalışmaları, üslerini çok geride bırakmaları, işgal ettikleri topraklardan geçinmeleri ve alışıldık Avrupa askeri bilgeliğine rağmen, kuvvetlerini düşmanın karşısında bölmeye hazırlıklı olmaları gerekiyordu. Bugeaud, birleşen kıtalar taktiğini–yani, bir kuvveti, farklı yönlerden gelerek belli bir hedefte birleşecek birkaç kıtaya ayırmayı– başlıca, sadece kısıtlı ikmal sağlayan bir kara parçası üzerinde mümkün olduğunca fazla sayıda askeri hızlı bir şekilde hareket ettirebilmek için geliştirdi. Gelgelelim, kuvvetleri bölmenin tehlikeleri de vardı. İlerleyiş sırasında kuvvetleri bölmenin sonucu olarak ortaya çıkan fiyaskolardan en bilinenleri, Fransızlarınkilerden ziyade Amerikalı ve İngiliz fiyaskolarıydı. Bölünmüş kuvvetler, Custer'ın 1876'da Little Big Horn'da ve Lord Chelmsford'un 1879'da Isandhlwana'da keşfettiği gibi, düşmanın sadece en savunmasız kıta üzerine yoğunlaşmasını sağlıyordu. Fransızların da kuvvetleri bölmekle ilgili sorunları vardı –1907-1908'de Fas'taki Chaouia Seferi sırasında– General d'Amade'nin birleşen kıtaları ısrarlı bir şekilde kullanması, hareketli olan Faslı binicilerin tekrar tekrar en zayıf kıta üzerine yoğunlaşmasını sağladı.

Arazinin yapısı ile su ve yiyeceğin ulaşılabilirliği de bir kuvvetin ilerleme safını, kullanılacak askerlerin sayısını ve ağır silahlara gerek olup olmadığını belirleyebilir. Cezayir fethinin ilk on yılında Fransızlarca kullanılan güçlü kıtalar, direnişi tepelerinde görece güvenli bir şekilde bırakarak vadileri takip etmeye mecbur kalmışlardı. O zaman bile, 8.000 ya da 10.000 kişiden oluşan bir kıtadan 1.500 kişi kadarı, sadece kıtanın geri kalanının geçebilmesi için yol inşa etme görevinde kullanılırdı. Sahra'daki Tuareg'i yenmenin çok uzun zaman almasının nedeni, özellikle çok zorlu savaşçılar olmaları değil, onlara ulaşmanın çok zor olmasıydı. Samori gibi asi komutanlar, ilerleyen Fransızların yolu üzerindeki tüm ulaşılabilir kaynakları yok etmeye özen gösterirlerdi. Böylelikle, Fransız saldırılarının etkisini sınırlayabiliyor ve sıklıkla da onları ikmal kıtlığı nedeniyle geri çekilmeye mecbur bırakıyorlardı. Eğer bir kıta, askerlere eşlerini de sefere getirme izni veren Voulet ve Chanoine'in kıtaları gibi, çok kalabalıksa, askeri hedefi unutabilir ve sadece hayatta kalmak için gerekli olan ihtiyaçlarını temin etmeye çalışarak dolanıp durabilirdi.

Düşmanın mizacı ve arazinin yapısı, sömürgeci stratejiyi ve taktikleri şüphesiz önemli ölçüde belirledi. Ama yine de, Fransız ordusunun yurt dışındaki uzun tecrübesi ile yeni ve farklı sömürge koşulları karşısında uyum sağlayabildiğine ilişkin iddiaları göz önüne alındığında, Avrupa'dan ziyade

Afrika'dan edinilen askeri çözümleri ne kadar sıklıkla tercih ettiği şaşırtıcıdır. Aslında, Fransız sömürge ordusunun başlıca sorunu; sömürgeci askeri tecrübesinin ne kadarının Avrupa'ya uygulanabilir olduğuna karar vermek değil, Avrupa askeri uygulamaların sömürgelerden nasıl uzak tutulacağıydı.

Avrupa mücadele yöntemlerinin sömürgelere taşmış olduğunun en aşikâr kanıtı, güçlü kıtaların ısrarlı bir şekilde kullanılmasıydı. Sömürge askerlerinin buna sıklıkla karşı çıkmalarının muhtelif sebepleri vardı. Bu yöntemin etkisiz olduğunu öne sürdüler: 1881 yılında Tunus'un işgal edilmesi, Bugeaud'nun işgalde bulunmayan bir kıtanın "bir geminin deniz üzerinde bıraktığı iz gibi" olduğu görüşünü doğruladı. Yerel halk, kıta geçene kadar hiçbir şey yapmadan bekledi ve ardından yeniden ayaklandı; bu da ikinci bir saldırı ve kalıcı bir işgal gerektirdi. İkinci olarak, kalabalık kıtalar sıklıkla çok sayıda insanın geçişine destek veremeyecek arazilerde faaliyet gösteriyordu. 1898-1899'da Sahra içlerine yapılan Foureau-Lamy Seferi neredeyse mahvoluyordu, çünkü ikmal konvoylarından çok uzaktaydı. 1901-1902'deki Tuat Seferi, destek için 35.000 deve –bu da neredeyse Güney Cezayir'deki deve sayısının tamamıydı- gerektiriyordu. Fransız askerler bu develeri gerektiği şekilde idare edemediklerinden, develerin en azından 25.000 tanesi öldü ve bu da Sahra bölgelerindeki Arapların birçoğunu geçim kaynaklarından yoksun bıraktı. Sahra uzmanı E. F. Gautier şöyle yazdı: "1901'deki katliamla kıyaslanabilecek başka bir katliam olduğunu hiç sanmıyorum. Yol üzerindeki çakallar ve akbabalar, görevlerinin büyüklüğü karşısında kendilerinden geçtiler."[27]

Kıtaya ilişkin üçüncü bir itiraz, Lyautey'nin değerlendirmesine göre, kıta kullanmanın "bir sineği ezmek için çekiç kullanmak" gibi olmasıydı.[28] Fransızlar, Lyautey'nin 1908'deki Doğu Fas işgali sırasında General Alix'e hatırlattığı gibi, kötü bir şekilde örgütlenmiş bir düşmanın üstesinden gelmek için sayılardan ziyade ateş gücüne güvenebilirlerdi: konvoy görevinde ve yürüyüş hattı üzerindeki kışlaların korunması için çok sayıda değerli asker harcanıyordu. Modern askeri dilde, "kuyruğun" "dişlere" oranı çok fazlaydı. Şüphesiz, General Monier 1911 yılında Fez'i kurtarmak için 7.500 askeri yönetirken de durum buydu. Lyautey, müstakbel General Georges Catroux'ya şöyle yakındı: "Düzenli askerleri, yetmiş beşlik silahları, atları beraberinde sürüklediğinde; bunların hepsini beslemek zorunda kalırsın.

(27) L. Lexuraux, *Les français au desert* (Cezaiyr, n.d.), 102.
(28) Georges Catroux, *Lyautey le marocain* (Paris, 1952), 125.

Mermilere ihtiyacın var, onları korumak için de üslere ve askerlere. Bu ülkede faaliyet göstermenin hiçbir yolu yok."[29] Her zamanki gibi, Lyautey tam olarak açıksözlü değildi. Kıtanın kullanılmasının nedeni kısmen, Lyautey'nin "barışçıl nüfuz" yöntemlerinin, öngördüğü sonuçlarla taban tabana zıt sonuçlar ortaya çıkarmasıydı. Çok sayıda askerden oluşan kıtalara itiraz ettiğinde daha sağlam bir zemine basıyordu, çünkü bu uygulama Avrupa'da istenmeyen bir dikkat çekiyordu. Tecrübeli sömürge kurtları, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'nı önceleyen hassas uluslararası ilişkiler döneminde gizli bir şekilde ilerlemeye, düşman bölgesini yavaş yavaş yok etmeye ve Paris'e yanlış bilgi vermek için şehirlerin isimlerini değiştirmeye katı bir şekilde inanıyorlardı. Dolayısıyla, Lyautey'nin kıta kullanımına yönelik itirazları başlıca, askeri etkenlerden çok siyasi etkenler temeli üzerine kurulmuştu.

Sömürge askerlerinin yakınmalarına rağmen, çok sayıda askerden oluşan kıtalar sömürgelerde, onların beklediğinden çok daha uzun süre dayandı. Bunun muhtelif sebepleri vardı. Büyük bir harekât planlandığında, komuta, bir sömürge askerinden ziyade sömürgelere gönderilmiş olan bir büyükşehir subayına verilebilirdi –mesela, d'Amade ve Monier, Fas harekâtının hayati önem taşıyan aşamalarında uzağa gönderilmişlerdi. Savaş Akademisi'nde sömürgeci savaş öğretilmediğinden, sömürge deneyimlerini yeni subay nesillerine aktarmanın hiçbir yolu yoktu. Ayrıca çoğu general, güvenliği sayılarda aradı ve bilinmeyen bir ülkede, gücü hakkında bir fikir sahibi olunmayan bir düşmana karşı küçük kıtalar harekete geçirmenin, Monte Carlo'da aile evi üzerine kumar oynamak gibi bir şey olduğunu düşündü.

Ama güçlü kıtaların kullanılmaya devam etmesinin son bir sebebi de vardı ve o da, bu yöntemin etkili olduğunun sıklıkla görülmesiydi. Şüphesiz, belli sınırlar vardı –Samori gibi akıllı rakipler bu kıtaları "yanan toprak" [Harekât alanındaki ekinlerin, hayvanların, binaların ve diğer altyapı tesislerinin ağır bir şekilde yok edilmesini gerektiren bir askeri politika (ç.n.)] taktikleriyle ya da düşmanın muhaberatına karşı faaliyet göstererek zayıflatabilirdi. Tananarive'e ilerleyen kıta gibi, bir kıta üssünden çok uzaktayken hayatta kalabilmek için fazla büyük olabilirdi. Negrier'nin Lang-son'daki kıtası gibi, gafil avlanabilir ve geri çekilmeye zorlanabilirdi. Bununla birlikte, çoğu durumda, kıta amacını gerçekleştirebiliyordu –istilacılara bir silah sınaması yapmaya teşebbüs eden Afrikalılar, modern ateş gücü ile ağır ders-

(29) A. g. e.

ler aldılar. General Servière'nin kıtası, her ne kadar develeri pahasına olsa da, Tuat'taki direnişe son verdi. General d'Amade'nin kıtaları, sömürge askerlerince çok eleştirilseler de, aynı yıl General Alix'in kıtasının Atlas'ta boydan boya yaptığı gibi, 1908'de Chaouia'daki Faslılar'ı bastırdı. Mükemmel bir sömürge askeri olarak görülen Charles Mangin bile, 1912 yılında Marakeş'e kalabalık bir kıta götürdü. Bir meydan muharebesi, direnişi durduramayabilirdi. Ama kesinlikle kırdı; Fransızların güçlü olduğu noktada düşmanı bastırdı ve kabilelerle hiziplerin parça parça fethedilmesi için zemin hazırladı.

Avrupa, yurt dışındaki Fransız askeri yöntemlerine başka şekillerde de burnunu soktu. Sömürge askerinin, hükümetin deniz aşırı ülkelerde önerilen harekâtları onaylamama eğilimi gösterdiğine ilişkin bilgisi, harekâtların sıklıkla aceleyle, genelde yetersiz destek ya da istihbaratla, hükümete emrivaki yapma girişimiyle gerçekleştirildiği anlamına geliyordu. Sömürgelerdeki Fransız yenilgilerinin birçoğu, Bonnier'nin Timbuktu yakınlarındaki ölümü gibi, harekâtların Fransa'da tespit edilmesini ve muhtemelen Paris'ten bir iptal emri gelmesini önlemek için hızla yapılmasına bağlanabilirdi.

Seferler için mali kaynak yokluğu, eğitimli askerlerin eksikliği, anavatanda sömürgeci genişlemeye yönelik aleyhtarlık ve sömürgelerdeki askerlerin üzerine yüklenen siyasi baskılar, onları son çare olarak "Afrika" yöntemlerini benimsemeye mecbur bırakabilirdi. Sömürge askerleri küçük ve hafif kıtalar kullanılmasını savundularsa, bunun sebebi sıklıkla başka bir alternatifleri olmamasıydı. Örneğin, Laperrine'in 1901'den sonra Sahra'da güvenliği sağlamak için kurduğu develi birlikler olan Sahralılar, hükümetin Tuat'ta garnizon kurulması için bir avuç yerli piyadeden daha fazlasını vermeyi reddedişinden sonra oluştu. Laperrine, yerel koşullara uyum sağlamak ya da vahasında pusuya düşürülmekle yetinmek zorundaydı.

Mali kaynak yokluğu ya da asker sağlama talebinin reddedilmesi, Afrika'da her ne pahasına olursa olsun adından söz ettirmek isteyen genç ve hırslı subayları dizginlemek için sıklıkla yetersiz kalıyordu. Gereken şey, belirgin emirler ve bu emirlerin gerçekleştirilmesini sağlamak için, hatta belki de büyükşehir ordusundan gönderilmiş olan kıdemli askerlerdi. Bu ikisinin de yokluğunda, subaylar yerel başkanlar ya da kabile yöneticileri aracılığıyla, az masraflı "yardımcı asker"ler alıyorlardı. Hamallar kaçırılıp, kaçmalarını önlemek için boyunlarından birbirlerine zincirleniyorlardı. Bu şekilde düzenlenen harekâtların sonucunu hayal etmek çok zor olmasa gerek. Voulet-Chanoine misyonu, son derece "yerli gibi davranan" harekâtların en uç

örneğidir. Subayların yardımcı askerlere ve *goumier*lere başvurmalarının nedeni, onların özellikle etkili olmaları değil, ucuz ve müsait olmalarıydı.

Subaylar ayrıca, askeri harekâtlara getirilen kısıtlamalardan kaçmak için bilimsel araştırma bayrağını da sallayabiliyordu. Keşif, topografik incelemeler, hayvan ve bitki örtüsünün incelenmesi ya da kabilelerin antropolojik olarak incelenmesi; bunların hepsi paravan olarak kullanılabiliyordu: aslında, bu görev hedeflerinden bazıları, askeri harekât planlarından çok üniversite araştırma önerileri gibi okunuyordu. Subaylar, bir bilimadamına "askeri eskort" da sağlayarak, amaçlarını tamamen gizleyebiliyorlardı. Tecrübeli araştırmacı Ferdinand Foureau, Lamy'nin 1898 Chad Gölü'ne yaptığı seferin göstermelik komutanıydı. Theodore Pein'in 1899'da düzenlediği, uzun ve maliyetli bir fetih kampanyası başlatan Tuat harekâtı, Cezayir'deki Ecole des Hautes Etudes Scientifiques'ten bir profesörün liderliğinde yapılan bir jeolojik araştırma olarak kamufle edildi. Böylelikle, subaylar Savaş Bakanlığı'nın yetersiz kaynaklarını Paris Coğrafya Topluluğu, Eğitim ya da Bayındırlık Bakanlıkları ya da sömürgeci gruplardan yapılan katkılarla tamamladılar. Flatters, Lamy, Pein ve Voulet; hepsi de görevleri için askeri olmayan finansmanlar buldular.

V

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesini önceleyen, Avrupa'daki uzun barış yılları, meslektaşlarının arasında, sadece sömürge askerlerinin çarpışma tecrübesi olduğu anlamına geliyordu. Gelgelelim, sömürgeci savaştan alınan dersleri Fransız askeri düşüncesinin diline çevirmenin zor olduğu görüldü; büyük ölçüde bu derslerin çelişkili olmasından ötürü. Çok özenli bir araştırma olmaksızın, sömürge tecrübesi, öğreti geliştirmeye çalışanları aydınlatmaktan çok onların kafasını karıştırabilirdi. Sömürge seferleri, muharebenin değerinin manevradan daha fazla olduğunu vurguladı. Ama 1914'teki Fransız genelkurmay başkanlığının düşünüşü, yan hamlelerin ve kuşatmanın önemini vurguluyordu. Deniz aşırı ülkelerde, kötü silahlanmış ve disiplinsiz bir orduya karşı yapılan piyade saldırıları genelde başarıya ulaşıyordu. Aynı zamanda, sömürge harekâtları ateş gücünün asker sayısına üstünlüğüne ilişkin müthiş bir tanıtlama sunuyordu. Karenin kullanılmaya devam etmesinin nedeni tam olarak, Fransızların savunmaya yönelik ateş gücünü en yükseğe çıkarmalarını sağlamasıydı.

Süvarilerin darbe gücü, sömürgelerde özellikle aşikâr bir durumda değildi. Afrika ve Hindiçin'deki savaşlar esasen piyade çekişmeleriydi. Kuzey Afrika'da sipahiler nadiren bir birim halinde kullanılıyordu; genelde yan koruyucu ya da konvoy eskortu olarak, keşifte ya da geri çekilme saflarına engel oluşturmada görev alıyorlardı. Sahralılar ve *goumier*ler ise, atlı piyade olarak kullanılıyordu; 1840'larda *chasseurs d'Afrique*'nin kuruluşuna esin veren düşünceyle aynı şekilde. Chausseurs, 1908 Chaouia seferi sırasında R'Fakha'da Faslılara karşı gerçekten de klasik bir saldırıda bulundu ama Faslılar yere yatarak saldırının üzerlerinden geçmesine izin verdiler.[30] Aynı yıl, Doğu Fas'taki Bou Denib'de yapılan bir süvari saldırısı, bir çırpıda ivmesini kaybetti ve geri çekilmek zorunda kaldı.[31]

Hafif topun gelişmesi, bu silahı sömürge muharebe meydanında daha önemli hale getirdi. 1914'ten sonra Avrupa'ya yerleşecek olan top, deniz aşırı ülkelerde hiçbir zaman baskın bir konum edinmediyse, bunun sebebi kısmen sömürgeci rakiplerin, özellikle de sarmal şeklinde hareket eden atlıların, sıklıkla zayıf hedefler oluşturmasıydı. Sömürgeci mücadelenin büyük bir kısmını oluşturan akınlar ve kontra gerilla harekâtları da çok fazla top desteğine ihtiyaç duymuyordu. Ama top gerçekten de, düşman toplanır toplanmaz Fransız kalelerinin savunma gücünü arttırdı. Fas'ta bunun pek çok örneği görülür. Büyük toplar da kale hücumları sırasında ordu için hayati önem taşıyan bir destek oluşturdu.

1914'ten önce, sömürge taktiklerinin Fransa'ya ithal edilmesinin aleyhine çalışan en az üç etken vardı. Birincisi, büyükşehir ordusunda sömürge askerlerine karşı güçlü bir önyargı olmasıydı. Bu, büyük ölçüde 1870'ten, Cezayir'de, Meksika'da ve başka çok yayılmış muharebe alanlarında parlak ünler kazanmış olan askerlerin bir Avrupa düşmanıyla karşı karşıya kaldıklarında acemi bir hal almış olmalarından kaynaklanıyordu. Sömürgelerdeki kısa süreli çarpışmaların Avrupa savaşı için yetersiz bir hazırlık sağladığı ve yurt dışında sürgünde yaşamayı seçmiş olan askerlerin Almanya'yla savaş için hazırlanmak gibi ciddi bir iş tarafından hezimete uğratıldıkları hissi, büyükşehir ordusunda hâkim olmaya devam etti. Kıskançlık da bir etkendi –sömürge askerleri çarpışma görmüşler, nişanlar kazanmışlar ve sıklıkla da hızlı terfilerin tadını çıkarmışlardı. Züppeliğin de bunda rolü vardı –sömürge ordusunun, Fransa'da tatmin edici bir kariyer yapacak kadar sosyal ve pro-

(30) Porch, *Conquest of Morocco*, 175-76.
(31) A. g. e., 194.

fesyonel bağlantıları olmayan, Saint-Cyr ya da Ecole Polytechnique'teki sicilleri vasat olan ya da yetersiz profesyonel bakışları ya da sosyal aforoz yüzünden yurt dışına gitmeye mecbur olan subayları çekmek gibi bir eğilimi vardı. Büyükşehirli subaylar, sömürgelerde görev yapan meslektaşlarını "bir holigan yığını", ciddi askerlik yerine bir askeri yaşam parodisinde yer alan "başıbozuklar" olarak aşağılıyorlardı. Yurt dışındaki yaşamın risklerini ve belirsizliklerini seçen adamlarla, bir subayın barış zamanında ordudaki güvenli, biçimlendirilmiş varlığını tercih eden adamlar arasında; iki kuvvet ve mizaçlarındaki temel farklılıkları ayıran önyargı uçurumu göz önünde bulundurulduğunda, sadece sömürgelerde görev yapmış oldukları için kullanılan yöntemlerin Fransa'da da benimsenmesini öneren askerlerin ciddiye alınması düşük bir ihtimaldir.

Ama birkaç sömürge askeri, stratejik ve taktiksel düzenlemeleri yeniden yazmaya ilişkin hırsları besliyordu. Muhtelif sömrügeci askeri tecrübelerden bir dizi ilke seçmenin zorlukları neredeyse üstesinden gelinemez nitelikteydi. Bununla birlikte, bundan çok daha fazlası, Bugeaud, Galliéni ve Lyautey'nin düşüncelerinin ve metinlerinin tüm itkisi, sömürgeci fetih ile Avrupa'da uygulanan şekliyle savaşın benzerliklerinden ziyade farklarını vurguluyordu. Onların gözünde sömürge askerliği tamamen askeri bir iş olmaktan çok, temelde siyasi bir iş olduğundan, hiçbir yerde, sömürgeci yöntemlerin Fransa'da da benimsenmesini savunmazlar. Sömürge askerinin görevi, hayalgücü, yargılama ve özel yetiler gerektiriyordu; koyu bir itaatkârlık ya da Prusya biçimciliği değil. Sömürgelerde başarıya götüren şey, Ecole Guerre'nin basmakalıp bir formülü değil; her yeni duruma uyum sağlayabilmekti. Lyautey, sömürgelerdeki her durumun birbirinden farklı olduğunu öne sürdü ve İngiliz Hindistanı gibi, her Fransız sömürgesinin yerel lehçelere ve adetlere aşina olan ve dolayısıyla etkili bir siyasi rol oynayabilecek olan Fransız subay ve astsubaylarınca yönetilen, kendi sömürge ordusunun olacağı günün hayalini kurdu. Fransa'daki orduya, stratejinin ve taktiklerin incelikleri konusunda nutuk çekmek pek de sömürge askerlerine düşmezdi. Sonuçta, Çin korsanlarına karşı işe yarayan yöntemler, Faslılara karşı uygulandığında tamamen başarısız olabilirdi. Samori'ye karşı yapılan bir seferde işe yarayan yaklaşımlar, yine aynı kuvvete karşı yapılan bir sonraki mücadelede başarı getirmek zorunda değildi. Neden Prusyalıların Afrikalılar gibi savaşması beklenmeliydi ki? Sömürgeci savaş değerliydi, çünkü esnekliği ve baskı altında tepki verebilme yeteneğini telkin ediyordu. Galliéni ve Lyautey gibi sömürge askerleri Fransa'da yüksek komutaya geri

döndüklerinde, acil kaygıları en son kıta kuramları konusunda bilgi sahibi olmaktı.

Aslında, sömürgeci askeri deneyimle ilgili en çarpıcı şey, büyükşehir düşünüşüne ne kadar az etki etmiş olduğudur. Özellikle de, sadece birkaç askerin ya da politikacının 1914'ten önce Fransızların sayısal olarak daha az olması sorununu çözmek için Afrika'dan medet ummaları konusunda durum budur. Mangin, 1910'da yayımlanan *La force noire* kitabında, Afrika'nın Alman üstünlüğünü karşılamak için tüketilemeyecek bir insan gücü sunduğunu öne sürdü. Ama Afrikalıların kitleler halinde askere alınmasına ilişkin çağrıları, sömürge askerleri arasında bile çok az destek buldu. Galliéni ve Lyautey, sömürgelerin Fransız gücüne yapabileceği katkılar konusunda sessiz kaldılar. Bu sessizlik, sayısal azlık konusunu Fransızlardan daha az kafalarına takan İngilizlerin 1914'te başlangıçtan itibaren çok sayıda sömürge askeri kullanmış oldukları göz önüne alındığında çok daha hayret vericidir. Lyautey'nin 1914'teki endişesi, Faslıları Fransa'da görev yapmaya göndermek değil; Fas'ı kurtarmaya ilişkin dikkate değer ölçüde dargörüşlü olan kaygıydı. Sadece, Mangin'in görüşlerinin, Fransız askerlerin, hatta sömürgelerdekilerin bile, sömürgeci savaşın Avrupa için herhangi bir kullanışlı hisse sunduğuna inanmamalarından ve yerli askerlerin Avrupa'daki savaşa uygun niteliklerden özellikle yoksun olduklarına inanmalarından ötürü, genel olarak kabul edilmediği sonucuna varılabilir.[32]

Son olarak, Fransa'daki siyasi iklimin, sömürge ordusunun zorunlu askerlik hizmeti yapan Fransızların eksiğini kapatmak üzere genişletilmesi için elverişsiz olduğunu fark ettiler. Sömürgecilik Fransa'da, özellikle de sömürge askerlerinin paralı askerlerden biraz daha iyi olarak değerlendirildikleri Sol'da, popüler değildi. Sömürge ordusu hoşgörülüyordu, çünkü

(32) Bu noktada, sömürge subayları oldukça katiydi. Yerli askerlerin, özellikle de düzensiz olanlarının, Fransız askerlerince desteklenmedikçe bırakıp kaçmaya meyilli oldukları, sömürgeci savaşta belitseldi. Sömürge subayları, yerli askerleri için babacan bir şefkat besliyorlardı, ama sadece birkaçı onların Avrupalı askerlere denk olduğunu düşünüyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında sömürge askerleri Fransa'ya getirildiğinde bile, bu askerlerin nasıl kullanılacağını büyük ölçüde on yıllar boyunca gelişmiş olan basmakalıp düşünceler belirledi: zeki olarak görülen Hindiçin askerleri, neredeyse sadece silahlanma ve havacılık kuvvetlerine verildi; Madagaskarlı askerler ambulans teşkilatına ama aynı zamanda topçu sınıfına da yerleştirildi; beyaz olmayan askerlerin elit tabakası olarak görülen Kuzey Afrikalılar ve Senegalliler ise neredeyse tüm önemli taarruzlarda kullanıldı ama Mangin bile siyahî askerlerini–bozkırlardan olanlar- ve işçi ya da yedek olarak kullanılan diğerleri olmak üzere "savaşçı ırkları"na böldü. Kuzey Afrikalılar alaylar halinde cepheye gönderildi ama Yüksek Komuta, siyahların ve beyazların taburlarını karıştırmak istedi, çünkü 1918'in son taarruzlarına dek, Senegallilerin sağlamlığından şüohe etmeye devam ettiler. Bkz. Marc Michel, *L'appel à l'Afrique, contributions et réactions a l'effort de guèrre en AOF, 1914-19* (Paris, Publications de la Sorbonne, 1982).

görece küçük ve uzaktaydı. Gelgelelim, sömürge ordusunun toptan genişlemesini ve Afrika'da ve Hindiçin'de askere alınan, sadece subaylarına karşı mesuliyetleri olan çok sayıda askerin Fransa'ya getirilmesini savunmak, siyasi görüşün geniş bir bölümünü kızdırır ve orduyu emperyalizm suçlamalarına açık hale getirirdi.

Bütün bunlar, sömürgeci savaşın ilerideki savaşların şekline ilişkin bazı yararlı emareler göstermediği anlamına gelmez. Sömürgeci harekâtlar sıklıkla, siyasi ve askeri kaygıları ayıran çizgiyi perdeledi. Bir harekâtın zamanlamasını ve biçimini sıklıkla, tamamen askeri kaygılardan ziyade, Avrupa diplomatik ilişkilerinin ve Paris'ten ya da sömürgelerden gelen siyasi baskıların durumu belirledi; bu da, pek çok müstakbel Birinci Dünya Savaşı komutanının kârlı bir şekilde ölçüp biçeceği bir etkendi. Ayrıca, sömürge askerlerden gelen, amacının en az kuvvetle, düşmanı boyunduruk altına almak olduğuna ilişkin feragatnemelere rağmen, sömürgeci savaşın tahribatı, tam savaşa işaret ediyordu.

Sömürge askerlerinin en aleyhinde olan eleştiri, onların kabile insanları karşısında kolay elde edilmiş zaferlerini, savaşın ilk aylarındaki nafile taarruzlarla ilişkilendirir. Bu görüş ne kadar geçerlidir? Lyautey'nin sömürgeci genişlemenin üç avantaj sunduğunu düşündüğü hatırlanmalıdır. İlk ikisi – "iki halkın kardeşçe birliği" ve Fransa ile sömürgeleri arasında kârlı bir ekonomik ilişki- tartışılmıştır. Sömürgeci genişlemenin üçüncü hedefi de aynı derecede siyasiydi: Cumhuriyetçi Fransa'nın ataletine, biçimciliğine ve kurumsal halsizliğine karşı tepki gösterecek olan enerji ve bir milli amaç anlayışına sahip olan bir sömürge askerleri çekirdeği oluşturmak. Bunda, Lyautey sadece uzak bir umudu ifade etmiyordu. Daha ziyade, sömürge askerlerinin büyümekte olan elit tabakasının, görevlerinin Fransa'yı kurtartmak gibi siyasi bir görev olduğu görüşünü yansıtıyordu. Bu, 1950'lerde Fransa'yı, Avrupa'yı ve Batı medeniyetini "la guerre révolutionnaire" [devrim savaşı –ç.n.]biçiminde bir komünist dünya komplosunun tehlikelerinden korumayı kendilerine görev edinen birkaç sömürge subayının tutumundan farklı değildi. 1914'ten önceki yıllarda Fransa, sömürge askerlerine siyasi ve sosyal çatışmalarla umutsuzca parçalanmış, güçlü ve kendine güvenen bir Almanya'ya karşı koyabilmek için yetersiz bir durumda olan bir ülke gibi görünüyordu. Fransa'daki karışıklıklar, bölünmeler ve kurumsal işlev bozuklukları en kritik şekilde ordunun kendi içinde görülüyordu. Dreyfus olayı ve onu takip eden, ordunun Sol tarafından yerilmesi, moralleri altüst etmişti. Sömürge askerleri 1899'dan sonra Sol ile ordu ara-

sındaki bu hesaplaşmadan büyük ölçüde muaftı –mesafeler ve güçlü sömürgeci siyasetçilerin koruması, bunu garanti altına almıştı. Gelgelelim, sömürge askerleri eve döndüklerinde, morali bozuk, lidersiz ve bürokratikleştirilmiş ve yaklaşan Alman tehdidine karşı koyamayacak gibi görünen bir ordu buldular. Ordunun ruhunu yeniden canlandırmaya, ona güven ve moral vermeye çalıştılar. Sömürge askerleri taarruzun mekanikleri konusunda endişe etmiyorlardı, çünkü bu alanda değerini kaybetmiş bir para birimi ile ticaret yaptıklarını ve büyükşehirli meslektaşlarına öğretecek çok az şeyleri olduğunu biliyorlardı. Daha ziyade, taarruza meyilli olmanın değerini savundular. Bugeaud, Galliéni ve Lyautey'nin komutan olarak elde ettikleri başarı, başlıca askerlerini motive etme yeteneklerine dayanıyordu. Deniz aşırı ülkelerdeki askerleri ayakta tutmuş olan moral, saldırganlık ve inisiyatif niteliklerinin 1914'ten önce, yurttaki orduda olmadığını gördüler.

O halde, sömürge askerlerinin taarruz tekniklerinden ziyade maneviyata katkıda bulunduklarını söylemek daha doğrudur. Yurt dışındaki askerler için Fransa, siyasi ve manevi açıdan geçersiz, ulusal savunmanın altını kazan kasten yaratılmış bölünmeler nedeniyle birlikten yoksun kalmış bir ülkeydi. Sömürge askerleri, sömürgelerde hissedilen amaç birliğini alıp anavatanlarına götürmek ve böylelikle Fransızları ortak bir kardeşlik ve milli amaç bağı ile birleştirmek istediler. Lyautey, "bu ülkeyi, deneyci ve eğreti bir yöntem olan anayasayı değiştirme yoluyla değil de, davranışlara, eylemsizliğe ve endişelere karşı şiddetli bir tepki vererek parçalanmadan ve çöküşten kurtarmanın sosyal görevleri" olduğuna inanan bir sömürge askerleri topluluğu yönetti. ". . . [biz] büyükşehir eylemsizliğine tepki göstermeli, Fransa'nın dışında ve içinde, bu ülke için bir yeniden dirilişi olacak olan, sürekli ve yeniden üreyen bir yaşam akışı kurmalıyız."[33]

1911-1914'teki milliyetçi diriliş, sömürgeci elçilere bir imkân sundu. Tavırları Tonkin'de yaptığı hizmetle şekillenmiş olan Grandmaison, taarruzun savaşta başarı elde etmenin anahtarı olduğunu ilan eden tartışmalı 1913 düzenlemelerinin hazırlanmasında büyük ölçüde pay sahibiydi. Bununla birlikte, kaygısı bu yöntemin Tonkin'de işe yaradığını ve dolayısıyla Avrupa'da da işe yarayacağını kanıtlamak değildi. Grandmaison'a göre, taarruz sömürgelerde zincirlerinden kurtulmuş olan ve Fransa'yı ve ordusunu yeniden üreteceğini umduğu bir "manevi güç" ifadesi olarak, çok da stratejik ya da

(33) Hubert Lyautey, *Lettres de Tonkin et de Madagascar*, 1894-1899 (Paris, 1942), 489.

taktiksel bir öğreti değildi. Görüşleri, ordularının zayıflıklarından haberdar olan subaylar arasında, cevap niteliğinde bir bağ yarattı. Grandmaison, "Fetheden bir zihin durumu geliştirmek, taktikler üzerine tartışmaktan çok daha önemlidir" sonucuna vardı.[34] Ama beyan ettiği zihin durumu, Birinci Dünya Savaşı başlayınca kaçınılmaz olarak taktikleri ve stratejiyi etkiledi.

(34) Louis de Grandmaison, *Deux conférences faites aux officiers de l'état major de l'armée* (Paris, 1911), 34.

KAYNAKÇA

BUGEAUD, GALLIÉNI, LYAUTEY: FRANSIZ SÖMÜRGE SAVAŞININ GELİŞİMİ

Fransa'nın üç büyük sömürge askerinden, sadece Bugeaud'nun tarafsız bir biyografi yazarı olmuştur. Anthony Thrall Sullivan'ın *Thomas-Robert Bugeaud* (Hamden, Conn., 1983) eseri, Bugeaud'nun Cezayir deneyimlerinden çok, mareşalin Temmuz Monarşisi Fransası karşısındaki tutumlarının evrimine odaklanır. Gelgelelim bu kitap, Cezayir fethinin neredeyse başından itibaren *armée de Afrique* tarafından hissedilen yabancılaşmaya işaret etmesi bakımından önemlidir. Galliéni ve Lyautey, tarafsız çalışmadan çok, kahramana beslenen aşırı hayranlığın konusu olmuştur. Galliéni'nin hiçbir iyi biyografisi yoktur. A. S. Kanya-Forstner, *Conquest of the Western Sudan* (Cmabridge, 1963) eserinde sıklıkla ortaya çıkar ve Hindiçin politikaları için de Kim Munholland'ın " 'Collaboration Strategy' and the French Pacification of Tonkin, 1885-1897," *The Historical Journal* 24, no. 3 (1981), 629-50 makalesinde gündeme gelir. Lyautey, André Maurois, *Lyautey* (1931) ve André le Révérend, *Lyautey* (Paris, 1938) dâhil olmak üzere pek çok biyografi yazarını cezbetmiştir. Lyautey, Fransız emperyalizmi için büyüleyici ve ikna edici bir propagandacıydı ve bu yazarlar, dünyaya onun gözlerinden bakarlar. Lyautey'nin 15 Ocak 1900 tarihli *Revue des deux mondes* dergisinde yayımlanan, o yıl sömürge ordusu hakkındaki kanun taslağı üzerine yapılan tartışmalarla denk düşmesi için yazılmış olan "Du rôle colonial de l'Armée" makalesi, Tonkin'deki Fransız yöntemlerinin yaratıcı ve idealleştirilmiş bir tarifidir. Lyautey'nin Fas'taki yöntemlerinin etkililiği üzerine bir düzeltici yazı için bkz. benim *The Conquest of Morocco* (New York, 1983) adlı kitabım.

Fransa için, Hew Strachan'ın, *European Armies and the Conduct of War* (Londra ve Boston, 1983) eserinde yer alan sömürge savaşı hakkındaki bölümünün temelini oluşturan, C. E. Calwell'in *Small Wars* (Londra, 1896) eserinin hiçbir muadili yoktur. Kanya-Forstner, Batı Sudan için muhteşem bir kaynaktır. Tek başına sefer idamesi yöntemlerindense, sivil-askeri uyuşmazlığa ve sömürge askerlerinin dikbaşlı ve hırslı karakterine odaklanır. Kendi kitaplarım olan *The Conquest of Morocco* ve *The Conquest of the Sahara* (New York, 1984), başka iki bölgedeki siyasi-askeri fetih sorunlarını inceler. Ross E. Dunn, *Resistance in the Desert* (Londra, 1977), fetih zamanındaki Cezayir-Fas sınırındaki kabileler hakkında kısmen antropolojik, kısmen de tarihi bir çalışmadır. Fransız nüfuzunun kabilelerin ahengi ve direniş becerisi üzerindeki etkisini değerlendirir. Kenneth J. Perkins, *Quaids, Captains, and Colons* (New York, 1981), Kuzey Afrika'daki yerli halkların askeri idaresi için kullanılan farklı yöntemlere bakar. Tunus, Cezayir ve Fas'taki subayların benimsediği farklı yaklaşımlar hakkında ilginç savlar ileri sürse de, genelleme yapma bakımından fark gözetmeyen ve ayrıntılı olarak meydan okunabilecek bir eserdir. Marc Michel, *L'appel à l'Afrique* (Paris, 1982), Teferruatlı ve tumturaklı Fransız *thèse d'état* geleneğinde yazılmıştır. Sadece Büyük Savaş sırasında sömürge askerlerinin nasıl orduya alındığını ve görevlendirildiğini incelemekle kalmaz, aynı zamanda sömürge subaylarının askerlerine ve onların çatışmadaki değerine yönelikı pek çok ilginç tutumunu da açığa çıkarır.

BAŞLANGICINDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUNA DEK AMERİKAN STRATEJİSİ

Russell F. Weigley

Francis Parkman, Amerikan askeri tarihinin ilk ciltlerinden bazılarında ilk Amerikan savaşlarını sırasıyla kaydettiğinde, İngiliz muvazzafların düzenli rütbeleri ile İngiliz askerlerin Yeni Fransa'yı fethetmek için savaştığı, terbiye edilmemiş Amerikan yabani bölgeleri arasındaki karşıtlıklardan romantik anlamlar çıkardı. Ama Avrupalı muvazzaflardan sadece birkaçı, yabani bölgelere ve orada karşı karşıya geldikleri Kızılderililerin alışılmadık taktiklerine rağmen parlak ceketlerini ya da Avrupa taktiklerini gözden çıkardı. Parkman, Frederick Jackson Turner'ın Amerikan tarihine ilişkin, Avrupalıların Yeni Dünya'ya vardıklarında, hem Avrupalı giysilerini hem de Avrupalı düşüncelerini ıskartaya çıkardıklarını iddia eden sınır tezinin askeri bir türünü sunamadı.

Ne de diğer bilgili askeri tarihçiler Amerikan savaşının eşsiz bir şekilde Amerikalı hale geldiğini öne sürebilecek bir sınır tezi versiyonu geliştirebildiler. Kızılderililerin askerler üzerine yaptıkları orman savaşının etkisini abartmaya yönelik belli bir eğilime rağmen –örneğin, şayet askerleri savaşmak üzere ağaçların arkasından dağılmış olsalardı, General Edward Braddock'un Monongahela'daki felaketi bertaraf edebileceğini öne sürmek- askeri tarihçiler, Avrupa askeri disiplininin ve Avrupa savaş sanatının genel olarak yabani bölgedeki rakipler karşısında zafer elde ettiğini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Parkman'ın yazdığı ciltlerin doruk noktasını oluşturan, Yeni Fransa'nın ihtişamlı fethi, James Wolfe'un askerleri ile Marquis de Montcalm'ın, Québec kale duvarlarının dışında yer alan Abraham Ovalarındaki askerleri arasındaki klasik Avrupa tarzı muharebe ile sembolize edilen Av-

rupa modeline uygun savaşın bir zaferiydi. Amerikan tarihinin sınır yorumu, savaşa sadece en az ölçüde etki eder; Amerikan tarzı savaş yöntemleri, Avrupa tarzı savaş yöntemlerinin filizleriydi ve Amerikan stratejik düşünüşü, bu nedenle Avrupa stratejik düşünüşünün bir dalıydı.

Buna rağmen, Amerikalıların Avrupa savaşım yöntemlerinden çıkardıkları belli vurgular, Amerikalılar sadece Avrupalıların öğrencileri olmaya son verip dünyanın büyük bir kısmının askeri kuvvetlerinin öğretmeni haline geldiklerinde, Amerikan stratejisinin yirminci yüzyıla uygun bir biçim almasının yanı sıra, Amerikalıların Birleşik Devletlere süpergüç statüsünü veren kendi savaş makinelerini yapmalarına da yardımcı olacaktı. Başlangıçtan itibaren, Amerikan vurgusunda meydana gelen değişikliklerden biri, Din Savaşları'ndan sonra ve Fransız Devrim Savaşları'ndan önce Avrupa savaşının karakteristiği haline gelen, savaş idamesinde hem araçlara hem de sonuçlara ilişkin daha az kısıtlamaya yönelikti. 1648'den sonra Avrupa, kısıtlı hanedanlık avantajı amacına ulaşmak için profesyonel ordular arasında dikkatle düzenlenmiş mücadele araçları kullanarak bir kısıtlı savaş çağına girerken, Kuzey Amerika'da sömürgeciler ve Kızılderililer, kültürlerinin yanyana durmayı kaldıramayacak denli bağdaşmaz olduğunu keşfediyorlardı. Yerleşimciler ve Kızılderililer arasındaki savaşlar –en azından Kral Philip'in 1675-1676'daki Yeni İngiltere Savaşı ile başlayarak–, düşmanı askeri iktidarsızlık noktasına getirmeyi hedefleyen mücadeleler haline geldi. Bu amaca yönelik olarak, kullanılan yollar sıklıkla, Avrupalıların savaşta yer almayanların mallarına ve yaşamlarına yapılacak saldırılara ilişkin kısıtlamalarını dikkate almadı. On yedinci ve on sekizinci yüzyıl Amerikalıları, savaşı Avrupalı çağdaşlarının gördüğünden daha mutlak şartlarda görmeye başladılar.

Eninde sonunda, Büyük Britanya'nın Amerika'daki sömürgecileri, rakip Avrupalı sömürgecilerin yanı sıra Kızılderililere de karşı Amerikan savaş mefhumlarını uygulayarak, 1763'te Yedi Yıl Savaşları'nın sonunda, barış antlaşmasının Yeni Fransa'yı Kuzey Amerika kıtasından tamamen çıkarmasını talep ettiler. İngiliz kabinesinin, dönemin Avrupa standartlarına göre çok aşırı olan koşullara ilişkin şüpheleri vardı, ama Amerikalı sömürgecileri gücendirmeyi önlemek için hiç de önemsiz olmayan bir şekilde, 1763 Paris Antlaşması'nda yerleşim dayatıldı.[1]

(1) Savaşa yönelik Amerikan tutumlarının başlangıcına ilişkin bu görüş, büyük ölçüde, John W. Shy, *A People Numerous and* Armed (New York, 1976), 225-54 içinde yeniden basılan John W. Shy, "The American Military Experience: History and Learning," *The Journal of Interdisciplinary History* 1 (Kış 1971),

Nasıl on sekizinci yüzyıl Avrupa savaşının kısıtlamaları abartılabilirse, ama yine de –bir bölgenin içine doğru ilerleyen askerlerin kısıtlı idamesine ilişkin delil, genelde derdini anlatamayan köylülerden gelmez– bir o kadar da aksine, tarihçiler ilk Amerikalıların mutlak savaşa dönmeye can atmalarını abartmaya meyillidir. Sömürgeci Amerikan söylevleri ve siyasi risaleler, Avrupalıların Emerich de Vattel'in 1758'de yayımlanan *Droit des gens* eserinde giderek sistemli hale gelmekte olan adil ve bu nedenle de kısıtlı savaş anlayışına ilişkin bir haberdarlık ve kabul yansıtır.[2] Zaman zaman, *jus ad bellum* [savaş girilmeden önce, o savaş girmenin adil olup olmadığını belirlemek için kullanılan bir ölçüt dizisi –ç.n.]ve *jus in bello* [savaş sırasında kabul edilebilir savaş idamesinin sınırlarını belirleyen bir kural dizisi –ç.n.] standartları, Kızılderili savaşlarına bile uygulanıyordu; Connecticut hükümetinin, adaletsiz olarak değerlendirdiği bir Kızılderili anlaşmazlığında Massachusetts'e yardımcı olmayı reddetmesinde olduğu gibi.[3] Şayet Hıristiyan savaş kurallarının korumasının dışında olan Kızılderilileri düşünmek çok daha sık rastlanan bir şeyse, Amerikalılar buna rağmen o kuralların Avrupalılarla kendi çatışmalarına, Amerikan Devrimi'nin şiddetli duyguları arasında dahi, uygulanabilir olduğunu açıkça kabullendiler.[4]

I

Avrupa savaş biçimlerini Atlantik'in batı kıyılarına aktarmayı destekleyen Amerikalıların başında gelen kişi, General George Washington'dı. Kıta Ordusu'nun başkomutanı, Bağımsızlık Savaşı'nın idamesinin neredeyse her yönünde; askerlerinin taktiksel olarak eğitilmesi, uluslararası savaş kanunu altında savaşanların ve savaşta yer almayanların haklarına saygı duyulması ve en çok da strateji dâhil olmak üzere, Avrupa öğretisini kabul etti.

205-28'den kaynaklanır. Francis Parkman, *France and England in North America*, 9 cilt (8.cilt, The History of the Conspiracy of Pontiac, Boston ve Londra, 1851; diğer ciltler, Boston, 1865-92; daha sonraki basımlarda cilt sayıları değişmektedir) eseri, Amerikan askeri tarihinin olduğu kadar, büyük edebi gelenekte tarihi anlatımın da temelini oluşturur.

(2) Emerich de Vattel, *Le droit des gens* . . . (Leyden, 1758); *The Law of Nations* (Washington, D.C., 1916) olarak çev. Charles G. Fenwick.

(3) Reginald C. Stuart, *War and American Thought: From the Revolution to the Monroe Doctrine* (Kent, Ohio, 1982), 9. Adil savaş ilkelerinin modern bir izahı için bkz. Michael Walzer, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations* (New York, 1977).

(4) Stuart, *War and American Thought*, 9-35. Amerikan Devrimi için bkz. Charles Royster, *A Revolutionary People at War: The Continental Army and American Character, 1775-1783* (Chapel Hill, 1979), özellikle 1. Bölüm.

Washington, devrimci amaçlara ulaşmak için yapılan bir savaşın, silahlanmış bir halkın sonraki neslin gerilla savaşı olarak adlandıracağı bir şeyin içinde yer alması yoluyla, devrimci bir yolla idame edilmesi gerektiğine inanan Tümgeneral Charles Lee'nin danışmanlığını reddetti.[5] Washington, gerilla tarzından kaçındı ve kişisel komutada bulunduğu yerde, devrimciler asla dikkate değer bir ölçüde savaşın kurallarını, özellikle de savaşanlar ve savaşta yer almayanlar arasındaki ayrımı, bulandırmaya başvurmadılar. Washington'ın, Tümgeneral (sonradan korgeneral) John Burgoyne'un 1777'de Hudson Nehri'ne doğru Champlain Gölü'nün yukarısında yaptığı sefere karşı koymak için bulunmadığı "Kuzey Bölümü"nde, Burgoyne'un kanatlarının gerilla tarzı vur-kaç tacizleri ve muhabere hatları, İngilizleri Saratoga'da teslim olmaya mecbur bıraktı. "Güney Bölümü"nde ise, Tümgeneral Nathanael Greene, Washington'ın yokluğunda, Francis Marion, Thomas Sumter ve Andrew Pickens gibi düzensiz birlik liderlerince yürütülen "çete savaşı"nı teşvik etti. Greene, onu Mao Tse-tung ve Vo Nguyen Giap'la kıyaslanabilecek hale getiren bir yetenekle, gerilla harekâtlarını ve düzensiz kuvvetlerinin yaptığı harekâtları kaynaştıracak bir kapasite geliştirdi.[6]

Fakat Washington'ın etkisi, Greene'nin ve diğer alışılmadık savaşçıların etkisini, Amerikan stratejisinin köklerini biçimlendirme ve Birleşik Devletler Ordusu'nun kurumsal gelişimi bakımından fazlasıyla gölgede bıraktı ve hem gerilla hem de kontra gerilla savaş yöntemlerinin gelişmesini önledi. Devrim'den sonra, Amerikan ordusu ne zaman bir kontra gerilla savaşı yürütmek zorunda kalsa –1835-1841'deki İkinci Seminole Savaşı'nda, 1899-1903 Filipin Ayaklanması'nda ve 1965-1973'te Vietnam'da–, bu tür tecrübelere ilişkin neredeyse hiçbir kurumsal hafızasının olmadığını gördü, uygun taktikleri fahiş bedellerle yeniden öğrenmek zorunda kaldı ve buna rağmen, her olaydan sonra ona bir daha tekrarlanmaması gereken bir hata olarak bakma eğilimi gösterdi.[7]

---

(5) *George Washington's Generals*, ed. George Athan Billias (New York, 1964), 22-53 içinde, John W. Shy, "Charles Lee: The Soldier as Radical."; kısmen yeniden gözden geçirilmiş olarak, Shy, *A People Numerous and Armed*, 133-62 içinde yeniden basılmıştır.

(6) Bkz. kendi eserim olan *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy*, The Macmillan Wars of the United States (New York ve Londra, 1973), bölüm 2; ve *The Partisan War: The South Carolina Campaign of 1780-1782*, Tricentennial Booklet no. 2, (Columbia, S.C., 1970). Sözü geçen birinci kitabın 2. bölümü, Burgoyne'un seferinin yanı sıra Güney'deki seferi de yorumlar. Güney seferinin diğer modern yorumları için bkz. Theodore Thayer, *Nathanael Greene: Strategist of The American Revolution* (New York, 1960), 282-430, ve Martin F. Treacy, *Prelude to Yorktown: The Southern Campaign of Nathanael Greene, 1780-1781* (Chapel Hill, 1968).

(7) İkinci Seminole Savaşı hakkında bkz. John K. Mahon, *History of the Second Seminole War, 1835-1842* (Gainesville, 1967) ve Francis Paul Prucha, *The Sword of the Republic: The United States Army on the Frontier, 1783-1846*, The Macmillan Wars of the United States (New York ve Londra, 1968), 14.bölüm.

Washington ana Kıta Ordusu'nu, başarabildiği ölçüde, mümkün olduğunca rakip İngiliz Ordusu'nun suretine benzetti ve bir on sekizinci yüzyıl ordusunun bu versiyonuyla, Devrim'i hem taktik hem de uluslararası savaş kanununa bağlılık bakımından, bir klasik savaş gibi yürüttü. Eldeki askeri eğitim almış subay ve eğitimli astsubay sayısının azlığının yanı sıra, dönemin kısıtlamaları da Washington'ın ordusunu rakibinin taktik ve disiplin standarlarına uygun hale getirmesine –birkaç istisnai birlik dışında– engel olduğundan, Washington, askerlerini çatışmaya sokmanın bir yenilgi davetiyesi olduğunu gördü. Bu nedenle, savaş devam ettikçe giderek daha az çatışma yapar hale geldi; devrimcilerin 1776'daki başarısız New York savunmasının ardından, rakip orduların asıl kuvvetleri arasında sadece bir çarpışma oldu – 11 Eylül 1777'de, Brandywine Koyu'nda. Bu olay üzerine, Washington savaştı, çünkü moral yüzü suyu hürmetine, kıta başkenti olan Philadelphia'dan bir çatışma yapmadan vazgeçemezdi. Kendisinin de öngörmüş olabileceği üzere, kaybetti.

Bu zamana dek, Washington'ın stratejisi, muharebede zafer elde ederek savaşı kazanmak değil, "Kışlalar Savaşı dahi olarak adlandırılmış" olan şeyi yürütmekti. "Hiç içine çekilmememiz gereken bir mecburiyet tarafından zorlanmadıkça, her durumda genel bir eylemden kaçınmamız ve hiçbir şeyi riske atmamamız gereken bir savaş."[8] Washington, genel eylemleri önleyerek Kıta Ordusu'nu ayakta tutabilirdi ve böylece Devrim'in de ayakta kalacağını umuyordu. Washington, katıksız dayanıklılığı, Amerikan moralini desteklemek ve İngilizlerin vazgeçmeme konusundaki iradelerinin kuyusunu kazmak için düşmana karşı yapılan akınlarla birleştirerek, savaşı Hans Delbrück'ün yıpratma stratejisi olarak adlandıracağı strateji sayesinde kazanmayı ümit etti. Fransız yardımının desteğiyle ve özellikle de Korgeneral Lord Charles Cornwallis'in 1781'de Yorktown'da bir Fransız filosu tarafından tuzağa düşürülmesiyle, Washington başarıya ulaştı.

Washington'ın, Avrupa tarzı bir savaş yürütmek amacıyla Avrupa tarzı bir profesyonel ordu yaratma konusundaki ısrarı; uluslararası savaş kural-

---

Filipin Ayaklanması hakkında bkz. John Morgan Gates, *Schoolbooks and Krags: The United States Army in the Philippines, 1898-1902*, Contributions in Military History, no. 3 (Westport, Conn., ve Londra, 1973) ve Russell Roth, *Muddy Glory: America's Indian Wars in the Philippines, 1899-1935* (West Hanover, Mass., 1981).

(8) *The Writings of George Washington from the Original Manuscript Sources, 1745-1799*, ed. John C. Fitzpatrick, 39 cilt (Washington, D.C., 1931-44), 6:28 'de, Washington'un Kongre Başkanı'na yazdığı 8 Eylül 1776 tarihli yazıdan. Washington'ı daha cüretkâr bir stratejist olarak betimleyen bir yorum için bkz. Dave Richard Palmer, *The Way of the Fox: American Strategy in the War for America, 1775-1783*, Contributions in Military History, no. 8 (Westport, Conn., ve Londra, 1975).

larını ihlal eden, toplumsal sözleşmeyi tamamen yırtıp atan düzensiz savaş eğilimine ilişkin bariz korkusununun yanı sıra, yeni milletin dünya ulusları arasında statü eşitliği iddiasının vazgeçilmez bir parçası olarak Amerikan davasının saygınlığını korumaya ilişkin belirgin kaygısını da gösterdi. Bağımsızlığın kazanılmasıyla, aynı korkular Washington'ı Birleşik Devletler'in daimi askeri kurumlarını biçimlendirirken de yönlendirdi. 1784'teki Konfederasyon Meclisi'nin talebi üzerine oluşturduğu "Sentiments on a Peace Establishment" [Ordunun Barış Zamanı Kadrosu Üzerine Düşünceler] eserinde, iyi düzenlenmiş bir zorunlu hizmet milisiyle desteklenen küçük bir düzenli ordu önerdi. Birleşik Devletler'in ilk başkanı olarak, Kuzeybatı Kızılderilileri karşısındaki askeri yenilgilere, göreve geldikten kısa bir süre sonra, Tümgeneral Anthony Wayne'in ilk kez, disiplin ve taktik yeterliği bakımından bir Avrupa ordusu minyatürü olan, dört bin kişiden az sayıdan oluşan küçük bir Düzenli Ordu oluşturduğu, güçlü bir eğitim programını finanse ve teşvik ederek karşılık verdi. Washington ayrıca milis tasarısını da gerçekleştirmeye çalıştı ama bir zorunlu askeri yükümlülüğü, bu yükümlülüğün kuramın ötesine geçebilmesi için gerekli olan mekanizmayı oluşturmaksızın dayatan 1792 Milis Yasası'na razı olmak zorunda kaldı. Subayların Avrupa tarzı bir eğitim alması için bir askeri akademi istedi ama bunda da hayal kırıklığına uğradı. Bunun yerine akademi, epey şaşırtıcı bir biçimde, 1802'de West Point'te Birleşik Devletler Askeri Akademisi'ni yaratan yönetmeliği imzalayan Thomas Jefferson'ın antimiliter, devlet-hakları yönetimi altında resmi olarak açıldı.[9]

Washington'ın aksine, Jefferson Amerikan savunmasının belkemiği olarak, muvazzaflardansa milisin vatandaş-askerlerini tercih etti –bununla birlikte, milis sistemini güçlendirmek için çok az şey yaptı. Askeri Akademi'nin yaratılmasını onaylamasının gerekçeleri, bu nedenle bir tartışma konusu olarak kaldı. Kısmen, akademi mezunlarının profesyonel asker olarak kalmak yerine sivil hayata atılacaklarını ve gerektiğinde askeri becerilerini milislere aktaracaklarını ummuş olabilir. Kısmen, West Point'in uzun süre yapmış olduğu gibi, kıta topraklarının haritasını çıkaran ve yollar, kanallar, karayolu ıslahları ve hatta Birleşik Devletler Hükümet Meclisi Binası'nı inşa eden ordu

(9) Washington'ın 2 Mayıs 1783 tarihli "Sentiments on a Peace Establishment"ı için bkz. Fitzgerald, *Writings of Washington*, 26:374-98. Washington'ın Devrim sonrası askeri politikalarının ayrıntıları için bkz. Douglas Southfall Freeman, *George Washington: A Biography*, 7 cilt (New York, 1948-57), 6. ve 7. ciltler. Jefferson ve West Point'in kurulması üzerine bkz. Theodore J. Crackel, "The Founding of West Point: Jefferson and the Politics of Security," *Armed Forces and Society: An Interdisciplinary Journal* 7 (Yaz 1981), 529-43. Hans Delbrück'ün yıpratma stratejisi üzerine görüşleri için, onun *Die Strategie des Perikles erläutert durch die Strategie Friedrichs des Grossen* (Berlin, 1890), 27 eserine bakınız.

mühendisleriyle, bir ulus inşa edecek olan bir ordu oluşturmak amacıyla askeri ağırlıklı bir müfredattan ziyade mühendislik ağırlıklı bir müfredat sunmasını beklemiş olabilir. Jefferson bir dereceye kadar, hükümet bütçesiyle askeri eğitim sunmayı, subay teşkilatının Federalist partizanlar aracılığıyla mevcut olan hâkimiyetini, bir Jeffersoncu çoğunluğu ile değiştirmenin bir yolu olarak algılamış olabilir. Gerekçeleri her ne idiyse, Jefferson, Askeri Akademi'yi oluşturduktan sonra onu geliştirmek için çok az şey yaptı. Ta ki 1812 Savaşı, amatör subay ve askerlerin noksanlarını bir kere daha gözler önüne serene dek,ilk yöneticisinin sözleriyle West Point, "dağlar arasında belli belirsiz bir şekilde varolan, gözden uzak bir mesafeden beslenen ve kendi kanuni ebeveynlerinin neredeyse tanımadığı terk edilmiş bir çocuk" olmaya son vermedi. Sylvanus Thayer'in 1817'de başlayıp 1833'e dek devam eden amirliği, uzun süre sonra West Point'i Washington'ın arzuladığı hale getirdi.[10]

II

Bu işte Thayer'in başyardımcısı, 1824 yılında en üst dereceyle mezun olan ve Thayer'in kendisi için 1826 yılında Fransa ordusunu incelemesi, Metz'de yer alan Mühendisler ve Topçular İçin Uygulama Okulu'nda okuması ve döndüğünde akademiye Fransız öğretim malzemeleri getirmesi için Fransa'da dört yıllık bir geçici ikamet ayarladığı Dennis Hart Mahan'dı. 1830 yılında West Point'te öğretmenlik yapmak üzere geri dönen Mahan, 1832'den 1871'e kadar "Askeri ve Sivil Mühendislik ve Savaş Bilimi Profesörü"ydü. Bu görevinde, savaş idamesinin sistematik olarak incelenmesi yoluyla, sonradan Amerikan İç Savaşı'nın generalleri olan profesyonel askerlere, bildikleri şeylerin çoğunu öğretti.[11]

Mahan esasen, Napolyoncu savaşın Fransızlarca yapılan yorumlarını aktardı. Napolyon'un manyetik çekimi on dokuzuncu yüzyıl askerleri için o kadar güçlüydü ki, Amerikan askeri tecrübesi, Washington'ın generalliği de

(10) Williams'ın *Stephen E. Ambrose, Duty, Honor, Country: A History of West Point* (Baltimore, 1966), 34'te alıntıladığı şekliyle. Crackel, "The Founding of West Point,"i, Jefferson'ın ordudaki Federalist baskınlığına son verişindeki motivasyonunu yorumlar; ayrıca bkz. aynı yazarın "Jefferson, Politics, and the Army: An Examination of the Military Peace Establishment Act of 1802," *Journal of the Early Republic* 2 (Nisan 1982), 21-38. Yönetici olarak Sylvanus Thayer üzerine sayısız anlatı vardır; bkz. Ambrose, *Duty, Honor, Country*, 4.

(11) Thomas E. Griess, "Dennis Hart Mahan: West Point Professor and Advocate of Military Professionalism, 1830-1871" (Ph.D. tezi Duke Üniversitesi, 1969).

dâhil olmak üzere, buradaki askeri çalışmalarda neredeyse yok sayılıyordu. Hatırı sayılır bir süre boyunca, West Point'in savaş bilimi ve sanatı konusundaki standart metni, S. F. Gay de Vernon'un *Treatise on the Science of War and Fortification* [Savaş Bilimi ve Tahkimat Üzerine İnceleme]eserinin Yüzbaşı J. M. O'Connor tarafından yapılan ve ayrıca Antoine-Henri Jomini'nin stratejik ilkelerinin yine O'Connor tarafından hazırlanmış bir özetini de içeren çevirisiydi.[12] Mahan'ın, savaş idamesi konusundaki kendi derslerinin bir kısmı neticede, özellikle de sonraki basımlarında, yüksek savaş kademelerine, başlığının belirttiğinden çok daha fazla kılavuzluk eden bir cilt olan *An Elementary Treatise on Advanced-Guard, Out-Post, and Detachment Service of Troops* [Öncü Birlik, İleri Karakol ve Askerlerin Müfreze Hizmeti Üzerine Giriş Niteliğinde Bir İnceleme]adıyla yayımlandı.[13]

Mahan, savaş üzerine sadece bu görece kısa kitabı yayımladı ama askeri ve sivil mühendislik üzerine sayısız eser yazdı.[14] Mahan'ın birinci sınıflara verdiği kapsamlı West Point dersi de, benzer şekilde, askeri çalışmaların diğer yönlerinden ziyade mühendisliğe ağırlık veriyordu ve siyasi sebepler de dâhil olmak üzere muhtelif sebeplerden ötürü, West Point müfredatının tamamı, askeri profesyoneller eğiten bir okulunkinden çok, bir mühendislik yüksekokulununkine benzer olarak kaldı. Bu teknik vurgu, Samuel P. Huntington'ın on dokuzuncu yüzyılın başlarındaki ve ortalarındaki Amerikan askerlerinin profesyonelden çok mühendis olduklarını iddia etmesine neden oldu.[15] Gelgelelim, mühendislik vurgusunun, on dokuzuncu yüzyıl savaşına hazırlık anlamında hiçbir değeri yok değildi. Sahra tahkimatı da dâhil olmak üzere, tahkimatı kapsadı ve böylece de, Amerikan İç Savaşı sırasında subayların, kısa bir süre için bile olsa yürüyüşü durdurduklarında, askerlerini sahra tahkimatları yapmaları için teşvik ederkenki istekliliğinin oluşmasına yardımcı oldu. Bu, sergilenen yok edici ateş gücüne karşılık niteliğindeki en uygun politikaydı; İç Savaş, her iki tarafın da standart piyade

(12) Simon Français Gay de Vernon, *A Treatise on the Science of War and Fortification . . . to which Is Added a Summary of the Principles and Maxims of Grand Tactics and Operations*, 2 cilt (New York, 1817). Jomini'den yapılan alıntılar 2:385-490'da bulunur.

(13) Dennis Hart Mahan, *An Elementary Treatise on Advanced-Guard, Out-Post, and Detachment of Troops . . .* (New York, 1847; gözden geç. basım New York, 1864).

(14) Özellikle, *Complete Treatise on Field Fortification . . .* (New York, 1836); *Elementary Course of Civil Engineering . . .* (New York, 1837); *Summary of the Course of Permanent Fortification and of the Attack and Defence of Permanent Works . . .* (West Point, 1850); *Industrial Drawing . . .* (New York, 1852); *Descriptive Geometry as Applied to the Drawing of Fortification and Stereotomy . . .* (New York, 1864); *An Elementary Course of Military Engineering . . .*, 2 cilt (New York, 1866-67).

(15) Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, Mass., 1957), 195-203, 246-53.

silahının, yivli omuz silahı olduğu ilk savaştı. Tüfeklerle donanmış bir düşman karşısında yapılan sahra tahkimatlarının değerini anlamakta görece gecikmiş olan General E. Lee'nin, fazla erken bir yaşta Dennis Mahan'ın altında askeri savaş okumak için West Point'e gitmiş olması ve savaşın tek başkomutanı olması da önemli olabilir.[16]

Fakat Mahan'ın tahkimatların değerine yaptığı vurgu çok abartılmamalıdır. Mahmuzun savaşta en az tüfek kadar yararlı olduğunu öğrettiyse de[17], buna rağmen, sahra tahkimatlarının değerini, saldırılarda bulunmak için gücün üzerine yoğunlaştırılacağı sıçrama tahtalarınınki kadar önemli buldu.[18] Sadece savunmanın, hele de pasif savunmanın, bir mücadeleyi kazanmak için yeterli olmadığına ve inisiyatifi saldırı eylemiyle ele geçirmenin nihai başarı için vazgeçilmez olduğuna inanmasına yetecek kadar Napolyon'un öğrencisiydi. Austerlitz ve Jena-Auerstedt tarzı, yok edici taarruz muharebesini savunan bir yaklaşım gösterdi. Napolyon'a şöyle dedi,

> bu sanatın, sayelerinde tek ve aynı vuruşla düşmanın kırıldığı ve tamamen dağıldığı haşmetli özelliklerine minnettarız. Hiçbir boşuna hazırlık yok; kilit noktasını ararken hiçbir belirsiz his yok; belirleyici anda hiçbir tereddüt yok; tüm görüş sahasının tek bir kartal bakışı ile anlaşılması; görülemeyenlerin ise hiç yanılmayan bir askeri içgüdü ile ilahi bir şekilde hissedilmesi; düşmanını sersemletmek için ileri atılan hafif askerlerin gölgeleri; onun üzerine açılmış gürleyen bir top ateşi kütlesi; atılgan kıtanın topçular tarafından açılmış boşluğun içine doğru hızla akması; dayanılmaz zırhlı süvarinin ezici saldırısı; onu müteakiben parçalanmış olan dağılmış grupları süpürmek üzere gelen mızraklı süvari ve hafif süvari eri; bunlar, bu büyük askeri dönemin neredeyse her muharebesinde öğretilen taktik dersleriydi.[19]

"Sahrada gayret ve takibin çabukluğu," diye öğretti Mahan, "büyük başarı için bir arada bulunmalıdır." "Savaşı, saldırıda bulunanın ya da onun müttefiğinin ülkesinin tam ortasına taşımak, onun savaşın yüklerini paylaşmasını ve onun planlarını bozmayı sağlamanın en kesin yoludur."[20] İkisi de Mahan'ın öğrencisi olan Ulysses S. Grant'ın açtığı yok etme savaşları ve

(16) Lee, 1825'ten 1829'a dek askeri öğrenciydi.
(17) William T. Sherman, *Memoirs of General William T. Sherman by Himself*, 2 cilt (New York, 1875) ; yeniden basım, 2 cilt, Bloomington, 1957), 2:396.
(18) D. H. Mahan, *Elementary Treatise*, gözden geç. basım, 185-96.
(19) A. g. e., 30.
(20) A. g. e., 190, 199.

William T. Sherman'ın yıkıcı yürüyüşleri, en azından bir dereceye kadar, öğretmenlerinin öğretilerinde önceden canlanmıştır.

Mahan'ın en gözde öğrencisi, ders verdiği onca askeri öğrenci arasından özel olarak kol kanat gerdiği kişi, askeri sanat konusundaki ilk büyük Amerikan ders kitabını yayımlamada öğretmeninden önce davranmayı başarmış olan bir askeri entelektüeldi. Bu kişi, Henry Wager Halleck, ya da ordu içinde tanındığı şekliyle "Old Brains" idi. Kitap ise, ilk kez 1846 yılında yayımlanan *Elements of Military Art and Science* [Askeri Sanat ve Bilimin Öğeleri]idi.[21] 1831 yılında üçüncü dereceyle mezun olan Halleck, o dönemde en yüksek dereceyle mezun olanlar için gelenek olduğu üzere, doğrudan Mühendisler Teşkilatı'ndan bir görev seçme hakkını edindi. Askeri mühendisliğin bu tercih edilen durumu, Dennis Mahan'ın daha Napolyoncu olan haleti ruhiyelerine rağmen, Halleck'in yazılarının ve kariyerinin büyük bir bölümünün yaptığı gibi, erken Amerikan düşüncesindeki tahkimata ilişkin kaygıyı vurgular.[22]

Halleck, ders kitabını oluşturmasının yanı sıra, Jomini'nin *Life of Napoleon* [Napolyon'un Yaşamı] adlı kitabını da çevirdi ve bir zamanlar onu sadece bir Jomini çevirmeni ve yorumlayıcısı olarak görmek yaygın eğilimdi.[23] Fakat Halleck'i bu şekilde ele almak, kendi kitabında özellikle Amerikan askeri meselerini incelerken gösterdiği gayretleri görmezden gelmektir. Bu bakımdan başlıca itkisi, Amerika'nın, varlığını uzun süredir koruyan kıyı tahkimatı programının değerini tekrar doğrulayarak, askeri mühendislik üzerine bir odaktı. Halleck'e göre bu, seferberlik ve vatandaş milislerinin eğitimi için zaman kazanarak Birleşik Devletler'i dış saldırılardan korumak için gerekliydi.[24]

Halleck, daha soyut strateji düşüncelerinde, görünüşe göre Avusturya Arşidükü Charles'ın etkisiyle, tahkimatı vurguladı. Jomini'nin *Précis de l'art de la guerre* eserinin ilerisinde, strateji üzerine olan bölümünün bibliyografyasında, arşidükün *Principes de la stratégie* eserini alıntıladı ve ondan da "çok

(21) Henry Wager Halleck, *Elements of Military Art and Science* . . . (New York, 1846; 3.basım, *With Critical Notes on the Mexican and Crimean Wars*, New York ve Londra, 1862). Tüm alıntılar üçüncü basımdandır.

(22) Mühendislik vurgusu için bkz. Ambrose, *Duty, Honor, Country*, 87-105. En yüksek dereceyle mezun olanların durumu için bkz. George W. Cullum, *Biographical Register of the Officers and Graduates of the U.S. Military Academy*, 3 cilt (Boston, 1891), e.g., 1:631.

(23) *Life of Napoleon* by Baron Jomini . . . çev., H. W. Halleck, 4 cilt (New York ve Londra, 1864).

(24) Halleck, *Elements of Military Art and Science*, özellikle 7.bölüm, s. 155-209 ve bir savaş başlangıcında Amerikan kuvvetlerinin zayıflığı konusunda s. 144-54.

erdemli bir eser" olarak söz etti.[25] Halleck Charles'tan, stratejik noktaya "askeri harekâtlarda belirleyici" olarak sahip olmanın önemi ve bunun sonucu olarak, stratejik noktaları onları güçlendirerek koruma gerekliliği konularında alıntı yaptı.[26] Jomini, Halleck'in aksine, arşidükün stratejik noktalara olan düşkünlüğüne, hareketli silahlı kuvvetlerin hem savaş idamesinin başlıca aracı hem de usulen düşmanın varlıkları arasında ana hedef olduğunu öne sürerek, belirgin bir şekilde itiraz etti. Jomini özellikle Charles'ın Fransa'nın sınır tahkimatlarının on sekizinci yüzyıl savaşlarında ve Fransız Devrimi'nde belirleyici bir rol oynamış olduğu iddiasını reddetti.[27] Buna karşılık, Halleck sadece arşidükün bu iddiasını onaylarak alıntılamakla kalmadı, bir de onu italik yazıyla vurguladı. Halleck'e göre, Fransız Devrim Savaşları'nın başında:

> Fransa ... iyi bir şekilde kuvvetlendirilmişti: ve ordusuz ve iç gruplaşmalarla parçalara ayrılmış bir halde olmasına rağmen, (burada Arşidük'ün kendi dilini kullanıyoruz) "varlığını tüm Avrupa karşısında devam ettirdi; *ve bunun sebebi, hükümetinin XIII. Louis hükümdarlığından beri, sürekli olarak sınırlarını strateji ilkelerine uygun bir şekilde, savunmacı bir duruma getirmeye çalışmış olmasıydı*; temeline böyle bir sistemi almakla başlayarak, Fransa, kıtada bu şekilde kuvvetlendirilmemiş olan bütün ülkeleri boyunduruğu altına aldı; ve sadece bu sebep, generallerinin bazen bir orduyu, hatta bir devletin tamamını, nasıl sadece bir stratejik başarıyla yok etmeyi başarmış olduklarını açıklayacaktır.[28]

Böylelikle, Mahan'ın tahkimat üzerine bir vurgudan, hareketli bir savaş çağrısına geçişine rağmen, koruması altındaki Halleck, askeri iş kolunun temeli olarak, tahkimata ve dolayısıyla da mühendisliğe döndü. Halleck'in *Elements* eserinin on beş bölümünden beşi tahkimata adanmıştır; altıncı bir bölüm ise, tarihe ve askeri mühendislerin önemine ayrılmıştır.

Aynı türden bir vurgunun, askeri teçhizatın –toplar, kılıçlar, semerler ve benzerleri– teknik detaylarına ilişkin daha genel bir kaygıyla birleştirilmiş şekli, İç Savaş öncesindeki yıllarda Amerikan askeri literatürüne yapılan başka bir önemli katkıyı biçimlendirir. Başkan Franklin Pierce'ın savaş ba-

(25) A. g. e., 59. Thomas Lawrence Connelly ve Archer Jones, *The Politics of Command: Factions and Ideas in Confederate Strategy* (Baton Rouge, 1973), 27, dikkatimi bu noktaya çekti. s. 27-2 10, 104 ve 176'da Arşidük Charles'ın Amerikan etkisini tartışırlar. Bkz. Archduke Charles, *Principes de la stratégie*, ... gözden geçirilmiş basım (Brüksel, 1840).?

(26) Halleck, *Elements of Military Art and Science*, 74.

(27) Connelly and Jones, *The Politics of Command*, 28-29n.

(28) Halleck, *Elements of Military Art and Science*, 77.

kanı, Jefferson Davis, bir West Point mezunu ve Meksika Savaşı kahramanıydı. Sivil bir Milli Savunma Bakanlığı başkanında rastlanmayan bir uzmanlığa sahip olmaktan kıvanç duyardı ve bu uzmanlığı bir ordu reformları programı oluşturmak için kullanmak istedi. Özellikle, Avrupa orduları ve askeri düşüncesiyle yakın ve güncel bir ahbaplık ilişkisi kurmayı umdu. Bu nedenle, üç olağanüstü subayın –West Point'ten sırasıyla 1818, 1819 ve 1846'da mezun olan Binbaşı Richard Delafield, Binbaşı Alfred Mordecai ve Albay George B. McClellan- Kırım Savaşı'nı gözlemlemek üzere Avrupa'ya seyahat etmesini sağladı.

Bu üçlü, Kırım'a sadece Sivastopol kuşatmasının kapanış vakalarına tanık olabileceği bir zamanda vardı ama bundan sonra, başlıca Avrupa ordularının askeri üslerini gezdi ve sonradan kitap şeklinde yayımlanan etkileyici ölçüde dikkatli gözlemler topladı. 1838'den 1845'e ve 1856'dan 1861'e kadar Askeri Akademi amiri ve İç Savaş'ın sonlarında mühendisler başkanı olan Delafield, doğal olarak raporunda mühendisliği ve tahkimatı vurguladı. Mordecai topçulara, McClellan ise süvariye odaklandı.[29] Bu üçlünün raporları, on dokuzuncu yüzyıl ortalarındaki Avrupa ordularının düzenlenmesi ve ekipmanları konusundaki en yararlı kaynaklar olmaya devam etmektedir ve Dennis Mahan'ın ve Henry Wager Halleck'in askeri eserleriyle birlikte, günlük işleri başlıca Amerikan Kızılderilileri arasında yayılmış ileri karakollardaki jandarma görevinden ibaret olan bir ordudan beklenebilecek olanın ötesinde bir kalitedeki profesyonel bir askeri literatürün başlangıcını oluştururlar. Gelgelelim, aynı zamanda Mahan'ın eserlerinin belli bölümlerinin dışında, bu yazılar küçük ve yalıtık bir ordunun özgüven yoksunluğu ile deniz kıyısında ve Kanada sınırında kagir kazamatlar ve sahrada da hendek sistemleri inşa eden askeri mühendislerin savunmacı yönelimini aksettirdi.

III

Askeri düşünceleri bu literatür tarafından beslenen askerler 1860'larda birbirlerine karşı bir savaşa girdiklerinde, birçoğu kısa bir süre sonra birliklerini çalışkan bir şekilde yeri kazıyor hale getirdi: McClellan, 1862 yılının ilkbaharında Yorktown, Virginia civarlarındaki Müttefik tahkimatlarına karşı dört başı mamur bir kuşatma sanatı yaklaşımı yürütüyordu, Halleck

(29) Richard Delafield, *Report on the Art of War in Europe in 1854, 1855, and 1856* (Washington D.C., 1860); Alfred Mordecai, *Military Commission to Europe in 1855 and 1856: Report* (Washington D.C., 1861); George B. McClellan, *The Armies of Europe* (Philadelphia, 1861).

bundan kısa bir süre sonra askeri mühendislik bilgisini, Amerikan güney eyaletleri konfederasyonunun Corinth, Mississippi'deki batı kalesine karşı, tedbirli ve zahmetli bir yaklaşımda kullandı. Tahkimatlardan çağdaşlarının çoğundan daha az etkilenmiş olan Robert E. Lee bile, kısa bir süre sonra, askerlerini ona "Mahmuzlar Kralı" adını verecek kadar kışkırttı; bu kullanım yüzünden Richmond'daki Konfederasyon başkentini korurken o araçlardan yapmalarında ısrar etti.[30]

İç Savaş dört yıl boyunca bitmek bilmedi ve son aşamalarında rakip sahra tahkimatı sistemleri, özellikle de Petersburg ve Atlanta gibi sıklıkla çekişmeli olan stratejik noktaların etrafındakiler, 1914-1918 batı cephesinin önizlemelerini sundu. Savaşın birçok Avrupalı askeri gözlemcisi, tahkimat yapma eğilimini Amerika'daki mücadelenin en çarpıcı özelliği olarak gördü ve bu fenomeni Amerikan savaşındaki eğitimli askerlerin azlığına atfetme eğilimi gösterdi.[31] Yaklaşık 16.000 kişi kuvvetindeki Birleşik Devletler Düzenli Ordusu, görevlerinden istifa eden 313 subay hariç, neredeyse tamamen Birlik'e sadık kaldı ama bu kuvvet, Sumter Kalesi'ndeki ateşlemeden sonraki dört ay içinde yaklaşık 500.000 kişiye ulaşan bir birlik savaş ordusu tarafından çiğnendi.[32]

Her ne kadar –birçoğu bir miktar milis eğitiminden fazlasını almamış olan– bu gönüllü yığınlarını eğitimli askerlere benzetmenin birçok aylık süre gerektirdiği doğruysa da, sahra tahkimatlarının kazılmasının askeri tecrübesizlikten çok daha derin bir nedeni vardı. Aslında, askerler tecrübeli hale geldikçe, siperler daha az değil, daha çok belirgin hale geldi. Siper ağlarının gerçek nedeni, her iki orduda da standart omuz silahı olarak yivli tüfeğin ve yine her iki tarafta da topçu ekipmanlarının yaklaşık yarısı kadarının yivli top olarak ortaya çıkmasıydı. Yivli tüfek, piyade erinin silahının etkili menzilini 50 yarddan çok fazla olmayan bir miktardan 250 yarda, en uç menzilini ise 250 yarddan yaklaşık yarım mile yükseltti. Tüfekli ateş gücüne karşı tek güvenlik, siperlerde ya da diğer korunma türlerinin arkasındaydı. Ayaklanıp bir cephe saldırısı gerçekleştirmek, makul ölçüde istikrarlı olan herhangi bir savunmacı grubu karşısında neredeyse her zaman nafile hale geldi. İyi bir şekilde gerçekleştirilen kanat saldırıları dahi, tecrübeli

(30) Douglas Southall Freeman, *R. E. Lee: A Biography*, 4 cilt (New York, 1934), 2:86.

(31) Jay Luvaas, *The Military Legacy of the Civil War: The European Inheritance* (Chicago, Londra ve Toronto, 1959), özellikle s. 29-30, 46, 54, 64, 66, 68-70, 73-74, 131, 132, 140, 149-50.

(32) Mark Mayo Boatner III, *The Civil War Dictionary* (New York, 1959), 858; Kenneth P. Williams, *Lincoln Finds a General: A Military Study of the Civil War*, 5 cilt (New York, 1950-59), 1:115.

tüfek nişancılarının onlara karşı yeni cepheler oluşturma manevrasında bulunmaları sebebiyle Napolyon savaşlarında tadını çıkarmış oldukları belirleyiciliği kaybetmelerinden dolayı, o denli ağır kayıplardan mustarip olma eğilimi gösteriyordu.[33]

Yivli tüfeklerin ve topların yıkıcı etkisi, askeri eğitimleri zaten savunmaya uygun olan askerler arasında uygulanabilir bir taarruz stratejisi geliştirmenin zorluklarını şiddetlendirdi. Meksika'yla yapılan kısa savaşın dışında, Amerikan askerlerinin karşısındaki tatbiki askeri sorunlar, İç Savaş'tan önce, eğitimlerinin olduğu gibi, başlıca savunma konuları olmuştu – Birleşik Devletler'i, Atlantik'in ya da Karayipler'in karşısındaki Avrupa güçlerinden ya da Kanada'dan gelecek olası saldırılardan korumak. Batı sınırında bile, askeri sorunlar temelde savunmaya ilişkindi; yerleşimciler sınırı batıya doğru ilerlettiler, böylece ordu, yerleşimleri korumada görev aldı.[34]

Bu savunmacı askeri düşünce ve tecrübe mirasının, İç Savaş'taki amaçları güney eyaletlerinin taarruz eylemi yoluyla bağımsız egemenlik hakkı taleplerini yok etmek olan Birlik generalleri tarafından açıkça geride bırakılması gerekiyordu. Ama yine de miras, Dennis Mahan'ın dikkatli öğrencisi Tümgeneral McClellan'ı özellikle ilgilendiriyordu. Yaşlı Geçici Korgeneral Winfield Scott'un yerine, Birleşik Devletler Ordusu'nda başkomutanlık görevine gelen ve Temmuz 1861'de Bull Run üzerine hazırlıksız olarak yapılan yürüyüşten sonraki ilk büyük Birlik taarruzunu başlatmakla suçlanan McClellan, 1861'de Konfederasyoncuların 1861 yazının sonlarında ve sonbaharında Bull Run muharebe meydanı etrafına inşa ettikleri sahra tahkimatlarına saldırmayı kendine yediremedi. Başkomutan olarak rahatlamış olan, ama sahra komutasını da elinde tutan McClellan, bu tahkimatlardan, Birlik'in doğudaki ana sahra ordusunu, Potomac Ordusu'nu, deniz yoluyla York ve James nehirleri arasındaki Virginia Yarımadası'na taşıyarak korundu. Orada, York-

(33) Tüfeğin İç Savaş taktikleri üzerindeki etkisine ilişkin pek çok tartışma arasından bkz. Stephen E. Ambrose, *Upton and the Army* (Baton Rouge, 1964), 28-34, 56-60; Alfred F. Becke, *An Introduction to the History of Tactics* (Londra, 1909), 57-108; Bruce Catton, *Mr. Lincoln's Army* (Garden City, N.Y., 1951), 191-99; John K. Mahon, "Civil War Infantry Assault Tactics," *Military Affairs* 25 (Güz 1961), 57-68. Dönemin taktiksel talimatnamelerine dayanan olağanüstü bir tartışma, Grady McWhiney and Perry D. Jamieson, *Attack and Die: Civil War Military Tactics and the Southern Heritage* (University, Ala., 1982) eserinin içinde yer alır; bu cildin güvenilir taktik tarihini, Konfederasyon ordularının devamlı saldırıda bulunmalarının nedeninin onların Kelt mirası olduğuna ilişkin oldukça şüpheli teziyle birlikte kullanması, öğrencinin gözünü korkutmamalıdır.

(34) Prucha, *Sword of the Republic* ve Robert M. Utley, *Frontiersmen in Blue: The United States Army and the Indian, 1848-1865*, The Macmillan Wars of the United States (New York ve Londra, 1967) eserleri, İç Savaş öncesindeki orduyu ve Kızılderili sınırını en iyi ele alan eserlerdir.

town'daki eski Devrim Savaşı muharebe meydanındaki sahra tahkimatlarının önünde yine kısa bir süre durdu. Kendi kuvvetlerinden çok daha zayıf kuvvetlerce güçlendirilmiş siperler karşısında –her ne kadar düşmanının zayıflığını kabullenmediyse de– doğrudan West Point mühendislik müfredatından edindiği bir resmi kuşatmaya başvurdu. Konfederasyoncular, McClellan doruğa ulaştıran top bombardımanını başlatmak üzereyken geri çekildi ama McClellan, bir kez daha Richmond'daki Konfederasyon başkentinin dışındaki sahra tahkimatlarının önünde ani ve kısa bir şekilde durarak ilerlemesine kaldığı yerden devam etti. 1862 yılının Mayıs ayının yarısı ve neredeyse Haziran ayının tamamı boyunca, içlerine girmek için çok az çaba göstererek bu tahkimatlarla uğraştı ve onlara karşı bir daha asla bir başka resmi kuşatmadan daha gayretli bir girişimde bulunmayacağını düşünmek için yeteri kadar sebep vardı. West Point, ona tahkimatların değerini neredeyse fazla iyi bir şekilde öğretmişti.[35]

Gelgelelim, McClellan'ın Richmond'dan önceki oyalanması, bir Konfederasyon karşı darbesiyle bölündü, çünkü belli liderleri, Konfederasyon'un savaştaki siyaseten savunmacı amacının –bağımsızlık talebini korumak– illa savumacı bir strateji gerektirmediğine inanıyordu. Savunmacı askeri düşünce mirasından kopmaya hazır olan Konfederasyon liderleri arasında en dikkate şayan olanlar, General Robert E. Lee ve Tümgeneral (sonradan Korgeneral) Thomas J. "Stonewall" Jackson idi.

1862 yılının ilkbaharında Lee, Konfederasyon Başkanı Jefferson Davis'in askeri danışmanı, Jackson ise Shenandoah Vadisi' deki küçük bir Konfederasyon kuvvetinin komutanıydı. Delici bir Amerikan stratejisinin konusu olmak Jackson'ın alnına yazılmıştı. Camberley'deki Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'ndeki öğretmenliği sayesinde, İngiliz stratejik düşüncesinin oluşturulmasında önemli bir isim olan Albay George F. R. Henderson, *Stonewall Jackson and the American Civil War* [Stonewall Jackson ve Amerikan İç Savaşı]eserini bir biyografiden çok bir stratejik çözümleme olarak biçimlendirdi.[36] Onun görüşünde, strateji ve taktik arasındaki kritik bir fark, askerlerin taktiklerde akıl ve çalışmadan çok, tecrübe ve neredeyse sezgisel nitelikler yoluyla ustalaşma kapasitesinde yatıyordu. "Taktiklerin doğası, insanların savaş kazanabilmeleri ama çok zayıf generaller olabilmeleri gibidir.

(35) McClellan'a ilişkin faydalı bir değerlendirmesi için bkz. Warren W. Hassler, Jr., *General George B. McClellan: Shield of the Union* (Baton Rouge, 1957).

(36) George F. R. Henderson, *Stonewall Jackson and the American Civil War*, 2 cilt (New York ve Londra, 1898).

Lider olarak doğmuş ama yine de bağımsız komuta için kesinlikle elverişsiz olabilirler."[37] Bunun aksine, strateji sorunları "büyük grupların hareketini, zaman ve mekân kaygılarını ve bir generalin hiçbir zaman aklından çıkarmaması gereken gıda, hava, yollar, topografya ve *moral* gibi bin bir durumu" içerir, "o kadar çok etkenden oluşmuştur ki, ancak çetin düşünmeye alışkın bir beyin bunların üstesinden başarıyla gelebilir."[38] McClellan hâlâ Yorktown'ı kuşatırken, Lee ve Jackson kafalarını bu bin bir etkene ve hepsinden önemlisi, savaş hedeflerini bir bütün olarak gerçekleştirirken "başarıyı hazırlayan ve tamamlayan büyük kombinasyonlara" takmışlardı.[39]

Böyle yaparak, bu iki Konfederasyon generali, ordularının savaşta inisiyatifi ellerinde sımsıkı tutmaları gerektiği konusunda fikir birliğine vardı. McClellan'ın makul ölçüde güçlü olan tüm savunmalara doğru aksayarak ilerlerken elden bırakmadığı tedbire rağmen, yine de Yarımada'nın yukarısına doğru yaptığı ilerleme onu bir süre sonra katıksız sayı ağırlığı ve kaynak ile kuşatmanın acımasızlığı aracılığıyla Richmond'a taşıyabilirdi. Diğer federal güçler, kuzeyden Rappahannock Nehri'ne ve Shenandoah Vadisi'nin içlerine doğru ve Ohio'dan Commonwealth'in batı dağlarının karşısına kadar olmak üzere, Virginia'ya nüfuz ediyorlardı. Virginia'nın ilerisinde batıya doğru, Birlik kuvvetleri daha da tehlikeli şekillerde Konferederasyon'a sızmayı başarmışlardı. Mississippi ve onun kolları üzerinde denizcilik gambotları ile desteklenen Birlik askerleri, zengin tarım eyaleti Tennessee'nin büyük bir kısmını ve bu eyaletin Nashville çevresindeki sanayi bölgesini istila etmişlerdi. Sahil boyunca, Konfederasyon'un en büyük şehri ve limanı olan New Orleans, Federal deniz kuvvetleri tarafından ele geçirilmişti ve Birlik'in deniz kuvvetleri de Charleston, Savannah'daki kuşatmayı ve diğer tüm ikinci derecede önem taşıyan Güney Atlantik limanlarını sıkılaştırmalarına yarayacak olan Güney Carolina kıyısındaki Kraliyet Limanı Koyu'nu zaptetmişti.

Lee, yakın zamanda Güney Carolina-Georgia sahilinde bizzat komuta etmişti ve deniz komutası sayesinde seçtiği herhangi bir yerde rahatça yoğunlaşabilen düşmanın saldırılarını durdurmak için gerekli olan güçten yoksundu. Tecrübe, daha önce askeri hükmünün ve çalışmasının Lee'ye söylediği şeyi doğruladı: tahkimat yeterli değildi –Birlik'in deniz kuvvetleri, sahilde eski daimi kaleleri, o kalelerin kendilerini yenemeyecekleri zamanlarda

(37) A. g. e., 1:55.
(38) A. g. e.
(39) A. g. e., 1:56.

etraflarından dolanarak geçmenin yollarını buldu; Konfederasyon kendini pasif savunmayla süresiz olarak koruyamazdı; şayet Birlik'e inisiyatifi elde tutma ve muharebe meydanlarını seçme şansı verilse, tüm insan gücü ve kaynak üstünlüğünü çarpışma noktalarında hâlâ çok daha fazla üstünlükle arttırabilirdi; ve de Konfederasyon deniz kuvvetlerine karşılık veremeyeceği kıyı boyunca inisiyatifi Birlik'in elinden çekip almazsa, en azından karada Konfederasyoncular savaşın biçimini kontrol etmeye teşebbüs edebilirlerdi. Kuvvetlerini düşmanın değil, kendilerinin seçtiği noktalarda yoğunlaştırabilirlerse, çarpışma alanlarını Birlik'tense onlar seçebilir ve bu yerlerde mevzii üstünlük olmasa bile bir dereceye kadar kuvvet eşitliği sağlamayı başarabilirlerdi.[40] Bu nedenle, bazı yerlerde yoğunlaşmak, açıkça, başka yerlerdeki savunmaları zayıflatarak risk almak anlamına geliyordu. "Ama" dedi Lee, "olumlu etkinlik kaybı ile eylem riski arasında karar vermeliyiz." "Ancak askerlerimizi yoğunlaştırarak herhangi bir belirleyici avantaj kazanmayı umut edebiliriz."[41]

Lee buna bağlı olarak, Shenandoah Vadi'sinde bulunan ve Virginia çevresinin etrafındaki muhtelif müfreze birliklerce desteklenen Jackson'a, kendisine karşı koyan Federallere karşı bir taarruzda bulunmasını önerdi. Onları Vadi'den atabilirse, bölgenin coğrafyası onu Washington'daki Federal başkentini tehdit edecek bir konuma getirecekti. Lee, 25 Nisan 1892'de Jackson'a şöyle yazdı: "Düşmanın kuvvetlerinin mevcut bölünmüş durumunda, başarılı bir darbenin, onlar ya konum ya da takviye açısından güçlendirilmeden önce, askerlerimizin hızlı bir şekilde yoğunlaşmasıyla onların hakkından gelebileceğini umdum."[42]

Jackson uzun süredir benzer planlar önermekteydi ama Lee'nin Jefferson Davis'in yanında yer almasından önce hiç kimse ona kulak asmamıştı. Jackson bilakis, inisiyatifi ele geçirme konusunda Lee'den daha kararlıydı. Bir önceki kış mevsiminin sert hava koşullarına rağmen bile, Kuzey'e bir saldırı yapılmasını ısrarla tavsiye etmişti. Henderson'ın özetlediği şekilde, Jackson'ın Konfederasyon'a önderlik etmeye ilişkin strateji ilkeleri şöyleydi: "Hayati önem taşıyan bir noktaya yapılan yoğunlaştırılmış bir saldırı, bir sınır

(40) Lee'nin tecrübeleri ve stratejik düşüncesinin bu noktaya kadar gelişimi için bkz. Freeman, *Lee*, özellikle 2:30-40.

(41) Lee bu açıklamaların ikisini de Başkan Davis'e, 8 Haziran ve 4 Kasım 1863'te yaptı ama bu ifadeler Vadi Seferi'nden itibaren olan stratejisinin temelini ifade eder. *The War of the Rebellion: A Compilation of the Official Records of the Union and Confederate Armies*, 4 seri, 70 cilt (Washington D.C., 1880-1901), seri 1, cilt 27, kısım 3, sayfa 868; a.g.e., cilt 29, kısım 2, sayfa 819. Bundan böyle O.R. olarak belirtilecektir; tüm alıntılar Birinci Seri'dendir.

(42) A.g.e., cilt 12, kısım 3, sayfa 865.

boyunca yayılmaktan daha iyi bir güvenlik tedbiridir, karşı darbe savunmanın ruhudur ve üstün bir düşman karşısında silaha sarılmaya mecbur kalan Devlet'in esas politikası, o düşmana hiç nefes aldırmamayı sağlamaktır . . ." Henderson başkahramanının fikirlerini yine şöyle özetler: "Kuzey'e ordularını yeniden düzenlemesi ya da yeni aldığı askerleri eğitmesi için hiç boş zaman verilememelidir. Hayati önem taşıyan bir noktada, hiddetli darbelerin hızlı bir şekilde başarılması, devasa düşmana diz çöktürmenin tek yoluydu ve hayati önem taşıyan o nokta, Richmond'dan çok uzaktaydı."[43]

Jackson'ın Tümgeneral Nathaniel P. Banks'in vadideki Federal askerlerine ve sonra da onu tuzağa düşürmek için ayarlanan iki ilave kıtaya karşı seri bir şekilde elde ettiği hiddetli darbe başarıları, Lincoln hükümetinin Richmond'ın önünde McClellan'la buluşmak için Virgina üzerinden kara yoluyla ilerlemekte olan bir ordu teşkilatının tamamını reddetmesine neden oldu. Bu birliklerin Jackson'ın cezalandırılmasa bile en azından zapt edilmesini sağlamak amacıyla durdurulmasıyla, McClellan'ın Richmond'daki etkisini sıkılaştırmaya ilişkin tüm umutları, hiçbir zaman olmadığı kadar uzak hale geldi. Ama Birlik'in dikkatinin böylelikle Virginia'nın kuzeyine ve batısına odaklanmasıyla birlikte Jackson, zaten orada olan Konfederasyon sahra kuvvetlerine destek vermek ve onlarla beraber McClellan'ın ordusunu yok etmeye çalışmak amacıyla demiryoluyla seri bir şekilde Richmond civarına gitti. Bu tasarı da Lee ve Jackson tarafından beraberce düşünülmüştü. Lee, Richmond civarındaki sahra komutasını aldı ve oradaki Konfederasyon kuvvetlerini–bu kuvvetlerin adı artık Kuzey Virginia Ordusu idi- McClellan'a karşı, Federal ordunun York Nehri'ndeki deniz üssü ile olan muhaberelerini kırmayı ve böylelikle de Federalleri yok olmaya maruz bırakmayı amaçlayan bir dizi yan ve arka taarruzda yönetti.

Sonuçta yapılan ve Yedi Gün Muharebeleri olarak adlandırılan çarpışmalarda McClellan savunmada, taarruz generalliğinden beklenenden çok daha ustaca ve cesurca savaştı. Yedi Gün Muharebelerinin sonuncusu sırasında, özellikle de Malvern Tepesi'nde çok işine yarayan, West Point'teki sahra tahkimatları derslerini boşuna öğrenmemişti. Dahası, ordusunun savunmacı perdesinin ardında, üssünü James River'da daha iyi korunan bir limana çevirdi. Yedi Gün Muharebeleri McClellan'ı Richmond'dan uzaklaştırdı ama Lee, Başkan Davis'e "olağan koşullar altında, Federal ordusunun yok edilmiş olması gerekirdi" diye hayıflandı.[44] Lee, "olağan koşullar" derken,

(43) Henderson, *Jackson*, 2:131, 397.
(44) 30 Mart 1863 tarihli rapor, *O.R.*, cilt 11, kısım 2, 497.

tümen komutasını ve personel çalışmasının kendi performans standartlarında olmasını kastediyordu. Lee, gerçek hedefi olan düşman ordusunun yok edilmesindeki başarısızlığını, McClellan'ın uyanmış yeteneklerinden ziyade, çok az sayıda profesyonel subayın bulunduğu ordusunda bunlardan yoksun oluşuna atfetti.

Lee ve Jackson, Napolyon'un öğrencisi oldukları kadar Dennis Mahan'ın, Jomini'nin ya da diğer Napolyon yorumcularının öğrencileri değillerdi. Napolyon'un savaşlarına ilişkin çalışmalarından, daha önceki hiçbir Amerikan generalinin çıkarmadığı kadar saldırgan olan stratejik kavramlar çıkardılar. Jackson, Virgina Askeri Enstitüsü'nde matematik profesörlüğü yaptığı, Meksika Savaşı ve İç Savaş arasındaki görece boş zamana sahip olduğu yıllardan, daha geniş bir askeri tarih incelemesi bağlamında Napolyon'un seferlerini baştan sona etüt ederek faydalandı.[45] Lee, 1852'den 1855'e dek West Point'te yöneticilik yaparken, Askeri Akademi'de Mahan'ın başkanı ve gözlemcisi olduğu bir Napolyon Kulübü gelişti. Lee'nin bu kulüple ne kadar ilişkisi olduğunu bilmiyoruz ama yöneticiliği sırasında akademi kütüphanesinden ödünç aldığı, askeri konular üzerine yazılmış on beş kitaptan Napolyon'la ilgili olanlarının yediyi geçmediğini biliyoruz.[46]

Dahası, Lee'nin strateji ve savaş üzerine kaydedilmiş yorumlarının yanı sıra eylemleri de imparatorun etkisini gösterir. Yedi Gün Muharebelerinden itibaren Konfederasyon orduları komutasının başından sonuna dek, Lee'nin generalliğinin alamet-i farikası, Napolyonunki gibi, *la manoeuvre sur les derrières* idi. Lee'nin hedefi, düşmanın arkasına ve kanatlarına yönelik manevradan, bir yok etme zaferi kazanacak psikolojik ve fiziksel darbeler ortaya çıkarmak için faydalanmaktı. Kendi ordularının gücü, hedefi en az gerçekçilik öğesiyle tasarlamasına izin verdiği sürece stratejik amacı aynı kaldı, "Federal ordunun yok edilmesi gerektiği". 1864 yılının Haziran ayının başları kadar geç bir zamanda, Lee hâlâ birincil hedefini şöyle diyerek tanımlıyordu: "Bu Grant'in ordusunu, o James Nehri'ne ulaşmadan önce yok etmeliyiz."[47]

Etkili savaşım kuvvetleri olarak Federal orduları yok etme arayışında, Lee başlangıçta Jackson'ın adamakıllı taarruz stratejisi olan şeye daha da yaklaştı. Vadi seferinin başlangıcından önce, Lee'nin Jackson'ın Kuzey'in istila-

(45) Henderson, *Jackson*, 1:43.
(46) Freeman, *Lee*, 1:352-58.
(47) A.g.e., 3:398, James Williams Jones, *Personal Reminiscences, Anectodes, and Letters of Gen. Robert E. Lee* (New York, 1874), 40'tan.

sına ilişkin tekliflerine karşılığı belirsiz olmuştu. Gelgelelim, bir stratejik savunmanın parçası olarak muharebe meydanı saldırıları yedi gün boyunca düşman ordusunu yok edemeyince ve taktiksel inisiyatifin stratejik savunma ile benzer bir kombinasyonu daha sonra, 1862 yazında İkinci Manassas Seferi sırasında –İkinci Manassas'ta Lee ve Jackson Napolyon'a layık bir *manoeuvre sur les derrière* 'ye rağmen düşman ordusunu yok etmek bakımından yetersiz kaldılar- benzer sonuçlar doğurunca Lee, stratejik savunmanın yeterli olmayacağı hükmüne vardı. Federal orduyu yok etmek, savaşı düşmanın ülkesine taşımayı ve orada bir Austerlitz ya da Jena-Auerstedt zaferi kazanmayı gerektirirdi. Şayet Federal kuvvetler Virginia topraklarında bir İkinci Manassas'tan sağ salim çıkacak kadar dirençli idiyseler, o halde kendi topraklarında onlara karşı bir Napolyoncu dönüş manevrası yapmak Konfederasyon zaferinin ve Birlik yenilgisinin psikolojik etkilerini, Federal hükümeti barış müzakerelerine getirecek kadar çoğaltırdı.

Bu nedenle, İkinci Manassas'tan sonra Lee ve Jackson Kuzey Virginia Ordusu'nu Maryland'e girmek üzere, Potomac üzerinden kuzeye doğru yönlendirdi. Bu istilanın başlamasından önce yeterli derecede takviyeden yoksunluk, bu ilerlemenin amacını ya da mantığını anlayamayan Konfederasyon askerlerinin avareliği ve bir lojistik sorunlar karmaşası Lee'nin gücünü o denli aşındırdı ki, stratejik taarruzunun doruk noktasında, 17 Eylül 1862'de, Antietam Körfezi boyunca taktiksel savunma yaparak savaşmaya mecbur kaldı. Muharebe meydanında durumunu korudu ama kayıpları onu Potomac'ın güney kıyısına çekilmek zorunda bıraktı. Gelgelelim, Virginia'ya geri döner dönmez, tekrardan Kuzey'i işgal etme planları yapmaya başladı ve bu amaç için Başkan Davis'ten yeterli kaynak ve takviye almaya çalıştı. Daha savunmacı bir görüşü olan başkan gerekli kaynakları sağlamadan önce, Lee'nin Virginia'yı istila eden başka bir Federal kuvvete karşılık vermesi gerekti; bu da, 13 Aralık 1862'de Fredericksburg Muharebesi ile sonuçlandı. Mevsim artık yenilenmiş bir taarruz eylemi için elverişsizdi ve 1863 yılının ilkbaharında Virginia'nın en güneydoğusundaki Federal faaliyetleri Lee'yi Korgeneral James Longstreet'in birliklerini o bölgeye çıkarmaya ve bir kere daha bir Konfederasyon taarruzunu ertelemeye mecbur kıldı. Ama Longstreet ona katılabilecek hale gelir gelmez Lee, Kuzey Virginia Ordusu'nu, en büyük taarruz çabası olan Maryland ve Pennsylvania'nın işgali için bir kere daha Potomac'a doğru çevirdi: Gettysburg Savaşı.[48]

(48) Lee'nin Antietam'dan geri çekilişinin hemen arsından yeniden kuzeye, Maryland'e ilerleme arzusunu ifade edişi için bkz. *O.R.*, cilt 19, kısım 2, sayfa 627. Ayrıca bkz. Freeman, *Lee*, 2:425.

Fredericksburg ve Gettysburg arasında geçen zamanda, Longstreet'in yokluğunda bir başka Federal saldırısını savuşturmak, Lee'nin 2-4 Mayıs, 1863'te Chancellorsville Muharebesini yapmasına neden oldu. Orada, muhabere hatlarına yönelik, İkinci Manassas'takiyle eşdeğer olabilecek bir Napolyon tarzı harekât sırasında Jackson'ın kendi askerlerince trajik bir biçimde vurulması olayı, Lee'yi becerikli ve saldırgan yardımcısından mahrum bıraktı. Bununla birlikte Lee, o zamana kadar Jackson'ın katıksız taarruz stratejisiyle o kadar dolmuştu ki, Kuzey'in işgaline tereddütsüz bir biçimde başladı. Fakat Jackson'ın ölümü, o zamana dek savunma odaklı olan Amerikan stratejik düşüncesini taarruza çevirmeye yönelik Lee-Jackson girşimine içkin olan ve Konfederasyon için zaman içinde üstesinden gelinemeyecek olan bir kusurun belirtisiydi. On dokuzuncu yüzyılın ortalarındaki askeri teknolojiye –özellikle de tüfeğe– karşı yapılacak taarruzcu bir savaş tarzının maliyeti çok fazlaydı. Sonunda, Konfederasyon'un zaten çok çok az olan kısıtlı kaynaklarına, insan gücüne ve askeri liderliğine ölümcül bir zarar verdi.[49]

Daha önce, savunma odaklı Amerikan stratejik düşüncesinin aşikâr bir istisnasında olduğu gibi –Meksika ile yapılan savaş ve özellikle de Tümgeneral Winfield Scott'un Veracruz'dan Mexico City'e yürüyüşü–, Lee ve Jackson manevra sayesinde kayıpları azaltırken, aynı zamanda taarruzu devam ettirmeye çalıştı. Scott Meksika'da, düşman savunmasının yapısını yorumlamasının, çarpışmanın önlenemez olduğunu düşünmesine neden olduğu birkaç durum dışında, muharebeden isteyerek kaçındı. Çoğunlukla, ta ki o başkente girip de sayısız içsel zayıflıkla ve gruplaşmayla bunalmış olan düşman savaşı bırakıncaya kadar, Meksikalıları bir kalenin ardından diğerinden zorla çıkarmaktan ziyade önceden planlanmış hamleleriyle onları buna mecbur bıraktı.[50] Dahası, Meksika Savaşı'ndaki rakiplerin hâlâ başlıca olarak tüfeklerle değil de, yivsiz silahlarla silahlanmış olmaları, Scott'un kayıplarını düşük tutmasına yardımcı oldu. Stonewall Jackson da, muhtemelen beraber görev yapmış olduğu Lee'yi örnek almasının yanı sıra Napolyon'dan çıkarttığı sonuçların da ışığında, Vadi Seferi'nde, benzer şekilde, amaçlarını savaşmaktan çok manevra yaparak ve ilerleyerek ele geçirdi; Vadi Seferi'nin muharebeleri, seferin stratejik etkisi ile karşılaştırıldığında oransız olarak küçük olaylardı.

(49) Nitelikli komutanların azlığı sorunu, Douglas Southall Freeman, *Lee's Lieutenants: A Study in Command*, 3 cilt (New York, 1942-44) eserinin konusudur; bkz. 1:xvii. Fakat Freeman, askerlerin yanı sıra subayları da Konfederasyon'un maddi olarak karşılayamacağı bir miktarda harcayan bir strateji aracılığıyla Lee'nin bu sorundaki kendi payı konusunu adil bir biçimde ele almamıştır.

(50) *The American Way of War*, 74-76'da benim özetimi bulabilirsiniz.

Gelgelelim, Meksika hükümetininkilerden çok daha katı amaçları ve zengin kaynakları olan bir Birleşik Devletler hükümetine karşı sadece geçici stratejik avantajlar değil de, Konfederasyon'un bağımsızlığını kazanmak için, ustaca yapılan manevraların yeterli olmadığı görüldü. Lee ve Jackson arasındaki farklardan biri, Lee'nin Konfederasyon zaferinin büyük ölçekli muharebeler ve büyük kayıplar gerektirdiği sonucunu daha çabuk kabul etmiş olmasıymış gibi görünür. Bu göz korkutucu ihtimalin kabul edilmesi, Jackson ilk kez stratejik taarruzlara ilişkin çağrıda bulunduğunda Lee'nin ilk başta daha az olan coşkunluğunu açıklamaya yardımcı olabilir. Stratejik düşüncede, manevra savaşına görece acısız olan bir hem kaynaklardan hem de kayıplardan tasarruf etme aracı gözüyle bakmak gibi, varlığını uzun süredir devam ettiren bir ayartı vardır; Basil Liddell Hart, yirminci yüzyılda zaman zaman bu ayartıya yenik düştü ve yirminci yüzyılın daha sonraki aşamalarında Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savunulmasının planlanmasının zorluklarına bir çare olarak manevra savaşını önerenlerin birçoğu da aynı şeyi yaptı. Ama Lee, Birlik ve Konfederasyon arasındaki mücadele ölçeğindeki bir savaşın ucuza kazanılacağını ummak için fazla gerçekçiydi. Lee, dirençli ve esnek bir rakip karşısında, manevranın savaşın stratejik hedeflerini elde etme konusunda başarılı olmasının ancak başarılı bir muharebeyle ve düşman ordusunun gerçekten yok edilmesi ile sonuçlanması halinde mümkün olabileceğini kavradı. "Bu orduyu yok etmeliyiz" sözü, Lee'nin sürekli şiarıydı ve manevralarının amacı her zaman yok etme muharebesiydi.

Scott'un yapmış olduğunun aksine, muharebeden kaçınmaktansa onun peşinde koşan Lee, Napolyon'dan beri en ustaca Napolyoncu taktiksel generalliğine rağmen, düşmana yıkıcı kayıplar verdirme çabası sırasında kendi saflarında ağır kayıplardan musratip olmayı önleyemedi. Yedi Gün Muharebeleri'nde Lee, McClellan'ı Richmond'dan attı ama 80.000 kişilik ordusunda verdiği 20.141 kayıpla mağdur oldu.[51] İkinci Manassas'ta, Lee'nin Tümgeneral John Pope'u yenmesi Virginia'yı Federallerden temizleme görevini neredeyse tamamladı ama savaşta yer alan 48.527 kişiden 9.197 kişinin kaybına mal oldu. Lee'nin Maryland işgalinden hemen önceki ve bu işgal sırasındaki kayıpları hesaba katılınca şüpheli bir felaket olan Antietam'da, 51.844 kişiden 13.724'ünü kaybetti. Tamamen savunmacı bir savaş olan Fredericksburg, görece kayıpsızdı; Konfederasyon'un kayıplarıyla beraber, sa-

(51) Freeman, *Lee*, 2:230, Edward Porter Alexander, *Military Memoirs of a Confederate: A Critical Narrative* (New York, 1907), 171'deki hesaplamalardan yararlanır.

vaşta yer alan 72.500 kişisinin sadece 5.300 kadarı kaybedildi.[52] Ama Chancellorsville'de, Stonewall Jackson'ın birliklerince ustalıkla gerçekleştirilmiş bir Federal kuşatması, Konfederasyon kayıplarının 60.892 kişinin içinden 12.821'e ulaşmasını önleyemedi.[53] Ve Lee'nin Pennsylvania işgalinde tekrar taarruza başvurması, Konfederasyon'un kayıplarının yaklaşık 80.000 kişilik bir orduda 28.063 kişi kadar sersemletici bir miktar olduğu, Gettysburg'daki umutsuz saldırılara yol açtı.[54] Toplam kayıplar o kadar fazlaydı ki, Gettysburg'dan sonra Lee artık stratejik taarruzun yeniden başlamasını düşünemedi. Hâlâ muharebe meydanında mevzii taarruzlar da dâhil olmak üzere üstün taktikler aracılığıyla devam eden düşman ordusunu yok etme hedefini gerçekleştirmeyi umabilirdi; ama bir önceki savaş yöntemi ordusunun gücünü o kadar ağır bir şekilde tüketmişti ki, bu umut süratle hayali bir hal alıyordu.

Lee, Birlik'in ona karşı mücadeleye devam etme konusundaki yeteneği ve iradesini manevranın değil de ancak yıkıcı bir muharebenin kırabileceği inancında gerçekçi olmuş olabilirse de, Lee kadar Jackson da muhtemelen yivli tüfeklerin ve topların etkisine ilişkin ilk algılarında gerçekçi olmaktan uzaktı. Meksika'daki savaşa ilişkin tecrübeleri onları tüfeğe hazırlamamıştı. Piyade ateşinin yeni etkililiği nedeniyle, süngüyle kapatma İç Savaş'ta nadiren görüldü; süngü ve kılıç yaraları bir arada, yaklaşık 250.000 kişiden sadece savaş sırasında Birlik hastanelerinde tedavi edilen 922 yaralıya tekabül eder.[55] Ama yine de, savaşın başlarında Jackson taktiksel tercihleri konusunda şunları söyledi: "Benim görüşüm, hiç de öyle çokça ateş açılmasına gerek olmadığıdır. Bence en iyi savaşma biçimi, düşman yakın mesafelere gelinceye –ya da siz onu oraya getirinceye– dek, ateşi saklamaktır. Sonra da tek bir ölümcül, planlı ateş açmak –ve [süngüyle] saldırmaktır."[56] Vadi Seferi'nin ve Yedi Gün'ün ardından İkinci Manassas'a giriş niteliğinde yapılan Cedar Dağı Muharebesi kadar geç bir zamanda, Jackson yine de saldırı altındaki Hafif Bölük'e ateş açmamaları ve süngülerini kullanmaları için baskı yaptı. Lee'nin kanat ve kuşatma manevraları umduğu sonuçları gerçekleştiremediğinde –akla Malvern Hill, Pickett'in Saldırısı [Özgün hali Pickett's Charge olan bu isim, Gettysburg Muharebesi'nin son günü olan 3 Temmuz

(52) Thomas L. Livermore, *Numbers and Losses in the Civil War in America* (Boston ve New York, 1901), 88-89, 92-94, 96.
(53) Boatner, *Civil War Dictionary*, 140.
(54) Livermore, *Numbers and Losses*, 103.
(55) William F. Fox, *Regimental Losses in the American Civil War, 1861-1865* . . . (Albany, 1898), 24.
(56) Henderson, *Jackson*, 1:24, hiçbir atıf gösterilmemiştir.

1863'te Lee tarafından Tümgeneral George G. Meade'in Cemetary Ridge diye bilinen bölgedeki Birlik mevzilerine karşı yapılmasını emrettiği piyade saldırısını ifade eder – ç.n.] ve 30 Eylül 1864 kadar geç bir zamanda Harrison Kalesi'ni yeniden ele geçirme çabası geliyor– cephe saldırıları yapmaya olan meyli, aksi takdirde keskin zekâlı ve hatta dâhice bir komutan olan bu adamın yeni silahların kıymetini anlamadaki yavaşlığını gösterir.

Tüfekli ateş gücü ayrıca, yandan ve arkadan saldırılan düşman kuvvetlerinin, kuşatan kuvvetten takriben kendilerinin olan kayıpları çıkarabildikleri yerde yeni bir cephe oluşturmalarını da mümkün kıldı. İkinci Manassas ve Chancellorsville, Lee'nin ve Jackson'ın Napolyon tarzı savaştaki en yüksek çabalarıydı ama yine de bu muharebe meydanlarında muhteşem bir şekilde gerçekleştirilen Konfederasyon kuşatmaları, Federallerin, düşmanlarını büyük kayıplara uğratmalarını önlemedi. İkinci Manassas'ta, Konfederasyon'un kayıp oranı yaklaşık olarak yüzde 19'du; kötü bir şekilde alt edilen Federaller yüzde 21 kayba uğradı -75.696 kişiden 16.054'ü (çoğu kayıp; öldürülenler ve yaralananlar bakımından Federaller yüzde 13 kayba uğrarken, Konfederasyon'un yüzde 19'luk kayıplarının neredeyse tamamı ölü ve yaralıydı).[57] Lee'nin "Mutlak Şaheser" olarak adlandırılan Chancellorsville'de, Konfederasyon aslında yenilen Federallerin yüzde 13'üne karşılık yüzde 22'lik bir kayıp verdi (133.868 kişiden 17.278 kişi).[58]

En ustalıklı generallik böylece artık tüfeklerle silahlanmış dirençli düşmanlar karşısında, yeterli miktarda uygun kayıp oranları ve muharebede herhangi bir muharebenin sonuçlarını belirleyici kılmak için zafer payları elde edemiyordu. Artık kazanılacak Austerlitz ya da Jena-Auerstedt zaferleri yoktu. Lee'nin herhangi bir muharebe ya da seferde "Federal ordunun yok edilmiş olması gerektiği" inancı, aslında kendi kuvvetlerinden istediği kayıplar onların taarruz güçlerini ellerinden almadan çok daha önce hayali bir hal almıştı.

Böylece, Amerikan stratejik düşüncesinin önceden savunmacı olan mizacından etkili bir taarruz eylemi biçimine geçmek için yapılan ilk büyük girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Lee ve Jackson her zaman Konfederasyon kaynaklarının kısıtlamaları, özellikle de insan gücünün azlığı nedeniyle engellendikleri için, asker ve malzeme ile daha zengin olarak kutsanmış olan

(57) Livermore, *Numbers and Losses*, 88-89.

(58) Boatner, *Civil War Dictionary*, 140. Fletcher Pratt, *Ordeal by Fire: An Informal History of the Civil War*, gözden geçirilmiş baskı (New York: 1948), Chancellorsville üzerine olan 25. Bölüm'üne "The Absolute Masterpiece" [Mutlak Şaheser] adını verir.

rakip Birlik generallerinin Konfederasyon'un başarısız olduğu yerde taarruzda başarılı olup olamayacağı hâlâ belirsizliğini korumaktadır.

IV

Birlik generalleri arasındaki saldırganlıktan büsbütün yoksun olan McClellan, şüphesiz başarılı bir Amerikan taarruz savaşı stratejisine giden yolu gösteremedi. Doğuda hızla onun izinden giden general dizilerinin hiçbiri, batıdaki Birlik komutanlarının çoğunluğu da yapamadı bunu. McClellan'ın en azından savaşı kazanmak için bir stratejik tasarımı vardı; sonradan onun yerine gelenlerin çoğu en iyi ihtimalle, vizyonları muharebe alanının ani sorunlarıyla kısıtlı olan ve Clausewitz'in strateji tanımını –savaşın hedefini elde etmek için muharebelerin kullanımı- gerçekleştirme ihtimalleri çok düşük olan taktikçilerdi –Robert E. Lee'nin benzerleri karşısında muharebe kazanma yeteneğine yeterli ölçüde sahip olan taktikçiler olsalar dahi (onların en iyisi olan Tümgeneral Geoge G. Meade, Gettysburg'da Lee'yi gerçekten de taktiksel açıdan geride bıraktı).

Batıda, Dennis Mahan'ın artık bir tümgeneral olan en gözde öğrencisi Halleck, Kasım 1861'de Missouri Dairesi'nin komutasını aldı ve sonraki Mart ayında Mississippi Dairesi başkanı olarak altında iş gören birkaç orduyla, batı savaş bölgesi komutanı oldu. Halleck, ilk sistematik ve kavrayışlı Amerikan strateji analistinden beklenebilecek olan vaadi kısmen gerçekleştirdi. Tuğgeneral Ulysses S. Grant ve Sancak Subayı Andrew H. Foote, Şubat 1862'de Henry ve Donelson kalelerini ele geçiren harekâtlarını finanse ve teşvik etti ve böylece Birlik'in Tennessee eyaletinin epey içlerine ve stratejik olarak önem taşıyan Memphis ve Charleston Demiryolu'na nüfuz edebilmesi için Tennessee ve Cumberland nehirlerini açtı. Halleck'in stratejinin lojistik temellerine ilişkin anlayışlarının tutarlı bir şekilde zekice olduğu görüldü. Savaşın başından sonuna kadar, Birlik kuvvetleri için lojistik açıdan ayakta kalabilecek olan muhabere hatları için gözünü açık tuttu ve giderek daha da artan bir şekilde, muharebenin tüfek ateşine maruz kalmak anlamına geldiği bir çağda taarruz stratejisinin en etkili silahlarından birinin doğrudan düşman ordularını değil, onların lojistik üslerini hedef almak olduğunu anladı.[59]

(59) Halleck'e ilişkin muhteşem bir yeniden değerlendirme ve genel olarak İç Savaş stratejisi hakkında aydınlatıcı bir tartışma, Herman Hattaway ve Archer Jones, *How the North Won: A Military History of the Civil War* (Urbana, Chicago ve Londra, 1983) eserinde bulunabilir. Bir stratejist olarak Halleck ve onun lojistikle ilgili özel alakası üzerine bkz. s. 54-57, 76-77, 143-50, 205-12, 185-89 ve 513-15.

Diğer yandan Halleck, 29 Nisan'dan 10 Haziran 1862'ye kadar Memphis ve Charleston hattında Corinth, Mississippi kuşatmasını yürütmek için muharebeye girdiğinde neredeyse McClellan'ınkine benzer bir çekingenlik gösterdi ve Temmuz 1862'de tüm Birlik ordularının başkomutanlığına getirilerek batıdaki başarıları için ödüllendirildikten sonra, bu çekingenliği sorumluluk kabul etme konusunda bir gönülsüzlük haline geldi. Başkan Abraham Lincoln, Savaş Bakanı Edwin M. Stanton ve sahradaki tüm Birlik generallerinin yararlı bir stratejik ve lojistik danışmanı oldu ama bundan biraz daha fazlasını da yaptı. Aslında, çarpışma askerinin asker-âlime ilişkin en kötü şablonunu teşkil etmeye tehlikeli ölçüde yaklaştı: stratejik kuramları ne kadar akıllıca olursa olsun, onları gerçekliğe uygulaması gerektiğinde kararlılıktan yoksundu.

Halleck'in astı Grant, ilk bakışta bir askere zıt bir tablo çiziyordu; basit ve doğrudan bir çarpışma insanı, tarihsel çalışması ya da kuramsal düşüncesi olmayan bir adamdı. Grant'in bir West Point askeri öğrencisi olarak yaptığı kısıtlı savaş çalışmasının bir Stonewall Jackson'un askeri tarihinde ilişkin neredeyse hiçbir okuma tarafından desteklenmemiş gibi göründüğü doğruysa da, Grant kısa zamanda kapasitelerinin sadece muharebe meydanına ilişkin sezgizel bir kavrayışın çok ötesine ulaştığını gösterdi. Aslında, bir muharebe meydanı komutanı olarak, Shiloh'ta güçlü bir düşman karşı taarruzu karşısında günü kurtarmasına yarayan zorluklar karşısındaki ağırbaşlı cesareti hariç, hiçbir zaman olağanüstü olmayacaktı. Daha ziyade, eğitimsiz olmasına rağmen, Grant'ın hızla, savaşın hedefini gerçekleştirmek için tek tek muharebeleri ve seferleri birleştiren taarruz görüşü, genel savaş idamesi bakımından onu en azından Lee'nin dengi yapan bir stratejist haline geldi. Sonraki yüz yıl boyunca, her zaman talihli sonuçlarla olmasa da, Amerikan stratejik düşüncesini belirlemede en etkili sima oldu.

Grant'in bir stratejist olarak doğuşu, kendi yürüttüğü ve tasarımını da amiri General Halleck ile beraber yaptığı Henry Kalesi-Donelson Kalesi Seferiyle başladı. Halleck gibi, o da savaşın başından itibaren Konfederasyon'un batısının içine giren nehirlerin, bu nehirler olmadan birkaç uzun ve korumasız demiryolu dışında elverişli harekât hatlarından yoksun olan geniş alanlarda, lojistik açıdan elverişli harekât hatları olarak önemini kavradı. Grant'in Halleck başkomutan olmak üzere doğuya gittikten sonraki ilk özerk komutalı büyük taarruz seferi, Konfederasyon'un Vicksburg'daki Mississippi Nehri Kalesi'ne karşı yapılan seferdi. Amaç, Mississippi'nin tüm uzunluğunu Birlik deniz trafiğine açmak ve aynı zamanda tarın ürünlerini akışını ve

Konfederasyon Mississippi ötesi alanından çıkıp Meksika üzerinden doğuya gelen Avrupa ithâlâtını engellemekti.

Grant'in askeri tarihteki imajı, başlıca, düşman ordusunu ölümcül bir günden güne zayiat değiş tokuşu aracılığıyla yok etmek için tasarlanmış yıpratma savaşının inceliksiz bir uygulayıcısı şeklindedir. Sonraki yıllardaki Amerikan stratejik düşüncesi üzerindeki ana etkisi bu yönde olmuştur. Ama yine de, Vicksburg Seferi sırasında stratejisi çok farklıydı. Scott'un Veracruz'dan Mexico City'e yaptığı ve Lee ve Jackson gibi Grant'in de görev aldığı ilerleyişi örnek alarak, düşmanı bir savunma mevzisinin ardından bir diğerinden atmak ve sonunda da ana rakip orduyu tuzağa düşürüp teslim olmaya zorlamak için bir manevra stratejisi kullandı.[60] Seferin en önemli haftalarında, Grant'in manevra savaşı idamesi, kolaylıkla Scott'un Meksika'daki ya da Jackson'ın Vadi'deki başarılarıyla denk hale geldi. Askerleri 130 mil yürüdüler, Mississippi eyaletinin Konfederasyon savunucularını ikiye ayırdılar ve görece az kayıpla beş muharebe kazandılar –Gibson Limanı, Raymond, Jackson, Champion's Hill ve Big Black Nehri. Vicksburg 4 Temmuz'da teslim olunca Grant, 172 ağır silah ve 50.000 ila 60.000 tüfeğin yanı sıra, 29.491 Konfederasyon subayını ve erkeği esir aldı. Seferin ilk aşamaları, düşmana ayrıca 7.000 kişilik bir kayba mal olmuştu. Bu sırada, Grant'in kendi kaybı toplamda sadece 8.873 kişiye tekabül ediyordu: 1.243'ü ölü, 7.095'i yaralı ve 535'i kayıp olmak üzere.[61] Vicksburg Seferi'ndeki kayıp sayısından daha önemlisi, seferin coğrafi hedeflerinin elde edilmesiydi. Ama bu sefer ve onun ardından Konfederasyon'un Chattanooga kuşatmasının kaldırılması, Grant'i tüm Birlik ordularının komutasına getirince, hedeflerinin stratejik yerlerin ele geçirilmesinin ötesine geçmesi gerekti. Mart 1864'te savaşta tam askeri zafer elde etmekle görevlendirilen Grant –bu gerekli bir hedefti, çünkü Birlik, Konfederasyon'un tüm bağımsızlık taleplerinden vazgeçmesini sağlamakta kararlıydı–, stratejisini değiştirmeye ve Konfederasyon'un savaş açma kapasitesini tamamıyla yok etmeye çalışmaya mecbur olduğunu hissetti.

Üç yıllık bir savaş tecrübesinden sonra Grant, Lee'nin büyük bir düşman ordusunun tek bir Napolyon tarzı muharebeyle yok edilebileceğine dair umudunu paylaşamıyordu –tabii, herhangi bir zaman paylaştığı olduysa. İç

(60) Ulysses S. Grant, *Personal Memoirs of U. S. Grant* . . . , 2 cilt (New York, 1885-86), 1:154, 164-66.
(61) Boatner, *Civil War Dictionary*, 871-77, seferin özeti için; Grant, *Memoirs*, 1:325-28, 377, Konfederasyon kayıpları ve teslimiyetleri için; J. F. C. Fuller, *Grant&Lee: A Study in Personality and Generalship*, Civil War Centennial Series (Bloomington ve Londra, 1957), 183, Birlik kayıpları için.

Savaş'ın rakip orduları bunun için fazlasıyla büyük, dirençli ve demokratik hükümetlerin isteğiyle fazlaca derinlemesine desteklenen bir durumda idi. Ama buna rağmen Grant, tüm Konfederasyon ordularını, harcayacak daha fazla adamı olmasından ötürü Birlik'in galip geleceği gaddar bir zayiat değiş tokuşundan daha az dehşet verici yöntemlerle ele geçirebileceğini ya da yok edebileceğini umdu. Napolyon'un birçok hayranının ve öğrencisinin aksine Grant, hiçbir zaman herhangi bir türden muharebeye –doruğa ulaştıran ya da uzatılmış yıpratma muharebesi de olsa– bayılmadı; Scott'un bile Meksika'da gereksiz yere muharebeler yaptığını düşündü[62] ve her zaman Clausewitzçi bir stratejistten çok, Jominici bir stratejist oldu.

Grant, batıdaki seferlerinde uzun süre en güvendiği astı olan Tümgeneral William Tecumseh Sherman'ı batıdaki Birlik kuvvetlerinin komutasıyla ve oradaki Konfederasyon ordularını, özellikle de General Joseph E. Johnston'ın Tennessee Ordusu'nu, ortadan kaldırmakla görevlendirdi. Halleck'i Washington'da, harekâtları düzenlemesi için yeni yaratılmış ordu kurmay başkanlığı görevinde bırakmayı, kendisinin de başkomutan olarak doğudaki ana Birlik ordusuyla –Potomac Ordusu– birlikte ama yine ordunun komutanı olarak Tümgeneral George G. Meade'i bırakarak sahraya çıkmasını önerdi. Grant, Meade'e belki de Amerikan askeri emirlerinin en ünlüsü olan "Lee'nin ordusu senin hedef noktan olacak" sözüyle emir verdi. Ama Grant, Lee'nin ordusunu nasıl ortadan kaldırmayı umduğunu detaylı bir şekilde anlatırken, orduyu yok etmekten çok ele geçirmekten söz etme eğilimi gösterdi.[63] Besbelli, Lee'yi Virginia'da, Vicksburg Seferine benzer şekilde, bir manevra seferiyle yenmeyi umuyordu. Bunun ardından 1864'te Virginia'daki seferinin yanı sıra niyetlerini ifade edişleri ve sonraki düşüncelerinin hepsi de, çevirme hareketleriyle Birlik kuvvetlerini Lee'nin –ordusunu Richmond'dan ayıran ya da sonradan hem Lee'nin ordusunu hem de Richmond'ı daha güneydeki demiryolu hatlarından ayıran– muhabere hatlarının iki yanına getirerek, Pemberton'ın Vicksburg Ordusu'nu ele geçirdiği gibi, Kuzey Virginia ordusunu ele geçirebilme umuduna işaret eder. Lee'nin ordusunu

(62) Grant, *Memoirs*, 1:154, 164-66.

(63) 9 Nisan 1864, a.g.e., 2:135n; *O.R.*, 33:828. Mesela, Grant *Memoirs* eserinde şöyle dedi: "Lee'nin ordusunu ele geçirmek ilk büyük hedefti. Onun ordusunun ele geçirilmesinin ardından zorunlu olarak Richmond da gelir" (Grant, *Memoirs*, 2:141). "Mayıs ayının 3'ünü 4'üne bağlayan gece yarısından kısa bir süre sonra, Potomac Ordusu, Konfederasyon başkentinin ele geçirilmesi ve ordunun da onu savunması ile sonuçlanmaya mahkûm olan o unutulmaz seferi başlatmak için Rapidan'ın kuzeyindeki konumundan çıktı" (a.g.e, 2:177). Sherman'a Johnston'ın ordusunun üzerine ilerleme emrini verirken "yok etmek" kelimesini kullanmaktansa, Grant şöyle dedi: "Sana, Johnston'ın ordusunu dağıtmak için üzerine ilerlemeni öneriyorum . . ." (4 Nisan 1864, a.g.e, 131n; *O.R.*, cilt 32, kısım 3, sayfa 246).

yıkma yolu olarak, yıpratma ve sonunda da yok etme değil, onu ele geçirme kullanılacaktı.

Bu tasarı için üzücü bir şekilde, Lee, Pemberton gibi değildi. Konfederasyon'un Napolyon tarzı manevra ustası, savaşmaya devam etmeye yetecek kadar güçlü bir ordusu olduğu sürece, ordusunu teslim etmesi gereken bir konuma getirilemeyecek kadar cingözdü. Bu nedenle Grant'in, hedefini elde etmek için ikinci en iyi yönteme razı olması gerekiyordu. Lee'nin ordusunu muharebeye hapsetti ve orada günler boyu tuttu; neredeyse 3-4 Mayıs'ta Rapidan Nehri'ni geçtiği günden savaşın sonuna kadar geçen tüm günler boyunca, Birlik'in daha üstün insan gücü rezervinin, birgün Birlik ordusunun ayakta kalacağı ve Lee'nin ordusunun ise bunu yapamayacağı anlamına geldiğini bilerek, Lee ile zayiat değiş tokuşu yaparak. Grant şöyle dedi: Lee'nin amaçları,

> ... dünyanın gördüğü en umutsuz savaşı vermeden gerçekleşemeyecekti; tek bir gün, hafta, ay ya da mevsimde yerine getirilemeyecekti. Verilen ve uğranan kayıpların ciddi olması mecburiydi; ama şu an birbirleriyle çarpışan ordular üç yıllık bir süreden beri zaten, sonu gelmeyen kayıplarla, hastalıktan kaynaklanan ölümlerle, esir alınanlar ve yaralılarla ölümcül bir çatışmadaydı ve iki taraf da kesin sona ulaşmaya yönelik hiçbir gerçek ilerleme göstermedi ... Şimdi başlayan seferin, iki ordu için de belirli bir süre içinde daha önce hiç mustarip olunmadığı kadar ağır kayıplarla sonuçlanacağı belliydi; ama bu katliam, başta beklenen ya da arzulanan her şeyin o süre içinde gerçekleştirilmesi için tek bir yılla kısıtlanacaktı. Bunu başarmak için sert bir şekilde savaşmamız gerekiyordu.[64]

Lee sonunda Grant'e teslim oldu, ama kendisine hareket üstünlüğü sağlandığı için değil. Bilakis, Lee 9 Nisan 1865'te teslim oldu, çünkü artık ordusu etkili bir savaş kuvveti değildi. Sadece, Konfederasyon'un genelde rahatlıkla 50.000 kişinin üzerinde tuttuğu bir ordunun aç ve tükenmiş gölgesi olan yaklaşık 26.765 asker, bayraklarını sardılar ve silahlarını Appomattox'ta istiflediler. Grant'in sert savaşımı, Lee'den kurtulmasını sağlayan hedefini, düşman ordusunun mahvedilmesini gerçekleştirmişti.[65]

Gelgelelim, bunu Birlik'in zayiatı açısından o kadar yüksek bir bedele yapmıştı ki, savaşın sonucu siyasi olarak riske atılmıştı: 1864'te, Lincoln'ün

(64) Grant, *Memoirs*, 2:177-78.
(65) Boatner, *Civil War Dictionary*, 22.

aksine, antlaşmalı bir barış vaat eden bir Devlet Başkanı seçilebilirdi. Grant'in yıpratma savaşı değil ama Tuğamiral David Glasgow Farragut'un Mobile Koyu'ndaki, Sherman'ın Atlanta'daki ve Tümgeneral Philip H. Sheridan'ın Shenandoah Vadi'sindeki iyi zamanlanmış zaferleri, Lincoln'un seçim yerindeki umutları için gerekli olan askeri itici gücü sağladı. Grant'in Lee ile yaptığı uzatmalı zayiat değiş tokuşunun siyasi yükümlülükleri –ve tabii, bunun da ötesinde, savaşın bu yeni yüzünün yalın iğrençliği- kaçınılmaz olarak, zafere giden daha az dehşet verici yollar ve galibi neredeyse kaybeden kadar zarara uğramış ve kanlı halde bırakacağı daha az öngörülen stratejiler bulmaya ilişkin bir arayışa neden oldu.

Bu yıpratma savaşına sadece Lee'ye karşı başka bir alternatif bulamayınca başvuran Grant'in kendisi, karşılık verme bakımından Lee'den daha az usta olan diğer düşman komutanları ile coğrafi açıdan daha az kısıtlı olan ve manevra için Virginia'dan daha fazla fırsat sunan savaş alanlarına karşı daha tatminkâr bir strateji arayışına devam etti. Algıladığı ihtimallere ilişkin bir ipucu, batıdaki teğmeni Sherman'a orada seferin, 1864 yılının Mayıs ayının ilk günlerinde kendisinin ve Meade'in Lee'ye yapacakları saldırılarla eşzamanlı olarak başlaması için verdiği emirlerde bulunabilir. Meade'e Lee'nin ordusunu hedef alması emredilmişken, Grant'in Sherman'a verdiği emirler biraz daha farklıydı. Batı generali "Johnston'ın ordusunun üzerine ilerleyecek [ve] onu parçalayacaktı"; ama aynı zamanda "düşmanın ülkesinin içine girebildiği kadar girerek, onların savaş kaynaklarına mümkün olduğunca zarar verecek"ti.[66]

Sherman'ın kendi tercihleri ve muhtemelen General Halleck'inkiler de bu emirlerin şekillenmesine yardımcı oldu. Bir sonraki sefer geliştikçe; Sherman, Halleck ve Grant hep birlikte, Grant'in Sherman'a düşmanın savaş kaynaklarına mümkün olan tüm zararı vermesi için verdiği emirleri temel alarak, Sherman'ın sonuç olarak Atlanta'yı tüm imalat ve depo kapasitesiyle birlikte yıkıma uğratma girişiminin ve bunun da ötesinde, Atlanta'dan önce denize sonra da Carolina Adaları üzerinden kuzeye doğru yapılan ünlü yürüyüşlerinin tasarımının yapılmasına katkıda bulundular. Bu yürüyüşlerde, Sherman'ın orduları düşmanın savaş kaynaklarını altmış mil genişliğinde bir toprak şeridi boyunca yok etti. Grant'in tasarımı Sherman'ın zihninde olgunlaştıkça, yıkıcı yürüyüşler buna ek olarak, Güney'in savaşa devam etme iradesini kırmayı da hedef edindi. Sherman, "gencin yaşlının, zenginin fa-

(66) 4 Nisan 1864, Grant, *Memoirs*, 2:131n; *O.R.*, cilt 32, kısım 3, sayfa 246.

kirin yanı sıra düzenli ordularının da savaşın sert elini hissetmelerini sağlamak" için, kasten, Georgia ve Carolina Adaları halklarına dehşet salmayı amaçladı.[67] Sherman, savaş kaynakları ve Konfederasyon nüfusunun destekleyici iradesi elinden alınan düzenli orduların kısa zamanda çökeceğine inandı.

Amerikan İç Savaşı stratejilerine olan İngiliz ilgisi, on dokuzuncu yüzyılda G. F. R. Henderson'ın önderliğinde Konfederasyonculara odaklandı, yirminci yüzyılda da, Konfederasyonculardan daha modern olarak görülmeye başlanan ve dünya savaşları çağı için dersler sunma ihtimali daha yüksek olan Birlik liderlerine kaydı. J. F. C. Fuller, Grant'in yarım yüzyıl önceden batı cephesinin sorunlarını öngörmüş ve onlarla etkili bir şekilde mücadele etmiş bir general olduğu kararına vardı.[68] Liddell Hart ise aksine, Grant'i tam anlamıyla batı cephesi generallerinin habercisi olarak –Sir Douglas Haig'in ilk örneği olarak- görerek küçümsedi ama Sherman'da hayranlık duyulacak çok şey buldu. Sherman'ın düşman ordusunun çok arkasındaki yürüyüşleri, Liddell Hart'ın kendisinin de tercih ettiği dolaylı yaklaşım stratejisinin görkemli bir uygulaması gibi görüldü. Sherman, Grant'in aksine, beğenildi çünkü batı cephesini öngörmek yerine, onu önlemek için stratejik bir yol sundu.[69]

Liddell Hart'ın Sherman hakkındaki yazıları, her zamanki ikna ediciliğini ve güzel konuşmasını ortaya koyar ama bize Sherman ve stratejisi hakkında, Liddell Hart'ın bir Birlik mavisi üniforması giyseydi nasıl davranmayı tercih edeceğinden daha az şey söylerler. Sherman'ın çözümlemelerinin incelenmesi, onun da kendi stratejisi ile Grant'inki arasında az bir farklılık gördüğüne işaret eder. Sadece Sherman'ın yürüyüşlerinin stratejileri Grant'in danışmanlığı ve teşvikiyle gelişmedi, aynı zamanda savaşma yöntemlerini açıklarken, Grant gibi Sherman da önceliği düşman ordularından kurtulmaya verme eğilimi gösterdi.[70] Şüphesiz, Sherman'ın önceliklerini bu şekilde

(67) 24 Aralık 1864, Sherman, *Memoirs*, 2:227. Sherman, Grant ve Halleck arasında Sherman'ın strastejisine ilişkin fikirlerin gelişimi için bkz. örneğin, Sherman'dan Halleck'e, 20 Eylül 1864, a.g.e., 117-18; Halleck'ten Sherman'a, 28 Eylül 1864, a.g.e., 128-29; Sherman'dan Grant'e, 9 Ekim 1864, a.g.e., 152 ve 11 Ekim 1864, a.g.e., 153-54; Grant'ten Sherman'a, 1 Kasım 1864, a.g.e., 164; Sherman'dan Grant'e, 2 Kasım 1864, a.g.e. 165; Grant'ten Sherman'a, 3 Kasım 1864, a.g.e., 166.

(68) Fuller, *Grant&Lee* (orijinal olarak Londra'da, 1933 yılında basılmıştır) ve aynı yazarın *The Generalship of Ulysses S. Grant* (New York, 1929).

(69) Basil H. Liddell Hart, *Sherman: Soldier, Realist, American* (New York, 1929). Ayrıca Sherman'ı öven fakat Grant'i şiddetle eleştiren bir çözümleme için bkz. Hart, *Strategy*, gözden geçirilmiş 2.baskı (New York, 1967), 149-54.

(70) Örneğin, Sherman Chattanoga'dan Atlanta'ya olan seferi için şöyle dedi: "Hedef; ne Atlanta, ne Augusta, ne de Savannah idi; 'Jos. Johnston'ın ordusu', nereye giderse orasıydı" (Sherman, *Memoirs*, 2:26).

belirlemesinin, başkomutanına gereğine uygun şekilde saygılı görünme isteğinden ayrı bir temel sebebi vardı. Sherman, düşman orduları ilk kez büyük ölçüde yok edilene kadar bu orduların arkasındaki düşmanın savaş kaynaklarına ve halkın isteğine ulaşmayı başaramadı. Liddell Hart'ın yanı sıra, Sherman'ın yürüyüşleri de bir süre sonra yirminci yüzyılın hava gücü kâhinlerinin esinlenmesine yardımcı olacaktı, çünkü hava gücüyle birlikte, düşman orduların üzerinden düşmanın ekonomisinin ve halkının üzerine sıçramak mümkün hale geldi. Amerikan İç Savaşı'nda, hâlâ öncelikle orduların icabına bakılması gerekiyordu.

Sherman'ın Chattanooga'dan Atlanta'ya yaptığı sefer, ünlü yürüyüşler başlamadan önce, ona muhalif olan rakip orduyu neredeyse sildi. Bunu da, o ordunun komutasındaki Johnston'un halefi olan ve Atlanta'nın dışında, şehri kurtarmak için nafile bir çabayla Sherman'ın kuvvetlerine karşı bir dizi saldırı gerçekleştiren General John Bell Hood'un dikkate değer yardımlarıyla yaptı. Hood, Atlanta'nın düşmesinden sonra, Sherman'a da beraberinde götürmeyi umarak kuzeye doğru ilerleyerek Tennessee'ye girmeye karar verdiğinde daha da fazla yardım önerdi. Gelgelelim, o sırada ordusu o kadar güçsüz düşmüştü ki, Sherman onun manevrasına kuvvetlerinin Tümgeneral George H. Thomas yönetimindeki görece küçük bir kısmını takviye toplamak ve orada Hood'u beklemek üzere Tennesse'ye geri göndererek karşılık verebilirdi. Sherman'ın kendisi de karşısında ancak zerre kadar bir örgütlü direniş kalacak şekilde denize doğru harekete geçebilirdi. Ama dolaylı yaklaşım stratejisini benimsemesi, ancak bir doğrudan yaklaşım öncelikli olarak önündeki silahlı kuvvetleri belirleyici bir şekilde zayıflattıktan sonra mümkün olabilirdi.

Her şey göz önüne alındığında; Sherman'ın Grant'in stratejisine bir alternatif bulma çabalarının başına bela olan kısıtlamalarla beraber, Lee'nin Napolyoncu stratejisinin beyhudeliği ve Grant'in Lee'nin ordusunu yok etme yönteminin ağır maliyetleri, İç Savaş'ın gerektirdiklerinin elverişli bir taarruz stratejisi arayışına girilmesini zorunlu kılmasından önceki Amerikan stratejik düşüncesinin başlarını karakterize eden savunmacı vurguya yapılacak bir dönüşü rahatlıkla teşvik edebilirdi.

Ve Sherman, Grant ile denize yürüyüş planını tartışırken, sadece rakip Konfederasyon ordusu, Sherman'ın geride bırakma niyetinde olduğu kuvveti tehlikeye atacak kadar güçlü olmadığı için bu planı düşüneceğini ısrarla belirtti (2 Kasım 1864, a.g.e., 164-65).

V

Böyle bir savunma yönelimi gerçekten de geri döndü. Birleşik Devletler Ordusu için, İç Savaş'tan sonraki varoluşun gündelik gerçeklikleri yeniden batı cephesinde kol gezen gerçeklikler haline geldi. Oradaki Kızılderilileri denetim altına almanın en işe yarar yolları üzerinde stratejik açıdan çok az düşünüldü. İş zaten daha sıklıkla, seferde olan bir ordunun işinden çok, Kızılderililer ile yerleşimciler arasındaki barışı muhafaza eden bir jandarmanınki gibiydi; 1876'daki Little Big Horn Muharebesi'ndeki gibi dikkat çekici faal savaş olayları ender görülüyordu. Belki de West Point ve İç Savaş'tan sonra gelişen lisanüstü askeri okullar kârlı bir şekilde çalışmalarının daha fazlasını bu tür faal Kızılderili savaşlarının neden olduğu stratejik ve taktiksel sorunlara adamış olabilirler; Kızılderililer, yöntemleri alışıldık Avrupa ordularınınkinden çok, gerillalarınkine benzeyen alışılmadık savaşçılardı ama Amerikan ordusunun okulları ve düşünürlerine, ordunun hiçbir zaman tutarlı bir yol gösterici ilkeler bütünü yaratamadığı Kızılderili savaşının ahlaksız çatışmalarındansa, Avrupa savaşının Napolyon tarzı zaferleri çok daha cazip geliyordu.[71]

Bununla birlikte, İç Savaş'ın ardından, ordunun Avrupa tarzı savaşa ilişkin düşüncesinde çok canlılık ya da yaratıcılık yoktu. On dokuzuncu yüzyıl sonlarının ordusu, deniz kuvvetlerinin Alfred Thayer Mahan'ı ile uzaktan karşılaştırılabilecek bir stratejik düşünür bile üretmedi. Şüphesiz, böyle bir düşünür üretmek için çok az uyarıcı vardı; Kızılderili sınırındaki görevlerin insana ilham vermeyen angaryası, Amerikan askeri düşüncesinin dikkatini Avrupa savaşlarının temaşasından başka yöne çevirecek manyetizmadan yoksundu ama sınır görevleri Amerikan askerlerinin enerjisini, A. T. Mahan türünden büyük ölçekli stratejik kuramlaştırmayı teşvik etmek için fazlaca meşgul ediyordu. Amerikan ordusu iki alternatif arasında kaldı; sınırda, olabileceği kadar etkili olabilmek için fazlaca Avrupalı bir ordu, kendini etkili Avrupa tarzı savaşa hazırlamak için ise fazlaca bir sınır jandarması gibiydi.

Gelişen hazırlıklar ise Lee, Jackson, Grant ve Sherman'ın taarruz stratejilerinden, savunma stratejilerine döndü. Aynı şeyi, İç Savaş'ta edindikleri taarruz savaşı tecrübeleriyle, basit bir heves kırılmasından dolayı rahatlıkla

(71) Robert M. Utley bu savı, *Frontier Regulars: The United States Army and the Indian, 1866-1891*, The Macmillan Wars of United States (New York ve Londra, 1975), 44-58 ve *The American Military on the Frontier: The Proceedings of the 7th Military History Symposium, United States Air Force Academy 30 September-1 October 1976*, ed. James P. Tate (Washington D.C., 1978), 3-13'te yer alan "The Contribution of the Frontier to the American Military Tradition" eserlerinde iyi bir şekilde geliştirir.

yapabilirlerdi ama Birleşik Devletler'in herhangi bir Avrupalı güçle savunmacı koşullarda yapılacak bir savaşa ilişkin ihtimalleri kavramış olması gerektiği de doğaldı. Alfred Thayer Mahan'ın denizcilikle ilgili yazıları bile, şüphesiz, Amerikan sefer kuvvetlerinin bir gün Avrupa savaş alanlarında çarpışabileceğine dair biraz ipucu veriyordu. Böylelikle, dikkat Amerikan askeri politikalarının ve stratejilerinin en eski ve sürekli olanına çevrildi; bir amfibi *coup de main* ile ele geçirilmelerini önlemek ve denizaşırı ülkelerden gelen tüm işgalcilere açık kıyılar karşısında karaya çıkma, takviye alma ve yeniden ikmal yapma gerekliliğini dayatmak için, ana deniz limanlarının kuvvetlendirilmesi.

Birlik'in, Konfederasyon'un kontrolü altındaki kıyı tahkimatlarına yaptığı saldırılar, yivli topun 1812 inşa programının savaş sonrası kâgir kalelerini artık modası geçmiş bir duruma getirdiğini göstermişti. Yivli toplar, küresel mermilerden çok konik mermiler kullanarak kalibrelerinin çapına istinaden, eski yivsiz tüfeklerin yapabildiğinden daha ağır füzeler atabiliyorlardı. Birlik'in Kraliyet Limanı Koyu'na yaptığı amfibi seferin başmühendisi olan Albay Quincy Adams Gillmore, 1862 yılında Savannah, Georgia'daki Pulaski Kalesi'nin birkaç duvarını yıktığında sonuçları gözler önüne serdi. Aynı seferin komutanı olan bahriyeli Sancak Subayı Samuel Francis Du Pont, Kasım 1861'de Koy'a bombardıman yaparak girdiğinde, kalelerin artık buharlı gemiler sürekli olarak onların ateşinden kaçmak için manevra yapabildiği için, savaş yelkeni çağında deniz filoları karşısında sahip oldukları avantajlardan artık yararlanamadıklarını göstermişti.[72] Bu gelişme kombinasyonları, kıyı kalelerinin yeniden tasarlanmasını gerektiriyor gibiydi ve 1885-1886'da bu göreve, başkanlığını Savaş Bakanı William C. Endicott'un yaptığı, Tahkimat ya da Diğer Savunmalar Kurulu tarafından çok emek harcandı.

Endicott'un Kurulu, betonla payandalanan toprak tahkimatını içeren yeni bir kale sistemi planladı. Kurulun raporu, pek çok açıklayıcı tam sayfa resim ve ondan sonuç olarak çıkan yeni bir kıyı savunması kuşağı içeren etkileyici bir yayındır. Ama 1880'lerde, kıyı savunmasına ilişkin uğraş artık gerçekliğe uyum sağlamayan başka bir Amerikan askeri uğraşı olmuştu çünkü buharlı savaş gemilerinin kısıtlı menzili, heybetli bir Avrupa deniz tehdidinin,

(72) John D. Hayes, ed., *Samuel Francis Du Pont: A Selection from His Civil War Letters*, 3 cilt (Ithaca, 1969), 1:lxix-lxxi, 301-302, 304-308; 2:33. Pulaski Kalesi'nin bombalanması üzerine bkz. Ralston B. Lattimore, *Fort Pulaski National Monument, Georgia*, National Park Service Historical Handbook Series no.18 (Washington, D.C., 1954), özellikle s.23-36.

Devrim ve 1812 Savaşı sırasında olduğundan daha yüksek bir ihtimali olduğu anlamına geliyordu. Büyük Britanya dışında herhangi bir Avrupa gücü de, heybetli bir orduyu Amerikan kıyılarına ulaştırabilmeye yetecek kadar denizcilik tonajına sahip değildi ve Britanya'nın bir düşman olarak ortaya çıkma zamanı, çoktan geçmemişse bile, hızla geçiyordu.[73]

Dolayısıyla, İç Savaş deneyimi her bakımdan, savaş sonrası dönemde kara savaşıyla ilgili Amerikan stratejik düşüncesinin etkileyici bir şekilde çiçek vermesini esinlemek bakımından başarısız oldu. West Point'te, Dennis Hart Mahan 1871'de öldü ve Askeri Akademi bir durağanlık dönemine girdi. Ordunun o dönemdeki başlıca aydını, Albay ve emekliliğinden hemen önce terfi almış Tümgeneral Emory Upton, tüfekli ateş gücünden kaynaklanan sorunlarla boğuştu ama stratejik çalışmalara geçmektense, askeri organizasyon üzerine iki kitap yazdı ve demokrasi ile sivil denetiminin Amerika'nın herhangi bir zaman Bismarck Almanyası düzeninde kudretli bir askeri güç haline gelme yoluna koyduğu engelleri saplantı haline getirdi. Dönemin yeni profesyonel askeri dergileri, özellikle de *The Journal of the United States Military Service Institution* ve *The United Service* dergileri, benzer şekilde, taktiksel konulara ya da demokratik hükümetin askeri eksikliklerine hayıflanarak Upton tarzı çıkmaz yola takıldı. West Point'ten sonra subayların eğitimine devam etme amacıyla yeni kurulmuş olan lisansüstü okullar da, yine benzer şekilde, taktiksel eğitimle ve bu konuda görece başlangıç seviyesindeki taktiklerle uğraştılar.[74]

Savaş sonrası dönemde, stratejiye ilişkin söz edilmeye değer sadece tek bir detaylı Amerikan eseri çıktı; bu eser, belirgin olarak Amerikan tecrübesi ışığında başlıca Jomini tarzı ilkeleri değerlendirme çabasının bir ürünüydü. Bahsedilen bu kitap, John Bigelow'un *The Principles of Strategy: Illustrated Mainly from American Campaigns* [Strateji İlkeleri: Başlıca Amerikan Sefer-

(73) *Report of the Board on Fortifications or Other Defenses . . .*, 49. Kongre, 1. Oturum, House Exec. Doc., cilt 28, no. 49 (seri halinde 2395, 2396); bu rapor *Report of the Board on Fortifications, 1885 and Plans to Accompany the Report*, U.S. House of Representatives (New York, 1979) adıyla The American Military Experience series içinde, Richard H. Kohn'un danışman editörlüğünde yeniden basılmıştır. Ordunun komutanı olan General Philip H. Sheridan, denizaşırı bir güçten ciddi bir saldırı gelmesine neredeyse imkânsız oluşu üzerine, *Report of the Secretary of War, 1884*, sayfa 49, John Bigelow, *The Principles of Strategy: Illustrated Mainly from American Campaigns*, The West Point Military Library (New York, 1968; 2.basımın yeniden basımı, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş, Philadelphia, 1894), 5'te alıntılanan bir yorum yapmıştır.

(74) Bkz. Emory Upton, *The Armies of Asia and Europe* (New York, 1878) ve *The Military Policy of the United States* (Washington, D.C., 1904). Upton'un etkisi, özellikle de yüzyılın dönümü civarında profesyonel askeri dergilerde yansıtıldığı biçimiyle, Russell F. Weigley, *Towards an American Army: Military Thought from Washington to Marshall* (New York, 1962), 137-61'de detaylı olarak incelenir.

leriyle Örneklendirilmişladlı kitabıdır. Bigelow, bir İç Savaş anı yazıcısı olması dışında, neredeyse sadece İç Savaş'ın imalarını taarruz stratejisi için değerlendirmeye çalıştı. Amerikan örnekleri üzerine odaklanışı, onu Sherman'ın yürüyüşlerini klasik strateji ilkelerine yerleştirmenin bir yolunu bulmaya zorladı.

Bigelow, Sherman'ın Georgia ve Carolina Adaları'na yaptığı saldırıları, Sheridan'ın Shenandoah Vadi'sini yakıp yıktığı Birlik seferlerine benzer olarak, deniz kuşatmasını ise bir noktaya kadar bir "siyasi strateji" olarak tanımladı. Siyasi stratejiyi iki alt kola ayırdı: düşman hükümetini stratejinin hedefi haline getirme çabaları ve düşman halkının iradesine saldırma çabaları. Sherman'ın yürüyüşlerini, halkını koruma yeteneği bakımından kendine olan güvenini alt etmek anlamında Konfederasyon hükümetini hedefleyen eylemler olarak değerlendirdi.[75] Bigelow, Grant'in Konfederasyon gazetelerinin uzun süredir halka savunmaların aşılamaz olduğu izlenimini vermeyi başardığını söylediğini, ama Sherman gelip de "[Birlik] ordusunun muzaffer bir şekilde ilerlemeye devam ettiği görülünce . . . insanların zihinleri gerçeği anladı ve olayların gerçek durumunu gördüler" deyişini alıntıladı.[76] Gelgelelim, Sherman'ın yürüyüşleri aynı zamanda ikinci alt kola da uygundu, çünkü savaşı eve, "Güney halkına getirmeyi" hedefliyordu. Bigelow, "Cumhuriyetlerde sivil gücün askeri güce üstün olmasından ötürü," diye düşündü, "bir cumhuriyetin halkı, bir despotizmin ya da mutlak monarşininkinden daha belirleyici bir hedeftir..."[77]

Lakin Bigelow, Sherman'ın yıkıcı yürüyüşlerine strateji ilkelerinde uygun bir yer bulmaya çalışırken, Sherman'ın muhabere hatlarından kurtulma yeteneğiyle, yürüyüşlerin alışılmışın dışında bir genişlikte olan hedeflerinden daha fazla ilgilenir gibiydi.[78] Dahası, siyasi strateji Bigelow için "sıklıkla bir nizami strateji olayı"[79] –düşmanın silahlı kuvvetlerini hedefleyen geleneksel strateji– olarak ama ima yoluyla sadece bir olay olarak kaldı. Bigelow, Sherman'ın düşman halkının savaşa devam etme iradesine yönelik saldırıları hakkında, kuzeyde savaşın ardından gelen zafer ışıltısında genelde ifade edilmeyen türden şüpheler dile getirdi. Savaşı sivil nüfuslar üzerine taşımanın modern biçimleri üzerine düşünülürken, bu şüpheler hâlâ dikkate alınmaya değerdir:

(75) Bigelow, *Principles of Strategy*, 224-33, özellikle de Sherman'ın yürüyüşleri hakkında sayfa 225.
(76) A.g.e., 225.
(77) A.g.e., 228.
(78) A.g.e., 144-47; Sherman'ın yürüyüşleri burada 10. bölüm olan "Operations Independently of a Base", s. 132-51'de ele alınmıştır.
(79) A.g.e., 223.

Bir halkın cesaretinin kırılması fikrinin nereye kadar avantajlı bir şekilde gerçekleştirebileceği, en belirsiz etkenlerin bir işlevidir. Her şeye katlanabilecek bir halka acı vermek, sadece onları körükleyerek askeri sorunu daha da zor hale getirmeye yarar ve bu nedenle, gerekli olan miktara denk olmayan bir miktarda acı verilmesi hain bir hatadır."[80]

Sonunda Bigelow, stratejinin alışıldık hedefine geri döndü: "Bir kural olarak, askeri harekâtların hedefi, düşman orduya üstünlük sağlamak ve eğer mümkünse, onu ele geçirmek ya da yok etmek olmalıdır."[81]

Bu hükme geri dönmek, Ulysses S. Grant'in 1864-1865 Seferi'nin ve Grant'in kendi eseri olan *Memoirs*'ın Amerikan stratejik düşüncesindeki egemenliğini doğrulamaktı. Bigelow'un metni, en çok Jomini tarzı manevrayla ilgilendi ama Bigelow'un örnekler için faydalandığı Amerikan deneyimi, bu tür manevranın savaşın hedefini elde etmek için yeterli olduğuna ilişkin güvenin altını oyma eğilimi gösteriyordu -şayet Lee'nin karşısında Grant'in işine yaramış olmasaydı. Amerikan askerleri yirminci yüzyıla ve Amerika'nın, neredeyse tüm rakiplerine karşı koymak için getirebileceği askeri kuvvetin üstün ağırlığının, tek kesin askeri dayanağı olabileceğine inanarak dünya gücü olarak ortaya çıktığı zamana, Grant'in Wilderness, Spotsylvania, Cold Harbor ve Petersburg'daki stratejilerini inceleyerek girdi.

Bu strateji, ikna edici bir karşıt görüş sunan etkili Amerikalı strateji düşünürlerinin yokluğunda, Grant'in Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na askeri olarak dahlini biçimlendiren Virginia'daki stratejisi üzerinde temellenen bir stratejiydi. 1818'de, Amerikalıların sayı ve kaynak üstünlüğüne bel bağlamaları hâkimdi; Amerikalıların batı cephesindeki Müttefiklere destek vermeleri, Alman ordusunun karşısına, savaşın 1919'a dek sürmesi halinde direnebilme kapasitesinin ötesindeki bir kuvvetle çıktı, böylece de Alman yüksek komutasının moral bozukluğunu ve bir ateşkes çağrısında bulunmasını süratlendirdi. Birinci Dünya Savaşı tecrübesi, Grant'ten geliştirilen bir stratejinin gücünü ve bu bakımdan da kaçınılmazlığını doğrular gibidir; General Tasker H. Bliss'in yorumuyla, "modern stratejistin askeri kombinasyonlar yapma özgürlüğüne ilişkin pek çok kısıtlama vardır," bunlar o kadar katı kısıtlamalardır ki, manevra ve şaşırtma neredeyse imkânsız hale gelmiştir.[82]

(80) A.g.e., 232.
(81) A.g.e., 263.
(82) Tasker H. Bliss, Birinci Dünya Savaşı stratejisi üzerine bir makalenin taslağı, Ocak 1923 [?], sayfa 1, Bliss Papers, Library of Congress, Box 274.

Müttefik Yüksek Savaş Şurası'nın Amerikan askeri üyesi olan Bliss, savaşın hemen başında Schlieffen planı düzeninde bir plan, taraflardan birine cephe saldırılarına ihtiyaç bırakmaksızın hızlı bir zafer –modern orduların katıksız büyüklüğünün pek olası kılmadığı hızlı bir çözüm– getirmediği takdirde, sonraki mücadelenin Birinci Dünya Savaşı gibi, "generalin stratejik becerilerinden çok, askerin ve onun arkasında acı çeken sivil nüfusun cesaretine ve dayanaklılığına dair bir sınama" haline geleceğine inanıyordu.[83] Onun görüşünde, Birinci Dünya Savaşı resmen, stratejist çağının sonuna ve savaş çağı yerine, rakip koalisyonların ordu ve levazım oluşturma yeteneklerinin mekanik bir sınanmasının ortaya çıkışının doğrulanmasına delalet ediyordu.[84]

Bliss, bu tür görüşlere sahip olan tek kişi olmaktan çok uzaktı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Amerikan yorumcuları, tekrar tekrar, üstün kaynaklara dayanan siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri dayanıklılığın, modern savaşta zaferin temeli olarak stratejinin yerini almış olma ihtimali üzerinde durdular. Burada da, silahlı düşman kuvvetlerinin Grant tarzında yok edilmesine ilişkin ısrarın altında, Sherman tarzı bir savaşın dip akıntısı duyulabilirdi. Yine, 1918'den sonraki Amerikalı askeri adamlar, en ustaca manevranın artık savaşta belirleyici bir şekilde iş göremeyeceğine dair şüpheyi ifade etti. 1935'teki erken ölümünden önce, strateji konusunda Alfred Thayer Mahan'dan sonraki en önde gelen bahriyeli yazar olarak yükselmekte olan Bahriyeli Kıdemli Yüzbaşı (sonradan Komutan) Holloway H. Frost, "İç Savaş'ımızın nasıl Deniz Kuvvetleri tarafından uygulanan ekonomik baskının sahra ordularımızın kararlarını uygulamasına yardımcı olduğu başka bir sürüncemeli mücadele ile sonuçlandığını" belirtti.[85] Frost, yaptığı kuvvet kombinasyonunda modern savaşı biçimlendiren şablonu bulmuş olduğuna inanıyordu. Birinci Dünya Savaşı sıralarında şöyle dedi:

> Ancak, Belçika, Sırbistan ya da Romanya gibi daha az önemli bir güce saldırılan yerde tamamen askeri bir sonuç elde edilebilirdi; bununla birlikte, burada bile daha üstün kaynakları ilave edebilmek için genelde dâhice bir liderlik gerekliydi.

(83) A.g.e., 16.
(84) A.g.e., özellikle des.1-2, 15-16.
(85) Komutan Holloway H. Frost, "National Strategy," *United States Naval Institute Proceedings* 51 (Ağustos 1925), 1348. Frost'un kariyeri hakkında bkz. Holloway H. Frost, *The Battle of Jutland* (Annapolis ve Londra, 1936), v-vi içinde, "A Brief Transcript of His Service Record."

Yukarıdaki olgulardan, büyük bir güç daha küçük bir güçle savaştayken, düşman sahra ordularını yok ederek tamamen askeri bir sonuç elde etmenin muhtemelen hâlâ mümkün olduğu sonucu çıkarılabilir: ama büyük uluslar aşağı yukarı eş güçteki askeri kuvvetlerle savaştayken, tamamen askeri bir sonuç elde etmek nadiren mümkün olacaktır.[86]

Ordudaki Albay W. K. Naylor, bir Ordu Savaş Yüksekokulu dinleyici grubuna Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya yeni çıkan, "savaş ilkeleri"nin kısa ve özlü listelerini ortaya koyma modasının ilk Amerikan açıklamalarından birini sunarken, savaştaki en önemli hedef olarak düşmanın silahlı kuvvetlerine Frost'un verdiğinden daha fazla önem vermiştir. Ama İç Savaş tecrübesinden söz ederken, Birlik deniz kuşatması konusu altında ekonomik baskının değerini teslim etti ve manevra inceliklerinin modern savaşta bir zafer getirebileceğini konuya en uygun şekilde reddetti. Sadece Grant tarzı sert savaşım, sonunda düşman ordularını yok edebilirdi.

> Savaşın savaşmak anlamına geldiğine ve savaşın, manevranın muharebeyle sonuçlanması fikriyle yürütülmesi hali dışında, hiçbir zaman manevrayla kazanılmadığına ilişkin bu noktayı vurgulamak istiyorum . . .
>
> Zihninizi, bir orduyu düşman için, düşmanın "direnmenin bir amacı yok" diyeceği ve barış talebinde bulunacağı kadar hayati önem taşıyan bir bölgeye yerleştirebileceğiniz fikrinden kurtarın. Tarih, bir ülkenin savaşma ruhunu elinden almanın en kesin yolunun, onun ana ordusunu yenmek olduğunu gösterir. Düşmana diz çöktürmesi beklenen tüm diğer yollar, hep olageldiği ve şimdi de olduğu gibi, düşmanın ana kuvvetlerinin yenilmesi olan ana önermeye iştirak eden yollardır.[87]

1918 yılından sonraki yıllarda, standart bir strateji ders kitabında, Yarbay Oliver Prescott Robinson bu fikri daha özlü bir şekilde ifade etti: "Savaş, savaşmak demektir; tek bir hedefi vardır, düşmanı ezmek ve direnme iradesini yok etmek."[88]

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Amerikan dahlinin başlarında, 22 Ocak 1942'de, Genelkurmay Başkanlığı Harekat Daire Başkanlığı'nın Savaş Planları Bölümü'nden bir asbaşkan, aynı fikri daha da kısa ve öz bir şekilde ifade

(86) Frost, "National Strategy," 1351-1352.
(87) Bliss Papers, Library of Congress, Box 277 içinde, Col. W. K. Naylor, Inf., "The Principles of War," Command Course no. 12, Army War College, 1922, kısım 1, 5 Ocak 1922, sayfa 6'nın kopyası.
(88) Oliver Prescott Robinson, *The Fundamentals of Military Strategy* (Washington, D.C., 1928), 16.

etti: "Avrupa'ya gitmeli ve savaşmalıyız..."[89] Bu asbaşkan, Tuğgeneral Dwight D. Eisenhower'dı. Zamanı geldiğinde, savaşmak için Avrupa'ya yapılacak yolculuğu yönetecekti –batıda en güçlü olduğu zamanda, ana gücüne karşı koymak ve onu daha üstün Amerikan ve Müttefik gücüyle ezmek suretiyle Almanya'ya doğrudan saldırarak yapılan ve böylelikle de Grant'in stratejisinin Amerikan askeri düşüncesindeki hâkimiyetini doruk noktasına ulaştıran olay olan çapraz Channel İstilası'nı.

Ama Sherman'ın ve yıkıcı yürüyüşlerinin etkisinin alttaki varlığı da devam etti; ve Grant tarzı bir strateji Overload Harekatı'na ve 1944-1945'te Avrupa'nın bir ucundan öbür ucuna yapılan büyük sefere işaret ederken, Sherman'ın hatırası, Almanya'nın ve Japonya'nın stratejik bombalanmasına ve neticede de Hiroşima ve Nagasaki'ye giden yolu gösterdi.

(89) Alfred D. Chandler, Jr., ed. *The Papers of Dwight David Eisenhower: The War Years*, 5 cilt (Baltimore ve Londra, 1970), 1:73; "Notes," 22 Ocak 1942.

KAYNAKÇA

BAŞLANGICINDAN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUNADEK AMERİKAN STRATEJİSİ

İkinci Dünya Savaşı zamanına kadar olan Amerikan stratejik düşüncesi, kendini eylemden, savaş idamesinden ziyade yazılı ve sözlü biçimde açığa vurdu. Amerikan askeri eylemlerinin ardındaki düşünceye, genellikle Amerikalı askeri liderlerin raporlarına, yazışmalarına ve anı yazılarına dağılmış olan göndermelerden çıkarılarak ya da eylemlerin kendilerinden çıkarım yoluyla ulaşılmalıdır. Kısmen, 1954'ten önce bir sistematik Amerikan stratejik metinleri kıtlığı olduğundan, kısmen de böyle yazıların ancak yakın zamanda gelişmiş olmasından ötürü, bu düşüncenin altında yatan tarihi arka plana duyulan ilgi de ancak yakın zamanda başlamıştır, Amerikan stratejik düşüncesinin tarihinin araştırılması da yeni yeni başlamaktadır.

John Shy, "The American Military Experience: History and Learning," *The Journal of Interdisciplinary History* 1 (Kış 1971), 205-228, Amerikalıların savaş ve üstü kapalı olarak da stratejik düşünce karşısındaki tutumlarının tarihi üzerine fevkalade bir kısa giriş sunar. Bu makale, Shy'ın Amerikan Devrimi hakkındaki, bazıları stratejiye de değinen muhtelif makaleleriyle birlikte, John Shy, *A People Numerous and Armed: Reflections on the Military Struggle for American Independence* (New York, 1976), 225-54'te yeniden basılmıştır. Louis Morton'ın genel editörü olduğu The Macmillan Wars of the United States serisinin bir cildi olan Russell F. Weigley, *The American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy* (New York ve Londra, 1973), Shy'ınkinden daha kapsamlı bir gayrettir ama yine de pek çok bakımdan hazırlık niteliğinde bir araştırmadır.

On dokuzuncu yüzyılda Birleşik Devletler'deki sistematik stratejik metinler, başlıca üç kitapta bulunur: Meksika ve Kırım Savaşları üzerine kritik notlarla birlikte üçüncü bir baskısı (New York ve Londra, 1862) yapılmış olan Henry Wager Halleck, *Elements of Military Art and Science* . . . (New York ve Philadelphia, 1846); başlığının işaret ettiği ağırlıklı olarak taktiksel olan vurguya rağmen, kısa strateji düşünceleri de sunan Dennis Hart Mahan, *An Elementary Treatise on Advanced-Guard, Out-Post, and Detachment Service of Troops* . . . (New York, 1847; gözden geçirilmiş baskı New York, 1864); ve Captain John Bigelow, *The Principles of Strategy Illustrated Mainly from American Campaigns* (New York ve Londra, 1891; gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2.baskı, Philadelphia, 1984; yeniden basım New York, 1968). İkinci Dünya Savaşı'ndan önce yazılmış askeri anı yazıları arasında, yazarlarının stratejik görüşlerini en kolay anlaşılabilir şekilde geliştirenler, şaşırtıcı olmayan bir şekilde şunlardır: Generaller Ulysses S. Grant ve William Tecumseh Sherman: *Personal Memoirs of U.S. Grant*, 2 cilt (New York, 1885-86) ve *Memoirs of General Willaim T. Sherman by Himself*, önsöz B. H. Liddell Hart, 2 cilt (New York, 1875; yeniden basım, 2 cilt birarada, Bloomington, 1957).

Tarihçilerin Amerikan stratejik düşüncesinin evrimine ilişkin görüşleri, büyük ölçüde belli savaşların tarihçelerinden çıkarılmalıdır; vurgu yine, eylemdeki stratejinin üzerindedir. Amerikalı yazarların savaş tarihçeleri ancak yakın zamanda taktiklere ve stratejiye ilişkin zihin meşguliyetinden ayrılarak, derinlemesine strateji düşüncelerine ve stratejiyi

biçimlendiren kavramlara yönelmiştir. Dave Richard Palmer, *The Way of the Fox: American Struggle in the War for America, 1775-1783*, Contributions in Military History, no. 8 (Westport, Conn., ve Londra, 1975) hâlâ, bir Amerikan savaşının tarihini başlıca stratejik bir bakış açısından değerlendirme bakımından neredeyse eşsiz bir gayrettir. Her ne kadar başlıca stratejiye yönelik olmasa da, Bağımsızlık Savaşı stratejisi hakkında vazgeçilmez olan bir eser de şudur: Douglas Southall Freeman, *George Washington: A Biography*, cilt 6, *Patriot and President* ve cilt 7, *First in Peace*, John Alexander Carroll ve Mary Wells Ashworth (New York, 1948-57).

Freeman'ın Amerikan İç Savaşı'ndaki Konfederasyon liderliği hakkındaki çalışmaları da, Amerikan savaş tarihini taktiksel ve harekâtlara ilişkin ayrıntılardan stratejik kaygılara yükseltme konusunda başı çekti ama Freeman sıklıkla stratejiyi diğer askeri sanat düzeyleriyle bulandırdı: Douglas Southall Freeman, *R. E. Lee: A Biography*, 4 cilt (New York, 1934) ve *Lee's Lieutenants: A Study in Command*, 3 cilt (New York, 1942-44). Freeman'ın Birlik tarafındaki komuta çalışmalarına en çok yaklaşan, Kenneth P. Williams, *Lincoln Finds a General: A Military Study of the Civil War*, 5 cilt (New York, 1950-59) olmuştur. Freeman'ın *Lee* eseri dışında, bir Amerikalı tarafından yazılmış hiçbir İç Savaş askeri lider biyografisi, konunun stratejik kavramları hakkındaki kaygı bakımından İngiliz Albay George F. R. Henderson'ın *Stonewall Jackson and the American Civil War*, sunuş Feldmareşal [Garnet] Viscount Wolseley, 2 cilt (Londra ve New York, 1898; 2 cilt birarada, New York, 1936) eseri ile rekabet edemez.

Sayısız İç Savaş tarihçesi arasında, savaş stratejisine en çok dikkati veren çalışmanın en yakın tarihli çalışmalar arasında yer alması önemlidir: Herman Hattaway ve Archer Jones, *How the North Won: A Military History of the Civil War* (Urbana, Chicago ve Londra, 1983). Birleşik Devletler askeri tarihçileri arasında, ordular ve savaş tarihinin tamamına ilişkin bilgisinden ötürü en önde gelen Archer Jones, Avrupa stratejik düşüncesinin Konfederasyon'un askeri liderleri üzerindeki etkisi hakkındaki mevcut en iyi çalışmayı içeren bir esere de katkıda bulunmuştur: Thomas Lawrence Connelly ve Archer Jones, *The Politics of Command: Factions and Ideas in Confederate Strategy* (Baton Rouge, 1973).

Amerikan stratejik çalışmalarının on dokuzuncu yüzyıldaki yetersizliğinin başlıca sebeplerinden biri, Amerikan askerlerinin büyük ölçüde batı sınırındaki, savaşmaktan çok barışı muhafaza etmeye yönelik jandarma işlerini içeren görevleriyle meşgul olma zorunluluğuydu. Dolayısıyla, Kızılderili sınırı, stratejiye verilen dikkati dağıttı. Kızılderili savaşlarının stratejik sorunlar yarattığı ölçüde, Amerikan askerlerinin stratejiyi Avrupalı savaş geleneğinin ayrılmaz bir parçası olarak görme eğilimi, sıklıkla garip bir şekilde, karşılarındaki meselelerin stratejik boyutlarını görememelerine neden oldu. Kızılderili sınırı ile Amerikan askeri düşüncesi arasındaki ilişki hakkındaki en iyi düşünceler, Robert M. Utley'nin iki eserinde, Louis Morton'ın genel editörü olduğu The Macmillan Wars of the United States serisinin bir kitabı olan *Frontier Regulars: The United States Army and the Indian, 1866-1891* (New York ve Londra, 1973) kitabında ve *The American Military on the Frontier: The Proceedings of the 7th Military History Symposium, United States Air Force Academy, 30 September-1 October 1976*, ed. James P. Tate (Washington, D.C., 1978), 3-13'teki "The Contribution of the Frontier to the American Military Tradition" makalesinde bulunabilir.

Karada, Amerikan donanma stratejisinin çiçek açmasının aksine, Birleşik Devletler'in yüzyılın dönümünde bir dünya gücü olarak ortaya çıkması, stratejik çalışma ihmalini değiştirmek için çok az işe yaradı. Denizaşırı ülkelerdeki Amerikan gücünün ilk yansımalarındaki askeri öğe, doğal olarak, büyük ölçüde bir deniz gücü gayretiydi ve

ordu, çoğunlukla jandarma görevlerinin bir uzantısı olarak nispeten küçük bir rol oynadı. 1917-1918'deki Avrupa kara savaşındaki Amerikan tecrübesi dahi, daha zinde bir Amerikan stratejik düşüncesini canlandırmak için doğrudan çok az şey yaptı; bunun nedeni büyük ölçüde, 1920'lerdeki ve 1930'ların büyük bir bölümündeki ulusal politikanın Avrupa'da ikinci bir büyük ölçekli askeri müdahale olması ihtimalini reddetmesiydi. Her şeye rağmen, yirminci yüzyılın üçüncü ve dördüncü on yıllarında, gelecekte Amerikan stratejik düşüncesinin olgunlaşacağının bir ön iması, müfredat arşivlerinde ve birkaç askeri metinde algılanabilir. Özellikle belirtilmeye değer olanlar şunlardır: Deniz Binbaşısı Holloway Frost'un, dikkate değer ölçüde geniş kapsamlı ve ileri görüşlü olan ve hiçbir surette sadece donanmayla ilgili olmayan "National Strategy," United States Naval Institute *Proceedings*, 51 (Ağustos 1925), 1343-90 makalesi ve Colonel Oliver Prescott Robinson, *The Fundamentals of National Strategy* (Washington, D.C., 1928).

ALFRED THAYER MAHAN: BAHRİYELİ TARİHÇİ

Philip A. Crowl

Washington'da savaş bakanı olarak geçirdiği yıllar (1940-1945) üzerine yazarken, Henry L. Stimson, "sıklıkla, elini mantık alanından çekip Neptün'ün Tanrı, Mahan'ın onun peygamberi ve Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nin de tek gerçek kilise olduğu, loş ve dini bir dünyaya girer gibi görünen Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nın tuhaf psikolojisini" kederli bir şekilde hatırladı.[1] "Peygamber", Stimson'un acemi ve samimiyetsiz bir şekilde yaptığı bu övgülerle anıldığında, otuz yıldır mezarındaydı. Yetişkin hayatının çoğunu, 1896'da bir yüzbaşı olarak emekli olduğu Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nde bir muvazzaf subay olarak faal görevde geçirdi. Ancak elli yaşından sonra, bir tarihçi, stratejist, emperyalist ve bahriye ile yakından ilgili biri olarak uluslararası bir nam edinmek için vasat bir denizcilik kariyerinin karanlığından çıktı; adı, denizcilik çevrelerinde dünya çapında hürmet gördü. Onun hikâyesi, metinlerin gücünün dikkate şayan bir hikâyesidir.

I

Alfred Thayer Mahan, 27 Eylül 1840'ta, babası Dennis Hart Mahan'ın Birleşik Devletler Askeri Akademisi'nde sivil ve askeri mühendislik fakültesinin bir profesör ve dekan olduğu West Point, New York'ta doğdu. Baba Mahan, iki küçük askeri klasik olan *Field Fortifications* [Sahra Tahkimat-

(1) Henry L. Stimson ve McGeorge Bundy, *On Active Service* (New York, 1948), 506.

ları]ve *An Elemenatary Treatise on . . . the Rise and Progress of Tactics* [Taktiğin Doğuşu ve İlerleyişi Üzerine Giriş Niteliğinde bir İnceleme]eserlerinin yazarıydı ve İç Savaş'ta hem Birlik hem de Konfederasyon askerlerine komuta edecek olan yüzlerce askeri öğrencinin askeri eğitiminden bizzat sorumluydu. Yazılarının ve öğretilerinin başlıca kaynağı, İsviçreli stratejist Baron Antoine-Henri de Jomini idi ama öğrendiklerini, bir gün Amerika'nın en tanınmış Jominicisi olacak olan en büyük oğluna aktardığına ilişkin bir kanıt yoktur. Aslında, bunu yapmak için imkânları kısıtlıydı, çünkü Alfred on iki yaşındayken Hagerstown, Maryland'deki St. James okuluna yatılı olarak gönderilmişti ve 1854'te de iki yıl için, General Theological Seminary'de dini tarih profesörü olan amcası Milo Mahan'ın evinde yaşadığı, New York City'de bulunan Columbia College'a kaydoldu. 1870'teki ölümüne dek, bu Anglo-Katolik Episkopal din adamı, kilise tarihçisi ve Hristiyan numeroloji uzmanı, yeğeninin manevi danışmanlığını yaptı ve onun dini inançlarını, özellikle de tarihin ilahi bir şekilde düzenlenmiş olan bir planın dışavurumu olduğuna ilişkin görüşünü, derinden etkileyecekti.[2]

Columbia'da geçirdiği iki yılın ardından genç Mahan, babasının tavsiyesinin aksine, Annapolis, Maryland'deki Birleşik Devletler Denizcilik Akademisi'ne girdi ve üç yıl sonra, 1859'da, okul ikincisi olarak mezun oldu. Deniz subay adayı akranları arasında arkadaştan çok düşman edindi ve böylelikle uyumsuz bir Bahriyeli, sosyalleşmeye ve uyumlu işbirliğine çok önem veren bir meslekte uzak ve münferit bir sima olarak yalnız kariyerine başladı. Gelgelelim, Annapolis ona yelkenli gemilerle olan ilk keyifli tecrübesini sağladı –yelkenli gemiler, kısa bir zaman sonra, deniz taşıtlarının yelkenden buhara geçmesiyle ortadan kaybolacaktı. Üç direkli, kabasorta bir fırkateyn olan USS *Plymouth*'ta deniz harp okulu öğrencisi olarak yaptığı yolculuk hakkında şöyle yazdı: "Sert bir meltem eserken, geminin yana yatmasında, daha önce hiç yaşamadığım türden vahşi bir keyif var."[3] Yirmi altı yıl sonra, Deniz Kuvvetleri'nin buharla çalışan en gelişmiş kruvazörü olan USS *Chicago*'dayken şöyle yakınacaktı: "Bir geminin ne kadar sevimsiz ve sıklıkla onu tercih eden bir adamın da ne kadar budala olduğunu unutmuştum."[4] Sonradan, denizcilik tarihi yazma işine giriştiğinde, Mahan'ın gençliğinin büyük kabasorta deniz taşıtlarına eskiden beri duyduğu yakınlık, yelken çağındaki

(2) Milo Mahan'ın etkisi hakkında bkz. Robert Seager II, *Alfred Thayer Mahan: The Man and His Letters* (Annapolis, 1977), 10, 39-40, 68-70, 445-52.
(3) Robert Seager II ve Doris D. Maguire, edt., *Letters and Papers of Alfred Thayer Mahan*, 3 cilt (Annapolis, 1975), 1:4.
(4) A.g.e., 2:114.

deniz taktiklerine ilişkin sevgi dolu işleyişine ilham verecek ve onu bilgilendirecekti. Benzer şekilde, yetişkinliğinin dumanlı, gürültülü, hantal kömür brülörlerine olan nefreti onu, daha hoş bir iş olan, sahilde kitaplar ve makaleler yazma işi için, deniz görevinden kaçınmaya son derece hazır hale getirdi.

Mezuniyetinden iki yıl sonra, Mahan için Konfederasyon kıyıları yakınında, yaptığı en olaysız devriyeler anlamına gelen İç Savaş patlak verdi. (Geçici olarak Newport, Rhode Island'a taşınmış olan) Denizcilik Akademisi'nde bir denizcilik eğitmeni olarak bulunduğu sırada meydana gelen bir olay, onu kısa bir süreliğine sonradan akıl hocası ve koruyucu meleği olacak olan Stephen B. Luce'nin emri altına soktu. Savaşın sonunda, Mahan yirmi altı yaşındaydı ve bir deniz binbaşısıydı –bu, kolaylıkla vazgeçilemeyecek, yüksek bir rütbeydi. Dolayısıyla, kaygılarına rağmen Deniz Kuvvetleri'nde kaldı ve sonraki yirmi yıl boyunca –o zamana kadar komutanlık rütbesine yükselmişti- gemi tersanelerinde, (şimdi tekrardan Annapolis'e taşınmış olan) Denizcilik Akademisi personelinde, Asya İstasyonu'nda gemide ve Güney Amerika'nın batı kıyılarının yakınlarında görev yaptı. Artık Komodor olan Luce'den, yakın zamanda Luce'nin komutasında Newport'ta kurulacak olan Deniz Harp Yüksekokulu'nun öğretim kadrosuna katılması için bir davet aldığında, Peru yakınlarında, külüstür, tek pervaneli, skuna armalı, buharlı bir gemi olan USS *Wachusett*'in komutasındaydı. Mahan'ın bu mevki için yeterliliğini sağlayan başlıca şey, İç Savaş denizcilik tarihi üzerine, bir yıl önce yayımlanmış olan, *The Gulf and Inland Waters* [Körfez ve İç Sular]adlı kısa kitabı yazmış olmasıydı. Yurdunu özlemiş ve deniz yorgunu bir halde 4 Eylül 1884'te Luce'ye "Evet –gelmeyi çok isterim" cevabını verdiğinde, Luce'nin kafasında bu iş için uygun gördüğü üçüncü kişi olduğunu bilemezdi.[5]

New York City'deki kütüphanelerde yoğun bir çalışmayla geçen bir kışın izlediği *Wachusett*'te, kahredici bir gecikmenin ardından, yeni tarihçi 1886 yazında Newport'taki görevine başladı. Orada, Luce'nin denize geri dönme emri aldığını ve kendisinin de yeni terfi etmiş bir yüzbaşı olarak, hem denizcilik tarihi ve strateji öğretmeni hem de Birleşik Devletler Deniz Harp Yüksekokulu'nun başkanı olacağını öğrendi. Savaş Yüksekokulu, yeni bir denizcilik tarihçiliği, stratejistlik, yayıncılık ve dünya çapında tanınan bir "deniz gücü misyoneri"[6] kariyerinin fırlatma rampası olacaktı.

(5) A.g.e., 1:578.

(6) Bu terim, Margaret Sprout'a aittir. Bkz. *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1943) içindeki "Mahan: Evangelist of Sea Power."

Dünyanın ilk deniz harp yüksekokuluna yuva olan eski düşkünler evini devraldığında yeni başkan, kışlanın dağınık halde duran birkaç eğreti sıra ve sandalye ile duvarda asılı bir Trafalgar –Mahan'ın en sevdiği deniz muharebesi– haritası dışında, bomboş olduğunu gördü. İlk yılın öğrencileri sekiz, sonraki yılınkiler ise yirmi bahriyeli yüzbaşıdan ibaretti –bu öğrencilerin hepsi, çoğu istekleri dışında, iki ya da üç aylık bir eğitim için Newport'a gönderilmişti. Mahan, denizcilik tarihi ve strateji (özellikle İngiliz stratejisi) üzerine dersler verdi; ufak eleman kadrosu ise, ordu taktikleri ve stratejileri, uluslararası hukuk, lojistik, denizcilik atış eğitimi ve taktikleri, Karayipler'in stratejik önemi ve deniz temizliği üzerine eğitim verdi.[7] Gelgelelim, yeni başkanın enerjisinin çoğu ekipman arayışıyla, yakıt için para bulmakla ve yüksekokulun, yakında yer alan Denizcilik Torpido İstasyonu ile birleştirilmesine, Annapolis'e taşınmasına ya da tamamen lağvedilmesine ilişkin bürokratik baskıları savuşturmakla tükenmişti. Bu sırada, ilk dersleri kitap haline getirmeye çalışıyordu. Bu çabalar, 1890 yılında *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* [Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi, 1660-1783]adlı eserin basılmasıyla sonuç verdi, ama bunun için yazarın, Denizcilik Bürosu'nun deniz görevine dönme emirlerinden kılpayı kurtulması gerekti. Büronun amiri, Komodor Francis M. Ramsay, "Bir deniz subayının işi, kitap yazmak değildir," dedi –bu, sonraki yıllarda çokça alay edilen ama Mahan'ın kendisinin "deniz görevi için benim sıramın gelmiş olduğu su götürmez bir hakikatti" şeklinde değerlendirdiği bir gerçeklikti.[8] Deniz kuvvetleri içinde yüksekokula ilişkin muhalefet güçlüydü –bu, Mahan'ın şüphelendiği üzere kendisine yönelik kişisel düşmanlıktan ya da katıksız bürokratik kalın kafalılıktan kaynaklanmıyordu. Bir hızla değişen teknoloji çağında, deniz subayları Lord Nelson'ın Trafalgar'daki manevraları gibi konuları, köhne yersizlikler gibi görüyorlardı. Bu gibi subaylar için, Mahan'ın tarihe verdiği önem gerici ve daha da kötüsü, mantıksızdı. Mahan'ın buna verdiği karşılık, bir deniz subayı için hiçbir şeyin, tarih incelemesi yoluyla, "savaşın en avantajlı şekilde yürütülmesini sağlayacak olan ilke ve yöntemlerin formülasyonu"ndan daha kullanışlı olamayacağıydı.[9]

En azından o dönem için, mesele Mahan'ın lehinde çözümlenmişti. İki dönem boyunca (1886-1889 ve 1892-1893), Deniz Harp Yüksekokulu'nun

(7) Alfred Thayer Mahan, *Naval Administration and Warfare* (Boston, 1906), 199-213.
(8) Alfred Thayer Mahan, *From Sail to Steam: Recollections of Naval Collection* (Londra ve New York, 1907), 311-12.
(9) Mahan, *Naval Administration*, 241.

başkanlığını yaptı ve USS *Chicago*'nun komutasına geçmek için oradan ayrıldığında, Newport'taki öğretim planı iyi bir şekilde kurulmuştu –o kadar ki, Mahan'ın yokluğunda, onun vermesi gereken dersler her sınıfta yüksek sesle okundu. Bu garip uygulama, Komodor Ramsey'i, her ne kadar Yüzbaşı Mahan'ın kitaplarının değerini son derece takdirle karşılıyorsa da, "subayların, bu kitapların kendilerine okunması için [Deniz Harp Yüksekokulu'na] gönderilmesi çok budalaca görünüyor" şeklinde bir beyanda bulunmak için kışkırttı.[10] Ramsay'nin heves yoksunluğu, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* kitabının hemen beğeni gördüğü Büyük Britanya'da paylaşılmıyordu. Mahan, Temmuz 1893'ün sonlarına doğru *Chicago*'yu Southampton'a getirip kıyıya ayak bastığında, oldukça popüler olduğunu gördü. Daha sonra ve bir sonraki yıl geminin dönüş ziyaretinde, Kraliçe Victoria, onu ziyaret eden torunu Kaiser Wilhelm II, Gal Prensi (sonradan Kral Edward VII), Başbakan Lord Rosebery, Baron Rotschild ve Kraliyet Denizcilik Cemiyeti tarafından ağırlandı –bu şekilde onurlandırılan ilk yabancıydı. Oxford ve Cambridge üniversiteleri, aynı hafta içinde, Mahan'a fahri diploma verdi ve Londra *Times* dergisi, Mahan'ın "Yeni Kopernik" olduğunu ilan etti. Şüphesiz, İngilizler, bir Amerikalı yazarın, ülkelerinin emperyal görkeme yükselişini bu denli bolca takdir etmesinden hoşnuttular ve 1892'de Mahan'ın ikinci kitabı olan *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812* [Deniz Gücünün Fransız Devrimi ve İmparatorluğu Üzerindeki Etkisi, 1793-1812]eserinin çıkmasıyla daha da hoşnutluk duydular. Bu iki ciltlik eser hakkında, denizcilik tarihçisi John Knox Laughton şöyle yazdı: "Baştan sona, İngiliz cesaretinin ve İngiliz dayanıklılığının, İngiliz maharetinin ve İngiliz gücünün görkemli bir yüceltilmesi."[11] Bu tür bir pohpoh, aslında, İngiliz Barışı çağının sona yaklaşmakta oluşu nedeniyle, zaten kendinden şüphe etmekten mustarip olmaya başlamakta olan bir ulus için teselli niteliğindeydi.

Birleşik Devletler'e geri dönen Mahan, 1895'te ve faal hizmetten emekliye ayrıldığı yıl olan 1896'da tekrar Deniz Harp Yüksekokulu'nda ders verdi. Artık, verimli olduğu görülen ve kendisinin de karşılığını iyi bir şekilde aldığı yazılarına neredeyse tüm zamanını ayırabilirdi. Eserlerinin tamamı, yirmi kitap ve 137 makaleye tekabül eder; makaleler genelde *Atlantic*

(10) Ronald Spector, *Professors of War: The Naval War College and the Development of the Naval Profession* (Newport, R.I., 1977), 66.
(11) Charles Carlisle Taylor, *The Life of Admiral Mahan* (New York, 1920), 50'de alıntılanmıştır.

Monthly, *Forum*, *North American Review* ve *Century Magazine* gibi dergilerin editörlerinin isteği üzerine yazılmıştır. Bunlar arasından en önemlileri, yeniden kitap şeklinde basıldı. Diğer yayınların arasında, beş denizcilik tarihçesi, iki Boer Savaşı tarihçesi, üç biyografik çalışma, bir otobiyografi ve bir de Hristiyan dindarlığı ile ilgili kitapçık bulunur. Bütün bu zaman boyunca, sürekli övgüler yağdı. Harvard (1896), Yale (1897), Columbia (1900) ve McGill (1909) üniversitelerinden ve Dartmouth College'dan (1903) fahri dereceler aldı. Amerikan Tarih Topluluğu, 1902'de Mahan'ı başkan olarak seçti. Resmi takdir de eksik değildi. 1898'de İspanya Savaşı patlak verince, İtalya'dan, deniz kuvvetleri bakanına ve Başkan'a stratejik tavsiyeler vermek için yeni kurulmuş olan Deniz Harp Kurulu'nda görev yapmak üzere resmi bir davet aldı. 1899'da, ilk Lahey Barış Konferansı'nda Amerikan temsilciler kuruluna danışman olarak atandı. Orada, kurulun başkanı Andrew D. White'a göre, Mahan'ın görüşleri, "duygusallığa düşmeyi" önleyen "mükemmel bir uyarıcı" olarak iş gördü.[12]

Ondan sonra, büyümekte olan ününe rağmen, temdit edilmiş toplum hizmeti için birkaç çağrı geldi. Eski bir arkadaşı olan Başkan Theodore Roosevelt, Mahan'ı Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nın yeniden düzenlenmesini desteklemek üzere muhtelif komitelere atadı ama bu çaba sonuç vermedi. 1906'da bir Meclis Kanunu, İç Savaş'ta görev almış olan tüm emekli bahriyeli yüzbaşıları, emekli listesinde tuğamiral rütbesine yükseltti. Mahan terfiyi kabul etti ama takma adı olarak "Yüzbaşı"yı kullanmaya devam etti. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verişiyle, meşgul kalemini hemen Britanya davasında kullandı. Bununla birlikte, 6 Ağustos 1914'te Başkan Woodrow Wilson'ın emriyle, faal ya da emekli olan tüm subaylar savaş hakkında herhangi bir kamusal beyandan sakınmaya yönlendirildi. Mahan, Deniz Kuvvetleri Bakanı Josephus Daniels'a itiraz etti: "Şahsen, yetmiş dört yaşında, yaklaşık otuz beş yıllık hususi uğraşılarımın kamu yararına kullanılabileceği bir zamanda . . . kendimi susturulmuş olarak buluyorum."[13] Bu, hiçbir işe yaramadı. Kurala hiçbir istisna yapılmayacaktı; dünyanın en seçkin denizcilik tarihçisi ve stratejisti için bile. Mahan, üç buçuk ay sonra, 1 Aralık 1914'te, Washington'daki Deniz Kuvvetleri Hastanesi'nde kalp yetmezliğinden hayatını kaybetti.

(12) Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 411.
(13) Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 3:540.

II

Mahan'ın bir tarihçi olarak edindiği nam, başlıca, sırayla 1890 ve 1892 yıllarında yayımlanmış olan iki kitabına, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* ve *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*'ye dayanır. Bu iki kitap birlikte, çok da önemli olmayan 1784-1793 yıllarının boşlanmasıyla, başlıca 1660'tan 1812'nin sonuna kadar olan İngiliz denizcilik tarihine adanmış 1.300 sayfadan fazlasına tekabül eder. Anlatı, en çok Hollandalı, İspanyol, Danimarkalı ve başlıca da Fransız rakiplere karşı yapılmış olan deniz muharebelerinden; o noktaya götüren siyasi olaylardan; ve bunlarla ilgili siyasi, ekonomik ve askeri sonuçlardan oluşur. Bu eserler esasen Deniz Harp Yüksekokulu'nda verilmek üzere dersler olarak oluşturulduysa da, Mahan'ın baştan beri onları kitap halinde yayımlamayı umut ettiğine ilişkin bulgular vardır.[14]

Bahriyeli subayları denizcilik tarihi konusunda eğitme fikri ilk olarak, Deniz Harp Yüksekokulu'nun ilk başkanı sıfatıyla, Komodor Luce'den geldi. Kaybolmuş olsa da, Mahan'a 1884 yılında yazdığı davet mektubunun içeriği, bir önceki yıl *United States Naval Institute Proceedings*'te yayımlanan makalesinden çıkarılabilir. Bu makalede Luce, deniz subayının, "dünyanın büyük deniz muharebelerini tarafsız bir profesyonel eleştiri gözüyle incelemesini ve bu bilimin ilkelerinin örneklenmiş olduğu yerleri ya da bu sanatın kabul edilmiş olan kurallarının göz ardı edilmesinin yenilgiye ve felakete yol açtığı yerleri görmesini sağlayabilecek olan felsefi bir denizcilik tarihi çalışmasına yönlendirilmesi gerektiğini" öne sürdü.[15] Daha sonra Luce, Harp Yükseokulu öğrencilerine yaptığı açılış konuşmasında bunu şöyle ayrıntılandıracaktı: "Bu aralar, denizcilik tarihi, üzerine bir bilim inşa edebileceği malzemelerle kaynıyor . . . geçmişte yapılan deniz muharebelerinin pek çok olguyu, bir kez oluşturuldu mu deniz savaşını bir bilim düzeyine yükseltecek olan yasa ve ilkelerin karşılaştırmalı yöntemle formüle edilmesi için fazlasıyla yeterli derecede sağladığı su götürmez."[16] Luce için "karşılaştırmalı yöntem", kara savaşıyla denizdeki savaş arasında, askeri "bilim" ve denizcilik "bilimi" arasında ve geçmişle şimdi arasında analojiler kurmak anlamına geliyordu. Kısaca, kullanılabilir bir geçmiş aradı: tarih, temel ilkeler biçiminde, dersler vermelidir.

(14) Mahan'dan Luce'a mektup, 16 Mayıs 1885, a.g.e., 1:606-607.
(15) Stephen B. Luce, "War Schools," *United States Naval Institute Proceedings* 9, no. 5 (1883), 656.
(16) Stephen B. Luce, "On the Study of Naval Warfare as a Science," *United States Naval Institute Proceedings* 12, no. 4 (1886), 531-33.

Mahan'ın yürüyüş emirleri ve Deniz Harp Yüksekokulu'nda öğretmenlik yapmaya karar verdiğinde kabul ettiği kısıtlamalar bu türdendi. Konuya ilişkin kendi bilgisi, John Lothrop Motley, Leopold von Ranke, François Pierre Guillaume Guizot ve Robert Cornelis Napier gibi yazarların eserlerini okumasından gelmişti. 1884 güzünde, gemisi Callao limanındayken, kütüphanesinde Theodor Mommsen'in *The History of Rome* [Roma Tarihi]eserinin bir kopyasını bulmak için, Lima'daki İngiliz kulübünü ziyaret etti. Onu dikkatle okudu ve sonrasında şöyle yazdı: "Şayet Hannibal İtalya'yı denizden işgal etmiş olsaydı . . . ya da oraya vardıktan sonra, deniz yoluyla Kartaca'yla serbest bağlantıda bulunmuş olsaydı her şeyin ne kadar farklı olmuş olabileceği . . . beni dehşete düşürdü."[17] İmparatorlukların yükselişine ve çöküşüne ilişkin bir ipucu buradaydı: deniz hakimiyeti ya da deniz hakimiyetinden yoksunluk. Denizcilikten âlimliğe geçiş yapmış olan Mahan, yurdunda, New York City'de, diğer ikincil çalışmaları araştırdı: Sör George Augustus Elliot, Sör John Montague Burgoyne ve Sör Charles Ekins'in Kraliyet Deniz Kuvvetleri tarihçeleri; *Journal of the Royal United Service Institution*; Leonard L. La Peyrouse Bonfils'in *Historie de la Marine Française* eseri; ve Henri Martin'in üç ciltlik *A Popular History of France from the First Revolution to the Present Time* eseri.[18] Son olarak, 1886 Ocak'ının sonlarında, ders serilerinin başlamasından altı ay önce, Baron Jomini ile ilgilendi.[19] Ondan, kara savaşının analoji yoluyla deniz savaşına uygulanabilecek olan "az, çok az sayıda" ilkelerini öğrendi.[20] Ama Mahan'ın kendi hafızasına göre, ana ilhamını bu kaynakların hiçbirine borçlu değildi. Hâlâ *Wachusett*'te görev yaparken, "içsel bilincine" bir ışık vurdu ve "içinden", "deniz kontrolünün daha önce hiç sistematik olarak anlaşılmamış ve açıklanmamış olan tarihi bir etken" olduğu fikri yükseldi. "Bir kez formüle edildi mi," diye öne sürdü, "bu düşünce, sonraki yirmi yıl boyunca yazılarımın çekirdeğini oluşturdu . . . bu düşünceyi kendimden başka hiç kimseye borçlu değildim."[21]

Mahan'ın hedefi, ilk "Influence" eserinin giriş bölümünde belirttiği gibi, "deniz gücünün tarihin gidişatı ve ulusların refahı üzerindeki etkisini" de-

(17) Mahan, *From Sail to Steam*, 277.
(18) Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 1:616-19.
(19) Mahan'ın ilk derslerine yaptığı hazırlıklarla ilgili bkz. Mahan, *From Sail to Steam*, 281-82, 384-85; William E. Livezey, *Mahan on Sea Power* (Norman, Okla., 1981), 40-44; William D. Puleston, *Mahan: The Life and Work of Captain Alfred Thayer Mahan, USN* (New Haven, 1939), 74-80; Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 164-67.
(20) Mahan, *From Sail to Steam*, 282-83.
(21) A.g.e., 275-76.

ğerlendirmekti.[22] "Deniz gücü" terimini, sonradan yazdığına göre, "dikkatleri üzerine çekmek" amacıyla kendisinin icat etmiş olduğunu ileri sürdü.[23] Maalesef, bu terimi herhangi bir kesinlik derecesinde tanımlamayı ihmal etti. Eserleri boyunca kullanıldığı şekliyle, bu terimin iki anlamı ortaya çıkar: (1) deniz kuvvetleri üstünlüğü aracılığıyla deniz komutası; ve (2) deniz ticaretinin, denizaşırı mülklerin ve ulusal "servet ve azamet" üreten dış pazarlara ayrıcalıklı bir erişimin birleşimi. Şüphesiz, bu iki kavram örtüşür. Mahan bu kavramların ilki hakkında, "düşmanın bayrağını kovan ya da ancak bir mülteci olarak görünmesini sağlayan, denizdeki ezici güç" diye yazacaktı. İkinci anlamı ise daha öz bir şekilde ifade edilmişti: "(1) Üretim; (2) Sevkiyat; (3) Sömürgeler ve Pazarlar –yani, deniz gücü."[24] Gelgelelim, okur sıklıkla belli bir durumda yazarın hangi anlamı –ikisini birden mi, yoksa birini mi, biri ise hangisini-, düşünerek bu terimi kullandığı konusunda şüphede kalır. Ama bir başka anlamda, dinine bağlı bir Hristiyan olan Mahan, bu "muhteşem ve esrarlı Güç"ten, "kendi yaşamına sahip olan, sayısız uyarı alan ve veren, sonsuz bir esneklikte birbirlerinin içine ve etrafında dolanan bin farklı akımın içinde hareket eden karmaşık bir organizma" olarak söz edecektir. O gücün arkasındaki güç konusunda, yazarın hiçbir şüphesi yoktu: o, "planlı ve sıralı bir amaç dâhilinde, henüz anlaşılamamış bir sonuca yönelik, her an faal olan bir Kişisel İrade'nin teşhiri" idi, ama geçmişte "tek bir sonuca –Büyük Britanya'nın deniz hâkimiyetine– meyleden" bir İrade'nin teşhiri.[25]

O halde, Mahan'ın iki önemli eserinin konusu, "Büyük Britanya'nın deniz hâkimiyeti", iş başındaki deniz gücünün en yüksek örneği idi. Bu kitapların ana fikri yalındır: Fransa ve İngiltere arasında, 1688'den Napolyon'un düşüşüne kadar süren sürüncemeli çekişmenin her aşamasında sonucu, deniz hâkimiyeti yoluyla deniz komutası ya da onun eksikliği belirlemiştir. Buradan hareketle, Augsburg Birliği Savaşı'nda (1688-1697), 14. Louis'nin, devrik İngiliz Kralı 2. James'in İrlanda işgali için yeterli deniz desteğini sağlamadaki başarısızlığı, "büyük Fransız filoların okyanusta aşamalı olarak yok oluşu" ile birlikte, "Fransa için en dezavantajlı" şey olan Ryswick Barı-

(22) Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (Boston, 1890), v-vi (bundan böyle Mahan, *Influence #1* olarak geçecektir).
(23) Mahan'dan Roy B. Marston'a mektup, 19 Şubat 1897, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 2:494.
(24) Mahan, *Influence #1*, 138, 71.
(25) Alfred Thayer Mahan, *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793-1812*, 2 cilt (Boston, 1892), 2:372-73 (bundan böyle Mahan, Influence #2 olarak geçecektir); Alfred Thayer Mahan, *The Interest of America in Sea Power, Present and Future* (Boston, 1897), 307-308.

şı'na yol açtı.[26] İspanyol Halefiyet Savaşı (1703-1713), daha çok Avrupa kıtasındaki ordularca yürütülmüşse de, en çok "o kıta savaşının bedelini ödemiş ve hatta askerleriyle ona arka çıkmış olan tam bu sırada da deniz kuvvetlerini oluşturarak, ticaretini kuvvetlendirmekte, genişletmekte ve korumakta, deniz mevzilerini zorla almakta olan –yani, rakiplerinin harabelerinin üstüne kendi deniz gücünü kuran ve yükselten" İngiltere'nin lehinde sonuçlandı.[27] Yine, Yedi Yıl Savaşları'nda (1756-1763) deniz gücü, sonucu doğrudan değil ama "dolaylı olarak . . . İngiltere'nin bereketli serveti ve kredisi sayesinde [Büyük] Frederick'e sağlayabildiği para yardımları aracılığıyla . . . ve ikinci olarak da, Fransa'nın İngiltere'nin, sömrügelerine ve deniz kıyısına yaptığı saldırılardan kaynaklanan utancı bakımından, İngiltere'nin mahvettiği ticareti bakımından ve . . . Fransa'nın deniz kuvvetlerine vermek zorunda kaldığı para bakımından" belirledi.[28] Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na gelince, Yorktown'daki "başarılı sonu", deniz hâkimiyetinden –"Fransa'nın elinde bulundurduğu deniz gücü"nden, önceden olduğu gibi, Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nin Lord Coenwallis'e yapacağı yardımı engellemesinden– kaynaklanıyordu.[29]

Deniz gücünün hem askeri hem de ekonomik anlamdaki en son zaferi, Napolyon'un yenilgisiydi. Burada Mahan, hiç de önemsiz olmayan belagatinin doruğuna ulaşmıştır. Lord Nelson'ın Trafalgar'daki ünlü zaferinden (19 Ekim 1805) bile önce, Bonaparte Boulogne'da, İngiltere'ye yapacağı amfibi baskın için bir sefer kuvveti toplamaktayken, İngiliz deniz kuvvetlerinin "Büyük Ordu'nun [*Grande Armée* –ç.n.] hiç bakmadığı çok uzaktaki, fırtınaya yenik düşmüş gemileri, onunla dünya egemenliği arasında duruyordu." Trafalgar'ın ardından, Fransız kaynaklarını "bir kalenin kuşatma nedeniyle düşüşü gibi" kesip atan ve yok eden, "Fransa'nın hayati organlarının üzerindeki gürültüsüz baskı", deniz gücüydü. Mahan'a göre, belirgin olarak, Napolyon'u, İngiliz mallarını ve gemilerini Avrupa limanlarından menederek misilleme yapmaya mecbur bırakan şey, Fransa'nın deniz kuşatması yoluyla ekonomik açıdan boğulmasıydı; ve bu "Kıta Sistemi" de karşılık olarak, Avrupa'da, Çar I. Aleksandr'ı, Rusya üzerine –ve böylelikle de kendi düşüşüne doğru– yürüyen Fransa imparatorunu hiçe sayarak limanlarını açmaya ikna etmek gibi sıkıntılara yol açtı. İngiliz devlet adamları, "ülkelerinin za-

(26) Mahan, *Influence #1*, 179, 180, 185-87, 197.
(27) A.g.e., 222-23.
(28) A.g.e., 295.
(29) A.g.e., 397.

ferini garantiye alma" işini, "karada büyük askeri harekâtlar yapmaya girişerek değil, deniz komutasıyla ve bu sayede de Avrupa'nın dışındaki dünyanın komutasıyla" başardılar.[30]

Daha sonraki tarihçi nesiller, bu çözümlemede, başlıca da ihmal nedeniyle aşırı basitleştirmede, dikkate değer bir hata buldular.[31] İlk olarak, Mahan'ın deniz gücünün tarih üzerindeki etkisine ilişkin genel kuramlarının, Rusya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı dönemindeki Türkiye ve Bismarck dönemindeki Almanya gibi açıkça denizci olmayan ülkelere bir açıklama getirmediği öne sürülür. Gelgelelim, daha çarpıcı olan, Britanya'nın 1688'den 1815'e kadar olan dönemde Fransa karşısında elde ettiği zaferleri açıklamak için, deniz üstünlüğünden farklı olan pek çok etkenin de dikkate alınması gerektiği görüşüdür. Deniz egemenliği şüphesiz çok önemliydi ama İngiltere ve müttefiklerinin Avrupa kıtasındaki askeri (ordu) harekâtları da öyleydi. Aynı şekilde, İngiliz devlet adamlarının, Kıta komşuları arasındaki düşmanca koalisyonları düzenleyerek ve idame ettirerek güç dengesini, Fransa'ya karşı, kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmedeki diplomatik başarıları da öyleydi.

Augsburg Birliği Savaşı'nda örneğin, Britanya Channel üzerinden oldukça büyük bir ordu yolladı ve böylece "XIV. Louis'yi barış yapmaya her şeyden çok mecbur bırakan, Fransa'nın kıtadaki çok uzun süredir devam eden kan kaybı" sürsün diye, kendi ordusununkinden dahi daha büyük olan Hollanda ve Alman askeri birliklerine maddi yardımda bulundu.[32] İspanyol Halefiyet Savaşı'nda, Marlborough Dükü ve Savoy Prensi Eugene'in muzaffer kara seferleri, sonucun belirlenmesinde önemli etkenlerdi. Büyük Frederick'in askeri dehası da, deniz egemenliğinden elde edilen kârın mümkün kıldığı İngiliz maddi yardımlarının bir yan ürünü olarak görülüp, işe yaramaz olarak değerlendirilemez. Gerald S. Graham'e göre, "[Kraliyet Deniz Kuvvetleri'nin] sömürge ticareti yapmayı reddedişinin Fransa'nın Kıta'daki stratejik konumunu maddeten değiştirdini öne sürmek için hiçbir kanıt yoktur . . . 'deniz komutası'nın kaybı, Fransız kaynaklarını ve dayanma gücünü zayıflattı ama asla tehlikeli bir biçimde azaltmadı. Fransa, İngiliz deniz gücü tarafından . . . 'boğulmadı'" da.[33] Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda, Yorktown

(30) Mahan, *Influence* #2, 2:118, 108, 184-85, 400-402.
(31) Bkz. örneğin: Charles A. Beard, *A Foreign Policy for America* (New York, 1940), 75-76; Gerald S. Graham, *The Politics of Naval Supremacy: Studies in British Maritime* Ascendancy (Cambridge, 1965), 6-8, 19-27; Paul M. Kennedy, *The Rise and Fall of British Naval Mastery* (New York, 1976), 3-5. bölümler, passim.
(32) Kennedy, *Rise and Fall*, 76.
(33) Graham, *Politics of Naval Supremacy*, 19.

yakınlarındaki Chesapeake Koyu'ndaki Fransız deniz müdahalesine rağmen, Paul M. Kennedy'nin sözleriyle, "sadece deniz gücü, Amerikan isyanını bastırmak için yeterli değildi."[34] Direnişin yapısı, kendisi için savaşılan ülkenin büyüklüğü, yetersiz muhaberatı, ana ülkeye yüklenen mali yükler ve yurttaki savaşa ilişkin siyasi muhalefet göz önüne alındığında, Yorktown'ın Devrim'in sonucunu belirleyen ana etken olup olmadığı tartışmalıdır. Belki de daha önemlisi, bu durumda, 1688 ve 1815 yılları arasında yapılan diğer beş Anglo-Fransız savaşından farklı olarak, Fransa'nın dikkatini dağıtacak ve böylelikle de sömürgecilere yapılacak olan olası önemli mali ve askeri yardımların yanı sıra, deniz yardımlarını da mümkün kılacak olan hiçbir kıta düşmanının bulunmayışıydı.

Napolyoncu Savaşlar'a ve Mahan'ın Trafalgar'a verdiği büyük öneme gelince, sadece Bonaparte'ın İngiltere'ye yapılacak olan bir çapraz-Channel saldırısına ilişkin planlarından o muharebeden sonra değil, *önce* vazgeçmiş olduğunu; Ulm, Austerlitz, Jena ve Wagram'daki büyük zaferlerinin, Britanya'nın deniz hâkimiyetinin tartışmasız olduğu 1805-1809 yılları arasında elde edildiğini; ve de Fransız imparatorunun Avrupa karşısındaki su götürmez hâkimiyetini yaşadığı yılların yine aynı yıllar olduğunu belirtmek gerekir. Kıta Sistemi de, 1812'de Fransız-Rus düşmanlıklarının yenilenmesinden tek başına sorumlu değildi. Mahan'ın hiç sözünü etmediği başka konular da söz konusuydu: Rus aristokrasisinin çoğunluğunun duyduğu şiddetli Fransız fobisi, Napolyon'un çarın kızkardeşiyle evlenme umutlarının boşa çıkması karşısında içerlemesi ve en önemlisi, Fransa ve Rusya'nın Polonya'nın paylaşılması konusundaki rekabeti.[35] Son olarak, Mahan, anlatısını 1812 yılıyla bitirerek, Bonaparte'ın Rus seferindeki, "Özgürlük Savaşı"ndaki, Fransızların neredeyse 300.000 asker kaybettiği Leipzig muharebesindeki korkunç başarısızlığını ve tabii ki Waterloo'daki son faciayı ele almayı tamamen ihmal eder. Bu olaylarda, belirleyici olan, "çok uzaktaki, fırtınaya yenik düşmüş gemilerin" değil, orduların çarpışmasıydı.

Mahan'ın sürekli olarak, David Hackett Fischer'ın gerekli *herhangi bir* nedeni *yeterli sebep*le karıştırarak, "karmaşıklığı yalınlığa, ya da karşıtlığı tekbiçimliliğe indirgeyen [o] indirgemeci yanılgı" olarak adlandırdığı şeyden suçlu olduğu hükmünün belirtilmesi gerekir.[36] Deniz gücü, Britanya'nın on

(34) Kennedy, *Rise and Fall*, 114.
(35) Bkz. Vincent Cronin, *Napoleon Bonaparte: An Intimate Biography* (New York, 1972), 305-310; Andrei A. Lobanov-Rostovsky, *Russia and Europe, 1789-1825* (yeniden basım Westport, Conn., 1968), 152-97.
(36) Daivd Hackett Fischer, *Historians' Fallacies: Toward a Logic of Historical Thought* (New York, Evanston ve Londra, 1970), 172.

yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Fransa karşısındaki zaferinin gerekli bir nedeniydi –hatta belki de en önemli nedeniydi. Gelgelelim, yeterli sebep değildi. Mahan'ın bir mantıkçı (ve bundan dolayı da bir tarihçi) olarak başarısızlığı, yöntembiliminin doğrudan bir sonucuydu: çalışmalarına bir içgörüyle, "içsel bilincine" vuran bir ışıkla başladı; içgörü, önceden belirlenmiş bir sonuca dönüşerek kuvvetlendi; o zaman, olgular, örnekleme ve kanıt olarak toplandı.

Tarihçinin hiçbir bilimsel nesnellik iddiasının ya da dile getirdiği sonuçlara kapsamlı bir araştırma sonucunda ulaştığına dair bir savının olmadığı söylenmelidir. 1902'de Amerikan Tarih Topluluğu'na yaptığı başkanlık konuşmasında Mahan, yazılı tarihin "ikincil önem taşıyan ayrıntıların ana bir fikir etrafında sanatsal bir biçimde toplanması"ndan ibaret olması gerektiğini; bazı olguların "açıkça bir sıkıntı olan" onları araştırma işine "gerçekten değmez" diye; âlimin "kesinlik tutkusu, sonuca ulaşmak konusunda bir kifayetsizliğe düşebilir" diye; ve "olgular da askerler gibi toplanmalıdır" ve de "ana özelliğe" ikincil tutulmalıdır diye öne sürdü.[37] Bu sonuncusu, Humpty Dumpty'nin [birçok edebi çalışmada geçen, yumurta adam –ç.n.], kelimeler ve kullanıcıları arasındaki uygun ilişki konusundaki çok bilindik eleştirisine utanç verici bir biçimde yaklaşır: "Sorun . . . hangisinin efendi olacağıdır, hepsi bu." Her durumda bu, Leopold von Ranke'nin sıklıkla alıntılanan "sadece gerçekten olmuş olanı göstermek" isteğinden dağlar kadar farklıdır.

III

"Şayet donanmalar, herkesin katıldığı gibi, ticaretin korunması için mevcutsa, bundan kaçınılmaz olarak, savaşta düşmanlarını o büyük kaynaktan mahrum bırakmayı hedeflemeleri gerektiği sonucu çıkar ve bu kuvvetlerin ticaretin korunması ve tahribatı ile hiçbir surette kıyaslanamayacak olan hangi geniş askeri amaca hizmet ettiklerini kavramak da kolay değildir." 1890'dan sonra kaleminden çıkan pek çok dergi makalesinin en eskilerinden biri olan makalesinde, Yüzbaşı Mahan böyle yazdı.[38] Zaman zaman deniz kuvvetlerinin ileri kıyı savunması için kullanılmasına değindiyse de, bu ifade Mahan'ın stratejik düşüncesinin ana temelini temsil eder. Sonradan şöyle yazdı: "Ticaretin durdurulması barışa mecbur bırakır." Savaşlar düşmanın

(37) Mahan, *Naval Administration*, 245-72'de Alfred Thayer Mahan, "Subordination in Historical Treatment."
(38) Mahan, *Interest of America in Sea Power*, 128.

deniz yoluyla ekonomik olarak boğulmasıyla kazanılır –o "düşmanın bayrağını kovan ya da ancak bir mülteci olarak görünmesini sağlayan, denizdeki ezici gücün" kullanılmasıyla. Saldıran tarafın kendi ülkesinin aynı türden boğulmasını önlemede başarısız olmasıyla da kaybedilir. Deniz komutası aracılığıyla deniz ticaretinin idaresi, deniz kuvvetlerinin birincil işlevidir.[39]

Mahan'a göre, bu, İngiltere'nin bir buçuk yüzyıllık aralıklı savaşta Kıta'daki düşmanları karşısında elde ettiği nihai zaferin de örneklediği gibi, tarihin en önemli dersidir. Ama yelken çağında düşmanları tarafından izlenen stratejiler, hâlâ buhar çağına uygulanabilir nitelikte miydi? "Mantar tabancalarıyla ahşap yelkenli gemilere ilişkin tecrübe, deniz savaşının mevcut durumunda kullanışlı" mıydı?[40] Bu konuda mevcut hiçbir ampirik bulgu yoktu. Temmuz 1866'da yapılan ve eğitici olmayan Lissa Muharebesi hariç, buharla çalışan savaş gemileri arasında yapılan bir filo çarpışmasının yakın zamana ait bir örneği olmamıştı.[41] O halde Mahan, hem ihmal hem de meyil bakımından, savaşın değiştirilemez temel doğruluklarını, "tarih okulunun sabit kalan, ve dolayısıyla da evrensel olarak uygulanabilir ve genel ikeler düzeyine yükseltilebilir olan öğretilerini" ortaya koyacak analojiler araştırmaya yönlendi.[42] Bu tür savaş ilkeleri, ordu harekâtlarına uygulandığı şekliyle, zaten Jomini tarafından açıklığa kavuşturulmuştu. Luce, "karşılaştırmalı yöntem"in, yani, "askerlik sanatının iyi bilinen kurallarına, onların bir donanmanın askeri harekâtlarına uygulanmasına ilişkin bir bakışla başvurulması"nın benimsenmesini ısrarla savundu.[43] Mahan, Luce'ye "kara ve deniz savaşları arasındaki analojiyi gözümün önünde tutacağım" diye söz verdi.[44] Buna uygun olarak da, Jomini'ye eğildi.

Büyük İsviçreli stratejistin Büyük Frederick'in, Fransız Devrimi'nin ve Napolyon'un savaşlarını içeren yirmiyedi ciltlik askeri tarihi, askeri (ordu) harekâtları ve deniz harekâtları arasında analojiler kurmak için bol bol veri sağlardı. Gelgelelim, zaman, Mahan kadar gayretli bir çalışanın dahi Deniz Harp Yüksekokulu derslerini hazırlamadan önce bu eserleri herhangi bir şe-

(39) Alfred Thayer Mahan, *Lessons of the War with Spain and Other Articles* (Boston, 1899), 106; Mahan, *Influence #1*, 138; William Reitzel, "Mahan on the Use of the Sea," *Naval War College Review* (Mayıs-Haziran 1973), 73-82.

(40) Mahan'dan William H. Henderson'a mektup, 5 Mayıs 1890, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 2:9.

(41) Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 167, 172.

(42) Mahan, *Influence #1*, 2.

(43) Stephen B. Luce, "On the Study of Naval Warfare as a Science," *United States Naval Institute Proceedings 12*, no.4 (1886), 534. İlk kez 1885 ve 1886'da Deniz Harp Yüksekokulu'nda ders halinde sunulmuştur, *The Writings of Stephen B. Luce*, ed. John D. Hayes ve John B. Hattendorf (Newport, R.I., 1975), 1:47-68'de de yeniden basılmıştır.

(44) Mahan'dan Luce'ye mektup, 6 Ocak 1886, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 1:619.

kilde derinlemesine incelemesine izin vermezdi. Her durumda, *Précis de l'art de la guerre (Savaş Sanatı)* eseri, kısa ve öz bir biçimde Mahan'ın aradığı temel ilkeleri sunuyordu. Bunlardan en önemlisi, Jomini'nin dört maksim halinde özetlediği yoğunluk ilkesiydi:

1. Stratejik hamlelerle, bir ordunun büyük bir kısmını zincirleme bir şekilde bir harekât alanının belirleyici noktalarına ve aynı zamanda, mümkün olduğunca kendininkilerden taviz vermeden, düşmanın muhaberatına getir.
2. Düşman ordunun bölümlerini kendi kuvvetlerinin büyük bir kısmıyla çarpıştırmak için manevra yap.
3. Muharebe meydanında, kuvvetlerinin büyük kısmını belirleyici noktaya ya da devrilmesi birincil derecede önem taşıyan düşman safının o bölümü üzerine gönder.
4. Öyle bir ayarla ki, bu kitleler sadece belirleyici noktaya atılmakla kalmayıp, uygun zamanda enerjik bir biçimde çarpışabilsinler de.[45]

Her ne kadar zaman zaman elverişli coğrafi konumların "belirleyici" karakterini vurgulasa da, Jomini, Clausewitz gibi, düşmanın ordusunu askeri harekâtların birincil hedefi olarak gördü. "Taarruzda bulunan ordu", diye yazdı, "manevra noktalarını ustaca seçerek özellikle rakip orduyu parçalamak için çabalamalıdır; ondan sonra da, daha sonraki girişimlerinin hedefi olarak, aşağı yukarı önemli olan coğrafi noktaları farz edecektir." Bunun zorunlu bir sonucu olan Jominici bir ilke, "mümkün olan en büyük gücü . . . belirleyici noktada çarpışmaya sokma" amacını gerçekleştirmek üzere "harekât hattı"nın seçimiyle ilgiliydi. Böyle bir seçim, tabii ki, düşmanın savaş alanındaki dağılımına bağlıydı ama kuvvetlerini bölmüş olması halinde, bu nedenle, her bölüme zincirleme olarak ordunun büyük bir kısmıyla saldırılırken, kontrol altındaki diğer bölümü tutmak için bir "gözlem birliği" de ayrılmalıydı. Bu tür bir manevra en iyi şekilde, "iç hatlar" boyunca merkezi bir konumdan başarılabilirdi.[46]

Son olarak, konunun basit bir maksime ya da ilkeye indirgenebilmek için fazla karmaşık olmasına rağmen, Jomini, askerlerin ön tedarik hazırlığı, mühimmat ikmali, sağlık hizmetleri ve bir sahra ordusunun ayrık bileşenleri arasındaki ve ordunun harekât üssüyle savaş meydanı arasındaki muhabere

(45) Antoine-Henri Jomini, *The Art of War* (Philadelphia, 1862; yeniden basım Westport, Conn., 1966), 63.
(46) A.g.e., 296, 104, 106.

hatlarının güvence altına alınması da dâhil olmak üzere, destekleyici askeri işlevler çokluğunu tanımlamak için kullandığı, her şeyi kapsayan bir terim olan lojistiğe büyük önem verdi.[47]

Jomini'nin savaş sanatının bu üç bileşeni –yoğunlaşma ilkesi, merkezi konumun ve iç hatların stratejik değeri ve lojistik ile çarpışma arasındaki yakın ilişki-, Mahan tarafından, kendi deniz stratejisinin genel çerçevesinin oluşturulması için ödünç alınacaktı. "Sistem" fazlaca güçlü bir kelimedir. Jomini'nin aksine, Mahan sistematik değildi. Strateji hakkındaki düşünceleri, denizcilik tarihi eserlerine, biyografilerine ve dergi makalelerine geniş bir şekilde yayılmıştı. Bununla birlikte, bir dereceye kadar, ilk kez 1887 yılında Deniz Harp Yüksekokulu'nda sunulan bir ders serisi şeklinde bir araya getirildiler ve ondan sonra da, ya yazarın kendisi ya da Mahan'ın metnini okuyan başka bir subay tarafından tekrarlandılar. Bu seri, gözden geçirilmiş olarak 1911 yılında *Naval Strategy: Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operations on Land* [Deniz Stratejisi: Karadaki Askeri Harekâtların İlkeleri ve Uygulamasıyla Karşılaştırılarak] gibi tuhaf bir başlıkla bir kitap olarak yayımlandı.

Mahan, Jomini'den alıntı yaparak, yoğunlaşmanın deniz savaşının "en baskın ilkesi" olduğunda ısrar etti. "Yunanlıların, alfabelerinin ve bizim alfabemizin tümüne adını veren A, B'si gibi, yoğunlaşma da savaştaki askeri etkinliğin tüm diğer etkenlerini, tüm alfabesini kendinde toplar." Mahan, bunun deniz stratejisi kadar deniz taktikleri için de geçerli olduğunu söyledi. İkisi arasındaki çizgiyi, rakip güçler arasındaki temas noktasında çizdi; yani, "iki donanmanın çarpışmaya girdiği" yerde. Stratejik konuşlanmada ya da taktiksel manevrada olsun, her iki durumda da, doğru eylem rotası "kendi kuvvetlerini, düşmana bir mevzide üstünlük sağlarken, diğerinde de onu, ana saldırının tam sonuç vermesi için yeterince uzun bir süre denetim altında tutacak şekilde dağıtmaktır". Burada, İngiltere'nin Kıta'daki düşmanları karşısında elinde bulundurduğu merkezi konum gibi temel bir avantaj vardır: iç hatlar boyunca yapılan bir deniz taarruzunun merkezin dışına doğru kaymasını mümkün kılar ve saldıran tarafın "bir birimi kontrol altında tutarken, diğerinin üzerine yoğunlaşarak" düşman kuvvetlerini ayrık ve böylelikle de ikinci derecede etkili bir halde tutmasını sağlar.[48]

(47) A.g.e., 232-34.

(48) Alfred Thayer Mahan, *Naval Strategy: Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operations on Land* (Boston, 1911), 6; Mahan, *Influence #1*, 8-9; Mahan, *Naval Strategy*, 49, 31.

Ama merkezi konum, "yardımcıdır, esas değil . . . Düşmanın iki tarafta da senden üstün olduğu bir durumda merkezi konum çok işe yaramaz. Kısaca, konum avantajı olmayan bir güç karşısında avantaj oluşturan şey, güç artı konumdur . . . İçsel konum oraya daha kısa sürede varmanı sağlar ama avantajı bununla kısıtlıdır." "Deniz savaşında gerçekten belirleyici olan öğeler sadece" savaş donanmalarıdır.[49]

"Birkaç çok büyük gemiden [oluşan bir donanma mı] yoksa daha çok sayıda orta boyda gemiden" oluşan bir donanma mı inşa etmenin daha iyi olduğu, tartışmaya açık olabilir.[50] Ama savaşta etkili olmak için bir donanmanın başlıca ana muharebe gemilerinden, Mahan'ın lügatındaki şekliyle zırhlı savaş gemilerinden, oluşması gerektiği kesindir.[51] "Tek bir geminin azami gücünün değil de, . . . *donanma*nın azami taarruz gücünün, savaş gemisi inşasının gerçek hedefi" olduğu konusunda da şüpheye yer yoktur.[52] Bu önermeden, sıklıkla alıntılanan Mahancı hüküm çıktı: "Asla donanmayı bölme!" Şayet Deniz Harp Yüksekokulu, "deniz subaylarının barışta ya da savaşta, muharebe donanmasının bölünmesinin aptalca bir şey olduğunu adamakıllı anlamalarından başka bir sonuç üretmemişse, sadece bununla bile mevcudiyetini gerekçelendirmiş ve tüm masraflarını ödemiştir."[53]

Savaş donanmasının yoğunlaştırılmış ateşi, deniz gücünün öne sürülmesinin birincil yoluysa, bu tür bir ateşin yeğlenen hedefi düşmanın donanmasıdır. Mahan, başka hiçbir konuda bu kadar ısrarlı değildir: bir savaş donanmasının birincil görevi, düşmanın donanmasıyla çarpışmaktır. "Tüm deniz çarpışmalarının hedefi olan tek bir belirli sonuç, düşmanın örgütlü kuvvetinin mahvedilmesi ve deniz üzerinde kendi hâkimiyetini kurmaktır." Ve yine, Mahan şunu öne sürer: "düşmanın donanmasının, eğer yüksek ihtimalle ulaşılabilirse, diğerlerinin hepsinin üstünde bir önem taşıyan hedef olduğu, sağlam bir genel ilkedir; çünkü bir deniz savaşında, düşmanın donanmasını sarsarak elde edilen deniz hâkimiyeti belirleyici etmendir."[54]

Bu nedenle, hem stratejik hem de taktiksel açıdan, donanmalar taarruzcu bir şekilde kullanılmalıdır. Mahan'a göre, "deniz savaşında, kıyı savunması

(49) Mahan, *Naval Strategy*, 53, 55; Mahan, *Lessons of the War with Spain*, 262.
(50) Mahan, *Lessons of the War with Spain*, 37.
(51) A.g.e., 264; Mahan, *Naval Administration*, 165; Mahan, *The Interest of America in Sea Power*, 198.
(52) Mahan, *Lessons of the War with Spain*, 38-39.
(53) Mahan, *Naval Strategy*, 6.
(54) Alfred Thayer Mahan, *Sea Power in Its Relations to the War of 1812*, 2 cilt (New York, 1903), 2:51; Mahan, *Lessons of the War with Spain*, 167, 137; Mahan, *Naval Strategy*, 189, 199, 254; Mahan, *Influence #1*, 287-88; Mahan, *Influence #2*, 1:155-56; Mahan, *Sea Power in the War of 1812*, 2:52, 301.

belirleyici etkendir, donanma taarruz yapar." Farragut'tan alıntı yaparak, " 'Düşman ateşine karşı en iyi korunma, kendi silahlarımızdan çıkan iyi yönlendirilmiş bir ateştir.' " Fransızların on sekizinci yüzyılda yaptığı büyük hata, kasten ve sürekli olarak "donanmalarını savunmacı eylem için kullanmaları"ydı. Bu, taktiksel olarak, rüzgâr üstünlüğünü İngilizlerin eline vermek demekti; yani, rüzgâr yönünde mevzi almak, bir deniz savaşı sırasında çarpışmayı durdurmak için ya da tamamen önlemek için daha iyidir. Stratejik olarak ise bu, "düşmanın üzerine büyük filolar göndermektense, ticaret gemilerine zarar vermek için kullanılan bir çeşit zırhsız ve süratli savaş aracı olarak küçük gemilerin kullanılması" şeklinde tanımlanan *la guerre de course*'ye aşırı bağımlılık anlamına geliyordu –Mahan, bu uygulamanın "deniz hâkimiyeti için yapılan her türlü girişimden vazgeçmek ile eşanlamlı" olduğuna inanıyordu.[55]

Deniz ticaretine verdiği önem göz önünde bulundurulduğunda, Mahan, bunun düşmanı yadsımasının değerini en aza indirgeyecek olan son insan olurdu. "Bir ülkeye, ticaretine yapılan ciddi bir müdahale yoluyla verilen rahatsızlık ve acı, herkes tarafından kabullenilecektir." Ama diye ekledi, "birincil ve temel bir önlem olarak, bir düşmanı ezmek için gereken yeterliliği kendinde barındıran [ticaret tahribatı], muhtemelen bir yanılgı ve en tehlikeli bir yanılgıdır." Düşmanın ticaret gemilerini yağmalamak, onun kaynaklarını kurutmak ve ekonomik boğulmasını etkilemek için doğru yol değildi. Bu, ancak, onun deniz kuvvetlerini çarpışmada yenerek ya da alternatif olarak, felce uğratarak başarılabilirdi. Böylece deniz, düşmanın deniz ticareti için zeminsiz hale gelirdi. Şüphesiz, yakın bir kuşatma, hem ticaret hem de savaş araçlarını kendi limanlarında sıkışıp kalmış halde tutmayı sağlayabilirdi. Ama düşmanın savaş gemileri kaçınılmaz olarak denize kaçtığında, aranıp bulunmalı ve yok edilmeliydiler. Jomini'nin bir başka konuyla ilgili olarak söylediği gibi, savaşın temel ilkesi, kuvvetlerini bir savaş alanının belirleyici noktasına getirmek ve öyle bir ayarlamaktır ki "uygun zamanda ve enerjik biçimde çarpışsınlar."[56]

Ama Jomini, lojistiğe de çok büyük bir önem vermişti. Mahan, bilinmeyen sebeplerle, "muhaberat" sözcüğünü tercih etti. "Deniz gücü" terimi gibi, bu terimi de belirsiz bir şekilde kullandı. Bir yandan, muhaberatı "bir askeri birliğin . . . milli güçle canlı bir bağlantı içinde bulundurulduğu hareket hat-

(55) Mahan, *Interest of America in Sea Power*, 194; Alfred Thayer Mahan, *Admiral Farragut* (New York, 1892), 218; Mahan, *Naval Administration*, 194; Mahan, *Influence* #2, 1:355.
(56) Mahan, *Influence #1*, 539; Jomini, *The Art of War*, 63.

larını belirleyen genel bir terim" şeklinde tanımladı.[57] Diğer yandan ise, "muhaberat, temelde, bir ordunun izlemesi gereken yollar gibi coğrafi hatları değil, gereklilikleri, gemilerin belli bir miktardan fazlasını kendi gövdelerinde taşıyamayacakları ikmal maddelerini ifade eder" beyanında bulundu. Bunlar, diye belirledi, "öncelikle, yakıt; ikinci olarak, cephane; son olarak da, yiyecektir."[58] Her iki terimde de, deniz üsleri ve filonun onlara erişimi, başarılı bir deniz stratejisi için gereklidir. Bu, buhar gücünün gelişmesiyle, hiçbir geminin yakıt ikmali yapmadan buhar gücüyle hiçbir kayda değer mesafe katedemeyeceği aşikâr sebebinden ötürü, çok daha önemli hale gelmişti.

O halde, uzaktaki kömür istasyonları, kendi sularından çok uzağa gitmesi halinde bir filo için, en azından savaş zamanında, bir gereklilikti. Bununla birlikte, Mahan, kömür istasyonlarının gerekliliğinin farkında olsa da, yarım küresel savunma amaçları dışında, bu istasyonların edinimi konusunda biraz temkinliydi. "Müstahkem harekât üsleri, bir ordu için olduğu kadar bir donanma için de elzemdir", diye belirtti, ama "ciddi şekilde tutulacak noktaların sayısı, anavatanın gücünü mümkün olduğunca az ölçüde tüketecek ve onun hayati önem taşıyan noktalarda yoğunlaşmasını mümkün kılacak şekilde, olabildiğince azaltılmalıdır." Başka bir yerde, "bu tür üslerin çoğaltılması, makul gereklilik sınırları geçilir geçilmez, korunmasız noktaların sayısını arttırarak ve kuvvet bölünmesini gerektirerek bir zayıflık kaynağı haline gelir" uyarısında bulundu.[59]

Deniz kuvvetlerinin bölünmesi, şüphesiz, Mahan için bir nefret konusuydu. Bu nedenle, muhtemelen, amfibi deniz savaşının gerektirdiklerine ve onun deniz stratejisindeki yerine, geçici bir dikkatten daha fazlasını vermedeki başarısızlığı da öyleydi. Bu, Jomini'nin *The Art of War* [Savaş Sanatı]eserinde, düşman kıyılarına yapılan askeri "baskınlar" diye adlandırdığı konu üzerine bir bütün makale dâhil etmiş olduğu hesaba katıldığında daha da şaşırtıcıdır.[60] Mahan, her halükarda, "uzak sulardaki deniz seferleri" konusunu ele alırken ihtiyatiydi. Bu tür harekâtların "tuhaf karakteristiği"nin, "gemiye bindirilmiş ordu birliğinin yüzer haldeykenki çaresizliği" olduğunu belirtti. "Deniz üstünlüğünü kurana kadar, fethinin güvende olduğunu dü-

(57) Alfred Thayer Mahan, *The Major Operations of the Navies in the War of American Independence* (Boston, 1913), 33.
(58) Mahan, *Naval Strategy*, 166.
(59) A.g.e., 191-92; Alfred Thayer Mahan, *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations, Naval and Political* (Boston, 1902), 46.
(60) Jomini, Makale 60, *The Art of War*, 226-30.

şünemezsin" uyarısında bulundu ve bir donanmanın bir çıkarma harekâtının ardından, filo muhaberatın ve "kendi öğesinin, denizin" başına geçebilsin diye, daha erken serbest bırakılmasını savundu.[61] Şayet filonun rolü, sadece "kıyıdaki bir ya da iki mevzinin korunmasına" indirgenmişse, "donanma, basitçe ordunun bir kolu haline gelir", oysaki "deniz savaşının gerçek hedefi... düşmanın donanmasına üstün gelmek ve böylelikle de", düşmanın gemilerine ve filolarına her fırsatta saldırarak "denize hâkim olmaktır", diye uyardı.[62]

Doğrusu, Mahan deniz kuvvetlerinin herhangi bir şekilde karaya karşı görevlendirilmesi konusunda şüpheliydi. Birlik'in İç Savaş sırasında Konfederasyon tahkimatlarına yaptığı gemi bombardımanların tecrübesi ve bilgisi, Mahan'ı denizden açılan ateşin kıyı topçuları karşısındaki etkililiğinden şüphe eder hale getirmişti. "Bir gemi, bir kale karşısında, kalenin gemiyle yarışabileceğindan daha fazla, aynı ederde olmaya devam ederek dayanamaz", diye yazdı. Ve yine: "Deniz kıyısında, doğrudan deniz saldırısına karşı savunma yapmak nispeten kolaydır, çünkü . . . gemiler . . . kalelerle mücadele ederken, geçerliliği kabul edilmiş bir dezavantaja sahiptir."[63]

Yirminci yüzılda önemi giderek artmakta olan bir deniz görevi olan denizden güç gösterimi, bu nedenle Mahan için büyük ölçüde göz ardı edildi. Daha da önemlisi, savaş zamanında orduların ve donanmaların karşılıklı bağımlılığına daha ciddi şekilde dikkat yöneltmedeki başarısızlığıdır. Sör John Moore'un 1808'de İspanya'ya yaptığı sefere yaklaşık olarak yarım sayfa ayırmasına rağmen[64], iki *Influence* kitabının genelinde, çoğunlukla, Kraliyet Donanması'na, Kıta'daki askeri harekâtlardan bağımsız olarak hareket eden ve kara savaşlarının sonuçlarıyla çok alakadar olmayan ya da onlardan etkilenmeyen özerk bir fail muamelesi yaptı. Kara ve deniz kuvvetleri arasındaki koordinasyon, şüphesiz, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda, savaşın belirgin bir karakteristiği değildi. Buna rağmen, deniz savaşının temel ve değişmez ilkelerini örneklendirmeye adanmış bir eserde, Mahan'ın deniz topçuluğunun ve kıyıdaki hedeflere deniz yoluyla yapılan piyade saldırılarının işe yararlığına ilişkin genel ihmali, aşikâr bir boşlama olarak öne çıkar.[65]

(61) Mahan, *Naval Strategy*, 205, 213, 218, 243.
(62) Mahan, *Influence #1*, 287-88.
(63) Mahan, *Naval Strategy*, 139, 435.
(64) Mahan, *Influence #2*, 2:296.
(65) James A. Barber, "Mahan and Naval Strategy in the Nuclear Age," *Naval War College Review* (Mart 1972), 83-85.

Fakat Mahan, bir savaş aracı olarak deniz gücünün özerkliğine fazlaca vurgu yaptıysa da, okurlarına ve dinleyenlerine onun gerçekten de bir *araç* olduğunu hatırlatmayı ihmal etmedi. Kaynağı, yine, *The Art of War* eserinin ilk bölümünü, "bir devlet adamının bir savaşın uygun, yerinde ya da gerekli olup olmadığına karar verdiği ve savaşın hedefini elde etmek için gereken muhtelif harekâtları belirlediği o hususlar"a adayan Jomini'ydi.[66] Mahan, kendisinden "bir devlet adamının ve generalin birbiriyle alakasız alanlarda bulunduğuna ilişkin düşüncesizce kabul edilmiş olan maksimdeki sabit güvenilmezliği öğrendiğim" kişi, Jomini'dir şeklinde bir beyan verdi. "Bu yanlış kanının yerine", diye ekledi, "kendim bir ilke koydum; savaşın sadece vahşi bir siyasi hareket olduğu ilkesini."[67] Stratejinin politikaya ikincil oluşu, Mahan'ın düşünce düzeni için, *On War* [Savaş Üzerine]eserini 1910'a dek incelememiş ve sonra da sadece kısaltılmış halini incelemiş olduğu Carl von Clausewitz için olduğu kadar önemliydi.[68] "Savaş", diye yazdı Mahan 1896 yılında, "yapısı bakımından vahşi ve müstesna olsa da, sadece bir siyasi harekettir." Ve yine: "Bu siyasi karara, ancak, askeri sorunu belirtmek için gereken veriler elde olunca ulaşılır; çünkü her zaman olduğu gibi burada da, askeri kuvvet, devletin siyasi çıkarlarını ve sivil gücünü bekler ve onlara hizmet eder."[69]

Mahan'ın görüşünde, ayrıca, donanmalar, ordulardan daha iyi milli politika araçlarıdır. Daha az anlayışsız, daha az saldırgan niyet sembolü, daha hareketli ve dolayısıyla da siyasi talimata daha duyarlı olan donanmanın etkisi, "milli orduların gidemediği yerde hissedilebilirdi." Bu, "denizlerin ötesinde saldırgan bir şekilde hareket etmek için ne geleneği ne de tasarımı" olan ama aynı zamanda "korunması gereken çok önemli denizaşırı çıkarları" olan Birleşik Devletler için özellikle doğruydu.[70] Dikkatini, Deniz Harp Yüksekokulu'nun öğrenci grubundan çok daha geniş olan bir dinleyici kitlesine yönelttikçe, bu "çok önemli denizaşırı çıkarlar"in tanımı Mahan'ın başlıca meşgalelerinden biri haline gelecekti.

(66) Jomini, *The Art of War*, 12.
(67) Mahan, *From Sail to Steam*, 283.
(68) 1908 kadar erken bir zamanda, Deniz Harp Yüksekokulu'nun kütüphanesinde *On War* kitabının bir İngilizce çevirisinin bulunmasına rağmen, Mahan'ın Clausewitz'le ilk defa tanışması muhtemelen ancak iki yıl sonra, Gordon Highlanders'tan Binbaşı Stewart L. Murray'in yazdığı, *The Reality of War* başlıklı bir yorum aracılığıyla oldu. (Puleston, *Mahan*, 293.)
(69) Mahan, *Interest of America in Sea Power*, 177,180.
(70) Alfred Thayer Mahan, *Armaments and Arbitration, or the Place of Force in the International Relations of States* (New York ve Londra, 1912), 66-67.

IV

Mahan, 1901'de, geriye dönük olarak şöyle yazdı: "Benim görüşlerim söz konusu olduğunda, 1885'e dek geleneksel olarak bir anti-emperyalist olduğumu söyleyebilirim; ama 1890'da, deniz gücünün etkisine ve ulusların kaderi üzerindeki benzer engin faaliyetlerine ilişkin bir çalışma, beni bu görüşümden vazgeçirerek değiştirdi." Birleşik Devletler'in Karayipler ve Orta Amerika'daki çıkarlarına ilişkin erken dönemdeki bir kaygı dışında, hafızası onu yanıltmıyordu. 1884 yılının Temmuz ayının sonlarında tek yakın arkadaşı olan Samuel A. Ashe'ye şunları yazmıştı: "Senin nasıl hissettiğini bilmiyorum ama benim için, emperyal bir politikaya yönelik şüphe nefret verici . . . Her ne kadar, şanssız bir şekilde, askeri bir uzmanlık alanıyla özdeşleştirilmiş olsa da, memleket dışı sömürgelerin ya da çıkarların hangi büyük askeri teşkilatların gerekli olduğunu onaylaması beni ürkütüyor." Ama 1890'da, istikamet değiştiriyordu, en azından bir dereceye kadar. O yıl yayımlanan ilk *Influence* kitabının okurları, yazarın İngiliz İmparatorluğu'na olan hayranlığını fark etmemiş ya da Birleşik Devletler'in bir öykünüm örneği olarak Britanya'yı alabileceğine ilişkin güçlü öneriyi gözlerinden kaçırmış olamazlar. Çoğu sayfa İngiliz deniz harekâtlarının hikâye tarzında bir açıklamasına adanmışsa da, ilk bölüm su götürmez bir şekilde öğreticidir. Burada, yazar, "deniz gücünün öğeleri" kisvesi altında on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki Britanya tarihinden bilinmeyen şeyleri çıkarımlayarak evrensel ve zamandan bağımsız bir yapıda olduğunu belirttiği altı adet "Deniz Gücünü etkileyen genel koşul" önerir. Bu koşullar şunlardır: (1) coğrafi konum; (2) fiziksel yapı; (3) arazinin kaplamı; (4) nüfuz sayısı; (5) milli karakter; ve (6) hükümetlerin yapısı ve politikası.[71]

Kitabının bu bölümü, yorumculardan, hak ettiğinden çok daha fazla alaka görmüştür –muhtemelen Mahan'ın burada çoğu yazısında olduğundan daha sistematik oluşu nedeniyle. Aslında bu tartışma, düşüncesinin ana hattıyla belli belirsiz bir ölçüde bağlantılıdır ve altı "genel koşul" taslağı en iyi şekilde, sadece Amerika'nın acıklı geriliğini açığa vurmak için ustalıklı bir düzenek olarak anlaşılabilir. Yazar, Fransa gibi, Birleşik Devletler'in de iç kesimlerinin gelişimi adına deniz çıkarlarını reddetmiş olduğunu; demokratik olan hükümetinin, askeri harcamaları desteklemeye İngiltere'nin mülk sahibi aristokrasisinden daha az meyilli olduğunu; ticaret filosunun yok

(71) Mahan, *Retrospect and Prospect*, 18; Mahan'dan Ashe'ye mektup, 26 Temmuz 1884, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 1:154; Mahan, *Influence #1*, 29-87.

olmuş ve donanmasının giderek küçülmüş olduğunu; halkının yeteri kadarının "denize ilişkin hevesleri" takip etmediğini; "sömürgeci ya da askeri hiçbir yabancı kurum"unun ve dolayısıyla da, savaş gemilerinin kömür alabileceği ya da onarım yapabileceği hiçbir "dinlenme yeri" olmadığını öne sürer. Ama umut vardır. Orta Amerika Kıstağı'nın yaklaşan inşasıyla, Karayip Denizi "dünyanın büyük anayollarından biri" haline gelecek. Birleşik Devletler'in konumu, "İngiltere'nin Channel'e olan konumunu andıracak." Bu durumda, Birleşik Devletler bir donanma oluşturmak için motive olacak ve "filolarının olay yerine tüm rakipleri kadar yakın kalmasını mümkün kılacak" olan alanda üsler edinmek zorunda kalacak.[72]

Mahan'ın "emperyalizm"inin ana ilkesi buradadır. Amerikan denizaşırı genişlemesine ilişkin başka hiçbir ihtimal, Mahan'ın dikkatini ya da heyecanını bu kadar çekmedi. Henüz 1880 yılında, arkadaşı Ashe'ye bir kıstaklı kanalın "bizim çıkarlarımızı ve yabancı milletlerin çıkarlarını çarpıştırabileceğini" ve dolayısıyla "hiç gecikmeden en azından İngiltere'ninkinin yarısına eşit olacak bir donanma oluşturmaya başlamalıyız . . . ve bunu da ilk kürek dolusu toprak Panama'ya döner dönmez yapmalıyız" diye yazmıştı. Sonraki on yılda, Amerika'nın Kıstak'taki çıkarları canlandıkça, Mahan'ınkiler de canlandı. *Atlantic Monthly* dergisinin Ağustos 1890 sayısında yayımlanan "The United States Looking Outward"[Dışarıya Dönen Birleşik Devletler] başlıklı ilk dergi makalesinde, Orta Amerika Kıstağı'nın içinden bir kanalın açılmasıyla ilişkili olarak "Batı yarımkürenin barışına dair pek çok örtük ama henüz öngörülmemiş tehlike" konusunda uyarıda bulundu; bu alana yapılacak bir yetkisiz Alman girişi ihtimalini ima etti; "Karayip Denizi'ndeki ticaret faaliyetinde ve taşıma ticaretinde büyük bir artış" öngördü; "Birleşik Devletler , Karayipler'de ve Orta Amerika'da çıkarlarının kapsamıyla orantılı olan bir etki ağırlığı öne sürmeye . . . acınası bir şekilde hazırlıksız" beyanında bulundu; ve Birleşik Devletler deniz genişlemesinin bu tehditle yüz yüze gelmesini savundu.[73]

Üç yıl sonra, aynı dergi, Mahan'ın "The Isthmus and Sea Power" [Kıstak ve Deniz Gücü]adlı makalesini yayımladı. Mahan, girişimci Avrupa ülkelerinin, yine Almanya başta olmak üzere, hiç şüphesiz Karayipler gibi can alıcı bir bölgede deniz hâkimiyeti kurmayı hedefleyeceklerini; Kanal'ın başlıca siyasi sonucunun Batı Sahili'ni Avrupa'nın büyük donanmalarına daha yakın

(72) A.g.e., 33-34.
(73) Mahan'dan Ashe'ye mektup, 12 Mart 1880, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 1:482; Mahan, *Interest of America in Sea Power*, 11-15, 20-21.

hale getirmek ve böylece de "askeri bakış açısından, bir zayıflık unsuru teşhir etmek" olacağını; Orta Amerika boyunca yapılacak bir yapay su yolunun, "[Birleşik Devletler'in] Atlantik kıyısının Avrupa'yla, Doğu Asya pazarlarına olan uzaklık bakımından eşit şartlarda rekabet etmesini mümkün kılacağını" öne sürdü; ve son olarak da "kendimizi, okyanuslararası geçiş özgürlüğünün . . . Karayip Denizi'nde hâkimiyet kurmaya dayandığını itiraf etmeye iyice hazırlamalıyız" diyerek bu üstünlüğün başlıca bir donanmanın mevcudiyetiyle güvence altına alınacağını belirtti.[74]

1899'da, İspanya'yla yapılan savaşın Mahan'ın o bölgeye ilişkin düşüncelerini doğrulamış gibi görünmesinin ardından, Mahan; Malta, Mısır ve ötesindeki İngiliz çıkarları için neyse, Porto Riko'nun ileride yapılacak olan Panama Kanalı ve Batı Sahili için o olacağını öne sürdü. Bu, bu meselenin sonu değildi. Ancak 1909'da, Teddy Roosevelt "Panama'yı aldıktan" sonra Mahan, Karayipler'deki Amerikan menfaatinin "artık, ilk kez bu konuya ilişkin stratejik çalışmayı üzerime aldığımdan, yirmi yıl öncesinden, daha da büyük" olduğunu yazacaktı.[75]

Amerika'nın denizaşırı çıkarları listesinde ikinci sırada Hawaii Adaları yer alıyordu. 1890'da, Mahan, Kanal'ın açılışının hemen Batı Sahili'ni riske atacağı ve "hiçbir yabancı devletin bundan böyle San Francisco'nun üç bin milden yakınında –Hawaii ve Galapagos adaları ile Orta Amerika sahilini de içeren bir mesafede- bir kömür alma mevzisi edinmemesi, milli politikamızın ihlal edilemez bir kararı olmalı" uyarısında bulundu. Ocak 1893'te, Honolulu'nun Amerikan sakinlerinin Kraliçe Liluokalani'yi devirip bir cumhuriyet kurmalarından sonra, *New York Times* dergisine, Birleşik Devletler'in "Sandviç Adaları'nı" ilhakını ve Çin'in "barbarca bir işgal dalgası"yla,"bariyerlerini doğuya doğru iletlettiği" güne mukabil, "donanma gücümüzün büyük bir genişlemesi"ni savunan bir mektup gönderdi.[76]

Bu olayın akabinde, *Forum* dergisinin editörü Walter Hines Page, mektubun yazarından bu konu üzerine geniş kapsamlı bir makale yazmasını istedi. Mahan bu isteği, Mart sayısında yayımlanan "Hawaii and Our Future Sea Power" [Hawaii ve Gelecekteki Deniz Gücümüz]adlı makalesiyle yerine getirdi. Bu adaların Pasifik'teki büyük ticaret yolları karşısındaki önemini belirtmek için duraksadıktan sonra, yine, Batı Sahili'nin askeri açıdan saldırıya açık oluşunun yanı sıra Amerika'nın sonunda Kanal'dan akacak olan ti-

(74) Mahan, *Interest of America in Sea Power*, 66, 81-87, 100-103.
(75) Mahan, *Lessons of the War with Spain*, 29; Mahan, *Naval Strategy*, 111.
(76) Mahan, *Interest of America in Sea Power*, 26; a.g.e., 31-32.

carete egemen olma isteği nedeniyle de, söz konusu adaların ilhakını ısrarla tavsiye etti. Dört yıl sonra, Harper's Magazine dergisinin Eylül 1897 sayısında yayımlanan "A Twentieth Century Outlook" [Bir Yirminci Yüzyıl Manzarası]makalesinde, bir kere daha Çin'den çıkan "Sarı Tehlike"ye ve herhangi bir dış gücün Amerika'nın batı sahilinin buharlama alanı dâhilinde bir kömür istasyonu edinmesinde örtük olarak bulunan tehlikeye değindi.[77]

Böylece, 1898'den önce, Amerikalıları Doğu Asya'da bekleyen açıklanmamış ticari fırsatlara yapılan göndermeler dışında, Mahan'ın emperyalist vizyonu Karayipler'den, Orta Amerika Kıstağı'ndan ve Hawaii Adaları'ndan daha öteye geçmedi. Sonra, 1 Mayıs 1898'de, Komodor George Dewey, cesurca Manila Körfezi'ne vardı ve on iki saat içinde Cavite'de alargada yatan bitap İspanyol filosunu yok etmişti. Temmuz ayının sonunda, neredeyse on bir bin Amerikan askeri Dewey'nin isteği üzerine Luzon'a gönderilmişti. Bunu, takımadaların fethi izledi. Güney Mariana Adası'ndaki Guam, Manila'ya yolculuk sırasında USS *Charleston* gemisi tarafından ortadan kaldırıldı. Hawaii nihayet ilhak edildi; Filipinler de öyle. Wake Adası, orada bir telgraf istasyonu kurma amacıyla işgal edildi, ama bunun yerine Midway kullanıldı. Birdenbire, Birleşik Devletler bir imparatorluk haline gelmişti. James Field'ın sözleriyle, " Diyebiliriz ki, 'Emperyalizm', Dewey'nin zaferinin ürünüydü."[78]

Olayların bu hızlı gidişatına uyum sağlaması, bazı tarihçilerin prototipik emperyalist olarak gösterdikleri Mahan'dan beklenebilecek olandan daha yavaştı.[79] 27 Temmuz 1898'de, Birleşik Devletler Ordusu'nun askerleri hâlâ Manila'nın dışındayken, Henry Cabot Lodge'a, her ne kadar "daha ziyade bir emperyalist" olsa da, kendisinin Filipinler'i alma fikrine "tam olarak uyum sağlamamış"olduğunu söyledi ve "İspanya, Caroline Adaları ve Filipinler'in geri kalanının 'onur' ve zorunluluklarına uyarak sadece Ladrone [Mariana] Adaları'nı ve Luzon'u almanın bilgece bir uzlaşma" olabileceği tavsiyesinde bulundu. Gelgelelim, çok geçmeden bu fikre alıştı ve Başkan McKinley gibi, Mahan da bu ilhakı Tanrı'nın isteği olarak gördü. Daha dünyevi içerikli satırlar boyunca ise, tüm ada gruplarının Manila limanındaki deniz üssüne, aranan özellikteki bir destek olması amacıyla alınmasını savundu. Ama Mahan için, muhtemelen çağdaşlarının büyük bir kısmı için de olduğu gibi, Batı Pasifik'teki Amerikan egemenliği düşüncelerini kışkırtan,

(77) A.g.e., 32-58, 217-70.

(78) James A. Field, Jr., "American Imperialism: The 'Worst Chapter' in Almost Any Book," *American Historical Review 83*, no. 3 (Haziran 1978), 666.

(79) Örneğin, bkz. Julius Pratt, *Expansionists of 1898* (Baltimore, 1936), 12-22, 222-83; Walter LaFeber, *The New Empire: An Interpretation of American Expansion, 1860-1898* (Ithaca ve Londra, 1963), 85-101.

İspanya'yla olan savaştı; tam tersi değil. O zamana dek, Mahan'ın da onayladığı gibi, vizyonu, diğer deniz gücü ve yayılma politikası taraftarlarınınkiler gibi, "Hawaii'den öteye ulaşamadı."[80]

Ama *l'appétit vient en mangeant* [iştah, yedikçe açılır –ç.n.]ve çok kısa bir süre içinde, Mahan'ın düşünceleri, diğerlerininki gibi, daha da batıya doğru, Asya anakarasına döndü. Dışişleri Bakanı John Hay, Açık Kapı (serbest ticaret politikası –ç.n.)notlarını devam ettirirken ve Çin'de Boxer İsyanı patlak vermişken, artık emekli ama meşgul olan Yüzbaşı, *The Problem of Asia* [Asya Sorunu]başlığı altında yeniden yayımlanan dört makale yazdı. Mahan'a göre, en acil "sorun", Doğu Asya'daki yayılmacı hedeflerinin Japonya tarafından bozguna uğratılması için henüz biraz daha zamanı olan Rusya idi. Mançurya'yı çoktan büyük Slav devletine kaybedilmiş olarak kabullenen Mahan, "Doğu Asya'daki konumları ile kuzeyden yapılacak bir ilerlemeyi ciddi şekilde engelleyen" dört "denizci devlet" olan Almanya, Japonya, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler arasında bir türler koalisyonu yapılmasını önerdi. Aklındaki şey tam olarak, Başkan Yardımcısı Theodore Roosevelt'e açıkladığı gibi, donanma gücünün Yangtze Vadisi'ne yansıtılmasıydı. Daha uzak geleceğe bakarken, Mahan, Rus tehdidinden bile daha kaygı verici bir tehlike öngördü; bu tehlike, Çin'in ta kendisiydi. "Soğukkanlılıkla düşünmek zor", diye yazdı, "Çin'in dört yüz milyonu kadar geniş bir kitlesi, tek bir etkili siyasi teşkilatta yoğunlaştırılmış, modern teçhizatla donatılmış ve kendisi için zaten çok dar olan bir arazinin sınırları içinde kafeslenmiş." Cevap, batılı güçlerin Asya halklarını "Hıristiyan devletler ailesinin erimine" getirmesiydi, çok da askeri güç gösterisiyle değil de, bu sırada "ahlaki ve manevi ideallerin peşinden giderek, maddi esenliğe ağır basan şeyi benimseyeceğine inanabileceğimiz" barışçıl bir ticari nüfuzla. Bu tür bir nüfuzdan çıkarılacak olan ekonomik çıkarlara gelince, "imkânsız olmayan bir şekilde, sadece 'dört yüz milyon insan' sözcükleriyle önerilen ümit verici ticaret hayallerini gerçekleştirmekte oldukça yetersiz kalabilirler."[81]

Bu son düşünce, Mahan'ın donanmalar, sömürgeler ve emperyal yayılma hakkındaki düşüncelerinin ekonomik içeriğine ilişkin bir soru doğurur. Kenneth Hagan'ın söylediği gibi, Mahan "sömürgeleri anavatan için tam olarak bu denli değerli yapan şeyin ne olduğu konusunda bilhassa berrak de-

(80) Mahan'dan Lodge'a mektup, 27 Temmuz 1898, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 2:569; Mahan, *Retrospect and Prospect*, 44-45; Alfred Thayer Mahan, *The Problem of Asia and Its Effects upon International Policies* (Boston, 1900), 7-9.

(81) Mahan, *Problem of Asia*, 67; Mahan'dan Roosevelt'e mektup, 12 Mart 1901, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 2:707; Mahan, *Problem of Asia*, 88, 154, 163, 34.

ğildi" – dolayısıyla, emperyalizmin başka herhangi bir ekonomik yönü konusunda da.[82] Ama sadece Yeni Sol'un bazı Amerikalı tarihçileri –özellikle de Walter LaFeber– Mahan'ı, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında "Yeni İmparatorluk" diye adlandırılan bir şeyin destekçileri arasında yüksek rütbeye aday gösterdiler diye, bu sorudan sıyrılıp kurtulmak olmaz.[83] Kısaca, argüman şu şekilde ilerler: Mahan, Amerikan fazladan üretiminin yeni dış pazarlar araması gerektiğine ve bu pazarların en gelecek vaat edeninin Güney Amerika ve Çin'de, özellikle de Çin'de, bulunabileceğine inandı. Bu olasılıklardan faydalanmak için, Panama Kanalı, Hawaii ve Filipinler'in "iki büyük ödüle: Latin-Amerika ve Asya pazarları, ulaşmak için sıçrama tahtası olarak" kullanılmak üzere Birleşik Devletler tarafından kontrol altına alınmasını savundu. Bu senaryoda donanmanın rolü, "muhabere hatları sağlamak, onları korumak ve ticari rekabetten kaçınılmaz olarak fışkıran anlaşmazlıkları yatıştırmak, böylelikle de mal fazlalarının dış pazarlara erişimini güvence altına almak"tı.[84]

Yeni Sol tezi, şüphesiz, "tarihsel ele alış biçimi bakımından" Mahancı "alta sıralama"nın iyi bir örneğidir. Gelgelelim, Mahan'ın kendi âlimliği gibi, bu tez de aşırı seçicilikten mustariptir ve ihmallerden dolayı yanılgıya düşer. Deniz gücünün ateşli savunucusunun; donanmaların, okyanus ticaretinin ve denizaşırı pazarların karşılıklı dayanışmasını teşhis ettiği yeterince açıktır. Kendisinin belirttiği gibi, "siyasi, ticari ve askeri ihtiyaçlar o kadar iç içedir ki, onların karşılıklı etkileşimi bir sorun teşkil eder."[85] Panama Kanalı'ndan geçerek Hawaii'ye ve oradan da doğuya doğru bir trafik akışına ilişkin abartılı beklentilerinin, doğu terminalinde açık olan bir pazarı farz ettiği de aşikârdır. Ama Doğu Asya'nın ticari olasılıkları konusunda iyimser olmaktan uzaktı ve Açık Kapı politikasını desteklese de, dört yüz milyonluk fazladan müşteri sayısı ihtimaline aldanmış olmaktan ziyade, modernleşmiş bir Çin'in ortaya çıkardığı askeri tehdit konusunda daha endişeliydi. Potansiyel Güney Amerika pazarı konusuna gelince, Mahan o kadar kayıtsızdı ki, Amazon vadisinin güneyindeki kıtanın tamamının Monroe Öğretisi'nin faa-

(82) *Makers of American Diplomacy*, ed. Frank J. Merli ve Theodore A. Wilson, 2 cilt (New York, 1974), 1:284'te, Kenneth J. Hagan, "Alfred Thayer Mahan: Turning America Back to the Sea."

(83) Walter LaFeber, *The New Empire*, passim. Bununla birlikte, bu ekolün önde gelen liderlerinden bir başkası, bilgece, adeta Mahan'dan bu bağlamda yalın olarak söz etmekten kaçınır: bkz. Thomas McCormick, *China Market: America's Quest for Informal Empire, 1893-1901* (Chicago, 1967).

(84) Walter La Feber, *The New Empire*, 91, 93.

(85) Mahan, *Retrospect and Prospect*, 139-40.

liyet alanının dışında bırakılmasını tavsiye etti.[86] Son olarak, Karayipler'e ilişkin bitmek tükenmek bilmeyen meşguliyeti, büyük ölçüde, o bölgenin Birleşik Devletler'in güvenliği ve Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nin geleceği açısından taşıdığı stratejik önemi tanımasından kaynaklanıyordu.

Aslında, Walter Millis'in açıklık getirdiği gibi: "Mahan'ın başlıca isteğinin sadece daha fazla donanma inşası için bir argüman üretmek olduğu izlenimine direnmek zordur." Peter Karsten, Mahan'ın "önce basit bir denizci ve ondan sonra da onun dışındaki her şey" olduğuna katılır. William E. Livezey, "onun için, donanma merkezdeydi ve faydasının geliştirilmesi de birincildi" diyerek bu fikre katılır. Eski akıl hocası Stephen B. Luce bile, 1897'ye kadar Mahan'ın "bir deniz stratejistinin görüşlerinin bir siyasi ekonomistinkilere ağır basmasına izin vermiş olduğu"nu görmüştür. Mahan, Birleşik Devletler Donanması konusunda kendi adına konuşurken, konumunu açıkça belli etmiştir: "Donanmamız . . . yeterli olmalıdır, bize karşı koyabilecek olanlar göz önüne alınarak, doğuda ya da Karayipler'de olsun . . . donanma gücünü hem Pasifik'te hem de Atlantik'te uygulayabilmeliyiz; ileride yapılacak olan kanalın . . . kuvvet ya da hıyanet yoluyla sekteye açık olduğunu da hatırlayarak." Bir deniz subayı için hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, deniz komutası aracılığıyla milli savunma, Mahan'ın başlıca endişesiydi.[87]

Fakat Mahan'ın yazılarında bazen laik düşünceli kimseler tarafından görmezden gelinen bir başka baskın konu daha vardır. Bu, onun militan Hıristiyanlığıdır: yenileyici bir manevi kuvvet olarak savaşa inancı; emperyal yayılmayı İlahi İrade'nin bir tezahürü olarak görüşü; ve imparatorlukla birlikte, maddi ödüllerden daha önemli olan Hıristiyan ödevlerinin geldiğine olan inancı. Her ne kadar Sosyal Darwinizm klişelerini kullanmaya yabancı ya da isteksiz olmasa da, Mahan'ın, *Weltanschauung*'u [dünya görüşü –ç.n.] için esin kaynağı, Herbert Spencer'ın benzerleri değil, İncil'di. Otoritesi olarak "İsa'nın dini"ni göstererek, şöyle yazabildi: "Çatışma, maddi ya da manevi her hayatın koşuludur; ve manevi yaşam, en canlı metaforları ve en ulvi esinleri için askerin tecrübesine gider." Amerika'nın "gönülsüzce Filipinler'i ele geçirişi"nden söz ederken şöyle yazar: "bizim tarafımızdan yapılmış olmaktan ziyade, bizim için yapılan hazırlık . . . kendinden en az emin olanın

(86) Mahan, *Problem of Asia*, 85-86, 138.

(87) Walter Millis, *Arms and Men: A Study of American Military History* (New York, 1958), 144; Peter Karsten, *The Naval Aristocracy: The Golden Age of Annapolis and the Emergence of Modern American Navalism* (New York, 1972), 337; Livezey, *Mahan on Sea Power*, 343; John D. Hayes, "The Influence of Modern Sea Power," *United States Naval Institute Proceedings* (Mayıs 1971), 279; Mahan, *Problem of Asia*, 198-99.

bile bunda Tanrı'nın Takdiri'nin elinin olduğunu görmesini teşvik edecek denli aşikardır." Ve yakın zamanda Birleşik Devletler tarafından ele geçirilen tüm topraklardan, Mahan'ın maddi kazancın azımsanamayacak bir miktarda olup olmayacağından şüphe ettiği bir "yüzölçümü . . . daha önceki mülkiyetimizle ya da Avrupa devletlerinin son birkaç yılda yaptığı ilhakla karşılaştırıldığında cüzi bir miktar olan bir yüzölçümü" çıkar; ama şöyle onayladı: "Ulusun yayılmada kazandığı şey, yenileyici bir fikirdir; kalbin cesaretlendirilmesidir; ileride yapılacak hayırsever faaliyetlerin bir tohumudur; benliğin bu denli bolca aldığı hediyeyi tebliğ etmek üzere dünyaya açılmasıdır."[88]

Bize Mahan'ın dünya görüşünün ne kadar eskimiş olduğunu hatırlatan, bu tür sözlerdir. Bugün hangi halk figürü, iki dünya savaşının katliamından ve Üçüncü Dünya'nın patlamasının ardından, bu şekilde konuşmaya cesaret edebilir? Bu, Saraybosna'yı görmemiş bir adamın sesidir. Buna rağmen, denizcilik konularındaki bilgelik namı, yirminci yüzyılın içlerine kadar rahatlıkla dayanmıştır; ve etkisi, en azından denizcilik çevrelerinde, 1914'teki ölümünden sonra, öncekinden daha bile büyük olmuş olabilir.

V

Makers of Modern Strategy [Modern Stratejinin Ustaları] kitabının ilkinde yazdığı makalesinde Margaret Sprout, su götürmez bir şekilde şöyle bir beyanda bulundu: "Başka herhangi bir kimse, deniz gücü ve deniz stratejisi kuramını Alfred Thayer Mahan'ın yaptığı kadar doğrudan ve büyük ölçüde etkilememiştir. O, Amerikan deniz politikasında uzun süredir beklemede olan devrimi hızlandırdı ve ona kılavuzluk etti."[89] Daha yakından incelendiğinde, Mahan'ın on dokuzuncu yüzyılın son on yılında Birleşik Devletler deniz politikasının değişimini "hızlandırırken" yalnız olmadığı ortaya çıkar. Bununla birlikte, bu "devrim"in "uzun süredir beklemede" olduğu doğrudur.

Lee'nin Appomattox'taki teslimiyetinden sonraki beş yıl içinde, Birleşik Devletler Donanması'nın büyüklüğü, ağırlığı 500.000 ton eden ve yaklaşık 5.000 silah barındıran 700 araçtan, 200.000 ton ve sadece 1.300 silah taşıyan toplam 200 gemiye indi. Avrupalı ve hatta Güney Amerikalı ülkeler zırhlı, çelik gövdeli, buhar gücüyle çalışan deniz araçları inşa eder ya da

(88) Mahan, *The Interest of America in Sea Power*, 268; Mahan, *Problem of Asia*, 175; Mahan, *Retrospect and Prospect*, 17.
(89) Sprout, "Mahan," 416.

satın alırken ve onları yivli, arkadan dolma silahlarla donatırken; Birleşik Devletler, yivsiz, ağızdan yüklemeli topla silahlanmış olan ve yardımcı güç olarak tam yelken takımları taşıyan savaş öncesi ahşap kruvazörlerini muhafaza etti. Birleşik Devletler deniz stratejisi, kötü olmakla birlikte, boy göstermek için uzak sularda zırhlı görüntüleyicilerle ve kruvazör konuşlandırmalarıyla, liman savunmasından ibaretti.[90]

Daha az gemi, daha az adam demekti. 1865'te yaklaşık 58.000 subay ve adamdan oluşan muvazzaf personeli, sadece 9.361 kişiden oluşan barış zamanı sayısına düştü.[91] Muvazzaf subaylar için, bu, terfilerde endişe verici bir durgunlaşma anlamına geliyordu; özellikle de terfilerini savaşın sonunda almış olan daha genç askerler için. 1868 yılı Deniz Kuvvetleri Akademisi mezunlarından en üst dereceyle mezun olan yirmi tanesi, örneğin, 1889'da hâlâ yüzbaşıydı.[92] Bunlar gibi olanlar için, gelecekte profesyonel ilerleme için tek umut, genişletilmiş bir gemi inşası programında yatıyordu. Mahan, bir 1859 mezunu olarak, tabii ki bu engelden kaçmıştı. 1861 yılında yüzbaşılığa, 1865'te binbaşılığa, ve 1872'de de komutanlığa terfi etmişti.[93] Onun için, deniz kuvvetleri bir çıkmaz olmamıştı ve 1880'lerde filizlenen denizciliği, kariyer endişesine atfedilemez.[94] Gelgelelim, 1873'te Annapolis'te kurulan Birleşik Devletler Denizcilik Enstitüsü'nde yoğunlaşan yeni profesyonelliğin kıvılcımlarını tutuşturan daha genç subaylarla, tam tersi de olabilirdi.

Enstitü, daha sonra yayımlanarak sayıları giderek artan üyeleri arasında dağıtılacak olan makalelerin okunduğu aylık toplantılar yapıyordu –bu üyelerin arasında, teşkilatın bir kerelik başkan yardımcısı olan Mahan da vardı. Verilen profesyonel başlıklar için yazılan en iyi makalelere ödüller veriliyordu. Enstitü'nün *Proceedings* dergisinde yayınlanan makaleler okyanus ticareti ve deniz gücü arasındaki yakın ilişki üzerine yorumlar yapıyor, deniz kuvvetiyle ulusal büyüklük arasındaki tarihsel bağlantıyı açıklıyor, Birleşik Devletler Donanması'nın daha fazla kömür istasyonuna olan ihtiyacını ısrarla belirtiyor, Orta Amerika Kıstağı'nı Amerika'nın kontrol etmesinin lehinde beyanlarda bulunuyor ve ana muharebe gemilerinin bir an önce inşa edilmesini ve savaş filolarına dâhil edilmelerini savunuyordu. Aslında,

(90) Harold Sprout ve Margaret T. Sprout, *The Rise of American Naval Power* (Princeton, 1939), 169-76.
(91) Benjamin Franklin Cooling, *Benjamin Franklin Tracy: Father of the American Fighting Navy* (Hamden, Conn., 1973), 48.
(92) Karsten, *Naval Aristocracy*, 280.
(93) Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 1:371-72.
(94) Karşıt bir görüş için bkz. Karsten, *Naval Aristocracy*, 331.

Mahan tarafından ilk kitaplarında yayınlanan önemli argümanların ve fikirlerin tümü, 1880'lerde Enstitü'nün katılımcıları tarafından öngörülmüştü. Bunların en nizami olanlarının arasında, her ne kadar kesinlikle bir subay olmasa da, Stephen B. Luce vardı. Yayınlanmış eserleri (1883-1889), deniz subaylarının ileri eğitimi için talepler, Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nın yeniden örgütlenmesi için argümanlar ve bir savaş gemisi donanması inşa edilmesi için güçlü bir dava içeriyordu. Açık bir biçimde, deniz kuvvetleri içinde, Mahan'ın deniz gücü felsefesinin dile getirilmesi için bir yol hazırlanmıştı. Meçhul sulara doğru yol almıyordu, yalnız başına da değildi.[95]

Fakat Birleşik Devletler'de, deniz subayları ne deniz politikası yaparlar ne de yeni gemilerin inşasına izin verirler. Bu tür sorumluluklar, Meclis'in ve federal hükümetin yürütme organının yetki alanı içindedir. "Amerikan deniz politikasındaki devrim", bu nedenle, Mahan tarafından değil de, deniz kuvvetleri bakanı olan (1889-1893) Benjamin Franklin Tracy ve ondan sonra da halefi (1893-1897) Hilary A. Herbert tarafından "hızlandırılmış"tı. Belirtmek gerekir ki, her ikisi de, ülkenin savaş gemilerine olan ihtiyacını etkileyici bir şekilde akılcılaştırdığı için Mahan'a minnettardı. 1889 yılında onu Deniz Harp Yüksekokulu'nun başkanlığına geri getirerek, Tracy, Mahan'la fikir alışverişinde bulundu ve o yılın Kasım ayında, iki filo halinde düzenlenmek üzere yirmi adet yeni zırhlı savaş gemisinin inşasını ısrarla tavsiye eden raporunu Başkan Benjamin Harrison'a sunmadan evvel, Mahan'ın ilk *Influence* kitabının taslağını okumnuş olabilir.[96] Harrison, Meclis'ten sekiz savaş gemisi istedi ve üç tane aldı –*Indiana*, *Massachussetts* ve *Oregon*; bu gemilerin her biri 10.000 tondan fazla ediyordu ve 13-inçlik ve 8-inçlik yivli silahlar taşıyordu.

1890 Denizcilik Yasası, yeni Deniz Kuvvetleri'nin doğumunu imlemişti.[97] Gelgelelim, bir sonraki yönetim (Cleveland'ın ikincisi –1893-1897), deniz kuvvetlerinin harcamalarını azaltmaya hazırlanmış bir şekilde göreve geldi.

---

(95) Robert Seager II, "Ten Years before Mahan: The Unofficial Case for the New Navy, 1880-1890," *Mississippi Valley Historical Review* (Aralık 1953), 491-512; Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 199-203; Hagan, "Alfred Thayer Mahan," 1:287-93; Lawrence C. Allin, "The Naval Institute, Mahan, and the Naval Profession," *Naval War College Review* (Yaz 1978), 29-48; Luce'nin makalelerinin özetleri için bkz. *The Writings of Stephen B. Luce*, ed. Hayes ve Hattendorf, 191-205.

(96) Sprout ve Sprout, *Rise of American Naval Power*, 205-213; Richard S. West, Jr., *Admirals of American Empire* (Indianapolis ve New York, 1948), 147; Cooling, *Benjamin Franklin Tracy*, 72-74; Walter R. Herrick, Jr., *The American Naval Revolution* (Baton Rouge, 1966), 3-11.

(97) 1883'te, üç tane zırhsız, çelik gövdeli kruvazöre, *Atlanta*, *Boston* ve *Chicago*, ve bir de avizoya, *Dolphin* ("White Squadron"- Beyaz Filo), izin verilmişti ama hiç biri 6.000 tonu aşmıyordu ve hepsi de yardımcı yelken taşıyordu. İlk Cleveland yönetimi sırasında (1885-1889), *Texas* ve *Maine* (bazen "ikinci sınıf savaş gemileri" de denir) ve hiç yelken bezi kullanılmadan yapılan ilk gemi olan *Charleston* da dâhil

Dahası, Hilary Herbert, Deniz Harp Yüksekokulu'nu lağvetmeye kararlıydı. Şans eseri, 1893 yılının Ağustos ayında Newport'a giderken, Mahan'ın ikinci *Influence* kitabını okumaya ikna oldu ve bunun üzerine fikrini değiştirdi. Sonradan, bu ciltlerin ilkini okudu ve daha sonra yazara açıkladığı gibi, "orada ortaya koyduğunuz bilgileri, yakında yazacak olduğum raporda, savaş gemilerinin inşasına yönelik argümanlarımda kullanmaya" karar verdi.[98] Cleveland görevi terk etmeden önce, Herbert, Meclis'i beş tane daha savaş gemisi için ödenekte bulunmaya ikna etmişti. Herbert, Mahan'ın görüşlerini değiştirdiği ilk ve muhtemelen en önemli kişiydi.

Theodore Rooosevelt ve Henry Cabot Lodge'un denizcilik konusundaki fikirlerinin değiştirilmesine ihtiyaçları yoktu ama yine de, Mahan'ın görünüşe göre kapsamlı âlimliği tarafından görüşlerinin desteklenmesinden mutlulardı. Logde, "Hawaii and Our Future Sea Power" makalesini, Senato Heyeti'nin Dış İlişkiler üzerine raporuna dâhil etti ve Senato'da da sıklıkla Mahan'dan alıntılar yaptı. Senatör John T. Morgan ve Milletvekili William McAdoo da dâhil olmak üzere, Meclis'in diğer Deniz Kuvvetleri yandaşı üyeleri de aynı şeyi yaptı.[99] Diğer etkili hayranlar arasında, *Review of Reviews* dergisinin editörü Albert Shaw ve her ne kadar bir keresinde "artık Theodore, hepimizi onun derslerini dinlemeye göndermeye mecbur hissetmeyeceği için, Mahan'ın herkes tarafından tanınır hale gelmesinden" çok memnun olduğunu belirttiyse de, Büyükelçi, sonradan da Dışişleri Bakanı John Hay vardı.[100]

"Theodore", Mahan'ın kendi şahsi keşfi olduğunu düşünüyordu. *The Influence of Sea Power upon History* eserini ilk okuduğunda, Roosevelt, kitabın yazarına şöyle yazmıştı: "Aşina olduğum türden, en açık ve en öğretici genel eser. *Çok* iyi bir kitap –hayranlık verici. . . ." *Atlantic Monthly* dergisinin Ekim 1890 sayısı için yazdığı eleştiri de aynı ölçüde övgü doluydu. McKinley'nin Deniz Kuvvetleri Müsteşarı olduğunda, Roosevelt, Mahan'a ona "ara sıra" yazması için baskı yaptı. "Sizi görmek için bir fırsat yakalamayı çok isterim", diye ekledi, çünkü "sizin tavsiyenizi almak istediğim pek çok konu var". Belirli bir şekilde, Mahan'ın Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nın İspanya'yla

olmak üzere sekiz kruvazör daha ısmarlandı. Gelgelelim, bunların hiçbiri, gerçek bir savaş gemisi değildi; diğer filolarla çarpışma için değil, bilhassa, ticaret gemiciliğini engellemek ya da yok etmek için tasarlanmışlardı.

(98) Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 274.

(99) Livezey, *Mahan on Sea Power*, 181; George T. Davis, *A Navy Second to None: The Development of Modern American Naval Policy* (New York, 1940), 75-76.

(100) Peter Karsten, "The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and the Concept of Sea Power," *American Quarterly* 23 (Ekim 1971), 590.

yapılacak olan yaklaşan savaş üzerine planları konusunda yorumlarını istedi ve onları alınca, Mahan'a şöyle yazdı: "Bizden kat kat önde olduğunuz su götürmez! Bize tam da istediğimiz önerileri vermiş bulundunuz." Sonra, Rough Riders'a* katılmak üzere ayrıldığında, Deniz Savaş Kurulu'ndaki yerini Mahan'ın almasını sağladı.[101]

Bununla birlikte, "Mahan'ın deniz gücü felsefesinin Beyaz Saray'a, Theodore Roosevelt'in şahsında girdiğini" söylemek abartı olur. Başkan, geçmişte de olduğu gibi, Yüzbaşı'yı, deniz kuvvetlerinin gerektiğinde savaşa girmeye hazırlıklı olması durumunu tartışırken alıntılamak için yararlı bir otorite olarak gördü. Ama şimdi, onun kendi denizciliği, Mahan'ınkini aşıyordu. Roosevelt, yeni İngiliz *Dreadnought*ları ile kıyaslanabilir nitelikte olan, on sekiz bin ton ağırlığında ve 12-inçlik silahlardan oluşan tek ağır bataryaları taşıyan, tamamı büyük silahlı savaş gemilerinin inşasını zorladı. Her zamanki gibi yeni teknolojiye şüpheyle yaklaşan Mahan, daha çok sayıda daha küçük gemiye yatırım yapılması taraftarıydı. Bu meseleyi, parlak, genç bir deniz binbaşısı olan William S. Sims ile, *Naval Institute Proceedings*'in sayfalarında tartıştı. Roosevelt, Sims'in tarafını tuttu. Rakibinin daha üstün olan teknolojik bilgisiyle altta kalan Mahan, münakaşadan çekildi. Altmış yedi yaşında, deniz kuvvetlerinin en seçkin stratejisti, bir itirafta bulunmak zorunda kaldı: "Onları yakalamak için fazla yaşlı ve fazla meşgulüm."[102]

Bu olay, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden önceki son on yılda, Mahan'ın deniz kuvvetleri içindeki azalan etkisine işaret eder. 1903'te Mahan'ın Newport'taki derslerinden büyülenmiş olan Bradley Fiske, 1907'de artık Mahan'ı "Deniz Kuvvetleri'nin beyni olarak bulunduğu tahtından indirilmiş" olarak görüyordu. Eski destekçilerden bir başkası, Yüzbaşı Caspar F. Goodrich, "Ben eskiden Mahan gibi düşünürdüm ama birkaç yıl önce fikrimi değiştirdim" beyanında bulundu. Luce bile, tamamı ağır silahlardan oluşan gemi konusunda eski öğrencisinden ayrıldı.[103] Ve hepsi bu değildi. Mahan, 1911 yılında Tuğamiral Raymond P. Rodgers kendisinden Deniz Harp Yüksekokulu'nun Japonya'nın yenilmesi için yaptığı yeni planlar (Tu-

(*) Theodore Roosevelt ve Leonard Wood tarafından, İspanya-Amerika Savaşı'nda görev yapmak üzere örgütlenen gönüllü süvari alayının üyeleri (ç.n.).

(101) Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 209-210; Livezey, *Mahan on Sea Power*, 123-24, 143-44.

(102) Sprout ve Sprout, *Rise of American Naval Power*, 20; Roosevelt'in Mahan'dan ve Mahan'ın Roosevelt'ten "faydalanması" konusunda, bkz. Karsten, "Nature of Influence," 585-600 ve Michael Corgan, "Mahan and Theodore Roosevelt: The Assessment of Influence," *Naval War College Review* (Kasım-Aralık 1980), 89-97; Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 519-32; Mahan'dan Bouverie F. Clark'a mektup, 15 Ocak 1907, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 3:203.

(103) Seager, *Alfred Thayer Mahan*, 532-33.

runcu Plan) konusunda yorum istediğinde, Kiska'dan kuzey Pasifik boyunca yapılacak olan bir deniz saldırısı için özenle hazırlanmış ayrıntılı bir proje ile karşılık verdi. Yüksekokul, bu planı, gerçekçi olmadığı gerekçesiyle reddetti. Mahan, bu ret cevabını zarif bir şekilde kabul etti ama statü kaybına uğradığı aşikârdı.[104]

Yurt dışında, ilk kitapları olumlu bir dikkat çekti, özellikle de denizcilik ve hükümet çevrelerinde.[105] Bu kitapların yazarını ödüllendiren İngiltere'deki övgülerden zaten söz edilmişti. Ama yazılarının İngiliz deniz politikasının gidişatını etkilediği söylenemez; zaten alınmış kararları onaylamak ve yaygınlaştırmak dışında. 1889'da, ilk *Influence* kitabının yayımlanmasından bir yıl önce, Meclis, Kraliyet Donanması'nın "herhangi iki ülkenin deniz gücüne en azından eşit olmalıdır" ilkesini yerleştiren Deniz Savunması Kanunu'nu çıkarmıştı. 1889'daki tehdit, Fransız ve Rus filolarının Akdeniz'de olası bir birleşimiydi. Yüzyılın dönümünde ise, Almanya'ydı.[106]

Mahan'ın eserleri, o ülkede de oldukça tanınır hale gelmişti. Çocukluğundan beri bir denizcilik meraklısı olan İmparator Wilhelm II, *Influence* serisinin ilk cildini okudu ve kendinden geçti. Mayıs 1894'te, *New York Herald*'dan Poultney Bigelow'a telgraf çekti: "Şu anda, Yüzbaşı Mahan'ın kitabını okumakta değil, bir solukta bitirmekteyim; ve ondan tüm kalbimle bir şeyler öğrenmeye çalışıyorum. Bu, birinci sınıf bir eser ve her bakımdan olağanüstü. Her gemimde bir tane bulunuyor ve yüzbaşılarım ve subaylarım tarafından sürekli alıntılanıyor."[107] Bununla birlikte, İmparator, yazarın en önemli savlarından birini atlamış olmalıdır. Şubat 1896'da Kriegsakademie'ye [Savaş Akademisi –ç.n.]seslenirken, yeni bir *kruvazör* filosunun inşa edilmesini savundu. Temmuz 1897'den itibaren İmparatorluk Deniz Bakanı olan Amiral Alfred von Tirpitz, deniz gücünün gerektirdiklerini daha iyi anlamıştı. İmparatora ilk muhtırası, "İngiltere karşısındaki askeri durum, mümkün olduğunca büyük bir sayıda savaş gemisi gerektiriyor" ve "kruvazörlerin savaş gemilerine oranı olabildiğinde düşük tutulmalıdır" vurgularını yaptı.[108] Tirpitz'in bu fikirleri biçimlendirmeden önce Mahan'ı okumuş olduğu şüphelidir. 1919'da yazılmış olan anılarında, savaş gemilerinin ko-

(104) A.g.e., s. 466-68; Mahan'dan Rodgers'a mektuplar, 22 Şubat, 4 Mart 1911, Seager ve Maguire, *Letters and Papers*, 3:380-94.
(105) Livezey, *Mahan on Sea Power*, 60-82.
(106) Ronald B. St. John, "European Naval Expansion and Mahan, 1899-1906," *Naval War College Review* (Mart 1971), 76-78; Arthur J. Marder, *The Anatomy of British Sea Power* (New York, 1940), 24-43.
(107) Taylor, *The Life of Admiral Mahan*, 131.
(108) Jonathan Steinberg, *Yesterday's Deterrent: Tirpitz and the Birth of the German Battle Fleet* (New York, 1965), 72-74, 125-27.

nuşlandırılmasına ilişkin taktiksel öğretisinin Mahan'dan bağımsız olarak geliştirildiği ve sonradan Amerikalı yüzbaşının eserini okuduğunda, özdeş görüşlerinin "olağandışı örtüşme"sini görünce çok şaşırdığı konularında ısrar etti.[109] Yine de amiral, Alman Sömürge Topluluğu'nun, Reichstag'ı [Meclis'i –ç.n.] bir savaş gemisi filosu kurulmasına izin vermeye ikna etme propagandasının bir parçası olarak *The Influence of Sea Power upon History* eserinin iki bin kopyasını basmasını memnuniyetle karşıladı. Bunun sonucu olarak çıkan 1898 Donanma Kanunu, Britanya ile olan deniz yarışını, gayet iyi bilinen sonuçlarıyla birlikte, ateşleyen dört kanunun ilkiydi. Buna rağmen, Mahan'ın bütün bunlardaki rolü, çok az bir önem taşıyordu ve Sör Charles Webster'ın (eğer Gerald Graham tarafından doğru bir şekilde hatırlandıysa) "Mahan, Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden biridir" beyanı, sadece mübalağa olarak anlaşılabilir.[110]

Mahan, otobiyografisinde, bildiği kadarıyla, eserlerinin çoğunun başka herhangi bir dilden çok Japonca'ya çevrilmiş olduğunu yazdı. Bu, gerçekten de böyle olmuş olabilir; en azından, orada *Influence* eseri, coşkuyla karşılanmıştı. 1897'de, Tokyo Doğu Derneği Mahan'ı, bunların ilkinin Deniz Subayları Kulübü tarafından tercüme edilmiş ve derneğin, devlet bakanı, Kurultay üyeleri, sivil ve askeri memurlar, editörler, bankerler, tüccarlar içeren 1.800 üyesi arasında dağıtıldığını bilgilendirdi. Kitabın kopyaları imparatora ve veliahta da sunulmuştu ve imparatorluk fermanıyla Japonya'daki tüm ortaokullara, liselere ve normal okullara verilmişti. Belki de daha önemlisi, gelecek olayların ışığında, *The Influence of Sea Power upon History*, tüm Japon denizcilik ve askeri yüksekokullarında bir metin olarak benimsenmişti.[111]

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, dört yıldır ölü olan Mahan, Birleşik Devletler denizcilik çevrelerinde bir idol haline gelecekti. Annapolis'te bir salona ve Deniz Harp Yüksekokulu'nda da bir kütüphaneye Mahan'ın şerefine onun adı verildi. Gelgelelim, öğretilerinin ne dereceye kadar denizcilik düşüncesini etkilemeye devam ettiği başka bir konudur ve bunu belirlemek hiç de kolay değildir. 1918'de, Denizcilik Akademisi'nden Profesör Allan Wescott, Mahan'ın eserlerinden seçilmiş bölümlerden oluşan

(109) Gordon A. Craig, *Germany 1866-1945* (Oxford ve New York, 1978), 307; Grand Admiral Alfred von Tirpitz, *My Memoirs*, 2 cilt (New York, 1919), 1:72.
(110) Graham, *The Politics of Naval Supremacy*, 5.
(111) Mahan, *From Sail to Steam*, 303; Taylor, *The Life of Admiral Mahan*, 114-15; Livezey, *Mahan on Sea Power*, 76.

ve üç yıl boyunca, tüm üçüncü sınıf öğrencilerinin aldığı denizcilik tarihi dersinde okunması zorunlu tutulan bir derleme yayımladı. Bununla birlikte, 1922'den sonra bu kitap, Profesör Wescott'un da yazarlarından olduğu geleneksel bir ders kitabının lehinde bırakıldı.[112]

Deniz Harp Yüksekokulu'nda, tarih çalışmasının önemi, 1920'lerde ve 1930'larda azaldı. Mahan'ın eserleri, "belirlenmiş okuma dersi"nde göründü ama Sir Julian Corbett, Sir Herbert W. Richmond ve Amiral Raoul Castex gibi diğer denizcilik aydınlarınınkilerden daha dikkat çeken bir şekilde değil. Aslında, Newport'taki savaşlararası dönemde, herhangi bir türden uylaşımsal akademik çalışma, savaş oyunlarının üstünlüğüne boyun eğmişti. Öğrenciler her yıl, oyun tahtasında Jutland Muharebesi'ni yeniden canlandırdı.[113]

Belki de, Birinci Dünya Savaşı muharebe filolarının bir sonuca varmayan düellosuyla olan bu yoğun meşguliyette, Alfred Thayer Mahan'ın can çekişen hayaletini sezilebilir. En azından, Mahan'ın *la guerre de course*'ye karşı isteksizliğini, Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nin Birinci Dünya Savaşı'nın verdiği acı derslere rağmen denizaltı savaşına ilişkin çalışmaları ihmal edişiyle suçlayan gözü açılmış bir subay böyle düşünüyordu. "Birinci Dünya Savaşı'nın ticareti yağmalayan kaybının anlaşılamamasının nedeni", kararına vardı, ". . . ana muharebe gemisine ilişkin, savaş gemisinin en üst düzeyde bulunduğu Mahancı bir belirleyici muharebe kavramına yoğunlaşan bir stratejik öğretiyle desteklenen maddi saplantıydı."[114] Aynı "saplantı", görünüşe göre yıllık "Oyun"u da etkiliyordu; denizde Mavi (Birleşik Devletler) ve Turuncu (Japonya) arasında yapılan temsili bir savaş. Uçak gemilerinin de katılması varsayılsa da, simülasyonun taktiksel doruk noktası her zaman, savaş gemileri arasında yapılan bir çarpışmaydı. Bu oyunların hiçbiri, Japonya'nın son bir işgalini ya da hava bombardımanını tasavvur etmedi; görev, muzaffer Birleşik Devletler Donanması'nın ekonomik ablukasıyla son buldu.[115] Belki de bu uygulamalar gerçekten de iştirakçileri arasında, Mahan'ın yazılarına olan ilginin görünüşe göre azalmakta olduğu bir zamanda, Mahancı bir strateji görüşünü ebedileştirdi. Yüzbaşı William D. Puleston'ın,

(112) Allan Wescott, ed. *Mahan on Naval Warfare* (Boston, 1918); William O. Stevens ve Allan Wescott, *A History of Sea Power* (New York, 1920); U.S. Naval Academy Archives, Record Group 5, Division of English and History, Academic Course Materials.

(113) Michael Vlahos, *The Blue Sword: The Naval War College and the American Mission, 1919-1941* (Newport, R.I., 1980), 72-72; Spector, *Professors of War*, 144-48.

(114) R. A. Bowling, "The Negative Influence of Mahan on Anti-Submarine Warfare," RUSI (*Journal of the Royal United Service Institute for Defense Studies*) (Aralık 1977), 55.

(115) Vlahos, *The Blue Sword*, 146.

1939'da kendinden emin bir şekilde, "Bugün, Amerikan Deniz Kuvvetleri'nde, savaş için hazırlık yapan ya da onun hakkında tartışan her subay, Mahan'ın yöntemlerini izler ve onun fikirlerine başvurur" diyebilmesinin sebebi budur.[116] Bu, belki, Savaş Bakanı Stimson'ın Deniz Kuvvetleri Bakanlığı'nı hedef alan bu makalenin başında alıntılanan suçlamasını da açıklar.

Gelgelelim, bazı tarihçilerin Birleşik Devletler'in İkinci Dünya Savaşı'nda Japon İmparatorluğu karşısında elde ettiği zaferi, "Mahan'ın çok ustaca aydınlattığı ve yaygınlaştırdığı strateji ilkesi"nin bir doğrulaması ya da "deniz gücünün Mahancı bir zaferi" olarak tanımlamakta ısrar etmiş olmaları şaşırtıcıdır.[117] Deniz harekâtlarının savaş zamanı lideri olan Büyük Amiral Ernest J.King, hakkıyla bir Mahancı olarak sınıflandırılabilirse de, Pasifik'teki savaş tamamen onun isteklerine uygun olarak idame ettirilmedi.[118] Aynı savaş, doruğa ulaştıran savaşın, rakip ana muharebe gemisi filoları arasında olması gerektiğini söyleyen Mahancı katı esasa tam olarak uygun bir şekilde de yürütülmedi. Bu türden, doruğa ulaştıran bir savaş olmadı, uçak gemileri arasında bile –ne Midway'de, ne Filipin Denizi'nde, ne de Leyte Körfezi'nde. Dahası, Mahancı öğreti, basit bir şekilde General MacArthur'un Güneybatı Pasifik'teki Japon hâkimiyetindeki toprakları yeniden fethedişini, Orta Pasifik'te, kıyıdaki tahkimatlara karşı yapılan sürüncemeli deniz ateşi ile mümkün kılınan başarılı amfibi saldırıları, Japonya'nın Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri tarafından B-29'la bombalanmasını ya da Amerikan denizaltılarınca Japon ticaret gemilerine karşı yürütülen *guerre de course*'yi de kapsayacak şekilde esnetilemez. Pasifik'teki zafer, kombine edilmiş silahların ürünüydü, Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nin özerk hareketlerinin değil.

1945'ten itibaren gerçekleşen gelişmeler, tüm silahlı hizmetler arasındaki karşılıklı dayanışmayı daha da arttırmış ve karada üslenmiş, havada üslenmiş ve denizde üslenmiş silahlar arasında daha önceden varolan ayrımları, Mahan için tasavvur edilemez olan bir dereceye kadar bulanıklaştırdı. Laurence W. Martin, meseleyi şu şekilde ifade eder:

> Yüzyılın ikinci yarısında, deniz itiş gücünde, uçaklarda, füzelerde, patlayıcılarda ve ölçüm tekniklerinde meydana gelen gelişmeler, filo çarpışmalarının stratejinin odağı olduğu bağlamı tamamıyla alaşağı etmiştir.

(116) Puleston, *Mahan*, 333.
(117) Livezey, *Mahan on Sea Power*, 313; Russell F. Weigley, The *American Way of War: A History of United States Military Strategy and Policy* (New York ve Londra, 1973), 311.
(118) Thomas B. Buell, *Master of Sea Power: A Biography of Fleet Admiral Ernest J. King* (Boston ve Toronto, 1980), 34-35, 51-52.

> Denizaltılar, uçaklar ve füzeler, kıyıdaki ana hedeflerini bulmaya çalışan daha geniş yüzeyli gemilerin tehlikeli düşmanları haline gelmiştir. Bir zamanlar en sıradan deniz görevi olan kara bombardımanı, daha büyük donanmaların egemen kaygısı haline gelmiştir –stratejik açıdan denizaltılardan fırlatılan füzelere ilişkin olarak, taktiksel açıdan ise denizde bulunan uçaklara ilişkin olarak.[119]

Buna rağmen, denizcilik çevrelerinde Mahan'ın adı, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden on yıllarda, saygı ve hatta yüceltme telkin etmeye devam etti. Neredeyse düzenli olarak, *U.S. Naval Institute Proceedings* ve *Naval War College Review* dergilerinde göründü. Newport'ta, "Nükleer Çağda Mahan" gibi konular üzerine verilen dersler hiç de alışılmadık değildi. Ancak 1972'de, Deniz Harp Yüksekokulu'ndaki aydınlanmış ve yenilikçi başkanlığının başında, Koramiral Stansfield Turner bile, şöyle şu beyanda bulunacak kadar, bu geleneğin önünde başını eğdi: "Bu senenin ya da önümüzdeki senenin öğrencileri arasında başka bir Alfred Thayer Mahan olabilir. Onu kaçırmayı göze alamayız."[120]

Bununla birlikte, gelenekselcilik bir yana bırakıldığında, bugün Birleşik Devletler Deniz Kuvvetleri'nin, deniz gücünü tüm diğer askeri eylem türlerinden üstün tutan, savaş alanında donanmalar için özerk bir konum talep eden ve deniz komutasını zaferle bir tutan Mahancı strateji görüşüne bağlı kaldığına delalet eden az sayıda şey vardır. Deniz harekâtları amirinin 1984 mali yıl "durum beyanı"na göre, "Deniz stratejimiz, yalnızca Birleşik Devletler deniz kuvvetlerine yaslanmaz, aynı zamanda diğer Birleşik Devletler hava ve kara varlıklarına ve arkadaşlarımızın ve müttefiklerimizin kuvvetlerine de dayanır."[121] Bakan Stimson, bunu onaylardı. Savaşın tanrısı, bir kere daha, Neptün değil, Mars'tır.

Gelgelelim, Mahan'ın cevapları artık geçerli değilse de, sorulan soruların hâlâ öyle olduğunu da belirtmek gerekir. Mahan, sürekli olarak, dinleyicilerinden ve okurlarından ulusal çıkar kavramı; askeri kuvvetin ahlaki boyutları; dünya gücünün fırsatlarının yanı sıra sorumlulukları; Amerika'nın

---

(119) Laurence W. Martin, *The Sea in Modern Strategy* (New York, 1967), 10.

(120) John B. Hattendorf, "Some Concepts in American Naval Strategic Thought, 1940-1970," *The Yankee Mariner&Sea Power*, The Center for Study of the American Experience, Annenberg School of Communications, University of Southern California, Los Angeles, 1981, sayfa 95; Stansfield Turner, "Challenge!" *Naval War College Review* (Eylül-Ekim 1972), 2.

(121) "A Report by Admiral James D. Watkind, U.S. Navy, Chief of Naval Operations on the Posture of the U.S. Navy," *Department of Navy Fiscal Year 1984 Report to the Congress*, Washington, D.C., 1983, 16.

deniz muhabere hatlarına bel bağlayışının yapısı; filoların kompozisyonu; savaşın lojistik gereksinimleri; ve en önemlisi, donanmaların ulusal politika araçları olarak kullanılması gibi konular üzerine ciddi bir şekilde düşünmelerini istedi. "Tüm dünya biliyor, baylar," diye seslendi 1892 Deniz Harp Yüksekokulu öğrencilerine, "yeni bir donanma inşa etmekte olduğumuzu . . . Güzel de, donanmamızı tamamladığımızda, onunla ne yapacağız?"[122] Mesele buydu –ve hâlâ da budur.

(122) Mahan, *Naval Administration*, 229.

KAYNAKÇA

Mahan'ın yayımlanmış eserleri rahatlıkla şu kategorilerin altına girer:

Denizcilik tarihçeleri: *The Gulf and Inland Waters* (New York, 1885); *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (Boston, 1890); *The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire*, 2 cilt (Boston, 1892); *Sea Power in Its Relations to the War of 1812*, 2 cilt (Boston, 1905); ve *The Major Operations of the Navies in the War of Independence* (Boston, 1913).

Güncel tarihçeler: *The Story of War in South Africa, 1899-1900* (Londra, 1900); ve *The War in South Africa* (New York, 1900).

Biyografi çalışmaları: *Admiral Farragut* (New York, 1897); *The Life of Nelson: The Embodiment of the Sea Power of Great Britain*, 2 cilt (Boston, 1897); ve *Types of Naval Officers Drawn from the History of the British Navy* (Boston, 1901).

Otobiyografi: *From Sail to Steam: Recollections of Naval Life* (New York ve Londra, 1907).

Dini Çalışma: *The Harvest Within: Thoughts on the Life of a Christian* (Boston, 1909).

Makale ve ders derlemeleri: *The Interest of America in Sea Power, Present and Future* (Boston, 1897); *Lessons of the War with Spain and Other Articles* (Boston, 1899); *The Problem of Asia and Its Effects upon International Policies* (Boston, 1900); *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations, Naval and Political* (Boston, 1902); *Some Neglected Aspects of War* (Boston, 1907); *Naval Administration and Warfare, Some General Principles with Other Essays* (Boston, 1908); *Naval Strategy, Compared with the Principles of Military Operations on Land* (Boston, 1911); ve *Armaments and Arbitration, or the Place of Force in the International Relations of States* (New York ve Londra, 1912).

Biyografik verilerden ve diğer ilgili verilerden oluşan bir servet, Robert Seager II ve Doris D. Maguire, ed., *Letters and Papers of Alfred Thayer Mahan*, 3 cilt (Annapolis, 1975) eserinde bulunabilir. Mahan hakkındaki ayrıntılı biyografik çalışmalar, yayımlanma sırasıyla, Charles Carlisle Taylor, *The Life of Admiral Mahan* (New York, 1920); William D. Puleston, *Mahan: The Life and Work of Captain Alfred Thayer Mahan, USN* (New Haven, 1939); Robert Seager II, *Alfred Thayer Mahan: The Man and His Letters* (Annapolis, 1977); ve William E. Livezey, *Mahan on Sea Power* (Norman, Okla., 1981, gözden geçirilmiş baskı) eserleridir. Bunların ilk ikisi dalkavukçadır; üçüncüsü eleştirel ve genel olarak anlayışsızdır; dördüncüsü ise çekincelere elverişlidir.

Mahan ve eserleri hakkındaki denemeler ve makaleler çoktur. En yararlıları ise şunlardır: James A. Field, "Admiral Mahan Speaks for Himself," *Naval War College Review* (Güz 1976); Makers *of American Diplomacy*, ed. Frank J. Merli ve Theodore A. Wilson, 2 cilt (New York, 1974), cilt 1, bölüm 11'deki Kenneth J. Hagan, "Alfred Thayer Mahan: Turning America Back to the Sea"; *Marcus W. Jernegan Essays in American Historiography*, ed. William T. Hutchinson (Chicago, 1937), bölüm 11'deki Julius W. Pratt, "Alfred Thayer Mahan"; William Reitzel, "Mahan on the Use Of Sea," *Naval War College Review* (Mayıs-Haziran, 1973); ve Margaret T. Sprout, "Mahan: Evangelist of Sea Power," *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1943).

Deniz Harp Akademisi'nin kuruluşu ve ilk yılları, Ronald Spector, *Professors of War: The Naval War College and the Development of the Naval Profession* (Newport, R.I., 1977) eserinde gayet iyi bir şekilde ele alınmıştır. Mahan'ın, deniz gücünün İngiliz İmparatorluğu'nun tarihindeki rolü hakkındaki çözümlemesi, Gerald S. Graham, *The Politics of Naval*

Supremacy: Studies in British Maritime Ascendancy (Cambridge, 1965) ve Paul M. Kennedy, *The Rise and Fall of British Naval Mastery* (New York, 1976) eserlerinde eleştirel bir şekilde incelenir. Mahan'ın Amerikan emperyalizmi üzerindeki etkisi, Julius Pratt, *Expansionists of 1898* (Baltimore, 1936) ve Walter LaFeber, *The New Empire: An Interpretation of American Expansion, 1860-1898* (Ithaca ve Londra, 1963) eserlerinde işlenir ve mübalağa edilir. Deniz gücüne olan ilgiyi muhafaza etme rolü, Peter Karsten, *The Naval Aristocracy: The Golden Age of Annapolis and the Emergence of Modern American Navalism* (New York, 1972) eserinde etraflıca incelenir.

BÖLÜM IV

1. DÜNYA SAVAŞINDAN 2. DÜNYA SAVAŞINA

STRATEJİST OLARAK SİYASİ LİDER

Gordon A. Craig

Bir ulusun savaş gayretinin yönü bakımından siyasi liderin uygun rolünün belirlenmesi, kuramda zordur. Clausewitz'in "politika kılavuzluk eden zekâdır ve savaş da sadece bir araçtır... O halde, askeri bakış açısını siyasi olana ikincil saymaktan başka bir ihtimal yoktur" ifadesi büyük bir kuramsal önem taşısa da, yirminci yüzyıl savaşında karar verme kurallarını formüle etmeye ya da stratejinin belirlenmesi sorumluluğunu açıklamaya çalışan biri için çok az bir yararlığı vardır.[1] Şayet, David Fraser'ın öne sürmüş olduğu gibi, "strateji sanatı, siyasi olan ya da olması gereken amacı belirlemek: o amaçtan, gerçekleştirilecek olan bir dizi askeri hedef çıkarmak: bu hedefleri, yarattıkları askeri gereklilikler ve her birinin gerçekleştirilmesinin gerektirme ihtimalinin yüksek olduğu ön koşullar ile ilgili olarak değerlendirmek: gereklilikler karşısında, eldeki ve potansiyel kaynakları ölçmek ve bu süreçten tutarlı bir öncelik şablonu ve akla uygun bir eylem rotası çizmek" ise, zor olan soru; bu çıkarmanın, değerlendirmenin, ölçmenin ve çizmenin ne kadarının siyasi liderin yapması gerekenlerin kapsamı dâhilinde olduğu ve ne kadarının bir askeri görev haline geldiğidir.[2] Bunun herhangi bir kategorik formülasyonla, Clausewitz'in isminin otoritesiyle kuşatılmış bir kategorik formülasyonla bile, cevaplanamayacağı açıktır.

---

(1) Carl von Clausewitz, *On War*, ed. ve çev. Michael Howard ve Peter Paret, gözden geçirilmiş baskı (Princeton, 1984), 607. Türkçesi için, *Savaş Üzerine*, Carl von Clausewitz, çev. Selma Koçak, Doruk Yayımcılık, 2008. (ed.n.)

(2) David Fraser, *Alanbrooke* (Londra, 1982), 215.

Aynı şeylerin çoğu, savaş sürecindeki, stratejinin harekâtların diline çevrildiği anda, sivil ve askeri otorite arasındaki ilişki için de söylenebilir. Sör Edward Spears, biraz sertlikle şunları yazmıştır:

> Planları ve haritaları inceleyen ve bunlar temel alınarak Kara Kuvvetleri Grubu ve Ordular tarafından, her türden topçuya, hava kuvvetine, süvariye, piyadeye, tanklara, vs. verilen çok sayıda emrin anlamını anlamaya çalışan sivillerin resmi, gülünçtür . . . Ancak yetkisizliklerin en tehlikelisine kapılmış olan biri, bir amatörün yarım bilgisi, tüm askeri eğitimden yoksun olan devlet adamlarının . . . kendi taraflarının ateş gücü ve düşmanın direnme gücü, saldıran piyadenin şokunun ağırlığı ve onun taktiksel yapısı gibi şeyleri, aslında çok iyi eğitilmiş uzmanlarca yapılan haftalarca süren çalışmayı temsil eden oldukça teknik olan personel işini özümseyen zeminin hiçbir bilgisine sahip olmadan kestirebileceğini öne sürebilir."[3]

Bunların hepsi iyi hoş fakat insan bunların abartılmış olduğunu hissediyor. Tüm harekâtların siyasi sonuçları vardır. Bir ulusun, hedeflerini gerçekleştirme yetisini arttırabilir ya da azaltabilirler; onu, bilgece olmayan bir şekilde, yeni ve öngörülemeyen hedeflere yönlendirebilirler; hesap ya da uygulama hatasıyla, müttefiklerinin cesaretini kırabilir ya da düşman tarafına yeni bir destek getirebilirler. Eğer siyasi liderlerin, harekât planlamasına ve karar verilmesine gereğinden fazla burunlarını sokmaları, karışıklığa yol açan sonuçlar ortaya çıkarabilirse; onların bu tür planlar ve kararlar üzerinde hassas bir denetim uygulamaya yönelik acizlikleri ya da isteksizlikleri de, askeri ellere, siyasi liderliğin nihai sorumluluğunu taşıdığı ulusal güvenliği tehlikeye düşürebilecek güçler verme tehlikesini göze alır. O halde, burada da, uygun rollerin anlamsız olacak kadar genel olmayan kuramsal bir tanımını yapmak zordur.

Uygulamada, bu sorunlar siyasi sistemin yapısı, askeri teşkilatın etkililiği, prestiji ve siyasi liderin karakteri ve kişiliği gibi etkenlerin karşılıklı etkileşimi ile çözüme kavuşturulmuştur. Bu yüzyılın iki dünya savaşında, bu etkenlerden sonuncusu en önemlisi olmuştur.

(3) Edward Spears, *Prelude to Victory* (Londra, 1939), 377f.

I

Almanya'nın Büyük Savaş'taki ilk şansölyesinin, Theobald von Bethmann Hollweg'in durumu, 1914'te tüm savaşan devletlerin siyasi liderlerinin karşılaştığı zorlukların uç ama hiçbir şekilde biricik olmayan bir örneği olarak kullanılabilir. Düşmanlıklar başlar başlamaz, Hollweg kendini, neredeyse tüm siyasi partilerin, iş topluluğunun, üniversite profesörlerinin büyük bir oranının, orta sınıfın çoğunluğunun ve işçi sınıfının kayda değer bölümlerinin en hırslı türden toprak genişlemesine istekli ve savaşın bunu mümkün kılacağından emin olduğu bir durumda buldu. Eş zamanlı olarak, siyasi denetimden, dünyadaki tüm benzer oluşumların olduğundan daha fazla muaf olan ve halktan daha yüksek bir derecede saygı gören bir askeri teşkilatla uğraşmak zorundaydı.

Zekâsının ve yöneticilik yeteneğinin ona verdiği bakış açısına dayanılarak değerlendirildiğinde, Bethmann, şüphesiz, Bismarck'ın haleflerinin en iyisiydi ama aynı zamanda, Gerhard Ritter'in dikkat çektiği gibi, "güce ilişkin tamamen güvenli bir içgüdüden yoksun olan . . . güce sahip olmaktan keyif almayan ve [görevine tutunmasının sebebi, sadece] ona ulusal devletin hizmetinde ve Prusya-Almanya monarşisinin geleneklerinde demir gibi bir sorumluluk gözüyle bakması olan bir aydın"dı.[4] Bir savaşçı değildi, hiçbir tereddüt ya da oyalanma olmadan, kendi hedeflerinin peşinden giden türden bir sağlam irade adamıydı. Doğal çekingenliği, kendisine burnu büyüklük ve kendine güvenle karşı çıkıldığında onu silahsız bıraktı ve kriz anlarında, kadercilik tarafından yenilmeye meyilliydi.

Bu nedenle, Ağustos 1914'te Bethmann'ın, askerlerin teknik argümanlarından gereğinden fazla etkilenmiş olması ve kendisini her halükarda kesinlikle kaçınılmaz olduğuna ikna etmiş olduğu bir savaşa aceleyle girişmesi şaşırtıcı değildir. Savaş için stratejik planın düzenlenmesinde hiçbir payı olmamıştı ve bu stratejinin, batıda yapılacak büyük bir kuşatma hareketinin Fransa'yı altı haftada savaşın dışına atarak İngilizlerin de daha fazla savaşmaya yönelik cesaretini kıracağına ve bunun üzerine Alman kuvvetlerinin çoğunluğunun Avusturya tutma harekâtını dindirmek ve Rus ilerlemesini yok etmek üzere doğuya döndürülebileceğine ilişkin temel varsayımlarını açıkça sorgulamamış gibi görünür.

(4) Gerhard Ritter, *Staatskunst und Kriegshandwerk* (Münih, 1964), 3:586.

Gelgelelim, Bethmann için söylenmesi gereken, İlk Yüksek Komutanlık'ın stratejisinin başarısız olmasının ve siperlerdeki uzun süreli açmazın başlamasının ardından, cesurca, savaşı akılcı idareye teslim etmeye ve onu ulaşılabilir hedeflere yönlendirmeye uğraştı. Bir süre, başarılı olabilecekmiş gibi göründü. Genelkurmay Başkanı Falkenhayn'ın sahradaki harekâtları etkilemesi tüm muhtemel dış politika meselelerinde kendisine danışılması konusundaki taleplerini yadsıdı; bu, askeriyenin güçlerini şansölye pahasına genişletmeye yönelik aşikâr bir girişimdi. O zamanda, sınırsız denizaltı savaşının uygulanmasını önleyerek, 1915'te, Tirpitz'e ve amirallere karşı büyük bir zafer elde etti. İmparatorun tamamen askeriyenin tesiri altına girmesini önlemek için tüm ikna edici güçlerini kullandı, 1917'ye kadar bu çabası etkili olmadı.

Savaşın kapsamını herhangi bir müzakereli barışın imkânsız hale geleceği bir noktaya kadar genişletmeye çalıştıkları için ihtiraslarının gerçek dışı ve tehlikeli olduğunu düşündüğü ilhakçılara nazaran, daha etkisizdi. Sonunda, bu konuda o kadar endişeli hale geldi ki, kendi konumunun kuyusunu kazmaya yardımcı olan taktiklere başvurdu. Askeriyenin otoritesini, yayılmacı lobilere karşı kullanma, kendi mütevazı rotasını destekleyecek ve ilhakçıları hizaya gelmeye zorlayabilecek kadar popüler olan bir general bulma fikrini tasarladı. İmparatoru, –aldığı halk desteği, boşa yapılan Verdun Seferi sırasında yavaş yavaş sızarak tükenmiş olan- Falkenhayn'ı görevden almaya ve onun yerine de, Tannenberg'in kahramanı olan Hindenburg'u getirmeye ikna etmeye karar verdi. Temmuz 1916'da aralarında II. William'ın da bulunduğu bir dinleyici kitlesine, açıkça, Hindenburg'un bir an önce yüksek komutan yapılması gerektiğini söyledi. "Bu, Hohenzollern hanedanını kapsayan bir mesele. Hindenburg'la bir uzlaşma barışı yapabilir, o olmadan ise yapamaz."[5] Birkaç hafta sonra, imparator bu fikre katıldı ve söz konusu değişiklik yapıldı.

Bunun önemli bir hesap hatası olduğu ortaya çıktı. Hindenburg da, toprak edinimi konusunda ilhakçıların kendilerinden daha kudurmuş olduğu ortaya çıkan, onun birinci levazım dairesi başkanı Erich Ludendorff da bir uzlaşma barışı istemediler. Dahası, Yeni Yüksek Komutanlık'ın başkanları, siyasi kararlara müdahaleden Falkenhayn kadar kolay bir şekilde menedilemedi. Çok geçmeden, yüksek politikayla ilgili her konuda söz hakkı talep ediyor ve bu hakkı elde ediyorlardı ve sadece savaşı uzatmaya ve genişlet-

(5) A.g.e., 241.

meye yarayacak olan eylem rotaları konusunda ısrarcı davranıyorlardı. Kasım 1916'da Ludendorff, askeri gereksinimlerin, 1914'ten beri Alman askerlerinin işgali altında olan Rus topraklarında bir uydu Polonya Krallığı yaratılmasını gerektirdiği konusunda ısrar ederek başarılı bir şekilde, Rusya'yla yapılacak bir müzakereli barış ihtimalini ortadan kaldırdı; bu, St.Petersburg'daki barış partisinin düşüşüne yol açan ve Rusları bir sene daha savaşta tutan bir karardı. Ve bununla yetinmeyen Yüksek Komutanlık, 1917 ilkbaharında, derhal sınırsız denizaltı savaşının başlatılması çağrısında bulundu.

Bethmann, 1915'te denizaltı harekâtlarının genişlemesine karşı sadık bir şekilde mücadele etti. Bu sefer direnci daha zayıftı ve sonunda boyun eğdi. Bunu yapmasının nedenleri, tüm acımasızlığıyla, sivil devlet adamının savaş zamanındaki ikilemini gösterir. Büyük önem taşıyan Taç Şurası'nda, Bethmann'ın etrafı, ellerinde bulunan ve hepsi de denizaltıları serbest bırakmanın belli bir süre sonra zafer getireceğini kanıtlayan istatistiksel tabloları ve teknik çizelgeleri sallayan denizcilik uzmanlarıyla çeviriliydi. Bethmann, entelektüel açıdan kibirli bir adam değildi ve bu büyük bilgisiz teminattan önce, kendini hislerinden şüphe etmekten alamıyordu. Zaman içinde kendini, Amirallik'in her şeye rağmen haklı olabileceğine ikna etti ve boyun eğdi. Bu, şüphesiz, bir zayıflıktı ama Ritter, tüm sorumlu askeri liderlerin yanı sıra imparator, Meclis çoğunluğu ve Sosyal Demokratlar da dâhil olmak üzere siyasi açıdan bilinçli olan çoğu Alman tarafından da talep edilen bir eylem rotasına itiraz etmenin, tamamen olağan dışı bir irade ve özgüven sahibi olan birini gerektireceğini yazarken haklıdır.[6]

Bethmann'ın bu konudaki şartlı teslimiyeti, ne şansölyenin bir milli güvenlik meselesi hakkındaki görüşlerine itiraz etme cüretinden rahatsızlık duyan Yüksek Komutanlık'ı, ne de onun hâlâ bir uzlaşma ve dolayısıyla da bir "yumuşak" barış umudunu taşıdığını bilen ilhakçıları tatmin etmek için yeterliydi. Takip eden aylarda, bu kuvvetler müttefik oldular ve o görevinden alınmadıkça savaşın başarılı bir şekilde sürdürülmesinin imkânsız olacağı konusunda ısrar ederek Bethmann'ın "gevşekliği"ne karşı özenle hazırlanmış bir kampanya başlattılar. Çevirdikleri dalavereler başarılı oldu ve savaşı akılcı sınırlar dâhilinde tutmaya uğraşan adam görevinden atıldı. Düşüşüyle ilgili çarpıcı olan şey, bunun gerçekleştirilme yolu değildir; daha ziyade, kimsenin onun lehine ses çıkarmamış olmasıdır. Bethmann'ı deviren, sadece askerler ya da iş çıkarları değildi. Matthias Erzberger ve Gustav Stre-

(6) A.g.e., 383ff.

semann gibi müstakbel Weimar demokrasisi liderleri, faal olarak, Bethmann'ın görevden alınmasına etki eden kirli manevralarda yer aldılar; Meclis çoğunluğu bu kararı onayladı, Sosyalistler sessiz kaldı ve genel olarak halkın görüşü, görünüşe göre Hindenburg ve Ludendorff'un can attıkları topyekün zaferi onlara getireceğine ikna olmuş olarak, bu olayı tatminle karşıladı.

Clausewitz'in, savaşın başarılı idamesinin siyasi liderliğin, silahlı kuvvetlerin ve halkın isteklerinin uygun koordinasyonuna dayandığı ifadesinin çarpıcı bir onaylaması olarak, Bethmann'ı alt eden, bu kuvvetlerin ayrılığıydı. Askeri özgüvenin ve kamu gafletinin birleşimi, Almanya'nın siyasi ve askeri stratejilerini akılcı bir şekilde düzenlemeye ve onun harekât planlamasını ulaşılabilir hedeflere yöneltmeye yönelik tüm çabaları boşa çıkardı. Sonuç, savaşın milyonlarca gereksiz kayba, 1918'de ülkenin destekleyecek kaynaklardan mahrum olduğu yanlış planlanmış bir taarruza ve sonunda da yenilgiye ve devrime neden olan inatçı bir uzaltılması oldu.

II

İngilizlerin siyasi bakımdan Almanlardan daha gelişmiş ve askeriyede yetki veren otoriteye karşı daha azimli olmaları gerekirse de, Birinci Dünya Savaşı'ndaki tecrübeleri bu farklılığı zar zor destekler. Aslında, adil bir şekilde, ülkenin ilk savaş zamanı başbakanının savaşın bir siyaset aracı olarak kullanıldığını ve büyük stratejik meselelerin siyasi liderliğin idaresi altında kaldığını görmek için, Bethmann Hollweg'den daha az çaba gösterdiği söylenebilir.

H. H. Asquith, yetenekli bir milletvekili ve fevkalade bir parti lideriydi ama muhteşem bir savaş bakanı olmak için ne gereken bilgiye ne de gereken enerjiye sahipti. A. J. P. Taylor, onun hakkında şöyle demiştir: "Savaş idamesinin neden olduğu büyük meseleleri anlamadı. Zafer elde etmeye kararlı idiyse de devlet adamlarının yapabileceği tek katkının, serbest teşebbüs, generallerin muharebeleri kazanacağı silahları sağlarken, yoldan çekilmek olduğunu varsaydı."[7] Bu, Büyük Britanya'nın bir deniz gücü olmasından ve ağırlıkla kara güçlerine karşı yapılan bir savaşta, seçimin sadece askeriye tarafından yapılamayacağı, ya da yapılmaması gerektiği, stratejik seçeneklerinin bulunmasından ötürü bir İngiliz devlet adamı için garip bir tutumdu.

(7) A. J. P. Taylor, *Politics in Wartime* (New York, 1965), 21.

Asquith'in kesin bir çizgi belirlemedeki çekingenliği, çatışmanın doğasını, mahallini, uzunluğunu ve mali ve insan maliyetini etkileyecek olan temel kararların mantıklı ve sorumlu bir şekilde yapılmayacağı anlamına geliyordu. Daha ziyade, bu kararlar muhtelif bakanlıklarda, komitelerde ve karargâhlarda tartışılacak, onların üzerine pazarlık edilecekti; kimseyi memnun etmeyen ve etkisiz oldukları ortaya çıkan uzlaşma çözümleri kurulacaktı (inanç, enerji ve kaynak yoksunluğundan ötürü başarısız olan Çanakkale Boğazı planı gibi) ve sonunda ülke, akla uygun bir şekilde dayanıklı olsa da olmasa da, kurtulmasının mümkün olmadığı bir stratejik duruma sürüklenecekti.

Savaşın ilk iki yılında Asquith'in gevşek liderliği altında gerçekleşen, aşağı yukarı budur. Pek çok stratejik geri adım atmanın, icranın ve Çanakkale Boğazı olayının ardından, ordunun liderliği, sivil denetimine neredeyse Hindenburg-Ludendorff takımı kadar kapalı olduğu ortaya çıkan ve ülkeye, sonuçları bakımından neredeyse Alman emsallerininkiler kadar ölümcül olan bir grup stratejik kavram empoze eden bir birleşim olan Douglas Haig ve William Robertson'ın katı idaresine geçti. Hem Haig hem de Robertson, "batılı"ydılar –yani, savaşın ancak Flanders'ta Almanların öldürülmesiyle kazanılabileceğine inanıyorlardı- ve İngiliz kayıpları bakımından bunun beraberinde getireceği ağır kaybı kabul etmeye hazırlıklıydılar. Onların liderliği altında, savaş, bir hareket savaşı değil, yıpratma savaşı haline geldi. Roy Jenkins'in Asquith'in biyografisinde yazmış olduğu gibi –ve söyledikleri, konusunun bir yargılanması ve eleştirisidir–, "Bu koşullarda, siyasetçinin işi, stratejik alternatifler aramak olmaktan çıktı ve katliam için adam ve mühimmat tedarik etmeye yoğunlaştı."[8] Eğer Somme ya da Arras'ta devam eden kan dökme, anlaşılır bir amaç için akılcı savaş kullanımı olarak değerlendirilmiyorsa (ki bunu yapmak zordur), o halde, başbakanın savaşı akıl sınırları dâhilinde tutma çabasından, Bethmann'ın yapmış olduğundan çok önce vazgeçmiş ve asli işlevlerini öncelikle Kitchener'a, sonra da Robertson-Haig birliğine olmak üzere, askerlere teslim etmiş olduğu hükmüne varılması mecburidir.

Asquith, açıkgöz bir siyasetçiydi ve muhtemelen, feragatine ilham veren, kişisel bezginliği değil de, halk görüşüne ilişkin bilgisiydi. Savaşın patlak vermesinden birkaç gün önce, günlüğüne küçümsemeyle şöyle yazmıştı: "Sokaklarda dolaşan ve Buckhingam Sarayı'nda Kral'a tezahürat yapan

(8) Roy Jenkins, *Asquith: Portrait of a Man and an Era* (New York, 1964), 387.

büyük kalabalıklar vardı ve sabah 1 ya da 1:30'da bile uzaktan gelen bir gürleyiş duyuluyordu. Savaş ya da savaşa yol açma ihtimali yüksek görünen herhangi bir şey, her zaman Londra güruhunun hoşuna gider . . . Bu laubalilik ne kadar da iğrenç!"[9]

Savaş başladıktan sonra, ayaktakımının ihtirasları daha da alevlendi ve Asquith muhtemelen, stratejik meseleler konusunda otoritesini kabul ettirmeye yönelik herhangi bir girişiminin halkın hoşnutusuzluğuyla karşılanacağını ve bir hükümet krizine yol açacağını hissetti. Ve her halükarda, askerlerin askeri ihtimallere ilişkin öngörülerinin yanlış olduğu nasıl kanıtlanabilirdi? Bunu yapabilmek çok zordu! Temmuz 1916'da Somme Muharebesi'nin ilk gününde, 1.000 subaydan ve 20.000 adamdan fazlası ölmüş, ölümcül yara almış ya da kayıp olarak rapor edilmişti ve 1.300'den fazla subay ve 34.000 diğer rütbeden asker de yaralıydı. Muharebe sona ermeden önce, İngilizler 420.000 kayıp vermişti. Bunlar etkileyici ve korkutucu sayılardı. Buna rağmen, hükümet Fransa'da başkomutanı azarladığında, Haig onlara 1916'dan beri pek çok komutandan pek çok durumda duyulmuş olan ve her zaman siyasetçiler için üstesinden gelinmesi zor olan bir cevap verdi. Somme Muharebesi'nin Müttefik safların diğer kısımlarının üzerindeki baskıyı kaldırmış olduğuna ve düşman kaynaklarını diğer cephelerden başka yöne çevirmiş olduğuna işaret etti. Aynı zamanda, Britanya'nın ana savaş meydanında bir taarruz yapabileceğini ve Alman askerlerinin en iyilerini mevzilerinden atabileceğini kanıtlayarak, önemli psikolojik etkiler yapmış ve zafere yönelik iradeyi güçlendirmişti. En önemlisi, saldırılar düşmanın tümenlerinin yüzde 30 kadarını tüketmişti ve böylece, altı hafta sonra, düşman "asker bulmak için akla karayı seçecek . . . İstikrarlı bir taarruzun sürdürülmesi, eninde sonunda düşmanın tam olarak devrilmesiyle sonuçlanacak."[10] Kim bu kendinden emin iddiaların geçerliliğini inkâr edecekti? Bunların karşısında, Asquith sadece örtük bir kabullenmeye gömüldü.

Başbakan olarak halefi olan David Lloyd George'un strateji konusunda daha güçlü inançları ve savaş çabasına mantıklı bir yön getirmeye ilişkin daha büyük bir arzusu vardı ama aynı şekilde, fazla lafını sakınmayan bir tavır takınması halinde halkın hoşnutsuzluğuna ya da reddine maruz kalacağından korktu. Askerlerle tartıştı. Robertson'a "Binlerce insanı büyübaş hayvanlar gibi katliama sürüklemeyeceğim. Bize üç yıldır, Fransa ve Belçi-

(9) A.g.e., 328.
(10) E. L. Woodward, *Great Britain and the War of 1914-1918* (Londra, 1967), 148-49.

ka'da zafer vaat edilmekte. Bu sonu gelmeyen kötü muamele için nasıl bir açıklama var? Yeniden yumuşak bir cepheye saldırmalıyız!"[11] Ordu komutası her şeye rağmen Flanders'ta yeni taarruzlar planlayınca George, "hiddetli askeri spekülasyon", "çılgın girişimler" ve "bulanık ve beceriksiz maceralar" gibi şeyler hakkında söylendi ama askerleri, ulusun kaynaklarını çarçur etmeye devam etmekten menetmeye çalışmadı; onların geri çağrılmaları için baskı da yapmadı. Leon Wolff'un yazmış olduğu gibi, "Haig'in hemen ve çabucak görevden alınması halinde, Robertson'ın da duygudaşlığından dolayı istifa edeceğini ve tüm ülkenin, Meclis'in ve hatta Savaş Kabinesi'nin çılgına döneceğini" gayet iyi biliyordu, "Haig'i kovmak, aynı zamanda İmparator'un savaşı kaybetmekte olduğuna işaret edecek, düşmanı yüreklendirecek ve kesinlikle Müttefiklerin moraline ağır bir darbe indirecekti."[12] Aklında buna ve kendi siyasi geleceğine ilişkin düşüncelerle, Lloyd George fazla ısrar etmedi ve katliam devam etti.

Bu koşullar altında, bir müzakereli barış yapmaya çalışma fikri, Almanya'da olduğu gibi İngiltere'de de baştan savıldı. 1916'da, Lord Lansdowne kabineye müzakere fırsatları için gayretli bir arayış yapılmasını isteyen bir muhtıra gönderdiğinde Asquith, bu fikri değerlendirmekle, onun askerlere ya da genel halka sızdırılmasını önlemekle olduğundan daha az ilgiliydi. Bir yıl sonra, Lansdowne daha doğrudan bir yaklaşım benimsedi ve *Daily Telegraph* gazetesine yazdığı bir mektupla, önerisini kamuya açıkladı. Bu mektup, biyografisini yazan kişinin sözleriyle, "bir sövgü seliyle ve büyük ölçüde anlamsız olsa da, İngiliz siyasi yaşamında nadir görülen bir şiddetle imlenen inanılmaz bir kötüleyici örtüşme yığınıyla" karşılandı.[13] O zaman Lord Northcliffe'e ait olan *Times*, Lansdowne'u oldukça istisnai bir ılımlılık yoksunluğuyla suçladı ve Rothermere ve Hulton baskısı, mektubunu "korkakça", "münasebetsiz" ve "zamansız" şeklinde kınayarak yorumunu ekledi. Bu kınama selinden önce, ne Lloyd George hükümetinin ne de Muhalefet'in müzakerenin nedenini kendine mal etme arzusu vardı. Almanya'da olduğu gibi, stratejik alternatifler meselesini çoktan bastırmış olan askerlerin, Fransa'daki savaşı, düşmanın mustarip olduğu sonuçlardan daha az zorlayıcı olmayan sonuçlarla akıl dışılık bakımından en son noktaya taşımalarına müsaade edildi.

(11) Robert Graves, *The Observer*'dan alıntılanmıştır. 1 Mart 1959.
(12) Leon Wolff, *In Flanders Fields* (New York, 1958), 184.
(13) Lord Newton, *Lord Lansdowne: A Biography* (Londra, 1929), 468.

III

Fransız siyasi liderlerin tecrübesi, Büyük Savaş'ın ilk yıllarında, Almanya ve Britanya'daki emsallerinin kopyası olmaya çok yaklaştı ve kritik bir yıl olan 1917'de Fransa, askeri uzman görüşünden önce, sivil çekingenliğinin ve teslimiyetinin en saf örneğini sergiledi. Gelgelelim, savaşın son yılında, siyasi liderlik otoritesini yeniden ileri sürdü ve bunun bir sonucu olarak, Fransa bir dereceye kadar, ne Britanya'da ne de Almanya'da başarılabilmiş olan savaş yönünde bir siyasi-askeri işbirliğinin tadına vardı.

Fransa, Jere King tarafından belirtilen sebeplerden ötürü, savaşa bir askeri diktatörlüğe tekabül eden bir şeyle başladı:

> Fransa'nın savaşta bir demokrasinin sorunlarına cevap verebilmek için daha önce hiç bu kadar iyi donanmış olmayışının nedeni, bir tarihsel koşullar bileşimiydi. Askeriyenin yüzyıllarca keyfini sürdüğü büyük prestij, onlara savaşın başında siviller karşısında bir avantaj sağladı. Tam da "kutsal birlik" fikri, en çok, askeriyenin en önemli parçası olduğu muhafazakârların yararınaydı. Komutayı eleştirmek, 1914 yılının Ağustos ve Eylül aylarının önemli haftalarında, –düpedüz vatan hainliği olarak görülmezse- sadakatsiz bir davranış olarak değerlendirilirdi. Hükümet ve Meclis komutaya boyun eğdi ve böylelikle halkın beklentisini gerçekleştirdi. Kısa bir savaş ve sivil gücün sadece geçici olarak gölgede kalması bekleniyordu.[14]

Ama Fransa'nın aynı zamanda devrimci bir geleneği ve generallerinin başarılı olması ya da aksi takdirde yerlerine başkalarının gelmesi beklentisi vardı. Sonuca ulaşmayan Marne Muharebesi ve yıpratma savaşının başlaması, Fransız komutanlar hakkında, askeri amirlerin itibarının Almanya'da ya da Britanya'da olduğu kadar katı hale gelmesini önlemeye yetecek kadar şüphe uyandırdı. Gerçekten başarılı bir generalin, bir başka Napolyon'un ortaya çıkışı, bir fark yaratabilirdi. Ancak 1917'de bile, siyasi liderler potansiyel Napolyonlar'la uğraşırken tedbirliydi ve o yılın Nisan ayında Compiègne'deki bir konferansta trajik biçimde tanıtlandığı gibi, generaller, harekâtları ilgilendiren konularda sözlerini geçirebilmek için yeterli otoritelerini muhafaza ettiler. Bu buluşmada, Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré, Başbakan Ribot ve Savaş Bakanı Painlevé, General Nivelle'in Alman saflarına yapılacak başka bir büyük taarruz için yaptığı planları gözden ge-

(14) Jere King, *Generals and Politicians* (Berkeley, 1951), 242.

çirdiler. Bu projeye hiç inanmadılar. Bunu yasaklama otoritesine sahiptiler. Fakat hatalarını göstermekten ya da alternatifler önermekten acizlerdi, bu nedenle de onu engelleme gücünden yoksunlardı. Sör Edward Spears şöyle yazmıştır: "Kabine, teknik bilgi yoksunluğundan ötürü engellenmişti ve askeri konulardaki cahilliğinden haberdar olan ve bundan dolayı da askeri alana yapılacak bir sivil müdahaleye karşı müsamahasız olan kamu görüşüyle eli ayağı bağlanmıştı. [Konferans] demokrasilerin, mevcudiyetleri için savaşırken bile, kendilerini kurtarmayı başaramadıkları korkunç yetersizliğin somut örneğidir. Bu zayıflığın savaşın son gidişatında Müttefiklere yaşam ve para bakımından neye mal olduğu asla hesaplanamaz."[15]

Gelgelelim, konferanstan kaynaklanan felaket, Fransızların burada tartışılan diğer ülkelerin örneğini izlemesini önledi. Sivillerin şüpheleri, gerekçelendirilenden daha fazlaydı. Nivelle Taarruzu'nun ilk on gününde, 34.000 asker sahrada öldü, 90.000 asker yaralandı ve bunların büyük bir yüzdesi hayatını kaybetti, 20.000 asker de kayboldu. Çok geçmeden, Fransız ordusunun tamamı isyanlardan çok çekti ve kamusal duygudaşlık kararlı bir şekilde askeri teşkilatın aleyhine döndü. Bunun sonucu olan yeniden düzenlemede, savaş gayretini yönetmek için ortaya çıkan adam Georges Clemenceau idi.

1880'lerin ve 1890'ların meclis savaşlarının bu alışılmadık müstehzi paralı asker lideri ve coşkulu vatansever karışımı, büyük bir askeriye hayranı değildi. Göreve gelmesinin üzerine, savaşa, generallerin ellerine bırakılmak için fazla ciddi bir konu gözüyle baktığını açıkça belirtti. Kendi görüşlerini tüm askeri yönetim alanlarında ve bunun yanı sıra harekâtlara ilişkin konularda hissettirmekten hiçbir pişmanlık duymazken, askeri teşebbüsleri siyasi alana barbarlıkla geçirdi. Mart 1918'de, Yüksek Savaş Şurası'nın Londra'daki bir toplantısında, Mareşal Foch'u "*Taisez-vous!*" [Kapa çeneni! –ç.n.]diye tersledi. "Burada Fransa adına konuşuyorum!"[16] Clemenceau, meclis desteğini bazen kasti olan iddialılığının arkasına toplamak için gereken tüm siyasi beceriye sahipti ve (büyük ölçüde, askeri yardımcısı olan General Mordacq'tan) stratejik ve taktiksel seçimler üzerine ahkâm kesmesi için gereken uzmanlığı kazandı; Lord Alfred Milner'i görüşlerinin netliği ve gücüyle o kadar etkiledi ki, Mart 1918'de İngiliz devlet adamları, Clemenceau'nun Müttefik orduların başkomutanı olmasını teklif etti.[17]

(15) Spears, *Prelude to Victory*, 377.
(16) C. Bugnet, *Rue St. Dominique et GHQ* (Paris, 1937), 273.
(17) Tüm bunlar hakkında bkz. *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1943), 303'te Harvey A. DeWeerd, "Churchill, Lloyd George, Clemenceau."

Fransa başbakanı belki de bu planı teşvik etmek için kendi kısıtlamalarının fazla olduğunu düşünüyordu ama bu hiçbir şekilde, 1918'de Fransız savaş gayreti yönünde onun yüce otoritesini azaltmadı. Mordacq tarafından ona atfedilen başarılar arasında, Savaş Bakanlığı'nın yeniden düzenlenmesi; az iş yapılarak çok para kazanılan pek çok askeri görevin ve işe yaramaz komisyonun lağvedilmesi; yeni ve enerjik asker komutanlarının seçimi; genelkurmay başkanlığının mantıklı bir temelde yeniden düzenlenmesi; İtalya ve Selanik'teki Fransız komuta yapılarının yeniden canlandırılması ve tank ve zırhlı araba üretiminin büyük ölçüde genişlemesi bulunur.[18] Bunların hepsinden daha önemlisi, şüphesiz, Almanların 1918 ilkbaharında yaptıkları taarruzun yıkıcı etkisine verdiği tepkidir. Müttefik konseylerinde, Ludendorff'un çekiç darbelerinin etkilediği stratejik kargaşa, Clemenceau'yu Pétain ve Haig'in ikili önderliğinin devam etmesinin, kaçınılmaz olarak savaşın kaybedilmesine yol açacağına ikna etti. Foch'un altında birleşmiş bir komutanın en kararlı ve ikna edici savunucusu haline geldi ve bunu sonuna kadar götürmedeki başarısı ve Alman taarruzunun hızı azalmaya başlar başlamaz, Alman muhabere hatlarına karşı yapılan eşgüdümlü saldırılar konusundaki ısrarı, Temmuz-Kasım 1918 Müttefik stratejik taarruzuna yaptığı başlıca katkılardı.[19]

Fransa'daki savaşı yönetmede siyasi liderin pekiştirilmiş rolünün, halk görüşünün Almanya ve Britanya'da olduğundan daha istikrarsız oluşu olgusundan ve buna ek olarak, hiçbir Fransız generalin Hindenburg'un ya da Haig'in karizmasına sahip olmaması olgusundan etkilenmiş olduğu su götürmez. Ama bunlardan daha büyük olan bir etken, kişilik ilineğiydi: kendini çağdaşlarına dayatan ve onların işbirliğine ya da itaatkârlığına komuta eden şey, Clemenceau'nun irade gücüydü.

IV

Savaş anılarının son cildinde, David Lloyd George, muhtelif savaşçı devletlerde sivil-askeri ilişkilerin gidişatı üzerine düşünürken, şöyle yazdı: "Geri dönüp bu yıkıcı savaşa bakarken ve bu yönde, onun içinde, sırasıyla devlet adamlarınca ve askerlerce oynanan rolü gözden geçirirken, kesinlikle, devlet adamlarının otoritelerini askeri liderler karşısında kullanırken fazla ted-

(18) General Jean Jules Mordacq, *Le Ministère Clemenceau* (Paris, 1930), 2:363-67.
(19) A.g.e., özellikle s. 308ff.

birli bir şekilde hareket ettikleri hükmüne vardım."[20] Bunun İkinci Dünya Savaşı için çok daha az doğru olduğu, aşağıda verilecek ve her ne kadar otoritenin uygulandığı yapısal genel çerçevenin taşıdığı önem ihmal edilebilir olmasa da, yine hepsinde de açıklamayı sunanın kişilik ilineği olduğu üç örnekten hareketle açıklığa kavuşacaktır.

İlk örneğimizle başlarsak; Adolf Hitler, (Ağustos 1934'te eski Devlet Başkanı'nın yetkilerinin de eklenmiş olduğu bir görev olan) şansölyelik ve 1933-1934 yıllarında *Gleichschaltung* [hizaya getirme –ç.n.]sürecinde potansiyel olarak muhalif olan tüm diğer öğelerle diğerlerinin bertaraf edilmesiyle Almanya'nın tek siyasi partisinin rakipsiz liderliği görevlerini elinde bulundurarak sahip olduğu iki rolden ötürü, ülkesinin en yüksek siyasi otoritesiydi. Ordu üzerindeki otoritesi, Ağustos 1934'ten itibaren, tüm subayların ve diğer rütbelilerin, Alman Reich'ının [imparatorluğunun –ç.n.]ve Volk'unun [halkının –ç.n.]lideri ve Wehrmacht'ın [silahlı kuvvetlerin –ç.n.] yüksek komutanı olarak bizzat ona ettiği bağlılık yeminiyle ve Şubat 1938'de silahlı kuvvetler komutasının yeniden düzenlenmesi ile onun doğrudan otoritesinin altında bir Yüksek Wehrmacht Komutanlığı (OKW) oluşturulmasıyla, kesin bir şekilde kuruldu. Aralık 1941'de Hitler, General von Brauchitsch'i ordunun başkomutanlığı görevinden (OKH) alarak ve OKH kurmay başkanına, harekât liderliğinin "ıvır zıvırları"nın, "herkesin yapabileceği" şeyler olduğu açıklamasını yaparak ordu harekâtları üzerindeki komutasını daha da doğrudan hale getirdi.[21]

Bu koşullarda, stratejik karar verme sürecine askeriyenin hükmetmesinin hiçbir ihtimali yoktu. Sorun daha ziyade, Führer'in OKW ve OKH harekât dairelerinin stratejik danışmanlık rolünü ne kadar elinde tutacağı ve bırakıp bırakamayacağı sorunu haline geldi. Hakiki bir işbirliğine dayanarak düşünmeye çok az meyilli olduğu hızla aşikâr hale geldi. OKW harekât dairesi kurmay başkanı General Alfred Jodl, Nuremberg duruşmaları sırasında eşine dikte ettirdiği bir beyannamade şöyle dedi:

> Hitler, kararlarını emirlere çevirecek olan ve sonra da kendisinin o emirleri Wehrmacht Yüksek Komutanı olarak yürürlüğe sokacağı bir kadroya sahip olmaya istekliydi; ama o kadar. Büyük Frederick gibi adamların dahi, kendi düşüncelerini ve kararlarını generallerinin sıklıkla karşıt olan fikirleri karşısında sınamadan geçirmesi ve yeniden değerlendirmesi ol-

(20) David Lloyd George, *War Memoirs* (Londra, 1933-37), 6:3421.
(21) Generaloberst Franz Halder, *Kriegstagebuch*, ed. Hans-Adolf Jacobsen (Stuttgart, 1962), 3:354, 356-59; *Hitler als Feldherr* (Münih, 1949), 15, 45.

> gusu, savaşa ilişkin önemli kararlara dair her türlü danışma biçimi zoruna giden Hitler için hiçbir fark yaratmadı. Herhangi bir farklı bakış açısı duymak istemedi; üstü kapalı olarak dile getirilmeleri halinde bile, hemen parlayan öfkeli çalkantı nöbetlerine girerdi.[22]

Hitler'in savaştan önce dile getirilmiş olan, ülkesinin dünya gücü olmaya doğru ilerleyişinin lideri olarak yanılmazlığına olan esrarengiz inancı (Hitler'in "Yolumda bir uyurgezerin özgüveni ile ilerliyorum" deyişi, Mart 1936'da Rhineland darbesinin başarısından sonraydı), 1939 ve 1940'taki stratejisinin başarılarıyla pekiştirilmişti. Jodl'un doğruladığı gibi:

> Deniz üstünlüğüyle İngiliz donanmasının gözleri önünde Norveç'i işgal etmekte başarılı olan ve sayıca daha az olan güçlerle Fransa'nın korkulan askeri gücünü kırk günlük bir mücadele sonunda iskambil kâğıtlarından yapılmış bir kule gibi deviren adam, bu başarılardan sonra artık, onu daha önce askeri gücünün bu tür aşırı genişlemesi konusunda uyarmış olan askeri danışmanları dinlemek konusunda istekli değildi. O zamandan itibaren, onlardan kararlarını uygulamak için gereken teknik destekten ve askeri teşkilatın onları gerçekleştirmek için pürüzsüz çalışmasından başka hiçbir şey talep etmedi.[23]

Aslında bu özgüven, megalomaninin gelişmiş bir türünden başka bir şey değildi. Hitler'in stratejik maharetleri, gerçek harekâtlara döner dönmez kısıtlıydı ve bu yeteneklere, kabiliyetlerin ve maliyetlerin hiçbir gerçekçi değerlendirmesiyle kılavuzluk edilmiyordu.

Hitler'in, Almanya'nın geleceği için yaptığı büyük stratejik plan, Andreas Hillgruber tarafından iyi bir şekilde tanımlanmıştır.[24] İlk kez, uzun süre bilinmeyen 1928 kitabında tanımlandığı üzere, Hitler'in rüyası, Almanya'yı egemen dünya gücü yapmaktı; öncelikle, tercihen Büyük Britanya'nın yardımsever tarafsızlığıyla, Avrupa ve Rusya'nın fethi ve güçlendirilmesiyle ve daha sonraki bir zamanda, sömürge üslerinin edinilmesinden ve güçlü bir donanma kurulmasından sonra, hâlâ Almanya'yı tehdit edebilecek olan tek güce, Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı –belki de Büyük Britanya ile bir ittifak içinde-yapılacak bir savaşla.

---

(22) Percy Ernst Schramm, *Hitler: The Man and the Military Leader*, çev. ve ed. Donald S. Derweiler (Chicago, 1971), 198.

(23) A.g.e.

(24) Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940-1941* (Frankfurt am Main, 1965) ve Hillgruber, *Deutsche Grossmacht-und Weltpolitik im 19, und 20. Jahrhundert* (Düsseldorf, 1977) içindeki "Der Faktor Amerika in Hitlers Strategie 1938-1941."

Bu hırslı planın ilk aşamasının tamamlanmasına doğru, Hitler 1933'ten 1939'a kadar geçen sürede, bir yandan ustaca onların tüm farklılıklarından ve dikkat dağınıklıklarından faydalanırken batılı güçlerden gerçek hedeflerini saklamasını sağlayan baş döndürücü bir diplomatik ustalık gösterisi ve sonra da 1938 ilkbaharının ardından, askeri ve siyasi baskıların maharetli bir birleşimi aracılığıyla dikkate değer bir ilerleme kaydetti. Alman askeri kudretinin doğrudan uygulaması olmaksızın kazanılan zaferlerin yeterince tatmin edici olmadığına karar vermiş gibi görünürken, 1939 güzüne kadar karışık araçlardan oluşan bu stratejinin bütün olasılıklarını tüketmiş olduğu hiçbir şekilde kesin değildir. Gelgelelim, siyasi silahı bıraktıktan ve hedeflerinin peşinden sadece kılıçla koşmayı seçtikten sonra, stratejik yeteneklerinin kısa zaman içinde kendisi için yine kendisinin yarattığı sorunları çözmek için yetersiz olduğunun görüldüğü apaçık ortadadır.

Bu, daha Haziran 1940'ta fazlasıyla aşikâr hale geldi; yani, tam olarak General Keitel'in, İskandinavya, Aşağı Ülkeler ve Fransa karşısında zafer kazanan adamı "tüm zamanların en büyük komutanı" olarak selamladığı zamanda. Büyük Britanya'nın Fransa gibi teslim olmayı reddedişinin Hitler'in büyük tasarısını aksatmış olmasından ve onun da bunun yarattığı zorlukları çözüme kavuşturmak için hiçbir planı olmamasından ötürü, OKW başkanı, Führer'ini bir stratejik iflas olarak daha isabetli bir şekilde tanımlayabilirdi. Feldmareşal Erich von Manstein, savaşın ardından, Hitler'in her zaman, irade kuvvetinin arzularının karşısındaki herhangi bir olası engelin üstesinden gelebileceğinden, düşmanın da bir iradesi olduğunu unutacak denli emin olduğunu yazdı.[25] Şimdi, bu garip doğruluk, savaşa anlamadığı ve başa çıkamayacağı bir boyut ekleyerek ilk defa onun karşısında çıkıyordu. Stratejisi üzerindeki etki, rahatsız edici ve kalıcıydı. Bundan böyle, giderek artan bir şekilde; sabırsızlıkla, kötü yapılmış, inançsızca yürütülmüş ve sonradan vazgeçilmiş planlarla, insan ve malzeme kaynaklarının kullanımında hovardalıkla ve feci sonuçları olan düşüncesiz bir inatçılıkla imlendi.[26]

Hitler'in 1940'ın ikinci yarısındaki düşünüşünün olağan dışı değişkenliği, açık bir yön anlayışından yoksunluğuna işaret eder. İngiliz Adaları'na yapılacak bir saldırının planı, kavramsal bakımdan yarım yamalaktı ve bu planın bel bağladığı hava taarruzu da, elde etmeye çalıştığı hedefler için yanlış tasarlanmıştı. Henüz Temmuz'da, en yüksek komutanlarına, Britanya'nın savaşa dahlini sona erdirmenin anahtarının, ilk önce yok edilmesi gereke-

(25) Erich von Manstein, *Verlorene Siege* (Bonn, 1955), 305ff.
(26) Bu cümleler, *Germany, 1866-1945* (Oxford ve New York, 1978), 721'de söylediklerimin tekrarıdır.

bilecek olan Rusya olduğunu bildiriyor olmasından dolayı, Hitler'in hiçbir zaman, hiçbir durumda Deniz Aslanı Harekâtı'na çok derinden bağlı olmadığına ilişkin imalar vardır. Ekim'de, Britanya'ya yapılan hava bombardımanının yeterince etkili olmadığı aşikârken, bir başka yönde yola çıkmıştı ve onları Britanya'nın Akdenizdeki muhabere hatlarını tamamen kesmek için yapılacak olan bir dizi saldırıya katılmaya ikna etme çabasıyla Mussolini, Pétain ve Laval ile Franco'yla görüşmeler yapıyordu; ve aynı ay içinde, gerçekten de Rusları Orta Doğu'daki İngiliz arazilerine bir taarruz yapmaya ikna etmeye çalışmayı düşünüyordu. Hitler'in beş aylık bir sürede Deniz Aslanı için, Cebelitarık'ın, Azor Adaları'nın ve Kanarya Adaları'nın ele geçirilmesi için, Fin nikel madenlerinin savunması için, Kuzey Afrika'daki İtalyanların desteklenmesi için ve Rusya'nın işgali için planlar hazırlama emri almış olan OKH'deki karargâh planlamacılarının, amirlerinin devamlı cephe değişikliğiyle afallamak için geçerli sebepleri vardı.[27]

Netlik, yılın sonunda, Dışişleri Bakanı Molotov'un Kasım'da Berlin'e yaptığı ziyarette Hitler'i, Nazi-Sovyet paktının işe yararlığından daha fazla sürdüğüne ve uzun zamandır Sovyetler Birliğini'ne yapılması arzulanan saldırının vaktinin geldiğine ikna etmesinin ardından geldi. Bununla birlikte, Barbarossa Harekâtı'nın detaylı planlamasının yola çıkmasıyla, Hitler'in personelinin daha ileri görüşlü olanları, bu harekâtın stratejik hedefinin ne olacağını anlamakta biraz güçlük çektiler ve OKH kurmay başkanı Halder, günlüğünün ortaya koyduğu gibi, askeri hedefler ideolojik olanların altına atılacak ve Bolşevik sisteminin yıkımı ve Yahudilerin ortadan kaldırılması, Clausewitzçi bir strateji olan düşmanın mücadeleye devam etme iradesini zayıflatmanın en süratli yollarını aramanın önüne geçecek diye giderek daha da kaygılı hale geldi.[28]

Bu tür bir kaygı için makul sebeplerin olduğu, Haziran 1941'de saldırı başlar başlamaz fazlasıyla netlik kazandı ve Rusya'daki 1941 ve 1942 seferleri, askerlerin Hitler'i uyumluluğun ve tutarlılığın önemini tanımaya ikna etmeye yönelik, acı ama nafile girişimleriyle imlendi. Alman ordularının 1941'de Moskova'yı alamamasının sebebinin, Alman sağ kanadına yönelik potansiyel bir tehlikeyi ortadan kaldırmak için gerekli olan Yugoslavya ve Yunanistan'daki seferlerin neden olduğu gecikmeler olduğu öne sürülmüş-

(27) Barry A. Leach, *German Strategy against Russia, 1939-1941* (Oxford, 1973), 78f.

(28) Halder, Kriegstagebuch, 2:261, 320, 336. Ordu liderliğinin büyük bir çoğunluğunun bu tür ayrılıklar konusunda endişe taşımadığı, Jürgen Förster tarafından *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt, cilt 4 eserinde gösterilmiştir; *Angriff auf die Sowjetunion* (Stuttgart, 1983)

tür; ama bu iddia, Temmuz ve Eylül arasında Rusya'daki üç ordu grubunun görevleri ve onların arasındaki öncelik sorunu üzerine yapılan münakaşalarla geçen daha ciddi bir zaman kaybını görmezden gelir. Hem Jodl hem de Halder'in, Moskova'nın ele geçirilişi üzerine yoğunlaşmayı tercih etmiş olmalarının nedeni, sadece Sovyetler Birliği'nin başkenti olması değil, aynı zamanda Rusların orayı tüm kaynaklarıyla koruyacak ve böylelikle askeri güçlerinin yıkılması için bir fırsat sağlayacak olmalarıydı. Hitler, muhtelif zamanlarda Leningrad'ın ana hedefi olduğunda ya da Donets Basin'i ele geçirmenin, Kırım'ı bloke etmenin ve onun Romanya'nın petrol sahaları için teşkil ettiği tehdidin sonlandırılmasının şart olduğunda ısrar ederek bu çözümden kaçındı. 18 Ağustos 1941'de, yaklaşan kışın bu harekâtı imkânsız kılmasından önce Moskova'ya acil bir süpürücü taarruz yapılmasını savunan bir Brauchitsch-Halder muhtırasını kızgınlıkla reddetti ve OKH'yi kırıcı bir biçimde, köhne kuramda "fosilleşmiş" zihinlerle dolu olarak tanımladı[29]; bu, Halder'in Brauchitsch'e istifalarını vermeyi önermesine yol açan bir hakaretti. Hitler, Sovyet başkentine yapılacak ilerleyişe 30 Eylül'e, güney orduları Kiev'i alana kadar izin vermedi ve bu uzun gecikmenin bu girişim için ölümcül olduğu ortaya çıktı.

Aynı türden gergin bir tereddüt, Hitler'in 1942 seferini idamesini karakterize etti. Moskova'ya yapılacak saldırıya kaldığı yerden devam etmek yerine, Führer Nisan ayında, başlıca hücumun güneyde, Don Basin'deki Kırmızı Ordu'nun birimlerini yok etme hedefiyle ve sonra da Kafkasya'nın petrol sahalarının zapt edilmesiyle yapılacağını ilan etti. İmparatorluğun yakıt eksikliğine ilişkin kaygı, bu harekât planına bir nebze akla yatkınlık sağladı ama Haziran sonunda yürürlüğe konulduğunda, Hitler yine mahalli fırsatlarla yolundan çıkmaya ve stratejik hedefleri taktiksel başarılar için feda etmeye olan meylini gösterdi. Bunun vahim bir örneğini; güney kuvvetlerini ayırarak, Feldmareşal Wilhelm List'in komutası altındaki –ayrık halde bulunan iki zırhlı tümenin kaybıyla zayıflamış ve Wiech'in Altıncı Ordu'suna ve yeniden Leningrad kuşatması görevine gönderilmiş olan Kırım'daki On Birinci Ordu'ya gönderilmiş olan– Ordu Grubu A'nın Kırım'dan Aşağı Don'u ve Kerch Strait'i geçmesi ve Kafkasya'yı sızması beklenirken, General Maximilian von Weichs tarafından komuta edilen Ordu Grubu B'ye Stalingrad şehrine ilerlemesini emreden 23 Temmuz tarihli, 45 numaralı Savaş Emri sunar.[30]

(29) Trumbull Higgins, *Hitler and Russia* (New York, 1966), 156.
(30) A.g.e., 209-210.

Bu bir felaket reçetesiydi. Halder, günlüğüne şöyle yazdı: "Düşman kabiliyetlerinin hafife alınması yönündeki müzmin eğilim, gün be gün anlamsız oranlara ulaşıyor ve kesin bir tehlike halini alıyor. Burada, asıl iş imkânsızlaşıyor. Bu sözde liderlik, anın izlenimlerine karşı ayrıksı bir tepkiyle karakterize ediliyor."[31] Aslında, Hitler'in artık ciddi şekilde azalmış olan kaynaklarını elden çıkarışı ve hedef seçimleri, giderek daha da artan bir şekilde, inatçılığıyla ve ruh halinin değişkenliğiyle belirleniyordu: Leningrad ve Stalingrad isimleri, stratejik önemlerine tamamen oransız olan nefret dolu bir cazibe ifade ediyor gibi görünüyordu; Führer'in sıkıntıları arttıkça, tasarımları daha şatafatlı ve gerçek dışı hale geldi; ve o da aksiliklere verdiği tepkilerde, olgulara ilişkin dikkafalı bir körlükten ya da prestij sebeplerinden ötürü kaynakları çarçur ederek, her zamankinden daha akıl dışı bir hal aldı. Paulus'un Altıncı Ordu'sunun hâlâ zaman varken Stalingrad'dan kaçmasına izin vermeyi reddedişi ve –bir başka savaş alanında- Tunus'taki köprübaşı mevziini düşüşünden çok sonra askerlerle ve teçhizatla destekleme kararı, düzensiz şekilde yapılan stratejik değerlendirmenin işaretleriydi.

Aralık 1941'de, Japonların Pearl Harbor'a yaptıkları saldırının ardından, Birleşik Devletler'e karşı savaş ilan etme kararını açıklamak daha zordur. Hitler'in 10 Aralık'ta Meclis'e yaptığı kişisel tacize ilişkin uzun bölümler ve Başkan Franklin Roosevelt'in şiddetle kötülenmesini içeren konuşmanın bir okuması, eylemin Führer'in Roosevelt'in 1940 ve 1941'de Atlantik'te yaptığı İngiliz taraftarı eylemlere uzun zamandır bastırılmış olan içerlemesi ile motive edildiği görüşüne bir miktar inanılırlık sağlar. Hâlâ Sovyet Uzak Doğu eyaletlerine saldırmaya ikna edilebilecekleri umuduyla Japonlarla dayanışma sağlama arzusu da şüphesiz bir rol oynadı. Ama Hitler'in bu kritik adımı sadece bir iyi niyet gösterisi olması ve Alman halkı üzerinde yapacağı etki uğruna ve hiçbir zararının dokunamayacağını bilmesinden ötürü atmış olması aynı derecede olasıdır: yani, 1942'de Rusya'daki savaşı kazanması gerektiğini ve böyle yapması halinde, Birleşik Devletler'in, arzuladığı dünya efendiliğini kazanmasını önlemek için yapabileceği hiçbir şey olmadığını; yapamaması halinde ise, Almanya'nın kaçınılmaz sonunun kesin ve hak edilmiş olduğunu anladı.

"Dünyadaki herkesten daha önce", diye yazdı Jodl Nuremberg beyanında, "Hitler, savaşın kaybedildiğini hissetti ve bildi." Stalingrad'daki felaketin, Rommel'in El Alamein'deki yenilgisinin ve Kazablanka, Oran ve Cezayir'deki

(31) Halder, *Kriegstagebuch*, 3:489.

Müttefik çıkarmalarının ardından savaşın devinirliği düşmanın tarafına geçti ve Jodl'un sözleriyle, Hitler'in "bir stratejist olarak faaliyetinin sonu gelmişti. O zamandan itibaren, harekât kararlarına, sıklıkla taktiksel ayrıntı konularına kadar, generallerin sadece kavramayı reddettiklerini düşündüğü şeyi taviz vermeyen bir iradeyle dayatmak için daha fazla ve daha sıkça müdahale etti: ya ayakta kalmak ya da düşmek gerektiğini, geriye doğru gönüllü olarak atılan her adımın özünde bir musibet olduğunu."[32] Savaş artık, Almanya'nın komuta eden generallerinin, onlardan birinin söylediği gibi, "yüksek paralar ödenen astsubaylara" indirgenmeleriyle ve sayı ve teçhizat üstünlüğü olan bir düşman karşısında zafer elde etmek için irade gücünün yeterli olduğu konusunda ısrar ederek her cephenin her bölümünde emirleri Führer'in vermesiyle, akıl dışılık bakımından nihai seviyeye ulaşmıştı.

Bu savaş en iyi şekilde, Paulus'un Stalingrad'daki astlarından, savaşma ve muvafık olarak ölme emirlerini "sadece askeri bakış açısından bir suç olmakla kalmayıp, Alman ulusuna karşı sorumluluğumuz açısından da bir suç" olarak tanımlayan birinin sözleriyle karakterize edilen bir savaştı. Ama bir yandan da, her zaman savaşı bir kişisel drama olarak görmüş olan Hitler'in hiçbir zaman bu tür bir sorumluluğa ilişkin oldukça gelişmiş bir anlayışı olmadı ve belki de, aslında, bir stratejist olarak en büyük kusuru buydu.

V

Düşünüşü öncelikle, Birinci Dünya Savaşı'nın kayıplarının ülkesi için ifade ettiklerinden ve Hitler'in yenilgisinin aynı bedelle kazanılmamasına ilişkin bir kararlılıktan; ikinci olarak ise, zaferin elde edilişinden sonra yüzleşilmesi gerekecek olan sorunlara ilişkin bir farkındalıktan derin bir şekilde etkilenmiş olan Winston Churchill için aynı şey asla söylenemez. Sonuç bakımından, Churchill'in stratejik görüşlerinin, zamanı gelince Washington'daki arkadaşı ve müttefiği olan Franklin Rossevelt'in durumunda göreceğimiz gibi, gerekenden daha kesin olarak siyasi bir kalıbı vardı.

İkinci Dünya Savaşı'nda savaşan büyük tarafların tüm siyasi liderlerinin arasında, en fazla savaş tecrübesi olanı Churchill idi. 1895'te 4. Hussars'ta görevlendirilen Churchill, sekiz yıl içinde Küba'da, Hindistan'ın kuzeybatı sınırında, Sudan'da ve Güney Afrika'da hem bir savaşçı hem de bir savaş muhabiri olarak çatışma gördü. Yirmi beş yaşında Avam Kamarası'na seçi-

(32) Schramm, *Hitler*, 203f.

lerek, önce ikna edici bir askeri bütçe eleştirmeni olarak, sonra da coşkulu bir deniz inşaatı taraftarı olarak isim yaptı; fikir değişikliği, 1911 yılında Asquith'in Liberal kabinesindeki İçişleri Bakanlığı görevinden, Amirallik Birinci Deniz Lordu görevine geçişine tekabül eder. Büyük Savaş sırasında, 1914'te cesurca, Almanya'nın Channel limanlarının ele geçirmesini önlemek için Britanya'nın amfibi kabiliyetine başvuran ve bir yıl sonra, Çanakkale Boğazı'nı alarak Türkiye'yi savaşın dışında bırakma planının güçlü bir şampiyonu olan enerjik bir Birinci Deniz Lordu idi. Bu harekâtın başarısızlığı, kabinenin yeniden düzenlenmesine ve onun mevkiini kaybetmesine yol açınca, orduya geri döndü ve üstlerinin övgülerini kazanarak kendisine 6. Kraliyet İskoç Fusiliers'in komutası verildi. 1916 ilkbaharında, Haig'in başkomutan olmasıyla bir tugay bekleyemeyeceği aşikâr hale gelince, gönülsüzce Meclis'e döndü.[33] Savaşın son yılında, Lloyd George, hâlâ onu Çanakkale Boğazı'ndaki başarısızlıktan sorumlu tutanların itirazlarına rağmen, Churchill'i savaş levazım bakanlığına atadı.

Bu değişken tecrübenin, Churchill'in savaş ve onun yönetimi konusundaki düşünüşü üzerinde birbirinden keskin şekilde ayrılan iki etkisi oldu. İlk olarak, Asquith-Kitchener'ın gevşek ve gereksiz komite sisteminin tatsız sonuçlarına ilişkin anıları, 1940'ta başbakan olur olmaz, hükümet işleyişini keskin bir şekilde merkezileştiren ve onu hem hükümetin başı hem de silahlı kuvvetler yüksek komutanı yapan yapısal değişiklikler yürürlüğe sokmasına yol açtı. Küçük bir Savaş Kabinesi üzerinde etraflıca çalışırken, onun altına, başbakan yardımcısından, üç hizmet bakanından ve sonra da, dışişleri bakanından oluşan, gerektiğinde diğer bakanların da katıldığı ve kurmay başkanlarının daima bulunduğu bir Savunma Komitesi (Harekâtları) kurdu. Liderliğini de üzerine aldığı yeni Savunma Bakanlığı içinde, kurmay başkanları, her gün Churchill'in ya da onun yardımcı savunma bakanı General Ismay'in huzurunda toplanan bir "kombine muharebe karargâh"ı oluşturdu. Savunma bakanının hem Müşterek Planlama Komitesi hem de Müşterek İstihbarat Komitesi'nin yanı sıra, ayrı hizmet bakanlıklarından bağımsız olan ve Ismay'in başkanlığında Savaş Kabinesi Yazmanlığı'nda toplanan Müşterek Planlama Karargâhı üzerinde de doğrudan otoritesi vardı. Savaş devam ederken, Churchill'in ve kurmay başkanlarının elinde toplanan güç yoğunluğu, zaman içinde hem Savaş Kabinesi'ni hem de Meclis'i, strateji oluşturulma-

(33) A. J. P. Taylor, Robert Rhodes James, J. H. Plumb, Basil Lidell Hart ve Anthony Shore, *Churchill Revised* (New York, 1962), 197'de Basil Lidell Hart, "The Military Strategist." Ayrıca bkz. Ronald Lewin, *Churchill as Warlord* (New York, 1973), 13. .

sında herhangi bir etkili rolden dışladı; bu, fasılalı protestolara ve şikâyetlere yol açtı ama bunlar, sistemin kanıtlanmış etkililiği sayesinde etkisiz hale getirildi. Bunun mümkün kıldığı eşgüdümlü harekât planlaması, Amerikalıların 1942 ve 1943'te Arcadia, Kazablanka ve Trident konferanslarında yenilgiyle öğrendikleri üzere, Amerikalı emsali tarafından üretilen her şeyden çok daha üstündü. Ronald Lewin şöyle yazdı: "Hem siyasi hem askeri otoritenin Churchill'de şekillenmesi, Büyük Britanya'da ya da başka herhangi bir ülkede evrimleşen bir savaşı idare etmek için en etkili merkezi sistem olduğu görülen yeni bir Yüksek Komutanlık yapısı için gereken temel taşı sağladı."[34]

Churchill'in iktidarda bulunma süresinin ilk iki yılı boyunca, kurmay başkanlarının enerjilerinin çoğunun, sistemin yaratıcısının tez canlılığının dizginlenmesine ve onunla sahradaki komuta eden generaller arasında orta halli bir çalışma ilişkisi sağlanmasına yöneltilmesi gerekti. Çünkü eğer Büyük Savaş Churchill'e savaş gayreti yönünde etkili düzenleme ile ilgili önemli şeyler öğretmişse, aynı zamanda onu, kendi askeri değerlendirmesine ve stratejik ve taktiksel kararlar için yeteneğine olan sınırsız güveniyle bağdaşmayan profesyonel askerlere metelik vermeyen bir halde de bırakmıştı. Harekât komutasının sistematik ve heyecan vermeyen yönlerine hiç tahammülü olmayan, sağlam ve mücadeleci bir kişilikte olduğu ve dahası, araçlarla hedefler arasındaki ilişkiye dair adil bir bakış sahibi olmaya mecbur olan uygulayıcıları perişan eden güçlü bir hayalgücüyle donatılmış olduğu için, onunla komutanları arasındaki çatışma kaçınılmazdı. Feldmareşal Archibald Wavell bir keresinde Churchill için şöyle dedi: "Askerleri savaşa sokmadan önce tam teçhizatın gerekliliğini hiçbir zaman anlamadı. 1899 ve 1900'de nispeten az sayıda atlı Boer bir İngiliz tümenini durdurmuş olduğu için, Güney Afrika Tugayı'nın 1940'ta sahraya çıkmadan önce tüfeklerden daha fazla bir teçhizata sahip olmasının gereksiz olduğunu öne sürüşünü hatırlıyorum. Aslında, Winston'ın taktiksel ideallerinin bir dereceye kadar Güney Afrika Savaşı'nda belirginleştiğini gördüm. Üretken beyni her zaman, yeni taktiksel fikirler ve silahlar için yaratıcı ve kavrayışlıydı ama savaşın idari yanını en sonuna kadar anlamış olduğunu düşünmüyorum; her zaman komutanlarını 'kuyruklu ama dişsiz' şekilde düzenleme yapmakla suçlardı."[35]

Generallerinin teşebbüsten ve saldırgan ruhtan yoksun olduklarından şüphelendiği için, Churcill onları aslında kendisinden çok onların işi olan

(34) Gordon Wright, *The Ordeal of Total War* (New York, 1968), 238f.; Lewin, *Churchill*, 32.
(35) John Connell, *Wavell: Soldier and Statesman* (Londra, 1964), 256.

konularda emir, muhtıra ve yönerge yağmurlarına tuttu. Mesela, 16 Ağustos 1940'ta, İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Sör John Dill ve askeri harekâtlar amiri Tümgeneral Sör John Kennedy'yi hayretler içinde bırakarak Orta Doğu'daki mücadelenin idamesine ilişkin, taburların ileri ve geri dağıtımına kadar detaylı taktiksel talimatlar içeren ve kuvvet kullanımı[36] konusunda özenli bir şekilde detaylandırılmış emirler veren ve resmen bir harekât emri olan bir yönerge gönderdi –sahra komutanının otoritesinin, tam da Hitler'in savaşın son aşamalarında meyilli olduğu türden, azledilmesi. Sürekli olarak, generallerinin cesaretsizliğine ilişkin emareler konusunda tetikteydi ve Nisan 1941'de, Kennedy'den Wavell'in mecbur kalması halinde Mısır'dan çekilmeye dair bir planı olduğunu öğrenince öfkeyle, "Wavell'in 40.000 adamı var! Eğer Mısır'ı kaybederlerse, kan akacak! Generalleri vurmaları için atış mangaları ayarlayacağım!" diye bağırdı ve Kennedy her ihtiyatlı generalin böyle bir planı olması gerektiğini söyleyerek itiraz edince de tepkisi şu oldu: "Bu, bana bir şimşek çakması gibi geliyor. Hiçbir zaman bu tür fikirler duymadım! Savaş, iradelerin çekişmesidir! Senin yaptığın gibi konuşmak katıksız bir şekilde yenilgiyi kabul etmektir!"[37]

Büyük Britanya'nın, amansız 1940 ve 1941 yıllarında Winston Churchill'in yılmaz ruhundan iyi bir hizmet gördüğü ve çoğu adamın gözünü korkutacak olan engellere meydan okuyuşunun sadece kendi halkının cesaretini ayakta tutmakla kalmayıp, Birleşik Devletler halkının hayranlığını ve maddi desteğini de kazanmış olduğu şüphesizdir. Böyle olsa da, mücadeleciliği bir bedel gerektiriyordu ve bir imkân bulduğu her yerde düşmana ulaşma hevesi, ciddi bir öncelik karışıklığına yol açtı. Mart 1941'de, bunun Orta Doğu Komutası'nın gücünü ne kadar ağır bir şekilde tüketeceğine ve başarı olasılığının ne kadar düşük olduğuna dair hiçbir akılcı öngörüde bulunulmaksızın, Yunanistan'ın yardımına koşma kararı, geriye dönüp bakıldığında yüreklilikle yapılmış, neredeyse saçma bir uygulama olarak görünür ve Churchill'in bunun sonucundaki fiyasko konusundaki sorumluluğu, Dill ve Wavell'in daha iyi olan muhakemelerine rağmen bu karara razı olmuş olmalarıyla mazur gösterilemez. Ve Churchill'in daha sonra Rommel'e olan ve şüphesiz çatışmayı bireysel mücadeleciler bakımından görme eğiliminden kaynaklanan düşkünlüğü, Britanya'nın stratejik öncelikler listesinde Mısır'ın yerini dördüncü sıradan (adaların, Malaya'nın ve Ümit Burnu'nun güvenceye alınmasından sonra) ikinci sıraya yükseltmesine ve kurmay baş-

(36) R. W. Thompson, *Generalissimo Churchill* (New York, 1973), 100.
(37) Connell, *Wavell*, 421.

kanlarına danışılmadan düzenlenen bir yönergede, DMO'dan [Devlet Borçlar İdaresi Dairesi –ç.n.] Kennedy'nin şiddetle karşı çıktığı bir hüküm olan, kaybının ancak başarılı işgale ve son fethe ikincil olacağını ilan etmesine yol açtı.[38] Bu sadece anın belagati değildi. Churchill'in kaynak tahsisatı konusundaki görüşlerini etkiledi; özellikle Malaya'yı gereken takviyeden mahrum bıraktı; İngiliz İmparatorluğu'nun, Churchill'in başkanlık etmeyeceğine yemin etmiş olduğu dağılmasını gerçekleştirmeye doğru epey yol alan bir olay olan, Singapur'un düşüşüne yol açtı.

Sör Alan Brooke'un İmparatorluk Genelkurmay Başkanı olarak Dill'in yerine geçmesinden sonra, Churchill'in harekât alanına müdahaleleri zaman içinde kısıtlandı, çünkü Brooke tehlikeli olduğunu düşündüğü mefhumlara direnmek konusunda selefinden daha istekliydi ve fırtınalı mizacı üzerinde heyecanlandırıcı bir etki yapabileceğini düşündüğü konuları başbakanın dikkatinden uzak tutmak için yeterince kurnazdı. Churchill'e bir dakika ayırdıktan sonra Kennedy'e "o adama daha çok savaştan bahsettikçe" dedi, "savaşın kazanılmasına daha da engel olursun."[39] Aynı zamanda, Brooke'un atamasıyla aynı ayda gerçekleşen, Birleşik Devletler'in savaşa girişi, en önemli gerekliliğin etkili ortaklaşa stratejik planlama olduğu yeni bir aşamanın açılışını imledi ve Churchill'in bu meydan okumaya verdiği karşılık, 1940 ve 1941'de göstermiş olduğu düşüncesizliklerin ve tedbir yoksunluklarının hiçbiriyle hasar almadı.

Başbakanın savaşın en başından beri Franklin Roosevelt'le kurmuş olduğu ve başlangıçta denizcilikle ilgili konulara duydukları ortak ilgiyle teşvik edilen[40] özel ilişki sayesinde, muhtemel acil durum planlamasının belli bir miktarı, daha Birleşik Devletler savaşa girmeden önce tamamlanmıştı. Böylelikle, 29 Ocak'tan 29 Mart 1941'e dek "Birleşik Devletler'in savaşa başvurmaya mecbur kalması halinde, Birleşik Devletler'in ve Britanya Uluslar Topluluğu'nun silahlı kuvvetlerinin . . . Almanya'yı ve onunla ittifak kurmuş olan Güçleri yenebilmesi için en iyi yöntemleri" belirlemek için, Anglo-Amerikan karargâh görüşmeleri yapıldı. Bu ABC-1 görüşmeleri, daha önce

(38) Thompson, *Churchill*, 120f.

(39) Baş General Sör John Kennedy, *The Business of War* (Londra, 1957), 108. Churchill'in sahradaki komutanlarını aşırı derecede eleştirmeye devam ettiği ve Brooke'un, Temmuz 1944'te Montgomery'e ve Alexander'e verdiği rahatsızlığı dinledikten sonra, "aniden hiddetlendi ve ona generallerini devamlı rahatsız etmek ve küçültmek yerine onlara beş dakikalığına güvenmesinin mümkün olup olmadığını sordu"ğu belirtilmelidir (Fraser, *Alanbrooke*, 442.)

(40) Bu ilişkinin tam gelişimi için bkz. *Roosevelt and Churchill: Their Secret Wartime Correspondence*, ed. Francis L. Loewenheim, Harold D. Langley ve Manfred Jonas (New York, 1975). Ayrıca bkz. *Churchill and Roosevelt, The Complete Correspondence*, ed. Warren F. Kimball, 3 cilt (Princeton, 1984).

Deniz Harekâtları Başkanı Amiral Harold Stark tarafından hazırlanmış olan, savaş halinde, Birleşik Devletler'in bir müttefiği olarak Atlantik'te taarruzcu, Pasifik'te ise savunmacı bir tutum benimseyeceğini belirten Amerikan muhtırasının hükümleriyle yönlendirildi.[41]

Gelgelelim, Amerika'nın Pearl Harbor'dan sonraki ruh hali, Churchill'in zihninde bu öncelikler sırası tersine çevrilirse diye bir endişe yarattı ve bir an önce "Başkan'ı ve Amerikan Askerlik amirlerini, Japonya'nın yenilgisinin Hitler'in yenilgisiyle aynı anlama gelmeyeceğine ama Hitler'in yenilgisinin Japonya 'nın işinin bitirilmesini sadece bir zaman ve sıkıntı meselesi haline getirdiğine ikna etmek için bulunabilecek olan en güçlü uzman danışmanlar takımıyla" Washington'a gitme yoluna başvurdu.[42] Olanlar, korkularının yersiz olduğunu gösterdi. Ocak 1942'de Washington'daki Arcadia Konferansı'nda, bir bombalama harekâtının, bir kuşatmanın, tahminen 1943'te Batı Avrupa'da bir yerde büyük çıkarmaların yapılabileceği zamana kadar Almanya'yı zayıflatmak için yıkıcı tedbirlerin devamı ve "önce Almanya" görüşü yeniden onaylandı. Burma'dan Çin Denizi'ne kadar iş gören tüm müttefik kuvvetler için bir yüksek komutanlık (ABDA) kurulması önerisinin dışında, Pasifik'e ilişkin hiçbir olumlu teklif yapılmadı; kısa süre içinde, bu planın uygulanamaz olduğu ortaya çıktı.

Duke of York'la Amerika'ya yaptığı seyahat sırasında Churchill, Ismay'in onun hakkındaki "stratejinin geniş kapsamına ilişkin kavrayışında, tüm uzman danışmanlarından kat kat öndeydi" ifadesini gerekçelendirmeye yaklaşan bir dizi makale oluşturdu ve bu, sonraki iki yıl boyunca İngiliz stratejisinin temel varsayımları haline gelen şeyleri şekillendirdi.[43] Müttefiklerin çok yakın gelecekteki kısıtlı kabiliyetlerinin farkına vardı. "Hitler'in Rusya'daki başarısızlıkları ve kayıpları, bu zamanda Savaş'taki başlıca olgulardır." Anglo-Amerikan faaliyeti için en elverişli alanlar, ikmal hatlarının sağlanması ve Alman üretimini engellemek için, Atlantik deniz yolunda, havada ve kuzey Afrika alanındaydı. 1942'deki ana taarruz eylemi, "Kuzey ve Batı Afrika'da Fransa'ya ait olan tüm yerlerin işgali, . . . buna ilaveten, Britanya tarafından Tunus'tan Mısır'a kadar olan Kuzey Afrika sahilinin tamamının denetim altına alınması ve böylelikle, eğer deniz durumu mümkün kılarsa, Akdeniz'den Doğu Akdeniz bölgesine ve Süveyş Kanalı'na serbest

(41) Hepsinden önemlisi bkz. Mark S. Watson, *Chief of Staff: Pre-War Plans and Preparations* (Washington, D.C., 1950).
(42) Winston S. Churchill, *The Grand Alliance* (Boston, 1950), 625, 643.
(43) Lord Ismay, *Memoirs* (Londra, 1960), 163.

geçiş" şeklinde olmalıydı. 1943 yazında, Sicilya ve İtalya'dakilerin yanısıra İskandinavya, Aşağı Ülkeler, Fransa ve Balkanlar'daki çıkarmalar için planlar, birkaç belli hedefin seçimi sonradan belirlenmek üzere, eşzamanlı olarak yapılmalıydı. Churchill, savaşın ancak "Avrupa'da Alman ordularının yenilmesiyle ya da Almanya'daki iç karışıklarla" kazanılabileceğine olan inancını açıkça ifade etti. Churchill zihninde, deniz komutası ve daha üstün hava gücüyle avantaj sahibi olan, yolları yoğun bir bombalama taarruzuyla hazırlanmış kırk zırhlı tümene saldırılmasını tasarladı.[44]

Aslında bu, her ne kadar yol boyunca, Nisan'da İngilizler ile ortak bir görüşmenin ardından onları 1943'te (ve hatta Ruslar'ın çöküş noktasında olduklarının görülmesi halinde 1942'de) bir çapraz Channel istilasına ikna etmiş olduklarını düşünen ve onların sözlerinden döneceğinden ve aslında, midelerinin bir batı çıkarmasını kaldıramayacağından şüphelenen Amerikan kurmay subaylarıyla çekişmeli anlar yaşandıysa da, 1942 ve 1943'te Müttefikler tarafından izlenen stratejiydi. Bu tür anlarda, Churchill'in Başkan'la olan arkadaşlığının paha biçilemez olduğu görüldü. Haziran 1942'de Washington konferansında Roosevelt'i gecikmeli bir Channel geçişinin başarısız bir Channel geçişinden daha iyi olduğuna ikna eden, Churchill'in tatlı diliydi; Başkan'ı bir Kuzey Afrika istilasını makul ve karşı bir alternatif olarak kabul etmeye yaklaştıran, Churchill'in iknasıydı ve Kazablanka'da, Sicilya'ya ve daha genişletilerek İtalya'ya yapılacak bir çıkarma için Roosevelt'in desteğini kazanan, Kuzey Afrika'da ele geçirilen bölgelerin yarattığı taarruz ihtimallerinin Churchill tartafından ustaca yapılan tasviriydi.[45]

O halde, gerçek anlamda, Churchill'in stratejik görüşleri, 1942 ve 1943'teki Müttefik harekâtlarının belirleyici etkeniydi ve Overlord planının uygulanmasını, Alman gücü yıpratılana ve gemicilik durumunun iyileştirilmesi İngiliz Kurmay Başkanlarına bu girişimin uygulanabilir olduğunu gösterene kadar önlemek gibi bir sonucu oldu. Churchill'in egemenliğinin son bulması, Stalin'in desteğiyle Amerikalıların Overlord ve destek amacıyla güney Fransa'nın (Avnil) işgali için kesin bir tarih aldıkları Kasım 1943'teki Tahran konferansına kadar gerçekleşmedi. Bu karardan önce, Churchill ve Brooke'a, İtalya'daki harekâtların, diğer çıkarmalar gerçekleşene dek kesilmeyeceği konusunda net bir bilgi verilmişti, çünkü bu çıkarmalar, aksi halde Rusya ya da Fransa'da kullanılabilecek olan Alman tümenlerinin hareketsiz

(44) Fraser, *Alanbrooke*, 231-32; Lewin, *Churchill*, 127f.
(45) Liddell Hart, "The Military Strategist," 215; Fraser, *Alanbrooke*, 311ff.

kılınmasının tek yoluydu ve Roosevelt'in Chiang Kai-shek'e ilk Kahire konferansında, gelecek birkaç ay içinde Andaman Adaları'na bir amfibi harekât düzenlenmesine –Brooke'un söylediği gibi, İngilizler'in "katılmamış oldukları ve gerçek değeri konusunda ikna olmamış oldukları" Korsan Harekâtı– ilişkin verdiği ve tasasız söz hükümsüz kılınmıştı.[46]

Churchill, bunu takip eden dönemde stratejik etkisinin azalmasını erkekçe ama yükselen bir önseziyle karşıladı. Amerikalılara olan hayranlığı ne kadar büyük olursa olsun, savaşların çözdükleri kadar sorun yarattıkları ve büyük strateji sanatının geleceğin genel hatlarını görmek ve onlarla uğraşmaya hazırlanmak olduğu olgularına duyarsızlıklarıyla çileden çıkmıştı. Doğudaki ivmenin Sovyetler'in tarafına geçtiği Stalingrad'dan sonra, savaş sonrası Avrupa'da haddinden fazla büyük olan bir Sovyet baskısı kavramaya ve bu baskıyı sınır antlaşmalarıyla ya da karşılıklı olarak tanınan etki alanlarıyla kısıtlamak için planlar tasarlamaya başladı. Gelgelelim, bu tür öneriler, Kasım 1943'te Dışişleri Bakanları Konferansı'ndan, gelecekte "artık, etki alanlarına, ittifaklara, güç dengesine ya da talihsiz geçmişte, ulusların güvenliklerini garantilemeye ya da çıkarlarını desteklemeye uğraştıkları özel düzenlemelerin hiçbirine gerek kalmayacağına" ikna olmuş şekilde dönen Dışişleri Bakanı Cordell Hull tarafından güçlü bir direnç görüyordu.[47]

Hull, eski diplomasinin kavramlarının savaş uğraşına gereksiz dahline itiraz ederken yalnız değildi. Muharebe sorunlarına dolaylı bir yaklaşımdan ziyade doğrudan yaklaşımlarının Clausewitz'in öğretilerine olan bağlılıklarını gösterdiğine kanaat getirmiş olan Amerikan askerleri, Eisenhower'ın Nisan 1945'te Berlin'e yapılacak bir ilerlemeyi hesaba katmayı reddederek kanıtlayacağı gibi, Alman kuramcının siyasi kaygıların savaş zamanında ancak tehlikeli bir şekilde[48] unutulabileceği konusundaki ısrarı hakkında fazlaca aşikâr bir biçimde yanlış bilgilendirilmişlerdi.[49] Başkan'ın kendisine gelince, -Churchill, stratejik seçenekleri reddetmemek için bir çağrı olarak, Temmuz 1944'te ona "Uzun vadeli bir siyasi görüşle, [Stalin] İngilizlerin ve Amerikalıların yaklaşan bu çok ağır savaşta Fransa'da paylarına düşeni yapmalarını ve Doğu, Orta ve Güney Avrupa'nın doğal olarak onun denetimi

(46) Fraser, *Alanbrooke*, 384-92.
(47) Maurice Matloff ve Edwin S. Snell, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942* (Washington, D.C., 1953), 272-73.
(48) Bkz. *On War*, kitap 1, bölüm 1, özellikle Kitap 8, bölüm 6.
(49) *The Papers of Dwight David Eisenhower: The War Years*, ed. Alfred Chandler, 5 cilt (Baltimore, 1970), 4:2592-95.

altına girmesini tecih edebilir"[50] diyen bir telgraf göndermişti- stratejinin siyasi bir yanı olduğu fikrine, dışişleri bakanının ya da askerlerinin olduğundan daha açık değildi. Onun görüşünde, savaşı kazanmak ilk öncelikti ve siyaset daha sonra gelirdi.

VI

Şayet Franklin D. Roosevelt, Hitler'in sınırsız hırslarını kavramakta yavaş davranmışsa ve şayet, bunun sonucunda, 1939'dan önceki diplomasisi en iyi ihtimalle vasat olmuşsa[51], Avrupa savaşının patlak vermesinden sonraki Amerikan politikası yönetimi de, ülke içi kısıtlamalar hesaba katıldığında kaçınılmaz olarak, taktiklerinde tereddütlü, deneysel ve hatta çelişkiliyken, stratejisinin genelinde ustalıklıydı. Askeri duruma, dinçlik ve özgüvenle karşılık verdi. Uzun süre denizcilik meselerine ve coğrafyaya ilgi duymuştu ve deniz kuvvetleri bakan yardımcısı olarak 1913'ten 1920'ye dek yaptığı görev, ona askeri sorunlar ve büyük strateji hakkında karar verme yeteneği konusunda özgüven vermişti.[52] Temmuz 1939'da, savaşın kesinliği su yüzüne çıkınca, başkomutan oluşunun verdiği yetkiyle, iki idarenin de stratejik planlarını koordine eden organ olan Ordu ve Deniz Kuvvetleri Müşterek Kurulu'nu, tedarik programlarını idare eden Ordu ve Deniz Kuvvetleri Harp Levazım Kurulu'nu ve askeri üretimden sorumlu olan sivil kurumu, yeni Başkan Yönetim Ofisi'ne taşıyan bir Askeri Emir yayımlamıştı. Bu, kurmay başkanlarının, Müşterek Kurul üyeleri olarak doğrudan ona karşı sorumlu olmaları ve savaş ve deniz kuvvetleri bakanları olan Henry L. Stimson ve Frank Knox'un stratejik karar alanından büyük ölçüde dışlanmış olmaları nedeniyle, onun, Birleşik Devletler'in askeri gücünü kendi idaresi altında tutmayı amaçladığı anlamına geiyordu.

İngilizler için bu, şaşırtıcı bir gevşeklik sistemiydi. Sör John Dill, 3 Ocak 1942'de, Brooke'a Amerikan kurmay başkanlarının asla düzenli toplantılar yapmıyormuş gibi göründüğünü ve toplandıklarında da, toplantı tutanağı tutacak hiçbir yazmanın bulunmadığını yazdı. İngilizlerin aksine, onların hiçbir müşterek planlamacıları ya da idari planlama kadroları yoktu ve Baş-

(50) *Roosevelt and Churchill*, 548. Churchill'in bu konudaki korkularının gelişimi için bkz. Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace They Sought* (Princeton, 1957), 338ff.

(51) Bkz. *Deutsche Frage und europäisches Gleichgewicht: Festschrift für Andreas Hillgruber zum 60. Geburtstag*, ed. Klaus Hildebrand ve Reiner Pommerin (Köln ve Viyana, 1985) içinde, Gordon A. Craig, "Roosevelt and Hitler: The Problem of Perception."

(52) Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945* (New York, 1979), 321.

kan'la olan temasları da düzensiz ve yine, kayıt dışıydı. Dill, "Bana öyle geliyor ki," diye yazdı, "tüm teşkilat, tüm Kuvvetler'in Başkomutanı yapılan ve bunu başarıyla yapan George Washington'ın günlerine ait. Bugün, Başkan tüm Kuvvetler'in Başkomutanı ama bunu başarıyla yapmak o kadar kolay değil."[53] Aslında, Amerikan sistemi Dill'in düşündüğünden daha etkiliydi ama İngiliz emsalinden daha az eşgüdümlü olduğu su götürmez. Franklin Roosevelt her zaman seçeneklerini açık, düşüncelerini gizli ve nihai karar hakkını sıkıca kendi ellerinde tutmayı tercih etti ve zaman içinde General George Catlett Marshall'a bağımlı ve onun askeri değerlendirmelerine giderek daha da bel bağlar hale geldiyse de bu, Kent Roberts Greenfield'ın, hakkında "FDR, Amerikan askeri gücünün kullanımına dair tüm önemli kararlarını, ya askeri amirlerinden bağımsız olarak ya da onların tavsiyelerine ya da protestolarına rağmen verdi"[54] diye yazdığı, Temmuz 1939 Askeri Emri ile Pearl Harbor arasındaki dönem için daha az doğruydu.

1939'da düşmanlıkların patlak vermesinden dahi önce Devlet Başkanı, savaşın gelmesi halinde Birleşik Devletler'in, kendi çıkarı bakımından, Büyük Britanya'yı desteklemeye mecbur kalacağı hükmüne varmıştı. Umudu, eğer bunu yeterince güçlü bir şekilde yaparsa, ülkenin fiili olarak askeri müdahalede bulunmasına gerek kalmayabileceğiydi. Bu stratejik görüş, üç karar ile tatbik edildi. Birincisi, Roosevelt'in Kasım 1938'de, yılda on bin savaş uçağı üretmek için bir tesis kapasitesi yaratılması için verdiği emirdi; bu sayı, sonradan, Mayıs 1940'ta, hizmetlerinin yeniden silahlandırılmasının umutsuz bir şekilde dengesiz hale geleceğinden endişe eden amirlerin kızgınlığına sebebiyet vererek elli bine yükseldi. İkincisi, Mayıs-Haziran 1940'ta, ülkeyi Büyük Britanya'ya elden gelen her şey yapılarak yardımcı olmaya adama kararıydı; bu adım, kamuya ilk kez, 6 Haziran'da Başkan'ın Charlottesville'de yaptığı konuşmada açıklandı ve sonra, muhrip üsleri anlaşmasıyla ve kiralama mevzuatıyla yerine getirildi. Büyük Britanya'nın eli kulağında çöküşünü bekleyen ve yarım küresel bir savunma politikası tercih eden ordu ve deniz kuvvetleri, bunu da tehlikeli buldu. Üçüncüsü ise, 1941 ilkbaharında ve yazında Marshall'ın güçlü çekincelerine rağmen, Atlantik'te garnizonlar ve konvoylar kurma ve Britanya'ya ikmal hatlarını açık tutmak için onları gerektiği kadar uzağa genişletme kararıydı.[55] Bu eylemler ve İngiliz hükümetinin teslim olmayı düşünmeyi inatçı bir şekilde red-

(53) Fraser, *Alanbrooke*, 230.
(54) Kent Roberts Greenfield, *American Strategy in World War II: A Reconsideration* (Baltimore, 1963), 52f.
(55) A.g.e., 53.

dedişi, Hitler'in büyük stratejik planının bozulmasında ve onu, yıkımına yol açan umutsuz gidişata girmeye zorlamada can alıcı etkenlerdi.

Pearl Harbor'dan sonra, Devlet Başkanı'nın en büyük kaygısı, halkın isteklerinin Amerikan gayretinin Japonya'yla savaş üzerine yoğunlaşmasını, böylelikle de tam anlaşmada olduğu ABC-1'in stratejik varsayımlarına ölümcül derecede gölge düşürmeyi gerektirebileceğiydi. Bu, onun Amerikalı ve İngiliz karargâh planlamacıları arasındaki münazaralarda izlediği rotayı açıklar. Roosevelt her zaman, Avrupa kıtasının 1943'te İngiliz Adaları'ndan başarılı bir şekilde işgal edilmesi konusunda, bunun kurmay başkanlarına açıklanacak kadar makul olduğunu düşündüğünden daha şüpheciydi ve ülke içindeki siyasi nedenlerden ötürü, Churchill'in Almanlarla 1942'nin sonundan evvel çarpışılmasının gerekliliği konusundaki argümanının ve aynı şeyi Kuzey Afrika'da yapmanın olabilirliğinin çekiciliğine kapılmıştı. Temmuz 1942'de, bir çapraz Channel harekâtına ilişkin planların İngilizler tarafından savsaklanması olarak değerlendirdiği şeyle çileden çıkmış olan Marshall, Amiral Ernest L. King ile güçlerini birleştirdiğinde ve en büyük Amerikan gayretini Pasifik'e kaydırmayı önerdiğinde, Roosevelt mayhoş bir şekilde, bunun "kaplarını toplayan ve eve giden" kızgın çocuklar gibi olacağını söylerek onların kararlarını iptal etti. King ve onun sivil danışmanı Harry Hopkins'in yanı sıra Marshall'a da, Londra'ya gitmelerini ve Amerikan kara kuvvetlerini 1942'de Almanlara karşı eyleme sokacak bir karara varmalarını emretti ve onlara bir nebze eylem özgürlüğü tanıyan bir dizi emir verdi. "Lütfen üç temel ilkeyi aklınızda tutun –planlarda karar çabukluğu, planların birliği, sadece savunma değil, savunmayla birleştirilmiş taarruz. Bu, Birleşik Devletler'in 1942'de Almanlara karşı savaşan kara kuvvetlerinin birincil hedefini etkiler. Varışınızdan sonraki bir hafta içinde tam bir fikir birliği umuyorum."[56] İngiliz amirlerinin çoktan kesin bir şekilde, 1942'de bir çapraz Channel girişiminin aleyhinde oy kullanmış olmalarından ötürü, bu talimatlar Meşale Harekâtı –Kasım 1942 Kuzey Afrika çıkarması– için yapılan planla sonuçlandı.

Roosevelt'in başlıca güdüsü, ülke içinde Müttefikler'in büyük stratejik düşüncesi için destek verilmesini güvence altına almak olmuştu; ve bu aynı zamanda, Roosevelt'e, Meşale'nin desteği gibi, 1943'te yapılacak bir çapraz Channel istilasını erteleme ihtimali yüksek olan iki farklı kararın verilmesinde de kılavuzluk etti. İlki, Devlet Başkanı'nın İngilizleri Kazablanka kon-

(56) Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin*, 54-55.

feransına katılmaya ikna etmiş olduğu bir karar olan, Amiral King'e, fırsat yakaladığında Pasifik'te taarruz yapma yetkisini verme kararıydı; 1943'te faaliyete geçirilen ikinci karar ise, Tunus'taki Alman yenilgisini, bir Sicilya ve İtalya istilasıyla tamamlamaktı. Harikulade bir siyasetçi olan Roosevelt'in, halkın ruh halini gerektiği gibi ayarlamak gibi olağanüstü bir yeteneği vardı ve 1943'te artık, Çin lobisince düzenlenen, Pasifik savaşı üzerine münhasır bir vurgu lehine bir fikir birliği tehlikesi eskisi kadar büyük olmasa da, onun yerini başka bir kaygı kaynağının almış olduğundan haberdardı. Ülkede, savaşı kazanılmış olarak görmek gibi büyümekte olan bir eğilim ve tamamen kazanılmadığına ilişkin artmakta olan bir öfke vardı.

Bu yeni ruh hali, Aralık 1943'te Demiryolu Kardeşlikleri'nin tehdit edilen grevi, sivil insan gücüyle ilgili teklif edilen mevzuata dair yaygın hoşnutsuzluk, erteleme için silahlı kuvvetlerden gelen arttırılmış baskı ve basının, hizmetlerin yönetiminin itibarını sarsan haberleri ön plana çıkarma eğilimi gibi şeylerde yansıtılıyordu. George Marshall'ın zamanının büyük bir bölümü, Meclis'e, basına, iş birimlerine, işçilere ve özel gruplara önlerindeki görevin büyüklüğünü ve gerçekten ulusal bir gayretin önemini açıklayarak, bu eğilimleri kontrol altına alma girişimlerine adanmıştı –bu görevi o kadar ustalıkla gerçekleştirdi ki, sıra Overlord için bir komutan seçmeye geldiğinde, her ne kadar aşikâr seçimin kurmay başkanı olacağı düşünülmüş idiyse de Devlet Başkanı, Marshall olmadan Washginton'da yapamayağını hissetti ve Eisenhower'ı seçti.[57] Halkın ruh hali hakkındaki kaygı, Roosevelt'i Avrupa çatışmasında gevşek dönemlerin olmaması ve son zafere ulaşmaya doğru kaydedilen ilerlemenin tanıtlanabilir günlük kanıtlarının olması için, Churchill'in İtalyan tekliflerini desteklemeye ikna ederek, onun stratejik seçimlerini de etkiledi.

Savaşın son iki yılında, Churchill'in uzakta beliren Sovyet tehdidi ve Güneydoğu Avrupa'daki etki alanları hakkındaki anlaşmaların ve Polonya'daki Sovyet amaçları karşısında kesin ve birlik içinde bir duruşun gerekliliği konularındaki endişelerini paylaşmaya çok az meyilli olmasının sebebi de aynıydı. Güç dengesi ve etki alanları gibi terimlerin çoğu Amerikalı tarafından itimatsızlıkla algılandığının ve birçoğunun diğer ülkelerde olup bitenler konusunda ilgisiz ve diğer halkların ülke içi sorunlarının Birleşik Devletler için meşru bir kaygı kaynağı olduğuna ikna olmamış olduklarının gayet iyi far-

(57) Tüm bunlar üzerine bkz. Forrest G. Pogue, *George C. Marshall: Organizer of Victory, 1943-1945* (New York, 1973).

kındaydı. Büyük İttifak'ta çatırdamalara ilişkin herhangi bir inancın, ülkede, savaş gayretine zarar verecek olan bir derece şaşkınlığa ve öfkeye neden olacağından korktu. Aynı zamanda, Almanya yenildikten sonra, hâlâ, Sovyetler Birliği'nin işbirliğinin gerekli gibi göründüğü Japonya'yı alt etme görevinin olacağı olgusunun da bilincindeydi. Son olarak, Birleşik Devletler'de, savaştan sonra güçlükle kazanılmış barışı emniyete alacak yeni bir uluslararası sisteme dair güçlü duygunun farkına vardı. Bu, bir Büyük Güç yönetimi biçimini de alsa (kendisinin de bayıldığı garip Dört Polis planı gibi)[58], Milletler Cemiyeti örnek alınarak da oluşturulsa, Sovyet dahli elzemdi.

Başkan'ın zihninde, bu büyük hedefler, Avrupa'daki sınır çizgileri ya da rakip Polonya hükümetlerinin hak iddiları konusundaki anlaşmazlıkların yolunu kapıyordu. Roosevelt, çalım satan havasıyla, yüksek önem taşıyan konularda "Joe Amca"yla başa çıkabileceği konusunda kendinden emindi ama bu sırada, Winston Churchill'in ihtiyati reçetelerine uymaya ilişkin hiçbir niyeti yoktu. Realpolitik'in savaşın kazanılmasına müdahale etmesine izin verilmemeliydi. Amerikan halkı buna müsamaha göstermezdi.

VII

Bu gözlemler, Clausewitz'in bir ulusun stratejisinde askeri bakış açısının siyasi olana ikincil tutulmasının gerekliliğine ilişkin sözlerinin alıntılanmasıyla başladı ve seçilen durumlardan, bunu yapmada en başarılı olan siyasi liderlerin Clemenceau, Hitler, Churchill ve Roosevelt olduğu netlik kazanmıştır. Bu o kadar garip bir şekilde karıştırılmış bir gruptur ki, ancak genel kuralların kırılganlığını örnekler. Eğer Clemenceau'yu bir kenara bırakırsak –çünkü İtilaf güçlerinin stratejisi üzerine ayırt edici bir damga vuran birinden ziyade bir *animateur de la victorie* idi [zafer canlandırıcısı –ç.n.]-, Hitler'in durumu, askeri bakış açısının siyasi olana ikincil tutulmasının sonuçları bakımından en az olayların aksi durumu kadar feci olabileceğini kanıtlayacak gibidir. Diğer yandan, Franklin Roosevelt'in durumu, en sorumluluk sahibi savaş liderlerinin meşru siyasi kaygılarının çelişkili ve kendi kendini engeller nitelikte olabileceğini, ülke içi siyasi kaygıların, savaşın

(58) Gordon A. Craig ve Alexander L. George, *Force and Statecraft: Diplomatic Problems of Our Time* (New York, 1983), 101ff.

kendisi tarafından yaratılmış olan ve icaplarına bakılmadığı takdirde, stratejiyi uzun vadede etkisiz kılmakla tehdit eden siyasi meselelerle meşgul olmayı yersiz hale getirdiğini gösterir.

Daha da muğlâk olan, hem *animateur de la défiance* [güvensizlik canlandırıcısı –ç.n.]hem de mükemmel bir stratejik vizyona sahip bir lider olan ve kendi askeri teşkilatında ustalaşma ve onu hedeflerinin peşinde koşarken etkili bir işbirlikçi yapma bakımından başarılı olmuş Winston Churchill'in örneğidir. Bu kayda değer ama kusurlu bir başarıydı. Çünkü Churchill, neticede, koşullar nedeniyle daha güçlü müttefiklerle yan yana savaşmaya mecbur bırakılmıştı ve sonunda da, onların zafere ve barışa dair çatışan stratejileri, onun kendi stratejisini alt etti.

KAYNAKÇA

STRATEJİST OLARAK SİYASİ LİDER*

Daha geniş anlamda tanımlandıklarında, sivil-askeri ilişkisi meseleleri modern tarihin büyük bir kısmına tekabül eder. Genel bir sorun olan, savaş zamanındaki sivil liderlik sorunu üzerine, Harvey A. DeWeerd'in, ilk *Makers of Modern Strategy* kitabındaki "Churchill, Lloyd George, Clemenceau: The Emergence of the Civilian" makalesi hâlâ değerlidir. DeWeerd, Lewis Mumford, *Technics and Civilization* (New York, 1934) ve siviller ve modern savaş hakkında bir tartışma da içeren bir makale derlemesi olan Jesse D. Clarkson ve Thomas C. Cochran, ed., *War as a Social Institution* (New York, 1941) gibi genel eserlerden faydalanmıştır. Hâlâ ilginç olan bir çalışma da, J. F. C. Fuller, *War and Western Civilization: A Study of War as a Political Instrument and the Expression of Mass Democracy* (Londra, 1932) eseridir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, sivil-askeri ilişkiler hakkındaki çalışmaların sayısı muazzam ölçüde artmıştır. Samuel P. Huntington'ın *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, Mass., 1957) kitabı, standart bir eserdir. Gordon A. Craig ve Alexander L. George tarafından yakın zamanda hazırlanan *Force and Statecraft: The Diplomatic Revolution of Our Time* (New York, 1982) eserinde, savaş zamanı liderliği ve siviller hakkında bir tartışma vardır.

Vietnam Savaşı üzerine, aralarında en iyisi, taraflılığına ve kaynak belirtmemesine rağmen David Halberstam, *The Best and the Brightest* (New York, 1972) olan, pek çok eser yazılmasını sağladı. Seymour Hersh'in devlet bakanına verdiği cevabın, *The Price of Power* (New York, 1983), yanı sıra, Henry Kissinger'ın iki citlik hatıra yazısı olan *White House Years* (Boston, 1979) ve Years of Upheaval (Boston, 1982) eserlerine de başvurulmalıdır. Yakın zamandaki Birleşik Devletler sivil liderliği hakkında askeri bir bakış açısıyla yazılmış olan bir eser, Harry G. Summers, Jr.'ın *On Strategy: A Critical Analysis of the Vietnam War* (Novato, Calif., 1982) adlı takdire şayan kitabıdır.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki siyasete ve stratejiye ilişkin literatür, özellikle de Almanya için, özlüdür. Theobald von Bethmann Hollweg ve askeriye sorunu hakkında genel bir çalışma için, bkz. Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army* (New York, 1964). Vazgeçilmez olan eserler ise Gerhard Ritter'ın kitaplarıdır: *Der Schlieffenplan: Kritik eines Mythos* (Münih, 1956; İng. çev. Londra, 1958) ve başlıca eseri *Staatkunst und Kriegshandwerk* (Münih, 1954ff) kitabının üçüncü ve dördüncü ciltleri. Fritz Fischer, *Germany's Aims in the First World War* (New York, 1967) geniş kapsamlı bir etki yaratmıştır. Konrad Jarausch epey çalışarak Bethmann'ın bir biyografisini yazmıştır: *The Enigmatic Chancellor: Bethmann-Hollweg and the Hubris of Imperial Germany* (New Haven, 1973). Bethmann ve askeriye arasındaki ilişkiler hakkındaki bir çalışma için, bkz. Karl-Heinz Janssen, *Der Kanzler und der General: Die Führungskrise von Bethmann Hollweg und Falkenhayn* (Göttingen, 1967). Savaşa katılanların yazdığı pek çok anı yazısı arasında belirtilmesi gereken eser, Erich von Falkenhayn, *Die Oberste Heeresleitung, 1914-1916* (Berlin, 1920) kitabıdır.

(*) Donald Abenheim tarafından hazırlanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler hakkında yapılan genel çalışmalar arasında şunlar bulunur: Ernest Llewellyn Woodward, *Great Britain and the War of 1914-1918* (New York, 1967); A. J. P. Taylor, *Politics in Wartime* (New York, 1965); ve Peter Stansky, ed., *The Left and the War: The British Labor Party and World War One* (New York, 1969). Başlıca savaş zamanı liderliği hakkındaki biyografiler için, şu eserlere başvurulmalıdır: J. A. Spender ve Cyril Asquith, *The Life of Herbert Henry Asquith, Lord Oxford of Asquith* (Londra, 1932); Jenkins'in 1964'te yayımladığı eserinin güncellenmiş versiyonu olan ve en iyi Asquith biyografisi olarak görülen Roy Jenkins, *Asquith* (Londra, 1978); Magnus Philip, *Kitchener: Portrait of an Imperialist* (New York, 1959); Harold Nicolson, *George V, His Life and Times* (Londra, 1953); artık Martin Gilbert, *Lloyd George* (Englewood Cliffs, N.J., 1968) tarafından eleştirel bir şekilde bütünlenen David Lloyd George, *War Memoirs* (Londra, 1933-37) ve David R. Woodward, *Lloyd George and the Generals* (Londra, 1984). Martin Gilbert'in Winston Churchill hakkındaki eserleri çok değerlidir: *Winston Churchill: The Challenge of War* (Boston, 1971), iki bölümde yayımlanan bir yardımcı makale cildi ile bütünlenen biyografinin üçüncü cildi olan *Winston Churchill: Companion Volume III* (Boston, 1973). Ayrıca bkz. Lord Beaverbrook, *Politicians and the War* (Londra, 1968).

Birinci Dünya Savaşı'ndaki Fransız sivil liderliği hakkındaki pek çok çalışmadan en önemli olanı Georges Clemenceau, *Grandeurs et misères d'une victorie* (Paris, 1930) kitabıdır. Pierre Renouvin, *The Forms of War Government in France* (New Haven, 1927) ve Geoffrey Brunn'un kısa biyografisi, *Clemenceau* (Cambridge, 1943) hâlâ yararlıdır. Clemenceau hakkındaki diğer eserler arasında da şunlar bulunur: Jere Clemens King, *Foch versus Clemenceau* (Cambridge, 1960); David Robins Watson, *Clemenceau –A Political Biography* (Londra, 1974); ve Edgar Holt, *The Tiger* (Londra, 1976).

İkinci Dünya Savaşı'ndaki birleştirilmiş komuta ve siyasi liderlik sorunu hakkındaki literatür, en yararlı kitapların bazılarının belirtilmesinden daha fazlasına izin vermeyecek kadar hacimlidir. Alman tecrübesine genel bir giriş için, bkz. Gordon A. Craig, *Germany, 1866-1945* (Oxford ve New York, 1978), ilgili bölümler. Otorite elde eden ve sonradan anılarını yazan neredeyse her Alman generalin bir askeri lider olarak Adolf Hitler hakkında söyleyecek bir şeyleri vardı. En takdire şayan olanları arasında şunlar bulunur: Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten* (Heidelberg, 1951); Franz Halder, *Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabs des Heeres, 1939-1942*, ed. Hans-Adolf Jacobsen, 3 cilt (Stuttgart, 1962-64); Adolf Heusinger, *Befehl im Widerstreit* (Tübingen, 1950); Erich von Manstein, *Verlorene Siege* (Bonn, 1955); Walter Warlimont, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht, 1939-45* (Frankfurt a.M., 1962). Başvurulmaya değer olan diğer eserler de, Alman Yüksek Komutanlığı'nın savaş günlükleridir: *Kriegstagebücher des Oberkommandos der Wehrmacht*, ed. Percy E. Schramm, 4 cilt (Frankfurt a.M., 1961ff). Hitler'in Allan Bullock, *Hitler: A Study in Tyranny* (New York, 1964) ve Joachim Fest, *Hitler: Eine Biographie* (Frankfurt a.M., 1973) gibi genel biyografilerinde pek çok materyal bulunur. David Irving'in tartışmalı *Hitler's War* (New York, 1977) eseri, olayları, Hitler'in bakış açısı olabilecek bir perspektiften gösterir. Hitler ve askeriye hakkındaki özel çalışmalar çoktur ve Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung, 1940-1941*, 2.baskı (Münih, 1982); Klaus-Jürgen Müller, *Das Heer und Hitler: Armee und NS Regime* (Stuttgart, 1969); Barry A. Leach, *German Strategy against Russia, 1939-1941* (Oxford, 1973) ve *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt (Stuttgart, 1979-) gibi kitapları içerir.

Bir askeri lider olarak Churchill hakkında, Churchill'in İkinci Dünya Savaşı anıları hâlâ değer

taşımaya devam etmektedir, özellikle de: Winston S. Churchill, *The Grand Alliance* (Boston, 1950). Martin Gilbert, *Winston Churchill: Finest Hour, 1939-1941* (Boston, 1983) vazgeçilmezdir. Churchill hakkında yakın zamanda yazılmış kitaplar arasında ise şunlar vardır: Ronald Lewin, *Churchill as Warlord* (New York, 1973) ve R. W. Thompson, *Generalissimo Churchill* (New York, 1973). İki önde gelen İngiliz askeri sima hakkında fevkalade açıklamalar John Connell, *Wavell: Soldier and Statesman* (Londra, 1964) ve David Fraser, *Alanbrooke* (Londra, 1982) eserlerinde bulunabilir. Resmi İngiliz yapıtı *History of the Second World War: United Kingdom Military Series*, ed. J. R. M. Butler (Londra, muhtelif tarihler), strateji üzerine, J. R. M. Butler, *Grand Strategy, vol. 2, September 1939-June 1941* (Londra, 1957) eserinin tipik örneği olduğu altı cilt içerir.

Amerikan ve İngiliz koalisyon savaşı da geniş bir literatürün konusudur. İyi bir örnek için, bkz. Herbert Feis, *Churchill, Roosevelt, Stalin: The War They Waged and the Peace They Sought* (Princeton, 1957). *Roosevelt and Churchill: Their Secret Wartime Correspondence*, ed. Francis L. Lowenheim, Harold D. Langley ve Manfred Jonas (New York, 1975) eseri de fevkaladedir. Sonraki çabalar bu eserden daha ileriye gitmemiştir. Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932-1945* (New York, 1979) eserine de başvurulmalıdır. Ne yazık ki, Roosevelt'in bir askeri lider olarak elde ettiği başarılar üzerine hiçbir tam çalışma yoktur. Ama yine de, bkz. James MacGregor Burns, *Roosevelt: The Lion and the Fox* (New York, 1956) ve *Roosevelt: Soldier of Freedom* (New York, 1971).

Birleşik Devletler Ordusu'nun savaş hakkındaki resmi tarihçesi birkaç kalburüstü cilt içerir: Mark S. Watson, *Chief of Staff: Prewar Plans and Preparations* (Washington, D.C., 1950); Maurice Matloff ve Edwin S. Snell, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-44* (Washington, D.C., 1953); ve Ray S. Cline, *Washington Command Post: The Operations Division* (Washington, D.C., 1951). Önde gelen Birleşik Devletler yetkililerinin anı yazılarının ve biyografilerinin birkaç tanesi önemlidir: Henry L. Stimson ve McGeorge Bundy, *On Active Service in Peace and War* (New York, 1948); Forrest G. Pogue, *George C. Marshall: Organizer of Victory, 1943-1945* (New York, 1973); Stephen Ambrose, *The Supreme Commander: The War Years of Dwight David Eisenhower* (Baltimore, 1970). Ayrıca, *The Papers of Dwight David Eisenhower: The War Years*, ed. Alfred Chandler, Jr., 5 cilt (Baltimore, 1970) eseri de vaçgeçilmezdir.

ATEŞE KARŞI İNSANLAR: 1914'TEKİ TAARRUZUN ÖĞRETİSİ

Michael Howard

Ağustos 1914'te Avrupa'da savaş patlak verdiğinde, savaşan tüm büyük güçler derhal taarruza geçtiler. Avusturya-Macaristan ordusu Polonya'yı işgal etti. Ruslar, Doğu Prusya'yı işgal ettiler. Almanlar Belçika üzerinden Fransa'yı işgal ettiler; ve Fransızlar da kaybetmiş oldukları Alsace ve Lorraine eyaletlerini yeniden fethetmeye çalıştılar. Yılın sonuna kadar, bu taarruzların her biri, yaklaşık 900.000 kişilik bir kayıp, esir, yaralı ya da ölü bedeliyle denetim altına alınmış ya da püskürtülmüştü. Saldırılar, İtalya Avusturya'ya aynı derecede feci sonuçlarla saldırınca 1915'e; Almanlar Verdun'a saldırınca ve yeni İngiliz orduları savaşa Somme'a yaptıkları büyük taarruzla girince 1916'ya kadar devam etti; ve ancak, Nivelle'in Nisan'daki yıkıcı taarruzunun ardından Fransız askerler yeniden saldırmayı reddedince ve Rus İmparatorluğu savaşın baskısının altında çökünce, 1917'de azalmaya başladı. Passchendaele'de Ağustos'tan Kasım 1917'ye dek süren dört aylık İngiliz taarruzunun başarısızlığıyla birleşen bu felaketler, tarihte gerçekten benzeri bulunmayan tarihsel bir stratejik ve taktiksel körlük imgesi bıraktı; öyle bir imge ki, doğu cephesindeki başarılı Alman taarruzları ve 1918'de batı cephesine yapılan son Müttefik saldırıları, onu kurtarmak için çok az şey yapabilmiştir.

Oysaki bu harekâtları planlayan askeri liderler ve onaylayan siyasi liderler, sonraki standartlara göre nasır tutmuş gibi görünebilirlerse de, ne saldırılarının olası sonuçlarının farkında değillerdi, ne de yirminci yüzyıl silahlarının savunmacı gücü konusunda yanlış bilgilendirilmişlerdi. Hiçbiri, savaşın çok ağır kayıplar verilmeksizin kazanılabileceğini beklemiyordu. Ge-

neral Friedrich von Bernhardi, 1912 yılında şöyle yazdı: "İnanıyorum ki, modern savaşta, pek çok insan hayatı riske atılmadan büyük taktiksel başarı elde edilebileceğine inanan biri, büyük bir yanılgıya düşmüştür." "Kayıp vermekten çekinmek, her zaman başarısızlığı güvence altına alacaktır; kesin bir şekilde, kayıplardan korkmayan askerlerin, kanlarını idareli kullanan diğerleri karşısında muazzam bir üstünlük sağlamasının zorunlu olduğunu varsayabiliriz."[1] Diğer uluslardaki uzmanlar da bundan farklı düşünmüyordu. "Saldırıda başarı elde etmek, tamamen önceden askerlerini 'nasıl öleceğini mi yoksa ölmekten nasıl kaçınılabileceğini mi bilecek' şekilde eğitmiş olmana bağlıdır" diye yazdı İngiliz Albay F. N. Maude; "eğer sonrakiyse, sana yardım edebilecek hiçbir şey yoktur ve savaşa hiç girmemek daha akıllıca olur."[2] Ve sıklıkla alıntılananlar, Clausewitz'in ağırbaşlı sözleriydi: "Katliamın dehşet verici bir manzara olması olgusu, savaşı daha ciddiye almamızı ve kılıçlarımızı insanlık adına giderek köreltmemiz için bir bahane sunmamamızı sağlamalıdır."[3]

I

Silahların giderek büyüyen öldürücülüğü, yüzyılın ortasında Atlantik'in her iki yanında da gerçekleşen büyük katliamlardan beri, askeri uzmanlar tarafından incelenmiş ve dikkate alınmıştı: Amerikan İç Savaşı'nda Antietam ve Fredericksburg, Fransa-Prusya Savaşı'nda Gravelotte St. Privat. Bu sorun, 1880'lerin ve 1890'ların teknolojik gelişmeleriyle, çözülmesi daha da zor bir hal aldı. Küçük silahlar ve top cephanesi için sevk yakıtı olarak barutun yerini güçlü patlayıcı maddelerin alması, bu silahların hem menzilini hem de isabet hassasiyetini değiştirdi. Daha büyük patlama gücü, daha düşük bir mermi yoluna ve 2.000 metreye kadar çıkan bir menzile sahip olan, sadece piyade saldırılarına karşı değil, daha önceden yaklaşık 1.000 metrelik bir menzilden bu saldırıları desteklemiş olan eski sahra toplarına karşı da etkili olan daha düşük kalibreli tüfekleri mümkün kıldı. Dahası, fişek pirinçleri ve şarjörden doldurma daha hızlı bir ateş sürati sağlarken; düşük kalibreler, piyadelerin muharebede daha fazla cephane taşıyabilmelerini mümkün hale getirdi.

(1) Friedrich von Bernhardi, *On War Today* (Londra, 1912), 2:53.
(3) F. N. Maude, *The Evolution of Infantry Tactics* (Londra, 1905), 146.
(4) Carl von Clausewitz, *On War*, çev. ve ed. Michael Howard ve Peter Paret, gözden geçirilmiş baskı (Princeton, 1984), kitap 1, bölüm 11, sayfa 260. Türkçesi için, *Savaş Üzerine*, Carl von Clausewitz, çev. Selma Koçak, Doruk Yayımcılık, 2008. (ed.n.)

Topların menzili, ağırlığı ve isabet hassaslığı nispeten arttırıldı. Sahra topu, "geri tepmesiz kundaklar"ın hızlı ve sürekli ateşi mümkün kılmasıyla, menzilini 6.000 metreye yükseltti ve taşınabilir ağır silahlar 10.000 metrelik ya da daha fazla bir menzille hizmete girdi. Savaşın ölçeği, böylelikle birkaç milden birkaç yirmi mile ve aslında, demiryollarının askerleri muharebe meydanına getirme kapasitesiyle, birkaç yüz mile yükseldi; ve yeni patlayıcılar neredeyse hiç duman çıkarmadan yandıkları için savaşçılar, hareketsiz kaldıkları süre boyunca, aynı zamanda çok büyük ölçüde görünmez kaldılar.

Askeri uzmanlar arasında, bu gelişmelerin genel olarak saldırıyı mı yoksa savunmayı mı elverişli hale getirdiği hararetli bir şekilde tartışıldı. Bir yandan, Jan Bloch tarafından, pek çok ciltten oluşan ve 1898 yılında yayımlanmış olan *La guerre future* eserinde hususi bir güçle, cephe saldırılarının gelecekte sadece yanına yaklaşılamayacak kadar pahalı olmakla kalmayacağı, aynı zamanda istatistiksel olarak imkânsız da olacağı öne sürülür: "Muharipler arasında daima, iki düşman için de aynı derecede ölümcül olan geçilemez bir ateş alanı olacak."[4] Ama Bloch bir sivildi ve askeri görüş, ağırlıklı olarak, yeni teknolojinin saldırı ve savunma için aynı oranda elverişli olduğunu savunuyordu. Hiçbir saldırının, saldıranlar ateş üstünlüğü sağlayıncaya dek başarılı olamayacağı üzerine fikir birliğine varılmıştı; ama topların giderek artan menzili, gücü ve isabet hassaslığı bunu mümkün kıldı; ilerleyen piyadenin görevi, ta ki kendi ateşini savunmalara uygulanabilecek hale getirerek onlar saldırmadan önce onları ezene dek, gizlenmiş şekilde mevziden mevziye geçmekti. Albay (sonradan Mareşal) Ferdinand Foch, 1900'de Fransız Harp Okulu'nda verdiği derslerde, şöyle yazdı:

> "... günümüzde, ateş idaresinin ve ateş kontrolünün engin bir önemi olduğu açıktır. Ateş, en yüksek büyüklüktür. Maneviyatları en hararetli olan en şevkli askerler, daima ardışık hücumlarla toprağı ele geçirmeyi isteyeceklerdir. Ama kısmi taarruzlarının ağır ateşle hazırlanmamış olduğu her zaman, büyük zorluklarla karşılaşacak ve büyük kayıplardan mustarip olacaklardır. Daha da ağır kayıplarla, başladıkları noktaya geri atılacaklardır. *Ateş üstünlüğü . . . bir piyadenin savaşma değerinin en önemli öğesi haline gelir.*"[5]

(4) Jan Bloch, *The Future of War in Its Technical, Economic and Political Relations* (Boston, 1899), xxx. Ayrıca yukarıdaki 6.Bölümde, Bloch'a ilişkin tartışmaya da bakınız.
(5) Ferdinand Foch, *The Principles of War* (New York, 1918), 362. Vurgu eklenmiştir.

Her şeye rağmen, her zaman, saldıran piyadenin ya kendi ateşinden ya da destek topçularının ateşinden daha fazla gizlenemeyeceği an geldi. "Onun önünde," Foch'un yazdığı gibi, "neredeyse geçilemez olan bir alan yatar; hiçbir gizli yaklaşma kalmaz; bir kurşun sağanağı yeri döver."[6] Eğer bunun herhangi bir yolu varsa, bu "ölüm alanı" nasıl geçilebilirdi?

Geleneksel olarak, Napolyon Savaşları günlerinden beri, saldıran piyade sınıfı her zaman üç dalga halinde ilerledi. Önce dağınık biçimdeki avcı erleri, mevcut her türlü gizlenme fırsatından yararlanarak gelir ve onlardan sonra gelenlerin ilerlemesini gizlemek için ateş mevziileri kazanmaya çalışarak ilerlerdi. Onların ardından, telkin amacıyla önde bulunan subaylarıyla ve gözdağı vermek üzere arkada yer alan çavuşlarıyla, tamburalarını çalarak, borazanlarını öttürerek, alay renkleri ele geçirilen mevzilere yerleştirilmek üzere havaya kaldırılmış bir şekilde, yakın düzende olan ana piyade kuvveti gelirdi. Son olarak, komutanın uygun görmesi halinde takviyede bulunacak olan rezervler, destekçiler gelirdi. Bu, Fransız tüfek ateşinin, saldırıda bulunan Alman taburlarını yollarında hakikaten kelimenin tam anlamıyla ölü bir şekilde durdurduğu 1870'e dek, kıymetini kanıtlayan pratik bir düzenlemeydi; Alman ordusu bir daha asla geleneksel düzene geri dönmedi. Bunun yerine Almanlar, ikinci hattın, birincisi gibi, yakın düzende değil de açıkta ilerlemesini kabul ettiler; bunun işlevi, saldırmak değil, giderek rakiplerinin kanatlarının etrafını tarayacak hale gelecek şekilde, ateş hattını sıklaştırmak ve genişletmek oldu. Mevzileri ancak, savunmaların ateşle ezilmesinin ve etrafının komşu düzenle çevrilmesinin (bu giderek artan bir şekilde süvarilerin rolü olarak görülüyordu) ardından aşılabilirdi. Bu, Schlieffen planının stratejinin içine yayacak olduğu bir taktiksel öğretiydi.

1870'in hemen ardından, Fransızlar da bu yöntemleri benimsemişlerdi. 1875'teki Piyade Yönetmeliği, düşmanın ateş menzili içinde yakın düzenin kullanılmasını yasakladı, dağılmanın gizlenme avantajından yararlanmasını savundu ve avcı zincirinin işlevini, sadece saldırıyı hazırlamak değil, onu idame de etmek olarak tanımladı. Ama bu, diğerlerinin tümünde de olduğu gibi, Fransız ordusunda fena halde muhalif olunan bir öğretiydi. Sadece, Rus General Dragomirov tarafından en etkili biçimde açıklanan bir görüş olan, bir süngü saldırısından çekinmenin "erkekçe olmayan" bir şey olduğuna ilişkin genel bir kanı yoktu. Daha da önemlisi, dağılmış ve kendi hü-

(6) A.g.e., 365.

nerleriyle başbaşa kalmış olmaları halinde, piyadelerin "ortadan kaybolma" (yani, yere yatma ve bir daha kalkmama) fırsatını yakalayıp yakalayamacakları konusunda sağlam temelli bir belirsizlik de vardı. 1870'teki Alman harekâtlarının dikkatli bir şekilde çözümlenmesi, bunun olmuş olduğu sayısız durum ortaya çıkardı. Yeni ateşli silahların mümkün kıldığı daha geniş muharebe meydanlarında, büyük ölçüde kısa dönem askerlerden oluşturulmuş ordularla ve artık bu silahların neden olduğu görünmez tehdit göz önünde bulundurularak, bu tür bir davranışın istisna değil de kural haline gelmesi yüksek bir ihtimal gibi görünüyordu.

1870'de çarpışmada hayatını kaybeden ve askeri literatürün kısıtlı sayıdaki büyük klasiklerinden biri olan *Etudes sur le combat* adlı eserin yazarı Albay Charles-Ardent du Picq, bu eğilimi, durumunu "askerin yeri, sıklıkla en yakın arkadaşlarınca bile bilinmez. Onları, kafa karıştırıcı dumanda ve deyim yerindeyse kendi başına savaşmakta olduğu muharebenin karışıklığında kaybeder. Artık kavuşma, karşılıklı incelemeyle güvence altına alınmamaktadır"[7] şeklinde tasvir ettiği, kendi zamanının muharebe meydanlarında dahi gözlemlemişti.

La solidarité n'a plus la sanction d'une surveillance mutuelle: bu, o zamandan beri, muharebe meydanındaki maneviyat sorunu olagelmiştir. Du Picq'in bizzat, bu yeni koşullarla başa çıkmak için, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde gelişecek olan, kitle ordularından çok farklı bir askeri kalburüstü tabaka üretmenin gerekli olacağına inandı. Gelgelelim, Üçüncü Cumhuriyet altındaki askeri yetkililer, buna benzer bir çözüm için hiçbir umut görmediler. 1884'te, bir kere daha, hâlâ eyaletlerden gelen köylü gençlerden oluşan, saldırı düzeni eski usul olan ve "en şiddetli ateşin altında, güçlü bir şekilde korunan siperlere karşı bile, . . . başları dik, kayıpları önemsemez bir şekilde" ileri yürümesi ". . . ve onları ele geçirmesi" gereken bir ordu yönettiler. On yıl sonra, 1894'ün adı kötüye çıkmış yönetmeliği, belirgin bir şekilde, piyade sınıfının saldırıya "toplu düzenlerde dirsek dirseğe, borazanların ve tamburaların sesine doğru" ilerlemesi gerektiği kuralını koydu. Bu, kulağa absürd geliyor; ama başka türlü askerlerinin o son "ölüm alanı"na doğru hücum ederek ilerlemelerini nasıl sağlayabilirlerdi?[8]

Foch, altı yıl sonraki derslerinde, bu sorun için aynı çözümü önerecekti: "Düşmanın süngülerine zafer için asılmış ve gerekirse erkek erkeğe mücadeleyle o süngülerden koparılması gereken defne yaprakları. . . . Kaçmak ya

(7) Charles-Ardent du Picq, *Etudes sur le combat: Combat antique et moderne* (Paris, 1942), 110.
(8) Eugène Carrias, *La pensée militaire française* (Paris, 1960), 275-76.

da hücum etmek kalan tek seçenek. Güvenlik; saldırmakta, ama bir yığın olarak çok sayıyla saldırmakta yatar. Çünkü eğer nasıl kullanılması gerektiğini biliyorsak, sayı çokluğu, bizim emrimize amade bulunan malzeme üstünlüğüyle, düşman ateşinin üstesinden gelmemizi mümkün kılar. Daha fazla silahla, düşmanınkileri sessizliğe indirgeyebiliriz ve aynı şey, hepsini kullanmayı bildiğimiz takdirde, tüfekler ve süngüler için de geçerlidir."[9] Foch'un bir askeri kuramcı olarak önemine ve etkisine çok fazla önem verilmiştir. Sadece Fransız ordusunda değil, diğerlerinde de oldukça yaygın olan görüşleri tekrarlamaktan başka hiçbir şey yapmadı. Yüzyılın sonunda İngiliz ordusundaki belki de en zeki ve kültürlü kuramcı olan Albay G. F. R. Henderson, 1880 İngiliz Piyade Yönetmeliği'nde, "süngü" nasıl "bir kere daha kendini ileri sürdü. İkinci safa, sadece soğuk çeliğe dayanarak, Yarımada günlerinde olduğu gibi, muharebeyi hızlı bir sonuca ulaştırma görevi verildi . . . Prusya muharebelerinin karışıklığı, büyük ölçüde, taktiklerin değişmez ilkelerini ihmal edişleri yüzündendi . . . dolayısıyla, taktikler hususunda, izinden gitmemiz için kötü bir örnek teşkil ederler"[10] şeklinde bir gözlem yaptı.

Henderson'ın kendi ordusu için tercih ettiği model, hep toplu düzende saldırmış olan, Amerikan İç Savaşı ordularının modeliydi; "muharebenin güçlü bir şekilde sağlamlaştırılmış olan iki ordu arasında sürüncemeli bir mücadeleye dönüşerek bozulmasını önlemek ve hızlı ve kesin bir sonuç elde etmek için, sadece ateşin büyümesinin yeterli olmadığını" öğrenmiş olmasından ötürü.[11] Silahların geçen yirmi beş yıl içinde değişmiş olduğu doğruydu ama Henderson kendinden emin bir şekilde şöyle bir beyanda bulundu: "ne dumansız barut ne de şarjörlü tüfek kökten bir değişim gerektirecek. Eğer iddia edildiği gibi, savunma bu icatlardan kâr sağladıysa, yivli havan toplarının şiddetli ateşi, saldırıya oransal bir güçten daha fazlasını ekleyecektir. Ve eğer şarjörlü tüfek muharebeye yeni ve dehşetli bir öğe sokmuşsa, manevi öğe aynı kalır."[12]

Manevi öğe aynı kalır: bu, yüzyılın dönümünde askeri literatürün altından girip üstünden çıktığını gördüğümüz fikirdir ve Birinci Dünya Savaşı'na zemin hazırlayan on yılda her zamankinden de daha güçlü bir biçimde dile getirilecektir. Clausewitz'in eserleri, Fransız ve Rus ordusunda en az Alman

(9) Foch, *Principles of War*, sayfa 365.
(10) G. F. R. Henderson, *The Science of War* (Londra, 1905), 135, 148.
(11) A.g.e., 150.
(12) A.g.e., 159.

ordusundaki kadar istekli bir biçimde incelenmişti ve en sık alıntılanan bölümler, savaştaki manevi etkenlerin ağır basan önemini ve maddi öğelerin görece önemsizliğini vurguladığı bölümlerdi. Daha kısa olanlar, Ardent du Picq'in daha incelikli bir şekilde ifade edilmiş olan eserleri, askeri psikolojiye giren derin içgörüleriyle Fransa'da popülerlik kazanıyor ve aynı şeyi öğretiyorlardı. Muharebeler, diye yazdı Picq, silahlar tarafından değil insanlar tarafından kazanılıyordu ve bir orduda hiçbir şey "bu birincil aracın, insanın, ve onun çarpışmanın hayati anındaki (*cet instant définitif*) durumunun sağın bir bilgisine sahip olunmaksızın"etkili bir şekilde planlamazdı.[13] Muharebede, diye öne sürdü Picq,

> iki maddi faaliyetten ziyade iki manevi faaliyet birbiriyle karşı karşıya gelir ve daha güçlü olan irade galip gelecektir . . . Kişinin malzeme üstünlüğüne yerleştirdiği ve düşmanı belli bir uzaklıkta tutmada rakipsiz olan güvene, daha üstün yıkım araçlarına göğüs geren düşmanın yakın mesafelere gelme kararlılığıyla ihanet edildiğinde, düşmanın senin üzerindeki manevi etkisi, kaybedilen tüm o güvenle artacak ve onun manevi faaliyeti seninkini ezecektir . . . Buradan, süngü hücumunun . . . başka türlü söylendikte, ateş altında ileri yürüyüşün, günbegün paralel olarak daha da büyük bir etkisi olacağı sonucu çıkar.[14]

Du Picq, bu ifadeyi, daha az alıntılanan bir bölümde vasıflandırarak devam etti. "*Manevi* çarpışma kullanmadan önce, *yıkıcı* çarpışmayı ihmal etme; yoksa, mevcut ateş hızları göz önünde bulundurulduğunda, hiçbir saldırı hedefine ulaşmayacaktır."[15] Ama bu, tam olarak Bloch'un öne sürdüğü şeydir: mevcut ateş hızları göz önünde bulundurulduğunda, hiçbir saldırı başarılı olmaz ya da olamaz.

II

Bloch'un *La guerre future* eserini yayımladıktan bir yıl sonra, Güney Afrika'daki Anglo-Boer Savaşı, yeni silahların her iki tarafta da kullanıldığı ilk sınamayı sağladı. Görmüş olduğumuz gibi, İngiliz ordusu, dumansız barutun ve şarjörlü tüfeklerin savunmaya sağlayacağı avantajın, havada meydana gelen şarapnel patlamaları sağlamlaştırılmamış olan her savunmacıyı yok

(13) Du Picq, *Etudes*, 3.
(14) A.g.e., 121.
(15) A.g.e., 127.

edecek ve şiddetli tahrip daneleri de sağlamlaştırılmış olanları ortaya çıkaracak olan yeni seri ateşli topun kullanılmasıyla etkisiz bırakılacağı hükmüne varmıştı. Sonuç olarak, "ikinci safa, sadece soğuk çeliğe dayanarak muharebeyi hızlı bir sonuca ulaştırma görevi verilerek" yakın düzene geri dönmüşlerdi.[16] Sonuç, Modder Nehri, Colenso'da, Magersfontein'de ve Spion Kop'ta, İngiliz kuvvetlerinin hareketsiz bırakılması, büyük bir kısmının yok edilmesi ve bazı yerlerde, saldırmak için yeterince yaklaşmak şöyle dursun, görmeyi dahi başaramadıkları Boer savunmalarının ateşiyle teslim olmaya mecbur bırakılmaları oldu. Kıta gözlemcileri, bunu "medeni" rakiplerle savaşmaya alışkın olmayan bir ordunun yetersiz şekilde eğitilmesine atfettiler ve mücadeleyi Lord Roberts'ın karargâhından gözlemiş ve biraz yola gelmiş olan Albay Henderson, onların eleştirilerine öfkeyle tepki verdi. Şöyle yazdı: "küçük çaplı tüfeğin yatık mermi yolunun, onu kullanan adamın görünmezliğiyle birlikte, muharebelerde savaşma sanatında tam bir devrim yarattığını itiraf etmeye ilişkin inatçı bir reddi, şaşırmaktan biraz daha fazlasıyla fark ediyoruz."[17] Ateş altındaki yakın düzenlerin artık imkânsız olduğunu ifade etti. "Kıta'nın süvarileri gibi silahlanmış ve donanmış olan süvari sınıfı, haçlılar kadar hükümsüz" iken; açık alana saldıran piyade sınıfının artık, geniş aralıklarla ardışık avcı safları halinde ilerlemesi gerekiyordu. Yakın düzenin, maneviyatı yüksek tutmak için gerekli olduğu argümanına gelince, şuna dikkat çekti: "Üstün olan kitle, muazzam kayıplardan mustarip olduğunda; hissedecekleri gibi, aynı hedefe ulaşmanın başka ve daha az maliyetli yollarının benimsenebileceğini hissettiklerinde, maneviyatları ne hale gelecek?[18]" Bu, oldukça ileri görüşlü bir gözlemdi.

Savaş zamanı tecrübelerinin bir sonucu olarak, İngiliz ordusu, piyade yönetmeliklerini Henderson'ın işaret ettiğine benzer şekilde yeniden düzenledi. Alman ordusunun, zaten düşman mevzilerini cephe saldırılarıyla almaktan ziyade onları kuşatmanın avantajını vurgulayan bir öğretiyi yeniden gözden geçirmeye ihtiyacı yoktu. Fransızlar, biraz şaşırtıcı bir biçimde, İngilizleri taklit ettiler. Aralık 1904'te yürürlüğe giren Fransız Piyade Yönetmeliği, 1894'ün *coude à coude* düzenlerini bariz bir şekilde terk etti ve onların yerine, Fransız Devrim Savaşları'ndaki avcı erlerininkiyle daha bağdaşan taktikler getirdi: topraktan azami derecede yararlanan, birbirlerini ateş ve hamleyle koruyan, inisiyatif komuta zincirine mümkün olduğunca az

(16) Henderson, *Science of War*, 135.
(17) A.g.e., 371.
(18) A.g.e., 372-73.

geçmiş şekilde, küçük gruplar halinde ilerleyen piyade sınıfı. Gelgelelim, kayda değer ölçüde liberal olan bu reformlar, pek çok kıdemli Fransız subaya, o talihsiz olayın ardından ordunun kontrolünü ellerine geçirmeye başlamakta olan Dreyfusçuların sosyalist değilse bile kökten etkisine ihanet ediyormuş gibi göründü. General Langlois, çok büyük ölçüde, "muharebe alanında kayıp vermeye ilişkin anormal çekince"yi tanımlamak için türettiği bir terim olan "akut transvaalitis" ile mücadele etmek için yeni bir dergi kurdu –*Revue militaire générale*. "Bu tür bir dağılma", diye öne sürdü, komutanı "emrindeki maddi ve manevi kuvvetlerin kombine edilmiş gayreti yoluyla kesin bir sonucu güvence altına alma hakkından ve hatta ihtimalinden" yoksun bırakması bakımından Fransız askeri geleneğine yabancıydı.[19] Ama her halükarda, yeni yönetmeliğin, çok karışık ve içsel olarak bölünmüş ve herhangi bir konuda fikir birliğinin, o zaman için, acı verici şekilde namevcut olduğu bir ordunun gerçek uygulaması üzerinde çok az bir etki yapmış gibidir.

"Akut transvaalitis"e karşı bu tepkiye, modern silahlarla yapılan, sıradaki ilk büyük çatışma olan 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'ndan çıkarılan derslerle güçlü bir destek verilecekti. Bu, sadece Avrupa'nın ve Birleşik Devletler'in denizcilik ve askeriye uzmanlarınca değil, hizmet ettikleri ve hepsi de Uzak Doğu'nun güç dengesinde neden olduğu değişimler ve bunun sonucu olarak Avrupa'ya yapacağı etki konusunda derinden kaygılı olan hükümetlerce de yoğun bir ilgiyle izlenen bir savaştı. İki kıtadaki gazete okurları, savaş muhabirlerinin yanı sıra fotoğrafçılar ve savaş sanatçıları tarafından da, hiç kimsenin çok barışçıl olacağını beklemediği yeni yüzyılın bu ilk büyük savaşının gidişatı konusunda etraflıca bilgilendiriliyorlardı. Güney Afrika'daki savaş, sömürge savaşı yöntemleriyle eğitilmiş bir ordu ile düzenli bir ordu olarak değerlendirilmesi çok güç olan bir düşman arasında yapıldığı için, tipik olmayan bir savaş olarak göz ardı edilebilirdi. Ama Rus ordusu, Avrupa'da önde gelen ordulardan biriydi ve Japon ordusu, donanmasının İngilizler tarafından eğitilmiş olması gibi, Alman uzmanlarca eğitilmişti. Kuvvetlerin ikisi de, Bloch'un kendinden emin bir şekilde bundan böyle savaşı imkânsız ya da en azından intiharvari bir hale getireceğini öne sürdüğü tüm silahlarla donanmıştı: düşük kalibreli şarjörlü tüfekler, seri ateşli sahra topları, taşınabilir ağır silahlar ve makineli silahlarla. Ruslar, Arthur Limanı'ndaki ve Mukden'deki mevzilerini, dikenli tellerle ve makineli si-

(19) Joseph C. Arnold, "French Tactical Doctrine 1870-1914," *Military Affairs* 42, no. 2 (Nisan 1978).

lahlı tahkimli mevzilerle korunan siper hatlarıyla güçlendirdiler, cephelerini elektrikle patlatılan mayın tarlalarıyla korudular ve geceleri onları aydınlatmak için ışıldaklar kullandılar. İki ordu da, telgraf ve sahra telefonlarıyla donanmıştı. Aslında, 1905'te mevcut olmayan ve Avrupa ordularının 1914'te sahip olacağı tek silahlar, dünya savaşının ilk aylarında süvari sınıfının elinden keşif işlevini almaya başlamakta olan ilkel hava araçlarıydı.

Avrupalı gözlemcilerin Rus-Japon Savaşı'ndan çıkardıkları başlıca ders, yeni silahların savunmaya verdiği tüm avantajlara rağmen, taarruzun hâlâ tamamen mümkün olduğuydu. Japonlar, başarılı bir şekilde, savaşın en başından itibaren inisiyatifi ele aldılar ve bir dizi planlı saldırıyla kendilerininkinden biraz daha büyük olan Rus kuvvetlerini, Güney Mançurya'nın dışına attılar. Bedel yüksek olmuştu ama bunun bir sonucu olarak, Japonya, savaşı bir Büyük Güç olarak bitirmişti; ve Avrupalı yorumcular, bir Büyük Güç olarak kalmayı isteyen her ulusun benzer bedellerle yüzleşmeye hazırlıklı olması gerektiğini belirttiler.

Teknik sonuçlar yakından incelenmişti. Topçular, her iki tarafta da büyük bir etkiyle kullanılmışlardı; ama ancak, dolaylı ateş kullanan ve ateş açana dek düşman tarafından görülemeyecek şekilde yerleştirilen bataryalarla. Piyade tüfek ateşinin yanı sıra şarapnel ateşi de, düşmanın görüşü ve menzili dâhilindeki her türlü hamleyi imkânsız hale getirdi ve muharebe meydanında manevra yapan yakın düzenler fikrine tamamen son verdi. Bununla birlikte, sahra topu, iyi bir şekilde sağlamlaştırılmış piyadeler üzerinde çok az bir izlenim bıraktı ve onların direnişini, ancak, büyük yoğunluklarla kullanılan ağır silahlar kırabilirdi. Hiçbir piyade saldırısı, sadece hazırlıklı değil, son ana kadar ağır silahların baraj ateşleriyle desteklenen bir halde olmaksızın başarıya ulaşmayı umamazdı; ama yeterli hazırlıkla, Japon piyade saldırıları defalarca başarılı oldu. Japonlar, görünmez savunmaya verilebilecek en iyi cevabın, görünmez saldırı olduğunu gösterdiler. Dolayısıyla, ilerlemelerini gece boyunca, siperlerini gün doğmadan kazarak ve gün boyu hareketsiz kalarak gerçekleştirdiler. İlerlemenin son aşamalarında, bir kuşatma yürütürmüşçesine, sıçanyolu kazarak ileriye doğru hareket ettiler. Sonra da saldırdılar. Kayıplar daha da korkunçtu: Japonlar, Arthur Limanı saldırılarında elli bin, on gün süren Mukden Muharebesi'nde ise yetmiş bin asker kaybettiler. Ama dikkatli hazırlık ve fanatik cesaretin birleştirilmesiyle, modern muharebe meydanındaki saldırı sorununun çözülebileceğini gösterdiler.

Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, etkili bir karargâh subayı olan Tümgeneral E. A. Altham'ın yazdığı bir yorum, genel Avrupa tepkisini özetler:

> Güney Afrika'daki tecrübeden, saldırının, ya da en azından süngüyle yapılan saldırının, geçmişte kalan hurda yığını bir manevra olduğunu çıkaranlar oldu... Mançurya Seferi, tekrar tekrar, süngünün hiçbir yönden hükmünü kaybetmiş bir silah olmadığını ve ateşin, kararlı ve iyi disiplinli bir orduyu bir mevziden çıkarmak için her zaman tek başına yeterli olamadığını gösterdi... Saldırı, ondan önde olan ateş ustalığının edinilmesinden bile daha büyük bir önem taşır. Savaşın en önemli anıdır. Son durum, ona bağlıdır.[20]

Rus-Japon Savaşı'nın gerçek dersi, yaygın olarak, modern savaşta gerçekten önemli olan öğenin teknoloji değil de *maneviyat* olduğu şeklinde görülüyordu; ve sadece ordunun değil, onun içinden çıktığı ulusun da maneviyatı. Bu, Batı Avrupa'nın sanayileşmiş uluslarının askeri liderlerinin, şiddetli şüpheler hissetmeye başlıyor oldukları bir konuydu. Alman Albay Wilhelm Balck, taktikler üzerine yazdığı heybetli ders kitabında şöyle bir uyarıda bulundu:

> İstikrarlı bir şekilde iyileşmekte olan yaşam standartları, kendini koruma içgüdüsünü arttırma ve kendini feda etme ruhunu azaltma eğilimi gösteriyor... günümüzün hızlı yaşam biçimi, sinir sistemine zarar verme eğilimi içinde, geçmiş bir çağın fanatizmi, dini ve ulusal coşkusu yok ve son olarak, insan türünün fiziksel güçleri de kısmen azalıyor... [Dolayısıyla], askerlerimizi savaşa, bireyin tam olarak olgunlaşmamış maneviyatını ve zihinsel aşınmasını önlemeye yetecek bir manevi cesaret rezerviyle yollamamız gerekiyor.[21]

Alman ordusuna, Bernhardi'nin "savaş sanatının iflasının ilanı" olarak tanımladığı, Schlieffen döneminin tedbirli taktiklerine ve kuşatma stratejisine karşı, başını dokunaklı ve etkili General von Bernhardi'nin çektiği bir tepki egemen oldu. Schlieffen'in maddi etkenlere yaptığı vurgunun ve sayısal üstünlüğe bel bağlayışının, "daha büyük kayıplara katlanabilen ve diğerlerinde daha coşkulu bir şekilde ilerleyebilen askerlerin daha üstün olduğunun görüleceğini; ya da liderliğin gözü karalığının, yürekliliğinin ya da dehasının, savaşta herhangi bir rolü olmadığı"olgusunu hesaba katmakta başarısız olduğunu öne sürdü.[22]

---

(20) E. A. Altham, *The Principles of War Historically Illustrated* (Londra, 1914), 295.
(21) William Balck, *Tactics*, 4.baskı (Fort Leavenworth, Kans., 1911), 194.
(22) Bernhardi, *On War Today*, 2:158, 179.

Alman ordusunda, Schlieffen'i eleştirenler, lafını sakınmasa da küçük bir azınlık olarak kaldı. Fransız ordusunda onlara karşılık gelen sayılar, General Joffre 1911 yılında genelkurmay başkanlığına atandığında gerçekten de oldukça güçlü hale geldi. Joffre, kariyerinin çoğunu, kendini cüretli bir seçkin tabaka olarak gören, fetihlerini silah kuvvetinden çok, bireysel inisiyatif ve karakter gücüyle kazanan Fransız sömürge ordusunda geçirmişti. Bu ordunun subayları, uyuşuk, etkisiz ve (Dreyfus olayının sonrasında) şiddetli bir şekilde siyasallaştırılmış –bu, gerçekten de, Fransa'nın geneli için tipiktiolarak değerlendirdikleri büyükşehir ordusunu hor görüyorlardı.[23] Eski düşmanlarıyla yapacakları ve 1911'den beri yaygın olarak kaçınılmaz olduğu düşünülen çarpışmanın arifesinde, Fransız ordusunun ve ulusunun büyüklüğünü ve ruhunu, eski haline getirmek için, bir manevi savaşımdan başka hiçbir şeyin gerekmediğine inanıyorlardı. Bunun için, Joffre'ye göre, "Ordu'ya, herkesin bildiği ve oybirliğiyle kabul edilen, açık ve seçik bir savaş öğretisi bahşetmek" gerekliydi: taarruz öğretisi.

Güney Afrika'daki savaşın ardından, Joffre şöyle yazdı:

> Pek çok yanlış öğreti dizisi . . . Ordu'nun ruhuna, onun amirlerine ve yönetmeliklerine duyduğu güvene zarar vererek, kendini bizim kendi savaş öğretilerimizde göstermiş olan dayanıksız duygunun bile kuyusunu kazmaya başladı . . . tek bir savaşta meydana gelen olayların yetersiz bir incelemesi, Ordumuzun aydın elit tabakasının, ateşli silahlarda ve ateş eyleminin gücünde meydana gelen iyileşmelerin, savunmanın gücünü, ona karşı yapılan bir taarruzun tüm değerini kaybetmesine neden olacak kadar arttırdığına inanmasına yol açmıştı . . . [Mançurya Seferi'nin ardından] genç aydın elit tabakamız nihayet askeri dünyayı altüst etmiş olan bu söyleyiş illetini üzerinden attı ve savaşa egemen olan genel koşullara ilişkin daha sağlıklı bir kavrayışa geri döndü.[24]

Bu "daha sağlıklı kavrayış", "taarruzun ruhu"na yapılan bir vurguya dayanıyordu. Joffre, anılarında, bunun "biraz makul olmayan bir mizaç" takındığını itiraf etti; özellikle de askeri harekâtlar amiri olan Albay de Grandmaison'un Şubat 1911'de verdiği iki ünlü derste izah ettiği şekliyle. Dağınık düzenin önemine vurgu yapan 1904 Piyade Yönetmeliği'nin geçerliliğinden şüphe etmedi. Aslında bunlar sadece muhafaza edilmekle kalmadı,

(23) Douglas Porch, *The March to the Marne* (Cambridge, 1981), 151-68.
(24) Joseph Joffre, *The Memoirs of Marshal Joffre* (Londra, 1932), 1:26-29.

aynı zamanda ancak Nisan 1914'te yeniden yürürlüğe sokuldu. Ama "fetihçi bir zihin hali geliştirmek, taktikler üzerine tartışmaktan daha önemlidir" diye yazdı ve geliştirmeye koyulduğu zihin hali de buydu. "Kişi, muharebede daima, soğukkanlılıkla yapılması oldukça imkânsız olan şeyleri yapabilmelidir. Bir örnek vermek gerekirse: ateş altında ilerlemek . . . Şu anki zihin halimizle, hiçbir şeyin kavranması bundan daha zor değildir . . . Taarruzcu ruhun izini taşıyan her şeyi tutkuyla işleyerek, kendimizi ve başkalarını bunu yapmak üzere eğitmeliyiz. Bunu aşırılığa vardırmalıyız: belki o bile yeterince iş görmeyecektir."

İki yıl sonra, de Grandmaison, şu ünlü sözleri içeren Ekim 1913 Büyük Düzenlerin İdamesi Yönetmeliği'ni hazırladı: "Geleneklerine geri dönen Fransız Ordusu, taarruzunkinden başka hiçbir yasayı tanımamaktadır."[25]

Bu öğreti, zamanın ruh haline uygundu. Ardent du Picq de dâhil olmak üzere, bu ruhun ancak adanmış bir profesyonel ordunun genel çerçevesi içinde geliştirilebileceğine inanan askeri elit tabakaya hitap ediyordu; görüşleri, "gururlu ve yaman bir" orduya olan ihtiyacı telkin eden *L'appel aux armes* adlı romanı savaşın arifesinde büyük bir popülerlik kazanmış olan Ernest Psichari tarafından ifade edilmişti.[26] Ama bu, daima askeri maneviyatın halkın vatanseverlik tutkusuyla ilişkili bir mesele olduğunu ve üretmek için yıllarca askerlik hizmeti yapılması gerekmediğini öne süren aşırı Sol'a da aynı derecede hitap ediyordu.[27] Ve daha genel olarak, filozof Hengri Bergson'ın Sorbonne'da verdiği son derece popüler olan ve geniş bir dinleyici kitlesine, *l'élan vital*'in daha incelikli bir biçiminde Nietzscheci Yaratıcı İrade kavramlarını yayan derslerinde de tekrarlanıyordu.

De Graindmasion, Foch gibi, sonraki tarihçiler ve eleştirmenlerce epey tefe kondu ama ama belli bir Gal marifet gösterisi de hesaba katılarak, neredeyse aynı hislerin zamanın İngiliz ve Alman yazarlarınca da ifade edilmiş olduğu görülür. İngiltere'de, Britanya'nın en duyarlı ve zeki ve bunun yanı sıra etkili profesyonel askerlerinden biri olan General Sir Ian Hamilton, oldukça benzer şeyler öne sürdü: "M. De Bloch tarafından 1904'ten önce hiçbir canlının geçemeyeceği ölüm alanları hakkında yazılan tüm saçmalıklar, felaketten başka hiçbir şeyin habercisi olmadı. Savaş, temelde, kuyruktan

(25) Carrias, *Pensée militaire*, 296; Henri Contamine, *La revanche 1871-1914* (Paris, 1957), 167.
(26) Raoul Girardet, *La société militaire dans la France contemporaine* (Paris, 1953), 305.
(27) *War and Society: A Yearbook of Military History*, ed. Brian Bond ve Ian Roy (Londra, 1975) içindeki Douglas Porch, "The French Army and the Spirit of the Offensive 1900-1914."

dolan sürgülü mekanizmalı bir silahın iğneli bir silah karşısında kazandığı zafer değil, tel engellerin ve ateşle taranan bölgelerin arkasına sığınmış bir asker safının kendilerini açıkta ifşa eden askerler karşısında kazandığı zafer değil, bir iradenin daha zayıf bir irade karşısında kazandığı zaferdir . . . bir ülke için en iyi savunma, taarruz fikriyle oluşturulmuş, eğitilmiş ve esinlenmiş bir ordudur."[28]

1914'ten önce, askerlerin zihinlerinde tüm bunların insan yaşamı bakımından bedeli konusunda hiçbir şüphe yoktu. Balck şöyle yazdı: "askerlerin önemsiz kayıpları iyi liderliğin emaresi olarak görmeye alışmaları daima şüphelidir. Büyük zaferlere, bir kural olarak, her zaman büyük kayıplar eşlik eder."[29] Maude daha da ileri gitti: "Zafer ihtimali, tamamen, geri kalanlar için fırsat kazanmak amacıyla öne atılması gerekenlerin fedakârlıklarına bağlıdır . . . başka bir deyişle, bir ordunun gerçek gücü, temelde, oluşturucu bölümlerinin her birinin ya da herhangi birinin, gerekirse yok olma sınırına kadar, cezaya göğüs germe gücünde yatar . . . Liderlerini sadece adamlarının hayatlarını idareli kullanma yeteneğine göre değerlendirecek şekilde eğitilmiş askerlerle, yeterli derecede dayanıklığa ilişkin nasıl bir umut olabilir?"[30]

Böylelikle, Avrupa'nın orduları ve ulusları, 1914'te savaşa ağır kayıplar olacağını bekleyerek girdiler. Genç adamlara aşılanan fikir, ülkeleri için savaşmaları değil, onun için ölmeleriydi. "Fedakârlık" kavramı, hepsinden önemlisi "en yüksek fedakârlık" kavramı, savaşın ilk yıllarında muharip devletlerin edebiyatına, söylevlerine, vaazlarına ve gazeteciliğine egemen olacaktı. Ve sonraki bir neslin çok dehşet verici bulacağı kayıp listeleri, çağdaşlar tarafından bir askeri yetersizlik emaresi olarak değil, bir Büyük Güç sayılmaya elverişli hale gelmek için bir ulusal azim tedbiri olarak değerlendiriliyordu.

(28) Ian Hamilton, Compulsory Service, 2.baskı (Londra, 1911), 121. Aynı görüş, İngiliz ordusu'nun 1909'da yayımlanan Sahra Hizmeti Yönetmeliği'nde ifade edilmiştir: "Belirleyici muharebenin başarısı, maddi ya da çevresel etkenlerle değil, bireylerin irade gücü ile yönetilen insan niteliklerinin uygulamasıyla önceden belirlenmiştir" (T. H. E. Travers, The Offensive and the Problem of Innovation in British Military Thought 1870-1915," *Journal of Contemporary History* 13, no. 3 (Temmuz 1978).

(29) Balck, *Tactics*, 109.

(30) Maude, *Evolution of Infantry Tactics*, x.

III

Avrupalı ve Amerikalı tarihçiler, Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatını tartışırken, Batı cephesine odaklanma eğilimi gösterdiler ve biz de burada onların izinden gideceğiz. Doğuda, Rus ve Avusturya ordularının kayıpları hızla yüzlerce bine ulaştı ama bunlar, muharebe meydanında kendini kahramanca feda edenlerden ziyade, başlıca, hastalananlarla, esirlerle ve kaçanlarla açıklanıyordu. Bloch'un, orduların birbirlerini araya giren bir "ölüm alanı"nın karşısında hareketsiz bıraktığı bir gelecek savaşı beklentisi, çelişkili bir biçimde, onun dünyada en aşina olduğu bölgeye en az ölçüde uygulanabilecek nitelikteydi. Doğu Avrupa'da, çatışma asla bir mevziler savaşı çıkmazına girmedi; sonuna kadar bir manevra savaşı olarak kaldı.

Bunun Batı Avrupa'da da böyle olması, General von Schlieffen'in umudu ve amacıydı. Görmüş olduğumuz gibi, Schlieffen Planı, Alman ordusuna 1870'ten beri hâkim olan taktik öğretisinin –cephe saldırısından kaçınılması ve hedefin kuşatmayla ele geçirilmesi; bu gelişmenin milyonlarca askerden oluşan orduları gerektirmesi halinde bile–, stratejinin içine yayılmasıydı. Böylece, Alman orduları, büyük ölçüde bir karşı koyma olmaksızın Belçika'ya ve Fransa'ya yürüdüler ve bir direnişle karşılaştıklarında da, onu top ateşiyle örttüler ve onun yanından dolaşmaya çalıştılar. Böylelikle, gerçekten de çok kolay bir şekilde oldukça fazla toprak kazandılar ama uzun vadede, Schlieffen'i eleştirenlerin haklı oldukları görüldü. Onun stratejisi, hiçbir sonuç getirmedi.

Gelgelelim, Fransa'da sorumluluk, Schlieffen'in Almanya'daki muhaliflerinin dengi olan taarruz öncülerinin elindeydi ve Yüksek Komutanlık'ın ünlü XVII. Plan'ını yürürlüğe koyması, onların etkisi altında gerçekleşti. Bu planın ardındaki, Fransızların pasif bir şekilde Alman saldırısını beklemektense stratejik inisiyatifi ellerine almaları gerektiği genel düşüncesinin, onu cazip hale getirecek pek çok şeyi vardı. Neticede, Joffre'nin başlangıçtaki felaketlerin ardından hızla toparlanmasını ve kuvvetlerini Marne Muharebesi adı verilen mücadeleyi kazanacak şekilde yeniden düzenlemesini mümkün kılan esnekliği sağladı. 1914'te, Fransız ordusunun sıkıntısı, hücuma yönelik olmasından çok, etkisiz olmasıydı. Bürokratik karışıklık, Rus-Japon Savaşı'ndan çıkarılan başlıca derslerin uygulanmasını önledi. Ağır silahların ikmali için hiçbir önlem alınmamıştı ve bu da, Alman silahlarının mütemadiyen Fransızlarınkine üstün gelmesi demekti. Topçular ve piyadeler arasındaki yakın işbirliği için hiçbir öğreti yoktu ve yönetmelikte her ne şart koşulduysa, sahra ustalığı konusunda hiçbir eğitim gerçekleştirilmemişti.

Bunun sonucu olarak, savaş başladığında, Fransız komutanlar ona her aşamada, herhangi bir sistematik eğitim programına uygun olarak karşılık vermekten ziyade, içgüdüsel olarak karşılık verdiler. Bir subayın ifade ettiği gibi: "Gerçek ateş sınamasına maruz kalmadan önce, düşmanla yüz yüze olduğumuz fikri, subaylarımızın çok fazlasını, bu tür anlar tecrübe etmiş olan herkesin anlayabileceği bir vahşi heyecan haline soktu. Bu tür durumlar altında sakin kafayla hareket edebilen adam, çok nadir rastlanan bir hayvan türüdür."[31]

Netice itibariyle, 1914 yılının Ağustos ayının başında savaşa giden 1.500.000 Fransız askerin, 385.000 ya da yaklaşık dörtte biri kadarı altı haftalık savaşımın ardından zayi olmuştu. Bunların 110.000'i ölüydü.[32]

Bu kayıpların çoğu, hazırlıklı mevzilere yapılan planlı saldırılarda değil, her iki ordunun da ilerlemekte olduğu ve Fransız piyadelerinin açıkta yakalanarak top ateşiyle yok edildiği karşılıklı muhaberelerde meydana gelmişti. 1914'te Batı cephesindeki, Kasım ayında Ypres'te meydana gelen ve hem Alman hem de İngiliz ordusunun ağır kayıplar verdiği ikinci büyük çarpışma da, iki tarafın da denize ulaşma yarışında diğerine üstünlük sağlamaya çalıştığı bir karşılıklı muharebeydi. Almanlar, ancak bundan sonra, yere apar topar açtıkları siperleri, tel örgüyle güçlendirilmiş özenli bir tahkimat sistemine dönüştürerek ve ilk kez çok sayıda makineli silahı savunmacı bir rolde kullanarak, kazandıkları mevzileri tahkim etmeye başladılar.

Bu savunmaların gücü, 1915 yılı boyunca süren saldırılarla ve hep aynı yavan sonuçla, Fransızlar ve İngilizler tarafından sınandı. Saldırıları hiçbir zaman başarıya ulaşmıyor değildi. Sıklıkla başarı elde ediyorlardı. Ama Alman savunmalarında bunun için kurulmuş olan köprübaşı mevzileri, Almanların, kaybettikleri mevzileri yeniden kazanmak için hızla yaptıkları karşı saldırılara direnmeye yetecek kadar uzun süre tutulamıyor ya da yeterince hızlı bir şekilde desteklenemiyordu; ve genelde Müttefikler, ağır kayıplarla başladıkları noktaya geri dönüyorlardı. Tek çözüm, karşı saldırıya karşı ele geçirilemez bir mevzi alınabilecek kadar geniş bir cepheye saldırmak ve bunu da, savunmacıların direnme kapasitesini yok edecek kadar şiddetli bir top ateşi perdesinin ardından yapmakmış gibi görünüyordu. 1914'ün verdiği ders iyice öğrenilmişti; piyadeler, bir daha asla, büyük bir topçu desteği olmaksızın çatışmaya sokulmayacaklardı.

(31) Contamine, *Revanche*, 249.
(32) A.g.e., 276.

General Sör Douglas Haig, 1915'te kendisine İngiliz halkının, Alman saflarının kırılmasının yol açacağı ağır kayıplara katlanıp katlanamayacakları konusunda ne düşündüğü sorulduğunda, bu kayıpların gerekmeyeceğine dair ihtiyatsız bir iyimserlikle cevap verdi; "bize bol miktarda top cephanesi tedarik edilir edilmez . . . Alman saflarının içine muhtelif yerlerden yürüyebileceğimizi düşündü."[33] Ama dört ay sonra, Mayıs 1915'te Festubert'teki İngiliz saldırısının başarısız olmasının ardından, görüşünü değiştirdi. "Cephemizdeki savunmalar o kadar dikkatli ve o kadar güçlü şekilde yapılmışlar ki," diye yazdı günlüğüne, "ve makinalı tüfeklerle karşılıklı destek o kadar mükemmel ki, onları yok etmemiz için, piyadeler saldırmak için ileriye gönderilmeden önce, ağır silahların bir *uzun düzenli bombardımanı* gerekecek."[34] O sonbaharda, Rus müttefiğinin üzerindeki baskıyı kaldırmak için yaptığı bir taarruzda, Joffre, bu öğretiyi uygulamaya koymaya girişti. Piyadeleri desteklemek için toplardan yaklaşık beş milyon, ağır silahlardan ise bir milyon mermi atıldı. O saldırı da bunun içindeydi. Her şeye rağmen, Müttefikleri "baskın öğesine de yer verilmesi halinde, yeterli miktarda silah, cephane ve başka tertibatın yanı sıra, layıkıyla eğitilmiş askerlerin düşmanın cephesini kırmasının mümkün" olduğuna inanmaya teşvik etmeye yetecek kadar bölgesel başarı elde edilmişti.[35]

1916 yılının ilkbaharında, Almanlar, bunun nasıl başarılı bir şekilde yapılabileceğine ilişkin bir şablon hazırladılar. Verdun'a, tüm direnişin kelimenin tam anlamıyla ezilmesine neden olacak kadar ağır bir bombardımanla öncelenen kısıtlı bir taarruz yaptılar. Ama Yüksek Komutanlık'larının amaçlamış olduğu gibi savunmada kalmak ve karşı saldırılarda kendilerini kırmayı Fransızlara bırakmak yerine, Alman sahra komutanları saldırmaya devam ettiler ve sonuçta da ceza niteliğinde kayıplar verdiler. Ama Almanların, İngiliz resmi tarihçesindeki sözlerle, "insanın insanla değil, malzemeye karşı yarıştığı" denli şiddetli olan bir ateş altında saldırma tekniği, İngilizler tarafından, 1916 yazında Somme'a yaptıkları ilk büyük taarruzlarını planlarken örnek olarak alındı.[36] İngiliz sanayisinin mevcut iş gücünün tamamı, Harp Levazım Bakanlığı'ndaki Lloyd George'un enerjik yönetimi altında, elzem ölçekte silah ve cephane üretmeye koyuldu. Haziran ayının sonuna kadar, on sekiz millik bir cephe boyunca 1.437 silah toplandı ve bir

(33) Robert Blake, ed., *The Private Papers of Sir Douglas Haig, 1914-1919* (Londra, 1952), 84.
(34) A.g.e., 93.
(35) J. E. Edmonds ve G. C. Wyne, *Military Operations France and Belgium 1915* (Londra, 1927), 2:399.
(36) A.g.e., 357.

hafta süren bombardımanda 1.500.000'dan fazla mermi kullandılar.[37] Saldıran askerlerin komutanı olan General Sör Henry Rawlinson, ast komutanlarına, "onunla kaplanmış bir alana yapılan bombardımanın sonunda, hiçbir şeyin varlığını sürdüremez ve piyadelerin sadece kolayca zafer kazanmaları ve ele geçirmeleri gerekir" şeklinde bir güvence verdi.[38] Böylece, piyadeler 1 Temmuz'da sadece saldıran kuvvet olarak değil, hepsi de yetmiş libreden daha ağır malzemeler taşıyarak, koca bir nakliye ekibi olarak da amaçlanan sınırı aştılar.

Sonuç, savaş tarihindeki en berbat günlerden biri oldu. Yaylım ateşi, Almanlar'ın Somme'daki kireç tepelerinde derin bir şekilde kazdıkları yeraltı sığınaklarına ulaşacak kadar şiddetli olmamıştı. Dehşet verici bir tecrübeden mustarip olan Alman piyadeler hâlâ, makineli silahlarını kurmak ve ilerlemekte olan İngiliz piyade dalgalarını kurşun yağmuruna tutmak için zamanında ortaya çıkabiliyorlardı. Alman topçuları, İngiliz saflarında öyle bir tahribata neden olmuşlardı ki, Yüksek Komutanlık'ın sorumlu oldukları felaketin boyutlarını anlaması birkaç gün aldı. Saldıran 120.000 askerin neredeyse yarısı kaybedilmişti ve 20.000'i de ölmüştü.[39]

Saldırılar, çatışmaya giren İngiliz ve Fransız ordularının neredeyse 500.000 adam kaybetmiş oldukları Kasım ayına dek devam etti. Gelgelelim, o zamana dek, muharebenin hedefi değişmişti. Hedef artık toprağı güvence altına almak değil, Almanları askerlerini çarpışmaya sokup tüketmeye mecbur bırakmaktı –Almanların Verdun'a saldırdıkları zaman başlangıçtaki hedefleri de buydu. Haig, Londra'dan gelen endişeli soruşturmalara cevap olarak, "Altı hafta içinde, düşmanın asker bulmak için akla karayı seçiyor olmaları gerekiyor" diye yazdı; ". . . istikrarlı bir taarruz baskısının muhafaza edilmesi, er geç tamamen devrilmesiyle sonuçlanacak."[40] Kısaca, taktiksel açmazdan, sadece orduların değil, ulusun tamamının insan gücü ve maneviyatının sınandığı bir yıpratma stratejisine hizmet etmesi için faydalanıldı. Yüzyılın ilk on yılına egemen olan Sosyal Darwinizm atmosferinde yetişmiş olanlar için, bu hiç de şaşırtıcı olmadı. Çok büyük kayıplar vermeye hazır olmak, bir Büyük Güç olarak hayatta kalmaya uygunluğun ölçütü olarak kaldı ve bu hazır bulunma, Avrupa'nın en gelişmiş, sanayileşmiş ve eğitimli

(37) James E. Edmonds, *Military Operations France and Belgium 1916* (Londra, 1932), 1:486.
(38) A.g.e., 289.
(39) A.g.e., 483.
(40) Blake, *Private Papers*, 157.

uluslarının iki meşakkatli yıl boyunca daha savaşmaya devam etmelerini mümkün kıldı.

Savaşın sonunda, her iki tarafın da taktikleri değişmişti. İngilizler, Plumer ve Monash'ın ordularıyla ilişkili olan kuşatma savaşının titiz tekniklerini mükemmelleştirdiler ve zırh ve yakın hava desteği ile deneye tabi tuttular. Almanlar, siper savaşının yeni silahlarından –hafif makinalı silahlar, el bombaları, gaz–, piyadelerine, onların daha zayıf ve daha hantal düşmanlar tarafından tutulan cepheleri aşmalarını mümkün kılan bir esneklik vermek için faydalandılar.

1914'ten önceki taarruz akımı öğretisiyle, Birinci Dünya Savaşı boyunca maruz kalınan kayıplar arasında çok yakın bir ilişki kurmaya çalışmak bir hata olur. Yeni ateş gücü gücü hesaba katıldığında, ağır kayıpların kaçınılmaz olarak görülerek kabul edilmiş olduğu doğrudur. 1914'ün, aydın tarihçilerin bu kadar etraflıca çözümleyegeldikleri çılgın ortamında, halkın, bu kayıpları kabul etmeye hatırı sayılır bir derece hazır olduğu da doğrudur.[41] Ama 1914'ten önce, maneviyatın savaştaki azami önemi ve tüm engellerin karşısında taarruzcu bir zihniyetin idame ettirilmesine olan ihtiyaç hakkında yazılanların çoğu, tüm savaş dönemlerinde geçerli olagelmiş doğrulukları yeniden ifade etmekten başka hiçbir şey yapmamıştır. Ateş gücünün taktikler üzerindeki etkisi, 1914'ten önce genelkurmay başkanlıklarınca enine boyuna çözümlenmişti ve iyi eğitilmiş düzenli kuvvetler zaten tüfeğe verilebilecek en iyi cevabın mahmuz olduğunu biliyorlardı. En kötü kayıplar, hatalı öğretiden değil, yetersizlikten, tecrübesizlikten ve tamamen ateş ve hareketin gerektiği gibi düzenlenmemesinden kaynaklanan sorunlardan ötürü meydana gelenlerdi. Savaşın ilk günlerinden itibaren, Avrupa'nın profesyonel askerleri, kendilerini muharebe meydanının yeni gerçekliklerine uygun hale getirmeye çalışıyorlardı. Bunun karşılarına çıkardığı taktiksel sorunları çözmeleri, çok zamanlarını aldı. Onlar bu sorunları çözene dek, strateji, savunmacı ve taarruzcu güç arasındaki, savaş tarihinde az bulunan bir derecede olan ters dengeden dolayı kötürüm haldeydi.

(41) Bilhassa bkz. Roland N. Stromberg, *Redemption by War: The Intellectuals and 1914* (Lawrence, Kans., 1982), ve Robert Wohl, *The Generation of 1914* (Cambridge, Mass., 1979).

KAYNAKÇA

ATEŞE KARŞI İNSANLAR: 1914'TEKİ TAARRUZUN ÖĞRETİSİ

1914'ten önceki taktik evrimi hakkındaki en iyi ve en kolay ulaşılabilir olan kaynak, sadece İngiliz ordusu içinde tartışmaya yapılan ana katkıları yayımlamakla kalmayıp aynı zamanda Kıta'daki süreli yayınlarda çıkan başlıca makaleleri özetleyen ve İngilizcenin yanı sıra diğer dillerdeki literatüre de ilişkin değerlendirmeler yapan *The Journal of the Royal United Services Institution* (Londra, 1855-) dergisidir. Wilhelm Balck, *Taktik* (Berlin, 1892) eserinin, en sonuncusu İngilizceye çevrilmiş (Fort Leavenworth, Kans., 1911) olan dört baskısı yapılmıştır. Ardışık basımlardaki değişiklikler 1914 öncesindeki kritik dönemde, taktiksel düşünüşün sadece Alman ordusundaki değil, aynı zamanda tüm başat Avrupa ordularındaki gelişimini yansıtır. Balck, bu orduların değişen silahları ve teçhizatları hakkında ayrıntılar da verir. Bu türden daha fazla ayrıntı, yüzyılın dönümü için, Jean de Bloch, *La guerre future*, 6 cilt (Paris, 1898) eserinde bulunabilir. Bu cüsseli eserin Rusça ve Almanca baskıları da vardır ama bir İngilizce baskıya ilişkin proje çökmüştür ve ancak, eserin argümanlarını özetleyen son cilt İngilizceye çevrilmiştir. Bu son cilt, *Is War Now Impossible?* (Londra, 1899) ve *The Future of War* (Boston, 1899) başlıklarıyla yayımlanmıştır. Bununla birlikte, kısaltılmamış baskılar başka bir yerde bulunması kolay olmayan pek çok teknik ayrıntı içerir.

Alman ordusunda, Balck'ın eserinin Friedrich von Bernhardi'nin harikulade ve yerleşik inançlara aykırı olan eserleriyle, özellikle de *On War Today* (Londra, 1912) başlığıyla İngilizceye çevrilmiş olan *Vom heutigen Kriege* eseriyle, tamamlanması gerekir. Bu, Clausewitz'i yirminci yüzyıla uygun hale getirmeye yönelik ilginç bir girişimdir ve Schlieffen ve onun öğretileri hakkındaki pek çok yerinde eleştirisine ek olarak, bol miktarda zekice taktiksel analiz de içerir. Bu dönemdeki Alman ordusu hakkındaki en yakın tarihli genel çalışma B. F. Schulte, *Die deutsche Armee 1900-1914: Zwischen Beharren und Veränderen* (Düsseldorf, 1977) eseridir.

Kuram ve uygulamanın Fransız ordusundaki karmaşık durumu, Douglas Porch, *The March to the Marne* (Cambridge ve Londra, 1981) ve Henri Contamine, *La revanche 1871-1914* (Paris, 1957) eserlerinde gayet iyi tarif edilmiştir. Bunlar, İngilizceye *The Principles of War* (New York, 1918) adıyla çevrilen Ferdinand Foch, *Des principes de la guerre* (Paris, 1903) ve Grandmaison, *Deux conférences faites aux officiers de l'état major de l'armée* (Paris, 1911) eserlerinin verdiği derslere odaklanır. Charles Ardent du Picq'in *Études sur le combat eseri*, ölümünden sonra yayımlanmış (Paris, 1903) ve sıklıkla yeniden basılmıştır. Bir İngilizce çevirisi, *Battle Studies*, U.S. Army War College tarafından yayımlanmıştır (Harrisburg, Penn., 1920; yeniden basım 1946). J. N. Cru bu eseri "l'oeuvre la plus forte, la plus vraie, la plus scientifique qui soit jamais venue d'une plume militaire française" (*Témoins* [Paris, 1929], 52) diye isabetli bir şekilde tanımlamıştır. Ayrıca, Joseph C. Arnold, "French Tactical Doctrine 1870-1914," *Military Affairs* 42, no. 2 (Nisan 1978) makalesi de değerlidir.

İngiliz ordusu için, en iyi başlangıç noktası T. H. E. Travers'in yeni ufuklar açan "Technology Tactics and Morale: Jean de Bloch, the Boer War and British Military Theory 1900-1914," *Journal of Modern History* 51, no. 2 (Haziran 1979) makalesidir. G. F. R. Henderson, *The Science of War* (Londra, 1905), yazarın 1892 ve 1905 yılları arasında yaptığı başlıca taktik çalışmalarını içerir ve 1899-1902 Güney Afrika Savaşı'nın İngiliz ordusuna yaptığı etkiyi örneklerle açıklar. E. A. Altham, *The Principles of War Historically Illustrated* (Londra,

1914), İngiliz genelkurmay başkanlığının Birinci Dünya Savaşı arifesindeki stratejik ve taktüksel düşünüşü hakkında net bir açıklama yapar. Earl Roberts, *A Nation in Arms* (Londra, 1907) ve Sör lan Hamilton, *Compulsory Service* (Londra, 1911) arasındaki, ulusal servis konusundaki polemik de Edward İngilteresi'ndeki profesyonel askeri düşünceye ışık tutar. Robert Blake, ed., *The Private Papers of Sir Douglas Haig, 1914-1919* (Londra, 1952) hikayeyi savaş yıllarına taşır. Eseri biraz etki yaratmış olabilecek bir Rus yazar General Dragomirov'du. *Course on Tactics* (1879) eseri, hem Fransızcaya hem de Almancaya çevrilmişti.

Doğrudan bu makalenin konusunu ele alan yakın tarihli bir çalışma Jack Snyder, *The Cult of the Offensive in European War Planning, 1870-1914* (İthaka, 1984) kitabıdır.

Bu fikirlerin entelektüel arka planı da incelenmelidir ve Robert Wohl, *The Generation of 1914* (Cambridge, Mass., 1979) ve Ronald N. Stromberg, *Redepmtion by War: The Intellectuals and 1914* (Lawrence, Kans., 1982) bu iş için dört dörtlüktür. Bilhassa Britanya için, bkz. Caroline Playne, *The Pre-War Mind in Britain* (Londra, 1928).

MAKİNE SAVAŞI ÇAĞINDA ALMAN STRATEJİSİ: 1914-1945

Michael Geyer

1914'te Marne'ın arkasındaki geri çekilme, böylesine bir kendine güvenle başlanmış olan bir savaşın hızlı bir şekilde sona ermesine ilişkin tüm umutları toprağa gömdü. Savaş öncesi yılların stratejik düşüncesinde ciddi eksiklikler olduğunu ortaya çıkardı.[1] Daha da kötüsü, on dokuzuncu yüzyılda profesyonel bir eğitim sisteminin doğuşundan beri yeni Alman subay nesillerine öğretildikleri şekliyle, savaş ilkeleri hakkında da şüpheler doğurdu.

Savaşın ve askeri zanaatin bilgisi, askeri kaygılarla Prusya-Almanya'nın jeopolitik koşullarını, kendi kendine yeten bir evren içinde kaynaştırdı. Bu bilgi başlıca askeri harekâtların planlanmasında ve yürütülmesinde dile getiriliyorduysa da, bu bilginin, ulusal ve uluslararası düzen hakkındaki siyasi varsayımlar kadar belli silahların takdirini de kuşatan, kendine ait içsel bir referanslar sistemi vardı. Bu bağlamda, iyi bir Alman stratejist daima kültürlü biriydi. Almanların harekâta bakış açısının "gerçekçi" olduğu söylenebilirse de, bu bakış açısı on dokuzuncu yüzyılın başlarında savaş ve devlet hakkındaki idealist felsefeden çıkarılan bir stratejik genel çerçevenin içinde yerleşik haldeydi. Buna bağlı olarak, stratejik düşünüş, kitle ordularının doğuşuyla giderek daha da baskı altına girdi.[2] Gelgelelim, kapsamlı ve bütünselci bir yaklaşım, Alman stratejistleri, askeri öğretinin yaratıcılarından,

(1) Gotthard Jäschke, "Zum Problem der Marneschlacht von 1914," *Historische Zeitschrift 190* (1960), 311-48; Karl Lange, *Marneschlacht und die Öffentlichkeit 1914-1931: Eine verdrängte Niederlage und ihre Folgen* (Düsseldorf, 1974).

(2) Rudolf von Caemmerer, *Die Entwicklung der strategischen Wissenschaft im 19. Jahrhundert* (Berlin, 1904); ayrıca, bkz. Hajo Holborn ve Gunther Rothenberg'in bu ciltteki makaleleri.

yani savaşa ilişkin "deneyci" bir yaklaşım benimseyen ve kuvvet kullanımı mefhumlarını yardımcı akıl yürütme aracılığıyla geliştirenlerden, ayrı tuttu. Alman idealist geleneğindeki "profesyonel" stratejistin aksine, bunlar, askeri "idareciler" ya da "teknokratlar"dı.

Stratejiye evrenselci yaklaşım, askeriyenin özerkliğine ve askeri ve sivil toplum arasında bir ikiliğin muhafaza edilmesine dayanıyordu. İkilik, "liberal" bir sivil-askeri ilişkiler mefhumundan o kadar da uzağa alınmamıştı. Liberal bir gelenekte, strateji, silahların ve insanların en uygun şekilde kullanılmasının anahatlarını sağlayan askeri öğretiden ayrı kaldı. İlki siyasetin etki alanı içinde, ikincisi ise askeri insanlara özgü olan alanda değerlendirildi. Bu ikisi arasında, ulusların yükümlülüklerine ilişkin seçkin bir söylemle köprü kuruluyordu. Alman askeriyesinin savaşa, stratejiye ve ulusal savunmaya dair fikir ayrılıkları yoktu. Savaşın kesin bilgisine sahipti –ve bu bilgi, 1914'te başarısız oldu.

1914'ten sonra, zamanın ve yine azimli bir gayretin, bu evrenselci savaş mefhumunun bir benzerini oluşturmak için; stratejiyi, harekâtları ve taktikleri birleştirecek ve mesleğin özerkliği için askeriyeye ait bir temel oluşturacak olan tutarlı bir askeri uygulama arayışı içinde seferber edildiğini görüyoruz. Yeniden bütünselci bir strateji sentezlemek ve bunun için gereken siyasi koşulları yeniden yaratmak için, 1914 ve 1945 arasında defalarca gayrette bulunuldu. Bununla birlikte, idealist düşünüşün kesinlikleri yok edilir edilmez, Almanların savaş uygulaması güçlü santrifüjlü eğilimler geliştirdi. Savaşlararası yıllardaki Alman stratejik düşünüşü, biri birleştirici ilkelerin yeniden yapılandırılmasını, diğeri ise yeni bir savaş uygulamasını hedefleyen iki strateji akımı arasındaki yoğun mücadeleler tarafından devindirilmişti. 1942'ye kadar, kökten farklı olan bir strateji mefhumu ve değiştirilmiş bir subay teşkilatı vücut bulmuştu.

Bu gelişme, yaygın olarak, mekanize ve zırhlı savaşın "stratejik devrimi"yle özdeşleştirilmiştir.[3] Gelgelelim, tank savaşı sadece, Alman stratejisine ilişkin birleştirilmiş yaklaşımın bir tarafta silahların idaresi, diğer tarafta ise ideolojik "strateji" olmak üzere iki yöne ayrıldığı daha kapsamlı bir sürecin bir parçasıdır –ama önemli bir parçasıdır. İlki, silahların etkililiğinin azamileştirilmesine, diğeri ise toplumun savaş için seferber edilmesine dayanıyordu. Bunlar her ne kadar normalde savaşın farklı ve hatta bağdaştırı-

(3) Larry H. Addington, *The Blitzkrieg Era and the German General Staff, 1865-1941* (New Brunswick, N.J., 1971); Charles Messenger, *The Art of Blitzkrieg* (Londra, 1967).

lamaz özellikleri olarak ayrı tutulduysalar da, tencere ve kapak gibiydiler. Mühendisler ve şiddet ideologları daima bir arada bulunuyorlardı. Bu ikisinin kabiliyetleri, 1938 ve 1941 arasında kaynaştırılınca, Almanya'yı İkinci Dünya Savaşı'na sevk ettiler.

Bu değerlendirme, Alman stratejisi hakkındaki yaygın yorumlarla ters düşer. Alman genelkurmay başkanlığının "savaş dehası"[4], savaştaki Prusya devriminde nelerin kabul edilip nelerin edilmemesi gerektiği üzerine neredeyse bir yüzyıldır tartışmakta olan hem yandaşlar hem de onu küçük düşürücü kimseler bulmuştur. Bu kimseler, stratejik kavramların devamlılığına[5], onların altında yatan güç diplomasisine ya da "gerçekçi" temele ve onun arkasındaki ayrıcalıklı askeri sınıfın siyasi çıkarlarının yanı sıra tehlikelerine de işaret etmişlerdir. Diğer taraftan ise, on dokuzuncu yüzyılda çoktan onun felsefi ve metafizik köklerinin yerini almış olan stratejik idealizmin giderek mekanikleşen desteklerini vurgulamışlar ve endüstriyel savaş araçlarıyla devindirilen "zamandan bağımsız" savaş ilkelerine ulaşma çabası içinde, toplumda ve siyasette önde gelen bir rol gerektiren bir askeri mesleğin intikamına odaklanmışlardır.[6] Bu askeri gelenekleri ve devamlılıkları vurgulamak, geçerli bir görüş öne sürmektir. Ama gelenekler asla sadece varolmazlar ve süreklilikler de sadece yuvarlanıp gitmezler. Kuvveti kullanımları ve ona hazırlıkları bakımından etkilemiş oldukları bir ortam olan, değişen bir ulusal ve uluslararası çevrede devamlı bir yenileme ile muhafaza edilmeleri gerekir. Bir Alman strateji geleneğinin yeniden yaratılması ile askeri teknokratların ve ideologların kökten değişimi arasındaki devamlı mücadelenin ön koşulu buydu. Bu, idealist stratejinin uzun bir süre boyunca dikkate değer ölçüde etkin ve cazip kaldığı ama yandaşlarının sonunda kaybettiği bir mücadeleydi.

Alman stratejik düşünüşünün savaşçı niteliği, ulusal ve uluslararası bakımdan çok daha büyük değişiklikler meydana getirdi. 1914 ve 1945 arasında Almanya, karma bir otoriter rejim biçiminin batışını, 1917-1923 arasında bir devrim ve karşı devrim durumunu, çoğulcu bir cumhuriyetçi düzenin geçici sağlamlığını ve dünya çapındaki ekonomik krizde çöküşünü, saldırgan bir Ulusal Sosyalist devletin ortaya çıkışını ve sağlamlığını ve altı yıllık bir savaşta düşüşünü gördü. Aynı dönemde, Alman orduları Fransa'nın

(4) Trevor N. Dupuy, *A Genious for War: The German Army and General Staff, 1807-1945* (Englewood Cliffs, 1977).

(5) Jehuda Wallach, *Das Dogma der Vernichtungsschlacht: Die Lehren von Clausewitz und Schlieffen und ihre Wirkungen in zwei Weltkriegen* (Frankfurt, 1967).

(6) Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army* (New York, 1964).

kuzey bölümlerini, Belçika'yı ve Lüksemburg'u, Rusya'nın içlerine kadar Doğu Avrupa'yı ve Romanya'yı işgal ettiler, bunların hepsini ve kendi topraklarının bir kısmını kaybettiler ve ancak yirmi yıl sonra, Avrupa'nın çoğunu Sovyetler Birliği'nin içlerine kadar işgal ettiler ve sonra da ülkelerinin bağımsız bir ulus olarak ortadan kalktığını gördüler. Bu, gerçekten de, bir sürekli büyük değişiklikler dönemiydi.

Bu hızlı ve şiddetli değişimlerin altında yatan derin yapıyı keşfetmeye çalışırsak, değişmez bir şekilde şunlarla karşılaşırız: (1) ulusal siyasete kitle halinde katılmaya yönelik bir arayış –bu, hem seçkin siyasetin hem de askeri teşkilatın özerkliğinin kuyusunu kazdı; ve (2) güç diplomasisinin, uluslararası rekabetin yeni biçimlerinin –başlıca, halk milliyetçiliğinin doğuşu ve endüstriyel güç yoğunlaşmalarının oluşturulması- etkisi altındaki birliğinin yok oluşu. Bunların ulusal ve uluslararası siyasete etkisinin, Almanya üzerinde karşıt etkileri oldu. Silahlarından ziyade, 1890'lardan beri Avrupa'nın en yüksek nüfuslu ve en sanayileşmiş ulusu olması nedeniyle, Kıta'daki egemen güç olma konumuna itilmişti. Aynı zamanda, savaşlararası dönemle başlayarak, Almanya'nın dünyadaki konumu, Avrupa'nın eski cevherinin konumuyla birlikte, düşüşe geçti. Almanya'nın uluslararası ilişkilerdeki konumunun bu büyüyen ve ulusun özerkliğine ve iyiliğine yönelik yoğun taleplerle desteklenen asimetrisi, yirminci yüzyılın ilk yarısında Alman siyaseti için ciddi bir güçlük oluşturdu. Bu sorunlara verilecek askeri bir cevabın başarılı olacağı hiçbir bakımdan aşikâr değildi ve askeriyenin bu sorunun üstesinden gelmek için bir strateji geliştirebilip geliştiremeyeceği daha da belirsizdi. Bu durumda, askeri çözümler, Almanya ve dünyanın geri kalanı için dehşet verici bedellerle arabuluculuk yaptı.

I

1914'ten önce, askeri yazarlar ve planlamacılar uzun bir süre boyunca, bir Avrupa mücadelesinin hızlı bir sonuç elde etmesi sağlanamazsa, savaşın her zamankinden daha da büyük insan kitlelerini ve daha fazla kaynağı mahveden ve zamanı gelince de askeri liderleri de mahvedecek olan bir canavara dönüşeceğini varsaymışlardı. Dahası, böyle bir şey, sivil toplumun dokusunu da derinden etkilerdi –tabii onu yok etmezse. Her ne kadar General Alfred von Schlieffen gibi bazı kişiler bunu hem sivil toplum hem de askeriye için büyük bir felaket olarak görseler de, *Deutsche Wehrverein*'in [imparatorluğun

savaş hazırlığını desteklemek üzere kurulmuş bir dernek –ç.n.]üyeleri gibi diğer kimseler ise, yozlaşmış, gerilemiş ve materyalist bir dünya için bir Mahşer fikrinden zevk alıyorlardı.[7] Yaşça daha büyük olan Moltke, Meclis'te büyük bir gerginlikle şöyle haykırdı: "Baylar, bu yedi, hatta otuz yıllık bir savaşa dönüşebilir! Avrupa'yı alevler içine atanın başına elemler gelsin"; ama diğerleri, büyük ulusal temizlik bitmeden, materyalizmin ve korporatizmin engelleri ortadan kalkmadan ve katıksız milliyetçilik ruhunda yeni bir toplum oluşturulmadan sona ermeyecek olan bir tasfiye olarak savaşı kutluyor ve gerçekleşmesini umut ediyorlardı.[8] Bu sırada, Friedrich Engels, savaşın bir Mısır vebası gibi olacağını ve Avrupa'nın elit tabakasının, Avrupa taçları hendeklere düşüp kaybolmadan, hükümetler devrilmeden ve güç sokağa atılmadan dikkat etmesi gerektiğini haykırıyordu. Buna karşın, Alman sosyalistlerin ezici bir çoğunluğu, yıkım yoluyla yapılacak bir devrime muhalifti.[9] Siyasi yönelimleri ne olursa olsun, neredeyse herkes yaklaşan savaşın ya kısa ya da mahşeri olacağı kanısındaymış gibi görünüyordu.

Her çağın kendine özgü büyük olayları vardır. Gerçekten de, potansiyel bir savaşın katliamına ilişkin kuruntular vardı. Hamburg'da öğretmen ve bir barış yanlısı olan Wilhelm Lamszus, gelecekteki savaşların *Menschenschlaschthäuser*'ini [katliam evleri –ç.n.], zamanın oldukça dikkate şayan incelemelerinden birinde dokunaklı bir şekilde tanımladı. Ama çoğunlukla halk ve askeriye, farklı türden bir büyük olay bekliyordu. Engels'e çok benzer bir şekilde, savaşa girmenin, gerektirdiği toplumsal seferberlikten ötürü, son derece riskli bir toplumsal ve ekonomik girişim olduğunu anlamışlardı. Bir gelecek savaşının yıkıcı niteliği, fiziksel yıkımın su katılmadık dehşetinden daha çok, eski tutumların ve toplumsal bağların kaybolacağı ve Avrupa toplumunun da yeniden biçimlendirileceği mefhumuna dayanıyordu. Savaş, bi-

(7) Alfred von Schlieffen, *Gesammelte Schriften* (Berlin, 1913), 1:11-22 ("Vom Krieg der Zukunft"); Roger Chickering, "Der deutsche Wehrverein und die Refrom der deutschen Armee, 1912-1914," *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 25 (1979), 7-34.

(8) Reichsarchiv, ed., *Kriegsrüstung und Kriegswirtschaft: Die militärische, wirtschaftliche und finanzielle Rüstung Deutschlands, 1871-1914* (Berlin, 1930), Anlagen, 44; Otto Nippold, *Der deutsche Chauvinismus* (Stuttgart, 1912). Ayrıca, Deutsche Wehrzeitung, 1912ff'deki katkılarla da karşılaştırınız. "Şiddet kültü" üzerine bkz. Hans Barth, *Masse und Mythos, die ideologische Krise an der Wende zum 20. Jahrhundert und die Theorie der Gewalt: Georges Sorel* (Hamburg, 1959).

(9) Wolfram Wette, *Kriegstheorien deutscher Sozialisten: Marx, Engels, Lasalle, Bernstein, Kautsky, Luxemburg* (Stuttgart, 1971). SPD üzerine, bkz. *Frieden, Gewalt, Sozialismus: Studien zur Geschichte der sozialistischen Arbeiterbewegunug*, ed. Wolfgang Huber ve Joachim Schwertfeger (Stuttgart, 1976), 179-281 içinde Friedhelm Boll, "Die deutsche Sozialdemokratie zwischen Resignation und Revolution: Zur Friedensstrategie 1890-1919"; Friedhelm Boll, *Frieden ohne Revolution* (Bonn, 1980); Hellmut Bley, *Bebel und die Strategie der Kriegsverhütung* (Göttingen, 1975).

reylerin adetlerini, toplumsal kültürlerini ve alışkanlıklarını değiştirecekti. "Yeni bir toplum" ve "yeni bir insan" yaratacaktı.[10]

Tüm ülkelerin askeri elit tabakaları, savaşın kısıtlanmasını ve böylelikle de idare edilmesini teşvik ettiler.[11] Savaşın potansiyel limitsizliği konusuna Prusya'nın verdiği cevap, yok etme savaşında (*Vernichtungsschlact*) ya da, Clausewitz'in ardından Delbrück'ün verdiği isimle, *Niederwerfungsstrategie*'de yatıyordu. *Vernichtungsschlact*'ın uygun boyutları nelerdi? Schlieffen, askeri harekâtlar sanatının –karar odaklı savaş, Cannae kuşatma ilkesi- sadece tek bir üstün mantığa, yani savaşı bir profesyonel alan olarak korumaya, hizmet edeceği profesyonelce özerk bir savaş için mükemmel çözümü bulmuş gibiydi. Sivil toplum ve askeriye arasında, askeriyenin, askeri eylemin kendi kendine yeten ve askeri bakımdan tanımlanan bir güç dengesi sistemi bağlamında çabuk sonlanması karşılığında savaşı kendi başına yürüttüğü bir mübadele kurdu. Siyaset, güç dengesinin ve harekâta ilişkin kaygıların mekaniklerinin yararına hakkından feragat etti ama askeri harekâtlar sivil toplumun ve sanayinin gelişmesine müdahale etmedi.[12] Profesyonel savaşın bu türü için, siyasetin, savaş ve barış hakkındaki kararlara toplumsal iştirak bağlamında devreden çıkarılması çok önemliydi; ama sivil toplumun farklı, ayrı ve aynı derecede önemli bir "varlık" olarak varolması da aynı ölçüde can alıcıydı.

Bu amaçla, Schlieffen, savaşın akıcılığı sorununu seçkin ve ibret verici bir yolla çözdü. Harekât hareketinin dinamikleri, bu gelişmiş itki aracılığıyla, ağırlık merkezini yaratacak ve böylelikle de düşman kuvvetlerinin yok edilmesine tırmanacaktı. Schlieffen bu türden mücadeleyi *Gesamtschlacht* [toplu katliam –ç.n.]diye adlandırdı. *Gesamtschlacht* konusundaki kanısı, harekât öğretisinden, Cannae ilkesinden, daha az bilinir –her ne kadar ilki, ikincisi için gereken mantık temelini sağlasa da. *Gesamtschlacht*, savaş alanının genişlemesine ve askerlerin giderek artan hareketliliğine bir cevaptı. İkisi de, genelkurmayın çarpışmayı idare eden kurallar konusunda –ki bu kurallar olmaksızın kuvvet kullanımının seçkin idaresi yok olur giderdi- gi-

(10) Wilhelm Lamszus, *Das Menschenschlachthaus: Bilder vom kommenden Krieg* (1912 baskısının yeniden basımı, Münih, 1980); Carl Bleibtreu, *Das Heer* (Frankfurt, 1910); Nahum Goldman, *Der Geist des Militarismus* (Stuttgart ve Berlin, 1915); Friedrich Naumann, *Wie wir uns im Krieg verändert haben* (Viyana, 1916).

(11) Lancelot L. Farrar, Jr., *The Short War Illusion: German Policy, Strategy, and Domestic Affairs, August-December, 1914* (Santa Barbara, Calif., 1973); Jack Snyder, *The Ideology of the Offensive: Military Decision Making and the Disaster of 1914* (Ithaka ve Londra, 1984).

(12) Schlieffen, *Gesammelte Werke*, 1:17. Ayrıca bkz. Gerhard Ritter, *Der Schlieffenplan: Kritik eines Mythos* (Münih, 1956; İngilizce çevirisi Londra, 1958).

derek büyüyen bir kaygıya haiz olmasına yol açmıştı. *Gesamtschlacht*, değişik türden muharebe meydanlarını ve kısmi muharebeleri, askeri eylemin artık bir harekâtın alanını daraltarak esas muharebe meydanına indirgediği manevralardan oluşmadığı ve düşmanın ana kuvvetleriyle yapılan son ve kesin bir muharebeyle sonuçlanan bir "bütünleyici harekât" içinde birleştirmişti. Yeni "bütünleyici harekât", tek bir ortak ve devamlı hareket tanıyordu; onun da hedefi, belli bir muharebe meydanı ya da belli bir yerde güçlerin belli bir oranda yoğunlaştırılması değil, bir ulusun ya da hatta muhtelif ulusların tamamına karşı askeri eylem dinamiklerinin gösterilmesiydi. Schlieffen böylelikle, bir mücadeleye muharebeleri ekleyen aritmetik bir harekât kavramını, konuşlanmadan çıkarak gelişen, kendini idame ettiren ve tüm Avrupa savaş meydanını çevreleyen büyük bir kuşatma eyleminde hız toplayarak ilerleyen dinamik bir kavramla değiştirdi. Artık tek tek muharebeler yoktu, sadece bir mücadelenin gelişleyen taşımları vardı. Schlieffen'in zihninde, bütünleştirilmiş ve sürekli hareket, pek çok olası yoğunlaşma noktası olan değişken bir durumu kesin bir sonuca doğru ilerletmenin tek yoluydu; bu kavram, özgün Schlieffen planını destekliyordu ama yaşça daha küçük olan Moltke bundan vaçgeçti. Aralıksız bir hareket olarak savaş, Schlieffen'in iki cepheli bir savaş sorununa verdiği cevaptı; Fransa'yı yenerek, küresel güçler olan Büyük Britanya ve Rusya'yı zapt etmeyi umdu. Alman ordusunun uygun rolü Avrupa'daydı ve orada, kısıtlı ama tartışmasız olarak yayılmacı hedeflerin peşinde koşacaktı.[13] Dünya, sanayiye ve vatansever baskı gruplarına aitti –ya da belki de deniz kuvvetlerine, ama bunların hiçbiri, Alman imparatorluk ordusunun genelkurmay başkanlığını ilgilendirmiyordu.

Bu savaş ilkeleri, en çok, özerklik talep eden ve burjuvazi ve sanayi için tehlikesiz bir başarı vadeden bir "uzmanlar hükümeti"ne dayanıyordu. Düşmanı, sivil toplum değildi; toplumun stratejinin belirlenmesi sürecine dâhil olma talebiydi –bu talep, ulusal politikaya kitle iştirakinin ve kitle ordularının doğuşuyla temel bir sorun haline geldi. Profesyonel stratejinin ve elit tabakanın yönetici olmasını dileyen herkesin önünde büyük bir güçlük olarak kaldı. Şüphesiz, Schlieffen'in stratejisi, "kitleler"e ve sanayiye savaş araçları olarak ihtiyaç duyuyordu ama bağımsız özneler olarak değil. Bu

(13) Savaş hedefleri üzerine bkz. Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht*, 3.baskı (Düsseldorf, 1964) ve aynı yazarın, *Krieg der Illusionen* (Düsseldorf, 1969); ve bir güç diplomasisi perspektifinden, Andreas Hillgruber, *Kontinuität und Diskontinuität in der deutschen Aussenpolitik von Bismarck bis Hitler* (Düsseldorf, 1971).

bakımdan, bir aristokrat-"feodal" subaydan çok, kurumsal akılcılığın önceliği konusunda ısrarcı olan "bürokratik" bir subaydı.

Schlieffen'in stratejisi, "doğru" harekât yaklaşımından hareketle geliştirilen hızlı bir sonucu hedefliyordu. Önemli olan Cannae sabit fikri değil, savaşın askeri yollarla kısıtlanmasıdır. Harekâtlar en yüksek egemenliğe sahipti; siyasetin hiçbir söz hakkı yoktu. Ama imparatorluk ordusu Schlieffen'in tasavvur etmiş olduğu ezici dinamikleri yaratamadı; idare ve komuta kuramadı; ve kısa bir savaş için gereken koşulları yaratamadı. Kısıtlı savaş ilkeleri ikna edici olsa da, uygulamalarının sıfırdan başlanarak yeniden kurulması gerekiyordu.

Ağustos 1914'ü izleyen iki yılın ayırt edici özelliği, her zamankinden daha yüksek bir yıkım yoğunluğuna sahip olan sürekli çatışmalarla vurgulanan askeri harekâtlardaki genel amaç yoksunluğuydu. Ordular, kapsayıcı bir profesyonel mantık ifade etmeyi bıraktılar ve bunun yerine, toplumların onların aracılığıyla seferber edilmiş kaynaklarının yanı sıra nefret ve önyargılarını da yağdırdıkları kanallar haline geldiler. Kesin zafer bir kez engellendi mi, askeri planlamacılar toplanan insan gücünü ve emirlerine verilen maddi yıkım araçlarını nasıl kullanacakları konusunda ne yapacaklarını bilemez hale geldiler. Birleşik ve yönelimli bir savaş kılavuzluğu olarak strateji, parçalandı. Herhangi bir stratejinin kılavuzluğu olmadan savaş, mikropolitikalar ve mikrostratejiler gibi, savaşa girme kararıyla salıverilmiş olan iç ve dış düşmanlıkların bir uzantısı olarak hareket etti.

Hızlı bir zafer elde etmedeki başarısızlığın geniş kapsamlı geri tepmeleri oldu.[14] 1915'te, 1890'larda Avrupa ilişkilerini şekillendirmeye başlamış olan güç birliklerinin sağlamlaştırılmasının en dikkat çekici dönemini görürüz ve bunun beraberinde, gerçekten de yeni uluslararası davranış biçimleri gelmiştir. Diplomasinin yerine, ideolojik imgelerin diğer tarafa düşmanca yansıtılmasını ve on dokuzuncu yüzyılın güç diplomasisinin kısıtlı ve kısıtlayıcı "oyun"undan çok, ekonomik ve toplumsal güç kaynaklarının diğer gruba karşı seferber edilmesine dayanan bir askeri strateji buluruz. Adeta, emperyalizm çağı nihayet olgunlaşmış ve Avrupa'yı değiştirmeye başlamıştır.[15] Bu, Schlieffen'in strateijisini yok etti. Anavatanda, 1890'ların tohumları da hasat edilmişti. Savaş gayreti yoğunlaştıkça, bir toplum seferberliğini de daha çok

(14) Walter Eltze, *Das deutsche Heer von 1914: Der strategische Aufbau des Weltkrieges 1914-1918*, Bibliotheca rerum Militarium, cilt 16 (Osnabrück, 1968), 57-77.
(15) George Kennan, *The Fateful Alliance: France, Russia, and the Coming of the First World War* (New York, 1984).

gerektiriyordu; bu seferberlik ise, savaş ve barış konularındaki siyasi karar verme süreçlerine katılma taleplerine yol açtı. Merkezi Güçler'in iç düzeni ve askeri uzmanlığın özerkliği için doğrudan bir güçlük oluşturdu.

(İkinci) Yüksek Komutanlık'ın genelkurmay başkanı Erich von Falkenhayn'ın ve imparatorluk şansölyesi Theobald von Bethmann Hollweg'in strateji ve politikaları bu perspektiften görülmelidir. Giderek zayıflayan bir elit uylaşımının siyasi ucunda, 1914'te savaşın hükümetteki uzmanlara, askeriye ve diplomatlara bırakılması gerektiği konusunda temel bir anlaşma sağlamayı başarabilmiş olan bir şansölye buluruz. Bu uzmanlar için, *Burgfrieden* [halkın kendi içinde barış olduğuna ve kesinlikle zafer elde edileceğine inanarak savaşan orduyu desteklemesini sağlamaya yönelik bir kavram –ç.n.], savaşlarını engelsiz bir şekilde yapabilmeleri anlamına geliyordu. Bu politika 1914'ün sonunda, başlıca halka açık bir savaş hedefleri tartışması yapılmasına ilişkin taleplerden ötürü çoktan tehlikedeydi. Bethmann Hollweg, bununla baş etmeye çalıştı. Ama bunun için, bir askeri zafere ihtiyacı vardı ve bunu vaat eden herhangi birinin yanında yer almaya hazırdı.[16] 1915'te bu, Falkenhayn'ın yönetimi altındaki İkinci Yüksek Komutanlık idi.

Falkenhayn 1915'in sonunda, oldukça açık bir şekilde, hiçbir doğrudan yaklaşımın Almanya'nın ana ve en dayanıklı düşmanı olan Büyük Britanya'yı devirmeyeceğini ve kaynaklarının durumu göz önünde bulundurulduğunda, Alman ordusunun, batı cephesinde gereğinden fazla tehlikeye girmeksizin belirleyici bir yarma muharebesi yapamayacağını söyledi. Doğuda da kesin askeri zaferler beklemiyordu. Bunun yerine, Büyük Britanya'nın Kıta'daki müttefikleri üzerindeki mutlak gücünü dolaylı yollarla kırmayı hedefleyen bir harekât teklif etti. Fransa'yı savaşa devam etmekten, "halkının gözlerini, askeri anlamda umabilecek daha fazla hiçbir şeyleri olmadığı konusunda açarak" caydırmayı önerdi.[17] Verdun'a karşı, ordusuna devamlı saldırılarda bulunarak Fransa'nın "moralini" hedefleyen bir harekât tasarladı. Ulusal kararlılığın yıkılması, düşman kuvvetleri karşısında elde edilen askeri zaferin yerini aldı.

Bethmann Hollweg ve Falkenhayn, seçkin stratejinin sınırları dâhilinde *Vernichtungsschlacht*'a bir alternatif tasarladılar. Uzmanlığın sınırlarını, askeriye ve devletin özerkliğini korumak için genişlettiler. Temel harekât değişkeni, Müttefikleri savaşa devam etmenin beyhudeliğine ikna etmeye ve

(16) Karl-Heinz Janssen, *Der Kanzler und der General* (Göttingen, 1967); Konrad Jarausch, *The Enigmatic Chancellor* (New Haven ve Londra, 1973).
(17) Erich von Falkenhayn, *The German General Staff and Its Decisions, 1914-1916* (New York, 1920), 249.

böylelikle de kendi hegemonyacı ama kısıtlı hedeflerine ulaşmaya dayanıyordu. Bu, bir yıpratma stratejisine benzetilmiştir ama Falkenhayn'ın stratejisi, açıkça sınırlanmış çıkarlarla toplumsal felaket tehdidini birbirine düşürmesi bakımından, daha ziyade uylaşımsal bir caydırma stratejisine benzer.[18] Fark, oldukça açıktır. Delbrück gibi Wilhelmci düşünürlerce tartışıldığı şekliyle yıpratma savaşı, savaşın toplumsal idaresinde muhalif tarafların müşterek çıkarlarını varsayıyordu. Bunun yanında, Falkenhayn'ın stratejisi, düşman tarafındaki elit tabaka idaresinin "kuvvetlerinin ölümcül şekilde kanatılması" yoluyla, barış için yapılan toplumsal baskıları serbest bırakacak olan çöküşünü umuyordu.[19] Şayet barış müzakareleri yeterince hızlı bir şekilde yapılabilirse, kendi toplumunu savaş ve barış hakkındaki kararlara dâhil etme zorunluluğunun önüne geçilebilirdi. Bu, savaş üzerindeki profesyonel idarenin çöküşüne elit bir cevaptı ve aynı zamanda, askeri meselelere kitle dahlini denetlemenin bir yoluydu. Bu, savaşa devam ederek aynı şeyi o yapmasın diye, Fransa'nın yurt içindeki kanadını döndürmeye yönelik bir girişimdi.

Falkenhayn'ın anlayışı, Verdun felaketine yol açtı.[20] Felaket, Müttefiklerin kırılma noktasına yakın oldukları ve bu nedenle de pazarlık masasına oturmaya ikna edilebilecekleri yönündeki hesap hatasıyla başladı. Öyle değillerdi. Harekâtın yanlış yönetilmesi, stratejik hesap hatalarını arttırdı. Alman harekât planlaması ve Alman taktikleri, elden gelen her şeyin yapıldığı taarruzlara göre ayarlandı ve hesaplanmış ve tek taraflı bir yıpratma savaşına geçmeyi zor buldu. Üstelik Falkenhayn'ın kendi harekât tasarımları, stratejik görüşüyle tam olarak tutarlı değildi. Harekâtlar bakımından, başka bir yerde yapılacak olan ve düşman kanatlarına karşı bir karşı saldırı başlatabilecek olan bir Müttefik karşı taarruzunu sarsmak için Verdun'a sağlam bir darbe indirmek istedi. Belki de doğudaki komutanların ellerinden –Erich Ludendorff ve Paul von Hindenburg–, hepsinin olmasa da en azından bazı belli zaferlerin prestijini kapabilirdi.

Bunun yerine, düşman moraline karşı yapılan kontrollü savaş, her iki tarafta da afallatıcı kayıplara yol açan, sonuçsuz ve amaçsız, denetimsiz bir

(18) Bundan biraz daha farklı olan bir argüman için bkz. John J. Mearsheimer, *Conventional Deterrence* (Ithaca ve Londra, 1983).

(19) Falkenhayn, *German General Staff*, 249; Lancelot L. Farrar, Jr., "Peace through Exhaustion: German Diplomatic Motivation for the Verdun Campaign," *Revue internationale d'historie militaire 32* (1972-75), 477-94; Michael Salewski, "Verdun und die Folgen: Eine militärische und geistesgeschichtliche Betrachtung," *Wehrwissenschaftliche Rundschau 25* (1976), 89-96.

(20) En iyi ve tek güvenilir çözümleme hâlâ Hans Wendt, *Verdun 1916* (Berlin, 1931)'dir; daha popüler bir seviye için bkz. Alistair Horne, *The Price of Glory: Verdun 1916* (Londra, 1962).

vurucu karşılaşmaya dönüştü. Düşmanı müzakere masasına gömmeye ilişkin şüpheli strateji, stratejik hedefe uymayan harekât planlarıyla eşleşti ve kendi yenilgisine yol açan taktiklerle yürütüldü. Muharebe, on dokuzuncu yüzyıl taarruzcu kara savaşının en geleneksel tarzıyla, eski tutucu uzman stratejistlerin her ne pahasına olursa olsun muharebeyi engelleyecekleri bir saldırı noktasında yapıldı. Bir caydırma stratejisi gibi başarısız oldu, çünkü çok önemli bir bakımdan kusurluydu. Falkenhayn, insanlara karşı makineler göndermemişti, tahkimli bir mevzinin üstüne insanları göndermişti. Verdun, Birinci Dünya Savaşı'nın askeri açmazını, strateji, muharebe tasarımı ve taktikler arasındaki tamamen bağlantısızlık durumunu ve modern savaş araçlarını kullanmadaki acizliği, herhangi bir muharebeden daha çok gösterdi. Ama hepsinden çok, korkunç bedellerle, profesyonel stratejilerin açmazını gözler önüne serdi.

Aynı temel tecrübe, 1916'nın ana savunma muharebesini, Somme'daki muharebeyi de karakterize etti. Bu bozgun, sadece Yüksek Komutanlık'ın stratejik tahminlerinin yanlış olduğunu göstermekle kalmadı; Alman ordusunun içyapısını, endüstriyel savaşın yeni koşulları altında, savunmaya uyarlamamış olduğunu da açıkça ortaya koydu. Subaylar da el kitapçıkları da, ilk hattın tutulduğu sabit savunmaya vurgu yapıyordu. Mevkii koşullara uyarlanan esnek taktiklerle güçlükler yaşıyorlardı. Alman savunmaları bir saldırıyı sert bir duvar gibi engellemek üzere düzenlenmişti, sadece artık, düşman ilkini geçerse diye, onun arkasına bir ikinci ve üçüncü duvar da koymaya başlamışlardı.[21]

Neden katı savaş yöntemleri konusunda bu kadar inatla ısrarcı davranılıyordu? Harekâtlar ve taktikler, Bethmann Hollweg'in *Burgfrieden* siyasetine ve tek taraflı bir yıpratma savaşına dönüldüğünü bildiren aynı seçkinci-tutucu yaklaşımı yansıtıyordu. En tepesinde "modern İskender"in olduğu komuta zincirine bağlılık, eylem ve hareketin katı bir şekilde denetlenmesi ve bunun sonucu olarak da "aşağıdan yukarıya doğru" ortak inisiyatifin kısıtlanması, Verdun'daki felaketin siyasi ve toplumsal açıdan anlamının ve Somme'daki muharebenin fevkalade yüksek bedellerinin anahtarı gibi görünür. *Vernichtungsschlacht*'ın bırakılmasının ardından, Falkenhayn ve Bethmann Hollweg, siperlerin bilmecelerini çözmekten ziyade felaketi arttırmışlardı. Savaş 1916'dan sonra da devam edecektiyse, *Ge-*

(21) Reichsarchiv, ed. *Die Operationendes Jahres 1916 bis zum Wechsel der Obersten Heeresleitung, Der Weltkrieg 1914-1918* (Berlin, 1936), cilt 10, 338-88, 674-76; Ernst Kabisch, *Somme 1916* (Berlin, 1937).

samtschlacht'ın tüm yönlerine bir çare ve strateji, harekâtlar ve taktikler arasında yeni bir denge bulunması gerekiyordu. Strateji, yine, askeri mücadeleleri hedeflere ve araçlara bağlamak zorundaydı. Birden fazla cephedeki münferit muhabereler, kapsayıcı stratejinin yönüne hareket ekleyen bir harekât tasarımı içinde bütünleştirilmeliydi. Muharebenin kendisinin yeniden kurulması, yani, kuvvet kullanımının, taktiklerin ve düzenlemenin yeni bir tarzda birleştirilmesi lazımdı. Gelgelelim bu görev, askeri teşkilatların ve askeri-siyasi ilişkilerin dokusunu değiştirmek anlamına geliyordu; eğer savaş toplumun ve sanayinin seferber edilmesi temelinde yapılacak idiyse, ikisinin de stratejinin yapılmasında kendilerine birer yer bulmaları gerekiyordu.

II

Yeni bir (Üçüncü) Yüksek Komutanlık, bu üçünü de ziyadesiyle yaptı. Alman ordusunu modernleştirerek, eski Wilhelmci ordudan çok az şey bıraktı. Hindenburg ve Ludendorff'la, askeri görkem ve liderliğin kayıtsızlığı felaketin devam etmesini önledi ama yenilikçi tedbirlerinin bir sonucu olarak, yenilgiye ve devrime yol açtı.

Onların terfileri yeni bir strateji çağını imledi. Öncelikle, başkomutanla genelkurmay başkanlığı arasındaki kurumsal ilişkiler yeni bir boyut kazandı.[22] Hindenburg, Alman toplumunun geniş kesimlerince Prusya'nın kurtarıcısı olarak selamlanıyordu ve Ludendorff da, savaşın her bakımdan mühendisliğini yapan Faustçu bir savaş dehası haline geldi. Doğu cephesinde, daha genç bir genelkurmay subayı, Albay Max Hoffman, çoktan ikisinin arkasında duruyordu; bu, o dönemde herhangi birinin tasavvur edebileceğinden daha dayanıklı ve etkili olduğu görülen bir gruplaşmaydı. Strateji, her ikisi de bir yüksek mühendisin düzenleme yetenekleriyle kaynaştırılan, bir yandan kamu hislerini diğer yandan ise harekât zanaatini yansıtan bir bileşim halini aldı. Bu üçgen, makine çağında stratejinin kurumsal yönü oldu.

Hindenburg ve Ludendorff, Alman halkı üzerinde güçlü bir etki yaptılar. Tek bir muharebedense, doğru şeyleri yapma ya da en azından yapıyormuş gibi görünme yeteneklerinden ötürü sayılıyorlardı. Olayları şekillendirme yetileri, onlara emsalleri olan subayların da ittifakını sağladı. Önemli olan

(22) Karl-Heinz Janssen, "Der Wechsel der OHL 1916," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 7 (1954), 337-71; Max Hoffman, *War Diaries and Other Papers* (Londra, 1929), 2:242-343; Erich Ludendorff, *Meine Kriegserinnerungen, 1914-1918* (Berlin, 1919), 203-227.

faaliyetti; eylemlerin stratejik bakımdan anlamlı olup olmaması dikkate değer ölçüde az önem taşıyordu. Ludendorff ve Hindenburg'la birlikte, stratejik düşünüşün azaldığı ve stratejik beklentilerin bir şeyler oldukça büyüdüğü bir çağ başladı. Bu, makine çağındaki stratejinin ikinci konusudur.

Ludendorff, bir dahi ve delinin birleşimi olarak nitelendirilmiştir.[23] Onu, bir askeri fanatik olarak düşünmek daha isabetli olur. Ama fanatizmi, bazen karşılaştırıldığı Napolyon ve Cromwell'in fanatizmlerinden farklıydı. Görevleri dağıtmak konusunda çarpıcı bir yeteneği vardı ve bu görevleri subaylara ya da tecrübeli ön-saf askerlerine dağıtmaktan çekinmiyordu. Ludendorff'un yürürlüğe soktuğu kurumsallaşmış uygulama, işlevle, hiyerarşi yerine etkililiği birleştirdi ve mükemmellik arayışında, askeriyeyi toplumla kaynaştırdı. Ludendorff, ordulara komuta eden kıdemli generallere saygı duyuyordu ama "savaş için çalışanlar"la birlikte olmayı yeğliyordu.[24] Fanatizm de, askeri iş rutinlerinin bir parçası olarak, yeni savaş idamesinde yerleşik bulunan üçüncü bir öğeydi.

Ludendorff, siyasetçilere askeri komutanlara gösterdiği aynı hürmeti göstermeksizin, siyasette de aynı etkililik odaklı bakış açısını bekledi. "Kitle savaşlarının idamesine yönelik amaçlarla, teknik diktatörlük olarak adlandırılabilecek olan şey"in ya da bizim daha yaygın olarak teknokrasi yönetimi dediğimiz şeyin bir savunucusu haline geldi.[25] Ludendorff'un politikaları, sadece, aksi takdirde görkemli olan bir stratejistin siyasi toyluğunun bir ifadesi olarak da, aksi takdirde sağlam olan Prusya geleneğinin bir köktenleştirilmesi olarak da anlaşılamaz.[26] Ludendorff'un zihninde, "savaş için çalışmak", tam adanmışlık ve bağlılığın yanı sıra azami performanstan başka herhangi bir şeyin hem askeriye hem de toplum için işe yaramaz olduğu ve her şeyi kapsayan bir girişimdi. Makine çağında, askeri iş ve siyaset birbirinden ayrılamaz hale geldi.

Hindenburg ve Ludendorff'un stratejiyi ve giderek daha da artan bir şekilde siyaseti biçimlendirdikleri iki yılı, askeri karizma, fanatizm ve etkililik belirlemişti. Çağdaşları, onların yükselişlerini ve politikalarını, topyekûn

(23) *The War Lords: Military Commanders of the Twentieth Century*, ed. Michael Carver (Londra, 1976), 13-74'te Norman Stone, "Ludendorff"; P. Neame, *German Strategy in the Great War* (Londra, 1923), 120; Wolfgang Foerster, *Der Feldherr Ludendorff im Unglück: Eine Studie über seine seelische Haltung in der Endpohase des Ersten Weltkrieges* (Wiesbaden, 1952).

(24) Ludendorff, *Kriegserinnerungen*, 419.

(25) Hans Speier, "Ludendorff: The German Concept of Total War," *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1943), 308.

(26) Gerhard Ritter, *The Sword and the Scepter: The Problem of Militarism in Germany*, 4 cilt (Coral Gables, Fla., 1969-73).

savaşın doğuşuna benzettiler. Savaş, toplumun tamamını ele geçirdi ve sürekli genişleyen bir şiddet makinesinin girdabına çekti. Savaş gayreti toplumları ne kadar fazla kuvvetle bastırırsa ve hayatın her yönünü ne kadar fazla etkisi altına alırsa, savaş da o kadar çok metafizik ya da insanüstü bir durumda resmediliyordu.[27] Savaşın her zamankinden daha kapsamlı bir hale gelmiş olduğu doğrudur. Ama metafizik hale gelmekten çok, savaş, ulusların toplumsal dinamikleriyle bağlantılıydı. Üçüncü Yüksek Komutanlık'ın başlıca gayreti, bu sosyal kuvvetleri zafer arayışına kanalize etme temeli üzerine oturuyordu. Makine çağındaki strateji buydu. Tüm iyi stratejistler gibi, savaşın, bu durumda "topyekûn savaş"ın izinden gitmediler; topyekûn savaşın gerçekleşmesini sağladılar.

Hindenburg'un ve Ludendorff'u yüce konumlarına, hususi bir stratejik ya da harekâtsal kavrayışlarından ziyade, her ne pahasına olursa olsun zafer elde etmedeki ısrarları sevk etti. İkisi de açıkça durumu yanlış değerlendirmişlerdi ama savaşın müzakere yapılarak sonuçlanmasını tasarlamaktansa, kendilerini faaliyete verdiler.[28] Bir stratejik bakış açısının ancak yavaşça ortaya çıkması, onların yaklaşımının tipik bir özelliğidir. Başlıca kaygıları, önlerindeki muharebelerin nasıl yapılacağıydı. Savaşı sonuçlandırılması için vaadedilen bir taarruz, hızla gömüldü. Sadece devam etmek için, Somme'daki feci kayıplar tekrarlanmasın diye, Alman savunmalarının yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Neredeyse hemen, "ordunun savaşma gücünü iyileştirmek" için esaslı tedbirler alındı.[29] Altı ay içinde, savunma savaşı için taktikler, düzenleme ve eğitim tamamen yenilenmişti. Yeni tedbirler, Alman ordusunun 1917 seferine dayanmasına yardımcı oldu ve aslında, Fransa'yı kırılma noktasına yakınlaştırdı. Bunun ardından, orduyu 1918'de yapılacak olan büyük bir taarruz atılımına hazırlamak için yeniden yenilikler yürürlüğe sokuldu; bu sefer, standart tarihçelerine göre, başarıya o kadar yaklaşmıştı ki sadece tek bir harekât hatası zaferi engelledi. Bu şüpheli mübalağa, hem dostun hem düşmanın Üçüncü Yüksek Komutanlık'ın reformlarını değerlendirdiği dehşeti yansıtır.[30]

(27) Bu mefhumun en açık açıklaması için bkz. Friedrich G. Jünger, *Die Perfektion der Technik*, Appendix: Die Weltkriege, 5.baskı (Frankfurt, 1968), 180-97; karşıt sav için bkz. Raymond Aron, *The Century of Total War* (Garden City, N.Y., 1954). Ayrıca bkz. Tony Ashworth, *Trench Warfare 1914-1918: The Live and Let Live System* (Londra, 1980); Eric J. Leed, *No Man's Land: Combat and Identity in World War I* (New York, 1981).

(28) Ludendorff, *Kriegserinnerungen*, 208-216, 240-57; Generalfeldmarschall Paul von Hindenburg, *Aus meinem Leben* (Leipzig, 1934), s. 159-60, 176-78.

(29) Ludendorff, *Kriegserinnerungen*, 349.

(30) Trevor N. Dupuy, *The Military Lives of Hindenburg and Ludendorff of Imperial Germany* (New York, 1979); Donald Goodspeed, *Ludendorff: Genius of World War I* (Boston, 1966); G. C. Wynne, *If Germany Attacks: The Battle in Depth in the West* (Londra, 1940).

Yeni yönlerin tartışılması ve formüle edilmesi için, ileri hat ve genelkurmay subaylarının yanı sıra, yeni taktikler ve düzenlemeyle sınamalar yapan yedek subaylara da başvuruldu.[31] Yoğun bir münazara, Hindenburg hattının inşası için kullanılan Kasım 1916 "Sahra İnşaatı İlkeleri"ni ve ünlü Aralık 1916 "Mevzi Savaşındaki Savunmacı Muharebede Komuta İlkeleri"ni üretti. Yeni savunma savaşı yaklaşımının başlıca yönleri şöyle özetlenebilir:

> [İlkeler] Alman ileri hattını seyreltmeyi ve ana direniş hattını ve daha geride bir yedek siper hattı yaratmayı öngörüyordu. Böylelikle, saldırı bir ileri mevzi hattıyla filtrelenecek ve sonra da, ana direniş hattıyla yedek siper hattı arasında ezilmek üzere mevzinin daha da içlerine ve [topçu] desteğinden uzağa çekilecekti. Karşı saldırılar, düşman kazançlarını birleştiremeden önce, mevkii yedeklerce yapılacaktı. Eğer bir karşı saldırı derhal yapılamazsa, tam temkinle yapılabileceği zamana dek ertelenecekti. Alman hattının ideal olarak, İngiliz ya da Fransız topçu gözleminin dışında ama Alman görüşü dâhilinde kalabilmesi için bir eğimin tepesinin ardında konuşlanması gerekiyordu. Gözlemcilerin kendileri de, Alman ateşini serinkanlılıkla ve ihtiyatla yönetebilmek için hattın arkasında olacaklardı.[32]

Bu, bağımsız eylemi destekleyen ve daha geniş bir harekât kararları bağlamında alışılmadık ölçüde bir esneklik sağlayan, takdire şayan bir esnek derinliğine savaş görüşüydü. Bunun beraberinde, Ocak 1917'deki "Mecvut Savaş Sırasında Piyadelerin Eğitimine İlişkin Emirler"de anahatlarıyla belirlenen geniş kapsamlı bir eğitim reformuyla birleştirilen düzenlemeye ilişkin değişimler meydana geldi.[33] Bireysel ve küçük gruplar halinde yapılan eğitimler güçlendirildi ve otomatik silahlarla yapılan alıştırmalara vurgu yapıldı. İki yüzyıldan fazla bir zamandır askeri eğitimin dayanak noktası olan mekanik tatbikattan büyük ölçüde vazgeçildi. "Selam dur" buyruğu ve kaz adımı yürüyüş bile eğitim programından çıkarıldı. Askeri toplumsallaşma, askeri birimlerin içindeki ve arasındaki uygunluğun yanı sıra eşgüdümlülüğe ve işbirliğine de vurgu yapan muharebe odaklı, iş üzerinde eğitime dönüştü.[34]

---

(31) Diğerlerinin yanı sıra, Albaylar Bauer ve Lossberg, Binbaşılar Wetzell ve Bruchmüller ve Yüzbaşılar Geyer, Reddemann ve Rohr; bkz. Wilhelm Balck, *Entwicklung der Taktik im Weltkrieg*, 2.baskı (Berlin, 1922); Eugène Carrias, *La pensée militaire allemande* (Paris, 1948), 335-43.

(32) Hew Strachan, *European Armies and the Conduct of War* (Londra, 1983), 140.

(33) Timothy T. Lupfer, *The Dynamics of Doctrine: The Changes in German Tactical Doctrine during the First World War* (Ford Leavenworth, Kans., 1981); çağdaş bir açıklama için bkz. Friedrich Lossberg, *Meine Tätigkeit im Weltkriege 1914-1918* (Berlin, 1939).

(34) Hans-Ludger Borgert, "Grundzüge der Landkriegführung von Schlieffen bis Guderian," *Deutsche Militärgeschichte 1648-1939*, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt (yeniden basım Herrsching, 1983), 9:517-18.

Alman derinliğine savunmasının askeri değeri iyi anlaşılmışsa da, özü ve sonuçlarının önemi çok az anlaşılmıştır.[35] Alman kurmay sistemi ve onun tartışmaya ve yeniliğe açıklığı, komuta zincirinin muharebe bölgesindeki komutanlara ve temel taktiksel birim olarak piyade tümenine verdiği önemle kökten bir şekilde yeniden düzenlenmesi, sekiz ila on bir kişiden oluşan ve bir astsubay tarafından yönetilen piyade muharebe grubunun bağımsızlığı – bunların hepsi de önemli ve takdire şayandı.[36] Ama disiplin ve askeri toplumsallaşma silah yetileri ve performansı etrafında yeniden inşa edilince; resmi hiyerarşilerin muharebe bölgesinde işlevsel emirler için ortadan kaybolunca; ve yüzbaşılar generaller için el kitapçıkları yazınca, olanların toplumsal ve kurumsal anlamını anlayabilmek başka bir konudur. Olan neydi?

Savunma savaşına yönelik yeniden yapılandırma çabası, iyi sınanmış bir sistem olan, insanların insanları hiyerarşik şekilde idare edişine işlevsel bir şiddet düzenlemesi yararına son verilmesinden daha farklı bir şey içermedi. Yeni yeni ortaya çıkmakta olan sahra ordusunda, komuta ve konuşlanmayı sadece silahların en uygun şekilde kullanımı biçimlendirdi. Silahların kullanımı, birimler arasındaki eşgüdümlülüğü ve işbirliğini bile düzenledi. Yüksek Komutanlık'ın reformları, Alman sanayisinin üretimi "akılcılaştırması"na çok benzer bir yolla, savaşın "akılcılaştırılması"na yönelik kapsamlı bir çabaya tekabül ediyordu. Makinelerin insanların yerini alması, ordunun "savaş makineleri"ni idare etmeye uyarlanmasını gerektirdi. Hiyerarşik yapılardan işlevsel olanlara geçilmesi, esaslı, hatta devrim niteliğinde bir adımdı; çünkü bir yüzyıldan fazla süredir hüküm süren askeri gelenekleri yarım yıl içinde söküp attı. Yüksek Komutanlık, harekâtlara "görevler" ve mevcut "kaynaklar" açısından, birimleri silah kabiliyetlerine göre değerlendirerek yaklaşmaya başladı. Muharebe planları buna uygun olarak, belli strateji ilkelerinden ziyade bir araya getirilen silahlara vurgu yapılarak hazırlanıyordu. Askeri liderlik "sanatı" ya da "bilimi" yerine, silahların en uygun şekilde kullanılması, askeri zaferi güvence altına alan şey olarak görülüyordu. Sonuçta, çağdaş tartışmanın belirttiği şekliyle, Madde, Ruh'a galip geldi –ya da daha tam bir açıklamayla: teknik ve araçsal akılcılık, savaş idamesine bütünselci bir yaklaşımın kalıntılarının yerini aldı. Harekât planlaması ve strateji, bir

(35) Friedrich Seesselberg, *Der Stellkungskrieg 1914-1918* (Berlin, 1926); L. Loizeau, *Succès stratégiques, succès tactiques* (Paris, 1931); P. Lucas, *L'évolution des idées tactiques* (Paris, 1923); S. Pagano, *Evoluzione della tattica durante la grande guerra* (Torino, 1929); Neame, *German Strategy*.

(36) Helmuth Gruss, *Die deutschen Sturmbataillone im Weltkrieg: Aufbau und Verwendung* (Berlin, 1939); Balck, *Entwicklung der Taktik*; Seesselberg, *Stellungskrieg*, ayrıntılı tartışmalarla; ayrıca özet niteliğinde bir ifade için bkz. Lupfer, *Dynamics of Doctrine*.

silah idaresi meselesi haline geldi. Ludendorff'u ve Üçüncü Yüksek Komutanlık'ı, askeriyede makine kültürünün en kökten temsilcileri arasına sokan bu sistemdir.[37]

Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yazılan askeri metinlerde teknolojiye ilişkin argümanların yeğlenmesinin ışığında, Alman, Fransız ve İngiliz savaş deneyimlerine kısaca değinmek yararlı olabilir. Şüphesiz, her üçü de bir malzeme savaşında çarpıştılar. Aslında, başlangıçtaki cephane krizinin üstesinden gelinmesinin ardından iki Müttefik, bu bakımdan Almanya karşısında bariz bir ilerleme kaydetti ve bunu muhafaza etti. Gelgelelim burada konumuz her ulusun cepheye gönderebildiği silah ve cephane yedeğinin sayısı ve nitelikleri değildir. Başlıca farklılık, bu sanayi savaşı araçlarının kullanılma biçimlerine dayanıyordu. Fransız ve İngiliz liderlikleri, yeni taktik ve kuvvet düzenlemesi çeşitlerinin gelişmesine direndiler. Sanayi savaşını, Avrupa kara savaşı geleneğiyle yaptılar ve bu geleneğin korunmasını teşvik ettiler –askerleri ve ulusları için çok büyük bir bedelle. Diğer yandan, Alman liderliği faal olarak, sanayi savaşı araçlarına göre düzenlenmiş olan kuvvetin kullanımı için yeni yollara yönelik bir arayışta yer aldı.

Daha kurgusal bir düzlemde, bu farklılıklara bir açıklama getirmeye çalışılabilir. Öncelikle, Müttefiklerin savaşın başından sonuna dek bir "bolluk" savaşı yaptıkları görülür, bu bolluk giderek daha da artan bir şekilde denizaşırı ülkelerden ödünç alınmış olsa da –sadece Birleşik Devletler'den değil, İngiliz Uluslar Topluluğu ve kolonilerden de. Diğer yandan, Almanya, Verdun'da düşmana üretim ve öldürme yönünden üstünlük sağlama girişiminin başarısız oluşunun ardından, giderek artan bir "kıtlık" savaşı yaptı. Ludendorff'un bu durum için bulduğu çözüm, mevcut araçların en iyi hale getirilmesi oldu. Verimlilik, kuvvet kullanımının teknik bir yeniden düzenlenmesinden ziyade, toplumsal olarak yeniden düzenlenmesiyle sağlandı; yani, bir üretim devriminden ziyade, bir ordu reformuyla. Ayrıca belirtilebilir ki, bu, Alman sanayisinin önceki on yıllardaki muazzam ilerlemeleri hesaba katıldığında oldukça garip bir seçimdir. "Kıtlığın" ve "bolluğun" tek başlarına, Almanya'nın ve Müttefikler'in malzeme savaşına verdikleri karşılığın açıklanması için yeterli olmadıklarına işaret eder. Alman ordusu, ağır sanayi etrafında merkezleşen ve tanklar gibi yeni silah sistemlerine ve onların üreticilerine, "yeni" sermaye malları sanayilerine, düşman olan bir üretim sisteminin içinde hapsolmuş gibidir. Silah üretimi sistemini açmaktansa

(37) *Kriegserinnerungen*, 214'te Ludendorff'un kendi değerlendirmesine bakınız.

orduyu değiştirmenin daha kolay olduğu ortaya çıktı. İngilizler, tamamen zıt yönde ilerlediler. Teknolojik yeniliği, tank savaşını, savaş kuvvetlerinin ana çoğunluğunun yapısı ve kullanımında bir reform yapmamak ve ordu içindeki mevcut hiyerarşileri korumak için kullandıkları görülür. Bir başka deyişle, iki seçim de, savaşta artık sadece silahlı kuvvetlerle sınırlı olmayan ama silahlanmış olan halkın tamamına özgü "uyuşmazlıklar"a işaret eder.

Gelgelelim hiçbir ülkede, askeri liderlikler uluslarına en çok sıkıntı veren şey konusunda büyük bir kaygı taşımıyordu. Büyük Savaş'ın dehşet verici katliamı, sağ kalanları ve halkın kafasını genel olarak meşgul ediyordu. Bu, savaş sırasında protestoyu harekete geçirdi ve savaşlararası dönemde barış yanlısı hisleri besledi. Savaş literatürü alanındaki tek bir kitap bile bu konuya değinmeden geçmedi ve ulusal karşılıklar tam olarak, ulusların ölüme göndermiş oldukları ordu türlerini yansıttı. Fransızlar, *kırsal alanları* tüketildiği için, kırsal ve eyaletsel Fransa'daki yaşam kaybı için yas tuttular; Almanlar "çelik adamlar"ını, gittikçe artarak işçilerden ve şehirlilerden oluşan ve 1917 ve 1918 yılları arasında savaşarak ölen orduları hatırladılar; ve İngilizler de orta ve üst sınıfların genç adamlarının "kaybolmuş nesli"ni andılar. Savaş sırasında, askeri liderler, katliam konusunda askerlerin harekâtlara hiçbir fayda sağlamadan harcanmasından daha az kaygılıydılar. Sanayi savaşının dehşet verici yönlerini göğüslemek için daha fazla disiplin ve düzen, Fransız ve İngilizlerin ellerindeki insan malzemesinin daha iyi bir şekilde kullanılması yönündeki arayışa verdikleri cevaptı –belki de muharebeye gönderdikleri acemi erlere uygun olarak. Daha makine odaklı davranış, Almanların verdiği cevaptı ve Alman ordusunun giderek artan bir şekilde ordusuna kattığı asker türüne uydu. Bu değişimlerin hiçbiri, kayıpları önemli oranda azaltmadı ama hepsi de ölüm ve yıkıma daha amaçlı bir görünüş verdi. Verdun ve Somme'da olanlar tekrarlanmadı ama daha sonra yapılan muharebeler de daha insancıl olmaları bakımından hatırlanmaya değer değildir. Yalnızca, her aşamada daha güdümlü ve daha amaç odaklıydılar. Demek ki, yaşamın değerinin azalması evrensel bir fenomendi; fark, yaşamın neye indirgendiğinde yatıyordu. Fransız ve İngiliz askerleri ulus sunağındaki insan kurbanlar ya da sivil yaşamının yeniden inşa edilmesinde verilen trajik kayıplar oldular. Almanya'da, askerler meçhul savaş makinelerinin uzantıları (Remarque ve Renn) ya da tam tersine, onların yetenekli ve gururlu zanaatkârları (E. Jünger) oldular. Malzeme savaşı ulusları farklı şekillerde etkiledi çünkü savaş uygulaması –sosyolojisi ve siyasi ekonomisi–, ulusların ve ekonominin seferber edilmesinin ve kuvvet kullanımının dü-

zenlenmesinin farklı ulusal durumlarını yansıttı. Bu, savaşın, evrensel bir kuvvet ve şiddet büyümesi yüzeyinin altındaki "uyuşmazlığı"ydı.

Almanların, 1945'te artık her ordu tarafından kabul edilmiş olan bir askeri makine kültürüne geçişleri, bir kara savaşı yüzyılına son verdi. Bir askeri makine kültürünün biçimlendirilmesi ve birimlerin etkili biçimde düzenlenmesi, geleneksel olarak tekbiçimliliğe, hiyerarşiye ve bağlılığa dayanan Prusya-Almanya askeri teşkilatının ve mesleğinin tam da özünün kuyusunu kazdı. Muharebelerin yapılma tarzını ve orduların düzenleniş biçimini değiştirdi ve harekât yasalarını, savaş ve liderliğe ilişkin ebedi ve bilimsel harekât bilgisi yasalarından çıkarmaktansa, eldeki kaynaklara dayanarak geliştiren yeni bir askeri lider türü yarattı. "Stratejist", silahların en yüksek düzenleyicisi haline geldi –ya da, dönemin rol modelini kullanırsak, bir mühendise dönüştü.

Üçüncü Yüksek Komutanlık, reformlarının ordu ve toplum arasındaki ilişkiler bakımından kapsamlı sonuçları olduğunu ve gerçekten de, ancak bu ilişkilerin yeniden biçimlendirilmesiyle mümkün kılınmış olduklarının farkına vardı. Makine savaşı, bir yandan askeri teşkilat ve harekât arasındaki, diğer yandan ise endüstriyel ve kamusal seferberlik arasındaki gevşek bağı, sıkı ve işlevsel bir bağa dönüştürdü. Makine savaşı ancak, ekonomik kaynakların ve ulusal insan gücü rezervlerinin sistematik biçimde yeniden düzenlenmesi ile mümkün oldu. "Ordu daha fazla talepte bulundukça, anavatan cephesi de o kadar fazla vermek zorundaydı, en büyük görev hükümetin ve savaş bakanlığınınkiydi."[38] Bir diktatörlük için tasarılar siyasi, askeri ve endüstriyel çevrelerde uzun süre tartışıldı ama Üçüncü Yüksek Komutanlık'ın siyasetteki giderek büyüyen rolü, "sessiz diktatörlüğü", onlarla sadece dolaylı olarak bağlantılıydı.[39] İlki, aristokrasinin, sanayinin ve tarımın elit durumunun halk ayaklanmasına karşı korunmasını hedefliyordu; ikincisi ise, toplumun ve ekonominin savaş amacı için topyekûn düzenlenmesini. Ludendorff'un savaşın ardından ifade ettiği gibi, silah üreticileri ve düzenleyicileri bu tür bir savaş durumunu, en yüksek güç ve egemenlik idarecileri olarak yönetiyordu.[40] 1916 yılının ordu refomları, artık tüm ulusu kapsayan üretim ve yıkım uzmanlarının yönetim talebine uygundu.

(38) A.g.e., 215.

(39) Martin Kitchen, *The Silent Dictatorship: The Politics of the German High Command under Hindenburg and Ludendorff, 1916-1918* (Londra ve New York, 1976).

(40) Bu, şu eserlerin ana mesajıdır: Erich Ludendorff, *Kriegführung und Politik* (Berlin, 1922) ve aynı yazarın *Der totale Krieg* (Münih, 1935).

Yüksek Komutanlık, düzenlemeye ilişkin reformların işaret ettiği askeriye içi sonuçlardan özellikle haberdardı. Yeni İlkeler ve onların uygulanması, askerlere ve astsubaylara daha önce benzeri görülmemiş bir eylem özgürlüğü ve cephe subaylarının alt kademelerine olağandışı bir bağımsızlık verdi. "Taktikler, her zamankinden daha çok bireyselleştirildi. Daha düşük rütbeli subaylardan en son adama kadar, daha yüksek standartlar talep etmek riskli bir yükümlülüktü; özellikle de subayların, astsubayların ve askerlerin eğitimindeki çöküş ve beraberinde gelen disiplin azalması göz önünde bulundurulduğunda."[41] İlkeler, yanlış yerde uygulanmaları halinde "tehlikeli" hale gelebilirlerdi; ancak "tam adanmışlık ve gerçek disiplin"le donanmış olan askerler talebi karşılayabilirdi.[42] Burada bir başka bağ, halk ve ordu morali arasındaki bağ, sıkı bir bağ halini aldı. Yeni savaş uygulaması her zamankinden daha fazla ordunun moraline bağlıydı, ordunun morali ise halkın hislerine dayanıyordu. Sonuç olarak, Üçüncü Yüksek Komutanlık, ordunun içinde ve dışında propaganda çabalarını arttırdı ve kuşatma yasası altında sansürü ve cezai kovuşturmaları yoğunlaştırdı.[43] Makine savaşı, en iyi şekilde, propagandayla kuvvetlendirilen ve ideolojik olarak birlik içinde olan bir ulusla desteklenen askerlerce yapılıyordu. Toplumun propagandacı bir şekilde seferber edilmesinin yanı sıra orduya yapılan telkin de verimlilik odaklı savaşı kolaylaştırdı.[44] Yüksek Komutanlık'ın nazarında, makine savaşı ve ideolojik seferberlik birbirini tamamlıyordu.

Geriye dönüp baktığımızda tıpkı ideolojik bağlılığın, özellikle de Yüksek Komutanlık'ın neşrettiği sağ-köktenci ve milliyetçi türden bağlılığın, birim uyumunu iyileştirdiği konusunda çok az kanıt olması gibi, ulusal seferberlik ve teknokratik diktatörlük arasında da –ne olursa olsun bir askeri teknokratik diktatörlük– hiçbir zorunlu bağlantı olmadığı sonucuna varabiliriz. Ama esas konu bu değildir. Daha ziyade, Üçüncü Yüksek Komutanlık'ın verimlilik odaklı programı, daha ideal bir kuvvet kullanımını kolaylaştırması bakımından, geleneksel idare biçimlerini ve onlarla birlikte askeriyenin profesyonel özerkliğini de ortadan kaldırdı. Bu, ciddi bir kaygıya hâsıl olmak için yeterli bir sebepti; makine savaşı, askeriye içindeki nüfuz ve itaat arasındaki ince dengeyi yeniden biçimlendirdi ve ulusal seferberlik, Al-

(41) Ludendorff, *Kriegserinnerungen*, 307.
(42) A.g.e.
(43) Şu eserle karşılaştırınız: Wilhelm Deist, *Militär und Innenpolitik im Weltkrieg 1914-1918* (Düsseldorf, 1970), cilt 2, özellikle 7. belge #328, 331.
(44) Erich Ludendorff, ed., *The General Staff and Its Problems* (New York, 1927), 2:385-400. Hans-Dieter Fischer, ed., *Pressekonzentration und Zensurpraxis im Ersten Weltkrieg* (Berlin, 1973).

manya'da sınıflar arasındaki, şehir ve kırsal alan arasındaki ve bölgeler arasındaki ilişkileri yeniden yapılandırdı.[45] Askeri liderliği daha kolay incinebilir ve otoriteyi de daha belirsiz hale getirdi. Bilhassa, askeri ileri gelenlerin hükümetine bir son verdi. Askerli liderliğin, savaşa kitle dahliyle uzlaşması gerekiyordu; sadece giderek daha fazla insan savaş makinesinin girdabı içine çekildiği için değil, aynı zamanda, kuvvet kullanımı üzerindeki denetimin artık sadece askeri komuta ve idareye ait olmaması nedeniyle de. Askerler, genel ilkeler dâhilinde kendi savaşlarını yapıyorlardı, sanayi kendi mantığına göre silah üretiyordu ve savaş için toplumsal seferberlik, Almanya'yı Wilhelmci dönemde karakterize eden tüm sınıf ve bölge gerilimlerinden kaynaklanan sorunlarla karşılaşıyordu.[46] Strateji, bu öğeler arasında arabuluculuk etti ve onlara amaç ve yön verdi; hem içe doğru ulusa, hem de dışa doğru düşmana karşı genişledi. Siyasi bir eylem haline geldi ve herhangi bir örgütlü siyasi ifade takınması engellendiği için, seferberliğin ideolojisi ve kuvvetin teknokratik biçimde kullanılması olarak su yüzüne çıktı. Her ikisi de, siyasi yönlerini tanımayan ve savaşın denetimini askeri idarecilere ayıran strateji türleriydi.

Yüksek Komutanlık, 1917'deki savunma savaşlarına hazırlanırken Almanya'nın askeri durumu konusunda bir hesap hatası yaptığını farketmeye başladı.[47] Hindenburg ve Ludendorff, Fransa'nın işini bitirmenin hiçbir yolunu bulamıyorlardı ve zamanın Müttefiklerin lehine işlediğini kabul etmek zorundaydılar. Britanya ve Fransa'nın Atlantik'teki limanları denizaşırı ülkelerden malzeme almanın başlıca kanalı olmaya devam etti ve Almanya'nın kuvvetleri batı cephesindeki savunma mücadelelerinde tükenmiş haldeyken, Rusya, belki de Müttefik yardımıyla daha iyi silahlanmış olan bir başka kitle ordusunu daha harekete geçirme tehdidinde bulundu. Şüphesiz, Hindenburg ve Ludendorff, Meclis'in barış getirmeye yönelik yeni çabalarına katılmayı seçebilirlerdi ama bu seçeneği reddettiler ve her ne pahasına olursa olsun zafer elde etme düşüncesine daha sıkı bir şekilde sarıldılar. Bu ısrarın ilk kaybı, savaşın ilkeli çözümlemesi olarak stratejiydi.

Stratejiyi bu anlamda reddederek, Yüksek Komutanlık iki yol boyunca ilerledi. Bir yandan, sonuç odaklı kuvvet kullanımını neyin oluşturduğuna

(45) Gerald D. Feldman, *Army, Industry, and Labor in Germany, 1914-1918* (Princeton, 1966); H. Schäffer, *Regionale Wirtschaftspolitik in der Kriegswirtschaft: Staat, Industrie und Verbände in Baden* (Stuttgart, 1981).
(46) David Blackbourne ve Geoffrey Eley, *The Peculiarities of German History: Bourgeois Society and Politics in 19th-Century Germany* (Oxford ve New York, 1984); Hans-Ulrich Wehler, *Kriesenherde des Kaiserreichs 1871-1918* (Göttingen, 1970).
(47) Ludendorff, *Kriegserinnerungen*, 240-57.

ilişkin anlayışı, Müttefik ulusların moraline ve sosyal dokusuna karşı dolaylı savaş yolları getirerek değiştirdi ve genişletti. Diğer yandan ise, ondokuzuncu yüzyılda "idealist" stratejiye ve kısıtlayıcı savaşa ilişkin faydacı yaklaşıma rehberlik etmiş olan araçlar ve amaçlar arasındaki yardımcı bağı ortadan kaldırdı. Yeni "strateji", savaşı askeri teşkilatın sınırlarının ötesine genişletti ve ulusal seferberlik için bir mantıki temel sağladı. Strateji yardımcı niteliğini kaybetti ve topyekûn savaş için bir açıklama ve meşrulaştırma halini aldı. Yüksek Komutanlık, sonunda, güç diplomasisini ırksal ya da *völkisch* düşmanlıklar bakımından yeniden yorumladı. Savaş, hedefleri diğer uluslara üstünlük sağlayarak ulusal-ırksal beka sağlamak olan seferber edilmiş ulusların bir ideolojik ve kültürel çarpışması (*Kulturkrieg* –kültür savaşı –ç.n.)olarak görülmeye başlanınca, gerçekten topyekûn hale geldi.[48]

Öncelikle savaşın genişlemesi konusuna geçelim. Yüksek Komutanlık, Alman ordusunun batı cephesinde en büyük Kıta düşmanı olan Fransa'ya karşı yürüttüğü savaş gayretini modernleştirir ve yeniden yoğunlaştırırken, Büyük Britanya ve Rusya'ya karşı gayretleri de hızlandırdı. İkisi de, büyük ölçüde, doğrudan saldırıya karşı korunaklı halde kaldılar. Buna rağmen, görünüşe bakılırsa tüketilemeyen insan ve malzeme tedarikçileri olarak, Müttefiklerin Kıta'daki savaş gücünün belkemiğini oluşturdular ve bu bakımdan, uluslararası ilişkilerin değişen koşullarını yansıttılar. Britanya ve Rusya'ya karşı, alışılmışın dışında savaş yolları kullanılması gerekiyordu. Britanya'ya karşı dolaylı yaklaşım, hedefi Britanya'yı dünya pazarlarından, imparatorluğundan ve Birleşik Devletler'den koparmak olan sınırsız denizaltı savaşını beraberinde getirdi. Bu, çekingen bir Bethmann Hollweg'e Britanya'yı yenmenin tek yolu olarak kabul ettirilmişti ve kuvvetler birliğine sokulmasıyla muharebe ve sonuç odaklı kara savaşının sonu geldi.[49] Aynı derecede önemli olan şey, Rusya'ya karşı savaşı, Rusya'nın seferberlik ve asker destekleme kapasitesini hedef alan bir ülke içi huzursuzluk çıkararak hızlandırma girişimiydi. Bu yaklaşım, sistemli bir şekilde ya da büyük ölçekte planlanmadı ya da uygulanmadı ama bu ikisinin de, hem toplumsal savaş öğesinin öneminin yirminci yüzyıl boyunca artacak olması hem de silahlı kuvvetler ara-

(48) H. Kellermann, ed., *Der Krieg der Geister* (Dresden, 1915); Cincinnatus, *Der Krieg der Worte* (Stuttgart, 1916); Klaus Schwabe, *Wissenschaft und Kriegsmoral: Die deutschen Hochschullerhrer und die politischen Grundfragen des Ersten Weltkrieges* (Göttingen, 1969).

(49) Karl Birnbaum, *Peace Moves and U-Boat Warfare* (Stockholm, 1958); Bernhard Kaulisch, *Die Auseinandersetzungen um den uneingeschränkten U-Boot-Krieg innerhalb der herrschenden Klasse Deutschlands während des Ersten Weltkrieges* (diss., Humboldt University, Berlin/GDR, 1970); Lancelot L. Farrar, Jr., *Divide and Conquer: German Efforts to Conclude a Separate Peace, 1914-1918* (New York, 1978), 72-84.

sındaki kurumsal bir şekilde denetlenen savaş çağını etkili bir şekilde bitirmiş olması nedeniyle olduğu belirtilmeye değerdir.[50] Avrupa savaşının boyutları kayda değer ölçüde genişletilmişti.

Kuvvet kullanımına ilişkin hesaplar, bu değişmeyle birlikte esaslı değişimlerden geçti. Harekâtlar artık "daha fazlası daha iyidir" anlayışıyla, tüm olası savaş araçlarının en uygun ve sınırsız kullanımının artık düşmanı kırmak için zorunlu olduğu inancıyla idare ediliyordu –bu, daha fazla gücün eninde sonunda bir şekilde, son ve yok edici bir darbe için faydalanılabilecek bir durum yaratacağı umudu üzerinde temellenen ve özünde fırsatçı bir görüştü. Kuvvetin yoğunlaştırılmasından ve kısıtlanmasından ziyade, yaygın ve artan bir kuvvet kullanımı, Yüksek Komutanlık'ın stratejik mantığına göre zaferi güvence altına alırdı. Şiddetin idari düzenlenmesinin ve sınırsız savaşın bir araya geldiği nokta buydu.[51] Savaş artık kuvvet kullanımının kasıtlı olarak yoğunlaştırılmasıyla yapılıyordu –bu, çözümü ulustan ulustan farklılık gösteren bir yaklaşımdı.[52] Almanya'nın cevabı, sonraki otuz yıl boyunca, yeni silahlar geliştirmektense en iyi silahlarından daha fazla üretmesinde ve yetenekli insan gücü kaynaklarının daha fazlasını seferber etmesinde bulundu. Strateji, harekâtlara ilişkin bir savaş gayretini kısıtlama ve yoğunlaştırma hesabından, genişleyen ve artan kuvvet kullanımı için bir mantığa dönüştü.

Yeni stratejik ilke olarak kuvvetin arttırılması, anavatandaki savaş gayretinin yoğunlaştırılmasını gerektirdi. Yüksek Komutanlık hızla, genişletilmiş bir cephane programı (*Hindenburg Programı*) başlattı, sanayi ve insan gücünün topyekûn seferberliğini eşgüdümlü hale getirecek olan bir ekonomi dairesi (*Kriegsamt*) kurdu ve Alman toplumunu savaş işleri için seferber etti (Yardımcı Hizmet Yasası).[53] Siyaset, "devamlı faaliyet yoluyla halkın verimliliğini (*Kraft*)" arttırmanın bir aracı haline geldi.[54] Siyaset, stratejinin amacı ve anlamı değişmiş olduğu için, stratejinin izinden gitti. Artık araçsal olarak

(50) Fritz Fischer, "Deutsche Kriegsziele, Revolutionierung und Separatfrieden im Osten 1914-1918," *Historische Zeitschrift 188* (1959), 249-310.

(51) Bunu, "profesyonel" savaş kısıtlama stratejisinin aksine, "yükselen savaş stratejisi" olarak adlandıracağım. Bu bağlamda bkz. Erich Marcks, *Angriff und Verteidigung im Grossen Kriege* (Berlin, 1923).

(52) Keith Robbins, The First World War (Oxford ve New York, 1984), 82-103; Strachan, *European Armies*, 130-50. Alınan seçiminin akademik bir analizi yapılmamıştır, eksiktir. Sonraki literatürün büyük bir kısmı şu eserlere dayanır: Max Schwarte, *Die Technik im Weltkrieg* (Berlin, 1920) ve Karl Justrow, *Feldherr und Kriegstechnik* (Oldenburg, 1933). Büyük Britanya için şu detaylı çalışmaya bkz. Shelford Bidwell ve Dominick Graham, *Fire Power: British Army Weapons and Theories of War, 1904-1945* (Londra, 1982). Bunların ya da benzer pek çok çalışmanın hiçbiri, üretim kararlarındaki değişimin siyasi-ekonomik yönleri üzerinde durmaz.

(53) En detaylı çözümleme için bkz. Feldman, *Army, Industry, and Labor*.

(54) Ludendorff, *Kriegserinnerungen*, 349.

hesap yapmıyor, halkı sınırsız bir savaş gayretinde esinlemeye ve yönetmeye çalışıyordu. Propaganda, Ludendorff'un ve onun Yüksek Komutanlık'taki zümresinin zihinlerinde daha da büyük bir şekilde belirerek, siyasetin başlıca aracı haline geldi. Speier bu noktaya dikkat çekmiştir:

> General Ludendorff'un savaş kuramına yaptığı en özgün katkı, sıklıkla yetersiz bir şekilde "psikolojik savaş" olarak adlandırılan şeyin alanında [yatıyordu]. Ludendorff, neredeyse aşırı derecede halkın "uyumu" sorunuyla ilgilenir... Toplumsal birliği kuvvet ya da tatbikat yoluyla sağlamaya yönelik tüm girişimleri hor gördü ve etkisiz olarak değerlendirdi. Bu tür yöntemlere "mekanik" ya da "harici" adını verdi. Baskıyla sağlanmış olan bir halk birliği... halkın ve ordunun savaşta ihtiyaç duyduğu bir birlik değil, hükümet ve devlet için tehlikeli olan mekanik bir siluettir.[55]

Ludendorff, yeni strateji yaklaşımının sonucunu ve anlamını, konuyla ilgili olmayan şu sözlerle özetledi: "Clausewitz'in tüm kuramları bırakılmalıdır. Savaş ve siyaset sadece halkın bekası için hizmet etmekle kalmaz, savaş ırksal hayat iradesinin en yüksek ifadesidir de."[56] Yükselen strateji, amacı ulusu sınırsız savaş için seferber etmek olarak, yardımcı bir akılcılıktan ziyade ideoloji temeli üzerinde serpildi.

Bir toplumsal seferberlik türü olarak strateji, amaçları araçlara garip bir şekilde uygun hale getirdi. Askeriye içi ya da sivil-askeri elit söylemde hedefler belirleyen idealist stratejiyi hatırlayalım.[57] Askeri personellerin rolü, bu amaçları gerçekleştirmek için eldeki araçları ve bunun maliyetini değerlendirmeye dayanıyordu. İdeal olarak; kurmay heyetleri her yeni şiddet artışının marjinal yararını tespit etsin ve amaçlarla (bir harekâttan ya da seferden elde edilmesi beklenen çıkarlar)araçlar (hedefi gerçekleştirmek için gereken kaynaklar) arasında bir denge kursun diye, araçlar amaçlara ikincil tutuluyordu. Bir toplumsal seferberlik aracı (ve kısa bir süre sonra da nükleer çağda doruk noktasına ulaşmış olan, endüstriyel yıkım kuvvetlerinin teknik seferberliğinin bir biçimi) olarak strateji, bu hesaplamayı tepetaklak çevirmeye geçti. Araçların seferber edilmesi, savaşın amaçlarını daha karmaşık ve –idealist strateji hesaba katıldığında– ters bir eşitlikle belirlemeye başladı. Çekirdeğinde, silahların marjinal faydasının teknik (ve kısa bir süre

(55) Speier, "*Ludendorff*," 316.
(56) Ludendorff, *Der totale Krieg*, 10; ayrıca bkz. aynı yazar, *Kriegführung und Politik*, 23.
(57) Yükselen savaşta amaçlar ve araçlar arasındaki evrik ilişki konusunda bkz. Ludendorff, *Kriegführung und Politik*, 10-23; Andreas Hillgruber, *Deutschlands Rolle in der Vorgeschichte der beiden Weltkriege* (Göttingen, 1967), 58-67.

sonra ekonomik) hesabı vardı. Gelgelelim, silahların ve kaynakların elde edilebilirliği, artık amaçlar üzerine yapılan bir tartışmayla değil, askeriyenin ve siyasi liderliğin ulusu, yani toplumu ve sanayiyi, seferber edebilme yetisiyle belirleniyordu. Artık stratejik planlama süreci haline gelmiş olan bu sürecin sınırları, toplumsal direnişle –toplum ne kadar şeyi kaldırabilir? Ve endüstriyel teçhizatla sanayi, çoğaltmayı tehlikeye atmadan ne kadar üretim yapabilir?-tanımlanıyordu. Amaçlar, seferberlik derecesine göre ayarlanıyordu. Toplum ve sanayi ne kadar seferber edilebilirse, amaçlar da o kadar kapsamlı hale geliyordu. Topyekûn seferberlik, Ludendorff'un savaş sonrası metinlerinde belirttiği şekliyle, topyekûn amaçlar, yani bir *à outrance* [aşırı –ç.n.]savaş, gerektiriyordu. Bu, sadece daha yoğun bir şekilde yapılan bir savaş değil, ancak düşman ulusunun tamamen *Niederwerfung*'uyla [devrilmesiyle –ç.n.], düşman toplumların bilfiil zapt edilmesiyle ve onların muzaffer silahlı ulusun/ulusların iradesine tam ve koşulsuz teslimiyetiyle sonlanabilecek bir savaştı. Hatırı sayılır ölçüde ve merkantilist yükseltme ve tam bir Avrupa güç oyununda toprakların ve halkların pazarlık kozu olduğu güç dengesi kaygıları günleri geçmişti. Topyekûn savaş ve onun toplumsal seferberlik stratejisi, sadece düşmanlığı ve silahlı tarafların cinai çarpışmasını –aristokrasi ve burjuva sonrası totaliter bir çağın, takdir edilmeye değer olduğu kendinden açık olan kuramcısı Carl Schmitt'in savaşlararası dönemde tafsilatlı olarak ele almış olduğu, *Freund* [dost –ç.n.] ve *Feind* [düşman –ç.n.] arasındaki koşulsuz husumeti– tanıyordu.

Bu toplumsal seferberlik stratejisinin dalları, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'daki savaş hedefleri tartışmasının değerlendirmesinde sezinlenebilir. Sadece kökten pan-Cermen savaş hedefleri, ayrılıkçı pan-Cermen gruplarını Vaterlandspartei'da [barış görüşmelerini reddeden, yani savaşı destekleyen, teşvik eden bir parti –ç.n.] ve Kyffhäusser-Bund'da [eski askerlerin intikam amacıyla kurmuş oldukları bir dernek –ç.n.]merkezlenmiş olan ve savaşın en hızlı büyüyen kitle hareketine dönüştüren yeni yandaşlar kazanmadı; seferberlik gayreti ve ona eşlik eden siyasi mücadeleler yoğunlaştıkça, Alman savaş gayretinin hedefleri de daha detaylı ve kapsamlı –daha "topyekûn"- hale geldi. 1918'de tartışma, 1914'tekilerden çok daha yayılmacı ve topyekûn olan –"sadece" toprakların ve kaynakların elde edilmesindense, ulusların zaptedilmesini gerektiren– hedeflerle ve toplumsal ve ulusal arınmaya ilişkin aynı ölçüde geniş kapsamlı fikirlerle birlikte, tüm zamanların en yüksek seviyesine ulaşmıştı. Bu savaş hedefleri, kötüye giden bir askeri durumla keskin bir şekilde çelişiyordu. Aslında, askeri durum ne kadar istikrarsızsa, savaş hedefleri de o kadar kökten ve kapsamlıydı.

Bu paradoks, şiddete ilişkin marjinal yararlılık hesabıyla idealist strateji için düşünülemezdi. İdealist strateji, giderek umutsuz hale gelen bir askeri durumda, hedeflerin kısıtlanmasını ve azaltılmasını öğütlerdi. Gelgelelim yükselen strateji, kısıtlı ve profesyonel savaşa ilişkin bu merkezi hesaplamayı bir köşeye attı. Amaçları, her yeni kuvvet artışının kullanım değerinden bağımsız olarak, araçların seferber edilmesine ikincil tuttu. Böylelikle "strateji", yükselen seferberlik ve kuvvet kullanımıyla iyice gelişti ve bu süreçte, araçsal anlamını yitirdi. Şüphesiz bu strateji, stratejik hesaplarının merkezine toplumsal seferberlik kabiliyetini ve derecesini koyması bakımından kendi çapında "akılcı" ve "mantıklı"ydı ama Napolyon sonrası dönemde askeri liderlik "sanatı" ya da "bilimi" olarak değerlendirilmiş olan şeyden kökten farklıydı. Savaşı kısıtlamaktansa, onu, silahların idaresine yoğunlaşan ve ulusların kaynakları üzerinde sınırsız kullanım hakkı talep eden bir askeri gayretle yükseltti.

Savunma savaşına ilişkin yeni tedbirler, 1917'deki Müttefik taarruzlarını zayıflatmaya yardımcı oldu ama taktiklere ve harekâtlara ilişkin fırsatçılığın ve teknokratik seferberliğin bedelleri, çıkarlarından daha hızlı bir şekilde büyüdü. Sınırsız denizaltı savaşının kullanımı, Birleşik Devletler'i savaşa sürükledi ve böylelikle de Müttefiklerin kaynaklarını azaltmaktan ziyade genişletti. Aynı zamanda, Rusya'ya karşı yapılan toplumsal savaş sadece görünüşte başarılıydı. Ekim Devrimi, doğudaki birimleri serbest bıraktı ve ilk kez Alman ordusuna batı cephesinde bir avantaj sağladı. Bununla birlikte, Üçüncü Yüksek Komuta artık, Rusya'da kendisinin savunduğu her şeye kökten bir şekilde muhalif olan ve acil barışa yönelik taleplere hiç çekinmeden müdahale eden devrimci bir hükümetle uğraşmaya da mecbur kalmıştı. Aynı zamanda, yükselen savaş gayretinin siyasi bedelleri hızla arttı. Ekonomik ve toplumsal seferberlik, Almanya'yı o zamana kadar benzeri görülmemiş bir derecede kutuplaştırdı. 1917'de yapılan savunma muharebelerinde yeni ordunun performansının bedeli, tam da üzerine kurulmuş olduğu temellerin zayıflatılmasıyla ödendi.

Sahra ordusunun performansı ve silahlardaki randıman artarken, genel askeri durumun bu kötüye gidişi bir şekilde Alman halkına açıklanmalıydı. Ulusun, savaş gayretine yatırım yaptıkça daha az şey başarabilmesi nasıl mümkün oluyordu? Üçüncü Yüksek Komutanlık, cevabı işçileri, burjuvaziyi, kadınları, aydınları, üniversiteleri, eşcinselleri ve gençliği suçlamakta buldu ve giderek daha da artan bir şekilde, olmakta olanlara ilişkin kendi kavrayış yoksunluğunu, Alman ordusunun hayati organlarını yavaş yavaş yiyip bitirmekte olan bir "Yahudi komplosu"na karşı haince saldırılara

dönüştürdü.[58] Kökten akılcılar, savaş onlar için Alman ırkının kötülüklerden kurtulması için bir mücadele haline geldikçe, en hırslı toprak hedeflerine olan ilgilerini dahi yitirdiler. Almanya, sınırı geçerek mahşeri bir savaşa doğru yol almaya başlamıştı.[59]

En harika teknokratlardan olan ve Yüksek Karargâh'ın sanayi ile en etkili bağı olan Albay Max Bauer'in bu ideologların en ısrarcı ve fesatlarından biri oluşu şans eseri değildi.[60] Üçüncü Yüksek Komutanlık'ın verimlilik odaklı subayları, en uygun kuvvet kullanımı arayışlarında hiçbir sınır tanımıyorlardı. Ulusal savaş gayretini, daima savaş gayretinin kendisi kadar mutlak olarak tasavvur edilen zafer arayışlarında yükselttiler. Yükselen strateji, akılcı düzenlemeyle (*Planmässigkeit*) ve genel fikir yoksunluğuyla (*Ideenlosigkeit*) aynı ölçüde şekillenen bir savaşa kılavuzluk etti.[61] Bu, makine çağındaki askeri paranoyanın temeliydi.

Üçüncü Yüksek Komutanlık askeri durumun kötüye gidişini açıklayamadıysa ve asla anlamaya çalışmadıysa da, önde gelen subaylar talihin yüzlerine gülmemeye başlamış olduğunu anladılar. Alman ordusunun savunma savaşının baskıları altında bir yıl daha tutunamayacağının ve müzakereli bir barışın, beyni topyekûn zaferin kesinliğiyle yıkanmış olan kamusal görüş üzerinde siyasi açıdan tehlikeli bir etki yapacağının farkında olan Ludendorff tek uygulanabilir alternatifi, yani batı cephesinde "hızlı bir sonuç" elde etmeyi seçti. Bu hamle, "dünya tarihindeki en zor harekât", Almanya'yı ya batırır ya da çıkarırdı.[62] Bu, bir kumar olarak başladı ve Friedrich Engels'in sözleriyle, "gücün sokağa atılması"yla sonlandı.

Savunma savaşında daha önce olduğu gibi, bir atılım için taktiklere ve harekâtlara dair fikirler yavaşça yığıldı. Hepsi de, pek çok bağımsız ateş üssü olan makine esaslı savaşı tekrar tasdik ediyordu. Muhtelif öğeler, yeni yönergelerde, düşmanın en zayıf noktalarını keşfetmekle, sürat ve derin nüfuz kullanımıyla ve avantajlardan taktiksel olarak faydalanmayla birleştirilen baskına vurgu yapan "Mevzi Savaşında Saldırı" adlı bir kılavuzda bir araya

(58) Abraham J. Peck, *Radicals and Reactionaries: The Crisis of Conservatism in Wilhelmine Germany* (Washington, D.C., 1978), 215.

(59) Bir kere daha, yıkımsal savaşların illa topyekûn yıkım savaşları olması gerekmediği, "teknik [ya da araçsal] akılcılığın izinden, herhangi bir [esas] akılcı hedefin peşinden gitmeksizin giden" savaşlar olduğu belirtilmelidir (Jünger, *Perfektion der Technik*, 189).

(60) Martin Kitchen, "Militarism and the Development of Fascist Ideology: The Political Ideas of Colonel Max Bauer, 1916-1918," *Central European History* 8 (1975), 199-220; Adolf Vogt, *Oberst Max Bauer: Generalstabsoffizier im Zwielicht, 1869-1929* (Osnabrück, 1974).

(61) Jünger, *Perfektion der Technik*, 184.

(62) Ludendorff, Kriegserinnerungen, 434, 435; Reichsarchiv, ed., *Der Weltkrieg 1914-1918* (Berlin, 1939), cilt 12, 560-89'de *Die Kriegführung im Frühjahr 1917*.

getirildi. Askeri uygulamacılar, siper savaşının katılığından kaçmanın yollarına ciddi bir şekilde ilgi göstermeye başladılar.[63]

Gelgelelim, bu yenilikçi teknikler, mücadele için bir amaç tanımlamaya ilişkin acizlikle büyük ölçüde geçersiz kılındı. Muhtelif taarruz planları tartışıldı ama bir atılım dışında, herhangi bir hedefe dair bir tartışma olduğunu gösteren bir emare yoktur.[64] Savaşın ardından, bu, iki tür eleştiriye yol açtı: Ludendorff'un her şeye rağmen yıpratma savaşından kaçmadığı ya da bir şekilde bu görevin altında ezildiği. Bu eleştirilerin hiçbiri çok ikna edici değildir, çünkü her iki argüman da 1917-1918'de "strateji"nin durumunu gözardı eder. Hesaplanmış harekâtlar, ideolojileştirilmiş stratejik amaçla performans odaklı kuvvet kullanımı arasındaki uyuşmazlığın kurbanı oldu ve bu da, bir hedefin açık bir şekilde formüle edilmesini imkânsız hale getirdi. Burada, yükselen savaşın harekâta ilişkin bedellerini parlak bir ışıkta görürüz. Yüksek Komutanlık, eylemin amacını ancak taktiksel bakımdan tanımlayabiliyordu ve böylelikle, kumanda ya da liderlik sağlayamıyordu. Ludendorff'un bu konudaki öfkeli sözleri, hem 1918 seferine ilişkin bir işaret hem de askeri teknokrat nesillerinin izinden gidecekleri bir andaç görevini görebilir. "Harekât kelimesini duymak istemiyorum. Biz [cepheye] bir delik açarız. Gerisi kendiliğinden gelir."[65]

Batı cephesindeki taarruz harekâtları, sadece, ne orada başlamış ne de orada bitmiş olan bir dizi olayın çekirdeğidir.[66] Batıda bir saldırı yapılmasının ön koşulu, Rus cephesinin çökmesi ve onun ardından doğuda yayılmacı barıştı. 1917-18 kışı, sadece dört yıllık bir savaşın bitmişlik ve tükenmişliğini göstermekle kalmadı, aynı zamanda toplumsal ve ideolojik seferberliğin ve yayılmacı bir stratejinin en yüksek noktasıydı da.[67] Bundan önce hiç, savaşta bu kadar çok asker tek bir harekâtta yoğunlaştırılmamıştı; bundan önce hiç, bu kadar çok ateş gücü toplanmamıştı; ve Alman toplumu her zamankinden daha çok kutuplaşmış olsa da, kontrol *Siegfrieden* [bu grup, savaşta zafer kazanılarak elde edilecek barışın bir ajitasyon olduğuna inanıyordu –

(63) Özetler için bkz. Lupfer, *Dynamics of Doctrine*, 37-54; Messenger, *Art of Blitzkrieg*, 9-29. Ayrıca bkz. Balck, *Taktik*; Gruss, *Die deutschen Sturmbataillone*; Georg Bruchmüller, *Die Artillerie beim Angriff im Stellungskrieg* (Berlin, 1926).

(64) K. Krafft von Delmensingen, *Der Durchbruch: Studie an Hand der Vorgänge des Weltkrieges 1914-1918* (Hamburg, 1937), 132-85; Wallach, *Dogma der Vernichtungsschlacht*, 271-88.

(65) Rupprecht von Bayern, *Mein Kriegstagebuch* (Berlin, 1929), 2:372; Hindenburg, *Aus meinem Leben*, 233-44; C. Barnett, *The Swordbearers: Studies in Supreme Command* (Londra, 1963), 282.

(66) Martin Middlebrook, *The Kaiser's Battle* (Londra, 1978); Reichsarchiv, ed., *Der Weltkrieg 1914-1918* (1944 [Berlin, 1956]), cilt 14, *Die Kriegführung an der Westfront im Jahre 1918*.

(67) Peck, *Radicals and Reactionaries*, 203-221; Jürgen Kocka, *Klassengesellschaft im Kriege: Deutsche Sozialgeschichte 1914-1918* (Göttingen, 1973).

ç.n.] grubunun elindeydi, meclisteki ılımlıları ezip geçiyor ve giderek daha da militanca hale gelen bir tarzda muhalefeti denetim altına alıyordu. Bir devrimin önsezileri hissediliyordu ama kitle bazında bir sağcı-kökten diktatörlüğe ilişkin aynı derecede güçlü emareler de vardı. Refaha ve işgal altındaki doğudan gelen üretim fazlasına ilişkin imgelem, patlayıcı bir anti-Bolşevizm ve anti-Semitizmle karışmıştı.

Batıdaki yenilginin sonucunda bu umutlar suya düşünce, savaşın yarattığı militan hareketler 11 Kasım 1918'de birdenbire durmadı. Daha ziyade, militan seferberlik hem içe hem de dışa döndü. Alman askerler 1918 yazında batıdaki geri çekilmelerine başlarken, Rusya'da, onları sonunda Kafkaslar'a götüren bir hamleyle ilerlediler. Bu hareket, Müttefiklerle yapılan ateşkesten daha kalıcı oldu ve 1919'a kadar genişledi. Mağlup Almanya'dan kesilip atılan doğudaki askerler, kendilerini geçimlerini üzerinde bulundukları topraklardan sağlayan silahlı güruhlara dönüştürdüler.[68] Böylelikle savaş, son aşamalarında, Alman askerlerinin toprak için savaştıkları ve aynı zamanda Ruslara ve Bolşeviklere karşı ideolojik ve ırkçı bir kampanya yürüttükleri bir mücadeleye dönüştü. 1919-20'de, militan ideolojilerini ve *völkisch* [ırkçı –ç.n.] savaş uygulamalarını Almanya'ya taşıdılar.[69]

Bu sırada, anavatan cephesindeki karamsarlık, savaşa karşı bir isyana ve onun liderlerine karşı bir devrime dönüştü. 1919 yılı, Almanya'daki toplumsal ilişkilerin büyük çaplı bir askerileştirilmesini gördü. Silahlananlar yalnızca ordu, serbest birlikler [sivil nüfustan oluşan askeri birlikler –ç.n.] ve işçiler değildi. Tüm ulus –her türden sivil otorite, belediye sarayları, sosyal gruplar, çeteler– silahlar edindi. Askeri şiddet tekelciliği paramparça olmuştu. Ordudan kalanlar ise –başlıca da genelkurmay başkanlığının üstyapısı-, aynı türden koruyucu silahlanmaya dâhil edilmişti.[70] Savaşın son aylarında Ludendorff'un yerine geçen Wilhelm Groener, askersiz bir *Feldherr* [komutan –ç.n.]idi; yeni şansölye Friedrich Ebert ise, otoritesiz bir siyasi lider. Savaş kaynaklı toplumsal hareketler, militan devleti ve onun askeri

(68) Dominique Venner, *Baltikum: Dans le Reich de la défiate: Le combat du Corps-Francs, 1918-1923* (Paris, 1974); Rüdiger von der Goltz, *Als politischer General im Osten*, 2.baskı (Leipzig, 1936). Kurt Fischer, *Deutsche Truppen und Entente-Intervention in Südrussland 1918/19* (Boppard, 1973).

(69) James Diehl, *Paramilitary Politics in Weimar Germany* (Bloomington, 1977), 75-116. Bernhard Thoss, *Der Ludendorff-Kreis 1919-1923: München als Zentrum der mitteleuropäischen Gegenrevolution zwischen Revolution und Hitler-Putsch* (Münih, 1978).

(70) Erwin Könnemann, *Einwohnerwehren und Zeitfreiwilligenverbände: Ihre Funktion beim Aufbau eines neuen imperialistischen Militärsystems 1918-1920* (Berlin/GDR, 1971); Michael Geyer, "Military Work, Civil Order, Militant Politics: The German Military Experience 1914-1945," Woodrow Wilson Center, ISSP Working Paper no. 39 (Washington, D.C., 1982), 34-36.

kurumlarını başarılı bir şekilde aşındırmış ve felce uğratmıştı. Devletin gücü, neredeyse çökmüştü.

Hem harici baskı hem de dâhili sarsıntı, askeri liderlik her ikisinde de önemli bir rol oynasa da, düzenli askeri mücadelelere çok az benzerlik gösterdi. Hal böyleyken, savaş gayretinin bir parçasıydılar. Bu iki hareket, Alman toplumunun Üçüncü Yüksek Komutanlık'ın zafer arayışındaki kutuplu seferberliğini ve Avrupa halklarının birbirlerine karşı ulusal ve ideolojik seferberliklerini yansıttı ve ifade etti. Savaş için ve savaşa karşı seferberlik, ülke içi istikrarlılığa dönüşmekten ziyade, katıksız tükenmişlikten ötürü suya düştü.

Ülke içi gelişmeler, eninde sonunda ateşkeslerin ve barışların yapıldığı bir uluslararası düzeyde karşılanıyordu ama Doğu Avrupa ve Yakın Doğu asla sakinleşmedi. Savaş, savaş sonrası savaşlara yol açtı –Almanya ve Avusturya sınırları boyunca kurulan pusularda daha küçük bir ölçekte, devrimci ve karşı devrimci imalarıyla Rusya-Polonya savaşında daha büyük bir ölçüde ve Türkiye'deki katliamlarda ise mahşeri bir seviyede. Aslında, militan toplumsal hareketler savaşının, Birinci Dünya Savaşı'nın son aşamasının bitmesi, ancak Sovyetler Birliği'nin gayretlerinin iç karışıklıktan dolayı zayıflamasıyla ve Almanya'da karşı devrimci itkinin denetim altına alınmasıyla –Doğu Avrupa ve Türk emellerinin toplumsal ve ekonomik zorluklarla engellenmesiyle– gerçekleşti. Birkaç yıllık sakinliğin ardından, yeniden ulusal ve uluslararası ivme kazandı ve 1930'ların yenilenmiş toplumsal seferberliğiyle birleşti.

III

Savaşlararası dönemde Alman askeri planlamacıların başlıca kaygısı, onu bir kere daha elit strateji denetimi temelinde amaçlı ve araçsal bir kuvvet kullanımı haline getirmek için, savaşı kısıtlamaktı.

Planlamacılar, bilhassa kısıtlayıcı olan koşullar altında çalıştılar. Almanya, silahsızlanmıştı ve potansiyel düşmanlarının hepsinden çok daha zayıftı.[71] Aynı zamanda, planlamacılar sadece kendilerinin ulusal savunmayı düzenleyebileceği ve Alman güvenliğini sağlayabileceği konusunda ısrarcıydılar –

(71) Michael Salewski, Entwaffnung und Militärkontrolle in Deutschland 1919 bis 1927 (Münih, 1966); Jürgen Heideking, "Vom Versailler Vertrag zur Genfer Abrüstungskonferenz: Das Scheitern der alliierten Militärkontrollpolitik gegenüber Deutschland nach dem Ersten Weltkrieg," *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 28 (1980), 45-68.

Almanya'nın Avrupa'daki durumunu eski haline getirmek için bir ön koşul. Bunun zorlu bir sorun olduğu ortaya çıktı, çünkü bir bütün olarak Kıta'nın uluslararası istikarlılığı ve her ulusun silahlı kuvvetlerinin rolünü idare eden anlaşmalar, Almanya'nın silahsızlanmasına dayanıyordu. Avrupa'nın ilişkileri yakından bağlantılı olduğu ve ulusal ve uluslararası siyaset uygun bir şekilde birleşme eğilimi gösterdiği için, savaşlar yapmak için içsel ihtilafları çözmeye ya da denetim altına almaya yönelik her girişim, tıpkı uluslararası koşullardaki her değişimin Alman askeri gayreti için yeni olasılıklar doğurması ve yeni kısıtlamalar getirmesi gibi, tüm ülke içi ve uluslararası düzenlemelerin yeniden müzakere edilmesine yol açtı.

Almanya'nın 1918-1920 yılları arasında sahip olduğu, kuvvetin ülke içi ve uluslararası ilişkilerdeki rolünü yeniden düşünme fırsatından hiçbir zaman faydalanılmadı ve bu fırsat, büyük ölçüde, tanınmadı dahi. Sivil savunma lehine konuşan ve pasif direniş örgütleyen kimselerin görüşleri, her ne kadar Almanya'nın savunmasızlığı göz önünde bulundurulduğunda argümanları akla yatkın olsa da, dinlenmiyordu.[72] Weimar Cumhuriyeti'nin subay teşkilatı ve sivil liderliği, yenilgiden ve devrimci ve karşı devrimci şiddetten, askeri kuvvetin ulusun bekası için gerekli, hatta hayati olduğu kanaatiyle çıktı.

Ordunun yeniden yapılandırılması, genelkurmay başkanlığının elindeydi. Bu çaba, ilk *Chef der Heeresleitung* (Ordu Komutanı) olan Hans von Seeckt ile yakından ilişkilendirilmişti.[73] Seeckt, resmi otoriteyi ve disiplini, hiyerarşik ama yayılmacı ve "modernleştirici" bir askeri teşkilatta yeniden kurmaya çalıştı. Disiplin ve belirgin komuta hatları, fazla bağımsız olan kıdemli komutanların denetimi ve onlara üstünlük kurulması ve bu sayede, beceri odaklı eğitimle birleştirilen babacan gönenç tedbirleri, askerlerin büyük çoğunluğu için Seeckt'in görev süresinin alamet-i farikası haline geldi. Seeckt aynı zamanda, büyük stratejideki ve taktiklerdeki kuramsal ve tatbiki eğitimi büyük bir ordu için yeniden oluşturdu. Genel olarak, modernleşmeyi ve mekanikleşmeyi destekledi ama bu öğeleri, Alman askeri geleneğinde profesyonel bir yaklaşıma ikincil tuttu.

(72) *Gewaltloser Widerstand gegen Aggressoren*, ed. A. Roberts (Göttingen, 1971), pp. 50-86'da Wolfgang Sternstein, "Der Ruhrkampf"; ayrıca bkz. Karl-Heinz Harbeck, comp., *Das Kabinett Cuno, 22 November 1922-12 August 1923* (Boppard, 1968), 260-61'de Dışişleri Bakanı Hamm'ın 14-15 Mayıs tarihli muhtırası; Hermann Oncken, *Über das politische Motiv der deutschen Sicherheit in der europäischen Geschichte* (Berlin, 1926); ayrıca bkz. Carl Mertens'in *Reichswehr oder Landesverteidigung* (Wiesbaden, 1926) adlı küçük risalesi.

(73) Hans Meier-Welcker, *Seeckt* (Frankfurt, 1967); F. von Rabenau, *Seeckt: Aus seinem Leben* (Leipzig, 1940).

Seeckt'in ordu liderliği içinde iki azınlık grubuyla baş etmesi gerekti. Bunlardan biri, milliyetçi bir kurtuluş savaşı için yalvarıyor, Napolyon'a karşı başkaldırma Prusya geleneğini yeniden canlandırıyor ve efsaneleştiriyor ve o dönemin ordu reformcuları gibi, orduyu halk kuvvetlerine tamamen açık bir hale getiriyordu.[74] Başı Joachim von Stüpnagel ve Werner von Blomberg tarafından çekilen bu grup, kurumsallaştırılmış savaşın önceliğini küçük görüyordu ve savaşın tüm yönlerini yeniden düşünmeye istekliydi. Toplumun güçlerini, ulusun "irade"sini ve onun tüm üretici kuvvetlerini denetim altına almaya, yönetmeye odaklandı. Diğer grup çok küçüktü ve Reichswehr'in [1921-1935 yılları arasında Alman ordusuna verilen ad –ç.n.] politikaları üzerinde sahip olduğu nüfuza dayanıyordu. Temel bakış açısı Wilhelm Groener tarafından geliştirildiyse de, lideri Kurt von Schleicher oldu. Bu grup, yeni bir ordunun ancak, yeni bir ulus birliği ve uyumu oluşturan sağlam bir ekonomik kalkınma temeli üzerine yeniden inşa edilebileceği konusunda ısrarcıydı. Schleicher ve Groener, giderek daha da uluslararasıcı hale gelen bir konuma kaydılar ve 1924'e kadar, Almanya'nın bir ordu kalkınmasının –bir Alman ordusunun yanı sıra bir Alman stratejisinin de yeniden kurulması–, Amerikan finansal inisiyatifine bağlı olduğu hükmüne varmışlardı.[75] Harekâtlara ve düzenlemeye ilişkin reformlara vurgu yapan askeri popülistlerin aksine, onlar stratejinin yayılmacı bir güç diplomasisi ışığında yeniden düşünülmesinin gerekliliğini vurguladılar.

Seeckt'in kendi görüşleri, askeriyenin büyük çoğunluğunu cezbetti. Fikirleri ayrıca, Alman siyasi ve endüstriyel elitlerinin şiddetin devlette tekelleştirilmesi ve kurumsallaştırılması gerektiği ve toplumsal ilişkilerin de Sol ve Sağ'dan gelen devrimci ve karşı devrimci ayaklanmaların üstesinden gelinebilmesi için askerden arındırılması gerektiği konusundaki ısrarlarına da riayet ediyordu. Ama Seeckt'in stratejik düşünüşü, hiçbir zaman Avrupa gerçekliklerine uymadı. Harekâta ilişkin öğretileri, varolmayan bir orduyu varsayıyordu ve yeniden geleneksel bir ordu oluşturma umudu daima boştu. Modernleşmeye yönelik çabalara rağmen, Reichswehr'in içsel uygulamasını katılık ve esneklikten yoksunluk karakterize etti. Ana dairelerini, yaşlıların başta olduğu bir hükümet yönetiyordu. Bu rejime muhalif olan birinden alıntı yaparsak, ordu liderliği "güzelce yazılmış" ve "yeni bir savaş için liderleri 1914'ün yöntemleriyle eğitmek" için ideal olan el kitapçıkları üreti-

(74) Helm Speidel, *1813/1814: Eine militärpolitische Untersuchung* (Diss. phil., University of Tübingen, 1924).
(75) Dorothea Fensch ve Olaf Gröhler, "Imperialistische Ökonomie und militärische Strategie: Eine Denkschrift Wilhelm Groeners," *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 19 (1971), 1167-77.

yordu ama bu yöntemler geçmişte kalmıştı.[76] Seeckt, tamamı Avrupalı olan bir koalisyona karşı, Sovyetler Birliği'yle bir ittifak tasavvur etti; bu, güç diplomasisi düşünüşünde makul ama savaş sonrası Avrupa'da gerçek dışıydı. Kısaca Seeckt, ordunun özerkliğini ve kesin kimliğini yeniden kurmak için, ülke içi ve uluslararası ilişkilerin tam sınırına geldi.[77]

Bu, Seeckt'in kaybettiği bir kumardı. Fransa ve Belçika kuvvetleri 1923'te Ruhr bölgesini işgal edince, ordunun Sovyetler Birliği'yle olan bağlarının etkisiz olduğu görüldü, siyasi ve askeri huzursuzluk arttı ve Fransız üstünlüğü, büyük strateji kavramlarını değersiz kıldı. En kötüsü de, 1923'te seferberlik için yapılan ciddi planlama, oldukça hızlı bir şekilde Seeckt'in kendi plan ve görüşlerinin sağlam olmayan varsayımlara ve şişirilmiş tahminlere dayandığını gösterdi. Reichswehr'in sosyal huzursuzluğu kendi standartlarını ve disiplinini tehlikeye atmaksızın idare edebileceğine, siyaseti siyasi ilişkilerin tutarsızlıklarına kapılmadan biçimlendirebileceğine ve Alman sanayisini ve muhafazakârları Batı sermayesinden belirsiz bir askeri gelecek yararına vazgeçmeye ikna edebileceğine olan inancının hatalı olduğu görüldü. Tam da bu ordunun üzerlerinde yeniden inşa edildiği ve stratejisinin formüle edildiği varsayımlar, gerçek dışıydı. Ülke içi ve uluslararası olayların dışında özerk bir ordu oluşturmak imkânsızdı. Seeckt, savaş sonrası statükoya muhalif olan ulusal ve uluslararası kuvvetleri, sadece ordunun onları idare edemeyeceğini keşfetmek için kullanmayı ummuştu.

Yine de, Seeckt'in programı, Almanya'nın askeri sorunlarının hiçbirini çözmemiş olsa da ikna edici olmaya devam etti çünkü askeri inanış askeri sınıfa özerklik vaadediyor, askeriyeye savaş karşısında münhasır bir idare veren etkileyici bir "stratejik" bilgi birliği formüle ediyor ve belirleyici askeri eylemlerle savaşın kısıtlanmasını ve idare edilmesini güvence altına alıyordu. Aşikâr albenisi, Seeckt'in kendisinden daha uzun yaşadı; çünkü Reichswehr subayları her ne kadar savaş açabilmeyi isteseler de, çoğu öncelikle ve en çok kendi şartlarıyla savaşmayı istiyordu.

Reichswehr'in askeri güç diplomasisi serabından uzaklaşmaya ve mevcut olasılıklar ve gelecek savaşı için farklı bir planlama rotası izlemeye başlaması, ancak bir dizi çok gergin içsel ve siyasi çatışmanın ardından

(76) Michael Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit: Reichswehr in der Krise der Machtpolitik 1924-1936* (Wiesbaden, 1980), 81.

(77) Hans Gatzke, *Stresemann and the Rearmament of Germany* (Baltimore, 1954); Heinz Hürten, comp., *Das Krisenjahr 1923: Militär und Innenpolitik 1923-1924* (Düsseldorf, 1980). Burada önemli olan, Alman toplumundaki önemli grupların Seeckt'i desteklediği ama ittifak yoluyla "ulusal kalkınma" seçeneğinin ne ulusal ne de uluslararası koşullara uygun olduğudur.

gerçekleşti. Harekât planlaması ve stratejik düşünüş, öncelikle bir halk savaşı (*Volkskrieg*) ihtimallerininin yanı sıra tanklarla yapılan hareketli savaşı da kucaklayarak ve sonra da, stratejik caydırma için mefhumlar geliştirerek, bir kuantum sıçrama yaptı. Alternatif harekât uygulamaları, Seecktçi özerk ordu ve geleneksel güç diplomasisi mefhumlarının yerini aldı ve eski tasarımlarla çok az ortak özelliği olan bir strateji gelişti. Bu yeni fikirlerin yandaşları asla savaş ilkelerine meydan okumadıysalar ve strateji üzerinde uzman idareye vurgu yapmaya devam ettiyseler de, bu ilkelerin mevcut ve gelecekteki savaş ilkeleri altında kökten ve yaratıcı bir "yeniden tercüme edilmesini" önerdiler.[78]

Truppenamt'ın [Almanya, 1919 yılından sonra bir ordu ve dolayısıyla da bir genelkurmay başkanlığı kuramadığı için, bu isimle bir genelkurmay başkanlığı kurdu –ç.n.] harekât bölümündeki subaylar, Stülpnagel'in idaresi altındaki genelkurmay başkanlığı, ilk reform dalgasının *Volkskrieg* ve hareketli savaşın etrafında merkezleşen başlıca tahrikçileriydi. Halk savaşı, siviller ve askerler arasındaki farkı neredeyse ortadan kaldıran ve "tüm insanları ve tüm araçları . . . savaş araçlarına" çeviren, "umutsuz bir durumda . . . umutsuz bir araç"tı.[79] Alman planlamacıları, onları "aşırı derecede derin bölgeleri olan bir bölge savaşı"na; küçük bir karşısaldırı ana kuvvetinin bile yoğunlaşmış ve şaşırtıcı bir kullanımının, uygun şekilde modernleştirilmesi halinde, büyük bir fark yaratabileceği bir noktaya sürükleyerek, düşmanın asıl taarruzunun zayıflatılmasına ve parçalanmasına bel bağlıyordu.[80] Bu, hiçbir kural tanımayan ve dehşet verici yakın mesafe saldırı (düşman komutanlarının yanı sıra halka karşı da), zehirli gaz, adam kaçırma, akın ve altyapının genel yıkımı araçlarını kullanan en merhametsiz türden bir savaş olacaktı – kısaca, uylaşımsal harekâtlarla birleştirilmiş bir terörizm ve 'yanan toprak' taktikleri karışımı.[81] Düşman böylelikle Almanya'yı "yavaşça yıpranmaya" mecbur bırakacaktı.[82] Bu, zaferle sonuçlanması halinde bile, ülkenin çoğunu talihsiz bir sona mahkûm eden bir savaştı.

Reichswehr, bir halk savaşı hazırlamaya yönelik gayretlerle aynı zamanda ve yakın bağlantı içerisinde, ana kuvvetini modernleştirdi. Ordunun meka-

(78) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 85.
(79) A.g.e.; *Volkskrieg* üzerine literatür hâlâ yetersizdir. Arthur Ehrhardt, *Kleinkrieg: Geschichtliche Erfahrungen und künftige Möglichkeiten* (Postdam, 1935) bir özettir.
(80) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 86.
(81) Sömürge savaşına başvurma, aşikâr ve sıktır. Almanya'da imha etme savaşının oluşumu üzerine bkz. Helmut Bley, *Kolonialherrschaft und Sozialstruktur im Deutsch-Südwestafrika 1894-1914* (Hamburg, 1968).
(82) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 86-87.

nikleştirilmesi, daha kapsamlı bir programın bir parçasıydı ve tank düzenlerinin yaratılması, başlangıçta genel olarak hareketliliğin iyileştirilmesinde ikincil bir öğeydi. Ama tank savaşı giderek daha da önemli bir hale geldi ve 1929'da, artık ordu, modernizasyonunun ana itkisiydi.[83] Yeni yeni oluşmakta olan tank kuvvetlerine dair örgütsel ve harekâtsal bakış açısı, başlangıçta Fransız tecrübesiyle şekillendirilmişti ve "tankın ana amacı, piyade ilerlemesinin doğrudan desteklenmesine dayanır" değerlendirmesine yol açtı.[84] Bu hüküm, zırhlı kuvvetlerle yapılan İngiliz manevralarının değerlendirilmesiyle hızla değişti. 1926'nın sonlarında yayımlanan bir yönerge, tank birimlerinin "yavaş hareket eden bir piyade sınıfı"ndan ayrılabileceğini ve tankların en iyi şekilde, ya "hareketli [*schnell beweglische*] askerlerle ya da bağımsız birimler olarak" kullanılabileceğini öne sürdü.[85] Ya motorize piyade sınıfını ya da tank birimlerini ordunun ana saldırı askerlerine dönüştürmeye ilişkin bu görüş, harekât planlamacılarının lehineydi. Muharebe birimlerindeki birkaç askeri kullanmayı teşvik eden bir ordu, ikmal treninin bir parçası olarak motorize birimler fikrine muhalifti. Dönüm noktası, Ocak 1927'de, Werner von Fritsch'in idaresi altındaki harekât bölümü, tank savaşının ilkelerinin yeniden düşünülmesi gerektiği hükmüne vardığında gerçekleşti. "Zırhlı ve hızlı hareket eden tanklar, çok yüksek ihtimalle harekâtlar

(83) Ordu modernizasyonu üzerine, şu eserlerdeki tezlere bakınız: Heinz Sperling, *Die Tätigkeit und Wirksameit des Heereswaffenamtes der Reichswehr für die materiell-technische Ausstattung eines 21 Divisionen Heeres 1924-1934* (diss., Pädagogische Hochschule Potsdam, 1980); Manfred Lachmann, *Zum Problem der Bewaffnung des imperialistischen deutschen Heeres 1919-1939* (diss. phil.. Leipzig, 1965); R. Barthel, *Theorie und Praxis der Heeresmotorisierung im faschistischen Deutschland bis 1939* (diss. phil., Leipzig, 1967). Sorun, İngiliz literatüründe Guderian'a yapılan aşırı övgülerle uzlaşmaktır. Guderian, bu noktada sadece, Birinci Dünya Savaşı'ndaki *Vernichtungsgedanke* açmazının üstesinden gelmenin bir yolu olarak, hareketli savaşa (tank savaşına) dair yeni bir öğretinin ayrıntılı hale getirilmesini destekleyen ve ulaştırma bölümünde görev yapan bir subay olmasının verdiği özel işleviyle, buna yardımcı olan bir başka genelkurmay başkanlığı subayıdır. Karl J. Walde, *Guderian* (Frankfurt, 1967), Kenneth Macksey, *Guderian: Panzer General* (Londra, 1975), Dermot Bradley, *Generaloberst Heinz Guderian und die Entstehungsgeschichte des modernen Blitzkrieges* (Osnabrück, 1978) ve Walther Nehring, *Die Geschichte der deutschen Panzerwaffe 1916-1945* (Berlin, 1969) eserlerine rağmen, tank silahının gelişimi üzerine yazılmış ve yeterli derecede deneyime dayalı hiçbir eser yoktur. Mevcut literatür, mevcut belgelerin en azından bir kısmını incelemesi bakımından, ya büyük ölçüde, 1935-36'daki çekişmelerden ziyade, İkinci Dünya Savaşı'nda kaçırılan fırsatlara ilişkin tartışmaya kadar giden Alman askeriye içi anlaşmazlıklarda ya da Fransa ya da Büyük Britanya'da ordunun modernleştirilmesine ilişkin kaçırılan fırsatlar hakkındaki İngiliz tartışmalarında içerilir. Buradaki argümanın iki kısımdan oluştuğu belirtilmelidir: (a) mevcut literatür, tank kuvvetlerinin destekçileriyle muhalifleri arasındaki ilişkiyi çarpıtır; (b) Birinci Dünya Savaşı açmazından teknolojik bir kaçışa yoğunlaşma, stratejik düşünüşün bir fakirleştirilmesini yansıtır. İlkeli bir savaş incelemesinden, savaş uygulamasına ilişkin öğretilere kayar.

(84) Bkz. RWM HL IV Nr. 601.26 geh. In6 (K), 10 Kasım 1926 yönergesi; Bundesarchiv-Militärarchiv (bundan böyle BA-MA olarak alıntılanacaktır) RH 39/V.115'te. [In6 (K), hareketli askerler için silah teftiş kuruludur.]

(85) A.g.e.

açısından belirleyici taarruz silahı [*schlachtentscheidende Angriffswaffe*] olacak. Harekâta ilişkin bir bakış açısından bu silah, en etkili şekilde, tank tugayları gibi bağımsız birimler üzerine yoğunlaştırılarak kullanılacak."[86] 1929'da, Truppenamt'ın Werner von Blomberg'in idaresi altındaki eğitim bölümü, harekât bakımından bağımsız olan tank alayları için eğitim programlarını düzenlemişti. Stülpnagel ve Blomberg'in etrafındaki "Genç Türkler"ce yönetilen ve Bockelberg'in (üretim, silah geliştirme)yanı sıra Heinz Guderian (silah teftiş kurulu) gibi uzmanlarca desteklenen genelkurmay başkanlığı, sonuç odaklı, harekât bakımından bağımsız tank savaşı kavramını tüm kalbiyle kucakladı.[87]

Savaş sanatının durumu, en iyi biçimde, Binbaşı von Rabenau tarafından "malzeme pekiştirmeli savaş koşulları altında harekâtsal hareketlilik" üzerine yazılan detaylı bir çalışmada özetlenmiştir.[88] Bir halk savaşını –onun deyimiyle *Krieg der Nadelstiche*- oldukça hareketli, mekanize ve zırhlı kuvvetle yeni bir sentezde birleştirmeye çalıştı. Rabenau yine de büyük ölçüde karşı kuvvet odaklı bir saldırıyı destekledi ama ileride Seeckt'in biyografisini yazacak olan yazar tarafından yazılmış olan bu çalışma, hayalgücünün 1920'lerin ortalarında daha gelenekselci eğilimlere sahip olan subaylar arasında dahi ne kadar yayılabileceğini gösterir. Kitap, ön safların dağılmasının yanı sıra, taarruz itkisinin bağımsızca işleyen, sürekli hareket eden, yer değiştiren ve artık belirlenmiş harekât şablonlarını takip etmeyen, ateş gücüyle bağlantılı olarak hareketlilik ve hareketle ve taktiklerin ve harekâtların getirdiği fırsatlardan yararlanmayla karakterize edilen birimlerden oluşan bir sisteme dönüştürülmesini de vurguladı. Bu özgürce hareket eden bölümler sisteminde, komuta ve otorite farklı bir biçim almaya başladı. Başlıca görev, bilfiil konuşlanma ve doğrudan hareket denetiminden ziyade, iletişim yoluyla eşgüdüm sağlama haline geldi.

Halk savaşı ve hareketli, zırhlı saldırılar Genç Türkler'in Almanya'nın 1914'ten beri hiçbir şey değişmemiş gibi davranamayacağı keşfine verdiği cevaptı. Ama kurumsal rehavete ilişkin nedenlerden dolayı olmasa da, hepsi

(86) TI [Hareket Bölümü] 762/27 g. Kdos. II, 5 Aralık 1927 [Fritsch imzalı]; BA-MA II H 539. Aynı belgede harekât bölümü, motorize birimlerin, adım adım, sulaştırma birimlerinden muharebe birimlerine dönüştürülmesini savunur.

(87) (Planlı) tank alayı için savaş düzeni, Chef H1 659/29 geh. T4II, 1 Eylül 1929 [Blomberg imzalı; T4, Eğitim Bölümü'dür.]; BA-MA II H 540'tadır. Motorize birimlerin muharebe birimlerine dönüştürülmesi lehine verilen karar, çok önemli olan ve ordunun 1928-1933'teki silahlanma aşaması için ihtiyaçlarını sınayan 1928 örgütsel savaş oyunuyla geldi; 7. (Bavyeralı) motorize birliğin kıdemli subaylarının brifingine bakınız, 6 Ocak 1929; BA-MA RH 39/v.294.

(88) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 93-94.

boşa gitti. Yeni tasarımlar, Almanya'daki ülke içi koşullarla bağdaşmıyordu. Önerilen *levée en masse* ve kısa dönem eğitim, varolmayan bir ulus uyumunu varsayıyordu. Alman toplumunun sınıf bölünmeleri, askeri bir *Volksgemeinschaft* yaratmaya yönelik tüm çabaları kısıtladı.[89] Tank gelişimi de benzer sorunlarla karşılaştı. 1928 ve 1932 yılları arasında kabaca 700 milyon Reichsmark bekleyen ama üretim için ancak 450 milyon harcayabilen bir orduda, büyük ölçekli mekanikleştirme ulaşılamaz bir şeydi. İdeal olarak, silah teftiş kurulu bin araç ve sekiz yüz ila bin tank için, ilk hazırlık aşaması için 3,6 milyonluk bir başlangıç maliyetiyle, ikincisi için 235 milyonluk ve üçüncüsü için de bir milyardan fazla Reichsmarklık plan yapmıştı.[90] Weimar Cumhuriyeti'nin, bir bütçe kargaşası yaratmadan bu mekanize ordunun masraflarını karşılayabilme ihtimali yoktu.

Genç Türkler, 1923'ten, Weimar Cumhuriyeti'nin mevcut yapısına bel bağlanmasının gerektiği dersini almışlardı; cumhuriyetçi liderlerin uyumlu, hatta askerlerin planlamış oldukları şeyleri benimsemeye bile istekli olduğu görüldü.[91] Ama halk savaşı ve ordu mekanizasyonu hızla, bölünmüş bir toplumda çoğulcu siyasi tavizlerin yarattığı engellerle ters düştü. Askeri planlamacılar, hedeflerinin peşini bırakmamak için bu tavizlere saldırmak zorunda kaldılar. Kısaca, Almanya için askeri güvenlik, Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi istikrarlılığıyla bağdaşmıyordu.

Almanya'nın askeri güvenliği ve ülkenin ulusal ve uluslararası statükosunun varlığının devam ettirilmesi, birbirini karşılıklı olarak dışlıyordu. Bu, 1920'lerde savaş denetiminde (tabii ki her zaman savaşma niyetiyle)yapılan iki büyük deneyin –Seeckt'in geleneksel yaklaşımı ve Stülpnagel ile ortaklarının kökten feragati– verdiği başlıca dersti. Bir kere daha, bu bağdaşmazlık, milli güvenliğe ve savaş sonrası düzenin potansiyel revizyonuna giden yolun tamamen askeri olmasının aslında yanlış yaklaşım olmamasının mümkün olup olmadığı konusunu gündeme getirdi. Alman güç diplomasisi bir açmaza varmış ve Weimar siyasetçilerinin savaş sonrası düzen bağlamında statükonun üstesinden gelme çabalarının hepsi gerçekten de boşa çıkmış gibiydi.[92]

---

(89) *Militär und Militarismus in der Weimarer Republik*, ed. Klaus-Jürgen Müller ve Eckhard Opitz (Düsseldorf, 1978), 15-100'de Michael Geyer, "Der zur Organisation erhobene Burgfrieden."

(90) Hesaplamalar, HwaA [Ordu Üretim Ofisi] 588/28 geh. Kdos "z" WiStb, tarih yok [1928]; BA-MA RH8/v.892'deki veri sayfasına göre; sahra mutfaklarının ve ulaşım araçlarının üretimini azaltan Wehramt 767/30 g. Kdos "z" Wehramt, 23 Temmuz 1930; BA-MA RH8/v.906'nın son sözleri.

(91) Ernst W. Hansen, *Reichswehr und Industrie* (Boppard, 1978); Karl Nuss, *Militär und Wiederaufrüstung in der Weimarer Republik: Zur politischen Rolle und Entwicklung der Reichswehr* (Berlin/GDR, 1977).

(92) Jon Jacobson, *Locarno Diplomacy: Germany and the West, 1925-1929* (Princeton, 1972). Ayrıca bkz. Karl H. Pohl, *Weimars Wirtschaft und die Aussenpolitik der Republik 1924-1926* (Düsseldorf, 1979); Martin Enssle, *Stresemann's Territorial Revisionism* (Wiesbaden, 1980).

Giderek artan elverişsizliklere rağmen ve yeni yeni baş göstermekte olan bir ekonomik krizin ilk sinyalleri karşısında, hem Alman askeri geleneğiyle hem de savaş sonrası dünyanın stratejik koşullarını ciddi bir şekilde ele almaya yönelik son bir girişim yapıldı. Schlieffen geleneğinin en sadık destekçilerinden biri olarak bilinen Groener, Alman stratejisine yeni bir bakış önerdi.[93] Değerlendirmesi özlü ve dobraydı. Almanya, uzun, yıpratıcı bir savunma savaşı tasarlayabilmek için gereken ulustan da, ekonomiden de, lojistikten de yoksundu. Savaşın olması halinde, çatışmayı neredeyse başlamadan bir sonuca ulaştırabilmek için hızla ve belirleyici bir şekilde hareket etmesi gerekiyordu. Reichswehr, "gerçek" bir savaş, yani bir Avrupa savaşı yapamazdı.[94]

Groener'in ve Reichswehr'in siyasi ofisi olan Ministeramt'taki personelinin vardığı hükümler şaşırtıcıydı. Weimar Almanya'sının basitçe savaş açamayacağı durumlar olduğundan, onlardan sakınmak gerekiyordu. Bu tür bir öneri, ancak genelkurmay başkanlığındaki Stülpnagel'in etrafındaki Genç Türkler kendi tasarımlarıyla dibe vurmuş oldukları için kabul edilebilirdi. Ciddi subaylar olduklarından, planlarını iki savaş oyununda sınamaya tabi tutmuşlardı. Sonuçlar kahrediciydi. Saldıran ordular Almanya'yı iki cepheli bir savaşta yok etti ve yoğunlaştırılmış bir Polonya saldırısının bile Alman kabiliyetlerinin ötesinde olduğu ortaya çıktı.[95] Stülpnagel ve Blomberg bu sonuçlar tarafından ikna edilememiş halde kaldılarsa da, Groener ve onun siyasi personeli, iki cepheli bir savaşta yenilgiyi hiçbir şeyin bertaraf edemeyeceği ve intiharvari harekâtlar önerme kararının askerlik mesleğine kalmadığı hükmüne vardı; ulusun bekası, askeri tercihlerden daha önemliydi.[96] Hem Stülpnagel hem de Blomberg, Groener'i her ulusun kendini "askeri tecavüz"den koruma "görevi" olduğu güç diplomasisinin doğasını anlayamamakla suçladılar.[97] Ministeramt, bu subayların ne 1920'lerdeki uluslararası ilişkilerin doğasını, ne Alman çıkarlarını, ne de Alman kalkınması süreçlerini anlayabildikleri karşılığını verdi.

(93) Wilhelm Groener, *Der Weltkrieg und seine Probleme: Rückschau und Ausblick* (Berlin, 1930); aynı yazar, *Das Testament des Grafen Schlieffen* (Berlin, 1927); özet için bkz. Wallach, *Dogma der Vernichtungsschlacht*, 305-323.

(94) 5 Kasım 1930 Çarşamba toplantısı: W. Groener, Die Kriegführung der Zukunft, Bundesarchiv, Kl. Erw. 179-1.

(95) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 191-95; Gaines Post, Jr., *The Civil-Military Fabric of Weimar Foreign Policy* (Princeton, 1973), 203-238; TA [Truppenamt/Genelkurmay Başkanlığı] 284/29 g. Kdos., 26 Mart 1929: "Conclusions from the studies of the general staff in winter 1927/29 and 1928/29"; BA-MA II H 597.

(96) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 208-209.

(97) TA 284/29 g. Kdos, bkz. ft. 107.

Ministeramt'ın görüşünde, ikisi de finansal olarak Birleşik Devletler'e bel bağladığı sürece, Almanya ve Fransa arasındaki bir savaş için çok az ihtimal vardı.[98] Ekonomik olarak güçlü olan devletler arasında kredi, milliyetçilikten daha önemliydi. Dahası, Amerikan himayesi altındaki ekonomik kalkınma, Almanya'da yeniden bütçe dağıtımı için siyasi açıdan feci sonuçlar olmaksızın silahlanmanın ön koşulu haline gelebilirdi. Polonya'yla işler oldukça farklıydı; Ministeramt'ın gözünde Polonya, uluslararası ağlara daha az derecede entegre olmuş ve ulusal infilaklara daha yatkındı ve ayrıca Alman saldırısı için daha meşru bir hedef oluşturuyordu. Bir Polonya savaşı, Groener'in yapmaya hazır olduğu tek savaştı ama bunun başarılı bir şekilde yapılabilmesi için, savaşın Alman kabiliyetlerine uygun olacak şekilde küçültülmesi gerekiyordu.[99] Polonya sınır akınları olayında, belirleyici öğe hızdı. Bu amaca yönelik olarak, "kısmen desteklenen bir Reichswehr"in 48 saat içinde seferber edilmesi gerekiyordu ki, Polonya kuvvetleri sınır alanında hızlı ve belirleyici bir istila ile yok edilebilsin.[100] Bir ana saldırı, daha zor bir meseleydi. Bunun için yapılan hazırlıklar, *Fall Pilsudski*, hem bir Polonya işgali hem de "elverişli bir siyasi durumun ortaya çıkması halinde" – yani, dâhili bir Polonya çöküşü- Almanya'nın Polonya'ya bir saldırı yapmasını içeriyordu.[101] Almanların doğrudan bir Polonya saldırısı karşısındaki üstünlükleri göz önünde bulundurulduğunda, savaş oyunlarının göstermiş olduğu üzere, apaçık bir harekât karşılığı yeterli olmazdı. Groener bunun yerine, Schlieffen ruhuyla ama 1920'lerin koşullarına uygulanmış bir çare önerdi. Böylelikle, uylaşımsal bir caydırma için bir senaryo ortaya çıktı.

> Silahlı kuvvetlerin acil bir karşı saldırıda [*Gegenschlag*] konuşlandırılmasının amacı, bu karşı saldırı Almanya'nın hükümdarlığının bir ihlalini kabul etmek istemediğini gösterdikçe; ayrıca Alman topraklarının işgali yoluyla bir emrivakiyi önledikçe; son olarak da, nefsi müdafaaya ilişkin tanıtlanmış kapasitemiz diğer ulusları bize karşı müdahalede bulunmaktan alıkoydukça ve ilgili ulusları, nüfuzlarını, bize karşı akdi sorumluluklarına dayanarak bizim lehimize kullanmaya teşvik ettikçe, bir başlangıç çarpışmasının topyekûn bir savaş haline gelmesini engellemektir.[102]

(98) M.A. [Ministeramt] 221/29 W, 22 Nisan 1929; BA-MA II H 597.
(99) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 209-213; Post, *Civil-Military Fabric*, 101-108.
(100) Post, *Civil-Military Fabric*, 197-98.
(101) "Pilsudski Olayı", Reichswehr'in seferberlik planlaması için temel belgesine göre dördüncü "senaryo" idi, RWM 147.30 WIIA [belgenin genelkurmay başkanlığından ya da Truppenamt'tan ziyade, "siyasi" Ministeramt'ta oluşturulduğuna işaret eder], 16 Nisan 1930: "Tasks of the Wehrmacht"; BA-MA M16/34072; Post, Civil-Military Fabric, 231-37'de etraflıca tartışılır.
(102) Geyer, *Aufrüstung und Sicherheit*, 221.

Başarı üç etkene dayanıyordu. İlk olarak, bir Leh ana kuvvet saldırısının, birleşik ordunun ve milis kuvvetlerinin görevi olan savunmacı bir geri çekilmeyle yavaşlatılması gerekiyordu. İkinci olarak, bir karşı saldırı hazırlanması gerekiyordu; gelgelelim, bu karşı saldırı, düşman kuvvetlerinin yok edilmesini hedefleyemezdi. Bunun yerine, karşı saldırının amacı, uluslararası toplumu alarma geçirmekti. Bu amaca yönelik olarak, Almanya'nın Polonya karşısında daha üstün olduğu tek öğe, yani donanma kullanıldı. Deniz planlamacılarına, Gdynia'ya karşı bir deniz saldırısı hazırlama emri verildi. Bu acil saldırının amacı, Alman hükümdarlığının ihlaline ve Avrupa istikrarlılığına ilişkin potansiyel tehlikelere yeterli derecede bir uluslararası dikkat çekmek ve böylelikle de, çatışmanın sonlanması için gereken baskıyı oluşturmaktı. Bundan sonra, çatışmanın üçüncü aşamasının zemini Uluslar Cemiyeti olurdu. Ministeramt'ın yanı sıra Dışişleri Bakanlığı da, ekonomik olarak daha güçlü olan ulusun –Almanya'nın- lehinde bir müzakereli barış bekliyordu.[103]

Groener'in yaklaşımı, Schlieffen'in kısa bir savaş mefhumuna ilişkin esaslarına dönerek, Alman stratejik düşünüşüyle köprüleri attı. Groener –en azından öngörülebilir gelecek için-, Almanya'nın kısıtlı kaynaklarıyla özerk savaşlar yapmaktan aciz olduğunu ifade etti ve Almanya'nın hiçbir durumda hazır olmadığı geleneksel koalisyon savaşına oldukça şüpheli yaklaştı. Yeni "ittifaklar", genişleyen çok uluslu etkileşimler ağından faydalanabilmek için farklı bir türden olmalıydı. Alman ve Amerikan ekonomik gücünde, avantajlar ve kısmi bir çıkar özdeşliği gördü.[104] Ekonomik araçların Versailles anlaşmasını yeniden gözden geçirme potansiyelinden şüphe etse de, onları, askeri açıdan zayıf olanlarca sömürülebilecek olan kısıtlayıcı ve zorlayıcı bir kuvvet olarak değerlendirdi. Bu avantajın adamakıllı kullanılması halinde, Almanya Versailles Antlaşması'ndan sıvışabilir ve askeri kuvvetin bir kere daha kendini öne sürebileceği faal bir yenilenme sürecine başlayabilirdi.[105] Asla barışçıl ilişkileri her şeyin üstünde tutmadı ama savaş açmak için birden fazla yol gördü. Groener'in uylaşımsal askeri harekâtları askeri olmayan araçlarla birleştiren caydırma öğretisi, on dokuzuncu yüzyıl geleneğinin ancak stratejiyi siyasileştirerek ve dolayısıyla savaşın askeri denetiminden vazgeçilerek muhafaza edilebileceğini öne sürdü.

(103) Post, *Civil-Military Fabric*, 204-214, 234-38.
(104) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 182-183.
(105) Heinrich Brüning, *Memoiren 1918-1934* (Stuttgart, 1970), 552-54.

Stratejik "yeni bakış", küçük destekçi çevresinin dışında çok az duygudaşlık buldu. Alman subay teşkilatının geneli, askeri idareyi paylaşmaya hazır değildi; bu, dönemin subay teşkilatının siyasi ruh halinin belki de en güçlü emaresiydi. Subayların büyük kısmı, bilhassa muhafazakâr değildi ama onlar, esas kaygıları askeriyenin özerkliği, belirgin bir askeri kimliğin oluşturulması ve özel yetiler olan savaş planlama ve yapmanın, durmadan değişen savaş koşulları altında korunması olan geleneksel askerlerdi. 1933 yılının duygusal ortamında, modernleştirilmiş ama özerk bir askeri teşkilatın yaratılması ve harekât merkezli bir stratejiye dönüş hâlâ mümkündü.

Askeri nostalji, savaş sonrası durumla başa çıkabilmek için gerçekçi çabaların yerini aldı. Yalnızca askeri bir faaliyet alanı olarak savaşa dönüş, dünya ekonomik krizinin yol açtığı ve Groener'in "yeni bakış"ı için gerekli olan siyasi temeli ortadan kaldıran ülke içi ve uluslararası istikrarın parçalanmasıyla aynı zamana denk geldi. Uluslararası kriz, ulusal ve uluslararası toplumun yeniden düzenlenmesi için yeni ihtimaller doğururken, Almanya'da toplumun militan ve yetkeci bölümlerini güçlendirdi. Bunlar, Alman cevabını askeri revizyonizm yararında biçimlendirdi. Adeta, askeriye Weimar ikilemini çözmeye çalışmaktan vazgeçmiş gibiydi. Bunun yerine, daha iyi bir geçmişe döndüler ve aynı zamanda, toplumdan, hükümetten ve ekonomiden hayal ve gerçeklik arasındaki uçurumu kapatmalarını sağlayacak araçlar talep ederken daha mücadeleci bir hale geldiler. Askeri liderler, Alman zayıflığının üstesinden gelmek için muhtelif çarelerle deney yaparak, sadece, "strateji"nin değil, daha fazla silah ve askerin yeniden savaşların yapılabileceği noktaya ulaşmanın en kesin yolu olduğunu keşfetmişlerdi. Truppenamt, Üçüncü İmparatorluk'a, geleceğin savaşlarını yapmak için geçmişi yeniden geri getirmeye yönelik katı bir niyetle girdi.[106] Yeniden silahlanma ve az sayıda farklı konu, sonraki yılların en önemli meselesi haline geldi.

Ulusal Sosyalizmin güce gelmesiyle, askeri nostaljiye fazladan bir saldırgan sınır verildi. Reichswehr ile Ulusal Sosyalist liderliğin arasındaki uygunluğun evliliği, öncelikle, Hitler askeriyenin bir "büyük ordu" hayalini gerçekleştirmeyi vadettiği için meydana geldi. Kıdemli subayların çoğunluğu, Hitler'in popülizmini ya da o hususta paramiliter (SA) liderlerin kendine güvenini ve er ve erbaş tarzını bilhassa beğeniyor değildi ama Hitler, yeniden silahlanmayı taahhüt etti ve yeni hükümet derhal bu vaadi yerine

(106) Edward W. Bennett, *German Rearmament and the West, 1932-1933* (Princeton, 1979), 235-41, 338-55.

getirmeye başladı. Subayları yeni hükümetin onlar ve dolayısıyla Almanya için iyi olduğuna ikna etmek için bundan biraz daha fazlası gerekiyordu.[107] Çok kısa bir an için, askeriye tüm ayrıcalıkların tadını çıkardı. Başlangıçta ikincil ve uysal olan bir Ulusal Sosyalist liderlik –kim bir Alman şansölyenin, onları kendi hükümetinin çıkarları konusunda ikna etmek için bir subay kuruluna katıldığını duymuştur?[108]–, kendi paramiliter kitle takibi de dâhil olmak üzere, askeri kalkınmanın yoluna çıkan her şeyi baskılamak için gereken mali, maddi ve kişisel kaynakları sağladı. Subay teşkilatı, Almanya'da hiç görülmemiş bir özerklik derecesi de kazandı; bu, subayların orduyu yeniden inşa ederken tüm yetilerini kullanabilmelerini mümkün kıldı. Güç zaptını izleyen altı aydaki kısa bir güvensizlik döneminin ardından genelkurmay başkanlığı, bu ilk yıllar boyunca yeniden silahlanma planlarının, harekâta ilişkin kavramların ve stratejik vizyonların biricik kaynağı haline geldi.[109]

Ama baştan itibaren, askerler ve Ulusal Sosyalistler savaş hakkında farklı düşüncelere sahiptiler. Anlaşmazlıkları, yalnızca muhafazakâr ve Ulusal Sosyalist görüşler arasında, askeri revizyonizmle, Ulusal Sosyalizmin Hitler'in doğuda "yaşam alanı"nı fethetme ve sömürme yoluyla ırkçı bir imparatorluk kurma hayali gibi, daha kökten emellerine ilişkin bir çarpışma olarak tanımlanamaz. Daha temel olan, Parti, fetih ve egemenliğe bağlı bir siyasi sistem olarak rejimin militan dinamiklerini vurgularken ordunun, şiddetin kurumsal idaresine vurgu yapmasıdır.

Ulusal Sosyalistler, askeri eylem için kaynak sağlamaya hazırlıklıydılar ama askeriye tarafından planlanmış bir savaşın buyruklarına itaat etmeye hiçbir zaman hazır değillerdi. Askeri kuvvet kullanımını ulus seferberliğine ikincil tutan ve böylelikle savaş için yeni ve ayrı bir akli temel yaratan farklı bir örneği izlediler. Askeriye için, savaşmak, birleşmiş ve aksi takdirde sessiz bir toplumun sağladığı "ham madde"yi ustaca hazırlama ve kullanma meselesiydi; Ulusal Sosyalistler için ise, savaş bir yaşam biçimiydi. Onlara

(107) *The Nazi Machtergreifung, ed. Peter Stachura* (Londra, 1983), 101-123'te Michael Geyer, "National Socialism and the Military in the Weimar Republic"; daha tedbirli bir değerlendirme için bkz. *Weimar, Selbstpreisgabe einer Demokratie: Eine Bilanz heute, ed. Karl-Dietrich Erdmann ve Hagen Schulze* (Düsseldorf, 1980), 177-92'de Andreas Hillgruber, "Die Reichswehr und das Scheitern der Weimarer Republik."

(108) Thilo Vogelsang, "Neue Dokumente zur Geschichte der Reichswehr 1930-1933," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 2 (1954), 397-436.

(109) Klaus-Jürgen Müller, Das Heer und Hitler: Armee und Nationalsozialistisches Regime 1933-1940 (Stuttgart, 1969); Robert J. O'Neill, *The German Army and the Nazi Party, 1933-1939* (Londra, 1966) hâlâ konuya ilişkin en iyi İngilzce işleyiştir.

göre, askeri eylem sadece, daha kapsamlı bir fetih stratejisinde belirli bir görevdi. Potansiyel düşmanların silahlı gücünün yıkımı, yeni bir egemen Alman ırkı yaratılmasının yalnızca ilk adımıydı.

Bu ırkçı militanlık, Birinci Dünya Savaşı'ndaki "topyekûn seferberlik" ideolojisinden ve uygulamasından doğarak gelişti.[110] Lakin Ulusal Sosyalist liderliğin, kendini Ludendorff tarafından temsil edilen teknokratik askeri diktatörlükten kurtarmak için kullandığı araç haline geldi. Militan bir toplum için özerklik konusundaki ısrarcılıkları, teknokratik elit yönetimiyle militan popülist ayaklanma arasındaki farkı imledi. Böylelikle, Ulusal Sosyalist savaş, Avrupa kara savaşının elit geleneklerinden kökten farklıydı. Ulusal Sosyalist savaş, fethedilen toplumların yıkımı yoluyla toplumsal yeniden yapılanma uğruna yapılan bir savaştı. Boyunduruk altına alınmış halk üzerindeki tamamen keyfi güç, Almanların toplumsal yaşamını ve düzenini muhafaza edecek ve güvence altına alacaktı. Liderleri savaşa yönelik çabalar gösterdikçe, terörist bir ırkçılık Ulusal Sosyalist politikaların özü haline geldi. Onların zihinlerinde bu, Üçüncü Meclis'in savaşabilme kabiliyetlerinin dayandığı temeldi, aynı şekilde, onun genişlemesi de savaşın elde edeceği en büyük hedefti.[111]

Her ikisi de topyekûn savaş deneyiminden kaynaklanan Ulusal Sosyalist ve askeri savaş kavrayışları kökten bir şekilde farklı olsa da, birbirine dayanıyordu. Ulusal Sosyalistler ve askeriye savaş idaresi için verdikleri mücadelede birbirlerinden ayrı tutuldukları kadar, savaşı yapılabilir kılma çabasıyla bir arada tutuluyorlardı. Askeriye savaş açmak için milli seferberliğe ihtiyaç duyuyorduysa, Naziler de ırkçı yönetimin güvenliğini sağlamak için askeri yardıma ihtiyaç duyuyorlardı. Ulusal Sosyalist liderlerin askeri yardıma bel bağlayışları, askeri liderliğe, harekât planlamasındaki tekelliğini muhafaza ettiği sürece SS gibi Ulusal Sosyalist askeri kuvvetlerin doğuşuna rağmen saklı tuttuğu bir avantaj sağladı. Gelgelelim, bu tür bir tekelcilik, genelkurmay başkanlığının Almanya'nın savaşma kabiliyetini isabetli bir şekilde değerlendirme becerisine bağlıydı. Bu, Ulusal Sosyalist liderlik ve askeriye arasındaki ilişkileri şekillendiren narin dengeydi. Ulusal Sosyalistler ancak önde gelen subaylar savaşın herhangi bir şekilde mümkün

(110) Ludolf Herbst, *Der totale Krieg und die Ordnung der Wirtschaft: Die Kriegswirtschaft im Spannungsfeld von Politik, Ideologie und Propaganda 1939-1945* (Stuttgart, 1982), 42-61, 82-92; *Hitlerwelle und historische Fakten*, ed. A. Manzmann (Königstein/Ts., 1979), 71-80'de Hans-Adolf Jacobsen, "Krieg in Weltanschauung und Praxis des Nationalsozialismus 1919-1945".

(111) Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940-1941*, 2.baskı (Münih, 1982); aynı yazar, *Deutschlands Rolle in der Vorgeschichte der beiden Weltkriege*.

olup olmadığını sorgulamaya başlayınca fetih ya da daha önce isimlendirdiğimiz gibi mahşeri savaş yoluyla ulusal arınma hedeflerini uygulamaya koymaya başlayabildiler.

Çelişkili bir biçimde, ana askeri hizmet birimi olarak ordu üzerinde sıkı bir profesyonel idare kurulması, Nazi yönetiminin ilk yılının en önemli neticesiydi.[112] Reichswehr bu tür bir idare için hazırlıklıydı. 1933 ve 1938 yıllarında genelkurmay başkanı olarak Ludwig Beck'in idaresi altında, ordu, savaş için askeri planlamaya ve hazırlığa kılavuzluk eden keskin bir kitapçık daha, *Truppenführung*, hazırladı.[113] Bu kılavuz, değişen teknolojik koşulları göz ardı etmeden, bir hareket savaşının klasik öğretilerine döndü. Topçu ve piyade sınıfının önemini vurguladı ama tank kuvvetlerine de dikkat verdi. Aslında, tanklardan muharebe alanındaki en önde gelen (*tonangebend*) silah olarak söz etti. Almanya'nın stratejik durumunu ve gerçekleşme ihtimali en yüksek olan savaşları değerlendirirken, taarruz ve savunmanın değerlerine ilişkin alışılmadık derecede dengeli bir görüş sundu. Gelgelelim, hepsinden önemlisi, kılavuz tüm planlama ve uygulama aşamalarında, harekâtlara ilişkin "savaşın tüm olasılıklarını içeren, nüfuz edici entelektüel [bir]çaba" gerektiren sistematik bir yaklaşıma vurgu yaptı. Yalnızca bu çaba harekâtların planlama ve yürütülmesini gerçekten profesyonel bir uygulama haline getirdi; yani "bilimsel bir temele dayanan özgür ve yaratıcı bir taahhüt" haline. Truppenführung, profesyonel stratejinin özünü yaratıcı fakat dikkatli bir şekilde denetlenen, sanatsal fakat bilim temelli bir taahhüt olarak ayrıştırdı. Bu, Alman stratejik idealizminin yeniden canlanışının en aşikâr örneklerinden biriydi.

Kılavuz, aynı zamanda genelkurmay başkanlığının potansiyel bir savaşa bakış açısını da biçimlendirdi. Neredeyse bir ilke olarak, genelkurmay başkanlığı Avrupa savaş meydanının planlama ve komuta birliği konusunda ısrarcıydı. Avrupa sisteminin tutarlılığı, güç diplomasisine ilişkin birleştirilmiş bir askeri yaklaşım için temel dayanağı oluşturdu ve buna bağlı olarak, harekât idarecilerinin "en kötü durum senaryoları"yla karıştırılmamalıdır.[114] *Truppenführung*, askeri öğretilerin ve eylemlerin seçenek odaklı değerlendirilmesinden ziyade, ilke temelli bir savaş çözümlemesi sağladı. Avrupa'daki savaş daima tam bir Avrupalı savaşı olurdu ve Avrupa uluslarının seferber-

(112) Klaus-Jürgen Müller, "The Army in the Third Reich: An Historical Interpretation," *Journal of Strategic Studies* 2 (1979), 123-52.
(113) *Truppenführung* (T.F.) (Berlin, 1936).
(114) Williamson Murray, *The Change in the European Balance of Power, 1938-1939: The Path to Ruin* (Princeton, 1984), 174.

lik potansiyellerinden ötürü, çok cepheli bir savaş uzun bir savaş olma eğilimi gösterirdi. Bu bakımdan, *Truppenführung*'un yazarları, kendilerini Schlieffen'in bütünleşik bir *Gesamtschlacht* mefhumunun yanı sıra ondan çıkan tüm harekâtsal imalardan da uzak tuttular. Schlieffen'in aksine, modern savunmanın hareketliliği ve Avrupa olaylarının karşılıklı ilişkililiğinin konuşlanmadan türeyen bütünleşik bir savaş için iyiye işaret olmadığı hükmüne vardılar. Muhtemelen Ludendorff'un 1918 taarruzlarına cevaben, harekâtların her şeye kadirliği konusunda açık bir şekilde uyarıda bulundular; herhangi bir tek harekâtın olası başarısına inanmadıklarından değil de, her birinin artık çok daha kapsamlı bir şekilde, düşmanın ana kuvvetlerinin yok edilmesi ve seferberlik kabiliyetlerinin denetlenmesi olarak tanımlanan savaşı kazanma etraflı bağlamında görülmesi gerektiğinden ötürü. *Truppenführung*'un yazarları, Almanya'nın Orta Avrupa'daki stratejik konumundan ve şayet bir kaç muharebe kazanmaktan daha fazlasının yapılması isteniyorsa kapsamlı, sistematik ve bütünselci bir yaklaşım gerektiren çok cepheli savaşın vehametinden tamamen haberdar bir şekilde yazdılar. Fikirleri kesinlikle maceraperest değildi ama ne Alman durumu ne de askeri zanaatin uzmanlığı büyük riskler almaya çanak tutuyordu.

Alman genelkurmay başkanlığı, yeniden silahlanmaya aynı sistematik tarzda harekât planlamasının ön koşulu olarak yaklaşıyordu. Ordunun yeniden inşa programı tamamlandığında denetimli bir savaş açma kabiliyetine dayanan profesyonel idare ve otorite kurdu. Bu ayrıca Ulusal Sosyalist liderlerle ilişkiler için temeli de oluşturdu.[115]

1935'te ordu, Üçüncü İmparatorluk'u askeri savunmasızlığın "risk bölgesi"nin dışına itme yolunda ilk engeli aşmıştı.[116] Bu noktada, genelkurmay başkanlığı uluslararası anlamda "nötr" bir yeniden silahlanma fikirlerine uymayan bir yeniden silahlanma hızlandırılmasını kabul ederek, mümkün olduğunca hızlı bir şekilde ilerleme arzusu için çoktan belli bir bedel ödemişti ama, Ulusal Sosyalist liderlere ülke içi ve uluslararası maceralardan uzak durmanın gerekliliği konusunda baskı yaparken otoritesini korudu.[117]

1935 yazında, genelkurmay başkanlığı savaş için kapsamlı hazırlıklara başladı; bu da, "mümkün olan en yüksek harekât kabiliyetiyle (*Operations-*

(115) Hermann Rahne, *Die militärische Mobilmachungsplanung und –technik in Preussen und im Deutschen Reich* (diss., Leipzig, 1972).

(116) Hans-Jürgen Rautenberg, *Deutsche Rüstungspolitik vom Beginn der Genfer Abrüstungskonferenz bis zur Wiedereinführung der Allgemeinen Wehrpflicht 1932-1935* (diss. phil., Bonn, 1973), 302-319.

(117) Klaus-Jürgen Müller, *General Ludwig Beck: Studien und Dokumente zur politisch-militärischen Vorstellungswelt und Tätigkeit des Generalstabschefs des deutschen Heeres 1933-1938* (Boppard, 1980), 163-84.

fähigkeit) ve taarruz potansiyeliyle (*Angriffskraft*) hareketli bir ordu yaratılması"yla ve genelkurmay başkanlığından kaynaklanan, silahlandırmanın daha da hızlandırılmasıyla aynı zamana dek geldi.[118] Tank kuvvetlerinin bağımsızlığı hakkında kuvvet komutanlığı içindeki uyuşmazlık, bu çabanın ekonomik sonuçları, Dört Yıllık Plan, zorunlu askerlik hizmetinin yürürlüğe sokulmasına ilişkin uluslararası drama ve Rhineland'ın askerileştirilmesi; bunların hepsi de tarihçilerce vurgulanmıştır ama konuşlanma planının taarruz kabiliyetleri olan bir orduyu düzenlemek ve hazırlamak için odak noktasını oluşturduğu ve gelecek savaşının harekât planlamasının temeli haline geldiği sıklıkla görmezden gelinmiştir.[119]

Ordunun iki cepheli bir savaş için yaptığı ve 1936'dan itibaren "yönerge"lerde özetlenen planları, yeniden silahlanma süreciyle, özellikle de taarruz yeniden silahlanması için Ağustos 1936'da yürürlüğe konan yeni bir dört yıllık planla bağlantılıydı.[120] Ordu kabiliyetleri her yıllık yeniden silahlanma artışıyla birlikte artarken, konuşlanma planlarının yapısı yıldan yıla özünde aynı kaldı. Genelkurmay başkanlığı, bu dönem boyunca savunma savaşının meydan okumasını kabul etmeye hazırlıklıydı ama taarruz harekâtlarının yeniden silahlanma planının tamamlanmasını, ideal olarak 1940'ı, beklemesi gerektiğine inanıyordu.[121] O sırada, siyasi liderlik akılcı bir biçimde Orta Avrupa'da bir savaş yapma kararını verebildi. 1938'de –yeniden silahlanmadaki darboğazlardan ötürü ertelenmiş olan hedeflenen ideal tarihten iki yıl önce– Beck siyasi liderliğin sorumluluğundan söz ederken, aklında konuşlanma planı ve onun iki cepheli savaşa ilişkin stratejik ve harekâtsal hesabı vardı.

Bu oldukça garip konuşlanma planlaması, Nuremberg'deki yargıçları ve ondan beri de tarihçileri yanlış yönlendirdi; çünkü büyüme odaklı ve erekseldi. Bir Avrupa savaşında, büyüme aşaması sırasında ikincil cephelerde potansiyel taarruz eylemleriyle yapılan bir stratejik savunmayı varsaydı. Gelgelelim, yeniden silahlanmanın tamamlanmasının üzerine, ters yüz edi-

(118) *Hitler, Deutschland und die Mächte*, 2.baskı, ed. Manfred Funke (Düsseldorf, 1978), 239-68'de Michael Geyer, "Militär, Rüstung und Aussenpolitik: Aspekte militärischer Revisionspolitik in der Zwischenkriegszeit."

(119) Wilhelm Deist ve diğerleri, *Ursachen und Voraussetzungen der deutschen Kriegspolitik* (Stuttgart, 1979).

(120) 1935 ve 1939 yılları arasındaki Alman konuşlanma planlarına ilişkin detaylı ve ilmi bir çalışma yoktur. Buradan itibaren yazılanlar şu eserler temel alınarak yazılacaktır: Rahne, *Mobilmachungsplannung*; Burkhart Müller-Hildebrand, *Das Heer 1933-1945*, 3 cilt. (Darmstadt ve Frankfurt, 1954-59) ve Donald Shearer, "Initial Military Preparations, Peacetime Activation, Mobilization, Deployment, and Transportation Planning" (yayımlanmamış, ms.). Ayrıca bkz. Wilhelm Deist, *The Wehrmacht and German Rearmament* (Londra ve Basingstoke, 1981), 36-53.

(121) Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit*, 446-49.

lerek bir taarruz savaşı planına, "barış zamanında planlanmış ve hazırlanmış olan kasıtlı bir stratejik saldırı"ya dönüştürüldü.[122] Daha önemlisi, bu konuşlanma planları acil durum planları değillerdi; potansiyel düşmanların niyetlerine karşılık niteliğinde olmaktan ziyade Alman askeri hazırlıklılığı aşamalarına göre eylem reçeteledikleri sürece, savaş için kapsamlı bir hesap oluşturuyorlardı. Son olarak, genelkurmay başkanlığına, stratejik savunmadan stratejik taarruza geçişte savaş üzerinde tam denetim güvencesi veriyorlardı çünkü bu geçiş yalnızca genelkurmay başkanlığının değişen güç dengesine ilişkin değerlendirmeleriyle belirlendiği şekliyle askeri hazırlıklılık bakımından tanımlanıyordu. Bu planlar, askeriyenin savaş açmaya hazır oluşu kadar, savaşa ve barışa ilişkin kararlar üzerinde idare konusundaki ısrarlarını da gösterir. Almanya, genelkurmay başkanlığı öyle olduğuna karar verince savaşa hazır olacaktı.

Konuşlanma ve onun profesyonel savaş gerekçesi, ulusun uygun zamanda gerekli askeri araçları sağlama yetisine dayanıyordu. Genelkurmay başkanlığı, durmak bilmeden daha fazla silah gücü için baskı yaptı.[123] Ama tüm çabalara rağmen, Alman güçleri, diğer Avrupa uluslarının kombinasyonununkilerle eşlenemedi. Bu, Orta Avrupa'dan dışarıya doğru, Alman yeniden silahlanmasına karşılık olarak gerilimler yayıldıkça, giderek bir mevzu halini aldı. 1935'te, tam da konuşlanma planları yürürlüğe sokulduğu anda, Hitler ve Alman askeri liderliği çoktan, ordunun profesyonel uzmanlık standartlarına uygun şekilde bir savaş yapmak için gereken üstünlüğü bir daha kazanıp kazanamayacağını sorgulamaya başlamıştı. Almanya'nın "iyi silahlanabileceği . . . ama aksi takdirde ne savunma ne de taarruz yapabileceği" korkusunu takıntı haline getirmişlerdi.[124]

Bu, 1935'te, harekât planlamasından dışlanmış olan Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'nın genelkurmay başkanlığının harekâtlara ilişkin ayrıcalıklarına yaptığı ilk saldırının kökenidir. Siyasi ofis, Çekoslovakya'ya yapılacak (*Schulung* kod adlı) olası bir baskın taarruzu hakkında bir münazarayla başlayarak, savaşa ilişkin daha uylaşımdan uzak ve nihai olarak "profesyonel olmayan" bir yaklaşım için alternatifler aramaya başladı. *Schulung*, genel-

(122) RKM u. ObdW 55/37 geh. Kdos., Chef Sache Lla, 24 Haziran 1937, "Directives 1937/38", in: *IMT* 34, Doc. #175-C, pp. 733-47.

(123) Bkz. Müller, *Beck*, 502-51'de Beck, "Observations on the military-political situation in May 1938," 5 Mayıs 1938 ve Michael Geyer, "Rüstungsbeschleunigung und Inflation: Zur Inflationsdenkschrift des Oberkommandos der Wehrmacht vom November 1938," *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 30 (1981), 121-86.

(124) Müller, *Beck*, 182-83.

kurmay başkanlığının, onların subayları tarafından planlanmış olmasına rağmen karşı çıktığı garip bir uygulamaydı –asla bir acil durum planı değildi: *Schulung*, *Sonderfälle* diye adlandırılan bir dizi özel konuşlanma planının habercisiydi. Bu planlar, kuvvetin "zamanından önce" kullanılmasını mümkün kılacak olan rastlantısal siyasi durumlardan fayda sağlanmasını hedefliyorlardı.[125] Sıklıkla, bu *Sonderfälle* planlarının hiçbir zaman dört başı mamur acil durum planları olarak yapılmadığı görmezden gelinir; "siyasi duruma uygun olarak her belli durum için" hazırlanmaları emredilmişti.[126] Bu planların, genelkurmay başkanlığının temsil ettiği her şeyle kökten bir biçimde çeliştiği oldukça açıktır.

Bu planlar hakkındaki tartışma, 1937'ye kadar devam etti ve Silahlı Kuvvetler Komutanlığı'yla (Blomberg), Ordu Komutanlığı (Fritsch) arasındaki güç mücadeleleriyle yakından ilişkiliydi.[127] 5 Kasım 1937'de, zaman istisnai bir şekilde uygun olsa da, Hitler tüm askeri planlama sistemine meydan okuyunca ani ve şaşırtıcı bir doruk noktasına ulaştı.[128] Führer, askeriyenin herhangi bir zamanda savaşa hazır olup olamayacağını sorguladı ve pek çok ülke içi ve uluslararası nedenden ötürü dikkatlice hazırlanmış olan konuşlanma planlarını, siyasi ve askeri bakımdan hazırlıksız savaş yararına es geçmeye hazırlıklı olduğunu açıkça belirtti. Dahası, konuşlanma planlamasının altında yatan askeri mantığı, bir siyasi ve ideolojik kaygılar karışımıyla değiştirmekle tehdit etti. Bu, harekât planlamasının askeri idaresi için bu zamana kadar olan en ciddi meydan okumaydı.

Beck, genelkurmay başkanı olarak, savaş ve barış hakkındaki kararı "anlamlı (*sinngebend*) bağlam"ından koparıp atma girişimini doğru bulmadı.[129] Beck, Hitler'in doğudaki yaşam alanı vizyonuyla daha az ilgiliydi –ve bunun sebebi Hitler'in afakî detaylandırmalarını yanlış yorumlaması değildi. Beck her şeyden çok, strateji üzerindeki askeri denetimin kaybedilmesinden korktu ve gayretli bir şekilde, Hitler'in fırsatçı bir yaklaşım getirme çabala-

(125) Geyer, *Aufrüstüng oder Sicherheit*, 419-28, 429-32.
(126) Bkz. ObdW 94/37 geh. Kdos., Chef Sache Lla, 7 Aralık 1937 [yönergelere ilk ilave, 1937/38] 'deki ek #2; BA-MA Case 1197/33306c. Bu *Sonderfälle* planlarının önceden hazırlanmasının asla gerekmediği belirtilmelidir. "Etraflıca düşünülmeleri" (durchdenen) gerekiyordu. Bu nedenle, Avusturya'ya karşı yapılacak olan harekât için geçici planlama, Beck'in etrafındaki "profesyoneller"in taleplerine ters düştüyse de, yönergelere uygundu.
(127) Müller, *Beck*, 225-72.
(128) *IMT* 25, Doc. #386-PS, 402-413'te Niederschrift über die Besprechung in der Reichskanzlei am 5. November 1937.
(129) Bu en açık şekilde, Avusturya'ya karşı yapılacak bir askeri saldırı için yapılan hazırlıklara muhalif olunduğunda ifade edilmişti (Müller, *Beck*, 493-97'de 20 Mayıs 1937 tarihli Muhtıra).

rına karşı koymaya başladı. Fakat Hitler'e karşı çıkarken o da, Alman ordusunun asla savaşa hazır olamayabileceğini farketmeye başladı. Savaşın Hitler'in önerdiği yolla yapılamayacağını kanıtlamaya çalışırken, Beck, giderek daha da zorlayıcı bir şekilde, profesyonel tarzda büyük bir savaş yapmanın ordunun kapasitesini aştığını ima etmeye başladı. Aslında argümanları, profesyonel stratejiye, Hitler'in maceraperest niyetlerine olduğundan daha etkili bir şekilde karşı koyuyordu. Beck'in tüm argümanları, sistematik harekât planlamasının ve ona eşlik eden yeniden silahlanmanın, hesaplanmış ve araçsal bir kuvvet kullanımı söz konusu olduğunda, bir çıkmaza yol açmış olduğu sonucuna işaret ediyordu.[130]

Beck'in oldukça ayrıntılı bir şekilde tanımladığı ikilemler, *Truppenführung*'da ana hatlarıyla belirtildiği şekliyle profesyonel savaşa kökten bir meydan okumaya işaret ediyordu. Şayet Beck haklı idiyse, ordunun özerkliği tehlikedeydi. Şayet kendisinin idare etmediği ve değerlendirmesini başkalarıyla birlikte yapması gereken askeriye dışı etkenlere bel bağlamak zorunda idiyse, genelkurmay başkanlığının askeriyeyi ve savaşı idare etme yetisi uçup gitmişti. Başka bir deyişle, 1937-38'deki esas stratejik sorun, yani Çekoslovakya'ya karşı yalıtık bir savaş yapılıp yapılamayacağı, Üçüncü İmparatorluk'taki temel güç mücadelelerinden birinin gündemiydi. Bu sorunla, stratejinin doğası üzerine bir mücadele olarak savaşılmıştı.

Gelgelelim, bu noktada, Beck çoktan ordudan yalıtık bir haldeydi. Sadece daha ehlikeyif olmakla kalmayan, aynı zamanda son derece farklı bir harekât tarzı gösteren daha genç bir subay nesli tarafından açığa alınmıştı. Beck, "sadece" silahların kullanımını azamileştirmek için yapılan alıştırmalar sırasında onları tekrar tekrar eleştirdi. Onların hiçbir zaman harekâtları tutarlı bir strateji bağlamında değerlendirmeyi öğrenememiş olduklarından ve üslerinin emirlerini, onların stratejik durum, zanaatin durumu ve silahların hazırlığı ve mevcudiyeti göz önünde bulundurulduğunda zerre kadar uygulanabilir olup olmadıklarını sorgulamak yerine, kaygısızca takip ettiklerinden yakındı. Stratejist olmaktan çok, teknokrat idiler.[131] Ama artık, ne askeri teknolojinin ne de Alman hareketli taarruz öğretisinin bir dalı olan, bunun yerine profesyonel stratejiyi yiyip bitiren harekât idaresi, kısaca, profesyonel stratejinin stratejik iflasının bir dışavurumu olan yıldırım harbinin destekçileri haline gelenler bu subaylardı.

(130) A.g.e., 503-50.
(131) A.g.e., 266-70.

Tutarlı bir askeri stratejinin çöküşü ayrıca, kifayetsiz stratejik planlama için bir vekil olarak ideolojinin yürürlüğe sokulması olasılığını da sağladı. Şüphesiz, işlevsel bakış açılarıyla askeri teknokratlar ve ideolojik savaş ideallerıyle Ulusal Sosyalistler birbirlerinden ayrı kaldılar ve sıklıkla aykırı amaçları vardı ama birbirlerini tamamladılar ve kritik anlarda, Üçüncü İmparatorluk savaşmaya hazırlanmaktan vazgeçtiğinde, bir ortakyaşarlık elde etmeyi başardılar.

IV

Önceki yirmi yılın hengâmesinin ardından, İkinci Dünya Savaşı Alman stratejisini vahiysel bir doruk noktasına ulaştırdı. Ulusal ve uluslararası düzen, belirsiz temeller üzerinde yatmıştı. Bir kaç yıl boyunca varolan düzen görünümü, yerini, ulusların oldukça rekabetçi ekonomik diplomasi yoluyla, her biri mevcut araçlarla kendi refahını güvence altına almaya çalışarak dünya çapındaki ekonomik krizden aldıkları yaraları kapatmaya çalıştığı bir döneme bıraktı. Büyük Britanya ve Fransa, imparatorluklarını sömürdüler; Ulusal Sosyalist Almanya ise, yüzünü ilk olarak Balkanlar'a çevirdi ama çok daha hırslı planlar güdüyordu. Sadece iki güç yüzünü içeriye çevirdi: Stalin'in yönetimi altında, Sovyetler Birliği sosyalizmi ve sanayiciliği yürürlüğe sokma çabasına yoğunlaştı ve Birleşik Devletler kapitalizmi kendi halkı için güvenli hale getirmeye uğraştı. Dünya, bir bütün halinde, ayrılmış ekonomik ve sosyal bloklara doğru, birleşmekle olan bağlarını koparmış gibiydi.

Bu çalkantılı ortamda, Üçüncü İmparatorluk'taki "strateji" de benzer şekilde, 1938'de profesyonel stratejinin çökmesinin ardından, muhtelif seçenekler arasında gidip geliyordu.[132] Alman liderleri hırslı amaçlar peşinde koşuyorduysalar da, onları nasıl elde edebilecekleri konusunda kesin bir fikirleri yoktu. Dünyanın askeriye düşmanlığında yeniden biraraya gelişi, ancak Almanya ve Fransa –şüphesiz farklı nedenlerden ötürü, ama küresel açıdan benzer sonuçlarla– saldırmaya karar verdiğinde mümkün oldu. Saldırıları nihai olarak, 1930'lardan, siyasi ve ekonomik bloklar olarak ortaya çıkan ve bir karşıstrateji oluşturma ve uygulamada kendi ulusal kaynaklarına bel bağlayan uluslara, Sovyetler Birliği'ne ve Birleşik Devletler'e yönelikti.

(132) Bkz. Manfred Messerschmidt'in araştırması, "La stratégie allemande 1939-1945," *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale* 25 (1975), 1-26 ve Andreas Hillgruber, *Der Zweite Weltkrieg 1939-1945: Kriegsziele und Strategie der grossen Mächte*, 2.baskı (Stuttgart, 1982).

Almanya ve Japonya'nın saldırma kararları, dönemin kritik eylemleriydi. Birbirinden tamamen farklı olan mücadeleleri kaynaştırarak küresel bir savaşta birleştirdiler ve gelecekteki dünyanın temelini hazırladılar. Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'nin tepkileri, Almanya ve Japonya'nınkiler gibi, belli ulusal nedenlerden kaynaklanıyordu ve hiçbir açıdan bakışımlı değildi[133], tüm bu güçlerin stratejileri bir arada ele alındığında, yeni bir tür savaşı yansıtıyordu. Bu, mevcut uluslararası ilişki yapılarını korumak ya da ayarlamaktan ziyade dünyayı yeniden düzenlemek için yapılan bir savaştı. Bu kökten hedef, büyük öncüleri, herhangi belli bir ulusun gayretleri ne olursa olsun Fransa, Büyük Britanya ya da İtalya gibi küçük güçlerden ayırdı. Böylelikle, Büyük Britanya hiç kuşkusuz, belki de Sovyetler Birliği hariç olmak üzere, tüm diğer uluslardan daha "topyekûn" bir savaş yaptı; ama Britanya bu savaşı kısıtlı hedefler için yaptı –varoluşuna yönelik bir tehdidi bertaraf etmek ve yeni bir statüko kurmak için. Büyük muhariplerin geniş kapsamlı ve pek çok açıdan, Napolyoncu olan hedefleri arasında, düşmanı yok ederek ya da boyunduruk altına alarak yeni bir ulusal ve uluslararası düzen kurmak vardı. Bu tür sınırsız hedeflerle, kuvvet kullanımı, uzlaştırılamaz ideolojiler arasında dehşet verici bir savaşa dönüştü. Savaş ne Avrupa kara savaşının araçsal ve profesyonel akılcılığıyla ne de onun geleneksel kuvvet ve zarar kısıtlaması hesabıyla sınırlanabilirdi. Ama Almanya tek başına, gerçekten mahşeri bir savaş yaparak, bu aşırı hedeflerin ötesine geçti.

Almanya'da mahşeri hislerin yükselişini, yani, bir ulusal arınma süreci olarak savaş kavramı ile, onunla bir arada varolan teknokratik bir kuvvet kullanımının bir karışımını incelemiş bulunmaktayız. Üçüncü İmparatorluk'ta, mahşeri vizyon stratejik bir hesaplama haline gelecek şekilde düzenlendi. Ulusal Sosyalist liderler savaşlarını, ikisinin de amaçları Doğu Avrupa halklarının köleleştirilmesi ve işgal edilmiş Avrupa'nın Yahudi azınlıkları için bir Mahşer olmak üzere aynı olan, hem Sovyet silahlı kuvvetlerine karşı dışa dönük yayılmacı bir hücumda hem de bir yok etme savaşı olarak yaptılar. Ancak toplumlar bütün halinde boyunduruk altına aldığında duran yükselen savaşın mantığıyla birleştirilmiş ve ancak arındırılmış bir Alman toplumu Avrupa'da hegemonyasını kurunca sona erebilecek olan ulusal yenilenmenin terörist mantığı.

---

(133) Hans-Adolf Jacobsen, *Zur Konzeption einer Geschichte des Zweiten Weltkrieges 1939-1945: Disposition mit kritisch ausgewähltem Schrifttum* (Frankfurt, 1964) ve aynı yazar, *Deutsche Kriegführung 1939-1945* (Hanover, 1961).

Bu şekilde görüldüğünde, Alman stratejisi, Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan ve fethin, ırkçı egemenliğin ve Alman toplumunun yeniden biçimlendirilerek hâkim ırka dönüştürülmesinin bir araya getirilerek devletin daha önceden birbirinden ayrılmış ve gelişmeye başlamış olan dinamiklerinin tümünün tek bir hedefe yönelik büyük bir eşmerkezli harekette birleştirildiği Barbarossa seferiyle "zirve"sine[134] ulaştı. Rus-Alman savaşı sadece muharebe cephelerini değil, muharebe alanlarını ve geri bölgeleri de kuşattı. Süratli kuşatmalarla ve büyük muharebelerle ve Polonya ve Rusya'daki kanlı ve önceden tertip edilmiş katliamlarla yapıldı. Azınlık mahalleleri ile toplama ve imha kamplarında yapıldı. Ve, işgal altındaki Avrupa'nın malzeme ve insan kaynaklarıyla, genişletilmiş Reich'ın [İmparatorluk –ç.n.] Alman çekirdeğinde yapıldı. 1941 ve 1943 yılları arasında, mahşeri savaş vizyonu doğudaki stratejik gerçeklik haline geldi.[135]

Mahşeri savaş, sıklıkla birbirleriyle anlaşmazlık içinde olan farklı örgütlerce gerçekleştirildi. Tarihçiler, onların rekabetine ve çekişmelerine bakarak aldanmamalıdırlar. Tıpkı *Gesamtschlacht*'ın 1866'da Königgrätz'de, Alman ordu komutanlarının kıskançlıklarına rağmen başarılı olması gibi, sıklıkla karşılıklı gerginlik ya da anlaşmazlıkla pek çok parçaya yayılmış olsa da, bütünsel ve mahşeri bir savaş doğuda açıldı ve batıya genişletildi. Cephedeki, gerideki ve yurttaki muhtelif harekâtlar, askeri harekâtlarla, zaptetme ve imha yoluyla yeni bir ulusal ve uluslararası düzen kurmaktan daha az ilgili olan tek bir strateji ile yönetilen tek bir savaşta birleştirildi.

Savaşın yönü 1942-43'te Almanya'nın aleyhine döndüyse de, yıkım ve imha 1943-44'ün sonlarına doğru bir zamana dek bir doruk noktasına ulaşmadı. Savaşın kontrolü Müttefiklerin eline geçince, Hitler ve en yakın yardımcıları, çabalarını tek bir temel hedefe, amansız düşman olarak gördüklerini yok etmek için yavaş ve ezici bir geri çekilmeye doğru yoğunlaştırarak ve akılcı hale getirerek karşılık verdiler. Savaşın neticesi 1944'te artık belirlenmiştiyse de, Üçüncü İmparatorluk başlangıçtaki mahşeri savaş kavramına dört elle sarıldı ve gözü açılmış ve liderlerinden sakınan yurttaki ve sahradaki Alman halkı, yenilginin getireceğinden emin olduğu intikam korkusuyla savaştı.

---

(134) Andreas Hillgruber, *Der Zenit des Zweiten Weltkrieges, Juli 1941* (Wiesbaden, 1977).

(135) *Hitler; Deutschland und die Mächte*, 2.baskı, ed. Manfred Funke (Düsseldorf, 1978), 94-114'te Andreas Hillgruber, "Die 'Endlösung' und das deutsche Ostimperium als Kernstück des rassenideologischen Programms des Nationalsozialismus."

Üçüncü İmparatorluk süresince Alman stratejisinin gidişatı, akılcı bir şekilde formüle edilmiş bir dizi büyük hedefle belirlenmedi. Bunun yerine, bir dizi kumarla şekillendirildi –rejimin ülke içi barış ve arınma hedeflerinden taviz vermeye ilişkin gönülsüzlüğüyle ve hükümetin, Avrupa'da büyümekte olan egemenliği hakkındaki kaygıları dindirme ve Alman karşıtı etkili ittifakların oluşmasını engelleme becerisiyle daha da zorlaştırılmış olan, ordunun ülkenin kısıtlı ekonomik temelinden yeterli destek elde etme yetisi üzerine oynanan kumarlarla. Stratejiye ilişkin kısıtlamalar, stratejinin seçeneklerini şekillendirdi. Fetih Üçüncü İmparatorluk'un ekonomik temelini ve stratejik çeperlerini iyileştirecek olsa da, aynı zamanda, Almanya'ya karşı oluşacak koalisyonların potansiyelini de arttırırdı. Askeri komutanlar için karlı ve kendi içinde bir hedef olan her harekâtsal başarı, stratejist için ihtimalleri arttırıyordu. Bu, kuvvet kullanımının, gelecekte savaşlar yapma becerisini muhafaza ettiği ama ayrıca karşı koyan kuvvetleri de güçlendirdiği yükselen bir merdivendi. Başlıca stratejik ve harekâtsal sorun –bu tuzaktan kurtulma sorunu–, gözü pek riskler almaya ilişkin bir eğilime yol açtı.

Yaşam alanı fethetme yarışı, ilk eşiğine 1938'de ulaştı. Hâlâ tamamlanmamış olan yeniden silahlanma gayreti, mevcut kaynakları tüketmişti ve Alman ekonomik ve finansal potansiyellerini aşıyordu. Bunun bir sonucu olarak, Ulusal Sosyalist rejimle –ama Hitler'le değil- Alman halkı arasındaki mesafe genişlemeye başladı. Ekonomik ve siyasi baskıya, bir de Üçüncü İmparatorluk'un muhtemel muhaliflerinin, özellikle de Büyük Britanya'nın, ya kendilerini yeniden silahlandırarak ya da Birleşik Devletler tarafından desteklenerek Avrupa dengesini bozacağı korkusu eklendi. Orta Avrupa'nın dar sınırlarının mümkün olduğunca hızlı bir şekilde, havi kuvvetler seferber edilemeden önce geride bırakılması gerekiyordu. Bu kaygılar, 1938 ve 1939'un ilk süratli ve "zamanından önce" yapılan eylemlerini şartlandırdı – Avusturya'nın *Anschluss*'u, Çekoslovakya'nın bölünmesi için Münih anlaşması ve Almanların Prag'ı işgal etmesi.

1938-39 yıllarındaki stratejik başarı iki koşula dayanıyordu: Kıta Avrupası'nın sürekli olarak yalıtık ve rakip devletlere ayrılması ve büyük Avrupa "sınır" güçlerinin orta Avrupa olayları karşısındaki umursamazlığı. Her iki koşul da –dünya ekonomik krizinin birer mirası–, Alman yayılmasının ilk aşamasıyla birlikte sona erdi. İngilizler'in Polonya'yı güvence altına alması, Almanya'nın ağırlıklı olarak ülke içi bir zaman çizelgesinde bir Kıta imparatorluğu kurma girişimini baltaladı ve genel bir Avrupa savaşı kuruntusunu doğurdu. Üstelik hem Sovyetler Birliği hem de Birleşik Devletler, politikalarını bu potansiyel savaşın ışığında yeniden muhakeme etmeye başladı; bu

da, Amerika'yı bağlılık noktasına daha da yaklaştırdı ve Sovyetler Birliği'ni, "kapitalist-emperytalist" taraf içindeki zıtlıkları arttırma ve muhtemelen sömürmeye doğru bir yola soktu.[136] 1939'daki stratejik seçimler, Orta Avrupa'da küresel bir savaş olasılığı açıkça göz önünde bulundurularak yapıldı.[137] Fransa ve Britanya bölgeselleştirilmiş ve küresel boyutlarda bir Avrupa savaşı için koşullar yaratma girişiminde bulunurken, Üçüncü İmparatorluk eylem özgürlüğünü muhafaza etmek ve önleyici bir savaş yoluyla temel Ulusal Sosyalist stratejinin genel gidişatını korumak için mücadele ediyordu.[138]

1939-1940 yıllarının stratejik düellosunun özü, görünüşlerle maskelenmişti. Kamuoyuna yaptıkları açıklamalara rağmen, Fransız ve İngiliz hükümetleri gerçekten çatışmayı dışa doğru büyütmeye ve Almanya'yı Avrupa'nın ufak uluslarının ardında yapılacak olan uzun bir savaşa sürüklemeye çalışıyorlardı. Bu tür bir savaş, Alman kaynaklarını zorlar ve Almanların onlara karşı sonuç elde etmeye çalışan bir stratejiye ilişkin becerisini azaltırdı. Orta cephe –Fransız topraklarından ziyade Ren boyunca kurulacaktı– buz kesmişti, askeri-siyasi kuşatma Almanya'yı her zamankinden de daha çok olmak üzere doğuda (Polonya), kuzeyde (İskandinavya) ve Akdeniz'de küçük eylemler yapmaya zorlardı.[139] 1939-1940 yıllarının, Birinci Dünya Savaşı'nın doğrudan stratejisiyle çelişen bu dolaylı stratejisindeki özgünlük, iki açıda yatıyordu. Öncelikle, bu, genel bir savaş yapmaya ne hazır ne de istekli olan ve kuzey, güney ve doğu Avrupa'daki "vekiller"ini ya silah ikmali yaparak yahut seferi kuvvetler göndererek, ya da dolaylı bir yol olan, buz kesilmiş olan orta cephe üzerinde baskı yaratarak desteklemek için sadece kısıtlı bir yetisi olan Fransız ve İngiliz hükümetlerinin bir önlemiydi. İkinci olarak ise, bu dolaylı strateji, asla Sovyetler Birliği'ni kapsamaması bakımından, daima tamamlanmamış bir haldeydi. Böylelikle, Üçüncü İmparatorluk tarafından derhal sömürülen bir boşluk açıldı. Müttefik yan donatım stratejisi, etkili bir şekilde soğuk savaş kuşatmasına son veren ve sürüncemeli bir sa-

(136) Gerhard L. Weinberg, *Germany and the Soviet Union, 1939-1941*, 2.baskı (Leiden, 1972); B. Peitrow, *Deutschland in der Konzeption der sowjetischen Aussenpolitik 1933-1941* (diss. rer. Pol., Kassel, 1981).

(137) Karl Rohe, ed., *Die Westmächte und das Dritte Reich 1933-1939* (Paderborn, 1982); Andreas Hillgruber, "Der Faktor Amerika in Hitler's Strategie 1938-1941," *Deutsche Grossmachtpolitik im 19. und 20. Jahrhundert* (Düsseldorf, 1977), 197-222.

(138) Bkz. Gerhard L. Weinberg, *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Starting World War II, 1937-1939* (Chicago, 1982), bölüm 12-14 (diplomatik yönleri vurgular) ve Murray, *Change in the Balance of Power* (ülke içi kısıtlamalara vurgu yapar).

(139) Bu seferlerin dürüst bir harekâtsal incelemesi için bkz. Klaus A. Maier ve diğer yazarlar, Die Errichtung der Hegemonie auf dem europäischen Kontinent (Stuttgart, 1979); Walther Hubatsch, *'Weserübung': Die deutsche Besetzung von Dänemark und Norwegen, nach amtlichen Unterlagen dargestellt*, 2.baskı (Göttingen, 1960); Gerhard Schreiber, "Der Mittelmeeraum in Hitlers Strategie 1940: 'Programm' und militärische Planung," *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 28 (1980), 69-99.

vaşın başlıca özelliğinin –deniz kuşatması– değerini düşüren Nazi-Sovyet paktının karşı baskısı altında çöktü. Müttefik stratejinin maskesi, Almanya'ya ana cephede meydan okuma konusundaki tereddütü tarafından düşürülmüştü. Böylelikle Üçüncü İmparatorluk, üstüste ufak eylemler yaparak hızla ilerleme fırsatını elde etti –Polonya'ya karşı yapılan savaşla başlayan (Eylül 1939), Norveç'in işgal edilmesiyle devam eden (Mart-Nisan 1940) ve Yunanistan'a yapılan taarruzla son bulan bir süreç. Bu seferler, Üçüncü İmparatorluk için harikulade askeri zaferler getirdi ama stratejik değerleri, sadece, sapaklara rağmen üzerinde bulunulan yola devam etmeye dayanıyordu.

Müttefik dolaylı stratejisinin ne kadar etkisiz olduğu görüldüyse de ve bu çevresel tehlikelerin yolu Alman ordusu tarafından ne kadar insafsızca ve hızlıca kesildiyse de, savaşın Eylül 1939'dan sonra devam etmiş olması hassas bir stratejik sorun teşkil etti. Sonuçta, *drôle de guerre* bile, Almanya'nın doğudaki stratejik hedefine ulaşma ihtimallerini azaltı. Giderek artmakta olan Amerikan desteğiyle takviye edilen Müttefik kuşatması, Üçüncü İmparatorluk'u mahşeri savaş gayesinden uzaklaştırarak Sovyetler Birliği'ne bel bağlamaya zorladı. Almanya'nın yayılmasından ve ırksal arınmasından önce Avrupa'da Büyük Britanya ile hegemonya için yapılan bir savaş, askeri bir bakış açısıyla uygulanamaz ve Hitler'in bakış açısıyla da beyhudeydi.[140]

Bu sıkıntı, Sarı Operasyonu için yapılan hazırlıkları ve onlara eşlik eden, Mayıs 1940'tan önce aylarca devam eden ve bir ilerleyip bir duran kafa karıştırıcı karar verme sürecini şekillendirdi.[141] Harekât planlamasının nizalı doğası ve son planın maceraperest karakteri, stratejik amacın iki yönlülüğünü belirsizleştirmiştir. Şüphesiz, yaşam alanı için yapılan büyük mücadelenin bir ön koşulu olarak Fransa'nın "nötrleştirilmesi" gerekiyordu. Bu, harekâtsal açıdan zordu ama stratejik sorunu yaratan, Fransa'dan ziyade Büyük Britanya'ydı. Ana stratejik hedef, İngiltere'nin elinden Avrupalı müttefiklerini alarak[142] bir Alman Kıta imparatorluğu için İngiltere'nin rızasını kazanmaktı ve bu açıdan bakıldığında, savaşın ilk aşamasını sonlandıran çatışma, ne kadar harikulade olursa olsun, stratejik bir başarısızlıktı. Her ne

(140) Williamson Murray, "The Strategy of the 'Phoney War': A Re-Evaluation," *Military Affairs* 45 (1981), 13-17; Gerhart Haas, "Der 'seltsame Krieg' von September 1939 bis zum Frühjahr 1940," *Militärgeschichte* 18 (1979), 271-80; Josef Hencke, *England in Hitlers politischem Kalkül 1935-1939* (Boppard, 1973).

(141) Hans-Adolf Jacobsen, *Fall Gelb: Der Kampf um den deutschen Operationsplan zur Westoffensive* (Wiesbaden, 1957). İlk planlar için bkz. Charles B. Burdick, "German Military Planning and France, 1930-1938," *World Affairs Quarterly* (1959-60), 299-313.

(142) Bernd Martin, *Friedensinitiativen und Machtpolitik im Zweiten Weltkrieg 1939-1942*, 2.baskı (Düsseldorf, 1976).

kadar Fransa Benelüks ülkeleriyle birlikte kısmen işgal edilmiş ve nötrleştirilmiş ve kıta Avrupası Üçüncü İmparatorluk'un hegemonyası altına düşmüş olsa da, Uluslar Topluluğu ve Birleşik Devletler'den yardım alan Britanya, Britanya muharebesinde doğrudan bir askeri saldırı yaptı ve Almanların barış yoklamalarına direndi.[143]

Aslında, Britanya, Birleşik Devletler'i Dunkirk'ten sonra İngiliz çabalarına her zamankinden de daha derin bir şekilde ortak ederek, savaşın genel dengesini tersine çevirmek için ilk adımı attı. Napolyon'la kıyaslandığında, "dünya"yı Alman hegemonyası altındaki bir Avrupa fikrine karşı bir araya getiren Büyük Britanya idi. Britanya, Almanya'nın stratejik başarı elde etmesini önleyerek, ortamı, yaklaşan küresel savaşa uygun hale getirdi. Almanya, bir lider ve stratejist olarak Hitler'in kapasitelerine ilişkin neredeyse sınırsız bir güven sergileyen askeriye ve sanayi elitlerinin yanı sıra halkıyla zaferlerini kutlarken, stratejik elverişsizlikler bir kere daha harekâtsal başarıların önüne geçti. Almanya, açıkça, küresel savaş için hazır değildi ve zaman da onun aleyhine işliyordu. Yükselen savaş kapanı, 1916-1918'de olduğu gibi, yeniden kapanmaya başladı. Japonya'nın kendini neredeyse aynı zamanda, neredeyse özdeş bir çıkmazda bulduğu söylenebilir. Savaşın ilk iki yılı ne kadar başarılı geçmiş olursa olsun, Üçüncü İmparatorluk, genişlemenin siyasi ve askeri-stratejik bedellerinin sürekli olarak yeni kazanılmış bir hegemonik konumun çıkarlarını aşmasından kaynaklanan ikilemden kaçmaya asla yaklaşmadı.

Almanya, gücünün zirvesinde geride kalıyordu. Aslında, Almanya'nın 1940'taki stratejik konumu, savaşlararası dönemdeki herhangi bir zamadakinden daha hassastı. Bu, Almanya'nın 1935'e kadarki kendiliğinden aşikâr olan savunmasızlığı ve 1938 ve 1940 yılları arasındaki olağandışı askeri başarıları hesaba katıldığında şaşırtıcı gibi görünebilir. Gelgelelim geçmişte, askeri zayıflıklar hep ekonomik güçle, hatta egemenlikle ve ya Sovyetler Birliği'nin, ya Birleşik Devletler'in ya da ikisinin birden örtük desteğiyle dengelenmişti. 1940'ta, Almanya artık Avrupa'da hegemonya elde etmeyi başarmıştı ama Büyük Britanya, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği'yle, artık küresel hale gelmiş bir çatışmada karşı karşıya geldi. Hitler, bu yeni

(143) Martin Gilbert, *Winston Churchill: Finest Hour, 1939-1941* (Boston, 1983); François Bédarida, *La stratégie secrète de la drôle de guerre: Le Conseil Suprême Interallié, septembre 1939-avril 1940* (Paris, 1979); Corelli Barnett, *The Collapse of British Power* (New York, 1972); N. Fieldhouse, "The Anglo-German War 1939-1942: Some Movements to End It by Negotiated Peace," *Transactions of the Royal Society of Canada* 9 (1971).

koşulları açıkça görebilen bir kaç kişiden biriydi. Avrupa'nın eski nüvesinin, küresel çatışmayı ayakta tutmak için fazla küçük ve savunmasız olduğunu öne sürdü.[144] "Eski" Avrupa'dan çok daha geniş bir zemin ve çok daha yoğun bir yıkım araçları kullanımı, küresel bir ölçekte kuvvet yansıtmak için zorunluydu.

Üçüncü İmparatorluk için temel stratejik karar, bu meydan okumaya nasıl ulaşılacağıydı. Bir seçenek –Avrupa nüvesi üzerinde hegemonyasını sağlamlaştırmak– kabul edilemezdi, çünkü Almanya'yı en önde gelen bölgesel güç haline getirirdi -ama Sovyetler Birliği tarafından hükmedilen bir Avrasya kıta bloğu ile Birleşik Devletler tarafından hükmedilen bir Atlantik-Amerikan bloğu arasında kısıtlı küresel yükümlülükleri olan bir güç.[145] İkinci bir seçenek, başlıca Avrasya güçlerinin –küçük partneri İtalya ile Almanya, Kıta'daki en büyük kara gücü olarak Sovyetler Birliği ve Doğu Asya'nın önemli üyesi olarak Japonya- Amerika kıtasındaki kıta merkezleriyle Anglo-Amerikan deniz güçlerine karşı bir ittifakı, her ne kadar Hitler'in doğudaki yaşam alanını fethetme ideolojik hedefiyle ters düşse de, 1940-41'de en azından geçici olarak tasarlanmıştı.[146] Üçüncü seçenek, yaşam alanının fethine ve Alman ırkının arınımına ilişkin uzun zamandır benimsenen mahşeri savaş vizyonlarına uygundu. Aralık 1940'ta, Yönerge 21, Barbarossa Operasyonu ile bu seçenekte karar kılındı.[147]

---

(144) Generaloberst Franz Halder, *Kriegstagebuch*, ed. Hans-Adolf Jacobsen (Stuttgart, 1962), 1:374-75; Hillgruber, *Hitlers Strategie*, 144-91; Hans-Adolf Jacobsen ve Arthur L. Smith, ed., World War II, Policy and Strategy: Selected Documents with Commentary (Santa Barbara, 1979), bölüm 5. Büyük Britanya'ya yapılan bir doğrudan saldırının başarısızlığının ardından 1940'taki stratejik durum üzerine bkz. Ronald Wheatley, *Operation Sea Lion* (Oxford, 1958); Britanya muharebesi üzerine yapılan dikkate değer ölçüde makul bir çalışma için bkz. Telford Taylor, *The Breaking Wave* (New York, 1967), bu eser, Almanların stratejik inisiyatifi ellerinde tutma girişimini aydınlatır; yani, uzun süreli bir "ekonomik" savaşı Orta Avrupa ekseninden uzak tutma girişimi. Bu seçim, hem ülke içi kaygıları (ulusal arınma savaşı), hem de Murray, *Change in the European Balance*, 326-34'te tartışılan bir konu olan, Almanya'nın dünya pazarlarına bel bağlayışının tanınmasını yansıtır. Kısa savaş seçeneği üzerine ayrıca bkz. Gerhard Förster, *Totaler Krieg und Blitzkrieg* (Berlin, 1967), yıldırım harbini, araçlarla amaçları dengelemeye yönelik bir girişim olarak açıklayan standart "araçsal" yorumla birlikte., Alan Milward, *The German Economy at War* (Londra, 1965) eseri, General Thomas'ın izinden giderek, bu seferleri "derinlemesine silahlanma" (Thomas) ve "enlemesine silahlanma" (Hitler) arasındaki içsel Alman anlaşmazlığı arka planında yorumlar.

(145) Bu seçenek, 1914'ün eski elit hedeflerini yansıtır. Bkz. Wolfgang Schumann ve Dietrich Eichholtz, ed., *Anatomie des Krieges: Neue Dokumente über die Rolle des deutschen Monopolkapitals bei der Vorbereitung und Durchführung des Zweiten Weltkrieges* (Berlin, 1969); Gerhard Hass ve Wolfgang Schumann, *Anatomie der Agression: Neue Dokumente zu den Kriegszielen des faschistischen Imperialismus im Zweiten Weltkrieg* (Berlin/GDR, 1972); Dietrich Eichholtz, *Geschichte der Kriegswirtschaft 1939-1945* (Berlin/GDR, 1969).

(146) Wolfgang Michalka, *Ribbentrop und die deutsche Weltpolitik 1933-1940: Aussenpolitische Konzeptionen und Entscheidungsprozess im Dritten Reich* (Münih, 1980).

(147) Hillgruber, *Der Zweite Weltkrieg*, 129-34; Walther Hubatsch, ed., *Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939-1945: Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht* (Frankfurt, 1962), 84-88; *Aufanti-*

Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan savaş, artık yeni bir anlam ve yeni bir önem kazandı. Yönerge 21 tebliğ edilince savaş, yeni, kıtalararası stratejik çeperler oluşturmaya yönelik bir yarış halini aldı. Savaşın bu alışılmışın dışındaki boyutu, en açık şekilde, Sovyetler Birliği'nin işgalinin başlamasından onbir gün önce tebliğ edilen, 11 Haziran 1941 tarihli Yönerge 32'de, "Barbarossa'dan Sonraki Zaman için Hazırlık"ta ifade edilmişti. Yönerge 32, deniz kuvvetlerinin emirleriyle birlikte, üç temel hedef belirliyordu:[148] (1) kıtalararası savaş yapmanın bir ön koşulu olarak, Sovyet kaynak temelinin düzenlenmesi ve sömürülmesi; (2) bu ikincil bir cephe olarak kalacaksa da, İran ve Afganistan yönünde bir hücumla, imparatorluk çevresi üzerindeki İngiliz zaptının tahribi[149]; ve, (3) Fransa'dan Kuzey ve Batı Afrika'ya uzanan yeni Atlantik "savunma" çeperlerinin kurulması. Bir Atlantik duvarının arkasındaki ve işgal edilmiş toprakların kaynaklarıyla, kalan tek Kıta gücü olan Üçüncü İmparatorluk, donanmasını ve hava kuvvetini, Anglo-Amerikan dünyasıyla yapılacak olan son derece teknolojik ve kıtalararası bir karşılaşmaya hazırlamayı umdu.[150] Fakat Almanya hiçbir zaman, kıtalararası stratejisinin çözülebileceği noktaya ulaşamadı. Kırmızı Ordu, 1941 yılının savunma muharebelerinde ve 1941-42 kışının karşı tarruzlarında bu tür bir strateji için ön koşulları vermedi. Ayrıca, Japonya tarafından kışkırtılan Birleşik Devletler savaşa, Alman liderlerinin beklediğinden daha yakın bir zamanda ve daha büyük bir güçle girdi. Sovyetler Birliği'nin ve Birleşik Devletler'in hızlı bir seferberlik başarabilme becerisi, 1941'den sonra belirleyici farkı yarattı.

Bu noktada, stratejik inisiyatif, Almanya'ya karşı yapılan savaşın gerçekten kazanılabileceği henüz kesin değildiyse de, Müttefiklerin tarafına geçti.[151]

---

sowjetischem Kriegskurs: Studien zur militärischen Vorbereitung des deutschen Imperialismus auf die Aggression gegen die UdSSR 1933-1941 (Berlin/GDR, 1970). Ayrıca bkz. *Das Jahr 1941 in der europäischen Politik*, ed. Karl Bosl (Münih, 1972), 7-38'de Peter Krüger, "Das Jahr 1941 in der deutschen Kriegs-und Aussenpolitik." Balkan ara fasılı üzerine bkz. Martin Van Creveld, *Hitler's Strategy 194-41: The Balkan Clue* (Cambridge, 1973).

(148) Hubatsch, *Hitlers Weisungen*, 129-34; Michael Salewski, ed., *Die deutsche Seekriegsleitung 1935-1945* (Frankfurt, 1973), 3:189-214; Gerhard Wagner, ed., *Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939 bis 1945* (Münih, 1972); Karl Klee, "Der Entwurf zur Führerweisung Nr. 32 vom 11.Juni 1941: Eine quellenkritische Untersuchung," *Wehrwissenschaftliche Rundschau* 6 (1976), 127-41.

(149) Milan Hauner, *India in Axis Strategy: Germany, Japan, and Indian Nationalists in the Second World War* (Stuttgart, 1981), 133-92.

(150) Saul Friedländer, *Auftakt zum Untergang: Hitler und die Vereinigten Staaten von Amerika 1939-1941* (Stuttgart, 1965); Richard J. Overy, "From 'Uralbomber' to 'Amerikabomber': The Luftwaffe and Strategic Bombing," *Journal of Strategic Studies* 1 (1978), 154-78; James V. Compton, *The Swastika and the Eagle: Hitler, the United States, and the Origins of World War II* (Boston, 1967).

(151) 1941 ve 1943 yılları arasındaki genel stratejik gelişim üzerine, yani, Moskova karşısındaki yıldırım harbinin bitişi ile başlayan ve Stalingrad ve Kuzey Afrika'nın kaybıyla, Atlantik'teki yenilgiyle ve

Gelgelelim, önceki yıllarda son derece başarılı olan Alman stratejisi çöktü. Yeri, iki farklı gelişme tarafından alındı. Üçüncü İmparatorluk, kısıtlı harekâtsal başarılarla Müttefikleri ayırmaya ilişkin zayıf umutla, savaş gayretini arttırdı. Askeri bakımdan bu, seçici karşı taarruzlarla imlenen bir yıpratma istikametine döndü. Kuzey Afrika'daki olaylar, doğudaki tank muharebeleri ve Bulge muharebesi; hepsi de bu sınıflamaya dâhildir. Daha önemlisi, doğudaki ordu ve Atlantik'teki donanma, Üçüncü İmparatorluk'un, arkasında Ulusal Sosyalist liderlerin en amansız düşmanları olarak gördükleri düşmana karşı yaptığı seferi hızlandırdığı bir kalkana dönüştü. Üçüncü İmparatorluk, kitle imhasını akılcılaştırdı ve sanayileştirdi.[152]

Almanya, ikinci bir defa, yeni yaklaşımlarla, Orta Avrupa'nın dar boğazlarından kuvvet yoluyla kaçmayı denemişti. Üç uzun yıl boyunca dikkate değer ölçüde başarılı olduysa da, nihai olarak bir kere daha başarısız oldu. Avrupa meydanı, gerçekten de 1930'ların tuhaf koşulları altında parçalanabilirdi ama dünya, Avrupa'dan ayrılamazdı. Daha ziyade, Avrupa'nın dinamikleri ve küresel dinamikler, Üçüncü İmparatorluk'un bu koşullardan kaçmaya yönelik umutsuz atılımı tarafından giderek daha da iç içe geçiriliyordu. Hiçbir kaçış –en azından askeri bir kaçış– yoktu. Kuvvet kullanımı, ne derece açıkgöz bir şekilde planlanmış olsa da, Almanya'yı, savaş alanının genişlemesinin bir sonucu olarak karşı koyan güçlerin Alman kabiliyetlerinin üstünde olduğu bir yükselen şiddet merdiveninde kapsıyordu. Geleneksel profesyonel strateji, modern Avrupa bağlamında nihai olarak başarılı olamazdı; 1938'den sonraki çareler, takip eden kıtalararası karşılaşmada dibe vurdu.

Savaşın bu uzun süren aşamasının başlamasından da önce, bir Alman savaşı çağı sona erdi. Alman harekât planlamacıları, strateji üzerinde kontrol iddia etmişlerdi çünkü savaşı kısıtlamanın askeri yollarını ve böylelikle de kuvveti araçsal olarak kullanmanın bir yolunu bulduklarını düşündüler. Gelgelelim, defalarca, Alman kuvvet kullanımı, savaş alanının Almanya'nın artık düşmanlarının kaynaklarını karşılayamayacağı bir noktaya kadar genişlemesiyle karşılık buldu. İkinci Dünya Savaşı'nda, yeni silahlar aracılığıyla

---

Alman hava kuvvetinin çöküşüyle sona eren aşama üzerine, kapsamlı bir çalışma yoktur. Hans-Adolf Jacobsen ve Jürgen Rohwer, ed., *Decisive Battles of World War II: The German View* (New York, 1965), 180-313; Hillgruber, *Zweite Weltkrieg*, 88-105; Jacobsen ve Smith, *World War II*, bölüm 4 eserleri Alman tarafındaki önemli stratejik ve harekâtsal kararları ana hatlarıyla inceler.

(152) En yakın zamana ait özet için bkz. Albert Seaton, *The Fall of Fortress Europe 1943-1945* (Londra, 1981); yıpratma savaşının gelişimi için bkz. Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews* (New York, 1961).

tahribatın yoğunlaştırılması, yeni bir boyut yarattı. Alman stratejistler bu sorunların hiçbirine çözüm bulamadılar ve onlar için hiçbir askeri çözümün olmadığı da varsayılabilir. Bu eşik atlatıldıktan sonra, savaş Almanya için kendi kendine zarar veren bir hale geldi. Düşmanlarına aynı şartlarda karşı koymaktan aciz olan Alman liderleri, iç düşmanlarını avlamaya başladılar.

Stratejiye ilişkin profesyonel bir yaklaşımın sona erişi 1938'den sonra aşikârdı. Bu, 1941'den önce Alman zaferlerine katkıda bulunur ve yeni enerjiler açığa çıkarırken, felaket tohumlarını da ihtiva ediyordu. Tam da zafer elde etmenin yolları, Alman askeri ve siyasi liderleri, başarı limitlerini belirlemekten aciz kıldı. Aslında, her zamankinden daha da tehlikeli taahhütlerin içine çekilmişlerdi.

İki ayrı gelişme, Almanya'nın Avrupa hapsinden kurtulmasını ve hâlâ parçalanmış halde olan bir Avrupa düzeninin zayıflıklarından faydalanmasını mümkün hale getirdi. İkisi de, yeni bir Alman savaş uygulamasının –kelimenin yeni bir anlamıyla, bir stratejinin- düzenlenmesi bakımından büyük adımlardı. Askeri liderlik, Avrupa askeri durumuna ilişkin geleneksel profesyonel değerlendirmeleriyle ipleri kopardı ve Hitler'in, ulusal ve uluslararası olayların dinamiklerine ilişkin siyasi ve ideolojik yorumlarına giderek daha da artan bir şekilde eğilim gösterdi.[153] Aynı zamanda, konuşlanma planlamasının kapsamlı doğasını ıskartaya çıkardı ve başlıca harekât "öğreti"si olarak geçici ve fırsatçı kuvvet kullanımına döndü. Bu değişimler aşamalı olarak ve başlangıçtaki dâhili direnişe karşın meydana geldi ama 1940'ta artık Schlieffen'in ve askeri profesyonelliğin mirasının yerini almıştı. Fransa'nın 1940 yılında yenilmesinin ardından (ve bir stratejik silah olarak *Luftwaffe*'nin rolününün değerini derinlemesine düşüren Britanya savaşının kusuruna rağmen[154]), bu değişimler kaynaştı ve stratejinin siyasi ve askeri amacını değiştiren yeni bir askeri öğreti oluşturdu.

Öncelikle, bu yenilikçi dalganın çok daha aldatıcı olan bir kısmına, siyasi-ideolojik stratejinin doğuşuna dönelim. Hitler'in stratejisi –siyasi tecrübeyle ortaya çıkarılan ırkçı inançların içine gömülmüş olarak- muhalif tarafların

(153) En açık şekilde Andreas Hillguber tarafından, *Russland-Deutschland-Amerika*, Festschrift für F. Epstein (Wiesbaden, 1980), 296-310'da yer alan "Das Russlandbild der führenden deutschen Militärs vor Beginn des Angriffs auf die Sowjetunion" başlıklı makalede gösterilmiştir; Gerhard L. Weinberg, "Hitler's Image of the United States," *American Historical Review* 69 (1964), 1006-1021. Kışkırtıcı bir eser bkz. Manfred Messerschmidt, "Das Verhältnis von Wehrmacht und NS-Staat und die Frage der Traditionsbildung," *Aus Politik und Zeitgeschichte* B 17/81 (25 Nisan 1981), 11-23.

(154) Williamson Murray, *Strategy for Defeat: The Luftwaffe, 1933-1945* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1983); Richard J. Overy, *The Air War 1939-1945* (New York, 1981).

askeri güçlerinin geleneksel çözümlemelerini, her "halk"ın ve "ırk"ın ülke içi ve uluslararası karşıtlıklarını değerlendirme yararına reddetti. Hitler, stratejinin ebedi kavramlarının yerine aynı derecede ebedi ve sözdebilimsel ırk yasalarını koyarak askeri konuşlanma planlamasının kapalı dünyasını açığa çıkardı. Bu, strateji için çok çelimsiz bir temeldi. Ama siyasi meşrebini ya da retorik tarzını memnun ettiğinde herhangi bir "ırk" için ne kadar kötüleyici olabilirse de, bu yerine koyma Hitler'in siyasi düzenleyici ve taktikçi olarak edindiği tecrübeyi, kurnazlık ve zaman zaman da ulusal ve uluslararası "politikalar"a ilişkin akıllı değerlendirmeler üretmede kullanmasını da mümkün kıldı.[155] Askeriye ulusların askeri güçlerini ve savaş potansiyellerini hesap eder ve kıyaslarken, Hitler savaşma becerisini (ve istekliliğini) biçimlendiren şeyin askeri amaçlar için kaynak seferber etme ve yoğunlaştırma olduğunda ısrar etti. Gerçek savaşma becerisi ve özellikle de istekliliği, bir ulusun büyük potansiyelinin delalet ettiğinden daha kısıtlıdır. Başka bir deyişle, Hitler, irade savlarıyla ideolojik olarak onun üstesinden gelmeye çalışırken, savaştaki uyuşmazlık sorununu tanıdı.

Hitler, askeri hazırlık mefhumunun yerini, belli ulusların ve uluslararası sistemin uyumunun bir değerlendirilmesiyle değiştirdi. Bu, hiçbir zaman araçsal ya da, bu nedenle, idealist profesyonel strateji hesaplaması için sistematik bir alternatif sağlamadı. Bunu yapması mümkün de değildi, çünkü Hitler'in hünerleri, sistematik olmaktan çok sezgiseldi. Planlama ve karar vermenin odağını harekâtlardan, ulusal ve uluslararası çatışmanın siyasi değerlendirmesine kaydırırken, Hitler'in en incelmiş askeri çözümlemeleri gölgede bırakan stratejik fikirler geliştirdiği doğrudur. Gene de, Hitler'in mantıktan ziyade ilhama dayalı olan ideolojik ve ırkçı stratejisi, takipçilerinden akılcı kanaate dayalı kabulden ziyade bir inanç sıçraması talep ediyordu.[156] Bu strateji için tek ölçüt başarıydı, çünkü bu, strateji olarak, askeriyenin savaş açabilmesini mümkün kılacak tesadüfî siyasi durumlar yaratma vaadinden başka bir şey değildi.

---

(155) Percy E. Schramm, *Hitler: The Man and Military Leader* (Chicago, 1971); Martin Van Creveld, "War Lord Hitler: Some Points Reconsidered," *European Studies Review* 4 (1974), 57-79; Murray, *Change in the European Balance of Power*, passim. Feldherr olarak Hitler üzerine literatür bitmek bilmez. En kapsamlı ve aynı zamanda en nevi şahsına münhasır ve önyargılı çalışma şudur: David Irving, *Hitler's War* (New York, 1977).

(156) Winfried Baumgart, "Zur Ansprache Hitlers vor den Führern der Wehrmacht am 22.August 1939," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 16 (1968), 120-49; Gordon A. Craig, "Totalitarian Approaches to Diplomatic Negotiations," *Studies in Diplomatic History and Historiography in Honor of G.P. Gooch*, ed. A. O. Sarkissian (Londra, 1961), 107-135; ayrıca bkz. Jacobsen, *Fall Gelb*, 59-64 ve Jan Kershaw, *Der Hitler-Mythos: Volksmeinung und Propaganda im Dritten Reich* (Stuttgart, 1980).

Strateji böylelikle daimi bileşenlerinden birine ayrıştı: kurnazlık. Hitler stratejist ve *Feldherr* olarak, stratejiye yaklaşımının herhangi belli bir niteliğinden ötürü değil, sadece bir süre başarılı olduğu için kutlanan ve topluma mal olmuş biri haline geldi. Hitler'in politikalarına hiçbir tek yöntem ya da strateji ilkesi kılavuzluk etmiyordu. Bir zamanlar Alman genelkurmay başkanlığının savaşa ilişkin ilkeli ve bütüncü yaklaşımının alamet-i farikası olan stratejik planlama, militan politikaların esiri olmuştu. Sürekli ataklarda, zeminin sınanmasında ve alternatifler ve seçenekler araştırmada ifade ediliyordu.[157] Bu tür strateji –profesyonel yaklaşımdan ayrı olarak–, içkin bir ulusal ve uluslararası düzen anlayışıyla yönlendirilmiyordu. Sahip olduğu tüm kılavuzluk ve yön, Alman toplumunun egemenliğini ve Ulusal Sosyalist yönetimin kalıcılığını güvence altına alacak olan savaşla yaratılacak yeni bir düzen vizyonu tarafından şekillendirilmişti. Bu öncelik korunduğu sürece, strateji geçici bir girişimden daha fazlası olamazdı.

Bu esneklik ve yön birleşiminin içerimleri geniş kapsamlıydı. Eğer, eski profesyonel okulda, savaş elit politikaların, ulusal yaşamın düzensizliklerini düzenli olarak askeri yollarla düzenleyen ve ayarlayan araçsal bir uygulanması idiyse, Ulusal Sosyalist savaş kısıtlamasız bir şiddet genişlemesiyle düzen kurdu ve onu muhafaza etti. Savaş, ulusal ve uluslararası ilişkilerin tam da temeli haline geldi. Bunun bir sonucu olarak, strateji artık ne belli hedefleri elde etmenin akılcı bir yoluydu, ne de bu süreçte, akılcı kuvvet kullanımı kavramlarıyla yönlendiriliyordu. Daha ziyade, strateji, temel karşılıklı ilişkileri mücadele ve çekişmeye dayanan bir dünyayı şekillendirmek için başlıca yaklaşım haline geldi. Strateji artık araçsal değil, yönü bakımından ideolojik ve yöntemi bakımından da fırsatçıydı.

Generaller, kısmen ondan doğrudan çıkarları olduğu için kısmen de kendi kısıtlı, dar ve "profesyonel" çözümlemelerinin keşfetmiş olduğu şeyi tanımaya isteksiz oluşları nedeniyle, hiçbir zaman bu yaklaşıma karşı koyamadılar; çözümlemelerinin keşfettiği şey şuydu: hüküm süren ulusal ve uluslararası koşullar altında, Almanya'nın geleceği profesyonel askeriyeyle yan yana uzanmıyordu. Bunun yerine, Führer'in yanında yer aldılar, çünkü

(157) Stratejide olduğu gibi, ideolojik yön ve taktiklere ilişkin fırsatçılık diplomaside de birbirine uydu; bkz. Gerhard L. Weinberg, *The Foreign Policy of Hitler's Germany*; Klaus Hildebrand, *Deutsche Aussenpolitik 1933-1945: Kalkül oder Dogma?* (Stuttgart, 1971) eseri, Hitler'in yaklaşımındaki ideolojik (dogmatik) ve pragmatik (güç diplomasisine ilişkin ya da fırsatçı) kaygıları ayırmaya çalışan uzun bir çalışma geleneğinde, ideolojik yön ve taktiklere ilişkin stratejileri birbirinden ayırma eğilimi gösterir.

o her şeye rağmen eylem ve başarı vadediyordu.[158] Çoğu subay, Hitler'in stratejisinin ideolojik temelleri hakkında şüpheci kaldı ama onlara meydan okumak ya da onların yerine başka bir şey koymak, uluslararası politikalarda kuvvet kullanımını kısıtlamak ve belki de savaşı yüzüstü bırakmak anlamına geleceği için, bunu yapmanın gerektirdiği entelektüel güçten ya da birlikten yoksundular. Bunun yerine, çabalarını ve dehâlârını, stratejinin tek bir yönü üzerinde yoğunlaştırdılar: harekât planlaması. Bu şekilde, teknokratik düşünüş ve ideolojik strateji, askeriyenin stratejiyi yeniden kurmaya ve savaşın kontrolünü yeniden kazanmaya yönelik yirmi yıl süren başarısız girişimlerinden sonra bir kere daha güçlerini birleştirdi.

1916'da başlamış olan askeriye beğenisine kaçış, savaş için araçsal olarak akılcı askeri bir hesap sağlama alternatiflerinin tümü ya reddedildikten ya da çöktükten sonra, 1938'de de devam etti. Gelgelelim, ideoloji ve teknokrasi arasındaki denge, Üçüncü Yüksek Komutanlık'ın Birinci Dünya Savaşı'ndaki dikatörlüğünden beri değişmişti. 1916-17'de, ideolojik seferberlik, teknokratik planlamaya ikincil tutuldu ve teknokratik planlama ve devlet yenilerek ayrı düşünce, sadece kısa bir süre için avantaj sağladı. Artık, yeni bir ulusal ve uluslararası düzen için ideolojik seferberlik giderek daha da artan bir şekilde, kendini silahların kullanımının azamileştirilmesinde tüketen ve eski geleneklerini terk eden teknokratik planlamanın sınırlarını belirliyordu.

Hitler'in stratejisini uyumlu ve birlik içinde bir öğretide birleştirmek yanlış olur; askeriyenin harekâtlara ilişkin uygulamalarını yeni savaş ilkelerinin içine sıkıştırmak da aynı derecede yanıltıcıdır. Eski ve yeni deneyimin parçalarını, başarının öğelerini sağlayan ve "askeri harekâtlarda devrim niteliğinde bir değişim [meydana getiren] özel bir mekanize savaş türü –tankların, hava taşıtlarının, pike bombardıman uçaklarının ve hareketli piyadelerin ve topçuların işbirlliği"nden oluşan mekanize savaşla vurgulamak yeterince kolaydır.[159] Yıldırım savaşı etiketi altında özetlenmiş olan bu öğelerin birleşiminden pek çok anlam çıkarılmıştır.

---

(158) Eylem ve başarının rolü, Hitler'in 1933'ten önceki seferberlik stratejisinde açıklanır (Albrecht Tyrell, *Vom Trommler zum Führer: Der Wandel von Hitlers Selbstverständnis zwischen 1919 und 1924 und die Entstehung der NSDAP* [Münih, 1975]). Her ikisi de kariyerinin başından sonuna dek önemli bir rol oynamaya devam eder ve en kısa ve öz şekilde sonraki konuşmalarında belirtilmiştir; bkz. Hans-Heinrich Wilhelm, ed., "Hitlers Ansprache vor Generalen und Offizieren am 26. Mai 1944," *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 20 (1976), 123-70. Askeri muhalefetin çöküşünde "başarı"nın rolü için bkz. Harold C. Deutsch, *The Conspiracy against Hitler in the Twilight War* (Minneapolis, 1958).

(159) Murray, *Change in the European Balance*, 37.

> Yıldırım Harbi . . . her ne kadar tank, pike bombardıman uçağı ve yüksek hızlı tanksavar ya da uçaksavar biçiminde, belirleyici noktalarda yüksek ateş gücünü hedeflese de, ateş gücü karşısında vurgulanan hareketliliği ve hızı savunur. Yıldırım harbi, karşılaşma muharebelerini memnuniyetle karşıladı. Gelişen zırha yolu hazırlamak için, yoğunlaştırılmış hava gücünü taarruzcu ve savunmacı şekilde kullandı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonundaki Alman öğretisi gibi, Yıldırım Harbi de hem piyadeler hem de zırh için düşman bölgesine sızma taktiklerini ve yan kanat hareketlerini vurguladı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki klasik Alman öğretisinde olduğu gibi, yeni öğreti de tek ve çift kuşatmalar peşinde koştu. Daha önceki öğretinin aksine, düşman komuta sisteminin yönelim bozukluğu ve aykırı yerleşimi kadar, düşman kuvvetlerinin yok edilmesini de hedef aldı. Bu, bir düşman ordusunun geri bölgelerine derin nüfuzlarla başarılacaktı. Aykırı yerleşme başarılırsa, yıpratma savaşının engellenebileceğine ya da en azından daha kolay olacağına inanılıyordu.[160]

Yıldırım harbi böyle bir şeydi ama aslında yeni değildi –aklımıza Rabenau gelebilir– ve tüm öğeler bir "felç görevi"[161]nde bir araya getirilmiş olsalar bile –yani, bir karşı kuvvet "strateji"sinden ziyade bir karşı komuta–, can alıcı farkı yaratmadılar. Bu harekâtların nüvesi, yeni savaş araçlarının herhangi bir özel kullanımına değil, hiçbir önceden belirlenmiş ve standart hale getirilmiş yöntem tanımayan, sadece eldeki tüm araçlarla, düşman liderliğinin iradesini kırarak düşmanı devirme nihai amacının peşinde, başarıdan mümkün olan en fazla şekilde faydalanan bir tür harekât fırsatçılığına dayanıyordu. Yıldırım harbi, geçimini askeri komuta kararlarına ilişkin sistematik bir yaklaşımın yıkımından sağladı. Yıldırım harbi harekâtları, tasarımdan ziyade başarı tarafından düzenlenen bir eylemler çığından ibaretti. Bu türden harekât, Üçüncü İmparatorluk tarafından azat edilmiş olan, askeri alanda Hitler'in hareketlendirme stratejisini taklit etmeye çalışan ve fazlasıyla hırslı olan bir Alman komutan nesline yaraştı. Aralarından herhangi biri bağlı bir Ulusal Sosyalist olduğundan değil ama, bu komutanlar, fetih arayışı içinde elde edilen başarıyı onurlandıran bir sisteme gayet uydular. O durumdan geriye dönüp bakıldığında –ve Liddell Hart'ın da yardımıyla–, bu eylem sağanağı, hiçbir zaman olmadığı bir şeyin içine sıkıştırıldı:

---

(160) Barry R. Posen, *The Sources of Military Doctrine: France, Britain, and Germany between the World Wars* (Ithaca ve Londra, 1984), 86.

(161) Matthew Cooper, *The German Army 1933-1945: Its Political and Military Failures* (New York, 1978), 149.

bir harekât tasarımının.[162] Çok iyi olmamakla beraber, bu, teknolojinin (Guderian) ya da daha üstün komuta performansının (von Manstein) savaşta fark yaratacağına olan inanca dayanıyordu. Bu da, silahlara dair bilgilerini göstermek için savaş üzerine düşünmekten vazgeçmiş olan birçok cep stratejistini cezbetti.

Bu doğaçlama harekâtların bedeli, rahatlıkla görmezden gelinir. Onları mümkün kılan, birleşmiş bir profesyonel bilgi hacminin yerinin rekabetçi planlama tarafından alınmasıydı. İşbirliğini geliştirmekten ve mekanize savaş için aksamadan çalışan bir makine yaratmaktansa, Yıldırım Harbi, savaş planlaması ve idamesinde en iyi performans arayışında karargâh heyetlerini ve generalleri birbirleriyle boy ölçüştürdü.[163] Bu, birbirleriyle rekabet halinde olan üsler yarattı ve oldukça sıklıkla da, inisiyatifi kimin ele geçireceğini askıda bıraktı.[164] Gerçekten de, Yıldırım Harbi stratejisini şekillendiren genel koşul, iki öğenin konjonktürüydü: silahların en uygun şekilde kullanımına verilen önem ve rekabetçi askeri liderlik. Gelgelelim, gerçekten alışılmışın dışında olan şey, askeri liderliğin kurumsal profesyonel birliğinin erimesiydi. Bu, yıldırım harbi harekâtlarının başarısının ardındaki baskın kuvvetti ama aynı zamanda, rekabetçi askeri planlamanın ayrılmaz öğeleri haline gelen daimi uyuşmazlıkların ve çekişmelerin önemli sebeplerinden de biriydi.

Alman askeriyesi bu noktaya, 1938'de "profesyonel" askeriyeye karşı yapılan Ulusal Sosyalist darbenin ardından, tasarımdan çok kusurla ulaştı. Bu darbe, Alman ordusunun uzun dönüşümünün son aşamasını başlattı ve harekât planlamasının dönüşümü için bir ön koşuldu. Teknokratik bir şekilde düzenlenmiş olan silahlı kuvvetler ve beceri odaklı programlarla eğitilen askerler, harekâtlara ilişkin kapsamlı düşünüşten uzun süredir vazgeçmiş ve çoğunlukla bundan aciz olan ve her ne pahasına olursa olsun kuvvetin en uygun hale getirilmesinden başka bir savaş ilkesi tanımayan askeri komutanların altına verilmişti. Şüphesiz, Hitler, bu türden liderliği destekledi ve 1938'de silahlı kuvvetlerin yeniden düzenlenmesinde bunun yükselişine katkıda bulundu. Ulusal Sosyalist rejim, fetih peşinde rekabeti de kolaylaştıran

(162) Basil H. Liddell Hart, *The Other Side of the Hill*, 2.baskı (Londra, 1951); Brian Bond, "Liddell Hart and the German Generals," *Military Affairs* 41 (1977), 16-20.

(163) Bir kere daha, Sarı Operasyon bunun en iyi örneğidir; bkz. Hans-Adolf Jacobsen, ed., *Dokumente zur Vorgeschichte des Westfeldzuges 1939-1940* (Göttingen, 1956).

(164) Hans-Adolf Jacobsen, ed., *Dokumente zum Westfeldzug 1940* (Göttingen, 1960); aynca bkz. Macksey, *Guderian*, 80-90 ve Guderian'ın otoportresi, Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, 9.baskı (Neckargemünd, 1976); ek olarak bkz. Erwin Rommel, *The Rommel Papers*, ed. B. H. Liddell Hart (Londra, 1953).

bir ırk kuramına dayanan liderlik ilkesinin altını çizerek, ona meşruiyet verdi. Böylelikle, Ulusal Sosyalist savaşın iki temel öğesi –teknokrasi ve ideoloji–, birleştirilerek strateji haline getirildi.[165]

Kapalı profesyonel dünyalarını açma sürecine verilen karşılık, zaman içinde değişti. İlk başta, askeriye içindeki güçlü gruplar –aslında, komuta eden subayların ezici çoğunluğu– bu gelişmeyi reddettiler. Profesyonel stratejinin çerçevesinin çöküşünün ardından bile, askeri planlamanın uyumluluğu, birliği ve özerk ve kendine yeten doğası konusunda ısrar ettiler. Franz Halder'in idaresi altında, savaş ilkelerinden ziyade, bürokratik akılcılık ve hiyerarşi ilkelerinin harekât planlamasını bir arada tuttuğunu görürüz. Askeriye içi rekabet ve Ulusal Sosyalist eylemcilik, geçici olarak bürokratik rutin tarafından körleştirilmişti.[166] Ama askeri liderlerin arasında, rekabetin etkisi çok güçlüydü. Üçüncü İmparatorluk'un önceki siyasi ve askeri başarılarının kendi devinirlikleri vardı. Askeriye 1938 yılında savsamayla rekabetçi bir "strateji"ye sürüklendiyse, 1940'ta artık rekabetle beslenip büyüyordu. Hedef ne kadar büyük olursa, başarılması da askeri performansın niteliğini o kadar öne çıkarıyordu. Askeri planlamanın teknokrasisi ve ideoloji, dinamik bir karşılıklı oyun içinde kaynaşmaya başladı. Biri, diğeri olmadan varolamazdı.

Teknokrasi ve ideolojinin rekabetçi askeri planlama bağlamında kaynaşmasını, herhangi bir başka seferden daha çok, Barbarossa seferi gösterdi. Bu sefer için ideolojik şartlandırmadan pek çok anlam çıkarıldı. Şüphesiz, askeriyenin ve Hitler'in paylaştığı Bolşevizm karşıtlığı, önemli bir rol oynadı. Ama can alıcı olan şey, her ikisinin de Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaştan hızlı ödüller beklemesiydi. Askeriye, oldukça az sayıda istisnayla birlikte, profesyonel becerilerini göstermeyi umdu ve dört gözle prestij, terfiler ve

(165) Manfred Messerschmidt, *Die Wehrmacht im NS-Staat: Zeit der Indoktrination* (Hamburg, 1969) eserinde, en detaylı çözümleme bulunur. Rekabetin ve başarının rolü, yeni ilerleme ve ayrıcalık biçimlerinde en aşikâr halini alır; hibeler üzerine: Olaf Groehler, "Die Güter der Generäle: Dotationen im Zweiten Weltkrieg," *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 19 (1971), 655-63; terfi üzerine: Reinhard Stumpf, *Die Wehrmacht Elite: Rang-und Herkunfts-Struktur der deutschen Generale und Admirale 1933-1945* (Boppard, 1982).

(166) Karar vermenin bürokratik doğası üzerine için bkz. Halder, *Kreigstagebuch*, passim ve Eduard Wagner, *Der Generalquartiermesiter: Briefe und Tagebuchaufzeichnungen des Generalquartiermeisters des Heeres, General der Artillerie Eduard Wagner* (Münih, 1963). OKW'nun bakış açısı, genel olarak daha az bürokratik ve daha etkililik odaklıydı: Walther Warlimont, *Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939-1945* (Frankfurt, 1962). Bu iki tarz, üstteki kişiselleştirilmiş iç çatışmayla karşılaştırılarak farklılıkları görülebilir; bkz. Nicolaus von Below, *Als Hitlers Adjutant 1937-1945* (Mainz, 1980) ve Hildegard von Kotze, ed., *Heeresadjutant bei Hitler 1938-1943: Aufzeichnungen des Majors Engel* (Stuttgart, 1974).

mükafat ödemeleri biçiminde somut karşılıklar bekledi.[167] Planlama aşaması ve seferin ilk ayları boyunca, bireyler olarak ve toplu olarak değerlerinin seferin muzaffer şekilde tamamlanmasıyla çarpıcı ölçüde artacağını varsayarak idareciler gibi davrandılar. Bu nedenle, seferin amacına hizmet eden her şey onlar için iyiydi. Hitler, Sovyetler Birliği'ni fetih hedefi olarak, Üçüncü İmparatorluk'u ırkçı bir Kıta imparatorluğu olarak kurma çabalarının zirvesi olarak gördü. Bu beklentiler bir arada, Sovyetler Birliği'nin yenilmesinde bir pay sahibi olma konusundaki, tüm çekince ve tedbiri ezip geçen neredeyse evrensel bir heveslilığin temelini oluşturdu. Barbarossa'ya ilişkin planlama, sınırsız açgözlülüğün bir teşhiriydi.

Yaplılan sayısız çalışmaya rağmen seferin esas hedeflerinin ve hatta harekâta ilişkin yaklaşımlarının asla açıkça tanımlanamaması, rekabetçi stratejinin doğasının işaretiydi. Bunun yerine, rekabet halindeki hedefler ve yaklaşımlar görürüz ve herkes, seferin er ya da geç kendi yönüne döneceği beklentisiyle kendini garantiye aldı. Şüphesiz, Sovyetler Birliği'yle ne şekilde savaşılacağı konusunda ciddi esaslı farklılıklar vardı ama, kıdemli komutanlar arasında yaygın bir rekabetçilik bağlamında anlam soruları doğdu. Böylelikle, Halder'in idaresi altındaki Ordu Komutanlığı, seferin belirleyici hedefi olarak Moskova'ya oynayarak üstün rolünü kurmayı umdu (ve Aralık 1941'de bundan vazgeçerek de namını korumayı umdu); münferit komutanlar da, zaferi güvence altına alacak şu ya da bu harekât yaklaşımıyla isim yapmayı umdular. Aslında, ilkeye dayanan tek bakış açısı, Hitler'den gelen ideolojik bakış açısıydı ve Hitler'in görüşü, ırk ve fetih tarafından şekillendirilmişti.[168] Hitler'in ideolojik hedefleri, tutarlı olsalar da, harekâtlara ilişkin kararlarda pek de yol gösterici değillerdi.

Harekâtlara ilişkin görüşlerin aykırılığı –Moskova'ya karşı Leningrad ve Ukrayna–, seferin sonucu hakkındaki farklı varsayımları ve Hitler ile askeriyenin ondaki rolünü yansıttı. Halder, Sovyetler Birliği'nin yıkımını ve onun sonucu olarak da ulusal direnişin erimesini hedef alırken, Hitler, ülkenin ekonomik ve toplumsal güç merkezlerinin fethi bakımından düşünüyordu. Gelgelelim, esas planlara dikkatlice bakarsak, ne Hitler ne de Halder ger-

(167) Barry Leach, *German Strategy against Russia 1939-1941* (Oxford, 1973), 87-123. E. Moritz, ed., *Fall Barbarossa: Dokumente zur Vorbereitung der faschistischen Wehrmacht auf die Aggression gegen die Sowjetunion 1940/41* (Berlin/GDR, 1970).

(168) Bu zamana del Barbarossa Harekâtı üzerine yapılan en eksiksiz çalışma olan Horst Boog ve diğer yazarlar, *Der Angriff auf die Sowjetunion* (Stuttgart, 1983), 202-276'da biraz daha farklı bir vurgu bulabilirsiniz. Bu, aynı zamanda, askeri savaş idamesinin bir kısmı olarak bu harekâtın mahşeri boyutlarına vurgu yapan tek çalışmadır.

çekten seferin bu hedeflerin herhangi biri fethedilmesiyle sonuca ulaşacağını beklemiştir. Farklı yaklaşımları, sadece, gizli emelleri ve örtülü husumeti yansıtıyordu. Basitçe söylendikte, hedef Moskova ve Sovyet devletinin yıkımı ya da felci olursa, zafer, askeri bir zafer olurdu; Ukrayna'nın fethedilmesi halinde ise zafer, Ulusal Sosyalist bir zafer olurdu. Harekâtlara ilişkin öncelikler hakkındaki çekişme, böylelikle sembolik bir hal aldı ve taraflardan hiçbiri, bir ya da diğer hedefin elde edilmesiyle neyin başarılmış olacağını açıklığa kavuşturmayı umursamadı.[169] Her halükarda, bu seçimler ancak seferin ikinci aşamasında, Temmuz 1941'den sonra, askeri ve militan beklentilerin değişmesi gerektiğinde önem kazandı.

Barbarossa Harekâtı için son yönergeye göre, planlamacılar Sovyet ordusunu savaşın ikinci aşamasına kadar yenmeyi ve böylelikle de, ulusu savunmasız kılarak, askeri ilerleme kaydetmeyi sadece bir yenilgiden faydalanma konusu haline getirmeyi umuyordu. Barbarossa için yapılan son plan, sadece ilk ve ilerlemenin belirleyici aşaması olarak görülen maddeyi belirtiyordu; bu maddenin başlıca görevi, "Sovyet Rusya'yı hızlı bir seferle alt etmek"ti. Bu, büyük ölçekli kıskaç harekâtlarıyla başarılacaktı; yani, "Batı Rusya'da olması beklenen Rus ordusunun büyük kısmının cephesini yırtarak açmak için hızlı ve derin hücumlar. Bunun ardından da, bu nüfuzlarla ayrılması sağlanan düşman grupları yok edilecek"ti; Dnjepr ve Dvina nehirlerinin batısında gerçekleştirilecek olan kazan muharebelerinde. Bu, seferin başlıca ve gerçekten harekâta ilişkin olan tek hedefiydi, çünkü belirleyici ilk darbelerin "ileriki görevler için eylem özgürlüğü"nü güvence altına alacağı varsayılıyordu.[170]

Bu plan, tüm karargâh subaylarını ve ordu komutanlarını tatmin etmedi. Onları, Ordu Komutanlığı'nın sıkı idaresi ve denetimi altında tuttu. Harekâtlarda daha büyük ve daha bağımsız bir rol hedeflediler ve savaşın ardından, "yukarıdan gelen" aşırı kısıtlamaların, aksi takdirde başarılı olacak bir seferin ana kusuru olmuş olduğunu öne sürdüler. Böylelikle, daha cüretkâr olanlar, "Rusları telaş içinde tutma ve onlara toparlanmak için hiç zaman vermeme"nin önemini vurguladılar. Guderian, "doğrudan Moskova'ya gitmek istedi ve hiç vakit kaybedilmezse oraya varabileceğine ikna olmuştu. Rusya'nın direnişi, Stalin'in gücünün merkezine yapılacak bir hücumla felç

(169) A.g.e., 233-47. Frans Pieter ten Kate, *De Duitse aanval of de Sovjet-Unie en 1941*, 2 cilt (Groningen, 1968). En detaylı tartışma için bkz. A. Beer, *Der Fall Barbarossa: Untersuchungen zur Geschichte der Vorbereitungen des deutschen Feldzuges gegen die UdSSR* (diss. phil., Münster, 1978).

(170) Boog, *Angriff auf die Sowjetunion*, 242-48 (8 Haziran 1941'in son konuşlanma planı) ve 238-42 (Yönerge #21).

edilebilirdi." Bu halleriyle ele alındıklarında, bu planlar, tank kuvvetlerinin destekçileri için iç açıcı olmuş ve hâlâ öyle idiyseler de, esas harekâtlardan ille de daha iyi ya da daha yeterli değillerdi.[171] Gelgelelim, bunlar başlıca, Almanya'daki harekât planlamasının, herhangi bir belli öğretiden çok fikir ayrılıklarıyla karakterize edilen bir seferde doruk noktasına ulaşmış olan rekabetçi doğasının bir yansımasıydı.

Fakat bu tartışmalar, belirleyici konuyu tamamen gözden kaçırır. Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan savaşın neticesi ne birleştirilmiş silahlarla yapılan bir zırh-harekâtlar karşılaşması konusuydu (askeriye içi çatışma), ne de bir Moskova-Ukrayna karşılaşmasının (askeriye ve ideolojik politikalar arasındai bir çatışma). Bu, daha ziyade, yükselen ve rekabetçi bir kuvvet kullanımının ürünüydü. Üçüncü İmparatorluk, kuvvet ve dehşetin rekabetçi bir şekilde en uygun hale getirilmesine dayanan bir stratejinin ve bir harekât planlaması sürecinin sonuçlarıyla karşı karşıya kaldı. Bu kısıtlamalar, zaten Temmuz-Ağustos 1941'de aşikârdı.

Seferin ilk aşaması, herkesin umduğunun ötesinde bir başarıydı. Herkes, savaşın fiilen kazanıldığı konusunda hemfikirdi ve en azından neredeyse tüm –sadece Alman değil- gözlemcilerin gözünde böyleydi. Bu varsayım, Sovyetler Birliği'nin ana kuvvetlerinin savaşın ilk haftalarında yok edildiğini ya da ele geçirildiğini ve Stalin'in yönetiminin kargaşaya döndüğünü göz önüne alırsak, makul olmaktan da fazlasıydı. Gelgelelim, kısa bir süre içinde, Sovyetler Birliği'nin yenilmemiş olduğu su yüzüne çıktı. Alman tarafının kazanmayı umduğu eylem özgürlüğü, hiçbir zaman elde edilemedi. Sovyet liderliği savaşa umutsuzca ve hem kendi halkına hem de Alman düşmana karşı muazzam bir gaddarlıkla devam etti. Sovyetler Birliği teslim olmayacaktı; yenilmesi isteniyorsa, işgal edilmesi gerekiyordu. Ancak bu noktada zaman ve mekân gerçekten önem kazanmaya başladı; yakın zamanda, ardından kışın geleceği bir balçık dönemi geleceğinden değil, ama her mil karenin meydan okuyan bir düşmandan alınması ve işgal edilmiş tarafın direnişine karşı zaptedilmesi gerektiğinden.[172]

---

(171) Cooper, *German Army*, 272'de alıntılanmıştır; ayrıca bkz. Hermann Hoth, *Panzer-Operationen: Die Heeresgruppe 3 und der operative Gedanke der deutschen Fahrung im Sommer 1941* (Heidelberg, 1956). Bu kavramların eleştirel değerlendirmesi için bkz. Brian Fugate, *Thunder on the Dneiper: The End of the Blitzkrieg Era, Summer 1941* (Ph.D. diss., University of Texas, Austin, 1976). Alman liderliğindeki karışıklık ve anlaşmazlık üzerine bkz. Earl F. Ziemke, "Franz Halder and Orsha: The German General Staff Seeks a Consensus," *Military Affairs* 39 (1975), 173-76.

(172) Albert Seaton, *The Russo-German War, 1941-1945* (Londra, 1971); Klaus Reinhardt, *Die Wende vor Moskau: Das Scheitern der Strategie Hitlers im Winter 1941/42* (Stuttgart, 1972).

Şüphesiz, uygun eylemle, Moskova üzerinde çok daha süratli bir şekilde ilerlemek ve belki de oraya yağmur ve balçık döneminden önce vararak Sovyet başkentini felç etmek ve muhtemelen, bir başka büyük kazan muharebesinde daha da fazla asker ele geçirmek (bu, eninde sonunda gerçekleşti, ama artan Alman maliyetleriyle ve Moskova'ya ulaşmak için fazla geç bir zamanda)mümkün olabilirdi. Ama bunlar, birbirleriyle giderek daha da anlaşmazlık içine giren ve uzun süredir, her şeye rağmen Sovyetler Birliği'nin nasıl yenilebileceği –yani, ulusun ve liderliğinin iradesinin nasıl kırılabileceği- konusunda hiçbir fikirleri olmayan hırslı komutanların hayalleriydi. Hitler, savaşın ilk altı haftasının tecrübesi üzerine kafa yorarak, "Rusya harekâtlardan elde edilen başarılarla yenilemez . . . çünkü, basitçe, yenilgi tanımıyor"[173] hükmüne vardı. Hitler'in hiddeti, esas meseleyi yansıtıyordu. Rus ordusunun önemli kısımlarını alt etmek için daha ne yapılabilirdi? Alman güçleri giderek daha da güçsüzleşirken, teslim olmayan ve tekrar tekrar kendini toparlayan bir ulusun iradesi nasıl kırılabilirdi? Belki Leningrad'da, Moskova'da ya da Ukrayna'da daha fazla muharebe kazanılabilirdi ama belli ki muharebeler kazanılsa da savaş kaybedilebilirdi. Bu, Ağustos 1941'den sonra, harekâtlara ilişkin başlıca sorundu. Bu, sadece başarının arttırılmasının zaferi güvence altına alacağına inanır hale gelmiş olan bir ordunun ve bir siyasi liderliğin çözümsüz sorunuydu. Bu, hiçbir şekilde türünün son örneği olmamakla beraber, stratejik gerilemeye başlıca bir örnektir. Hepsi de tek bir ortak karakteristik gösterir: savaşa ilişkin kavrayışın yeri, askeri eylemin rekabetçi idaresi tarafından alınmıştır.

Sıklıkla, Alman liderliğinin Sovyet savaş potansiyelini hafife aldığı ve böylelikle de baştan beri yetersiz bir şekilde planlanmış ve başarısızlığa mahkûm olan bir seferde çarpıştığı öne sürülür. Bu görüş, can alıcı noktayı gözden kaçırır. Alman kuvvetleri, limitlerini, Sovyetler Birliği'nin endüstriyel kapasitesinde değil, ama Sovyet liderliğinin sadece fabrikaları çalışır halde tutma değil aynı zamanda muharebeye ardışık dalgalar halinde takviyeler gönderme becerisinde de buldu. Sovyet askeri çekirdek kadroları askerlerini muharebeye sokmaya devam ettiler; Alman ve İngiliz emsalleri kadar büyük bir incelikle değil belki ama son zerresine kadar aynı derecede etkili şekilde. Rusya'nın seferberlik ve savaşma becerisi, Moskova'ya yapılan cephe saldırısının alt edilmesiyle ve Aralık 1941'de büyük çaplı Sovyet

(173) Halder, *Kriegstagebuch*, 3:123.

karşı saldırılarının başlamasıyla birlikte gelen, savaşın belirleyici dönüm noktasını mümün kıldı.[174]

Sovyetler Birliği'ni Haziran ve Aralık ayları arasında güdüleyen şeyin ve Sovyet Asya'nın ve Sovyetler Birliği'nin güneyinin zar zor yatıştırmış ve denetim altına almış olduğu alanlarında dahi insan gücü ve kaynak seferber etmesini mümkün kılanın ne olduğu konusunda hiç denecek kadar az şey biliyoruz, çünkü Sovyet tarihçileri, tıpkı Alman tarihçilerinin mukadder yenilgiye inanmaları gibi, Sovyet zaferinin mukadder olduğuna inanırlar. Ama şu kadarını biliyoruz: ilkin bocalayan ve sonra büyük çapta başarısızlıklara yol açan Sovyet direnişi ve kararlılığı, Alman politikası ve dehşetine ilişkin giderek artan bir bilinçlenmeyle kaskatı kesildi. Alman ordusu ne kadar ilerlediyse, düşman kuvvetlerini de o kadar yendi ve ele geçirdi ve Almanya'nın yenilgi tanımayan bir düşmanı boyunduruk altına alma çabaları ne kadar arttıysa, Sovyet direnişi de o kadar sert ve çaresiz bir hal aldı ve Alman tarafındaki maliyetler de o kadar arttı.

Alman yenilgisinin pek çok kaynağı vardı ve sadece askeri kaynakları göz önüne almak yeterli değildir. Diğer kaynaklar, Üçüncü İmparatorluk'un dayatmaya başladığı hegemonik kavram ve savaşın yapılış şekliydi. Yapılan, terörist bir zapt etme savaşı ve Ulusal Sosyalist jargonda, bütün halinde toplumlara "özel muamele" (*Sonderbehandlung*) adı verilen türden bir savaştı. Bu savaş, tüm "Slav" haklarının insafsızca açlığa terkedildiği ve katledildiği, ele geçirilen asker ve subayların temel insan hakları tamamen hiçe sayılarak yapılan bir savaştı. Ve bu savaş, ölü sayısı rahatlıkla "pek çok milyon"u bulan Doğu Avrupa'daki halkın yağmalandığı ve sömürüldüğü bir savaştı.[175] Irkçı savaşın stratejisi, doğudaki mücadelenin her yanına sinerek Sovyet halkının kararlılığını kuvvetlendirdi ve aslında, onları tamamen Rus bir bayrak altında birleştirmeyi mümkün kıldı.

Alman "stratejist"lerinin bu ters etki yapan rotayı izlemelerine neden olan neydi? Bunun cevabı olarak ideolojiye işaret edilebilir ama ideoloji, aksi takdirde "gelenekselci" ya da profesyonel olacak olan bir askeriyeye burnunu sokan tarih ötesi bir kuvvet olmaktan ziyade, farklı bir mantığın izinden gidiyordu. Bu savaş cephede baştan beri tam bir gaddarlıkla yapıldı

(174) Reinhardt, *Wende vor Moskau*, 197-254; Boog, *Angriff auf die Sowjetunion*, 600-51; Alexander Werth, *Russia at War, 1941-1945* (New York, 1964), 225-74; Albert Seaton, *The Battle for Moscow, 1941-1942* (Londra, 1971). Ayrıca bkz. John Erickson, *The Road to Stalingrad* (New York, 1975).

(175) Boog, *Angriff auf die Sowjetunion*, 150. Aynı ciltte ideolojik, ırkçı ve ekonomik savaşın detaylı bir çözümlemesi bulunur.

çünkü zaferin hızlı bir şekilde kazanılması gerekiyordu.[176] Böylelikle, yıkım, şiddetin dizginlerinin bırakılmasının er ya da geç düşmanı yok edeceği umuduyla kendinde bir amaç haline geldi. Askeriyenin bu konuda çok az seçeneği vardı. Eğer kazanmak istiyorduysa, kuvvet kullanımını arttırması gerekiyordu. Şayet zafer yaklaşmıyorsa, ancak kuvveti daha da fazla arttırmaya başvurabilirdi. Gelgelelim, sonunda bu, başarının tam da temelinin altını kazdı. Askeriye ideolojik terörizm konusunda ne kadar zıt duygular taşısa da, seçtiği yol merhametsizce, savaşın akılcı bir hedef elde etmeye yönelik olarak kullanılmasından bir imha aracı olarak kullanılmasına geçilmesine yol açtı.

Bu yükselen uygulama, sadece askeri çabaya kılavuzluk etmekle kalmadı, aynı zamanda Wehrmacht'ın ve *Einsatzgruppen*'in geri düzenlerine (*Sicherheits Divisionen*), SS'e ve gerideki birçok diğer sivil ve askeri örgüte de kılavuzluk etti. Kuvvet, Avrupa üzerinde Alman hegemonyası kurmanın ve onu ayakta tutmanın tek yoluydu. Askeri zafer, düşmanın kuvvet toplama ve yansıtma becerisinin felç edilmesi, onun belirleyici ön koşuluydu; terör ise başlıca sonucu. Bunlar birlikte, Ulusal Sosyalist savaşımın özünü oluşturdu. Biri diğerini besledi ve ardından gelen çözümleme onları birbirinden ayırmaya çalışmamalıydı. Birlikte, doğu cephesindeki savaşı bir beka savaşına dönüştürdüler çünkü ideolojik hedefler harekâtların merkezindeydi ve daha da önemlisi, katıksız şiddetin serbest bırakılması savaş idamesini yönlendiren tek "ilke"ydi.

Yükselen savaş –Birinci Dünya Savaşı'nda emareleri görülmüş ama savaşa yönelik giderek büyüyen bir muhalefet tarafından durdurulmuştu– 1939'dan sonra değişiklik geçirerek engelsiz hale geldi. Münferit muharebeler ve seferler ne denli ustaca yapılmış olursa olsun, bu, büyüyen yıkım sağanağının başlıca harekât ve taktik mantığı haline geldiği bir savaştı. Harekâtlara ilişkin ana ve tek hedefi, zarar ve yıkım yaratmak, düşman devletini yok etmek ve düşman toplumlarını ve silahlı kuvvetlerini yıpratarak teslimiyete mecbur bırakmaktı. Bu süreçte, profesyonel savaşın tam da temeli uçup gitti.

---

(176) Boog, *Angriff auf die Sowjetunion*, 242-58, 470-97, 959-1021; Hans Hohn, "Zur Entwicklung der Einsatzgrundsätze der Infanterie der deutschen Wehrmacht im Zweiten Weltkrieg," *Zeitschrift für Militärgeschichte* 9 (1970), 554-66. Jürgen Förster, "Zur Rolle der Wehrmacht im Krieg gegen die Sowjetunion," *Aus Politik und Zeitgeschichte* B 45/80 (8 Kasım 1980), 3-15; Seaton, *Russo-German War*; Omar Bartov, *The Eastern Front 1941-45: German Troops and the Barbarisation of Warfare* (Basingstoke, 1985).

O halde, İkinci Dünya Savaşı'nın harekâtlara ilişkin zorluğu neydi? Belki kısmen, zırhın nasıl etkili bir şekilde kullanılabileceği sorusuydu –aslında zırh, karşı kuvvet ve karşı komuta uygulamalarını birleştirmeye ilişkin "yüksek" taktiklerin hiçbir zaman adamakıllı geliştirilmemiş olmasından ötürü mümkün olan en iyi şekilde kullanılmayan bir silahtı. Ama dünya savaşının gerçek zorluğu, kuvvet kullanımının teknik yöntemlerinden çok, kuvvet kullanımının kısıtlanmasına –yani, bir ulusun kaynak ve insan gücü kullanımının, düşman yoğunlaşmalarının yok edilişinde bu düşman komutasının felç edilmesinde azami etkililiği garanti almak için birleştirilmesine ve bu sırada, bu amaç için gerekli olandan daha fazla kuvvet kullanılmamasına– dayanıyordu. Topyekûn savaşın zorluğu, şiddet artışını düşmanın kararlılığının azalışına göre ayarlamaktı. Alman savaş uygulamasının desteklenmeyen sonucu, kuvveti ve dehşeti, eski düşmanların direnişini kaskatı keseceği ve yeni düşmanlar yaratacağı noktaya yükseltmekti.

Savaş uygulamasının bu en hayati konusu, Almanya'da nadiren ileri sürülüyordu. Kaygısı ne askeri fetih stratejisine ne de Alman askeriyesinin harekâtlara ilişkin fırsatçılığına ve rekabetçi karakterine uyuyordu. Alman ordusuna gelince, tam da Birinci Dünya Savaşı açmazının üstesinden gelmeye yardımcı olan yöntemler, mahşeri savaşa doğru yükselen merdiveni ortaya çıkardı. Alman geleneğinde stratejiye ilişkin bütünselci bir yaklaşıma hiçbir dönüş olmadı ama ileriye giden yol, felakete yol açtı. Bu, zaman zaman kuvvet kullanımı bakımından dâhice olan ama kuvvet kullanımının kısıtlanması savaşın Almanya için hâlâ uygulanabilir olup olmadığı konusunu gündeme getireceği için bu kullanımı kısıtlayamayan ve buna istekli olmayan bir ordunun felaketiydi.

V

Şayet Alman ordusunun 1930'lardan İkinci Dünya Savaşı'nın ortalarına kadarki tarihi gerçekten de "temelde, bir felç etme görevinde yer alan zırhlı, motorize kuvvetlerin ve hava kuvvetlerinin devrim niteliğindeki kullanımı üzerinde temellenmiş yeni bir stratejinin önderleriyle, piyade ordularına dayanan geleneksel stratejinin yandaşları arasındaki çözüme kavuşmamış çatışmaların bir tarihi"[177] olmuşsa, o zaman Alman stratejisinin oluşturulması sırasındaki otuz yıllık hengâmeyi de unutabiliriz. Bu makale, Alman strate-

(177) Cooper, *German Army*, 149.

jisinin nasıl, neden ve hangi sonuçlarla bir silah azamileştirilmesi konusu haline geldiğini çözümlemeye çalışmıştır. Sonuç olarak, askeri teknokrasinin ve harekâtlar konusundaki fırsatçılığın ötesindeki strateji yeniden vurgulanmalıdır. Almanya'nın yirminci yüzyılın ilk yarısındaki stratejik seçenekleri nelerdi ve hangileri seçildi?

Almanya'nın birleşmeden sonraki gelişmesi, silahlara değil, ikiz payandalar olan ekonomi ve entelektüel yaşama dayandı. Ama bu güç kaynakları, aynı zamanda Alman hassasiyetinin de kaynaklarıydı. Dar bir askeri anlamda, bunlar Almanya'nın Avrupa'nın göbeğindeki, silahların artmakta olan menzili ve yıkıcılığıyla ve Almanya'nın idaresi dışındaki pazarlara ve gıda malzemelerine bel bağlayışıyla daha da kızıştırılan jeopolitik durumuna dayanıyordu. Daha geniş bir toplumsal ve siyasi anlamda ise, bu zayıflıklar, yeni ulus-devletin, giderek daha da uluslararası bir hale gelen bir ekonomi ve toplumun esenliğinin küresel pazar koşullarına bağlı oluşuyla meydan gelen özerklik kaybına dayanıyordu. Alman stratejisi, Almanların –sadece Alman elitlerin değil– ve Almanya'nın komşularının, Almanya'nın Avrupa'da bir ekonomik ve bilimsel egemenlik konumuna yükselişiyle, bu konumun getirdiği avantajlarla ve yarattığı zorluklarla uğraşma tarzları tarafından şekillendirilmişti. Bu, kısıtlamalar içinde yapılan seçimlerin sonucuydu.

Alman siyaseti, zaman zaman, ekonomik güçten çıkar sağlamayı ve birleşmenin askeri sonuçlarını azaltmayı seçebilirdi ve seçti de. Bu seçenek, "güçlü" versiyonuyla, ilk kez 1880'lerin sonunda ve 1890'ların başında, –deniz kuvvetlerince desteklenen– sanayinin engelsiz bir şekilde büyüyebilmesi için Avrupa'daki askeri durumu dondurma girişimiyle ortaya çıktı. Bu seçim, en yaygın olarak Leo von Caprivi'nin kısa süreli şansölyeliği (1890-1894) ile ilişkilendirilir ama aynı zamanda, Schlieffen'in stratejisinin de temelidir.[178] Bu, ne barış ne de savaş vadeden ama Avrupa'da muhalif askeriye bloklarına dayanan kırılgan bir denge ve zihni büyük ölçüde silahlanmayla meşgul olan bir diplomasi üreten bir çözümdü. Buna bağlı olarak, bu seçim doğası gereği istikrarsızdı. Uluslararası sistemin Avrupa'daki dengeyi koruma becerisine ve ülke içi düzeyde, hükümetin hem barışçılığı hem de sosyalist uluslararasıcılığı ve ekonomik çıkarların daha destekleyici ve militan politikalara ilişkin taleplerini denetleme becerisine dayanıyordu. Sonunda, strateji, imparatorluk rekabetlerinin ve popülist politikaların baskıları altında çöktü. Avrupa elitlerinin yirminci yüzyıla girerken uluslararası mutabakat oluşturma ve

(178) Michael Geyer, *Deutsche Rüstungspolitik, 1860-1980* (Frankfurt, 1984), 61-63.

bunu uluslarına dayatma becerilerini giderek kaybediyor oldukları belirtilmeye değerdir. Bu, savaşları kısıtlama ve yurttaki askeri özerkliği muhafaza etme becerisine dayanan "profesyonel" stratejinin sonuç olarak çöküşünün en önemli ön koşuluydu.

Bu seçimin bir de, bir süre için umut verici görünen ama sonra hızla solan "güçsüz" versiyonu vardı. Bu seçenek, Almanya'nın silahsızlanmasına ve 1920'lerde, ulusal ve uluslararası istikrarı yeniden canlandırılmış ve uluslararası hale getirilmiş olan bir ekonomi temeli üzerinde yeniden inşa etmek için yapılan girişime dayanıyordu. Ama güçsüz versiyon, ağırlıklı olarak, dikkatli araştırmanın karşılığını veren iki nedenden ötürü, neredeyse tasavvur edildiği anda –harekâtlara ilişkin bazı dahice kavramlar ürettiyse de- başarısız oldu. Almanya'nın bir savunmasızlık noktasına gelene kadar kökten ve tek taraflı bir şekilde silahsızlanması bile, Kıta Avrupası'ndaki en büyük ekonomik güç olarak kalan ve Avrupa statükosunu tehdit etmek için tüm potansiyeli elinde tutan bir ulusa itimat etmeme genel eğilimini yatıştıramadı. Aynı zamanda, ekonomik istikrarı sağlama, Alman nüfusunun büyük bölümlerini Almanya'nın gerilemiş olan uluslararası statüsüne razı etmekten ziyade, bir tepkiyi besledi: giderek aşırı boyutlara varan militan milliyetçilik. İstikrar sağlamanın bir serap olduğu ortaya çıkınca, bu dış güvensizlik ve yurttaki militan milliyetçilik birleşimi katılaşarak Avrupa'yı alevler içinde bırakan patlayıcı bir karışıma dönüştü. Ekonomik dünya düzeninin çöküşünü istikrarı bozan bir etken olarak ve bu bağlamda da Alman revizyonizmini ve milliyetçiliğini ne kadar vurgulamamız gerekse de[179], aynı zamanda Avrupa'nın bir bütün olarak başarısızlığa uğradığı sonucuna da varabiliriz. İşlerini ulusal ve uluslararası istikrar sağlamanın askeri bakımdan "güçsüz" bir versiyonu temelinde düzenleme girişiminin zorluğunun üstesinden gelemedi.

Alternatif Alman seçeneği, ekonomik gücü askeri kudretle kuvvetlendirmeye dayanıyordu. Genişleyen ve uluslararası hale getirilmiş bir ekonominin doğasından ötürü, bu zorunlu olarak hegemonik bir yaklaşımdı.[180] Bu sonuç, yine, bir "güçsüz" ve bir de "güçlü" versiyonla geldi. "Güçsüz" versiyon, bu yüzyıldaki Alman sorununun ana kaynağı olarak görülmüştür. Bu, askeri özerklik arayışıyla, stratejik bakımdan güvenli sınırların yanı sıra başat pazarların ve kaynakların endüstriyel idaresine ilişkin arayışla ve sol

(179) Josef Becker ve Klaus Hildebrand, ed., *Internationale Beziehungen in der Weltwirtschaftskrise 1929-1933* (Münih, 1980).

(180) Fischer, *Griff nach der Weltmacht*.

kanat politikalarının korkusuyla teşvik edildi. Başlıca güdüsü yurt içine ilişkindi: kuvvet kullanımının ve hazırlığının hem harekâtlara hem de düzenlemeye dair ayrıntılarında göze çarpar. Bethmann Hollweg, Falkenhayn ve Seeckt, 1914 ve 1945 yılları arasında bu rotanın en iyi temsilcileridir. 1930'larda yeniden silahlanma ve profesyonel stratejinin yeniden oluşması, aynı temel bakış açısını yansıtıyordu. Bu, elit yönetimin hem içe doğru Alman politikalarına ilişkin hem de dışa doğru uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilere ilişkin bir uzantısıydı. Gelgelelim, tüm bu kavramlar bu yüzyıldaki savaşlar belirleyici aşamalarına varmadan önce başarısız oldu. İmparatorluk ordusunun harekât tasarımları, Marne'da ve yine Verdun'da çözüldü; Seeckt'in ordusu, hiçbir zaman çarpışmaya giremedi ve Beck ve Fritsch'in konuşlanma planları bir çıkmazla karşılaştı. Planlar iyi bir şekilde hazırlanmıştı ama işe yaramazdı. Yirminci yüzyıldaki Alman savaşları, ulusal toplum çare arayışında seferber edildiğinde ciddi bir şekilde başladı.

Kitle savaşının hedefleri, 1916 ve 1938'de seçenekleri şekillendirmeye başladı. Bunlar, Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'na kadar önemli bir dönüşümden geçen hegemonik seçimin "güçlü" versiyonunu oluşturdu. Alman toplumunun tamamının, daha etkili bir üretim ve yıkım düzenlemesi yararına işlevsel itaatini talep ederken –Ludendorff'un teknokratik çözümü–, sanayi ve askeriye, zamanı gelince verimliliğin getirilerini paylaşma sözü vererek kitle politikaları yerleştirme girişiminde bulundular; yani, savaş hedeflerini şişirdiler ve bir ulusal arınma savaşını mümkün kıldılar. Ulusal Sosyalistler, toplumu düzenleme iddiaları bakımından daha az totaliter değildiler. Gelgelelim, Alman toplumunun ve Alman devletinin fetih, imha ve zapt temelinde yapılacak bir yeniden yapılanmasını hedeflediler. Nihayet, Alman toplumu uzatılmış imparatorluk sınırlarının arkasında özerk, pazarın çılgınlıklarından muaf[181] ve emniyetli olacaktı. Siyasete ve savaşa kitle dahlinin meydan okuyuşuna ve onların savaşlararası yılların ekonomik ve toplumsal krizine verdiği karşılığa Ulusal Sosyalistlerin verdiği cevap, popülist ve militan bir hegemonya biçimine dayanıyordu. Bunun sonucu olarak ortaya çıkan ideolojik strateji, Alman askeriyesinin harekâtlara ilişkin fırsatçılığıyla kaynaştı.

Bu seçimin gaddarlığı ve insaniyetsizliği, tarihi açıklamaya aşkın gibi görünür ve hal böyleyken, ancak, bir tarafta Almanya'nın Avrupa'daki ekonomik egemenlik konumu ve dünya pazarlarına bağımlılığı, diğer tarafta ise

(181) Bkz. Niederschrift über die Besprechung in der Reichskanzlei am 5. November 1937 (bkz. not 128).

kitle dahlinin meydan okuyuşu ile elit yönetimin savunması arasındaki ülke içi çatışmayla uzlaşma temelinde anlaşılabilir.

Bu çözüm, askeriye tarafından formüle edilmemişti. Yirminci yüzyılda Almanya için bu mukadder stratejik seçimi ifade eden, öncelikle Alman entelektüel kesimdi. Almanya'nın ancak kaderini idare etmesi halinde hayatta kalabileceğini öne sürdüler. Alman egemenliği ve toplumsal ve kültürel bütünlüğü, bağımlılığının tüm temellerini kapsayan bir noktaya dek genişlemeye bağlıydı.[182] Yirminci yüzyıl Alman savaşlarına o zaman propagandanın giderek artan gücü aracılığıyla durmadan çoğaltılan ve bayağılaştırılan ideolojik gündemlerini veren, yaygın, "bilimsel" kibir ve kültürel çaresizlik birleşimiydi. Bu, Almanya asla kendi kaderini idare etmek için yeterli askeri güce sahip olmadığı için, bunun yerine küresel ekonomik süreçler tarafından şekillendirilen, harekâtlara ilişkin çözümsüz bir sorun da yarattı.

Bu öğretiler, ancak Alman toplumunun merkezi bölümlerince ilgi görünce ve ülke içi ve uluslararası ilişkileri mahşeri savaş vizyonları şekillendirmeye başlayınca yayıldı. Hegemonya ve ulusal yenilenme vizyonları, en kemikleşmiş yıkım ve ölüm korkularının bile üstesinden gelebildi. Herhangi bir belli teknolojiden çok, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı kapsamını onlar belirledi. Savaş, dünyaya meydan okuyacak kadar güçlü olan ama yirminci yüzyılın ilk yarısının herhangi bir zamanında, kendinin olağandışı yükselişinin birer sonucu olan hassaslıklarıyla baş etmekten aciz olan bir ulus tarafından serbest bırakılmıştı. Alman stratejik kibrinin kaynağı –ve Ludendorff, Halder, Guderian, Rommel, Manstein ve emsallerinin harekâtlara ilişkin fırsatçılığının kökü-, Almanlar'ın kendileri yerine başkalarını yönetebilecekleri ve Almanya'nın bir ulus olarak ya yönetmesi ya da yok olması gerektiği kanısıydı.

(182) Rüdiger vom Bruch, *Wissenschaft, Politik und öffentliche Meinung: Gelehrtenpolitik im wilhelminischen Deutschland 1890-1914* (Husum, 1980); Schwabe, *Wissenschaft und Kriegsmoral*.

KAYNAKÇA

MAKİNE SAVAŞI ÇAĞINDA ALMAN STRATEJİSİ: 1914-1945*

Birinci Dünya Savaşı sırasındaki Alman kuvvet kullanımı hakkındaki literatürün durumu dikkat çekecek derecede az gelişmiştir. Kitap ve makale sayısı yıllardır istikrarlı bir şekilde artmaktaysa da, gerçek araştırma sıfıra yakın bir düzeye düşmüştür. Bunun belirtilmeye değer bir istisnası Helmut Otto, *Zur Militärstrategie des deutschen Imperialismus vor und während des ersten imperialistischen Weltkrieges* (Diss. B., Potsdam, 1977) eseridir. Eldeki literatür temelindeki ciddi girizgahlar, sırasıyla Batı ve Doğu Alman perspektiflerinden yazılmış olan Peter Graf v. Kielmansegg, *Deutschland und der Erste Weltkrieg*, 2.baskı (Stuttgart, 1980) ve Helmut Otto ve K. Schmiedel, *Der erste Weltkrieg: Militärhistorischer Abriss*, 4.baskı (Berlin/GDR, 1983) eserlerinde bulunabilir. Birinci Dünya Savaşı'nın stratejik yapısı üzerine Walter Elze tarafından yapılan kısa bir çalışma olan *Das deutsche Heer von 1914 [ve] Der strategische Aufbau des Weltkrieges 1914-1918* (yeniden basım, Osnabrück, 1968), değerli ama önyargılı bir eserdir. Keith Robbins, *The First World War* (Oxford ve New York, 1984), İngiliz bir yazar tarafından, Birinci Dünya Savaşı muharebeleri hakkında hiçbir Alman kaynağa gönderme yapmadan bir kitap yazmaya yönelik son girişimdir. Böyle çalışmaların unutulup, yerine B. H. Liddell Hart, *History of the First World War* (Boston, 1964) ile J. F. C. Fuller, *The Conduct of War 1789-1961* (Londra, 1961) ve *Machine Warfare* (Londra, 1942) eserlerine yoğunlaşılması şiddetle tavsiye edilir. Donald J. Goodspeed, *The German Wars 1914-1945* (Boston, 1977) ve Trevor N. Dupuy, *A Genius for War: The German Army and General Staff, 1807-1945* (Englewood Cliffs, N.J., 1977) eserleri, Alman askeri tecrübesini romantikleştirmeye yönelik genel eğilimin örnekleridir.

Büyük strateji hakkındaki tartışma hâlâ, John A. Moses, *The Politics of Illusion: The Fischer Controversy in German Historiography* (Londra, 1975) eserinde tartışılan Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht*, 3.baskı (Düsseldorf, 1964) tarafından şekillendirilir. Lancelot L. Farrar, Jr., *Divide and Conquer: German Efforts to Conclude a Separate Peace, 1914-1918* (New York, 1978), harekât idamesi yeni bir ışık tutar. Falkenhayn, Karl-Heinz Janssen, *Der Kanzler und der General* (Göttingen, 1967) eserinde tartışılır ama Ludendorff hâlâ, birçok çalışmaya rağmen, hakkında profesyonel bir biyografi yazılmasını beklemektedir. Ludendorff'un savaş kavramına en yakın zamanda, Hans-Ulrich Wehler, " 'Absoluter' und 'totaler' Krieg: Von Clausewitz zu Ludendorff," *Politische Vierteljahreszeitschrift* 10 (1969), 220-48'de odaklanılmıştır. Kıdemli Alman subayları hakkında çok az kaynak vardır ve hâlâ ağırlıklı olarak yazdıkları anılara bel bağlamak gerekir. Isabel Hull, *The Entourage of Kaiser Wilhelm II, 1888-1918* (Cambridge, 1982), biyografiyi siyasi ve askeri tarihle bütünleştirir.

Harekâtlar hakkındaki iyi bir çalışma Norman Stone, *The Eastern Front, 1914-1917* (Londra ve New York, 1975) eseridir. Şaşırtıcı bir şekilde, savaşın başka hiçbir cephesi hakkında benzer şekilde kapsamlı bir çözümleme yoktur. Bunun bir sonucu olarak, genelkurmay başkanlığı tarih yazıcılığının tüm avantajları ve dezavantajlarını içeren resmi Alman ta-

---

(*) John Shy'a, Charles Bright'a ve bu cildin editörlerine, altmışıncı doğumgünü nedeniyle *Doktorvater*'im olan Prof. Dr. Andreas Hillgruber'e adanmış olan bu makalenin hazırlanmasındaki iyi niyetli tavsiyeleri için teşekkür etmek isterim.

rihçeleri olan, ağır ilerleyen *Der Weltkrieg 1914-1918: Die militärischen Operationen zu Lande*, ed. Reichsarchiv, 14 cilt (Berlin, 1925-44) eserine ve *Schlachten des Weltkrieges in Einzeldarstellungen*, ed. Reichsarchiv, 37 cilt (Oldenburg, 1921-1930) eserlerine bel bağlamak mecburi hale gelir. Michael Salewski'nin *Wehrwissenschaftliche Rundschau* 25 (1976), 89-96'te yer alan, alışılmışın dışındaki "Verdun und die Folgen: Eine militärische und geistesgeschichtliche Betrachtung" makalesi de belirtmeye değerdir. Taktikler Timothy Lupfer, *The Dynamics of Doctrine: The Changes in German Tactical Doctrine during the First World War* (Fort Leavenworth, Kans., 1981) eserinde çözümlenmiştir. Kalburüstü eserler şunlardır: Tony Ashworth, *Trench Warfare 1914-1918: The Live and Let Live System* (Londra, 1980) ve Eric J. Leed, *No Man's Land: Combat and Identity in World War I* (New York, 1981). Birinci Dünya Savaşı'ndaki taarruz ve savunma üzerine en değerli çalışma hâlâ Eric Marcks'ın *Angriff und Verteidigung im Grossen Krieg* (Berlin, 1923) kitabıdır.

Konuya ilişkin büyük askeri-siyasi işleyişler Gerhard Ritter, *The Sword and the Scepter: The Problem of Militarism in Germany*, 4 cilt (Coral Gables, Fla., 1969-73), özellikle cilt 4, *The Reign of German Militarism and the Disaster of 1918* ve F. Klein ve diğerleri, *Deutschland im Ersten Weltkrieg*, 3 cilt (Berlin, 1968-69) eserleridir. Daha kısıtlı bir eser ise, Martin Kitchen, *The Silent Dictatorship: The Politics of German High Command under Hindenburg and Ludendorff 1916-1918* (Londra ve New York, 1976) kitabıdır. Wilhelm Deist'ın, *Militär und Innenpolitik im Weltkrieg 1914-1918*, 2 cilt (Düsseldorf, 1970) eserindeki abidevi belge derlemesi hâlâ, dönem üzerine çalışma yapan her öğrenci için vazgeçilmezdir. Savaş sırasındaki barış hareketi üzerine, bkz. Francis L. Carsten, *War against War: British and German Radical Movements in the First World War* (Londra, 1982).

Birinci Dünya Savaşı'nın mizacı üzerine çalışmak isteyen herkes, Friedrich G. Jünger, *Die Perfektion der Technik*, 5.baskı (Frankfurt, 1968) eserinde yer alan baştan çıkarıcı ve taraflı "Die Weltkriege" makalesinin yanı sıra, Raymond Aron, *The Century of Total War* (Garden City, N.Y., 1954) ve Geoffrey Best'in ciddi *Humanity in Warfare* (New York, 1980) değerlendirmesine de başvurmak zorundadır.

Reichswehr'in sorunları hakkındaki bir çalışma, Reichswehr siyasetini sırasıyla liberal ve profesyonel bir bakış açısıyla tartışan Francis Carsten, *Reichswehr and Politics* (Oxford, 1966) ve Harold J. Gordon, *The Reichswehr and the German Republic* (Princeton, 1957) ile başlamalıdır. Alman katkıları arasında Rainer Wohlfeil ve Hans Dollinger, ed., *Die deutsche Reichswehr: Bilder, Dokumente, Texte* (Frankfurt, 1972); Thilo Vogelsang, *Reichswehr, Staat und NSDAP* (Stuttgart, 1962); ve Karl Nuss, *Militär und Wiederaufrüstung in der Weimar Republick: Zur politischen Rolle und Entwicklung der Reichswehr* (Berlin/GDR, 1977) eserlerinin yanı sıra, Heintz Hürten'in editörlüğünü yaptığı belge derlemeleri olan *Die Anfänge der Ära Seeckt* (Düsseldorf, 1979), *Zwischen Revolution und Kapp-Putsch* (Düsseldorf, 1977) ve *Das Krisenjahr 1923* (Düsseldorf, 1980) bulunur. Hans Herzfeld, "Politik, Heer und Rüstung in der Zwischenkriegszeit: Ein Versuch," *Ausgewählte Aufsätze* (Berlin, 1962) makalesine bakmadan geçmemelidir.

Hans Meier-Welcker, *Seeckt* (Frankfurt, 1967) ilk *Chef der Heeresleitung*'a yapılan abidevi bir övgüdür. Peter Hayes, "A Question Mark with Epaulettes? Kurt v. Schleicher und Weimar Politics," *Journal of Modern History* 52 (1980) Schleicher hakkındaki en iyi çalışmadır. En ilginç sima olan Wilhelm Groener hakkında hiçbir iyi biyografi yoktur. Dorothea Groener-Geyer, *General Groener: Soldat und Staatsman* (Frankfurt, 1955) zayıf bir çalışmadır. Wilhelm Deist, *The Wehrmacht and German Rearmament* (Londra, 1981) en iyi kısa değerlendirmeyi içerir. Ordudaki "Genç Türkler" grubu, Michael Geyer, *Auf-*

rüstung oder Sicherheit: Reichswehr in der Krise der Machtpolitik 1924-1936 (Wiesbaden, 1980) eserinde kısaca tartışılır.

Harekât ve strateji sorunları hakkında Geyer, *Aufrüstung oder Sicherheit* ve özellikle de Gaines Post, Jr., *The Civil-Military Fabric of Weimar Foreign Policy* (Princeton, 1973) eserlerine başvurabilirsiniz. Stratejinin siyasi-ekonomik bağlamı üzerine, bkz. Dorothea Fensch ve Olaf Groehler, ed., "Imperialistische Ökonomie und militärische Strategie: Eine Denkschrift Wilhelm Groeners," *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 19 (1971), 1167-77. Donanma üzerine, bkz. Werner Rahn'ın açık yorumları, *Reichsmarine und Landesverteidigung 1919-1928: Konzeption und Führung der Marine in der Weimarer Republik* (Münih, 1976), Jost Dülffer, *Weimar, Hitler und die Marine: Reichspolitik und Flottenbau* (Düsseldorf, 1972) ve A. Gemzell, *Organization, Conflict, and Innovation: A Study of German Naval Strategic Planning, 1888-1940* (Stockholm, 1973).

Güvenlik ve silahsızlanma/yeniden silahlanma üzerine, bkz. Michael Salewski, *Entwaffnung und Militärkontrolle in Deutschland 1919 bis 1927* (Münih, 1966); aynı yazar, "Zur deutschen Sicherheitspolitik in der Spätphase der Weimarer Republik," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* 21 (1974), 121-47; Marshall M. Lee, "Disarmament and Security: The German Security Proposals in the League of Nations, 1926-1930: A Study of Revisionist Aims in an International Organization," *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 25 (1979), 7-34; ve özellikle Edward W. Bennett, *German Rearmament and the West, 1932-1933* (Princeton, 1979). Alman güvenliğine ilişkin (Jon Jacobson, *Locarno Diplomacy: Germany and the West, 1925-1929* [Princeton, 1972] eserinde tartışılan Alman diplomasisine aykırı olan) alternatif yaklaşımların hâlâ dikkatli bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Yararlı bir başlangıç, Karl Holl ve Wolfram Wette, ed., *Pazifismus in der Weimarer Republik: Beiträge zur historischen Friedensforschung* (Paderborn, 1981) kitabıdır ama Leo Gross, *Pazifismus und Imperialismus: Eine kritische Untersuchung ihrer theoretischen Begründung* (Leipzig, 1931) hâlâ bir başyapıttır. Alman hükümetinin tartışmaları ve seçenekleri üzerine, bkz. Josef Becker ve Klaus Hildebrand, ed., *Internationale Beziehungen in der Weltwirtschaftskrise 1929-1933* (Münih, 1980).

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki strateji ve harekâtlar gerçekten de çok geniş bir alandır. Gordon Wright, *The Ordeal of Total War* (New York, 1968) ve iki harikulade Alman çalışması olan *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt, 10 cilt (Stuttgart, 1979ff) ile ansiklopedik işleyişi titiz araştırmayla birleştiren *Deutschland im Zweiten Weltkrieg*, ed. Gerhart Haas ve diğerleri, 6 cilt (Berlin/GDR, 1974ff) eserleriyle başlamak yararlıdır. Hans-Adolf Jacobsen, *Zur Konzeption einer Geschichte des Zweiten Weltkrieges 1939-1945* (Frankfurt, 1964) ve aynı yazar, *Der Zweite Weltkrieg: Grundzüge der Politik und Strategie in Dokumenten* (Frankfurt, 1965) eserlerinin yanı sıra, aynı yazar ve Arthur L. Smith, ed., *World War II, Policy and Strategy: Selected Documents with Commentary* (Santa Barbara, 1979) eseri de Alman stratejisini dünyadaki siyasi gelişmeler bağlamına yerleştirir. Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940-1941*, 2.baskı (Münih, 1982), açık arayla Alman stratejisi hakkındaki en isabetli çalışmadır. Aynı yazarın *Der Zweite Weltkrieg*, 2. baskı (Stuttgart, 1982) kitabı da yararlı bir araştırmadır ve *Hitler, Deutschland und die Mächte*, 2. Baskı, ed. M. Funke (Düsseldorf, 1978), 94-115'te yer alan "Die 'Endlösung' und das deutsche Ostimperium als Kernstück des rassenideologischen Programms des Nationalsozialismus" makalesi askeri ve ideolojik savaşın birleşimi üzerine yeni ufuklar açan bir çalışmadır. Andreas Hillgruber ve Gerhard Hümmelchen, *Chronik des Zweiten Weltkrieges*, gözden geçirilmiş baskı (Königstein/Ts., 1978) eseri yararlı bir kronoloji sağlar. Daha eski literatürden Wal-

ter Görlitz, *Der Zweite Weltkrieg*, 2 cilt (Stuttgart, 1951-52) ve Kurt von Tippelskirch, *Geschichte des Zweiten Weltkrieges* (Bonn, 1954) belirtmeye değerdir.

Savaş hedefleri üzerine en önemli çalışmalar Norman Rich, *Hitler's War Aims*, 2 cilt, (New York, 1973-74) ve Ludolf Herbst'in yakın tarihli iddialı çalışması olan *Der totale Krieg und die Ordnung der Wirtschaft: Die Kriegswirtschaft im Spannungsfeld von Politik, Ideologie und Propaganda 1939-1945* (Stuttgart, 1982) eserleridir. Wolfgang Schumann ve Dietrich Eichholtz, ed., *Anatomie des Krieges: Neue Dokumente über die Rolle des deutschen Monopolkapitals bei der Vorbereitung und Durchführung des Zweiten Weltkrieges* (Berlin/GDR, 1969) ve Gerhart Hass ve Wolfgang Schumann, *Anatomie der Aggression: Neue Dokumente zu den Kriegszielen des faschistischen Imperialismus im Zweiten Weltkrieg* (Berlin/GDR, 1972), aynı sorunu genel hatlarıyla alışıldık bir Marksist bakış açısından ele alır. Eberhard Jäckel, *Hitler's World View* (Cambridge, Mass., 1981) ise, Hitler'in savaşa ilişkin bakış açılarını genel hatlarıyla ele alır. Klaus Hildebrand, *Deutsche Aussenpolitik: Kalkül oder Dogma* (Stuttgart, 1971), 1933 ve 1945 yılları arasındaki diplomasi hakkındaki en iyi kısa özettir.

Yıldırım harbi haddinden çok dikkat çekmiştir. Temel çalışmalar şunlardır: Alan S. Milward, *The German Economy at War* (Londra, 1965); Gerhard Förster, *Totaler Krieg und Blitzkrieg* (Berlin/GDR, 1967); Charles Messenger, *The Art of Blitzkrieg* (Londra, 1967); ve düzeltici bir eser olarak da Matthew Cooper, *The German Army 1933-1945: Its Political and Military Failures* (Londra, 1978).

Savaş hakkındaki çalışmalar için vazgeçilmez olan belgeler arasında şunlar vardır: *Kriegstagebücher des Oberkommandos der Wehrmacht*, ed. Percy E. Schramm ve diğerleri, 4 cilt (Frankfurt, 1969); Franz Halder, *Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabs des Heeres 1939-1942* [Kriegstagebuch], ed. Arbeitskreis für Wehrforschung, 3 cilt (Stuttgart, 1962-64); ve Walther Hubatsch, ed., *Hitlers Weisungen für die Kriegführung* (Frankfurt, 1962). Donanma için, bkz. Michael Salewski, *Die deutsche Seekriegsleitung 1935-1945*, 3 cilt (Frankfurt, 1970-75), özellikle de cilt 3 ve Gerhard Wagner, ed., *Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939 bis 1945* (Münih, 1972).

Savaşın akla gelebilecek her yönü hakkındaki harekât bazlı çalışmaların bolluğu, İkinci Dünya Savaşı'nın genel yapısı hakkındaki çalışmaların yokluğuyla ters düşer. Temel işleyişler şunlardır: Hans-Adolf Jacobsen ve Jürgen Rohwer, ed., *Decisive Battles of World War II: The German View* (New York, 1965), Larry H. Addington, *The Blitzkrieg Era and the German General Staff, 1865-1941* (New Brunswick, N.J., 1971) ve yazarın zırhlı savaşa düşkünlüğüne rağmen, Cooper, *The German Army*.

1938 ve 1940 arasındaki seferler için, bkz. Williamson Murray, *The Change in the European Balance of Power, 1938-1939: The Path to Ruin* (Princeton, 1984). Daha belirli çalışmalar ise şunlardır: Robert M. Kennedy, *The German Campaign in Poland* (Washginton, D.C., 1965); Hans-Adolf Jacobsen, *Fall Gelb: Der Kampf um den deutschen Operationsplan bis zur Westoffensive 1940* (Wiesbaden, 1957); aynı yazar, *Dokumente zur Vorgeschichte des Westfeldzug 1940* (Göttingen, 1960); ve R. H. S. Stolfi, "Reality and Myth: French and German Preparations for War, 1933-1940,"(doktora tezi, Stanford Üniversitesi, 1966). Büyük Britanya'ya karşı yapılan sefer için, bkz. Ronald Wheatley, *Operation Sea Lion* (Oxford, 1958); K. Klee, *Das Unternehmen 'Seelöwe'. Die geplante deutsche Landung in England* (Göttingen, 1958); aynı yazar, *Dokumente zum Unternehmen 'Seelöwe'* (Göttingen, 1953); Walter Ansel, *Hitler Confronts England* (Durham, N.C., 1960); Telford Taylor, *The March of Conquest* (New York, 1958); ve aynı yazar, *The Breaking Wave* (New York, 1967).

Balkan savaş meydanındaki olaylar Martin Van Creveld, *Hitler's Strategy 1940-1941: The Balkan Clue* (Cambridge, 1974); Klaus Olshausen, *Zwischenspiel auf dem Balkan: Die deutsche Politik gegenüber Jugoslawien und Griechenland vom Mai bis Juli 1941* (Stuttgart, 1973); ve Paul N. Hehn, *The German Struggle against Yugoslav Guerrillas in World War II: German Counterinsurgency in Yugoslavaia 1941-1943* (New York, 1979). Akdeniz için, bkz. Gerhard Schreiber, "Der Mittelmeeraum in Hitlers Strategie: 'Programm' und militärische Planung," *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 28 (1980), 69-99, *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, cilt 3 ve Josef Schröder, *Italiens Kriegsaustritt 1943* (Göttingen, 1969). Kuzey Afrika savaş meydanı için, bkz. Charles B. Burdick, *Unternehmen Sonnenblume: Der Entschluss zum Afrika-Feldzug* (Vowickel, 1972); Waldis Greiselis, *Das Ringen um den Brückenkopf Tunesien 1942/43* (Frankfurt, 1976); ve A. von Taysen'in *Tobruk 1941* (Freiburg, 1976) adlı, harekâtları esas alan kısa çalışması.

En çok dikkati Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan savaşın çekmiş olması tamamıyla yerindedir. Albert Seaton, *The Russo-German War 1941-1945* (Londra, 1971), Alexander Werth, *Russia at War, 1941-1945* (New York, 1964) ve Earl F. Ziemke, *Stalingrad to Berlin: The German Defeat in the East* (Washington, D.C., 1968) giriş niteliğinde harikulade eserlerdir. Ayrıca, *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkriedg, Der Angriff auf die Sowjetunion*, ed. Horst Boog ve diğerleri (Stuttgart, 1983) eserinin dördüncü cildi de vazgeçilmezdir. Daha uzmanlaşmış çalışmalar arasından şu eserlere başvurulabilir: A. Beer, *Der Fall Barbarossa* (Diss. phil., Münster, 1978); F. P. ten Korte, *De Duitse aanval of de Sovjet-Unie en 1941*, 2 cilt (Groningen, 1968); Barry Leach, *German Strategy against Russia, 1939-1941* (Oxford, 1973); Klaus Reinhardt, *Die Wende vor Moskau: Das Scheitern der Strategie Hitlers im Winter 1941/42* (Stuttgart, 1972); Albert Seaton, *The Battle for Moscow, 1941-1942* (Londra, 1971); Earl F. Ziemke, *The German Northern Theater of Operations, 1940-1945* (Washington, D.C., 1959); Manfred Kehrig, *Stalingrat* (Stuttgart, 1974); Ernst Klink, *Das Gesetz des Handelns: Die Operation 'Zitadelle,' 1943* (Stuttgart, 1966); Wolfgang Wünsche, *Die Entschlussfassung der obersten politischen und militärischen Führung des faschistischen Deutschland für die Sommeroffensive der Wehrmacht an der sowjetischdeutschen Front 1943* (Diss. A., Dresden, 1975); Hans Meier-Welcker, ed., *Abwehrkämpfe am Nordflügel der Ostfront 1944-45* (Stuttgart, 1963); ve Heinz Magenheimer, *Abwehrschlacht an der Wiechsel 1945* (Freiburg, 1976).

Albert Seaton, The Fall of Fortress Europe, 1943-1945 (Londra, 1981), savaşın son iki yılına ait kapsamlı bir tablo sunar. Ayrıca, üzerinde doğudakinden daha az iyi çalışma yapılmış olan batı savaş meydanını da işler. Temel çalışmalar şunlardır: Hans Speidel, *Invasion 1944* (Tübingen, 1944); Alan Wilt, *The Atlantic Wall: Hitler's Defenses in the West 1941-1945* (Ames, 1971); John Keegan, *Six Armies in Normandy: From D-Day to the Liberation of Paris, June 6th-August 25th, 1944* (Londra, 1964); ve Hermann Jung, *Die Ardennen-Offensive 1944/45* (Göttingen, 1971).

Tank savaşına epey ilgi gösterilmiştir ama Walther Nehring, *Die Geschichte der deutscher Panzerwaffe 1916 bis 1945* (Berlin, 1968) ve Friedrich Wilhelm von Mellenthin, *Panzer Battles* (Londra, 1955) eserlerini belirtmek yeterlidir.

Luftwaffe ve donanma için, Williamson Murray, *Strategy for Defeat: The Luftwaffe, 1933-1945* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1983); Richard J. Overy, *The Air War, 1939-1945* (New York, 1981); Michael Salewski, *Die deutsche Seekriegsleitung 1935-1945*, 3 cilt (Frankfurt, 1970-75); ve Friedrich Ruge, *Der Seekrieg 1939 bis 1945*, 3. baskı (Stuttgart, 1962) eserlerine başvurabilirsiniz. Waffen SS üzerine, bkz. George H. Stein, *The Waffen-SS: Hitler's Elite Guard at War, 1939-1945* (İthaka, N.Y., 1966); B. Wegner, *Hitlers politische Soldaten:*

Die Waffen-SS 1933-1945 (Paderborn, 1982); ve Richard Koehl, *The Black Corps: The Structure and Power Struggles of the Nazi SS* (Madison, 1983).

Askeri-siyasi ilişkiler üzerine, Manfred Messerschmidt, *Die Wehrmacht im NS-Staat: Zeit der Indoktrination* (Hamburg, 1969), Klaus-Jürgen Müller, *Das Heer und Hitler: Armee und nationalsozialistisches Regime 1933-1940* (Stuttgart, 1969) ve Robert J. O'Neill, *The German Army and the Nazi Party, 1933-1939* (Londra, 1966) eserleri, oldukça yüksek standartlar belirlemiştir. Savaş sırasındaki ordu ve ulusal sosyalist rejim ilişkilerini kapsamlı bir şekilde ele alan bir eser henüz yazılmamıştır.

Dönemin tamamını bir kere daha araştırmak isteyen biri, Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army* (New York, 1964) ve Herbert Rosinski, *The German Army* (New York, 1966) eserlerine dönebilir.

LIDDELL HART VE DE GAULLE: KISITLI SORUMLULUK VE HAREKETLİ SAVUNMA ÖĞRETİLERİ

Brian Bond
Martin Alexander

Almanya'nın 1918'deki belirgin yenilgisine ve Versailles Antlaşması ile silahlı kuvvetlerine ve askeri gücüne getirilen kısıtlamalara rağmen, onun kaçınılmaz yeniden canlanışı ve bu aşağılamaları devirme kararlılığı, savaşlararası dönemin başından sonuna kadar Fransız askeri düşünürlerin odak noktasını oluşturdu.

Birinci Dünya Savaşı, Fransa'ya 1.300.000'den fazla askeri kayba ve ekonomik açıdan en zengin olan bölgelerinin on tanesinin işgal edilmesine mal oldu. Başka hiçbir muharip güç, bu kadar orantılı kayıplardan mustarip olmadı. Fransa, galipler arasında önemsizce ortaya çıktı ama gerçekte, kazanmaktan çok, hayatta kalmıştı. Sonrasında güvenlik politikaları ve öğretileri doğal olarak savunmacı hale geldi ve 1920'ler, Üçüncü İmparatorluk'un geleneksel askeri amentüye bir dönüşüne tanık oldu: müstahkem doğu sınırı, dış ittifaklar ve evrensel zorunlu askerlik hizmetinden oluşan üçlüye olan güven.

Bu gönüllü savunmacı tasarrufla aynı zamanda, askeri otoriteler, bir Avrupa savaşının nüksetmesi halinde muhtemelen yeniden yıpratıcı bir biçim alacağına inandılar. 1917'de Fransız ordusundaki tükenmişliğin ve ayaklanmaların hatıraları, Amerikan kuvvetlerinin 1918'de Almanya'nın yenilmesindeki önemi örneği kadar tazeydi. Yeni bir çatışmada zafer elde edilmesi, ekonomik esnekliğe ve muazzam bir potansiyel silahlı güce sahip olan başka birçok uluslu koalisyon gerektirirdi. Fransa için, bunlardan ikincisi kısmen seferber edilebilir yedek birliklerde, kısmen askeri sanayilerinde

ve kısmen de Orta ve Doğu Avrupa müttefiklerinin şaşırtma eylemlerinde yatıyordu. Ama yine de, bu esas güçlerden Fransız ordusunu rakipsiz tutmak için yararlanılacaktıysa, pek çok şey, motorlaştırma ve mekanikleştirmenin gelişimine ve düzenlenmesine, 1917-1918'de generallere olası belirleyici savaş galipleri olarak sunulan araçlara bağlıydı.

Tersine, 1920'lerde Britanya, yakın gelecekte hiçbir aşikâr düşman algılamadı ve Fransa'ya, Sovyetler Birliği'ne ve Birleşik Devletler'e karşı yapılan acil durum planlarında –tabii bu planlar bu tür bir terimle onurlandırılabilirse– artık bir gerçek dışılık havası vardı. Güçlü mali baskı altında ve bir savaş yorgunluğu durumu içinde, Britanya koca ordularını yıldırım hızıyla terhis etti. Kasım 1918'de, 3,5 milyondan fazla erkek üniformalıydı (masrafları Hindistan Hükümeti tarafından karşılananlar dışında); iki yıl sonra, 370.000'e indirilmişlerdi. Bunun ardından, 1918'den sonra yapılan anlaşmalarda taahhüt edilen ağır yeni imparatorluk ve Avrupa yükümlülüklerine rağmen, yıllık savunma bütçeleri ve kuruluşları 1932'ye kadar istikrarlı bir şekilde azaltıldı. Şiddetle kısılanlar sadece masraflar ve sayılar değildi: askeri güç şirketlerinin çoğu kapatıldı ya da sivil üretime döndürüldü; tümen seviyesinin üstündeki daha yüksek askeri oluşumlar kayıplara karıştı; ve 1914-1918'deki daha önce eşi görülmemiş ulusal savaş gayretinin verdiği başlıca derslerin kayda geçmesi için hiçbir sistematik çaba gösterilmedi. İleride meydana gelebilecek bir ulusal acil durumda kırk bir tümenlik bir ordu oluşturulabilmesi için en azından kurumun muhafaza edilmesini öneren tek Milli Savaş Bakanlığı Komitesi'nin raporu, ölü doğmuştu.[1] İşgal kuvvetleri 1930'a dek Avrupa'nın muhtelif yerlerinde muhafaza edildiyse de, İngiliz ordusu geleneksel imparatorluk polisliği rolünde sonuna kadar yayılmış hale geldi. Bu öncelik, aslen 1919'da bir sonraki mali yıl için hizmet bakanlıklarına tebliğ edilen ama sonra (on yıllık sürenin sonu hiçbir zaman daha da yaklaşmasın diye) hareketli bir temele yerleştirilen ve 1932'ye dek muhafaza edilen bir Kabine yönergesi olan On Yıllık Yönetim'in taahhütüyle gerekçelendirildi. Yönerge şöyle diyordu: "Gözden geçirilmiş olan tahminlerin çerçevelenmesi için, İngiliz İmparatorluğu'nun önümüzdeki on yıl boyunca hiçbir büyük savaşta yer almayacağı ve bu amaç için hiçbir Seferi Kuvvetin gerekmediği varsayılmalıdır."[2] Tesir itibariyle 1920'nin finansal ve stratejik

(1) 1919 yılına ait W. O. Paper A2277, Committee on the Organisation of the After War Army, Public Record Office, Londra (bundan böyle PRO). Bu makalede kullanılan İngiliz kaynakları üzerine daha fazla ayrıntı için bkz. Brian Bond, *Liddell Hart: A Study of His Military Thought* (Londra, 1977) ve Brian Bond, *British Military Policy between the Two World Wars* (Oxford, 1980).

(2) Cab 23/15, 15 August 1919, PRO. Bkz. Bond, *British Military Policy*, 23-26, 94-97.

gerçekliklerini düzenleyen bu denli kapsamlı bir yönergenin lehinde söylenebilecek çok şey vardı ama o onyılın sonunda gündemle çok daha az ilgiliydi. On Yıllık Yönetim'in etkileri münazara edilmiştir ama askeriye içindeki kökten düşünüşe ve deneye gölge düşürdüğü konusunda ancak çok az şüphe olabilir.

Bu kısıtlamalar ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarıyla birlikte halkın gözünün daha da açılması göz önüne alındığında, Britanya'nın 1920'lerde bazı fevkalade düşünürler üretmesi ve ayrıca deneysel mekanik kuvvetlerle sahra denemelerine önayak olması belki de şaşırtıcıydı. Bu fenomeni nasıl açıklayabiliriz? Britanya'nın önde gelen kuramcıları, çoğunlukla subaylar olarak, Birinci Dünya Savaşı harekâtlarının yetersizliğini ve savurganlığını tecrübe etmişlerdi. Kısa zaman içinde bir başka büyük savaş daha olacağına ikna olmuş olan ve uluslararası anlaşmalara ya da Uluslar Cemiyeti'ne çok az güven duyan kuramcılar, Birinci Dünya Savaşı'ndan "doğru dersleri" almayı, ordunun yapısını elden geçirmeyi ve harekâtlara yeniden hareketlilik kazandırmayı takıntı haline getirdiler. 1920'lerde Britanya'da hem taktiklere hem de harekâtlara ilişkin fikirlerin gelişmesinin başlıca iki sebepten ötürü olması olası görünmektedir: yazarların 1914-1918 tecrübesini çözümleme ve ondan yararlanma kaygılarının ardında dikkate değer bir halk dürtüsü vardı; ve yakın zamana dair aşikar bir düşmanın yokluğu, kuramların hemen hemen bilimsel bir tarzda gelişebileceği, nispeten rahatlamış bir ortam sağladı. 1920'lerin belirsiz "Kırmızı toprağa karşı Mavi toprak" uygulamalarıyla, 1933'ten sonra olası düşmanların ortaya çıkışıyla fazlasıyla aşikâr hale gelen tatbiki gerçeklikler arasında belirgin bir zıtlık vardı. Sonra, güzide bir yazarın, Basil H. Liddell Hart'ın, genel mekanikleşme ve zırhlı savaş kuramlarını tartışmaktan belirli bir ulusal strateji oluşturmaya yaptığı geçişte yaşadığı zorlukları ayrıntılı bir biçimde ele alacağız.

Gelgelelim, bu kriz meydana gelmeden önce, Britanya'da, bilhassa mekanikleşme konusundaki fikir karışıklığı ve deneye ilişkin geniş kapsam, J. F.C. Fuller'ı ve Liddell Hart'ı üstün öncüler olarak gören Fransızlar tarafından kıskanılıyordu.[3] Bu makelenin de önereceği gibi, Fuller, Liddell Hart ve Fransa'daki en yakın emsalleri olan Charles de Gaulle, kendi uluslarının savunma politikalarını kesin surette etkilemiş olmaları anlamında "modern

(3) Bkz. Yarbay Gemenau, "Les tanks dans l'Armée Brittanique: Passé, présent, avenir," *Revue d'infantrie*, no. 63 (Nisan 1923), 520-35; Emile Alléhaut, "Motorisation et conceptions militaires britanniques," *Revue d'infantrie*, no. 81 (Ekim-Kasım 1927), 418-631; Londra Fransa ataşesi olan Albay R. Voruz'un raporu, no. 124, 1930 ve yardımcı askeri ateşe Binbaşı Cuny, Londra, 23 Ocak 1932, karton 7N2798 ve 7N2800, Service Historique de l'Armée de Terre, Vincennes (bundan böyle SHAT).

stratejinin ustaları" değillerdi. Ama şüphesiz, hem savaşlararası dönemde hem de sonrasında askeri kurama ve savaş idamesine yaptıkları geniş kapsamlı ve özgün katkılardan ötürü, bu güzide topluluğa dâhil edilmeye layıktırlar.

Bu, savaşlar arasında geçen yılların, sonradan özlü bir eski kafalı süvari yanlısı tutucu çoğunluğu karşısında haklı oldukları ortaya çıkan bir avuç parlak put kırıcının kahramanca ama beyhude mücadelesiyle karakterize edildiğini ima etmek için söylenmemiştir. Hem Britanya'daki hem de Fransa'daki kayıtların ve hizmet günlüklerinin daha yakından incelenmesi, gerçekliğin daha karmaşık olduğunu gösterir. İlericiler ya da köktenciler tüm noktalarda fikir birliği içinde değillerdi ve bazı bakımlardan öngörülerinin yanlış ya da yetersiz olduğu görüldü. Dahası, tutucular ya da gericiler muhakkak var idiyseler de, görüşlerinin izi sürülebilecek olan subayların çoğunluğu tedbirli ya da ılımlı ilerlemeciler olarak tanımlanabilirlerdi; yani, tank gibi makinelerin gelecek savaşında giderek daha da önemli bir rol oynayacağını tanıdılar ama sayısal sorunları ve belirsizlikleri vurgulama eğilimi gösterdiler. Örneğin, silahlı kuvvetler üsten uzak olduklarında nasıl ikmal edilebilir ve onarılabilirlerdi? Kısa zaman içinde tanksavar toplarıyla yapılan bir karşı saldırıya maruz kalmazlar mıydı? Ve hepsinden önemlisi, ödenek ve teçhizat kıtlığı ve geleneksel hizmet içi rekabetler göz önünde bulundurulduğunda, zırhlı birimler bir bütün olarak askeri teşkilatta hangi rolü oynardı?[4]

I

İki dünya savaşı arasındaki dönemde askeri düşünüşün karışık ortamında, önde gelen tank öncüleri –ve bilhassa Albay J. F. C. Fuller–, etkileyici bir özgüvenle ve cakayla başı çektiler. Fuller zaten, Alman komuta sistemini felç edecek olan yaklaşık yirmi mil derinliğindeki bir hücumda, yakın hava desteğiyle birlikte yaklaşık beşbin ağır ve orta tank kullanılmasını tassavvur eden devrim niteliğindeki "Plan 1919"un yazarı olarak isim yapmıştı. 1920'ler boyunca, Fuller, uylaşıma ters düşen ve tartışmalı olan çeşitli yayınlarda, mekanikleşmenin kökten destekçilerinin başlıca konuşmacısı olmaya devam etti. Mesela, 1919'da ödül kazanmış olan bir maka-

(4) Bond, *British Military Policy*, 127-33. İngiliz subaylarının mekanikleştirme konusundaki görüşlerinin en iyi çözümlemesi için bkz. H. R. Winton, "General Sör John Burnett-Stuart and British Military Reform, 1927-1938," (Ph.D. tezi, Stanford University, 1977).

lede, tankın piyadenin ve süvarinin yerini tamamen alabileceğini ve topçunun da hayatta kalabilmek için bir tür tanka geçmesinin gerekeceğini öne sürdü. Orduyu mekanize tümenlere döndürmenin beş yıl ve önyargıların ve kazanılmış hakların üstesinden gelmenin de bir beş yıl daha alacağını öngördü. Bu tahmininde, fazlasıyla iyimserdi.[5] Fuller'dan onyedi yaş genç ve çok daha az tecrübeli bir asker olan Liddell Hart, 1920'lerin sonuna dek mekanikleşme konusundaki küçük ortaktı. Sık yapılan toplantılarda ve muazzam bir örtüşmeyle, Fuller ve Hart fikirlerini inceltmek ve geliştirmek için birbirlerine yardımcı oldular. Fuller daha cüretli, daha dinamik ve özgün olan düşünürdü; Liddell Hart ise bir askeri tartışmacı olarak daha dengeli, zarif ve daha az abartılıydı. Bu aşamada, öncülerin mekanikleştirme üzerine düşünüşleri arasındaki iki başat farklılık ayırt edilebilir. Öncelikle, Liddell Hart, Hazine Bakanlığı tarafından dayatılan kısıtlamaları tam olarak hesaba katmamakla birlikte, dört aşamada kademeli olarak bir "Yeni Model" ordusuna dönüşüm için daha ayrıntılı ve gerçekçi planlar geliştirdi. İkinci olarak, tanka öncelik verse de, daima mekanize kuvvetin ayrılmaz bir parçası olarak piyadenin (ya da "tank deniz piyadelerinin") gerekliliğini vurguladı; hâlbuki Fuller, çoğunlukla, piyadenin görevini, kesin surette ikincil bir rol olan muharebe hatlarını ve sabit üsleri koruma rolüne indirdi.[6]

Her ne kadar haksız yere "tamamen tanklardan oluşan" ordular mefhumuyla ilişkilendirilmişse de, Fuller'ın mekanikleşmeye olan ilgisi 1920'lerin başından beri sadece, bilimin ve teknolojinin savaş üzerindeki etkisiyle ilgili daha geniş bir kaygının bir kısmıydı. Fuller, geleceğin küçük profesyonel ordulara bağlı olduğuna inandı. Ayrıca, mekanikleştirilmiş kuvvetler arasındaki deniz harekâtlarına yakın olan bir kara muharebesi imgesini geliştirdi. İsabetli bir şekilde, tank zırhı nüfuz edilebilir hale gelince bunun önem kaybetmeye değil de, korunma pahasına ateş gücüne ve hareketliliğe daha fazla önem verilmesine yol açacağını öngördü. Bu dönem boyunca, Fuller'ın başlıca kaygısı, en az maliyetle zafer kazanabilecek ve hatta savaşı toptan önleyebilecek ya da caydırabilecek olan orduların güvence altına alınmasıydı. Maalesef, Fuller'in biyografisini yazan yazarın da vurguladığı gibi, cibilliyeti ve uğradığı profesyonel hüsranlar, onun giderek daha da rahatsız edici ve sindirici bir eda benimsemesine neden oldu. Savaş bir ırk bekası sorunu olduğu ve demokrasiler esaslı askeri refomlar gerçekleştirme konu-

(5) "Plan 1919", J. F. C. Fuller, *Memoirs of an Unconventional Soldier* (Londra, 1936) eseri içinde bir ek olarak basılmıştır. Ayrıca bkz. Jay Luvaas, *The Education of an Army* (Londra, 1964), 335-75 ve A. J. Trythall, *'Boney' Fuller: The Intellectual General* (Londra, 1977).

(6) Trythall, *'Boney' Fuller*, 92-93. Bond, *Liddell Hart*, 27-30 ve Bond, *British Military Policy*, 137.

sunda gönülsüz oldukları için, daha yetkeci bir sistemin gerekebileceğini öne sürdü. Bu nedenle, 1933'te tümgeneral rütbesiyle emekli olmasının ardından, Sör Oswald Mosley ve Britanya'daki Faşist Hareket'le aynı kaderi paylaşması şaşırtıcı değildi.[7]

1920'lerin ortasında, ordudan ayrılmasının ardından hızla askeri konular üzerine eserler veren iyi tanınmış bir yazar haline gelen Liddell Hart, yollardan ve demiryollarından bağımsız olarak iş görecek ve günde yüz mil ilerleyecek olan bir "Yeni Model" ordusu mefhumunu geliştirmişti. Küçük kitabı *Paris*'te, savaşın geleceği ile ilgili fikirlerini saflaştırdı ve kabaca, mekanize ordular için heyecan verici beklentilerini açıkladı:

> Bir kez tankların fazladan bir silah ya da sadece piyadeler için bir yardımcı değil de, ağır süvarinin modern biçimi oldukları anlaşıldı mı, onların doğru askeri kullanımı da aşikârdır –düşman ordusunun ölümcül zaafı olan sinir sistemini oluşturan muhaberat ve komuta merkezleri hedef alınarak yapılacak olan belirleyici bir darbede, mümkün olduğunca büyük kitleler halinde yoğunlaştırılmaları ve kullanılmaları. Ondan sonra sadece hareketliliğin siper savaşının sıkıntılarından kurtarılmasını görmekle kalmaz, onunla birlikte katıksız mekaniklerinin aksine generalliğin ve savaş sanatının yeniden dirilişini de görebiliriz.[8]

Fransa, 1920'lerde mekanikleşme çalışmasında ve gelişmesinde de dikkate şayan bir ilerleme kaydetti. 1920-1923'te yenilikçi bir genelkurmay başkanı olan General Edmond Buat tarafından teşvik edilen Fransız subaylar, yeni silahların hareketlilik potansiyelini araştırdılar: motorlu ulaştırma, piyade taşıyıcıları, zırhlı arabalar ve tanklar. Albaylar Emile Allébaut, Charles Chedeville ve Joseph Doumenc gibi öngörülü kimselerin altında, motorlaştırma epey gelişme kaydetti. Ordu, askeriyeyle beraber Fransız Afrikası'ndaki uzun mesafeli ikmal ve keşif girişimlerinden çıkar elde eden Renault ve Citroën tarafından yönetilen filizlenen bir motor sanayisinin savaş zamanı askeri çıktısından donatılmıştı. Eş zamanlı olarak, Doumenc, 1916 kuşatması sırasında Verdun'daki ikmal krizine çare bulmak için *voie sacrée* [kutsal yol –ç.n.] boyunca motorlu kolları düzenleme tecrübesine dayanarak, büyük motorize birimler için yapılarla deney yaptı.

(7) Trythall, *'Boney' Fuller*, 99, 146.

(8) B. H. Liddell Hart, *Paris, or the Future of War* (New York, 1925), 79-85. Liddell Hart'ın 1920'lerdeki Fransız ve Alman askeri öğretileri üzerine ferasetli yorumları için bkz. B. H. Liddell Hart, *The Remaking of Modern Armies* (Boston, 1927), 250, 276.

Mekanikleşme de benzer şekilde gönendi. Fransa, 1915-1916'dan sonra hızla, savaşın sonunda üçbin Renault FT-17 hafif tank ve daha ağır Schneider ve St. Chamondlara sahip olan bir zırhlı kuvvet oluşturmuştu. Bu tank kuvvetinin "baba"sı olan General Jean-Baptiste Estienne, barışın ilk yıllarında mekanize deneylemeden sorumlu olarak kaldı. Buat ile birlikte, taktiksel hareketliliğin nedenini ve zırhın hem taarruzi hem de karşı saldırıdaki vurucu gücünün yararlılığını telkin etti. Karakteristik olarak sonraki yıllarda tank teşkilatınca aceleyle inşa edilen türden kâhince ve uylaşıma aykırı bir subay olan Estienne, "tank, inkâr edilemez bir şekilde en güçlü baskın ve dolayısıyla zafer gücüdür" görüşüne inandı. Zırhın, teçhizatı, çarpışma tarzları ve lojistik düzenlemesi bakımından "zerre kadar benzemediği" piyade sınıfından ayrılmış bağımsız bir kol olmasını teşvik etti. "Tankların, onları geçici olarak saldırıda bulunan bir orduya ya da önceden süvari sınıfı tarafından gerçekleştirilen bir göreve atayan başkomutanın altındaki genel rezervde kalması . . . şarttır" diye düşündü; "tankları, görevi ne olursa olsun ateş gücü ve tahkimatla direnmek olan bir piyade tümenine esasen atamak ne akılcı ne de kullanışlı"ydı. Sadece yirmibin askerden oluşan bir motorize teşkilat, hareketli "böylece de, yakın geçmişin hantal orduları karşısında müthiş bir avantaj sahibi" olurdu.[9]

Böylelikle, Albaylar Jean Perré, Joseph Molinié ve Pol-Maurice Velpry gibi esinlenmiş ve daha genç subaylar, geleceğin mekanize oluşumlarının öğretisi ve tatbiki kullanılışı üzerine çalıştılar. Ecole de Guerre'nin konferans salonları ve Coetquidan'ın, Mailly'nin ve Mourmelin'in antrenman sahaları, 1920'lerde hareketli deneyleme kuramına ve uygulamasının sesine duyarlıydı. Gelgelelim, onyıl ilerledikçe, yeniliğin yerini kötürümleştirme aldı. Teknolojik bakımdan gelişmiş ve bu nedenle maliyetli olan faaliyetler, savaş sonrası barış ortamına uygun olarak askeri bütçelerde yapılan azaltmalara yenik düşünce, deneyleme de azaldı. 1925'teki Fransız-Alman uzlaşması, daha huzurlu bir Avrupa düzeni hakkındaki siyasi iyimserliği kuvvetlen-

(9) Jean-Baptiste Estienne'in G. Murray Wilson, *Les chars d'assaut au combat, 1916-1919*, çev. A. Thomazi (Paris, 1931) eserine yazdığı 9 Nisan 1931 tarihli ve sözü geçen eserin 14. ve 15. sayfalarında yer alan önsözü. Ayrıca bkz. Estienne, "Conférence faite le 15 février 1920 sur les chars d'assaut: Historie technique, histore tactique, vues d'avenir" (Paris, 1920), *Bulletin trimestriel de l'Association des Amis de l'Ecole de Guerre* 14 (Ekim 1961), 22-30'da yeniden basılmıştır. Cf. Pierre-André Bourget, *Le général Estienne: Penseur, ingénieur, soldat* (Paris, 1956); Emile Alléhaut, *Etre prêts: Puissance aérienne, forces de terre* (Paris, 1935); Charles Chedeville, "Etude sur l'emploi des chars de combat," *Revue infanterie*, no. 59 (Aralık 1921), 35-61, 174-88, 290-305, 395-405, 529-42, 650-75; Joseph E. A. Doumenc, "Les transports automobiles dans la guerre de mouvement," *Revue militaire française*, no. 6 (Ekim-Kasım 1922), 61-76, 191-210 ve a.g.e., "Puissance et mobilité," *Revue militaire française*, nos. 8, 9 (Haziran-Temmuz, Ağustos 1923), 342-65, 44-45.

dirdi. "Taarruzi" ya da "saldırgan" askeri eyleme daha uygun görünen mekanikleşme ve motorlaştırma, Fransa'da, açıkça savunmacı olan bir strateji için uygunsuz olmaları sebebiyle siyasi olarak eleştirildiler.

Son olarak, onyıl, Mareşal Philippe Pétain ve General Eugène Debeney'in askeri politika ve düşünüş üzerindeki nüfuzuyla sonlandı. "Verdun kurtarıcısı" olan Pétain ve Buat 1923'te ölünce genelkurmay başkanı olan Debeney, subay teşkilatını durağan hazırlanmış savunmalar dogmasını savunuşlarıyla etkilediler. Tank Denetleme Kurulu 1920'den beri piyade sınıfına bağlanmış olan Estienne, bir tümgeneral olarak engellenmiş ve 1927'de emekliliğe zorlanmıştı. Britanya'daki Fuller'a benzer şekilde bir dış gözlemciye indirgenmiş olarak, sıklıkla basitçe yok sayılan projeleri ancak şahsen savunabilirdi. 1936 yılında ölmesinden önce, Fransa'nın bağımsız ağır mekanize kuvvetleri, feshedilmekle tehdit edilecekti.

1927'den 1930'ye dek, Pétain ve Debeney tarafından egemen olunan yıllar, taktiksel inisiyatifin, merkezleştirilmiş komuta idaresi lehine sistematik bir şekilde bastırılmasını gördü. Müstahkem bölgelerin ve güçlü noktaların etrafında, hareketli karşı saldırıya yapılan bir miktar vurguyla, Mareşal Foch ve Buat'nın önceki rejimleri tarafından reçetelenen manevra, sınırlardaki "kesintisiz hazırlanmış muharebe meydanları"na ve toplu savunmacı topa öncelik verdi. Pétain'in düsturu, *Le feu tue* (ateş gücü öldürür), askeri düşüncesi zihnin geçici bir buz çağında donmuş olan bir ordunun sloganı haline geldi.[10]

Yeni tarzı sistemleştiren ve simgeleyen, İsviçre'den Lüksemburg'a kadar olan sabit tahkimatlardı. Bu hat, 1922 ve 1927 arasındaki askeri komisyonlarca karar kılınan ama hep, meclis aracılığıyla bunun mali durumunun yasalarına kılavuzluk eden savaş bakanı André Maginot'a atfedilen hattı. Kalıcı olarak garnizon haline getirilen bu hat, kesin bir şekilde savunmacı görünmesi nedeniyle, siyasi bakımdan tartışmalı değildi. Yalnızca Almanya'nın ardından ancak yakın zamanda toparlanabilmiş savunmasız sanayi bölgelerine güvenlik sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda ordunun rezervlerinin iki haftalık bir süreçte seferber edilmesi ve yoğunlaştırılmasına da koruma sağla-

(10) Bkz. Maurice Gamelin, *Servir*, cilt 2, *Le prologue du drame* (1930-aoüt 1939) (Paris, 1946), 10, 120-30; Henri-Philippe Pétain, *La bataille de Verdun* (Paris, 1941), 143-54; Victor Bourret, *La tragédie de l'Armée Française* (Paris, 1947), 56-61; Marie-Eugène Debeney, *Sur la securité militaire de la France* (Paris, 1930) ve a.g.e., *La guerre et les hommes: Réflexions d'après-guerre* (Paris, 1937), 44-106, 127-45, 163-71, 194-200, 263-308; Richard Griffiths, *Marshal Pétain* (Londra, 1970), 3-75, 97-103, 127-39, 156-57. Karş. Jean Perré, "Essai sur la défense contre les chars," *Revue militaire française*, no. 12 (Nisan 1924), 92-118; no. 17 (Temmuz 1925), 52-71; no. 18 (Aralık 1927), 305-328.

ması nedeniyle, bu, sağduyulu bir yatırımdı. Bu mantıklı temele rağmen, bu sistem ve oniki aylık askerlik hizmetinin kurumlaştırılması, Fransa'nın bundan böyle daha fazla harekât hareketliliği geliştirmek için çok az şey yapması anlamına geliyordu.

II

1920'lerin sonlarında, Savaş Bakanlığı ve genelkurmay başkanlığı, İngiliz ordusunun sayı ve teçhizat bakımından kötüye gidişi ve olası taahhütlerin gereklerini yerine getirme konusundaki acizliği hakkında giderek daha da kaygılı bir hal almaktaydı. Fazladan Avrupa taahhütleri için planlanmış olan seferi kuvvet, 1914'ten önceki denginden çok daha küçük ve sahraya çıkmak için daha hazırlıksızdı. 1927 ve 1931 yılları arasında mekanize ve karışık birimlerle yapılan dikkate şayan deneysel sınamalar, bu elverişsiz koşullarda gerçekleşti. Her ne kadar bu uygulamalar nispeten küçük ölçekli olsalar ve bir fecrikâzip oldukları ortaya çıksa da, o dönemde, dikkate değer ölçüde dış ilgi ve hayranlık yarattılar.

Ağustos 1927'de Salisbury Ovası'nda ilk ciddi uygulamaları gerçekleştiren sözde mekanize kuvvet, uyumsuz bir zırhlı araba, hafif ve orta tank, atlı süvari ve traktörlü topçu derlemesinden oluşuyordu ve piyadeler ulaşımı kamyonlarla ve yarı tırtıllı taşıtlarla sağladılar. Tugay komutanı Albay Jack Collins, araçlarının yol hızına göre tugayı "hızlı", "orta" ve "yavaş" gruplara böldü ama bu, araçların arazi kabiliyetleriyle denk düşmedi. Sonuç, Liddell Hart'ın *Daily Telegraph*'te bildirdiği üzere, otuziki millik bir mesafede helezonik bir şekilde hareket eden ve sıklıkla dar geçitlerde tıkanan bir yılanlı sütun oldu. Telsiz muhaberatının ve (renkli sancaklarla temsil edilen) etkili tanksavar toplarının yokluğu, ciddi eksikliklerden sadece ikisiydi ama hal böyleyken, uygulamalar mekanize birimlerin geleneksel piyade ve süvari birimleri karşısındaki üstünlüğünü tanıtladı.

1928'deki uygulamalarından ötürü adı değiştirilen "Zırhlı Kuvvet"in, 150 telsiz seti avantajı vardı ama hâlâ uygun tanklar ve taşıtlar konusunda müzmin bir kıtlık vardı. Elde yalnızca, taretleri olmayan ve sadece makineli tüfeklerle silahlanmış olan 16 hafif tank vardı. Artık eskimiş olan Vickers Medium tank için hayranlık verici değişmeler tasarlanmıştı ama para yokluğu gelişmelerini engelledi. Piyade sınıfının motor ulaşımı, ülke çapında tanklara ayak uydurmasını mümkün kılmadı. 1928 uygulamalarının en başarılı yönü, kıdemli subayları, ziyaret eden kodamanları ve Meclis üyelerini etkilemek için tasarlanmış olan, iyi prova edilmiş planlı manevralardı.

Bu deneysel safhanın doruk noktası, 1931'de, Birinci Tugay Kraliyet Tank Alayı'nın uygulamalarıyla gerçekleşti. Öncellerinin aksine, bu kuvvet, tamamen paletli taşıtlardan oluşuyordu. Bir başka kayda değer özellik ise, tank taburlarının her bir bölüğünün bir orta bir de hafif tank kısmından oluşarak ikisinin bir arada iş görebileceğini kanıtlamasıydı. Tugay komutanı Charles Broad, tanklar arası muhabereyi sağlamak için bir telsiz ve renkli sancak birleşimi kullanarak, yaklaşık 180 tanktan oluşan bütün bir tugayın, emirlerine, bir birim halinde manevra yaparak karşılık vermesini sağlayan bir tatbikat geliştirdi. Broad, zamanında ortaya çıkması ve Ordu Konseyi'nin önünden "neredeyse insanlık dışı bir dakiklikle" geçebilmesi için tugayı yoğun siste Salisbury Ovası üzerinde birkaç mil kaydırarak uygulamaları mükemmel bir sonuca ulaştırdı.

En azından bu ilk sahra uygulamaları kadar önemli olan bir şey de, 1929'da mekanize savaş üzerine ilk resmi el kitapçığının basılışıydı. Bu, Broad'un, kapağının renginden ötürü genellikle "Mor El Kitabı" olarak bilinen *Mechanised and Armoured Formations* [Mekanize ve Zırhlı Düzenler] adlı kitapçığıydı. Kılavuz, 1930'lardaki İngiliz zırhlı öğretisi üzerinde önemli bir etki yaptı ve Almanya'da bu eser üzerine dikkatle çalışıldı. Broad'un düşünüşünün çekirdeğinde, tankların, öncelikli olarak sağladıkları ateş gücünden faydalanılmak üzere ve ideal olarak bağımsız düzenler halinde kullanılması gerektiği inancı yatıyordu. Anlaşılabilir ihtiyata rağmen, Broad'un zırhlı kuvvetlerin bağımsız olarak bir düşmanın ön hatlarını yarıp geçmek, muhaberatını kesmek ve geri bölgelerde karışıklık yaratmak için kullanılmasına ilişkin taslağı, mevcut tank kabiliyetlerinin ve düzenlemesinin ışığında, gerçekten hayalperestçeydi.[11]

Bu canlandırıcı deney döneminin ardından, ordunun liderlerinde, kısmen İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Sör George Milne'ın giderek artan ihtiyatıyla açıklanan bariz bir hız ve esin kaybı oldu. Sonunda 1933'te emekli olduğunda, hâlâ, 136 piyade taburuna kıyasla sadece 4 yerleşik tank taburu vardı; ve yirmi süvari alayının sadece ikisi atlardan zırhlı arabalara geçiş yapmıştı. Geleneksel askeri muhafazakârlığın yanı sıra, 1931 mali krizi de harcamalara ağır bir kısıtlama getirdi ve daha fazla yenilik ve deney umudunu büyük ölçüde köreltti.

1930'ların başında Fransa'da, ordu reformu için yapılan mücadele, Generaller Maxime Weygand ve Maurice Gamelin ile Albay Charles de Gaulle

(11) Bond, *British Military Policy*, 141-58. Liddell Hart, *Memoirs* (Londra, 1965), 1:86-136. Kenneth Macksey, *The Tank Pioneers* (Londra, 1981), kısım 3.

tarafından başlatılmıştı. Her üçü de, Fransızların hareketliliğe geçişinin biçimi ve derecesinde ve 1940 dramasında belirleyici roller oynadılar. Büyük bir enerjiye, fevkalade bir yeteneğe sahip ve çok tecrübeli bir subay olan ve Birinci Dünya Savaşı boyunca Mareşal Foch'un kurmay başkanı ve bir süvari olan Weygand, 1930 yılında genelkurmay başkanı olarak Debeney'in yerini aldı. Bir piyade ve Mareşal Joffre'nin eski emir subayı olan Gamelin de eşzamanlı olarak asbaşkanlığa atandı. Bir yıl sonra, Weygand'ın ordu genel müfettişi olarak Pétain'ın yerini almasıyla, Gamelin'in daha önce genelkurmay başkanlığına gelmesiyle ve Weygand'ın 1935'teki emekliliğiyle, iki işlevi İkinci Dünya Savaşı'na dek birleştirerek birlikte zirveye yükseldiler. İki general de, mekanik silahların ve ulaşımın devrimci vurucu gücünden ve hareketliliğinden, daha uygun maliyetli, ziyadesiyle eğitilmiş ve mücadeleye hazır bir ordu hedefinin peşinde yararlanmaya kararlıydı.

"Modernite" için teşvikin en yüksek komutanlarca bu canlandırılışı, Fransa'ya yönelik yeni oluşmakta olan üç tehdit hakkındaki kaygıyı yansıtıyordu: öncelikle, Versailles anlaşmasına aykırı olarak, Weimar cumhuriyeti altında gizli kapaklı yapılan Alman askeri istifçiliğinin giderek artan bir şekilde açığa çıkışı; ikinci olarak, Ulusal Sosyalizm'in açıkça saldırgan ve revizyonist dış emelleriyle Ocak 1933'te yükselişi ve güce gelişi; ve son olarak da, Alman "hak eşitliği" konusunda hızla bir çıkmaza giren Cenevre Silahsızlanma Konferansı'ndan kaynaklanan doğrulanabilir silah denetiminin azalan ihtimali. Bu zorlukları Fransa için ağırlaştıran, Fransa'nın ortaya çıkmakta olan mali ve demografik zayıflıklarıydı. Fransız savunma gayreti, sadece dünyanın 1929'dan sonraki ekonomik bunalımının serin rüzgârını hissetmekle kalmadı, ama aynı zamanda, Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'da doğum oranının yarıya düşmesinden iki on yıl sonra, zorunlu askerlik hizmeti birlikleri için "bereketsiz yıllar"ın başlangıcıyla darbe de aldı. İngiltere Dış İşleri Bakanlığı, 1933'te şöyle dedi: "Fransız halkının kanısı . . . 1936, 1937, 1938 *années creuses* sırasında savaşa hazır olan askeri güç düzeyi konusunda çok kaygılıdır."[12]

(12) M. J. Creswell, 28 Aralık 1933'te İngiliz askeri ateşe Albay T. G. G. Heywood'un gönderdiği rapor, Paris, FO 371, 17652, PRO. Cf. Jeffrey A. Gunsburg, *Divided and Conquered: The French High Command and the Defeat of the West, 1940* (Westport, Conn., 1979), 13-17; Henri-Philippe Pétain, "La sécurité de la France au cours des années creuses," *Revue des deux mondes*, per. 8, cilt 26, 1 Mart 1935, pp. i-xx; Georges Castellan, *Le réarmament clandestin du Reich, 1930-35, vu par le 2e Bureau Français* (Paris, 1954); Edward W. Bennett, *German Rearmament and the West, 1932-1933* (Londra, 1979); Maurice Vaïsse, *Sécurité d'abord: La politique française en matière de désarmement, 9 décembre 1930-17 avril 1934* (Paris, 1918); Judith M. Hughes, *To the Maginot Line: The Politics of French Military Preparation in the 1920s* (Cambridge, Mass., 1971); Paul-Emile Tournoux, *Défense des frontières: Haut commandement, gouvernement, 1919-39* (Paris, 1960).

Maginot tarafından siyasi olarak desteklenen Weygand, Haziran 1930'da yirmi aktif barış zamanı piyade tümeninin yedi tanesinin motorlaştırılması da dâhil olmak üzere bir askeri modernleşme programı başlatmıştı. Gelgelelim, bunu dengeleyen, Fransa'nın aynı ay içinde, Briand-Stresemann anlaşmalarına uygun olarak, Rhineland'ı zamanından önce tahliye etmesiydi. Dahası, Maginot hattının savunmacı yararlarından faydalanılması, ilgili inşa işlerinin karmaşıklıklarından ve ölçeğinden ötürü, ancak 1934'ten itibaren gerçekleşti. Hemen, Weygand'ın canlandırıcı ruhu farkedildi; Eylül 1930, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri ilk topluluk ölçekli manevralara tanıklık etti. Daha önce eleştirel olan İngiliz askeri ataşesine göre, bu manevralar, "Fransız askeri zihniyetinin, 1918'de uygulandığı şekliyle siper savaşı yöntemleri konusundaki lüzumsuz azimden, özellikle bir hareket savaşıyla bağlantılı olan sorunları çözmeye yönelik olarak daha etkin bir politikaya geçişini" imledi. İlgili birimler teslim edilmemiş yarı tırtıllı taşıtların yokluğuyla kösteklenmiş olsalar da, İngiliz ataşe "iyileştirilmiş olan hareket yöntemlerinden ve şimdiye dek genelde çocukça olan tank gizlemesinden" etkilenmişti. Ataşe, Fransızların modern savaşın hareketlilik aracılığıyla dönüşümüne "gerçekten uyanmış" olduğu hükmüne vardı.[13]

1930'ların başı, Fransa'daki teknik ve öğretisel düşünce ve deney bakımından, hem resmi hem de yarı özel olarak, zengindi. 1932'de Mailly Kampı'ndaki manevralar, deneysel bir mekanize süvari tugayını sınadı. Elde ettiği başarı, Weygand'ı yeni bir "Tür 32" Hafif Süvari Tümeni kurma konusunda teşvik etti. Bu, zırhlı arabalardan ve yarı tırtıllı taşıtlardan, motorize süvarilerden ve topçulardan oluşan ama aynı zamanda hâlâ iki atlı tümeni olan mekanize bir tugayı kapsıyordu. Tümen, araçlarla kolaylıkla bütünleşmeyen 5.600 at gerektirmeye devam etti. Ordunun beş süvari tümeninin dördü böylelikle modifiye edildi ve 1939 yılında savaşa girildiğinde üçü tanesi bu biçimde kaldı.

Yüreklenen Weygand, Rheims'da üslenmiş olan 4. Süvari Tümeni'nin deneysel mekanikleşmesi konusunda yeni savaş bakanı Edouard Daladier'nin onayını güvence altına aldı. 30 Mayıs 1933 tarihli kararnameyle, bu, ilk hafif mekanize tümen (THM) oldu. 240 zırhlı savaş taşıtıyla donatılmış olan, dört motorize süvari tugayıyla ve tamamlayıcı motorize mühendisle, topçularla,

(13) Henry Needham, Lorraine manevraları hakkında rapor, 8 Eylül 1930, FO 371, 14902, W9268/38/17, PRO. Cf. Maxime Weygand, *Mémoires*, cilt 2, *Mirages et réalité* (Paris, 1957), 313, 340-60; Gamelin, *Servir*, 2:11-53; François-André Paoli, *L'Armée Française de 1919 à 1939*, cilt 3, *Le temps des compromis, 1924-30* (Vincennes, 1974), 155-69, 188-92.

muhaberatla ve lojistik birimlerle desteklenen bu tümen, ordunun en ilerici fikirlerini bünyesinde topladı. Aralık 1933'te kalıcı olarak kurulan, esasen Almanya'nın ilk Panzer tümeninin ilerisinde olan bu THM, mekanikleşmenin tecrübeli uylaşımsal temsilcisi olan Jean Flavigny tarafından yönetiliyordu. Yeni birim, "adı dışında her şeyiyle . . . bir zırhlı tümenin 1934 versiyonuydu." Ordunun topyekûn öğreti kitapçığına, Ağustos 1936 Büyük Birimlerin Taktiksel Kullanımı Üzerine Geçici Talimatlar'a, göre, THM'nin üç görevi vardı: ana muharebede güvenlik, faydalanma ve doğrudan müdahale.[14]

Weygand'ın hareketliliği kayırışı, sürekli ve kayda değerdi. Genel müfettişe teçhizat tedariği konusunda doğrudan tavsiye vermek üzere bir Teknik Kabine ve büyük zırhlı düzenler için yapılan düzenlemeleri incelemek üzere bir Tank Etüt Komisyonu oluşturdu. Özellikle, Fransa'yı, bir maliyet ve fiyat deflâsyonu ve dengeli bir bütçe aracılığıyla ekonomik bunalımdan kurtarmaya çalışan, 1932'den 1934'e kadarki Solcu hükümetlerden ekonomiler konusunda gelen muazzam baskılara karşı teçhizat tahsisatlarını muhafaza etti. Son olarak, Fransa'nın askeri reformlarını, onun eski müttefikleri arasındaki en modern gelişmelerle kıyaslamaya istekli olan Weygand, 1933 ve 1934 yazlarında Britanya'yı ziyaret ederek Vickers Carden-Lloyd piyade nakliyecilerinin uygulanabilirliğini denetledi, Sandhurst ve Tidworth'teki tank manevralarını izledi ve hareketliliğe verdiği desteğin öneminden iki misli emin olmuş şekilde oradan ayrıldı. Kısaca, Weygand Fransa'yı hayati çıkarların savunulması bakımından bir seri müdahale kabiliyetiyle donatmak için çalıştı –belki de Belçika'daki askeri partnerinin imdadına yetişmek ya da askerden arındırılmış Rhineland'ı, "Almanlara yeniden silahlanmalarını durdurmaları için bir *fessée* [şaplak –ç.n.] adını verdiği şeyi yönetmek üzere" yeniden işgal etmek için.[15]

---

(14) France, Ministère de la Défense Nationale et de la Guerre –Etat Major de l'Armée (bundan böyle MDNG-EMA), *Instruction provisoire sur l'emploi tactique des grandes unités*, 12 Ağustos 1936 (Paris'te, 1940'ta basılmıştır), arts. 204-205. Cf. Jeffrey Johnstone Clarke *Military Technology in Republican France: The Evolution of the French Armored Force, 1917-1940* (Ann Arbor, 1970, mikrofilm), pp. 109-118; François-André Paoli, *L'Armée Française de 1919 à 1939*, cilt 4, *La fin des illusions, 1930-35* (Vincennes, 1977), 78-83.

(15) Col. Heywood, 25 Ekim 1933 tarihli rapor, Documents on British Foreign Policy (bundan böyle DBFP)'de ek, ed. Sör E. L. Woodward ve Rohan Butler (Londra, 1946ff), 2.ser. V, doc, no. 508, sayfa 737. Krş. , Ronald H. Campbell, şansölye, Paris Büyükelçiliği, Weygand'la yapılan bir konuşma hakkında rapor, 30 Nisan 1934, a.g.e., VI, doc. no. 415, s. 681-82; Weygand, *Memoires*, 2:407-25; Griffiths, *Marshal Pétain*, 151-54; Philip C. F. Bankwitz, *Maxime Weygand and Civil-Military Relations in Modern France* (Cambridge, Mass., 1967), 86-89, 99-115.

Daha az teşvik edici olan şeyler, bu dönemdeki aksiliklerdi. Bunların başlıcası, Fransa'nın hareketli kuvvetlerinin devamlı olarak, her biri ana kollarının mekanize silahlara olan ilgisine tabi olan "piyade" ve "süvari" sınıflarına bölünmesiydi. 1932'de Mailly'de bir "mekanize çarpışma müfreze birliği" ile yapılan denemeler, büyük özerk tank düzenlerine olan ihtiyaca ilişkin su götürmez kanıtlar sunmakta başarısız oldu. Aslında bu kuvvetin istenen düzeyde olmayan ve bilindiği gibi suni olarak elverişsiz koşullar altındaki performansı, piyade genel müfettişi Joseph Dufieux'dan Weygand ve Gamelin'in birliği terhis etmeye mecbur oldukları gibi ağır bir eleştiri gelmesine yol açtı. Bağımsız ağır zırhlı tümenlerin kalıcı biçimde kurulmasına yönelik ilerleme, ciddi biçimde yavaşlamıştı; başka bir deneysel birimin yaratılması, Gamelin'in Fransa'nın "Panzer Tümeni'nden daha güçlü bir araç" edinmesi konusundaki ısrarının etkisi altında Kasım 1936'yı buldu. Ağır Char B muharebe tankının gelişimi neredeyse durdu; 1932'de kullanılan üç prototip, dört yıl sonra, ordunun elindeki tankların sadece onbeş tanesini oluşturacak şekilde arttı. Benzer şekilde, D1 orta tankın üretimi, sadece 160 makinenin teslimatından sonra sona erdi. Bu tankın daha gelişmiş ardılı olan D2'nin çıktısı, üretimi 1937'de üretim kapasitesinin süvari tanklarına yönlendirilmesi için durdurulmadan önce sadece 45 araca ulaştı.

Bu sırada, genelkurmay başkanlığının harekât bölümü, başkomutanın idaresi altındaki özerk bir stratjik rezervde zırhın tutumlu bir şekilde kullanılması fikrini tanıdı ama onay vermedi. 1935'te şöyle dedi: "Bu kavram, akılcı bir tank kullanımının avantajlarını sunuyor . . . Komutanlık'a, tümenlerini, manevralarına uygun ve kuvvet ekonomisi ilkesiyle uyum içindeki tank desteğiyle birlikte savaşma olanağını veriyor." Gelgelelim bu, sadece onbeş ile yirmi modern tank taburu gerektirmesi nedeniyle ancak bir "fakir insan çözümü"ydü; endüstriyel üretkenlik mümkün kıldığında, bir zırhlı taburun her piyade tümenine dağılmasıyla değiştirilecekti. Daha önce motorlaşma müfettişi ve artık savaş bakanı olan General Maurin, Temsilciler Meclisi'nin Ordu Komitesi'ni, bunun altında yatan mantıklı gerekçe konusunda bilgilendirdi: "küçük yakın destek tankları elzemdir çünkü artık, zırhla öncelenmeyen bir piyade birimini saldırıya başlatmak imkânsız."[16]

(16) Commission de l'Armée de la Chambre des Députés (bundan böyle CACD), 15. Millet Meclisi, 1932-36, 5 Aralık 1934 oturumu: "Audience de M. le Général Maurin, Ministre de la Guerre," s. 8-10, carton XV/739/48 bis, Archives de l'Assemblée Nationale, Paris (bundan böyle AAN). Gamelin'in görüşü, *Conseil supérieur de la guerre*: etüt toplantısı, 14 Ekim 1936'da cereyan eder, "Soir—La division cuirassée," Gamelin Papers, carton 1K224/8, SHAT. Kurmayın bakış açısı şuradadır: EMA: Bureau des Opérations Militaires et Instruction Générale de l'Armée, "Note concernant l'emploi des chars modernes," 8 Ocak 1935, Jean Fabry Papers, karton 1K93/2, SHAT. Karş. Gamelin, *Servir*, 2:81-83, 186-90, 244-45, 289-94.

O halde, bunlar, ordunun kendi rütbeleri içinden gelen ve geleneksel hareketlilik yandaşlarının karşısında duran kaynak ve tutum zorluklarından bazılarıydı.

III

Hitler'in 1933 yılında Almanya'da güce gelmesi, Britanya'nın silahlı kuvvetlerinin, olası bağlılıklarla ilgisinde eksiksiz bir gözden geçirilmesine de yol açtı ama güçlü bir zırhlı tümenler öncülüğü mefhumu rağbet görmedi. Bunun yerine, 1930'ların ortalarında, Savaş Bakanlığı, Kraliyet Tank Teşkilatı'nın genişletilmesindense, (süvarinin zırhlı arabalara ya da hafif tanklara çevrilmesi de dâhil olmak üzere) geleneksel askeri kuvvetlerin aşamalı olarak mekanikleştirilmesini yeğledi. İkinci rotanın ve genel olarak zırhlı tümenlerin Charles Broad, Pile, Martel, Percy, Hobart ve hepsinden çok Liddell Hart gibi şevkli destekçileri, hayal kırıklıklarını, gerici bir genelkurmay başkanlığı tarafından yapılan kasıtlı bir komplonun sonucu olarak görme eğilimi gösterdiler. 1939 ve 1940'taki Alman yıldırım harbi harekâtlarının başarısı, Wehrmacht'ın zırhlı savaş felsefesini tam olarak İngiliz ordusunun onu reddettiği zamanda benimsemiş olmasından ötürü, onların ithamlarına ağırlık kazandırdı. Bununla birlikte, daha kapsamlı bir bakış açısı, neden Britanya'nın 1931'den önceki öncülük gayretlerinin daha sonra daha etkili olacak şekilde gelişmediğini anlamamızı sağlar. Öncelikle, hükümet, 1934 yılında, Almanya' nın en tehlikeli potansiyel düşman olduğuna ve gelecek beş yıl içindeki savunma giderlerinin, başlıca, Alman tehdidini karşılamak üzere dağıtılması gerektiğine karar verdi. Kuramsal olarak, bu karar orduya yardımcı olmuş olmalıydı, özellikle de bir Kıta seferi kuvvetine olan gereksinim ilkece kabul edilmişken. Gelgelelim, uygulamada, ordu için bu tür bir rol siyasi olarak rağbet görmüyordu ve mali olarak da diğer iki ordu hizmeti için teklif edilen masraflarla uzlaştırılması zordu. Sürüncemeli bakanlık tartışmalarının ardından, ordunun beş yıl boyunca en kötü noksanlıklarını onarmak için zaten yetersiz olan 40 milyon sterlinlik payı, 19 milyon sterline indirildi. Bir Avrupa savaşı için bir seferi kuvvet hazırlamak için çok az şey yapıldı.

İkinci olarak, ödenek eksikliği ve siyasi prestij için her türlü tahsisat yapıldığında da, 1930'ların ortalarındaki ordu liderliğinin yaratıcılıktan yoksun olduğu söylenmelidir. Montgomery-Massingberd (İmparatorluk Genelkurmay Başkanı, 1933-1936), katiyen tankların ve zırhlı savaşın is-

tekli bir destekçisi değildi; aslında, Fuller'dan nefret ediyordu ve aynı zamanda diğer ilerici kıdemli subayların ilerlemesini engelledi. Üstelik genelkurmay, bir seferi kuvvetin, Kıta'ya gönderilmesi halinde hangi rolü oynaması gerektiği konusu üzerinde çok az kafa yordu. Eleştirmenler, bir miktar gerekçelendirmeyle, ordunun 1914'teki tecrübeyi tekrarlamaya meyilli gibi göründüğünü öne sürebilirlerdi; ancak bu sefer, eski süvari alaylarının, eski süvari tümeninin keşif rolünü icra eden hafif tanklarıyla.

Üçüncü ve belki de en ciddi olarak, önde gelen askeri düşünürler ve generallerin kendileri de bir Avrupa rolüne muhtelif nedenlerden ötürü karşıydılar. 1936'da, artık emekli olmuş olan Fuller, Liddell Hart'a "hiçbir koşul altında [orduyu] bir kıta savaşında kullanmamız gerektiğine tamamen katılıyorum, çünkü şayet eğer bunu yaparsak, bir intihar cemiyetinden aşağı kalır yanı olmayacak" diye yazdığında, Ironside, Burnett-Stuart, Pile ve Bernard Montgomery gibi faal subaylarca paylaşılan görüşü dile getirdi. Gort (İmparatorluk Genelkurmay Başkanı, 1937-1939) ve Henry Pownall (Askeri Harekâtlar Başkanı, 1938-1939) gibi, genelkurmay başkanlığında görev yapan subaylar, barış zamanında her ne söylendiyse söylensin, seferi kuvvetin savaş patlak verince neredeyse kesinlikle Fransa'ya gönderileceğini anladılar; ama hem Fransız ordusuna hem de kendi siyasetçilerine ilişkin güvenden eşit ölçüde yoksun şekilde endişeli ve umutsuz kaldılar. Avrupa taahhütünün hayati önem taşıdığını kesin surette beyan eden ve karşı saldırı rolü için güçlü zırhlı kuvvetler talep eden tek kıdemli subay, Tümgeneral Sör Percy Hobart idi ama söylentilere göre, bu huzur bozucu görüşler yüzünden kınandı ve bundan kısa bir süre sonra da Mısır'a gönderildi.[17]

Liddell Hart'ın İngiliz ordusu için bir Kıta taahhütüne olan itirazı, onun Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki rolüne ilişkin yorumunu yansıtıyordu. İngiliz ordusunun, 1930'ların ortalarında, herhangi bir türden savaş için içler acısı hazırlıksızlığı, bu görüşe kesinlikle ağırlık kazandırdı ama Liddell Hart'ın bu role karşı isteksizliği, hem Hitler'in gelişini hem de Britanya'nın zırhlı tümenlerden yoksunluğunun kesinliğini önceledi. Liddell Hart, zaman içinde "kısıtlı sorumluluk" (bir Avrupa ittifakına mümkün olduğunca az sayıda askerin havale edilmesi, ideal olarak da hiçbir askerin ha-

(17) Bond, *British Military Policy*, 162-63, 172-75, 189-90. Bond, *Liddell Hart*, 78, 106-107. Hobart'ın yedi sayfalık muhtırası, "AFV's and the Field Force", Liddell Hart'a 21 Ekim 1937'de yazılan bir mektuba iliştirilmişti, Liddell Hart Papers, Centre for Military Archives, King's College, Londra. Ayrıca, Hobart üzerine bkz. Kenneth Macksey, *Armoured Crusader* (Londra, 1967). Ehil fakat muhafazakâr bir kurmay subayı olan Tümgeneral Henry Pownall'ın görüşleri için bkz. Brian Bond, ed., *Chief of Staff*, cilt 1 (Londra, 1972).

vale edilmemesi) olarak anılmaya başlayan şeyin seçkin savunucusuydu ama her kesimden çok sayıda insanın korkularını açık bir şekilde ifade etti.[18]

Liddell Hart'ın bu konu hakkındaki yayınlarındaki önemli bir ana fikir, savunmanın modern kara savaşındaki saldırı karşısında önemli derecede üstün olduğu ve aslında silah gelişmelerinin bu üstünlüğü arttırdığıydı. *Europe in Arms* [Silahlanmış Avrupa –ç.n.] kitabında, düşmana baskın yapılması ve onun kuvvetlerinin mekanize olmaması hali dışında, mekanize tümenlerin bir savaşın ilk günlerinde savunmaları delebileceği görüşünü tartıştı. Hava gücünün, durumu saldıran tarafın lehine çevirebileceğine de inanmıyordu. Liddell Hart'ın iç rahatlatıcı çıkarımı, saldırılarda aptalca boyun eğmelerden sakınmaları durumunda saldırı kurbanlarının hırpalanmaları ihtmalinin düşük olduğuydu. Fuller, mekanikleşme konusunda fevkalade bir son sözü olan *Lectures on Field Service Regulations* [Sahra Hizmeti Yönetmeliği Üzerine Dersler –ç.n.] eserinde, tank taarruzlarına bir deva bulunacağını ve orduların yine kuşatma savaşıyla karşı karşıya kalacaklarını da öne sürdü. Birinci Dünya Savaşı'nın "yağmacı" orduların kullanılmasından kaynaklanan durağan doğrusal savunmasının aksine, Fuller, mekanize kuvvetler arasındaki kilitlenmenin, büyük alanların hareketli savunmasına dönüşeceğini öngördü. Bunun üzerine, bu emniyetli alanlardan ya da bölgelerden, düşmana ve halkına yönelik hava saldırılarının başlatılacaktı.[19]

Liddell Hart'ın Fransa'ya bir İngiliz taahhütü hakkındaki düşünüşünün garip bir yönü, Fransızların 1914'teki gibi bir topyekün başlangıç taarruzunu tekrarlamaya meyilli oldukları ve İngiliz Seferi Kuvveti'nin oraya ulaşması halinde bunun içine ölümcül bir şekilde çekileceği inancıydı. Bu, Birinci Dünya Savaşı'nın kayıplarının ve tahribatının engin etkisinin; çok pahalı Maginot hattının inşasının; kısa dönem zorunlu askerlik hizmeti yapan bir orduya bel bağlanmasının; ve güçlü zırhlı taarruz kuvvetlerinin yokluğunun ışığında, Fransız stratejik düşünüşüne ilişkin tuhaf bir yorumdu. Liddell Hart'ın mevcut Fransız askeri öğretisi hakkındaki idrakı açıkça kusurlu ve güvenilmezdi ama İngiliz genelkurmay başkanlığının olguların doğruluğunu kontrol etmek için gayet elverişli bir konumdayken bir taarruz öğretisine bağlandığı gibi benzer bir kuruntuya sahip olduğu da belirtilmelidir. Hükümetin 1937 yılında Liddell Hart'ın kısıtlı sorumluluk

(18) Bond, *Liddell Hart*, 91-97. Ayrıca bkz. Michael Howard, *The Causes of Wars* (Cambridge, Mass., 1983), 198-208.
(19) Bond, *Liddell Hart*, 97-98. J. F. C. Fuller, *Lectures on Field Service Regulations III*, 106-107, 118.

politikasını benimsemesi, aslında, tank siparişlerinde bir azalmayla sonuçlandı.[20]

1930'larda Fransa'da Liddell Hart'ın kendisine en yakın olan muadili, 1920'lerde Pétain'in kadrosunda görev yapmış ve 1931'den 1937'ye dek Ulusal Savunma Yüksek Konseyi Müsteşarlığı'nda yer almış olan Charles de Gaulle idi. İngiliz gazetecilerin mevcut İngiliz askeri sorunlarına ilişkin polemikleri gibi, de Gaulle'ün özerk, profesyonel kimselerden oluşan bir mekanize teşkilatına (de Gaulle'ün *armée de métier*'sine) yönelik kampanyası siyasi olarak tartışmalıydı. Ordunun dönüşümü için vizyonunu ilk kez 1932'de *Le fil de l'épée* kitabında yayımladı. Bu kitabı, bir yıl sonra, *Revue politique et parlementaire* dergisinde yayımlanan ve 1934 yılında aynı başlıkla genişletilerek bir kitap haline getirilen "Vers l'armée de métier" (Profesyonel orduya doğru) makalesi izledi. Bu eserler, de Gaulle'ün "bereketsiz yıllar"a ilişkin kaygının, Fransız savunmasının siyasi sorumlularının ordunun niteliksel ve öğretisel yetersizliklerinin yanı sıra sadece sayısal olan yetersizliklerinin de derinlemesine bir çözümlemesine olan ihtiyacını belirsizleştirecek denli tüketici hale gelmiş olduğu konusundaki huzursuzluğu üzerinde durdu. De Gaulle, Fransız kurumlarının ve ülkenin birliği ve canlılığının çürümüşlüğü olarak nitelendirdiği şeye işaret etti ve orduda esaslı reformlar yapılmasını talep etti.

Weygand'ın uygulamadaki planına benzer olan ilk tavsiyesi, hareketli otomotiv kuvvetlerinin, kalıcı barış zamanı düzenlemeleriyle ve eğitimleriyle homojen bir şok oluşumu gibi büyük çapta genişletilmesiydi. İkincisi, bu mekanize ve motorize kuvvet için tamamen profesyonel bir teşkilatın oluşturulmasıydı. De Gaulle, altı mekanize piyade tümeni, bir tane daha hafif keşif tümeni ve bir zırhlı saldırı tugayı, bir ağır topçu tugayı ve bir hava gözlem grubundan oluşan rezervlerin bulunmasını teşvik etti. Bu kuvvetin tamamen paletli araçları olacak ve 100.000 adet uzman kariyer askeri gerektirecekti. Bu teklif, gölete atılmış bir taş gibi, genelkurmay başkanlığının genelde durgun olan sularında kıpırdaşan şok dalgaları gönderdi.

Genelkurmay başkanlığı, *métier*-mekanikleştirme evliliğini doğal olmayan, gereksiz ve işe yaramaz bir şey olarak değerlendirdi. İtibarsız bir irtibat olarak algılanan şeye ilişkin ileriki tartışmaların önünü kapamak için, kara

(20) Bond, *Liddell Hart*, 98-99. Bond, *British Military Policy*, 176-77. Kabine Aralık 1937'de kısıtlı yükümlülük politikasını tasdik ettiğinde, tank üretimi için azaltılmış masrafların tüm diğer ordu ekonomilerinin toplamını aşacağı tahmin edilmişti. 1937'de, ordu savaş benzeri durumlar için olan ödeneğinden yaklaşık 6 milyon sterlin arttırdı.

kuvvetleri kurmay başkanı General Louis Colson, planın ordu çevrelerinde yayılmasını engellemek üzere harekete geçti. Aralık 1934'te, resmi *Revue militaire française* dergisinde, de Gaulle'ün bir profesyonel ordu yaratmanın yollarına ilişkin bir makalesini yayımlamayı reddetti. Colson, bakanlık "bu türden herhangi bir ayrı imtiyazı kesin surette reddedince" bu tür bir yazının "subayların kafalarında ulusal orduyla uyuşmazlık içinde bir profesyonel ordu yaratma" riski içerdiği gerekçesini öne sürdü.[21] De Gaulle, o ay içinde, önü kesilmiş bir vaziyette, bağımsız bir sağ kanat milletvekili, eski bakan ve Almanya karşısında Fransız savunmalarını güçlendirmenin tanınmış bir temsilcisi olan Paul Reynaud'ya başvurdu. Albayın Ocak 1935'te Almanya'nın ilk Panzer tümenlerinin oluşturulmasından haberdar olmasının ardından, Reynaud'ya de Gaulle'ün reform projesi için bir siyasi propagandist olarak görev verildi.

15 Mart 1935'te, Temsilciler Meclisi, iki yıllık askerlik hizmetini, "bereketsiz yıllar"ın insan gücü eksiğiyle mücadele etmek için yeniden düzenlemek üzere acil durum maddelerinin 1928 asker alma kanununa uygulanmasını tartıştığında, plan ilk kez ulusal bir platformda savunuldu. Reynaud, genelkurmay başkanlığının "sadece mümkün olan en fazla sayıda özdeş şekilde düzenlenmiş birimler" elde etmek için uğraştığını ileri sürdü. "Deniz ve hava kuvvetlerinde olduğu gibi, kara kuvvetlerimizin motorize bölümünde uzmanlaşmaya olan ihtiyaç"ı dile getirdi.[22] İlk suçlama, taraflı bir şekilde isabetsizdi; Weygand ve Gamelin tarafından oluşturulan uzman motorize piyade, mekanize süvari ve kale tümenlerini hiçe sayıyordu. Yalnızca, muhalif bir sosyalist olan Philippe Serre ve bağımsız Jean Le Cour Grandmaison tarafından desteklenen Reynaud, yönetici kesimin çoğunluğunu sarsamadı. Dolayısıyla, talimatlarını, meclis tarafından özel olarak düzenlenmiş olan ve aynı zamanda hareketli öğelerin sadece yedi tümende toplanmasını da salık veren bir değişiklikte yineledi. Bu değişiklik şöyle diyordu: "teknolojik gelişme, askeriyemizin uzmanlaşmasını . . . ve dolayısıyla kuvvetlerimizin mekanik kısmı için teknik, bunun bir sonucu olarak da profesyonel insan gücü talep etmektedir."[23]

(21) Colson, de Gaulle'e mektup, 17 Aralık 1934, Paul Reynaud Papers, karton 74 AP.12, Archives Nationales de France, Paris (bundan böyle AN). Ayrıca bkz. Charles de Gaulle, *Vers l'armée de métier* (Paris, 1934), 87-92.

(22) *Journal Officiel de la République Française: Chambre des Députés* (bundan böyle *JOC*): *Debats*, Paris, 16 Mart 1935, sayfa 1042. Cf. Charles de Gaulle, *Lettres, notes et carnets*, cilt 2, *1919-juin* 1940 (Paris, 1980), 376-81; a.g.e., *Mémoires de Guerre*, cilt 1, *L'Appel, 1940-42* (Paris, 1954), 18-25; Paul Reynaud, *La France a sauvé l'Europe* (Paris, 1947), 1:308-321.

(23) *Amendement par M. Paul Reynaud, Député, au Projet de Loi portant modification à la Loi du 31 mars 1928 sur le recrutement de l'armée*, Paris, 28 Mart 1935, sayfa 5. Ayrıca bkz. Reynaud, *La France*, 1:322-24; de Gaulle, *Lettres, notes et carnets*, 2:382-86; Evelyne Demey, *Paul Reynaud, mon père* (Paris, 1980), 287-91.

De Gaulle'ün yazıları, hareketliliğin, Estienne, Doumenc ve Velpry gibi daha önceki ve halen görev yapan öncülerine değinmeyi ihmal ediyordu. Yine de, Fransa'nın askeri liderleri arasında uyandırdığı antipati, kaçınılmaz olmaktan uzaktı. Weygand ve Gamelin'in hareketli savaşa olan ilgileri herkesçe biliniyordu. Aslında, de Gaulle ve Reynaud, zırhlı ve motorize teçhizatın önceliği göz önünde bulundurularak acil bir yeniden silahlanma için açık sözlü bir şekilde doğrudan çağrıda bulunsalardı, yaygın bir destek alabilirlerdi. Bunun yerine, kışkırtıcı bir şekilde, mekanikleşme ve profesyonelleşmenin, ordu modernleşmesinin eş anlamlı ön koşulları olduğunu öne sürdüler. De Gaulle'ün, yeni askeri yapılarını yaratmanın yolları konusundaki belirsizliği, kıdemli subayların tahkirini uyandırdı. Gamelin, yedi tümenlik bir kuvvetin, ordunun sorumlu olduğu büyükşehir Fransası, Kuzey Afrika ve Doğru Akdeniz ülkelerinin bölgesel yayılmalarının karmaşık savunma gereksinimleri için yetersiz olduğu olgusunu görmezden gelemezdi. En belirleyici şekilde, de Gaulle'ün renkli romantizmi, iddialara göre "saldırgan" olan zırhlı kuvvetlere ilişkin siyasi itimatsızlığı yeniden alevlendirdi. Gamelin sonradan şöyle dedi: "Aslında, mecliste ve askeri görüşün bir grubunda, tank tümenlerinin oluşturulmasına zararlı olan şey, büyük zırhlı birimler konusu ile profesyonel ordu konusu arasında kurulan bağ idi."[24]

De Gaulle'ün müdahalesinin paradoksu, amaçlanana tam olarak karşıt bir etki yaratmış olmasıydı. 1935'ten 1937'ye kadar olan ve hayati önem taşıyan yıllarda, hareketlilikteki gelişmelere ilişkin siyasi ve öğretisel frenleri devreye sokarak, ordunun yeniden teçhizatlanmasına köstek oldu. Hareketli taarruzlar hakkındaki tahminler, Fransız savunmalarının daha önceki bir kırılmasının başlıca konusuna değindiklerinden, inkâr edilemez bir şekilde, gösterilenden daha yakın bir dikkate layıktılar. Bunun istisnai bir önem taşıyan bir tehlike olduğu, Maginot'nun kendisince algılanmış ve ancak 1934'te, Weygand'ın kıdemli bir emir subayı olan Albay André Laffargue tarafından vurgulanmıştı. Reynaud da, 1937'nin başlarında şunu önemle vurguladı: "Sanayi zenginlerimiz en çok sınırlarımız boyunca toplanmış vaziyetteler ve . . . yazık ki, başkentimiz ne Bourges'da ne de Clermont-Ferrand'da."[25] Seri bir atılım, tek başına Almanya'ya karşı başarı vaat eder gibi

(24) Maurice Gamelin, 2 Aralık 1947 tarihli ifade, Fransa: *Commission chargée d'Enquêter sur les Evènements survenus en France de 1933 à 1945. Annexes: Dépositions de témoignages et documents recueillis par la Commission d'Enquête Parlementaire*, Paris, 1951-52, cilt 2, sayfa 385. Cf. Marie-Eugène Debeney, "Encore l'armée de métier," *Revue de deux mondes*, per. 8, cilt 28, 15 Temmuz 1935, s. 279-95, ve ag.e., "La motorisation des armées modernes," a.g.e., per. 8, cilt 32, 15 Mart 1936, s. 273-91.

(25) *JOC: Débats*, Paris, 27 Ocak 1937, sayfa 169. Cf. Demey, *Paul Reynaud*, 310 (de Gaulle, Reynaud'ya mektup, 28 Ocak 1937); Reynaud, *La France*, 1:401-415; *Le journal*, 16 Ağustos 1930, Louis Béraud'nun

görünen sürüncemeli koalisyon çekişmesi için her türlü özenli hazırlığı bir çırpıda hükümsüz kılabilirdi.

Gelgelelim bu uyarılar, de Gaulle ve Reynaud'nun, ordunun eğitiminin yeterliğine, komutanlığın niyetlerine ve siyasi açıdan dokunulmaz olan silahlanmış ulusa yaptıkları fark gözetmeyen saldırıların neden olduğu keskin ihtilaf tarafından işitilemez kılınmıştı. Böylelikle, retorik silahlar, sebepsizce, süvari müfettişi Robert Altmayer gibi, büyük ölçekli mekanikleşmeye ya düşman ya da en iyi ihtimalle kayıtsız olan generallere sunulmuştu.

Ordunun sıkıntılarının merkezinde, insan ve malzeme eksiklikleri vardı. Debeney ve Colson gibi meşhur şüphecilerden, Falvigny gibi coşkulu kimselere kadar kıdemli subaylar, askeri sebeplerle tamamen profesyonel teşkilatlara yönelik çağrıyı reddettiler. Profesyonelleşmenin, teknisyenler ve telsiz operatörleri gibi özel becerilere ihtiyaç duyan kimselerle sınırlandırılması gerektiğini öne sürdüler. Savaş Bakanı Daladier'nin askeri kadrosu şöyle bir açıklama yaptı: "Ordu, ulusu hem toplumsal hem de teknik olarak yansıtır; ülkede bulunan bir milyonun üstünde otomobille . . . orduya şoförler almak ve onları eğitmek zor olmamalı . . . Şüphesiz, en modern tankta bile sadece komutan ve şoförün kariyer askeri olması yeterli değil midir?"[26] Üstelik kurmay çalışmaları, ödemeleri ve koşulları iyileştirmek için inanılmaz bir şekilde ağır olan fazladan masraflar olmaksızın, Fransa'nın Maginot hattı ve piyade kadroları için gereken 106.000 kariyer askerine ek olarak, tamamen profesyonel bir kuvvet oluşturulmasını yapılabilir kılmak için fazla düşük bir "asker alım tavan değeri" olduğunu ortaya çıkardı. 1936'da, hizmet süresini doldurmuş olan profesyonellerin yüzde 70'i yeniden askere kaydolmadı; bunun sonucu olarak, askere yeni alınanların büyük çoğunluğu, mevcut kadroları genişletmeye değil, sadece muhafaza etmeye yaradı. Fakat, 1937'ye dek, de Gaulle ve Reynaud, bu ödeme ve askere alım güçlüklerini ısrarla hafife alarak teşkilatlarını boşta duran rütbelerden sağlamayı önerdiler ve genelkurmay başkanlığı enerjisinin orantısız bir miktarını, yapılar ve istatistikler konusunda uzun süreli bir muhtıralar savaşına çevirdiler.

Maginot ile röportajı, FO 371, 14902, W8604/38/17, PRO'ya ek; André Laffargue, *Fantassin de Gascogne: De mon jardin à la Marne et a Danube* (Paris, 1962), 179-87; Henry Lémery, *D'une république à l'autre: Souvenirs de la mêlée politique, 1894-1944* (Paris, 1964), 165-66; Bankwitz, *Maxime Weygand*, 121-31.

(26) MDNG, Cabinet du Ministre: "Analyse d'interpellation de M. Reynaud sur la politique militaire du gouvernement," Daladier Papers, 4DA3/Dr.4/sdr.b, Fondation Nationale de Sciences Politiques, Paris (bundan böyle FNSP). Ayrıca bkz. "Note complémentaire au sujet des difficultés de recrutement d'une armée de métier," 21 Temmuz 1936, a.g.e.; de Gaulle, *Lettres, notes et carnets*, 2:387-91, 401-407; Gamelin, *Servir*, 2:153, 186, 217 ve cilt 3, *La Guerre (septembre 1939-19 mai 1940)* (Paris, 1947), 516-27; Maxime Weygand, *En lisant les mémoires de guerre du Général de Gaulle* (Paris, 1955), 13.

Mekanikleşmeye aynı derecede zararlı olan bir başka şey ise, ağır tanklar nedeniyle canlanan siyasi şüpheydi. Onların demokratik Fransa'nın savunmacı iddialarına uygun olmayan "saldırgan" silahlar olarak algılanması, normal parti sınırlarını aştı. 1935'te muhafazakâr savaş bakanı Jean Fabry'den, bir sonraki yıl Köktenci Daladier'ye kadar, siyasi yelpazenin her yanından Char B programından vazgeçmesi için Gamelin'e baskı uygulandı. Dahası, ağır tankların, kariyer askerleriyle bağlantılı olarak alındıklarında, *coup d'état* çağrışımları vardı.[27]

Şüphesiz, pek çok subayın siyasi duruşu, Gamelin'in *grande muette* geleneğinde "apolitik bir ordu" sürdürme girişimlerine rağmen belirsizdi. Kaçınılmaz bir şekilde, Halk Cephesi çağının galeyanı sırasında, Fransız liderler sivil itaatsizlik için acil durum planı yapma konusunda sıkıntılıydı ve genelkurmay başkanlığı, 1935 Bastille Günü'nde, daha önce eşine rastlanmamış solcu *Rassemblement Populaire* sırasında, polis taşkilatının Paris başkanı olan "vesveseli" Roger Langeron ile bir tartışmaya sürüklenmişti. Savaş bakanı olaarak, o gün daha erken bir zamanda yapılan Champs Elysées askeri geçit töreninden sorumlu olan Fabry, kederli bir halde şunu dile getirdi: "Sabahleyin vatansever olan Paris, öğlen *Internationale*'yi söylüyordu. " Mayıs 1936'da, Sol'un seçim zaferini işçilerin fabrika istilaları izlediğinde, General Colson'ın polis başkanıyla ve cana yakın başbakan Albert Sarraut ile yapılacak istişareleri vardı. De Gaulle, 1935'te, Fransa'nın genelleştirilmiş krize sürüklenişinin, "halk düzeni konusunu yavaş yavaş kaygıların en başına yükseltmekte" olduğunu düşündü. "Halk Cephesi'nin ve sağ kanat Cemiyetleri'nin giderek artan hengamesinde, anarşi, hatta iç savaş . . . nasıl önlenebilir?" diye merak ediyordu.[28]

Fakat o sırada, Almanya'nın bir savaş ekonomisi için iki yıllık askerlik hizmetini ve "Goering Planı"nı yürürlüğe sokmasıyla, Gamelin, askeri modernleşme konusundaki siyasi anlaşmazlık tarafından engellenmeyen dört yıllık bir yeniden silahlanma programının benimsenmesine uğraştı. Komu-

(27) Bkz. Griffiths, *Pétain*, 139-40; Pertinax [André Géraud], *Les fossoyeurs: Défaite militaire de la France, armistice, contre-révolution* (New York, 1943), 1:49; Jean Fabry, *Journal*, 11-20 Eylül, 3-4 Ekim 1935, carton 5N581, dr. 2, SHAT; 4 Temmuz 1936 tarihli "Memento", General Victor-Henri Schweisguth Papers, carton 351 AP3/1SC2/dr. 9, AN; CACD, 16. Yasama Meclisi, 1936-40, 1 Aralık 1937 tarihli oturum: "Audience de M. Daladier, MDNG," PP. 15-16, carton XV, dr. "1937," AAN; Clarke, *Military Technology*, 189; Gamelin, *Servir*, 1:263-64.

(28) De Gaulle, *Lettres, notes et carnets*, 2:393, 404-405, 411-12; "Mementos", 16 Temmuz 1935, 28 Mayıs 1936, Schweisguth Papers, cartons 351 AP2/1SC2/dr. 5 ve 351 AP3/1SC2/dr. 9, AN; Jean Fabry, *De la Place de la Concorde au Cours de l'Intendance, février 1934-juin 1940* (Paris, 1942), 62-65. Cf. Griffiths, *Marshal Pétain*, 161-65, 169, 175-88, 195-96, 207-11 ve Jacques Nobécourt, *Une historie politique de l'armée*, cilt 1, *De Pétain à Pétain, 1919-1942* (Paris, 1967), 226-48.

tanlığın kanısı, baskın siyasi gruplarca paylaşılıyordu. Sosyalist içişleri bakanı Roger Salengro, Fransa, Almanya'nın yeniden askerileşmesi karşısında edilgen kalamazsa da, bir denge halinin, "genç Fransızlar ailelerinden daha fazla ayrı bırakılarak değil, Fransız ordusunu motorize hale getimeye yönelik olağanüstü bir gayret aracılığıyla yeniden sağlanacağını" vurguladı. Daladier, Köktenciler için, Şubat 1937'de Temsilciler Meclisi'nde, "profesyonel bir ordu talep edenlerle ya da zırhlı tümenlerden oluşan uzman bir teşkilatı savunanlarla . . . aynı fikirde olamadığı"nı, çünkü "ordunun muhtelif oluşturucu parçaları arasında uygun bir denge ve oran sürdürmenin elzem" olduğunu tasdik etti.[29]

1937 yazı, Reynaud'nun *Le problème militaire français* kitabında, de Gaulle-Reynaud projelerinin son kez cisimleşmesine tanık oldu. Bu zamana dek, tepkiler, memur sınıfının hareketliliği benimseyişini yansıttı. General Duchêne, *L'echo de Paris*'de bir yazdığı bir eleştiri yazısında, "savunmacı bir ordu, bir mağlubiyet ordusudur" duyurusunu yaptı ve "basit bir Çin Seddi sisteminin kesin olarak reddedilmesi"ni teşvik etti; Gamelin Reynaud'yu gizlice, "uzun bir süredir, sizin önerdiğinizden daha da fazla sayıda motorize, hafif, mekanize ve zırhlı tümenler oluşturmaya çalışmaktayız" şeklinde bilgilendirdi.[30]

IV

1930'ların ortalarında, ordunun savaş çıkması halindeki öncelikleri hakkındaki, genelkurmay başkanlığının muhafazakârlığıyla desteklenmiş ve kışkırtılmış olan siyasi kararsızlık, Britanya'nın Fuller gibi kuramcıların ve Hobart gibi uygulama askerlerinin savunmuş oldukları karşı saldırı rolü için bir elit zırhlı kuvvet oluşturma fırsatını kaybetmesine yol açtı. 1936'nın sonunda, mevcut tankların büyük çoğunluğu yalnızca sömürge savaşına uygun olan hafif modellerden oluşuyordu. Savaş Bakanlığı, hafif süvari tankları, orta modeller ve ağır piyade saldırı tanklarından oluşan bir "alışveriş listesi"

(29) Paris İngiliz Büyükelçisi Sör George Clerk'ün Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı 24 Şubat 1937 tarihli rapor, FO 371, 20693, C1597/122/17, PRO. Salengro'nun teminatı, Clerk'ün 7 Eylül 1936 tarihli göndersinde rapor edilen ve Denain'de yapılan bir konuşmada geldi, a.g.e., 19859, C6327/1/17. Cf. Maxime Weygand, "L'état militaire de la France," *Revue de deux mondes*, per. 8, cilt 35, 15 Ekim 1936, s. 721-36 ve a.g.e., "L'armée d'aujourd'hui," a.g.e., per. 8, cilt 45, 15 Mayıs 1938, s. 325-36.

(30) Maurice Gamelin, 1 Haziran 1937 tarihli mektup, Reynaud Papers, karton 74 AP. 12, AN. Duchêne'in 17 Haziran 1937 tarihli basın açıklaması da aynı yerdedir. Cf. Reynaud, *La France*, 1:419-28; Gamelin, *Servir*, 1:257-62.

hazırladı ama 1937 ve 1938 yılları boyunca, yeni tipler üretmek için çok az şey yapıldı. Savaş patlak verdiği sırada elde bulunan tek Hareketli Tümen, belirgin bir rolü olmayan bir birimler yığınından halliceydi. Mayıs 1940'ta, Fransa'daki Britanya Seferi Kuvveti, Kraliyet Tank Alayı'nın sadece iki taburunu ve hafif süvari tümen alaylarını içeriyordu. Birinci Zırhlı Tümen hâlâ Salisbury Ovası'nda toplanmaktaydı ve Dunkirk'e yol açan olaylarda yer almak için Fransa'ya kademeli olarak ve çok geç vardı.[31]

Geriye dönülüp bakıldığında, kurmay başkanlarının ve daha da çok olmak üzere genelkurmay başkanlığının, Britanya'nın hâlâ, batı Avrupa'da bir kısıtlı sorumluluk politikasıyla yeterince güvence altına alınamayacak çıkarları olduğu konusundaki varsayımlarında doğru olmaları ama mekanikleşme konusunda muhafazakâr ve seferi kuvvetin Fransa'ya varmasının ardından ne yapacağı konusunda kararsız olmaları olgusunda, bir ironi öğesi vardır. Tersine, Liddell Hart'ın, mekanikleşmeye olan ihtiyaç ve onun yol açabileceği türden hareketli harekâtlar konusunda yenilikçi fikirleri vardı ama o, Ordu'da, birinci sınıf bir Avrupa gücüne karşı yapılacak harekâtlarda yer alabilecek olan ve adamakıllı donatılmış bir Sahra Kuvveti oluşturmak için daha yüksek giderleri temellendirebilecek olan bir Kıta taahhütüne olan ihtiyacı inkâr etme eğilimi gösterdi.[32]

Tarihçiler için, bugünün perspektifinden, Liddell Hart ve de Gaulle gibi eleştirmenlerin kısıtlamalarını değerlendirmek ve İngiliz ve Fransız yüksek komutanlıklarının halinden biraz anlamak daha kolaydır. İronik olarak, de Gaulle'ün, hareketli kuvvetler ve öğreti geliştirmede içkin olan pek çok pratik sorunun farkına varması, ancak 1937 yılının ortalarında, Gamelin'in yaratılarından biri olan, Lorraine'deki ağır zırhlı deneysel gruba gönderildiğinde oldu. Metz'deki 507. Tank Alayı'na komuta ettiği döneme ait mektuplar, teknik yetersizliklerin, teçhizat uyuşmazlıklarının ve geleneksel askerlerin karşısına çıkan temel eksikliklerin onun için ne kadar büyük bir keşif olduğunu ele verir. Bu olağan ama büyük engeller, kendisinin ve Reynaud'nun siyasileşmiş ve taraflı *armée de métier* kampanyası sırasında hafife almış ya da görmezden gelmiş oldukları şeylerdi.

Gamelin için, 1935'ten 1938'e kadar olan dönem, bir yeniden silahlanma programları ardışıklığının sonuçlanmasına ilişkin zaman çizelgesindeki ardı arkası kesilmeyen gecikmelerle karakterize edilmişti. Sorunlar, temelde,

(31) Bond, *British Military Policy*, 172-78, 186-88, 255-57.
(32) Bond, *Liddell Hart*, 98-99.

Fransa'nın mühimmat üreticileri arasındaki uygun üretim kapasitesine ilişkin bir yetersizlikten kaynaklanıyordu; 1936'dan sonraki büyüme, ilk olarak Halk Cephesi'nin altındaki endüstriyel çalkantı ve reformla kesilmiş ve sonra da temel teçhizattaki, mühendislikteki ve çelik ticaretindeki kalifiye işgücü eksikliğine ilişkin keşiflerle kısıtlanmıştı. Sonuç, orduyu 1937 ve 1938 yılları boyunca, beklenen yeniden teçhizatlanma seviyelerinden mahrum bırakacaktı. Zırhlı araçlardaki eksiklikler, 1937'nin mekanize manevralarının iptalini zorunlu kılmaya ve Nisan 1936'da onaylanmış olan ikinci hafif mekanize tümenin kullanılabilirliğini 1938 sonbaharına dek ertelemeye yetecek kadar ciddiydi.

Bu şartlarda, de Gaulle'ün planının kabul edilemezliği, onun Ocak ve Şubat 1937'de Reynaud aracılığıyla yeniden ortaya çıkışının, Gamelin, Doumenc, Flavigny ve Velpry gibi, zırhlı kuvvetlerin ihtiyatlı ama yine de etkili bir şekilde gelişmesi için çabalayan kimselere fazladan siyasi yükler dayatması anlamına geliyordu. Gaullecü davanın sunuluş tarzı, onu, askeri açıdan elverişsiz, stratejik bakımdan tehlikeli ve de siyasi olarak, yoldan çıkma noktasına varacak denli kışkırtıcı olduğu ithamlarına açık bıraktı. En önemli konu ise, 1935'te tanklar ve profesyonel askerliğin yersiz bir şekilde birleştirilmesiydi. Burada, de Gaulle yalnızca kendi propagandasında gerçekçi bir şekilde şüpheli değildi (askere alınanların şüpheli kullanılabilirliği konusunda olduğu gibi) ama Reynaud da, kuşku duyan meclis üyelerini tedirgin ederek, sivil-askeri düzen içinde iş başında olan alışıldık mekanikleşme yanlıları için şartları bariz bir şekilde kötüleştirdi.

De Gaulle'ün reçeteleri, mekanikleşmeyi aşikâr bir şekilde, 1914-1918 türünden topyekûn sanayileştirilmiş savaşa bir *alternatif* olarak görmeleri aracılığıyla, son bir kritik kusura yataklık ettiler. Nitelik, niceliğin yerini alan bir şey olarak tasavur ediliyordu. Fuller da, *Lectures on F.S.R. III* adlı eserinde, mekanikleşme gerçekten savaşan kuvvetlerle işgali gerçekleştirenler arasındaki uçurumu genişlettikçe, orduların küçüleceğini öne sürmüştü.[33] Altı ya da yedi tümenden oluşan profesyonel bir hareketli grupla birlikte, Fransız ulusal kuvvetlerinin geri kalanının, yalnızca ikinci saf ya da kale görevleri için uygun olan yarı milis kuvvetlerine indirgeneceği dolaylı olarak anlaşılan bir şeydi. Reynaud, bu kabul edilemez doğal sonucu, ancak 1937'de, fikirlerini büyük, elit, hareketli bir kuvveti, geleneksel rezerv ordusuyla *birlikte* vurgulayacak şekilde yeniden biçimlendirerek bertaraf etti.

(33) Fuller, *Lectures on F.S.R. III*, 8 ,29, 38.

Gamelin'in tutumu da belirsizdi; ama bu belki de, gelecekteki savaşların belirsiz doğası hesaba katıldığında, anlaşılabilir bir şeydi. Gamelin, Fransa'nın bir Panzer tümeninden daha güçlü bir birim geliştirmesi gerektiğinde ısrar etti ama aynı zamanda, tanksavar silahlarındaki iyileşmelerin, zırhın savaş alanındaki rolünü epeyce kısıtlayacağını da öne sürdü. Gamelin'in müphem duruşuna karşın, Fransız ordusu hem savunma hem de taarruz harekâtları için hazırlanıyordu. Böylelikle, genelkurmay başkanlığının "orduyu, tekdüze bir biçimde savunmacı bir tutuma sevketmiş olduğu" ithamına karşı yaptığı protesto temellendirildi.[34]

Yine de, de Gaulle, Ecole de Guerre ve Ulusal Savunma Üst Şurası'ndaki ekonomik savaş ve ulusal seferberlik konularındaki derin düşüncelerine rağmen, ulusun silahlı gücünün tam teçhizatı için herhangi bir "yeni model" yapısı biçimini kullanmayı ihmal etti. Gamelin'in başarısı, de Gaulle'ün kısmi çözümlemesinde yeteriz bir şekilde görmezden gelinmiş olan topyekûn savunma planlamasının karmaşıklıklarına ve gelecekteki savaşların muhtemel karakteristiklerine ilgi gösterirken Fransız ordusunu modernleştirmede yatıyordu. Komutanlık, belirgin bir şekilde, "*Vers l'armée de métier*'si . . . hiçbir zaman bu mekanize teşkilatın durdurulabileceği ihtimaliyle uğraşmayan", coşkulu bir şekilde "sadece hep muzaffer taarruzlar" tasavvur eden de Gaulle'den "daha kavrayışlı ve akılcı"ydı.[35]

Savaş patlak verdiğinde, *métier* anlaşmazlığının konudan sapmalarına ve sanayinin eksikliklerine rağmen, Fransız hareketli birimleri hızla biçimleniyordu. 10 Mayıs 1940'ta, altı zırhlı tümene ek olarak, yedinci bir tümen olacak şekilde hazırlanan, de Gaulle'ün kendi Dördüncü *Division Cuirassée de Reserve* 'i vardı –yedi motorize piyade tümeni ve motorize İngiliz Seferi Kuvveti ile birlikte. Onlara karşı, Almanya, başı sadece on panzer tümeniyle çekilen ve büyük ölçüde motorsuz bir piyade ordusunu harekete geçirdi. Belki de, zaferi güvence altına almak için genellikle bir saldırıda en azından üçe bir üstünlüğün gerektiği mefhumundan etkilenmiş olarak, bu denge, bu "kaliteli" Müttefik kuvvetlerin konumuna, eşgüdümüne ve komutasına

(34) EMA, "Note au sujet de l'armée de métier," Haziran 1936, Daladier Papers, 4DA3/Dr.4/Sdr.b, FNSP. Ayrıca bkz. 17 Nisan 1936 tarihli Gamelin muhtırası, a.g.e., 1DA7/Dr.4/Sdr.b; *Conseil supérieur de la guerre*, 29 Nisan 1936, 15 Aralık 1937, 2 Aralık 1938 tarihli zabıtlar, karton 1N22, cilt 17, s. 86, 100-103, 120-29, 133-34, SHAT; Bourret, *La tragédie*, 53-55; de Gaulle, *Memoires*, 1:27-34, ve a.g.e., *Lettres, notes et carnets*, 2:452-61. Cg. Laffargue, *Fantassin de Gascogne*, 122-32; Georges Loustaunau-Lacau, *Mémoires d'un français rebelle, 1914-1918* (Paris, 1948), 54-58.

(35) *Modern France: Problems of the Third and Fourth Republics*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1951), 417n'de, Richard D. Challener, "The Military Defeat of 1940 in Retrospect." Ayrıca bkz. de Gaulle, *Lettres, notes et carnets*, 2:363-65, 370-72, 415-38.

ilişkin soruların en önemli sorular oldukları 1940 seferine dair yorumları giderek daha da fazla desteklemiştir.[36]

Ama şayet eldeki hareketli düzenler, Almanların zafer arzusunun gerçekleştiğini görebilirdiyse, nihai Müttefik zafer için en az o kadar elzem olan şey, Britanya ve Fransa'nın 1939-1940'ta hazırlanıyor *oldukları* etraflı silahlanmaydı. Hızla yapılan Alman yeniden silahlanması –ve Almanya'ya, İtalya'ya ve Japonya'ya karşı küresel bir anlaşmazlık konusundaki gerçek ihtimal- karşısındaki kısa dönem hazırlıksızlığa ilişkin akut bilinçlilikleri göz önünde bulundurulduğunda, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin, uzun vadeyi düşünerek büyük ölçekte insan gücü ve malzeme kaynağı seferber ederken Kraliyet Hava Kuvveti, Maginot hattı ve mevcut büyük Fransız ordusu aracılığıyla caydırmaya bel bağlamaları anlaşılabilir bir durumdu.

V

Bu makale, çekici ama oldukça fazla basitleştirilmiş olan ve hayalgücünden yoksun ve takıntılı bir şekilde savunma odaklı İngiliz ve Fransız askeri teşkilatlarını, yıldırım harbi kavramları kendi ülkeleri tarafından reddedilmiş ama Almanya tarafından şevkle benimsenmiş olan parlak zekâlı "yabancılar" olan Fuller, Liddell Hart ve de Gaulle ile karşılaştıran teze meydan okur. İngiliz ve Fransız başkomutanlıkları, yeniden silahlanmayı kotarmaları konusunda kesinlikle eleştirilebilir olsalar da, gerçekte anlaşılabilir bir şekilde, 1939'da, savaşın hemen başlangıcında bir şok yenilgi ihtimalinden ötürü kaygılıydılar. Müttefiklerin stratejik planlarındaki, özellikle de Aşağı Ülkeler'e riskli bir ilerleyiş için hükümdeki ve karşı saldırı rolü için merkezi bir zırhlı rezerv yaratma konusundaki başarısızlıktaki kusurlara rağmen, toplanan kuvvetlerin ilk Alman taaruzunu denetim altına almak için yeterli olmalıydı. Alman saldırı planı 1940'ın ilk haftalarında ani ve kökten bir biçimde değiştirilmemiş olsaydı, bunu yapabilecek olmaları olası, hatta muhtemeldir.[37]

---

(36) Bkz. R. H. S. Stolfi, "Equipment for Victory in France in 1940," *History* 55, no. 183 (Şubat 1970), 1-20; Gunsberg, *Divided and Conquered*; Robert J. Young, *In Command of France: French Foreign Policy and Military Planning, 1933-1940* (Cambridge, Mass., ve Londra, 1978); Paul Huard, *Le Colonel de Gaulle et ses blindés: Laon, 15-20 mai 1940* (Paris, 1980); Pierre Le Goyet, *Le mystère Gamelin* (Paris, 1975); Donald W. Alexander, "Repercussions of the Breda Variant," *French Historical Studies* 8, no. 3 (İlkbahar 1974), 459-88; John C. Cairns, "Along the Road back to France 1940," *American Historical Review* 64, no. 3 (Nisan 1959), 583-603; ve a.g.e., "Some Recent Historians and the 'Strange Defeat' of 1940," *Journal of Modern History* 46 (1974), 60-81.

(37) Ekim 1939 ve Mayıs 1940 arasında batıdaki bir taarruz için Alman planlamasının evriminin muhteşem bir çözümlemesi için bkz. John J. Mearshimer, *Conventional Deterrence* (İthaka, 1983), 99-133.

Mekanize kuvvetlerin ve zırhlı savaşın öncülerine gelince, fikirlerinin reddedilmesi, İngiliz ve Fransız askeri teşkilatlarının gerici zihniyetinden daha karmaşık nedenlerden kaynaklanıyordu. Zırh şampiyonlarının savunduğu ordu türleri ve stratejik kavramlar, askeri bakımdan, İngiliz ve Fransız genelkurmay başkanlarının karşısındaki mali ve maddi sorunlarla insan gücü sorunlarını ya hesaba katmaz ya da basitçe görmezden gelirken, siyasi olarak kabul edilemezdi. İronik bir biçimde, görmüş olduğumuz gibi, Liddell Hart ve de Gaulle'ün iyi niyetli tartışmaları, aslında kendi ordularının modernleşmesini aksattı.

Hepsinden önemlisi, eleştirmenlerin gelecekteki savaşlara ilişkin görüşlerinin, İkinci Dünya Savaşı'nın başındaki seferlerle, tam olarak teyit edilmiş oldukları sanılmamalıdır. Onlar, 1914-1918'in durağan siper açmazına bir tepki olarak, hareketliliği yeniden sağlamaya, kayıpları en aza indirmeye ve küçük, elit, profesyonel mekanize ordular aracılığıyla hızlı bir zaferi güvence altına almaya çalıştılar. Her iki taraf da tamamen mekanize olduğunda yenişememe ihtimalini tahayyül etmiş olan Fuller bile, beş yüz tankın çok büyük bir kuvvet oluşturacağını belirtti. Bu ölçekteki tank kuvvetleriyle, düşmanın kanadını döndürmek ve ona arkadan saldırmak hâlâ mümkün olurdu: generallik yeniden belirleyici olurdu ve muharebeler "safi kan sıvaları değil, sanat eserleri" olurdu.[38] Örneğin, 1939-1941 seferlerinde bile, mekanize olmayan büyük kuvvetler, zırhlı kuramcıların beklediğinden daha önemli bir rol oynadı.

Bu, kuramcıların "at sinekleri" ya da katalistler olarak oynayabilecekleri değerli rolü tartışmak değildir. Aslında, daha geniş kapsamlı bir çalışmada, Fuller, Liddell Hart ve de Gaulle gibi put kırıcıların silahlı kuvvetlerin yanı sıra genel halk üzerindeki eğitici etkileri bakımından gayet yararlı oldukları öne sürülebilirdi. Bu makalenin vardığı genel sonuçlar, uygulamada "yabancılar"ın nadiren askeri reform üzerinde doğrudan bir etki sahibi olabilecekleri, çünkü zorluklara ve eldeki seçeneklere ilişkin tam bir bilgiden yoksun olduklarıdır. Örneğin, Liddell Hart eninde sonunda, "kısıtlı sorumluluk"un, Britanya için Fransa karşısında gerçekçi bir strateji olmadığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Öte yandan, sorumlu askeri otoriteler, sorunların çok daha iyi bir şekilde farkında olma ve ancak kademeli ya da ara-

(38) Fuller, *Lectures on F.S.R. III*, 8, 29, 38. General von Blomberg, Liddell Hart'a (1932'de) silahsızlanmayı desteklediğini, çünkü onun "küçük ve kullanışlı ordular oluşturarak, savaşa sanatı, liderliği, 'centilmenliği' ve gerçek savaşçı ruhunu geri getirecek" olduğunu söylediğinde, bu bakış açısını özetlemişti. Bkz. Bond, *Liddell Hart*, 79-80.

bulucu tebirlerin uygun olduğunu kabul etme eğilimi gösterirler. Buna bir örnek olarak, savaş patlak verdiğinde, Britanya'nın zırhlı kuvvetlerinin ve onların açık seçik bir öğretiden yoksun oluşları verilebilir. Hepsinden önemlisi, savaşlararası dönem, siyasi tutumların, önceliklerin ve kısıtlamaların silahlı kuvvetlerin ve stratejik öğretilerin gelişiminde baskın bir nüfuz sahibi olduğuna ilişkin Clausewitzçi algıyı doğrular.

KAYNAKÇA

LIDDELL HART VE DE GAULLE: KISITLI SORUMLULUK VE HAREKETLİ SAVUNMA ÖĞRETİLERİ

İngiliz stratejisinin dünya savaşları arasındaki evrimi hakkındaki en kapsamlı çalışma Norman Gibbs'in resmi bir tarihçe olan *Grand Strategy*, cilt 1 (Londra, 1976) eseridir. Michael Howard, *The Continental Commitment* (Londra, 1972) adlı kitabında, Britanya'nın yirminci yüzyıldaki stratejik ikilemleri hakkında ışıl ışıl bir araştırma sunar. Basil H. Liddell Hart'ın *Memoirs*, 2 cilt (Londra, 1965) eseri, ciltlerin her yanında hissedilen kendini haklı çıkarma havasından ve Britanya'nın askerli liderlerine ilişkin aşırı derecede eleştirel görüşünden ötürü ihtiyatlı bir şekilde okunmalıdır ama bu ciltler yine de ordunun savaşlar arasındaki yapısını aksettirmek bakımından sivrilir. Konusu hakkında bugüne kadar yazılmış tek geniş kapsamlı kitap olan Brian Bond, Liddell *Hart: A Study of His Military Thought* (Londra ve New Brunswick, N.J., 1977), üç blümünü Liddel Hart'ın 1920'lerdeki ve 1930'lardaki görüşlerinin eleştirel bir çözümlemesine adamıştır. Michael Howard, *The Causes of Wars* (Londra, 1983; 2. baskı, Cambridge, Mass., 1984) eserinde yeniden basılmış olan, Liddel Hart'ın ölümü üzerine yazılmış olan makale, onun Kıta taahhütü hakkındaki düşüncelerindeki karmaşıklığa işaret eder. Jay Luvaas'ın *The Education of an Army* (Londra, 1965) eserinde Fuller ve Liddell Hart üzerine yazdığı bölümler hâlâ her iki yazar hakkında ilham veren bir giriş niteliği taşır ama herhangi birinin "orduyu eğitme" konusunda başarılı olup olmadığı yine de tartışmaya açıktır. Anthony Trythall, *'Boney' Fuller* (Londra, 1977), Fuller'ın geriye kalan ve maalesef Liddell Hart'la karşılaştırıldığında oldukça az olan yazılarını esas alan sağlam bir biyografidir. Fuller ve diğer İngiliz mekanikleşme taraftarları hakkında zekice bir açıklama Kenneth Macksey, *The Tank Pioneers* (Londra, 1981) eseridir. 1939-1940'taki Alman askeri planlaması hakkındaki literatürün harikualde bir özeti, John J. Mearsheimer, *Conventinal Deterrence* (İthaka, 1983) eserinde bulunur. Daha önemli olan askeri anı yazıları ve askeri biyografiler arasında şunlar bulunur: Brian Bond, ed., *Chief of Staff: The Diaries of Lt. Gen. Sir Henry Pownall*, cilt 1 (Londra, 1972); Roderick Macleod ve Denis Kelly, ed., *The Ironside Diaries, 1937-1940* (Londra, 1962); R.J. Minney, *The Private Papers of Hore-Belisha* (Londra, 1960); ve John Colville, *Man of Valour: Field Marshal Lord Gort VC* (Londra, 1972). İngiliz askeri politikasının oluşturulmasına tuttukları ışıktan ötürü belirtilmeyi hak eden iki diğer kitap ise şunlardır: Peter Dennis, *Decision By Default* (Londra, 1972) ve George Peden, *British Rearmament and the Treasury, 1932-1939* (Edinburgh, 1978).

Şu ana kadar, Fransız stratejisinin savaşlar arasındaki gelişimini belgeleyen hiçbir eser yazılmamıştır. Jere King, *Foch versus Clemenceau: France and German Dismemberment 1918-1919* (Cmabridge, Mass., 1960), 1920'lerdeki ve 1930'ların başındaki ikilemlerin kökenlerini genel hatlarıyla ele alır. Meseleler Judith M. Hughes, *To the Maginot Line: The Politics of French Military Preparation in the 1920s* (Cambridge, Mass., 1971) ve Paul-Emile Tournoux, *Défense des frontières: Haut commandement, gouvernement, 1919-1939* (Paris, 1960) eserlerinde daha yakından incelenir. Subaylar ve sivil yetkililer arasındaki ilişkiler Philip C. F. Bankwitz, *Maxime Weygand and Civil-Military Relations in Modern France* (Cambridge, Mass. 1967) tarafından aydınlatılır ve Paul-Marie de la Gorce, *La République et son armée* (Paris, 1963) ve Jacques Nobécourt, *Une histoire politique de l'armée*, cilt 1, *De Pétain à Pétain, 1919-1942* (Paris, 1967) eserlerinde daha ayrıntılı olarak

araştırılır. Fransız ordusunun bu yıllardaki teknik evrimi en iyi şekilde, Henry Dutailly, *Les problèmes de l'armée de terre française, 1935-1939* (Vincennes, 1981) eseri ile tamamlanan François-André Paoli, *L'Armée Française de 1919 à 1939*, 4 cilt (Vincennes, 1970-77) aracılığıyla incelenebilir. Mekanikleştirme ve öğreti hakkındaki anlaşmazlıklar Jeffrey Clarke, *Military Technology in Republican France: The Evolution of the French Armored Force, 1917-1940* (Ann Arbor, 1970) ve Ladislas Mysyrowicz, *Autopsie d'une défiate* (Lozan, 1973) eserlerinde anlaşılır bir şekilde çözümlenmiş ve perspektife yerleştirilmiştir. De Gaulle'ün kendi tavsiyeleri, *Mémoires de guerre* (Paris, 1954) adlı kitabının ilk cildinden çıkar ama en iyi şekilde, özgün biçimleri olan *Le fil de l'epée*, *Vers l'armée de métier*, *La France et son armée* ve onun kehanet niteliğindeki "Mémorandum du 26 janvier 1940" adlı muhtırasını da içeren *Trois études* (Paris, sırasıyla 1932, 1934, 1938 ve 1945) aracılığıyla incelenebilirler. Düşünüşü hakkındaki kayda değer ilave bulgular *Lettres, notes et carnets, vol. 2, 1919-juin 1940* (Paris, 1980) adlı derlemesinde yayımlanmıştır ve 1930'larda Evelyne Demey, *Paul Reynaud, mon père* (Paris, 1980) eserine ek olarak basılmış olan Reynaud ile bağdaşıklığında bulunabilir. Reynaud'nun *Le problème militaire français* (Paris, 1937) eseri bir başka önemli kaynaktır ama sonrasında yazdığı anı kitabı *La France a sauvé l'Europe* (Paris, 1947) onun ve de Gaulle'ün askeri teşkilatla olan anlaşmazlıkları hakkında fazla dramatikleştirilmiş ve taraflı bir açıklama içerir ve ihtiyatla okunmalıdır. De Gaulle'ün görüşlerinin oluşumu ve kabulü hakkındaki çalışmalar, Lucien Nachin'in neredeyse tapınma niteliğindeki *Charles de Gaulle: Général de France* (Paris, 1944) eserinden, daha araştırmacı olan Arthur Robertson, *La doctrine de guerre de Général de Gaulle*, Jean-Raymond Tournoux, *Pétain et De Gaulle* ve Paul Huard'ın *Le Colonel de Gaulle et ses blindés* (Paris, sırayla 1959, 1964, 1980) eserine kadar uzanır. De Gaulle'ün biyografisini yazan yazarlar onun askeri düşünce üzerindeki etkisini de dikkate alırlar. Örnek olarak şu eserler verilebilir: Brian Crozier, *De Gaulle: The Warrior* (Londra, 1967); Bernard Ledwidge, *De Gaulle* (Londra, 1982); ve Don Cook, *Charles de Gaulle* (Londra, 1984). André Laffargue, *Fantassin de Gascogne* (Paris, 1962) ve Georges Loustaunau-Lacau, *Mémoires d'un française rebelle, 1914-1918* (Paris, 1948) gibi, genç de Gaulle'ü Ecole de Guerre'den tanıyan subaylar tarafından hazırlanmış olan hatıratlarda ona daha fazla ışık tutulur. Geleneksel subayların görüşleri, başta Maxime Weygand, *Mémoires*, 3 cilt (Paris, 1950-57); Maurice Gamelin, *Servir*, 3 cilt (Paris, 1946-47); Alfred Conquet, *Auprès du Maréchal Pétain: Le chef, le politique, l'homme* (Paris, 1970); Marie-Eugène Debeney, *La guerre et les hommes* (Paris, 1937); Richard Griffiths, *Marshal Pétain* (Londra, 1970); Herbert Lottman, *Pétain* (New York, 1983); ve Pierre Le Goyet, *Le mystère Gamelin* (Paris, 1975) olmak üzere, başlıca anı yazıları ve biyografiler aracılığıyla anlaşılabilir. Toptan ve kargaşaya yol açan değişimlerdense dikkatli modernleşmeye ilişkin gerekçelendirmeler de J. Duval, *Les leçons de la guerre d'Espagne* (Paris, 1938); Jeffery Gunsburg, *Divided and Conquered: The French High Command and the Defeat of the West, 1940* (Westport, Conn., 1979) eserlerinden ve Gunsburg, Jean Dalmas ve Gilbert Bodinier'nin *Revue Historique des Armées*, no. 4 (1979) dergisindeki makalelerinden çıkarılabilir. Son olarak, de Gaulle'ün teklifleri hakkındaki tartışmanın diplomatik ve ekonomik bağlamı Jean-Baptiste Duroselle, *La décadence, 1932-1939* (Paris, 1979); Robert Frrankenstein, *Le prix du réarmament français, 1935-1939* (Paris, 1982) ve Robert Young, *In Command of France: French Foreign Policy and Military Planning, 1933-1940* (Cambridge, Mass., 1978) eserleri aracılığıyla anlaşılabilir.

CENTRAL BLUE'DAN GELEN SESLER: HAVA GÜCÜ KURAMCILARI

David Maclsaac

Tayfalı uçağın ortaya çıkışının yüzey savaşının geleneksel biçimlerinin orduların ve donanmaların üstündeki göklere –ve aslında gereğinden fazla– genişletilmesiyle sonlanmasından beri yetmişbeş yıl akıp gitmiş bulunmaktadır. Hava gücünün, bu fenomeni tanımlamak için yaygın olarak benimsenmiş olan jenerik terimin, her şeye rağmen hâlâ, askerlik tarihinde ya da stratejik kuramda açık seçik tanımlanmış ya da su götürmez bir yer bulması gerekmektedir. Kuramcılar konusunda hiçbir eksiklik görülmemiştir ama teknolojinin etkilerinin ve uygulayıcıların edimlerinin baştan beri fikirlerden daha büyük roller oynamış olduğu bir alanda, onların ancak sınırlı bir etkileri olmuştur. Fikir tarihçisi için, hava kuvvetlerini kullanmanın çok sayıda yoluna ilişkin farklı bakış açılarından kaynaklanan karışıklık ve uyuşmazlıktan daha da fazla zorluk ortaya çıkar: örneğin, hava kuvvetleri en iyi şekilde ya yüzey kuvvetleriyle eşgüdümlü olarak ya da ordulardan yahut donanmalardan bağımsız olarak yürütülen harekâtlarda kullanılırlar. Bunlar ve diğer nedenlerden ötürü, bu makale için benimsenmiş olan yaklaşım, onu birbirinden farklı uzunluklarda olan beş bölüme ayırır.

İlk bölüm, genel olarak hava gücü başlığı ve hava gücünün tarihçilere yarattığı zorluklar –bunların arasında onun sözcük dağarcığı, esrarlı havası ve çoğu akademisyenin günlük deneyimlerinden uzaklığı bulunur– üzerine bazı düşünceler sunar. İkinci bölüm, bu konuda daha önce yazılmış ve yazarlar ile öğretmenler arasında yaygın olarak kabul görüşü sayesinde özel bir şekilde ön plana çıkmış olan bir makaleyi ele alır. Üçüncü bölüm, başlıca, görünüşe göre bitmek bilmeyen bir tartışmanın konusu olan hava gü-

cünün İkinci Dünya Savaşı'nda oynadığı rolle ilgilenir. Son olarak ve bütünüyle daha belirsiz bir şekilde, son iki bölüm, hepsinden zor olan dönemi – enine boyuna anlaşılmış ve sınanmış olan temel kavramların atom silahlarına, atmosfer ötesi uçuşa (ya da uzay uçuşuna) ve elektronikteki devrime uyarlanması gerektiği on yılları– ele alır.

I

Clausewitz, kitabının "The People in Arms" [Silahlanmış Halk] adlı yenilikçi bölümüne, halk ayaklanmaları aracılığıyla gerçekleşen savaşların, ondokuzuncu yüzyılın bir fenomeni olduğu gözlemiyle başladı. Şayet hava gücünü halk savaşlarının yerine koyarsak, Clausewitz'in gözlemini ödünç alarak şu şekilde başlayabiliriz: "Hava gücünü zekice kullanan her ulus, bir kural olarak, onun kullanımını hor görenler karşısında belli bir üstünlük kazanacaktır. Eğer bu böyleyse, geriye kalan tek soru, bütün halinde insanlığın, savaş öğesinin bu daha da genişlemesinden bir şey kazanıp kazanmayacağıdır; cevabı, savaşın kendisine dair sorunun cevabıyla aynı olması gereken bir soru. Bu iki soruyu da filozoflara bırakalım . . . ve gerçeğe el yordamıyla ulaşmaya çalışmaktan daha az nesnel bir çözümleme olan [bir tartışmaya geçelim]."[1]

Batı uluslarının –özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nin-, halk savaşlarının üstesinden gelmeye yönelik düzensiz girişimlerle geçen iki yüzyıla rağmen, halk savaşlarını ne kadar yetersiz bir şekilde anlar hale geldiklerini düşündüğümüzde, yirminci yüzyılın savaşa yaptığı tuhaf katkı olan "hava gücü"nün çözümleme girişimlerimize kafa tutmaya devam ediyor olmasına şaşmamalıyız. Bu tür bir çözümlemenin ilk aşaması dahi – kabul edilmiş bir sözcük dağarcığının keşfi- gayretlerimizi yıkmaya devam ediyor. Stratejik bombalama, tecrit ve hava üstünlüğü gibi terimler, farklı yazarlar için farklı şeyler –ve bazı durumlarda, aynı yazara farklı zamanlarda farklı şeyler– ifade ediyor. Sıklıkla karışıklığa yol açan diğer terimler arasında şunlar yer almaktadır: hava egemenliği, hava komutası ve hantal ama görünüşe göre gerekli olan, elektronik sayaç-sayaçölçerler gibi, daha pek çok yeni terim. Bunlar, yeri geldikçe ele alıncaktır ama okur, bu yazının başından itibaren, modern stratejinin hava öğesinin henüz "gözlemlenmiş kul-

(1) *On War*, ed. ve çev. Michael Howard ve Peter Paret, gözden geçirilmiş baskı (Princeton, 1984), 479, 483.

lanım temelinde, hava gücü gramerinin er ya da geç derlenebileceği"[2], üzerinde anlaşılmış bir sözcük dağarcığına sahip olan bir başlık olmadığını anlamalıdır. Bu durumun pek çok nedeni vardır.

İfadesi Yunan mitolojisine kadar geri götürülebilecek olan uçuş fikri, daha baştan itibaren, tanrıların –ve sonra da meleklerin- imtiyazlarıyla oynamanın bir şekilde insanlığın küstahlığı olduğu hissiyle mücadele etmek zorunda kaldı. Yine de, ondokuzuncu yüzyılda, insanın gökleri fethetmesinin olası etkisine ilişkin iki ayrı bakış açısı ortaya çıktı. Göklerden yağan ölüm ve yıkım imgelerine vurgu yapan bir görüş, sıklıkla orduların ve donanmaların aciz kılınacağı imasıyla birlikte, savaşın doğasının doğrudan ve büyük ölçüde değişeceği yönündeydi. İlkini yansıtmakla birlikte, bütünüyle daha iyimser olan bir diğer görüş ise şunu söylüyordu: "Nihai etki, savaşların sıklığını büyük ölçüde azaltmak ve uluslararası yanlış anlaşmaları çözmek için savaşlar yerine daha akılcı yöntemler koymak olacaktır. Bunun gerçekleşebilir olmasının nedeni sadece muharebeyle sonuçlanacak olan fazladan korkular değil, savaş alanının hiçbir bölümünün, esas çatışma alanından ne kadar uzakta olursa olsun, güvenli olmayacak olmasıdır."[3] Böylelikle, ilk uçağın uçmasından dahi önce, his ve tutku içeren anlaşmazlık öğeleri mevcuttu.

Wright kardeşlerin ve diğerlerinin takatlı uçuşun gizlerini ortaya çıkarmasının ardından, havacılık, ağırlıklı olarak bir genç adam oyunu haline geldi –tam da doğası gereği fiziksel olarak hünerli, zihinsel olarak uyanık ve felsefi eğilimli olmaktan ziyade pragmatik eğilimli olan serüvenci ruhları cezbeden bir oyun. Bu tür insanlar, deneyimleri hakkında söyledikleri ya da yazdıkları kadarıyla, genellikle havadan, tamamıyla hür ve geçmişin kullanımları ya da adetleriyle ket vurulmamış yeni bir uğraş çevresi olarak söz ediyorlardı. Havacılık öncülerinin arasından çıkan ve uçuşa ve havacılığın genel ilerlemesine tutkulu bir şekilde kendilerini adamış olan yazarlar, nadiren analitiklerdi ve asla hissiz değillerdi. Hava gücünün savaşta oynayabileceği role ilişkin görüşleri, istisnasız bir şekilde anın gerçekliğini aşarak fikri değişmiş olanlar arasında hayal kırıklığını ateşliyor ve inanmayanların da küçümsemelerini körüklüyordu. Ayrıca bu bakımdan, havacıların sık-

(2) Noble Frankland, *The Bombing Offensive against Germany: Outlines and Perspectives* (Londra, 1965), 16-17.

(3) Bu sözler, Octave Chanute'nin 1894'te yazdıklarından alınmıştır. Bunların bulunduğu yer için bkz. Charles H. Gibbs-Smith, *Aviation: An Historical Survey from Its Origins to the End of World War II* (Londra, 1970), 221. 1864'te, Victor Hugo, Fransız baloncu Nadar'a, neşeli ifadelerle, uçağın icadının savaşın sonu anlamına geleceğini yazmıştı. Uçak sınırların doğrudan, mutlak, ani, evrensel ve daimi bir şekilde yok olmasını getireceğinden, bilimden barış gelecekti. Kehanetlerin çoğu, daha az iyimserdi.

lıkla kendilerini bir nesil uzakta ve Tom Wolfe'un "doğru şeyler" ifadesinin sahipleri olarak görmeleri, onların sınırlı çevrelerinin dışındaki pek çok kimseyi, uçanların içsel ruhbanlıklarının gizli sırlarını kavramaya girişmekten vazgeçirdi.

Derin düşünceli ya da felsefi eğilimli kimseleri askeri havacılıktan –uygulamacı, tarihçi ya da analist olarak- uzaklaştıran bir başka etken, havacılar arasındaki, duygusuz bir varsayım gibi görünen, sözünü ettikleri türden gelecek savaşlarının, bir şekilde, diğerlerinin yüzyıllardır mücadele etmiş oldukları sorunlara hızlı, temiz, mekanik ve gayrişahsî çözümler sağlayabileceği varsayımına ilişkin belli bir huzursuzluktu.[4] Bu izlenimlerin sonuçlarından biri, dışarıdan bakanlarda, özellikle de akademik tarihçilerde, askeri havacılık alanında uzmanlaşma konusunda bir çekince, dolayısıyla da bu alanın uzun yıllar boyunca, muhtelif hava vazifelerinin resmi tarihçilerinin ve kendilerini sadece havacılık yazarları olarak biçimlendiren, heyecanlı ama tecrübesiz meraklılardan, artık zafer günlerini kâğıda dökmeye başlamış olan emekli havacılara kadar farklı türlerden oluşan bir grubun birleşmine bırakılması olmuştur. Gelgelelim, ciddi analitik çalışmalar için bir konu olarak, hava gücünün doğası üzerine bu düşünceler, noksan ya da mesnetsiz görünebilirlerse de, tartışmamızın başında dile getirilmelidir. Bu düşüncelerin imaları, bu alana yeni ilgi göstermeye başlayanlar ve sıklıkla çaba göstermekten fazla erken bir zamanda vazgeçenler için her zaman aşikâr değildir.[5]

Hava gücü teriminin kendisinin[6] izi, en azından H. G. Wells'in *War in the Air* (1908) [Havada Savaş] kitabına dek sürülebillir; hâlâ oluşmakta olan sözcük dağarcığının diğer öğelerinin daha da eski bir tarihleri vardır. Söz-

(4) Robin Higham, *Air Power: A Concise History* (New York, 1972), 233'ten alınarak başka sözcüklerle ifade edilmiştir. Rahmetli Bernard Brodie'nin eserlerine aşina olanların da fark edeceği gibi, bu sorun ancak atom silahları ve daha sonra nükleer silahlar çağında alevlenecektir.

(5) Bugün dahi, bu alandaki önemli eserlerin çoğu, büyük bir kısmı devlet memuru olan ama özellikle A.B.D. ve Federal Alman Cumhuriyeti'nde, askeri memurlardan birtakım müstesna katkılar da alan resmi tarihçiler tarafından yapılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı Tarihi için Uluslararası Komite (Aralık 1983'te, 19. haber bülteninde) 1984'ün sonunda, savaşlararası dönemdeki havacılık konulu bir konferansa ilişkin bir Fransız planını duyurduğunda, kısa ve öz bir şekilde şöyle ekledi: "Sorun, sivil tarihçiler bulmakta." Havacıların tarihçilerle olan ilgili üzerine bilgili bir tartışma için bkz. Dennis E. Showalter, "Two Different Worlds: The Military Historian and the U.S. Air Force," *Air University Review* 31, no. 4 (Mayıs-Haziran 1980), 30-37.

(6) Hava gücü terimi çeşitli şekillerde kullanılmaktadır. Mantıksal olarak, bir ulusun hem savaştaki hem barıştaki, hem sivil hem askeri hedefler için, tam hava kabiliyeti potansiyeline ilişkin tartışmalar için kullanılmalıdır. Gelgelelim, bu kullanım nadir görülür; Higham, *Air Power: A Concise History* eseri de dikkate değer bir istisnadır. Bu makalede, hava gücü terimi, özel olarak askeri uygulamaları belirtmek için kullanılacaktır. Tek kelime olarak havagücü, akla neredeyse bir efsun anlamı getirir gibi görünen bu biçim, Binbaşı Alford Joseph Williams tarafından, *Airpower* (New York, 1940) kitabında icat edilmiş olabilir. Sonradan, onu U.S. Strategic Bombing Survey (1947) 'in Pacific Report #71A'sında uyarlayan

gelimi, uçağın hükümetlerin, deniz ve kara savaşının ancak bir ulusun "hava komutası"na sahip olması halinde mümkün olabileceği bir yıldırım savaşına hazırlıklı olmalarını gerektirmesi mefhumu, ilk olarak, 1893'te Chicago'da yapılan World Columbian Exposition'da (bu, 1893'te Chicago'da, Christopher Columbus'un Yeni Dünya'ya varışının 400. yıldönümünü kutlamak amacıyla düzenlenmiş olan bir etkinliktir –ç.n.) askeri uzmanlardan oluşan bir konferansta İngiliz Kraliyet Mühendisleri'nden Binbaşı J. D. Fullerton tarafından öne sürülmüştü. Wright kardeşlerin uçuşundan on yıl önce, Fullerton, donanma gemilerinin tasarımında, orduların muharebe alanlarındaki dağılımında değişiklikler yapılmasını ve kalelerin inşasında yeni standartlar belirlenmesini gerektirecek olan bir "savaş sanatı devrimi"nden söz etti. Her halükarda, "işin büyük kısmı havada yapılacak ve hava donanmasının düşmanın başkentinin üzerinden varışı, muhtemelen seferi sonlandıracaktır."[7] Gelgelelim, bu türden ileri görüşlü öngörülerin çoğu, havacılıkla ilgili önsezileri olan kimselerin oluşturduğu küçük bir çevrenin dışında çok az ilgi gördü.

İki on yıl sonra dahi, Birinci Dünya Savaşı'nın arifesinde, ilk derme çatma uçak –ağırlıklı olarak ahşap, kanvas ve balya telinden inşa edilmişti–, makineli tüfekler, motorize kara ulaşımının imkânları ve deniz zırhları ve silahlanma hakkında ne yapacaklarına karar vermek konusunda sıkıntı yaşamakta olan çoğu subay tarafından, basitçe, ciddiye alınmamıştı. Yeni uçağın, en fazla, eninde sonunda geleneksel savaş araçlarına alçakgönüllü bir ilave haline geleceği şeklinde akıl yürüttüler. Mevcut menzil, hız, kaldırma kapasitesi ve güvenlik kısıtlamalarının üstesinden, o zamanlar herhangi birinin düşünebileceğinden çok daha hızlı bir şekilde gelinecekti. Bununla birlikte, Birinci Dünya Savaşı görünmeye başlayınca, uçağın tek muhtemel kullanımının, Fransız Devrimi'nden beri balonların yeri geldikçe kullanılması gibi, kara komutanlarının gözlerinin bir uzantısı şeklinde olacağı düşünülmeye başlandı.

Takatlı uçağın büyük hareketliliği ve menzili, ipli balonlarla karşılaştırıldığında, uçakların, savaşın başından itibaren keşifte –o zamanlar buna gözlem deniyordu- kullanılmalarına yol açtı. Kısa bir süre sonra, top sapta-

---

ve sonra, Temmuz 1959'da, *The Air Power Historian* kitabının adını *The Airpower Historian* olarak değiştiren (Ekim 1965'te yapılan bir değişiklikle artık, *Aerospace Historian*) Tümgeneral Orvil A. Anderson, USAF, tarafından kullanılmıştır. *Air Force Magazine* adlı dergide kullanılmaya devam etmektedir ve artık, Air University'nin Alabama'daki Maxwell Air Force Base'deki Center for Aerospace Doctrine, Research, and Education (CADRE)'ye ait Airpower Research Institute (ARI)'ta saklanmaktadır.

(7) Fullerton hakkında bkz. Alfred F. Hurley, *Billy Mitchell: Crusader for Air Power*, yeni basım (Bloomington, 1975), 141-42, 175 n. 2.

yıcı uçaklar, karadaki askerler için büyük bir tehdit haline geldi. Özellikle uçaklara karşı kullanılmak için tasarlanan toplar savaştan önce geliştirilmemiş olduğundan, işlere burnunu sokan ve niyetleri aşağıdakilerin konumunu keşfetmek olan kişileri defetmenin tek yolu, onları kendi uçağına monte edilmiş olan silahlarla –ilk başta tabancalarla ve tüfeklerle, sonradan ise makineli tüfeklerle– vurarak düşürmeye çalışmaktı. Böylelikle, keşif ve takip rolleri, açık ve seçik bir biçimde ortaya çıkan ilk rollerdi. Diğerleri, hızla bunları izledi.

Bir yenilik, ya kendi askerlerinin ilerlemesine yardımcı olmak ya da düşmanın ilerlemelerini engellemek amacıyla uçak silahlarının ve bombaların karadaki asker mevzilerine doğrultulduğu, birlikte çalışan kuvvetlerin taktiksel desteğiydi. Bu şekilde kullanıldığında –ki buna genelde saldırı rolü denir–, uçak ya askerlere yakın şekilde ya da kısa mesafelerde düşmanın arka tarafında –toplanma noktalarına, geçici ikmal depolarına, kilit kavşaklara, askeri karargâhlara, tren indirme istasyonlarına ve benzerlerine karşı- iş görüyordu. (Bugün bunları yakın hava desteği ve tecrit olarak tanımlıyoruz.) Savaşın sonunda, büyük ölçüde Almanların İngiltere'ye yaptıkları akınlarla teşvik olmuş olan bir başka bakış açısı daha ortaya çıktı –uçağın, ordulardan ve donanmalardan bağımsız olarak çalışması. Bu türden kuvvetlerin görevi, düşmanın fabrikalarını, ulaşım merkezlerini ve hükümet merkezlerini bombalayarak onun savaş açma kabiliyetinin temel öğelerini yok etme hedefiyle, muharebe hatlarından uzakta bulunan hedeflere saldırmak olacaktı. Ağustos 1917'deki Smuts Muhtırası, doğrudan Kraliyet Hava Kuvveti'nin oluşturulmasına yol açan kâğıt, hava savaşını şu şekilde tartışıyordu:

> Şu anda öngörülebileceği kadarıyla, onun gelecekte savaşta bağımsız olarak kullanılmasının katiyen hiçbir sınırı yoktur. Düşman topraklarını mahvedişleri ve sanayi bölgelerini ve yoğun nüfuslu merkezleri büyük ölçekli bir şekilde yok edişleriyle, hava harekâtlarının savaşın başlıca harekâtları, eski askeri harekâtların ve deniz harekâtlarının da onlara ikincil ve bağımlı hale geleceği gün çok uzakta olmayabilir.[8]

Bununla birlikte, Kasım 1918'de savaş sona erdiğinde, hava gücü böyle bir öncelik elde etmeyi başaramamıştı. Bir savaş aracı olarak, sonucun belirlenişinde zaman zaman çarpıcı, giderek artan bir şekilde önemli ama yine de büyük ölçüde esaslı olmayan bir rol oynamış olarak hâlâ emekleme dö-

(8) Smuts Muhtırası için bkz. Walter Raleigh ve H. A. Jones, *The War in the Air*, 7 cilt (Londra, 1932-37), 7:8-14 ve Frankland, *Bombing Offensive against Germany*, 21-46.

nemindeydi. Hava gücünün savaş üzerindeki etkisinden daha büyük olan şey, savaşın kendisinin, hava gücünün sonraki gelişmesi üzerindeki etkisiydi. Bu, savaşmanın gidişatı sırasında, çeyrek yüzyıl sonra hava savaşının gidişatına damgasını vuracak olan neredeyse her kuram, tutum, ideal, umut, hayal ve tartışmanın önceden belirtilmiş olması anlamında, özellikle doğrudur.

II

"Hava gücü kuramlarından gerçek anlamda bir kesinlikle ancak çok sınırlı bir anlamda söz edilebilir." Edward Warner'ın 1943'te yazmış olduğu ve askeri okullardaki yaygın kullanımı o zamandan beri ona özel bir önem bahşetmiş olan "Douhet, Mitchell, Seversky: Theories of Air Warfare" [Douhet, Mitchell, Seversky: Hava Savaşı Kuramları] makalesi, böyle başlar.[9] Warner'ın açılış savı, erken dönem kuramcılarının, 1919'dan sonra fiil zamanlarını üstünkörü bir biçimde gelecek zamandan geniş zamana çevirerek, savaşlararası dönemdeki tartışmaların, hava kuvvetlerinin kullanımına ilişkin muhtelif kuramlar arasından yapılan seçimlerden çok, temel bir öğretinin –"uçağın, karadan gelebilecek her türlü etkili misillemeye karşı nispeten güvende kalırken, kıyıdaki ya da yüzer haldeki tüm yüzey tesislerini ve araçlarını yok etme gücüne sahip olacak kadar aynı anda her yerde olabilme yeteneğine ve hız ve nişangâh açısı avantajlarına sahip olduğu"[10]- kabulü ya da reddi ile ilgilendiğini hiçbir zaman hakkıyla anlayamadıklarıdır. Warner, bu ışıkta bakıldığında, onların gerçekten üzerine yazdıkları şeyin, belli bir silahın –uçağın– temel gücünü, kesin bir şekilde savaşın egemen aracı olarak kabul eden bir savaş kuramı olduğunu öne sürdü.

Warner, bu başlangıç noktasından Guilio Douhet (1869-1930), William Mitchell (1879-1936) ve Alexander de Seversky (1894-1974)'nin yayımlanmış eserlerinin bir çözümlemesine geçti; ilkine dokuz, ikincisine beş ve sonuncusuna ise sadece üç sayfa ayırarak. Warner bu göreve, havacılık mühendisliği becerilerinin yanı sıra üst düzey hükümet görevlerinde ve Massachusetts Institute of Technology'de (1923-1925 yılları arasında, buradaki doktora öğrencilerinden biri, James H. Doolittle adında genç bir Hava Hizmeti teğmeniydi) eski bir profesör olarak edindiği tecrübeleri kattı. Geçmiş

(9) Warner'ın makalesi, *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1943), 485-503'te yayımlanmış ve askeri akademilerdeki, harp akademilerindeki ve savaş akademilerindeki okuma kitaplarında sayısız defa yeniden basılmıştır.

(10) A.g.e., 485.

deneyimleri, Warner'ı, havadaki savaşın mevcut araçlarına uygulanabilir olan kuram ve uygulama kısıtlamalarını çözümlemek için eşsiz bir şekilde nitelikli kılıyordu.[11]

Belki bir istisna ile Warner'ın Douhet üzerine yazdığı sayfalar günümüzde hâlâ geçerli ve yardımcıdır. Genel hatlarıyla belirlemiş olduğu üzere, Douhet'nin savaş kuramı, şu şekilde kısaltılabilecek olan birkaç kilit noktaya ayrılır: (1) modern savaş, savaşanlar ve savaşmayanlar arasında herhangi bir ayrım yapılmasına müsaade etmez; (2) yüzey kuvvetlerince yapılan başarılı taarruzlar artık mümkün değildir; (3) hava savaşının üç boyutlu sahasındaki hız ve nişangâh açısı avantajları, taarruzcu bir hava stratejisi karşısında savunmacı tedbirler almayı imkânsız hale getirmiştir; (4) dolayısıyla, bir ulus, öncelikli olarak düşmanın nüfus, hükümet ve sanayi merkezlerine büyük çaplı bombalı saldırılar yapmaya hazırlıklı olmalıdır –öncelikle vur ve düşmanın sivil moralini tuzla buz ederek düşman hükümetine barış talebinde bulunmaktan başka çare bırakmayacak kadar sert bir şekilde vur; (5) bunu yapmak için, uzun menzilli bombardıman uçağı ile silahlanmış ve sürekli hazır halde bulundurulan bağımsız bir hava kuvveti ana gereksinimdir.[12]

Warner, doğru bir şekilde, Douhet'nin kuramının İtalya'nın coğrafi konumunu, pek çok kimsenin fark etmiş olduğundan daha büyük bir derecede yansıttığını belirtti; ayrıca, Douhet'nin radarı öngörememiş olmasının, onun hava saldırısına karşı savunma imkânlarını hafife almasına neden olduğunu da. Gelgelelim, Warner 1940-1943 arasındaki olaylara değinirken, bir durumda Douhet'yi adil olmayan bir şekilde kusurlu bulmuş olabilir. Sözünü ettiğim şey Warner'ın, Douhet'nin bombalamanın sivil morali üzerindeki yıkıcı ve birlik bozucu etkisini gözünde fazla büyütmesi dediği şeydir. Burada Warner ve onu izlemiş olan diğer yazarlar[13], Douhet'nin nüfus ve sanayi merkezlerine yapılan saldırılarda üç tür bomba kullanılacağı –patlayıcı, yakıcı ve zehirli gaz– ve her birinin de "doğru oranlarda" –burada daha detaylı bilgi vermez– kullanılacağı varsayımını tam olarak hesaba katamamış gibi görünürler. İkinci Dünya Savaşı'ndaki hasımların kimyasal bomba kullanmayı reddedişleri –misilleme korkusundan ötürü–, açıkça onların kulla-

(11) Makalesi yayımlandığında, Warner, Sivil Havacılık Kurulu'nun başkan yardımcısı olarak görev yapıyordu. Daha önceden, deniz kuvvetlerinde havacılık konusunda müsteşar yardımcısı ve *Aviation* dergisinin editörü olarak görev yapmıştı. Kariyeri için bkz. *Current Biography*, 1949, s. 620-22 ve 13 Temmuz 1958 tarihli *New York Times* gazetesinin ölüm ilanları bölümü.

(12) Douhet'nin yazıları için, bu cildin sonundaki bibliyografik notlara bakınız.

(13) Şaşırtıcı bir örnek için bkz. Bernard Brodie, *Strategy in the Missile Age* (Princeton, 1959), 88-90. Brodie'nin "The Heritage of Douhet" adlı bölümü, s. 71-106, yardımcı niteliktedir ama onun alışıldık standartları seviyesinde değildir.

nılacağını varsaymış olan bir yazarın öngörüleri eleştirilirken, tam olarak mantıksal bir anlamda, görmezden gelinmemelidir.

Warner'ın "Billy" Mitchell hakkındaki sayfaları, zaman karşısında Douhet çözümlemesinin olduğu kadar dayanıklı olmamışlardır. Bu kısmen, Warner'ın Douhet'de olduğu kadar Mitchell ve Seversky'de de, her yazarın düşmanın sanayi üssünü ve ekonomik yapısını, bombardıman harekâtlarının yeğlenen hedefi olarak ne kadar vurguladığının önemini belirtme eğiliminden kaynaklanıyor olabilir. Mitchell'in yazılarının bu yönü, oldukça geç bir zamana dek önemli hale gelmedi; bunu vurgulamanın, dikkati, onun bir lider, yenilikçi, avukat ve hava gücünün yüzey savaşına ağır basabileceği her yolun sembolü olarak yaptığı pek çok diğer katkıdan uzaklaştırma etkisi vardır. Douhet, bombardıman uçakları dışındaki uçaklara yan kuvvetler olarak –bulunması belki hoş ama kesinlikle zorunlu olmayan şeyler– bakarken, Mitchell bunu her türlü uçak için söyleyebilirdi. Onun için önemli olan stratejik bombalama değil, daha ziyade, tüm hava mülklerinin, orduya olan bağımlılığından kurtulmuş özerk bir hava komutası altında merkezi eşgüdümüydü. Şayet bu hedef başarılabilirse, her şeyin kendi uygun yerine oturacağını hissetti.

Başkaca bir nokta daha: Warner Mitchell'den "bir fikir babası" olarak söz ettiğinde, bu, özgün bir düşünür olma anlamında alınmamalıdır; bu, Alfred F. Hurley'nin *Billy Mitchell: Crusader for Air Power*[14] [Billy Mitchell: Hava Gücü Mücadelecisi] kitabının yayımlanmasına dek yaygın olarak anlaşılır hale gelmemiş olan bir olgudur. Hurley'nin konu başlığı, Mitchell'in bir mücadeleci olarak ana önemini vurgulasa da, cildin gerçek başlığı olan, Amerika'nın en önde gelen askeri havacısının, havacılığa ilişkin fikirlerini saklama eğilimi gösterir. Hurley, Mitchell'in başarılarının özgün düşünce alanında yatmadığı sonucuna varır; daha ziyade, "fikirlerini büyük ölçüde, Birinci Dünya Savaşı sırasında katılmış olduğu, havacılardan oluşan uluslararası bir topluluktan ödünç aldı."[15] (Bu sonuç, önemi, Alfred Thayer Mahan'a çok benzer şekilde, özgünlüğünden ziyade, o dönemde yaygın olarak paylaşılan fikirleri tek bir yerde ve yapısal bir düzende bir araya getiren ilk kişi olmasına dayanan Douhet'ye de neredeyse aynı şekilde uygulanabilirdi.)[16]

(14) Hurley'nin biyografisi, 1961'de hazırlamış olduğu Princeton doktora tezi olan "The Aeronautical Ideas of General William Mitchell" 'den sağlanmıştır. İlk olarak 1964'te yayımlanmıştır (New York). Buradaki referanslar yeni basımdandır (Bloomington, 1975).

(15) A.g.e., 139.

(16) Bkz. Brodie, *Strategy in the Missile Age*, 71-72.

Warner'ın, kitabına Alexander de Seversky'nin *Victory Through Air Power* (1942) [Hava Gücü Aracılığıyla Zafer] kitabı üzerine bazı görüşleri de dâhil etmesi, aslında o dönem için güncel bir olaydı ama yıllar içinde başlangıç seviyesindeki öğrencilerin bir kuramcı olarak Seversky için kafalarında, olduğundan daha büyük bir yer varsaymalarına yol açmıştır. Bununla birlikte, hava gücünü diğer tüm savaş araçlarının üstünde gören genelleştirilmiş bir tezin bir destekçisi olarak popüler etkisi, muhtemelen 1935'ten sonra doğmuş herhangi birinin hayal edebileğinden çok daha fazlaydı –bu etki de, Walt Disney tarafından yapılmış bir savaş zamanı propagandası filminden ileri gelmektedir.[17]

Şimdi savaşlararası döneme bakıldığında ve Warner'ın odağı (1) genel olarak hava gücünden uçakların muharebede kullanılmasına ilişkin belli kuramlara ve (2) bireysel katkılardan kurumsal katkılara genişletildiğinde, birkaç önemli gelişmenin en azından kısa bir şekilde değinilmeye değer olduğu görülür.[18]

Şüphesiz, J. F. C. Fuller ve Basil H. Liddell Hart'ın eserleri, zırhlı savaşta hava-kara takımının kuramsal çerçevesini oluşturma bakımından böyle bir listede en üst sıralarda yer alırdı. Almanya tarafından kullanıldığı şekliyle yıldırım savaşı, bu isimlerin fikirlerine çok şey borçluydu ve popüler varsayımların aksine, uçağı, tanklar ve motorize piyadelerle aynı derecede önemli bir seviyede içeriyordu. 1940 ve 1941'de Fransa ve Rusya'daki kullanımı, ağırlıklı olarak, uçağı Mitchell'ın gayet iyi anlayabileceği ama Douhet ve Seversky'nin etkisiz olduğunu düşünecekleri bir tarzda uygulayan eşgüdümlü –aslında yol gösterici– hava saldırılarına dayanıyordu.[19]

Aynı zamanda hem Birleşik Devletler'de hem de Japonya'da önemli olan şey, Mitchell'in 1921'de *Ostfriesland*'ı batırışıyla ve –1912'de ve yine 1924'te– Japonya'yla yapılacak olan eli kulağında savaşa ilişkin yapmış olduğu tah-

(17) *Makers of Modern Strategy* [Modern Stratejinin Ustaları] kitabı baskıdayken, Temmuz 1943'te piyasaya sunulan 65 dakikalık bir Disney animasyon filmi, bir "havacılık tarihi" çizgi filmini, *Victory Through Air Power*'ın (tüm prodüksiyon adını bu kitaptan aldı) korkunç bir şekilde anime edilmiş bir versiyonuyla birleştirdi. Filmin, halk üzerinde –artık ölçülemez olsa da– dikkate değer bir etkisi oldu; Japonya, İtalya ve Almanya'daki üretim araçlarını yere yıkan muazzam hava donanmaları aracılığıyla, İttifak güçleri karşısında hızlı, temiz, etkili bir zafer öneriyordu. *Life*, tenkit edilmedi ("iyi tarih ve hoş eğlence") ama bazı eleştirmenler bunun imalarından ötürü bozuldular; birkaç tanesi, film üç ulusun eli kulağında yok oluşunu anlatıyorduysa da, bunu herhangi bir taraftan kimsenin öldüğünü ya da sakatlandığını göstermeden yapmış olduğunu dile getirdi. Seversky'nin isim yapan eseri İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da devam etti (Air Power: Key to Survival [New York, 1950] gibi) ve kendisi de 1974'teki ölümüne dek kıdemli Amerikan hava subaylarının yakın bir sırdaşı olarak kaldı.

(18) 1920'lerde ve 1930'ların başında Douhet, Mitchell ve Trenchard'ın ardından, hava gücü kuramının ve öğretisinin gelişimi, bireysel gayretlerden çok kurumsal gayretlerin bir ürünü haline geldi.

(19) Liddell Hart ve Fuller için, bir önceki makaleye (20) başvurunuz.

minleriyle habersiz bir katalist rolü oynadığı, uçak gemilerinden yapılan deniz havacılığını etkileyen kuramsal ve teknolojik gelişmelerdi. Öncelikle, Birleşik Devletler donanması, gemiden uçan uçağın başlıca, ana muharebe filosunu saptamada yararlı olacağı görüşünü benimsedi. Birkaç dönek düşünürün, artık kıyıdaki hedeflere karşı güç yansıtma rolü [bir devletina askeri kuvvetlerini ve malzemesini kendi ülkesinden uzak bir bölgeye göndererek harekât yapabilme gücü –ç.n.] olarak adlandırılan şeye ilişkin daha geniş fikirleri vardı ama hiç kimse, filolar arasındaki bir çağışmada ana muharebe gemilerini batıran nakliye uçakları hakkında konuşurken çok başarılı olmadı. Geleneksel savaş gemilerine daha az bağlı ve safi savunmadansa güç yanısıtımıyla daha ilgili olan Japonya, taktiksel teyakkuzunu Aralık 1941'de Pearl Harbor'da kanıtladı.

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Büyük Britanya'da, 1918'de eski hizmetlere ait hava silahlarıyla yaratılmış olan Kraliyet Hava Kuvveti, ayrı bir birim olarak statüsünü sürdürmek için yirmi yıllık bir mücadeleye başladı. Aralık 1919'da, o zaman savaş ve hava bakanı olan Winston Churchill, "KHK'nin ilk görevi, İngiliz İmparatorluğu'nu bir garnizon haline getirmektir" açıklamasını yaptı. Air Chief Marshal (bu terim, KHK'deki ve birtakım diğer kuvvetlerdeki kıdemli bir subay rütbesidir; Kraliyet Deniz Kuvvetleri'ndeki amiral rütbesine tekabül eder –ç.n.) Sör Hugh Trenchard (1919'dan 1929'a dek hava kuvvetleri komutanı), ilk olarak, Somaliland'e ile ilgili olarak, uçakların imparatorluğun polislik işlevlerine uyarlanabileceğini öne sürdü. 1920'de Churchill, Mezopotamya (Irak) için de "hava kontrolü" için icrası mümkün bir plan yapılmasını istedi. İlk kez 1922'de kullanılan ve mevcudiyeti, baskıyı ve asgari kuvvet uygulanmasını vurgulayan, Orta Doğu'daki kara kuvvetlerinin yerine hava kuvvetlerinin geçirilişi, 1923'te yıllık düzen sağlama maliyetlerini £ 750.000 azaltmıştı. 1930'ların ortalarında, kullanım için kusursuz bir öğreti oluşturulmuştu ve KHK Harp Akademisi ile İmparatorluk Savunma Akademisi'nde öğretilmekteydi.[20]

KHK gelişiminin savaşlar arasındaki diğer başlıca konusu geleceğe odaklanıyordu ve bir düşmanın maddi ve manevi kaynaklarına karşı yapılan bağımsız hava harekâtlarına vurgu yapıyordu. Birinci Dünya Savaşı'ndaki katliamın bir tekrarı, her ne pahasına olursa olsun önlenmeliydi; bu, Britanya'da yaygın olarak paylaşılan ve kesin bir şekilde KHK personelinden

(20) Bkz. Yarbay David J. Dean, USAF, "Air Power in Small Wars: The British Air Control Experience," *Air University Review* 34, no. 5 (Temmuz-Ağustos 1983), s. 24-31 ve orada alıntılanan kaynaklar.

etkilenen bir görüştü. Bir düşmanın gücünün dışavurumları yerine kaynaklarını hedef alan hava saldırılarının hem savaşa yeniden belirleyicilik kazandıracağı hem de çok daha hızlı ve dolayısıyla sonunda daha insancıl bir sonuç üreteceği öne sürülüyordu. Burada da Trenchard, düşmanın moralini hedef alan bir saldırının belirleyiciliğini daha da fazla vurgular bir şekilde başa geçti. 1920'ler boyunca, zorunlu farzedilen düşman, hükümet için olmasa da Trenchard için, Hitler'in yükselişinden sonra yeri Almanya tarafından alınan Fransa'ydı. Trenchard'ın ırk merkezli görüşleri, onu iki yönlü bir hava savaşı hakkında endişelenmekten korudu; "ilk olarak ötecek" olanların Fransızlar olduğuna ikna olmuştu. Hükümetteki, başlıca da Hazine'deki, daha serin kafalı insanların KHK'nin kaynaklarının çoğunluğunu Bomber Command'e [genellikle bombardıman uçaklarından oluşan bir askeri birim –ç.n.]adama konusundaki ısrarının üstesinden gelebilmeleri, 1936-1937'yi buldu. Vurguyu hava savunmasına ve Fighter Command'e (1936'da, KHK'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki genişlemesinden ötürü, her uçak türünün –avcı, bombardıman ve deniz karakol uçakları– uzmanlaşmış idaresine olan ihtiyacı yansıtmak amacıyla kurulmuştu –ç.n.) yöneltme kararı, tam zamanında verildi ve hava personelinin çoğunluğunun görüşlerini yansıtmadı.

Birleşik Devletler'de, Douhet ve Mitchell'in geniş kavramlarının düşmanın sanayi ağına karşı yapılacak harekâtlara ilişkin ayrıntılı bir kullanım öğretisine çevrilmesi, Birleşik Devletler Ordusu'nun Hava Teşkliatı Taktik Okulu'nun eseriydi. Bu okulun müfredatı, 1920'deki başlangıcından itibaren hava taktikleri ve stratejisinin tüm yönlerini ele aldı. Ama 1926 yılı civarından itibaren başlamak üzere, yüzey kuvvetlerinden bağımsız olarak iş gören bombardıman uçaklarının stratejik rolü, önemli bir konu olarak ortaya çıktı ve 1932'den sonra da baskın bir konu haline geldi. Belki de Douhet'nin ima ettiği boyutlardaki bombalama filolarının tahayyül edilmesini imkânsız bulduklarından, eğitmenlerin bazıları, bir ulusun sanayisi hakkında yapılacak dikkatli, bilimsel bir çalışmayla, yok edilmelerinin tek başına bütün bir sanayiyi ya da bir dizi sanayiyi durma noktasına getirebilecek olan belli hedeflerin berlirlenebilmesinin mümkün olup olmadığını merak etmeye başladılar. Eğer böyle "darboğaz" hedeflerden birkaç tanesi belirlenir ve yok edilebilirse, nispeten küçük bir kuvvetle, bir düşmanın savaş üretimini neredeyse cerrahi bir hassaslıkla durma noktasına getirmek ve böylelikle de düşmanı daha fazla direnmekten aciz kılmak mümkün olabilirdi.

Bu doğrultuda, Birleşik Devletler bir sınama durumu olarak kullanılarak, endüstriyel yoğunluğun derecesini, muhtelif endüstrilerin oluşturucu

parçalarını, bu parçaların oransal önemlerini ve en hassas hedefler olarak görünen yerlerin hava saldırısına açıklığını saptamak üzere örnek durum incelemeleri düzenlendi.

Hedefleri belirlemek bir sorun; onları havadan vurmak ise bambaşka bir sorundu. Ama teknoloji, en azından iyimserler için, buna ayak uyduruyor gibi görünmekteydi. Yeni B-17, gerekli görülen menzil, hız, irtifa ve bomba taşıma kapasitesine sahipti. 1933'te Sperry bombalama vizörünün gelişmiş modelleri ve yeni Norden Mark XV bombalama vizörü için siparişler verildiğinde, belki de 100 tane B-17'den oluşan bir filonun (belki İngiltere'deki) dost bir üsten havalanacağı, (düşman uçaksavarlarının ve savunma uçaklarının etkili olduğu yüksekliğin üstüne çıkabilmek amacıyla) birkaç yüz mil boyunca yüksek irtifada uçacağı (belki 25.000 feette) günün çok uzakta olmadığı olası görünüyordu. Orada, hem hedefe uygulanan kuvvetin hem de bombardıman uçaklarının savunma ateş gücünün miktarını arttırmak amacıyla büyük bir düzende toplanmış halde, hedefi yeni bombalama vizörleriyle dikkatli bir şekilde görüş alanı içine gerektiği gibi alacak, taşıdıkları bombaları tetikleyecek ve sonra da birkaç yüz mil geriye giderek üslerine döneceklerdi. Arkalarında, harap olmamışsa da fena halde kötürümleşmiş bir endüstri bırakacaklardı (aslında belki de sadece bir fabrika ama, öylesine seçilmiş bir fabrika ki, onun yıkımı kaçınılmaz olarak tüm bir endüstriyi kötürüm hale getirmeli). Bu tür saldırıların gün ışığında yapılması gerektiğine karar verilmişti, çünkü isabetliliğin daha iyi olması beklenebilirdi. Bombardıman uçağı filosuna hedefe kadar savaş uçağı tarafından eşlik edilmesinin gerekip gerekmediği sorusuna, başlıca yeterli menzili olan hiçbir uçağın varolmaması nedeniyle, olumsuz yanıt verildi.[21]

Birleşik Devletler Ordusu Hava Kuvvetleri'nin, kendileriyle birlikte İkinci Dünya Savaşı'na taşıdıkları "günışığı, yüksek irtifa, seçilmiş hedeflerin isabetli bir şekilde bombalanması" kuramı, kabataslak halinde böyle bir kuramdı. Daha sonra meydana gelecek olaylar, bu kuramdaki pek çok eksikliği açığa çıkaracaktı; bu eksikliklerin arasına şunların dâhil edilmesi zorunludur: (1) düşman hedeflerine dair isabetli istihbaratın ulaşılabilir olacağına ilişkin dile getirilmemiş olan varsayım; (2) hâlâ çizim tahtalarının üzerindeki

(21) Orada yer almış birinin Taktik Okulu'nun çalışmasına ve onun İkinci Dünya Savaşı'ndaki Amerikan hava stratejisi üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri için bkz. Baş General Haywood S. Hansell, Jr., *The Air Plan That Defeated Hitler* (Atlanta, 1972); konuya ilişkin kısa bir işleyiş, elinizdeki makalenin yazarının, bu ve bunu önceleyen paragraf için yararlanılmış olan *Strategic Bombing in World War II: The Story of the U.S. Strategic Bombing Survey* (New York ve Londra, 1976), s. 4-12 kitabında bulunabilir.

tasarımlardan yola çıkılarak beklenen kabiliyetleri büyütmeye ve aynı zamanda, kısıtlayıcı etkenlerin –örneğin, bunların arasında kesinlikle son sıralarda yer almaması gereken hava koşullarının uçuş harekâtları üzerindeki etkisi- olası etkilerini asgarileştirmeye yönelik baskın bir eğilim; (3) sorunun parçalarına, bütün pahasına bakma biçimi; şüphesiz sadece hava kuramcılarıyla sınırlı olmayan ama amaçlardan çok araçlara yoğunlaşmaya neden olan ve yıkımı kontrolle karıştırmaya ve aynı zamanda stratejiyi bir hedef belirleme sorununa indirgeme eğilimine paralel olan bir indirgemecilik biçimi; ve (4) bombardıman uçağının kendini, gözüpek ve adanmış bir hava savunma kuvveti karşısında koruyabilme kapasitesine dair çok abartılı bir tahmin. Gelgelelim, kuramın bakış açısından, kuvvet ekonomisine yaptığı önemli vurgunun ustaca uygulandığı ilk Amerikan kavramının, Douhetçi bir fantezi olarak azledilemeyeceği açık olmalıdır.

Dünya savaşları arasındaki yıllarda, muhtelif kuramcıların ve dünyanın önemli güçlerinin hava savaşına ilişkin farklı yaklaşımları, genel olarak kabul edilmiş hava gücü ilkelerinden türememişti. Douhet ve Mitchell'in çabalarına rağmen, hiç biri, hava gücü meraklılarının savaştaki üçüncü boyutun sırlarını kendilerinden çıkarabileceği bir Mahan ya da bir Jomini olamadı. Daha ziyade, uçağın uygulanması, her büyük ulus içindeki, uçağın eşsiz kabiliyetlerini kara ve deniz kuvvetlerini destekleyecek şekilde ya da bağımsız harekâtlarda, hem karşılanabilir bir bedeli olan hem de ulusal hedeflerin elde edilmesine uygun bir tarzda kaynaştırmaya yönelik bir çabayı yansıtan ayrı seçimlerin bir ürünüydü. İkinci bir itici güç, özellikle de Birleşik Devletler'de, kuruluşunu, diğer askeri kuvvetlerin hiçbiriyle başarılamayacak olan eşsiz bir görevi yerine getirme yeteneğine borçlu olacak olan bağımsız bir hava kolu yaratma gayretiydi.

III

Edward Warner'ın makalesinin *Makers of Modern Strategy* kitabında yayımlanmasıdan sonraki iki yıl içinde, Müttefik güçler savaşı sonlandırdılar. Bernard Brodie'nin sonradan yazacak olduğu gibi, "hava gücü, İkinci Dünya Savaşı'nda kudretli bir şekilde temize çıktı. Ama temize çıkan, Douhet'nin hava gücüne ilişkin kavrayışından çok, Mitchell'in kavrayışı–uçan herhangi bir şey– idi. Başarının en görkemli olduğu ve hava kuvvetlerinin diğer kuvvetlerin koşulsuz saygısını ve hayranlığını kazandığı alan, taktiksel kullanımdı. Aksine, katıksız bir şekilde stratejik olan başarılar, belli durumlarda

ne kadar geniş kapsamlı olurlarsa olsunlar, bağımsız gözlemciler için asla tam olarak ikna edici değillerdi."[22]

Hem kuramcılar hem de eleştirmenler için hızla ulaşılabilir hale gelen verilerin büyük bir kısmı, daha önceki savaş tarihinde boyutları bakımından benzeri görülmemiş nitelikteydi. Rusya haricindeki her büyük katılımcının hava faaliyetleri açık edilmişti: Almanya ve Japonya için, kendilerine bir seçenek sunulmadığından; İtalya ve Fransa için, söyleyecek fazla bir şey olmadığından; Birleşik Devletler için ise, hükümeti, kıdemli havacıları ve halkı yeni bulunmuş olan "atom kalkanı"nın ardında kendilerini güvende hissettiklerinden. Birleşik Krallık'ta, hükümet, geleneksel baskısını uyguladı ama, kıdemli hava komutanı Air Chief Marshal Sir Arthur Harris'in lafını esirgemeyen değerlendirmesinin önünü kesecek kadar değil.[23]

Brodie'nin, Douhet ve Mitchell'in kuramlarına ne olmuş olduğuna dair yorumu, Almanya ve Japonya'ya karşı yürütülen stratejik hava seferlerinin bir eleştirmeninin yorumuydu; aslında, 1950'lerin ortalarında bu seferleri, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılların sanayileşmiş ulusları arasındaki aklın ötesinde kuvvet kullanma eğilimden merhametsizce türemiş seferler olarak görmekte olan bir eleştirmenin yorumuydu. Dahası, Brodie, bu seferlerin daha da yıkıcı bir geleceğe giden yolu gösterdiklerine inandı. Atom silahları ve termonükleer silahlarla silahlanmış bir geleceğe dair korkularının etkisi altında olsa da, Brodie'nin eleştirisi her şeye rağmen, onun gördüğü şekliyle kanıtlarla daraltılmış ve kısıtlanmıştı. Aynı şey, Noble Frankland'in unutulmaz yorumu –insanlar, stratejik bombalama hakkında bilgi sahibi olmaktansa, onu hissetmeyi tercih ettiler– kendileri için daha uygun olan pek çok diğer kişi için de söylenebilir. Her ne kadar burası, İkinci Dünya Savaşı'ndaki stratejik bombalamanın etkililiği hakkındaki bitmek bilmeyen tartışmayı özetlemek için uygun yer değilse de, birkaç başlıca konuya değinilmelidir.[24]

---

(22) Brodie, *Strategy in the Missile Age*, 107. Bu, evrensel onaya ilham vereceği hesaplanmamış bir görüştür. Kendini adamış bir gözlemci olan Birleşik Devletler Sekizinci Hava Kuvveti'nin savaş zamanı komutanı Korgeneral Ira C. Eaker, 1977'de bu paragrafı "olgularla hiçbir ilgisi olmayan, taraflı ve önyargılı bir görüş" şeklinde tanımladı.

(23) Arthur Harris, *Bomber Offensive* (Londra ve New York, 1947).

(24) Birleşik Devletler'de, başkanlığa bağlı bir komisyon (the United States Strategic Bombing Survey, ya da USSBS) 1945 ve 1947 yılları arasında, toplam 321 rapor yayımladı: 212 tanesi Avrupa'daki savaş hakkında ve 109 tanesi Pasifik'teki savaş hakkında olmak üzere. USSBS'in hikâyesi, aynı zamanda onun daha az önemli olan emsali the British Bombing Survey Unit (ya da BBSU)'ya dair kısa bir bölüm de içeren Maclsaac, *Strategic Bombing in World War II*, eserinde anlatılmaktadır. Ayrıca, Garland Publishing'in, İkinci Dünya Savaşı'ndaki stratejik bombalamanın etkililiği hakkındaki 1975'ten beri hâlâ devam etmekte olan tartışmalan da özetleyen *The U.S. Strategic Bombing Survey: Selected Reports in Ten Volumes* (New York ve Londra, 1976), I:vii-xxix, kitabının girişine de bakınız.

Batı Avrupa'daki savaşa istinaden, anlaşmazlık (1) KHK Bomber Command'in Alman sivil moraline yönelik açıkça ifade edilmiş saha bombardımanı politikasının etkisizliği ve insanlık dışılığına; (2) Birleşik Devletler'in isabetli bombalama gayretlerinin uzun süre sürüncemede kalmış olan etkililiğine; (3) 1945'in başlarında, Birleşik Devletler saldırılarının kılıçla yapılandan çok, sopayla yapılan bir mücadeleye benzer bir bombalama gayretine doğru kaymasına; (4) sadece hava gücü yoluyla kazanılan zaferin hüküm süren koşullarda erişilemez olduğu hesaba katıldığında, bombalama savaşlarına adanan engin malzeme ve insan kaynaklarının, başka şekillerde daha iyi kullanılabilecek olup olmadığına odaklanmıştır. Japonya'yla ilişkili tartışmalar, atom bombası kararına odaklanmıştır. Teslimiyetin korkunç istila yapılmaksızın telkin edilmiş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, etkililik tartışmalı bir sav haline geldi. Birleşik Devletler'in Mart 1945'te, Japon şehirlerinin yakılıp kül edilmesi ile sonuçlanan yeni taktikler benimsemesi, yıllar içinde beklenebilecek olandan çok daha az eleştiri almıştır. Pearl Harbor ve sonradan Japonların savaş esirlerine karşı yaptıkları gaddarlıklar, karşılığında gelebilecek her şeyi gerekçelendirmiş gibi göründü ve her halükarda, atom bombası konusu, tüm diğer konuları hızla yiyip yuttu.

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Amerikan ve İngiliz stratejik bombalama seferleri yaygın bir dikkat çekti ve aslında, her iki ülkede de savaş sonrası planlama için temel oluşturdu, en azından bununla aynı derecede önemli olan şey –ki her meydanda harcanan gayret ve taktiksel başarı bakımından bakıldığında daha da önemlidir– hava savaşının bazı Douhetçi olmayan yönleriydi.

Teknik statüsü ayrı bir kuvvet olmasına karşın, *Luftwaffe*, öğretisel gelişimi ve teçhizatı bakımından başından sonuna dek kesin bir şekilde Başkomutanlık'ın idaresi altında kaldı. Savaş uçaklarının, paraşütçülerinin ve hava ulaşım kuvvetlerinin rollerinin tamamı, *Wehrmacht*'ın harekâtlarını desteklemek üzere tasarlanmıştı. Almanların yüzey kuvvetlerinden bağımsız olarak sonuç elde etme konusunda herhangi bir ümit vaadeden türden uzun menzilli hava harekâtları yürütme kabiliyeti, savaşın başlangıcından bitimine kadar sıfırdı. Bu, KHK için Britanya muharebesini kazanmanın kolay olduğunu söylemek değildir –bir başka "hayatın boyunca gördüğün en kılpayı şey" daha-, ama Alman teçhizatı, kullanım öğretisi ve liderliği, tıpkı sonradan Stalingrad'daki hava taşıma harekâtlarında yaptığı gibi, *Luftwaffe*'yi herhangi bir gerçek başarı şansından mahrum bıraktı. Çeşitli Alman"Douhetist"lerin –General Walter Wever 1936'daki ölümüne dek en önde gelenleri olmak üzere- otuzlu yıllarda ara sıra ortaya çıkmış oldukları doğrudur

ama yersiz oldukları anlaşmıştır. Hitler'in kendisinin de, en azından 1934'e dek, işe yaramaz dökümtüler olmayacak, ama Almanya'nın ekonomik ve askeri gücüne bir şeyler katabilecek olan fetihlerin hayallerini kurmuş olduğu hatırlanmalıdır.

Japonya'nın ordusunun ve donanmasının her birinin bir askeri hava birliği vardı ama yalnızca hava kolu müthiş oranlarda bir uzun menzilli vurucu kuvvet geliştirdi. Pearl Harbor'daki başarısından sonraki dört ay içinde, Nisan 1942'de, Tokyo'ya karşı *Hornet* (Başkan Roosevelt, Shangri-La'dan demişti) uçak gemisinden başlatılan Halsey-Doolittle akını, Japon planlamacılar tarafından hesaba katılmamış olan yeni bir savunmasızlığın sinyalini verdi. Mayıs ayında, Coral Sea muharebesi, rakip filoların hiçbir an birbirlerinin nişangâhında bulunmadıkları ilk deniz çatışması oldu. Ve Haziran 1942'de Midway'de, dört adet Japon uçak gemisinin bir cesaret ve şans birleşimiyle batışı, herkese deniz savaşının yeni bir çağa girmiş olduğunu gösterdi.

Sovyetler Birliği'nin hava kuvvetlerinin son zafere olan katkıları, en iyi şekilde 1945'in hemen ardından gelen yıllarda Birleşik Devletler'de geliştirilen türden hava kuvvetine verdiği önemi savaş sonrasındaki ilk azaltışıyla açığa çıkan bir belirsizlikle gölgelenmiş olarak kalmaya devam eder. O zaman da şimdi olduğu gibi, Sovyet hava kuvvetleri, tamamen değil ama ağırlıklı olarak, yüzey kuvvetlerini –İkinci Dünya Savaşı sırasında başlıca kara kuvvetlerini ama artık deniz birimlerini de-desteklemek üzere tasarlanmış uçaklardan oluşuyordu. Ellili yıllarda varolmayan bombardıman uçağı eksikliği, altmışların başlarında benzer şekilde varolmayan füze eksikliği gibi, *Luftwaffe*'nin 1936-1940 arasındaki psikolojik üstünlüğünden farklı olmayan bir şekilde, söz konusu kuvvetlerden daha çok, seyircilerin zihinlerinin bir ürünüydü.

Hava gücü kuramının 1945'ten sonraki Birleşik Devletler Hava Kuvveti için büyük önem taşıyan ve tarihçiler tarafından büyük ölçüde ihmal edilmiş olan bir yönü, artık taktiksel hava gücü olarak adlandırılmakta olan şeyle –özellikle de, kara kuvvetlerine destek olmak üzere kullanıldığı zamanlardaki komutası ve idaresi ile– ilgilidir. 1930'larda Hava Teşkilatı Taktik Okulu'nda, (o zamanki adıyla) saldırı havacılığına üç işlev atfedilmişti. Birincisi, gerektiğinde takip havacılığının yardımıyla, harekât meydanında hava üstünlüğünün elde edilmesiydi. Düşman hava kuvveti üzerinde baskınlık (eğer mümkünse egemenlik) kurmak, bizatihi, bir hava kuvvetinin dost yüzey kuvvetlerine yapabileceği tek ve en büyük katkı olarak görülü-

yordu. Öncelik sırasında bundan sonra, topların etkili oldukları menzilin ötesinde yer alan düşman kuvvetlerine ve levazımına saldırarak muharebe meydanını yalıtma gayretleri gelir –artık muharebe sahası tecridi olarak adlandırılan şey. Üçüncü ve sonuncu olarak ise, doğrudan muharebe alanındaki askerlere karşı yapılan saldırılar –ya da yakın hava desteği– gelir.

1942'nin sonlarında ve 1943'ün başlarında Kuzey Afrika'da edinilen tecrübeler, bu öncelik düzenini doğrular gibi göründü; en azından havacılara. Kara komutanları, Mayıs 1943'teki Tunus seferinin sonuna dek, kısmen hava komutanlarının tüm hava mülkleri üzerinde merkezi kontrol kurma –ve dolayısıyla da, tüm savaş alanının komutanı tarafından görüldükleri şekliyle belirleyici noktalara karşı kullanım esnekliğini arttırma- çabalarına içerledikleri için, kuşkucu olmaya devam ettiler. Havacılar, Savaş Bakanlığı'nın Temmuz 1943'te Sahra Kılavuzu 100-20'yi, Ordu Hava Kuvvetleri tarafından Ordu Kara Kuvvetleri'nin yardımı olmaksızın hazırlanmış bir belge olan *Command and Employment of Air Power* [Hava Gücünün Komutası ve Kullanımı]'nı, yayımlamasıyla birlikte, bir tür darbe gerçekleştirmeyi başardılar.

Kılavuz, "içkin esnekliğin" bir hava kuvvetinin tek büyük varlığı olarak görüleceğini; ve böyle bir esneklikten, ancak komuta özel olarak bütün meydandan sorumlu olan bir havacının elinde olursa etkili bir şekilde faydalanılabileceğini söylüyordu. Hava gücünün örtük belirleyiciliği, artık, hava mülklerinin tümen ya da kolordu seviyesindeki astkomutanlar arasında taksim edilmesiyle çarçur edilmeyecekti. Kılavuz ayrıca, taktiksel hava kuvvetleri için açık ve seçik bir öncelik hiyerarşisi de belirledi: (1) hava üstünlüğü, (2) tecrit, (3) yakın hava desteği. Haziran 1944'te Normandiya'ya yapılan çıkarmaların ardından Avrupa'da, eldeki uçak ve mürettebatın (zaten bocalamakta olan *Luftwaffe* karşısındaki) bolluğu, havacıların SK 100-20'yi kara kuvvetleri partnerlerinin yüzlerine karşı sallamalarını gereksiz hale getirdi; zamanlama ve şartlar, hava kuvvetlerinin arzulanan her şeyi yapması yolunda yeterince faydalı olmuştu ve yapılan tartışmalar öğretilerden kaynaklanan farklılıklardan ziyade belli harekâtlara ilişkindi; her ne kadar belli harekâtların, her iki tarafta da öğretilere sıkı sıkıya bağlı olan kimselerle canlı bir bağlantısı vardıysa da.

Mevcut nedenlerden ötürü, taktiksel hava kuvvetlerine uygulandığı şekliyle hava gücü kuramının gelişmesinin iki yönünün akılda tutulması önemlidir: savaşın hemen ardından gelen dönemde, "Yeni Hava Atom Çağı" için uzun menzilli kuvvetlerin geliştirilmesine verilen önemle birlikte, taktiksel hava kuvvetleri ve öğretisi ihmal edilmişti ve 1960'ların ortalarında Hindi-

çin'de, merkezi kontrol için yapılan 1943 muharebesinin, kara kuvvetleriyle değil de diğer üç kuvvetle –donanma, ordu ve deniz piyade teşkilatı ile– yeniden yapılması gerekecekti.[25]

IV

Ağustos 1945'te Japonya'ya atılmış olan iki atom bombasından bu yana onyıllar geçti. Bu sürede, hava –ve artık uzay– savaşı hakkında kuramlar oluşturmak, neredeyse, ağırlıklı olarak oyun kuramcılarından, istatistik odaklı davranış bilimcilerinden, ekonomistlerden ve –çoğu, bilinçaltında, düşünülemez olanı akılcı gösterme i hedefliyor olabilecek bir jargona bağımlı gibi görünen– diğer sosyal bilii cilerden oluşan başına buyruk bir sanayi haline gelmiştir. Nükleer silahlarla olan ilgisi bakımından strateji başlığı, bu tartışmanın kapsamının dışında kalsa da, 1945'ten sonraki hava gücünü o kadar yakından etkilemiştir ki, burada birkaç gözleme değinmemek elde değildir.

Nükleer strateji alanında yer alan ve fikirleri bazen sadece anlık olsa da, çarpıcı bir etki yapmış olan kişilerin listesi uzun bir listedir.[26] Bu yazarların çoğu, kendilerine özgü farklı yollarla, özel ya da belirgin olarak *hava* savaşından ziyade, nükleer çağda *savaş* sorununa değinmişlerdir –bu bakımdan, yirminci yüzyılın başlarındaki havacılık meraklılarıyla paraleldirler. Önemli yazıların çoğu, 1950'lerin ortalarından 1960'ların sonlarına dek yazılmıştır ve bu grup, kolektif olarak, strateji entelektüelleri olarak adlandırılan şeyin çekirdeğini oluşturur. Bu yazarların kolektif gayretlerine ilişkin sabırlı bir inceleme, pilotlardan beklenebilecek bir şey değildir. Pilotlar, kuramsal olana ilişkin doğuştan şüphecilikleri yüzünden bütün bu tantana karşısında şaşıp kalacaklarından, bu muhtemelen bir sorun teşkil etmez. Bu çabayı gösterenler için ise, iki sonuçtan biri düzenli olarak öngörülebilirdir: ya muhtelif "ekol"leri ayıran kavramsal karmaşaların içinde olumsuz bir duruma düşerler ya da 1945'in bitiminden itibaren ortaya çıkan gerçekten yeni olan

(25) Bkz. William W. Momyer, *Air Power in Three Wars* (Washington, D.C., 1978) ve Thomas A. Cardwell III, *Command Structure for Theater Warfare: The Quest for Unity of Command* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1984).

(26) Benim kendi "kısa listem" şunları içerirdi: Bernard Brodie, Herman Kahn, Henry A. Kissinger, Albert J. Wohlstetter, Thomas C. Schelling, Oskar Morgenstern, P. M. S. Blackett, André Beaufre, Alistair Buchan, Pierre Gallois, Robert E. Osgood, William W. Kaufmann, Maxwell Taylor, V. D. Sokolovskii, Basil H. Liddell Hart, James M. Gavin, Michael Howard, Sör John Slessor ve Raymond Aron.

fikirlerin sayısının kaygı verici bir derecede az olduğu şeklindeki boş ve çok güven telkin etmeyen sonuca varırlar.

Bernard Brodie'nin Kasım 1945'te yazdığı ve sonradan genişletilmiş haliyle *The Absolute Weapon* [Mutlak Silah] kitabında iki bölüm olarak yer alan "The Atomic Bomb and American Security" [Atom Bombası ve Amerikan Güvenliği] makalesi, caydırmayı nükleer stratejinin egemen kavramı olarak belirledi. "Bu zamana dek, askeri teşkilatımızın başlıca amacı savaşlar kazanmak oldu. Bundan böyle, başlıca amacı savaşların önüne geçmek olmalıdır. Neredeyse, bunun dışında hiçbir amacı olamaz."[27] Sonraki iki on yıl boyunca, Brodie bu alandaki düşünürler arasında en önde geldi. Brodie'nin *Strategy in the Missile Age* [Füze Çağında Strateji] eseri, bugün bile, kuvvet yapısına (ne kadarı yeterli?) ve kuvvet tutumlarına (taarruz, savunma, misilleme, önleyici, vb.) ilişkin ana sorular üzerine yazılmış olan bu zamana dek gördüğümüz tek gerçek klasik olarak kalmaya devam eder. Daha önce atom sorunu üzerine yazan bazı yazarların aksine, Brodie, zamanı tersine çevirmenin muhtemelen hiçbir yolu olmadığı ve kaçınılmaz sorunun, yeni silahların hem kullanılma ihtimalini hem de kullanılmaları halinde ortaya çıkacak yıkım derecelerini en aza indirecek şekilde nasıl düzenlenebileceği sorusu haline geleceği olgusuna göğüs gerdi. Brodie'nin heybetli gerçekçiliği, onu savaşın yasaklanması dışında başka hiçbir çözümü olmayan daha ümitsiz argüman silsileleri lanse eden bazı diğer kuramcılardan ayırdı –bunların arasında, hiç de önemsiz olmamak kaydıyla, Edward Mead Earle de bulunur; savaşın yasaklanması, faal destekçilerinin çağdaş stratejik düşünüşün silahlanma denetimi ve silahsızlanma ekolünü oluşturanlar arasında bulunabileceği ve artık üzücü ama kaçınılmaz bir şekilde itibarını kaybetmiş olan bir konudur.[28]

Başlangıçta, 1945 ve 1953 yılları arasında hava savaşına ilişkin kuramlar oluşturma işi, savaş sonrası toparlanmaya ve Birleşik Devletler ile Sovyetler

(27) Bernard Brodie, The Absolute Weapon (New York, 1946), 76. Mart 1946'da, o zamanlar Brodie'nin eserlerinden tamamen bihaber olan genç bir KHK uçuş teğmeni olan Arthur C. Clarke, temelde aynı sonuca vardı: "Geleceğin silahlarına karşı tek savunma, onların herhangi bir şekilde kullanılmasına engel olmaktır. Başka türlü söylendikte, sorun hiç de askeri değil, tamamen siyasidir. *Bir ordunun silahlı kuvvetleri onu artık koruyamazlar; vaadedebilecekleri şey, en fazla, saldırıda bulunanın harap edilmesidir.*" (Vurgu özgün metinde mevcuttur.) Bkz., aynı yazarın, "The Rocket and the Future of Warfare," *Royal Air Force Quarterly* 17, no. 2 (Mart 1946), 61-69.

(28) Earle'ün Haziran 1946'da *Yale Review*'da yayımlanmış olan "The Influence of Air Power upon History" adlı makalesi, "savaşı yok etmezsek, sonunda onun bizi yok edeceğini ileri sürmek artık safi belagat değildir" düşüncesiyle sona eriyordu. (Çoğu okur Earle'ün makalesine Eugene Emme, *Impact of Air Power* [New York, 1959]'daki seçilmiş bölümlerden oluşan versiyonu aracılığıyla rastladığından, Emme'in yaptığı eksiltilerin, örneğin bu notta alıntılanan sonucu metinden çıkararak, Earle'ün vardığı sonuçların kasvetli tonunu derinlemesine örttüğünü belirtmeliyim.)

Birliği arasındaki sertleşmekte olan Soğuk Savaş'a ilişkin daha acil sorunlar konusunda köşesine çekildi. Amerikan askeri kuvvetlerinin dağılma derecesindeki terhisi, hükümeti atom misillemeleri, sonra da nükleer misillemeler aracılığıyla bir caydırma politikasına yöneltti; bu, yıllar içinde biçim ve ayrıntı bakımından sayısız kıvrımlardan geçmiş ama kavramsal içerik bakımından hiçbir değişikliğe uğramamış olan bir tutumdur.[29] Amerika'nın "atom tekeli", başlangıçta, ancak çok büyük bombardıman uçakları tarafından kullanılabilecek ve detaylı ve zaman alıcı toplama süreçleri gerektiren –ki, kırklı yılların sonlarında elde yalnızca altı adet kalifiye montaj takımı vardı- bir dizi silahtan ibaretti. Bununla birlikte, 1950'lerin ortalarında, Kore'deki savaşın bir sonucu olarak teknolojik atılımların ve kesenin ağzının açılmasının birleşimi, büyük misilleme "öğreti"sinde yansıtılan bir "nükleer bolluk" dönemi başlattı.

Nükleer silahlar aracılığıyla yapılan büyük misillemenin kavramsal kökenleri, henüz 1945'in sonunda Birleşik Devletler Meclisi'nin huzurunda Generaller Henry H. Arnold ve Carl A. Spaatz tarafından verilmiş olan beyanda görülebilir.[30] Askeriyenin bunu gerçekleştirme kabiliyeti, 1951 yılının yazında verilen bütçe ve kuvvet yapısı kararlarının sonucunda ortaya çıktı. Ve 1954'ün başlarında, yeni Eisenhower yönetiminin savunma politikasına ilişkin bir yıl süren incelemesinin ardından duyurulması, Kore tecrübelerinin karışıklıklarıyla ve Eisenhower'ın Amerikan ekonomisinin ilerideki savunmasızlığına ilişkin korkularının etkisiyle gerçekleştirilmişti. Temelde, bu, ekonomik bir karar olmaktan çok, "uzun vadede, verilenden daha fazlasını alma"nın peşinde olan stratejik bir karardı.

Kuramcılar derhal, büyük misillemenin Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği arasındaki son bir yüzleşme haricindeki durumlardaki itibarını sorguladılar. Diğerleri, nispeten az sayıda nükleer silahı kesin bir şekilde kullanabilme yetisinin caydırma amacı için yeterli olduğunu öne sürerek, bir "aşırı ölüm çağı"[31]nın başlatılmasının aklıselimliğini sorguladılar. Birleşik

(29) Bu metinde geliştirdiğim görüşe ilişkin en iyi kısa ifade için bkz. Bernard Brodie'nin "The Development of Nuclear Strategy," *International Security* 2, no. 4 (İlkbahar 1978), 65-83'teki bu konulara dair son yorumu.

(30) Bkz. benim, "The Air Force and Strategic Thought, 1945-51," International Security Studies Program Working Paper #8, The Wilson Center, Washington, D.C., Haziran 1979; Samuel F. Wells, Jr., "The Origins of Massive Retaliation," *Political Science Quarterly* 96, no. 1 (İlkbahar 1981), 31-52; ve D. MacIsaac ve S. F. Wells, Jr., "A Minuteman Tradition," *The Wilson Quarterly* 3, no.2 (İlkbahar 1979), 109-24.

(31) Başlık Max Lerner'e (New York, 1962), tema ise Ralph E. Lapp'e [örneğin *Kill and Overkill* [New York, 1962]] ve yıllar içinde onunla birlikte *The Bulletin of the Atomic Scientists*'e katkıda bulunan kimselere aittir.

Devletler Donanması'nın 1975'teki güçlü gayretine rağmen, "sonlu caydırma" ekolü, Birleşik Devletler'de hiçbir zaman başarılı bir çıkış yapamadı; Avrupa'da, özellikle Fransa'da ama bir dereceye kadar da Birleşik Krallık'ta, bu politika zorunluluktan ötürü benimsenmişti. Eisenhower'ın yönetimi altında, büyük misilleme tehdidi zaman içinde susturulmuştu ve amansız karşılaşmalardan daha az ciddi olan durumlarda kullanılmak üzere uylaşımsal (nükleer silahı olmayan) silahlı kuvvetlerin iyileştirilmesine yönelik adımlar atılmıştı. Bu eğilim, Kennedy yönetiminin altında hızlandırıldı ("esnek karşılık") ama aynı zamanda verilen bir başka karar da, her şeyden önce bombardıman uçaklarına verilen önemi azaltmak ve 1.000 adet her an savaşmaya hazır gönüllü asker, 54 Titan ICBM VE her biri 16 SLBM ile silahlanmış 41 adet Polaris türü denizaltı filosundan oluşan denizden ve karadan fırlatılan kıtalararası balistik füzeleri ön plana çıkarmak suretiyle, stratejik nükleer kuvvetleri daha önceden akla hayale gelmemiş olan düzeylere gelecek şekilde arttırmaktı.

Gelecekteki tarihçiler, 1961'deki Kennedy/McNamara kararlarını gerçek dönüm noktaları olarak; onu Vietnam'da denemeye dair basitçe bir kaşıntı denemezse, bir istekliliğe katkıda bulunan iyileştirilmiş esnek karşılık kabiliyeti ve Ekim 1962'deki Küba füze krizi sırasında soğukkanlılıkla sergilenen ve bir daha asla Amerikan ellerindeki çok daha üstün stratejik kuvvetlerce sindirilemeyecek olan bir Sovyet kararına yol açan stratejik kuvvet arttırımı olarak görebilirler. Böyle bir tez –Sovyetolojistler arasında pek kabul görmeyen bir tez–, bir *post hoc, ergo propter hoc*[32] argümanı ifade ettiği ithamlarına dayanmak zorunda kalacaktır; 1970'lerde Rus toplanmasının, ve ya yatıştırıcı bir ilk vuruş ya da Birleşik Devletler'in kendi kuvvetlerinin ve onların müttefik komuta-ve-kontrol mekanizmalarının savunmasızlığına ilişkin algılarına dayanan bir "nükleer şantaj" yapabilecek olan kuvvetler yaratma arzusundan ziyade, bir "bir daha asla" sendromundan kaynaklandığını tanıtlaması gerekecektir.[33]

Nükleer silahlar içeren hava ve uzay savaşının yanı sıra bu konu üzerine kuram oluşturma işi de, dolayısıyla artık bir belirsizlik içindedir; yine de, 1980'lerin başındaki haddinden fazla yüksek olan "gürültü seviyesi"ne zıt bir

(32) *post hoc, ergo propter hoc: bundan sonra, öyleyse bu yüzden; Latince deyiş. (edt.n.)*
(33) "Savunmasızlık penceresi" ve diğer mitler üzerine 1979-1983 arasındaki literatüre ilişkin bir inceleme için bkz. benim, "The Nuclear Weapons Debate and American Society," *Air University Review* 35, no. 4 (Mayıs-Haziran 1984), 81-96.

şekilde. Süpergüçlerden her ikisi de, başarısızlığının bedelini karşılıklı olarak intiharla eş anlamlı hale getirerek caydırmayı iyileştirmeyi kafaya koymuş olan iç destekçilerin hızının üstesinden gelmekten aciz gibi görünmektedir. Eisenhower yıllarından itibaren nükleer silah arttırımına akılıselimliği yeniden kazandırmaya ilişkin neredeyse tüm diğer girişimler gibi, 1978-1979 yıllarının SALT II teklifleri de, başkanlık siyasetinin ve uluslararası krizlerin ikiz sorunlarının batağına saplandı. Geleceğin analistleri ve tarihçileri, en az bir tatsız olguyu akıllarında tutmayı becereceklerdir: nükleer silahlı savaş kuramındaki gelişmeleri, Soğuk Savaş inisiyatiflerinden doğan savunma tutumlarındaki değişikliklerin yarattığı düğümlerden arındırma gayreti, neredeyse imkânsız bir görevdir.

V

1945'ten bu yana geçen yıllarda, uylaşımsal hava savaşı, sıklıkla meydana gelmiş olmasına karşın –en belirgin olarak, Kore'de (1950-1953), Arap-İsrail Savaşları'nda (1967 ve 1973) ve Hindiçin'de (1960-75)-, kuramcıların dikkatini çok daha az çekmiştir. Menzil, hız, taşıma kapasitesi ve silah atış hassaslığındaki ilerlemeler fevkalade olmuş ama ancak nadiren, özellikle 1967'de Mısır'daki ve tartışmalı olarak Aralık 1972'de Hanoi'deki, kara savaşının gidişatı üzerinde belirleyici bir etki yapabilmiştir.

Kore'deki savaşın başlangıç aylarında hüküm sürmekte olan koşullar, elde bulunan az sayıdaki uçağın kara kuvvetlerine doğrudan destek sağlamak üzere derhal görevlendirilmesini gerektirdi. 1945 ve 1950 yılları arasında taktiksel uçağa verilen düşük öncelik, öğreti alanında da geçerliydi; bu, bunun etkisinden yıllar sonra, Birleşik Devletler Uzak Doğu Hava Kuvvetleri komutanı General O. P. Weyland'ın, İkinci Dünya Savaşı'ndan hatırlananların yazılmadığı, yazılmışsa bile yayılmadığı, yayılmışsa bile okunmadığı ya da anlaşılmadığı yönündeki yorumu yapmasına yol açtı. Çin müdahalesinin ardından, Kuzey Kore'nin kuzey bölümleri dışında, hava üstünlüğü önemli bir sorun değildi ve hava kuvvetleri tarafından gösterilen en yüksek düzeydeki gayret, düşman levazımının ve takviyelerinin tecridine adanmıştı. Burada, 1944 ve 1945'te Kuzey İtalya'dan alınan dersin yeniden en baştan öğrenilmesi gerekti: hava tecridinin etkili olması için, taktiksel inisiyatifin idaresinin yüzey kuvvetlerinin elinde olması gerekiyordu. Eşgüdümlü kara kuvvetleri tarafından düşmana baskı uygulanmaksızın kendi başlarına iş

gören uçaklar, düşmanı saldırılarla taciz edebilir ve ikmal malzemelerinin taşınmasını geciktirebilirlerdi ama tek başlarına başarılı olamazlardı.[34]

Kore'nin ardından, Amerikan taktiksel hava kuvvetleri, bir kere daha düşüşe geçti. Stratejik Hava Komutanlığı'nın toplanmasına çok büyük önem verildi. Kore deneyimi, gelecekte tekrarlanması beklenmeyen bir dalalet olarak görülüyordu. 1955'te, Kore Savaşı sırasında hava kuvvetleri bakanı olmuş olan Thomas K. Finletter, bu savaş için şöyle yazdı: "özel bir durumdu ve hava gücü oradan Birleşik Devletler'in doğudaki dış politikasındaki müstakbel rolü hakkında çok az şey öğrenebilir." Uzak Doğu Hava Kuvvetleri'nin son raporu da, "şüphesiz, Kore'deki gereksinimlerden yola çıkılarak bir hava kuvveti oluşturmaya yönelik her türlü girişim, Birleşik Devletler için ölümcül olabilir"[35] ifadesiyle bu görüşe katıldı. Sonunda bu görüşler ağır bastıysa da, diğer askeri düşünürler de Stratejik Hava Komutanlığı'na verilen aşırı önemi azaltmaya çalıştı.

1945'te, Taktiksel Hava Komutanlığı'nın başına geçmek üzere Uzak Doğu'dan dönen General Weyland, taktiksel hava kuvvetlerine eşit bir yer sağlamak için beş yıl süren başarısız bir mücadeleye başladı. Gelgelelim, gayretlerinin çoğu, av-bombardıman uçakları için nükleer bir kabiliyet yaratmaya yönelikti. (1950'lerin ikinci yarısı boyunca, "taktiksel" nükleer silahların "bir sonraki savaş"ta kullanılacağına kesin gözüyle bakıldı.) Bunun sonucunda, kesin bir şekilde havadan havaya (ya da hava üstünlüğü) rolü için tasarlanmış olan uçaklar ihmal edildi ve uylaşımsal mühimmatın gelişimi durduruldu. Bu, Weyland'ın 1956'da dile getirmiş olduğu "yakın gelecekteki en olası çatışma, yan donatım türünden olacaktır. Bu olayda, başlıca, bir taktiksel hava savaşı olacaktır"[36] yorumuna rağmen meydana geldi. Büyük Britanya'da, Air Chief Marshal Sir John Slessor daha da ileri gitti: "Başka Korelerle karşılaşmayı beklemeliyiz . . . Daha üstün olan hava gücünün, bu tür bir savaşta, bir şekilde, ağır darbelerin ve profesyonel becerinin yerine geçebileceği fikri, ayartıcı ama aldatıcıdır; . . . tüm bunlar, hava gücünün zafere giden bir tür kısa yol sağlayacağını umut eden herkes için züğürt tesellisidir."[37]

---

(34) Bkz. M. J. Armitage ve R. A. Mason, *Air Power in the Nuclear Age* (Champaign, Ill., 1983), bölüm 2. Resmi tarih için bkz. Robert F. Futrell, *The United States Air Force in Korea, 1950-1953* (New York, 1961; gözden geçirilmiş baskı Washington, D.C., 1983). Dört kıdemli hava komutanının geçmişe ilişkin değerli görüşleri için bkz. *Air Superiority in World War II and Korea*, ed. Richard H. Kohn ve Joseph P. Harahan (Washington, D.C., 1983).

(35) Armitage ve Mason, *Air Power in the Nuclear Age*, 44'te alıntılanmıştır.

(36) A.g.e., 44-45.

(37) A.g.e., 45. Bu ifade, Ekim 1954'te *Foreign Affairs*'te çıkan makalesi "Air Power and World Strategy"dendir. Birkaç yıl sonra, *The Great Deterrent* (New York, 1958) kitabında, havacıların bile

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki sömürge savaşlarında (örneğin, Hindiçin, 1945-1954; Malaya, 1948-1960 ve Cezayir, 1954-1962), hava gücü, neredeyse tamamen destekleyici bir tarzda işlev gördü. Bu olayları genel olarak incelemiş olan birkaç analist, hava gücünün en etkili kullanımının ateş gücü içermeyen rollerde –keşif, nakliye, irtibat ve genel olarak diğer kuvvetler için arttırılmış hareketlilik sağlama- olacağı sonucuna vardı. Bu türden sonuçlar, Birleşik Devletler'de çok az ilgi gördü. "Başka Koreler olmasın!" haykırışı, diğer kaygıların ağzını aradı ve hazırlayıcı düşüncenin neredeyse tamamı, büyük ölçekli savaşa –yüksek ihtimalle Sovyetler Birliği ile ve muhtemelen Avrupa'da– hazırlanmaya odaklandı. İsrail hava kuvveti 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda Mısır hava gücüne Pearl Harbor'da yapılanları yaptığında, o zaman Hindiçin'de dayatılan kısıtlamalar nedeniyle hüsrana uğramış olan Amerikan havacılar, İsrail planlamasında ve uygulamasında, kendilerinin anladığı türden hava savaşını gördüler.

Hava güvü kuramı ve öğretisinin bakış açısından bakıldığında, Birleşik Devletler'in 1965'ten 1972'ye dek Hindiçin'de gösterdiği gayretler, birkaç sorun ortaya koyar. Zaman içinde evrimleşen, harici diplomatik kaygıların ve Birleşik Devletler askeri kuvvetlerinin içsel kurumsal şartlarının birleşiminin etkisi altındaki komuta ve kontrol düzenlemeleri, beş ayrı hava savaşının yaklaşmakta gibi göründüğü bir durum yarattı: biri, açık arayla en yüksek derecede çaba ve askeri başarı içermek üzere, Güney Vietnam'da; bir başkası Kuzey Vietnam'da; o zaman ekseriyetle gizli olan diğer ikisi kuzey Laos ve Kamboçya'da; ve beşincisi de Ho Chi Minh yolu boyunca Güney Laos'ta. Halkın dikkati, ağırlıklı olarak Kuzey Vietnam'daki hava savaşlarına odaklandı.

Bu seferin ilk hedefleri şunlardı: (1) Hanoi'deki hükümete, Güney'deki asilere verdiği desteği çekmesi için baskı yapmak, (2) Güney'e olan ikmal ve insan akışını kesmek, (3) Birleşik Devletler'in mücadeleye olan bağlılığını tanıtlamak suretiyle, Güney Vietnam'daki hükümet yanlısı kuvvetlerin moralini güçlendirmek. Bunun nasıl başarılacağına ilişkin kararlar, zamanlamayı, hızı, hedef önceliğini (bireysel hedeflere kadar) ve hatta sorti oranlarını dahi dikte eden Washington'daki hükümet tarafından sıkı bir şekilde denetleniyordu. Baştan itibaren, katı "çatışma kuralları", komutanların savaş alanındaki seçeneklerini sınırladı ve hatta örneğin, inşa halindeki karadan havaya

dikkatlerini "akkarıncaların taktiklerine –yıkma, sızma ve olgunlaşmamış milliyetçilik gibi etkenlerden faydalanılması–" karşılık bulmaya çevirmelerinin daha iyi olacağını öne sürdü. Bu görüşü benimseyen az sayıda kişi oldu.

füze (KHF) mevzilerine ve hatta düşman hava sahalarına yapılacak saldırıları (o konumlardaki Rus ve Çin danışmanları öldürerek süper güçler arasındaki olası gerginlik artışına yol açma korkusuyla) önlemek suretiyle, hava üstünlüğünün elde edilmesi için atılması zorunlu olan adımları bile yasakladı. Şayet hükümetin kasıtlı olmayan gerginlik artışı ihtimalleri konusundaki kaygısı haklı idiyse, aynı şey, hükümetin her şeye rağmen hava kuvvetlerini (donanma ve deniz kuvvetlerininkiler de dâhil olmak üzere) gönülsüzce sarf edilen "kısıtlı baskının kontrollü, kademeli olarak arttırılması" gayretinde görevlendirme kararı için söylenemez. Hava gücünün –on bin mil uzaktaki bir karargâhtan yönetilen bir cangıl seferinde kullanılması şöyle dursun– sınırlı ve temelde psikolojik hedefler elde etmek için kullanılması daha önce görülmemiş bir şeydi.

Havacılar, bu kısıtlamalardan ötürü gücendiler ama isyan etmediler. Bunun yerine, hükümetteki liderlerinin durumu iyileştireceğini umarak mevcut koşullarda yapabileceklerinin en iyisini yaptılar. Güney Vietnam'da sıklıkla, örneğin 1968'deki Khe Sanh kuşatmasında, ve ara sıra da Kuzey Vietnam'da, mesela 1972'deki Linebacker harekâtları sırasında olduğu gibi, hava gücü, anın kısıtlı koşullarında münferit olarak belirleyici olduğunu gösterdi. Gelgelelim, her şey hesaba katıldığında, Hindiçin tecrübesi, yeni taktiklerle ve silahlarla yapılan tüm denemelerden (hava-deniz kurtarma teknikleri, helikopter ve sabit kanat silahları, yeşillik kaybı, hassas güdümlü mühimmat gibi) ötürü, hem kuramcılar hem de uygulamacılar için hayal kırıklığı yarattı. Tabii ki, kendimize başarının ya da başarısızlığın kahramanlığın kıstası olmadığını hatırlattığımızda, Hindiçin'de olanlara asla iftira atılamaması dışında.

İsrail'in 1967'deki başarısı, hem Mısırlıların yaptığı baskından hem de yüzey temelli uçaksavar savunmalarındaki (hem karadan havaya füzelerdeki hem de radar güdümlü, seri ateşlemeli uçaksavar toplarındaki) büyük ilerlemelerden ötürü, 1973'te tekrarlanamadı. Hindiçin'deki Amerikalılar, KHF'lerin daha önceki bir nesliyle karşılaşmışlardı ve çoğu kara hedefi (ama hepsinin değil) üzerindeki nispeten elverişli hava ortamı göz önünde bulundurulduğunda, onlarla baş edebildiklerini kanıtlamışlardı. Bununla birlikte, yalnızca geçtiğimiz onyıldaki teknolojik ilerlemeler bile, özellikle de mikroelektronikteki neredeyse günlük ilerlemelerin sonucu olanlar, taarruz-savunma sorununu bütün halinde şüpheli hale getirdi.

Bu en çok, Hindiçin'i arkalarında bırakmış olan Amerikalıların, NATO hava gücünün, Varşova Paktı'nın mekanize kara savaşının üniformalar ve

silahlar dışındaki teçhizatındaki üstünlüğüne bir karşılık olarak yaptığı büyük bir takviyeye (bunun yanı sıra, Sovyet Cephe ve Uzun Menzil Havacılığı'nın endişe verici bir takviyesine de) göz kulak oldukları Avrupa'da aşikârdır. Hem uylaşımsal hem de nükleer kabiliyetleriyle, NATO av ve av-bombardıman uçaklarının her şeyden önce caydırma işlevi vardı. Bununla birlikte, yüksek ihtimalle, karşılaşılan en yoğun hava sahası ile elektronik savaş tekniklerindeki ve hızla su yüzüne çıkmakta olan KHF teknolojisindeki belirsizlikler hesaba katıldığında, iki taraftan da hiç kimse, çatışmaya çağrılmaları halinde ne olacağı konusunda çok emin değildir.

Uylaşımsal hava savaşındaki teknolojinin mevcut karmakarışık hızı hakkında kesin olan tek şey, bireysel uçakların fiyatını on milyonlarca dolara yükselten sarmallama maliyetleridir. Bu maliyet artışlarının kaçınılmaz olarak, uçakların çatışmada kullanılmasına ilişkin istekliliği değilse de, kullanılabilir araçların sayısını azaltma etkisi olması gerektiğinden, bazı havacılar –özellikle de yalnız kaçaklar- daha fazla sayıda ama biraz daha az kabiliyetli uçaklara geri dönülmesi için çağrıda bulunmaya başlamışlardır. Şayet bu olursa, uçan ve savaşan pilotların teknolojik bir ilerlemeye peşinen teslim olmaya istekli olmaları hava savaşı tarihinde hiç rastlanmamış bir şey olduğundan, gerçek bir dönüm noktasının eli kulağındadır. Yine de, yüksek birim maliyetleri ile uçakların uçaksavar savunmaları karşısındaki arttırılmış savunmasızlığı bir araya gelerek, geleneksel önceliklerin yeniden değerlendirilmesini mecburi kılabilir.

Olası bir vurgu kayması, silah platformundan –yani uçaklardan- silahların kendisine, özellikle de hassas güdümlü mühimmata ya da HGM'ye, olabilir. Havacıların, özellikle hız, menzil, çeviklik ve diğer performans karakteristiklerindeki ilerlemeler bakımından, platformun kendisi üzerine yoğunlaşmış olmaları son derece doğaldır. Benzer şekilde, havacıların uzaktan kumandalı pilotsuz uçaklar (ya da UKPU'lar) alanındaki hızlı ilerlemeleri teşvik etme konusunda gönülsüz olduklarının görülmüş olması da son derece doğaldır. Hava kuvvetlerinin resmi sözcüleri ne kadar inkâr ederse etsinler, UKPU'lar, insanlar tarafından idare edilen bir uçağın, her türlü görevi uzaktan kumandalı bir uçaktan daha iyi yapabileceği görüşünü doğru olarak kabul eden çoğu pilot tarafından uygun bir konu olarak görülmezler.

İki kıdemli İngiliz havacı, yakın zamanda, hava kuvvetlerinin şu anda karşılaştıkları, siyasi kısıtlamalardan savunmasızlıklar ve maliyetlerle ilgili sorunlara kadar değişiklik gösteren bazı sorunların geleceğe ilişkin imaları

konusunda yorumlar yapmışlardır. Mevcut ikilemlerin çözümünün, iyileştirilmiş taktiksel hassaslıkta bulunması gerektiği kanısındadırlar. Şayet yeni teknoloji böyle bir hedefin başarılmasına koşulabilirse, siyasi liderlerin hava gücüne, bir son çare silahı olarak bakmaktansa, aynı anda her yerde olabilme imkânına sahip olan ve ilk anda kullanılabilecek bir silah olarak bakma konusunda daha istekli hale gelebileceklerini öne sürmektedirler. Savunmasızlık ve maliyet etkenleri konusunda ise, bunun "riske atılan saldıran uçak sayısının, aynı zamanda daha fazla kara hedefi devreye sokulurken azaltılması gerektiği " anlamına geleceğini yazmaktadırlar. Bu ikilemin çözümü, uçakları en etkili savunmaların dışında tutarken çoklu, oldukça isabetli ve esnek silahların kullanılmasına da elveren taktiklerde bulunmalıdır. Dolayısıyla, platform performansına yapılan eski vurgudan silah performansına yapılan vurguya geçiş, sadece kaçınılmaz değil, aynı zamanda zorunlu gibi görünmektedir.[38]

Vurguda yapılacak önemli değişikliklerin eli kulağında olup olmadığı, sonuca bağlanmamış bir sorudur. Önemli bir engelleyici etken, geçtiğimiz on yılda, hava savaşındaki göreli tecrübe kıtlığıdır. Örnekler yalnızca ufak olmakla kalmayıp –kesin olarak görülmek için asla yeterince büyük olmamışlardır– aynı zamanda geçici de olmuşlardır. Ayrıca, bu sınırlı tecrübelerin ne "kanıtlamış" oldukları sorusuna verilecek herhangi bir cevap, peşinde koşulan hedeflerin sınırlı doğası nedeniyle bulandırılmıştır. Bir başka sorun ise, mevcut bürokrasilerin, çıkarların ve egemen kimse ya da grupların idaresinde olan şeylerin değişime nasıl ayak uydurabilecekleridir. Bir örnek vermek gerekirse, Birleşik Devletler'de, uzaktan kumandalı pilotsuz uçaklar halen ordu ve hava kuvveti tarafından geliştirilmekte olsa da, her kolun kendi destek grupları içinde, UKPU'ların cisimleştirilmesinin düzenlemeye ilişkin imaları konusunda bile sorunları vardır.

Bu yazıda, hava savaşı alanındaki hiçbir şey, onun gelecekteki gidişatından daha belirsiz değildir. Başlangıçta belirtildiği gibi, teknolojinin etkileri ve uygulamacıların eylemleri, baştan beri fikirlerin oynadığından daha büyük roller oynamıştır. Hava gücünün kimliğini belirgin bir şekilde değiştirebilecek olan teknolojik ilerlemenin eşiğine gelmiş olmamız dahi olasıdır. Elektronik çatışma, yeni uydu kabiliyetleri, hassas güdümlü mühimmat ve

(38) Hem alıntı hem de önceki paragraf için bkz. Armitage ve Mason, *Air Power in the Nuclear Age*, 256-57. Bölüm 9, "Challenge and Opportunities," konusuna dair mükemmel bir özettir.

pilotsuz uçaklar, havacılıkta yeni bir çağı sezdirmektedirler –tıpkı çoktan yeni bir sözcük dağarcığı yaratmaya başlamış olmaları gibi. Aslında, uzay seyahatindeki, uzay mekiğindeki ve lazer ışınlarının "yıldız savaşları" teknolojilerindeki ilerlemeler ve yönlendirilmiş enerji silahları, havacı için oldukça yeni ufukların alametidir. Biraz sıkıntılı bir şekilde, teknolojinin bizatihi bugünün başlıca hava gücü kuramcısı olduğu; icat etmenin de, şu an için, uygulamanın anası olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

CENTRAL BLUE'DAN GELEN SESLER: HAVA GÜCÜ KURAMCILARI*

Askeri havacılığın tarihini ele alan genel eserler arasında şunlar bulunur: Robin Higham, *Air Power: A Concise History* (New York, 1972); Basil Collier, *A History of Air Power* (New York, 1974); Charles H. Gibbs-Smith, *Aviation: An Historical Survey from Its Origins to the End of World War II* (Londra, 1970) ve *Flight Through the Ages* (New York, 1974); Alfred F. Hurley ve Robert C. Ehrhart, ed., *Air Power and Warfare* (Washington, D.C., 1979); Eugene M. Emme, ed., *The Impact of Air Power* (New York, 1959) ve *Two Hundred Years of Flight in America* (San Diego, 1977); Howard S. Wolko, *In the Cause of Flight: Technologists of Aeronautics and Astronautics* (Washington, D.C., 1981); John W. R. Taylor ve Kenneth Munson, *History of Aviation* (New York, 1978); Roger E. Bilstein, *Flight in America, 1900-1983: From the Wright Brothers to the Astronauts* (Baltimore, 1984); ve Robert F. Futrell, *Ideas, Concepts, Doctrine: A History of Basic Thinking in the United States Air Force, 1907-1964* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1971). Bu yazıda, Profesör Futrell bunun ardından yayımlanan ve 1965'ten 1980'in sonuna dek olan dönemi kapsayan eserinin ilk taslağını tamamlamıştır. Yakın tarihli fevkalade bir kaynakça, Richard P. Hallion, *The Literature on Aeronautics, Astronautics and Air Power* (Washington, D.C., 1984) adlı kitaptır. Havacılık tarihini ele alan "Aviation History: The State of the Art" başlıklı on üç değerli kaynakça makalesi için, bkz. *Aerospace Historian* 31, no. 1 (Mart 1984) dergisinin otuzuncu yıldönümü sayısı.

Tayfalı uçuşun ön tarihi için, bkz. Beril Becker, *Dreams and Realities of the Conquest of the Skies* (New York, 1967) ve Clive Hart, *The Dream of Flight: Aeronautics from Classical Times to the Renaissance* (New York, 1972). Daha kısa açıklamalar, M. J. Bernard Davy, *Air Power and Civilization* (Londra, 1941) adlı eserin ilk bölümlerinde ve Collier, *History of Air Power* eserinde bulunabilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında meydana gelen gelişmeler için, bkz. Hallion'un kaynakçasında sayfa 10-12'de alıntılanmış olan kaynaklar.

Birinci Dünya Savaşı'ndaki İngiliz askeri havacılığının temel tarihçesi, Walter Raleigh ve H. A. Jones, *The War in the Air*, 7 cilt (Londra, 1922-37) eseridir. İngiltere'ye karşı yapılan Alman bombalama akınları için, bkz. Raymond H. Fredette, *The Sky on Fire* (New York, 1966). Bağımsız Kuvvet'in harekâtları için, bkz. Raleigh ve Jones, *The War in the Air*, 6:118-74 ve Alan Morris, *First of the Many: The Story of the Independent Force, RAF* (Londra, 1968). Neville Jones, *The Origins of Strategic Bombing* (Londra, 1973) ve Lee Kennett, *A History of Strategic Bombing* (New York, 1982) eserleri de yardımcıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndaki havacılığı işleyen diğer önemli eserler arasında şunlar bulunur: M. Maurer, ed., *The U. S. Air Service in World War I*, 4 cilt (Washington, D.C., 1978-79); I. B. Holley, Jr., *Ideas and Weapons* (New Haven, 1953; yeniden basım Hamden, Conn.,

---

(*) Yorumları ve önerileri için, yazar, birkaç meslektaşının masumiyetini belirtir: James B. Smith, Theodore Ropp, John Schlight, Kenneth J. Alnwick, Donald R. Baucom, R. A. Mason, Robert F. Futrell, David R. Mets, John F. Shiner, Alan L. Gropman, Dennis M. Drew, Ronald R. Fogleman, Dennis G. Hall, Timothy E. Kline, Thomas A. Fabyanic, Donald D. Stevens, Jack Neufeld, Bernard Nalty ve Herman S. Wolk.

1971 ve Washington, D.C., 1983); James J. Hudson, *Hostile Skies* (Syracuse, 1968); Aaron Norman, *The Great Air War* (New York, 1968); Alan Clark, *Aces High: The War in the Air over the Western Front* (New York, 1973); John R. Cuneo, *The Air Weapon, 1914-1916* (Harrisburg, 1947); John H. Morrow, Jr., *German Air Power in World War I* (Lincoln, Nebr., 1982); George van Deurs, *Wings for the Fleet: A Narrative of Naval Aviation's Early Development, 1910-1916* (Annapolis, 1966); Douglas Robinson, *The Zeppelin in Combat: A History of the German Naval Airship Division, 1912-1918* (Seattle, 1980); Richard P. Hallion, *Rise of the Fighters: Air Combat in World War I* (Annapolis, 1984); Denis Winter, *The First of the Few: Fighter Pilots of the First World War* (Athens, Ga., 1983); Pierre Lissarague ve Charles Christienne, ed., *Historie de l'aviation militaire française* (Paris, 1980; İngilizce çevirisi Smithsonian Institution Press tarafından basılmak üzeredir); ve Sydney F. Wise, *Canadian Airmen in the First World War* (Toronto, 1980). Muhtelif dillerdeki diğer kaynaklar için, bkz. *Aerospace Historian* 31, no. 1 (Mart 1984) dergisinde ve Kennett, *History of Strategic Bombing*, 204-205'te yer alan makaleler. İngilizce dilindeki kaynakların tam bir derlemesi için, bkz. Myron J. Smith, Jr., *World War I in the Air: A Bibliography and Chronology* (Metuchen, N.J., 1977).

Savaşlar arasında meydana gelen havacılık gelişmeleri hakkındaki en iyi kaynaklar için, bkz. Richard Hallion'un yukarıda adı verilmiş olan kaynakçası, sayfa 16-24. Douhet hakkındaki İtalyanca ve Fransızca kaynaklar, *Makers of Modern Strategy*, ed., Edward Mead Earle (Princeton, 1943), 546'da listelenmiştir. Standart İngilizce çeviri, Dino Ferrari, *The Command of the Air* (New York, 1942; yeniden basım Washington, D.C., 1983) kitabıdır. Bu ciltte, *The Command of the Air* (c. 1921; gözden geçirilmiş baskı, 1927); 1928 tarihli bir monograf; *Revista Aeronautica*'dan 1929 tarihli bir makale; ve Douhet'nin, ilk olarak *Revista Aeronautica* (Mart 1930), 409-502'de yayımlanmış olan "TheWar of 19 – ," adlı uzun makalesini içerir. Douhet hakkındaki diğer İngilizce kaynaklar Bernard Brodie'nin *Strategy in the Missile Age* (Princeton, 1959) kitabındaki "The Heritage of Douhet" bölümünün notlarında ve *Command of the Air*'in 1983 tarihli yeniden basımındaki editörün sunuşunda yer alan notlarda alıntılanmıştır. Bunlara, Frank J. Cappeluti, "The Life and Thought of Guilio Douhet," (doktora tezi, Rutgers Üniversitesi, 1967) de eklenmelidir.

Mitchell'in yayımlanmış eserlerinin en önemlileri muhtemelen , çoğu Library of Conquest, *A List of References on Brigadier General William Mitchell 1879-1936* (Washington, D.C., 1942) eserinde listelenmiş olan sayısız dergi yazısıydı. Kitapları arasında *Our Air Force: The Keystone of National Defense* (New York, 1921), *Winged Defence: The Development and Possibilities of Modern Air Power –Economic and Military* (New York, 1925) ve *Skyways* (Londra ve Philadelphia, 1930) vardır. Mitchell'in tek güvenilir biyografisi, başarılarından ziyade görüşlerine yoğunlaşan Alfred F. Hurley, *Billy Mithell: Crusader for Air Power* (New York, 1964; yeni baskı, Bloomington, 1975) eseridir. Kişiliği fikirlerinden daha önemli olan Trenchard üzerine, bkz. Andrew Boyle, *Trenchard* (Londra, 1962). Bu dönem hakkında, Noble Frankland, *The Bombimng Offensive against Germany: Outlines and Perspectives* (Londra, 1965) eseri, az sözle çok şey anlatır. KHK'nin durumu hakkındaki en yararlı çağdaş kitap John Slessor, *Air Power and Armies* (Londra, 1936) eseridir. Slessor, 1960'lara dek KHK'nin en dilbaz kuramcısı olarak kaldı; örnekler için, bkz. *Strategy for the West* (New York, 1954), *The Central Blue* (Londra, 1956) ve *The Great Deterrent* (Londra, 1957). Bombardıman uçakları ve siyaset üzerine, bkz. Uri Bialer, *The Shadow of the Bomber: The Fear of Air Attack and British Politics, 1932-1939* (Londra, 1980).

Savaşlar arasında Birleşik Devletler'de meydana gelen kuramsal gelişmeler hakkındaki önemli kaynaklar arasında şunlar bulunur: Futrell, *Ideas, Concepts, Doctrine*; Haywood S. Hansell, Jr., *The Air Plan That Defeated Hitler* (Atlanta, 1972); Robert T. Finney, *History of the Air Corps Tactical School, 1920-1940* ve Thomas H. Greer, *The Development of Air Doctrine in the Army Air Arm, 1917-1941* (ikisi de Maxwell Air Force Base, Ala., 1955); Charles M. Melhorn, *Two Block Fox: The Rise of the Aircraft Carrier, 1911-1929* (Annapolis, 1974); John F. Shiner, *Foulois and the U.S. Army Air Corps, 1931-1935* (Washington, D.C., 1983) ve De Witt S. Copp, *A Few Great Captains: The Men and Events That Shaped the Development of U. S. Air Power* (Garden City, N.Y., 1980).

Hem İngiliz hem Amerikan savaş öncesi kuramı ve öğretisi hakkında yakın tarihli bir eleştiri için, bkz. Williamson Murray, *Strategy for Defeat: The Luftwaffe, 1933-1945* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1983), 321-39'a ek 1, "The Prewar Development of British and American Air Power Doctrine". Amerika ile ilgili bölüm için, Murray ağırlıklı olarak Thomas a. Fabyanic, "A Critique of U.S. Air War Planning, 1941-1944" (doktora tezi, St. Louis Üniversitesi, 1973) adlı tezde yer alan kavrayışlı sezgilere dayanır. Savaşlar arasında Japonya hakkında, bkz. *Air Power and Modern Warfare*, ed. A. F. Hurley ve R. C. Ehrhart, 84-97'deki Alvin D. Coox, "The Rise and Fall of the Imperial Japanese Air Forces" ve orada alıntılanmış olan kaynaklar; ayrıca, *The War Lords*, ed. Michael Carver (Boston, 1976), 390-403'teki Roger Pineau, "Admiral Isoruku Yamamoto". Genel olarak deniz havacılığı için, bkz. vurgunun Birleşik Devletler üzerinde olduğu, Clark G. Reynolds, "Writing on Naval Flying," *Aerospace Historian* 31, no. 1 (Mart 1984), 21-29. *Luftwaffe* için, bkz. Horst Boog, "Germanic Air Forces and the Historiography of the Air War," *Aerospace Historian* 31, no. 1 (Mart 1984), 38-42 ve aynı yazar, "Higher Command and Leadership in the German Luftwaffe, 1935-1945," *Air Power and Modern Warfare*, ed. Hurley and Ehrhart. Karş. Murray, *Strategy for Defeat*; Edward L. Homze, *Arming the Luftwaffe* (Lincoln, Nebr., 1976); ve Raymond L. Proctor, *Hitler's Luftwaffe in the Spanish Civil War* (Westport, Conn., 1983). Uzun süre boyunca ihmal edilmiş bir başlık hakkında, İkinci Dünya Savaşı'nın arifesindeki hava kabiliyetlerini anlamak açısından hayati önem yaşıyan örnek bir çalışma, Monte Duane Wright, *Most Probable Position: A History of Aerial Navigation to 1941* (Lawrence, Kans., 1972).

İkinci Dünya Savaşı'ndaki hava gücü hakkındaki literatür o kadar kapsamlıdır ki, şu zamana kadar girişilmiş olan ve sadece İngilizce dilindeki kaynaklardan oluşan en eksiksiz kaynakça çalışması beş kalın ciltten oluşur; bkz. Myron J. Smith, Jr., *Air War Bibliography, 1939-1945*, 5 cilt (Manhattan, Kans., 1977-82). Temel başlangıç noktaları resmi tarihçelerdir: Birleşik Devletler Ordusu Hava Kuvvetleri'nin tamamı için, Wesley Frank Craven ve James Lea Cate, ed., *The Army Air Forces in World War II*, 7 cilt (Chicago, 1948-58); KHK Bomber Command için, Sör Charles Webster ve Noble Frankland, *The Strategic Air Offensive against Germany*, 4 cilt (Londra, 1961). 1975'e dek yayımlanmış olan önemli eserler için, bkz. benim *Strategic Bombing in World War II* (New York ve Londra, 1976) eserimin kaynakçası ve notları. O zamandan beri yapılmış olan ve bu notta alıntılanmamış olan önemli katkılar arasında şunlar bulunur: Thomas M. Coffey, *Decision over Schweinfurt: The U.S. 8th Air Force Battle for Daylight Bombing* (New York, 1977); Wilbur H. Morrison, *Point of No Return* (New York, 1979) ve *Fortress Without a Roof* (New York, 1982); Haywood S. Hansell, Jr., *Strategic Air War against Japan* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1980); tartışmasız bir şekilde, bir bütün olarak hava savaşı tarihi çalışmaları içinde en kapsamlı tek ciltlik eser olan Richard J. Overy, *The Air War, 1939-1945* (New York, 1981); W. W. Rostow, *Pre-invasion Bombing Strategy* (Austin, 1981); De Witt S. Copp, *Forged in Fire* (New York, 1982); James C. Gaston, *Planning the*

American Air War (Washington, D.C., 1982); ve Richard H. Kohn ve Joseph P. Harahan, ed., *Air Superiority in the World War II and Korea* (Washington, D.C., 1983).

Clark G. Reynolds, *The Fast Carriers* (New York, 1968) hâlâ konusu hakkındaki en iyi işleyiştir ama ayrıca bkz. William J. Armstrong ve Clarke Van Fleet, *United States Naval Aviation, 1910-1980*, 3. baskı (Washington, D.C., 1981) ve Robert L. Sherrod, *History of United States Marine Corps Aviation in World War II*, yeni baskı (San Rafael, Calif., 1980). Son yıllarda yayımlanan en iyi birinci şahıs açıklamaları arasında şunlar bulunur: Edwards Park, *Nanette* (New York, 1977); Philip Ardery, *Bomber Pilot* (Lexington, Ky., 1978); Elmer Bendiner, *The Fall of Fortresses* (New York, 1980); ve James A. Goodson, *Tumult in the Clouds* (New York, 1984).

Sıkıntılı bir konu olan şehirlerin büyük çaplı bombalanması hakkında üç kısa makale yol göstericidir: Robert C. Batchelder, *The Irreversible Decision, 1939-1950* (Boston, 1962), 170-89'da aynı yazar, "The Evolution of Mass Bombing"; Michael Sherry, "The Slide to Total Air War," *The New Republic*, 16 Aralık 1981, 20-25; ve Earl R. Beck, "The Allied Bombing of Germany, 1942-1945, and the German Response: Dilemmas of Judgment," *German Studies Review* 5, no. 3 (Ekim 1982), 325-37. Savaştan önceki, şehirlerin bombalanmasını yasaklama gayretleri hakkında kısa bir değerlendirme için, bkz. Major Richard H. Wyman, USA, "The First Rules of Air Warfare," *Air University Review* 35, no. 3 (Mart-Nisan 1984), 94-102.

İkinci Dünya Savaşı'ndaki taktiksel havacılık hâlâ tarihçisini beklemektedir. Yardımcı başlangıç noktaları şunlardır: başlığının işaret ettiği şeylerden daha fazlasını işleyen William A. Jacobs, "Tactical Air Doctrine and AAF Close Air Support in the European Theater, 1944-1954," *Aerospace Historian* 27, no. 1 (Mart 1980), 35-49; Kent Roberts Greenfield, *Army Ground Forces, 1948*; Futrell, *Ideas, Concepts, Doctrine*; ve Kohn ve Harahan, *Air Superiority in World War II and Korea.*

Sovyet hava gücü üzerine 1950'den beri yayımlanmış olan standart eserler arasında şunlar bulunur: Asher Lee, *The Soviet Air Force* (New York, 1950); Robert A. Kilmarx, *A History of the Soviet Air Force* (New York, 1962); Robert Jackson, *The Red Falcons* (New York, 1970); Ray Wagner, ed. ve Leland Fetzer, çev., *The Soviet Air Force in World War II: The Official History* (New York, 1973); Kenneth R. Whiting, *Soviet Air Power, 1917-1918* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1979) ve *Air Power and Modern Warfare*, ed. Hurley ve Ehrhart, 98-127'deki "Soviet Air Power in World War II"; Alexander Boyd, *The Soviet Air Force since 1918* (New York, 1977); Robin Higham ve Jacob W. Kipp, ed., *Soviet Aviation and Air Power* (Boulder, 1977); Robert P. Berman, *Soviet Air Power in Transition* (Washington, D.C., 1978); Von Hardesty, *Red Phoenix: The Rise of Soviet Air Power, 1941-1945* (Washington, D.C., 1982); Paul J. Murphy, ed., *The Soviet Air Forces* (Jefferson, N.C., 1984); ve Joshua M. Epstein, *Measuring Military Power: The Soviet Air Threat to Europe* (Princeton, 1984). Jacob W. Kipp, "Studies in Soviet Aviation and Air Power," *Aerospace Historian* 31, no. 1 (Mart 1984), 43-50 ve Myron J. Smith, Jr., *The Soviet Air and Strategic Rocket Forces, 1939-1980: A Guide to Sources in English* (Santa Barbara, Calif., 1981) eserlerini karşılaştırınız. Her yıl, *Air Force Magazine* dergisinin Mart sayısı, Sovyet hava kuvvetleri üzerine bilinenlerin tam ölçekli bir güncellemesine ayrılır.

Nükleer silahlarla ilgili olarak hava gücü hakkındaki literatür için, bkz. Lawrence Freedman'ın bu cilttek eserinin kaynakça notu. 1950 ve 1982 arasındaki uylaşımsal hava gücü hakkındaki en iyi özetler için, bkz. M. J. Armitage ve R. A. Mason, *Air Power in the Nuclear Age* (Champaign, Ill., 1983) ve orada belirtilen kaynaklar. Bugüne kadarki en uzun ve açık arayla en kapsamlı hava gücü "laboratuarı", 1960'tan 1975'in sonuna kadar Hin-

diçin'deki Amerikan deneyimi, Birleşik Devletler'in geride kalan belgesel bulguların gizliliğini kaldırmaya yönelik atılgan bir program izlemedeki başarısızlığından ötürü gayretli on yıl sonra dahi ciddi şekilde sınırlandırılmış olan tarihçisini beklemektedir. Aralık 1977'nin sonuna dek yayımlanmış olan İnglilizce kaynaklar için, bkz. Mayron J. Smith, Jr., *Air War Southeast Asia, 1961-1973* (Metuchen, N.J., 1979). Smith'in kaynakçası için yardımcı bir tamamlayıcı Richard Dean Burns ve Milton Leitenberg, *The Wars in Vietnam, Cambodia, and Laos, 1945-1982: A Bibliographic Guide* (Santa Barbara, Calif., 1984) eseridir; bkz. özellikle bölüm 7. Momyer, *Air Power in Three Wars*, kıdemli Amerikan hava komutanının görüşlerini sunar. Armitage and Mason, *Air Power in Nuclear Age* eserinde, değerli bir giriş bölümü vardır. Raphael Littauer ve Norman Uphoff, ed., *The Air War In Indochina* (Boston, 1972), oldukça eleştirel olsa da dengelidir. USAF Office of Air Force History, *The United States Air Force in Southeast Asia* başlıklı en az altı cilt yayımlamıştır; bunlar, diğer kaynaklarla birlikte, Michael Gorn ve Charles J. Gross, "Published Air Force History: Still on the Runway," *Aerospace Historian* 31, no. 1 (Mart 1984), 30-37'de listelenmiştir. Hindiçin hakkında, emekli Korgeneral Elwood E. Quesada'nın Vietnam'daki hava gayretini "eskiden harekât mastürbasyonu dediğim şeye biraz benzer" (sayfa 69-70) şeklinde nitelendirmesi gibi alışılmışın dışındaki yorumlar, Kohn ve Harahan, *Air Superiority in World War II and Korea* eserinde bulunabilir. Vietnam'daki donanma hava gücü için, bkz. Naval Historical Center, *A Select Bibliography of the United States Navy and the Southeast Asian Conflict, 1950-1975*, gözden geçirilmiş baskı (Washington, D.C., Kasım 1983).

Son olarak, henüz tarihçinin uzmanlık alanı olmasa da, hava gücü teknolojisindeki, özellikle de elektronikteki, yükselen eğilimlere kısa bir bakış için, bkz. bölümlerinden biri teknolojideki çağdaş gelişmeler ve bu gelişmelerin gelecekteki hava gücü uygulaması açısından olası içerimleri hakkında kısa bir inceleme sunan R. A. Mason, *Readings in Air Power* (Bracknell, İngiltere, 1980). Mason (Armitage ile birlikte) bu savları, *Air Power in the Nuclear Age* kitabının dokuzuncu bölümünde daha da geliştirir. Uzaktan kumanda edilen araçların potansiyeli üzerine iki kışkırtıcı makale şunlardır: John S. Sanders, "World Without Man," *Defense and Foreign Affairs*, Paris Air Show baskısı (1981); ve Michael C. Dunn, "Bringing 'em Back Alive," *Defense and Foreign Affairs* (Mayıs 1984), 25-27.

SOVYET STRATEJİSİNİN OLUŞUMU

Condoleeza Rice

Laik felsefelerin çok azı Marksizm kadar bütünselcidir. Tüm insanlık tarihini, sınıf çatışmasına göğüs germe bakımından açıklayan ve öngören Marksizm, insan deneyiminin bölümleşmesini açık bir şekilde reddeder. Askeri stratejinin savaşı ve barışı ya da orduyu ve toplumu temiz bir şekilde birbirinden ayıran dar tanımları, Bolşeviklere yabancıydı. Lenin ve yandaşları, Clausewitz'in siyaset ve savaşın daimi etkileşimi konusundaki sistematik çözümlemesinden etkilenmişlerdi. Ekim 1917'de, savaştan ötürü harap halde olan Rus İmparatorluğu'nda yönetime el koyduklarında, Sovyetler'in savaşın, devrimin, siyasetin ve toplumun birbirinden ayrılamaz olduğu konusunda hiçbir şüpheleri yoktu.

İdeolojik tercihten ve tarihten edinilen tecrübe, zaman zaman vahşi olan çatışmanın tarihsel ilerleme için bir lokomotif olduğunu öneriyordu. Fakat Marksizm bir çerçeve sağladıysa da, ayrıntılı bir tasarı kopyası sağlamamıştı. Bolşevikler, Engels'in "proleteryanın özgürleştirilmesi, kendi özel ve tamamen yeni olan askeri yöntemini yaratacaktır"[1] vaadini ciddiye almaya çalıştılar. Gelgelelim, devrim ve yeni sosyalist toplumun yaratılması, karmaşık veistikrarsız koşullarda gerçekleşti. Çok yakın zamanda kazanılmış olan zafer, iç ve dış düşmanlarca tehdit ediliyordu ve kimi zaman, Bolşevik deneyi birkaç ay sürecekmiş gibi görünüyordu. Karşılarında, önce Almanya'yla savaş ve sonra iç savaş olan Sovyet liderler, kuruluş safhasındaki sosyalist toplumu korurken, diğer yandan da silahlı kuvvetin sosyalist ilerleme ile ilişkisini, ilahi bir seziyle "doğru bir şekilde" bilmek için mücadele ettiler.

(1) Karl Marx ve Friedrich Engels, *Sochineniia* (Moskova, 1960), 8:460.

İdeolojik miraslarından edindikleri az sayıda ipucu, sıklıkla, koşullarının gerçekliği ile çatışıyordu. İdeolojik beklentiyi soğuk gerçeklikle armonize hale getirmek, yeni toplumların karşısındaki temel bir görevdir. Bu asla, genellikle izlenen yolu zorunluluğun dikte ettiği devrim Rusyası'nda olduğundan daha kritik olmamıştı.

I

Beklenti ve gerçeklik arasındaki ilk çarpışma, Rus Devrimi'nin anlamının ta kendisiyle ilgiliydi. Marksistler olarak, Bolşevikler tüm dünyada Rusya'daki proleteryanın zaferinin izinden gidecek olan bir devrim bekliyorlardı. Gelişmiş kapitalist şehirlerdeki işçiler ayaklanacak, yöneticilerini devirecek ve ulusal sınırlara aldırmadan sosyalizmi inşa edeceklerdi. Bolşevikler, enerjilerinin çoğunu olaylar zincirini başlatmaya adamışlardı. Artık güce yükselmiş olan Bolşevikler, dünyadaki işçilerin Rusya'nın işçilerine katılmak için ayaklanmalarına dek ne kadar zaman geçeceği konusunda fikir ayrılığı içindeydiler. Bu, güç bela yersiz bir çatışma sayılabilirdi. Almanya'yla savaşmak için hiç de uygun olmayan bir konumda olan Bolşevikler, çok uzun süre bekleyemezlerdi.

Bukharin gibi köktenci olan Sol görüşlüler, bir devrim yapılması teşvik edilerek Almanya'nın içeriden mağlup edilebileceğine inanıyorlardı. Hem işçilerin dayanışmasını hem de Almanya'nın zayıflığını kafalarında, ciddi şekilde, olduğundan fazla büyüterek, zaferin silahlı ayaklanmayla kazanılabileceğini varsayıyorlardı. Ekim'deki zaferin heyecanıyla dolu olan kimileri, Almanya'ya karşı "silahsız" bir savaş yapmayı diliyorlardı. Almanya'yı, Sovyetlerin içsel istikrarsızlığın Alman ilerlemesini durdurmasına imkân verirken, savaş yapmayı reddedecekleri bir "savaş olmadan barış olmaz" vecizesiyle tehdit etmeyi isteyen Lev Troçki tarafından, daha ılımlı görüşler ortaya konmuştu. Daha muhafazakâr olan Lenin, savaş durumuna gelmiş olan Rus devletine bir dinlenme süresi sağlanması için, barışın acilen ve her ne pahasına olursa olsun güvenceye alınması gerektiğini ileri sürdü. Çatışmadan Troçki galip çıktı ve şartlarını Alman müzakerecilere bildirdi; Almanya buna, yeni Sovyet devletine ağır bir taarruz yaparak karşılık verdi. Düşman Moskova'dan iki haftadan az bir süre uzaklıktayken, Lenin, yoldaş Merkezi Komite üyelerine artık ünlü olan bir ültimatom verdi. Barış ilan etmekten başka çare olmadığını söyledi. Almanya'daki devrim kaçınılmazdı ama bunun ne zaman meydana geleceğini kestirmenin hiçbir yolu yoktu.

Lenin'in "İki haftamız olabilir" dediği rapor edilmiştir. "İşçilerin iki hafta içinde ayaklanacağını garanti edebilecek olan kimse var mı?"[2] Lenin, Brest-Litovsk Anlaşması'nın imzalanmaması halinde istifa edeceğini söyleyerek gözdağı verdi ve tartışmadan galip çıktı. Bolşevikler, Rusya'nın nüfusunun üçte birinin ve Avrupa'daki topraklarının yüzde 60'ının kaybedildiği, aşağılayıcı bir barış imzaladılar.

Lenin'in zaferinin önemi ve anlamı abartılmamıştır. Lenin'in zaferi sadece Devrim'i kurtarmakla kalmamış, gelecekteki Sovyet gelişmesinin yolunu da çizmiştir. Büyük ve önemli siyasi kararlar bir vakumun içinde değil, daha önce verilmiş olan kararlarla bağıntılı olarak verilirler. Bir kere belli bir yola girildi mi, ardından diğer kararlar gelir ve bunun kümülatif etkisi, bir toplumu bir yol boyunca iterken, paralel yolları tamamen elemektir. Sosyalizmin dünya çapında devrimin peşinde koşmaktansa Rusya'daki mevcut kazanımlarını koruma kararı, erken dönemdeki Bolşeviklerin verdiği tek en önemli karardı. Etkilerinden biri, ilk silahlı kuvvetlerin karakterini belirleyerek, Sovyetler Birliği'ni bir daha asla ayrılmamış olduğu bir askeri gelişme yoluna sokmak oldu.

Brest-Litovsk Antlaşması dinlenmek için biraz süre sağladıysa da, Bolşeviklerin ne Almanya'yla barışı güvence altına almaya ne de bir iç savaş başlatmaya hazır olan iç düşmanların hücumuna direnmeye yetecek kadar silahlı güçleri vardı. Askeri konseyler (meclisler) Devrim'den önce oluşturulmuştu ama başlıca işlevleri, karışıklığa yol açacak saldırıları yönetmek ve imparatorluk güçlerinin arasına nifak tohumları serpmekti. Bu göreve uygunlardı ama Devrim'i Kolchak ve Denikin gibi eski imparatorluk generallerine karşı korumak için gereken disiplin ve hünerden yoksunlardı. Kısa süre içinde, "Beyaz Kuvvetler"e rejimin dış düşmanları da katıldı: Japonya'dan, Fransa'dan, Britanya'dan, Birleşik Devletler'den gelen askerler ve Avusturya ordusundaki eski Çekoslavak asker birlikleri. Aynı zamanda Leh kuvvetleri batı cephesindeki muharebede, genç Sovyet devletinin sınırlarını daha da doğuya itmekle tehdit ederek Bolşeviklerle çarpıştı. Bu ümitsiz durumda, Bolşeviklerin devrimlerini koruyabilecek bir orduya ihtiyaçları vardı.

Zor bir seçimle karşı karşıya kaldılar. Merkezi, disiplinli ve eğitimli kuvvetler zafer için son derece önemliydi, ama bu bazılarına, yakın zamanda yok edilmesine yardım etmiş oldukları daimi ordunun dirilmesi fikri gibi

(2) Adam Ulam, *Expansion and Coexistence* (Cambridge, Mass., 1967), 72.

geldi. Devrimin iç düşmanlarının yenilmesinin ardından, ordunun başlangıçtaki biçiminin onun karakterini dikte edeceği konusunda endişeli olanlar vardı. Her şeye rağmen, halkın savaş komiseri (komiser terimi, 1946'ya dek Sovyetler Birliği'nin önemli bir hükümet departmanı olan Levazım Dairesi'nin başkanı için kullanılan bir terimdir –ç.n.) Troçki, merkezsiz işçi oluşumlarının yerine, birleştirilmiş komuta altındaki sıkı disiplinli bir ordu koymada başarılı oldu.[3]

Bolşevikler, Kızıl Ordu yaratılırken kayda değer tavizler verdiler. Gönüllülerden oluşan bir ordunun rütbelerini doldurmaya yetecek sayıda işçi ve sempatizan yoktu. Gönüllüler için yapılan çağrıların yetersiz kalmasının ardından, Bolşevikler, vatandaşları cebren seferber etmenin ve savaş esirlerine el koymanın daha geleneksel yollarına döndüler. 8 Nisan 1918'de, yeni merkezi emirlerin idaresi için, standart hale getirilmiş Askeri Levazım Daireleri düzenlenmişti ve "seçimli komuta" (askerlerin komutanlarını seçmeleri ve istendiğinde azletmeleri) gibi ideolojik gerekçeli mefhumlar hükümsüz kılınmıştı.[4]

Eski çar yanlısı subaylar için bir örtmece olan, silahlı kuvvetlerin liderliğini "askeri uzmanlara" emanet etme kararı, her nasılsa daha tartışmalıydı ve etkileri de daha uzun süreli oldu. Aralık 1918'e dek, Kızıl Ordu'da 22.315 imparatorluk subayı görev yapmıştı ve Ağustos 1920'de, bu sayı 48.409'a yükselmişti.[5] En yüksek seviyelerdeki askere alımlar, daha önceden kıdemli bir imparatorluk subayı olan General A. A. Svechin gibi müstakbel itibar sahibi insanları da getirdi. Daha önce imparatorluk ordusunda üsteğmen olan Mikhail Tukhachevsky gibi daha genç kimseler de askere alınmıştı. (Efsanevi bir sima haline gelen Tukhachevsky, komünist davaya hakkıyla adanmıştı ve hayatı boyunca, hem imparatorluk hem de Bolşevik mirasından gelen garip bir askeri fikir karışımını benimsedi.) Daha üstün olan eğitim geçmişleri ve sayıları nedeniyle, bu adamlar, Kızıl Ordu Komutanlığı'na egemen oldular. Bolşevikler, bir "Kızıl Komutanlar" kadrosu yaratmak için de çalıştılar. Genç işçiler, apar topar geliştirilmiş olan askeri eğitim öğretim görevlileri haline getirildiler ve İç Savaş'ın sonunda artık kayda değer sayılara ulaşmışlardı. Ama eski imparatorluk subayları güçlü kaldılar ve dertli Bolş-

(3) L. D. Trotsky, *Kak vooruzhâlâs' revoliutsiia* (Devrimin Nasıl Silahlanmıştı), 3 cilt (Moskova, 1925), cilt 1. İlk olarak John Erickson tarafından *The Soviet High Command* (New York ve Londra, 1962) kitabında alıntılanmış olan bu temel eser, iç savaş sırasında ordunun oluşturuluşunu anlatır.
(4) Troçki, *Kak vooruzhâlâs' revoliutsiia*, cilt 1.
(5) Erickson, *The Soviet High Command*, 33'te belirtilmiştir.

evikler, siyasi sadakatin işlenebileceğine ve muhafaza edilebileceğine kesinlik kazandırmaya özen gösterdiler.

Tam da bir daimi ordunun yaratılması, genç Sovyet devleti için nahoş bir tavizdi. Böyle bir kuvvetin, yönetici sınıfların güçlerini muhafaza etmek için iç ve dış baskıya ihtiyaç duydukları daha önceki bir devrin yansıması olduğu düşünülüyordu. Lenin, Engels ve Marx sosyalist döneme uygun olan biçimin milis (bir gönüllü vatandaş ordusu kavramı –silahlanmış işçi sınıfı) olduğunu beyan ettiler. Engels, kesin bir şekilde şöyle dedi: "Komünist toplumda, hiç kimse düzenli bir orduyu düşünmeyecektir."[6] Dahası, Fransa'da 1848'de gerçekleşen devrime ilişkin okumalarına dayanarak, daimi orduların kolaylıkla devrilebileceğine ve bir karşı devrim kuvveti olarak kullanılabileceğine inanıyorlardı. Aleyhte bir terim olan "Bonapartçılık", askeri subaylar ile düşman sınıfların kalıntılarının, başlangıç aşamasındaki devrimleri ezmek üzere birleşmesini tanımlamak için hâlâ Sovyet sözlüğünde yer almaktadır. Bolşevikler, kendi iç savaşlarını seyrederken, şüphesiz Alexander Kerensky'nin, çar yanlısı generallerin ve dış kapitalist güçlerin ittifakıyla tasdiklenmiş olan korkularını buldular. Düzenli silahlı kuvvetlere olan ihtiyaca dair ideolojik soru ortadan kaybolmaktayken, onların oluşturduğu potansiyel tehlike konusundaki kaygı artıyordu.

Yeğledikleri türden bir ordunun yerine konabilecek başka bir şey olarak, zorunluluktan ötürü yaratmış oldukları orduyu siyasallaştırmak ve kontrol etmek için çalıştılar. Günümüze kadar varlığını ismen korumuş olan askeri komiser sistemi bu amaçla geliştirilmişti. Kızıl Ordu henüz davaya adanmış olan silahlanmış işçilerden oluşan gönüllü bir birlik olamıyorduysa, siyasi görevliler de rütbeleri dolduranların onun için sadakatle savaşacaklarını güvence altına alırlardı. Fakat siyasi görevliler, sıklıkla, askeri komutaya ilgi gösterdiler ve sistem tıkır tıkır işlemedi. Askeri hareketleri yönetme yetkisi için Levazım Dairesi ile komutan arasındaki mücadele sürekliydi. Troçki'nin altındaki askeri hiyerarşi, genellikle komutanların uzmanlığını kayırdı ve birleştirilmiş komutada ısrarcı davrandı. Bu sadece, komiserlerle komutanlar arasındaki gerginliği şiddetlendirdi ve zaten zor olan, Rusya'nın düşmanlarını alt etme işini içinden çıkılmaz hale getirdi. Bu gerilimler ancak pek çok yıl sonra, hem komünist hem de teknik olarak ehil olan subaylar komutadayken yatıştı.[7]

(6) Friedrich Engels, *Izbrannye voennye proizvedeniia* (Moskova, 1957), xiv.

(7) Timothy Colton, *Commisars, Commanders and Civilian Authority* (Cambridge, Mass., 1979), Ana Siyasi Yönetim'in gelişimine ve siyasi komiserlerin değişen rolüne ilişkin mükemmel bir tartışma sağlar.

Ezici ihtimallere rağmen, Bolşevikler ve yeni yaratılmış olan Kızıl Ordu, güçlerine yönelik tehditleri atlattılar. Bununla birlikte, pek çok Bolşevik, Troçki'nin Kızıl Ordusu'nu tatmin edici bulmamıştı. Bu ordu 1918'de, İç Savaş'ın ardından mümkün olduğunca kısa bir süre içinde terhis edilmek ve yerine milis konmak üzere geçici bir mekanizma olarak yaratılmıştı. Dahası, Kızıl Ordu her ne kadar görevinin üstesinden gelebileceğini kanıtladıysa da, eleştirilerden kurtulamadı. Mart 1918'deki Sekizinci Parti Kongresi'nde, Troçki'yi, onun komutanlarını ve Kızıl Ordu'yu eleştiren bir siyasi muhalefet grubu palazlandı. Savaş komiseri, Stalin'in, Dzerzhinski'nin ve onu imparatorluk ordusunu taklit etmekle ve proleterya savaşının özel doğasına hiç itimat etmemekle suçlayan diğer kimselerin ithamlarından kurtarılmıştı. En sonunda, Troçki'nin en iyi savunması Kızıl Ordu'nun başarısı oldu ama onu sonradan daha başarılı bir şekilde zorlayacak olan muhâlâfet, İç Savaş'ın kazanılmasından çok önce belirginleşmeye başladı.

Bu gerilimler, Kızıl Ordu komutası içindeki "askeri uzmanlar" ve kendi kendilerini eğitmiş ve askeri eğitimleri İç Savaş'ın muharebe meydanlarında gerçekleşmiş Bolşevikler olan "Kızıl Komutanlar" arasındaki bölünmeleri yansıtıyordu. "Uzmanlar"a gerici düşünüşlerinden ötürü saldırılyordu ama Kızıl Komutanlar da kusursuz değillerdi. En önemli hata, savaşın daha sonraki aşamalarında, Varşova'ya yetersiz bir şekilde planlanmış olan bir taarruzda bulunma konusunda ısrarcı davranan ensesi kalın Tukhachevsky tarafından yapılmıştı. Bu, Tukhachevsky'nin onun sayesinde yapmaya uğraştığı önemli siyasi beyan –"devrim"in dışarıya aktarılabilecek olduğu– olmasaydı, Sovyet askeri tarihinin yıllık kayıtlarına girebilirdi. Gereğinden ciddi şekilde fazla uzatılmış olan ikmal hatlarına ve yetersiz rezervlere rağmen, Varşova'ya bir saldırı yapılması taraftarı olan Tukhachevsky, işçi sınıfının Sovyet kuvvetlerini selamlamak üzere ayaklanacağı beklentisine çok fazla itibar etmiş olabilir. Onun, uluslararası bir proletarya ordusu kurulmasını önerecek kadar ileri giden ve kendi zamanı için dahi kökten olan görüşleri vardı. Bu ordu, bir milis değil, görevi devrimi dışarıya yaymak olan düzenli ve sosyalist bir ordu olacaktı. Hem siyasi hem de askeri taarruzu uygulamak için, Polonya ilk şanstı.

Tukhachevsky, askeri detaylara ilgi göstermedi. Onun karmaşık stratejisini uygulamak için gerekli olan rezervlerden, muhaberattan ve ulaştırmadan yoksun olan Kızıl Ordu, arkadan yapılan kararlı saldırılara kurban gitti. Geri çekilmeye mecbur bırakıldı ve Lehlerin Rus topraklarına girmelerini önlemeyi güçlükle başarabildi. Tukhachevsky taarruzu gerekçelendirdiyse ve başarısızlıkla sonuçlanmasını "karargâh koordinasyonundaki teknik ha-

talara" bağladıysa da, bu yenilgi, askeri kariyerlerinin sonuna dek Kızıl Komutanların akıllarından çıkmadı. Kurmay Yarbaşkanı V. Triandifilov ve Genelkurmay Başkanı Boris Shaposhnikov daha sonra, açık açık Kızıl Ordu'nun bu taarruzun yükümlülüğü altına girmek için yeterince güçlü olmadığını ve "askeri" etkenin hafife alınmış olduğunu belirten değerlendirmeler hazırladılar.[8] İşçilerin Tukhachevsky'nin planında tam olarak ne kadar belirgin bir rol oynadıkları açık değildir. Şüphesiz Tukhachevsky, bu seferi askeri nedenlerden ötürü savundu. Durum her ne idiyse, devrimi dışarıya da yaymaya yönelik çağrılar tam olarak susturulmamıştı; ama ayıltıcı Polonya tecrübesinin ardından, Rusya'nın sınırlarını emniyete almaya ve Doğu'daki çalkantıyı yatıştırmaya odaklanmayı dileyenler galip geldiler. Sonuç olarak, Polonya'dan alınan en önemli ders, devrimsel coşkunun ve beklentinin askeri hazırlıkların yerini tutamayacağı oldu.

II

İç Savaş sona yaklaştıkça, Kızıl Ordu'nun geleceği hakkındaki tartışma şiddetlendi. Egemenlikleri nihayet istikrar kazanmış olan Bolşevikler, askeri stratejinin temel konularına değinmeye hazırdılar: bir sonraki savaşın karakteri, Kızıl Ordu'nun biçimi ve sosyalist yönetim altındaki "yeni askeri yöntem"in doğası. 1918'de olduğu gibi, Troçki, bir tarafta dururken artık S. I. Gusev ve M. V. Frunze tarafından yönetilmekte olan diğer yandaki Kızıl Komutanlar ile uğraşıyordu. Ortaya konanlar oldukça yüksek değerdeydi; siyasi ve şahsi bölünmeler tartışmanın her yanına yayıldı ve tartışmanın sonucunu rakipler için bir siyasi beka meselesi haline getirdi. Dolayısıyla, Frunze-Troçki tartışmalarının Sovyetler Birliği'nin yalnızca askeri tarihinde değil, siyasi gelişiminde de önemli bir yeri vardır.

İlk yaylım ateşi, Mart 1921'de, bir dizi tezin Gusev tarafından Onuncu Parti Kongresi'nde sunulmasıyla başladı.[9] Bu tezler, bir "birleştirilmiş askeri öğreti" (*edinaia voennaia doktrina*) talebinde bulunuyordu ama bunun ne anlama geldiğini açıklamakta sefil bir halde başarısızdı. Daha ziyade, yazarlar mevcut orduya saldırıyorlardı ve sadece, kendilerine ait olan anlaşılması

(8) Leh Sefer'ine ilişkin tartışma, yakın tarihte yazılmış historiyografik bir Sovyet kitabı olan *Istoriia sovetskoi coennoi mysli* (Sovyet Askeri Düşünüşü Tarihi), ed. I. A. Korotkov (Moskova, 1980)'deki muhtelif makalelerde kısaca ama yararlı bir şekilde tartışılmıştır.

(9) Başlıca Gusev tarafından yazılmış olan bu tezler için bkz. S. I. Gusev, *Grazhdanskaia voina i krasnaia armiia* (Moskova, 1958), 216-21.

güç öneriler ileri sürüyorlardı. Oldukça sağlam bir varsayımı ifade eden bu tezler, gelecekte kesinlikle sürüncemeli ve zor bir savaş olacağını duyuruyordu. İç Savaş, genel savaşta ancak bir ilk aşama olmuştu çünkü emperyalistler karşı saldırıda bulunacaklardı. Emperyalist ordular teknik olarak daha üstün olurlardı ve Kızıl Ordu'nun, zayıflıklarını en aza indirecek şekilde hazırlanmaması halinde, Devrim kesin bir yenilgiden mustarip olurdu. Tek umudu, siyasi ideoloji sayesinde bir araya getirilmiş ve ilk işçi zaferinin –İç Savaş- tecrübelerine dayanılarak eğitilmiş "birleştirilmiş bir organizma" olmaktı. Manevra ve taarruz harekâtları İç Savaş'ın kazanılmasını sağlamıştı ve gelecekteki savaşların da kazanılmasını sağlardı; Kızıl Ordu, emperyalistlerin teknik uzmanlığını etkisiz bir hale getirmek için manevi gücünden ve daha üstün olan taktiklerinden yararlanırdı. Hâlihazırda yaratılmakta olan bir bölgesel milis kavramına, gerçekleştirilemez olduğu gerekçesiyle saldırıldı. Sosyalizmin, kitlelerden yararlanılarak oluşturulmuş düzenli bir orduya ihtiyacı vardı.

Troçki, kuramda yanlış, uygulamada ise verimsiz olduklarını söylediği bu argümanlara karşı coşkulu bir saldırı başlattı. Birleştirilmiş bir askeri öğreti mefhmunu reddediyordu ve İç Savaş'ın özel tecrübelerine dayanılarak yapılan eğitimin savunulabilirlikten daha da uzak olduğunu düşünüyordu.[10] Meclis delegeleri de görünüşe göre aynı fikirdeydiler ve Frunze ile Gusev, tezlerini geri çektiler; Frunze, bu tezlerin "formülasyon bakımından belli bir belirsizlikleri ve kavrayış yoksunlukları" olduğunu kabul etti.[11] Bu geri çekilmenin ardından, Kızıl Komutanlar tarafından büyük bir içtenlikle benimsenen görüşleri kurtarmak Frunze'ye düştü. Temmuz 1921'de yayımlanan "Birleştirilmiş Bir Askeri Öğreti ve Kızıl Ordu" başlıklı bir makalesinde, böyle bir öğretinin her ülke için önemli olduğunu, bunun ülkenin yaşam sistemini ve sınıf yapısını yansıttığını belirterek fikirlerinde düzeltmeler yaptı. Almanya'da, İngiltere'de ve Fransa'da birleştirilmiş öğretiler vardı ama askeri ilişkilerin çarlık zamanındaki içler acısı durumundan ötürü, Rusya'da böyle bir öğreti yoktu. "Herhangi bir genel bilimsel çalışma hakkında tartışmak bile mümkün değildi."[12] Burada, Frunze "birleştirilmiş askeri öğ-

(10) Troçki, *Kak vooruzhâlâs' revoliutsiia*, 2:242.

(11) Frunze'nin birleştirilmiş askeri öğreti kavramına ilişkin formülasyonu için bkz. M. V. Frunze, *Edinaia voennaia doktrina i Krasnaia armii* (Moskova, 1921).

(12) A.g.e. Sonradan kendisinden bir monografın çıkarılmış olduğu bir makale, Ukrayna'daki askerlere dağıtılmak üzere hazırlanan bir bülten olan *Armiia i revoliutsiia*'da ve önemli bir kuramsal bülten olan *Voennaia nauka i revoliutsiia*'da yayımlanmıştır. Bkz. Walter Darnell Jacobs, *Frunze: The Soviet Clausewitz: 1885-1925* (The Hague, 1969).

reti"sini perspektife katmaya çalıştı. Sovyet, proleter öğreti farklı olurdu – ama öğretiye olan ihtiyaç, devrim devletine özgü değildi. İlginç bir şekilde, birleştirilmiş bir askeri öğretinin istenmesi Rus askeri düşünüşünde eski bir temaydı ve Rus-Japon Savaşı'nın sonundan Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verişine dek imparatorluk karargâh heyeti tarafından yoğun bir şekilde tartışılmış olan bir konuydu. Frunze, askeri uzmanın öğreti formülasyonunda oynayabileceği rolü bertaraf etmedi ama ancak "Filistin aptallığı ruhunun ve çar yanlısı düşünşün" ötesine geçebilenlerin "bu tartışmayla meşgul olmaları gerektiği"ni belirtti.[13]

Bu yeni formülasyon, aynı zamanda, Kızıl Ordu'nun karakteri ve askeri stratejisinin doğası konularında daha açıklayıcıydı. Frunze, kitle savaşı – devletin topyekûn seferberliği– taraftarıydı. Burjuva devletlerin küçük profesyonel ordu karakteristiğinin müstakbel savaşı kazanamayacağına inanarak, nüfusun herbir üyesinin savaş gayretine "alınması" gerekeceğini öngördü. Burada, ideolojik akidelerin bir rol oynadığı açıktır. Kitle savaşı kuramı, bu türden bir savaş yapmaya ancak sosyalist toplumun cesaret ettiğini belirten Engels tarafından geliştirilmişti. Burjuvazi, işçi sınıfından, bir kitle ordusu konusunda ona bel bağlamak için çok fazla korkardı.

Fakat aynı zamanda, Frunze, Kızıl Ordu'nun bir milis değil de, bir kadro ordusu olması gerektiğini öne sürdü. Rusya'da hâlâ, güvenilmez köylülerin çok fazla olduğunu ve yeterli milis gücü yaratabilmek için yeterince işçi olmadığını iddia etti. Dahası, İç Savaş tecrübesine işaret ederek bir kere daha savaşta taarruzun önceliğini ve manevranın merkeziyetini vurguladı. İç Savaş, en hareketli kuvvet olan süvari sınıfının gücüne ve ustalıklı manevra savaşına dayanılarak kazanılmıştı; proleterler taarruz konusunda doğuştan yetenekliydi. Sonuç olarak, bölgesel milislerin oluşturulması için köylülere bel bağlamak hem tehlikeliydi hem de bir sonraki savaşa hazırlanmak için etkisiz bir yoldu. Her ne kadar partizan (köylü) savaşı da dâhil olmak üzere diğer savaş türlerinin de incelenmesi gerektiğini belirtmiş olsa da, Frunze, uygun stratejinin taarruz olduğunu ifade etti. Bu da, ancak iyi eğitilmiş bir kadro ordusuyla gerçekleştirilebilirdi.

Frunze'nin milis sistemini reddedişi, Bolşevikler için önemli bir başlangıçtı. Mart 1920 tarihli bir emirle, milise geçiş zaten başlamıştı. Ama bölgesel milis oluşumlarına sürgüne gönderilmiş olmaktan hazzetmeyen Kızıl Komutanlar'ın nüfuzu hissedilmeye başlamıştı. Onlar, düzenli ama sosyalist

(13) Frunze, *Edinaia voennaia doktrina*, 18.

bir ordu için ideolojik bir gerekçelendirme arıyorlardı. Tukhachevsky, Engels'in ikazını yok sayan ve milis idealinin, İkinci İnternasyonal'in (İnternasyonal, on dokuzuncu yüzyılın sonunda ve yirminci yüzyılın başında oluşturulmuş olan uluslararası kapsamlı muhtelif sosyalist organizasyonlar için kullanılan bir terimdir –ç.n.) vardığı yalan yanlış sonuçların bir mirası olduğunu öne süren detaylı bir ideolojik temellendirme ortaya koydu. Çok garip bir dönüşle, burjuva savaş açma yöntemlerine olan saygısından ötürü Kızıl Ordu'ya askeri uzmanlar getirmiş olan Troçki, kendini 1920'deki milis sistemini savunurken buldu. Ama gerçekte, milisin az sayıda destekçisi vardı. Merkezi Komite'nin bir kararnamesiyle, karışık bir askeri sistem kurulmuştu. Yine, verilen taviz zorunluluktan kaynaklanan bir tavizdi çünkü Frunze'nin istediği kadro ordusu, genç Sovyet devleti için fazla pahalıydı. Yaklaşık on yıl kadar, milis, Sovyet askeri gücünün kayda değer bir bölümü olarak kaldı. Gelgelelim, ilgi odağı kadro ordusuydu ve milisi durmadan gölgede bıraktı.

Milisin akıbetinden son derece ayrı olarak, Frunze'nin kadro ordusunu ve kitle savaşını eş zamanlı olarak savunmasında önemli bir çelişki vardı. Frunze, "kitle ordusu" kavramına kayda değer bir ilgi gösterirken, teknolojinin bir sonraki savaşta giderek daha da önemli, hatta belirleyici, bir rol oynayacağını kabul etti. Sosyalist ordunun teknolojik geriliğini ve manevi üstünlüğünü neredeyse yücelttiyse de, Kızıl Ordu'nun teknik düzeyini hızla dönüştürmek için bir program sundu. Teknik yeterlik ve amaçlı eğitim peşinde koşmak onu Frunze'nin hor gördüğü uzmanlaşmış elit ordudan yalnızca bir adım uzağa getirdiyse de, kitle ordusu "teknolojik" savaş yapamazdı. Çözümsüz kalan bu uzman ve elit kuvvetlerin yeri konusu, Frunze'nin ölümünden çok sonra dahi Sovyet askeri planlamacılarının akıllarından çıkmadı.

Troçki, Frunze'nin gözden geçirilerek değiştirilmiş olan tezlerine, birkaç ay sonra "Askeri Öğreti ya da Sözde Askeri Kuramcılık" başlıklı bir makale ile karşılık verdi. Kızıl Ordu'nun sadece, "işçi devletinin nefsi müdafaası için... eldeki tarihi malzemeler" kullanılarak yaratılmış olan bir ordu olduğunu söyledi. Fransız Devrimi'nin ilk aşamalarında olmuş olduğu gibi, İç Savaş da "ezici bir ağırlıkla, bir savunma ve geri çekilme savaşı" olmuştu. Manevranın özel karakteri fikrine saldıran Troçki, Frunze'ye bunun genel olarak iç savaşların bir karakteristiği olduğunu hatırlattı. Zaman zaman saldırmak, zaman zaman geri çekilmek ve bazen de bu ikisini karıştırmak gerekiyordu. Davasını desteklemek için, doğası gereği inkâr edilemez bir şekilde savunmacı olan Brest-Litovsk'un hayaletini yardıma çağırdı. Baştan

sona dek, bir büyük çalkantı döneminde gerekli olan tek öğretinin "Uyanık ol ve gözlerini açık tut"[14] olduğunu ifade ederek, zamansız olduğu gerekçesiyle öğreti formülasyonuna saldırdı.

Görünüşe göre daima Troçki'nin saldırılarıyla sersemleyen Frunze, fikirlerini bir kere daha biçimlendirdi. Askeri öğretilerin dogma olarak formüle edilmemeleri ve bir rehber olmaları gerektiğini kabul etti. Troçki yatışmamıştı: "Yeni bir birleştirilmiş askeri öğretiyi destekleyenler, yalnızca uygunsuz bir şekilde genel hedefler, strateji ve taktikler formüle etmekle kalmayıp . . . dikkati en uygulanabilir ve hayati önem taşıyan görevlerden uzaklaştırırlar da."[15] İç Savaş sadece, işçi sınıfının "coşkusunu ve sadece kendini düşünmediğini" tanıtlamıştı; bu tecrübeleri öğreti düzeyine yükseltmek propagandaydı. Eski bir imparatorluk subayı olan destekçisi A. A. Svechin'in de belirttiği gibi, Troçki, öğretinin planlamayı katılaştıracağı ve tartışmayı durduracağı konusunda uyarı yaptı. Sözgelimi, manevra "bize düşmanlarımız tarafından öğretildi." Troçki son olarak, zaten cevabını bildiği halde, Frunze tarafından açıklanan ilkelerin neden manevra ve taarruzu vurgulamış olan büyük Rus generali Suvorov'un yazılarında bulunabileceğini sordu. Bu son sav, tabii ki serflerden oluşan ordulara komuta etmiş olan Suvorov'un gayet iyi bilinen bir hayranı olan Frunze için oldukça utanç verici olmuş olmalıdır. Yine de, belirsizlik için özür dilerken ("bunların uygulamada çözülmesi gerekir"), konumunu inatla yeniden ifade etti.

Görünüşte, Troçki'nin ikna edici ve iğneleyici eleştirisi, Sovyetler Birliği'nin askeri geleceğine karar vermekle yükümlü olanlara karşı konulamaz gibi görünüyordu. Ama açık bir şekilde Troçki'nin doğal yeteneğinden mahrum olan Frunze cahil ve ütopyacı bir komünist olarak ortaya çıkmamışsa da, Troçki'nin "postalları nasıl yağlamak gerektiği" gibi alelade konularla baş etmeye yönelik ve temelde olumsuz olan kampanyası ve uyarıları kesin cevaplar sunmuyordu. Troçki kimi zaman, önemli kavramları basitleştirmek ve önemsizleştirmek için kasıtlı olarak Frunze'nin tezlerinin tamamen doğru olmayan doğasını canlandırırdı. Taarruzun önceliği kavramı, bunun tipik bir örneğidir. Frunze "taarruz"un geçerli bir siyasi ilke mi olduğu yoksa sadece savaşın patlak verişinin ardından stratejiyi mi belirlemesi gerektiğini hiçbir zaman açık bir şekilde ifade etmedi. Kızıl Komutanlar arasında, özellikle de Tukhachevsky, gerçekten de taarruzu ele geçirmek ve uzak ülkelerde zorla devrim savaşları başlatmaya inananlar vardı. Leh seferi, bu türden

(14) Troçki, *Kak vooruzhâlâs' revoliutsiia*, 2:202.
(15) A.g.e., 2:206.

talihsiz bir girişimdi. Frunze, taarruz eylemi için doğru zamanı seçmedeki pervasızlığı kınamasıyla, kendini bu uç konumdan ayırmış gibi görünüyordu.

Şayet Frunze savaşın başlamasının ardından taarruzun önceliğine işaret ediyorduysa, o dönemin merkezi bir askeri tartışmasına dâhil oluyordu. 1914'te, büyük güçlerin tamamı, taarruz yapmayı destekledi ya da kendini buna mecbur hissetti. Ama taarruzun gaddarlığının bir felakete yol açmış olduğu Birinci Dünya Savaşı deneyimi, uluslararası askeri cemiyetin her yanında yankılanıyordu. Çoğu kişi tarafından, savaşının kazanılmasını savunma hazırlığının ve mevzi savaşının sağlamış olduğu düşünülüyordu. Ama açıkça, "savunmacı" harekât mefhumu, komünist düşünürlere yabancıydı; dinamik bir tarihi ilerleme kuramı olarak Marksizm, savunmayı, taarruz yapılabilene dek sadece geçici bir durum olarak görüyordu. Fakat bu ideolojik kaygı, Tukhachevsky, Svechin ve Shaposhnikov gibi askerlerin yer aldığı ciddi bir askeri tartışmayı maskeledi. Ağırlıklı olarak Svechin gibi, orduya getirmiş olduğu askeri uzmanlardan etkilenmiş olan ve vardığı sonuçları dünya savaşından çıkaran Troçki, taarruzun idolleştirilmesini itici buluyordu. Frunze, argümanının çekirdeğinde, siyasi taarruzun mu yoksa askeri taarruz stratejisinin mi bulunduğu sorusunu hiçbir zaman açıklığa kavuşturmadı. Ama tartışma, hem Frunze'den hem de Troçki'den uzun yaşadı. Bu çözüme ulaştırılmamış ikiliğin bir versiyonu, günümüzde de Sovyet düşünüşündeki yerini korumaktadır. Sovyet siyasi öğretisi bariz bir şekilde savunmacıdır ama Sovyet askeri stratejisi, yapısı bakımından, inkâr edilemeyecek şekilde taaruzcu, hatta önleyicidir. Saldırı başlatarak büyük avantaj sağlamaya çalışacak olan savunmacı siyasi öğretinin ve taarruzcu askeri stratejinin garip bir evliliği vardır.

İğneleyici eleştirisine karşın, Troçki kendine ait tatmin edici ve siyasi olarak kabul edilebilir bir program yaratmayı başaramadı. Saldırısının, rakiplerini tefe koyan bir biçim almış olması, etkili bir tartışma tutumu olsa da, ona yardımcı olmadı ve az sayıda müttefik kazandırdı. Troçki, zaferin verdiği heyecanla dolu olan Kızıl Komutanlar'ın İç Savaş'ta bir fikir ve uygulama birliği keşfetmeyi ne kadar çok istediklerini kavrayamadı. Troçki, onların çabalarını hafife aldı ve onlara sadece bir tane açık saldırı hattı bıraktı: Bolşevik devriminin ve İç Savaş'ın tarihi önemini anlamayan bir gerici olduğu.

Modern Sovyet tarih yazarları, genç Kızıl Komutanlar'ı İç Savaş tecrübesini kibirli bir şekilde yanlış yorumlamakla ve Birinci Dünya Savaşı'ndan

çıkan derslerin önemini küçümsemekle suçlamışlardır.[16] Ama 1920'lerin başlarında, İç Savaş, Kızıl Komuta'nın yararlanabileceği tek örnekti. Kızıl Ordu komutasına tam olarak standart askeri kuram ve uygulama konusundaki bilgilerinden ötürü getirilmiş olan "askeri uzmanlar", İç Savaş'ın önemini inkâr etmekte çok haklılardı. Troçki ve yandaşları Ekim Devrimi'nin etkisini yok saymakla haklı bir şekilde suçlanamıyorlardıysa da, onun değerini azaltmak konusunda istekliydiler.

Troçki siyasi olarak güç kaybettikçe, Frunze ilk önce Troçki'nin yardımcısı, birkaç ay sonra da savaş komiseri olarak Savaş Komiserliği'nin kontrolünü ele geçirmeye başladı. Manevra ilkesi ve taarruz önceliği, Sovyet düşünüşünde kutsal bir yere sahip hale geldiler. Çok tartışmalı olan "birleştirilmiş askeri öğreti"ye olan ihtiyaç kabul edilmişti. Ama bu konudaki sert tartışmalar hızla arka plana kaydı ve 1924-1925 reformlarıyla, Frunze kendini Kızıl Ordu'nun bunaltıcı ama daha ziyade alelade sorunlarıyla tükenmiş halde buldu.

Troçki, kimileri tarafından Kızıl Ordu'nun babası olarak yüceltilmiştir ve diğerleri tarafından da onu neredeyse yok eden Bonapartçı olarak kötülenmiştir.[17] Bu değerlendirmelerin hiçbiri, tamamen hak edilmiş değildir. Ama açıktır ki, Troçki savaş komiseri olarak askeri stratejinin geleceğini tartışırken, Kızıl Ordu parçalanmaktaydı. Troçki'nin ordu için yaptığı daha acayip planların bazıları, ordunun işçilik birliklerinde kullanılması da dâhil olmak üzere, tamamen başarısız oldu ve kalifiye personelin eğitimine gölge düşürdü. Sadece ihmalden ötürü, daha da ciddi sorunlar ortaya çıktı. 1924'te, Frunze "Ordudaki durum, ziyadesiyle ciddi ve ordunun çatışmaya hazır olduğunu düşünemeyiz" dedi.[18] Ocak 1924'te çalışmaya başlayan Askeri Komisyon, bu değerlendirmeyi destekliyordu. Bazı üyeler, siyasi nedenlerden ötürü Troçki'nin itibarını zayıflatmaya çalışıyorlardı ve yaptıkları değerlendirme bu ışıkta görülmelidir. Ama Alman Başkomutanlığı gibi tarafsız gözlemcilerin raporları, Kızıl Ordu'nun karmakarışık bir halde olduğu

(16) I. A. Korotkov'un editörlüğünü yaptığı *Istoriia sovetskoi voennoi mysli* kitabında yer alan makalelerin neredeyse hepsi bu görüşü sunar ama İç Savaş tecrübesi hayranlığının eleştirisi çok daha önce başlamıştı. Örneğin bkz. M. V. Tukhachevsky, "On the New Field Regulations of the RKKA," *Bol'shevik*, no. 9 (Mayıs 1937), 46-47.

(17) Troçki'nin namı, tabii ki, Sovyetler Birliği'nde hiçbir zaman yeniden eski itibarını geri kazanmadı. Örneğin bkz. Troçki'nin Korotkov'un *Istoriia sovetskoi voennoi mysli* kitabına yazdığı giriş bölümünde yerilmesi. Troçki'nin rolüne ilişkin batılı değerlendirmeler çeşitlilik gösterir ama kesinlikle daha merhametlidir. John Erickson'ın *The Soviet High Command* kitabında yaptığı değerlendirme, olumlu bir değerlendirmedir.

(18) Kızıl Ordu'ya ilişkin eleştiriler, I.B. Berkhin, *Voennaia reforma vSSSR* (Moskova, 1958), 57-59'da detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

fikrini destekliyordu.[19] Terhis sonrası planlama gelişigüzel yapılmıştı. Orta ve alt seviye subay rütbelerinde muazzam bir istikrarsızlık vardı; üçüncü bir sınıfın hiç çatışma tecrübesi yoktu ve yüzde 12'si resmi bir askeri eğitimden yoksundu. Teçhizat ve silah gelişimine neredeyse hiç ilgi gösterilmemişti. Frunze'nin görevi, inkâr edilemez bir şekilde zordu. Mali açıdan yapılabilir olmadığını ummuş olduğu 1,5 milyon askerden oluşan düzenli kuvvetlerin yaratılması ve düzenli Kızıl Ordu'nun düzeyi, sonunda 562.000'e sabitlendi.[20] Ordunun piyade gücünün yarısından fazlasına tekabül eden bölgesel milisin, o zaman için, Sovyet askeri organizasyonunda büyük bir rol oynaması gerekiyordu.[21] Düzenli kuvvetlerin bir bölümünün sanayi merkezlerindeki bölgesel oluşumlarla arttırıldığı karışık bölgesel sistem, yaklaşık iki onyıl boyunca Sovyet silahlı kuvvetlerinin örgütsel biçimiydi ama milis, çatışma için yeterince eğitilmemişti.

Bunların hepsi Troçki'nin suçu değildi. Ekonomik güçlükler ve sürüncemeli tartışmaların da bunda bir payı vardı. Ama Frunze başa geldiğinde, bulabileceği tüm kaynakları toy kadro ordusuna adamak üzere hızla harekete geçti. Teknolojinin önemi, Frunze'nin aklına yatmıştı ve modern savaşta makinelerin giderek artan bir rol oynayacağını öngördü. Teknolojinin tek başına "cansız" olduğunu söyledi ama "gelecekte savaşların sonuçları komutandan çok, katıksız bilim insanlarına bağlı olacaktır" dedi.[22] Dolayısıyla, savaş komiseri, bir yandan eş zamanlı olarak yerel bir üs için temel hazırlarken, bir yandan da dış teknoloji edinmeye kayda değer bir ilgi gösterdi. Sovyetler Birliği'nin, tamamı savaşa hazır bir ülke, bir garnizon devleti olma mirasını borçlu olduğu kişi de Frunze'dir. Frunze, kilit endüstrilerin askerileştirilmesi ve askeri kararların verilmesi yetkisinin merkezileştirilmesi taraftarıydı.

Kızıl Ordu'nun sürdürülmesine yarayacak olan entelektüel sermayenin yaratılması işini, uzman bir askeri personele emanet etti. İç Savaş'ın, sıklıkla yenilgiye yol açmış olan zayıf ve baştan savma personel alımı düzenlemelerine sadece nefret duyuyordu. Kızıl Ordu heyetini yarattığında, onun hem mükemmel hem de saygıdeğer olması konusunda kararlıydı; ona itibar kazandırmak için, kendisi kısa bir süre için amirlik görevine geldi. Bir sonraki onyıl boyunca Sovyet askeri düşünüşünün odağı, buna bağlı olarak, ileri si-

(19) Erickson, *The Soviet High Command*, Frunze'nin karşılaştığı sorunları ele alır, s. 173-213.
(20) Berkhin, *Voennaia reforma Vsssr*, 46.
(21) A.g.e.
(22) M. V. Frunze, *Sobranie sochinenii*, ed. A. S. Bubnov (Moskova, 1929), 1:254.

yaset dramasından, ordunun beyni olan Kızıl Ordu heyetine kaydı. Mikhail Tukhachevsky, Boris Shaposhnikov ve A. A. Svechin gibi adamlar, bu heyeti Kızıl Ordu'nun elit bölümü haline getirdiler. Bu, muhtemelen Frunze'nin istediği gibi değildi; heyetin kendini dışarıya kapatmaması ve siyasi görevlilerin de oraya dâhil edilmesi gerektiği konusunda uyarıda bulundu. Ama akıllıca yapılan askeri planlamanın gelecekteki zaferin anahtarı olduğuna kesin gözüyle baktı ve ideolojik kaygıların genelkurmay başkanlığının gelişmesine ket vurmasına izin vermedi. Frunze, Kızıl Ordu'nun dönüştürülmesini görmeye yetecek kadar yaşamadı. 1925'te, söylenenlere göre Stalin'in emretmiş olduğu gereksiz bir tıbbi operasyonun ardından hayatını kaybetti. Ama bıraktığı düzenek, 1927 ve 1937 yılları arasında, yeni Kızıl Ordu için temel atma işlevini gördü.

III

Kızıl Ordu heyetinin görevi, Sovyet silahlı kuvvetlerinin siyasi misyonunun açıklığa kavuşturulmasıyla kolaylaştı. Geçmişteki geçici çözümler –düzenli bir ordu ve Brest-Litovsk ruhu–, Sovyet siyasetinde kalıcı hale geldi. Bir kez daha, Sovyetler, devlet olma yönünde ve doğrudan devrimden uzağa dal budak saldılar. Bu bakımdan, Josef Stalin'in zaferi ve "tek ülkede sosyalizm" vecizesi özellikle önemlidir.

Tek ülkede sosyalizm, Sovyetler Birliği'nin önceliğini kesin bir şekilde belirledi: Sovyet devrimini korumak. Ülkenin geleceği hakkındaki muhalifliğinin yer aldığı tartışmalarda, Stalin, Sovyetler Birliği'nin derhal yapılacak bir dünya devrimi olmaksızın hayatta kalamayacağı fikrini bir kalemde sonlandırmaya çalıştı. Troçki ve diğerleri, dünya devriminin yokluğunda Sovyetler Birliği'ni inşa etmenin diktatörlük yaratacak bir derecede baskı ve askerileşme gerektireceğini öne sürdüler. Sovyetler Birliği, düşman güçlerce kuşatılmış ve iç düşmanlardan, fena halde baskıcı olacak kadar korkan bir silahlı kamp haline gelirdi. Düşman sınıflara o kadar çok taviz verilmesi gerekirdi ki, bunu sağcı kapitalist restorasyon izlerdi.

Stalin, 1923'te Almanya'daki devrimci hareketlerin başarısızlığıyla önemli ölçüde azalmış olan devrimci gelgitlerin nüksetmemiş olduğunu öne sürdü. Lenin'in Brest-Litovsk Antlaşması'na ve barışçıl bir şekilde bir arada varoluş politikasına atıfta bulunarak, Sovyetler Birliği'nin mümkün olduğunca güçlü bir hale gelmekten, silahlanmaktan ve bir sonraki savaşı beklemekten başka bir çaresi olmadığını savundu. Lenin'in politikasının tek sorunu, Sovyetler

Birliği'nin çok zayıf olması ve geri çekilme döneminde gereksiz yere acı çekmesi olmuştu. Stalin, hatırlanmaya değer bir dille şunu belirtti: "Sovyetler Birliği, batı karşısında bir daha asla aciz ve tamamen itaatkâr bir hale gelmemelidir."[23] Böyle olması halinde, kapitalistlerin saldırıda bulunması sadece bir zaman meselesi olurdu. "Tek ülkede sosyalizm"in, kalıcı bir çözüm olarak, devrimi tehlikeye atacağını kabul etti. Sovyetler Birliği, "bir kardeş devletler halkası" olana dek asla güvende olamazdı. Fakat zayıf bir devlet devrim karşısında basitçe alt edilecekken, güçlü bir Sovyetler Birliği devrime destek verebilirdi. Stalin bundan ötürü, proleterya devrimi için iyi olan ne varsa, onun Sovyetler Birliği için de iyi olacağı mefhumunu tersine çevirdi. Artık, proleterya uluslararacılığı Sovyetler Birliği'ne hizmet edecekti. Siyasi manevralarla ve argümanının mantığıyla, Stalin galip geldi. "Kalıcı devrim"in destekçileri, kendilerinin lehinde olan az sayıda argümana işaret edebildiler ve 1926'da artık, "tek ülkede sosyalizm" Sovyetlerin tek seçeneği gibi görünüyordu. Troçki'nin uyarılarının haklılığı, kısmen, Sovyetler Birliği'nin daha sonraki gelişmesi ile tasdiklendi. Ama Stalin'in yumruğunun altında, çok büyük bir bedel ödenerek proleteryanın diktatörlüğü güvenceye alındı.

"Tek ülkede sosyalizm", Frunze tarafından 1920'de ileri sürülen ilke – ülkenin tamamının topyekûn ve belirleyici savaş için hazırlanması– için ideal siyasi gerekçeyi sağladı. Frunze'nin izinden giderek ve Stalin'in de onayıyla, Sovyet askeriyesindeki insanlar ekonominin tamamının, diplomasinin Kızıl Ordu'nun askeri başarı bakımından yerini belirlenmesindeki askeri ve siyasi rolünü desteklemek üzere seferber edilmesini savunmaya başladılar. Kendileri de sıklıkla anlaşmazlık içindeki adamlar olan Genelkurmay Başkanı Boris Shaposhnikov ve eski Genelkurmay Başkanı Tukhachevsky tarafından yönetilen askeri heyet, Sovyet devletinin gelişimi için oldukça önemli olan bu konuları ele alırken dikkate şayan bir özgürlüğe sahipti.

Kişilikleri birbirinden çok farklı olsa da, Tukhachevsky ve Shaposhnikov'un pek çok ortak fikri vardı. Shaposhnikov, dört dörtlük bir askeri profesyoneldi; ataması yapıldığı sırada, Komünist Parti'ye mensup dahi değildi. Bununla birlikte, keskin zekâlı bir siyaset gözlemcisiydi ve konumunu zamanın şartlarına uydurabiliyordu. *Mozg armii* (Ordunun beyni) eserinde, Frunze gibi, gelecekteki savaşların büyük çaplı olacağını öne sürdü. Devleti koruyabilecek olan tek bir kurum yoktu; tam koordinasyon elzemdi. Savaş,

(23) J. V. Stalin, *On the Opposition* (Pekin, 1974), 325. Stalin'in tek ülkede sosyalizmi hem ideolojik hem de pratik gerekçelerle savunuşu bu ciltte bulunabilir.

siyasetin başka yollarla devam ettirilmesi olduğundan, genelkurmay başkanlığının askeri ve siyasi hedeflerin belirlenmesine katılması gerekiyordu.[24]

Shaposhnikov'un bir hayli ihtiyatlı olan formülasyonu, Tukhachevsky tarafından öne sürülenle pek çok bakımdan benzeşiyordu. Ama bütünleştirilmiş politika için daha da büyük bir rol öneren bu adanmış komünist çok daha cüretkârdı. Öncelikleri belki biraz tersine çevirerek, Tukhachevsky, ekonomi ve diplomasinin askeri hedeflere nasıl hizmet edebileceği konusunda tezler geliştirdi.[25] Diplomasi, kapitalist dünya ile ilişkileri, en tehlikeli kapitalist ülkeler yalıtılacak şekilde biçimlendirebilirdi. O zaman için yaygın bir korku olan, Sovyetler Birliği'nin bir "ekonomik ablukaya alınması", kapitalist dünyanın bir bölümünün, ekonomik gücünü SSCB'yi desteklemek üzere kullanması için teşvik edilmesiyle önlenebilirdi.

Tukhachevsky işi, gerçekten emniyette olmak için, sanayi ve savaş planlarının eşgüdümlü hale getirilmesi gerektiğini söyleyecek kadar ileri götürdü. Saldırılacak sorunların arasında, yeterince gelişmemiş olan kimyasal sanayiler (onun kimyasal savaşa olan ve giderek artan ilgisini yansıtır) ve nakliye ve muhaberattaki kusurlar vardı. Tukhachevsky Sovyetler Birliği'nin, zayıflıklarına rağmen, sanayinin stratejik dağılmasına müsaade eden geniş bir ülke olduğunu belirtti.

Savaş ekonomisinin planlanması ve idare edilmesi, hem Shaposhnikov'a hem de Tukhachevsky'e göre, bir siyasi ve askeri uzmanlık birliği gerektiriyordu. Diplomatik, ekonomik ve askeri politikanın uzmanlaşmış bilgi temelinde eşgüdümlü hale getirilmesine girişmenin mümkün olmadığını düşünüyorlardı. Gelgelelim Tukhachevsky, askeri bilimin, siyasi müdahalenin ya da mevcut siyasi hatta olan duyarlılığın zarar verici olabileceği bir alan olduğunu belirtti. Siyasi inançlarına ve proleter askeri öğretiye olan itimadına rağmen, askeri planlama ve hazırlığın bütünlüğünü korumak isteyen bir askerdi. Sözgelimi, Frunze'nin ardılı ve Stalin'in coşkulu bir destekçisi olan Klementi Voroshilov'un askeri uzmanlığına çok az saygı duyan biri olarak biliniyordu. Klementi ve Tukhachevsky, sıklıkla Tukhachevsky'nin galip geldiği önemli askeri konularda defalarca karşı karşıya geldiler. Voroshilov, önemli bir rol oynadı ama Tukhachevsky gibi adamların yeteneğinden yoksun olduğundan, faaliyetlerini ekonomik büyümenin idaresi ile sınırladı. Tukhachevsky, 1927'nin sonunda gözden düştü ve Lenin-

(24) B. M. Shaposhnikov, *Mozg armii* (Ordunun Beyni) (Moskova, 1927), 1:14.

(25) M. N. Tukhachevsky, *Boevoi put' Sovetskikh vooruzhennykh sil* (Moskova, 1960) içinde, "Voina kak problema vooruzhennoi bor'by."

grad Askeri Bölgesi'nin komutasına sürgüne gönderildi. Gelgelelim dört yıl sonra, Kızıl Ordu'yu teçhizatlandırma programını denetlemek üzere silahlanma amiri olarak geri getirildi. Tukhachevsky'nin dikkate şayan yetenekleri vardı ve o dönemde, Kızıl Ordu o olmadan yapamazdı.

Tukhachevsky ve Shaposhnikov, savaşta topyekûn gayrete olan ihtiyaca inandılar. Savaş süreklilikte sadece sıradan bir adım daha (ve yeni gelişmekte olan Bolşevik devleti için hayati önem taşıyan bir adım) olduğu için, Sovyetler Birliği'nin tüm ekonomik kaynaklarının yaklaşan savaştaki gayreti desteklemek üzere seferber edilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bununla birlikte başlatılmış olan sanayileşme kampanyası, büyük ölçüde ağır sanayinin gelişimine bağlıydı. Şüphesiz, savaş endüstrisi yarar sağladı ama 1929'da idari olarak ağır sanayiden ayırıldı. Amaç, Sovyetler Birliği'ne sağlam bir sanayi üssü ve savaş halinde sivil sanayileri seri bir şekilde seferber etme becerisi kazandırmaktı. Askeri teçhizat üretiminin oranı, 1927 ve 1929 yılları arasında giderek arttı, sonra yavaşladı ve 1932'de yeniden artmaya başladı. Sovyetler Birliği artık askeri sanayileşme ve "tek ülkede sosyalizm"in korunmasının temeli olarak savaşa hazırlık yoluna girmişti.

İç Savaş'tan bu yana, kapsamlı ve bazı bakımlardan eşsiz bir Sovyet askeri öğretisi gelişmişti. İç Savaş'tan alınan derslerin, taarruzcu bir manevra savaşı için yapılan hazırlıklarda önemli bir yeri vardı. Savunmaya yönelik tedbirler ikincildi ama geri bölgenin tahkimatı ile nakliye ve muhaberata giderek daha fazla ilgi gösteriliyordu. Sovyet askeri liderliğine kalmış olan en önemli kavram, ülkenin tamamının savaşa hazırlanmasıydı. Kızıl Ordu için ağır sanayiye ve yerel silah üretimine yatırım yapılmaya başlanmıştı. Halk da, çocuklar için askerlik öncesi eğitimdeki savaşçılık ruhuyla ve nüfusunun tamamının paramiliter organizasyonuyla hazırlanıyordu. Bölgesel milis daha da geliştirilmişti ama giderek artan bir şekilde, Sovyet gücünün belkemiği olarak kadro ordusuna önem veriliyordu. Geriye bakıp da bu biçimlendirici yılları en çok neyin etkilediğini söylemek zordur. Troçki ve Frunze gibi kişilikler arasındaki siyasi mücadeleler önemliydi. İmparatorluk Rusyası'nın genelkurmay başkanlığının mirasının yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan felaketlerden sonra dünya çapında yapılan askeri tartışmanın istikrarsız durumu da kesinlikle hissedilmişti. Her şey hesaba katıldığında, bu başlangıç yıllarına, (tam tersinden ziyade) askeri zorunluluğun dikte ettiği ve ideolojinin sertleştirdiği sorulara verilen bir dizi cevap hâkim olmuş gibi görünür.

IV

Sovyet askeri stratejisinin iki kısmı vardır: askeri gücün amacını ve yapısını tanımlamaya girişen siyasi-askeri taraf ve Sovyet askeri kuvvetlerinin sahrada nasıl iş göreceğini belirleyen askeri-teknik taraf. 1927'ye dek, Bolşevikler'in zihinleri bunlardan birincisiyle meşgul oldu. Bu meseleler çözüldüğünde, stratejiye ve harekâtlara ilişkin konulara daha çok ilgi gösterildi. Yirmili yılların sonlarının ve otuzlu yılların başlarının göze çarpan karakteristiklerinden biri, Kızıl Ordu'daki tartışma özgürlüğüydü. Tartışmanın genişliği ve yoğunluğu, Stalinci askeri bilimin ve Stalin'in kendisinin yanılmazlığının Sovyet askeri düşünüşünü kötürüm hale getirdiği birkaç yıl sonraki döneme belirgin bir karşıtlık gösterir.

Fikir alışverişi, muharebe meydanının hızla değişmekte olduğu bir dönemde gerçekleşti. Sovyet stratejistler, kendilerini uluslararası askeri düşünürler cemiyetinin bir parçası olarak görüyorlardı. Rus Devrimi'nin önemi doğal olarak onaylanıyordu ama proleterya savaşının özel yapısına yapılan vurgu, yerini yeni muharebe meydanının sıkı çözümlemesine bırakmaya başlamıştı.

Avrupalı askerlerin akıllarından, Birinci Dünya Savaşı'ndaki maliyetli siper savaşı çıkmıyordu ve yeni teknolojilerin, özellikle de tankın, bu soruna potansiyel çözümler sağladığı düşünülüyordu. Ama zırhın etkili kullanımı konusu tartışmasız değildi. İlk çözümler, basitçe, zırhın mevcut muharebe meydanı düzenlemelerine dâhil edilmesini tasavvur ettiler; örneğin, tanklar, düşman saflarını aşarak ilerlemeleri için piyadelere destek verecek şekilde kullanılarak. Yavaş yavaş, devrimsel nitelikte olan yeni savaş türlerinin potansiyeli tanınmıştı; bu, bu dönemde Sovyetler Birliği'nde gelişen daha alışılmadık potansiyellerden biriydi.

Bu yeni savaş türü hakkındaki ilk risale, 1928 civarında, Kızıl Ordu karargâhının harekat idaresinin başkanı olan V. Triandifilov tarafından yazılmıştı.[26] Triandifilov, muharebede "ardışık harekâtlar" için bir örnek durum planı düzenledi. Kesin zaferin, ancak düşmanın yeniden toplanma fırsatı olmaması halinde kazanılabileceğini öne sürdü. Bundan ötürü, sadece düşman hatlarını aşmaya değil, nihai ve imha edici darbeyi yapabilmek için nüfuz etmekten faydalanmaya da hatırı sayılır derecede önem verdi. Bu "ar-

(26) Col. R. Savushkin, K voprosu o zarozhdenii teorii posledovatel'nykh nastupatel'nykh operatsii," *Voennoe istoricheskii zhurnal* (Mayıs 1983), 77-83.

dışık harekâtlar" kuramı, arttırılmış hareketlilik ve hızla, zırhın derinliğine harekâtlar için taşıdığı potansiyeli tanıdı. Birinci Dünya Savaşı'nda, düşman saflarına sızmaya yoğunlaşan muharebe genelde doğrusal olmuştu. Triandifilov'un formülasyonu, düşmanın destek birimlerine ve muhabere hatlarına karşı yapılan derinlemesine harekâtın önemini onayladı.

Bu fikirler, Tukhachevsky, Berzin, Nikovov ve diğerleri tarafından daha da geliştirildi. Triandifilov'un düşmanı kuşatmak ve ezmek için mevcut potansiyel konusunda fazla iyimser olduğuna inansalar da, Kızıl Ordu'nun zamanı gelince yarma, kuşatma ve nihai zafer için harekâtlar gerçekleştirebilmesini sağlamak için kuramlar geliştirdiler.[27] Tukhachevsky, tüfekli motorize birimlerin, kundağı motoru topların ve havacılığın, yarma yapma amacıyla ortak kullanımını tasavvur etti. Bombardıman uçakları düşman rezervlerini tecrit etmek için, yeni bir kuvvet türü olan paraşütçü askerler ise, ikinci kademedeki kuvvetler tarafından ezici bir darbe yapılmasını mümkün kılarak hedefleri zaptetmek ve düşmanın geri çekilmesini engellemek için kullanılacaktı.

Sovyetler, mekanize oluşumların aynı hızda hareket edebilecek olan muhtelif zırh biçimlerini birleştirme potansiyelini de tanıdılar. Sovyetler, uzmanlaşmış elit birimleri kitle ordularının lehinde reddederek "tek silah" kuramlarını kınadılar. Yine de, zırhlı oluşumlar da uzmanlaşmış eğitim gerektiriyordu ve Sovyetler, onları kitle ordularından bir adım daha uzağa ve ideolojik gerekçelerle reddettikleri elit birimlere doğru iten, iyi eğitilmiş elit birimlere olan ihtiyacı üstü kapalı olarak kabul ettiler.

Yeni muharebe alanlarına ilişkin bu görüş, Sovyet askeri hiyerarşisinde taraftarlar kazandı ve Kızıl Ordu'yu teçhizatlandırmaya ve eğitmeye yönelik planlar giderek daha da artan bir şekilde kombine silahlı derinlemesine harekâtlar temelinde düzenlendi. Bu savaş biçiminin çekiciliği, şüphesiz, nihai ve topyekûn zafer kavramında ve onun taarruzun önceliğiyle bağdaşırlığında yatıyordu. Tukhachevsky'nin ideolojik gerekçelendirmesi muhtemelen bu seçeneğin çekiciliğini daha da arttırdı. Tukhachevsky, bir sonraki savaşta zaferin derin sınıf bölünmelerinden mustarip olan güç kaybetmiş kapitalist ülkeleri şok edecek olan bir taarruz darbesine bağlı olacağını öne sürdü. Ondan sonra, nihai yok oluşa götüren belirleyici darbe yapılabilirdi. Ama ideolojinin rolü abartılmamalıdır. Derinlemesine harekâtlar her şeyden çok,

(27) Benjamin Miller, yayımlanmamış bir bitirme tezinde, zırhın çeşitli kullanımları üzerine Sovyet düşünüşünün evrimini etraflı bir biçimde belgelemiştir. Benjamin Miller, "The Development of Soviet Armor" (Doktora tezi, Cornell University, 1984).

yeni teknolojilerin potansiyelinden faydalanmanın bir yoluydu. Bu kavram, Guderian'ın ve Alman ordusundaki diğer düşünürlerin düşüncesiyle bir benzerlik gösteriyordu; Alman ordusu, Birinci Dünya Savaşı'na rağmen, taarruzun önemi konusunda ikna olmuş olan bir başka kuvvetti.

Gelgelelim, bu düşünce zincirine şiddetle karşı çıkılıyordu. Voroshilov ve eski imparatorluk subayı Svechin arasındaki garip bir ittifak, nihai zafer elde etmek için yapılan derinlemesine harekâtların yanlış olduğu kanısında olan muhalif görüşü teşvik ediyordu. Svechin, *Strategiia* eserinde, bir sonraki savaşın ülkenin "üretici kuvvetleri"nin belirleyici olacağı bir yıpratma savaşı olacağını öne sürmüştü.[28] Topyekûn zafer seri bir şekilde kazanılamazdı ve savaş uzun ve sürüncemeli olurdu; savunma harekâtlarının da zaferin anahtarı olduğu düşünülüyordu. Eleştirmenler de, zırhın kullanımı konusunda Tukhachevsky ve Kırmızı Ordu personelinden farklı düşünüyorlardı. Zırhın piyade ve topçu birimlerine takviye yapması gerektiğine inanıyorlardı. Piyade ve süvari subaylarının yeni teknolojilerin onların statüsünü tehdit ettiği yönündeki hissinin de bu tartışmada bir rol oynamış olması olasıdır. Sonunda, Tukhachevsky'nin tarafı kazandı ve Sovyet düşünüşüne derinlemesine harekâtlar kavramı hâkim oldu. 1931'den sonra, kombine silahlarla yapılan derinlemesine harekâtların detaylarını düzenlemek üzere, askeri personel akademisinde bir harekât bölümü yaratıldı. Bununla birlikte, Tukhachevsky'nin zaferi topyekûn değildi. Pahalı yeni tankların bazıları, piyade ve süvari desteğine ayrıldı. Zırh geliştirme öğrencilerine göre, Tukhachevsky'nin zırhın bu şekilde kullanılmasına muhalif olduğuna ilişkin hiçbir kanıt yoktur ama İkinci Dünya Savaşı'nın ilk iki yılında bu kararın can alıcı bir hata olduğu ortaya çıktı.[29]

Tukhachevsky'nin öğretisinin geliştirilmesi, bir vakumda gerçekleşmedi. Dış askeri düşünce Sovyetler tarafından incelendi ve bu kavramların formülasyonunda önemli bir rol oynadı. Kanallardan biri, Almanya ile işbirliğiydi. Bu çıkar evliliği, 1922 yılında yapılan Rapallo Anlaşması'ndan beri vardı. Almanlar'ın, Versailles Anlaşması'nı imzalayan taraflardan gizli olarak yeniden silahlanmaya ihtiyaçları vardı ve Sovyetler de dış askeri yardıma ihtiyaç duyuyorlardı. İşbirliği, Sovyetlere, ortak askeri teçhizat üretimi aracılığıyla ve Sovyetler Birliği'ne gönderilen Alman taktik ve eğitim eğitmenleri aracılığıyla yardımcı oldu. Sovyetler, bu işbirliğinin ne kadar kapsamlı

(28) A. A. Svechin, *Strategiia* (Moskova, 1927).
(29) Bkz. Miller, "Development of Soviet Armor" ve Arthur J. Alexander, *Armor Development in the Soviet Union and the United States* (Santa Monica, Calif., 1976).

olduğu konusunda neredeyse tamamen suskundurlar ama, en önemli dönem 1920'lerin ortalarıymış gibi görünür. Alman uçaklarının üretimi konusunda anlaşmalara varılmıştı (yıllık üretim oranı üç yüz adetti ve bunların altmış adedini Sovyetler alıyordu).[30] Rus hammaddelerinin ve Rus işçilerin kullandığı üretim tesisi, Almanlar tarafından işletiliyordu. 1923-1924'te işbirliği artık Sovyet havacılar için Alman teknik kurslarını ve Kızıl Ordu personelindeki Alman subayların hizmetini de içerecek kadar büyütülmüştü.

Bu politikalar sonradan, yerel üretim ihtiyacı kabul edildiğinde biraz direnişle karşılaştı ve hep koordinasyon sorunları yaşandı ama, işbirliği yıllar boyunca devam etti. Sovyet askeri düşüncesine bir etki yapmış olabilecek olan bir düzenleme, yeni silahları ve teknolojileri sınama ile bilgi alışverişi ve değerlendirmesi yapma amacıyla eğitim programlarının yaratılması oldu.

Yine de, Alman ordusuyla yapılan işbirliğinin Sovyet düşüncesi üzerindeki etkisi abartılmamalıdır. Sovyet askerleri her halükarda yeni askeri gelişmeler konusundaki yabancı literatürü okumaya özen gösterdiler. Sözgelişi, Fuller'ın tanklar üzerine yazdığı eser, yayımlanmasından üç yıl sonra, 1923'te, Rusçaya çevrilmişti. Bir Sovyet zırh geliştirme öğrencisi, Sovyetler'in tank konuşlanması konusunda, diğer düşünüşlerle, özellikle de Alman düşüncesiyle ortak özellikleri olan ama aslında diğerlerinden önce gelen bir çözüme ulaştıklarını iddia eder.[31] Sovyetlerin stratejik düşüncesi, büyük ölçüde, ülkelerine yabancı olan sorunlara içsel bir çözüm olmuş gibi görünür.[32]

1930'larda, yeni teknolojileri bünyesine katabilen ve Sovyetler Birliği'ni diğer güçlerden koruyabilen kadro ordusu, ufalmakta olan milisi yavaş yavaş gölgede bıraktı. 1936'da, Kızıl Ordu'nun gücünün yüzde 77'si kadro kuvvetindeydi.[33] Kızıl Ordu, hızla diğer Avrupa ordularına uyum sağladı. Eylül 1935'te, Kızıl Ordu personelinin adı, İşçilerin ve Köylülerin Kızıl Ordusu'nun Genelkurmay Başkanlığı olarak değiştirildi. Bir kararname ile ordudaki resmi rütbe ayrımları da yaratıldı. Dönüşüm tamamlanmıştı.

---

(30) Erickson, *The Soviet High Command*, 257. Erickson'ın Almanya'yla yapılan işbirliğine ilişkin tartışması en yararlı olanıdır (s. 247-82).

(31) Sovyet düşüncesinin özgünlüğü konusunda dikkate değer bir fikir ayrılığı vardır. Miller, "Development of Soviet Armor," karşılaştırmalı olarak Fransız, Alman ve İngiliz gelişimine bakar ve bu düşüncenin gayet özgün olduğunu öne sürer. Arthur Alexander, bazı eşsiz çözümlerin olduğunu söylese de, Sovyetlerin ağırlıkla yabancı görüşlere dayandıklarını ileri sürer (Alexander, *Armor Development in the Soviet Union and the United States*).

(32) Alexander, *Armor Development in the Soviet Union and the United States*, 22-23.

(33) Erickson, *The Soviet High Command*, 763.

Yeni Kızıl Ordu, hem doğuda hem batıda, yükselen tehlikelerle karşılaştı. İki cepheli bir savaşa gerçek bir olasılık gözüyle bakılıyordu; 1928'de, bu korku çoktan Sovyet topraklarının büyük bir kısmının ikiye bölüneceğine yönelik bir görüşe yol açmıştı. 1928 ve 1930 arasında, Sovyet Uzak Doğu'yu ekonomik ve idari açıdan ülkenin Avrupadaki yarısından bağımsız hale getirme kararı alındı.

Japonya'nın Sibirya hakkındaki planları ve Sovyet Uzak Doğu savunmalarının zayıflığı kaygıya neden oluyordu. Japonlar, tabii ki, Sovyetler Birliği'ne karşı savaş planları geliştirmişlerdi ama dikkatleri Japon tehdidine çeken, Eylül 1931'de Mançurya'da yaptıkları eylemler oldu. Sovyetler katı tarafsızlıklarını korusalar da, Sovyet kuvvetleri teyakkuz edildi ve Sovyet-Mançurya sınırına doğru yaklaştırıldı. Japonlar Şangay'ı işgal edince korkular büyüdü. Sovyetler bölgedeki Japon faaliyetine bir tepki olarak, Sovyet Pasifik Donanması'nın yaratılması ve nakliye tesislerine yatırım yapılması da dâhil olmak üzere, bir kuvvet arttırımına gittiler. 1933'ten 1936'ya kadar, Sovyetler ve Japonlar arasındaki ilişkiler gergindi. İki tarafın kuvvetleri arasında gerçekten de kısa süreli çatışmalar yaşandı. Ama eninde sonunda, ustalıklı diplomasi ve Sovyet büyümesinin caydırıcı etkisi, bazılarının beklediği savaşı engelledi. Kwantung Ordusu bunun yerine güneye, Hindiçin'e ve Güneydoğu Asya'ya doğru döndü. Uzak Doğu'da yapılan hazırlıklar böylelikle Sovyetlere, Almanya'yla savaş için katliamdan geçirilmiş batı cephesinden çok uzakta korunan fazladan kapasite sağladı.

Hitler'in iktidara gelişiyle birlikte, Avrupa'daki eğilimler de aynı derecede rahatsız ediciydi. Çoğunluğunu Başkomutanlık üyelerinin oluşturduğu bazı kimseler, tehdidin büyük ölçüde batıya uzandığı kanısındalardı. Sovyet kuvvetlerinin Avrupa'daki harekât meydanlarına kaydırılmasıyla, ikmal tesislerinin inşa edilmesiyle ve rezervlerin alelacele seferber edilmesi ve eğitilmesiyle, orada da hazırlık niteliğinde adımlar atıldı.

Alman tehdidine ilişkin kaygılarına rağmen, Sovyet komutanlar eski işbirlikçileriyle olan irtibatlarını sürdürdüler ve bazıları, batıda oluşmakta olan Alman karşıtı cepheyi sorgulamaya başladılar. Hassas bir şekilde dengelenmiş olan diplomatik manevralarla meşgul olan Stalin, görünüşe göre, aralarında başına buyruk Tukhachevsky'nin de bulunduğu bazı subaylarının katı bir şekilde askeri olan kaygılardan ayrılma eğiliminden ötürü sıkıntılıydı. 1937'de gizli polis teşkilatı (NKVD), hızla ve büyük çaplı bir şekilde Kızıl Ordu Komutanlığı'na karşı girişimlerde bulundu. Anlaşılan o ki Stalin, aksi yöndeki ezici kanıtlara rağmen, çoğu generalin Alman yanlısı olduğuna ve siyasi olarak güvenilmez olduğuna inanmıştı. Stalin'in askeriyeyi arın-

dırma kararının sonuçları çok büyük oldu. Tümen komutanı kademesindeki ya da daha üst rütbeli subayların kabaca yüzde 60'ı arındırmaya kurban gitti; subay teşkilatının tamamı yüzde 20 ila 30 oranında azalmıştı.[34] Az sayıda komutan görevine devam etti; örneğin, ileride genelkurmay başkanı olacak olan Shaposhnikov. Ama Sovyetler Birliği'nin, aralarında Tukhachevsky'nin, Uborevitch'in, Yakir'in ve Yegorov'unda bulunduğu, en iyi askeri kafalarının pek çoğu idam edildi. Isserson gibi, idam edilmemiş olanlar ise susturuldu.

Sovyet askeri düşüncesinin gelişimi açısından, arındırma girişimleri için daha uygunsuz bir zaman olamazdı. Kombine silahlarla yapılan derinlemesine harekâtlara ilişkin kuram, 1936'da olgunlaşıyordu. Aslında, taarruz harekâtları kavramı muzaffer olmuş olan Tukhachevsky, şimdi derinlemesine savunma sorularına yönelmekteydi. İç Savaş'a körü körüne duyulan hayranlık saldırıya uğruyordu. Manevra ilkesi, bunun tipik bir örneğidir; "özel" manevra kuramına, 1937'de meydan okunmuştu. Kendisinin de bir zamanlar düşmüş olduğu İç Savaş'ın idolleştirilmesi hatasını yeren Tukhachevsky, şunu belirtti: "özel manevra, potansiyel düşmanlarımızın yeni silahlarının incelenmesine ve değerlendirilmesine değil, . . . sadece İç Savaş'tan alınan bazı derslere dayanan . . . mevcut şartlardan çok kahramanca hisler tarafından sunulan fikirlere dayanan bir kuramdı."[35] Savunma harekâtları ve mevzi savaşı, eğer mümkünse önlenmesi gerekse de, anlaşılması ve ustalaşılması gereken savaş yöntemleri olarak tartışılmıştı.

Tasfiyeler bu süreci yarıda kesti ve Sovyet askeri düşüncesini kaosa sürükledi. Derinlemesine harekâtların ilkelerinin Tukhachevsky'yle ve tasfiye edilmiş olan diğer komutanlarla bağlantılı olan detaylandırılması derhal durdu. O zaman Genelkurmay Başkanlığı Akademisi'nde öğrenci olan Petro Grigorenko'ya göre, derinlemesine harekâtlardan söz etmek dahi yasaklanmıştı.[36] Bu ilkelere dayanan metinler yok edildi ve bir süre boyunca, Sovyet taarruz stratejisinin aslında ne olduğu konusunda mutlak bir kafa karışıklığı oldu. Bu ortamda, geçersiz kılınmış olan fikirlerin yerine koyulmak için yeni fikirlerin tartışılması özgürlüğünden, Başkomutanlık'ın anlaşılabilir çekingenliğinden ötürü ciddi şekilde taviz verilmişti.

---

(34) A.g.e.

(35) M. V. Tukhachevsky, 1936 Sahra Yönetmeliği üzerine Yorum, "On the New Field Regulations of the RKKA," *Bol'shevik*, no. 9 (Mayıs, 1937), 46-47.

(36) Petro Grigorenko, *Memoirs* (New York, 1982), 92. Isserson'un harekâtlar üzerine verdiği dersin bir öğrencisi olan Grigorenko'ya göre, Isserson derinlemesine harekâtlar kuramı temelinde ders vermeye devam etti. Ama bunu, kuramdan asla ismen söz etmeden yaptı.

V

Tukhachevsky'nin derin nüfuz öğretisinin susturulmasıyla, Voroshilov ve savunmacı tahkimat ile bölgesel konumun muhafaza edilmesine dayanan bir strateji olan mevzi savaşının destekçileri stratejiyi yeniden formüle etmeye başladılar.[37] Gelgelelim, kaotik bir ortamda iş görürken Sovyet düşüncesinin ve eğitiminin gidişatını değiştirecek zamanları yoktu. Bunun bir sonucu olarak, Sovyetler manevra savaşı hazırlığı ile mevzi savaşı hazırlığı arasında sıkıştılar ve ikisi için de hazır değillerdi. Kızıl Ordu'da hüküm süren karışıklığın kanıtları, 1939-1940'ta Finlandiya'ya karşı yapılan Kış Savaşı'nda bolca bulunuyordu. Sovyet kuvvetleri derinlemesine harekâtlarla bir taarruz savaşı yapmaya çalıştı ama askerler çok kötü bir şekilde eğitilmişlerdi ve haberli kuvvet işbirlikleri çok sıklıkla arıza verdi. Paraşütçüler neredeyse hiç kullanılmadı ve düşman ateşine dayanamayan piyadelerin saklanmalarından ve zırhlı araçları topların yoğun yaylım ateşine maruz bırakmalarından ötürü, tankları piyadelerle birlikte kullanma politikasının hatalı olduğu ortaya çıktı.[38] Ancak Sovyet kuvvetlerinin son dakikada yeniden örgütlenmesi ve takviye edilmesi Kızıl Ordu'yu yenilgiden kurtarabildi.

Fin savaşı tecrübeleri, Kızıl Ordu komutanlığının bazı değişiklikler yapmasına yol açtı. Stalin, teğmeni Voroshilov'u "terfi ettirdi" ve Kızıl Ordu'nun gerçek sorumluluğunu S. Timoshenko'ya emanet etti. Timoshenko, yoğun bir eğitim programı başlattı ve askeri komutanlara, İç Savaş'ta olduğu gibi sahrada inisiyatif kullanmaya başlamış olan savaş komiserleri karşısındaki önceliklerini yeniden kazandırmayı başardı. Sanayinin levazımı yenilemek üzere seferber edilmesi ve eğitime yapılan vurgu, tasfiyelerin neden olduğu kaymayı gidermeye başladı. Gelgelelim, bu işi bitirmek için yeterli zaman yoktu.

Stalin'in bir savaş korkusunun ortasında kapsamlı tasfiyeler başlatma konusundaki istekliliğini anlamak zordur. Şüphesiz, "tek ülkede sosyalizm"in baş mimarı, Sovyetler Birliği'nin canına kıymasına neden olmayı amaçlamadı. Belki de Stalin, Marksist yanıyla, insanları tarihin biçimlendirdiğine

(37) Mevzi savaşının destekçileri, kısa bir süre sonra, 1936'daki İspanyol İç Savaşı'nda, fikirlerinin doğrulandığını göreceklerdi. Bu savaşta, Franco'nun kuvvetlerinin bir yıpratma savaşı yapma becerisi, zaferin anahatarıydı. Bu tecrübeyi yaşamış olan askerler görünüşe göre subayların eğitimindeki harekât öğretisi üzerinde büyük bir etki yaptılar (Grigorenko, *Memoirs*, 92). Grigorenko, mevzi savaşının Voroshilov gibi kilit siyasi-askeri liderler tarafından desteklenmesinin nedeninin, Sovyet kuvvetlerinin teknolojik geriliğini ifşa etmemesi olduğunu da ileri sürer.

(38) Erickson, *The Soviet High Command*, 405.

inandı ve bireysel dehayı hafife aldı –tabii kendisininki hariç. Zaman verilmesi halinde yeni subayların sanatlarını öğreneceklerini varsaymış olabilir. Onun beklediğinden çok daha az zaman olmasının, Sovyetler Birliği için neredeyse ölümcül olduğu görüldü.

Tasfiyeler, Stalin'in Alman saldırısının öncesindeki yıllarda yapmış olduğu tek hataydı. Daha iyi askeri kafaların susturulmasıyla, Stalin askeri hazırlığın yürütülmesi için koşulsuz sorumluluk almak zorunda kaldı. Yaklaşan savaşın iki aşaması olacağına inanıyordu. İlk aşama, kapitalist güçlerle yapılacak olan ve Sovyetler Birliği'nin etkisiz olacağı çatışmayı kapsıyordu. O halde, Stalin'in kilit görevi, ilk aşamayı mümkün olduğunca uzatmaktı. Savaşı erteleme konusundaki şahsi diplomatik yeteneğinin yanılmazlığına güvendi ve bu, tüm kararların kendisi aracılığıyla verildiği prizma haline geldi. Almanya'yla bir savaş yapılması konusunda kışkırtıcı olmaktan o kadar korkuyordu ki, Alman asker hareketlerine ilişkin su götürmez kanıtlar varken bile, Başkomutanlık'ın kuvvetlerin hazırlık niteliğindeki seferberliğini başlatmasını reddetti. Kendi beklentileri Stalin'i o kadar kör etti ki, uyarıları kabul etmeyi reddetti. İnkâr edilemez bir şekilde, ülkenin endüstriyel seferberliği hummalı bir hızda devam ediyordu ve Stalin Finlandiya ve Polonya'daki, Sovyetler Birliği ile batı arasında kalan her toprak parçasını ele geçirmeye çabaladı. 1939 Nazi-Sovyet Paktı bu ışıkta anlaşılmalıdır. Stalin, kapitalist devletlerle savaşa kaçınılmaz gözüyle bakıyordu ama kapitalizme içkin olan çelişkiler onların ilk önce kendileriye savaşmalarına yol açardı. Şayet savaşan tarafların biriyle kurulacak geçici bir ittifak daha fazla zaman kazanılmasını sağlardıysa, Nazi Almanyası ile yapılan pakt gerekçeliydi. Aslında, Hitler'le bir anlaşma yapmak makuldü çünkü Britanya ve Fransa'nın Sovyetler Birliği'ne saldırma ihtimali çok daha azdı. Stalin'in diplomatik manevraları gerçekten de Sovyetler Birliği'ne birkaç ay ve bir miktar değerli toprak kazandırdı. Ama savaşı yeterince uzun bir süre boyunca erteleyemedi. 22 Haziran 1941'de savaş başladığında, Sovyet devleti tam olarak hazır değildi. 1918'de olduğu gibi, Almanlar Rusya'da sosyalizmi yok etmekten sadece birkaç yüz kilometre uzaktaydılar.

Geçmişe bakıldığında, Rus kararlılığının ve Almanların stratejik ve harekâtsal hatalarının sonucu olarak Alman ilerlemesinin yetersiz kalması özünde hatırı sayılır bir olaydı. İlk günlerde, Sovyet kuvvetleri o kadar yetersiz bir şekilde savaştı ki, batı istihbaratı Moskova'nın dört haftada düşeceğini öngördü. Sovyetler bir karışıklık durumu içindelerdi. Sovyet zırhlarının dörtte biri, kusurlu malzemeden ve daha kusurlu taktiklerden

dolayı, ilk birkaç hafta içinde kaybedilmişti. Sovyet komutasında, etrafı kuşatılmış olan bir Sovyet subayının meşhur olmuş sözleriyle ifade edilmiş olan gerçek bir kaos vardı: "Üzerimize ateş ediliyor –ne yapacağız?"[39]

Rusya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki zaferi, pek çok bakımdan, savaş için tamamen seferber edilmiş bir ülke kavramı için bir zaferdi. Artık Nazilerin Slavlara yönelik davranışlarından adamakıllı haberdar olan nüfusun gösterdiği etkili direniş, Sovyetler Birliği'nin cephedeki kuvvetlerinin gayretlerini destekledi. Sovyet stratejisinin ustalarının çok az anlayabilmiş oldukları partizan savaşı, kentsel ve kırsal alanlarda parlak bir başarı elde etti. Büyük çaplı endüstriyel yeniden mevki tayinlerinin sayesinde Sovyet gayretine hafife alınmış olan bir katkı yapıldı. Tukhachevsky ve pek çok diğer kimse, Rusya'nın gücünün geniş topraklarında ve sanayinin stratejik dağıtımı için potansiyelinde saklı olduğunu öne sürdü. Önemli biçimde, Alman ilerlemesi sırasında, Sovyet endüstrisinin büyük bölümleri, zaman zaman tek tek tuğlalar halinde, Almanların erişiminden uzak yerlere taşınmıştı. Stalin, halkın desteğini almaya çalışmasıyla proleter ve köylü, komünist ve milliyetçi arasındaki ayrılıkları azalttı. En iyi Sovyet bestecilerinin, savaş gayreti için özel olarak yazılmış olan epik müziklerinin etkisiyle heyecanlanmış olan Rusya Ana için, Almanlara karşı yapılan muharebe bir mücadele haline geldi; Rus tarihi boyunca pek çok kez verilmiş olan bir mücadele.

Sovyet komutasının 1941-1942 döneminde cephede meydana gelen feci olayları tersine çevirme konusundaki becerisi, Khrushchev Stalinciliği yok etme kampanyasını başlatana dek Stalin'in dehasının bir zaferi olarak selamlanmıştı.[40] 1956'dan itibaren, Alman istilasının alt edilmesi de Sovyet halkının ve sisteminin bir zaferi olarak selamlanmıştır.[41] Modern Sovyet düşüncesi, bu uçlar arasında bir konum bulmuştur ve onun aracılığıyla, savaşın istikametini tersine çevirmiş olan etkenleri yeniden düzenlemek nihayet mümkündür.

İlk olarak, savaşın mükemmel bir yetenek değerlendirmesi yaptığı görüldü ve Kızıl Ordu liderliği, beceriden yoksun olan komutanların hayatta kalma konusunda başarısız olmalarıyla gelişti. Üstelik bu berbat koşullarda, siyasi iltimasçılığa yer yoktu ve Stalin, Budenny ve Voroshilov gibi siyasi

(39) A.g.e.

(40) Stalin'e duyulan hayranlık herhangi bir savaş sonrası tarihinde görülebilir. Bilhassa iyi bir örnek için bkz. Klement Voroshilov, *A Commander of Genius of the Great Patriotic War* (Moskova, 1950).

(41) Bir partinin tarihçesi, savaş ve Stalin'in hataları hakkında böyle bir iddiada bulunur (Ministertstva Oborony Soyuza SSR, *Istoriya velikoi otechestvennoi voiny sovetskovo soyuza 1941-45*, editöryel komisyon başkanı P. N. Pospelov (Moskova, 1960)).

gözdelerinin pek çoğunu sahradan geri getirdi ve onların yerine daha kabiliyetli komutanlar gönderdi.

Daha da önemlisi, Sovyet performansı, sahradaki inisiyatif ve esneklik ile merkezdeki daha iyi planlama, hazırlık ve koordinasyon aracılığıyla savaşma süresince gelişti. İlki, çoğu savaş için geçerli olan bir özelliktir –maharetli komutanlar, taktikleri, belli bir çatışmaya uygun olarak uyarlamayı öğrenirler. İkincisini başaramamak ise, çoğu seferin yıkımı olmuştur. Sovyet durumunda, bu özellikle dikkate değer bir ustalıktı, çünkü önemli ayarlamalar yapılması gerekmişti.

En önemli değişiklik, savunma stratejisi ve taktikleri alanında meydana geldi. Savaşın ilk aşamalarında, Sovyet askerleri nasıl savunmacı bir şekilde manevra yapılacağını bilmiyorlardı ve Alman gözlemcilere göre, mevzilerini inatla, geri çekilmenin akla yatkın olabileceği noktanın oldukça ötesinde tuttular.[42] Geri çekildiklerinde ise, düzen sağlamakta zorlandılar. Stratejik geri çekilmelere olan ihtiyaç tanınmıştı ama komutanları ve askerleri eğitmeye çok az gayret sarfedilmişti. Sovyet geri çekilmesinin en başarılı kısmı, yanan-toprak politikası, sıklıkla, Almanlar için merkezi istikamet tesislerinin yolunun kesilmiş olmasından ziyade, hüsran ve kızgınlıktan dolayı olmak üzere tecrübeler aracılığıyla öğrenilmişti.

Savunmaya olan ilginin yokluğu, 1942 Sahra Yönetmeliği ile tersine çevirildi.[43] Taarruz "Kızıl Ordu için çatışma eyleminin temel yanı" olarak selamlandıysa da, savunma nihayet bir "normal çatışma biçimi" olarak açıkça tartışıldı. Sovyetler, kuvvetlerini derinlemesine savunma yapmaya ve faal, esnek taktikler kullanmaya teşvik etmek için ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Savunmanın durağan olması gerekmiyordu. Aslında, ilk günlerde durağan, "doğrusal" savunma ilkelerine göre savaşmış olanlar, "Onbinlerce Kızıl Ordu komutanı uzman askeri liderler olmuştur . . . aptalca ve zararlı olan doğrusal taktikleri kapı dışarı etmiş ve nihayet hareketli savaş taktiğini benimsemişlerdir"[44] diyen Stalin tarafından bizzat kınanmışlardı.

Eninde sonunda, savunma harekâtlarındaki iyileşme, Sovyetlere çok hayranlık duyulan taarruza dönme fırsatını verdi. Karşı saldırılar, 1942'den sonra savunma ile birlikte başarılı bir şekilde kullanıldı ama savaşın belirleyici aşamasının gerçekten gelişi 1942'de Stalingrad'da oldu; bu muharebe,

(42) Raymond Garthoff, *Soviet Military Doctrine* (Santa Monica, Calif., 1953), 76.
(43) *Uremennyi polevoi ustav RKKA*, 1936 (RKKA'nın geçici sahra yönetmeliği), Garthoff, *Soviet Military Doctrine*, 74'te alıntılanmıştır.
(44) J. V. Stalin, *On The Great Patriotic War* (Moskova, 1950), 373. Stalin'in savaş zamanı söylevlerinin derlemesinden tercüme edilmiştir.

Sovyetler tarafından savaşın dönüm noktası olarak selamlandı. Orada, Sovyetler, nihayet hazırlanmış oldukları manevra savaşını yaptılar. Şubat 1943'te Stalingrad'ın batısındaki Altıncı Ordu Alman kuvvetlerini kuşatmada ve ezmede başarılı olunca, Kızıl Ordu'nun karşı taarruzu başladı. Bundan sonra yazılmış olan tarihçeler, Staligrad'a dek gösterilen tüm savaş gayretini, Haziran 1941'de kaybedilmiş olan inisiyatifi ele geçirme mücadelesi olarak tanımlar. Sovyetler Stalingrad'da ve sonradan belirleyici Kursk muharebesinde, baskına, manevraya, ezici niceliksel üstünlüğe bel bağladılar ve düşmanın mutlak yok edilişini hedeflediler. Zırhın derinlemesine harekâtlar için kullanılması nihayet başarılmıştı. Savaşın ardından bu tecrübelere Sovyet düşünüşünde kutsal bir yer verildi. "Büyük Yurtsever Savaşı" onlara savunma hazırlığının bir daha asla ihmal edilmemesi gerektiğini öğrettiyse de, Stalingrad ve Kursk'ta başlatılan karşı taarruzlar, Sovyet askeri düşüncesinin temelini oluşturan taarruzun önceliğini temize çıkardı.

Stalin, ordu generali S. M. Shtemenko'ya bir keresinde şöyle bir soru sordu: "Savaşı neden biz kazandık?" Shtemenko cevap vermeye fırsat bulamadan, daima alçakgönüllü olan Stalin "Çünkü ülkeyi savaşa ben hazırladım" dedi.[45] İkinci Dünya Savaşı, aslında, Frunze'nin 1924'te destek toplamak için uğraşmış olduğu, toplumun savaş için topyekûn hazırlanmasının bir zaferiydi. Aynı zamanda, gerekenden daha geç bir zamanda yeni ihtimallere uygun hale getirilmiş olan Sovyet stratejisinin ve harekâtlarının da bir zaferiydi. Ama bu savaş, her şeyden çok, tam da Svechin'in hayal etmiş olduğu gibi, bir yıpratma savaşıydı. Sanayiyi sürüncemeli bir savaşa destek vermek üzere seferber etme becerisi belirleyiciydi. Sovyet askerinin kararlılığı ve komutanın bitmek bilmeyen bir insan gücü stoğunu seferber etme, eğitme ve görevlendirme becerisi galip geldi. Aşırı genişletilmiş ve düşman topraklarına yetersizce ulaşmış olan Alman kuvvetleri, nihai olarak, savaşa tamamen hazırlıklı olan Rusya Ana'nın enginliği ile kıyas kabul etmezdi.

Sovyet tarihinde, batılı müttefiklerin Sovyet zaferine olan katkılarından çok az söz edilmiştir. Kiralama ya da ödünç verme ve diğer programlar aracılığıyla sağlanan muazzam miktarda harp malzemesi, Soğuk Savaş sırasında basitçe tarihin dışına atılmıştı. Ama gerçekte, Kızıl Ordu Alman istilasının asıl yükünü gerçekten de tek başına göğüsledi. İkinci cephe meselesi, bu makalenin kapsamının dışında kalır. Ama sayısız ertelemenin ardından nihayet 1944'te başlatıldığında, Stalingrad ve Kursk muharebeleri çoktan ka-

(45) S. M. Shtemenko, *Generalnni stab v gody voiny*, 2 cilt (Moskova, 1973), 2:447.

zaılmıştı. İkinci cephenin hep zamanlamasına hem de istikametine ilişkin siyasi dallanmalar uçsuz bucaksızdı. Stalin, savaşın en büyük muharebelerini nihayetinde konferans masasında kazandı. Siyaset ve savaş arasındaki içinden çıkılmaz bağ herhangi bir zamanda açıklığa kavuşturulmuşsa, bu, Tahran'da, Yalta'da ve Potsdam'da yapılmıştır. Kızıl Ordu işçilerin devrimini eski Rus İmparatorluğu'nun sınırlarının oldukça ötesindeki devletlere zorla götürerek, Tukhachevsky gibi adamların onun için bulunmuş oldukları vaadi çok büyük bir bedelle yerine getirdi. Almanya karşısında kazanılan zaferle birlikte, Stalin nihayet "tek ülkede sosyalizm"inin er geç yurtdışında sosyalist zaferlere yol açacağı yönündeki ısrarını doğrulayan kardeş devletler halkasına erişti. 1946'da Stalin, ilk sosyalist devletin korunmasının hâlâ Kızıl Ordu'nun görevi olduğunu adeta herkese hatırlatmak istermişçesine, İşçilerin ve Köylülerin Kızıl Ordusu'nun adını Sovyetler Birliği Silahlı Kuvvetleri olarak değiştirdi. "Sosyalist ilerleme"nin ve Sovyet devlet gücünün birliği artık tamamlanmıştı.

VI

1917'nin belirsiz günlerinden 1945'te Almanya karşısında kazanılan zafere evrilen Sovyet askeri düşüncesi, bugün bildiğimiz haliyle Sovyet askeri gücünün üzerine inşa edilmiş olduğu temeldir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Sovyetler Birliği'nin dünya çapında bir önem taşıyan askeri güç edinimine hâlâ iki on yıldan uzun bir zaman vardı. Sovyet stratejisinin ustalarının karşısına yeni zorluklar, özellikle de nükleer silahların yarattığı zorluk, çıkacaktı.

Nükleer çağın teknolojik devrimine karşın, Sovyet düşünüşünde hâlâ, izi oluşturucu dönemine kadar sürülebilecek olan pek çok şey vardır. Kombine silahlar öğretisi, Sovyet düşünüşüne halen egemendir ve taarruz hâlâ yeğlenen savaş yöntemidir. Aslında, kombine silahlara yapılan vurgu, nükleer silahların uylaşımsal silahlardan neredeyse ayırt edilemez olan bir savaş açma yöntemi olarak tartışılmasına yönelik rahatsız edici bir eğilime yol açmıştır. Manevraya ve baskına da hâlâ hayranlık duyulmaktadır. 22 Haziran 1941 ile Sovyet düşünüşünde kalıcı şekilde yer etmiş olan baskın hükmü, nükleer çağda başka çelişkilere de yol açmıştır. Baskın, taarruz ve önleyici darbenin gerekliliğinin kabulü, silahları (özellikle de nükleer silahları) ancak kışkırtmaya karşılık olarak kullanacakları yönündeki Sovyet siyasi beyanlarıyla doğal olarak çelişen bir öğreti oluşturur. Sovyetlerin kuvvetlerini "savaş

kaçınılmaz hale gelince" kullanacakları ve kuvvetlerinin oturup saldırıya uğramayı beklemeyecekleri mehfumları gibi tanımlanması zor olan ifadeler bol miktarda bulunur.[46] Savaştan sadece bir "emperyalist" saldırı bağlamında söz eden Sovyet siyasi öğretisi inkâr edilemez bir şekilde savunmacıdır ama askeri öğretisi de inkâr edilemez bir şekilde taarruzcudur. Siyasi faaliyet ve askeri taarruz arasındaki gerilim, Frunze'den beri büyük ölçüde çözüme ulaşmamış halde kalmıştır. Modern zaman Sovyet stratejisi, en önemli ve özü itibariyle savunmacı olan askeri-siyasi öğreti ile taarruzun önceliğini ve baskına ve inisiyatife olan ihtiyacı onaylayan askeri-teknik öğreti (stratejiye benzer) arasında bir ayrım yapmaya çalışır. Bu, karışıklığı ortadan kaldırmada başarılı olamayan bir ayrımdır ve Sovyetlerin kendileri de bunun üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde durmazlar.

Bu çelişkiler, bize Sovyet askeri stratejsinin, biri siyasi diğeri askeri-teknik olmak üzere, iki kademede yaratılmış olduğunu hatırlatır. Siyasi tarafın daha üstün olduğu söylenir. Ama her ikisinin de, yalnız başlarına ele alındıklarında, Sovyet askeri düşüncesinin karmaşıklığını anlamak konusunda bir başarısızlığa yol açma ihtimalleri yüksektir. Sovyet stratejisinin biçimlendirici yılları, sadece Lenin'in, Troçki'nin ve Stalin'in değil, Tukhachevsky, Triandifilov ve Svechin gibi askerlerin de bir eseri olarak anlaşılmalıdır. Bu iki kademenin bir arada varolması her zaman kolaylıkla olmamıştır. Sovyet askeri gelişiminin gidişatını yönetme hakkı, kuramsal olarak Parti'nin elindedir. Bununla birlikte, çağdaş savaş bilimiyle uğraşma uzmanlığı, profesyonel askeri memurlarda bulunur. Sovyet öğretisinin gelişiminin tarihinin büyük bir kısmı, bu iki dünya arasında bir denge bulmaya yönelik gayretlerden oluşmuştur. Askeri-siyasi ve askeri-teknik öğretinin paralel gelişimi, bugünkü Sovyet düşüncesinde de devam etmektedir.

Ama modern Sovyet stratejistlere bırakılmış olan en büyük miras, toplumun tamamının sürekli mücadeleye hazırlanması kavramıdır. Savaşın kaçınılmazlığından, 1956'da Sovyet siyasi öğretisinin bir akidesi olarak vazgeçildi. Yerine, düşman kapitalist kampla "barışçıl rekabet ve bir arada varolma" kavramı ve sosyalizmin uzun vadede galip geleceği beklentisi getirildi. Sovyetler bir nükleer savaşta (her ne kadar ondan sağ çıkmayı deneyecek olsalar da)"hiçbir galip taraf" olmayacağını kabul ettiklerinden, artık ancak sosyalist dünya tarafından yapılacak –belki de dünya çapında bir yok oluşa yol açacak olan- ölümcül bir hatanın nihai komünist zaferini başarı-

(46) Sovyet askeri öğretisinin nükleer çağdaki gelişimine ilişkin mükemmel bir tartışma için bkz. David Holloway, *The Soviet Union and the Arms Race* (New Haven, 1983).

sızlıkla sonuçlandıracağına inanıyorlar. Ama Sovyetler, kapitalist dünyanın sosyalizme olan temel düşmanlığının nükleer çağ tarafından feshedildiğine inanmıyorlar. Sonuç olarak, ülkenin savaşa hazırlanması, engellenmesi gerekse dahi elzemdir. Sovyetler uzun vadede bu düşmanca ilişkiye hapsedilmiş durumdalar. Bugün, Sovyet gücü temelinde, liderlik uluslararası sistemde bir zamanlar patolojik olarak korktuğu aktif rolü oynayabilir. Gerilimlerin gevşemesi ve yakın zamandaki Sovyet politikasının karakteristiği olan, kapitalist dünyayla işbirliği yapılabilecek alanlara ilişkin arayış, Sovyetler Birliği'nin Batılıların uygun prosedürleri ve olası sonuçları dikkate almaksızın riskli girişimlerde bulunmasını uzak bir ihtimal haline getirmek için yeterince güçlü olduğu inancına dayandırılır. Varılan sonuç, Sovyetler Birliği ne kadar güçlü olursa, barışın da o kadar güvende olacağıdır. Sovyetler ilerlemeyi, ancak vatanlarındaki güvenli bir üsten ya da artık, daha geniş olan bir sosyalist cemiyetten de umabilirler. Öncelikle sosyalizmin kazanımlarını koruyan ve tedbirli bir şekilde diğer kazanımların peşinden koşan bu yaklaşım, Lenin'in ve 1918'de verilen kararların mirasıdır.

Şüphesiz, askeri kudret, Sovyetlerin kuvvetler bağıntısı adını verdikleri ve tarihin nasıl ilerlediğine ilişkin bir ölçüm türü olan eşitlikteki tek etken değildir. Manevi, siyasi ve hepsinden çok ekonomik gelişmenin de güvence altına alınması için zor seçimlerin yapılması gerekmektedir. Tıpkı daha önce olduğu gibi, Marksizm-Leninizm, etkenleri dengelemek ve sosyalist devleti uzun vadede hazırlamak için ayrıntılı bir tasarı kopyası sağlamaz. Sadece, altta yatan öncülü verir: sürekli mücadele ve olağanüstü teyakkuz kavramı. Devletin büyük bedellerle edinilmiş ve geçmişteki askeri güçler gibi örgütlenmiş olan askeri gücüne bel bağlama, Sovyetlere tarihsel tecrübe ile devredilmişti. Daimi mücadelenin Sovyet versiyonuna kesinlikle askeri bir ahenk veren de bu tecrübedir.

KAYNAKÇA

SOVYET STRATEJİSİNİN OLUŞTURULMASI

Sovyet stratejisinin evrimi inceleyen bir öğrencinin yararlanabileceği kaynaklar boldur; İngilizcede birkaç harikulade eser vardır ve Sovyetler konu hakkında hacimli bir literatür yaratmışlardır. Sovyet kaynakları, herhangi bir belirli zamandaki egemen siyasi koşullara ilişkin açık bir anlayışla kullanılmalıdır. Sözgelimi, Josef Stalin'in rolü hakkında dengeli bir görüş edinebilemek için, 1956'dan önceki, ona körü körüne tapan eserlere ya da Khruschchev'in egemenliği sırasında yazılmış olan, ona alenen iftira eden eserlere bel beğlanmamalıdır. Böyle uyarıları aklında tutan biri, Sovyet tarih yazıcılığını geniş yelpazeli bir meseleler silsilesi üzerine yararlı bulur.

Sovyetler Birliği'ndeki dış ve ülke içi politikanın arka planı, Adam Ulam'ın harikulade *Expansion and Coexistence*, 2.baskı (Cambridge, Mass., 1974) aracılığıyla öğrenilebilir. Sovyet Komünist Partisi'nin tarihçesi Leonard Shapiro tarafından *The Communist Party of the Soviet Union* kitabında kronolojik olarak yazılmıştır. Karl Marx ve Friedrich Engels'in askeriye hakkındaki düşüncesi derleme eserlerinin her yanına dağılmıştır. En yararlıları arasında, Friedrich Engels'in kuvvetin tarihteki rolü hakkında, *Anti-Dühring*, çev. Emile Burns ve ed. C. P. Dutt (New York, 1939) içindeki yazısı ve Engels, *Izbrannye voennye proizvedeniaa* (Moskova, 1957) bulunur. Silahlı kuvvetlerin karşı devrimci doğası sorunu hakkındaki genel savlar, Karl Marx ve Fridrich Engels, *Selected Works* (New York, 1974) eserinde yer alan "The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte" makalesinin okunması yoluyla anlaşılabilir.

Kızıl Ordu'nun yaratılması üzerine en iyi tek kaynak, John Erickson, *The Soviet High Command* (New York ve Londra, 1962) kitabıdır. Bu dönem üzerine yazılmış Sovyet kaynakları arasında, L. D. Trotsky, *Kak vooruzhâlâs' revoluitsiia*, 3 cilt (Moskova, 1925) ve daha yansız bir açıklama olan N. I. Shatagin, *Organizatsiya i stroitel'stvo sovetskoi armii v period inostrannoi interventsii i grazhdanskoi voiny* (Moskova, 1954) bulunur. Leh seferi, fevkalade bir Sovyet çalışması olan N. E. Kakurin ve V. A. Melikov, *Voina s belopolyakhami* (Moskova, 1925) eserinde incelenir. Kızıl Ordu hakkında daha eski tarihli birkaç kaynak da hâlâ değerlidir. Bunlar arasında Max Werner, The *Military Strength of the Powers* (New York, 1939) ve D. Feodotoff-White, *The Growth of the Red Army* (Princeton, 1943) yer alır.

Sovyet askeri düşüncesinin evrimi hakkındaki en değerli çalışma Raymond Garthoff, *Soviet Military Doctrine* (Santa Monica, Calif., 1954) kitabıdır. Özellikle iç savaşın Sovyet düşüncesi üzerindeki etkisi hakkında yazılmış İngilizce kaynaklar az sayıdadır; John Erickson'ın kitabı en yararlı olanıdır. Gelgelelim, Sovyetler bu konu üzerine etraflıca yazmışlardır. Özellikle ilginç olan bir kitap, S. I. Aralov, *V. I. Lenin i krasnaia armiia* (Moskova, 1958) eseridir. Troçki-Frunze tartışması hakkındaki birincil kaynaklar arasında, Frunze'nin eserlerinin bir derlemesi olan *Sobranie sochinenii*, ed. A. S. Bubnov (Moskova, 1927) ve seçilmiş eserlerden oluşan *Izbrannye proizvedeniia* (Moskova, 1934, 1950, 1957, 1965) eserinin sayısız baskısı bulunur. Mikhail Frunze'nin görüşleri ve tartışmalar üzerine yararlı bir İngilizce kaynak, Walter Darnell Jacob, *Frunze: The Soviet Clausewitz: 1885-1925* (The Hague, 1969) eseridir. Ayrıca bkz. Triandifilov, *The Character of Operations of Modern Armies* (Moskova, 1929); *Great Soviet Encyclopedia*, cilt 12 (1934)

eserinde yer alan Mikhail Tukhachevsky, "War as a Problem of Military Struggle"; Boris Shaposhnikov, *Mogz armii* (Moskova, 1927); ve A. A. Svechin, *Strategiia* (Moskova, 1927).

1920'lerin sonu dönemi, tasfiyelere kadar mevcut Sovyet tarihçe kaynaklarının en zenginlerinden bazılarında ele alınmıştır. Örneğin bkz. kısa makalelerden oluşan bir derleme olan I. A. Korotkov, ed., *Istoriia sovetskoi voennoi mysli: Kratki ocherk 1917 iyun-1941* (Moskova, 1980). I. Tyushkevich, *Stroitel'stvo vooruzhenniykh sil'* (Moskova, 1980) eseri de ayrıntılı, güncel ve yansızdır. *Voprosy strategii i operativnogo iskusstva v sovetskikh coennykh trudakh 1917-1940*, ed. A. B. Kadishev, biraz daha teknik olsa da harikualde bir eserdir (Moskova, 1965). Bu dönemin biyografik literatürü de yararlıdır; özellikle bilgilendirici bir eser, Lev Nikulin, *Tukhachevskii: biografícheskii ocherk* (Moskova, 1964).

İkinci Dünya Savaşı, Sovyet askeri tarihindeki başat deneyimdir ve aynı şekilde, muazzam ve giderek büyümekte olan bir literatürün konusudur. Altı ciltlik *Istoriya velikoi otechestvennoi voiny Sovetskogo Soyuza* (Moskova, 1955) resmi tarihçedir. Genelkurmay başkanlığı, *Vtoraya mirovaya voina 1939-1945*, ed. Korgeneral S. P. Platonov ve Albay I. V. Parotkhin (Moskova, 1960) eseri de dâhil olmak üzere, daha az tartışmalı olan birkaç tarihçe de yayımlamıştır. Dağınık olsa da, zengin bir anı yazısı literatürü de vardır. S. M. Shtemenko'nun iki ciltlik *Generalnii stab v gody voiny* (Moskova, 1973) kitabı, bunun iyi bir örneğidir. Bu kitap İngilizcede *The General Staff in the Years of the War* (New York, 1976) adıyla mevcuttur. En iyi İngilizce kaynaklar arasında, John Erickson'ın *The Road to Stalingrad* (New York, 1975) ve *The Road to Berlin* (New York, 1983) adlı destansı eserleri bulunur.

Sovyet askeri komiser sisteminin evrimi Timothy Colton tarafından, Sovyet askeri tarihinin tüm dönemlerini kapsayan *Commisars, Commanders, and Civilian Authority: The Structure of Soviet Military Politics* (Cambridge, Mass., 1979) kitabında ustalıklı bir şekilde araştırılmıştır.

AVRUPA'DA MÜTTEFİK STRATEJİSİ: 1939-1945

Maurice Matloff

Batı dünyasında, savaşın planlanma, yapılma ve sonuçlanma tarzı hakkında büyük bir tartışma patlak verdiğinde, İkinci Dünya Savaşı'ndaki mücadele henüz sona ermişti.[1] Soğuk Savaş'ın hüsranları ve krizleri ile Sovyetler Birliği'yle Büyük İttifak'taki eski ortakları arasındaki şüphelerin ve gerginliklerin arasında, gizli savaş konseylerinden kamu forumlarına aktarılmış olan bu tartışma, çatışmanın tartışmalı meselelerini ve kararlarını ele alan bir yazı seliyle beslenmişti. Atlantik'in her iki yanındaki eleştirmenler, barışın batılı müttefikler tarafından yapılan siyasi ve stratejik hataların bir sonucu olarak kaybedilmiş olduğu suçlamasını yaptılar. Avrupa'daki savaş için yapılmış olan Amerikan stratejisine özellikle ağır eleştiriler yöneltilmişti. Winston Churchill, Amerikan "büyük ölçekli seri üretim düşünce tarzı"[2] olarak adlandırdığı şey konusunda sert ve ani bir çıkış yaptı. İngiliz analist J. F. C. Fuller, böyle bir stratejiyi "nalburluk"[3] olarak nitelendirdi. Avustralyalı bir gazeteci olan Chester Wilmot'un sevilen yazılarından, ortaya keskin bir karşıtlık çıktı –naif bir Roosevelt'e karşı, ileri görüşlü bir Churchill, siyasi odaklı bir İngiliz stratejisine karşı dar görüşlü bir kuramı benimseyen bir Amerikan askeri stratejisi. Wilmot'un portresinde, Amerikalılar stratejik itimatlarını, si-

(1) Bu makale, büyük ölçüde, yazarın İkinci Dünya Savaşı'ndaki Müttefik stratejisi hakkındaki araştırmalarının ve *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942* (Washington, D.C., 1953) (Edwin M. Snell ile birlikte) ve *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944* (Washington, D.C., 1959) kitaplarında toplanmış olan yazılarının, resmi İkinci Dünya Savaşı'nda Birleşik Devletler Ordusu serisi kitaplarındaki yazıların, kaynakçada ve dipnotlarda belirtilen muhtelif yayımlanmış makalelerin ve köşe yazılarının bir sonucudur.

(2) Winston S. Churchill, *The Second World War: Closing the Ring* (Boston, 1951), 426.

(3) J. F. C. Fuller, *The Second World War, 1939-1945* (New York, 1949), 250, 266, 385.

yasi sonuçları üzerine pek düşünmeden Almanları büyük bir cephe saldırısıyla ezmek üzere Atlantik boyunca sevk ettikleri eğitim kamplarında ve fabrikalarında devasa bir "askeri buharlı silindir" oluşturmaya adamışlardı.[4] Bu tür eleştiriler, Amerikalıların ve İngilizlerin, İkinci Dünya Savaşı stratejisine yaklaşımlarının savaş sonrası literatürde yerleşik hale gelmiş olan ve hâlâ dikkate değer ölçüde popüler geçerlilik taşıyan basmakalıp kategorilerini ve imgelerini biçimlendirdi.

1945'ten bu yana geçmiş olan yılların devam eden ihtilafının ve uzatılmış perspektifinin ışığında, bu basmakalıp kategorilerin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Müttefikler tarafından İkinci Dünya Savaşı'nda geliştirilmiş olan stratejinin durumunu değerlendirmek –nasıl oluştuğunu, onu hangi etkilerin şekillendirdiğini, onun aldığı biçimleri ve hangi anlamda başarılı ya da başarısız olduğunu ele almak– gittikçe daha önemli bir hal almaktadır. Bu makale, Müttefiklerin savaşlarını yaparken dayandıkları stratejik fikirlere, özellikle de en büyük ortak gayretlerini gösterdikleri alanla ilişkili olarak Avrupa'daki savaşa odaklanacaktır. Müttefik başkentlerdeki koalisyon planlaması tarafından büyük uluslararası konferanslarda oluşturulan stratejiyi ve bu planlamadaki Anglo-Amerikan deneyimine verilen özel önemi ele alacaktır.

I

Almanya'nın yenilmesi için oluşturulan Müttefik stratejisinin hikâyesi, basitçe söylendikte, müşterek bir düşmanla karşı karşıya olan üç egemen ortak –Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler– arasındaki ortak paydaya yönelik arayıştır. Bu strateji, Atlantik'in her iki yanındaki pek çok zihnin ve dünya çapındaki savaşta değişmekte olan baskıların ve şartların bir ürünüydü. Evrimsel bir sürecin, bir dizi tavizin ve araçları ve amaçları birbirlerine uygun şekilde düzenlemek üzere verilen sürekli bir mücadelenin sonucuydu. Hepsinden çok, çeşitli ulusal çıkarları olan güçler tarafından biçimlendirilmişti. Almanya'ya karşı yapılan savaşta yer alan güçlerin her biri tarafından istenen ulusal hedefler kalıcı bir biçimde benimsendiyse de, her birinin bu hedefleri elde etmek için kullandığı araçlar ve

(4) Chester Wilmot, *The Struggle for Europe* (New York, 1952), özellikle sayfa 11, 12, 109, 128, 138, 338, 448. Wilmot'un tezinin bir çözümlemesi için bkz. Maurice Matloff, "Wilmot Revisited: Myth and Reality in Anglo-American Strategy for the Second Front," Eisenhower Foundation tarafından *D-Day: The Normandy Invasion in Retrospect* (Lawrence, Kans., 1971)'de yayımlanmış olan bir makale.

yöntemler zaman zaman değişiklik gösterdi. Dahası, Almanya'ya karşı savaşı planlama ve yürütme sürecinde, Büyük İttifak'ın temelleri kaydı ve güçler arasındaki ilişkiler değişti. Bu değişimler, savaşın stratejik tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Büyük İttifak'ın doğası nasıldı ve her bir ortak ona ne getirdi? Büyük İttifak'ın savaş için ve savaş amaçlarıyla oluşturulmuş olduğunun farkında olmak önemlidir; o bir savaş evliliğiydi, bir çıkar evliliğiydi. Ortak bir tehlike bağı, bu üç gücü 1941'de bir araya getirdi ama ittifakları farklı ilişki düzeylerinden oluşmuştu. Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık, Büyük İttifak'ın iç ağını oluşturuyor ve bir ittifak içinde bir başka ittifakı temsil ediyorlardı. Sovyetler Birliği'yle olan ilişkileri ne kadar resmi ve mesafeliyse, bu iki güç arasındaki ilişkiler de bir o kadar yakındı. Aslında, iki Batılı lider olan Başbakan Winston Churchill ve Devlet Başkanı Franklin Roosevelt sıklıkla, savaşın idamesi konusunda birbirleriyle, kendi askeri karargâhlarıyla anlaştıklarından daha iyi anlaşıyorlardı.

Büyük İttifak'taki güçlerin her biri, savaşı kendi hedeflerine göre yaptı; her birinin stratejisi kendi siyasi-askeri sistemi içinde oluşturuluyordu. Koalisyon üyeliklerinden ve savaştaki değişen talihlerden ötürü, her birinin uzlaşması gerekiyordu. Bu üç ortak, farklı gelenekleri, çıkarları, politikaları, coğrafyaları ve kaynakları yüzünden, Avrupa savaşına farklı gözlüklerin ardından bakıyordu.

Bir ada imparatorluğu olan ve Almanya'ya karşı savaşa giren ilk taraf olan Büyük Britanya, Fransa'nın Haziran 1940'taki düşüşünden sonraki bir tam yıl boyunca, Alman tehdidine doğrudan karşı çıkan tek büyük güç olmuştu. Yüzyıllar boyunca, güç dengesine güvenmişti. Savaşta, diplomaside ve koalisyonlarda tecrübeli olan bu imparatorluğun Avrupa savaşındaki tarihe geçmiş politikası, Liddell Hart'ın "dolaylı yaklaşım" olarak adlandırdığı şeyden istifade etmekti –ekonomik kaynaklarından ve donanmasından faydalanmak ve Kıta müttefiklerini Avrupa'daki dengeyi tehdit eden her türlü büyük güce karşı desteklemek. Uzak Doğu'daki imparatorluğunun kaderi, Akdeniz'e bağlıydı ve Britanya'nın orada ve bir başka özel siyasi ve ekonomik çıkar alanı olan Orta Doğu'da faal olarak müdahalede bulunması beklenebilirdi. Mevcudiyeti için deniz yollarına bel bağlamış olan Büyük Britanya, kendi kendine yetebilecek bir durumda değildi. Şayet Britanya savaşta kalacaktıysa, Amerika'dan gelecek ikmaller için Atlantik'in açık tutulması gerekiyordu. Büyük ölçüde sanayileşmiş olsa da, ekonomisi Birleşik Devletler'in ekonomisiyle karşılaştırıldığında küçük ölçekliydi. Dünya çapında bir sa-

vaşta, kaynakları kopma noktasına gelecek kadar zorlanırdı. Birinci Dünya Savaşı'nda verdiği büyük miktarda insan gücü kaybına şiddetle duyarlı olan Büyük Britanya, donanmasına, hava kuvvetine ve bir yan donanım stratejisi olarak adlandırılabilecek olan stratejisine –onu kademeli olarak zayıflatmak için, Almanya'yı Kıta'nın sınırları etrafından vurmak, işgal altındaki ülkeleri silahlarla ve Almanya'ya karşı güvenlerini yıkarak desteklemek ve sonunda Almanya'nın kalbine saldırmak- güveniyordu. Kısa vadede, işgal altındaki ülkelerin ayaklanmalarını ve isyan etmelerini istiyordu; uzun vadede ise, savaştan önceki statükoya dönme arzusundaydı. Churchill, İngiliz İmparatorluğu'nun tasfiyesine başkanlık etmemek konusunda kararlıydı. İngiliz askerleri, siyasi liderlikleriyle yakın şekilde çalışmaya alışkınlardı ve Britanya'nın savaştaki politikasının siyasi meselelere birincil bir yer vermesi beklenebilirdi.

Büyük Britanya gibi Birleşik Devletler de İkinci Dünya Savaşı'nda yirminci yüzyıldaki ikinci büyük koalisyon savaşına dâhil oldu. Zengin kaynakları olan ve büyük ölçüde sanayileşmiş Birleşik Devletler, Britanya'nın en büyük tedarikçisi olmaktan onun askeri bakımdan tam bir işbirlikçisi olmaya aşamalı bir geçiş yaptı. Bunun bir sonucu olarak, Japonya Pearl Harbor'a saldırdığında, Amerika'nın savaşa girmesi iki gücün de aşağı yukarı hazırlıklı olduğu doğal bir adımdı.

Amerikalılar için savaş bir anormallikti; bir normallik bozulmasıydı. Savaş ve barış bağımsız ve ayrık iki hadise olarak görülüyordu ve Amerikalıların savaş geleneği önce savaş açmak sonra savaşa hazırlanmak olmuştu. Geleneksel olarak, Avrupa çekişmelerine dâhil olmaya karşı olan Birleşik Devletler'in, yine de, Avrupa'yla güçlü kültürel bağları vardı. Birinci Dünya Savaşı'ndaki tecrübelerine dayanarak, Amerikalıların Avrupa savaşına yaklaşımı onu mümkün olduğu kadar uzun bir süre ertelemek, savaşa ancak onu başlatan zorbayı ya da zorbaları ezmeye yetecek kadar girmek, çocukları evlerine göndermek ve sonra da Avrupa olayları konusunda daha önceki kadar tarafsız kalmaya çalışmaktı. Birinci Dünya Savaşı'na savaşın sonlarına doğru katılarak bir ortak güç, ittifakta az bir pay sahibi olan küçük bir ortak olmuştu ve Avrupalı ortakları tarafından belirlenmiş olan temel stratejiye uygun olarak savaşmıştı. Savaştan sonraki gerçeklere ayılma döneminde, Birleşik Devletler'in bir daha ne askeri ittifaklara dâhil olması ne de taarruz eylemi yapabilen askeri kuvvetleri muhafaza etmesi gerektiği inançları, ulusal politikayı derinden etkiledi.

1938'de yapılan Münih anlaşmasından itibaren, Amerikan liderleri aşamalı olarak Batı demokrasilerinin tehditlerine karşı tetikte olmaya ve seferberliğe başladılar. Washington'daki stratejik planlamacılar daha önceki akademik planlama uygulamalarını bir yana bırakarak dünya çapında savaş ve koalisyon savaşı bakımından düşünmeye başladılar. Savaş ve barış arasındaki endişe verici geçişte, Rus kabiliyetleri ve amaçları hakkında çok az şey biliniyordu –bu durum, savaş boyunca devam etti. Sovyetler Birliği'ne yapılan Alman saldırısından sonraki aylarda, Amerika askeri karargâhı Sovyetler'in Almanya'ya karşı faal bir iştirakçi olarak devam etme becerisinden ciddi şekilde şüphe etti. Ama Pearl Harbor zamanında, Amerikalı planlamacılar İngiliz stratejik kuramı ve kavramları karşısında becerilerini yenilemeye ve planlarını savaş halindeki bir dünyaya göre yapmaya başlamışlardı. Birleşik Devletler ilk kez, bir savaşa onun nasıl yapılacağı konusundaki stratejik düşünüşü bakımından dikkate değer derecede gelişmiş halde girdi.

Roosevelt'in 1939 ve 1941 yılları arasındaki gözüpek liderliğine karşın, Pearl Harbor'a kadar ülke hâlâ büyük ölçüde bölünmüş haldeydi. İngiliz ve Sovyet siyasi-askeri sistemleri, Amerikanınkinden çok daha sıkıca örülmüştü. Roosevelt kademeli olarak askeri karagahı kendine daha yakın hale getirdi ve bir nebze laubali ve sistemsiz olan tarzıyla, onunla yakın bir ilişki geliştirdi. İkinci Dünya Savaşı'nı "beka için yapılan savaş" olarak adlandıran Roosevelt, 1939'dan itibaren faal bir başkomutan oldu ve yöntemleri gevşek ve bağlantısız görünse bile, stratejik konulardaki bağımsız sesini korudu.

İkinci Dünya Savaşı'nda, Birleşik Devletler ilk defa ve sonradan anlaşıldığı üzere büyük ortaklarından bile daha fazla olmak üzere, gerçekten dünya çapında yapılan bir savaşın talepleriyle karşı karşıya kalmıştı. Başlangıçtan itibaren, Amerikalıların savaştaki çıkarları ve muhabere hatları dünya çapında oldu. Çinlilere güçlü bir sempati besleyen Birleşik Devletler, Pasifik'teki bir mülküne yapılan saldırı nedeniyle savaşa girmişti ve Pearl Harbor'dan kısa bir süre sonra, Anglo-Amerikan stratejik görev dağıtımında, ona Japonya'ya karşı savaşın ana sorumluluğu verilmişti. Savaş boyunca, Devlet Başkanı Roosevelt ve askeri heyeti, Pasifik'teki ve Uzak Doğu'daki savaşı bir türlü unutamadılar. Pek çok Amerikalıya göre, doğal düşman Almanya'dan ziyade Japonya idi. Bu saplantı, üç ortak arasındaki ilişkilerde ve Almanya'nın yenilmesi için oluşturulan stratejinin evriminde önemli bir rol oynayacaktı. Ülke içi siyasetin ve Japonların baskılarının altındaki Birleşik Devletler, basitçe, Avrupa'da uzun bir savaş yapamazdı. Kara Kuvvetleri Ko-

mutanı General George C. Marshall'ın sonradan kısa ve öz bir şekilde ifade ettiği gibi, "bir demokrasi, bir Yedi Yıl Savaşları yapamaz."[5]

Farklı bir siyasi ve ekonomik ideolojiye bağlı olan üçüncü ortak Sovyetler Birliği, bir muammayı simgeliyordu. Hava ve deniz geleneklerinden yoksun olan bu devlet temelde, içsel muhabere hatları olan bir kara gücüydü. Muazzam bir nüfusu ve büyük miktarda kaynağı vardı ama sanayi programı tamamlanmamıştı. Birleşik Krallık'ın ve Birleşik Devletler'in aksine, Sovyetler aynı anda tek bir düşmanla savaşarak İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerine dek Japonya'ya karşı yapılan savaşın dışında kalacaklardı. Bu anlamda, Sovyetler Birliği'nin stratejik sorunu, Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık'la karşılaştırıldığında nispeten basitti. Tabii ki, Almanya'ya karşı verdiği mücadelenin savunma aşamasında, bekasını güvence altına alması gerekiyordu ve coğrafyasına, halkının dayanıklılığına ve ordusuna bel bağladı. Ya kasten ya da şartların etkisiyle, zaman kazanmak için tarihi toprak ve hatta can verme politikasına başvurdu.

Tüm Komünist düzeltmelerine ve ideolojik yan anlamlarına rağmen, Sovyet dış politikası belli bakımlardan çarınkini andırıyordu. Almanya'ya karşı verdiği savunma mücadelesi, ikiz güvenlik ve yayılma güdüleri bakımından yalnızca bir duraklamaydı. Bu güdüler, Sovyetler Birliği'ni Finlandiya ile yaptığı savaşta motive etmiş ve Hitler'le yapılan anlaşma döneminde dahi iş başında olmuş gibi görünüyordu. Hitler'in Sovyetler Birliği ile köprüleri atmasının başlıca nedenlerinden biri Sovyetler Birliği'nin, Batı'da inatçı bir Britanya ile karşı karşıya olan Hitler'in fazla tehlikeli olduğunu düşündüğü, batıya, Polonya ve Balkanlar'ın içine doğru ilerleme konusundaki saldırgan eylemiydi. Almanların Haziran 1941'de yaptığı Sovyetler Birliği işgali, Rus tarihinde derinlere kök salmış bir hedef olan, doğu Avrupa'daki konumunu güçlendirmeye yönelik Sovyet arzusunu pekiştirdi. Nazi istilasından sonraki ilk iki yılda Sovyet siyasi ve toprak hırsları yok değildiyse de, gereklilik konusundaki askeri düşünceler, beka için verilen umutsuz mücadelede en çok önem taşıyan şeyler haline geldi. Hâlâ kapitalist kuşatmadan korkan ve hem düşmanına hem dostuna aynı şekilde şüpheyle yaklaşan Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı boyunca, Moskova'daki savaş zamanı Birleşik Devletler Askeri Heyeti'nin başkanı olan General John R. Deane'in sonra-

(5) General Marshall ile röportaj, Dr. Sidney Mathews, Binbaşı Roy Lamson ve Binbaşı David Hamilton, 25 Temmuz 1949, Office Chief of Military History Files, Matloff, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944*, 5'te alıntılanmıştır.

dan "garip ittifak"[6] olarak adlandırdığı ortaklıkta tedirgin bir müttefik olarak kaldı.

O halde bunlar, savaşın baskısı altında aşamalı olarak bir araya gelmiş olan üç egemen güçtü. Baştan itibaren, Birleşik Devletler ile Büyük Britanya arasındaki yakın bağlar Büyük İttifak'ın anakayasını oluşturdu. Sovyetler Birliği'nin savaşın birleştirilmiş stratejisini geliştirme ve yönlendirmedeki rolü, nispeten küçük olacaktı. Bu eşitsizliğin en azından iki nedeni vardı. Bu, kısmen ortakların dâhil olduğu mücadelelerin farklı doğasından kaynaklanıyordu –Kıta Avrupa'sının doğu cephesinde Almanya'ya karşı yapılan Sovyet yoğunlaşması, İngilizlerin ve Amerikalıların dünya çapındaki taleplerdeki ve Mihver ortaklarıyla yapılan mücadeledeki genişçe yayılmış olan cephelerdeki dahiliyeti. Bu farklılık, kısmen, ortakların almış oldukları şüphe mirasını yansıtıyordu. Baştan beri, Sovyetlerin Birleşik Devletler ve Büyük Britanya ile olan ilişkisi, düşmana baskı yapılmasını talep etmekten ve malzeme yardımı istemek ve almaktan ibaretti. Ama işbirliğinin, bu alanlardaki işbirliğinin dahi, zor olduğu görülecekti. Birleşik Devletler'in ve Büyük Britanya'nın stratejik kararları, normalde genel hatlarıyla Sovyetlere iletiliyordu. Ama onlar, Anglo-Amerikan Birleşik Komutanlıklar sisteminin dışında kalıyor ve ancak Moskova, Tahran, Yalta ve Potsdam'da yapılan uluslararası konferanslarda verilen kararlara resmi olarak katılıyorlardı. Savaşın büyük bir bölümünde ittifakın doğu ve batı kanatları birbirlerinden uzak mesafelerde iş gördüklerinden, kuvvetleri ayrılmıştı. Baştan beri, geçmişteki sıkıntılı ilişkiler ve serbest değiş tokuşun yokluğu, gerçek bir anlayışı zor kıldı. Tuhaf bir "mesafeli ilişki" ortaklığı ortaya çıktı. Batılı çevrelerde strateji üzerine yapılan uzun tartışma, hassas bir ilişkiye yol açtı ve Sovyetler Birliği'yle bir ihtilaf konusu haline geldi. Doğu cephesinde bir ölüm mücadelesinin kapanına kısılmış olan Sovyetler'in baştan itibaren uygun Batı stratejisi hakkında hiçbir şüpheleri olmadı. İkinci bir cephe istiyorlardı; ve bunun yakın bir zamanda ve batıda olmasını istiyorlardı. Bu ikinci cepheye ilişkin her Anglo-Amerikan ertelemesi, yangını körükledi.

Batılı güçler arasındaki yakın askeri işbirliğinin temeli, Amerikalı ordu ve donanma gözlemcilerinin 1940'ta Büyük Britanya'ya gönderilmesiyle başladı. Pearl Harbor'un hemen ardından Washington'da yapılan Anglo-Amerikan toplantısının sonucu (Arcadia Konferansı), Birleşik Genelkurmay

(6) Moskova'dan görüldüğü şekliyle İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'yle ilişkilere dair birinci elden bir açıklama için, John R. Deane, *The Strange Alliance* (New York, 1947) eserine başvurunuz.

Başkanlıkları (BGB) sisteminin kurulması oldu –savaşın günlük koordinasyonu ve Batı stratejisinin şekillendirilmesi için kurulmuş olan bir düzenek. BGB'nin üstünde, Stalin'le olan ilişkileri içine kapanık ve mesafeli bir hale geldikçe, işbirlikleri de yakınlaşan ve sıcaklaşan başbakan ve Devlet Başkanı vardı. Bu iki Batılı lider de ikişer şapka giyiyordu –biri askeri, diğeri siyasi. BGB'nin çalışması, Devlet Başkanı ve başbakan ile yapılan büyük konferanslarda da devam etti. Zirve toplantıları, planlamacılar Müttefik stratejisinin ve politikasının önemli maddeleri hakkında en üst düzey kararlar vermeye hazır olduklarına gerçekleştirildi.

II

Müttefik ortaklığının ve stratejisinin gelişiminin üç ana safhası arasında, 1941-1942 yılları biçimlendirici dönemi simgeler. Bu dönem, Büyük İttifak'ın oluşturulmasına ve Sovyetler Birliği ile Batı arasındaki mesafeli işbirliği şablonunun –bu, savaşın geri kalanı boyunca varlığını sürdürecek olan bir şablondu– başlangıcına tanıklık etti. Müttefikler için bu, aynı zamanda, savunma stratejisi dönemiydi. En büyük korkuları yenilmeye ilişkindi; büyük kaygıları ise, Sovyetler Birliği'nin bekasına. Batılı ortaklar için, bu, önemli stratejik kararlarının ilkini imledi –"Önce Avrupa" (ya da "Önce Almanya") kararı ve Almanya'ya karşı stratejik bir plan arayışının ilk aşaması.

Müttefik stratejisinin evriminde, erken dönemde önce Almanya'yı yenme ilkesinin benimsenmesi İkinci Dünya Savaşı'nın Anglo-Amerikan politikalarındaki en önemli ve en etkili karardı. Bu temel stratejik kararın altyapısı 1941'in başlarında –Pearl Harbor'dan neredeyse bir yıl önce–, Washington'da yapılan ABC Konferansı'nda hazırlanmıştı. Bu keşif türünden İngiliz ve Amerikan karargâh konuşmalarından, Birleşik Devletler'in savaşa girmesi halinde, Müttefiklerin ilk olarak Almanya'yı yenmeye çalışacakları ilkesi ortaya çıktı.[7] Almanya'nın düşman koalisyonunun en nüfuzlu üyesi olacağı inancına dayanılarak, başlıca Anglo-Amerikan gayreti Atlantik ve Avrupa alanında yapılacaktı. Şayet Japonya savaşa girerse, Uzak Pasifik'teki askeri strateji, Müttefikler taarruz yapabilmek için yeterli güç toplayana kadar savunma yapacaktı. Savaş gerçekten de Birleşik Devletler'e geldiğinde, baş-

(7) ABC Konferansı'nın açıklamaları için bkz. Mark S. Watson, *Chief of Staff: Prewar Plans and Preparations* (Washington, D.C., 1950), bölüm 12; Matloff ve Snell, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942*, bölüm 3; ve *Command Decisions*, ed. Kent R. Greenfield (Washington, D.C., 1960) içinde Louis Morton, "Germany First: The Basic Concept of Allied Strategy in World War II."

langıçtaki Japon başarılarına ve Pearl Harbor'a yapılan saldırının ardından Pasifik'teki kritik duruma rağmen, Churchill ve heyetiyle Washington'daki Arcadia Konferansı'nda yapılan toplantılar sırasında temel karar onaylandı.[8]

Savaş sonrasında Müttefik stratejisi hakkında yapılan tartışma sırasında, kimileri önce Avrupa kararının bilgeliğini sorguladılar. Ama savaşın kritik başlangıç döneminde, siyasi uygunluk ve lojistik kaygıları bir araya gelerek kararı pekiştirdi. Siyasi, askeri, coğrafi ve ekonomik nedenlerden ötürü, üç Müttefik fikir birliği içinde bulunabiliyordu. Müttefiklerin ikisine yönelik acil tehdit Avrupa'daydı; orada acil olarak harekete geçilebilirdi ve hepsi de düşman konusunda resmi olarak ve halk önünde aynı fikirdeydiler. Sovyetler Birliği ve Büyük Britanya, basitçe, Japonya ile savaşın kesin bir şekilde sona ermesini bekleyemezdi. Elde zaten azımsanamayacak miktarda Müttefik kuvvet vardı ve Japonya karşısında yapılması gerektiği gibi yerlerinin değiştirilmesi gerekmeyecekti. Dolayısıyla, bundan, Almanya'nın yenilmesinin ilk büyük hedef olması gerektiği sonucu çıkıyordu.

Her ne kadar o temel karar savaş boyunca benimsendiyse de, nasıl yorumlanması ve uygulanması gerektiği sorusu çatışmanın başında gündeme geldi ve çatışma sonlanana kadar da devam etti. En ısrarcı sorulardan biri, eldeki kaynakların Avrupa'daki savaş ve Japonya'ya karşı yapılan savaş arasında hangi oranda bölüştürüleceğine ilişkindi. Bu, Anglo-Amerikan stratejisindeki siyasi etkenlerin yanı sıra askeri etkenlerin de bir ayrılığını yansıttı. Akdeniz, Orta Doğu ve Kıta'daki ağır basan çıkarları hesaba katıldığında, Japonya'ya karşı yapılan savaş Britanya için küçük bir performans olma eğilimi gösteriyordu. Ama önceden Japonya'ya karşı yapılan savaşın büyük sorumluluğunun verilmiş olduğu Birleşik Devletler için, Japonya pek çok açıdan siyasi olarak yeğlenen birincil hedefti. Bunun bir sonucu olarak, zaman zaman Birleşik Devletler ve Büyük Britanya arasında kaynakların bölüştürülmesi konusunda anlaşmazlıklar doğdu.

Pearl Harbor nedeniyle birbirlerine iyice yaklaşmış ve önce Almanya'nın yenilmesi gerektiği konusunda fikir birliği içinde olan Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık'ın hâlâ bunun nasıl yapılacağı konusunda karşılıklı olarak kabul ettikleri bir plan yoktu. İngilizlerin Almanya'nın nasıl yenileceğine ilişkin kavrayışları kısa bir sürede aşikâr hale geldi. Temelde, Almanya'nın direniş iradesini ve becerisini zayıflatmak için kuşatmaya, bombalamaya,

(8) Matloff ve Snell, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942*, bölüm 5'te Arcadia Konferansı etraflıca tartışılır.

baltalayıcı faaliyetlere ve propagadaya bel bağlamayı önerdiler. Vurgu, Alman askeri makinesinin tam gücüne karşı yapılan büyük ölçekli kara faaliyetlerinden ziyade, Alman idaresi altındaki toprakların çevresinde iş gören hareketli, etkili zırhlı kuvvetlerin üzerinde olacaktı. Birinci Dünya Savaşı'nın aksine, bu savaşta çok büyük piyade ordularına ihtiyaç olmayacaktı. Bu yaklaşımın tamamı, Kıta'da bir yan donanım stratejisiyle savaş yürütmeye ilişkin Churchillci kuramla uygunluk içindeydi; Churchill bu kavramı, 1914-1918 arasındaki iç dağlayan İngiliz deneyiminin ardından geliştirmişti. Yan donanım tezinin Akdeniz ya da "yumuşak karın" kısmı savaş sonrası tartışmada büyük ölçüde dikkat çektiyse de, Norveç de İkinci Dünya Savaşı'nda her zaman başbakanın gözde hedeflerindendi. İngiliz liderliği baştan itibaren, sadece zaten çöküş sürecinde olan Almanya'ya karşı yapılacak son darbe olarak tam kuvvetle yapılacak bir çaprazlama Kanal harekâtı tasavvur etti. İngilizlerin bu iki görüşü –vurgu Akdeniz'de ve son bir darbe olarak çaprazlama Kanal harekâtında olmak üzere–, Normandiya istilasına kadar devam etti. İngiliz kavramı askeri, siyasi ve ekonomik etkenlerden, Birinci Dünya Savaşı ve Dunkirk tecrübelerinden kaynaklanan ihtiyattan ve başbakanın tercihlerinden oluşan bir bileşimdi. Dağınık çıkarlara, küçük ölçekli bir ekonomiye ve kara orduları için sınırlı miktarda insan gücüne uyacak şekilde düzenlenmişti.

Amerikalıların fikirleri oldukça farklıydı. Henüz Kasım 1940'ta, deniz harekâtları komutanı Amiral Harold R. Stark, Almanya'nın yenilmesi için büyük ölçekli kara harekâtlarının gerekli olduğuna karar vermişti.[9] 1941 yılının yazında, ordunun stratejik planlamacıları, er ya da geç "Almanya'yla, gerçekten kuvvetleriyle çarpışarak ve onları yenerek ve onun çatışma iradesini mutlak surette kırarak savaşmaya hazırlanmalıyız"[10] sonucuna vardılar. Başlangıç hazırlıkları konusunda kararsız olan planlamacılar, Alman ordusuyla kafa kafaya çarpışma bakımından düşünmeye meyillilerdi. Kazanmak için yaklaşık 215 tümenden oluşan bir Amerikan ordusunun gerektiğine inanıyorlardı. Burada, bir kitle ve yoğunlaşma savaşına ilişkin Amerikan kuramının çekirdeği vardı. Bu görüş, Amerikan iyimserliğini, Amerika'nın endüstriyel makinesinin askeri teçhizatı üreteceğine olan güvenini ve askeriyesinin, taarruz amaçları için büyük bir vatandaş ordusu oluşturma, donatma ve eğitme becerisine olan inancını yansıtıyordu.

(9) Amiral Stark'ın Dog Planı Muhtırası'na ilişkin bir tartışma için bkz. a.g.e., 25-28; Watson, *Chief of Staff: Prewar Plans and Preparations*, bölüm 4; ve Samuel E. Morison, *The Battle of the Atlantic, September 1939-May 1943* (Boston, 1947), 271-72.

(10) Matloff ve Snell, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942*, 61'de alıntılanmıştır.

Avrupa savaşına ilişkin çeşitli yaklaşımlar en açık şekilde, 1942'de Bolero Harekâtı ve Torch Harekâtı konusunda verilen mücadelede yansıtıldı. Bolero planı, Amerikan ordusunun parlak buluşuydu. Savaş Bakanı Stimson, General Marshall ve ordu planlamacıları, Pearl Harbor'dan sonra askerlerin, gemilerin ve levazımın dünyanın Avrupa dışındaki bölümlerindeki –Pasifik, Orta Doğu, Uzak Doğu ve Afrika– ani krizlerin üstesinden gelmek üzere dağıtılması tehdidinden rahatsız oldular. Amerikan Birleşik Komutanlıkları tarafından çözüm olarak, Avrupa'yı tam kuvvetle Birleşik Krallık'tan istila etme kavramı –sözü geçen Bolero planı– benimsendi. Bu plan, 1943 ilkbaharında tam kuvvetle yapılacak bir çapraz Kanal istilası için kuvvet toplamak üzere tasarlanmıştı (buna Toparlama adı verilir). (Sledgehammer adı verilen) Yardımcı bir plan, 1942 sonbaharında, iki beklenmedik durumdan herhangi biri bakımından Kıta'ya küçük ölçekli acil bir dönüşe fırsat sağladı –Almanya'nın tehdit altındaki çöküşü ya da Rusya'nın tehdit altındaki çöküşü. İngilizler Nisan 1942'de Bolero'yu "prensipte" onaylamış olsalar da, bu anlaşma üç aydan kısa sürdü.

Amerikan karargâhı için, birkaç sebepten ötürü, Bolero özellikle istenen bir şeydi. Rusların ikinci bir cephe talebini karşılardı. Sanayi ve insan gücü seferberliği için kesin bir uzun vadeli stratejik plan sağlardı. Hepsinden önemlisi, 1943'ün başlarına kadar belirleyici bir eylem vaadinde bulunuyordu ve yoğunlaşma ilkesinin gereklerini yerine getirecek olan uzun vadeli bir plan öneriyordu. Bir süre için, ikinci cepheye ilişkin planlar ilerledi. 24 Haziran 1942'de, General Eisenhower İngiltere'ye vardı, Avrupa savaş meydanının (ASM) komutasını aldı ve dikkate değer miktarda Amerikan kuvveti gelmeye başladı.

Ama kısa bir süre içinde, akıntı ordunun planının aleyhine döndü. Haziranda başbakan Washington'a geldi ve bir Kuzey Afrika harekâtı yapılmasını teşvik etti. Amerikan askeri karargâhı İngilizlerin Bolero'yu bozmaya yönelik bariz niyetinden ötürü o kadar galeyana gelmişti ki, Temmuz ayında Birleşik Komutanlıklar İngiltere'yi Pasifik'te topyekûn bir eylem yapmakla tehdit etmeyi dahi düşündü –Devlet Başkanı bu tehdide izin vermeyi reddetti. Bu konuda Temmuz ayında Londra'da yapılan tartışmalardan, 1942 sonbaharında bir Kuzey Afrika saldırısı başlatma kararı çıktı. Bolero'nun yerini Torch aldı (Kuzey Afrika istilası). Amerikan askeri karargâhı kaybetmişti; Devlet Başkanı onların kararını geçersiz kılmıştı.

Torch kararı iki nedenden kaynaklanıyordu –Roosevelt'in 1942'de Amerikan kara kuvvetlerinin Almanya'ya karşı eylemde bulunması konusundaki

ısrarı ile Churchill ve heyetinin 1942 çapraz Kanal istilası mefhumunu kabul etmeyi kesin olarak reddetmesi. İki taraf da, başarılı olması halinde, Torch'un bazı olumlu avantajlar yaratabileceğini tanıdı. Müttefiklerin deniz trafiği aşırı derecede yoğundu. Şayet Orta Doğu'ya ve Hindistan'a giden konvoy rotaları Ümit Burnu'nun etrafından geçmek yerine Akdeniz'den giderse, ayda iki yüzün üstünde gemi tasarrufu yapılabilirdi. 1942'de bir çapraz Kanal istilasının yapılabilirliğine ilişkin ciddi sorular da ortaya çıktı. Uygulamaya dair kaygılar önemli bir rol oynadı: Torch için gerekli kaynaklar mevcuttu; çapraz Kanal istilası girişimi için gereken kaynakların varlığı ise daha şüpheliydi.

Marshall ve Stimson'a göre, Torch kararı acı bir hayal kırıklığıydı. Bu karar onlar için, bir kuşatma ya da çevre gagalaması stratejisinin ve en üst düzey bir Pentagon planlamacısının "serpmecilik" olarak adlandırdığı şeyin benimsenmesi anlamına geliyordu. Aynı zamanda, Almanya'ya karşı yapılacak olan ve zamanı kesin olarak belirlenmiş bir doğrudan hamlenin kaçınılmaz olarak ertelenmesi anlamına da geliyordu. Bu gecikme, baskı altındaki Sovyetler ile ilişkileri daha da karıştırdı ve onların Batılıların niyetleri hakkındaki şüphelerini besledi. Sonuçta Torch galip geldiğinde, Churchill Moskova'da yapılan fırtınalı bir görüşmede Stalin'in itirazının tüm ağırlığını hissetti.

Geriye bakıldığında, Bolero zamanından önce gelişmiş gibi görünür. Ne ingilizler ne de Kanal'ı geçmek için gereken kuvvetler ve araçlar hazır görünüyordu. Ama Amerikan askeri planlamacılarının öğrendikleri üzere, mevcut kuvvetlerin bir kendi stratejilerini oluşturma tarzı vardır ve siyasi liderlerin eylem konusundaki sabırsızlıkları ve baskıları, ne kadar sağlam olursa olsun askeriyenin stratejisini geçersiz kılabilir. Torch'un gerçekleştirilmesi için yeterli miktarda kuvvet ve araç vardı; Batılı Müttefikler Torch planını gerçekleştirdiler.

Torch harekâtının başlatılması, Almanya karşısında bir Anglo-Amerikan stratejik planı arayışının ilk aşamasını sonlandırdı. 1941'den 1942'ye dek geçen dönem –ki bu bir savunma stratejisi dönemiydi–, batılı ortaklar için aynı zamanda bir kıtlık stratejisi dönemiydi. Savaşa ilişkin iki ayrı yaklaşım çatışmıştı ve ilk raundu İngiliz fırsatçılığı ya da yan donanım stratejisi kazanmıştı. Ama mesele henüz adamakıllı birleştirilmemişti. İngiliz strateji mefhumlarının egemenlik sürme eğilimi göstermiş olması şaşırtıcı değildi. Onların kuvvetleri daha önce seferber edilmişlerdi ve Avrupa savaş meydanında Amerikalılardan daha büyük sayılarda bulunuyorlardı. Kuzey Afri-

ka'daki ve Orta Doğu'daki konumları vahimdi. İngilizler askeri diplomaside de Amerikalılardan daha tecrübelilerdi ve Churchill, Roosevelt'in halden anladığını gördü. Pearl Harbor'dan sonra Amerikan kuvvetlerinin savaş alanlarında herhangi bir hissedilir etki yapabilmeleri, yılın yarısından daha uzun bir süre almıştı. Nakliye ve mühimmattaki önemli eksikliklerden ötürü sınırlandırılmış olan Amerikan stratejik planlaması, büyük ölçüde kısa vadeli olmuştu. Askerler, ani tehditlerin ve krizlerin üstesinden gelmeleri için parçalara ayrılmışlardı. Askeri diplomasi ve pazarlık konusunda tecrübeli olmayan Amerikalılar, hâlâ "ya / ya da ", "şu harekât ya da bu harekât" şeklinde düşünüyorlardı. Müttefik planlamasını düzenli, uzun vadeli bir temele oturtmak ve kitle ve yoğunlaşma ilkelerini gözlemlemek için bel bağladıkları tek plan da başarısız oldu. Kuvvetlerinin ve harp malzemelerinin ikincil girişimler olarak adlandırdıkları girişimlerde sürekli olarak israf edilmesinden korkan Amerikalıların işe yeniden başlamaları ve yeni förmüller bulmaları gerekiyordu.

Torch kararı, Batılıların Sovyet ortaklarıyla olan ilişkilerini de karıştırdı. 1942'de Amerikalılar ve İngilizler, Avrupa savaşına ilişkin ayrı ayrı stratejik yaklaşımlarını savaş durumundaki Sovyetler Birliği'nin üzerindeki baskıyı azaltma bakımından gerekçelendirdiler. Sovyetler Birliği'nin coğrafyası ve insan gücü her ikisi için de erken bir dönemde zaferin anahtarı haline geldi. Batılı Müttefiklerin planları doğu cephesindeki mücadelenin sonucuna bağlı idiyse de, Batı hâlâ Almanya karşısında bir stratejide karar kılmamıştı ve planları Sovyetler Birliği'nin planlarıyla koordine edilmemişti. Batı, bir işbirliğinin ikisinin tek ortak çıkarına –Almanya'nın bir an önce yenilmesi– katkıda bulunması hali dışına, SSCB ile askeri ilişkilerini geliştirmeyi bekleyemezdi. Sovyetlerin ikinci bir cephe beklentisi karşılanmamıştı.

III

1943'te, Avrupa stratejisi hakkındaki tartışma ikinci bir aşamaya girdi. Savaş ortası dönemden Normandiya'daki çıkarmalara kadarki dönemi kapsayan bu aşama, daha bereketli araçlardan ve koalisyon savaşının taarruz aşamalarından biriydi. Stratejiyi belirleme ve muharebenin yapılacağı zamanı ve yeri seçme gücü, Mihver güçlerinden Müttefik koalisyonuna geçti. Amerikan seferberliğinin ve üretiminin tam etkisi, yalnızca savaş meydanlarında değil, Müttefik strateji konseylerinde de hissedilmeye başladı. Stalingrad'ın önünde kararlarından caymadan bekleyen Sovyetler, Alman

hücumunu başarıyla atlatarak hayatta kalma becerilerini tanıtladılar ve Sovyetlerin Müttefik stratejisi hakkındaki görüşleri de daha etkili oldu. Ama savaşın gidişatı tersine döndükçe, koalisyon savaşı yapma stratejisi de Amerikalıların başta tasavvur ettiklerinden çok daha karışık görünmeye başladı.

Torch planının uygulanması kararı, Amerikalılar ve İngilizler arasında, Avrupa stratejisi hakkında 1944 yazına dek devam eden büyük bir tartışma başlattı. Kuzey Afrika Sicilya'ya yol açtı; Sicilya ise İtalya'nın istila edilmesine. Churchill daima, kendisi Akdeniz karşısında büyülenmiş olan Roosevelt'in belli bir dereceye kadar destek verdiği ama Amerikan Birleşik Komutanlıkları'nın ancak gönülsüzce kabul ettiği Akdeniz –Sicilya, İtalya çıkarması, Roma, sonra Pisa-Rimini hattı, sonra da "kuzey ve kuzeydoğu"- ilerlemelerinin hep devam ettirilmesini teşvik etti. İngiliz liderin ustaca ve zengin kaynaklı argümanları her zaman, düşmanın gücünü zayıflatma sürecinin hızının kesilmemesine olan ihtiyacı ve Müttefikler Kıta'yı Kanal'dan istila etmek için doğru fırsatı beklerken, hemen ardınan Akdeniz'de elde edilecek avantajları, "büyük ödüller"i vurguladı. Oldukça büyük miktardaki Müttefik kuvvetlerin varlığı ve düşmanı Akdeniz'de zayıflatma birincil şansı, etkileyici argümanlardı. Ama aynı zamanda, en önde gelen sözcüleri General Marshall olan Amerikalılar kademeli olarak, Akdeniz ilerlemesini sınırlandırmaya, onu doğudan ziyade batıya doğrultmaya, doğrudan kesin bir çapraz Kanal istilasıyla bağlamaya (Overlord Harekâtı) ve Kıta'ya karşı bir kitle ve yoğunlaşma savaşı yürütme mefhumuna geri dönmeye yönelik ilerleme kaydettiler. Görevlerinin bir kısmı, Devlet Başkanı'yla, diğer kısmı İngilizlerle ve sonunda Sovyetlerle bir anlaşma sağlamaktı. 1943'te, Ocak'ta Kazablanka'dan Kasım'da Tahran'a kadar yapılan uluslararası konferanslarda verilen bir dizi karar, Amerikalıların ve İngilizlerin fırsatçılık ilkesi ile uzun vadeli taahhütler arasında ve bir yıpratma savaşı ile bir kitle ve yoğunlaşma savaşı arasında vardıkları anlaşmaları yansıtır.

Tartışma ve pazarlık sırasında, Amerikalıların savaşın ortasında kullandıkları planlama teknikleri ve yöntemleri, stratejik görüşleri hâlâ farklı olsa da, İngiliz müttefiklerininkilerle benzerlik gösterdi. Amerikalılar, askeri diplomasi, *quid pro quo* ya da stratejik planlama taktikleri sanatı adı verilebilecek olan sanatta daha becerikli hale geldiler. Aynı zamanda, stratejik düşünüşleri de daha incelikli hale geldi. Düşünüşlerinin kapsamını bu *ya da* şu harekâttan, bu *ve* şu haline getirerek genişletiler –bir Amerikan planlamacı buna uygun şekilde "mübadeleler ve kombinasyonlar" adını vermiştir. Göze çarpan stratejik sorular artık ne bir Akdeniz harekâtı ne de bir çapraz Kanal istilası bakımından ifade edilecekti; artık, bu girişimler ara-

sındaki kesin ilişkileri tanımlama ve hepsinin onayladığı birleştirilmiş bombardıman taarruzu bakımından ifade edilecekti.

Tartışmada, Amerikan Birleşik Komutanlıkları, İngilizlerin Akdeniz'e, özellikle de doğu Akdeniz'e, daha fazla önem verilmesi taleplerine, Pasifik taarruzlarının daha fazla gelişmesini tehdit ederek karşılık verdi. "Pasifik alternatifi"ni açık tutmak, beraberinde çapraz Kanal istilasının hiç yapılmayacağına ilişkin hiçbir tehdit taşımıyordu ki bu da İngilizlerin isteklerine aykırıydı. Böylece, Pasifikteki savaş Birleşik Devletler karargâhına Akdeniz meselesini denetim altında tutmak için önemli bir kol sundu. Aynı zamanda General Marshall, Akdeniz taarruzunun Kuzey Afrika ya da Sicilya ile tamamen durdurulamayacağını ve İtalya'nın devrilmesinden, Akdeniz'i Müttefik deniz trafiği için daha da açacak ve Almanya'ya karşı yapılacak olan hava taarruzunu genişletecek olan kesin avantajların hâsıl olacağını tanıdı.

Tahran, Avrupa stratejisi için belirleyici konferanstı. Orada, savaşta ilk kez, Roosevelt, Churchill ve onların heyetleri, Stalin ve onun heyetiyle buluştu. Churchill, İtalya, Ege ve doğu Akdeniz'deki harekâtların, Overlord'da bir gecikmeye yol açmaları pahasına dahi olsa yapılmaları için dilbaz çağrılar yaptı. Ama Sovyetler Birliği, kendi sebeplerinden ötürü, kesin surette Amerikalıların Avrupa stratejisi kavramına destek verdi. Kabiliyetlerine güvenerek, koalisyonun eşit bir üyesi olarak tam gücünü ileri sürdü. Stalin ortaya, şiddetle Overlord'dan ve Akdeniz'deki harekâtların sadece tek bir girişimle, Overlord'u doğrudan destekleyen bir girişim olan Güney Fransa'nın işgaliyle, sınırlandırılmasından yana halde çıktı. Bunun karşılığında, Sovyetler de doğu cephesinde, bu harekâtları destekleyecek topyekûn bir taarruz başlatmaya söz verdiler. Stalin'in duruşu, Anglo-Amerikan stratejisini taçlandırdı ve dolayısıyla, Stalin gerçek anlamda batı stratejisini düzeltti. Anglo-Amerikan komutanlar, Overlord'u 1944 ilkbaharında, bir güney Fransa harekâtıyla bağlantılı olarak başlatmaya ve bunlara o yılın en büyük harekâtları gözüyle bakmaya karar verdiler. Avrupa'daki Müttefik zaferi için son ayrıntılı plan şekillenmişti. Almanya büyük bir kıskaçla ezilecekti –batıda bir Anglo-Amerikan ve doğuda bir Sovyet süpürücü taarruzu. General Eisenhower Overlord için yüksek komutan olarak görevlendirildi ve büyük darbe için hazırlıklar başladı.

Sürüncemeli Anglo-Amerikan tartışmasındaki kalan son öğe, 1944 yazına dek tam olarak halledilememişti. Tahran'daki konferansı izleyen aylarda güney Fransa harekâtı, İngilizlerin İtalya'dan ve muhtemelen Balkanlardan daha fazla yararlanma isteğinden ötürü iptal edilmeye tehli-

keli derecede yakınlaştı. Fakat General Marshall ve Amerikan karargâhı son derece kararlı kaldı ve Roosevelt sıkı durdu. Son anlaşmaya ancak Ağustos 1944'te varıldı – Churchill çapraz Kanal saldırısından iki ay sonra ve güney Fransa harekâtının başlamasından sadece birkaç gün önce buna gönülsüzce boyun eğdiğinde. Savaş çoktan yeni bir döneme girmişti ve bu son girişim, yan donanım stratejisini yeni bir dönüşle ve daha katıksız bir şekilde siyasi olan bir biçimle temsil etti. Churchill zaten, bir gözü geri çekilen Almanların, diğeri ise ilerlemekte olan Sovyetlerin üzerinde olmak üzere Avrupa kıtasına bakıyordu.

Savaş ortasındaki tartışmada konuşulan şey, bir çapraz Kanal istilasının yapılıp yapılmaması gerektiği değildi. Soru daha ziyade şuydu: o harekât Amerikalıların istediği gibi, belli bir hedef tarihte en yüksek öncelikle başlatılacak bir güçlü bir süpürücü taarruz mu olmalı; yoksa İngilizlerin istediği gibi, bir yıpratma savaşında ciddi derecede zayıflatılmış bir düşmana yapılacak son bir darbe mi olmalı? Başka türlü ifade edersek, bu harekât bir "güç taarruzu"mu yoksa bir "düşmanı süpürme" harekâtı mı olacaktı? İngilizlerin baştan beri bir çapraz Kanal istilası yapılmasını istemediklerini varsaymak bir hatadır. Kanıtlar tam tersine işaret eder. Anglo-Amerikan farklılıkları, temelde, zamanlama ile hazırlık harekâtlarının kapsamı ve doğrultusu ile ilgiliydi. Amerikalıların tüm Akdeniz harekâtlarına muhalif kaldıklarına inanmak da bir hatadır. Aslında, 1943'te yaptıkları planlama çalışmalarının dikkate değer bir bölümü, bu harekâtları çapraz Kanal istilasıyla bağdaştırmakla ve her ikisini ortak bombardıman taarruzuyla bağlamakla geçmişti.

Balkan harekâtı sorusu hakkında doğmuş olan anlaşmazlığa biraz dikkat verilmesi gerekir. Kıta'yı Balkanlar üzerinden istila etmek ve böylece Sovyetlerin Doğu Avrupa'daki egemenliğinin yolunu kesmek daha akıllıca olmaz mıydı? Bunun savaş sonrasında yapılan bir tartışma olduğu vurgulanmalıdır. Balkan istilası asla, Müttefik strateji konseylerindeki herhangi bir sorumlu lider tarafından Overlord'a bir alternatif olarak önerilmemiştir ve bu düşünülerek yapılan hiçbir Müttefik tartışması ya da ortak planlaması olmamıştır. Bu meseleye ilişkin kanıtlar açıktır. Churchill savaştan sonra yazdığı yazılarda, bir Balkan istilası istemiş olduğunu sebatla inkâr etti ve kanıtlar da, genel olarak ele alındığında, onun söylediklerini doğrular gibi görünmektedir.[11] Ama Churchill'in görüşünde hâlâ açıklanmamış olan belirsiz-

(11) Resmi İngiliz yayın dizilerinde Churchill'in 1943'te Balkanlar konusundaki konumunun bir incelemesi için bkz. John Ehrman, *Grand Strategy*, cilt 5, Ağustos 1943-Eylül 1944 (Londra, 1956), 112-13 ve ek, 554-56.

likler vardı. Açıkça, akınları, yerli halklara yardım edilmesini ve Balkanlara birkaç zırhlı tümen gönderilmesini destekliyordu ama savaşın öncesinde ya da sonrasında yazmış olduğu yazıların hiçbirinde Amerikan karargâhını çok korkutan soruyla yüzleşmedi: zor bir arazisi ve zayıf muharebatı olan bir bölge olan Balkanlarda yapılacak olan bir harekâtın nihai maliyetleri ve gerektirdikleri. Bu etken, bir yıpratma savaşının maliyetlerinin ne kadar büyük olabileceğinin çarpıcı bir göstergesi olan Akdeniz harekâtlarındaki deneyimlerin ışığında çok daha önemli hale gelir. Her halükarda, ne Amerikan Devlet Başkanı ne de onun askeri heyeti Balkan bölgesinin çetrefilli siyasetine dâhil olmak istedi.

Savaş sonrası dönemde, Avrupa'daki savaşın idamesine ilişkin eleştirilerin çoğu, Amerikan "büyük darbe" stratejisine odaklanmıştır. Amerikan stratejisi, özellikle de İngiliz eleştirmenler tarafından, fazla öngörüsüz, fazla doğrudan ve pervasız, askeri zafer konusunda fazla kararlı, savaşın daha büyük hedefleri konusunda fazla ihmalkâr olmakla eleştirildi. Böyle bir eleştiri, Churchillci yaklaşımın –yan donanım yaklaşımı– İngiliz insan gücüne, ekonomisine, geleneklerine ve hedeflerine ne kadar uygun olursa olsun, Amerikan tecrübesine, kapasitelerine ve geleneklerine uygun hale getirilmiş olup olmadığı sorusunu cevaplamaktan kaçınır. İkinci Dünya Savaşı üzerine yazılmış resmi Amerikan Ordusu serilerine ait bir kitap olan *Cross-Chanell Attack* [Çapraz Kanal Saldırısı] kitabının yazarı olan Gordon Harrison'ın ifade ettiği gibi: "Amerikalıları seri üretim düşüncesiyle itham etmek, sadece onları bir seri üretim ekonomisine sahip olmakla ve böyle bir ekonominin askeri açıdan avantajını tanımakla suçlamaktır. Amerikalılar güç meyilliydi."[12] Baştan itibaren, ana Alman ordularını vuruşmak ve onları yenmek bakımından düşündüler. Kesin bir hedef tarihte büyük bir çapraz Kanal saldırısı başlatmak, onlar için savaşı hızla ve mümkün olan en az miktarda kayıpla bitirmeye ilişkin en iyi ümidi simgeliyordu. Onların görüşünde, hedeflenen tarih kutsaldı; çünkü dünya çapındaki savaşa ilişkin diğer planlarının ve programlarının etrafında döndüğü eksendi. Amerikan karargâhının Almanya'ya karşı bir yıpratma ve yan donanım savaşı yapılmasına karşı çıkmasının arkasında, bu savaşın insan, para, zaman bakımından nihai maliyeti hakkındaki sürekli endişeleri yatıyordu; bu kaygı, Japonya'ya karşı yapmakla sorumlu oldukları savaş nedeniyle artmış olan bir kaygıydı. Düşüncelerinin

(12) Gordon A. Harrison, "Operation Overlord," Kasım 1951'de Ordu Savaş Akademisi'nde yapılmış olan bir konuşmanın kopyası, Office Chief of Military History Files, *Command Decisions*, ed. Greenfield içinde Matloff, "The Anvil Decision: Crossroads of Strategy"de alıntılanmıştır.

temelinde ise, savaş amacı için elde bulunan Amerikan insan gücünün nihai sınırlarının giderek daha da fazla farkına varılması vardı.[13] Bu etken ve uzun süreli bir seferberliğin etkileri hakkındaki endişe, Amerikalıların askeri yoğunlaşma öğretilerini doğruladı ve onları İngilizlerin Akdeniz harekâtlarına verdikleri önem, Balkan harekâtları için bir meyil olarak gördükleri şey ve çapraz Kanal istilasının kesin şekilde belirlenmesindeki gecikmeler konularında şüpheli hale getirdi.

Her halükarda, Almanya'ya karşı oluşturulan son strateji Amerikan ve İngiliz görüşlerinin –İngiliz yan donanım stratejisiyle Amerikan yoğunlaşma ilkesinin– bir uzlaşımıydı. Çapraz Kanal harekâtının Amerikalıların Akdeniz'de ilerlemek ve düşmanın gücünü zayıflatma sürecine devam etmek için istedikleri tarihten bir yıl sonraya ertelenmesi konusunda, İngilizler etkili oldu. İngilizler ayrıca, Overlord için şartları da, özellikle de Batı'da beklenebilecek azami düşman gücünü belirlediler. Fakat çapraz Kanal saldırısının doğasının, zamanlamasının ve önceliğinin belirlenmesinde Amerikan görüşleri galip geldi. Overlord, belirlenmiş bir hedef tarihi olan, her şeyden önemli ve yürürlükteki bir harekât haline geldi. Bu harekâta en yüksek öncelik verildi ve tüm gayretler onu başarılı kılmaya yoğunlaştırıldı. Doğrudan Alman gücünün kalbine hücum etmesi için azami kuvvet sağlandı.

Savaşın ortasında yapılan Anglo-Amerikan tartışmasının ardından, koalisyon içindeki askeri güç dengesinde önemli değişiklikler meydana gelmişti –savaş stratejisinin belirlenmesi için olduğu kadar, savaş zamanı koalisyonundaki ortakların gelecekteki ilişkileri için de önemli içerimleri olan gelişmeler. 1943'ün sonunda, kudretli endüstriyel ve askeri makineleri yüksek viteste olan Amerikalılar, Sovyet yardımıyla İngilizlerin onların Kıta stratejisi mefhumlarına boyun eğmelerini sağlamışlardı. Avrupa savaş meydanına büyümekte olan Amerikan askeri gücü ve ikmal akışı, Amerikan karargâhının yoğunlaşmış, belirleyici bir askeri savaş kavramının –bu kavram, Ocak 1943'te yapılan Kazablanka Konferansı'ndan itibaren, Roosevelt'in Almanya'nın koşulsuz teslim olması konusundaki ısrarının da eklenmesiyle pekiştirilmiştir– zaferini güvence altına aldı. Stalingrad'ın ardından istikrarlı bir şekilde güç ve özgüven kazanmakta olan Sovyetler Birliği, Müttefik konseylerinde ağırlığının stratejik ölçeklerde kritik bir derecede hissedilmesini sağlayabilmişti. Britanya, 1943'ün sonunda seferberliğini hemen hemen tamamlamıştı ve ekonomisinde zorlanmalar baş göstermeye başlamıştı. Savaş

(13) Bu konu, *Command Decisions*, ed. Greenfield içindeki Maurice Matloff, "The 90-Division Gamble" makalesinde geliştirilmiştir.

ortasındaki Amerikalılar, Avrupa savaş meydanında mevzilenmiş güçteki İngilizlere yetiştiler ve onları geçmekle tehdit ettiler. Britanya'nın askeri gücünün yanı sıra savaşma mefhumları da geride bırakılmaktaydı. Askeri yoğunlaşma öğretisi vasıtasıyla, Kremlin'in ve Pentagon'un stratejistleri ortak bir zemin bulmuşlardı. İttifakın temelleri değişmekteydi.

IV

Almanya'ya karşı belirlenen Müttefik stratejisinin üçüncü ve son aşaması, Avrupa çatışmasının son dokuz ayını imledi –zafer arayışı ve stratejisinin uygulamada çözülmesi dönemi. Bu dönemde, savaşın gidişatı barışın koşullarını şekillendirmeye başladıkça, savaşı kazanmaya ilişkin sorunlar, barışı kazanma sorunlarıyla karşı karşıya kalmaya başladı. 6 Haziran 1944'teki başarılı Normandiya çıkarmalarının ardından, Batılı Müttefik kuvvetler kıyı başlarından ayrıldılar ve ana Alman kuvvetlerini takip etmeye kararlı bir şekilde Kıta boyunca ilerlediler; bu sırada, batıya doğru ilerlemekte olan Ruslar doğu ve orta Avrupa'da üstüste başkentleri ele geçiriyor, Batılı güçleri geçerek Berlin'e, Viyana'ya ve Prag'a önce onlar varıyor ve geri çekilmekte olan Almanların yarattığı boşluğu doldurmak için Balkanlara akıyorlardı. Sovyet itkisinin yönü, güçlerinin kilit siyasi ve stratejik mevzilere akmasının sadece tesadüfî bir şey olmadığını önerir. Savaş sonrasında Müttefik stratejisi hakkında yapılan tartışmada epey anlaşmazlığa neden olan bu dönemde, Müttefiklerin farklı ulusal hedeflerinin ve savaş hedeflerinin üstündeki perde kalkmaya başladı.

1944 yazında, Almanya karşısındaki Müttefik stratejisinin şablonu tamamlanmıştı ve gerçekleştirilme sürecindeydi. Fakat Amerikan kavramlarının tam etkisi, bu zamandan Almanların Mayıs 1945'te teslim olmalarına dek geçen aylarda her zamankinden daha güçlü bir şekilde hissedilecekti. Müttefik kuvvetlerin Avrupa kıtasında rahat bir konumda kesin bir şekilde yerleşik hale gelmeleriyle, savaş, General Marshall ve heyeti için temelde bir lojistik ve taktik meselesi haline geldi; Avrupa'daki Müttefik Yüksek Komutanı General Eisenhower, yönetimi üstlenecek ve kararlarını, sahradaki askeri koşulların dikte ettiği şekilde verecekti. Ama Sovyetlerin Polonya'ya ve Balkanlar'a ilerlemesini dikkatle izleyen Churcill için, savaş her zamankinden daha çok, büyük siyasi çıkarlar için bir yarışma haline gelmişti ve Churchill, Batılı Müttefik gücün geri çekilmekte olan Almanların boşluğunu dolduracak şekilde yönlendirilmesini ve böylece Sovyet dalgasının önüne

geçmesini istiyordu. Strateji sahrada gözler önüne serildikçe, savaşa ilişkin iki farklı yaklaşım, askeri taktikler mi yoksa siyasi manevralar mı sorusuna indirgendi.

Şayet Devlet Başkanı geçmişte sıklıkla yapmış olduğu gibi başbakanla işbirliği yapmış olsaydı, Amerikan askeri karargâhının Almanya'ya karşı yapılan savaşı hızlı bir askeri sonuca bağlamaya yoğunlaşması hâlâ kıvama getirilebilir ve savaşta daha doğrudan bir biçimde siyasi olan kanallara yönelebilirdi. Ama Roosevelt bunu yapmazdı; Churchill ise bunu tek başına yapamazdı. 1944-1945'te, Amerikan Devlet Başkanı bir siyasi ikilem içinde kalmıştı. Sovyetler Birliği'nin savaş sonrası Avrupa'nın biçimine, özellikle de Polonya hükümetinin yeniden yapılanması hakkındaki çekişmeye, mührünü basmaya yönelik tek taraflı gayretleri konusunda endişesiz değildi. Ama ülke içi siyasi kaygıların ağır bastığı bakış açısından, Amerikalıların savaşa girmesini ve Amerikan askerlerinin yurtdışında görevlendirilmesini gerekçelendirecek olan hızlı ve belirleyici bir savaş yapması gerekiyordu. Almanya'ya karşı yapılan savaşı bitirmek ve Japonya'ya karşı savaşın başına dönmek istiyordu. Amerikan halkını, Avrupa çatışmasında faal bir şekilde yer almanın gerekliliği konusunda eğitmişti ama bunu sürüncemeli bir savaşta ya da başbakanın istediği gibi Güneydoğu Avrupa'daki daha faal Amerikan rolünden kaynaklanabilecek olan bir işgalde idare edip edemeyeceği daha şüphelidir. Ayrıca, Roosevelt'in barış politikası, Woodrow Wilson'ınkiyle –ulusal otonomi ve güç dengesine bel bağlamaktansa, barışı korumak üzere oluşturulacak uluslararası bir organizasyon– aynı istikametteymiş gibi görünüyordu. Bu amacı gerçekleştirmek için, Stalin'in üstesinden gelebilmeye ve Sovyetler Birliği'nin dostluğunu kazanabilme ve muhafaza edebilmeye ilişkin tahmini riski almalıydı. Churchill aynı istikamette uzun bir mesafe boyunca ilerleme konusunda istekli görünüyorduysa da, daha çok geleneksel güç dengesi kuramına yönelik tedbirler almak istermiş gibi de görünüyordu. Her halükarda, son yıldaki Amerikan ulusal politikası, Avrupa çatışmasının kesin olarak sona ermesinin önüne hiçbir engel koymadı.

Henüz 1944 yazında, meydana gelecek olan şeylerin işaretleri aşikârdı. General Eisenhower Kıta'ya geldikten sonra, ona siyasi kararlar için giderek daha fazla sorumluluk verildi ya da gıyabında, bu sorumluluk ona kaldı. Washington'dan gelmesi gereken açık ve tutarlı yönlendirmeden yoksun olan general, kararlarını askeri kaygılara dayanarak verdi ve Amerikan karargâhının düşmanı kıstırma ve savaşı en az miktarda kayıpla hızla ve kesin olarak sonlandırma mehfumlarına başvurdu. Bu eğilim sonradan, 1945'te,

Elbe'de durmaya ve Berlin'i ya da Prag'ı Sovyetlerden önce almamaya karar verdiğinde daha da belirgin hale geldi.[14] Genelde olduğu gibi, General Marshall ve Amerikan karargâhı, sahrada komutanın kararlarına arka çıktı.[15] Nihai siyasi içerimleri ne olursa olsun, Almanya'ya karşı yapılan savaşı kesin bir şekilde sonlandırma şeklindeki askeri bakış açısından, Berlin'i ya da Prag'ı Birleşik Devletler kuvvetlerinin ya da Sovyetler Birliği kuvvetlerinin alması arasında neredeyse hiçbir fark yoktu.

Churchill'in savaşın son yılında bu eğilimi tersine çevirme konusundaki acizliği, Amerikan ve İngiliz askeriyeleri arasındaki değişmiş ilişkiyi ve Büyük İttifak'ın kaymakta olan temellerini yansıttı. Amerikan karargâhının Kıta'ya yapılacak büyük darbe için muhafaza etmiş olduğu Amerikan askeri gücü güçlü bir silah sunsa da Amerikan liderliği onu siyasi amaçla kullanmayı seçmedi; öte yandan başbakan, bu amacı güdüyordu ama gerekli güçten yoksundu. 1944'ün ortasından sonra, İngiliz üretimi giderek artan bir zorluğa girdi ve İngilizler savaşın geri kalanında küçülmekte olan bir ekonomiyle savaştı. Amerikan ekonomisinin ve nüfusunun uzun süreli ve büyük ölçekli bir Müttefik taarruz gayretini desteklemek için daha büyük olan kapasitesi, Avrupa savaşının son yılında ayan beyan ortaya çıktı. Çoktan biriktirilmiş olan devasa Amerikan üretimi stoğunun ve Kıta'da giderek artmakta olan Birleşik Devletler askeri insan gücünün idaresinin aracılığıyla, Müttefik Yüksek Komutanı General Eisenhower, savaşın kazanılmasına Amerikan karargâhının mührünü basabilirdi. Churchill'in kazandırmayı umduğu siyasi yönelim her ne idiyse, Batılı Müttefik askeri gayretinin karakteri buna boyun eğmek zorundaydı. Almanya ile yapılan savaş, 1944'te, sonlanacağının umulduğu tarihten sonraya sarkarak sürüncemede kalınca, İngilizlerin yüksek Müttefik konseylerindeki nüfuzu daha da azaldı. Alman ordularını yok etmeye kararlı bir biçimde doğuya doğru ilerlemekte olan Amerikan askeri makinesinin artmakta olan gücü ve Sovyetler'in doğu ve orta Avrupa'da ağırlıklarını hissettirmeleri arasında, İngilizler Avrupa ve Akdeniz politikalarından kurtarabilecekleri şeyleri kurtarmak için büyük ölçüde kendi başlarına bırakılmışlardı. Açıkça, savaşın son yılı koalisyonun temellerinin daha da değiştiğini gördü; İngiliz nüfuzu azalıyordu ve Birleşik

(14) Forrest C. Pogue, *The Supreme Command* (Washington, D.C., 1954), bölüm 23, 24; *Command Decisions*, ed. Greenfiled içinde Forrest C. Pogue, "The Decision to Halt at the Elbe"; ve Churchill, *Triumph and Tragedy* (Boston, 1953), bölüm 8, 11.

(15) General Marshall'ın Berlin ve Prag konusundaki görüşleri için bkz. Matloff, *Strategic Planning for Coalition Warfare*, 1943-1944, 534.

Devletler ile Sovyetler Birliği, Avrupa'daki en güçlü iki askeri güç olarak belirmekteydi. Almanya'nın yenilmesinin ardından Kıta'dan mümkün olduğunca hızlı bir şekilde çekilmeye kararlı olan Amerikalıların ve kendilerini giderek daha da çok emniyete alma işaretleri gösteren Rusların karşısında, Churchill'in etekleri tutuşmaya başladı. Başbakan için, savaşın artmakta olan siyasi karakterine rağmen, Washington Yüksek Komutanlığı'nın kendini tek bir amaca vermiş olması en engelleyici şeydi. Anılarında şöyle sert bir çıkış yaptı: "Washington'da daha uzun erimli ve kapsamlı görüşler egemen olmalıydı."[16]

Aksi yöndeki siyasi talimatların yokluğunda, Amerikan askeri karargâhı, eldeki kaynakları ve insan gücünü bu dayanılmaz işi mümkün olduğunca kısa bir süre içinde sonlandıracak şekilde uygulama çaresine başvurdu. Böylelikle, Almanya ile yapılan savaş –Batı tarafında– Amerikan askeri komutanlarının onu baştan beri yürütmeyi istedikleri şekilde, uylaşımsal bir yoğunlaşma savaşı, teknik bir askeri oyun olarak son bulacaktı. Sovyetler Birliği, sonuna kadar, savaşı kendi istediği şekilde ve kendi hedefleri için yapma kararlığını gösterdi.

Kıta'daki savaşın son yılında Büyük İttifak'ın güç dengesi tepeden tırnağa değiştikçe, üç Müttefik'in ortak Avrupa meseleleri hakkındaki görüşleri birbirinden dikkate değer ölçüde uzaklaştı. Savaşın bitmesinden sonraki iki yıl içinde Amerikan askerlerini çekme niyetinde olan Amerikan politikası, bir barış konferansı yapılmadan ve yeni bir uluslararası organizasyon kurulmadan toprak anlaşmalarını tanımaya muhalif kaldı. İngilizler ılımlı Sovyet taleplerini kabul etme ve hatta Sovyetler Birliği'yle amaca uygun olan geçici yollara girerek nüfuz alanı ilkesini Balkanlara uygulama konusunda daha uysaldı. Sovyetler Birliği, siyasi hak taleplerinde bulunurken daha açık ve güçlü olmaya başladı. Pazarlık yoluyla elde edemediği şeyleri tek taraflı eylemle elde etmeye çalıştı. O bakış açısından, Yalta Konferansı'na –ki hâlâ bu konferansla ilgili anlaşmazlıklar vardır- Batılı görüş ayrılığının ve ihtilafın ve giderek artmakta olan Sovyet gücünün ve nüfuzunun bir belirtisi gözüyle bakılabilir.

(16) Churchill, *Triumph and Tragedy*, 455.

V

O halde, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Müttefik stratejisinin karakteri hakkında nasıl bir sonuca varabiliriz? Eldeki kanıtlar, ne Amerikalıların ne de İngilizlerin baştan beri etraflıca geliştirilmiş ayrıntılı bir stratejik plana sahip olduğunu önerir. Zafer için oluşturdukları şablonlar koşullar, zorunluluk, deneme ve yanılma ve savaşın değişen bağlamında kendi aralarında ve müttefikleriyle vardıkları uzlaşmalar tarafından biçimlendirilmişti. Her stratejik durum ulusal gelenekleri, çıkarları, coğrafyayı, kaynakları ve siyasi ve askeri liderlerinin tercihlerini yansıttı –zorunluluk örsü üzerinde biçimlendirilmiş olan bir alaşım. İttifaktaki her bir gücün diğerlerine göre konumu ve nüfuzu, her birinin ulusal gücü savaşın potasında azaldıkça ya da arttıkça değişti.

Geriye bakıldığında, Birinci Dünya Savaşı'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki koalisyon stratejisine ilişkin ulusal yaklaşımlar üzerindeki etkisinin daha çok vurgulanması gerekir. Müttefik güçlerin her biri, dikkate değer bir ölçüde, kendi geçmişinin bir tutsağıydı ve stratejik mirasında, daha önceki çatışmanın ve akıbetinin güçlü bir etkisi oldu: klasik bir durdurulmuş strateji durumu olan o uzun süreli kanlı mücadeleden sonra, hiçbir Müttefik güç bir uzun savaş daha yapmak istemedi. Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki büyük kitle orduları ve kara muharebeleri katliamında mustarip olduğu büyük kayıplar, siyasi ve askeri liderliğinde ihtiyata ve dünya çapındaki koalisyon savaşının koşullarının elverdiği ölçüde, Avrupa güç dengesini altüst etmiş olan Nazi düşmanına karşı çıkmak ve onu yenmek için daha geleneksel olan bir "dolaylı yaklaşım"a bir dönüşe neden oldu.

Birinci Dünya Savaşı'na 1917'nin sonunda giren Amerikalılar, uzun zamandır köşeye sıkışmış olan savaş yeniden bir hareket savaşı halinde gelince, nispeten kansız ve Pershing'in taarruz savaşındaki zaferlerinin heyecanıyla dolu şekilde ortaya çıktılar. Amerikan askeriyesi için, Birinci Dünya Savaşı yoğunlaşma ve tam zafer için savaşma öğretilerini doğruladı ve Avrupa'daki muharebe meydanlarından General George C. Marshall gibi askeri liderlerin İkinci Dünya Savaşı'nın çok meydanlı bağlamına uygulamaya çalıştıkları stratejik itimadın temellerine ulaşıldı. İmparatorluk Almanyasına karşı yapılan savaş, Amerikan ordusunun önemini stratejik ölçeklerde arttırdı ve bu çatışmada yer almak askeriye içinde denizaşarı taarruz savaşında büyük vatandaş orduları oluşturma, onları mevzilendirme, destekleme ve savaşma becerileri konusunda bir itimat ve özgüven doğurdu. Bu yaklaşım 1941'den sonra, Roosevelt'in özellikle Devlet Başkanı Wilson'un politika-

sına zıt olarak geliştirdiği politikasıyla Almanya'nın bu sefer tamamen koşulsuz şekilde teslim olması, onun kuvvetlerinin sahrada adamakıllı yenilmesi ve bir başka Ondört Madde'den (Devlet Başkanı Wilson'ın 1918'de Birleşik Devletler'in savaş hedefleri olarak açıkladığı ilkeler –ç.n.) hiçbir "cayma maddesi" sunulmaması için temiz bir şekilde kaynaştı.

Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmak Amerikalılara bir iyimserlik, İngilizlere de bir ihtiyat mirası bıraktıysa da, 1917'deki Sovyet tecrübesi ve onun karşı devrimci akıbeti Sovyetlerin kapitalist güçlere olan güvensizliğini arttırdı ve Sovyet liderliğinin İkinci Dünya Savaşı'na yaklaşımını biçimlendirdi. Hem ortaklarından hem de düşmanlarından şüphelenen Sovyet liderliği, savaşın başından sonuna dek Brest-Litovsk Anlaşması'nda kaybetmiş olduğu batı sınır bölgelerini geri almaya ve doğu Avrupa'daki konumu güçlendirmeye kararlıydı. Bu hedefler İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyet siyasi-askeri stratejisinin temeli olarak kaldı. Büyük ölçüde Birinci Dünya Savaşı'nın inceltilmiş silahlarıyla yapılan İkinci Dünya Savaşı'na pek çok bakımdan bunun teyidi gözüyle bakılabilir ve bu iki çatışma arasındaki stratejik bağlantıların daha fazla araştırılması gerekir.

Amerika'nın durumunu eleştirenler, Amerikan askeriyesinin İngilizlerin niyetleri konusunda aşırı derecede paranoyak, İngiliz emperyalizmi konusunda fazla şüpheli oldukları –Balkan sorusunun aslında çok az dayanağı olan bir kuruntu haline gelmiş olduğu- suçlamasını yaptılar. Bu eleştirmenler, İngilizlerin savaşta ve diplomaside daha incelikli olduklarını ve şayet ilerlemeleri takip edilmiş olsaydı savaşın sonuçlarının çok daha farklı olmuş olacağını ileri sürerler.

Şu soru rahatlıkla sorulabilir: Almanya'ya karşı savaş için tutarlı bir İngiliz stratejisi var mıydı ve savaş amaçları ve savaş sonrası amaçlar için Amerikan stratejisine daha iyi bir alternatif sunuyor muydu? İngiliz resmi tarihçilerin büyük strateji hakkında yazdıkları yazılar, İkinci Dünya Savaşı'ndaki İngiliz stratejisinin, Amerikan emsali gibi, temelde, değişen fırsatlara ve baskılara ve liderlerinin görüşleri arasındaki uzlaşmalara karşılık olarak oluştuğuna işaret eder. Akdeniz için bir değil, birkaç İngiliz durumu varmış gibi görünür; İngiliz komutanları ve Churchill Balkan ya da Ege harekâtları konusunda tam bir fikir birliği içinde değillerdi. İkinci Dünya Savaşı'nın resmi İngiliz tarihçesine strateji üzerine bir kitapla katkıda bulunmuş olan Michael Howard, Akdeniz harekâtları 1943 yılının büyük bir kısmında İngilizler tarafından her ne kadar fırsatçı bir şekilde desteklenmiş ve Overlord'a zemin hazırlamak için yapılan harekâtlar olarak ge-

rekçelendirilmiş olsa da, o yılın sonunda Akdeniz stratejisinin kendinin tayin ettiği bir yön ve mantıksal gerekçe benimsemiş gibi göründüğünü ileri sürmüştür. 1943'teki İngiliz liderlerin Akdeniz harekâtlarını "Rusları engellemenin bir yolu" olarak gördüklerini ya da Akdeniz stratejilerinin "kâhince sezgilere" dayandığını inkâr ederek şöyle bir sonuca varır: "Giderek, daha önceki argümanlarından vazgeçmiş ve Akdeniz alanına ikinci dereceden değil de, kendi başına, harekâtlarının başarısı kendi gerekçelendirmesi olan bir erek olarak bakmaya başlamış gibi görünürler."[17]

Churchill'in gerçekten Balkanları ele geçirmek istemiş olup olmadığı hâlâ tartışılmaktadır. Şüphesiz, İngilizler büyük ölçüde Churchillci mefhumların izlendiği ve yan donanım stratejisinin altın çağında olduğu 1943'te bile güç kaybediyorlardı. İtalya olayında, "yumuşak karnın" sert kabuklu bir sırt olduğu ortaya çıktı. Yapılan her Akdeniz harekâtı, Amerikalıların korkmuş olduğu gibi, başlangıçta tasarlanandan daha fazla asker ve levazım emdi. Yukarıda belirtildiği gibi, her türden Balkan harekâtı Amerikalılar arasında hakiki endişelere neden oldu. Amerikan durumunun eleştirmenleri, Birleşik Devletler planlamacılarının stratejistler olarak olgunlaşmalarını, planlamalarının global bağlamını ve Pasifik'te yaptıkları ve İngilizlerin Akdeniz için savundukları savaştan farklı olmayan fırsatçılık savaşını küçümseme eğilimindedirler. Aynı eleştirmenler, ayrıca, İngiliz durumunun tutarlılığını gözlerinde büyütme ve Amerikalıların doğrudan, topyekûn çözümler için desteklediklerı stratejinin, kendi geleneklerinin yanı sıra onu da miras olarak almış oldukları savaş öncesi Avrupa öğretisinden doğmuş olduğunu unutma eğilimi de gösterirler. Amerikan Birleşlik Genelkurmay Başkanlıkları, siyaseti Devlet Başkanı'na bıraktı ve asla kendisine ait tutarlı bir siyasi-askeri strateji geliştirmedi. Savaş sonrasında Birleşik Devletler askeri karargâhının siyasi incelikten tamamen yoksun oluşunu vurgulamış olan yazarlar, durumu abartmışlardır. Geriye bakıldığında, siyasi ve askeri incelikteki sözü edilen uyumsuzluğa rağmen, İkinci Dünya Savaşı'nda ne İngilizlerin ne de Amerikalıların etraflıca geliştirilmiş bir siyasi-askeri strateji geliştirmiş ve sunmuş oldukları görülür.

Japonya'ya karşı yapılan ve ağırlıklı olarak bir Amerikan meselesi olan savaş, koalisyon stratejisine olan etkisiyle bağlantılı olarak özel bir dikkat gerektirir. Bu savaş, baştan itibaren, Anglo-Amerikan temel stratejisini alabora etmekle tehdit etti ve baskılar, daha fazla taviz verilmesine ve stratejik ku-

(17) Michael Howard, *The Mediterranean Strategy in the Second World War* (New York, 1968), 67-70.

ramlarda ve kavramlarda düzenlemeler yapılmasına yol açtı. Avrupa'nın kabul edilmiş önceliğine karşın, Pearl Harbor'a yapılan Japon saldırısı ve Japon ilerlemesini engelleme ihtiyacı, önce Almanya kavramına baştan itibaren gölge düşürdü. Amerikalılar, Japonya'ya karşı stratejik olarak savunmacı olan bir savaş yapma ilkesini kabul ettiler ama kısıtlı bir savaşın nasıl yapılacağına dair bir öğretileri yoktu. Amerikan kamuoyu da Japonya'ya karşı Almanya'nın yenilmesinin askıya alınmasına neden olan tamemen savunmacı ve kısıtlı bir savaş yapılmasına göz yumamazdı. Birleşik Devletler askeri kaynakları hızla Pasifik'e akarken, Amerikalı stratejistler o alandaki kuvvetlerin, Akdeniz'de olduğu gibi, kendi stratejilerini oluşturma huyları olduğunu öğrendiler. Japonların erken bir zamanda Batı Pasifik üzerinden yaptıkları ilerlemenin ardından Avustralya'da yoğunlaştırılmış olan kara ve hava kuvvetleri atıl durumda bırakılamazdı. Pasifik'teki Amerikan deniz gücü, Pearl Harbor'ın ardından toparlanınca, Amerikan deniz stratejistleri bir Pasifik taarruzuna ilişkin eski Orange planı kavramının uygulanmasını ısrarla talep ettiler. Bu sırada, Devlet Başkanı'nın Çin'i destekleme kararı, Amerikan askeri kaynaklarının daha da azalmasına neden oldu. Kısıtlı savaş kısıtlı kalmayacaktı. Pearl Harbor'dan sonraki iki yıl boyunca, Japonya'ya karşı yapılan savaşın gerektirdikleri neredeyse Avrupa itilafına karşı yapılan savaşınkilerle başabaş hale geldi. Önce Almanya ilkesine rağmen, Amerikan askeri gücünün çoğunluğu ancak 1944'te Almanya'yı yenme görevine kaydı.

Birleşik Devletler Donanması Pasifik'teki geleneksel çıkarlarıyla, o alan için taarruz stratejisi geliştirmenin asıl yükünü taşırken, Orta Pasifik için yapılan deniz planlarının General Douglas MacArthur'un Japonya üzerine Yeni Gine-Mindanao ekseni üzerinden ilerleme kavramıyla bağdaştırılması gerekti. Böylelikle, başlangıçtaki tek eksen yaklaşımının yerini iki uçlu strateji aldı ve savaş zamanı için alınan bu geçici önlem, İngilizlerin Avrupadaki savaş için teşvik ettiklerinden farklı olmayan bir fırsatçılık stratejisine yol açtı. Amerikan savaş öncesi kuramının kesin bir cevap vermemiş olduğu, Japonya'nın yalnızca bombardıman ve kuşatmayla yenilebileceği mi yoksa bir istila yapılmasının mı gerekeceği kritik sorusu, Japon teslimiyeti bu konuyu kuramsal bir konu haline getirene dek tartışıldı.

İngiliz ve Amerikan liderliklerinin İkinci Dünya Savaşı'ndaki başarılarının ve başarısızlıklarının, sistemlerinin ve savaşa ve barışa ilişkin yerleşmiş yaklaşımlarının bir ürünü olduğu öne sürülebilir. Amerikalılar tarafından savaşın baskısı altında oluşturulan ilişki, askeriyeye Roosevelt'in istediği kesin zaferi güvence altına alma yetkisini verdi. Teknolojideki, taktiklerdeki ve öğretideki iki savaş arasında gelişmiş olan devrimi, İkinci Dünya Sa-

vaşı'nın türü olduğu ortaya çıkan kitle ve hareketlilik savaşına uygulamalarını mümkün kıldı. Kendi aralarında ve müttefikleriyle oluşturdukları askeri strateji bakımından, Amerikan esnekliği azımsanmıştır. Amerikan askeriyesinin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki çeyrek yüzyılda ne kadar yol almış olduğu Birleşik Devletler'in Avrupalı müttefikler tarafından belirlenmiş bir stratejiye uygun olarak yapılan o savaştaki küçük ortak rolünün, Avrupa stratejisinin şekillendirilmesindeki büyük payına ve İkinci Dünya Savaşı'nda Pasifik'teki savaşı yönetmedeki rolüne dönüşmesinde yansıtılmıştı.

Amerikan stratejileri 1941 ve 1945 yılları arasında rüştünü ispatladı. Savaşa, Avrupa kuramından, Amerikan deneyimi ve yeniliğinden oluşturulmuş olan yama işi bir stratejik çerçeveyle girmişlerdi. Amerikalıların Avrupa öğretisinden bağımsız olduklarını ilan etmeleri çağrısında bulunacak hiçbir usta Amerikalı stratejist çıkmadı. Ama Amerikalıların, Avrupalılarla paylaştıkları ortak stratejik düşünce gövdesinde vurgulamayı seçtikleri ilkeler, kendi gelenekleri ve ulusal politikalarıyla tamamen ahenk içindeydi. Baştan sona dek, çabuk, doğrudan, topyekûn çözümleri yeğlediklerini gösterdiler. Ulusal geleneklerine uygun olarak, savaşa bir dalalet, normalliğe vurulan ve mümkün olduğunca hızlı bir şekilde sonuçlanması gereken bir sekte gözüyle baktılar. Amerikan gücü ezici bir kuvvetle sahraya aktıkça, Müttefik konseylerinde güven uyandırmaya başladılar, dünya çapındaki savaşa ve stratejiye ilişkin bir Amerikan tarzı dayattılar ve koalisyondaki diğer ortakları, güçlerini hesaba katmaya zorladılar. Bunun sonucunda, Yeni Dünya'dan yükselmekte olan askeri güç, eski dünyadan stratejik olarak bağımsızlığını ileri sürdü.

Son tahlilde, Batılı bakış açısından, İkinci Dünya Savaşı ne politika ustalarının ne de stratejistlerinin tek başlarına denetim altına alabileceği kuvvetleri ve beklentileri salıvermiş olan bir manevi mücadele ve büyük güç birlikteliğinin doruk noktası olarak görülebilir. Siyasi ve topraksal düzenlemelerin çetrefilli ve hiçbir çözümün öngörülememiş olduğu sorunları ortaya çıktı. Başkanlık politikasının temel varsayımları –Sovyetler Birliği'nin ortaklığı, Britanya'nın sağlam bir güç olarak varlığını sürdürmesi ve Çin'in yakın gelecekte büyük bir güç olarak yükselmesi- sorgulandı. Sonunda, Amerikan liderliği, planlaması düzenli stratejik kanalların dışında gelişmiş olan atom bombasının, onun için bir askeri kuram ya da öğreti geliştirilmeden, gelecekteki savaşlardaki ya da uluslararası ilişkilerdeki yeri tam olarak kavranmadan önce kullanılmasını uygun gördü.

Birleşik Devletler, İkinci Dünya Savaşı'ndan dünya çapında bir güç olarak, her zamankinden daha güçlü bir şekilde çıktı ama liderleri, gücün sınırları konusunda her zamankinden daha bilinçliydi. Savaş yaparken dahi, büyük bir çapraz Kanal saldırısını istedikleri kadar erken bir zamanda başlatamayacaklarını anladılar. Avrupa'da ikinci bir cephe kurarken Asya topraklarında büyük bir harekâtı da destekleyemezlerdi. Yalta Konferansı aracılığıyla, bir Japonya istilasından önce Asya topraklarındaki Japon kuvvetlerini saptamak ve hareketsiz hale getirmek için Sovyetlerden yardım istediler. Amerikan planlamacıların başlangıçta, 1941'te öngördüğü 215 Ordu tümeninin aksine, Birleşik Devletler sonunda ancak, hepsi de denizaşırı ülkelerde mevzilendirilmiş olan doksan tümen seferber edebildi. Büyük sanayi gücüne rağmen, Müttefik planlamasının başına baştan sona dek dert olan nakliye ve çıkarma gemisi sıkıntılarının da tamamen üstesinden gelemedi.

İkinci Dünya Savaşı'ndaki askeri kuram ve uygulamanın, daha önceki pek çok savaşta olduğu gibi, tam olarak uyum içinde olmadığı görüldü. Savaştan önceki İngiliz ve Amerikalı hava meraklılarının iddialarına karşın, hava gücünün düşmanları yenme becerisi kanıtlanmamıştı. Öte yandan, Pearl Harbor'dan sonra, donanma kraliçelerinin savaş gemileri değil, uçak gemileri olduğu ortaya çıktı. Olaylar, neredeyse tersiyle (yani, stratejinin olayları belirlemesiyle –ç.n.) aynı sıklıkta, stratejiyi belirledi. Batılı Müttefik stratejisi, araçları ve amaçları birbirine uygun hale getirmek için verilen sürekli bir mücadeleyle imlenen uluslararası konferanslarda verilen bir dizi tavizle şekillendirildi.

İkinci Dünya Savaşı, pek çok bakımdan, savaşlar içinde yapılan bir dizi savaştan oluşuyordu. Aslında, Batılı güçlerin kendi savaşlarını, Sovyetler Birliği'nin ise kendi savaşını yaptığı; asla ayrıntılı bir Müttefik stratejisi olmamış olduğu; iki stratejinin –bir tarafta Anglo-Amerikan stratejisi, diğer tarafta ise Sovyet stratejisi-tesadüfen uyuşabilir olduğu; askeri bir düzlemde, gayretlerinin başarılı olduğunun görüldüğü ama ulusal çıkarlarının ve siyasi hedeflerinin tam olarak birbirine geçmemiş olduğu; ve Müttefikleri 1941'de bir araya getirmiş olan ortak tehlike bağının gevşemeye başlamasıyla, Büyük İttifak'ın savaş sona ermeden dağılmaya başladığı ileri sürülebilir.

Sonuna kadar, Sovyetlerle pazarlık yapmanın zor olduğu görüldü. Savaşın ardından Amerikan savaş zamanı liderliğine yapılan eleştiriye rağmen, eldeki araçlar dâhilinde, herhangi bir farklı stratejinin ya da politikanın Almanya karşısında daha hızlı bir kesin zafer üretip Batı'yı Sovyetler Birliği

karşısında temelde daha iyi olan bir konuma getirebilecek ya da savaş zamanı ortaklarının başlangıçtan beri sahip oldukları karşılıklı şüphe mirasını –ki bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan almış olduğu yara izlerinin de eklenmesiyle varlığını hâlâ sürdürmekte olan bir mirastır- üstesinden gelebilecek olup olmadığı şüphelidir. Sovyet bakış açısından bakarsak, Müttefikler ikinci cepheyi ertelerken, Ruslar yirmi milyon kayıp verdiler. Savaş, Devlet Başkanı ve onun askeri heyeti için yığılmakta olan ikilemlerle sona erdi; ne askeri zafer stratejisinin ne de Devlet Başkanı'nın siyasi kararları erteleme politikasının cevaplandırabildiği Avrupa'daki siyasi sorunlar arttı. Koşulsuz teslimiyetin bir savaş sloganı ve savaş hedefi olarak değeri her ne idiyse, iyi bir barış hedefi olduğu görülmedi. Müttefiklerin ulusal hedefler ve çıkarlar bakımından ayrılıklarını örtbas etti ve onların bağdaştırılması için hiçbir temel sunmadı.

İkinci Dünya Savaşı, savaş sonrasındaki Batı liderliğini de sıkıntıya sokmuş sorunlar olan Sovyet politikasının motivasyonlarını ve niyetlerini açıklığa kavuşturmadı. Roosevelt, savaş zamanı ortaklığını Sovyetler Birliği'ni savaştan önceki yalıtılmışlığından çıkarmak için kullanmaya çok umut bağladı. Bir keresinde Ralph Waldo Emerson'dan şöyle bir alıntı yaptı: "Bir arkadaş edinmenin tek yolu, bir arkadaş olmaktır."[18] Ama en sonunda, Rusların Polonya hakkındaki anlaşmazlığı konusunda dikkatli olan Roosevelt, Sovyet Birliği'yle uğraşırken sertliği savundu –kısmen, General Marshall'ın Ocak 1945'te Eisenhower'ın Ruslara "basit Main Street Abilene tarzında"[19] ("Main Street" terimi, küçük Amerikan kasabalarında yaşayan ve dar görüşlü ya da materyalist bir dünya görüşüne sahip oldukları düşünülen insanları anlatmak için kullanılmıştır; Abilene ise A.B.D.'nin Kansas eyaletinde bulunan ve Eisenhower'ın gençliğini geçirmiş olduğu bir şehirdir –ç.n.) muamele yapması talebinde bulunmasına benzer şekilde. Gelgelelim, Roosevelt ya da başlıca askeri danışmanları hiçbir noktada askeri gücü Sovyetler Birliği karşısında doğrudan ve belirli siyasi amaçlar için kullanmayı önermedi.

1945'te meydana gelen olaylar, Müttefiklerin askeri anlamda tamamen başarılı olan bir strateji oluşturma kapasitesini gösterdi. Bu strateji melez bir üründü –Amerikan doğrudanlığının, İngiliz ihtiyatının ve Sovyet perva-

(18) Samuel I. Rosemann, ed., *The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt*, 1944-1945 cildi (New York, 1950), 524.

(19) General Marshall'ın tavsiyesi için bkz. Marshall'dan Eisenhower'a mektup, 17 Ocak 1945, Eisenhower kişisel dosyası, Pogue, *Supreme Command*, 407'de alıntılanmıştır.

sızlığının bir bileşimiydi. Ortak paydasını, Almanya'nın Kıta'da yapılan koca bir fındıkkıran baskısıyla yenilmesinde buldu. Fakat koalisyon ortaklarının kuvvetleri birbirlerine yaklaştıkça ve Almanya'nın yenilmesi daha kesin hale geldikçe, siyasi farklılıkları daha aşikâr bir hal aldı ve onları bir arada tutan çimento ufalandı. Batılı ve Doğulu ortakların ortaklaşa gerçekleştirmek için yola çıktıkları şey Almanya'nın yenilmesiydi ve bu hedefi başarıyla gerçekleştirmişlerdi. 8 Mayıs 1945'te, Almanya teslim oldu. Ama Batı'nın gözlerinde, Almanya'nın serbest bırakılmasının sadece yarısı gerçekleşmişti ve Polonya ile doğu Avrupa zaten Sovyet diktatörünün elindeydi. Savaş zamanı silahlı yoldaşlığından, hâlâ kazanılması gereken kesin bir barışla yeni bir güç rekabeti doğacaktı.

Sonunda, savaşın stratejistleri ve devlet adamlarını aştığı ileri sürülebilir. Araya giren yılların perspektifinde, İkinci Dünya Savaşı'nın uluslararası güç dengesindeki, zafer için oluşturulmuş bir koalisyon stratejisinin hiçbir gerçek ya da mükellef çözüm sunmadığı temel bir kaymayı simgelediği aşikârdır. Topyekûn savaş, ne topyekûn barış ne de topyekûn ulusal güvenlik getirdi. Son tahlilde, İkinci Dünya Savaşı birincisinde tamamlanmamış olan işlerin bir parçası, 1945'ten sonraki sıkıntılı dönem ise savaşın bitirilmemiş işlerinin bir aktarımı olarak görülebilir –askeri zaferden kurtulmuş olan bir barış ve güvenlik arayışı. İkinci Dünya Savaşı topyekundü ama noksandı.

KAYNAKÇA

AVRUPA'DA MÜTTEFİK STRATEJİSİ: 1939-1945

İkinci Dünya Savaşı'ndaki müttefik stratejisini ele alan literatür hacimlidir, çeşitlidir ve resmi ve resmi olmayan kaynaklara dağılmıştır. İkincil kaynaklar arasında en değerli olanları, resmi sponsorlukla basılmış olan, pek çok ciltten oluşan, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'in ulusal arşivlerindeki başlıca birincil kaynaklardan oluşan büyük koleksiyonları esas alan ve savaştan sonra bu ülkelerin resmi tarih daireleri tarafından yazılmış olan tarihçe dizileridir. İngiliz tarafı konusunda özellikle yararlı olan eserler, History of the Second World War, United Kingdom Military Series, ed. J. R. M. Butler serisinin Grand Strategy alt serisindeki ciltlerdir. Washington'da, deniz aşırı ülkelerde ve uluslararası toplantılarda evrildiği şekliyle Amerikan stratejisi hakkındaki uygun eserler, editörlüğünü Kent R. Greenfiled'ın yaptığı U.S. Army in World War II serisi, Samuel E. Morison'ın hazırladığı History of U.S. Naval Operations in World War II serisi ve editörlüğünü Wesley F. Craven ve James L. Cate'in yaptığı Army Air Forces in World War II serisidir.

Önde gelen İngiliz ve Amerikalı siyasi ve askeri liderlerin biyografileri ile anı yazıları değerli bilgiler içerir ama doğal olarak nitelik bakımından çeşitlilik gösterir. İngiliz tarafı üzerine, Winston S. Churchill'in *The Second World War* serisinde yer alan ve birincil kaynakların yanı sıra kendi hatıralarını da esas alan ustalıklı ciltler, savaş stratejisi ve devlet adamlığı çalışmaları için muazzam bir değer taşır. Ne yazık ki, Devlet Başkanı Franklin D. Roosevelt geride hiçbir anı yazısı bırakmamıştır. Churchill ve Roosevelt'in yazışmaları, *Churchill and Roosevelt, The Complete Correspondence*, ed. Warren F. Kimball, 3 cilt (Princeton, 1984) eserinde toplanmıştır. Roosevelt'in savaş liderliği hakkındaki ikincil literatür büyümeye devam etmektedir. Canlı ve sıklıkla birinci ağızdan bir açıklama olan Robert E. Sherwood, *Roosevelt and Hopkins: An Intimate History*, gözden geçirilmiş baskı (New York, 1950), hâlâ savaş zamanı stratejisi ve politikası üzerine yayımlanmış olan en yararlı eserlerden biridir. Roosevelt'in savaş zamanı rolünün ve politikalarının bir çözümlemesi için, bkz. Maurice Matloff, "Mr. Roosevelt's Three Wars: FDR as War Leader," Harmon Memorial Lecture in Military History, no. 6, United States Air Force Academy (Colorado, 1964) ve aynı yazarın, *Total War and Cold War*, ed. Harry L. Coles (Columbus, 1962) eserinde yer alan, "Franklin Roosevelt as War Leader" makalesi. Devlet Başkanı ile askeri danışmanları arasındaki ilişkiler ile onların başarıları ve başarısızlıkları da dâhil olmak üzere, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Amerikan liderliği hakkındaki bir değerlendirme için, bkz. *The Second World War as a National Experience*, ed. Sidney Aster (Ottawa, 1981) eserindeki Maurice Matloff, "The Limits of Tradition: American Leadership in World War II Reconsidered" makalesi. Savaş bakanının gördüğü şekliyle Amerikan stratejisi ve politikası hakkında değerli bir işleyiş, Henry L. Stimson ve McGeorge Bundy, *On Active Service Peace and War* (New York, 1948) eserinde bulunur. John R. Deane, *The Strange Alliance* (New York, 1947), savaş zamanındaki Anglo-Amerikan ve Sovyet işbirliği hakkında isabetli ve aydınlatıcı bir görgü tanıklığı açıklamasıdır. Ortak Komutanlıkların savaş zamanındaki üyeleri tarafından yazılmış olan yararlı açıklamalar, General Henry H. Arnold, Amiral Ernest J. King ve Amiral William D. Leahy'nin anı yazılarıdır. General George C. Marshall, kara kuvvetleri kurmay başkanı, geriye savaş zamanı hizmeti hatılarını bırakmamıştır ama Forrest C. Pogue'un, dikkatli bir birincil ve

ikinci kaynak değerlendirmesi ile onunla yapılan sayısız söyleşiyi esas alan çok ciltli biyografisi, hikâyenin önemli bir kısmını temin eder.

1941'den önceki Amerikan stratejik planlaması hakkında bir tartışma için, bkz. resmi U.S. Army in World War II serisindeki Mark S. Watson, *Chief of Staff: Prewar Plans and Preparations* (Washington, D.C., 1950), özellikle bölüm 1-5, 10; Maurice Matloff ve Edwin M. Snell, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942* (Washington, D.C., 1953), bölüm 1-3; *The Theory and Practice of War*, ed. Michael Howard (Londra, 1965) eserindeki Maurice Matloff, "The American Approach to War, 1919-1945"; ve Maurice Matloff, "Prewar Military Plans and Preparations, 1939-1941," *United States Naval Institute Proceedings* 79 (Temmuz 1953).

Bolero planının gelişimi ve Torch kararı üzerine, bkz. Matloff ve Snell, *Planning for Coalition Warfare, 1941-1942*, bölüm 8, 12, 13; Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, bölüm 23, 25; Stimson ve Bundy, *On Active Service in Peace and War*, bölüm 17; ve Winston S. Churchill, *The Hinge of Fate* (Boston, 1950), kitap 1, bölüm 18, 22 ve kitap 2, bölüm 2.

Savaşın ortasında Anglo-Amerikan stratejisi hakkında yapılan tartışma, Maurice Matloff, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944* (Washington, D.C., 1953); Michael Howard, *Grand Strategy*, cilt 4, Ağustos 1942-Eylül 1943 (Londra, 1972); John Ehrman, *Grand Strategy*, cilt 5, Ağustos 1943-Eylül 1944 (Londra, 1956); Churchill, *The Hinge of Fate* ve *Closing the Ring* (Boston, 1951) eserlerinde ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Michael Howard ve John Ehrman'ın kitapları, History of the Second World War, United Kingdom Military Series adlı seriye aittir.

Tahran Konferansı hakkındaki tartışmanın ayrıntıları, Churchill, *Closing the Ring*, bölüm 4, 5, 6; Sherwood, *Roosevelt and Hopkins*, bölüm 23; Matloff, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944*, bölüm 16; ve Ehrman, *Grand Strategy*, cilt 5, bölüm 4'te bulunabilir. Ayrıca bkz. U.S. Department of State, *The Conferences at Cairo and Tehran, 1943* (Washington, D.C., 1961).

1944'ün ilk aylarındaki Anglo-Amerikan tartışmasının ayrıntıları, Matloff, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944*, bölüm 18, 21; Gordon A. Harrison, *Cross-Channel Attack* (Washington, D.C., 1951), bölüm 5 ve Forrest C. Pogue, *The Supreme Command* (Washington, D.C., 1954), bölüm 6, 12, her iki eser de U.S. Army in World War II serisine aittir; Ehrman, *Grand Strategy*, cilt 5, bölüm 6, 7, 9; Churchill, *Closing the Ring*, bölüm 11 ve *Triumph and Tragedy* (Boston, 1953), bölüm 4'te bulunabilir. Avrupa stratejisi hakkındaki tartışmanın son aşamasının bir çözümlemesi için, bkz. *Command Decisions*, ed. Kent R. Greenfield (Washington, D.C., 1960) içinde Maurice Matloff, "The Anvil Decision: Crossroads of Strategy".

Pasifik'te yapılan savaştaki Amerikan stratejisi ve planlamasının ayrıntılı hikayesi için, bkz. özellikle Louis Morton, *Strategy and Command, The First Two Years* (Washington, D.C., 1961); Philip A. Crowl, *Campaign in the Marianas* (Washington, D.C., 1959); ve Robert Ross Smith, *Triumph in the Philippines* (Washington, D.C., 1963), tüm ciltler U.S. Army in World War II serisindedir; Samuel E. Morison, *Aleutians, Gilberts and Marshalls, New Guinea and the Marianas* ve *Victory in the Pacific*, cilt 7, 8 ve 14 (Boston, 1951-60), History of U.S. Naval Operations in World War II serisinde; ve Greenfield, *Command Decisions*, bölüm 11, 21.

Savaş zamanındaki Amerikan politikaları ve Sovyetler Birliği'yle olan ilişkiler için bilhassa yararlı olan eserler, belgelere dayanan iki resmi yayında, *The Entry of the Soviet Union into the War against Japan: Military Plans 1941-1945*, Department of Defense Press Release,

Eylül, 1955; ve U.S. Department of State, *The Conferences at Malta and Yalta, 1945* (Washington, D.C., 1955) eserlerinde biraraya getirilmiş olan çağdaş kaynaklardır. Sırasıyla Japonya'ya ve Almanya'ya karşı yapılan savaşlardaki Sovyetler Birliği ile Amerikan siyasi-askeri ilişkilerinin kısa çözümelemeleri için, bkz. Ernest R. May, "The United States, the Soviet Union, and the Far Eastern War, 1941-1945," *Pacific Historical Review* 24 (Mayıs 1955); ve Maurice Matloff, "The Soviet Union and the War in the West," *United States Naval Institute Proceedings* 82 (Mart 1956).

PASİFİK SAVAŞINDAKİ AMERİKAN VE JAPON STRATEJİLERİ

D. Clayton James

Çin'in bir Asya gücü olarak batışı ve yeniden doğuşu, yirminci yüzyılın ilk yarısında Amerika ve Japonya arasındaki rekabetin ve sonunda meydana gelen silahlı çatışmanın odağındaydı. Amerika ve Japonya'nın 1941'de savaşa girmelerinin nedeni, ulusal stratejilerinin, bilhassa Çin konusunda, bağdaşmaz hale gelmiş olmasıydı. Her iki devlet de Çin hakkında illüzyonlar besledi ve İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra ona yönelik gerçek dışı politikalar geliştirdi. Savaş gücünün çoğu Çin'e yöneltilmiş olan Japonya'nın bir askeri kıta stratejisine ilişkin arayışı ve Amerika'nın, öncelik Orta Pasifik harekâtlarına verilmek üzere, Japonya'ya karşı bir deniz stratejisine yaptığı vurgu Uzak Doğu savaşının gidişatını şekillendirdi. Amerika ve Japonya'nın savaş sonrasındaki uzlaşmaları açısından önemli olan şey, komünizmin Asya'da, özellikle de Çin'de, yükselmesine ilişkin ortak kaygılarıydı.

1941-1945 savaşı, her birinin önceliklerini ve planlarını yeni, beklenmedik durumlara uyarlamasını gerektirerek her iki tarafta da daha önceki stratejik düşünüşe engel oluşturdu. Bu nedenle, Japonya ve Amerika'nın ulusal ve askeri stratejileri sadece savaş yıllarıyla ilgili olarak değil, aynı zamanda onu önceleyen kırk yıl bağlamında da ele alınacaktır. Tartışmamız ulusal ve askeri strateji arasında ayrım yapacaktır. İlkiyle, tüm gerekli kaynakların –siyasi, diplomatik, askeri, teknolojik, ekonomik, propagandaya ilişkin ve diğer kaynakların- ulusal politikanın hedeflerini gerçekleştirmede kullanılmasını kastederiz. Askeri stratejiden kastımız ise, silahlı kuvvetlerin ulusal politikanın amaçlarını kuvvet kullanarak ya da kuvvet tehdidiyle güvence altına alacak şekilde görevlendirilmesidir.

I

Japon milliyetçiliğinin ve modernleşmesinin altında yatan karmaşık öğeler bir araya gelerek, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında, Batılıların o bölgedeki çıkarlarına ilk güçlü Asya tehdidini oluşturdu. Japonya, etkileyici endüstriyel ve askeri büyümesinin bir sonucu olarak imparatoruğa giden yola girdi. 1870'lerde Ryukyu Adaları'nı ve Kuril Adaları'nı ele geçirdikten sonra, 1894-1915 yılları arasında genişlemeye kaldığı yerden dinç bir şekilde devam etti: Çin ve Rusya'yı ardışık savaşlarda adamakıllı yendi, Formoza'yı, Pescador Adaları'nı, Kore'yi ve Mançurya veSakhalin'in bazı bölümlerini ele geçirdi; Büyük Britanya ile savunmacı bir ittifak imzaladı; Almanya'nın Çin'deki ve Orta Pasifik'teki sömürgelerini zapt etti; ve Çin'e ekonomik akınlar yaparak o devrim bitkini toprakları neredeyse bir Japon mandası haline getirdi. Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle de Versailles Konferansı'nın Milletler Cemiyeti Yasası'na Japonya sponsorluğunda bir ırk eşitliği beyanını dâhil etmeyi reddetmesinin –bu, ulusal gurura yapılmış ve Japonları kapsamayan Amerikan göçmenlik yasası tarafından kızıştırılmış olan bir hakaretti–, ardından Japonya, Batılı güçlerle bir çarpışma rotasına girmeye kararlı gibi göründü.

Fakat şaşırtıcı bir biçimde, Japonya 1920'lerde Batı'yla olan karşılaşmalarından geri çekildi ve Wilsoncı uluslararası ahenk ideallerini hayata geçirmeye katkıda bulundu. Japonya, Milletler Cemiyeti Konseyi'nin Batılı olmayan tek üyesi oldu, Japon hâkimler Dünya Mahkemesi'nde övgüye değer hizmetler yaptılar ve Japonya'nın Cemiyet komitelerindeki ve kuruluşlarındaki temsilcileri, Doğu-Batı kültürel ilişkilerini iyileştirme ve uluslararası serbest ticaret politikalarını teşvik etme gibi meselelerde genellikle ilerlemecilerdi. Japon ekonomik diplomasisi giderek daha da artan bir şekilde, diğer büyük sanayi ulusları ile bir karşılıklı ekonomik bağımlılık, bütünleşme ve karşılıklı ticari çıkarlar çerçevesinde işbirliği yapma ilkesiyle yönetiliyordu. Saldırgan genişlemecilikten yüz çeviren Japonya, Shantung'daki eski Alman sömürgesini Çin'e iade etti; askerlerini Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu topraklarından geri çekti; donanmaların küçültülmesini, Çin'in siyasi bütünlüğüne saygı duyulmasını ve Pasifik güçleri arasındaki görüş farklılıklarının diplomasiyle çözülmesini sağlayan Washington Konferansı anlaşmalarını imzalayan taraflar arasına katıldı; ve savaşın bırakılması konusunda Kellogg-Briand Paktı'na taraf oldu. 1920'lerdeki Japon ülke içi meseleleri liberal, demokratik eğilimlerle, siyasi partilerin, sendikacılığın doğuşuyla ve çok daha genişletilmiş bir seçmen kitlesiyle karakterize

edilirken, militarist, aşırı milliyetçi çıkarlar ise etkisiz görünüyordu. Japonya hem içsel hem de dışsal olarak, barışın nasıl güvence altına alınacağı, ülke içi istikrarın nasıl sağlanacağı ve refah düzeyinin nasıl arttırılacağı konuları hakkındaki Batılı, özellikle de Anglo-Amerikan görüşlere uygun şekilde ilerliyor gibi görünüyordu.[1]

Kısa bir süre içinde dünyanın her yanındaki kapitalist ekonomileri vuran 1929-1930'daki Büyük Buhran'ın başlangıcı, büyük bir değişikliğe neden oldu. Japonya ekonomik iç sıkıntılarla, hayati önem taşıyan dış ticaretinin felciyle ve 1920'lerde ortaya çıkmış olan liberal ve ılımlı siyasi öğeler arasında, güçlü bir liderlik isteğiyle kuşatılmıştı. Uluslararası işbirliğiyle sarf edilen birtakım beyhude çabaların ardından, Batılı sanayi ulusları buhranla kendi yollarıyla mücadele etmeye döndüler. Dünyanın en önde gelen kapitalist gücü ve Batı ülkesi olan ve Japonya'nın o dönemde en yakın ticareti yaptığı ve en yakın diplomatik bağlara sahip olduğu Birleşik Devletler, ticaret ortaklarının zarar görmesine yol açan soyutlama taraftarı ekonomik politikaların benimsenmesine öncülük etti. Aşırı milliyetçiler ekonomik krizden faydalanarak yeniden başa geçtiler ve Japonya Batı'yla işbirliğine karşı ve her derda deva olan eski kıta genişlemesi ilacının lehine yeni bir tepki çağının içine dalıverdi. Bu yeni saldırganlığının başını çeken, orduydu. Tokyo'daki sivil otoritelere kafa tutarak Çin ile Mançurya için bir çatışma yapılmasına neden oldu ve sonra 1932'de o bölgeyi fethetti.

Beş yıl sonra, artık ordunun boyunduruğu altında bulunan hükümet, ulusu şimdiye dek görülmüş en büyük ödül –Çin'in fethedilmesi- için çok önemli bir savaşa sürükledi. Daha önceki gerekçelendirmeleri hayata döndüren ve düzeltmelerle yenileştiren Japon liderler, Çin hâkimiyetinin, sorunlu Japon ekonomisi için hammadde ve pazar; Japonya'nın filizlenen nüfusu için yeniden iskan alanları; Çin'de yapılabilecek potansiyel bir Sovyet silahlı istilasına karşı güvenlik; ve daha üstün olan Japon kültürünü ve değerlerini yayma fırsatları sağlamak için elzem olduğunu iddia ettiler. Dahası, Çin'in tamamını almaya yönelik bu büyük gayrette Japon halkı, ulusal birlik ve gururun, buhrandan kaynaklanan yaygın huzursuzluğun kökünü kazıyacak şekilde yeniden dirilmesini deneyimleyecekti. Savaşın zorunluğu kıldığı idari merkezileşmenin, endüstriyel elit tabaka savaş üretiminden mu-

(1) Ryusaku Tsunoda ve diğerleri, *Sources of the Japanese Tradition* (New York, 1958), 718-58; Akira Iriye, *After Imperialism: The Search for a New Order in the Far East, 1921-1933* (Cambridge, Mass., 1965), 17-22, 222-23, 300-303; Roger Dingman, *Power in the Pacific: the Origins of Naval Arms Limitation, 1914-1922* (Chicago, 1976), 63, 194-95, 218.

azzam karlar kaldırırken, yeni siyasi liderlerin güçlerini sağlamlaştırmalarını mümkün kılacağı da doğruydu –bu iki hedef, ihtiyaten halka duyurulmamıştı. Gelgelelim, tüm bu kazanımlar Çin'de görece hızlı bir zafer elde edilmesine bağlıydı.

Japon orduları kısa bir süre içinde, başlıca nüfus merkezleri ve ekonomik merkezler de dâhil olmak üzere, Çin'in kuzey ve kıyı bölgelerini ele geçirdiler ama Çin direnişinin beklenen çöküşü meydana gelmedi. Çin Milliyetçi, Komünist ve savaş beyi (*warlord*; bir ulusun, özellikle de merkezi hükümet güçsüzken kimseye hesap verme zorunluluğu olmayan askeri lideri –ç.n.) hizipleşmeleri arasındaki uzun ve acı mücadelelerin oyununa gelmiş olan Japonlar, Çin halkının direniş iradesini ve bölünmüş siyasi grupların ayrı olsa da etkili seferberlik ve savunma gayretlerini arttırma becerisini büyük ölçüde hafife almışlardı. 1938'in sonunda Japonya, kendini bir yıpratma savaşına hapsolmuş halde buldu; askeri insan gücü ve teçhizatı korku verici derecede ağır bir şekilde azalıyordu ve görünürde hiçbir sonuç yoktu. Nanking'deki kukla rejiminin, Çinliler arasında görüşünü değiştirerek Japon davasına destek veren kimseler yaratma bakımından neredeyse yararsız olduğu görüldü ve Tokyo'nun Çin Milliyetçi ve Komünist rejimleriyle kendi şartlarıyla bir barış pazarlığı yapma girşimleri başarısız oldu.[2]

Japon savaş gayretinin lojistik gereksinimleri Çin'deki yenişememe durumuyla birlikte neredeyse kritik bir seviyeye ulaştıkça, Tokyo da Güneydoğu Asya'nın engin petrol, kauçuk, boksit, kalay ve diğer stratejik malzeme ve gıda maddesi kaynaklarının idaresini ele geçirmek için planlar yapmaya başladı. Korelilere, Mançuryalılara ve Çinlilere yaptığı batı müdahalesi karşısında Panasyacılık birliğine ve bütünleşmiş bir bölge ekonomisine ilişkin çağrıyı genişleten Japon hükümeti, şimdi de Güneydoğu Asya'yı çevreleyecek olan bir Büyük Doğu Asya Ortak Gönenç Alanı yaratmaya adanmışlığını beyan etti. 1939'un başında Japonya, Güney Çin Denizi'ne yönelik ilk hamlelerini yaparak Hainan ve Spratly Adaları'nı ele geçirdi. Ertesi yaz Fransa'nın düşmesiyle, Japon kuvvetleri ileride yapılması olası olan güney harekâtları için kuzey Fransız Hindiçini'nde üsler kurmaya başladı. Japonların Doğu Hint Adaları'ndaki Hollandalı otoritelerle ve Amerikan hükümetiyle, Çin'deki harekâtların finanse edilmesi için gereken stratejik malzemeleri edinmek için yaptıkları pazarlıklar beyhudeydi. Japonya, Tok-

(2) Akira Iriye, *Power and Culture: The Japanese-American War, 1941-1945* (Cambridge, Mass., 1981), 2-16, 28, 34-39, 49; Saburo Ienaga, *The Pacific War: World War II and the Japanese, 1931-1945* (New York, 1978), 57-96.

yo'nun, kaçınılmaz bir şekilde gerekli ama aynı zamanda hem Britanya hem de Amerika'yla savaş yapılmasını kışkırtma ihtimalinin yüksek olduğunu düşündüğü Güneydoğu Asya'nın fethi sırasında müttefik kazanmak ve kanatlarını korumak için Eylül 1940'ta Mihver Paktı'nda İtalya ve Almanya'ya katıldı ve ertesi ilkbaharda Sovyetler Birliği ile bir tarafsızlık anlaşması yaptı. Japon askerleri 1941'in ortasında Fransız Hindiçini'nin güney bölümünü işgal etti ve o Aralık ayında, Tokyo'nun Batı Kaynak Alanı olarak adlandırdığı bölgeyi ele geçirmek için ana harekâtlar başlatıldı. Japonya, Çin'deki savaş gayretini tazelemeye ve o çatışmayı sonlandırmaya çalışırken, Anglo-Amerikan güçleriyle boy ölçüşerek her şeyi tehlikeye attı.[3]

Japon askeri stratejisinin 1880'lerden itibaren geçirdiği evrimde ordu ve donanma, 1920'ler hariç olmak üzere ulusal politikasında üstü kapalı olarak içerilen kıta yayılması hedefine uygun öncelikler ve planlar geliştirdi. Her ne kadar Japonya geleneksel olarak düşmanı olan kıta uluslarına yakın bir ada konumunda olması bakımından Britanya ile jeopolitik bir benzerlik gösterse de, 1868 Meiji Restorasyonu'ndan beri Japon liderler uluslarını önde gelen bir deniz devleti olarak değil de, daha ziyade Doğu Asya'nın egemen gücü olarak hayal etmişlerdi. Orduyu, kıta hegemonyası sağlayabilmenin başlıca aracı olarak görüyorlardı. Donanma ise, ordunun ulaşımının, ikmalinin, desteğinin ve korumasının yanı sıra, başlıca harekât üssü olan vatan adalarının güvenliğini de sağlayacaktı. Yüzyılın dönümüne yakın bir zamanda Çin ve Rusya ile yapılan savaşlar sırasında donanma denizde, özellikle de Tsushima Boğazı'ndaki Rus Baltik Filosu karşısında, birkaç zafer kazanmış olsa da, Japon stratejistler 1941'e kadar filonun kara harekâtlarına ikincil olduğu planlar yaptılar. Vatan sularından uzaktaki büyük ölçekli filo taarruz eylemleri çok incelenmemişti. Filonun başlıca görevi kara kuvvetlerine destek olmak olduğundan, engellenebilir olduğunda önemli deniz karşılaşmalarındaki gemileri tehlikeye atmaya ilişkin hiçbir plan yoktu. Dünya savaşları arasındaki Japon donanma tasarımı genellikle zırhtan ziyade ateş hızına ve seriliğine yapılan vurguyu yansıtıyordu. Bu dönemde, Japon donanması denizin altında ve deniz hava gelişmelerinde bir lider haline geldi ama denizaltılar ve uçak gemilerine hâlâ, etkili taarruz ateş gücü araçları olarak değil, temelde ordu eylemlerinin destekleyici silahları gözüyle bakılıyordu.

(3) Robert J. C. Butow, *Tojo and the Coming of the War* (Princeton, 1961), 133-63; *Diplomats in Crisis: United States-Chinese-Japanese Relations, 1919-1941*, ed. Richard D. Burns ve Edward M. Bennett (Santa Barbara, Calif., 1974), 297-316'da Hilary Conroy, "Nomura Kichisaburo: The Diplomacy of Drama and Deception"; Basil Collier, *The War in the Far East, 1941-1945: A Military History* (New York, 1969), 94-97.

Amiral Isoroku Yamamato'nun Pearl Harbor'a saldırma planı, akının, saldıran birimlerin hemen sonrasında Güneydoğu Asya'daki kara kuvvetlerini destekleme görevine gönderileceği, asgari oranda risk taşıyan bir vur-kaç görevi olması gerektiğinden, donanmanın geleneksel rolünden bir sapma göstermedi. 1941'de yapılan Japon savaş planları sadece Güney Kaynak Alanı'nın ele geçirilmesini değil, aynı zamanda Pasifik adaları üzerinden doğu kanadına bir savunma çevresi kurulmasını da icap ettiriyordu. Japon donanma liderlerinin, Amerikan donanmasının Pearl Harbor darbesinin ardından toparlanmasından sonra Mahan tarzı filo çarpışmaları yapılabileceğini öngörmeleri ve Japonya'nın muhabere hatlarını güneyle kısıtlamaya çalışmaları beklenebilirdi. Ama Japonlar, Amerikan ekonomik seferberliğinin tamamlanması için bir ya da birkaç yıl daha gerekeceğini ve Birleşik Devletler Pasifik Filosu'na yeni gemi takviyeleri gönderilene kadar da Batı Pasifik'te yer alan Japon savunma çevresinin her türlü nüfuz etme girişimini caydıracak ya da püskürtecek kadar güçlü hale gelmiş olacağını hesapladılar.[4]

Japonya Pearl Harbor'dan sonraki altı ay boyunca çarpıcı taktik zaferleri kazandıysa da, daha önceki stratejik gafları Amerika'nın sanayisini seferber etme becerisinin feci derecede yanlış hesaplanmasından daha fazlasına tekabül etti. Öncelikle, şayet Japonya ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynakların zaten çok azına sahip olan Filipinler'i atlasaydı, Güney Kaynak Alanı'nı Amerika'yı savaş yapmak için kışkırtmaksızın rahatlıkla kazanabilirdi. Dahası, uzun vadeli Japon planı Güneydoğu Asya'nın güvenceye alınmasından sonra Batılı düşmanlarla pazarlık yapılarak bir anlaşmaya varılmasını sağladıysa da, Pearl Harbor'daki ilk hamlenin aldatıcı doğası Amerikan halkını o kadar öfkelendirdi ki, sadece sonraki pazarlıklar imkânsız hale gelmedi, ayrıca İngiliz liderler ülkedeki halk baskılarının ve siyasi baskıların Birleşik Devletler hükümetini Almanya'ya karşı savaşın stratejik önceliğine olan bağlılığından vazgeçmeye mecbur bırakacağından korktular. Ayrıca, Japonların niyeti Güneydoğu Asya için sadece kısıtlı bir savaş yapmaktı ve Tokyo hiçbir alternatif strateji hazırlamamıştı; bu planın ters gitmesi halinde, ulusun Batı'ya topyekûn bir savaş açmak için yeterli kaynağı yoktu. 1941'in sonlarında, Japon stratejisi Çin'i fethetmekten, Güney Kaynak Alanı'nı ele geçir-

(4) *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1953), 457-58, 462-64, 478, 480-84'te Alexander Kiralfy, "Japanese Naval Strategy"; Clark G. Reynolds, "The Continental Strategy of Imperial Japan," *U.S. Naval Institute Proceedings* 109 (Ağustos 1983), 65-70, Stephen E. Pelz, Race *to Pearl Harbor: The Failure of the Second London Naval Conference and the Onset of World War II* (Cambridge, Mass., 1974), 25-40; *Pearl Harbor as History: Japanese-American Relations, 1931-1941*, ed. Dorothy Borg ve Shumpei Okamoto (New York, 1973), 225-59'da Asada Sadao, "The Japanese Navy and the United States".

meye ve sonunda Birleşik Devletler ve müttefikleriyle çatışmaya girmeye dönüştü. Bu tatsız duruma, 1941'de Birleşik Devletler'de büyükelçi olan Amiral Kichisaburo Nomura'nın sonradan "Japonya'nın başlıca kanseri" olarak adlandırdığı şey, yani askeriyenin sivil denetiminden bağımsız hale gelmesi, sebep olmuştu. Japonya Batı'ya karşı bir savaşa girdiğinde, askeri stratejisi ulusal stratejisine egemendi ama onunla çelişmiyordu.[5]

II

On dokuzuncu yüzyılın sonu, hem Japonya'nın modern bir güç olarak hem de Amerika'nın Pasifik'teki en yeni emperyalist mücadeleci olarak ortaya çıkışını imledi. 1898'de Pasifik'in kuzey ucunda Alaska ve Aleut Adaları'nda; Guam, Wake, Midway, Hawaii Adaları'nda; ve Orta ve Güney Pasifik'te Hawaii'den Samoa'ya dek uzanan bir dizi küçük adada Amerikan bayrağı dalgalanıyordu. Ama toprak ve güvenlik bakımından Amerikalıların ilgisinin Japon emperyalizminin hâkim olduğu çevreye yönelmesine neden olan şey Filipinler'in ele geçirilmesi oldu. Takımadalar bölgesine yeterli miktarda savunma kuvveti atamayı reddeden Amerikan hükümeti, 1905-1917 dönemindeki, Japonların Filipinlerdeki Amerikan mevzisine saygı gösterme taahhütlerini sağlayan birkaç iki taraflı anlaşmayla, kıtadaki yayılmacı Japon hamlelerine gönülsüzce razı oldu. Bunun sonucunda Filipinler, Amerikalıların Japon yayılmacılığına rıza göstermeleri için Japonya'nın fiili rehinesi oldu.

Amerikan-Japon diplomatik ilişkilerini en çok tahriş eden ana etken ilk kez yüzyılın dönümünde Devlet Bakanı John Hay tarafından ileri sürülen Açık Kapı politikasıydı. Sonraki kırk yıl boyunca, bu politikanın kilit ilkeleri, Birleşik Devletler'in Uzak Doğu politikasının temel taşını oluşturdu: Çin'in bağımsızlığının, egemenliğinin ve toprak ve idari bütünlüğünün korunması; ve Çin ile ticari ve endüstriyel ilişkileri bulunan tüm uluslar için fırsat eşitliği kurulması. Washington'dan Tokyo'ya gönderilen ilk güçlü diplomatik protesto, Japonya'nın 1915'te Çin'i bir mandaya indirgeme girişiminden kaynaklanıyordu. Açık Kapı politikası, 1922 Dokuz Güç Paktı'nda çok taraflı bir destek gördü ama Amerika, 1939'a dek Japonların Çin'e yönelik eylemlerine askeri ya da ekonomik yaptırımlardan ziyade sadece dip-

(5) Gordon W. Prange ve diğerleri, *At Dawn We Slept: The Untold Story of Pearl Harbor* (New York, 1981), 547-50, 582-83; Pelz, *Race to Pearl Harbor*, 212-28; Louis Morton, "The Japanese Decision for War," *U.S. Naval Institute Proceedings* 80 (Aralık 1954), 1325-35.

lomatik baskı ve telkinle karşılık vermesine rağmen, Çin'in bütünlüğünün korunmasıyla ilgilenen başlıca Batılı ulus olmaya devam etti. Japonya'nın Mançurya'yı işgal etmesinin üzerine, Amerika o bölgenin zaptını tanımayı reddetmede başı çekti. Japonya bunun ardından Çin'in fethine girişince, 1939-1941 arasında Amerikalıların Çin'e yaptığı yardımlar borç verme, kurtarma yardımı, ödünç levazım ve gönüllü Amerikan savaş pilotları biçiminde oldu. Birleşik Devletler, hem Japonya'nın Çin'de devam etmekte olan saldırganlığına hem de Hindiçin'e yönelik hamlelerine tepki olarak, Japonya ile yapmış olduğu ticaret anlaşmasını da feshetti, Japonya'ya gönderilen petrol, demir, çelik ve diğer stratejik ihraç mallarına ilişkin bir dizi taksimatlı ambargo başlattı. 1941'de Washington ve Tokyo arasında yapılan diplomatik müzakereler temel bir mesele olan Çin meselesinden ötürü defalarca bozuldu. Devlet Bakanı Cordell Hull, Amerikan-Japon görüş farklılıklarının çözülebilmesi için bir ön koşul olarak tüm Japon kuvvetlerinin Çin'den çekilmesi konusunda taviz vermeyecekti.

Amerika'nın 1941'den önceki ulusal Uzak Doğu stratejisinin dört temel amacı Filipinler'i bağımsızlığa hazırlamak, Çin pazarını Amerikan tacirlerine açık tutmak, Amerikan sanayisi için önemli olan hammaddelerin Güneydoğu Asya'dan akışını korumak ve bu alanlardaki Japon yayılmasına kuvvet kullanmak dışında yollarla engel olmaktı. Filipinler'in yönetimi Asya'daki diğer sömürgelerden daha ilerici olmuşsa da, 1935'te milletler topluluğu statüsünü kazandıktan sonra takımadalar bölgesi siyasi istikrardan, ekonomik kendine yeterlikten ve yeterli savunmalardan fena halde yoksundu. Amerikalılar'ın Çin pazarı takıntısı gerçekliğe aykırıydı, çünkü iki ülke arasındaki ticaret ihmal edilebilir orandayken Birleşik Devletler ile Asya'nın tek gelişmiş kapitalist ulusu Japonya arasındaki ithalat-ihracat işi istikrarlı bir şekilde büyümüştü. 1770'lerden beri varolan Fransız halkıyla dost olmaya ilişkin illüzyonlar gibi, Amerikalıların Çin ulusuyla özel bir dostluk gibi yanlış bir algıları vardı –ampirik bulgularla desteklenmeyen ama Washington'daki resmi çevreye de yayılmış olan garip bir fikir. 1939-1941 arasında, Devlet Başkanı Roosevelt politikayı büyük ölçüde etkileyecek olan başka bir illüzyonla ilgilenmeye başladı: Çin'in Chiang Kai-shek'in Amerikan yanlısı liderliğinin altında yeniden büyük güç statüsü olma yolunda olduğu illüzyonu. Güneydoğu Asya'da yerli milliyetçiler Amerika'yı Avrupalı sömürge derebeyleriyle özdeşleştirdiler, çünkü Birleşik Devletler bölgenin kaynaklarına erişimini muhafaza etmek için doğal zenginlikten ve yerli halklardan sömürgeci anlamda faydalanılmasına göz yummaya devam etti. Amerika'nın Japonya tarafından yapılan saldırgan hamlelere, kolektif

eylemden ziyade tek taraflı bir şekilde karşılık verme ve ahlaki diplomasiye bel bağlama eğilimi, 1930'larda giderek daha da etkisiz göründü. Oahu ve Luzon'daki Amerikan üslerine bombalar düşmeye başlayana dek, Roosevelt ve danışmanları Amerikan halkının Japon saldırganlığının durdurulması için yapılacak olan silahlı bir taahhüdü destekleyip desteklemeyeceğinden emin değillerdi.[6]

Amerika'nın 1941'den önceki askeri stratejisi 1920'lerde, Washington'daki Savaş ve Donanma bakanlıklarının savaş planları kolları, 1941'den önceki savaş planlarının, belli bir ulusun Amerika'ya saldırması halinde kullanılacak stratejik planlarının her birinin kodunun bir renk olduğu –örneğin Britanya için kırmızı, Meksika için yeşil, Almanya için siyah ve Japonya için turuncu– varsayımsal senaryolar içeren Renk (Color) serisini yeniden gözden geçirmeye başladıklarında gelişmişti. Lojistik durumlara sadece yüzeysel bir dikkat veren ve topyekûn ya da dünya çapında savaş koalisyonları ya da şartlarına ilişkin hiçbir hüküm içermeyen bu planların kapsamı sınırlıydı. Çağdaş ya da gelecekteki uluslararası işbirlikleri konusunda gerçekçi değillerdi; kullanılma ihtimali en yüksek olan plan olarak görülen Orange (Turuncu) Savaş Planı sadece Birleşik Devletler ve Japonya'nın çarpışacağı düşünülerek hazırlanmıştı.

1924'ten 1938'e dek Orange planında yaptıkları sayısız değişiklikte ve düzeltmede, Washington planlamacıları hep bunun başlıca bir donanma çatışması olacağını varsaydılar. 1930'larda, Pasifik'te Filipinler'in kısa bir süre içinde yenileceği uzun ve maliyetli bir savaş tasavvur ettiler. Müşterek planlama oturumlarında, donanma sözcüleri önceliğin, Japon himayesi altındaki Marshall, Caroline ve Marianas adalarının ele geçirilmesi ve Pearl Harbor ve Manila arasındaki muhabere hattının emniyete alınması için, başı Orta Pasifik boyunca bulunan donanma ve deniz kuvvetleri tarafından çekilen bir ilerlemeye verilmesini istediler. Ordu planlamacıları, küçük ordu ve ordu hava birimlerinden ve güçsüz Asya Filosu'ndan ibaret olan Filipinler'deki mevcut Amerikan gücünün, büyük bir Japon saldırısı karşısında adaları tutamayacağını; savaşın ilk aşamalarında takımadalara takviye yapma ya da onları yeniden ele geçirme gayretlerinin maliyetli ve beyhude olacağını; ve bundan ötürü, Amerikan kuvvetlerinin Alaska, Hawaii ve Panama'daki daha

(6) Christopher Thorne, *Allies of a Kind: The United States, Britain and the War against Japan, 1941-1945* (New York, 1978), 22-24, 40-45; Fred Greene, "The Military View of American National Policy, 1904-1940," *American Historical Review* 67 (Ocak 1961), 354-77; Samuel E. Morison, *The Two-Ocean War: A Short History of the United States Navy in the Second World War* (Boston, 1963), 3-45. Ayrıca bkz. Dorothy Borg, *The United States and the Far Eastern Crisis of 1933-1938* (Cambridge, Mass., 1964).

savunulabilir üslere çekilmesi gerektiğini öne sürdüler. Fakat Hawaai'nin batısındaki Pasifik Filosu'nun en önemli rolü oynamasını tasarlayan donanma stratejistleri, Filipinler'den askeri bir çekilmeye razı olmadılar.

Üç yıllık bir açmazın ardından, ordu ve donanma planlamacıları uzlaştılar ve 1938'de savaş planının asıl nüshasını oluşturdular. Taarruz harekâtlarına ve donanmanın erken bir zamanda Batı Pasifik'in içine ilerlemesine ilişkin atıflar ordu planlamacılarına uyularak çıkarıldı ve Hawaii'nin batısındaki taarruz harekâtları için Savaş Bakanlığı temsilcilerinin uzun zamanır ısrar ettikleri başkanlık yetkilendirmesi, donanmayı tatmin ederek iptal edildi. Gözden geçirilmiş Orange planı, Amerika-Filipin kuvvetlerinin Manila Körfezi'nin girişini mümkün olduğunca uzun bir süre boyunca tutmalarını gerektiriyordu ama onlara derhal destek verilmesi konusunda, donanmanın Filipinler'e ulaşmasının ne kadar zaman alacağına ilişkin hiçbir hüküm içermeksizin biraz da olsa ümit veriyordu. Ne takımadalardan vazgeçmeyi ne de uygun ve yeterli şekilde savunulmaları için bir ödenek sağlamayı isteyen Birleşik Devletler Meclisi gibi, Savaş ve Donanma bakanlıklarının planlamacıları da Filipinler'in stratejik güvenliği ikilemini çözemedi.[7]

1939'da Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı patlak verdiğinde, Washington planlamacıları yeni oluşturulmuş olan ve farklı savaş alanlarında çarpışan muhtelif muharip koalisyonları içeren savaş durumlarını hesaba katan Gökkuşağı (*Rainbow*) serisindeki beş planı hazırlıyorlardı. Yeni planlar, Amerika'nın hem dost ve düşman ulus koalisyonları bağlamındaki, hem de Birleşik Devletler'in müttefiksiz savaşacağı durumlar bağlamındaki savaş zamanı rolünü gerçekçi bir biçimde yansıtması bakımından Renk serisi üzerinde yapılan bir iyileştirmeydi. Gökkuşağı 5, koalisyonlara ve harekât meydanlarına savaşta gerçekten geliştikleri şekliyle en çok yaklaşan plan oldu; Pasifik'te, Filipinler'in hızla yenileceğini ve Almanya ve İtalya'nın yenilmesinin ardından daha öncelikli olan Avrupa savaş alanından büyük Anglo-Amerikan kuvvetlerine müsaade edilene dek Japonya'ya karşı stratejik savunma harekâtları yapılacağını tasavvur ediyordu. 1940'ların sonunda, Amiral Harold R. Stark'ın, donanma harekâtları komutanı tarafından yapılmış stratejik bir inceleme olan Dog Planı Muhtırası da, bir sonraki ilkbaharda birkaç ay boyunca Washington'da gizlice yapılan birkaç Anglo-Amerikan askeri karargâh

(7) Louis Morton, *Strategy and Command: The First Two Years. United States Army in World War II* [bundan böyle *USAWW2* şeklinde belirtilecektir]: *The War in the Pacific* (Washington, D.C., 1962), 21-44; Grace P. Hayes, *The History of the Joint Chiefs of Staff in World War II: The War against Japan* (Annapolis, 1982), 4-8; *Pearl Harbor as History*, ed. Borgve Okamoto, 197-223'te Waldo H. Heinrichs, Jr., "The Role of the United States Navy."

oturumundan kaynaklanan ABC-1 Raporu gibi, Mihver Paktı'nın Avrupalı üyelerine karşı yapılan savaşa odaklanılmasını gerektiriyordu. Almanya'nın en güçlü Mihver Paktı üyesi olduğunu varsayan ABC-1 düzenleyicileri, planlama ve harekâtlardaki yakın Anglo-Amerikan işbirliğinin gelişimini vurguladılar ve Anglo-Amerikan askeri kaynaklarının büyük ölçüde Almanya'ya karşı yapılan savaşa aktarılması için çağrıda bulundular. Mayıs 1941'de, Washington'daki Birleşik Ordu-Donanma Kurulu, Gökkuşağı 5 ve ABC-1'e onayını verdi ve Amerika'nın savaşa girmesinden önce Devlet Başkanı Roosevelt tarafından resmen onaylanmadıysa da, bu planlar sonraki dört yıl boyunca Müttefik stratejisinini ana yönlerini belirlenmesinde temel alındı.[8]

Böylelikle, her ne kadar Japonya bir kıta askeri stratejisine yoğunlaşmış ve Amerikan-Japon diplomatik farklılıkları büyük ölçüde Çin'den kaynaklanmışsa da, Amerikan savaş planlamacıları 1920'lerden itibaren, Birleşik Devletler'in Japonya'yla bir savaş olması halinde donanmanın bir Orta Pasifik taarruzunda başrolü oynayacağı bir deniz stratejisi izleyeceği konusunda temel bir anlaşma içindeydiler. Planlamacılar en çok, Filipinler'in stratejik yeri konusunda anlaşmazlık yaşıyorlardı. Bir Pasifik savaşına ilişkin genel anlayışları Pearl Harbor'dan önce yeterince açık ve epey istikrarlı bir şekilde benimsenmiş idiyse de, savaşın başlamasıyla birlikte, Almanya ve Pasifik deniz stratejilerinin uygulanmasını öngörülenden daha zor hale getirecek olan başka etkenler de işin içine girecekti.

III

İkinci Dünya Savaşı'nda Amerikalılar genellikle Japonya'nın Mihver ortakları gibi faşist ve totaliter bir devlet olduğunu düşündülerse de, Japonya'nın ideolojisi ve siyasi sistemi ile Almanya ve İtalya'nınkiler arasındaki farklılıklar benzerliklerden çok daha fazlaydı. Japonya'nın Mihver koalisyonunu cazip bulmasının nedeni, kısmen, bu koalisyonun üyelerinin hepsinin daha önce demoratik siyasetle, *Lebensraum* [yaşam alanı; Hitler'in savaş nedenlerinden biri olan bu ideoloji, Alman halkının "yaşam alanına", yani toprağa ve hammadeye, ihtiyacı olduğu ve bunun da Doğu'dan alınması gerektiği düşüncesidir. Nazi Almanyası'nın toprak hırsının başlıca nedenlerindendir. –ç.n.] dürtüsünü ayakta tutan halk baskılarıyla ilgili ortak hayal

(8) Morton, *Strategy and Command*, 67-91; Hayes, *History of the Joint Chiefs*, 8-15; Forrest C. Pogue, *George C. Marshall*, bu zamana dek 3 cilt (New York, 1963-), 2:122-27; T. B. Kittredge, "United States Defense Policy and Strategy, 1941," *U.S. News and World Report*, 3 Aralık 1954, 53-63, 110-39.

kırıklığına uğratıcı deneyimler, Büyük Buhran sırasında diğer ulusların çoğunda hissedilenden daha geniş kapsamlı ekonomi şokları, yoğun bir yoksul toplum olma ve daha gelişmiş sanayi güçleri tarafından eşit bir düzeyde kabul edilmemiş olma hissi ve güçlü bir komünizm korkusu yaşamış olmalarıydı. 1930'ların sonunda, Japonya aşırı miliyetçiliğin ve militarizmin pençesindeydi ama bu akımların hiçbiri Nazizm'in ya da İtalyan faşizminin altında görülen fenomenleri çok andırmıyordu; ve hiçbir Japon başbakanda, Hideki Tojo'da bile, Adolf Hitler'in ya da Benito Mussolini'nin diktatörlük güçleri yoktu. Japon liderler Mihver ilişkilerinde, Berlin ve Roma'daki meslektaşlarının imparatorluk sisteminin doğasını, Japon kültürünün eşsiz değerlerini ve mirasını ve panasyacılık kavramını hiçbir zaman kavrayamamamış olduklarını gördüler. Mihver Paktı'nın Avrupalı ve Asyalı üyelerinin savaş zamanında yakın irtibatlar kurma konusundaki acizliklerine ırkçılık da katkıda bulundu.

Çin ve Pasifik'teki eylemlerin Avrupa ve Akdeniz harekâtlarına ilişkin stratejilerle çok az ilgisi varmış gibi görünen Berlin ve Roma'da, Japon çıkarları fiilen görmezden geliniyordu. Anglo-Amerikan liderler arasındaki yakın askeri planlama koordinasyonunun aksine, Japon savaş planlamacıları ile Avrupalı Mihver güçlerinin planlamacıları arasında koalisyon stratejisi oluşturulmasına yönelik çok az eşgüdüm vardı. Bundan ötürü, Mihver stratejisinin ilk ana kararlarından ikisi tek taraflı olarak verilmişti ve diğer pakt üyelerini şaşırtmıştı: Sovyetler Birliği'nin Almanya'yı işgal etmesi ve Japonya'nın Pearl Harbor'a saldırması. Almanya ve Japonya'nın eşgüdümlü olarak stratejik planlama yapmaları muhtemelen, ortak bir şekilde önce Sovyetler Birliği'ni yenmeye yoğunlaştırılmış olan karşılıklı uzun vadeli mülkleri vurgulardı ama hükümetlerin hiç biri ulusal çıkarları ortak stratejik hedefler uğruna ikinci plana atmaya istekli değildi. Şayet Japonya, Hitler'in orduları SSCB'nin Avrupa sınırına sızdığında Sovyet Uzak Doğusu'na saldırmış olsaydı, savaşın gidişatı çok daha farklı olabilirdi. Mihver güçlerinin, özellikle de Sovyetlere karşı ittifak düzeyinde stratejik planlama geliştirme konusundaki başarısızlığı, İkinci Dünya Savaşı'nın nihai neticesi bakımından en az Amerika ve Britanya'nın koalisyon stratejilerini biçimlendirmedeki başarıları kadar önemliydi.[9]

(9) Maruyama Masao, *Thought and Behavior in Modern Japanese Politics*, ed. Ivan Morris (Londra, 1963), 90-95; Carl Boyd, *The Extraordinary Envoy: General Hiroshi Oshima and Diplomacy in the Third Reich, 1934-1939* (Washington, D.C., 1980), passim; Frank W. Iklé, *German-Japanese Relations, 1936-1941* (New York, 1956), 111-18; Paul W. Schroeder, *The Axis Alliance and Japanese-American Relations, 1941* (Ithaca, 1958), 126-53.

Batı'ya karşı savaşa girmeden önce anakaradaki askeri çıkmazı çözemeyen Japonya, Amerikalılar Güneybatı ve Orta Pasifik boyunca ikili taarruzlar düzenledikçe, Çin'de bir anlaşmaya varmaya can atar hale geldi. 1943'te, Japon otoriteleri tarafından doğrudan ve kukla rejimleri aracılığıyla da dolaylı olarak, Chungking'deki Milliyetçilere ve Yenan'daki komünistlere ateşkes teklifleri yapıldı. Önerilen tavizler arasında Japon askerlerinin çekilmesi, Japon ekonomik etki alanlarının sonlandırılması ve Çin'deki rehabilitasyon programlarına destek verilmesinin yanı sıra, her birinin toprak ve siyasi bütünlüğüne saygı gösterilmesi, bölgesel ekonomik gelişmede işbirliği ve barış ve istikrarın sağlanmasında dayanışma konularında önerilen Çin-Japon anlaşmaları vardı. Çinliler düşmanlıkları durduracak ve Anglo-Amerikan ittifakı ile bağlarını koparacaklardı. Daha önceki Çin'i fethetme hedefinin ardından, şimdi savaş mecburiyetleri Japonya'yı barışçı bir siyaset izlemeye ve hatta panasyacılığa dayanan bir başvuruyla, Çin'in Anglo-Amerikan güçlere karşı yapılan savaşa katılmasını önermeye zorluyordu. Japon savaş hedeflerinde meydana gelen esaslı değişiklik, Çinlilerin itimatla kabul etmesi için çok fazlaydı; Chiang'ın Milliyetçi rejimi ısrarla Batılılardan askeri yardım istemeye devam ederken, Çinli komünistler hem Japonlar hem de Kuomintang karşısında eninde sonunda zafer kazanacaklarına ikna olmuş bir haldeydiler. 1944'te Güney Çin'de yapılan ve bazı Amerikan B-29 üslerini istila etmiş olan bir Japon taarruzu dışında, Çin'deki savaş gelişigüzel ve etkisiz bir tarzda uzayıp gitmekteydi ve Pasifik'te fena halde ihityaç duyulan büyük miktarda Japon kuvvetini oraya bağlıyordu.[10]

Benzer şekilde, Japonlar Güneydoğu Asya'da yerlileri "Asyalılar için Asya" sloganına samimiyetle adanmış olduklarına ikna etmek konusunda büyük ölçüde başarısız oldular. Japonların erkenden kazandıkları askeri başarılar Güneydoğu Asyalılar arasında beyaz adamın üstünlüğüne ilişkin illüzyonları yok etmek konusunda çok şey yaptı ve işgal altındaki alanlardaki Japon propagandası insanlara sürekli olarak Japonya'nın onları beyaz savaş beylerinden kurtarmış olduğunu, Asyalılar ile daha önceki sömürge beylerinin değer sistemleri arasındaki farklılıkları göstermiş olduğunu ve hatırlattı ve Japonya'nın Büyük Doğu Asya Ortak Gönenç Alanı'nın bir parçası olmanının nimetlerini vurguladı. Fakat işgal uzadıkça, giderek artan sayıda Endonezyalı, Malezyalı, Tay, Birmanyalı, Vietnamlı ve Filipinli, yerli işçileri

(10) Iriye, *Power and Culture*, 47, 63, 90-97, 110-12, 223-25; Ienaga, *Pacific War*, 72-96, 130-42, 165-71. En yakın zamanda yapılmış çalışma için bkz. Dick Wilson, *When Tigers Fight: The Story of the Sino-Japanese War, 1937-1945* (New York, 1982).

beyaz sömürgeciler kadar vahşice çalıştıran, hammaddelere ve gıda malzemelerine onlar kadar doymak bilmez şekilde el koyan ve itirazları onlar kadar insafsızca bastıran Japonların baskıcı ve sömürgeci yöntemlerinden bıktı.

Savaşın gidişatının Pasifik'te belirleyici bir şekilde tersine dönmesiyle, gerekenden daha geç bir zamanda, Japonya savaş hedeflerini, işgal altındaki ülkelerden daha iyi bir dayanışma temin etmek için tasarlanmış bir şekilde yeniden tanımlamaya çalıştı. 1943 sonbaharında Tokyo'da yapılan ve işgal altındaki Çin'den ve fethedilmiş olan Güneydoğu Asya ülkelerinden gelen delegelerin katıldığı Büyük Doğu Asya Konferansı'nda, Japonya'nın resmi yetkilileri, Wilsoncu idealist ulusal otonomi ve adil, açık uluslararası ilişkiler ilkelerini desteklemesi bakımından 1941'deki Anglo-Amerikan Atlantik Sözleşmesi'yle aşık atacak nitelikteki bir bölgesel siyasi, ekonomik ve toplumsal dayanışma ve karşılıklı saygı ve dostluk beyannamesi ne kefil oldular. Her şeye rağmen, bölgedeki yaklaşan Müttefik saldırılarına karşı Güneydoğu Asya halkının desteğine ümitsizce ihtiyaç duyuyor olsalar da, işgal altındaki alanlardaki Japon yetkililer ve askerler Tokyo'da ilan edilen ideallerle onların idamesi arasındaki apaçık zıtlıkları ortaya çıkarmaya devam ettiler; bunun sonucunda ise, gerilla kuvvetlerinde ve tüm Güneydoğu Asya topraklarında yapılan harekâtlarda bir artış oldu. Japonya yeni oluşan milliyetçi hareketleri kışkırtmada başarılı olmuştu ama işgal politikaları için çok az destek kazanmıştı. Haziran 1944'ten önce dahi, Müttefik donanma ve hava kuvvetleri Japonya'nın ikmal hatlarını Güneydoğu Asya'dan ciddi şekilde tecrit ettiklerinde ve gerilla eylemleri artmaktayken, Güney Kaynak Alanı Japonya için bir mülkten çok, bir yükümlülük haline gelmişti.[11]

1944'ün ortalarında, Tojo bakanlığı tüm savaş zamanı ulusal strateji hedeflerinde başarısız olmuştu: Mihver Paktı'nın pek de değerli olmadığı görülmüştü; Çin sorununa ne kuvvet yoluyla ne de diplomasi yoluyla bir çözüm bulunabilmişti; ve Güneydoğu Asya'daki Japon kuvvetleri yaygın bir halk huzursuzluğuyla ve eli kulağında olan Müttefik istilasının tehditleriyle karşı karşıyayken, o bölgenin stratejik kaynaklarına erişim sekteye uğramıştı. Japonların o Temmuz ayında Mariana Adaları'nda yenilmeleriyle –bu,

(11) Iriye, *Power and Culture*, 64-66, 72, 118-21, 153-54; Ienaga, *Pacific War*, 153-80. Ayrıca bkz. Joyce C. Lebra, ed., *Japan's Greater East Asia Co-prosperity Sphere in World War II: Selected Readings and Documents* (New York, 1975); Harry J. Benda, *The Crescent and the Rising Sun: Indonesian Islam under the Japanese Occupation, 1942-1945* (The Hague, 1958).

ilk kez Honshu'da B-29 akınları için üsler için mevzi bölgeleri sağladı–, Tojo bakanlığı çöktü ve yerine General Kuniaki Koiso'nun başında bulunduğu bir bakanlık geldi. Bazı Japon devlet adamlarının gizliden gizliye istedikleri ama hâlâ militaristlerden korktukları için dile getirmeye cesaret edemedikleri gibi savaşın ümitsizliğini kabul etmek ve Amerika ve müttefikleri ile barış müzakerelerini başlatmak yerine, Koiso kabinesinin yanı sıra Nisan 1945'te onu izleyen Amiral Kantaro Suzuki bakanlığı da, Sovyetler Birliği'ni Batı'yla olan ittifakından ayırmak ve Anglo-Amerikan güçleriyle tatmin edici şartlarda barış yapabilmek için Sovyet aracılığını kullanmak şeklinde hayalperest hedefler belirledi. Diplomatik açıdan beyhude olan bu uygulamalar, Ağustos 1945'te, Sovyet ordusu Mançurya ve kuzey Kore'deki Japon kuvvetlerini hızla sevk eden büyük çaplı bir süpürücü taarruz başlatınca sona erdi. Savaştan bir şeyler kurtarabilmek için Moskova'yı kullanma planı, militaristlerin ekarte edilmelerinden önce çevirdikleri en son ve en aptalca dolaptı.[12]

Japon Yüksek Komutanlığı savaş boyunca çatışmanın değişen koşullarına uyum sağlamada bir esneklik yoksunluğu gösterdi. Carl von Clausewitz tarafından bir yüzyıldan fazla bir zaman önce formüle edilmiş olan ilkeye pek kulak asılmamıştı: "Devlet adamlarının ve komutanın yapmaları gereken ilk, en yüksek ve en geniş kapsamlı eylem . . . giriştikleri türden bir savaş kurmaktır; onu ne doğasına yabancı olan bir şeyle karıştırarak ne de ona dönüştürmeye çalışarak."[13] Uzun bir zaman boyunca bir kıta stratejisi çerçevesi içinde planlama yapmış olan Japonlar, Batı'yla yapılan bu yeni savaşın en güçlü düşmanları olan Birleşik Devletler'in benimsediği ve ağırlıklı olarak bir deniz stratejisi olan strateji tarafından şekillendirileceğini çabucak anlayamadılar. 1942'nin ortalarında Pasifik'te savunma yapmaya mecbur kalmasına rağmen, Japonya hiçbir zaman askeri gücünün büyük bir kısmını Amerikan taarruzlarına karşı kullanılmak üzere atamadı. Mançurya'daki güçlü Kwangtung Ordusu en iyi kara birliklerinin bazılarını Pasifik savunmalarına sevk ederek kaybettiyse de, vatan adalarının dışında mevzilenmiş olan 3,2 milyon askerin 1,8 milyonu, ya da yüzde 56'sı, Ağustos 1945'in başında hâlâ Çin ve Mançurya'da görevliydi. 1942-1945 arasında, Çin cephesindeki Japon kara ve hava kuvvetleri, 1944'te yapılan Güney Çin taarruzu

(12) Robert J. C. Butow, *Japan's Decision to Surrender* (Stanford, Calif., 1954), 112-41; Iriye, *Power and Culture*, 86-89, 182-83, 235-36, 242-48.

(13) Carl von Clausewitz, *On War*, ed. ve çev. Michael Howard ve Peter Paret, gözden geçirilmiş baskı (Princeton, 1984), 88. *Savaş Üzerine*, Carl von Clausewitz, çev. Selma Koçak, Doruk Yayımcılık, 2008. (ed.n.)

dışında, yer aldıkları ve temelde tespit harekâtları olan eylemler için gereğinden fazla güçlülerdi. Tokyo, önemli miktarlardaki kuvvetlerini Çin ve Mançurya'dan Pasifik'e sevk etmeye karar verdiğinde, Amerikan donanma ve hava birlikleri Batı Pasifik'teki hava ve deniz kontrolünü kazanmışlar, güneye doğru giden Japon asker sevkiyatlarına büyük zararlar vermişler ve sonunda böyle takviyelerin tamamına engel olmuşlardı.[14]

Japon askeri stratejistler sadece Pasifik'e daha yüksek bir öncelik vermekte gecikmekle kalmadılar, aynı zamanda Amerikalıların yönettiği ilerlemelerin hangisinin daha tehditkâr olduğu konusunda da yanlış bir değerlendirme yaptılar. General Douglas MacArthur'un kendi reklamını yapması onun savaşın ilk büyük Amerikan kahramanı olmasına yardımcı oldu ama tanıtım kampanyası ve sahradaki ilk başarıları da Tokyo'nun Güneybatı Pasifik ilerlemesine karşı savunma tedbirleri almaya, Amiral Chester W. Nimitz'in Orta Pasifik'teki kuvvetlerinin hamlelerine karşılık vermekten daha çok odaklanmasına yol açtı. Japonların MacArthur'un taarruzuna verdikleri dikkat, Orta Pasifik harekâtları aslında Güneydoğu Asya'dan Japonya'ya giden tüm ikmal hatlarının tecridi açısından daha doğrudan bir tehdit oluşturuyor olsa da, kısmen, Güney Kaynak Alanı'nın kalbine yakınlığıyla gerekçelendirmişti. Dahası, Japonların Güney Kaynak Alanı'nı savunmak için iç hatlarda iş görmekten sağlayabilecekleri, harekât üsleri ile cephe bölgeleri arasında daha kısa mesafeler, ana muhabere hatlarını ifşa etmeden birlikleri farklı bölgelere kaydırırken daha üstün bir hareket kabiliyeti gibi avantajlar, Amerikalıların yeni uzun menzilli denizaltıları, Üçüncü Filo'nun Batı Pasifik'i uzun sürelerle menzil dâhilinde tutmasını sağlayan ve denizde yeniden ikmal yapabilen maharetli sistemi ve Amiral Marc A. Mitscher'in dokuz yüzden fazla uçağı fırlatabilen hızlı uçak gemisi kuvvetini kullanmaya başlamalarıyla hükümsüz kılındı; bunların hepsi de MacArthur'un değil, Nimitz'in altında görev yapıyordu. Haziran 1942'de Midway açıklarında ve Haziran 1944'te Mariana Adaları'nda uğranan ciddi yenilgiler dışında, Japon Birleşik Filosu Nimitz'in Orta Pasifik'teki kuvvetlerinin yoluna girme riskini almadı ama bunun yerine, MacArthur'un Yeni Gine-Filipinler ilerleme eksenine ve Amiral William F. Halsey'nin Solomon Adaları'ndaki kuvvetlerine karşı yapılan Japon kara harekâtlarında görev aldı ve onları destekledi. Ekim 1944'te yapılan ve toplu halde Leyte Körfezi muharebesi adı verilen dört büyük çatışma –ki bu muharebe Japon ve Amerikan donanma-

(14) Charles A. Willoughby, ed., *Reports of General MacArthur*, 4 cilt (Washington, D.C., 1966), 1:458-60, 464, 2:64-65, 3:665.

larını birbirlerine karşı tarihteki en büyük donanma çatışmasını yapmalarına neden olmuştur–, aslında Japon donanmasının, bu sefer MacArthur'un orta Filipinler'i istila etmesi karşısında, geleneksel orduyu destekleme rolünü yapma girişiminden kaynaklandı.[15]

Tıpkı Amerikan stratejik planlamasının 1920'lerde ve 1930'larda savaş planlarını düzenlerken lojistik gereksinimleri tam olarak dikkate almamış olması gibi, Japonlar da lojistiğe 1941-1945 arasındaki savaşın ne öncesinde ne de sırasında yüksek bir öncelik verdiler. Aslında, şayet lojistiğe gereken önceliği vermiş olsalardı, muhtemelen Japonya'nın Güneydoğu Asya ve Pasifik fethinde kendini fazla genişletmiş olduğunu ve mevcut ve gelecekteki kabiliyetlerinin kıta ve ada cephelerindeki kuvvetlere teçhizat ve ikmal üretmek ve dağıtmak için yetersiz olduğunu farkederlerdi. Pasifik'teki çatışma, Avrupa savaş alanıyla kıyaslandığında aslında bir mesafeler savaşıydı. Cava Adası'ndaki Batavia'dan Tokyo'ya giden deniz yolu 4.100 mil uzunluğundaydı. Japon İmparatorluğu'nun güney menzilleri en geniş yerde 6.400 mil genişliğindeydi. İmparatorluğun kuzey-güney uçları arasında ise 5.300 mil vardı. Japon ilerlemesinin okyanus çevresi doruk noktasındayken 14.200 mil uzunluğundaydı –bu, dünyanın çevre uzunluğunun yarısından hayli fazlaydı. Böyle muazzam uzunluktaki mesafeler, nakliye ve uzun menzilli uçaklara prim verdi ama 1943'te Japon gemileri, yenilerinin yapılabileceğinden çok daha yüksek bir oranda batıyordu ve Japonya hiçbir zaman nitelik ve nicelik bakımından Birleşik Devletler'inkilerle kıyaslanabilecek düzeyde uzun menzilli uçaklara sahip olmadı. Pasifik savaşında, Japonya, uzun lojistik hatlar muhafaza edememesinden ötürü ciddi şekilde engellendi. Kara harekâtlarında bu, mekanikleşme ve yaşam standardı düzeyi genellikle benzer Amerikan birimleri kadar yüksek olmayan ordu birimlerinin belli kategorilerdeki daha düşük lojistik ihtiyaçlarıyla bir dereceye kadar dengelenmişti.

Japon kuvvetleri batıya doğru Burma'ya ve güneye doğru Yeni Gine ve Solomon Adaları'na girdiklerinde, lojistik kâbuslarla karşılaştılar: ikmal merkezlerine çok uzun mesafeler, savaş malzemelerine ve askerlere sürekli ve

(15) John B. Lundstrom, *The First South Pacific Campaign: Pacific Fleet Strategy, December 1941-June 1942* (Annapolis, 1976), 195-205; Morton, *Strategy and Command*, 444-53, 534-47, 584-91; Reynolds, "Continental Strategy," 14-16; C. Vann Woodward, *The Battle for Leyte Gulf* (New York, 1965), 7-12, 40-41, 232-35. Stratejinin yanı sıra harekâtlar konusunda da kavrayışlı olan eserler için bkz. Clark G. Reynolds, *The Fast Carriers: The Forging of an Air Navy* (New York, 1968); ve Clay Blair, *Silent Victory: The U.S. Submarine War against Japan* (Philadelphia, 1975). Ayrıca bkz. H. P. Willmott, *Empires in the Balance: Japanese and Allied Pacific Strategies to April 1942* (Annapolis, 1982), H. P. Willmott, *The Barrier and the Javelin: Japanese and Allied Pacific Strategies, February to June 1942* (Annapolis, 1983).

ters etkiler yapan zor arazi ve hava şartları. Levazım ve teçhizat hızla bozuldu ve hava sahaları, limanlar ve başka askeri tesisler geliştirilmesi için fevkalade mühendislik başarıları gerekiyordu. Teknolojide ve mühendislikte, bu zorlukların üstesinden maharetlerin gelmesi gerekiyordu; Japonlar batılı düşmanlarından çok geridelerdi. Tokyo, Güneydoğu Asya'ya ve Güneybatı Pasifik'e ilerlemeler planlarken lojistiğin bu yönünü hesaba katmamıştı.

Belki de daha önemlisi, Japonlar askeri stratejinin hayati önem taşıyan bir tamamlayıcısı olarak tıbbi lojistiği görmezden gelmişlerdi. Bunun bir sonucu olarak, Güney Kaynak Alanı'nın ve onun savunma çevresinin büyük bir kısmında görülen çetin yaşam şartları, dehşet verici miktarda askerin hastalıktan ölmesine neden oldu. Her iki tarafı da bir sürü hastalık bekliyordu –birkaç örnek vermek gerekirse: sıtma, dengue ateşi, basil ve amipli dizanteri, çalılık ateşi ve sarıhumma. Ama Japon tıbbı ve halk sağlığı Batılı güçlerin gelişmişliğinin yanına dahi yaklaşamazdı ve Japon muhabere hatları çatışmanın ilk yılından sonra giderek artan bir sıklıkta tecrit edildiği için cephedeki Japon birlikleri tıbbi tesis ve levazım kıtlığından ya da yokluğundan mustaripti.

Pasifik'teki ada savaşında, Japonlar belli kategorilerde Amerikan ve Müttefik rakiplerinden daha üstünlerdi: geceleyin hem karada hem denizde savaşarak daha becerikli olduklarını gösterdiler, elemanlarının daha büyük bir oranından hizmet ve destek rollerindense çatışmada yararlandılar ve benzer ebat ve ateş gücüne sahip olan kuvvetler birbirleriyle çatıştıklarında genel olarak, rakiplerininkinden daha güçlü bir savaşma iradesi gösterdiler. Ayrıca zaman içinde, ezici donanma ve hava ateş gücüyle desteklenen çıkarma saldırıları karşısında daha etkili olan bir savunmanın sahildeki kuvvetlerini sarf etmektense makaslama mevziler geliştirmek olduğunu öğrendiler. Okinawa seferi zamanında, bu savunma tekniğinde ustalaşmışlardı ama savaşın gidişatını etkilemek için artık çok geçti. Ada savunma stratejisinin gerekenden daha geç bir zamanda dikkat çeken bir diğer yönü de, *Tokko*'nun, ya da karadan, denizden ve havadan yapılan özel saldırı intihar harekâtlarının, değeriydi. Kullanılan tek büyük *Tokko* kuvvetleri olan *Kamikazeler* çatışmaya ilk kez 1944'ün sonunda girdiler ve Luzon ve Okinawa açıklarında aşikâr olduğu gibi, Amerikan ve İngiliz donanma birimlerinin onlara karşı sağlam bir savunma düzenlemeleyi asla başaramamasıyla müthiş bir potansiyel gösterdiler. Eğer bu daha önceden, 1942'nin sonunda savaşın talihi Japonya'nın aleyhine değişmişken geliştirilmiş olsaydı, *Tokko*, daha doğrusu tayfalı fü-

zeler Müttefikler için muhtemelen o kadar maliyetli olurdu ki, müzakere sonucunda bir barış antlaşmasına varmak mümkün olabilirdi.

Öte yandan, Japon kara, deniz ve hava savunma harekâtlarının yinelenen kısmi doğası, ordu ve donanma komutaları arasında (hava birimleri bu iki kuvvetin ayrılmaz birer parçasıydı), Amerikan kuvvetleri arasındaki rekabetleri nispeten ılımlı gösteren ciddi bir eşgüdüm ve dayanışma mahrumiyeti olduğunu tanıtladı. En önemli komuta aksaklarından birinde, General Tomoyuki Yamashita'nın ehil liderliği ve Filipinler'i savunmaya ilişkin sağgörülü stratejisi, Yamashita'dan ve planlarından hoşlanmayan Tokyo'daki Genel Karargâh; kuvvetlerin stratejik olarak daha değerli olan Luzon adasını savunmak üzere yoğunlaştırılması yerine Leyte için topyekun bir savaş yapılması için ısrar eden Saigon'daki Güney Ordusu komutanı; ve Yamashita'nın tahliye emirlerine uymak yerine donanma askerlerini şehrin savunulması için bir intihar harekâtına sevk eden Manila'daki amiral tarafından bozulmuştu. Sayısız kara, donanma ve hava çatışmasında, Japon kuvvetleri muharebeden önce yoğunlaşamadılar ve bu da, zamanlanması yetersiz şekilde yapılmış, genelde etkisiz olan ve mevcut çatışma alanının çok ötesinde ortak planlama eksikliğini yansıtan kısmi tarzda saldırılara yol açtı.

Dahası Japonlar, bir adayı çapraz ateş gücünün kullanıldığı bir derinlemesine savunma sistemiyle bir müstahkem mevki gibi savunmak yerine, gerçek dışı bir şekilde, sanki yalıtılmış bir kaleymişçesine savunmaya karar verdiler. Japon komutanlar, Pasifik çevreleri etrafında birbirlerine karşılıklı olarak destek veren ada üssü kümeleri geliştirme emri yerine, büyük mesafelerle birbirinden ayrılmış olan ve muhabere hatları savunmasız olan tek tek adalarda yoğunlaştırılmış savunmalar hazırlama emri almışlardı. Amfibi savunma da, amfibi saldırı gibi, kara, deniz ve hava birimlerinin yakın eşgüdümünü gerektiriyordu ama istila zamanında savunma yapan Japon ordusu garnizonu sıklıkla donanma ve hava desteğinden ve ikmalinden yalıtılmıştı. Kısaca, Japonya'nın Amerikan amfibi taarruzlarına karşılık verebilmek için hiçbir uygulanabilir amfibi savunma stratejisi yoktu.[16]

Savaşın ilk kısmı sırasında, propaganda büyük ölçüde Japon ulusal stratejisinin bir aracıydı. Karışık bir değeri olduğu görüldü. Çatışmanın sonraki aşamasında, propaganda askeri alanda da kullanılarak kesinlikle olumsuz

(16) Willoughby, *Reports of General MacArthur*, 1:40-43, 2:54-58, 3:561-74; Morton, *Strategy and Command*, 235-36; Masatake Okumiya ve Jiro Horikoshi, *Zero!* (New York, 1957), 239-54; U.S. Strategic Bombing Survey, *Interrogations of Japanese Officials*, 2 cilt (Washington, D.C., 1946), passim. Ayrıca bkz. Saburo Hayashi ve Alvin D. Coox, *Kogun: The Japanese Army in the Pacific War* (Quantico, Va., 1959); Raymond J. O'Connor, ed., *The Japanese Navy in World War II* (Annapolis, 1970).

olan birtakım sonuçlara yol açtı. Başta, Japon propagandasının amacı, Japon halkını daha büyük savaş gayretleri için telkin etmek ve Asyalıları Ortak Gönenç Alanı'nın faydalarına inandırmaktı. 1943'ün sonunda, Nimitz Orta Pasifik'te ilerlemeye başladığında, Güney Kaynak Alanı'nın savunucuları, Mayıs-Haziran 1942'de Koral Denizi'ndeki ve Midway açıklarındaki donanma aksilikleri ile başlayan istikrarlı bir yenilgi ardışıklığından mustarip oldular. Adet olduğu üzere, subaylar adamlarına İmparator'a ve *Bushido*'ya (Japon samuraylarının öz disiplini, haysiyeti, cesareti ve basit yaşamı vurgulayan geleneksel düsturu –ç.n.), kutsal *samuray* düsturuna sadakat hakkında tembihlerde bulundular ama İmparatorluk Genel Karargâhı da sahra komutanlarına iletilen genel savaş haberlerinde propaganda ve sansür kullanarak moral arttırmaya karar verdi. Tokyo, Japonya'nın düşmanlarının son kez yenilmesine yönelik istikrarlı bir ilerleme olduğunu bildirdi ve sahra karargâhı, giderek daha da artan bir şekilde, çatışma sonrası raporlarını daha yüksek kademelere iyimser sonuçlar sunacak şekilde düzeltti. Haziran 1944'te Mariana Adaları'nın istilasıyla birlikte, Tokyo'dan sahra kuvvetlerine bildirilen (ve sahra kuvvetlerinden Tokyo'ya bildirilen) harekât gelişmelerindeki saptırmalarda belirgin bir artış görüldü; bu, söylenceyi gerçeklikten ayırmak zorlaştığı için zaman zaman stratejik ve lojistik kaygıları etkileyen garip bir gerçek dışılık ortamı yarattı. Japonya teslim olduğunda, önemli şehirlere yapılan yıkıcı hava akınlarına rağmen, 1943'ten beri anlatılmakta olan görkemli zafer hikâyelerini kabul etmiş olan sahrada savaşan pek çok askerinin yanı sıra vatan adalarındaki vatandaşlarının çoğu da bir şok ve güvensizlik durumu içindelerdi.[17]

IV

Amerika'nın Pasifik savaşındaki ulusal stratejisinin başlıca amaçları, daha yüksek bir önceliğe sahip olan Avrupa savaş meydanının dayattığı kısıtlayıcı koşullar içinde Japonya'yı mümkün olan en kısa süre içinde yenmek; Chiang Kaishek'in himayesi altındaki büyük güç statüsüne dönmesine yardımcı olur ve orada Amerikan ticareti yapılabilmesi için kapıyı yeniden açarken, Çin'i savaşta tutmak; İngilizleri, Birleşik Devletler'in Filipinler'e taahhüt ettikleri gibi, Avrupalı sömürge güçleri arasında sömürgelerinin otonomisi için planlamada örnek olması için harekete geçirirken, Amerikalıların Gü-

(17) L. D. Meo, *Japan's Radio War on Australia, 1941-1945* (Melbourne, 1968), 26-32; Woodward, *Battle for Leyte Gulf*, 18-20; Butow, *Tojo*, 411-16; Ienaga, *Pacific War*, 98-106.

neydoğu Asya'nın zengin kaynaklarına erişimini yeniden sağlamak; Avustralya ve Yeni Zelanda ile değerli savaş zamanı ilişkilerini muhafaza etmek; Sovyetler Birliği'ni Japonya'ya karşı çatışmaya girmesi için teşvik etmek; ve Amerika'nın Pasifik meselelerindeki arttırılmış rolünü, planlamanın savaş zamanı askeri stratejisindeki ve işgal altındaki Japonya ve Batı Pasifik'teki savaş sonrası yönetim ve güvenlik için yapılan düzenlemelerdeki egemenliği aracılığıyla korumaktı.

Birleşik Devletler her ne kadar Britanya ile birlikte benimsemiş olduğu büyük stratejide önce Almanya'yı yenmeye adanmış ve 1945'in başlarında ordu kara ve hava kuvvetlerindeki gücünün çoğunluğunu Avrupa'ya göndermiş olsa da, Amerika'nın denizaşırı ülkelerdeki mevzilenmesinin dengesi, 1943 sonbaharına dek Pasifik savaş alanının lehindeydi. Savaşın ilk yılı boyunca, Amerikan kaynakları başlıca Japonya'ya karşı kullanılmak üzere sevk edilmişti fakat 1943'ün ortasında, denizaşırı sevkiyatlarının büyük bir kısmı Atlantik üzerinden gitmeye başladı. Ama yine de, 31 Aralık 1943 itibariyle, Amerikan askeri kaynakları Avrupa ve Pasifik savaş meydanları arasında eşit olarak bölünmüş halde kaldı: Almanya'ya karşı yapılan savaşta 1,8 milyon personel (ordu, ordu hava kuvvetleri, donanma ve deniz kuvvetleri), 17 ordu tümeni, 8.800 ordu ve donanma uçağı ve 515 savaş gemisi; Pasifik harekâtlarında ise 1,9 milyon personel, 16,5 ordu ve deniz tümeni, 7.900 ordu, donanma ve deniz uçağı ve 713 savaş gemisi. Almanya'ya karşı azami gayret konusundaki Anglo-Amerikan antlaşmasına ilişkin uzlaşma, öncelikle Müttefiklerin daha büyük bir ateş gücü kullanmaksızın Japon taarruzlarını durdurmadaki acizliği, Amerikan halkının Japonya'nın yenilmesine olan ilgisinin sürekli yoğunluğu ve belki de en önemlisi, Anglo-Amerikan liderlerinin Fransa'nın büyük bir çapraz Kanal istilası ile işgal edilmesi için belli bir plan ve tarih belirlemede uzun süre gecikmeleri gibi öngörülmemiş gelişmelerin sonucuydu. Savaş öncesinde yapılan planlamada beklendiği gibi, Birleşik Devletler'in ana donanma ve deniz gücü İkinci Dünya Savaşı boyunca Pasifik'teydi ama savaşın ilk iki yılı sırasında ordu kara ve hava birimlerinin Japonya ile yapılan savaşa akıtılması beklenmemişti. Almanya'nın yenilmesine ilişkin stratejik planlamayı etkileme bakımından daha önemli olan şey, Pasifik harekâtlarında sevkiyatların, çıkarma araçlarının ve hizmet askerlerinin ağır şekilde tükenmesiydi.[18]

(18) Kent R. Greenfield, *American Strategy in World War II: A Reconsideration* (Baltimore, 1963), 4-5, 7; Samuel E. Morison, *Strategy and Compromise* (Boston, 1958), 17-22; Maurice Matloff, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944. USAWW2: The War Department* (Washington, D.C., 1955), 13-17, 662-68, 709-721, 732-35; Hayes, *History of the Joint Chiefs*, 104-120.

Devlet Başkanı Roosevelt'in Çin'in Doğu Asya'daki savaş zamanı ve savaş sonrası rollerinin potansiyeli konusundaki takıntısı, 1942'den sonra, ironik bir şekilde, Japonya can havliyle oradaki karmaşıklıkları çözmeye çalışırken, Çin siyasi ve askeri meselelerindeki Amerikan dahlinin derinleşmesine yol açtı. Stalin ve Churchill Çin'in Müttefik dava açısından değerini küçümsüyor ve Amerikan Ortak Komutanlıkları sıklıkla başkomutanları ile Çin'in askeri değeri hakkında anlaşmazlığa düşüyor olsa da, Roosevelt Çin savunma gayretlerini, özellikle de Chiang'ın kuvvetlerini, Amerikan silahlarıyla ve danışmanlarıyla desteklemeye çabaladı. Fakat savaş meydanının Anglo-Amerikan stratejik planlamasındaki düşük önceliği ve Çin'in levazım ihtiyacının Himalaya hava rotası ya da Kuzey Burma'dan geçen kara rotası üzerinden karşılanmasının zorluğu yüzünden, Amerikan yardımı Çin cephesindeki çarpışma durumunu kayda değer derecede değiştirmek için yetersizdi. Japonya'ya yapılacak ana B-29 akınlarını Çin üslerinden düzenlemek için yapılan cafcaflı bir plan umutları boşa çıkardı. Savaş zamanında Çin'de bulunan General Joseph W. Stilwell, diğer Amerikalı komutanlar ve diplomatlar genellikle Çin siyasetinin karmaşalarını kavrayamadılar ve belirleyici taarruz harekâtları için Milliyetçi-Komünist dayanışmasını sağlayamadılar. Roosevelt, Çin'i büyük bir Müttefik güç olarak görmekte diretti ama o ülkedeki Amerikan gayretleri, Çin askeri ve siyasi şartları üzerindeki etkileri bakımından Japonya'nınkilerden daha etkili olmadı. Çin, neredeyse sanki orada hiçbir zaman bir Japon ya da Amerikan mevcudiyeti olmamışçasına kendi kaderini belirlemeye kararlı görünüyordu.[19]

Amerika'nın diğer kaynaklara ve sentetik malzemelere erişimi, onun Güneydoğu Asya'nın stratejik hammaddelerine olan acil ihtiyacını bertaraf etti ve Güney Kaynak Alanı'nın kalbine yapılan tek saldırı olan Borneo istilası, ancak 1945'teki savaşın son aylarında gerçekleştirildi. Diğer taraftan, büyük Müttefik harekâtları doğu ve kuzey kuşatmalarında, Japonya ile muhabere hatlarını önce engelleyip sonra keserek bu bölgeye uğramadan geçtiler. Savaş yılları boyunca, Roosevelt ve diğer Amerikalı liderler, Filipinler'in bağımsızlığı hakkında sürgündeki İngiliz, Fransız ve Hollanda hükümetlerini rahatsız eden sömürgecilik karşıtı konuşmalar ve saygılı açıklamalar yaptılar. Fakat Birleşik Devletler, kendi devrimci kökenlerine rağmen, Japonya'nın

(19) Thorne, *Allies of a Kind*, 170-83, 322-27, 424-39, 563-80; Michael Schaller, *The U.S. Crusade in China, 1938-1945* (New York, 1979), 90-99, 122-23- 171-78; Herbert Feis, *The China Tangle: The American Effort in China from Pearl Harbor to the Marshall Mission* (New York, 1965), 3-13, 55-62, 290-303; Barbara W. Tuchman, *Stilwell and the American Experience in China, 1911-45* (New York, 1970), 237-38, 491-502.

şartlı teslimiyetinin üzerine, aslında o bölgedeki doğal kaynaklardan yapılan Amerikan ikmallerinin tekrar başlaması ve Sovyetler Birliği'nin olası savaş sonrası yayılmacı hamlelerine karşı Batı Avrupa desteğini güvence altına almak için, Güneydoğu Asya'da İngiliz, Hollanda ve Fransız sömürge rejimlerinin yeniden kurulmasına göz yumdu ve yardımcı oldu. Savaş sonrasında Güneydoğu Asya'da meydana gelen milliyetçi çalkantılar, Birleşik Devletler'i savaş döneminde olduğu gibi temelde aynı ikilem içinde buldu; ahlaki açıdan sömürgecilik karşıtlığını destekler ama ekonomi ve güvenlik bağlarıyla Avrupalı sömürge güçlerine bağlı halde. Japonya'nın teslim olmasının hemen sonrasındaki aylarda Amerika'nın Güney Kaynak Alanı topraklarını geçici olarak işgal etmesinin, biçimlendirici bağımsızlık hareketlerinin aşırı sömürge karşıtı eğilimlerini ıslah edebileceği öne sürülmüştür. Ama Çin'in yapmış olduğu gibi, Güneydoğu Asya ulusları da muhtemelen, özellikle de Birleşik Devletler'in sömürge karşıtlığına olan bağlılığının büyük ölçüde kuramsal olmasından ötürü, Amerikan gayretlerini dikkate almaksızın kendi yollarına giderlerdi. Savaş yılları boyunca, Amerikalı siyasi ve askeri liderlerin Japonya'ya karşı yapılan savaşta stratejiye ilişkin tüm İngiliz görüşlerinin savaş sonrası Asya'daki imparatorluk arazilerini yeniden ele geçirme ve hatta genişletme arzularının etkisi altında olduğu varsayımı, Anglo-Amerikan ittifakındaki gerilimleri kızıştırmada çok etkili oldu.[20]

Almanya ve İtalya'ya karşı yapılan savaştaki Anglo-Amerikan strateji düzenlemesindeki kilit öğe uzlaşmayken, Pasifik'teki Müttefik savaşının stratejik istikameti Birleşik Devletler tarafından dikkatle tekelleştirilmişti. 1942'nin başında, bu imtiyaz İngilizler'in elinden alınmıştı ve Birleşik Komutanlıklar, Amerikan Ortak Komutanlıkları'na Pasifik'teki harekâtların idamesinin sorumluluğunu devretmişti. Pasifik savaş alanı komutanlarıyla uğraşırken, ayrı ayrı Amerikan kuvvet komutanları Ortak Komutanlıklar'ın yürütücü temsilcileri olarak hareket ettiler; böylelikle, Pasifik Okyanusu Alanları'na komuta eden Nimitz, talimatlarını ve emirlerini donanma harekâtları komutanı Amiral Ernest J. King'den, MacArthur ise kara kuvvetleri komutanı General George C. Marshall'dan aldı.[21]

Pasifik'te Japonya ile yapılan savaşta strateji ve politika üzerindeki Amerikan idaresi, o çatışmada yer alan diğer oniki müttefik ulusun katkılarına

(20) Iriye, *Power and Culture*, 247-48; Thorne, *Allies of a Kind*, 224-28, 699-730.
(21) Hayes, *History of the Joint Chiefs*, 88-90; Morton, *Strategy and Command*, 240-44.

izin vermek için nadiren gevşemiş, bundan ötürü de sadece Britanya ile değil, Çin, sürgündeki Holllanda ve Fransız hükümetleri, Yeni Zelanda ve Avustralya ile de ittifak ilişkilerinde zaman zaman ciddi gerilimleri kışırttı. Nimitz'in harekât üssü Hawaii iken, MacArthurunki Avustralya –savaş başladığında Britanya ile bağlarını azaltmaya çalışan bir ülke– idi. Avustralya, Güneybatı Pasifik savaş alanına asker, savaş malzemesi ve ters kiralama yardımı sağlama bakımından paha biçilmez hale geldi. Cömert ve önemli katkılarından ötürü, Avustralya, Japonya ile yapılan savaşın yönünün belirlenmesinde söz sahibi olmayı hakettiğini hissediyordu. İkincil müttefikler için bir söz hakkı kurulu olarak zararsız bir Pasifik Savaş Konseyi kurmak dışında, Roosevelt ve askeri komutanları Avustralya'nın Pasifik savaşında ve savaş sonrası planlamada daha belirgin bir rol oynama girişimlerini sürekli olarak engelledi. İki tarafın istişari çarkın doğası, komuta düzenlemeleri, lojistik ve stratejik öncelikler ve savaş alanı komutanı olarak MacArthur'un otoritesi hakkındaki fikir ayrılıklarının hepsi, kaçınılmaz olarak Amerikan hedeflerine uygun şekilde çözülmüştü. Birleşik Devletler ile Yeni Zelanda arasında da, bu devletin liderleri protestolarında Canberra'dan daha sakin olsalar da, benzer bir ilişki evrildi. Çatışma boyunca, Birleşik Devletler Japonya ile yapılan savaşta yer alan diğer uluslara eşit olmayan müttefikler gibi muamele yaptı. Savaş zamanı koalisyonu deneyimi hesaba katıldığında, 1945 ilkbaharında yapılan San Francisco Konferansı'nda Avustralya'nın daha küçük ulusların Birleşmiş Milletler organizasyonundaki haklarının ve güçlerinin başlıca savunucularından biri olarak ortaya çıkmış olması şaşırtıcı değildir. Savaşın son yarısında İngiltere'nin Pasifik'teki konumu bile o kadar zayıf hale gelmişti ki, Kraliyet Donanması birimlerin o sularda Birleşik Devletler Donanması'nı destekleyecek şekilde hareket etmesine ancak ayrıntılı müzakerelerin ardından izin verilmişti; Amiral King sonuna kadar "Amerikan savaş alanına" İngiliz dahline müsaade etmek konusunda isteksizdi.[22]

Japonya'nın savaşın sonraki aşamasında Sovyetler Birliği ile flört edişi hayalperestçe idiyse, Amerikalıların Japonya'yı yenmek için SSCB'nin yardımını almaya olan ilgisi ise, en kibar şekilde söylendikte, gerçek dışıydı. 1944 sonbaharının başında, Nimitz, MacArthur ve onların planlama heyetleri ile Ortak Komutanlıklar ve onların planlamacıları, genel olarak hava bombar-

(22) Roger J. Bell, *Unequal Allies: Australian-American Relations and the Pacific War* (Melbourne, 1977), 226-32; Hayes, *Allies of a Kind*, 630-38; Thorne, *History of the Joint Chiefs*, 252-67, 364-69, 479-87, 645-51; Morison, *Two-Ocean War*, 423-24.

dımanı ve donanma kuşatmasının Japonya'nın teslim olmaya zorlanması için yeterli olmayacağı ve Kyushu ile Honshu'nun büyük çapta istila edilmelerinin gerekeceği konularında fikir birliğine varmışlardı. Geçici olarak, ilk harekâtın tarihini Kasım 1945, ikincisininkini ise 1946'nın başı olarak belirleyen Pentagon ve sahra komutanları bu saldırıların zor olacağını ve muhtemelen büyük miktarda Amerikan kaybına neden olacağını tasavvur ettiler. İki grup da, oradaki ve Kuzey Çin'deki büyük Japon kuvvetlerinin vatan adalarını savunanlara takviye yapmalarını önlemek için Mançurya'ya bir Sovyet saldırısı yapılmasını destekliyordu.

Roosevelt, Şubat 1945'te Yalta'da, askeri danışmanlarının da desteğiyle, Stalin'in Sovyet müdahalesi için teklif ettiği bedeli kabul etti: Kuril Adaları, Güney Sakhalin, Moğolistan'ın dış kesimi, Dairen, Arthur Limanı ve Mançurya'nın ana demiryolları. 1943'ün sonunda Kahire'de Chiang'a verilen toprak sözlerine ters düşen bu anlaşma, Milliyetçi rejimin prestijine zarar verdi ve Batılı Müttefikleri ile olan ilişkilerinin daha da bozulmasına neden oldu. Temmuz ayında, atom bombası testinin başarısıyla ve Japonya'nın ekonomisinin hızla çökmekte olduğuna dair kanıtlarla, Pentagon planlamacıları Sovyet yardımına olan ihtiyacı yeniden değerlendirmeye başladılar. Gelgelelim o zamana kadar, Kyushu saldırısı hazırlıkları kendi hızlarını geliştirmekte; harekât planı son defa gözden geçirilmekte; ve muazzam miktarda kuvvet Okinawa ve Luzon'dan Oahu'ya kadar olan geçici konaklama üslerinde toplanmakta idi. İstila planı feshedilmemişti, böylece Sovyet yardımı için bir miktar mantıklı gerekçe kaldı. Olayların koşuşturması, daha fazla değerlendirme yapılmasının üstesinden geldi; çok kısa bir süre sonra, Amerika Japonya'yı atom savaşı dehşetine maruz bıraktı ve Sovyet kuvvetleri hızla Mançurya'ya, Moğolistan'ın dış kesimine, Kuril Adaları'na ve Güney Sakhalin'e geçti. Geriye bakıldığında, Kyushu saldırısı planının hazırlanmasının hemen ardından, askeri strateji temelde egemen, Amerikan ulusal stratejisi ise Sovyet müdahalesini kabul ederek ona bükülmez bir şekilde bağlı hale gelmiş gibi görünür.[23]

Henüz 1943'te, Washington'daki Devlet, Savaş ve Donanma Bakanlıkları işgal altındaki Japonya'nın idaresi ve Amerika'nın savaş sonrasında Pasifik'teki güvenlik ihtiyaçları üzerine çalışmalara giriştiler. 1944'ün sonunda,

(23) Louis Morton, "The Soviet Intervention in the War with Japan," *Foreign Affairs* 40 (Temmuz 1962), 652-66; Schaller, *U.S. Crusade*, 209-212; Iriye, *Power and Culture*, 181-82, 220, 230-33, 241-47, 252; Peter W. Vigor ve Christopher Donnelly, "The Manchurian Campaign and Its Relevance to Modern Strategy," *Comparative Strategy* 2 (1980), 163-65.

her üç görev birimini de ilgilendiren konularda, özellikle de Almanya ve Japonya'nın gelecekteki işgalleri konusunda, politika oluşturmak üzere Devlet-Savaş-Donanma Düzenleme Komitesi kurulduğunda, Japonya ve Batı Pasifik'in savaş sonrası yönetimi üzerine yapılan Amerikan araştırması, müttefiklerinin yaptıklarından çok daha ileriydi. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin San Francisco'da onaylanmasından çok önce, Washington, Ryukyu Adaları, Bonin Adaları, Mariana Adaları ve Caroline Adaları'ndaki vasilikleri ve o ulusun yaklaşan bağımsızlığının ardından Filipinler'deki Amerikan üslerine ilişkin anlaşmalar aracılığıyla Batı Pasifik'teki stratejik mevzileri güvence altına almaya hazırlanıyordu.

Hugh Borton ve Joseph C. Grew gibi Japonya uzmanları, Devlet-Savaş-Donanma Düzenleme Komitesi tarafından Japonya'nın işgal politikası için aydınlanmış, ılımlı bir yaklaşım oluşturulmasına yardımcı oldular. Amerikan idaresindeki işgal düzeneği, Japonya'yı askerden arındırmak, demokratikleştirmek ve uluslararası ilişkiler ve ticaret çerçevesine tekrar kabul edilmeye hazırlamak için imparatoru ve mevcut hükümet yapısını etraflıca ele alacaktı. Düzenleme Komitesi tarafından hazırlanan işgal talimatları büyük ölçüde liberal, demokratik kavramlara dayanıyordu ve sadece savaş suçlularının yargılanmaları ve militaristler ile aşırı milliyetçilerin tasfiyesi konularında merhametsizdi. Tojo'nun düşüşünden sonraki Japon hükümetinin planlanan müşfik işgalden haberdar olmaması, her iki taraftaki ılımlı kimselerin savaşı sonlandırmaya ve Japonya'nın yönünü düzelterek Batı'yla dayanışmacı diplomatik ve ticari bağlara sahip olduğu 1920'lerdeki konumuna çevirmeye hazır olmalarından ötürü talihsiz bir durumdu.[24]

Roosevelt'in 1943'ün başında Kazablanka'da duyurduğu koşulsuz teslimiyet politikası, işgal talimatnamesi üzerinde çalışan çoğu Washington planlamacısı tarafından Japonların hayal ettiğinden çok daha esnek olarak görülüyordu. Sonraki yorumlar, halklarının yok edilmesinden imparatorluk sisteminin lağvedilmesine ve imparatorun bir savaş suçlusu olarak cezalandırılmasına kadar değişiklik gösterdi. Japon kavrayışları açısından talihsiz bir şekilde, Amerikan hükümeti ve basını tarafından açık bir şekilde iletilen şeyler, genellikle Japonya'nın yenilmesinden sonraki ümitleri hakkında olumsuzken, Devlet-Savaş-Donanma planlamacıları savaş sonrası politikalarını halk duyurusuna kapalı bir ortamda şekillendiriyorlardı. Ağırlıklı olarak basında yansıtıldığı şekliyle Amerikan kamuoyu, Japonların halinden

(24) Hugh Borton, *American Presurrender Planning for Postwar Japan* (New York, 1967), 3-37; Iriye, *Power and Culture*, 201-202, 208-213, 225-27.

pek az anlayan, ırkçı, etnosentrik ve savaş yanlısı hislerden şiddetle etkilenmişti ve Washington'daki resmi yetkililer, kısmen Japon militarist liderliğine yatıştırma ithamları yapılmasına davetiye çıkarmak istemediklerinden, 'teslimiyet yok' politikasını reddetmek ya da yeniden gözden geçirmek için hiçbir hamle yapmadılar. Devlet Başkanı Truman, yakın danışmanlarının zayıf tavsiyeleriyle Temmuz 1954'te Potsdam Beyannamesi'nden Amerikan hükümetinin işgal sırasında imparatoru görevine devam ettirme ve ondan faydalanma niyetine ilişkin her türlü imayı çıkardığında, Japonya'ya olumlu bir sinyal gösterme fırsatını kaçırdı. 1943'ün başında Amerikan propagandası Birleşik Devletler'i Japonya'nın koşulsuz teslimiyetine geri dönülemez bir biçimde bağlı olan bir devlet olarak betimlemişti; bu (yani, Japonya'nın koşulsuz teslimiyeti), aslında, Düzenleme Komitesi'nin planlarında beklenmeyen bir gelişmeydi ve böyle bir şey olmadı da. Ama en üst düzey Amerikan yetkililerin ve propagandacıların bu politikaya inanır gibi yapmaları, her iki tarafı da savaşı Ağustos 1945'in ortasından çok daha önce bitirebilecek olan doğrudan çift taraflı irtibatlardan uzak tutmada etkili oldu.[25]

V

Pasifik'teki Amerikan askeri stratejisi üç yıl boyunca, Ortak Komutanlıklar tarafından Mart 1942'de yürürlüğe sokulan ve iki savaş meydanı belirleyen yönerge tarafından etkilenmişti: General MacArthur tarafından yönetilecek olan Güneybatı Pasifik Bölgesi ve aynı zamanda Pasifik Filosu'nu ve Orta Pasifik ikincil savaş alanını da yönetecek olan Amiral Nimitz'in komuta edeceği Pasifik Okyanusu Bölgeleri. Ortak Komutanlıklar'ın komuta birliği ilkesini ihlal etmesinin başlıca nedeni, bölgedeki kıdemli subayın, yani MacArthur'un, Pasifik'in tamamından sorumlu olan komutan olarak seçilmesine ilişkin donanma itirazlarıydı. Ortak Komutanlıklar idealistçe, birlik olarak Pasifik planlamasının ve harekâtlarının tamamı için Yüksek Komutanlık olarak görev yapacağını ilan etti. Ama Ortak Komutanlıklar'ın merkezi otoriteden yoksun olan ve esasen bir ara bulucu olarak işlev gören bir başkanı vardı ve çalışan komiteler sistemi evrilerek karmaşık ve hantal bir düzenlemeye dönüştü. Bunun sonuçları, Washington'ın Pasifik için yaptığı komuta görevlendirmesinin yetkisi bakımından yayılmış, hizmet birimleri

(25) Kazuo Kawai, "Mokusatsu: Japan's Response to the Potsdam Declaration," *Pacific Historical Review* 19 (Kasım 1950), 409-414, Butow, *Japan's Decision*, 189-209; Hanson W. Baldwin, *Great Mistakes of the War* (New York, 1949), 14-25; Brian L. Villa, "The U.S. Army, Unconditional Surrender, and the Potsdam Declaration," *Journal of American History* 63 (Haziran 1976), 66-92.

arasındaki uyuşmazlığa kısılmış ve hızlı karar verme bakımından savaş meydanı önerilerinin ve kendi tavsiyelerinin gözden geçirilmesi konsundaki tartışmalar ve uzlaşmalardan ötürü engellenmiş hale gelmesi oldu. Pasifik'teki hiçbir otoritenin için birbiriyle çatışan planlar ve savaş alanlarının ihtiyaçları arasında karar verme ya da harekâtlarını eşgüdümlü hale getirme yetkisi yoktu.[26] Kıdemli Pasifik subaylarının çoğu sistemi eleştiriyordu. MacArthur "savaşta verilen tüm hatalı kararlardan belki de en açıklanamaz olanı Pasifik'teki komutanın birleştirilmemesiydi . . . Bu karar, bölünmüş gayretle, kuvvetin israf edilmesiyle, dağılmasıyla ve ikileşmesiyle ve bunun etkisiyle savaşın daha fazla kayıp ve maliyetle birlikte uzamasıyla sonuçlandı"[27] ithamında bulundu. Gelgelelim, komuta birliğini ancak kendisinin yüksek komutan olması halinde istediğini ya da Pasifik Filosu'nu ona ve onun Amerikan ordusu tarafından idare edilen karargâhına emanet etmek istemeyen donanma liderlerinin haklı gerekçeleri olduğunu eklemedi.

Savaş Planı Orange, Orta Pasifik'ten geçecek tek bir Amerikan ilerleme eksenini gerektiriyordu ama Ortak Komutanlıklar'ın Mart 1942 yönergesi, Güneybatı ve Orta Pasifik'ten yapılacak ikili taarruzlara zemin hazırladı. Büyük Japon kuvvetleri Çin'den Pasifik'e getirilerek yeniden mevzilendirilmiş olsaydı, birbirinden uzun mesafelerle ayrılmış olan Amerikan eksenlerindeki vurucu gücü bölme stratejisi mantıksız olurdu. Ama MacArhur ve Nimitz'in komutalarının 1943 sonbaharındaki ezici gücüyle, Orta ve Güney Pasifik'teki taarruzlar, Japonların dengesini Pasifik'teki kapsamlı kordonları boyunca bozmada etkili oldu. Mesela, 1943'ün ortasından 1944'ün ortasına kadarki Amerikan harekâtları, komutanın ekip çalışması sıklıkla planlanandan daha dikkatsizce olsa da, bölünmüş komuta düzenlemesinin kusurlarına rağmen bazı faydaları olduğunu gösterir. 1943 yazından 1944 ilkbaharına dek süren Cartwheel Harekâtı sırasında, Yeni Gine, Yeni Britanya, Amirallik Adaları ve Solomon Adaları'na yapılan Güneybatı ve Güney Pasifik harekâtları, düşman hava gücünü Orta Pasifik üslerinden kendilerine çekerek Nimitz'in birimlerinin Gilbert ve Marshall Adaları'nı ciddi bir hava çatışması yaşamadan ele geçirmelerini sağladı. Öte yandan, Pasifik Filosu'nun Truk'tan Palaus'a yaptığı yıkıcı akınlar Japon donanmasını zorla Yeni Gine'nin kuzeyindeki suların dışına çıkardı ve MacArthur'un ordusu-

(26) Hayes, *History of the Joint Chiefs*, 93-103, 265-72; Willoughby, *Reports of General MacArthur*, 1:30-31; Morton, *Strategy and Command*, 244-63; Louis Morton, "Pacific Command: A Study in Interservice Relations," (Harmon Memorial Lecture, U.S. Air Force Academy, 1961), 6-29.

(27) Douglas MacArthur, *Reminiscences* (New York, 1964), 172-73.

nun güçlü bir donanma koruması olmaksızın Hollanda Yeni Ginesi kıyısı boyunca ilerlemesini mümkün kıldı. Biak'a yaptığı saldırı da, Mariana Adaları'nın savunmasına yönelik Japon hava gücünü hortumladı. Orta Pasifik kuvvetleri, Haziran 1944'te, Japon Birinci Hareketli Filosu tam da Molucca Adaları'ndan Kuzeybatı Yeni Gine'ye giden asker gemilerine refakat etmeye ve MacArthur'un Biak'taki kıyı başına ve Amerikan Yedinci Filosu'nun küçük destekleyici kuvvetine saldırmaya hazırlanırken, Saipan'ı işgal etti. MacArthur'un askerleri Hollanda Yeni Ginesi'nin fethini tamamlarken, Nimitz'in Saipan'a yönelik bir hamle yaptığı haberini almasının üzerine Japon donanması kuzeydoğuya doğru ilerledi ve ardından Filipin Denizi muharebesinde felaketle karşılaştı.[28]

1944'te Ortak Komutanlıklar'ın dikkatini emen Pasifik meselesi, Japonya'ya doğrudan harekâtlar yapılmadan önce işgal edilmek için Luzon'un mu yoksa Formoza'nın mı daha iyi bir hedef olduğuydu. King uzun zamandır Filipinler'de herhangi bir çıkarma yapılmasına itiraz etmekteydi ve Mayıs 1944'te, Marshall ve ordu hava komutanı General Henry H. Arnold, Luzon aracılığıyla yapılacak her türlü ilerlemenin, Mariana Adaları'ndan Farmoza'ya yapılacak bir ilerlemeden daha yavaş ve daha maliyetli olacağını düşündüler. MacArthur insancıl, siyasi ve stratejik etkenlerin Luzon'un ele geçirilmesini gerektirdiğini ileri sürdü ve hem Devlet Başkanı Roosevelt hem de Amiral William D. Leahy, MacArthur'un o Temmuz ayında Pearl Harbor'da sunmuş olduğu argümanı destekler gibi görünüyordu. Ortak Komutanlıklar, King, Nimitz ve onların planlamacılarının Ekim ayının başında, bir Farmoza saldırısının yakın gelecekte lojistik açıdan yapılabilir olmadığı sonucuna varmasına dek, alternatifleri tartışmaya devam etti. Bu plana muhalif olanların korktuğu gibi, Luzon seferi, çatışmada ölen Amerikan askerleri bakımından Pasifik savaşının en maliyetli harekâtı haline geldi. Luzon'un fethedilmesinin gerekli olup olmadığı tartışmalı kalacak, ama gereklilik sorusu diğer harekâtlar, özellikle de Palaus'un istilası, için sorulacaktı. Aslında, gerekliliği sorgulanmamış olan tek ada saldırıları Mariana Adaları harekâtlarıdır.[29]

(28) E. B. Potter ve Chester W. Nimitz, *Triumph in the Pacific: The Navy's Struggle against Japan* (Englewood Cliffs, N.J., 1963), 101-103.

(29) *Command Decisions*, ed., Kent R. Greenfield (Washington, D.C., 1960), 461-77'de Robert R. Smith, "Luzon versus Formosa"; Pogue, *George C. Marshall*, 3:451-54; Hayes, *Allies of a Kind*, 603-624; Clark G. Reynolds, "MacArthur as Maritime Strategist," *Naval War College Review* 32 (Mart-Nisan 1980), 81-82; D. Clayton James, *The Years of MacArthur*, 3 cilt (Boston, 1970-85), 2:521-42.

1943-1944'te Kuzeybatı Yeni Gine'den Morotai'ye kadar yaptığı seferlerde, MacArthur görece yetersiz ve dengesiz olan lojistik destekten azami derecede akıllıca yararlandı ve Japon müstahkem mevkilerini zekice kuşatmalarla etkisiz hale getirdi. Ama 1945'in başlarından itibaren, sağlam kuvvetleri ve yeterli levazımı varken, Luzon'un güneyine birbiriyle alakasız görünen harekâtlar yapılmasını emretti. Birleşik Devletler Altıncı Ordusu Yamashita'nın Luzon'daki heybetli ordusuna karşı yaptığı savaşta takviyelere ihtiyaç duyduysa da, MacArthur Amerikan Sekizinci Ordusu'nu güney Filipinler'deki tali düşman garnizonlarına saldırmaya gönderdi. Washington planlamacılarının tavsiyelerine karşın, Avustralya Birinci Kolordusu' nu, Tarakan, Brunei Körfezi ve Balikpapan'da ağır kayıplara maruz kaldığı Borneo'ya yolladı. Avutralya Birinci Ordusu'na Bougainville, Yeni Britanya ve Kuzeydoğu Yeni Gine'deki yalıtılmış adaları da büyük kayıplara yol açarak yok etmelerini de emretti. Şayet Ortak Komutanlıklar MacArthur'un Luzon'un güneyindeki harekâtlarını bekliyor olmuş olsaydı, muhtemelen King'in Hollanda Yeni Ginesi'nin fethinden sonra Güneybatı Pasifik taarruzuna son verilmesi talebine razı olurdu.[30]

Ortak Komutanlıklar'ın Çin-Burma-Hindistan savaş alanı olarak tasarlanan bölgedeki Amerikan kuvvetleri için bir komuta yapısı oluşturmasına rağmen, Amerikalıların o bölgeye ilişkin stratejiye yaptıkları katkı asgariydi. Lojistik önceliği hep düşüktü ve iki Pasifik karargâhı ile General Stilwell'in Çin-Burma-Hindistan Komutanlığı arasında hiçbir planlama koordinasyonu yoktu. 1944'ün başında Ortak Komutanlıklar, Güney Çin kıyısının Nimitz'in kuvvetleri tarafından Çin-Burma-Hindistan Komutanlığı'yla bir işbirliği yapılarak istila edilmesi için bir plan düşündü ama Japonlar o yaz o bölgede bir taarruz yapınca bu plan rafa kaldırıldı. Amiral Lord Mountbatten'ın idaresi altındaki İngiliz Güneydoğu Asya Komutanlığının Stilwell ve karargâhıyla nadiren uyumlu ilişkileri oluyordu ve bu gruplardan hiçbiri Chiang'ın karargâhıyla iyi irtibatlar sağlamayı başaramıyordu. Beklenenden daha sık olarak, kıdemli İngiliz, Amerikan ve Çin komutanları arasındaki ilişkileri, ulusal önyargı ve karşılıklı güvensizlik ve içerleme karakterize ediyordu.

(30) Robert R. Smith, *Triumph in the Philippines. USAWW2: The War in the Pacific* (Washington, D.C., 1963), 363-64, 389, 539, 584-85; Gavin Long, *The Final Campaigns. Australia in the War of 1939-1945*, dizi 1 (Canberra, 1963), 43-44, 389, 547, 609; Samuel E. Morison, *The Liberation of the Philippines: Luzon, Mindanao, the Visayas, 1944-1945. History of the United States Naval Operations in World War II*, cilt 13 (Boston, 1959), 214; D. Clayton James, "MacArthur's Lapses from an Envelopment Strategy in 1945," *Parameters* 10 (Haziran 1980), 26-32.

1945 yazında, Anglo-Amerikan Birleşik Komutanlıkları Doğu Hint Adaları'nın harekât yetki alanını MacArthur'dan Mountbatten'e devretti. Savaş, Güneydoğu Asya Komutanlığı daha Malaya ve Singapur'u geri alma planlarını başlatamadan sona erdi. Hollandalıların Japonya'nın şartlı teslimiyetinin ardından geri dönmesinden önce, İngiliz kuvvetleri asker teslimiyetlerini denetlemek ve sivil düzeni yeniden sağlamak için Cava ve Sumatra'nın içlerine ilerlediler ama yükselmekte olan Endonezya milliyetçi hareketinin zamansız şiddetinin en ağır kısmını yakaladılar. Bazı tarihçiler İngiliz, Amerikan ve Çin komutanlıkları arasında daha iyi bir dayanışmadan yoksun olunmasına hayıflanmışlardır ama hiçbiri, ellerinde bulunan az miktardaki askeri kaynağın daha yüksek öncelikli taahhütlerin ötesinde birleştirilmesinin nasıl olup da bölgedeki askeri durumu kayda değer derecede etkileyebilecek olduğunu göstermemiştir. Her bir ulusal grup, diğerlerinin gayretleri belirleyici bir ortak girişim için eşgüdümlü hale getirme nedenleri hakkında fazla şüpheliydi. Birlikte sarf ettikleri en dikkate değer gayret, yani 1944-1945'te Burma'nın yeniden ele geçirilmesi, uyuşmazlıkla ve yarım gönüllü bir işbirliğiyle karakterize edilmişti.[31]

Ateş gücünde, hareket kabiliyetinde ve malzeme kaynaklarında büyük bir üstünlüğe sahip olan Amerikalılar, özellikle de pek çok Japon planına, hamlesine, birim güçlerine ve muharebe düzenlerine sırdaş oldukları için, stratejilerinde ve komuta düzenlemelerinde bazı kusurlar olmasını fazla zarar görmeden kaldırabilirlerdi. Pearl Harbor akınından çok önce, Amerika şifre ve parola uzmanları Japonya'nın Mor makinesinin üzerine şifrelenmiş olan diplomatik işaretleri iyice kavramışlardı. Bu şifre çözücü istihbarat verisi toplama sistemi "Sihir"(Magic) olarak biliniyordu. Savaş boyunca, Sihir değerli bir Müttefik istihbarat kaynağıydı ama sinyal dinlemeleri Japon Dışişleri Bakanlığı ile diplomatları arasındaki iletilerden oluştuğu için, toplanan veriler ağırlıklı olarak askeri olmayan meselelere ilişkin verilerdi. Sihir'in varlığı uzun zamandır bilinmekte idiyse de, resmi olmayan araştırmacılar ancak son yıllarda Amerikan şifre çözümleme uzmanları tarafından Japonya'nın savaş zamanı donanma ve ordu kodlarından elde ettiği büyük bilgi yığınına erişme hakkı kazanmışlardır. O dönemde, bu verilere resmi olarak Üstün istibarat deniyordu ama bu, daha iyi bilinen, Enigma aygıtında şifrelenmiş olan Alman iletilerinin kırılmasıyla elde edilen Üstün

(31) Hayes, *Allies of a Kind*, 437-38, 569-79, 588-90; Schaller, *U.S. Crusade*, 52-53, 102-110, 138, 144, 151-55, 164-75; Thorne, *History of the Joint Chiefs*, 333-39, 450-55, 586-92.

malzemeyle karıştırılmamalıdır. Sihir ve özellikle de Üstün dinlemeler aracılığıyla elde edilen bilgi, Midway ve diğer muharebelerdeki Amerikan filoları, Japonya'nın ticaret filosuna karşı yaptıkları yıkıcı harekâtta yer alan denizaltıları ve sayısız harekât yapan Orta ve Güneybatı Pasifik ordu kara ve hava kuvvetleri için hayati önem taşıyordu. Üstün, Japon stratejik liderliğinin haddi hesabı olmayan kayıplara uğramasından da sorumluydu: Birleşik Filo Komutanı ve harikulade bir donanma stratejisti olan Amiral Yamamoto'nun, Nisan 1943'te Bouganville'deki ölümcül hava pususu. Şüphesiz, Pasifik çatışmasıyla ilgili henüz öğrenilmemiş olan şeylerin çoğu, daha önce kapatılmış olan Amerikan sinyal istihbaratı kayıtlarından çıkacaktır ve 1973'ten sonra Avrupa Savaşı'nın Üstün'ü üzerine yazılanlar gibi, her iki tarafta da daha önceki strateji, taktik ve komuta değerlendirmelerinin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılacaktır.[32]

Pasifik Üstünü'nün muhtelif içerimlerine rağmen, gelecekteki akademisyenler rahatlıkla, Pasifik savaşının askeri stratejisi tarihine yaptığı en önemli katkının Amerikan amfibi savaş sistemi olduğu sonucuna varabilirler. Amerikan Yüksek Komutanlığı tarafından benimsenen deniz stratejisi, şayet düşman adalarına, özellikle de güçlü bir şekilde savunulan adalara, saldırmaya ilişkin strateji ve taktik öğretileri çoktan geliştirilmiş olmasaydı, gerçek dışı Renk savaş planları serisinden biraz daha fazlasına tekabül ederdi. 1930'ların başında Quantico, Virginia'da Filo Deniz Kuvveti liderleri amfibi taarruzların idamesine ilişkin sorunlar üzerinde çalışmaya başladılar ve bu taarruzların yeni savaş teknikleri ve yüksek bir derecede kombine silah eşgüdümünün yanı sıra, özel çıkarma gemileri ve silahlar gerektirdiğini anladılar. Kasım 1943'te yapılan Tarawa istilası, Nimitz'in donanmasının ve deniz kuvvetlerinin hâlâ öğrenecek çok şeyi olduğunu gösterdi ama ertesi yaz Mariana Adaları'na yaptıkları saldırılara kadar amfibi savaşın karışıklıklarının üstesinden gelmiş, bu alanda ustalaşmışlardı. Bu sırada, Güneybatı Pasifik birimlerince yapılan seksenden fazla amfibi çıkarmada, karada üslenmiş güçlü bir hava ve sadece vasat bir donanma desteği olan ordu askerleri, başarılı amfibi saldırı varyasyonları gösterdiler.[33]

---

(32) Ronald Lewin, *The American Magic: Codes, Ciphers, and the Defeat of Japan* (New York, 1982), 14-16, 106, 223-25, 246-47, 293-95; W. J. Holmes, *Double-Edged Secrets: U.S. Naval Intelligence Operations in the Pacific during World War II* (Annapolis, 1979), 125-26.

(33) Jeter A. Isely ve Philip A. Crowl, *The U.S. Marines and Amphibious War: Its Theory and Practice in the Pacific* (Princeton, 1951), 45-71, 580-90; Daniel E. Barbey, *MacArthur's Amphibious Navy: Seventh Amphibious Force Operations, 1943-1945* (Annapolis, 1969), 11-20, 43-49, 357-58. Ayrıca bkz. George C. Dyer, *The Amphibians Came to Conquer: The Story of Admiral Richmond Kelly Turner*, 2 cilt (Washington, D.C., 1972).

Pasifik savaşı, atom bombasının kullanılmasından –ki bu da savaş sonrasında askeri stratejide bir devrime neden olmuştur– ötürü daima özgün kalacaktır. Devlet Başkanı Truman ve Savaş Bakanı Stimson, atom bombasının kullanılması için resmi bir gerekçe kurdu ve bunun savaşı hızla sonuçlandıracağını ve özellikle de Kyushu ve Honshu istilalarının düzenlenmesi gerekiyorsa, Hiroshima ve Nagazaki'de kaybedilecek yaşamların katlarca fazlasını kurtaracağını ileri sürdü. Gelgelelim, Ağustos 1945'ten bu yana artmakta olan bulgular, hava tahribatının, donanma kuşatmasının ve Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesinin baskıları altındaki Japonya'nın, atom bombasına başvurulmasına gerek kalmadan, kısa bir süre içinde teslim olabilecek olduğuna işaret eder. Dahası, revizyonist akademisyenler Washington'ın atom silahları kullanma kararının, Sovyetler Birliği'ne yönelik değişen –ve sonradan Soğuk Savaş'ın biçimlendirici aşaması olduğu görülen[34]– tutumlardan etkilenmiş olabileceğini öne sürmüşlerdir.

VI

Bu makale, iki taraftan da hiç kimseyi Pasifik'teki savaşın stratejilerinde başlıca bir rol oynar halde betimlememiştir. Her şey hesaba katıldığında, Amerika ve Japonya tarafından benimsenen stratejiler 1940'tan önceki uzun yıllar boyunca gelişmişti ve çok sayıda sivilin ve askerin gayretlerini içermiştir. Aslında, 1941'den 1945'e kadar Amerikan askeri stratejisi alanına yapılan bireysel katkıların tarif edilmesi sadece zor değildir, aynı zamanda gerçekten ön plana çıkan kimseyi ortaya çıkarmaz. Ortak Komutanlıklar sistemi, stratejinin uzlaşmayla ve komite ya da grup halinde düşünerek hazırlanmasını destekledi. MacArthur üzerine yapılan yalakaca çalışmalar onun savaşın en büyük stratejistlerinden biri olduğunu öne sürse de, gerçekte MacArthur'un rolü Ortak Komutanlıklar'dan gelen stratejik talimatları –ikincil Pasifik savaş alanı harekâtlarında- uygulamakla sınırlıydı. Bazı biyografi yazarları, örneğin, Rabaul müstakhem mevkiini es geçme kararının MacArthur tarafından verilmiş olduğunu ifade etmişlerdir ama aslında, Ortak Komutanlıklar, MacArthur'un oraya saldırma teklifini reddettikten sonra, Rabaul'un kuşatılmasını emretmişti. Muhtemelen, Amiral King ve Amiral

(34) Gregg Herken, *The Winning Weapon: The Atomic Bomb in the Cold War, 1945-1950* (New York, 1982), 4-42; Martin J. Sherwin, *A World Destroyed: The Atomic Bomb and the Grand Alliance* (New York, 1975), 61-63; Butow, *Japan's Decision*, 142-209; U.S. Strategic Bombing Survey, *Japan's Struggle to End the War* (Washington, D.C., 1946), 3-13; Louis Morton, "The Decision to Use the Atomic Bomb," *Foreign Affairs* 25 (Ocak 1957), 334-53.

Yamamoto'nun donanma stratejisini şekillendiren başlıca kimseler olduğuna ilişkin güçlü kanıtlar gösterilebilir. Ama geriye bakıldığında, King, savaştaki genel Amerikan askeri stratejisinin oluşturulmasını, kazandığından daha fazla argüman kaybettiği bir uzlaşma silsilesi olarak gördü. Öte yandan, Yamamoto'nun savaşın ortasında ölmesi, stratejisini çatışmanın sonraki gelişmelerine nasıl uyarlamış olabileceğine dair tüm soruları varsayımlara indirger.[35]

Pasifik savaşının sonuçları, insan ve malzeme kaynaklarındaki dikkate değer kayıplara rağmen, Japonya ve Birleşik Devletler'in ulusal stratejileri için, hem sömürgelerini hem de o bölgenin büyük bir kısmındaki kazançlı ekonomik egemenliklerini kaybeden Uzak Doğu'daki eski Avrupalı emperyalist güçler için olduğundan daha olumluydu. Japon genişlemecilerin Çin'e hâkim olmaya ilişkin eski hedefi, savaş sonrasında Çin Komünist devletinin ve Kuzeydoğu Asya'daki büyümüş Sovyet mevcudiyetinin ortaya çıkmasıyla gömülmüştü. Fakat Japonya'nın 1920'lerdeki ılımlı ve uluslararasıcı liderleri tarafından elde edilmeye çalışılan ulusal hedefler savaşın sonrasında büyük ölçüde gerçekleştirilmişti. 1945-1952'de Amerikalıların liderlik ettiği işgalin ardından Japonya, gayrisafi milli hâsılasını dünyada üçüncü sıraya sevk eden, Güneydoğu Asya'ya kârlı ekonomik girişler yapmasını ve Batı ile rekabetçi ticari ilişkiler içine girmesini sağlayan olağanüstü bir ekonomik yükselişe başladı. Japonya'nın 1951'de Batı'nın en güçlü ulusuyla yaptığı ve 1902'deki İngiliz-Japon ittifakından çok daha yararlı olan güvenlik anlaşması, onun savunma için büyük ölçüde Amerikan kuvvetlerine bel bağlamasını ve böylelikle de ulusal bütçesinin büyük kısmını askeri olmayan ihtiyaçlara adamasını mümkün kıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Birleşik Devletler Orta ve Batı Pasifik'in büyük bir bölümünde kesin olarak stratejik hâkimiyet kurdu. Daha önemlisi, Roosevelt'in Amerikan yanlısı güçlü bir Çin illüzyonunun yerine, Birleşik Devletler Japonya'da kapitalizme, komünizm karşıtlığına ve demokrasinin eşsiz bir Japon versiyonuna adanmış olan güçlü bir müttefik kazandı. Amerika'nın Mihver güçleri karşısındaki kilit ortağı olan Britanya, savaşın ardından siyasi ve ekonomik bakımdan istikrarlı bir iniş gösterirken, Birleşik Devletler kendini, tarihinde ilk kez, belki de komünist devlet-

(35) King ve Yamamoto üzerine bkz. Ernest J. King ve Walter M. Whitehill, *Fleet Admiral King: A Naval Record* (New York, 1952); Thomas B. Buell, *Master of Sea Power: A Biography of Fleet Admiral Ernest J. King* (Boston, 1980); Hiroyuki Agawa, *The Reluctant Admiral: Yamamoto and the Imperial Navy* (New York, 1980).

lere karşı sürdürülmekte olan stratejik manevralardaki en iyi dostu ve ticaret karlarının nasıl tersine döndürüleceği konusundaki fiili eğitmeni olan ve batılı olmayan bir güçle müttefik olmuş hale buldu. Hem Japonya hem Amerika, 1920'lerde başlanmış ama Büyük Buhran'la ve 1931-1945 arasındaki militarizmle kesilmiş olan uluslararası dayanışma çerçevesini yapılandırma işine geri dönmüş gibi görünüyordu.

KAYNAKÇA

PASİFİK SAVAŞI'ndaki AMERİKAN VE JAPON STRATEJİLERİ

Genel olarak, 1941-1945 savaşından önceki ve o savaş sırasındaki Amerikan ve Japon stratejileri hakkındaki İngilizce literatür, savaş öncesi döneme, özellikle de diplomatik ve donanmayla ilgili stratejik durumlara yapılan vurguyla ve Japon akademisyenleri tarafından yapılan önemli çalışmaların çevirilerinin neredeyse hiç yapılmamış olmasıyla karakterize edilmiştir(ayrıca, Japonya Meşru Müdafaa Kurumu'nun yazılmaya devam eden çok ciltli savaş tarihçesinin çevrilmesi için henüz bir plan yoktur).

Birinci Dünya Savaşı'ndan Pearl Harbor'a kadarki dönem hakkındaki en iyi kitaplar şunlardır: Roger Dingman, *Power in the Pacific: The Origins of Naval Arms Limitation, 1914-1922* (Chicago, 1976); Akira Iriye, *After Imperialism: The Search for a New Order in the Far East, 1921-1933* (Cambridge, Mass., 1965); Dorothy Borg, *The United States and the Far Eastern Crisis of 1933-1938* (Cambridge, Mass., 1964); Stephen E. Pelz, *Race to Pearl Harbor: The Failure of the Second London Naval Conference and the Onset of World War II* (Cambridge, Mass., 1974); Dorothy Borg ve Shumpei Okamoto, ed. *Pearl Harbor as History: Japanese-American Relations, 1931-1941* (New York, 1973); Robert J. C. Butow, *Tojo and the Coming of the War* (Princeton, 1961); ve Gordon W. Prange ve diğerleri, *At Dawn We Slept: The Untold Story of Pearl Harbor* (New York, 1981).

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Amerikan ve Japon ulusal stratejileri hakkında en derin ve sağlam çalışmalar olarak üç yakın tarihli eser dikkati çeker: her ciddi öğrenci için başlangıç noktası olan Akira Iriye, *Power and Culture: The Japanese-American War, 1941-1945* (Cambridge, Mass., 1981); araştırmacı ve huzur bozucu bir çözümleme olan Christopher Thorne, *Allies of a Kind: The United States, Britain and the War against Japan, 1941-1945* (New York, 1978); ve hakkında çok şey yazılmış olan bir konunun kışkırtıcı bir yeniden incelenmesi olan Michael Schaller, *The U.S. Crusade in China, 1938-1945* (New York, 1979).

Pasifik Savaşı'ndaki Japon, Amerikan ya da Müttefik ulusal ve askeri stratejileri üzerine yazılmış tek bir eser yoktur. Genel Anglo-Amerikan askeri stratejisi hakkında yapılmış kavrayışlı ama kısa çalışmalar şunlardır: Kent R. Greenfield, *American Strategy in World War II: A Reconsideration* (Baltimore, 1963); ve Samuel E. Morison, *Strategy and Compromise* (Boston, 1958).

İkinci Dünya Savaşı'nın Amerikalılar, İngilizler, Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar ve Hintliler tarafından yazılmış olan resmi tarihçelerinin hepsinde Japonya'yla savaş hakkında ciltler vardır ve bunların bazıları stratejiye değerli bölümler ayırmıştır. Gelgelelim, vurgu çoğunlukla harekâtlar üzerindedir. Birleşik Krallık serisinde, İngiliz dış politikası hakkında bir, büyük strateji hakkında ise üç cilt vardır ve bunlar Pasifik için Amerikan stratejisinin oluşturulması hakkında epey veri içerir. Japonya'ya karşı yapılan savaştaki Amerikan stratejisi üzerine vazgeçilmez olan iki eser şunlardır: Louis Morton, *Strategy and Command: The First Two Years*, United States Army in World War II: The War in the Pacific (Washington, D.C., 1962); ve aslında 1953 yılında tamamlanmış olan Grace P. Hayes, *The History of the Joint Chiefs of Staff in World War II: The War against Japan* (Annapolis, 1982). United States Army in World War II serisinin, Birleşik Devletler askeri stratejisinin Pasifik çatışmasındaki evrimi hakkında bol miktarda bilgi içeren ilave cilt-

leri şunlardır: Maurice Matloff ve Edwin M. Snell, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942* (Washington, D.C., 1953); Maurice Matloff, *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944* (Washington, D.C., 1959); Richard M. Leighton ve Robert W. Coakley, *Global Logistics and Strategy, 1940-1943* (Washington, D.C., 1955); ve Robert W. Coakley ve Richard M. Leighton, *Global Logistics and Strategy, 1943-1945* (Washington, D.C., 1968). Charles A. Willoughby, ed., *Reports of General MacArthur*, 4 cilt (Washington, D.C., 1966) eserinin ilk üç cildi, Güneybatı Pasifik harekâtlarındaki hem Amerikan hem Japon stratejisini ve taktiklerini kapsar.

BÖLÜM V

1945'TEN GÜNÜMÜZE

İLK İKİ NÜKLEER STRATEJİST NESLİ

Lawrence Freedman

Temmuz 1945'te, ilk atom bombası A.B.D.'nin New Mexico eyaletinde test edildi. Ertesi ay, üretim hattından çıkan ikinci ve üçüncü bombalar Japonya'ya atıldı. O zamandan beri, büyük güçler tarafından yüksek miktarlarda paralar toplanmış ve yıkıcılıkları ve incelmişlikleri son derece artmış olsa da, öfkeyle kullanılan hiçbir atom bombası olmamıştır. Dolayısıyla, nükleer stratejiye ilişkin çalışma, bu silahların kullanılmamasına ilişkin bir çalışmadır. Nükleer silahların savaştaki gerçek kullanımları hakkındaki varsayımlar, onların barış zamanındaki rollerini etkileyebilir ama tarihsel tecrübe, asgari kılavuzluk sağlamaktadır.

Nükleer silahlar içeren gerçek çatışmaların olmayışı ve böyle bir çatışmanın gelecekte nasıl gelişebileceği sorusuna anlam vermeye yönelik her girişimin doğasında bulunan sorunlar, nükleer stratejinin gelişimini engellememiştir. Aslında, bir katliama yol açmaksızın kesin siyasi hedeflere hizmet edebilecek bir nükleer strateji arayışı, zamanımızın en güzide beyinlerini meşgul etmiştir. Bu alanın en önde gelenleri genellikle askerler değil siviller olmuştur, çünkü söz konusu meseleler, kuvvetin geleneksel yöntemlerle geleneksel amaçlar için kullanılmasından çok, uluslararası siyasetin yapısıyla ve aşırı kriz zamanlarında daha önemli kararlar vermenin doğasıyla ilgilidir.

Bu makale nükleer silahları sadece bir strateji sorunu olarak; yani, tüm bu alanlarda zengin bir literatür mevcutsa da, bir etik, kültür ya da silahsızlanma sorunundan ziyade, askeri araçların siyasi amaçlarla ilişkilendirilmesi bakımından ele alacaktır. İkinci olarak, Batı nükleer stratejisinin, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO)'nün aşikâr bir risk olan Sovyet nükleer karşı saldırısına rağmen, nükleer silahları öncelikle uylaşımsal bir Sovyet is-

tilasını frenlemeye yönelik bir gayrette kullanma tehdidine bel bağlamasının etrafında dönen başat sorununa odaklanacaktır. Ele alınan stratejistler ve stratejiler büyük ölçüde, son kırk yılın en önemli ve en yenilikçi olanlarının çıktığı Birleşik Devletler'inkilerdir. Tek bir makalede bu temel stratejik tartışmaya hakkını vermek yeterince zordur; nükleer silahların Doğu-Batı çatışmasının ötesinde güvenlikle olan bağlantısı şöyle dursun, Sovyetler Birliği, Fransa, Birleşik Krallık ve Çin'deki paralel tartışmaları da ele almak imkânsız olurdu.[1]

I

Nükleer stratejinin kökenleri, nükleer çağın 6 Ağustos 1945'teki resmi başlangıcından çok daha önceye gider. Hiroşima ve Nagazaki'yi yok eden bombalar, açıkça, kitle imha kabiliyetlerinde çarpıcı bir atılımı temsil eder ama içerimleri yine de, geçerli olan stratejik hava gücü kuramları üzerinden anlaşılabilir.

1920 ve 1930'lardaki stratejik bombardıman stratejistleri, İkinci Dünya Savaşı deneyiminin sınırlandırmış ama tam olarak alabora etmemiş olduğu birtakım ilkeler ortaya koymuşlardı: havada avantajlı olan şey, savunmadan ziyade taarruzdur; bir hava taarruzunun amacına uygun hedefler, düşmanın askeri kuvvetleri kadar siyasi ve ekonomik merkezleridir de; bu hedeflere yapılan saldırılar, zafere bağımsız ve özgün bir katkıda bulunabilirler. Hava gücü meraklılarının hata yapmış oldukları yer, bu ilkeleri mübalağa etmek olmuştu. Bombardıman uçağı her zaman her şeyin üstesinden gelemezdi ve sivil nüfuslar bombardıman karşısında profesyonel savaşçıların düşünmüş olduğundan daha dirençliydi. Hava gücü, yıkıcı bir yıpratma aracıydı ama bu, illa belirleyici bir şok aracı da olduğu anlamına gelmiyordu ve böylelikle de, zaferi kendiliğinden getirmekten acizdi.

Atom bombasının gelişiyle birlikte, hava meraklılarının hata yapmamış olduğu öne sürüldü –sadece vakitsiz olmuşlardı. Nükleer silahların kullanılması yine de uçaklara bağlıydı ve hedeflerine ulaşmadan önce hâlâ bir muharebe olabilirdi ama imha gücündeki sıçrama, bir uçağın artık iki yüz uçakla aynı etkiyi yapabileceği anlamına geliyordu.[2] Hiroşima ve Nagaza-

(1) Bu bölümü yazarken, kaçınılmaz olarak, *Evolution of Nuclear Strategy* (Londra, 1981) adlı kitabımdan yararlandım.

(2) *One World or None*, ed. Dexter Masters ve Katherine Way (New York, 1946), 26-27'de H. H. Arnold, "Air Force in the Atomic Age".

ki'nin yok edilmesinin ardından teslim olmaya mecbur bırakılmış olan Japonya ile yaşanan deneyim, yeni bombanın gücünün ve stratejik etkisinin tatsız bir andacını teşkil etti. Nükleer fisyonun sonradan, Alman V-2'lerinde sergilenen türden roket teknolojisiyle yaptığı evlilik, durdurulamaz bir silah vaadediyordu. Umulan şey, en uyumlu ve dayanıklı toplumun bile dayanamayacağı bir hırpalamaydı. Atom bombasının karşısında, tüm diğer askeri güç türleri arka plana düşecekti.

Atom bombasıyla birlikte hava gücünün rüştünü kazanmış olduğu varsayımı zamanından biraz önce yapılmış bir varsayımdı; Hiroşima'dan alınan dersler o dönemde düşünülenden çok daha muğlâktı. Ağustos 1945'te, Japonlar çoktandır teslim olmaya yakınlardı ve dengeleri, Sovyetler'in savaşa girmesinin yanı sıra, iki şehrin kaybedilmesiyle de bozulmuştu. Üstelik asgari hava savunması olan ve herhangi bir şekilde misilleme yapabilmek için hiçbir becerisi olmayan bir düşmana yapılacak bir saldırı, yeni silahın etkiliğinin can alıcı bir biçimde sınanmasını zar zor sağlayabilirdi.[3] Amerikan stoğu hâlâ görece azdı ve ne kadar az olduğunu üçüncü şahıslardan ancak birkaçı tahmin edebilirdiyse de, bu kıtlığın getirdiği kısıtlamalar kabul edilmişti.[4] Etkili kıtalararası füzelerin en azından yirmi yıl uzakta olduğuna inanılıyordu ve pilotlarının önemini kaybetmesini düşünmek konusunda isteksiz olan hava kuvveti, bu öngörüyü olması gerekenden daha isabetli hale getirmek için elinden gelenin en iyisini yapıyordu.[5]

Silahlar sınırlı sayıda oldukları ve ancak onları taşıyan uçakların düşman savunmalarına karşı çok sayıda refakat uçağı tarafından korunuyor olmaları halinde kullanılabilecekleri için, maliyet verimilikleri uygulamada ciddi şekilde sınırlıydı.[6] Dahası, imha güçlerinin zalimliği, önceki savaşın sertleştirici deneyiminden sonra dahi, hâlâ nahoş bulunuyordu. Silahların askeri stratejiye adamakıllı dâhil edilmelerinden önce, onları, Soğuk Savaş'a ilişkin gelişmekte olan şüphelerin içinde çırpınmakta olan Birleşmiş Milletler

(3) Paul Kecskemeti, *Strategic Surrender: The Politics of Victory and Defeat* (New York, 1964), 202-204. Ayrıca bkz. L. Giovannitti ve F. Freed, *The Decision to Drop the Bomb* (Londra, 1967) eserinin ek bölümündeki söyleşiler. Bu, Hiroşima'ya yapılan saldırının son derece yararlı bir tarihçesidir. Saldırının neden olduğu daha genel stratejik meselelere ilişkin bir tartışma için bkz. Lawrence Freedman, "The Study of Hiroshima," *Journal of Strategic Studies* 1, no. 1 (Mayıs 1978).

(4) David Alan Rosenberg, "U.S. Nuclear Stockpile, 1945 to 1950," *Bulletin of the Atomic Scientists* 38 (Mayıs 1982). 1946'da Bernard Brodie, daha az olabileceğini kabul etmekle birlikte yirmi bomba olduğu tahminini yaptı; aslında dokuz tane vardı (The Absolute Weapon [New York, 1946], 41). Temmuz 1947'ye dek, stok sadece on üç taneye çıkmıştı.

(5) Edmund Beard, *Developing the ICBM: A Study in Bureaucratic Politics* (New York, 1976).

(6) Vannevar Bush, *Modern Arms and Free Men* (Londra, 1950), 96-97.

aracılığıyla denetlemek gibi, ciddi ama sonunda beyhude olduğu görülen bir girişim vardı.[7]

Sonunda atom bombalarının Amerikan savaş planlarına dâhil edilmesine yol açan şey, Soğuk Savaş, özellikle de 1948 yazında yapılan Berlin kuşatmasıydı.[8] Bu, Devlet Başkanı Harry S. Truman'ın onların çatışmada kullanılması isteği konusunda bariz bir şekilde tedirgin olmasına rağmen meydana geldi.[9] 1950'de Kore Savaşı patlak verdiğinde, hiçbir bomba kullanılmamıştı. Üstelik Amerikan stratejisinin, 1949'da ilk Sovyet atom cihazının test edilmesinden sonra yeniden değerlendirilmesinde, Batı'nın stratejik avantajları için nükleer silahlara bel bağlayacağı günlerin sayılı olduğu farzedilmişti.

Şüphesiz, verilen ilk kararlardan biri, her ne kadar ileride daha aşağı bir konumda olma ihtimali, üstünlüğü koruma arzusu kadar etkili olmaya başlamakta idiyse de, bu alanda başı çekmeye devam etmek için hidrojen (termonükleer) bombasının geliştirilmesini onaylayarak nükleer teknolojiye yatırılan parayı daha da arttırmaktı.[10] Dönemin kilit belgesi, NSC-68, hidrojen bombasının 1950'lerin büyük bir bölümü boyunca Amerikan nükleer avantajını koruyacağına inanıyordu ama bu avantajın, Sovyetler Birliği, fisyon bombalarıyla zaten yapmış olduğu gibi, bu alanda onlara yetiştikçe azalacağının farkındaydı. Dolayısıyla bu avantaj, en iyi şekilde, bir uylaşımsal yeniden silahlanma süreci başlatılırken siper sağlayan bir kalkan olarak kullanıldı.[11] 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi istila etmesi, aksi takdirde, şayet çağrı büyük ölçüde NSC-68 ile sınırlandırılsaydı, ölü doğmuş olabilecek olan yeniden silahlanma süreci açısından canlandırıcı bir etki yaptı.

Bundan ötürü, Truman yönetiminin Ocak 1953'te Devlet Başkanı Dwight D. Eisenhower'a bıraktığı miras karışıktı. Bir yandan, hidrojen bombası ko-

(7) Barton J. Bernstein, "The Quest for Security: American Foreign Policy and International Control of the Atomic Bomb, 1942-1946," *Journal of American History* 60 (Mart 1974).

(8) David Alan Rosenberg, "The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945-1960," *International Security* 7, no. 4 (İlkbahar 1983), 12-13.

(9) Truman, 1947'de David Lilienthal'a şöyle demiştir: "Bu şeyi, muhakkak kullanmamız gerekmedikçe kullanmamalıyız. Bu kadar korkunç derecede, sahip olduğumuz her şeyin de ötesinde yıkıcı olan bir şeyin kullanılmasını emretmek berbat bir şey" (*The Journals of David E. Lilienthal*, cilt 2, *The Atomic Energy Years, 1945-1950* [New York, 1964], 391).

(10) Hidrojen bombası kararı üzerine bkz. Herbert York, *The Advisors: Oppenheimer, Teller and the Superbomb* (San Francisco, 1976); Warner R. Schilling, "The H-Bomb Decision: How to Decide without Actually Choosing," *Political Science Quarterly* 76 (Mart 1961); David Alan Rosenberg, "American Atomic Strategy and the Hydrogen Bomb Decision," *Journal of American History* 66 (Haziran 1979).

(11) National Security Council, NSC-68, *A Report to the National Security Council by the Executive Secretary on United States Objectives and Programs for National Security*, 14 Nisan 1950. Başyazarı Paul Nitze idi.

nusundaki çalışmalara devam eden Birleşik Devletler, "sivil nüfusları imha etme politikasını atom bombasından daha da ileriye" götürüyordu.[12] Öte yandan ise, büyük ölçüde, bu imha tehdidi eninde sonunda Batı'daki insanların da karşısına geleceği için, Batı'nın çıkarlarının nükleer silahlara çok daha az bağlı olan bir savunmasına hazırlık niteliğinde adımlar da atılmıştı.[13]

II

Bir arada ele alındığında bu miras, nükleer silahların uzun vadedeki tek rolünün onların düşman tarafından kullanılmasını engellemek olduğuna işaret ediyordu. Gelgelim uygulamada, bu silahlar ilgi odağından hiç çıkmadı. Bunun nedeni kısmen, kısa süreli gelişmelerin Truman yönetiminin politikasının içerimlerini örtmesi ve kısmen de yeni gelen Eisenhower yönetiminin bu politikayı hevesle ve gayretle tersine çevirmiş olmasıydı. Ama bunun ardından gelen onlarca yıllık nükleer strateji çağının hikâyesi, nükleer katliam koşullarında bu olağanüstü derecede güçlü silahların birbirlerinin etkilerini sıfıra indireceği şeklindeki basit görüşe kademeli olarak yapılan bir dönüştür.

1950'lerin başında, olaylar böyle bir değerlendirmenin güvenle desteklenmesi için fazla hızlı gelişiyordu. Soğuk Savaş'ın yoğunluğu atom bombasına, uluslararası ilişkiler daha rahat olsaydı gelişememiş olabilecek olan, dolaysız bir ilgi sağlamıştı. Dahası, en aşikâr olan uzun vadeli eğilim, imha gücü giderek artan bereketli bir silah stoğuna yönelikti. Silahların seri üretimi yoldaydı. Hidrojen bombasıyla birlikte, imha gücünün hiçbir sınırı kalmamıştı. Daha önce, bu güç onlarca ton TNT'ye denk olarak (kiloton ya da KT biriminden) ölçülebilirdi –Hiroşima'ya atılan bomba ise 16KT idi. Artık ölçü, milyonlarca ton TNT (megaton ya da MT) idi. Münferit "şehir patlatıcıları" tasavvur etmek mümkündü. Son olarak, bir Sovyet nükleer kabiliyetinin ortaya çıkması, bu silahların rolüne ilişkin kararlar vermenin artık yalnızca Birleşik Devletler'in ayrıcalığı olmadığı anlamına geliyordu. Bu büyük gelişmeler karşısında, sadece geçici çareler olarak sunulan uylaşımsal yeniden silahlanmaya yönelik hamleler büyük bir etki yapamazdı.

(12) *Report of the General Advisory Committee to the Atomic Energy Commission of October 30, 1949*, York, The Advisors eserinde yeniden basılmıştır.

(13) Bu değişikliğin en önemli sonuçları, Amerikan kara askerlerinin Avrupa'ya gönderilmesi ve NATO tarafından Şubat 1952'de Lizbon'da benimsenen hırslı Kuvvet Hedefleri oldu.

Bir nükleer bolluk çağında ve Amerikan nükleer üstünlüğünün zaten Sovyetler'in seferber edilmiş insan gücü ve coğrafya avantajlarının hayati önem taşıyan bir karşılığı olarak görüldüğü bir çıkış noktasından, herhangi bir Amerikan yönetiminin nükleer silahları stratejik olarak faal bir şekilde kullanılmaktan uzak tutabilmesi için alışılmadık bir kendine hâkim olma edimi gerekecekti. Böylelikle, Eisenhower yönetimi, nükleer üstünlüğün sonsuza dek süremeyeceğini kabul etmişse de, geçici üstünlüğün sağlayabileceği kısa süreli faydaların herhangi birinden vazgeçmek konusunda öncülünden çok daha az istekliydi. Bu konum, yönetimin Sovyetler Birliği'ne yönelik aşırı derecede sert tutumuyla, dönemin belirli diplomatik sorunlarının doğasıyla ve uylaşımsal kuvvetlere daha fazla bel bağlama ile ilişkili olan bariz zorluklar hakkındaki kaygıyla belirlenmişti.

Kore Savaşı, bu zorluklara odaklandı. Savaşmanın kendisi sürüncemeli, nahoş, netice getirmeyen ve bunun sonucunda da siyasi olarak rağbet görmeyen bir savaşmaydı. Birleşmiş Milletler'in Amerikan komutası altındaki kuvvetlerinin elde ettiği sınırlı başarının bir açıklaması, altında iş görmeye mecbur bırakılmış oldukları siyasi kısıtlamalardı –bilhassa, nükleer silahların kullanımının veto edilmesi ve Sovyet ve Çin topraklarına sığınaklar olarak saygı duyulmasıydı. Yönetim 1953'te bu açmazı kırmaya çalışırken, bu kısıtlamaların rahatlıkla kaldırılabileceğine ilişkin imalarda bulundu. Bunun sonucunda ateşkeş görüşmelerinde meydana gelen ilerleme, yönetimi Amerika'nın nükleer üstünlüğünün en azından o zaman için güçlü bir diplomatik araç olduğuna ikna etmiş gibi görünür.[14]

Uylaşımsal kuvvetlere dair ikinci bir sorun, bu kuvvetlerin maliyetleriydi. Hem Britanya'nın hem de Birleşik Devletler'in muhafazakâr hükümetleri için, miras olarak almış oldukları yeniden silahlanma programları muazzam ekonomik sıkıntılar içeriyordu. Verilen sözlerden dönmeden maliyetleri azaltmanın tek yolu, nükleer kullanımı kuşatan kısıtlamaları hafifletmek ve nükleer gücü, uylaşımsal ateş gücüne ikincil kılmaktı. 1952'de, İngiliz hükümeti çoktan, Batı için en iyi yolun Doğu'yla olan çatışmasında nükleer caydırmaya bel bağlaması olduğu sonucuna varmıştı.[15] Bu değişiklikle yakından ilişkilendirilen Air Marshal (Kraliyet Hava Kuvveti'nde, Kraliyet Donanması'ndaki koramiral rütbesine denk gelen bir kıdemli subay rütbesi

(14) Barry Blechman ve Robert Powell, "What in the Name of God is Strategic Superiority?" *Political Science Quarterly* 97, no. 4 (Kış 1982-83), nükleer imaların ilerlemenin güvence altına alınmasındaki rolünün abartılmış olduğunu öne sürer.

(15) Margaret Gowing, *Independence and Deterrence: Britain and Atomic Energy 1945-1952*, cilt 1, *Policy Making* (Londra, 1974), 441.

–ç.n.) Sör John Slessor, "Büyük Caydırıcı"nın önemli bir tanıtımcısı haline geldi.[16]

Ocak 1954'te Birleşik Devletler Devlet Bakanı John Foster Dulles, nükleer çağın yeni ufuklar açan demeçlerinden birinde, Birleşik Devletler'in gelecekte, saldırganlığı "başlıca anında, kendi seçimimiz olan araçlarla ve yine bizim seçtiğimiz yerlerde misilleme yapmaya ilişkin büyük bir kapasiteye" bel bağlayarak önleme niyetinde olduğunu duyurdu.[17] Bu politika "büyük misilleme" olarak bilinir hale geldi ve genellikle, ne kadar sınırlı olursa olsun her türlü saldırganlığa tepki olarak Sovyet ve Çin ekonomik ve siyasi merkezlerini tahribata uğratma tehdidi olarak yorumlandı. Bu, tam olarak doğru olmayan ama yönetimin yok edemediği bir yorumdu.

Bu politikayı açıklamanın zorluklarından biri, iki farklı hedef yansıtıyor olmasıydı. İlki, para için daha fazla değer yaratmaktı (ya da, bir savunma bakanın söylediği şekliyle "az verip daha çok almaktı"). Ama askeriye, kaide olarak nükleer silahları kullanması için kendisine yetki verilip verilmeyeceğini bilmiyordu. Bu, nükleer kullanıma izin verileceğine güvenilmesi halinde gerekecek olandan çok daha fazla uylaşımsal kuvvetin idame ettirilmiş olduğu anlamına gelir. Böyle bir güven olması halinde, uylaşımsal kuvvetler azaltılırdı ve bu da azımsanamayacak miktarda tasarrufa götürürdü. Bu, daha aşina olunan ve düşman vatanına karşı kullanılmak için tasarlanmış stratejik silahlar kadar, muharebe alanında kullanılmak üzere tasarlanmış olan kısa menzilli taktiksel nükleer silahları da kapsıyordu. Dolayısıyla politikanın bu yönünün temeli, genel savaşa ilişkin değişmekte olan çatışma kurallarıyla, kuvvet gereksinimlerinin indirgenmesiydi. Ekim 1953'te, bu politika NSC-162/2 olarak onaylandı. O dönemde Eisenhower'ın belirmiş olduğu gibi, nükleer üstünlüğün bu politikayı birkaç yıldan uzun bir süre boyunca destekleyebilmesi düşük bir ihtimaldi. Sovyetler Birliği bir süredir Amerika'nın müttefiklerine karşı önemli bir tehdit tertip etmekteydi. Kıtasal Birleşik Devletler'in tehlikeye girmesi çok uzun sürmeyecekti; Sovyet uçakları zaten çoktandır Doğu kıyı şeridine ciddi zararlar verebilecek durumdaydı. Devlet Başkanı özgün belgeye, şayet bu "Birleşik Devletler'in aley-

(16) Slessor "Büyük Caydırıcı"yı, sonradan Dulles'ın kullandıklarına çok benzer terimlerle tanımladı. O, diye yazdı, "potansiyel düşmanımızın engin ordularına ve taktiksel hava kuvvetlerine yönelik karşı tehditti. Dahası, daima düşmanın suyuna gitmek yerine, bize soğuk savaşta bir derece, giderek artan bir derece, inisiyatif sağlar" (John Slessor, "The Place of the Bomber in British Strategy," *International Affairs* 23, no. 3 [Temmuz 1953], 302-303). Ayrıca bkz. aynı yazar, *Strategy for the West* (Londra, 1954).

(17) John Foster Dulles, "The Evolution of Foreign Policy," Devlet Bakanlığı Resmi Tebliği, cilt 30, 25 Ocak 1954.

hine işlemeye başlar"sa, "büyük ölçekli misilleme zararı verme kapasitesine yapılan vurgu"nun yeniden düşünülmesi gerekeceğini ekledi.[18] Dolayısıyla bu, Amerikan politikasının yönünün yeniden belirlenmesi için temel bir sürecin başlatılacağı, kısa vadeli bir koşullar dizisiydi.

Uzun vadedeki sonuçlar ile kısa vadedeki mantıklı gerekçeler arasındaki bu zıtlık, Dulles'ın yeni politikaya kattığı mevcut üstünlükten doğan dolaysız diplomatik fırsatlar hissi düşünüldüğünde daha da belirgin hale gelir. Dulles Ocak 1954'te konuşurken, aklında, bir önceki yılın Kore açmazını ve yönetimin kuşatılmış Fransızlara yardım edip etmemeyi ve eğer yardım edilecekse bunun nasıl yapılacağını tartışmakta olduğu Hindiçin'deki mevcut krizi çözmek için nükleer tehditler kullanmadaki başarısı vardı. Dulles, Truman yönetiminin Soğuk Savaş'ın çatışma kurallarını Sovyetler Birliği'nin belirlemesine müsaade etmiş olması bakımından çok bastırılmış addedilen dış politikasına yapılan cumhuriyetçi eleştiriyi yansıtıyordu. Komünistler, Batı'nın zayıf olduğu alanlardaki daha üstün olan insan gücünden yararlanarak egemenlik alanlarını genişletmeye çalışırlardı. Bu koşullarda batılı ulusların onlara uygun bir tarzda karşılık vereceğini ve bunun da gayet rahatlıkla, Sovyet güç merkezlerine yapılacak büyük çaplı nükleer misillemeyi kapsayabileceğini tanımak zorundaydılar. Dulles en çok, Amerikan stratejisi için uzun vadeli bir temel geliştirmekten ziyade, hazır yapabilecekken bu tehditten siyasi baskıyı çıkarmakla ilgileniyordu. Ama bu yaklaşım, ancak Birleşik Devletler bu tür tehditleri güvenle yapabildiği sürece geçerliydi.

"Büyük misilleme" konuşmasının kaçınılmaz yorumu James Reston tarafından yapılmıştı: "Kore'de, Hindiçin'de, İran'da ya da başka herhangi bir yerde, bir başka temsili savaş ya da yangın savaşı daha olması halinde, Birleşik Devletler SSCB'ye ya da Kızıl Çin'e atom silahlarıyla anında bir misilleme yapabilir."[19] Birleşik Devletler'in bu yöne meyletmekte olduğu düşüncesi oldukça yaygındı. Sözgelimi, şüpheleri, Amerika'nın müttefiklerinin yönetimin Hindiçin politikasını desteklemesini sağlamaktansa, onları mesafelerini korumaya teşvik etti.[20] Bu yorum, bir dereceye kadar haksız

(18) National Security Council NSC-162/2, *Review of Basic National Security Policy*, 30 Ekim 1953. Arka plan için bkz. John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy* (New York, 1982), 127-163; *Politics and Defense Budgets*, ed. Warner E. Schilling ve diğerleri (New York, 1962)'de Glenn Snyder, "The New Look of 1953"; ve Samuel Wells, Jr., "The Origins of Massive Retaliation," *Political Science Quarterly* 96 (İlkbahar 1981).

(19) *New York Times*, 16 Ocak 1954.

(20) Nükleer caydırmanın Hindiçin kriziyle baş etmedeki acizliği üzerine bir tartışma için bkz. Alexander L. George ve Richard Smoke, *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice* (New York, 1974).

olsa da davetkârdı. Temel görüş, tepki seçiminin kısıtlanmaması gerektiğiydi ama Birleşik Devletler'in herhangi bir küçük ölçekli karşılaşmayı anında bir topyekûn bir nükleer savaşa dönüştüreceği tasavvur edilmemişti. Her şeye rağmen, Batı tarafından verilen cezanın her zaman suça uygun olacağı iddiası dahi, Batı'nın karşı ceza tehdidiyle caymayacağı güvenini gerektiriyordu. Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler'e yetişme kararlılığını ve becerisini zaten tanıtlamış olduğundan, bu politikanın sağlam olmayan temeller üzerinde bulunduğunu anlamak için büyük bir basirete ihtiyaç yoktu.

John Foster Dulles'ın büyük misilleme konuşması, Amerikan akademisyenlerinin stratejik meselelere ilgi göstermeleri için bir uyarıcı olarak iş gördü. 1950'lerin ikinci yarısı boyunca, bir dizi kitap ve makale, yönetimin politikasındaki çelişkileri araştırdı. Genellikle, ilk çalışmalar –tabii ki kamu alanına erişenler-, doğaları bakımıdan askeri olmaktan çok siyasilerdi. Göreceğimiz gibi, misilleme kuvvetlerinin beka kabiliyetine ya da taktiksel nükleer silahların yararlılığına ilişkin sorular üzerine düşünülüyorduysa da, eleştirilerin temel itkisi, artık Birleşik Devletler'in kendisi de bir nükleer yıkım riskiyle karşı karşıya olduğundan, dış politikasının bundan böyle etkili bir tekelcilikte olabileceği kadar teklifsiz olamayacağıydı.

Üç temel noktanın anlaşılması için epey çaba gösterildi: artık, ne Komünist dünyayla yapılan çatışmayı kesin bir sonuca ulaştırabilmek, ne de sınırsız araçlar kullanarak, sonuçları muhtemelen Birleşik Devletler için de sınırsız olacak olan, sınırsız hedefleri olan savaşlar yürütmek mümkün olabilirdi. Dolayısıyla, şayet Batı, uygun derecede sınırlı araçlarla karşılık veremezse, "özgür dünya"nın çevresinde herhangi bir yerde mütavazı bir Sovyet meydan okuması halinde, kendini berbat bir ikilem içinde bulabilirdi. William Kaufmann'ın ilk akademik büyük misilleme eleştirilerinden birinde açıkladığı gibi: "Eğer Komünistler güvenliğimize meydan okurlarsa ve bunu yapma cüretini göstermek için iyi nedenleri olursa, ya mücadele etmemiz ya da çenemizi kapamamız gerekir. Şayet mücadele edersek, atom savaşının tüm ölçülemez dehşetlerinin içine saplanırız. Çenemizi kaparsak, ciddi bir prestij kaybından mustarip oluruz ve komünistlerin daha fazla genişlemesine karşı caydırıcılar tesis etme kapasitemize zarar veririz."[21] Akademis-

(21) William W. Kaufmann, ed., Military Policy and National Security (Princeton, 1956), 24-25. Kaufmann'ın görüşleri ilk olarak, Princeton Uluslarası Çalışmalar Merkezi tarafından yayımlanan *The Requirements of Deterrence* [Caydırmanın Gerektirdikleri] başlıklı Kasım 1954 muhtırasında duyuruldu. Aynı sav, büyük misllieme konuşmasından olduğu kadar yeni hidrojen bombalarının imha gücündeki artışlardan da cesaret alan başka kimselerce de öne sürülmüştü. Sözgelimi Britanya'da, Nisan 1954'te Liddell Hart şu uyarıda bulundu: "Hidrojen bombası, tam ölçekli bir savaş ihtimalini azalttığı ölçüde,

yenlere göre, yönetim aşırı derecede kayıtsız olmaya hazır değildiyse, nükleer üstünlüğünün 1950'lerin ortasından itibaren büyük bir siyasi güç kaynağı olarak iş görmesi düşük bir ihtimaldi.

Bir büyük misilleme politikası bir kez uygulanmaya başlandı mı, geri adım atmak kolay olmayacaktı. Nükleer caydırmanın siyasi avantajlarının ele kolayca geçmediği görülebilirdi ama mali çıkarları yeterince gerçekti. Daha uylaşımsal bir stratejiye geri dönmeye yönelik herhangi bir girişim, kaynak sorunlarıyla karşılaşırdı ve daha fazla para bulunamadığı sürece, büyük misillemenin mantığı zihinsel yardım sağlayan bir kuruma kapatılmaktaydı. Bu bilhassa, bir Avrupa Savunma Cemiyeti üzerinde anlaşamamasının ve 1952 Lizbon Kuvvet Hedefleri'ni gerçekleştirememesinin ardından hâlâ Batı Almanya'yı yeniden silahlandırma niyetinde olan ve o dönemde adamakıllı yeniden bir değerlendirme sürecinde olan NATO için geçerliydi. Yönetimin nükleer politikasının, Amerika'nın müttefikleriyle yaptığı anlaşmaların anlaşılma ve takdir edilme tarzı üzerinde ciddi bir etkisi oldu.

NSC-162/2'de, sağduyu daha az cömert bir politika önerse de, Birleşik Devletler'in müttefiklerinin güvenliğine ilişkin taahhüdüne bağlı kalacağı konusundaki güvenlerini tazelemek için o topraklardaki garnizonların devamlılığının sağlanmasının gerekebileceği kabul edilmişti. Amerikalılar'ın 1949 Kuzey Atlantik Anlaşması sırasında Batı Avrupa'ya verdikleri özgün sözler, Amerika'nın müttefikleri adına yapacağını vaat ettiği müdahale ile varolması olgusundan daha az ilgileniyordu. Varsayım, şayet 1914 ya da 1939'da böyle bir taahhüt olmuş olsaydı, Kaiser ya da Hitler'in tüm Batılı demokrasilere bir anda saldırmak istemeyecek ve savaşın önlenebilecek olduğuydu.

NATO'nun askeri kabiliyetlerini geliştirmeye ve eşgüdümlü hale getirmeye başlaması, ancak Kore Savaşı'nın şokuyla oldu. Bu her ne kadar uylaşımsal kuvvetlerinde azımsanamayacak bir artışa yol açtıysa da, bu artış gerektiği düşünülen kadar olmadı, dolayısıyla ittifakın Avrupa'daki Sovyet askeri meydan okumasıyla başedebilme becerisi hakkında zaten bir kötümserlik vardı. İttifak üyeleri bundan ötürü, Sovyet saldırganlığını daha makul maliyetlerle caydırabilecek olan her Amerikan fikrine açıklardı.

---

yaygın yerel saldırganlıkla ardına düşülecek olan sınırlı savaş ihtimallerini de *arttırır*" (B. H. Lidell Hart, Deterrent or Defence [Londra, 1960], 23'te yeniden basılan makale). Sınırlı savaş üzerine yazılan diğer önemli kitaplar ve makaleler şunlardır: Robert Endicott Osgood, *Limited War: The Challenge to American Strategy* (Chicago, 1957); Henry Kissinger, *Nuclear Weapons and Foreign Policy* (New York, 1957); ve Bernard Brodie, "Unlimited Weapons and Limited War," *The Reporter*, 11 Kasım 1954.

1954 tarihli Yeni Görünüş'ün benimsenmesiyle, Birleşik Devletler yalnızca nükleer gücünün caydırıcı etkisine daha fazla bel bağlamıyor, aynı zamanda müttefiklerini Birleşik Devletler nükleer stratejisiyle işbirliği yapmaya zorluyordu. Amerikan stratejisindeki değişimin Alman yeniden silahlanmasıyla aynı zamanda meydana gelmesinin uzun vadeli bir önemi vardı. Fransızlar tarafından 1954'te reddedilmiş olan bir Avrupa Savunma Cemiyeti için yapılan planda, Almanların yeniden silahlanması uylaşımsal bir Avrupa gücünün bir parçası olarak gerçekleşecekti. Ve o yıl yapılan Paris Anlaşması'nda, yeniden silahlanmanın bir "Alman bombası"nın reddini gerektirdiği açıkça belirtilmişti. Fakat Almanya kendi payına, topraklarının gelecekte yapılacak bir Avrupa savaşı için bir muharebe meydanı teşkil etmemesi, yani sınırlarında korunuyor olması gerektiği konusunda ısrar etti –ileri savunma. Uylaşımsal yöntemlerin bunu başarma ihtimali artık düşük olduğundan, nükleer caydırmanın erkenden başlatılması gerekiyordu. Üstelik Almanya ikinci sınıf bir NATO gücü olmayı da reddetti. NATO nükleer silahları kara ve hava kuvvetlerine dâhil etmeyi planladığından, Alman kuvvetlerinin bu silahlarla (fakat Birleşik Devletler tarafından bir ikili anahtar düzenlemesi [belirli bir eylem yapılmadan önce her iki tarafın da onayının alınmasını gerektiren bir güvenlik kavramı –ç.n.] altında idare edilen savaş başlıklarıyla) iş görmesi gerekiyordu. Dolayısıyla, Yeni Görünüş'ün zamanlaması, yalnızca Amerikan kuvvetlerinin dengesini uylaşımsal dengeden nükleer dengeye çevrilmesi için değil, aynı zamanda NATO kuvvetlerinin temel yapısına o andan itibaren geri alınması son derece zor hale gelen bir nükleer meyil tayin etme aracına dönüşmüş olduğu anlamına geliyordu.

Dulles, taahhüdü nükleer silahlara o kadar yakından bağlamıştı ki, güvenilirliğinin Birleşik Devletler'in müttefiklerinin adına nükleer riskler alma becerisine –ki bu da Batı'nın lehinde hatırı sayılır bir terör dengesizliğine dayanıyordu– bağlıymış gibi görülüyordu. Bir terör dengesinin gelişmesi, her ne kadar savaşın risklerine ilişkin genel bir anlayışa takviye yapabilirse de, kaçınılmaz olarak Amerikalılar'ın Avrupa'yla yapmış olduğu nükleer anlaşmayı sınırlandırırdı. Amerikan nükleer caydırıcısının Batı Avrupa'ya olan bu genişlemesine ilişkin krizin, Batı Avrupa'ya yapılacak uylaşımsal bir saldırıya karşılık olarak kullanılabileceğinin hiç garantisi olmamış olsaydı da, gelişmiş olabileceği eklenmelidir. Sovyet nükleer kabiliyetleri Batı Avrupa için, ancak Amerikan kabiliyetleriyle karşılık verilebilecek olan bir tehdit oluşturuyordu. Bir terör dengesi, onu nükleer savaşa dâhil edebilecek olan her türlü Amerikan hamlesinin karşısına bir soru işareti koydu. Ama yine de, Amerikan nükleer kuvvetlerine, kısa vadeden ayrı olarak herhangi bir za-

manda taşıyabileceklerinden çok daha büyük bir yük dayatan şey, uylaşımsal bir saldırıyı caydırma ihtiyacıydı.

Sonraki birkaç yıl boyunca, resmi yönetim yetkilileri güvenilirlikleri giderek azalmakta olan nükleer tehditlere bel bağlamanın yarattığı sorunları tanıdılar. Sınırlandırmaların hepsi neredeyse aynı anda başladı. Ocak 1954'teki konuşmasının neden olduğu taşkınlığın ardından Dulles, bir makalesinde, Birleşik Devletler'in "hava vurucu gücü"nün mevcut hâkimiyeti ne olursa olsun, "bunun sonsuza dek aynı önemi taşıyamayabileceğini" kabul etti. Uzun vadede, kendinden emin bir üstünlüğe dayanan belli tehditlere bel bağlamaktansa, düşmanı şaşırtmak gerekecekti; her ne kadar Dulles hâlâ tepki seçiminin "onların değil, bizim" olacağını yeniden doğrulayacak kadar kendine güveniyor olsa da.[22]

1956'da, yönetim stratejisini yeniden gözden geçirmeye çoktan mecbur kalmıştı. Ne nükleer üstünlüğü korumaya ne de uylaşımsal dengesizliği ıslah etmeye yönelik herhangi bir girişimin olacağı bir "yeni yeni görünüş" üzerinde fikir birliğine varılmıştı. Bunun yerine, potansiyel saldırganların Amerikan kararlılığını sınayarak felakete davetiye çıkarmamak için nükleer savaş ihtimalinden tatmin edici derecede huşu duyacakları umuluyordu. Şüphesiz, 1956'da yönetimin kilit üyeleri durumu bir "dengeli terör" şeklinde tanımlamaya ve yararlı bir nükleer üstünlük ihtimali konusunda kuşku uyandırmaya hazırlıklıydılar.[23] Bu terör dengesinin Amerikan diplomasisi açısından içerimi, akademisyenlerin uyardıkları gibi, siyasi baskıyı nükleer üstünlükten koparmanın giderek daha da zor hale geleceğiydi. 1956'da yaptığı dikkatsiz bir yorumda, Dulles, –nükleer üstünlüktense– kararlılık gösterme kapasitesine bel bağlamayı çoktandır gerekli gördüğünü ortaya koydu.[24] Dulles'ın ardılı, bir başka ihtiyatsız yorumda, ilk kez resmi olarak Amerika'nın müttefiklerinin onlar adına nükleer caydırma uyandırması için Birleşik Devletler'e bel bağlayamacaklarını bildirdi. Nisan 1959'da Devlet

(22) John Foster Dulles, "Policy for Security and Peace," *Foreign Affairs* 30 (Nisan 1954). Dulles ayrıca, Birleşik Devletler'in "saldırganlığı caydırmak ve ona karşılık vermenin tek aracı olarak tamamen büyük ölçekli stratejik bombalamaya bel bağlama niyetinde olduğu" mefhumunu inkâr etti.

(23) Hava Kuvveti Bakanı Donald Quarles Ağustos 1956'da: "Taraflardan hiçbiri, yalnızca uçak ya da atom silahlarının kullanılmasıyla ilgili diğer araçlar bakımından sahip olduğu üstünlük miktarıyla böyle bir savaşın felaketinden kurtulmayı umamaz. Belli bir noktanın ötesinde, bu beklenti, iki muhalif gücün *görece* kuvvetinin bir sonucu değildir. Önemli olan, her ikisinin de elinde bulunan ve azımsanamayacak tecrit hassasiyetine ilişkin *mutlak* güçtür" (Samuel P. Huntington, *The Common Defense* [New York, 1961], 101'de alıntılanmıştır).

(24) Dulles şöyle bir gözlem yapmıştır: "Gerekli olan sanat, savaşa girmeksizin eşiğe gelme becerisidir. Eğer bunda ustalaşamazsan, kaçınılmaz olarak savaşa girersin. Ondan kaçmaya çalışırsan, eşiğe gelmeye korkarsan da, kaybolursun" (James Shepley ile söyleşi, *Life Magazine*, 16 Ocak 1956).

Bakanı Christian Herter bir Senato komitesini şöyle bilgilendirdi: "Bizzat topyekûn bir yıkım tehlikesi içinde olmamamız halinde, topyekûn bir nükleer savaşa girecek olan herhangi bir Devlet Başkanı düşünemiyorum."[25]

III

Durum, Sovyet nükleer kabiliyetinin gelişminin giderek, Eisenhower yönetiminin politikasının altında yatan temel öncüllerin kuyusunu kazmakta olduğu bir durum gibi görünüyordu; fakat politikanın kendisi temelde değişmeden kalıyordu. Kuvvet yapısında kesinlikle herhangi bir değişiklik görünmüyordu. Doğal tepki, nükleer caydırmadaki azalmayı telafi etmek için 1954'ten önceki, uylaşımsal kuvvetleri arttırma politikasına dönmekti. Görmüş olduğumuz gibi, böyle bir değişikliğin arkasındaki mantık ne olursa olsun, buna karşı çıkılması için güçlü ekonomik ve kurumsal gerekçeler vardı. Bu, sonradan Kennedy yönetimi benzer bir değişiklik yapma girişiminde bulununca mükemmelen aşikâr hale geldi. Bunun yerine, 1950'lerin ortalarından 1960'ların başına dek, hükümetin hem içinde hem de dışında, hâlâ Batı'nın nükleer silahlar bakımından avantajı olarak görülen şeyden faydalanarak Amerikan dış politikasını ve özellikle de ittifak anlaşmalarını destekleyecek stratejik formülasyonlar geliştirmek için girişimlerde bulunuldu. Bu formülasyonlar sonraki on yıllarda nükleer stratejinin temel ikilemlerini çözmek için gösterilen gayretlerin temeli oldu.

İlk yaklaşım, 1950'lerin başında patlama gücü görece az olan ve kısa menzilli nükleer silahlar için saptanan ihtimallere dayanıyordu. Bu, hava kuvvetlerinin, biri düşmanın en önemli bölgesindeki hayati önem taşıyan hedeflere saldırmak, diğeri ise kara çatışmasını desteklemek üzere, stratejik ve taktiksel kanatlara ayrılmasını istiyordu. Taktiksel nükleer silahları destekleyenler, kitle imha stratejilerinden vazgeçilmesini teşvik edebileceklerini ve Robert Oppenheimer'dan alıntı yapmak gerekirse, "muharebe alanına muharebeyi geri" getirebileceklerini umuyorlardı.[26] Aynı nedenlerden ötürü, stratejik bombardıman felsefesiyle dolu olan Birleşik Devletler Hava Kuvveti Stratejik Hava Komutanlığı da bu gelişmeye karşı çıktı. NATO'nun uylaşımsal kuvvetlerini bir Sovyet saldırısına tek başına karşı koyabilmek için

(25) Alfred Grosser, *The Western Alliance: European-American Relations since 1945* (Londra, 1980), 173'ten alıntılanmıştır.

(26) Bu, hidrojen bombasının geliştirilmesine karşı çıkan Atom Enerjisi Komisyonu'nun genel danışma komitesinin üyelerinin görüşüydü. Bkz. York, *The Advisors*.

gerekli görülen seviyeye getirme ihtimalinin düşük olduğu bariz hale geldikçe, taktiksel nükleer silahları uylaşımsal eksiklikleri gidermek için kullanma ihtimaline doğal bir ilgi duyuldu. Bu, stratejik bombardımana alternatif bir gelişme hattı olarak değil, onun bir tamamlayıcısı olarak görülmeye başlandı. Bir nükleer bolluk çağında, bunların her ikisi de geliştirilebilirdi.

Taktiksel nükleer silahların lehinde olan argüman, üç önermeye dayanıyordu: bu silahların daha uzun bir süre boyunca bir Batılı avantaj alanı olarak kalacakları; kullanılmalarının savunmayı destekleyeceği; ve etraftaki sivil topluluklara istisnai bir zarar vermeksizin kullanılabilecek olmaları.[27] Bu önermelerin ilki kaçınılmaz olarak kısa ömürlü oldu; Sovyetler Birliği 1950'lerde kendi taktiksel nükleer silahlarını geliştirdi. Diğer önermeler geçerli olsaydı, bu o kadar da önemli olmazdı. Taktiksel nükleer silahların savunmayı destekleyeceği önerisi, taarruzun bir istilaya hazırlık olarak kuvvetlerini toplaması gerekeceğini ve bunu yaparken de bir nükleer saldırı için yararlı hedefler sağlayacağını varsayıyordu. Gelgelelim, taarruzun da bu silahları savunmalarda kara kuvvetlerinin içinden geçerek akacağı bir delik açmak için –geleneksel topçular gibi– kullanabileceği tartışmaya açıktı. Sovyetler Birliği'nin gerçekten de silahlarını bu şekilde kullanmayı düşünmekte olduğuna ilişkin kanıtlar vardı.[28]

Başlıca sorunlar üçüncü önermeye ilişkindi. Aralık 1953'te, Ortak Komutanlıklar'ın başkanı, "bugün, atom silahları silahlı kuvvetlerimiz dâhilinde fiilen uylaşımsal bir statü kazanmıştır" dedi ve Devlet Başkanı Mart 1955'te şöyle bir yorum yaptı: "bu şeyler sadece askeri hedefler üzerine ve tamamen askeri amaçlarla kullanıldıkları sürece, tıpkı bir kurşun ya da başka bir şey gibi kullanılmamaları için hiçbir sebep görmüyorum." Bununla birlikte, kısa bir süre sonra, nükleer silahların sanki uylaşımsal silahlarmışçasına kullanılamayacakları açık hale geldi. Bu kadar isabetli ve seçici bir tarzda kullanılmak için imha yarıçapları fazla büyük ve sonraki etkileri fazla yaygındı. Askeriye taktiksel nükleer silahlarla çalışmalar yapmaya başlayınca, sivil nüfus için potansiyel olarak dehşetli olan sonuçlar aşikâr hale

(27) Bu yaklaşımın daha dikkate değer örneklerinden biri için bkz. Kissinger, *Nuclear Weapons and Foreign Policy*. Ayrıca bkz. Anthony Buzzard, "Massive Retaliation and Graduated Deterrence," *World Politics* 8, no. 2 (Ocak 1956). Dulles bizzat, yönetim politikasını uylaşımsal kuvvetlere bir dönüş yapmaksızın sürdürmeye yönelik bir gayret bakımından, buna benzer şekilde tartışır hale geldi (John Foster Dulles, "Challenge and Response in U.S. Foreign Policy," *Foreign Affairs* 36, no. 1 [Ekim 1957]).

(28) Bkz. Raymond Garthoff, *Soviet Strategy in the Nuclear Age* (New York, 1958).

geldi.[29] Bu silahları savunanlar, sınırlı nükleer savaşın biraz, birbiri etrafında manevra yapan hareketli ve kendine yeten birimlerle yapılan donanma savaşını andıracağını tasavvur etmişlerdi ama, Almanya'nın yüksek nüfuslu alanlarında iş gören büyük birimlerin gerçekliği çok daha farklı olurdu.[30] Bernard Brodie'nin ileri sürmüş olduğu gibi, "bizim tarafımızdan, nükleer silahları onların toprakları üzerinde serbestçe kullanmamız aracılığıyla kurtarılmış olan bir halk, muhtemelen bizden onlara yardım etmemizi isteyen son halk olurdu."[31]

Nükleer silahlar uylaşımsal silahlarmışçasına kullanılamazsa ya da böyle bir eylem bu silahlara tahsis edilen taktiksel tanımla ters düşecek stratejik kararlar içerirse, kullanımlarına ilişkin askeri hesaplamalar daha da karmaşık hale gelir. Taktiksel nükleer silahlar, düşman kuvvetlerini sınırın kendine ait olan tarafında bir taarruz için toplarken değerli olabilir ama eğer başvurulacak ilk silahlar olamazlarsa, kullanılmalarına izin verilene dek düşman kuvvetleri savunulan topraklar üzerinde dağılmış halde olurlardı. Bu koşullarda, bunun sivil nüfuslar için sonuçları daha da dehşetli olur ve askeri başarı ihtimali daha da uzak hale gelirdi. Baştan beri, (sınırlı nükleer savaşın, en yüksek miktarda rezervi olan tarafın egemen olma ihtimalinin de en yüksek olduğu bir yıpratma savaşına dönüşeceği gerekçesiyle) nükleer silahların envanterine dâhil edilmesinin asker gereksinimini azaltmaktan ziyade arttıracağını savunan ordu, nükleer taktikler geliştirmeyi giderek daha da zor buldu. Bir eleştirmen kara kuvvetleri için şöyle dedi: "stratejimizin onlara bıraktığı nükleer çevrede iş görmek şöyle dursun, varolamazlar dahi."[32]

Çoğu akademisyen ve bağımsız stratejistin sınırlı nükleer savaş kavramlarına olan ilgisini kaybetmesi çok zaman almadı. Gelecekte yapılacak bir savaşın sınırsız bir şiddete dönüşmesini engellemek için izlenecek en iyi yol, nükleer silahları hiç kullanmamaktı. Muhtemelen, taktiksel nükleer silahlar ile taktiksel stratejik nükleer silahlar arasındaki ayrımın uygulamada sürdürülmesinin imkânsız olduğu görülecekti ve muharebe meydanında erkenden kullanılmaları ile başarılabilecek tek şey, çatışmanın daha erken bir

(29) Böyle çalışmaların en dile düşmüş olanı 1955'te Batı Almanya'da gerçekleşen Carte Blanche idi. Orada, taktiksel nükleer silahları sadece NATO tarafı "kullanmıştı". İki gün içinde, en çok Batı Almanya toprakları üzerinde 355 alet "patlatıldı". Artık radyasyon etkileri olmaksızın dahi, bu 1,7 milyon Alınanı öldürür ve 3,5 milyonunu yaralardı.

(30) Kissinger'ın kitabı hakkındaki değerlendirmeler için bkz. William Kaufmann, "The Crisis in Military Affairs," *World Politics* 10, no. 4 (Temmuz 1958) ve James King, *The New Republic*, 8 ve 15 Temmuz 1957.

(31) Bernard Brodie, "More about Limited War," *World Politics* 10, no. 1 (Ekim 1957), 117.

(32) T. N. Dupuy, "Can America Fight a Limited Nuclear War," *Orbis* 5, no. 1 (İlkbahar 1961).

zamanda, aksi takdirde olacağından daha dehşet verici ve daha az kontrol edilebilir bir şeye dönüştürülmesi olacaktı. 1960'ta, Henry Kissinger dahi, sınırlı bir nükleer stratejinin akılsızca olacağını teslim etti.[33] Yine, hüküm süren ruh halini yansıtarak, artık uylaşımsal kuvvetlere doğru bir kaymayı savunuyordu. Gelgelelim, muharebe meydanı nükleer silahlarına[34] dayanan bir stratejiye verilen entelektüel destek kısa ömürlü olmuş olsa da, etkileri uzun sürdü çünkü silahların kendileri üretilmiş, nakledilmiş ve birkaç NATO ülkesinin kara kuvvetlerinin yanı sıra Avrupa'da bulunan Birleşik Devletler kuvvetlerine de sunulmuştu. Onları geri almak artık siyasi bakımdan uygunsuz olurdu. Üstelik Sovyetler Birliği de bünyesine bu türden silahlar katmakta olduğundan, her zaman, başka hiçbir sebepten değilse bile Sovyet kullanımını caydırmak için artık Batı tarafında bulunmalarının gerekli olduğu argümanı olacaktı.

Silahlar Avrupa'da kara kuvvetlerine dâhil edilmiş olarak kaldığı için, daha önce Sovyet ilerlemlerine karşı etkili bir savunma olarak kullanılmaları vaadedildiğinden, bu vaadi gerçekleştirmek amacıyla modernleştirilerek yeterli hassasiyete sahip araçlara dönüştürülmeleri konusuna sürekli bir ilgi vardı. Sözgelimi, 1970'lerin sonunda büyük bir tartışma kaynağı haline gelmiş olan "nötron bombası"nın ya da (NATO'nun tercih ettiği ismiyle) "pekiştirilmiş radyasyon silahı"nın geliştirilmesinin arkasında da böyle bir düşünce vardı.[35] Bu tür silahları destekleyenler, şayet nükleer silahlar mu-

(33) Henry A. Kissinger, "Limited War: Conventional or Nuclear?" *Daedalus* 89, no. 4 (1960). *Arms Control, Disarmament and National Security*, ed. Donald Brennan (New York, 1961) kitabında yeniden basılmıştır.

(34) Bu alandaki terminoloji herkesin bildiği gibi zordur. Bir *taktiksel* nükleer silah mefhumunun entelektüel açıdan şüpheli olduğu bariz hale gelince, silahları rollerinden ziyade yerlerine göre sınıflandıran *meydan* nükleer kuvveti terimi benimsendi. O zaman, savaş alanının epey arka bölgesindeki hedeflere karşı kullanılacak olan uzun menzilli meydan sistemleri ile muharebe meydanında kullanılmak üzere tasarlanmış olan kısa menzilli sistemler arasında bir ayrım yapmak gerekti. Gelgelelim, pek çok Avrupalı, tüm bu durumlarda hâlâ kıtalararası *stratejik* silahlarla kıyaslamalar yapıldığını belirtti –ki bu da, benzer verimli silahların iki daha büyük gücün müttefiklere karşı kullanılmasının "stratejik"ten daha az ciddi bir şey olacağına işaret ediyordu. Bu tür itirazlarla karşılaşmaya yönelik bir girişmde, Birleşik Devletler, 1981 yılında *orta düzey* nükleer kuvvetler terimini icat etti. Çoğu yorumcu menzile dayanan bir sınıflandırmanın bir parçası olarak, bu zamana dek *uzun menzilli meydan* kuvvetleri olarak bilinen şeyin yerine bu terimi kullanmaktan mutlu olurduysa da, NATO başlangıçta *taktiksel* olarak bilinen silahlardan *kısa menzilli orta düzey* silahlar olarak söz ederek meseleleri karıştırdı. Bu sırada, dışarıdaki yorumcular giderek daha da artan bir şekilde, bu silahları nitelemek için daha açıklayıcı bir terim olan *muharebe meydanı* terimini kullanmaktaydılar. Bu can sıkıcı terminolojik karışıklık, yalnızca ortaya çıkardığı daha büyük bir sorun olan öğreti karışıklığı yüzünden konumuzla ilişkilidir.

(35) Yeni teknolojilerden faydalanılmasına dayanan bir öneri için bkz. W. S. Bennett ve diğerleri, "A Credible Nuclear-Emphasis Defense for NATO," *Orbis* (Yaz 1973). "Nötron bombası"nı icat eden kişinin görüşleri için bkz. Sam Cohen, *The Truth about the Neutron Bomb* (New York, 1983). Bu konudaki tartışma için bkz. Sherri L. Wasserman, *The Neutron Bomb Controversy: A Study in Alliance Politics* (New York, 1983).

harebe alanında kullanılmak için elde tutulacaksa, o zaman seçici de olabileceklerini ve daha az tali hasar tehdidinde de bulunabileceklerini öne sürmeleri bakımından ikna edici olabilirler ama, muharebe alanında erkenden kullanılmalarına dayanan bir stratejiyi desteklemeleri açısından hiç de ikna edici değildirler. NATO çalışmaları, tutarlı bir şekilde, yaygın nükleer kullanımın olası askeri değeri üzerinde olumsuz sonuçlara vardı.[36] Göreceğimiz üzere, şayet taktiksel nükleer silahların bir değeri vardıysa, o da Amerikalıların Avrupa'yla yaptıkları anlaşmanın bir barış zamanı simgesi olarak ve savaş halinde kararlılığa işaret etmenin olası bir aracı olarak taşıdığı değerdi.

IV

Nükleer silahların muharebe alanında kullanılmasının zorluğu, ilk silahların salıverilmesinden sonra, harekâtın başarısının ve yıkımın boyutlarının, tamamen düşmanın vereceği karşılığın mizacına bağlı olmasıydı. Düşman kayda değer ve atak bir karşılık verme kapasitesine sahip olduğu sürece, nükleer silahların ilk kez Batı tarafından kullanılması korkunç riskler içerirdi. Nükleer ikilemden kurtulmanın ikinci bir yolu ise, düşmanın etkili misilleme kabiliyetini ortadan kaldırma ihtimaline bağlıydı.

Bunun daha önceki bir versiyonuna –Sovyetler Birliği nükleer kabiliyetini arttırmadan önce serbestçe bir önleyici savaşa girmek– değinmekle vakit harcamamamıza gerek yoktur, çünkü bu 1950'lerin başında sadece bir seçenekti ve o zaman üzerine ciddi bir şekilde düşünülmüş gibi görünmez.[37] Daha ciddi olan şey, bir önleyici saldırı kavramıydı. Buradaki düşünce, düşmanı karada yok ederek onu nükleer kabiliyetinden arındırmaktı. Böyle bir yaklaşım hava gücü geleneklerine gayet uygundu. Bununla birlikte, yeni

(36) Örneğin, Michael Legge, 1970'lerin başında NATO'nun Nükleer Planlama Grubu için yapılan meydan nükleer silahlarının devam amaçlı kullanılmasına ilişkin çalışmalarda, herkesin nasıl "seçmeli vuruşlar halinde kullanımın ilgili alanda kısa vadeli bir avantajla ve muhtemelen çatışmada bir durklamayla sonuçlanacağını; . . . şayet Varşova Paktı benzer (ya da daha büyük) ölçekte bir nükleer saldırıyla karşılık vermiş olsaydı, taraflardan hiçbirinin nükleer silahların kullanılmasının doğrudan bir sonucu olarak kayda değer bir avantaj elde edememiş olacağını" ve büyük ölçekli kullanımın "ayrıca çoğu NATO topraklarında olmak kaydıyla, kesinlikle kabul edilemez olan tali hasarlarla da sonuçlanacağını" ileri sürdüklerini kaydeder (J. Michael Legge, *Theater Nuclear Weapons and the NATO Strategy of Flexible Response* [Santa Monica, Calif., 1983], 26-27).

(37) Bkz. Bernard Brodie, *Strategy in the Missile Age* (Princeton, 1959), 228-29. 1954'ün sonunda, Temel Milli Güvenlik Politikası belgesi, soruna ilişkin biraz tartışmanın ardından şöyle dedi: "Birleşik Devletler ve müttefikleri, önleyici savaş kavramını ya da savaşı kışkırtma amaçlı yapılan eylemleri reddetmelidir (bkz. Rosenberg, "Origins of Overkill," 34).

atom bombalarına verilen ilk tepkilerde bu silahların bir baskın taarruzunda kullanılabileceği oldukça yoğun bir biçimde varsayılmış idiyse de, aynı zamanda hedeflerin siviller olacağı da varsayılmıştı.[38] Bir tarafın misilleme kabiliyeti olduktan sonra, nükleer düşmanlıklar başlatmanın boş yere tehlikeye atılmak olacağının farkına varılır varılmaz, bir sonraki savaşın kaçınılmaz olarak bir nükleer baskın saldırısıyla başlayacağı varsayımı solup gitti.[39] 1940'ların sonundaki fikir birliği, amaca uygun hedef bulmada yaşanması beklenen zorluklardan ötürü, misilleme kuvvetlerinin kendilerinin bir baskın taarruzu için uygun hedefler olmayacağı yönündeydi.[40]

Gelgelelim, Sovyetler Birliği'yle bir nükleer açmaza girme ihtimaliyle ve ayrıca gözlem ve hedef tespiti teknolojilerinde meydana gelen büyük gelişmelerle birlikte, böyle bir yaklaşıma duyulan ilgi, bilhassa hava kuvveti çevrelerinde, bir hayli arttı.[41] Aslında, nükleer savaş planları bu zamana dek çoktan, artmakta olan Sovyet nükleer kabiliyetini araştırmaya ve yok etmeye büyük bir gayret göstermekteydi.[42] 1950'lerdeki Birleşik Devletler stratejik beyanlarındaki nükleer meyil ve müttefiklere verilen sözler hesaba katıldığında, önleme mantığının nasıl engellenebileceğini görmek çok zordu. 1950'ler ilerledikçe, yönetimde karşı kuvvet hedef tespiti, Stratejik Hava Komutanlığı'nın planlara büyük miktarda askeri hedef dâhil etmiş olmasının yıkımın sonraki ölçeğine ya da Birleşik Devletler kuvvet gereksinimlerine sınırlar koymayı zorlaştırdığını düşünen kimselerce (ordu ve donanma da dâhil olmak üzere) eleştiriliyor olsa da, bu mantığın etkisi arttı. Hava Kuvvetleri Komutanı'nın 1959'da söylediklerinden alıntı yapmak gerekirse, hava kuvveti hâlâ "Birleşik Devletler politikası, her savaş koşulu altında inisiyatife sahip olmak için gereken miktarda kuvvet gereksinimini içermelidir" görüşündeydi.[43]

1950'ler boyunca, bir tarafın diğer tarafı bir baskın saldırısıyla etkisiz hale getirip getiremeyeceği sorusu, Birleşik Devletler politikalarını hazırla-

(38) Sözgelimi, Edward Mead Earle atom bombalarının ve roketlerin birlikte kullanılmasının "gizlilikle planlanan ve *à outrance* yürütülen baskın taarruzlarını muazzam derecede teşvik edeceğini" yazmıştır ("The Influence of Airpower upon History," *Yale Review* 35, no. 4 [Haziran 1946]).

(39) Buna ilk dikkat çekenlerden biri, Kasım 1945'te yaptığı bir konuşmayla Jacob Viner idi ("The Implications of the Atomic Bomb for International Relations," *Proceedings of the American Philosophical Society* 90, no. 1 [Ocak 1946]).

(40) Tek istisna William Borden, *There Will Be No Time* (New York, 1946) idi.

(41) İlk örnekler için bkz. T. F. Walkowicz, "Counter-force Strategy: How We Can Exploit America's Atomic Advantage," *Air Force Magazine* (Şubat 1951); Richard Leghorn, "No Need to Bomb Cities to Win War," *U.S. News&World Report*, 28 Ocak 1955.

(42) Planlardaki Sovyet nükleer kabiliyetine bir saldırı yapılması gereksiniminin izi, Truman yönetimine dek sürülebilir (Rosenberg, "Origins of Overkill," 25.)

(43) A.g.e., 58.

yanların aklına farklı bir yönden girmeye çalıştı. Albert Wohlstetter tarafından yönetilen Rand Corporation (ilk olarak Birleşik Devletler silahlı kuvvetlerine araştırma ve çözümleme sunmak için kurulmuş olan, kar amacı gütmeyen ve artık dünya çapında çalışan bir düşünce kuruluşudur –ç.n.) tarafından girişilen bir dizi çalışma, bu sorunu tamamen farklı bir açıdan ele aldı. Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler Stratejik Hava Komutanlığı (SHK) üslerine böyle bir gizli saldırı yapmayı denerse ne olurdu? Tüm niyeti inisiyatifi kendi eline almak ve dolayısıyla kuvvetlerinin böyle bir saldırıya maruz kalmasını tamemen önlemek olan SHK, Rand takımından bu konuyu ele almasını istememişti. Takım, hava üssü seçimlerini etkileyebilecek olan etkenler arıyordu –belli ki oldukça alelade bir mesele– ama kısa bir süre içinde baskın saldırıları karşısındaki savunmasızlığın en can alıcı etkenlerden biri olduğu sonucuna vardı. Daha fazla araştırıldığında, mevcut üslerin bu ölçüte göre değerlendirildiklerinde oldukça kötü bir durumda oldukları görüldü ve Wohlstetter hava kuvvetini ve genel olarak politikaları hazırlayanları Sovyetler Birliği'nin zorunlu kabiliyetleri geliştirmesi halinde ortaya çıkacak olan riskler konusunda ikna etmek için büyük çaba gösterdi.[44]

Bu kaygı, 1950'lerin ortalarında yapılan başka çalışmalarda da ele alındı ve 50'lerin sonunda, Sovyetler Birliği'nin kesin bir şekilde kıtalararası balistik füzelerde başı çektiği inancıyla destekleniyor ve uylaşımsal bilgeliğin büyük bir kısmını oluşturuyordu.[45] Bu inanç, zamanından önce, ülkesinin KBF'lerin geliştirilmesindeki hızlı başlangıcının sevk edilen silahlarda da başı çekmek olarak anlaşılabileceğini varsaymış olan Sovyet lider Nikita Khrushchev tarafından oldukça düşüncesiz bir şekilde teşvik edilmişti.[46] Sovyetler Birliği'nin Ekim 1957'de yapay bir yer uydusu –Sputnik 1– fırlatan ilk devlet olmayı başarmasının ardından, Birleşik Devletler'in silah yarışında gerçekten de yetersiz kaldığını düşünen pek çok insan oldu. Amerikan üslerinin savunmasızlığı hakkında kaygı duyan kimseler, şüphesiz, Stalin'in ölümünden sonraki Sovyet stratejik düşünüşündeki çarpıcı değişikliklere işaret edebilirlerdi; Sovyet stratejik düşünüşü, teknik-askeri devrimi (nük-

(44) İlk belge şu şekilde yayımlanmıştı: A. J. Wohlstetter, F. S. Hoffman, R. J. Lutz ve H. S. Rowen *Selection and Use of Strategic Air Bases*, RAND R-266, 1 Nisan 1954. Arka plan için bkz. Bruce L. R. Smith, *The RAND Corporation: Case Study of a Nonprofit Advisory Corporation* (Cambridge, Mass., 1966) ve daha hikâye tarzında bir açıklama için bkz. Kaplan, *Wizard of Armageddon: Strategists of the Nuclear Age* (New York, 1983).

(45) Lawrence Freedman, *U.S. Intelligence and the Soviet Strategic Threat* (Londra, 1977), bölüm 40.

(46) Arnold Horelick ve Myron Rush, *Strategic Power and Soviet Foreign Policy* (Chicago, 1966).

leer silahlar ve uzun menzilli roketler) ve baskın saldırılarının kesin bir zafer elde etmedeki olası rolünü yermekten, kutlamaya geçmişti.[47]

Wohlstetter, 1959'un başında yayımlanan ve yeni ufuklar açan bir makalesinde kaygılarını kamuya açıkladı. Bir düşman saldırısından sağ çıkmayı, misilleme yapma kararı için haberleşmeyi, faal hava savunmalarına nüfuz etmeyi ve edilgen sivil savunmasının üstesinden gelmeyi de içermek kaydıyla misilleme kabiliyetini muhafaza etmeye ilişkin muhtelif sorunların teknik bir değerlendirmesini yaptı. Şu sonuca vardı: "Dikkatle planlanmış bir baskın saldırısının neredeyse hiç çaba gösterilmeden alt edilebileceği, yani kısaca, Sputnik'ten önceki derin uykumuza geri dönebileceğimiz mefhumu yanlıştır ve bu mefhumun neredeyse evrensel olarak kabul edilmesi, korkunç derecede tehlikelidir."[48] Aslında, bu zamana dek bu mefhum, kısmen Wohlstetter'ın gayretlerinden ötürü, hiçbir surette evrensel olarak kabul edilmemişti –en azından hükümetin dışında. Çoğu sivil uzman, benzer hisler dile getiriyordu.[49] Kennedy yönetimi 1961'de başa geldiğinde, savunmasızlık sorunu en yüksek derecede ciddiye alındı.[50]

Özgün olan, Wohlstetter'ın makalesinin tarzı ve yöntemiydi. Geçmişte siyaset bilimiyle ya da tarihle uğraşmış olan birtakım akademisyenler, 1950'lerde kamu dikkatine hâkim olmaya başlamışlardı ama geçmişte ekonomiyle, mühendislikle ve doğa bilimleriyle ilgilenmiş olanların eserlerine daha az önem verilmişti –büyük ölçüde, bu alandaki çalışmaların çoğu gizlilikle yürütülmüş olduğundan.[51] Wohlstetter'ın ilham verdiği yeni stratejik

(47) Sovyet düşünüşündeki gelişmeleri bu kaygılara bağlayan bir makale için bkz. Herbert S. Dinerstein, "The Revolution in Soviet Strategic Thinking," *Foreign Affairs* 37, no. 2 (Ocak 1959).

(48) Albert Wohlstetter, "The Delicate Balance of Terror," *Foreign Affairs* 37, no. 2 (Ocak 1959).

(49) Örneğin, Bernard Brodie aynı yılda yayımlanmış olan bir kitapta şöyle diyordu: "Doğrudan bir Sovyet baskın saldırısına büyük bir kuvvetle misillieme yapabilme becerimize, en yüksek kademelerdeki ulusal politika oluşturucularımız da dâhil olmak üzere, neredeyse herkes tarafından gerektiğinden çok daha fazla bir derecede kesin gözüyle bakılıyor" *Strategy in the Missile Age*, 282 ve Henry Kissinger da iki yıl sonra şöyle yazmıştı: "Caydırmanın örtüşolu, sağlam bir misilleme kuvvetidir" (*Necessity for Choice* [New York, 1961], 22).

(50) Bkz. Alain C. Enthoven ve K. Wayne Smith, *How Much is Enough? Shaping the Defense Program 1961-1969* (New York, 1971). Bu yazarlar ayrıca, "savunmasızlık sorunu yaygın olarak ya da iyi bir şekilde anlaşılmamıştı" yorumunu da yaparlar. Birleşik Devletler taarruz silahlarının korunmasına olan ihtiyaç tanınmış idiyse de, yüksek düzey komuta yapısıyla ve muhaberat ağlarıyla ilgili sorunlar konusunda daha az farkındalık vardı (a.g.e., 166).

(51) Bu ifadenin en önemli istisnası, savaşın hemen sonrasında atom bilimcilerinin nüfuzlu hale gelmiş olmasıdır. Bu bilimciler, uzun yıllar boyunca, nükleer silahlarla ilgili meselelerin tartışılması için yayımlanan başlıca sivil toplum yayını olan Bulletin *of the Atomic Scientists*'in yayımını başlatmışlardır ve nükleer gelişmeler üzerindeki uluslararası denetimler için önemli bir kulis çalışması yapmışlardır. Ülke içindeki etkileri, Robert Oppenheimer da dâhil olmak üzere liderlerinin hidrojen bombası geliştirilmesi sorusunda alt edilmelerinin ardından azaldı. Hidrojen bombasını teşvik eden Edward Teller'ın 1954'te Oppenhemier'a bir güvenlik belgesi verilmemesine yönelik çabayla işbirliği yapmasının

çözümleme tarzı, daha önceki çözümlemelerden çok daha sistematikti, teknolojik gelişmelere daha duyarlıydı ve kendi terminolojisi ve kavramları vardı. Sözgelimi, Wohlstetter son derece önemli kavramlar olan ilk vuruş ve ikinci vuruş kavramlarını sundu. Bu kavramlar o zamandan beri stratejik tartışmaların merkezinde yer almıştır ve önleme ve savunmasızlık konuları ile bilhassa ilgilidir.

İlk vuruş, basitçe nükleer bir savaştaki ilk atışları değil, düşmanın misilleme araçlarına yöneltilmiş olan bir saldırıyı ifade eder. Başarılı bir ilk vuruş, ya düşmanın karadaki nükleer güçlerini yok eder ya da onları yoldayken, daha hedeflerine ulaşamadan durdurur. İkinci vuruş kabiliyeti ise, ilk vuruşu özümseme ve yine de düşmana yıkıcı bir misilleme yapabilme becerisini simgeler. İlk vuruş yapması amaçlanan kuvvetlerin düşmanın askeri varlıklarına saldırabiliyor olmaları gerekiyordu ama bizzat dayanıklı olmaları şart değildi. Amaç, önce diğer tarafın bir darbe yapmasını beklemek değildi. Tabii ki bu kilit kuvvetler ne kadar savunmasız olursa, onları düşman daha saldırmadan kullanmak konusundaki baskılar da o kadar büyük olurdu. Bir ikinci vuruş gücü için kilit koşul ise, dayanıklı olmasıydı.

Birleşik Devletler kuvvetlerinin savunmasızlığına ilişkin kaygı, temel meseleyi, Sovyet bloğunun yayılmacı eğilimlerini denetim altında tutmak için anlamlı bir stratejik üstünlük biçimini devam ettiren bir konudan, biraz nükleer Pearl Harbor'ın ardından Birleşik Devletler'in kendini yenilmiş halde bulacağı endişesine dönüştürdü. Bundan, üçüncü bir kaygı gelişti; her iki taraf da bir ilk vuruş kabiliyeti derdine düşmüş ve diğer taraf bunu önce yaparsa diye korkmuş haldeyken, krizler, aksi takdirde olacağından daha da gergin ve tehlikeli olabilirdi. Her iki taraf da savaşı –özellikle de nükleer savaşı– önlemek isteyebilir ama yine de kendini, diğer tarafın neler planladığına ilişkin korkudan ötürü korkunç bir çatışmaya sürüklenmiş halde bulabilirdi. Kissinger, iki tarafın stratejik kuvvetlerinin yapısının "iki tarafın niyetlerinden bağımsız olarak istikrarsızlığa katkıda bulunabileceği" konusunda uyardı.[52] Thomas Schelling, "taraflardan her birini ayartan gizlice bir ilk darbe yapmaya yönelik ılımlı isteğin", sayesinde "birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen bir beklentiler süreci aracılığıyla artmış" hale gelebileceği

ardından, cemiyet daha da bölündü. Sputnik'ten sonra, bilimadamları daha yüksek danışma makamlarına döndüler ama hükümetin dışında daha az görünür oldular. Bkz. Robert Gilpin, *American Scientists and Nuclear Weapons Policy* (Princeton, 1962). Stratejik meselelere ilişkin farklı yaklaşımlar hakkında bir tartışma için bkz. *Scientists and National-Policy Making*, ed. Robert Gilpin ve Christopher Wright (New York, 1964) eserindeki makaleler.

(52) Henry Kissinger, "Arms Control, Inspection and Surprise Attack," *Foreign Affairs* 38, no. 3 (Nisan 1960).

"çift taraflı baskın saldırısı korkusu" kavramını geliştirdi. Bu durumda, ardışık "bizim şöyle düşündüğümüzü düşündüğünü düşündüğümüzü düşünüyor . . . bize saldıracağını düşündüğümüzü düşünüyor; demek ki bizim saldıracağımızı düşünüyor; demek ki şöyle yapacak; demek ki şöyle yapmalıyız" döngüleri olurdu.[53]

On yılın dönümünde, karşı konulmaz bir askeri mantık vasıtasıyla Ağustos 1914'e kadar dalgınlıkla yapılan bir nükleer savaşa sürüklenme riski, egemen bir konu haline gelmekteydi. Arayış "istikrara", yani, taraflardan hiçbirinin bir krizde, kendi ilk vuruş kabiliyetinden faydalanmak ya da karşı tarafın aynısını yapmasını önlemek için askeri inisiyatif almaya mecbur hissetmeyeceği bir duruma yönelikti. İstikrarın elde edilip edilemeyeceği, tarafların kuvvet yapılarının gelişimine bağlı olacaktı. "Nükleer bolluk koşulları altında bir nükleer açmaz yaratmak için, *her iki* tarafın da sağlam misilleme kuvvetleri olması zorunludur."[54] Bundan ötürü, sadece Amerikan kuvvetlerinin bir Sovyet baskın saldırısı karşısında savunmasız olmamasını güvence altına almak değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne kuvvetlerinin bir Amerikan baskın saldırısı karşısında savunmasız olmayacağı konusunda güvence vermek de gerekiyordu. Potansiyel bir düşmanı en değerli askeri varlıklarına yönelik ciddi bir tehdit olmadığına ikna etmeye çalışmaya ilişkin bu alışılmadık fikir, askeriyenin aklına kendiliğinden gelen bir fikir değildi (tabii büyük bir dolap çevirmeyi planlıyor değillerse) ve bu fikir yeni sivil stratejist nesli tarafından öne sürüldüğünde fazla etkilenmemişlerdi. Her şeye rağmen, bir nükleer savaş korkusunun, Batı Berlin'in durumu gibi sorular hakkındaki sürekli krizlerin, Sovyetler Birliği tarafından Sputnik'in fırlatılmasıyla gösterilen etkileyici teknik hünerin ve teknolojik bir silah yarışına girmeye ilişkin hâkim hissin bir birleşimi, durumun hızla kontrolden çıkabileceği konusunda gerçek bir kaygı olduğu anlamına geliyordu. Kennedy yönetimi, yine sivil stratejistlerin kaygılarına karşılık verirken, daha önceki eylemleri ve bildirileri bir üstünlük dürtüsüne daha uygun gibi görünüyorduysa da, Birleşik Devletler'in açıkça daha üstün olduğu bir nükleer dengedense, istikrarlı bir nükleer denge geliştirilmesinin teşvik edilmesi gerekliliğini kabul etti.[55]

(53) Thomas B. Schellling, *The Strategy of Conflict* (New York, 1960), 207. Bu kavrama ilişkin bir eleştiri için bkz. Glenn Snyder, *Deterrence and Defense* (Princeton, 1961), 108.

(54) Oskar Morgenstern, *The Question of National Defense* (New York, 1959), 74.

(55) Savunma Bakanı Yardımcısı John McNaughton, Aralık 1962'de Michigan Üniversitesi'nde konuşma yaparken Schelling'in "çift taraflı baskın saldırısı korkusu" ifadesini kullandı ve şöyle dedi: "Verdiğimiz her kararda, istikrar ve silah yarışı üzerindeki dinamik etkiler etkenlerini hesaba katmalıyız." Kennedy yıllarında öğreti ve silahlar hakkında verilen kararların kapsamlı bir açıklaması için bkz. Desmond Ball, *Policies and Force Levels: The Strategic Missile Program of the Kennedy Administration* (Berkeley, 1980).

Nükleer tartışmanın her bir yanındakiler –Birleşik Devletler'in stratejik üstünlüğünden yararlanması gerektiğine inananlar, Sovyetler Birliği'nin böyle bir üstünlük elde etmenin eşiğinde olduğu kaygısını taşıyanlar ve en iyi durumun kesin bir açmaz olacağına ikna olmuş olanlar– için soru, kuvvetlerin birinci ya da ikinci vuruş kabiliyetlerine yönelip yönelmeyeceklerivdi. Bernard Brodie henüz 1954'te bu meseleyi her zamanki gibi kolay anlaşılabilir diliyle ifade etmişti.

> Şayet taraflardan herhangi birinin diğerine onun anlamı bir misilleme yapma kabiliyetini yok eden bir baskın saldırısı yapabildiği (ki bu, girişimin "başarılı" olmasının neredeyse asgari bir tanımıdır) bir çağda yaşıyorsak, o halde stratejik hava gücümüzü kullanırken sorumsuz davranmak mantıklıdır. Durum, bu koşullar altında, diğer baskıları ve stratejileri sınamayı beklerken SHK'yi kritik hissizleştirme görevinden alıkoymaya nasıl el verebilir? Bu, Batı cephesi tarzında yapılan Amerikan silahlı düeollolarının durumu olurdu. Silahını çekmede ve hedef belirlemede önce davranan, iyi ve temiz bir galibiyet elde eder. Diğeri ise ölür. Ama öte yandan, eğer taraflardan hiçbiri diğerinin misilleme gücünü ortadan kaldırmayı umamıyorsa, bir durumda intiharvari olan baskı artık basiret haline gelir ve intiharvari olan artık eldekileri sorumsuzca kullanmaktır.[56]

V

1950'lerin ikinci yarısında, teknolojik ilerlemenin hızlı temposunun, yapısı gereği istikrar bozucu hale geleceğini varsaymak makul görünüyordu. Büyük atılımlar istisnadan çok norm gibi görünüyordu. Uzun menzilli bombardıman uçağını radar ve sonra da atom bombası, hidrojen bombası, yer uydusu, KBF ve diğerleri izlemişti. Araştırma ve geliştirmeye büyük kaynaklar harcandıkça, bu temponun hız kaybedeceğine inanmak için hiçbir gerekçe yokmuş gibi görünüyordu. Üstelik taarruz-savunma düellosunun teknolojik gelişmelerinin arkasında bir şablon varmış gibi görünüyordu. Yeni taarruz araçları bulundukça, karşı tedbirler geliştirmeye fevkalade çabalar harcandı; bu da, taarruzdaki yenilikleri canlandırdı. Bundan ötürü, her iki taraf da 1950'lerde uzun menzilli bombardıman uçaklarına karşı savunma-

(56) Bernard Brodie, "Unlimited Weapons and Limited War." Sözü edilen "hissizleştirme görevi", sonradan karşı kuvvet saldırısı olarak tanımlanacak olan şeye tekabül eder.

larını arttırmak için büyük çabalar gösterdiyse de, uzun menzilli füzeler son gelişme aşamalarındaydı. Bu yeni zorluğun gerçekleşebileceği düşüncesiyle, antibalistik füzeler üzerine yapılan çalışmalar çoktan başlatılmıştı.[57]

Aşırı derecede etkili olan ve Devlet Başkanı'na Sovyetler'in Sputnik başarılarının haberlerini almasının hemen ardından sunulmuş olan Gaither Raporu, bu beklentileri özetledi. Rapor geleceğe bakıyor ve şunun dışında hiçbir şey görmüyordu: "taarruz ve savunma arasında sürekli bir yarış. Taraflardan hiçbiri, diğerinin gayretlerinin gerisinde kalmayı ya da onları yakalayamamayı kaldırabilecek durumda değildir. Hamlelerin ve karşı hamlelerin sonu gelmeyecektir." Durum istikrara doğru değil, herhangi bir tarafın sadece diğerinin durumu tersine çevirebileceği belirleyici bir kabiliyete yaklaşabileceği bir "aşırı derecede istikrarsız denge"ye doğru gidiyordu. O an için, şüphesiz iyileştirici bir eylem olmaksızın, "bir baskın saldırısı iki büyük güç arasındaki çarpışmanın neticesini belirleyebilirdi."[58]

1959'da Bernard Brodie, biraz kasvetli bir şekilde, beş yıl önce kendisinin sormuş olduğu soruyu yanıtladı: "Bugün, sınırsız bir termonükleer savaş başlatmadaki en yüksek avantaj olan inisiyatife, ona sahip olan taraf makul olarak belli koşullar altında rakibinin misilleme gücünü yok etmeyi umabileceği için, güç bela karşı koyulabilir."[59] Bu değerlendirmeyi, hava çağında aşikâr olan eğilimlerin füze çağında da aynı derecede etkili olacağı varsayımına dayanarak yaptı. James King, Brodie'nin kitabına ilişkin bir değerlendirmesinde, uzun menzilli füzeler "başlıca, üslerinde oturan bombardıman uçakları için teşkil ettikleri, daha önce eşi görülmemiş tehdit bakımından takdir edilmekte" iken, bunun hava çağından füze çağında geçişin gerçek tehlikelerini yansıttığını belirtti. Gelgelelim, iki füze kuvveti karşı karşıya geldikten sonra, bir baskın saldırısı rahatlıkla çok daha az cazip görünebilirdi, çünkü füzeler çok daha kolay bir şekilde korunabilirdi.[60] Bu, aslında, henüz 1954'te KBF geliştirme progamıyla ilişkili olan bazı bilimadamları tarafından da ileri sürülmüştü. Füzeler birbirleriyle savaşırken o kadar iyi olmazlardı. Karada yakalanmalarını önlemek için saklanabilir, korunabilir ya

(57) Düzenli teknolojik ilerleme beklentilerinin etkisine bir örnek için bkz. Herman Kahn, *On Thermonuclear War* (Princeton, 1960). Kahn 1970'lerin ortasına sekiz teknolojik devrim olacağını öngördü. Dönemin heveslerine ilişkin şüpheci bir açıklama için bkz. Herbert York, *Race to Oblivion: A Participant's View of the Arms Race* (New York, 1971).

(58) Security Resources Panel of the Scientific Advisory Committee, *Deterrence and Survival in the Nuclear Age* (Washington, D.C., Kasım 1957). Arka plan için bkz. Morton Halperin, "The Gaither Committee and the Policy Process," *World Politics* 13, no. 3 (Nisan 1961).

(59) Brodie, *Strategy in the Missile Age*, 176.

(60) James E. King, "Airpower in the Missile Gap," *World Politics* 12, no. 4 (Temmuz 1960).

da yerleri değiştirilebilirdi ve havada yakalanabilmek için fazla hızlı hareket ediyorlardı. "Rahatlıkla, kıtalararası füzelere dönüşün kısa bir süre sonrasında, temelde caydırıcı olan stratejiler oluşturulmasını bekleyebiliriz."[61]

Teknolojik silah yarışı kâhinlerinin görüşlerinin aksine, tam olarak böyle olmuştur. Füze kuvvetleri, savunmasızlık sorunlarına ilişkin tam bir farkındalıkla sunulmuştu. 1960'ların başında, bazıları betonarme tahkimatlı yeraltı silolarına yerleştirilmekteydi. Diğerleri ise daha hassas bir şekilde, nükleer güçle çalışan denizaltılara yerleştiriliyordu. Denizaltından atılan balistik füzeler (DABF) olumlu yönde istikrar sağladıkları için övülüyordu. Füzeler biraz kusurlu ve dolayısıyla da düşmanın misilleme araçlarını tehdit ederek onu korkutmaktan acizdi, denizaltısavar savaşının teknikleri de, orta büyüklükte bir denizaltı kuvvetinin dayanıklılığını ciddi şekilde tehdit etmeye yetecek kadar gelişmemişti (hâlâ da gelişmemiştir).[62] 1964'te, ikisi de yakın zamanda hükümette önemli konumlara sahip olan iki önde gelen bilimadamı, askeri teknolojinin etkili bir şekilde, daha fazla belirleyici atılım gerçekleşme ihtimalinin düşük olduğu bir düzlüğe ulaşmış olduğunu söyleyebiliyordu. Nüfuslar saldırılara karşı korunamıyordu ama silahlar korunabiliyordu. "Mevcut nükleer beraberlikte" sadece tek bir ciddi "potansiyel istikar bozucu öğeye", gerçek bir ilk vuruş kabiliyeti için son fırsatı simgeleyen "başarılı bir füzesavar savunması"nın geliştirilmesine, işaret ettiler. Gelgelelim, yazarlar böyle bir gelişmenin olası olduğunu düşünmüyorlardı: savunmaların kesinlikle hata kabul etmez olması ve yoğunlaştırılmış bir saldırıdan kendi başına sağ çıkabilmesi gerekiyordu ve taarruzun sadece bilinen ve muhtemelen savunma devreye girdiğinde iyileştirilmiş olacak olan niteliklerine karşı planlanabilirlerdi.[63] Böylelikle, dayanıklı misilleme kuvvetlerine dayanan istikrar koşulu gelip çatmış gibi görünüyordu.

Savunma Bakanı Robert McNamara göreve geldiğinde, şayet nükleer savaş yapılacaksa sivillere gelecek zararı sınırlandırmak için elden gelen her türlü çabanın gösterilmesi gerektiği fikrine yakındı. Gelgelelim, büyük bir sivil savunma programı için yapılan önerilerin çözümlenmesi vasıtasıyla tüm avantajların yine taarruzda bulunacağına ve etkili savunmalar geliştirme girişiminin aynı zamanda muhtemelen hem başarısız hem de kışkırtıcı olaca-

(61) Warren Amster, "Design for Deterrence," Bulletin of the Atomic Scientists (Mayıs 1956), 165. Aynı sayıda bkz. C. W. Sherwin, "Securing Peace through Military Technology."
(62) Schelling, *The Strategy of Conflict*, 288.
(63) Herbert York ve Jerome Wiesner, "National Security and the Nuclear Test Ban," *Scientific American*, Ekim 1964.

ğına ikna olunca, gayretlerini istikrarı sağlamlaştırmaya adadı.[64] Bu kavram, karşılıklı olarak güvence verilmiş yıkım olarak yeniden şekillendirildi; bu da, McNamara'nın sistemleştirme ve nicelleştirmeye olan eğilimini yansıttı. Jargona 1964'te giren güvence verilmiş yıkım, "Birleşik Devletler'e ya da müttefiklerine yönelik kasti bir nükleer saldırıyı, daima –bir baskın ilk vuruşu özümsedikten sonra dahi– tüm saldırganlara ya da saldırgan kombinasyonuna kabul edilemez bir derecede zarar vermeye ilişkin açık ve yanlış anlaşılamayacak olan bir beceriyi muhafaza ederek caydırma becerisi"[65] olarak tanımlandı. Nükleer yıkıcılığa uygulandığı şekliyle azalan marjinal dönüşler yasası kadar, Sovyet tahammül eşiğine ilişkin herhangi bir anlayışa da ilişkin olarak hesaplanmış olan kabul edilemez zarar, nüfusun yüzde 20'si ila 25'inin ve sanayi kapasitesinin yüzde 50'sinin kaybedilmesi olarak belirlenmişti. Birleşik Devletler'in 1960'ların ortasına kadar bundan daha yüksek düzeylerdeki yıkımları güvence altına alabileceği konusunda neredeyse hiç şüphe yoktu.

Karşılıklı güvence verilmiş yıkım, talihsiz MAD[66] ("mad" kelimesi İngilizce'de deli, çılgın, gözü dönmüş anlamlarına gelen bir kelimedir –ç.n.) kısa adını aldı ve sonradan, askeri hedeflerin aksine sivil hedeflere saldırmayı yönelik bir tercih ifade ettiği ve kendi halkını korumaktansa bir başka devletin halkını tehdit ettiği gerekçesiyle sert bir şekilde eleştirildi. Bu tür eleştiriler adil değildir. McNamara, mevcut vaziyeti tanımlamaktan biraz daha fazlasını yapıyordu. Mevcut durum, eldeki en iyi nükleer durummuş gibi görünüyordu ve McNamara, başka bir durum elde etme girişiminin sadece istikrarsızlığa yol açacağına inanıyordu. Güvence verilmiş yıkım, bir nükleer savaş öğretisinden çok, kuvvet planlamasının bir yardımcısı, yeni gelişmelerin kendisine göre değerlendirileceği bir ölçüttü. Eğer bir öğreti idiyse, hedef belirlemenin tamamen şehirlere yoğunlaşacağını ima ediyordu. Ama esas durum bu değildi.[67] Gerçek bir strateji bile değildi ve en önemli zayıflığı (ileride bu konuya döneceğiz), caydırmanın başarısız olması halinde stratejik kuvvetlerin görevlendirilmesi için hiçbir yönerge içermemesiydi. Her iki taraf da yıkım için güvence verebilirken, saldırı eylemleriyle bağ-

(64) Ayrıntılı bir sivil savunma ağı için pek çok öneri getirilmişti (Gaither Raporu'ndaki de dâhil olmak üzere). Temmuz 1961'de, Devlet Başkanı Kennedy büyük bir program öne sürdü ama 1960'ların ortasında bu programdan fiilen vazgeçilmişti. Hesaplamalar, her zarar seviyesinde savunmanın taarruzdan üç kat daha fazla harcama yapması gerektiğini gösterdi.

(65) Enthoven ve Smith, *How Much is Enough?* 174.

(66) Bu kısa addan ilk kez Donald Brennan, "Symposium on the SALT Agreements," *Survival* (Eylül/Ekim 1972)'de yararlandı.

(67) Desmond Ball, *Targeting for Strategic Deterrence*, Adelphi Paper 185 (Londra, 1983), 14-15.

lantılı olan risklerin caydırmanın başarısız olmasına imkân vermeyecek kadar büyük olacağı varsayılıyordu.[68]

Güvence verilmiş yıkıma yönelik başlıca tehdit, antibalistik füzelerden (ABF) geldi. Şayet taarruz-savunma düellosuna yeni bir canlandırıcı verilmeyecek idiyse, böyle bir sistemin geliştirilmesi konusunda Birleşik Devletler'de artmakta olan güçlü baskılara direnç gösterilmesi gerekiyordu. Bunun olması ihtimaline karşı, Sovyetler Birliği kendi ABF'leri ile ilgili çalışmalarına devam etti ve bu McNamara'yı baltaladı. Güvence verilmiş yıkım kuramı bakımından, böyle bir gelişmeye verilecek tepki aynı alanda benzer bir Amerikan gayreti değil, taarruz için ileriye doğru yapılacak bir başka hamle olurdu. McNamara 1966'nın sonunda farklı hedeflere bomba atabilen ama tek bir füzeyle taşınabilen silah sistemlerinin (MIRV –bu sistem için yerleşmiş bir Türkçe terim bulunmadığından İngilizce kısaltması kullanılacaktır –ç.n.) geliştirilmesini onayladığında böyle bir hamle yaptı. Bu, füzelerin ön taraftaki ucunun bir sürü münferit savaş başlığına ayrılmasını böylelikle de savunmanın başetmesi gereken savaş başlıklarının sayısının arttırılmasını kapsıyordu.[69] Sovyetler Birliği'nin ABF çalışmalarına devam ediyor olması, radar teknolojisindeki ilerlemelerle birlikte ele alındığında, bir Amerikan ABF mevzilenmesine ilişkin baskıyı neredeyse karşı konulamaz hale getirdi. McNamara Eylül 1967'de, pek de ikna edici olmayan bir şekilde Amerikan ABF programını Sovyet karşıtı olmaktan Çin karşıtı olmaya dönüştürmek ve silah yarışının ardındaki sürekli dinamiğin güçlü bir eleştirisini yapmak vasıtasıyla durumdan kurtarabileceği ne varsa kurtarmaya çalışarak kadere boyun eğdi. Bir Amerikan savunma bakanı için olağandışı olan ve sonradan şaşırtıcı olmayan bir şekilde bir veda konuşması olduğu ortaya çıkan bir konuşmada, iş başındaki bir etki-tepki fenomenini tespit etti: "Taraflardan birinde nükleer kuvvetlerin arttırılmasıyla ilişkili olan onların ya da bizim niyetlerimiz, eylemlerimiz –ve hatta gerçekçi bir şekilde potansiyel eylemlerimiz– ne olursa olsun, zorunlu olarak diğer taraftaki tepkileri tetikliyor." Görünüşe göre birkaç yıl önce makul limitler dâhiline alınmış olan taarruz-savunma düellosu, kendini yeniden ileri sürmenin eşiğindeydi: "Birleşik Devletler üzerinde ağır bir ABF sistemi mevzilendirecek olsak, Sovyetler açıkça taarruz kabiliyetlerini bizim savunma avantajımızı etkisiz hale geti-

(68) "Üçüncü bir sınırsız dünya savaşında anlamlı bir zafer elde edilmesi düşünülemez bile, çünkü hiçbir ulusun tam ölçekli bir termonükleer mübadeleyi kazanabilmesi mümkün değildir. Artık bir karşılıklı güvence verilmiş yıkım kabiliyetini elde etmiş olan iki dünya gücü bunun farkındadır" (Robert S. McNamara, *The Essence of Security: Reflections in Office* [Londra, 1968], 159-60).

(69) Ted Greenwood, *Making the MIRV: A Study in Defense Decision-Making* (Cambridge, Mass., 1975).

recek şekilde arttırmak konusunda fazlasıyla motive olurlardı."[70] McNamara'nın bu düelloya ilişkin çözümlemesi ile ondan on yıl önce yapılmış olan çözümleme arasındaki fark, hükümetteki tecrübesiyle ayılmış olan McNamara'nın planlamanın dayanması gereken stratejik değerlendirmelerin, özellikle de diğer tarafın gelecekteki kabiliyetleri konusunda, kusurlu bilgiler içerdiğini ve bundan ötürü akılcı çözümleme kadar kurumsallaşmış itimatsızlıkla da yönlendirilebileceğini tanır hale gelmiş olmasıydı.

"Etki-tepki" fenomeni ve silah yarışının ardındaki kurumsal baskılara ilişkin kaygı, sonraki birkaç yıl boyunca stratejik tartışmanın en önemli tarifesinin bir parçası haline geldi.[71] Duyulan korku, olaylar tam da istikrarlı bir karşılık güvence verilmiş yıkım koşulu içinde sakinleşebilecekken bir silah yarışını daha tehlikeli seviyelere iten bir "çılgın momentum"a (McNamara'nın ifadelerinden bir başkası) ilişkindi. Çözümlemenin büyük bir kısmı, bir Amerikan ABF sisteminin mevzilendirilmesini önlemeye yönelik kampanyayla ilgiliydi. Başa 1969 yılında geçen Nixon yönetimi, McNamara tarafından vasiyet ettiği Çin karşıtı programı yeniden şekillendirdi ve onu Amerikan KBF silolarını (ama şehirleri değil) bir Sovyet saldırısından korumak üzere tasarlanmış olan bir programa dönüştürdü. Yönetim Safeguard [Koruma]olarak bilinen bu sistemin, göreve uygun olduğunu tanıtlamakta biraz zorlandı ama öte yandan, görevin kendisi Sovyet güvence verilmiş yıkım kabiliyetine bir kafa tutma olarak görülemezdi.[72]

Sonradan ortaya çıktı ki, taarruz-savunma düellosu yeni ve daha tehlikeli bir aşamaya girmiyordu. Sovyetler Birliği, Amerikalıların, MIRV'ler de dâhil olmak ilk ABF nesline nüfuz etmeyi teklif ettikleri araçların açımlanmasından oldukça yeterli derecede etkilenmiş gibi görünür çünkü 1968'de projeyi fiilen bıraktı ve bir sonraki nesli araştırmaya başladı. Safeguard'ı değerine ve getirilerine ilişkin kanıtlarla savunmayı zor bulan Nixon yönetimi, bu programı yeni Stratejik Silahları Kısıtlama Görüşmeleri (SSKG) için bir pazarlık kozu olarak desteklemeye devam etmenin zorunlu olduğunu öne sürdü. Mayıs 1972'de, ilk SSKG antlaşması Moskova'da imzalandı. Bu an-

(70) Robert S. McNamara, "The Dynamics of Nuclear Strategy," Department of State Bulletin, cilt 57, 9 Ekim 1967.

(71) Örneğin, George Rathjens, "The Dynamics of the Arms Race," *Scientific American*, Nisan 1969. *Scientific American* dergisi 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında bu genel konu hakkında, büyük ölçüde ABF'ler ve MIRV'lerle ilgilenen birçok makale yayımladı. Bu makaleler *Arms Control*, ed. Herbert York (San Francisco, 1973)'te toplanmıştır. Silah yarışının ülke içi kaynaklarına olan ilgi, *Daedalus* 104, no. 3 (Yaz 1975) özel sayısında içerilen ve silah denetimi üzerine yazılmış olan makalelerde epey aşikârdır.

(72) Bkz. Freedman, *US Intelligence and the Soviet Strategic Threat*, bölüm 8.

laşmada, iki taraf ABF mevzilendirmelerindeki kısıtlamaları sıkılaştırmak konusunda anlaştı ve böylelikle de taarruzun üstünlüğünü tasdik etti.[73]

Düello, uygulamada hep tek taraflıydı. 1960'larda savunmanın zorluğunu hakettiğinden daha ciddiye almak, MIRV programı şeklinde ve 1970'leri usandıracak olan bir miras bıraktı. Burada yapılabilirlikle ilgili hiçbir sorun yoktu. 1970'lerin ortasında Birleşik Devletler KBF ve DABF'lerindeki savaş başlığı sayısını şaşırtıcı bir miktarda arttırımıştı. Birleşik Devletler füzelerinin sayısı 1967'den beri 1.750'de sabit tutuluyordu. On yıl sonra, bu füzeler rahatlıkla 7.000'den fazla savaş başlığı taşıyabilirdi. Sovyetler Birliği'nin MIRV programı daha sonra başladı ve denizde üslenmiş kuvvetinin gerisinde kaldı. Ama KBF kuvvetinin daha büyük olması, sayısını daha hızlı bir şekilde arttırabileceği ve münferit savaş başlıklarının veriminin çok daha fazla olduğu anlamına geliyordu.

Taarruz savaş başlıklarının bu hızlı artışı ve bununla ilgili olarak bu savaş başlıklarının isabet hassasiyetinde meydana gelen iyileşmeler 1970'lerde stratejik tartışmaya egemen oldu. Bu tartışmayı aşağıda ele alacağız. Şu an için, bu gelişmenin başlıca sonucunun karşı kuvvet seçeneklerini iyileştirmek ve özellikle de diğer tarafın karada üslenmiş olan kuvvetleri için bir tehdit oluşturmak olduğunu belirtmek yeterlidir. Denizaltıların da giderek daha savunmasız hale gelmekte olduğunu tanıtlamak için birçok girişimde bulunulmuş olsa da[74], ortak kanı, uzun menzilli füzeler taşıyan görece sessiz denizaltıların eli kulağında taarruz tedbirleriyle tehlikeye atıldığına ilişkin çok az işaret olduğudur.[75] Denizaltısavar savaşında büyük atılımlar olmuş olsaydı dahi, ufak bir hata için böyle yüksek bir cezayla, böyle geniş bir platform yelpazesine karşı yapılacak koordine edilmiş bir saldırıyı yürütmenin sorunlar göz korkutucu ve belirsizlikler de soğukkanlı bir önleme güvencesi vermek için çok fazla olurdu. KBF'lerin ve bombardıman uçaklarının kabul edilmiş olan savunmasızlığı yine de gerçek bir ilk vuruş kabiliyetinin ve elde edilmeye çalışılmış olan belirleyici stratejik avantajın ya da 1950'lerden beri korkulan temel istikrarsızlığın gereksinimlerini karşılayamıyordu.

1980'ler, savunmada bir atılım gerçekleşmesi ihtimaline ilişkin yenilenmiş bir ilgiye tanıklık etti. Devlet Başkanı Reagan, Mart 1983'te ulusun bilimadamlarına "dehşet verici Sovyet füze tehdidine savunmacı tedbirlerle" bir

(73) John Newhouse, *Cold Dawn: The Story of SALT* (New York, 1973).
(74) Örneğin Roger Speed, *Strategic Deterrence in the 1980s* (Stanford, 1979), 56-64.
(75) Richard L. Garwin, "Will Strategic Submarines Be Vulnerable?" *International Security* 8, no. 2 (Güz 1983).

karşılık geliştirmelerini emretti. Uzayda üslenmiş olan ve yönlendirilmiş enerji kullanan sistemlere ilişkin yeni engelleme imkânları umuyordu. Devlet Başkanı, bu proje aracılığıyla "askeri üstünlük" elde etmeye çalışmadığını iddia etti (projenin başarılı olması halinde böyle bir üstünlüğe de sahip olacağını hissediyor olsa da). Ayrıca, başarıya ancak on yıllar sonra ulaşılacağını da itiraf etti.[76] Diğerleri, bir dizi teknik, siyasi ve kaynakla ilgili sorundan ötürü bunun herhangi bir zamanda gerçekleşebileceği konusunda şüpheliydiler.[77] Yakın zamanda taarruzdan savunmaya belirleyici bir geçiş yapılacağına ilişkin kesinlikle hiçbir kanıt yoktu. Aslında, Devlet Başkanı'nın planı tehdidi başedilebilir oranlarda tutmak için pazarlıkla taarruz füzelerine getirilecek kısıtlamalara bağlıymış gibi görünüyordu. Şu an için en güvenli varsayım, gerçek bir ilk vuruş kabiliyeti arayışının, geçmişte olduğu gibi, gelecekte de beyhude olduğunun görüleceğidir.

VI

Nükleer silahları sanki uylaşımsal silahlarmışçasına kullanmak için yollar ya da etkili bir ilk vuruş kabiliyeti geliştirme girişimleri, nükleer çağdan önceki stratejik ve taktiksel hava gücü kuramlarıyla ilişkili olarak anlaşılabilirdi. Bu yolların hiçbiri umut vaadeder gibi görünmezse, o zaman teknolojideki devrimi yakalamak için düşünüşte de gerçek bir devrim yapılması gerekecekti.

Çetin bir nükleer strateji geliştirme girişimlerinin pek çoğunun etrafında döndüğü temel kavram yükselmeydi. Bu terim artık, bir çatışmanın yapısında artan eğim ve yoğunluk yönünde meydana gelen niteliksel bir dönüşüm olarak anlaşılmaktadır. Kavramın gelişmesi uzun zaman almıştır ve pek çok farklı şekilde kullanılmıştır.[78] Artık, bu terimin bir çatışmanın büyümesinden daha fazla bir şeye, daha önceden her iki tarafın da kabul etmiş olduğu bir sınırın ötesinde bir harekete işaret ettiği konusunda genel bir fikir birliği vardır. Bu tür sınırlara örnek olarak askeri ve sivil hedefler arasındaki, müttefik topraklarına yapılan saldırılarla süpergüçlere yapılan saldırılar arasındaki ve uylaşımsal ve nükleer mühimmatın kullanımı arasındaki sınırlar verilebilir. Bu sürecin nükleer çağdan önce yapılan pek çok çatış-

(76) *New York Times*, 24 Mart 1983.
(77) ABF tartışmasının 1980'lerdeki durumu için bkz. Ashton B. Carter ve David Schwartz, ed., *Ballistic Missile Defense* (Washington, D.C., 1984).
(78) Bkz. Freedman, *Evolution of Nuclear Strategy*, 210-211.

mada da iş başında olduğu saptanabilirse de[79], nükleer çağdaki çatışmalar için bir yol gösterici görevi görebilecek olan tecrübeler konusunda bir eksiklik vardır. Neyse ki, hiçbir süpergüç çatışması Küba'ya füzeler yerleştirmeye yönelik Sovyet girişimi üzerine Ekim 1962'de yaşanan restleşmenin ötesinde bir seviyeye ulaşmamıştır.

Bu, gelecekteki bir savaşın gidişatını öngörme girişimlerinin daima yüksek miktarda varsayım içermiş olduğu anlamına gelir. Nükleer eşik –nükleer kullanıma getirilen tüm sınırlardan vazgeçildiği nokta-, açık bir şekilde tanımlanabiliyordu ama en ilginç soruların pek çoğu, bu silahların ilk kullanımından sonraki eşiklerin mevcudiyeti ve sürdürülebilirliği etrafında dönüyordu. Bu kavramı geliştirmek için herkes kadar çalışmış olan Herman Kahn, bir "tırmanma (yükselme) merdiveni" üzerinde, nükleer silahların ilk kez onbeşinci basamakta kullanıldığı ama nükleer eşiğin yirmiikinci basamağa kadar aşılmadığı, kırkdört basamak belirlemeyi başardı. Kahn, bu merdivenin bir öngörü niteliği taşıdığını iddia etmedi ve Sovyetler Birliği'nin tamamen farklı bir merdiven temeli üzerinde çalışmakta olabileceğini de belirtti. Açıklık kazandırmak istediği ve tüm eserlerinde tutarlı bir konu olan sav, politikayı oluşturanların savaşın başından son mahşeri "kasılma savaşı"na kadar durumu kontrol altında tutabilecekleriydi.[80] İlk soru en belirgin eşiklerin nasıl tanınacağı, ikinci soru ise bu eşiklerin aşılmasının kasti mi yoksa bilinçsizce mi olacağıydı. Geçtiğimiz yirmi yılda nükleer strateji hakkında yapılan tartışmaların büyük bir kısmı, taraflardan birinin ya da diğerinin bir nükleer çatışmayı, kabul edilemez bir zarar seviyesinden mustarip olmaya mecbur kalmadan ama yine de stratejik hedeflerini elde edebilecek şekilde denetim altına alabilmesi ihtimali etrafında dönmüştür.

Bunu ya bir ilk vuruş ya da taktiksel nükleer silahların kullanılması yoluyla gerçekleştirmenin sorunlarını zaten belirtmiştik. Sınırlı nükleer savaşın olasılıklarına ilişkin tartışma, yükselme sorusuyla ilgilidir, çünkü bir nükleer çatışmanın gidişatını ilk aşamalarında dahi denetleyebilme kapasitesine duyulan güvenin azalmasına işaret eder.

Nükleer silahlar dolambaçsız bir askeri zafer elde etmek için kullanılamıyor idiyse, o halde kullanımlarının siyasi hedefe göre ayarlanması gerekirdi. Kahn'a göre, "artık neredeyse tüm analistler, nükleer silahların ilk kullanımının –askeri hedeflere üzerinde dahi olsa–, diğer tarafın askeri kuv-

(79) Richard Smoke, *War: Controlling Escalation* (Cambridge, Mass., 1977).
(80) Herman Kahn, *On Escalation: Metaphors and Scenarios* (New York, 1965).

vetlerini yok etme ya da harekâtlarını engelleme amacından çok, ıslah, uyarı, pazarlık, ceza, saflaştırma ya da caydırma amaçlarını güdeceği konusunda hemfikirdir."[81] Daha "siyasi" bir nükleer strateji geliştirme girişimlerinin çoğu, üstünkörü bir pazarlık süreci ya da "azimli bir rekabet"[82] fikrinin çok ötesine geçmedi. Önerilen planların pek çoğunun sorunu, uygulanmalarının oldukça karmaşık ve başarılarının nükleer mübadelelerin varlığında bulunma ihtimali çok düşük olan bir karşılıklı kavrayış derecesine bağlı olacak olmasıydı.

Savaşın başında nükleer mübadeleler yapılması için yapılan ve oldukça deneysel olan hamlenin arkasında yatabilecek nedenleri tanıtlamak bir sorun, bu mübadelelerin nasıl olup da sonunda çatışmanın tatmin edici şartlarla çözümlenmesine yol açabileceğini açıklamak ise bambaşka bir sorundu. Şayet her iki taraf da üzerinde anlaşılmış olan birtakım kurallara göre savaşıyorsa, kurallar taraflardan herhangi birinin münferit vuruşlar vasıtasıyla genel konumunu iyileştirmesine nasıl müsaade edebilirdi? Nükleer silahların kullanımı sadece uylaşımsal düzeyde yapılan savaşta meydana gelen bir

Neticede, yükselme sorusuna ilişkin iki temel yaklaşım ortaya çıktı. İlki, bir çatışmada herhangi bir belli yükselme düzeyinde egemen olarak ve daha yüksek ve daha tehlikeli bir seviyeye geçmek için külfeti diğer tarafa yükleyerek hâkim olma girişimini içeriyordu. İkincisi ise, diğer tarafı olayların kontrolden çıkabileceği konusunda uyararak onu caydırmayı başarmak için yükselme sürecinin doğal yapısında bulunan belirsizliklerden faydalanmayı içeriyordu. Bu yaklaşımlar en iyi şekilde, iki olağanüstü kuramcının –Herman Kahn ve Thomas Schelling'in– görüşleri incelenerek anlaşılabilir.

Belirtmiş olduğumuz gibi, Kahn'ın temel varsayımı bir nükleer çatışmanın bile kontrollü, ayrımcı bir tarzda yürütülebileceğiydi. Saçmalık öğeleri bulunabilirdi ama bunlardan bile akılcı bir amaç için faydalanılabilirdi. Daha aşina olunan metaforlardan birini kullanmak gerekirse, iki süpergüç arasındaki bir çatışma, delikanlıların oynadığı, iki eski araba birbirlerine doğru ilerlerken ilk cayanın korkak tavuk olduğu, "korkak tavuk" oyununu sim-

(81) A.g.e., 138.

(82) Daha önce, nükleer mübadeleleri her şey tamamen kontrolden çıkmadan yürütmeye ilişkin bir plan Leo Szilard tarafından "Disarmament and the Problem of Peace," *Bulletin of Atomic Scientists* 11, no. 8 (Ekim 1955)'de geliştirilmişti. Morton Kaplan bu yaklaşımı ilk olarak, Amerikalıların Avrupa'ya yapılan ve "sonunda Avrupa'nın değerinin iki katı misillemelere doğru ilerleyen bir dizi ardışık misilleme" içeren bir sürekli saldırıya bir karşılık vermesini savunduğu bir makalede benimsedi ("The Calculus of Nuclear Deterrence," *World Politics* 10, no. 4 [Temmuz 1958]). Sonradan, bu yaklaşımı araştırmaya çalışan birtakım önde gelen sivil stratejistlerin yazdıkları makalelerden oluşan bir derlemeye katkıda bulundu (Klaus Knorr ve Thornton Read, ed., *Limited Strategic War* [New York, 1962]).

geliyorsa, sorumsuzmuş ya da pervasızmış gibi yapmanın bazı avantajları vardır. Bununla birlikte, tam bir kabiliyet simetrisi olması halinde, mesele bozularak sadece katıksız bir kararlılık yarışmasına dönüşür ve muhtemelen böyle bir şey olmaz. Tırmanma merdiveninin her bir basamağında, iki taraftan biri savaşmak için daha donanımlı olduğunu hisseder. Avantajın düşmanın elinde olduğu bir aşamada, aşırı derecede olumsuz şartlarla bir anlaşma yapmakla, daha vahşi, tehlikeli ve muhtemelen kontrol edilmesi daha zor olan ama avantajların daha elverişli bir yönde akmaya başlayabileceği bir seçenek olan, bir sonraki aşamaya geçerek riski arttırma seçeneği arasında bir karar verilmesi gerekir.

Bu karar, makul bir başarı şansına sahip olabilmek için merdivenin daha yukarısına tırmanmak gerektiğinde daha zor olur. Böylelikle, bir "kasılma savaşı"na doğrultulmuş olan nihai mantıkta her iki taraf da her şeyini kaybederse de, daha düşük seviyelerdeki yeterli bir kabiliyet asimetrisi, daha fazla risk almaya mecbur olan tarafa tahammül edilemez bir yük yüklenmesini güvence altına alır. Kahn böyle bir durumu yükselme hakimiyeti olarak tanımladı: "Bu, diğer şeyler eşit olduğunda, ona sahip olan tarafın yükselme merdiveninin belli bir bölgesinde belirgin avantajlardan faydalanmasını mümkün kılan bir kapasitedir . . . Üzerinde bulunan basamakta mücadele halindeki kabiliyetlerin püskürtme etkisine, her bir tarafın çatışmanın diğer basamaklara yükselmesi halinde neler olacağına ilişkin tahminlerine ve her bir tarafın çatışmayı bu diğer basamaklara geçirmek için elinde bulunan araçlara bağlıdır."[83]

Bu yaklaşımın harekâtlar bakımından en büyük sorunu, tırmanma merdiveninin uygulamda, kuramda olduğu kadar açık görünme ihtimalinin çok düşük olmasıydı. Belli eşikler uylaşımsal seviyede aşikâr olabilir ama nükleer eşik geçildikten sonra, hem daha tartışmalı hem de tanınmaları daha zor olabilir. Özellikle, askeri hedeflere yapılan sınırlı saldırılar ile şehirlere yapılan büyük saldırılar arasındaki (etkisi daha az olan silahların dahi patlatılmasının sonucunda ortaya çıkacak olan tali hasar hesaba katıldığında) ya da müttefiklere yapılan saldırılar ile süpergüç topraklarına yapılanlar (Sovyet topraklarının Avrupa muharebe meydanına yakınlığı hesaba katıldığında) arasındaki ayrımların rahatlıkla yapılıp yapılamayacağı sorusu çözülmemiş bir sorundu. Bir tarafın, diğer tarafın merdiven üzerinde düzenli bir ilerleme olarak tanımadığı bir hamle yapmayı denemesi ya da muhabe-

(83) Kahn, *On Escalation*, 290.

ratta yaşanan bir sorunun, diğer tarafın faaliyetlerinin ölçeğine ilişkin azımsanamayacak bir abartılı tahmine yol açması halinde ne olurdu? Durumun denetim altında tutulabileceği konusunda hiçbir güvence olmaması halinde, gayri iradi bir yükselme süreci egemen olabilir ve taraflar, düşündüklerinin aksine, kendilerini büyük çaplı bir nükleer silahlar mübadelesi içinde bulabilirlerdi. Uygulamadaki kritik eşiğin nükleer eşik olma ihtimali yüksekti. İlk sınırlı nükleer savaş kuramcılarının vardığı sonuç bu olmuştu. Bu durumda, en yararlı yükselme hâkimiyeti, uylaşımsal düzeyde olurdu. Kendi toplumunu bir yanlış hesaplamanın sonuçlarından korumanın hiçbir yolu yokken belli bir nükleer kabiliyet türü bakımından varsayımsal bir üstünlüğe bel bağlamak, caydırma amaçları için ya da çatışmanın ilk aşamalarında daha da kuvvetli hale gelmek için bir araç olarak güvenilebilecek olan zayıf bir tutunma kolu sunuyordu.

Yükselmeden yararlanmanın alternatif bir yöntemi ise, bu sürecin doğasından ötürü varolan belirsizliklerden faydalanmayı gerektiriyordu. Schelling, caydırmanın başlıca görevi olan, savaşın patlak vermesini önleme görevinde başarısız olmasından sonra dahi, durumu düzeltmek için hâlâ bir ihtimal olacağını öne sürdü. Önemli olan, nükleer silahların caydırıcı etkilerini bir askeri dengesizliği düzeltme kapasiteleri aracılığıyla değil, zarar verme kapasiteleri aracılığıyla kazandıklarını hatırlamaktı. Bu, düşmanlıkların başlamasından sonra yine de bir düşmanı etkileyebilirdi. Düşman davranışlarını etkilemeyi ancak tamamen kullanılmış olmasından sonra durdurabilirdi ve dolayısıyla, ancak bir potansiyel, bir tehdit olarak varolduğu sürece bir caydırma amacına hizmet edebilirdi. Tehdit ancak şu durumlarda en güvenilir halde olurdu: (a) bir karşı tehditle eşlenmemesi –ki bu artık mümkün değildi ya da (b) her iki taraf da (a) seçeneğinin temin edilmemesi halinde kendini muhtemelen böyle bir duruma sokacaksa da, düşmanın uygunsuz bir davranışının üzerine otomatik olarak uygulanması. Böylelikle tehdit, özellikle de düşman saldırganlığının ardından çoktan uygulanmamışsa, bir blöf olarak ifşa edilmeyi tehlikeye atıyordu.

Ama zararın taraflardan herhangi birinin bunun bu koşullarda atılacak akılcı bir adım olduğunu düşünüp düşünmemelerinden bağımsız olarak verileceğine ilişkin kaçınılmaz bir risk öğesi olduğunu varsayalım. Schelling, yükselmenin, eylemlerinden tamamen haberdar bir şekilde hesap yapan hükümetlerin attığı bilinçli adımların bir sonucu olarak gelişmesini beklemiyordu: "Şiddet, özellikle de savaşta, hatalı olabilen muhaberat ve uyarı sistemleri ile insanlarla teçhizatın sınanmamış performansına dayanan ku-

surlu hükümetler oluşturmuş olan hataya düşebilen insanlar tarafından verilen kararlara bağlı olan, karmaşık ve belirsiz olan bir faaliyettir. Dahası, taahhütlerin ve namların kendilerine ait bir momentum geliştirebilecekleri hiddetli bir faaliyettir."[84] Sınırlı savaştan genel savaşa geçme hamlesinde, özellikle de nükleer silahların kullanılmaya başlamasından sonra, olayların kontrolden çıkmasına ilişkin kaçınılmaz bir risk vardı. Amaç, bu riskten ustaca taktiklerle faydalanmaktı. Durumun kötüleşmesine müsaade eden taraf, düşmanını olayların kontrolden çıkması ihtimaliyle karşı karşıya bırakırdı ve bu da onu uysallaştırırdı. Savaştaki ya da savaşın dışındaki caydırıcı tehditler tehdit eden tüm denetimi elinde bulundurduğu sürece güvenilir olmaz idiyse, o zaman güvenilirlik elde edebilmek için bir miktar kontrolden feragat etmek gerekirdi. Schelling buna "bir şeyleri şansa bırakan tehdit" adını verdi. Şöyle bir açıklama yaptı: "Bu tehditlerin püf noktası, onlar gerçekleştirebilse de gerçekleştirilemese de, *nihai sonucun tamamıyla tehdit eden tarafın denetiminde olmamasıdır*."[85]

Yaklaşım, ortak acıyı dindirecek ve ortak riski ortadan kaldırabilecek olan şeyin ancak karşı tarafın boyun eğmesi olduğu bir durum yaratmaktı.[86] Şüphesiz bu yaklaşım, düşmanın boysun eğebilmek için yeterli derecede denetimde olduğunu varsayıyordu. Böyle can alıcı bir çatışmanın sorumluluğunu düşmanın eline vermenin açıkça muazzam tehlikeleri vardı. Buna, ulusun tarihindeki en önemli anda sorumluluktan vazgeçilmesi de dâhildi. Ama yine de Schelling açıkça, sinyalleri alan taraftakilere ne olacağına neredeyse hiç aldırış etmeksizin nükleer savaşın bir hayli uylaşımsal hale getirilmiş sinyaller biçimini alacağına inanan Kahn ve diğerlerinin gelecekte yapılacak bir savaşın yapısına ilişkin anlayışından çok daha gerçekçi bir anlayışla çalışıyordu. Schelling, doğası bu kadar belirsiz olan bir savaş için hazırlık yapmanın bile aslında bir şeyleri şansa bırakan bir tehditte bulunmasıyla ilgili olarak, caydırmanın barış zamanında nasıl iş görebileceği –potansiyel düşmanın belirli tehditlerinden ziyade bilinmeyenden duyulan korku işlevi– konusunda gerçek bir kavrayış sunuyordu. Schelling'in eseri, savaş içindeki caydırmaya dair bir reçete olarak daha az ikna ediciydi: daha yüksek şiddet seviyelerine yükselmek için külfeti düşmana yükleyerek onu statükoya razı

(84) Thomas Schelling, *Arms and Influence* (New Haven, 1966), 93.
(85) Schelling, The Strategy of Conflict, 188. Vurgu özgün metinde vardır.
(86) A.g.e., 194. "Tercihen, ortak risk, geri dönüşü olmayan manevralarla ya da taahhütlerle yaratılır ki, durumu ancak düşmanın savaştan çekilmesi yatıştırabilsin; aksi takdirde, durum bir sinir harbine dönüşebilir."

olmamaya, zaten kazanmış olduklarından feragat etmeye mecbur bırakan düzenekleri açıklayamıyordu. Burada Schelling'in karadaki askeri durum hakkındaki kayıtsızlığı önemli bir zayıflıktı.

VII

Yükselme hâkimiyeti kavramı, çoğu stratejist için bir şeyleri şansa bırakan tehdit kavramından daha cazipti. 1950'lerin sonunda, yedekte tutulan kent-sanayi hedeflerine saldırabilme kapasitesi olan karşı kuvvet saldırıları içeren nükleer taktikler geliştirmek için Rand'da birtakım çalışmalara girişildi. Sovyet şehirlerine saldırılmadığı sürece Sovyet teşviğinin, askeri kuvvetlerine yapılan saldırılara, bu düzeyde halinin vaktinin bilhassa yerinde olmaması halinde dahi, ancak aynı şekilde karşılık verme şekline olacağı varsayılıyordu. Robert McNamara, Ocak 1961'de Rand şirketinden Pentagon'da kendisiyle çalışması için pek çok kişiyi yanına aldı ve gelenler, yanlarında esnek bir nükleer strateji için fikirler getirdiler. 1962'nin ortasına kadar, bunlar resmi politikaya yansıtılmıştı.[87]

McNamara bizzat, merkezi otoritelerin nükleer savaşın patlak vermesinden sonra dahi, mümkün olduğu kadar uzun bir süre boyunca durumun idaresini ellerinde tutmaları gerektiği görüşüne ilgi duymaya başlamıştı. Daha başlangıçta, bir meclis komitesine bir stratejik kuvvetin "saldırı halinde, onu soğukkanlı ve kasti bir tarzda kullanmamıza imkân verecek ve daima, oluşturulmuş komutanın tam idaresi ve denetimi altında olacak bir yapıda olması"nı istediğini açıklamıştı.[88] Temmuz 1962'de, daha önce NATO'da yapılmış olan gizli bir konuşma halka sunulurken şöyle dedi:

> Birleşik Devletler, olası bir genel nükleer savaştaki uygulanabilir temel askeri stratejiye, geçmişte daha uylaşımsal askeri seçeneklere ilişkin yaklaşıma çok benzer şekilde yaklaşılması gerektiği sonucuna varmıştır. Bu, İttifak'a yapılan büyük bir saldırıdan kaynaklanan bir nükleer savaş yaşanması halinde, başlıca askeri hedeflerin düşmanın sivil nüfusunun değil, askeri kuvvetlerinin yok edilmesi olması gerektiği anlamına gelir.

(87) Arka plan için bkz. Kaplan, Wizard of Armageddon, bölüm 18. Rand'da kavramların gelişmesinde ve resmi politikaya dökülmesinde en etkili olan kişilerden biri William Kaufmann'dı. McNamara döneminin muhtelif mevzuları Pentagon'da hâlâ taze ve lekesizken Kaufmann, *The McNamara Strategy* (New York, 1964) eserinde bu meselelerin kamuya etkili bir şekilde açıklanmasını sağladı.

(88) Silahlı Kuvvetler Meclisi Komitesi'ne, Şubat 1961'de. Kaufmann, *The McNamara Strategy*, 53'te alıntılanmıştır.

> Mecbur kalmamız halinde, büyük çaplı bir baskın saldırısı karşısında bile, bir düşman toplumu yok etmek için elimizde yeterli miktarda yedek vuruş gücü bulundurmamızı mümkün kılan şey, İttifak kuvvetlerinin gücünün ve doğasının ta kendisidir. Başka bir deyişle, olası bir rakibe bizim kendi şehirlerimize saldırmaktan sakınması için mümkün olan en güçlü teşviği sağlıyoruz.[89]

McNamara'nın miras aldığı genel nükleer savaş stratejisinin Sovyetler Birliği, Çin ve Doğu Avrupa halklarına büyük çaplı ve ayrım gözetmeyen bir saldırı yapılmasını içerdiği hesaba katıldığında, bu daha kontrollü ve esnek yaklaşım gerçekten devrim niteliğindeydi. Sorun, bu yaklaşımın çeşitli şekillerde yorumlanabiliyor olmasıydı. Bu kısmen, içerdiği kavramların özgünlüğünden, kısmen de hedeflerin açıklıktan yoksun olmasından ve 1960'ların başında öğretinin uluslararası ilişkilerin durumuyla ilişkilendirilememesinden kaynaklanıyordu. Birleşik Devletler'in Avrupa'ya verdiği nükleer güvencenin etkisi, Amerikan stratejik öğretisinin gelişmi açısından önemli bir etki olarak hatırlanmalıdır. Genel olarak, temel muammanın, Batı Avrupa'ya yapılacak bir Sovyet kıta saldırısının nükleer tehditlere başvurulmaksızın engellenemeyecek olması ama nükleer tehditlerin de Sovyet karşı tehdidinin boyutundan ötürü güvenilir olmaması olduğu düşünülüyordu.

McNamara'nın içgüdüsü, uylaşımsal durumun umutsuzluğunu inkâr etme yönündeydi ve görev süresi boyunca müttefikleri buna ikna etmek için çok uğraştı. Bunun geçerli olması halinde, mantık, NATO'nun nükleer silah kullanma tehdidine bel bağlamasına son verilmesine götürüyordu. Bu fikir, 1961'de Kennedy'nin aklını çeldi. O yılın en büyük krizinin, ittifakın uylaşımsal yöntemlerle savunulamayan tek kısmı olan Batı Berlin yüzünden yaşanmış olmasından ötürü kendini zapt etti. Çatışma esnasında, Kennedy ilk kullanım tehdidine bağlılığını tekrar doğrulamak zorunda kaldı.

Batı yükselmek zorunda idiyse, yönetim de askeri hedeflere saldırmayı ve şehirlerden uzak durmayı vaadediyordu. Çoğu kimsenin düşündüğü hedef türleri Sovyetler Birliği'nin stratejik nükleer varlıkları değil, bu varlıklar eninde sonunda hedef olacak olsa da, Avrupa'da yapılacak bir kara savaşıyla bağlantılı olan hedeflerdi. Gelgelelim, Sovyetler Birliği için McNamara'nın konuşmasını –ve Amerika'nın füze kapasitesindeki ilgili artışı- bir ilk vuruş

(89) Robert S. McNamara, "Defense Arrangements of the North Atlantic Community," Department of State Bulletin, no. 47, 9 Temmuz 1962. McNamara'nın 5 Mayıs 1962'de NATO bakanlarına verdiği özgün brifingin gizliliği artık kaldırılmıştır.

için yapılan hazırıklar olarak yorumlamamak çok zor olurdu. Bu yorum sorunu, yeni stratejiyi biçimlendiren kavramların, Sovyetler Birliği'nin nükleer silah yarışını kazanmakta olduğunun düşünüldüğü bir dönemde geliştirilmiş olmasıyla vurgulanmıştı. Yönetim bu stratejinin ana hatlarını kamuya açık bir şekilde çizmeye başladığında, Sovyetler Birliği'nin sadece epey geride olmakla kalmayıp, keşif uydularının gelmesinden ötürü, Kremlin'in Amerikalıların bu zayıflıklarından haberdar olduğunu bildiği de aşikârdı.[90]

Şüphesiz, Sovyet liderler yeni Amerikan öğretisine ve silah arttırımına telaşla tepki verdiler. Başbakan Khrushchev son zamanlarda ülkesinin büyümekte olan füze gücünü açığa vurmaktaydı ve bunu, Sovyet stratejisinin yönünün yeniden belirlenmesinin temeli haline getirmişti. Batı Avrupalıların savunmasızlığını vurgulamak ve böylece onları Amerikalıların iyi davranması için bir koz olarak kullanmak da dâhil olmak üzere birtakım önlemler aldı. 1962'nin sonbaharında, tüm kumarların en büyüğünü oynadı ve dengeyi, Küba'ya yangından mal kaçırırcasına füzeler yerleştirerek ve böylece nükleer çağın en ciddi krizlerinden birini tetikleyerek düzeltmeye çalıştı. Yapmadığı şey, Sovyetler Birliği'nin McNamara'nın önerdiği türden kontrollü mücadelede savaşmakla ilgilendiği fikrini teşvik etmekti. Sovyetler Birliği 1960'ların başında istese de o şekilde savaşamazdı. Bunun yerine, Eylül 1961'de yapılan 56 megatonluk büyük çaplı bir atmosfer testi de dâhil olmak üzere, Sovyet nükleer arsenalinin terörist özelliklerine yapılan bir vurgu vardı. Küba füze krizi sırasında, Devlet Başkanı Kennedy'nin hiç de yeni stratejiye uygun şekilde hareket etmediğinin de belirtilmesi gerekir: Birleşik Devletler askeri uçaklarını sivil hava sahâlârına dağıtarak ve "tam misilleme vuruşu" tehdidinde bulunarak Sovyetler Birliği'ne bir karşı kuvvet seçeneği bırakmadı.

McNamara Sovyetler Birliği'nin yeni stratejiye yüklediği anlamlar hakkında kaygılıydı; Birleşik Devletler Hava Kuvveti'nin aşikâr olan, tam bir ilk vuruşa hazırlanarak Sovyetler Birliği'nin en büyük korkularını haklı çıkarma arzusu hakkında daha da endişeliydi. Berlin ve Küba füze krizleri sırasında yönetim içinde yapılan tartışmalar, bu tartışmalara katılanları, nükleer silahların herhangi bir ölçekte kullanılmasının Birleşik Devletler için uygula-

(90) Bkz. Freedman, *Evolution of Nuclear Strategy*, bölüm 15; ayrıca yeni stratejiye neden olan motivasyonların biraz daha farklı bir yorumu için bkz. Ball, *Policies and Force Levels*.

nabilir bir seçenek gibi görünme ihtimalinin çok düşük olduğuna ikna etti.[91] McNamara, nükleer eşiğin geçilmeyeceğinin güvence altına alınması konusunda, bu eşiğin geçilmesinden sonra neler yapılabileceği konusunda olduğundan çok daha kaygılı hale geldi. Neredeyse yeni strateji ilan edilir edilmez, McNamara başta yine de güvence verilmiş yıkıma yoğunlaşması bakımından nükleer savaşın kaçılması mümkün olmayan trajedisini vurgulamadan önce zararı sınırlandırma ihtiyacından söz ederek, bu stratejiden uzaklaşmaya başladı.

Kuram açısından, McNamara hâlâ bir "yükselme hâkimiyeti" çerçevesi dâhilinde, özellikle de yedekte tutulan ikinci vuruş kuvvetlerinin Sovyetler Birliği'ni o aşamaya yükselmenin tehlikeleri konusunda uyarmak için muhafaza edilmesi bakımından faaliyet gösteriyordu ama nükleer eşiğin üstündeki tanınabilir eşikler mefhumu gözünden düşmüştü. Nükleer eşiğin geçilmemesi gerektiği konusundaki bu kararlılığı, Batı Avrupalılar ile ters düşmesine neden oldu. Şüphesiz onlar bu eşiği geçmeye can atmıyorlardı ama bunun Amerikan argümanlarının caydırıcılığı açısından içerimleri hakkında endişeliydiler.

Avrupalılar nükleer korunma için Birleşik Devletler'e bel bağlıyorlardı ama Sovyet nükleer kabiliyetinin Amerikan nükleer güvencesine sokmuş olduğu akıl dışılık öğesini gayet iyi anlamışlardı. Amerikalılar "nükleer savaş girme"yi önleme ihtiyacından daha çok söz ettikçe, Avrupalılar da güvencenin iptal edilme sürecinde olduğundan daha çok şüpheleniyorlardı. Amerikalılar Avrupa'da yapılacak bir savaşın kendileri için taşığı riskleri azaltıyorlardı ama nükleer seviyeye yükselmenin çok düşük bir ihtimal olduğunu doğrulayarak Sovyetler Birliği açısından saldırganlık risklerini de azaltıyorlardı. Daha çetin uylaşımsal kuvvetler NATO için Sovyetler Birliği'nin zafer elde etmesini önleyebilirlerdi ama başarısızlığın Kremlin'e maliyeti çok az olurdu; Sovyet toprakları zarar almamış olurdu. Nükleer felaket

(91) Bu en açık şekilde, Kennedy'nin ulusal güvenlik meseleleri için özel asistanı olan McGeorge Bundy tarafından yazılan ünlü bir makalede ifade edildi. Şöyle yazdı: "Siyasi liderlerin nükleer silahlar hakkında gerçekten düşündükleri şeyler ile temsili stratejik savaştaki karmaşık görece 'avantaj' hesaplamalarında varsayılan şeyler arasında muazzam bir uçurum vardır. Düşünce Kuruluşu analistleri rahatlıkla, 'kabul edilebilir' zarar seviyelerini onlarca milyon yaşam olarak belirleyebilmektediler. Düzinelerce büyük şehrin kaybedilmesinin bazı insanlar için her nasılsa gerçek bir seçenek olduğunu varsayabilmektedirler. Gerçek siyasi liderlerin gerçek dünyasında –burada ya da Sovyetler Birliği'nde- kendi ülkenin bir şehrine tek bir hidrojen bombası bile atılması kararı peşinen felaket niteliğinde bir gaf olarak; on şehre on bomba atılması kararı tarihte görülmemiş bir felaket olarak; ve yüz şehre yüz bomba atılması kararı da düşünülemez olarak görülür" ("To Cap the Volcano," *Foreign Affairs* 48, no. 1 [Ekim 1969], 9-10).

hakkında endişelenmek için hiçbir sebep kalmadığında, Sovyet risk hesaplamaları tehlikeli derecede basitleştirilmiş olurdu. Avrupalılara göre sadece nükleer savaşın değil tüm savaşların önlenmesi gerekiyordu ve caydırma da nükleer silahlara başvurulması için hiç olmazsa biraz olasılık gerektiriyordu.

Buna ek olarak bir de, McNamara'nın müttefiklerin Birleşik Devletler'i isteğinin aksine bir nükleer çatışmaya zorlamalarını önlemeye can atıyor olması ve dolayısıyla Avrupalılar arasında daha küçük nükleer arsenallerin geliştirilmesi konusunda özellikle kaygılı olması meselesi vardı. Yeni stratejinin genel hatlarından söz ettiği Temmuz 1962 konuşmasında, bu küçük kuvvetlerin "tehlikeli, değerini kaybetmeye meyilli ve bir caydırıcı olarak güvenilirlikten yoksun" olduklarını söyleyerek onları kınadı. Özellikle Fransızlar, doğru bir şekilde onları zorla nükleer faaliyetin dışına atmaya yönelik bir girişim olarak gördükleri şeye şiddetle itiraz ettiler. Amerikalıların, uylaşımsal bir savunmanın uygulanabilir olduğu konusundaki güvenini paylaşmıyorlardı ve dolayısıyla caydırmanın artık gelecekteki bir savaşın katıksız belirsizliğine bağlı olduğunu öne sürdüler. İkincil karar merkezleri de bu belirsizliğe katkıda bulundu ve böylelikle caydırıcılığa takviye yaptı.[92]

Fransızların NATO eleştirisi kısmen Amerikan güvencesinin güvenilirliği hakkındaki şüphelere ve ulusal caydırma araçlarına ilişkin bir tercihe, kısmen de ittifak bağlarının gevşemekte olduğu yönündeki bir varsayıma dayanıyordu. Bu ikinci varsayım doğru değildi ve Avrupa'daki ittifak yapısı, Fransa 1966'da NATO'nun Birleştirilmiş Askeri Komutanlık'ından ayrıldığında bile bir bozulmadı. Diğer ülkeler de bağımsız nükleer arsenal geliştirme konusunda Fransızların izinden gitmeye kalkmadı. Burada en önemli olan ülke Batı Almanya idi. Almanlar, bu yönde ilerlemeye karar vermeleri halinde Avrupa'nın her yanında tehlike çanlarının çalınmaya başlayacağını biliyorlardı ve Birleşik Devletler üzerinde bir etki kaynağı olarak kullanabilecekleri ufak ihtimali kullanmayı tercih ettiler.[93] Eş zamanlı olarak hem tüm nükleer kararlar üzerindeki hâkimiyetini koruma hem de Avrupalıların

(92) Fransız kuramının gelişimi bu makalenin kapsamının dışında kalır. NATO'nun ihtiyaçları ile ilgili olarak tartışan en önemli kuramcı, özgün olarak Dissuasion et Stratégie (Paris, 1964) olarak yayımlanmış olan André Beaufre, *Deterrence and Strategy* (Londra, 1965) idi. Pierre Gallois, nükleer çağda gerçek ittifakların mümkün olup olmadığını sorguladı ve özgün olarak *Stratégie de l'âge nucléaire* (Paris, 1960) adıyla yayımlanmış olan *The Balance of Terror: Strategy for the Nuclear Age*, çev. Richard Howard (Boston, 1961) kitabında ulusal bir nükleer kuvvet için bir kavram geliştirdi. İngilizlerin bu tartışmaya verdiği tepki ise, Britanya'nın hem yerleşik bir nükleer güç hem de güvenilir bir kuvvet muhafaza etmek için zaten bir dereceye kadar Amerikan cömertliğine bel bağlamış olması bakımından, Fransız tepkisinden biraz daha çekingendi. Bkz. Andrew Pierre, *Nuclear Politics: The British Experience with an Independent Strategic Force, 1939-1970* (Londra, 1972).

(93) Catherine McArdle Kelleher, *Germany and the Politics of Nuclear Weapons* (New York, 1975).

nükleer kararlarda söz sahibi olma arzusunu tatmin etme girişiminde bulunma arzusu, en bilineni çok taraflı bir kuvvet için olan aşırı derecede zoraki planlara yol açtı.[94]

Avrupalıların şikâyetinin ana itkisi, Birleşik Devletler'in nükleer güvencesini, nükleer eşikten tamamen uzak durulması gerekliliğine yaptığı sürekli vurguyla geri çekmeye çalışıyor olmasıydı. Sonunda bir uzlaşmaya varıldı. 1967'de –uzlaşmacı olmayan Fransızlar artık gitmişti– NATO, esnek karşılık stratejisini benimsedi.[95] Yeni strateji, dikkatle hazırlanmış bir eylem planından çok, bir sözcükler biçimiydi ve dolayısıyla çeşitli yorumlara açıktı ama bu kaçınılmazdı, çünkü muhalif görüşleri bağdaştırmak için hazırlanmıştı.

Amerikan konumunun onaylandığına ilişkin gösterge, uylaşımsal saldırganlığa verilecek otomatik bir nükleer karşılıktan yoksun olunduğunun kabul edilmesiydi. Saldırganlığı uylaşımsal yollarla zapt etme girişiminde bulunuldu. Bunun başarısız olması halinde, taktiksel nükleer silahlardan faydalanılacaktı. Şayet bu da çatışmayı tatmin edici şekilde sonlandıramazsa, Birleşik Devletler stratejik nükleer arsenaline başvurulacaktı. Bu, kabul edilmiş ve yalınlaştırılmış olan tırmanma merdiveni görüşünün farklı bir şekilde yeniden ifade edilmesinden başka bir şey değildi. Soru, bu merdivende ilerlemenin kasıtlı mı yoksa elde olmadan mı olacağı ve NATO'nun yükselme hâkimiyetini mi hedefliyor yoksa sadece bir şeyleri şansa bırakan tehdide mi bel bağlıyor olduğuydu.

Birçok nedenden ötürü, benimsenecek olan yaklaşımın, sadece hükmen dahi olsa, bu yaklaşımlardan ikincisi olacağı aşikârdı. Avrupalıların, Amerikalıların onları uygulanabilir bir uylaşımsal seçeneğin hiç güçlük çekilmeden hazır bulunduğuna ikna etmek için uyguladıkları baskılara son derece dirençli oldukları görülüyordu.[96] Avrupalıların yeni stratejiyi benimsemek için öne sürdükleri koşullardan biri, daha fazla kara kuvveti harcamalarının

(94) Bu anlaşmazlığın arka planı için bkz. John Steinbruner, *The Cybernetic Theory of Decision* (Princeton, 1974). Nükleer paylaşma meselesinin Birleşik Devletler öğretisi açısından teşkil ettiği sorunlar hakkında bir tartışma için bkz. Albert Wohlstetter, "Nuclear Sharing: NATO and the N + 1 Country," *Foreign Affairs* 39, no. 3 (Nisan 1961).

(95) "Bu kavram . . . tüm saldırganlık seviyelerine ya da tehditlerine verilecek olan uylaşımsal ya da nükleer uygun karşılıkların esnek ve dengeli bir yelpazesine dayanır. Uygun siyasi denetime tabi olan bu karşılıklar, öncelikle saldırganlığı engellemek ve böylelikle barışı korumak için tasarlanmıştır; ama olur da tatsız bir şekilde saldırganlık meydana gelirse, bu karşılıklar ileri savunma kavramı kapsamında Kuzey Atlantik Anlaşması bölgesinin güvenliğini sağlayacaktır" (bildiri, Kuzey Atlantik Konseyi'nin bakanlık toplantısı, 14 Aralık 1967).

(96) Tartışmanın bir Amerikan bakış açısından yapılan tarifi için bkz. Enthoven ve Smith, *How Much is Enough?*, bölüm 4.

beklenmemesiydi ve bu dönemde, Birleşik Devletler Ordusu Veitnam'da bir çıkmaza girmişti ve Amerikan tarafı, Avrupa taahhütünü daha da arttırmaya daha az ilgi duyuyordu. Bundan ötürü, NATO'nun kendini uylaşımsal düzeyde hâkimiyet kurabilecek gibi hissetmesi düşük bir ihtimaldi.

Taktiksel (muharebe meydanı) nükleer silahların Avrupa'da yapılan bir kara savaşını Batı'nın lehine çevirebileceğine güvenilmiş olsaydı, o seviyede egemenlik elde edilebilirdi. Ama görmüş olduğumuz gibi, bu dönemde sınırlı bir nükleer savaş yapılabileceğine neredeyse hiç inanılmıyordu. Avrupalılar için, bu silahların önemi, uylaşımsal silahlar gibi kullanılabilecek olmaları değil, nükleer olmalarıydı. Bu silahlar, stratejik seviyeye yükselmeyi engellemenin bir aracı olarak değil, tam da bu riski yaratmanın bir aracı olarak değer taşıyordu. Öğretiye göre, bu silahlar Birleşik Devletler stratejik arsenalini bir Avrupa kara savaşıyla bağlardı ve böylelikle Sovyetler Birliği, yerelleştirilmiş uylaşımsal saldırganlığı tasavvur etmesi halinde, topyekûn bir nükleer savaş riskinin önüne geçemezdi. NATO'nun (ağırlıklı olarak Avrupalılar tarafından yönetilen) Nükleer Planlama Grubu bünyesinde esnek karşılığın uygulanması konusunda girişilecek olan ilk çalışmalarda, vurgu, nükleer silahların ilk olarak askeri bir avantaj kazanmaktan ziyade, Sovyet liderliğine siyasi kararlılık mesajı vermek için kullanılmasında olacaktı.[97]

1970'lerin başında, esnek karşılık ve güvence verilmiş yıkımın birlikte benimsenmesi, nükleer silahlar kullanılmaya başladıktan sonra, belirgin eşikler belirlenmesi ve onların devam ettirilmesi ihtimaline itimat edilmediğini gösterdi. Nükleer silahlar mevcut oldukça ve bir şekilde Birleşik Devletler ile müttefiklerinin korunmasıyla bağlantılı oldukça, bir saldırganın karşısında bulacağı riskler kabul edilemezdi. Caydırmanın başarısız olması halinde ne yapılacağı gibi uygunsuz bir soruyu derinlemesine araştırmaya hiç gerek yoktu, çünkü caydırmanın başarısız olacağına inanmak için ortada neredeyse hiçbir sebep yoktu. 1970'lerin başı, iki süpergücün görüş farklılıklarını çözümlüyor gibi göründüğü bir yatışma dönemiydi. Hâlâ çözülememiş olan çatışma ve kriz alanlarında dahi, nükleer silahlar büyük ölçüde konunun dışındaymış gibi görünüyordu. Taraflardan hiçbiri bir nükleer diplomasi uygulamıyordu. Nükleer silahların açıkça dâhil olduğu son kriz, 1962 Küba füze kriziydi. Ekim 1973 Arap-İsrail Savaşı'nın sonuna doğru, Amerikan stratejik kuvvetlerinin alarm durumu, Sovyetler Birliği'ni

(97) Legge, *Theater Nuclear Weapons and the NATO Strategy of Flexible Response.*

Mısır adına doğrudan bir müdahalede bulunmaması için uyarmak adına yükseltilmişti. Bu olay hakkında belirtilmeye değer olan şey, Birleşik Devletler'in aksettirmeye çalıştığı tehdidin olayların kontrolden çıkması riski olduğudur –bu, bir şeyleri şansa bırakan bir tehditti.[98]

VII

1970'lerde, bu kadar belirsiz bir tehdide bel bağlamaya meydan okunmaya başladı. Olayları şansa bırakmaya güvenmek, siyasi liderlerin esas korkuları ve algıları ile yükselme süreci başladıktan sonra onu denetim altında tutmanın zorluğu bakımından ne kadar gerçekçi olursa olsun, stratejiden vazgeçilmesi gibi görünüyordu. Kuvvet tasarımı ya da hedef tespiti seçeneklerinin hazırlanması için hiçbir yönerge sağlamıyordu.

Bu görüşe ilişkin tatminsizlik, öncelikle karşılıklı güvence verilmiş yıkım sorununa odaklandı. Amerikan planlamacılar tek seçenek olarak şehirlere topyekûn bir saldırı yapılmasını tasavvur etmedilerse de, yaygın olarak güvence verilmiş yıkıma yapılan vurgunun bunu ima ettiği düşünülüyordu. Sözgelimi, Devlet Başkanı Nixon 1970'te Meclis'e verdiği dış politika raporunda şunu sordu: "Bir nükleer saldırı halinde, bir Devlet Başkanı'nın elinde, bunun ardından Amerikalılar'ın kitle halinde katledileceğini kesin olarak bilmesine rağmen, sadece düşman halkının büyük çaplı bir imhasını emretme seçeneği mi bulunmalıdır?"[99] Bürokrasi içinde, Devlet Başkanı'nın daha cazip seçenekler geliştirilmesi için yaptığı çağrıya yönelik pek bir şey yapılmadı ama birkaç üçüncü şahıs mevcut vaziyetin hüsranını anladı. Mesela Fred Iklé, "Karanlık Çağlar'dan beri evrensel olarak reddedilen bir savaş biçimine –esirlerin kitle halinde öldürülmesine– dayanan" bu "karşılıklı caydırmanın sağlamlığı ve istikrarlılığı konusundaki mevcut, halinden memnun kayıtsızlığı" kınadı. Buna verilen karşılık, bir barış kaynağı olarak karşılıklı yıkım tehdidine bel bağlamak ne kadar nahoş olursa olsun bunun

(98) Vakayla ilgilenen iki öğrenciye göre, Birleşik Devletler eylemlerinin iletmeye çalıştığı tehdit şuydu: "Eğer şu anda yaptığınız faaliyetlere devam ederseniz, eğer ilerler ve kuvvetlerinizi Mısır'a çıkarırsanız, silahlı kuvvetlerimiz arasında, sonuçları belli olmayan ama ezici olabilecek olan karşılıklı bir süreç başlatırsınız" (Barry M. Blechman ve Douglas M. Hart, "The Political Utility of Nuclear Weapons: The 1973 Middle East Crisis," *International Security* 7, no. 1 [Yaz 1982], 146-47).

(99) Richard M. Nixon, *United States Foreign Policy for the 1970s* (Washington, D.C., 18 Şubat 1970), 54-55.

işe yarıyor gibi göründüğü ve her halükarda, bu vaziyetin hayatın bir gerçeği olduğu ve neredeyse politikanın ötesinde olduğuydu.[100]

Zaman içinde, değişim arzusu hız kazandı ve bunun etkileri resmi bildirilerde görüldü. Bu değişimi birkaç etken açıklar. Öncelikle, uluslararası ilişkilerdeki bozulma caydırmanın başarısız olması halinde ne yapılacağı sorusunun daha yerinde görünmesini sağladı. İkinci olarak, Birleşik Devletler ezici kitle imha tehdidine bel bağlıyor olabilirse de, Sovyetler Birliği'nin çok daha gelişmiş bir tarzda ilerlemekte ve gerçekten bir nükleer savaş yapmak için bir strateji geliştirmekte olduğu öne sürüldü. Bu, Sovyetler Birliği'ne ve stratejik varlıklarına zarar verme ve hatta belki, geleneksel bir askeri zafer için zemin hazırlama becerisini sınırlandırmak için askeri kuvvetlere yapılacak saldırıları da içerirdi. Sovyetler Birliği'nin belirleyici bir stratejik avantaj elde etmeye kararlı olduğuna ilişkin korkular, Sovyetler'in her türden askeri kabiliyeti içeren ve 1960'ların başında ciddi ciddi başlamış olan askeri büyümesiyle de pekiştirildi. Sovyet öğretisinde bir süredir kaygı verici bölümler bulunmaktaydı. Onları daha ciddi hale getiren şey, öğreti ve kabiliyet arasındaki bariz çakışma oldu.[101]

Silah teknolojisindeki gelişmeler de daha gelişmiş nükleer taktiklerin mümkün hale gelmekte olduğu görüşünü teşvik etti. Münferit füzelerin üstünde bulunan çok sayıda savaş başlığının, verim-ağırlık oranlarının azaltılmasının, nükleer etkileri biçimlendirme becerisinin, giderek artan muhaberat, komuta, kontrol ve gözetim sistemleri kapasitesinin ve hepsinden önemlisi, oldukça küçük ve korunaklı hedefleri hayret verici derecede isabetli şekilde vurabilme becerisinin ortaya çıkması, nükleer silahların giderek artan bir biçimde, isabetli ve seçici şekilde kullanılabilecek olan araçlar haline gelmekte olduğu anlayışına katkıda bulundu.

1970'lerde nükleer strateji algılarının şekillenmesindeki etkenlerden söz edilmeye değer olanların sonuncusu silah denetimidir. 1970'lerde yapılan

(100) Fred Iklé, "Can Nuclear Deterrence Last Out the Century?" *Foreign Affairs* 51, no. 2 (Ocak 1973); Wolfgang Panofsky, "The Mutual Hostage Relationship between America and Russia," *Foreign Affairs* 52, no. 1 (Ekim 1973).

(101) Sovyet tartışması maalesef bu makalenin kapsamının dışında kalır. Birleşik Devletler içindeki Sovyet stratejisi tartışması hakkında şu iki makale derlemesinden bilgi edinilebilir: Derek Leebaert, ed., *Soviet Military Thinking* (Cambridge, Mass., ve Londra, 1981) ve John Baylis ve Gerald Segal, ed., *Soviet Strategy* (Londra, 1981). Tartışma iki soruya bölünebilir. İlki, Sovyetler Birliği'nin askeri hedeflere yapılan saldırılara dayanan ve biraz önleme öğesi içeren bir nükleer savaş idamesi için bir strateji geliştirmiş olup olmadığıydı. Eldeki kanıtlar, bunun aslında Sovyet yaklaşımı olduğunu gösterir. İkinci soru ise, bu stratejinin onlara, Batı caydırıcılığının sağlamlığına tehlikeli bir şekilde gölge düşürülmüş olsun diye bir nükleer savaş yapma ve kazanma güveni vermiş olup olmadığıydı. Burada da, kanıtlar, Sovyet liderlerin nükleer savaşın içerdiği risklerin tamemen farkında olduklarını önerir.

müzakere faaliyetlerinin çoğu, resmi terimlerle, iki süpergüç arasında denklik kurulmasıyla ilgiliydi. Tarafların elinde bulunan muazzam miktarlardaki nükleer taarruz gücü hesaba katıldığında, iki tarafın kuvvet yapıları arasındaki denkliğin ya da asimetrinin herhangi bir önemi olup olmadığı belirsiz bir konuydu. Gelgelelim, bu mesele hakkındaki müzakereler, kaçınılmaz olarak hususi eşitsizliklerin anlamına ilişkin bir tartışmayı teşvik etti.[102] Bu mesele ayrıca, ayrı nükleer silah kategorileri hakkında bir algıyı da teşvik etti –"stratejik", "orta düzey", "kısa menzilli." Bunun bir nedeni, basit bir sorun olan, müzakereleri idare edilebilir alanlara bölme sorunuydu ama önemli bir sonucu, derecelendirilmiş bir tırmanma merdiveni kavramını güçlendirmesi oldu.[103]

Bu etkenlerin hepsi bir araya gelerek, 1970'ler boyunca yükselme hâkimiyeti kavramını temel alan stratejilere bir dönüş yapılmasını teşvik etmek için çalıştı. Bu süreç, Savunma Bakanı James Schlesinger 1974'te, güvence verilmiş yıkım tehditlerine bel bağlamanın azaltılması için bir seçmeli nükleer seçenek yelpazesi geliştirileceğini duyurduğunda başladı. Schlesinger, gerçek bir ilk vuruş kabiliyeti geliştirmenin ne yapılabilir ne de istenen bir şey olduğunu ama büyük bir çatışma olması halinde, düşmanın ilerlemesine ket vurmak ve onu bu saldırganlığına devam etmemesi için uyarmak amacıyla nükleer silahları mümkün olduğu kadar etkili bir şekilde kullanmak gerekeceğini açıkça belirtti.[104]

Bu eğilim, Carter yönetimi altında da devam etti. 1980'de, Savunma Bakanı Harold Brown, daha çok, onu yürürlüğe sokan başkanlık yönergesi – PD59- ile bilinen bir tam karşılık verme stratejisi açıkladı. Bu, seçeneklerin geliştirilmesini daha da ileri götürdü; sürüncemeli bir nükleer savaş yapma ve Sovyetler Birliği'nin kilit siyasi ve ekonomik varlıklarını hedef alma ihti-

(102) Bu, Devlet Bakanı Henry Kissinger'ın daha ünlü feveranlarından birine yol açtı: "Ve bir ülke olarak kendimize sormamız gereken sorulardan biri, stratejik üstünlüğün ne menem bir şey olduğudur. Stratejik üstünlüğün sözü edilen bu sayı düzeylerinde siyasi, askeri, harekâtsal bakımdan önemi nedir? Onunla ne yapılır?" (3 Temmuz 1974 tarihli basın toplantısı, *Survival* [Eylül/Ekim 1974]'te yeniden basılmıştır).

(103) Strateji sorunları giderek artan bir şekilde silah denetimi sorunlarıyla ilgili hale gelmiş ve muhtelif önerilerin tartışılması, genel olarak savunma ve dış politika hakkında daha kapsamlı bir tartışma fırsatı yaratmış olsa da, silah denetiminin gidişatı da bu makalenin kapsamının dışındadır. Kapsamlı stratejik kavramlar ve silah denetimi arasındaki ilişkiyi "Weapons, Doctrines and Arms Control," *The Washington Quarterly* (İlkbahar 1984) makalesinde tartıştım. Stratejik silahlar hakkındaki başlıca görüşmelerin tarihçeleri için bkz. John Newhouse, *Cold Dawn: The Story of SALT* (New York, 1973); Strobe Talbott, *Endgame: The Inside Story of SALT II* (New York, 1979) ve *Deadly Gambits: The Reagan Administration and the Stalemate in Nuclear Arms Control* (New York, 1984).

(104) *Report of Secretary of Defense James Schlesinger to the Congress on the FY 1975 Defense Budget and FY 1975-79 Defense Program*, (Washington, D.C., 4 Mart 1974). Lynn Etheridge Davis, *Limited Nuclear Options: Deterrence and the New American Doctrine* (Londra, 1976).

malleri hakkında bir araştırma yapıldı. Bununla birlikte, stratejinin isminin de belirttiği gibi, temel kavram Sovyetler Birliği'nin tırmanma merdiveninin üst basamaklarına geçmesi halinde, Birleşik Devletler'in her seviyede etkili bir şekilde karşılık verebilecek olmasıydı.[105]

1981'de Reagan yönetimi bu süreci bir aşama ileriye götürdü. Önceki yönetimin öğretisini uygulamak için gereken kuvvetleri geliştirmekten daha fazla bir şey yapmadığını iddia etti. Gelgelelim, kesin bir tavır değişikliği vardı. Hâlâ, Sovyetler Birliği'nin yükselme hızını çabuklaştırması halinde esnekliğin zorunlu olduğu öne sürülüyordu ama buna bir de, Birleşik Devletler'in hızı arttırabileceğini hissetmesi halinde, Batı güvenliğinin ölçülemeyecek bir derecede güçlendirilmiş olacağı savı eklenmişti.[106] Bu argüman silsilesi, müttefiklerini desteklerken nükleer düşmanlıklar başlatmaya adanmış olduğu için, Birleşik Devletler'in bu düşmanlıkların nelere yol açabileceğini düşünmesi gerektiğini belirten birtakım sivil stratejistler tarafından geliştirilmişti.[107]

1970'ler ve 1980'ler boyunca, tırmanma merdiveninin farklı basamaklarında gerçekten hâkimiyet elde edebilme ihtimalleri etraflıca tartışılmıştı. Avrupa'daki bir kara savaşının gidişatını değiştirmek amacıyla, iyileştirilmiş olan muharebe meydanı nükleer silahlarının kullanılması için getirilen tekliflere zaten değinmiştik. Bunlar Avrupalılar arasında çok az rağbet gördü. Bir sonraki aşama, orta düzey olarak bilinir hale geldi. Bu aşamada, Sovyetler Birliği'ni vurabilecek olan ve Batı Avrupa'da üslenmiş olan Amerikan silahları ya da Batı Avrupa ülkelerini tehdit etmek için tasarlamış olan Sovyet silahları vardı. Bu silahlar, nükleer silahlar konusunun tamamına ilişkin ve alışılmadık derecede yoğun bir toplumsal tartışmanın odak noktasını oluş-

(105) Resmi yetkililerden biri, yükselme hakimiyeti kavramı ile olan bağı açıklığa kavuşturdu: "bu politika, Birleşik Devletler'in *tam karşılık verici* stratejik seçenekleri olmasını dikte ediyordu, öyle ki, muhtelif mübadele düzeylerinde, saldırganlık ya alt edilecek ya da kazanımları aşan kabul edilemez bedellerle sonuçlanacaktı . . . Genel olarak, büyük ölçekli ama topyekün olmayan mübadelelere hazırlıklı olma ihtiyacı, büyük bir savaşın çoktan başlamış–ve muhtemelen, taktiksel nükleer silahların çoktan kullanılmış- olduğu bir duruma en iyi şekilde uygulanabilecek olandır. Böyle bir bağlamda, Sovyetler Birliği'nin nükleer silahların kullanımının başarılı olacağı hiçbir orta düzey yükselme seviyesinin olmadığına inanmaya devam etmesi kritik olurdu" (Walter Slocombe, "The Countervailing Strategy," *International Security* 5, no. 4 [İlkbahar 1981], 21-22).

(106) "Eğer düşman saldırırsa, karşısında bulacağı ve onun savunmasız noktalarına bir karşı taarruz yapmamız riskini içeren bir savaş zamanı stratejisi, caydırıcılığı kuvvetlendirir ve savunmacı barış zamanı stratejisine hizmet eder" (Savunma Bakanı Yardımcısı Fred Iklé, "The Reagan Defense Program: A Focus on the Strategic Imperative," *Strategic Review* [İlkbahar 1982], 15). Carter ve Reagan programları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma için bkz. Jeffrey Richelson, "PD-59, NSDD-13 and the Reagan Strategic Modernization Program," *The Journal of Strategic Studies* 6, no. 2 (Haziran 1983).

(107) Colin Gray ve Keith Payne, "Victory is Possible," *Foreign Policy*, no. 39 (Yaz 1980).

turdu. 1979'da kabul edilmiş olan, Batı Avrupa'ya yeni uzun menzilli füzeler getirmeye yönelik bir NATO programının Avrupalı eleştirmenleri, bunun, Avrupa'da sınırlı bir nükleer savaş yapmaya ilişkin bir Amerikan planının bir parçası olduğu ithamında bulundular. Bu ithamdaki ironi, bu silahların böyle bir stratejiye hiç uygun olmamalarıydı. Stratejik nükleer mübadeleler ile Avrupa'daki bir kara savaşı arasında bir bağlantı kuruyor ve böylelikle, jargonu kullanmak gerekirse, eşleşiyorlardı. Şayet Birleşik Devletler gelecekte yapılacak bir nükleer savaşı sınırlamak arzusunda idiyse, Sovyet topraklarını tehdit etmekten kaçınması gerekiyordu. Bundan ötürü, programa yapılan eleştiriler yükselme hâkimiyeti kavramlarının etkisinin yaygın olarak tanındığını (ve Reagan yönetiminin dış politikalarına ilişkin aynı ölçüde yaygın olan bir itimatsızlığı) yansıttı ama uygulamada, bu program iki süpergüçten herhangi birinin nükleer savaşı müttefik topraklarıyla sınırlandırmaya yönelik bütün planlarını baltaladı.[108]

Birleşik Devletler'de en çok tartışmaya yol açan yükselme seviyesi, Birleşik Devletler'in karada üslenmiş füzelerine bir kıtalararası saldırı yapılması ihtimaliyle ilgiliydi. Öne sürülen argüman, Amerikan KBF'lerinin yok edilmesinin Birleşik Devletler'in aynı şekilde karşılık verme becerisini (geriye kalan Amerikan sistemlerinin isabet hasasslığı hiç tatmin edici değildi)elinden alacak ve dolayısıyla kuvvetin kabul edilemez olan karşılıklı şehir mübadeleleri seviyesine yükselmesini zorunlu kılacak olmasıydı. Bir yazar, karada üslenmiş sabit füzelerin bu savunmasızlığı için şunları söyleyedi: "Bu öylesine önemli bir olaydır ki, bunun sezinlenmesi stratejik öğretinin temel bir yeniden gözden geçirilmesi için bir fırsat olmalıdır."[109]

Bu savunmasızlığın neden bu kadar önemli olduğunu açıklamak zordu. Bir Sovyet planlamacı için, böyle bir saldırı yapmanın içerdiği riskler çok fazlaydı: füzelerinin kuramsal kapasitesi ne olursa olsun, düşünüldüğü gibi işleyeceklerinden emin olamıyordu; daima, Amerikalılar'ın Sovyet füzeleri daha onları yok edemeden füzelerini fırlatmaları riski vardı; ve, özellikle de bu "sınırlı" saldırının on milyonlarca Amerikalı'nın ölmesine yol açağının kesinlik kazanmasından sonra, Amerika'nın daha hafif bir karşılık vereceğinin hiçbir güvencesi olamazdı.[110] Bu konu hakkındaki tartışma, azametli

(108) Andrew Pierre, ed., *Nuclear Weapons in Europe* (New York, 1984).

(109) Colin Gray, *The Future of Land-Based Missile Force* (Londra, 1978). Ayrıca bkz. Paul Nitze, "Deterring Our Deterrent," *Foreign Policy*, no. 25 (Kış 1976-77).

(110) Birleşik Devletler Meclisi, Teknoloji Dairesi Değerlendirmesi, The Effect of Nuclear War (Washington, D.C., 1979); John Steinbruner ve Thomas Garwin, "Strategic Vulnerability: The Balance between Prudence and Paranoia," *International Security* 50, no. 1 (Yaz 1976).

karşı kuvvet seçenekleri sağlamak için yeterli taarruz kabiliyeti olacak ama aynı zamanda bir Sovyet saldırısı karşısında nispeten dayanıklı olacak olan yeni bir füzenin –MX ya da Missile Experimental [Deneysel Füze]- etrafında dönme eğilimi gösterdi. Bu gereksinimlerin ikincisinin, muazzam çabalar gösterilmesi ve muazzam harcamalar yapılması dışında hiçbir şekilde karşılanamayacağı görüldü.[111] Bu arayış sonunda, perspektife KBF savunmasızlığını yerleştiren ve her iki partinin üyelerinden oluşan bir başkanlık komitesi tarafından sonlandırıldı.[112]

Bu olayların her birinde, yükselme hâkimiyeti elde etmeye ve ondan yararlanmaya yönelik herhangi bir girişimde süpergüçlerden herhangi birinin karşısındaki zorluklar, bunun etkili bir nükleer stratejinin temelini oluşturabileceğine ilişkin savları baltalama eğilimi gösterdi. Ne türden olursa olsun sürüncemeli nükleer harekâtlar idame etmenin uygulanabirliği hakkındaki diğer çalışmalar da bu görüşü doğrulama eğilimi gösterdi.[113] Reagan yönetimi böyle harekâtların etkili bir şekilde yürütülebileceğini konusunda daha fazla ısrar ettikçe, bundan kuşku duyanlar sonunda Batı'nın, güvenliği için hâlâ bir şeyleri şansa bırakan tehdide bel bağladığını daha çok doğruladılar.[114]

Dolayısıyla, 1980'lerin ortasında, Hiroşima ve Nagazaki'nin yıkımından kırk yıl sonra, nükleer stratejistler hâlâ ne caydırmanın başarısız olması halinde nükleer silahların kullanılmasına ilişkin sağduyuya tamamen aykırı olan ikna edici yöntemler bulabilmişler, ne de caydırma devam edecekse böyle yöntemlerin keşfedilmesinin gerekli olup olmadığı konusunda bir mutabakata varabilmişlerdi. Nükleer stratejinin temel ikilemi, her zamanki kadar zorlu olmaya devam etti. Şayet herhangi bir mutabakat varsa, o da, daha güçlü uylaşımsal kuvvetlere sahip olmak mümkün olsaydı, Batı'nın güvenlik sorunlarının önemli ölçüde azalacağı ve o nedenle de "nükleer silahlara daha az bel bağlansın!" idi.

---

(111) John Edwards, *Super Weapon: The Making of MX* (New York, 1982).

(112) "KBF'lerimizin dayanıklılığı bugün bir kaygı konusu olsa da (özellikle bu sorun tek başına alındığında), denizde bir balistik füze denizaltı kuvvetimizin ve bir bombardıman uçağı kuvvetimizin olmaması çok daha ciddi bir mesele olurdu" (*Report of the President's Commission on Strategic Forces* [Washington, D.C., Nisan 1983], 7).

(113) Desmond Ball, *Can Nuclear War Be Controlled?* (Londra, 1981); Paul Bracken, *The Command and Control of Nuclear Forces* (New Haven, 1984).

(114) Örneğin bkz. Theodore Draper'in Savunma Bakanı Caspar Weinberger'in *New York Review of Books*'ta yaptığı ve Draper, *Present History: On Nuclear War, Detente and Other Controversies* (New York, 1983) kitabında yeniden basılan mübadeleler. Robert Jervis, *The Illogic of American Nuclear Strategy* (Ithaka, 1984), yükselme hâkimiyetine karşı çıkar ve açıkça, bir şeyleri şansa bırakan tehdidi destekler.

KAYNAKÇA

İLK İKİ NÜKLEER STRATEJİST KUŞAĞI

Evolution of Nuclear Strategy (Londra, 1981) kitabıma ek olarak, bir dizi genel nükleer strateji tarihçesi de vardır. Donald Snow, *Nuclear Strategy in a Dynamic World* (University, Ala., 1981), kapsamlı bir genel bakış sağlar. Michael Mandelbaum'un *The Nuclear Question* (Cambridge ve New York, 1979) kitabı, Kennedy dönemine çok fazla yoğunlaşan, tamamen tatmin edici olmayan bir tarihçedir; bunun aksine, aynı yazarın *The Nuclear Revolution* (Cambridge ve New York, 1981) kitabı, çok daha doyurucudur ve nükleer silahların ortaya çıkışının bir sonucu olarak uluslararası sistemde meydana gelen değişiklikler konusunda pek çok ilginç kavrayış içerir. Fred Kaplan'ın *The Wizards of Armageddon: Strategists of the Nuclear Age* (New York, 1983) kitabı, gözlemlere dayanır ve geniş kapsamlı olmayan bir kitaptır ama nükleer stratejistlerin kendileri, özellikle de Rand Corporation'a dâhil olanlar, hakkında pek çok ilginç görüş barındırır. Tamamen farklı bir bakış açısından, Colin Gray'in *Strategic Studies and Public Policy* (Lexington, Ky., 1982) eseri, Amerikan stratejik çalışmaları cemaatinin performansına ilişkin eleştirel bir değerlendirme sunar. Birleşik Devletler straejik politikasının gelişimi üzerine yapılan en etkileyici ayrıntılı çalışma David Alan Rosenberg tarafından yürütülmüştür. Rosenberg'in "The Origins of Overkill: Nuclear Weapons and American Strategy, 1945-1960," *International Security* 7, no. 4 (İlkbahar 1983) yazısı, bilhassa önemlidir.

Nükleer strateji hakkındaki ilk büyük akademik eser, editörlüğünü Bernard Brodie'nin yaptığı *The Absolute Weapon* (New York, 1946) kitabıdır. Brodie'nin *Strategy in the Missile Age* (Princeton, 1959) kitabı, konu hakkındaki ilk ders kitabıydı ve hâlâ son derece değerli, giriş niteliğinde bir çalışmadır. Stratejik düşünüşte meydana gelen gelişmelerle, Brodie'nin gözü giderek açılmıştır. Bu, *Escalation and the Nuclear Option* (Princeton, 1966) kitabında ve bir makale derlemesi olan *War and Politics* (Londra, 1973) eserlerine yansımıştır.

Nükleer stratejistlerin kamu gözündeki imgelerinde, dişli Herman Kahn'ın siması ağır basar hale gelmiştir. Ünlü bir ders serisini esas alan ilk kitabı, *On Thermonuclear War* (Princeton, 1960) idi. İlkinin eleştirisine karşılık olarak adlandırılmış olan ikincisi, *Thinking about the Unthinkable* (New York, 1962) idi. Üçüncü ve muhtemelen en iyi kitabı ise, *On Escalation: Metaphors and Scenarios* (New York, 1965) idi.

Thomas Schelling'in, nükleer meselelerin genellikle içinde anlaşıldığı kavramsal çerçeve bakımından muhtemelen daha kalıcı bir etkisi olmuştur ve yazıları yaratıcıdır ve kavrayış bakımından zengindir. En iyi bilinen iki kitabı *The Strategy of Conflict* (New York, 1960) ve *Arms and Influence* (New Haven, 1966) eserleridir. Daha az bilinen ama temel yaklaşımının yararlı bir serimlemesi olan eser ise, Institute for Strategic Studies in London adlı kurum tarafından 1965 yılında yayımlanmış ve Morton Halperin ile birlikte yazılmış olan, silah denetimi kavramı hakkında erken tarihli bir tartışma sunan, *Controlled Response and Strategic Warfare: Strategy and Arms Control* (New York, 1962) adlı kitapçıktır.

Albert Wohlstetter'ın, özellikle de politika oluşturulması ile olan ilişkisi bakımından çağdaş stratejik düşünüş üzerinde hatırı sayılır bir etkisi olmuştur. Ayrıntılı kitaplar yazmamıştır ama birçok önemli makale ile katkıda bulunmuştur. Bunların en önemlisi "The Delicate Balance of Terror," *Foreign Affairs* 37, no. 2 (Ocak 1959) makalesidir. Foreign Policy

dergisinin ardışık iki sayısında (Yaz ve Güz 1974) yayımlanmış olan "Is There a Strategic Arms Race?" ve "Rivals but No Race" adlı makalelerinin kamu tartışma üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

Bu yazarların hepsi, çağdaş stratejik çalışmaların, 1950'lerin ortasından 1960'ların ortasına kadar sürmüş olan "altın çağında" ün kazanmışlardır. Bu dönemdeki diğer ufuk açıcı çalışmalar ise şunlardır: William Kaufmann, ed., *Military Policy and National Security* (Princeton, 1956); Robert Endicott Osgood, *Limited War: The Challenge to American Strategy* (Chicago, 1957); ve Henry Kissinger, *Nuclear Weapons and Foreign Policy* (New York, 1957). Bunların hepsi, "büyük çaplı misilleme" politikasının kusurları olarak görülen şeylere karşılık olarak yazılmıştı. Bu dönemde yazılan bir başka önemli kitap ise Glenn Snyder, *Deterrence and Defense* (Princeton, 1961) idi.

Bu dönemin ardından, nükleer stratejik meseleler hakkındaki en önemli çözümlemeler Amerikan devlet başkanlarının kaleminden çıkma eğilimi gösterdi. Bilhassa Robert McNamara, hem 1961'den 1986'e dek Pentagon'daki görev süresi sırasında hem de sonrasında, uzun yıllar boyunca tartışmanın şartlarını belirledi. Teme görüşleri, Meclis'e sunduğu yıllık raporlarından yararlanılarak oluşturulan ama istifasından sonra yayımlanmış olan makale derlemesinde içerilir: *The Essence of Security: Reflections in Office* (Londra, 1968). James Schlesinger, gerçekten savunma bakanı olan ilk stratejistti. 1974'ün başında ve 1975'te Meclis'e yaptığı sunumlar, Birleşik Devletler stratejisini McNamara'nın belirlediği yaklaşımdan uzaklaştırarak ona yeni bir yön belirleme girişimini aksettirir. Bu girişim, 1970'lerin sonunda Carter yönetiminin altında da devam etmiştir. Örneğin bkz. Walter Slocombe, "The Countervailing Strategy," *International Security* 5, no. 4 (İlkbahar 1981).

Birleşik Devletler politikasını McNamara yaklaşımından daha da uzaklaştırma girişiminde bulunan akademik stratejistler arasında, Colin Gray bilhassa faal olmuştur. Keith Payne ile birlikte hatırı sayılır ölçüde dikkat çeken, "Victory is Possible," *Foreign Policy*, no. 39 (Yaz 1980) adlı bir makale yazdı. Böyle argümanlara berilen tepkinin bir örneği olan ve kesin bir şekilde "altın çağ" kavramlarını esas alan bir eser Robert Jervis, *The Illogic of American Nuclear Strategy* (Ithaca, 1984) kitabıdır.

NÜKLEER ÇAĞDA UYLAŞIMSAL SAVAŞ

Michael Carver

İkinci Dünya Savaşı, Japon şehirlerinin üzerinde iki atom bombasının patlamasıyla ansızın sona erince, bu silahların savaş idamesi üzerindeki etkileri hakkındaki görüşler farklılık gösterdi. Stratejik bombalamaya adanmış olan ama öngörülmüş olduğu gibi diğer savaş biçimlerini hükümsüz hale getirmemiş olduğu için hayal kırıklığına uğramış olan havacılardan bazıları, atom bombasının öngörülerini olası kıldığına inandılar. Daha az uç görüşler benimseyen ama stratejik bombalamanın zafere büyük bir katkı olduğuna inanan diğerleri, artık onun, önceden iddia etmiş olduklarından da daha belirleyici olduğunu düşündüler. Pek çok denizci ve askerden oluşan diğer grup ise, daha şüpheliydi. Bu iki bombanın üretimi için sarf edilen çok büyük gayretlerin, en güçlü ulusun gücünün dahi ancak birkaç tane bomba yapabilmeye yeteceği anlamına geldiğine inanıyorlardı. Memnuniyetle karşıladıkları başlıca sonuç, stratejik bombalama filolarının kayda değer ölçüde küçültülebilecekleri ve bundan ötürü de savaşta olmuş olduğu kadar fazla insan gücü ve para tüketmeyececkleriydi. 1952'de hidrojen ya da füzyon bombasının ortaya çıkışına dek, İkinci Dünya Savaşı'nın galipleri sanki temelde hiçbir şey değişmemişçesine, karada, denizde ve havada, 1941 ve 1945'te tecrübe edilmiş olanlara benzer şekilde yürütülen uzun ve büyük harekâtlar hayal ederek planlama yapmaya ve askerlerini eğitmeye devam ettiler. Daimi kuvvetler epey azaltılmış idiyse de–tabii bu Sovyetler Birliği için geçerli değildir- hem insan gücü hem de savaş malzemesinden oluşan seferberlik rezervlerinin böyle savaşların yapılabileceği araçları sağlayacağı bekleniyordu. Britanya ve Fransa da Afrika ve Asya'daki imparatorluk otoritelerini muhafaza etme ya da eski haline getirme sorunuyla karşılaştılar; bu, Avrupa'da mevzilendirilmiş olan ordulardan çok, İngilizlerin 1944 ve 1945'te

Burma'da kullanmış olduklarına benzer şekilde düzenlenmiş ve donatılmış ordular gerektiren bir görevdi. İhtiyaç duyulan şey, hava ulaştırmasıyla verimli bir şekilde desteklenen büyük miktarda piyadeydi. Piyade ihtiyacı kısmen zorunlu askerlik hizmetiyle kısmen de Afrikalılar ve Asyalılar arasından alınan askerlerle karşılandı; ama hava kuvvetleri avcı ve bombardıman uçaklarına yoğunlaşmayı yeğlediklerinden hava ulaştırması ihtiyacının karşılanması yavaş ilerledi.

I

Haziran 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal etmesi, bu fikirlerin ilk kez sınanmasını sağladı. İlk elenenlerden biri, atom bombasının kara savaşını hükümsüz kılmış olduğu kavramıydı; bir diğeri, bu bombaya sahip olunmasının ya saldırıdan muafiyet ya da istisnai bir güç sunduğu görüşüydü. General Douglas MacArthur, Inchon'da yapılan gözü pek bir amfibi çıkarma da dâhil olmak üzere, İkinci Dünya Savaşı yöntemlerini kullanarak Syngman Rhee'nin Kore Cumhuriyeti'nin imdadına yetişti ve Kuzey Korelileri Ekim'in sonuna kadar Yalu Nehri'ne kadar püskürttü. O zamana dek, Kuzey Kore hava saldırıları konusunda çok endişelenmesi gerekmemişti ama Çinliler'in savaşa girmesi savaşın doğasını değiştirdi. Kullandıkları yöntemler, Japonların 1942'de Malaya ve Burma'da İngilizler karşısında kazandıkları zaferlerde kullanmış oldukları yöntemleri andırıyordu; Amerikan ordusunun ve müttefiklerinin bağlı oldukları yolların önünü kesmişler, büyük miktarda piyadeyi sürmüşler ve yolu olmayan tepeler boyunca kendi levazımlarını taşımışlardı. Aynı zamanda, MacArthur'a yeniden donatılmış olan ve daha modern Sovyet uçakları kullanan Kuzey Kore hava kuvvetinin artık daha büyük bir tehdit oluşturduğu Yalu'nun ilerisindeki Çin kuvvetlerine ve üslerine saldırmak için Birleşik Devletler Hava Kuvveti'nin ve Donanma'nın hava filolarının potansiyel gücünü arttırma ehliyeti verilmemişti.

Önemli stratejik nedenlerden ötürü savaşın sınırlı olması gerekiyordu: Sovyetler Birliği'yle doğrudan bir çatışmaya ya da Çin'le uzatmalı bir savaşa girmeyi önlemek için. Eylem özgürlüğü, siyasi olduğunu düşündüğü nedenlerden ötürü kısıtlanmış olan MacArthur, bundan güçlü bir rahatsızlık duydu; bu, Birleşik Devletler Ordusu'nun savaşların nasıl yürütülmesi gerektiğine ilişkin görüşüne aykırı olan bir durumdu. 1951'in ilk yarısındaki mücadele –bu zamana kadar MacArthur'un yerini General Matthew B. Ridgway almış, 38. Paralel'in etrafındaki hattı sağlamlaştırmıştı–, İkinci Dünya

Savaşı'ndan ziyade Birinci Dünya Savaşı'nı andırdı. Bu, Temmuz 1953'te bir ateşkes imzalanana kadar süren iki yıllık yenişememe durumu için bilhassa geçerliydi. Cephe sabit hale gelmeden önce, iki taraf da yoğun topçu bombardımanlarıyla ve sınırlı tank desteğiyle desteklenen bir dizi büyük piyade saldırısı yaptı. Çin ve Kuzey Kore piyadeleri yakın kolda saldırdıkları için ağır kayıplar verdiler. Sabitlemenin ardından, durağan siper savaşının eski numaralarının yeniden öğrenilmesi gerekti; hem tanksavar hem de antipersonel mayınlar tehlikeleri arttırıyordu. Dwight D. Eisenhower 1953'te Devlet Başkanı Harry S. Truman'ın yerine geldiğinde, dünyanın en güçlü ulusunun, bolca ateş gücüyle donatılmış olan modern silahlı kuvvetlerinin hızla bir sonuç elde edemedikleri böyle çağdışı bir savaş biçiminde, kendini yine kayıplar verir halde bulmaması gerektiği düşüncesinde kararlıydı.

Birkaç başka neden, tüm büyük güçlerin bu dönemde silahlı kuvvetlerinin savaşa nasıl hazırlanması gerektiğini yeniden düşünmelerine neden oldu. Bu nedenlerden en belirgin olanları, Doğu Avrupa'yı işgal etmiş ve hâlâ büyük olan ordusu tarafından desteklenen Sovyetler'in Avrupa'daki uzlaşmazlığının yarattığı tehdit; Mao Tsetung'un gücünü Çin'in her yanını kapsayacak şekilde arttırması; bilhassa Sovyetler Birliği'nin ilk testi ve hem füzyon bombasının hem de daha küçük, taktiksel adı verilen nükleer silahların geliştirilmesi dâhil olmak üzere, nükleer silah alanındaki gelişmeler ve nükleer silahların idelojik bölünmenin her iki tarafının elinde de bol miktarda bulunur hale gelmesinin uzun bir zaman almayacağı ihtimali ve Britanya ve Fransa'nın imparatorluk otoritelerini muhafaza etmeye çalışırken karşılaştıkları, giderek artmakta olan zorluklardı.

Avrupa'da, Almanya'nın geleceğini belirlemek için bir barış anlaşması yapılmasına dair görüşmelerin kesilmesi, Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği'ne dâhil edilmesi ve Sovyetler'in Berlin'i kuşatması, Kuzey Atlantik Anlaşması İttifakı'nın oluşturulmasına ve Batı Almanya'daki İngiliz, Amerikan ve Fransız kuvvetlerinin işgal ordularından harekât ordularına dönüşmesine yol açmıştı. Batı Avrupa'yı Sovyetler Birliği'nin, gücünü onun alanını diğerlerinkilerden ayıran sınır hattının ötesine genişletmeye yönelik bir girişiminden savunma planı, Ren Nehri'nin ana direniş hattı haline getirilmesine dayanıyordu. İkinci Dünya Savaşı standartlarına göre bu, yaklaşık yüz tümen gerektiriyordu –bu neredeyse, Eisenhower'ın yönetimi altındaki Müttefik kuvvetlerin savaşın sonunda Almanya'da mevzilendirmiş oldukları tümenlerin sayısına tekabül ediyordu. Bunların ancak ufak bir kısmını daimi kuvvetler olarak yetiştirmek mümkündü ama, kriz zamanında bu kuvvetlerin büyük bir bölümünün seferber edilebileceği umuluyordu (ama buna pek iti-

mat edilmiyordu). Seferber edilecek olanların pek çoğu, savaşta görev almış ve hâlâ bir rezerv yükümlülüğü olan insanlar olacaktı ve gereken teçhizatın bir kısmı o çatışmadan kalanlardan karşılanabilirdi. Ama mobilize tümenlere bel bağlanabilecek olsa dahi, hâlâ büyük miktarda eksik kalacaktı. Alman yeniden silahlanması kısmi bir çözümdü; nükleer silahtan faydalanılması ise bir başka kısmi çözümdü. Batı Almanya ancak 1955'te Kuzey Atlantik İttifakı'na kabul edildi ve silahlı kuvvetlerinin dirilişi başladı. O zamana kadar, nükleer silahların B. H. Liddell Hart da dâhil olmak üzere pek çok insanın beş yıl önce varsaymış oldukları gibi nadir bulunan silahlar olmayacakları aşikâr hale gelmişti.

Liddell Hart, makalelerinin derlendiği ve 1950 yılında yayımlanmış olan *Defence of the West* [Batı'nın Müdafaası]adlı kitapta, hem nükleer silahların diğer silah türlerini hükümsüz kıldığının varsayılmasına hem de onlara fazla bel bağlanmasına karşı çıktı. Sovyetler Birliği'nin ve silahlı kuvvetlerinin atom saldırı karşısında Batı Avrupa ülkelerinden daha dayanıklı olduğunu ve her iki tarafın da nükleer silahları olması halinde, bunun silahların kullanılması açısından caydırıcı olacağını öne sürdü. İkinci Dünya Savaşı'ndakiler gibi, Doğu Avrupa'ya ilerlemeleri ve Sovyet uçaklarının kalkacağı üsleri işgal etmeleri beklenebilecek olan büyük ordular seferber etmeye güvenilmesini doğru bulmadı. O dönemde, kimyasal savaş başlıkları atmak için balistik füzelerin ya da kruz füzelerinin kullanılmasını tasavvur etmiş olsa da, bu füzelerin nükleer savaş başlıkları atamayacaklarını varsaymış gibi görünür. Liddell Hart, tamamen zırhlı ve paletli hareketli tümenlerden oluşan, eylemleri hava indirme piyade tümenleriyle birleştirilecek olan ve böylelikle her ikisinin de kimyasal savaştaki modern gelişmelerden faydalanabileceği düzenli orduların oluşturulması için baskı yaptı. Nükleer silahların ve zorunlu askerlik hizmetini yapanlardan oluşan büyük orduların kullanıldığı topyekûn savaşın feci bir savaş olacağını teslim etti. Savaşı önlemek için yapılmış olan planlara pek güvenmiyordu ve savaşı sınırlandırmaya çalışmanın öneminin anlaşılmasına çalıştı. Bu amaç için, kendisinin önerdiği türden kuvvetlerin daha etkili olacağına inanıyordu. Zaferden söz edilmesini uygun bulmuyordu ve Ekim 1954'te Londra'daki Kraliyet Birleşik Hizmetler Enstitüsü'nde verilen önemli bir derste, o zaman NATO'nun Avrupa için yüksek komutan yardımcısı olan Feldmareşal Montogmery'nin "Üçüncü Dünya Savaşı" hakkında çizdiği tabloyu sert bir şekilde eleştirdi. Montgomery şöyle dedi: "Açıkça ve kesin bir şekilde belirmek isterim ki, biz SHAPE'te [Müttefik Güçler Avrupa Yüksek Karargâhı'nın kısaltması –ç.n.] tüm harekât

planlarımızı yaparken, savunma için atom silahları ve termonükleer silahlar kullanmayı esas alıyoruz. Bizim için artık şu yok: 'Nükleer silahların kullanılması ihtimal dâhilindedir.' Çok kesin bir şekilde şu var: 'Bize saldırı yapılması halinde, nükleer silahlar kullanılacaktır.' Bu eylemin nedeni, bize yapılabilecek olan saldırının kuvvetine, nükleer silahları kullanmaksızın karşılık veremiyor olmamızdır. . . . Savaşa katılınması halinde nükleer silahların kullanılmayacağını söyleyenler var; bu görüşe katılmıyorum. Ben, atom silahlarından ve termonükleer silahlardan duyulan korkunun savaş için güçlü bir caydırıcı olduğunu düşünüyorum; ama hiddetli bir dünya savaşı başladı mı, muhtemelen *iki taraf da* bu silahları kullanacaktır. Biz ise, bize bir saldırı yapılması halinde bu silahları kesinlikle kullanacağız."

Aynı yıl, Devlet Başkanı Eisenhower Birleşik Devletler komutanlıklarına, gelecekte, bunun Birleşik Devletler'in lehine olacağı her durumda, her türden ve her boyutta nükleer silah kullanmak üzere plan yapabileceklerini söyledi.[1] Birleşik Devletler Ordusu, ilki gibi devasa boyutlarda olmayan nükleer silahların üretilebileceğinin netlik kazanmasından beri, bu kavramı kabul etmeleri için müttefiklerine baskı yapmaktaydı. Nükleer silahların kullanımının diğer kuvvetlerin eylemleriyle nasıl birleştirilebileceği konusunda farklı görüşler gelişti. En yaygın şekilde kabul gören kavram, nükleer silahların yıkıcı etkisinden fayadalanılacağı alan olarak bir nehir hattının kullanılması oldu. Hareketli bir örtme kuvveti düşmanın ilerlemesini geciktirirken, atom saldırısına karşı iyi bir şekilde korunan bir gözlem kuvveti de arkasında toplanmış olan zırhlı bir hareketli vurucu kuvvetle birlikte nehri yukarıdan gören bir yerde mevzilendirilecekti. Nükleer silahlar ise, düşman askerleri, geçiş yerlerinde ve buna rağmen yakın tarafta kurmuş olabilecekleri köprübaşı mevzilerinde geçiş yapmak için toplandıklarında onlara saldırmak için kullanılacaktı. Bunun ardından, zırhlı vurucu kuvvetler saldırıya geçecek ve kalan askerleri de saf dışı bırakacaklardı.

NATO kuvvetlerinin nükleer düşman saldırısı karşısındaki savunmasızlığına daha duyarlı olan alternatif bir kavram ise, savunma yapan kuvvetleri, her biri mevziler arasındaki boş alanlara sızmış olan düşman kuvvetlerini vurmaya yarayacak olan kendi taktiksel nükleer atış sistemiyle donatılmış bir dizi korunaklı derinlemesine durağan mevzi ile dağıtmak ve geride kalanlara hava indirme kuvvetleri tarafından *coup de grâce* [son darbe –ç.n.] yapılmasıydı. Muharebenin bu kavramla yürütülmesi, öldürme alan-

(1) Ulusal Güvenlik Konseyi belgesi NSC-162/2, *Basic National Security Policy*, 30.10.1953.

ları denen bölgelerde yaşayanların akıbeti gibi, zor sorunlar teşkil etti. O insanların muharebe öncesinde tahliye edilebileceği umuluyordu.

Bu iki kavram da tamamen savunmacıydı. Daha hırslı olan bir kavram, Sovyetler Birliği'nin şehirlerine ve askeri üslerine bombalar atmak, sonra hava indirme çıkarmaları yaparak bölgeyi işgal etmek ve umuluyordu ki, itibarını yitirmiş ve mahvolmuş olan komünist rejimi devirmekti. Bu gerçek dışı kavramın alternatifi, "zarar görmüş" savaştı. Bu, ilk nükleer silah mübadelesinin her iki tarafın da stoklarını tüketeceğini ve sonrasında harabelerin arasında, nükleer çağ öncesindeki karakteristik savaşa dönüleceğini varsayıyordu. Bu, donanmalar ve yedek kuvvetler arasında rağbet gören bir kavramdı; çünkü aksi halde, bu kuvvetlerin varlıkları için neredeyse hiçbir gerekçelendirme olmazdı. Tarafların nükleer arsenalleri arttıkça, bu kavram da NATO için önemini yitirdi.

1950'lerin sonunda NATO, üyelerinin Sovyetler Birliği'nin o zamana kadar Varşova Paktı'ndaki uydularınınkilerle takviye edilmiş olan uylaşımsal kuvvetlerini dengelemek için NATO'ya uylaşımsal kuvvetler sağlama konusundaki isteksizliğini telafi etmek amacıyla nükleer silahların muharebe alanında kullanılmasına bel bağlamaya ilişkin şüpheler duymaya başladı. Bu şüphelerin iki başlıca nedeni, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ittifak'a dâhil olması ve Sovyetler Birliği'nin füzyon savaş başlıklarıyla donatılmış kıtalararası balistik füzelerle Amerikan şehirlerine nükleer saldırılar yapabilme kabiliyeti geliştirmiş olmasıydı. Hem Batı Almanlar hem de Amerikalılar nükleer silahların demir perdenin yaptığı ilk ihlalde kullanılacağını varsaymak konusunda tereddütlüydüler. Buna ek olarak, Almanlar, düşmanın ilerlemesini durdurmak için hiçbir girişimde bulunulmadan, küçük ülkelerinin büyük bir bölümünü teslim eden savunma planlarını kabul etmeye hazırlıklı değillerdi. Anında nükleer misillemeyi esas alan bir stratejinin güvenilirliği dünyanın diğer yerlerinde çoktan baltalanmıştı ve artık, Avrupa savunması açısından dikkate değer ölçüde zayıflatılmış gibi görünüyordu.

Kore Savaşı, nükleer silahlara sahip olunmasının konuyla ilgisiz olduğunun görüldüğü tek çatışma olmamıştı. Fransızlar Mayıs 1954'te Dien Bien Phu'da General Vo Nyugen Giap tarafından küçük düşürücü bir yenilgiye uğratıldıklarında, Truman'ın Kore'de nükleer silahlar kullanmayı reddetmesine yol açmış olan kaygılar, Eisenhower'ı Hindiçin'de Fransızları desteklerken aynı kısıtlamaya riayet etmeye ikna etti. Hem uluslararası hem de ülke içi etkenler, Britanya'yı sadece nükleer silahlarını kullanmayı değerlendirmekten değil, 1956'daki Anglo-Fransız Süveyş harekâtında hava sa-

hâlâ haricindeki hedeflere uylaşımsal hava saldırıları yapmaktan alıkoydu. Fransızların 1957'de Tunus'ta Saiket'e karşı yapmış oldukları türden küçük çaplı hava saldırıları bile uluslararası protestolara yol açtı.

Dolayısıyla, 1950'lerin sonu, Batı dünyasında silahlı kuvvetlerin "politikanın başka yollarla yapılan bir devamı" gibi kullanılmasının genel olarak yeniden değerlendirilmesine tanıklık etti. Sonuçlar iki türlüydü. Harold Macmillan'ın Britanya'daki muhafazakâr yönetim, acil bir durumda seferber edilebilecek olan ve mevzilenmeleri İkinci Dünya Savaşı'ndaki türden tehditleri karşılamak için muhafaza edilmiş denizaşırı üslerle desteklenen, barış zamanı zorunlu askerlik hizmetine dayanan hantal kuvvetlerin artık hiçbir hükmü kalmamış olduğu görüşünü benimsedi. 1957'de, General Lauris Norstad'ı yeni Avrupa Müttefik güçler yüksek komutanı olarak selamlayan bir konuşmada, Macmillan şöyle dedi: "Hiçbir illüzyona kapılmayalım; günümüzün askeri kuvvetleri savaş açmak için tasarlanmadı; amaçları, savaşı engellemektir. Artık, uzun ve dengeli bir mücadelenin sonunda zafer elde edilen eski savaşlar gibi savaşlar olmayacak; topyekûn savaş, ancak topyekûn yıkım anlamına gelebilir." O zaman aynı şeyi yapan pek çok insanla birlikte, savaşı sınırlandırmanın yollarını aradı. Bu, Henry Kissinger ve André Beaufre gibi kimileri için, uluslarının askeri gücünün politikayı destekleyecek şekilde kullanılabileceği yollar bulmak anlamına geliyordu. Liddell Hart gibi diğerleri içinse, bir savaşın, caydırmayla önlenememesi halinde, sınırlı tutulabileceği, böylece de topyekûn yıkımla sonuçlanmayacağı anlamına geliyordu. Uzak Doğu'daki Amerikan ve Fransız deneyimi ile Orta ve Yakın Doğu'daki İngiliz ve Fransız deneyimi, bu güçleri şiddetli bir biçimde hüsrana uğramış bir halde bırakmıştı. Bu üç devletin de savunmaya adadıkları büyük miktarda insan gücü ve para, Hindiçin'de, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da savunmaya çalıştıkları mevziler, askeri kaynakları insan gücü dışında çok daha az olan ulusların ya da siyasi hareketlerin eylemleriyle aşındırılmıştı. "Özgürleştirme hareketleri" haricinde askeri eylemler yapılmasına ilişkin yönündeki uluslararası ve ülke içi itiraz ve bunun bir nükleer savaşa yol açabileceği korkusu bir araya gelerek, neredeyse hiçbir türden askeri harekâtın artık bir büyük güç tarafından yapılamayacağını aşikâr hale getirdi. Sovyetler Birliği ve Çin tarafından silah tedarikleri ve eğitim takımları ile desteklenen küçük güçler ve baltalayıcı hareketler, bu süreci önlemeye can atar gibi görünen Batılı kapitalist-demokratik dünyanın kuyusunu kazıyordu.

Birleşik Devletler'de Kissinger ve diğerleri öncelikli olarak sınırlı nükleer savaşlar yapabilmenin yollarını arıyorlardıysa da, Batı ülkelerindeki uz-

manlar dikkatlerin ve gayretlerin nükleer silahlarla nasıl savaşılacağı konusuna yoğunlaştırılmasına son verdiler. Birleşik Devletler Kara Kuvvetleri komutanı General Maxwell Taylor ve Amerikalı yazar Robert Osgood, artık nükleer silahlara bel bağlanmaması talebinde başı çektiler. Fransa'da, nükleer silahları tamamen reddetmek konusunda gönülsüz olan André Beaufre ve Raymond Aron "çok sınırlı nükleer kullanım" şeklinde bir çözüm bulmaya çalıştılar. Britanya'da Liddell Hart neredeyse Fransızlar'a katılacak kadar kızgındı ama, siyasi ve askeri liderlerin savaşta ortaya çıkan güçlü duygulara kapılma eğilimi gösterdiklerini bildiğinden, bir daha düşününce Kissinger'ın benimsemiş olduğu görüşü desteklemeye ikna oldu: karşılıklı intiharı önlemek için savaşı sınırlandırmanın olası yolları sadece ya harekâtların yapıldığı coğrafi alanı kısıtlamak –ki bu Avrupa'da pek mümkün değildi– ya da nükleer silahları kullanmaktan kaçınmaktı –ya da her ikisi birden.[2] Liddell Hart 1960'ta yayımlanmış olan *Detterrent or Defence* [Caydırıcı ya da Müdafaa] adlı bir diğer makale derlemesinde, "Are Small Atomic Weapons the Answer?" ["Çözüm Küçük Atom Silahlarında mı?"] adlı bölümü şu sözlerle bitirdi:

Kuramda, patlama gücü az olan bu silahlar nükleer eylemi muharebe alanıyla kısıtlamak ve böylece –insanlığın ve medeniyetin muhafaza edilmesinin yararına– imha ölçeğini ve kapsamını sınırlandırmak için daha yüksek bir ihtimal sunar. Ama herhangi türden bir nükleer silah gerçekten kullanıldıktan sonra, pek kolay bir şekilde seri derecelerle yayılabilir ve topyekûn bir nükleer savaşa yol açabilir. Savaşan insanların duygusal dürtülerine ilişkin deneyimlerden alınan dersler, kuramdan çok daha az iç rahatlatıcıdır – bu silahların geliştirilmesine yol açmış olan taktiksel kuramdan.

Alpler ve Baltık arasındaki alanı savunmak için elverişli olan uylaşımsal kuvvetler edinilmesinin çoğu kimsenin düşündüğü kadar umutsuz bir görev olmadığı görüşünü benimedi. Gereken kuvvetler, Varşova Paktı 'nın, seferber edebileceği tüm kuvvetle birlikte hesaba katıldığında elde edilen azami gücünden ziyade, savunulacak alanla ilişkilendirilmeliydi. NATO'nun Merkezi Bölge'deki daimi kuvvetlerinin tümenlerinin en azından yarısının savunma mevzilerine sevk edilmemesi, hareketli rezerv olarak tutulması gerektiğini ve daimi kuvvetlerin, bazıları ileri bölgedeki derin bir savunma kolları ağında kullanılırken, arka bölgelerdeki diğerleri de kilit noktaları hava indirme saldırılarına karşı koruyacak olan vatandaşlardan oluşan bir

(2) Bkz. Henry Kissinger, *The Necessity for Choice* (Londra, 1960).

milis tarafından desteklenmesini savundu. Daimi kuvvetler kısmen zırhlı ve tamamen paletli olan yirmialtı tümenden, bol miktarda tanktan ve bir miktar hafif piyadeden oluşmalıydı. Tekliflerini şu sözlerle özetledi: "Bugün başlıca ihtiyacımız, –karada, tereddütsüz ve gecikmesiz bir şekilde kullanılmaya hazır olan– nükleer olmayan bir yangından koruyucu ve yangın söndürücü geliştirerek, iki uçlu bir tehdide dönüşmüş olan Hidrojen bombası caydırıcısını desteklemektir."

Amerikalılar da oldukça farklı nedenlerden ötürü bu yöne dönmekteydiler. Avrupa'da uygun bir uylaşımsal savunma olmamasından ötürü, derhal, artık Sovyet nükleer karşı saldırısı riski yaratma anlamına gelen nükleer silah kullanımına başvurmalarının beklenmesi gerektiği fikrinden hoşlanmadılar. Avrupalı müttefiklerine, özellikle de bunun doğru olmadığı biliniyor olmasına rağmen nükleer silah bulundurmadığına yemin etmiş olan Federal Almanya Cumhuriyeti'ne sağladıkları nükleer "şemsiye" ya da "güvence", geri alınamazdı; ama en azından, düşmanlıkların karşılıklı intihara dönüşmeden önce bir şekilde sona erebileceği umuduyla ertelenebilirdi. 1960'ların başında, Devlet Başkanı John F. Kennedy'nin savunma bakanı olan Robert S. McNamara, bunu gerçekleştirebilmek için uylaşımsal kuvvetlerinin gücünü arttırmaları için Avrupalı müttefiklerine baskı yaptı. Hatırı sayılır bir direnişle karşılaştı. Avrupa hükümetleri ters yönde ilerlemeye çalışırken, daha yüksek savunma giderlerini ve zorunlu askerlik hizmetinin uzatılmasını (İngilizler zorunlu askerlik hizmetini kaldırıyordu) kabul etmeyi siyasi açıdan zor buldular. McNamara'nın tekliflerinin Amerikan nükleer güvencesinin zayıfladığına işaret ettiğinden ve bunun Avrupa'daki uylaşımsal kuvvetlerinin de zayıflamasını teşvik edeceğinden şüpheleniliyordu. McNamara'nın neden olduğu sürüncemeli tartışma, sonunda esnek karşılık olarak bilinen politikanın benimsenmesiyle sonuçlandı. İleri savunma kavramını da içeren bu kavrama göre, NATO kuvvetleri bir Sovyet istilasını, korkunç bir ihtimal olan bir nükleer mübadele ihtimalinin her iki tarafı da barış yapmaya ikna edeceği umuduyla, şayet mümkünse sadece uylaşımsal kuvvetleri kullanarak sınırlandırmaya ve sonlandırmaya çalışacaklardı. Eğer bu işe yaramazsa NATO, daha doğru olarak kademeli bir nükleer karşılık şeklinde tanımlanabilecek olan ve André Beaufre'nin "yarı sınırlı nükleer savaş" olarak tarif ettiği şeyi uygulayacaktı. Sovyetler Birliği'ni NATO'nun nükleer savaş kararı vermeye hazırlıklı olduğuna ve bundan ötürü her iki tarafın da ağır olması gerektiğine ikna etmek amacıyla, az sayıda nükleer silah –ya da belki sadece tek bir "gösteri atışı"– kullanılacaktı. Eğer bu da başarısız olursa, NATO, öyle varsayılıyordu ki, karşılıklı intihar yaklaşımı

taraflardan birini ya da diğerini durmaya ikna edene dek, tırmanma merdiveninde basamak basamak ilerleyecekti.

NATO'nun nükleer olmayan kuvvetleri tarafından bu kavrama göre yapılan harekâtların idamesi, zaman elde etmek için yerden feragat etmeye olanak vermeyen ileri savunmadan kaynaklanan sorunun dışında pek çok başka soruna daha yol açtı. Nükleer silahların herhangi bir zamanda hem onlar tarafından hem de onlara karşı kullanılmasına hazırlıklı olmalıydılar ve bu izlenimi vermeliydiler; ama savaşın uylaşımsal aşamasını mümkün olduğunca uzun bir süre boyunca, çok toprak kaybetmeden uzatmaya çalışmalıydılar. Bu, uygulama açısından, NATO'nun siyasetçilerinin önlemek niyetinde oldukları büyük uylaşımsal kuvvetler gerektiriyordu. Zorluklar, Fransa'nın 1966'da askeri teşkilattan çekilmesiyle ve Amerika'nın gayretlerini ve dikkatini Vietnam'a çevirmesiyle ağırlaştı.

Her ne kadar buna esnek karşılık deniyorduysa da, Maxwell Taylor tarafından 1955'te yazdığı "A National Military Program" [Bir Ulusal Askeri Program] makalesinde ilk olarak kullanıldığında bu terimle kastedilen şey bu değildi. Taylor, her iki tarafın nükleer arsenallerinin birbirini sıfırladığına inanıyordu. Komünist güçler, bu "nükleer hiçlik"(Liddell Hart bu durumu böyle tanımlıyordu) kisvesi altında, donanmalara, hava kuvvetlerine ve onların nükleer silahlarına çok fazla emek sarf etmiş ve bu nedenle onlara karşı koyabilecek olan etkili kuvvetlerden yoksun olan Batı'ya meydan okumak için baltalayıcı hareketleri teşvik ediyorlardı. Bir esnek karşılık politikası, Birleşik Devletler'in ve tabii umuluyordu ki tüm Batı'nın, gizli ya da "özel" kuvvetlerle yapılan diplomatik, siyasi, ekonomik eylemlerden, dünyanın herhangi bir yerinde yapılacak olan topyekûn uylaşımsal savaşlara kadar, tehdide uygun olan her türlü yolu kullanabilme kabiliyetine sahip olması demekti. Birleşik Devletler'in yer aldığı her savaşın topyekûn ve sınırsız olması gerektiği görüşü gibi, uylaşımsal askeri eylemin bir politika desteği olarak bertaraf edilmesi gerektiği görüşünden de vazgeçilmesi gerekiyordu.

Kennedy 1961'de Devlet Başkanı olduğunda, Taylor'ı emeklilikten geri çağırarak ve onu Ekim 1962'de Birleşik Komutanlıklar'ın başkanlığına atayarak, onun fikirlerini coşkuyla kabul etti. Taylor, kuramının uygulamada elverişsiz hale geldiğini görmek gibi nahoş bir tecrübe yaşayacaktı. Vietnam Savaşı da, Cezayir Savaşı gibi, savaşı istenen ölçüde sınırlı tutmanın rakibin bu kısıtlamaları kabul etme konusundaki istekliliğine bağlı olduğunu gösterdi. Ne Çin ne de Sovyetler Birliği savaşa doğrudan dâhil olmayı istemişti

ve Birleşik Devletler onların savaşa dâhil olmasını istememişti; ama Ho Chi Minh ve Giap'ın yönetimi altındaki Kuzey Vietnamlılar, Birleşik Devletler'in aksine, her türlü sınıra –fedakârlık, insan gücü, zaman ve mekân– gitmeye hazırlıklıydılar. Ngo Dinh Diem'in Güney Vietnam'daki rejimine verilen Fransız desteğinin yerine geçmek için yaptığı ilk müdahalede tasavvur edilenden çok daha fazla gayret sarf etmeye mecbur kalan Amerikan hükümeti, sonunda, bu ne kadar maskelenmiş olursa olsun, devam etmenin siyasi dezavantajlarının vazgeçmenin ve zaferi diğer tarafa bırakmanın dezavantajlarından daha fazla olduğuna karar verdi. On bir yıl önce, Charles de Gaulle de Cezayir'de aynı durumla karşı karşıya kalmış ve aynı kararı vermişti. Sınırlı savaşın bir satranç oyunu gibi yürütülebileceğini varsaymış olan kuramcılar itibarlarını kaybetmişlerdi ve yeniden düşünmeleri gerekiyordu. Sınırlı savaş kâhini Robert Osgood'un önerdiği çözüm, Birleşik Devletler'in dünyada, Sovyet nüfuzunu kısıtlamaya devam etmek için kuvvet kullanımına layık olduğunu düşündüğü alanları belirlerken daha seçici olması gerektiğiydi. Şöyle yazdı: "Azımsanamayacak bir esas değer taşıyan belirli çevre hedeflerini, Birleşik Devletler'in askeri ve ekonomik güvenliğinin bakış açısından düşünmeliler."[3] Bu temelde, Meclis'in Birleşik Devletler'in Angola'ya müdahil olmasını reddetmesini onaylardı. Bu politikanın Orta Amerika'daki ya da Basra Körfezi'ndeki müdahaleye uygulanması çok daha az anlaşılır olurdu.

Beaufre, Batı'nın Hindiçin'deki, Orta Doğu'daki ve Kuzey Afrika'daki stratejilerinin çöküşüyle birlikte, Batı'nın düzensizliğini gerçek bir strateji geliştirememiş olmasına –fikirlerdense teçhizata odaklanarak hipnotize olmuş olmasına- bağladı. *Introduction to Strategy* [Stratejiye Giriş] adlı kitabında, Batı'nın onun "topyekûn" strateji adını verdiği, tüm siyasi, ekonomik ve diplomatik faaliyet alanlarını kucaklayan ve tehditle desteklenen stratejiyi izlemesi ve eğer gerekirse, Sovyetler Birliği tarafından izlenen stratejiye benzer şekilde, gerçekten askeri kuvvet kullanması gerektiğini savundu.[4] Bağımsız demokratik ve egemen uluslardan oluşan bir grupta, bir stratejinin gerçekten yürürlüğe konması şöyle dursun, hem bir strateji hem de onun uygulanması üzerinde fikir birliğine varılmasının zorluğunu örtbas etmeye çalıştı. Söylediği en önemli şey, tüm durumlar için geçerli olabilecek olan tek bir stratejinin olmadığıydı: durumun koşullarına bağlı olarak alternatif stratejiler seçilmesi gerekirdi. Büyük strateji terimi yerine tercih ettiği topyekûn

(3) Robert Osgood, *Limited War Revisited* (Boulder, 1979), 106.
(4) André Beaufre, Introduction to Strategy (Londra, 1965). Özgün haliye 1963'te Paris'te basılmıştır.

strateji terimi ile genel strateji terimi arasında bir ayrım yaptı; ilki, savaşın idamesini hükümet düzeyinde yöneten, ikincisi ise belli bir alan –topyekûn stratejinin bir parçası olarak kendi genel stratejisine sahip olan askeri, siyasi, ekonomik ya da diplomatik alanlardan her biri- için geçerli olan stratejiydi. Askeri alanda, bu harekât stratejisine dönüşür, ki bunun için de eldeki kaynaklar, savaş alanının coğrafyası ve hem kendi kuvvetlerinin hem de düşmanın kuvvetlerinin askeri kabiliyeti esas alınmalıdır.

Beaufre topyekûn strateji için beş seçenek listeledi. Birincisi, elde bol miktarda kaynak bulunduğunda ve hedef çok büyük olmadığında kullanılabilecek olan doğrudan tehditti. Kuramda, bunun nükleer olmayan daha zayıf bir güçle karşı karşıya olan büyük bir nükleer güç için geçerli olması gerekir. Uygulamada ise, o gücü kullanmaya ilişkin tehdidin uluslararası, muhtemelen aynı zamanda ülke içi, siyasi içerimlerinden dolayı kullanılamaz. Beaufre, her ne kadar öyle bir durumda hedef çok büyük bir önem taşırsa da, bunun caydırmanın –tüm kaynakların doğrudan düşmanın topraklarına uygulanması tehdidinin- dayandığı strateji olduğunu ileri sürdü. İkinci seçeneğe dolaylı baskı adını verdi; bu seçenek, hedefin orta derecede önem taşıdığı ama kaynakların belirleyici bir tehditte bulunmak için yeterli olmadığı durumlarda kullanılabilirdi. Bu strateji Hitler tarafından çoğu zaman kullanılmış ve Sovyetler Birliği tarafından da hâlâ kullanılmaktadır. Sürdürülen siyasi, diplomatik ve ekonomik baskıdan oluşur ve kuvvet tehdidiyle desteklenir. Beaufre bunun, eylem özgürlüğü kısıtlı olduğunda kullanılması uygun olan bir strateji olduğunu belirtti. Sunduğu üçüncü seçenek, bir dizi ardışık eylemden oluşan ve parça parça işleyen bir süreçti; kaynaklar kısıtlı olduğu ve nihai hedefe doğru yavaşça ilerlemekten hoşnut olunan durumlar için uygundu. Bunun başka bir türlüsü, uygulanma bakımından bir diziye benzeyen ama hedefi tek bir darbeyle elde etme umuduyla yapılan *fait accompli* ya da "tek bir dilim salam" idi. 1956 ve 1957'deki İsrail savaşları buna verilebilecek iyi örneklerdir ve Mısır, 1973 Ekim savaşının da böyle bir örnek olacağını ummuştu. Dördüncü seçenek, düşük bir yoğunluk seviyesinde yürütülen sürüncemeli bir mücadeleydi. Bu açıkça, insan gücü dışındaki askeri kaynaklar kısıtlı olduğunda ve hedefi uzun bir sürede elde etmeye hazırlıklı olunduğunda kullanmak için uygundur. Mao Tsetung'un Chiang Kai-shek'i yenmesi de dâhil olmak üzere, kurtuluş savaşları çoğunlukla bu şekilde kazanılmıştı. Sürüncemeli mücadele, bir kural olarak düşmanın şartlarıyla savaşmak için gereken kaynakları, özellikle de insan gücünü, sağlama sabrı olmayan Batılı sanayi demokrasilerine uygun değildir. Son olarak, askeri zaferi hedefleyen ve ya düşmanın silahlı kuvvet-

lerinin yok edilmesini, ya topraklarının işgal edilmesini ya da bunların ikisini birden içeren klasik vahşi çatışma, askeri kaynakların düşmanınkilerden açıkça daha üstün olduğu ve askeri gücün uygulanmasını kısıtlayacak olan, siyasi engellemeler ya da nükleer savaşa yükselme korkusu gibi kısıtlamaların olmadığı durumlara uygundur.

Genel ve harekâta ilişkin askeri strateji, bu beş seçim kategorisi içinde oluşturulur. Beaufre, bu her iki seviyedeki stratejinin hedefinin eylem özgürlüğü elde etmek ve onu muhafaza etmek ve düşmanın eylem özgürlüğünü de sınırlandırmaya çalışmak olduğunu önermesi bakımından Foch'un izinden gitti. İrade karşı tarafa dayatılmak isteniyorsa inisiyatifin elde tutulması elzemdir; savaş da zaten bunun için yapılır. Beaufre savaşı "anlaşmazlıklarını çözmek için kuvvet kullanan iki muhalif iradenin diyalektiği", stratejiyi ise bu diyalektiğin sanatı olarak tanımladı. Geleceğin dolaylı strateji alanında yattığı sonucuna vardı. Şöyle yazdı: "Nükleer strateji daha da geliştikçe ve bir denge kurmaya daha da yaklaştıkça, genel caydırıcılık bakımından ne kadar tehlikeli olursa olsun, dolaylı strateji daha çok kullanılacaktır. Barış giderek daha da az huzurlu olacaktır ve 1939'da 'barış zamanında savaş' dediğim ve bizim Soğuk Savaş olarak bildiğimiz şeye giderek daha da yaklaşacaktır . . . Dolaylı stratejinin can alıcı aşaması, ilk emareler göründüğünde gerçekleşecektir. Daha sonra yapılan her şeyin, yapılması için artık çok geç kalınmıştır. . . Dolaylı stratejideki psikolojik etken . . . egemen hale gelir [ama] kuvvet mevcudiyeti ve kullanımı, dolaylı strateji kadar gereklidir . . . kuvvetin psikolojik manevranın yarattığı durumlardan yararlanması (ya da yararlanma tehdidinde bulunması) gerekir." Son kelimeleri ise şunlardı: "Dolaylı strateji sanatında ustalaşmalıyız."[5]

II

Kuramı bir kenara bırakırsak, nükleer çağın başından beri savaşlar gerçekte nasıl yürütülmüştür? Nükleer silahların varlığı hem Birleşik Devletler'i hem de Sovyetler Birliği'ni Kore, Vietnam ve Orta Doğu'daki müdahelelerini kısıtlamak konusunda etkilemişse de, nükleer savaş ya da olası nükleer silah kullanımının gölgesi altında yapılan hiçbir savaş olmamıştır. Nükleer çağ savaşlarının hepsi bundan ötürü bir anlamda uylaşımsal olmuştur ama yapılan savaşların büyük bir bölümü, bazı durumlarda harici etkinin ve des-

(5) A.g.e., 127.

teğin önemli bir rol oynadığı iç savaşlar olmuştur. Bu isyan ve karşı isyan harekâtları, John Shy ve Thomas Collier'nin bu cildin sonraki sayfalarında yer alan makalesinde ele alınmıştır. Tartışılmış olan Kore Savaşı'ndan beri yapılan uylaşımsal savaşlar az sayıda olmuştur ve çoğu da Arap ulusları ile İsrail arasında ve Hindistan ile Pakistan arasında yapılmıştır. Anglo-Fransız Süveyş harekâtı ilkinin bir uzantısıydı ve Hindistan da Çin'le kısa bir savaş yaptı. İran ve Irak şu anda oldukça uylaşımsal bir savaş yapmaktadırlar ve Arjantin'in 1982'de Falkland Adaları'nı istila etmesi ve Britanya'nın onları geri almak için yaptığı sefer, uylaşımsal kazanda ani bir patlama yaratmıştır. Britanya ve Malezya'nın Borneo'da 1962'den 1966'ya dek Endonezya'yla yaptıkları "karşılaşma", bir karşı saldırı mücadelesinin karakteristiklerinin pek çoğuna sahip olan sınırlı bir uylaşımsal savaş türüydü. İleride tartışacak olduğumuz tüm bu savaşlar, öyle ya da böyle sınırlı olmuştur. Bunların hepsinde ortak olan kısıtlamalardan biri, hem misilleme, hem de sivillere zarar verilmesine ülke içinde ya da uluslararası ortamda düşmanca bir tepki verilmesi korkusu yüzünden, böyle bir şey mümkünken birbirlerinin şehirlerini bombalamaktan kaçınmış olmalarıdır.

Arap-İsrail Savaşları. Arap-İsrail Savaşları, İsrail'in tam olarak mevcudiyeti için savaşıyor olması bakımından, tüm diğer savaşlardan farklı olmuştur. İsrail'in durumunda, kısıtlamalar hem insan hem malzeme kaynakları tarafından ve başlıca müttefiği olan Birleşik Devletler'in desteğine ancak bir dereceye kadar bel bağlayabileceğinin tanınmasıyla getirilmiştir. Arap eylemleri ise birbirleriyle işbirliği yapmaya hazırlıklı olma dereceleriyle, davaya adamaya hazır oldukları gayretle ve 1973 yılı doruk noktasını simgelemek üzere, muhtelif zamanlarda toplamış oldukları kayda değer miktardaki askeri kaynaktan iyi bir şekilde faydalanabilme becerileriyle kısıtlanmıştır.

Bu savaşların ilki ki bu 1948'de İsrail'in mevcudiyetini tesis etmiştir, mütevazı bir olaydı. İsrail askerleri Filistin Yahudileri'nin İngiliz yönetimi altında kurmuş oldukları resmi olmayan askeri örgütler tarafından sağlanmıştı ve Arap tarafında, savaşmanın yükü Ürdün'ün İngilizler tarafından yönetilen Arap Lejyonu tarafından kaldırılmıştı. Bu savaş başlıca, piyade silahlarıyla yapılan, kararlılık, dayanıklılık, maharet, gözü peklik ve cesaret gibi asırlık askeri değerlerin İsrailliler'in yeni doğmuş olan devletlerinin ezilmesini ya da Birleşmiş Milletler Genel Meclisi'nin onu bölmeyi önermiş olduğu, ayakta kalamayacak olan üç bölüme indirgenmesini önlemelerini mümkün kıldığı bir piyade savaşıydı. Gelecekteki Arap-İsrail çatışmalarında olacağı gibi, savaş, bir ateşkes için yapılan uluslararası baskı arka planına rağmen

gerçekleşti. Dolayısıyla bu savaş, hem eldekilerin güvenceye alınmasına hem de ateşkes yapılmasına karar verildiğinde ya da bu dayatıldığında, bir pazarlık kozu olarak kullanılmak üzere hızla daha fazla bir şey ele geçirmeye yönelik girişimlerden oluşma eğilimi içindeydi.

İsrail ve Ürdün'ün Mayıs 1949'da Birleşmiş Milletler tarafından, bir ay önce sona ermiş olan savaşın sonucunda elde ettikleri sınırlara dayanılarak bağımsız devletler olarak tanınmalarıyla, 1956'da Süveyş Savaşı'nın patlak vermesi arasında geçen zamanda, İsrail'in silahlı kuvvetleri, dişli bir hava kuvvetiyle birlikte, oldukça profesyonel, iyi eğitilmiş ve donatılmış hale geldiler. Bu yıllar boyunca, Arap komşuları ve Filistinli mültecileri, İsrail yerleşimlerine ve bireylere karşı, İsrail'in, sınırları boyunca yaptığı misilleme akınlarıyla karşılık verdiği bir dizi terörizm ve sabotaj eylemi gerçekleştirmişlerdi. Moshe Dayan 1953'te İsrail genelkurmay başkanı olunca, bu akınların ölçeği ve gaddarlığı arttı. Bunun sonucu, akınların daha pahalıya mal olması olması için direnişin arttırılması oldu ve bu, bu akınların değeri hakkında kuşku uyandırdı. İngilizler'in 1955'te Süveyş Kanalı üslerinden ayrılmasıyla, Mısır'ın İsrail'e karşı askeri harekâtlar yapmaya hazırlanmakta olduğu netlik kazandı. Dayan bu harekâtları önlemek istedi ve Britanya ve Fransa'nın Gamel Abdel Nasser ile yaptıkları, Nasser'in Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle ateşlenen çekişme, İsrail'e bunu biraz uluslararası destek alarak yapmak için bir fırsat sağladı; bu da, Mısır'ın dikkatini dağıttı ve kuvvetlerini rotalarından saptırdı.

Dayan'ın 1956 seferi, her ne kadar Dayan ilk planında fazla yavaş ve hantal olduğu ve çok fazla lojistik destek gerektirdiği gerekçesiyle zırhı ikincil bir role indirgemiş idiyse de, hava indirme kuvvetleri ile zırhlı kuvvetler arasındaki işbirliğinin Liddell Hart'ın savunduğu türden bir örneğiydi. Zırhsız, tekerlekli birlikler batı Sina'daki geçitlere yapılan hava indirmeleriyle birleşmek için kullanılacakken, zırh da doğu Sina'daki Mısır savunmalarına yapılan piyade saldırılarını desteklemek için kullanılacaktı. Fakat Dayan, İsrailli tank komutanlarının coşkusunu kısıtlayamadı. Taktiksel yöntemlerinde, "dolaylı yaklaşımlar"la zaman harcamıyorlardı ama kilit Mısır savunmalarına ağır zararlar veriyorlar ve bunda başarılı oluyorlardı. Ariel Sharon'un paraşütçüleri, Mitla Geçidi'nin doğusuna yaptıkları ve karşılık almayan hava indirmesinden sonra geçide yaptıkları saldırıda daha az başarı elde ettiler. Geçidi emniyete almayı başaramadılar ve Sina'nın tamamını altı günde ve sadece 200 ölüyle ele geçirmiş olan seferde verilen kayıp sayısının yarısından fazla bir sayıda, 150, kayıp verdiler. Bu sefer, *fait accompli* stratejisinin oldukça başarılı bir örneği olmuştu ama bunun hemen ardından ya-

pılan Fransız-İngiliz seferine ilişkin, Birleşik Devletler'in başını çektiği uluslararası muhalefet, bununla bağlantılıydı ve İsrail'i başarı meyvelerinden mahrum bıraktı. Mart 1957'de, İngilizler ve Fransızlar Said Limanı'nı terkettiğinde, İsrail kuvvetleri başlamış oldukları sınırın arkasındaydılar ve İsrail'in Aralık ayından beri tutmaya çalışmakta olduğu Gazze Şeridi'ni ve Sharm el Sheikh'i kuşatıyorlardı.

On yıl sonra, kuvvetleri Sovyetler tarafından eğitilmiş ve donatılmış olan Nasser, İsrail'le bir çarpışma yapılmasını kışkırtmak için kendini yeterince güçlü hissetti. Bu çarpışmayı kazanabileceğini ve böylelikle de Arap dünyasının lideri olarak çizdiği cafcaflı imajını arttırabileceğini düşündü ama bunun topyekûn bir savaşa yol açacağını beklemiyordu. Mayıs 1967'de, İsrail'in Sina sınırında barışı muhafaza etmiş olan Birleşmiş Milletler kuvvetinin çekilmesini talep etti ve İsrail'in Kızıl Deniz'deki Eilat limanına giden Tiran Boğazı için bir kuşatma ilan etti. Ürdün kralı Hüseyin, gönülsüzce Mısır ve Suriye ile müttefik oldu ve topraklarında bir Irak tümeni bulunmasını kabul etti. İsrail başbakanı Levi Eshkol'a savunmacı eylemler yapması için yapılan baskı, Moshe Dayan'ın savunma bakanlığı görevine geri çağrılmasına yol açtı. Meslektaşlarına, Sina'daki Mısır kuvvetlerinin muhtemelen bin ölülük bir bedelle yenilebileceğine, Arap hava kuvvetlerine yapılacak bir önleyici darbenin onları nakavt edeceğine ve İsrail'i hava saldırısına karşı güvenceye alacağına inandığını söyledi. Arap tahriği, ilk darbeyi vurmanın Birleşik Devletler'i kışkırtmayacağı şeklinde olmuştu ve Dayan, Sovyetler Birliği'nin doğrudan bir müdahale bulunmayacağından emindi. O zamaki sınırlar dâhilinde, Araplar artık Batı Şeria olarak bilinen bölgeyi ve Mısır'da Sina'nın tamamını işgal ederken, İsrail önce düşmanlarının saldırmasına müsaade etmeyi göze alamazdı. Dayan'ın argümanı kabul edilmişti ve 5 Haziran sabahı, Mısır hava kuvvetinin şafak devriyelerinin görevlerinin bitmiş ve Nil Deltası'ndaki sabah sisinin geçmiş olduğu zamanda, İsrail hava kuvveti yaklaşık üç saat süren ardışık saldırılarla vuruş yaptı ve ondan sonra da gayretlerini diğer Arap hava kuvvetlerine yöneltti. İkinci günün sonunda, İsrail'in yaklaşık 150 tanesi modern avcı uçağı olan 250 savaş uçağı, binden fazla sortiyle, tüm uzun menzilli bombardıman uçakları da dâhil olmak üzere (340 hizmete elverişli olan toplam 450 uçaktan) 309 Mısır savaş uçağını ve çoğu karada olmak üzere 60 Suriye, 29 Ürdün, 17 Irak ve 1 Lübnan uçağını yok etmişti ve kendi kaybı, bazıları ordu hedeflerine saldırırken olmak üzere, sadece 26 uçaktı. Ayrıca, 23 Mısır radar istasyonunu ve 16'sı Sina'da olmak üzere birkaç karadan havaya füze mevziini de yerle bir etmişlerdi.

Bu ezici zafer, kuvvetleri üç gruba ayrılmış olan Gavrish'in Güney Komutanlığı'nın görevini büyük ölçüde kolaylaştırdı. Toplam üç yüz tankı olan iki zırhlı tugaydan ve bir paraşüt tugayından oluşan, Tal'ın komutası altındaki kuzey grubu, Akdeniz kıyısı yakınındaki Mısır savunmalarıyla ilgilenecekti. Sharon'un merkezde yer alan ve Abu Agheila'nın etrafındaki savunma bloğuyla igilenecek olan grubunun iki yüz tankı olan bir zırhlı tugayı ve bir piyade tugayı vardı; ve her birinde yüz tank bulunan iki zırhlı tugaydan oluşan Yoffe'nin grubu, bu ikisinin arasında görev yapacaktı. Yedekte ise bir piyade tugayı ve iki zırhlı tugay vardı. Dayan'ın stratejisi, Sina'daki Gidi ve Mitla geçitlerine kadar yapılacak olan seri bir ilerlemeye yoğunlaşmaktı. Uluslararası muhalefet yaratma ve Nasser'in uzlaşmasını zorlaştırma ihtimali yüksek olduğu için Süveyş Kanalı'na ilerlemeye karşı çıktı ve Sina emniyete alınana dek gayretleri Kudüs'e ve Batı Şeria'ya yöneltmeyi değerlendirmeye hazırlıklı değildi. Seferin üç haftada tamamlanabileceğini tahmin etti. Sonunda, İsrail hava kuvvetinin ezici zaferinin de büyük yardımlarıyla, her şey çok daha başarılı bir şekilde halledildi ve beklenenden daha kısa zaman aldı.

Sina'da, General Murtagi'nin komutası altındaki yedi Mısır tümeni –beş piyade, bir zırhlı ve bir de hafif zırhlı-, sayı bakımından Gavrish'in kuvvetlerinin çok üstündeydi ama bu kuvvetlerin büyük bir kısmı savunma mevzilerine bağlanmış durumdaydı. Tal, Gazze Şeridi'ne yaptığı doğrudan bir saldırıda hızla başarı elde etti. Sharon, Um Katef'te aynı taktiği denedi ve bir püskürtmeyle karşılaştı ama planını duruma hızla uyarlayarak mevzinin arkasından bir gece saldırısı yapmak için bir paraşüt müfrezesini helikopterle oraya getirdi. Yoffe bu ikisinin arasına girmeyi başardı. Tal'ın sürekli başarısı mevzinin tamamını açtı ve Murtagi tüm kuvvetlerini Süveyş Kanalı'nın elli mil doğusunda yer alan geçitlere çekmeye karar verdi.

Dayan ve genelkurmay başkanı İshak Rabin, fırsattan hemen yararlanmak konusunda ihtiyatlı davrandılar, çünkü Kudüs'ün etrafındaki ve kuzeyindeki durum konusunda endişeliydiler. Ürdün'ü savaşa girmemeye ikna etmeyi umdular ama Ürdün Vadisi cephesindeki Ürdün, Suriye ve Irak kuvvetlerinin genel komutanı olarak kabul edilmiş olan Mısırlı General Riad, Hüseyin'i Mısır'ın İsrail hava saldırılarının neden olduğu vahim darboğazlar konusunda yardım etmesi gerektiğine ikna etmeyi başardı. Gelgelelim, Riad'ın yetersizliği, İsrail hava kuvvetinin Irak tugayına yaptığı darbe ve Suriyeliler'in Galilee'yi işgal etmeleri halinde aynı kaderi paylaşacakları korkusu, Dayan ve Rabin'in o cephedeki duruma ilişkin endişesini hafifletti. Gavrish'e

ilerleme emri verilmişti ve Tal ile Yoffe'nin tanklarına Murtagi'nin kuvvetlerinin içinden geçme ve arkasından saldırma emri verdikleri ve Sharon'un da kuvvetini, saplandığı bataklıktan kurtardığı Sina, karmakarışık muharebelere sahne oldu.

Tal'ın askerleri Kanal'a ulaştıklarında, Nasser, 8 Haziran günü saat 19.00'da Birleşmiş Milletler'den bir ateşkes ayarlamasını istedi. Bu, İsraillileri ateşkes yapılmadan önce işgal edebilecekleri tüm toprakları işgal etmeye teşvik etti. Yoffe, 9 Haziran sabahı erkenden, BM'nin ateşkesi yürürlüğe sokmasından üç saat önce Kanal'a varabilmek için tanklarını Mitla Geçidi'nin içinden ilerletti. O zamana kadar, İsrail kuvvetleri deÜrdün kuvvetlerinin çekilmiş oldukları, Batı Şeria olarak bilinen Judaea ve Samiriye bölgelerini işgal etmişlerdi. Ateşkes yürürlüğe girmeden önce Suriyeliler'in Golan Tepeleri'nden tahliye edilmesi gerektiği konusunda kararlı olan Dayan, Eshkol'a ya da Rabin'e danışmadan, Elazar'a onlara o sabah saldırması için emir verdi. Suriyeliler yoğun hava saldırılarına rağmen güçlü bir direniş gösterdiler ama yirmidört saatlik hiddetli bir savaşımın ardından geri çekildiler.

İsrail'in zaferi, 778 askerin ve 26 sivilin ölümüyle kazanıldı; bu, sadece Mısırlılar'ın verdikleri kayıpların onda birinden azdı. Görmüş olduğumuz gibi, hava kuvvetinin çok önemli bir katkısı oldu. İlk zaferinden sonra, gayretlerini Ordu'ya destek vermeye yönelterek bir hedeften diğerine, bir cepheden başka bir cepheye hızla ilerledi ve çarpıcı derecede yüksek bir sorti oranı elde etti. Bununla birlikte zafer, küçük düşmüş rakiplerin öç alma arzusu ve İsrail'in işgal etmiş olduğu toprakların –Sina, Gazze Şeridi, Batı Şeria ve Golan Tepeleri- geleceği sorunu başta olmak üzere, sorunlara yol açtı. Bunların en azından iki tanesinin olmaması halinde, İsrail'in güvenliği asla kesinleştirilemezdi. Birleşmiş Milletler'in içindeki ve dışındaki uluslararası gayretler, siyasi bir çözüm bulmak üzereyken, Mısır iki şekilde tepki verdi: İsrail'in Süveyş Kanalı'nın doğu yakasını savunmak üzere Bar-Lev hattını inşa etmesine engel olmak için komando akınları ve topçu bombardımanı yaparak ve Sovyet yardımıyla, Sina'yı sonunda yeniden ele geçirmek için kullanmak üzere etkili bir uçaksavar savunması geliştirerek. Nasser 1970'Te ölünce, Enver Sedat kendini bu göreve adadı. İsrail, Mısır'ın epey içlerindeki hedeflere yapılan hava saldırılarıyla ve ilerledikçe bu saldırıları azaltan ve sonunda Yıpratma Savaşı olarak bilinen türden bir savaşla sonlandıran, giderek daha da etkili hale gelmekte olan Mısır hava savunma sisteminin öğelerini ele geçirmek ve yok etmek için yapılan komando akınlarıyla misilleme yaptı.

Eylül 1973'te, İsrail istihbaratı Mısır ve Suriye'nin ileri alanlardaki kuvvetlerini arttırmakta olduklarından haberdardı ama Mısır'ın, hava kuvveti İsrail'inkini etkisiz kılacak bir düzeye ulaşana dek savaşa girmeyeceğini ve Suriye'nin de Mısır saldırmadan saldırmayacağını varsaydı. Arap tehdidi, uluslararası sahnede daha acil olarak görülüyordu. Hâlâ savunma bakanı olan Dayan'ın ve artık genelkurmay başkanı olan Elazar'ın etekleri ancak 3 Ekim'de, Mısır'ın, Kanal'ın batısında büyük ölçekli manevralar yapmaya başlamasından iki gün sonra ciddi şekilde tutuştu. 5 Ekim'de, bir saldırının an meselesi olduğundan hiçbir şüphe duyulamazdı ve hem ordu hem de hava kuvveti 1967'deki gibi bir önleyici darbe yapılmasını destekledi. Ama başbakan Golda Meir ve Dayan bunu reddettiler. İsrail savaşı başlatmakla suçlanırdı ve bu, Amerikan desteğine zarar verirdi. Cepheleri artık nüfus merkezlerinden daha uzak olan İsrail bir ilk saldırıyla karşı karşıya kalma riskini kabul etmek için daha iyi bir konumdaydı ve Mısır'ın hava savunmalarında meydana gelen iyileşmelerle birlikte, İsrail'in kendi ilk vuruşu, 1967'deki belirleyici etkiyi yapamazdı. 6 Ekim günü erkenden, Mısır ve Suriye'nin düşmanlıkları o akşam saat 18.00'de başlatacağı ve hava kuvvetlerinin dört saat önce, Mısır askerleri Kanal'ı geçmeye başladıklarında, gerçekten saldırıda bulunmuş oldukları şeklinde bir istihbarat geldi.

İsrail'in ordusu kötü eğitilmiş olduğu için bu darbeyi karşılayamazdı ve en acil ve tehlikeli tehdit, Suriye ordusunun Golan Tepeleri'ndeki 1.500 tankıydı. İsrail hava kuvvetinin seferdeki en büyük kaybı vermiş olduğu yoğun bir hava saldırısının, orada konuşlanmış olan iki İsrail tank taburunun ustaca ve cesurca verdiği mücadelenin ve savaşa İsrail silahlı kuvvetlerinin alamet-i farikası olan kararlılıkla ve ustalıkla sokulmuş olan, seferber edilmiş rezervlerin hızla mevzilendirilmesinin birleşmiyle tutulmuştu. Bir aşamada, Suriye tankları Galilee Denizi'ni tepeden gördü.

Sina'da Mısırlılar Süveyş Kanalı boyunca, yıllık eğitiminde olan bir yedek piyade tugayı tarafından savunulan yöntemsel bir saldırı başlattılar. Biri, Büyük Acı Göl'ün merkezinin kuzeyinde yer alan ve üç tümenden oluşan İkinci Ordu, diğer ise onun güneyinde yer alan ve iki tümenden oluşan Üçüncü Ordu olmak üzere iki orduları vardı. Yedekte üç hareketli ve iki zırhlı tümen vardı. Mısır ordusunun toplam 2.200 tankı, 2.300 parça topu ve ilk çare olarak kullanılan 550 uçakla desteklenen 150 karadan havaya füze bataryası vardı. İsrail Güney Komutanlığı'ndan Gonen'in karşısındaki sorun, her birinin yüz tankı olan üç tümenini tehdit altındaki Bar-Lev hattını mı yoksa daha doğudaki başlangıç savunmasını desteklemek için mi kullanacağı ve eğer ikinciyi seçerse Khatmia, Gidi ve Mitla geçitlerinin ba-

tısında mı yoksa doğusunda mı kullanacağı sorusuydu. Golan Tepeleri'ne yoğunlaşmış olan hava desteğine güvenemezdi. Bar-Lev hattını tanklarla destekleme girişimleri, Mısır uçaksavar füzelerinden ötürü büyük kayıplar verilmesine yol açtı ve 7 Ekim'de Gonen'i ziyaret eden Dayan, dağların batı ucuna, geçitlerin doğusuna çekilmesini tavsiye etti. Gonen ve Elazar buna karşı çıktılar. Geçitlerin batısında, 8 Ekim'de karşı saldırıların yapılması için kullanılacak olan geçici bir savunma yapılmasını istediler ve bu görüş galip geldi. Karşı saldırıların eşgüdümü iyi yapılmamıştı ve başarısız oldular ama, Mısırlıların köprü başı mevzilerini uzatılmış oldukları on beş milin ötesine ilerletme planlarını hüsrana uğrattılar.

Hem Mısır hem de Suriye saldırılarını zapt etmiş olan İsrail, artık karşı taarruza geçebilirdi. Gonen ve ona danışman olarak bağlanmış olan Bar Lev, Sharon'un, Deversoir'de Büyük Acı Göl'le birleştiği yerde Kanal'ı geçerek durumu tersine çevirme girişimine ilişkin hırslı teklifine direndiler. Güçlerini, Mısırlılar yeniden saldırdığında bir karşı vuruş yapmak için saklamak istiyorlardı. Bu sırada Elazar, başladıkları yere püskürtülmüş olan Suriye kuvvetlerine acil ve belirleyici bir hava kuvveti ve ordu saldırısı yapılmasını destekliyordu. Onları, Ürdün edilgenken ve yolda olan Irak takviyeleri oraya ulaşamadan önce yenmek istiyordu ki, ondan sonra tüm gayretlerini Mısır üzerinde yoğunlaştırabilsin. Suriye'nin yenilmesinin ve küçük düşmesinin Sovyetler Birliği'ni mandasını kurtarmak için müdahalede bulunmaya mecbur bırakacağından korkan Dayan tereddüt etti. Golda Meir, daha önce yaptığı gibi, onun ihtiyatlılığını geçersiz kıldı. Saldırı 11 Ekim'de başlatıldı ve Ürdün ve Irak yardımına rağmen, Suriye 20 Ekim'de mücadeleyi bıraktı.

Sina'da Gonen, Sharon'un planına destek vermeye ikna edilmişti ama plan, zırhlı tümenlerinin mevzilendirilmek üzere olduğu köprübaşı mevzilerinden kurtulmaya yönelik büyük bir Mısır girişimi durdurulmadan uygulanamazdı. 13 ve 14 Ekim tarihlerinde yapılan ve iki bin tankın kullanıldığı -1943'teki Kursk tank muharebesinden beri tek bir mücadelede kullanılan en yüksek tank sayısı- iki günlük sert bir savaşım, komutanı General Mamoun'un bir kalp krizi geçirdiği Mısır İkinci Ordusu'nun yenilmesiyle son buldu. Bundan faydalanılarak, Sharon'a 15 Ekim gecesi Kanal'ı geçmesi emredildi. Bu girişim dikkate şayan zorluklarla karşılaştı ve istisnai derecede hiddetli olan mücadele, sonraki iki gün boyunca doğu yakasındaki "Çin Çiftliği"nin etrafında gerçekleşti. Kanal'ı geçmiş olan askerlerin konumu, köprüler 18 ve 19 Ekim gecelerinde tamamlanana kadar riskliydi; köprüler tamamlandıktan sonra Bren'in ve Mandler'in kuvvetleri uzaktaki tarafta Sharonunkiler'le birleştiler ve ta ki Bren, Süveyş'in dışına gelene dek

ilerlediler ve Mandler oradan Kahire'ye giden yolu keserek Mısır Üçüncü Ordusu'nu kuşattı. Aleksei Kosygin Kahire'yi ziyaret ettikten ve Henry Kissinger, Leonid Brezhnev ile bir karar vermek için Moskova'ya gittikten sonra, BM Güvenlik Konseyi bir ateşkes çağrısında bulundu. Bir kere daha, pazarlık kozları İsrail'in elindeydi; bu kozlar, sürüncemeli müzakerelerin ardından dolaylı olarak güney sınırında istikrarlı bir güvenlik durumuna yol açacaktı. Bunu önceleyen savaşı ve çatışmaları özetlerken, ancak daha önce başka bir yerde yazmış olduğum şeyleri tekrarlayabilirim:

"Savaş tarihindeki en sert ve en şiddetli mücadelelerden biri olmuştu. Her iki taraf da, envanterlerinde bir miktar eski silah da bulunuyorduysa da, en modern silahlarla donatılmıştı. Mısır ve Suriye, sırayla, 2.200 ve 2.000 tankla başlamışlardı. Çoğu, resmen ilan edilen tanksavar güdümlü füzelere rağmen, İsrail'in yaklaşık yarısını kaybetmiş olduğu 1.700 tankının ateşi karşısında olmak üzere, yaklaşık 2.000 tanesini kaybettiler. Mısır ve Suriye, toplamda 800 tane olan uçaklarının yaklaşık 250'şer tanesini–çoğunlukla havadan havaya yapılan çarpışmalarda-, İsrail ise, 500 uçağının yalnızca 115'ini kaybetti –bunların neredeyse hepsini, büyük bir kısmı kara desteği görevlerinde meydana gelen karadan havaya silah ya da füze çatışmalarında kaybetti. Mısır ve Suriye yaklaşık 8.000'er insan kaybederken, İsrail 2.500 askerini kaybetti. Nüfus bakımından, artık üç milyona ulaşmış olan İsrail açısından bile, . . . [bu kayıpların] yüksek olduğu söylenemezdi; ama günde ortalama 115 ölü, yüksek bir oranmış gibi görünüyordu. Tarafların eteklerinin tutuşmasına neden olan şey, ikisinin de hiç hazırlıklı olmadığı, oldukça yüksek bir teçhizat ve mühimmat gideri oranıydı. Bunun sonucu, derhal ikmal yardımı yapmaları için kendi finansörlerinden acil bir yardım istemeleri oldu; bu talebe iki finansör de, 15 Ekim'den itibaren Doğu Akdeniz'deki rotalarında karşılaşan Rus ve Amerikan nakliye uçaklarıyla taşınan büyük hava ikmalleriyle karşılık verdi. Gider oranı, her iki taraftaki Demir Perde lojistikçiklerinin kendi gereksinimlerine ilişkin tahminlerini gözden geçirmesine neden oldu. Eğer envanterin yarısı üç haftadan kısa bir sürede kaybediliyorsa, uzun bir savaşın maddi külfeti nasıl kaldırılacaktı? Savaştan alınan dersler, Batılı güçler ve Sovyet Rusya tarafından üretilmiş olan en gelişmiş modern silahların pek çoğunun çarpışmada birbirlerine karşı kullanılmasının ilk örneği olarak dikkatle ve ilgiyle incelendi. Bu bilhassa, tank ve tanksavar alanı ile uçak ve uçaksavar alanı için geçerliydi; her ne kadar bunlardan ikincisi, Birleşik Devletler Hava Kuvveti'nin KHF6 dışındaki Rus Karadan Havaya Füzeleri ile karşılaştığı Vietnam savaşında sınanmış idiyse

de. Savaşın ilginç bir özelliği de tanka *karşı* tank ve havadan havaya çarpışmanın devam eden önemiydi.

"Bu üç savaştaki İsrail zaferleri, hareket kabiliyeti öncüleri olan Fuller ve Liddell Hart'ın kuramlarının bir doğrulaması gibi göründü. Liddell Hart'ın kendisi, Altı Gün Savaşı'nı 'dolaylı yaklaşım kuramının şu zamana kadarki en iyi örneği' addetti. Bu savaşlar, hareketli harekâtlara uygun şekilde donatılmış olan ve cephedeki yüksek zekâlı ve hızlı düşünen insanlar tarfından komuta edilen, iyi eğitimli ve becerikli ufak bir ordunun düşünce bakımından daha hantal olan çok daha büyük orduları yenebileceğini göstermişti. Ayrıca, hız ve baskın öğesinin birleşiminin kendi momentumunu ürettiğini ve düşmanın dengesini hem psikolojik hem de fiziksel olarak altüst etmeyi hedefleyen harekâtların doğrudan saldırılardan daha verimli olduğunu da göstermişti. Ama Fuller ve Liddell Hart'ın aksine, İsrailliler, gerekli olduklarını düşündüklerinde ve sıklıkla da onları önleyebilecek oldukları durumlarda, asla böyle saldırılar yapmak konusunda tereddüt etmediler. Çarpışmayı önleyerek zafere ulaşmanın kısa yollarını tanımadılar, zaman kazanmaya çalışmayı da göze alamazlardı. Hem siyasi hem de askeri nedenlerden ötürü, arkalarında daima etraflarında dönüp duran, zamanın iki tekerlekli, kanatlı at arabasının sesini duydular. Rakiplerinin aksine, varoluşlarının ta kendisi için savaşmakta olduklarını biliyorlardı ve bu onları teşvik etti. Kayıplara düşmanlarından çok daha fazla duyarlı olmalarına rağmen, ancak birkaç diğer askerin yüzleşmeye hazırlıklı olabileceği riskler aldılar ve gözü peklik her zaman olmasa da, sıklıkla işe yaradı.

"Ürdünlü, Mısırlı, Suriyeli ve Filistinli Arap rakipleri, saldırıya ilerlemede olduğu gibi savunmada da sıklıkla inatçı bir kararlılıkla ve cesaretle savaştılar; ama genel komutaları tepkilerinde bölünmüş olmanın yanı sıra ağır ve ikircikliydi de. Suriye ve Mısır, silahlı kuvvetlerine kendileri ve Rus destekçileri tarafından adanan engin kaynakların karşılığında çok az şey aldılar. Savaşa başvurmaları, o zamana dek hiçbir fayda sağlamamıştı. İsrail, kendi savunma gayretiyle ve Birleşik Devletler'den ve birkaç diğer devletten aldığı kayda değer yardımlarla hayatta kalmayı başardı. Güvenliğin birincil olduğu konusunda hiçbir şüphe duymadı."[6]

İsrail'in en son savaşı olan 1982 Lübnan istilasına, İsrail hava kuvvetinin ve ordusunun elindeki tüm silahlar kullanılmış olsa da, uylaşımsal bir rakibi

(6) Michael Carver, *War since 1945* (Londra, 1980; New York, 1981), 270-72. Dipnot buraya dâhil edilmemiştir.

olmadığından pek de uylaşımsal bir savaş denemez. Bu savaşta *fait accompli* stratejisinin bazı öğeleri vardı ama daha önceki çatışmalarda olduğu gibi kısa vadeli askeri başarının uzun vadede güvenliği sağlayıp sağlayamayacağı henüz belli değildir.

Hindistan'ın Yaptığı Savaşlar. Hindistan'ın yaptığı savaşlar, sonradan yapılan Arap-İsrail çatışmalarından daha az karmaşık olmuştur; evvela, bu savaşlar Pakistan'ın Hindistan'ın alt kıtada ayrı bir Müslüman devleti olması gerektiğini asla gerçekten kabul etmemiş olmasına ilişkin korkularının ve Hindistan'ın Pakistan'ın Hindistan sınırları içinde kalan hatırı sayılır sayıda Müslüman'ın bağlılığını yıkacağına ilişkin korkularının etrafında döndü. İngilizler başlangıçta, devletlerin, bağımsız olmaları halinde, hangi ulusa bağlı olacaklarını seçebilmelerini önermişlerdi ve Keşmir, Hindu hükümdarı ve (yüzde 77'si Müslüman olan) bölünmüş nüfusuyla, bunun Hindistan'ın birliği açısından teşkil ettiği sorunların bir simgesi haline geldi. Her iki ulustan da bağımsız olarak kalabilmeyi uman Mihrace, hangi ulusa katılmayı istediği konusunda kararsız kalmıştı. Çok yakın bir zamana kadar İngiliz idaresindeki aynı Hindistan ordusunun üyeleri olan Hindistan ve Pakistan orduları arasındaki savaş, Ekim 1947'de bir Hindistan taburunun, hükümdarın ona karşı yapılan bir Müslüman ayaklanmasını bastırmasına yardımcı olmak üzere hava yoluyla Srinagar'a gönderilmesinden kısa bir süre sonra başladı. Pakistan, isyancıların yanında yer alarak müdahalede bulundu ve iki taraf da kuvvetlerini ikişer piyade tümenine tekabül edene dek büyüttü. Hindistanlılar devletin doğu yarısının büyük bir kısmını güvenceye aldıktan sonra, iki taraf sonuç vermeyen bir dağ savaşına girdi; ta ki, Ocak 1949'da küçük bir Birleşmiş Milletler gurubu tarafından bir ateşkes yapılmasına karar verilene kadar. Orası, o zamandan beri bilfiil, uluslararası bir sınır olarak kaldı.

Hindistan'ın Çin'le yaptığı bir sonraki savaşa kısmen, Keşmir hakkındaki hassasiyet neden oldu. Çatışma, uzun zamandır Tibet'in durumuna ilişkin şüphelerden ötürü karmaşık bir mesele olan, Hindistan'ın Nepal'in doğusunda ve batısında, Tibet'le olan sınırı hakkındaki bir anlaşmazlıktan çıktı. Başbakan Jawaharlal Nahru, Mao Tse-tung'un Çin'in Tibet üzerindeki otoritesini genişletmesini hiç tepki vermeden kabul etmesinden ötürü sağcı unsurların eleştirisine maruz kaldı ve Chou En-lai'nin meseleyi tartışmak için sunduğu bir dizi yaklaşımı reddetti. Hindistan 1957'de Çinlilerin Tibet'te Keşmir'in kuzeyinde yer alan ve her iki tarafın da kendi toprağı ilan ettiği ama Hindistan'ın asla işgal etmediği, Akshai Chin olarak bilinen bölgesinde Sinkiang'dan Lhasa'ya kadar bir yol inşa ettiklerini keşfetmesine kadar hiç-

bir şey olmadı. Bunun üzerine Hindistan, Çin'in o bölgeden çekilmesi için ısrar etti ve üzerinde anlaşma sağlanamayan alanları tartışmayı reddetti. Çin bunun karşılığında, Hindistan'ın, Aksai Chin'in 1899'dan 1927'ye dek İngilizlerin kabul etmiş olduğu güney ucunda yer alan Karakoram Dağları hattını izleyen Nepal batı sınırını kabul etmesi halinde, 1913'ten beri Nepal'in fiili doğu sınırı olan McMahon hattını Hindistan'a vermeye razı olmayı önerdi. Hindistan'ın bunu reddetmesi halinde Çin, Assam'ın etekleri üzerinde doğu sınırı olarak hak iddia etmeye devam edecekti.

Birleşik Devletler'in ve Sovyetler Birliği'nin siyasi desteğinin Çin'i herhangi bir eylemde bulunmaktan caydıracağından çok emin olan ve Çinliler'e karşı yapılan Tibet isyanını desteklemek için daha fazla şey yapmamış olmaktan ötürü eleştirilen Nehru, tartışmaları reddetti ve Hindistan'ın bu uzak dağlar için bulunduğu hak talebini desteklemek üzere bir dizi askeri devriye gönderen cüretli bir politika benimsedi. Bu akıllıca olmayan bir adımdı ama askeri gerçekliklere işaret eden generaller görevden alınarak, yerlerine itaatkâr generaller getirildi. Chou En-lai, Nehru'yu Tibet'i Çin'den ayırmak için tasarlanmış bir politika olarak yorumlanan bu politikanın tehlikeleri konusunda defalarca uyardı ama uyarıları görmezden gelindi ve 1961'de askeri kışlaların sayısı ve gücü arttı. 1962'nin başında Çinliler, Hindistan kışlalarını daha üstün kuvvetlerle kuşatarak karşı tedbirler almaya başladılar. Eylül ayında bu taktiği, McMahon hattının Bhutan sınırıyla birleştiği yerin yakınında bulunan Thag La Geçidi'nde kullandılar ve bir kere daha müzakere yapmayı önerdiler. Nehru bu öneriyi reddetti ve ordusuna Çinlilier'i püskürtmelerini emretti.

Bu, Ekim'de aniden, aynı zamanda saldırdıkları, Nepal'in batısında yer alan Ladakh'ta olduğu gibi o bölgede de çok daha üstün kuvvetler kullanabilen Çinliler'in yaptığı bir karşı taarruzu başlattı. Assam'daki, gücü iki tümenin gücüne tekabül edecek şekilde arttırılmış olan Hindistan kuvvetleri, birbirini destekleyemeyen mevzilere dağılmışlardı ve kolaylıkla alt edildiler. Adamakıllı lojistik hazırlıklardan yoksun olunması, daha uygun dağılımları imkânsız kıldı. Nehru'nun dalkavuklarının arasından alınmış olan daha yüksek komutanlar, imkânsız bir durumla yetersiz bir şekilde başa çıktılar. Pek çok birim cesurca savaştıysa da, Çinliler 20 Kasım'da onları dağ eteklerinden düzlüklere püskürtmekte hiç zorluk çekmediler. Ladakh'ta, ehil bir subay olan General Daulat Singh, güçleri bir tümen gücüne çıkarılmış olan kuvvetlerini Karakoram dağ sırasında yoğunlaştırdı ve Kasım ayının ortasında durumu kesin şekilde kontrol altına almıştı.

Hindistan'a büyük çaplı bir istila yapılması ihtimali karşısında panikleyen Nehru, hiçbir ittifakta yer almamaktan vazgeçti ve Birleşik Devletler, Britanya ve Sovyetler Birliği'nden yardım istedi. Bu devletlerden ilk ikisi bu isteğe hızla cevap verdi ve silah ve hava desteği sundu. 21 Kasım'da, Chou En-lai Çin "sınır muhafızları"nın "7 Kasım 1959'da Çin ile Hindistan arasında oluşturulmuş olan fiili hâkimiyet hattının" yirmi kilometre arkasına çekileceğini ve sivil karakollar oraya yaklaşabilirse de, Hindistan silahlı kuvvetlerinin de aynı mesafeyi korumasını bekleyeceğini ilan ettiği için bunların hiçbirine ihtiyaç yoktu. Bunun gerçekleşmesi halinde savaş esirleri mübadele edilebilir ve müzakereler başlatılabilirdi. Nehru, Çinliler'in şartlarını resmen kabul etmedi ama uygulamada bu şartlara riayet etti ve böyle yapacağını Chou En-lai'ye bildirdi.

Bu savaş, modern ağır silahların çok küçük bir rol oynadığı ve günün genellikle, dağlık arazide ilerleme ve destek vermesi için beklenmedik bir yönden daha üstün bir kuvvet getirme becerisi ile kurtarıldığı, eski usül bir piyade savaşı olmuştu. Hava kuvvetlerinin eylemleri, neredeyse tamamen geri bölgelerdeki ulaşımla sınırlandırılmıştı. Elde herhangi bir sayıda helikopter olsaydı bile, harekâtların gerçekleştirildiği irtifa, o zamanki modellerin kullanımını ciddi ölçüde kısıtlardı. Hedef ve uygulama bakımından net bir amaca etki etmek için sınırlı olan ve araçların amaçlara ekonomik bir şekilde uygun hale getirildiği bu savaş, Çinliler açısından sınırlı savaşın mükemmel bir örneği olmuştu. M.S. altıncı yüzyılda, zaferin mümkün olan en kısa süre içinde, mümkün olan en az gayretle ve savaştan sonra onunla yüz yüze bakılması gerekeceği hatırlanarak düşmana mümkün olduğunca az kayıp verdirerek elde edilmeye çalışılması gerektiğini yazmış olan Sun Tzu'nun öğretilerinin izinden gitmişlerdi. Nehru'nun askeri gerçeklikleri görmezden gelmesi aptalcaydı ve Hindistan ordusu daha fazla kayıp vermediği için şanslıydı -1.383 ölü, 1.696 kayıp ve 1.968 esir. Hindistan ordusu, bu mücadelenin yetersiz olan generallerin görevden alınmasına yol açması bakımından da talihliydi.

Hindistan'ın Çin'le yaptığı savaş, Pakistan'la olan ilişkilerine yansıdı. Pakistan'ın kuvvetlerine yakın zamanda, Amerika'nın Orta Doğu'daki Sovyet nüfuzuna karşı bir siper olarak Merkezi Antlaşma Teşkilatı'nı (CENTO) destekleme politikasının bir parçası olarak, Birleşik Devletler tarafından, tanklar ve uçaklar da dâhil olmak üzere, kayda değer miktarda yeni teçhizat verilmişti. Pakistan Çin'le yaptığı dostça müzakerelere devam etmiş ve ortak sınır hattı üzerinde anlaşmıştı. Ülke içi siyasi sorunlarla karşı karşıya olan Devlet Başkanı Muhammed Eyüb Han, 1963 ve 1964'te ciddi ayaklanmala-

rın meydana geldiği Keşmir'in geri kalanının da desteğini almak için bir fısat gördü. Nehru bir anlaşma yapılmasını istedi ama o yıl Mayıs ayında öldü; yerine gelen Lal Bahadur Shastri, tavizler vererek uzlaşma sağlamak için siyasi olarak yeterince güçlü değildi. Eyüb Han, Keşmir ateşkes hattının ilerisine sızmak için, çoğu gayri nizami olan otuz bin askerden oluşan ve General Malik tarafından yönetilen bir kuvvet oluşturdu. Ya bir dikkat dağıtıcı olarak ya da düşmanlıkların başlamasından Hindistan'ı sorumlu tutmaya çalışmak için, Ocak 1965'te, Indus Nehri'nin ağzının doğusunda yer alan ve yazın yağan mason yağmurlarında sel altında kalan, neredeyse ıssız bir bölge olan Rann of Kutch adı verilen alanda bir cephe vakası düzenledi. Gerilim arttı ve Ağustos ayında Malik'in kuvveti dört saldırı yaparak Keşmir'deki hattı geçti ve Hindistan buna hemen tepki verdi. Malik'in askerleri, halkı destek vermesi için kışkırtma planında başarısız oldular ve kısa bir süre sonra, eylemlerini hattın on mil içindeki bir alanla sınırlandırarak biri zırhlı olmak üzere yaklaşık sekizer tümenden oluşan iki düzenli ordu arasında bir savaş evrilen savaşta biraz daha fazla rol oynadılar. İlk çarpışmalar Keşmir hattının güney ucunda gerçekleşti ve taraflardan her biri diğer tarafın kendi kısmındaki hedeflerine yaptığı tehditleri bertaraf etmek için saldırılar geliştirdikçe, kademeli olarak güneye, Punjab'ın içlerine doğru genişledi. 6 Eylül günü Hindistan, üç tümenle Lahore'ye doğru bir saldırı başlattı ve çatışmaya Pakistan'ın zırhlı tümenini de dâhil ederek dört gün süren hiddetli bir mücadeleye yol açtı. Sonuçlar etkisiz oldu. Hindistan 11 Eylül'de, zırhlı tümeni de dâhil olmak üzere dört tümeniyle, daha kuzeye doğru, Sialkot'u hedef alan bir saldırı daha başlattı. Bu saldırı, dört yüz tankın kullanıldığı, iki hafta süren büyük bir muharebeye yol açtı; bu da bir açmazla sonuçlandı.

Bu sırada, bir ateşkes yapılmasına yönelik uluslararası baskı devam etmişti; bu baskılardan en etkili olanı, Amerikalılar'ın ve İngilizler'in, 22 Eylül itibariyle artık bu zamana kadar süregelen hızda daha fazla önemli teçhizat kaybetmeye devam edemeyeceklerini anlamaya başlamış olan taraflara yaptıkları silah yardımlarını kesmeye karar vermeleri oldu. Ateşkes, ancak Ocak 1966'da, Taşkent'te Brezhnev'in başkanlığında yapılan bir toplantıda kabul edildi: her iki taraf da, 5 Ağustos 1965'teki mevzilerine çekilecekti. Shastri bu kararın imzalandığı gün bir kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti ve yerine Indira Gandhi geçti. Keşmir'in istikbali hakkında hiçbir fikir birliği yoktu. Kayıp miktarları, güvenilmez olmakla birlikte, her iki tarafta da yaklaşık olarak aynı olmuş gibi görünür –yaklaşık üç bini ölü olmak üzere toplam yirmi bin. Görünüşe göre, her iki taraf da yaklaşık 200'er tank kaybetmiştir, 150 tank da onarılabilecek olmakla birlikte hizmet dışı kal-

mıştır; ama yine de, Pakistan'ın verdiği kayıplar biraz daha fazla olabilir. Hindistan yaklaşık yetmiş, Pakistan ise yirmi uçak kaybetmiştir; donanmaları ise savaşa neredeyse hiç dâhil olmamıştır. Toplam nüfuslarına bakıldığında, verdikleri kayıplar şüphesiz çok azdır; en önemli olan şey, zırhlı kuvvetleri ile mühimmat ve yedek parça stokları üzerindeki etkiler olmuştur.

Savaş bir sonuca ulaşmadıysa da, Pakistan'ı hem İsrail karşısında hem de dâhili olarak zayıflattı. Doğu Pakistan, Batı'nın Keşmir takıntısına içerledi ve 1969 yılında Eyüb'ün yerine geçen Yahya Han, hem Batı'da hem Doğu'da ciddi zorluklarla karşılaştı. Bu zorluklar, 1971'de, Yahya, Doğu Pakistan'ın Halk Cemiyeti'nin Zülfikar Ali Bhutto'nun Batı'daki Halk Partisi karşısında çoğunluk elde ettiği, yeni seçilmiş olan Millet Meclisi'nin açılışını süresiz olarak erteleyince doruğa ulaştı. Askeriye Doğu Pakistan'ın kontrolünü eline aldı ve Hindistan tarafından desteklenen Halk Cemiyeti'ne ve Bengalli eğitimli sınıflara karşı bir bastırma politikası izledi. Bu, Hindistan'ın Doğu Bengal bölgesinde büyük bir mülteci sorununa yol açtı. Yahya Han'ı bastırma politikasını değiştirmeye ikna edememiş olan Bayan Gandhi, Doğu ve Batı arasındaki suni bağı askeri eylemle sonlandırmaya karar verdi.

Hindistan ordusunun, bir zırhlı tümen, onüç piyade tümeni, on dağ tümeni ve birkaç bağımsız tugay halinde, yaklaşık 825.000 askeri vardı. Tank gücü 1965'ten beri 450 Sovyet T-55 ve T-56 tankının edinilmesiyle ve daha ince bir zırhı olan ama İngiliz Centurion tanklarındaki güçlü 105-mm'lik silahın aynısını taşıyan Vickers Vijayanta tankının üretilmesiyle arttırılmıştı. Hava kuvveti, savaş gücünü 625 uçağa çıkarmıştı; bunlar arasında, en iyileri Sovyet Sukhoi-7'ler olmak üzere yedi Sovyet MIG-21 filosu, İngiliz Canberra ve Hunter uçakları ve Hindistan üretimi Gnatlar vardı. *Vikrant* uçak gemisinin etrafında toparlanmış olan donanma da güçlendirilmişti. Pakistan'ın iki zırhlı ve oniki piyade tümeni ve bir bağımsız zırhlı tugayı vardı; Doğu Pakistan'da mevzilendirilmiş olanların yerine geçirilmek üzere iki tümen daha oluşturuluyordu. Hava kuvvetinin ondört avcı ve üç bombardıman uçağı filosu vardı ama Doğu Pakistan'a sadece bir Sabre avcı-bombardıman uçağı filosu ile hepsi de hafif olan elli tanktan oluşan bir alay sevk edilmişti. Pakistan'ın bastırma politikası, Doğu Pakistan'daki, Halk Cemiyeti'ni destekleyen Mukti Bahini yıkıcı hareketi için alınmış olan askerlerin neredeyse tamamının firar etmesine neden oldu; bu askerlerin yerine geçmek için Batı'dan asker getirilmesi gerekti. Ülkenin yönetimi, her zamankinden daha fazla olmak üzere, Batı tarafından dayatılan bir askeri rejime dönüştü ve Hindistan'ın sınırın öteki tarafından destek verdiği Mukti Bahini'nin faaliyeti daha yaygın hale geldi.

Hindistan ve Pakistan arasındaki düşmanlıklar 3 Aralık 1971'de, Pakistan hava kuvveti tarafından Hindistan hava kuvveti hava sahâlârına yapılan etkisiz bir saldırıyla başladı; Hindistan bu saldırıya, daha büyük sonuçları olan bir saldırıyla karşılık verdi. Düşmanlıkları başlatan saldırıya, Keşmir ateşkes hattı boyunca hem düzenli hem de düzensiz kuvvetlerce yapılan ve aynı derecede etkisiz olan saldırılar eşlik etti. Bunlar büyüyerek, Keşmir ve Punjab sınırlarında yapılan ve Hindistan tanklarının büyük avantaj sağladığı bir dizi muharebeye dönüştü. Doğu Pakistan'da, General Aurora'nın komutası altında Kalküta'da yapılan büyük harekâta hiçbir etkileri olmadı. General Aurora'nın planı yaratıcı bir plandı. Üç kolordusu vardı; biri, iki tümenden oluşuyordu ve Doğu Bengal'deydi, Doğu Pakistan'ın Assam'daki kuzey sınırında yer alan ikincisi, ilkiyle aynı güçteydi ve üç tümenden oluşan üçüncü kolordu, ülkenin doğusunda yer alan Tripura'daydı. Aurora, başlıca sorunu olan büyük ve küçük su engelleri sorunun üstesinden, askerlerini yol hareketinden mümkün olduğunca bağımsız kılarak ve köprüler ve feribotlar inşa etmek için sağlanabilen tüm ordu mühendislerini kullanarak geldi. Bunların inşa edilmesi için malzeme taşınması, Hindistan hava kuvveti helikopterlerinin en yüksek öncelikli göreviydi. Eş merkezli bir saldırı için yapılan bu plan, Pakistanlı General Niyazi Han'ın yaptığı dağıtımların zayıflıklarından faydalandı. Mukti Bahini'nin hakkından gelmek ve ülkeyi denetim altında tutmak için, kuvvetleri bilhassa sınırlara yakın şekilde dağıtılmıştı; yoğunlaştırabileceği güç, başkent Dacca ile en güneyde yer alan ana liman Chittagong arasındaki muhaberatı emniyete almak üzere tutuluyordu.

Üç Hindistan saldırısı da hızla başarı elde etti. Halk tarafından coşkuyla desteklenen ve yönlendirilen gözü pek askerler, daha uylaşımsal bir ortamda aptalca olabilecek riskler alarak ülke boyunca ilerlerken, tam hava üstünlüğü kurmuş olan Hindistan hava kuvveti de sınırsız ulaşım, vuruş ve keşif desteği verebildi. Üç kolordunun yaptığı tüm saldırılar ilerleme kaydederken, Aurora 11 Aralık günü, Assam'ın batısından yapılan bir saldırıyla karşı karşıya olan, büyük nehir engellerinin doğusundaki Pakistan kuvvetinin yolunu kesmek için bir paraşüt taburu yolladı. General Nagra'nın komutası altındaki bu kuzeyden gelen saldırı, Niyazi bir ateşkes talebinde bulunduğunda Dacca'ya yaklaşmaktaydı ve Niyazi 16 Aralık'ta, Bayan Gandhi'nin o zamandan itibaren Bengladeş olarak bilinecek olan ülkenin bağımsızlığını tanımasından on gün sonra, Doğu Pakistan'daki tüm kuvvetlerini teslim ettiğinde ise şehrin eteklerindeydi. Liddell Hart'ın, Alman ordusunun batı cephesinde yaptığı Mart 1918 taarruzunda kullandığı taktiklerden yola çı-

karak oluşturmuş olduğu "genişleyen taşkın" kuramının izinden giden bu sefer, gerçek bir yıldırım savaşı oldu. Mücadelede, düşman mevzisinin her zayıflığından, askerler sızdırılarak, suyun bir nehir yatağındaki engeller arasında yolunu bulması gibi, direnişlerin yanından geçilerek yararlanıldı. Hindistan'ın, Sun Tzu'nun ilkelerine tamamen riayet ederek elde etmiş olduğu hedefi, sınırlı bir hedefti.

Britanya'nın Yaptığı Muharebeler. Nükleer çağın tamamı boyunca -1968 yılı hariç-, Britanya'nın ordusu, illa ki dünyanın bir yerinde çatışmada olmuştur. Seferlerinin çoğu, hükümetinin sömürgelerdeki, eski sömürgelerdeki ve 1969'dan itibaren de Birleşik Krallık'ın kendi içindeki Kuzey İrlanda'daki otoritesine yönelik dâhili meydan okumalarla ilgili olmuştur. Bunlardan ve Kore Savaşı'ndaki anlatmış olduğumuz katkısından ayrı olarak, Britanya üç "uylaşımsal" çatışmada yer almıştır –Fransız-İngiliz Süveyş seferi, 1962'den 1966'ya kadar Borneo'da Endonezya'ya karşı Malezya ile birlikte yaptığı sefer ve 1982'de Falkland Adaları'nın yeniden ele geçirilmesi. Donanmanın filoları ve helikopterleri ile hava kuvvetinin her türden uçağı, ordunun yaptığı seferlerin neredeyse hepsinde yer almakla birlikte, sadece Falkland Adaları harekâtında düşman gemilerine ve uçaklarına karşı savaşmak zorunda kalmıştır.

Süveyş çatışmasında, Mısır hava kuvveti, hava indirme saldırıları ve amfibi saldırılar gerçekleşmeden önce hava sahâlârının uzun menzilli bombardıman uçaklarıyla bombalanması vasıtasıyla karada saf dışı bırakıldı ve Mısır donanması hiçbir etkili direniş göstermedi. Süveyş ve Falkland harekâtlarında ortak olan bir etken vardı: bu harekâtların hiçbiri için önceden bir acil durum planı hazırlanmamıştı; bundan ötürü de, irticalen yapılmaları gerekti. 1956'da, Britanya'nın deniz ya da hava yolulya asker konuşlandırmak için ne amfibi ne de hava ulaşımı kaynakları vardı. Kıbrıs ve Malta'da üsleri vardı ama Kıbrıs'ın küçük limanları sevkiyatları toplamaya ya da yüklemeye uygun değildi ve iki hava sahasının da kapasitesi sınırlıydı. Malta, Said Limanı'na 1.100 mil uzaklıktadır; bu da, yavaş seyreden taşıtlar için uzun bir deniz yolculuğudur. Fransız-İngiliz harekâtı, pek çok plan değişikliğinin yanı sıra, hedefi hakkındaki belirsizlikten de mustarip oldu. Bu harekâtın, bir Süveyş Kanalı Kullanıcıları Topluluğu adına Süveyş Kanalı Şirketi tarafından yönetilmeye devam etsin diye Kanal'ın kendisinin güvenceye alınmasıyla mı sınırlı olduğu, yoksa muhtemelen, yerine daha uygun bir şekilde Batı'nın çıkarlarının yanında olan birini geçirmek umuduyla Nasser'i devirmek gibi daha hırslı bir amacı gerçekleştirmek için mi tasarlanmış olduğu asla tam olarak açık olmadı. İlk plan, İskenderiye'ye inmek ve kıtaların Said

Limanı'na, İsmailiye'ye ve Süveyş'e gidecekleri, Kahire'ye giden çöl yoluna bir zırhlı kıta sokmak şeklindeydi. İyimser bir şekilde, bunun sekiz günde tamamlanabileceği varsayıldı. Amfibi araçların azlığının dayattığı kısıtlamalar da dâhil olmak üzere birkaç nedenden ötürü, plan değiştirilerek, önce Mısır hava kuvvetinin üslerine bir gece saldırısı yapıldıktan sonra Said Limanı'na, kısmen havadan kısmen de amfibi yapılacak olan bir saldırıya dönüştürüldü. Fransız-İngiliz nakliye uçaklarının sınırlı kapasitesi, paraşütçüleri 668 İngiliz ve 487 Fransız paraşütçüyle sınırladı.

Anlatmış olduğumuz gibi, İsrail'in saldırısıyla danışıklı olarak gerçekleştirilen harekâtın nihayet duyurulan amacı, her ne kadar buna inanan herhangi biri olup olmadığı şüpheli olsa da, Kanal hattındaki Mısır ve İsrail kuvvetlerini ayırmaktı. İsrail askerleri, İngiliz ve Fransız paraşütçüleri 5 Kasım günü şafak vakti Said Limanı'nın arkasına inene kadar Sina'yı işgal etmişlerdi. Yirmi dört saat sonra, iki İngiliz deniz piyade taburu, biri helikopterlerle diğerleri ise çıkarma aracındaki İngiliz paraşüt tugayının geri kalanı tarafından izlenen paletli amfibi araçlardan çıkarma yaptı. Said Limanı'ndaki mücadele düzensizdi ve yardımcısı General Beaufre olan komutan İngiliz generali H. C. Stockwell, General Jacques Massu'nun komutası altındaki Fransız paraşütçülerin, Kanal'ın elli mil güneyinde yer alan –ki burası, yolculuklarını kara yoluyla yapan İngiliz paraşüt tugayının ona katılacağı yerdi- İsmailiye'ye karşı havadan ve kanaldan yapılan kombine bir saldırı başlatmaları gerektiğini planladı. Ama başlıca Birleşik Devletler'den gelen uluslararası baskı, bu tamamen uygulanamadan önce bir ateşkese neden oldu. Harekât için daha büyük kuvvetler toplanmış olsa da, gerçekte sadece üç tugay görev yaptı; bir İngiliz, bir Fransız paraşüt tugayı ve bir İngiliz deniz tugayından onbir İngiliz ve on Fransız paraşütçü öldü ve doksaniki İngiliz ve otuzüç Fransız paraşütçü yaralandı. Bu harekât, askeri bakımdan başarılı olacaktıysa da, tatmin edici ve sürdürülebilir bir siyasi çözüm bulma ihtimali varsa bile çok düşük olan, kötü planlanmış bir harekâttı. Bu harekâtta yer alan silahlı kuvvetler üyeleri için, bu son derece moral bozucuydu.

Öte yandan, Borneo'daki İngiliz mücadelesi her bakımdan başarılıydı. Amacı, Endonezya'nın Brunei hükümetini yıkmasını ve Brunei ile komşuları Sabah ve Sarawak'ı zapt etmesini önlemekti. Bu gayretler Aralık 1962'de, bir İngiliz mandası olan Brunei Sultanlığı'nda yapılan ve Singapur'dan oraya uçakla getirilen üç İngiliz taburu tarafından hızla ve etkili bir şekilde bastırılmış olan Endonezya destekli bir isyanla başladı. Nisan 1963'te Endonezya, Sarawak'a ve sonra da Sabah'a görünüşe göre yerel asilere yardımcı olmak is-

teyen gönüllüler olan silahlı insanlar sızdırmaya başladı. Bu "gönüllüler", yardım etmek için ancak birkaç tane yerel asi bulabildiler; Brunei'de bulmayı bekledikleri asiler tutuklanmıştı ve Sarawak'ta bulunan tek potansiyel isyancı grubu da nüfusun Çinli azınlığının komünist öğesine dâhildi –bunların daha faal olanları da tutuklanmıştı. Ağustos'ta egemenlik ve genel komuta yeni Malezya Federasyonu'na devredildiğinde getirilen Malay birlikleri gibi. Çoğu Gurka tugaylarından oluşan İngiliz takviyeleri getirilmişti.

Ocak 1964'te yapılan, Malezya ve Endonezya arasında BM başkanlığı altında yapılan görüşmelerin kördüğüm olduğu kısa bir ateşkesi, Endonezya'nın yalan söylemeyi bırakarak askerlerinin, sekiz yüz mil boyunca sık ormandaki dağ zirvelerinden oluşan Kalimantan sınırının kuzeyinde görev yaptıklarını belirtmesi izledi. Yaklaşık yüzer adamdan oluşan bölükler halinde, yerlileri sindirerek ve Endonezya hâkimiyetinin fiili bir uzantısını kurmaya çalışarak ilerliyorlardı. Başlangıçta, İngiliz kuvvetleri komutanı General Walter Walker, tarın alanlarının içlerine doğru giren nehirlere kadar ilerlemiş olan küçük gruplar hakkında bilgi sağlamaları için özel kuvvetlerle desteklenen yerlilere bel bağladı. Fakat Endonezyalıların sınırın Malezya tarafında üsler kurmasına müsaade edemezdi ve yerlileri onların istilalarından koruması gerekiyordu. Bundan ötürü, sınırın yakınında, levazımı havadan atılan ve birlik takımı gücü devriyelerinin görev yaptığı kendi bölük üslerini kurdu. Büyük Endonezya birlikleriyle karşılaşılması halinde, takviyeler helikopterle, ormandaki ağaçların kesilmesiyle oluşturulmuş olan deliklerin içinden geçilerek getirilebilirdi. Pusu, Avusturalyalıların ve Yeni Zelandalıların yanı sıra Gurkalar'dan da oluşan İngiliz birliklerinin, daha az maharetli ve daha az bilgi sahibi olan Endonezya askerlerine ağır kayıplar verdirdiği en etkili taktikti. 1964'ün sonunda, Walker'ın, 1965'e kadar üç, sonrasında dört tugay halinde düzenlenmiş olan altmış donanma ve hava kuvveti ile kırk küçük ordu asker taşıma helikopteri ile destekelenen yaklaşık ondört bin askerden oluşan bir kuvveti vardı. O yıl, sınır üzerinde gizlice harekât yaparak Kalimantan'a girmek için izin almıştı; bu harekâtta, pusular için hedef belirlemek amacıyla, ele geçirilmiş olan Endonezya telsiz muhaberatından ziyadesiyle yararlanılacaktı. Bu taktikler sonuç verdi ve Ekim 1965'te Sukarno'ya karşı yapılan bir askeri darbenin Endonezya'daki komünist yanlıları ve karşıtları arasında aylarca sürecek olan mücadeleyi tetiklemesinden sonra, General Suhatro'nun fiili hükümdar olarak Sukarno'nun yerine geçmesinin beş ay sonrasına, Ağustos 1966'ya kadar tam olarak sona ermemiş olsa da, "karşılaşma" fiilen sona erdi.

Bu savaş, kesin bir şekilde sınırlı ve Britanya ve Malezya için, getirdiği başarılara kıyasla ucuz bir savaş olmuştu. Doruk noktasında, onyedi bin Britanya Uluslar Topluluğu askeri tek seferde Borneo'da mevzilendirilmişti ve Malaya ve Singapur'da on bin asker daha vardı. Kayıplar, 114 ölü ve 181 yaralıydı –bunun yüksek bir oranı Gurka askerlerinden oluşuyordu. Ayrıca, neredeyse hepsi o bölgede yaşayanlardan oluşan 36 sivil ölmüş, 53 sivil yaralanmış ve 4 sivil ele geçirilmişti. Endonezyalılar'ın 590 tanesinin öldüğü, 222'sinin yaralandığı ve 771'inin ele geçirildiği tahmin ediliyordu. Savaş neredeyse dört yıl sürdü ve Endonezya'nın ya da başka herhangi bir dış nüfuzun Malezya'nın başını küçükken ezmesini önleme amacında açık ve kesin bir şekilde başarılı oldu. Düşmanlıkların Borneo'nun dışına doğru genişletilmesi taraflardan hiçbirinin yararına değildi; her ne kadar Endonezya Ağustos 1964'te Malaya topraklarına karşı, yüz askerle yapılan bir amfibi akın ve iki yüz askerle yapılan bir hava indirme saldırısı başlattıysa da –bu saldırıların ikisi tamamen verimsiz oldu. Düzenli olarak askeri üslere ya da başka hedeflere veya donanma ya da denizdeki diğer gemilere hava saldırıları yapmak, bu saldırıların üretebilecekleri marjinal askeri etkiyi büyük ölçüde aşan dezavantajlara neden olurdu. Her iki tarafın da, çatışmayı bir "karşılaşma" olarak nitelendirmesi ve üzerinde resmi olarak anlaşılmamışsa da üstü kapalı olarak riayet edilen katı sınırlar içinde tutması akıllıcaydı. Zaman zaman İngilizler savaş gemilerini ana Endonezya adalarını ayıran boğazlardan geçirerek nabız yoklamak için baştan çıktılarsa da, sağgörülü bir şekilde bunu yapmaktan sakındılar.

1982'deki Falkland Adaları harekâtı genel olarak daha kısa ve daha keskin bir harekât oldu. Britanya yıllardır, Güney Amerika'nın ucunun açıklarındaki bu seyrek nüfuslu ve büyük ölçüde ıssız olan ve nüfusu tamamen penguenlerden oluşan Güney Georgia sömürgesinin yönetildiği adalar üzerindeki hâkimiyetinin neden olduğu soruna siyasi bir çözüm bulmaya çabalamaktaydı. Tamamen, adalara az yarıtım yapan Falkland Adaları Şirketi'nin tekelinde olan yünün dünya fiyatının düşmesi, ekonomiyi gerçek anlamda tehdit etmişti ve yüzde 95'i İngiliz asıllı olan ve yaklaşık onsekiz bine düşmüş olan nüfus küçülmekteydi. Toplumsal ve ekonomik şartları iyileştirmeye ve Arjantin'in egemenlik iddiası konusunda bir uzlaşma yolu bulmaya yönelik bir girişimde, ardışık İngiliz hükümetleri adaların istikbalini tartışmış ve Arjantin'i bir hava sahası kurmaya ve adalıların eğitim ve tıbbi tedavi için anakaraya ve diğer ülkelere gitmek de dâhil olmak üzere diğer amaçlarla seyahat edebilmeleri için tarifeli bir hava işletmesi kurmaya ikna etmişlerdi. Gelgelelim, adalıları Arjantin'le bir tür ortaklık kurmayı kabul

etmeye ikna etme girişimleri, Şirket ve her iki İngiliz ana partisinin çoğunluğu tarafından desteklenen güçlü bir direnişle karşılaştı. Dolayısıyla, Britanya'nın müzakerecilerinin, hak talebini gerçekleştirmek için hiçbir ilerleme kaydedilmemiş olmasından ötürü giderek daha da hüsrana uğramış hale gelen Arjantinliler'e sunacak hiçbir şeyleri yoktu.

Arjantin istilası 2 Nisan 1982'de gerçekleşti. O yılın başından beri, Arjantinli bir hurda tüccarı, Güney Georgia'daki terkedilmiş bir balina avcılığı istasyonunu söküyordu –bu, seferin İngiliz temsilci tarafından belirlenmiş olan prosedürleri yerine getirememesi yüzünden olaylara yol açtı– ve bu meselenin yarattığı gerilim Mart ayında arttı. İngiliz donanma kuvvetlerinin Falkland Adaları'na doğru ilerlemesi, Arjantin tarafından bir eylemde bulunmak için bir bahane olarak da kullanılabilirdi. Adaların garnizonu –altmışsekiz deniz piyadesi- normal gücünün iki katındaydı, çünkü bir yardım harekâtı yapılmaktaydı ve Stanley Limanı'na inen Arjantin deniz taburuna karşı umutsuz olsa da cesur bir direniş gösterdi. Britanya'nın tepkisi hızlı oldu. 5 Nisan'da bir donanma timi Britanya'dan yola çıktı ve Cebelitarık açıklarında görev yapmakta olan gemilerle birleşti. Görev kuvveti sonunda, toplam 28.000 asker taşıyan kırk beş savaş gemisi, yirmi iki donanma lojistik gemisi ve kırk beş ticaret gemisinden oluşacaktı. Ayrıca, dört donanma ve bir hava kuvveti helikopteri filosu, bir deniz tugayı, iki paraşüt ve üç piyade taburu ile destekleyici silahlar da olacaktı. Güney Atlantik'teki, İngilizlere ait olan Ascension Adası'nda yer alan Birleşik Devletler Hava Kuvveti üssü, bir yükleme postası olarak temel bir rol oynadı. Bundan faydalanmak için, eski İngliz V-bombardıman uçaklarının pek çoğu, yıllar önce bazılarının yapılmış olduğu gibi, hızla tanker uçaklarına dönüştürüldü.

Filo sekiz bin millik yolculuğuna çıktığında, Birleşik Devletler müzakereli bir anlaşmanın temelini kurmaya çalışmada başı çekti. Buna, Britanya'nın ciddi olduğu konusunda Arjantin'e yapılan uyarılar eşlik etti. Birleşik Devletler 12 Nisan'da, adaların kıyılarının iki yüz mil açığında, sonradan erişime tamamen kapatılacak olan, denizciliğe kapalı bir alan ilan etmişti ve Arjantin savaş gemileri ya da askeri uçakları tarafından görev kuvvetine yönelik bir tehdide tekabül eden her türlü yaklaşımın "icabına uygun şekilde bakılacağını" söylemişti. 2 Mayıs'ta kapalı alanın dışında *General Belgrano* adlı Arjantin kruvazörünün nükleer güçle çalışan bir denizaltı tarafından batırılması da muhtemelen buna dayandırıldı ve her türlü müzakere ihtimalini ortadan kaldırdı. Ondan önce, 25 Nisan'da, görev kuvvetinin bir müfreze birliği Güney Georgia'yı yeniden ele geçirmişti ve 1 Mayıs'ta da, özellikle Arjantin askerlerinin ve onlarının levazımının getirilmesi

için kullanılmakta olan Stanley Limanı hava sahası olmak üzere, hava sahâlârına ilk hava saldırıları yapılmıştı. *Belgrano*'nun batırılmasına tepki olarak, 4 Mayıs'ta Arjantin hava kuvvetinin iki Fransız Super-Etendard'ı bir Exocet füzesiyle İngiliz destroyeri *Sheffield*'ı vurdu ve onu önce terk edilmeye sonra da batırılmaya mecbur bıraktı.

Görev kuvveti komutanı Amiral Woodward'ın, birkaç zıt etkeni gidermesi gerekti. Zaman onun tarafında değildi: hava şartları kötüleşiyordu; askerlerini ve deniz piyadelerini kötü havada uzun süre boyunca denizde tutamazdı; ve Başbakan Margaret Thatcher hızlı sonuçlar elde etmek için sabırsızlanıyordu. Amiral, ana hedefi olan Stanley Limanı'ndan çok uzakta bir üs kurmayı göze alamazdı, çünkü asker ve teçhizat nakliyesi imkânları, karada yol yokluğundan ve indirilebilecek helikopterlerin ve diğer araçların kısıtlı kapasitesinden ötürü sınırlıydı. Başlıca tehdit, menzillerinin sınırında görev yapan, karada üslenmiş Arjantin uçaklarından geldi. Woodward, çıkarmalar ve bombardımanlar gerçekleşmeden önce, ana gemilerini bunun dışında tutabilirdi. Çıkarmalardan sonra, sınırlı sayıdaki Harrier VSTOL uçağı filonun, çıkarma alanının ve ilerlemekte olan askerlerin hava savunmasıyla başa çıkmak zorunda kalırdı. Aynı zamanda, rakiplerinden az sayıda olan askerlere doğrudan vuruş desteği sağlamaya mecburlardı. Adalardaki Arjantin kuvvetlerinin komutanı olan General Mario B. Menendez, İngilizler'in nereye ineceklerini bilmiyordu ve onlarınkine benzeyen kara nakliyesi sorunlarıyla karşı karşıyaydı. Kaçınılmaz olarak, Stanley Limanı'nın savunmasına yoğunlaştı. Mayıs'ın başında, İngiliz filosu yaklaşmakta olduğu için, anakaradan yapılan takviye ve ikmal uçuşları sadece havanın karanlık olduğu saatlerle kısıtlanmıştı.

21 Mayıs'ta İngiliz deniz piyade tugayı, Stanley Limanı'nın altmış mil uzağındaki, Doğu Falkland Adası'nın batı kıyısındaki San Carlos Körfezi'ne hiçbir direnişle karşılaşmadan çıktı. Bunu izleyen birkaç gün boyunca, kıyıda üs ve onun uçaksavar savunması kurulurken, Arjantin hava kuvveti gemilere ve indirme alanına defalarca görkemli saldırılar gerçekleştirdi. Bunu yaparken, kırkdokuz uçak kaybettiler, bir destroyer ve bir fırkateyn batırdılar, bir başka fırkateyne ve İngiliz hava kuvvetinin ağır yük helikopteri filosunu taşıyan büyük bir konteyner gemisine zarar verdiler. Londra'nın karadaki kuvvetlerin Stanley Limanı'na doğru ilerlemesi için yaptığı baskı arttığı için, 28 Mayıs'ta paraşüt taburlarından biri, ne topçulardan, ne donanma gemilerinden ne de uçaklarından adamakıllı bir destek alabildikleri şiddetli bir muharebenin ardından, San Carlos'un yirmi mil güneyindeki Goose Green hava sahasını ele geçirdi. Birlik subayı da dâhil olmak üzere 17

ölü ve 36 yaralı karşısında, rakiplerinden 250'sini öldürdüler ve büyük miktarda silahla birlikte 1.400'ünü esir aldılar.

Ağır yük helikopterlerinin kaybı kuvvetle hissediliyordu. Kara kuvveti komutanı General Jeremy Moore'a 1 Haziran'da bir piyade tugayıyla ve üç taburla takviye yapıldı, böylelikle kuvvetleri kıyıdaki onbin askeriyle birlikte toplam sekiz tabura çıktı; ama yolu olmayan engebeli arazide Stanley Limanı'na doğru ilerlemenin neredeyse hiçbir yolu yoktu. Askerlerin çoğu, yolun tamamını soğuk, ıslak ve rüzgârlı havada yürüdüler ve helikopterlerin taşıması için öncelik, askerler vardığında onlara destek sağlayabilmek için, toplara ve mühimmata verildi. Askeri ve siyasi nedenlerden ötürü acele etme gerekliliği, Doğu Falkland'ın güney tarafındaki piyade tugayının üç taburunun Stanley Limanı'nın onaltı mil güneybatısında yer alan Fitzroy yerleşimine ve Bluff Koyu'na gönderilmesine karar verilmesine yol açtı. Birtakım yanlış anlaşmaların sonucunda, çıkarma gemilerinin iki tanesi 8 Haziran günü Arjantin kışlasının tam gözü önünde birkaç saat boyunca güç ışığında açıkta bekledi. Arjantin uçakları bu gemilere saldırdı ve onları yaktı. Çoğu aynı taburdan olan elli asker öldü ve seksenbeş asker yaralandı. Bu aksiliğe rağmen, Stanley'nin etrafındaki tepelerdeki Arjantin mevzilerine yapılacak olan saldırı, San Carlos üssünü koruması için geride bırakılmış olan bir tabur haricindeki tüm taburlarla 11 Haziran'da başlatıldı.

14 Haziran günü, General Menendez 9.000 askerle teslim oldu ve böylelikle toplam esir sayısını, Goose Green ve Batı Falkland'dakilerle birlikte 11.400'e çıkardı. Arjantin'in toplam kaybı, 368'i *Belgrano*'dan olmak üzere, 672 ölü ve kayıptı. İngilizler 225 ölü ve 777 yaralı verdiler. İngilizler'in 6 gemisi batmış ve 10 gemisi de ciddi şekilde zarar görmüştü. Harrier uçaklarının beş tanesi kara ateşiyle düşürülmüş ve 4 tanesi de kazalarda kaybedilmişti. 30 tanesi karada, 31 tanesi Harrier uçaklarıyla, 19'u gemilerin füzeleriyle ve 9 tanesi de karada üslenmiş füzelerle olmak üzere toplam 109 Arjantin uçağını yok ettiklerini iddia ettiler.

İngilizler'in şanslarının yaver gittiği konusunda pek şüphe yoktur. Gemilerini vuran birkaç bomba patlamamıştı. Menendez teslim olduğunda, zaman tükeniyordu. İngiliz topçu mühimmatı stoğu azalıyordu, mekanik nedenlerden ötürü donanma uçaklarının sorti oranının kayda değer ölçüde azaltılması gerekiyordu ve hava şartları kötüleşiyordu. Stanley'deki Arjantin muhafızları daha sağlam bir direniş göstermiş olsalardı, sonuç farklı olabilirdi. Modern görüş cihazlarıyla desteklenen İngilizler'in gece savaşma konusundaki üstünlükleri, başarılarında önemli bir rol oynadı ama daha

önemli olan, inisiyatifi yeniden ele geçirmeleri ve çok daha üstün olan eğitim ve moral durumlarıydı. Arjantin tarafında, yalnızca hava kuvveti pilotları seferden itibarla döndüler.

Genel olarak stratejik bakımdan, Britanya, silahlı kuvvetin denizaşırı ülkelerdeki çıkarlarını korumak için mevzilendirilmesinin ve kullanılmasının geçmişte kalmış bir şey olmadığını göstermişti. Harekât, Arjantin'in topraklarına ya da erişime kapalı alan dışındaki nakliyesine ve uçaklarına –*Belgrano*'ya yapılan saldırı dışında- hiçbir düşmanca eylem yapılmamış olması bakımından sınırlıydı; Arjantin de, o alanın dışındaki İngiliz gemilerini ya da uçaklarını gözlemiş olsa da, onlara saldırmadı. Fakat Britanya'nın, bu uzak ve ekonomik ve askeri bakımdan neredeyse değersiz olan adaların ufak nüfusunun kurtarılmasına adamaya hazırlıklı olduğu kaynakların sınırı yokmuş gibi görünüyordu. Onurun ve siyasi itibarın yanı sıra bir prensip de söz konusuydu. Vatanseverlik önemli bir rol oynadı.

Harekâtın Ascension Adası olmadan yapılıp yapılamayacağı şüphelidir. Şayet Britanya, on yıldan daha uzun bir zaman önce Süveyş'in doğusundan çekilmesinin ardından, Deniz Tugayı tarafından gösterilen amfibi kabiliyeti ile iki saldırı ve altı lojistik çıkarma gemisini alıkoymamış; bir komando gemisine dönüştürülen eski bir uçak gemisini alıkoymamış; başlıca bir denizaltısavar olarak kullanılmak üzere yeni bir tür helikopter gemisi yapmamış; ve bunların her ikisinden de görev yapabilecek olan Deniz Harrier'i geliştirmemiş olsaydı, kesinlikle yapılamazdı. İronik bir biçimde, Bayan Thatcher'ın muhafazakâr yönetimi, bunların çoğunu, NATO'ya destek verme bakımından çok az geçerliliğe sahip oldukları gibi mantıklı bir gerekçeyle kademeli olarak kullanımdan kaldırmaya karar verdi. Bazı analistler Falkland Adaları harekâtını, çıkarları ve dahası politikaları korumak için askeri eylemlere başvurmanın dünya çapında yeniden geçerlilik kazanıyor olmasının bir işareti olarak yorumlar; ama ayrıca, buna bir aykırı bir olay gözüyle bakanlar ve Britanya'nın başka bir yerde benzer türden bir harekât gerçekleştirebileceğini tahayyül etmeyi zor bulanlar da vardır.

İran ve Irak. 1980'den beri devam etmekte olan diğer uylaşımsal savaş, İran ve Irak arasındaki savaştır. İki tarafın da kayda değer sayıda tank manevrası yapması bakımından başlangıç aşaması İkinci Dünya Savaşı'na benzemişse de, bu savaş İkinci Dünya Savaşı'ndan çok, Birinci Dünya Savaşı'nı andırmaktadır. Taraflardan hiçbirinde, hava kuvvetlerinin harekâtları önemli olmamıştır ve donanmalar savaşa neredeyse hiç dâhil olmamıştır. Savaşı başlatan taraf olan Irak, İran'ın 1979'da Şah'a karşı yapılan başarılı darbenin ar-

dından içine düşmüş olduğu düzensizlik durumunun, İran'ın açık denize giden tek kanalı olan Shatt el Arab'ın her iki kıyısında da hak iddia etme fırsatını sunduğunu varsaydı; ve başta, bu değerlendirme doğruymuş gibi göründü. Ama silahlı kuvvetlerindeki çoğu kıdemli subayın görevden alınmasına rağmen İran, Şah'ın edinmiş olduğu büyük modern askeri teçhizat arsenalinden faydalanmayı başardı. Irak kuvvetleri püskürtülmüştü, ta ki 1914'ten sonra Fransa'dakine çok benzer olan bir duruma gelinene dek. Bu süreçte, Abadan'daki önemli rafineri ve petrol ihracat terminali yerle bir edilmişti. Her iki tarafın verdiği kayıplar da, tespit edilebildiği kadarıyla ağır olmuştu; İran, delikanlılık çağındaki erkeklerin sağlamlaştırılmış Irak mevzilerine karşı yapılan intihar niteliğindeki saldırılarda piyade olarak kullanılması da dâhil olmak üzere, "devrim muhafızları" kullanmak zorunda kalmıştı. Her iki tarafın muharebede verdiği fireler ve başlangıçtaki ağır teçhizat stoğunu muhafaza etmeyi ve onarmayı başaramaması, savaşı bir piyade, topçu ve mühendis savaşına çevirdi. Taraflardan hiçbirinde, bir sonuca ulaşmak için gereken üstünlük payı yoktu. Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da olduğu gibi, her iki taraf da, diğer bölgelerdeki baskıyı rahatlatmak için, cephe bölgelerine ilk başarının ardından hız kaybetmiş olan taarruzlar yaptı. Müzakereli bir ateşkes için temel bulmaya yönelik dış girişimler, bu makalenin yazılmasına değin başarısız oldu. Bu muharipler için züğürt tesellisi olmuş olsa da, genel olarak dünya, rakip büyük güçlerin taraflardan herhangi birini desteklemekten dikkatle sakınmış olmalarından müsterih oldu; böylelikle bu savaş, Irak ve İran için sınırlı bir savaş olmamışsa da, dünyanın geri kalanının bakış açısından sınırlı bir savaş olmuştur.

III

Nükleer çağda uylaşımsal savaşa ilişkin Sovyet ve NATO görüşünün arasındaki temel fark, Ruslar'ın baştan beri, taarruzun en iyi savunma şekli olduğuna inanmaları olmuştur. Eğer mümkünse düşmanın taarruzunu önlemek için taarruza geçme becerisi ve istekliliği, dönemin büyük bir kısmı boyunca ayrı şeyler olarak görmeyi reddetmiş oldukları nükleer savaş ve uylaşımsal savaş için aynı derecede geçerli olan askeri düşünüşlerinin, eğitimlerinin ve düzenlemelerinin devamlı bir teması olmuştur. Her türlü askeri kabiliyet bakımından genel üstünlüğün bu strateji için elzem ve stratejinin temel hedefi olması konusunda Beaufre ile aynı fikirde olacakları eylem özgürlüğünü elde etmenin en iyi yolu olduğunu düşünmüşlerdir.

Stalin hayatta olduğu sürece, Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın yöntemlerine meydan okunamadı ve Batı'daki çoğu insan gibi, nükleer silahın hiçbir temel değişiklik gerektirmediği düşünüldü. Ama 1953, Stalin'in öldüğü yıl, füzyon silahının geliştirilmesine ve Sovyetler Birliği'nin onu kullanmak için balistik füzeyi seçme kararına da tanıklık etti. Ertesi yıl, Sovyet Genelkurmay Akademisi nükleer silahların savaşa yapabileceği etkiler üzerine büyük bir çalışma başlattı. Bu çalışmanın raporu, 1957 yılında başkan Mareşal Vasili Sokolovskiy'e ibraz edildi ve bunun tartışılması ve askeri öğretinin yeniden gözden geçirilmesi için iki yıl daha harcandı. Analiz, tüm harekâtlarda nükleer silahların kullanımından faydalanılmasının ve bu silahların kendi kuvvetlerine karşı kullanılacağı varsayımının esas alınması gerektiği şeklindeki kesin sonuca vardı.

Nükleer silahlar sadece piyade ve tanklara ateş desteği olarak kullanılmayacaktı. Tüm diğer kuvvetlerin eylemleri de, seçilmiş hedeflere karşı kullanılmalarının harekât planının ana özelliği olacağı nükleer saldırılardan faydalanacak şekilde tasarlanacaktı. Bunda, düşmanın nükleer kullanım imkânlarının tüm unsurlarının yanı sıra önemli karargâhlarına da yapılacak olan saldırılarla desteklenecek olan derinlemesine nükleer saldırı esas alınacaktı. Hava indirme kuvvetleri, tanklar ve zırhlı personel taşıma araçlarındaki piyadeler, başlıca hedefleri düşmanın askeri yapısının bütününü alütüst etmek ve bir karmaşaya sokmak olarak, bu saldırıları geniş bir cephede devam ettirecek ve mümkün olduğunca derine sızacaklardı. İkinci amaç, düşmanın muhabere, uyarı ve hedef tespit sistemlerine hem fiziksel hem de elektronik saldırılar yapılarak da başarılabilirdi. Büyük miktarda araç ve askerin yoğunlaştırılması, düşman nükleer saldırılarına fazla savunmasız bir hedef sunuyordu. Bundan ötürü, gayret yoğunlaştırması nükleer silahlar kullanılarak yapılacaktı. Hareketli birliklerin, son yıllarda düzenlenmiş olan Harekât Manevra Grupları olarak bilinen özel düzenleri yönetmek için geniş bir cephenin derinlerine sızması, amaç ve yöntem bakımından Büyük Vatanseverlik Savaşı'nın kıskaç tarzı kuşatmalarından farklıydı. Bu, 1920'lerde ve 1930'larda Fuller ve Liddell Hart tarafından önerilen kavrama çok benziyordu ama bunda, kimyasal silahlar kullanılıyor ve hava saldırılarının yerini nükleer saldırılar alıyordu. Ayrıca, o zaman Birleşik Devletler Ordusu tarafından geliştirilen ve Liddell Hart'ın desteklediği kavramlardan da çok farklı değildi. Bu tür yarma harekâtlarında Sovyet kuvvetlerinin düşman kuvvetleriyle birbirine karışması, Sovyet kuvvetlerine yok olmaktan kurtulmuş olan düşman saldırı sistemleri tarafından yapılan nükleer saldırılar karşısında bir miktar korunma sağlardı.

Bu savaş kavramında sınırlı olan hiçbir şey yoktu. İki muhalif siyasi sistem arasındaki bir çatışma olacağından, böyle bir savaş şayet gerçekleşirse, sınırsız olacağı varsayılıyordu. İdeal, düşmanlıkların planlandığı anlaşıldığında düşmanın eylemini önlemekti. Buna bir kez başlandı mı, düşmanın kuvvetlerinin, özellikle de nükleer kuvvetlerinin yok edilmesine öncelik verilirdi. Bir saldırıya hazırlanırken geçici bir tedbir olarak savunmaya başvurmak dışında, savunma yapmaya devam etme fikri ekarte edilmişti. Sovyetler Birliği'nin en etkili askeri yazarlarından biri olan Savkin şöyle dedi: "Sadece savunma yapan bir taraf, kaçınılmaz olarak yenilgiye mahkûmdur." Bu kavramın mümkün olabilmesi için, "kuvvet bağıntısı"nın uygun olması gerekiyordu. Başka bir deyişle, taarruzlarını mümkün olan en az gecikmeyle başlatabilmeleri için, Sovyet kuvvetlerine her alanda yeterli bir üstünlük güvencesi verilmesi gerekiyordu. Bu, uygun hazırlık ile Sovyetler'in büyük bir önem verdikleri baskın yapma gerekliliği arasında kaçınılmaz bir ikileme neden oldu.

Sovyet stratejisi her türlü sınırlı savaş kavramını reddetse de, genelkurmay başkanlığı NATO'nun, nükleer olmayan bir başlangıç safhası varsayan esnek karşılık kavramını dikkate almıştır. Bazı Sovyet askeri yazıları, bunun olabileceğini kabul eder ve bu, askeri uygulamalarda yansıtılmıştır; ama bu konuya ilişkin tartışma, Sovyet silahlı kuvvetlerinin nükleer silah kullanımını başlatması için doğru anın seçilmesinin önemine odaklanır. Böyle bir nükleer olmayan aşamadan hazırlıkların tamamlanması için faydalanabileceğinin farkındadırlar. Bununla birlikte, "yerel" savaşların –Afganistan'da yaptıkları harekâtlar bunun bir örneğidir- meydana gelebileceğini ve bunların bir nükleer mübadele aşamasına yükselmemesinin güvence altına alınmasının önemli olduğunu da kabul ederler; ama bu tür savaşların Avrupa'da olabileceğini kabul etmezler. Büyük hacimli Sovyet askeri literatürünün her yanına tutarlı bir konu yayılır –"kuvvet bağıntısı"ndaki üstünlüğün önemi. Üstünlük sadece "Sosyalist Kamp"ın ve Sovyetler Birliği'nin onları devamlı baltalamaya çalışan "kapitalist ve emperyalist saldırganlık" karşısında muhafaza edilmesinin güvence altına alınması için elzem olmakla kalmaz, aynı zamanda da Sovyetler Birliği'ne gerektiğinde "daha düşük seviyelerdeki askeri eylemler"de başarılı bir şekilde yer almak için eylem özgürlüğü verir. Sovyetler Birliği'nin "kapitalist emperyalizmin saldırgan çevrelerinin" onlara karşı mevzilendirebileceği tüm kuvvetlerden nicelik ve nitelik bakımından üstün olmak üzere tasarlanan silahlı kuvvetler geliştirmesi, Sovyet genelkurmay başkanlığının askeri akademilerinden sürekli olarak akmakta olan literatürün tamamında genel hatlarıyla çizdiği askeri öğreti ve stratejiye

tamamen uygundur. Yeğledikleri yaklaşım "güçten hareketle müzakere" de olsa tek taraflı silahsızlanma da olsa, umutlarını onları üstünlüklerini korumayan silah denetimi tedbirlerini kabul etmek için ikna etmeye bağlamış olanlar için ise kötüdür.

IV

Dünya açısından neyse ki, nükleer savaşın başlangıcından bu yana yapılan savaşlar uylaşımsal ve sınırlı olarak kalmıştır. Şu ana dek kimse, her an nükleer silahların kullanılabileceği tehdidi altında bir uylaşımsal savaş yapmak gibi göz korkutucu bir manzarayla karşı karşıya kalmamıştır ve nükleer silahları olan hiçbir ulus bu silahlara sahip olan başka bir ulusla savaşmamıştır. Nükleer gölgenin altında, büyük sanayi ulusları gruplarının bir taraf tükenene kadar mücadele ettikleri Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi savaşlar, tasavvur edilemez gibi görünmektedir. Böyle uluslar için, birbirlerine karşı bir savaşa girişmenin akılcı bir politikanın başka yollarla sürdürülmesi olarak görülmesi mümkün olamazdı.

Böyle topyekûn savaşların tasavvur edilemez gibi görünmesinin, nükleer silahların varlığı dışında nedenleri vardır. Bunlardan biri, modern silahların ve onların platformlarının maliyetleri ve fikir aşamalarıdır. Böyle silahların birbirlerine karşı kullanılmaları halindeki yıpranma hızının, yerlerine yenilerinin getirilmesi için gereken süreden kayda değer bir miktarda daha fazla olma ihtimali yüksektir -1973 Arap-İsrail Savaşı bunun en açık emaresidir. Böyle güçler arasındaki uylaşımsal savaşın zaman ve muhtemelen mekân, dolayısıyla da hedef bakımından ciddi ölçüde sınırlanması gerekirdi. Diğer güçlerden ve uluslararası cemiyetten gelecek olan hatırı sayılır baskılar bu savaşı sona erdirecek kadar artabilirdi. Beaufre'nin öne sürdüğü kuramlar gibi, uylaşımsal harekâtları bir "yarı sınırlı" nükleer silah kullanımıyla ya da nükleer silahları kullanma tehdidiyle birleştiren kuramlar Liddell Hart'ın, görüşlerinin değişmesinin ardından Henry Kissinger'ın ve Maxwell Taylor ile Robert Osgood'un görüşlerinden daha az sağlam bir şekilde tesis edilmiş kuramlar gibi görünür; sözü geçen bu kimselerin hepsi, herhangi bir türden nükleer silahın ilk kullanımının savaşı Clausewitz'in "amaçsız ve anlamdan yoksun olan bir şey" olarak tanımladığı şeye dönüştüren bir dönüm noktası olduğu görüşündeydi.

Dolayısıyla şayet devlet politikasının devam ettirilmesinin akılcı bir "diğer aracı" olacaksa, savaşın uylaşımsal ve sınırlı olması gerekecektir. Şayet etkileri bakımından sınırlı olacaksa, Clausewitz'in de belirtmiş olduğu gibi, hedefi bakımından da sınırlı olmalıdır. Uluslar ne kadar güçlü olurlarsa ol-

sunlar, sınırları kabul etmek ve Sun Tzu'nun yapmış olduğu gibi, savaşın ardından rakipleriyle komşu olmaya devam etmeleri gerektiğini teslim etmek zorunda olacaklardır. Sovyetler Birliği'nin askeri öğretisinin vurguladığı gibi, bir ulusa sınırları belirlemek için eylem özgürlüğünü veren şey, "kuvvet bağıntısı"ndaki üstünlüktür -bu da, stratejinin özüdür. Savunma yapan daha zayıf tarafın ya da rakibi kadar ileri gitmeye hazırlıklı olmayan tarafın hiçbir seçeneği yoktur.

İki süpergücün birbirleriyle karşı karşıya geldikleri ortam, böyle bir ortamdır. Aralarındaki bir savaşın belli sınırlara uymasını bekleyemezler. Şüphesiz Sovyetler Birliği de böyle olmasını beklememektedir. Dolayısıyla, aklın demir perdenin her iki tarafındaki diğer, daha güçlü etkilere galip geleceği yürekten umulmalıdır: aklın, iki büyük gücü, Birleşik Devletler'i ve Sovyetler Birliği'ni, aralarında doğrudan bir çatışma olmasının her ne pahasına olursa olsun önlenmesi gerektiğine ikna etmeye devam edeceği; ve er ya da geç, onları diğer taraf karşısında üstünlük sağlamaya yönelik sürekli arayışın hiçbirinin güvenliğini arttırmadığına ve bu iki muhalif siyasi ve ekonomik sistem arasında istikrarlı bir denge kurulabilmesi için başka bir yöntemin tercih edilmesi gerektiğine inandıracağı.

KAYNAKÇA

NÜKLEER ÇAĞDA UYLAŞIMSAL SAVAŞ

Nükleer çağda savaşların uylaşımsal kuvvetlerle nasıl yürütülebileceği ya da yürütülmesi gerektiği kuramını tartışan literatür azdır. 1945'ten beri savaş hakkında düşünenlerin ve yazanların zihinlerinde, doğal olarak nükleer silahların yarattığı sorunlar ağır basmıştır. Bu konuda, içinde uylaşımsal harekâtların genellikle nükleer silahlar içeren harekâtların bir aşaması ya da onların bir yardımcısı olarak görüldüğü geniş bir literatür alanı vardır ama bu harekâtların nasıl yürütüldüğüne çok az dikkat gösterilmiştir. Bilhassa 1950'lerin sonunda ve 1960'ların başında, nükleer silahların gölgesi altında meydana gelme ihtimali yüksek olan tek uylaşımsal savaş biçiminin bir tür gerilla savaşı ya da kırsal alan yangını savaşı denen savaş biçimi olduğunu düşünme eğilimi vardı.

Basil H. Liddell Hart bir istisnaydı. Liddell Hart'ın, ikisi de savaşların alabileceği biçimi ve bu savaşları yapmak için kuvvetlerin nasıl örgütlenmesi gerektiğini ele alan makalelerden ya da derslerden oluşan derlemeler olan *Defence of the West* (Londra, 1950) ve *Deterrent or Defence* (Londra, 1960) eserleri önemli kitaplardır. Nükleer silahların hipnotize edici etkisinden kurtulma ve nükleer silahlar olmadan sınırlı savaşlar yapabilen silahlı kuvvetlere sahip olma ihtiyacı, Robert E. Osgodd tarafından önemli *Limited War* (Chicago, 1957) kitabında ve esnek karşılığın yaratıcısı olan General Maxwell Taylor tarafından *The Uncertain Trumpet* (New York, 1959) kitabında da vurgulanmıştır. O zamandaki tartışmaya yapılan diğer önemli katkılar, Morton H. Halperin, *Limited War in the Nuclear Age* (New York ve Londra, 1963) ve daha sonra yazdığı *Contemporary Miltary Strategy* (Boston, 1967) idi. Henry Kissinger, *The Necessity for Choice* (Londra, 1960), *Nuclear Weapons and Foreign Policy* (New York, 1957) eserinde sınırlı savaş hakkında belirttiği görüşlerindeki değişimi kaydetmesi bakımından önemlidir.

Döneme ilişkin tipik bir geniş yelpazeli İngiliz askeri görüşü, E. J. Kingston-McCloughry, *Global Strategy* (Londra, 1957) eserinde verilmiştir. Fransızların görüşlerinden daha kuramsal olan bir tanesi, Raymond Aron, *The Great Debate* (New York, 1965) ve General André Beaufre'nin önemli kitapları olan *An Introduction to Strategy* (Paris, 1963; Londra, 1965) ve *Strategy of Action* (Paris, 1966; Londra, 1967) eserlerinde içerilir. Bazıları nükleer çağdaki uylaşımsal savaşın kuramsal yönlerini ele alan değerli makale derlemeleri, *Problems of Modern Strategy*, ed. Alastair Buchan, International Institute of Strategic Studies kurumu için (Londra, 1980); *Arms and Stability in Europe*, Alastair Buchan ve Philip Windsor, Le Centre d'Etudes de Politique Etrangère ve Die Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik ile bağlantılı olarak aynı kurum için (Londra, 1963); *La securité de l'Europe dans les années 80*, ed. Pierre Lellouche, Institut Français des Rélations Internationaux için (Paris, 1980); ve *New Directions in Strategic Thinking*, ed. Robert O'Neill ve D. M. Horner (Londra, 1981) eserlerinde bulunabilir. Robert Osgood, *Limited War Revisited* (Boulder, 1979), Vietnam Savaşı'nın sonunun ışığında fikirlerini değiştirmiştir ve hem Shelford Bidwell, Modern Warfare (Londra, 1973) hem de Julian Lider, Military Theory (New York, 1983) eserleri, savaşı yüzeysel olarak ele alır.

Yazarın kendi *War since 1945* (Londra, 1980; New York, 1981) kitabı, makalede söz edilen uylaşımsal çatışmaları tanımlar, bu çatışmalar hakkında yorumlar yapar ve onları kapsayan eksiksiz bir kaynakça içerir.

Özellikle Batı Avrupa'nın uylaşımsal savunması sorunu, pek çok kitapçıkta, makalede ve kitapta ele alınmıştır; bunların en değerlilerinden bazıları şunlardır: "A Conventional Stra-

tegy for the Central Front in NATO," Royal United Services Institute, Londra'da verilen bir seminerin raporu, 1975; Robert Komer, "Needed –Preparation for Coalition War," Rand Paper, Ağustos, 1976; Ulrich de Maizière, "Armed Forces in the NATO Alliance," Georgetown Üniversitesi, 1976; "The Wrong Force for the Right Mission," ed., Goebel, Queen's Üniversitesi, Ontario, 1981; "Central Religion: Forward Defense," Freeman, U.S. National Defense Üniversitesi, 1981; Ian Bellany ve diğerleri, "Conventional Forces and the European Balance," Lancaster Üniversitesi, 1981; ve General Ferdinand von Senger u. Etterlin, "Defence of Central Europe –the Challenge of the 1980s," *Fifteen Nations*, özel sayı no. 2 (1981). European Security Study'nin bir raporu olan *Strengthening Conventional Deterrence in Europe* (Londra ve New York, 1983), yakın tarihli bir değerlendirme sağlar ve konunun farklı yönleri hakkında uzmanlar tarafından yazılmış olan değerli makaleleri bir araya getirir. P. Griffith ve E. Dinter, *Not Over by Christmas* (Chichester, 1983), daha az alışıldık bir görüş ileri sürer.

Sovyet bakış açısı üzerine bir literatür bolluğu vardır. Özgün materyallerin tumturaklı nesrinin zorluklarıyla boğuşmak isteyenler Marshal Vasili Sokolovskiy, *Soviet Military Strategy* (New York, 1975); *Selected Readings from Soviet Militart Thought, 1963-1973*, ed. Joseph Douglas ve Amoretta Hoeber (Arlington, Va., 1980); ya da Harriet F. Scott ve William F. Scott, *The Soviet Art of War* (Boulder, 1982) eserlerini okuyabilirler. *Soviet Military Thinking*, ed. Derek Leebaert (Cambridge, Mass. ve Londra, 1981); *Soviet Military Power and Performance*, ed. John Erickson ve E. J. Feuchtwanger (Londra, 1979); ve *Soviet Strategy*, ed. John Baylis ve Gerald Segal (Londra, 1981) eserlerinde bir dizi makale bulunabilir. Christopher Donnelly'nin konunun muhtelif yönleri üzerine yazdığı ve *International Defense Review* (cilt 11, no. 9, 1978; cilt 12, no. 7, 1979; cilt 14, no. 9, 1981; cilt 15, no. 9, 1982) dergisinde yer alan yazıları, Donnelly ve diğerlerinin *Strengthening Conventional Deterrence in Europe* kitabının ikinci kısmına yaptıkları katkı gibi, yüksek niteliklidir. Konunun tamamını kapsayan en iyi ve en okunabilir eser, Joseph D. Douglass, *Soviet Military Strategy in Europe* (New York, 1980) kitabıdır.

DEVRİM SAVAŞI

John Shy
Thomas W. Collier

1941'de, Princeton askeri konular araştırma grubu *Makers of Modern Strategy* [Modern Stratejinin Ustaları] kitabının basılmasıyla sonuçlanan çalışmasına başladığında, bu makalenin konusu mevcut değildi. Tabii ki, modern tarihin yer yanına devrimler dağılmıştı ve bu devrimlerin çoğu, illa ki herhangi bir türden savaş içermişti. En azından onyedinci yüzyıldan beri, devrim fenomeni hatırı sayılır derecede entelektüel ilgi uyandırmıştı ve bu ilgi, her bir devrim dönemiyle arttı – 1776, 1789, 1848, 1917. Artmakta olan devrim ilgisine ve devrimlerin patlak vermesiyle askeri kuram arasındaki yakın ilişkiye dair kanıtlar, ilk *Makers of Modern Strategy* kitabının makalelerinin her yanına saçılmıştı. Ama Marx, Troçki ya da Fransız sömürge savaşı stratejistleri üzerine yazılmış makaleler de dâhil olmak üzere, o cildin hiçbir yerinde, silahlı kuvvetin kökten bir siyasi ve toplumsal değişimi etkilemek için kullanılmasına ilişkin görüşlerin sistmatik bir şekilde ele alınmamış olduğunu görürüz. Bu eksiklik Profesör Earle'ün ya da çalışma arkadaşlarının suçu değildi; bu eksiklik daha ziyade, 1941'de hiç böyle bir kuram grubunun varolmadığını; ya da daha doğrusu, böyle bir kuramın varolduğunun ya da vardıysa bile, askeri düşünceyi Machiavelli'den Hitler'e dek inceleyen bir kitapta yer almayı hakettiğinin görülmediğini yansıtır.[1]

"Devrim savaşı"nın neden ancak son yarım yüzyılda askeri düşüncenin önemli bir kolu olarak ortaya çıkmış olduğu karmaşık bir sorudur. Bununla

(1) Sigmund Neumann, "Engels and Marx: Military Concepts of the Social Revolutionaries," Jean Gottman, "Bugeaud, Galliéni, Lyautey: The Development of French Colonial Warfare" ve Edward Mead Earle, "Lenin, Trotsky, Stalin: Soviet Concepts of War," makaleleri, ilk *Makers of Modern Strategy*, ed. Edward Mead Earle (Princeton, 1943) kitabının 155-71, 234-59, 322-64 sayfalarında yer alan ilgili makalelerdir.

bağlantılı olan soru –1941 kadar geç bir zamanda bu konunun neden ne önemli görüldüğü ne de açık bir şekilde tanımlandığı sorusu–, bizi basit ya da bariz cevapları kabul etmememiz için uyarır. İkinci Dünya Savaşı sonuçları ve akıbetleri dünyayı değiştirmeye devam eden, çok sayıda devrim patlamasını ve ayaklanmasını tetikledi ve kolaylaştırdı. Ama sorularımızı cevaplamamız bakımından aynı derecede önemli olan şey, perspektifteki hızlı kayma olmuştur. Ayrı çözümlemelerin ve karşı tekniklere yol açmış olan bir dizi tekniğin konusu olarak devrim savaşı artık, daha önce, örneğin J. F. C. Fuller, Schlieffen ya da Jomini için olmadığı bir şekilde önemli görünür. Neden?

Bu soruya verilecek tatmin edici bir cevap, askeri kuram oluşturmanın modern ulus-devletin tarihindeki rolünü de dikkate almalıdır. Ulus-devlet sistemi, onyedinci yüzyılda artık Avrupa'da almış olduğu şekliyle, devrimci baskılarla sürekli olarak hem tehdit edilmiş hem de dinamikleştirilmiştir. Ama sistem, kendi önceliklerini dayatmıştır. Devletlerarasındaki, sıklıkla vahşice olan rekabet ve çatışma, devletlerin kendilerinin kaderlerini belirlemiştir. İsveç ve İspanya geride kaldı, İngiltere ve Prusya cepheye cephede savaşarak ilerledi ve Polonya ile Avusturya-Macaristan monarşisi gözden kayboldu. Fransız Devrimi'yle mücadele etmek için oluşturulan ardışık koalisyonların davranışları, devrimci ideolojiden ve hareketlerin oluşturduğu tehdit ne kadar büyük olursa olsun, ulus-devletlerin kendi çatışan hayati çıkarlarını ikincil kılmayı ne kadar zor bulduklarını gözler önüne serer. Kısa dönemler boyunca ve sınırlı hedefler için, ulus-devletler, Napolyon'u ya da Hitler'i yenmeye ya da 1815 ya da 1918'den sonra eski düzeni yeniden sağlamaya ilişkin rekabetçi içgüdülerine gem vurmuşlardır. Ama uluslararası rekabetin önceliği, hayati önem taşıyan ulusal çıkarların içsel çatışması, kısa bir süre içinde yeniden ortaya çıktı. Başarılı bir ulus-devlet, nihai olarak ve belki de tanımı itibariyle, savaşla savaşan bir organizmadır. Dâhili devrim tehlikesinin dahi uluslararası çatışmanın sonucuna bağlı olduğu görülmüştür; yenilgi isyanı kışkırttı ama zafer ulusal gurur bakımından hoşnutsuzluğu sular altında bıraktı. Askeri kuramcılar ve stratejistler devrimi sadece laf arasında ele almışlardır, çünkü çıkarlarına hizmet etmeye çalıştıkları ulus-devletler birbirleriyle savaşmak konusunda ciddi şekilde endişeliydiler.

Geçtiğimiz yüzyılın sonunda, bir avuç galip, dünyaya neredeyse egemen olmuştu. Daha başarılı olan Avrupalı uluslar ve bunların yanı sıra Birleşik Devletler ve Japonya da, karşı konulamaz gibi görünüyordu. Sürekli rekabet maharetlerini bilemiş, güçlerini arttırmış, iştahlarını kabartmış ve Asya, Afrika ve (Birleşik Devletler için) Batı Yarımküre boyunca genişleme kapasi-

telerine muazzam şekilde güvenmelerine neden olmuştu. Başlıca rekabetçilerin aynı derecedeki güçleri dışında hiçbir şey, imparatorluk hırslarının kapsamını sınırlayamazdı. Sonra, otuz yıl içinde, sistem çöktü. Güveni ve ekonomik temeli bir dünya savaşıyla sarsılan ve ikinci bir dünya savaşıyla tuzla buz olan sistem, asla göründüğü kadar yenilmez olmamış olabilir. Daha önceki Napolyoncu tecrübenin öne sürebileceği gibi, son derece rekabetçi olan doğası, çöküşünün temel nedeniydi. Fakat geleneksel ulus-devlet sisteminin gücünde ve prestijinde meydana gelen ani düşüş, sadece 1941'den beridir süregelen, sisteme yapılan devrimci saldırılar salgınını açıklamakla kalmaz, aynı zamanda devrim savaşının askeri düşüncenin ayrı bir kolu olarak ortaya çıkmasını da açıklar. Avrupa imparatorluklarının sömürge saldırılarının ve hatta ülke içi saldırıların altında ufalanması ve sıklıkla zayıf olan yeni ardıl devletlerin imparatorluk harabeleri arasında hızla ortaya çıkması 1941'de hiçbir şekilde görünmeyen bu yeni askeri kuram boyutunu görüyor olmamızın ana sebepleridir.

I

"Devrim savaşı", siyasi gücün silahlı kuvvet kullanımıyla zapt edilmesinden söz eder. Böyle basit bir tanımı herkes kabul etmez ve aslında, bu terimin başka yan anlamları da vardır: gücün ele geçirilmesinin bir halk hareketi ya da geniş tabanlı siyasi hareket tarafından olması ve gücün iyi tanıtılmış bir siyasi ya da toplumsal programın gerçekleştirilmesi için ele geçirilmesi. Terim ayrıca hedefler ve yöntemlere ilişkin yüksek derecede bir anlayışa da işaret eder; bir "devrim savaşı"nın yapılmakta olduğunun bilinci.

Devrim savaşı ve gerilla savaşı sürekli olarak karıştırılır. Bu anlaşılabilir bir şeydir, çünkü devrim savaşı, gerilla savaşını da içerir. Ama vur-kaç, maliyetli büyük savaşları önleme, tepelerde, ormanlarda ya da halkın içinde saklanarak düşmanın takibinden yakayı sıyırma gibi gerilla taktikleri, devrim savaşını gerçekleştirmenin sadece tek bir yoludur. Diğer yöntemler insanların vahşet içermeyen bir şekilde siyasi olarak seferber edilmesinden, meşru siyasi eylemlere, saldırılara, tahriklere ve terörizme, büyük ölçekli muharebelere ve uylaşımsal askeri harekâtlara kadar değişiklik gösterir. Buna mukabil, devrimci siyasi potansiyelleri hiçbir zaman yok değilse de, gerilla harekâtlarının hiçbir devrimci hedefi olmayabilir. Gelgelelim, devrim savaşının her türlü tanımı açısından hayati önem taşıyan şey, devrimci bir hedefin varlığıdır; kullanılacak belirli yöntemler ikincil bir meseledir.

Devrim savaşı ayrıca, ne olmadığına bakılarak da ayırt edilebilir. Kelimenin genel olarak anlaşılan anlamında "savaş", savaşın er ya da geç muharip güçler arasında müzakereli bir anlaşmaya yol açacağına ilişkin olağan (ama değişmez olmayan) beklentinin hâkim olduğu uluslararası savaş ya da uluslar arasındaki savaş değildir. Uygulamada, bu iki savaş türü arasındaki keskin ayrım puslu hale gelebilir. Devrim savaşları ulusların *içinde* gerçekleşir ve hedefleri, devlet gücünün ele geçirilmesidir. Fakat tanım, uluslararası "savaş" ve "devrim savaşı" arasındaki bir basit ayrımın ötesine geçti mi, açıklık yerini loşluğa bırakır. Genellikle, bir ya da birkaç "dış" güç bir devrim savaşına müdahalede bulunarak onun gidişatını ve sıklıkla da neticesini değiştirecektir. Bir örnek vermek gerekirse, Yugoslavya'daki diktatörlük ve derebeylik rejimine karşı yapılan ve Tito tarafından yönetilen askeri komünist hareket, daha çok, Alman istilasına ve işgaline karşı direniş olarak biliniyordu; aynı zamanda, Sırp egemenliğine karşı verilen bir Hırvat mücadelesiydi ve eş zamanlı olarak Almanya'ya karşı yapılan Anglo-Amerikan-Sovyet "savaşı"ndan şiddetli biçimde etkilenmişti. Ama Tito'nun savaşı, 1916-1918 arasında Osmanlı yönetimine karşı yapılan ve Britanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki baş düşmanı olan Almanya'nın bir müttefiği olan Türkiye'ye saldırmak için görevlendirilmiş İngiliz temsilci T. E. Lawrence ile yakından bağlantılı olan Arap ayaklanması gibi, şüphesiz devrimciydi. Düzenli tanımlar, gerçek tarihi olayların karşısında, hızla çöküntüye uğrar.

Bir düşünce ekolü, devrim savaşının nükleer çağda tam da yeni silahlar büyük askeri güçler arasındaki savaşları imkânsız ya da çok tehlikeli hale getirdiği için geliştiğini öne sürer. Bunun neticesinde ortaya çıkan argümanlar; büyük bir savaş için ağır bir şekilde silahlanmış olan büyük güçlerin kendilerini devrim savaşı taktikleri karşısında savunmasız bırakmış oldukları; ve (üzücü ama meşru olan)uluslararası savaşla (uluslararası hukukun teminatlarının geçerli olmadığı ülke içi bir fenomen olan) devrim savaşı arasındaki klasik ayrımın kendisinin büyük askeri ve endüstriyel güçlerin lehine önyargılı olduğudur. Bu argümanların değerini tanıyarak hâlâ devrim savaşının hem kuramda hem uygulamada, bu kitabın diğer makalelerinde anlaşıldığı şekliyle "savaş"tan temelde farklı olduğunu iddia edebiliriz.

Terimleri uygun şekilde tanımlama sorununun dışında, çalışmanın sorusunu oluşturma bakımından daha incelikli bir zorluk daha vardır. Bu zorluk, tarihçinin, geçmişte devamlılıklar aramak şeklindeki doğal eğiliminde yatar. Tarihçi, konunun –bu bir şahıs, bir topluluk ya da bir devlet olabilir– tarihsel devamlılık fikrine anlam kazandıran bir tür hafızası olduğunu varsayar. Bir fikir olarak ele alındığında "strateji"nin bile, kitapların yayımlan-

masında ve genelkurmay başkanlıkları dünyasında devamlı bir tarihi vardır; ya da en azından, süreksizliklerin keşfinin kendisi, tarihi bakımdan ilginçtir. Ama tarihsel bakımdan bir dizi fikir olarak ele alınan devrim savaşı, bu devamlılık mefhumuna kafa tutar. Devrim savaşlarının kendileri, düşünce ve deneyim grupları olarak etkili bir şekilde kuramsallaştırılmak için çok az şeyleri, hafıza bakımından bastırılmak ya da çarpıtılmak için ise pek çok şeyleri olan hadiselerdir. Başarılı olmaları halinde, galip taraf muzaffer devrimci davanın ulusal ya da toplumsal kimliğini devam ettirmek için savaşı mitleştirirken, yenilen taraf acı verici, sıklıkla felaket niteliğinde ve küçük düşürücü olan deneyimi unutmak ister. Şayet bir devrim savaşı başarısız olursa, devrim konusunu inceleyen öğrencilerin ilgisini büyük ölçüde, "hatalar" bakımından alınması gereken bir ders olarak çeken bir "ayaklanma" ya da "isyan" haline gelir. Her halükarda, devrimler bir gizlilik, ihanet ve aldatma ortamı içinde gerçekleştirilir. Arşiv kayıtları çok azdır ve hayatta kalanlardan anılarını yazanlar, nadiren doğrulanabilir ve güvenilirdir. 1954'teki patlak yerişinin otuz yıl sonrasında, Cezayir devriminin asi tarafı hakkında çok az şeyi güvenle biliyoruz. Çin örneğinin izinden giden Vietnamlılar gibi, devrim stratejistlerinin daha önceki devrim deneyiminden etkilenmiş gibi göründükleri yerde bile, bağlantı kesin olmaktan çok makul olma eğilimi gösterir ve kaçınılmaz olarak, bilgi konusunda en nitelikli olan bazı kimseler tarafından tartışılır. Devrim "strateji"sinin tarihini yazan akademisyen, konusunun zamansal gelişimine düzme bir gerçeklik yükleyerek konuyu temel bir biçimde çarpıtabilir.

Varolmayabilecek olan tarihi bağlantılar aramaya ilişkin eğilimimizle yakından bağlantılı olan bir başka sorun daha vardır. "Devrim", 1776 ve 1789'dan beri güçlü ve oldukça duygusal bir imge yansıtmıştır. Cezbetme ve korkutma şeklindeki duygusal gücü, modern tarihteki devrimci çatışmaların sıklığına ve yoğunluğuna katkıda bulunmuştur. Bu fenomenden daha sınırlı ve teknik, daha entelektüel ve daha az duygusal olan bir "devrim savaşı stratejisi"ni soyutlamak konunun en önemli kısmını –bir devrimi mümkün kılan belirli toplumsal, siyasi ve psikolojik şartları– atlamak olabilir. Bu şartlar olmadan, stratejik teknik anlamsızdır; ve bu şartları yansıtmayan ve onlardan varoldukları şekliyle, belirli bir zaman ve mekanda yararlanmayan her türlü devrim stratejisinin, başarısız olacağı neredeyse kesindir; Marksist kanıya riayet etmeye yönelik Çinli komünist girişimlerinin 1930'ların başında başarısız olması gibi. Uluslararası savaş için stratejik düşünüş ve planlama, 1914'te olduğu gibi, aynı sorunda, askeri tekniğin belli başlı koşullarla bağdaştırılması sorununda, başarısız olmuştur ama en azından modern dev-

let, havai ve muhtelif sosyal kuvvetleri, davranışları aşağı yukarı öngörülebilen ve daha idare edilebilir askeri araçlara dönüştürmek için bir kapasite geliştirmiştir. Ama bu, devrim savaşları için geçerli değildir; devrimler, tanım itibariyle, devletler ve onların bürokrasileri tarafından değil, şayet başarılı olmak ya da sadece hayatta kalmak istiyorlarsa bile irticalen savaşmak, duruma hızla ayak uydurmak ve sıklıkla, düşünmeye zaman dahi bulamadan harekete geçmek zorunda olan liderler tarafından yönetilen ham toplumsal enerjiler tarafından yapılır. Devrim savaşları, Mao'nun söylediği gibi, ne akşam yemeği buluşmalarıdır, ne genelkurmay başkanlığı çalışmalarıdır ne de akademik bültenlerde yayımlanan makalelerdir. Her devrim savaşının, devrimci olmayan yazarın ve okurun kavramasının zor olduğu bir derecede, eşsiz bir niteliği vardır; bu, okura doğruyu söylemek şöyle dursun, devrim savaşının "strateji"sini inceleyen öğrenciyi makul bir bakış açısı bulmaya yönelik bir mücadele içine sokar.

Özellikle devrim savaşının çağdaş önemini ele alırken, gerçek deneyim pahasına kurama gereğinden fazla önem vermek gibi bir tehlike vardır. Kuram, bir anlamda "devrimci" ya da "karşı devrimci" olan silahlı mücadelelerin sıklığı, karmaşıklığı ve çeşitliliği ile karşılaşıldığında cazip gelen bir miktar basitleştirmeye izin verir. Ama devrimin şekilci bir biçimde, sözgelimi, "aşamalar"a ya da karşı devrimin isyancıların "gönüllerini ve sevgilerini" kazanmak yoluyla halktan yalıtılmasına indirgenmesi, modern deneyimin gerçek dünyasını çarpıtır. Aynı zamanda, "kuram"ın, basit ya da derme çatma olsa da, bu deneyimin şekillendirilmesinde ve bu deneyimin tam olarak nasıl yorumlanması gerektiği hakkındaki tartışmanın devam ettirilmesinde önemli bir rol oynamış olduğu teslim edilmelidir. Kuramsal fazla basitleştirmenin ayartısına yenik düşmemeye dikkat ederken, kuramın gücünün ve cazibesinin devrim/karşı devrim savaşının önemli bir yanı olduğunu kabul etmeliyiz.

Bu çatışmalardaki taraflardan her biri, önemli bir öğreti sorunuyla mücadele etmiştir ve tarafların her biri için bu sorun, diğer tarafın başını müzmin şekilde ağrıtan sorunun mütekabili olarak ortaya çıkar. Devrimciler için bu sorun, askeri eyleme ne zaman ve nasıl girişilmesi gerektiği sorusu olmuştur; cevaplar ise, askeri eylemi yoğun, sürüncemeli siyasi hazırlığın ve eylemin son aşaması olarak gören cevaplardan, Latin Amerika'daki "odakçılık" [Gerilla savaşı yoluyla devrim yapmaya ilişkin bu kuram, Ernesto Che Guevara'dan esinlenmiştir. Bu kuramın başlıca ilkesi, küçük ve hızlı hareket eden paramiliter gruplarla yapılan öncülüğün, halkın yerleşik bir rejimden hoşnutsuzluk duymasına ve böylelikle de genel bir isyana yol açabileceğidir

–ç.n.] akımının örnekleri gibi, şiddetin etkisi itibariyle siyasi devrim sürecinin yerini alabileceğini ve onu hızlandırabileceğini öne süren cevaplara kadar değişiklik göstermiştir. Devrim liderliği, defalarca, askeri eylemi destekleyenler ve onun ertelenmesini isteyenler arasında bölünmüştür.

Diğer tarafta –karşı devrimcilerin tarafında–, can alıcı soru, şiddetin ve iknanın, savaş ve siyaset arasında yapılacak olan seçimi etkilemeleri bakımdan görece önemleriyle ilgilidir. Bir devrim hareketi halkın siyasi desteğine ne kadar bağımlıdır ve buradan hareketle, halk desteğini baltalamak için tasarlanmış olan siyasi eylem karşısında ne kadar savunmasızdır? Bu, devrim muhalifleri için defalarca yinelenen sorudur. Vietnam Savaşları'nda olduğu gibi, defalarca, "şahinler" düşmanın sadece kurşunlara ve acımasızca uygulanan teröre bel bağladıkları konusunda ısrar ederken, "kuğular" devrim savaşının anahtarının –ve başlıca zayıflığının–, derin halk huzursuzluğu olduğunu öne süreceklerdir. Burada da, soru, siyasi ve askeri eylemin görece rollerine odaklanır.

Her iki tarafta da neredeyse kaçınılmaz olan tartışma, iki düzeyde gerçekleştirilir: belirli koşullar ve acil, somut zorunluluklar düzeyinde; ve kolaylıkla, siyasetin ve toplumun yapısı hakkındaki argümanlara ve insan mevcudiyetinin doğasına ilişkin argümanlara yol açan kuram düzeyinde. İnsanlar neden böyle davranırlar? Neden savaşmak ve acı çekmek konusunda isteklidirler? Bir devrim savaşının her iki tarafındaki liderler ne kadar yararcı ve mantıklı olurlarsa olsunlar, kuram düzeyindeki soruları tartışmaktan kaçmanın hiçbir yolu yokmuş gibi görünür. Ve kuramsal tartışmada, dilin kendisi ciddi derecede önemli hale gelir.

23 Ekim 1983 günü, yüksek güçlü patlayıcıyla dolu olan büyük bir kamyon yüksek hızla, muhafızlı bir kapıdan, doğrudan Lübnan'daki Beyrut havalimanındaki betondan yapılmış bir Birleşik Devletler Deniz taburu karargâhının üzerine sürüldü. Patlama karargâhı yerle bir etti, 231 Deniz Piyadesini öldürdü ve kısa bir süre içinde, Lübnan iç savaşını durdurmak üzere oraya gönderilmiş olan Amerikan "barış koruma" kuvvetinin oradan çekilmesine yol açtı. İki ay sonra, Birleşik Devletler Savunma Bakanlığı'nın bir özel komisyonu, saldırının başarılı olmuş olmasının nedenlerini listeledi: Lübnan'daki Deniz Piyade görevi pek anlaşılmamıştı, Deniz Piyadesi taburunun hatalı bir konumu vardı, (İkinci Dünya Savaşı sırasında geliştirilmiş olan)askeri komuta yapısı bir iç savaşın koşullarına uygun değildi, Birleşik Devletler hizmet birimlerinin bütünlükten yoksun olması hızlı bir şekilde eylem yapılmasına engeldi ve ufak tabur personeli, bu konuda yap-

tığı büyük çaplı askeri istihbarat çalışmalarında, can alıcı istihbarat parçasını bulamamamıştı – bölgesindeki kamyonların hangilerinin uzun süredir park etmiş olduğunu. Rapor, ileride yapılmaması gereken hataları vurguladı ama Pentagon'u "yeni" bir savaş türünün meydan okumasına karşılık vermesi için sıkıştırmak dışında, yeni sorunun daha geniş bir çözümlemesini sunmadı. Rapor –Devlet Başkanı'nın yaptığı gibi–, bu yeni savaş türünü, gerçekten olduğu şeyin –çok daha eski olan devrim savaşı fenomeni– belirli bir örneği olarak değil, dar bir şekilde, "devlet destekli terörizm" olarak tanımladı.

Sözcükler, fikirler ve algılar, modern tarihi Napolyon Savaşları ile başlamış olan devrim savaşında, istisnai bir şekilde önemli bir rol oynadı. Alışılmadık askeri yollarla hükümetleri devirmek, gücü ele geçirmek ve hatta toplumu değiştirmek için sarf edilen vahşi gayretler, tanım gereği siyasi olarak yıkıcıdır. Siyasi birlik ve destek genellikle, klasik uluslararası savaş kuramlarında açıkça belirtilmekten ziyade varsayılır ama devrim savaşının dili, siyasi olarak mübalağalıdır ve aşırı hassastır. Devrimci askerler için genellikle, etkisi itibariyle onları meşru savaşçı statüsünden mahrum eden bir terim olan "haydut" sözcüğü kullanılır ve destekçileri de "suçlu" ya da "hain" şeklinde tanımlanır. Hükümet kuvvetleri "halkın düşmanları" ya da "para için askerlik yapan kimseler", hükümetin kendisi ise "faşist", "yolsuz" ya da "kukla rejimi" haline gelir. "Terörizm", askeri olmayan hedeflere yapılan ya da –Beyrut'taki gibi– baskın yöntemleri ve alışılmadık yöntemler kullanan saldırılar için kullanılan kelimedir. Devrim savaşında, tarafsız, apolitik bir kelime dağarcığı olamaz; kelimeler bizzat silahlardır.

Devrim savaşı edimlerini "yeni" ya da zalimlikleri bakımından daha önce eşi görülmemiş olarak tanımlamak da (ya da devrim stratejisinin kökenlerinin antik çağ felsefesinin derinlerinde olduğunu iddia etmek de), dilin nasıl bizzat bir devrim savaşı silahı haline geldiğini örnekler. Dil, düşmanları yalıtmak ve kafalarını karıştırmak, dostları cesaretlendirmek ve motive etmek ve tereddütlü üçüncü şahısların desteğini kazanmak için kullanılır; siyasi çatışmanın retoriği, stratejik kuramın gerçekliği haline gelir. Teknolojik değişime hızla ayak uydurmak, Avrupa ve Amerika silahlı kuvvetleri için hiç de zor bir şey değildir. Ama kelimelerin askeri gerçekliği ortaya çıkarmaktansa onu maskelemek ya da çarpıtmak için daha çok şey yaptığı, oldukça farklı bir savaş türüyle baş etmeyi öğrenmenin çok daha zor olduğu görülmüştür. Amerikan Devlet Başkanı'nın ve Pentagon'un Beyrut felaketinin bir devrim savaşı olayı olduğunu itiraf etmek konusundaki isteksizliği anlaşılabilir bir şeydir. Daha yerinde olan terimi kullanmak, saldırının meşru-

luğunu teslim etmek olurdu. Ama daha az yerinde ve ahlaki olan dili kullanmak, kendi tarafları için düşman tarafında olduğundan daha çok zorluk yaratabilirdi. Bu ikilemin kendisi, modern devrim savaşının eşsiz bir özelliği ve böylelikle de sorunu bir dizi fikir olarak çözümlemeye ilişkin önemli bir sorun haline gelmiştir. Dolayısıyla, kuramın tarafsız doğası ve hatta kuramın uygulamayla olan ilişkisi hakkındaki herhangi bir basit varsayımla başlayamayız; bunlar, araştırılması gereken meselelerdir.

Devrim savaşı dilinin büyük bir kısmı tartışmalı ve pek çok ithama maruz olduğundan, kesin bir şekilde analitik bir yaklaşım, devam eden tartışmada üstü kapalı ve belki de farkında olmayarak bir taraf tutmaya mahkûm gibi görünür. Konu üzerindeki literatürün neredeyse tamamı, ya devrim savaşının nasıl yürütülmesi gerektiğiyle ya da devrim savaşının nasıl alt edilecebileceğiyle ilgilenir. Bu makalenin amacı, henüz çözülmemiş olan kilit soruları ve sorunları belirleyerek konuyu mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde incelemek ve özellikle de devrim savaşının politikasına ve harekâtlarına bir başka yol gösterici daha önermemektir. Konuya tarihsel bakımdan yaklaşmak, hüküm vermekten kurtulmayı sağlamaz ama en azından, devrim savaşı hakkındaki harekâta ilişkin, siyasi ve etik hakikati ifade edermiş gibi yapmadan, söylenmiş ve yapılmış olanları tarif ederek tartışmalardan uzaklaşmak için bir fırsat sağlar. Günümüzde hâlâ oldukça canlı olan ve geleceği, tahminlere bile meydan okuyan bir konunun tarihini yazmak daima risklidir; tarihsel yaklaşım dahi, elzem olan tarafsızlığı sağlamayı başaramayabilir. Ama en azından bu yaklaşım analitik "Ne oldu?" sorusunu, hüküm vermeye yönelik "Ne olmuş olmalıydı?" sorusundan ayırabilmemiz için en iyi ihtimali sağlar.

Tarihsel, analitik olarak tarafsız olan yaklaşım, muhtelif zorluklarına rağmen, konuyu bütünüyle ve bağlam içinde görmemizi sağlar. Bu yaklaşım ayrıca, "devrim savaşı"nın kendisinin de, farkedilebilir bir başlangıcı ve kestirilebilir bir süresi olan tarihsel –ama zamandan bağımsız olmayan– bir fenomen olabileceğini öne sürer. 1930'larda silahlı devrimin nasıl gerçekleştirilebileceği hakkında bir dizi eşsiz fikir olarak ortaya çıkmış olan fikirlerin, bariz başarılarının yanı sıra özgün nitelikleriyle de, "devrim savaşı"nı yaygın olarak, siyasi ve askeri zafer için bir formül olarak ilan etmeleri hâlihazırda tereddüt işaretleri göstermekte olabilir. Genel olarak kabul edildiği üzere, bu, bir tahminden, belki de hatalı bir tahminden daha fazlası değildir. Fakat en azından, bir dizi fikir olarak "devrim savaşı" ya da kuram ile böyle bir kuramı uygulanabilir kılmış olan belirli tarihsel koşullar arasındaki hayati önem taşıyan bağlantıya dikkat çeker.

II

Devrim savaşı, tam gelişmiş bir kavram olarak, büyük ölçüde, modernitenin iki yönüyle –sanayicilik ve emperyalizm– yakından ilişkili olmasından ötürü, görece taze bir fenomendir. Marksistler ve modern endüstriyel, ekonomik ve toplumsal düzenin diğer köktenci eleştirmenleri, kapitalist ve egemen sınıfların polisini ve ordusunu yenmek için silahlı kuvvet seferber etme ve kullanma sorununu çözümleyen ilk kimseler arasında yer alırlar. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında köktenci devrimciler bu sorunu Avrupa ve Kuzey Amerika endüstriyel bağlamında ele alırken, Asya'da sömürge direnişinin köktenci yandaşları imparatorluk bürokratlarını ve askerlerini, yerli işbirlikçileri ile birlikte devirmeye ilişkin çok da farklı olmayan sorunlarla uğraşmaya başlıyorlardı. Şüphesiz, tıpkı emperyalist gaspa karşı direnişin emperyalizmin kendisi kadar eski olması gibi, Avrupa tarihine de şiddetli halk protestoları ve ayaklanmaları serpilmiştir ama belirli stratejik çözümleri olan bir dizi zorlu sorun olarak görülen devrim savaşı *fikri*, ancak yaklaşık olarak bir asır önce şekillenmeye ve momentum kazanmaya başlamıştır.

Modern devrim savaşı kavramının entelektüel ilk işaretlerine kısa bir bakış, neden bu kadar geç ortaya çıktığını da açıklar. Asya kültürlerini inceleyen öğrenciler, iki binyıldan daha uzun bir zaman önce Çinli askeri düşünür Sun Tzu'nun devrim savaşının stratejik ilkelerini formüle etmiş olduğunu ileri sürerler – zayıflığa saldır, güçten kaçın, sabırlı ol.[2] Ayrıca, Çin ve Vietnam tarihinde, halkın rejimlere meşruluk kazandıran ya da meşruluklarını kaybettiren "cennet buyruğu" inanışının asırlar boyunca devrim için halk desteği sağlamada can alıcı bir unsur olduğunu da vurgulamışlardır.[3] İnsanların devrimci davaya katılmalarını, onun için savaşmalarını ve hatta ölmelerini sağlamak ve halk gayretini stratejik açıdan etkili yollarla kullanmak, devrim savaşı hakkındaki tüm ciddi düşüncelerin kilit noktası olmuştur –ve hâlâ da öyledir. Bundan ötürü, Sun Tzu ve "cennet buyruğu", garip entelektüel insan eserlerinden daha fazlasına tekabül etmiştir; ikisi de önemli meselelerle ilgilenir. Ama hâlâ netlik kazanmamış olan şey, Sun Tzu ve "cennet buyruğu"nun, devrim savaşı sorununa ilişkin devam eden ve batılı olmayan herhangi bir yaklaşımda ne kadar önemli olmuş olduğudur.

(2) Sun Tzu, *The Art of War*, çev. Samuel B. Griffith (Oxford, 1963).

(3) John T. McAlister, Jr. ve Paul Mus, *The Vietnamese and Their Revolution* (New York, 1970), özellikle sayfa 55-69, *Vietnam: Sociologie d'une guerre* (Paris, 1952) kitabı cennet buyruğunun merkezi önemini vurgulayan Mus'un eserinin en erişilebilir versiyonudur. Frances FitzGerald, *Fire in the Lake* (Boston, 1972), bu fikre batılı okurlar arasında en yaygın geçerliliğini kazandırmıştır.

Buna karşılık, modern zamanlarda, devrimci eylemler için bir yol gösterici olmaktan çok, bir kültürel milliyetçilik türü olan çok eski bir fenomenin antik çağ kaynaklarına dönülerek, emperyalizm karşıtı devrimci düşünüşün belirgin bir şekilde "Batılılaştırılması"na ilişkin kanıtlar bulunur.[4]

Batı'daki klasik Devrim Çağı da birtakım ilginç emareler sunar. Amerikan Bağımsızlık Savaşı sırasında, her iki taraf da savaşı uylaşımsal biçimler ve limitler dâhilinde tutmak için ciddi bir gayret gösterdi. Amerikan eyalet liderleri savaşın patlak vermesinden dahi önce, çoğu alanda gücü İngiliz yetkililerinin elinden almışlardı, dolayısıyla savaşın "devrimci" doğası en aza indirilmişti ve sadece en başta sınır bölgeleri boyunca ve yine son yıllarda Güney'de, şiddet, "devrim savaşı"nın düzensiz, halk savaşı karakterini kazandı. Savaşın devrimci karakteri asgari düzeyde idiyse, bir stratejik devrim kuramı olarak tanımlanabilecek olan şey neredeyse yoktu. Ama yine de, 1769 Polonya ayaklanmasında görev almış eski bir İngiliz subayı olan bir Amerikalı general, Charles Lee, uzun dönem askerlere ve uylaşımsal manevra seferlerine bel bağlayan Washington'ın benimsediği stratejiye üstü kapalı olarak karşı çıkan bir "halk savaşı" stratejisi oluşturdu. Lee, Amerikan demokrasisinin, sayılarının ve şevkinin, yerel direnişe dayanan uzatmalı bir yıpratma savaşı stratejisi için doğru temel olduğunu öne sürdü. Lee kısa bir süre içinde savaş idamesindeki tüm nüfuzunu kaybettiyse ve fikirleri kimse tarafından desteklenmediyse de, stratejinin siyasi, toplumsal ve askeri yönlerini bütünleştirmenin lehine olan argümanı ancak bir devrim ortamında ortaya çıkabilirdi ve bu argüman, devrim savaşı hakkında sonradan ortaya çıkan görüşlerin başlıca bir özelliğini öngörür.[5]

Fransız Devrimi, büyük vatandaş ordularına doğru atılan ilk büyük adımda milliyetçilikle askeri hizmeti birbirine bağlayarak "silahlanmış halk"a yol açtı; ama Devrim, asla tam modern anlamıyla "devrim savaşı"na yol açmayan bir tarzda gelişti. Fransız Devrim Savaşları başlıca, Fransa'yı savunmak ve onun harici düşmanlarını zayıflatmak için yapılmış olan yabancı savaşlardı. Fransız stratejisini ve harekâtlarını yeni bir gözü karalık karakterize etti ama stratejik hedefler, sıklıkla daha hırslı olsa da, 1789'dan önceki savaşların hedeflerinden çok farklı değildi. Fransa'daki kraliyet hükümeti savaşın başlamasından önce etkili bir şekilde çökmüştü, böylece de

(4) Örneğin, Mao Tse-tung sıklıkla "dâhili" ve "harici" harekât hatları kavramını kullanmıştır; bu kavram belli ki, İsviçreli askeri kuramcı ve tarihçi Jomini'den alınmıştır. "Cennet buyruğu"nun önemi hakkındaki şüpheler üzerine bkz. Gérard Chaliand, *Revolution in the Third World* (New York, 1977; Penguin baskısı, 1978), 89ff.

(5) John Shy, *A People Numerous and Armed* (New York, 1976), 133-62.

Paris'teki yeni hükümet karşısındaki silahlı direniş tanım gereği *karşı*-devrimci oldu. Gerillalar ve partizanlar Fransa'nın batısındaki Vendée bölgesinde, İtalya ve Avusturya'nın dağlarında ve İspanya ve Rusya'da, Devrim kuvvetlerini defetmek ve Fransa'ya karşı ittifak kurmuş olan muhafazakâr müttefik güçler tarafından meşru hükümetin yeniden kurulmasında kullanmak için savaştılar.

Devrim sadece bir defa, çok kısa bir süre için, modern devrim savaşı kavramına benzer bir şeye yaklaştı. 1973'te, Terör Devri sırasında, aşırı görüşlere sahip olan gruplar *armées révolutionnaires* kurulmasını talep ettiler. Bu "devrim orduları", sınırları istilacı koalisyona karşı korumak için değil, daha ziyade, "hainleri" –aristokratları, inatçı rahipleri, vurguncuları ve her neredelerse, bazılarının yüksek komiserlikte olduğu su götürmez olan karşı devrimci Fransızları– bulmak ve onlara saldırmak için kendi kendilerini irade eden silahlı "halk" çeteleri olarak oluşturulmuştu. İlk olarak Robespierre tarafından önerilmiş olan *les armées revolutionnaires* fikri, savaştan ötürü harap halde olan Fransız devletini merkezileştirmeye ve idare etmeye çalışan Robespierre'in ve Halk Emniyeti Komitesi'ndeki çalışma arkadaşlarının aleyhine döndürüldü. Düşünülmüş olduğu gibi gerçekleştirilen *les armées revolutionnaires*, gücü Halk Emniyeti Komitesi'nin ve Millet Meclisi'nin elinden alabilir ve Fransız Devrimi'nin en köktenci öğelerine verebilirdi. Ama sonunda, 1974 muhafazakâr darbesi Terör Devri'nin sonlandırarak bu orduları Fransız tarihindeki kâbus benzeri bir ana indirgedi. Ama kendi toplumu *dâhilinde*, hatta belki de kendi devrimci rejimlerine karşı bir savaş açmak için silahlanmış olan bir halk fikrinin kendisi, ne kadar verimsiz olursa olsun, uzak geleceğe ilişkin büyüleyici bir bakış sunar.[6]

Waterloo'nun ardından baskıcı rejimlerin, halk huzursuzluğunun tehlikelerini takıntı haline getirmiş olan bir Avrupa boyunca ilerlemesiyle birlikte, bilinçli bir devrim savaşı kuramına benzer bir şey ortaya çıktı; ama sadece, yüzyılın ortasında silinip gitmek üzere. Milliyetçiliğin birleştirici ve seferber edici etkisine olan itimatlarına dayanarak, İtalyan ve Leh devrimciler kitle ordularının, ne kadar kötü eğitilmiş ve kötü donatılmış olursa olsunlar, milliyetçi coşkuları ve ezici sayıları vasıtasıyla tahayyül edilebilecek olan her türlü hükümet askeri grubunu yenebileceklerini öne sürdüler. Kendi toplumlarının devrimci potansiyeline ilişkin çözümleme, orta sınıfların liberal hedefleri, büyümekte olan bir işçi sınıfının köktenci umutları ve

(6) Richard Cobb, *Les armées révolutionnaires*, 2 cilt (Paris, 1961-63).

zanaatkârların, esnafların ve köylülerin sıklıkla muhafazakâr olan korkuları arasındaki derin bölünmeyi ifşa etmeye yetecek kadar ileri gitmedi. Bu bölünmeler, hükümet kuvvetlerinin bağlılığı ve maharetiyle birlikte, 1820'lerde ve 1830'lardaki devrimci hareketleri defalarca durdurdu ve 1848-1849'da, bu hareketleri nihayet ezdi. Mevcut devrimci kuramın yetersizliğine ilişkin hâlâ devam eden şüphelerin hepsi, yeni teknolojiyle çözüldü: yivli silahlar, elektrikli muhaberat ve buhar gücü –bunların hepsi, 1850'den sonra hükümetlere halk ayaklanmasına karşı kuvvet konuşlandırmak için büyük ölçüde arttırılmış imkânlar sağladı.[7]

İstikrarlı bir şekilde iyileştirilmiş ve geliştirilmiş olan bu yeni silahlar, Avrupa devletlerine ondokuzuncu yüzyılın sonlarında Asya ve Avrupa'ya dikkate değer bir şekilde nüfuz etmelerini nispeten kolay göstermek için imkânlar da verdi. Avrupa içinde, devrimcilere artık Marx ve Engels önderlik ediyordu ve diğerleri, devrimci düşüncenin odağını savaştan siyasete kaydırmışlardı. Örgütlenme, eğitim ve kışkırtma, daha az romantik ve daha gerçekçi olan bir devrimci hareketin başlıca görevleri haline geldi. Hâlâ şiddet ortaya çıkabilirdi –saldırılarda, küçük ölçekli terörizmde ya da siyasi suikastlerde– ama ancak belirli bir siyasi amaç için kullanılan bir araç olarak. Anlık kitle ayaklanmasının rötarı artık sona ermiş gibi görünüyordu. Aşırı ya da vaktinden önce kullanılan şiddet, zarar verici, düşmanı tehlikesi hakkında tetiğe geçiren ve silahlı zaptın tüm kuvvetini –küçük, silahsız ve oldukça savunmasız olan– devrimci örgütün üzerine getiren bir şey olarak görülüyordu. Ama özellikle 1871 Paris Komünü'nde, devrimcilerin alenen savaştıkları ve kahramanlar ve şehitler olarak öldükleri nadir anlar da vardı. Bu kahramanca anların hatırası, Avrupalı devrimcilerin ve sömürge direniş liderlerinin hayal gücünü ateşledi ve sabırla ve sıklıkla da büyük bir tehlike altında devrimci binyılı hazırlamak için çalışmış olanların umutlarını canlı tuttu.

Karl Marx, tam da Paris Komünü destekçilerinin son direnişi Paris'teki hükümet kuvvetleri tarafından ezilirken tamamlanmış olan *The Civil War in France* [Fransa'daki İç Savaş] adlı fevkalade risalesinde, devrim savaşı için stratejik bir kuram değil, daha ziyade böyle savaşların hangi koşullar altında açıldığına ve hangi hedefler için yapılmaları gerektiğine ilişkin özlü bir açıklama sundu. Bekleneceği üzere, çözümleme kökten, tavır ise keskindir. Marx, şiddetin, istisnasız olarak onun kurbanı olan halkın uzmanlık alanı ol-

(7) Geoffrey Best, *War and Society in Revolutionary Europe, 1770-1870* (Londra, 1982), 257-95.

madığı söyler. Savaş, tekerklerin icadı, aristokratların sporu ve emperyalizmin alamet-i farikasıdır. Harici ve topyekûn bir hükümet saldırısına uğramadan önce Komün'ün kalkıştığı tek şiddet olayları, iki idam ve tek bir ayaklanmanın bastırılması olmuştu. Hükümetin 1871'de Komün'ü ezdiğinde yaptığı, çoğu gaddarca ve bir kısmı da sadistçe olan katıksız öldürme miktarının işareti, Haziran 1848 şiddetli hükümet baskısıyla önceden verilmişti.[8]

Alınacak ders aşikârdı. Yönetici gruplar, silahlanmış halk tarafından bir kere tehdit edildiler mi, onları silahsızlandırmak ve terörle yıldırarak boyun eğmelerini sağlamak için ellerinden geleni ardlarına koymazlardı. Belki kısa vadeli bir taktik olarak uzlaşmak dışında, hiçbir uzlaşma yapılması mümkün değildi. "Köktenci" Ulusal Savunma Hükümeti'nin ve bu hükümetin Paris'teki temsilcilerinin düzenbazlığı, ılımlı tedbirlerin ve hedeflerin, halkı tuzağa düşürmek ve silahsızlandırmak için yapılan bir düzmece olduğunu ortaya çıkardı. Devletin ve toplum içindeki destekleyici yapılarının kullandıkları düzenekler basitçe ele geçirilemezdi; yok edilmeleri ve devrimci ilkeler temelinde yeniden inşa edilmeleri gerekiyordu.

Bu çözümlemenin gücünü teslim etmek için bir Marksist olmaya gerek yoktur. Marx sunduğu kanıtlarda ne kadar seçici olmuş olursa olsun, okurlarını tarihin halk devrimi stratejistlerine birkaç acı verici ders vermiş olduğuna ikna etmek için, 1871'de, 1849'da ve 1815'ten beri yaşanan sayısız başka devrimci patlamalar ve başarısızlıklarda, yakın zamana ait, en gaddar türden bol miktarda deneyim vardı. Yumuşatma aptalcaydı; Engels, Marx'ın yukarıda bahsettiğimiz risalesinin 1891 baskısına yazdığı sunuşta, Komün'ün, sayesinde "hürmetle Fransa Bankası'nın kapılarının dışında durur halde kaldığı" "kutsal huşu"ya hayıflandı.[9] Disiplinli örgütlenme ve planlama elzemdi; Paris Komünü destekçilerinin liderliğine egemen olan Blanqui ve Proudhon'un yandaşları, "özgür" halkın anlık toplanmasına ve ayaklanmasına ilişkin fantezilerle kandırılmıştı. Şiddet bir silahtı; ama pek çok silahtan sadece bir tanesiydi. Şiddetten kaçınılamazdı ama şiddet romantikleştirilmemeli ve potansiyeli beyhude hareketlerle harcanmamalıydı. Marx'ın risalesi, onu bilinçli bir devrim savaşı kuramının geliştirilmesi bakımından önemli bir adım kılmış olan bir gerçekçilik ve tutku kaynaşımıyla karakterize edilmişti.

(8) Karl Marx, The Civil War in France: The Paris Commune (1891 baskısı, Friedrich Engels'in sunuşuyla), Lenin'in yorumunun eklendiği yeniden basım (New York, 1940; 1968).
(9) A.g.e., 18.

Lenin, Komün'e ve Marx'ın risalesine ilişkin muhtelif gözlemlerinde, alınması gereken derslere işaret etti ve bu dersleri pekiştirdi. 1905 Rus Devrimi'ndeki Plekhanov'un aksine, Marx, 1870'te yapılacak bir halk ayaklanmasının "ahmaklık" olacağını önceden görmüştü ama, olayın sonrasında, bu başarısızlığı kendi bilgeliğinin reklamını yapmak için kullanmak yerine, onu anlayışlı ve gerçekçi bir şekilde çözümledi. Bu açıdan (diğer açılardan da olduğu gibi), Marx'ın şiddetin hem ihtimallerini hem de sonuçlarını, umutların, korkuların ya da diğer duyguların etkisi altında kalmadan değerlendirme kapasitesi, devrimci liderlik için bir örnekti. Komün'ün büyük hataları, Lenin'in gördüğü ve Marx ve Engels'e ilişkin yorumlarında açıkladığı üzere, yumuşatma ve yüce gönüllülüktü. Bankaları ele geçirmemek ve eski "adil mübadele" kurallarına bağlı kalmak, birleşmiş bir Fransa'da "daha yüksek bir adalet kurma hayalleri" tarafından ayartılacaktı. Onlara karşı "ahlaki nüfuz" kullanma umuduyla tüm düşmanları yok etmemek, "doğrudan askeri harekâtların iç savaştaki önemini" hafife almak şeklindeki başlıca hatayı yapacaktı. Sonunda, o düşmanlar, Komün'ü ezmek için hükümet kuvvetlerine katılmışlardı. Ama Komün, sadece kaybedilmiş bir savaştı, bozguna uğratılmış olanların cesareti ise, eninde sonunda nihai zaferi kazanacak olan yoldaşlar için sürekli bir esin kaynağıydı. Komün, devrimci eylemle, elverişli koşullar ve uygun bir örgütlenme yokken bile, ne kadar çok şeyin yapılabileceğini tanıtladı. Gelecekte, devrim örgütünü kurmak, sabırla beklemek ve devrimci eylem için uygun koşullar yaratılmasını sağlamak, devrim stratejisinin uygun görevleri olacaktı. Lenin, tekrar tekrar, "burjuva devlet makinesi"ni daimi ordusundan başlayarak "dağıtma", "paramparça etme" ya da "ezme" ve yerine "silahlanmış halk" tarafından yaratılmış olan bir teşkilatın geçirilmesinin gerekliliği hakkındaki ısrarında Marx'ın izinden gider.[10]

Lenin değil de, Troçki, devrim savaşı için bir strateji ararken, Paris Komünü'nden ve 1905 Rus Devrimi'nden alınan dersleri kullandı. Hükümet güçleriyle bir silahlı çarpışma yapılmasının kaçınılmazlığı aşikârdı. Hükümetler, Fransız monarşisinin ordusunu kullanmak konusunda tereddütlü davranıp halkın Paris'teki ve diğer şehirlerdeki askeri garnizonları yıkmak için silahlanmasına ve örgütlenmesine fırsat verdiği 1789'dan ders almışlardı. 1848, 1871 ve 1905'in tanıtlamış olduğu gibi, devrimci hareket silahlı bir çarpışmaya hazırlanamadan önce sert bir darbe yapmak için zayıf ve etkisiz bir rejime bile güvenilebilirdi. Bu sorunun üstesinden nasıl gelinecekti?

(10) A.g.e., 91-106.

Troçki, 1905 ve 1917 yılları arasında, başka herhangi bir Rus devrimciden daha çok, bu sorunu yanıtlamaya çalıştı.[11]

Akla iki çözüm geldi: silahlı devrim kuvvetini güçlendirmek ve hükümet ordusunu zayıflatmak. Morale ve disipline saldırmak düşman birliklerini zayıflatmanın bariz yollarıydı ama hangi belirli taktikler etkili olurdu? Zorunlu askerlik hizmetlerini yapan köylüler siyasi bilinçten yoksunlardı ve dolayısıyla da devrimci siyasi çağrılara kapılmaları daha zordu. 1905 devrimi sırasına Moskova'da, gerilla savaşı sınırlı devrim kuvvetlerinin askeri etkisinin azamileştirilmesi için kullanılmıştı ama böyle vur-kaç taktikleri aynı zamanda hükümet askerlerini öfkelendirmiş ve bastırma enerjisini arttırmıştı. Terörizmi savunanlar vardı; ama Plekhanov gibi diğerleri, terörün asla kitle desteğini cezbetmeyeceğini ileri sürdüler. Hükümet kuvvetlerinin devrim karşısındaki güçlerinin çok büyük bir kısmının kaynağı olan demiryolu ve telgraf sistemlerini felce uğratan genel bir saldırı, umut vaadediyormuş gibi görünüyordu ama muhtemelen belirleyici olmazdı. Orduyu zayıflatmanın alternatif ve ümitsiz bir yöntemi de, ona edilgen bir şekilde direnmek, halkı hükümet kuvvetleriyle Rus ahbaplarıymış gibi yüzleşmeye ve gerekirse, şehitliklerinin askerlerin işçileri vurmalarına neden olan disiplin bağlarını kıracağı umuduyla, inandıkları şeyler için ölmeye ikna etmekti.[12] Ama bu çeşitli taktiklerin hiçbiri, rejimin ezici gücünü baltalama bakımından diğerlerinden daha yapılabilir ya da etkili gibi görünmüyordu ve 1917'den önce, bu taktiklerin hepsi, gerçek deneyimde destekten yoksundu. 1906'da imparatorluğun silahlı kuvvetlerinin içinde, Kronstadt ve diğer yerlerde çıkan ayaklanmalar yüreklendiciydi ama devrimci kuramların çelişen yorumlarına açıktı. Kırsal bölgelerde partizan çeteleri ve hükümet kuvvetleri arasında meydana gelen çatışmalar devam etti ama halk direnişi ve basit haydutluk arasındaki çizgi kolaylıkla çizilemedi. 1905'ten sonra askeri strateji hakkında yapılan tartışma, etkisi itibariyle siyasi bir tartışmaydı; taraflar, Lenin gibi (kitleleri ayaklandıracak, devrimci savaşçılar eğitecek ve imparatorluk ordusunun moralini bozacak olan) doğrudan askeri eylemi destekleyenler ile Plekhanov gibi kitle desteğine olan ihtiyacı vurgulayanlar (ve bu nedenle "zamanından önce" yapılacak silahlı ayaklanmanın etkilerinden korkanlar)arasında kutuplaşmıştı. Bu tartışmada, Troçki yaratıcı, arabulucu bir rol oynadı.

(11) Buradan itibaren Troçki üzerine yazılanlar için Harold W. Nelson, *Leon Trotsky and the Art of Insurrection, 1905-1917* (Ann Arbor, 1978) eserinden yararlanılmıştır.
(12) A.g.e., 26ff.

Rejimin silahlı kuvvetlerinin en iyi şekilde nasıl zayıflatılacağına karar veremeyen devrimciler, doğal olarak kendi askeri kuvvetlerini güçlendirmeye yoğunlaştılar. Bu konuda daha az fikir ayrılığı vardı. Devrimcilerin pek çoğunun, harekâtları bozularak eşkıyalığa ve denetimsiz terörizme dönüşme eğilimi gösteren, kırsal alanlardaki partizanlar hakkında şüpheleri olduğundan ve pek çok diğer devrimci de tedbirli ve biraz romantik olan, şartlar "uygun" olduğunda bir "kitle" devrimi yapılması kavramından aynı ölçüde kuşku duyduğundan, proleteryanın en yüksek derecede motive olmuş ve siyasi açıdan bilinçli olan bölümlerinin örgütlenmesi, silahlandırılması ve eğitilmesi üzerinde görüş birliği sağlanabildi. Bu yolla Parti, 1871 Komünü'nün ya da 1905 devrimcilerinin aksine, ne zaman ve ne şekilde olursa olsun silahlı mücadeleye mümkün olduğunca hazırlıklı olabilirdi. Ama böyle bir fikir birliğinin sonucu, devrim savaşının, muharebelerin modern bir toplumun kalbi üzerinde hâkimiyet kurulması için yapılan kısa ve doruğa ulaşan karşılaşmalar olarak görüldüğü, kentsel, endüstriyel ve hatta teknokratik yönünün vurgulanması oldu. Bu bakımdan, 1905'ten sonra Rusya'da boy gösteren devrim savaşı kuramı, çok daha eski bir batılı askeri düşünce geleneğini yansıttı.

Troçki'nin Balkan Savaşları'nda bir gazeteci olarak yaşadığı deneyim, ancak iyi silahlanmış, eğitilmiş ve iyi yönetilen bir devrim ordusunun hükümetin ordusunu yenmeyi umabileceğine ve sayılarına ve coşkularına bel bağlayan halk kuvvetlerinin artık hükmünü yitirmiş olduğuna olan inancını pekiştirdi. Makedonya dağlarında iş gören *Chetnikler* gibi gerilla çeteleri, devrim savaşında en fazla yardımcı bir rol oynayabilirdi.

Sonunda, Birinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu aşırı baskılar, devrimin önündeki başlıca engel olan Rus imparatorluk ordusunu zayıflatmak için devrimci kuram oluşturmadan ve kışkırtmadan daha fazlasını yaptı ve o ordunun büyük bölümlerinin taraf değiştirerek devrimci davaya katılması Bolşevik zaferini güvence altına aldı. Troçki'nin Rus Devrimi'nin askeri lideri olarak üne kavuştuğu İç Savaş, eşsiz bir şekilde "devrimci" olan bir stratejiyle değil, "modern" –yani, uylaşımsal– askeri yöntemlerle yapıldı. O halde, Rus Devrimi'nin askeri kurama bıraktığı doğrudan miras, bir devrim savaşı stratejisinin kapitalist güçlerin askeri akademilerinde egemen olan ilkeler haricinde herhangi bir ilkeye dayandırılabileceği fikrinin reddedilmesi oldu. Savaş, bu anlamda, onu burjuva ideolojisinin devrimci eleştirisinin ötesine yerleştiren, büyük ölçüde teknik olan bir dizi talep içeriyordu.

Kendi kıtalarının dışında, Avrupalı güçler ayaklanmaları ve başkaldırmaları, halk huzursuzluğunun dışa vurulmasından çok, imparatorluk po-

lisliğinin sorunları olarak görüyorlardı. Barış ve düzen sağlama gayretlerinde, sömürge hükümetleri "yerli" liderleri vatansever kimseler ya da siyasi köktenciler olarak değil, sorun çıkaran kimseler ve haydutlar olarak görme eğilimi gösterdiler. Sömürgelerin askeri kuvvetleri de düşmanlarını Avrupa ordularından farklı görüyorlardı; düşmanları, silahlanmış halklardan çok, vesveseli kabileler, *insurrecto*lar [asiler –ç.n.] ve hırsızlık çetesi üyeleriydi. Bu tutumları anlamak yeterince kolaydır; iyi düzenlenmiş bir pusudan savaşarak kurtulmak, bir rakibin taktikleri ve silahları hakkında çok şey öğretir ama, onun siyasi hedefleri, adalet anlayışı ya da kozmolojisi hakkında çok az bilgi verir. Dahası, imparatorluk güçleri yaygın olarak, sömürge savaşları için, öğretiye dayanan bir yaklaşımdan ziyade örgütsel bir yaklaşım kullanıyorlardı. Genellikle büyük bir kısmı Avrupalılar tarafından idare edilen yerel birliklerden oluşan uzmanlaşmış sömürge orduları kurdular ve uzak yerlerde savaş yapmak ve kazanmak gibi uygulamaya ilişkin, günlük sorunlar konusunda endişe etmeyi onlara bıraktılar. Ayrık düzenleme, sömürgeci askeri deneyimi Avrupa savaşı sorunlarından ayırdı ve ulusal savaş akademilerinin düşünürlerini devrimlerle baş etmeye ilişkin stratejiler hakkında endişesiz tutmaya yardımcı oldu.

Sömürgeci askeri görüş, yüzyılın dönümünde yazmış olan, Kraliyet Topçuları'ndan Binbaşı Charles E. Calwell tarafından iyi bir şekilde ifade edilmiştir.[13] *Small Wars* [Küçük Savaşlar] kitabında, Calwell böyle savaşları düzenli ordular arasında yapılan düzenli savaşlardan açık bir biçimde ayırır. Bunun ardından, "barbarlara ve yarı medenileşmiş ırklara karşı yapılan seferler"in nasıl yürütülmesi gerektiğini açıklamaya geçer. Bunu etraflıca ve iyi bir şekilde yapar ve düzensiz savaşçıların ve gerillaların kolaylıkla sindirilebileceğini iddia etmez. Ama aynı zamanda, sadece sömürgeler için önem taşıyan askeri harekâtlardan söz ettiğini açıkça belirtir. O halde, sömürgelerdeki harekât deneyimlerinin zengin mirası, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, vatan ordularının kuramından ve uygulamasından ayrı tutulmuştu.

İstisnalar vardı. Büyük Britanya, Boer Savaşı'nda savaşmaları için imparatorluğun her yerinden askeri birlikler seferber etti ve İrlanda kapısının eşiğindeki gerillalara karşı sert bir savaş yaptı. Fransa'da, Mareşal Lyautey, sömürge ordusu üzerine yaygın olarak okunan bir makale yayımladı.[14] Ame-

(13) Charles E. Calwell, *Small Wars –Their Principles and Practice* (Londra, 1986), Robert B. Asprey, *War in the Shadows: The Guerrilla in History*, 2 cilt (Garden City, N.Y., 1975), 1:221'de alıntılandığı şekliyle.

(14) L. H. G. Lyautey, "Du rôle colonial de l'Armée," *Revue des Deux Mondes* 157 (15 Şubat 1900), 308-328, sonradan Librairie Armand Colin, Paris tarafından bir kitapçık olarak yeniden basılmıştır.

rika, düzenli ordusunu genişletti ve Filipin "Ayaklanması" sırasında yirmibeş gönüllü alay yetiştirdi. Ama bu istisnalarda bile, gerillalarla çalışmaktansa onlarla savaşıldı ve böylelikle, bu istisnaların anavatandaki askeri düşünüşe çok az etkileri oldu. Gelgelelim, bir başka istisnanın da yaygın olarak farkına varılmıştı. Bu istisnada gerilla savaşına karşılık vermektense gerilla savaşı açıldı: 1916-1918 Arap İsyanı.

T. E. Lawrence'ın, Şerif Hüseyin'in ve oğullarının Arap kuvvetleriyle olan deneyimi, savaş için, efsanevi hale gelen bir kuram ve örnek yarattı. Lawrence, Osmanlı yönetimine karşı ayaklanan Arap isyancılar için sadece bir İngiliz danışmandı, asla bir komutan değil; ama onların siyasi hedeflerini ve askeri harekâtlarını, İngilizler'in çok daha farklı olan hedeflerini ve harekâtlarını tamamlayacak şekilde düzenledi. Ayrıca, en son teknolojiyi, Araplar'ın atlarıyla ve develeriyle bütünleştirdi: makineli tüfekler, havan topları, hafif toplar, zırhlı araçlar, hem keşif hem de kara saldırısı için kullanılan uçaklar, donanma ateşi ve lojistik destek. Yaptığı küçük savaşın "bir küçük performansın küçük performansı"ndan daha fazlası olduğunu iddia etmediyse de, ana İngiliz kuvvetlerine, İngiliz kaynakları ve Arap yaşamları açısından çok az bir maliyetle değerli bir yardım sağladı. Onu küçümseyenlerin arasında ne onunla savaşanların ne de İngiliz ve Arap üstlerinin yer alması önemlidir.[15]

Kuramsal bakımdan Lawrence, Calwell'in çizmiş olduğu gerilla savaşı tablosundan çok farklı bir görüş ortaya koydu. Askeri tarihteki dikkate değer arka planını Arap Ayaklanması'nın belirli sorunlarına uygulayan Lawrence, iddia ettiğinden daha genel bir uygulama alanı olan bir kuramsal temel geliştirdi. Savaşın hedeflerini açıkça tanımladı, muhalif kuvvetlerin güçlerini ve zayıflıklarını dikkatle çözümledi, güvenli bir üsten ("çöl-gücü") yapılan bir "ayrılma" stratejisinin önemini, inisiyatif kullanmanın vur-kaç taktikleriyle saldırmadaki önemini, istihabaratın ve karşı istihbaratın önemini ve psikolojik savaşın ve propagandanın önemini tanıdı. Kısaca, "hareketlilik, güvenlik . . . zaman ve öğreti verilmesi halinde" isyancıların galip geleceğini yazdı.[16] Lawrence'ın, Büyük Britanya'yı Kıta'nın dışında devrim savaşı

(15) T. E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom* (New York, 1935). Özellikle bkz. bölüm 33 ve 39. Strateji ve taktik üzerine daha özlü bir yazı için bkz. Lawrence, "The Evolution of a Revolt," ilk olarak *Army Quarterly* 1 (Ekim 1920)'de yayımlanmış ve *Evolution of a Revolt: Early Postwar Writings of T. E. Lawrence*, ed. Stanley Weintraub and Rodelle Weintraub (University Park, Penn., 1968), 100-119'da yeniden basılmıştır. Geriye dönük bir görüş için bkz. *The T. E. Lawrence Puzzle*, ed. Stephen E. Tabachnick (Athens, Ga., 1984), 185-203'te Konrad Morsey, "T. E. Lawrence: Strategist".

(16) Weintraub ve Weintraub, *Evolution of a Revolt*, 119.

açmaya hazırlamadaki nihai başarısızlığı belki de onun kendi çarpıcı kişiliğinin bir sonucuydu. Halkın gözündeki dikkat dağıtıcı imgesi, fikirlerinin yanı sıra gerçek başarılarını da perdeledi. Yazın dünyasının gözbebeği ve subayların düzensizliğinin suçlusu olan Lawrence, askeri bir kâhin olarak neredeyse kimse tarafından ciddiye alınmadı ve tam da 1935'te Fransa ve Britanya –hiç de Lawrence'ın yaptığı türden olmayan– yeni bir dünya savaşı ihitmaliyle yüzleşmeye başlarken hayatını kaybetti.

Avrupalı askeri düşünürlerin ve planlamacıların hakkını vermek gerekir ki, 1930'ların sonunda endişelenmeleri için gereğinden falza şey vardı. İtalyan *Regia Aeronautica*sı'nın ve Alman *Luftwaffe*si'nin yanı sıra, gaz savaşı korkusu da sivil savunmayı başlıca bir kaygı haline getirdi. Tank düzenleri ve bombalama saldırıları İspanyol İç Savaşı'nın gözlemcilerine korkutucu görünürken, uçaklardan, hızlı botlardan ve denizaltılardan yapılan torpido saldırıları da donanma elemanlarını endişelendirdi. Bu sorunlara, bir de Buhran'ın neden olduğu ekonomik krizleri ve Büyük Savaş'ın oluşturduğu savaş karşıtı halk duyarlıklarını ekleyip, üstüne bir de savaş planlarının yenilgileri telafi etmek değil, savaşları kazanmak için yapıldığı şeklindeki doğal inanışı da kattık mı, 1930'larda gerilla harekâtlarına hazırlanacak olan kimsenin istisnai bir şekilde bilge bir insan olması gerekirdi.

Stratejisini henüz ele almamış olduğumuz Mao Tse-tung dışında, İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver kuvvetlerine karşı yapılan direniş hareketlerinin önemini ve ölçeğini ne galipler ne de yenilenler öngörmüştü. Sözgelimi, İngiltere'de hiç kimse ya da hiçbir kurum, Lawrence'ın simgelediği türden bir gerilla savaşı çalışması gerçekleştirmedi. Winston Churchill, 1921'den 1922'ye kadar Lawrence'ı Sömürge Dairesi'nde görevlendirmiş, yıllar içinde onunla mektuplaşmış ve onu *Great Contemporaries* [Büyük Çağdaşlar] adlı kitabına dâhil etmişti.[17] Fakat Churchill, Büyük Britanya'nın yine güçlü bir Kıta gücüyle karşılaşması halinde Lawrence'ın belirttiği türden savaşın gelecekteki yararlığını dikkate almış gibi görünmez. Benzer şekilde, askeri eleştirmen B. H. Liddell Hart da Lawrence'la yazışmış, kitap değiş tokuşu yapmış ve 1930'larda hafta sonlarında buluşmuştu. Ama Liddell Hart, Lawrence'ın gerilla stratejisine, yakın geleceğe uygulanabilecek bir stratejiden çok, kendi "dolaylı yaklaşım" stratejisinin bir doğrulaması gözüyle bakıyordu.[18] Bundan ötürü, Büyük Britanya 1938 Münih Krizi'nin ardından savaş için ciddi ha-

(17) Winston S. Churchill, *Great Contemporaries* (Londra, 1937), 129-140.
(18) Basil H. Liddell Hart, *Strategy: The Indirect Approach*, 3.baskı (Londra, 1967), 197-98, 373-82. Ayrıca bkz. Liddell Hart, *Colonel Lawrence: The Man Behind the Legend*, 2.baskı (New York, 1935), 380-84 ve Arnold W. Lawrence, ed., *T. E. Lawrence by His Friends* (Garden City, N.Y., 1937), 157-58.

zırlıklar yapmaya başladığında, gerilla savaşı "yarı unutulmuştu; onu idame ettirmeye ilişkin hiçbir düzenleme hayatta kalmadı ve alınan derslerin ya da bu alanda eğitilmiş kimselerin, rahatlıkla ulaşılabilecek olan bir külliyatı yoktu. T. E. Lawrence'ın, düzensiz İngiliz silahlı tarruzlarının sonuncularından olan, Arabistan'daki kahramanlıkları, romantik bir efsane haline gelmişti . . . "[19] İngilizler, ancak 1940 yazında, Almanların saldırısına karşılık vermenin her yolunun başarısız olmasının ardından, Churchill'in baskısıyla, "yıkıcılık ve sabotaj yoluyla, denizaşırı düşmana karşı yapılan tüm eylemleri eşgüdümlü hale getirmek" için, Özel Harekâtlar Yürütme Organı'nı yarattılar. Bu organın yaratılma aşamasında, Sömürge Bakanı ve Lawrence'ın, Kahire'deki Arap Bürosu'ndaki günlerinden eski bir arkadaşı olan George C. L. Lloyd ve Savaş Bakanlığı'nın artık işlevini yitirmiş olan AİA (Askeri İstihbarat Araştırması) bölümünden ve Arabistan'da Lawrence'ın komutası altında yaptığı pilotluktan ötürü bir madalya kazanmış olan J. C. F. Holland vardı. Bu süreçteki neredeyse rastlantısal olan mevcudiyetleri sadece, devrim savaşı için hazırlanan stratejinin devamlılıktan yoksunluğunu vurguladı.

Bir yıl sonra, Alman ordusunun Sovyetler Birliği'ni işgal etmesinin kısa bir süre sonrasında, Stalin halkı için bir çağrı yayımladı: "Atlı ve yaya partizan birlikleri oluşturulmalıdır; tümenler ve gruplar düşman birlikleriyle çarpışmak ve her yerde partizan savaşını kışkırtmak üzere örgütlenmelidir . . . "[20] Gerçek, partizan savaşı için yapılan gizli Sovyet planlarının asla uygulanmamış olduğu ve partizanlar için hiçbir teşkilatın bulunmadığıydı. Minsk'in doğusundaki yaklaşık çeyrek milyon Sovyet askerini zaten kuşatmış olan bir Panzer tuzağı ve Kuzey ve Güney'de momentum kazanmakta olan Alman Ordu Grupları hesaba katıldığında, düzenli bir planlama için artık çok geçti; bu nedenle, Stalin'in halka, bir şeyler, herhangi bir şey elde etmek için yaptığı doğrudan çağrı derhal başladı.

Yugoslavya'da, Alman istilasının tamamı için sadece onbir gün gerekti. Yunanistan'daki istila onyedi, Fransa'daki ise kırkiki gün sürdü. Orduların bu kadar hızlı bir şekilde çökmesiyle ve savaş öncesi planlamanın genel yokluğuyla, Avrupa'nın her yerinde ulusal direniş hareketlerinin ne kadar hızlı türediği şaşırtıcıdır. Bunun için Almanlar'ın da hakkı verilmelidir, çünkü Nazi *Lebensraum* ve ırk öğretilerinin işgal edilmiş nüfuslar için en iyi halde

(19) Michael R. D. Foot, *SOE in France: An Account of the Work of the British Special Operations Executive in France, 1940-1944* (Londra, 1966), 1. İlk bölüm, sayfa 1-10, SOE'nin [Özel Harekâtlar Yürütme Organı –ç.n.] yaratılmasını anlatır. Ayrıca bkz. Foot, *Resistance: European Resistance to Nazism, 1940-1945* (New York, 1977), 137-38.

(20) Joseph Stalin, *The Great Patriotic War of the Soviet Union* (New York, 1945), 9.

sömürülme ve en kötü halde de imha anlamına geldiği, her yerde –Slav bölgelerinde ise vahşice ve hızla– netlik kazanmıştı. Hem aşina hükümetin çökmesinin hem de yabancı ve muhalif bir rejimin kurulmasının şokuyla, yenilen ulusların vatandaşlarının pek çoğunun normal hayatları fena halde sarsılmıştı. Bazıları, yeni belirsizliklerini, korkularını ve umutlarını, Avrupa'da bulundukları bölgede mevcut hale gelmiş belirli stratejileri kullanarak ifade etmenin bir yolu olarak direnişe katıldı.

Aslında iki genel strateji gelişti –biri muhafazakâr, diğeri devrimci. Sovyetler Birliği, direnişin hedefinin eski rejimi geri getirmek olduğu muhafazakâr stratejinin en iyi örneğini teşkil eder. Muhafazakâr strateji; başkentteki ya da sürgündeki hükümetle yeniden irtibat kurmayı, hükümet yetkilileri tarafından emredilen harekât görevlerini kabul etmeyi, sağlanabilecek her türlü yardımı almayı ve bir milli orduyla er ya da geç bağlantı kurulması ve ulusal siyasi sistemin yeniden kurulması için hazırlanmayı gerektiriyordu. Devrim stratejisi ise, bunun aksine, en açık şekilde, Tito'nun partizanlarının gücü sürgündeki rejimin elinden almak için savaştıkları Yugoslavya'da gelişti. Tito'nun partizanları, istilanın sona ermesinden sadece yedi ay sonra, General Draja Mihailovitch'in *Chetnik* gerillalarının yanı sıra Almanlarla da savaşıyorlardı. Mihailovitch resmen savaş bakanlığına, ordunun başkomutanlığına ve Müttefik desteği alabilecek olan tek işi olarak atanmış idiyse de, Tito bağımsız ve muhalif kaldı. Tito, 1942'de Anti-Faşist Halk Kurtuluş Cephesi'ni kurdu ve 1943'te Cephe'nin konseyi kendini Yugoslavya hükümeti, Tito'yu da başbakan ve başkomutan ilan etti. *Chetnikler*'le devam etmekte olan mücadelesine rağmen, Tito'nun Almanlar'a karşı yaptığı umutsuz çarpışma nihayet Müttefik desteği aldı; Britanya 1943'te, Sovyetler Birliği ve Birleşik Devletler ise 1944'ün başında birer heyet gönderdi. Eylül 1944'te, Sovyet Kızıl Ordusu Belgrad'a yaklaşmaktaydı ve Akdeniz Müttefik Hava Kuvveti, Balkanlar'ın her yanındaki Alman muhabere hatlarını ezip geçmekteydi; Ekim'in sonunda Tito, Belgrad'da, Halk Kurtuluş hükümetinin başındaydı. Yugoslavya için, baştan sona dek, direniş gayretlerine bir devrimci hedef odaklanmıştı.[21]

Avrupa'daki diğer yerlerde, direniş stratejileri Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'da olduğundan daha az açık bir şekilde tanımlanmıştı. Bu stratejlerin hepsi de ulusal hükümetlerinin yeniden kurulmasına çalıştıysa da, hükü-

(21) D. M. Condit, Bert H. Cooper ve diğerleri, ed., *Challenge and Response in Internal Conflict*, cilt 2 (Washington, D.C., 1967), Avrupa'da ve Orta Doğu'da meydana gelen on sekiz ayaklanmayı özlü bir şekilde anlatır. Yugoslavya için bkz. Earl Ziemke, "Yugoslavia (1940-1944)," a.g.e., 321-51.

metlerin siyasi karakterleri bir tartışma konusuydu. Direniş hareketleri, aşağı yukarı çatışan grupların birer koalisyonuydu ve işgal edilmiş ülkelerin pek çoğunda, Komünist Parti en güçlü ve en sert şekilde savaşanlardan biriydi. Genel olarak herkes, Müttefiklerden destek almak ve Almanların yenilmesini hızlandırmak için sürgündeki hükümetin düzenleme yapmasını kabul etti ama aynı zamanda, kimse uluslarının savaş sonrası politikalarından gözlerini ayırmadı. Bu, Yugoslavyalı *Chetnik*ler gibi bazı durumlarda, Almanlar'la çatışmaktan kaçınmalarına ve kaynaklarını dâhili çatışma için saklamalarına yol açtı. Fransız Komünist Partisi gibi diğer durumlarda ise, Almanlar karşısında, savaştan sonraki durumlarını sağlamlaştıracak olan bir rekor kırmalarını sağladı. Belirli stratejiler dikkate alınmaksızın, "Direniş"in en büyük sonuçlarından birinin, savaş sonrası ulusal politikalara ilişkin olduğu açıktır. Savaştan dört yıl sonra, Almanlarla işbirliği yapmış olanların durumu kötüye, Direniş kahramanlarınınki ise, Direniş'in ulusal etkililiğinden bağımsız olarak, iyiye gitme eğilimi gösterdi. Lawrence'ın öngörmüş olabileceği gibi, Direniş'in siyasi ve psikolojik sonuçlarının, doğrudan askeri sonuçlarından daha uzun bir süre boyunca daha ağır bastığı görüldü.[22]

Güneydoğu Asya'daki direniş hareketlerinin, Avrupa'dakilerden çarpıcı bir farkı vardı: Japon istilacılar Asyalıyken, yenilmiş hükümetler Avrupalı ya da Amerikalıydı –daha önceki istilaların varisleri.[23] Bu, Japonlara, yararlanmaya niyetlendikleri büyük bir avantaj sağladı. "Büyük Doğu Asya Ortak Gönenç Bölgesi", pek çok Japon'un coşkuyla ve samimiyetle inandığı bir kavramdı ve pek çok diğer Asyalıya göre, bu kavram Batı emperyalizmine makul bir alternatif miş gibi görünüyordu. Japonlar, 1905'te Rusları yenmelerinin ardından Asyalılar için bir gurur ve gizli umut kaynağı olmuşlardı ve 1942'deki beklenmeyen ani zaferleri, "Asyalılar için Asya!" şiarını neredeyse akşamdan sabaha kadar, bir gerçeklik haline getirdi. Gelgelelim, altta yatan gerçeklik, Japonya'nın umutsuz bir savaşta kendini fazla genişletmiş olduğu ve tek kazanma umudunun daha yeni kurtarılmış olan toprakların kaynaklarından faydalanmak olduğuydu. Japonya sadece 1942'de savaşın faydalı olmasını sağlamaya kararlı değildi, aynı zamanda dünyanın en zengin uluslarına ve imparatorluklarına karşı verilen bir mücadelede savaşın faydalı olmasını sağlamaya devam ettirmek için ulusal istikbalini de tehlikeye atmıştı.

(22) Condit ve diğerleri, *Challenge and Response*, cilt 2.

(23) İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaşın hemen sonrasında Güneydoğu Asya'da gerçekleşen devrim savaşının bir özeti için bkz. David Joel Steinberg, ed., *In Search of Southeast Asia* (New York, 1971), 337-342 ve ayrıca, Condit ve diğerleri, *Challenge and Response*, cilt 1. Joyce Lebra, *Japanese-Trained Armies in Southeast Asia: Independence and Volunteer Armies in World War II* (New York, 1977) eseri, Japonlar'ın rolünü etraflıca anlatır.

Bu kaynak ihtiyacına, bir de Japonların dünyanın geri kalanına ilişkin etnosentrik görüşleri de eklendi. Japonya'nın, asla fethedilmemiş ya da istilaya uğramamış olmak gibi eşsiz bir şekilde gururlu bir sicili vardı ve bundan önceki kırk yıl boyunca dev komşuları olan Çin ve Rusya'yı kolaylıkla yenmişti. Japonların, özellikle de imparatorluk ordusu askerlerinin, kurtarmış oldukları Asya halkını kendileriyle bir tutmadıklarını söylemek adildir. Bu üstünlük anlayışı, Japonların sevilmesini ve kabul edilmesini zorlaştırdı; ama onlardan kolayca korkulabilir ve hatta onlara kolayca saygı duyulabilirdi.

Eski sömürgeci güçler de pek sevilmiyordu ve bundan ötürü, halklar seçeneklerini savaşan tarafların performanslarının ve vaatlerinin yol gösterdiği çıkarlarından yana kullandılar. Bunun önemli istisnaları, Sovyetler'in tarafını destekleyen Komünist Partiler; Çin'in tarafını destekleyen Çinli azınlıklar; ve sadık bir şekilde eski işverenlerini desteklemeye devam eden, yerinden edilmiş olan sömürgeci rejimlerin pek çok askeri ve sivil görevlisiydi. Bu karmaşık sadakat ve çıkarcılık karışımında, 1942'nin başında bir Japon karşıtı direniş hareketleri ihtimali vardı ve bu ihtimal zaman içinde, kısmen Japonlar ekonomik taleplerini ve hakaretlerini arttırmış oldukları için, kısmen de Müttefik zaferinin güvenilirliğinde eş zamanlı olarák meydana gelen artıştan ötürü arttı.

Asya'daki direniş stratejilerinin, Avrupa'dakilerden daha çeşitli hedefleri vardı. Sözgelimi, Burma'da, etnik Burmalılar'ın çoğu, direnişe hiç gerek görmüyorlardı. Burmalı otuz genç vatansever, Burma'yı İngiliz buyruğu altına girdiğinde terk etmiş olan "Otuz Kahraman", 1942'de Japon ordusuyla birlikte geri döndü. Bir Burma Bağımsızlık Ordusu oluşturdular, Rangoon'da özerk bir hükümet kurdular ve bu hükümete 1943'te Japonlar tarafından bağımsızlık verildi. Bununla birlikte, zaman içinde Japonlar konusunda gözleri açıldığından, 1944'ün sonunda gizli bir muhalefet partisi ve bir gerilla direniş kuvveti kurdular ve 1945'te Burma'yı Japonlardan geri almış olan İngiliz ordusuyla işbirliği yaptılar. Burmalılar, Japonlarla işbirliği yapılarak –ve sonra da onlara direnilerek– kazanılmış olan siyasi ve askeri güç temelini kullanarak, savaş sonrası dönemde müzakere yoluyla bağımsızlık kazandılar. Direniş'in talihsiz ama nadir olmayan bir mirasında, Japonlara karşı silahlandırılmış olan birkaç kabilenin yanı sıra iki farklı komünist grubu da, savaşın sonrasındaki yıllarda Rangoon hükümetine karşı gerilla savaşı yapmaya devam etti.[24]

(24) Lebra, *Japanese-Trained Armies*, 39-74, 157-65.

Filipin Uluslar Topluluğu farklı bir deneyim yaşadı. 1941'de eğitim görmekte olan yeni bir orduyla ve beş yıl içinde bağımsızlık elde etmek için belirlenmiş olan bir tarihle, Filipinliler Nisan 1942'de Bataan Yarımadası'nı yenene dek Amerikalıların yanında savaştılar. Bunun ardından, Manila siyasetçilerinin pek çoğu, Japon himayesi altındaki Filipin Cumhuriyeti'nde görev yapmayı kabul etti, bu sırada binlerce alelade Filipinli, Filipinli-Amerikalı gerillalarla birlikte savaşmaya ve onları desteklemeye devam etti. 1944-1945'te, Amerikan kuvvetleri geri döndüğünde yapılan çok yıkıcı mücadele ve siyasi elit ile kitleler arasındaki –savaşın kızıştırdığı– bölünme, Filipinlileri bağımsızlık verildiği halde belirsiz bir istikballe karşı karşıya bıraktı.[25]

Hem Malayalılar hem de Vietnamlılar Japonlara direndiler ama bunu çok farklı yollarla yaptılar. Malayan Halkı'nın Japon Karşıtı Ordusu etnik olarak Çinliydi –Malay değil– ve Malaya Komünist Partisi'nin etrafında kurulmuştu; İngiliz yardımını kabul etmeye istekliydi. 1945'te dağıldı ama savaştan kısa bir süre sonra, Malaya Irkları Kurtuluş Ordusu olarak, yenilgiyi kabul etmeden önce on iki yıl boyunca İngilizler'le savaşmak için yeniden ortaya çıktı.[26] Vietnamlı lider Ho Chi Minh, 1941'de, sürgündeki Hindiçin Halk Partisi'nin Çin'de yaptığı bir toplantıda Vietminh partisini kurdu. Ho, kuzey Vietnam'da kademeli olarak bir ordu ve bir siyasi örgüt kurarken üç yıldan fazla zaman geçti. Ağustos 1945'te, Japonlar gücü İmparator Bao Dai'ye teslim ettiklerinde, Vietminh ülkede çalışmakta olan tek siyasi örgüttü ve Bao Dai, yetkisini ona bırakarak hükümdarlıktan çekildi. Eylül 1945'te, Hanoi'de bağımsız Vietnam Demokratik Cumhuriyeti ilan edildi ama bu cumhuriyetin birleşik ve bağımsız hale gelene dek otuz yıl boyunca savaşması gerekecekti.[27]

Endonezya ve Tayland'da, hiçbir kayda değer direniş hareketi yoktu. Tayland bağımsızdı ve Amerikalılar ve İngilizlerle gizli bir şekilde irtibat kurmaya devam ederken Japonlarla işbirliği yapmayı seçti. Endonezya bağımsızlık verilmek için ekonomik ve stratejik açıdan fazla önemliydi, bu nedenle Japon ordusu Hollanda idari sisteminin başına geçti ve Ağustos 1945'e dek ülkeyi yönetti. Japon ordusunun yönetimi katıydı ama Sukarno ve Muhammed Hatta'dan destek alarak Japon yanlısı miliiyetçiliği teşvik etti. Japonlar, yaklaşık 65.000 kişiden oluşan bir Endonezya ordusunu da eğitti-

(25) Steinberg, *In Search of Southeast Asia*, 372-377 ve Asprey, *War in the Shadows*, 1:562-78.

(26) F. Spencer Chapman, *The Jungle is Neutral* (Londra, 1949), Malaya'daki İkinci Dünya Savaşı'na ilişkin kişisel bir açıklamadır. Ayrıca bkz. Steinberg, *In Search of Southeast Asia*, 364-70.

(27) Jean Lacouture, *Ho Chi Minh: A Political Biography* (Paris, 1967) ve Vo Nguyen Giap, *Unforgettable Months and Years* (Ithaka, N.Y., 1975). Ayrıca bkz. Steinberg, *In Search of Southeast Asia*, 356-64.

ler. Ağustos 1945'teki beklenmeyen Japon teslimiyetinden iki gün sonra, Sukarno ve Hatta Endonezya'nın bağımsızlığını ilan etti ama Endonezya'nın birleşik ve bağımsız hale gelmesi için beş yıl boyunca iç savaşlar ve İngilizlere ve Hollandalılara karşı savaşlar yapılması gerekti.[28]

İkinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirilen direniş hareketleri o kadar farklıydı ki genelleme yapmak rizikoludur; ama bunların nadiren değinilen bir ortak özelliği, teknolojik bir özellikti. Gerillaların teknolojik bakımdan daha ileride olan düşmanlara karşı savaştıklarını ve sıklıkla da ileri teknolojiye bel bağlamanın yarattığı zayıflıklardan faydalanmayı başarabildiklerini söylemek sıradan bir şeydir. Ama modern teknolojinin gerilla savaşını kolaylaştırdığı da doğrudur; Avrupa ve Asya'daki savaş zamanı Direniş, zaferleri kadar bekasını da büyük ölçüde iki yeni savaş aletine borçludur –telsiz ve uçak. Telsiz, Direniş savaşçılarını stratejik açıdan uygun ve taktik açısından etkili hale getirdi ve bu savaşçıların levazımını sağlayan ve onları koruyan, sıklıkla uçaklar oldu. Telsizler olmadan, Londra'dan, Moskova'dan ya da başka herhangi bir yerden idare imkânsız olurdu. Aynı zamanda, gerilla harekâtlarının pek çoğu hızlı muhaberata bağlıydı. İstihbarat rapor etmek telsiz olmadan çok yavaş; havadan malzeme atmak, alçalan havacıların yükselmeleri ve eşgüdümlü kara eylemleri ise çok daha zor olurdu. Küçük, uzun menzilli telsizlerin geliştirilmesi ve telsiz operatörlerinin eğitilmesi, Özel Harekâtlar Yürütme Organı gibi karargâhların önemli işlevleriydi; Japonlar ve Almanlar ise, Direniş'in bu kilit halkasına karşı yaptıkları savaşta, yön bulma teçhizatı, şifre çözümleme, sinyal karıştırma ve aldatıcı teknikler üzerine çalışıyorlardı. Gerillaların desteklenmesi için kullanılan uçakların uygun menzillere ve yük kapasitelerine ve ya paraşütle insan ve bohça atma, ya kısa alanlardan kalkma ve böyle alanlara inme becerisine ya da bu becerilerin ikisine birden ihtiyacı vardı. İngilizlerin Wellington'ı gibi eskimiş bombardıman uçakları, Amerikan C-46 ve C-47 nakliye uçakları gibi iyi çalıştı. Daha hafif işler için, iki kişilik evladiyelik bir çift kanatlı uçak olan Sovyet PO-2 (ya da U-2) herhangi bir küçük alana bir komiser indirebilir ve kanatlarına kayışlarla bağlanmış iki yaralı partizanla birlikte kalkabilirdi. Bu görevler için yapılan uçak mürettebatı eğitimleri önemliydi ve özel gece uçuşu ve yol bulma becerilerinden yoksun olan mürettebatlar çok az başarı elde etti. Müttefik hava kuvvetleri bu görevler için özel olarak eğitilmiş ve donatılmış olan filolar geliştirdiler. Teknolojik ayrıntılar şimdi

(28) Lebra, *Japanese-Trained Armies*, 75-112, 146-56 ve Steinberg, *In Search of Southeast Asia*, 347-51, 377-84.

önemsiz görünebilirse de, bu deneyim bizzat, bir dizi maharet ve bir dereceye kadar da, savaş sonrası dönemde "devrim savaşı"nın artık küçük bir önem taşıdığının düşünülemeyeceği şeklindeki yeni bir anlayışın parçası olacak olan bir teçhizat derlemesi yarattı.[29]

III

Geriye bakmak ve devrim savaşı fenomeninin onsekizinci yüzyılda Amerika ve Fransa'da meydana gelen ilk modern devrim dalgasından türediğini görmek mümkündür. Napolyon Savaşları'nın neden olduğu ulusal bağımsızlık, demokratik hak ve toplumsal adalet talepleri, ondokuzuncu yüzyılda kaynaşarak silahlı devrime güçlü bir itici kuvvet sağladı. İçinde bulunduğumuz yüzyılın ilk yıllarında, bilhassa devrimci askeri mücadele sorunu dikkate değer bir ilgi görüyordu ve 1917 Rus Devrimi, uzun bir tarihsel sürecin zirvesini görecekti. Ama bu akla yatkın bakış açısı hatalıdır; fikirlerle gerçek koşulların ve kuramla uygulamanın can alıcı kaynaşımı asla, 1917 devriminde bile, gerçekleşmedi. 1940'a dek olanların gerçek hikâyesi, yanlış başlangıçlarla, çıkmazlarla ve en fazla, geleceğe ilişkin kısa parlamalarla dolu olan bir hikâyedir –kökten bir şekilde yeni olan, hedefi ve yöntemleri uzun batılı savaş geleneğinden keskin bir şekilde ayrılan bir savaş türünün hiç beklenmeyen çıkışı. Ya bir askeri olaylar sınıfı ya da bir stratejik düşünüş yığını olarak düşünülen bu yeni savaş türü, 1941'de bile algılanabilir değildi. O zamandan beri, farkındalık keskin bir şekilde artmıştır. Çinli komünistlerin, liderleri Mao Tse-tung'un devrim savaşı üzerinde yazdıklarının halktan gördüğü ilgiyle birlikte 1949'da elde ettiği zafer, Asya ve Afrika'daki büyük Avrupa imparatorluklarının oldukça şiddetli bir şekilde parçalanması ve Soğuk Savaş bir araya gelerek, bu konuya çağdaş batılı askeri düşüncede daha önce eşi benzeri görülmemiş bir belirginlik kazandırdı. Yeni olan şey, fenomenin kendisi değil, bizim ona ilişkin algımızdır.

Onu başka yerlerde ne kadar çok ararsak arayalım, devrim savaşı hakkındaki fikirlere ilişkin temel metin Mao-Tsetung'un yazılarındadır. Çin Komünist devrim hareketi Marksist işçi devrimi örneğinin, zayıf bir sanayi sektörü olan bir tarım devleti olan Çin için geçerli olmadını fark ettiğinde,

(29) Aerospace Studies Institute, *The Role of Airpower in Guerrilla Warfare* (Maxwell Air Force Base, Ala., 1962), konuya ilişkin kapsamlı bir açıklamadır. *The Army Air Forces in World War II*, ed., Wesley F. Craven ve James L. Cate, 7 cilt (Chicago, 1948-58), 3:493-524'te yer alan Harris Warren, "Air Support for the Underground," Avrupa'daki harekâtları anlatır.

devrimin ana desteği olarak şehirlerden ve işçilerden, kırsal alanlara ve köylülere döndü. Milliyetçi hükümete karşı verdikleri şiddetli mücadelede ve daha da çok 1937'den sonra Japonlara karşı yaptıkları savaşlarda, Mao ve Çinliler devrim için, köylü temelli bir gerilla savaşı açma taktiklerini ve tekniklerini merkez alan yeni bir öğreti geliştirdiler. Düşmanlarından daha zayıf olan gerillalar, güçlü, iyi örgütlenmiş bir halk desteği olmaksızın etkili olamazlardı, hatta hayatta dahi kalamazlardı. Bu desteği seferber etmek, askeri bir görevden ziyade siyasi bir görevdi ve siyasi kaygıların askeri kaygılara üstünlüğü, Mao'nun savaş hakkındaki kuramlarının bir alamet-i farikası haline geldi. Bu bakımdan, savaş ve barış ile siyasi ve askeri meseleler arasında kesin ayrımlar yapan batılı askeri düşünceden belirgin bir şekilde ayrıldı.

Mao, özellikle zamana ve mekâna verilen değer bakımından olmak üzere, başka önemli bakımlardan da farklıydı. Napolyon'un tipik bir örneği olduğu Batı geleneğinde, askeri zaferin hızlı bir şekilde elde edilmesi gerekiyordu ve toprak zaptı ya da savunması savaşın amacının ta kendisi açısından merkezi bir önem taşıyordu. Uzun zamandır hem toprak ele geçirmek hem de topraklarını savunmak için gereken imkânlardan yoksun olan Mao için, zaman ve mekân hedeften ziyade silah haline geldi. "Uzatmalı mücadele", Batı geleneğinin gerektirdiği hızlı zaferi elde edemediğinden, düşmanı askeri olarak değilse de en azından siyasi olarak tüketmeyi vaadediyordu. Benzer şekilde, toprakları tutmaya çalışmak gerilla kuvvetleri için intihar niteliğinde olabilirdi ama düşmanlarından daha iyi bildikleri geniş ya da zor arazide savaşarak, düşmanlarını kandırabilir, yanlış yönlendirebilir ve yıpratabilir, böylelikle de zarar verici baskın saldırılarını olası kılabilirlerdi. Bunlar siyasete, zamana ve mekâna odaklanan Maocu kilit fikirlerdi. 1949'da kazandığı büyük zafer, muhtemelen dünyadaki Avrupa askeri egemenliğini alttan destekleyen askeri fikirlerden çok farklı olan bu fikirlerin yaygın olarak tanıtılarak hem devrimcilerin hem de karşı devrimcilerin dikkatini muazzam derecede çekeceğini güvence altına aldı.[30]

Mao'nun devrim hakkındaki düşüncesinin çözümlenmesindeki sorun, söylediklerini, genel olarak söylediği anlaşılan şeylerden ayrı tutmakta giz-

(30) Mao'nun fikirlerinin İngilizce okur dünyasına aktarıldığı başlıca biçim, dört ciltten oluşan *Selected Works of Mao Tse-tung* (Londra ve New York, 1954-56) eseridir. Selected Military Works of Mao Tse-tung (Pekin, 1963) eseri, daha önceki yayınlardan konuyla ilgili olanlarını bir araya getirir. "What They Really Said," ed. Philippe Devillers (Londra, 1969) serisinde yer alan *Mao* da faydalıdır. En iyi bilinen eser, milyonlarca basılan ve dağıtılan "Küçük Kırmızı Kitaptır --Chairman Mao Tse-tung on People's War (Pekin, 1967). Aşağıdaki alıntılar mümkün olan her yerde bu küçük "Kırmızı Kitap"tandır, *Selected Works* ya da diğer kaynaklar belirtilmiştir.

lidir. Jomini, Clausewitz ve Mahan gibi diğer etkili askeri kuramcılarda olduğu gibi, düşmanları kadar hayranları da Mao'nun fikirlerini geliştirilmiş, ifade edilmiş ve o şekilde anlaşılmaları istenmiş olan bağlamın dışına çıkarmışlardır. Bu fikirlerin kendilerinin büyük tehlikelerin ve zorlukların arasında oluşturulmuş olduğunu hatırlamak iyidir: Milliyetçiler'e karşı yapılan vahşi iç savaş ve Japon istilasına karşı gösterilen, aynı derecede umutsuz olan direniş.

Gerilla savaşına başvurmak, başlangıçta, Milliyetçiler'in de Japonlar gibi askeri bakımdan daha güçlü oldukları şeklindeki yararcı bir kabuldü. Henüz 1930'da Mao şöyle yazdı:

> Bizim taktiklerimiz gerilla taktikleridir. . . . Kitleleri ayaklandırmak için kuvvetlerimizi böleriz, düşmanla baş etmek için kuvvetlerimizi yoğunlaştırırız.
> Düşman ilerler, biz geri çekiliriz; düşman kamp kurar, biz hücumlar yaparız; düşman yorulur, biz saldırırız; düşman geri çekilir, biz takip ederiz.
> Mümkün olan en kısa zamanda ve en olası en iyi yöntemlerle en büyük sayıda kitleleri ayaklandırırız.[31]

Yaklaşık olarak aynı zamanda, "On Correcting Mistaken Ideas in the Party" [Parti'deki Hatalı Fikirleri Düzeltme Üzerine] adlı bir mesajında, Mao kitleleri ayaklandırma emrini ayrıntılandırdı: "Kızıl Ordu sadece savaşmak için değil, kitleler arasında propaganda yürütmek, onları örgütlemek, silahlandırmak ve devrimci siyasi güç kurmalarına yardım etmek için de savaşır. Bu hedefler olmadan, savaşım anlamını, Kızıl Ordu ise varlık nedenini yitirir."[32] Açıktır ki burada, kendi ordugâhındaki askeri ve siyasi görevler arasında bir iş bölümü yapılmasını gerektiren görüşü çürütüyordu. Kendi kanısının ideolojik olmaktan çok yararcı olduğu, aynı makalede daha yukarıda yer alan bir bölümde imlenir: "*Özellikle de mevcut durumda*, Kızıl Ordu kesinlikle savaşmakla yetinmemelidir. . . ."[33]

1930'ların sonlarında, Uzun Yürüyüş'ün [Yaklaşık 100.000 Çinli komünistin, Güneydoğu Çin'de yer alan Kiangsi'deki üslerinden çıkmaya zorlandıklarında başladıkları, yaklaşık 10.000 km'lik yürüyüştür. Bu yürüyüşün sonunda kuzeybatı Çin'deki Shensi'ye varmışlardır ve bu yolculuğun zorluklarına ancak 8000 kişi dayanabilmiştir –ç.n.] ve Japon istilasının ardın-

(31) "Kırmızı Kitap," 32; "A Single Spark Can Start a Prairie Fire," *Selected Works*, 1:124.
(32) "Kırmızı Kitap," 25; *Selected Works*, 1:106, buradaki çeviri biraz farklıdır.
(33) "Kırmızı Kitap," 24; *Selected Works*, 1:106, buradaki çeviri biraz farklıdır. Vurgu eklenmiştir.

dan, yararcılık partinin inanışı haline gelmekteydi. 1937'de bir İngiliz gazeteciyle yaptığı bir röportajda, Sekizinci Rota Ordusu'na yol gösteren "ilkeler"e dayanarak konuştu. Üç ilkenin ikincisi, "ordu ve halk arasındaki, halkın çıkarlarının bir nebze dahi olsa ihlal edilmesini yasaklayan bir disiplini muhafaza etmek, kitleler arasında propaganda yürütmek, kitleleri örgütlemek ve silahlandırmak, ekonomik yüklerini hafifletmek ve orduya ve halka zarar veren hainleri ve işbirlikçileri bastırmak anlamına gelen –bunun sonucunda ordunun halka yakın bir şekilde birlik olduğu ve *her yerde memnuniyetle karşılandığı*– birlik"ti. Başka yerlerde de "devrim savaşı yasaları" hakkında yazılar yazdı.[34]

Resmi bildirilerindeki vurgu sadece yararcı olmaktan dogmatik olmaya geçmekle kalmadı (şüphesiz kısmen, Mao Marksist-Leninist bakımdan genel olarak kabul gören inançlardan veya görüşlerden sapmayı öğütlediği için), aynı zamanda ordunun halkı *siyasallaştırma*daki rolünden, ordunun halka *bel bağlama*sına da geçti. Devrimci proleteryanın yaşadığı şehirler, gericiler ve emperyalistler tarafından işgal edilmişti, dolayısıyla devrimin "geri kalmış köyleri gelişmiş, sağlam üs alanlarına dönüştürmesi" gerekiyordu. Ve yine: "Böyle stratejik üsler olmadan, stratejik hedeflerimizi gerçekleştirmek ya da savaşın hedefini elde etmek için bel bağlanabilecek hiçbir şey olmayacaktır."[35] Diğer Çinli komünist liderlerin (Chou En-lai) meseleleri farklı bir şekilde gördüğü aşikârdır: "Devrimci üs alanlarındaki uzatmalı devrimci mücadele, başlıca, Çin Komünist Partisi tarafından yönetilen köylü gerilla savaşından ibarettir. Bundan ötürü, kırsal bölgeleri devrimci üs alanları olarak kullanma ihtiyacını görmezden gelmek, köylüler arasındaki titiz işleri ihmal etmek ve gerilla savaşını savsamak *yanlıştır*."[36] Metnin başından sonuna dek, Mao köylerden şehirlere, bölgesel kuvvetlerden ana orduya, insan motivasyonundan askeri tekniğe ve savaştan siyasi eyleme kayacak olanlara saldırır. "Siyasi güç", diye tekrarlar, "bir silahın namlusundan doğar."[37]

Derim savaşı hakkındaki tüm bu ifadeler, Mao'nun, pek çok dile çevrilmiş ve dünyanın her yanına dağıtılmış olan *Selected Works* [Seçilmiş Eserler] kitabından alınmıştır. Bu ifadeler, Lin Piao'nun egemen olduğu 1967'de yayımlanmış olan "People's War" [Halk Savaşı] hakkındaki küçük kırmızı ki-

(34) Kırmızı Kitap," 26, 38; *Selected Works*, 2:96, 175, çeviride biraz farklılık vardır. Vurgu eklenmiştir.
(35) "Kırmızı Kitap," 19-20; *Selected Works*, 3:85, 2:135.
(36) "Kırmızı Kitap," 21; Selected Works, 1:85-86, burada "hataları" tarif etmek için "yanlış" sözcüğü yerine "doğru değildir" kullanılmıştır. Vurgu eklenmiştir.
(37) "Kırmızı Kitap," 4, *Selected Works*, 2:272.

tapta da bulunabilir.[38] Küçük kırmızı kitap, diğer pek çok şeyin yanı sıra, Lin'in, Çin ideolojisini Amerikan teknolojisiyle sidik yarışına sokmak şeklindeki tartışmalı politikaya destek vermek ve Mao'nun 1966'da Kültürel Devrimi salıvermesini savunmak için aralarına bizzat metinler eklediği, dikkatle düzenlenmiş bir alıntılar dizisidir. Bu alıntılar Mao'nun devrim savaşı üzerine düşüncelerinin temelde doğru bir tablosuna tekabül etse de, tüm ince ayrıntılar, nitelendirmeler ve bağlamsal göndermeler yok olmuştur ve kronoloji görmezden gelinmiştir; bunun yerine, Mao'nun fikirlerinin en azından Çin gibi "yarı sömürge ve yarı derebeylik" ülkeleri için, evrensel geçerliliğe sahip bir şekilde, serbetçe süzülmesine izin verilmiştir.[39] Mao'nun devrim savaşı hakkındaki düşüncesinin, kendini benzer mücadelelerin içine saplanmış olanlara bildirdiği biçim, işte böyle, oldukça yoğun, soyut bir biçimdi.

Mao'nun yazılarının 1930'ların harekât muhtıralarından devrim savaşının kutsal metni olmaya yükselmesinin neden olduğu ciddi bir tahribat, doğru stratejik değerlendirmeler yapma zorunluluğuna yaptığı vurgunun yitirilmiş ya da sessiz bırakılmış olmasıdır. Belli bir şekilde okunduğunda, devrim stratejisi üzerine yazmış olduğu muhtelif risaleleri klişeleşmiş olan şeylerle doludur: askeri ve siyasi eylem yakın bir şekilde birbirine bağlıdır; gerillalar, devrimin yararlarını kitlelere getirerek kazandıkları halk desteğine bel bağlarlar; devrim savaşçıları balıklar, halk ise onların içinde yüzdükleri denizdir. Bu risaleler, tatsız tartışmalarla, Mao'nun stratejisini reddeden, ondan kuşku duyan ya da onu yanlış anlayanlara sağdan soldan yaptığı saldırılarla da doludur; "kaçışçılık", "yasal haklardan mahrum etmecilik", "fırsatçılık" ve "gerillacılık", Mao tarafından alenen suçlanan pek çok dalaletin arasında yer alır ve okurlar, bu saldırılara basitçe Mao'nun bu yazıları yazdığı zamandaki Çin Devrimi'nin siyasi mücadelelerini yansıtan saldırılar olarak bakma dürtüsü hissedebilir.

Ama başka bir şekilde, kendini muhtelif belirli stratejik durumlarda açığa çıkaran strateji sorununu ele almanın temel bir yolu olarak okunursa, bu tartışmalı bölümler, Mao'nun metinlerinin başka bölümleriyle birlikte, görünüşte oldukça ilginç ve önemli hale gelir; bu, Mao'ya devrim savaşının etkili bir kuramcısı olarak bakan pek çok kimse kuramının bu bölümünü ihmal ettiğinden daha da çok böyledir. Mao, bilgi sorununu takıntı haline ge-

(38) Yao Ming-le, *The Conspiracy and Death of Lin Biao*, Stanley Karnow tarafından yazılmış olan bir sunuşla birlikte (New York, 1983), xv.
(39) "Kırmızı Kitap," 38; *Selected Works*, 1:175.

tirmişti ve kabul gören öğretilere ters düşen görüşlere yaptığı saldırılar, şahsi ve siyasi hedeflere yöneltilmiş olmakla birlikte, sistematik öğrenme ve düşünme hatalarıyla uğraşır. Devrimci eylemin stres yaratan ve duygusal alanında, liderler kolaylıkla hislerine kapılmışlardı –zaferle mest olmuş, yenilgiyle kederlenmiş, beklenmedik olaylarla ambale olmuşlardı. Devrimin toplumsal yapısı zorluğu arttırdı: entelektüeller kitaplardan ve konuşmalardan elde ettikleri şeyleri biliyorlardı, köylüler ise yalnızca beş duyularına ve kişisel deneyimlerine güveniyorlardı. Devrimci eylem bile, peşin hükümleri sertleştirmekten sadece biraz daha fazlasını yaptı. Yakıcı hizipçilik, büyük gaflar ve devrimci başarısızlık, kökü derinlerde olan bu rahatsızlığın, bu devrimci gerçekliği kavrama hatasının öngörülebilir meyveleriydi.

Mao, muazzam gücüyle ve vizyonuyla, yüzeysel bilgi ve fevri karar sorununu tanıma ve onunla başa çıkma kapasitesi yalnızca kendisinde varmışçasına yazdı. Büyük bir kısmı en zorlu fiziksel koşullar altında, çok az gıda ya da uykuyla yazılmış olan bu uzun makalelerde, eyleme geçilmeden önce her durumun bütünüyle anlaşılması ve dikkatle çözümlenmesi gerektiğini vurgular. Bu bölümlerin dili, uzunluğu ve sıklığı, Mao'nun yalnızca alışkanlıkla mecburi bir Marksist-Leninist formülle uğraştığı şüphelerinin hepsini ortadan kaldırır; bu bölümler, çevrilmiş olan duygusuz metinlerde mümkün olduğu kadarıyla, özgün tembel, öznel düşünme günahına göğüs germeye çalışan bu devrim vaizinin tutkusunu ifşa eder. Artık ünlü olan stratejik öğretinin klişeleri, Mao için sadece, devrim stratejisi için doğru yönü belirleyebilecek ve en kötü türden stratejik gaflar konusunda uyarıda bulunabilecek olan basit genel hatlardı. Ama ancak, elden gelen en büyük entelektüel gayreti gerektiren gerçekçi uygulama bu stratejik formülleri gerçek bir zafere dönüştürebilirdi. Daha sonra yapılan tartışmalarda gözden kaybolmuş olan şey, Maocu stratejinin işte bu can alıcı yönüdür.[40]

Klasik batılı strateji kuramcıları, özellikle de Jomini ve Clausewitz, aynı soruna değindiler –kuram ve uygulaması arasındaki uçurumun nasıl giderilebileceği. Clausewitz için bunun anahtarı, dilin, mantığın ve kuramsal söylem tartışmalarının gerçek savaşın düzensiz, çok çeşitli gerçekliğinden kurtulmasına izin vermeyerek kuramı empirik kökenlerine yakın tutmaktı. Başlıca korkusu –çağdaşı olan Bülow, kaçınılması gereken kötü örnektir– gerçek askeri eylem dünyasında hiçbir değeri olmayan bir askeri kuram, yal-

(40) Devillers, *Mao*, 71-152, Mao'nun askeri kurama ve onun uygulanmasına ilişkin görüşlerine keskin bir şekilde odaklanır.

nızca faydasız bir entelektüel alıştırma olan bir kuram yaratmaktı. Clausewitz gibi, Jomini de kuram ve uygulama arasındaki ikili bölünmeyi kabul etti ama Jomini, kuramı en soyut, en basitleştirilmiş haline getirmeye çalışmakta tereddüt etmedi. Jomini için, kuram ve uygulama arasındaki uçurumu gidermek komutanın sorunuydu ve okurlarını, stratejinin bilimsel maksimleri ne kadar doğru olursa olsun, işin onların doğru şekilde uygulanmasına bağlı olduğu konusunda düzenli olarak uyardı.

Mao, bu bakımdan, Clausewitz'ten çok Jomini'ye yakın görünür. Mao da, Jomini gibi, "kuram" sorununu dert etmiyor gibi görünür; doğru bir strateji kuramının varlığı ve doğası, Clausewitz'i endişelendiriyordu, Jomini'yi ya da Mao'yu değil. Jomini ve Mao, kuram anlaşıldıktan sonra, onun uygulanması konusuyla ilgileniyorlardı. Jomini için, stratejik kuram herhangi bir zeki ve anlayışlı insan tarafından kavranabilirdi ama ancak "dahi" biri onu gerçek savaş dünyasına tutarlı bir şekilde uygulayabilirdi. Mao, en azından ima yoluyla, benzer bir çözüm önerdi: devrimci lider bilgiyi, zekâyı, tutkuyu ve disiplini, tek bir güdümlü amaçta kaynaştırmalıdır; kuram ve uygulama, düşünme ve eyleme arasındaki uçurumu, sadece insan zayıflığı yaratmıştır. Adamakıllı anlaşıldığında, kuram ve uygulama arasında hiçbir uçurum yoktu; devrim stratejisi hakkında kuramlar oluşturma işinin kendisi de devrimin bir parçasıdır, –bu makale gibi– ayrık bir gözlemle yapılan, yanlış yöne sapmış bir girişim değil. Bu noktada Jomini ve Mao arasındaki başlıca fark, Mao'ya göre "dâhi"nin kendisi olması ve başkalarının onu dinlemekten ve onun gösterdiği yolu izlemekten daha iyisini yapamayacak olmalarıydı.

Batı'daki ve diğer yerlerdeki okurlar, Mao'nun devrim stratejisi maksimlerine ısrarla büyük önem vermişlerdir ama bu maksimlerin nasıl uygulanması gerektiğiyle ilgili fikirlerini pek önemsememişlerdir. Defalarca tekrarladığı, stratejik kuramın ancak, kuramın açıklığa kavuşturulduğu andaki belirli siyasi, toplumsal ve uluslararası koşullar bakımından anlam taşıdığı mesajına pek kulak asılmamış gibi görünür. Mao'nun önemli risalelerin hepsini yazmış olduğu 1930'larda Çin hakkında uzman bilgisinden yoksun olunması, bu müzmin algı seçiciliğini kısmen açıklar. Fakat batılı stratejik düşünüşteki Jominici kategorilerin kalıcı, yayılmış etkisi de epey açıklayıcı olmalıdır. Yüzeysel olarak, Mao, Asyalı bir Jomini'ye benzer: ikisinde de benzer maksimler, yinelemeler ve tembihler buluruz; ikisinde de çözümleme ve talimat vermenin bilinçli bir şekilde birleştirilmesi, didaktik dürtü, stratejik kuramı zafere dönüştürebilecek olan "dahi" yakarışı –bu

"dahi", Jomini için romantikleştirilmiş bir Napolyon, Mao için ise kendisidir– ortaktır.[41]

Batılı okurların dinlemeyi bıraktıkları nokta, Mao'nun zaferin kuramdan tam olarak *nasıl* türediğini anlatmaya çalıştığı noktadır –bu, Clausewitz'i büyülemiş ama Jomini'yi hiç cezbetmemiş olan bir sorudur. Okurlar, stratejiyi iki parçaya bölen rahatlatıcı varsayımlardan vazgeçemezler ya da bunu yapmak istemezler; tıpkı, askeri ve siyasi meseleleri ayırma konusunda ısrarcı olmaları gibi, kuramı ve uygulamayı da bölümlere ayırırlar. Bu görüşte "kuram", uygulamadan ayrı olarak vardır; daha önemlisi, "kuram" –şayet kusurlu değilse– , ikincil bir süreç olarak görülen uygulanması konusunda bilgi verebilen ve başlıca, bilgilendiren kuramın sağlamlığına dayanan tüm olası entelektüel unsurları içerir. Mao bu ilişkiyi tersine çevirmez ama önce kuram ve uygulamanın ayrılığını inkâr ederek sonra da (iflah olmaz Marksist olmayan batılı için) kuramı ve uygulamayı aynı şeymiş gibi ele alarak, aynı düzlemde, sıklıkla da bakış açıları dar olan batılı meslektaşlarını şiddetle eleştirerek, etkili bir şekilde birleştirmek yoluyla onu temelden değiştirir. Sonraki okurlar için sorun, Mao'nun argümanının belirli doğasını kaybetmekte ve kurama ilişkin kendi görüşlerini terkedememekte gizlidir. Doğa biliminden türetilmiş ve Jomini tarafından basitçe strateji hakkındaki eserlerine dâhil edilmiş olan batılı kuram kavramı, kurama başlıca entelektüel gayreti atayarak uygulamaya itina, cesaret, sezgi ve şans gibi farklı nitelikler bırakır. Mao, aksine, kuramın *uygulama*sına aynı ölçüde ya da daha fazla *entelektüel* gayret atar. Çalışma, dinleme, öğrenme, düşünme, değerlendirme ve yeniden değerlendirme –bunlar, Maocu zafer anahtarlarıdır. Mao'nun heybetli kibri, kısmen, bu şeyleri rakiplerinin hepsinden daha iyi yaptığına olan mutlak güveninde yatıyordu. Ama açıkça ilan edilmiş olan öğrencilerinin çoğu, her nasılsa, söylemek istediği esas şeyin değerini bilememiştir.

(41) Örneğin, 1938'de verilen ünlü ders serisinde, "On Protracted War" [Uzatmalı Savaş Üzerine] (*Selected Works*, 2:157-143), şunun gibi birçok Jominici bölüm bulunur: "Bu aşamada, yaptığımız savaş artık stratejik bakımdan savunmacı olan bir savaş değil, stratejik taarruz biçiminde yapılan bir stratejik karşı taarruz savaşı olacaktır ve artık stratejik açıdan dâhili hatlar yerine stratejik açıdan harici hatlar üzerinde savaşmalıyız" (sayfa 188).

IV

Çin Milliyetçi rejiminin 1949'da Mao'nun yönettiği komünistler tarafından devrilmesi, uzatmalı silahlı çatışmanın, gerilla taktikleri kullanılarak ve Marksizm-Leninizm'in heterodoks bir versiyonuyla kılavuzluk edilerek belirleyici bir devrimci zafer elde edebileceği konusundaki yeni bir batılı anlayışa diğer olayların hepsinden daha çok neden oldu. Başka olaylar, bu yeni anlayış için zemin hazırladı ve diğerleri de bu anlayışın etkisini güçlendirdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman ve Japon işgaline karşı silahlı direniş, hızla o mücadelenin kolektif hafızasının bir parçası haline gelmişti. Filipinli gerillalar, Yugoslav partizanlar ve Fransız *maqui*'ler, "halk"larının zorba ve yabancı yönetimden "kurtarılma"larında kahramanca –ve bazen de siyasi nedenlerden ötürü abartılan– bir rol oynayan gruplar arasında yer alıyordu. Savaşın sona ermesinden önce, bu Direniş hareketlerinin bazıları hedefleri bakımından devrimci hale geldiler –gücü ele geçirmek, derebeyliği, kapitalizmi ya da sömürgeciliği yok etmek, yeni bir toplum oluşturmak. Savaşın sonrasındaki on yıl boyunca, Avrupa orduları öğreti, taktik ve sıklıkla da personel bakımından hayranlık duyulan savaş zamanı Direniş'inden neredeyse ayırt edilemeyen silahlı kurtuluş hareketleriyle karşılaştı. Mao'nun fikirleri ve daha önemlisi, Mao'nun büyük zaferi, savaş sırasında ya da sonrasında gerçekleşen bu olayları, dünyanın köktenci bir siyasi programa eklenen alışılmadık bir askeri teknikle değiştirilmekte olduğu şeklindeki, şok edici yeni bir anlayışta bağlayarak ekmeklerine yağ sürdü.

Çinliler iç savaşlarını yaparken, sömürgeciliği azalmakta olan dünyanın başka yerlerinde –gerçek ve hayal edilen– devrim savaşları patlak vermekteydi. Filistin'deki Yahudi örgütleri 1948'e kadar, gözü kara ve maharetli bir terör kampanyasıyla, birkaç yıl sonra Rumlar tarafından yine kullanılacak olan bir stratejiyle, İngilizler'i topraklarından çıkarmışlardı. Yunanistan'da, büyük ölçüde dış desteğe dayanılarak devrimci bir iç savaş yapılmasına karar verildi. Yunan komünist ayaklanmalarına verilen Yugoslav desteği, Makedonya hakkındaki Yugoslav-Yunan anlaşmazlığından ötürü şüpheliydi; bu destek, 1949'da, Feldmareşal Alexandros Papagos Amerikalılar tarafından donatılmış olan ordusunun tüm gücünü isyancıların başlıca üs alanına uygularken aniden kesildi.[42]

(42) Condit ve diğerleri, *Challenge and Response*, cilt 2, Filistin, Kıbrıs ve Yunanistan'da yapılan harekâtları anlatır.

Bununla birlikte, Güneydoğu Asya, 1945'ten sonra yapılan, Japon fethinin aksamasıyla kolaylaşmış ve Mao'nun ve Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun kuramından ve örneğinden esinlenmiş olan devrim savaşlarının ağırlık merkeziydi. Burma'da, kuzey sınırlarının dağlık kemeri boyunca bir dizi ayaklanma patlak verdi. Doğu Hint Adaları'nda, İngiliz, Hollandalı ve Endonezyalı gruplar kendi aralarında savaşırlarken, savaşlar alevlendi, söndü ve yine alevlendi. Malaya ve Filipinler'de, komünistler tarafından yönetilen halk cephesi partileri, savaş zamanı gerilla kuvvetlerini merkezi hükümetleri tehdit etmek üzere yeniden faal hale getirdi. Malaya'daki İngiliz rejimi ve Amerikan destekli Filipin hükümeti, ancak yıllar boyunca sürdürülen, iyi hazırlanmış ve eşgüdümlü sivil ve askeri programların aracılığıyla isyancıları yendi. Bu seferlerin pek çoğunda, Mao'nun fikirleri stratejide, örgütlenmede ve devrimci siyasi telkinde parça parça göründü; hepsinde de, Mao'nun muzaffer örneği, nasıl ki görevli hükümetleri ve onların uluslararası destekçilerini kaygılandırdıysa, gerilla moralini de destekledi.[43] Fakat Maoculuk olarak adlandırılabilecek olan şeyin tam olarak gelişmesi, Vietnamlılar'ın 1941'den 1954'e kadar Fransızlar'a karşı savaştıkları Hindiçin'de gerçekleşti. Bu mücadele de dikkatle incelenmeyi hak eder.

Çinli komünist gerillaların ve hatta Mao'nun kendi yazılarının başarıları, özellikle Doğu ve Güneydoğu Asya'da iyi biliniyordu.[44] Vietnamlı lider Ho Chi Minh, sadece Mao hakkında bir şeyler okumakla kalmamış, 1938'de Yenan'ı ziyaret etmiş ve sonra da Çinli Milliyetçi birliklere Mao'nun gerilla taktiklerini öğretmişti.[45] Vietnam Devrimi'nin müstakbel askeri komutanı olan Vo Nguyen Giap, Ho ile ilk olarak 1940'ta Kunming'de karşılaştı; Çin'in güneyinde, Fransa'nın çöküşüne ve Japonlar'ın Vietnam'ın kuzey bölgesi olan Tonkin'e yaptıkları istilaya bir karşılık vermek için birlikte planlar yaptılar. Giap, Vietnamlı mültecilerden oluşan bir askeri müfreze aldı –bu, onun ilk komutasıydı– ve onları, sınırı yeniden geçmeye hazırlamak için gerilla taktikleriyle eğitti.[46] 1941'in başında Ho, sınırın Vietnam tarafında yer alan sarp dağlarda ilk "kurtarılmış bölge"yi ilan etti ve orada, Japonları ve Fransızları devirmeye and içmiş olan Vietnam Bağımsızlık Cemiyeti'ni ya da Vietminh'i kurdu. Yılın geri kalanı boyunca, Ho gerilla savaşı üzerine kitapçıklar yazar

(43) A.g.e., cilt 1, Asya'da çıkan on dokuz ayaklanmayı anlatır.
(44) Mao'nun *Yu Chi Chan* (Gerilla Savaşı) 1937'de basılmıştı ve Samuel B. Griffith, *Mao Tse-tung on Guerrilla Warfare* (New York, 1961), 37'ye göre, o zaman, "Özgür Çin"in her yanında nüsha başına on sente satılmıştı. Mao'nun stratejisi ve taktikleri için bkz. Edgar Snow, *Red Star Over China* (New York, 1938) ve Evans F. Carlson, *Twin Stars Over China* ve *The Chinese Army* (ikisi de New York, 1940).
(45) Lacouture, *Ho Chi Minh*, 69-70.
(46) Robert J. O'Neill, *General Giap: Politician and Strategist* (New York, 1969), 20-23.

ve kadroları eğitirken, Giap da propaganda takımları örgütledi ve parti gazetesi için köşe yazıları yazdı. 1941'in sonunda, karargâhlarını ülkenin daha derinlerine taşımışlar ve Japonlar'ın onay verdiği Fransız rejimine karşı yapılan Vietminh savaşının haberleri insanların askerlik yapmak istemelerini sağladığı için, eğitim programlarını genişletmişlerdi. Ho, sonraki iki yılı Çin hapishanelerinde geçirdi, Giap ise, Fransız garnizonlarından yapılan ve giderek artmakta olan direnişlerle karşılaşarak ve onlara, Fransız kuvvetlerine karşı pusular kurarak, Vietnamlı işbirlikçilerine karşı misillemeler yaparak ve köylüler için propagandalar düzenleyerek karşılık vererek, harekâtları yavaşça güneye doğru genişletmeye devam etti. 1944 yazında, Giap artık gerilla sistemini Vietnam'ın her yanına yaymaya hazırdı. Gelgelelim, Ho 1944'ün sonunda geri dönünce, daha fazla askeri genişleme yapılmadan önce daha kapsamlı bir siyasi hazırlık yapılması gerektiği gerekçesiyle planları değiştirdi.[47] Ho'nun kararı, Vietnam devrim politikasının Mao'nun devrimci kuramı uygulamaya koyarken itinali ve dikkatli olunması gerektiğine yaptığı vurguyu doğruladığında, birçok can alıcı noktanın ilkiydi.

Japonlar'ın Hindiçin'de doğrudan hâkimiyeti ele geçirmelerinin ve 1945'te Fransız kuvvetlerini silahlandırmalarının ardından, Vietminh karargâhları kuzeydeki başkent Hanoi'ye yaklaştı ve siyasi harekâtlar, Japonlar'ın yakın zamanda teslim olacağı beklentisiyle, Vietnam'ın her yanında arttı. Japonlar Ağustos 1945'te teslim olunca, Ho hızla bir *coup d'état* [darbe –ç.n.] gerçekleştirdi ve Japon destekli imparator Bao Dai, yetkisini Vietminh'e vererek hükümdarlıktan çekildi. Giap askerlerini Hanoi'ye götürdü ve kamu binalarını devraldı; afişler ve broşürler genel bir ayaklanma ilan etti ve Ho Chi Minh Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin başkanı olarak yemin etti. Uzatmalı savaştan devrimci *darbe*ye yapılan bu hızlı geçiş, Ho'nun Maocu öğretinin –bir kölesi değil– bir ustası olduğuna işaret eder.

Ertesi yıl boyunca, Ho Vietnam'da iş başında olan birkaç kuvvetin arasında çalıştı: İngilizlerin Güney'deki güçlü işgal orduları ve Kuzey'deki Milliyetçi Çin orduları, sinirli ve iyi silahlanmış bir halde geri dönmekte olan Fransız askerleri ve hem köylülerin hem de liderlerin Vietnamlıların bağımsızlığı için hissetikleri tahrik edilmiş tutku. Hedefi nihai bağımsızlık olan Ho, dikkatinin Fransız sömürgecileri alenen suçlamanın keyfiyle ya da zamanından önce bir savaş için yapılan baskılarla dağıtılmasını reddetti. Fransızlarla yapılan uzun ve zor müzakereler istenen sonucu üretmeyi

(47) *The Military Art of People's War: Selected Writings of Vo Nguyen Giap*, ed., Russell Stetler (New York, 1970), 66'da Vo Nguyen Giap, "Origins of the People's Army".

başaramazken, Ho siyasi üssünü sağlamlaştırdı, Giap'ın ordusunu büyüttü, yollarında olan Japon, İngiliz ve özellikle de Çin ordularını hızlandırdı ve başarısız bir şekilde, diğer ulusların dikkatini Vietnam'ın bu kötü durumuna çekmeye çalıştı. En zor görevi, Fransızların siyasi ve askeri niyetlerini anlamaya çalışmak ve onlara etkili bir şekilde karşılık vermekti. Bu sıkıntılı döneme ilişkin çok az bulgu vardır ama görünüşe göre, Giap hem ülke içindeki hem de yabancı düşmanlara karşı kuvvet kullanımı konusunda baskı yaparken, Ho sadece bağımsızlık hedefini esas alan, mümkün olan en geniş siyasi çağrıyı yapmaya çalışıyordu. Fransız müzakerecilerle tartışmak, Fransız ordusuna saldırmaya tercih edilir gibi görünüyordu.

Görüşmeler devam ederken, her iki tarafın aşikâr olan kötü niyetleri ve düzensiz şiddet, Kasım'da ciddi bir olaya, bir ateşkese, bir Fransız ültimatomuna ve son olarak da Aralık'ta Fransızların Haiphong liman kentini bombalamalarına yol açtı. Fransızlar, birkaç gün boyunca savaşarak düşmanlarının kıyılarını boşaltırken, Giap kuvvetlerine kuzeyde bulunan Tonkin'deki eski üslere dönmelerini emretti. On beş ay süren müzakerelerin ardından, iki taraf da topyekûn savaşa hazırlandı.[48]

Ho ve Giap, bu zamana dek kıyıların yanı sıra devrimci gerilla savaşı potansiyelini de sıkıca ellerine almışlardı. Büyük güçleri, Fransızların mücadele edemeyecekleri bir nokta olan, Vietnam bağımsızlığına ilişkin siyasi çağrıda yatıyordu. Savaş uzun sürdü ve sertçe çarpışıldı; doğru bir siyasi konum, zaferi güvence altına almıyordu. Maocu devrim savaşı öğretisinde, tekrar tekrar ortaya çıkan ve sürekli olarak ele alınan kilit sorular, tarafların görece güçlerine ve herhangi belli bir zamanda kullanılabilecek olan en iyi stratejiye ilişkindi. Sözgelimi, Aralık 1946'da, Vietminh, askeri zafer elde etmek için değil, müzakerenin bittiğini ve savaşın başladığını simgelemek ve hem Fransızlara hem de Vietnamlılara savaşmak için gereken iradeye ve araçlara sahip olduğunu göstermek için, Fransızların tuttuğu şehirlere saldırdı. Küçük çaplı ama ülke çapında gerilla harekâtlarının yapıldığı bir dönemin ardından, Vietminh 1947'nin sonunda üs alanlarına yapılan bir Fransız taarruzuna, çekilmelerle, küçük karşı saldırılarla ve Vietnam'ın başka yerlerinde yapılan yerel gerilla eylemleriyle karşılık verdi.

1948 ve 1949'daki savaşım, Vietminh birlikleri eğitilerek ve onlara moral verilerek, ele fırsat geçtikçe Fransızlar zayıflatılarak ve devrimci konum güç-

(48) O'Neill, *General Giap*, 38-49 ve Lacouture, *Ho Chi Minh*, 109-171. Sıradaki Birinci Hindiçin Savaşı'na ilişkin anlatım Bernard B. Fall, *Street Without Joy* (New York, 1957), 21-55'i esas alır.

lendirilerek düşük bir yoğunlukta devam etti. Kuvvet dengesi, 1949'da, Çin Kızıl Ordusu kuzey sınırında göründüğünde değişti. Yeni silahlar ve güvenli eğitim alanları Giap'ın daha büyük, tümen boyutunda birlikler yaratmasını mümkün kıldı. 1950'de Vietminh tümenleri Çin sınırındaki Fransız kışlalarına saldırarak büyük miktarda teçhizat ele geçirdiler ve Vietminh'in Çin'le olan bağlantılarını emniyete aldılar.

1950'de elde edilen bu başarılarla cesaretlenen Ho ve Giap, Maocu kuramı uygularken hata yapmış gibi görünürler. Kızıl Nehir Deltası'ndaki Fransız mevzilerine karşı bir taarruz başlatmaya karar verdiler. Üç büyük muharebede, Vietminh ağır kayıplar verdi, Ho ve Giap stratejik inisiyatifi kaybetti ve ezilmiş kuvvetleri kuzeydeki üslere çekildi. Maocu stratejinin gücü ve Vietnamlıların onun ilkelerini kavrayışı, birbiri ardından tanıtlanmıştı. 1951'de kuvvetlerini yeniden oluşturmak için Çin levazımını, güçlü bir siyasi üssü ve yaygın gerilla örgütünü kullanan Giap, bir sonraki hamleyi Fransız komutanı Mareşal de Lattre de Tassigny'e bıraktı. De Lattre, yakın zamanda elde ettiği başarıdan faydalanmak için baskı altındaydı; o sırada hem Fransız Meclisi hem de Birleşik Devletler Meclisi Hindiçin savaşı için askeri bütçeleri tartışıyordu ve kendi atılganlık ve şevklilik namı savunmacı savaşa bir dönüş yapılmasını değil, daha fazla zafer elde edilmesini gerektiriyordu.

De Lattre Kasım 1951'de, delta savunmalarına yirmibeş mil uzaklıktaki Hoa Binh'te, Vietminh'i belirleyici bir muharebeye çekmek amacıyla büyük bir garnizon kurdu. Giap'ın plan ve inceleme yaptığı ve kuvvetlerini dikkatle mevzilendirdiği bir ayın ardından, Vietminh saldırdı –Hoa Binh'te değil, Kara Nehir boyunca uzanan ikmal hattında. Her iki taraf için de maliyetli olan iki aylık bir savaşımda, Fransızlar'ın Hoa Binh garnizonu yavaşça boğazlandı. Şubat 1952'de yapılan büyük bir Fransız karşı saldırısı nihayet Kara Nehir hattını yeniden açtı ama ancak, garnizonu dört ay önce ilerlediği deltaya geri çekmeye yetecek kadar bir süre boyunca. Hoa Binh izlenecek yolu belirledi: Fransız hareket kabiliyeti ve ateş gücü onları Vietnam'ın neredeyse her yerine götürebilirdi ama orada kalamazlardı ve gayretleri karşılığında ancak harcanmış olan kaynakları ve zamanı gösterebilirlerdi. Zaman, Fransızlar için, Paris'tekilerin sabrı tükendikçe yavaş yavaş azalmakta olan bir kaynaktı. Vietnamlılar için ise, zaman güven oluşturdu ve halkın bağımsızlığa verdiği desteğin daha somut güç türlerine dönüşmesini sağladı: eğitim, ikmal ve asker gücü. Ho ve Giap'ın yaptığı hatalı değerlendirmeler, 1950'de olduğu gibi, yine de maliyetli olabilirdi ama Maoist kuramın doğru bir şekilde uygulanması, toparlanmayı mümkün kıldı. Harekâtların tempo-

sunu ve yerini, taktikleri ve silahları değiştiren ve tüm fırsatlardan sonuna kadar yararlanan Giap, sonraki yıllarda Fransızları ve onların Amerikalı destekçilerini tüketmeye devam etti, ta ki sabırsızlık ve baskı 1954'teki Dienbienphu muharebesine neden olana dek. Maocu kuramdan öğrenilmiş olan aynı yöntemler, sonraki yirmi yıl boyunca, İkinci Hindiçin Savaşı'nda da aynı derecede iyi bir şekilde iş görebilirdi.

Mao ve Giap devrim savaşının başlıca kuramcılarıysa, Ernesto "Che" Guevara da onların öğrencilerinin arasında yüksek ve önemli bir rütbededir. Guevara, Küba Devrimi'nde Fidel Castro'nun teğmeni olarak görev yaptı ve kısa bir süre içinde o dikkate şayan derecede başarılı devrim savaşının stratejisti olarak bilinir hale geldi. Castro Küba'daki devrimini güçlendirirken, Guevara da devrimci mücadeleyici başka yerlerde devam ettirdi. Hızla bastırılmış olan ve hayatını kaybettiği Bolivya Ayaklanması'na katıldı. Ama ölmeden önce, Guevara, devrim savaşı üzerine kısa bir kitap yazdı ve fikirleri Bolivya'daki yoldaşı olan Régis Debray tarafından geliştirildi.[49]

Maoculuğun Guevara-Debray varyantının Latin Amerika'da ve belki de Üçüncü Dünya'nın başka yerlerinde önemli sonuçları olmuştur. Mao ve Giap'a göre, devrim savaşının ilk aşaması siyasi seferberlik olmalıdır –uzun süreli ve itina isteyen bir süreç olan, halk desteği alma ve örgütleme, köy seviyesinde adanmış ve disiplinli bir devrimci kadro oluşturma süreci. Bu ilk aşama sırasında, ancak en sınırlı ve seçici kuvvet kullanımına izin verilebilir; aleni askeri eylemden tamamen kaçınmak daha iyidir, çünkü hükümeti tehlikeye karşı uyandırma ve henüz hazır olmayan bir devrimci örgütün silahlı bir şekilde bastırılmasına neden olma tehlikesi taşır.

Fakat Küba'da hiçbir "ilk aşama" hazırlığı yapılmamıştı. Bunun yerine, Castro'nun küçük gerilla çetesi adanın doğu bölgesinin uzağına yerleşmiş ve Havana'ya doğru ilerlerken destek toplamıştı. Batista rejimi toplumun hiçbir sınıfından rağbet görmüyordu; Castro'nun büyümekte olan kuvveti Küba başkentini yaklaştıkça da, çöktü. Bu olağanüstü sonuç, neredeyse eşi görülmemiş koşulların sonucuydu ama Maocu inanıştan Mao'nun kendisinin Marksist-Leninist öğretiden ayrılması kadar büyük bir ayrılmanın temeli haline geldi. Bunun Kübalı varyantı "odakçılık" [daha önce açıklamış olduğumuz bu akımın özgün adı *focoism*'dir –ç.n.] olarak bilinir.[50]

(49) Che Guevara, *Guerrilla Warfare* (New York, 1961); Régis Debray, *Revolution in the Revolution?* (New York, 1967).
(50) Chaliand, *Revolution in the Third World*, 43ff.

"Foco" [İspanyolca'da "odak" anlamına gelir –ç.n.] terimi, "hareketli ayaklanma noktası"nı ifade etmek için kullanılır; tuhaf Küba deneyimini genelleyen bu kavram, Mao ve Giap tarafından tarif edildiği üzere, köy seviyesindeki ayrıntılı siyasi hazırlığın elzem olmamasıdır. Küçük bir devrimci kuvvet, şiddet kullanarak, halk desteğini çok daha hızlı bir şekilde seferber edebilir; siyasi seferberliğin eninde sonunda şiddete yol açmasının yerine, şiddet siyasi durumu dönüştürür. Foco saldırılarıyla gözleri açılmış, hükümetin verdiği karşılığın gaddarlığıyla ve yersizliğiyle öfkelenmiş ve cesaretlenmiş, hükümetin bir dış güçten yardım istemesi halinde de yabancılaşmış olan halk, şiddetin katalizör olduğu bir süreçte devrim için seferber edilecektir.

Bu zamana kadar yaşanmış olan deneyimler, odakçılığın, ne kadar akla yatkın olursa olsun, etkili olmadığını gösterir; sonuçları, devrimci bakış açısından bakıldığında, felaket niteliğinde olmuştur.[51] Mao ve Giap, Guevara ve Debray'e foco şiddetinin, devrimi hızlandırmaktan ziyade, Bolivya'da olduğu gibi, devrimci hareketi en zayıf anında ezici bir karşı saldırıya maruz bırakacağını söyleyebilirdi. Devrim savaşı için toplanmış olan insanlar, bunun yerine, odakçı başarısızlıktan ötürü korktular ve cesaretleri kırıldı. Odakçılığın belki de en ciddi kusuru, devrim savaşının ilk aşamasının geleneksel çift taraflı doğasını görmezden gelmesidir: uzun ve zahmetli bir iş olan siyasi hazırlık, sadece köylüleri ve proleteryayı örgütlemekle kalmaz, aynı zamanda devrimci aktivistlere –bunlar, genellikle genç şehirleşmiş entelektüellerdir–, devrim savaşı için esas alınması gereken halk, köyler, tutumlar ve şikâyetler ve hatta fiziksel arazi hakkında bilgi de verir. Yerel koşulların tamamen gözardı edilmesi, Bolivya fiyaskosunda önemli bir rol oynadı. Eleştirmenler, odakçı dalaletin hem Latin Amerika kültürünün sabırsız karakterini (Çin etkisi altındaki Doğu Asya'nın aksine) hem de genç entelektüellerin karakteristik kibrini yansıttığını öne sürmüşlerdir. Yaptıkları okumalardan ve konuşmalardan öğrenmiş oldukları şeylerle harekete geçen bu genç entelektüeller, bastırılmış kitlelerin hayatlarını değiştirmeye istekli ama o hayatlarda, peşinen yapılmış soyutlamalara uymayabilecek olan şeylere duyarsız bir şekilde, –eski emperyalistlerden farklı olmayan bir şekilde– kırsal alanlara girerler.

(51) Odakçılığın neden başarısız olduğuna ilişkin kısa ama isabetli bir açıklama için bkz. Eldon Kenworthy, "Latin American Revolutionary Theory: Is It Back to the Paris Commune?" *Journal of International Affairs* 25 (1971), 164-70. Derginin bu sayısının tamamı, "Revolutionary War: Western Response,"a [Devrim Savaşı: Batı'nın Verdiği Karşılık] adamıştır ve bu sayıdaki başlıca makaleler (ama Kenworthy ve diğerlerinin yazdığı kısa makaleler değil) aynı başlık altında, editörlüğünü David S. Sullivan ve Martin J. Sattler'ın (New York, 1971) yaptığı bir kitap halinde basılmıştır.

Mao'nun kendisi, 1930'da, sonradan –ve başka her yerde– odakçılık olarak bilinen dalaleti öngördü ve reddetti:

> Partimizdeki bazı yoldaşlar hâlâ durumu nasıl doğru bir şekilde değerlendirebileceklerini ve ona eşlik eden, ne yapmak gerektiği sorusunu nasıl çözmek gerektiğini bilmiyorlar. Devrimci bir zirvenin kaçınılmaz olduğuna inanıyorlarsa da, bunun an meselesi olduğuna inanmıyorlar. . . . aynı zamanda, gerilla bölgelerinde Kızıl siyasi güç kurmanın ne demek olduğu konusunda derin bir kavrayışları olmadığından, Kızıl siyasi gücün sağlamlaştırılması ve arttırılması yoluyla ulus çapında bir devrimci zirvenin yükseltilmesi fikri hakkında gerçek bir anlayışları da yoktur. Devrimci zirve hâlâ uzakta olduğundan, çok çalışarak siyasi güç kurma girişiminde emeğin yitirileceğini düşünüyor gibi görünüyorlar. Bunun yerine, siyasi nüfuzumuzu, daha kolay olan, başıboş gerilla eylemleri yöntemiyle arttırmak ve ülkenin her yanındaki kitlelerin desteği kazanıldıktan, ya da aşağı yukarı kazanıldıktan sonra, Kızıl Ordu'nun dahliyle birlikte ulus çapında bir devrim haline gelecek olan, ulus çapında bir silahlı ayaklanma başlatmak istiyorlar. Önce ülke çapında ve tüm bölgelerde kitlelerin desteğini almak ve sonra da siyasi güç kurmak şeklindeki kuramları, Çin devriminin esas durumuna uygun düşmüyor. . . . Kızıl Ordu'nun, gerilla kuvvetlerinin ve Kızıl alanların kurulması ve genişletilmesi, köylü mücadelesinin en yüksek biçimidir . . . . Başıboş gerilla eylemlerini güç bela gerektiren bu politika, bu ulus çapındaki devrimci zirveye yükselme görevini başaramaz . . . ."[52]

Maocu stratejinin Guevara-Debray varyantı haline gelecek olan şeye yaptığı eleştiri, doğrudan, stratejik durumu bütünüyle ve en doğru şekilde betimlemeye ve sonra stratejik sorunu mümkün olduğunca tarafsız bir şekilde usa vurmaya yaptığı, ihmal edilen vurguya dayanır. Mao sadece Çin Devrimi liderliğine dudak uçuklatan bir enerji ve kuvvet getirmekle kalmadı, aklının, devrim stratejisi sorunları üzerine etrafındakilerden daha çok yattığını da biliyordu.

Batı'nın bir stratejik sorun olarak devrim savaşı hakkındaki bilinçlenmesi Soğuk Savaş'la başladı; bu, ilk açık ifadesini, Fransız askeriyesi içinde bulmuştur. Fransız askeriyesinin 1940'taki bozumunun acısını çıkartmaya kararlı olduğu ve Vietnam halkının devrim savaşı için istisnai bir şekilde güçlü

(52) Devillers, *Mao*, 85-86, "A Single Spark Can Start a Prairie Fire," makalesinden, çevirisi *Selected Works*, 1:116ff'den biraz farklıdır.

bir temel sağladığı Hindiçin, *guerre révolutionnaire* [devrim savaşı –ç.n.] olarak bilinen karşı devrimci kuramın ortaya çıktığı kazan haline geldi. Sovyetler Birliği'nin ve 1949'dan sonra da Çin'in Vietnamlı devrimcileri desteklemesiyle ve Birleşik Devletler'in, Fransız "Komünizm'i durdurma" gayretinin giderek gerisine düşmesiyle, savaş sekiz yıl sürdü. Amerikan yardımına ve tembihlerine rağmen, 1954'te Fransız hükümeti savaşın kazanılamayacağına karar verdi ve Hindiçin'de egemenlik kurma talebinden vazgeçti. Fakat bir başka yenilgiyle daha karşı karşıya olan Fransız subay teşkilatı içinde, Fransız İmparatorluğu'nun diğer yerlerinde zaten eli kulağında olan gelecekteki devrim savaşları kazanılabilsin diye, Hindiçin savaşından alınan dersleri öğrenmek için takıntılı bir kaygı ortaya çıktı.[53]

Guerre révolutionnaire, sadece devrim savaşının Fransızcası değildi; nüfuzlu bir Fransız kariyer askeri grubunun modern dünyanın başlıca hastalığı olarak gördüğü şeye –Batı'nın ateist komünist yıkımın yarattığı zorluğa karşı koyamaması– bir teşhis koyuyor ve reçete yazıyordu. Siyasi açıdan oldukça muhafazakâr olan bu grup, Kartezyen mantıkla Üçüncü Dünya Savaşı'nın çoktan başlamış olduğunu öne sürmek için, esrarlı bir Katoliklik'ten ve Fransız sömürgeciliğinin medenileştirme misyonuna duyulan sarsılmamış bir inançtan yararlandı. Birleşik Devletler ve müttefikleri nükleer savaş ihtimaliyle hipnotize haldeyken, Komünizm Batı savunmalarını Güney'den çeviriyordu ve durdurulmazsa, sonunda Batı medeniyetini yok edecekti. Komünizm, Sovyetler Birliği'ndeki üssünden, ilk zaferini Çin'de, ikincisini Hindiçin'de kazanmıştı ve Asya'da başka muharebeler de kazanmaktaydı. Savaş, Nasser'in Mısır'daki darbesinin bir diğer komünist zaferi, 1954'te Fransız Cezayiri'nde patlak veren savaşın ise bir başka komünist taarruzu olarak görüldüğü Kuzey Afrika'ya ulaşmıştı. Sahraaltı Afrika ve Latin Amerika gelecekteki bariz hedefler olmak üzere, güçlü teçhizatları çoktan kaybedilmiş olan bir dünya savaşında hiçbir zaman kullanılmamış olan Batı Avrupa ve Birleşik Devletler kısa zamanda yalıtılacaktı.

Guerre révolutionnaire tarafından sunulan reçete, teşhise ayna tuttu; ikisi de, Fransız askeriyesinin çağdaş dünyadaki Komünizm'e ilişkin görüşünü yansıttı. Komünizm, dinin kitleler üzerindeki azalan etkisinin yarattığı boşluğu dolduran laik bir din olarak görülüyordu. Ona tamamen Şeytan'a adanmış olduğu gerekçesiyle karşı çıkıldığında bile, Komünizm'in inancına ve

(53) Peter Paret, *French Revolutionary Warfare from Indochina to Algeria* (New York, 1964), en iyi çözümlemedir. Popüler *Que sais-je?* serisinin 826.sı olan Claude Delmas, *La guerre révolutionnaire* (Paris, 1959), "doğru" karşılığın öğreti olduğu devrim tehdidinin bir yandaş tarafından yapılan kısa bir açıklamasıdır.

disiplinine hayranlık duyuluyordu. Milliyetçilik, sömürgecilik karşıtlığı ve toplumsal adalet talepleri sadece, Komünizm'in batılı olmayan, az gelişmiş tüm bölgeleri Hıristiyan Batı'ya karşı, global, komünist idaresi altındaki bir koalisyona dahil etmek için sömürdüğü sınırlı, yüzeysel tutumlar olarak görülüyordu. Fakir ve cahil kitlelere daha iyi bir istikbal umudu sunan komünistler, hedeflerine ulaşmak için ne kadar acımasız olursa olsun tüm yolları kullandılar; hiçbir yasal ya da etik engel onları durdurmadı. Dini inancı uzun zamandır azalmakta, güveni iki dünya savaşıyla sarsılmış ve hükümet –ve askeri– eylemleri liberal demokratik yapısıyla ciddi şekilde sınırlandırılmış olan Batı, henüz komünist devrim savaşına hiçbir etkili karşılık bulamamıştı. Mao'nun ve Ho'nun hayranlarının hiçbiri, devrim savaşını fiilen yenilemez olarak sunmak için, Fransız *guerre révolutionnaire* kuramcılarından daha çok şey yapmadı.

Ayrıntılı reçeteleri, her noktada, devrim öğretisi olarak aldıkları şeye ayna tuttu. Öncelikle, Komünizm'e (ve Şeytan'a) karşı, karşı Haçlı Mücadelesi'ne dair yenilenmiş bir inanç elzemdi; bu inancın kalbinde, Hıristiyan dirilişinin yer alması zorunluydu –liberal insancılık da, milliyetçilik gibi, her şeyden çok birliğe ve cesarete ihtiyaç duyulduğunda fazla yumuşak ve bölücüydü. Yenilenmiş itimadı yaymak ve Komünizm'in şeytanlığını ifşa etmek için arttırılmış bir psikolojik savaş yapılması bir sonraki adımdı. Bu programa paralel olarak yürütülen toplumsal ve ekonomik eylem programının da, komünist sömürüsü için olgun şartlar yaratan eğitim, halk sağlığı ve yoksulluk gibi sorunlarla faal bir şekilde ilgilenmesi gerekiyordu. Silahlı kuvvetleri, bazılarını gerilla karşıtı hareketli birlikler, diğerlerini ise yarı hükümet garnizon kuvvetleri haline getirerek yeniden örgütlemek ve onlara yeni bir yön tayin etmek, reçetenin, etkisi itibariyle idari gücü sivil ellerden askeri ellere geçiren askeri bölümüydü. *Guerre révolutionnaire* kuramcıları sadece bir noktada fikir ayrılığı içindeydiler –terör ve işkence kullanımı. Bazıları bunu ahlaki gerekçelerle reddetti; diğerleri, bir hükümetin kendi vatandaşlarına terör saçmasının amaca uygun olmadığını öne sürdüler; birkaç tanesinden fazlası ise, *guerre révolutionnaire* mantığını dehşet verici sonuna kadar izlemeye hazırdı –İyi ve Kötü arasındaki son karşılaşmada, kullanılan her türlü yöntem gerekçeliydi.

En aşırı *guerre révolutionnaire* versiyonları, paranoit, totaliter ve faşist olarak sınıflandırılmaya son derece elverişliydi. Cezayir savaşında belli bir dereceye kadar uygulanmış olan *guerre révolutionnaire* yöntemleri etkisiz değildi; hem kırsal alanda, hem de Cezayirliler'in dile düşmüş savaşında. Ama bu yöntemler ayrıca, Fransa'da derin bir bölünmeye, Mayıs 1958 dar-

besine ve birkaç yıl boyunca de Gaulle'ün Beşinci Cumhuriyeti'ne karşı bir terörist kampanya yürüten *Organisation Armée Secrète*'ye yol açtı. Sonunda, Cezayir savaşının Fransa'nın bu eski "departmanına" bağımsızlık verilerek sonlandırılmasına karar veren, 1958 darbesiyle güce geri getirilmiş olan de Gaulle oldu. Günümüzde bile, *guerre révolutionnaire* kuramcıları Cezayir devrim hareketinin, de Gaulle ona zafer verince savaşı kaybetmiş olduğunda ısrar ederler.[54]

Fransızların aksine, İngilizler Maocu devrim savaşıyla yalnızca bir kere, Malaya'da küçük ölçekli bir şekilde yüzleştiler ama Filistin, Kıbrıs ve Kenya'da onlara karşı kullanılan taktikler devrim savaşıyla birtakım benzerlikler gösterdi. İngilizlerin verdiği karşılıkta *guerre révolutionnaire*'nin ideolojik coşkusu hiç yoktu ama bunun yerine, bu karşılık daha çok, sömürgecilik geleneklerinin en yüksek derecesine benziyordu: sivil ve askeri yetkinin sıkı bir şekilde birleştirilmesi, mümkün olduğunda ordu yerine polis kullanılarak asgari kuvvet uygulanması, "Özel Şube" casuslarının sağladığı türden iyi istihbarat, sivillerin ikamete elverişli, sıhhi kamplara yerleştirilmesi gibi konulardaki idari tertiplilik ve topyekûn zaferden daha azı için müzakere yapmaya dair genel bir hazır olma hali. Askeri tarafta, İngiliz sömürge deneyimi, etkili yerel kuvvetler eğitme kapasitesini, başarı için gereken zamana ilişkin sabırlı bir görüşü ve küçük, oldukça maharetli birliklerin iyi planlanmış harekâtlarda kullanılmasını, çok sayıda kitlenin ve ağır ateş gücünün kullanılmasına yeğlemeyi yine gösterdi. Malaylar'ı Çinli isyancılara karşı seferber etmek için etnik bölünmeleri sömüren İngilizlerin, Malay isyanını bastırmak için hâlâ on yıldan fazla zamana ihtiyaçları vardı. Esnek, sabırlı yöntemlerinin daha güçlü bir devrim hareketi karşısında başarı elde edip edemeyeceği sorusu, cevaplanamadan kalmak zorundadır.[55]

Amerika'nın devrim savaşına verdiği karşılık, sonsuza kadar Vietnam'la ve acı verici yenilgi deneyimiyle bağlantılı olarak kalacaktır. Filipin hükümetinin Huk isyanına karşı desteklenmesi için gösterilen oldukça başarılı gayret, Amerikalı sivil ve askeri liderler arasında, böyle savaşların doğru tutumlarla ve taktiklerle kazanılabileceği şeklinde bir güven yarattı. Amerikalıların da azımsanamayacak bir malzeme yardımı sağlamış oldukları

(54) Bunun tipik örneği, *guerre révolutionnaire*'nin baş mimarı olan Albay Roger Trinquier'nin anılarını yazdığı *Le temps perdu* (Paris, 1978), 349'dur: "De Gaulle bizden Cezayir'i huzura kavuşturmamızı istedi; bize bunun için gereken araçları verdi. Biz de onu yaptık."

(55) Julian Paget, *Counter-Insurgency Campaigning* (Londra, 1967), 43-79, 155-79. Malaya ve Vietnam üzerine yapılmış iki karşılaştırmalı çalışma için bkz. Richard L. Clutterbuck, *The Long, Long War* (New York, 1966) ve Robert Thompson, *Defeating Communist Insurgency* (Londra, 1966).

Hindiçin'deki Fransız performansı, yaygın olarak, özellikle de popüler bir roman ve film olan *The Ugly American*'da [Çirkin Amerikalı], hafife alınıyordu.[56] 1954'te Fransızların Vietnam'ı bölmeyi kabul etmesinden sonra, Birleşik Devletler Ho Chi Minh'in Hanoi'deki yeni rejimine ve Güney'deki destekçilerine karşı, Komünizm karşıtı olan bir Güney Vietnam hükümetini desteklemeye devam etti.

Sonunda, Amerikalıların yanlış şeye güvendikleri ortaya çıktı. Ne Birleşik Devletler Devlet Bakanlığı ne de muhtelif kurumlar (USOM, JUSPAO, CORDS ve diğerleri), temel siyasi sorunların üstesinden gelmek için yeterli bir kapasite gösterdi; Amerikalıların, Vietnam'ın disiplinli, öncü Komünist Partisi şöyle dursun, İngiliz ve Fransız sömürge hizmetleriyle dahi kıyas kabul edecek hiçbir sivil örgütü yoktu. Amerikalı siviller bilgi topladılar ve raporlar sundular ama bu siviller, bir devrim hareketine karşı doğrudan iş görmek için gereken eğitimden de gelenekten de yoksunlardı. Bu anlamda, Vietnam'daki Amerikan "kontra gerilla" gayreti, Latin Amerika "odakçılığından" farklı değildi –azimli, naif ve sabırsız; harekâtların dikkatle düşünülmüş siyasi ve toplumsal çözümlemeye dayandırılması gerektiğine ilişkin Maocu talebi karşılayamayan, dönemin bir başka popüler romanı olan, Graham Greene'in *The Quiet American* [Sessiz Amerikalı] eserindeki baş kahramandan farklı olmayan, devrim savaşının acımasız dünyasındaki kader mahkûmu romantikler.[57]

Askeri tarafta, Amerikalılar da benzer eksiklikler gösterdiler. 1962'de, Devlet Başkanı Kennedy, kısa bir süre için "Özel Savaş"a bulaşmayı teşvik etti ama, Ordu'nun elit Özel Kuvvetleri'nin örgütsel yapısı asla güçlü olmamıştı ve hızlı büyümeyle daha da zayıflamıştı. Birleşik Devletler Ordu teşkilatı düzensiz harekâtlar için eğitilmiş olan bir gruba güvenmedi ve son yabancılaştırma da Özel Kuvvetler birlikleri Birleşik Devletler Merkezi İstiharat Teşkilatı'yla yakın şekilde çalışmaya başlayınca geldi. Vietnam'daki subay komutası altındaki Özel Kuvvetler'in Ordu yetkilileri tarafından tutuklan-

(56) Eugene Burdick ve William J. Lederer, *The Ugly American* (New York, 1958) dönemin en yaygın şekilde tartışılan kitaplarından biriydi ve başlığı, siyasi söyleme bir tabir ekledi. 1963'te çekilen ve başrolde Marlon Brando'nun olduğu film versiyonu, güçlü komunist karşıtı ve karşı devrimci tavrını değiştirmeden romanın argümanını fena halde çarpıttı. Burada ve 57. ve 59. notlarda, popüler romanlar ve filmler, Amerikan kamuoyunun çağdaş devrim savaşının doğası ve önemi hakkında geliştirilen fikirlerde oynadığı önemli role işaret etmek için alıntılanmıştır.

(57) Graham Greene, *The Quiet American* (Londra, 1955). Amerikan değerlendirmeleri, yazarın Birleşik Devletler hakkındaki eleştirel görüşüne saldırdılar ve Komünist Parti'yle olan ilişkisini sorguladılar. 1958'de çekilen film versiyonu, kitabı bir cinayet muammasına dönüştürerek, kitabın siyasi mesajını köreltti.

ması ve hapse atılması, Amerikan askeriyesinin bile karşı devrim stratejisini birleştiremediği dereceye işaret eder. Güney Vietnam silahlı kuvvetlerinin yanındaki Amerikalı teknisyenler ve askeri danışmanlar görevlerini iyi niyetlerle kabul ettiler ama siyasi meselelerin –devrim savaşının kalbi– kendi sorumlulukları olmadığını varsaydılar. Güney Vietnamlılar'ın savaşım etkililiği Amerikan himayesiyle ve desteğiyle belirgin bir şekilde iyileştiyse de, Ho'nun milli itibarının çağrısıyla, Güney Vietnam toplumunun sorunlarıyla ve dış yardıma bağlımlı olan bir rejimin lekesiyle yüzleşmek için hiçbir şey yapılmadı.

Kuzey Vietnam'a yapılan sürekli hava saldırıları ve çok sayıda büyük Amerikan savaş kuvvetinin Güney'e gönderilmesi, stratejik iflasın 1965'teki belirtileriydi. Amerikalılaştırılmış bir savaşın, ülke ve halk yok edilmeden kazanılıp kazanılamayacağı hâlâ tartışmalı bir sorudur. Ama şüphesiz, büyük çaplı Amerikan askeri müdahalesi, Vietnam'daki ve başka yerlerdeki devrim savaşlarına gücünü veren temel siyasi, toplumsal ve ekonomik koşulları azdırdı. Ve savaşın Amerikalılaştırılması, zorunlu olarak bir sivil gayreti olan ve hayati önem taşıyan siyasi gayretin bu kadar çok Vietnamlıyı bir devrim savaşı yapmaya ya da desteklemeye hazır kılan şeyle –o şey her neyse– baş etmesini imkânsız hale getirdi. Bunun yerine, genellikle istihbaratı zayıf ama hareketlilik kabiliyeti, ateş gücü ve kararlılığı büyük olan Birleşik Devletler Ordu tümenleri, benzer ordu düzenlerini bulmaya ve yok etmeye çalıştı. Amerikalı kıdemli askeri komutanlar, muhtemelen büyük ölçekli çatışma harekâtlarının yarattığı güvenlik ekranının arkasında süregitmekte olan siyasi gayretin de aynı ya da daha büyük bir önceliğe sahip olması gerektiği fikrini asla ciddiye almadılar.

Artık Amerikan "kontra gerillacılığı" olarak bilinen şey, hem Vietnamlılar hem de Amerikalılar'ın kendisi açısından çok maliyetliydi.[58] Entelektüel açıdan, mistisizmin ve *guerre révolutionnaire* akılcığının kaynaşımından ve İngiliz sivil-askeriye eşgüdümünün soğukkanlı yararcılığından yoksun olan, sığ bir savaştı. Normandinya çıkarmaları ya da 1944'te Luzon'un kurtarılması gibi, Amerikan savaş birliklerinin tam olarak aynısı olduğu varsayılan bir düşmanı, edilgen bir şekilde Amerikan kurtuluşunun beraberinde gelecek olan nimetleri bekleyen köylüleri (bir başka popüler roman olan John

(58) Douglas S. Blaufarb, *The Counterinsurgency Era: U.S. Doctrine and Performance* (New York, 1977), temel açıklamadır ama tartışma devam etmiştir ve bu makale metninde ifade edilen hükûm, Birleşik Devletler'in Vietnam'daki savaşını kazanmaya çok yaklaştığını öne sürenler için kabul edilemez bir hükümdür. Başka bir görüş için bkz. Harry G. Summers, Jr., *On Strategy* (Novato, Calif., 1982).

Hersey'nin *A Bell for Adano* [Adano İçin Bir Çan] kitabındaki müteşekkir İtalyanlar gibi) hedef alan, neredeyse tamamen askeri olan bir yaklaşımdı.[59] Amerikan stratejisi Ho ve Giap'a ciddi şekilde kafa tuttu ama sonunda, büyük ölçüde ne yapılan savaş türünü ne de bu savaşa devrimci karakterini veren özel Vietnam koşullarını kavrayabildiğinden, onları yenemedi.

V

Devrim savaşı kuramı, hem devrimciler hem de karşı devrimciler tarafından, sıklıkla sanki evrensel uygulanabilirliği olan bir öğretiymiş gibi tartışılır. Tabii ki, tartışma rutin olarak esneklik ihtiyacı, öğretinin belirli siyasi, toplumsal, coğrafi ve uluslararası şartlara uyarlanması gibi şeylerden söz edilmesini de içerir. Fakat öğretinin, en azından klasik Maocu formülasyonunda, sadece sınırlı bir koşullar yelpazesi içinde geçerli olduğu ihtimali ancak yakın bir zaman önce gündeme geldi. 1960'lardan ve 1970'lerden beri devrim savaşındaki engin tecrübesinin yanı sıra devrimci hareketlerin çoğuna olan, açıkça dile getirmiş olduğu sempatisi konuya ilişkin ihtiyatlı görüşlerine ağırlık kazandıran Gerard Chaliand, öğretinin dünya çapında geçerli olduğu konusunda ciddi şüpheleri olduğunu ifade etmiştir.[60] Garip Küba (ve belki de artık İran) istisnası dışında, devrim savaşının sadece Asya'nın Çin etkisi altındaki bölümlerinde başarılı olduğunu belirtir –Çin ve Vietnam'da. Milli kimlik ve toplumsal ahenk, Asya'nın geri kalanında, Afrika'da ve Latin Amerika'da çok daha zayıftır; devrim savaşı yapmanın dehşetli, sürüncemeli baskısına dayanmak için muhtemelen fazla zayıftır. Bunların dışındaki yerlerde, devrim savaşları kararlı bastırma karşısında çökmüş ya da birbirlerine olan düşmanlıkları ortak devrimci hedeften daha güçlü gibi görünen etnik, bölgesel ya da kabilesel gruplara bölümüştür. Cezayir dahi devrim savaşını kazanmış olduğunu iddia edemez. Chaliand görüşleri bakımından dogmatik olmaktan çok uzaktır ama hayati önem taşıyan bir soruyu gündeme getirir.

1945'ten beri yapılan düzinelerce devrim savaşında zafere ya da yenilgiye yol açan şeyin ne olduğunu sormak, öğreti geçerliliği sorusuna daha

(59) John Hersey, *A Bell for Adano* (New York, 1944). İkinci Dünya Savaşı'nda bir İtalyan köyünün "kurtuluş"unu ve demokratikleştirilmesini anlatan bu kısa, içli hikâye Pulitzer Ödülü'nü kazandı ve 1945'te –*The Ugly American* gibi- popüler bir film haline geldi.

(60) Bu şüpheler Chaliand'ın hem *Revolution in the Third World* (New York, 1977) kitabında hem de antolojisi *Guerrilla Strategies* (Berkeley, 1982)'in giriş bölümünde dile getirilmiştir.

keskin bir şekilde odaklanmanın bir yoludur. İsyan zaferi en çok, milli ya da bazen ırkçı hislerin yabancıların ve onların işbirlikçilerinin oluşturduğu bir hükümete karşı toplandığı bir dış işgal ya da bir sömürge rejimi karşısında olası olmuştur. Zafer ihtimalleri, Küba'daki Batista ya da İran'daki Şah rejimi gibi, hükümet kuvvetlerinin dahi kısa bir süre içinde yıldığı ve isyana katıldığı, rağbet görmeyen, yolsuz ve zayıf bir rejim karşısında da yüksektir. Ama oldukça açık olan bu referans noktalarının ötesinde, sorunun cevabı belirsizleşir. Devrim savaşı kuramı, güçlü bir aile dayanışması ve toplumsal işbirliği geleneği olan, pirinç yetiştiren köylülerden oluşan toplumlarda gelişti. Devrim savaşının merkezinde yer alan askeri yöntem olan gerilla savaşı, zorunlu olarak böyle köylüleri esas alır. Fakat köylüler temelde muhafazakâr, zar zor kazanmış oldukları her şeylerini riske atmaktansa acı çekmeye daha meyilli olan kimselerdir. İsyancı tahrikçilerin görüşlerine, mesafeli ve güven telkin etmeyen bir hükümetin aracılarının görüşlerine olduklarından daha açık değildirler. Aslında, Mao'dan sonra devrim savaşı hakkında oluşturulan kuramların neredeyse hepsi, sadece, köylü dünyasını anlamadaki acizlikleri dile düşmüş olan böyle entelektüellerden çıkmıştır. Bu anlamda, devrim savaşı öğretisi, zafer ihtimali aslında uzak olabilirken ufak bir devrimci öncü gruba umut veren, mitolojik bir öğreti haline gelir.

Köylüler, ancak hayatları, çaresiz hissetmelerine neden olacak kadar hızlı ve kökten bir şekilde bozulursa devrim savaşı için seferber edilebilirmiş gibi görünür. Kısmen bu devrimci olmayan köylü sınıfı ikileminden kurtulmak için, başlıca silahı genelde "terörist" diye anılan eylemler olan "kent gerilla savaşı" belli bir miktar ilgi görmüştür. Ama terörizm henüz herhangi bir yerde bir zafer kazanamamıştır ve kent gerillaları fiziksel bekayı, Maocu kuramın işaret ettiği kadar zor bulmuşlardır.[61]

Kuramsal tartışmadan, 1945'ten beri yaşanan esas deneyimin belirli noktalarına dönersek, uluslararası durum sıklıkla, devrim savaşının neticesinin açıklanmasındaki can alıcı etkenmiş gibi görünür. Çinli komünistlerin 1949'daki, (yine de halk efsanelerinin aksine) Sovyetler Birliği'ne neredeyse hiçbir şey borçlu olmayan zaferi, bu durumun büyük ve yanlış yönlendirici istisnasıdır. Birleşik Devletler Deniz Piyadeleri'nin ve diğer "barış sağlayıcı" kuvvetlerin 1983'te durduramadıkları Lübnan iç savaşı karşıt anlamda aşırı bir örnektir. Lübnan, İsrail ile Suriye, Filistinliler ve İran'dan gelen "gönül-

(61) Eric R. Wolf, *Peasant Wars of the Twentieth* Century (New York, 1969), köylüler ve devrim konusunda değerli bir eserdir. Johan Niezing, ed., *Urban Guerrilla* (Rotterdam, 1974), konuya olan, giderek artan ilgiyi belgeler.

lüler" arasında bir muharebe meydanı haline geldi. Lübnan'ın her biri kendi desteklediği tarafa yardım sağlamış olan Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği arasında yapılan bir "temsili savaş" olduğunu öne sürmek de mümkündür. Her halükarda, Filistinlilerin memleketlerini İsrailliler'in verdiği zararların ardından toparlamak için, Lübnan'ın Müslüman çoğunluğunun ise gücü Hıristiyanlar'ın elinden almak için yapmış oldukları, birbirine dolanmış devrim savaşları tamamen daha kuvvetli güçler arasındaki çarpışmaya dayanıyordu.

Devrimci hareketlerin ağırlıklı olarak, geniş bir seferber edilmiş iç destek temelinden çok, dışarıdan gelen desteğe bağımlı olması, İrlanda'dan Srilanka'ya kadar meydana gelmiş olan diğer sivil ayaklanmaları, ayaklanmanın gerçeklikleri ile devrim savaşı kuramı arasındaki ilişkinin sıklıkla gevşek, retorik bir ilişkiden ibaret olduğunu akla getirir. Ve acil koşulların, harekât gerçekliklerinin klasik Maoucu kuramdan çok uzağa ayrılmasını mecbur kıldığı her yerde, devrimci zafer ihtimali –Tanrı'nın bir eyleminin devrimci dengi olan büyük bir "harici" olay yaşanması haricinde– az gibi görünür.

Çinli lider Lin Piao, ünlü bir konuşmasında, kapitalist güçleri dünyanın "şehirleri", Asya, Afrika ve Latin Amerika'yı ise "kırsal alanları" olarak tanımladı.[62] Çinliler tarafından yönetilen bu global kırsal alandaki devrimci gerilla hareketleri, Mao'nun yapmış olduğu gibi, bir uzatmalı savaş düzenler, seferber eder ve yapardı, ta ki devrimleştirilmiş bir dünyadaki yalıtılmış tepki kaleleri olan ve sadece bu kırsal alanların sağlayabileceği hayati kaynakların yokluğu içindeki şehirler çökene dek. Muazzamlığı bakımından Fransız *guerre révolutionnaire* destekçilerinin aşırı görüşlerine çok benzeyen bu kehanet, dünyanın her yanındaki pek çok "şehirli"nin paniklemesine neden oldu ve kendisi de, Batı'nın devrim savaşı kuramı ve öğretisine olan ilgisinin hızlı artışında önemli bir etkendi. Fakat Lin Piao'nun ölümünden, çok da uzun olmayan bir süre sonra, dünya onun panikletici kehanetiyle pek eşleşmiyordu. Çin'deki devrimci liderlik ve destek kaynağına en yakın olan tüm Güneydoğu Asya devletlerinde komünist olmayan ve sıklıkla da muhafazakâr olan hükümetleri devirmeye çalışan gerilla hareketleri vardı. Fakat bu hareketler Çin'den en fazla göstermelik bir destek aldı. Çin'in, ortak Güneydoğu Asya hükümetleriyle (ASEAN) olan ilişkileri, görünüşe göre Çin liderleri için dünya çapındaki devrim savaşına olan bağlılıkların-

(62) *Long Live the Victory of People's War* (Pekin, 1965), Walter Laquer, *The Guerrilla Reader* (Philadelphia, 1977), 197-202'de alıntılanmıştır.

dan daha önemliydi ve Güneydoğu Asya'daki, komünist etkisi altında yapılan gerilla hareketleri Pekin için silah deposundaki bir silahtan çok, bir utanç kaynağıydı.[63]

Belki de herkesten çok tarihçiler, kehanetin tehlikelerini anlamalıdırlar. Devrim savaşı fikrini tarihsel olarak yerleştirmeye yönelik son bir girişim, geçmişin açıklanması kadar geleceğin bir kestirimini de gerektirir. 1941'de Edward Mead Earle ve onun Princeton'daki çalışma gurubu devrim savaşının öneminden etkilenmemişti. Bir dünya savaşının ve bir başkasının daha patlak vermesinin etkisiyle karşılaştırıldığında, hükümetleri devirmek için yapılan silahlı ayaklanmalar stratejinin çevresel bir yönü gibi görünüyordu. Otuz yıl sonra, hepsi değişmişti; kullanmayı düşünmek için fazla yıkıcı olan havadan atılan nükleer patlayıcılar dışında, çağdaş stratejinin en acil ve en kafa karıştırıcı sorunu devrim savaşlarının dikkate şayan çok mekânlılığı ve başarısıydı.

Stratejik perspektifteki bu hızlı değişimi biraz açıklamıştık. Dünya savaşıyla zayıflatılmış olan Batı Avrupa imparatorlukları, 1945'ten sonra hızla un ufak oldular. Sömürgelerden herhangi birindeki sürecin şiddet içermesi halinde, bu şiddet doğal olarak gerillaları ve teröristleri hükümet kuvvetleriyle sidik yarışına soktu. Sömürgelerin bağımsızlıklarına kavuşmalarının ardından gelen rejimler, ülkeleri genelde güçlükle yönettiler ve yetersiz kaynaklardan ve yapay olarak tanımlanmış devlet sınırlarındaki dâhili bölünmelerden ötürü sıkıntılar yaşadılar. Bu sömürgecilik sonrası rejimlere karşı, sıklıkla, daha önce Avrupalı sömürge güçleri karşısında yapılanlara benzer olan silahlı direniş hareketleri oluştu. Ve Latin Amerika da dâhil olmak üzere, dünyanın eski sömürge bölgelerindeki sürekli hengâmenin arkasında, ağırlıklı olarak kuzeyli, sanayileşmiş ulusların, her biri nükleer savaş riskinden korkan ama ikisi de diğeriyle "Üçüncü Dünya"nın muharebe meydanlarında dolaylı olarak karşılaşmaya neredeyse fazla hazır olan, birbirlerine düşman olan silahlı kamplara bölünmesi vardı.

Yakın geçmişe ait bu tablo temelde doğruysa, devrim savaşının istikbaline ilişkin bazı ihtimallere işaret eder. Eski Avrupa imparatorlukları fiilen yok olmuştur ve onlarla birlikte, devrim savaşına enerjisinin büyük bir kısmını sağlayan yoğun yabancı düşmanı milliyetçilik ve onun savunmasız hedefleri de ortadan kalkmıştır. Sömürgecilik sonrasındaki rejimler sıkıntı yaşa-

(63) Bu gelişmenin izleri Singapur'daki Güneydoğu Asya Çalışmaları Enstitüsü tarafından 1974'ten beri yayımlanan, *Southeast Asian Affairs* adlı yıllık rapora kadar sürülebilir.

maya devam etmektedirler ama şiddetli bir çatışma döneminden sonra, topyekûn devrim savaşı dünyanın o bölümlerindeki sıkıntının daha seyrek bir dışa vurumu haline gelebilir. Ve sonunda, süpergüçler bu pahalı, sürüncemeli ve sıklıkla da idaresi güç olan mücadelelerdeki dahiliyetlerinden pek bir şey kazanamamışlardır. Vietnam Savaşı, Birleşik Devletler için bir felaketti ve Sovyetler Birliği'nin elinde, sömürgecilik karşıtı ve devrimci çatışmalara yaptığı sık müdahaleler için gösterebilecek hiçbir şey yoktur. Şayet, komşu Afganistan'daki gerilla direnişine karşı yürütülen mevcut Sovyet harekâtları ve Orta Amerika ve Karayip'teki benzer Amerikan manevraları göründüğü kadarından –kabul edilmiş nüfuz alanlarının hassas sınır bölgelerini güvence altına almak için girişilen, beceriksiz ama şaşırtıcı olmayan, sınırlı askeri girişimler– ibaretse, o zaman görünüşe göre son bulmayan Soğuk Savaş bile devrim savaşının 1950'lerde ve 1960'larda olduğu kadar önemli olmaya devam edeceğini vaat etmez.

Bir maliyetli tecrübeler kuşağının –Washington ve Moskova'dakilerin yanı sıra, Üçüncü Dünya'nın balta girmemiş ormanlarındaki ve dağlarındakiler de dâhil olmak üzere– coşkulu kimseler üzerinde, Giap'ın ve Mao'nun devrim stratejisi hakkında ayıltıcı bir etkisi olmuş olabilir. Bu iki adamın da kariyerleri ve yazıları yakından incelendiğinde, akla, en kuvvetsiz rejim dışındaki her türlü rejime karşı açılan devrim savaşının askeri ve siyasi zafer için pek de öyle sihirli bir reçete olmadığı gelir. Çin ve Vietnam'da, devrim savaşı milyonlarca ölü ve daha milyonlarca daha ölü için acı çeken bir nesil anlamına geldi; devrimci tahammül için gereken sert disiplin, idrak güçlerini esnetir. Mao'nun kendisinin de ifade ettiği gibi, "bir devrim, bir akşam yemeği buluşması, bir makale yazmak, bir resim yapmak ya da nakış işlemek değildir; devrim o kadar arıtılmış, o kadar sakin ve nazik, o kadar ölçülü, kibar, saygılı, kontrollü ve yüce gönüllü olamaz. Devrim, bir ayaklanmadır, bir şiddet eylemidir. . . ."[64] Kaçınılmaz olarak, devrim savaşının uluslararası belirginliğe yükselmesinde yüzeysel, romantik bir öğe yer almıştır. Romantiklik, Mao'nun kendisinin tanrılaştırılmasında, Fransız ve Amerikalı guerre *révolutionnaire* ve kontra gerilla harekâtı "uzmanları"nın daha aşırı ifadelerinde ve devrimci davaları Londra'nın, Paris'in ya da New York'un görece güvenli ortamından destekleyen bazı kimselerin görüşlerinde göze çarpar. Ne kadar geçici olursa olsun kendisi de bir tarihsel olgu olan bu romantizme, basitçe değinilebilir ve daha büyük fenomende bir yer atanabilir.

(64) Devillers, *Mao*, 59, "Report of an Investigation into the Peasant Movement in Hunan"dan alıntı yapar; *Selected Works*, 1:27'deki çeviriden biraz farklıdır.

Son bir soru, devrim savaşının azalan rolüne ilişkin tahminimiz hakkında bazı şüpheler doğurmalıdır. Üçüncü Dünya olarak bilinen bölgeler, bu türden askeri eylemin önemi gelecekte ne olursa olsun, devrim savaşının yapıldığı yerler olmuştur ve çok yüksek bir ihtimalle de öyle kalacaktır. Bu bölgelere özgü birkaç temel olgu ve eğilim belirtilmelidir: Üçüncü Dünya ve sanayileşmiş uluslar arasındaki ekonomik uçurum artmaya devam etmektedir. Aynı zamanda, bu bölgelerin çoğundaki nüfus, en iyimser tahminlerle bile, birkaç yıl içinde çok yüksek nüfuslu halkların zaten nadir bulunan kaynaklarla hiçbir şekilde desteklenemeyeceği anlamına gelen bir hızda büyümektedir. Bu bölgelerin siyasi sistemleri genel olarak istikrarlı ve etkili, toplumsal sistemleri de uygun derecede adaletli olsaydı, egemen grupların ekonomik ve demografik felaketin önüne geçmek için ortak bir gayret göstermeleri beklenebilirdi. Ama Üçüncü Dünya'daki siyasi ve toplumsal gerçeklikler bu türden herhangi bir beklentiyi teşvik etmemektedir, en zengin ulusların davranışları da o civarda kurtuluş için pek umut sunmamaktadır.

Latin Amerika'nın belli kısımlarının karakteristiği olan koşulların yakın zamanda yapılmış bir tarifinden alıntı yaparsak:

> Servetin çok büyük bir kısmının toplumsal bilinçten yoksun olan servet sahiplerinin bir oligarşisi tarafından zapt edilmesi, bir hukuk yönetiminin tatbiki yokluğu ya da noksanları, temel insan haklarını alay konusu yapan askeri diktatörler, birtakım güçlü yetkililerin yozlaşması, bazı yabancı sermaye sahiplerinin yabani edimleri, bundan ötürü kendilerini teknolojik, mali, parasal ya da ekonomik düzen bakımından yeni bir sömürgeciliğin nüfuzsuz kurbanları olarak gören kimseler arasında, bir ayaklanma tutkusunu besleyen etkenler teşkil eder.

Bu bölüm, devrimci bir risaleden ya da yeni sömürgeci istismarın liberal bir kınanmasından değil, Katolik ruhban sınıfını Üçüncü Dünya devrim hareketlerine dahil olmaya karşı uyaran, resmi bir papalık belgesinden alınmıştır.[65] Resmi papalık açıklaması, muhafazakâr hedefine karşın, tanımlanan koşulların, uygun şekilde düzeltildiğinde Latin Amerika'nın ötesindeki Üçüncü Dünya'nın çoğu için de geçerli olan yaygın mevcudiyetini teslim eder. Mevcut eğilimler, herhangi bir türden kademeli, evrimsel bir sürecin bu koşulları değiştireceğine inanmak için hiçbir neden göstermez.

(65) Vatikan'ın kurtuluş teolojisi hakkındaki bildirisinden, "Liberation Theology," *New York Times*, 4 Eylül 1984, alınmıştır.

Mao, 1927'de, Hunan eyaletindeki yoksul Çinli köylülerin dehşet verici koşullarını anlattı. Köylülerin, en fazla, sınırlı bir devrimci potansiyeli olduğu geleneksel görüşüne karşı çıkan Mao, Hunan'daki ve Çin'in diğer kırsal bölgelerindeki şartların, devrimin çaresiz Çinli köylü sınıfına dayandırılabilmesine imkân tanıyacak kadar kötü olduğu konusunda ısrar etti. Bu halkın, ondokuzuncu yüzyılın Avrupalı köylü sınıfının aksine, kaybedecek hiçbir şeyi kalmamıştı. On yıl sonra, Çin Komünist Partisi içindeki acı çarpışmaların ardından, Mao galip gelmişti ve devrimci hareketin tartışmasız lideriydi. 1937'de hiç kimse, Mao'nun kendisi dahi, oniki yıl içinde Çin devrim savaşının kazanılmış olacağına inanmıyordu. Dünyayı, barındırdığı ihtimalleri, şiddetin bu ihtimallerdeki muhtemel rolünü ve özellikle de silahlı kuvvet kullanımına kılavuzluk eden stratejik görüşleri araştırırken, Mao'nun deneyimi fikir vericidir. Ancak, dünyanın büyük bölümlerindeki çok sayıda insanın 1927'deki Hunan köylü sınıfının seviyesine inerek devrim savaşı için engin bir patlayıcı potansiyel yarayıp yaratmayacağı sorusunu sorabiliriz.

KAYNAKÇA

DEVRİM SAVAŞI

Konunun literatürü muazzam ve neredeyse hayal edilemez niteliktedir; devrim savaşıyla ilgili kaynakçalar dahi bunaltıcı uzunluktadır. Yakın tarihli örnekler şunlardır: sadece 1939-1980 dönemini ele alan Myron J. Smith, Jr., *The Secret Wars: A Guide to the Sources*, 3 cilt (Santa Barbara, Calif., ve Oxford, 1980); Robert Blackey, *Modern Revolutions and Revolutionists* (Santa Barbara, Calid., 1976); Edward F. Mickolus, *The Literature of Terrorism: A Selected Annotated Bibliography* (Lexington, Mass., ve Toronto, 1983).

Kapsamlı genel eserler arasında şunlar bulunur: Robert Asprey, *War in the Shadows: The Guerrilla in History*, 2 cilt (Garden City, N.Y., 1975) ve Walter Laquer'in üçlemesi, *Guerrilla* (Boston, 1976), *The Guerrilla Reader: A Historical Anthology* (Philadelphia, 1977) ve *Terrorism* (Boston, 1977). D. M. Condit, Bert H. Cooper, Jr. ve diğerleri, ed., *Challenge and Response in Internal Conflict*, 3 cilt (Washington, D.C., 1967) eserinde, elli yedi tarihi durum ele alınır. Konuyu kapsamlı ve sistematik bir şekilde ele almaya yönelik eski bir gayret, Harry Eckstein, ed., *Internal War, Problems and Approaches* (New York, 1964) eseridir.

Mao Tse-tung'un yazıları son derece önemlidir. Dört ciltlik *Selected Works* (Londra ve New York, 1954-56) temel eserdir, *Selected Military Writings* (Pekin, 1963) ise, daha büyük eserden alınan makaleleri yararlı bir şekilde biraraya getirir. Mao Tse-tung'un görüşleri, 1937 tarihli Yu Chi Chan (Gerilla Savaşı) makalesinin bir çevirisini de içeren, Samuel B. Griffith, *Mao Tse-tung on Guerrilla Warfare* (New York, 1961) kitabında çözümlenmiştir. En yaygın olarak okunan versiyonu, Lin Piao tarafından derlenen ve genellikle "Küçük Kırmızı Kitap" olarak bilinen, *Chairman Mao Tse-tung on People's War* (Pekin, 1967) eseridir. Muhtelif derlemeler arasında, Philippe Devillers, *Mao* (Londra, 1969) en yararlısı olmuştur.

Çağdaş devrim savaşı öğrencileri arasında, Gérard Chaliand en zeki olanlarından biridir. *Revolution in the Third World* (New York, 1977), hem araştırmanın hem de birkaç devrim hareketindeki doğrudan dahiliyetin sonuçlarını bir araya getirir ve yine onun, *Guerrilla Strategies: An Historical Anthology from the Long March to Afghanistan* (Berkeley, 1982) adlı derlemesiyle bütünlenir. Peter Paret, *French Revolutionary Warfare from Indochina to Algeria* (New York, 1964) adlı kitabında karşı devrim kuramını araştırmıştır ve John Shy ile birlikte, çok önce, devrim savaşı için giriş niteliğinde bir eser olan *Guerrillas in the 1960s*, 2.baskı (New York, 1962) kitabını yazmıştır. Pek çok Amerikalı okur, Maocu kuramla ilk kez Edward L. Katzenbach ve Gene Z. Hanharan, "The Revolutionary Strategy of Mao Tse-tung," *Political Science Quarterly* 70 (1955), 321-40'ta karşılaşmıştır ve Vietnam devrimi hakkında ilk kez Bernard Fall, *Street Without Joy* (New York, 1957) kitabından bilgi edinmiştir. Pek çok karşı devrim savaşı "uzmanı" arasından belirtilmesi gerekenler şunlardır: Roger Trinquier, *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency* (New York, 1964) ve Robert Thompson, *Revolutionary War in World Strategy, 1945-1969* (New York, 1970). Klasik Batı kuramını devrim savaşına uygulamaya yönelik kahramanca ve tartışmalı gayretinden ötürü özel bir ilgiyi hak eden eser, Harry G. Summers, Jr., *On Strategy: The Vietnam War in Context* (Novato, Calif., 1982) kitabıdır.

GÜNÜMÜZDEKİ VE GELECEKTEKİ STRATEJİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Gordon A. Craig
Felix Gilbert

Askeri düşüncenin ve uygulamanın, Machiavelli'nin zamanından İkinci Dünya Savaşı'na ve nükleer çağa kadar olan evrimini konu alan bir kitabın sonunda, ilk sayfalarda dile getirilen soruya, yani bağıntılılık sorusuna, geri dönmek gerekir. Geçmişteki deneyimlerin nükleer çağda karşılaştığımız sorunlar üzerinde herhangi bir gerçek etkisi var mıdır ya da bazı askeri yazarların iddia etmiş oldukları gibi, yararlı emsalleri olmayan bir çağda, en çok strateji alanında telaffuz edilen bir durumda mı yaşıyoruz?

Dünya siyasetinin tehlikeli derecede iki kutuplu olan doğası, süpergüçlerin nükleer silahlara ilişkin zihin meşguliyeti ve aralarındaki silah yarışının yoğunluğu dikkate alındığında, ikinci görüşe yaklaşmak ve mevcut çağın geçmişteki ustalar tarafından ayrıntılandırılan türden stratejik ilkelere uygun olmadığı sonucuna varmak yeterince kolaydır. Sözgelimi, Clausewitz ünlü "Savaş, siyasetin başka araçlarla yapılan bir devamıdır" cümlesini yazdığında, savaş ve barış arasındaki bağlantıları vurgularken, muhtemelen onlar arasında bizim bugün, bu iki durumun herhangi bir anlamda gerçekten birbirinden ayrılabileceği şüpheliyken, varsayabileceğimizden daha net bir ayrım olduğunu varsayıyordu. 1914'te, ondokuzuncu yüzyılın büyük bir bölümü boyunca barışı korumuş olan uluslararası sistemin çökmesi ve bunun ardından, onun yerine koyulabilecek etkili bir sistem bulmaya yönelik tüm girişimlerin başarısız olması, ideolojinin 1917'den beri uluslararası ilişkiler üzerindeki heybetli etkisi ve –Faşizm ve Ulusal Sosyalizm, üyeleri arasındaki ideolojik bölünmelere baskın çıkan bir koalisyon tarafından kesin bir şekilde yenilmiş olmasına rağmen– 1945'ten sonraki arttırılmış yoğunluğu,

ikinci dünya çatışmasının ardından kendilerini sömürge statüsünden kurtarmış olan ülkelerin aşırı miliyetçiliği ve –bilhassa Orta Doğu'da– militan dini bağnazlığın ortaya çıkışı, 1945'ten bu yana geçen yılları, pek çok seviyede neredeyse durmadan devam eden bir çatışma dönemi haline getirmiştir. Büyük Güçler'in en büyükleri birbirlerine karşı açık savaş yapmaktan kaçınmışlarsa da, fırsat buldukça yanaşma devletlerin adına bölgesel anlaşmazlıklara dâhil olmaları onları bu noktaya tehlikeli bir şekilde yaklaştırdı ve böyle krizler arasında birbirlerine karşı normal tutumları o kadar sabit bir düşmanlık taşır ki, 1949'dan 1969'a kadar geçen yıllardan, tarih kitaplarında Soğuk Savaş yılları olarak söz edilir ve 1980'den bu yana geçen yıllarsa pek çok gözlemciye, o duruma yapılan bir dönüşün göstergesi gibi görünmüştür.

Bu koşullarda, kamuoyu anketlerinin Avrupa ve Amerika'da artık daha da çok sayıda sıradan insanın süpergüçler arasındaki barışın kalıcılığına inanmıyor olduğunu ve bazı uzmanların –Nisan 1981'de Hollanda'da Groningen'de toplanmış olan bilimadamları, askeri uzmanlar ve barış araştırmacıları gibi– bu barışın onyılın sonuna kadar dahi ayakta kalamayacağına inanma eğiliminde olduklarını göstermesi belki de şaşırtıcı değildir. Aslında, kişisel davranışlara çoktan etkimiş olan böyle görüşler, bir yandan, giderek artmakta olan bir kadercilik, siyasi liderlerin hüsrandan ileri gelen güvensizliği ve siyasi dahiliyetten bir ayrılma, bölgesel ve çevresel sorunlar üzerine yeni bir odak ve yaşamın *polis*[1] pahasına dâhilîleştirilmesi içindeydi ve diğer yandan, karmaşık siyasi ve askeri sorunlara derhal ve topyekun çözümler bulunmasını talep eden, sıklıkla da meseleye dâhil olan teknik, diplomatik ve stratejik etkenlere yetersiz bir önem verilerek yapılan, halkın doğrudan eylem hareketlerine iştirak içindeydi.

Belirtilmesi gereken bir başka şey de, bazı ülkelerde savaş korkusunun, hem savaşçı ifadede bulunabilen coşkun bir milli his durumuyla hem de yüksek dereceli bir karlı savaş hazırlığı dahiliyetiyle birarada varolmasını mümkün kılan bir ruh hali ikilemi olduğudur. Richard Barnet, bu son faaliyet hakkında şöyle yazmıştır: "savaş ekonomisi askeri üniforma giyen ya da giymeyen, her gün nükleer silahlar yapmak ya da nükleer savaş planlamak üzere işe giden onbinlerce bürokrata; işleri nükleer terörizm sistemine bağımlı olan milyonlarca işçiye; topyekûn güvenlik sağlayabilecek olan o son 'teknolojik atılım'ı bulmak için tutulmuş olan bilimadamlarına ve mühendislere; kolayca elde edebilecekleri karlardan vazgeçmek istemeyen müte-

(1) Bkz. *inter alia*, Fritz J. Raddatz, "Die Aufklärung entlässt ihre Kinder," ve "Unser Verhängnis als unsere Verantwortung," *Die Zeit*, 6, 13 Temmuz 1984.

ahhitlere; tehditler satan ve savaşları kutsal sayan savaşçı entelektüellere rahat nişler sağlar."[2]

Böyle eğilimlerin varolabileceği bir çağ, kelimenin anlamı çarpıtılmadan bir barış zamanı olarak tanımlanamaz ve kötümser biri, Doğu Alman romancı Christa Wolf'un *der Vorkrieg*, savaşın prelüdü, adını verdiği geçiş durumunu daha çok andırdığına inanma eğilimi gösterebilir.[3]

Modern teknoloji, Clausewitz'in bir başka varsayımının, yani hem savaş hem de barış zamanında sorumluluk sahibi siyasi liderliğin genelde tüm önemli politika kararlarını verebilecek olduğu varsayımının, biraz değiştirilerek koşullara uyarlanmasını gerektirebilir. Gelecekteki krizlerde yapılacak olan eylemler, aslında, doğalarının önceden saptanmış ve otomatik olacağını vaadeder. Siyasi liderliğin özerkliğinin, ulusal kaynakların şu ya da bu türden silah araştırmasına ya da şu ya da bu türden bombardıman uçağının, füzenin ya da denizaltının üretimi için harcanmasına onay verdiği andan itibaren azalmaya başladığı akla yatkın bir şekilde ileri sürülebilir. Böyle projelerin gerçekleştirilmesi için gereken önemli zamandan ötürü, bugün verilen karar kaçınılmaz olarak daha sonraki bir tarihteki politikayı belirler ya da sınırlar, bundan ötürü de, öngörülmemiş durumları önceden değerlendirir ve henüz ortaya çıkmamış olan beklenmedik olaylara ilişkin kapasiteyi sınırlar.

Bu, sipariş edilmiş ve tasarı odalarında oluşturulmuş olan etkililik mefhumlarına göre üretilmiş olan silahlara bel bağlama eğilimiyle eş zamanlı olarak, silah üretimi de kendi momentumunu belirleme ve devlet adamlarının karşı koymayı zor bulduğu baskılar ve endişeler yaratma eğilimi gösterir. Silahlanmanın bir ülkenin ekonomisindeki genel rolü –sanayi gelirlerini arttırmak ve işsizliği azaltmak– bir silah yarışına doğru ilerlemekte olan kuvvetlere direnmeyi neredeyse imkânsız hale getirir ve bu eğilim, potansiyel düşmanların gösterilen çabalara verdikleri (ya da verecekleri hayal edilen) karşılığın doğasının neden olduğu evhamlarla teşvik edilir. Silah üretme rekabeti daha çılgın bir hal aldıkça, silahların kullanımına ilişkin kısıtlamalar gevşeyebilir ya da gözden kaybolabilir. 1914'te, askeri üstünlüğün, savaşa devam etme kararından sonraki üç yıl içinde kesin bir şekilde İtilaf güçlerinin tarafına geçeceği Alman Yüksek Komutanlığı'nın korkusuydu ve son krizde, siyasi liderler, derhal savaş ilan edilerek yaratılacak olan seferberlik zamanında kazanılacak avantajlar hakkındaki teknik argümanlarla –modern

(2) Richard J. Barnet, *Real Security* (New York, 1981), 97.
(3) Christa Wolf, *Kassandra: Erzählung* (Darmstadt, 1984), 76f.

tabiri kullanmak gerekirse, kısaca, bir ilk vuruş stratejisinin avantajı hakkındaki argümanlarla– ezilmişlerdi. Kendini tekrarlayan bu sürecin tehlikeleri, süpergüçlerin karşı kuvvet kabiliyeti adı verilen şeyi elde etme konusundaki rekabetinin yükselmiş zamanlama kaygılarına ve "önleyici darbe" ile "taarruz altında fırlatma" öğretilerinin savunulmasına yol açtığı tarzla örneklendiği üzere, nükleer silah yarışında çok daha büyüktür. Fred C. Iklé, Birleşik Devletler Silah Denetimi ve Silahsızlanma Kurumu'nun eski başkanı, böyle sistemler için şöyle demiştir: "sistemin iç kısımlarındaki bir teknik çavuşa inanılmaz sorumluluklar yükler. Bu [sistemler] ne kadar hızlı ve otomatik olursa, kararları –ulusun tarihindeki en hayati kararları– Devlet Başkanı'ndan ve Ortak Komutanlıklar'dan çok uzakta olan insanlara o kadar çok teslim etmektesinizdir."[4]

Strateji etkili siyasi denetimden bağımsız hale getirildiğinde, düşüncesiz ve pervasız hale gelir ve savaş işte o zaman Clausewitz'in korktuğu o mutlak biçimi alır. 1914'teki Ağustos krizinin doruk noktasında Alman İmparatorluk Karagahı'na ulaşan, Almanlar'ın Fransa'ya saldırmaktan kaçınmaları temin edilirse, İngilizler'in beklemede olan savaşa girmeyeceklerini belirten bir rapora ilişkin, iyi bilinen bir hikâye vardır. İmparator'un, genelkurmay başkanı Generaloberst Helmuth von Moltke'ye, şayet bu doğruysa Almanya'nın taarruzunun odağını Doğu'ya kaydırması gerektiğini söylediği anlatılır. Moltke, bunun imkânsız olduğu, çünkü ordunun, artık değiştirilemeyecek olan sadece tek bir savaş planı olduğu cevabını vermiştir. William II, "Amcan, bana farklı bir cevap verirdi" diye söylenmiş ama makul olsa da aksi olan yanıt, Alman kıtalarının batıya doğru yaptığı can alıcı hareketi durdurmamıştır.[5] Bizim zamanımızda da, ele avuca sığmayan savaş planının yerini bilgisayarın aldığı, benzer bir senaryo düşünmek zor değildir. Kişisel kayıtlarının bankaların ve şirketlerin bilgisayar sistemlerinin delibozuk davranışıyla umutsuz bir şekilde karıştırılmasının rahatsızlığından mustarip olmuş olan hiç kimse, süpergüçlerin mekanize uyarı sistemlerine bel bağlamalarının yakın zamanda Marksist bir bakış açısından yapılan "güvenliği, ancak tarihsel anlayışa sahip olan (bu aynı zamanda, diğer tarafın da tarihsel durumuna ilişkin bir anlayışa da sahip olan anlamına gelir) insanların yapabilecekleri tarihsel durum çözümlemesinden ziyade bir makineye bağımlı kılmak gibi çılgınca bir hata" şeklindeki tanımını inkâr etmeyecektir.[6]

(4) Barnet, *Real Security*, 30'da alıntılanmıştır.
(5) Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army, 1640-1945* (New York, 1964), 294.
(6) Christa Wolf, *Voraussetzungen einer Erzählung: Frankfurter Poetik-Vorlesungen* (Darmstadt, 1983), 87.

Bu bağlantıda, çağdaş nükleer stratejinin, anında parlayan bir uygulama yöntembilimiyle ve ve siyasi denetimi büyük ölçüde zayıflatan mekanik tekniklere bel bağlamayla karakterize edilmeye ek olarak, pek de eşsiz bir şekilde tehlikeli olan zamanların ihtiyaçları için yeterli olarak tanımlanamayacak olan bir istihbarat sistemi tarafından yönlendirildiği de belirtilmeye değerdir. Yakın zamanda, iki dünya savaşından önceki istihbarat değerlendirmesi hakkında yapılan bir çalışmada, Ernest R. May, günümüzün hükümetlerinin diğer güçlerin kabiliyetlerini değerlendirme bakımından Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki hükümetlerden dahi daha kötü bir durumda olabileceğini yazmıştır. "Füzeleri, bombardıman uçaklarını, taşıyıcıları, denizaltıları ve zırhlı tümenleri, en azından 1914'ten önceki hükümetlerin silahları, atları ve zırhlı gemileri sayabildikleri kadar isabetli bir şekilde sayabilirler; ama artık, o zaman da olduğu gibi, hiç kimse toplam sayıların ne anlama geldiğinden emin olamaz." Dahası, yeni silahların hiçbiri büyük güçler arasında yapılan savaşlarda test edilmemiş olduğundan, "istihbarat analistleri, kurmay subayları ve karar mercileri kabiliyetleri değerlendirmek için deneyimden ziyade hayalgücüne bel bağlamak zorundadır."[7]

Diğer güçlerin eğilimlerine gelince, muhtemelen, isabetli öngörü yeteneklerinin bahşedilmemiş olduğu 1930'larda oldukları kadar karanlıktadırlar. Hükümetler son yıllarda giderek daha da karmaşık ve bunun sonucunda da davranışları bakımından daha az öngörülebilir hale gelmişlerdir. Artık, Büyük Güçler'in dış politikasında, daha önceki zamanlarda dış ilişkilerin başarılı bir şekilde yürütülebilmesinin ön koşulları olarak görülen ahengi ve devamlılığı bulmak bazen zordur. Bu koşullarda, diğer tarafın niyetlerinin tarafsız bir şekilde değerlendirilebilmesi daima zordur ve her zaman, ideolojik coşkudan biraz daha fazlasını esas alan argümanlara, kesin bir şekilde eldeki kanıtları temel alan ama çelişkili doğasından ötürü ihtiyatlı ve farazi olan argümanlar kadar ağırlık verilmesi tehlikesi vardır. Bundan ötürü, nükleer rekabette, savaş kazandıran stratejiler potansiyel düşmanın, tarihinde, psikolojisinde ya da yakın zamandaki davranışlarında hiçbir teyit bulmayan ve iki tarafın görece kabiliyetleriyle ilgili olarak kayıtsız bir iyimserlik gösteren eğilimlerinin değerlendirilmesi temelinde geliştirilmiştir.

(7) Ernest R. May, *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* (Princeton, 1984), 530'da, "Capabilities and Proclivities". Mevcut stratejinin önceden belirlenmiş doğası ve istihbaratın sorunlu karakteri üzerine ayrıca bkz. Paul Bracken, *The Command and Control of Nuclear Forces* (New Haven, 1984).

Gelgelelim, bütün bunları söyledikten sonra, tartışmış olduğumuz eğilimlerin şu anda göründükleri kadar baskın olmaya devam etmelerinin kaçınılmaz olmadığı da dikkate alınmalıdır. Bir nükleer çağda yaşıyorsak da, henüz bir nükleer savaş çağında yaşamıyoruz. 1945'ten beri meydana gelen devletlerarası çatışmaların hiçbirinde nükleer silahlar kullanılmamıştır ve bu çatışmaların hepsi de, muhtelif etkililik dereceleriyle, geçmişten miras alınan stratejik kavramlara uygun olarak yapılmıştır. Dahası, Hiroşima ve Nagazaki'ye atılmış olan bombaları ve 1945'ten beri süpergüçler arasında yapılacak ve mutlak yok oluşla sonlanacak olan bir çatışmaya ilişkin görüşleri canlandırmış olan, daha gelişmiş bombaları üreten modern teknoloji, şimdi, yerinde duramayan enerjisiyle, zaman içinde nükleer savaşı hükümsüz kılabilecek ve klasik strateji ilkelerinin formüle edilmiş olduğu koşulları yeniden yaratabilecek olan yeni silahlar yaratmaktadır.

Freeman Dyson, *Weapons and Hope* [Silahlar ve Umut] adlı ilginç çalışmasında, enerjik ve hızlı bir şekilde gelişen, hassas güdümlü füzeler ya da HGF olarak bilinen askeri teknoloji alanından söz etmiştir; bu füzeler, doğaları bakımından nükleer olmayan, münferit askerler tarafından ya da zırhlı araçlardan veya helikopterlerden atılabilecek kadar küçük olan füzelerdir ve 1973 savaşında İsrail zırhı karşısında etkili bir şekilde test edilmiştir. O zamandan beri, HGF teknolojisi daha da ilerlemiştir ve Dyson şöyle yazar:

> Mikrobilgisayar ve sensör teknolojisinin hızlı gelişiminin, orduların daha eski, daha profesyonel bir savaş tarzına geri dönmelerine neden olacak olan, nükleer olmayan gelişmiş silahların hızla yaygınlaşmasıyla sonuçlanma ihtimali yüksek gibi görünür. Yeni silahların elit, oldukça iyi eğitilmiş askerler tarafından etkili bir şekilde kullanılması gerekir. Bu silahların, iki dünya savaşında askerlerin harcanmasına neden olmuş olan kitle ordularına ihtiyacı yoktur. 1982'de yapılan Falkland Adaları seferi, değişim rüzgârlarının bu yönde esmekte olduğuna ilişkin ek kanıtlar sağlar. Zorunlu askerlik hizmetini yapan askerlerden oluşan bir kitle ordusu olan Cezayir ordusu ezici bir şekilde yenilirken, hassas silahları korkusuzca ve ustalıkla kullanan küçük bir elit kuvvet olan Cezayir hava kuvveti işgalci kuvvetlere büyük hasarlar verdi. Modern teknoloji, bizi onsekizinci yüzyıla, küçük profesyonel orduların küçük profesyonel savaşlar yaptığı bir çağa, geri götürüyor gibi görünmektedir.[8]

(8) Freeman Dyson, *Weapons and Hope* (New York, 1984), 55. Ayrıca, HGF üzerine bkz. Horst Afheldt, *Verteidigung und Frieden* (Münih, 1976).

Bu tür kaygılar, Doğu'dan ezici bir uylaşımsal saldırı yapılması halinde nükleer silahların ilk kullanımı öğretisini temel alan bir NATO stratejisinin güvenilirliğine ilişkin şüphelerle pekiştirilmiştir. Son zamanlarda, uylaşımsal caydırıcılığın, nükleer silah kullanımını içermeyecek ve böylelikle de yükselme riski yaratmayacak olan bir misilleme kabiliyeti eklenerek arttırılması ihtimali hakkında hararetli bir tartışma olmuştur; ve bu tartışma, bir Sovyet saldırısına, Sovyet kanatlarına ve Doğu Avrupa'nın derinlerine yapılacak olan bir uylaşımsal taarruz hamlesiyle karşılık vermenin yapılabilirliğine odaklanmıştır.[9]

NATO'nun uylaşısmal güç bakımından Varşova Paktı karşısındaki eksikliğine işaret eden eleştirmenler, böyle bir stratejiyi savunanlara pabuç bırakmazlar. Aksine, tarihin sayı bakımından daha üstün olan kuvvetlerle karşılaşan kuvvetler tarafından yapılan başarılı taarruz eylemlerinin örnekleriyle dolu olduğunu öne sürerler: Grant'in Vicksburg seferi, 1940'ta Fransa'ya yapılan büyük Alman taarruzu, Birleşik Devletler Üçüncü Ordusu'nun 1944'te engelleri aşarak yaptığı manevra, 1951'de Birleşik Devletler'in Kore'ye yaptığı taarruz ve İsrail'in 1967'deki Sina seferi. Buna ek olarak, NATO tarafından Doğu Avrupa'nın içlerine doğru uylaşımsal bir taarruz yapılmasının, Doğu Avrupalı müttefiklerinin siyasi güvenilmezliğinden faydalanması için fırsatlar sağlayarak Sovyetler Birliği'ni siyasi bakımdan zayıf olduğu bir yerde tehdit edeceğini de öne sürerler; bu, Moltke'nin 1879'daki, Rusya'nın batı eyaletlerine, Leh halkı gibi bağımlı halklar arasında ayaklanmalar kışkırtmaya yönelik sistematik bir girişimle birleştirilecek olan bir taarruz yapılmasını gerektiren savaş planına çarpıcı derecede benzerlik gösterir.[10] Ayrıca, "Sovyetler'le tam olarak öğretilerinin ve stratejilerinin engellemeye çalıştığı bir durumda: gelişmeleri kontrol edemedikleri ve yüksek bir belirsizlik ve baskın ihtimaliyle karşı karşıya oldukları bir durumda, karşılaşacağına" inanırlar.[11]

(9) NATO stratejisine yapılan eleştiriler için bkz. Emil Spannocchi ve Guy Brossolet, *Verteidigung ohne Schlacht* (Münih, 1976) ve Carl Friedrich von Weizsäcker, *Wege in der Gefahr* (Münih, 1976). Alternatifler için bkz. *inter alia*, General Bernard W. Rogers, "Greater Flexibility for NATO's Flexible Response," *Strategic Review* (İlkbahar 1983) ve "Prescription for a Difficult Decade: The Atlantic Alliance in the 80's," *Foreign Affairs* 60 (1981-82), 1145-56. Geçmişte sıklıkla, neredeyse düzenli olarak, yeni saldırı silahlarının karşı konulamaz olarak görüldüğü ama kullanılmaya başlamalarından bir süre sonra, kademeli olarak, savunmacı karşı silahların icat edilmiş ve üretilmiş, böylelikle de stratejik kaygıların geleneksel rolünü yeniden kazanmış olduğu da belirtilmelidir.

(10) Graf Moltke, *Die deutschen Aufmarschpläne 1871-1890*, ed. Ferdinand von Schmerzfeld (*Forschungen und Darstellungen aus dem Reichsarchiv*, Heft 7) (Berlin, 1929), 80.

(11) Samuel P. Huntington, "Conventional Deterrence and Conventional Retaliation in Europe," *International Security* (Kış 1983-84), 43.

Bu örnekler, geçmişteki stratejik deneyimin, muharebe meydanı sorunları hakkındaki şimdiki düşünüşümüzle hiçbir surette ilgisiz olmadığını ve Dyson'ın öngörülerinin gerçekleşmesi halinde, daha da ilgili olacağını göstermek için belki yeterlidir. Mevcut durumda dahi, geçmişteki hatalara ilişkin bilgiler askeri planlamayı ve silahlanmayı daha sıkı bir siyasi denetim altına sokmanın uygunluğuna işaret etmeli ve planlamanın ekonomi ve teknolojiyle olan dolaşıklığının, askeriyenin rolünün ihtiyatlı bir kısıtlamaya tabi olduğu genel bir düzenlemeyi gerektirdiğini aşikâr kılmalıdır.

Şüphesiz, hikâye bu kadarla bitmez. Strateji sadece, bir ulusun dâhil olabileceği silahlı çatışmalara hazırlanma ve kaynak kullanımı ile kuvvet konuşlandırmasını başarılı bir netice sağlayacak şekilde planlama sanatı değildir. Aynı zamanda, daha geniş bir anlamda, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda *ragione di stato* ya da *raison d'état* adı verilen şeyin modern muadilidir de. Bir ulusun hayati çıkarlarının, güvenliği için elzem olan şeylerin, diğer uluslarla olan ilişkilerinde güttüğü temel amaçların ve hedeflerle bağlantılı olarak belirlediği önceliklerin akılcı bir şekilde belirlenmesidir. Bu daha geniş strateji biçimi, daha dar bir strateji olan savaş planlamasına ve savaş yapmaya can vermeli ve kılavuzluk etmelidir ve Clausewitz, bu gözlemlerin başında alıntılanmış olan ünlü ifadesinde aynı şeylere işaret etmiştir.

Tarihte, geniş anlamdaki stratejinin etkili bir şekilde oluşturulmasının ve uygulanmasının örneklerini bulmak zor değildir. İnsan, ulusumuzun [yazarlar burada A.B.D.'yi kastetmektedirler –ç.n.] tarihinin başlangıcında *The Federalist* [Federalist] ve George Washington'ın *Farewell Address* [Veda Söylevi] adlı kitabı gibi eserlerde yapılan yöntemsel ulusal çıkar çözümlemeleri silsilesini düşünür. Bu çözümlemelerin en belirgin karakteristiği, tehlikeli bir şekilde rekabetçi olan bir dünyada ulusal varoluşun temel öncüllerini ekonomik ve tarafsız bir şekilde, John Jay'in *Federalist No. 3* kitabında olduğu gibi, ilk ilkeleri neredeyse duygudan ya da hayalgücünden bağımsız olarak, olgulara dayanarak sunmalarıdır: "Akıllı ve özgür bir halkın dikkatini yöneltmeyi zorunlu bulduğu pek çok hedefin arasında, güvenliğini sağlama hedefi ilk hedefmiş gibi görünür. . . . Fakat Amerikan halkının dış kuvvetlerin yarattığı tehlikeler karşısındaki güvenliği sadece diğer uluslara haklı savaş gerekçeleri vermekten kaçınmalarına değil, kendilerini düşmanlığa ya da hakarete davetiye çıkarmayacak bir duruma sokmalarına ve bu durumu devam ettirmelerine de bağlıdır."[12]

(12) *The Federalist*, ed. Edward Mead Earle (New York, 1937), 13, 18.

Kurucu Babaların siyasi vasiyetnameleri–çünkü bu devlet belgelerinin tekabül ettiği şey buydu–, hayati önem taşıyan çıkarlarının siyasi özgürlüğü ve ekonomik gücü olduğunu ilan ederek ve güvenliğin ön koşullarının ülke içi birlik (yani, öldürücü dalaşlardan ve bölünmelerden muafiyet), upuygun bir askeri teşkilat (yani, ulusu koruma bahanesiyle ne cumhuriyetçi hükümet biçimini ne de ekonomik sağlığını tehdit edecek olan bir teşkilat) ve olağan dışı acil durumlar için dış güçlerle kurulacak geçici ittifaklara güvenecek olan, akıllıca oluşturulmuş bir dış politika olduğunu ileri sürerek Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki politikasının kılavuz ilkelerini formüle etti. Toy Amerikan ulusunun, şüphesiz hiçbir aksilik olmadan değil ama sonunda Amerikan güvenliğine ve egemenliğine kayda değer bir zarar gelmeden, Napolyon Savaşlarının fırtınalarının altından kalkmasını sağlayan askeri stratejinin kuramsal payandası buydu.[13]

Geniş anlamdaki stratejinin ikinci bir örneği ve bu sefer doğası bakımından saldırgan olan bir örnek, Prusya Krallığı tarafından 1862'den 1866'ya dek izlenen, temel formülasyonu Otto Bismarck tarafından 1850'lerde Frankfurt Meclisi'in bir büyükelçisiyken yazılan bir dizi isabetli mektupta yapılan örnekti. Uluslararası sistemin Kırım Savaşı'ndan sonraki karışıklık ve etkisizlik bağlamında tanımlanan bu Prusya çıkarları ve fırsatları, başlıca rakibi olan Avusturya'nın kabiliyetlerini çözümledi ve Bismarck'ın Prusya meselelerinin yönünü tayin etmesinden sonra Königgrätz'e ve Almanya'nın kuzeyi üzerindeki hegemonyaya yol açan politikada uygulanan bir politika rotasını savundu –bütünüyle değerlendirildiğinde, siyasi hedeflerin elde edilmesi için kuvvetin ve devlet idaresinin etkili eşgüdümünün klasik bir örneği olarak görülmüş olan bir strateji.[14]

Son olarak, sistematik ve dikkatli bir şekilde düzenlenmiş olan ulusal stratejinin yakın zamandaki bir örneği, Truman yönetiminin 1947-1950 yıllarının zorluğuna, savaş sonrasındaki dünyadaki Amerikan çıkarlarının doğasına ilişkin keskin bir kararlılıkla, halk desteğinin Avrupa taahhütleri için etkili bir şekilde seferber edilmesiyle ve ekonomik kaynakların hedeflerin elde edilmesi için ustaca kullanılmasıyla ve son olarak, Kore'de düşmanlıklar patlak verdiğinde, oradaki askeri harekâtlarına siyasi kaygılarla belirlenen kısıtlamalar getirerek karşılık verme tarzında bulunabilir –bütünüyle

(13) Felix Gilbert, *To the Farewell Address: Ideas of Early American Foreign Policy* (Princeton, 1961), bölüm 4, 5.

(14) Lothar Gall, *Bismarck, der weisse Revolutionär* (Frankfurt a.M., 1980), 127-173; Otto Pflanze, *Bismarck and the Development of Germany: The Period of Unification, 1815-1871* (Princeton, 1963), 87ff; Craig, *Politics of the Prussian Army*, bölüm 5.

değerlendirildiğinde, Clausewitz'in beğenisini kazanması neredeyse kesin olan bir strateji uygulaması.

Bu stratejilerin ortak özelliği, formülasyon bakımından tamamen akılcı ve uygulanmaları bakımından, kullanılacakları uluslararası bağlamın gerçekçi bir değerlendirmesi, potansiyel rakiplerin kabiliyetlerine ve eğilimlerine ilişkin isabetli bir görüş, askeri kuvvetin kullanımının ve arttırılmasının, tanıtlanabilen bir siyasi avantajla gerekçelendirilmesi ve ulusal kaynaklar açısından büyük bir külfet yaratmaması gerektiği şeklindeki temel bir varsayım ve kuvvet kullanımının siyasi hedefin elde edilmesiyle son bulması gerektiği konusundaki bir kararlılık olmalarıydı.

Böyle tarihi örnekler mevcut durumumuzla ne kadar ilgilidir? En azından, ulusal güvenliği etkileyen kararlar vermekle yetkili olan kimselere, incelemeleri ve üzerine düşünmeleri için örnekler ve mevcut uygulamanın kendilerine göre değerlendirilebileceği emsaller sağlarlar. Süregiden silah yarışının kendi baskılarını oluşturma, meclisin ve halkın dikkatini zaptetme ve böyle yaparak da durumumuzun gerçeklikleri ve gerektirdikleri hakkındaki mantıklı ve sistematik düşünceleri imkânsız kılma[15] tehdidinde bulunduğu bir zamanda, sözgelimi, Almanya'nın en seçkin siyasi stratejisti tarafından elde edilen başarıların anahtarının, onun olayların telaşının yarattığı baskılara boyun eğmeyi reddetmesi ve *rebus sic stantibus*'taki [değişen koşullara uyum sağlama –ç.n.], ülkesinin çıkarlarıyla bağdaşan öğelere ilişkin sürekli arayışı olduğunun hatırlatılması şüphesiz faydalıdır.

Bu eserin giriş bölümü, geçmişin inatla reddedilmesinin günümüz için doğrudan dersler vermesinden söz etti. Tarih, bize asla nasıl davranmamız gerektiğini söyleyemez ama kendilerinden yola çıkarak fikirler ve ihtiyati talimatlar oluşturabileceğimiz durum incelemeleri bakımından oldukça verimlidir. Burada ele aldığımız durumlar, hem örnekler hem de uyarılardır. Bize, zaman bağlamı dikkate alınmaksızın, etkili stratejinin daima, kuvvetin ve devlet idaresinin siyasi bir amaç için hesaplanmış bir şekilde kullanılması olduğunu hatırlatırlar. Aslında, genel olarak tarihin çok büyük bir kısmına tekabül eden savaş ve diplomasi tarihi, ulusların politikalarını bu hakikate dayandırmaya hazır olmalarının ya da bunu reddetmelerinin tarihinden başka bir şey değildir.

(15) Bkz. George F. Kennan, "A Plea for Diplomacy," söylev, Kasım 1983, *Harper's*, Nisan 1984, sayfa 20'de bir bölümü yeniden basılmıştır.

YAZARLAR

MARTIN ALEXANDER: Southampton Üniversitesi'nde Modern İngiliz ve Avrupa tarihi okutmanı, tezini "Maurice Gamelin ve Fransa'nın Müdafaası" üzerine yazmıştır.

BRIAN BOND: King's College, Londra Üniversitesi'nde kıdemli bir Savaş Çalışmaları eğitmenidir. Savaş tarihi üzerine kapsamlı çalışmaları vardır. Kitapları arasında *France and Belgium, 1939-1940*; *Liddell Hart: A Study of His Military Thought*; *British Military Policy between the Two World Wars*; ve *War and Society in Europe, 1870-1970* bulunur.

MICHAEL CARVER: İngiliz Ordusu Feldmareşali, savaş tarihi ve savunma politikası üzerine, aralarında *War since 1945*, *The Apostles of Mobility*, *A Policy for Peace* ve *The Seven Ages of the British Army* eserlerinin de bulunduğu pek çok eserin yazarıdır.

THOMAS W. COLLIER: 1962-1967 arasında Vietnam'da görev yapmış olan eski bir Birleşik Devletler Ordusu subayıdır. West Point'te askeri tarih dersleri vermiştir ve şu anda Michigan Üniversitesi'nde tarih yüksek lisans eğitimini tamamlamaktadır.

GORDON A. CRAIG: Stanford Üniversitesi'nde J. E. Wallace Sterling [en yüksek profesörlük mertebesi –ç.n.] Beşeri Bilimler Emeritus [emekli olmuş ama hala emekli olmadan önceki titrine tekabül eden bir onursal unvan taşıyan profesör –ç.n.]Profesörü'dür. Kitapları arasında *The Politics of the Prussian Army, 1640-1945*; *The Battle of Königgrätz*; *Germany, 1866-1945*; ve *The Germans* bulunur. Alexander L. George ile birlikte *Force and Statecraft* eserini yazmış, Felix Gilbert ile ise *The Diplomats, 1919-1939* kitabının editörlüğünü yapmıştır.

PHILIP A. CROWL: Deniz Harp Akademisi'nde Denizclik Tarihi Ernest J. King Emeritus Profesörü'dür. Kitapları arasında *Maryland During and After the Revolution* ve *Campaign in the Marianas* bulunur. Jeter A. Isely ile birlikte *The U.S. Marines and Amphibious War* kitabını ve E. G. Love ile birlikte *Seizure of the Gilberts and Marshalls* kitabını yazmıştır.

LAWRENCE FREEDMAN: King's College Londra'da Savaş Çalışmaları Profesörü'dür. US Intelligence and the Soviet Strategic Threat, Britain and Nuclear Weapons ve The Evolution of Nuclear Strategy kitaplarının yazarı, The Troubled Alliance kitabının editörüdür.

MICHAEL GEYER: Chicago Üniversitesi'nde Tarih Doçenti'dir. Reicshwehr üzerine *Aufrüstung oder Sicherheit* adlı bir monografın ve *Deutsche Rüstungspolitik, 1860-1980* kitabının yazarıdır.

FELIX GILBERT: Princeton İleri Çalışmalar Enstitüsü, Tarih Çalışmaları Okulu'nda Emeritus Profesör'dür. Avrupa ve dünya tarihi üzerine yazdığı kitaplar arasında *Hitler Directs His War*; *To the Farewell Address*; *Machiavelli and Guicciardini*; *The Pope, His Banker and Venice*; ve *History: Choice and Commitment* adlı bir makale derlemesi bulunur. Gordon A. Craig ile birlikte *The Diplomats, 1919-1939* kitabının editörlüğünü yapmıştır.

MICHAEL HOWARD: Oxford Üniversitesi'nde Modern Tarih Regius [birtakım eski İngiliz üniversitelerinde kraliyet yardımıyla kurulmuş bir kürsünün başındaki profesör –ç.n.] Profesörü'dür. Tarih ve savaş kuramı üzerine yazdığı pek çok kitap arasında Birleşik Krallık resmi İkinci Dünya Savaşı tarihçesi Büyük Strateji serisinin dördüncü cildi olan *The Franco-Prussian War*, *War and the Liberal Conscience* ve *Studies in War and Peace* ve The *Causes of War* adlı iki makale derlemesi bulunur. Peter Paret ile birlikte Clausewitz'in *On War* eserinin çevirmenliğini ve editörlüğünü yapmıştır.

D. CLAYTON JAMES: Mississippi Üniversitesi, Tarih Seçkin [alanlarında uzman kabul edilen az sayıda profesöre verilen unvan –ç.n.] Profesörü, üç ciltlik *The Years of MacArthur* eserinin yazarıdır. *South to Bataan, North to Mukden: The Prison Diary of Brigadier General W. E. Brougher* adlı kitabın da editörlüğünü yapmıştır.

DAVID MACISAAC: Yarbay, Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri, Emekli, bu cilt için hava gücü hakkındaki makalesini yazdığında Hava Üniversitesi'nde Hava-Uzay Öğreti, Araştırma ve Eğitim Merkezi'nde Kıdemli Araştırma Görevlisi idi. *Strategic Bombing in World War II* kitabının yazarıdır.

MAURICE MATLOFF: Kara Kuvvetleri Bakanlığı Askeri Tarih Merkezi'nde eski Baş Tarihçi, Birleşik Krallık İkinci Dünya Savaşı resmi tarihçesindeki *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1943-1944* eserinin yazarı, seride yer alan bir önceki eser olan *Strategic Planning for Coalition Warfare, 1941-1942* eserinin ise ortak yazarıdır. *American Military History* kitabının da editörlüğünü yapmıştır.

PETER PARET: Princeton Üniversitesi, İleri Çalışmalar Enstitüsü'nde, Beşeri Bilimler Andrew W. Mellon Profesörü'dür. John Shy ile birlikte *Guerrillas in the 1960s* kitabını yazmıştır. Diğer kitapları arasında *French Revolutionary Warfare from Indochina to Algeria, Yorck and the Era of Prussian Reform* ve *Clausewitz and the State* bulunur. Michael Howard ile birlikte Clausewitz'in *On War* eserinin çevirmenliğini ve editörlüğünü yapmıştır.

WALTER PINTNER: Tarih Profesörü, Cornell Üniversitesi, *Russian Economic Policy under Nicholas I* kitabının yazarıdır. Don Karl Rowney ile birlikte *Russian Officialdom* adlı kitabın editörlüğünü yapmıştır.

DOUGLAS PORCH: Citadel'de Mark W. Clark Tarih Profesörü'dür. Fransız askeri tarihi üzerine yazdığı eserler arasında *Army and Revolution: France 1815-1848*, *The March to the Marne* ve *The Conquest of Morocco* vardır.

CONDOLEEZZA RICE: Stanford Üniversitesi'nde Yardımcı Siyaset Bilimi Doçenti'dir. *The Soviet Union and the Czechoslovak Army* kitabının yazarıdır.

GUNTHER E. ROTHENBERG: Purdue Üniversitesi'nde Tarih Profesörü'dür. Savaş tarihi üzerine yazdığı pek çok eser arasında Hırvatistan'daki Avusturya askeri sınırı üzerine iki monografın yanı sıra *The Army of Francis Joseph* ve *The Anatomy of Israeli Army* kitapları da bulunur.

JOHN SHY: Michigan Üniversitesi'nde Tarih Profesörü'dür. Peter Paret ile birlikte *Guerrillas in the 1960s* kitabını yazmıştır ve *Toward Lexington* kitabının ve *A People Numerous and Armed* adlı makale derlemesinin de yazarıdır.

RUSSELL F. WEIGLEY: Temple Üniversitesi'nde Tarih Profesörü'dür. Amerikan askeri tarihi üzerine yazdığı sayısız eser arasında *Towards an American Army: A History of the United States Army*, *The Partisan War*, *The American Way of War* ve *Eisenhower's Lieutenants* kitapları yer alır.